Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

8.9.D.3

NICOLAI

CAVSSINI,

TRECENSIS, È

SOCIETATE IESV,

DE ELOQVENTIA SACRA ET HVMANA,

LIBRI XVI.

Editio Tertia, non ignobili acceſſione locupletata.

CVM ACCVRATIS INDICIBVS, TAM EORVM QVÆ vnoquoque Capite continentur, quàm Rerum & Verborum.

Allegorie
Mascardi
Sanzig
Gerasi
B. M. Ap. Scholaz
Raz. arch. Parisiensis
97

PARISIIS,

Apud SEBASTIANVM CHAPPELET, viâ Iacobæâ, ſub ſigno Roſarij.

M. DC XXVII.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

Ex libris Natal. Francisci de Rubeis.

Digitized by Google

Digitized by Google

LVDOVICO XIII.
FRANCORVM ET NAVARRORVM REGI CHRISTIANISSIMO.

ELOQVENTIAM tibi, REX CHRISTIANISSIME, apparatiſſimis Græcorum Latinorumq; munditijs excultam, ad ſacrarium tuæ Majeſtatis ſiſto, Reginam *Flexanimam* REGI potentiſſimo, prædicationem beneficij DOMINO munificentiſſimo; PARENTI verò optimo æternum obſeruantiæ monumentum.

Si ſpectatur operis argumentum, ſatis habet commendationis: ſi ratio offerendi, multum habet officioſæ neceſſitatis. Conceptum eſt enim in ipſis Flexienſis Academiæ ſpatijs, in proprio tui PARENTIS FELICIS ſolo, & Regiæ illius pueritiæ cunabulis, vbi eloquentiam per annos aliquot ſum profeſſus: Nunc autem emergit Lutetiæ, in tuorum arce regnorum, in quam vrbem, ad eadem rei literariæ curricula, iam quaſi Δραυλοδρόμος euocor. Inchoatus eſt, vt vides, hic liber in tuo, de tuo creuit, naſcitur in tuo: vbique occurrit tibi, nec minùs Majeſtatem tuam latere poteſt quàm Solem.

Verùm etſi me verecundiæ leges, aut occultari iuberent, aut ſilere; Tamen faciliùs in ore flammam opprimi poſſe crederem, quàm in grato animo recordationem beneficij. Tua ſunt, REX OPTIME, in hanc Societatem promerita, vt infantes etiam facere poſſint Oratores. Tu enim perinde ac ſi hæreditarium illud munus haberes ab auguſtiſſimo PARENTE tuo, vt nos diligeres, ſtatim regali animo hanc Soci-

Digitized by Google

ietatem complexus es, vt idem penè tibi videatur fuiſſe exordium naſcendi, quod fuit principium de nobis bene merendi.

Nunc verò & poſtquam illud noſtrum Pariſienſe Collegium, tot annis iam quaſi virgultis intercluſum, & derelictum, ad quod fruſtra tot bonorum vota adhæreſcebant, repentè aperiri iuſſiſti, eodem profectò tempore huic orbi Chriſtiano declaraſti, quid ſumma beneuolentia in ſumma auctoritate poſſet. De nobis verò ſapientiſſimi illius tui conſiſtorij ea fuere iudicia, quæ venerari magis licet, tanquam leges perpetui in publicum officij nobis impoſitas, quàm intemperantiùs prædicare.

Quid mirum igitur, ô REX, ſi tibi noſtrorum omnium voluntates & opera liberiùs affluunt, & velut in ipſum fontem gratiſſimè refunduntur, cùm tu nos iſta amoris teſtificatione iam tuos nexu & mancipio feceris? Tu certè quidquid eſt hoc operæ, non aſpernabere. Nam & tua Majeſtas ex hoc faſtigio ſe ad noſtram tenuitatem benignis oculis ſpectandam plerumque demittit, &, quod à ſapientibus dictum audio, quaſi *magnitudinis ſeruitutem exiſtimet non poſſe fieri minorem*, verſatur cum minoribus ſumma affabilitate ſermonis; quorum ego minimus has hodie lucubrationes ſub tui nominis luce profero, nec meæ iam me pudet tenuitatis. Auiculas ſi quidem aiunt, cùm nihil poſſent opulentius, plumas ad magnificentiſſimum Delphici Apollinis templum, ſicut & apes ceras vltrò detuliſſe: ſic & nos ad hæc tot gloriæ tuæ monumenta, quæ alij partim tibi dedicârunt, partim etiam dedicaturi ſunt, hanc opellam noſtram adiungimus. Poterunt illi magnificentiùs, nos certè nihil poſſumus amantiùs.

Majeſtati tuæ Deuotiſſimus

NICOLAVS CAVSSINVS,
Sacerdos è Societate IESV.

Digitized by Google

LECTORI.

QVOD pleriſque animantibus aiunt ineſſe tam mites tamq; efficaces oculos, vt eorum aſpectu, quaſi molliſsimo incubatu, pulli excludantur; Hoc ipſum in iſto ingenij fœtu (Lector) experti ſumus. Tu illi adhuc penè in ouo, & in partus vinculis, tam blandis tam potentibus oculorum radiis es obſtetricatus: Tu natum tanta beneuolentia complexus es, vt meritò ſe totum tuis vtilitatibus debeat impendere. Qui tibi placuit in primis (vt aiunt) incunabulis, auctior vt ſpero non diſplicebit: Nihil eſt (mi Lector) in hoc litterarum puluere cultura eloquentiæ aut nobilius aut operoſius. Iam enim à prudentibus non quæritur indigeſta rerum farrago, in quam ſe intemperantis prurigo ſæculi ardentiùs quàm cautiùs effuderat; Sed ſolers & neruoſa, & acuta dicendi ratio, quâ ſe & vegeta produnt ingenia, & accurati lima iúdicij. Hanc in iſto opere Flexanimam non meis quidem coloribus, ſed Græcæ Latinæque antiquitatis opibus excultam, quaſi in eminenti arce poſui. Tu Lector fruere, & quidquid inde hauſeris, in Deum ſcientiarum omnium fontem & dominum reuolue, memor illius dicti, quod ex ſacrario prodijt ſapientiæ: Oportet priùs animas, poſtea linguas fieri eruditas.

Digitized by Google

ÓPERIS INSTITVTVM:

NOn fuit hoc meum consilium, post tot Rhetoricas præceptiones, tot locis, & manibus sparsas, malè recoctam (quod aiunt) *cramben* fastidioso præsertim huius seculi palato obijcere. Quin-imo, huius operis institutum est, quicquid in sacra humanáque Eloquentia spectabile, illustri loco ponere, & variorum ingeniorum sæculorúmque virtutes, in vnum velvti perfectionis corpus includere.

Quod autem attinet ad præcepta, non minutias quasdam puerilis eruditionis sum consectatus, sed grauiorem eloquentiæ speciem ex præstantissimorum Rhetorum, maximè Græcorum, qui modò rariores sunt, iudicijs & sensibus exprimere conatus sum: Deinde apparatissimam ex Græcis Latinísque fontibus exemplorum copiam συλλογίζων attuli, & vbi res postulabat, nostra interpretatione notísque illustraui.

Aspersi quoque mediocriter, prout argumentorum conditio ferebat, veterum eruditionem; & rationem eam dicendi tenui, quæ neque nimis spissa esset, aut producta; neque tenuis & inornata; vt interdum præceptorum austeritas eloquentiæ veluti succo perfusa mitescceret.

Præterea pigmenta quædam eloquentiæ, qualia sunt Hieroglyphica, symbola, parabolæ historicæ, emblemata, seperato libro edidi, qui iam *felici alite* prodijt in lucem.

Hæc ego, Deo auspice, iuuentutis studijs consulens, nè ἀσύμβολος ex hac litterariâ prouinciâ, quam iam per multos

Digitized by Google

annos obtineo, discederem: Quæ tu, Lector, pro tuo candore, beneuolo animo accipies: si qui autem fuerint (quod non est desperandum) liuidorum oculi, meminerint, ῥᾷον μωμεῖσθαι ἢ μιμεῖσθαι, tum, pueriliter infelicis, & malè feriati ingenij esse, famam alienam cùm obscurare honestè non possit, per inuidiam allatrare.

Approbatio.

STEPHANVS CHARLETVS, Prouincialis Societatis IESV in Prouincia Franciæ, potestate ad id mihi facta ab admodum R. P. N. Præposito Generali MVTIO VITELLESCO, Facultatem concedo, vt P. NICOLAI CAVSSINI è Societate IESV Sacerdotis, de *Sacræ & humanæ Eloquentiæ Parallelis* libri, eruditorum ex eadem Societate nostra virorum iudicio approbati, typis excudantur.

STEPHANVS CHARLETVS.

Datum Flexiæ, XIX. *Nouembr.* 1617.

Digitized by Google

Operis Synopſis.

Totum volumen in tres partes diuiſum eſt.

Prima, veræ Eloquentiæ ideam & adminicula continet.

Secunda, de ipſius Eloquentiæ partibus agit, Inuentione, Diſpoſitione, Elocutione, Figuris, Affectibus, Pronuntiatione.

Tertia, de triplici Eloquentiæ genere, de Epidictica, Ciuili, Sacra, ſpeciatim differit.

Ordo librorum.

I. De Veteri Eloquentia.
II. De Optimo charactere Eloquentiæ.
III. De adminiculis ad comparandam Eloquentiam, Ingenio, Doctrina, Imitatione.
IV. De Inuentione & Locis.
V. De Amplificatione.
VI. De Diſpoſitione & partibus Orationis.
VII. De Elocutione & Figuris.
VIII. De Affectibus.
IX. De Pronuntiatione.
X. De Epidictica, ſiue demonſtratiua Eloquentia.
XI. Characteres Epidictici in quibus deſcriptionum liber.
XII. De Eloquentia Ciuili.
XIII. Characteres Ciuilis Eloquentiæ.
XIV. Theoretor, ſiue de Majeſtate ſacræ Eloquentiæ.
XV. De forma ſacræ Eloquentiæ.
XVI. Chryſoſtomus ſiue Idea.

AVCTORES.

AVCTORES QVI LAVDANTVR ET EXpenduntur: Rhetores & Rhetoricorum ſcriptores.

GRÆCI.	LATINI.
Ariſtoteles.	M. Tullius Cicero.
Demetrius Phalereus.	Fabius Quintilianus.
Ariſtides.	Martianus Mineus Capella.
Dionyſius Halicarnaſſenſis.	Rutilius Lupus.
Hermogenes.	Aquila Romanus.
Aphthonius.	Iulius Rufinianus.
Caſſius Longinus.	Curius Fortunatius.
Theon.	Marius Victorinus.
Menander.	Sulpitius Victor.
Apſinus.	Emporius.
Sopater.	Aurelius Auguſtinus.
Cyrus.	Iulius Seuerianus.
Licymnius.	Ruffinus.
	Priſcianus.
	Beda.
	Caſſiodorus.
	Alcuinus.

Sophiſtæ & Philologi.

GRÆCI.	LATINI.
Gorgias Leontinus.	Latro Porcius.
Lucianus.	Arelius Fuſcus.
Libanius.	Ceſtus Pius.
Ariſtides.	Aſprenas.
Philoſtratus.	Fuſcus.
	Iulius Sparſus.
	Sillius.
	Gauius.
	Iulius Baſſus.

Himerius.

Dion Prusæus.

Ælianus.

Theophylactus.

Callistratus.

Clodius Turrinus.
Triarius.
Cornelius Hispanus.
Licinius Nepos.
Spiridion.
Coruus.
Murrhedius.
Petronius.
Apuleius.
Latinus Pacatus.
Eumenes.

Oratores.

GRÆCI.

Antiphon Rhamnusius.

Andocides Cydathenienſis.

Lysias Syracusanus, aut, Athen.

Isocrates Athenienſis.

Isæus Chalcidenſis.

Æschines Cothocides.

Lycurgus Butades Athen.

Demosthenes Pæanienſis.

Hyperides Collytenſis.

Dinarchus Corinthius, aut, Athen.

LATINI.

L. Iunius Brutus.
Menenius Agrippa.
Appius Claudius.
Cornelius Cethegus.
M. Cato Senior.
Q. Fabius Pictor.
C. Lælius.
P. Africanus.
Seruius Galba.
Curio.
Tiberius Gracchus.
C. Gracchus.
Quintus Catulus.
M. Antonius.
M. Crassus.
Seruius Sulpitius.
C. Iulius Cæsar.
M. Tullius Cicero.
Plinius Iunior.

Philoſophi.

Plato.
Theophraſtus.
Maximus Tyrius.
Seneca.
Ariſtoteles.
Xenophon.
Themiſtius.

Hiſtorici.

GRÆCI.

Thucydides.
Herodotus.
Plutarchus.
Polybius.
Diodorus Siculus.
Dion.
Dionyſius Halicarnaſſenſis.
Herodianus.
Ioſephus.
Nicetas.

LATINI.

C. Iulius Cæſar.
Salluſtius.
T. Liuius.
Cornelius Tacitus.
Plinius.
Q. Curtius.
Ammianus.

Patres & ſcriptores ſacri.

GRÆCI.

Dionyſius Areopagita.
Iuſtinus Martyr.
Origenes.
Clemens Alexandrinus.
Baſilius Magnus.
Gregorius Nazianzenus.
Chryſoſtomus.
Baſilius Seleuciæ.
Gregorius Nyſſenus.
Ephrem Syrus.

LATINI.

Cyprianus.
Ambroſius.
Auguſtinus.
Hieronymus.
Leo.
Paulinus.
Tertullianus.
Saluianus.

Theodoretus.
Synesius.
Eusebius.
Nicephorus.

Arnobius.
Lactantius.
Sidonius Apollinaris.

SVMMA PRIVILEGII A Christianissimo Galliarum Rege concessi.

LVDOVICI XIII. Galliæ & Nauarræ Regis auctoritate sanctum est, atque patentibus Literis cautum, ne quis in regno suo, aliisve locis ditioni suæ subiectis, intra proximos annos decem, à die impressionis primæ inchoandos, ac numerandos, excudat, vendat, excludendum vendendumque quouis modo & ratione conetur librum, qui inscribitur, *Eloquentiæ sacræ & humanæ Parallela, libris XVI. Auctore* P. NICOLAO CAVSSINO, *Trecensi, è Societate JESV*: præter SEBASTIANVM CHAPPELET, Bibliopolam Parisiensem, aut illos quibus ipsemet concesserit. Prohibitum insuper eadem auctoritate Regia omnibus suis subditis, eundem librum extra regni sui limites imprimendum curare, vel quempiam, vbicumque fuerit, ad id agendum impellere, ac instigare, sine consensu dicti SEBASTIANI CHAPPELET: Idque omne sub confiscatione librorum, aliisque pœnis originali Diplomate contra delinquentes expressis. Datum Parisijs, die prima Septembris, anno millesimo sexcentesimo decimo octauo.

De mandato Regis.

Signatum, BOVHIER.

DE VETERI

INDEX CAPITVM, ET

TITVLORVM AD SINGVLA CAPITA,

HIS SEDECIM LIBRIS

Præfixorum: Lectori, vltra alterum, qui in calce Operis, Neceſſarius.

Numerus primus, Caput notat; alter, Paginam.

TITVLVS LIBRI PRIMI.

DE veteri Eloquentia. pag. 1. & ſ.

De optimo genere Eloquentiæ & huius Operis inſtituto. ibid.

CAP. 1. De Eloquentiæ dignitate: Dei, Animi & Eloquentiæ ſimilitudo. 3. & ſ.

2. De Eloquentiæ pulchritudine. 4. & ſ. Comparatio cum pantarba lapide. ibid.

3. De vtilitate Eloquentiæ. 4. & ſ.

4. De vi Eloquentiæ. 5. & ſ.

5. De ortu & progreſſu Eloquentiæ. 6. & ſ.

6. De nomine Rhetorum. 8. & ſ.

7. De honoribus Rhetorum. 10. & ſ.

8. Contra eos qui dicunt Demoſthenem ab Ariſtotele præcepta Eloquentiæ didiciſſe. 11. & ſ.

9. Illuſtrium Oratorum Elogia: Pitheus. 12.

10. Hometus. ibid. & ſ.

11. Solon. 13. & ſ.

12. Piſiſtratus. 15.

13. Themiſtocles. ibid. & ſ.

14. Herodotus. 15. & ſ.

15. Pericles. 16. & ſ.

16. Thucydides. ibid. & ſ.

17. Gorgias Leontinus. 17. & ſ.

18. Περὶ Παλαμήδους ἀπολογίας. 18.

19. Critias. ibid. & ſ.

20. Theopompus. 19.

21. Philiſtus. ibid.

22. Plato. ibid. & ſ.

23. Ariſtoteles. 20. & ſ.

24. Antiphon. 21.

25. Andocides. ibid. & ſ.

26. Lyſias. 22.

27. Iſocrates. ibid. & ſ.

28. Iſæus. 24.

29. Æſchines. ibid. & ſ.

30. Lycurgus. 25.

31. Demoſthenes. ibid. & ſ.

32. Hyperides 26.

33. Dinarchus. ibid. & ſ.

34. Demades. 27.

35. Xenophon. ibid.

36. Theophraſtus. ibid. & ſ.

Theodoretus.	Arnobius.
Syneſius.	Lactantius.
Euſebius.	Sidonius Apollinaris.
Nicephorus.	

SVMMA PRIVILEGII A Chriſtianiſſimo Galliarum Rege conceſſi.

LVDOVICI XIII. Galliæ & Nauarræ Regis auctoritate ſanctum eſt, atque patentibus Literis cautum, ne quis in regno ſuo, aliiſve locis ditioni ſuæ ſubiectis, intra proximos annos decem, à die impreſſionis primæ inchoandos, ac numerandos, excudat, vendat, excludendum vendendumque quouis modo & ratione conetur librum, qui inſcribitur, *Eloquentiæ ſacræ & humanæ Parallela, libris XVI. Auctore* P. NICOLAO CAVSSINO, *Trecenſi, è Societate JESV*: præter SEBASTIANVM CHAPPELET, Bibliopolam Pariſienſem, aut illos quibus ipſemet conceſſerit. Prohibitum inſuper eadem auctoritate Regia omnibus ſuis ſubditis, eundem librum extra regni ſui limites imprimendum curare, vel quempiam, vbicumque fuerit, ad id agendum impellere, ac inſtigare, ſine conſenſu dicti SEBASTIANI CHAPPELET: Idque omne ſub confiſcatione librorum, aliiſque pœnis originali Diplomate contra delinquentes expreſſis. Datum Pariſijs, die prima Septembris, anno milleſimo ſexcenteſimo decimo octauo.

De mandato Regis.

Signatum, BOVHIER.

DE VETERI

INDEX CAPITVM, ET

TITVLORVM AD SINGVLA CAPITA,

HIS SEDECIM LIBRIS

Præfixorum: Lectori, vltra alterum, qui in calce Operis, Necessarius.

Numerus primus, Caput notat; alter, Paginam.

TITVLVS LIBRI PRIMI.

DE veteri Eloquentia. pag. 1. & ſ.

De optimo genere Eloquentiæ & huius Operis inſtituto. ibid.

CAP. 1. De Eloquentiæ dignitate: Dei, Animi & Eloquentiæ ſimilitudo. 3. & ſ.

2. De Eloquentiæ pulchritudine. 4. & ſ. Comparatio cum pantarba lapide. ibid.
3. De vtilitate Eloquentiæ. 4. & ſ.
4. De vi Eloquentiæ. 5. & ſ.
5. De ortu & progreſſu Eloquentiæ. 6. & ſ.
6. De nomine Rhetorum. 8. & ſ.
7. De honoribus Rhetorum. 10. & ſ.
8. Contra eos qui dicunt Demoſthenem ab Ariſtotele præcepta Eloquentiæ didiciſſe. 11. & ſ.
9. Illuſtrium Oratorum Elogia: Pitheus. 12.
10. Homerus. ibid. & ſ.
11. Solon. 13. & ſ.
12. Piſiſtratus. 15.
13. Themiſtocles. ibid. & ſ.
14. Herodotus. 15. & ſ.
15. Pericles. 16. & ſ.
16. Thucydides. ibid. & ſ.
17. Gorgias Leontinus. 17. & ſ.
18. Τπὶρ Παλαμήδους ἀπολογία. 18.
19. Critias. ibid. & ſ.
20. Theopompus. 19.
21. Philiſtus. ibid.
22. Plato. ibid. & ſ.
23. Ariſtoteles. 20. & ſ.
24. Antiphon. 21.
25. Andocides. ibid. & ſ.
26. Lyſias. 22.
27. Iſocrates. ibid. & ſ.
28. Iſæus. 24.
29. Æſchines. ibid. & ſ.
30. Lycurgus. 25.
31. Demoſthenes. ibid. & ſ.
32. Hyperides 26.
33. Dinarchus. ibid. & ſ.
34. Demades. 27.
35. Xenophon. ibid.
36. Theophraſtus. ibid. & ſ.

37. Demetrius Phalereus. 28. & ſ.
38. Latini Oratores, Ciceronis fermè omnes penicillo expreſſi.
L. Iunius Brutus. 29.
39. Menenius Agrippa. ibid.
Oratio Menenij Agrippæ. ibid.
40. Appius Claudius. 30.
Oratio Appij Claudij ad ſenatum. ibid.
Eadem ex Græco expreſſa. ibid. & ſeq.
41. Cornel. Cethegus. 31.
42. M. Cato ſenior. ibid. & ſ.
43. Q. Fabius Pictor. 32.
44. C. Lælius & P. Africanus. ibid. & ſ.
45. Seruius Galba. 33.
46. Curio. ibid.
47. Tiberius Gracchus & Caius Carbo. ibid. & ſ.
48. Caius Gracchus. 34.
49. Quintus Catulus. 35.
50. Marcus Antonius. ibid. & ſ.
51. Marcus Craſſus. 36.
52. Seruius Sulpitius. ibid.
53. Cotta & Sulpitius. ibid. & ſ.
54. Hortenſius. 37.
55. M. Craſſus Iunior. 38.
56. Pompeius. ibid.
57. M. Gallidius. ibid. & ſ.
58. Piſo Tullij gener. 39.
59. C. Licinius Caluus. ibid.
60. C. Iulius Cæſar. ibid. & ſ.
61. Criſpus Salluſtius. 40.
62. M. Tullius Cicero, pro quo Apologia, contra Κιτηρονμαστιξ, qui ferream Ciceronis eloquentiam, auream Demoſthenis nominarat. ibid. & ſ.
Iudicium Longini de Cicerone & Demoſthene. 41. & ſ.
Iudicium Fabij Quintiliani. 42.
Iudicium Cornelij Taciti. ibid. & ſ.
63. Comparantur Cicero & Demoſthenes in genere comparatiuo. 44. & ſ.
Ab adoleſcentia honeſte acta. 46.
A prudentia. ib. & ſ.
A fortitudine. 47. & ſ.
plura. ibid. & ſ.
64. Comparantur in genere deliberatiuo. 35. & ſ.
65. Comparantur in genere iudiciali. 38. & ſ.
66. Comparantur, in Inuentione, Diſpoſitione, Elocutione. 62. & ſ.
67. Comparantur in actione & ſucceſſu eloquentiæ. 64. & ſ.
68. Comparatur cum Thucydide 66. & ſ.
69. Comparatur cum Platone. 67. & ſeq.
70. Comparatur cum Lyſia. 70.
71. Comparatur cum Iſocrate 72. & ſ.
72. Comparatur cum Salluſtio 14. & ſeq.

Ex Libro II.

Cap I. De optimo charactere Eloquentiæ. 77. & ſ.
De varietate. ibid.
2. De ſtylo inflato. 79. & ſ.
3. De cacozelo. 83. & ſ.
4. De ſtylo frigido. 84. & ſ.
5. De ſtylo puerili. 86. & ſ.
6. De Parenthyrſi. 88. & ſ.
7. De ſtylo ſcholaſtico. 90. & ſ.
8. De ſtylo poëtico & cantico. 91. & ſ.
9. De ſtylo allegorico & periphraſtico. 93. & ſ.
10. De ſtylo Miſcellaneo & Antiquario. 95. & ſ.
11. De ſtylo humili & rudi. 98. & ſ.
12. De ſtylo fluctuanti & diſſoluto. 100. & ſ.
13. De ſtylo ſicco & exangui. 101. & ſ.
14. De acuta ſtyli breuitate, ſententiiſque abruptis & ſuſpicioſis. 11. & ſ.
15. Acutorum acuminum ſubiecta exempla. 150. & ſ.
16. De Erroribus abrupti ſtyli & frigide acuti. 108. 1.
17. Anticicerones.
Ludus ſeu diſſertatio de optimo genere dicendi.
Eloquentia apud Dicen contra ſuos corruptores agit. 11. & ſ.

18. Lucius Apuleius. 112.& ſ.
19. Cacozelus, doctus Antiquarius. 115.& ſ.
20. Buteonis pro ſiccis. 117.& ſ.
21. Pædariodis pro puerilibus. 118.& ſ.
22. M. Tullij Ciceronis Apologia. 119. & ſ.
23. Malus Orator: totus ex Luciano fermè expreſſus. 126. & ſ.
Cenſura Antigoni Regis. 127.
Cenſura Auguſti Cæſaris. ibid. & ſ.
Cenſura Apollonij. 128.
Cenſura Dionyſij Longini. ib. & ſ.
24. Condemnatio Μεγεθοποιοῦ.
Cenſura Plutarchi. ibid. & ſ.
25. Condemnatio ſiccorum.
Cornelij Taciti cenſura. 130.
26. De vera germanáque eloquentia. ibid. & ſ.
27. De Generibus dicendi quę in laude verſantur. 131. & ſ.
28. De virtutibus & formis dicendi: ac primùm de Perſpicuitate. 132. & ſ.
29. De grauitate Orationis. 133. & ſ.
30. De aſperitate. 135. & ſ.
31. De vehementia. 136. & ſ.
32. De ſplendore. 138. & ſ.
33. De Vigore. 139.
34. De Ambitu ſiue Amplificatione. ibid. & ſ.
35. De methodo Grauitatis. 140. & ſ.
36. De pulchritudine & grauitate Styli. 141.
37. De mixtura Celeritatis cum ſuauitate. 142. & ſ.
38. De Acrimonia & Acuto. 143.
39. De methodo ſuauitatis. ibid. & ſ.
40. De optima figura dicendi. & de Decoro. 145. & ſ.

Ex Libro III.

De adminiculis Eloquentiæ, Ingenio Doctrina & imitatione.
Cap. I. De Animi præſtantia. 147. & ſ.
2. De varietate ingeniorum & excellentia in Mechanicis. 148. & ſ.
3. De cauſſis huius varietatis. 149. & ſ.
4. Tria ingeniorum genera quæ literis apta, & vnde ſumendum culturæ exordium. 150. & ſ.
5. Aduerſus eos qui Chriſtiano cultu emolliri & langueſcere dicunt ingenia. 151. & ſ.
6. De ingeniorum delectu ad Eloquentiam ſpecialius dictum. 153. & ſeq.
7. De ſtudio & Exercitatione Eloquentię. 157.
8. De cauſis corruptæ Eloquentiæ: vbi celebres Taciti & Senecæ loci comparantur. 158. & ſ.
9. De imitatione. 160. & ſ.
10. De praua imitatione ſeu Cacozelia. 161. & ſ.
11. De vitiis imitationis. 162. & ſ.
12. An multi ſunt imitandi. 164. & ſ.
13. Nouíne an Veteres imitandi. 166. & ſeq.
14. Qui maximè inter veteres imitandi, obiter notati. 167. & ſ.
15. Quomodo imitandum. 174. & ſ.
16. Quomodo Demoſthenem Cicero fuerit imitatus. 175. & ſ.

Ex Libro IV.

De Inuentione & Locis.
Cap. I. De ſcribenda oratione.
De cognitione quæſtionis, & de prolixitate fugienda. 181. & ſ.
2. De Inuentione. Nutrix inuentionis, eruditio: & eruditæ debent eſſe Orationes. 182. & ſ.
3. Primus fons Inuentionis, Hiſtoria. 184. & ſ.
4. Secundus fons Inuētionis. Apologi & Parabolę. 181. & ſ.
5. Tertius fons Inuentionis, Adagia. 188. & ſ.
6. Quartus fons Inuentionis, Hieroglyphica. 189. & ſ.
7. Quintus fons Inuentionis, Emblemata. 190.
8. Sextus fons Inuentionis, Teſtimonia Veterum. 190. & ſ.
9. Septimus fons Inuētionis, Παῤῥησία. 192. & ſ.
10. Octauus fons Inuentionis, Leges. 194. & ſ.

11. Nonus fons Inuentionis, ſacræ literæ 195.& ſ.
12. Decimus fons Inuentionis, Ratio & ſolertia in Locis. 196. & ſ.
13. De locis in genere. 198.
Definitio per ſynonymiam. ibid.
Per deſcriptionem. ibid.& ſ.
Notatio. 199.
Partium enumeratio. ibid.
Coniugata. ibid.
Genus. ibid.
Species, ſeu Forma. ibid.
Similitudo. 200.
Differentia. ibid.
Contraria. ibid.
Adiuncta. ibid.
Antecedentia, Conſequentia. ibid.
Repugnantia. ibid.
Cauſſæ. ibid.
Effecta. 201.
Comparatio Minorum & Parium. ibid.
14. De locorum delectu. ibid.
15. Definitionis dignitas & variæ appellationes. ibid. & ſ.
16. de Definitione Simplici & Logica. 202. & ſ.
17. de Definitione per partes. 204.
18. de Definitione per cauſſas. ibid. & ſ.
19. de Definitione per Effecta. 205.& ſ.
20. de Definitione per Accidentia. 206.& ſ.
21. de Definitione per Similitudinem. 195. & ſ.
22. de Definitione per Negationem. 208.
23. de Modo amplificandæ Definitionis.
Ac primùm de Amplificatione per ſynonymiam .209.& ſ.
24. de Amplificatione per Definitionem Mixtam. 210. & ſ.
25. de Amplificatione per Contentionem ironicam. 211.
26. de Confirmatione Definitionis. ibid. & ſ.
27. de partium enumeratione; Loci dignitas & definitio. 212. & ſ.
28. Diuiſio huius Loci ſecundùm rem, & varia genera Enumerationis. 213.
29. Diuiſiò ſecundùm Modum, & varia Argumentationum ab enumeratione partium, genera. 214. & ſ.
30. De vi & veritate huius loci. 215. & ſ.
31. De vſu & amplificatione huius loci. 216. & ſ.
32. De mixtura Figurarum, cum loco enumerationis, & quibus ornamentis amet veſtiri. 217.& ſ.
33. De Notatione Nominum. An Nomina ſint Naturæ Cœleſtis. Confutatur Zoar & Rabbini. 219. & ſ.
34. Confutatus Rucelinus & cæteri Nominales. 220. & ſ.
35. De nominum ambitione & religione. 221. & ſ.
36. Curioſa Nominum obſeruatio,& & antiquus ritus illuſtratus. 222. & ſ.
37. Notatio literarum Nominalium, & eius Ominis vanitas. 223. & ſ.
38. De anagrammatiſmis, 224.
39. De Origine & Etymologiis Nominum. 225.& ſ.
40. De vſu Notationis & Coniugatorum. 226. & ſ.
41. De genere & ſpecie. 228.& ſ.
42. De vſu huius Loci. 229.& ſ.
43. De Cauſarum dignitate & numero. 231. & ſ.
44. Materia,& eius vſus apud Oratores. 232. & ſ.
45. de Cauſa efficiente. 233. & ſ.
46. de Forma. 236. & ſ.
47. de Fine. 237. &ſ.
48. de Vſu & amplificatione Cauſſarum. 238. & ſ.
49. Effecta. 240. & ſ.
50. Adiuncta, Antecedentia, Conſequentia. 242. & ſ.
51. Contraria repugnantia. 245. & ſ.
52. De ſimilitudine.
Similitudinis locum eſſe non modò deteſtabilem, ſed vtilem: contra Euclidem. 248. & ſ.

53. Definitio Similitudinis, & diuisio in Simplicem & Compositam. 249. & f.
54. Alia Similitudinis diuisio, in Parabolam, Exemplum, Inductionem: Ac primùm de Parabola. 251. & f.
55. De Exemplo & Probationibus à Comparatis. 253. & f.
56. de Inductione. 255. & f.
57. De recto vsu Similitudinis & varia eius tractatione. 256. & f.

Ex Libro V.

De Amplificatione.

Cap. I. Ac primùm de vitio malæ Amplificationis. 260. & f.
2. Quid sit Amplificatio & quotuplex: Et de optimo charactere Amplificationis. 261. & f.
3. Exemplum fusæ & ambitiosæ illius Amplificationis: Ex Cic. 7. in Verrem, n. &c. 263. & f.
4. Quænam sit melior Amplificatio. 265. & f.
5. De materia & formis seu methodo Amplificationis. 266. & f.
6. De forma & methodo Amplificationis: Ex Græcis sophistis. 267. & f.
7. Quam Methodum Amplificandi Cicero præceptis consignarit. 263. & f.
8. Quòd illæ Præceptiones de Amplificatione minùs accuratè traditæ videantur: & de Cassij Longini sententia. 27. & f.
9. De Amplificationis duodecim modis crebrò vsurpatis: primus Amplificandi modus, & Enumerationum. 272.
10. Secundus, per Antecedentia. 273.
11. Tertius, per Causas. ibid.
12. Quartus, per Adiuncta. ibid. & f.
13. Quintus, per Euidentiam, Descriptiones, Hypotyposes. 274. & f.
14. Sextus, per Digressionem. 275. & f.
15. Septimus, per Gradationem. 276. & f.
16. Octauus, per Comparationem. ib. & f.
17. Nonus, per eleuationem Gradium. 277.
18. Decimus, per Congeriem. ibid.
19. Vndecimus, per Correctionem. ibid.
20. Duodecimus, per conglobatas Definitiones. ibid.
21. De delectu Locorum & figurarum ad amplificationem obiter monitum. 278.
22. De delectu Verborum ad amplificandum. ibid. & f.
23. De mixtura Locorum & Figurarum. 279.
24. Amplificationes Ciceronianæ discutiuntur: Ac primùm Auaritia & ambitio P. Rulli exaggeratur per congeriem partium atque effectorum, & per anaphoram tractatur. ibid. 12. & f.
25. Amplificatio, Sassiæ libido, n. 12. pro Cluentio. 281. & f.
26. Amplificatio Beneficij accepti, per Comparata; Adiuncta & Partes, ad Quirites, post reditum, N. S 282.
27. Alia pars amplificationis per μεταβασιν, Post reditum ad Quirites. ibid & f.
28. Amplificatio Rei calamitosi, per gradationem & hypotyposin, &c. pro Quinctio, N. 95. 283. & f.
29. Amplificatio ab Effectis: Describitur vir bonus: pro Cæcinna, N. 78. 284.
30. Amplificatio luxus per Adiuncta: pro Roscio Amerino n. 133. ibid.
31. Amplificatio Capacitatis. 1. Philipp. n. 65. per Partium enumerationem & Comparata. 285.
32. Amplificatio luctuosi spectaculi de bonis Cn. Pompeij hastæ subiectis: Per hypotyposin, sustentationem, Epiplexin, &c. 2. Philipp. n. 64. 285.
33. Amplificatio belli crudelis: Philipp. 14. n. 8. Per causas efficientes, Effecta, Comparata. 286.
34. Amplificatio criminis inusitati. 6. Verr. n. 67. 68. 69. Per adiuncta & figuras. 286. & f.

35. Amplificatio miseriarum, per antitheta, acutasque & vellicantes sententias, stylo picto & declamatorio:
Senex reuersus è captiuitate, deplorat filium insepultum, & cæcam vxorem. 287. & s.
36. Amplificatio calamitosi status, per Antitheta & Hypotyposin:
Describitur miseria pauperum, cum luxu diuitum comparata, ex D. Gregorio. 288. & s.
37. Amplificatio atrocis supplicij, per hypotyposin. 290. & s.
38. Amplificatur definitio Virtutis, per Inductionem. 291. & s.
39. Amplificatio breuis miseriarum vitæ, per Synathroismum:
D. Chrysost. tractatu, Quòd nemo lædituir nisi à se ipso. (pa. 577.) 292.
40. Amplificatio Auaritiæ, per Effecta & Imagines:
D. Chrysostomus eodem tractatu. (pa. 578.) ib.
41. Amplificatio Gulæ & Ebrietatis, per Congeriem:
D. Chrysostomus eodem tractatu. (pag. 580.) 293.
42. Amplificatio Virtutum. 294.
43. de Diminutione. ibid. & s.
Varia locorum communium ex Cicerone supellex, ad vberiora amplificationum exempla. 295. & s.

Ex Libro VI.

De Dispositione & Partibus Orationis.
Cap. 1. Eius dignitas. 303. & s.
2. De prudentia Dispositionis & iudicio. 304.
3. de triplici Dispositione in genere. ibid & s.
4. de triplici Dispositione artificiali. 305.
5. de Dispositione oratoria. ibid. & s.
6. de Exordio in Genere:
An exordium sit pars orationis necessaria. 307. & s.
7. de variis Exordiorum generibus. 308.
Quid Ἔκπληξις seu impressio in Exordiis. ibid.
Quid Ἀνακάλυμμα. 309.
Quid Rami seu Ramosum. ibid.
Quid ἐνδόσιμον. ibid.
Quid Carceres. ibid.
Alia diuisio Exordiorum. 310.
Quid Exordium ex Opinione. ibid.
Quid Exordium ἀπὸ κεφαλῆς. ibid.
Quid Exordium ex Abundantia: Contra incidentibus, Acolutho, &c. 311.
Quid exordium ex subdiuisione ib.
Sex Exordiorum fontes. 312.
8. de modo Exordij.
An debeat esse argumentosum & floridum. ibid.
9. de Exordiorum communibus præceptis. 313.
10. De Exordiis in demonstratiuo genere, & historiis, fabulis & exemplis. 316.
Adiunctum personæ Oratoris. ibid.
Ab adiunctis item Oratoris. ib. & s.
11. de Deliberatiuo. 319.
Adiunctum rei. ibid. & s.
12. de Iudiciali. 322. & s.
[13. Exordia ex abrupto & concisa. 323. & s.
14. de Narratione:
Narrationis diuisio & vsus. 325.
15. Narrationis vitia octo. 326.
16. Narrationis virtutes. ibid.
17. Narrationis probabilitas ex quindecim rebus petita. ibid. & s.
18. Quarta virtus Narrationis, suauitas, in decem partes diuisa. 329. & s.
19. Typus narrationis poëticæ.
Ex Libanio. ib. aliæ. ibid.
20. Typus narrationis ciuilis in tenui Charactere. ib.
21. Typus narrationis historicæ, suauis, & Philologicæ:
Narratio de Leonibus & Vrsa. 332. & s.
22. Narratio de Elephanto, qui pro nutritio pugnauit. 333. & s.
23. Typus narrationis politicæ, stylo sublimi & magnifico. 334. & s.
24. Narratio & Hypotyposis pul-

chira, de pauperis filio qui pro diuite amico pugnauit vsque ad necem in certamine gladiatorio. 335.& f.
25. Narratio de C.Canio. 337.& f.
26. Narratio de morte Socratis. ibid. & f.
27. De Confutatione & Confirmatione. 339.& f.
28. de Ratiocinatione & Inductione. 141.& f.
29. de Enthymemate. 342.& f.
30. de Epicheremate. 343.
31. de Dilemmate. ibid.
32. de Sorite. ib.& f.
33. de Cornibus, Crocodilo & Electra. 344.
34. Exempla Confutationis:
Exemplum ex Gorgia Leontino, acutum & velox, antea libatum, nunc expreſſiùs notatum:
Palamedes crimen proditionis diluit. ibid.& f.
35. Expenduntur varia Exempla Confutationum:
Ex Cicerone: cuius mirifica cum pugnacitate notatur ſuauitas:
Modus confutationis per conglobatas ratioues, magna vi & celeritate vibratas, ad perſuaſionem & motum efficax. 345. & f.
36. Modus Confutationis per Expeditionem. 347.& f.
37. Modus Confutationis mixtus ſeriis rationibus & ironiis aculeatis. 348.& f.
38. Modus Confutationis per interrogationem:
Cicero pro Quinctio, n. 36. 351. & f.
39. Modus per ſubiectionem frequentiſſimus & optimus: Cic. pro Quinctio, n. 41. 352. & f.
40. Modus per Coaceruationem exemplorum, in quo diligenter notandi ſunt nexus. 353.& f.
41. Confutatio: Pro Cæco reo parricidij, per ἀναπόλουθον, & ἀπίθανον. 345. & f.
42. de Peroratione. 355. & f.
43. Peroratio miſerabilis pro filio, qui cùm ſua captiuitate & morte patrem redemiſſet, mortuus in vinculis, à matre ſepeliri prohibetur:
Peroratio flebilis per apoſtrophen ad animam mortui. 356.& f.

Ex Libro VII.

de Elocutione.

Cap. I. de Elocutione.
2. Elocutionis diuiſio: & eius prima pars Elegantia. 360.& f.
3. de Compoſitione, ſecunda parte Elocutionis:
Eius definitio, officium, gratia. 361. & f.
4. de Præſtantia numeroſæ Orationis, & eius Ortu. 362. & f.
5. De Nomine & definitione Periodi. 364. & f.
6. De Diuiſione Periodi, Pneumate, Clauſi, Chiaſmo, &c. 365.
7. de Partibus Periodi. 366.
8. de Pedibus Periodi:
Ex Halicarnaſſenſi. ib.& f.
9. de Numero & mixtura Pedum:
Ex Cicerone:
In Principiis qui fermè probantur pedes: In Medio: In fine. 367. & f.
10. Quid de iſtis Numerorum obſeruationibus & tota compoſitione, ſit ſentiendum, & de cauendis vitiis. 369.& f.
11. de vſu Periodi. 371. & f.
12. de menſura Periodi. 372. & f.
13. de artificio implendæ Periodi. 373. & f.
14. de delectu & compoſitione Nominum, ad venuſtandam Periodum. 375. & f.
15. Obſeruationes in Cicerone. 376. & f.
16. de dignitate Elocutionis & definitione Figuræ. 378.& f.
17. Nomenclatura figurarum ordine Alphabetico:
Ex antiquis Rhetoribus expreſſa: 379.& f.
Acyron. ibid.
Ætiologia. ibid.

Digitized by Google

Aganacteſis. ibid.
Allœoſis. ib.
Amphidiortoſis. ibid.
Anaclaſis. ibid.
Anacœnoſis. 300.
Anadiploſis. ibid.
Anæreſis. ibid.
Analepſis. ibid.
Ananceon. ibid.
Anaſceue. 381.
Anaſtrophe. ibid.
Antimetabole. ibid.
Antiſagoge. ibid.
Antiphraſis. ibid.
Antiſtaſis. ibid.
Antiſtœchon. ibid.
Antiſtrophe. ibid.
Antitheton. ibid.
Antizeugmenon. 382.
Antonomaſia. ibid.
Aparethmeſis. ibid.
Aphoriſmus, ſiue Dioriſmus. ibid.
Ἀπὸ κοινοῦ. 383.
Apodoxis, ſiue, Apoplaneſis. ibid.
Apophaſis, ſiue, Ætiologia. ibid.
Apoplaneſis. ibid.
Aporia. ibid.
Apoſiopeſis. 384.
Apoſtaſis. ibid.
Apoſtrophe. ibid.
Ara. 385.
Aſteiſmus. ibid.
Aſyntacton. ibid.
Aſynthetum. ibid.
Auxeſis. ibid.

Brachyopoeia. ibid.

Characteriſmus. ibid.
Catachreſis. 386.
Catara. ibid.
Charientiſmus. ibid.
Χιασὸν. ibid.
Chiouaſmus. ibid.
Cleticon. ibid.
Climax. ibid.
Cœnotes. 387.

Deeſis. ibid.
Diabole. ibid.
Diacope. ibid.
Diæreſis. ibid.
Diallage. ibid.
Diallelon. 388.
Dialogiſmus. ibid.
Dialyſis. ibid.
Dianœa. ibid.
Diaphora. ibid. ibid.
Diaporeſis. ibid.
Diaſceue. ibid.
Diaſyrmus. ibid.
Diatypoſis. 389.
Dicæologia. ibid.
Diazeugmenon. ibid.
Dilemmaton. ibid.
Diſtributio. ibid.

Ecbaſis. 390.
Ellipſis. ibid.
Enthymema. ibid.
Epagoge. ibid.
Epanadiploſis. ibid.
Epanalepſis. ibid.
Epanaſtrophe. 391.
Epanaphora. ibid.
Epanodus. 392.
Epanorthoſis. ibid.
Epembole. ibid.
Epenthymeſis. ibid.
Epexegeſis. ibid.
Epexergaſia. ibid.
Epibole. ibid.
Epicriſis. 393.
Epidiorthoſis. ibid.
Epimone. ibid.
Epiphonema. ibid.
Epiphora. ibid.
Epiplexis. ibid.
Epiploce. ibid.
Epiſtrophe. ibid.
Epitheton. 194.
Epitrochaſmus. ibid.
Epitimeſis. ibid.
Epittechon. ibid.
Epitrope. ibid.
Epizeuxis. ibid.
Erotema. ibid.
Erroris inductio. ibid.
Ethologia. ibid.
Ethopœia. 395.

Euche. ibid.
Exarteſis. ibid.
Excitatio. ib.
Expeditio. ibid.
Exutheniſmus. ibid.

Figura per caſum genitiuum. ibid.
Figura per Datiuum. 396.
Figura per Accuſatiuum. ibid.
Figura per Ablatiuum. ibid.
Figura Græca, aut caſuum varietas. ibid.
Figura per perſonas. ibid.
Figura per Numeros. ibid.
Figura per Præpoſitionem Ad. 397.
Figura per præpoſitionem In. ibid.
Figura per verborum qualitatem. ibid.
Figura per modos Temporum. ibid.
Figura per aduerbiorum qualitatem. ib.
Figura per pleonaſmum. ibid.
Figura per Eclogam verborum. ibid.
Figura per Eclogam Aduerbiorum. ibid.
Figura per Pronomina. ibid.
Figura per Eclogam nominum. ibid.

Gradatio. 398.

Heterogenes. ibid.
Homœon. ibid.
Homœoptoton. ibid.
Homœoſis. ibid.
Homœteleuton. ibid.
Horiſmus. ibid.
Hyperbaton. ibid.
Hyperbole. ibid.
Hypexereſis. ibid.
Hypobole. 399.
Hypocriſis. ibid.
Hypomone. ibid.
Hypozeuxis. ibid.
Hyſterologia, ſeu, ὑστερολογία. ibid.

Icon. ibid.
Ironia. ibid.
Iſocolon. 400.

Leoptologia. ibid.
Liptote. ibid.
Lyton. 401.

Meriſmos. ibid.
Metioſis. ibid.
Metabaſis. ibid.
Metanœa. ibid.
Metaphora. ibid.
Metaſtaſis. ibid.
Metatheſis. 402.
Metonymia. ibid.
Meſozeugma. ibid.
Mimeſis. ibid.
Mycteriſmus. ibid.

Neceſſitas. ibid.
Noëma, ſiue, Νόημα. ibid.

Occupatio in Paralepſi. ibid.
Omoticon. ibid.
Onomatopœia. ibid.
Oxymoron. ibid.

Palindromia. ibid.
Palilogia. 403.
Paradiaſtole. ibid.
Paradigma. ibid.
Paradoxon. ibid.
Paralepſis. 404
Paraphora, ibid.
Paraliopeſis. ibid.
Parembole. ibid.
Paregmenon. ibid.
Parentheſis. ibid.
Pariſon. 405.
Parodia. ibid.
Paromœon. ibid.
Paromologia. ibid.
Paronomaſia. ibid.
Paronymia. 406.
Parrheſia. ibid.
Pathopœia. ibid.
Periphraſis. ibid.
Permiſſio in Epitropo. ibid.
Periſſologia. ibid.
Plecton. ibid.
Pleonaſmus. ibid.
Plethynticum. 407.
Ploce. ibid.
Polyptoton. ibid.
Polyſyntheton. 408.
Procataleplis. ibid.
Procataſceue. ibid.
Prodiaſapheſis. ibid.

Digitized by Google

Prodiorthoſis. ibid.
Prolepſis. ibid.&ſ.
Proſapodoſis. 409.
Proſynapantheſis. ibid.
Proſopopœia. ib.
Proſopon. 410.
Protimeſis. ibid.
Proſtaxis. ibid
Protome. ibid.
Protozeugma. ibid.
Protrope. ibid.
Prupergaſia.
Pyſma. ibid.

Ratiocinatio in Apophaſi. 411.

Sarcaſmus. 411.
Scheſis. ibid.
Solutum. ibid.
Streptolyton. ibid.
Subiectio in Prolepſi & Procatalepſi. ib.
Syſceuaſis. ibid.
Suſtentatio in Parodoxo. 412.
Syllepſis. ibid.
Symploce. ibid.
Synathroiſmus. ibid.
Synchoreſis. ib.
Syncriſis. ibid.
Synchyſis. 413.
Synecdoche. ibid.
Synœceioſis. ibid.
Synonymia. ibid.
Syſtrophe. ibid.

Tapeinoſis. ibid.
Tautologia. ibid.
Traductio. ibid.

Zeugma. ibid.
18. De vſu & variis Ordinibus Figurarum. ibid.
19. De primo Ordine Figurarum:
Quę imagines vno vel paucis verbis exprimunt. 414.&ſ.
Antonomaſia & eius vſus. 415.
Epithetum. ibid.
Synonymia. 416.
20. De ſecunda ſerie Figurarum in illustri & ſuaui genere dicendi, quibus: Icones rerum efformantur. ibid.
Vani hominis deſcriptio, in Theophraſto. 417. plura. ib.
Demonſtratio. 418.
Diſtributio. ibid.
Antitheſis. 419.
Oxymorum. 420.
Antiſagoge. ibid.
De tertia Figurarum ſeriæ quæ ſunt in Repetitione. 421.
Anadiploſis, Epiſtrophe, Epanalepſis, Traductio, Alluſio, Commutatio. ibid.&ſ.
22. De quarta ſerie Figurarum:
Ad ſuaue genus dicendi pertinentium: maximè in ſtructura periodorum. 422.
23. De altero Ordine figurarum, quæ ad grauitatem faciunt. ibid.&ſ.
24. De figuris in Velitatione & Certamine. 425.
Suſtentatio, Licentia, Communicatio, Conceſſio, Ironia, Epiplexis, Apoſiopeſis, Allegoria, Correctio. ibid.&ſ.
25. De tertia parte Figurarum in Affectibus. 428.&ſ.
Exclamatio. ibid.
Deploratio Apum transfugarum. 429.
1. Tolle filium tuum vnigenitum quem diligit Iſaac. 433.&ſ.
Loci communes præcipuarum Ciceronis figurarum indicati. 435. &ſ.
Apoſtrophe, Allegoriæ, Conceſſiones, Climaces, Correctiones ſententiæ, Comparationes, Conuitia ſeu Epiplexes, Deprecationes, Diſtributiones, Dubitationes, Exemplorum vſus, Epiphonemata & exclamationes, Execrationes, Fictiones Hypotypoſes, Ironiæ, occupationes, ſeu Prolepſes, Prętermiſſiones & Præteritiones, Proſopopœiæ, Subiectiones, Tranſitiones. ibid. &ſ.
26. De Demoſthenica Figurarum tractatione. 442.&ſ.
Interrogatio. 443.
Synathroiſmus. ibid.

Digitized by Google

Prolepsis. 444.
Aliud exemplum Prolepseos. ibid.
Meiosis. ibid.
Subiectio. 445.
Exaggeratio cladis bellicæ. ibid.
Epiplexis. ibid.
Item Epiplexis breuis & mordax. 447
Item obiurgatio. ibid.
Item obiurgatio grauis & seria. 448. & s.
Item nobilissima Obiurgatio morum recentium. 449.
Sustentatio. 450.
Exemplum Orationis Ciuilis & Figuratæ per dialogismos & sermocinationes:
Quæ est valde practica & efficax ad sensus feriendos:
Magna in hoc genere figurarum Demosthenis felicitas. 451.
Item Oratio plena μεγέθους, habens Epiplexin, Ironiam, Prolepsin. ibid. & s.
Sermocinatio & Oratio valde Morata. 452.
Παῤῥησία. ibid.
De precatio. 453.
27. De Exartesi Figurarum, & Figuris declamatoriis. ibid.
Epanodos, Subiectio, Subiectio cum Epiphonemate, Apostrophe ad rem inanimem, & Anaphora, Exclamatio, ibid. Aporia, Anaphora mixta, cum Asynthetis cum Anæresi & Antithesi Anaphora mixta, Distributio, Distributio cum Anaphora, Epiplexis, Asyntheton, Homœoptoton, Concessio. 454.
Hypotyposis, Descriptio Mutilorum. 455.
Gradatio mixta, cum Epanodo. 456.
Interrogatio. ibid.
Ad significandum fraternum odium Emphasis. ibid. Figura constans obscuris sententiis, per Monosin. ibid. Epistrophe nobilis cum Antithesi. ibid. Antithesis Paralepsis cum Descriptione & Aposiopesi. ibid.
Prosopopœia cum Hypotyposi & Reticentia. 457.
Prosopopœia per incisa in Affectibus. 458.

Ex Libro VIII.

De Affectibus. 459.
Cap. I. Affectuum vis & præstantia. ibid.
2. Affectuum definitio, causa, diuisio. 460. & s.
3. Affectuum sedes, instrumenta seu vehicula. 461. & s.
Et qui sint dæmoniaci affectus. ibid.
4. Quid spectandum in iis qui mouent affectus. 462. & s.
5. Quid spectandum in personis quæ mouendæ sunt ad Affectus. 464. & s.
6. De duabus Affectuum radicibus, voluptate & dolore, & ratione mouendi. 466.
7. De Dolore, & Miseratione in genere:
Et quibus moueantur rebus: Sintne externæ species præter orationem adhibendæ. ibid.
8. Quæ res ad Motum adhibendæ. 469. & s.
9. De qualitate Affectuum leuium & violentorum:
Et quomodo iis vtendum. 472. & s.
10. De immoderatis & nugatoriis Affectibus:
Déque Aristidis & Libanij in hoc genere erroribus. 476. & s.
11. De languidis Affectibus & iis qui vocantur ἀπάλευροι. 478. & s.
12. De mixtura Affectuum. ibid. & s.
13. De modo & ratione mouendi. 481. & s.
14. De Remissione Affectuum. 484.
15. De Amore:
Amoris nomen. ibid. & s.
16. Amoris definitio: & de triplici Animæ motu:
Ex S. Dionysio præclarè. 485. & s.
17. De quinque Amorum generibus.
18. De Erote & Anterote:
Déque turpis Amoris vesania. 488. & s.

19. De cauſſis Amoris in genere. 490. & ſ.
20. Quindecim Amoris cauſſæ in ſpecie: ex Ariſtotele. 491. & ſ.
De Effectu & vſu huiuſce Affectus. 492. & ſ.
21. Affectus Amoris exempla. 463. & ſ.
22. De Affectibus lætitiæ & ſpei. 495. & ſ.
23. De Metu. 501. & ſ.
24. De Odio:
Eius definitio. 584.
25. De quatuor Odij generibus. ibid. & ſ.
26. Cauſſæ Odij & fomenta. 505. & ſ.
27. De Odij concitatione & remiſſione. 506. & ſ.
28. De Motibus Iracundiæ & doloris. 507. & ſ.
29. De natura Iræ. 509. & ſ.
30. De Cauſis iræ: & qui ad iracundiam procliues. 510.
31. De concitando Odio & Iracundia. 512. & ſ.
32. Quomodo à Perſonis, Rebus & Signis concitetur Iracundia.
Ex Gregorij Nazianzeni Orat. 21. in Athanaſium. 513. & ſ.
Ex Iuliani orat. IV. 514.
33. De varietate Motuum iracundiæ, & eorum vſu:
Ac de vitioſis motibus in hoc genere. 517. & ſ.
34. De generoſis iracundiæ motibus. 518.
Motus Iraſcibilis. 519. & ſ.
Ex Gregorij Nazianzeni aduerſus Iulianum Orat. 3. ibid. & ſ.
35. De vaſtis motibus Iracundiæ: déq; lenibus & moderatis. 526. & ſ.
36. De mixtura motuum Iracundiæ. 528.
37. De odio concitando in vitia: & fictione imaginis:
Ex D. Chryſoſtomo Exemplum 530.
38. De Indignatione. 531. & ſ.
39. De remiſſione Iræ ſeu delinitione:
Ac de eius induſtriis. 532. & ſ.
40. Homeri Litas ad inſigne delinitionis exemplum compoſitas: 536. & ſ.
Item ex Plutarcho, Liuio, Dionyſio Halicarnaſſenſi exempla. ib.
41. De Miſerationibus & lacrymis:
De variis generibus lacrymarum. 539. & ſ.
42. De induſtriis Miſerationum: Ac primùm quid circa Perſonas & Res conſiderandum. 540. & ſ.
43. De concitatione miſerationis per Characteriſmum. 542. & ſ.
Item de ſanctis Machabæis:
Ex D. Chryſoſt. homil. pag. (625.) 544. & ſ.
44. De Miſeratione: Per contentionem Fortunarum. 545. & ſ.
45. De miſeratione per repræſentationem Imaginis:
Præclara in eo Sophoclis dexteritas. 547. & ſ.
46. De miſeratione per ſermocinationem. 548. & ſ.
Oratio Iacobi Patriarchæ, in ficta morte Ioſephi:
Ex Philone, lib. de Ioſeph. 550. & ſ.

Ex Libro IX.

De Pronuntiatione. 553.
Cap. I. Actione molli & curata. 556.
2. De Actione rudi & vaſta. ib. & ſ.
3. De Actuoſa & Frigida. 557.
4. De cantu & monotonia. 559. & ſ.
5. De aliis Pronuntiationis vitiis:
De Coccyſmo, Branchó, Suſpiriis, blæſa Nare. 561. & ſ.
6. De Vocis naturalibus vitiis & virtutibus. & ſ.
7. De quatuor virtutibus Pronuntiationis. 563. & ſ.
8. De geſtu & ritibus antiquorum in numerando & eloquendo per geſtus:
Et de hoc curioſæ Aſtabaſdæ obſeruationes. 564.
Ratio antiquorum putidiuſcula, numerãdi & loquendi per geſtus. 565. & ſ.
9. Variæ geſtuum Naturalium ſignificationes, ex ſacris & profanis. 568. & ſ.

10. De gestu Oratorio. 572. & ſ.

Ex Libro X.

De Epidictica Oratione. 578. & ſ.
Cap. 1. Eius ortus & character. ib.
2. De Declamatione contra Montanum. 577. & ſ.
3. De genere Demonſtratiuo. 579. & ſ.
Præcepta generis Demonſtratiui. 580.
4. Laudatio Dei. ibid.
Ex Maximo Tyrio orat. de Deo. ibid. & ſ.
Expreſſa ex D. Gregorij, Philonis, & aliorum ſenſibus. 582. & ſ.
Ex Philone, libro, Quòd Deus ſit immutabilis. 583.
Ex D. Gregorio Nazianzeno Orat. 1. Bernardi in quo genere ſubtilitas. 584.
Arnobius, grandis ſenſibus, dictione rudis. ibid.
Ex Seneca Nat. Quæſt. Proœm. ib.
Ex eodem 3. Natur: quæſt. c. (45.) ib. & ſ.
Philo lib. de Cherub. 585.
Deus ſedens in Cherubin:
Apud Ezech. ex figura Villalpandi, ſtylo oratorio reddita. ibid.
5. De laudæ perſonæ in genere:
Prudentia in laudationibus adhibenda. ibid. & ſ.
6. De Argumentis & tractatione demonſtratiui generis, in laude perſonæ. 586. & ſ.
7. De laude Perſonæ in ſpecie. 589. & ſ.
Exemplum laudationis mixtæ. 590. & ſ.
Laus generis ſiue nobilitatis. 591.
Laus corporis; Pulchritudo. ibid. & ſ.
Laus agilitatis. 592.
Laus agilitatis in venando. ibid. & ſ.
Laus agilitatis ſiue ſtrenuitatis, in re militari & campeſtri exercitatione. 593.
Laus à variis artibus & ſcientiis:
In qua delineantur primis veluti apicibus capita quibus ſcientiæ & virtutes commendari ſolent:
Grammaticus. 594.
Laus Rhetoris, ſiue Oratoris. ibid. & ſ.
Laus Poëtæ. 595.
Laus Philoſophi. ibid. & ſ.
Laus Medici. 596.
Laus Mathematici. ibid.
Laus Muſici. ibid.
Laus Theologi. 597.
Laus Pietatis. ibid.
Laus prudentiæ. ibid.
Laus actionum & laboris in tuenda republ. 598
Laus Iuſtitiæ. ibid. & ſ.
Laus Fortitudinis. 599.
Laus Temperantiæ, 600.
Laus Clementiæ. 600.
Laus Liberalitatis. 601. & ſ.
Ars Panegyricorum, Nuptialium, & Natalitiarum orationum:
Ex Dionyſio Halicarnaſſenſi de Panegyri.
Oeconomia & Diſtributio. 602. & ſ.
De Panegyri verba Antimachi. ib.
9. Præcepta de Oratione nuptiali:
Ex Dionyſio Halicarnaſſenſi: &c.
Oeconomia. 905.
10. Præcepta de Oratione Natalitia:
Partes & Capita Genethliacæ orationis. 608. & ſ.
11. Præcepta de Epithalamiis. &c.
Oeconomia. 609. & ſ.
12. De laudatione Funebri. 611. & ſ.
13. de Gratiarum actione, &c. 612. & ſ.
14. De ſalutationibus Principum. 614.
15. De laude Puerorum. ib.
16. Laus Animalium. 615. & ſ.
17. Laus Apum. 616.
18. Encomium Formicæ:
Ex Baſilio, Hieronymo, & cæterorum imitatione expreſſum noſtro ſtylo. 617. & ſ.
19. De laude rerum inanimatum. 620.
20. Laudatio & deſcriptio Mundi:
Ex Theodoreto & D. Cypriano. ib. & ſ.

21. Laus Imperij, Regionis, Vrbis. 621.&f.
Copiæ, Opulentia, Opera, Situs, Munitio, Ædificia, Templa, Theatra, Balnea, Aqueductus. ib. &f.
Pontes, Priuata ædificia. 625. &f.
Villæ, Fontes, Flumina, Montes, Ager. 626.
22. Laus Virtutum & scientiarum. ibid &f.
23. De veterum in Epidicticis orationibus artificio. 628.&f.
Laus Eteonei ex Aristide. 630. &f.
Gregorius Nyssenus in funere Pulcheriæ. 631.
Laudatio mixta & concisa per frequentationem:
Ex D. Greg. Nazianzeno, orat. in D. Athanasium. 632. &f.
Laus Eruditionis mixta per Synathroismon:
Ex D. Greg. Nazianzeno, oratione in magnum Basilium. 622.
24. Artificium & suauitas Aristidis in laude Smyrnæ. 634. &f.
25. De singulari eiusdem authoris artificio, in laude Putei. 638.&f.

Ex Libro XI.

Characteres Epidictici:
Variæ hypotyposes: ex antiquis autoribus Græcis & Latinis.
Descriptiones Hominis. 641. &f.
1. Descriptio I. ibid.&f.
2. Corpus humanum in genere. 644. &f.
3. Caput. ibid.
Cerebrum. 645.
4. Oculi. ibid.
5. Aures. 647.
6. Cor. ib.&f.
7. Manus & digiti. 648.
8. Coma. 649.
9. Corpus humanum in specie: seu Variæ descriptiones hominum:
Apollo:
Ex Apuleio. lib. 2.
Descriptiones Apuleij si quæ occurrent, cum summo delectu erunt imitandæ: nam hic autor, quod præmonui, sæpe durus est, insolens, & supra modum putidus, &c. 650. &f.
In quo genere descriptionum picti & florentes Græci sophistæ, & Philostratus, & Callistratus, &c.
Ex Callistrato:
10. Cupido Praxitelis. 651.&f.
11. Gentilium deorum picturæ, ex Apuleio. 652.&f. plura. ibid.
12. Diana:
Ex Apuleio. 2. Metam. 655.
13. Dionysij statua:
Ex Callistrato in signum Dionysij. ibid.&f.
14. Cærus, siue Occasio:
Ex Callistrato in Occasionis imag. 656.&f.
15. Nilus:
Ex Philostrato in Nilo. 657. &f.
16. Orpheus:
Ex Philostrato in Orpheo. 658. & seq.
17. Citharœdus:
Ex Apul. lib. 2. Florid. 659.&f.
18. Marsyas:
Ex eodem Apuleio. 660.
19. Memnon:
Ex Philostrato in Memnone. ibid.
20. Meleager venator:
Ex Philostrato, in Meleagro. 660.
21. Narcissus:
Ex Callistrato in Narcisso. 661.
22. Calumnia Luciani. 662.
23. Melancholia. ib.
24. Tritones, ex Pausania. 663.
25. Dignitas virilis seu Theagenes. 663.
Ex Heliod. in Æthiop.
26. Theodoricus:
Ex Sidonio Apollin. ep. 11. lib. 1. 664.
27. Venustas Muliebris:
Ex Aristæneto Epist. 2. 665.&f.
Item ex Petronio Arbitro. 666.
Aliud ex Heliod. in Æthiop. l. 3. 666. &f.
28. Ornatus muliebris: ex D. Greg. Nazianz. orat. 11. 667. &f.

Digitized by Google

29. De Formis:
Ex Sidonio Apollinari, epiſt. 13. lib. 3. Qui autor ſenſibus ingenioſus, ſtylo præfactior. 668.
30. Virtus & voluptas:
Ex Philoſtrato in Apollonio. 669.
31. Adulator:
Expreſſus ex Athenæo lib. 6. & aliis hiſtoricorum ſenſibus: noſtro verò ſtylo donatus. ibid.
32. Ambitioſus:
Ex D. Cypriano: Epiſt. 2. l. 1.
33. Superbus:
Expreſſus ex Suetonij Caligula, & cæteris. 671.
34. Auarus diues:
Ex D. Cypriano, Epiſt. 2. l. 1. ibid.
35. Auarus & tenax:
Expreſſus ex Theophraſto, Plauto, & cæteris. 672.
36. Elegans & blandus:
Expreſſus ex Theophraſto, Iuuenale & cæteris. 673. & ſ.
Ex Seneca.
7. Nat. 1. 674.
Item lib. de Breuitate vitæ. 12. ibid.
Item ex Tertull. de vultu fœminarum. ibid.
Alia ex Arbitro. ibid.
De cuius deſcriptionis interpretatione alibi. 675.
37. Ruſticus:
Expreſſus ex Theophraſto, Cicerone, & cæteris. ibid.
38. Rumorum confictor:
Expreſſus ex Theophraſto & aliis. 676. & ſ.
39. Simulator: Expreſſus ex Theopraſto, Cornelio Tacito, & Poëtis Comicis. 677.
40. Impoſtor:
Expreſſus ex Luciano, in Pſeudom. 678.
41. Garrulus:
Expreſſus ex Horatio & Theophraſto. 679.
41. Ineptus:
Expreſſus ex Theophraſto. 680.
43. Stupidus:
Ex Theophraſto & cæteris: 781.
44. Calumniator:
Ex Ammiano, & cæteris. ib.
45. Oſtentator:
Ex Cicer. 4. ad Herennium. ibid.
46. Idem:
Ex Petronio in Satyr.. ibid. & ſ.
47. Diues:
Ex Cicerone, pro Roſcio. 683.
48. Mollis & delicatus:
Ex Cic. 5. in Verr. ibid.
Molles:
Ex Catil. 2. 684.
49. Mollium habitus. ib. & ſ.
Item: Ex Syneſio ad fratrem. 685.
Item: Ex Arnobio contra Gentes lib. 2. de luxu Regis Indici: vide & Q. Curtium l. 8. ibid.
50. Improbus & Potens:
Ex Ammiano: in cuius ſtylo quæ obſeruanda. ibid. & ſ.
51. Rabulæ:
Ex Ammiano lib. 30. qui Rabulas deſcribit. 686. & ſ.
52. Senatus populique Romani ſuo tempore flagitioſos mores deſcribens Ammianus. 684. & ſ.
53. Hunni:
Ex Ammiano l. 31. 692. & ſ.
54. Helluo:
Ex Cic. in Verr. 693. & ſ.
55. Affectus: Amor:
Ex Græco Oppiani. ib. & ſ.
56. Ira:
Ex Arnobio, l. 1. 694.
Auaritia: ex Chryſoſt. ibid.
57. Corporum amor. 694. & ſ.
58. Rabies & phreneſis:
Ex Philoſtrato in Hercule furente. 697.
59. Inuidia:
Ex D. Baſilio. ib.
Deſcriptiones aliquot præcipuorum Animalium: ex laudatis auctoribus: ad quarum exempla cæteræ in eodem genere conformari poſſint:
60. Aues:
Ex D. Greg. Naz.
61. Phœnix:
Ex Plin. l. 10. c. 2.

62. Aquila:
Ex Aput. lib. 1. Florid. ibid. & ſ.
63. Pſittacus.
Ex eodem Forid. lib. 2.
64. Pauo, ex Luciano. 699.
Item ex Tertull. 700.
65. Luſcinia:
Ex Geſnero in Luſcinia. ibid. & ſ.
66. Columbæ collum:
Ex Philone, de Temulentia. 701.
67. Hirundo:
Ex D. Ambroſio: hexam. lib. 5. c. 17. ibid.
68. Grues:
Ex eodem: l. hexam. cap. 15. ibid. & ſ.
69. Apes:
Ex D. Greg. Nazianz. 702.
70. Culex:
Ex Plin. l. 11. cap. 2. ibid. & ſ.
71. Scorpio:
Tertull. in Scorpiaco: 702. & ſ.
72. Araneæ:
Ex Philoſtrato: Item ex Plinio. 703. & ſ.
73. Culex & Pulex:
Ex D. Auguſtino. Enarratione in pſ. 148. 704.
74. Vermis Indicus: Ex D. Ambroſio: Hexam. l. 5. c. 23. ibid.
Bombyx in Ænigmate. ibid. & ſ.
75. Leo: Expreſſus è Græco Phile Oppiani. 707.
76. Elephantus:
Ex C. Iulio, ſtylo hiſtorico. ibid. & ſ.
77. Tigris:
Ex Solino.
78. Panthera:
Ex eodem Solino. ibid.
79. Chamæleon:
Ex eodem Solino. 709.
Idem ex Tertull. l. de Pallio. ibid.
80. Camelus:
Expreſſus ex Oppiano. ibid. & ſ.
81. Aper:
Ex Philoſtrato in venatione ſuum. 710.
82. Cervus:
Ex Græco Oppiani. ibid.
83. Martichora:
Expreſſa è Phile, Æliano, & aliis. ibid. & ſ.
84. Monoceros:
Expreſſus è Plinio, Æliano, & aliis 711. & ſ.
85. Draco Indicus: Expreſſus ex Philoſtrato. 712.
86. Canis:
Expreſſus ex ſenſibus Oppiani de Venatione, lib. 55. v. 401. Μακεδὼν, &c. ibid.
87. Prælium inter Canem, Leonem, & Elephantum. 713.
88. Taurus:
Ex Plinio. ibid.
89. Equus:
Ex Syneſio. ib. & ſ.
Item.
Ex Philoſtrato. 714.
90. Lepus:
Ex Æliani lib. 13. de Animalibus: cap. 14. 715.
91. Vulpes piſcans; Expreſſa ex Olao. 716.
92. Bos vnicornis: Ex Cæſaris. l. 6. de bello Gallico. ibid.
93. Alces. ibid.
94. Vri. ibid.
95. Piſces:
Cotus:
Maffæus ſtylo hiſtorico. 718
96. Balæna Tinemuthana. ibid. & ſ.
97. Balænarum & Orcarum pugnæ; Ex Plinij. l. 9. c. 5. 718. & ſ.
98. Delphin, & puer:
Ex Plinio Iuniore. ibid. & ſ.
99. Delphinorum & Mugilum pugna:
Ex Plin. l. 9. c. 8. 720.
100. Concha:
Ex Plinio: ibid. & ſ.
101. Concha Carinata nauigera:
Ex eodem. 721.
102. Polypus: Ex D. Ambroſio: ibid.
Ex Plinio. l. 9. c. 30. ibid. & ſ.
103. Echinus: Ex Ambr. l. 5. hex. 722.
104. Pompilus natans:
Ex Plin. l. 9. c. 31. ibid.
105. Deſcriptiones Inanimorum:
Inſulæ Fortunatæ. ibid. & ſ.
106. Mundus:

106. Mundus:
Ex Minutio Felice: in Octauio. 725.
107. Paradisus Terrestris:
Ex imaginibus P. Richomij. 724. &c.
108. Regiones:
India:
Ex Q. Curtio, stylo historico. 725. &c.
109. Brasilia:
Maffæus in Indica historia. 726.
110. Taprobana:
Ex Maffæo, lib. 3. ibid.
cxi. Plaga frigida:
Ex Curtio: ib.
112. Plaga torrida:
Ex eodem. 727.
113. Hortus:
Ex Philostrato in Amoribus ibid. & s.
Item ex Aristeneto epist. 5. 728.
114. Mons:
Ex Maffæo l. 5. 729.
115. Fluuius exundans:
Ex Plin. l. 8. Epist. 17. ib.
116. Flumen Alduabis:
Ex Cæsare, lib. 1. de bello Gallico. ib.
117. Pons in Rheno:
Ex eodem, l. 4. de bello Gallico. ibid. & seq.
118. Fons:
Ex Apuleio, in Metam. 730.
119. Clitumnus fons:
Plin. l. 8. Epist. 8. ibid. & s.
120. Fons æstuosus:
Ex Plin. Epist. 30. l. 4. 732.
121. Fons Ammonis:
Ex Curtio, lib. 4. 733.
122. Tempe:
Ex Æliano, variæ hist. l. 3. c. 1. ibid.
123. Elysij campi:
Ex Luciano: in vera historia, l. 2. & seq. 734.
124. Villa Iuliani:
Expressa ex Iuliano Imp. 735. & s.
125. Solitudo Torrida:
Ex Curtio. 736.
126. Spelunca: Ex Apuleio, l. 4. Metam. ib. & s.
127. Corycius specus:
Ex Pomponio Mela l. 1. c. 13. 737.
128. Rupes:
Ex Curtio: ibid.
129. Vitis:
Ex D. Ambrosio: Hexam. l. 3. c. 20.
130. Seges:
Ex eodem D. Ambrosio, l. 3. hex. c. 8. 738.
131. Palma Indica:
Ex Maff. eo, l. 7.
132. Viola Martia:
Ex hist. Plantarum, Rouill. 739.
133. Ocellus:
Ex Damasceno Loiolet l. 7. ibid.
134. Lilium:
Ex D. Ambrosio, c. 8. l. 3. Hexam. 739-740.
Idem expressum ex Plinio, &c. 740.
Lilium Persicum: Ex P. Rouillio: l. 15. ibid.
135. Rosa:
Ex D. Ambrosio. ibid.
136. Ver:
Ex Theophylacto: ibid.
137. Rus:
Ex eodem Theophylacto. 741.
138. Hyems:
Ex eodem Theophylacto. ibid.
139. Tempestas: lege Curtium & alios. 741.
140. Terræ motus:
Ex Ammiano, l. 17. c. 7.
141. Diluuium:
Ex Basilio Seleuciæ oratione in Noemum. 743. & s.
142. Paruulus in aquis suffocatus:
Ex eodem autore in Moyse. 144. & s.
143. Templum: 745. & s.
144. Domus:
Ex Apuleio. 746.
145. Nauis:
Ex Luciano. ibid.
146. Scyphus:
Ex Turselino. 747.
147. Sclopus:
Ex Mapphæo. ibid.
148. Venatio:
Ex Philostrato in Amoribus. 748.
149. Prælium:
Ex variis autoribus. 748. & s.
150. Naumachia Bruti cum Massilienſibus:
Ex Cæsare, l. 1. de bello Ciuili. 749.

151. Dauidis & Goliath monomachia:
Ex Basilio Seleuciæ. ibid. & ſ.
152. Direptio vrbis: Ex Ammiano. l. 31. 752. & ſ.
153. Scenici ludi:
Ex D. Cypriano: ep. 2. l. 2. 753.
154. Saltatores:
Ex Maffæo, l. 1. ibid.
155. Conuiuia & luxus:
Ex Apuleio, l. 6. Metam. ib. & ſ.
Expreſſum ex variis Græcorum & Latinorum ſenſibus, 574. & ſ.
156. Pancarpia venatio:
Ex Calphurnij verſibus. 755.
157. Lucta:
Ex Philoſtrato in Amoribus. ib. & ſ.
158. Triumphus:
Ex Curtio, l. 9. 756.

Ex Libro XII.

De Eloquentia Ciuili:

Quæ Deliberatiuum & Iudiciale genus complectitur: 757. & ſ.
Cap. 1. Deliberatiuum genus. 758. & ſ.
2. Præcepta generis deliberatiui:
Ex Veteribus ἐκ πόπῳ expreſſa. 759. & ſeq.
3. Mores iuuenum virorum & ſenum. 760. & ſ.
4. Mores ſecundum Conditionem. 762.
Mores plebis. ib.
De honeſto. 763.
5. De Vtili. 764.
6. De Neceſſario, Facili, Iucundo. ib.
7. De Argumentis & Affectibus generis deliberatiui. ibid.
8. De Artificio Suaſionum & Diſſuaſionum. 765. & ſ.
9. De Exhortatione & Cohortatione. 767. & ſ.
10. De Concitatione & Conciliatione. 784. & ſ.
11. De Conſolatione. 771. & 1.
12. De Forma & charactere Elocutionis:
In genere Deliberatiuo. 774.
13. Secunda pars Ciuilis Eloquentiæ, Genus Iudiciale. ibid. & ſ.
14. Quæ Antiquorum circa Fora & iudicia, & cura & dignitas fuerit:
Et de iis, Perſarum, Ægyptiorum, Græcorum, Romanorum denique inſtituta breuiter comparata:
Iudices Perſarum. 775. & ſ.
16. Regum Ægyptiorum Labyrinthus & Dicaſterium: 776.
Aſſeſſores. ib.
Iudiciorum ratio apud Ægyptios. 777
Sacerdotes Iudices:
Et de Sapphiro Veritatis. ibid. & ſ.
Athenienſium Fora varia:
Et eorum ratio. ibid.
17. Romani Iudices. 779.
18. De Iudice:
Ex Philone Iudæo. 780. & ſ.
19. De Aduocatis. 781. & ſ.
20. De ſcientia Patroni. 783.
Ordo Iuriſprudentiæ addiſcendę. ibid. & ſeq.
21. Corporis Ciuilis vniuerſalis partitio. 784. & ſ.
22. Ratio Ediſcendi. 785. & ſ.
23. De forma Ciuilis Eloquentiæ. 787. & ſ.
24. Genus Iudiciale: de ſtatu & tractatione Cauſarum. 792. & ſ.
25. De ſtatu inueſtigando:
Et de Cauſis Aſyſtatis. 793.
26. De cauſis Cacoſyſtatis. 793. & ſ.
27. De ductu. 794.
28. Diuiſio Cauſſarum: Ad imaginem ſtatuum cognoſcendam. ib. & ſ.
29. Alia diuiſio Cauſarum:
Petita à Genere characteris ſiue Elocutionis. 796.
30. De Statu, & eius diuiſione. ibid.
Coniecturalis ſtatus & eius variæ ſpecies. ibid. & ſ.
Finitiuus Status. 797. & ſ.
Status qualitatis, & eius duplex ſpecies, abſoluta, & aſſumptiua quot modis fiat. 798. & ſ.
31. De Tractatione ſtatuum, in ſpecie; déque ſingulorum exemplis:
Ac primùm de Coniecturali. 799. & ſeq.
Status Finitiuus & de eius tracta-

tione. 802.
Status qualitatis. ibid. & ſ.
32. De Accuſatione. 804.
33. De Apologia & Purgatione. 806. & ſ.
34. De Inuectiua: 808. & ſ.
35. De Obiurgatione. 809 & ſ.
36. De Expoſtulatione & Exprobratione. 811. & ſ.
37. De Deprecatione. 813. & ſ.

Ex Libro XIII.

Characteres Ciuilis Eloquentiæ:
Generis Deliberatiui & Iudicialis Exempla:
Ex antiquis Auctoribus Græcis & Latinis: cum Notis:
Libri Inſtitutum.
Oratio Xerxis de bello Græcis inferendo:
Inuentio tota continetur duobus argumentis: de vindicanda iniuria, & gloria amplificanda:
Diſpoſitio nonnihil fluctuat interciſa repetitionibus: Elocutio ſimplex & candida, non tamen ſine verbis byſſinis. 815. & ſ.
Oratio Mardonij ſuaſoria:
Inuentio tota pendet ab adiunctis Perſonarum: Diſpoſitio naturalis: Elocutio blanda, adulatoria, elata. 818. & ſ.
Artabani Oratio diſſuaſoria:
Inuentio ab argumentis remotis: à recentibus videlicet exemplis infelicium expeditionum:
Diſpoſitio prudens & artificioſa: &c.
Oratio Sandanidis: diſſuadentis Cræſo bellum aduerſus Cappadoces:
Character Orationis miti candore & ſimplicitate ornatus. 823.
Oratio Philippi in ſenatu:
Continens ſuaſionem belli aduerſus M. Æmilium, & Lepidum: in quos atroci ſtylo inuehitur:
Character Philippicis Demoſthenis ſimillimus. ibid. & ſ.
Suaſio belli contra Romanos graui ſſima:
Oratio Galgaci.
Inuentio argumentorum à Neceſſario, Facili, Adiunctis Perſonarum: &c.
Oratio inter optimas & grauiſſimas: 826. & ſ.
Diſſuaſio.
Oratio Marci Valerij Coruini Dictatoris, ad coniuratos & ſeditioſos miſites: qua dehortatur à pugna contra patriam:
Inuentio argumentorum ab adiunctis, &c.
oratio M. Catonis Conſulis, pro lege Oppia, contra mulierum luxuriam. 829. & ſ.
Oratio Lucij Valerij Trib. pleb. pro Mulieribus contra legem Oppiam:
Inuentio, &c. 833. & ſ.
Genus deliberatiuum: Diſſuaſiones:
Oratio Scythæ legati: Diſſuadet Alexandro Imperij propagandi cupiditatem:
Oratio parua mole, magna ſenſibus, &c. 837. & ſ.
Oratio Nabarzanis ad Darium:
De prælio differendo, & abdicatione Imperij: vafra & callida. 839. & ſ.
Oratio M. Furij Camilli ad pop. Rom. de non tranſmigrando Veios: Vna ex T. Liuij grauiſſimis cõcionibus: Inuentio argumentorum, &c. 840. & ſ.
Oratio Marij ad Quirites, de ſe & de ea quam parabat in Africam expeditione:
Ex Salluſtio:
Mirificè compoſita ad C. Marij ingenium oratio: Laconica, grandis, &c. 845. & ſ.
Oratio P. Valerij Publicolæ Conſulis ad Tribunos omnémque plebem:
Argumentum:
Exules ſeru íque, &c.
Ex T. Liuio. 848. & ſ.
Oratio Xerxis: Antiquum candorem minimè elaborati ſermonis ſapiens:
Ex Herodoto. 849.
Oratio Archidami, Argumentũ: ib.

Ex Thucydide: 850.
Oratio Xenophontis:
Breuis oratio,&c.
Ex Xenophonte. 851.
Oratio Agricolæ: diſerta in primis, &c. 852.
Oratio Darij ad Milites:
Ex Quinto Curtio: 853.
Oratio Alexandri ad trecentos milites: 855.&ſ.
Oratio Germanici: Conqueſtio & hortatio ad vindictam ſceleris:
Ex Tacito: 856.
Oratio Alexandri: Hortatoria ad Expeditionem: 857. & ſ.
Conſultationes: Conſultatio de propagando imperio:
Oratio Alexandri ad Milites. 859.& ſ.
Oratio Pœni, ad Alexandrum, priori reſpondens. ibid.
Conſultatio de Imperatore eligendo:
Oratio Perdicæ ad Milites. 861.
Argumentum: 862.
Oratio Ptolemæi. ibid.
Oratio Meleagri: & qualis: ibid. & ſ.
Conſultatio Perſarum de ſtatu Monarchiæ, Ariſtocratiæ & Democratiæ.
Oratio pro imperio populari
Ex Herodoto: Argumentum: 863.& ſ.
Oratio Megabyſi: Ex eodem Herodoto: Argumentum: 864.
De Ariſtocratia. 865.
Oratio Darij: Ex eodem, ibid.
Pro Regno: 866.
Marci Antonini oratio ad Proceres: qua filium Imperatorem renuntiat: & commendat:
Ex Herodiano:
Argumentum. 867.& ſ.
Commodi Oratio: in ingreſſu ad Imperium: Argumentum: 869. & ſ.
Actio parricidij nobiliſſima:
Ex Tito Liuio:
Argumentum. 871.
Philippi Macedonis de ſua liberorúmque infelici conditione pronuntiatio:
Quæ oratiuncula veluti apparatus ad cauſam. ibid.
Perſei accuſatoris actio, in Demetrium fratrem, parricidij reum:
Status duo complectitur: &c. 872.&ſ.
Demetrij, parricidij rei, defenſio. 875.& ſ.
Crateri oratio de Philotæ ſupplicio:
Ex Curtio: 879.
Oratio Philotæ ad Milites:
Argumentum:
Ex eodem Curtio. ibid.& ſ.
Oratio Iudæorum ad Petronium Præſidem, ne Caligulæ ſtatua templo inferretur, deprecantium:
Ex Philone, lib. de legatione ad Caium: 882.& ſ.
Hermenigildi Apologia. 884.& ſ.

Ex Libro XIV.

Theoretor, ſiue, De ſacræ Eloquentiæ Maieſtate:
Præfatio. 889. & ſ.
Cap. I. Sacræ Eloquentiæ dignitas. ex materiæ nobilitate: ac primùm quàm graues ſint in ea de Deo ſermones. 890.& ſ.
2. In Angelis quoque locupletem eſſe dicendi materiam. 893.& ſ.
3. Incarnationis Chriſti Maieſtas. 894.& ſ.
4. Natiuitas ipſa in tanta rerum ſpoliatione atque humilitate, plena dignitatis. 895. & ſ.
6. Paſſio ipſa plena Maieſtatis, & magnorum argumentorum ſeminarium. 897,& ſ.
7. Reſurrectio tota ſapit dignitatem, & fœcundam habet argumentorum materiam. 898. & ſ.
8. Aſcenſio, Typus eſt gloriæ, & noſtræ pignus fidei. 899. & ſ.
9. Panegyricorum ſacrorum magnam & vberem eſſe materiam in ſanctiſſima Virgine Maria Dei matre. 900. & ſ.
10. Eccleſia, opus Chriſti magnificentiſſimum. 901. & ſ.
11. Quanta & quàm præclara laudationis materia in ſanctorum Martyrum certaminibus, & religioſa ſan-

Digitized by Google

ctorum vita. 902.& ſ.
12. Sacramentorum Maieſtas & Ordinis præcipua quædam Excellentia. 904.& ſ.
13. Euchariſtia, Miraculum plenum magnificentiæ,& magnus Argumentorum campus. 905.& ſ.
14. Forum quoque eſſe in Eloquentia ſacra omnium auguſtiſſimum. 907. & ſeq.
15. Tantam argumentorum in ſacra eloquentia maieſtatem meliùs à Chriſtianis Oratoribus ſuſtineri qui liquidiorem hauriunt ſpiritum de cœlo. 908.& ſ.
16. Effectus ſacræ Eloquentiæ planè admirabiles. 909.& ſ.
17. Quòd ſacri Oratores ſint etiam maximè Eloquentes. 913.
18. Quòd Patres Eccleſiæ nonnulla etiam picto & florenti ſtylo ſcripſerint. ibid.& ſ.
19. Arguta breuitas D. Gregorij Nazianz. in deſcriptione Pauonis, Cicadæ, Aranearum:
Eodem ſtylo cum iis quæ de Pauone, orat.34. 914.
20. S.Baſilij in natura Formicæ diſquirenda,egregia: Elegantia,& ſubtilitas in Deſcriptione. 915.
21. S. Chryſoſtomi in quibus etiam orationis pigmentis delectatio. ibid. & ſeq.
22. Patrum Latinorum ſtylus. 916.
23. Sermocinatio matris, filium à monaſtico inſtituto reuocantis.
Eiuſdem auctoris: ib.& ſ.
24. In genere Iudiciali, eiuſdem Authoris præclariſſima oratio pro Antiochenis,de ſtatuis,ad Theodoſium. 918 & ſ.
25. De Mirifica Saluiani acrimonia & vi dicendi:
Ex Saluiano lecta,& hîc ſubiecta:
De impuritate & luxuria Theatri. 922. & ſeqq
De Carthagine luxuriante in Circo, inter armorum terrores. 924.& ſ.
De luxuria Treuirorum impendente bello. 925.& ſ.
De iis qui in ſumma calamitate petebant Circenſes. 926.& ſ.
In ſectatio Magiſtratuum. 927.

Ex Libro XV.

De forma & Charactere ſacræ Eloquentiæ. 928.& ſ.

Ex Libro XVI.

Chryſoſtomus, ſiue Idea:
Præfatio: 964.
Cap.1. Character grauis Concionaris, ibid.& ſ.
2. Exempla iſtius grauitatis allata & expenſa. 966. & ſ.
3. De alia ſpecie Grauitatis quæ Maieſtas dicitur.
4. De vitiis contrariis grauitati: ac primùm de leuitate Orationis. 970. & ſ.
5. De ſiccis. 971. & ſ.
6. De Vehementibus qui in laudato charactere verſantur. 972.& ſ.
7. De Lentis & Deformibus quę vehementiæ aduerſantur. 976.
8. De auſteris quorum character non illaudatus. ibid.& ſ.
9. De Exceſſu Auſteritatis & agreſti Charactere. 979.
10. De Delicatis & Aſſentatoriis: & quàm periculoſa ſit hæc dicendi forma: ibid.& ſ.
11. De Facetis: & an Facetiæ Chriſtianos Oratores deceant. 980.
12. De Suauibus & Cultis. 981.& ſ.
13. De affectatis. 982. & ſ.
14. De Piis & Simplicibus Oratoribus. 983.& ſ.
15. De Piis grauibus. 984.
16. De Doctis. ib.& ſ.
17. De ſemi-doctis. 985.
18. De Curioſis. ibid. & ſ.
19. De Scholaſtico genere Oratorũ. 986.& ſ.
20. De Popularibus. 987.
21. Chryſoſtomi magna mens, magnæ eloquentiæ ſeminarium. 688.
22. Chryſoſtomi Pietas & conſocia-

tio cum Deo. ibid. & ſ.
23. Chryſoſtomi Temperantia & Frugalitas. 989. & ſ.
24. Chryſoſtomi prudentia & de Concionatoribus iudicia. 990. & ſ.
25. Chryſoſtomi humilitas. 991.
26. Eiuſdem conſtantia & grauitas. ibid.
27. Eiuſdem zelus.
28. Eius ingenium & facundia. 994. & ſ.
29. Chryſoſtomi grauitas in dicendo. 995. & ſ.
30. Maieſtas Eloquentiæ in Chryſoſtomo. 996. & ſ.
31. Vehementia Chryſoſt. 998. & ſ.
32. Auſteritas. 1000. & ſ.
33. Suauitas Chryſoſtomi. 1001. & ſ.
34. Chryſoſtomi Pietas. 1003. & ſ.
35. Chryſoſtomi Doctrina. 1004. & ſ.
36. Chryſoſtomi Popularitas. 1006. & ſeq.
37. Chryſoſtomi ſacrum os poſt mortem loquutum, & eius mortis gloria. 1009. & ſ.

FINIS.

DE VETERI

DE VETERI ELOQVENTIA LIBER PRIMVS.

DE OPTIMO GENERE ELOQVENTIÆ, & huius Operis instituto,

PRÆFATIO.

INOLEVIT nonnullorum mentibus, nimis iniqua fortasse, sed quæ à viris non vulgariter eruditis defensa est perpugnaciter, opinio, Eloquentiam naturæ atque ingenij viribus totam potiùs effervescere, quàm vllis artiũ præceptionibus contineri: Enimvero fateri oportet, multùm in cæteris, in eloquentia verò plurimùm valere præstantis ingenij felicitatem, assidua præsertim exercitatione corroboratam: sed eam sine artis & disciplinæ perpolitione, necesse est impingere in frequentissimos errores temeritatis. Neque enim existimandum est, artium vel minimarũ præcepta quædam extare; Eloquentiæ, quæ vna cæterarũ Regina est disciplinarum, tanta temporum diuturnitate, clarissimorúmque ingeniorum luce celebrata, obseruationes nullas esse; quibus in dicendo vis, ordo, & facilitas recta quadam ratione comparari tenerique possit: Nisi fortè ineptos fuisse iudicemus, prudentis omnino iudicij, atque acerrimi ingenij viros, Aristotelem, Demetrium, Ciceronem, Fabium, qui de tota Eloquentiæ ratione tam luculenter disseruerunt: quod profectò nunquam fecissent, si eam nullis præceptis contineri existimassent.

Eloquentiã non sola natura constare.

Quanquam, vt libere fatear, multùm huic instituto nocuit, imperitorum scriptorum, qui se Rhetoricos Doctores appellari voluerunt, multitudo: postquam enim grandis eloquentiæ destituti viribus minutias quasque putidiusculè discutere cœperunt, omnia libris, & puerilibus nugis referserе.

Multum obest eloquẽtiæ, minusculorum præceptorũ incondita multitudo.

Longè mihi alia mens est, in huius Operis molitione: statui enim omissis veteribus scholarum cantilenis, accurata illustrium authorum, de optimo genere dicendi iudicia, totámque eloquentiæ rationem clarissimis Græcorum Latinorúmque exemplorum monumentis locupletatam ob oculos ponere; quo ex omnibus ingenijs sæculísque collecta perfectio, atque in vnum quoddam

Operis institutum.

corpus transfusa, gratior manaret in publicum.

Triplex eloquentia.

Atque, vt in vniuersum dicam, quæ posthac explicatiùs à me nitidiúsque tradenda sunt, mihi in tria fermè genera, tota primùm eloquentia dividenda est, quò sit huius instituti magis declarata ratio.

Diuinæ eloquentiæ manifestas.

Prima igitur eloquentia, diuina est: non illa quidem quæsita è schola, sed Dei præpotentis incitata spiritu, qui solus vel infantissimos quosque facit oratores.

Hæc est verè sublimis eloquentiæ facultas; cuius vt origo cœlestis est, ita omnino admirabiles & planè aurei fœtus extiterunt: Hæc non verborum floseulis, delicatis auribus lenocinata, sed intimis sensibus cœlesti quodam ardore succensis, homines sibi subiecit, hæc Reges domuit, hæc ciuitates, prouincias, orbem denique vniuersum, repudiatis erroribus, ad Christi iugum pellexit, hæc effecit, longè aliter quàm sub fabuloso Orpheo, vt agni lupis accubarent, cùm efferatos antea Ethnicorum animos ad amorem Religionis, continentiæ, mansuetudinisque traduxit.

Origen. in Exod. 4.

Hac eloquentia Moyses in sacris mirificè claruit; qui, secundùm Origenis & Diui Gregorij sententiam, disertus censebatur in primis ea quâ florent homines eloquentia, vtpote à pueritiæ rudimentis in aula regia liberaliter et institutus, & nobilioris ingenij cultura perpolitus: sed postquam cum Deo sermones miscere cœpit, iuxta diuinam eloquentiam & sapientiam sibi visus est omnium propè infantissimus.

Tandem in cœlesti schola, vel potiùs sacratio, diuinitus eruditus, ea literis mandauit quæ Ethnicis iisq; consummatis Rhetoribus extiterunt admirationi. Dionysius enim Longinus, qui librum de sublimi eloquentia scripsit, Moysen legens, miratur in eo, non quidem inane lo-

Dionysius Longinus li. περὶ ὕψους.

cutionum choragium, sed notionum (vt ipse ait) mentis præpotentem & exaggeratam sapientiam, τὸ κεφάλαιον, ᾧ πρὸ τῶν ἄλλων ἀξιόλογον: hac, inquit, excellentia præstabat ὁ Ἰουδαίων νομοθέτης, οὐχ ὁ τυχὼν ἀνὴρ ἐπιστὰς τῷ θείᾳ δυνάμει καὶ τῇ ἀξίᾳ ἐννοίᾳ καὶ ἑρμηνείᾳ καὶ ἐξενεγκεῖν: *Iudæorum ille Legislator non fuit vir de trivio, qui numinis virtutem pro dignitate cognouit, & verbis explicauit.*

Longini Rhetoris de Moysis eloquentia iudicium.

Hac eadem eloquentia vigebat Dei fulmen Esaias, & D. Paulus quem σοφίστρεα Nicetas appellat, nimisque humili nomine Mercurium Lystrenses dixerunt. hic non blandis & pictis locutionibus, sed Dei virtute & scientia, ea gessit, & dixit, quæ scimus ac legimus, in quibus plus eloquentiæ subesse arbitror, vel in vna sententia, quàm in toto Græcularum periodorum apparatu. Hæc est enim lingua Angelorum, quam ita appellatam ab Apostolo constat, non quòd Angeli linguas habeant, vt annotat Theodoretus, sed vt quiddam quod humanis linguis excellentius esset, indicaret. & hanc de eloquentia sententiam imbiberat Homerus Ιλ. ξ. hoc versiculo,

Nicetas in Audrous.

Χαλκίδα κικλήσκουσι Θεοὶ, ἄνδρες δὲ Κύμινδιν.

vbi alia Deorum, alia etiam hominum verba innuit. Hæc infundentis Dei donum est, minimè ad artis præceptiones reuocanda.

Secunda eloquentia, heroïca est, siquidem supra commune dicendi genus eloquentes Ἥρωας nominat Longinus. Atque vt heros dicebatur, ex homine & Deo conflatus: Ita hæc eloquentia non infusa quidem, sed simul humanis adiuta præsidijs, simul meliori quodam cœli vbere irrigata, ad summam pulchritudinem efflorvit. Talis est eloquentia Patrum, vt DD. Basilij, Gregorij Nazianzeni, Chrysostomi, Cypriani, & cæterorum, qui cùm à puero animum ad eloquentiam adiecissent, postea cœlestibus auctiriuis, quasi

Eloquentia heroica.

Ἥρωες, in dicendo qui sunt eloquentia humana augustiore præditi.

magni torrentes, in mirificam Ecclesiæ vbertatem fœcunditatémque exundarunt.

Tertia, humana quidem illa, sed virilis, sapiens, excelsa, plena virium, succi, sanguinis, & venustatis; qualis Demosthenis fuit, aut Ciceronis, & superiorum Oratorum, qui castius accuratiúsque dicendi genus consectati sunt.

Loquentia pueritis, eloquentiæ simia.

Huius ego grauitati puerilem, quæ nunc est in multis, loquacitatem non annumero, plenam vanitatis, & futilium propè deliramentorum. Euenit enim vt qui propter pectoris angustias hoc sublime dicendi genus generosæ mentis fœtum non satis capiebant, leues homines, & Græculi, toti se ad literarum aucupia, phrases, & periodos conferrent; non secus ac pueri, qui cùm auri & margaritarum pretia nesciant, pictos in littore calculos legunt, ijsque mirificè delectantur. Non est ista, non est quæ à multis putatur eloquentia, textus phraseon, & scitè tornatus periodorũ circulus. Magnæ flumen est mentis eloquentia, quæ rebus & sensibus magis constat quàm verbulis. Sed vt horti, qui vocantur Adonij, in testulis pendentes è fenestris, eos, qui liberiorem aëris copiam non habent, humiliter oblectant; sic istis veluti puerilibus delinimentis innutriti, veræ eloquentiæ magnitudinem, nec mente quidem attingere potuerunt. Omissis igitur his nugis grandem eloquentiam, tum heroicam tum humanam, exequemur, atque, vt in foro, in scholis, in sacris denique concionibus potissimùm elucet, de ciuili, declamatorio, concionatorioque genere, postquam vniuersè de eloquentia dixerimus, satis copiosè disseremus.

Iulianus in Cæsaribus vocat Adonidis hortos ἐν ὀστρακίνοις γλιῶν λαχανίαις.

Ordo librorum.

DE ELOQVENTIÆ *dignitate.*

Dei, Animi, & Eloquẽtiæ similitudo.

CAPVT I.

EST verè Eloquentia semen cœli, & ex æterni luminis fonte delibatus radius; quo qui cæteris excellunt, propiùs ad cœlestes accedere, & cum ijs maius quoddam videntur habere commercium.

Eloquens, Deus quidam inter homines, apud Cic. 3. de orat. nu. 30. quod Plato dixit, Θεὸν δὴ, ἀνθρώπων.

Dicam clariùs & illustriùs: Quam habet cum Deo affinitatem mens humana, hanc ipsam cum mente sibi vẽdicat Regina terrarum Eloquẽtia.

Animus simulachrum Dei est; Deus, animus est; eloquentia, diuina est. Quod est Deus in mundo, animus in corpore; hoc eloquentia in vita ciuili. Ille segregatus est ab omni concretione mortali, hic totus spiritus est, eloquentia eximiæ mentis soboles non obscura. Ille videt omnia, nec videtur; hic cernit omnia, nec cernitur; eloquẽtia capit omnia, nec satis capitur. Ille quasi ventorum cursibus, hic amoris pennis influit, at Suadæ tota vis affectu tanquam vehiculo rapitur & permeat in pectora. Ille per omnes Vniuersi plagas diffusus est, hic per omnia corporis membra distributus; omnes verò artes & disciplinas communi quodam vinculo complexa perlabitur eloquentia; ille regiam habet in cœlo, hic in corde, isthæc in mente: illum superi colunt, Manes obseruant, voluit orbem, illuminat solem, regit mundum, calcat inferos; huic supremæ corporis partes obtemperant, famulantur infimæ; caput neruis quasi fidibus intentum mouet, oculorum lumen accendit, flectit corpus, in membris omnibus dominatur; eloquentiam verò timent Reges, reuerentur subditi, frænat hominum voluntates, illustrat ingenia, administrat ciuitates, atque infectora se despicit omnia.

Multas quidem artes, aut à brutis animantibus effingimus, aut eas cum ipſis habemus cõmunes: (nihil de figulis, cæmentarijs, clinopegis, architectis loquor:) etiam voce & fidibus canere, lanas inficere, telas texere, medicinã facere, bella gerere, imperia adminiſtrare, belluarum exemplo edocemur: At verò dicere (quod eſt, copioſè, ornatè & ſapienter loqui) totum illud quod per ſe magnũ eſt, totum noſtrũ eſt; in huius laudis ſocietatem nõ mutæ pecudes ſeſe offerunt; Angeli ipſi noſtrum palmarium confitentur; qui ſi humani corporis compagibus eſſent incluſi, credo, hac de re nobiſcum certarent.

Orpheus in hymno Mercurij, & Hercul. ſi Κελτικὴ Ogmion ὄνομα ... Lucianus.

Quapropter Deorum inuentum eloquentiam antiqui crediderunt; & Græci quidem Mercurio, quem λόγου θεὸν τίθεται Orpheus nominat; Galli ſuo Herculi Ogmio adſcripſerunt; meliùs, qui Deo ſcientiarum fonti acceptum referunt.

DE ELOQVENTIÆ *pulchritudine.*

Comparatur cum Pantarba lapide.

CAPVT II.

Vide Cic. l. 2 de Orat. n. 34.

ATque cùm tanta ſit eloquentiæ dignitas, certè non minor eſt pulchritudo, & ſuauitas, quæ barbarorum ſenſus incredibili quadam voluptate titillat. Occurrit hîc mihi quod de Pantarba narrat Hiarchas, apud Philoſtratum.

Philoſtr. in vita Apoll. l. 3 c. 14.

Pantarbæ deſcriptio.

Lapillus eſt, vt pulchritudine inſignis, ſic virtute admirabilis; ardet enim ſuaui quodam fulgore, & radiis perſtringens oculos, diem vel media nocte accendit: at, quod mireris, id ipſum lumen, ſpiritus eſt adeo efficax, vt longiùs diſiunctos inter ſe lapides conciliet: & quantum illa vis (quæ ſatis oratione explicari non poteſt) diffunditur, tantum obtinet imperij, acetnóſque lapidum non ſecus ac apum examina petrahit. Verùm natura, ne tam pretioſum munus vileſceret, non modò occultis terræ viſceribus abdidit, ſed & facultatem indidit, qua ex captantium manibus efflueret, niſi prouida ratione teneretur.

Quæ omnia mirificè eloquentiæ conueniunt: ſi lux quæritur, quid illuſtrius? ſi vis, quid potentius? ſi latebræ, quid occultius? Ipſa enim non modò lucida eſt, ſed eos in quib⁹ dominatur, ſcientiæ claritate perfuſos, magni quoque nominis celebritate nobiles facit: tantum autem habet virtũ, vt miti quodam dominatu ſeſe inſinuet in pectora, quæ nullæ aliæ machinæ potuiſſent expugnare; (ſed hoc grande, neruoſum, magniſque affectibus incitatum orationis genus, non eſt omnibus in promptu;) tantis eius, vt cæterorum omnium, eximiam pulchritudinem difficultatibus, non ſecus ac roſam ſpinis, natura vallauit.

DE VTILITATE *Eloquentiæ.*

CAPVT III.

QVÆ duæ res in ciuili vita plurimùm poſſunt, Ars militaris, & Doctrina, eloquentiæ operâ non mediocriter indigẽt. Et quod ad militiam quidem attinet, quantum ab eloquentia ſubſidij capiat, teſtis eſt Oneſander, qui inter vndecim boni Imperatoris conditiones, Eloquentiam vel præcipuam numerat: Hinc enim (inquit) maxima præcipuáque in exercitum commoda deriuantur; ſiquidẽ Imperatoris vehementi concione erecti excitatique milites, arduа queque & formidoloſa excipiũt, ac propoſitam in laudem victoriámque acriter decertando conſpirant; nec ita auribus percepti tubarum clãgores animos ad pugnam acuunt & irritant, vt hortatur ad virtutem & gloriam oratio, vigorem mentis ad obiecta pericula erigit, imò & metu

Oneſ. l. 2. de Imper.

Eloquentia arti militari per quàm neceſſaria. εἰς γὰρ τὰς ἀκοὰς ἐμπεσοῦσα σάλπιγξ ἐμβρόντητον ἔχει τὴν ψυχὴν εἰς ἅμιλλαν μάχης, ἀπὸ παρασκευῆς ἀρετῆς.

Digitized by Google

conterritos penéque iacentes conſtanti roborat hortatione. Quamobrem perſpicax ille cæcus, vatum parens, eloquentiam in ducibus tantopere commendat, cùm Menelai ſuauitatem, Neſtoris flumen melleum, Vlyſſis vim & grauitatem celebrat: nec dubium quin heroicis temporibus Imperatori plurimum ſplendoris attulerit ratio quædam & induſtria dicendi; quod in dies apud Græcos & Romanos, maioribus vſque adeò manauit incrementis, vt rari eſſent Imperatores eloquentiæ ciuilis imperiti: Eloquentiam ciuilem dico; neque enim Imperatorem velim affectare genus dicendi politū, ex ſchola & Rhetorum floſculis illigatum, ſed magnum, vehemens, excelſum, quod optimi ingenij viribus incitatum, nonnihil ab arte, ſummorūmque virorum limato iudicio, vſúque Reip. & quotidiana diſertorum conſuetudine, capiat expolitionis.

De concionatoribus & iuriſperitis, quorum ſplendor inter literatos eſt maximus, nihil attinet dicere; norunt omnes quantum in eloquentia præſidij ſitum atque collocatū habeant. Non ita genus igneum tranās omnia cæteras vniuerſi partes arcanis viribus incitat, vt omnes artes & diſciplinas accendit vis dicendi, ſine qua eas non modò langueſcere ſed & penitus contabeſcere neceſſe eſt.

Alij Quintiliano tribuunt.

Accedat ad hæc Cornelij Taciti præclara authoritas; qui in dialogo de claris Orat. ſic loquitur: Eloquentia paras ſimul & tuetur amicitias, aſciſcit nationes, complectitur prouincias; qua non aliud in ciuitate noſtra ad vtilitatem fructuoſius, vel ad dignitatem amplius, vel ad vrbis famam pulchrius, vel ad totius imperij, atque omnium gentium notitiam illuſtrius excogitāri poteſt: nam ſi ad vtilitatem vitæ omnia conſilia factique noſtra dirigenda ſunt, quid erit tutius quàm eam eligere artem, qua ſemper armatus, præſidium amicis, opem alienis, ſalutem periclitantibus, inuidis verò & inimicis metum & terrorem vltro feras, ipſe ſecurus, & velut perpetua quadam potentia ac poteſtate munitus: cuius vis & vtilitas rebus probè fluentibus aliorum præſidio intelligitur: ſin proprium periculum increpuit, non (hercule) lorica aut gladius in acie firmius munimentum, quàm reo & periclitanti præſidium; & telum, quo propugnare pariter & laceſſere, vel in iudicio, ſiue in Senatu, ſiue apud Principem poſſis.

De vi Eloquentiæ.

CAPVT IV.

COnciliatricula res, & efficax capiendis illigandíſque animis, Eloquentia, vbi præſertim ad ſapientiam vitæque integritatem comes acceſſerit; huius enim velut ſubnixa pennis, Oratoris anima in ipſa auditorum pectora influit, & gratiſſima omnium ſeruitute ſibi mācipat. quæ ſimul atque ingreſſa eſt, quid non efficit? Inflammandi ſunt animi? In ignem accenditur; pungendi? in ſtimulos acuitur; illuſtrandi? funditur in lucem; conſolandi? ſpargitur in Nepenthes; compeſcendi? fræna eſt; ſanandi? Panacea eſt; deliniendi? fit Sirenula: dici non poteſt quot ſunt lenocinantis facundiæ mites præſtigiæ, quot & quàm admirabiles effectus.

Haud errarit quiſquis qui cum Philone Iudæo, eloquentiam ἰαλεπτικὴν ψυχῆς dixerit.

Philo in libro, Quòd vir bonus, idem ſit & liber.

Certè Iulianus Imperator illam cum Mercurij virga non inſcitè comparat. Hæc

Increpuit? ſacet omne pecus, volucréſque, ferāque,
Et ſimul ante feſſos curuata cacumina ſomnos.

Iulianus ep. 2. ad Iamblichum, pag. 108. edit Græc. [illegible]

Ex Thucydide: 850.
Oratio Xenophontis:
Breuis oratio, &c.
Ex Xenophonte. 851.
Oratio Agricolæ: diserta in primis, &c. 852.
Oratio Darij ad Milites:
Ex Quinto Curtio: 853.
Oratio Alexandri ad trecentos milites: 855. & s.
Oratio Germanici: Conquestio & hortatio ad vindictam sceleris:
Ex Tacito: 856.
Oratio Alexandri: Hortatoria ad Expeditionem: 857. & s.
Consultationes: Consultatio de propagando imperio:
Oratio Alexandri ad Milites. 859. & s.
Oratio Pœni, ad Alexandrum, priori respondens. ibid.
Consultatio de Imperatore eligendo:
Oratio Perdicæ ad Milites. 861.
Argumentum: 862.
Oratio Ptolemæi. ibid.
Oratio Meleagri: & qualis: ibid. & s.
Consultatio Persarum de statu Monarchiæ, Aristocratiæ & Democratiæ.
Otanis Oratio pro imperio populari
Ex Herodoto: Argumentum: 863. & s.
Oratio Megabysi: Ex eodem Herodoto: Argumentum: 864.
De Aristocratia. 865.
Oratio Darij: Ex eodem, ibid.
Pro Regno: 866.
Marci Antonini oratio ad Proceres: qua filium Imperatorem renuntiat: & commendat:
Ex Herodiano:
Argumentum. 867. & s.
Commodi Oratio: in ingressu ad Imperium: Argumentum: 869. & s.
Actio parricidij nobilissima:
Ex Tito Liuio:
Argumentum. 871.
Philippi Macedonis de sua liberorúmque infelici conditione pronuntiatio:
Quæ oratiuncula veluti apparatus ad causam. ibid.
Persei accusatoris actio, in Demetrium fratrem, parricidij reum:
Status duo complectitur: &c. 872. & s.
Demetrij, parricidij rei, defensio. 875. & s.
Crateri oratio de Philotæ supplicio:
Ex Curtio: 879.
Oratio Philotæ ad Milites:
Argumentum:
Ex eodem Curtio. ibid. & s.
Oratio Iudæorum ad Petronium Præsidem, ne Caligulæ statua templo inferretur, deprecantium:
Ex Philone, lib. de legatione ad Caium: 882. & s.
Hermenigildi Apologia. 884. & s.

Ex Libro XIV.

Theoretor, siue, De sacræ Eloquentiæ Maiestate:
Præfatio. 889. & s.
Cap. I. Sacræ Eloquentiæ dignitas. ex materiæ nobilitate: ac primùm quàm graues sint in ea de Deo sermones. 890. & s.
2. In Angelis quoque locupletem esse dicendi materiam. 893. & s.
3. Incarnationis Christi Maiestas. 894. & s.
4. Natiuitas ipsa in tanta rerum spoliatione atque humilitate, plena dignitatis. 895. & s.
6. Passio ipsa plena Maiestatis, & magnorum argumentorum seminarium. 897, & s.
7. Resurrectio tota sapit dignitatem, & fœcundam habet argumentorum materiam. 898. & s.
8. Ascensio, Typus est gloriæ, & nostræ pignus fidei. 899. & s.
9. Panegyricorum sacrorum magnam & vberem esse materiam in sanctissima Virgine Maria Dei matre. 900. & s.
10. Ecclesia, opus Christi magnificentissimum. 901. & s.
11. Quanta & quàm præclara laudationis materia in sanctorum Martyrum certaminibus, & religiosa san-

Digitized by Google

ctorum vita. 902. & ſ.
12. Sacramentorum Maieſtas & Ordinis præcipua quædam Excellentia. 904. & ſ.
13. Euchariſtia, Miraculum plenum magnificentiæ, & magnus Argumentorum campus. 905. & ſ.
14. Forum quoque eſſe in Eloquentia ſacra omnium auguſtiſſimum. 907. & ſeq.
15. Tantam argumentorum in ſacra eloquentia maieſtatem meliùs à Chriſtianis Oratoribus ſuſtineri qui liquidiorem hauriunt ſpiritum de cœlo. 908. & ſ.
16. Effectus ſacræ Eloquentiæ planè admirabiles. 909. & ſ.
17. Quòd ſacri Oratores ſint etiam maximè Eloquentes. 913.
18. Quòd Patres Eccleſiæ nonnulla etiam picto & florenti ſtylo ſcripſerint. ibid. & ſ.
19. Arguta breuitas D. Gregorij Nazianz. in deſcriptione Pauonis, Cicadæ, Aranearum:
Eodem ſtylo cum iis quæ de Pauone, orat. 34. 914.
20. S. Baſilij in natura Formicæ diſquirenda, egregia: Elegantia, & ſubtilitas in Deſcriptione. 915.
21. S. Chryſoſtomi in quibus etiam orationis pigmentis delectatio. ibid. & ſeq.
22. Patrum Latinorum ſtylus. 916.
23. Sermocinatio matris, filium à monaſtico inſtituto reuocantis.
Eiuſdem auctoris: ib. & ſ.
24. In genere Iudiciali, eiuſdem Authoris præclariſſima oratio pro Antiochenis, de ſtatuis, ad Theodoſium. 918 & ſ.
25. De Mirifica Saluiani acrimonia & vi dicendi:
Ex Saluiano lecta, & hîc ſubiecta:
De impuritate & luxuria Theatri. 922. & ſeqq
De Carthagine luxuriante in Circo, inter armorum terrores. 924. & ſ.
De luxuria Treuirorum impendente bello. 925. & ſ.
De iis qui in ſumma calamitate petebant Circenſes. 926. & ſ.
In ſectatio Magiſtratuum. 927.

Ex Libro XV.

De forma & Charactere ſacræ Eloquentiæ. 928. & ſ.

Ex Libro XVI.

Chryſoſtomus, ſiue Idea:
Præfatio: 964.
Cap. 1. Character grauis Concionaris, ibid. & ſ.
2. Exempla iſtius grauitatis allata & expenſa. 966. & ſ.
3. De alia ſpecie Grauitatis quæ Maieſtas dicitur.
4. De vitiis contrariis grauitati: ac primùm de leuitate Orationis 970. & ſ.
5. De ſiccis. 971. & ſ.
6. De Vehementibus qui in laudato charactere verſantur. 972. & ſ.
7. De Lentis & Deformibus quę vehementiæ aduerſantur. 976.
8. De auſteris quorum character non illaudatus. ibid. & ſ.
9. De Exceſſu Auſteritatis & agreſti Charactere. 979.
10. De Delicatis & Aſſentatoriis: & quàm periculoſa ſit hæc dicendi forma: ibid. & ſ.
11. De Facetis: & an Facetiæ Chriſtianos Oratores deceant. 980.
12. De Suauibus & Cultis. 981. & ſ.
13. De affectatis. 982. & ſ.
14. De Piis & Simplicibus Oratoribus. 983. & ſ.
15. De Piis grauibus. 984.
16. De Doctis. ib. & ſ.
17. De ſemi-doctis. 985.
18. De Curioſis. ibid. & ſ.
19. De Scholaſtico genere Oratorũ. 986. & ſ.
20. De Popularibus. 987.
21. Chryſoſtomi magna mens, magnæ eloquentiæ ſeminarium. 688.
22. Chryſoſtomi Pietas & conſocia-

Digitized by Google

tio cum Deo. ibid. & ſ.
23. Chryſoſtomi Temperantia & Frugalitas. 989. & ſ.
24. Chryſoſtomi prudentia & de Concionatoribus iudicia. 990. & ſ.
25. Chryſoſtomi humilitas. 991.
26. Eiuſdem conſtantia & grauitas. ibid.
27. Eiuſdem zelus.
28. Eius ingenium & facundia. 994. & ſ.
29. Chryſoſtomi grauitas in dicendo. 995. & ſ.
30. Maieſtas Eloquentiæ in Chryſoſtomo. 996. & ſ.
31. Vehementia Chryſoſt. 998. & ſ.
32. Auſteritas. 1000. & ſ.
33. Suauitas Chryſoſtomi. 1001. & ſ.
34. Chryſoſtomi Pietas. 1003. & ſ.
35. Chryſoſtomi Doctrina. 1004. & ſ.
36. Chryſoſtomi Popularitas. 1006. & ſeq.
37. Chryſoſtomi ſacrum os poſt mortem loquutum, & eius mortis gloria. 1009. & ſ.

FINIS.

DE VETERI

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

DE VETERI ELOQVENTIA LIBER PRIMVS.

DE OPTIMO GENERE ELOQVENTIÆ, & huius Operis inſtituto, PRÆFATIO.

INOLEVIT nonnullorum mentibus, nimis iniqua fortaſſe, ſed quæ à viris non vulgariter eruditis defenſa eſt perpugnaciter, opinio, Eloquentiam naturæ atque ingenij viribus totam potiùs efferueſcere, quàm vllis artiũ præceptionibus contineri: Enimvero fateri oportet, multùm in cæteris, in eloquentia verò plurimùm valere præſtantis ingenij felicitatem, aſſidua præſertim exercitatione corroboratam: ſed eam ſine artis & diſciplinæ perpolitione, neceſſe eſt impingere in frequentiſſimos errores temeritatis. Neque enim exiſtimandum eſt, artium vel minimarũ præcepta quædam extare; Eloquentiæ, quæ vna cæterarũ Regina eſt diſciplinarum, tanta temporum diuturnitate, clariſſimorũmque ingeniorum luce celebrata, obſeruationes nullas eſſe; quibus in dicendo vis, ordo, & facilitas recta quadam ratione comparari teneríque poſſit: Niſi fortè ineptos fuiſſe iudicemus, prudentis omnino iudicij, atque acerrimi ingenij viros, Ariſtotelem, Demetrium, Ciceronem, Fabium, qui de tota Eloquentiæ ratione tam luculenter diſſeruerunt: quod profectò nunquam feciſſent, ſi eam nullis præceptis contineri exiſtimaſſent.

Eloquentiã non ſola natura conſtare.

Quanquam, vt libere fatear, multùm huic inſtituto nocuit, imperitorum ſcriptorum, qui ſe Rhetoricos Doctores appellari voluerunt, multitudo: poſtquam enim grandis eloquentiæ deſtituti viribus minutias quaſque putidiuſculè diſcutere cœperunt, omnia libris, & puerilibus nugis referſere.

Multum obeſt eloquẽtiæ, minuſculorum præceptorũ incondita multitudo.

Longè mihi alia mens eſt, in huius Operis molitione: ſtatui enim omiſſis veteribus ſcholarum cantilenis, accurata illuſtrium authorum, de optimo genere dicendi iudicia, totámque eloquentiæ rationem clariſſimis Græcorum Latinorúmque exemplorum monumentis locupletatam ob oculos ponere; quo ex omnibus ingenijs ſæculiſque collecta perfectio, atque in vnum quoddam

Operis inſtitutum.

corpus transfusa, gratior manaret in publicum.

Triplex eloquentia.

Atque, vt in vniuersum dicam, quæ posthac explicatiùs à me nitidiúsque tradenda sunt, mihi in tria fermè genera, tota primùm eloquentia diuidenda est, quò sit huius instituti magis declarata ratio.

Diuinæ eloquētiæ maiestas.

Prima igitur eloquentia, diuina est: non illa quidem quæsita è schola, sed Dei præpotentis incitata spiritu, qui solus vel infantissimos quosque facit oratores.

Hæc est verè sublimis eloquentiæ facultas; cuius vt origo cœlestis est, ita omnino admirabiles & planè aurei fœtus extiterunt: Hæc non verborum floseculis, delicatis auribus lenocinata, sed intimis sensibus cœlesti quodam ardore succensis, homines sibi subiecit, hæc Reges domuit, hæc ciuitates, prouincias, orbem denique vniuersum, repudiatis erroribus, ad Christi iugum pellexit, hæc effecit, longè aliter quàm sub fabuloso Orpheo, vt agni lupis accubarent, cùm efferatos antea Ethnicorum animos ad amorem Religionis, continentiæ, mansuetudinisque traduxit.

Origen. in Exod. 4.

Hac eloquentia Moyses in sacris mirificè claruit; qui, secundùm Origenis & Diui Gregorij sententiam, disertus censebatur in primis ea quâ florent homines eloquentia, vtpote à pueritiæ rudimentis in aula regia liberaliter institutus, & nobilioris ingenij cultura perpolitus: sed postquam cum Deo sermones miscere cœpit, iuxta diuinam eloquentiam & sapientiam sibi visus est omnium propè infantissimus.

Tandem in cœlesti schola, vel potiùs sacrario, diuinitus eruditus, ea literis mandauit quæ Ethnicis iisq; consummatis Rhetoribus extiterunt admirationi. Dionysius enim Longinus, qui librum de sublimi eloquentia scripsit, Moysen legens, miratur in eo, non quidem imane lo-

Dionysius Longinus li. περὶ ὕψους.

cutionum choragium, sed notionum (vt ipse ait) mentis præpotentem & exaggeratam sapientiam, τὸ κεφάλαιον, ᾗ μετὰ τῆς νοήσεως ἀδρεπήβολον: hac, inquit, excellentia præstabat ὁ Ἑβραίων θεσμοθέτης, οὐχ ὁ τυχὼν ἀνὴρ· ἐπειδὴ τοῦτο τῇ θείᾳ δυνάμει καὶ τῇ ἀξίᾳ ἐγνώσατο καθέξειν: *Iudæorum ille Legislator non fuit vir de trivio, qui numinis virtutem pro dignitate cognouit, & verbis explicauit.*

Longini Rhetoris de Moysis eloquentia iudicium.

Hac eadem eloquentia vigebat Dei fulmen Esaias, & D. Paulus quem Στεφίτης Nicetas appellat, nimisque humili nomine Mercurium Lystrenses dixerunt. hic non blandis & pictis locutionibus, sed Dei virtute & scientia, ea gessit, & dixit, quæ scimus ac legimus, in quibus plus eloquentiæ subesse arbitror, vel in vna sententia, quàm in toto Græcularum periodorum apparatu. Hæc est enim lingua Angelorum, quam ita appellatam ab Apostolo constat, non quòd Angeli linguas habeant, vt annotat Theodoretus, sed vt quiddam quod humanis linguis excellentius esset, indicaret. & hanc de eloquentia sententiam imbiberat Homerus Ια. ξ. hoc versiculo,

Χαλκίδα κικλήσκουσι Θεοὶ, ἄνδρες δὲ Κύμινδιν.

vbi alia Deorum, alia etiam hominum verba innuit. Hæc infundentis Dei donum est, minimè ad artis præceptiones reuocanda.

Nicetas in Andreæ.

Secunda eloquentia, heroïca est, siquidem supra commune dicendi genus eloquentes Ἥρωας nominat Longinus. Atque vt heros dicebatur, ex homine & Deo conflatus: Ita hæc eloquentia non infusa quidem, sed simul humanis adiuta præsidijs, simul meliori quodam cœli vbere irrigata, ad summam pulchritudinem efflоruit. Talis est eloquentia Patrum, vt DD. Basilij, Gregorij Nazianzeni, Chrysostomi, Cypriani, & cæterorum, qui cùm à puero animum ad eloquentiam adiecissent, postea cœlestibus aucti riuis, quasi

Eloquentia heroica.

Ἥρωες, in dicendo qui sunt eloquentia humana augustiore præditi.

magni torrentes, in mirificam Ecclesiæ vbertatem fœcunditatémque exundarunt.

Tertia, humana quidem illa, sed virilis, sapiens, excelsa, plena virium, succi, sanguinis, & venustatis; qualis Demosthenis fuit, aut Ciceronis, & superiorum Oratorum, qui castius accuratiúsque dicendi genus consectati sunt.

Loquentia pueritis, eloquentiæ simia.

Huius ego grauitati puerilem, quæ nunc est in multis, loquacitatem non annumero, plenam vanitatis, & futilium propè deliramentorum. Euenit enim vt qui propter pectoris angustias hoc sublime dicendi genus generosæ mentis fœtum non satis capiebant, leues homines, & Græculi, toti se ad literarum aucupia, phrases, & periodos conferrent; non secus ac pueri, qui cùm auri & margaritarum pretia nesciant, pictos in littore calculos legunt, ijsque mirificè delectantur. Non est ista, non est quæ à multis putatur eloquentia, textus phraseon, & scitè tornatus periodorũ circulus. Magnæ flumen est mentis eloquentia, quæ rebus & sensibus magis constat quàm verbulis. Sed vt horti, qui vocantur Adonij, in testulis pendentes è fenestris, eos, qui liberiorem aëris copiam non habent, humiliter oblectant; sic istis veluti puerilibus delinimentis innutriti, veræ eloquentię magnitudinem, nec mente quidem attingere potuerunt. Omissis igitur his nugis grandem eloquentiam, tum heroicam tum humanam, exequemur, atque, vt in foro, in scholis, in sacris denique concionibus potissimùm elucet, de ciuili, declamatorio, concionatorioque genere, postquam vniuersè de eloquentia dixerimus, satis copiosè disseremus.

Iulianus in Cæsaribus vocat Adonidis hortos ἐν ὀστράκοις γλυκὺ λαχανίαν.

Ordo librorum.

DE ELOQVENTIÆ *dignitate.*

Dei, Animi, & Eloquẽtiæ similitudo.

CAPVT I.

Eloquens, Deus quidam inter homines, apud Cic. 3. de orat. nu. 50 quod Plato dixit, Θεὸν δὲ ἀνθρώπων.

EST verè Eloquentia semen cœli, & ex æterni luminis fonte delibatus radius; quo qui cæteris excellunt, propiùs ad cœlestes accedere, & cum ijs maius quoddam videntur habere commercium.

Dicam clariùs & illustriùs: Quam habet cum Deo affinitatem mens humana, hanc ipsam cum mente sibi vẽdicat Regina terrarum Eloquẽtia.

Animus simulachrum Dei est; Deus, animus est; eloquentia, diuina est. Quod est Deus in mundo, animus in corpore; hoc eloquentia in vita ciuili. Ille segregatus est ab omni concretione mortali, hic totus spiritus est, eloquentia eximiæ mentis soboles non obscura. Ille videt omnia, nec videtur; hic cernit omnia, nec cernitur; eloquẽtia capit omnia, nec satis capitur. Ille quasi ventorum cursibus, hic amoris pennis influit, at Suadæ tota vis affectu tanquam vehiculo rapitur & permeat in pectora. Ille per omnes Vniuersi plagas diffusus est, hic per omnia corporis membra distributus; omnes verò artes & disciplinas commum quodam vinculo complexa perlabitur eloquentia; ille regiam habet in cœlo, hic in corde, isthæc in mente: illum superi colunt, Manes obseruant, voluit orbem, illuminat solem, regit mundum, calcat inferos; huic supremæ corporis partes obtemperant, famulantur infimæ; caput neruis quasi fidibus intentum mouet, oculorum lumen accendit, flectit corpus, in membris omnibus dominatur; eloquentiam verò timent Reges, reuerentur subditi, frænat hominum voluntates, illustrat ingenia, administrat ciuitates, atque infectora se despicit omnia.

Multas quidem artes, aut à brutis animantibus effingimus, aut eas cum ipſis habemus cõmunes: (nihil de figulis, cæmentarijs, clinopegis, architectis loquor:) etiam voce & fidibus canere, lanas inficere, telas texere, medicinã facere, bella gerere, imperia adminiſtrare, belluarum exemplo edocemur: At verò dicere (quod eſt, copioſè, ornatè & ſapienter loqui) totum illud quod per ſe magnũ eſt, totum noſtrũ eſt; in huius laudis ſocietatem nõ mutæ pecudes ſeſe offerunt; Angeli ipſi noſtrum palmarium confitentur; qui ſi humani corporis compagibus eſſent incluſi, credo, hac de re nobiſcum certarent.

Orpheus in hymno Mercurij, ὃ Ἡρακλέα εἰ Κελτικὰ Ὄγμιον ὀνο [illegible] & χρυσ[illegible] Lucianus.

Quapropter Deorum inuentum eloquentiam antiqui crediderunt; & Græci quidem Mercurio, quem λόγου θεὸν ἡγοῦντο Orpheus nominat; Galli ſuo Herculi Ogmio adſcripſerunt; meliùs, qui Deo ſcientiarum fonti acceptum referunt.

DE ELOQVENTIÆ pulchritudine.

Comparatur cum Pantarba lapide.

CAPVT II.

Vide Cic. l. 2 de Orat. n. 34.

ATque cùm tanta ſit eloquentiæ dignitas, certè non minor eſt pulchritudo, & ſuauitas, quæ barbarorum ſenſus incredibili quadam voluptate titillat. Occurrit hîc mihi quod de Pantarba narrat Hiarchas, apud Philoſtratum.

Philoſtr. in vita Apoll. l. 3 c. 14.

Pantarbæ deſcriptio.

Lapillus eſt, vt pulchritudine inſignis, ſic virtute admirabilis; ardet enim ſuaui quodam fulgore, & radiis perſtringens oculos, diem vel media nocte accendit: at, quod mireris, id ipſum lumen, ſpiritus eſt adeo efficax, vt longiùs diſiunctos inter ſe lapides conciliet: & quantum illa vis (quæ ſatis oratione explicari non poteſt) diffunditur, tantum obtinet imperij, acetnóſque lapidum non ſecus ac apum examina petrahit. Verùm natura, ne tam pretioſum munus vileſceret, non modò occultis terræ viſceribus abdidit, ſed & facultatem indidit, qua ex captantium manibus effluere t, niſi prouida ratione teneretur.

Quæ omnia mirificè eloquentiæ conueniunt: ſi lux quæritur, quid illuſtrius? ſi vis, quid potentius? ſi latebræ, quid occultius? Ipſa enim non modò lucida eſt, ſed eos in quib⁹ dominatur, ſcientiæ claritate perfuſos, magni quoque nominis celebritate nobiles facit: tantum autem habet virtũ, vt miti quodam dominatu ſeſe inſinuet in pectora, quæ nullæ aliæ machinæ potuiſſent expugnare; (ſed hoc grande, neruoſum, magniſque affectibus incitatum orationis genus, non eſt omnibus in promptu;) tantis eius, vt cæterorum omnium, eximiam pulchritudinem difficultatibus, non ſecus ac roſam ſpinis, natura vallauit.

DE VTILITATE Eloquentiæ.

CAPVT III.

QVÆ duæ res in ciuili vita plurimùm poſſunt, Ars militaris, & Doctrina, eloquentiæ operâ non mediocriter indigẽt Et quod ad militiam quidem attinet, quantum ab eloquentia ſubſidij capiat, teſtis eſt Oneſander, qui inter vndecim boni Imperatoris conditiones, Eloquentiam vel præcipuam numerat: Hinc enim (inquit) maxima præcipuáque in exercitum commoda deriuantur; ſiquidẽ Imperatoris vehementi concione erecti excitatique milites, arduaque & formidoloſa excipiũt, ac propoſitam in laudem victoriámque acriter decertando conſpirant; nec ita auribus percepti tubarum clãgores animos ad pugnam acuunt & irritant, vt hortatur ad virtutem & gloriam oratio, vigorem mentis ad obiecta pericula erigit, imò & metu

Oneſ. l. 2. de Imper.

Eloquentia arti militari per quàm neceſſaria.

εἰ μὴ ἄρα ἀκμαῖς ἀναγκαῖον εἶναι τὴν ἐμπειρίαν ψυχὰς εἰς ἄμιλλαν μάχης, ἢ σωφροσύνην ἀρετῆς.

Digitized by Google

conterritos penéque iacentes conſtanti roborat hortatione. Quamobrem perſpicax ille cæcus, vatum parens, eloquentiam in ducibus tantopere commendat, cùm Menelai ſuauitatem, Neſtoris flumen melleum, Vlyſſis vim & grauitatem celebrat: nec dubium quin heroicis temporibus Imperatori plurimum ſplendoris attulerit ratio quædam & induſtria dicendi; quod in dies apud Græcos & Romanos, maioribus vſque adeò manauit incrementis, vt rari eſſent Imperatores eloquentiæ ciuilis imperiti: Eloquentiam ciuilem dico; neque enim Imperatorem velim affectare genus dicendi politũ, ex ſchola & Rhetorum floſculis illigatum, ſed magnum, vehemens, excelſum, quod optimi ingenij viribus incitatum, nonnihil ab arte, ſummorũmque virorum limato iudicio, vſúque Reip. & quotidiana diſertorum conſuetudine, capiat expolitionis.

De concionatoribus & iuriſperitis, quorum ſplendor inter literatos eſt maximus, nihil attinet dicere; norunt omnes quantum in eloquentia præſidij ſitum atque collocatũ habeant. Non ita genus igneum tranãs omnia cæteras vniuerſi partes arcanis viribus incitat, vt omnes artes & diſciplinas accendit vis dicendi, ſine qua eas non modò langueſcere ſed & penitus contabeſcere neceſſe eſt.

Alij Quintiliano tribuunt.

Accedat ad hæc Cornelij Taciti præclara authoritas; qui in dialogo de claris Orat. ſic loquitur: Eloquentia parat ſimul & tuetur amicitias, aſciſcit nationes, complectitur prouincias; qua non aliud in ciuitate noſtra ad vtilitatem fructuoſius, vel ad dignitatem amplius, vel ad vrbis famam pulchrius, vel ad totius imperij, atque omnium gentium notitiam illuſtrius excogitãri poteſt: nam ſi ad vtilitatem vitæ omnia conſilia factáque noſtra dirigenda ſunt, quid erit tutius quàm eam eligere artem, qua ſemper armatus, præſidium amicis, opem alienis, ſalutem periclitantibus, inuidis verò & inimicis metum & terrorem vltro feras, ipſe ſecurus, & velut perpetua quadam potentia ac poteſtate munitus: cuius vis & vtilitas rebus probè fluentibus aliorum præſidio intelligitur: ſin proprium periculum increpuit, non (hercule) lorica aut gladius in acie firmius munimentum, quàm reo & periclitanti præſidium; & telum, quo propugnare pariter & laceſſere, vel in iudicio, ſiue in Senatu, ſiue apud Principem poſſis.

De vi Eloquentiæ.

CAPVT IV.

COnciliatricula res, & efficax capiendis illigandiſque animis, Eloquentia, vbi præſertim ad ſapientiam vitæque integritatem comes acceſſerit; huius enim velut ſubnixa pennis, Oratoris anima in ipſa auditorum pectora influit, & gratiſſima omnium ſeruitute ſibi mãcipat. quæ ſimul atque ingreſſa eſt, quid non efficit? Inflammandi ſunt animi? In ignem accenditur; pungendi? in ſtimulos acuitur; illuſtrandi? funditur in lucem; conſolandi? ſpargitur in Nepenthes; compeſcendi? fræna eſt; ſanandi? Panacea eſt; deliniendi? fit Sirenula: dici non poteſt quot ſunt lenocinantis facundiæ mites præſtigiæ, quot & quàm admirabiles effectus.

Haud errarit quiſquis qui cum Philone Iudæo, eloquentiam ἱκέτευμα ψυχῆς dixerit.

Philo in libro, Quòd vir bonus, idem ſit & liber.

Certè Iulianus Imperator illam cum Mercurij virga non inſcitè comparat. Hæc

Increpuit? tacet omne pecus, volucréſque, feraque,
Et ſimulant feſſos curuata cacumina ſomnos.

Iulianus ep. 2. ad Iamblichum, pag. 108. edit. Græc. Lutet. Pariſ. ad

Somnum, l. 5. Syluar.

Nec trucibus fluuiis idem ſonus, occidit horror
Aequoris, & terris maria acclinata quieſcunt.

Philoſtr. in Sophiſtis. Ariſtid. in ora. ad Antoninum.

Vis ſuauis eloquentiæ potentiam? agnoſce in Ariſtide: Smyrna, Ioniæ ciuitatum pulcherrima, ſub M. Antonino, terræ motu miſerandum in modum collapſa proſtratáque iacebat: Ariſtides verò monodiam ad Imperatorem ſcripſit, vt ad miſeræ ciuitatis ruinas reſarciendas inuitaret: vbi poſt deſcriptam vrbis antea florentis pulchritudinem, locum illum pertexuit, *νῦν ὃ ζέφυροι ἐρῆμον αὐτὸν κατανέμουσι, nunc autem deſolatam perflant Zephyri*; Antoninus ad hanc vocem ſuſpiriis & lacrymis ſuum teſtatus dolorem, continuò Theodoſio Aſiæ præfecto mandauit vt Smyrnam repararet.

Vis callidam & heroum expugnatricem Suadã ingenioſo ipſius Oratoris ſtratagemate gliſcentem? Lampſacenos, ſtatuerat Alexander, quòd Perſis ſtuderent, funditus euertere; iámque erat in procinctu, ferro & furore incitatiſſimus, cùm ad eum à ſuis municipibus miſſus eſt Anaximenes (magni illius Alexandri præceptor,) vt culpam deprecaretur: quo cognito Rex in iracundia perſiſtens, iurauit ſe Anaximenis precibus omnia contraria facturum; At egregius orator furentem iuuenis animum ſubdolè mitigans: Non veni, inquit, Alexander, vt putas, deprecator cuipæ, ſed auctor iuſtitiæ; Iniquè egerunt Lampſaceni, rei ſunt Maieſtatis: hoc igitur à te poſtulo, vt eorum vxores & liberos ſub corona vendas, templa incendas, vrbem in plana ſubmittas. Alexander, qui ſe præceptoris petitioni aduerſaturum per omnia dixerat, ſenſit ſe captum, & ſubridens omnia condonauit.

Eloq[illegible] ſtratag[illegible] Suid in Anaximenc.

Vis Præſtigiatricem? Euſtathium intuere cuius meminit Sardianus in vita Ædeſij; vbi de Euſtathij legatione ad Saporem, copioſiùs agit. Sapores, homo imperioſus, & aditu difficilis erat, & fama ferebatur; poſtquam tamen de more legationis, Euſtathio ad regem patuit acceſſus, vultus modeſtiam ſuauémque oculorum ſerenitatem Sapores demiratus, variis artibus hominem timore percellere conatus eſt: verùm vbi placidis auribus viri dicta pariter & argumenta modeſtè atque expeditè percurſa concepit, foribus excedere illum pauliſper iuſſit; mox per cubicularios ad communem menſam rex illum introuocat, paret Euſtathius; vt erat natura factus ad obſequij momenta, & omnem rationem humanitatis, ad epulas regales accedit; vbi cùm de honorum contemptu inter pocula diſſeruiſſet, tantum regiæ fortunæ & ornamentorum Sapori faſtidium iniecit, vt parum abfuerit quin Rex tiaram rectam abiecerit, & cum purpureo paludamento, gemmata monilia depoſita cum Euſtathij penula commutarit: at fieri illud prohibuerunt affinitate coniuncti, qui Philoſophum merum præſtigiatorem dictitabant.

Sapores vt Euſtathij eloquentia delinitus.

Hac eadem eloquentia C. Gracchus lacrymas inimicis excuſſit, bella indixit Demoſthenes, Catilinam fregit Tullius, Sicariorum enſes in ſuum iugulum diſtrictos hebetauit Antonius, vrbes cepit Cyneas.

Per medios ire ſatellites,
Et perrumpere amat ſaxa, potentiùs Ictu fulmineo.

Panapius in Aedeſio.

DE ORTV ET PROgreſſu Eloquentiæ.

CAPVT V.

ORigo Eloquentiæ antiquiſſima eſt, ſi quidem cum oppidis hominúmque cœtibus iure congregatis habuit initium: Cùm conſtet duabus potiſſimùm rebus vinciri ciuitates, iuſtitia & ſermone. Narrat Ariſtides magnam inter ipſius mun-

Ariſtid. orat. 2.

Digitized by Google

pro Rhet. Apologus lepidus.

di nascentis cunabula rerum perturbationem extitisse.

Cùm hominem nudum & inermem vniuersa penè animalia multis partibus anteirent, variisque molestiis atque angoribus, quibus ipse præ consilij inopia cedere cogebatur, excruciarent, ipsi denique homines inter se, belluarum more, fœdissimè tumultuarentur; Hanc conditionem miseratus Prometheus ille fabulosus, cœlum conscendit, vt subsidia salutis, & ornamẽta referret dignitatis. Quapropter eius gratia partim delinitus Iupiter, partim etiam hominum miseriis (vt qui quotidie dilabebantur) grauiter commotus, Rhetoricam sub comitatu Mercurij misit in terras, iussitque vt eius ipsius copiam faceret mortalibus, ne tamen instar theatralis pecuniæ promiscuè largiretur omnibus, sed lectissima quæque & generosissima ingenia deligeret, quæ tam præstantis doctrinæ opibus ad suam multorumque locupletaret vtilitatem. Hinc primi hominum cœtus, industriæ, consilia, machinationes, artes opesque floruerunt.

Hanc ille lepidissimam fabellam citat, vt Rhetoricæ antiquitatem necessitatémque commendet. Constat certè, Rhetorum nomen antiquissimum esse, & longè ante Philosophorum appellationem: quippe Homerus eius ipsius meminit Iliadis primo, vbi Phœnicem Achillià Peleo patre admotum, quasi doctorem eloquentiæ, moríumque moderatorem innuit, & expressè, ῥητῆρ λόγων πρηκτῆρά τε ἔργων nominauit. Quin eius temporibus iam caluisse in concionibus eloquentiæ studium ostendit, cùm heroës illos antiquos ob linguæ facultatem efferat laudibus. Nam Menelao argutam breuitatem, Nestori mellcam suauitatem tribuit, Vlyssi verò copiam niuibus hibernis simillimam, ἔπεα scilicet νιφάδεσσιν ἐοικότα χειμερίῃσιν; sed & ipsum

Rhetorum nomen antiquissimũ.

Homerus Il. α.

ῥητὴρ λόγων Phœnix ab Homero dicitur.

Paridem volunt, vtpote ingenio satis elegantem, in Antandro, patris iussu, Græcis artibus, & eloquentiæ disciplinis institutum, disertum imprimis supra gentis suæ ingenium euasisse, atque in honorem Veneris, Cestón cæteráque id genus (si Athenæo credimus) scripsisse; vnde postea de iudicio Dearum, & Veneris victoria, manauit rumor. Pithæum quoque ipsum maternum Thesei auum Trœzeniorum regem, non modò ius, vt eius dignitatem decebat, constanter dixisse, sed & artem dicendi docuisse, & librum Rhetoricum posteris reliquisse refert Pausanias in Corinthiacis: ex quo & eius monumentum cernebatur, Tribunal ex albo marmore, tribus sellis iudiciariis insigne, cui proximum adhærebat templum Musarum, vt iuris & humaniorum artium singulare ostenderet commercium: ἔστιν δὲ τοῦ ναοῦ Πιτθέως μνῆμά ἐστι, πεζὸς δ' ἐπ' αὐτῷ θρόνοι κεῖνται λίθου λευκοῦ· οὐ πόῤῥω δέ ἐστιν ἱερὸν Μουσῶν ἔστι. addit, ἐνταῦθα Πιτθέα δικάζειν λόγων πέρι φασί. καί τι θέατρον Πιτθέως δὲ ξυγγραμμα, ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθὲν ἐπιγεῖον, καὶ αὐτὸς ἐπιγεγράμμενον. Hæc ille: ex quibus colligas, ante Herculis tempora iam sparsos de Rhetorica libros extitisse.

Paris Rhetor.

Pithæus Rex idem & Rhetor. Paus. in Corinth. p. 713.

Pithæi egregium monumentum.

Tribunal Iudicis annexum templo Musarũ, [illegible] est Scholæ Rhetoricæs.

Sed quia hæc artis elementa, vt credibile est, erant crassiora, vix inter ipsius Rhetoricæ cunabula numerantur. Quamobrem Cicero in Bruto, eloquentiæ ortum facit ab Athenarum adolescentia. Eloquentia, inquit, non apud quosuis Græcorum cœpit, sed apud Athenienses, non nascentibus sed iam adultis Athenis: Ante Periclem & Thucydidem litera nulla est, quæ quidem ornatum aliquem habeat, & oratoris esse videatur. Periclem, Xanthippi filium, Anaxagoras Philosophus etudijt, cuius suauitate hilaratæ sunt Athenæ; cuius vbertatem & copiam admiratæ, eiusdem dicendi vim terrorem-

Cic. in Bruto.

que timuerunt.

Hæc igitur ætas prima oratorem prope perfectum tulit. His ducibus eloquentia excoli cœpit, & magistri dicendi multi subitò extiterunt.

Gorgias Leontinus, Thrasymachus Chalcedonius, Protagoras Abderites, Prodicus Chius, Hittias Elæus; Isocrates tamen omnes vicit, & Lysias, quem iam prope audeas oratorem perfectum dicere: Nam planè quidem perfectum, & cui nihil admodum desit, Demosthenem facilè dixeris: huic Hyperides proximus, & Æschines fuit, & Lycurgus, & Dinarchus, & cuius nulla scripta extant, Demades. Hæc enim ætas effudit hanc copiam: & succus, & sanguis incorruptus vsque ad hanc ætatem oratorum fuit, in qua naturalis esset non fucatus nitor. Hæc Cicero; quę si cum Pausaniæ & Athenæi testimoniis compares, facilè colligas, eum non ipsius eloquentiæ primordia, sed expolitionem perfectionémque assignare. Verùm cùm de rerum initijs sermo est, ab ipsis cunis sunt repetenda, nec considerandum an tunc ornatum habuerint. Nihil enim simul politum est, & natum, sed rudioribus principijs omnia natura ipsa rerum optifex pertexuit.

De nomine Rhetorum.

CAPVT VI.

1. Appellatio. Rhetores omnes dicti.

PRimùm Rhetores dicti sunt omnes qui qualicumq; demum dicendi facultate pollebant: quo sensu Phœnicem ab Homero Rhetorem nominatum constat; & ῥητορικὴ, ipsa ars dicendi, ac eloquentia nuncupata ἀπὸ τοῦ ἐρεῖν, quod est, dicere, aut ῥᾴδιον λέγειν, fusa oratione loqui, quod annotat magnum Etymologicum, vel etiam ἀπὸ τοῦ ῥήτρας (ita legem Dores appellant) quòd Rhetores olim leges proponerent, & conderent: verùm quod contracta videretur, ad forenses orationes Rhetoricæ nomenclatura, vt testatur Suidas, qui ῥητορικὴν vocat γεφυρὰν ἣν ἀγωνίζοντο ῥήτορες: sæpius eloquentes, in genere, δεινοὺς ἐν λόγοις, & eloquentiam ipsam λόγους potiùs quàm ῥητορικὴν magni authores nuncupant; ita Diuus Gregorius, λόγων ἱδρῶτας, dixit, labores in eloquentiæ studiis positos, & Iulianus, ad Libanium Sophistam, λόγος, ἐρίτιμος, σύνεσις, coniungit, eloquentiam significans prudentiæ sale conditam. Hæc prima Rhetoris appellatio.

Magnum Etymol. in voce ῥητορικὴ τέχνη.

Suid. in voce ῥήτωρ.

Gregor. Naz. epi. 10. ad Basil.

Iulianus ad Liban.

Mox, cùm diserti illi & facundi homines, Athenis maximè, quæ vrbs eloquentiæ fuit domicilium, omnia regerent, & pro arbitrio concionum fluctus moderarentur, bella conficerent, exercitus, naues, commeatus, vectigalia, leges denique, & iura omnia administrarent; speciosissimum fuit nomen Rhetorum. Nam ῥήτορες, vt testatur Suidas, ijdem erāt ac δήμου συμβουλευόντες, & δημαγωγοὶ, Principes consiliarij, duces populi. Is erat Rhetorici nominis splendor, hæc potestas, cùm cæteri literati & Philosophi, inter scholæ parietes delitescerent. Itaque cùm illi honore & opibus florerent, nobilissimi quíque iuuenes dicendi studium ardentissimè capessebāt, quòd ad Reipublicæ gubernacula moderanda, hanc sibi ansam potentissimam esse cernerent. Inde nati sunt Rhetores, vmbratilis scilicet eloquentiæ doctores, qui cùm ipsi à foro & negotiis ciuilibus abstinerent, cæteros tamen ad id exercitationis genus instituendo, eam inter scholæ priuatos parietes gloriam plerique aluerunt, quam in hac forensi luce & concionum honoribus rari postea sunt cōsecuti; quod de Isocrate & Demetrio Phalereo testatum accepimus. Qui inter eorum cœtum cœperunt artificiosæ orationis delicias, sermonúmque illecebras quasdam, & velvitiremulas, (vt Græci vocant) affectare

2. Rhetorū appellatio.

Suid. in voce ῥήτωρ.

Rhetores duces populi.

3. Doctores eloquentiæ & Sophistæ.

fectare, (quarum famoſiſſimus architectus fuit Gorgias Leontinus,) illi ῥήτορες σοφισταὶ ſunt nominati: vndè Lucianus dixit in Macrobiis, Gorgiam Rhetorem fuiſſe ex iis quos Sophiſtas appellant, ἐπιτήδευσε δὲ Γοργίας ὁ τῶν σοφιστῶν κληθεὶς. Qui quidem initio apud ſobrias adhuc aures malè audiebant, propter hæc noua delectationis aucupia. Itaque Plato in Sympoſio τόνους, φαρμακείαν, καὶ σοφιστὼν, confundit.

Poſtea verò, cùm ſub Imperatoribus illi popularium concionum torrentes exaruiſſent, & omnes omnium ad aurium delicias ſermones eſſent conuerſi, magno in honore Sophiſtæ, hoc eſt, illecebroſæ illius eloquētiæ doctores, fuerunt. Hinc illa Herodum Atticorum, Proæreſiorum, Ariſtidum, Philoſtratorum, Libaniorum, infinitorum denique natio pullulauit, quos fœcundo laſciuientis eloquentiæ partu hæc tempora effuderunt. Plerique autem ita ſcholaſtici illius regni amantes extiterunt, vt præ docendi munere prouincias & principatus recuſarint; inter quos fuit Libanius, qui locum Prætorij præfecturæ à Iuliano oblatum, præ vehementi otij literarij dulcedine reſpuit. Audiebantur enim, & præmiis decorabantur ab Imperatoribus, qui malebant homines ingenioſos inter hos eloquentiæ ludos alere, quàm obſtructam ad publicas conciones, & populares fluctus, viam aperire.

Extincta igitur libertate, illi, qui priùs erant ciuitatis principes, magni nominis Rhetores, aut cauſarum illuſtrium diſceptatores, in cauſularum litigioſos actores degenerarunt: & ea eſt acceptio ῥήτορος apud D. Lucam, cùm productum memorat Tertullum ῥήτορα, qui aduerſus diuum Paulum coram Felice præſide cauſam ageret: (is quippe cauſidicus erat.) In hac apparet actione quàm ieiuna ſit & macilenta humana eloquentia, cum diuina comparata, & quo ſpiritus fulmine Rhetoris illius machinationes Paulus διαῤῥήσσει demoliatur.

Ad ſummum, vt omnia paulatim deflectunt in peius, illa Doctorum eloquentiæ gloria, quæ priùs florentiſſima extiterat, in viles Rhetorculos defluxit, qui ſe *Rhetores Latinos* appellabant, quales illi fuerunt quos decreto Senatus conſtat eſſe damnatos, homines ineptè fallaces, vt qui frigidas quaſdam Græculorum rabularum verſutias, & ſtolidam facundiam, iuuentutem docerent. Itaque Fannio Strabone & M. Valerio Meſſala Conſulibus, M. Pompeius Prætor Senatum conſuluit. Quòd verba facta ſunt de Philoſophis & Rhetoribus, S.C. de ea re ita cenſuerunt, vt M. Pomponius Prętor animaduerteret, curarétque, vti ei è Republ. fideq; ſua videretur, vti Romæ ne eſſent. De iiſdem interiecto tēporé Cn. Domitius Ænobarbus & Licinius Craſſus Cenſores ita cenſuerūt Renunciatum nobis eſt, eſſe homines qui nouum genus diſciplinæ inſtituerunt, ad quos iuuentus in ludos conueniat; eos ſibi nomen impoſuiſſe, Latinos Rhetores; ibi homines adoleſcentulos totos dies deſidere. Maiores noſtri, quæ liberos ſuos diſcere, & quos in ludos itare vellent, inſtituerunt. Hæc noua, quæ præter conſuetudinem ac mores maiorum fiunt, neque placent, neque recta videntur. Quapropter & iis qui eos ludos habent, & iis qui eò venire conſueuerunt, viſum eſt faciendum vt oſtenderemus noſtram ſententiam, nobis non placere.

Hæc in pſeudorhetores, qui pro vera eloquētia Dialecticorum argutias fallaciáſque venditabant. Rhetoris tamen appellatio, ex eo tantum fuliginis contraxit, vt Latini, ſe Oratores, & Patronos, non Rhetores appellari voluerint. Addo in honorem nominis, in Eccleſia Græca dictos quoque fuiſſe Rhetores, ſacrarum

Leclanus in Macrob.

Plato in Sympoſio, Sophiſtas cum veneficis confundit.

Luc. act. 24.

Rhetores Cauſidici.

Pſeudorhetores damnati.

Sueto in lib. de claris Orat.

Rhetores dicti ſacrarū Scripturarum interpretes.

literarum interpretes: quod illustrat Codinus, de Officiis, ὁμοίως εἰς τὸ ἐμπλουτεῖν τὰς γραφάς.

DE HONORIBVS Rhetorum.

CAPVT VII.

INgeniosè, vt cætera, Lucianus, in eo quem de Rhetorum doctore inscripsit dialogo, Rhetoricam suis depingit coloribus. Sedet illa in eminenti solio, formosa aspectu, & planè elegans, Amaltheæ cornu gestans, variis fructibus refertum; & ex vna quidem parte astantem ostendit Plutum, adolescentem penitus aureum, ac perquam amabilem, quem Gloria, & Potentia, cæteræque id genus Diuæ frequenti stipant comitatu: ex altera verò parte *laudes* permultæ pusillis amoribus similes, ac vndique confertæ circumuolitant, instar Nili, si quandoque illum depictum vidisti, crocodilo alicui, vel equo fluuiatili, quales multi sunt in eo, insidentem: paruulos autem puellos (Peches illos Ægyptij vocant) circa illum lusitantes: Tales & circa Rhetoricam *laudes*. Hæc ille: ex quibus ostendit totus penè honoris domicilium in Rhetoricæ, siue agentis, siue etiam docentis, gremio fuisse constitutum.

Rhetoricæ pictura.

Defensio Rhetoric. apud Photiũ, ex Aristide, p. 675.

Primùm, sicut Imperatorum honoribus laureæ sunt peculiari quadam ratione consecratæ, vt canit Ouidius, in persona Apollinis, ad Daphnem:

Tu Ducibus latis aderis, cùm læta triumphum
Vox canet, et longas visent Capitolia pompas:

Sic etiam palmæ Oratoribus destinatæ; quarum meminit Martialis epig. 27. libr. 7. ad Fuscum:

Sic foris admirentur, sic te palatia laudent,
Ea colat & geminas plurima palma fores.

Rhetorum palma. Ouid. 1. Metam. Et Rhetorum quoque ἀγάλματα coronati, θεοὶ δὲ τελεσφόροι, vt est in Cyrilliexico.

Et Lucianus in Rhetorum Doctore, οἱ φοίνικες ἐκ τῶν πάλαι χλωρὰ ἐστεφανοῦντο. Hæc autem ratio honoris fuit, quòd palmæ olim chartarum vicem præstiterant; ex quo Oratoribus deberi credebantur, qui literaturæ omnis authores & principes haberentur: siue etiam quòd palma victoriæ semper insigne extitit, ideóq; victricem & dominam perquam opportunè decebat eloquentiam: an etiam quòd palmæ trecentæ & sexaginta quinque ab Ægyptiis numerentur virtutes; ideóque fuit symbolum eloquentiæ, cuius infinita vis innumeræque vtilitates in hanc vitæ ciuilis culturam emanarunt.

Lucianus in Rhetor. doctore.

Alterum eloquentum symbolum fuere Sphinges. Neque enim sine ratione aliqua credibile est, datâ Hortensio oratori à Verre Sphingem eburneam, nisi quòd conueniens munus oratori credebat. Meminit Plutarchus in Cicerone, Καὶ λαβόντος ἐλεφαντίνην σφίγγα μικρὸν, εὐπάτρωλος ὁ Κικέρων πρὸς αὐτόν· Ἢ φίλτατος, αἰνιγμάτων λύσιων ἀπείρως ἔχειν μοὶ ἔοικας τιμῶ σφίγγα ἔχεις. Ratio est, quòd σφὶν παρὰ τοῖς per antonomasiam sphinx appellatur ab Euripide in Phœnissis & in mysteriis Ægyptiorum, interioris sapientiæ fuit symbolum: ex quo pro templorum fermè omnium limine cernebantur sphinges, quæ diuinæ sapientiæ vim reconditam, eámque multis difficultatibus implicitam significarent. Meminere Strabo Geograph. & Plutarch. in Iside & Osiride.

Sphinges.

Strabo, Geog. l. 17.

Tertiò attributæ etiam oratoribus Sirenes; quod ea quæ in Isocratis tumulo est collocata, satis indicat; idque ob melleam orationis suauitatem: Nam Sirenes λιγυφωνοὶ ὀπαδοὶ, apud Orpheum, vnde à Lycophrone in Cassandra ἀγαυοφώνοι ἀοιδοὶ nominantur, & ab Alciphrone dicuntur habere Sirenulas in labellis, qui suauem & argutam orationis copiam fundunt. Sic etiam Mo-

Sirenes Rhetoribus attributæ. Orpheus in Argonauticis. Lycophron, in Cassandra.

Menecles in epist. de Bacchide.

necles de Bacchide: *οἷον ἦν ἰδεῖν, οἷον ἤκουσεν, ὅσαι τ' ὁμιλίαι αὐτῆς συνῆσαν ἐνίδρωτο; qualis eius erat oratio, qualis aspectus, quæ in eius colloquiis sesitabant Sirenulæ?*

Statuarum honor. Diogenes Laert. Cicero in oratore.

Quartò, honor statuarum penè vulgaris apud ipsos oratores fuit: siquidem vni Demetrio Phalereo trecentas & sexaginta statuas Athenis erectas legimus; Gorgię Leontino, qui primus subitæ & fortuitæ orationis aperuit fontem, non inaurata, vt cæteris, sed aurea posita est; Populus Romanus Proęresio imaginem cum nobilissima inscriptione dedicauit, (*Reginarerum Roma Proęresio Regi eloquentiæ.*) Ipsi quoque Cæsares eloquentiæ nomine statuas affectarunt: tradit enim Vopiscus, Numeriano adolescenti, Cari Imperatoris filio, à Senatu Romano dedicatam fuisse statuam hoc titulo insignitam, (*Numeriano, Oratori potentissimo.*

Eunapius in Proæresio. Legationes & Magistratus rhetoribus mandati.

Quintò, legationes, vt Cyneæ, Demosthenis auditori, apud P. R. Anaximeni, apud Alexandrum, Scopeliano, apud Domitianum; Eustathio Cappadoci apud Saporem Persarum Regem. Magistratus denique & Præfecturę persæpe Rhetoribus sūt demandatæ, vt ex Eunapij Sardiani & Philostrati Lemnij Sophistis nimis liquidè constat; vnus Libanius *ἀπαρχὰν ἀυλῆς*, quæ erat prima dignitas, recusauit. Ausonius de Rhetore factus est Consul à Gratiano, haud immemore Præceptoris discipulo. Bis consulatum gessit Herodes Sophista, tantásque opes contraxit, vt stadia & theatra suis sumptibus populo ædificaret.

Vrbes, & Prouinciæ. Eunapius in Proæresio.

Sextò, Vrbes, & Prouinciæ: Nam cùm Proæresio precarij muneris petendi copiam fecisset Constans Imperator, postulauit insulas non paucas numero, nec exiguas, tributarias & vectigales Athenarum ciuitati in pendendo frumento. Donauit, istas Imperator, & primariam dignitatem adiecit, vt præfectus castrorum vocaretur.

Philostratus in Dione.

Septimò, quod ingentis honoris fuit, & solis penè Cæsaribus Imperiique consortibus concessum, ipsi Rhetores ad consensum Imperatorij vehiculi sunt admissi. Nam de Dione memorat Philostratus, *Τελέως γοῦν αὐτοκράτωρ ἀναβήσεσθαι αὐτὸν ἐπὶ τὸ Ῥώμης ἐς τὸν χρυσοῦν ἅμαξαν, ἐφ' ᾗ καὶ βασιλεῖς τὰς ἐκ πολέμων πομπεύουσιν, ἔλεγε δαμὰ ἐπισκώπτων ἐπὶ τὸν Δίωνα, τί μὴ λέγεις, ὦ ἄδα, φιλῶ σ' ὡς ἐμαυτόν.* Sanè Traianus Imperator Romæ illũ in aureum currum assumens, in quo Imperatores confectis bellis triumphorum pompas ducere solent, sæpissimè ad Dionem conuersus, quidnam, aiebat, dicas, nescio: Te verò non minùs quàm me ipsum, diligo. Hi sunt & alij innumeri eloquentiæ triumphi, quos nihil opus est diffusiùs recensere sere.

CONTRA EOS QVI DICVNT *Demosthenem ab Aristotele præcepta Eloquentiæ didicisse.*

CAPVT VIII.

VIndicanda est Rhetoricæ antiquitas, à calumnia, qua nonnulli Philosophos ante Oratores claruisse, ipsúmque Demosthenem Aristotelis præceptis institutum, ad tantum eloquentiæ decus efloruisse cõstanter asseuerant: Hoc ipsum iam suis iactatum tẽporibus disertissimè confutat Dionysius Halicarnasseus, & firmissimæ rationes euincunt. Siquidem Demosthenes annum vigesimum quintum agens, rempublicã capessere, & conciones habere cœpit: Aristoteles verò iisdem temporibus cum Platone vixit, vsque ad annos septem & triginta, neque scholæ rector, neque illius sectæ peculiaris auctor, nec libros Rhetoricos, nisi longo pòst tempore, elucubrauit:

Nam Platone mortuo abiit ad Hermiam Atarnei tyrannum, ac triennium cum eo moratus, Eubulo Prętore Mitylenas ſeceſſit, inde ſub Pythodochi prætura ad Philippum venit, apud quem in inſtituendo Alexandro octo annos exegit: poſt Philippi obitum, Euæneto Prætore, profectus Athenas, duodecim annos in Lycæo ſcholas habuit; quo tempore teſtatur ſe iam natu grandiorem, editis antè præſtantiſſimis operibus, artes Rhetoricas, quibus adiutũ aiunt Demoſthenem, compoſuiſſe. At verò Demoſthenes, etiam cùm adhuc ſub præceptore eſſet Ariſtoteles, Calliſtrato Prætore, anno ætatis, vt dixi, vigeſimo quinto, primam cauſſam egit contra Androtionem. Succeſſit ea quę eſt de immunitatibus, venuſtiſſimè ſcripta: hanc excepit concio de claſſibus, quam Timocratea ſequuta eſt. Exinde contra Philippum Regem in arenam deſcendit: mox Rhodienſem, & tres Olynthiacas, & Midianam confecit. Hunc orbem exegerat, cùm nulla Ariſtotelis de eloquentia ſcripta litera extaret: nam quòd poſt Olynthiacum bellum Rhetoricas artes ſcripſerit Ariſtoteles, indicat his verbis, vbi agit de tropis: *Τῶν δὲ μεταφορῶν τετράων ὐσῶν, εὐδοκιμοῦσι μάλιστα αἱ κατ' ἀναλογίαν, ὡς Περικλῆς εἶπε, τὴν νεότητα τὴν ἀπολομένην ἐκ τοῦ πολέμου οὕτως ἠφανίσθαι ἐξ αὐτῆς πόλεως ὥσπερ ἔαρ εἰ τὸ ἔαρ ἐκ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐξέλοι. καὶ Λεπτίνης περὶ Λακεδαιμονίων ὡς ἐὰν περιιδεῖν τὴν Ἑλλάδα ἐτηρεῖτο δαλμὸν ἡροιμένην. Καὶ Κηφισόδοτος κουφίζοντος Χάριτος εὐδύνας δοῦναι τῇ περὶ Ὀλυνθιακὸν πόλεμον, ἠγανάκτει, φάσκων, εἰς πτῶμα τῇ δήμῳ ἀναγόντα, τὰς εὐδύνας περιεῖναι δίδοντα.* *Cùm quatuor, inquit, tranſlationum genera ſint, ea maximè probantur, quæ proportione conſtant: ſicut Pericles dixit, adoleſcentiam, quæ in bello perierat, ita ſublatam eſſe ex vrbe, vt ſi quis ver ex anno tolleret: & Leptines de Lacedæmoniis, non eſſe cõmittendum vt luſca fiat Gracia; & Cephiſodotus, cùm Charetes rationem reddere Olynthiaci belli ſtuderet, indignatus dixit, illũ, qui populum in furnum duxiſſet, rationes referre conari.* At dicet aliquis, orationem de Corona, cæterarum Reginam, poſt lectas Ariſtotelis artes Rhetoricas, ſcripſit Demoſthenes, vt quam habuit octo annis poſt Philippi obitũ: ſed is præclarè ipſius Ariſtotelis teſtimonio refelletur, qui in locis vtitur teſtimoniis ex oratione *περὶ στεφάνου*, quam *περὶ Δημοδόκου δίκλω* nominat. Ex iis luce ipſa clarius eſt, perfectionẽ eloquentiæ, quæ in Demoſthene excitatiùs viguit, ex Ariſtotelis præceptis hauſtam non fuiſſe. Nolim tamen hîc aſſerere, non eſſe vtilem perfectis oratoribus Philoſophiã, quinimò nutrix eſt eloquentiæ ſapientia, & ſummam affert in dicẽdo perſpicuitatem, vim, copiam, maieſtatem: verùm, licèt diſerti Oratores, qui ante Philoſophos, procul dubio emerſerunt, à Philoſophis poſtea fuerint adiuti, non ideo præſtantior eſt Philoſophia, Oratoria facultate, cuius munus eſt, reconditas opes ſapientiæ proferre in lucẽ, & flore orationis veſtire, ſine quo ornatu neglectę, in tenebris & ſqualore ſemper iacuiſſent. Cote quidem acuuntur gladij, ſed non ideo eos gladiis præſtantior: A Philoſophis inſtitui poſſunt Oratores, non ideo ſunt Philoſophis inferiores.

ILLVSTRIVM ORATORUM Elogia.

Eius imago exſtat apud Fulvium Vrſinum in numiſmate. Vide illuſtrium imagines 125.

PYTHEVS.

CAPVT. IX.

HIc primus in templo Muſarum fertur Rhetoricam docuiſſe, & poſteris librum de arte dicendi conſcriptum reliquiſſe.

Pythei ſiue Pitthei meminit Pauſan. in Corinthiacis.

HOMERVS.

CAPVT X.

ORtus plenioris Eloquentiæ ſi quis rectè repetat, eſt ab

Cicer. in Bruto.

Hermogenes περὶ ἰδ. Longin. περὶ ὕψους. Demetr. Phaler. de Eloeut. Ælian. de var. hist l. 13. cap. 22. τὰ ἱμπυρσμένα ἀρτυμάτια.

Homero, nempe hic Orator, & planè orator à Marco Tullio, ab Hermogene Rhetorum præstantissimus, à cæteris vno omnium consensu magister Eloquentiæ agnoscitur. Sapiebat profectò Galaton ille pictor, quisquis fuit, qui Homerum, quanquam haud satis verecunda specie, prudenti tamen & arguta depinxit; quippe vomentem expressit, non esculenta credo, vinum redolētia, sed aurea flumina: circunstantes verò poëtas, ea quæ ipse euomuisset, summo studio colligentes: vellem oratores addidisset, quando & ex eodem fonte hauriunt ab eo qui fons ingeniorum à Plinio nominatur; qui & de eorundem præstantia differens addit, ingeniorum gloriæ quis possit agere delectū, per tot disciplinarum genera, & tantam rerum operúmque varietatem; nisi fortè Homero vate Græco nullum fœlicius extitisse conuenit, siue operis fortuna, siue materia æstimetur? Ex quo disertè, vt cætera, Dionysius Longinus Homerum modò Soli Orienti, modò Oceano comparat, & rectè: vt enim Sol fons lucis, Oceanus ortus puteorum, & aquarum omnium parēs; Sic Homerus omnis doctrinæ, addo, cum Iustiniano Imperatore, omnis virtutis pater. Atque vt Solis radiis vestiuntur, calore animantur, Oceani venis respirguntur & aluntur omnia; sic ex diuini Homeri carminibus, lumen, spiritum, alimentum nectare & ambrosia suauius literæ perceperunt. Accedit quòd vt in sole Oriente & Occidente gratissimi colores ad oculorum miraculum cernuntur; In Oceano tot rerum opulentia, tot littorum decor, tot insularum amœnitas delectationem conciliat; sic in Homeri Poësi tot margaritæ, tot lumina, tot faces, tam varia, tam recondita, tam prompta rerum omnium copia, decus, voluptas sine satietate delectet. Quanquam non est publici saporis Poeta, nec eos capere potest, qui Græcarum literarum imperiti eundem Latinè legunt, aut pueriles amplificationes sententiarum ponderi & eloquentiæ grauitati præferunt. Quos nihil mirum est de Homero pro sui ingenij modulo sentire. Longè aliter ille Antipater Sidonius, qui nō modò Poëtam, sed Oratorem; non Oratorem tantùm, sed Suadæ medullam, nec Suadæ medullā modò, sed Suadam ipsam mundi, & magnum os nuncupat, τὸν Μέγιστον πιθοῦ καὶ μέγα στόμα; ex quo ad eius statuam æream Apis, in ore vatis mellificans cernitur, in Græcorum carminum florilegio. Procedat igitur fausti auspiciis in albis quadrigis Homerus Rhetorū pater, & longam sub se Oratorum vatúmque seriem prospectet.

Plin. l. 17. c. 5. Id. l. 7. cap. 29.

Dion. Lōg. περὶ ὕψ. Homeri cū Sole & Oceano cōparatio.

Synesio, πηγὴν ἄσβεστον πηγὰν, Homero, ἅλιτανὸς θεῶν χρῆται.

Antipater Sidonius in Antholog.

SOLON.

CAPVT XI.

ANte Solonis ætatem, de nullo vt disserto, memoriæ proditum est (inquit Tullius in Bruto.) Hic igitur Homero succedat, vir sine dubio magnus, cuius eloquentia, quasi veteris illius Myronis spirans manus, horrori simul est, & religioni.

Apparet in eo ingenium acre, velox, excelsum, quod eloquentiæ grauioris sedes est, mens syncera, & victor animus: contra quem hoc calamitates possunt quod aduersus solem nebulæ. His subsidiis paratur non fucata & potentiorum libidini seruiliter ancillans, sed recti cultrix oratio, magna vocis libertate semper incitata: qualis ea fuit cùm armatus est concionatus contra Pisistratum, iam Tyrannidis satellitio, & assentatoris Senatus fauore terribilem ijs qui timere poterant: cuius concionis hoc est exordium Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῶν μὲν εἰμι σοφώτερος, τῶν δ' ἀνδρειότερος; σοφώτερος μὲν τῶν μὴ συνιέντων τὰ παραπόμπιμα, ἀνδρειότερος δὲ τῶν συνιέντων

Grandioris eloquentiæ sedes, grande ingeniū.

Diogenes Laert. in Solone. Plutarch. Græc. hist. 1174.

ρ', ἐκ τοῦδε ϑ τυραννίδι φοβερώτερον. Viri Athenienſes, alijs quidem ſapiẽtior, alijs ſum fortior: Sapientior enim illis ſum, qui Piſiſtrati conatus non animaduertunt; fortior autem iis, qui ſciunt illos quidem: ſed metu ſilent. Ex vngue leonem agnoſco. Qui cùm de Salamine, ipſius patria, inter Athenienſes & Megarenſes, fermè vſque ad internecionem, armis dimicatum eſſet, multiſque cladibus acceptis, capitale apud Athenienſes eſſe cœpiſſet, ſi quis legem de vindicanda Inſula ferret: ſollicitus Solon, ne vel tacendo, Reipublicæ, vel conſulendo, ſibi nocetet, ſubitam dementiam ſimulat; cuius prætextu, non dicturus modò prohibita, ſed & facturus erat: Deformis igitur habitu, more vecordium in publicum euolat, confictiſque ad rem verſibus, quaſi diuino furore incitatus, per præconem, quod vetabatur, ſuadet, omniúmque animos ita permouet, vt aduerſus Megarenſes bellum extemplo decernerent, Inſuláque, deuictis hoſtibus, Athenienſium fieret.

Extant verſus apud Laërtium:

Εἴθε δὴ ποτ' ἐγὼ Φολεγάνδριος ἢ Σικινίτης,
Ἀντὶ γ' Ἀθηναίων πατρίδ' ἀμειβόμενος·
Αἶψα γὰρ ἂν φάτις ἥδε μετ' ἀνθρώποισι γένοιτο,
Ἄτθις ἐὼν αὐτὸς καὶ Σαλαμῖν' ἀφίκτην,
Ἔμπης ἐς Σαλαμῖνα μαχούμενοι πεῖσι τάχα
Ἔμπης, χαλεπὸν δ' αἶσχος ἀπωσόμενοι.

Olim vtinam fuerim Pholegandrius, aut Sicinites,
Ac mutata foret Attica terra mihi:
Nam ſubitò fama hæc hominum volitabit ad aures,
Atticus vnus adeſt, qui Salamina fugit.
Quin Salamina igitur ſarturi dedecus, imus,
Subdita quod nobis inſula reſtituet?

Hæc incitatæ mentis, & vehementis ingenij iudicia: neque verò Philoſophiæ perpolitus condimentis humanitatis caruit, quibus plerunque ſententioſa eius dicta aſperguntur. Quid hoc grauius & illuſtrius?

Ἐκ νεφέλης φέρεται χάλαζα βία καὶ χαλάζης, Βροντὴ δ' ἐκ λαμπρῆς γίνεται ἀστεροπῆς: Ἀνδρῶν δ' ἐκ μεγάλων πόλις ὄλλυται. *Ex nube vis ninis grãdinisque decidit: Ex lucenti fulgure ruunt tonitrua: Sic ex ſpectabili magnorum virorum fortuna pernicies creatur Reipubl.* Egregia ſimilitudo.

At illud etiam Philo Iudæus purpuris ſuis inſeruit:

Ἐξ ἀνέμων ϑ θάλασσα ταράττεται, εἰ δέ τις αὐτὴν
Μὴ κινῇ, πάσων ἐστὶ διαφερόντων.

Ventis aſperatur mare, ſua alioquì naturæ leniſſimum.

Sic animus, licèt per ſe tranquillus, alienis motibus percellitur. Iam verò eius cum Crœſo congreſſus, & Regina illa mens, neruoſæ eloquentiæ viribus incitata, quid non habet admirationis? Hæc ſapiens, & ſuauis eius ad Regem oratio.

Ὦ βασιλεῦ Λυδῶν πρός τ' ἄλλα μετρίως ἔχειν ὁ θεὸς ἔδωκε, ϑ σοφίης πρὸς εὐθαρσοῦς, ὡς ἔοικεν, καὶ δημοτικῆς οὐ βασιλικῆς οὐδὲ λαμπρῆς ὑπὸ μετρίοπτος ἡμῖν μίπτει, ἢ τύχαις ἐρεῦνα παντοδαπαῖς χρώμενον ἀεὶ ϑ βίου, ὃς ἐᾷ τοῖς παροῦσιν ἀγαθοῖς μέγα φρονεῖν, οὐδὲ θαυμάζειν αἰδὲ ὑπὸ εὐτυχίας, μεταβολῆς χρόνον ἔχουϑ. ἔστι γὰρ ἑκάστῳ ποικίλον ἐξ ἀδήλου τὸ μέλλον. ᾧ δ' εἰς τέλος ὁ δαίμων ἔδωκε τὴν εὐπρέπειαν, τοῦτον εὐδαίμονα νομίζομεν· ὁ ϑ ζῶντος ἔτι καὶ κινδυνεύοντος ἐν τῷ βίῳ μακαρισμὸς, ὥσπερ ἀγωνιζομένῳ κήρυγμα, καὶ σφαλερὸν ϑτι ἀβέβαιος καὶ ἄκυρος. quæ ſic Latinè reddo: *Græcis quidem hominibus, ô Rex Lydorum, vt in cæteris, mediocritatem, ſic ſapientiam moderatã, popularem, et liberam, ſi non Regiam illam ſpendidámque fortunam, conceſſit Deus. Quæ cùm varijs fortuna ventis hanc mortalium cõditionem videat obnoxiam, neque præſentium bonorũ affluentia nos arroganter efferri, neq; hominis vllius fluxam felicitatẽ mirari ſinit. Quãdoquidem vnicuiq; noſtrûm, futurum varium eſt et ignotum. Itaq; cui proſpera & æqualis fortuna ad extremum vſque diem obtigit, hunc beatum prædicamus: Eius verò qui* etiam enim huius vitæ cõflictatur peri- Plut. in Solone. Solonis oratio ad Crœſum, ſuaui & moderato charactere.

culis, felicitas, non secus ac dimicantis Athletæ victoria, fallax est et incerta.

PISISTRATVS.

CAPVT XII.

Solonis et Pisistrato cõparatio.

SOlonis æmulus extitit Pisistratus; vario tamen eloquentiæ genere: illius grauis, austera, & plerumque horribilis oratio: huius suauis, & amœna dictio: ille frangere studebat animos, hic mollire: ille vasto impetu irrumpens in animos, rumpebatur; hic sensim & leniter irrepẽs penetrabat: ille vase fictili panaceæ succum, hic poculo aureo melleis fauis oblito propinabat venenum: ille secare sẽ & vrere profitebatur, vt sanaret: hic soporabat, vt iugularet: ille veluti fuscina armatus irruebat: hic aureo reti piscabatur. Ad summum, tantùm dicendo valuisse fertur, vt Athenienses illi regium Imperium, oratione capti permitterent: cùm præsertim amantissimus patriæ Solon contrà niteretur: sed alterius salubriores erant conciones, alterius disertiores: quo euenit vt alioqui prudentissima ciuitas, libertati seruitutem præferret.

THEMISTOCLES.

CAPVT XIII.

THemistoclis victricibus laureis afflorescunt eloquentiæ palmæ: Magnum siquidem viri & ad oratoria decora natum ingenium; quem prima veluti surgentis lux eloquentiæ mirificum spondebat oratorem. Nam & puer, eo tempore quo alij inter prolectantis ætatulæ blanditias lasciuiunt, iam tota mente forum, & accusationes defensionésque sociorum cogitabat. Verùm, (vt in Iulio Cæsare contigit) æstus militaris gloriæ longè ab ijs oratorũ curis hominem abripuit, vbi Miltiadis tropæa cogitare cœpit, ingentísque honoris stimulis noctes diésque configi. Nec sanè fatuè respondit, cùm iã blandiente eloquentiæ gloriâ interrogatus ab aliquo, vtrum mallet, Homerus an Achilles fieri? Tu verò quem te malles, (inquit) Olympicum victorem, an victoris præconem? Ex quo animum ad studia bellica totum adiecit, & ea gessit quæ orbi terrarum stupori fuerunt. Apparent in eius dictis splẽdidissimi ingenij lumina. Quid hoc exordio grauius, quo apud Andrios legatus vsus est? *Vestram hodie in vrbem, Andriẽses, appuli, duorum numinum comitatu stipatus, suada, & violentia.* Quid eo acutius, cùm Eretrienses irridẽs, aiebat: *Gladium quidẽ habere sicut Teuthidas; Cor autem non habere.* Iam verò sublime quod dixit apud Persarũ Regem, orationem variis pictísque stragulis esse simillimã; vt enim illa, sic hanc explicatã ostẽtare imagines, & figuras; contractã verò occultare atq; delere. Constat ex ijs, Themistoclem eloquentiâ, sed ipsa etiam eloquentiæ animâ (prudentiã intelligo) præstitisse: qui meritò à Cicerone inter veteres oratores recensetur.

HERODOTVS.

CAPVT XIV.

DIspliceant huic rosæ & balsama, cui non placet Herodotus. Hortus est eius historia, variis arboribus constitus, innumerísque florum distinctus areolis, ex quo æterni spirant odores. De rerum veritate nihil hîc attinet dicere, quando ab eruditis hominibus eius causſam susceptam defensámque video. Stylus certè is est, qui non nisi ab imperitis aut malcuolis reprehendi possit. Totus est dulcis, candidus, fusus, sine vllis salebris, quasi sedatus amnis fluens. Verba lecta, sonantia, lenia, non secus ac micantibus illusa floscvlis asarota, inter se quãm

venuſtiſſimo nexu cohęrent, quibus amœna figurarum varietas, magna orationis temperie aſpergitur, & ipſa dialecti mollities multum affundit ſuauitatis. At quod ſummam habet in Herodoto iucũditatis illecebram, Poëticus quidam decor ex Homeri ſacrario petitus in eius ſcriptis afflo-reſcit; ſic enim arbitror, poëtica in oratione verba, aut numeros palam conſectari vitium eſſe vel maximum: at poëſeos quaſdam veneres latentes, arcanas, ſubtiles, immiſcere, magnæ eſt induſtriæ, & plurimum habet voluptatis. Vt enim vino aſſitus mandragoras illi ſuauitatem quandam leniter inſtillat, qua fit, vt qui bibunt, etſi minimè cauſam ſentiant; delectationem tamen hauriant; Pari profectò ratione Poëtarum floſculis illigata ſubtiliter oratio, latens habet quoddam aucupium iucunditatis. Quod in Herodoto facilè animaduertas; cuius hiſtoria, vt ait Dionyſius Halicarnaſſenſis, propter ſuadelam illam & venuſtatem optimę poëſi ſimilis poteſt videri. Accedit ipſa dictionis minimè moroſa ſimplicitas, maieſtatis lepos, & quædam ex elocutionis facilitate volubilitas; quæ Plutarchus, etſi Herodoto iniquior, diffiteri non poteſt. Mirum profectò eſt, cur poſt tot ſæcula Chæroneus ille, vir alioqui moderatus, hominis, gloria circumfluẽtis, cui tot Theatra plauſerant, ſepultos cineres auſus ſit inſectari: Fuit in eo præter modum φιλόπαιτις: qui affectus in ſplendidis ingeniis eſt plerumq; non obſcurus.

Dionyſ. Halic in τυχῃ.

PERICLES.

Caput XV.

Sileant hîc ranę, tonat Olympius. Is eſt Pericles, is ipſe eſt, cui Cœleſtis cognomen admirabilis eloquentia fecit.

Ingens huic caput, magnę mentis officina, ingenium velox, & planè igneum, mixta affabilitate prudentia, dignum imperio virum ſpondent. Hic primus in foro adhibuit doctrinam; námque ab Anaxagora Phyſico eruditus, exercitationem mentis à reconditis abſtruſiſque rebus ad cauſas forenſes populariſque traduxit. Huius ſuauitate maximè hilaratæ ſunt Athenæ; huius libertatem & copiam admiratæ; eiuſdem vim dicendi terrorémque timuerunt: fulmen enim ferre dicebatur in lingua; & certè in concionibus tonabat, fulminabat, permiſcebat omnia. Quin & Thucydidem nobiliſſimum ſuę ætatis oratorem in omnes partes verſabat, vt ipſe mitaretur palmam ſibi in manibus infringi. Quare cùm rogaretur ab Archidamo Lacedæmoniorum Rege, ipſe an Pericles, melior luctator eſſet? Ego (inquit) illum luctando proſterno; ſed neſcio quo pacto reſiliens, perſuadet ſe non cecidiſſe, atque in eam ſententiam traducit multitudinem. Ex eo dominantis eloquentię imperium licet agnoſcere. Extat nobilis ingenij monumentum apud Thucydidem, lib. 11. oratio funebris, in laudem eorum qui pro patria occubuerunt; quam licèt hiſtoricus ſuo finxerit ſtylo, credibile eſt tamen eum Periclis ſenſus delibaſſe.

Ἀστραπὴν ῥῖπτει ἅ πάντα τὰ Ὀλύμπια κινεῖ appellat.

Iulianus in Encomio Euſebiæ. χυοκέφαλος à Cratino in Θρίπταις appellatur, quòd caput vt cepe plenum haberet, & rotundũ. Cic. in Bruto, Δεινὸν καὶ ἐρωτικὸν ἐν γλώσσῃ φέρει.

THVCYDIDES.

Caput XVI.

Thucydides de bellicis rebus canit quodammodo claſſicum (inquit M. Tullius) vir ingentis ſpiritus, & regiæ planè eloquentiæ. Quippe Regum ſoboles erat, non minùs genere ſublimis quàm dictione. Eluxit in puero indoles, vt in ſpeculo: Nam cùm tenera adhuc ætate Herodotum pleno Theatri conſeſſu hiſtoriam audiret recitantem, ſubitò prorupit in lacrymas, quaſi

Digitized by Google

quasi quodam mentis furore incitatus. Tum patrem eius intuens Herodotus, μανεείζω σι ἐυτυχίας Ολορτ. ὁ γὸ σὸς υἱὸς πὶω ψυχὴν ὀργῶσαν ἔχει πρὸς πὶ μαθήματα. Nec sanè fefellit omen, ita varia quasi literarum supellectile, & admirabili eloquentia floruit, acutus, concitatus, neruosus, densus, solidus, sapientiæ plenus, & iudicij. Quanti eum fecerit posteritas, grauissimorum virorum iudicia declarant: Demosthenes certè sua manu octies dicitur eius historiam descripsisse: Cicero lib. 2. de orat. hoc illustri elogio eundem honestauit. Post Herodotum Thucydides omnes dicendi artificio, mea sententia, facilè vincit; qui ita est creber rerum frequentia, vt verborum propè numerum sententiarum numero consequatur; ita portò verbis est aptus & pressus, vt nescias vtrùm res oratione, an verba sententijs illustrentur. Marcellinus adeò sublimem esse dicit, vt ne in miserationibus quidem ab hac grandiloquentia discedat. Verùm vt veterum artificum statuas, propter sacrum quendam antiquitatis horrorem, miramur magis quàm probamus in omnibus: Sic Thucydides, licèt ob dicendi maiestatem, ętatisque fauorem, maxima commendatione dignus posteris visus fuerit, iusta tamen reprehensione nullo modo caruit. Nam (vt ea, quæ ad historiam pertinent, omittam) in stylo sępe durus est, acerbus, dẽsus, austerus, vehemens, terribilis, perplexus, tortuosus: & verba quidem vsitata respuit, plerũque etiam affectat aliena, quò per obscuritatem doctrinæ capiet opinionem, hyperbatis & traiectionibus orationem implicat, figuras nominum morosiùs consectatus, vt vel peritorum sensus fugiat. Ad hæc in compositione & iunctura de industria tam rudis est, vt videatur torrens ad saxa allisus strepere. Quod ad eius orationes attinet, eas Cratippus molestas & odiosas vocat: Cicero, easdem nec posse imitari, si velit; nec velle, si possit, profitetur. Est enim potiùs grandis & syncerus rerum pronunciator, quàm Orator; cui, vt Philisto, amatores semper defuerunt. Hæc, & cætera vitia, quæ prosecutus est Dionysius Halicarnasseus, Thucydidem infuscant: vno tamen antiquitatis & grauitatis nomine semper laudatus est.

Suidas. Marcell. de vita Thucyd. πολὺς ἦ πίχνος.

Qualia sunt ἀυτοδοὶ, πολεμιστέον-τις, παχὺλεπον, ἀμαρτάδα, ὕλης φαχίλοις, ἀποσίμωσις, κωλύμη. quæ notantur à Marcell. φορτικεύ-ονη ἰοικεν.

Cicero in Bruto. 449.

Vide Dionys. Halic. ad Q. Æl. ẽ Tuberonẽ.

GORGIAS LEONTINVS.

CAPVT XVII.

POstquam intellectum est quantam vim haberet accurata & quodammodo facta oratio, tum etiã magistri dicendi subitò extiterunt, Leontinus Gorgias, Thrasymachus Chalcedonius, Protagoras Abderites, Prodicus Chius, Hippias Elæus, in honore magno fuerunt; alijque multi, temporibus iisdem, docere se profitebantur, arrogantibus sanè verbis, quemadmodum causa inferior (ita enim loquebantur) fieri superior posset: sed inter cæteros præstitit Gorgias; cui tantus honos habitus est à tota Græcia, soli vt ex omnibus, Delphis, non inaurata statua sed aurea statueretur. Primus ausus est in conuentu poscere quæstionem, id est, liberè dicere, qua de re quis vellet audire. Tum consurgens inter medios, lõgè aliter quàm Homericus Vlysses, effundebat ἔπεα πτερόεντα ἰοικότα χειμερίοισι Et numerus quidem erat liberiore fluens licentia, & genus orationis insigne, fluens, pictum, expolitum, omni lepõre affluens, & (quod mireris) in hac amœnitate neruosum. Ego illustrissimi ingenij fragmentum hûc subijciam, & Latinitate donabo.

Cicero in Bruto. 391.

De his Philostr. in Sophistis, li. 1.

ΤΠΕΡ ΠΑΛΑΜΗΔΟΥΣ
ἀπολογία.

CAPVT XVIII.

Ἡ μὲν κατηγορία καὶ ἡ ἀπολογία, κρίσεως οὐ περὶ θανάτου γίγνεται· θανάτου μὲν γὰρ ἡ φύσις φανερὰν τὴν ψῆφον πάντων κατέθηκεν ἐξ ἀρχῆς· ἀγαθῶν δὲ ὑπὲρ ἡμῶν ἐγίγνετο περὶ τῆς τιμίας καὶ τῆς τιμῆς ὁ κίνδυνος ἦν, πότερά με χρὴ δικαίως ἀποθανεῖν, ἢ μετ' ὀνειδῶν μεγίστων καὶ τῆς αἰσχίστης αἰτίας βιαίως ἀποθανεῖν.

Et cætera, quæ quia longiora sunt, lubens omitto, sensum tamen Latinitate complectar.

Non est quidem in hoc iudicio de morte tantùm ferenda sententia; mortem enim omnibus natura proposuit, & nascentes suo calculo damnauit. Verùm quod longè grauius est, de honore vel dedecore periclitor, vtrùm scilicet innocens moriar, an grauissimo dedecore, ob turpissimam causam affectus, violẽta morte properantem spiritum excutiã. Quę duæ res cùm in causa sint, vnam vos, alteram ego in manibus habeo: *Innocentiæ meæ scilicet sum dominus, vos violentiæ: præstare possum, vt sim innocens; vt fraude circumuentus non perimar, facere non possum:* si meus igitur accusator Vlysses, cùm certò sciret Græciam à me barbaris proditam, huius accusationis consilium suscepit; Næ vir optimus est, qui patriam, parentes, & totam Græciam, vnius nocentis supplicio liberare contendit: si verò inuidia, fraude, maleficio, hanc in me conflauit accusationem, omnino deterrimus est. Vnde igitur primùm ordiar, vnde defensionis meæ sumam initium? Caussa enim improuisa, stupore mentem confundit, stupor verò, quod necesse est, inopiam afferret orationis, nisi in veritate & necessitate perfugium haberem, doctoribus periculosis magis quàm copiosis. Quòd igitur non certa de caussa accusator me deferat, certò scio; nullius enim mihi cõscius sum sceleris, & vnde quis, quod minimè factum, ne cogitatum quidem est, resciat, non video. Quòd si ita rem se habere existimans, accusationem aggressus est, primùm ego duabus cum validissimis rationibus conuincam: neque enim, si voluissem, rem patrare potuissem, neque si potuissem, voluissem. Primùm enim, proditionis initium aliquod fieri oportuit, & id per colloquium: futurarum enim actionum index est oratio: quo pacto autem colloquium esset inter nos sine congressu? qui verò congressus esse potuit, cùm nec ego ad illum venerim, nec ipse quẽquam ad me miserit, nec literæ sine tabellario vllæ à nobis vltrò citróque mitti potuerint? Sed finge congressum, finge etiam inter nos mutuum colloquium; quid deinde collocutus est Græcus cum barbaro? quomodo dicens, & audiens, an solus cum solo? sed nullum est nobis linguæ commercium: Atqui factum est per interpretem? iam tertium nobis statuis iudicem eorum quæ maximè occulta esse oportebat: sed esto, factum fuerit, quod tamen est infectum, fidem dare & accipere vicissim nos oportuit; & quænam ista fides? iusiurandum dices? quis mihi proditori vel iurato credidisset? at obsides dati; qui? fratrem vnum habeo, præterea neminem, &c. Genium habet hæc oratio: spirat enim cum neruis aliquid gratiarum, & tota est acris, florida, volubilis, vt non modò persuadere, sed cum aucupio delectationis mouere possit.

CRITIAS.

CAPVT XIX.

NOn obscurum quoque nominis inter veteres sophistas a Critias, qui in graui genere dicendi exercitatissimus fuit. Nec tamen grauis-

tatem verbis poëticis aut dithyrambis metiebatur, ſed vocabulis maximè propriis, vt natura poſtulat, concinnabat orationem. Inſigni *b* præterea breuitate, & magna Atticiſini temperie loquutus, nihil habet inſolens, aut ineptum. Huic Theopompum, licèt Platonis atque etiam Iſocratis, ætate inferiorem, tamen quia ita commiſceri ſolent, ſubiungemus.

N. N.

a *Meminit huius Critiæ multis in locis Dionyſ. Halicarn. maximè verò in Iſæo, vbi numerat eum inter ἐναγώνιον ἀποκωῶτας ῥητοειδῆ, p. 111. edit. Francofort.* b *Ab Hermogene indicatur σεμνὸς καὶ διηρθρωμένος περὶ ὄγκον.*

THEOPOMPVS.

CAPVT XX.

Theopompus hic habet, vt notat Dionyſ. πολύμορφον ἦθος, & variæ eruditionis ſuppellectilē, in epiſt. ad Pompeium.

HErodoto & Thucydidi proximus Theopompus, Iſocratis diſcipulus; qui vt in hiſtoria prædictis minor, ita Oratori magis ſimilis. Dictionem habet liquidam, communem, perſpicuam, Iſocratis haud diſſimilem; &, vt ait Cicero in Bruto, Philiſti & Thucydidis conciſis ſentētiis, interdum etiam non ſatis apertis, cùm breuitate tum nimio acumine officit Theopompus, elatione atq; altitudine orationis ſuæ. Dionyſ. Lōginus, mordax Criticus, eum irridet, quòd vbi dona regi Perſarum, ab Aſiaticis oblata commemorat, poſt ſtragulam veſtem, purpuram, tabernacula aurea, periſtromata, emblemata, carnes etiam victimarum ſalſas, regi oblatas ad alendum exercitum, cōmemoret. Debebat, inquit, iſta minuta, aut omittere, aut initio collocare, vt à minoribus ad maiora aſcenderet: ſed in eo frigidus eſt, & fruſtra mordax Longinus. Erat enim fidelis hiſtorici, & prudentis, poſt opulenta principum dona, tenuiorum quoque in colendo rege ſtudia cōmemorare, & rem, vt geſta eſt, deſcribere. Quòd ſi tantopere petaſonem auerſatur, quin Homerum, ſuum numen, reprehēdit, qui tam ſimpliciter rem coquinariam à principibus obitam deſcribit: & quid hoc eſt, niſi μαχίεσθαι, quod inſectatur in Theopōpo, φαντασία eſt?

Theopompus contra Longini cenſuram defenſus.

PHILISTVS.

CAPVT XXI.

THucydidem quoque conſecutus eſt Syracuſius Philiſtus, doctus homo & diligens, qui cū Dion. tyranni familiariſſimus eſſet, otium ſuum conſumpſit in hiſtoria ſcribenda. Cui vt Thucydidi amatores deſunt. Halicarn. in eo ἀταξίαν & οἰκονομίας, καὶ δυσπαρακολούθητον reprehendit. a *Habet hic charakterem τραχὺν, καὶ πυκνὸν, καὶ ἰσχνὸν, καὶ ἐναγώνιον.*

PLATO.

CAPVT XXII.

COnſurge altiùs eloquentia: Platonem video, qui dicendi maieſtate aſſurrexit ſupra id omne quod humanum eſt. Is eſt in cuius ore mellificarunt apes, cecinerunt luſciniæ, Suada ſeſſitauit. Parum eſt quod dico, Iupiter ſi Græcè loqui voluiſſet, Platonis ore loquutus fuiſſet.

Atque, vt ille in cœli ſedens vertice Deos Deaſque omnes è catena aurea pendentes, ad ſe nullo negotio, vel reluctantes perttahit: ita hic profectò quotquot fuerunt oratores, quotquot ſentiendi dicendiq; magiſtri, ſapientia, grauitate, prudentia, & ſuauitate ſuperauit. Genus dicendi ſublime, excelſum, admirabile; aquilam diceres, quæ ſupra niues, pluuias, & grandines, ſupra nubes, & tonitrua, & ſupra id omne quod mortale eſt, pennarum remigiis erecta, in

illo putiori æthere ſuſpenſa conquieſcit, & nunc ſolem defixis intuetur oculis, nunc ad Iouis alludit fulmina. Ratio dicendi facunda, dulcis, amœna, veneribus depluens, flumen lacteum diceres labi ſine murmure, & in tuas aures, in ora, in intima pectora ſuauiter inundare. Salue igitur Heros, quem vulgari ore laudare penè piaculum eſt; in te, quod in Deorum ſimulacris, facit eloquentia; quorum vbi capita floribus redimiri non poſſunt, corona ſtatuitur ad pedes: Tu cùm tuarum virtutum maieſtate omne faſtigium humanum exceſſeris, pátere tibi corollas iſtas & floſculos ad pedes fundi, vel potiùs nos iube impreſſo ori digito ſilere, & mirari, modò tui Ariſtotelis monumentum hoc habeas:

Βωμὸν Ἀριστοτέλης ἱδρύσατο τῆς Πλάτωνος,
Ἀνδρὸς ὃν οὔτ' αὐτὴ τοῖσι κακοῖσι θέμις.

Hæc de Platonis elogio obiter dicta ſint: Qui plura voluerit, veterum teſtimonia in eius laudes, magna vbertate diffuſa videat. Hunc M. Tullius, Plutarchus, Galenus, Proclus, Longinus, Demetrius, & omnes quotquot ſunt Ethnicorum auctorũ principes, plena laudant manu: Diui ipſi, Auguſtinus, Hieronymus, Iuſtinus, Baſilius, Gregorius, Clemens, Theodoretus, honorificè appellant. Omnis denique Græca & Latina vetuſtas, Philoſophorum coryphæum, Homerum, Oceanum, ſapientiſſimum, optimum, vtiliſſimum, ſanctiſſimum, auguſtiſſimum nominat; ad ſummum Μωσῆν ἀπιάζοντα, diuinum Philoſophum, Philoſophorum Deum. Ego certè eius eloquentiam tutiùs laudarem quàm philoſophiam: illam, vt plurimùm, nemo ſapiens reprehendit; hæc, vt apud omnes conſtat, non ſecus ac Ægyptus Homericus, & multa bona habet, & mala non pauca.

ARISTOTELES.

CAPVT XXIII.

INgrati poſtuletur eloquentia, ſi de Ariſtotele tacuerit, à quo & multa præſidia ſtabilitatis accepit, & ornamenta dignitatis. Hic vir ſingularis, & propè diuino præditus ingenio, cùm in diſquirenda rerum omnium natura, mentis ſubtilitate cœlum terrámque penetraſſet, quieſcere non potuit. Stimulabatur quippe in dies Iſocratis fama, quem in ludo oratorio ſumma gloria circunfluentem, ferre non poterat; eius nomini perinde ac ſtylo perinfenſus. Itaque ad eloquentiam ſeriò animũ appulit, & dicendi rationem, cum diſſerendi philoſophandique ſubtilitate coniunxit. In eo quid præſtiterit, Rhetorici libri felicis ingenij monumenta declarant, & plenè eius laudibus velificatur M. Tull. dum *flumen aureum orationis* effundentem inducit. Et certè in ethicis, politicis, œconomicis, auream habet ſapientiæ opulentiam, manans vbique leniter ſine ſalebris: quamquam ad iſtas dicendi, quæ ſunt in Demoſthene faces, aut Platonis amplitudinem, non aſſurgit, cùm ſibi aliud dicendi genus aſſumpſerit. Fuit inter ætatis ſuæ philoſophos elegantiſſimus, vt qui tonſori operam daret, digitóſque micantibus annulis ornaret: quod videtur notaſſe Comicus Ariſtophanes, qui ſui temporis Sophiſtas σφηκοδιυχοκαρδαμύττας appellat. Ex iis deliciis in veſanos amores prolapſus, ſolum vertere, & præ vlceratæ mentis dolore ac tædio, venenum bibere coactus, mortuus eſt, ne moreretur. Contra tamen ſentire videtur D. Nazianz. qui Euripi vndis abſorptum ſcribit, orat. 3. in Iulianum.

Eius character maximè propr. eſt, elocutionis dexteritas, perſpicuitas, & mixta cum multiplici eruditione ſuauitas.

Δεινότης περὶ τὴν ἑρμηνείαν ἐν σαφηνείᾳ, καὶ ἀδῦ, ἐν πολυμαθείᾳ. Diogenes Laert. in Ariſtot.

Nunc decem Rhetores videamus,

qui ſecundùm temporum ordinẽ ita enumerantur, Antiphon, Andocides, Lyſias, Iſocrates, Iſæus, Aeſchines, Lycurgus, Demoſthenes, Hyperides, Dinarchus.

ANTIPHON.

CAPVT XXIV.

Actus Antiphon dictus ὀλιγοπείθης, καὶ πικροτέχνης. Eius meminit Didym. Grãm. & Hermogenes.

ANtiphon Orator, Gorgiæ Leontini temporibus floruit, decem qui numerantur, Oratorum antiquiſſimus. Tanta porro facundia creditur extitiſſe, vt vulgò Neſtor vocaretur: & illam quidem eloquentiæ ſuauitatem ad leniendas vitę acerbitates contulit: Nam τέχνην ἀλυπίας, artem medicandi doloris animi excogitauit: & Corinthi in foro conſtructis ædibus, inſcripſit in veſtibulo, (*ſe doloris et mœſtitiæ medicum eſſe,*) eos, qui animi ægritudine laborarent, ad ſe palam inuitans: Hippocratem quoque medicorum principem, non eſt veritus ſcriptâ inuectiuâ lacesſere, ſuam artem iactantiùs exquiſitis omnium medicorum inuentis anteponens. Verùm, cùm ea res parum ſuccederet, ad forum ſe contulit, in quo non ſine gloria viguit. Plutarchi de eo tale *a* iudicium eſt: Ἦν δὲ ἐν τοῖς λόγοις ἀκριβὴς, καὶ πιθανὸς, καὶ δεινὸς περὶ τὴν ὕλην, καὶ ἐν τοῖς ἀπόροις τεχνικὸς, καὶ ἐπιχειρῶν ἐξ ἀδήλων, καὶ ὑπὲρ τὸν νόμους καὶ τὰ πάθη τρέπων τοὺς λόγους, καὶ ἐναγωνιῶντας μάλιστα σοφιζόμενος. In dicendo accuratus eſt, & ad perſuaſionem efficax, in *b* inuentionibus ſagax, in rebus dubiis ſolers, occultè ſe inſinuãs, ad mores & affectus orationem inflectens, decori obſeruantiſſimus. Quæ à Plutarcho, vt cætera, quàm præclarè dicta ſint, id cuiuis patebit, qui vel primam eius orationem legerit, quæ Nouercæ veneficæ, & in cineres mariti, quem noxio poculo ſuſtulerat, iniuriæ, continet accuſationem. Cæterùm à triginta tyrannis occiſus fertur, & ſine honore ſepulchri abiectus, ſi Lyſiæ & Theopompo credimus; vèl, ſi aliis fidem habere placet, Dionyſij iunioris iuſſu interfectus in Sicilia, cùm rogatus quodnam æs æſtimaret optimum: reſpondiſſet, illud ipſum eſſe, ex quo Harmodij & Ariſtogitonis ſtatuæ, (qui tyrãnum Hipparchum de rerum humanarum culmine ſuſtulerant,) eſſent confectæ. Extant eius orationes in Græcorum oratorum volumine.

Photius in Bibliot.

a *Ab Hermogene agnoſcitur inuentor et princeps politici characteris,* ἐυρετὴς καὶ ἀρχηγὸς τοῦ τύπου πολιτικοῦ. *lib. 2. de ideis.*

b *Ab aliis eidem ipſi* ἐντεχνῶν λόγων *inuentum tribuitur.* διὰ τοῦτο λαβεῖν ἐπώνυμον καὶ τὴν Νίσον.

ANDOCIDES.

CAPVT XXV.

NAtus eſt Andocides Olympiade ſeptuageſima octaua, principe in rep. Athenienſium Theogenide, centum annis Lyſia antiquior, homo (vt apparet ex Plutarcho) factioſus, variiſque ob improbitatem periculis & laboribus exercitus. De eius ſtylo ita cenſet idem auctor, Ἦν δὲ ἁπλοῦς, καὶ ἀκατάσκευος ἐν τοῖς λόγοις, ἀφελὴς, καὶ ἀσχημάτιστος. Simplex eſt, ſine apparatu, inornatus, & minimè figuratus: quicquid tamen dicat Plutarchus, grauis eſt, affectus habet, lacertos quoque, & figuras: ſententiæ ſatis vehementes: Nam, vt cætera omittam, ea nobiliſſima C. Gracchi aporia, qua dicitur, vel inimicis lacrymas elicuiſſe, fluxit ab Andocide. Sic enim illa in oratione de myſteriis:

Μὰ τοίνυν εἰ αὐτοὶ πεπαίσμεθα καὶ τῶν πατρῴων ἐν τοῖς ἐπιλαθώμεθα· μὴ ἀναμνησθέντες τῶν ἔργων νομίσατε τὰ σώματα αὐτῶν ἱερᾶς αἰτησάμενοι ἡμᾶς παρ' ὑμῶν σῶσαι. τίνα γὰρ ἂν ἀπολιπόμενοι δικαιότερον ἑαυτῶν; ἢ πατέρα, ὃς ἐμὲ ἐπέθηκεν τοῖς ἀδικοῦσιν; ἀλλ' ἐκεῖνος. ἀλλὰ τὸν παῖδας; ὃς ὑπὲρ ὑμῶν ἐπολέμησεν; ὑμεῖς τοίνυν καὶ

Andocides in orat. de myſteriis, p. 19. n. 15.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

αὐτὶ παρῆς ἐμοὶ ἢ αὐτὶ ἀδελφῶν, ἢ αὐτὶ παίδων γενοῦ· εἰς ὑμᾶς καταφεύγω, ἢ αὐτολῶ, ἢ ἱκετεύω· ἢ ὑμεῖς με παρ' ὑμῶν αὐτῶν αὐτοσχεδιάζοντα σώσατε, ἢ μὴ βούλεσθε Θετταλοὺς ἢ Ἀνδρίους πολίτας ποιεῖσθαι δι' ἀπορίαν ἀνδρῶν, τοὺς δ' ὑμετέρους πολίτας ὁμολογουμένους, οἷς πρέπει καὶ φίλοις ἀγαθοῖς εἶναι, ἢ βελτίστοις ἀνδράσι, τούτους δ' ἀπολλύναι κακῶς. mouet à suis minoribus grauiter: Quæ nolite, etiamsi mortui sint, rerum gestarum obliuisci, sed illustrium facinorum recordati, existimate eos viuos & præsentes adesse pro mea salute deprecatores. Ad quẽ enim confugiam? quem mihi supplicem adhibebo? Patrem; at mortuus est: fratres? nullos habeo: liberos? nondum mihi nati sunt. Vos igitur mihi estote pro patre, pro fratribus, pro liberis; ad vos confugio, oro, & obsecro: seruate me, & nolite virorũ penuria Thessalos & Andrios in ciuitatem vestram asciscere, vestros verò ciues, qui boni viri ac fortes esse maximè possunt, & erũt, perimere. Quid in perorationibus Demosthenis huic simile? Eius quatuor orationes extant in volumine Græcorum oratorum.

Hyperide verba fecisset: His (inquit) Lysias ætate maior, subtilis, atque elegans, & quo nihil, si oratori satis sit docere, quæras perfectius: nihil enim in eo est inane, nihil accersitum; puto tamen fonti quàm magno flumini propiorem. Sit igitur fons, vel fonticulus, & caueat se cum magnis fluminibus comparare. At verò Dionysius Halicarn. in eius laudes se effundens, iustam orationem scribit; non modò eius proprietatem, perspicuitatem, rotunditatem, gratiã, puritatem commendat, sed etiam audet dicere cum πειθὰ, ἢ σιμὰ, ἢ μεγάλα τε εἴπειν σφάλματα ποιῆσαι; quod nemo veterum in Lysia propriũ agnoscit, vel eorum qui pleniùs huic indulgent oratori: etiam cum Isocrate comparat, rosam cum anemone. Quantò meliùs Plato in Phædro, qui rem indignam putat, Isocratis opera, cum orationibus Lysiæ comparare? quòd ille maior esset & indole & virtute, etiamsi tum esset adolescens, cùm iam Lysias venisset ad summum gloriæ? Quòd verò χάειν eius κεφάλαιον παρίτιλλε, ἢ χαρακτηριστικώτατόν esse dicit, quasi solus sit Lysiæ κεχαρισμένως ἢ ἐπαρκούντως λέγειν, in eo, Isocrati & Demetrio Phalareo, iniquior, quibus hæc virtus maximè conuenit; & si quis periculum facere velit, legat orationem Lysiæ contra Theomnestum, & cæteros similes, in quibus, quod satiet abundè, quod delectet, nihil multum inueniet. Vnam eius orationem valde probo, ἐπιτάφιον τοῖς Κορινθίων βοηθοῖς: reliquæ mediocres sunt, multæ, & luce & eius nomine indignæ viris doctis meritò videntur.

In oratione tamen contra Mnesiptolemum grãdiorem solito fuisse notat Photius.

LYSIAS.

CAPVT XXVI.

Photius propriam eius virtutem indicat τὸ κῶλων εὐαρμοστον ἢ τὸ καθαρεύοντος εὐκρινές, membrorum cõcinnitatẽ, & florem puritatis. Cic. de optimo genere orat.

LYsiam, si Musis placet, ad cœlum vsque, Græci homines, sibi suisque plaudentes similibus, efferunt. Ego nihil in eo sublime aut admirabile video. Venustus est scriptor, ac politus, quis negat? nihil habet insolens, nihil ineptum, concedatur: sed tenuis est, inornatus, & toto genere strigosior. Nec mirum, priuatas illas pleraſque, & eas ipsas aliis, & paruarum rerum causulas scripsit; ex quo necessariò fit ieiunior, quoniam se ipse consultò ad minutarum genera causarum limauit. Appositè, & loco de eodem dixit Fab. Quintil. quum de Demosthene, Aeschine, &

ISOCRATES.

CAPVT XXVII.

SIrenula, quæ Isocratis insidet tumulo, me tacente, laudes eius prædicat, & suauitatem commendat

eloquentiæ. Hic certè tibiarum fabri filius didicit canere maioribus fistulis, ad eloquentiæ natus decora. Quid mirum? Gorgiam illum Leontinum audiuerat, aureum planè oratorem, sub quo procusa Isocratis lingua, dicendi consecuta est admirabilitatem. Volitabat in primis gloria, forum & actiones cogitabat; sed vocis gracilitas, frontisque mollities, hominem à forensi strepitu, in priuatos scholæ parietes compulit; inter quos eam gloriam aluit, quam nemo postea est consequutus: quippe eius ludus toti Græciæ dicendi officina, vel certè, vt acutè dictum est à Tullio, equus Troianus fuit, è quo principes nauiter instituti ad eloquentiã, prodierunt; primus enim cœpit mollioribus numeris explete sententias, & aurea philosophiæ documenta delicatissimæ orationis intexere floribus: è quibus eam apud summos viros adeptus est gloriam, quam nemo adæquauit. Præsenserat primas velvti orientis ingenij faces diuinus Plato, cùm eum tam illustri commendat elogio.

Plato in Phædro. Platonis iudicium de Isocr.

Δοκεῖ μοι ἀμείνων, ὦ πρὸς τοῦ θεῶν Λυσίου εἶναι λόγους, τὸ δ' ἦθος, εἰπεῖν ὃ δεῖ χαριεστέρῳ κεχαλᾶσθαι, ὥστε οὐδὲν ἂν χεῖρον θαυμαστὸν, ἀλλὰ πολὺ κομψότερον εἰς ἡλικίας, εἰ δεῖ αὐτοὺς τοὺς λόγους οἷς νῦν ἐπῆλθεν, πλείονὸς παίδων διεῖλκυσε δὲ πάντα ἀφαμίσεων λόγων· εἰπεῖν τε αὖ αὐτῷ μὴ ἀπεχθέσθαι τοῦτο, ἐπὶ μείζω δ' αὐτὸν ἄγει δρμὴν θειοτέραν: Videtur mihi præstantiore ingenij indole quàm Lysias, quantùm quidem ex illius scriptis iudicare possumus, & moribus etiam commodioribus temperatior, & copiosior: itaque nihil mirum si ab adolescentia in arte dicendi viris antecellat, vt puer pueros iisdem studiis deditos superauit; atque etiam iis studiis minimè contentus, ad maiora, diuino quodam impetu impellatur. Hæc Socrates in Phædro Platonis, de Isocrate admodum adolescente. Ex quo conicere licet, qualis vir fuerit, qui tam fœcunda initia, ad centesimum vsque annum, quem propè explcuit, viuendo, in continua eloquentiæ exercitatione perduxit. Isocratis virtutes. Cicero certè eum eloquentiæ patrem non veretur appellare: nec immeritò: insunt enim in eo summæ virtutes, quæ à Dion. Halicarn. colliguntur; inuentio mirabilis, heroica magnificentia, illustris argumentorum splendor, dispositio prudens, epicherematum elaborata collocatio, magna vbique styli perspicuitas, atque in exprimendis moribus industria, dictio pura, facilis, vsitata, verborum summa, quæ potest esse, concinnitas. Cæterùm, vt nihil ex omni parte beatum est, à summis viris, in eo morosa ad satietatem vsque affectatio reprehenditur. Primum enim concursus vocalium, quæ hiulcam faciunt orationem, tam religiosè vitat, vt nihil supra: licet de eius oratione Lucilianum illud dicere,

Isocratis vitia.

Quam lepidè lexes, composta vt sint omnia,
Arte paumemo, atque emblemate vermiculato.

Deinde figuras, non quidem sententiæ, sed dictionis, vt leuiculas antitheses, isocola, homœoptota, homœoteleuta, non minùs frequenter, quàm illi touem Corinthium inculcat: ad summum, numeros & circumscriptos verborum ambitus perpetuò consectatur, vt nunquam videatur acquiescere, nisi periodos impensiore cura tornatas laxiùs effundat, & mollius. Quod qui nimis pueriliter faciunt, tibicines multos inferciunt orationi. Hæc in Isocrate Dionysius animaduertit: Philenicus eundem cum pictore comparat, qui vbique easdem vestes, & gestus, & ornamenta imaginibus appingit: Hieronymus Philosophus lectori puero similem dicit, quòd nulla vnquam acrimonia, nulla vocis contentione vtatur. Verùm facilè potest Isocrates excusari, si præsertim eius consilium spectetur. Hoc genus di-

Philenici & Hieronymi philosophi de Isocrate iudicium.

Defendit Isocr.

Digitized by Google

cendi ſi vſurpaſſet in foro, iuſta reprehenſione non caruiſſet, at verò ſcribit ad pompam delectationémque legentium: in quo genere quid poteſt eſſe nimis elaboratum? Non eſt hîc ars occultanda quam profitemur, & quã à nobis ſolùm auditores expectant; quanquam in eo non eſt ineptus, aut nimius Iſocrates, quod nimis intemperanter obiicit Philenicus; ſed ſuaui magnitudine, & verecũda grauitate totũ orationis corpus diſpenſat, nec vbique eodem modo colorat. Qui nimiam lenitatem obiicit, Hieronymus, videre debuerat, ea eſſe Iſocratis argumenta, quæ ſedatam requirant orationem; quòd ſi aliter faceret, inſaniret, & ad παρὶ ὕψους illud, quod tantopere exagitatur à Longino, accederet.

ISÆVS.

CAPVT XVIII.

Dionyſius tribuit illi dictionem puram, accuratam, perſpicuã, propriam, euidentem & cõciſam. καθαρὰν, ἀκριβῆ, σαφῆ, κυρίαν, ἐναργῆ, συμπεφυκυῖαν.

ISæus genere Chalcidienſis, Athenas profectus, Lyſiæ operam dedit, & ex eius ſchola politus in forum venit, verborum concinnitate & vi dicendi præceptori non diſſimilis: quo fit vt non facilè diſcernantur vtriuſque orationes, niſi, quod ait Dionyſius Halicarnaſſeus, Lyſiæ concionibus gratia quædam ſparſa affloreſcat: Orationes reliquit ſexaginta quatuor, ex quibus extant adhuc decem. In nulla re mihi videtur illuſtrior quàm quòd Demoſthenem inſtituit.

ÆSCHINES.

CAPVT XIX.

QVis Mirmilloni componitur æquimanus? Thrax (inquit Horatius:) quis Demoſtheni? Æſchines: hos enim, quaſi par gladiatorum, comparat M. Tullius: A me (inquit) vt maximis minima conferam, gladiatorum par nobiliſſimum inducitur Æſchines, tanquam Eſerminus, vt ait Lucilius:

Æſchines cum Eſernino gladiatore comparatur.

——*Non ſpurcus homo, ſed doctus, & acer*
Cum Placidiano componitur, optimo longè
Poſt homines natos. vel, vt Afranius habet:
——*optimus multò,*
Poſt homines natos, gladiator qui fuit vnus.

Nihil enim illo oratore cogitari poſſe diuinius; quæ verba malè Henricus Stephanus, vir alioqui eruditus, tribuit Aeſchini: nunquam eum diuinum oratorem dixit Cicero, ſed Demoſthenem: ideo cum Eſernino Æſchinem comparat, qui Placidiano longè etat inferior; nam (vt ex Lucilij verbis apparet) Eſerminus ſpurcus homo nominatur, Placĩdianus longè optimus poſt homines natos. Eadem ſimilitudine vſus eſt M. Tullius, cùm in cauſa Gabinij, Pompeium violentum, &, vt ait ipſe, ſcaturientem, cum Eſernino; ſe verò illi oppoſitum cum Placidiano confert: Non putaſſet (inquit) ſibi Pompeius, de illius ſalute, ſed de ſua dignitate mecum eſſe certamen: in vrbem introiſſet, ad inimicitias res veniſſet; cum Eſernino Samnite Placidianus comparatus viderer: auriculam fortaſſe mordicus abſtuliſſet. Perperam quoque Eraſmus, in adagio; ait fuiſſe gladiatores per omnia pares: In diſſimili enim genere licèt, ſimul cõpoſitos fuiſſe, & Luciliana & Ciceroniana declarãt. Sit igitur Eſerminus, Æſchines, qui, vt ait Dion. Halicarn. ἀποσώτερος μὲν τοῦ Δημοσθένους, εἰς δὲ τὴν λέξιν ἐκλογῆ πεμπτικὸς ἅμα καὶ δεινὸς, καὶ οὐ πάνυ μὲν ἔντεχνος, τῇ δὲ πυρὲ τὰ φύσεως εὐχερείᾳ κεχορηγημένος, καὶ σφόδρα ἐναργὴς, καὶ βαρὺς, καὶ ἀνεξητικὸς, καὶ πικρός. Et, vt cenſet Fabius Quintil. plenior Æſchines, & magis fuſus, & grandiori ſimilis, quò minùs ſtrictus; carnis tamen plus habet, minus

Iudicium Dion. de Æſchine.

Idem ab Hermogene l. 2. de Ideis dicitur σφιγκὸς, καὶ γαῦρος.

minus lacertorum. Certè Cicero, vt vim Demoſtheni, ſuauitatem Iſocrati, Lyſiæ ſubtilitatem, acumen Hyperidi, ſonitum Æſchini tribuit, & rectè: Ego ſi liceat, quod ſentio, dicere, hominem arbitror ex hiſtrionia profectum, & naturæ viribus ſatis incitatum, canorum fuiſſe leguleium, magnum oratorem non puto. Anonymus aliquis author Græcus, Demoſthenem cum Æſchine perpetua antitheſi conferens, hunc cruentè lacerat, illum profusè laudat. Vide in elogio ad Demoſth.

Anonymi iudicium de Æſchine.

LYCVRGVS.

CAPVT XXX.

LYcurgus orator, non ex Rhetorum officina ſed ex Platonis ſchola proceſſit ad Reipubl. gubernacula; quam & bonis legibus informauit, & variis locupletauit ornamentis. Vir fuit grauis, opulentus, prudens, æquitatis laude ſupra cæteros omnes præſtantiſſimus: Quippe Lycurgum apud populum nominaſſe, magnum ſubſidium patrono videbatur, & hanc iuſtitiæ famam tam conſtanter ſeruauit, vt appetentem iam morte, ſe in ſenatum deferri curaret, quò rerum ſuarum geſtarum rationem redderet: quod cùm grauiter & ſanctè feciſſet, vnus Meneſæchmus inuentus eſt, qui redargueret, cuius criminationes cùm refutaſſet, domum reductus exceſſit è vita. Athenienſi populo periucundus, Alexandro perinfenſus fuit; cuius ἀποφάσιν cùm audiſſet, Deum irridebat, *è cuius templo egredientibus, aqua luſtrali opus eſſet.* In ſtylo: Ἔστι δὲ παντὸς ἀυξητικὸς, καὶ διηρμένος καὶ σεμνὸς, καὶ ὅλος καλλιγραφικὸς, καὶ φιλαλήθης, καὶ παῤῥησιαστικὸς, οὐ μὴν ἀ σῶς αὐθαδὴς, οὐδ' ἀπαλαιὸς. πάνυ γε καὶ ζηλοῦν μάλιστα τὰς δεινώσεις. Eſt vbique fuſus, elatus, grauis, & totus acculatorius, veritatis amans, & in dicendo magna libertate, non eſt vrbanus, aut ſuauis, ſed ſerius, & ad grauitatis exemplar, omnibus propoſitus.

Plutar. in 10. orat.

Dionyſ.

DEMOSTHENES.

CAPVT XXXI.

MAnibus date lilia plenis; hic eſt Demoſthenes: dixi omnia; quid requiris? Ignorat an ſole colluſtretur mundus, qui Demoſthenem ignorat: huius commemorato nomine, ſtatim maximæ eloquentiæ conſummatio audientis animo oboritur, nec immeritò; cunctos enim illos Atticos tenues & circumſpectos, vi, ſublimitate, impetu, cultu, compoſitione ſuperauit; nihil Lyſiæ ſubtilitate cedit, nihil argutiis & acumine Hyperidi, nihil lenitate Æſchini, & ſplendore verborum; nihil acutè inueniri potuit in eis cauſis quas ſcripſit; nihil (vt ita dicam) ſubdolè, nihil verſutè, quod ille non viderit: nihil ſubtiliter dici, nihil preſsè, enucleatè, quo fieri poſſit aliquid limatius: Omnes, vt in Iride colores, ſic in Demoſthene virtutes, λαμπρὸς ὃν μὲν τῷ μεγέθει, στρογγὺς δὲ τῷ πνεύματι, σωφρονίσατος δὲ πρὸς τὸ ἀναμάτων ἰσχνότητας, ποικιλώτατος ἐνθυμήσεσι τῶν γραμμάτων· μόνος γὰρ τῶν ῥητόρων ἔμψυχον ἐν σφυρήλατον παρέσχε τὸν λόγον· solus Oratorum habuit animatam, non malleo fabricatam orationem. Ad ſummam, cum Clemente Alexandrino concludamus: ſi quis Iſomacho ſtuduerit, agricola fiet: ſi Lampridi, nauclerus: ſi Charidemo, Imperator: ſi Simoni, eques: ſi Crobylo, coquus: ſi Perdici, caupo: ſi Archelao, ſaltator: ſi Homero, poëta: ſi Pyrrhoni, vitilitigator: ſi Demoſtheni, orator: ſi Chryſippo, dialecticus: ſi Ariſtoteli, phyſicus: & philoſophus, ſi Platoni: ſi Chriſto, πλέως ἐκλελοιπὸς τὸν οἰκεῖον τῆς διδασκάλου ἐν σαρκὶ

Val. Max. l. 8. c. 6.

Quint. l. 12. c. 10.

Cicero in Orat. & Bruto.

Leosthenes apud Lucian. in encom. Demosth.

πεπλασμένος, ad imaginem magistri perficietur in carne circumiens Deus. Hæc summi authores de Demosthene; sed nos plenius eius vitia & virtutes in Cicerone examinabimus.

HYPERIDES.

CAPVT XXXII.

CVm Lycurgo floruit Hyperides, Orator non ignobilis, qui Rempubl. eo tempore administrabat, quo Antipater rerum potitus est: quem cùm eius legati apud Athenienses miris efferrent laudibus, & Optimum identidem appellarent:

Hyperidis acumen.

Nouimus (inquit) *Antipatrum Optimum, sed domino Optimo nihil nobis opus est.* Tandem cùm in eius venisset potestatem, tortus sibi linguam dentibus concîdit, ne consilia Reipubl. proderet; & hostis libidini vitam tradidit.

Vis eius, & venustas.

Fertur tanta fuisse dicendi copia, & venustate, vt à multis Demosthenis anteponeretur, à Dionysio Halicarnasseo iudicatur, χάριτος μεστὸς, καὶ δεινῶν ἁπλοῦς, καὶ ἀπέλεγκτος δεινότητος, Veneribus affluens, qui cùm simplex videatur, vi & grauitate non caret: à Quintiliano dulcis imprimis & acutus memoratur; sed minoribus causis vtilior, aut certè magis par. Quòd si numero, non veritate (inquit Longinus) perfectiones Oratoris ponderentur, rebus omnibus Demosthenem superabit: est enim eo vocalior, & plures virtutes habet, penè summus in omnibus, instar quinquertionis: Nam præterquam quòd omnes, compositione tamen excepta, imitatur Demosthenis virtutes, etiam Lysiacas Veneres eximias habet: quippe molles facit orationis commissuras, neque omnia eodem ordine tenoréque, vt Demosthenes dicit, sed mores exprimit cum suauitate tenuiter condita. Incredibiles sunt in eo vrbanitates, excelsa generositas, Ironiæ aptæ, sales non infaceti, nec secundùm Atticos illos remoti, multùm comici lepôris, & cum sagaci ioco stimulus, & inimitabilis in omnibus venustas. In mouenda verò miseratione acer est, & sibi instans, in fabulis exponendis fusus, in narrationibus fluens, in pompis summus, ad summum in omnem partem flexibilis. Hæc de Hyperide Longinus.

Hyperidis ornamenta ex Longino.

Vitia ex Hermog.

Hermogenes tamen in eo arguit, μὴ σφόδρα ἐν τῷ καθαρῷ τι καὶ ἀπλῷ, καὶ λίξιν ἀμιλίητον ζητῶν: Quòd morum non habeat adeò puram temperiem, & in verborum delectu sit negligentior.

DINARCHVS.

CAPVT XXXIII.

SVperioribus ætate iunior Dinarchus characterem habet orationis ciuilem, perspicuum, probabilem; & in eo quidem spiritus vehemens, & asper in sensibus, atque methodo: in dictione minus habet vehementiæ & grauitatis. Videtur tamen se ad Demosthenis dictionem informare: quamquam inflatus est, & magis fusus, ex quo illum non inurbanè nonnulli κριθίνην Δημοσθένη, *Hordearium Demosthenem*, nominarunt. Extant eius tres orationes in Aristogitonem, Philoclem, & Demosthenem, quem δωροδοκίας vehementer accusat, sed, vt alius Antipater, est καλαμοτύπας, clamas ex calamo; neque enim ista pronuntiauit, sed scripsit; cùm vnam tantùm causulam egisse reperiatur. In peroratione κατὰ Δημοσθένους exemplum affert Arthemij Zelitæ, qui publica infamia notatus fuerit, quòd aurum à Medis accepisset; hoc ipsum habet Demosthenes. Vterque pro virili amplificat, sed quàm Demosthenes in eo sit grauior, cuiuis licet agnoscere.

Hermog. περὶ ἰδεῶν.

Aliter Dionys. Halicarnass. in Dinarcho.

δι' αὐτὸ γὰρ τοῦτο, καὶ γραῦκας ἔνιοι Δημοσθένους ἔφασαν εἶναι καὶ τοὺς ἀλλᾶντοπώλας ἀοινοτέρους.

DEMADES.

CAPVT XXXIV.

INter veteres quoque & Attieos oratores numeratur Demades, qui primus, vt arbitror, ex nauta factus est orator; ex quo & nauticos sales in forum transtulit, vt notat Cicero in Oratore. Ex Atticis non omnes faceti, Lysias satis, & Hyperides, Demades præter cæteros fertur. A Suida παντοῦργος & ἐυτυχὴς dicitur, quòd Atheniēsiū rempubl. Philippo magna mercede proderet. At in oratione περὶ δωδεκαετίας satis grauiter se excusans, ait, τὸ πρῖμάχητον καὶ θαυμαζόμενον ὑπὸ πάντων ἄρχυ, ὡσπερ καὶ τὸν ἀετὸν ὡς ὑψηλὸν ἵπταμαι, καὶ τῶ ὑποπιμάτων ἐπλησεῦτο, ὑποθήκας δ' οὐδαμόθεν ἰῶ ἐλπὶς· ἴσχε δ' οὖν τοίνυν εἰρωνίαν, ὁμολογῶ καὶ φημὶ καλῶς καὶ συμφερόντως ποιεῖσθαι τοῦτο· Κρεῖττον γὰρ ἐφ' ὑγρῷ ἐκκλῖναι τὸ πῆρος, ἢ φερομένῳ συναπενεχθῆναι τῷ ῥεύματι. Quod vltimum etiam acutum: Satius esse imminentem declinare nubem, quam rapido torrente abripi.

XENOPHON.

CAPVT XXXV.

XEnophontem verò quis satis laudarit, nisi Xenophontis musam in ore habuerit? Fuit hic corpore speciosus, mente sublimis, animo generosus, magnus bellator, pręstans historicus, suauis orator, non ignaua opera Philosophus. Xenophontis dotes.

Eunap. in Sophistis initio lib. De quo præclarè Eunapius: Ξενοφῶν ὁ φιλόσοφος ἀνὴρ μόνος κομισας τὰ μὲν ἐν λόγοις, ἔστι τε καὶ ἐν γράμμασι· καὶ ἠθικὴν ἀρετὴν γράφει. τὰ δ' ἐν πράξεσί τε καὶ ἔργοις, ἀλλὰ καὶ ἐγγύτατα πραττομένοις τοῖς ἀπομνήμασιν. Xenophon philosophus, qui vir solus ex omni Philosophorum numero, cùm scriptis tum factis sapientiæ studium expressit, moralem virtutem libris commentariisque consignauit. Idem in rebus gerendis facilè præstantissimus dux, præeundo exemplis Duces & Imperatores genuit. Talis igitur in rebus. In stylo melle dulcior est, à forensi strepitu remotissimus, vt qui minùs vehemens sit, & illum impetum oratoris non habeat. A Dionysio Halicarnass. iudicatur καθαρὸς τοῖς ὀνόμασι, σαφὴς καὶ ἐναργὴς, καὶ τὴν σύνθεσιν ἡδὺς, καὶ εὔχαρις, purus in delectu verborum, idémque clarus, & perspicuus, in compositione gratiosus, & suauis supra ipsum Herodotum: itaque vulgo eius ore loqui Musæ dicebantur; quin & ipse musa Attica nominatus est. Certè eius iucunditas est inaffectata, sed quam nulla affectatio consequi possit, vt ipsæ sermonem gratiæ finxisse videantur. Vnum reprehenditur à Dionysio, quòd aliquando decori oblitus, barbaris Philosophicos sermones tribuat; sed hoc ex fastu Græco dixit Criticus; quasi solos Græcos philosophia deceat; & non apud Quintum Curtium meliùs aliquando philosophentur Scythæ, quam Græcorum quilibet; aut apud Plutarchum in Apoph. Persarum Reges magna orationis dignitate & sapientia non sint exculti. Deest illi in historia splēdor, maiestas, & suauis conformatio Herodoti; quam etsi aliquando excitare contendit, elocutionem paululum inspirans, de repente quasi altanus ventus langueścit, & extinguitur.

ὥσπερ ἀπὸ γλώττης αὐλὸς παχέως σβέννυται. Hæc idem Halicarnass. in epistola ad Cn. Pompeium.

THEOPHRASTVS.

CAP. XXXVI.

THeophrasto nomen dedit loquendi diuinitas, cùm antea Tyrtamus vocaretur. Hic in Aristotelis sinu educatus, ingenio acri, veloci, & planè igneo, ad eam

Theophr. dictus antea Tyrtamus.

gloriam efflоruit, vt non ſine cauſa à Cicerone Philoſophorum eruditiſſimus & elegantiſſimus fuerit appellatus. Quippe cùm magno præceptori ſucceſſiſſet, magnus, & extra omnem ingenij aleam diſcipulus, ad duo auditorum millia habuit, totius Græciæ frequentiſſimo concurſu celebratus. Atque inter has eloquentiæ laureas, vir facundiſſimi oris conſenuit, & cùm annum octogeſimum exceſſiſſet, moriens tamen accuſaſſe naturam dicitur, quòd ceruis & cornibus diuturnam vitam, quorum id nihil intereſſet; hominibus, quorum maximè interfuiſſet, tam exiguam dediſſet. Tum conuerſus ad diſcipulos, *In vita plus eſſe dixit vanitatis quàm vtilitatis; amore autem gloriæ nihil eſſe inanius*; atque inter hæc verba animam exhalauit, pulcherrimè, ſi quãdo alias, philoſophatus. Character eius politus eſt, amœnus, elegans, totus affluens venerибus: tum præcipuè in exprimendis effingendíſque hominum moribus, pollet dexteritate quadam ſingulari; ex quo, Theophraſto tantopere delectatus eſt Cicero, vt eum amicum ſuum & delicias nominatet. Cúmque oris adeò rotundi eſſet, & planè Attici, ſapuit tamen pronuntiatio aliquid peregrinum, & Ereſium; inde enim erat oriundus. Itaque cùm percontaretur ex anicula quadam, quãti aliquid venderet, & reſpondiſſet illa, atque addidiſſet, Hoſpes, non poſſe minoris, tulit moleſtè ſe non poſſe effugere hoſpitis ſpeciem, cùm ætatem ageret Athenis, optiméque loqueretur.

Ad duo millia auditorum habuit.

Morientis extrema verba. Vide Laertium.

nij, qui rẽpubl. Athenienſem magna imprimis gloria adminiſtrauit. Nam illi, quot anni currunt dies, tot ſunt erectæ ſtatuæ, lenocinante principijs fortuna. Sed mox rotę turbine excuſſus, inconſtantiæ rerum humanarum fidem fecit: nam trecentæ & ſexaginta ſtatuæ, quæ eius nomini erant poſitæ, partim contritæ ſunt, partim etiam in matulas conflatæ.

Ipſe extorris in Ægypto aſpide ad corpus admota, vita priuatus eſt. De eius ſtylo nihil clariùs dici poteſt, quàm quod à Cicerone pronuntiatum eſt:

Succeſſit, inquit, ſenibus adoleſcens Demetrius Phalereus, eruditiſſimus ille quidem horum omnium, ſed non tam armis inſtitutus quàm palæſtræ: itaque delectabat magis Athenienſes, quàm mouebat: proceſſerat enim in ſolem, & puluerem, non vt è militari tabernaculo, ſed vt è Theophraſti doctiſſimi hominis vmbraculis. Hic primus inflexit orationem, & eam mollem tenerámque reddidit, & ſuauis, ſicut fuit, videri maluit, quàm grauis. Addit, eius ſermonem, quaſi ſtellis verborum illuminari; quo teſtimonio nihil poteſt eſſe grauius. Vtinam præclari ingenij monumenta extarent plenora: nam qui circumfertur liber de elocutione, non eſt, meo quidem iudicio, Demetrij Phal. ſed alius ex his XIII. quos commemorat Diogenes Laert. hoc vel illud vnum arguit, quòd initium libri ſit ſatis politum, finis confuſus & ineptus. Deinde is author quiſquis fuit, Demetrij Phal. teſtimonio vtitur in hoc libello: (quicquid dicat Victorius) prudentis ſcriptoris modeſtiam non ſaperet, ſi Demetrio tribueretur. Deinde ſui in tertia perſona ſine vlla declaratione non meminiſſet. Ab eo tempore peregrinatam dicunt eloquentiam varias inſulas peragraſſe, & externis ſe moribus obleuiſſe. Ve-

DEMETRIVS PHALEREVS.

CAPVT XXXVII.

THeophraſti fœtus Demetrius Phalereus, vir politiſſimi in ge-

rùm poſtquam Græcia ſub Imperatoribus ſuppreſſo armorum ſtudio, tota in literis conſenuit; nuſquam maior vis eloquentiæ, nuſquam vehementiores ingeniorum emiſſiones extiterunt. Floruit illis temporibus Amaltheæ cornu Dion Pruſæus. Floruit Herodes Atticus, cuius omnes ſophiſtæ particulæ quædam videbantur: floruit præcox naturæ miraculum Hermogenes, & Euſtathius Cappadox, Saporis triumphator, & Proæreſius, viua quædam & ſpirans Mercurij imago, magnus denique eloquentiæ artifex Libanius, & ipſe Apoſtatæ nomine notior Iulianus, qui omnes magni in dicendo extiterunt, cum alijs innumeris quos apud Philoſtratum & Eunapium licet legere. Abſit tamen vt iſtos cum noſtris Baſiliis, Gregoriis, Chryſoſtomis, Ambroſiis, Hieronymis, Auguſtinis, audeam commiſcere, quibus peculiaris in ſacra eloquentia locus debetur. Nunc Latinæ eloquentiæ cunas videamus.

LATINI ORATORES
Ciceronis fermè omnes penicillo expreſſi.

L. IVNIVS BRVTVS.

CAPVT XXXVIII.

Cicero in Bruto. Eius temporibus floruiſſe eloquentiam vel illud indicat, quòd funebri laudatione fuerit decoratus, orationes autẽ exornatiui generis, iam inter facundiæ delicias numerantur. author Halicar. l. 5. antiquit. Ro. vbi de Valerio habet, ἐν ἀρχῇ δὲ ὁπὸ τὸ ζῆμα, ἢ ὁπτίζειν ἔλεξεν ἐκ αὐτῷ λόγον. Extat eius oratio ex Halicar. lib. 4 p. 143.

LIunius Brutus Latinorum Oratorum principium tenebit, ſi non principatum. Quis enim illi putet, aut celeritatem ingenij, aut vim dicendi defuiſſe, qui de matre ex oraculo Apollinis, tam acutè argutéque coniecerit? qui ſummam prudentiam ſimulatione ſtultitiæ texerit? qui potentiſſimum regem, clariſſimi regis filium expulerit? ciuitatémque perpetuo dominatu liberatam, magiſtratibus annuis, legibus iudiciiſque deuinxerit? qui collegæ ſuo imperium abrogauerit, vt è ciuitate regalis nominis memoriam tolleret? quod certè effici non potuiſſet, niſi eſſet oratione perſuaſum. Cicero in Bruto * p. 396.

MENENIVS AGRIPPA.

CAPVT XXXIX.

PRiſca quidem, & horrida, ſed ipſo horrore veneranda extitit Menenij Agrippæ facundia; qui paucos annos poſt reges exactos, cùm plebs prope ripam Anienis ad tertium milliarium conſediſſet, eúmque montem qui ſacer appellatur, occupaſſet, dicendo ſanauit diſcordias. Extat eius oratio ſic à Tito Liuio expreſſa:

ORATIO MENENII Agrippæ.

TEmpore quo in homine non vt nunc omnia in vnum conſentiebant, ſed ſingulis membris ſuum cuique conſilium, ſuus ſermo fuerit, indignatas reliquas partes, ſua cura, ſuo labore ac miniſterio ventri omnia quæri; ventrem in medio quietũ, nihil aliud quàm datis voluptatibus frui: conſpiraſſe inde, ne manus ad oscibum ferrent, ne os acciperet datum, nec dentes conficerent. Hac ira dum ventrem domare vellent; ipſa vnà membra, totúmque corpus ad extremam tabem veniſſe; inde apparuiſſe ventris quoque non ſegne miniſterium eſſe: nec magis ali quàm alere eum, reddentem in omnes corporis partes hunc quo viuimus vigentúque, diuiſum pariter in venas maturum confecto cibo ſanguinem. Comparando hinc quàm inteſtina corporis ſeditio ſimilis eſſet iræ plebis, in Patres flexit hominum voluntates. Liuius l. 2. ab vrbe cõdita.

APPIVS CLAVDIVS.

CAPVT XL.

APpius Claudius, C. F. App. N. Cæcus ille, ingenij tamen vt apparet lumine præstitit, iuris æquè ac eloquentiæ consultus. Hic est, qui rerum gestarum gloria circumfluens, cùm de Pyrrhi pace ageretur, lectica in Senatum delatus turpes pacis conditiones grauissima oratione discussit; quæ extat apud Plutarchum, his verbis:

ORATIO APPII CLAVDII ad Senatum.

Πέρσιεν μὲν ἤδη τὸν περὶ τὰ ὄμματα πόθον ἀνιαρῶς ἔφερον, ὦ Ρωμαῖοι· νῦν δ' ἄχθομαι, πρὸς τῇ τυφλὸς εἶναι, μὴ καὶ κωφὸς ὦν· ἀλλ' ἀκούων αἰσχρὰ βουλεύματα καὶ δόγματα ὑμῶν, ἀναπίπτοντα τὸ Ρώμης τὸ κλέος· ποῦ γὰρ ὑμῶν ὁ πρὸς ἅπαντας ἀνθρώπους θρυλούμενος ἀεὶ λόγος, ὡς εἰ παρὼν ἐκεῖνος εἰς Ιταλίαν ὁ μέγας Αλέξανδρος, καὶ συμπλακήσεσθαι νέοις ἀνδράσι καὶ τοῖς πατράσιν ὑμῶν ἀκμάζουσι, τὰ μὲν ὑμέτερα γυναῖκας ἀνίκητος, ἀλλ' ἢ φυγὼν ἂν ἢ ποῦ πεσὼν ἐντεῦθα τῇ Ρώμῃ ἐνδοξότερον ἀπόλοιτο; Ταῦτα νῦν τοι καὶνὴ ἀλαζονείαν καὶ κόμπον ἀποδείκνυτε· Χάονας καὶ Μολοσσοὺς τοὺς ἀεὶ Μακεδόνων λείαν διδόντας, καὶ τίμιον Πύρρον, ὃς τὸ Αλεξάνδρου δορυφόρων, ἵνα χρῶ ἀεὶ πείθοντι καὶ διατάττοντι, καὶ ναῦς οὐ βούλῃ τοῖς ἐντεῦθα μᾶλλον Ἕλλησιν, ἢ φεύγων τὸν ἐκεῖ πόλεμον, πλανᾶται περὶ τὴν Ιταλίαν, ἐπαγγελόμενος ὑμῖν τὴν ἠλευθερίαν ἀπὸ ταύτης τῆς δυνάμεως, ἣ μέγας μικρὸν αὐτῷ Μακεδονίας τὰ ἤρκεσε διαφυλάξαι. μὴ τοῦτον οὖν ἀπαλλάξειν νομίζετε ποιησάμενοι φίλον ἀλλὰ ἐκείνους ἐπάξετε, καταφρονήσαντας ὑμῶν, ὡς πᾶσιν εὐκαταπρήκτων, εἰ Πύρρος ἅπασι μὴ δοὺς δίκην ὧν ὔδεισιν, ἀλλὰ καὶ προσλαβὼν μισθὸν τὸ ἐπαγγεῖλαι Ρωμαίοις Ταραντίνους καὶ Σαμνίτας. Quæ Latinè sic reddo:

EADEM EX GRÆCO expressa.

ANtea quidem cæcitatem meã moleste ferebam, nunc autem doleo ad hoc oculorum incommodum non accessisse surditatem. Neque enim consiliorum sententiarúmque ignauiam atque turpitudinem audirem, quibus Pop. Romani gloria breui est interitura. Vbi vester ille omnium quotquot sunt mortalium aures peruagatus sermo, quo iactabatis, illum Alexandrum Magnum, si in Italiam veniisset, cùm & vos ætatis flore, & vestri parentes consiliorum vigore florerent, inuictum (vt prædicabatur) haud quaquam futurum, sed aut sua fuga, aut certè, quod grauius est, cruore vestri, imperij nomen sanciturũ fuisse. Phalerata (vt apparet) verba fuere, inania veritatis, plenissima iactationis. Chaonas quippe & Molossos perpetuam Macedonum prædam timetis, Pyrrhũ exhorrescitis, qui vnum aliquem ex istis Alexandri satellititibus semper assectatus, nunc non tam Græcis suppetias ferens quàm ipse domesticos hostes fugiens, circa Italiam diffusus vagatur. Scilicet isto vobis copiarum robore pollicetur orbis imperium, quibus particulam Macedoniæ seruare non valuit? Nolite existimare, hominem, si semel placaueritis, à vobis recessurum; quin potiùs hac lenitate innumeros alios estis excitaturi, qui vobis tanquam mortalium contemptissimis insultent, cùm præsertim Pyrrhus non modò post tot illatas iniurias impunè abeat, sed etiã mercedem à P. R. ferat, quòd vos Tarẽtinorum & Samnitium fecerit ludibrium.

His addit Cicero C. Fabricium, qui est ad Pyrrhum de captiuis recuperandis missus Orator: Titum Coruncanum, quòd, ex Pontificum

commentatiis, longè ingenio valuisse videtur: M. Curium, quòd is Tribunus plebis interrege Appio Claud. Cæco, diserto homine, comitia contra leges habente, cùm de plebe consulem non accipiebat, Patres antè autores fieri coegerit: quod fuerit permagnum, nondum lege Menia lata. Licet aliquid de Marci Popilij ingenio suspicari, cui cùm Cos. esset, eodémque tempore sacrificium publicum cum læna faceret, quòd erat flamen Carmentalis, plebis contra Patres concitatione & seditione nuntiata, vt erat læna amictus, ita venit in cõcionem, seditionémque, tum authoritate tum oratione sedauit.

M. CORN. CETHEGVS.

CAPVT XLI.

M. Cornelius Cethegus amplissimis honoribus functus, vt qui adolescens, Pontifex factus est, & Consulatum gessit bello Punico II. anno ab vrbe condita DC. cum P. Sempronio Tuditano eloquentiæ laudibus floruit; de quo notissimi versus Ennij.

Additur orator Cornelius suauiloquenti
Ore Cethegus Veturio collega Philoni
Filius; is dictus olim populariter olim
Qui tum vinebant homines, atque ævum agitabant,
Flos delibatus populi, Suadaeq; medulla.

Vbi Cicero eum animaduertit dici Oratorem, & suauiloquentem; quòd suis temporibus in plerisque non tamen fuisse asserit, qui latrare potiùs quàm loqui videbantur. Nec satis, vt hominis decus ingenium, sic ingenij ipsius lumen, eloquentia; qua virum excellentem præclarè tum illi homines florem populi esse dixerunt: & quam Deam in Periclis labris scripsit Eupolis sessitauisse, huius medullam Ennius Cethegum Oratorẽ esse dixit.

M. CATO SENIOR.

CAPVT XLII.

QVem virum ex Cicerone Dij boni! mitto Ciuem, aut Senatorem, aut Imperatorem: Oratorem enim hoc loco quærimus. Quis illo grauior in laudando? acerbior in vituperando? in sententiis argutior? in docendo edisserendoque subtilior? Refertæ sunt eius orationes amplius centum & quinquaginta, & verbis & rebus illustribus. Licèt ex iis eligant ea quæ notatione & laude digna sunt; omnes oratoriæ virtutes in eis reperientur. Iam verò *a* Origines eius, quem florem aut quod lumen eloquentiæ non habent? Amatores huic desunt, sicuti multis iam antè sæculis, & Philisto Syracusio, & ipsi Thucydidi. Antiquior quidem est eius sermo, & quædam horridiora verba habet; ita enim tum loquebantur. Id muta: quid tum ille non potuit? & adde numeros, & aptior sit oratio: ipsa verba compone, & quasi coagmenta, quod ne Græci quidem veteres factitauerunt, iam neminem antepones Catoni. *b* Ornari Orationem Græci putant, si verborum immutationibus vtantur, quos appellant τρόπους, & sententiarum orationisque formis, quas vocant σχήματα. Non verisimile est quàm sit in vtroque genere creber, & distinctus Cato: & id quidem licet ex iis quæ supersunt fragmentis agnoscere. Quæ grauitas in eius oratione apud Liuium? (quam nos suo loco reddemus:) quis spiritus in Apophtegmatis? cùm inuectus in Pop. Rom. prodigalitatem & ignauiam dixit?

Plutarch in Catone.

[Quàm difficile est verba facere

ventri aures non habenti?] (Et illud) [Omnes viri vxoribus imperant, nos omnibus viris, nobis vxores.] Quid cùm Cenſuram petens, inter blandientes populo competitores, vnum verbum effatus: [Quirites, eligite me, vobis opus eſt ſeuero medico, & magna purgatione.] Non poterat hic animus non eſſe aptum eloquentiæ ſolum. Cum Catone fuerunt grandiores natu [C. Flaminius. C. Varro. Q. Maximus, Quintus Metellus, P. Lentulus, P. Craſſus, &c.

N. N.

a *Accuratiſſimum hoc opus fuiſſe teſtatur Dionyſ. Halicarnaſſ. Criticus.* Πόρκιός τε Κάτων ὅταν χρηταλοχίας τ' ἐν Ιταλίᾳ πόλεων, ὑπομνήσατα συναγαγών: *ſed hoc ad laudem potiùs hiſtoriæ quàm eloquentiæ.* b *Ideo dictus à pleriſque Demoſthenes,* τῷ δ' Κάτωνι πολλὴ μὲ ἀπὸ τῶ λόγου δωίαμις ἠύξετο· ἢ Ρωμαίων ἀυτὸν οἱ πολλοὶ Δημοσθένη ἀπεσημήναντο.

Q. FABIVS PICTOR.

Caput XLIII.

QVintus Fabius Pictor inter eloquentes à Cicerone nominatur in Bruto. Fuit & iuris, & literarũ, & antiquitatis bene peritus. a Hic ipſe eſt Hiſtoricus, ſiue Annalium ſcriptor Romanorum, omnium hiſtoriæ conditorum antiquiſſimus, quem Cinæus, Calphurnius, Dionyſius, Liuius, cæteríque alij in multis ſequuti ſunt, eóque etiam ſubinde illum in ſuis operibus citant.

a *Huius teſtimoniis ſæpe vtitur Dionyſ. Halicarnaſſ. & antiquiſſimum atque accuratiſſ. ſcriptorem nominat.*

C. LÆLIVS, ET P. AFRICANVS.

Caput XLIIII.

CAius Lælius & P. Africanus fuerunt imprimis eloquentes, quorum extabant Ciceronis temporibus orationes, ex quibus exiſtimari de ingeniis oratorum poteſt. Et quanquam ea fuit opinio, vt plurimum tribueretur ambobus, dicendi tamen laus eſt in Lælio illuſtrior. At oratio Lælij de collegis non eſt melior, quàm de multis quam voles, Scipionis: non quòd illa Lælij quicquam ſit dulcius, aut quòd de religione dici poſſit auguſtiùs, ſed tamen multo horridior & vetuſtior ille, quàm Scipio: & cùm ſint in dicendo variæ voluntates, delectare magis antiquitate videtur, & lubenter verbis etiam vti paulo magis priſcis Lælius. [Sed eſt mos hominum, vt nolint eundem pluribus rebus excellere.] Nam vt ex bellica laude aſpirare ad Africanum nemo poteſt, in qua ipſa egregium Viriati bello reperimus fuiſſe Lælium: ſic ingenij, literarum, eloquentiæ, ſapientiæ denique, etſi vtrique primas, priores tamen libenter deferunt Lælio. Hæc Cicero. Cæterùm P. Scipionis, quo eminentior fortuna, & excelſior animus, ſic etiam illuſtrior eloquentia viſa eſt: Accedebat maieſtas ad miraculum vſque magna, vt cuius aſpectum ſæui latrones in villa Linternina cùm offendiſſent, tanquam Deum coluerunt. Nam poſtes Ianuæ, velut religioſiſſimam aram, ſanctumque templum venerati, cupidè Scipionis dextram apprehenderunt, ac diu oſculati poſitis ante veſtibulum donis, quæ Deorum immortalium numini conſecrati ſolent, læti quia Scipionem vidiſſe contigiſſet, ad lares proprios reuerterunt. Quid hoc fructu maieſtatis excelſius? quid etiam iucundius? hoſtis iram admiratione ſui placauit: ſpectaculo præſentiæ ſuæ latronum geſtientes oculos obſtupefecit. Delapſa cœlo ſydera hominibus, ſi ſe offerant, venerationis amplius non recipient. Quid cùm M. Nævius Tribunus plebis accuſaret eum ad populum, qua oratione reſpondit: [Memoria (inquit) Quirites

Ciceronis de eloquentia Scipionis & Lælij iudicium.

Scipionis propria in vultu & oratione maieſtas, Valer. Maxim. l. 4.

Gell. Noctium Atticar. l. 5. c. 18.

rites, repeto, diem esse hodiernum, quo Annibalem Pœnum, imperio nostro inimicissimum, magno imperio vici in terra Africa, pacémque & victoriam vobis peperi insperabilem. Nos igitur simus aduersus Deos ingrati, & censeo relinquamus nebulonem hunc, eamúsque nunc ptotinus Ioui Optimo Max. gratulatum.] Id cùm dixisset, auertit, & ire in Capitolium cœpit; tum concio vniuersa, quæ ad sententiam de Scipione ferẽdam venerat, relicto Tribuno Scipionem in Capitolium comitata: atque inde ad ædes eius cum lætitia & gratulatione solemni prosequuta est. Quid hac eloquentia magnificẽtius?

SERVIVS. GALBA.

Cap. XLV.

Galbæ oratoris ingenium ἐνθουσιαστικὸν & oratorius furor.

VT in Lælio elegantia, maiestas in Scipione, sic vis in Seruio Galba mirabilis extitit. Testis illa nobilissima causa, quam pro socijs grauissimè vehementissiméque egit, in qua vnum quasi comperendinatus medium diem, totum in considerandi causſa componendáque posuit: & cùm cognitionis dies esset, & Rutilius rogatu sociorum, domum ad Galbam mane venisset, vt eum admoneret, & ad dicẽdi tempus adduceret, vsque ille quoad ei nuntiatum esset, consules descendisse, omnibus exclusis commentatus est in quadam testudine cum seruis literatis, quibus aliud dictare eodem tempore solitus erat. Interim cùm ei nuntiatum esset tempus esse, exijsse in ædes ferunt eo colore & ijs oculis, vt egisse causam non commentatum putares. Addebant scriptores illos malè multatos exiisse cum Galba; ex quo significabatur, illum, non in agendo solùm sed etiam in meditando vehementem atque incensum fuisse. Itaque cum fortasse vis non ingenij solùm, sed etiam animi naturalis quidam dolor dicentem incendebat, efficiebátque, vt incitata, & grauis, & vehemens esset oratio. Dein cùm otiosus stylum prehenderat, motusque omnis animi, tanquam ventus, hominem defecerat, flaccescebat oratio. Cicero in Bruto.

Signum φύσεως διοργώσης, vt Herodoti & Marcellini verbo vtar.

Scipionis propria vultu & oratione maiestas. Valer. Maxim. l. 4.

Ciceronis de oratore ratio est in inscio.

CVRIO.

Caput XLVI.

Ciceronis iam viri de maiore Curione iudicium.

CVrio fuit eiusdem ætatis ferè, sanè illustris orator; cuius de ingenio, ex orationibus eius existimari potest. Sunt enim & aliæ, & pro Seruio Fuluio de incestu nobilis oratio; nobis quidem pueris hæ omnium optimæ putabantur, quæ vix iam cõparent in hac turba a nouorum voluminum; (addit;) atque hæc de incestu oratio, puerilis est locis multis, de amore, de tormentis, de rumore, loci sanè inanes, veruntamen nondum tritis nostrorum hominum auribus, nec erudita ciuitate tolerabiles.

N. N.

a *Ita pleraque admirationi fuerunt apud veteres, quæ hominibus ad elegantiora certatim defluentibus fiunt contemptui: Nescio quid maius nascitur Iliade.*

TIBERIVS GRACCHVS ET CAIVS Carbo.

Caput XLVII.

VTinam in Tiberio Graccho, Caióque Carbone, talis mens ad remp. bene gerendam fuisset, quale ingenium ad bene dicendum fuit. Profectò nemo his viris gloria præstitisset, sed eorum alter, propter turbulentissimum tribunatum (ad quem

Gell. Noct. Attic. lib. 3. cap. 3.

ex inuidia fœderis Numantini bonis iratus acceſſerat) ab ipſa rep. eſt interfectus: Alter propter perpetuam in populari ratione lenitatem, morte voluntaria ſe à ſeueritate iudicum vindicauit. Sed fuit vterque ſummus orator, atque hoc memoriâ patrum teſte dicimus. *a* Nam & Carbonis & Gracchi habemus orationes, nondum ſatis ſplendidas verbis, ſed acutas prudentiáque pleniſſimas. Fuit Gracchus diligentia Corneliæ matris à puero doctus, & Græcis literis eruditus. Nam ſemper habuit exquiſitos ex Græcia magiſtros; inter eos iam adoleſcens Diophantem Mitylenæum Græciæ temporibus illis diſertiſſimum: ſed & breue tempus ingenij augendi & declarandi fuit.

N. N.

a *Notat Plutarchus in Gracchis eum fuiſſe* κατασημαντικὸν, ὑπαγωγὸν εἴκτου, ἁδὺν τῇ λέξει, καθαρὸν, καὶ διαπεπυκνωμένον ἐπιβῶς. *Sedatum, & mitem, in miſeratione excitanda ſummum artificem, diction ſuauem, purum, & exquiſitè elaboratum.*

Eius virtutes.

Quoties apud populum conciona- Valer. tus eſt, ſeruum Erycinum poſt ſe mu- Max. l. 8. c. ſicæ artis peritum habuit, qui occultè 10. eburnea fiſtula pronuntiationis eius modos formabat, aut nimis remiſſos excitando, aut plus iuſto concitatos reuocando: quod ipſum, calor atque impetus actionis, attentum huiuſce temperamenti æſtimatorem non patiebatur. Extat nobiliſſimi ingenij fragmentum in ea aporia & querela quam habuit ad populum. Quò me miſer conferam? in Capitolium ne, at fratris ſanguine redundat! An domũ? matremne vt videam lamentantem, & abiectam? &c. Hæc inclinata voce pronuntians ipſis inimicis lacrymas excuſſit.

N. N.

a *Hic eſt, vt ait Plutarch. in Gracchis, quo dicente P. R. præ gaudio videbatur* ὑπερηδονᾶν καὶ βακχεύειν, *iuxta quem cæteri oratores παίδων μικρῶν διαλέγεσθαι* videbantur.

b *Primus inter dicendum in Roſtris deambulauit, & togam ex humero deduxit, iuxta Cleonis illius Athenienſis exemplum, qui ſeuulſo pallio nudatum femur percutiebat. Vide Plutarch. in Gracchis.*

CAIVS GRACCHVS.

CAPVT XLVIII.

SEd ecce in manibus vir, *a* & præſtantiſſimo ingenio, & flagranti ſtudio, & doctus à puero C. Gracchus: Noli enim putare quenquam pleniorem & vberiorem ad dicendum fuiſſe. Et ille, Sic prorſus, inquit, ſic exiſtimo; atque iſtum penè de ſuperioribus ſolum lego: Imò planè, inquam, Brute legas cenſeo: Dãnum enim illius im naturo interitu res Romanę Latinęque fecerũt. Vtinam, non tam fratri pietatem quàm patriæ præſtare voluiſſet. Quàm ille facilè, tali ingenio diutiùs ſi vixiſſet, vel paternam eſſet vel auitam gloriam conſequutus. Eloquentia quidem neſcio an habuiſſet parem neminem. Gran-

Ciceronis & Bruti de Caio Gracco honorificum iudicium.

dis eſt verbis, ſapiens ſententiis, genere toto grauis. Manus extrema non acceſſit operibus eius: præclarè inchoata multa, perfecta non planè. Legendus eſt hic orator, ſi quiſquam alius iuuentuti: non enim ſolùm acuere, ſed etiam alere ingenium poteſt. Hæc Cicero. Plutarchus etiam eum iuuenem vocaliſſimum, *b* & firmis lateribus ad dicendum fuiſſe memorat; qui cùm Veſtij cauſam defenderet populo, præ gaudio lymphato & bacchante cùm eũ audiret, oſtendit cæteros oratores nihilo puetis præſtare.

QVINTVS CATVLVS.

CAPVT XLIX.

IAm Quintus Catulus, non antiquo illo more, ſed noſtro (niſi quid fieri poteſt perfectius) eruditus, multæ literæ, ſumma vitæ, non ſolùm naturæ, comitas, incorrupta quædam Latini ſermonis integritas, quæ perſpici, cùm ex eius orationibus poteſt, tum facillimè ex eo libro quem de conſulatu & de rebus geſtis ſuis conſcriptum, molli & Xenophonteio genere ſermonis, miſit ad Aulum Furium poëtam familiarem ſuum. Hæc Cicero in Bruto; qui multa ſanè huic vbique tribuit, ſed præcipuè laudem incorrupti ſermonis: quæ virtus non eſt in oratoriis ornamentis ſubobſcura. Nam & in Oratore ait, quid iucundius auribus noſtris vnquam accidit huius oratione Catuli? quæ eſt pura ſic, vt Latinè loqui, penè ſolus videatur: ſic autem grauis, vt in ſingulari dignitate omnis tamẽ adſit humanitas, ac lepos? Quid multa? iſtum audiens ſic iudicare ſoleo, quicquid aut addideris, aut mutueris, aut detraxeris, vitioſius & deterius futurum.

Laus Catuli inſignis.

MARCVS ANTONIVS.

CAPVT L.

QVam multi oratores commemorati ſunt, & quandiu in eorum enumeratione verſamur, cùm tamen ſpiſsè, atque vix, vt dudum ad Demoſthenem & Hyperidem, ſic nũc ad Antonium Craſſũmque peruenimus. Nam ego ſic exiſtimo, hos oratores fuiſſe maximos, & in his primùm cum Græcorum gloria Latinè dicendi copiam æquatam. Omnia veniebant Antonio in mentem: eáque ſuo quæque loco, vbi plurimum proficere & valere poſſent, vt ab Imperatore equites, pedites, leuis armatura, ſic ab illo maximè opportunis orationis partibus collocabantur. Erat memoria ſumma, nulla meditationis ſuſpicio. Imparatus ſemper aggredi ad dicendum videbatur, ſed ita erat paratus, vt Iudices, illo dicente, nonnunquam viderentur non ſatis parati ad cauendum, fuiſſe verba ipſa, non illa quidem elegantiſſimo ſermone. Itaque diligenter loquendi laude caruit: neque tamen eſt admodum inquinatè locutus, ſed illa quæ propria laus oratoris eſt in verbis. Nam ipſum Latinè loqui, eſt illud quidem (vt paulo antè dixi) in magna laude ponẽdum: ſed non tam ſua ſponte, quàm quòd eſt à pleriſque neglectum. Nõ enim tam præclarum eſt, ſcire Latinè, quã turpe neſcire: [neque tam id mihi oratoris boni, quàm ciuis Romani proprium videtur.] Sed tamen Antonius in verbis, & eligendis (neque id ipſum tam lepõris cauſa quàm ponderis) & collocandis, & comprehenſione deuinciendis, nihil non ad rationem, & tanquam ad artem dirigebat: verùm multo magis hoc idẽ in ſententiarum ornamentis & conformationibus: Quo genere quia præſtat omnibus Demoſthenes, idcirco à doctis oratorum eſt princeps iudicatus; σχήματα enim, quæ vocant Græci, ea maximè ornant oratorem: eáque non ita in verbis pingendis habent pondus, quàm in illuminandis ſententiis. Sed cùm hæc magna in Antonio, tum actio ſingularis: quæ ſi partienda eſt in geſtum, atque vocem, geſtus erat non verba exprimens, ſed cum ſententiis congruens: manus, humeri, latera, ſupploſio pedis, ſtatus, inceſſus, omniſque motus cum verbis, ſententiiſque conſentiens, vox permanens, verùm ſubrauca natura: ſed hoc vitium huic

Antonij dotes.

Prudentia & œconomia dicẽdi.

Memoria.

Elocutio minimè elegans.

Elocutio nõ eſt propria virtus oratoris.

Antonij ſtylus excelsè figuratus.

Actio ſingularis.

Iudicium Ciceronis de Antonio & Craſſo.

In Antonio & Craſſo Romana eloquentia cum Græca æquata.

vni in bonum conuertebat. Habebat enim flebile quiddam in quæstionibus, aptúmque cùm ad fidem faciendam tum ad misericordiam commouendam: vt verum videretur in hoc illud quod Demosthenem ferunt, ei qui quæsiuisset quid primum esset in dicendo, actionem; quid secundum, idem; & idem tertiùm respondisse. Nulla res magis penetrat in animos, eósque fingit, formar, flectit: taléque oratores videri facit, quales ipsi se videri volunt; Huic alij parem esse dicebant, alij anteponebant, L. Crassum. Illud quidem certè omnes ita iudicabant, neminem esse, qui horum alterutro patrono, cuiusquam ingenium requireret.

N. N.

a *Plutarchus tribuit illi* λόγων Σειρῆνα, καὶ χάριν, *Sirenem, et gratiam verborum, quæ globum etiam circunstantium militum, qui ad eum interficiendum venerant, velut præstigiis attonitum detinuit.*

MARCVS CRASSVS.

CAPVT LI.

Crassi & Antonij comparatio, & de vtroque Ciceronis iudicium. Crassi virtutes. Grauitas, comitas, elegantia sermonis, in explicanda æquitate copia.

EQuidem, quanquam Antonio tantùm tribuo quantum suprà dixi, tamen Crasso nihil statuo fieri potuisse perfectius: Erat summa grauitas, erat cum grauitate iunctus facetiarum & vrbanitatis oratorius non scurrilis lepos: Latinè loquendi accurata, & sine molestia diligens elegantia, in differendo mira explicatio; cùm de iure ciuili, cùm de æquo & bono disputaretur, argumentorum & similitudinum copia. Nam, vt Antonius, coniectura mouenda, aut sedanda suspicione, aut excitanda, incredibilem vim habebat; sic in interpretando, in diffiniendo, in explicanda æquitate nihil erat Crasso copiosius; idque cùm sæpe aliàs tum apud centumuiros in M. Curij causa cognitum est: Ita enim multa, tum contra scriptum pro æquo & bono dixit, vt hominem acutissimum Qu. Scæuolam, & in iure, in quo illa causa vertebatur, peritissimum, obrueret argumentorum exemplorúmque copia: atque ita tum ab his patronis æqualibus, etiam consularibus, causa illa dicta est, cùm vterque ex contraria parte ius ciuile defenderet, vt eloquentium Iurisperitissimus Crassus, Iurisperitorum eloquentissimus Scęuola putaretur.

SERVIVS SVLPITIVS.

CAPVT LII.

NOn facilè quem dixerim plus studij, quàm Seruium, & ad dicendum & ad omnes bonarum rerum disciplinas adhibuisse: nam & in ijsdem exercitationibus ineunte ætatè fuimus, & postea vnà Rhodum ille etiam profectus est, quo melior esset & doctior: & inde vt rediit, videtur mihi in secunda arte primus esse maluisse, quàm in prima secundus. Atque haud scio an par principibus esse potuisset, sed fortasse maluit, id quod est adeptus, longè omnium, non eiusdem modò ætatis, sed eorum etiam qui fuissent, in iure ciuili esse princeps.

N. N.

a *Seruius Sulpitius maluit Iurisperitorum esse primus, quàm Oratorum secundus. Eius eximia laudatio extat Philipp. 9.*

COTTA ET SVLPITIVS.

CAPVT LIII.

INueniebat acutè Cotta, dicebat purè ac solutè, & vt ad infirmitatem laterũ perscienter contẽtio-

Digitized by Google

nem omnem remiſerat, ſic ad virium imbecillitatem dicendi accommodabat genus; nihil erat in eius oratione niſi ſyncerum, nihil niſi ſiccum, atque ſanum; illúdq; maximum, quòd cùm contentione orationis flectere animos iudicum vix poſſet, nec omnino eo genere diceret, tractando tamen impellebat vt idem facerent à ſe commoti, quod à Sulpitio concitati.

Fuit enim Sulpitius, vel maximè omnium, quos quidem ego audierim, grandis, &, vt ita dicam, *a* tragicus orator: vox cùm magna, tum ſuauis, & ſplendida: geſtus, & motus corporis ita venuſtus, vt tamen ad forum nõ ad ſcenam inſtitutus videretur. Incitata, & volubilis, nec ea redundans tamen, nec circumfluens oratio. Craſſum hic volebat imitari. Cotta malebat Antonium: ſed ab hoc vis aberat Antonij, Craſſi ab illo lepos.

N. N.

a *Tragica vaſtitas lepõre et vrbanitate temperanda. Non bene audiunt oratores tragici, & ea fortè de cauſſa Æſchinem* Τραγικὸν ῥήτορα *Demoſthenes appellat, ὡς παρὰ τὸν ἁπτόμενον ἀπεχρῶντα, καὶ μιμούμενον μᾶλλον τραγῳδοὺς ἢ τραγῳδῶν ὑποκρινόμενον. Harpocration.*

HORTENSIVS.

CAPVT LIV.

HOrtenſij ingenium, vt *a* Phidiæ ſignum, ſimul aſpectum, & probatum eſt. Nam cùm admodum adoleſcens orſus eſſet in foro dicere, celeriter ad maiores cauſas adhiberi cœptus eſt: *b* quanquam inciderat in Cottæ & Sulpitij ætatem, qui annis decem maiores, excellente tum Craſſo, & Antonio, deinde Philippo, pòſt Iulio, cum iis ipſis dicendi gloria comparabatur. Primùm memoria tanta, quantam in vllo cognouiſſe me arbitror, vt quæ ſecũ commentatus eſſet, ea ſine ſcripto verbis eiſdem redderet, quibus excogitauiſſet. Hoc adiumento ille tanto ſic vtebatur, vt ſua commentata & ſcripta, &, nullo referente, omnia aduerſariorum dicta meminiſſet. Ardebat autem cupiditate ſic, vt in nullo vnquam flagrantius ſtudium viderim. Nullum enim patiebatur eſſe diem, quin aut in foro diceret, aut meditaretur extra forum, ſæpiſſimè autem eodem die vtrumque faciebat. Attulerátque minimè vulgare genus dicendi: duas quidem res, quas nemo alius; partitiones, quibus de rebus dicturus eſſet, & collectiones; memor, & quæ eſſent dicta contrà, quæque ipſe dixiſſet. Erat in verborum ſplendore elegans, compoſitione aptus, facultate copioſior: eáque erat cùm ſummo ingenio tum exercitationibus maximis conſecutus. Rem complectebatur memoriter, diuidebat acutè: nec prætermittebat ferè quicquam, quod eſſet in cauſa, aut confirmandum, aut ad refellendum. Vox canora, & ſuauis; motus, & geſtus, etiam plus artis habebat, quàm erat oratori ſatis.

N. N.

a *Apparet in eo oratore fuiſſe magna ingenij vis & felicitas, quæ ſanctiori cultura caruit. Melius dicebat, quàm ſcripſit; et eius ſcripta, vt ait Quintilianus, intra famã ſunt: placebat aliquid eo dicente, quod legentes non inueniebant. Fab. l.* 11. *Memoria verò fuit adeo felici, vt cùm in auctione perſideret diem totum, & omnes res, & pretia, & emptores ordine ſuo argentarijs recognoſcẽtibus, ita vt nullo fallerentur, recenſeret. Senec. Controuerſ. l.* 1.

b *Plus impendebat corpori quàm dictioni. Nires vtrùm cupidius ad audiendum, an ad ſpectandum, concurreretur. Val. lib.* 8. *c.* 10. *de quo multa Gell. Noctium Attic. l.* 1. *Collega de iniuriis diem dixit, quòd ſibi in anguſtiis obuius oſtenſu fortuito ſtructuram togæ deſtruxerat; et capitale puta-*

nit, quòd humero ſuo locum ruga mutaſſet. Itaque iam Dionyſia ſaltatricula appellabatur; quod malebat audire quàm ἄμουσος et ἀγεώδιστος. Vide Macrob. Satur. l. 3. c. 13.

MARCVS CRASSVS IVNIOR.

CAPVT LV.

IS mediocriter à doctrina inſtructus, anguſtiùs etiam à natura, labore *a* & induſtria, & quòd adhibebat ad obtinendas cauſas curam etiam & gratiam, in principibus patronis aliquot annis fuit. In huius oratione ſermo Latinus erat, verba non abiecta, res compoſitæ diligenter, nullus flos tamen, neque lumen vllum: animi magna, vocis parua contentio, omnia ferè vt ſimiliter atque vno modo dicerentur.

N. N.

a *M. Craſſus Orator ſubmediocris melius artem parandæ pecuniæ nouerat, quàm eloquentiæ.*

POMPEIVS.

CAPVT LVI.

CNeus Pompeius, vir ad omnia ſumma natus, maiorem dicendi gloriam habuiſſet, niſi eum maioris gloriæ cupiditas ad bellicas laudes abſtraxiſſet. Erat orationis ſatis amplus, rem prudẽter videbat: actio verò eius habebat, & in voce magnum ſplendorem, & in motu ſummam dignitatem. *a* Pompeij meminit etiam Dionyſius Halicarnaſſeus, & quaſdam eius epiſtolas Græcas citat, quibus de eloquentia & optimo genere dicendi, non imperitam tulit ſententiam, ſed & Græcam orationem, quam apud Ptolomæum Regem haberet, cõmentatum fuiſſe Plutarchus memorat.

a *Cn. Pompeij apud Dionyſ. Halicarnaſſ. mentio*: Πομπήιος ἔχων ἐν Σικελίᾳ μικρῷ γεγραμμένον ὑπ' αὐτοῦ λόγον Ἑλληνικὸν, ᾧ παρεσκεύασε χρῆσθαι πρὸς τὸν Πτολεμαῖον.

M. CALLIDIVS.

CAPVT LVII.

SEd de M. Callidio dicamus aliquid, qui non fuit orator vnus è multis; potiùs inter multos propè ſingularis fuit: *a* ita reconditas exquiſitáſque ſententias mollis & perlucens veſtiebat oratio: *b* nihil tam tenerum quàm illius comprehenſio verborum, nihil tam flexibile, nihil quod magis ipſius arbitrio fingeretur, vt nullius oratoris æquè in poteſtate fuerit: quæ primùm ita puta erat, vt nihil liquidius; ita liberè fluebat, vt nuſquam adhæreſceret: nullum niſi loco poſitum, & tanquam in vermiculato emblemate, vt ait Lucilius, ſtructum verbum videres: nec verò vllum, aut durum, aut inſolens, aut humile, aut in longius ductum: ac non propria verba rerum, ſed pleraque tranſlata, ſic tamen, vt ea non irruiſſe in alienum locum ſed immigraſſe in ſuum diceres; nec verò hæc ſoluta, nec diffluentia, ſed adſtricta numeris, non apertè, nec eodem modo ſemper, ſed variè diſſimulantérque concluſis. Erant autem, & verborum & ſententiarum illa lumina quę vocant Græci σχήματα; quibus tamen inſignibus in ornatu diſtinguebatur omnis oratio. Qua de re agitur autem, illud quod multis in locis Iuriſconſultorum includitur formulis, & vbi eſſet, videbat. Accedebat ordo rerum, plenus artis, actio liberalis, totúmque dicendi placidum & ſanum genus. Quòd ſi eſt optimum ſuauiter dicere, nihil eſt quod melius hoc quærendum putes. Sed cùm à nobis paulò antè dictum ſit, tria vi-

Optimus metaphorarum vſus.

Perfectio eloquentiæ non eſt ſola ſuauitas.

deri esse quæ orator efficere deberer, vt doceret, vt delectaret, vt moueret; duo summè tenuit, vt & rem illustraret differendo, & animos eorum qui audirent, deuinciret voluptate. Aberat tertia illa laus, qua permoueret atque incitaret animos; quã plurimum pollere diximus: nec erat vlla vis, atque contentio, sine consilio; quòd eos quorum altior oratio actióque esset ardentior, furere & bacchari arbitraretur: siue quòd natura non esset ita factus, siue quòd non consuesset, siue quòd non posset. Hoc vnum illi, si nihil vtilitatis habebat, abfuit: si opus erat, defuit.

PISO TVLLII GENER.

CAPVT LVIII.

STudio autem neminem, nec industria maiorem cognoui: quanquam ne ingenio quidem, qui præstiterit, facilè dixerim, *a* C. Pisoni genero meo: nullum tempus illi vnquam vacabat, aut à forensi dictione, aut à commentatione domestica, aut à scribendo, aut à cogitando: itaque tantos processus efficiebat, vt euolare non excurrere videretur. Erátque verborum & delectus elegans, & apta & quasi rotunda constructio: cúmque argumenta excogitabantur ab eo multa, & firma ad probandum, tum concinnæ acutæque sententiæ, gestúsque natura ita venustus, vt ars etiam, quæ non erat, & è disciplina motus quidam videretur accedere. Vereor ne amore videar plura quàm in illo fuerint, dicere: quod non ita est (alia enim de illo maiora dici possunt) nam nec continentia, nec pietate, nec vllo genere virtutis, quenquam eiusdem ætatis, cum illo conferendum puto.

N. N.

a Laus Pisonis, quæ data potius videtur à M. Tullio cognationi quàm scriptionis necessitati: non est enim alioqui inter oratores nominatus.

C. LICINIVS CALVVS.

CAPVT LIX.

CAius Licinius Caluus accuratius quoddam dicendi & exquisitius afferebat genus: quod quãquam scienter elegantérque tractabat, nimium tamen inquirens in se, atque ipse sese obseruans, metuénsque ne vitiosum colligeret, etiam verum sanguinem deperdebat. Itáque eius oratio nimia religione attenuata doctis & attentè audientibus erat illustris, à multitudine autem & à foro, cui nata est eloquentia, deuorabatur. Atticum se Caluus dici oratorem volebat; inde ista exilitas, quam de industria consequebatur.

Morosa & meticulosa eloquentia plus habet operæ, minus felicitatis.

C. IVLIVS CÆSAR.

CAPVT LX.

MEns magna C. Iulij Cæsaris, &, vt ait Plinius, quodam igne volucris bellorum laureis eloquentiæ palmas adtexuit: de quo summi oratoris extat iudicium honorificentissimum. Cæsar, inquit, rationem adhibens, consuetudinem vitiosam & corruptam pura & incorrupta consuetudine emendat; itaque cùm ad hanc elegantiam verborum Latinorum; quæ, etiamsi orator non sis, & sis ingenuus ciuis Romanus, tamen necessaria est; adiungit illa oratoria ornamenta dicendi, tum videtur tanquam tabulas bene pictas collocare in bono lumine. Hanc cùm habeat præcipuam laudem in communibus non video, cui debeat cedere; splendidam quandam, minimèque veteratoriam dicendi ratio-

nem tenet; vocc, motu, forma etiam magnifica & generosa quodammodo, orationes eius mihi vehementer probantur. *a* Atque etiam commentarios quosdam scriplit rerum suarum, valde quidem (inquam) probandos; Nudi enim sunt, recti, & venusti, omni ornatu orationis, tanquam veste detracta. Sed dum voluit alios habere parata, vnde sumerent qui vellent scribere historiam, ineptis gratum fortasse fecit, qui volunt ista calamistris inurere; sanos quidem homines à scribendo deterruit. Nihil enim in historia pura & illustri breuitate dulcius. At lib. 3. de Oratore, tribuit illi singularem dexteritatem, quòd res tragicas penè comicè, tristes remissè, seueras hilarè, forenses scenica propè venustate tractaret. Atque ita, vt neque iocus magnitudine rerum excluderetur, nec grauitas facetiis minueretur. Plutarch. ait eum φῦναι πρὸς λόγους ἄειρα, καὶ διαπεπῶσθαι φιλοπμάτως. Splendorem orationis illi tribuit Cornel. Tacitus, sicvt alij indolem Cœlio, subtilitatem Callidio, grauitatem Bruto, acumen Sulpitio, acerbitatem Cassio, diligentiam Pollioni, dignitatem Messalæ, sanctitatem Caluo. Sed omnia optimè collegisse videtur Quintilianus, vbi ait Cæsarem dixisse eodem animo quo bellauit.

N. N.

a *Extant eorum fragmenta à Fuluio Vrsino collecta. Vt orationum in Funere Iuliæ, pro Bithynis, prolege Plautia, ad Milites, pro Sextilio, de Coniuratis, in funere Corneliæ. Item ex libris Antiquitatis de auspicijs et analogia.*

CRISPVS SALLVSTIVS.

CAPVT LXI.

CRispus Sallustius, quod præclarè dictum est à Lipsio, minùs tenet; vocc, motu, forma etiam magnifica & generosa quodammodo, orationes eius mihi vehementer probantur. *a* Atque etiam commentarios quosdam scriplit rerum suarum, valde quidem (inquam) probandos; Nudi enim sunt, recti, & venusti, omni ornatu orationis, tanquam veste detracta. Sed dum voluit alios habere parata, vnde sumerent qui vellent scribere historiam, ineptis gratum fortasse fecit, qui volunt ista calamistris inurere; sanos quidem homines à scribendo deterruit. Nihil enim in historia pura & illustri breuitate dulcius. At lib. 3. de Oratore, tribuit illi singularem dexteritatem, quòd res tragicas penè comicè, tristes remissè, seueras hilarè, forenses scenica propè venustate tractaret. Atque ita, vt neque iocus magnitudine rerum excluderetur, nec grauitas facetiis minueretur. Plutarch. ait eum φῦναι πρὸς λόγους ἄειρα, καὶ διαπεπῶσθαι φιλοπμάτως. Splendorem orationis illi tribuit Cornel. Tacitus, sicvt alij indolem Cœlio, subtilitatem Callidio, grauitatem Bruto, acumen Sulpitio, acerbitatem Cassio, diligentiam Pollioni, dignitatem Messalæ, sanctitatem Caluo. Sed omnia optimè collegisse videtur Quintilianus, vbi ait Cæsarem dixisse eodem animo quo bellauit.

N. N.

a *Extant eorum fragmenta à Fuluio Vrsino collecta. Vt orationum in Funere Iuliæ, pro Bithynis, prolege Plautia, ad Milites, pro Sextilio, de Coniuratis, in funere Corneliæ. Item ex libris Antiquitatis de auspicijs et analogia.*

randus magis quàm iudicandus. Acre & sublime viri ingenium, dicendi vis magna, crebræ sententiæ, neruosa breuitas. Atque vt in minoribus conchis, quod aiunt, illustriores sunt Margaritæ, sic in Sallustij orationibus, breuibus ijs quidem, sed in breuitate conspicuis, generosiores sensus latent, & maiora eloquentiæ ornamenta. Quippe narrat pressè, irrepit subtiliter, pugnat robustè, verbis vix vnquam temerarijs, sed acri castigatione delectis, sententijs veris, concionibus cultis. Quamquam suis nævis non caruit; de quibus in comparatione Ciceronis & Sallustij plenius dicturus sum.

M. TVLLIVS CICERO, PRO QVO Apologia.

CONTRA Κικερωνομάστιγα, QVI ferream Ciceronis eloquentiam, auream Demosthenis nominarat.

CAPVT LXII.

ATtigimus humanæ culmen eloquentiæ: iam quò progrediatur stylus, non habet. Hic ille est Marcus Tullius, dono quodam prouidentiæ genitus, in quo totas vires suas eloquentia experiretur; par Imperio Romano ingenium, os magnum, sapiens, beatum, nectare & ambrosia diffluens, ex omnium seculorum ingeniorumque virtutibus collecta in vnum perfectio. Vir de quo dubites, an ipse totus ex eloquentia, an ex ipso tota eloquentia sit confecta. Certè nihil est facundius: tot sunt in eo virtutes, quot genera eloquentiæ; quot dicta, tot purpuræ; quot verba, tot flores. Achates est profectò eius stylus; qui lapillus tam varij fertur generis, vt vnum lapidem esse minimè credas. Candidus quippe est, rubens, croceus, cinereus, viridis, niger, varius, cæruleus. quid

Quicquid Romana eloquentia habet, quod insolenti Græciæ, aut opponat, aut præferat, circa Ciceronem efloruit. Seneca contr. l. 1. Fab. l. 10. lib. 7. de Cardan. subtilit.

Oratio Ciceronis cõparatur cũ Achate.

quid moror? Huic vni nec omnium aliarum gemmarum colores sufficiunt; ille lucos, prata, animalia, flumina, flores & arbores refert, mirabili naturæ lasciuientis ludo. Haud dissimiliter in Tullio amœna orationis varietate, omnes Rhetorum colores, omnes ingeniorum virtutes, omnes elegantiarum deliciæ, ad certamen vsque luxuriant. Grandis est, temperatus, laxus, acutus, pressus, effluens, volubilis, lentus, velox, remissus, suauis, acer, insignis, florens, pictus. Vnus omnia diffusa per tot oratores ornamenta complexus est.

Proteus Ægyptius, miraculum Homericũ, typus perfectæ eloquẽtiæ. Hanc post Philostratum *σύγκρισιν* attigit Ennodius ep. 1. l. 1.

Dicam excelsiùs, Proteus Ægyptius est, miraculum Homericum; multæ quidem eius diuersæque formæ; in aquam funditur, in ignem accenditur, in leonem excandescit, in suem ruit, serpit in draconem, assilit in pantheram, assurgit in arborem. Quomodo? Labitur sine salebris grandis oratio? amnis est. Incalescit, ardet, inflammatur? fit incendium: Init prælia? nunc leonem rugientem, nunc instruentem aprum videre te credas: Animos auditorum subit per cuniculos? non serpens callidiùs se insinuat: Apertè in hostes exilit? non panthera velociùs emicat. Mox ablegato hoc forensi genere ad philosophiam conuertit stylum? arbor est Xerxis aurea, læta, sublimis, collustrata, partim florum amœnitate, partim fructuum copia luxurians.

Eruditus est, multæ in eo literæ, summa non vitę solùm atque naturæ (quod ipse de Quinto Catulo dixit) sed orationis etiam comitas, & incorrupta quædam Latini sermonis integritas. Præmiatur aptè, narrat apertè, pugnat acriter, colligit fortiter, ornat excelsè, humilia subtiliter, magna grauiter, mediocria temperatè dicit; postremò docet, delectat, afficit, nihil non præstat. Miramur, in vnum maiestatem Platonis, suauitatem Isocratis, vim Demosthenis, subtilitatem Lysiæ, Hyperidis venustatem, Theophrasti elegantias, Demetrij myrotheca coaluisse. Ecquis deinde ei comparatus non sordeat?

valdè placebit. Quint. l. 10.

Ille se profecisse sciat cui Cicero

Demosthenem cum Cicerone multi comparant, hunc alij extollunt, alij illum minuunt. Ego primùm, quid grauissimi authores censuerunt, deinde etiam, quid sentiam, hoc loco exponam. Primus, opinor, Cæcilius Calentianus, Siculus, teste Suida, Demosthenis & Tullij comparationem descripsit; quod opusculum quale fuerit, nescimus: neque enim extat; sed id ipsum Plutarchus, & authorem condemnat temeritatis. Plutarchus homo Græcus, nec satis literarum Latinarum peritus modestè styli comparationem defugit in parallellis. Dionysius Longinus grauissimus censor, hæc de vtroque scribit.

IVDICIVM LONGINI DE *Cicerone & Demosthene.*

Longinus lib. περὶ ὕψους. pag. 23. c. 24.

Πλουσιώτατα, καθάπερ τὸ πέλαγος, εἰς ἀναπεπταμένον κέχυται πολλαχῆ μέγεθος. ὥστε οἶμαι κἀ λόγον ὁ μὲν ῥήτωρ ἅτε παθητικώτερος, πολὺ τὸ διάπυρον ἔχει καὶ θυμικῶς ἐκπεπλεγμένον· ὁ δὲ καταπρὸς ἐν ὄγκῳ, καὶ μεγαλοπρεπεῖ σεμνότητι, ἀεὶ ὑψηλὸς μέν, ἀλλ' οὐκ ἀεὶ ἐπίτασιν ἐπίσταται). (Hæc ex abrupto quodam sermone, cadunt tamen in hanc comparationem.) Οὐ καὶ δήπου δοκεῖ μοί τινα ταῦτα ἐμοὶ δοκεῖν, φίλτατε Τερεντιανέ, λέγω δὲ εἴ τι καὶ ἡμῶν ὡς Ἕλλησιν ἐφικτόν τι γνώσεσθε, καὶ ὁ Κικέρων τοῦ Δημοσθένους ἐν τοῖς μεγέθεσι παραπλήσιος. ὁμοῦ γὰρ ἐν ὕψει τὸ πλέον ἀποτέμνῃ, ὁ δὲ Κικέρων ἐν χύσει. καὶ ὁ μὲν ἐμπίπτων, διὰ τὸ μὴ βίαιον ἔχεσθαι, ἔτι δὲ πάχους, ῥώμης, δεινότητος, οἷον κρύπτει ἅμα καὶ διαπάζει, σκηπτοῦ τινα παρεκβάλλειν αὐτὸν ἢ κεραυνῷ· ὁ δὲ Κικέρων ὡς ἀμφιλαφὴς ἐμπρησμὸς, οἶμαι, πάντα νέμεται, καὶ ἀνήλωτος, πολὺ ἔχων καὶ ἐπίμονον αἰεὶ τὸ κρῖον διακλυζόμενον μᾶλλον, μᾶλλον ἐν αὐτῷ καὶ καθ' ὁδοὺς ἀναπτερούμενον. μηδὲ ταῦτα μὲ ἡμεῖς ἂν ἄμεινον ἐπιχειρεῖν. Καιρὸς δὲ τοῦ Δημοσθενικοῦ μὲ ὕψους, καὶ ἁρπασμοῦ ἐν τοῖς δεινώσεσι, καὶ τοῖς σφοδροῖς

παθεσι, καὶ ἔνθα δεῖ τὸ ἀκριβατὸν τὸ σαφὲς ἐκπλῆξαι, καὶ τὸ χύσεως ὅπου χρὴ κατεντλῆσαι. τοπικοῖς τε γὰρ, καὶ ἐπιλόγοις, καὶ τῷ πλέον, καὶ παρεκβάσεσι καὶ τοῖς ἐφεξῆς ἅπασι, καὶ ἐπιδεικτικοῖς, ἱστορίαις τε καὶ φυσιολογίαις, καὶ τοῖς ἐν ὀλίγοις μέρεσιν ἁρμόδιος.

Interpretatio Latina.

Opulentiſſimè quidem non ſecus ac pelagus, in laxam plerumque diffunditur magnitudinem: ex quo (opinor) in ſermone Orator, vt qui longè eſt in affectibus vehementior, magnam habet ignis copiam, acri quodam animi ardore deflagrantem. Hic verò conſiſtens in grauitate, & ampliſſima quadam maieſtate, non friget quidem, ſed non ita coruſcat fulguribus. Nec alia ratione, mea quidem ſententia, quantùm Græcis hominibus diiudicare licet, Ciceronis & Demoſthenis diſſimilis eſt magnitudo: Hic enim in ſublimitate prærupta viget, vt plurimùm; ille in diffuſa. Et noſtrum quidem, cùm ſingula quæque cum acrimonia, celeritate, robore, vehementia, velut adurat, atque diripiat, turbini quiſpiam, aut fulmini, iure ſimillimum dicat. At Cicero, quaſi vaſtiſſimum (opinor) incendium, vndique depaſcitur, & conuoluitur, inflammatione multa, & pertinaci, æquè viciſſim ſibi, quaſi ex ſorte ſuccedentibus nouis ignium alimentis, innutrita: Sed vos hæc meliùs diiudicaueritis. Demoſthenicæ porrò ſublimitatis, & vehementiſſimæ illius contentionis, vſus eſt in exaggerationibus violentiſque affectibus, & vbi auditor totus eſt ſtupore percellendus. At diffuſio maximè valet, vbi animus quaſi immiſſo flumine perluendus occurrit. Eſt enim locorum frequentationibus, & epilogis, vt plurimùm, & digreſſionibus, & huic adipali dicendi generi, atque epidictico, hiſtoriis præterea phyſicíſque narrationibus, atque aliis haud perpaucis congruens partibus hæc amplificatio.

IVDICIVM FABII Quintiliani.

CIceronis & Demoſthenis virtutes pleraſque arbitror ſimiles, conſilium, ordinem diuidendi, præparandi, probandi rationem, omnia denique quæ ſunt inuentionis: in eloquendo eſt aliqua diuerſitas: denſior ille, hic copioſior; ille concludit aſtrictiùs, ille latiùs pugnat; ille acumine ſemper, hic frequenter pondere; illi nihil detrahi poteſt, huic nihil adiici; curæ plus in illo, in hoc naturæ: ſalibus ſanè, & commiſeratione, qui duo affectus plurimùm valent, vincimus.

Quint. l. 10. c. 1.

Cicero Demoſthenem vincit miſeratione, & ſalibus.

IVDICIVM CORNELII Taciti.

SEd quomodo inter Atticos Oratores primæ Demoſtheni tribuuntur: proximum autem locum Æſchines, & Hyperides & Lyſias, & Lycurgus: omnium autem conſenſu, hæc oratorum ætas maximè probatur: ſic apud nos *a* Cicero quidem cæteros eorũdem temporum diſertos anteceſſit: Caluus autem, & Aſinius, & Cæſar, & Cælius, & Brutus, ſicuti re, & prioribus & ſequentibus anteponuntur. Nec refert quòd inter ſe ſpecie differant, cùm genere conſentiant. At ſtrictior Caluus, numeroſior Aſinius, ſplendidior Cæſar, amatior Cœlius, grauior Brutus, vehementior, & plenior, & valentior Cicero.

Ex iis apparet, Ciceronem, ne ab ipſis quidem Græcis Demoſtheni poſtponi, imò præferri. Longinus, inquam, *b* Ciceronem feruere dicit, Demoſthenem autem non frigere: vtrum vehementius? Demoſthenem, amplum quidem, & maieſtate grauem: Ciceronem, non

amplum modò, neque amplitudinem ipſam, ſed pelagus in immenſam magnitudinem diffuſum nominat: vtrum maius? Ad ſummum, Demoſthenem cum turbine & fulmine; Ciceronem, cum ingenti incendio omnia depaſcente comparat: vtrum efficacius? Quintilianus Ciceroni Demoſthenem parem in multis, in affectibus miſerationis apertè inferiorem pronuntiat.

At quid eſt Orator ſine hoc affectu? hoc quod apis ſine aculeo. Tacitus vtrumque primum in ſua gente facit, & rectè. Hæc fuit D. Hieronymi ſententia, cùm libro de vita Clericorum, de Cicerone ſic ſcribit: [Demoſthenes tibi præripuit, ne eſſes primus Orator, tu illi ne ſolus eſſet.] Vtrumque oratorem perfectum fuiſſe ſignificat: ſed Demoſthenem ætate primum. Ex quo, non facilè patior eos qui vix à limine Græcas literas ſalutarunt, Latinas haud ſatis intelligunt, & tamen de ſummis ingenijs temerariam audent ferre ſententiam, quaſi tertij è cœlo Catones ceciderint. Ciceronem cum Demoſthene comparatum, mirum in modum deterunt, à quibus, ſi rationem poſtules, hanc vnam afferunt; quòd hic ſit neruoſus, ille totus Aſiaticus: & vnde colligunt? ex vna fortaſſe, aut altera Oratione, quam vix delibarint, continuò de toto corpore proclamant, & non vident Ciceronis ingenium ſplendidum, ſolers, acutum, ad omnia maxima natum, pro ratione rerum, locorum, & temporum flectere orationem. Si cauſſa popularis, delectatur ille fuſo æquabilique genere dicendi, quod tum multitudo deuorabat: at cùm in ſenatu agit, vt in deliberatione negotioſa, nihil illo neruoſius; quod qui non agnoſcunt, Philippicas eius ſumant in manus, & neruos (ſi modò ipſi quid neruoſum ſit, iudicio magis quàm opinione ponderare velint) inuenient.

Demoſthenes, cùm primus dicitur, ea ratione intelligendum, quòd prior fuit tẽpore.

Ergo nihil deterendi Demoſthenis cauſſa dicam; cuius laudibus nulla par inueniri poteſt oratio, ſed multa habuit tum naturæ ac conditionis impedimenta, tum vitia, quę in Cicerone non fuiſſe, imò contraria planè ornamenta floruiſſe agnoſcimus.

Ac primùm, quod ad rem maximè attinere cenſeo; ille *d* fabri filius, hic ſplendidiſſimi equitis Romani ſoboles; ille inter malleorum ſtrepitus educatus, hic in parentis, literati hominis, ſinu, inter ruſticanas amœniſſimæ villæ delicias; ille nihil præter forenſem vſum arripuit, hic omnis eruditionis vbertate pectus compleuit ſuum; ille ſordidioris fuit ingenij, hic animi liberaliſſimi: ille pro eloquentiæ theatro particulam Græciæ nactus eſt, hic Romam terratum lumen, caput Imperij, & arcem omnium gentium: ille eſt, vt ait Longinus, ἀπαίδευτος, rudis in effingendis moribus, & affectibus, quæ ſumma virtus eſt oratoris: huius, in eo maxima eſt quæ poteſt eſſe dexteritas: ille ſtrictus eſt & ſiccus; hic fuſus & mollis: ille demonſtratiui generis imperitus, hôc in laudationibus nullus floridior eſt, aut copioſior: ille, dum cupit iocari, non tam ridet quàm ſe deridendum præbet: huius ſalibus & amœnitate ingenij nihil vrbanius: ille, cùm venuſtatem affectat, ab ea recedit longiùs; hic lepôre & veneribus totus diffluit. Quæ omnia, ſi benè pendantur, non dubito quin in Ciceronis partes quilibet æquus iudex futurus ſit propenſior.

Cicero patris & villæ meminit a. de leg. De infamia Demoſthenis in re pecuniaria Plutarch. in Demoſthene. Longinus lib. περὶ ὕψους ita iudicat de Demoſt. οἱ μάλιστα πάντῃ μᾶλλον ἢ κρατῆρι μιλάττει.

Atque, ne illud gratis aſſumere videamur, vtrumque pleniùs, compoſitis etiam ex variis orationibus locis, comparabo: quamquam ſcio, me lubricum iter, & periculoſæ (quod ait ille) plenum aleæ, inſiſtere.

Sed primùm illud à lectore poſtulo, ne me putet hîc Cenſoris aut Iu-

Digitized by Google

dicis partes ſuſtinere; nihil enim decernendi cauſa dicam, quaſi velim ipſe tantam & tam grauem controuerſiam mea auctoritate definire. Deinde, ne cùm leuiora quædam vitia ab antiquis, & ipſis quidem fermè Græcis, notata in Demoſthene proferentur, exiſtimet obtrectandi cauſa dici: abſit enim vt tantum eloquentiæ ſydus non admirer, cuius tam illuſtrem eſſe conſtat gloriam, vt nec creſcere poſſit laudibus, nec vllis næuis infuſcari. Hæc tantùm animi cauſſa, & , vt liberè fatear, declamatorio potiùs ſtylo, quàm cenſorio, placuit in Κιτεροκράσπας effundere: cæteroqui ſuum cuique ſenſum & ſtomachum relinquo.

Euellenda eſt autem imprimis, antequam longiùs progrediamur, opinio, qua Demoſthenem multi Ciceroni præferunt, quòd eum neruoſiorem arbitrentur. Primùm igitur quæro, num eloquentiam ſolis neruis, an etiam inſtar eximij corporis ſucco, ſanguine, & ea, quæ inde effloreſcit pulchritudinis gratia, conſtare velint? Sit (inquiunt) ex omni parte perfecta: bellè, Quid tum? Ciceroni pulchritudinem, & ſpeciem tribuemus, neruos verò omnes Demoſthenis abſit. Quid enim (quæſo) ſunt in oratione nerui? Robur (opinor) orationis, (ſic enim omnes ſentiunt) & hoc caret Tullius? O Suada & Mercuri, meliora! Quorſum verò, tam perfecto corpori nerui denegabuntur? Quorſum? quia amplificator eſt Tullius, & fuſum habet dicendi genus: At in eo ipſo vis eſt & neruus orationis: ſi enim verbis tantùm farciret amplificationes, non pluris facerem quàm arenam ſine calce; nunc autem, cùm tota eius amplificatio generoſis ſenſibus decurrat, quis illi vires denegat? vtrùm validior ad comburẽdum igniculus quiſpiam raptim exiliens, qualia ſunt veſtra neruoſa acumina, an flamma crebris alimentis creſcens in immẽſum, qualis eſt Ciceronis oratio? Hoc imprimis conſiderandum puto. Deinde magnam habendam rationem idiomatis, temporum, ætatis, aurium, quibus Cicero placere voluit; Nec omnia continuò in exemplum & comparationem trahenda, ſed ea quæ argumentis, rebus, & perſonis aliquo modo congruunt.

Longinus περὶ ὕψους p. 22. excelſam amplificationem non tantùm neruum, ſed animam vocat orationis.

N. N.

c *Genus & educatio multùm valent ad oratorem conformandum, iuxta illud:* Δοῦλον γὰρ μαζὸν γαλαῦ χρὴ παῖδα.

d *De Demoſthene dixit Sidonius:* [*Fabro progenitus ſpreto,*] *& Iuuen. ſatyr.* 10. 130.

[*Diis illa aduerſis genitus, fatoque ſiniſtro,*
Quem pater ardentis maſſæ fuligine lippus,
A carbone, et forcipibus, gladioſque parantis
Incudi, et luteo Vulcano ad Rhetora miſit.]
Quamquam non vilis quiſpiã faber, ſed honeſtus & locuples extitit.

COMPARANTVR IN genere demonſtratiuo.

CAP. LXIII.

QVò igitur res tota fiat clarior, paribus armis, & æquo Marte, faciam in ſingulis concurrere. Extant Ciceronis exornatiuæ & funebres orationes nonnullæ, qualis eſt Philippica nona, & decima quarta. Extat item Demoſthenis ἐπιτάφιος λόγος. Rectè, opinor, iſta conferentur. Atque, vt in genere dicam, non quod ego ſentio, ſed quod Dionyſius Rhetor, homo in iudicando, & Demoſthenis, ſi quiſpiam alius ſupra modum laudator, & defenſor pugnaciſſimus iudicauit; iſta *a* Demoſthenis exornatiua oratio, in eos qui pro patria occubuerant, videtur ſatis

Ex comp. Demoſth. & Cicer. Dion. Halic. li. περὶ Δημοσθένους δεινότητος.

langnida, & otiosa, nec oratoris dignitati, nec mortuorum laudibus, nec tantæ hominum expectationi, in ea præsertim occasione, respondere. Expendamus singula, & comparemus cum ea laudatione quam habuit M. Tullius, in eos qui in acie contra Antonium, diem clauserant extremum; vel etiam in Seruium Sulpitiũ, qui Legatus ad Antonium missus, ægrum, quem iam trahebat spiritum, vrgente vi morbi, in reipubl. caussa profudit.

Primùm, Demosthenis exordium, etsi verborum delectu ornatisque periodis, satis videatur excelsum, tamen sensibus commune est: Ait enim, postquam illi hæc prouincia imposita est à ciuibus, vt funebrem laudationem haberet in eos qui pro patria occubuerant, diu quæsisse quo pacto tam generosos milites debitis laudibus afficeret, ad summum nihil inuenisse dignum eorum honoribus; quòd, qui præ salute patriæ, insitum omnium medullis & visceribus, vitæ amorem neglexerint, omnem humanarum laudum terminum excesserint. Sic igitur ille Demosthenes.

b Ἐπειδὴ τοὺς ἐν τῷ πάτρᾳ κειμένους ἄνδρας ἀγαθοὺς, ἐν τοῖς ὑπὲρ τῆς πολέμου γεγενημένους, ἔδοξε τῇ πόλει δημοσίᾳ θάπτειν· καὶ προσέταξεν ἐμοὶ ἃ νομίζομεν λόγον εἰπεῖν ἐπ' αὐτοῖς, ἐπεσκόπουν μὲν ἐγὼ πῶς ἅπασι τοῖς προσήκουσι ἐπαίνοις τύχωσι. ἐξετάζων δὲ καὶ σκοπῶν ἀξίως εἰπεῖν τὰ τετελευτηκότων, εὗρον τὰ ἀνθρώπινα ἐνδεέστερον ὄντα. οἱ γὰρ πάλαι ὑπάρχουσι πᾶσιν ἡμῖν τὸν ζῆν ὑφηγήσασθαι ἐπιθυμίαν, καὶ τελευτῆσαι καλῶς μόνον ἁπλοῦσθαι, ἃ ζῶντες τοῖς Ἕλλησι δι' ἀρετὴν ἐκτήσαντο, πῶς ἂν ἀνυπέρβλητον πᾶσι λόγῳ τοῖς αὐτῶν ἀρετὴν καταλείποιμεν;

Hæc quidem pulchra, sed tamen vnicuique declamatorum est obuiũ, in istis exordiis, à rerum pondere & grauitate, quasi obrui dicunt, excusationem capere, virium imbecillitatem obtendere, obsequium non eloquentiam profiteri.

Quantò disertiùs & rotundiùs Cicero.

Vtinam Dij immortales fecissent, P.C. vt viuo potiùs Seruio Sulpitio gratias ageremus, quàm mortuo honores quæreremus, &c.

Hoc exordium, nec commune est, nec comparatum, sed graue, suauíque affectu temperatum: antithesis præterea addit aliquid gratiæ & iucunditatis. *Viuo, mortuo: gratias agere, honores quærere.* Accedit, quòd pro orationis mensura breue est: At Demosthenes, cùm satis traxisset proœmium, iterum in media oratione nouum facit exordium, & priori quidem simile; quippe se à rei magnitudine semper excusat, num. 22. ἀπορῶ τί πρῶτον εἴπω· περιέχομαι γάρ μου πάντα τὰ ἔπη καιρὸν δύσκριτον κατάστασιν τῷ αἴτιον αὐτῶν. Et in hoc secundo exordio nimis humiliter beneuolentiam aucupatur, vt videatur sibi ex hac oratione gratiam & gloriam, non mortuis honorem, quærere: nam, si beneuolentiam ciuium habuerit, orationem suam, licèt mediocrem, χάριν καὶ δόξαν reportaturam insinuat. Hæc non multum faciunt ad orationis, in hoc præsertim genere, grauitatem.

Iam in narratione & laudatione qualis vterque sit, considera.

Frigidus laudationis character in Demost.

Demosthenes tritam scholæ orbitam sequutus, nihil de hostibus, de belli genere, de ratione mortis, de ducibus, de victoria, & cæteris id genus loquutus, laudare incipit mortuos à patria, & parentibus in communi: Ἄρχομαι δὲ ἀπὸ τῆς τῶν γονέων αὐτῶν ἀρχῆς· ἡ γὰρ εὐγένεια τοῖς τε αὐτόχθοσι καὶ ἐκ παλαίσου χρόνου παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ἀεὶ μνήμης λόγου. Tum veteres & communes fabulas longo orationis tractu narrare pergit; quòd mortui Athenienses sint, & eorum *c* patres expulerint Amazones, Herculis liberos ab Eurysthei crudelitate eripuerint, septem ducibus, ad Thebas, honores extremos mortuorum procurarint: deinde ad

Xerxem, & Perſica bella delabitur; quæ ſanè apud prudens quodque iudicium, nimis frigida ſunt & otioſa. Quorſum enim hic apparatus? quid opus erat, Theſeum, Herculem, Amazonas, Medos commemorare? an hæc magis ad mortuos, quàm ad alios quoſque Athenienſes attinebant? Quis non ineptum putaſſet Ciceronem, ſi aduerſus Antonium fortes laudaturus, initium ſumpſiſſet à Romulo, & Remo, Tatio, & Sabinis; deinde Senonas & Cimbros, mox Hannibalem & Pyrrhum protuliſſet? Quantò grauius atque prudentiùs, mittens omnia parerga, Seruium Sulpitium proprjs afficit laudibus?

[Nam reliqua Seruij Sulpicij vita, multis erit præclariſque monumentis ad omnem memoriam commendata: ſemper illius grauitatem, fidem, præſtantem in republica tuenda curã atque prudentiam, omnium mortalium fama celebrabit: Nec verò ſilebitur admirabilis quædam & incredibilis, & penè diuina eius in legibus interpretandis æquitatéque explicanda, ſcientia. Omnes ex omni ætate, qui in hac ciuitate intelligẽtiam iuris habuerunt, ſi vnum in locum conferantur, cum Seruio Sulpitio non ſunt comparandi, &c. Hæc hominis ſunt propria, non ad trahendam moram, diludia.

Dexteritas Ciceronis in laudãdo.

In laudatione verò militum, non quærit quæ ad Carthaginem trecentis antè annis, ab eorum maioribus geſta ſunt, cùm propriarum laudum ſatis amplam ſegetem nactus eſſet. Laudat in ducibus imperium, conſilium, grauitatem, conſtantiam, magnitudinem animi, felicitatem. In Panſa, initium confligendi; in Hirtio, ſuccurrendi alacritatem; in Cæſare, caſtrorum ſtrenuam defenſionem; in legione Martia incredibilem virtutem: mox ad hoſtes conuertitur, Antonium exhibet, tanquam latronem ex graui naufragio lacerum, cum paucis fugientem, ſolem ipſum eius infortunio lætantem, fortiſſimorum verò Imperatorum victoriæ gratulantem. Hæc planè rei propria & prudenti diſtributione compoſita præclariſque motibus animata, vt in decurſu videbimus.

Demoſthenes tandem, poſt commemoratas Amazones, Euryſtheos, Hercules, ad mediam ferè orationis partem denuò exorditur, & de proprijs mortuorum virtutibus dicit; commendat eos, quippe à prima ætate honeſtè acta, cum cognatis & affinibus; à prudentia, quòd pericula Græciæ longè antè præuiderint; à fortitudine, quòd pro ſalute patriæ, neque fortunis neque vitæ pepercerint.

Ab adoleſcentia honeſtè acta.
Demoſth.

Οἱ μὲν ἀφ' ἧς ἐπαίδευσαν τοὺς παῖδας ἅπαντα τὸν ἐπίλοιπον βίον ἐπαινεῖς, τὰ πρέποντα κατ' ἀλήθειαν ἀσκοῦντες ἑκάστοτε, καὶ πᾶσιν ἀρέσκοντες οἷς χρὴ μόνοις, φίλοις, οἰκείοις. Hæc Cicero, tanquam humiliora, omittit.

A prudentia.

Καὶ μὴν εἴ τις ἐξέτασιν ποιοῖτο κοινὸς πᾶσι κίνδυνος τοῖς Ἕλλησι, οὗτοι πρῶτοι προεῖδοντο. Hæc præuiſio periculorum, & belli ſuſcipiendi conſilium, potiùs attinet ad duces. Benè in Panſa Conſule collocat M. Tullius Cicero.

[Princeps enim omnium Panſa prælij faciendi, & cum Antonio confligendi, fuit. Dignus Imperator legione Martia, digna legio imperatore: cuius ſi acerrimum impetum cohibere potuiſſet, vno prælio confecta res eſſet: ſed cùm libertatis auida legio, effrænatiùs in aciem hoſtium irrupiſſet, ipſéque imprimis Panſa pugnaret, duobus periculoſis vulneribus acceptis, ſublatus è prælio, Reipublicæ vitam reſeruauit.] Quam prudenter dicta omnia: prouidẽtia & animi magnitudo in Impera-

Digitized by Google

tore, volitans ardore belli alacritas in militibus exprimitur: deinde, quã bellè illud insinuat, *Vitam Reipublicæ reseruauit*: mox, *Ego verò hunc, non solùm Imperatorem, sed etiam clarissimum Imperatorẽ iudico*: qui cùm, aut morte, aut victoria, se satisfacturum reipublicæ spopondisset, alterum fecit; alterius, Dij immortales omen auertant. Hæc grauiter & prudenter pronuntiata.

A fortitudine. Demosth.

Ἀλλὰ θεῖναι μὲν καὶ παρορᾶν ἅπαντα θεοὺς ὁμοίως, καὶ σώματα, καὶ χρήματα, καὶ συμμάχους, εἰς πᾶσαν ἦλθον ἀγῶνος, εἰς ὃν οὐδὲ ἡ ψυχῆς ἐφείσαντο. Bene quidem, quòd tradentes omnia patriæ, prompto & hilari animo, corpora, fortunas, socios, ad summum neque propriæ vitæ pepercerunt. Sed hæc etiam magis animata Cicero.

Sanguinem pro vita, libertate, fortunísque populi Ro. pro Vrbe templísque Deorum immortalium profuderunt, & cæt. similia. Sanguinem profundere ἐμφατικώτερον dictum, quàm corpora & fortunas tradere, aut vitæ non parcere.

Græcus Orator vnum habet insigne, vbi defunctorum virtutem animam Græciæ nominat. Demosthenes.

Δοκεῖ δέ μοι τις ἂν εἰπεῖν ὡς ἡ τῶν ἀνδρῶν ἀρετὴ, ἡ Ἑλλάδος ἦν ψυχὴ, τὸ σημεῖον τῶν ἐπιτηδευμάτων. ἅμα γὰρ τὰ τῶν τότε πεπραγμένα ἀπολέλοιπε τὴν οἰκείαν σωμάτων, καὶ τὸ τῆς Ἑλλάδος ἀξίωμα αὐτῆς). Scio, quia si quispiam alius hoc dixisset, continuò frigidum, & Gorgianum Græculi dixissent: sed esto, valeat, quanquam audax dictu est, in istis totam vim & animam fuisse Græciæ. Qui igitur fuerunt maiores? qui posteri futuri sunt? si anima Græciæ in istis extincta est? Modestiùs Cicero.

[Quamobrem, maximum quidem solatium erit propinquorum, eodem monumento declarari, & virtutem suorum, & pietatem, & Senatus fidem, & crudelissimi memoriam belli: in quo nisi tanta militum virtus extitisset, parricidio M. Antonij nomen populi Ro. occidisset.]. Non dicit eorum virtutem animam fuisse Reipublicæ; sed eorum virtute liberatum ab interitu populi Romani nomen: quod satis per se magnificum est.

Demosthenes postremò, per singulas Athenienſium tribus excurrens, ostendit, milites, domesticis laudibus, ab auctore quippe & fundatore suæ cuiusque tribus, fuisse incitatos ad decus; quod, vt ostendat, veteres & aniles fabulas commemorat, quas & frigidè rebus suis accommodare plerumque cogitur: vt, cùm dicit Pandionidas, hoc est, Pandionidis tribus milites, à Procne & Philomela fuisse stimulatos ad gloriam, quòd noluerint inferiores mulieribus videri. Primùm, parua laus est, quòd conferantur cum mulierculis. Deinde quanta disparitas inter mulieres priuatas, rixas exercentes cum adultero, & stupratore, atque vteri sui fœtum membratim discerptum, coctum, elixum, execrandæ mensæ apponentes, & inter generosos milites, cum legitimis hostibus confligentes, pro patriæ salute, & gloria? Verba eius sunt:

Græci milites Pandionidis tribus, cũ Procne, & Philomela partũ aptè à Demosth. comparati.

Παρῆλθέτωσαν Πανδιονίδαι, Πρόκνη καὶ Φιλομήλα, τοῖς Πανδίονος θυγατράσι, ὡς ἐπεμωρήσαντο Τηρέα, διὰ τοῦ εἰς αὐτοὺς ὕβριν. οὐ βέλτιον ὧν ἐκέμψατο αὐτοῖς, εἰ μὴ σωζῶν φανήσονται ἡ θυμὸν ἔχοντες ἐκείναις, ἐφ οἷς πρὸ Ἑλλάδα ἐνέγκωσιν ὑβρίζουσιν.

Nec grauiora, quæ de Oeneo, Hippothoonte, Aiace immiscet, fabulosa omnia, etiam pleraque probrosa.

Quantò prudentiùs Latinus Orator in istis non λιποψυχεῖ, per singulas legiones discurrens, sed vnam duntaxat Martiam, quæ se fortissimè gesserat, lectissimis verbis commendat?

CICERO.

Dignus Imperator legione Martia, digna legio Imperatore: (&) quæ mihi videtur diuinitus ab eo Deo traxisse nomen, à quo populum Romanum generatum accepimus. Hæc sobriè & prudenter insinuata.

Iam, quæ de ratione belli, & hostibus, & defensa libertate dicenda erant, nullatenus, vel parcè, attingit.

DEMOSTHENES.

Νομίζω πάντων ἢ τῶν ἐχόντων ἡμῶν οὐκ ὀπιβῆναι τοὺς πολεμίους, πρὶν τῇ τῶν ἐναντίων ἀγαθομαθίᾳ, τῷ τούτων ἀφετῷ αἰτίαν γεγονέναι. Parum hoc est dicere, quòd eorum virtute repressi hostes, in Atheniensium fines non insiluerint. Qui tandem illi hostes? At Latinus Orator, vt gloriam mortuorum illustriorem faciat, rectè hostium immanitatem, & pericula reip. exaggerat.

CICERO.

d Bellum inexpiabile infert quatuor Consulibus, vnus omnium latronum teterrimus: gerit idem bellum cum senatu populóque Romano: omnibus, quanquam ruit ipse cũ suis, gladios, pestem, vastitatem, cruciatum, tormenta denuntiat: Dolabellæ ferum & immane facinus, quod nulla barbaries possit agnoscere, id suo consilio factum esse testatur. Deinde, & prodigium illud & portentum L. Antonius, insigne odium omnium hominum (vel etiam, si Dij oderint quos oportet, omnium Deorum.) Refugit animus P. C. eáque dicere reformidat, &c. de hostibus, & periculis. Quæ omnia faciunt ad clarissimam laudem eorum qui illos fuderunt, & victoriam suo cruore Reipublicæ pepererũt: à quibus non tantùm fines, sed vitam, libertatem, fortunas, vrbem, templa, & cætera seruata ostendit.

Vterque perorat *παθητικῶς*.

DEMOSTHENES.

Pathos Demosthenis suauc.

Οἱ μὲν ὅλως ζῶντες οἰκείων πόνων ἡσσῶνται, τούτων αὐθρῶν ἱστρικότες, καὶ συμπαθείας πολλῆς καὶ φιλανθρώπου διεζευγμένοι, καὶ τὰ τῆς παιδὸς σπέρματ' ἔρημα, καὶ θυγατέρων καὶ γυναικὸς πλήρη.

Hæc tamen subtristia, cùm præsertim pacem, & otium, fortes viri sua morte peperissent. Itaque addit:

Οἱ δ' εὐδαίμονες τῷ δικαίῳ λογισμῷ. σωθέντι μὲν αὐτὶ μικροῦ πόλιν, καὶ τὸν ἅπαντα, ὥκλασαν ἀγῶνα καταλείποντι.

CICERO.

Carere dicit affines iis vitis quos laudare quàm lugere præstat; mox erumpit in illam præclaram vocem: *O fortunata mors, quæ naturæ debita, pro patria est potissimùm reddita.* (&)

Ciceronis affectus ſõgè præstantes.

[In fuga fœda mors, & victoria gloriosa. Deinde, Actum igitur præclarè vobiscum, fortissimi, dum vixistis: Nunc verò etiam, sanctissimi milites, quòd vestra virtus, nec obliuione, qui nunc sunt, nec reticentia posterorum insepulta esse poterit, cùm vobis immortale monumentum suis penè manibus Senatus populúsque Romanus extruxerit,] &c. quę persequar fusiùs in tractatu de imitatione. Planè Tullius Demosthenem obruit: Neque tantùm habet motus miserationis, sed etiam lętos, grandes, heroicos, qualis est ille:

Motus Ciceronis Heroicus.

O solem ipsum beatissimum, qui antequam se abderet, stratis cadaueribus parricidarum, cum paucis fugientem vidit Antonium. Omnino, qui vtriusque *ὀπταφίους λόγους* considerate voluerit inter se conferre, inueniet, Ciceronem multis partibus grauiorem, quamquàm laudationes in istis orationibus, ex parte tantùm attingit; alia enim tradenda susceperat. Quid igitur si in id omnem styli aciem conuertisset?

Chabriæ florentiſſi-

Iam verò, quæ de Chabria dicuntur, aduersus Leptinem, qui tot bella gesserat

mi ducis, apud Demosth. laus parum cumulata.

geſſerat, tot trophæa erexerat, tot Reipublicæ decora pepererat; quomodo poſſint, cum minima Ciceroniani ſtyli laudatione comparari? Sũt enim iſta ſatis ſimplicia, & narratiua.

DEMOSTHENES.

Orat. aduerſus Lepti. n. 121.

Ἔστι μὲ δὴ ὅσα ἴσως, καὶ οὐκ ἐν τῷ παρ' ἐμοῦ λόγῳ, ὅτι ἀνυσδάτου Χαβρίας ἦν ἀνὴρ, ἀμελῶ κωλύει γὰρ οὐδὲν καὶ μὲ διὰ βραχέων ἐπιμνησθῆναι τῶν πεπραγμένων αὐτῷ. ὅτε μὲ δὴ πρόπαν ὑμᾶς ἔχων σχεδὸν ἅπαντας Πελοποννησίους παρετάξατο ἐν Θήβαις, καὶ ὡς Γοργόπαν ἀπέκτεινε ἐν Αἰγίνῃ, καὶ ὅσα ἐν Κύπρῳ πρόπαλα ἔστιν, καὶ μετὰ ταῦτα ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ ὅτι πᾶσαν ἐπῆλθεν ὀλίγου δεῖν χώραν, οὐδαμοῦ τὸ τῆς πόλεως ὄνομα δυτ' ἀυτὸν καταισχύνειν. &c. quę hiſtorico penè ſtylo pertexuntur, ſine aculeis oratorijs. Quòd ſi iſtis Pompeius Ciceronis opponatur!

CICERO.

Pro lege Manil.

Quis igitur hoc nomine ſcientior vnquam, aut fuit, aut eſſe debuit? qui è ludo, atque pueritiæ diſciplina, bello maximo, atque acerrimis hoſtibus, ad patris exercitum, atque in militiæ diſciplinam profectus eſt, qui extrema pueritia miles fuit ſummi Imperatoris, ineunte adoleſcentia, maximi ipſe exercitus Imperator? qui ſæpius cum hoſte conflixit, quàm quiſpiam cum inimico concertauit? plura bella geſſit, quàm cæteri legerunt? plures prouincias cõfecit, quàm alij concupierunt: cuius adoleſcentia ad ſcientiam rei militaris, non alienis præceptis, ſed ſuis impetijs? non oſtenſionibus belli, ſed victorijs: non ſtipendiis, ſed triumphis eſt traducta? Quod deniq; genus belli eſſe poteſt, in quo illum non exercuit fortuna reipubl. Ciuile, Africanum, Tranſalpinum, Hiſpanienſe, &c.

At dices, Chabrias non erat Pompeius; fateor: habuit tamen in Chabria ſatis nobile argumentum; quod parum cumulatè tractauit: Nam, ſi quæ ad Thebas, quę in Ægina, contra Gorgopan, quæ in Cypro, quæ in Ægypto, vel minimo ſplendore orationis percenſuiſſet, eximium habuiſſent decus. Nunc autem virum tot trophæis clarum laudans, ἀνυσδάτου, inquit, Χαβρίας ἦν ἀνήρ.

Quantò ampliùs, vel vnum Cæſaris adhuc pueri factum perſequitur Cicero?

[Laudo, laudo vos (Quirites) cùm gratiſſimis animis proſequimini nomen clariſſimi adoleſcentis, vel puerl potiùs: ſunt enim facta eius immortalitatis, nomen ætatis, multa memini, multa audiui, multa legi, nihil ex omni ſæculorum memoria tale cognoui, &c.

In ſuis porrò laudibus, perſæpè nimius eſt Cicero; quanquam, & ſpecioſum habet argumentum, & aliqua temperat verecundia. Qualis vterque in ſuis laudibus.

At Demoſthenes, ſatis inverecundè ſe laudat, cùm dicit, multos quidem ſuperioribus temporibus extitiſſe oratores celebertimos, puta, Calliſtratos, Ariſtophontes, Thraſybulos; neminem autem ex omni ſæculorum fama compertum, qui ſe totum Reipublicæ traderet, præter ſe vnum; quòd ita perſuaſum haberet, ſe & omnibus meliùs edicta ſcribere, negotia adminiſtrare, legationes obire.

Verba eius ſunt:

Καίτοι πολλοὶ παρ' ἡμῖν ἄνδρες Ἀθηναίων μεγάλαι ῥήτορες ἔνδοξοι καὶ μεγάλοι σοφοὶ ἡμῶν, Κλειστράτου ἐκεῖνος, Ἀεισχρῶν, Κηφισοδότου, Θρασύβουλος, ἕτεροι μύριοι. ἀλλ' ὅμως οὐδεὶς τούτων πώποτε διὰ παντὸς ἔδωκεν ἑαυτὸν εἰς οὐδὲν τῇ πόλει, &c.

Tãdem addit: Ἐπιπόμπου δ' ἐστὶ ἐμαυτῷ, τυχὸν μὲ ἀναιδῶν, ὅμως ἐπιπόμπου, μήτι γεγάφοτα γράψαι ἂν ἐμοῦ βέλτιον οὐδένα, μήτι σοφώτερά τι πρᾶξαι, μή τι πρωσσίνοντα πρωσσίνοσι σεμνοτέρως, μήτι δικαιότερον· διὰ τοῦτα ἐν ἅπασιν ἐμαυτὸν ἔπαινον. Hoc eſt planè arrogans dictum. In orat. de Corona. n. 381.

Quid, ſi Catilinam fregiſſet, aut Parthos ex Amano expuliſſet, &

Digitized by Google

crumphos Romanos fuisset meritus; quę omnia Ciceroni contigerunt?

In vituperando mordax est atque amarulentus Demosthenes, & quauis vespa acerbior. Extat omnium nobilissima eius oratio pro Corona; in qua tamen multa, plena tædij legentibus occurrunt. Illud vnum, quod est omnium consensu illustrissimum, non præteribo. Confert suam fortunam cum Æschinis conditione, per antithesin; & postquam de sua pueritia, institutione, diuitiis, rebus gestis, dixit quæ poterat, inuehitur in Aeschinem, eique obijcit quòd in magna egestate fuerit educatus, vnà cum patre, ad ludum literarium sessitans, atramentum terens, & subsellia spongijs detergens, & pædagogium verrens, famuli vicem obiens, non, ingenui.

DEMOSTHENES.

Παῖς μὲν οὖν μὴ πολλῆς ἐσθῆτος ἐπάιων ἅμα τῷ πατρὶ, πρὸς τῇ διδασκαλείῳ θεσσαλούσῃ, τὸ μέλαν τείθων, καὶ τὰ βάθρα ἀπομάττων, καὶ τὸ παιδαγωγεῖον κορῶν, οἰκέτου τάξιν, ἀλλ' ἐλευθέρου παιδὸς, ἔχων.

Hæc mordacia quidem, sed maledicta de triuio. Non est enim, inquit Seneca, in paupertate vitium, multò minùs in ea humili opera quam filius patri nauabat.

Prudentiùs & grauiùs Cicero, cùm Antonio obiicere potuisset, non quidem istas Aeschinis sordes, sed familiæ paupertatem; hanc contumeliam non dicit, sed vitia obiicit, & ita filium perstringit, vt patris innocentiæ parcat.

CICERO.

Prudentia Cicer. in vituperando.

Visne igitur te inspiciamus à puero? sic opinor, à principio ordiamur. Tenésne memoria prætextatum te decoxisse; patris, inquit, ista culpa est; concedo: etenim est pietatis plena defensio. Illud tamen audaciæ tuæ, quòd sediſti in quatuordecim ordinibus, cùm esset lege Roscia decoctoribus certus locus constitutus; quamuis, qui, fortunæ vitio non suo, decoxisset.

Hæc generosa & neruosa: excusat paupertatem, accusat hominem.

Quid verò vbi priuatas familiæ sordes in Pisone insectatur, quanta illud ipsum generositate, quanta gratia facit?

Nihil apud hunc lautum, nihil elegans, nihil exquisitum (laudabo inimicum) ne magnopere quidē quidquam prętер libidines sumptuosum: toreuma nullum, maximi calices, & hi, ne contemnere suos videatur, Placentini: extructa mensa, non conchylijs, & piscibus, sed multa carne subrancida, serui sordidati ministrant, nonnulli etiam senes, idem coquus, idē atrienſis, pistor domi nullus, nulla cella, panis & vinum à propola, aque de cupa; Græci stipati, quini in lectulis, sæpe plures, ipse solus; bibitur vsque eò dum de solio ministretur; vbi galli cantum audiunt, auum suum reuixisse putat, mensam tolli iubet.

Pestiuitas, & gratia Ciceronis in vituperationibus; quæ virtus Demosthenis defuit.

DEMOSTHENES.

Demosthenes post hæc obiicit Æschini vile seruitium inter Mystas Cereris, quòd matri initianti libros lectitaret, hinnulorum pellibus & aqua lustrali expians initiatos, dein extergens luto, & furfuribus, mox consurgens ab initiatione, canere iuberet, Ἔυγον κακὸν, εὗρον ἄμεινον, prætiēs ipse, vlulanti voce: Thiasos quoque per vrbem duceret, fœniculo & alba populo redimitos, serpentes attollens, & clamitans Euoë Saboë, & interim sabaitās, hyes Attes, Attes hyes; ipse auspex, anteambulo, & laternarius; ex quo mercedis loco ab aniculis capiebat placentas & scriblitas.

Demosth. mordacissimè Aeschinem insectatur, sed trivialibus maledictis.

Τῇ μητρὶ τελούσῃ τὰς βίβλους ἀναγινώσκεις, καὶ τ' ἄλλα συνεισφέρεις· τὴν μὲν νύκτα νεβρίζων, καναφορήσων· καὶ καθαίρων τὸν τελε-

De corona.

Digitized by Google

μῶνος· καὶ ἀποπαίων τῶν τηλῶ, καὶ τοῖς πτύξεσι καὶ αἰγείαις ἀπὸ τῶ καθαρμοῦ, καὶ κεκλυκὼν λέγων· ἔρυγον κακόν, εὗρον ἄμεινον, ὅτι τῶ μιδίτα πώποτε πλικοῦτον ὁλολύξαι σιμωνίδιος· ἐν ᾗ τ' ἡμέρᾳ τὸν καλοὺς διάσους ἄγων διὰ τ' ὀδῶν τὸν ἱστορικωμῶνος τῶ μαρσύᾳ, καὶ τῇ λευκῇ, τὸν ὄφις τὸν παρ' αἰθλίων, καὶ ὑπὲρ τ' κεφαλῆς αἰωρῶν, καὶ βοῶν, Εὐοῖ Σαβοῖ· καὶ ἐπορχούμενος, Τμὴς Ἄττης, Ἄττης Τμὴς, ἔξαρχος, καὶ τοιαῦτα ὑπὸ τ' γελώντων τοσαῦτα μυθευόμενος, μίτραν λαμβάνων τύπτων ἐν θρυπτὰ, καὶ φέρεται τὸν καὶ πίλατα.

Patias serpētum proprium.

Attos, siue Attes honoratur à Phrygibus, vt minister magnæ Matris.

Harpocratio.

Hæc quidem omnino per se, & ridicula, & mordacia: magnificentiùs tamen aliquanto Cicero Lupercalia obiicit Antonio, quàm ille Cereris mysteria Æschini, neque enim simplici narratione rei contentus est, sed præterea faces dicendi adhibet.

Lōgè aliter Cicero Lupercalia obiicit Antonio, quā Demosthenes Æschini Cereris mysteria.

CICERO.

Ad Lupercalia veniamus, non dissimulat, Patres conscripti, apparet esse commotum: Sudat, pallet, quidlibet modò ne nauseet, faciat, quod in porticu Numicia fecit.

Ciceronis aculeata oratio.

Quid hac oratione vehementius? pergit: Quæ potest esse tantæ turpitudinis defensio? cupio audire: vt videam vbi Rhetoris tanta merces, vbi campus Leontinus appareat.

Sedebat in rostris Collega tuus amictus toga purpurea, in sella aurea coronatus; ascēdis, accedis ad sellam: ita eras Lupercus, vt te esse Consulē meminisse non deberes? (&c. mox) At etiam misericordiam captabas: supplex te ad pedes abiiciebas: Quid petens? vt seruires? Tibi vni peteres: qui ita à puero vixeras, vt omnia paterere, facilè seruires: à nobis populóque Romano mandatum id certè non habebas. O præclaram illam eloquentiam tuam, cùm es nudus concionatus! Quid hoc turpius, quid fœdius? quid suppliciis omnibus dignius? Num expectas dum te stimulis fodiam? hæc te, si vllam partem habes sensus, lacerat, hæc cruentat oratio, (& cæt.)

Sunt planè ista fulmina; non iaculatur circa Panis Ceremonias, & Lupercorū caprinas pelles, huiusmodi minutias discutiens; sed vehementissimam orationem vibrat, quæ vel à statua penè ruborem exprimeret. Scio facta esse dissimilia, necnon orationis genera: sed Demosthenes etiam in oratione de falsa legatione, vbi graui & incenso sermone opus erat, in feruida quippe exclamatione, hæc eadem de triuio maledicta intorquet.

DEMOSTHENES.

Grauis exclamatio Demosthenis, quæ degenerat in minutias.

Καὶ ταῦτα σωκλεῖδης ἑαυτῷ συνεσκεύακε, ὁ ἀνήθαρπες, τολμήσας βλέπειν εἰς ὑμᾶς, καὶ τ' βεβιωμένον αὐτῷ βίον, αὐτίκα δὴ κακὰ ἐρεῖ, λαμπρᾷ τῇ φωνῇ, ἐφ' οἷς ἐγὼ μὲν ἀποστήσομαι. Magna exclamatio, & quæ faces promittit: mox degenerat in leuia conuicia: ἐκ ἴσασιν οὗτοι τὸ μὲν ἐξ ἀρχῆς παῖ βέλλοις ἀναγνώσκοντά σε τῇ μητρὶ τιλοῦντη, καὶ παῖδα ὄντα, ἐν διάσοις καὶ μεθύουσαν ἀνθρώποις κυλινδουμένον; μὴ ταῦτα ἢ τοῖς ἀρχαῖς ὑπογεγραμματεύοντα, καὶ δυοῖν ἢ τριῶν δραχμῶν, πινηρὸν ὄντα· τὸ τελευταῖα ἢ ἴταλος ἐν χορηγίοις ἀηδοτέροις ἐπὶ τῷ τετραγωνιστῇ ἀγαπητῶς παρατρέφοντα; ποῖον οὖν ἐρεῖς βίον, ὃν οὐ βεβίωκας;

Et tamen talium sibi cōscius facinorum impurus iste vos audebit intueri? & actam à se vitam clara statim voce prædicabit? quæ res mihi spiritum intercludit. Nūhi sciunt te à primordio ætatis lectitasse libros matri initianti: & puerum etiam, tum in cœtibus Liberi patris, & inter ebriosos homines esse volutatum? Pòst autem scriptioni apud magistratus dedisse operam, & propter binas aut ternas drachmas fuisse sceleratū? Postremò nō ita olim alienis sumptibus, ad tertias partes actitādas, cùm tecum bene agi putares, victitasse? Quam igitur vitam referes, quam non vixisti?

Hæc sunt quę apud Demosthenem in inuectiuis plus habent vehementiæ: sed quàm amarulenta hæc Ciceronis vehementia?

Digitized by Google

CICERO.

1. Philip. Vehemētia Ciceronis, in insectando, cum indignatione coniuncta.

Sumpsisti virilem togam, quam statim muliebrem stolam reddidisti. Primò vulgare scortum, certa flagitij merces, nec ea parua, sed citò Curio interuenit, qui te à meretricio quæstu abduxit: & tanquam stolam dedisset, in matrimonio stabili & certo collocauit. Nemo vnquam puer emptus libidinis caussà, tam fuit in domini potestate, quàm tu in Curionis, &c. quę Demosthenis vehementiæ nullo modo cedunt: sed (& vt personas decet) grauiora sunt.

Quæ verò contra Philippum vehementiora dicuntur, ea sunt:

DEMOSTHENES.

Fastidiosissima Demosth. oratio in Philippum.

Οὐ μόνον ὑμῖν Ἕλλησιν ὄντες, οὐδὲ πρόσοικοι τυγχάνουσιν οὐδὲν τοῖς Ἕλλησιν, ἀλλ' οὐδὲ βαρβάρων εὐτυχῶν ὅθεν καλὸν εἰπεῖν, ἀλλ' ὁλέθρου Μακεδόνος, ὅθεν οὐδεὶ' ἀνδράποδον ἀπωνούμεθα οὐδὲν ὧν προσῆκεν ἀγαθόν. καὶ τί τἀγαθὸν ὕβρεως ἀπολείπει; &c.

Qui tantùm abest, vt Græcus sit, Græcisve vllo modò coniunctus, vt nec inter barbaros sit honesto loco natus, sed perditus Macedo, vnde frugi mancipium olim nullum emi potuit. At qua extrema contumelia abstinet?

Agit contra eos qui Philippum, quasi regem Athenienſibus coniunctum & beneuolum studebant defendere. Bene opinor comparabuntur quæ habet Tullius de Luc. Antonio, qui se patronum populi Romani appellabat: Hæc enim æquè grauia & mordacia.

CICERO.

Plenas & hoc generoso fastu Cicero, sed pugnat alacriùs, & gratiam quandam habet

Atqui illum quinque & triginta Tribus patronum adoptarunt, rursus reclamatis? Aspicite à sinistra illam equestrem statuam inauratam; in qua quid inscriptum est? *Quinque et triginta Tribus, Patrono P. R.* Igitur est patronus L. Antonius? malam quidem illi pestem: clamori enim vestro, non modò hic latro, quem clientem habere nemo velit, &c. O impudentiam incredibilem, tantúmne sibi sumpsit, quia Myrasis mirmillo Thracem iugulauit familiarem suum? Quonam modo istum ferre possemus, si in hoc foro, vobis spectantibus, depugnasset? horrori mixtam.

(Et propudium illud) & portentum, L. Antonius, insigne odium omnium hominum, vel etiam, si dij oderunt quos oportet, omnium Deorum. Philip. 14. Heroicæ iracundiæ emissiones in Ciceronc.

Et de Antonio & Dolabella:

Nam duo hęc capita nata sunt post homines natos, spurcissima & teterrima, Dolabella & Antonius. Deinde: Ecce tibi geminum in scelere par, inusitatum, inauditum, ferum, barbarum.

Mitto infinita similia, quæ ex Philippicis, & Orat. in Pisonem, in Clodium, in Vatinium, in Verrem afferri possunt; quæ si comparentur, inuenies duos summos Oratores in eo conuenire; quòd Cicero æquè fellis, & cōcisæ acrimoniæ, vbi modò vult, habeat, ac Demosthenes, imò superet; vt in istis, quibus nihil excitatiùs aculeatum. Discrimen Demosth. & Cicer. inuect.

Vxor generi, nouerca filij, filiæ pellex. Sed in eo Demosthenem antecellit, quòd vbi placet illi aliquem comicè insectari, summa ingenij festiuitate, gratia, hilaritate faciat: vt ex iis quæ in Pisonem allata, facile est colligere. Vbi verò in grauioribus factis, post res narratas, ad illas exclamationum faces venit, iam non comparet Demosthenes, tunc planè Tullius videtur incendium omnia deuorans: æquè promptum esse, vibratis fulminibus obsistere, ac tanto eloquentiæ ponderi summa vi ruenti se obijcere. Pro Cluentio.

N. N.

a *Hanc ideo orationem cum aliquot aliis, Demosthenis esse negat Dionysius Halicarnass. sed cùm nullis certis argu-*

Digitized by Google

mentis probet, non vsquequaque illi credendum rectè animaduertit Photius in biblioth. p. 1467. Nam & alij, eodem ac ille iure, orationes contra Æschinem et Midiam reiiciunt, styli scilicet diuersitate commoti; quibus tamen nulla habetur fides. Certè Demosthenis essę, nō obscurè innuit idem Photius p. 1476 edit. Pauli Stephani.

b *Hoc sanè exordium valde Demosthenicum est; cætera, si quæ videbuntur imbecilliora, fortuna accommodata cēsęt Photius: nam in eodem prælio ad Chæroneam, vbi illi qui laudantur, occubuerunt, Demosthenes abiecto clypeo fugiens, cùm chlamydem rubus retinuisset, clamauit,* ζώγρει.

c *Hunc laudandi morem, suis temporibus contemptum indicat Lucianus in Encomio Demosthenis:* μὴ μεῖζον ᾖ τὸ περὶ αὐτὸν ἐπίγραμμα τῷ Σωλάκῳ. *p. 891.*

d *Bellum, & hostium immanitas præclarè à Cicerone exaggeratur, quò mors virorum fortium appareat gloriosior. Hoc Demosthenes, quod erat maximè necessarium, prætermisit.*

COMPARANTVR IN genere deliberatiuo.

CAPVT LXIV.

AGè nunc expendamus vter plus in suasionibus & dissuasionibus habet vehementiæ, & pondetis: pares inter se causas conferemus. Suadet Demosthenes bellum in Philippum Regem, oppressorem Græcæ libertatis: M. Tullius in Antonium Consulem, Romanæ reipublicæ vexatorem: Quibus vterque rationibus, videamus. Obtendunt in genere turpitudinem, periculum, & rationem. ἀδυνάτου: Locos turpitudinis capiunt ex circumstantiis personarum. Turpissimum scilicet & indignissimum, Athenienses, Philippo, populum Romanum, Antonio cedere. Vterque indignitatem personarum acriter exaggerat.

DEMOSTHENES.

Maximè his verbis quæ superiùs sunt allata, ex Philipp. 3.

Οὐδὲ γὰρ Μακεδὼν, οὔθ' ὁμοῦ ἀπὸ ἐσπέρας ἀπουδαῖον οὐδὲν ὧν πέρυσιν πεῖσαι. Καὶ τί δεῖ μακρὰν ὕβριν ἀπολείπειν;

Non Græcus, inquit, est, sed barbarus, sed perditus Macedo, ea ex gente ortus, è qua ne frugi quidem mancipium emi potest. Nunc tamen ad summum venit contumeliæ.

Deinde narrat vrbes quas cepit, honores quos Athenienſibus præripuit, &c. id genus. Cicero in hac re nihilo inferior, quoties de indignitate Antoniorum, qui rempublicam dilapidant, loquitur, vibrat fulmina.

CICERO.

Est igitur populo Romano, victori omnium gentium, omne certamen cum percussore, cum latrone, cum Spartaco (& de eius crudelitate, iure pertimescenda:) Nullus ei ludus videtur esse iucundior quàm cruor, quàm cædes, quàm ante oculos trucidatio ciuium. Non est vobis res, Quirites, cum scelerato homine atque nefario, sed cum immani tetráque bellua: quæ, quoniam in foueam incidit, obruatur: si enim hinc emiseris, nullius supplicij crudelitas erit recusanda. Philipp. 4.

Et de Lucio Antonio.

Ille autem ex mirmillone dux, ex gladiatore Imperator; quas fecit strages, vbicunque posuit vestigium? Cædit greges armentorum reliquíque pecoris, quodcumque nactus est; epulantur milites, ipse autem se, vt fratrem imitetur, obruit vino: vastantur agri, diripiuntur villæ, matres familiâs, virgines, pueri ingenui, abripiuntur, militibus tradun- Philipp. 5. tur.

Digitized by Google

Et de Marco.

Brunduſij fortiſſimos viros, ciues optimos, iugulari iuſſit: quorum ante pedes eius morientium ſanguine os vxoris reſperſum eſſe conſtat, &c. ſimilia infinita, maximè verò Philippica 7. vbi ſingularia quæque Antonij contra remp. facta diſcutit, quæ Demoſthenes in totis Olynthiacis & Philippicis, non adæquat.

Vterque poſtea, vt vleiſcendos non autem formidandos hoſtes oſtēdat, vehementer eorum potentiam extenuat. Et Demoſthenes quidem initio Olynthiacæ ſecundæ, vbi Philippum, hominem & tenuem & contemptum, ſola Athenienſium ſocordia creuiſſe oſtendit: hunc illi fortunæ afflatum non fore diuturnum ait. Olynt. 2. n. 8. 9.

DEMOSTHENES.

Ἐγὼ μὲν γὰρ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, σφόδρα ἂν ἡγοῦμαι καὶ αὐτὸς εὐτυχεῖν εἶναι τὸν Φίλιππον, καὶ θαυμαστὸν, εἰ τὰ δίκαια πράττοντα εὖ ἔσεσθαι αὐτὸν ἀνέχωμεν· νῦν δ' ὁρῶν καὶ σκοπῶν, ἐνίοτε τοῦτ' ἐμὲ ἀμελῆσαι συνέβαινε τὸ καλαρχα, &c. Et Philipp. 1. n. 12. Μὴ γὰρ ὡς θεὸν νομίζετε ἐκεῖνον τὰ παρόντα πεπηγέναι πράγματα ἀθάνατα· μηδὲ καὶ μισεῖ τις ἐκεῖνον καὶ δέδοικεν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ φθονεῖ, καὶ τῶν παρ' ἐκείνου δοκούντων εἶναι κακῶν οὐκ ἔχειν αἰτίαν.

Nolite enim putare, illi, tanquam Deo, fixas eſſe res præſentes & immortales; ſed & odit eum aliquis, & timet, viri Athenienſes, & inuidet etiam, ex iis qui nunc illi ſumma familiaritate implicati eſſe videntur.

Hæc quidem grauia, ſed nimis remiſſa: quantò efficacius Cicero!

CICERO.

Ac maioribus quidem veſtris, Quirites, cum eo hoſte res erat, qui haberet remp. curiam, ærarium, conſenſum & concordiam ciuium, rationem aliquam, ſi res ita tuliſſet, pacis & fœderis. Hic veſter hoſtis rempublicam veſtram oppugnat, ipſe habet nullam: Senatum, hoc eſt, orbis terræ conſilium, delere geſtit, ipſe conſilium publicum nullum habet: Ærarium veſtrum exhauſit, ſuum non habet. Pacis verò, quæ poteſt cum eo eſſe ratio, in quo incredibilis crudelitas, fides nulla?

Deinde; Nam quòd ſe ſimilem Catilinæ eſſe, gloriari ſolet, ſcelere par eſt illi, belli induſtria inferior. Hæc de perſona hoſtium; in quibus ſemper apparebit Tullius grauior in αὐξήσει, & magis aculeatus.

Vterque cùm videret animos ad bellum antea paratos, paulatim hebeſcere atque infringi paribus fermè rationibus ſollicitat, & priſtinorum conſiliorum memoria incendit, à quibus recedere ſine dedecore reſpubl. non poteſt. Tractat hunc locum Demoſthenes Olynthiaca 3. num. 6. 7. 8. 9. vbi refricat memoriam eorum omnium quæ iam in Philippum decreta erant, quæ ſine dedecore inconſtantiæ à grauiſſimo conſilio negligi non poſſunt.

DEMOSTHENES.

Μεμνῆσθε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὅτι ἀπηγγέλθη Φίλιππος ὑμῖν ἐν Θερμοπύλαις τείχους ἤ τετάρτου ἔτους τινὶ Ἠετίωνα τεῖχος πολιορκῶν· τότε τοίνυν μιᾷ μὲν ἡμέρᾳ ἅπαντες Μαιμακτηριῶν. πολλῶν δὲ λόγων καὶ θορύβου γιγνομένων παρ' ὑμῖν, ἐψηφίσασθε τριακόντορον πεντήκοντα κωπῶν, &c. quæ commemorat, belli apparatus in Philippum enumerans. Deinde concludit, num. 12.

Τί οὖν ὑπολοιπόν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πλὴν βοηθεῖν ἐρρωμένως καὶ προθύμως; ἐγὼ μὲν οὐκ ἔχω· χωρὶς γὰρ θρίξαντας ἂν ὑμᾶς αἰσχύνης, εἰ καταφρονήσαντα τῶν πραγμάτων, οὐδὲ τὸν φόβον, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, μικρὸν ὁρῶ.

Quid reſtat igitur, viri Athenienſes, niſi vt ſuccurramus robuſtè & alacriter? Ego certè non video: nam præterquam vobis, ſi à rebus gerendis ſemel deſtiteritis, dedecus impendet infamiæ, metus etiam, viri Athenienſes, non mediocres animaduerto.

Qui Ciceronem legerit, Philippica ſeptima, ſtatim poſt initium, vbi plenè bellum ſuadet, inueniet rationibus æquè denſum & pugnacem, ſed plus habere caloris & aculeorum.

CICERO.

Ciceronis oratio vehemens & denſa.

Cur igitur pacem nolo? quia turpis eſt, quia periculoſa, quia eſſe non poteſt. Hæc λακωνικῶς: mox ſingula perſequitur.

Quid eſt, inconſtantia, mobilitate, leuitate, cùm ſingulis hominibus, tum verò vniuerſo ſenatui turpius? Quid porrò inconſtantius, quàm, quem modò hoſtem, non verbo ſed re multis decretis iudicarîtis, cum hoc pace velle ſubitò coniungi?

Deinde punctim decreta Senatus, de Cæſare, de Bruto, de Hirtio ſubiungit, in quibus tot vibrantur validæ rationes: & addit:

Quid cùm delectus haberi tota Italia iuſſiſtis, cùm vacationes omnes ſuſtuliſtis? tum ille hoſtis non eſt iudicatus? Armatorum officinas in vrbe videtis: milites cum gladiis ſequuntur Conſulem: omnes ſine vlla recuſatione, ſummo etiam ſtudio nomina dant: parent auctoritati veſtræ: non eſt iudicatus hoſtis Antonius? At legatos miſimus? heu me miſerum! quid, (& cæt.)

Deinde grauiſſimè confutat, mox concludit longè vehementiùs quàm Demoſthenes.

Retinenda igitur nobis conſtantia, grauitas, perſeuerantia, repetenda eſt vetus illa ſeueritas: ſiquidem auctoritas Senatus, decus, honeſtatem, laudem dignitatémque deſiderat; quibus rebus caruit hic Ordo nimiùm diu. Sed erat tunc excuſatio oppreſſis, miſera illa quidem, ſed tamen iuſta, nunc nulla eſt. (Et illud,) Quòd ſi non poſſumus facere, dicam, quod dignum eſt Senatore, & Romano, moriamur.

Olynth. 3. num 22. Qualis vterque in adhortationibus. Demoſth. adhortatio ad bellum vehemens.

Duo ſunt ex vehementiſſimis ad incitandum locis, Olynthiaca tertia, & Philippica prima, vbi Demoſthenes canit quodammodo claſſicum.

DEMOSTHENES.

Τίνα χρόνον ἢ τίνα καιρὸν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοῦτον παρόντες βλέπειν ζητεῖτε, ἢ πότε ἃ δεῖ πράξετε, εἰ μὴ νῦν; οὐχ ἅπαντα μὲ ἡμῶν τὰ χωρία περείληφεν ἄνθρωπος, εἰ δεῖ τοῖς κείνου χαίρειν φήσομεν, πάντων αἴσχιστα ποιήσομεν. οὐχ οὗτος, εἰ πολεμήσειεν, ἑτοίμως σώζειν ὑποσχούμεθα, οὗτοι νῦν πολεμοῦντα: ὃν ἐχθρὸν, ὃν ἔχων τὰ ἡμέτερα, οὐ βάρβαρον, οὐχ ὅ, τι ἄν τις ἐθέλῃ· ἀνὴρ Θεῶν ἅπαντα ταῦτα ἐξόντες, καὶ μισοῦντες συγκατασκευάσαντες αὐτῷ, τότε τὸν αὐτὸν οἱ τίνες εἰσὶ τούτων, ζητήσομεν.

Quod enim tempus, quámve occaſionem, Athenienſes, meliorem hac quæretis? aut, quando ea quæ fieri debent, agetis? Nonne omnia vobis homo loca præripuit? Quid etſi hac terra potiatur? rem flagitioſiſſimam patiemur. Nonne quibus, ſi bellum gererent, ſtrenuè nos opitulaturos pollicebamur, hi nunc bello petuntur? nonne hoſtis eſt? non veſtra tenet? non barbarus? non, quod quiſque mali dixerit? Sed, per Deum immortalem, ſi hæc omnia reliquerimus, & ei tantum non ad ea obtinenda operam nauauerimus, tum auctores harum rerum, qui ſint? quæremus?

Philippica verò prima, num. 59. Οὐκ ἐκβιησόμεθα, ἂν ἐξίωμεν αὐτοὶ μέρη τῆς πενεχθησομένης εἰκείνων νῦν, εἰ καὶ μὴ πρόσεστιν· ἂν δὲ τῷ ὄντι πλευσούμεθα,

Digitized by Google

καὶ δὴ περιορμῶμεθα: ἤρετό τις. εὑρίσκει τὰ σαθρά, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῶν ἐκείνου πραγμάτων, αὐτὸς ὁ πόλεμος, ἂν ὀπτηρεῖν ἐθέλωμεν· ἂν μὴ καθώμεθα οἴκοι, λοιδορουμένων ἀλλήλοις, καὶ πιπραμένων ἀλλήλοις, τῶν λεγόντων, οὐδὲ πολ' οὐδὲν ἡμῖν οὐ καὶ γίνεται τῶν δεόντων. ὅταν γὰρ ἀπ', εἴπερ, μέρος τι τῆς πόλεως σωματοφυλῇ, κἂν μὴ πᾶσα παρῇ, καὶ τὸ τῶν θεῶν εὐμενὲς, καὶ τὸ τῆς τύχης συναγωνίζεται, &c.

Demosth. classicum canit.

Non egrediemur, non exibimus ipsi, parte saltem aliqua domesticorum militum, nunc? si quidem id priùs factum non est? non ditionem eius classe inuademus! At quò appellemus? roget aliquis; inueniet ac deprehendet labefactatas res illius, Athenienses, ipsum bellum modò aggrediamur. Verùm, si domi sedebimus, conuitiantes audituri, & criminantes inter se oratores, non fieri vlla ratione potest vt quicquam ritè conficiamus. Nam, vt mea quidem fert opinio, quacunque pars aliqua ciuitatis ablegabitur, etsi tota minimè adfuerit, Deorum tamen fauor & fortuna nobiscum pugnat: (&c.) Tum quod de libertate obiter tangit, Philippica 3.

Cicero vocat ad incendium restinguendum: Diceres omnia iam ardere.

CICERO.

Cicer adhortatio nihilo gravior. Philip. 7. Philip. 10.

(Cum his comparari possunt, quæ habet Cicero, Philipp. 7.)

Si pace frui volumus, bellum gerendum est; si bellum omittemus, pace nunquam fruemur. Ecquodnam principium pietatis? libertatis capessendę. An cùm illum necessarium? & fatalem penè casum non tulerimus, hunc feremus voluntarium Tota Italia desiderio libertatis exarsit: seruire diutiùs non potest ciuitas: seriùs populo Romano hunc vestitũ atque arma dedimus, quàm ab eo flagitati sumus. Magna quidem nos spe, & prope explorata, libertatis caussam suscepimus. Et non in spiritu vita est? sed ea nulla est omnino seruienti. Omnes enim rationes seruitutem ferre possunt; nostra ciuitas non potest: si immortalitas consequeretur præsentis periculi fugam, tamen eo magis ea fugienda esse videretur; quòd diuturnior esset seruitus. Cùm verò dies & noctes, omnia nos denique fata circumstent, non est viri, miniméque Romani, dubitare, eum spiritum, quem naturæ quis debeat, patriæ reddere. Concurritur vndique ad commune incendium, (&c.)

[Et quod Demosthenes de fauore Deorum subiunxit, hic pleniùs:

Sine prodigiis atque portentis, Dij immortales nobis futura prædicunt: ita sunt apertè denuntiata, vt & illi pœna, & libertas nobis appropinquet.

Incumbite, Quirites, in eam caussam, vt facitis: nunquam inter Senatum, & vos, maior in vlla caussa fuit: nunquam tam vehementer eum Senatu consociati fuistis: nec mirum; agitur enim, non qua conditione victuri; sed victurine simus, an cum supplicio ignominiáque morituri. Et, Non est vobis res, Quirites, cum scelerato homine atque nefario, sed cum immani tetráque bellua, quæ, quoniam in foueam incidit, obruatur.

Et quænam est vehementia, nisi ista est? quæ faces? quod incendium? Demosthenis quidem fulgura (quando Cassio Longino ita libuit comparare) volant, & euanescunt: at Latini Oratoris ignes ardent, & crescunt in immensum.

e Vterque deinde in exponendis præsidiis, ad bellum gerendum necessariis, iuxta rerum & temporum statum valdè prudens est: quam quam Cicero plus habet magnificentiæ & alacritatis: vt [Concurritur vndique ad commune incendium restinguendum.] Veterani quidem primi, Cæsaris auctoritatem sequuti, conatum Antonij repulerunt: pòst eiusdem furorem

furorem Martia legio fregit: Quarta afflixit: & cætera.

Qualis vterque in obiurgationibus. Demosth. nimis austerus & dicax in suos. Demosth. Phili. 1. n. 15.

In obiurgationibus verò & reprehensionibus, longè dissimiles sunt. Demosthenes enim, vt austerioris ingenij, cuius gratia vulgò Argas (feri serpentis nomen est) dicebatur, vbique fermè adhibet cauterium, promiscuè omnes amarulenta quadam dicacitate & sarcasmis fugillans; vt Philippica 1.

DEMOSTHENES.

Ἦ βούλεσθε, εἰπέ μοι, περιιόντες, ἀλλήλων πυνθάνεσθαι, τί νεώτερον ἀγορᾷ λέγεται τι καινόν; τί γένοιτο γὰρ καινότερον ἢ Μακεδὼν ἀνὴρ Ἀθηναίους καταπολεμῶν, καὶ τῆς Ἑλλήνων ἀρχῆς; τέθνηκεν Φίλιππος· οὐ μὰ Δί', ἀλλ' ἀσθενεῖ. τί δ' ὑμῖν διαφέρει; καὶ γὰρ ἂν οὗτος τι πάθῃ, ταχέως ὑμῖν ἕτερον Φίλιππον ποιήσετε.

Num vultis, circumeuntes, alius alium in foro percontari: age, dic mihi, nunquid affertur noui? ecquid magis nouum quàm vir Macedo subigens Athenienses, & Græciæ imperans? Deinde alius dixit, mortuus est Philippus. Alius: haud quidem, sed per Iouem ægrotat. Quid ad vos? si quidilli humanitus acciderit, vos alium statim Philippum vestra socordia facietis.

Ita increpat desides & curiosos Athenienses, grauiter quidem, & magnificè: itaque mihi videtur in istis, quasi in elemento suo, dominari. Et eadem Philippica num. 54.

Grauis oratio Demosthenis: in increpationibus, quasi in suo elemento, dominatur.

Ὥσπερ οἱ βάρβαροι πυκτεύουσιν, οὕτω πολεμεῖτε Φιλίππῳ· καὶ γὰρ ἐκεῖνον ὁ πληγείς, ἀεὶ τὸ πληγὲν ἔχει· κἂν εἴ τις αὐτὸν παίοι τις, ἐκεῖσε εἶσιν αἱ χεῖρες. προβάλλεται γὰρ ἢ βλέπειν ἑαυτὸν οὗτος οὔθ' ὁρᾷ οὔτ' ἐθέλει. Vt barbari pugiles dimicare solent, ita vos bellum geritis cum Philippo. Ex iis enim is qui ictus est, ictui semper inhæret: quòd si eum alibi verberes, illò manus transferet: ictum autem depellere, & contra intueri, neque vult, neque scit.

Et Philipp. 3. num. 3. apertè innuit, talem esse rerum statum, vt si quisque pro virili conaretur omnia disperdere, nihil omnino peius fieri posset.

Ὥστε δέδοικα μὴ βλάσφημον μέν τι πῶσιν, ἀλλ' ὅμως ἐρῶ. εἰ γὰρ λέγειν ἅπαντες ἐβούλοντο οἱ παρεσκευασμένοι, καὶ χειροτονεῖν ὑμῖς, ἃ μὴ φυλάττεται ἔμελλε τὰ πράγματ' ἔξειν, οὐκ ἂν ἡγοῦμαι ῥᾳδίως χείρω νῦν διατεθῆναι.

Hæc ad Demosthenis planè ingenium dicta, grauia illa quidem, sed quæ non semper ita prosunt: pauca enim ingenia sic tractari volunt, nisi sint seruilia. (Cicero aliam viam ingreditur:) si enim personas honore & reuerentia dignas, obiurgando alloquatur, dici non potest quàm honestè & considerate faciat, vbi præsertim emendare vult, & corrigere, non frangere. Admirabilis mihi videtur inter cæteras illa reprehensio, qua M. Antonium & Dolabellam nondum desperatos, obiurgat. Postquam enim Antonij præclara facta, diserta & illustri oratione commemorauit, sic increpationem aggreditur.

CICERO.

Cic Phil. Increpatio mitis & honesta.

Vnde igitur subitò tanta mutatio? non possum adduci vt suspicer te pecunia captum (tangit rem acu, & caussam morbi indicat, sed quàm prudenter) licet, quod cuique libet, loquatur, credere non est necesse; nihil enim vnquam in te sordidum, nihil humile cognoui; quanquam solent domestici deprauare nonnunquam; sed noui firmitatem tuam: Atque vtinam culpam, sic etiam suspicionem vitare potuisses, &c. quæ fusè prosequitur. Quid hac oratione grauius, mitius, prudentius?

(Ad Dolabellam verò) Sed, per Deos immortales, te enim intuens, Dolabella, qui es mihi charissimus, non possum de vtriusque vestrûm errore reticere: Credo enim, vos homines nobiles, magno

Digitized by Google

quædam ſpectantes, non pecuniam, vt quidam nimis creduli ſuſpicantur, quæ ſemper ab ampliſſimo quoque clariſſimóque contempta; non opes violentas, & P. Romano minimè ferendam potentiam: ſed claritatem ciuium & gloriam concupiſſe. Dicerem, Dolabella, qui rectè factorum fructus eſſet, niſi te præter cæteros pauliſper expertum viderem, (&c. ô Suadam!)

At verò vbi vult, ſeuerè aculeos reprehenſionis diſtringit, vt in Q. Fuſium Calenum, qui bellum aduerſus Antonium diſſuadebat: Philipp. 8. & 10. Animaduerte vt pugnat, vt denſè glomerat argumenta, vt hominem calefacit.

Increpatio grauis, & plena libertatis.

Quæ cauſſa iuſtior belli gerendi, quàm ſeruitutis depulſio? niſi fortè hoc ad te non putas pertinere, quòd te ſocium fore ſperas dominationis Antonij. In quo bis laberis: primùm, quòd tuas rationes communibus anteponis: deinde, quòd quidquam ſtabile aut iucundum in regno putas. Non, ſi tibi antea profuit, ſemper proderit. Quinetiam memini, de illo homine queri ſolebas (Cæſarem intelligit) quid te facturum de bellua putas? Atqui ais, eum te eſſe qui ſemper pacem optaris: ſemper omnes ciues volueris ſaluos: honeſta ratio; ſed ita, ſi bonos & vtiles reip. ciues; ſin eos qui natura ciues ſunt, voluntate hoſtes, ſaluos velis; quid tandem intereſt inter te & illos? Et ampliſſimæ tibi fortunæ ſunt, ſummus honoris gradus; filius, vt audio, & ſpero, natus ad laudem: cui Reip. cauſſa faueo, tum etiam tua. Quæro igitur, eum Brutine ſimilem malis, an Antonij? ac permitto, vt de tribus Antoniis eligas, quem velis: Dij meliora! inquis: cur igitur non iis faues, quos laudas, quorum ſimilem filium tuum eſſe vis?

Hæc habent ſuum abſinthium: nec vehementiora ſunt quæ dicuntur à Demoſthene, Philippica 3. contra eos qui bellum aduerſus Philippum retardabant, cùm eoſdem nominat ἀνθρώπους μισθωτοὺς, ὧν οὐδ' ἀριθμῆσαι ῥᾴδιον οἷς ἐκεῖνα πιοῦσι, λέγειν κἀγὼ κἀμοὶ, καὶ γλαῦκα κἀγλαυκίσκον καὶ δρυοκολάπτην· καὶ οὐχὶ τοῦτό που δεινὸν ἡγοῦμαι ὑμᾶς δεινόν, &c. quæ ne ſtilla quidem aquæ dulcis leniuntur. Demoſth. Philipp. 3. n. 56.

N. N.

a *Nullæ Ciceronis orationes melius cum Demoſthenicis comparãtur quàm Philippicæ: quibus à ſimilitudine Demoſthenis, nomen eſt inditum.*

b *Vterque bellum ſuadet ab indignitate perſonæ; à qua nefas tantam & tanti populi violari maieſtatem.*

c *Vterque hoſtem vlciſcendum, non formidandum, graviter oſtendit; ſed alacriùs Cicero.*

d *Vterque in ſimili cauſſa bellum ſuadet, & paribus rationibus: at Cicero magis eſt incenſus.*

e *Vterque in exponendis ad bellum gerendum præſidiis valdè prudens: ſed Cicero magnificentior, & alacrior.*

COMPARANTVR IN genere iudiciali.

CAPVT LXV.

IN forenſibus cauſſis magnum vterque tenuit imperium, magnum triumphantis eloquentiæ reliquit monumentum. Eſt in iis Demoſthenes callidus, acer, vehemens: Cicero plus interdum habet redundantiæ, & excurſionis: in omnibus alioqui ſublimis, & magnificus; atque vbi pugnandum eſt, plenus ſpiritus & alacritatis.

In accuſando vterque velox, pugnax, animoſus, ſed in cauſſis grauioribus eminet Ciceronis ardor; quod facilè comperiet qui nonnulla ex Verrinis cum oratione Demoſthenis contra prævaricationem Legatorum, pari fermè argumento, comparare volucrit.

Digitized by Google

Contumelia in duas puellas à Demosthene & Cicerone pariter stylo descripta.

Quale est illud de contumelia in duas puellas; cùm vtriusque sollicitatur pudicitia; illius, ab Æschine; huius, à libidinum Verris prægustatore; idque in conuiuio.

DEMOSTHENES.

Orat de falsa legat. nu. 354.

Ἐπεὶδὴ ἦκον εἰς τὸ πίνειν, οἶσθα πᾶς Ὀλυνθίαν γυναῖκα, εὐτρεπῆ μὲν, ἐλευθέραν δὲ καὶ σώφρονα· ὡς τὸ τέλος ἐδήλωσε τοῦτο. τὸ μὲν πρῶτον οὕτως ἠνάγκαζον πίνειν ἀκράτῳ καὶ πρόμαν ἀναγκαῖον οὕτως ὡς δὲ τὸ πρᾶγμα, καὶ διεθερμαίνετο, κατακλινεῖσα καί τι, καὶ ᾄδειν ἐκέλευον· ἀδημονούσης δὲ τὸ ἀνθρώπου, καὶ οὔτε ἰδιωτικοῦσης οὔτ' ἐπιστομούσης, ὕδειν τὸ πρᾶγμα ἔφασαν οὗτοι καὶ ὁ Φρύνων· καὶ ἦν ἀνεκτὸν εἶναι τοῖς ἐχθροῖς τὸ καὶ ἀλιτηρίων Ὀλυνθίων αἰχμάλωτον οὖσαν πυθέσθαι. καὶ, κάλλ' παῖδα, καὶ ἁπάντων φερίστου, εἶπεν. ἦκεν οἰκέτης ἔχων ῥυπῶσαν, καὶ πιπωκότων, οἶμαι, καὶ μικρῶν ὄντων τῶν παροξυνόντων, εἰπούσης τι καὶ διαχρυσώσης ἐκείνης πιεζόμενος τὸν χιτωνίσκον ὁ οἰκέτης, ξαίνει τὸν νώτου πολλὰς πληγάς. ἐγὼ δ' αὐτῆς οὔσης ἐπὶ τῷ κακοῦ, καὶ τῷ πράγματος, ἠγανάκτησα πρός τε τὸν ἄνδρα τὸν ἑταιρικλεῖ, καὶ τὸν τρόπον τῆς ἀπαιδίας. καὶ εἰ μὲν ἐκεῖνος ἀφείλετο, ἀπώλετ' ἂν παρανομῶν. Καὶ δὴ ὁ παρανία τὸ καθάρματος τυτυὶ δεῦρ'. Deinde exclamat: Καὶ τοιαῦτα σωφρόνως ὁ ἀκάθαρτος οὗτος, παμόνοι ἐλέγχῃ εἰς ἡμᾶς; Diserta quidem ista criminis expositio.

Vt autem ad paucula ventum est, introducit is mulierem quandam Olynthiam, formosam quidem illam, sed ingenuam, & modestam, vt exitus declarauit. Eam primùm bibere paulatim cogebant. Vt autem res satis calere visa est, assidere atque etiam canere iusserunt: æstuante muliere, vt quæ neque vellet, neque sciret; contumeliam id factum, minimè ferendam, dicunt, vt captiua à Diis inimicis, & nefariis Olynthiis, delicias faceret. Age, voca seruum, inquit, & lorum aliquis afferat. Præsto est seruus, scuticam gestans; ipsis verò benè potis, & iracundis, iubentibus, mulieri nequicquam lacrymanti direptâ & lacerată tunicâ, crebras tergo plagas ingerit. Tum sui impos præ dolore & timore mulier, subsiliens, ad Iatroclis pedes prouoluitur, mensámque subuertit. Quòd nisi is eam eripuisset, interfecta esset in illa ebrietatis insania, ita temulentia istius imputi crudelis est: (sequitur deinde exclamatio:) Et cùm talium sibi criminum conscius sit scelestus ille, nos aspicere audebit?

CICERO.

Charactere similia sunt quæ narrantur 5. Ver. num. 63. de filia Philodami.

Maturè veniunt, discumbitur, fit sermo inter eos, & inuitatio vt Græco more biberetur, hospes hortatur, poscunt maioribus poculis, celebratur omnium sermone lætitiáque conuiuium. Postquam satis res Rubrio calere visa est: Quæso, inquit, Philodame, cur ad nos filiam tuam non intro vocari iubes? Homo, & qui summa grauitate, & iam id ætatis, & parens esset, obstupuit hominis improbi dicto. Instare Rubrius: tum ille, vt aliquid responderet, negauit moris Græcorum, vt conuiuio virorum accumberent mulieres. Hic tum alius, ex alia parte: Enimuero ferendum non est, vocetur mulier, &c. quę in narratione fusiùs prosequuti sumus. Vbi quæ sequuntur de supplicio etiam Philodami, vt magnitudine rei, sic etiam orationis amplitudine, apud Ciceronem admirabilia sunt. Inuenitur certè etiam in istis expositionibus Demosthene γεφυρισταί. At iam in exagitatione criminum quantus est! quàm sublimis? Confer nunc exclamationem Demosthenis, καὶ ταῦτα σωφρόνως ὁ ἀκάθαρτος οὗτος, &c. cum istis; Tantæne tuæ, Verres, libidines erant, vt eas capere ac sustinere non prouincię P.R. non nationes exteræ

De falsa legatione. n. 339.

Digitized by Google

possent? Tunc quod videris, quod audieris, quod concupieris, quod cogitaris, nisi id ad nutum tuum præsto fuerit, nisi libidini tuæ cupiditatique paruerit, immittentur homines, expugnabuntur domus? Ciuitates, non modò pacatæ, verùm etiam sociorum atque amicorum, ad vim atque ad arma confugient, vt ab se atque à liberis suis legati P. R. scelus atque libidinem propulsare possint? Et tamen vtrique erat idem campus in legatum libidinosum, & in libidine crudelem, & in conuiuio cruentum.

Iam Midiana oratio, quæ extat de alapa, satis fusè scripta, & in qua, præter morem modúmve calere videtur Demosthenes; qualis demũ censebitur, licèt inter iudiciales Demosthenis nobilissima, si cum Verrinarum particulis comparetur? Intendit homini locupleti, & apud suos imprimis copioso, litem, quòd ab eo in Orchestra pugnis affectus fuisset; & ideo vult, non vna morte sed pluribus condemnari. Hominis quidem fastum, mollitiem, petulantiam & cætera huiusmodi satis acriter exprimit, atque insectatur, vt his verbis, *παίτας γὰρ ὑμᾶς εἰδέναι νομίζω τὴν πρόπτην ταύτην, καὶ τὴν ἀσέλγειαν, καὶ τὴν ὑβριστείαν τὴν τοῦ Κίτου, καὶ τὴν ἀπορίαν, ἃ δεῖ ἐγγενῆ καὶ σύντροφον τοιοῦτόν τινα ποιεῖν καταπύστου τινός. τὸ γὰρ ἐπ' ἐξουσίας καὶ πλούτου, πονηρὸν εἶναι, καὶ ὑβριστὴν, πῖχός ἐστι πρὸς τὸ μισεῖν αὐτὸν ἅπασιν ἀνθρώποις.*

Demosth. in Midiam, num. 252.

Hominem ita describit superbum, nefarium, impium, omnium contemptorem, & diuitijs, quasi propugnaculis scelerum, fretum. Hæc, aut certè ea quæ contra Androtionem scripta est oratio, si cum Verrinarum, inquam, particulis, in quibus ipse Verres, vt improbus, & contemptor, & diues describitur, conferantur, sanè inuenientur *μικρὰ διάφορα*. Quid de tot improbitatis descriptionibus accuratissimis dicam, quæ sparsæ sunt in Cluentiana 39. pro Sylla 70. 71. 76. pro Sextio 16. 17. in Vatinium 18. 19. 20. quæ si comparentur, ostendent quantum in exaggerandis criminibus Tullius sit potentior. Illud vnum, quàm rotundè, quàm celsè, quàm ingeniosè collegit?

Nulla Demosthenis accusatio cum Verrinis comparanda.

Non enim furem, sed ereptorem: non adulterum, sed expugnatorem pudicitiæ: non sacrilegum, sed hostem sacrorum, religionúmque sacrarum: non sicarium, sed crudelissimum carnificem ciuium, sociorúmque in vestrum iudicium adduximus, vt ego hunc vnum eiusmodi reum, post hominum memoriam, fuisse arbitrer, cui damnati expedirent. Vbi collectio criminum Midiæ, cui fermè eadem, maximè impietatis, sacrilegij, crudelitatis facinora obiiciuntur, habet hoc artificium? Quid si Neæra flagitiosissima mulier, maximè verò, vbi Demosthenes eam vehementiùs accusat, num 171. comparetur cum Ciceronis Sassia, cuius extat accusatio pro Cluentio? vterque versatur in pari argumento, in inspectanda scilicet famosa libidine, & flagitijs: quantum superet Latinus orator, Græci ipsi iudicent, qui Neæram continuò dicent, non à Demosthene, sed aliqua Demosthenis sinua fuisse conscriptam.

Cic. Ver 3. Longe grauiùs Cicero Sassiam, quã Neæram Demosth. insectatur.

Iam querimonias & conquestiones longè grauiùs, vt ad commiserationis affectus, non factus sed natus, tractat Cicero. Quanquam alapam sibi inflictam valde conqueritur, & lamentatur Demosthenes contra Midiam. *Καίτοι ἐγὼ τοῖς Διονυσίοις τὴν παρασκευὴν, καὶ τὸ σῶμα, καὶ τὰ ἀναλώματ' ὑμεῖζω νεῶ τούτοις εἰς ἐπίκι, ἐπεῖτά τε καὶ τἄλλα πάντα, τὴν τελετὴν, τὸ ἦθος, τὴν ὀπτηρίαν, τὰς ἡγεμόνας· εἰ γὰρ ἐν ᾧ ἐπιβουλεύσει, κατόρθωσεν, ἅπαντων ἂν ἀπεστερήμην ἐγὼ, καὶ μικρὰ παρῆκα ὠφελεῖσθαι οἴκοι μοι.* Ac tum

Demosth. in conquestionibus, & miserationibus multis partibus à Cicerone obruitur Demosth. in Midiam.

Digitized by Google

quidem Bacchanalibus ornatum, & corpus sumptusque meos læsisse: nunc verò his quæ moliebatur, & struebat, tum illa tum cætera omnia, tum vrbem, tum familiam, tum ius honorum, tum fortunas, tum spes. Nam si vnæ eius insidiæ successum habuissent, omnibus his fuissem spoliatus ego, nec domi sepeliri mihi licuisset. Et omnes illi fluctus ad vnam alapam concitati? Quanto grauiùs Cicero pro Domo, pro Milone, pro Flacco, pro Sextio, & suas & amicorum iniurias conqueritur? Vel illud vnum 4. in Catilinam, quàm dulci maiestate dictum? Mihi quidem si hæc consulatus conditio data est, vt omnes acerbitates, omnes dolores, cruciatúsque perferrem; feram non solùm fortiter, sed etiam libenter. dummodo meis laboribus vobis populóque Romano dignitas salúsque pariatur.

Qualis vterq; in petitionibus, & honorũ contentionibus.

In defensionibus, petitionibus, honorum contentionibus, & cæteris similibus, est vterque instans sibi, & vehemens; in illis tamen orationibus, quæ extra reatus sordes excurrere paulo liberiùs permittunt, longè iucundior est M. Tullius, vt qui grauem & amœnam data occasione liberalium artium spargit eruditionem, qua auditores mirificè exhilarat, & (quod aiunt) marinam auditionem fluuiali abluit sermone, ἁλμυρὰς λόγους γλυκέσιν ἀποκλύζει ῥεύμασιν. Comparetur Leptines Demosthenis, in quo pro honoribus & immunitatibus filij Chabriæ Imperatoris disceptat, cum ea parte Philipp. V. quæ est de imperio & honoribus iunioris Cæsaris. Quàm ardenter illic Cicero pugnat, quàm grauiter, quanto rationum & sententiarum pondere? Comparetur illa σύγκρισις Demosthenis & Æschinis, quæ scripta inuenitur in oratione pro Corona. 437. (nobilissimum fermè omnium Demosthenis opus, cum comparationibus Muræna, & Seruij, Imperatoris & Iurisconsulti: Cõsulatus Ciceronis & Pisonis: Cæcilij denique & Ciceronis in diuinatione; inuenietur M. Tullius, si non ita austerus, ac Demosthenes, neruosus tamen, subtilis, acer, etiã cùm est laxus, & copiosus, ingenij verò gratia, festiuitate, facilitate inimitabilis.

Comparentur in partibus oratonis.

Quod ad orationis partes attinet, exordia vtrique maximè in maioribus caussis grauia sunt, & magnifica; nescio tamen quo pacto Ciceronis initia, ex morum, opinor, amabilitate liquidiùs influunt in amicos, mentésque & pectora firmiùs sibi deuinciunt. Contrà Demosthenis persæpe sunt austera, rigida, querula, obiurgatoria, quibus auersionem potiùs animorum quàm propensionem ingenerare suis auditoribus possit.

Narrationes habet vterque valde puras, subtiles, pellucidas; quod ex ea Demosthenis, quæ à me superiùs citata est, licet agnoscere. At verò Cicero præter limatam perspicuitatem, elegantiam, dexteritatem, etiam aliquos imprimit aculeos, quibus sine vllo epiphonemate, aut exaggeratione, possit motus elicere. Est enim admirabilis imaginum artifex; in quibus magnam eloquentiæ partem sitam atque collocatam arbitror. Atque vt erat ipse φαντασιώδης & διαγώσιος φύσεως, ita res concipit vt sunt, ita exprimit, vt concepit, ita incendit, vt ipsemet est incensus, & flagrans: maximè verò vbi res crudeles & funestas exaggerat, intimos sensus tam vehementer percellit, vt ipsi qui legunt, aut audiunt, non audire & legere, sed planè interesse causlæ videantur. Talia sunt ista Philipp. 11. de morte Trebonij, quem diu excruciatum Dolabella necauerat. Ponite igitur ante oculos, P. C. miseram quidem illam & flebilem speciem, sed ad incitandos animos vestros necessariam, nocturnum impetum in vrbem Asiæ

Cicero in suis narrationibus admirabilis est imaginũ artifex.

clariſſimam, irruptionem armatorum in Trebonij domum, cùm ille miſer priùs latronũ gladios videret, quàm quæ res eſſet, audiſſet, furentis introitum Dolabellæ, vocem impuram, atque os illud infame, vincla, verbera, equuleũ, carnificem, tortorémque ſamarium: quæ tuliſſe illum fortiter & patienter ferunt.

Quæ verò de ſupplicio P. Gauij Coſſani in crucem acti leguntur vltima Verrina, quàm potentis quàm admirabilis ſunt eloquentiæ? Cædebatur virgis in medio foro Meſſanæ ciuis Romanus, Iudices, cùm interea nullus gemitus, nulla vox iſtius miſeri inter dolorem crepitúmque plagarum audiebatur, niſi hæc, *Ciuis Romanus ſum.* Deinde crux, crux, inquam, infelici & æruminoſo comparabatur. O nomen dulce libertatis! ô ius eximium noſtræ ciuitatis! ô lex Porcia legéſq; Semproniæ! ô grauiter deſiderata, & aliquando reddita plebi Romanæ tribunitia poteſtas! Huccine tandem omnia reciderunt, &c. quorum nec vmbram quidem aut veſtigium habet Demoſthenes, ita viri ingenium erat à miſerationibus alienum.

Cicero in confirmationibus plus habet excurſionis, & verisimilitudinis, non tamẽ vbique.

In confirmationibus nimis aliquando excurrit (hoc enim fatendum eſt) & in veriſimilibus ludit argumentis M. Tullius. Demoſthenes vt plurimum magis callidus & preſſus, & acer eſt. At verò vbi Ciceroni libet, circuitus omnes ſuccidere, denſiúſque pugnare, vt in Philippicis, cùm de bello & pace, de honoribus Cæſaris agitur, nihil illo vehementius, nec in hac parte Demoſthenis virtuti cedit.

Iam peroratio, quæ corona eſt eloquentiæ, maximè verò ratione illius partis quæ vim amplificationémque continet, Ciceronis tota eſt; hanc illi omnes communi conſenſu oratores tribuerunt; & nemo tantum illi honorem, qui modò iudex æquus fuerit, denegauit.

COMPARANTVR IN *inuentione, diſpoſitione, elocutione.*

CAPVT LXVI.

IN inuentionibus quidem & diſpoſitionibus duo ſummi oratores, vel Quintiliano teſte, maximè congruunt: quanquam Demoſthenis inuentio forenſium rerum limitibus, in quibus ipſe acutus erat, & ſagax, ſepta continetur, quos ille vix audet excedere, ne in alijs hoſpes & imperitus videatur. Ciceronis verò fœcundum & multiplex ingenium, omnia diſciplinarum genera peruagatum, longè vberiores inueniendi fontes in multis expromit. Diſpoſitio porrò, quanquam vtrique prudens, Latina tamen plus habet lucis, gratiæ, ſplendoris. Elocutione ambo, & id quidem in triplici figura præſtantes extitere; Romanus certè eò felicior, quò plus habet ingenij quàm artis: liberè enim dicendum eſt: quod Græci ipſi non negarint. Demoſthenes, qui octies Thucydidem ſua manu deſcripſerat, non nihil inde traxit moroſæ auſteritatis, & nimis putidæ diligentiæ, quę ingenuum ſtyli florem & lumen extinguit: quis non videt enim iſta eſſe nõ nihil detorta, violenta, quæque Thucydidem oleant? Πολλῶν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, λόγων γιγνομένων, ὀλίγου δεῖν καθ' ἑκάστην ἐκκλησίαν, περὶ τῶν Φιλίππου, ἀφ' οὗ τὴν εἰρήνην ἐποιήσατο, οὐ μόνον ἡμᾶς ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας ἀδικεῖ καὶ πάντων τοῦ οἴεσθ' ὅπου φανήσεται γ' ἂν εἰ καὶ μὴ ποιοῦσι τοῦτο, καὶ λέγειν (δεῖν) καὶ πράξεσιν ἅπασι παρασκευὴν ὅπως ἐκεῖνος παύσεται ἃ ὕβρικεν καὶ δίκαια δώσει, &c.

Eloquutio Demoſth. plerumque auſtera & Thucydidea. Demoſth. Philipp. 3.

Hæc ſi ex meo ſenſu reprehenderem temerarius eſſem. ſed loquor ex mente Dionyſij Halicarnaſſei, qui Demoſthenis laudator eſt, & admirator perpetuus; hanc tamen elocutionem affectatam, otioſam, præpo-

Dionyſ. Halicarn. in lib. de grandiloquentia Demoſthenis. Aſpaſius quoq; Rhe-

Digitized by Google

sor, exordiũ orationis aduersus Leptinẽ vt minus accuratũ castigauit.

steram agnoscit, & ipse Demosthenis stylum reformans, ita inuertit: πολλῶν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, λόγων γεγενημένων κατ' ἐμοῦ τὸν ἀγῶνα τοῦδε τὸν κίνδυνον, περὶ οὗ νῦν ἀδικεῖ Φίλιππος τὸν ἡμᾶς τε καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, ἀφ' οὗ τὴν εἰρήνην ἐποιήσατο. Addo quòd verbis plerumque obscuris & longiusculè translatis oblectetur in oratione contra Medontem, quæ citatur ab Harpocratione; dixit δεκατῦσαι παρθένον, decimare virginem, quod est, consecrare, & initiare, ducta inde metaphora, quòd decimas diis offerrent. Opus fuit Didymi cõmentario ad hoc verbum intelligendum, qui de eius significatione librum cõscripsit. In oratione de falsa legatione habet διακωδωνίζειν pro ἐξετάζειν. Διακωδωνίζειν, propriè est campana personare. Dixit autem pro eo quod est, explorare, quia pugnaces coturnices, campanæ sono explorare solebat antiquitas, vt notauit Aristarchus; in vsum postea dimanauit, & ciuitate Græca donatum est; audax tamen est, & à communi consuetudine detortum. Similiter pro exitio, βάραθρον, quo specus propriè significabatur, & terræ hiatus, in quem fontes apud tribum Hippothoontidem deuoluebantur: Voraginem magis probat Cicero, quàm Charybdim, aut barathrum patrimonij, & similia; vix inuenias vllum ex decem primis oratoribus, qui ita locutus sit. In oratione contra Aristocratem, τὸ αἰδοῖον λιμένος, καλῶς, βαίνων ἐπὶ πρῶραν pro hominis captura, καλῶς pro recenter capto, contra Aristogitonem: quod poëtis & historicis condonandum quidem est, apud oratores non satis vsurpatum. Quale est illud in prima contra Coronam, quæ citatur ab Harpocratione. Ἀντλοχόῳ τῷ πρωτοζώνῃ ἴσα βαίνων ἐκάθιον. Item pro Ctesiphonte, πεδεῖζειν, &, Ἥρως Ἄλιος, Ἄλιος Ἥρως; quæ verba in obscuris mysteriis vsurpata satis audacter, apud superstitiosum populum trahit in iocum, & ἐκφυσήματα & γύλλατα, quæ Didymo atque Aristarcho faceſsunt negotium, & cætera similia infinita, de quibus disceptant Grammatici.

Demosth. audax dictio.

δεκατῦσαι παρθένον, quod sic apud Demosth.

Διακωδωνίζειν.

ἀδοῖον λιμένος, καλῶς, βαίνων ἐπὶ πρῶραν.

Præterea in accentibus dictionum voluit nonnihil innouare, cùm Ἀντλοχόῳ pro Ἀντλοχοῦ, omnibus reclamantibus pronuntiaret; ex quo meritò ab Atticis auribus, quæ istam nouitatem probare non poterant, redargui meruit.

Nouator accentuum Demosth.

At Cicero nobilis locutor, vt appellatur à Diuo Augustino, tantam & tam germanam habuit Latinitatis puritatem, vt cæterorum omnium norma extiterit, & posteris perpetuum incorruptæ linguę reliquerit monumentum: nisi quis fortasse voces aliquas, quas de indusia eruditis ad Atticum epistolis, aut etiam versibus immiscuit, ad censuram vocet oratoriam; quæ ab eo vt oratore minimè dicta sunt, nec tamen sine vsu & exemplo sunt prolata.

Quod ad figuras & dicendi lumina attinet, multò plura eadémque illustriora sunt in Cicerone: Nam quæ à Demosthene videntur inchoata, leuiúsque pertexta, apud Latinum oratorem numeros omnes; & quasi cumulum capiunt perfectionis. Dionysius Longinus laudibus effert in cœlum ὁμοιωτικὸν χῆμα Demosthenis, quo defunctorum in Marathone animas imploranit, & per eas dem iurauit. οὐ μὰ τοὺς ἐν Μαραθῶνι πρωτεύσαντας. Videtur, inquit, Demosthenes diuino spiritu afflatus in hanc figuram erupisse. Quasi verò Eupolis non hoc ipsum ante Demosthenem dixerit in comœdia:

Compatantur in figuris.

οὐ γὰρ μὰ τὸν Μαραθῶνι τὸν ἐμὸν μάχῃ, χαίρων τις ἂν τῶν τοὺμὸν ἀλγεινὸν κέαρ.

Laudatissima Demosth. figura ab Eupoli expressa Demosth. pro Ctesiphonte. Cicer. in Milon.

Sit illud vehemens, tamen ad motum concisum est: quanto illud Ciceronis amplius, qui non tantùm animas mortuorum sed tumulos, & aras, & templa, & lucos obtestatur? Vos enim Albani tumuli, atque luci, vos, inquam, imploro, atque obtestor, vósque Albanorum obrutæ

Digitized by Google

aræ, sacrorum P. R. sociæ, & æquales. Quæ splendidè & grauiter supra Demosthenem figurata.

Deinde affertur illa ab eodem Longino σχημάτων ἀποστροφῆς, seu apostrophe contra Aristogitonem, vt ingens vehementiæ & grauitatis exemplum. Καὶ οὐδεὶς ὑμῶν χαλεπαίνει οὐδ' ὀργίλως ἔχων φαίνεται ἐφ' οἷς ὁ βδελυρὸς οὗτος καὶ ἀναιδὴς ἀνθρωπος οὑτοσὶ βιάζεται τοὺς νόμους; ὅς, ὦ μιαρώτατε πάντων τῶν ὄντων ἀνθρώπων, κεκλεισμένης δὲ σῆς παῤῥησίας οὐ κλείθροις οὐδὲ δύξεσι, εἴ πως τοιαῦτ' ἄν τις, ἀλλὰ τοσούτοις καὶ τηλικούτοις ὁπλίμασι, καὶ τούτων παρὰ τῇ θεῷ κειμένων, εἰς τὸ ἔνδον τούτων βιάζῃ; [Et nemo vestrûm succensere, atque iratus videbitur iis quibus execrandus ille & impudens homo leges violat? (qui) ô pessime omnium hominum, conclusa iam tua audacia, non clathratis foribus, quas fortè quis aperuerit, sed tot & tantis multis, quæ ad ædem Deæ collocatæ sũt, etiam intra hæc vim moliris?] Quoties Cicero cuiusdam motus impetu abreptus intercidit narrationes, mutat personas, vt, Hæc sunt carnifex, sepulta in gremio consulatus tui, persequere connexos hisce funeribus dies. Et Philipp. 2. At ideo ædes etiam, & hortos, quæ narratiuè erant inchoata; statim imperfecta adhuc sententia relicta, præ animi æstu & feruore conuertit sermonem ad Antonium: O audaciam immanem! tu ingredi illam domum ausus es? tu illud sanctissimum limen intrare, tu illarum ædium Diis Penatibus os impportunissimum ostendere? &c. Planè robusta, grauia, incensa, quibus nihil simile apud Demosthenem reperies.

Demosth. contra Aristog. 1. n. 38.

Cicer. in Pisou.

Laudatur item illa imago, & descriptio Procerum Philippi & Alexandri, quæ est in nobili oratione pro Ctesiphonte: Ἄνθρωποι μαχεῖοι, καὶ ἀλλάττοντες, καὶ κόλακες, ἀκροπελασμένοι τὰς ἑαυτῶν ἐκάστοι παρείδας, ἐλευθερίαν ἀσκοῦντος, ἀφεστηκότι Φιλίππου, νυνὶ δὲ Ἀλεξάνδρου, τῇ γαστρὶ μετροῦντες καὶ τοῖς αἰδοίοις τὴν εὐδαιμονίαν. Sed quota portio nobilissimæ illius descriptionis Catilinarij exercitus collecti, ex senibus desperatis, ex agresti luxuria, ex rusticis mendiculis, ex decoctoribus, ex iis qui vadimonia deserere, quàm illum exercitum, maluerunt, &c. vbi varios variè suis coloribus pingit. Ad summum rara illa & admirabilis figura, quæ est in eadem oratione de Corona, & laudatur ab Hermogene: ἀλλ' εἶπον μὲν ταῦτα, ἀλλ' ἤγειρα δή, οὐδ' ἤγειρα μέν, ἀλλ' ἐπρέσβευσα δή, οὐδ' ἐπρέσβευσα μέν, ἀλλ' ἔπεισα δή. Num verò apud Ciceronem illustriot? Neque verò se populo solùm sed etiam senatui tradidit: neque senatus modò, sed etiam publicis præsidiis & armis: neque his tantùm, verùm etiam eius potestati, &c. Sed de his pleniùs in tractatu de figuris.

COMPARANTVR IN *actione, & successu eloquentiæ.*

CAPVT LXVII.

DEmosthenis quidem & Ciceronis orationes, quæ literis extant consignatæ, multis iudicium, actio quæ cum ipsis interiit, omnibus desiderium reliquit: quam si exaratis eloquentiæ monumentis imprimere potuissent, minùs laboraremus. Cõstat, Demosthenis actionem initio satis infelicẽ, populóque Atheniensi inuisam fuisse. Ex quo cũ semel explosus è foro domum se obuoluto capite & mœsto animo reciperet, secutus est eum Satyrus mimus, à quo comiter appellatus, & de suo mœrore interrogatus, lamentari cœpit, se omnium oratorum laboriosissimùm esse, & infelicissimum, qui cùm vigorem corporis in exercitationibus eloquentiæ penè consumpsisset, pastoritia fistula exciperetur à populo; Nautæ verò temulenti suggestum tenerent, & regnarent in foro. Quo audito Satyrus petijt num aliquos Euripidis,

Plutarch. in Demosth.

Digitized by Google

Euripidis aut Sophoclis versus teneret memoria: Et perbellè, inquit Demosthenes; mox cum recitantem audiuit, vocémque inconditam, & vultum & gestum oratoris reformauit, finxítque in melius: ex quo non mediocrem actionis fructum Demosthenes est consequutus. Quantam sibi vim faceret, declarant illa, quòd indecorum humeri motum suffixo veruculo coercuerit: quòd se in spelunca, dimidia parte capitis rasa, ad fouēdam laboris assiduitatem abdiderit, quòd Neoptolemo mimo decem millia drachmarum dederit, vt integros verborum ambitus vno spiritu pronuntiaret: quòd denique calculis ore insertis sæpe multùm ac diu loquutus fuerit. Hæc quidem naturæ parum felicis indicia extiterunt.

Valer. Max. lib. 8. cap 7. Demetr.

Ciceroni promptior vis & alacritas fuit, nisi quòd laterum imbecillitate nonnihil initio laborauit: quod continua exercitatione in eloquentiæ puluere tritus, ita emendauit, vt inter omnes oratores, si quando multi dicerent, ad perorationem, in qua vehementiores essent emissiones, & vox contentior reseruaretur. Vsus illi cum Roscio Comœdo, & Æsopo tragœdiarum actore, non parum contulit ad actionem, sicut Demosthenis satyrum perutilem fuisse nouerat. Credibile est certè ambos oratores tanto & tam acri studio, continuáque exercitatione, à qua non honorum decursus, non ætatis flexus auocabat, ad summam agendi laudem efflоruisse: Cùm præsertim ad vtrumque audiendum, magni ex Græcia totáque Italia concursus fierent. Verùm vt in alto quoque mari grandiora piscium corpora visuntur: sic M. Tullius cùm id nactus esset imperium, quod iisdem quibus orbis regionibus erat definitum, ipséque per omnia honorum curricula decucurrisset, ad illud tandem dignitatis fastigium deuenisset, quod nomine Consulatus, re ipsa Dictatura extitit, longè vberiores atque illustriores eloquentiæ successus reliquit, quàm Demosthenes; cui & vrbis fortuna contractior, & morum rerúmque gestarum ratio, ad tantum gloriæ apicem deuenire non permiserunt; nisi quis fortè concitatos à Demosthene in Philippum Macedonem, tam infelici exitu, concionum fluctus, cum tot clarissimis M. Tullij rebus gestis velit comparare. Cicero, vt ipse iure prædicat, Senatum, & bonos omnes, legis Agrariæ maximarúmque largitionum metu liberauit: agrum Campanum conseruauit: potentissimis viris, qui statum reip. conuulsuri videbantur, tanquam insano torrenti se obiecit, & compressit: Antonium suum collegam cupidum prouinciæ, multa in republ. molientem, patientia atque obsequio mitigauit: Catilinæ coniurationem vnam, post septingentos fermè annos, à quibus Roma condita erat, periculosissimam atque funestissimam, extinxit, & intentata iugulis ciuitatis tela coniuratorum nefariis manibus extorsit. Et quod magnæ authoritatis fuit, Octauium Cæsarem adolescentulum exercitibus Romanis præfecit, Imperatorio titulo ornauit, Antonium Consulem eiecit, & profligauit; de cuius salute iam tunc erat conclamatum, si Augustus in fide stetisset, sed quem non potuit viuum, vltus est etiam mortuum, & Ciceronis cineres in Antoniorum perpetuum dedecus, Cæsare ipso ita dispensante surrexerunt. Concludamus hunc locum cum Plinio, Te dicente, legem Agrariam, hoc est, alimenta sua, abdicauerunt tribus: te suadente, Roscio, theatralis authori legis, ignouerunt, notatásque se discrimine sedis, æquo animo tulerunt: te orante, proscriptorum i-

Has tamen res gestas Demosth. ex ficta aliqua Macedonica historia Lucianus exaggerat in Demosth. encomio, sed nimis oratoriè imò poeticè.

Plin. lib. 7.

Digitized by Google

beros petere puduit; tuum Catilina fugit ingenium: tu M. Antonium proteripsisti. *Salue primus omnium parens patriæ appellate*, primus in toga triumphum linguæque lauream merite, facundiæ, Latiarúmque literarum parens: atque, vt Dictator Cæsar, hostis quondam tuus, de te scripsit, omnium triumphorum lauream adepte maiorem, quantum plus est, ingenij Romani terminos in tantum promouisse, quàm imperij. Cæteros comparationum locos vide in tractatu de imitatione: Nunc Ciceronem etiam cum eminentissimis alijs Græcorum authoribus conferamus.

COMPARATVR CVM Thucydide.

Cap. LXVIII.

Tres præcipuæ Thucydidis virtutes.

TRes sunt præcipuæ in Thucydide virtutes, quas Orator noster non modò accuratè est imitatus, sed etiam feliciter superauit.

Prima est ἐυγένεια, innata sensuum generositas, in quibus nihil humile, nihil demissum, nihil ad plebeiam mentem delectum: Secunda est ὑψηλότης quædam, ab ipsa scilicet generositate defluens styli celsitudo! Tertia, quæ ingenij, quasi soli, bonitatem, & sublimes inde surgentes fœtus exhilarat, illustrium verborum delectus, quem καλλιέπειαν appellat Halicarnasseus.

Vis istam generositatem in dictis intueri? audi Sthenelaidæ ad Athenienses responsum:

Thucyd. l. 1. Τοὺς μὲν λόγους τοὺς πολλοὺς τῶν Ἀθηναίων οὐ γιγνώσκω· ἐπαινέσαντες γὰρ πολλὰ ἑαυτῶν, οὐδαμοῦ αὐτῶν ὡς οὐκ ἀδικοῦντα τοὺς ἡμετέρους ξυμμάχους, καὶ τοὺς Πελοποννησίους καίτοι εἰ περὶ τῶν Μήδων ἐγίγνοντο ἀγαθοὶ τότε, περὶ καὶ ὑμῶν καλοί τινῶν, διπλασίαις ζημίαις ἄξιοί εἰσιν, ὅτι αὖ ἀγαθῶν κακοὶ γεγόασι. Equidem quid sibi Athenienses velint cum ista verbosa oratione, non intelligo: quum enim multa de suis laudibus dixerint, nunquam tamen illud sunt inficiati, à se socios nostros & Peloponesum violari. Atqui si se viros bonos bello illo Medico præstiterunt, nunc autem iidem in nos sunt iniurij, digni sunt, qui dupli pœnam subeant, quòd à bonis moribus in malos sunt delapsi.

Mira sensuum generositas in Thucy.

Hæc generosè dicta. Sed nec minùs generosa sunt multa quæ habet Tullius in Philippicis: quale est illud; At beneficio sum vsus tuo. Quamquam illud ipsum quod commemoras, semper præ me tuli: malui me tibi debere confiteri, quàm cuiquam minùs prudenti non satis gratus videri. Sed quo beneficio? quòd me Brundusij non occideris? quem ipse victor, qui tibi, vt tu te gloriari solebas, deculerat ex latronibus suis principatum, saluum esse voluisset, in Italiam ire iussisset, hunc tu occideres? Fac potuisse? quod est aliud P. C. beneficium latronum, nisi vt cõmemorare possint, iis se dedisse vitam, quibus non ademerunt?

Cic. 2. Philipp.

Nihil generosius hæc oratione fingi potest. Infinita sunt similia. Sublimitas Thucydidis maximè apparet in oratione Periclis, de non cedendo Lacedæmonijs, in Platæensium apologia, in consolatione Niciæ, ad exercitum. Vbi strenuus ille imperator, inter summas lacerati exercitus acerbitates ægrè trahens spiritum, sic incipit: Ἐπὶ μὲν γὰρ ἐκ τῶν παρόντων, ὦ Ἀθηναῖοι, καὶ ξύμμαχοι, ἡπάδε χρὴ ἔχειν· ἤδη τινὲς καὶ ἐκ δυνατῶν ἦ τοιῶνδε ἐστάθησαν. Μηδὲ καταμέμφεσθε ὑμᾶς αὐτοὺς ἅμα αὐτῶν μὲν ἧσσα ἦ ξυμφορᾶς, μὲν τοῖς παρὰ ἀξίαν κακοπραξίας, &c. Quæ Græcè, & Latinè retulimus suo loco, vbi quæ de Deo, & eius prouidentia obiter immiscet, faciunt grauem & amplam sensibus

Cic. splendor, & generositas nihil Thucydideæ concedit. Sublimitas Thucydidis.

orationem. Sed quæ ſequũtur, etiam verborum delectu, & compoſitione, planè ſunt magnifica: οἱ μὲν πολλοὶ τῶν ἐνδοξοτάτων ἐπαινοῦσι τὸ σφοδρὸν τῷ νόμῳ τοῦτον τὸν λόγον τόνδε, ὡς καλὸν ὂν τοῖς ἐν πολέμων διαπονουμένοις ἀρετὴν αὐτὸν. &c. Ciceronis verò ſenſuum celſitudo, epicherematúmque denſitas maximè in Philippicis elucet; Καλλίπεια cum illo nata eſt. Hæc illi cum Thucydide communia. At ſunt in Thucydide vitia permulta, vt animaduertit Halicarnaſſeus, quibus Ciceronis puritas nullo modo inficitur. Hic Cadmo Mileſio, Ariſtęo Proconeſio, & cæteris ſuperueniens, propriam quandã dicendi formam ab aliis non animaduerſam, primus in hiſtoriam induxit. Primùm in electione verborum, cuique genti peculiarem & obſoletam, ac peregrinam dictionem, quæ tamen in ſuo genere pulchritudinem haberet, communi ſuóque tempore vſitatæ linguæ antepoſuit. In iungendis autem atque inter ſe aptandis maioribus & minoribus particulis, grandem, auſteram, aſperam compoſitionem pro ſuaui, molli, & polita conſectatus eſt. In figuris verborum adhibendis, quibus imprimis vetuſtiores ſuperare contendebat, putidam diligentiam poſuit, vt qui totos viginti ſeptem annos in octo libris, quos ſolos reliquit, elaborandis conſumpſit. Quos certè ſurſum deorſum volutans, ſingulaſque locutionum particulas moroſiùs delimans, in eam incidit infelicitatem, ſimilibus ingeniis perquam familiarem, vt multa præpoſterè diceret, inuerteret, obſcuraret, perplexóſque & inextricabiles dictionum texeret labyrinthos.

Ciceronis celſitudo. Καλλίπεια.

Thucydid. vitia quibus Cicero caruit.

Infelix nimia diligẽtia.

In Cicerone nihil ſimile, verba ſiquidem habet pura, nitida, ſonantia, obſcuras archaiſmorum ineptias, quaſi ſcopulos fugit. Compoſitionem texit delicatam, ſuauem, floridã; Et, quod maximum eſt, in toto orationis ornatu talis eſt, vt nihil anxiè & putidè dicat, ſed quaſi argenteam venam naturali impetu ebullientem, & nunquam interſiſtentem, videas.

COMPARATVR CVM *Platone.*

CAPVT LXIX.

PLatonis ſe imitatorem maluit, quàm Thucydidis, M. Tullius, vt apparet ex multis locis; & certè feliciter admodum eſt imitatus. Primùm vtrique commune eſt, ὑψηλὸν, maieſtas quædam orationis, quæ aptè & congruè in magnis rebus verſatur. Secundum, εὔχαρι, ſtyli florida & delectabilis amœnitas. Tertium, diſtributio, quæ in vtroque prudens & clara. Quartum, ἤθους, morum & affectuum inſignis expreſſio; cuius vterque ſummus eſt artifex. Ad ſummum βόστρυχοι τῶν λόγων, orationis delicati quidam cincinnuli, quibus vterque mirificè eſt delectatus. Nam Plato, vt teſtatur Dionyſius Halicarnaſſeus, octogeſimum etiam annum agens διαλόγοις ἰσοφύχζι. Sæpe autem ita concurrunt, vt ouum ouo non ſit magis ſimile, quàm Platonis & Ciceronis oratio, quinetiam hic ex illo (ita affectabat) multa vertit, qualis eſt illa peroratio Socratis:

Platonis & Ciceronis ſimilitudo in quinque virtutibus eloquentię.

PLATO.

Δυοῖν γὰρ θάτερόν ἐστι τὸ τεθνάναι. ἢ γὰρ οἷον μηδὲν εἶναι, μηδ' αἴσθησιν μηδεμίαν μηδενὸς ἔχειν ὁ τεθνηκώς, ἢ, κατὰ τὰ λεγόμενα μεταβολή τις τυγχάνει οὖσα καὶ μετοίκησις τῇ ψυχῇ, τοῦ τόπου τοῦ ἐνθένδε εἰς ἄλλον τόπον. Καὶ εἴτε δὴ μηδεμία αἴσθησίς ἐστιν, ἀλλ' οἷον ὕπνος, ἐπειδάν τις καθεύδων μηδ' ὄναρ μηδὲν ὁρᾷ, θαυμάσιον κέρδος ἂν εἴη ὁ θάνατος. ἐγὼ γὰρ ἂν οἶμαι, εἴ τινα ἐκλεξάμενον δέοι ταύτην τὴν νύκτα ἐν ᾗ οὕτω κατέδαρθεν, ὥστε μηδ' ὄναρ ἰδεῖν, καὶ τὰς ἄλλας νύκτας

Plato in Apologia Socratis.

Digitized by Google

τι καὶ ἡμέρας ταὶς τῦ βίου τῦ ἑαυτῦ αἴτ παρελθόντα ταύτῃ τῇ νυκτὶ, δίοι σκεψάμενον εἰπεῖν, ὁπόσας ἀμείνον ἢ ἥδιον ἡμέρας ἢ νύκτας ταύτης ἢ νυκτὸς βεβίωκεν ἐν τῷ ἑαυτῦ βίῳ· εἶμαι αὖ μὴ ὅτι ἰδιώτην τινὰ, ἀλλὰ τὸν μέγαν βασιλέα εὐαριθμήτους αὖ εὑρεῖν αὐτὸν ταύτας πρὸς τὰς ἄλλας ἡμέρας καὶ νύκτας. εἰ οὖν τοιοῦτον ὁ θάνατος ὄξι κέρδος εἴωγε λέγω, καὶ γὰ οὐδὲν πλεῖον ὁ πᾶς χρόνος, φαίνεται εἰ τῳ δικεῖναι ἡ μέα νύξ. εἰ δ' αὖ οἷον ἀποδημῆσαί ὄξι ὁ θάνατος ἐντεῦθεν εἰς ἄλλον τόπον, καὶ ἀληθῆ ὄξι τὰ λεγόμενα, ὡς ἄρα ἐκεῖ εἰσι πάντες οἱ τεθνεῶτες, τί μεῖζον ἀγαθὸν τούτου εἴη, ὦ ἄνδρες δικασταί; εἰ γάρ τις ἀφικόμενος εἰς ᾅδου ἀπαλλαγεὶς τουτωνὶ τῶ φασκόντων δικαστῶν εἶναι, εὑρήσει τοὺς (ὡς ἀληθῶς) δικαστὰς, οἵπερ καὶ λέγονται ἐκεῖ δικάζειν, Μίνως τε καὶ Ῥαδάμανθυς καὶ Αἰακὸς, καὶ Τριπτόλεμος, καὶ ἄλλοι ὅσοι τῶν ἡμιθέων δίκαιοι ἐγένοντο ἐν τῷ ἑαυτῶν βίῳ. ἆρα φαύλη ἂν εἴη ἡ ἀποδημία; ἢ αὖ Ὀρφεῖ συγγενέσθαι, καὶ Μουσαίῳ, καὶ Ἡσιόδῳ, καὶ Ὁμήρῳ ἐπὶ πόσῳ ἄν τις δέξαιτο ἂν ὑμῶν; ἐγὼ μὲν γὰ πολλάκις ἐθέλω τεθνάναι εἰ ταῦτά ὄξιν ἀληθῆ· ἐπεὶ ἔμοιγε καὶ αὐτῷ θαυμαστὴ ἂν εἴη ἡ διατριβὴ αὐτόθι ὁπότε ἀντέχοιμι Παλαμήδει καὶ Αἴαντι τῷ Τελαμῶνος, καὶ εἴ τις ἄλλος τῶν παλαιῶν, διὰ κρίσιν ἄδικον τεθνηκεν. &c.

gration em esse mortem, in oras quas qui è vita excesserunt, incolunt: id multo iam beatius est, te cùm ab iis qui se Iudicum numero haberi volunt, euaseris, ad eos venire qui verè Iudices appellentur, Minoem, Rhadamanthum, Æacum, Triptolemum, deueniréque eos, qui iustè & cum fide vixerint. Hæc peregrinatio mediocris vobis videri potest? vt verò colloqui cum Orpheo, Musæo, Homero, Hesiodo licet, quanti tandem æstimatis? Equidem sæpe emori, si fieri posset, vellem, vt ea quæ dico, mihi liceret euenire. Quanta autem delectatione afficerer, cùm Palamedem, cùm Aiacem, cùm alios iudicio iniquorum circumuentos conuenirem? Hæc ex Platone, vt vides, ferè ad verbum expressa; nescio quo pacto tamen noster viriliùs se rotundiúsque expedit.

CICERO.

Non reddit vt interpres, sed vt orator.

Magna me spes tenet, bene mihi euenire, quòd mittar ad mortem; necesse est enim sit alterum de duobus, vt aut sensus omnino mors omnes auferat, aut in alium quendam locum ex his morte migretur. Quamobrem sine sensu extinguitur, mórsque ei somno similis est, qui nonnunquam etiam sine visu somniorum placatissimam quietem affert: Dij boni, quid lucri est emori? aut quàm multi dies reperiri possunt, qui tali nocti anteponantur, cui similis futura est perpetuitas omnis consequentis temporis? quis me beatior? sin verè sunt quæ dicuntur, mi-

Cic. oratio minus habet lenitudinis.

PLATO.

Plato in Phædro.

Item. πᾶσα ψυχὴ ἀθάνατος. τὸ γὰ ἀεικίνητον, ἀθάνατον, τὸ δ' ἄλλο κινοῦν, καὶ ὑπ' ἄλλου κινούμενον, παῦλαν ἴσχον κινήσεως, παῦλαν ἴσχει ζωῆς. μόνον δὴ αὐτὸ κινοῦν ἅτε οὐκ ἀπολεῖπον ἑαυτὸ, οὔποτε λήγει κινούμενον· ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ὅσα κινεῖται, τοῦτο πηγὴ καὶ ἀρχὴ κινήσεως· ἀρχὴ δ' ἀγένητον· ἐξ ἀρχῆς γὰ ἀνάγκη πᾶν τὸ γιγνόμενον γίγνεσθαι, αὐτὸν δ' μηδ' ἐξ ἑνός· εἰ γὰ ἐκ τοῦ ἀρχὴ γίγνοιτο, οὐκ ἂν ἐξ ἀρχῆς γίγνοιτο. ἐπειδὴ δ' ἀγένητον ὄξι, καὶ ἀνάγκη αὐτὸ ἀνάλυσιν εἶναι. ἀρχῆς γὰ ἀπολομένης οὔτ' ἐκ τοῦτο ἐκ τοῦ, οὔτ' ἄλλο ἐξ ἐκείνης γένηται, εἴπερ ἐξ ἀρχῆς δεῖ τὰ πάντα γίγνεσθαι.

CICERO.

Cic. Tusc. 1.

Quod semper mouetur, id æternum est. Quod autem motum affert alicui, quódque ipsum agitatur aliunde, quando finem habet motus, viuendi quoq; finem habeat necesse est. Solum igitur quod se ipsum

Digitized by Google

mouet, quia nunquam deseritur à se, nunquam ne moueri quidem desinit. Quinetiam cæteris, quæ mouentur, hic fons, hoc principium est mouendi. Principij autem nulla est origo. Nam ex principio oriuntur omnia, ipsum autem nulla ex re alia nasci potest; nec enim id esset principium, quod gigneretur aliunde. Quòd si nunquam oritur, ne occidit quidem vnquam; nam principium extrinsecum, nec ipsum ab alio renascetur, nec à se aliud creabit, si quidem necesse est à principio oriri omnia. Hæc quidem, & sexcenta similia possunt comparari, in quibus Plato & Cicero mirificè congruunt. Et certè Plato vbi simplex, & facile, suáque veluti sponte fusum dicendi genus sectatur, dici non potest quàm suauis & humana est eius oratio, è qua tanquam è prato fragrantissimo, suauis quædam afflatur aura, & neque vocis sonitus præ se fert loquacitatem, neque ornatus insolentiam. Cùm autem ad redundantiam quandam immẽso spiritu ferri cœpit, multo se deterior plerisque videtur. Nam & minùs suauis est, & peius Græcè loquitur, perspicuitatem quoque obscurat, circuitus verborum trahit, in circumlocutiones effunditur, vanas orationis diuitias ostentat: Verbis proprijs, & quæ sunt in communi vsu posita, neglectis, nouata, peregrina, antiqua inquirit, durus est in translationibus, intempestiuè ludit in figuris, locutionibus Poëticis audaciùs abutitur, vt censet Dionysius Criticus in epistola ad Pompeium: quę quidem labeculæ longè à Cicerone absunt. Licet hoc in Phædri initio agnoscere: Ω φίλε Φαῖδρε, πῆ δὴ καὶ πόθεν παρὰ Λυσίου, ὦ Σώκρατες, τὸ Κεφαλ. πρεύομαι; ἢ σὺ εἰς περίπατον ἔξω τείχους· συμβὸν γὰρ ἐκεῖ διατρίψαι χρόνον καθήμενος ἐξ ἑωθινοῦ. Hæc plena germanæ suauitatis. Mox veluti ex sereno excitatus vehemens flatus puritatem dictionis disturbat, & in Poëticam ἀπιστοκαλίαν rapit, cùm Musas inuocans agit iam non Platonem, sed Homerum. Ἄγετε δὴ ὦ Μοῦσαι (inquit) εἴτε διὰ ᾠδῆς εἴδους λιγείας, εἴτε διὰ γένους τὸ Λιγύων μουσικὸν, παύτῃσι ἔχετε ἐπωνυμίαν ξυμμισγόμενον μύθων. Iam agite Musæ dulces, siue propter cantus speciem, siue propter Lygyum gentem musicam, hoc nomen obtinuistis, meum adiuuate sermonem. Hæc quidem à ciuili sermone sunt aliena, sed tamen immeritò à Dionysio Plato carpitur, & fugillatur, cùm dicat se εὐροίᾳ τινὶ εἰλημμένον παρὰ τὸ εἰωθὸς, hoc est, profluuio quodam mentis, hæc præter consuetudinem effundere. Parciores sunt in istis, qui styli mediocritatem & temperiem sectantur.

Platonis & Cicer. dissimilitudo.

Vitia quædam Platonis à Dionysio Halicarn. animaduersa.

Ligyes nomen gentis, cuius meminit Herodot. l. 7. errauit interpres, qui stridularum est interpretatus.

Aliud præterea discrimen inter Platonem & Ciceronem manifestum est, quòd illius quas in orationibus habet adhortationes, suasiones, querimoniæ, confutationes (nam & hoc genus attigit) plus pompæ habeant, & phalerarum, minùs pugnæ & neruorum. Itaque si conferantur orationes Platonis cum Ciceronianis, illę quidem similes videntur agro florido, delicatis vndique spectaculis ad oculorum delicias abundanti; hæ verò terræ frugiferæ, quæ ita rebus ad vitam necessarijs affluit, vt voluptuarijs non indigeat. Sit hoc exemplum, vterque, scilicet Plato, in Menexeno, & Cicero 1. Philip. hortatur iuuenes ad veram gloriam, quam non in pulchritudine, aut diuitiis, aut potentia, sed in exprimendis maiorum virtutibus sitam esse asserunt.

Aliud discrimẽ inter Platonem & Ciceronem.

PLATO.

Plato sic se insinuat: Ω παῖδες, ὅτι μὲν ἔστι πατρὶς ἀγαθὴ, αὐτὸ μυθῷ τῷ

Plato in Menexeno

ταῦ παρόν. Tum, χρὴ οὖν μεμνημένους ἡμᾶς ἐμῶν λόγων, ἐὰν τι καὶ ἄλλο ἀσκῆτε, ἀσκεῖν μετ' ἀρετῆς· εἰδότας ὅτι τούτου λῆμμα πάντα καὶ κτήματα, καὶ ὁπόσα τύραννα, αἰσχρὰ καὶ κακά. οὔτε γὰρ πλοῦτος καλὸς ἐφ' τῷ κεκτημένῳ μετ' αἰσχύνης, ἄλλῳ γὰρ ὁ τοιοῦτος πλοῦτος καὶ οὐχ ἑαυτῷ. οὔτε σώματος κάλλος καὶ ἰσχὺς δειλῷ καὶ κακῷ ξυνοικοῦντα, πρέποντα φαίνεται, ἀλλ' ἀπρεπῆ, καὶ ὁπόταν στήσειεν ποιεῖ τὸ ἔχοντα, καὶ ἐμφανῆ τὴν δειλίαν· πᾶσά τε ὁπόσην χρεὼν ὁμιλεῖν δικαστῶσιν, καὶ τὴν ἄλλης ἀρετῆς, πανουργία οὐ σοφία φαίνεται. ὧν ἕνεκα καὶ πρῶτον, καὶ ὕστατον, καὶ διὰ παντὸς πᾶσαν παντὸς προθυμίαν παρασκευὴν ἔχειν ὅπως μάλιστα μὲν εὐδαιμονεῖτε, καὶ ἡμᾶς, καὶ τὸν πρόσθεν, εὐκλείᾳ, &c. Ad summum concludit, Καὶ ἐὰν μὲν ταῦτα ὑπηρετῆτε, φίλοι παρὰ φίλους ὑμεῖς ἀφίξεσθε· ὅταν δὲ ὑμᾶς ἡ προσήκουσα μοῖρα κομίσῃ· ἀμελοῦντας δὲ ὑμᾶς καὶ κακοῦντας οὐδεὶς εὐμενῶς ὑποδέξεται. Hæc est, Quòd ex præclaris orti estis parentibus, ô filij, præsentia testantur. Tum; Oportet igitur vos verborum nostrorum memores, si quid aliud exercetis, cum virtute exercere, scientes, absque virtute omnia studia & fortunas, turpes malásque esse. Diuitiæ namque splendorem afferunt nullum eas cum ignauia possidenti; neque enim sibi hic sed alteri parat possidétque diuitias. Neque forma corporis atque robur, timido & prauo cùm insunt, decorem præstant: cum namq; dedecent, notiorem efficiunt, ignauiámque patefaciunt. Præterea scientia, quæ est remota à iustitia, aliáque virtute, non sapientia sed calliditas esse videtur. Quas ob res omni studio diligentiáque contendite, vt & nos & maiores nostros virtutis gloria superetis. (Ad summum) Si obsequuti fueritis, chari ad charos, post exactum vitæ curriculum migraturi estis; si autem neglexeritis, omnis vos posteritas auersabitur. Hæc & similia, Græcè præsertim, florida sunt, & culti; sed quanto hæc acriora?

CICERO.

Credo enim, vos homines nobiles, magna quædam spectantes, non pecuniam (vt quidam nimis creduli suspicantur) quæ semper ab amplissimo quoque clarissimóque contempta est, non opes violentas, & P. R. minimè ferendam potentiam, sed claritatem ciuium & gloriam concupiisse. Ea autem est gloria, laus rectè factorum, magnorúmque in rempubl. meritorum, quæ cùm optimi cuiusque tum etiam multitudinis testimonio comprobatur, & cæt. quæ hîc fusè. Tum conuersus ad Antonium: Quare tecte te quæso, & maiores tuos respice, atque ita guberna rempubl. vt natum esse te ciuem tui gaudeant: sine quo, nec beatus, nec clarus esse quisquam potest. Priora arma sunt pomparum, & ludi; hæc pugnæ & lacertorum.

Cic. Philipp. 1. Platonis exhortatio similis est oleo, & palęstræ: Ciceronis, ferro armorúmq; fulgori.

COMPARATVR cum Lysia.

CAPVT LXX.

LYsiæ vna virtus est familiarissima χάεις, καὶ εὐτραπία. Ingenua quædam gratia, & rotunditas, quæ in eius orationibus perpetuò spirat sine fuco, & calamistris, naturali eóque simplici habitu contenta. Huiusmodi sunt illa.

Lysiæ virtus vna præcipua, χάεις.

LYSIAS.

Δεινὰ πάσχοντες οὖν ἤδη συγκαταζόντος ἐλπίζοντες κόσμῳ τινὶ βίῳ. οἱ γὰρ ἡμᾶς ἐκλελοιπότες εἰσίασι. ἐπισθὲν γὰρ ἔνδον ἐγκυμονοῦσα, ἡμᾶς ἐκβεβληκυῖαν οἰκίας, τούτους δὲ σωφρονίσαντες ἔδοσαν πρὸς τὸ κύειν· καὶ λαβοῦσα μέ-

στρά πις, ἐστίνας πολλὰς πλησὰς εἰς οἰκημα αὐτὸν καθῆρξε· καὶ ἐξάρκεσεν αὐτῷ ταῦτα μόνον ἐξαμαρτεῖν, ἀλλὰ ἐξηλωκὼς τ μ γέσν τὸν πεπεφτάπεις ἐν τῇ πόλ, νεωσὶ ὃ τὰ παιχθέα παρειληπὼς, ἐν πρεσπεσύμφορος νίος, ἐν πλούσιος εἶναι, πάλιν τὸν οἰκέτας ἐκέλευσεν, ἡμέρας ἤδη γενομένης, πρὸς ἑ κόντα αὐτὸν δέκαπτας μαστιγοῦ. Nos igitur sumpta cœna, cùm iam adueſperaſceret, ad eum digreſſi pulſamus fores; illi continuò iubent nos ingredi. Poſtquam introducti fuimus, me quidem primum extrudunt ædibus, hunc autem raptum ad columnam alligant; nec mora, arrepto quis flagello, multíſque plagis impoſitis, hunc in ergaſtulum concluſit. Neque ſatis illi fuit hæc audacia, ſed flagitioſiſſimos totius ciuitatis iuuenes imitatus, vt qui nuper accepto patrimonio ſe benè nummatum adoleſcentem fingeret, iterum per domeſticos lorarios, cùm iam illuceſceret, miſerum ad columnam alligatum iubet virgis cædi.

Lyſiæ ſimplicitas.

Is eſt Lyſiæ ſtylus, & penè continuus tenor. Hæc rotunditas Ciceroni non deeſt. Sumatur exemplum ex 4. ad Herennium planè Lyſiaco charactere ſignatum. Nam vt fortè hic in balneas venit, cœpit, poſtquam perfuſus eſt, defricari. Deinde vbi viſum eſt vt in alueum deſcenderet, Ecce tibi iſte de tranſuerſo, Heus (inquit) adoleſcens pueri tui modo me pulſauerunt: ſatisfacias oportet. Hic qui id ætatis ab ignoto, præter conſuetudinem appellatus eſſet, erubuit. Iſte clariùs, eadem & alia dicere cœpit. Hic vix tandem (inquit) ſine me conſiderare. Tum verò iſte cœpit clamire voce iſta, quæ facilè cuiuis rubores elicere poſſet. Ita petulans es, atque acer, vt ne ad ſolarium quidem idoneus, ſed penes ſcenam, & in eiuſmodi locis exercitus? Conturbatus eſt adoleſcens, nec mirum, cui etiam nunc pædagogi lites ad auriculas verſarentur, imperito huiuſmodi conuitiorum. Item.

Lyſiaci characteris in Ciceronе exemplum.

CICERO.

Præparatis idoneis locis inſtrumentum, & ſuppellectilem diſtribuere cœpimus, ac primùm ea ſecreuimus, quibus ad res diuinas vti ſolemus: poſtea mundum muliebrem, qui ad dies feſtos comparatur, deinde virilem; item dierum ſolemnium ornatum; nec minùs calceamenta vtrique ſexui conuenientia: Tum iam ſeorſum arma ac tela ſeponebantur, & in altera parte inſtrumenta, quibus ad lanificia vtuntur, poſt quæ ad cibum conficiendum vaſa, vt aſſolent, conſtituebantur: Inde quæ ad lauationem, quæ ad exornationem, quæ ad menſam quotidianam, atque epulationem, pertinerent, exponebantur. Cic. apud Columell. l. 12. c. 2.

Quæ ſequuntur, ſupra Lyſiam.

Cùm ad Cyrum minorem, regem Perſarum, præſtantem ingenio atque imperij gloria, Lyſander Lacedæmonius, vir ſummæ virtutis, veniſſet Sardis, eique dona à ſociis attuliſſet; & cæteris in rebus comis erga Lyſandrum, atque humanus rex fuit, & ei quendam conſeptum agrum, diligenter conſitum oſtendit. Cùm autem admiraretur Lyſander, & proceritates arborum, & directos in quincuncem ordines, & humum ſubactam, atque puram, & ſuauitatem odorum, qui afflaretur è floribus; tum dixit: Mirari ſe non modò diligentiam, ſed etiam ſolertiam eius à quo eſſent illa dimenſa, atque deſcripta. Et Cyrus reſpondit: Atqui ego iſta ſum omnia dimenſus, mei ſunt ordines, mea deſcriptio: Multæ etiam iſtarum arborum mea manu ſunt ſitæ, &c. Cic longè plus habet floris quàm Lyſias.

Digitized by Google

Differimen Ciceronis, & Lysiæ. Lysias, Archytæ columba.

Nihil est in toto Lysia cum his dicendi veneribus comparandum. Iam in hoc maximè differunt, quòd Lysias, vt Archytæ columba, quandiu vires inditæ patiuntur, sursum quidem volat; at si contendit altiùs, mox exhaustus corruit, & ad terram allidit. Itaque in exordiis, & attenuatis illis narrationibus, vt notat Halicarnasseus, quasi leni Austro fertur, & exultat, Mox in demonstrationibus & exornationibus langueſcit, in affectibus prorsus extinguitur: ex quo infinitis virtutibus, quas suprà commemorauimus, à Cicerone facili negotio obruitur.

COMPARATVR cum Isocrate.

CAPVT LXXII.

Isocratis virtutes.

ISocratis quoque permagnus amator, & fœlix imitator extitit M. Tullius; nec mirum; sunt enim illi Rhetori quàm eximiæ virtutes. Prima est σεμνότης, decora quædam maiestas, quam illi totum corpus orationis grande & numerosum, variæque intermicantes sententiæ conciliant: Altera εὐμορφία, ex nominum delectu, iunctura, figurarúmque ornatu consurgens quædam formositas, vt mihi plerumque stylus eius videatur, non dissimilis vineæ illi aureæ Regum Persarum, quam racemi ex varia margaritarum opulentia confecti, mollibus corymbis in serpentem discolore ornatu vestiebant. Eius verò vis potissimùm in Panegyricis elucet, quarum orationum præclarus est artifex, & cum paucis comparandus; quanquam etiam in hoc genere Cicero non cedit. Subiiciam ex vtroque locos quàm simillimos, vt faciliùs vis oratorum dignosci possit. Cicero pro Marcello laudes effert clementiæ, quam bellicis rebus anteponit; quòd hæ quidem multorum sint communes, illa vnius propria & certa sit gloria. Hæc ab Isocrate decerpsit; cuius apud Philippum regem hæc sunt verba

Isocratis stylus vinea aurea.

ISOCRATES.

Πολὺ γὰρ κάλλιόν ἐστι ταῖς εὐνοίαις ταῖς τῶν πολιτῶν αἴρεῖν ἢ τὰ τείχη. τὰ μὲν γὰρ οὐ μόνον ἔχειν φθόνον, ἀλλὰ καὶ τοιούτων τὴν αἰτίαν τοῖς στρατοπέδοις ἀπαγγέλλειν. ὧν δὲ ταῖς εὐνοίαις κτήσασθαι δωρεὰς, ἅπαντες τὴν σὴν δόξαν ἐπαινέσουσι.

Longè enim præclarius est beneuolentiam ciuium capere, quàm muros. Hæc enim non modò inuidiosa sunt, sed & eorum caussam copijs militum ascribunt. Si verò ciuium amorem & beneuolentiam semel comparaueris, tuam in eo mentem omnes sunt laudaturi.

Quanto plenius & vehementius.

CICERO.

Nam bellicas laudes solent quidem extenuare verbis, eásque detrahere ducibus, communicare cum militibus, ne propriæ sint Imperatorum: & certè in armis, militum virtus, locorum opportunitas, auxilia sociorum, classes, commeatus multum iuuant, maximam verò partem fortuna sibi vindicat, & quicquid est prosperè gestum, id penè omne ducit suum. At verò huius gloriæ C. Cæsar, quam es paulo antè adeptus, socium habes neminem, &c.

Item, vterque Principes hortatur ad gloriam, ille Cæsarem, hic Philippum.

ISO-

Digitized by Google

ISOCRATES.

Ἔστι γὰρ ἐν μὲν ἄλλοις τῶν ὄντων ἀπλήστως ἔχειν, οὐ καλόν. Αἱ γὰρ μετριότητες παρὰ πᾶσι τοῖς πλείοσι εὐδοκιμοῦσι· δόξης δὲ μεγάλης καὶ καλῆς ἐπιθυμεῖν, καὶ μηδέποτε ἐμπίπλασθαι, φυσικὸν τοῖς πολὺ τῶν ἄλλων διαφέρουσιν.

Et in cæteris quidem rebus minimè honesta est inexplebilis quædam cupiditas, cùm præsertim mediocritas multorum sermone celebretur: gloriam verò magnam & excellentem concupiscere, hoc quidem Principum est proprium, qui cæteros quosque longiùs antecellunt.

CICERO.

Itaque præclaram illam & sapientissimam vocem tuam inuitus audiui, satis te diu vel naturæ vixisse, vel gloriæ: satis, si ita vis, naturæ, adde etiam, si placet, gloriæ: At quod maximum est, patriæ certè parum. (Deinde) Quid si istud ne gloriæ quidem tuæ satis est? cuius te esse auidissimum, quamuis sis sapiens, non negabis? Parúmne igitur, inquies, magnam gloriam relinquemus? Imò verò aliis, quamuis multis satis; Tibi vni parum. Quicquid enim est, quamuis amplum sit, id certè parum est, tum cùm est aliquid ampliùs. Item:

ISOCRATES.

Οἶμαι δ' οὐκ ἂν ἀγνοεῖν σὲ τρόπον οἱ θεοὶ τὰ ἀνθρώπων διοικοῦσιν. οὐ γὰρ αὐτόχειρες, οὔτε μὴν τῶν ἀγαθῶν οὔτε τῶν κακῶν γιγνόμενοι τῶν σωζόντων αὐτοῖς· ἀλλ' ἐκείνοις τοιαύτην ἔννοιαν ἐμποιοῦσιν. Credo te non ignorare, quo pacto Dij immortales res hominum administrent: Neque enim manum adhibent, cum bonis improbisve versantes, sed eam mentem cuique ingerunt, & cæt.

CICERO.

Quòd si cætera nos magis peruulgata mouerunt; vox ipsa Deorum immortalium non mentes omnium permouebit? Nolite enim id putare accidere posse, quod in fabulis sæpe videtis fieri, vt Deus aliquis delapsus de cœlo cœtus hominum adeat, versetur in terris, cum hominibus colloquatur, & cæt. De Aruisp. respons.

Nescio quo pacto Cicero etiam in istis comparatus, semper est acrior. Nec est quòd obiicias in Isocrateis locis epistolarem stylum; nomine enim duntaxat epistola est hæc ad Philippum cohortatio; re vera oratio est, nec alio charactere in orationibus vtitur Isocrates.

Iam verò à Cicerone multis partibus superatur. Primum, quia nimis laxus & sinuosus est fermè in omnibus, quod à M. Tullio alienum. Nam etiamsi multus sit in amplificatione, tamen auget rebus, sententiis, facibus, aculeis. Longè alia est Isocratis laxitas, quæ meritò à Dionysio reprehenditur; nam vbi nulla est amplificandi occasio, de industria trahit orationem, vt suas expleat periodos. Isocratis vitia.

Deinde, nimis est paruis quibusdam, & puerilibus figuris, numerorúmque religioni addictus, in quibus vsque ad satietatem molestus est; Semper floridus, & theatralis, vbi minimè esse oportet. Tertiò, vt puer Anagnostes, quod antea dictum est, nullos motuum habet aculeos, ex quo languida & ἄψυχος eius fit oratio. Contraria his vitiis ornamenta Latino oratori conueniunt. Est enim in amplificationibus acer, & efficax, in numeris prudens, & moderatus, in affectibus rex, & triumphator. Et hæc ad commendationem Romanæ Isocratis oratio ἄψυχος.

Digitized by Google

eloquentiæ parentis sint allata. Cicerone de viuis sublato, natiuus ille flos Romanæ eloquentiæ emarcuit, & occupata ab Imperatoribus republica, quæ fuerant antea grauitatis, in tumidam, fucatam, ancillantem denique facundiam paulatim degenerarunt. Quæsita enim tunc ad aurium delicias affectatio verborum, concisio periodorum, & illa acumina tam crebra, quibus multa necessariò frigida solent obrepere, ad summum effusa in castam linguæ Latinæ religionem peregrinitas penè omnia corrupit. Quanquam nolim ego Heroas illos, Sallustium, Senecam, Cornelium Tacitum, Plinium Iuniorem, & si qui sunt similes, corruptæ eloquentiæ insimulare; non patiar tamen eos à suis amatoribus Ciceroni, vel præferri, vel etiam æquari: quod in duobus antesignanis ostendam.

COMPARATVR cum Sallustio.

CAPVT LXXII.

MAgna Sallustij apud eruditas quasque aures commendatio, nam passim, vt *proprietatum in verbis retinentissimus*, comptorum atque integrorum sensuum fœcundus, concinnæ breuitatis artifex, Romanæ denique historiæ scriptor florentissimus laudatur. Quam illi palmam in manibus infringere nemo sanus conetur. Sed neque prudens vllus rerum æstimator fuerit, qui eundem Ciceroni adequare velit; Nisi fortè quis Cydnum fluuium non spatio aquarum, sed liquore memorabilem, si fortè leni alueo placidiùs manantem viderit, cum Nili magnitudine, copia, specie conferendum putet. Sit sanè Sallustius subtilis, acer, comptus, & in sua breuitate plerumque felix, & luculentus: Quando tamen illam Ciceronis maiestatem, & vim fœcundissimi pectoris instar torrentis efferuescentem, cum suis, licèt acutè vibratis, sententiis attinget? Adde quòd styli gloriam multis næuis infuscauit, quos ipsa tolerare non potuit antiquitas. Augustus quippe Cæsar cacozelis haud mediocriter infensus compilatas ex antiqui Catonis Originibus voces illi obiicit; quæ causa Asinium Pollionem venustissimum oratorem mouit, vt contra Sallustij stylum scriberet. Lenæus verò grammaticus, Pompeij libertus, non contentus eum lurconem, popinonem, ac lastaurum nominasse, *Vsta quoque & scriptis monstrosum*, ac M. Catonis verborum furem ineruditissimum appellat. Quanquam hominis stomacho haud credendum in omnibus. Certè Gellius eum verborum nouatorem agnoscit, & hoc nouandi studium cum multa inuidia fuisse memorat: Seneca in eodem amputatas sententias, & verba ante expectatum cadentia, & obscuram breuitatem, quam pro cultu habuit, animaduertit: quæ profectò verissimè dicta sunt, & Sallustium legenti passim occurrent. Qualia sunt illa, *Equos ascendere: Colos exanguis: Maiores vestrûm: Oppidum valens, & oppulens: Supplicia Deorum: Ad bellum Persi*, pro *Persidis*, & similia, quæ à Sallustio scripta Fronto, Priscianus, & Agretius agnoscunt. Iam abruptæ & ambiguæ sententiæ, quàm crebræ sunt in eo, & affectatæ? vt, *Faciãt idem maioribus suis*, quod dixisset alius, *Imitentur maiores suos*. Ea sententia fefellit aliquos interpretes, qui sic reddidere, *ita se gerant erga maiores suos*; voluit credo Sallustius ἀμφίεσμὸν illum imitari.

Sueton.

Inuitum qui seruat, idẽ facit occidẽti. Item: *Quæ postquam glorioſa modò, neque belli patrandi cognouit*: Significare voluit, ad bellum patrandum

minimè pertinere. Huius breuitatis ſtudio nonnulla plerumque à Thucydide & Demoſthene accepta, quanquam ſatis concisè dicta, cogit in loquendi compendium; quo fit, vt eius ſententiæ nimis amputatæ ſint, & exiles. Demoſthenes Olynth. 2. ſcripſit: Αἱ γὰρ ὑπερβάλλαι δυναὶ συγχρῆσθαι καὶ συνιέναι τὰ τοιαῦτα ἐτοίδ' εἴ τι ἄλλο πάντων, τότε ἀκριβῶς ἂν τοῦτο πάντα ἐξεπαδήσετε. Quod ille per concinnam periodum ad maiorem perſpicuitatem & grauitatem extulit, Salluſtius amputans reddit: *Secundæ res mirè ſunt vitijs obtentui.* Quæ omnia ſi rectè perpendantur, longè à Cicèronis felicitate, nitore atque elegantia diſcedunt.

COMPARATVR cum Seneca.

CAPVT LXXIII.

DVo poſt homines natos arbitror, apud Romanam gentem extitiſſe ſumma & propè diuina in rebus humanis ingenia, Ciceronis & Senecæ, quanquam in diuerſo, vt apparet, genere nituerunt. Vtrique mẽs ampla, præcelſa, & (vt cum Plinio loquar) quodam igne volucris, vtrique nobilis eruditio, & Græcarum diſciplinarum notitia non vulgaris; vtriuſque ſtylus latè peruagatus omnia penè nobiliſſimarum artium complexus eſt monumenta. Sed cùm in varia tempora incidiſſent, magnam quoque dicendi varietatem tenuerunt, & in ſuo quiſque genere ſummus fuit, & inuictus: Illius, ad concionum plauſus & fluctus compoſita, vt plurimùm, oratio: Huius ad aulicum palatum facta ponderoſa ſobrietas. Ille longè latéque perſultans, magno ſonitu curſuque fertur: Hic redundãtem vim mentis, breuibus velvti ſententiarum cancellis circumſcribit. Ille cùm videret plurimum vbertati honorem, plurimum etiam pompæ deferri, lacinioſos & fluentes ambitus conſectatur: Hic cùm luxuriem verborum, lentóſque exitus in principatu animaduerteret non placere, preſſa quædam & ſelecta rerum iudicia verborum globulis cõprehenſa ſolertiſſimè perſtringit. Ille ſuperbè graditur, nihil tentat niſi magnum, graue, excelſum, verba ſeligit pulchra, ſonantia, luculenta; ſenſus habet altiùs ductos, & magnificos, ſed ad populacium aurium captus diffuſos, ſpiritus rerum grauiſſimarum calidos, acres, incenſos, quibus eloquentia ęfferueſcit, volitat, igneſcit, penetrat in pectora, mollit animos quamuis feros, & intractabiles: vt ſparſi in terras Solis radij, vapores & habitus extrahunt in ſublime, ſic ille grandis eloquentię luce circumfuſus, mentes excitat, educit, & cogit, ad ſummum, quicquid vult, imperat: Hic graues, & à plebeiis auribus remotas conquirit ſententias, has diſtricta quadam & concinna breuitate compingit; totus dictis eruditis, vt auro veſtis, rigeſcit, anguſtatur in ſeria quædam acumina, quæ audientis aurem vellicant, animum perpetuò erigunt, perpetuò fodicant, atque extimulant. Indita eſt enim illis quædam vis præpotens, & inuicta, quæ pectus ferit, quamquam ex abdito, nec remittit, antequam reliquerit aculeum. Si argumentatur, conuincit; ſi petit, extorquet; ſi ſuadet, perſuadet; ſi pugnat, expugnat; ſi rogat, impetrat, quaſi imperet. Ad ſummum, vt matrona nobilis ſolemni die pręcultè veſtita, muliebri mundo nitens, & ambitioſo ſyrmate luxuriãs, prodit in publicum: Sic ille magnifico præfulgens ornatu, ſpecioſis & collucentibus figurarum gemmis illuminatus, circumductis inſuper verborum & periodorum veluti laciniis, effluens, in illo ſublimi eloquentiæ thearro pompas ducit planè admirabiles. Alter vt vir elegans, byſſo veſtitus, & purpura pulchriſque mat-

Digitized by Google

garitis lucens, non ambitioſæ oratio-nis ductu, ſed pondere, pulcherrimas rerum grauiſſimarum amplectitur ſententias. Quid quęris? vterque in eo quod excoluit genere felix prorſus & admirabilis. Sed cùm in Cicerone gemina fœcundiori quodam vbere ſeſe promat eloquentia; vna quidem popularis, amplior & diffuſior; altera, ſenatoria, grauis & ſubſtricta, qualis in Philippicis eſſe ſolet. Credibile eſt hominem ad omne genus eloquentiæ natum potiùs quàm factum; altera dicendi forma potuiſſe, ſed conſultò noluiſſe. Senecam laxum ſtyli charactерem minimè voluiſſe certum eſt, an potuerit, incertum; cùm nullum eius ſpecimen reliquerit.

Finis Libri primi.

DE OPTIMO CHARACTERE ELOQVENTIÆ,

LIBER SECVNDVS.

AC PRIMVM DE EIVS VARIETATE.

CAPVT PRIMVM.

EST illa nobilium ingeniorum sententiis iactata crebriùs assertio, eam demum esse optimam Eloquentiæ rationem, quæ placet auditoribus, & *summum Oratorem nihil aliud esse quàm summum populo videri*: Quæ etsi prudenter ab amplissimis viris pronuntiata esse videatur, non est tamen ita accipienda, vt deterrimus quisque stylus, modò imperitorum aures mulceat, atque delectet, continuò omnes numeros habeat bonitatis: insidet enim ipsis sensibus & verbis recti quædam bonique ratio, quæ non est alienis semper auribus metienda; sed ipsa in se leges continet suæ perfectionis: Alioqui si tota ex alienis iudiciis penderet eloquentia, idem omninò & eodem tempore sapientissimus; idem quoque dementissimus Orator, & dicendus esset & habendus. Narrat Philo vidisse se in Theatro, cùm aliquis recitaret, alios se in plausus, & mirabiles ἐκπομπαίους effudisse; alios, non secus ac stipites, immotos hæsisse, alios etiam aures occlusisse, adeò importuni acroamatis eos subtædebat.

Quid igitur dicemus? eum ipsum (qualiscunque tandem fuit) siue actorem, siue oratorem, & potentissimum in dicendo fuisse, & frigidissimum, & ineptissimum: potentissimum, qui tantos plausus colligeret; frigidissimum, qui non magis quàm statuas, moueret auditores; ineptissimum, qui tantam auribus inferret molestiam. Absit illud quidem: sed de oratione priùs sit prudens iudicium, è quo longè nobilior sententia, quàm ex imperitorum hominum affectibns videtur expectanda. Etsi enim scenæ (vt aiunt) seruire, magnæ est dexteritatis, & fetmè impudentis est ingenij, auditorum iudicia non reuereri, quibus magna ex parte cauendum est: Nullo tamen

Cicero in oratore.

Bonitas styli non opinione duntaxat hominum metienda.

Hominum iudicia de eloquentia dissimilima.

Vnus orator idem omnibus esse potest.

Orationis iudicium à quib petendum.

Digitized by Google

pacto orationis vitia, quòd placeant, ideo virtutis aut pulchritudinis ſpeciem induent. Itaque ineptum Oratorem, qui multitudinem demulceat, feliciorem quàm ſapientiorem putabo. Contrà, optimum, cui minùs ſtudia reſponderint, non ideo peſſimum iudicabo. Vt enim in nummis eueniret, ſi quæ natio nummos ex corio, aut ferro mallet, quàm monetam ex auro argentóve cuſam: dexter quidem & felix cenſeretur mercator, cui hæc fortuna obtigiſſet, vt corium pro auro diſtraheret: non tamen eam ob cauſſam, auri argentíue natura, corio aut ferro inferior cenſeretur, quòd eſſet à ſtultiſſimis æſtimatoribus ita iudicatum. Cur ita? in ipſa quippe auri natura inſidet quædam præſtantia, quæ ſine vlla hominum æſtimatione, decus obtinet ſuum. Eadem profectò ratione, ineſt eloquentiæ natiuus quidam ſplẽdor, quem deteriora iudicia conuellere nullo modo poſſunt; qualis autem ſit, quærimus.

Popularis orator felicior quàm ſapientior.

Non opinione hominum ſed rei præſtantia cuncta æſtimanda.

Varietas ſtyli.

Varia omnino ſunt ſtyli & elocutionis genera: in quibus tanta penè ac in ipſis hominum vultibus, laſciuientis veluti orationis ludo, naſci ſolet varietas. Tum verò vnicuique promptum eſt in deteriorem partem ruere; paucis, & ijs admodum prudentibus, in eloquentia rectum tenere modum. Hanc autem varietatem, quam loquendi ſartaginem Perſius nominat, ex corruptis hominum moribus fluxiſſe, bene animaduertit Seneca: *Hoc quod audire vulgò ſoles*, quod apud Græcos in prouerbium ceſſit, *Talis hominibus fuit oratio, qualis vita.* Quemadmodum autem vniuſcuiuſque actio dicenti ſimilis eſt: ſic genus dicendi aliquando imitatur publicos mores. Si diſciplina ciuitatis laborauit, & ſe in delicias dedit, argumentum eſt luxuriæ publicæ, orationis laſciuia: ſi modò non in vno aut altero fuit, ſed approbata eſt & recepta. *Non poteſt eſſe alius ingenio, alius animo color*: ſi ille ſanus eſt, ſi compoſitus, grauis, temperans; ingenium quoque ſiccum ac ſobrium eſt; illo vitiato, hoc quoque afflatur.

Origo ſtyli vanij. Senec. ep. 114.

Talis oratio, qualis vita.

Recte quidem illud, & eam ob cauſam, in diuerſos paulatim mores Roma defluente, alia atque alia eloquentiæ facies extitit. Emerſerunt primi illi pauculi eloquentes, à nobis ſuperiùs commemorati, vt Iunius Brutus, Menenius Agrippa, Fabricius; quos ſenſibus grandes, & maſculos, verbis rudes & horridos, credibile eſt extitiſſe. Adoleſcente demum imperio, erepſit, quaſi ex ſuo cortice, facundia, & ridere cœpit clementiùs ſimplex quædam gratia locutionis, nullis adhuc fulgens ornamentis, ſpe potiùs & indole, quàm prouentu commendanda. In eo genere fuit Enniana ſimplicitas, Plautinus genius, candórque Catonianus: quæ prima velvti nondum planè collucentis ſed emicantis eloquentiæ crepuſcula extiterunt. Sequuta eſt tandem illa maturis iam viribus, & figurarum picta coloribus, latéque perſultans oratio, qualis Ciceronis temporibus viguit, cùm res perhonorifica cenſebatur, diem dicendo eximere. Mox alio reip. ſtatu diſplicere viſi ſunt Oratores illi ſpecie vberes, cõplexione rerum exiles, & hæc tota lacinioſæ orationis effuſa luxuries, paulatim ſuccingi contrahiq; cœpta eſt, donec ad noua quæque, partim exſilientibus oratorum ingeniis, partim etiam prurientibus auditorum auriculis, corruptelæ variæ in ſtylum redundarunt, quæ primùm diſcutiendæ nobis eſſe videntur quàm diligentiſſimè, quò magis ex vitijs oppoſitis, ingenuæ pulchritudo virtutis eluceſcat.

Romani ſtyli proceſſus.

Dionyſ. Longinus, libro περὶ ὕψους, vitia, ad tria refert capita, ψυχρόν, παιδαριῶδες, παρένθυρσον: hoc eſt, frigidum, puerile, inſanum. Seneca epiſtola cẽ-

Styli vitioſa tria genera, ex Longino.

Digitized by Google

teſima decima quarta, *inflatum*, *infractum*, *audax*, *præruptũ*, *allegoricũ*, attingit his verbis: Quare quibuſdam temporibus prouenerit corrupti generis Oratio, quæris? & quomodo in quædam vitia inclinatio ingeniorum facta ſit, vt aliquando inflata explicatio vigeret, aliquando infracta, & in morem Cantici ducta? Quare aliàs ſenſus audaces, & fidem egreſſi placuerint? aliàs abruptæ ſententiæ, & ſuſpicioſæ, in quibus plus intelligendum eſt, quàm audiendum? quare aliqua ætas fuerit, quæ tranſlationis iure vteretur inuerecundè? Alij alios errores notant, ex quibus ad ſummum colligo præcipua ſtyli vitia; tumidũ, cacozelum, frigidum, parenthyrſum, puerile, ſcholaſticum, poëticum, allegoricum, miſcellaneum, humile, ſiccum, lentum, abruptum; quorum alia in exceſſu, alia etiam in defectu reperientur.

DE STYLO INFLATO, CAPVT II.

FRequentiſſimum vitij genus illud eſt, quod tumorem appellant. Nam cùm ad altiora quęque ſuo (vt aſſolet) impetu natura contendat, fit vt peruerſæ magnitudinis, quam ſibi deformauit, ſimulachro quodam illuſa, in tumidas ineptias, & phaleratas, vt aiunt, nugas præceps abripiatur. Rana certè in Apologo miratur grãdem illam bouis ſpeciem, & ſuccu-
Tumidi cũ ranis comparati.
lentam corporis habitudinem: nec mora, in eius amorem tota exardeſcit, & cupit quoquo modo boui ſimilis fieri: ſed miſera, dum ſupra corpuſculi vires & naturæ conditionem tumet, atque inflatur, ſpiritum egerit, ac mortua diſrumpitur. Idipſum profectò permultis cõtingit imitatoribus, qui dum Virgilij, aut Ciceronis magnitudinem ſuſpiciunt, auẽtque in leuiculis etiam argumentis, eandem exprimere, & vincere, in id deueniunt, vt pro vero & ſolido corpore nihil niſi fumos & vẽtos oſtentent, tandémque ſtrigoſi & macilenti diſpereant.
Tumidus ſtylus in quod deſinit.

Hoc genus tumidum nominatur, ſimilitudine ducta à praua corporis habitudine, quæ pro carne & ſucco degenerem pituitæ tumorem nacta eſt: fit autem, vt notat M. Tullius, cùm oratio nouis, aut priſcis verbis, aut duriter aliunde tranſlatis, aut grauioribus, quàm res poſtulat, aliquid dicitur. A Longino definitur, *exceſſus iuſtæ magnitudinis*: & hæc exempla proferuntur ex tumido poëta, qui ita loquutus fuerat:
Sty'i tumor vnde dictus. Cic. 4. ad Herenn. τὸ μὲ οἰδοῦν καθαίρειν βούλεται τὸ ὕψος.
Quis ſit mũdus ſeu inflatus ſtylus.

Καὶ καμινῳ χῶσι μαλιστα σίλας.
Εἰ γάρ τι θρῦλλον ὀφομαι μονον,
Μίαν περείσας πλικταισιν χειμάρρουν,
Στηλῶ πυρώσω, κ) καταδραμουμαι.

πλικταισιν χειμάρρουν: *Torrentem Cirrum*, ignis vel fumi vorticem appellat (inquit) nimis audaci nomine. Quid, quod idem, & *vomere in cælum* vſurpat, & *Tibicinem* facit *Boream*?
Inflati ſtyli exempla.

Hæc, inquit, non ſunt τραγικὰ, ἀλλὰ μεσοτραγῳδούμενα, πεδόλωται γὰρ τῇ φράσει, κ) πεδορυβηται ταῖς φαντασίαις μᾶλλον ἢ διδέικνυται; κἂν ἕκαστον αὐτῶν πρὸς αὐλὸς ἀνασκοπῇς, ὀκ τὸ φοβερὸν κατ' ὀλίγον ὑπογοεῖσαν εὐγατατρέχηται. Hæc, inquit, non ſunt tragica, ſed cothurnum ipſum tragœdiæ excedunt. Sunt enim inquinatiſſima locutione, & tumultuariis ſententiis turbida potiùs quã grauia. Quòd ſi ſingula in lucem diſpexeris, paulatim ex mani ſpecie grauitatis, in rem contemptiſſimam recident.

Porrò notandum occurrit, ex vtroque, & Ciceronis & Longini ſenſu, triplex inflatę orationis genus: alia enim verbis duntaxat intumeſcit, alia ſolis ſenſibus, alia ſenſibus ſimul & verbis inflari atque attolli ſolet. Verba quoque ipſa, aut noua ſunt, aut priſca, aut duriter aliunde translata; exempla omnium ſubiicio.
Triplex inflatum orationis genus.

Fuit illud imperitis & ambitioſis ſcriptoribus commune vitium, quod vocatur κακοπαθὲς. Affectabant
Stylin verbis nouis inflati exẽpla.

Digitized by Google

enim nouas rerum appellationes inuenire, vt ipsi nouæ alicuius linguæ fierent auctores: quod Dionysio tyranno supra cæteros extitit peculiare, cuius aliquas neptias commemorat Athenæus: Quippe παρθένον virginem nominare, vt nimis communi nomine, suppudebat. Quid igitur? Μιναδέρα dictitabat *expectatricem*, quia virum maneat, & expectet; columnam, Μνημάτιν, *Menecratem*, vel *validipotentem*, quòd valida porduret; iaculum, βωμάτιον, quòd aduersùs iaciatur.

Athenæus Deipnosoph. l. 3. Dionysij tyranni in nouandis verbis neptiæ.

Eodem ingenio fuit Alexarchus, Cassandri Macedoniæ regis frater, Vranopolidis conditor: de quo Heraclides Lembus histor. lib. trigesimo septimo, ad hunc modum prodit, & refert: Alexarchus, qui Vranopolim ædificauit, loquendi peculiares formas inuexit, vt qui gallum ὀρθοκόαν, manicinē, appellaret, tonsorem βεττακίζων, drachmam, ἀφύεδα, Chœnicem, ἡμεσπροφίδα, præconem, ἀπύτην.

Alexarchi nouatoris locutiones.

Lucianus, vt est in hoc genere festiuissimus, sub persona Lexiphanis, dialogum integrum scripsit iis scatentem verborum sordibus, qualia sunt ὦτα κωφελέβυσα. ἀντισυμποσίαζειν τῷ Λείσωνος. ἀπίσω ἀ ὀπιθύσρα κωφελὶς, & cætera infinita Græcis hominibus intellectu perquam difficilia; nihil interest autem an noua sint, an per compositionem nouata, & durius interpolata, vt *incurniceruicum pecus*.

Lucian. in Lexiph. t. 2. p. 329.

Secundum est genus verborum, quæ prisca vocantur, & ea iamdiu obliuionis oppressa tenebris, à putidis stylis effodiuntur, atque eruuntur in lucem: qualia sunt illa: *Consiuges*, vbi conuentum campum totum *inhumigant*.

Veteres inflati in prisci. verbis exempla.

Et scabra in legendo *rediuio sanè* offendens: *sed qui sunt isti, qui asce-dunt altum ocrim?* collem intelligit. Item:

Liuius Andron. Varr. in Prometh.

Linquo manamitis sonorinas imagines

Adfatur; non vmbrantur somno populæ:

Et, florem *antlabant* liberi ex carchesiis: hoc est, bibebant. Duriora etiam apud Accium, & Næuium.

Vagem russantes syluas sextam tessera.

Accius in Meleagro.

Non hercle apluda est hodie quàm tu nequior.

Bilbit amphora.

Butubata.

Concipilauisti, &c. eiusdem generis.

Hac & simili oratione vsus, magno omnium risu, fertur quidam caussidicus, apud vrbis præfectum: nam cùm significare vellet, inopi quendam miseróque victu viuere, & furfureum panem esitare, vinúmque eructum & fœtidum potare; *Hic*, inquit, *eques Romanus apludam edit, & flocces bibit*: Aspexerunt omnes, qui aderant, alius alium, primò tristiores, turbato & requirente vultu, quidnam illud vtriusque verbi foret: Post deinde, quasi nescio quid Tuscè aut Gallicè dixisset, vniuersi riserunt. Legerat autem ille, *apludam* veteres rusticos, frumenti furfurem dixisse: idque à Plauto in comœdia (si ea Plauti est) quæ Astraba inscripta est, positum esse. Item Flocces audierat, prisca voce, significare vini fæcem, è vinaceis expressam, sicvt *fraces*, ex oleis. Alter, cùm aduersarius cautam differri postularet. Rogo Prætor, inquit, iubueni, succurre: Quonam vsque nos bouinator hic demoratur? Atque id, voce magna, ter quaterve inclamauit, *Bouinator*. Commurmuratio fieri cœpta est, à plerisque qui aderant, quasi monstrum verbi admirantibus. At ille iactans, & gestiens: non enim Lucilium, inquit, legistis, qui tergiuersatorem, *bouinatorem* dicit? Est autem in Lucilij vndecimo versus hic:

Gell. l. 11. c. 8 Causidici antiquarij fatuitas.

Apluda vetus verbum pro frumenti furfure.

Flocces pro vini fœce.

Bouinator pro tergiuersatore.

Hic strigosus, bouinatorq; ore improbus duro,

Digitized by Google

Tertullian. Arnobij ſtylo horridior.

His innutritus ἀρχαϊσμοῖς Tertulliani & Arnobij ſtylus, grandis eſt plerumque, & nimis horridus: vt *Hypobrychium irreſpirabile*, pro extremo periculo, in quo omnis ex malo emergendi ſpes adempta ſit, ὑποβρύχιον τὸ ὑπὸ τῶν κυμάτων καλυπτόμενον appellatur, quod fluctibus eſt obiectum; Dies & nox inuicem vertunt, *Solſtitionibus annuis, & fluſtra, & ſubſtillum*, pro dubio aëre, inter ſerenũ, & pluuium, quando pluuia ſtillatim cadit. *Pars verò paſſiuitus, & Scytaloſagitti pelliger, genuinos inter antias adumbratos*, & ſimilia: apud Arnobiũ verò *ſalpictarum ſonitu*, pro tubarũ, quo vſus Iulius Firmicus, *ſalpictas reddet: Sed qui in bello confoſſi moriantur*. Et l. 3. *Bucularum cumulatione ſacrinoces, & quæ ex reconditis trahit Aruſpicinæ nugis, plaſeas, polimina, fendicas, magmenta, proſicias*: quibus etſi ad argumentum opportunè, & loco vtitur, aliàs tamen ad ſtyli nitorem, prauæ ſunt imitationis.

Tertull. l. de Idol. c. vlt. num. 107. Lib. de pallio. Hypobrychium pro extremo periculo: Subſtillum pro dubio aëre.

Salpictæ pro tubis. Arno. li. 7. Iul. Firmic. l. 8.

Tertia corruptorum verborum ſeries eſt in translatis audacibus, & inuerecundis, quorum abundantem ſtylum Gorgiæ, Calliſthenis, Cleitarchi, Amphicratis, Hegeſiæ, Matridis commemorat Longinus. Hæc autem inter cætera arguit in Gorgia: Ξέρξης ὁ Περσῶν βασιλεύς, *Xerxes Perſarum Iupiter*, Γύπες ἔμψυχοι τάφοι, *Vultures ſepulchra animata*. Hęc, inquã, ingeniosè (vt apparet) dicta ſugillat acriter vir Criticus, nec parcit Xenophonti, qui pro pupillis *Virgines oculorum* dixerat, quòd puella & pupilla eodem κόρης nomine, apud Græcos appelletur. Verba Xenophõtis ſunt; Ἐκείνων γὰρ ἕκαστον μὲν αὐτῶν φοινὶξ ἀκόντιον ἢ τὸ λιθίνων, ἕκαστον δ' αὖ ὄμματα μεταστρέψαις ἢ τὸ χαλκῆν, αἰδημονέστερος δ' ἂν αὐτὸν ἡγήσαιο, ἢ αὐτῶν τὸ ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς παρθένων, in hoc vltimo tumor eſt: quin & verecundiores eos exiſtimaris, *ipſis oculorum virginibus*. At Timæus Xenophontea illa ſatis audaci metaphora nondum contentus, ὃ τις ἂν εἰπόντων, ἐν

Styli in translatis verbis inflati exempla. Stylo in verbis duriter tranſlatis inflato quinam oratores notati. Gorgias.

Xenophon à Caſſio Longino vt putidus arguitur.

Timæi audax imitatio.

ὀφθαλμοῖς κόρας καὶ πόρας ἔχων: Hoc vtique faceret alius, qui non *Meretrices in oculis, ſed virgines haberet*.

Hæc quota portio grandium metaphorarum, quæ in Africano ſtylo reperiuntur? vt, *Ipſa canicula perſecutionis, ab iſto ſcilicet Cynocephalo. Circumſpectu emiſſitij ocelli: imò luminis punctu vertiginant, & tabulata congregatio inveſtibus, & colubrini oblatratorum molares*, apud Sidonium: qui temporis potiùs errores quàm virorum cenſendi ſunt. At Apuleius, præ gaudij affluentia, totus iſtis immergitur, quale eſt, *labiis vndantibus affectare roſas*, inquit, de aſino, qui iam ſpe eaſdem deuorabat: item *ſorbillantibus ſuauiis ſitienter haurire*, & ſimilia.

Tert. aduerſus Gnoſtic. de Pallio. Sidonius. Apulcius.

Secundum tumoris genus, eſt in ipſis ſenſibus immoderatis, licèt alioqui verba, ad legem vſus communis videantur exacta. Hoc genere peccant ſæpiſſimè tragici, dum res ſupra naturam extollunt.

Stylus inflatus in sẽſib.

His bullis redundat Hercules Oetæus Senecæ, ſi modò eius eſt; quo enim faſtu cœlum petit à Ioue, filius à parente?

——*Quid tamen nectis moras?*
Numquid timemur? numquid impoſitum ſibi
Non poterit Atlas ferre cum cœlo Herculem?

Hercules Oet. Sen. ampullata tragœdia.

Si hæc Typhon diceret, tamen vix eſſent tolerabilia: quis enim largiri cœlum vellet, tanta oris improbitate expoſtulanti?

Deinde:

——*Si negat mundus feras*
Animum Nouerca: redde nunc gnato patrem,
Vel aſtra forti.

Apparent violentæ figuræ, quæ deſinunt in frigidum.

Rurſus:

Vel ſi times ne terra concipiat feras,
Properet malum quodcunque, dum terra Herculem
Habet, videtque.

Digitized by Google

Quàm miser & miserabilis ille Iupiter, qui à ferarum metu, sine Hercule tutus esse non poterat?

Hoc verò quod sequitur, supra omnem tumorem inflatum:

Da dare tuendos Iupiter saltem Deos:
Illa licebit fulmen à parte auferas,
Ego quam tuebor; sine glacialem polum,
Seu me tueri feruidam partem iubes,
Hac esse superos parte secures puta.

Modò timeri se à cœlo dicit, modò se tutelare Deorum numen profitetur. Quid hoc tumidius? quàm imbecilles deos censet, qui mortali tutore egeant! Hæc postulans & supplex! Illæ igitur sunt bullæ, in quas sæpissimè incidunt, qui magnitudinem sensuum præter decorum affectant. Deinde, qui imitantur, addunt aliquid de suo, & tumida tumidis adstruunt, donec diplosus follis, in contemptissima quæque euanescat.

Nonnus poeta Dionysiacorum scriptor, insani tumoris arguitur.

Sed & Nonnus poëta, Dionysiacorum scriptor, in has ineptias intemperanter effusus, quę *Megabysia* suo Typhoni non tribuit? Hic enim iactat *se aurigaturum Cœlum fratrem suum*; (*cùm calcaturum vellet dicere*) *imò se aliud octies maius supernè facturum, cùm vetere capi non possit. Idem omnes stellas, nouis inter se nuptijs copulaturum, quo cœlo plenior sit soboles: Mercurium in vincula coniecturum; Lunam habituram famula, quæ sibi lectos sternat; Quòd si lauari velit, Eridano cœlesti pro balneis vsurũ.* Οὐ ξείνε δαπίδιον πίξω πότον, Interpres vitiosa admodum interpretatione, iã satis inquinatum auctorem corrumpens, legit ποτὸν, & interpretatur. *Non vulgaris terræ fero potum*, cùm debuisset dicere, *fero pauimentum*, vel *viam tritam*, vel *callem*. Quis enim puer non videt, hîc nomen, ποῦς, irrepsitium? Pergit:

Nonnus Dion. l. 2. Interpres Nonni ποτὸν pro πάτον, potum, pro pauimento.

Οὐ καλὸν ἀστεόωτον ἀλυκτὸν λιθοχμόν,
Οὐ καλὸν τίκον ἔχων μετρίων ἐπὶ γαίης,

si dixisset *cœlũ se calcaturum*, grane illud fuisset; at se *aurigaturum fratrem suum*, inflatum est, & ridiculum:

----Οὐ χρεὼν ἄστρων
Λείψω νόστι γάμων ἀχρείων, ἀλλὰ σωάλῳ
Ἄστρων πλωτῆρι.

Et quî homini venit in mentem, vt de maritandis stellis, post tot sæculorum cœlibatum cogitaret?

---ἐνέπτυσεν ᾗ
Οἷδεν ἐυερκὲς ἄγος ὑπέρτερον ἐξάδε τίκτω.

Quomodo cœlo capi non poterat, qui cum tot aliis gigantibus, vna terræ regione capiebatur?

Εὐείης Ἐριδανίοιο λιὼ μεγάπυρα σελήνη,
Δίμνιά μοι τρέφουσα, ἣ εἰ χρέος ὄφρ' ἀλέσσαι,
Λούσομαι ἀστερόεντος ἐν ὕδασι Κειδανοῖο.

Quàm parum memor sui in leuicula degenerat! Quomodo enim balnea Eridani capiet, cui cœlum veteri septies maius angustum est?

Ridiculi prorsus tumores, qui vix à pueris aut aniculis tolerari possunt: itaque incidunt in alium characterem (de quo mox dicemus) frigidæ puerilitatis. Nec refert, quòd Typhoni tribuatur hæc oratio; nam cùm tota horribilis, vt ipsa gigantis persona, esse debuisset, in risum & contemptum euanescit.

In eodem exemplo licet animaduertere tertium tumoris genus, vbi res non modò sensibus, seu ipsis quoque verbis inflatur; quale est etiam illud, *saxa, syluas, lapides, montes disijcis, dispalueras*. Non satis fuerat solutos in puluerem montes dixisse, nisi grande quoque verbum addidisset, *dispalueras*, &c.

Nævius Gymnast. In verbis & sensib. stylus inflati exempla.

O pestifera Pontica fera, trux, *to-luciloquentia!*

Idem in Gallinaria.

Hoc styli genus meritò prudentibus viris fuit semper inusum; quòd si nonnullos leuioris facundiæ iuuenes ipsa nouitatis aucupio delectet, vbi tamen crebrius fuerit iteratum, transit in satietatem. Itaque benè monet Lucianus Lexiphanem, qui

eiusmodi vocibus non desinebat Atticis auribus obstrepere.

Lucianus in Lexiph quid de isto stylo sentiat.

Ἀλλ', ὦ Λεξίφανες, ἢ πῶ, ἢ ἀναγνώστου· ἐγὼ γοῦν ἤδη μεθύω σοι, &c. Satis, ô Lexiphanes, & potus, & lectionis istius: Ego enim tibi ebrius iam sum, & nauseo; & nisi quamprimùm euomuero ista omnia, quæcumque recitando persequutus es, videor mihi insanus, ac furiosus fore, obstrepentibus mihi vndique verbis istis, quæ mihi modò offudisti.

Quanquam mihi à principio ridere illorum gratia veniebat in mentem. Verùm postquam ea multa, atque omnino similia erant, miserebat me tuæ istius ærumnosæ infelicitatis, quippe quem viderem in labyrinthum quendam irremeabilem incidisse, morbúmque ægrotare grauissimum; imò verò atra bile percitum. Cogito itaque apud me ipsum, vnde tam multa mala collegeris, & quàm longo tempore, & vbi denique concluſum habueris tantum examen absurdarum ac distortarum vocum; quarum alias quidem ipse finxisti; alias autem defossas alicunde eruens, tantum cœnum vndequaque cogens, in me exhausisti. Porrò videris mihi, neminem amicum, aut familiarem, aut beneuolum habere, neque etiam in virum liberum, & qui loquendi libertate vteretur, vnquam incidisse; qui vera monendo, te quamprimùm expediret à morbo isto intercutaneo, quo quidem correptus es; & præ malo, illius periculum, ne disrumparis, sustines; Tibi autem bene sanus esse videris, & calamitatem istam, valetudinem censes, atque ab imperitis laudaris, qui morbum tuum ignorant; à doctis autem miseratione dignus existimaris.

Remedium à Lucia. inflatis procuratum.

Mox hominem committit Sositheo medico, à quo, vomitorio accepto, istam verborum sentinam egerit.

Aliud remedium.

Hoc quidem remedium comicum est, & nihil ad sanitatem facit. Vnum autem præstantissimum, idemq; vtilissimum erit, si qui eiusmodi dicendi genere delectantur, optimis auctoribus assuescant, à quibus, & moderatio, & styli affletur salubritas. Phanotinus Philosophus (vt ait Gellius) adolescenti veterum verborum cupidissimo, & pleraſque voces, nimis priscas & ignotissimas in quotidianis communibúsque sermonibus expromenti, Curius, inquit, & Fabricius, & Coruncanius, antiquissimi viri nostri, & his antiquiores Horatij illi trigemini, planè ac dilucidè cum suis confabulati sunt: neque Auruncorum, & Sicanorum, aut Pelasgorum, qui primi incoluisse Italiam dicuntur: sed ætatis suæ verbis loquuti sunt. Tu autem perinde quasi cum matre Euādri loquare, sermone abhinc multis annis iam desito vteris: quòd scire atq; intelligere neminem vis, quę dicas. Nonne homo inepte, vt quoduis abundè consequaris, taceres? sed antiquitatem tibi placere ais, quòd honesta, & bona, & sobria, & modesta sit: *Vtue ergo moribus præteritis, loquere verbis præsentibus.* Et ita quidē possunt inflati sanari, si velint; quorum multi plus habent furoris, sed plus etiam corporis. Semper autem ad sanitatem procliuius est quod potest detractione curari.

Styli inflati corrigendi remedium duplex.

Phanotini iudicium aduersus Inflatos. Gel. l. 1 c. 19.

Senec. contr. l. 9.

DE CACOZELO.

CAPVT III.

QVæ sequuntur orationis vitia, cacozelum, ac frigidum, magnam habent cū inflato affinitatem, & nonnunquam inter se confunduntur, & differunt tamen nōnihil. Atque vt de cacozelo dicā obiter, quod pleniùs in tractatu de imitatione explicandum est, *Est prauus affectatio orationis, ducta ex errore vitiosæ imitationis*: quod indicat Lucianus his verbis: κακοζηλία ἐστὶ τὸ διεστραμμένον τὸ μέσον τῆς μιμήσεως, ἢ περὶ τὸ δεινὸν σπουδάζον τι.

Quid præcipiè cacozelum.

Digitized by Google

annotatum est, esse magis circa nouos, hospites, & peregrinos sensus, quàm circa tumorem verborum: frigidum autem appellatur, non quòd languidum sit & remissum, (nihil enim fermè istis ingeniis, quæ hanc dicēdi καινοπρέπειαν affectāt, calidius:) sed quòd pernicioſum quodlibet, & nocens temperaturæ, vt annotat Seruius, ad Bucolica Virgilj, vocetur frigidum: Ita pari iure, quòd ſtyli optimam temperiem corrumpit, τὸ ψυχρὸν, tranſlato à Medicis nomine, est appellatum. Aliter γοργίειν nominatur, quòd Gorgias ſophiſta, multus in his ſenſibus fertur extitiſſe. Quanquam, quod Dionyſius, Longinus, & Hermogenes adeo exagitant, de *animatis ſepulchris*, non ita videatur abſurdum. Ariſtophanes autem Comicus non modò frigus, ſed & niues, ſtylo alicuius inepti poëtæ inſperſas commemorat, his verbis:

γοργόλειs μειρακιώδεs ἐπαφαί) Dion. Hal. in ep. ad Pomp.

Frigidi ſtyli appellatio.

γοργίειν cur frigidus ſtylus dicatur.

Κατέψυξε τὴν Θράκλων χιόνι πολλῇ. Suidas, Καμψοδῶν οὗτος ἀυτὸν παρίσησι τὴν πολλὴν χιόνα τῆς τούτου περὶ τὰ πιήματα ψυχρότητος.

Suid. in voce ψυχρός.

Inflati cacozeli, & frigidi diſcrimina.

Ex iis autem quæ dicta ſunt, apparet, ſtylum frigidum esse ἢ περὶ πᾶσι νόησιν ξένην, *eum qui conſtat ſenſibus nouis, & peregrinis, addo etiam putidis.* Inflatus rerum & verborum ſtrepitus ferri ſolet, cum aliqua ſpecie magnitudinis: Cacozelus in infelici & ærumnoſa imitatione conſeneſcit: frigidus tortos & violentos ſenſus, veluti nouatoris ingenij fœtus, iudicij lumine orbatos egerit.

Frigidi exempla.

Exempla frigidi ex Plutarcho & Caſſio talia ſunt: Natus eſt Alexander, ea ipſa nocte qua Dianæ Epheſiæ templum, inſana & orbi terrarum admiranda ſubſtructio, conflagrauit: Ex eo, cùm de Alexandri laudibus diceret Hegeſias, qui inter frigidos ſophiſtas commemoratur à Longino: *Minimè mirandum eſt*, inquit, *ſi Diana templum tam graui incendio arſerit: quippe Dea in ipſo Olympiæ partu, quo Alexander editus eſt, obſtetricandi laboribus ac curis diſtricta, ignem non valuit reſtinguere.*

Hegeſias frigidus.

Eſtne di-

Etenim in Dianæ Epheſiæ incendium.

Huius epiphonematis tantum esse frigus, Plutarchus aſſeuerat, vt idipſum, ad Epheſij templi incendium reſtinguendum, ſatis validum fuiſſe videatur.

Ἡγησίας ὁ Μάγνης ἐπιτιθώνικεν ἐπιφώνημα κατασβέσαι τὴν πυρκαϊὰν ἐκείνην· ἀπὸ ψυχρᾶς δ' ἀναθύμου εἰκότως ἦν κατασβεσθῆναι τὸν νεών, ἣ Ἀρτέμιδος ἀδημονούσης περὶ τὴν Ἀλεξάνδρου γενναίωσιν.

Plutarch in Alex.

Alterum exemplum profertur è Caſſio Longino, quod ſumptum eſt ex Timæo. Quippe, hic Alexandrum magnis laudibus efferens, cum Iſocrate comparat, & vehementer commendat, quòd paucioribus annis Aſiam ſubegerit, quàm vnam orationem Panegyricam ſcripſerit Iſocrates. Hic Criticus deridens exclamat Θαυμασὶ γὰρ τὴν Μακεδόνος πρὸς τὴν σοφιστικὴν σύγκρισιν! ὦ admirabilem Alexandri cum ſophiſta comparationem! certè hoc frigido hominis ſenſu, Iſocrates tota Lacedæmoniorum Republ. longè fortior haberetur, quando intra decennium Panegyricum abſoluit; At illi, non niſi intra annorum triginta ſpatium, Meſſenam expugnarunt.

Alexander cum Iſocrate comparatus ridiculè.

Tertium eſt ex eadem officina: Conciſis Sicula clade Athenienſium viribus, opera cuiuſdam Hermocratis, exclamat, *Non ſine magnæ mentis conſilio factum eſſe, vt Athenienſes, qui in Mercurij ſtatuas fuerant impij, per Hermocratem filium Hermonis, violatæ religionis pœnas perſoluerent.* Hæc frigida & inepta Longinus iudicat, quę tamen excuſari facilè poſſent.

Εἰς ἢ ἐξημιῶν ἀσεβήσαντες, ἴδιον κακὸν δίκην.

Sed in hoc genere nihil eſt Hebræorum ſcriptoribus, quos Rabinos vocant, infantius; apud quos frigidorum ſenſuum exempla, & plurima ſunt, & maximè ridicula; quale illud eſt eius qui in hæc verba pſal. 61. ſcribens, *Iumenta in mon-*

Digitized by Google

tibus, & boues: vbi textus Hebræus habet,

Rabbinorum ſcelus frigidi.

Behemot beharre aleph בהמות בהרי אלף Iumenta in montibus mille, hic frigidus commentarius belluam vnam fuiſſe vaſtiſſimam narrat, plurali numero deſignatam à Propheta: cui ad diurnum pabulum, mille montium herbæ à Deo eſſent aſſignatæ.

Alius in illud Exod. 4. *Obſecro Domine, non ſum eloquens*, commentatur, Moſen, cùm eſſet trium annorum puer, Pharaoni fuiſſe oblatum, delectatúmque Regem melliti infantis indole, diadema illi inter ludendum impoſuiſſe; quod cùm Moyſes deiecisſet in terram, pedibúſque conculcaſſet, id pro infauſto quodam omine acceptum; cúmque Regis filia tribuiſſet infantis inſcitiæ, de conſilio & induſtria viri apud Hebræos imprimis ſapientis, ad explorandam putionis ſimplicitatem, ſciéns-ne illud an imprudens feciſſet? prunæ illi ardentes ſunt appoſitæ; quas cùm ore contigiſſet, inde extremæ linguæ aduſtionem, perpetuámque balbutiem atque hæſitantiam contraxit.

Allegoriarum in ſacra ſcriptura nimij indagatores ſæpe incidunt in frigida.

Huic vitio obnoxij ſunt qui in ſacris litteris allegoricos vbique conſectantur ſenſus, & omnia in eas quas ſibi finxerunt imagines efformant. Qua in re nimij ſunt plerunque Origenes, & Philo, qui allegoriarum ſtudio, in frigida ſæpiſſimè deferri coguntur.

Origenes, Philo, nimij in allegoris.

Nam, etſi allegoriarum grata ſit ac vernans amœnitas, vbi tamen nimis crebræ ſunt, & violentę; placere doctis auribus nullo modo poſſunt. Cui enim ſemper iſtæ interpretationes arrideant? *Portitus Salomonis, eſt conuerſatio Chriſti: Arcturus, lex; & Pleiades, noui teſtamenti gratia. Sudes; acuta ſanctorum conſilia: Saliua, intimæ contemplationis ſapor: Ibices, magiſtri ſpirituales: Sapphirus, prædicatores noui teſtamenti: Perdix, diabolus:*

Allegoriæ ſæpè a Patribus cũ tale prudẽtiæ dictę, non ſunt vbique imitandæ. Origenem, & in Exod.

Cynifes, Dialectici. quanquam hoc poſtremum ſubtiliter ab Origene dictum; Hoc enim animal pennis quidem ſuſpenditur per aëra volitans, ſed ita ſubtile eſt, & minutum, vt oculi viſum, niſi acutè cernentis, effugiat; corpus tamen cùm inſederit, acerbiſſimo terebrat ſtimulo, vt quem volitantem videre quis non valeat, ſentiat ſtimulantem.

Cynifes & Dialectici cõparantur.

Hoc ergo animalis genus (inquit) digniſſimè puto arti Dialecticæ comparari, quæ minutis & ſubtilibus verborum ſtimulis animos terebrat, & intelligentiæ oculos decipit.

DE STYLO *puerili.*

CAPVT V.

Stylus puerilis qualis.

VIcinum eſt iſtis generibus puerile, quod Caſſius Longinus nominat, παιδικὸν μικρόψυχον, καὶ ἀγλωσσατον. Habet enim tumorem, & cacozelum, & frigida permulta ſibi annexa; hoc autem proprium obtinet, vt inanem quandam ſuauitatem, Adonidis hortis ſteriliorem quàm auidiſſimè venetur. Itaque ſenſus in eo fermè ſunt tenuiculi, cum aliqua illecebra vaniſſimæ iucunditatis, luſus minuti, digreſſiones ineptæ, alluſiones ad verba, affectatæ rerum deſcriptiones, luxuriantes figuræ, inopia iudicij, redundantia ſermonis, verba vndique ad oſtentationem collecta, & rhythmorum circumſcriptionúmque putida elaboratio. Talis eſt iſta Mœcenatis, authore ſuo mollior oratio:

Puerilis ſtyli in verbis exempla. Mœcenatis oratio puerilis.

Quid purius amne, ſyluiſque ripa comantibus? Videt vt alueum lintribus arent, verſoque vado remittant hortos.

Quid ſi quis fœmina cirro criſpat, & labris columbatur: incipitque ſuſpirans, vt cernice laxa feratur? Nemo tyranni; irremediabilis factio, riman-

Vide Senec. ep. 114.

tur epulas, lagenaque tentant domos, & sæpe mortem exigunt.

Genium festo vix suo testem, tenuis cerei fila, & crepacem mola focum mater aut vxor innestiunt.

Quæ pueritiæ ludicra? Num statim hæc cùm legeris (inquit Seneca) hoc tibi occurret, hunc esse qui solutis tunicis in vrbe, semper incesserit?

Adiunge huic molliculæ orationi, Hadriani Imperatoris versus:

Hadriani Imperat. molliculæ oratio.

Animula, vagula, blandula,
Hospes, comésque corporis,
Quæ nunc abibis in loca,
Pallidula, rigida, nudula!
Nec, vt soles, dabis iocos.

Puerilis pueri ex Apuleio descriptio.

Aut Apuleij: [Erat intonsus, & genis gratus, & corpore glabellus. Crines eius præmulsis antijs, promulsis caproneis anteuentuli, & propenduli. Vestis textu tenuis, tactu mollis, purpura radians. Quid? quòd & lyra eius auro fulgurat, ebore candicat, gemmis variegat?

Hæc planè crepundia, quibus permittuntur aliquando pusiones lusitare. At verò iam prouectæ ætatis homines, in eas ferri nouissimorum verborum ineptias, minimè tolerandum est.

Puerilis styli origo & iudicium.

Sæpe istarum nugarum parens est amor, & vitiis obsessæ mentis hebetudo: quippe videas istos frigidos amatorculos, ex libris vernaculâ linguâ scriptis, hæc deliramenta auidè conquirere, quæ illi, rosas suas & anemonas, dum ventilant, putant odorem omnium naribus periucundum afflari: sed hæc ita fœtent, vt Augeæ stabulum non sit impurius.

Onagri poëtæ puerilis nænia fœminæ ad marem, fœtum suum euirantis.

Alia est etiam non verbis sed sensibus puerilis oratio: qualis est istà Onagri, fœminæ ad marem fœtum suum euirantem, his verbis expressa, quæ bonum alioqui poëtam, ad inclinatam puerilitatem dimisit.

Ἄνερ, ἄνερ, τίν σεῖο πεσούσατο χαροπὼ; Opuscul. 3. ven. vers. 220.
Ὄμματα φοινίχθη τὰ τ' ἀν πόρες αἰλίκεντα;
Οὐχὶ μέτωπον ἀθρεῖς λιθοτρεῖς ἄγχι Μεδοῦσης,
Οὐ γόνυ ἰσόλον παραμειλίξοιο δρεπομένης,
Οὐ σκύμνον παράθυμον ὀρεπαλέκτοιο λεαίνης·
Παῖδα λυγρὸν ἢ ἔπικλον, ὃν ἀφώμεθα θεῖσι,
Παῖδα τὸν γλυκερὸν τοῖς ἂν ἀρέσναι θήσις.
Ἰχθύλος, μὴ τάμῃς· τί μοι τάμες; οἷον ἔμεξας·
Παῖδα, τὸ μανδὺν ἔθηκας, ὅλον δίμυς ἐκαλάωσας·
Δειλὴ ἐγὼ παιάπτυμες ἀοιδοτάτοιο λοχείης,
Καὶ σὺ τέκος παίδειλον, ἀλίβεστατοῖο τοκῆος·
Δειλὴ ἐγὼ τεπάλαιπα, κενὸν τόκον ὠδίνασα,
Καὶ σὺ τέκος, τιμηθείς, οὐχὶ τανύχεσι λεόντων·
Αλλ' ἐχθεσῖς γλυκερῶσι λεοντείοισι τοκῆος.

Vir, vir, quare tuus vultus exasperatur?
Oculi rubuerunt, qui prius erant splendidi?
An frontem intueris saxifica Meduse?

(Sciebat quippe hic Onager Medusæ fabulam, & scholas olim poëticas frequentarat.

Non fœtum veneficum efferi draconis,
Non catulum nefandum montiuagæ Leænæ:
Filium, misera quem peperi, quem exorauimus à Diis,
Filium tuum maxillis tuis euirabis.
Cohibete, amice: ne scinde: quid resecuisti, qualem
Feciſti filium? ad nihilum redegisti toto corpore mutilatum.

Digitized by Google

Misera ego, atque arumnosa, intempestiuum ob partum!
Et tu fili miserrime, scelerati ssimi parentis caussa!
Misera ego, ter misera, inanem partum enixa.
Et tu fili dissectus, non vngulbus Leonum;
Sed inimicis maxillis leoninis parentis.

Hactenus lamentabilis nænia, & verè puerilis: cùm enim mentionem facit Onager *saxificæ Medusæ*, cùm dicit se filium à Diis exoratsse, & similes nugas; quis risum teneat? At dices, nulla sæpe eiusdem argumenti, à viris grauibus esse conscripta? fateor equidem; sed huiusmodi, si quæ scribunt, non seriis operibus immiscent: verùm pueriles remissiones, & fabellas, & ludos ad risus compositos profitentur. At, qui hæc seriò, & callidè dicunt, carminúmque grauitati, non ioco, sed eloquentiæ ostentandæ gratia, solent intexere, puerilitèr mea quidem sententia, faciunt; hæc enim vitia sunt, in quæ pueri, in hyperbolis semper leues, frequentiùs incidunt: qui si in Crassi muræna, aut psittacum, melioris carmen, vel orationem funebrem texant, cùm omnia ad rotundam styli exilitatem deberent esse accommodata, illi ad grandes Demosthenis & Ciceronis figuras conuertentur: psittacum, inquam, vel passerem, vt heroem laudabunt, etiam apud Elysios campos Minois & Rhadamanthi assessorem facient, dictitantes illud Demosthenis, ὃν πάρεδρον εἰκότως ἂν τις φήσαι τῶν κατηβεῖων εἶναι: mox alloquentur per Apostrophen; *Præclarè igitur, tecum actum est, dum viueres, anima delicatissima, nunc autem, postquam ex his terris euolasti, sanctissima: nam beatorum locum consequuta, assides Proserpinæ.*

Puerilium inuentionum nugæ.

DE PARENthyrsa.

CAPVT VI.

THeodorus Rhetor, qui citatur à Cassio Longino, in libro περὶ ὕψους, notissimi vitij in stylo meminit, quod ipse appellat παρένθυρσον, quasi ad Thyrsum accedens, hoc est, furori proximum. Norunt omnes, Thyrsum appellari hastulam frondibus vestitam, quam bacchantes gestabant: & hoc perpetuum Bacchi insigne iuxta epigrammaticum, Παρὰ Βίττου κόμαισιν, νύμφαις ῥόδα, θύρσοι Λυαίου: hinc θυρσοπλῆγες, nominantur thyrso percussi, hoc est insani: vnde parenthyrsum dici potest, Oratio grandibus & & intempestiuis affectibus, & figuris in re parua insaniens: quam definitionem licet colligere ex Dionysio Longino, in qua παρένθυρσον ita describit:

Quid Thyrsus.

Quid parẽthyrsum, & vnde sic dicitur.

Τούτῳ παρέκειται τέταρτον τῆς κακίας εἶδος ἐν τοῖς παιδιπκοῖς, ὅταν ὁ Θεόδωρος παρένθυρσον καλεῖ. ἔστι δὲ πάθος ἄκαιρον, καὶ κενόν· ἔνθα μὲν δεῖ πάθους· ἢ ἄκαιρον, ἔνθα μετρίου δεῖ.

Longin. περὶ ὕψους.

[Huic proximum est tertium prauitatis genus in affectibus, quod Theodorus vocat parenthyrsum: est autem affectus intempestiuus, & vanus, vbi nihil opus est affectu; vel immoderatus, vbi opus est moderato: differt à puerili, quòd hoc in lætis argumentis, & illecebrosæ dictionis aucupio versetur vt plurimùm; illud propriam sedem habeat in affectibus intempestiuis, maximè doloris, & iracundiæ, sine vlla etiam affectatione verborum: Non enim istam concinnitatem spectat, sed grandes tantùm figuras, in rebus ludicris consectatur: ex quo plenum est insaniæ.

Parẽthyrsi à puerili stylo discrimen.

Talis est illa de incendio Daphnitici templi, miserabilis nænia Libanij

Libanij παρένθυρσον à D. Chryſoſt. perſtrictum.

banij ſophiſtæ, quam diuus Chryſoſtomus egregiè perſtrigit, in oratione de ſancto Babyla martyre. Ibi enim ſophiſta præter modũ fertur in miſerabiles, inconditos, humiles, inclinatos affectus, & præ doloris ac furoris impotentia, in frigida quæque & inepta tranſit, vt, cùm dicit, Iulianum Imperatorem, vbi de templi incendio afflauit eum rumor, [quæ ſiuiſſe talaria Mercurij, vt ad flammam reſtinguendam properaret.] Vbi tandem erat inuenturus? Certè tardum oportuit fuiſſe auxilium, ſi hęc talaria ſunt expectata. Ita dum motus cupit ingentes excitare, delabitur in abſurda, quæ riſum potiùs quàm dolorem efficiant.

Ariſtidis παρένθυρσον, καὶ αὐτῷ Μίδου σαν, ὑυδὲ τ ἀυτὸν ὀφθαλμὸν, ὑηὲ τ τ Ασίας ἐπίνδυσαν.

Eodem ſtylo Ariſtides ſophiſta, in illa flebili monodia, de Smyrna collapſa, inter cæteras nænias addit: [Si Gorgones reuiuiſcerent, non iam Meduſam, aut oculum ſuum flerent, ſed Smyrnam, communem Aſiæ oculum deplorarent.]

Num verò iſta παρεμπεπλεγμένα, & παρένθυρσα? ſed pleniùs in affectibus examinabimus.

Parenth. character.

Alij etiam magis importuni ambitioſo orationis tractu, aut plorant, aut iraſcuntur, aut deteſtantur, aut Deos Deáſque omnes, in rebus ludicris & penè nullis inuocant. Quærunt ab auditoribus, hominibus plerumque frigidis & vrbanis, num lugeant, num indignentur, num auerſentur, num tantum nefas abominentur? cùm illi interim nihil horum experiantur, ſed tranquilli omnino ſedeant: Aduertere ſe dicunt pallorem, & lacrymas, & eiulatus eorum audire, qui non magis mouentur quàm ſtatuæ.

Parenth. exemplum.

Hoc certè genus, inter cætera miſerabile eſt, & inſanum, nec immeritò παρένθυρσον nominatur; habet enim multum de thyrſo, & furore: Nam quid eſt aliud, in rebus modicis, tam inſanæ mentis æſtu iactari, quàm Oratorem illum imitari, qui apud Lucium Apuleium pro tribus vtribus, ab ebrio iuuene multis ictibus perforatis, quaſi pro cæſis iuuenibus perorat? & ait,

[Neque parua res, ac præcipuè pacem ciuitatis cunctæ reſpiciens, & exemplo ſeriò profutura tractatur, Quirites ſanctiſſimi. Quare magis congruit, ſedulos, atque vniuerſos vos pro dignitate publica prouidere, ne nefarius homicida, tot cædium lanienam, quam cruenter exercuit, impunè commiſerit.]

Ad hæc omnes riſu diſſoluuntur. Mox quædam mulier, per medium lacrymoſa, & flebilis, atra veſte contecta, paruulum quendam ſinu tolerans, decurrit; ac ponè eam, anus alia pannis horridis obſita, paribúſque mœſta fleribus, ramos oleaginos vtræque quatientes, quæ circumfuſæ lectulum, quo peremptorum cadauerum contecta fuerant, plangore ſublato lugubriter eiulantes:

[Per publicam miſericordiam, per commune ius humanitatis, aiunt, miſeremini indignè cæſorum iuuenum, noſtręque viduitati, ac ſolitudini, de vindicta ſolatium date: Certè paruuli huius, in primis annis deſtituti, fortunis ſuccurrite, & de latronis huius ſanguine legibus veſtris, & diſciplinæ publicæ litate.]

Hæc ſi pro tribus vtribus ſeriò dicerent, παρένθυρσον facerent manifeſtiſſimum; ſed cùm ad riſum publicámque laſciuiam ficta ſint, nihil habent iſtius generis.

Exilia orationis magnitudine prudenter attollenda.

Porrò in id ſæpe vitium incurrunt Oratores ſenſibus grandes, vberes, & amplificatorij, qui cùm ſummæ laudis eſſe exiſtiment, res alioqui exiles orationis maieſtate pleniùs attollere; hoc, ne mica quidem ſalis adhibita, faciunt in rebus ſingulis, & ranas in Mineruam, Pygmęos, in Polyphemum, res denique leuiſſimas in cothurnos tragicos, non ſine riſu deformant.

Digitized by Google

DE STYLO *scholastico.*

CAPVT VII.

Styli scholastici typus.

MEminit quoque Cassius Lõginus, σχολαστικῶς, τοιούτως, hoc est, scholastici sensus, & styli: fit autem, cùm ea quæ ciuilis esse debet oratio, ad vmbratilium præceptorum minutias putidiusculè conformatur. Accidit enim plerumque, vt adolescentes è ludo nuper egressi, vel etiam viri scholarum vmbris diutiùs enutriti, cùm ex palæstra in aciem deuenerint, nondum ad ciuilis illius cœli tolerantiam facti, atque compositi, nescio quid vmbraticæ mollitiei, quam cum lacte suxerunt, retineant. Itaque alij antequam ad rem veniant, præfantur apparatiùs, & excurrunt longiùs: alij digressiones & locos communes affectant, quibus cùm insederint, arbitrantur se Iouis albis (quod aiunt) quadrigis vehi: alij in quocunque demum argumento exordia, narrationes, confirmationes, perorationes religiosiùs exigũt; atque ista quidem omnia, quamuis frigida & importuna, sæpiùs ingerunt, ne videantur artis legibus defuisse. Alij minimè spectantes an oratio ornatum ferat, grandes figuras per κακοζηλίαν expressas ad satietatem aurium intrudunt: Alij etiam artem plenissimè profitentur; exordij sui, narrationis, confirmationis, &c. meminerunt, tum se ex vna parte in alteram trãsituros pollicentur, aut iam transijsse dicunt: etiam excusant se, quòd minùs elaboratam orationem attulerint: quæ omnia scholastica sunt, & vbi morosiùs curantur, elaborantúrque concinniùs, sæpe in frigidum aliquid, aut puerile delinunt.

Demosthenes à stylo scholast. alienus.

Atque in eo, opinor, multùm differunt ciuiles Isocratis & Demosthenis Orationes; hic enim, quod maximè est, minimè vult videri eloquens, & fortunas Græciæ ex eo non pendere dicit, an manum in hanc aut in illam partem inflexerit: vel hoc aut illo verbo inter orandum vsus fuerit; at ille in negotiosis etiam orationibus dissimulare non potest ambitionem eloquentiæ. Nam in Suasoria ad Philippum, profitetur etiam ἐπιχώρως φιλοτιμίαν, & se excusat, quòd propter ætatem ingraescentem, tam elaborata orationis structura vti minimè potuerit.

Isocrates scholastico vitio laborat.

Οὐδὲ γὰρ ἦν κῦρ τὸν λέξιν εὐρυθμίαις, καὶ ποικιλίαις κεκοσμημένην αὐτὸν, οἷς αὐτὸς τὰ νῦν πρέπειν ἡγοῦμαι, καὶ τοῖς ἀκροωμένοις ἐπιδεῖξαι, δι' ὧν τὸν λόγον ἡδίους τ' ἄμα, καὶ πιστοτέρους ποιῆσαι, ὧν οὐδὲν ἔτι δυνάμενα διὰ τὴν ἡλικίαν.

Isocr. in Suasor. ad Philippum.

Quæ excusatio non petita, accusatio est.

Præfatur etiam amplissimè de suis familiaribus, & eorum de hac Suasoria iudicia exponit; quæ omnia parum ad persuasionem faciunt, & ambitiosè potiùs quàm neruosè dicta sunt.

In Panegyrico verò, qui & suasionem continet ad Græcos, tam magnificè de sua eloquentia sentit, & dicit, vt nisi pro rei dignitate, síque gloria, & pro tempore, quod in hac oratione elaboranda concinnandáque posuerit (in qua decennium ferebatur insumpsisse) pereret, nullo modo sibi ignosci velit, sed contemni & derideri.

Ἐγὼ δ' ἐμοὶ μὲν καὶ τῶν παράγματος ἀξίως εἶπον, καὶ τῆς δόξης τῆς ἐμαυτοῦ, καὶ τοῦ χρόνου, μὴ μόνον περὶ τὸν λόγον διατεθέντος, ἀλλὰ καὶ σύμπαντος οὗ βεβίωκα, παρεκλύσασθαι μικρὰν μοὶ συγγνώμην ἔχειν· δηλῶ καταγελᾶν, καὶ καταφρονεῖν.

Isocr. Paneg. 86.

Hæc quidem ostentationem habent eloquentiæ non mediocrem, quæ Oratori ciuili cauenda est, vel maximè.

At verò sub finem orationis, quasi in promptu diceret, qui se compa-

Digitized by Google

tata oratione dictutum, initio profeſſus fuerat:

Οὐ τὴν αὐτὴν δὲ τυγχάνω γνώμην ἔχων, ἣν τε τῷ παρόντι καιρῷ, ἡνίκα περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ λόγου· τότε μὲν γὰρ ἄξιος δυνάστας περὶ τῶν πεπραγμένων εἶπεῖν, νυνὶ δ' ἐπιτρέπομαι τὸ μεγέθους αὐτῶν: ἀφὰ πολλά μοι διεπέφευγε ὧν διενοήθην.

[Iam verò non ita ſentio ac initio orationis meæ: tunc enim pro dignitate rerum, me poſſe dicere exiſtimabam, nunc magnitudinem earum non aſſequor, multáque mihi eorum quæ dicere inſtitueram, exciderunt.]

Nimis aperta calliditate hæc ſunt elaborata, quaſi finem orationis non præuidiſſet, qui ſe per decennium ſcripſiſſe gloriabatur.

Eloquentia Iuliani multum habet palæſtræ ſcholaſticę.

Habent & multum palæſtræ ſcholaſticæ, quæ à Iuliano Imperatore ex Sophiſtarum ſcholis adhuc recente ſcripta ſunt. Quorſum enim in Euſebiæ encomio tam longa inſinuatio contra ingrati animi vitium? Τί ποτε ἄρα χρὴ διανοεῖσθαι περὶ τῶν ὀφειλόντων μεγάλα, καὶ ἀφ' μεγάλων, οὗ τι τυμὶ χρυσίον, οὐδὲ ἀργύριον, ἀλλ' ἁπλῶς ὅ, τι ἂν τύχοι τις παρὰ τῶν πέλας εὖ παθών; εἶτα τοιαῦτα μὲ ἀποτίνειν ὄντι ἐπιχωρίοντων, ὄντι δυναμένων, ῥᾳδίως δ' ἂν ὀλιγώρως ἐχόντων πρὸς τὰ δυνατὰ ποιεῖν, ἂν διαλύεσθαι ὄφλημα; ἢ δηλονότι φαύλοις ἂν μοχθηροῖς νομιεῖν; quid iſta periodus, & cætera quæ diffuſiùs narrat, aliud volunt quàm ingrati animi labem eſſe fugiendam? qua ratione ad laudandam Euſebiam prouocatur, cui multis & magnis beneficiorum nominibus tenebatur adſtrictus. Hoc etſi ad rem facit, poterat tamen dici rotundiùs, nec tanto lentitudinis anfractu trahi. Alium deinde locum communem annectit, laudandos eſſe ſummos viros; Nam hoc (inquit) & Plato, & Socrates fecerunt; quidni etiam, inquit, fœminas? Siquidem Homerus Penelopem laudauit. Hæc theſis longiùs excurrens multum ſapit de ſchola. Accedunt etiam exempla ab Homericis ſæpius petita fabulis, & digreſſiones de Græcia, & libris cum annexis excuſationibus, quæ calamum, iuueniliter adhuc quaſi in Rhetorum ſtadio volitantem, arguũt.

Iulianus in Encomio Euſebiæ.

Iuliani ſcholaſtica.

DE STYLO POETICO, & cantico.

CAP. VIII.

QVæſitum eſt ſæpe cur Dionyſius Halicarnaſſenſis, ingeniorũ ſtyliq; iudex, & cenſor acerrimus, optimam orationem Poëſi ſimillimam eſſe debere ſtatuat: ex quo Herodoti & Thucydidis hiſtoriam, *pulchram poeſim* non veretur appellare: Καλὰ μὲ ποιήσεις ἀμφότερα· οὐ γὰρ ἂν αἰσχυνθείην ποιήσεις αὐτὰς λέγων. Lucianus verò ſuadet ei qui eloquentiæ *decora* cõcupiſcit, vt primùm optimos quoſque Poëtas legat, deinde ſe conferat ad oratores; quod profectò non faceret, niſi ad conformandum ſtylum prodeſſe Poëtarum lectionem arbitraretur. Sed tamen quamuis Poëtas, vt ad oratoris inſtitutionem pertiles, commendare videatur, hæc oratio non eſt ita intelligenda, vt ſtylum Poëticum probet, à quo ſanè ambo, & ſententiis & ſcribendi genere vehementer abhorruêre. Quid igitur vterque voluit? Poëtas, maximè verò Tragicos & Comicos, de meliore nota, oratoriæ facultati non leui fore adiumento ſi quis ſe in eis ipſo diſcendi ſcribendique tyrocinio prudenter exerceat. At hoc (inquis) non plenè ſatisfacit Dionyſij menti, qui Thucydidis hiſtoriam, Poëſim apertè nominauit. Dicam equidem & paucis, quæ hac in re mens Halicarnaſſenſis fuerit: Structuram verborum, & numeros oratoribus commendat, quam rem vnam ad mulcendos ſuauitatis lenocinijs animos efficaciſſimam eſſe probat: Vt eorum verò incuriam redarguat, qui penes ſolos Poëtas eſſe numeros arbitrati, ſegnem, diſſolutam & planè incompo-

Dionyſ. Halic. lib. de ſtruct. verborum.

Cur optima oratio appellatur poeſis.

Poeſis oratori pervtilis.

Idem in ep. ad Cneum Pomp.

Luc. in Lexiphane.

Digitized by Google

sitam orationem effutiunt, optimam orationem Poësi simillimam esse contendit, hoc est, (vt ipse ait,) *διὰ τὸ ἀπτῶτον*: nec minùs accuratam compositione, modulisq; structuræ decoram, quàm sint ipsa poëmata, licèt, aliis & liberioribus numeris effluat. Hoc Cicero in oratore explicatissimè docet.

Cic. in orat p. 253. 254.

Nam etiam (inquit) Poëtæ quæstionem attulerunt quidnam esset illud quo differrent ab oratoribus. Numero maximè videbantur antea, & versu: Nunc apud oratores iam ipse numerus increbuit: Quicquid est enim quod sub aurium mensuram aliquam cadit, etiamsi abest à versu, (nam id quidem orationis est vitium) numerus vocatur, qui Græcè *ῥυθμὸς* dicitur. Itaque video visum esse nonnullis, Platonis & Democriti elocutionem, etsi absit à versu, tamen quòd incitatiùs feratur, & clarissimis verborum luminibus vtatur, potiùs poëma putandum, quàm Comicorum Poëtarum: apud quos nisi quòd versiculi sunt, nihil est aliud quotidiani dissimile sermonis.

Qua in re oratores Poetis similes.

(Deinde:) Ego autem, etiamsi quorumdam grandis & ornata vox est Poëtarum; Tamen in ea cùm licentiam statuo maiorem esse, quàm in nobis faciendorum iungendorumque verborum; tum etiam nonnullorum voluptati vocibus magis quàm rebus inseruiũt. Nec verò si quid est vnum inter eos simile, id autem est iudicium, electioque verborum, propterea cæterarum dissimilitudo intelligi non potest. Hæc Cicero: sed & Quintilianus clarissimè rem totam diiudicat his verbis:

Quint. l. 10. c. 1. Cur poësis oratori necessaria.

Theophrastus, inquit, plurimum oratori dicit conferre lectionem Poëtarum; multique eius iudicium sequuntur; neque id immeritò: Namque ab his & in rebus spiritus, & in verbis sublimitas, & in affectibus motus omnis, & in personis decor petitur, præcipuéque velut attrita quotidiano actu forensi ingenia, optimè rerum talium blanditia reparantur: ideóque in hac lectione Cicero requiescendum putat. Meminerimus tamen non per omnia Poëtas esse oratori sequendos, *nec libertate verborum, nec licentia figurarum*, addit etiam, *pedum necessitate*.

Ex eo apparet quãtus est error eorũ qui Poëtico stylo perperam in soluta oratione abutũtur, vel verbis vel numeris, vel periphraseon, quę permultis communis esse solet licentia. Hac in re importunus est Ammianus historicus; quo enim hiatu hæc dicit? *Cúmque primùm aurora surgeret, vniuersaque videre poteram, armis stellãtibus coruscabant, ac ferreus equitatus campos opplebat et calles:* Fac pedes, quid sunt ista nisi carmina, eáque pręturnida?

ἃ δὴ δθυ- εμβώδησὶ φλεγμαίνου- σα πτιπτοῖς ἐνόμων. Philostr. in Apoll. Ammiani stylus Poëticus.

Item,

Sæuiens per vrbem æternam vrebat cuncta Bellona, ex primordiis minimis ad clades ducta luctuosas, quas obliteraſſet vtinam inge silentium. quæ ampullæ Poëticæ, *vt omnia nefario bella arsisse dicat?*

Item: *Hyeme verò humus crustata frigoribus, & tanquam leuigata, ideóque labilis, incessum præcipitantem impellit, & patulæ valles per spatia planæ glacie perfidæ, vorant nonnumquam transeuntes.*

Et vbi Poëta epithetis densior aut verbis tumidior?

Ita his ampullis assueuit, vt quæ quotidiano sermone omnino dicenda erant, etiam his phaleris augeat & peruertat, vt, *ludibriis ignauia torrentes exundant, & humanitatis multiformibus officiis retentabant, & famarum morum nutrix maligna dispersit.*

At vbi inflat ex industria, quis molem sustineat? *Megæra quædam mortalis inflãmatrix sauientis assiduè*: istę sunt Apuleij deliciæ & (vt ipsi aiunt) Anemonæ verborum: talia sunt quæ de suo patrio solo scribit, *gleba felices æternum, libris felicioribus credita.*

Vt primùm tenebris abiectis dies inalbebat, & candidum solis curriculum cuncta collustrabat.

Item,

Imo de pectore cruciabile suspirium ducens; & hæc quæ grandiori spiritu intonat: *Nec mora cùm vi patefactis ædibus, globus latronum inuadit omnia, & singula domus membra cingit armata factio. Et auxilijs hinc inde conuolantibus obsistit discursus hostilis, cuncti gladijs ac facibus instructi noctem illuminant, coruscat in modum ortus solis, ignis & mucro.*

Nec satis inflectit nonnunquam orationem in degeneris naturæ malum, quod vocant *Canticum*, vt *Tibi respondent sidera, redeunt tempora, gaudent numina, seruiunt elementa, tuo nutu spirant flumina, nutriuntur nubila, germinant semina, crescunt germina*: &, *Montium scapulæ decurrendo, fontium venæ ebullando, et fluminum viæ obumbrando*: hæc est styli poetici species veræ eloquentiæ admodum perniciosa, quæ tamen rudioribus sæculis longè latéque peruagata, fatali pruritu multos secum traxit, diúque dominata est.

Apollinaris, Ennodius, Sidonius, stylo poëtico laborãt.

Certè istis ampullis oppleti sunt Sidonius Apollinaris & Ennodius; qui ad huius licentiæ summum deuenerunt; nam Sidonius apertè canit.

Sid. ep. 3. l. 3.

Iam sol adultus roscidæ noctis humorem radio crescente sorbuerat.

Bestialium rigidarúmque nationum corda cornea, fibræque glaciales.

Sermonis Celtici squamam depositura nobilitas, nunc oratorio stylo, nunc Camœnalibus modis imbuitur.

At Ennodius, cuius poëtæ audaciam non æquat his verbis?

Ennod. in Panegyr. Theod. Tertul. de Pallio.

Interea dum anceps esset fortuna certaminis, & pennatæ mortes sibi æthera vendicarent; Tellus concita tremuit concussione cornipedum. Excepit te sonipes lituorum desideriis inquietus, & lancearum imber cœlum obtexit, &,

Larissæus Heros illa apud Rupicem, & syluicolam, et monstrorum eruditorem scrupea schola eruditus.

DE STYLO ALLEGORICO, & Periphrastico.

CAPVT IX.

SEd quoniam in huius auctoris mentionem incidimus, eius quem nunc discutimus, styli exempla suppeditabit. Floruit eo tempore quo illa insana metaphorarum, vel potiùs allegoriarum, dulcedo cuncta peruaserat, & iam *Ferrum Ciceronis*, Tulliana dictio, vulgò dicebatur, contrà aurea putabantur frigida quæque acumina, & allegoriæ, quibus illi scriptores sua referserunt.

In quo profectò minor est error magni illius & felicis Ennodij, qui calentibus adhuc eius quam à magistris acceperat, Rhetoricæ studiis, ista scripsit, quàm barbari & squallentis sæculi, cui aurum pro ferro, & ferrum pro auro, in tam grauibus eloquentiæ corruptelis fuit. Sic igitur Ennodius ad Ioannem:

[Diu salum quæris verbis in statione compositis, & incerta liquentis elementi placida oratione describis, dum sermonum cymbam interloquelæ scopulos rector diligens frænas, & cursum artificem fabricatus trutinator expẽdis; pelagus oculis meis, quod aquarum simulabas, eloquij demonstrasti.]

[Deus bone, in quantos se vsus dies lingua dispargit! Cùm voluerit, sæuit vt bestia, currit vt fluuius, fluctuat vt profundum: & quamcũque fucatis verborum imaginibus pingit speciem, veri adstipulatione repræsentat. Timere te scriptionem, quasi fronte tener, insinuas; dum declamationum pompam refuga laudis deposcit assertio; [& fit auara gloriæ, dum pudori parcere se ostendit, peregrinam mentita formidinem.] Ago atque habeo gratias, quòd nobilia rudimenta facundiæ tuæ, in

Digitized by Google

amici quantum æstimas præconiis consecrasti. Et licèt non agnoscam mea esse, quæ loqueris; religionem tamen narrantis amplector, diligentiam pectoris laudo, quam gratiæ per sudum rutilantis luce dedicasti. Tibi fax ista prætenditur, quam in opinione mea blandus elocutor accendis. Ego noctem conscientiæ meæ, etsi non fugio, noui tamen æstimare.

Stylus allegoricus cur vitiosus.

Expende singula, & accuratè dispice, quid sine allegoria? quid sine similitudine dictum inuenire? ô styli importunitatem! At dices, pulchræ sunt Metaphoræ; sed & pulchrorum modus est. Melleæ sunt; & mellis suauitas affert satietatem. Gemmeę sunt; distinguant igitur opus, non obruant. Ad orationis delicias, non ad communem quotidiani sermonis vsum inuentæ sunt metaphoræ: quas si vbique velis intrudere, styli monstrosum corpus facias necesse est. Venustissima quidem est ars picturę, quæ expressis rerum imaginibus opulentas æmulatur naturæ dotes: nemo tamen adeo demens est inuentus, qui naturæ opera de medio tollenda esse cẽseret; quòd eorumdem picturis vsque perelegantibus expressa simulacra intueri liceret: Siquidem manufactorum decor breui admodum voluptatis delinimento pascit sensus: Naturæ dona diutiùs & solidiùs oblectant. Quod licet quidem animaduertere in iis qui picti turis similitudinem, aut auium versicolores plumas spectant in tabulis.

Præclarum discrimen inter naturalia, & arte facta.

Primo quidem aspectu, quasi totam hauriant oculis voluptatem, afficiuntur quàm suauissimè: paulatim verò diu occupatis eadem imagine sensibus, iucunditatis gratia consenescit. At quæ naturalia sunt, & magni, vt Maris expotrecta facies, gelidorum fontium lapsus, vmbræ nemorum, montiúmque vestitus viridissimi, nouo semper voluptatis aucupio suos recreant amatores. Haud quidem dissimile est quod in hac stylimateria euenire solet: Nam illa sermonum picturata (vt appellant) diademata, sua crebritate fastidiosa, aures statim obruunt. Verba verò propria accuratæ orationis dulcibus illigata numeris, si non acriori, diuturniori tamen atque vtiliori delectatione sensus retinent auditorum.

Quî fit igitur vt multi hoc loquendi genere capiantur? quia fuco illitam voluptatem solidæ iucunditati anteponunt. Ituat enim ista audire blandiùs infracta.

[Dum fauos loqueris, & per domos cereas eloquẽtię nectare liquentis elementi mella componis, peregrinum labijs meis saporem epuli diuitis infudisti.

Et in Panegyrico Theodorici:

[Et adhuc in cano flore degebas adolescentiæ, nec virtutum messem lacteus ante experimentum culmus attulerat. Adhuc blanda erat imago puboscentis, nec tingens faciem lanugo vestiebat: quando æui purpura, & flosculus superuenientis imperij promittebat sollicitis, de gratiæ commutatione terrorem. Cùm in perturbationem roboris, & clementiæ tuæ, ruptis vinculis furòr emicuit: & euisceratas diuturna quiete mentes occasionis pabulo subiugauit.]

Allegoriarũ dulcedo imponit auribus. Ennod. ep. 9. l. 1.

Nonnulla fateor hîc dulcissimè renident: vt, Adhuc blanda erat imago pubescentis, nec tingens faciem lanugo vestiebat. Sed tamen quam sæpe cum vino fæcem bibere coguntur, qui isto genere delectantur?

Nam rupta clementiæ vincula; & euisceratæ quiete mentes, & occasionis pabulum, cui tandem, nisi duris auribus placere possunt?

Quis verò blanditias nominet? [Vellem ad orationis terminum victus gestorum tuorum enormitate descendere, & nouellas adoreas he-

Digitized by Google

batatus priſcorum luce tranſire.]

Sed eſto placuerunt iſta Gothico ſæculo, & glacialibus (vt ipſi aiunt) fibris; minimè enim mirandum eſt. Hoc magis miror, quòd Ennodius Ciceroni parum æquus, aurum Demoſthenis, & ferrum Ciceronis appellet, & Arpinatem (ſic enim nominat) loquacitatis Sidonius inſimulet. Ecquis ſtylus eo in quem temporis iniquitate magis quàm ſua voluntate deuoluti ſunt, loquacior eſt, aut durior? Scilicet vbi Cicero habet, *Languet iuuentus*, Sidonius; *Muſſitat iuuenum noſtrorum calcata generoſitas*; vtrum loquacius? Vbi Cicero *Terrā, aut herbas areſcere*; Ennodius, [Cui ſi votiui negentur afflatus, fatiſcat vt terra, cui cœlo nihil liquitur, nec venas ſuas ſucco bibuli humoris infundit.] Vtrum tumidius? quàm verò inflata ſunt, & rudia:

Ennodius dictionem Tullij, ferrū Ciceronis appellat: eundem loquacitatis inſimulat ſed immeritò, Sidonius.

Eat nunc, et cothurnatis relationibus Alexandrum iactet antiquitas, cui famæ opulentiam peperit dos loquentium, vt per adiutricem facundiam videatur creſcere rebus mendica Laudatio: ſi Attica breuitas laudāda eſt, num vno verbo dici poterat *Alexandrum ſua fama minorem extiriſſe*?

Miror quomodo ſe Atticos etiam penè dicere audeant, qui hanc ſtyli rationem imitantur, modò ampullas iſtas obſcuris aliquot & tortis ſententiis, quas vocant acumina, tamquam ſeſamo & papauere aſpergant. Diſtant certè iſta ab auro Demoſthenis, vt ab ære lupina.

Et tamen quantus eſt etiam hoc ſæculo apud vernaculos ſcriptores huius ſtyli pruritus? Nihil opus eſt in tanta ſcriptorum multitudine nominare quemquam, nimis occurrūt, nimis dulcibus vitiis apud imperitos, & ſui ſimiles, leguntur, & placent: vtinam qui hanc inſanam dicendi licentiam ſequuntur, Illuſtriſſ. Cardinalis Petronij, atq; integerrimi Procancellarij Verrij ſcripta legerent, & imitarētur potiùs, quàm ſuo ingenio indulgerent. Hos enim viros *veteris eloquentiæ normam, & paria Gallicanæ gloriæ ingenia* felix egregiarum mentium partu hoc ſæculum dedit, quos mirari facilius eſt quā laudare.

Qualis ſtylus Cardinalis Perronij.

DE STYLO MISCELLANEO, & Antiquario.

CAPVT X.

VT vitia vitiis agglutinantur facillimè, ex eo ſtylo gradus ſæpe fit in alterum, qui vocatur Miſcellaneus: Nihil illo monſtroſius, quippe non vno duntaxat errore contentus, omnes omnium ſordes complexus eſt. Itaque modò inflatur ſupra cothurnos etiam tragicos, modò infra ſoccum repit, modò dulcis videtur, & hilariùs effluens, modò inſtar torrentis ad ſaxa violenter alliſi ſtrepere non deſinit; Hîc particulas verſuum conciſas videas, illic Græcanica creberrimè permixta: hîc effoſſa ex penitiſſimæ antiquitatis ruderibus vocabula, illic noua, & recenter cuſa, nonnulla etiam miro ſchemate interpolata. Aliàs grauitatis perſonam affectat, aliàs laſciuit puerliter, mox etiam ſuccedunt frigora, ac niues: & quidquid in ſtylo prudentes verentur, ad ſummum fit

Styli Miſcellanei & Antiquarij character.

Monſtrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum.

Talis eſt plerumque Criticorum, non dico illorum qui ſunt melioris notæ, ſed leuium & audacium ſtylus, de quibus dubium eſt tumorine magis animi laborent, an oratio is. Vidi ſyllogiſtam aliquem, cuius nomini & famæ parco, qui D. Auguſtinum his verbis reprehenderet:

Critici hoc vitio laborant.

Auguſtinus litterarum ſacrarum proculdubio Princeps, & vexillarius, fœdo pudendóque errore, miſereque & puerilitèr hallucinatus eſt, & quod mirius non minimùm incognibili ma-

Critici cuiuſdam faſtus & ſtylus.

A ſtyli puerilis & inferi calumnia vindicatur Auguſtinus.

cula. Vtrum os turpius, an ſtylus? Eſto erranerit (quod tamen rectè negari poteſt, & accuratiùs in Criticis expendi) ideó-ne Diuus ab hominum cione ita fuit perſtringendus? Non ſatis fuit dictum *ſæ lo pudendoq; errore*, addendum etiam, *miſereque & puerili ter.* En quò grãmaticum ingenium pudore & moderatione deſtitutum prorumpit audaciæ! En quibus ſanctorum Patrum in tot glorioſis laboribus verſata canities, vellicanda præbetur! ſed ad ſtylum redeamus & in eodem, vitiorũ quæ deſcripſi, intueamur exempla: *Auguſtinus literarum ſacrarũ*, inquit, *proculdubio princeps*: & hoc rectè: ſtatim fœdat nitorem, his verbis, *mirius* & *incognibili macula*: ex qua enim effodit maceria? addit, *Iamiam liuidulorum latratulum, vt eleganter inquit Apollinaris, cote linoris acuminatas linguas, quæ vtilia eſt garrire ſciunt, illud loqui neſciant, garrire conſpicor.* Sic enim in eius commentario ſcriptum inuenio, & hoc elegantiam vocat.

Inquinatiſſimi ſtyli exemplum.

Illud ſubinde, & identidem Plinianũ enomentes, ſuſpendio arborem eligendã, cùm in Theophraſtum hominem in eloquentia tantum, vt nomen diuinum inde inuenerit, ſcripſiſſe etiam Leõtinum fœminam cõſtet. Exemplo pari hi blaterones, ſubducti ſupercilij vituperones, qui quod ignorant, eleuant, me vellicabunt, taxabunt, & demorſicabunt, qui ſpreta viri in omni doctrina tanti, ei iſdémque apotheoſi, obſtrigillari tãtillus & indoctus audeam. Caterùm relictis, vt inquit Plinius, exiſtioni ſuæ hominũ turbis, ad cœpta redeamus. Nos enim ingenuè profitemur, nec vt Ciceronianã dictionem vſurpem, muginamur, atque tergiuerſamus; quin multa sũt, quæ ſicut non omnia ſigillatim nouimus, ita non omnia neſcire. Libet in re ſimili Heraclitia vti paræmia, de qua meminit Ariſtoteles in decimo libro de animalibus. Eam dixiſſe ferunt Heraclitus: (Sic enim in eius commentario legitur, quamquam benignè interpretatus, malo errorem librariis imputare) *ad eos qui cùm alloqui eum vellent, quod fortè in caſa quadam furnaria caloris gratia ſedentẽ vidiſſent, accedere temperarunt. Ingredi enim eos ſidenter iuſſit, quoniam, inquit, næ huic quidem loco Dij ſunt immortales. Eodem dicterio intemperiem horum libitinarum rabioſorúmque rabularum diluam. Vt affirmem noſtra hæc nõ nimium nihil eſſe, quin ſaltem ſubſit aliquid probi, & integelli,*

——ſi candidus aure,
Nec matutina ſi mihi fronte venis.

Abundè vitioſus eſt hic ſtylus, & ipſum penè vitium. Vis ampullas, & tumores? *Cote tumoris acuminatæ linguæ vellicant, taxant, demorſicant*, &, quod ex Ciceronis epiſtolis vſurpat, *muginamur.* Quî venit homini in mẽtem, vt iſtud verbum conquireret? Omnia, credo, Ciceronem legẽs, culta, facunda, & planè aurea prætermiſit: in hoc vno quod cum Attico ſuo familiariſſimè iocatus dixit ex Lucilio, hæſit auidiùs, & quaſi gemmam inueniſſet, ſtatim ſuis centonibus intexuit. Quid aliud muſcæ faciunt: quæ, vt ait D. Baſilius, politiſſimum manus candorem celerrimè percurſant, eoque minimè afficiuntur? at ſi quid fortè ſcabioſum inuenerint, hoc delicias ſuas ratæ, ſuauiùs deoſculantur. Ita hic author lectiſſimas quaſque Ciceronis dictiones præteruolat, hoc quod per iocum dixit, Lucilium referens, arripit, & non *muginamur*, inquit; hæc profectò, ſi nihil aliud eſt, Κακοζηλία eſt, quàm importuna. Vis deinde Parenthyrſum? exclamat in nugis: *Libitinas rabioſoſque rabulas*; vis puerile? *Liuidulorum latratulum: non nimiũ nihil: aliquid probi, et integelli.* Vis poëticum? *Candidus aure: Matutina fronte.* Vis frigidum? *In caſa furnaria Heraclitus dixit, Deos eſſe immortales. Igitur et in meis ſcriptis, quibus D. Auguſtinum caſtigo, aliquid erit probi, & integelli.* Num hoc Scythica hieme frigidius?

Aduerſus eos qui præclara quæq; prætermittentes, purida ſectantur.

quid

quid deinde illa antiquitatum perpetua, vbi nihil opus est, & affectata prurigo, aliud arguit quàm iuuenilis ingenij ostentationem ? At dices, hæc tantùm in Criticis: imò etiam in epistolis ad amplissimos viros, in quibus verecundia, si vnquam aliàs, & nitor accuratæ dictionis requiritur. At ille, (tanta est huius styli, vbi prurientes animos semel occupauit, insania:) [Accipe splendidissime, & Vltramontane Marchio reuerendissime Protonotarie, colende Patrone, hæc qualiacunque annotamenta, quæ sub nomine tuo, vti tutiora sint, & gratiora chalchytypis notis dispalescere, inuulgarique curauimus: & fortassis ab hoc legẽtur, quoniam tui nomini venerabili, micantissimo, radioso, per ora cuncta diffusili, dicata sunt; siquidem genius est operis, & perẽnitas æuiterna, Principi opus dicare, qui Deus terrenus est, & mortalis Iupiter, qui vno tantùm minor est Ioue.] Num videtur ad Luciani Sosipolin hic stylus remittendus? Sed minimè mirum est, si ita loquatur auctor, qui Lucium Apuleium florentissimi styli nitidissimique characterismi scriptorem nominat. ô tenebras! Deinde librum suum ita alloquitur:

I liber, Hannibalis genio suffultus,
& aura,
Nec tu nasutum Rhinocerota time.
Inuida doctiloquo poterit magis esse Philippo,
Quàm fieri possit emula posteritas.

Huic auctori, ne quid acerbius dicam, & saniorem stylum, & in discutiendis sanctorum scriptis, maturius iudicium, aut moderatiorem verecundiam defuisse arbitror. Sed tamen hæc dicendi ratio tam insana multos oblectat. Quorsum? habet speciem aliquam eruditionis, dum diuersa antiquorum authorum fragmenta coagmentat, arripit etiam obscurissima quæque adagia, & tenebricosas historias, & iactantiam eruditionis prope puerilem. Hoc enim charactere potissimùm dignoscitur. Multa huiusmodi sunt apud Sidonium Apollinarem, Ennodium, Apuleium, qualia sunt ista: *Hac enim fronte possemus fluminibus aquas, syluis ligna transmittere*: parum est ita eloqui, quod ille vno verbo, *nectuam Athenas*. Addit, *Hac enim temeritate Apellẽ peniculo, cœlo Phidiam, malleo Polycletũ muneraremur.* &, [Hi sunt quorum comparationi digitum tollerent Narcissus, Asiaticus, Massa, Marcellus, Carus, Parthenius, Licinus, & Pallas. Hi sunt, qui inuident tunicatis otia, stipendia paludatis, viatica veredarijs, mercatoribus nundinas, munuscula legatis, portoria quadruplatoribus, prædia prouincialibus, flamonia municipibus, arcariis pondera, mensuras allectis, salaria tabularijs, dispositiones munerariis, prætorianis sportulas,] &c.

Hoc igitur pacto, & sæpissime per hanc figuram multas antiquitates variè conquisitas, vna periodo congerunt, & conantur in singulis implicare lectorem.

Alij prouerbia, quæ simplici quadam gratia venustare solent orationem, modò, quasi gemmę intermicent, non offundant omnia, in vnam veluti patinam congerunt, & sicubi apud Helladium Besantinorum, Tertullianum, & cæteros latet quid occultatum, erũt, distortarúmque obscuritatum texunt veluti fascículum. *Et vnde (inquient) de Aesopi puteo Asinus? Lamiæ turres* primùm videbantur eius dicta: at postquam ad *scamma productus est*, non *Hieram quidem fecimus*: sed statim ac *mappa missa est*, qui *Scipione militarior* audiebat, visus est *ficulneus, micas infercire, & peponem cordis loco habere.* Vbi per *lineam eandem diu serram reciprocauimus, tãdem ille, licet Istro fallacior, Hypobrychũ irrespirabile accepit.* Hæc tam diuersa, & in diuersis-

Stylus epistolaris ad compellendos amplissimos viros detortimus.

Ad Luciani Sosipolin hic stylus remittẽdus, vt eiiciatur vomitorio.

Cur stylum antiquariũ sequuntur nonnulli.

Stylus doctus, & antiquarius. Sidon. ep. 7. l. 1.

Idem ep. 7. l. 1.

Hoc stylo describitur villa Apollinaris li. 2. de qua in descript.

Stylus prouerbialis.

Vide Tertull. lib 4. aduers. Marc. c. 25. aduers. Valent. c. 3. num. 23 ad Martyr. c 3. aduers. Valent. 16. Polybium, lib. 16. Hermog. de ideis, &c.

Digitized by Google

simis locis dicta, vno nexu vinciunt, vno spiritu pronunciant; quod cùm expeditissimè dicunt, mirandas apud imperitos colligunt ἐπιφωνήσεις: qui ea solent mirari impensiùs, quæ sunt ab eorum sensu intelligentiáque disiuncta.

Antiquitates acuminibus mixtæ, & nescio quid floridæ dictionis. Ennod. in Panegyr. Theod.

Hæc si venustulis figuris & acuminibus, cũ aliqua ridentis orationis lasciuia temperentur, tunc præ gaudio sitientes auriculas abripiũt, qualis est ista Ennodij oratio. Nam præterquam quòd antiquaria est, delicatissimum florem præfert dictionis.

Formosi descriptio, stylo antiquario, ex Ennodio.

Sed nec formæ tuæ decus inter postrema numerandum est, quando regij vultus purpura, ostrum dignitatis irradiat. Exhibete, Seres, indumenta, precioso murice, quæ fucatis, & non vno aheno bibentia nobilitatem tegmina prorogate. Discoloribus gemmis sertum texatur, & quem vehementior vipera custodit, lapis aduenias. Quæcunque ornamenta mundo obsequente transmissa fuerint, decorata venerandi genio corporis plus lucebunt. Statura est quæ resignet prolixitate regnantem. Nix genarum habet concordiam cum rubore. Vernant lumina serenitate continua: dignæ manus, quæ exitia rebellibus tribuant, honorum vota subiectis. Nullus intempestiuè positum iactet. Quia quod agunt in aliis dominis diademata, hoc in rege meo operata est, Deo fabricante, natura.

Quid de hoc stylo sentiẽdum.

Demus iterum veniam sæculo, & illi qui ista in æstu ætatis, & Rhetoricorum, qualia tunc vigebant, studiorum cursu scripsit; nulla tamen ratione hic stylus in imitationem trahendus est imperitis adolescentibus, qui in deteriora crebriùs abripi solent. Est enim ab eloquentia longè disiunctus, &, vt liberè fatear, styli morbus quidem potiùs quàm vlla facundiæ species, aut solidum gloriæ simulachrum. Et quãquam ingenio in hac dicendi prurigine impetare difficillimum est; tamen si quis seriò tot prudentissimorum hominum iudicia, qui hanc loquendi rationem condemnarunt, spectare volet, desinet in eo sibi placere, & cùm ad ingenij maturitatem adoleuerit, has puritiæ phaleras irridere, nec squallentis sæculi incultam barbariem, potentissimorum ingeniorum disciplinæ vlla ratione putabit anteponendam. Erit autem adolescentibus ab his vitiis cauere facillimum, si ipsis studiorum initijs, vnum Ciceronem, & pauculos sanósque historicos lectitent, ne nimia doctrinæ, quam auidiùs aliquando concupiscunt, ambitione, perpetuam styli iacturã faciãt.

Quomodo cauendum.

DE STYLO HVMILI & rudi.

CAPVT XI.

HActenus ea styli genera persequuti sumus, quæ in sensuum verborúmque tumore versantur: nunc etiam ea quæ istis ex æquo sunt opposita, discutiamus. Sed antequam ad optimum dicendi characterem deueniamus, etiam nonnulla quæ per defectum contingere solent vitia, sunt obiter expendenda: Occurrit primùm styli humilitas, in quam pauci admodum scriptores sua sponte incurrerunt; ita omnem, vt in vita ignobilitatem, sic in stylo exilitatem fugiunt, malúntque, vel per tumorem à recto dicendi genere excidere, quàm per humilitatem videri minùs ingeniosi.

Humili stylo pauci laborant.

Μεγάλως ἁπτόμεθα, ἀμάρτημ' εὐγλαές.

Contingit autem humilitas in stylo, duobus modis, vel per sensuum exilitatem, vel per tenuium verborum abiectam compositionem. Sensus humiles fiunt, cùm minutulas res putidiusculè discutiunt; verba contempta, cùm aut delectu carent, aut structura.

Quomodo fiat humilis stylus.

Graues igitur authores, lectissimos Grauium

& humiliũ authorum diſcrimen.

quoſque ſenſus, quaſi *florem principatus*, inter ſeſe copulantes digerunt; è quibus exiſtit ea quæ omnium ore laudatur orationis amplitudo: At puſilli, inter auri etiam, & argenti, quæ ſelegerunt lumina, arenã, ramẽta, & quiſquilias inferciũt, quibus excitatam illã ſermonis pulchritudinẽ planè corrumpunt. Talem hunc Theopompi locũ iudicat Longinus:

Theopompus apud Longin. p. 64. edit. Criſp.

Ποία γὰρ πόλις ἢ ποῖον ἔθνος τῶν κατ' τὴν Ἀσίαν ἐπρεσβεύσατο πρὸς βασιλέα; τί δὲ τῶν ἐκ τῆς γῆς γιγνομένων, ἢ τῶν κατ' τέχνην ἐπιτηδευμάτων κρεῖττον ἢ τιμιώτερον ἐκομίσθη δῶρον εἰς αὐτόν; οὐ πολλαὶ μὲν καὶ πολυτελεῖς στρωμαὶ καὶ χλανίδες, τὰ μὲν ἀλουργεῖς, τὰ δὲ ποικίλαι, τὰ δὲ λευκαί· πολλαὶ δὲ σκηναὶ χρυσαῖ, κατεσκευασμέναι πᾶσι τοῖς χρησίμοις, πολλαὶ δὲ καὶ ξυστίδες καὶ κλῖναι πολυτελεῖς. ἔτι δὲ καὶ κοῖλοι ἄργυροι καὶ χρυσοῖ ἀπειργασμένοι, καὶ ἀκροθύματα καὶ κρατῆρες, ὧν τοὺς μὲν λιθοκολλήτους, τοὺς δὲ ἄλλους ἀκριβῶς καὶ πολυτελῶς εἰδότες οὐκ ἐκπεπονημένους· πρὸς δὲ τούτοις ἀναρίθμητοι μὲν ὅπλων μυριάδες, τῶν δὲ μὲν Ἑλληνικῶν, τῶν δὲ βαρβαρικῶν· καταβάλλοντα δὲ τὸ πλῆθος ὑπερζύγια, καὶ πρὸς κατακοπὴν ἱερεῖα εἰς ταῦτα. καὶ πολλοὶ μὲν ἀρτυμάτων μέδιμνοι, πολλοὶ δὲ οἱ θύλακοι, καὶ σάκκοι, καὶ χάρται βιβλίων, καὶ τἄλλων χρησίμων· τοσαῦτα δὲ χρῆα τυπεριχυμένα παντοδαπῶν ἱματίων, ὡς σωρεὶς ἀυτῶν πλησιάζειν ὥστε τὸν προσιόντα πόρρωθεν ὑπολαμβάνειν ὄχθους εἶναι, καὶ λόφους αἰωρουμένους.

Humilis in ſenſib. ſtyli exemplum.

Quæ enim ciuitas aut quæ gens Aſiatica non miſit legatos ad regem? Quæ verò aut terra orta, aut arte elaborata pulchra, & pretioſa, non ſunt ad eum delata, & dono data? Multæ quidem ſtragulæ veſtes, & lanæ, partim purpureæ, partim variegatæ, partim albæ. Multa etiam tabernacula aurea, inſtructa omnibus neceſſariis: Multæ trabeæ, & lectuli ſpecioſi. Præterea argentũ factũ, aurumq; elaboratũ, & cyathi, & crateres, quorum alios videre erat gẽmis diſtinctos, alios exquiſito artificio pretioſaque materia factos. Ad hæc inerãt armorum genera innumera, tã Græcorum quàm Barbaricorum: & iumenta omnem numerum excedentia, quæ inciſas carnes deferebant. Multi quoque condimentorum medimni, multi thylaci, & ſacci, & chartæ librorum, & aliarum rerum ad victum neceſſariarum. Tot verò carnes ſalſæ omnis generis animantium, vt cumulos efficerent tales, quales, qui eminus videbant, tumulos aut colles eſſe arbitrantur. Hæc irridet Longinus, qui hominem ait iſta humilitate ſermonis μαγίσευ πρὸ φαντασίας feciſſe. Sunt tamen in hiſtorico tolerabilia, quæ in oratione procul dubio ridicula viderentur. Atque idcirco callidè declinauit Iulianus in Encomio Euſebiæ Imperatricis. Neque enim adeo ſe ineptum eſſe dicit, vt exquiſitarum veſtium, ac donorũ omnis generis, & monilium, ac coronarum, ab Imperatore miſſarum, ingentem catalogum inſtituat; nec quemadmodum huic venienti populi excepturi & gratulantes obuiam proceſſerint, nec quę per totam viam eximiè præclaréque geſta, atque inſtituta: Addit autem præclarum dictum de oratoribus, qui iſtas minutias perſequuntur:

Iulianus à minutiis proſequendis cauet.

In eos qui minuta quæq; proſequuntur. Iulianus in Encomio Euſebiæ.

Λέξει δὲ ἀδίκη κοσμῶν καὶ ἐπιλειαίνων τὶ φαῦλον, καὶ ἀβλυὴς διηκριβωμένων, μᾶλλόν τι γομίξει τοὺς ἀποπειρωμένους ταῖς κλίγχοις ἐπιχειρεῖν, καθάπερ, οἶμαι, φασὶ τὸ Μυρμηκίδῃ ἀντιπαρακρούσασθαι τὸν Φειδίου τέχνην. Qui narratiunculas rerum nonnullas viles, & contemptas orationes ſuauitate ornare atque expolire ſtudent, aliquanto magis ridiculi ſunt, quàm qui in tornando milio operam ponunt, & opellarum fabricati minutias, quaſi vetus ille Myrmecides, audent aduerſus Phidiam, operũ maieſtate præſtantiſſimum, decertare.

Qui dicuntur tornare milium.

Et hæc de tenuitate ſenſuum elegantiſſimè dicta ſunt: quod ad verborum humilitatem attinet, huiuſmodi à Cicerone fingitur & affertur exemplum. [Nam iſtic ad balneas acceſſit, ad hunc poſtea dixit: Hic tuus ſeruus me pulſauit, poſtea dixit hic illi, Conſiderabo; pòſt ille conui-

Humilitatis in verbis exemplũ ex Cicerone, 4. ad Herenn.

Digitized by Google

tium fecit, & magis magísque præsentibus multis clamauit.]

Eo stylo multa extant in sacris literis, quas non gentium phaleris excoli voluit Deus, vt in nuda sermonis simplicitate præpotentis spiritus clariora essent miracula. Ita loquutus est humilis vbique D. Franciscus.

D. Francisc. in testamento.

Dominus dedit mihi fratri Francisco incipere facere pœnitentiam: quia cùm essem in peccatis, nimis mihi videbatur amarum videre leprosos. Et ipse Dominus conduxit me inter illos, & feci misericordiam cum illis, & recedente me ab ipsis, id quod videbatur mihi amarum, conuersum fuit mihi in dulcedinem animæ & corporis. Et postea parum steti, & exiui de sæculo, &c.

Eius humilitas in verbis.

Edmundus in Speculo Ecclesiæ.

Ita Sanctus Edmundus Archiepiscopus Cantuariensis.

Ante meridiem debes cogitare de annunciatione, & de passione. De annunciatione, cogitabis de misericordia Dei nostri, quia voluit homo deuenire, & mortem pati pro nobis in sua humanitate, cùm alio modo potuisset nos redemisse; & totum hoc nobis fecit, vt sibi attraheret nostrum amorem.

Sanctorum stylus plerúsque ferreus, mens aurea.

O mitem sanctorum simplicitatem! stylum certè plerumque habent ferreum, sed mentem auream. At magna pars oratorum, proh vanitas! linguam inaurat, & ferreis moribus viuit.

DE STYLO FLVCTVANTI, & dissoluto.

CAPVT XII.

Est & aliquod styli genus, quod fluctuans vocatur, & dissolutum; cuius disertè meminit Cicero ad Herennium.

Quid sit stylus fluctuans ac dissolutus. Cic. l. 4. ad Heren.

Qui in mediocre genus orationis profecti sunt, si peruenire eò non poterunt, errantes perueniunt ad confine genus eius generis, quod appellamus *fluctuans, & dissolutum*: eo quòd sine neruis & articulis fluctuat huc & illuc, nec potest confirmare, (mallem conformare:) nec viriliter sese expedire. Huiusmodi autem affert exemplum:

Exemplum styli fluctuantis.

[Socij nostri cùm belligerare nobiscum vellent, profectò ratiocinati essent, etiam atque etiam, quod possent facere, si quidem sua sponte facerent, & non haberent hinc adiutores multos, & malos homines, & audaces; solent enim diu cogitare omnes, qui magna negotia volunt gerere.]

Non potest huiusmodi sermo tenere attentum auditorem. Diffluit enim totus, neque quicquam comprehendens perfectis verbis amplectitur. & rectè quidem indicat. Nam videtur hęc veteris cuiusdam oratoris è schola minimè politi horrida & inculta prorsus oratio. Perpende singula, nullum verbum inuenies, quod aculeum habeat, aut florem, vel quod delectum vllum præ se ferat; *profectò ratiocinati essent, malos homines, magna negotia volunt gerere*; hæc ad humilitatem quotidiani sermonis abiecta. Deinde quæ compositio & structura? *Socij nostri cùm belligerare nobiscum vellent*, quid simplicius: & hęc quæ debebat esse excitatior sententia in clausula, quàm humiliter repit? *solent enim diu cogitare omnes, qui magna negotia volunt gerere.*

Lenitudo quid?

Hoc vitium aliàs appellatur à Seneca, *lentitudo*; graditur enim (vt ait Comicus) testudineo gradu, modò inchoat, modò inchoatum, verbi aut numeri penuria cogitur abrumpere: Modò hæret in salebris rhythmorũ, modò in cœno & inquinatis dictionibus: modò conatur emergere, & periodum aliquam voluit non inscitam, hanc sub finẽ lacerat, & peruertit. Ægre incipit, deteriùs sæpe claudit. Diuidit multa, nec comprehendit. Ex alio prosilit in aliud, nullo ordine, serie nulla, denique post longam & inanem digressionem, redit ad id

Character lenti & fluctuantis styli.

quod occœperat. *Et reuertamur (inquit) tandem ad propositum, reuertamur.* Contingit hæc lentitudo iis qui minimè sunt in stylo exercitati, aut certè tardius habent ingenium, memoriámque imbecilliorem. Et cùm toto orationis cursu sese promat, nusquam tamen clariùs apparet, quàm in transitionibus, neruisque, & articulis orationis, in quibus cùm sæpissimè peccant, totum orationis corpus lentum faciunt, ac dissolutum. Nihil tam aduersus hoc vitium facit, quàm continua lectionis dictionisque exercitatio, qua paulatim euincitur difficultas, & ex suo se veluti cortice promit ingenium.

Lenti ac dissoluti styli corrigendi ratio.

DE STYLO SICCO, & exangui.

CAPVT XIII.

Difficilis in stylo mediocritas.

COmmune vitium est, modum in rebus tenere non posse, quod idem in stylo familiarissimum. Alter (inquit Seneca) se iusto plus colit: alter se iusto plus negligit: ille & crura, hic nec alas quidem vellit. Quidam enim dum inflatum stylum fugiunt, eò deueniunt religionis, vt omnibus orationem spolient ornamentis. Diceres eos sanctè iurasse, se ne metaphoram quidem vllam in scriptis vsurpaturos: omnia quidem liquidè, sed ita exiliter dicunt, vt nullo cultu expolita placidiùs vnquam fluat, nullis luminibus decorata excitatiùs sese efferat oratio. Deinde illi se, Atticos dicunt, quos præclarè Cicero confutat.

Stylus exãgues sine ornamẽtis.

In eos qui cùm sint sicci, Atticos se dicũt. Cicero in Bruto.

Atticè dicere, nõ est sine ornatu dicere.

[Nam si quis eos, qui nec ineptè dicunt, nec odiosè, nec putidè, Atticè putat dicere: is rectè, nisi Atticum probat neminem. Insulsitatem enim, & insolentiam, tanquam insaniam quandam orationis odit, sanitatem autem & integritatem, quasi religionem & verecundiam oratoris probat. Hæc omnium debet oratorum esse sententia. Sin autem, iciunitatem, & siccitatem, & inopiam, dummodo sit polita, dum vrbana, dum elegans, in Attico genere ponit, hoc rectè duntaxat: sed quia sunt Atticis alia meliora, videat ne ignoret, & gradus, & dissimilitudines, & vim, & varietatem Atticorum. Et in libro de optimo genere oratorum: Est enim vitiosum in sententia, si quid absurdum, aut alienum, aut non acutum, aut subinsulsum est. In verbis si inquinatum, si abiectum, si non aptum, si durum, si longè petitum. Hæc vitauerunt ferè omnes, qui aut Attici numerantur, aut dicunt Atticè. Sed quatenus valuerunt, sani & sicci duntaxat habeantur, sed ita vt palæstricè spatiari in xysto iis liceat, non ab Olympiis coronam petant. Qui cùm careant omni vitio, non sunt cõtenti, quasi bona valetudine, sed vires, lacertos, sanguinem quærunt, quandam etiam suauitatem coloris.] Hæc Cicero, quibus eos refellit qui se nomine siccitatis, quasi de meliori nota Atticos commendabant. Verùm oratio sicut corpus hominis, eadem demum pulchra est, in qua non eminent venæ, nec ossa numerantur, sed temperatus ac bonus sanguis implet membra, & exsurgit toris, ipsos quoque neruos rubore tingit, ac decore coronat (inquit Tacitus:) Atticè dicere, non est siccè dicere, alioqui Atticus non fuisset Pericles, qui tonare, fulgurare, permiscere dictus est ciuitatem. Quæ profectò nunquam tot & tanta, hoc enecto atque exili dicendi genere, quod Atticum vocant, præstitisset. Qui igitur vltimi generis Attici, hoc est exiles, & exsucci? Isæus (opinor) & Lysias:

Idem lib de optimo genere Orat.

Non est satis carere vitio.

Oratio humano corpori cõparata.

Atticè dicere, non est siccè dicere.

Pericles Atticus.

Talis enim est hic character:

Exemplum styli exilis. Lysias in orat pro Phereneo.

Ἀναγκαῖον μοί δοκεῖ εἶναι, ὦ ἄνδρες δικασταί, πρὸς ὑμᾶς εἰπεῖν περὶ τούτου τοῦ πράγματος, ἵνα μηδὲν ὑμῶν θαυμάζῃ, ὅτι ὑπὲρ ἐνὸς ὑμῶν πάντων ὑμῖν ἀγωνιῶ τὸν πάντα χρόνον λέγων. Ε-

μοι ζῇ, ὦ ἄνδρες δικασταί, ξένος ὢν Κηφισόδοτος, ὁ πατὴρ ἐμοῦ τουτουὶ, ὅτε ἐφευγόμην ἐν Θήβαις, παρ' ἐκείνῳ κατῳκούμην, κἀγὼ καὶ ἄλλος Ἀθηναίων ὁ βουλόμενος. καὶ πολλὰ, καὶ ἀγαθὰ, καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ παθόντες ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὴν ἡμετέραν αὐτῶν κατῳκήθημεν· ἐπεὶ δὲ καὶ οὗτοι τῆς αὐτοῦ τύχης ἐκοινώνησαν, καὶ φυγάδες Ἀθήναζε ἀφίκοντο, ἡγούμενος τὴν μεγίστην αὐτοῖς ὀφείλειν χάριν, οὕτως εἰκότως αὐτοὺς ὑπεδεξάμην, ὥστε μηδένα γνῶναι τῶν εἰσόντων, εἰ μήτε φεύγειν ἤκουσεν, ὁπότεροι ἡμῶν ἐκέκτηντο τὴν οἰκίαν. Siccа quidem eſt hæc oratio, & ab omni ornatu tam aliena, vt idiotæ cuiuſdam ſermo eſſe, vel ipſo Dionyſio Halicarnaſſenſi teſte, videatur.

Lyſias ſiceus & ieiunus.

Neceſſarium mihi videtur (Iudices) de amicitia, quæ mihi eſt cum Pherenico, primùm dicere apud vos: Ne quis veſtrûm miretur, quòd ego, qui pro nemine vnquam dixerim antea, hanc eius cauſſam ſuſceperim. Mihi enim (Iudices) hoſpes fuit Cephiſodotus huius pater, & cùm exularemus Thebis, apud ipſum diuerſatus ſum, & quiſquis alius Athenienſium voluit: & multis quidem beneficiis ab ipſo priuatim publicèque affecti, in noſtram ipſorum patriam rediuimus. Poſtquam verò illi eadem fortuna vſi ſunt, & fugitiui Athenas deuenerût, ratus me maximam iis debere gratiam, tam familiariter eos excepi, vt nemo eorum qui nos adibãt (niſi qui priùs reſciuiſſet) vter noſtrûm domum quam incolebamus, poſſideret, dignoſcere facilè poſſet.

Neque putes eo tantùm loco Lyſiam ita dicere; conſtat enim ſibi fermè in omnibus, & tanta ieiunitate loquitur, vt difficile ſit apud eum illuſtres metaphoras inuenire. Hæc ne ad modicas quidem orationes ſuſtinendas, ſatis habere videntur dignitatis; ita religiosè ſunt attenuata, nec ſupra epiſtolarem characterem videtur aſſurgere. Quamobrem, qui ita loquuntur, ſi epiſtolas ſcribunt, ſani quidem ſunt; ſi orationes paulo mediocres vel etiam magnas hoc ſtylo aggrediuntur, ſimiles iis videntur, qui cùm naumachiam luſerint in piſcina, claſſem velint in Oceano regere. Alius eſt in Baiano ſinu, alius in Helleſponto certãdi modus. Quis ferat hominem hac ſermonis humilitate ſibi palmas eloquentiæ iactantiùs arrogantem? Nunc autem ad ea tempora veniimus, vbi non modò hæc ariditas, ieiunitáſque ſermonis pro vitio ſit, ſed ipſa Ciceronianis pigmentis affluens oratio, niſi ſententiarum vim ac denſitatem, & ex omni eruditione attempetatam varietatem contineat, placere doctis auribus non poſſit. Itaque qui ſe vni Ciceroni ita addixerunt, vt nefas eſſe putẽt lectiſſimas aliorum authorum dictiones, & ex optimis quibuſque ingeniis collectam doctrinæ veluti auream ſegetem, opportunè & loco expromere; id quidem aſſequuntur, vt ſani, politi, elegantes, ornati, vberes audiant; hanc autem, quę in præſtantiſſimo quoque oratore expectatur; dicendi admirabilitatem, ſuo, quod delegerunt exemplari ſemper inferiores, vix obtinere poſſint.

Aliud eſt, in piſcina; aliud in Helleſponto committere naumachiam.

DE ACVTA STYLI *breuitate, ſententiiſque abruptis, & ſuſpicioſis.*

Eius ortus, & progreſſus.

CAPVT XIV.

VEnio ad eum ſtylum, qui patronos habet non paucos, admiratores multos, quamplurimos amatores: Quem ego ſi repudiare prorſus velim, malè de totius eloquentiæ ratione ſentiam. Non ea mihi mens, non illud eſt inſtitutum, heroas illos, Senecam, Salluſtium, Plinium, Cornelium Tacitum, & cæteros, qui hoc dicendi genus non minùs grauiter quàm feliciter conſe-

Digitized by Google

ctati ſunt, incuſare; quos & acerrima vis ingenij, & lux politiſſimi iudicij, & omnium fermè doctorum plauſus, non modò à calumniæ liuore, ſed ab ipſa prope eruditionis alea cõſtanter expedierunt. Hoc tantùm oſtendere cupio, hunc quem omnes tam auidè concupiſcunt ſtylum, nec omnium ingeniorum, nec omnis argumenti, nec omnis etiam temporis proprium videri: atque ipſum, dum affectatur moroſiùs, multis iiſque puerilibus ineptiis reddi obnoxium.

Quãdo vigere cœperint acumina, & breues ſententiæ.

Cœpit efflorescere hic character, non apud Romanos, ſed apud Græcos, nec primis quidem temporibus, quibus candidior, & liberiori profluentis naturæ impetu ferri videbatur oratio, ſed poſtquam magni nominis ſophiſtæ, Philoſophiæ præceptis inſtituti, nec mediocribus eloquentiæ adiumentis innixi; dicta quędam aurea ex Lycæi & Academiæ hauſta fontibus, elegantis ſtyli expeditis ac vibrantibus ſententiis, quaſi auro geminas includere cœperunt. Quamobrem & multa eius ſtyli veſtigia, in ſophiſtarum ſcriptis licet agnoſcere. Vide enim qua arte Theophylactus ille vmbratilium doctorum facilè princeps, acutis & venuſtulis dictis laſciuiam colligit orationis.

Theophylactus præclariſſimus ſophiſta, hoc dicendi genere maximè delectatus.

In Terpſitheam malam & deformem, τῆς φύσεως τὴν σοφίαν τεθαύμακα, κακὴν ψυχῇ σώματος εὐπρέπειαν μὴ πεπύσθαι. Hoc rotunda dictione tornatum. Naturæ (inquit) miratus ſum ſapientiam, quæ improbiſſimæ animæ, corporis non credidit venuſtatem; illud etiam breuius, ὡς ἰσορρόπου ἔχουσιν ἵρωτες πλάστιγγας: Nunquam lancem tenent amores in æquilibrio, cùm ſignificare vellet, nunquam ſibi mutuis ſtudiis amores reſpondere.

Acutè dictũ Theoph. in corpore deformes.

Theoph. de amore mutuo dictum.

Theophyl. in epiſtolis. p. 498. Eius breues & acutę ſentẽtiæ p. 408.

Item.

pag. 399.

Ἐρωτάτωσαν ποῖς θεῶν αἱ πτέρυγες, εἰ μήτε τῷ Δόξαντι κρίνει τὸ ὕδωρ. *Valeant per Deos nubes ſi ſoli Daphnoni emittunt aquas.* Acutè dictum contra Inuidos, aut auaros, atque illiberales, qui in ſuam, ſuorúmque, non in publicam vtilitatem emanare ſinunt beneficia.

Theoph. acutè dictũ contra Inuidos aut auaros.

Item, quod de Auro dixit, Rheno fluuio ſimile videri; nam prolem virtutis legitimam, ab illegitima diſcernit.

Καὶ τῷ Κύπρῳ ποταμῷ ὅσην ἐφάμιλλος χρυσός· τοῦτο γὰρ ἀρετῆς καὶ κακίας ἔλεγχος ὅτι ἀληθίζεται. Hoc non modò ſubtiliter dictum, ſed elimata dictione preſſum: & quod Platoni tribuunt de iis qui inſignia habent in ſepulchris. Περαιτέρω κόνεως κεκτημένους τὸ φύσημα. *Infra cinerem etiam ſuperbientes.* Num verò & hæc Piſiſtrati ſicculentam habent, & acrem, & limatam breuitatem, quæ fertur ad Mileſios ſcripſiſſe?

Pag. 399.

Piſiſtrati limata breuitas.

Piſiſtrati in ep. ad Mileſios.

Οἱ παῖδες ὑμῶν, πατέρων δέονται· οἱ υἱοὶ, γερόντων· αἱ γυναῖκες, ἀνδρῶν· οἱ ἄνδρες, ἀρχόντων· οἱ ἄρχοντες, νόμων· οἱ νόμοι, φιλοσόφων· οἱ φιλόσοφοι, θεῶν· οἱ θεοὶ, πίστεως. Veſtri liberi egent parentibus, iuuenes ſenibus, mulieres viris, viri Magiſtratibus, Magiſtratus legibus, leges Philoſophis, Philoſophi Dijs, Dij veſtri fide. Hoc acutum, & ad vellicandas aures aptiſſimum.

Huius dicendi vis acuta: credibile eſt hæc potiùs ab aliquo iuniori ſophiſta cõficta, quàm primo eloquentiæ ortu iam nata.

Neque tamen omnino decem oratores caruerunt hac eloquentia, apud quos licet veſtigia multa agnoſcere. Quale eſt illud Demadis πολυθρύλλητον,

X. Oratores acutis & breuibus ſententiis inſignes.

Demades in oratione περὶ διαλύσεως.

Τῷ γὰρ Ἐπαμινώνδου σώματι σωθέντι Τὴν δύναμιν ἡ Θηβαίων ὁ καιρὸς.

[Cum Epaminondæ corpore virtutem Thebanorum ſepeliunt fortuna.] Multa item in Epitaphio Lyſiæ, multa in Demoſthenis orationibus inuenies, ſed nuſquam crebriora, quàm apud eos qui floridius quoddam & accuratius dictionis genus elegerunt. Inter ſacros verò auctores excellunt Gregorius Nazianzenus, & Syneſius. Quid enim aliud

D. Gregorius Naz.

zianzenus & Syneſius in acuta breuitate præſtantiſſimi. Gregorius ad Nicobulũ.

arguunt quàm hanc ingenij ſubtilitatem, conciſæ illæ & euibratę epiſtolæ, aut in epicheremati collectæ ſententiæ?

Φεύγεις διώκοντας; ἴσως νόμοις ἐρωτικοῖς, ἵνα σεαυτὸν ποιῇς πρωϊότερον. ἥκεις οὖν, καὶ ἐμοὶ τῷ σῷ μακροῦ χρόνου ζημίαν ἀπαλύρασαν ἡμῶν. ἢ εἴπερ σε τῶν αὐτόθι κατέχει, πάλιν ἀφήσεις ἡμᾶς ὡς ἂν σεμνότερος ἧς πάλιν ποθούμενος,

Fugis perſequentes, amatoriis fortè legibus, quò ſis pretioſior. Veni igitur, & diuturni temporis exple detrimenta: Ac ſi quid rerum tuarum te iſtic retinet, rurſum nos relinques, vt auguſtiorem hac ratione te reddas, à nobis expetitus.

Hæc oris rotundi ſunt, & viuidi, vt apparet, ingenij: eodem charactere Syneſius:

Synef. Oxymp. 45.

Λυποῦσι πλὴν ἐκκλησίαν ἀλλόφυλοι πονηροί. διάβηθι κατ' αὐτῶν· οἱ πάλαι γὰρ πατρίοις ἐκκρούονται.

Contriſtant Eccleſiam improbi alieni. Tu in eos proficiſcere: claui clauis pelluntur. Eodem genio ſententiæ:

Homo, Dei vmbra. Lictores, manus legum. Maximum bonũ non peccare, ſecundum, iuſtificari. Idem eõtra Androm.

τὸ μὲν θεῖον παντὸς διακόσμου σκιὰ τὸ ἀνθρώπινον. Ἐνδύμιοι χεῖρες τῶν νόμων. Μίμησιν ἀγαθὸν τὸ μὴ ἁμαρτεῖν. Δύνασαι, δικαιωθῆναι.

Ἀγαθοποιεῖν φύσις θεοῦ, ὡς τῷ πυρὶ τὸ θερμαίνειν· ἢ τὸ φωτὸς, τὸ φωτίζειν.

[Benefacere eſt natura Dei, ſicut ignis, calefacere, & lucis, illuminare.]

Non opus eſt hîc innumeros commentari locos, licet cuique ex fluuio haurire. Hoc eò tàntum dico, vt appareat, quantum & quàm prudenter eo dicendi genere, Græca eloquentia ſit delectata. Romanis item aliqua fuiſſe ſimulachra ab ipſis eloquentiæ incunabulis, C. Gracchi in Popilium oratio indicat. In cuius (vt ait Gellius) principio collocata verba ſunt accuratiùs modulatiúſque, quàm veterum oratorum fert conſuetudo.

Latina eloquentia & conciſas ſententias ſturpauit. C. Gracchus ipſis Romanæ eloquentiæ primordiis vitauit aſiaticum in hoc genere.

[Quæ vos cupidè per hoſce annos appetiſtis, atque voluiſtis: ea ſi temerè repudiaritis, abeſſe non poteſt quin aut olim cupidè appetiiſſe, aut nunc temerè repudiaſſe dicamini.]

Rotunda eſt, & acuta, vt videtur ſententia, habet tamen inſigne vitium, de quo poſtea dicemus. M. Tullius Cicero, licèt ad omnia eloquentiæ decora factum haberet ingenium, conſultò aut abſtinet, aut rariùs vtitur; quòd & temporibus, & auribus hoc dicendi genus non putaret accommodatum. Itaque quod alius in concluſione, poſt vibratam forte ex eiuſmodi acuminibus periodum, haud timidè dixiſſet apud Cæſarem: *Tu ipſam victoriam Cæſar vicisti*; ille verecundè ſe inſinuans; Vereor (inquit) vt hoc quod dicam non perinde intelligi auditu poſſit, atque ego ipſe cogitans ſentio: *Ipſam victoriam viciſſe videris*, cùm ea ipſa, quæ illa erat adepta, victis remiſiſti. Nam cùm ipſius victoriæ conditione iure omnes victi occidiſſemus, clementiæ tuæ iudicio conſeruati ſumus.

Quàm verecundus Cicero in acuminibus.

Habuit igitur ſua acumina, ſed rara, modeſta, & grauia: quale eſt illud diu multumque celebratum *vxor generi, nouerca filij, filiæ pellex*, quo nihil poteſt eſſe in hoc genere admirabilius: ſed ne multiplicis illius, & æqualiter in omnia genera diffuſæ orationis, quæ tunc à ſitientibus auribus excipiebatur, curſum frangeret, maluit eſſe in hac copioſior, quàm in illis ingenioſior videri.

At Salluſtio vigente (vt ait Seneca) amputatæ ſententiæ, & verba ante expectatum cadentia, & obſcura breuitas fuere pro cultu. Mox etiam ſub Imperatoribus, quæ apud eum fuerant ſatis verecunda, in elatam euibratæ dictionis audaciam tranſiere, & ad ipſas tandem ineptias deuenerunt; de quibus dicam ſi priùs ea quæ in hoc genere laudatiſſima ſunt, oſtendero.

SVBII-

Digitized by Google

SVBIICIVNTVR *quædam laudatorum Acuminum exempla.*

CAPVT XV.

Acuti & prærupti ſtyli diſcrimen.

ATque imprimis magnopere videtur diſtinguenda breuitas à prærupto (quod appellatur) genere dicendi; illa enim rem viriliter & ſtrictè colligit; hoc interruptas & ſuſpicioſas relinquit ſententias. Illa explet animos, hoc ſuſpendit: illa cum leni quodam gratiæ flore intorquere ſolet acumina; hoc frigida quædam dicta hianti calamo effutire. Exemplis collucere faciam omnia.

Acuta ſunt, venuſta, & breuia, quæ Plinius habet in Traiani Panegyrico.

Laudatæ, & acutæ breuitatis exempla ex Plinio.

[Vnum ille ſe ex nobis, & hoc magis excellit atque eminet, quòd vnum ex nobis putat; nec minùs hominem ſe quàm hominibus præeſſe meminit.

Traiani modeſtia.

Nihil hîc obſcurum, nihil hians, nihil impenſiùs affectatum, & tamen acutum eſt, & neruosè dictum.

Item.

Vita Principis, cenſura eſt.

[Nam vita Principis, cenſura eſt, eáque perpetua; ad hanc dirigimur, ad hanc conuertimur, nec tam imperio nobis opus eſt, quàm exemplo; quippe infidelis recti magiſter eſt metus.]

Apparent hæc ingeniosè, non tamen anxiè dicta, fluunt ab alta mente, ſed ſine vi & ſtridore fluunt.

Item.

Vera felicitas felicitate dignum videri.

[O te felicem! quod cùm diceremus, non opes tuas ſed animum mirabamur. Eſt enim vera felicitas, felicitate dignum videri.

Nulla in tantilla ſententia particula eſt, quę ſuam vim non habeat, elaborata eſt, & docta; oſtendit tamen plus felicitatis, quàm artis. Hæc verò Salluſtij prella, ſubtilia, acria, vellicantia.

Salluſtii nerous ac breuitas. Salluſt. in orat. Caril. In auaros.

[Poſtremò omnibus modis pecuniam trahunt, vexant, tamen ſumma libidine diuitias ſuas vincere nequeunt. At nobis eſt domi inopia, foris æs alienum. Mala res, ſpes multo aſperior. (Et quod ſequitur concluſionis fulmen, vtà Technicis appellatur.) Denique quid reliqui habemus præter miſeram animam?]

Nihil eſt in hac ſententia obſcuritatis, niſi fortè *ſumma libidine diuitias ſuas vincere nequeunt*; hoc Salluſtianam retinet obſcuritatem; cætera fluunt liberiùs.

Id verò quod ſequitur exemplum, laudatiſſimam habet breuitatem.

Luxuries opum.

[Etenim quis mortalium, cui virile ingenium eſt, tolerare poteſt, illis diuitias ſuperare, quas profundant in extruendo mari, & montibus coæquandis, nobis rem familiarem etiam ad neceſſaria deeſſe?

Hoc ſi dixiſſet alius, vtramque fortaſſe impleuiſſet paginam, nec vnquam hanc maieſtatem attigiſſet [illis diuitias ſupereſſe, quas profundant in extruendo mari, & montibus coæquandis.]

Item hæc ſententioſa:

[Nemo niſi victor pace bellũ mutauit. Semper in prælio iis maximum eſt periculum, qui maximè timent, audacia pro muro habetur.]

Idem in oratione Cai Marii.

At iſtud nimia breuitate fit obſcurum. *Non placuit reticere, ne quis modeſtiam in conſcientiam duceret*: Hoc eſt, ne ſilentio crimen ſubeſſe arbitraretur.

Cornelii Taciti grãdia & byſſina dicta.

Sunt eadem familiaria Cornelio Tacito grandia & ſplendida dicta, acuta breuitate collecta, vt

Ambitio.

[Ærarium ſi ambitione exhauſerimus, per ſcelera ſupplendum erit.

L. 2. Annalium in perſona Tiberii. l. 5. lib. 17. in orat.

Tibi ſummum rerum iudicium Dij dedere, nobis obſequij gloria relicta eſt.

Sęcundæ res actioribus ſtimulis

Digitized by Google

Pisonis ad cohortem Palatinam.

animum explorant, quia miseriæ tolerantur, felicitate corrumpimur.

Falluntur, quibus luxuria speciem liberalitatis imponit, perdere ista sciet, donare nescit, & cætera, quæ eodem tenore apud eum dicuntur propè infinita.

Hæc, vt apparet, ætas infantis & consummati ingenij est eloquentia, grandis simul, & breuis. Sed nemo tamen in istis Quinto Curtio, aut felicior est, aut nitidior. Innumerabiles sunt apud eum gemmæ, quales sunt istæ in oratione legatorum Darij.

Quintus Curtius huius acutæ breuitatis summus magister. Curt. l. 4. Quinti Curtij acumina.

[Respice quantum post te reliqueris, intuere quantum petas. Periculosum est prægraue imperium; difficile est continere, quod capere non possis. Vides vt nauigia, quę modum excedunt, regi nequeant; nescio an Darius ideò tam multa amiserit, quia nimiæ opes magnæ iacturæ locũ faciunt. Facilius est quædam vincere, quàm tueri. Quàm herculè expeditiùs manus nostræ rapiunt, quàm continent! Ipsa mors vxoris Darij, te admonere potest minùs iam misericordiæ tuæ licere, quàm licuit.] Quod verbum in ista oratione sine suo aculeo? nihil tamen coactum, nihil accersitum, nihil morosa obscuritate infuscatum: quod ideo plus habet laudis & admirationis.

Quæ verò Alexander respondet, num tota sunt byssina?

[Nunciate Dario, gratiarum actionem apud hostem superuacaneam esse, & me quæ fecerim clementer, & liberaliter, non amicitiæ eius tribuisse sed naturæ meæ.

Monarchia.

Nec mundus duobus solibus potest regi: nec duo summa regna saluo statu terrarum potest habere.]

Hæc grauia, ista hæc rotunda sunt, & expedita.

[In dextris vestris iam libertatem, opem, spem futuri temporis geritis. Fugit mortem quisquis contempserit; timidissimum quemque consequitur.]

Alia subtilia, & antithetis intecta, vt,

[Alij optimè miserias ferunt, qui abscondunt; nec vlla est tam familiaris infelicibus patria, quàm solitudo, & status prioris obliuio. Nam qui multum in suorum misericordia ponunt, ignorant quàm celeriter lacrymæ inarescant. Nemo fideliter diligit, quæ fastidit: Nam & calamitas querula est, & superba felicitas.

Item.

Quædam beneficia odimus, meruisse mortem confiteri pudet, superest vt malit iniuriam accepisse quàm vitam.]

Nihil opus est cætera persequi, hinc cerni potest quanta fuerit huius authoris, in hoc conciso dicendi genere felicitas. Sed qui omnium ingenia, maiestate, copia, felicitate, genio denique ipso vincit, & obruit Seneca, hanc sibi styli dignitatem, quasi ius hæreditarium arrogat. Totus his dictorum purpuris collucet, vt cœlum stellis. Nihil eo fœcundius aut opulentius: Hauserat quippe ex domesticis fontibus: Nam Seneca Rhetor ex iis qui sub Augusti tempora floruerunt, eoque dicendi genere ad insaniam vsque delectati sunt, colores & acumina collegit, quæ in libris Controuersiarum & Suasoriarum extant sparsa, ex quibus illorum ingeniorum vim & studia possis agnoscere. Lubet laudatoria aliqua exempla subiicere:

Seneca omniũ in hoc genere dicendi conciso præstãtissimus.

Hæc in Vestalem prostitutam, quę se saluo pudore, & milite castitatis impugnatore, viriliter interfecto, iactabat, ex lupanari exisse, ideóque Sacerdotium repetebat, satis acutè dicta sunt.

Acumina ex variis Rhetoribus Latinis.

[Ne metuas puella, pudica es, sed sic te viro lauda, non templo.

Arelius Fuscus. Cestius Pius.

Discede, ignota es: discede, nimiùm

Aſprenas Fuſcus.

nota es. Nulla ſatis pudica eſt, de qua quæritur. Virginem eſſe Sacerdotem noſtram, cui credimus? meretrici, lenoni, Piratis?] Item contra patrem reum malæ tractationis, quòd cùm duos filios Pancratiaſtas inter ſe dimicaturos eduxiſſet ad Olympia,

Honoris amor, dedecoris metus.

interminatus ſe victum abdicaturũ, ambos mori coëgiſſet, præ dedecoris metu: *Tertius ſine ſorte pugnaſti, & vtrumque viciſti.*

Senec contro. l. 5. cont. 3.

Hæc virilia planè acumina mira breuitate contorta. At Marillij ſententia omnium ſubtilitatem longè vicit, ipſi Porcio latroni, non immeritò admirabilis viſa; dixit enim pro Veſtali:

Marillius.

[Narrate ſanè omnes, tanquam ad proſtitutam veniſſe, dum tanquam à Sacerdote diſceſſerint. Iam quod ſequitur, exemplum elimatæ breuitatis eſt, & ad vrgendum motũſque eliciendos ſatis efficax. Pro adoleſcente, quem Patruus abdicabat, quòd Patrem aleret, cõtra Patruum.

Aſprenas. Fortunæ varietas.

[Fortunæ lex eſt præſtare quæ exegeris: miſerere: mutabilis eſt caſus: dederunt victis terga victores, & quos prouexerat, fortuna deſtituit. Quid referam Marium ſexto conſulatu Carthagine mendicãtem, ſeptimo imperantem? Ne circa plura inſtabilis fortunæ exempla te mittam, vide quis alimenta rogetur, & quis roget?]

Valent, inquam, iſta, ſed dicta tempore, & loco. Nec minùs laudata, quę in cauſſa *Inceſtæ, de ſaxo* iactata ſunt. Quippe Veſtalis inceſti damnata, vixit deiecta: ad pœnam repetitur. Contra hanc ipſam dixit Fuluius Sparſus. [A ſuperis deiecta, ab inferis non recepta, in cuius pœnam ſaxum extruendum eſt:] pro inceſta Sillius:

Fuluius Sparſus.

Sillius.

Damnata, deiecta eſt, abſoluta deſcendit. Ein nobili cauſſa contra Parrhaſium pictorem Athenienſem, qui cùm Philippus captiuos Olynthios venderet, emerat vnum ex his ſenem, perduxerat Athenas, torſerat, & ad exemplar eius pinxerat Prometheum à Ioue in Caucaſo religatum, & laceratum; quam poſtea tabulam in templo Mineruæ dedicauerat: hæc magnificè dicta.

In cauſſa Parrhaſij pictoris breues & acutæ ſunt.

[Infelix ſenex vidit iacentis & diuulſæ patriæ ruinas: abſtractus eſt à coniuge? ſuper exuſtæ Olynthi cinerem ſtetit. Iam ad figurandum Promethea ſatis triſtis eſt: Proh Iupiter (quem enim meliùs inuocem aduerſus Parrhaſium, quàm quem imitatus eſt?) Olynthium tantùm picturę tuæ excipio. Nam quis vt naufragum pingeret, hominem merſit? cæditur; parum eſt? inuritur, etiamnum parum eſt? laniatur: Hoc (inquit) in irato Philippo ſatis eſt, ſed nondum in irato Ioue.]

Gauius Silo, contro. uerſ. 1. 10.

Hæc planè, & pulchra videntur, & ſuauia, habent tamen ſemper aliquid obſcuritatis, vt *Olynthium tantum picturæ tuæ excipio*, clariùs dixiſſet, fac non eſſe Olynthium, homo eſt. Quis vt naufragum pingeret, hominem merſit!

Item.

[Ædem Mineruæ, tanquam caſtra Macedonum fugiunt.

Iulius Baſſus.

Torqueatur, hoc nec ſub Philippo factum eſt. Moriatur, hoc nec ſub Ioue.

Clodius Turrinus.

Corrupiſti duo maxima Promethei munera, ignem & hominem.

Triarius.

Narraturus ſum Olynthij ſenis, ignes, verbera, tormenta. Aliquiſne nunc quæri de Philippo putat? Dij Deæque te perdant, miſericordem Philippum feciſti.

Muſa.

Hoc concluſionis ſatis aptè intortum fulmen, quò præ Parrhaſij crudelitate mitem Philippum facit; quem tamen Athenienſes crudeliſſimum iactabant. Sed illæ torti ſenis querelæ paucis & nauiter expreſſæ.

[Vltima membrorum meorum tabes tormentis immoritur. Parrhaſi quid agis; non ſeruas propoſitum. Hoc ſupra Promethea eſt.

Cornel. Hiſpanus.

Tantum patiendum est pingente Parrhasio, quantum irato Ioue.]

Hæc tantùm acumina parum senem tortum decent. Nemo in tauro Phalaridis quærit delectum verborum, quibus suas querelas exprimat.

Porcij Latronis in hoc genere Ironia grauior est.

[Si videtur tibi, istis muneribus aram misericordiæ orna.]

Hæc sanè oppositè dicta plurimum ostendunt facundiæ, ingenij, iudicij, suauitatis: sed tenendus est modus, qui in hoc genere plerumque difficillimus esse solet.

DE ERRORIBVS ABrupti stili, & frigidè acuti.

CAPVT XVI.

GRauis igitur error eorum est qui plurimum quidem in eo habent ingenij, sed parum cordis. Itaque nec vim illam mentis exundãtem coercere possunt, sed dicunt quicquid in buccam. Quid autem res, quid locus, quid aures patiantur, minimè considerant. Infercire volunt omnia acuminibus, nihil sine figura dici, etiam figuratè panem peti. Hoc quidem perabsurdum est. De eo igitur ita magni authores statuunt: expeditam breuitatem, quæ nihil habeat obscuritatis, magnum esse eloquentiæ vigorem, eámque graues personas, quantum auditores tulerint, apprimè decere: non debere tamen esse præruptam, suspicioſam, nimis affectatam, quæque insidias tendere videatur in clausulis. Atque in eo magnopere spectandum est argumenti genus, aliud enim epistolæ, aliud historiæ; aliud declamatoriæ orationculæ, aliud etiam iustæ orationes desiderant. Lex epistolæ argutam breuitatem præscribit, illæ verò quę apud historicos extant orationculæ, nonnihil ad nitorem & palæstram compositæ, hoc dicendi genus leniter ferunt, imò desiderant: alioqui si periodorum ambitione circunducta esset parua oratio, nihil haberet præter strepitum, & fumos. Alia verò est iustarum orationum ratio, quæ cùm maioribus fluuiis similimæ videantur, non debent istis affectatæ breuitatis constringi legibus, ne videamur Hellesponto, Xerxis more, pedicas & compedes injcere. Granditatem minuit oratoriam frequens concisio periodorum, & licèt plus floris ostentet, minus tamen habet maiestatis. Nolo grandes, lentas, atque velut arena ramentisque fartas periodos, quales sunt puerorum; Nolo exiles, aridas, etiam de ipso naturali profluuio, propter morosam breuitatis affectationem violentè detortas. Quis hominem ferat vnius horæ spatio pro concione dicentem, quod Porcius latro contra Vestalem declamauit?

[Sacerdos nostra adhuc in Lupanari viueret, nisi hominem occidisset. Inter barbaros, quid passa sit, nescio: quid potuerit, scio. Sacerdoti ne purus quidem contigit dominus. Absint ex hoc foro lenones, absint meretrices, ne quid parum sanctum occurrat, dum Sacerdos legitur. Si nihil aliud, certè osculatus est te, quisquis puram putabat. O egregium pudicitiæ patrocinium! Militem occidi. At Hercules! lenonem non occidisti. Deducta es in lupanar, accepisti locum, pretium constitutum est, titulus inscriptus est: Hactenus in te inquiri potest. Cæterùm nescio quid cellulam & obscœnum lectulum voces. De pudicitia Sacerdotis hic quęritur. Nemo (inquit) virginitatem mihi eripuit, sed omnes quasi erepturi venerunt: sed omnes quasi

Oratorij tractus in historia tædio sunt.

Magnæ orationes nõ ferunt præruptam breuitatem.

Breuitas Porcij latronis in amplis orationibus vitiosa.

Qualis debeat esse breuitas orationis.

Digitized by Google

eripuissent, recessérunt. Quo mihi Sacerdotem cuius precaria est castitas?]

Nimiæ breuitatis character.

Hoc bellum, bellum, (vt ait Satyricus,) dico tamen tolerari non posse, sed vt vina violenta, nisi aqua diluantur, vertiginem cerebro inducunt: sic illa dicendi, quæ minima videtur, sed tamen anxietate maxima est contẽtio, & dicentem fatigat, & transuolat auditores. Et hoc indicio est, quòd qui ita loquuntur apud historicos, & Senecæ controuersias, saltant sæpius, vt Cicadæ, ac derepente conquiescunt: itaque hæc scribenti aptiora quàm dicenti, videntur. Quænam erit igitur optima lex breuitatis? Hæc erit opinor iis qui minimè Asiatici fieri volunt, si Demosthenis orationes & Ciceronis Philippicas imitentur; habent enim valdè sanam mediocritatem. Non dicam attendite (ô viri Athenienses) dicam vtilia, & necessaria. Hoc enim dissolutum est, & humile; quid igitur?

Breuitatis optima lex.

Demosth. Philip. 4. Typus laudatæ breuitatis oratoriæ.

Καὶ ἀπορίαν νομίζων, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, περὶ ὧν βουλεύεσθε, καὶ ἀπιστίαν τῇ πόλει περιεστάναι περὶ ἁπάντων εἰ πῶς ἃ νομίζω συμφέρειν.

Hæc parua, iusta tamen periodus.

Quum & grauibus (vos Athenienses) & reipubl. necessariis de rebus deliberare putem; operam dabo vt ea dicam quæ è republica esse arbitror. Item:

Demosth. Olynth. 2.

Εἰ πολλῶν μὲν ἄν τις ἰδίᾳ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δείξειν μοι πλὴ παρὰ τῶν θεῶν εὐνοίαν, φαίνεται βεβοημένως τῇ πόλει, οὐχ ἥκιστα δὲ ἐν τοῖς παροῦσι πράγμασι.

Cùm multis in rebus (Athenienses) perspici mihi posse videtur Deorum immortalium beneuolentia erga hanc rempublicam declarata, tum maximè in eo quod nunc à nobis geritur negotio.

Item ex Cicerone.

Cicer. pro Cæcinna.

Si quantum in agro locisque desertis audacia potest, tantum in iudiciis impudentia valeret, non minùs in caussa cederet Aulus Cæcinna Sexti Æbutij impudentiæ, quantum in vi facienda cessit audaciæ.

Is est iustæ & laudatæ breuitatis in grauibus præsertim orationibus typus.

Quod verò attinet ad acumina, quæ hac breuitate, tanquam amento intorqueri solent, multum quoque requirunt prudentiæ. Prima lex est apud bonos auctores, vt argumento conueniant: Secunda, vt non sint nimis crebra: Tertia, vt non sint frigidè affectata, & obscura; quod vitium rarò ab iis declinatur qui istis studeni impensiùs. Rei igitur siue argumento accommodanda esse dico: neque enim in omnem materiam cadunt acumina, sicut non ex quohibet ligno fit Mercurius. Ex quo vehementer errant, qui vbi tota nitere debet oratio, minutas quærunt subtilitates, quibus obscuretur. Quæ de Vestali, de incesta, de Parrhasio allata sunt, non importunè dicta videntur; argumenta enim ipsa plena sunt admirabilitatis. At vbi res communis, & filo communi, vt sæpius occurrit, narranda est, putidi est hominis tunc in scirpo nodum (quod aiunt) quęrere. Sed & licèt argumentum subtiliter tractari possit, non sunt tamen (quod sæpe Rhetores præcipiunt) sententiarum gemmæ temerè vbique, in longo præsertim opere, spargẽdę, sed cum delectu collocandæ, quo excitatiùs luceant, solidiúsque delectent. Nam & pulcherrima quæque, si crebriora fuerint, finitima fastidijs esse, nimis experientia constat. Iam quòd plenæ sint periculi, & vitijs vt plurimùm obnoxiæ, hæ quæ laudantur argutiæ, vel ex nobilissimorum scriptorum erroribus conijcere facillimo negotio licet. Pleraque enim acumina, cùm semel audiuntur, apparent aurea; at si considerátiùs expendantur, acrioríque subijciantur

Acuminum lex, & vsus.

Quis modus in argutiis tenẽdus Senec cõtr. l. 1. Nihil est iniquius his qui nusquam putãt esse subtilitatem, nisi vbi nihil est præter subtilitatẽ.

Digitized by Google

examini, agnoſcuntur ſæpe futilia, quæ amplam ſpeciem videbantur habere grauitatis. Talis eſt illa C. Gracchi rotunda volubiliſque ſententia citata ſuperiùs.

Styli frigidè acuti exempla. Vide Gel. l. 11 c. 13 qui pluribus explicat.

[Quæ vos cupidè per hoſce annos appetiſtis, atque voluiſtis; ea ſi temerè repudiaritis, abeſſe non poteſt quin aut olim cupidè appetiſſe, aut nunc temerè repudiaſſe dicamini.] Eblanditur primùm auribus hæc ſtructura verborum, ſed vbi vocatur ad cenſuram, quid aliud habet? [Si cupidè feceritis, cupidè feciſſe dicemini; ſi temerè repudiaueritis, temerè repudiaſſe dicemini.] Quæ iam otioſa agnoſcuntur, & pene puerilia: ſed hoc Graccho condonandum.

Iunius Otho librum ſcripſit de argutijs.

Quid verò Iunius ille Otho, qui librum edidit de iſtis argutijs, & coloribus, qua ratione poterit excuſari? qui cùm inceſtàm de ſaxo præcipitem datam repoſceret, ad pœnam, quam euaſerat, dixit inter cæteras ſubtilitates:

[Fortaſſe pœnæ ſe præparauit, & ex quo peccare cœpit, cadere condidicit.]

O frigus! ô dictum planè inſulſum! ſcilicet illa Veſtalis quotidie ſe exercebat ad Tarpeiam rupem, ita vt ex ea ſe viciſſim, & præcipitaret, & citò reſiliret ad ſaltum. Mirabiles ſibi ludos finxit hic orator: en quò acuminum illecebræ tranſuerſos agunt illos ſubtilitatum indagatores.

Murrhedij frigidū acumen.

Murrhedus cùm aduerſus Papilium Ciceronis interfectorem ageret, deſcripſit eum ferentem cum capite amputatam Ciceronis manum;

L. 7 cont. 1.

deinde ita exclamauit! *Quanto aliter reus Ciceronis, tenebas manum eius?* Quod vt ſtupidè dictum arguit Seneca: nemini enim dubium eſt quin aliter teneret manum reus; aliter, interfector.

Item, Gorgonius in cauſſa Cimonis contra filiam Galliæ, cùm eius adulterio dehoneſtata Miltiadis trophæa dicere vellet, hoc vt acutè colligeret, fœdo cacozeliæ genere vſus, vt notat Seneca, dixit, *Iſtud publicum adulterium eſt, ſub Miltiadis tropheis concumbere.*

Gorgonius.

Et in controuerſia Parrhaſij, qui miſerum Olynthium torſerat vt Prometheum pingeret, cùm omnes certatim ſubtilia quæque acumina explicarent, Licinius Nepos conſurgens:

Frigidū dictū Licinij Nepotis.

Si vultis (inquit) *dignè punire Parrhaſium, ipſe ſe pingat.* Primum quomodo ſe pinget? ex ſpeculo: At hic modus, tum inuſitatus fuit; Deinde, quę pœna, ſi ſe depinxerit?

Spiridion.

Spiridion videri voluit vulturios ad Parrhaſij tabulam in templo collocatam aduolare, fabula eleganti ad turpem ſententiam perductus; ęquè igitur familiariter in templum ſubire vultures putauit, ac columbas & paſſeres; tanta fuit eius in inueniendo ſubtilitas.

Nec minùs ſtupidè dictum putat, quod in ſuaſoria de bello Perſico dictum eſt à Coruo, futili quodam Rhetore.

Corous in Suaſor. l. 1.

[Quòd ſi iam Xerxes ad nos ſuo mari nauigat, fugiamus, antequam nobis terra ſurripiatur. O nauum bellatorem.

Alij ſenſus etiam frigidos inflatorum verborum nouitate includunt, & ad ſummam vſque inſaniam deueniunt: ex quo genere ſunt iſta eiuſdem Corui.

Hic cùm tentaret ſcholam Romæ, ſummo illi, qui Iudæos ſubegerat, declamauit controuerſiam de ea quæ apud matronas differebat, *liberos non eſſe tollendos*, & ideo accuſatur Reip. læſæ. In hac controuerſia hoc genere dicendi vſus eſt, *inter pyxides, & redolentis animæ medicamina, conſtitit miſtrata concio*: nec diſſimilia ſunt Muſæ Rhetoris: *cœlo replunt odoratos imbres*: & de ſyluis naturalibus, *celatas, ſyluas*, de pictis, *ſurgētia nemora*. Item, [Quicquid auium volitat, quicquid piſcium natat, quic-

Corui Rhetoris inſulſa oratio. controu. l. 10.

Muſæ audax oratio.

quid ferarum diſcurrit, noſtris ſepelitur ventribus. Quære nunc cur ſubitò moriamur? mortibus viuimus.] De hac ſententia ait Seneca Rhetor.

Non ergo, etſi iã manumiſſus erat, debuit de corio eius nobis ſatisfieri? Non ſum ex Iudicibus ſeuerisſimis, qui omnia ad exactam regulam redigãm. Multa donanda ingeniis puto, ſed donanda vitia, non portenta, ſunt.

Hæc ſunt igitur in quæ frequenter delabuntur ſubtiles illi nugarum enucleatores. Sed & ſi quis magnos illos authores, Senecam & Salluſtium pertentare velit, inueniet proculdubio nonnulla, in quibus plus æquo ſibi in hac ſcribendi ratione placuerint: viderunt fortaſſe errores, emendare noluerunt. Eſt enim amabiliſſimum inſaniæ genus, ingenio (quod aiunt) indulgere.

Inſaniæ genus amabiliſſimum eſt, ingenio indulgere.

Patere hîc lector ad tot locutionum ἀλμυρὰ ἀκολὰ aliquo genere vrbanitatis diluendam nos in diludium transferri, ducto ex ἀποκολοκυντώσει Senecæ exemplo. Producetur à nobis eloquentia flebiliter apud Iouem de ſuis corruptoribus conquerens: Mox deſignatis iudicibus, apud Rhadamanthum inter heroas illos citabuntur rei Anticerones, M. Tullio Ciceronе ſuam cauſſam agente, & tot errorum portenta, contra ſtyli puritatem refellente.

ANTICICERONES.

LVDVS, SEV DISSERtatio de optimo genere dicendi.

ELOQVENTIA APVD Dicen, contra ſuos corruptores agit.

Oratio I.

CAPVT XVII.

Imitatio Phaedratis.

SI me luctu & ſqualore deformatam (parens optima) non agnoſcis, ſaltem ex eo, inimicorum meorum crudelitatem agnoſces, qui me venuſtiſſima ſpecie virginem, ad eam malorum acerbitatem redegerunt, vt ipſis parentibus penè videar ignota.

Ethopœia eloquētiæ.

Ego illa ſum (me miſeram) quid dico! non ſum, ſed fui, Regina terrarum eloquentia; hauſtus de tuo fonte riuulus, imago tuæ mentis, ſimulacrum gloriæ, portio diuinitatis. Ego illa ſum, quæ tuis imperiis, ex cœleſti beatorum domicilio in terras veni, vt hominum ſubleuarem miſerias, & non modò neceſſariis ad ſalutem tuendam præſidiis inſtruerem, ſed etiam cœleſtibus, ad conciliandam dignitatem, veſtirem ornamentis. Feci quod iuſſeras, mortales inueni turpes, hiſpidos, longa macie torridos, qui ſub quercu glandem ructabant, beluis omnino quàm viris ſimiliores. Cœpi ego venam miſerorum tenere, ſenſus intimos delibare, affari blandiſſima oratione, conſolari, illuſtrare, hortari, animare; ad ſummum agreſtia ingenia ita dedolaui, vt ab hac morum barbarie, paulatim ad elegantiora defluerent, agros excolerent, vrbes ſepirent mœnibus, & ſanctam inter ſe colerent ſocietatem: Per me conſtitutæ ſunt ciuitates, leges natæ & adultæ, firmata militiæ præſidiis oppida, ſexcentarúmque artium & ſcientiarum amœnitate colluſtrata, penè ad ipſius cœli gloriam efflouerunt. Non tot prata floribus, non tot margaritis fulget Erythræum mare, non tot micantium ſtellarum ignibus tuus ille princeps orbium æther eſt vermiculatus, quot ciuitatibus, viris, academiis, virtutibus, per me mundus colluxit. Heu! vbi illa tempora, quibus ego curru aureo, niueóque candore fulgentibus quadrigis inuecta triumphabam? vbi tot reges, qui me, mearum virtutum ſtupore perculſi admirabantur? vbi illa fœcunda ſummis ingeniis ſæcula, quorum

Digitized by Google

nomen ne appellare quidem audeo?

Exciderunt Demoſthenes, Lyſiæ, Hyperides, Ciceronesmei. Natum eſt hominum genus audax, amens, impudens, qui me deformarent plagis, & veluti in cruce diſtorquerent; anni fermè mille ſunt, & ſexcenti, ex quibus quotidie diſtrahor, improborum fabula, & ludus: Alij me ſufflãt, alij macie enecant, alij concîdunt, alij eneruant, alij Hecubam faciunt, alij Helenam, alij vnam ex Furiis. Dici non poteſt quot formas induo, in omnibus tamen informis: Iam (mihi credite) Proteus ille, fabula non erit, ſiquidem poëtarum figmentis meæ fidem dederunt miſeriæ. At, quod in multis acerbitatibus acerbius eſt, virtutis nomen vitium occupauit, & quod antea turpitudinis erat, totum eſt gloriæ, vt ea lenocinante, ad facinus deprauatæ mentis cupiditas quemque prolectet. Poſtquam ventoſa illa loquacitas iuuenum animos ad magna ſurgentes, veluti peſtilenti quodam ſydere afflauit, dulce fuit omnibus deſipere; puduit etiam aliquos non inſanire, & eò deuenerunt amentiæ, vt neſcio cuius Aſini ſordes, purpuras ſuas eſſe dicerent. O tempora! ô mores! nunquam licebit vna & nobili plaga defungi? quid opus eſt enim, vt viuam? an, vt lugeam, & inter quotidianas vulturũ lacerationes centies moriar, ne ſemel inteream? Tu me ſaltem in extremã barbariem relega, ne cõſcios habeam oculos calamitatis meæ. Graue eſt torqueri, grauius à ſuis in patria; in eo ipſo loco, vbi cum honore antea vixeris, grauiſſimum. Me quidem dicentem vires ac latera deficiunt, & aduerſariorum non mediocriter conturbat audacia, qui hanc fori lucem, hunc grauiſſimorum iudicum conſeſſum audent ſuſtinere; nec impudentiæ ſuæ ſaltem pudentem exitum quærunt. Vos eorum latratus, ſi lubet, audietis: ego nec audire, nec ſuſtinere poſſim. Qui pro me reſpondebit, meus Tullius: ſi vobis, veſtro nomine veſtráque ſapientia digna dicere videbitur, ipſum audite; ſin autem, ad hoc tribunal hodie iugulabimur.

HAc miſerabili voce commotis omnium animis, primùm cõploratio, deinde tumultus. Alij clamabant, carnifices eloquentiæ, ad remos; alij, corruptores litterarum, ad beſtias; alij, extinctores veteris diſciplinæ, ad tartara. At Dice ſceptro, vt poterat, Deorum minorum gentium exulceratos placans animos, Mercurium delegat ad Minoem, & Rhadamanthum, vt de tota cauſſa cognoſcant, litémq; ex ſua dignitate dirimant. Dictum, factum; Iudex aſſignatur Dionyſius Longinus, emunctiſſimæ naris Criticus. Citantur pro inflatis, Apuleius, de quo multæ iam criminationes ſparſę; pro antiquariis, Montanus Vatienus; pro puerilibus, Pædariodes; pro ſiccis, Buteo. Illi, cùm in Marcum Tullium multa intemperanter effudiſſent, ab eo grauiſſimè diſertiſſiméq; confutati, & Longini ſuffragio damnati ſunt. Nunc Apuleium ipſum audite.

LVCIVS APVLEIVS.

Oratio II.

CAPVT XVIII.

COmmodum punicantibus phaleris Aurora roſeum quatiens lacertum, cœlum inequitabat, cùm me ſecurę quieti reuulſum, Præco ad veſtrum calauit tribunal. Certus equidem eram, próque vero obtinebam, (Caſſi ſapientiſſime,) quíque in conſilio viri eſtis, hunc accuſatorem notiſſimæ temeritatis, accuſationem mei priùs apud te cœptam, quã apud ſe cogitatam, penuria criminum, ſolis de ſtylo meo conuitiis impleturum; ſed hoc vno præcipuè confiſus

Digitized by Google

tens incedit, & nos lucumones appellat. Heu cordolium! Cephum istum industriis hominibus, vaniloquentia insultare, & adhuc viuere? sed sanè viuat, & triumphet, modò alios quiescere patiatur.

Rationem reddit sui stili.

Ego, P.C. Afer sum, & in Atthide primis pueritiæ rudimentis meruj; mox in vrbe Latia aduena, Quiritium sermonem ærumnabili labore, nullo magistro præeunte exsolui: ex quo venia dignus essem, si quid exotici sermonis rudis loquutor offenderem. Hoc tamen curaui, vt haberem dictionem, si non mollem, fluidam, de triuiis compotabilibus mutuatam, grandem tamen, torosam, lacertosam, quæ non ad lasciuientis oculos veneris picturata iacula, sed solida mitteret robora, *quantas iaculatur Monychus ornos*: Nunquam probaui ieiunantis calami crepitantem stipulam, sed nobilem vbique stylum, quasi quondam fœcundi pectoris vomerem fixi. Accedit, quòd ego per multos annos Asinus fui, cruciabilibus pœnis exercitus, & in hac vitæ ærumnositate belluarum linguas, deuorato priùs Draconis corde, quod præcepit Philostratus, didici. Ex ijs multos generosos sensus in Latialem linguam transtuli, quæ isti Veneris pusiunculi, dum non intelligunt, meliores obtrectare, quàm imitari malunt; & quorũ similitudinem desperant, eorum affectãt simultatem; scilicet, vt qui suo nomine obscuri sunt, meo innotescant. Sed quid habent tandem, quod mihi obiiciant istæ libitinæ? Habes (inquiunt) Luci verba excelsa, grandia, sesquipedalia. Quid tum? vt istis nebulonibus placeam, more Alexandrinarum deliciarum, concîdam voculas, & discam, quod ait cognatus meus Persius, author valdè bonus, pappare minutum, & dicã: *Ego omni officio, vel potius pietate erga te, cæteris satisfacio omnibus, mihi ipse nunquam satisfacio*; quanquam & istud, vt iam nimis rude reprehendunt, tam teretes habent & religiosas aurium fistulas isti qui se Atticos dicunt, vt nisi butyro semper affricueris, dicant se sentis, spinis conscribillari. Nunquam legerunt apud suam Arpinatem Mineruam: *Noctuabundus, assa apodytery, mastircatos & anxiferos dolorum vortices.* Hęc si dixisset Apuleius, quærendus esset Ergenna, qui tanquam fulguritum expiaret: si exierit ex Apuleij ore verbum optimum, quale Mercurius loqueretur, lapis erit istis pusionibus, aut lignum, aut fimus, aut aliquid, quod nolo dicere: si ex ista delicatula Ciceronis bucca, mox erit rosa, fiet mel Atticum, Deorum nectar, & cerebellum Iouis. O steriles veri, & inuisores animos! quid præterea peccauit Apuleius? nimis metaphoricus est, hoc est dicere, nimis facundus est, nimis ingeniosus. Non te pudet, purpurata simia, crimini dare, quod tu in Oratore aliis summę laudi tribuis? Verba tua ipsissima, etsi puto os meum iis inquinari; tamen dicam, vt te mendacij nobilissimi cõuincam: *Ex omni genere frequẽtissima translationes erũt, quòd ea propter similitudinem transferunt animos, & mouent huc illuc, qui motus cogitationis celeriter agitatus, per se ipse delectat.* Teneris, homo nauissime, teneris tenebrio, stigmatia, trifurcifer, & hodie non euades, quin hæc, aut de tuis libris deleueris, aut me eloquentissimum hominem confessus fueris. Verùm fac me durum, asperum, incultum, morosum, ideóne ab hoc graui auditorio silere iubebor? Ego cùm Asinus essem, etiam à barbaris latronibus captus, benè, clarè hinniebam, ita, hinniebam, ne putes impropriè dictum; nunquam enim fui degener asinus, & tui similis, nunc me rudere prohibebis? Quare? quia adolescentum studia corrumpo, scilicet? Vtrùm magis corrumpit, an Patæcio, qui molles tibias inflat? an Misenus, qui tuba canit? Tu

Hoc inter ineptias Indicæ Philosophiæ, belluarum linguas intelligi ab iis qui cor Draconis deuorarint.

Digitized by Google

famigerabilis tua laſciuia paterni ſanguinis venas omnes obturaſti: ego lacertoſum claſſicum, quaſi Triton aliquis ſonaci concha, maribus animis intono, nec curo, an bene dicentis flectatur collus, an artificiosè diſcapedinentur digiti: hoc vocas, corrumpere? Date illi, Iudices, date illi amphotidas, ego quomodo Latialiter appellẽtur, neſcio; cùm aſinus eſſem, nunquam tuli; ideo tam longè aures meæ excreuerunt. Date igitur illi amphotidas, vt ſuas auriculas inuoluat, ne aut gelui, aut verbis Apulianis pateant; vtrumque enim reformidat. Stultus ego ſum, qui plura cũ iſto Cicerulo diſputo, videtis cauſſæ meæ æquitatem, & ſimplicitatem innocentiæ: Date mihi, Iudices, quod habeo, vt homo mei arbitrij ſemper, aut loquar, aut rudam, aut hinniam, vt voluero, & hunc virulentiſſimum accuſatorem meum grandi infortunio mactate: ſin autem me damnaueritis, hodie ad vltima mearum miſeriarum detrux, inter aſinos amantiſſimos quondam fratres meos, ærumnoſitatum mearum cruciabilitates, eiulabili voce in æternum, infelicitatus lamentabor.

DIXI.

CACOZELVS.

DOCTVS ANTIQVARIVS.

Oratio III.

CAPVT XIX.

ΕΚαὶ ἐκὰς ὅστις ἀλιτρεύει. Procul ô procul eſte profani. At illi opici nebulones, ſi quid febriculoſæ periodi conferruminarint, continuò ſe Hypobolimæos autumant Satrapas, aut quod bos eſt in quadra argentea. ἀμπέχεται ϛῦ, vt ait Sappho, τῇ ῥόδον Ελικῶνος, vel, vt noſter Pindarus, κόραισιν ὡς χαρίεσσαν Διὸς πρὸς ὄρνιχα θήλειαν ἐπιστυλίδες, παῦ' ὅτι ἐϛὶ συμβόλαια. Itaque mihi non Suadam, ſed hirundinem, non Sirenas, ſed boues in ore habere videntur, dum inſtar denſę grandinis, vt Auſonij verbis vtar, torrente lingua perſtrepere ſe putant. Odi Ioues Corinthios, intelligit me qui Iulium Pollucem legit. « Non poſſum ferre Archytæ crepitaculum, Arabios tibicines, Daulias cornices ἀθυεσχολώτατοις, Telenicias Echones, χρυσοχηλεγέσιν: Doctus ſum, & apud doctos loquor, ex Zenodoto, Diogeniano, Agathia, Corippo, Protagoride, Pachymerio; ſi quis hîc ἀμωμήτους, quod ait Plato, εἰσάπαξ, afferat ſuum Calepinum, alioqui ad meas hallucinabitur orationes, vt harpaſta ad colores. Sic eſt ſic eſt eruditè dicendũ, non more Bucconum iſtorum, qui vix à Grammatica apolactizati, in periodulis ſine vlla verborum contechnatione alludiant, & toti ſunt in derunicinanda oratione, hoc vnum curantes, vt diſpaleſcat. Ad Cuticulidonios campos iſtas phaleras: aut doctum eſſe oportet, aut fatuum, nihil medium. Hamaxari me mauelim ruri incuruiceruicum pecus, omni chalco expeculiatum, quàm eſſe de eorum comedeſticorũ numero, quibus niſi Ciceroniana verba in ventrem deciderint, hi ieiunant, ſicut dũ cædetur, cochleæ. Stylus meus eſt, vt Philoſtratus ait de Sophocle, μανοῦν αἰθριώτου, Batti ſilphium, Telephi ocytiparium, Phœbi cortina: hîc docti homines habent quod exdorſuent, & comedant, non in Ciceronis orationibus; quas ſi exoſſares omnes, non medullitæ eruditionis guttulam inuenires.

Auent, auent dædalogloſſi audire recondita non mutuata de triuiis vocabula.

Quære ab iſtis profanis, & reconditioris doctrinæ ἀμυήτοις, quomodo iſtam blandam capitis luxuriem appelles, quam πλόκαμον Apollonius, βόστρυχον Coluthus, ἄνθεα Κόμης Nonnus, iubam Seneca nominat? illi tibi continuò capillos, aut ſi quid velint

cæde Angeli liberati sunt Israëlitæ, qui agni sanguine postes domorum delinierunt, solent intrante Æquinoctio verno, accipere rubricam, (quam miltum Græci appellant) hac greges vngunt, plantas, & omnia à quibus luem cupiunt auerruncare: χρίουσι μὲν τὰ σκέλη, χρίουσι τὰ δίνδεα, ταῖς συκαῖς, καὶ τὰ ἄλφα, ἀμύζοντες καὶ λέγοντες, ὅτι τὸ πῦρ ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ καταπλήξει τινὰ τῶν εἰκονιμμένων· τὸ δὲ χρῖμα τοῦ αἵματος τὸ πυρρὸν ἀμυντήριον δοῦναι τοιαύτης θλιψεως. Ex hoc diamiltosin, siue rubricismum malorum per amuleta, auerruncationem, tanquam ex tripode pronuncio. Ite nunc, ite Ciceroniani Psaphonormithes, cum vestra Tullia. Si nondum penitissimam eruditionē meam agnoscitis, exponam vobis quot canes habuerit Polyphemus Cyclops, quę fuerūt singulorum nomina, quot dentes Hecubæ, quot gradus in Capitolio, quot Romę araneę, tempore Heliogabali, quot mures in Ægypto, sub Sethone, qui primi tulerint Sarabara; vos fascias femorales, aut crurales dicitis, Symmachus, Braccas; Aquila, Anaxyridas; Theodotio meliùs, Sarabella. Sed opinor, leonem ex vngue, doctum virum etiam tum in rutis cernitis, ad Adonia & Polyphili hortos venire nihil necesse est. Quin istum igitur nugigerulum genij, & ingenij expertē, Morboniam abire iubemus, vt cochleas suas illic pueris diuendat, & in Doctorum cœtu, quasi Seriphia rana perpetuo obmutescat? sic censeo, Apuleio nostro in omnibus ὁμόψηφος.

Rubrica purpurea.

Quid diamiltosis?

Quid Sarabara.

BVTEONIS
PRO SICCIS.
Oratio IV.

CAPVT XX.

PAtres Conscripti, quousque hunc Regem feremus? an etiam cupit in stylo, vt in vestro olim imperio, dictatorem agere, omnia ad libidinem dicere; &, si verbum reprehenderimus, cōtinuò Vatinij erimus, aut Clodij, aut Catilinæ? Quis hæc ferat in libertate natus? Audite rem indignam ab isto, vel per istum, quid ad me attinet? patratam, cuius etiam testis est ille qui in vestro consilio sedet Seneca, vir cum honore nominandus.

Seneca in controu.

Cicero iunior, huius Marci Tullij filius, Asiam prouinciam obtinebat: (clitellæ erant boui impositæ, vt dixit illius pater, planè non erat eius onus:) quanquam habuit ex paterno ingenio singularem impudentiam. Inuitat, vt fit, ad cœnam, Cæstium Senatorium, virum grauem (vt scitis) & syncerum, adeóque eruditum, vt eius orationes Ciceronianis anteferant scholastici. Interim dum bibit, in conuiuio memoriam, quam natura iam dempserat, ebrietas subducit.

Ciceronis filius Cæstium castigari curat.

Interrogat, quis ille vocaretur, qui in imo recumbebat? Erat autem Cæstius, quem ipse inuitarat, & cùm sæpe subiectum à Nomenclatore nomen Cæstij excidisset, nouissimè seruus, vt aliqua nota memoriā eius faceret certiorem, interroganti domino, quis ille esset qui in imo recūberet? ait, hic est Cæstius, qui patrem tuum negabat literas scisse: dicebat enim vir bonus, quòd erat magna libertate, Ciceronē scire tantùm garrire. Hīc Ciceronis filius, afferri protinùs flagra iubet, & de Cæstij corio, in mensa hospitali, satisfacit patri. Rogo vos, quid hoc est, nisi tyrannis est? Senatorem virū flagris cædi ad mensam hospitis, quòd ea, quæ de Ciceronis orationibus cēseret, ingenuè dixisset? Ecquis P. C. tam puer inter nos, cui istæ orationes placere possint, anfractus periodorū, verba, & nugæ, arenæ sine calce, loquacitas tam sterilis ingenij, quàm plena redundantis luxuriæ? omnia dixero, si vnum dixero:

Cæstius Ciceronis cēsor vapulat.

Acriter inuehitur in stylum Ciceronis.

Digitized by Google

Nihil est M. Tullius præter vocem; cui tamen ita studuit, vt maluerit semper totum mundum turbari, quàm vnam ex suis periodis. Hic vos appello, *Fides, & Veritas*, quò pristina sæcula? non ita maiores nostri, nō ita loquebantur, non hac verbositate terrarum orbem subegerunt: satagebant benè agere, loqui sobriè, & concisè.

Postquam ista Asiatica loquacitas in vrbem inuecta est, cœpimus esse ludimagistri, qui priùs eramus Imperatores: Cœpimus seruire, quibus priùs dominabamur. Non satis est nos periisse, nisi & posteritatis oculis imponamus, & in dedecus Romani nominis istas euulgemus ineptias; verùm, quid dico? parum est, etiam apud inferos, Ciceronianè loqui cogimur. Censeo P. C. censeo, vt nullus iam Senator fiat, qui Apparatum non habeat, &, si verbum minimè Ciceronianum dixerit, vapulet sexcentis plagis. Ita mirè bene res vestræ se habebunt. O nos stupeos homines, qui hæc patimur! O sordida pectora! O turpes auriculas! heu quandiu pueri erimus? Nam si sensum vllum haberemus, non dicam Senatoris, iam enim perdidimus, sed hominis, postremùm nobis iste conuiciator insultaret.

PÆDARIODIS
PRO PVERILIBVS.

Oratio V.

CAPVT XXI.

EGo verò P. C. dicam, quod sentio, in toto Cicerone (si benè pendatur) vix est vnciola ingenij; dictio eius humilis, repens, ad plebeium sermonem abiecta, sensus communes, figuræ de triuiis, ornatus qualis est Iberarum mulierum, quæ se monilibus ferreis pulchras & beatas putant. Audite me, audite, ego sum orator pulchellus, bellulus, politulus, totus factus ex veneribus, & gratiis, nihil nisi rosas loquor, electrum, balsama, nicerotianos imbres, nectar, & ambrosiam; quæcunque scribo, apes intexunt floribus, perfundunt melle, complēt omni suauitate: Non tot Argus habet lumina, non tot cœlum sidera, quot sunt meæ orationis ornamenta. Papilionem credo nostis, hunc ego laudans, naturam laudo, cuius industria solertiùs est elaboratus; animalculum est, vt in vrbibus rarum, sic in agris frequens; corpus illi plenum, molle, tenerum, flexile, paulatim in exiguam longitudinem gracilescens, cui supersparsus teneræ lanuginis decor efflorescit, extant veluti porrecta minutissimis filis cornua, quæ intermicantium oculorum iucundus fulgor irradiat: sed præcipuum in penniculis miraculum, quippe supra tenuis corpusculi modulum explicatæ gemmant floribus, nitent purpura, micant auro, stellis radiant, his veluti remigiis libratus in aërem, & ridēte passim verni temporis amœnitatē, per gemmeam florum luxuriem volitat ludibundus, ad singulas penè stirpes adhærescens, modò delicatissima proboscide foliorum succos pabulatur, modò molliter quiescit inter odorum delicias, modò redintegrato volatu superbiùs emicat, & insultantium puerorum manus, sexcentos in aëre mæandros & flexus pingens, eludit. Talis profectò meus stylus, talis meus calamus, fertur, volitat, & vagatur inter amabilissimos eloquentiæ flores lasciuiens. Audite nunc aliud eloquentiæ palmarium, concham describam. Firmioris iam testæ murices, & concharum genera sæpe vidistis, in quibus magna naturæ ludentis varietas, tot colorum differentiæ, tot figuræ, planis, concauis, longis, lunatis, in orbem circinatis, dimidio orbe cæsis, in dorsum elatis, leuibus, rugatis,

Papilionis descriptio. Affectat descriptiones extra rem.

Descriptio Papilionis, cui suum stylum frigidè, & pueriliter comparat.

Conchæ descriptio. Pliniana descriptio bonaquidē, sed à Pædariode affertur exuatē, & tota cōpilatur.

Iberæ mulieres ferrea gerunt monilia.

denticulatis, striatis, vertice muricatim intorto, margine in mucronem emisso, foris effuso, intus replicato. Iam distinctione virgulata, crinita, crispa, cuniculatim, pectinatim, imbricatim vndata, cancellatim reticulata, in obliquum, in rectum expansa, densata, porrecta, sinuata, breui nodo ligatis, toto latere conuexis, ad plausum apertis, ad buccinam recuruis. Talis est styli mei varietas, talis ego sum Oratorum luscinìola, Elegiacorum olor, Epigrammatistarum psittacus, Lyricorum graculus, Comicorum pauo, Tragœdorum struthio; deinde me cum isto Arpinate comparate; adamantem cum vitro, rosam cum ruta, gausape cum holoserico?

M. TVLLII CICERONIS APOLOGIA.

Oratio. VI.

CAPVT XXII.

QVonam meo fato fieri dicam, vt nemo hactenus rei literariæ bellum indixerit, qui mihi priuatim non fuerit inimicus? Neque opus est quemquam à me nominari vobis, cùm ipsi recordemini; mihi pœnarum pluspquam optarem, dederunt. Equidem si sibi hoc sumunt aduersarij mei, stante me non posse veterem disciplinam corruere, quam illi omnium virium contentione conuellere deerenerunt; Patior libenter, me pro literarum incolumitate, gloria, & ornamentis, vestrisque omnium studijs perditorum hominum furori, tanquam vallum, opponi. Nec vlla me vis vnquam ab instituto auferet, dummodo meis laboribus, scientiarum honestati, reip. vestræ nomini, vestrisque commodis, quæ semper rebus meis chariora fuerunt, abundè seruiatur.

Mirari tamen satis non possum inimicorum (non dicam) audaciam (iam enim vulgare vitium est) sed amentiam, impudentiámque singularem, qui in hoc Senatu facillimè de me detrahi posse crediderunt; qui ordo clarissimis authoribus amplificatæ rei literariæ testimonium multis, mihi vni conseruatæ dedit. Voluerunt credo sua à me alienatione commendationem sibi apud improbos quærere, & mecum decertare contentione dicendi: hoc quidem beneficium est; quid enim mihi gloriosius, quàm apud prauos & imperitos homines malè audire? quid plenius? quid vberius? quàm mihi, & pro me, contra Lucium Apuleium, Buteonem, Pædariodem, Cacozelum, & cæt. quisquilias dicere? Tantùm vos oro, atque obtestor P. C. vt si quædam in commendationem meam in hac oratione exciderint, tribuatis inimicorum meorum importunitati, qui me in eam dicendi necessitatem compulerunt, vt sine operum meorum commemoratione non possim me defendere. Et, si non omnia dixero, dabitis verecundiæ meæ, quæ in propriis laudibus ægrè, nisi caussæ necessitas flagitet, versatur. Ac primum tibi, Luci, de calumnijs, quas in hunc florentissimum patronorum ordinem, ista linguæ intemperantia effudisti, non respondebo: Condonandum est aliquid amentiæ, ignoscendum furori: nondum illi belluarum motus, quos olim cum asini corpore induisti, deferbuerunt: sed in eo ipso, in quo te sapientem putas, summæ non modò insciticæ sed etiam impudentiæ conuinco. An tu cùm homo esses, vt ipse fateris, Afer, ab adolescentia Græculè eruditus, Latini sermonis expers, nullis præceptoribus vsus, nullis disciplinæ adminiculis, ausus es, sed quid non auderes? nostræ vrbanitati tuas sordes illinere? Romanis auribus, tam stultè tam impudenter

Respondet Apuleio.

Digitized by Google

illudere? Ecquis est P.C. quis est qui modò sensum vllũ Latinitatis habeat, cui Apuleia placere possint? Quod enim primum est in oratione vitium, à quotidiano sermone communique dicendi genere discedere. hoc est in eo ita frequens, vt nihil sit communius. Tanta fuit olim apud Atticos, maiorésque nostros, linguæ religio, vt verbum inusitatum afferre, penè piaculum videretur. Itaque cùm nefarium hominem, belluam fortè dixisset Æschines, non tulit Demosthenes, quo ne Athenæ quidem magis Atticæ fuerunt, sed vt portentum verbi repudiauit. Xerxem *Persarum Jouem*, vultures *animata sepulchra* nominauit, Gorgias Leontinus non est toleratus, *plebis ver* adolescentes, Demades exsibilatus est: & nostra memoria Charybdim patrimonij cùm dixisset vir disertus, & sapiens, vt putabatur, in iure ciuili, Romanis auribus non placuit, adeo religiosæ sunt (vt dicis) & teretes auriculæ, vt non facilè hanc sermonis nouitatem admittant. Ac si profectò liceat istius vrbanitatis (vt vocant, vt omnes diserti sentiunt, dementiæ) authores altiùs repetere, inuenientur vanissimi homines, qui cùm sanum Eloquentiæ succum retinere non possent, maluerunt verborum strepitu & sententiarum tumore apud imperitos & sui similes, captare rumusculos, quàm præscriptis veterum legibus insistere. Primus opinor Dionysius Siculus, vt in regno, sic in ratione dicendi tyrannum egit: cuius ineptias commemorat historia: παρθένον virginem nuncupare, nimis vsitatum putabat, ὡραιοτάτην, quasi *expectatiuiram* Latinè diceres, nominabat: columnam, μνηκράτη, *validipotentem*, quòd valida perduraret; murium caua, & latebras, *mysteria*, ὅτι τὸν μῦς τηροῦ, quòd mures seruarent: si quis hoc insolenti sermone scriptas tyranni tragœdias non probaret, mittebatur in latumias, vt illic fame & miseria contabesceret. Nec sanior fuit ille Vranopolidis conditor Alexarchus, qui ciuitatem pinxit in aëre: hic enim Gallum ἐρεσχέλειον *manicinem* appellabat, Cassandri regis duces, *primipilos*, *solis filios*: ad quos tanta plerumque obscuritate literas scribebat, vt Apollo Pythius interpretari non posset. At omnium, qui fuerunt, ineptissimus, Pompeianus Philadelphẽsis, qui se amicos salutaturum dictitabat, *postquam barbam calceasset*, & is Rhetor qui stomachatus pro concione dixit, *Perduelles cùm campos pacis sustulissent, belli montes fabricari essent, in Neptunias lacunas depellendos esse*. Qui ita loquuntur non minùs sapere possunt, quàm *bene olere*, vt aiunt, *qui in culina habitant*. Hæc sunt tamen Apuleij dicta (vt vocant) *Bractteata*, hæ sunt eius rosæ, *hæ purpureæ*, hæc sunt singularia orationis ornamenta, dein excusandus est (inquit) *si quid exotici sermonis rudis loquutor offenderit*; num potiùs bis accusandus, quòd cùm tacere posset, hæc scripserit, quibus non tam ignorantiam Latini sermonis, quàm dementis ingenij importunam audaciã ostenderet? Quid de metaphoris dicam, quas me probare in oratore meo dictat? eas nempe voluit metaphoras, quæ leues essent, floridæ, suaues, orationem quasi gemmis distingauerent, non isto atramento sutorio, & sordibus oblinirent: At hic omnium audacissimus, ferreas translationes, & ineptissimas catachreses, quibus totus est refertus, metaphoræ nomine appellare audebit? & vbique, & intempestiuis clamoribus ingerere? Quid quòd totus est ineptus, inconcinnus, rudis, morosus, in tumore siccus, in siccitate tumidus, in grauitate puer, in pueritiis grauis, in sola inconstantia constans? Martichora profectò illa, quam fingunt omnium animantium voces edere, non tot habet & tam discrepantes sonos.

Alexarch. Cassandri Regis frater Cacozelus.

Pompeianus in stylo ineptissimus.

Non condemnat hoc verbũ, quo sæpe vtitur, sed religionem Atticarum aurium ex eo ostendit.

Xerxes Persarum Iupiter.

Dion. Longinus περὶ ὑψους.

Orus cacozelorum.

Dionysij in dicendo ineptiæ.

Vide Athen. lib. 3. 98.

Ineptiæ cacozelorum locutiones.

Dion. Tyran. stylus.

Metaphorarum lex, & censura.

Martichorę similis Apuleius.

ſonos. Idem rudit, hinnit, mugit, ſibilat, ab aſini tamẽ ingenio, quicquid facit, nunquam recedit; & nos ei rudere permittemus?

Quando non hoc latrones (inquit) *vetuerunt.*

Eat P.C. eat in Arcadiam, ampla ſatis regio eſt, illic fratres habet (vt ait) aſinos ſui amantiſſimos, inter quos rudat, quantum voluerit. In hac verò curia, in hac arce regnorum, in hac luce gentium abiectæ pecudis putidam carnem diutiùs tolerare nefas eſt. Bene moratæ ciuitates cerdonem non patiuntur niſi peritum, nos publici ſermonis, quæ vna res omnium pretioſiſſima eſt, corruptorem tandiu feremus, quandiu eius tulerit libido? Sentit ſe hac dudum oratione verberari Cacozelus, qui eſt in eadem naui cum Apuleio, niſi quòd paulo doctior ſibi videtur, & magis Græculus; nam reconditas habet ex antiquitate hiſtorias, verba uon pauca ſententiosè dicta, qualia Euandri mater loquebatur; atque, vt ea per ſe iã ſatis obſcura, artis opera fiant obſcuriora, tum Græcanicis dictionibus illigat, tum moroſis & violentis adagiis aſpergit. Ad ſummum ſtudet impensè ne intelligatur; quod faciliùs obtineret, ſi omnino tacere poſſet. Queſo, P.C. num videntur conſtringendi qui ita loquũtur? quid eſt enim aliud furere, quàm ritus ciuitatis, quàm ſe ſuóſq; non agnoſcere, quàm more fanaticorum, qui in ſepulchris mortuorum verſantur, non oſſa & lapides, ſed oppreſſa tenebris antiquitatis verba eruere; in hanc politiorum hominum lucem obtrudere? Quid eſt aliud inſanire, quàm ſecum Oſcè, Volſcè, Barbarè loqui, & mutire quod nemo intelligat? Expectatis, vt poſt verborum furores veniant ad verba, & nos graphiis in Curia lanient? Num verò D. Auguſti ſententia ſatis vobis dãnati videntur, qui eorũ ineptias atq; incõcinnitatẽ, *reconditorum verborum fœtores* nominauit? Cacozelóſq, & antiquarios, vt diuerſo genere vitioſos, tãtò ſpreuit, vt ne Mœcenati quidem ſuo, & Tiberio, & Agrippinæ nepti parceret? Quid Tiberius, ſermone Græco quanquam aliàs promptus, & facilis; non tamen vſquequaq; vſus eſt, abſtinuitq; maximè in ſenatu; adeo quidem, vt *monopolium* nominaturus, *priùs veniam poſtularit, quòd ei verbo peregrino vtendum eſſet. Atque etiam in quodam decreto Patrum, cùm ἐμπόριον recitaretur, commutandam cenſuerit vocem, & pro peregrina noſtratem requirendam, aut, ſi non reperiretur, vel pluribus, & per ambitum verborũ rem enuntiandam.* Nos deinde paſſim ſine vlla verborum penuria, imò in vbertate maxima, & hoc dicendi genere Græcè loquemur?

Confutat cacozelos.

Augustus cacozelorum oſor.

Tiberius in tribus religioſus.

Nõ abſurdè his vtitur exemplis, cùm res fingatur agi in Elyſio poſt extrema eloquentiæ tempora. Sueto. in Tiberio.

Cacozelis proximi ſunt Antiquarij, qui licèt dictione ſint moderatiores, & magis ſani, rerum tamen ac teſtimoniorum ſyluam paſſim ingerũt; quod dum faciũt, doctorum quidem ſcholiaſtarum nomen apud prudentes obtinent, oratores non magis eſſe poſſunt, quã tibicines Citharœdi; niſi quis fortè veſtrum delirare Demoſthenem exiſtimet, qui hæc non habeat, Athenæum verò aut Heraclidem Lembum, iſtis antiquitatibus refertos, ſummos oratores putet.

Delabitur ad cauſſam antiquariorum.

Antiquarij oratores non ſunt.

Subtilis res eſt eloquentia, & verus diuinitatis radius, tot commentariorum ſylua, quaſi nebulis obſcuratur potiùs quàm lucet. In quo doleo, ſummos viros, & ad magna eloquẽtiæ decora natos, quaſi eos oratoriæ puduiſſet, hac infeſta veluti ſcabie, ſe ad Grammaticorum artes abieciſſe.

De Pædariode, eiúſque contubernalibus, nihil dico: alia ratio eorum eſt quorum amentiam reprehendo; alia eorum quorum pueritiæ ignoſco: Teneri ſunt adhuc puſiones, auent, prout fert puerorum ingenium, iocari, ludere, volitare, verba legere, figuris intexere, deſcriptioni-

De ſtylo pueril.

Digitized by Google

bus totas orationes implere: Nolim ad viuum resecare omnia, ne si illa, quæ primùm effertur in adolescentibus, quasi quædam sylua dicendi, seueriore falce rescindatur, penitus exaresc at. Equidem descriptiones rerum, quæ sunt veluti exornationis gemmæ, in magnis oratoris diuitiis numero: totas tamen ex descriptionibus conflare orationes, aut vbi nihil opus est, auidiùs consectari, non modò ab hac forensi luce, sed ab ipsis penè scholæ parietibus alienum puto. Longè aliter facit Buteo, quippe homo durus, & recens, ex Stoicorum schola omnes orationis ornatus negligit, nullas figuras, nullos ambitus, nullos admittit numeros, strictè, concisè, exiliter perorat, eloquentiam in quoddam necessitatis pistrinum compingit, & in eo se merum Atticum putat: in quo, quantus est error eorum qui sibi hanc rationem dicendi arripuerunt! etenim, si omnibus ornamẽtis denudanda est oratio, eodem profectò iure spolianda natura est, à qua hæc facultas cernitur expressa: ex quo peccauit illa mens æterna mundi opifex, quæ nihil voluit non ornatum, & opus suum mundũ ab ornatu nominauit. Si nullus adhibendus est ornatus, cur tot in vniuerso species iucunditatis, voluptatis, pulchritudinis, cur mundus cœlo, cœlum stellis, stellæ luce collustrantur? cur terra vestitur floribus, herbis, arboribus, frugibus, quorum omnium incredibilis multitudo insatiabili varietate distinguitur? Si nullus adhibendus est ornatus, quid volunt tot fontium gelidę perennitates? quid liquores amnium? quid riparum vestitus viridissimi? quid impendentium montium altitudines, immensitatésque camporum? si nullus adhibendus est ornatus, quid reconditæ auro argentóque venæ? quid infinita vis marmoris? quid tot genera bestiarum, vel cicurum, vel ferarum? quid volucrum lapsus, & figurę? quid hominum operibus agri & insulę collucẽtes? quid tot insularum varietas? quid amœnitates orarum & littorũ? quid tot genera támque disparia, partim submersarum, partim fluitantium, partim innatantium belluarum, partim ad saxa natiuis testis inhærentium?

Contra siccos, pro ornatu orationis.

Mundus ab ornatu verè dictus.

An cùm Deus naturam tam comptam & elegantem esse voluerit, orationem naturæ veram imaginem ab homine, quasi inertissimo pictore, negligi patiemur? an cùm nos picturæ abditæ, horridæ, incultæ deterreant, contrà nitidę, lætæ, collustratæ delectent, in oratione concinnitatem sententiarum, argutos certósque verborum ambitus, omne denique delectationis aucupium fugiemus? At illi ipsi qui se ornamenta negligere dictitant, affectãt putidiùs, dum omnia acutissimis conclusiunculis vincire studẽt, quo fit vt sæpiùs adeò sint exiles, vt auditoris vel nauiter eruditi sensus animúmque præteruolent. Dixi P.C. de aduersariorũ vitiis, magna breuitate, non insultãdi caussa, quod meum nec fert ingeniũ, nec, si ferret, pateretur auctoritas, sed vt confutatis ineptissimorum hominum sententiis clariùs sua luce Regina terrarum eloquentia fulgeret. Scio facilius esse errores styli castigare, quàm veram dicendi rationẽ in tantarum ingeniorúmque varietate tradere: dabo tamẽ singularẽ operam vt respondeam expectationi vestræ, & quod optimum sit dicendi genus, velvti digito demonstrem, si modò contortas in me inimicorum calumnias, duce (vt arbitror) veritate, vestrísque omnium studiis, diluero.

Orationis ornatus.

Intelligo (Iudices) duas totius accusationis partes fuisse, vnã in reprehensione vitę, alterã in styli cõtẽtione esse versatam: Et prima illa quidẽ, quæ grauissima esse debebat, ita fuit infirma, & leuis, vt illos maledicẽdi cõmunis rabies potiùs quàm vera facultas de Cicerone dicere aliquid coëgerit.

Obiiciunt mihi ingenij arrogantiã, quod ipſum per ſe crimen graue eſt, nec, etiamſi falsò accuſeris, negligendum. At quàm acutè colligunt: Cæſtius neſcio quis terræ filius, homo non modò improbæ ſed importunæ dicacitatis, à filio meo proconſule caſtigatus eſt in conuiuio; quid tum? placuit res omnibus; tantus enim erat hominis Græculi faſtus, vt tolerari nõ poſſet: teſtis ille, quem honoris cauſſà nomino, Caſſius Seuerus, qui eũdem Cæſtium, cùm aduerſus me declamaret, ita incipientem audiuit, *Si I brax eſſem. Fuſius eſſem*: (erat hic Fuſius notiſſimus gladiator) *Si Pantominus eſſem, Bathyllus eſſem: ſi equus, Meliſſio*; non continuit bilem Seuerus, vir alioqui leniſſimus, ſed palam exclamauit: *& ſi cloaca eſſes, magna eſſes*: qua voce excitati cæteri fortes iuuenes, & eruditi, cœperunt declamatorem lapidibus inſectari, qui in eo ipſo loco necatus fuiſſet, niſi noſtrorum clementia ſeruaſſet: tandem *ingrati poſtulatus*, cùm ipſe, quod ab eo requirebatur, vt Ciceronem ſe diſertiorem ſemel fateretur, præſtare nollet, incredibili omnium cõſenſu, Proconſul litem diſſoluit, & hominem, vt decebat, excepit.

Cæſtius Ciceronis obtrectator malè multatus.

Seneca Suaſor. 7.

En crimen, en cauſſa, cur reus ſit apud vos Tullius, quòd ganeonẽ Græculum, omnium iudicio damnatum, eius filius cum imperio coercuerit: ſed fac eſſe flagitium, fac ſcelus, fac ſi vis, parricidiũ, iniquam conditionem ſtatuis moribus hominum, ſi mortui parentes apud Minoem & Rhadamanthum, ea quæ liberi eorum committunt in terris, ſuo capite luere debeãt: Hoc igitur accuſationis genus, tanquam vaniſſimum omittamus: Stylum meum variè exagitant, vt ſolent, partim adoleſcentes rerum imperiti, partim etiam viri, ſicci quidem illi & auſteri, qui tamen, vt ait poëta, adhuc *in arte iuuenantur*, ſuóque ingenio adeò metiuntur eloquentiam, vt quicquid ſibi non placuerit, hoc ipſum continuò repudiandũ putent: his ergo nec placere poſſum, nec volo, quibus diſplicere glorioſum puto: alij me doctrinæ expertem; alij languidum, & redundantem; alij nimis mollem & comptum arguunt: malunt ad ſummum omnes, pro ſui ingenij prauitate, liberiùs obtrectare, quàm pro rei veritate, quid cõgruat, intelligere. Ac primùm doctis illis reſpõdeo, me in bonis diſciplinis plurimùm momenti ſemper poſuiſſe, à quibus nulla pars ætatis meæ vnquã abhorruit: quippe cùm ab adoleſcentia iis eſſem inſtitutus artibus, quibus ingenia excitantur ad decus; eædem ingraueſcenti ætati, non modò perfugium ſed & voluptatem peperertũt. Ego noſtrorum hominum, & Græcorum monumenta omnia magno & incredibili labore perlegi, hauſi, expreſſi, pectúſq; rerum omnium copia & vbertate compleui, non tamen ea lege, vt cùm nihil opus eſſet, hæc coram multitudine in cõcionibus effutirẽ, quæ & inuidioſa ſunt & oſtentationem vanitatis habent nõ mediocrem. An quia Timæum, Gorgiam, Thucydidem, Platonem in concionibus ad populum, aut in deliberationibus negotioſis Græcè non cito, idcircò indoctus videor? an quia cùm de Verris furtis, de exilio Milonis, de Deiotari vita, & fortunis agitur, Agamemnonas, Xerxes, Darios, Alexandros, Dodonæos fontes, cataractas Nili, Menippi empuſas nõ commemoro, idcirco literarum expers iudicor? patior me imperitũ dici, dũmodò qui hæc faciunt, ſe pueris ipſis magis pueros, vel ſui Buteonis teſtimonio fateãtur. Qui me redundãtem dicunt, nomen redundantiæ vſurpãt, quid ipſa planè ſit, ignorant. Hoc redundare eſt, quod faciunt, cùm vaniſſima verborum profluentia, ſine vllo delectu luxuriant: hoc fusè dicere, quod facio, cùm mihi nullum verbum excidat non conſultò poſitum, & quod ad rem illuſtrandã, aut

Aduerſus eos, qui Ciceronis ſtylum minimè doctum dicũt.

Redundantiæ vitium obiectum diluit.

Ciceroniani ſtyli defenſio. Rationem reddit ſui ſtyli.

Digitized by Google

augendam, aut minuendam non faciat. Itaque hanc mihi dicendi temperiem constitui, vt Asiaticis pressior, & austeris illis Atticis copiosior essẽ, auream in eo, sicut in cæteris, mediocritatem sequutus: quòd si quædam latiùs aliquando videantur excurrere, apud populum Ro. dicuntur, cuius aures salebrosam illam, exilientem, & vbi minimè expectes, relicturam orationem, ferre non poterant, fuso æquabilique generi dictionis assuetę. At illi Oratores ineptissimi, qui primam eloquentiæ partem, prudẽtiam, non vident, in eo ipso me reprehendunt, quod totum laus & gloria occupauit; apud plebem, scilicet, concisè dicere, & frigidis acuminibus sententias frangere oportebat, vt non intelligeret; hoc ipsum idem est ac si velis Herculis colosso, Pygmæi calceos accommodare. Res est tota popularis eloquentia, populo & scenę seruiendũ, aut omnino tacẽdũ est.

De mollitie & suauitate orationis quid dicam? verendum est, ne præuaricatores mihi apposuisse videar, qui me loco criminũ clarissimis laudibus ornarent: Esto, compositio mea vna est, pedem seruat curata, lenta: sed, vt rectè de me prudentiores censent, est sine infamia mollis. Plato, Philosophorũ Deus, summa senectute calamistris inurebat orationem, Demosthenes anxiè literulas obseruabat, ne quid durius culum excideret: Isocratis compositæ sunt omnes dictiones, vt in pauimento tesserulæ. Mihi si quid natura & continua scribendi exercitatio attulit, vt sine salebris flueret oratio, quod tamen nec putidiùs affecto nec austeriùs repudio: quid est, obsecro, quòd me pulchritudinis & honestatis pudeat? & tu deinde audes, Luci, clarissimorum virorum testimonijs, quæ tu tibi ipsi ad arbitrium fingis, me lacessere? tuum stylum extollere, meum contemnere? ô tenebræ! ô lutum! ô sordes! ô humani nominis oblite! asinini vix memor! Ita nescio quid istic fractũ, humile, demissum, sordidũ, inferius etiã est, quod Milesio asino dignũ videatur: tu me Bruti nomine insectari audes? an ille quẽquã plus me dilexit? cum vllo, aut sermones aut consilia contulit sæpius? quẽquã legit auidiùs? cuius vix scripta poterat è sinu deponere? At si quid pro familiaritate nostra dixit in me vrbaniùs, vt ego multa in illũ identidem iocari solebã, tu continuò illud arripis, & non vides te plumbeo (quod aiunt) gladio Ciceronem iugulare? Me C. Cæsar *summum eloquentiæ triumphatorẽ* nominat; Seneca summum & eloquentissimum oratorem; *ingenium par sibi Imperio Romano* appellat; literarũ Latinarum parentem censet Plinius; virum acrem, magnum, memorabilem Titus Liuius; egregium patriæ caput Corn. Seuerus; admirable posteris ingenium Arellius Fuscus; virũ sani pectoris, & Romanorum omniũ disertissimũ Arnobius; indomitum Ciceronẽ Petronius; elocutionis fabrũ Sidonius; incendium deuorãs omnia ipse, qui hîc sedet, Cassius Longinus, Tu Asine ad tanta lumina hiscere audebis, & me gloria circumfluentem, de cœlo (quod aiunt) detrahere?

Exposui P.C. rationem defensionis meæ, à vobis benignè sũ auditus, addã de optimo genere dicendi; quando vobis ita placet, & me in hoc genere versantem tam lubenter attenditis. Ego verò sic statuo, eloquentiæ velvti animam esse prudẽtiam, sine qua, nec oratores vlli, nec imperatores esse potuerunt: hæc sapiẽtia imprimis adhibenda eloquenti est, vt sit temporum personarúmque moderator: nam nec semper, nec apud omnes, nec pro omnibus, nec omnibus eodem modo dicendum arbitror. Tria sunt omnino genera dicẽdi, quibus in singulis quidã floruerũt, peræq; aut ẽ id quod volumus, perpauci in omnibus. Primum est, vt ita dicam, grandiloquum, cum ampla & sententiarũ gra-

Hoc est Iulij Scueriani de Ciceronis iudicium in Syntom.

Prudentia, prima pars oratoris.

Platonis, Demosthenis, Isocratis oratio mollis: Hoc est Senecæ iudicium, de structura Ciceronis.

Exagitat Apuleium.

Testimonia, & iudicia de Ciceronis ingenio & stylo. Sen. contr. l. 1. Hæc, vt in Elysiis cãpis dicũtur, & sic conguunt tempora.

Iudicium de optimo stylo.

Anima eloquentiæ, est prudentia.

Tria dicendi genera.

Prima figura grandiloqua.

Digitized by Google

nitate, & maiestate verborum, varium, copiosum, graue, ad permouendos & commouendos animos institutum, & paratum: Alterum, tenue, acutum, omnia docens, dilucidiora non ampliora faciens, subtili quadam & pressa oratione limatum. Tertium quoddam interiectum est intermedium, & quasi temperatum, nec acumine posteriorum, nec fulmine vtens superiorum, vicinum amborum, in neutro excellēs, vtriusque particeps, vel vtriusque, si totū quærimus, totius expers: idque vno tenore (vt aiunt) in dicendo fluit, nihil afferens, præter facultatem, aut æquabilitatem, aut addit aliquos, vt in corona, toros, omnem orationem ornamentis modicis verbum sententiarúmque distinguit. Quomodo igitur ista conciliabimus, vel quem eloquentiæ modum constituemus? res est difficilis, Dij immortales, atque omnium difficillima. Nam cùm est oratio mollis, & tenera, & ita flexibilis, vt sequatur quocumque torqueas, tum & naturæ variæ & voluntates, multùm inter se distantia effecerunt genera dicendi: flumen igitur verborum, volubilitásq; cordi est ijs qui ponunt in orationis celeritate eloquentiam: disiuncta alijs, & interuncta interualla, moræ respirationésque delectant: elaborant alij læuitate, & æquabilitate, & puro quasi quodam & candido genere dicendi. Sunt omnes laudabiles, sed is est eloquens, qui ad id quodcunque decebit, poterit accommodare orationem; qui & humilia subtiliter, & magna grauiter, & mediocria temperatè dicere poterit.

Altera tenuis.

Tertia mediocris.

Quis stylus optimus.

Quomodo cuiq; argumēto stylus sit accommodandus.

Tractandum est demonstratiuum genus? quod quasi ad inspiciendum delectationis causa comparatum est: genus orationis sit pictum, expolitum, elaboratum, artem non modò habeat, sed & profiteatur: Datur hîc venia concinnitati sententiarum: & arguti certique & circumscripti verborum ambitus conceduntur; de industriáque, non ex insidijs, sed apertè ac palam excolitur oratio, multáque ad voluptatem aurium asseruntur, quæ in veritate caussarum, & rariùs multò facimus, & multò occultiùs: Caussa in foro disceptanda est? principia sint verecunda, non elatis inter se verbis, sed acuta sententijs, narrationes credibiles, quotidiano sermone propè explicatæ, dilucidæ; & si res tenuis, tum argumentandi tenue filum, & in docendo & in refellendo: si magnæ adhibeantur dicendi faces, quæ efficiant orationem actuosam, luminosam, vehementer incitatam, ad summum talem qualem facilius sit mirari quā imitari, traducenda est ad Philosophorum documenta, & scholas oratio: appareat inimitabilis quædam orationis subtilitas; quæ si non plurimi sanguinis est, habeat tamen succum aliquem oportet; &, si soluta sit, non vaga tamen esse debet, vt ingredi liberè, non vt licenter videatur errare; ad summum tota non ingratam diligentiam præ se ferre, hominis de re magis quàm de verbis laborantis: Hæc qui præstare potest, non modò disertum, sed eloquentem: non Rhetorem, sed summum Oratorem iudico. Sed proh dolor! quàm pauci nunc, & penè nulli hanc generositatem animi retinent, postquam effusa in vrbem barbaries, se Romanis moribus, vrbanitatíque miscuit! Conseruate, quando adhuc potestis, Dij immortales, eloquentiam, Imperij Romani lumen; hæc nomen populis, hæc æternam gloriam gentibus comparauit; hæc res in omni libero populo, maximéque in pacatis tranquillísque ciuitatibus præcipuè semper floruit, præcipuéque dominata est: hæc huius sanguinis propria est, & numinis, quæ; quò tela nostra non potuerunt, honoris quadrigis inuecta penetrauit. Nōlite, ô Minerua, & Suada, vos hîc ap-

Digitized by Google

pello, nolite, per vestras aras & fana, per vestrum nomen obtestor, nolite altricem nostræ gloriæ, dominam gentium, parentem felicitatis, per impuros homines, morte, cruciatu, cruce diutiùs affligere: reddite, quem dedistis spiritum, vitam languenti restituite, præsidia salutis, & ornamenta dignitatis reparate, temeratióque & audaces, debitis huic scelerum importunitati suppliciis, vivos mortuósque mactate.

DIXI.

Facile est ex hac actione, & Ciceronis iudicio, styli virtutes & vitia adnotare. Quò tamen totares fiat illustrior, primùm imaginem mali oratoris ex Luciano expressam, mox censuram vitiorum, tertiò virtutes eloquentiæ subiicio.

MALVS ORATOR, TOTVS EX LVCIANO fermè expressus.

Ex Rhetorum Διδασκάλῳ.

Cap. XXIII.

Titul. oratoris.

QVod igitur felix faustúmque sit, fac vt sis imprimis temerarius, audax, & nauiter impudens: his vbi fueris armis instructus, satis doctum te putabo, cùm præsertim *pretiosissima nostri ludi supellex sit ignorantia.* Mediocritatem, pudorem, & verecundiam, extra Caucasum & Gangem ablega: sunt enim oratori quem molimur, perquam contraria. Quinimò affer tecum *Stentoris valentissimam vocem*, *semper* cantillantem, & incessum, qualis hic noster est. *Vestitus* sit cultus, & elegans, opus Tarentini vellcris, Crepida Attica ad muliebres delicias in varios mæandros concisa, vel solea Sicyonia candidis purpureísque fasciolis interstincta. Libellus aureis floseulis illusus gestetur in manu, quem nunquam legas: *Affecta* comitentur multi, qui tibi, vt *Psaphonis aues* identidem illud adgarriant: κρώξ, κρώξ, Σεῖος, Σείριος. Interim, ne videaris omnino antiquæ literaturæ nescius, Latiniora quædam verba intelligenda sunt, quæ tu semper in ore habeas, *Equidem sic arbitrabar*, *Ne vehementer errat*, *Multò profectò rectius*, *Idipsum esse videatur*. De cæteris securus esto, quantumuis inconcinna, dura, rancida, quasi nummos melioris notæ tua venditabit impudentia. Nec satis, antiqua, obsoleta, peregrina, ad summum, qualia Euandri mater loquebatur verba, sollicitè legere & colligere oportet, quæ tu deinde magna linguæ volubilitate in adstantes intorqueas, vt illi te, quasi hominem è cœlo lapsum, & (quod aiunt) loquētem de machina, venerētur: Quòd si quando verborum copia non fuerit, tu pro arbitrio confice, & cùm barbarismus aut solœcismus exciderit, confestim in promptu sit nomen poëtæ cuiusdam, vel scriptoris, qui nec est, nec fuit vnquam, vt cùm ita dixeris, vir doctus cēsearis. Præterea fac nouorum scriptorum affectatas orationes semper habeas in manu, quas, vbi cautè facere poteris, pro tuis vendites: putidum verò Isocratem, inurbanum Demosthenem, frigidum Platonem, ingenij expertem Tullium non pluris æstimes quàm carioſam maceriam, aut vitiosam nucem. Mox, cùm in ludum certaménque veneris, &, vt fieri solet, orationum argumenta proponentur, dic omnia exilia esse, & angusta, te tamen conaturum. Caue tunc mediteris quomodo orationem distribuas in partes: hoc enim frigidorum est hominum; tu dic quicquid in buccam; etsi contingat te pedem capiti, ocream galeæ, caudam iubæ aptare, quid ad te, modò ne taceas?

Eius dispositio tumultuaria.

Si de scisso pallio, aut de balneatoris quadrante caussula Romæ agenda sit, tu omnem antiquitatem Athe-

Ineptiæ in historijs.

Digitized by Google

mensium commemorabis; quæ apud Indos & Ecbatana geruntur, referes, mores etiam Scytharum interpones. In omnibus verò sit Marathon, & Cynegyrus; sine quibus nihil fiat: Athos nauigetur, Hellespontus pedibus teratur, sol Persarum telis opacetur, Xerxes fugiat, triumphet Leonides, Othryadæ literæ cruore scriptę legantur, Salamis, Artemisia, & Platea, ad satietatem vsque inculcentur; quibus pauca illa verba, *peraquè, certè, quidem, profectò, vtique*, tanquam flosculi immiscentur, etsi minimè res indigeat. In affectibus porrò illud; *heu malorum! Dij immortales! per deos, deásque omnes!* sæpe iteretur, & caput verberetur, & vox vlulet, percutiatur femur, etiamsi vel mortem tantùm passeris luxeris. Inter hæc, si videris tædio affectos auditores de discessu cogitare, nauiter retine, & quamprimùm sedere iube: tum ab Iliacis vsque temporibus, vel per Iouem, à Deucalionis, si videtur, & Pyrrhæ nuptiis (quid enim interest) historias ordire, & ad hæc vsque tempora longa rerum & verborum serie deflecte. Si non laudent auditores, apertè cõuiciare; neque enim melior es Philagro præstantissimo illo quidem, sed parum iracundo Rhetore, qui de suggestu desiliens, alapam sanè benè sonoram, in os auditoris, ad ea quæ dicebãtur oscitantis, incussit: ita timebunt, credo, aliàs doctis esse molesti, & si quid dixerint, ob inuidiã facere videbuntur. Multitudo verò, & formam, & incessum & deambulationem, & cantum, & crepidas, & cætera mirabitur: scenici porrò à te conducti non cessabunt applaudere, & cœnarum tibi pretium rependere; quòd si quãdo memoriola vacillaueris, porrigent manus, & interim laudabunt, dum quid loquaris, inuenias. Hæc si ad vnguem, Rhetor esse poteris citiùs quàm coquuntur asparagi.

Philagri Oratoris audacia ridicula.

In hoc toto dicendi genere, nihil est sanum, nihil syncerum, nihil non rationi & eruditissimis hominũ sententiis contrarium. Nam, si prisca quærũtur, quid tam absurdum quàm ea loqui, quibus non intelligaris, cùm maximè cupias intelligi? quid stultius? quàm si cùm habeas nummos præsentes, asperos, legitimo charactere impressos, illis per summam leuitatem non vtaris: sed alios è sepulchris mortuorũ coneris eruere, quos nemo agnoscat, nemo velit, qui modò sapiat, pro legitimis habere? quid tam arrogans quàm verba fingere, & velle nouæ linguæ auctorem atque architectum haberi, quam ne vix quidem ipse intelligas? quid inanius quàm metaphoris totam orationem implere, & cùm verba sint notionum veluti simulacra, ea nouis subinde imaginibus obscurare, & quasi vmbras vmbrarum facere? Quid denique stolidius quàm Pygmæo caligam Maximini adaptare?

Omnes quotquot fuerunt dicendi, scribendi, sentiendique magistri peritiores, hoc genus aspernati, vno consensu damnarunt.

Censura Antigoni Regis.

Iudicia de stylo: Antigoni, Augusti, &c. Item, Plut. in Apopht. Centuræ styli tumidi condemnatio.

ANtigonus Rex prudẽtissimus, fatuum Rhetorem, nouis & affectatis verbis vtentem, ad aures plebcias remisit: Talis autem fuit eius oratio; χειμοβολος ἡ ὧδε χιονόβολος λεπτοσπαγὴς ἐπέπεσε τὴν χώραν, *Niuiacula tempestas exorta herbarescere totam fecit regionem.* Cui Antigonus, οὐ παύσῃ, inquit, ὡς ὄχλῳ χρώμενος; *Nunquam desines regias auribus uti, pro plebeiis?*

Censura Augusti Cæsaris.

Suet. in Aug. 86.

GEnus eloquendi secutus est elegans, & temperatum, vitatis sententiarum ineptiis, atque inconcinnitate, & reconditorum verborum, vt ipse dicit, fœtoribus; præcipuámq; curam duxit sensuũ ani-

mi quã apertissimè exprimere: quod quò facilius esse efficeret, aut nè cubi lectorem vel auditorem obturbaret, ac moraretur, neque præpositiones verbis addere, neque coniunctiones sæpiùs iterare dubitauit, quæ detractæ afferunt aliquid obscuritatis, etsi gratiam augent; cacozelos, & antiquarios, vt diuerso genere vitiosos, pari studio spreuit.

Mœcenatis μυξοθριχῶν cincinni.

Exagitabat nonnunquam in primis Mœcenatem suum, cuius μυξοθριχῶν (vt ait) cincinnos vsquequaque persequitur, & imitando per iocum irridet. Sed nec Tiberio parcit, & exoletas & recõditas voces aucupanti. M. quidem Antonium, vt insanum increpat, quasi ea scribentem, quæ mirentur potiùs homines quàm intelligant. Deinde ludens malum & inconstans in eligendo genere dicendi ingenium eius, addit hæc: Túque dubitas Cimbérne, Annius, an Veranius Flaccus imitandi sint tibi? ita, vt verbis, quæ C. Sallustius excerpsit ex Originibus Catonis, vtaris, an potiùs Asiaticorum inanibus sententiis, verbotũ volubilitas in nostrum sermonem transferenda? & quadam epistola Aggrippinæ neptis ingenium collaudãs: Sed opus est, inquit, dare te operam, ne molestè scribas, aut loquaris.

Censura Apollonij.

Philostr. in vita Apollon. l. 1. ὑπερεμπλοκίζειν.

Λόγου δ' ἰδέαν ἐπήσκησεν οὐ διθυραμβώδη, δ' φαλήραισιν ποιητικοῖς ὀνόμασιν, οὐδὲ αὖ καταγλωττισμένῳ, δ' ὑπερπλοκίζοντι· ἀλλὰ δὴ τὸ ἀρχαῖον τῶν μετείλαν Ἀττικὰ ἠγεῖτο.

Nunquam vsurpauit genus dithyrambicum, poëticis nominibus ampullatum, neque lenocinantibus vocibus concisum, & supra Atticorum consuetudinem venustum.

Censura Dionysij Longini.

Dionys. Longinus περὶ ὕψους.

Ἔοικεν εἶναι τὸ οἰδῶν, ἐν τοῖς μάλιστα δυσφυλακτότατον. φύσει γὰρ ἅπαντες οἱ μεγάλοις ἐπιθυμοῦντες, φεύγοντες ἀδυναμίαν δ' ξηρότητος κατάστασιν, ἐκ οἶδ' ὅπως ἐπὶ τοῦθ' ὑποφέρονται, πεδόμενοι τοῦ,

Μεγάλως ἀπολισθάνειν ἁμαρτημ' ἐυζήλου.

καὶ δ' ἄλλοι, δ' ὀνομάτων, δ' λόγων, οἱ χαῦνοι, δ' αἰδηδεῖς, δ' ἅπαντα ἀφιστάντες ἁμαῖς εἰς τοὐναντίον· οὐδὲν γάρ, φασι, ξηρότητος ὑφαντικοῦ· ἀλλὰ τὸ μὲν οἰδοῦν ἀφαίρειν βέλτιον τὸ ὕψος.

Est certè tumor maximum orationis vitium, idémque frequentissimum, quia naturâ omnes, quod & in rebus, & in sermonibus excelsum, desideramus, & ne enectæ imbecillitatis crimen incurramus, inflari volumus, & prouerbio locum damus;

Errare in magnis est nobilis error:

sed tumor, vitiosus est, non minùs in corpore quàm oratione, & tumidi plerumque degenerant in siccos: nihil enim hydrope siccius, & tumidius. Hæc magnus oratorum Criticus, cum quo faciunt Platò, Aristoteles, Cicero, & omnes quotquot sunt optimi.

CONDEMNATIO

Μεγαλοήθους.

Censura Plutarchi.

CAPVT XXIV.

HOc totum dicendi genus Plutarchus grauiter & copiosè descripsit, & castigauit, vt nihil mihi magnificentius, nihil vtilius dici videatur, dignum quod hîc aureis apicibus describatur:

Ἔχει δέ τι καὶ ἡ λέξις ἀπταιστόν, ὅταν ἀδιάκοπος ᾖ καὶ πολλὴ, καὶ μὴ ὄγκου πνεῦ, καὶ κατασκευῆς ὑποτείνῃ τῆς πράξεως. ὃ γὰρ τῶν κατὰ ἀκολουθίαν ἀδόντων αἱ πολλαὶ τοὺς ἀκούοντας ἁμαρτίαι διαφεύγουσιν, οὕτως πειθοῖ καὶ συνεχεῖ λέξει ἀντιλάμπει τῷ ἀκροατῇ πρὸς τὸ δηλούμενον. Ὁ μὲν γὰρ Μηδείου, ὡς ἔοικε, πρὸς τὸ Διονύσου τραγῳδίας ἐφαπτόμενος, ἐκ ἔφη καταδεῖν ἀυτὸν κατὰ τῶν ὀνομάτων ὑποπεφθυμηκέναι. αἱ δὲ τῶν πολλῶν διαλέξεις,

λέξεις ϗ μελίττα σοφιςῶν, οὐ μόνον τοῖς ὀνόμασι παραπετάσμασι χρῶνται τ διανοημάτων, ἀλλὰ ϗ τῇ φωνῇ ἡμιθείαις τισὶ, ϗ μαλακότησι, ϗ ᾠδαῖς τισιν ἐναδώντες ἐκβακχεύουσι, καὶ περιφέρουσι τὸν ἀκροώμενον, κενῇ ἡδονῇ διδόντες, ϗ κενοτέραν δόξαν ἀντιλαμβάνοντες. ὥστε καὶ τοῖς συμβαίνει τὸ ὑπὸ Διονυσίου ῥηθέν· ἐκεῖνος γὰρ, ὡς ἔοικεν, εὐδοκιμοῦντι κιθαρῳδῷ παρὰ τὰ δέον ἐπαγγειλάμενος δωρεὰς τινας μεγάλας, ὕστερον οὐδὲν ἔδωκεν, ὡς ἀποδιδοὺς τῇ χάριν. ὅσον γὰρ, ἔφη, χρόνον ἤφεσεν ἀδων, τοσοῦτον ἔχαιρε ᾄδων. τοῦτον δ τ ἔπαινον αἱ τοιαῦται πλημμύραι ἀκροάσεις τοῖς λέγουσι. θαυμάζονται γὰρ ἐφ' ὅσον τέρπουσιν· εἶτα, ἅμα τ ἀκοῆς ἐξῤῥύη τὸ ἡδὺ, καὶ ἐκεῖνος παρελήλυθεν ἡ δόξα· ϗ μάτην τοῖς μὲν ὁ χρόνος, τοῖς δ ϗ ὁ βίος ἀπόλωλε. διὸ δεῖ τὸ πολὺ ϗ κενὸν ἀφαιρουῦντα τ λέξεως, αὐτὸν διώκειν τ καρπὸν, ϗ μιμεῖσθαι μὴ τὰς στεφανοπλόκους, ἀλλὰ τὰς μελίττας. αἱ μὲν γὰρ ἐπινοοῦσαι τὰ ἀνθηρὰ ϗ εὐώδη τ φύλλων, σωτίουσι, ϗ διαπλέκουσιν ἁδὺ μέλι, ἐπίμικτον δ, ϗ ἄκαρπον ἔργον. αἱ δ, πολλάκις ἴων, ϗ ῥόδων, ϗ ὑακίνθων διαπτόμεναι λειμῶνας, ἐπὶ τ πραχύτατον ϗ δεινότατον θύμον καταίουσι, ϗ τοῦτο περισκάλλουσι, ξανθὸν μέλι μηδόμεναι, ϗ λαβοῦσαι τὸ τ χρησίμων, ἀποπέτονται πρὸς τὸ οἰκεῖον ἔργον. οὕτω δὴ δεῖ τ φιλότεχνον ϗ κεκτημένον ἀκροατὴν, τὰ μὲ ἀνθηρὰ ϗ πυκνὰ τ ὀνομάτων, ϗ τ σχημάτων τὰ δραματικὰ, ϗ παιγνιώδη, κηλίων βοτάνην σοφιστῶν ἀπούμενον, ἐᾶν· αὐτὸν δὲ τῇ διανοίᾳ καταδύοντα εἰς τ νοῦν τ λόγου, ϗ τὴν διάθεσιν τῶ λέγοντος, ἕλκειν ἀπ' αὐτῆς τὸ χρήσιμον, ϗ ὠφέλιμον.

Ipſa, inquit, etiam dictio habet quippiam ad decipiendum conducens, ſi rebus applicetur ſuauis & copioſa, & cum faſtu aliquo atque apparatu. Sicut enim, eorum qui ad tibiam canunt, errores plerique latent auditores; ita abundans, atque ornatu ſuperbiens dictio animum auditoris perſtringit, ne rem de qua agitur intelligat. Et Melanthius quidem interrogatus (vt aiunt) de Diogenis tragœdia, negabat ſe eam videre: quòd vocabula eius conſpectum intercluderent. Sed plerorumque ſophiſtarum orationes, atque declamationes, non vocabulis modò tanquam cortinis velant ſententias; ſed vocem quoque accuratis quibuſdam ſonis, ac mollitie, & cantillationibus illi edulcantes, bacchicum quendam furorem in auditorum animis concitant, eóſque tranſuerſos abripiunt: pro vana quam adferunt voluptate, vaniorem etiam gloriolam reportantes. Itaque illis vſu venit id quod Dionyſium ferunt dixiſſe: qui cùm Citharœdo cuidam præclara cum approbatione cantanti inter audiendum magna quædam dona promiſiſſet, deinde nihil dedit, perſoluiſſe ſeſe iam ei gratiam dicēs: qui quanto tempore canens delectaſſet, tanta etiam ſpe fuiſſet oblectatus. Atque hoc ſtipendium tales auditores dicēti rependunt. Is enim in admiratione eſt, quādiu voluptas, & dicentis exiſtimatio, & alter tempus, alter vitam fruſtra perdidit: Proinde oportet, copia & vanitate dictionis remota, ipſum perſequi fructum, imitatíque non eas quæ ſerta plectunt mulierculas, ſed apes: Illæ enim florida & odorata ſectantes folia, conferunt atque pertexunt opus, iucundum quidem illud, ſed in diem duntaxat durans, atque infrugiferum; hæ ſæpenumero prata peruolitantes, Hyblæarum roſarum, hyacinthorúmque copia conſita, in thymum aſperrimum, atque guſtus acerrimi, deferuntur, eique aſſident mel meditantes flauum: perceptoque vtili ſucco, ad ſuum reuolant opus. Eo itaque modo debet ſyncerus artíſque ſtudioſus auditor omittere florida & luxurioſa verba, réſque ad actiones ſcenicas aut ſpectacula pertinentes, eáſque putare pro pabulo fucorum ſophiſticem ambientium: animo autem in ipſos orationis ſenſus penetrare: intentionémque dicentis, & quod vtile eſt atque commodum, ad ſe trahere.

Pronuntiatio mollis.

Dionyſius quomodo ſoluerit Citharœdo.

Oratores debēt imitari apes, nō στεφανοπλόκους.

Melanthij dictum acutum de Diogenis tragœdia.

Digitized by Google

CONDEMNATIO Siccorum.

Cornely Taciti Censura.

Caput XXV.

Cornel. Tacit. in dialog. de claris oratoribus.

EGo autem, oratorem sicut locupletem ac laudatum patrem familiæ, non eo tantùm volo tecto tegi, quod imbrem ac ventum arceat, sed etiam quod visum & oculos delectet; non ea solùm instrui suppellectile, quæ necessariis vsibus sufficiat, sed sit in apparatu eius, & aurum, & gemmæ, vt sumere in manus, & aspicere sæpius liceat; quædam verò procul arceantur, vt iam obliterata & olentia: nullum sit verbum velut rubigine infectum, nulli sensus tarda & inerti structura in morem annalium componantur, fugiat fœdam & insulsam scurrilitatem, variet compositionem, nec omnes clausulas vno & eodem modo terminet. Nolo irridere rotam fortunæ, & ius vertinum, & illud tertio quoque sensu in omnibus pro sententia positum, *esse videatur*. Nam & hoc inuitus retuli, & plura omisi, quæ tamen sola mirantur atque exprimunt hi qui se antiquos oratores vocabant; nemimem nominabo, genus hominum signasse contentus: Sed vobis vtique versantur ante oculos, qui Lucilium pro Horatio, & Lucretium pro Virgilio legunt, quibus eloquentia tui Aufidij Bassi, aut Seruilij Nouiani, ex comparatione Sisennæ aut Varronis, sordet: qui Rhetorum nostrorum commentarios fastidiunt, & oderunt, Calui mirantur: quos more prisco apud Iudicem fabulantes non auditores sequuntur, non populus audit, vix denique litigator perpetitur: adeo mœsti & inculti illam ipsam quam iactant sanitatem infirmitate & ieiunio consequuntur. Porro ne in corpore quidem valetudinem medici probant, quæ animi anxietate contingat. Parum est ægrum non esse, fortem, & lætum, & alacrem volo. *Prope abest ab infirmitate, in quo sola sanitas laudatur.*

Orator debet esse sicvt locuples Pater familias.

Ornatus orationis.

Verborum delectus, compositio.

Scurrilitas fugienda.

Clausula periodorũ.

Esse videatur.

Valetudo bona quæ?

DE VERA GERMANAQVE Eloquentia.

Caput XXVI.

AGe quoniam tibi orationis vitia subiecimus, germanæ eloquentiæ virtutes & opulentiam contemplemur, quæ non modò eorum quę superiùs enumerauimus vitiorum caligine non offundetur; sed clarior ipsa & illustrior, non secus ac sol erumpens ex nube, apparebit. Pausanias Lacedæmoniorum Imperator (vt aiunt) victo Mardonio, quem Xerxes è Græcia fugiens luctuosi belli vicarium reliquerat, regiam suppellectilem contemplatus, quæ in suam venerat ditionem, iubet continuò, pistores, ac coquos Persarum, sibi Xerxis aut Mardonij cœnam parare; ex aduerso Laconicum prandium parabili admodum cultu instruit: Ita ex vna parte aurum, argentum, conchyliatæ vestes, & Attalicæ, lecti elegantes, sexcenta fercula, & sumptus infiniti: Ex altera vasa Samia, ligneum sedile, hœdinæ pelles detritæ, & nigrum phiditiorum insculum. Non placent hæc prandia, quorum vnum luxu diffluit: Alterum Cynici Diogenis est potiùs quàm Imperatoris. Desiderailem ego tertiam mihi mensam poni, neque Cynicam, neque nepotinis sumptibus prodigiosam, qualis est apud Plutarchum in conuiuio sapiẽtum. Talem mihi eloquentiam quæro, neque tumidam, neque luxuriantem, neque insanam, neque sterilem, aut enectã, aut dissolutam, sed grauem, & magna dicendi temperie moderatam. Neque verò longè quærendam lui-

Pausaniæ Duc s prudens factũ.

Persarum & Lacedæmoniorum cœnæ.

Eloquentia quæ expetenda & de ea Ciceronis & Plutarchi iudicium.

ius? Nam tibi Plutarchus offert. Sicut igitur, inquit, orationis formam theatralem nimísque tragicam, iussi; ita rursum iubeo nimiam dictionis humilitatem atque exilitatem attentè vitare, atque fugere, nam & nimio turgens fastu ad res ciuiles inepta est, & nimis gracilis, nihil habet ad percellendum roboris. Ac sicuti corpus non sanum modò, sed & firmo habitu esse oportet: sic oratio non morbo tantùm carere, sed & vires habere debet: tuta enim laudantur duntaxat; quæ etiam cum periculo sunt coniuncta, in admiratione sunt. Eadémque est mea de animi affectione sententia, quem neque ferocem, neque inaudacem deiectúmque esse conuenit; quorum illud impudentiæ, hoc seruili cuidam submissioni mentis, ansam præbet: Artificiosum verò est, atque accuratum, in omnibus medium tenere.

Sed pleniùs M. Tullius hanc nobis eloquentiæ speciem exprimit: Ornatur igitur oratio genere primùm, & quasi colore quodã, & succo suo, nam vt grauis, vt suauis, vt erudita sit, vt liberalis, vt admirabilis, vt polita, vt sensus, vt dolores habeat, quantum opus sit; non est singulorum articulorum: in toto spectantur hæc corpore. Vt porro conspersa sit quasi verborum sententiarúmque floribus, id non debet esse fusum æquabiliter per omnem orationem, sed ita distinctum, vt sint quasi in ornatu disposita quædam insignia, & lumina. Genus igitur dicendi est eligendum, quod maximè teneat eos qui audiant, & quod non solùm delectet, sed etiam quod sine satietate delectet. Ad summum optimum est illud dicendi genus, quod omnibus & vbique placet.

Eloquentia optima quæ?

DE GENERIBVS DICENDI, quæ in Laude versantur.

CAPVT XXVII.

ATque ad hanc orationis speciem meliùs efformandam, dicendi genera & virtutes considerabimus, rationésque, quibus ipsæ comparentur, subiiciemus. Varios numerare solent elocutionis characteres, quos varij Rhetores afferunt: nos Aristotelem & Ciceronem, qui omnium optimè expressisse videntur, consequemur.

Figuræ dicendi tres, vel Eloquẽtiæ tria genera.

Tres igitur figurę elocutionis numerantur, quas modò formas, modò ideas, modò characteres, modò genera technici nominant.

Prima est grauis, quæ constat ex sententiarum verborúmq; magna & ornata constructione, &, vt ait Plutarchus, λέξεων καὶ νοημάτων κατασκευὴ, μεγάλας ἔχουσα ἐμφάσεις. Hæc est, quæ, vt ait Tullius in Bruto, sonitu magno cursúque fertur, quam suspiciunt omnes, quam admirantur, quam se assequi posse diffidunt. Huius est tractare animos, & omni modo permouere; hæc modò perfringit, modò in sensus irrepit, modò insilit, ad summum tonat, fulminat, & permiscet omnia. Hoc genere dicendi vsus est Cicero, & Demosthenes.

Figura prima dicẽdi.

Secunda, mediocris, quæ aliquantulum demittitur à graui, neque tamen descendit ad infimum. In hoc genere est illud exemplum. [Quibuscum bellum gerimus, Iudices, videtis; cum sociis, qui pro nobis pugnare, & Imperium nostrum nobiscum, simul virtute & industria conseruare soliti sunt. Hi cùm se, & opes suas, & copiam necessariorum norunt, tum verò nihilominus propter propinquitatem, & omnium rerum societatem, quid in omnibus rebus Pop. Romanus posset, scire

Secundæ exemplum.

& existimare poterant. Hi cùm deliberassent nobiscum bellum gerere, quæso, quæ res erat qua freti bellum susciperè conarentur? cùm multo maximam sociorum partem in officio manere intelligerent, cùm sibi nõ multitudinem militum, non idoneos Imperatores, non pecuniam publicam prẽsto esse viderent, non denique vllã rem quæ res pertinet ad bellum administrandum. Talia plerumque apud Liuium, & Cæsarem, pulchra quidem, & honesta, sed maiestatem Ciceronis non habent.

Tertia. Tertia, attenuata, quæ ad infimum & quotidianum sermonem demissa est, vt, *Nam vt fortè hic* in balneas venit, cœpit postquam perfusus est, defricari: deinde vbi visum vt in alueum descenderet, ecce ibi iste detransuerso, Heus (inquit) adolescens! pueri tui modò me pulsauerunt: satisfacias oportet; hic qui id ætatis præter consuetudinem appellatus esset, erubuit; iste clariùs eadem & alia dicere cœpit; Hic vix tandem, inquit, Sine me considerare. Tum verò iste cœpit clamare voce ista quæ facilè cuiuis rubores elicere posset: Ita petulans es, atque acer, vt nead solarium quidem idoneus, vt mihi videtur, sed penes scenam, & in eiusmodi locis exercitus sis? Conturbatus est adolescens, nec mirum, cui etiam tunc lites ad auriculas versarentur, imperito eiusmodi conuitiorum.

DE VIRTVTIBVS ET *Formis dicendi*:

Ac primùm de Perspicuitate.

CAPVT XXVIII.

Perspicuitas prima virtus orationis comparatu.

VT inter prima nascentis adhuc mundi cunabula sapientissimus artifex rerum & machinator Deus lucem creauit, rerum omnium pulcherrimam, eandémque iucundissimam, cuius afflatu mundus ipse torpentis materiæ veluti segnitiem exuens, ad summam pulchritudinem effloruit: pari profectò ratione, si parua cum magnis comparare liceat, orationis artifex imprimis curare debet, vt illi perspicuitas per omnia membra, quasi per orbem cœli & terrarum, lux, affundatur. Hæc virtus iure prima statuitur ab Hermogene, & maioris est momenti, quàm quisquam putet. Dici non potest quàm multa alioqui industriorum hominum ingenia, dum hanc virtutem, quasi plebeiam atque abiectam despiciunt,

Obscuritas multùm nocet stylo.

Auia (vt ait ille) *Pieridum loca lustrantes*, à limine veræ & germanæ eloquentiæ aberrent. Nam cùm plerique ad magna nati sint, hoc vnum auent, vt ea dicant & faciant quæ supra aliorum vim & ingenium assurgant. Sed cùm in eo tenere modum, res sit vna omnium difficillima; hinc facilè in tumidos, alienos, frigidosque sensus prolabuntur, quos nec vulgus intelligat, nec eruditi ac prudentes facilè probare possint.

Eloquentiæ maximum vitium obscuritas.

Sit igitur hoc ratum quod est omniũ, (qui modò sincerè de optimo genere dicendi sentiunt,) consensu atque scriptis comprobatum; vitium esse in eloquentia vel maximum, à communi hominum sensu aberrare. Res enim perinde se habet, ac in nummis: si qui iis qui lege ac consuetudine recepti sunt repudiatis, veteres Cæsarum nummos intrudat, iure ridiculus videatur: Ita profectò explodendi sunt, qui ab vsitato dicendi genere digressi, nouas & obscuras Parnassi vias meditantur. Quo in genere errant sæpius adolescentes, qui ab historiarum lectione, aut Philosophia, aut ipsa etiam Theologia recentes, in orationibus & concionibus, vbi res tota popularis est, ad speciem doctrinæ auent res obscuras plena

Eloquentia aut Verba nummis similia.

manu infercire, donec auditorum ingenia obruant, & ſummis omnium faſtidiis adhæreſcat oratio. Contrà, prudentiores, hæc quidem bene intellecta digerunt, & pauca ex multis, eáque ad rem ſumma dexteritate decerpta, ſuauitate orationis condiunt, quò plebeijs etiam auribus faciliùs atque fructuoſiùs inſtillent. Et hoc fit per σαφήνειαν, quam nos perſpicuitatem vocamus.

Duabus autem rebus conſtat perſpicuitas, puritate & rerum diſcretione. *Puritas*, quæ καθαρότης λόγου dicitur, ab Hermogene ſpectatur in ſenſibus, in verbis, in circumſcriptione verborum. *Senſus imprimis* debent eſſe communes omnium, qui facilè in mentem cogitationémque cuiuſque veniant, vel certè venire videantur, per ſe nudi & cogniti, ſine vlla obſcuritate, aut affectatione, vt præcipit Hermogenes. Ἔννοιαι πάνυ εἰσὶ καθαραὶ, αἱ κοιναὶ πάντων, ἃς εἰς ἅπαντας ἀφῖκται ἢ δόξασαι ἀφῖκθαι, σαφεῖς ἀφ' ἑαυτῶν οὖσαι, καὶ γνώσιμοι, καὶ μηδὲν ἔχουσαι βαθὺ μηδὲ περιεσκεμμένον. Primùm igitur requirit vt ſenſus ſint communes, intelligentiæ faciles, aut qui ſaltem tales videantur. Plerique enim magna ſunt felicitate præditi; qui res alioqui per ſe arduas & impeditas tam enucleatè diſtingunt, vt planas cuique vel mediocriter eruditó faciant. Hoc eſt dicere rara communiter, & communia rariter; quod Dei donum in D. Ioanne Chryſoſtomo luculentiſſimum ſemper extitit. Quippe vir ille leniſſimis moribus, & ſumma ingenij facilitate, cùm à puero omni elegantiori literatura perpolitus, & in Theologicis feliciſſimè verſatus eſſet, recondita ſacrarum literarum myſteria multis, vt ſolent, difficultatum nodis implicata, tam explicatè diſſoluit, tanta ſententiarum & verborum perſpicuitate illuſtrat, vt lucis radios, cum verbis ipſis in mentes ſpargere videatur.

Chryſoſtomi perſpicuitas.

Verba quoque ſenſibus accommodari oportet, eáque clara eſſe, rotunda, & vſu trita communi; ex quo Antiquarij noſtri ſuperioribus capitibus exagitati, longè ſunt ab omni perſpicuitate orationis ſeiuncti. Periodi ipſæ anguſtis circumſcribendæ limitibus; nihil eſt enim æquè impeditum ac longa circunſcriptio verborum, quæ rudium intellectum citiùs obruit quàm intelligatur. Verba.

His vbi puritas orationis pertexta principiis fuerit, adhibenda in diſpoſitione apta rerum collocatio, vt omnia ordine dicantur, ne pes capiti, aut pectus cruri iungatur; ſed pulchra membrorum compage totum corpus exurgat. Quod vt faciliùs aſſequamur, duas figuras notat Hermogenes, ad perſpicuitatem percommodas, Tranſitionem, & Ratiocinationem. Tranſitione ab vno ad aliud, cum ordinis dignitate gradimur: Ratiocinatione interrogamus noſmetipſos, & rationes facti ſubiicimus: Sic Demoſthenes ſæpe, τίνος οὖν ἕνεκα ταῦτα λέγω: &, πῶς οὖν: &, διὰ τίδη, habet in ore, vt notat idearum ſcriptor: quorum laxioribus exemplis ſupersedemus. Diſpoſitio.

Proxima eſt huic virtuti ea quæ dicitur ab Hermogene λιτὸς λόγος, ἁπλοῦς λόγος, oratio ſcilicet, in qua veræ, ſimplices, ac nudæ omnes ſunt ſententiæ, ſine vlla artis affectatione, quæ ſaltem appareat: cuius vſus ad perſuadendum eſt maximè efficax, ad delectandum autem nihil aut parum habet ſuauitatis. λόγος.

DE GRAVITATE Orationis.

CAPVT XXIX.

GRauitatem dicendi omnes affectant, natura ipſa ad ea quæ ſublimia ſunt, propenſione quæ- Grauitatis omnes amatores.

dam impellente: Verùm grauitatis viam non omnes norunt; quo fit vt potiùs in inflatum dicendi genus multi prolabantur, quàm assurgant ad solidam speciem maiestatis.

σεμνότης. Hæc grauitas à Græcis σεμνότης appellatur: spirat enim aliquid angustum, & animos magnificentissima quadam rerum specie totos implet, & rapit. Constat autem rebus & verbis: neque enim licet grauitatem in leuibus clausulis sectari, nisi quis ineptias effutire velit: Grauia primùm oportet esse argumenta, per quæ grauitas orationis excurrat. Sunt verò illa in quatuor distincta species, vt in hunc locum notauit Hermogenes. Primùm sermones de Deo grauissimi sunt omnium, non quales à Poëtis finguntur, ineptiarum plenissimi: sed qui ex optima veritatis disciplina proficiscuntur. Graue est illud Platonis, vbi ita agit de Deo: Ἀγαθὸς ἦν, ἀγαθῷ δ' οὐδεὶς περὶ οὐδενὸς ἐγγίνεται φθόνος. Bonus erat, bono verò nullam ob rem inest inuidia. Hæc Cicero mirificè insinuat in Miloniana, vbi Clodium fato quodam & Dei voluntate interfectum cùm cupiat ostendere, altiùs è Philosophia repetit de prouidētia Dei sermonem, & ad forense dicendi genus accommodat incredibili orationis magnitudine, & suauitate.

Grauium argument. 4. species.

Hermog. περὶ ἰδ. lib. 1.

Deus. Plato in Timæo.

Prouidētia Dei.

[Est est profectò illa vis, neque in his corporibus, atque in hac imbecillitate nostra, inest quiddam quod vigeat, & sentiat, & non inest in hoc tanto naturæ tam præclaro motu. Nisi fortè ideireo esse non putant, quia non apparet, nec cernitur, perinde quasi nostram ipsam mentem, qua sapimus, qua prouidemus, qua hęc ipsa agimus & dicimus, videre, aut planè qualis, aut vbi sit, sentire possimus; ea vis est, ea est igitur, quæ sæpe incredibiles huic vrbi felicitates atque opes attulit: & cætera.

In secundo genere grauitatis sunt, quæ ad vniuersi naturam, & mundi œconomiam attinent, quæ vbi splendida & illustri oratione explanantur, speciem ingenerant admirabilitatis. Sic Platò in Timæo: ἀπὸ τοῦ παντὸς πρῶτον ὅσος, ἐπειδὴ συμπεπλάχθαι τὰ ἥμιση κυκλοτερῆ οὖσα, & cæt. Cic. in Somnio. [Nouem tibi orbibus, vel potiùs globis connexa sunt omnia: quorum vnus est cœlestis extimus, qui reliquos omnes complectitur, summus ipse Deus arcens & continens cæteros, in quo infixi sunt illi, qui voluuntur stellarum cursus sempiterni, cui subiecti sunt septem, qui versantur retro, contrario motu atque cœlum, ex quibus vnum globum possidet illa, quam in terris Saturniam nominant: & cætera.

Mundus & res naturales grauitatem afferūt orationi.

Sic Synesius in hymnis: Synes. hymn. 2.

Πολυκύμονος μὲ ὕλας
Ἐκάλυψε νῶτον αἰθὴρ
Πυρὸς ἰμερίοις ἀώτῳ,
Ἵνα κωλύμα Σιλανᾶ
Πνεύματος ἄπτυστα τίκτῃ.
Fluctuantis hylæ
Texit dorsum æther
Ignis insidens summitati,
Vbi clarissima Luna
Imum orbem secat.

Tertio, grauia sunt quæ natura ad diuinitatem accedunt, qualia sunt, quæ de immortalitate animæ, & iustitia, disseruntur: Sic apud Platonem de lege, νόμος ἐστὶν, εὕρημα μὲν καὶ δῶρον θεῶν. & cætera eiusmodi ἀξιώματα, atque γνωμολογίαι, quæ eo plus habent auctoritatis, quò ex grauioribus fluunt auctoribus.

Lex inuentum & donum numinis.

Quarto, quæ humana sunt, sed magna sensu & opinione hominum, vt bella, expeditiones, pompę, triumphi; & cætera id genus.

Ex his patet quàm latum dicendi campum habeant sacri oratores, quibus omnes de Deo, & diuinis rebus instituuntur sermones, è quibus orationis grauitas ingens potest assurgere. Et hoc in materia. a Genus

tractandi potissimùm spectatur in figuris, & verbis simplicibus: Figuræ, seu virtutes, grauitatis comites, sunt, asperitas, vehementia, splendor, vigor, circumducta loquutio, quæ omnia in Demosthene & Cicerone peculiari quodam modo eminent.

Granitas quibus constat.

N. N.

Aristides περὶ σημάτων eandem dicit tribus constare rebus γνώμῃ, ῥήμασι, ἀπαγγελίᾳ. hoc est, sensibus magnificis, figuris appositis, dictione electissima.

DE ASPERITATE.

CAPVT XXX.

Asperitas quid?

Τραχύτης, Asperitas, in sententiis spectatur, & verbis. Sententiæ asperæ sunt, quæ magnarum personarum habent reprehensionem cum licentia & ἀνυποστολία. αἱ δὲ μειζόνων προσώπων ἐπιτίμησιν ἔχουσαι ἀπὸ τῆς τῶν ἐλαττόνων προσώπων ἀπαρεγκλήτου, inquit Hermogenes. Tale est illud Demosthenis: Εἰκὸς τὴν ἰσχνότητα ἐν τοῖς χρησίμοις ἀλλὰ μὴ ἐν τοῖς πέρασιν καταπεπηλῶσθαι φορεῖν. Si modò cerebrum intra capitis septa, non in calcibus pedum occultatum & quasi oppressum haberetis. Et: Ἀλλὰ μανδραγόραν πεπωκόσιν, ἢ τι φάρμακον ἄλλο τοιοῦτον, ἐοίκαμεν ἀνθρώποις. Similes videmur iis qui mandragoram, aut aliquod huiusmodi poculum exhauserunt. Hæc paulo duriota, neque omnibus oratoribus, maximè verò adolescentibus, imitanda. Hæc in ore grauium personarum erunt fulmina: quæ si ab aliis nulla authoritate præditis dicantur, erunt è pelui fulgura, & ingenia potiùs efferabunt, aut etiam si res tulerit, risum excitabunt, quàm immoderatis affectibus medeantur. Tenaces sunt omnes sui iuris ac honoris, nec æquis auribus patiuntur se contemni: maximè verò, qui sibi ob dignitatem cupiunt honorem haberi, teneras nacti sunt auriculas, quas facile est irritare, placare difficile. Atque in eo artificiosior est Demosthene M. Tullius, qui in reprehensione grauium personarum, aculeatam orationem, magna statim prudentia mitigat. Hæc aspera sunt contra ignauiam grauissimi senatus dicta. [An me censetis, P. C. quod vos inuiti secuti estis, decreturum fuisse, vt Parentalia cum supplicationibus miscerentur? vt inexpiabiles religiones in rempubl. inducerentur? vt decernerentur supplicationes mortuo? deinde, Ego verò eam sententiam dixissem, P. C. vt me aduersus Populum Rom. si quis accidisset grauior reip. casus, si bellum, si morbus, si fames, facilè possem defendere, quæ partim iam sunt, partim timeo ne impendeant.] Verùm grauia & aspera statim leniuntur. [Sed hoc ignoscant Dij immortales velim, & Populo Rom. qui id non probat, & huic ordini qui decreuit inuitus.] Quid hac oratione excelsius? quid ad castigandum mitius? est ita tamen suauis, vt sit fortis & salubris. Addo aliud genus asperitatis. [Quòd si iam, (quod Dij omen auertant) fatum extremum reipubl. venit; quod gladiatores nobiles faciunt, vt honestè decumbant, faciamus nos principes orbis terrarum, gentiúque omniũ, vt cũ dignitate potiùs cadamus, quàm cum ignominia seruiamus] Vides vt asperitas hîc honestissimo titulo mitigatur! Longè illa magis persuadent, quàm quæ habet Demosthenis grauitas, Mandragoram bibistis, aut cerebrum in calcibus habetis.

Hermog. de id. l. 1. Demost. περὶ τ' Ἀλοννήσου.

Asperitas Demost.

Idem 4. Philipp.

Asperitatis considerata ratio esse debet.

Non conuenit adolescentibus.

Nobilium genus irritabile.

Asperitatis figuræ & adiuncta.

Asperitatem istam comitantur, vt notat Hermogenes, ῥήματα προστακτικὰ, figuræ imperatiuæ, & interrogatiuæ: vt, facite, auferte, tegite. &, Εἶπα Ὀλυνθίοις ἰδεῖν τὸ μέλλον πρόσεστι, ὑμῖν δ' ὄντες Ἀθηναῖοι ταῦτ' οὐκ ἐφυλάξασθε; Olynthij igitur possunt in futurum prospicere, vos autem cùm sitis Athenienses, non potestis hæc cauere?

Figuræ imminutæ.

Philipp. 3.

Asperitas Ciceronis prudens. Cicer. 1. Philipp.

Digitized by Google

Incisa propria asperitatis.

exco gaudet hæc virtus incisis, quæ rotat cum magna celeritate. Οὐκ ἐμβεβήκαμεν, οὐκ ἐξείλομεν, οὐκ ἐπὶ πλοῦν ἐκείνου παρεσκευάσμεθα; *Demosth. Philipp. 3.* Non classem conscendemus? non exibimus? non in illius regnum nauigabimus? Verba quoque debent esse grandia, & aspera, sine vlla expolitionis affectatione. Nihil enim tam à ratione alienum, quàm in istis incensis obiurgationibus lenocinantis facundiæ quærere delicias. Itaque Thucydides de industria, vt notat Demetrius Phalereus, affectat asperitatem, & tam plerumque durus est, vt videatur quasi torrens ad scopulos allidi.

Hæc virtus magnorum est authorum, non cuiuis semper imitanda, maximè verò iuuenibus, à quorum ætate videtur aliena. Quanquam alia in sacris concionibus apud populum ratio, apud quem verba etiam grauiter & honestè dicta, plerunque tantum possunt, ac si corio elephanti aciculam impingas: arguendum, increpandum, vt Dei spiritus suggesserit, cum omni tamen patientia, & prudentia: cuius sale, nisi verba & actiones conditæ fuerint, parum certè proficiunt. Præpotēs ille Deus, qui apud sanctum Iob facit ventis pondus, armat oratores & linguas concionatorum, maximè eorum quos huic muneri destinauit, & quibus per Esaiam dixit, *In gutture tuo sit tuba, quasi aquila super domum Domini.* Clament illi nec cessent, non egent multùm rhetorum præceptis, qui satis vnctione spiritus edocentur.

Asperitas cõcionum quæ?

Esai. 8.

DE VEHEMENTIA.

CAPVT XXXI.

Vehementia quid?

ASperitati vt plurimùm affinis est Vehementia, quæ ab Hermogene σεσοβημένη appellatur, differtque ab asperitate, quòd illa etiam in amicos, hæc in aduersarios & hostes torqueatur: illa mitiùs agat, & leniùs; hæc omnino duriter & asperè, sine vlla dissimulatione verborum. Itaque tota est in inuectiuis posita, in quibus plurimum grauitatis esse solet, & in hoc genere natura ipsa ad sui defensionem arma suggerente triumphant summi oratores, qui nusquam meliùs dicunt, quàm cùm maledicunt. Singularis est in inuehendo Demosthenes, sed nec minor Cicero, quanquam ille valsdiùs amentatum linguæ telum intorquere videtur: hic εἰ χύσει laxior, vt solet, & amplior. Demosthenes contra Aristogitonem ita inuehitur: Οὗτος οὖν αὐτὸν ἐξαπίνης, ὁ φαρμακὸς, ὁ λοιμὸς ὃν οὐκ ἐνέγκαιτ' ἄν τις μᾶλλον ἰδὼν ἢ πρόσωπον σύλλοιπον; Hic igitur illum sua intercessione periculo eripere poterit, veneficus homo, pestis reipublicæ, quem abominetur potiùs aliquis simul atque aspexerit, quàm vt velit appellare? At Cicero in Vatinium: Appellarísne nominatim pestem illius anni, furiam patriæ, tempestatem reipubl. Clodium. Hæc strictiùs. At quàm magnificè in simili ratione supra Demosthenē amplificat cõtra eum qui se pro alio intercessurum dixerat, cùm ipse esset famosissimus; satis fuit Demostheni dixisse: ἐξαπίνης, ὁ φαρμακὸς, ὁ λοιμὸς, In simili, inquam, genere Cicero, cùm dixisset Clodius se domum Ciceronis religiosam fecisse, ille retorquens longè ornatiùs & diffusiùs: Tu meam domum religiosam facere potuisti? Ecqua mente? qua inuaseras: qua manu? qua disturbaras: qua voce? qua incendi iusseras: qua lege? quam ne in illa quidem impunitate tua scripseras: quo puluinari? quod stupraras; quo simulacro? quod ereptum ex meretricis sepulchro in Imperatoris monumēto collocaras. Longè hæc grauiora, quàm si dixisset breuiter, vt Demosthenes. Domum meam purgabit ὁ φαρμακὸς, ὁ λοιμός: Deinde illud, ὃν οὐκ ἐνέγκαιτ' ἄν τις,

Vehementiæ exempla ex Cicerone & Demosthene; & cęt. Demosth. cõtra Arist.

Cicer. in Vatin.

Cicer. de Aruſp. reſpon.

πὸς, quem detestabantur omnes (vult hominem maximè contemptum oculis subiicere.) Quanto magnificentiùs dixit Cicero, abiectum, contemptum, despectum à ceteris, à te ipso desperatum, & relictum, circumspectantem omnia, quicquid increpuisset, pertimescentem, diffidentem suis rebus, sine voce, sine libertate, sine authoritate. In oratione pro Corona grauiter Æschinem perstringit his verbis: Ἔπιτε, ὦ κατάρατε καὶ γραμματοκύφων: O homo execrande, & incurue scriba. Et, ἀλλὰ μὴ σπερμολόγος, ἀφίπευμα ἀγορᾶς, ὄλιθρος γραμματεὺς, & non potiùs author mendaciorum, forensis rabula, pestilens scriba (quæ Græci tanti faciunt:) Quàm luculentiùs Cicero Pisonem, Clodium, & M. Antonium exagitat! *Syrus nescio quis de grege nouitiorum. Non enim nos iste color seruilis, non pilosæ genæ, non dentes putridi deceperunt, & cæt. innumera.*

Demosth. proo Cron.

Patres Ecclesiæ vehementes.

Patres Ecclesiæ, tum Græci tum Latini, hunc stylum aculeatum, plerumque in improbos & flagitiosos distringunt summa libertate: in quibus est animaduertere magnam vim eloquentiæ. Lubet ex multis hęc grauitatis exempla apponere. Audi qua oratione Constantium Augustum insectetur Hilarius. Proclamo tibi, Constanti, quod Neroni loquuturus fuissem, quod ex me Decius & Maximianus audirent. Cõtra Deum pugnas, contra Ecclesiam sæuis, sanctos persequeris, prædicatores Christi odis, religionem tollis, tyrannus non iam diuinorum sed humanorum; Christianum te mentiris, Christi nouus hostis es, Antichristum præuenis, & arcanorum mysteria eius operaris. Condis fidem, contra viuens: doctor prophanorum es, indoctus piorum: Episcopatus tuis donas, bonos malis demutas: Sacerdotes custodiæ mandas, exercitus tuos ad terrorem Ecclesiæ disponis.

Hilarius contra Cõstantium Augustum vehemens.

Constantij impietas exagitatur.

Omnia sæuissima sine inuidia glorioſarum mortium peragis, nouo inauditóque ingenij triumpho, de diabolo vincis, & sine martyrio prosequeris. Plus crudelitati vestræ Nero, Deci, Maximiane debemus: diabolum enim per vos vicimus: At tu omnium crudelitatum crudelissime, damno maiore in nos, & venia maiore desæuis. Subrepis nomine blandientis, occidis specie religionis, impietatem peragis, Christi fidem, Christi mẽdax prædicator, extinguis. Non relinquis saltem miseris excusationes, vt ęterno iudici suo pœnas, & aliquas laniatorum corporum præferant cicatrices. Sceleratissime mortalium, omnia persecutionis mala ita temperas, vt excludas, & in peccato veniam, & in confessione martyrium.

Hæc fulmina sunt. Quid verò ipse Hieronymus nemini in hoc stylo inferior? quomodo Iouinianum exagitat?

Miror quomodo serpens lubricus, & Proteus noster, in variarum se mutat portenta formarum. Qui enim in coitu & in sanctitate Epicureus est, subitò in retributione meritorum Stoicus efficitur. Hierosolymam Cithio, Iudæam Cypro, Christum Zenone commutat.

D. Hieron. lib. 2 aduersus Iouinianum vehemẽtia.

Iouinianus Proteus Christum Zenone commutat.

Antè nudo eras pede, modò non solùm calciato sed & ornato. Tũc pexa tunica, & nigra subucula vestiebaris, sordidatus, & pallidus, & callosam opere gestitans manum; nunc lineis & sericis vestibus, & Atrebatum ac Laodiceæ ornatus indumẽtis incedis. Rubent buccæ, nitet cutis, comæ in occipitium frontémque tornantur: protensus est aqualiculus, insurgunt humeri, turget guttur, & de obesis faucibus vix suffocata verba promuntur.

Atrebatum & Laodiceę ornatus mollis descriptio.

Aqualiculus.

Et quo stylo Sabinianum perstringit epist. III? [At tu bonæ spei columen, excetræ stimulis inflamatus, factus es mihi in arcum per-

Idem in Sabinianũ. Sabinianus.

Digitized by Google

uersum, & contra me coniurationum sagittas iacis: Inimicus tibi factus sum vera dicens: Non doleo de maledictis. Quis enim nesciat, nihil nisi flagitiosum tuo ore laudari? hoc plango, quòd teipsum non plangis, quòd te non sentis mortuum, quòd quasi gladiator paratus Libitinæ in proprium funus ornaris, & cæt. Diuus quoque Bernardus, fluens aliàs lactea styli amœnitate, vbi agit in hostes religionis & virtutis, suis aculeis non caret: Aduerte vt in pseudolegatum Antipapæ rem gerat in quadam ad Episcopos Galliæ epistola:

D. Bernardi contra falsum legatū Antipapæ Anacleti vehementia.

Quid nisi ante oculos vestros conantur, si patimini proscribere Christum? Iam nouus apud vos suo Papæ cudit legatus Episcopos, ne soli sit sibi Papa. Nec mortuis successores; sed viuis inuasores, tyrannica fretus potentia, superintrudit.

Nunquid autem talia gratis legatus actitat pro Papa suo? En ille totam, vt is gloriatur, Franciam atque Burgundiam legationi eius antiquæ superaddidit. Potest & adiungere si vult Medos, & Persas, & medios fines Decapoleos. Quare non & vltra Sauromatas, & quemcunque denique locum calcauerit pes suus, suus sit, quo vel vacuis nominibus glorietur? O homo non minùs sine fronte, quàm sine mente, nec Dei memor timoris, nec suæ honestatis, & cæt. Quid D. Gregorium Nazianzenum, in Iulianum & cæteros commemorem? cum quibus profani non mihi videntur comparandi.

Hæc virtus incitatur potiùs excelso animi vigore, & iustæ iracundiæ stimulis, quàm à præceptis pendeat. Obseruandum tamen, non temerè hoc genus dicendi admittendum; sanari multa diæta, quæ nequeunt Chirurgia, mansuetiora semper placere consilia, patum honestum videri apud sapientes, rixari, hæc tela contra improbos, pertinaces & obstinatos necessitate distringenda, cùm aliis remediis sanari non possint. Præterea curare oportet ne ex triuiis maledicta sumātur, sed ea quæ generosam grauitatem spirent. Licentiùs autem in istis fertur oratio, & plerumque etiam in calore ingenij noua verba comminiscitur, vt sunt illa Demosthenis ἰαμβοποιός, & γραμματοκύφων, quæ nunquam dixisset, nisi iratus. Periodi curandæ non sunt: nam si in hoc genere periodos elabores, perinde est (inquit Demetrius) ac si vinctum hominem pugnare iubeas.

Vehementium inuectiuarum vsus.

Lenitas.

Vehemētia non affectat periodos.

Demetr. Phal. in lib. περὶ ἑρμην.

DE SPLENDORE.

CAPVT XXXII.

TErtia virtus grauitatis ea est quæ ab Hermogene dicitur λαμπρότης, splendor; qui fit vbi orator nonnulla de se & suis rebus gestis magnificè prædicat: ἐπὶ τῶν διαπρεπῶν τοῦ ἔργων, καὶ ἐφ' οἷς ἔστι λαμπρύνεσθαι ὡς ἀληθῶς. Nota ea tantùm commemoranda, quæ veram & solidam gloriam habere existimentur: alioqui, si quis se ob rem modicam iactantiùs efferat, plus concitat risus, quàm sibi conciliat grauitatis: & cùm omnis de propriis laudibus sermo fermè sit auditoribus importunus, tum maximè is qui virtutis & gloriæ fundamentum non habet.

Splendor. Hermog. περὶ λαμπρ.

Laus sui prudens.

Ex quo dubium esse poterit, an ad grauitatem pertineat, sua commemorare, cùm omnes ferè tā sint alienarum laudum impatientes, quàm suarum auidi. Verùm vbi caussa postulat, & ea sunt ab oratore gesta quæ sinceram laudem mereantur, non est vanum commemorare, imò sæpe multum gratiæ & venustatis habet, modò aurea mediocritate tēperetur. Atque in eo fatendum est Demosthenem sæpe Ciceroni præstitisse; ille enim grauiter admodum & temperatè se laudat, vt in oratione περὶ στεφάνου, vbi cùm de suis

Laus sui quādo permissa.

Demosthenes sæpe in suis laudibus parcus.

Digitized by Google

laudibus esset dicturus, artificiosissimè prefatur veniam, & se aduersarij importunitate, in eam dicendi necessitatem compulsum ostendit, vt sine rerum gestarum suarum commemoratione non possit se defendere. Ad summum, quæ adfert, aliqua moderatione lenit & temperat, vt, οὐ λίθοις ἐτείχισα τὴν πόλιν, οὐδὲ πλινθίνης ἐγὼ, οὐδ' ὅτι τούτοις μείζονα ἐμαυτῷ φρονῶ, ἀλλ' ἐὰν βούλῃ τὰ ἐμὰ τεκμήριον. Non ego lapidibus, neque lateribus vrbem muniui: non his de rebus, non ob hoc opus maximè glorior: Sed si meam voles munitionem, & cæt. At Cicero longè magnificentiùs, sed inuidiosiùs. [Ego tela extremo mense consulatus mei intenta iugulis ciuitatis de coniuratorum nefariis manibus extorsi: Ego faces iam accensas ad huius vrbis incendium comprehendi, protuli, extinxi. Me Q. Catulus princeps huius ordinis, & auctor publici consilij, frequentissimo senatu parentem patriæ nominauit. Mihi hic vir clarissimus, qui prope te sedet, L. Gellius, his audientibus ciuicam coronam deberi à rep. dixit. Mihi togato Senatus, non, vt multis, bene gestæ, sed vt nemini conseruatæ reipubl. singulari genere supplicationis, Deorum immortalium templa patefecit,] & cæt. quæ ibidem fusissimè prosequitur, quæ licèt grauissima sint, sæpius tamen repetita non placent. Omnino considerandum est, quis & apud quos dicat, quibúsue auribus audiatur.

Cicero effusior.

D. Paulus sui laudator quo modo?

Mirificè D. Paulus hanc figuram pertexuit in illa nobili sua laudatione 2. ad Corinth. 11. vbi Photius notat insipientem esse oratorem, qui vanè se iactat, & inaniter gloriatur. Qui autem de seipso, & magna dicit, & vera, idque caussa vtilitatis animæ, videbitur insipientiæ verba dicere quantum ad speciem, non tamen insipiens est, sed prudens admodum. & quæ prudentissimi sunt, operatur, quòd expertem rationis calumniam ob aliorum salutem & incolumitatem despexerit.

DE VIGORE.

CAPVT XXXIII.

EX iis virtutibus temperatis quarta suboritur, quam Rhetores ἀκμὴν nominant; quæ (vt ait Hermogenes) est μέξις τῆ ἀπὸ τῆ τραχύτητος, καὶ σφοδρότητος, καὶ τῆ ἴσου τῆ λαμπρότητος. Virtus est perfectissima, quæ ex temperie asperitatis, vehementiæ, & splendoris emergit, vt, Νόσημα ἦν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δεινὸν ἐμπεπτωκὸς εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ χαλεπὸν, καὶ πολλῆς τινος εὐτυχίας, καὶ τῆς παρ' ὑμῶν ἐπιμελείας δεόμενον. Morbus, Athenienses, inuasit Græciam grauissimus, idémque difficillimus, qui fortunam magnam & vestram curationem requirit. Vt igitur ἀκμὴ ἡλικίας, flos & vigor ætatis appellatur, sic ἀκμὴ τῆ λόγου est viuida quædam, & florens oratio, quæ nihil humile, nihil repens, nihil demissum, aut otiosum habeat. Plena sunt exemplis apud Ciceronem omnia, maximè in Philippicis, in quibus maior est orationis vigor. Non est, non est vobis, Quirites, cum eo hoste certamen, cum quo aliqua pacis conditio esse possit: neque enim ille seruitutem vestram, vt antea, sed iam iratus sanguinem concupiscit. Nullus ei ludus videtur esse iucundior quàm cruor, quàm cædes, quàm antè oculos trucidatio ciuium, & cæt.

Vigor quid? ἀκμή.

Demosth. περὶ παραπρεσβείας.

Vigoris exempla.

Cic. Philip. 4.

DE AMBITV, SIVE *Amplificatione.*

CAP. XXXIV.

QVinta virtus enumeratur ab Hermogene, quæ vocatur περιβολὴ, Latini orationem circumductam reddunt; quæ quidem nullo pacto

Ambitus quid?

Digitized by Google

mihi differre videtur ab ea quam αὔξησιν Dionysius Longinus appellat: quæ est, vt ait idem, συμπλήρωσις ἀπὸ παντων τῶν ἐμπεριεχομένων τοῖς πράγμασιν ἰδεῶν, καὶ τοπων, ἰσχυροποιοῦσα τῇ ἐπιμονῇ τὸ κατασκευαζόμενον. Est plenissima amplificatio ab omnibus locis, & adiunctis quæ in rem cadere possunt, quæ frequentatione rerum & commoratione orationem corroborant.

Longinus περὶ ὕψους.

Hæc cum Hermogene consentiunt, qui περιοδολὴν ait fieri, modò rem à genere tanquam fonte, à thesi scilicet ad hypothesin arcessendo, modò singulas discutiendo circunstantias, modò commorationibus varijs vtendo; ex quibus oratio sensim crescit, & leuioribus prætexta principijs ad summum efflorescit decus.

Ambitus quomodo fiat?

Prima autem amplificandi ratio est, quæ à Rhetorib. dicitur τοπογραφία, locorum explicatio; dici non potest quantum ad rationem amplificationis faciant, cùm artificiosa subtilitate simul copulantur, & variè miscentur; de quo nos alibi fusiùs.

Ambitus siue amplificationis modi 4.

Secunda est δείνωσις, exaggeratio rei maximè per adiuncta, cum grauitate orationis: quale est illud: [Facinus est vincire ciuem Romanum; scelus verberare; propè parricidium, necare: quid dicam igitur, in crucem tollere?] Hæc in eodem loco commorans rem expendit, auget, & in summam quam potest magnitudinem attollit.

Tertia est πραγμάτων & κατασκευῶν ἐπίρρωσις, Rerum & constitutionum frequentatio, atque corroboratio, cùm loco firmissimo, quo tota causa continetur, manetur diutiùs, & eòdem sæpius reditur: qui locus tanquam sanguis per totum corpus orationis diffunditur.

Quarta, ἐπικοσμία ὑρχμὴ παθῶν, factorum affectuúmque prudens distributio. Vbi totum aliquod in partes exquisitè digeritur, & sigillatim omnia expenduntur, tum variorum affectuum figuris, vt res tulerit, contemperantur. Ad summum in locis & figuris tota amplificatio sita est: de quibus libro septimo dicetur. Hæc est virtus περιβολῆς, quæ ad grauitatem & magnitudinem orationis maximè attinet. Nam etsi breues orationes, nec diffusiùs circumductæ, plus habeant aliquando amœnitatis, plenæ tamen illæ, & vberes, maiori dignitate præditæ sunt: Sed cauendum maximè, ne amplificationis studio, tum in prolixitatem tum etiam in puerile dicēdi genus delabamur. Nihil enim ad nauseam excitandam efficacius, quàm si res, & communes & notæ, nec adeò speciosæ, communium locorum frigidarúmque locutionum congerie amplificentur, hoc maximè sæculo, in quo aures potiùs rebus quàm verbis pascuntur.

DE METHODO: *Grauitatis.*

CAPVT XXXV.

Longinus περὶ ὕψους. Grauitatis methodus quinque rebus constat.

GRandis oratio, in genere quinque rebus constat, quas Longinus πηγὰς ὑψηγορίας γονιμωτάτας, fontes grandiloquentiæ vberrimos, nominat.

Prima est, τὸ περὶ τὰς νοήσεις εὐφυὲς, quod interpretor, sensuum & inuentionum vim, prudentiam, sagacitatem, fœcunditatem. Qualis est in Homero, Demosthene, & Cicerone; quæ virtus maximè ex bonitate ingenij dependet.

Secunda, σφοδρὸν καὶ ἐνθουσιαστικὸν πάθος, vehemens, acris, & furore quodam incitata affectio; in quo errant qui furorem tantùm Poëtarum esse dicunt. Nam ad graues illos quoque & vehementes oratores pertinet. Testis & ille Galba, qui cùm causam meditaretur, plerumque ita incendebatur animo,

vt vis caloris in corpus redundaret,& vultu rubore perfuso, scintillantibus oculis, quasi à sensibus abreptus,seruos etiam literatos, operis administros,in isto animi impetu multaret. Quamobrem vehementer apti sunt ad eloquentiam, qui faciles sunt ad susciendas rerum imagines, &, ad conseruandas tenaces, ijsdem vehementer afficiuntur: Fatetur ipse Cicero sibi perorationes impetu quodam mentis fluere.

Tertia;est in temperie figurarum, earúmque illustrium, vt Descriptionis, Amplificationis,Iurisiurandi,Interrogationis, Parabolarum, Iconum, &c. quæ commemorantur à Longino.

Quarta,est γλαφυρὰ φράσις, dictio generosa, & grauibus tropis, non tamen affectatis aut violentis, illuminata, sed grandis, simplex,rotunda,à puerili cultu aliena.

Quinta, est σωμάτιον ὀνομάτων,compositio, & numerus; atque is etiam affectationis expers, & plerumque de industria incuriosus.

Ro: Alterum est comptum & comparatum, quod κεχλιωπισμένον dicitur, quo insignioribus partibus elucet cum ornatu decoro,& florido.

Is est stylus, quem sophistæ, seu magistri eloquentiæ consectati sunt, qui omnia ad delectationem retulerunt; qui longè differt à graui illo & negotioso, seu forensi genere dicendi. Eius omnino est, orationis & artificium quærere, & profiteri, concinnas sententias exculpere, fabulas & historias intexere, verba transferre apertiùs, eáque ita disponere, vt victores varietatem colorum: Paria paribus referre, aduersa contrarijs, sæpissiméque similiter extrema definire. Ad summum totum hoc genus debet esse crebrum acutis sententijs, suaue, affluens, pictum, insigne, inustum calamistris,plenum margaritarum, cùm sit ad aurium delicias compositum; quæ omnia in ciuili aut philosophica oratione non parua essent vitia. Sophistarũ stylus. Cicer.in Oratore.

Huic generi historia finitima est,in qua & narratur ornatè, & regio sæpe, aut pugna describitur: interponuntur etiam conciones, & hortationes, in quibus tracta quædam & fluens expetitur, non contorta & acris oratio. Hoc stylo sunt Heliodori Æthiopica:

Tale est illud in descriptione Charicleæ, ἦτο μὲν ἐφ' ἁμαξῆς ἐπὶ σωμασίδος λευκῆς ζωῆν ἐχουμένη, χιτῶνα δ' ἀλικρὸν ποδήρη χρυσαῖς ἀκτῖσι κατάστικτον ἠμφίεσο, &c. quæ afferemus suo loco. Item Callistrati in Narcisso: παῖς ἦν μᾶλλον ἢ νεανίας ἁλικιώτας ἐρώτων, ἀστραπὴν οἷον ἐξ αὐτοῦ τοῦ σώματος ἀπολάμπων. Puer erat, vel potiùs adolescens, coæuus amorum, veluti fulgetrum quoddam è corporis dignitate iaculans. Pulchritudinis exempla. Heliod. Æthiop. li. 3. Callist in Narcisso.

Talis illa narratio Herodoti de Candaule,& Gyge satis nota; cuius summam suauitatem miratus Dionysius Sophista, eam ex Ionica lingua in Atticam transfert his verbis: Candaules. Gyges. Herod. & Dionys. Dionysius

DE PVLCHRITVDINE & Suauitate stili.

CAP. XXXVI.

Pulchritudo in stylo quid?

PVlchritudo,quæ κάλλος, & ἁρμονία dicitur ab Hermogene, est singularum orationis partium, cum coloris suauitate concinnitas. Laxiùs Hermogenes, κάλλος μὲν τοίνυν τὸ ἐν λόγῳ κυρίως μὲν αὐ εἶη, τὸ ἐκ πάντων τῶν προειρημένων τὰς ἰδίας αὐτῶν πάσας, οἷον ἐννοιῶν, μεθόδων, λέξεων καὶ τῶν λοιπῶν, εὐαρμοστον καὶ συμμετρον, μετά τινος ἐμφανομένης ἐν ὅλου τοῦ λόγου ποιότητος ἠθους, μιᾶς πρεπούσης τῇ ἰδέᾳ, καθάπερ ἐν σώματι χρῶμα. Ex quo intelligas duo esse genera pulchritudinis. Est enim vnum omnibus sui partibus concinnum, atque aptum: vt pote sententijs earum,tractatione, verbis,ornamentis, membris,compositione, clausula, numePulchr. duo genera.

Sophista Herodori narrationē Atticam facit.

Γύγη, οὐ γάρ σε δικῶ παιδευθῆναι μετ' ἀγροίκων τὰ περὶ τὸ εἶδος ἡ γυναικός, ὅπου γε καὶ τοῖς ἀνθρώποις ὄντα ἀπιστότερα τὰ ὀφθαλμῶν,) πείσει ὅπως ἐκείνῳ θεατὴ γενώμεθα. ὁ δὲ μεγα ἀναβοήσας, εἶπεν, Δέσποτα πῶς λέγεις λόγον εὐ ὑγιᾶ, κελεύων με δεσποίνας τῷ ἐμῷ θεάσασθαι γυμνάς; ἅμα δὲ χιτῶνι ἐνδυομένῳ σωκράτης ἐπεκελεύετο τῷ παιδὶ γυνή. πάλαι δὲ τὰ καλὰ ἐξεύρω) ἀνθρώπους ἐξ ὧν μανθάνῃ δεῖ, ἐνθάδε ἐν τόδε ὄντ', ὁρᾷν πῶς τὰ ἑαυτῶν. ἐγὼ δὲ πείθομαι ἐκείνῳ πασῶν γυναικῶν εἶναι καλλίστη, καὶ σοῦ δέομαι μὴ χαλεπῶς ἀνόμων. ὁ μὲν δὴ λέγων ταῦτα ἀπεμάχετο· ὁ δὲ ἠμείβετο· τοῖς δὲ θάρσει Γύγη, καὶ μὴ φοβοῦ μὲν ἐμὲ, ὡς πειρώμενός σου λόγον λέγω τόνδε. Qui Græca ſalutarit à limine, agnoſcet in illis maximas ſuauitatis, quę in narratione eſſe poteſt, & ſtructura verborum, delicias. Non diſſimile eſt illud Ciceronis:

Crotoniatę. Cic. 2. inuent.

Crotoniatæ quondam cùm florerent omnibus copijs, & in Italia cùm in primis beati numerarentur, templum Iunonis, quod religioſiſſimè colebant, egregiis picturis locupletare voluerunt. Heracleotem Zeuxin, qui tum longè cæteris excellere pictoribus exiſtimabatur, magno pretio conductum adhibuerunt; Is & cæteras tabulas complures pinxit, quarum nonnulla pars vſque ad noſtram memoriam, propter fani religionem remanſit. Et vt excellentem muliebris formæ pulchritudinem muta in ſe imago contineret, Helenæ ſe pingere ſimulachrum velle dixit. Quod Crotoniatæ, qui eum muliebri in corpore pingendo, plurimùm alijs præſtare ſæpè accepiſſent, libenter audierunt. Putauerunt enim, eum, ſi quo in genere plurimum poſſet, in eo magnopere elaboraſſet, egregium ſibi opus in illo fano relicturum; neque tum illos ea opinio fefellit. Nam Zeuxis illico quæſiuit ab eis quasnam virgines formoſas haberēt, illi autem ſtatim hominem duxerunt in palæſtram, atque ei pueros oſtenderunt multos, magna præditos dignitate. (Etenim, quodam tempore Crotoniatæ multum omnibus corporum viribus & dignitatibus anteſteterunt, atq; honeſtiſſimas ex Gymnico certamine victorias, domū cū maxima laude retuleruntt.) Cùm puerorum igitur formas & corpora maximo hîc opere miraretur: Horum (inquiunt illi) ſorores ſunt apud nos Virgines. Quare, quâ ſint illæ dignitate, potes ſuſpicari. Præbete igitur mihi quæſo, inquit, ex iſtis virginibus formoſiſſimas, dum pingo id quod pollicitus ſum vobis, vt mutum in ſimulacrum ex animali exemplo veritas transferatur. Tunc Crotoniatæ publico de conſilio, Virgines vnum in locum conduxerunt, & pictori, quas vellet, eligendi poteſtatem fecerunt. Ille autem quinque delegit, quarum nomina multi poëtæ memoriæ tradiderunt, quòd eius eſſent iudicio probatę, qui veriſſimum pulchritudinis iudicium habere debuiſſet. Hæc oratio venuſta eſt, & magno artificio elaborata.

DE MIXTVRA CELERITATIS cum Suauitate.

CAPVT XXXVII.

Gorgon animal.

ALexander Myndius, poëtarum figmenta miſſa faciens, Gorgona animal eſſe ait quoddam Libyæ, quod viſu perimat, ſi quem diſcuſſa iuba aſpexerit; quod poëtarum fabulis locum dedit, qui Gorgonas, Phorcyos & Ceti filias terribili aſpectu finxerunt. Ex eo γοργνόφθαλμοι dicuntur trucibus oculis præditi, qui διάπυρον πολὺ καὶ ἔνθεον habeant. Talis Hector memoratur ab Homero Γοργοῦ ὄμματ' ἔχων ἠδὲ βροτολοιγοῦ Ἄρηος. Ab oculis translatum eſt à ſtylo. Nam ſtylus γοργὸς appellatur, volubilis, & celer, qui ad pulchritudinem orationis conducit vel maximè. Nam cùm ſuauitas mol-

Hector. Hom. l. λ. θ.

Stylus γοργὸς. & γοργότης: κάλλος ἀλμυρὸν κι-

πτικόν. Plut. sympos. lib. 8. q. 8.

lem illam & pellucidam orationem faciat, ne quid peccet mollitio, χαρέσης præbet, & vim quandam vegetam inspirat. Sicut igitur corporis pulchritudo lenta quædam & prorsus muliebris non placet, sed vt quæ in viragine Atalanta, apud Ælianum trucis aliquid habeat suauitatis; simili profectò ratione, si totus stylus summa teneritudine molleſceret, nihil haberet dignitatis; quo fit, vt vibratis sententiolis acuendus sit & distinguendus; & hoc τὸ χαρίεν καὶ εὐκίνητον nominatur.

Pulchritudo lenta.

Oratio cũ forma confertur.

Demosth. περὶ στεφ. χαρέστερος exempla.

Tale est illud Demosth. Νὴ Δία κακοδαιμονοῦσι γὲ ἄνθρωποι, καὶ ἐλεεῖσθαι δέουσιν αἰσχρῶς πάνυ γε. ἀνήμους δὲ χρὴ τοὺς αὐτοὺς εἶναι συμφέρει γὰρ τῇ πόλει. Miseri profectò sunt, & ingrati homines, & vehementer stulti; sanè quidem: verumtamen eos incolumes esse oportet; nam vtile est ciuitati. Vides vt hæc oratio suauitatem habet, cum volubilitate coniunctam?

Hæc virtus clarissima est in D. Hieronymo. Quid hoc loco χαρέστερον, Nolite credere, nolite esse securi, licèt in modũ stagni fusum æquor arrideat, licèt vix summa iacentis elementi spiritu terga crispentur: magnos hic campus montes habet. Intus incluſum est periculum, intus est hostis, expedite rudentes, vela suspendite, crux antennæ figatur in frontibus. tranquillitas ista, tempestas est. Simile est illud Virgilij.

D. Hieron. ad Helio.

Ferte citi flammas, date tela, impellite remos.

Virg. 4. Aen.

Constat autem, vt apparet, acutis sententiis, verbis floridis, & incisorum crebra volubilitate.

DE ACRIMONIA, & Acuto.

CAPVT XXXVIII.

Acrimonia quid, & eius exempla.

HVic virtuti affinis est acrimonia, quod est acutum, vellicans; quale est illud Crassi in Lamiam deformem; audiamus pulchrum puerum. At ille acutè retorsit, vultum mihi fingere non potui, mores potui. Item Virgilij:

Cantando tu illum, aut vnquam tibi fistula cera
Iuncta fuit.

Cicero de orat. Virg ecl. 3.

Plena est hoc dicendi genere oratio Demosth. περὶ στεφ. contra Æschinem; ἡ μήτηρ σου τοῖς μεθημερινοῖς γάμοις ἐν τῷ κλισίῳ τῷ σκηνῇ τοῦ Καλαμίτου ἥρωι χορεύουσα, τὸν καλὸν ἀνδριαντα καὶ τεταγωνισὴν ἀκρον ἐξεθρεψε σε. *Mater tua in porticu, aut cliſio, cum Calamite heroë diurnas nuptias celebrans, pulchram ſtatuam, & tertiarum actorem partium ſummum te educauit; et illud in ambiguo.*

Sueto in Nerone.

Quis neget Æneæ magna de ſtirpe Neronem?
Suſtulit hic matrem, ſuſtulit ille patrem.

Alia sunt acumina grauia, quæ & hoc genus elaboratæ orationis maximè venustant, quibus affluunt Senecæ controuersiæ. Sed & Patres, vt D. Ambrosius, & D. Augustinus, hoc dicendi genus consectati sunt. Sic D. Ambros. lib. de virginibus, de sancta Agnete. Fuitne in illo corpusculo vulneri locus? & quæ non habuit quo ferrum reciperet, habuit quo ferrum vinceret? Nunc furentis mucroni militis totum offert corpus, mori adhuc nescia, sed parata, & nouum martyrij genus, nondum idonea pœnæ. & iam matura victoriæ; certare difficilis, facilis coronari; magisterium virtutis impleuit, quæ præiudicium vehebat ætatis.

D Ambr. de virgin.

DE METHODO Suauitatis.

CAPVT XXXIX.

Suauitatis methodus quibus rebus cõstet.

HÆc suauitatis virtus spectatur, vt cæteræ, in rebus, verbis, & structura verborum. Quinque sunt, quæ in rebus pariunt suauita-

Digitized by Google

tem intuſa, inaudita, noua, ad ſummum quæ permotionem afferunt, & moratè ſunt dicta. Noua dixi, & inaudita; ideirco res omnes fabuloſæ placent, quibus & ſummi auctores nonnunquam ſtylum ad aucupium voluptatis aſpergunt. Tale eſt illud Platonis: Ὅτι γὰρ ἐγένετο ἡ Ἀφροδίτη, εἰσιῶσιν οἱ ἄλλοι θεοί, καὶ ὁ τοῦ Μήτιδος υἱὸς Πόρος, & quæ ſequuntur de Poro, filio Metidis, hoc eſt, Vbertate filia Prudentię. Item in Phædro, quòd Cicadæ aliquando homines fuerint, antequam Muſæ extitiſſent. Proximè delectant quæ ad fabulas accedunt, habent tamen ſpeciem veritatis, quæ dum recitantur, ipſa permotione animi inſtillantur ſuauiùs. Tertio loco memorantur ab Hermogene, quæ ſenſu nobis ſunt ſuauia, vt vermiculatum ſyderibus cœlum, camporum tractus, nemorum vmbræ, pellucidi amnium liquores, neruorum ſoni, ciborum cupediæ, auri fulgor, micantis purpuræ decor. Hæc & ſimilia, dum dicuntur, placent, quia amabilem ſui ſpeciem ingenerant. Quis iſta Sapphonis non lubenter audiat? Ἀμφὶ δ' ὕδωρ ψυχρὸν κελάδει δι' ὄσδων μαλίνων, καὶ αἰθυσσομένων δ' ὑπνος κῶμα καταῤῥεῖ. Maximè autem afficiunt ἐφαπτικὰ ἐπίθετα. Et ideo Heliodori Æthiopica, & ſimiles qui circumferuntur libri, tam auidè leguntur, magno aliquando honeſtatis diſpendio.

Nato in cõuiuio.

Porus Metidis filius.

Abundantia Prudentiæ filia.

Sappho.

Rerum porrò nouitatem aut voluptatem neceſſariò ſequitur permotio, quæ in iſtis narrationibus ſenſum titillat; etſi doloris ipſa fuerit, tamen delectat: nam qui tragicos heroum caſus audiunt in theatris, ex ipſis lacrymis hauriunt voluptatem.

Hæc autem morata oratione omnia temperari, & quaſi animari oportet; hanc Græci Rhetores ἦθος vocant; cuius eſt decorum in perſonis obſeruare, & vnicuique, quod mores & ratio vitæ poſtulant, tribuere; qua virtute nihil eſt in tota eloquentia artificioſius; cui ἐπικτᾶσθαι ſolet annecti, quæ modeſtos & amabiles oratoris mores demonſtrat. Res conſequuntur verba, & numeri; de quibus ita præcipit Tullius;

ἦθος morata orat.

ἐπικτᾶσθαι.

Verborum delectus ad ſuauitatem. Vide Dio. Hal. p. 187. περὶ Δημοσθ. ξυνθέσεως: vbi fusè deſcribit. Cicero in Partition. orat.

Suaue genus erit primùm elegantia & iucunditate verborum ſonantium, & lenium: deinde, coniunctione, quæ neque aſperos habeat concurſus, neque diſiunctos, atque hiantes: & ſit circumſcripta, non longo anfractu, ſed ad ſpiritum vocis apto, habeátque ſimilitudinem æqualitatémque verborum, tum ex contrariis ſumpta verbis. Crebra crebris, paria paribus reſpondeant, relatáque ad idem verbum, & geminata, atque duplicata, vel etiam ſæpius iterata ponantur, conſtructióque verborum, tum coniunctionibus copuletur, tum diſſolutionibus relaxetur.

Primùm igitur præcepit, vt verba ſint ſonantia, & leuia, quod multis proſequitur Dionyſ. Halic. in libello περὶ συνθέσεως ὀνομάτων: & ſelecta habet exempla, quibus oſtendat, antiquos in deſcriptione rerum ſuauiũ atque amabilium, lenibus vocabulis vſos, contrà in moleſtis aut grauibus nomina ad materiam accommodaſſe: quid iſtis dulcius?

Exempla ſuauitatis. Homerus, Odyſſ. ε.

οὐλὰς ἦκε κόμας ὑακινθίνῳ ἄνθει ὁμοίας.

——decoram

Virgilius Aen. 1.

Cæſariem nato genitrix, luménque iuuentæ
Purpureum, & lætos oculis afflauit honorem.

Plato in Axiocho.

Et illa Platonis in Axiocho, quantam habent nominum iucunditatem? ἵνα δὲ ἄρδοιτο μὲν ἄρχαι παλαίφατον γενῆς βρύουσι, πηγαὶ δ' ὑδάτων καθαρῶν ῥέουσι. Item Ciceronis, At verò, quanta maris eſt pulchritudo? quæ ſpecies vniuerſi? quæ multitudo & varietas inſularum? quæ amœnitas orarum, & littorum? quot genera, quámque diſparia, partim ſubmerſarum, partim fluitantium, innatantium

Cic. 2. de nat. deorũ.

tium belluarum, partim ad ſaxa natiuis teſtis adhærentium. Contrà in Thucydide, quod notat Halicarn. & in Homero, & cæteris, pleraque de induſtria inuenias auſtera, &, vt ait Demetr. Phalereus, πεπαμένα σεσκευάσται ἰσπόπα.

Secundo, notat ſtructuram orationis, quæ fermè eſt in iſto dicendi genere, ſine vllo hiatu, & colliſione vocalium: Tales ſunt Iſocr. orationes totæ ductiles, in quibus rarò ſynalœphas, difficilè κακοφωνίας inuenias.

Tertio, notat mediocritatem periodorum, quæ etiam ad ſuauitatem attinet: auſterum enim eſt & graue longis orationis anfractibus elidere ſpiritum.

Poſtremò, varias figuras dictionis enumerat, vt antitheſes, iſocola, anaphoras, anadiploſes, &c. quæ orationi iucunditatem aſpergunt. Et hæc de florido & elaborato ſtylo.

DE OPTIMA FIGVRA dicendi, & de Decoro.

CAPVT XL.

VErùm quæres quid in tanta ſtyli varietate conſtituendum ſit, & quis demum optimum oratorem character deceat. Eſt illud quidem in rebus humanis ſatis vſu comprobatum, nihil ex omni parte beatum eſſe, &, vt ait Homerus, ἔπεσιν μὲν ἴδυιε πατὴρ, ἔπεσιν δ' αἰνύσσων. Hoc ipſum in ratione dicendi contingit, in qua rarò reperias oratorem ex omni parte abſolutũ. At ſi quis talis eſſet, vt pro rerum varietate omnia dicendi genera perfectè tractaret, is demum videretur perfectionis apicem conſecutus: quod vnus Cicero ſupra Græcos Latinóſque admirabili dexteritate videtur præſtitiſſe.

Δεινότης quid.

Is orator à Græcis dicitur δεινὸς, & hæc eſt, vt ait Hermogenes, δεινότης, χρῆσις ὁρμὴ πάντων εἰδῶν τοῦ λόγου. Rectus vſus omnium generum dicendi.

Πολιτικὸς λόγος.

Eadem δεινότης dicitur πολιτικὸς λόγος, quòd perfectum in rebus ciuilibus oratorem, his omnium virtutum generibus expolitum atque illuſtratum eſſe oporteat; ὁ μὲν τῇ ἀείσῃ μίξει χρησάμενος τύπων, ἢ ἄεισον διαλαβὼν τὸ πολιτικὸν λόγων ἐργάσηται.

Atque in eo maximè ſpectandum eſt decorum perſonarum, ætatum, locorum, temporum: quod eruditè notauit Lud. Viues.

Eloquentia ſiue ſtylus puerilis.

Si puer eſt, dicit ſententijs paruis, leuiculis, friuolis, argumentis infirmis, locis inanibus, excurſionibus ad fabellas, & nugas, iocis frigidis, improprijs translationibus, crebris figuris ſimiliter catendibus, & deſinentibus, tinnitu compoſitionis, & delicijs comparatorum, compoſitione obſcura, & hoc in puero non modò toleratur, ſed etiam plerumque placet.

Iuuenum oratio ſiue ſtylus.

Iuuenilis oratio ſolet eſſe nimia, calore pugnaci, accurata, ornamentis illuſtris, compoſitione concinna, & ſuauis, erecta, audax, præculta, interdum delicioſa, laſciua, ludibunda, ſtructura molli, & delicata, Corinthijs operibus non diſſimili: vbi deferbuit calor, apparet meticuloſa, circumſpecta, pedetentim ingrediẽs, repreſſa tractatione affectuum, pugnacitate argumentorum, ornamentis quoque, & cultu diminuto.

Virorum.

Virilis ſolet eſſe magni ponderis, profundæ intelligentiæ, argumentis ſolidis pertexta, circuitu ſolutiore, non tamen diffuſo, aut neglecto; in ea tranſlationes parciores, figuræ ac ſchemata rariora, verba nec noua nec obſoleta, translationes & ſuperlationes ſobriæ, grauitas in aſſerendo, cõtemptus minutiarum, & quod extremum eſt, grauitatis auguſtus quidam decor. *Senibus preſsum, mite, & ſanctum tribuitur.* Iam verò ſi conditiones ſpectentur:

Principum.

Principum conciones eſſe debent magnificæ, puræ, electæ, parcæ ver-

Digitized by Google

bis, amplæ ſententiis, ſenſu ſimplici, prudenti, graui, ſedato.

Rhetorum Politicorū. Rhetores politici, accurati ſunt, & elimati, candidi, graues, ab affectione & puerilibus motionibus alieni, vt videantur non è ſchola quæſiſſe, ſed hæreditario quaſi iure nobilitatis à parentibus poſſediſſe eloquentiam.

Concionatorum. Concionatorum oratio debet eſſe ſolida, grauis, ſancta, caſta, ſobria maximè, vbi de Deo & arcanis myſteriis, vt in principiis fieri ſolet, adhuc ſedatus ſermo eſt: Altiùs ingreſſis licebit ſe attollere, figuris copiáque & laxitate orationis diffundere: ſemper tamen apud populum dicentibus cōpetunt propria vocabula, aptæ tranſlationes ex rebus notis, conformationes & figuræ omnis generis, oratio plena, ſucculenta, clara, diſerta, exemplis & dictis interta, & vbi opus eſt, incitata, ardens, pugnans.

Philoſophorum. Philoſophi ſermo de virtute ſimplex ſit, purus, integer, validus, ſanctæ matronæ non diſſimilis, quæ extra fucum naturali pulchritudine emiteſcit. De rebus naturalibus erit acutus, oſſeus, adſtrictus, enucleatus.

Sophiſtarū. Sophiſtæ, aut Rhetoris ad voluptatem dicentis genus dicendi eſt teres, lene, ſucciſum, candidū, molle, pellucens, illex, omnibus gratiis & veneribus affluens. Si perſonæ auditorum conſiderantur; qui cum authoritate loquitur ad inferiores, totus eſt in rebus, circunſtantias perſonarum minùs curat, quanquam & prudentibus curandæ ſunt. Nullus eſt adeo abiectus, cui non aliquid debeatur, habet & pilus vmbram ſuam.

Decorum. In oratione minoris ad maiorem perſonam debet eminere ſollicita reuerentia, & pudor. Orationes modulatæ, canoræ, ſubtiles, argutæ, quæ nimis liberè, aut ludere, aut quod magis imperioſum eſt, docere videntur, viris grauibus vulgo diſplicent, cùm à iunioribus dicuntur.

Ad ſummum videndum an locus ſacer ſit, an profanus: in profano ciuiliùs, in ſacro auguſtiùs & ſanctiùs, præciſis aulicorū floſculis, agendum: Deinde tempora etiam incurrunt, & negotia, in quibus modò vernans & læta, modò ſimplex, horrida, & quaſi detractis ornamentis debeat eſſe oratio. Nonnunquam tonandum, fulminandum, frangendum: nonnunquam etiam ſuperciliоſi, moroſi, ſuſpicaces, irritabiles, blandè, circumſpectè, remota omni ambiguitate, & quaſi molli articulo tractandi. Conſiliū téſque locúſque dabunt.

Satis de optimo genere eloquentiæ dictum eſt. Nunc de ingenio, doctrina, exercitatione, & imitatione, quibus præſidiis ipſa comparatur, diſſeramus.

Finis Libri ſecundi.

DE ADMINICVLIS ELOQVENTIÆ, INGENIO, DOCTRINA, ET IMITATIONE,

LIBER TERTIVS.

DE ANIMI PRÆSTANTIA.

CAPVT PRIMVM.

HACTENVS à nobis, maximorum Oratorum lineamẽtis & coloribus conformata eſt præſtãtiſſimæ cuiuſdam Eloquentiæ ſpecies; cuius facibus inardeſcere generoſæ mẽtes poſſint: nunc de adminiculis quibus cõparari ſolet, paulò pictiùs & hilariùs, vt his aſperſa condimentis, doctrinæ ſeueritas mulceatur, non ſine tamen honeſtæ vtilitatis compendio, hoc qui ſequitur libello diſſeremus.

Tota igitur ſpes capeſſendæ eloquentiæ, partim eſt in ſoli bonitate, partim in eius cultura conſtituta. Ager, ſiue hortus noſter, animus eſt; cultura, eruditio; coloni, præceptores; flores, ſcientiæ; & virtutis lumina, fructus immortalitatis: Hæc ego dum dico, nihil breuius; dum cogito, nihil patet latiùs. Ac primùm, nemo non videt quanta ſit huius ſoli, animi, inquam, ſupra omnes omnium hortorum fundos dignitas, quãtus ſplendor, quanta maieſtas. Dux eſt & Imperator vitæ mortalium, rector humani generis, princeps facultatum agit, habétque omnia, ipſe nec agitur, nec habetur, luce clarior, tempore rapidior, ſyderibus velocior: non hîc Empedoclis ſanguinem, nõ Zenonis ignem, non Ariſtoxeni intentionem, non Pythagoræ numeros, non cœli particulam agnoſco: aliquid eſt profectò, aliquid eſt ſanguine viuidius, igne purius, intentione contentius, modulis numeroſius, cœlo denique ipſo maius, & anguſtius. Et quid aliud eſt quàm vitæ ſpiraculum? quàm θεοῦ ἄυρα? (vt ait D. Greg. Nazianzenus) quàm ſpecies omnipotentis, vili luto impreſſa? vt facies ſolis in nube, radius in cryſtallo, hyacinthus in cera?

Obuerſatur mihi de hac animi di- Cedr. p 338.

gnitate cogitanti, Coſtroæ potentiſſimi Perſarum regis machina cryſtallina; in qua, vt eſt apud Cedrenum, mirum dictu, cœli immenſitas, ſolis curſus, lunæ labor, & ęternæ micantium ſyderum conuerſiones cernebantur, aderant quoque machinæ, è quibus vis aquarũ exiliret, quæ modò ſubirent in imbres, modò rigeſcerent in grandines, modò tumeſcerent in fluctus, modò præcipitarentur in torrentes; tum verò aër modò ſerenus, blãda velut Eteſiarum amœnitate ridebat, modò nubibus obducebatur, furebat procellis, micabat fulguribus, minaci fulminum terrore confundebatur; ipſe, quaſi Deus aliquis in medio collocatus, ad nutum compoſitos curſus, recurſũſque ſtellarum contemplabatur, pluebat, ningebat, tonabat, fulminabat, permiſcebat omnia. Simili profecto ratione animus in capite, tanquam in arce poſitus, ſedet, & dominatur: *nunc* (vt ait Plato) *cupiditatum gynæcea diſpẽſat, nunc acrimoniæ andronem regit, nunc deſideria, veluti volitantes prodromos emittit, nunc furiales irarum exercitus è caſtris educit, nunc ſerena luce circumſeptus ſuauiùs renidet, nunc variis affectuum turbinibus totus circumſtrepit.* Atque cùm talis & tantus ipſe ſit, duas habet facultates omniũ præſtantiſſimas, quibus, veluti manibus, rerum apprehendit ſpecies: intellectum dico & voluntatem: hac enim in amorem fertur, & odium; illo, vera diſcernit à falſis, inueſtigat, capit, cognoſcit; &, ſi acutior fuerit atque ſolertior, hoc vocatur ingenium: cuius, Deus bone, quanta eſt velocitas, quã celeres motus, & planè ignei? Vis diſiunctiſſimas terrarum partes peragrare? iam peragrauit: præcipis Oceanum tranare? iam tranauit: iubes in cœlum euolare? iam euolauit: cupis detinere? non potes: quos enim obices opponas? pone terræ molem, penetrabit; pone claustra adamantina, perrumpet; pone cœlum, pertinget, ad extremam vſque naturam peruadet; & ſi quid extra eſt, ſcrutabitur.

Plato, apud Dion. Lõginum.

Ingenium quid?

DE VARIETATE INGENIORUM, & excellẽtia in Mechanicis.

CAPVT II.

SEd vt agrorum, ita & ingeniorum magna eſt varietas: alia enim aurea, alia argentea, alia ferrea, alia etiam plumbea videntur: ex quo antiquorum nonnulli, diſiunctas animorum ſpecies eſſe voluerunt, quos adeò functione diuerſos cernerent. Animaduerte, quęſo, quiſquis es, & in eo mecum mirare exultantis naturæ ludum. Ex hac parte Seneca duo nominum millia ſemel audita, Corſicus verò adoleſcens triginta ſex millia refert fideliter: ex illa Amphiſtides ad quatuor vſque numerat, Melitides ad quinque; dic illi vltra pergat, non poteſt, ad ſummum venit memoriæ. Ex hac Mithridates, duarum & viginti gentium, quas habet in ditione, linguas percallet: Ex illa Caluiſius, ne Priami quidem & Vlyſſis nomen, quod tamen quotidie vſurpat, ſatis habet expeditum. Ex hac Herodes Atticus cornu quoddam Amaltheæ; Oceanus eruditionis & eloquentiæ, cuius doctiſſimi quique (ſi Philoſtrato credimus) fruſta & particulæ appellantur, magna totius orbis terrarum admiratione declamat, docet, ſcribit: ex illa Herodis filius primas literas addiſcere non poteſt, vrget pater, & vt opulentia ęquabat reges, nobilis ludi magiſter, viginti quatuor pueros honorario nomine literarum inſignitos dat filio, vt vnus Alpha, alter Beta, tertius Gamma, & ita deinceps omnes appellarentur: habet in ſeruis quotidianis alphabetum ſtupidus adoleſcens, laborat tamen in ediſcẽdo. Ex hac parte Didymus Grammaticus, *Biblioclathas* apud Athenæũ, vt nominatur à Demetrio Trœze-

Muretus in varias lectionib.

Seneca.

Philoſtr. in Herode.

nio, tria millia librorum & quingentos ſcribit; ex illa infiniti ſunt rudes, & analphabeti: Ex hac Q. Cæcilius Metellus Macedonius triumphator illuſtriſſimus, cuius caput, velut quædam prudentiæ officina, ex illa Q. Metellus Caprarius, eius filius, omnino ſtupidus: cui ſtomachatus magnus Scipio dixiſſe fertur, ſi quintum pareret mater eius, aſinum futuram. Quid ſi opera iam conferantur? quid ſi admirabilis opificum induſtria prodeat in lucem? Archimedes, onuſtam nauem, quam non ingẽs hominum multitudo loco mouere potuiſſet, ſolus molitus eſt, traxítque quò voluit; cœli motus luſit in vitro; ad ſummum, Iouis æmulus, tonitru perſtrepuit, coruſcationem incendit, fulmina iaculatus eſt. Archytas volantem columbam fabricauit: Albertus magnus (vt ferunt) loquentem ſtatuam, opus triginta annorum, quod vno momento diuus Thomas contriuit: Myrmecides quadrigam eburneam muſcæ alis, nauim apiculæ pennis intexuit, alius caſum Phaëthontis in gemma annuli ſcitiſſimis lineolis exarauit, alius in Achate nouem muſas cum Apolline impreſſit: meliùs ſuperiori ſæculo Cappocius Senenſis totam de morte Chriſti hiſtoriam, res, actus, perſonas, elegantiſſimo artificio in ſuis vnguibus delineauit: meliùs quoque Franciſcus Alumnus, qui ſymbolum Apoſtolorum, & Euangelium Ioannis, in denarioli orbiculo, magna Caroli quinti & Clementis ſeptimi admiratione deſcripſit. Quid in horologiis? vt triumpharunt ingenia? Alia ſolis & lunæ curſus definiunt, alia quauis hora homines è ſomno excitant, & lumen accendunt, alia ſtatuas accedentes & recedentes ſingulis ictibus referunt. Ex eo enim quod Aaron rex Perſarum ad Carolum magnum Imperatorem miſit anno octingentesimo ſeptimo, duodecim equites modò ſinguli, modò bini, modò terni, modò vno agmine omnes apertis tot feneſtris turmatim exiliebant: exercitum dixiſſes è portis caſtrorum erumpentem. Num verò prodigio ſimile eſt, quòd horologium cum campanula, & indice, cum tot libramentis currentibus, & recurrentibus rotulis, in Caroli quinti annulo peritiſſimus artifex incluſit? Confer nunc iſta ingenia cum Albanis & Thracibus, qui ſolem diſci magnitudine eſſe iudicant, Lunam capiti impendentem timent, ne cadat; cœlum ſcalis poſſe adiri putant; vtro parente nati ſint, neſciunt, teſtas & lapides fœno molliunt, lumen extingunt ne à pulicibus pungantur.

Cic. de ridiculis.

Claud. in ſphæra Archimedis. Vide Toſtatum in Geneſin.

Maiolus.

Galen. li. 17 de vſu partium. Vide diecanic.

CAVSSÆ HVIVS *varietatis.*

CAPVT III.

EQuidem diuerſos ſpecie animos aſſerere temerarium duco: at omnes virtute & dignitate pares eſſe, nec referre, vtrùm anima ſit Agamemnonis, an Therſitæ, Alexandri an Margitæ, Iulij Cæſaris, an Bambalionis, multorum & grauiſſimorum hominum ſententiis hæc opinio non mediocriter refragatur.

Quid enim aliud eſt quàm maximum ornamentum ex vniuerſo tollere, rediſparitatem perfectionis? quàm Deum ſimilem illi pictori facere, qui præter cupreſſos pingere nihil poterat? Numquid ipſe eodem lumine ſtellas omnes incendit, eodem virore arbores irradiat, eadem purpura veſtit flores? An quod facit in floribus, ſtellis, arboribus, hoc ipſum facere non poterit in mentibus? Ex eius fortaſſe natura repugnat? at immenſæ eſt & inexhauſtæ virtutis. Ex animis? nihil minùs: ſequuntur enim, vt mollis cera, pollicem fingentis Dei.

Haud negarim, aliquid ſyderibus, multum loco, corporis temperamento non parum, inſtitutioni plurimum tribui oportere, à quibus ingenia variis modis affici videamus. Nam, qui ſub craſſo aëre naſcuntur, obtuſiores, vt Bœotios; qui ſub puro & delicato, ingenioſiores, vt Athenienſes, fieri, ſatis ſuperque trita veterum dicta docuerunt: ex inſtitutionis verò fonte manauit tanta quæ in diuerſis gentibus cernitur ingeniorum diſſimilitudo. Perſæ ferè omnes otioſi, propter Palatinę operæ aſſidua obſequia: Syri cupidi & auari, vt qui in continua rei inſtitoriæ exercitatione tererentur: Aſiani molles, vt quorum patria deliciis affluereț: Alexandrini deriſores, vt qui à pueris ad dicteria & ſales fingerentur: Cappadoces, Cilices, Cretenſes, mendaces & fraudulenti, vt mari & nauticis rebus aſſueti: Campani ſuperbi, & arrogantes, quales in ſumma rerum affluentia nati homines eſſe ſolent: Et iſta quidem ad communes ingeniorum propenſiones huc vel illud inflectendas vim habent non mediocrem: at in magnis ingeniis aliqua vis eſt ſuperior, quæ Dei lumine accenditur: quemadmodum enim in corporibus videmus, etſi omnia ex primo luto, quod magnus ille architectus ſingulari artificio machinatus eſt, ſciamus eſſe profecta: tamen quæ in pulchritudine & deformitate; quæ in robore & debilitate; quę in agilitate & tarditate diſcrimina cernimus? Ruſticellus Hercules mulum ſuum tollebat humeris. Athanatos quingenario thorace plumbeo indutus, cothurniſque quingentorum pondo calceatus (præclara Veneris ſandalia) per ſcenam ingrediebatur. Adoleſcēs Turca ſub Ferdinando Gonzaga, corpore haud quidem magno, ſed tereti, aſſumpto homine in humeros, per funem ad dimidium recti anguli acclium, adiectis gladiis, trium fermè palmorum longitudinis, præacutis, aciéque nouaculæ pedum malleolis, aſcendebat, adeò diſtentus, vt nec in plano facile fuerit ſic ambulare: inde funi ſuperpoſitam tabulam paſſibus traiiciebat: cùm vix ipſa vel momento rudenti inſiſtere poſſet; mox ſuppoſitis patellis æneis, abſque vinculo, quas extentis pedibus retinere cogebatur, per eundem funem ambulabat. Quis non ſtupeat, & noſtra corpora fictilia, hoc aëreum aut igneum eſſe dicat? Ita in ingeniis euenire ſolet, diceres alia ex cœlo delibata, alia ex halitu luti expreſſa: diuinus Plato aſperſos quidem omnibus igniculos eſſe dicebat, ſed in aliis languidiores, in aliis actiores. Mercurius ille ter maximus animis, antequam in corpora laberentur, craterem mentibus ſingulis eſſe propoſitum fingebat, quem alij tantùm delibarent, alij modicè biberent, alij pleniùs, quidam ſe totos in eum ingurgitarent, qui omnium eſſent ingenij ſplendore florentiſſimi: Quicquid eſt, gaudeant bene nati, & qui à natura animam bonam, bonam mentem, bonum ingenium ſortiti ſunt. Hoc primum culturæ noſtræ fundamentum ſtatuo.

Plin. l. 7. c 20.

Cardan. de ſubtil.

Mercur. triſmeg.

TRIA INGENIORVM genera quæ literis apta, & vnde ſumendum culturæ exordium.

CAPVT IV.

SEd quale tandem erit iſtud, quod quærimus? Ingenij & doctrinæ princeps Ariſtoteles commodè quidem ingenia in tria genera diuidit; & alia inertia facit & ſtupida, quibus nihil ad res gerendas ineptius. Talis Claudij Cæſaris, imò ſtipitis, indoles fuit: qui cùm Meſſalinam vxorem, calcato lecti genialis fœdere in omnibus adulteriis volutatam probè ſciret, ægrè tandem in id conſilium adductus eſt, vt eā per ſpiculatorem

Suet. hoc μετανοείαν & ἀζηλίαν appellat.

trucidari iuberet. Redemùm confecta,& eodem die ipſi nuntiata, poſt vnam aut alteram horam quærebat (vir admodum memor) quid dominæ eſſet factum, quominus ad cœnam veniret. Alia nimis velocia eſſe cenſet, & calida, quæ plerunque in ſtultitiam & furorem degenerant: & exempla quidem illuſtria in Hermogene & Caligula Cæſare vidit antiquitas; quorum vnus, qui anno ætatis decimo quinto, incredibili hominum concurſu, magna doctorum admiratione, ipſo etiam Imperatorum plauſu, dicebat ex tempore, cùm ætatem virilem attigiſſet, adeò hebes factus eſt, vt quod eſt ab Antiocho non inſipidè dictum, inter pueros ſenex, inter ſenes puer videretur,& eſſet. Alter, qui à puero celerrimos ingenij motus habebat, in eam vecordiam deuenit, vt palam cũ Iouis ſtatua nunc blandiens, nunc increpans, verſibus Homericis colloqueretur, lunam plenam & fulgentem in amplexus inuitaret, horreis concluſis populo Rom. famem indiceret: ad ſummum, equo *Incitato*, quem præ cæteris chariſſimum habuit, conſulatum deſtinaret. Tertium locum obtinent σώφρονα, quæ ſedata ſunt,& manſueta, atque ideo meliora ad omnem rationem humanitatis.

Philoſt. in ſophiſtis. Tranquill. in Caio.

Non placẽt ingenia ſimiarum, quæ verſatili leuitate deſultoria huc & illuc volitant, in nugis & quiſquiliis triumphant, in ſeriis rebus hebeſcũt: ſordent mihi pigra & abdomini dedita, porcorum, quibus niſi culinæ nidor ſuboluerit, nunquam excitabuntur; nauſeam mihi faciunt ſordida ſimul & callida vulpecularum, quæ nihil niſi lucri pecuniæ & malitiæ, vias conſectantur; in quibus ſi turpiter inſanierint, tunc perbeata exiſtimantur. Volo ingenium: quod? ſimplex, candidum, ſolers, conſtans, feſtinè lentum, magnum, exaggeratum, quod ſe ſupra auaritiam, ſupra voluptatem ad cœlum vſque efferat. Bene habet; deſignatum eſt à nobis ſolum, in quo olitoris noſtri deſudare & longè latéque excurrere poſſit induſtria. Primùm igitur fundi ingenium cognoſcat, deinde ſubigat, expurget, molliat, excolat: educat mihi purioris doctrinæ riuulos, quibus tenella germina irrigentur, quo mitiùs creſcant & feliciùs. Diſponat claſſes, quaſi pergulas, ſmaragdino virore illuminatas, & aſſitis per iuſta interualla arboribus, componat areolas puras, mundas, elegantes, è quibus ſuauiſſimi florum, an potiùs virtutũ omnium, affletur odores. Ad hoc accedat oportet inſtitutio, non triualis, ſed generoſa, quæ à pietate prima iaciat fundamenta, & per magnarum virtutum gradus emiſſa, ad Deum vſque, ſcientiarum fontem, pertingat.

ADVERSVS EOS QVI Chriſtiano cultu emolliri & langueſcere dicunt ingenia.

CAPVT V.

IN quo mihi confutanda eſt vetus querela eorum qui Ethnicorum, & etiam turpiſſimorum, opera & ingenia noſtris anteponunt; qui Chriſtianarum virtutum cultu magnos animos obtundi, minùs ad rem militarem aptos, minùs ad iuriſprudentiam & eloquentiam, fieri clamant, eorum gloriam aut extingui, aut meticuloſa ſuperſtitione retardari: liberum eſſe oportere felix ingenium, vagari per omnia, nihil intactum relinquere, ſibi Catullos, Martiales, Petronios ciuitari, & æterna debilitate caſtos & inteſtabiles emitti. In quo, Deus bone! quantus error eorum, qui hæc dicunt, ſi non vident, idcircóne Deus ſcientiam dedit, vt virtutem proludibrio haberemus? Idcircóne Chriſtianos fecit, vt propudioſos amores, vt

Gomorrhæos calamos, vt chartas, (chartas dico) imò omnium ſordium ſentinas, ex Feſcenninorum incendijs & cineribus erutas in lucem eſferremus? & hæc inſectari, eſt veteris doctrinæ ſplendorem obſcurare, de ſummis authoribus detrahere, ordinem de rebus, ſolem de mundo eripere? Ingemiſcite, ſi quis modò vobis ſenſus eſt, Conſtantini & Theodoſij cineres, ingemiſcite: Vos, quæ religioſiſſimis edictis coercuiſtis, quę excidiſtis, quæ æternis tenebris mandaſtis: Sotadæa flagitia, atque ſcelera, ab hominibus Chriſtianis poſt ſexdecim ſecula requiruntur, & lugentur amiſſa: Vos quam in Chriſtianorum gymnaſia induxiſtis pietatem, & quæ vos beatiſſimis laureis cumulatos, in illas æternis ſyderibus illuminatas domos induxit, cõtemni, expui, lacerari vidimus? Et magna (inquiunt emollit ingenia: Quænam (malum) ſunt iſta magna ingenia? An Mucij, qui diſtillantem in foculo nudis oſſibus dexteram ſpectent, & pœnas à ſe neſcio cuius irriti conatus exigant? an Catones, qui poſt Libycas Syrtes, & ſerpentum ludibria, animas proiiciant, non profundant? an Porciæ, quæ cùm ferrum negarit fortuna, vitam carbone extrudant? an Iuliani, qui amiſſo apud Perſas per dedecus exercitu, afflicti, ſauci, moribundi in Chriſtum manantem è vulnere cruorem contorqueant? an Dicæarchi, & Protagoræ, qui de Deo an ſit nec ne, modò ferueat olla, inquirendum non putant? an Lacones, qui (vt eſt apud Plutarchum in quæſtionibus Græcis) *neminem bonum fieri, publicis literis in columna inciſis ſanxerunt*? num potiùs magna & diuina ingenia, Clementes Alexandrini, Gregorij, Baſilij, Chryſoſtomi, Auguſtini, Hieronymi, qui Chriſtianæ pietatis gradibus, ad id doctrinæ & eruditionis venerunt, quod ſuperiora ſæcula non viderũt, poſteriora admirari magis quàm imitari poſſunt? Doctores loquor, & ſanctos: quid Imperatores? ex qua ſchola limati ad imperium prodierunt? quibus diſciplinis inſtituti, hoſtes terrore, ſuos amore deuinxerunt? quibus præceptis informati, vltra columnas Herculis nominis ſui famam diffuderunt? de veteribus nihil dico, quorum exemplis pleni libri, plenæ ſapientum voces, plena ora poſteritatis. De noſtris loquor, quorum domeſticas virtutes intueri nobis integrum eſt: quibus tandem artibus inuictiſſimus ille Martellus anno 710. Abderamum Sarracenum cum prodigioſo quadringentorum millium exercitu in Gallias irruentem repreſſit, & trecentis quindecim millibus interfectis in pugna Turonenſi, ea ſtatuit trophæa, quæ nullus antiquorum Cæſarum potuit adæquare? quibus tanti patris ſoboles Pipinus bis cum maximo atque fortiſſimo exercitu Alpes penetrauit; & primùm Arnulphum Longobardorum Regem, deinde Gaiffram, in ſummum Pontificem, & ſanctiſſima religionis noſtræ pignora, rebelli animo ferocientes, pacauit? quibus eius filius Carolus Magnus per omnes terrarum oras, quaſi fulminum terroribus cinctus arma circũtulit, eáſque non magis ſuis curſibus peragrauit, quàm victoriis atque triumphis illuſtrauit? Quibus ſanctus ille Rex Ludouicus, cum mille & quadringentis nauibus (non tot olim Agamemnon rex regum ad Troiam nauigauit) Syrtes, Charybdes, atque inſana Syllarum latratibus, fluctuũque vorticibus maria cõtempſit, & luctantem inter extrema omnia animam pro Chriſti gloria feliciter effudit in victoria? num probitate, nũ ſimplicitate, num pietate? Age, perfrica frontem, quiſquis es Heroum obtrectator, & dic Chriſtiano cultu emollita hæc ingenia ad ſocordiam deſciuiſſe, & ſi lubet iuriſperitos percontari, quære, quinam viri fuerũt Africani, & Epagathi, Tertulliani;

Vide apud Baron. edict Conſtantin cõtra obſcœnos poëtas.

Franci, Chriſtianiſſimi & fortiſſimi.

liani; ſi oratores, qui Athenagoræ, Iuſtini, Firmiani, Arnobij, Saluiani; ſi poëtas, qui Prudentij, Sidonij, Apollinarij, Sedulij, Nonni, Ronſardi; ſi hiſtoricos, qui Euſebij, Theodoreti, Euagrij, Seueri Sulpitij, Baronij.

Quęre an refrixerint? an emarcuerint? an Chriſtiani mores aliquid de eorum eruditione, induſtria, ſubtilitate detraxerint? Omnino ingeniis verè Chriſtianis nihil præſtãtius fuit, aut auguſtius. Germana enim eſt Eruditionis, Pietas, & rerum magnarum comes perpetua. Atque, vt mala quædam olitores germanitatis appellant, ſemper cohærentia, ſemper gemella, nunquam ſingula in fœtu; ita ſe mutuo amicitiæ fœdere & incredibili ſocietatis commercio iſta conſequuntur, nec ſine iactura à ſe inuicem diſiungi atque ſeparari poſſunt. In meridiano orbe, vt aiunt, præcipuam nobilitatem obtinent palmæ Syagri, proximámque Margarides: eæ breues, candidæ, rotundæ, acinis quàm balanis ſimiliores; vnde & nomen à Margaritis accepere: vna earum arbor in Chora regione eſſe traditur: vna & Syagrorum: quæ mirum dictu! cum Phœnice aue moriuntur, cum eadem renaſcuntur. Ego verò ſic arbitror, & ſic mihi perſuadeo, non tantum eſſe palmæ Syagrorum & Phœnicis commercium, quantum pietatis & doctrinæ. Hæc illam, tanquam ſororem amat, complectitur, exoſculatur; ſine eadem languet, contabeſcit, emoritur. Quamobrem & his ſtabilitæ fundamentis, Chriſtianorum ſcholæ omnes Ethnicorum academias bonitate, numero, dignitate facilè ſuperarunt. Omitto quantæ venerationis fuerit apud Iudæos, ſanctiſſimũ illud Melchiſedecis ſacrarium, Iacobi Patriarchæ rudimentis nobilitatum, à quo ſcholarum inſtitutionem profectam eſſe volũt, & in omnes nationes longè latéque propagatam. Nihil dico de nobiliſſima Pantæni ſchola, quæ ab ipſis Chriſtianæ Religiõnis incunabulis cœpit Alexandrię, ſapiẽtiſſimorum hominũ, Clementis Alexandrini, & ipſius Origenis, cæterorúmque nõ diſſimilium ſtudiis feliciter illuſtrata. Sileri patior de gymnaſio Theodoſiano, in quo ſex Rhetores, viginti Grammatici, imperatoriis ſtipendiis honeſtati, magno Chriſtianæ iuuentutis concurſu vnà docuerunt. Quid habet tandem antiquitas, quod, non dicam, cum Academiæ Pariſienſis priſtina maieſtate, ſed cum mediocri quidem ſchola comparari poſſit? ſcimus, ſub Claudio Imperatore Romanos doctoris Græci penuria, Maſſiliã liberos miſiſſe, vt Græcanica literatura excolerentur. Diſcimus ab Euſebio, ſub Domitiano primùm Romæ Quintilianum, publica mercede conductũ ex Hiſpania, Rhetoricam docuiſſe. At apud nos, nullus penè vicus, cui non humaniorum literarum magiſter ſit publico ſtipẽdio honeſtatus, adeò iniqui ſunt Cenſores, qui ingeniis & ſtudiis Ethnicorũ plus tribuunt quàm Chriſtianorum.

Vide Baronium.

Plin. 15. c. 14.

DE INGENIORVM delectu, ad Eloquentiam ſpecialius dictum.

CAPVT VI.

APollonius ille quidem Alabandẽſis, præclari præceptoris munere fungebatur: qui eorum quos ad capeſſendum eloquentiæ ſtudium, in ſuum ludum parentes mittebant, ingenia explorabat accuratiſſimè: quæ ſi minùs eſſent idonea, quã primùm dimittebat, ne fruſtra laboribus in diſcendo frangerentur. Et certè, cùm in omnibus artibus ſit ingeniorũ habẽdus delectus, maximè verò in eloquentia, quæ, vt res eſt omnium difficillima, ita ingenij felicitatẽ magnopere deſiderat. Hîc profectò, vt aiebat Iſocrates, δεῖ γεγενῆθαι, καὶ τοῦ

Cicero de orat.

Plutar. in Iſocr.

Æthiopes, vt aiunt, fortitudinis indolem in pueris hac ratione explorare solebant: Ingentes quasdam aues cicuratas alebant domi, quibus tenella adhuc pusionum corpora imponebant: Ad id autem ministerium mirabili quadam dexteritate factæ erant, vt in sublime sessores efferrent, & leni motu deuolantes reportarent; Hoc si non pauebant pueri, si volatum intrepidè sustinebant, eximiæ indolis dabant indicium:

Alexand. Neapol. l. 2. cap. 25.

Ita profectò, & in eloquentia facere oportet, & diligenter spectare ingenij motus, & cursus, quibúsve pennis, & quàm sublimè ferri possit: quod in pueris, in quibus natura, vt ait Cicero, tanquam in speculis cernitur, à teneris elucere solet.

Primum illud ex veterum sententia statuamus, aliquas esse naturas velvti diuino furore accensas, quas Dionysius Halicarnassensis φύσεις θεαζούσας eleganter appellat: cásque, vt ferrum Siderite lapide affrictum, sic mente diuina incitatas, arcana quadam vi perfundi.

Euseb. li. 6. c. 2.

Talis fuit mens Origenis, qui à teneris vnguiculis, iam discendi cupiditate volitans, patrem de sacrorum dogmatum mysteriis magna prudentia interrogabat. Pater verò admiratus, conabatur incitatissimos naturæ cursus moderari, ne tantis motibus non sufficeret mortalitas; sed videbat in eo θεαζουσαν φύσιν: idcirco dormientis pectus, quasi sacrum magnæ mentis domicilium exosculabatur.

D. Aug. confess.

Tale fuit D. Augustini ingenium, qui annos natus duodecim, Logicos & Rhetoricos Aristotelis libros intelligebat.

Hanc mentem θεάζουσαν magna quædam & acris incitatio mentis, & affectuum teneritudo consequitur, qui oriantur ex vi φαντασίας, quæ in ipsis, vt cera mollis, impressas rerum imagines facillimè suscipit, ipsique tenaciùs inhæresci.

Hoc in Thucydide adhuc puero visum est, qui cùm Herodotum historias in theatro recitantem audiret, quibusdam narrationibus permotus, erupit in lacrymas: quod animaduertens Herodotus, eius naturam ὀργῇ pronunciauit, & prædixit fore vt in virum eloquentem euaderet.

Quid verò Euripides? quàm acrem & viuam τὸ δυλοπαθὲς habuerit, notauit Longinus in libro περὶ ὕψους. indo fluunt illi versus;

Ω μῆτερ, ἱκετίνω σὲ, μὴ ὁπόταν μοι
Ταῖς ἁιματωπαῖς ἐν δ' ἐχιδνώδεις κόραις.
Αὖται γὰρ αὖται πλησίον δράκουσιν.

Dicas eum ipsas furias facibus armatas videre, non scribere. Similiter cùm Phaethontis currum describit, eius animus cum equis volitat, & cum adolescente ipso periclitatur.

Eandem naturam nactus est M. Tullius, qui sibi vehementes illas perorationes, non ingenio sed dolore fluere ingenuè fatetur. *Quid ego de miserationibus loquar? quibus eo sum vsus pluribus, quod etiamsi plures dicebamus, perorationem mihi tamen omnes relinquebant: in quo, vt viderer excellere, non ingenio, sed dolore assequebar.* Deinde: *Nulla me ingenij, sed magna vis animæ inflammat, vt me ipse non teneam.* Cic. in or.

Et de Quintiliano habet Angelus Politianus: Tantam vim concipiendarum imaginum in eo fuisse, & frequenter ita commotum, vt non solùm lacrymæ illum, sed & pallor, & verò similis dolor deprehenderent.

Sit igitur hoc primum apti ad eloquentiam ingenij indicium, ὅταν δεινὴ ἡ ἐνθουσιαστικὸν πάθος; & Dio Long. περὶ ὕψους. vt vno verbo dicam, furor oratorius, quem, qui solis poëtis tribuunt, vehementer errãt.

Alterum, est grauis quædam acrimonia ingenij; qui enim tantum in miserationibus excellunt, & nihil habent iucundiæ, facilè in motus muliebres degenerant; qui non satis

Digitized by Google

oratoriam grauitatem decent. Ad hanc, inquit Dionysius Longinus, excelsæ mentis generositatem oportet ingenia liberalissimè educari; neque enim possunt seruilia, vbi præsertim vitiis hominum & grauium personarum obsistendum est, hoc libertatis decus & παῤῥησίαν retinere. Οὐδὲ γὰρ οἷόν τε μικρὰ καὶ δουλοπρεπῆ φρονοῦντας, καὶ ἐπιπόνους παρ' ὅλον τὸν βίον, θαυμαστόν τι, καὶ τοῦ παντὸς αἰῶνος ἄξιονεργάσασθαι ἄξιον.

Tertium, est naturalis quædam facundia, candor, elegantia, qua multi à puero cernuntur excellere, in explicandis animi sensibus iam arguti, vberes, expediti: ad quod cùm vocis plena quædam suauitas, tum decorum actionis accedit; dona sunt Dei ad satus disciplinæ accipiendos peropportuna.

Baptist. Egnat. l. 1. c. 4. Carolus Zenus, septennis puer, cùm eius parens ad Smyrnam à Turcis interfectus generosè occubuisset, apud Clementem VI. de patris virtute & sua orbitate orationem habuit, tanta facundia, vt indolem pueri admiratus summus Pontifex, eum penes se & habere voluerit, & iam grandem natu, Patrensi sacerdotio amplissimo decorarit. Hoc anno Lud. XIII. 1614. cùm LVDOVICVS VIII. Flexiã nostram, parentis olim sui HENRICI MAGNI cunabula, nunc eius cordis, pretiosissimi omnium pignoris domicilium, & Gymnasium, regia munificentia extructissimum inuiseret, à pueris, variarum linguarum oratiunculis in Collegij limine exceptus est, qui ad reliquos ludos & apparatus dederunt initium: Placuit humanissimo Regi verecunda adolescentulorum fiducia, & mellitus lepos, qui tum in labris insidere videbatur: Itaque, & eorum nomina rogare, & blandissimè affari (quæ regum nostrorum est comitas, affabilitásque sermonis) Princeps optimus haud dedignabatur.

Est illa quidem expetenda pueritiis facundia, non tamen ad grandem & exaggeratam eloquẽtiam sufficit, nisi maioribus præsidijs instructa fuerit. Quamobrem similia plerumque videmus ingenia in Panegyricis, & mediocribus etiam causis, quæ illam vim incensæ mentis non requirunt, suauiter felicitérque versari, ad maiores autem dicẽdi faces, non ita apta compositáque inueniri: & hoc eximiè inter cætera notat Lõginus: πλεῖόν γε μὴν τοῖς ῥήτορσι τὸ ἐγκώμιον, καὶ τὰ πομπικὰ, καὶ ἐπιδεικτικὰ, τοῦ μὴ ὄγκου, καὶ τοῦ ὑψηλοῦ ἐξ ἅπαντος δεόμενα, πάθους δ' ἥκιστα· ὅθεν ἥκιστα τοὺς ῥήτορας οἱ πεπαιδευμένοι ἐγκωμιαστοὶ, ἢ ἰαμβοποιοὶ ἐπαινετικοὶ ἐξεπαίδευσαν.

Quartum est memoriæ vis, & fœcunditas, quam ob eius necessitatem Eloquentiæ partem cõstituerunt. Ita est profectò; Musę illæ, disciplinarũ omnium auspices, cùm à Ioue in hãc lucem essent editæ, lacte Iunonis crescere & innutriri minimè potuerunt: inuenta est illis nutrix Mnemosyne, quam nos Memoriam appellamus; hæc autem Iouis partum suis vlnis excepit, fouit, aluit, fœcundauit. Est quasi horreum mentis, memoria; in quam optimarum artium fruges reconduntur, & suo tempore expromuntur: imò thesaurus est, exquisitissima rerum omnium opulentia refertus, quæ subinde, cùm opus est, in varios vsus explicantur. Huius beneficio destitutus Orator, alioqui multis præcellens partibus, rudi & imperito plerumque similis videtur. Quo risu omnium est exceptus Curio, qui cùm contra Titiniam dicturus esset, subitò totam caussam oblitus. Titiniæ veneficijs, & cantionibus id factum esse dicebat? Sed ipse erat adeò labili memoria, vt aliquoties, tria cùm proposuisset, aut quartum adderet, aut tertium quæreret. Quare, licèt expeditam celeritatem & profluentem vim verborum haberet, plurimum tamen ex defectu memoriæ amittebat dignitatis. Seneca, epistola vigesima Cicero in Bruto. Sen. epist. 27.

lepima, Caluitium Sabinum facetè perstringit, qui cùm esset, & tenui & ad singula vacillanti memoriola, docti nomen aucupabatur. Nunquam vidi hominem beatum indecentiùs: huic memoria tam mala erat vt illi modò nomen Vlyssis excideret, modò Achillis, modò Priami, quos tam bene nouerat quàm pædagogos nostros nouimus. Nemo vetulus nomenclator, qui nomina non reddit, sed imponit, tam perperam quàm ille Troianos & Achiuos persalutabat, nihilominus eruditus volebat videri.

Hanc itaque compendiariam excogitauit, magna summa emit seruos, vnum, qui Homerum teneret, alterum, qui Hesiodum: Nouem præterea lyricis singulos assignauit. Post quam hæc familia illi comparata est, cœpit conuiuas suos inquietare. Habebat ad pedes hos, à quibus subinde cùm peteret versus, quos referret, sæpè in medio versu excidebat. Hæc detrimenta memoriæ. Contrà verò iis, in quibus floruit, boni & felicis ingenij fuit indicium; quod rectè notat Fabius: Solet enim maximè quietos & tranquillos animos comitari: inquietis verò & leuibus prudens memoria insidere non potest, sicutnec in profluenti sigillum imprimitur.

Excellentes fuerunt memoria Cyrus, Themistocles, Cyneas, Carneades, Hortẽsius, Latro Portius, Proæresius, qui omnes insigni quoque ingenio fuerunt. Non sunt igitur audiendi, qui memoriam, stultorum κτῆμα nominant, quòd eos in hac parte natura defecerit. Fieri potest vt stulti propter acrem ταραχὴν ardoram multa meminerint. Hæc memoria tamen brutorum est potiùs quàm hominum: nos de ea loquimur, quæ cum ratione, discursu, & prudentia copulata est, quæ splendidissima, & ex omni parte perfecta ingenia magnopere illustrare solet, &, si quæ magna sint, atque supra communem modum exaggerata, & vim iudicij & memoriæ felicitatem, ex æquo nacta sunt. Sed in iuuenibus, propter calorem & puriores humores promtior & fidelior: in viris senescentibus, propter impedimenta naturalia, & tot imaginum multitudinem, partim eraditur, partim interrumpitur, partim etiam veluti quibusdam velis obnubitur. Gaudeant in hac parte bene nati, quibus natura hanc vim impertita est: perinde enim est, ac si oculum in occipitio constituisset, quo, veluti alteri lani, intelligentiæ & memoriæ facultate videant τὰ ὄπισθεν καὶ ἔμπροσθεν. Itaque hæc pars diligentissimè excolenda est, quæ facilè vna ex omnibus mentis facultatibus consenescit. Erit autem felicior, si moderatè exerceatur, non multis & artificiosis illis imaginibus confundatur: Adiuuetur deinde tota ratione victus, cibis, potionibus, exercitamentis, quiete, somno, pro recta ratione temperatis.

Memoria est oculus in occipitio.

Vide Philostratum p. 523. & 524. in Sophistis.

Quintum & optimum est iudiciũ, quo nihil ad disciplinas & vitam vniuersam præstantius est, aut melius. Qui vberem memoriam nactus est, sine iudicio; (hoc enim contingere potest;) perinde est ac si grandem apothecã habeat sine vino, laxissimũ horreũ sine frumento. Defectus memoriæ facilius quidẽ excusatur, quia licèt sit ea pars valdè nobilis, non est tamen prima, deinde à multis rebus fortuitis aut pendet, aut iuuatur: quo fit vt minùs culpandi sint, qui non habeant, & ipsi suam in ea re ingenuè fateantur imbecillitatem: Iudicio autem qui velit cedere, aut eo se destitutum putet, rarus est, quòd hanc partem omnes suæ naturæ, si modò dignitatem teneant, accommodatissimam ducunt. Et certè qui iudicio caret Orator, quasi Cyclops Homericus, effosso oculo in tenebricosa corporis spelunca iactetur & afflictetur necesse est.

P. Rich. in acad. honoris.

Iudiciũ, est amussis & norma mẽtis:

Rationis ſcilicet approbatio, & improbatio; quæ poſtquam in veri inueſtigatione elaborauit, tum iudicium, quaſi Cenſor, quid aptum ſit circumſpicit, quid ex quóue naſcatur, quid cuique ſit conſequens, quid alienum, quid repugnans, quid conſentaneum, confuſa denique & permixta diſiungit, diſiuncta conciliat, rerum nodos tangit, & explicatiſſimè diſſoluit. Hoc eſt verè præſtantis iudicij munus: quod, vt appareat, in veritatem, ſicut voluntas in bonum, ſua propenſione rapitur; ſed cùm rerum cauſſæ adeò ſint ignotæ, & mendacium veriſimilitudine perſæpe imponat; difficile eſt in hac parte ſemper eſſe felicem.

Meliora ſunt iudicia, quę liquidiora ſunt, & minimè confuſa, quæque rem diu examinant, antequam præcipitent ſententiam. Deteriora plerumq; mitiũ virorũ, quæ, licèt quid expediat, videant, tamen vel ſui diffidentia, vel aliquo affectu facilè abripiuntur. Detertima ſunt omnium ſuſpicacia, obſtinata, maleuola, & ad omnem incredulitatem rigore quodam mentis obfirmata. Et hæc de ingenij notis ſatis. Cæterùm ſine ſtudio & doctrina gladius eſt in vagina reconditus, cuius acies quotidie hebeſcit atque retunditur: hæc igitur ſummopere curanda eſt.

DE STVDIO ET EXERcitatione Eloquentiæ.

CAPVT VII.

VEterum eloquentiam mirificus exercitationis incendebat ardor: eáque vis alebat quæ neque flexu ætatis, neque honorum decurſu poterat conſiſtere; declamabant enim fermè quotidie inter priuatos parietes, Senatores, Conſules, Imperatores: tales erant grandes illi Ciceronis prætextati, Hircius & Panſa; qui in Conſulatus dignitate, in illo honorum omnium apice, ſub M. Tullio culturam ingenij & eloquentiæ capiebant. Certè Seneca, controuerſiarum libro quarto ad Nouatum & Melam, refert, Pollionem Aſinium, intra quartum diem quàm filiam amiſerat, declamaſſe: præconium illud ingentis animi fuit, malis ſuis exultantis. Haterius verò Senator ampliſſimus, admiſſo populo ex tempore, ſolus omnium Romanorum, in Latinam, Græcam tranſtulit facilitatem, extemporaneam orationem intelligit, quæ apud Græcos maximè floruit; cuius author primus Anaximenes fuiſſe comprobatur à Pauſania. Extat adhuc Themiſtij Euphradis oratio, quam habuit in promptu, vbi gratijs affluit exordium, cùm ſe excuſans dicit, Phidiam, vel in vna quidem Mineruæ crepidula elaboranda multùm ſtudij impendiſſe; quo fit vt oratores, hac tumultuaria opera nihil excelſum aut politum fundere valeant: Conſtat idem ex Eunapio, qui Proæreſium illum, ſpirantem Mercurij in terris imaginem, de propoſita ab æmulis quæſtione dixiſſe refert ex tempore, magna omnium admiratione, quam incredibili cumulauit commendatione memoriæ; cùm totam orationem, vt erat à Notarijs excepta, eodem temporis veſtigio ijſdem verbis pertexuit. Hæc oratio, ſiue facultas, appellabatur diuina, vt refert Philoſtratus in Æſchine, quòd ſupra mortalitatem eſſe videretur, tam diſertè orare ex tempore: Verùm illud ex vi ingenij, & aſſidua exercitatione profluebat; quibus riuulis irrigata, ad immenſum decus ſurgebat eloquentia. Operæ pretium eſt ita plerumque adoleſcentes acuere, vt vim, copiam, & facilitatem orationis aſſequantur, non autẽ ſcriptis & præceptis obruere: ea tamen lege, ne hac extemporanea fiducia elati, meditatam ſcriptionem negligant, in qua δύναμις τελειότατα πεφύκασι.

Eunapius in Proær.

θεῖος λόγος quid ſit.

DE CAVSIS CORRVPTÆ Eloquentiæ.

Vbi celebres Taciti & Senecæ loci comparantur.

CAP. VIII.

CORruptæ Eloquentiæ cauſſas præclarè complexus eſt Cornelius Tacitus, in nobili dialogo de Oratoribus; quas malo ab eo quàm à me, ad culturam ingeniorum audiri. Deficit, inquit, eloquentia ab iſta vetere gloria, non inopia hominum, ſed deſidia iuuentutis, & negligentia parentum, & inſcientia præcipientiũ, & obliuione moris antiqui. Ego de vrbe, & his proprijs ac vernaculis vitijs loquar, quæ ſtatim natos excipiunt, & per ſingulos ætatis gradus comitantur, ſi priùs de ſeueritate & diſciplina maiorum, circa educandos formandóſq; liberos, pauca dixero: Iam primùm ſuus cuique filius ex caſta parente natus, non in cella emptæ nutricis, ſed gremio ac ſinu matris educabatur: cuius præcipua laus erat, tueri domum, & inſeruire liberis; eligebatur autem aliqua maior natu propinqua, cuius probatis ſpectatiſque moribus, omnis familiæ ſoboles committeretur, coram qua, neque dicere fas erat, quod turpe dictu, neque facere, quod inhoneſtum factu videretur: ac non ſtudia modò curáſque, ſed remiſſiones etiam luſuſque puerorum ſanctitate quadam ac verecundia temperabat; ſic Corneliam Gracchorum, ſic Aureliam Cæſaris, ſic Actiam Auguſti matrem, præfuiſſe educationibus, ac produxiſſe Principes liberos accepimus. Quæ diſciplina ac ſeueritas eò pertinebat, vt ſyncera & integra, & nullis prauitatibus detorta vniuſcuiuſque natura, toto ſtatim pectore acciperet artes honeſtas, & ſiue ad rem militarem, ſiue ad iuris ſcientiam, ſiue ad eloquentiæ ſtudium inclinaſſet, id ſolum ageret, id vniuerſum hauriret.

Pueri à teneris bene fingendi.

Quantum proficit ad illud a puritate animi.

At nunc natus infans delegatur Græculæ alicui ancillæ, cui adiungitur vnus aut alter, ex omnibus ſeruis plerumq, viliſſimus, nec cuique ſerio miniſterio accommodatus; horum fabulis & erroribus pueri ſtatim, & rudes animi, imbuuntur, nec quiſquam in tota domo penſi habet quid coram infantulo domino aut dicat aut faciat; quando etiam ipſi parentis nec probitati nec modeſtiæ paruulos aſſuefaciunt, ſed laſciuiæ & libertati, per quæ paulatim impudentia irrepit, & ſui alieníque contemptus. Iam verò propria & peculiaria huius vrbis vitia plenè in vtero matris cõcipi mihi videntur, hiſtrionalis fauor, & gladiatorum, equorúmque ſtudia: quibus occupatus & obſeſſus animus, quantulum loci bonis artibus relinquit? quotumquemque inueneris, qui domi quicquã aliud loquatur? quos alios adoleſcentulorum ſermones excipimus, ſi quando auditoria intrauimus? nec præceptores quidem, vllas crebriores cum auditoribus ſuis fabulas habent; colligunt enim diſcipulos, non ſeueritate diſciplinæ, nec ingenij experimento, ſed ambitione ſalutantium, & illecebris adulationum. Tranſeo prima diſcentium elementa, in quibus & ipſis parum elaboratur, nec in auctoribus cognoſcendis, nec in euoluenda antiquitate, nec in notitia, vel rerum, vel hominum, vel temporum ſatis inſumitur.

Parentum indulgentia caſtiganda.

Ludi inertes, & noxij tollẽdi.

Præceptores graues quærendi, non fabularum narratores, fautoréſque vitiorum. Solidè iacienda ſtudiorũ fundamenta.

Hæc auctor iudicij acerrimi de ſeuera puerorum educatione, ſub ſanctæ diſciplinæ legibus.

Idem quoque argumentum nobiliſſimè tractauit Seneca in præfatione libri 1. Controuerſiarum.

Magnificè quoque de hac materia, Sen. l. 1. contr. in præf. p. 8.

[Quicquid (inquit) Romana facundia habet, quod inſolenti Græciæ aut opponat aut præferat, circa Ci-

ceronem efflоruit. Omnia ingenia, quæ lucem noſtris ſtudiis attulerunt, tunc nata ſunt. In deterius quotidie deinde data res eſt: ſiue luxu temporum, (*Nihil eſt enim tam mortiferum ingeniis quàm luxuria,*) ſiue cùm præmium pulcherrimæ rei cecidiſſet, tranſlatum eſt omne certamen ad turpia, multo honore quæſtúque vigentia: *ſiue fato quodam, cuius maligna perpetúque in omnibus lex eſt, vt ad ſummum perducta, rurſus ad infimum, velocius quidem quàm aſcenderant, relabantur.* Torpent ecce ingenia deſidioſæ iuuentutis: nec in vllius honeſtæ rei labore vigilatur: ſomnus languórque, ac ſomno & languore turpior, malorum rerum induſtria inuaſit animos: Cantandi ſaltandique nunc obſcœna ſtudia effœminatos tenent: & capillum frangere, & ad muliebres blanditias vocem extenuare, & mollitie corporis certare cum fœminis, & *immundiſſimis ſe excolere munditiis, noſtrorũ adoleſcentum ſpecimen eſt.* Quis æqualium veſtrorum, quid dicam? ſatis ingenioſus, ſatis ſtudioſus, immò, quis ſatis vir eſt? Emolliti eneruéſque, quod nati ſunt, inuiti manent, *expugnatores aliena pudicitiæ, negligẽtes ſuæ; in hos nec Dij tantùm mali permittant, vt cadat eloquentia; quam non mirarer, niſi animos, in quos ſe conferret, eligeret.*

Nec minùs diſertè Quintilianus:

Mollis illa educatio, quam indulgentiam vocamus, neruos omnes & mentis & corporis frangit; *Quid non adultus concupiſcet, qui in purpuris repit?* Nondum prima verba exprimit, iam coccum intelligit, iam conchylium poſcit: *Ante palatum eorum, quàm os inſtituimus.* In lecticis creſcunt; ſi terram attigerint, è manibus vtrimque ſuſtinentium pendent: Gaudemus, ſi quid licentiùs dixerint: Verba, ne Alexandrinis quidem permittenda deliciis, riſu, oſculo excipimus.

Hæc grauiſſimi auctores, qui vno conſenſu, peſtiferum non modò eloquentiæ, ſed & cæterarum honeſtarum artium virus eſſe, delicias & vitia, ſatis oſtendunt; quę, ſi teneris mentibus inhæſerint, fruſtra magni pronentus ſperantur eloquentiæ. Iam, quod ad tradendæ diſciplinæ rationem attiner, prouidendum eſt, vt quod in optimis ſcholis, à quibus petitur, fieri ſolet, omnia ordine & loco, à diſcentibus excipiantur. Nam, quæ eſt humani ingenij deſultoria curioſitas, amat volitare per omnia, & maiora ſuis tentare viribus. Ex quo videas, plurimos nondum ſatis à Grammaticis dedolatos, ſublimis eloquentiæ decora temerè conſectari; quibus omnino ſtudiis & ingeniis non ſubeſt vera vis, nec penitus immiſſis radicibus innititur, vt quæ ſummo ſolo ſparſa ſunt ſemina, celeriùs ſe effundunt, & imitatæ ſpicas herbulæ inanibus ariſtis ante meſſem flaueſcunt, vt ait Fabius.

Quamobrem & iſti, non ſatis tempeſtiui leuium quorundam ingeniorum impetus ſunt reſtringendi, & cùm tribus maximè rebus tota eloquentiæ doctrina contineatur, præceptis, ſtylo, & varia eruditione Præceptorum, is adhibendus eſt modus, vt neque negligantur à ſtudioſis, neque à magiſtris pleniùs & ſcrupuloſiùs ingerantur. Nam, qui ſummorum auctorum lectione contempta, toti ſunt in leuium præceptorum farragine conquirenda, mihi profectò videntur ad molas conſeneſcere. Eruditio, ſi parcè adhibeatur, ſtylum exhilarat; ſi infercíatur, obruit, orationíſque ſalubritatem variis idiomatibus confundit. Vna bene diceudi ratio, rerum omnium difficillima, pleniùs iuuentuti excolenda eſt.

In quo quidem rectè mihi præcipere videntur, qui fundamenta per

ſolidum ſubdere decreuerint, quò tota operis ſubſtructio fœliciùs aſſurgat. Sic enim in rebus à natura fieri cernimus, vt quæ leuioribus orſa principiis effudit; paulatim ad amœniſſimum florem elegantiæ perducat:

Arbores primùm inoculantur, mox pubeſcunt, folia enatâ pube formantur, formata panduntur: Hinc floſculos ridere, gemmas turgeſcere, fructus tumeſcere videas: Poſtremò; ſuccum vi caloris condîtum, paucis in voluptatem, pluribus in neceſſitatem cedere.

Ad hanc formam componenda ſunt ingenia, & linguæ puerorum, vt primùm vagire, deinde balbutire, poſtea verba proferre, tandem ſuis incrementis læti hilariùs fluere: Mox cùm oportuerit ſuccingi, matureſcere, ad ſummum caneſcere velint.

Nihil à primordiis ſtatim fuit perfectum, ſed per inferiores gradus deueniẽdum eſt ad ſummum. Quamobrem nunquam eorum probarim conſilium, qui adoleſcentum ingenia, licèt perquam viuida, ſtatim ad ſeuerius illud loquendi ſcribendíque genus duci, & intra concionum clauſtra coercere volunt. Ex quo videre eſt, quoſdam vix Latinitati ſatis initiatos, iactantiùs in ore ſeueriores habere litteras, ad quas perrarum admittitur tyrocinium. Diſcant imprimis loqui congruè, propriè, ſignatè, mox renidere quibuſdam elegantiarũ violis; deinde fœcundiori Ciceronis vbere ſuauiter innutriti, ferri incipiãt oratione perculta, delicioſa, lacinioſua, ac tanquam in longiori ſtadio & apertiore campo liberiùs decurrere, donec ætate, iudicio, & vſu maturiores, varios authores euoluant, & incipiant ſecernere inania à ſolidis, fucata à pulchris, adumbrata à veris. Alioqui deridentur in ſatyra, qui vix *ponere lucum artifices, heroas ſenſus afferunt*. Qui nauim in mari regere gubernaculis ſtudet, vel remis ducere, priùs in fluuio præludit. Sed quoniam hæc in ſcholis diſcuntur pleniùs, & à Quintiliano pertractata ſunt luculentiùs, ſatius mihi videtur, de imitatione, quam viam ad diſcendam eloquentiam pleniorem viam cenſet Longinus, paulo fuſiùs diſſerere. D. Ambr. l. 1. off. c 10.

DE IMITATIONE.

CAPVT IX.

ORpheum vatum omnium præſtantiſſimum, ferunt, cùm fatis conceſſiſſet, viuam in mortuis cineribus reliquiſſe vim ſuauitatis. Nam quæ iuxta eius ſepulchrum nidificabant luſciniæ, ſi Pauſaniæ credimus, ſuauiùs canebant & molliùs, quaſi ex demortui poëtæ reliquiis genium haurirent iucunditatis. Pauſa. in Bœot. 105. edit. f.

Longè profectò ſe res clariùs habet in illuſtrium authorum imitatione, ad quorum monumenta (libros & opera intelligo) qui ſolent demorari, & cum mortuis iucundiſſimam habere conſuetudinem, inde vim & afflatum ſapientiæ, non obſcurum ducunt; cùmque ſimilitudine gaudeant animi, quod ait Proclus in Timæum, & tota penè ſcena humanæ vitæ plena ſit imitatione atque imaginibus, certè in ſtylo non ignobilem obtinent locum. Quid enim ſine imitatione contingit? quid ex aliorum ingeniis non expreſſum? quid ab his non eſt ductum fontibus? qui primùm ex æternæ mentis ſinu profluentes, latiſſimè in res opéſque humanas redundarunt: vnde vita tot ſcientiis nobilitata, tot exculta bonis artibus, tot munita præſidiis ad hanc perfectionem, niſi ex imitationis opibus effloruit? Vt modicus primùm igniculus, affluente pabulo, paulatimque ſuccreſcente, latiùs vſque manat incrementis: Proclus in Timæum. Imitationis neceſſitas.

ſic

ſic hominum ingenia, vbi primum radium diuinæ lucis ab imitationis ſimulacris expreſſerunt, priuatis augent ſtudiis, & in immenſum propè attollunt decus.

Quod cùm in omnibus artibus clarum ſit atque manifeſtum, tum in ipſa eloquẽtia ſplendidiùs elucet; quæ leuibus pertexta principijs, varia poſtmodum ingeniorum contentione & imitandi ſtudio venit ad ſummum.

Omnino apertiſſima ad eloquentiam via eſt, ſi quis veterum, qui modò eloquentes fuerunt, veſtigijs inſiſtat, & ex eorum ſcriptis viuas exprimat effigies.

Dio. Long. περὶ ὕψους. De qua re tibi Dionyſij Longini locum perelegantem ſubiiciam:

Ὡς γὰρ οὐκ ἔστι ποιεῖν τὰ εἰρημένα ἁδὸς ὁπὶ τὰ ὑψηλὰ τείνει. πείθει καὶ τίς; ἡ τῶν ἐμπροσθὲν μεγάλων συγγραφέων, καὶ ποιητῶν μίμησις τε, καὶ ζήλωσις. πολλοὶ γὰρ ἀφορείφ θεοφορεῖσθαι πνεύματι ἕτερον τρόπον, ὃν καὶ τὴν Πυθίαν λόγος ἔχει, τρίποδι πλησιάζουσαν· ἔνθα ῥῆγμά ἐστι γῆς ἀναπνέον, ὡς φασι, στόμιον ἔνθεον ἀνιέντα, καὶ ἐνθουσιασμοὺς ἀνθρώπους καὶ δυνάμεως παντοίας χρησμῳδοῦντα κατ' ἐπιπνοίαν. Οὕτως ἀπὸ τῶν ἀρχαίων μεγαλοφυΐας εἰς ταὐτὸ ζηλωτὰς ἑαυτοὺς, ψυχὰς, ὡς ἀπὸ ἱερῶν στομίων ἐκπορεύεσθαί τινες φλέγονται, ὑφ' ὧν ἐπιπνέονται, καὶ οἱ μὴ λίαν φαυλότυποι, τῇ ἑτέρων συνενθουσιῶσι μεγάλῃ.

Vides, imitatores, ab eo cum Sibylla; libros, cum antro Phœbi, pleno cæleſti halitu; ſcripta & dicta ab imitatione, cum oraculis conferri.

Vis imitationis. Alia eſt (inquit) præterea ad orationis grauitatem via: quænam verò, & qualis? Magnorum Oratorum, & Poëtarum imitatio. Multi enim alieno ſpiritu, quaſi cæleſti afflatu incitantur, & Sibyllam imitantur, quæ vaticinabatur in tripode. Illic eſt terræ hiatus, & ingens latebra: quæ (vt aiunt) diuinum quendam ſpirat & egerit halitum, quo mens Vatis afflata, cæleſti quadam virtute affluebat. Simile quidpiam contingit in eruditiſſimorum hominum libris; quos dum legimus, neſcio quo pacto, quaſi è ſacris quibuſdam ſpiraculis halitus emanant in animos, qui inde afflati, & diuino furore perciti, effata pronuntiant.

DE PRAVA IMITATIONE, ſeu Cacozelia.

CAPVT X.

IMitari quidem res eſt, vt videtur, omnibus in promptu; ſed bene imitari, haud ita facile eſt ac exiſtimatur ab imperitis, qui à ſummis auctoribus acceptas virtutes vitio dedecorant imitationis. Occurrit hîc mihi feſtiua quædam hiſtoria, quæ narratur ab Ælianо: Infantulum, inquit, fortè nutrix, de more, faſcijs euolutum abluens, in pelui tractabat; ablutúmque, & pannis infantiæ circumueſtitum, reponebat in cunis; quod ex eminenti loco proſpectans ſimia, vt eſt animal non modò importunæ ſed & peruerſæ plerumque imitationis, idem tentare voluit; cúmque infantem remotis cuſtodibus iacentem introſpexiſſet in cunis, feneſtella, quæ tum patebat, in ædes illabitur, ac primùm puſionem arripit, faſciis explicat, & poſt varias geſticulationes, aquam ſuccenſis carbonibus fortè caleſcentem in miſerum corpuſculum effudit. Hoc ipſum faciunt praui imitatores, qui circa alieni ingenij fœtus, vt ſimiæ geſticulati, ſua demum imperitia deprauant: hoc agnoſcebat ſolers imitator Virgilius, cui cùm furta & Homericæ opes obijcerentur, fatebatur quidem ingenuè, quod erat, ſe Homeri imitatorem eſſe; ſed ſuos aduerſarios, infelices Muſarum partus, faciliùs clauam Herculi extorturos, quàm pro dignitate, vel verſiculum quidem Homericum imitarentur. Ex ea peruerſitate imitandi tractum eſt κακοζηλίας vitium apud

Aelia. de animal. l. 7. c. 21. Notanda hiſtor. de praua imitatione.

Præclarum ſimile.

Lucia. de ſaltatione.

verborum, neglectus ſenſuum.

toti in angustiis verborum, velut in quoddam pistrinum necessitatis cõiecti, anxiè & sollicitè exquirunt singula verba, quibus vtantur, & cauent maximè ne minimum verbulum, extra auctorem, quem sibi imitandum sumpserunt, excidat: illi sunt qui ab Horatio *ſeruum pecus* appellantur, quòd se tam duræ imitationis seruituti mancipent; de quibus præclarissimè Polybius: οἱ δ' πολλοὶ τὰ ἰδιώματα τῶν ἐυτυχούντων οὐ πιθῶντες μιμεῖσθαι, τὰ δ' πάθεσιν ζηλοῦντες ἐκβακχεύουσι τὴν ἑαυτῶν ἀκρισίαν: in Fragment. p. 1013.

Volo quidem esse verborum delectum, volo locutionem esse Ciceronianam; sed si proprium aliquod verbum, & merè Latinum occurrat, quod Cicero non dixerit, non ideò ab oratione excludam, quòd non inueniatur in Apparatu, licèt alios auctores, & apprimè Latinos, habeat. Quid qui in epithetis, & Parnassis, omnia conquirunt, & miseros centones ex variis panniculis consarcinant? quales tandem imitatores esse

Quales sint imitatores pueri.

possunt? qui perinde faciunt ac si pictor diceretur imitari, qui pratum depingens, flores inde decerptos tabulæ suæ annecteret; aut hominem reddens, partem togæ illius decisam assueret picturæ, aut etiam, si nasum, quem exprimere non posset, vellet homini amputatum in suam transferre picturam.

Detur illud quidem pueris, vt saltem copiam verborum discant: sed in viris alia ratio requiritur, scilicet, vt

Non sunt res verbis ſed verba rebus ſubijcienda.

videant, quæ verba in rem, quę in personas & tempora bellè cadant, neque res verbis, quod permulti faciunt, sed verba rebus subiiciant.

Quintum vitium excessus degenerans in tumorem.

Quintum est eorum, qui, vt spirant vbique styli amplitudinem, quã satis syncerè non capiunt, bonos, & ad decorum personarum prudenter accommodatos veterum sensus, quòd nimis mediocres videantur, excessu quodam augent, donec in κακοζηλίαν incidant. Benè & dissertè Virgilius, primo Æneidos, tempestatem describit:

Exemplum in Virg. & Lucano.

Incubnêre mari, totúmque à sedibus imis
Vnà Eurúsque Notúsque ruunt, creberque procellis
Africus, & vastos volunt ad littora fluctus.
Insequitur clamórque virûm, stridórque rudentum:
Eripiunt subitò nubes cœlumq; diémque
Teucrorum ex oculis, Ponto nox incubat atra,
Intonnêre poli, & crebris micat ignibus æther,
Præsentemq; viris intentant omnia mortem:

Hæc satis, & pro rei dignitate. At Lucanus, cùm sibi vel imitandum vel superandum hunc locum proposuisset, habenas laxat versibus, quorum multi, licèt non sint contemnendi, quos tantopere Scaliger exagitat, nimis tamen redundant, vt isti:

Ah! quoties frustra pulsatos æquore montes
Obruit illa dies! Quàm celsa cacumina pessum
Tellus victa dedit! non vllo littore surgunt
Tam validi fluctus, alióque ex orbe voluti,
A magno venêre mari, mundúmque coercens,
Monstriferos agit vnda sinus. Sic rector Olympi
Cuspide fraterna, lassatum in sæcula fulmen
Adiuuit, regnóque accessit terra secundo.

Sextum denique est eorum qui cùm nesciant, magnorum auctorum sensibus, quos decerpserunt, pondus elocutionis aut actionis addere, vel etiam genium quendam, qui heroes istos comitabatur, affundere; infelici prorsus exitu cæterorum fiat

Sextum vitium depravatio bonorum exemplum, defectu ingenij, vel styli.

Infelices imitatores cum Neantho comparati. Lucianus aduersus indoctum.

imitatores. Neanthus, vt aiunt, Pittaci tyranni filius, cùm ea quæ de lyra Orphei fama ferebantur, audiuisset, eiusdem potiundæ incredibili desiderio captus est: itaque pactus cum sacerdote, eius templi, in quo asseruabatur, ædituo, sibi pecunia non mediocri comparat; mox in suburbium profectus, vt artis periculum faceret, vti lyram pulsare cœpit, tam infeliciter Orphei numeros est imitatus, vt à canibus miserabili strepitu efferatis laceraretur. Sic multos quidem videre est imitatores, alienis opibus, quibus vti non possunt, ornatos, si non corporis, saltem famæ laceratione incurrere. Nihil Patroclo apud Homerum profuit Achillis armatura, cùm heroicis Achillis virtutibus longè esset inferior: & parum certè iuuat imitatores aliena arma ostentare, cùm ipsi lacertis & viribus indigeant.

Septimum vitium frequens vsurpatio eorũ quę alioquin rara sunt apud authores. Senec. ep. 114.

Addo etiam eorum vitium familiarissimum, cuius meminit Seneca: quibus si fortè aliquid in iis quos imitantur auctoribus arrisit vehementiùs, hoc tam crebrò vsurpant, vt nihil sit frequentius. Sic Arruntius (inquit) fuit Sallustianus, & in illud genus nitens: Est apud Sallustium; *Exercitum argento fecit*, id est, pecunia parauit, hoc Arruntius amare cœpit, posuit illud omnibus paginis. Quæ apud Sallustium rara fuerunt, apud hunc creb a sunt, & penè continua: nec sine caussa; ille enim in hæc incidebat, hic illa quærebat. Vides autem quid sequatur, vbi alicui *vitium pro exemplo est*?

AN MVLTI SVNT imitandi.

CAPVT XII.

EXimius ille Theologorum apex Diuus Thomas, interrogatus, quo pacto quis doctus euadere posset? Respondit, si vno duntaxat libro vteretur: & variorum librorum lectionem diserte condemnat. L. Annæus Seneca: Certis, inquit, ingeniis immorari & innutriri oportet, si velis aliquid trahere quod in animo sedeat. *Nusquam est, qui vbique est.* In peregrinatione vitam agentibus hoc euenit, vt multa hospitia habeant, nullas amicitias. Idem accidat necesse est iis qui nullius se ingenio familiariter applicant, sed omnia cursim & properantes transmittunt. Non prodest cibus, nec corpori accedit, qui statim emittitur: nihil æquè sanitatem impedit quàm remediorum crebra mutatio. Non venit vulnus ad cicatricẽ, in quo medicamenta tentantur: Non coalescit planta, quæ sæpe transfertur. Nihil tam vtile est, quod in trãsitu prosit. Distrahit animum librorum multitudo. Itaque cùm legere non possis quantum habueris, sat est habere quantum legas. Quæ quidem à viris iudicio acerrimo præditis dicta sunt præclarè. Neque verò dubitandum, quin si quis scientiæ sanctorum, aut morali Philosophiæ studere velit, vno libro possit esse contentus; vel etiam nullo, ad culmen euangelicæ perfectionis euadere: Verùm alia scientiarum atque artium ratio est. Neminẽ enim inuenio inter doctos, qui libros auidè non conquisierit, & cùm multos haberet, plures non optarit. Quod studium non modò in Ethnicis viguit, apud quos celebres illæ Biblothecę, vt Eumenis supra ducenta millia voluminum, & Ptolomæi Philadelphi, plusquam septingentorum; Verùm Christianis, statim post tempora Apostolorum, summæ curæ fuit, varios libros in vsum doctorum congerere. Itaque Alexander Episcopus Hierosolymitanus celeberrimus, nobilem bibliothecam Hierosolymis instituit, in quam virorum Ecclesiasticorum scripta, vt Berylli, Hippolyti, Caij, & aliorum reposuit, quibus & se adiutum testa-

Senec. ep. 2. An vno libro contentus possit quis doctus euadere.

Quomodo intelligendi D. Thomas & Seneca.

Librorum apud doctos cura, & studium.

Eusebius lib. 6. hist.

tur Eusebius. Cæsareæ bibliothecam aperuit Iulius Africanus, quam postea Eusebius Cæsariensis Episcopus, & Pamphilus Laodicenus Presbyter, ad triginta millia voluminum auxerunt; quod profectò nunquam fecissent, si libri vnius vsum duntaxat sufficere existimassent. Sed & ipsi qui hoc suadent, nunquam ad tantum eruditionis decus, nisi varia librorum lectione, effloruissent. Quis enim maior librorum helluo, quàm Seneca? qui omnes ita peruoluit, vt maxima quæque tractans volumina, non abstineret ab infimis? quod eius eruditio multiplex, & factum ad omnia ingenium, satis indicat. Quanti verò fecerit libros sanctus ille doctor, vel illud declarat, quòd vnius D. Chrysost. Homilias, vrbi Parisiensi, diuitiis omnibus refertissimę, sed vel ipsis imperiis anteponeret. Omnino, vt in cœlo non vnum duntaxat sidus rerum omnium artifex, & machinator Deus, collocauit; sed infinita propè collucentium stellarum multitudine, nobilissimum illud corpus distinxit, vt ex variis varia signa mortales ediscerent; pari profectò ratione in hac ciuili vita diuersorum veluti ingeniorum faces constituit, quibus ipsa collustraretur. Non ex vno flore serta conficiunt olitores, sed in diuersis areolis diuersa florum genera studiosissimè colligunt, quo suum opus, tum coloris tum odoris summa varietate distinguant. Quod natura in suo principatu, hoc ipsum in naturæ imitatione præstant eruditi pictores, qui non vno colore tabulas oblinunt, sed multorum temperie artificiosissimè variant & expoliunt. Quin ipse Zeuxis omnium in pingendo ingeniosissimus, vt eximiam muliebris formæ dignitatem exprimeret, quinque sibi virgines speciosissimas, ad imitandum, à Crotoniatis dari postulauit, vt in vnam imaginem, multarum pulchritudinem transfunderet. At dices varia lectione obrui & confundi ingenia; ita est, si infirma sint, si tumultuaria, si perperam legant, sine duce, sine luce, sine fructu lectionis.

Libri permulti ad multipl cē eruditionē necessarij.

Simile de sideribus.

Cic. de inuent.

Quia verò talia sunt puerorum, bene & salubriter præcipiunt, qui eos in vnius Ciceronis lectionem incumbere quàm diligentissimè volunt. Ita enim contingit vt principem eloquentiæ spiritum, à primario oratore, & feliciùs hauriant, & aliis vitiis, quæ imprudens lectio multa secum affert, careant. Accedit, quòd tunc debiliori sint stomacho, nec multa concoquere atque digerere valeant. Verùm postquam salubriori succo à principiis fuerint imbuti, nihil vetat quominus varia perlegant, vt ab aliorum virtutibus aliquid trahant, quod suis astruant fundamentis; quin & ex ipsis, quos animaduerterint erroribus in stylo, fiant cautiores. Sit igitur noster ille imitator, vt prudens ille Vlysses, qui,

Pueri minùs capaces variæ lectionis.

πολλῶν ἄστεα ἔγνω.

Multorum mores vidit, et vrbes.

Vel etiam, vt magnus ille Antonius, qui in spiritualis vitæ studio currens, ex multorum virtutibus perfectissimam veluti vitæ tabulam collustraret. Nihil verò vetat in hac lustratione omnium, vnum nobis eúmque optimum, & in faculate quam confectamur, Principem eligere, cuius pabulo potissimùm immutriamur; quod spectatissimis viris video contigisse, qui singulares aliquos authores habuerunt in delicijs, quos è sinu rarò deponebant: Diffluuiabatur Philolaum Plato, Platonem Cicero, Alexander Mammeæ, officia Ciceronis assiduò legebat; D. Paulum Andronicus Imperator supra cæteros amauit: in vno Tertulliano D. Cyprianus conquiescebat.

Aliquis præcipuus author ad familiarem consuetudinem deligendus.

NOVINE AN *Veteres imitandi.*

CAPVT XIII.

VT vino veteri ſic antiquis authoribus omnium penè hominum conſenſus plus laudis & exiſtimationis tribuit. Imò & nouos faſtidioſa ſæcula, aut reſpuunt, aut infra merita longè deterunt: Huc ſpectat querela Valerij Martialis,

Martial l. 5. ep. 10.

Eſſe quid hoc dicam, vinis quòd fama negatur?
Et ſua quòd rarus ſæcula lector amat?
Hi ſunt inuidiæ nimirum Regule mores,
Præferat antiquos ſemper vt illa nouis.
Sic veterem ingrati, Pompeij quærimus vmbram,
Et laudant Catuli vilia templa ſenes.
Ennius eſt lectus ſaltuo tibi Roma Marone;
Et ſua riſerunt ſæcula Maronidem.
Rara coronato plauſêre theatra Menandro,
Norat Naſonem ſola Corinna ſuum.

Cornel. Tacit. in Dialog. Cur noui ſint in faſtidio.

Cornelius Tacitus hoc aſcribit hominum malignitati, ſicut Martialis inuidiæ: *Vitio malignitatis humanæ vetera ſunt in laude, præſentia in faſtidio.* Omnibus enim inſitum eſt, vt rarò (quod ait ingenioſus poëta) velint ingenio cedere, & hanc laudem affectent: quam dum vident ab alio præripi, palmam eius adhuc naſcentem conantur infringere. Accedit quòd veteres veluti in partam gloriæ hereditatem, & longa ſæculorum ſerie corroboratam, venerint, de cuius gradu à nouis, licèt ingenioſiſſimis, deijci nullo modo poſſint. Quæ opinio eruditionis, etiamſi falſa fuiſſet, aut re ipſa minor, tamen adeo omnium mentibus inoleuit, vt difficili negotio diuelli poſſit.

Qui fictitium ſuis grunnitum ſimulabat Parmenio, Græci olim theatri amores & deliciæ, tantam ſibi apud omnium animos conciliarat dexteritatis opinionem, vt ipſi porcorum grunnitus editi, nihil ad *Parmenionis ſuem* eſſe dicerentur: ſimili ratione nouorum induſtria, licèt re ipſa excellentiſſima, famæ & iudiciorum malignitate, ſæpius obruitur.

An etiam extant legitimæ cauſſæ cur nouis veteres præferantur, neque illud in ſola opinionis temeritate ſitum eſt, atque collocatum? Primùm illi, quò fonte propiùs abfuerunt, magis ſinceros riuulos videntur exhauſiſſe; qui deinde per varia ingenia, eáque, vt fert humana imbecillitas, diuerſis vitiis oblita, ſuę integritatis plurimum amiſerunt. Deinde quod ad eloquētiæ rationem maximè attinet, antiqui fere omnes moleſta peregrinarum linguarum diſciplina exſoluti, toti in ſuam incubuerunt; ex quo contingit vt naturæ præſidiis inſtructi, mox arte & continua exercitatione corroborati, incredibiles facerent progreſſus. At nos in linguis à puero triti, & quaſi in neceſſitatis piſtrinum amandati, tardè admodum ſapere incipimus. Quid quòd illi qui in vnoquoque genere excellentes fuerunt, in vnam quam ipſi delegerunt, facultatem, toto animi impetu ſe coniecerunt? nos lenocinante curioſitatis malo volitamus per omnia, & paſſim *Cornos inſequimur* (vt ait ille) *teſtáque, lutóque*, nihil dum mente concipientes, in quod defixa noſtra conquieſcat induſtria. Poſtremò, quæ antiqui oratores ſcripſerunt, ea magno labore, multorum annorum curriculo, ingenti ſtudio elaborarunt, quòd ſe æternitati pingere augurarentur: Nos informes plerunque

Veteres nō tantùm opinione nouis antecellūt. Cur veteres nouis præſtantiores.

fœtus, & cruda adhuc ſtudia, in lucem hominum propellimus; quo fit vt ad veterum decus rarò quis accedat.

Neque verò hoc à me ita dictum velim, vt omnes continuò nouos authores repudiãdos putem. Sunt enim plerique, vel ſupra veteres, eximij. Sed in euoluendis antiquis teritur via ſecurior.

QVI MAXIME *inter veteres imitandi, obiter notantur.*

CAPVT XIV.

Quid ſinguli authores conferãt virtutis.

THVCYDIDES denſus, & breuis, & ſemper inſtans ſibi, laſciuientis orationis luxuriem tanquam falce reſecabit.

HERODOTVS, dulcis, fuſus, & quaſi amnis ſine ſalebris, iucunditatem aſperget.

XENOPHONTIS inaffectata iucunditas, ſed quam nulla affectatio conſequi poſſit, lepõre & gratijs verba perfundet.

PLATO, non linguæ ſolùm verumetiam animi ac virtutis Magiſter, dictis afferet maieſtatem.

ARISTOTELES, doctus, acer, acutus, neruos & iudicium conferet.

ISOCRATES, nitidus & comptus, dicendi veneres inſtillabit, & ſtructuram orationis numeris, quaſi pictis aſarotis, vermiculatam diſtinguet.

DEMOSTHENES, quo nec grauior vſquam, nec temperatior, vim, iudicium, lacertos, temperiem largietur:

PHILO, PLATONIS æmulus, in ſenſibus & verbis, amplitudinem atque admirabilitatem:

IOSEPHVS antiquitatum Iudaïcarum ſcriptor, characterem virilem, accuratam iudicij limam, &, vbi vult oratorem agere, aureum ſententiarum & verborum flumen.

DIO CHRYSOSTOMVS, Cornu eſt quoddam (vt aiunt) Amaltheæ, ita dicendi vehementia, vberitate, & varietate præſtat: Siquidem Platonem & Demoſthenem ſequutus, candore quodam ac contorta ſimplicitate reſpondet, vt ait Philoſtratus, καθάπερ αἱ μεγάλαις τοῖς ὀργάνοις ἁρμοττουσαι. Vt organis aſſonant tibiæ; ſic ille magnis iſtis Heroibus, elegantibus modulis accinit. Photius in bibliotheca Syneſium Dione.

Ion in Omphalẽ, Μαγάδα, ſeu Μάγαδιν, tibiam vocat, teſte Didymo.

In eo excellens affectuum temperatio, vibrata acriùs enthymemata, exemplorum copia, ac plerunque ad exhilarandam orationem fabulæ narrationéſque intertextæ. Compoſitio, vt Philoſophum decebat, nihil habet, aut ſublimitatis oſtentandæ, aut captandæ iucunditatis gratia innouatum.

PLVTARCHVS, nunquam ſatis laudatus author, non inanem dictionis fucũ, & pueriles calamiſtros, ſed magnum iudicij in diſſerẽdo lumen, diſpoſitionis accuratã rationem, & optimarũ rerum ingentem ſyluam legentibus ſuggerit. Is verò eſt Oceanus,

Ἐξ οὗπερ πάντες ποταμοὶ, καὶ πᾶσα θάλασσα,
Καὶ πᾶσαι κρῆναι,

& quod Agathius ſcholaſticus, de eo ſcripſit, οὐχ ὅμοιον ἔχει. Nullus ad innutriendum ſtylum vberior eſt, aut opulentior.

DIONYSIVS HALICARNASSEVS, quã tam lubenter Cenſorem agit in Criticis, à Photio ita cenſetur, ὅτι ἡ φράσις αὐτῷ λίαν κεκωμῳδημένη, καὶ ἐς τὸ ἀναχρωματικὸν τοῦ πολλοῦ, τὸν λόγον ἐκβιαζόμενος. καὶ ἡ κατὰ μέρος διήγησις μετέχει τῆς κατὰ διάνοιαν ἀσαφείας ποιεῖ, καὶ οὐδ' εἰς τὸ ἄκρατες καὶ ἁπλοῦν ἐπιστέφει: ſtylus eius atque dictio nouatorem ſapit, & verò per inſuetam vulgo viam, orationem impellit. At rerum ſingularum minuta explicatio, & ſenſus illi quandam ſimplitatem affert, & ne ad ingratum atque aſperum ſermonem abripiatur, vetat. Photius in bibliotheca Syneſium Dione.

Videtur mihi ſanè author bonus,

ſed qui plus habeat, vt apparet, in ſcribendo, morosæ eloquentiæ quàm felicitatis.

Suid. & Photius. ARIANVS magnificè de ſe admodũ ſentit, ne dicam arroganter, his verbis; ὡς ἀπαξιώσας ἐμαυτὸν τοιαῦτά κατασῦσαι εἰς ἀνθρώπους τὰ Ἀλεξάνδρου ἔργα ὅστις ἢ ὢν ταῦτα ἐφ' ἐμαυτῷ γνώσομαι, τὸ μὲν ὄνομα οὐδὲν δέομαι ἀναγράψαι, &c.

Ariani ſupercilium.

Alexandrum dignum prædicat, qui res tantas gereret; ſe, qui ſcriptis illuſtraret; addit: [Quiſquis verò ſim, qui ita de me ſentiam, nomen quidem adſcribere nihil attinet: neque enim obſcurum inter mortales eſt.] Quem non deterreat hæc arrogantia? Certè Photij iudicio exilis eſt, & parum ad ſtyli opulentiam conferre poteſt; floruit Antoninorum temporibus, conſulatu etiam functus; ex quo tanti ſpiritus hominis efferbuerunt.

HERODIANVS longè præſtantior eſt. Nam eius dictio ſuauis eſt, atque pellucens: vocibus autem vtitur temperatis, neque ſupra modum Atticis; quo fit vt neque natiuam ſermonis gratiam corrumpat, nec in contemptam degeneret exilitatem. In hiſtoria verò, nec ſuperuacaneis tumet, nec omittit neceſſaria omnino: Photij iudicio omnibus hiſtoriæ virtutibus paucis cedit.

LVCIANVS, quod ad ſtylum attinet, longè optimus eſt: Λέξει εὐσήμῳ τε καὶ καθαρᾷ, καὶ τῷ ἐμφατικῷ διαπρεπούσῃ, καὶ χαριέντως, vt notat Photius. Dictio eius illuſtris, propria, efficax. Diſtinctionis ad hæc, atque puritatis, æquè vt perſpicuitatis & aptæ magnitudinis, ſi quis alius, peritudioſus eſt; compoſitionem quoque & ſtructuram orationis tanta dexteritate concinnat, vt lector credat ſe non orationes legere, ſed iucundum aliquod carmen ſuis auribus inſtillari. Verùm in iſtis & ſimilibus authoribus non tanti debet eſſe linguæ puritas, vt ex eorum lectione puritatis animi patiamur diſpendium. Quid enim inertius quàm linguam excolere, mentem, quæ ſola diuina eſt, negligere?

HELIODORVS ἐρωτικῶν ſcriptor, habet ſummam ſine affectatione ſimplicitatem, atque iucunditatem, magnam in narrationibus ſuauitatem, periodos contortulas, & elegantes; ad ſummum totus eſt in eo genere melleus; ſed quid iuuat Theagenis & Charicleæ amores legere, in rerum verò cœleſtium amore frigeſcere? ſatis conſtat, hunc librum grauiſſimo conſilio diſplicuiſſe: Authorem Epiſcopum fuiſſe aiunt, ideo à patribus Orthodoxis dignitate priuatum; hoc tamen Photius non aſſeuerat, ſed dubitanter dicit, τοῦτον ἢ καὶ ἐπισκόπου τυχεῖν ἀξιώσαντες φασίν.

PHILOSTRATVS à Photio dicitur. τῷ φράσει σαφὴς, ἐπίχαρις τι καὶ ἀφοβιστικὸς, καὶ βρύων γλυκύτητος, καὶ τῷ ἀρχαϊσμῷ, καὶ τῇ καινοπρεπείᾳ τῆς συντάξεως ἐμφιλοτιμούμενος, ſtylo aperto, gratioſo, conciſo, dulcedine & gratiis affluenti, ſed qui, vt ſophiſta, ex affectatione verbiſque tum priſcis tum nouis laudem quærat ſuauitatis.

Eius Apollonius non eſt legendus, ſine antidoto Euſebij aduerſus Hieroclem: & appoſitè Federicus Morellus, vir egregiè doctus, vtrumque excudi curauit.

APHTHONIVS Sophiſta, & ſcribendi argumento, & ſtyli elegantia, virore, deliciis mirificè delectat: ſed totus eſt ad palæſtræ nitorem potiùs quàm ad ciuilem orationem factus.

EVNAPIVS, impiorum laudator, piorum verò Imperatorum, ſicut & Zoſimus, inſectator, dictione ſatis eſt ornatus, nec non compoſitione, atque ſtructura orationis, cultus: hæc tamen quæ affectat, ἀλιτηριωδῶς, ἰλιγγιαστικῶς, καὶ συγκλύσεως, & reliqua ſimilia, Photio non placent. τῷ φράσει καλλιπής.

ARISTIDES, cuius & nunc extant

variæ

variæ orationes Phocij, iudicio, Κάλλος habet, ἡ δυσπεψία: non modò elaboratam: præfert orationem, sed quæ vim etiam dicendi habeat.

THEMISTIVS est τὸν φράσεσι πυκνὸν, καὶ ἀπέριττον, καὶ αὐθηρὸν, καὶ λέξεσι πολιτικαῖς, καὶ εἰς τὸ σεμνὸν ἐπικλινούσαις, χαρίεντα.

Sermo, inquit Photius, illi apertus, superuacaneis carens, ac floridus: verba à communi vsu non discedũt, inclinant tamen in grauitatem: quæ laus est eximij oratoris: & certè ab eloquentiæ præstantia nomen Εὐφράδους nactus est. Huius orationes è Græco vertit Dionysius Petauius noster, vir de Græcis literis perbenè meritus.

LIBANIVS, inter æui sui sophistas florentissimus extitit, & Iuliano eximiè dilectus. Regula enim & norma fuit sermonis Attici, κανὼν καὶ νόθευμα λόγου Ἀττικοῦ. Verùm, dum nimis diligens ac curiosus esse studet, quod est vmbratilibus istis fatale vitium, persæpe orationis gratiam ac venustatem obscuritate corrumpit, & affectatione figuratum in multa frigida delabitur; quod notauit D. Chrysostomus, eius intempestiuos affectus irridens, in oratione de sancto Babyla martyre.

IVLIANVS quoque Cæsar affectauit nomen eloquentis, natura & arte satis ad id instructus: Atque in eo, Libanio præceptori suo valde affinis est, quòd Atticam dictionem, & minimè tumidam, habet; Verùm in orationibus nimis olere videtur scholam, & vulgaria Rhetorum præcepta, quæ sanctè admodum obseruat. Ideo, in multis lentus, & tædij plenus, fastidium parit. Meliùs sibi consuluisset, si auitæ potiùs pietati quàm Oraculorum sophistarum nugis studuisset.

In Latinis vnus est *Cicero*, qui certissimus dux ad eloquentiam esse possit; quem ideo adolescentum mentibus instillari quàm studiosissimè, oportet, antequam prægestiens curiositas in aliam se atque aliam subinde lectionem efferat. Sed nimis in hac re sunt iniqui Censores, qui cæteros Latinitatis authores, eósque egregios, quasi numeros censent, & de republica literaria deturbandos, dum vnius laudibus pleniùs quàm par est velificantur. Fatendum est enim multa à Cicerone scripta fuisse, quæ pro ratione rerum, temporum, autium, placuerunt; quæ omnia, si vbique ducantur in imitationem, non sunt idem pondus habitura. Quis enim eum ferat, qui apud homines negotiosos, & φιλολακωνισμοὺς, apud aures rerum potiùs auidas quàm verborum lentam, otiosam orationem, longósque verborum & periodorum tractus, ingerat, & ita se Ciceronianum putet? Omnino quicquid alteri simile est, necesse est minus sit eo quod imitatur, vt vmbra corpore, vt imago facie, & actus histrionum veris affectibus. Quod in orationibus euenit: Namque iis quæ in exemplum assumimus, subest natura, & vera vis: Contrà omnis imitatio facta est, & ad alienum propositum commodatur. Ex quo fit vt qui se vni, vel etiam Ciceroni omnium principi, totos addixerunt, maximè ab eius perfectione, ipsius imitationis natura ita ferente, discedant, & otiosi, atque supini, si quid modò longiùs circumducant, sanctè affirment Ciceronem ita loquuturum fuisse; quæ tamen languida sunt necessariò, cùm neque vim, neque genium aliquem oratoris, qui in imitatores æquè transfundi vix potest, habeant.

Quintil. l. 10. c. 11.

Peccant igitur, qui vnum tantùm sibi imitandum proponunt, cùm perfectio ex multorum ingeniorum velvti temperie consurgat. Dion ille, quem cornu Amaltheæ nominatum diximus, aureus orator appellatus, quòd Platonem & Demosthenem summa dexteritate mis-

cuiſſet. Bene igitur faciunt qui poſtquam à tenero Cicerone apprimè imbuti ſunt, iam confirmato iudicio, alios cum delectu legunt; quorum gemmis Tullij purpuram illuminent. Inter hos primus occurrit

SALLVSTIVS nauus author, & minimè otioſus, acer, velox, grauis, ſententioſus, preſſus verbis, rebus affluens, ſenſibus diues, & ſublimis, qui licèt floridam illam ſtyli amœnitatē, & leni tractu atque æquabili tenore fluentem orationis ambitum non habeat; poteſt tamen mirum in modum, dictionis languorem corroborare, illíque vim & aculeos, quibus viriliùs concitata vibretur, addere: In eo pleraque duriuſcula ſunt, pleráque auſtera, & quæ Thucydidem ſapiant, quæ non ſunt omnibus imitanda; ſed ipſe hoc dicendi genus ſectatus eſt.

CÆSAR, leniſſimo amni ſimilis fluit, multus in ea virtute quam Hermogenes καθαρότητα nominat; nos, ſtyli puritatem perſpicuitatémque dicimus; Apparet in eo mira naturæ atque ingenij felicitas, candor, facilitas. Nihil detortum, nihil affectatum, nihil puerile, minus ornamentorum habet, ſed & minus ineptiarum: in eo genere quod tractat, prudens eſt & felix; ad exemplar conformationémque hiſtorici ſtyli, perutilis. Qui vir ſi foro vacaſſet, eodem vigore dixiſſet, quo bellauit.

TITVS LIVIVS lacteum flumen orationis fundit: de quo præclarè Quintilianus: Eſt (inquit) narrando miræ iucunditatis, clariſſimíque candoris, tum in concionibus, ſupra quàm narrari poteſt, eloquens; ita dicuntur omnia cùm rebus tum perſonis accommodata. Sed affectus quidem, præcipuè eos qui ſunt dulciores, nemo hiſtoricorum commendauit magis: Ab eodem cum Herodoto comparatur; mihi tamen plus hic ſuauitatis, ille plus grauitatis & ſplendoris habere videtur.

PLINIVS MAIOR, etſi totus in res fertur, dicendi tamen, vt apparet, in multis, grauitatē, vigorem, acuménque habuit. Sed non eſt vbique ſui ſimilis; pleraque enim acutè ſunt & rotundè dicta, alia nimis exiliter conciſa, & quæ aures non implent; multa ſubobſcura, quæ nimia celeritate animum intelligentiámque tranſuolent; nonnulla neglecta & inculta Plinium deſiderare videntur in Plinio. Eſt tamen ad verborum proprietatem & εἰς ῥᾳστωνην, longè vtiliſſimus.

SENECA parem ingenio non habuit; & admirandus potiùs videtur quàm laudandus. Is cùm eo tempore floreret, quo iam verboſo illo periodorum ambitu aures fatigatæ, res, ſententias, & acumina deſiderabant, ad eum ſtylum animum adiecit, qui iſto ſæculo fermè placebat omnibus, eloquentia iam è roſtris ad principum aulas & baſilicas tranſlata. Fabius Quintilianus, qui eodem tempore floruit, & ad Domitiani vſque tempora Senecæ ſuperuixit, cùm eundem videret paſſim apud principes viros, nobiliſſimóſque iuuenes, ingenij laudibus florentem, illi, quanquam mòderatè, pro ingenij candore ſuccenſuit, & contrarium ſtylum, qui plus ſalubritatis & diſciplinæ veteris, minus admirabilitatis haberet, retinens, Senecam in inſtitutionibus oratoriis nonnihil ſugillat.

Sic igitur ille: Ex induſtria Senecam in omni genere eloquentiæ verſatum diſtuli, propter vulgatam falsò de me opinionem, qua damnare eum & inuiſum quoque habere ſum creditus. Quod accidit mihi, dum corruptum & omnibus vitiis fractum dicendi genus, reuocare ad ſeueriora iudicia contendo. Tum autem ferè hic in manibus adoleſcentum fuit. Quem non equidem omnino conabar excutere, ſed potioribus præferri non ſinebam: quos ille non

Fab. l. 10. c. 1.

Iudicium Quintil. de Seneca parum æquū.

deſtiterat inceſſere cùm diuerſi conſcius generis, placere ſe in dicendo poſſe iis quibus illi placerent, diffideret. Amabant autem magis quàm imitabantur, tantúmque ab illo defluebant, quantum ille ab antiquis deſcenderet; foret enim optandum, pares, aut ſaltem proximos illi viro fieri.

Sed placebat propter ſola vitia, & ad ea ſe quiſque dirigebat effingenda, quæ poterat, deinde cùm ſe iactaret, eodem modo dicere Senecam, infamabat. Cuius & multæ & magnæ alioqui virtutes fuerunt. Ingenium facile & copioſum, plurimum ſtudij, multarum rerum cognitio, in quo tamen aliquando ab ijs quibus inquirenda quædam mandabat, deceptus eſt.

Multæ in eo claræque ſententiæ, multa etiam morum gratia legenda; ſed in eloquendo corrupta pleraque; atque eo pernicioſiſſima quòd abundant dulcibus vitiis: Velles eum ingenio ſuo dixiſſe, alieno iudicio. Nã ſi aliqua contempſiſſet, ſi parum concupiſſet, ſi non omnia ſua amaſſet, ſi rerum pondera minutiſſimis ſententiis non fregiſſet, conſenſu potiùs eruditorum quàm puerorum amore comprobaretur.

Apparet in Senecam Quintilianus paulo iniquior; qui licèt videatur eum commendare laudibus, plurimum tamen deterit, vt faciunt qui honeſtiùs obtrectare ſolent, dum laudes maledictis compenſant.

Defenſio Senecæ.

Obiicit ei admirationem ſui, contemptum aliorum: de quo nihil attinet dicere. Quales enim fuerint Senecæ mores, vita laudatiſſimè acta, & glorioſus pro veritate exitus declarauit.

De ſtylo tantùm loquor, quòd minutiſſimis ſententiis rerum pondera fregerit, quàm ſit iniquum omnes vident, qui neminem ſententiis grauiorem agnoſcunt; Quòd eius elocutio in pleriſque corrupta & pernicioſiſſima ſit, (ita enim loquitur) nimis intemperanter dictum. Erat enim Latinitatis peritiſſimus; ſed quia ſtylum, pro rerum & temporum ſtatu, alienum à Rhetorum ſchola in multis affectauit, non ideo dicendus eſt pernicioſiſſimè loqui, niſi apud eos qui ſuo ingenio & ſtylo omnes metiri volunt. Addit, à pueris tantũ amari, quod manifeſtæ calũniæ eſt. Num verò puer L. Iunius Moderatus, qui eius temporibus floruit, & eundem virum excellentis ingenij atque doctrinæ nominat; num Plinius maior, qui ſuo ævo *Principem eruditionis* non veritus eſt appellare? Num Suetonius, qui eundem maximè omnibus placuiſſe; ſoli Caligulæ, cui nihil boni placere poterat, propter ſingularem ingenij peruerſitatem, diſplicuiſſe? Num puer Fronto, qui *Senecam ipſum aſſerit aurea ſæcula reformare*, & Deos ab humano genere exulantes, eius opera reuocatos, hominibus contracta ſocietate miſceri? Num Dion, qui Ῥωμαίοις τὸν καθ' ἑαυτὸν σοφίᾳ ἐξήνεγκε: Significat omnibus ſui ævi Romanis ſapientia & eruditione præſtitiſſe. Hæc contra Quintilianum, & Aulum Gellium, qui libro 12. Noctium Atticarũ, Senecę intemperanter maledicit, grauiſſimi authores cenſuerunt, & cenſent omnes viri cordati, qui hoc potiſſimùm authore delectantur, quorum authoritati debebat potiùs Eraſmus acquieſcere, quàm tam antiquum, tam grauem authorem nouis dicteriis inceſſere.

Suet in Cal. c. 43.

Dio. 49.

Agell. l. 12. c. 2.

VALERIVS MAXIMVS, vt Ægyptus Homerica, bonis & malis mixtus eſt: In pleriſque enim eſt acutus & ſubtilis; quod maximè vult videri; in pleriſque durus, ſubobſcurus, & ad plebeium ſermonẽ abiectus, à puritate & candore Latini ſermonis longiùs diſcedit. Eſt tamen in eo iucunda tot hiſtoriarum quaſi florum

Digitized by Google

congesta varietas, & breuitas narrationum, acuminibus sententiarum, non ratò tam aptè aspersa, vt nihil videatur amœnius.

CORNELIVS TACITVS totus ad grauitatem factus est, vir acris (vt apparet) ingenij, iudicijque limatissimi: qui tantum à fuco & calamistris puerilibus discedit, quantum sensuum amplitudine & orationis granditate assurgit. Viris aptior est quàm pueris, & ad iudicium conformandum quàm ad alendam orationis copiam, quæ in adolescentibus requiritur, accommodatior. Pleraque in eius structura suspensa sunt, concisa, & nimis breuitate contorta, quæ adipalem eloquentię succum non habent.

FLORVS, in alio prorsus genere nitidus, fluens, comptus, &, vt eius fert nomen, verè floridus: plus habet palæstræ declamatoriæ, quàm virium & lacertorum.

QVINTVS CVRTIVS medium quoddam iter sequitur, magnam styli salubritatem consecutus est: Nam ita dilucidè narrat, vt amnem sine salebris fluere credas, & tantis præterea veneribus orationem perfundit, vt non mediocriter lectores & amatores suos oblectet. Conciones autem habet, tam argutas & suaues, vt Herodoto & Xenophonte nihilo videatur inferior.

QVINTILIANVS, loquitur, vt sentit; in vtroque, paucis exceptis, valde syncerus, vt qui neque verborum nouitate atque insolentiâ orationis iuueniliter exultat, neque se ad plebeium sermonem exilitate demittit. In hoc genere, quod difficillimum est, auream mediocritatem seruauit, in grauitate ornatus, in ornatu grauis.

Ex eius disciplina prodiit PLINIVS IVNIOR, politus, si quisquam alius, & suauis, & ornatus, cuius stylum (vt ipse ait) apes complere floribus & inmellare videntur. Inuentio in eo generosa, dispositio apta, figurarum lumina concinnè disposita, & venustas quædam orationi perpetua efflorescens. Summam habet laudem in Traiani Panegyrico, quem studiosissimè, vt apparet, elaborauit. Mallem tamen interdum in eo breuitati studuisset, neque prolixas orationes, quas ipse defendit, tantopere amasset, ingenio suo velificatus. Certè iucunda ipsa fastidiosos animos satietate obruunt, & summæ voluptatis extrema tædium occupat.

APVLEIVS, eleganti procul dubio, & faceto fuit ingenio, sed eo, & Musis, non modò styli insolentis verumetiam argumenti nouitate, abusus est, author procul dubio cautæ lectionis, & periculosæ imitationis, maximè quòd abundat dulcibus vitiis.

In SIDONIO APOLLINARI ingens, vt apparet, ingenij vigor. Stylus talis est, qualem corrupta Gothicis idiomatibus sæcula, marcidâ iam eloquentiæ laureâ ferebant. Omnino ab Atticis & Ciceronianis auribus alienus est. Sed tamen magis ob multas virtutes admirandus, quòd præmortua Romana facundia hæc scripserit, quàm ob temporis vitia accusandus videtur.

Magna AVRELII CASSIODORI mens, quæ inter hanc Gothici sæculi barbariem, quasi sidus quoddam eluxit, stylo veniam deprecatur, & facilè impetrat.

AMMIANVS miles Græcus, tantos habet plerunque spiritus, vt quæ hircosa, si liceat ita appellare, Latinitate scripsit, placere possint inter vnguẽtatos: quod de Eunio non inurbanè olim Seneca fertur dixisse.

Quod verò ad SS. patrum eloquẽtiam attinet, sensus potiùs in multis, maximè verò in Latinis, quàm stylus, aut verba, legem habent imitationis. Ignoscite tenuitati meæ, Beatæ, & lucidæ sanctorum mentes,

Patrum maximè Latinorum sensus potiùs quam verba imitanda.

Digitized by Google

Vis & dignitas cœleſtis eloquentiæ.

neque vos cum cæteris commiſceo, neque priuatas laudes inuenio, quibus veſtram illam ſanctam, ſublimem, admirandam potiùs quàm prædicandam eloquentiam ſatis efferre poſſim: Vos inanes ſapientiæ fumos contempſiſtis: Vos alias meditati eſtis laureas, alios vobis triumphos peperiſtis; vos omnium primi, ô ſanctiſſimi & fortiſſimi milites, Ægyptum ſpoliaſtis; vos ancillantis facundiæ humilitatem calcaſtis, vos opulentiam omnem veterum, qua ipſi per iniuriam abuſi fuerant, in ſacros vſus congeſſiſtis; & contrito Mogoris idolo ex eius auro coronam, magnis præterea & lucentibus gemmis illuminatam, comparaſtis. Veſtra pectora, generoſæ mentis domicilia, indomitos reginæ eloquentię ſpiritus aluerunt; Veſtræ linguæ in Spiritus ſancti officina procuſæ ſunt; veſtra ora, æterni Dei fiſtulæ, cœleſte nectar in omnium gentium aures latiſſimè diffuderunt.

Ecquid eloquentia ATHANASII robuſtius, quæ Imperatorum furias, & frementis in ſe penè totius mundi pondus excepit, ſuſtinuit, profligauit?

Qualis & quantus GREGORIVS ille NAZIANZENVS, cùm cœleſtis ingenij pennis ſubnixus in arcana Theologiæ myſteria penetrat, & quaſi Deus fulminans, tonat è machina? quàm acer, quàm velox, quã grauis, & vbique ſui ſimilis, vbi Apoſtatam Cæſarem æterno mactat ſupplicio?

Quis BASILIO ſanctior, & eloquẽtior? cuius vim dicendi admiratus ſummus, qui tunc inter Ethnicos ferebatur, eloquentiæ magiſter Libanius, eam non immeritò anteponit omnibus, Βασίλειον ἴσχυν πάντων λόγων ἔχειν.

Erat illi vnus pro centum millibus, in eloquentia, Baſilius: & hæc vir à Baſilio religione diſiunctus, & Chriſtianis palmis infenſus.

Quid CHRYSOSTOMVS, quo nomine appellari poteſt? neſcio niſi *Theatrum quoddam diuinæ eloquentiæ* dicam; in quo Deus abundè videri voluit, quid poſſet vitæ ſanctitas cum vi dicendi coniuncta: Huius ſuauitatem Antiocheni admirati ſunt, Maieſtatem Byzantini ſuſpexerunt, vim Principes & Auguſtæ timuerunt, omnis ſæculorum coluit & colit memoria.

Quid GREGORIVS NYSSENVS, & CÆSARIVS, uum & ipſi Gregoriorũ fato, aureum flumen orationis fundunt?

EPHREM verò SYRVS, quaſi fax ardens, omnium animos incendit, atq; inflammat.

CLEMENS ALEXANDRINVS, CYRILLVS, THEODORETVS, inter eloquentes ſummè docti, inter doctos ſummè eloquentes.

GREGORIVS THAVMATVRGVS, inſignis vbique miraculorum artifex, ſtyli quoque habet admirabilitatem.

SYNESIVS nobis Platonem, Demoſthenem, Pindarum, Chriſtiano ore loquentes dedit. HILARII ſunt ingẽtes ſpiritus, Dei, vt apparet viribus incitati.

At illi ſuo ſanguine purpurati Oratores, IVSTINVS, & CYPRIANVS, num tantum præſtare feruntur cæteris hominibus dicendo, quantum homines ipſi brutis animantibus antecellunt?

Iam verò AMBROSIVS num videtur nectare & ambroſia innutritus? tam ſuaues habet tam argutas plerunque orationis delicias, vt apes, quæ infantuli cunas & os circunſederunt, credas adhuc in eius labellis ſeſſitare.

AVGVSTINVS ad pugnam aptior quàm ad pompam, vehemens, acer, ſubtilis, non puerilis & verboſæ facũdiæ, ſed cœleſtis eloquentiæ torrens, domum Dei fœcundis doctrinæ riuis exhilarans, aduerſariorum propugnacula proterit atque demolitur.

HIERONYMVS in omni genere summus artifex, quas styli diuitias habet? quæ lumina? quos aculeos? Dubites doctúmne magis an eloquentē debeas appellare! In LEONIS labris sedet maiestas. Vis & impetus SALVIANVM stipant quasi satellites.

Toti verò doctrinæ, & cœlestis facundiæ, plusquam mellitis fauis depluunt GREGORIVS MAGNVS, & Christo doctore professus Rhetor BERNARDVS.

BOETII SEVERINI, vt censet Scaliger, ingenium, eruditio, ars, sapientia, prouocat omnes authores: illi neque densitas sententiarum venerem, neque acumen abstulit candorem.

ORIGENES & TERTVLLIANVS, etsi ab aliorum sinceritate exciderūt, à dicendi tamen sublimitate non recedunt.

Ad summum quibus eloquentiæ hastis & lacertis aduersariorum castra fulminant, ARNOBIVS, LACTANTIVS, & qui summa dictionis felicitate præditus est, felix MINVTIVS?

O fortunata eloquentiæ sidera, nec vos dispicio, nec iudico, nec laudo: sed magis impositō labris digito veneror!

QVOMODO IMITANDVM.

CAP. XV.

QVi sint vitiosæ imitationis errores, dictum est superiùs; nūc qua ratione imitandum sit, videamus. Tria omnino in authoribus ad perfectam imitationem spectanda: Inuentio, Dispositio, & Elocutio; sed & priùs intelligenda sunt quàm in imitationem traducantur; quo fit vt Rhetores ignaui parum in imitatione & iudicio proficiant, quòd Locorum, Enthymematum, & Figurarum imperiti, locutiones tantùm & verba congerant.

Inuentio primus est fons, ex quo fœcundari oportet ingenia, & pleniùs irrigari. Hunc supra cætera summi authores attenderunt, qui se ex alienis inuentis mirificè locupletarunt; totus est Homericus, Virgilius; ex Platone, Isocrate, & Demosthene, quas diuitias congessit Marcus Tullius? sed qua dexteritate, ostendam, vna aut altera similitudine. Qui debilitate stomachi laborant, varios cibos capiunt; sed reddunt indigestos. At contrà, qui integra valetudine, & firmis corporis viribus præstant, eosdem ore mansos, & in stomachum ingestos, calore demum naturali concoctos in succulentam carnem conuertunt. Ita se res habet in imitatoribus, frigidi quidam sunt, & ignaui, qui quod acceperunt, reddunt, sed longè deterius: Alij, ingenij vi quasi calore fotum, & lumine, summa felicitate in suum conuertunt: illi non adhæresc unt ad verbula, sed imitantur vim reconditam sapientiæ, cogitationum celsitudinem, tractationem humani animi, disponendi prudentiam, colligendi acumen, pugnandi alacritatem. Ad summum fiunt similes bonis authoribus, quos imitantur, non vt simiæ, sed vt filij, qui præter paternarum virtutum similitudinem, aliquid imò omnia præferunt sua. Ostendo exemplis; Panoplia Virgilij, vbi arma Æneæ fabricantur, & describuntur, omnino expressa est ex Homero: sed qua industria? præit quidem Homerus cum facula inuentionis: At Virgilius rem animo totam altiùs repetens eximiè amplificat, non verbis inanibus sed magnificis sensibus. hoc decerpit, illud reiicit: hoc immutat, illud auget. Mox aliud tractum longiùs rescindit, aliud nimia breuitate concisum fundit latiùs. Ad summum Homerus in cœlo, Vulcani officinam constituit minùs decorè: hic,

Insula Sicanium iuxta latus Aeoliámque

Optima ratio imitationis.

Erigitur Liparen, fumantibus ardua ſaxis:
Quam ſubter ſpecus, et Cyclopum exeſa caminis
Antra Ætnæa tonant, validíque incudibus ictus
Auditi referunt gemitum: ſtridúntque cauernis
Strictura Chalybum, & fornacibus ignis anhelat:
Vulcani domus, & Vulcania nomine tellus.

In vtroque Vulcanus, à Deabus inuenitur in grumnoſis laboribus deſudans. Hoc ambobus commune. At iam apud Homerum tripodas fabricat, & cætera leuiora:

τείπεδας γὰρ ἐείκοσι πάντας ἔτυχθεν
Ἑσσάμεναι περὶ τοῖχον ἐϋσταθέος μεγάροιο·
Χρύσεα δ' ἑφ' ὑπὸ κύκλα ἑκάστῳ πυθμένι θῆκε,
Ὅππως οἱ αὐτόματοι θεῖον δύσοιντο ἀγῶνα.

Virgilius verò longè grauiùs Cyclopas pingit in fulmine elaborantes:

Ferrum exercebant vasto Cyclopes in antro,
Brontéſque, Steropéſque, & nudus membra Pyracmon.
His informatum manibus iam parte polita
Fulmen erat; toto genitor quæ plurima cœlo
Deiicit in terras, pars imperfecta manebat:
Tres imbris torti radios, tres nubis aquoſæ,
Addiderant, rutili tres ignis, & alitis Auſtri,
Fulgores nunc terrificos, ſonitúmque, metúmque
Miſcebant operi, flammiſque ſequacibus iras.
Parte alia Marti, currúmque rotáſque volucres
Inſtabant, quibus ille viros, quibus excitat vrbes,
Ægidáque horrificam turbata Palladis arma,
Certatim ſquammis ſerpentum auróque polibant,
Contextóſque angues, incinctáſque in pectore Diræ
Gorgona deſecto vertentẽ lumina collo.

Incumbunt deinde in arma opifices. Homerus quidem bene, ſed communibus verbis deſcribit.

Χαλκὸν δ' ἐν πυρὶ βάλλεν ἀτειρέα, καστίτερόν τε
Καὶ χρυσὸν τιμῆντα καὶ ἀργύρεον. αὐτὰρ ἔπειτα
Θῆκεν ἐνὶ ἀκμοθέτῳ μέγαν ἄκμονα· γλῶτο δ' ἄρ' ἁμῇ
Ῥαιστῆρα χρατερὸν, ἑτέρῃ δ' ἄρα γλῶτο πυρήγλῃ.

Virgilius in deſcriptione rei efficacior, ſenſus aliter ferit.

at illi
Ocyus incubuere omnes, paritérque laborem
Sortiti, fluit æs riuis, aurique metallum,
Vulniſicuſque chalybs vaſta fornace liqueſcit.
Ingentem clypeum informant, vnum omnia contra
Tela Latinorum: ſeptenóſque orbibus orbes
Impediunt: Alij ventoſis follibus auras
Accipiunt, reddúntque, alij ſtridentia tingunt
Æra lacu, gemit impoſitis incudibus antrum:
Illi inter ſeſe multa vi brachia tollunt
In numerum, verſántque tenaci forcipe ferrum.

Ad ſummum in clypeo Achillis leuia & friuola inſculpta: In ſcuto Æneæ prudentiſſimè & artificioſiſſimè res Italæ effinguntur. Hoc demum eſt feliciter imitari.

QVOMODO DEMOSTHENEM Cicero fierit imitatus.

CAPVT XVI.

DEMOSTHENES.

Demoſth. exordium orat. de Corona. Demoſth. & Ciceronis exordia à precatione.

Πρῶτον μέν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, θεοῖς εὔχομαι πᾶσι καὶ πάσαις, ὅσην εὔνοιαν ἔχων ἐγὼ διατελῶ τῇ τε πόλει, καὶ πᾶσιν ὑμῖν, τοσαύτην ὑπαρξαι μοι παρ' ὑμῶν εἰς τοῦτον τὸν ἀγῶνα. ἔπειθ' ὅταν ὀδὸν μαλιστ' ὑφ' ὑμῶν, καὶ τῆς ὑμετέρας εὐσεβείας καὶ τῆς δίκης, τοῦτο παρα-

σῶσαι τὰς ἐμὰς ὑμῖν, καὶ τὰ ἀπ' ἐκείνου συμβῆναι πολὺ πρόσθεν, πρὸ τοῦ τὰς ἐμὰς ὑμᾶς ἐμοῦ δεῖ.

Primùm Deos & Deas precor, Athenienſes, vt quantam ego beneuolentiam erga Rempubl. & vos vniuerſos conſtanter habeo, tanta à vobis in hoc iudicio mihi tribuatur. Deinde, vt Dij, id quod maximè vos, veſtramque religionem, & gloriam tuebitur, in eam vos ſententiam adducãt, ne aduerſarium, quomodo ſim audiendus, in conſilium adhibeatis.

CICERO.

Cicero pro Muræna.

Quod precatus ſum à Diis immortalibus, Iudices, more inſtitutóque maiorum, illo die quo auſpicatò comitiis centuriatis L. Murænam Conſulem renuntiaui, vt ea res mihi magiſtratuique meo, populo plebique Romanæ bene atque feliciter eueniret; Eadem precor ab iiſdem Diis immortalibus, ob eiuſdem hominis conſulatum, vnà cùm ſalute obtinendum, vt veſtræ mentes atque ſententiæ, cum populi Romani voluntate ſuffragiiſque conſentiant, eáque res vobis populoque Romano, pacem, tranquillitatem, otium, concordiámque afferat.

Vterque orditur à precatione. Demoſthenes duo poſtulat, beneuolentiam erga ſe ciuitatis tantam quantam habet in vniuerſum populum: Deinde, vt mentes Athenienſium, & in ſuam cauſſam & in populi gloriam inclinent. Non omnia vno exordio conſequutus eſt Tullius, ne imitatio nimis eſſet manifeſta. Alterum addam exordium, vt quomodo vtrunque fuerit imitatus, oſtendam: Idem ad Quirites, poſt reditum, ſic incipit:

Quod precatus à Ioue Optimo Maximo, cæteriſque Diis immortalibus, ſum, Quirites, eo tempore, cùm me fortunáſque meas, pro veſtra incolumitate, otio, concordiáque deuoui, vt ſi meas rationes vnquam veſtræ ſaluti antepoſuiſſem, ſempiternam pœnam ſuſtinerem, mea voluntate ſuſceptam: Sin & ea quæ antè geſſeram, conſeruãdæ ciuitatis cauſſa geſſiſſem, & illam miſeram profectionem veſtræ ſalutis gratia ſuſcepiſſem, vt quod odium ſceleratí homines & audaces, in Rempubl. & in omnes bonos conceptum, iam diu continerent, id in me vnum potiùs quàm in optimum quemque, & in vniuerſam Rempubl. deflecterent: hoc ſi animo in vos liberóſque veſtros fuiſſem, vt aliquando vos Patréſque Conſcriptos, Italiámque vniuerſam, memoria mei, miſericordia deſideriúmque teneret.

DEMOSTHENES.

Θεοῖς εὔχομαι πᾶσι, καὶ πάσαις.

Hoc ſiccum. At Cicero illam precationem magnificam reddit ex adiunctis, non modò precatur nunc, ſed antea precatus eſt, *More inſtitutoque Maiorum*, & hoc plus habet authoritatis: [illo die, quo auſpicatò comitiis centuriatis L. Murænam Conſulem renuntiaui,] hoc religionis fuit, & felicitatis.

Comparantur exordia Demoſthenis, & Ciceronis.

Demoſthenes ἐσπουδασμένον ἔχων διατελῶ τῇδε τῇ πόλει καὶ πᾶσιν ὑμῖν, hoc mediocri ſtylo pertextum.

CICERO

Longè magnificentius ſuam illam beneuolentiam profuſam oſtendit, vt totus in affectum & amorẽ tranſijſſe videatur, non modò enim [Fortunas pro Reipubl. incolumitate, otio concordiáque deuouit,] ſed quod amãtius eſt, optauit, [vt ſi ſuas rationes publicæ ſaluti antepoſuiſſet, ſempiternam pœnam ſuſtineret.] Non hæc ſimplex Demoſthenis beneuolentia, ſed amor ardentiſſimus.

Demoſthenes τοσοῦτον διαφέρει μοι παρ' ὑμῶν. Cicero non tantùm beneuolentiam petit, ſed, quod exulem & calamitoſum decuerat, *memoriam, miſericordiam, deſiderium.*

Et

Et Demosthenes, Ἐ πιτα ὅσῳ ὄντι μάλιστα ὑμῶν καὶ τὴν ὑμετέραν εὐσεβείας, καὶ τὴν δόξης, τοῦτο παρακαλοῦσι τοὺς θεοὺς ὑμῖν.

Altera petitio, in quo vterque postulat iudicum mentes inclinare in ciuitatis gloriam, & fauorem suæ causſæ.

Cicerò hæc longè disertiùs. Vt vestræ mentes atque sententiæ cum P. R. voluntate, suffragiis consentiant: eáque res vobis populoque Romano pacem, tranquillitatem, otium, concordiámque afferat. Nihil otiosè dictum: *Mentes* in cognoscendo; *sententia* in decernendo: deinde optat *pacem* sine hoste, *tranquillitatem* sine turba & seditione: *otium* sine molestia & negotio, *concordiam* sine vllo dissidio. Et hæc omnia commemorauit, non τὴν δόξαν, quia in eo erat Respubl. statu ob Catilinæ coniurationẽ, vt magis de salute quàm de gloria cogitaret. Ad summum, quod ille dixit, τῆς ὑμετέρας εὐσεβείας, religionis mentionem faciens, & pietatis; quãto hic illustriùs? [Quòd si illa solennis comitiorum precatio consularibus auspiciis consecrata, tantam habet in se vim & religionem, quantam Reipubl. dignitas postulat.] Deinde quomodo in animos blandè grauitérque simul influit? [Quæ cùm ita sint, Iudices, & cùm omnis Deorum immortalium potestas, aut trãslata sit ad vos, aut certè communicata vobiscum; idem Consul eum vestræ fidei commendat.]

Alius est in Philippicis locus, vbi vterque populum ad hæreditatem gloriæ à maioribus relictam hortatur.

DEMOSTHENES.

Philipp. 3. Τί μὴν οἱ πρόγονοι τοῦτο τὸ ῥῆμα ἐκτήσαντο, καὶ κατέλιπον μὴ πολλῶν, καὶ καλῶν, καὶ μεγάλων κινδύνων.

Hæc inchoata; apud Ciceronem perfecta.

[Mortem quidem omnibus natura proposuit. Crudelitatem mortis, & dedecus, virtus propulsare solet, quæ propria est Romani generis, & seminis; hanc retinete quæso, Quirites, quam vobis tanquam hæreditatem, maiores vestri reliquerunt.] Hæc grauia, & supra Demosthenis locum sententiosa: addit;

[Quanquam alia omnia incerta sunt, caduca, mobilia. Virtus est vna altissimis defixa radicibus, quæ nunquam vlla vi labefactari potest, nunquam dimoueri loco.] Hæc sententiosè dicta ad summum auget, à rebus gestis maiorum.

[Hac maiores vestri primùm vniuersam Italiam deuicerunt, deinde Carthaginem exciderunt, Numãtiam euerterunt, potentissimos Reges, bellicosissimas gentes in ditionem huius Imperij redegerunt.] Illæ sunt animorum faces. Demosthenes cùm tam latum haberet campum, in Marathone, Xerxe, Mardonio, nihil eorũ attigit, quæ maximè hoc loco videbantur commemoranda.

Et quæ dicuntur in contemptum Philippi, ὅλεθρος Μακεδών, num apud Ciceronem γοργότερα;

Est igitur, Quirites, P. R. victori omnium gentium, omne certamen, cum excursore, cum latrone, cum Spartaco.

In oratione funebri vterque perorat Patheticôs.

DEMOSTHENES.

Οἱ δ' εὐδαίμονες τῷ δικαίῳ λογισμῷ αἱρῶνται μὲν αὐτὸ μικροῦ χρόνου εἰς πολύ, καὶ τὰ ἄπαντα, εὐκλείαν ἀμήρων καταλείπουσιν, ἐν ᾗ καὶ παῖδες αὐτῶν ὀνομασθήσονται, καὶ γονεῖς οἱ τούτων εὐθὺς ἀπολιπόντες γηροτροφήσονται, παραψυχὴν τῷ πένθει τὴν τούτων εὐκλειαν ἔχοντες.

CICERO.

O fortunata mors, quæ naturæ debita, patriæ est potissimùm reddita. Vos verò patriæ natos iudico, quorum etiam nomen à Marte est; vt idem Deus vrbem hanc gentibus,

vos huic vrbi genuisse videatur ; In fuga, fœda mors est; in victoria, gloriosa. Etenim Mars ex acie fortissimum quemque pignerari solet.

Et de consolatione proximorum.

Optima est hæc quidem consolatio parentibus, quòd tanta reipublicæ præsidia genuerint: Liberis, quòd habebunt domestica exempla virtutis: Coniugibus, quòd iis viris carebunt, quos laudare quàm lugere præstabit: Fratribus, quòd in se vt corporum sic virtutum similitudinem esse confident.

Demosthenes parentibus tantùm, & filijs; hic coniugibus & fratribus appositam largitur consolationem, & de militum mortuorum gloria.

DEMOSTHENES.

Οὐδὲ γὰρ ἅπασι τοῖς παισὶ θάπτει δημοσίᾳ, κοινῇ δὲ ἐπαίνου μόνοις τυγχάνουσιν· πεδοῦσι δὲ οὐ μόνον οἱ συγγενεῖς καὶ πολῖ), ἀλλὰ καὶ πᾶσα δῆλον Ἑλλὰς καὶ βαρβαρικὴ· συμπεπόνθασι γὰρ ἡ οἰκουμένης τὸ κοινὸν μέρος.

CICERO.

At Cicerò longè illustriùs & παθητικώτερον per apostrophen ad mortuos.

Actum igitur præclarè vobiscum, fortissimi, dum vixistis; nunc verò etiam sanctissimi milites, quòd vestra virtus, nec obliuione eorum qui nunc sunt, nec reticentia posterorum insepulta esse poterit: Cùm vobis immortale monumentum suis penè manibus, senatus populúsque Romanus extruxerit.

Hæc longè grauiora, verbisque & sententijs magis excelsa: & de statu nouæ vitæ, apud beatas insulas, vterque magnificè.

DEMOSTHENES.

Πῶς οὐ χρὴ τούτοις εὐδαίμονας νομίζειν, οὓς παρ' ἕξεις εἰκότως αὖ τις φήσει τοῖς κάτω θεοῖς εἶναι, πλὴν ἀνθ' ὧν τάχ' ἔχοντας τοῖς ἐνθένδε ἀγαθοῖς αὖ δέξασθαι τοὺς Μακάρων νήσους;

CICERO.

Tractat per apostrophen continuam: quæ lõgè plus habet affectus.

Illi igitur impij, quos cæcidistis, etiam ad inferos pœnas parricidij luent: Vos verò, qui extremum spiritum in victoria effudistis, piorum estis sedem & locum consecuti.

Vterque improborum accusationem, hic Æschinis, ille Verris, oblatam diuino consilio, Iudicibus proponit, quo eos ad vindicandum faciant acriores.

DEMOSTHENES.

Τέρπει δ' ἅπερ ἀκούομαι καὶ βούλομαι, καὶ τὰ τῶν συμβεβηκότα πάντα, ὅτι καὶ εὐδαίμονες πάντες, δαιμονίας τινὸς εὐδαιμονίας ἔνδειγμα τῇ πόλει γεγόνασι. In orat. de falsa legat.

Hæc fermè transuolant, antequam capiantur; quippe dicit existimare se, ea quæ in hac causa contigerunt, diuinæ eiusdem beneuolentiæ erga ciuitatem esse indicia.

Cicero longè excelsiùs:

Quod erat optãdum maximè (Iudices) & quod vnum ad inuidiam vestri ordinis infamiámque iudiciorum sedandam, maximè pertinebat.

Animaduertis, vt suspendit animos, vt erigit, & iam desiderio sciendi stimulat? deinde pergit:

Id non humano consilio, sed propè diuinitus datum, atque oblatum vobis summo Reipubl. tempore videtur.

Discute singula, non tantùm datur ius, quasi ad possessionem, sed offertur in manu, & offertur non ab hominibus, sed à Dijs: quo deinde tempore? *Summo*: hoc est; depositæ prope hac Reip. parte (vt ipse dixit aliàs) ad summum: Initio præmisit causam eximiam huius beneuolentiæ, *ad inuidiam clarissimi ordinis, infamiámque iudiciorum sedandam*, quod diu fuerat à bonis optatum. Hæc omnia magni sunt ponderis.

Vterque, ille contra Aristocratem, hic pro Milone, fabulæ Orestis meminerunt, qua alicuius cædis ratio iusta confirmaretur.

Digitized by Google

DEMOSTHENES.

Demoſth. contra Ariſtogitonē.

Λογιζόμενοι ὅτι μητέρα Ὀρέστης ἀπεκτονὼς, ὁμολογῶν, θεῶν δίκας τυχὼν, ἀπεφυγεν.

CICERO

Itaque hoc (Iudices) non ſine cauſſa fictis fabulis doctiſſimi homines memoriæ prodiderunt, eum qui patris vlciſcendi cauſſa matrem necauiſſet, non ſolùm diuina ſed etiam ſapientiſſimæ Deæ ſententia liberatum. Hoc grauius & numeroſius *fictis fabulis*, ne videretur niti hoc argumento, quod affert tāquam corollarium. *Doctiſſimi homines*; cōciliat auctoritatē dicto: *Eum*, prudenter tacet nomen, ne videatur iſtas fabulas Græcorum diſcutere glorioſiùs. Sic in Mutæna, poëta neſcio quis, (intimè tamen nouerat,) *patris vlciſcendi cauſſa*; hoc fuit neceſſarium addere. *Non ſolùm diuina*, (alij ſcribunt *humana*;) ſed remanet ſemper contentio: *Non ſolùm diuina* qualibet (ſunt etiam Dij minores,) *ſed Deæ ſapientiſſimæ*.

Vterque ſentētioſè dixit, de populi inconſtantia & concionum fluctibus.

DEMOSTHENES.

Ὄχλος ἀσταθμητότατον πρᾶγμάτων ἁπάντων, καὶ ἀστατώτατον, ὥσπερ ἐν θαλάττῃ κῦμα κατάστατον, ὡς ἂν τύχῃ κινούμενον· ὁ μὲν ἦλθεν, ὁ δ' ἀπῆλθε· μέλει οὐδενὶ τῶν κοινῶν, ἀλλ' οὐδὲ μέμνηται.

Vulgus res omnium inconſideratiſſima atque imprudētiſſima: perinde enim atque in mari vagi fluctus, caſu voluuntur. Hic quidem aduenit, alius autem diſcedit. Nemo rempubl. curat, ſed ne meminit quidem.

Cicero blandiùs, amœniùs, vberiùs:

Cicero pro Mutæna.

Nihil eſt incertius vulgo, nihil obſcurius voluntate hominum, nihil fallacius ratione tota comitiorum. Quod enim fretum, quem Euripum, tot motus, tantas & tam varias habere putatis agitationes fluctuum, quantas perturbationes & quantos æſtus habet ratio comitiorum? Dies intermiſſus vnus, aut nox interpoſita, ſæpe perturbat omnia, & totam opinionem, parua nonnūquam commutat aura rumoris. Sæpe etiam ſine vlla aperta cauſſa, fit aliud quàm exiſtimamus, aut nonnunquam ita factum eſſe, etiam populus admiretur, quaſi verò non ipſe fecerit.

Vterque cùm reum teneret conuictum manifeſtis criminibus, ille Ariſtocratem, hic Verrem, excuſationem reijcit, qua & hæc alios feciſſe patroni dicebant.

DEMOSTHENES.

Demoſth. contra Ariſtocratem.

Ἔτι τοίνυν ἐμοὶ μὲν δοκεῖ, καὶ σφόδρα αἰσχρὸς εἶναι τοιοῦτος λόγος, ὃς λέγει καὶ πράττειν ποιὰ ἄλλοις τοιαῦτα ψηφίσματα· οὐ γὰρ εἴ τι παρά ποτε μὴ κατὰ νόμους ἐπράχθη, σὺ δ' τοῦτ' ἐμιμήσω, διὰ τοῦτο ἀποφεύγειν σοὶ προσήκει, ἀλλὰ τοὐναντίον πολὺ μᾶλλον δίκαιός διὰ ταῦτα.

Ad hæc impudentiſſima videtur huiuſmodi quæ affertur excuſatio: Quòd & talia priùs decreta contigerint: neque enim, ſi quid tum contra leges commiſſum eſt, idque es imitatus, idcirco videris abſoluendus, ſed eo magis condemnandus.

CICERO.

[Quid igitur dicet feciſſe alios? quid eſt hoc? vtrùm crimini defenſio, an comitatus exilio quæritur?] Viden' vt ſubtiliùs & *γραφικῶτερον*? Deinde: vt enim aſſentiar orationi tuæ, defenſionem tamen non probabo, potiùs enim te damnato, cęteris anguſtior locus improbitatis defendendæ relinquetur, quàm te abſoluto, alij, quod audaciſſimè fecerunt, rectè feciſſe exiſtimentur.

Vterque vim & vtilitatem legum magnifica exornatione cōplexus eſt.

DEMOSTHENES.

Ἀλλὰ ὅτι πᾶς ὁ τῆς πόλεως καὶ τῶν νόμων κόσμος, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, σωτηρία ἐστὶ καὶ In orat. cōtra Ariſtog.

δίκας δείρεται κ' τοῦτον ἢ τοῦτ' εἶμαι σαφῶς ὑμῖν ἐπιδείξειν. λέξω δ' οὔτε πιεσθὲν οὐδενὶ, οὐτ' ἴδιον, ἀλλ' ὃ πάντες ὑμεῖς ἴστε ὁμοίως ἐμοί. εἰ γάρ τις ὑμῶν ἐξετάσαι βούλεται τί ποτ' ὄφλ τὸ αἴτιον, ἢ τῷ ποιοῦμαι τὴν βουλὴν συλλέγειν, ἢ δῆμον εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀναβαίνειν, τὰ δικαστήρια πληροῦν, τὰς ἄλλας ἀρχὰς ἢ νέας ἐχούσας ἐπεξέρχεσθαι, πάντα δ' ὧν ἡ πόλις διοικεῖται ἢ σώζει, γίγνεσθαι τὸν νόμους εὑρόντες.

Quod & longiùs prosequitur: ostendit igitur inductione facta, cœtus, conciones, magistratus, fora, edicta, omnia legibus fieri.

CICERO.

Cicero pro Cluentio.

Cicero hoc ornatiùs, excelsiùs, gratiùs, [vt corpora nostra sine mente, sic ciuitas sine lege, suis partibus, & neruis, ac sanguine, membris vti non potest:] Hoc graue & excitatum: [Legum ministri, magistratus; legum interpretes, iudices, legum denique idcirco omnes serui sumus, vt liberi esse possimus:] Illud ornatum & acutum. Quod vltimò affertur ad inductionem, vrbanum & iucundum est. [Quid est, quo ab te iudices tali dignitate præditi coërceantur? Vos autem, Iudices, quamobrem ex tam magna multitudine ciuium, tam pauci de hominum fortunis sentētiam fertis? Quo iure Attius, quid voluit, dixit? cur mihi tandiu potestas dicendi datur? Quid sibi autem illi scribę? Quid lictores? quid cęteri, quos apparere huic quæstioni video? Voluit, opinor, hæc omnia lege fieri, totúmque hoc iudicium quasi mente quadam administrari, & regi.

Quædam porrò nonnunquam tam claris imitationis lineamentis à Cicerone exprimuntur, vt ouum (quod aiunt) ouo non sit similius, quàm hic suo exemplari: quanquam ad molliores orationis commissuras paucula verba aut addit aut omittit, aut etiam mutat: Sic in oratione Cyri loquutus est Xenophon:

Οὐ γὰρ δήπου τοῦτό γε ἀσαφῶς δεκτὸν εἶναι, ὡς οὐδὲν ἔσομαι ἐγὼ ἔτι, ἐπειδὰν τὸ ἀνθρώπου βίου τελευτήσω· οὐδὲ γὰρ νῦν τοι τὸ ψυχρὸν καὶ ἰὸν ἔτι, ἀλλ' ὅς διεπράττετο, τούτοις αὐτὸν ὡς οὖσαν καταμανθάνω.

At Cicero:

[Nolite arbitrari, ô mihi chariſſimi filij, me cùm à vobis discessero, nusquam, aut nullum fore; nec enim dum eram vobiscum, animum meum videbatis: sed cum esse in hoc corpore, ex iis rebus quas gerebam, intelligebatis: eundem igitur esse credite, etiamsi nullum videbitis.] Sed hæc plenius cùm ad vberem exemplorum copiam deuenerimus; nunc & eloquentiæ speciem, & oratoris personam conformasse sufficiet; Sequentibus libris de ipso artificis opere pluribus Deo auspice dicendum erit.

Finis Libri tertij.

DE INVENTIONE, ET LOCIS: LIBER QVARTVS.

DE SCRIBENDA ORATIONE:

De cognitione quæstionis, & de prolixitate fugienda.

CAPVT PRIMVM.

NAscentis veluti Eloquentiæ cunabula sunt à nobis superioribus libris diffusiùs exposita: hoc & cęteris consequentibus, iubet eloquẽtiæ membra conformare, & orationem ab ipsis excitare fundamentis.

Ad orationem omnia præcepta Rhetorum spectant.

Oratoris opus, in quo omnis ars eius atque industria desudat, est Oratio, non illa quidem locutio communis, sed Oratoris charactere signata; cuius ambitu, si vniuersa Rhetoricæ præcepta complexus fuero, facturum me operæ pretium ad artis perspicuitatem, arbitror. Omnia igitur, quæ posthac tradentur, ad hunc scopum collineabunt, & sub vna oratione laxè satis inter suos limites excurrens huius dissertationis tractus, omnem vim oratoriam facultatémque complectetur.

In oratione scribenda, primùm accuratam habere oportet quæstionis tractandæ cognitionem; ex eo enim deriuari omnem vim & efficacitatem sermonis oportet. Qua in re erratur à multis in limine, & id quidem multifariàm. Alij enim nihil pensi habentes quid proposita quæstio ferat, videntur, Andabatarum more, clausis, vt aiunt, oculis pugnare; & de re dicentes, nihil minùs quàm rem attingere: ex quo minimè mirum est, si omnium sensibus talis repudietur oratio. His profectò illud poëtę inculcandum est:

Est aliquid, quò tendis, et in quod dirigis arcum:

An passim insequeris cornua testáque luóque?

Alij propositum quidem orationis scopum vident, sed cùm iudicij imbecillitate non satis res distinguere atque discriminare valeant, in

varias ineptias incidunt, & cum deſtinata ad dicendum materia res varias, cáſque diſcrepantes, commiſcent, ex quibus orationem in immodicum tumorem creſcere ac confundi neceſſe eſt.

Prolixitas vitanda.

Alij, cùm metam ob oculos perſpiciant, deſiderio tamen dicendi geſtientes, longos amant circuitus, *res citant ab ouo, vſque ad mala*, digreſſiones etiam faciunt, & frigidas tranſitiones, quibus miſeras aures enecant: &, ſi aduertas, inuenies, eos tum primùm de re incipientes dicere, cùm oportuerit deſijſſe. Hoc partim accidit adoleſcentibus, qui, vt fert rerum ſplendidarum nouitas, tantam capiunt in dicēdo voluptatem, vt quieſcere nullo modo poſſint; putántque ſe iiſdem auribus audiri ab omnibus, quo feruoris impetu dicunt: Partim etiam contingit doctis, ſed confuſis plerumque, & moroſis hominibus, qui nunquam ſibi ſatisfaciunt, niſi quicquid mente conceperint, id totum in turbæ circumſtantis aures effuderint.

Hoc elogiū tribuit Seneca Caſſio Seuero, l. 3. Contr. in præf.

Magnum proculdubio vitium, & haud ſcio an vllū ſit in oratore, quod magis auditorum animos deterreat: Paucos admodum inuenias, de quibus illud dicatur, *Timebant ne deſinerent*; etſi illi prima aut altera concione, vbi nouitas auditorum mentibus quodammodo lenocinatur, placuerint, tamen ſi pergant, fiunt oneroſi: adeò etiam ſpecioſi ſermonis immodica prolixitas faſtidiis adhæreſcit.

Sed eò imprudentiores ſunt, qui ſiue in poëſi, ſiue in orationibus, ſiue in concionibus, cùm trita, communia, & frigida pene dicant omnia, hanc tamen verborum luxuriem profundunt, nec bene monentibus obtemperant, modò dicendi titillans quoddam deſiderium expleant. O graue cacoëthes, & apud occupatas aures odioſum! Audiant tandem illud D. Gregorij Nazianzeni dictum, *Κίρτει πῶλον πρὸς τέρμα: Adige equum ad metam.* Argumentum ſequere, ad rem veni, quorſum tot loci communes? quò ſpectant tot parerga? quò tot hiſtoriæ? tot teſtimonia? Verùm hæc pulchra ſunt. Eſto, ſed non erat hîc locus, *ſcis ſimulare cupreſſum.* Peribit igitur mihi labor irritus? Ita, ne auditorum aures pereant. Sed ſpecioſum eſt ad doctrinam multa dicere. Erras, nunquam illud Callimachi legiſti, *magnus liber, magnum malum:* nunquam Demoſthenis illā vocem auream audiſti, *οὐ τὸ μέγα, τοῦ καλὸ τὸ εὖ, μέγα. Non quod magnum eſt, bene eſt; ſed quod bene eſt, magnum eſt.*

Sepiùs in libro memoratur Perſius vno,
Quàm leuis in tota Marſus Amazonide.

Magna prudentia eſt manum de tabula opportunè & loco deponere.

Ne igitur haud leuis trahatur error, ex limine ſeriò conſiderandum eſt, initio quid veniat in diſceptationem, quid ſit attributum, quale ſubiectū, an ſit infinita quæſtio, an finita, an ſimplex, an comparata, cuius generis ſit, & ſtatus, an finitionis, an qualitatis, an coniecturæ? Quæ omnia, vbi perſpecta fuerint, & ſenſu intelligentiáque diſtincta, tum demum in deſtinatum ſcopum omnia argumenta erunt dirigenda; ac primùm ab inuentione incipiendum.

DE INVENTIONE.

Nutrix Inuentionis, eruditio, & eruditæ debent eſſe orationes.

CAPVT II.

Varia eruditio nutrix eloquentiæ.

PRimus fons Inuentionis, eſt eruditio varia, ex qua omnem eloquentiam creſcere fœcundaríque oportet. Neque enim perfectus orator eſſe poteſt, qui non

rerum cognitione, atque intelligentia digniſſimarum, pectus compleuit ſuum. Vt Perſæa arbor Nili aquis irrigata, floret cultiùs, & parit vberiùs: ſic manantibus doctrinæ riuis perfuſa viteſcit eloquentia. Tolle eruditionem à dicendi facultate,

Plutar. in Iſide, & Oſiride.

Ἐπτυλλίδες πῶ τ' ἴσι, ἢ φαμύλιματα:

quid aliud erit quàm loquentia puerilis? quàm arbor foliorum luxurie veſtita, ſed fructus expers? quàm arena (vt aiebat ille) ſine calce? Bene igitur oratori futuro neceſſariam eſſe multarum artium ſcientiam iudicat Fabius Quintilianus.

Quintil. l. 1. c. 10.

Bene M. Tullius: [Sic ſentio neminem in oratorum numero habēdum, qui non ſit omnibus iis artibus quæ ſunt libero dignæ, perpolitus; quibus ipſis, ſi in dicendo non vtimur, tamen apparet, atque extat, vtrùm ſimus earum rudes, an didicerimus. Vt qui pila ludunt, non vtuntur in ipſa luſione artificio proprio palæſtræ: ſed indicat ipſe motus, didicerintne palæſtram, an neſciant: & qui aliquid fingunt, etſi tum pictura non vtuntur, tamen vtrùm ſciant pingere, an neſciant, non obſcurum eſt: ſic in orationibus hiſce ipſis iudiciorum, concionum, Senatus, etiamſi propriæ cæteræ non adhibentur artes, tamen facilè declaratur vtrùm is qui dicat, tantummodo in hoc declamatorio ſit opere iactatus, an ad dicendum omnibus ingenuis artibus acceſſerit.] Qui locus ſanè eximius eſt ad diſſoluendam cõtrouerſiam quam nunc agitari inter multos video, *vtrùm doctam eſſe oporteat orationem*: de quo varias & diſcrepantes audiuimus ſententias.

Cic. l. 1. de oratore.

Omnes ingenuę artes neceſſariæ eloquenti.

Alij, quaſi eruditioni liberaliori bellum indixerint, toti ſunt in ſtructura & compoſitione verborum: ex quo illud quidem aſſequuntur, vt comptè & fluidè dicant; rerum autem ſuccum & opulentiam nullam habeant: idq; certis tuentur addicti rationibus, quòd eruditio & eloquentiæ facultates ſint inter ſe diſtinctæ. in orationibus verò eloquentiam, non doctrinam, profiteantur: neque ſummorum oratorum, vt Demoſthenis & Ciceronis, orationes, hoc inanis doctrinæ fuco (vt appellant) ſint ornatæ.

An doctæ orationes eſſe debeāt.

Alij doctum rati eſſe Oratorem oportere, hiſtoriis & teſtimoniis orationes ſine vllo diſcrimine referciunt, & in dictione inertes, hoc vnum curant, vt variam doctrinæ ſupellectilem, explicent. Qui profectò videntur omnes à vera germanáque oratorię facultatis ratione aberrare. Nã, qui omnem doctrinam fugiunt, licèt orationis ſtructura & omni verborum expolitione ſint excellentes, neceſſe eſt cum magno auditorum tædio audiri, & ab optimi Oratoris maieſtate longiùs abeſſe: Qui verò ſolis antiquariis rebus, eruditioni, variæque doctrinæ inhiant, ſpiritus elidunt eloquentiæ. Adhibenda eſt in eo, ſicut & in cæteris rebus, temperies, & quid res, quid locus, quid aures, aut patiantur, aut expectent, conſiderandum eſt.

Temperies eruditionis.

Oratori dicendum eſt in concione, in iudiciis, in ſenatu, de re ciuili & negotioſa: cùm Hannibal eſt ad portas, cùm de fœdere Pyrrhi agitur, cùm ſqualler reus: Putidum eſt hîc ad doctrinæ oſtentationem in paregis ludere, & neceſſaria negligere: penè vitium eſt eruditionem profiteri: itaque, & prudentes oratores, etiamſi doctrinam adhibeant, nonnunquã tamen ea dexteritate faciunt, vt illud quod dicunt, ſponte ſua influere, non quæſitum eſſe, videatur: tot condimentis deinde leniunt, atq; aſpergunt, vt popularibus etiam auribus reddant familiare. M. Tullius in Miloniana, ampliſſimam illam & grauiſſimam de prouidentia diuina diſputationem attingit eo loco, quem alio in libro commemorauí. Non aſſert hîc diuerſas [illegible] loſophorum de [illegible] ſententias,

Quomodo in ciuili oratione adhibenda eruditio.

abstrusásque rationes, & argutias, sed rem dumtaxat proponit, & graui similitudine illustrat, eruet autem pluribus disquirere, ne forum in academiam videatur commutare: Pro Muræna verò Stoicæ sectæ capita perstringit, & exagitat; sed qua industria? qua vrbanitate? Ita planè hæc tractat, vt videatur non ignorare, imò plenissimè scire, sed ratione fori & iudiciorum plura consultò minimè dicere. Is est igitur in istius generis orationibus doctrinæ modus.

Quomodo in epidictico genere.

At verò, si extra fori & iudiciorum negotiosa, aut certe reatus & squalloris subsellia, habenda sit oratio, in qua eruditio expectatur, speratur delectatio, & non modò fructus animorum, sed etiam suauitas elocutionis requiritur: quales sunt, quæ olim à magni nominis Sophistis habebantur, & nunc etiam in scholis Rhetorum haberi possunt. Quis non videt hîc adhibendam esse eruditionis succulentam vbertatem? cùm verbis tantùm, grauium personarum aures non pascantur, sed magis rebus immutriantur? Qui Demosthenis & Ciceronis orationes, ad hanc sententiam perimendam afferunt, plumbeo gladio eam iugulare conantur, nullóque rationis fundamento impugnant, vel Ciceronis ipsius iudicio, qui hæc orationum genera, quæ illi confundunt, explicatissimè distinxit. Neque verò, cùm eruditionem adhibendam dico, eos imitari velim, qui scholia & farragines, orationum loco scribunt. Volo eruditas rationes, ex omni scientia petitas, volo historias, & effata, & leges, & similitudines, sed ea lege, vt istis illustretur non tota oblinatur oratio, vt hæc digerantur, non inferciantur, vt ordine, vt loco disponãtur, vt figuris dictionum vestiantur, vt omnium horum varietate, vt affectibus, vt copiosa suauitate respergantur.

Cicero in Orat epidicticas orationes aperte & palam omni varietate expolitas ostendit.

PRIMVS FONS INVENtionis, Historia.

CAPVT III.

OCcurrit primùm Historia, quæ ad orationem alendam, & firmis veluti adminiculis sustentandam, plurimùm valet. Nec is à vero abberrarit, qui eam veluti eloquentiæ horreum quoddam nominarit. Est eius certè vis admirabilis, ex qua efficitur, (quod ait D. Gregorius Nazianzenus) vt vnius hominis mens, ex omnium mentium & sæculorum perfectione, in vnum sapientiæ aceruum coalescere videatur. Quid diuinius, quam omnia nosse, quàm disiunctissimas regiones velocissimi syderis more lustrare? quàm omnium ætatũ memoriam, res gestas, facta, exempla percensere: quàm imperiorum status, ortus, progressus, vicissitudines, decursus, exitus, vno mentis aspectu contemplari? Quid illustrius, quàm regẽdi militandíque disciplinã, clarissimarum virtutum effigies, in vnam veluti tabulam congestas inspicere, præterita cum præsentibus comparare, alieno damno sapere, salutaria inde præcepta ad omnem vitæ culturam decerpere,

D. Greg. Naz. in carmine ad Nicobulũ.

ἀλλ' ὡς τὰ κείνα βλαστάνοις βιβλίοις; Æschyl. Ἑπτὰ ἐπὶ Θ.

Nec immeritò eam communem humani generis ἐνεργάνδα nominat Diodorus. Quantum ad res ciuiles conferat, dicent Polybius & Aristoteles, qui eam διδασκαλίαν παιδείας καὶ χρησίμου χωμασίας nominant. De eius in eloquentiam fructu suauissimè redundante, testimonium proferet Quintilianus, qui oratorem in historiis apprimè versatum desiderat, his verbis; *Imprimis verò abundare debet orator exemplorum copia, cùm veterum tum etiam nouorum; adeò vt, non ea modò quæ conscripta sunt historiis, aut sermonibus, veluti per manus tradita, quæque quotidie aguntur, debeat*

Diod. Sic. l. 1. Polyb. l. 1. Arist. Rhetor. c. 5. Quinti. l. 12. c. 4.

Digitized by

beat nosse: verùm ne ea quidem, quæ à clarioribus poetis ficta sunt, negligere.

Historia è fontibus repetenda.

Quod verò ad historiæ lectionem attinet, de eius methodo libellum conscripsit Possevinus noster: in quo de historicis variarum gentium tractat; & quo ordine legendi sunt, quidve in iis aut cauendum aut laudandum, acri iudicio subiicit. Euoluenda igitur iis qui seriò volunt in hac re sapere, omnis antiquitas, & cum nostris temporibus comparanda, & illustria quæque exempla ad manum semper habenda sunt, quibus & delectare & permouere possint. Fuit illud magnis oratoribus in more positum, vt sibi locos historiarum communes priuato labore texerent, quibus ad dicendum, pro rerum & temporum opportunitate vterentur. Nobis nostra sæcula, vt abundantiam rerum, sic historiarum copiam congesserunt, quas in ordinem & certa rerum capita tam multi variis idiomatibus digesserunt, vt colligendi penè superuacaneus labor videatur. Itaque qui compendiosam, ad hanc exemplorum copiam, affectant viam, historiarum collectanea sumunt in manus, è quibus nullo labore decerpunt quæ apud varios historicos longè latéque diffusa sunt.

Hæc quidem via breuior est, non tamen securior: quàm sæpe enim, qui istos riuulos consectantur, multa ab authorum sensu detorta, truncata, debilia, mala fide aucta, falsa etiam plerumque, & inepta, pro præsenti pecunia accipiunt? Quàm sæpè in prodendis auctoribus, quos illi vel vitiosè citant, vel primis apicibus delineant, insciti am suam prodere coguntur, vt qui nuper Diuum Augustinum pro D. Augusto Imperatore afferebat.

Quid, quòd ordinem temporum, historicorum ætatem, religionem, & mores, cùm nullatenus nouerint, in periculosissima plerumque testimonia incidunt? Hoc experiuntur qui grande illud volumen, *Theatrum vitæ humanæ*, legunt, & sine delectu exspoliant. Mitto, quòd grauiori censura sit notatum; de cætero si spectetur, Ægyptus est Homerica, multa habet bona & mala; studio enim congerendi omnia, coagmentauit certa incertis, vera falsis, rara mixta communibus. Delectu opus habet, & iudicio, liber alioqui ob immensam historiarum segetem commendandus.

Neque verò satis historias legere & colligere, sed in iisdem vsus potissimùm spectandus est. Alij, sine arte & iudicio historias historiis, exempla exemplis agglutinant, & tunc se valde eruditos putant, cùm amanuensium opus in describendo Syllogista fecerint: Alij ad rem & extra rem dicunt, & modò quid speciosum habeant, quasi gladium Delphicum ad omnem vsum vertunt: Alij tritas & communes historias, à capite ad calcem citant; Xerxes, Alexandros, Romulos, Fabios semper habent in ore; de suis temporibus nihil dicunt: ista quidem vitia sunt in recensendis historiis fugienda: Deinde hoc obseruandum est;

Vsus historiarum in oratione.

Primùm, vt quod affertur, appositè & loco dicatur, non vt intrudi sed influere videatur. Quantumcunque enim splendoris habeat, quod ex historia recensetur, si violentè sit accersitum, de opinione iudicij multùm detrahit:

Deinde, vt quod narratur, ex probato authore sit desumptum, quò plus habeat ad persuadendum auctoritatis: Hoc multi negligunt, delectationi aurium, & inani doctrinæ opinioni seruientes, qui, vt cornicum oculos confixisse, & plus aliis vidisse existimentur, de suo adtexunt permulta, quò rem admirabiliorem faciant. Talis agendi ratio, à simplicitate veritatis, quæ & in rebus minimis obseruanda est, necnon grauium virorum auribus, abhorret; qui nolùt

phi, & oratores fabulas vſi.

culis delectatos, blandè permouiſſe. Plato fabuloſus eſt ſupra modum. Demoſthenes alioqui rigidus & auſterus, eas oportunè adhibuit: Teſtis eſt illa quam, cùm ab Athenienſibus oſcitantibus audiretur, magna feſtiuitate narrauit. Athenienſes, (inquit,) ſub æſtatis tempus adoleſcens aſinum Athenis Megaram conduxerat, cúmque flagrante iam meridie calor cœpiſſet eſſe vehementior, ſub aſini ventrem ſe coniecit, vt vmbram captaret: At verò aſinarius ſeriò hominem proturbare, aſſerens ſe aſinum, non vmbram aſini locaſſe: Hinc rixæ, & lites. Diogenianus hoc habet in prouerbio, ὄνου σκιά· ὄνον σὺ ἐμισθώσαο ἐγὼ σκιάν: Demoſthenis tamen nuſquam meminit; ſed Plutarchus eidē expreſſis verbis tribuit. Menenius Agrippa, per apologū Corporis humani, plebem Romanam, quæ in Auentinum montem ſeceſſerat, ad Patrum auctoritatem concordiámque reuocauit. Sed & authores ſacri huiuſmodi fabulis plerumque, cum maxima ſuauitate vſi ſunt. D. Gregorius Nazianzenus Celuſium præſidem fabella de cygnis & hirundinibus compoſita oblectauit, & ad vanæ gloriæ fugam erudiit.

Diogenianus, Cētur. 9. adag. 1.

Authores ſacri. Greg. Nazianz. ad Celuſium præſidem.

[Hirundines quondam cygnos cauillis inceſſebant, propterea quòd nec cum hominibus conſuetudinem habere, nec canendi artem in publicum proferre vellent, ſed circa prata ſolùm, & flumina canerent, ac ſolitudinem amplecterentur, perinde atque eos Muſicæ ſuppuderet. At noſtræ (inquiebant) ſunt vrbes, noſtri homines, & thalami, atque apud homines garrimus, réſque noſtras illis exponimus: nimirum vetera illa & Attica, Pandionem, Athénas, Tereum, Thraciā. At cygni, qui earum garrulitatem exoſam haberent, vix quidem illas ſermone dignas duxerunt: Sed tādem, ô præclaræ, inquiūt, cauſſa noſtra in ſolitudinem libens ſe quiſpiam contulerit, vt Muſicam audiat, cùm zephyro pennas noſtras inflandas permittimus, vt ſuaue quidpiam & concinnum inſpiret: Quare, ſi non multùm, nec apud multos canimus, at illud certè in nobis pulcherrimum eſt, quòd modum in canendo tenemus, nec muſicam tumultibus permiſcemus: Vos autem & in ædes admiſſas homines faſtidiunt, & canentes auerſantur, idque optimo iure: quippe quæ, nec inciſa quidem lingua ſilere poſſitis: verùm ipſæ exſectionem linguæ, & calamitatem veſtram lugentes, quauis alia aue loquaciores ſitis.]

Hæc magna ſuauitate pro viri eloquentia. Proferam aliud exemplum, ſed ſtylo ſimpliciori. Gerſon Cancellarius Pariſienſis, vir in Theologicis literis egregiè doctus, videtur hoc dicendi genere delectatus: Nam in commentariis ad Magnificat, fabulam de cato & vulpe iucundiſſimè narrat, & ibidem Apologum de vulpe, palumbis, & paſſere ſic exequitur:

[Nidificabant palumbi ſyluarum, in arborum proceritate, more ſuo, circumibat vulpes ad radices, ſe cōminans aſcenſuram, ſe nidos omnes cum fœtibus direpturam, niſi ſibi pullus proiiceretur vnus. Trepidantes palumbi agebant, quod petebat, & abibat; reuertebatur ad ſimile; quouſque paſſer dato palumbis conſilio, continere ſe nidis ſuis, vulpes à fraude ſua fraudata eſt: ſed in paſſerem vertit inſidias, non viribus ſed adulatione. Gerſon. tract. 8. ſuper Magn. f. p. 854.

Erat in dumo paſſer, vulpes affuit beatificans auiculas, quòd volatu ſuo ſe protegerent à beſtiis, & laqueis terræ: ſed hoc vnum deeſt, inquit, qua ratione contra ventorum turbines & frigora ſe protegant. Voluit paſſer gloriari, & concionari cum garrulo, reſpondit, ſe protectionem habere, dum flabat boreas à ſiniſtris; mergebat enim caput ſub plumis ad dexteram; & è contra, ſi à dextris,

fingens vulpes ſe non ſatis audire, propter diſtantiam, protrahebat alloquium. Dilapſus eſt paſſer ad ramos proximiores terræ. Quæſiuit vulpes, dum ventus flaret ab anteriori, quid agebat? ſic, ait, dimittens caput ad pectoris plumas. Exiliit vulpes in non videntem, & deceptam blanditiis, vorax rapuit. Affabulatio eſt.

Damus aliquando tale aliquod ſalubre conſilium, quod dum præterimus, decipimur.]

Quid hac ſimplicitate candidius, aut feſtiuitate amœnius?

Apologi, cùm ſale & grauitate adhibendi: non enim omnes decent.

Obſeruandum autem erit in his apologis, ne nimis ſint crebri, ne dictione nimis faceta, & quæ ad ſcurrilitatem accedat, pertexantur: denique, vt perſonam, vt locum, vt rem deceant. Multa in hac re, à grauibus viris, prudentiæ ſale temperata placuerunt, quæ ſi ab adoleſcentibus dicerentur, in opinionem incurrerent ſcurrilitatis.

TERTIVS FONS
Inuentionis, Adagia.

CAPVT V.

AD Parabolas accedunt Adagia, & plerumque cum iis confunduntur, in eóque maximè conſentiunt, quòd rerum exprimant ſimilitudines: vnde parœmia dicitur ῥῆμα παροιμιῶδον τυπεμφωνον, ἐν τῇ χρήσει τῶν πολλῶν, ἐν ὀλίγων ἐπὶ πλείονα ὁμοια μεταληφθῆναι δυνάμενον. Verbum vulgare, & multorum vſu tritum, quod à paucis ad plura ſimilia transferri cõmodè queat. Verùm, non eſt vna omnium adagiorum ratio: nam alia verè popularia ſunt, & cuique vel imperito obuia, quæ Græci παροιμίας δημώδεις appellant; alia, ſacra, ἱερὰς, vt nominantur, quæ à vulgi ſenſu remota, reconditam magis doctrinam ex varia hiſtoriæ eruditione ſunt complexa. De quibus mihi videtur loquutus Syneſius, cùm ea veteris philoſophiæ reliquias appellat.

Adagiorũ multa genera.

Η παροιμία, inquit, σοφόν. πῶς δ' οὐχὶ σοφὸν, περὶ ὧν Ἀριστοτέλης φησὶν, ὅτι παλαιᾶς εἰσι φιλοσοφίας ἐν τῇ μεγίστῃ ἀνθρώπων φθορᾷ ἀπολομένης ἐγκαταλείμματα, σῳζόμενα διὰ συντομίαν, καὶ δεξιότητα; παροιμία δὲ καὶ τοῦτο, καὶ λ. (καὶ τὰ ἑξῆς) τοῦ ἀρχ. ὥστε σόφον ἐπιλέπειν αὐτῇ. πάμπολυ γὰρ οἱ πάλαι εἰλίσσειν ἐυσοχώτεροι. Βόσον βλέπειν dicuntur εὐόφθαλμοι καὶ ταλοί.

Sapiens prouerbium. Quidni enim ſapiens ſit? cùm prouerbia dicat Ariſtoteles eſſe veteris Philoſophiæ, inter maximas hominũ ruinas intercidentis, quaſdam reliquias, ob breuitatem dexteritatémque ſeruatas? Prouerbium igitur hoc eſt, ſermo dignitatem habens, & tanquam è ſacrario Philoſophiæ, vnde antiquitatem traxit, depromptum, ex quo graui eſt pulchróque aſpectu. Veteres enim noſtris hominibus inueſtigãdæ veritatis longè cupidiores erant.

Quamobrem in hoc genere ſcribendi elaborarunt olim viri graues, Chryſippus, Cleanthes, Theætetus, Ariſtides, Ariſtophanes, Æſchylus, Milo, Ariſtarchus, &c. inter quos celebres (qui nunc extant opera & labore Andreæ Scoti, ex noſtra ſocietate viri eruditiſſimi) Zenobius, Diogenianus, & Suidas, è quibus Eraſmus omnia, quæ ad Parœmias Græcas attinent, decerpſit.

Quid in iis obſeruandum.

Erit in his adagiis obſeruandum ne crebra & obſcura admiſceantur orationi: quod puerile eſt & vitioſum; ſed vbi res feret, commodè, quaſi gemmulæ, purpuræ, inſerantur: maximè verò in epiſtolari ſtylo, qui parœmiarum amœnitate cultiùs enitescit.

In orationibus, ad eruditionem potiùs valent quàm ad ſtylum, & præſertim, ſi in res ſubiectas, miti quadam vrbanitate conferantur, tum etiam inſigni aliqua interpretatione colluſtrentur.

QVARTVS FONS INVENTIONIS, Hieroglyphica.

CAPVT VI.

VEteres illi, qui arcanam Philosophiam symbolis ænigmatúmque velis adumbrabant, ne in plebeiorum hominum sensus intelligentiámque permanaret, hieroglyphica, sacra quædam monumenta, non literis vocabula, sed sculptis rerum animaliúmque figuris significantia adinuenerunt: quo artificio celebres in primis fuisse narrantur Ægyptij: de quibus ita Hermotimus Luciani, τί γὰρ εἰ μηδὲ γράμματα γράφομεν ἐπὶ τῶν κλήρων, ἀλλὰ πτερυγία, καὶ χαράκτηρες, οἷα πολλὰ Αἰγύπτιοι γράφουσι, καὶ τῶν γραμμάτων κυνοκεφάλους πτηνὰς ὄντας καὶ λεοντοκεφάλους ἀνθρώπους; Quid si neque literas in sortibus describamus, sed characteres, & signa, qualia multa pro literis Ægyptij pingere solent, canino & leonino capite homines? Quod & septentrionalibus populis in vsu fuisse testatur Olaus Magnus. Nonnulli (inquit) pro priuatis computis instar Ægyptiorum, varijs animaliũ figuris pro literis vtebantur. Quibus cùm dicta sapientum præclara, & sententiæ exprimuntur, euenit vt in animos instillentur iucundiùs, quòd submoto quasi obscuritatis velo, repentè lux emicare videatur. Vnde & in sacris literis multa traduntur in parabolis: cuius rei disertam rationem reddit Origenes. Sicut in nouissimis diebus, Verbum Dei ex Mariæ carne vestitum processit in hunc mundum: & aliud quidem erat quod videbatur in eo; aliud, quod intelligebatur. Carnis namque aspectus in eo patebat omnibus, paucis verò & electis dabatur veritatis agnitio.

Luc. in Hermot. p. 218.

Olaus Magnus l. 1. c. 21.

Orig. sup. Leu. Hō. 1.

Ita, & cùm per Prophetas, vel legislatorem verbum Dei profertur ad homines, non absque competentibus profertur indumentis. Nam, sicut ibi carnis, ita hîc literæ velamine tegitur, vt litera quidem aspiciatur, tanquam caro, latens verò intrinsecus sensus tanquam diuinitas sentiatur. Accedit, quod ait D. Augustinus: [Quemadmodum multa per vitrum, aut succina, pellucent iucundiùs: ita magis delectat veritas per imagines & symbola collucens. Si dicas; Concordia res crescunt, discordia dilabuntur, pigriùs incitat: At si addas hoc, veteres illo excellentis ingenij viros, in arcanis philosophiæ mysterijs subtiliter expressisse, primùm quidem per formicam, quæ impositio caduceo in elephantum excresceret; ex altera verò parte, per elephantum gladio superposito in formicam desinentem: nescio quomodo & inuentionis subtilitas, & imaginis expressio, sensus titillat suauiùs, & dum placet, persuadet efficaciùs.

Aug. epist. 119.

Habent igitur amœnam eruditionem hieroglyphica, & symbola, modò prudenter, & parcè, vt cætera, adhibeantur: quæ enim per se admirabilitatem obtinent, si crebriùs inferciantur orationi, fiunt communia, & fastidiosos sensus ipsa pulchritudinis satietate obruunt. De iis autem extat Hori Niliaci libellus, nuper à me notis & commentarijs illustratus. Hic auctor Pierio ansam dedit ad hieroglyphicorum libros concinnandos, eruditos illos quidem, si modò maior esset fides penes multa, quæ sine authoribus afferuntur, in magna Ægyptiarum rerum, atque historiarum (vt necessariò contingere oportuit) penuria. Qui Pierium secutus Brixianus, ingens symbolorum volumen congessit, omnia bona malàve commiscet; si delectus abhibeatur, auctor alioqui non inutilis futurus.

Hieroglyphicorum & parabolarũ commendatio.

QVINTVS FONS INVENtionis, Emblemata.

CAPVT VII.

VT eſt imaginum vbique amans humanum ingenium, vix ad neceſſitatem inuenta multa humanæ vitæ ſubſidia, parietes, pauimenta, domus, veſtes, vaſa cùm cœperũt variis figuris & imaginibus colluſtrari. Hinc in parietibus vermiculata, in pauimentis teſſellata, in lignis ſegmentata, in vaſis ornamenta, in clypeis admirabiles cælaturæ, quæ paulatim poſtquam ad elegantiora defluere cœperunt ingenia, eruditis argumentis dictiſque ſententioſis enituerunt. Hæc emblemata, quæ cum hieroglyficis in eo conueniunt, quòd ſymbolorum naturam habeant; differunt verò, quòd rem ſublatis ænigmatum velis puriùs liquidiúſque proponant. In hoc genere præclara & arguta luſerunt ingenia, vt ex varijs Imperatorum illuſtriúmque virorum ſymbolis licet colligere, ex quibus plerumque lepida & ſuauis affluit eruditio. Magnifica imprimis fuerunt vexillorum clypeorúmque ſymbola, qualia ſunt, quæ apud Æſchylum in Tragœdia de ſeptem ad Thebas commemorantur, & ab Homero & Virgilio in Heroum clypeis deſcribuntur. Hunc morem ab heroicis ductum temporibus poſteri conſtantiſſimè retinuerunt, & in eo præcipuè Athenienſes φιλόκαλοι; quos irridens Lacon, muſcam pro omni emblemate, eámque minutis lineis inciſam ſculpi curauit in clypeo: Cuius rei cauſa cùm ab eo rogaretur, *Tam propè*, inquit, *ad hoſtes ſum acceſſurus, vt vel muſcam noſtram diſpicere poſſint.* Poſt vexilla & clypeos locum ſigillis aſſignemus: nulla gens, nullus Imperator, nullus penè priuatus, qui ſibi peculiare ſymbolum non affectarit. Nihil hîc opus eſt Perſarum aquilas aureas, noctuas Athenienſium, Thebanorum ſphinges commemorare. Quid ea quæ de Auguſto feruntur? quam elegantiam habent? qui maturitatem in rebus gerendis oſtenſurus, in altera nummi parte, quem cudi iuſſerat, papilionem vnà cùm fluuiatili cancro cælari voluit, vt feſtinandum lentè moneret. Mæcenas ille doctorum fautor & parens, ranam vſurpauit (vt nonnulli volunt) Seriphiam, ad commendandam ſilentij religionem. Carolus V. Imperator pro imperatorio iure habuit ſymbolum ſibi peculiare, duas Herculis columnas cum lemmate, *& vltrà*. Hæc exempli cauſſà commemorata ſint; licet infinita ex ſymbolis imperatorijs, Adolphi Occonis nummis, ipſius denique Alciati, Iunij, Broſſardi iconibus colligere, quæ vt ſunt exquiſita ingeniorum inuenta, ad orationes illuminandas, ſi modò bellè accommodentur, plurimum habent ſuauitatis.

Æſchylus ἑπτὰ ἐπὶ Θ.

Vide ſymbola Imperatoria.

SEXTVS FONS INVENtionis, Teſtimonia veterum.

CAPVT VIII.

VEterum teſtimonio, inter argumenta, remota plurimum obtinent dignitatis, ſi modò ab auctoribus fide dignis, iiſque grauibus & eruditis, emanarint. Hoc eſt in rerum confirmationibus telum frequens, & plerumque amentatum. Nam cùm noſtra, licèt ſagaciter inuenta, refutari refellique poſſint liberiùs, ſola auctorum, qui modò omnium conſenſu magni ſunt & celebres, obſeruantia tam mitem elicit aſſenſum, vt pudor ſit diffiteri, quæ illa ſuperiorum ſæculorum oracula ſuo calculo comprobarunt. Hanc authoritatem in Theologicis, orthodoxi Patres: in Philoſophia, Ariſto-

Digitized by Google

teles; in philologia, omnes antiqui & primæ classis auctores sibi vendicant. Bene igitur rationi dicendi consulūt, qui sibi de omni re & disciplina, grauia, selecta, rara grauissimorum testimoniorum ἀποφθέγματα per locos cōmunes digerunt, quæ in promptu semper habere possint; & hoc præsertim longè securiùs afferuntur, cùm ex fonte hausta, non ex riuulis delibata sunt. Qui tamen variæ lectionis præsidio destituuntur, ad communes locos, quorum seges posterioribus sæculis penè infinita enituit, coguntur recurrere. Pleni sunt rerum varietate Clemens Alexandr. Aristot. Plutarch. Plin. Seneca, Stobęus: quos qui auidè legerunt, non dubium est, quin aureo fœtu pectus compleuerint suum. Succedunt tot noua collectanea, Patrum sententiæ, Platonis γνῶμαι, Polyanthea noua, Coccij thesaurus, syluæ allegoriarum, & qui quotidie nascuntur tot eruditi sacrarum literarum interprętes, in quibus magna communium locorum vbertas: sed hæc in fonte semper tutiora. Iam igitur nemini testimonia deesse poterunt, vt verendum sit, ne quod Agesilaus ille prudentissimus Imperator pronunciauit, cùm machinam bellicam nimis solerter ad vsum vel minimè industriosorum militum excogitatam vidisset, nunc iure dicendum sit; *Papæ, virtutem sustulistis*: vos eruditi viri doctrinam peritis imperitísque hominibus fecistis communem.

Sed tamen in tractatione magnum est discrimen, nec vbi Achillis hasta, ibi Achillis est manus. Videndum est imprimis, vt testimonia commodè & loco dicantur: non omnes orationes decent: illæ quæ totæ ad suauitatem, & dictionum delicias sunt compositæ, rarò istum testimoniorum vsum admittunt; ita verentur de numeroso suarum periodorum ambitu discedere: aut si interdum assumunt, parcè delibant, sintque in ἀνέσει potiùs rei, quàm in recitatione occupatæ. Quæ verò rationum pondera, & sensus, magis quàm verba sectantur, magni faciunt auctoritates, in quibus tamen tenendus est modus; si enim nimiæ sint, si communes, si sine vi & pondere allatæ, puerum magis colligentem sapiunt, quàm virum ingeniosum.

Hîc existit aliqua dubitatio, vtrùm Græca Græcè referenda, carmina etiam orationi adtexenda sint? Quod ad primum attinet, Demetrius Phaler. in lib. quem de elocutione scripsit, eos reprehendit, qui Græcis vocibus peregrinas immiscent, & hoc ab Oratoris elegantia docet esse disiunctum. Ex quo perperam faciunt illi qui ad eruditionis ostentationem in vna oratione omnia confundunt idiomata. Tiberius in senatu noluit Græcam vocem ἔμπλεγμα vsurpare, quæ tamen maximè necessaria videbatur. Quid igitur, qui sine vlla necessitate Hebraicorum Græcorúmque testimoniorum syluam congerunt? num satis oratores sapere videntur? In libris, commentariis, & ad probabilitatem, non delectationem, compositis orationibus, vbi necessitas exigit, si maiorem vim & pondus oratio sit habitura, istud vsurpare non est indecorum; & in explicationibus quidem authorum dignitatem habet permagnam: In concionibus verò farrago tot peregrinarum linguarum, cùm præsertim concio res sit popularis, nō adeò plebeiis auribus iucunda, quæ magis afficiuntur eo quod liquidiùs intelligunt: itaque Græca sæpiùs aut Hebraica citare, superuacaneum est, nisi fortè ea sint efficacitate dictionis, vt facilè alieno idiomate reddi non possint. Hoc pacto Græcum verbum se vsurpasse in senatu commemorat Cicero, Philipp. 1. & in Pisonem, habet, argentum ἄχεστα; sed hæc quàm sobria? Neque verò magis errore vacant, qui in Gallicis con-

cionibus, seu orationibus, Latinorum prolixos locos & communes, sine vlla vi & ἐνεργείᾳ coagmentant; Græcos etiam authores, vt D. Gregorium Nazianz. & Chrysostomum, Latinè loquentes inducunt, cùm elegantiùs nostrate lingua redderentur.

Versus porrò nec multos ingeri, nec omnino excludi velim: nam qui ad excludendos ab oratione versus, Ciceronis & Demosthenis exemplũ afferunt, parum mea sententia proficiunt. Neque enim magnopere mirandum est, si in negotiosis concionibus, vbi consultò artem & eruditionem occultant, poëtarum testimonia non expromunt, qui in literatio potiùs puluere sunt commemorandi: quanquam insunt aliqua vestigia, vt in Orat. pro Muræna, & in Pisonem. Sed hæc in exornatiuis orationibus longè commodiorem sortita sunt locum. Auctoritatem habemus ex Dione Prusæo, grauissimo oratore, qui Homericis versibus in iis quas sapiẽter copioséque conscripsit orationibus, vsus est sæpissimè. Quanquam quid Dionem appello? nonne & D. Paulus in ea nobilissima concione, quam de Deo Athenis habuit, Arati illud vsurpauit θεοῦ γένος ἐσμέν; & D. August. in serm. de SS. Innocent. ad populum, sententiam illam tertiam:

Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit?

SEPTIMVS FONS Inuentionis,

Γνῶμαι.

CAPVT IX.

TEstimoniorum gemmæ sunt, quæ à Græcis vocantur γνῶμαι, dicta grauia, & sententiosa; quorum apud veteres tanta fuit authoritas & pretium, vt nihil ad maiestatem orationis exaggerandam putarent excitatius. Itaque & summam laudem meruit Thucydides, quòd sententiis appositè vsus esset; & poëtarum vtilissimus habitus est Hesiodus, qui licèt ad Homeri grauitatem, nec argumento nec dignitate carminis assurgat: tamen ob crebras quas habet sententias, mirificam laudem apud posteros est consecutus. His artibus à tenero fingi eruditique pueros volebant, non modò vt ad normam virtutis surgentem ætatulam conformarent, sed etiam ad eloquentiam, cui perutiles videbant γνώμας, adiumenta suggererẽt. Antiquissimæ sũt, (inquit Quintil.) quæ propriè, quãuis omnibus idem sit nomen, sententiæ vocantur, quas Græci γνώμας appellant: vtrumque autem nomen ex eo acceperunt, quòd similes sunt consiliis & decretis; vt illud Afri Domitij. *Princeps qui vult omnia scire, necesse habet multa ignoscere.*

Aliæ porrò graues sunt, & magnificæ, quales Platonis & Philonis sententiæ de Deo, & rebus diuinis; vt, πρῶτα ἕνα ὄντως ὄντα θεὸν δύο τὰς αὐτοπάτωρ εἶναι, καὶ πρώτας δυνάμεις, ἀγαθότητα καὶ ἐξουσίαν: καὶ ἀγαθότητι τὸ πᾶν γεγενικέναι. ἐξουσίᾳ δὲ τὸ γενηθέντος ἄρχειν τέλειον δὲ συναγωγὸν ἄμφοιν τὸ λόγον: &c. *Penes*, inquit, *vnum Deum duæ sunt excelsissimæ & primæ virtutes, Bonitas, & Potentia: & eius quidem bonitate omnia in hanc lucem excitata, potentiâ verò administrantur: Tertium quidpiam est, cuius nexu duo priora copulantur, verbum Dei; et illa quidem per duo Cherubin; hoc, per igneum gladium significatur.* Hæc plena maiestatis, quam vt augeat, addit, se hanc doctrinam ab anima sua θεολαμπουμένῃ diuino furore incensâ, accepisse. Tale illud D. Aug. *Deus melius scitur nesciendo.* Aliæ sunt acutæ & breues, quales sũt illę Senecę, Boëtij, Tacití, Sallustij, Q. Curtij, &c. vt, *Quædã tẽpora eripiuntur nobis, quædã subducũtur, quædam effluũt. Magna pars vitæ elabitur malè agẽtibus; maxima, nihil agentibus,*

Digitized by Google

agentibus, tota alind agentibus.

Dum differtur vita, transcurrit.

Fiet, vt minùs ex craſtino pendeas, ſi hodierno manum inieceris.

Viuere voluit, qui mori non vult: & quæ ex aliis citat, maximè ex Publio Syro;

Auaro tam deeſt quod habet, quàm quod non habet.

Habet quod vult, qui velle, quod ſat eſt, poteſt.

Iniuriarum remedium, eſt obliuio.

Corn. Tac. Hiſt. l. 1. Salluſt. Q. Curt. *Peſſimum veri affectus & iudicij venenum ſua cuique vtilitas.*

Auaritia omnia venalia habere edocet.

Animus vereri qui ſcit, ſcit tutò aggredi.

Regum ſæpiùs opes aſſentatio quàm hoſtis euertit: & cæteta infinita.

Aliæ ſunt feſtiuæ, & prouerbiales; vt

Ex ſtromateo Græco. Ἀ φιλοχρηματία Σπάρται ἴλοι, ἄλλο δ' οὐδέν.

Auaritia Spartam capiet, nihil præterea.

Αἴτιον γῆρας κορύδου πόπτος ἄμεινον.

Aquilæ ſenectus Gracculi iuuentute melior.

Δέλφος ἀνὴρ στέφανον μὲν ἔχων, δίψᾳ δ' ἀπολωλώς,

Delphus vir coronam quidem habens, ſed ſiti periens.

Διττὼ πῶνι διώκων, οὐδέτερον κατέλαβε.

Duos lepores venans, neutrum capies.

Theocrit. Anaxag. Laert. Θρέψαι τὼς λυκιδῆς, θρέψαι κύνας ὥς σε φάγωσι.

Paſce luporum catulos, paſce canes vt te lanient.

Λύχνε χρείαν ἔχων, ἐπιχεῦ μέμνασο ἔλαιον.

Lucerna ſi indigeas, memento oleam infundere.

Stepha. de vrbib. Μὴ κίνει Καμαρῖναν, ἀκίνητος γὸ ἄμεινον.

Noli mouere Camarinam, quieſcens melior eſt.

Lib. 1. Anthol. Νεκρῶ συμπαίοντες ἐρυθαίνουσι λαγωοί.

Plut. de ſer. numinis vindicta. *Mortui leonis cadaueri inſultant lepores.*

Plato in Phædone. Plutar. de aud. poet. Οψὲ θεῶν ἀλέουσι μῶλοι, ἀλέουσι δὲ λεπτά.

Serò molunt Deorum molæ, ſed bene comminuunt.

Πολλοί τοι ναρθηκοφόροι, παῦροι δὲ τε βάκχοι.

Multi Thyrſigeri, pauci Bacchi.

Πουλύποδος κεφαλῇ ἔνι μὲν κακόν, ἐν δὲ καὶ ἐσθλόν.

Polypi capiti bonum ineſt, & malum.

Dici non poteſt quantam venuſtatem ſpirent huiuſmodi elegantiæ: quas qui ſibi familiares continuo vſu redunt, præclara ad venuſtandam orationem comparant adiumenta. Pleni ſunt autem libri, & veteres, & noui, his locis communibus; ex quo penè in contemptum venerunt apud faſtidioſos: ſeligenda erunt in tanta ſylua lectiſſima quæque. Deinde obſeruandum quod monet Quintilianus, non debere eſſe nimis crebras ſententias: Tertiò, perſonæ eſſe accommodandas: parum enim decet adoleſcentem adhuc rerum imperitum, præſertim ſuo Marte ſententiosè loqui.

Cum ſententia congruit apophthegma, niſi quòd ſententia laxiùs plerumque ſumitur. Aphopthegma autem ſemper eſt dictum breue, rotundum, & ſententioſum, vt definitur à Budæo. Adde, quòd decus accipiat ad illuſtribus perſonis, quibus maximè tribuuntur apophthegmata: quales ſunt Pontifices, Imperatores, Reges, Legati. Hæc quo pretio fuerint, ſatis indicat eruditus de Apophthegmatis, Plutarchi libellus, quem Trajano Imperatori obtulit. Cuius veſtigia ſecuti ſyllogiſtæ, nobis innumerabilem vim apophthegmatum prodiderunt. Non eſt ſemper in eo adeò antiquis inſiſtendum, vt noſtra tempora, ingeniorum, dictorum exemplorúmque fœcunditate ſatis opulenta, negligamus. Ideo præclarum erit, noſtrorum Regum, & illuſtrium virorum admiſcere ſententias, quales feruntur HENRICI MAGNI, quarum ſelectas aliquas inuenies in conſolatione ad Mariam Auguſtam, quam ex Gallico Patris Richeomij, viri de eloquentia Gallica perbene meriti, Latinè reddidi. Fuit profectò in admirabili rege illa extempo-

rationum dictorum insignis felicitas, & βεβαιολογία λακωνικωτάτη, digna quæ memoriæ commendetur monumentis.

OCTAVVS FONS INuentionis, Leges.

CAPVT X.

Nonn. Dion. 41. Cic 2. de leg.

LEgem Reginam Deorum & hominum appellat Pindarus apud Athenæum; quem secutus Nonnus in Dionysiacis cecinit,

Ἄγρὸς ἀναξ θνητῶν, ἠδ' ἀθανάτων.

Et est certè vnicum quoddā quod vniuersum mundum regit, imperandi prohibendique sapientia. Ex quo magnę sunt authoritatis leges, si modò ad ętęrnæ veritatis normam componantur. Nam, vt ait D. Augustinus, *Omnium legum est inanis censura, nisi diuinæ legis imaginem gerat.* Vt corpora nostra sine mente, sic ciuitas sine legibus, suis partibus, vt neruis, ac sanguine, & membris, vti non potest. Val. l. 3.

Atque, vt magna est legum excellentia, & maiestas, sic etiam iurisprudentia, quæ easdem tractandas suscepit, sapientiæ seminarium est, & omnis prudentiæ officina. Cùm præsertim constet, leges à prudentissimis suiæui mortalium inuentas, sæculorum ingeniorúmque accessione ad immensum decus effloruisse. Cecrops Athenien sibus leges præscripsit, Argiuis Phoronæus, Cretensibus Minos, & Rhadamanthus, Lycurgus Lacedæmonijs, Babylonijs Zoroastres. Romani postea ex sapientissimis quibusque duodecim tabulas compilarunt, quas meritò (vel Ciceronis testimonio) multorum Philosophorum scriptis anteponas. Sed omnium ingenia, labores, & curas vicit Iustinianus Imperator in codice edendo, quem Iustinianeum de suo nomine appellauit. Ad hoc curandum opus, Decemuiratus constitutus est ab eodem Imperatore, delectique Ioannes Patricius vir consularis, & exquæstor; Leontius magister militum ex P. Prætorio: Phocas magister militum, & Patricius; Basilides Patricius ex præfecto prætorio Orientis; Thomas exquæstor sacri palatij; Tribonianus Magister Officiorum; Constantius comes sacrarum largitionum; Theophilus comes sacri Consistorij; Dioscorus & Præsentinus togati Iudices sacri Prætoriani: Illi ex tribus Codicibus, Gregoriano, Hermogeniano, & Theodosiano, tertium elucubrauerunt illum ipsum Iustinianeum. Ex his fontibus, iurisperitis maximè petenda est eruditio, quæ quàm grauis sit, quàm prudens, quàm locuples, quis pro dignitate satis complecti possit? cùm præsertim Christianæ veritatis face illustrata, ad summum generis humani bonum tam salutares leges prodierint. Et quamuis ex gentilitatis malo prisci legislatores in varios inciderint errores, magna tamen sapientiæ vestigia in ijs plerumque est reperire; qualia sunt illa apud Persas: Baron. ad ann. Christi, 526.

Authores variarum legum.

Prudēta & integritas in mollis legibus antiquorum. Persæ.

Xenoph. l. 1. Cyrop

Herod. l. 1.

Iustitiam ante omnia colunto, & ad eam pueri exercentor; ex quo Xenophon pueros apud Persas ad discendam iustitiam, non secus ac in ludum literarium Græci solent, frequentes conuenisse memorat, καὶ οἱ μὲν παῖδες εἰς τὰ διδασκαλεῖα φοιτῶντες διατελοῦσι, μανθάνοντες δικαιοσύνην, καὶ λέγουσιν, ὅτι ἐπὶ τούτῳ ἔρχονται, ὥσπερ παρ' ἡμῖν οἱ τὰ γράμματα μανθάνοντες.

Item veritatem sectantes, dolum malum remouento.

Magistratibus parento.

Ingrati in iudiciū vocantor, & pro delicto puniuntor.

Adulteria, & lecti genialis iniurias vindicanto, &c. Ioseph l. 11 c. 6.

Apud Ægyptios. Ægyptij.

Singulis annis apud prouinciarum præsides, omnes vicevirunt, demōstrato. Si quis secus fecit, aut vide

legitimè viuat, non demonstrarit, capitale esto.

Herodot. Periuri capite mulctantor.

Apud Athenienses.

Athenienses. Laert in Anaxag. Si quis in insepultum hominis cadauer incidat, omni parte id terra obruat, & sepeliat ad occasum spectans.

Athei morte mulctantor.

Si quis pudicitiam prostituerit, aut expatrarit, huic interdicitor ius apud populum concionandi.

Apud Lacedæmonios.

Omnes Dij Deæque colantur armati, & id miro artificio, ad mollitiem de ciuitate abigendam, militarem disciplinam excolendam.

Plato de Republ. Votum omnium sit vt Dij honesta ob bonas actiones largiantur, nihilque ampliùs.

Maiorum imperium libenter omnes patiassuefiant.

In legibus Numæ.

Romani. Deos patrios colunto, externas superstitiones aut fabulas ne admiscento.

Ne quid inauspicatò publicè gerunto.

Nocturna sacrificia priuilegiáque amouentor.

Mœnia sancta existimantor.

Dis ex amputata vite ne libanto.

Pellex aram Iunonis ne tangito, si tangit, Iunoni crinibus demissis agnum fœminam cædito.

Patronus, si clienti fraudem faxit, sacer esto.

Hæc exempli caussa, in quibus partim religionem partim prudentiam elucere videas, atque eò sententiis & apophthegmatis sunt grauiora, quòd non vnius priuati, sed ciuitatum & clarissimarum gentium sint monumenta. Congessi olim in singularem libellum nondum editũ, Ægyptiorũ, Persarum, Athenienssium, Lacedæmoniorum, Romanorũ denique præcipuas leges, & ἀγράφους, ex quibus multa possunt ad eruditionem decerpi. Verùm cauendum est, ne ista, aut in caussis afferantur, aut loco inepto commemorentur; aut, dum peregrina recensemus, quæ ante pedes nostros sunt, prætermittamus.

NONVS FONS INVENtionis, Sacræ litera.

CAPVT XI.

VErùm ista omnia humanæ sapientiæ inuenta, licèt exquisitissima, quota portio sunt diuinæ sapientiæ? Præclarè, vt cætera, hoc à D. Augustino dictum est.

Aug. l. 2. de doctrina Christ. Quantum autem minor est auri, argenti, vestisque copia, quam de Ægypto secum ille populus abstulit, in comparatione diuitiarum, quas postea Hierosolymæ cõsecutus est, quæ maximè in Salomone rege ostenduntur; tanta fit cuncta scientia; quæ quidem est vtilis, collecta de libris gentium, si diuinarum scripturarum scientiæ comparetur. Nam quicquid homo extra didicerit, si noxium est, ibi damnatur: si vtile est, ibi inuenitur. Et cùm ibi quisque inuenerit omnia, quę vtiliter alibi didicit, multò abundantiùs ibi inueniet eaquæ nusquam omnino alibi, sed in illarũ tantummodo scripturarum mirabili altitudine & mirabili humilitate discuntur. Diuus verò Cyprianus lib. singulari de spectaculis, scripturæ miracula sic explicat, vbi Christianum à spectaculis auertens, ad scripturas aduocat omni theatro præstabiliores.

Cypr. lib. de spectaculis. Scripturis sacris incumbat Christianus fidelis; ibi inueniet condigna fidei spectacula: videbit instituentem Deũ mundum suum, & cum cæteris animalibus hominis illam admirabilem fabricam, meliorémque, facientem: spectabit mundum in delictis suis: iusta naufragia, piorum præmia, impiorúmque supplicia: maria populo siccata; & de petra rursùs populo maria porrecta: spectabit de cœlo descendentes messes, non ex areis; inspiciet flumina, transitus siccos refrænatis aquarum agminibus exhibentia. Videbit in quibusdam fidem

cum igne luctantem, religione superatas feras, & in mansuetudinem cõuersas, intuebitur, & animas ab ipsa morte reuocatas, &c. ad summum concludit, scripturam esse theatrum miraculis refertissimum, & exclamat, quàm hoc decorum spectaculum, fratres, quàm iucundum, quàm necessarium. Nunquam finis esset dicendi, si de scripturæ excellentia & auctoritate dicere vellem.

Annotabo tantùm duos insignium Ethnicorum locos, qui cùm in sacras literas incidissent, & biblia nostra euoluissent, non potuerunt eorum maiestatẽ diffiteri. Primus est Æmilij Apamensis Philosophi Platonici: is cum Plotino præceptore, & Geminiano, Romæ clari nominis fuit, quem Proclus in commentariis ad Timæum Platonis, sæpe θειότατον Amelium nominat. Is cùm legisset apud Diuum Ioannem (IN PRINCIPIO ERAT VERBVM) miratus est, quòd barbarus, vt ait ipse, homo ita fuerit philosophatus: Καὶ τὸ δεῖνα ὁ βάρβαρος ἀξιοῖ ἐν τῇ τοῦ ἀρχῆς τάξεται καὶ ἀπαξίᾳ καθηκόντα περὶ θεοῦ εἶναι, καὶ θεὸν εἶναι, διὰ οὗ πάνυ ἁπλῶς γεγράφηκε. quod Cyrillus confirmat aduersus Iulianum.

Amelius.

Cyril. aduers. Iul. l. 8.

Alter est Dionysij Longini in libello περὶ ὕψους, priori libro memoratus, vbi maiestatem notionum mentis & sensuum commendans, citat ex Homero Neptunum aurigantem, quem locum à poëta grauissimè pertextum ostendit: nam

Dio. Long. περὶ ὕψους.

τρίμα δ' οὔρεα μακρὰ, καὶ ὕλη
Ποσσὶν ὑπ' ἀθανάτοισι Ποσειδάωνος ἰόντος.

Mox Moysen cum Homero comparans, ait illum Iudæorum legislatorem, non fuisse virum de triuio, qui tam sublimem de Deo notionem habuit, vt de eo scriberet: Dixit Deus, fiat lux, & facta est lux; fiat terra, & facta est.

Ταύτην καὶ ὁ τῶν Ἰουδαίων νομοθέτης, οὐχ ὁ τυχὼν ἀνὴρ, ἐπειδὴ τέως τὸ θεῖον ὑπαίματτε κατὰ τὴν ἀξίαν ἐμφανέστατα κατέφηνεν, ἐυθὺς ἐν τῇ εἰσόδῳ γράψας τῶν νόμων· ἔφη ὁ θεός, φησὶ, τί; γενέσθω φῶς, καὶ ἐγένετο· γενέσθω γῆ, καὶ ἐγένετο.

Hæc obseruatione digna sunt in paganis hominibus: quorum ore etiã literis sacris dignitas tribuitur.

Quod ad eius vsum attinet, Theologorum est proprius: Hæc eorum hereditas, hic campus, hoc stadium. Ex quo mirum est, nonnullos tam venerandæ sapientiæ dignitate, copia & vtilitate omissa, ad steriles Adonidis hortulos, fragilia humanæ sapientiæ choragia, tam lubenter deflectere. Contrà inuerso ordine iurisperitos neglectis iis quæ ad se attinẽt, sacra biblia sæpiùs quàm leges in ore habere. Pulchrum est & modestũ, se intra suorum castrorum ambitum quemque continere; &, si quædam propter mutuum artium vinculum ex iis depromenda sunt, tamen in hac parte nunquam nimios esse nos oportebit; ne quis Apelles exiliens è latebra, illud inclamet, Ne sutor vltra crepidam.

DECIMVS FONS INVENtionis, Ratio, et Solertia in locis.

CAPVT XII.

ET hæc quidem ad vanam eruditionem attinent, quæ eloquentiæ fœcunda quędam nutrix esse comprobatur. Nunc de ingenij fonte videamus, sine quo quantacunque fuerit eruditio, gladius erit in vagina reconditus, cuius acies hebescet.

Cùm tota ratio dicendi tribuatur in subiecta, & enunciata: quorum illa sunt, de quibus sermo est; hæc, quæ de re affirmantur, aut negantur; ad perfectã subiecti & prædicati distinctionem, vtile admodum tenere Aristotelis categorias; ex quarum, & cæterorum quę ad differendi rationem attinent, ignoratione, nonnunquam multa Rhetores peccare solẽt.

Subiecta, ſiue res, quæ in quæſtionem cadunt, ſunt aut ſuperiora & ſimplicia, vt Deus, Angeli, cœlum, elementa; aut mixta animata, vt homo, animalia; aut inanima naturalia, vt plantæ; aut moralia, vt virtutes, & vitia; aut artificialia, vt domus, naues, horologia, &c.

De quibus omnino decem formari poſſunt quæſtiones, an ſint, fuerint, eſſe poſſint? explicatur per affirmationem, dubitationem, negationem.

Quid ſint, explicatur per definitionem rei, ſiue illa ſit eſſentialis, ſiue ex adiunctis (quod eſt apud oratores frequens) conflata.

De quo ſint, explicatur per demõſtrationem cauſſarum, materialis & efficientis.

Quare ſint, explicatur per demonſtrationem cauſſæ finalis, formalis, & efficientis.

Quantæ ſint, explicatur per affectionem magni, vel multi, & comparationem ad res alias, vnde & illæ quæſtiones comparatiuæ appellari ſolent.

Quales ſint, explicatur per differentias, proprietates, & adiuncta.

Quando ſint, explicatur per declarationem rei, quomodo, & à quo, & quid ſit in tempore.

Vbi, explicatur per expoſitionem rei, quomodo, & à quo, & quid ſit res in loco.

Quomodo ſint, explicatur per inſinuationem modi.

Cum quo ſint, explicatur per enumerationem inſtrumentorum, mediorum, ſignorum.

Ex his apparet; non ſecus ac vnum pulmenti genus, à perito coquo fit varium; ita rem ab oratore in varias diſtributam quęſtiones, mirificè fœcundari atque illuſtrari. Oſtendo exemplis: ſi quis orationem quærat de Luſcinia auicula, putes fortaſſe anguſtum dicendi campum, diuide, & vberem laxúmque reperies. An ſit? Sintne Luſciniæ, quæ vocentur Sirenes, vt eſt apud Lycophronem: fuerintne aliquando tales, & an poſſint eſſe in rerum natura.

Quid ſit propriè luſcinia, & cùm de genere auium eſſe conſtet, qua differentia εἰδοποιῷ, aut maximè propria, ab aliis diſcriminari poſſit.

De quo ſit: Quibus vitæ principiis conſtet, quale cum ſole, cum aëre, cum aquis habeat commercium. An à cuculo, quod aiunt, generetur, generatiue poſſit; quæ ſit habitudo eius corporis; plúſne ignis an aëris habeat, an cum terreno etiam & aqueo genere aliquid ſortiatur affinitatis.

Quare ſit: An ad Dei gloriam prædicandam; an ad ornamentum vniuerſi, an ad mulcendos ſuauitate cantus homines, an etiam ad paſcendos, an potiùs ad exemplum vigiliæ, innocentiæ, ſuauitatis, & laboris?

Quanta ſit: Quàm parua corporis mole, quàm tenera, quàm compoſita membrorum omnium in tam breui corpuſculo concinnitate; cum quibus auibus id habeat commune.

Qualis ſit internis affectionibus: quàm ſimplex, quàm innocens, quàm pertinacis vigiliæ, quàm ſtudioſa cantionum, quàm ambitioſa, quo colore prædita, qua voce, & cæteris corporis adiunctis.

Quando: Quando pariat, quando canat, vêrêne ſemper, an aliquando æſtate; die an nocte: deinde an meridie, an ſub auroram, an prima face; quando diſcat, quando quieſcat, quando nidificet, &c.

Vbi; Quibus locis delectetur, an montanis, an ſylueſtribus, cultis, deſertis, frigidis, calidis, &c.

Quomodo; Quomodo vnumquodque faciat, quo inſtinctu, qua arte, qua dexteritate doceat, diſcat, cantet, quot ſonorum generibus luxuriet.

Cum quo; Quæ circa eam antecedentia, quæ conſequentia, quæ

ſigna eandem ſemper comitantia.

Quæ omnia in hac materia, & in certeis enucleata argumenta, non modò ad condendas orationes, ſed integra volumina ſuppeditabunt. Atque hæc de quæſtione ſubiecta, nunc ad locos & probationes artificioſas veniamus.

DE LOCIS *in genere.*

CAPVT XIII.

QVod literę ſunt apud Grammaticos, hoc apud Rhetores loci: vt enim ex literis verba, ſic ex locis rationes & argumenta coaleſcunt. Nihil eſt omnino ad inuentionis fœcunditatem vberius, ad diſpoſitionis rationem concinnius, ad memoriæ ſubſidium efficacius. Quamobrem & adoleſcentibus diligenter inculcandi ſunt, & in iis frequenter exercendi, ex quo ad omnem dicendi materiam reclufos inuentionis fontes commodiùs feliciúſque habeant. Nec ſunt in ea re imperiti quidam audiendi, qui ſe ſine vſu locorum certis rationibus vti dictitant: fieri enim poteſt, & fit quotidie, vt, qui nunquam locos viderunt, ex locis ratiocinentur, ſicut & qui literas nunquã didicerũt, earũ tamen ſonos loquendo neceſſariò pronunciant: ſed vtrumque rudium eſt, & multis erroribus obnoxium. Quantò illi rectiùs, qui id ex arte faciunt, & omnia rationum momenta cognoſcunt? Euenit deinde exercitatis, vt etſi minimè de ſingulis locis cogitent, ex iis tamen optimas rationes educant; quas ſi velint recognoſcere, ad artis normam expreſſas inuenient.

Cic. 2. de orat.

Neque enim quoties verbum aliquod eſt ſcribendum nobis, toties eius verbi literæ ſunt cogitatione conquirendæ: nec quoties cauſſa dicenda eſt, toties ad eius cauſſæ ſepoſita argumenta reuolui oportet: ſed habere certos locos, qui, vt literæ ad verbum ſcribendum, ſic illi ad cauſſam explicandam ſtatim occurrant: ſed loci demum oratori prodeſſe poſſunt, qui eſt verſatus in rebus, vel vſu, quem ætas denique affert; vel auditione & cogitatione, quæ ſtudio præcurrit ætatem.

Sunt autem loci communes, notæ, & argumentorum ſedes: quorum alij ſunt interni, alij externi.

Interni ſunt in rei ſubſtantia, vt definitio, genus, differentia, ſpecies, partium primariarum enumeratio, coniugata:

Alij externi, ſed tamen cognati, & ij valde neceſſarij, vt cauſſa finalis, & efficiens, & effecta. Alij externi appliciti, vt notatio, adiuncta, contraria, repugnantia, ſimilia, relata, comparata; vnde ſexdecim loci communes ſatis noti colliguntur, qui rurſus in alios diuidi poſſunt, & argumenta magnis incremẽtis fœcundare. Oſtendo exẽplo: Laudandum mihi lilium proponitur, (verſabor enim in iis argumentis quæ forẽſibus cauſis, & chrijs difficiliora ſunt:) Sic eius laudem ab omnibus locis pertexam.

DEFINITIO PER *Synonymiam.*

Quomodo ex omnibus locis decerpenda ſint argumenta.

QVid eſt enim aliud lilium, quàm terrę ornamentum, plantarum gloria, oculus florum, pratorum gemma, pulchritudo radiis ſuauiter emicantibus fulgurans, vt Sappho dixit de roſa: γᾶς κόσμος, φυτῶν ἄλλαισμα, ὀφθαλμὸς ἀνθέων, λειμώνων τυφλὸς, κάλλος ἀφράστων: Vtuntur enim oratores, vt docebo, maximè in exornatiuo genere, definitionibus.

Per deſcriptionem.

Videte vt eſt ex omni parte formoſum. Num excelſa facies? num

maieſtate cinctum caput, cuius oneri vix collum ſufficit? Num argenteorum foliorũ ſtriati ordines? Num paulatim in latitudinem ſe explicantes anguſtiæ? Num reſupina per ambitum labella? Num delicatiſſima, quæ interiùs ſunt, fila? Num foliorum ſtantia crocis aureolis capita? Num odor, num candor eximius ſatis iſtud, vel me tacente, prædicant?

NOTATIO.

Nec immeritò profectò Græci λείριον & καλλίριον, Latini, Iunonis roſam, Mauritani, Suſen ab vrbe potentiſſima nobiliſſimáque appellant. Hæc omnia ſapiunt blandam pulchritudinis, maieſtatem, ſed efficaciùs λείριον venuſtum, ſuauem, amabilem florem ſignificat. Cuius nominis tanta eſt amplitudo, vt flores omnes, qui modò ſpecie & ſuauitate ſint excellentes, λείρια nominet Apollonius in Argonauticis:

Ὡς δ' ὅτε λείρια καλὰ περιβρομέουσι μέλισσαι.

PARTIVM enumeratio.

Quò mihi videtur etiam ſpectaſſe natura, quæ lilia in tot pulchritudinis genera diuiſit, vt non vnum duntaxat florem, ſed omnes omnium eximios colores, & dignitatem videantur aſſequuta: ſi candida conſideres, quid purius, aut amabilius? Si Perſiana, quid ſpecioſius? Caulis eſt illis ternúm cubitorum, quem fusè ambiunt folia ex cæruleo virentia, mucronata, flores nutantes nolarum effigie nigricant: radix bulboſa, fibrata, minimè ſquamis loricata, albida, auerſa parte ſeſſilis, & plana, peracta: ſubtus obſcurè fluentibus. Si Polyrrhiſa, quid artificioſius? Nã & haſtulas æmulantur, & radices habent multas, non admodum craſſas, albas, huc & illuc ſpartas, dulces, glutinoſas, ex quibus caulis erigitur ſæpius duos cubitos altus, canus, ſine medulla, in quo flores candidi odorati, ſtamina lutea, ſemen in vaſculo triangulari conclusum, nigrum triquetrum. Si rubra, quid magis vatium? caule quidem minora ſunt, foliis anguſtis, & nigricantibus, è ſummo flores erumpunt, ſinguli ſuis pediculis, modò longioribus, modò breuioribus inſidentes, coloris purpurei, crocei, notulis ſimiliter quibuſdam nigris, & perquam exiguis ornati. Si cruenta, quibus flores rutilant, & bulbos nucleis ſtipatos proferunt, quid ardentius? Quid Narciſſos & Hemerocallidas, & cætera id genus commemorem? nullibi fœcũdiori pulchritudine luxuriaſſe natura videtur.

CONIVGATA.

Nihil mirum igitur, ſi quicquid delicato pulchritudinis flore ſuauiter enitescit, hoc à lilio liliatum dicimus: Sic orationem liliatam dicimus, *vne oraiſon fleurdeliſee*, quam Dionyſius Halicarnaſſeus βεβυσμένον λόγον nominat.

GENVS.

Omnes quidem flores ſingularis naturæ ridentis clementia, ad humani generis oblectationem, vniuerſi decus, variáſque vtilitates, profudit; quorum vſu non modò profana recreantur, ſed ſacra ipſa excoluntur: (& hic latus dicendi campus.)

SPECIES SEV forma.

Verùm peculiari quodam iure lilium ſibi vendicat, quòd ſimul aſpexeris, ſtatim tibi præſtantiſſimi omnium floris veniet in mentem.

SIMILITVDO.

Rozillius. Quid nos magis exhilaret quàm aſpectus pulcherrimorum aulæorum? quæ natura, omnium architecta, & parens, vbique ſtrauit in ſuis latifundiis, vt admiranda forma & ſpecioſa varietate colorum, radicis, caulis, ramorum, foliorum, floris, noſtros oculos paſceret, ac reficeret, ſpectaculo quidem ornatiſſimo, & inſtructiſſimo; quod etiam vel maximè ſqualidos ruſticos, & incultos homines alliciat, & delectet? Quando verò Salomon in hac regiæ fortunæ opulentia, & omnium deliciarum mollitie, tot exquiſitis veſtium coloribus radians, ad vnius lilij dignitatem aſſurrexit?

DIFFERENTIA.

Habent quidem manufacta, plerumque egregiam venuſtatem: Sed tantum à naturali pulchritudine differunt, quantum natura Dei illius præpotentis adminiſtra, mortalium manus, vim induſtriámque ſuperat. (Et hic excurri latiùs poteſt, in differentia naturalis pulchritudinis, & manufactæ.)

CONTRARIA.

Si igitur natura ita inſtigante flores nigros, infauſtos, malè olentes deteſtatur: qua amoris beneuolentia lilium amplectemur? quo nihil ad candorem amœnius, nihil ad proſperitatis ſignificationem candidius, ad odorem etiam, quem ſuauiſſimum ſpirat, dulcius quicquam eſſe poteſt?

ADIVNCTA.

Accedit ad cæteras lilij virtutes, quòd in Francorum ſit inſignibus: Idque non humano conſilio, ſed Angeli cœlitus deferentis beneficio: quo nihil ad lilij laudem dici poteſt illuſtrius. Francia illa, cæterarum gentiũ Regina, quam HONORIVS tertius, Pontifex, Chriſti pharetram lectiſſimis ſagittis abundantem appellat; quam Gregorius Magnus tantum cæteris nationibus præſtare cenſet, quantum Regiæ dignitatis apex omnibus honoribus antecellit; Frãcia, inquam, illa lilia ab ipſis pene mundi cunabulis, in Moyſis candelabro, & Salomonis templo ſanctiſſimis religionibus conſecrata, per vniuerſum terrarum orbem ſuauiſſimi odoris halitu diffudit. Gregor. in epiſtol. ad Child. Regem.

ANTECEDENTIA

Conſequentia.

Ita autem amplexa eſt, vt Regem Francorum in illa maieſtatis ſede, & Iuſtitiæ puluinari (quod vocant) ſedentem, ſine liliorum inſignibus, non magis intueri liceat quàm ſolem ſine luce. Vbicunque Regia Maieſtas ius dictura ſederit, ibi lilia: vbicunque lilia fulſerint, hîc Regiæ maieſtatis quoſdam radios præſente te dicas.

REPVGNANTIA.

Nec minùs repugnat Regem venerari, & calcare lilia, quàm Cæſares adorare, eorúmque ſtatuas frangere, deterere laureas, honoris inſignia reuellere.

CAVSSÆ.

Siue igitur, cùm eſſet paruus, & lactens Hercules, Nouercæ Iunonis vberibus ſuppoſitus, argenteus mammarum humor cœleſtibus ſtillis depluens, tantum florem produxerit, ſiue natura pleniùs ſuæ munificentiæ velificata ediderit, nihil plantis inuenio diuinius.

EFFE-

Digitized by Google

EFFECTA.

Neque tantùm ob ſpecioſam illam maieſtatem dico, qua præditum eſt, ſed propter magnas & vberes, quas in hominum cõmoditatem deriuat, vtilitates. Quis enim neſcit quod habet Pallad. l. 1. de re ruſtica, oleum liſinum ad morborum remedia, perquã ſalutare ſemper extitiſſe? & cæt.

COMPARATIO MINORUM & PARIUM.

Quid igitur ſi calthis, ac violis, & huiuſmodi floribus tantũ tribuimus, quid lilio deberi exiſtimatis? quod ipſum conſtat longè omnium eſſe præſtantiſſimum? Niſi quis fortè roſam Sapphonis & Anacreontis verſibus decantatam, illi parem eſſe contẽdat; huic non multum aduerſabor, modò lilium inter flores Regis partes obtinere fateatur, roſam huic velvti Reginam comitem adiungat.

DE LOCORVM delectu.

CAPVT XIV.

PLacuit hoc ſpecimen ſubiicere, vt oſtenderem, quanta eſt in locis ad quamlibet quæſtionem tractandam fœcunditas: non quòd velim, omnes, & iſto ordine intrudi. Cicero in Oratore. Rectè M. Tullius. Orator locos percurret omnes, vtetur aptis, non imprudenter iſta copia, ſed omnia expendet & ſeliget. Non enim ſemper, nec in omnibus cauſis, ex iis eadem argumentorum momenta ſunt. Iudicium igitur adhibebit, nec inueniet ſolum, quod dicat, ſed etiam expendet. Nihil enim feracius ingeniis, iis præſertim quæ diſciplinis exculta ſunt. Sed vt ſegetes fœcundæ, & vberes, non ſolùm fruges, verùm herbas etiam effundunt inimiciſſimas frugibus; ſic interdum ex illis locis, aut leuia quædam, aut à cauſſis aliena, aut non vtilia, gignuntur, quorum ab oratoris iudicio delectus magnus adhibebitur: Quonam modo ille in bonis hærebit & habitabit ſuis. Nunc de ſingulis in ſpecie dicendum eſt.

DEFINITIONIS DIGNITAS, & variæ appellationes.

CAPVT XV.

OPeris vmbram, orationem dixiſſe fertur Democritus, quòd delineatio quędam rerum fiat beneficio verborum. Eſt id quidem in cæteris, ſed maximè in definitione conſpicuum, quæ non modò vmbra eſt, ſed viua rei quam deſcribit, imago, atque ideo χαρακτηριστικὸς à veteribus nominata eſt. Fuit certè illud Pauſiæ pictoris, & Glyceræ coronariæ iucundiſſimum certamen; cùm hæc innumeros flores ſumma varietate diſtinctos proponeret; Ille verò eorumdem formas & colores exprimere, ac diuerſos veluti luxuriantis naturę ludos artis beneficio conſequi niteretur. Sed nec minor definitionis ſplendor, aut dignitas, quæ res tot & tãtas, quas huius cœli ambitu, diuina mens complexa eſt, pauciſſimis quibuſdã verbis depingere atq, illuſtrare conatur. Ex quo ſi tanta ſtatuariæ artis magnitudo, quæ (vt ait Caſſiodorus) primùm à Thuſcis profecta mentibus, & inuentis, ita creuit apud poſteros, vt parem populum Romæ daret, quem ipſa rerum parens natura procrearat: Non minima laus profectò Definitionis, quæ hanc rerum vniuerſitatem, tot accuratis deſcriptionibus, quaſi ſtatuis & imaginibus amplexa eſt.

Definitio, imago, & characteriſmus appellatur.

Hæc de prima Definitionis appellatione.

Eadem, terminus.

Secundò à Græcis dicitur ὅρος, quasi, terminus, aut lapis terminalis; ex quo Definitio quoque à Latinis nũcupata est. Magnum profectò nomen, & quod Definitionis dignitatẽ satis indicat. Sacros enim fuisse apud veteres, lapides terminales scimus, non alia de causſa, quàm quòd agrum ab agro discriminantes, contentionum omnium materiam succiderent: ex quo cecinit Ouidius in Terminum,

Tu populos, vrbésque, & regna ingentia finis,
Omnis erit sine te litigiosus ager.

Terminorum religio notabilis.

Sed, quod magis mireris, ita religiosi fuere Terminorum lapides, vt si quando quis in Arabia lapidibus proiectis stratus ager inueniretur, ominosus idem & culturæ inhabilis iudicaretur, ne fortè lapis aliquis vnus ex Terminalibus violaretur ab inſciis. Quamobrem plerique inuidia moti eiusmodi lapides in agros vicinorum proiiciebant, quò illis postea cum graui detrimento cessaret ager.

Vlpian. l. Sunt quædã. D. extr. criminibus.

Hoc crimen σκοπελισμὸν nominabant, vt ex Vlpiano liquet, Sunt quædam, inquit, quæ more prouinciarum, coërcitionem solent admittere, vt putà in prouincia Arabia σκοπελισμὸν crimen appellant: Cuius rei admissum tale est: Plerique inimicorum solent prædium inimici σκοπελίζειν, id est, lapides ponere, indicio futuros quòd si quis eum agrum coluisset, malo letho periturus esset insidiis eorum qui scopulos posuissent. Quæ res tantum timorem habet, vt nemo agrum accedere audeat, crudelitatem timens eorum qui scopelissimum fecerunt. Hanc rem Præsides exequi solent grauiter, vsque ad pœnam capitis, quia & ipsa res mortem comminatur.

Hæc Terminorum Religio.

Quanta igitur Definitionis dignitas, quæ ὅρος, Terminus, nominatur, & longè aliter quàm depacti agrorũ limites, res totius vniuersi distinguit, omnémque tollit permistionem? Anastasius Synaita in ὁδηγῷ, cap. 1. Definitiones ὅρους appellari censet, quasi ὁρίσουσι τὰ ὀφθαλμοὶ πραγμάτων ὑπάρχοντας, *quod sint rerũ visus et oculi.*

Definitio Soli comparata.

Tertiò à Platone in Theæteto cum Sole comparatur, quòd non secus ac clarissimum sidus humanæ imbecillitatis tenebras discutiat, & magnum ad capessendas disciplinas conferat adiumentum.

DE DEFINITIONE *simplici, & Logica.*

CAPVT XVI.

ETsi definitionibus Logicis parciùs vtuntur Oratores, qui non sicco illo, sed fuso quodam & adipali dicendi genere delectantur: debent tamen accuratę definitionis tenere rationem, ne rerum ignari, frustra, cùm nihil opus est, luxurient in verbis. Est igitur definitio, vt ait Aristoteles, λόγος ὁ, τὸ οὐσίαν σημαίνων, vel, vt ait Cicero 1. de orat. Rerum breuis & circumscripta quædam explicatio; vel, vt habet author ad Herennium, *Oratio, quæ rei alicuius proprias amplectitur potestates, breuiter & absolutè.* Partes eius sunt genus, & differentia, è quibus quasi anima & corpore consistit. Fit enim vt rem definienti primùm notiora occurrant, & cum multis communia, quæ cùm differentia, quasi proprio quodam vinculo complexus fuerit, tunc existit definitio, vt si hominem definire velis, primùm occurrit animalis, hoc est, naturæ sentientis notio, mox propiùs contemplanti, in rationis sinu, quasi in proprio essentiæ domicilio versari cognoscitur; Ex eo animal rationis particeps nominatur. Hæc integra Definitio. Sed quia proprias rerum differentias inuenire difficillimum est, per

Aristot. topic. l. 1. c. 1. Cicero l. 2. ad Herẽ. 17. & 2 de inuent. 155. vbi affert exemplum de naui.

Digitized by Google

proprietates & accidentia, maximè apud oratores, Definitiones tradi solent.

Vitia Definitionis.

Tria vulgò in rebus definiendis occurrunt vitiorum genera. Primum est, cùm propter multitudinem verborum, nimiùm quàm necesse sit, res extrahi videtur. In quo erravit Porphyrius, qui hominem definiuit λογικὸν ζῶον θνητόν: nihil enim opus erat mentionem facere mortalitatis. Sed hanc idcirco dictionem subiunxit, vt distingueret ab angelis, qui tamen ζῶα λογικὰ propriè dici non possunt. Secundum est, cùm ob paucitatem res non satis explicatur: vt si dicas, hæreditas est *pecunia, quæ morte alicuius ad quempiam peruenit iure*, non est satis, addendum, nec ea aut legata est testimento, aut possessione retenta. Tertium fit, cùm genus, aut differentia commodè non est assignata.

Virtutes Definitionis. Arist. l. 5. Top. c. 5.

Contrà, virtutes Definitionis sunt tres, vt sit dilucida, breuis, & propria. Fiet autem dilucida, si vitentur ea, quibus obscuratur. Talia sunt primùm homonyma. Idcirco hanc Definitionẽ non probat Aristoteles, γένεσις ἔστιν ἀγωγὴ εἰς οὐσίαν. Generatio est, deductio ad substantiam. Secundò, metaphoræ, vt si quis Altricem pro Terra, aut pro Temperantia, Cõcentum vsurpet.

Definitiones Platonis audaces.

Tertiò, verba impropria & nouata; quo nomine Aristoteles reprehendit Platonem, qui oculum, ὀπτρύσιον, araneam συμφυΐτις, medullam ὀστοχοΐς definiuit.

Breuis erit, si nihil addatur superfluum; est autem illud superfluum, & redundans quo sublato, id quod reliquum est, perspicuam facit rem definitam. Sic qui definit, hominem animal rationis particeps, disciplinæ capax, peccat redundantia verborum.

Propria fiet, si rem, cuius est definitio, lucidiùs exprimat; nec similis sit veterum pictorum imaginibus; qui si hominem aut leonẽ depinxissent, discerni haud facilè poterant, nisi superscriptus esset titulus; Hic, homo est; hic, leo.

Ad summum index & veluti Lydius lapis Definitionis, is erit, si Definitionem ita cum eo quod definitur, conuertas, vt ex Definitione res, & ex re Definitio consequatur.

Eius vsus in argumentando triplex esse solet, vt notauit Cicero in Topicis; aut enim subiecti definitionem sumere licet, aut attributi, aut vtriusque, ad definitionem explicandam. Quod enim Definitioni conuenit, aut non conuenit: conueniat idem necesse est, aut non conueniat rei quæ definitur: Vt si is qui dolet aliorum rebus prosperis, non sit sapiens, cùm inuidus sit huiusmodi, eum sapientem non possis meritò dicere. Cui autem Definitio tribuitur, vel detrahitur, eidem tribui vel detrahi necesse est, quod definitur: vt si Imperator est vir rerum militarium sciens, non potest Cicero non esse Imperator, qui magna rerum bellicarum peritia Parthos in Amano monte debellauit. Si ars est, quæ cognitis penitúsque perspectis, & in vnum exitum spectantibus, & nunquam fallentibus rebus continetur, nec eiusmodi rebus constat eloquentia, profectò eloquentia ars dici non potest. Arist. l. 2. Top. c. 2.

Deinde, si Definitio Definitioni cõueniat, aut non conueniat; definitum quoque definito conueniet, aut non conueniet. Vt si rectus animi habitus laude dignus est, cùm alis sit virtus, sua laude carere non potest. Quod autem magis suscipit rei propositę definitionem, id magis tale est: vt, si vtile definitur, quod ad finem conducit, id quod magis conducet, vtilius erit. Hæc & similia pertinent ad vulgata Logicorum axiomata, quæ licet apud Aristotelem in sexto Topicorum pleniùs indagare. Ego, quando ista tractandi ratio

non est huius instituti, ab ist⁹ Logicorum exilibus argutiis, in planiorem Rhetorum campum transferam orationem.

DE DEFINITIONE per partes.

CAPVT XVII.

Cicero de hac Definitione oratoria agit 3. de Orat. sect. 108. & in Orat. 117.

QVando intimas rerum formas, tanta obscuritate humanis ingeniis natura vallauit, varios Definiendi modos coguntur indagare ipsi plerumque Dialectici, sed Oratores, qui delectationem & pompam quærunt, non modò non coguntur, verùm lubentiùs feliciúsque in hoc genere versantur: quod variis definitionum generibus ostendam.

Primum occurrit, & illud quidem satis vsitatum, per partes conflatum; cùm videlicet singulas partes amplexi rem describimus: quod duobus potissimùm modis præstari solet: Primo, cùm breuiter & strictè res exprimitur, vt si domum, substructionem ex tecto, fundamentis, & parietibus definiam; annum, spatium duodecim mensium; mensem, spatium trigiuta dierum.

Definitio per partes duplex.

Altero, cùm ornatiùs enucleatiúsque, vt in illustrioribus argumentis sæpe contingit, partes assignantur. Si quæras à Lactantio, quid sit sphæra Archimedis? Æs concauum (dicet) variis circulis, Æquatore, Zodiaco, coluris, tropicis, definitore confectũ: quo similitudinem mundi ac figuram Archimedes machinatus est. In quo Solem ac Lunam composuit, vt inæquales motus, & cœlestibus similes conuersionibus, singulis quasi diebus efficerent, & non modò accessus Solis, & recessus, vel incrementa diminutionésque Lunæ, verùm etiam stellarum, vel errantium vel vagarum, dispares cursus, orbis ille dum vertitur, exhiberet. In quo genere diserussimè lusit Claudianus:

Lactant. l. 1. c. 5.

Iuppiter in paruo cùm cerneret æra vitro,
Risit, & ad superos talia verba dedit:
Huccine mortalis progressa potentia curæ?
Iam mens in fragili luditur arte labor.
Iura poli, rerúmque fidem, legésque Deorum,
Ecce Syracusius transtulit arte senex:
Inclusus variis famulatur spiritus astris,
Et viuum certis motibus vrget opus.
Percurrit proprium mentitus signifer annum,
Et simulata nouo Cynthia mense redit.
Iámque suum volues audax industria mundum,
Gaudet, & humana sidera mente regit.

Partes primarias expressit Vitrum, Spiritum, deinde Solem, Lunam, Stellas. Hæ definitiones cùm ita fusæ extiterint, descriptiones dicuntur. Et hæc est optima describendi ratio, in rebus maximè corporeis singulas partes enucleatè prosequi.

DE DEFINITIONE per causas.

CAPVT XVIII.

SEcunda ratio definiendi, eáque ornatissima, fit per causas, à quibus profluunt effecta: hęc enim per magno inter se cognationis vinculo continentur. Sic Aristoteles ζέσις αἵματος περὶ καρδίαν iram definiuit, (ebullitionem sanguinis circa cor:) non quòd hæc propriè sit iracundia, sed quòd ex eo sanguinis ardore, huiusmodi excitetur affectus. Hoc nouerat Homerus, cùm Agamemnonis iracundiam describens, canit:

Aristot. 1. de Animal.

Homer. Iliad. 1.

μάρες ἥ μέγα φέλτις ἀμφιμέλαιναι
Πίμπλαντ', ὅσαι ἥ οἱ πνεὶ λαμπτῆρι ἴκτιλω.

Et Claudianus.

Claud. panegyr. de 3. conſ. Honor.

Iram ſanguinei regio ſub pectore cordis
Protegit, imbutam flammis, auidámque nocendi,
Præcipitémque ſui: rabie ſuccenſa tumeſcit,
Contrahitur tepefacta metu, cúmque omnia ſecum
Duceret, & requiem membris ve ſana negaret,
Inuenit pulmonis opem, madidúmque fluenti
Præbuit, vt tumidæ ruerent in mollia fibræ.

Cùm autem quatuor ſint rerum cauſſæ, rariùs per formas internas, quia latent; nec ſæpe per finem, quia minùs rei imaginem exprimit; ſæpius per materiam, per cauſſam efficientem ſæpiſſimè, definiunt Oratores, quòd ita pleniorem rei quam definiunt, cognitionem mentibus ingenerent, cùm præſertim ſimile producat ſibi ſimile, magnúmque ſit inter cauſſas efficientes & effecta commercium. Quamobrem Æſchylus in Prometheo, vbi horribiles illos Ætnæ tumultuantis æſtus expreſſit, ſubiicit cauſſam, quanquam fabulosè, vt Poëta:

Æſchyl. in Prometh.

Τοῖον δὲ Τυφὼν ἐξαναζέσει χόλον
Θερμοῖς ἀπλήστου βέλεσι πυρπνόου ζάλης.
Hanc autem Typhon ebulliens eructat iram,
Feruentibus telis immenſæ & flammiuomæ tempeſtatis.

Atque in eo longè prudentiùs Seneca, quàm Sophocles, qui in Oedipo, terram illam graſſantis peſtis ſtragem deſcripturus, incipit:

Seneca in Oedipo.

Iam nocte pulſa dubius effulſit, dies,
Et nube mœſtum ſqualida exoritur iubar,
Lumínque flamma triſte lucifica gerens.

At ille inter tot miſerandos effectus, quos deſcribit:

Sophoch in Oid.

Ἦ δὴ σαλεύει καὶ ταλαυρίζει κάρα
Βυθῶν ἔτ' οὐχ οἷά τε φοινίᾳ σάλου.
Φθίνουσι μὲν κάλυξιν ἐκφύτοις χθονὸς,
Φθίνουσι τ' ἀγέλαις βουτόμοις, τόκοισί τε
Ἀγόνοις γυναικῶν, & cætera.
Vrbs (inquit) *fluctu quaſſatur, nec leuare*
Ex profundis caput valet, ex cruenta tempeſtate:
Interierunt enim iam frugiferi folliculi terræ,
Interijt ſoboles armentorum, vnà cum immaturis
Fœtibus mulierum.

Cauſſam verò ſuperiorem peſtis non exprimit: quod ſcitè non omiſit Virgilius, Æneid. 3.

Corrupto cœli tractu, miſerandáque venit
Arboribúſque ſatiſque lues, & lethifer annus.
Linquebant dulces animas, aut ægra trahebant
Corpora: Tum ſteriles exurere Sirius agros;
Arebant herbæ, & victum ſeges ægra negabat.

Neque verò tantùm vna cauſſa, ſed plures ad vim maiorem & amplificationem commemorari ſolent: vt ſi in ira, non tantùm ardor, & ebullitio ſanguinis, ſed priores etiam cauſſæ prodantur, vt obliuio beneficiorum, contemptus, minæ, iniuriæ; & cætera eiuſmodi.

DE DEFINITIONE PER effecta.

CAPVT XIX.

TErtius definiendi modus ad oratorias definitiones & amplificationes apuſſimus fit per effecta: éſtque apud quoſque eloquentiæ authores frequentiſſimus. Præter multa aquæ ex Cicerone paſſim in amplificatione notauimus proferam vnum ex D. Ambroſio locum artificioſiſ-

Vide deſcriptionem veri boni ab effectis ex Cic. pro Cæcina n. 8 D. Ambroſ. l. de Elia & ieiunio c. 16.

Οὐ γὰρ ἔστι νοῆσαι ἢ φράσσαι, ὡς μέλι φωνή·

Ἢ ὅ χολή, νόος ἐστὶν ἀνήμερος· ἢ πτερόεντα,

Οὐδὲν ἀλαθεύων, δόλιον βρέτος, ἄλγεα πάσδει.

Εὐπλόκαμον ὅ κάλλιον ἔχει, ἢ μὲν ὅ θερσοπίτην·

Μοχλὸν ἐὸν πλώῳ χρύσεον, μακρὰ ὅ βάλλει,

Βάλλῃ δ' εἰς Ἀχέροντα, ἢ εἰς Αἴδεω βασιλῆα.

Sic mare dicitur à D. Ambroſio hoſpitium fluuiorum, fons imbrium, deriuatio alluuionum, inuentio commeatuum, quo ſibi diſtantes populi copulantur, quo præliorum remouẽtur pericula, quo barbaricus furor clauditur, ſubſidium in neceſſitatib⁹, refugium in periculis, gratia in voluptatibus, ſalubritas valetudinis, ſeparatorum coniunctio, itineris compendium, transfugium laborantium, ſubſidium vectigalium, ſterilitatis alimentum. Hexam. lib. 3. cap. 5. In hoc genere ſunt definitiones ſecundi. Mundus eſt æternus circuitus, ſpectabilis ſuppellex, multiformis firmatio, æternus tenor, anfractus ſine errore. Sol cœli oculus, diei ornatus, diſtributor horarum, ſplendor ſine occaſu; Luna, Cœli purpura, Solis æmula, ſolamen iter agentium, directio nauigantium, larga roris, præſagium tempeſtatum. Terra, baſis cœli, meditullium mundi, fructuum mater & cultos, operculum inferorum, naſcentium genitrix, nutrix viuentium, vitæ cellarium. Homo, Mens in carne, ſpectrum temporis, ſpeculator vitæ, mancipium mortis, tranſiens viator, anima laborioſa; Mulier inſaturabilis bellua, homini pernicies, continua ſollicitudo, pugna nunquã deſinens, continentiæ naufragium. Paupertas, bonum odioſum, ſanitatis mater, curarum exilium, repertrix ſapientiæ, negotium ſine damno, poſſeſſio abſque calumnia, ſine ſolicitudine felicitas. Senectus, mors viuentium; Verbum, proditor animi; Oculi, duces corporis, vaſa luminis, indices animi.

DE DEFINITIONE PER ſimilitudinem.

CAPVT XXI.

DEfinitionem per ſimilia nonnulli prorſus reiiciunt, quòd longè ab omni probandi ratione diſiunctam eſſe putent. Vel enim (inquiunt) qui rem per ſimilitudines deſcribit, ipſius naturã nouit, vel ignorat. Si nouit, quanto melius eſt rei naturã expromere, quàm vanas imagines & vmbras conſectari? Si verò neſcius eſt, quo pacto ſynceram imaginem ſubijciet oculis, eius ipſius quod minimè dignoſcere potuit? Sed has argutias ratio & vſus doctiſſimorum hominum refellit, qui plurimũ non modò ad delectandum, ſed etiam ad perſuadendum in definitionibus, per ſimilia, fatentur eſſe ſubſidij. Rei etenim cognitionem cõfuſam, veluti quibuſdam radiis veſtiunt, & ſuauiùs in animos mentémque intimam perlabuntur. Quòd ſi ea eſſet humani ingenij felicitas, vt vel latentes quaſque rerum naturas cognoſceret; tamen non inutilis eſſet definitio, quandoquidem & expreſſas vultuum, quos viuos intueri licet, effigies in picturis, (tanta eſt ſimilitudinis illecebra) diligimus, & miramur.

Definitio per ſimilia, non eſt inutilis.

Erit igitur huius definitionis vſus, vbi non quid res ſit, exiliter & enucleatè quæritur, ſed vbi iam nota exquiſitis ſimilitudinum ornamentis eſt decoranda. Parum eſt ſi dicas, mens irati, mens eſt inquieta, & tumultuoſa. Hoc ornatius, ſi cum D. Chryſoſtomo eloquaris: Mens irati, forum eſt plenum tumultu, vbi multus eſt euntium & redeuntium clamor, camelorum ac aſinorum re-

Vide Cicer. in Topicis, ſect. 32.

Vide Chryſoſtom. 40. hom. 24.

Digitized by Google

mitus argentariorum & ærariorum utrinque cudentium ſtrepitus. Contrà mens tranquilla, & mitis, vertex eſt quiſpiam montis, qui clementiorem cœli auram nactus eſt, puros ſolis radios, limpidas fontium ſcaturigines, multáſque florum amœnitates; & iſta quantam habent dignitatem?

D. Chryſ. Homil. in venerabilẽ & viuificam Crucem.

Σταυρὸς χειραγωγὸς ἐλπὶς, σταυρὸς τυφλῶν ὁδηγὸς, σταυρὸς ἀπλανεστέρων ὕπνος, σταυρὸς πλανωμένων ὁδὸς, σταυρὸς ἀδικουμένων ἔνδικος, σταυρὸς πλουσίων χαλινὸς, σταυρὸς ὑφηνιόντων αἰτίασμα, σταυρὸς δουλευόντων ἐλευθερία, σταυρὸς βαρβάρων ἐκλαμπρότης, σταυρὸς βασιλέων μεγαλοπρέπεια, σταυρὸς ἀνίμων νόμος, σταυρὸς οἰκουμένης ἀσφάλεια, σταυρὸς ὅπλον ἀκαταμάχητον, σταυρὸς εἰδώλων καθαίρεσις, σταυρὸς δαιμόνων ἀναίρεσις, σταυρὸς κόσμου ἀνατροπὴ, σταυρὸς κίονας ἀστηριγμὸς, σταυρὸς Ἑλλήνων γνῶσις, σταυρὸς ἰουδαίων ἐπαισχύνη, σταυρὸς πολεμουμένων βοήθεια, σταυρὸς χειμαζομένων εὔδιος λιμήν, σταυρὸς πλεόντων κυβέρνησις, σταυρὸς ὀρφανῶν πατὴρ, σταυρὸς ἀγγέλων ὑμνολογία, σταυρὸς διαβόλου πτῶσις, σταυρὸς δαιμόνων ἔξωσις, quæ omnia intellectu facilia ſunt.

Vides quæ in hac definitione diuitiæ, quot conglobatæ ſimilitudines? Differũt autem à ſimilitudine, quòd in ſimilitudine res dicatur per imaginem, & comparationem: hîc ſine comparatione affirmetur. Cõſuetum eſt autem SS. Patribus ita definire in ἀοξίοις, vt, ambitio eſt futile malum, ſecretum virus, doli artifex, mater hypocriſis, liuoris parens, vitiorum origo, tinea ſanctitatis.

Bern. de conſid. l. 3.

DE DEFINITIONE PER Negationem.

CAPVT XXII.

VLtimum genus definitionis fit per negationem, vbi orator exprimendo quid res non ſit, auditoribus colligendum relinquit quid ſit. Vt quid ſit libertas, quæris? nulli rei ſeruire, nulli neceſſitati, nullis caſibus. Seneca ad Lucilium: Eſt illud vſitatiſſimum in diuinis definitionibus: & diſertiſſimè expreſſit Maximus Tyrius, Pulchrum Deum dicam, & pulchrorum omnium pulchertimum: haud quidem pulchrum corpus, ſed vnde pulchritudo in corpora emanat; neque etiam pulchrum pratum, ſed vnde, & prata, & amnes, & mare, cœlum ipſum, cœleſtéſque Dij pulchritudinem decerpunt. Inde enim pulchritudo omnis, tanquam ex perenni puriſſimóque fonte, ad nos vſque perlabitur, tantumque, aut fortitudinis, aut firmitatis, aut ſalutis rebus in ſingulis, quantum ab eo fonte reſpergũtur. Ex quo ſi nihilum hauriant, continuo turpes, diſſolutæ corruptæque tabeſcunt: Hoc tibi ſi ſatis eſt, Deum inſpexiſti: Sin minùs, quæ non alia poterunt eiuſdem naturæ interpretationem proferre? Fac in eo, nec magnitudinem, nec colorem, nec figuram aliquam cogites, non aliud præterea quicquam, quod materia pati conſueuit. Ex quo fit etiam vt ea diuinæ naturæ præſtantia ſuarum tenebrarum latibulo incluſa, ratione noſtri אין (Non) aut (nihil) appelletur, vt nonnulli philoſophantur in hunc Exodi locum: Eſtne Dominus in nobis? אם אין

Maximus Tyrius in orat. de Deo.

Deus אין

Neque verò tantum his negationibus, ſed caſto plerumque ſilentio vtuntur oratores, tanta Dei maieſtate perculſi: & præclarè vbi nos pſalm. 65. legimus. Verba Dauidis Hebraica ſonant: *Tibi ſilentium laus Deus in Sion.* תהלה אלהים בציון לדמיה quod ſilentium efficaciſſimum eſt: vnde Moyſes (vt notat Zoar.) in 14. Exod. licet corde orare, dicitur clamare; quia ſilentio tam grandi nihil vehementius.

Laus Dei, ſilentium.

DE

DE MODO AMPLIFIcandæ Definitionis.

Ac primùm de Amplificatione perSynonymiam.

CAPVT XXIII.

EX his varios amplificandæ Definitionis locos facile eſt colligere: Addo & illam, quæ per figuras fieri ſolet, amplificationem; cuius primus modus eſt Synonymia, quæ in definitionibus per ſimilitudinem vſitatiſſima eſt, & cum Antonomaſia, ſeu pronunciatione, percommodè temperatur. Tale eſt illud Ciceronis pro Milone, vbi Curiam deſcribit, templum ſanctitatis, amplitudinis, mentis, conſilij publici, caput vrbis, aram ſociorum, portum omnium gentium, ſedem ab vniuerſo populo Romano conceſſam vni ordini. Habet hæc definitio ornatum; & pompam, éſtque ad amplificationes nata, & à SS. PP. perſæpe vſurpata.

Cicer. pro Milone.

SS. Patres hoc definiendi genere vſi.

Ita plerunq; definit D. Chryſoſt. vt in illis quæ iam protuli, & in iſtis in quibus crux ab eo deſcribitur. Totius beatitudinis cauſſà, diſcordię amputatio, Pacis firmamentum, Bonorum omniũ copioſa largitio, Salutis indiciũ, Sol iuſtitiæ, Spes Chriſtianorum, Reſurrectio mortuorũ, Cæcorum dux, Deſperatorum via, Claudorum baculus, Conſolatio pauperum, Frænum diuitum, Euerſio ſuperborũ, Triumphus aduerſus Dæmonas, Adoleſcentum Pædagogus, Nauigantium gubernatrix, Periclitantiũ portus, Obſeſſorum murus, Parens orphanorum, Tutrix viduarum, Libertas ſeruorũ, Regum magnificentia, Philoſophia Imperatorum, Eccleſiæ, fundamentum, Orbis terræ tutela, Cornu Eccleſiæ, Chriſtianorum gladius, Sanctimoniæ documentum, Summa bonorum omnium.

Hæc ex diuerſis homiliis in Crucem. Non diſſimilia habet ſanctus Ephrem, σωτὴρ, νικοποιὸν ὅπλον τῆς βασιλίως Χριστοῦ, Χριστιανῶν ἐλπὶς, νεκρῶν ἀνάστασι, χωλῶν ὀρθοποδία, βασιλέων μεγαλοπρέπια, μοναζόντων ζῆλος, γυμνητευόντων σκέπη.

S. Ephrem hom. in Crucem.

Eodem laudationis genere, frequenter in B. Virginem vſi ſunt SS. Patres, vt D. Laurentius Iuſtinianus Protopatriarcha Venetus. Maria eſt porta cœli, paradiſi ianua, ſtella maris, ſolatium mundi, peccanti refugium, naufraganti portus, auxilium periclitanti, erranti via, deſperanti ſalus, mundi interuentrix, interemptrix peccati, diaboli terror, & ſpiritualibus nequitijs pauor, Ipſa eſt tabernaculum teſtamenti, arca fœderis, templi propitiatorium, thronus Dei, virga florida, nubecula leuis, hortus concluſus, ſignatus fons, porta clauſa, columba immaculata, roſa redolens, lilium candens, flos nitens, virgula fumans, oliua virens, vitis fructificans, cupreſſus ſe attollens, palma frondens, terebinthus ſe expandens, campus germinans, terra pullulans. Eſt etiam ipſa glorioſa aurora ſurgens, lucifer rutilans, luna pulchrior, ſole ſplendidior, auro purior, gemmis pretioſior, balſamo ſuauior, margaritis carior, nectare dulcior, omni harmonia delectabilior. Etiam neruoſiùs aliquanto quàm plerique Latinorum, Methodius; à quo Deipara nuncupatur, Ἡ παγγεσὶ τῶ ἀπαγγέλου, Ἡ ῥίζα τῶ ἀριστάτου ἀνθρ., Ἡ μήτηρ τῶ πλάσαντος, Ἡ πηδὸν τῶ πηδήσαντος, Ἡ πηγὴ τῶ πηδήσαντος, Ἡ φέρουσα ἐ φέρουσα ῥήματι τὰ πάντα, Ἡ πύλη τῆς ἐν σαρκὶ ἀναπολῆς τῶ θεοῦ, Ἡ λαβὶς τῶ καθαρτικοῦ ἄνθρακος, ὁ βραχὺς κόλπος τῶ πάντων κόλπου, ὁ πόκος τῆς ἀναπαλήπτου δρόσου, ὁ τῆς ὑπομονίας Δαυὶδ ζωοδόκος, λάκκος τῆς Βηθλεὲμ ἀφ' οὗ πῦμα ἀθανασίας ἐξέβλυσε, τὸ ἱλαστήριον ἐξ οὗ θεὸς ἐγεννήθη ἀνθρώπις ἀνθρωπόμορτος, τὸ ἄπλετον ἔνδυμα ἀναδημιουργίου φῶς ὡς

Methodius Martyr, & Epiſcop. Præclara laus B. Mariæ.

D. Laurentius Iuſtinianus de caſto connubio c. 10. Definitio B. Virginis, per ſynonymiam.

ἱμάτιον, ἢ δωρεάσασθαι τῷ θεῷ τὸ ἐνδυτὸν σάρκα ἐνδύσῃ· οὐκ εἶχεν ἱκανὸς ἔχουσα τῶν παίντων δωτεσίην, &c, πεπορπημένητος, πανυπέρτατον ἐξ ἀξιάμωτον τοῦ θεοῦ εὐδοκίημα.

Maria est incircunscripti circunscriptio; speciosissimi floris radix; Creatoris mater; nutrix omnia nutrientis; omnia continentis complexio; gestatrix eius qui verbo portat vniuersa; Hæc est per quam carnem ingressus est Deus; Purificantis carbonis forceps; prænguſtus illius sinus qui sinu suo omnia complectitur: incomprehensibilis roris vellus: Bethleemitica cisterna, quam velut vitæ refocillatricem Dauid desiderauit, & ex qua immortalitatis poculum immortalibus emanauit: propitiatorium per quod Deus humanam naturam indutus, mortalibus innotuit; impollutum illius indumentum, qui lucis vestimento circumfunditur; Deo nullius rei indigo carnem mutuata, quam ipse non habebat.

Atque, vt hæc definitio ad laudandum, sed etiam ad vituperandum valet, & crebrò in eodem genere vsurpatur: Sic Basilius definit vanam gloriam: γλισχὺν σκυλευτὴν τοῦ πνευματικοῦ πλούτου, ἡδὺ μὲν τῶν ἀμυήτων ψυχῶν πολέμιον, ἡδὺ σῆτα τῶν ἀρετῶν, ἡδὺ μετ' ἡδονῆς τὰ ἀμύητα καλὰ λυμαίνομον, ἡδὺ μέλιτι χρώμενον τῆς οἰκείας ἀπάτης δηλητήριον, καὶ ταῖς διανοίαις τῶν ἀνθρώπων πλὴν ἀλυσιτελῆ ὀρέγοντα κύλικα. Blandum prædonem opulentiæ spiritualis, suauem animorum hostem, vermem virtutum, honesta quæque opera cum voluptate deprædantem, quæ lethale fraudis poculum melle illinit, & mentibus hominum fatalem porrigit calicem.

D Basilius Ascet. c. 10.

Quò autem sit securior huius definitionis vsus, quatuor notanda sunt: Primùm, ne nimis longus tractus continuetur: qui affectationem habet, & frigidis plerunque metaphoris est obnoxius: Secundum, vt quando ex translationibus hæ definitiones constant, non sint durè, morosæ, putidæ, violenter accersitæ: Tertium, vt quæ copulantur, affinitatem quandam & cognationem habeant, neue desultoriè in dissimillima quæque raptim incurramus: Quartum, vt lectissima, quoad fieri possit, ad has exornationes afferantur, eáque distributionibus & antithetis, vt ex superioribus exemplis patuit, varientur.

DE AMPLIFICATIONE per Definitionem mixtam.

CAPVT XXIIII.

MAgnam vim habent ad amplificationem huius loci mixtæ definitiones, quales sunt quæ primùm per negationem fiunt, deinde per assertionem, tertiò per contrariorum oppositionem: Ostendo exemplo: Cicero in Pisonem, verum Consulem descripturus, quò Pisonem hoc nomine indignissimum conuincat, primùm ostendit, quid non sit Consul: deinde quid sit: ad summum pugnantium conflictum facit admodum ornatè, sic: [Quid? tu in lictoribus, in toga, & prætexta esse consulatum putas? quæ ornamenta etiam in Sexto Clodio te Consule esse voluisti. Huius tu Clodiani canis insignibus consulatum declarari putas?] En quid non sit Consulatus: non est toga, prætexta, fasces, &c. Iam accipe, quid sit: [Animo consulem esse oportet, consilio, fide, grauitate, vigilantia, cura, toto denique munere Consulatus.] Hæc descriptio Consulis ab adiunctis.

Cicer. in Pison n. 25. Fusum & oratorium definiendi genus, ex Cicerone.

Tum ingerit pugnam contrariorũ. [Ego Consulem esse putem, qui Senatum esse in republ non putauit: & sine eo consilio Cõsulem numerem, sine quo Romæ ne Reges quidem

esse potuerunt,] & cætera, quæ ille in rebus gestis Pisonis Consulis dignitati omnino contraria enumerat. Tandem concludit acriter, & neruosè: [Qui latrones igitur? siquidem vos Consules? qui prædones, qui hostes, qui proditores, qui tyranni nominabuntur?] Hæc est artificiosissima definitio, & præclarum imitationis exemplar.

DE AMPLIFICATIONE per Contentionem ironicam.

CAPVT XXV.

ALius est amplificandi modus per Contentionem ironicam; cùm res ironicè secundùm aduersariorum mentem definitur ab Oratore: deinde remoto ioco, grauiter & ornatè describitur. Tale est illud Ciceronis pro domo sua ad Pontifices. [An tu P. R. esse putas illum qui constat ex iis qui mercede conducuntur, qui impelluntur vt vim afferant magistratibus, vt obsideant Senatum, optent quotidie cædem, incendia, rapinas? & εἰρωνικῶς exclamat, O speciem dignitatémque P. Romani, quam Reges, quam nationes exteræ, quam gentes vltimæ pertimescant, multitudinem hominum ex seruis conductis, facinorosis, ex egentibus congregatam?]

Mox seriò definit: [Ille, ille populus est dominus Regum, victor atque Imperator omnium gentium, quem illo clarissimo die, scelerate, vidisti; tum cùm omnes Principes ciuitatis, omnes ordinum atque ætatum ciues, se non de ciuis sed de ciuitatis salute sententiam ferre censebant.] Huiusmodi definitiones planè graues & oratoriæ sunt.

DE CONFIRMATIONE Definitionis.

CAPVT XXVI.

VT definitionem suis partibus absolutam facere satis operosum est; sic inualidam refellere facillimum. Vbi enim aliquid improprium, commune, metaphoricum, est assignatum, illud statim aduersariis magnam suggerit ansam cauillationis. Definierat semel Plato hominem, animal implume, bipes; Diogenes Cynicus, homo dicax, & Academicorum irrisor, gallum deplumem & nudum in mediam Platonis scholam proiiciens, *En homo* (inquit) *Platonicus*; sic mirificè plerunque ludunt oratores, vbi inanes & mancas aduersariorum definitiones refellunt, & definitis non conuenire, imò contraria prorsus accommodari posse ostendunt. Sic Tertull. in Apologetico, *Quid hoc mali est, quod naturam mali non habet? timorem, pudorem, tergiuersationem, pœnitentiam, deplorationem?* Quid hoc mali est, *cuius rem gaudet? cuius accusatio votum est, & pœna felicitas?* Non potes dementiam dicere, *qui conuinceris ignorare.* Sic Velleius apud Ciceronem, lib. 1. de natura Deorum, contra Stoicos, qui mundum animantem, immortalem, beatum, & rotundum dictitabant, agit cauillatoriè, *Nunc autem hactenus* (inquit) admirabor eorum tarditatem, qui animantem immortalem, & eundem beatum, & rotundum esse velint; quòd ea forma vllam neget esse pulchriorem Plato. At mihi vel cylindri, vel quadrati, vel coni, vel pyramidis videtur esse formosior. Quæ verò vita attribuitur isti rotundo Deo? nempe ea celeritate contorqueatur, cui par nulla cogitari quidem possit. In qua non video vbinam mens constans, & vi-

Aristot. top l. 7. c. 5. πῶς ἔστιν ὅρον ἀναιρεῖν.

Diogen. Laert. in Diogene.

Tertull. in Apolog. c. 1.

Cic. l. 1. de natura Deorum.

Digitized by Google

ta beata possit insistere: quódque in nostro corpore, si minima ex parte significetur, molestum sit; cur hoc idem non habeatur molestum in Deo? Terra enim profectò, quoniam pars mundi est, pars est etiam Dei. Atqui terræ maximas regiones inhabitabiles atque incultas videmus, quòd pars earum appulsu solis exarserit, pars obriguerit niue pruináque, longinquo solis accessu; quæ, si mundus est Deus, quoniam partes mundi sunt, Dei membra, partim ardentia partim refrigerata dicenda sunt: Vides quàm latus pateat in istis confutationibus campus, vbi præsertim aliquid absurdi est ab aduersariis prolatum? Continuò orator sua dexteritate trullam faciet de Minerua. Et hęc in confutatione totius corporis.

Aliàs vnum membrum reprehenditur, si quid dictum laxiùs, si quid strictiùs conclusum, vt ex definitionis vitiis est colligere, si plenè reprehendi non potest, vellicatur, distorquetur, duriùs accipitur.

Cæcilius apud Minutium.

Sic malignè Cæcilius, quæ de Dei scientia & prouidentia dicuntur à Christianis, interpretatur. Deum (inquit) illum suum, quem nec ostendere possunt, nec videre, in omnium mores, actus omnium, verba denique & occultas cogitationes diligenter inquirere, discurrentem scilicet, atque vbique præsentem: Molestum illum volunt, inquietum, (vides κακοήθειαν, nihil cùm huiusmodi dictum in Dei definitione,) impudenter etiam curiosum: Siquidem astat factis omnibus, locis omnibus interrat: cùm nec singulis inseruire possit per vniuersa districtus, nec vniuersis sufficere in singulis occupatus.

Ad cauendas istas illusiones in contentiosis orationibus, vt quæ pugnę sunt & bellorum, agendum siccè, concludendum strictè, colligendum acutè; abstinendum similibus, & metaphoris: ad summum oportet,

Τὸ σῦκα σῦκα, τὴν σκάφην σκάφην λέγειν.

DE PARTIVM ENVMERATIONE, *Loci dignitas, & definitio.*

CAPVT XXVII.

EA demum est diuinæ naturæ perfectio, vt nullius rei indiga, nulla quoque partium congerie ad suæ integritatis absolutam rationem concrescere possit. At cætera rerum creatarum genera, vt ab hac simplicitate longè dissita sunt, atque remota, sic etiam diuersarum partium nexibus coalescunt, quarum spectata in singulis cognitio, nos ad totius notitiam facili quodam itinere conducit. Quamobrem inter locos, partium enumeratio plurimùm obtinet splendoris, vt quæ non modò ad rem dignoscendam, sed etiam vberiori stylo pertexendam, non mediocre conferat adiumentum. Est autem rei in singulas partes apta quædam distributio. Partes, apud Ciceronem, (ne ad Logicorum testimonia recurramus,) duobus modis intelliguntur: Sunt enim partes totius, quod in se easdem partes complectitur, vt corpus, humeros, brachia, thoracem; sunt & partes generis, quas genus sub se continet; alio modo species, & formæ nominantur, vt prudentia, iustitia, & fortitudo, ratione virtutis: vel, si mauis, aliæ partes sunt essentiæ, aliæ sunt integrantes, & accedunt magis ad decus totius quàm ad compositionem. Ex hac distinctione partium in tractandis rebus dignitas & decor, tum, quod maximè est in oratione momenti, claritas affusa consurgit; vt hunc locũ iure totius sermonis œconomiam possis appellare. Ac quemadmodum in confuso corpore, vbi

Vide Cic. in part. & tertio de orat. sect. 19. & 51. in Bruto 214.

Partium enumeratio œconomia sermonis.

Digitized by Google

(quod aiunt) neque pes, neque caput, omnia fœdè permixta, & monſtroſa ſunt: ſic etiam vbi nulla ab oratore inſtituitur concinna partium diſtributio, fluctuare, & immenſis quibuſdam tenebris circunfundi orationem neceſſe eſt. Hoc in maiori mundo, hoc etiam in minori, Dei conditoris ſapientia ſolertiſſimè prouidit, in quibus tanta, tam varia, tam prudēs ſingularum partium diſtributio, non modò ad ſuas cuique functiones eximiam facilitatem, ſed decus præterea atque elegantiam impertitur.

DIVISIO HVIVS LOCI ſecundùm rem, & varia genera enumerationis.

CAPVT XXVIII.

QVanta eſt partium diuerſitas, tanta quoque conſurgit loci varietas. Vt igitur partium, aliæ ſunt eſſentiæ, quæ genera, ſpecies differentiáſque ſpectant: Aliæ accedunt, quæ ad proprium accidénſque Logicorum referuntur: Sic diuerſa quoque, & in quinque partes ad ſummum diſtributa naſcuntur argumenta, quæ inter ſe, & dignitate differunt, & rubore.

Cicero l. 1. offic. Præſtantiora enim ſunt & validiora, quę eſſentiam ſpectant, quàm quæ extrinſeca tantùm, & adſcititia ſunt. Eſſentialis hæc eſt partium enumeratio ſumpta à partibus generis: *Sed omne quod honeſtum eſt, id quatuor partium oritur ex aliqua*: aut enim in perſpicientia veri ſolertiáque verſatur, aut in hominum ſocietate tuenda, tribuendóque ſuum cuique, & rerum contractarum fide; aut in animi excelſi atque inuicti magnitudine, ac robore, aut in omnium quæ fiunt, quæque dicuntur, ordine, & modo: in quo ineſt modeſtia & temperantia. Ex quo ita liceat concludere, ſi virtus eſt, aut prudentia eſt, aut iuſtitia, aut fortitudo, aut temperantia: Alia ſumitur à partibus intrinſecis, & eſſentiam rei componentibus, quales ſunt in homine corpus, & anima rationis particeps: ex quo rectè inferas eum non eſſe hominem, qui ſiue corpore ſiue animâ fuerit deſtitutus. Et hæc quidem argumenta robuſtiſſimè conuincunt: Alia quæ appoſititias complectuntur poteſtates, & accidentia, minus quidem habent ponderis, valent tamen ad ornatam amplificationem, orationíſque circumductam amplitudinem; tum coniuncta vim obtinent; quóque magis propria ſunt illius rei cui tribuuntur, eo difficiliùs eleuantur. Ad hoc genus pertinent quæ habet Arnobius lib. 3. aduerſus gentes. Arnob. l. 3.

[Sed vt enim ad vſus certos manus, pedes, oculi, cæteráque conſtructio membrorum ſua quęque in officia conſtituta eſt: ita conuenit credere in ſui muneris functionem has eſſe partes comparatas; aut confitendum eſt in Deorum corporibus eſſe aliquid vacuum, quod ſit fruſtra & inaniter fabricatum. Quid dicitis ô ſancti atque impolluti Pontifices relligionum? Habent ergo Dij ſexus, & genitalium membrorum circunferunt fœditates, quas ex oribus verecundis infame eſt ſuis appellationibus promere.] Ita irridet Ethnicos, qui corpoream faciunt diuinitatem, ſingulas corporum partes colligens, etiam viles & obſcœnas, vt hanc corporis fabricam à diuina natura alienam eſſe oſtendat.

DIVISIO SECVNDVM Modum; et varia argumentationum ab enumeratione partium, genera.

CAPVT XXIX.

HÆc prima enumerationis partium diuiſio ſecundùm rem; alia ſecundùm rei modum conſurgit; & ea triplex eſt: Vna, cùm affirmatis omnibus partibus, affirmatur totum: Altera, cùm negatis omnibus partibus, negatur totum: Tertia, cùm ſeiunctis cæteris partibus, vna relinquitur; quæ affirmatur aut negatur. Exemplis illuſtriora fient omnia. Contendit probare M. Tullius, Pompeiũ ſummum eſſe Imperatorem: id per omnes & ſingulas optimi Imperatoris virtutes; filum orationis longiùs extendens, ſic confirmat. [Ego enim ſic exiſtimo, in ſummo Imperatore, quatuor has res ineſſe oportere, ſciẽtiam reimilitaris, virtutem, authoritatem, felicitatem. Pergit. & omnia enitere in ſuo Pompeio fuſiùs oſtendit.] Quis igitur hoc homine ſcientior vnquam eſſe debuit? qui è ludo atque pueritiæ diſciplina, bello maximo atque acerrimis hoſtibus, ad patris exercitum, atque in militiæ diſciplinam profectus eſt? & cæt. Deinde, *de eius iuſtitia*: [Cuius legiones ſic in Aſiam peruenerunt, vt non modò manus tanti exercitus, ſed ne veſtigium quidem cuiquam pacato nocuiſſe dicatur? Et, *de temperantia*. Non auaritia ab inſtituto curſu ad prædam aliquam reuocauit, non libido ad voluptatem, non amœnitas ad delectationem, non nobilitas vrbis ad cognitionem, non denique labor ipſe ad quietem: Et, *de authoritate*. [Quod igitur nomen vnquam in orbe terrarum clarius fuit? & cæt.] Poſtremò, *de felicitate*: Vt eius ſemper voluntatibus non modò ciues aſſenſerint, ſocij obtemperarint, hoſtes obedierint, ſed etiam venti tempeſtatéſque obſecundarint.] Sic Minutius probat mundum aliquando interiturum à partium colle&tione: Omnia quæ orta ſunt, occidere; quæ facta ſunt, interire: Cœlum quoque cum omnibus quæ cœlo continentur, ita vt cœpiſſet deſinere; fontium dulci aqua mariſve nutriri; in vim ignis abiturum Stoicis conſtans opinio eſt: quòd conſumpto humore mundus hic omnis igneſcat. Et Epicureis de elementorum conflagratione & mundi ruina eadem ipſa ſententia eſt.

Primus modus.

Cicer. pro lege Manilia.

Minutius in Octauio.

Negatis omnibus partibus, negatur totum. Sic cœlum non eſt ignis, aër, aqua, terra: Igitur non eſt elementum. Ad hunc locum collineat Martialis epigramma:

Secundus modus.

Si quid opus fuerit, ſcis me non eſſe rogandum,
Bis nobis dicis, Baccara, térque die:
Appellat rigida triſtis me voce Secundus;
Audis, ſed neſcis, Baccara, quid ſit opus.
Penſio te coram petitur, clarèque palámque;
Audis, ſed neſcis, Baccara, quid ſit opus.
Eſſe queror, gelidaſq; mihi triaſq; lacernas;
Audis, ſed neſcis, Baccara, quid ſit opus.
Hoc opus eſt, ſubito fiat vt fidere mutus,
Dicere ne poſſis, Baccara, quid ſit opus.

Mart. l. 7.

Sic argumentatur: Neque pecuniam ad diſſoluendum æs alienum, neque penſionem, neque victum, neque veſtes, neque cætera id genus tanta ſermonis affabilitate promiſſa largiris; nihil igitur eorum quæ ad vitam ſuſtentandam ſunt neceſſaria, impendis.

Reiectis & ſucciſis cęteris partibus

Tertius modus. Publius Syrus.

affirmatur vna, ſic: Mulier, aut amat aut odit; nihil eſt tertiũ: nõ amat, igitur oderit neceſſe eſt. Hîc duo tantùm membra ſunt, & reiecto vno, alterum aſſumitur. Aliàs plura ingeruntur, vt Philippica 2. Quid putem? contemptúmne me? non video, nec in vita, nec in gratia, nec in rebus geſtis, nec in hac mediocritate ingenij, quid deſpicere poſſit Antonius. An in Senatu facillimè de me detrahi poſſe credidit? qui ordo clariſſimis ciuibus benè geſtæ reipubl. teſtimonium multis, mihi vni conſeruatæ dedit? An decertare mecum voluit contentione dicendi? Hoc quidem beneficium eſt; quid enim plenius, quid vberius, quàm mihi, & pro me, & contra Antonium dicere? His omnibus reiectis vnam partem aſſumit: illud profectò eſt, non exiſtimauit ſui ſimilibus probari poſſe ſe eſſe hoſtem patriæ, niſi mihi eſſet inimicus. Item illa expeditio, quæ refertur 4. ad Herenn. Neceſſe eſt cùm conſtet iſtum noſtrum fundum fuiſſe, oſtendas te aut vacuum poſſediſſe, aut vſu tuum feciſſe, aut emiſſe, aut hæreditate tibi veniſſe. Vacuum cùm ego adeſſem, poſſidere non potuiſti: Tuum vſu feciſſe, etiamnum non pores: Emptio nulla profertur: hæreditate tibi me viuo mea pecunia venire non potuit. Relinquitur ergo, vt me vi de meo fundo deieceris.

Cicer 2. Philip.

Cic. 4. ad Herenn.

Eodem argumento vtitur Oſorius contra Iudæos: *Quam rem gerunt?* quod ſcelus conflant? quæ maleficia ſuſcipiunt, propter quæ à Deo, quem tam propitium olim habebant, omnino deſerantur? Simulachris immolant? immò eorum contactum perhorreſcunt. Commentitios Deos aſciſcunt? At eo nomine, quòd Deum colant, efferuntur. Et id verum. Sed moribus immanibus efferati ſunt? at ipſi ſummam ſibi laudis, æquitatis & pietatis aſſumunt. Quid ergo eſt? parúmne ſupplices preces ad Deum adhibent; immo in precibus aſſidui ſunt. (Reſumit:) Si igitur nec ſimulachra colunt, nec vanos Deos inuocant, nec humanum ſanguinẽ fundunt, nec ſe impia fraudis impuritate contaminant; cur illos Deus, quos in fidem ſuam recepit, tam diuturno tempore, ope ſua deſtituit? His igitur ſuccilis, veram cauſſam infert, Iudæorum perfidiam.

DE VI ET VERITATE huius loci.

CAPVT XXX.

VSus argumenti cautionem & memoriam requirit oratoris; cauendum eſt enim, ne in partium collectione minùs ſit accuratus; quod faciet, ſi aut res neceſſarias omittat, aut addat ſuperfluas, aut diſcrepantes confundat, aut eaſdem bis numeret, & velutià ſe diſſoluat, atque diſiungat. Tum qui propoſitus eſt initio numerus, eſt illi expeditè percurrendus, dandáque opera ne longiuſcula plerumque digreſſio ſermonem & mentem à propoſito abripiat. Videas enim aliquot, qui cùm tria aut quatuor propoſuerunt, vltimi iam non meminerint, aut ſi meminerint, tantum temporis in vno capite pertexendo conterunt, vt eius quod reſtat expediendi, ſpatium & facultas non ſuppetat. Satius eſſet nihil omnino proponere, quàm poſt iacta hæc propoſitionum fundamenta, & rerum apparatus, auditoris expectationem fallere, ne muneratijs antiquorum ſimiles videamur, qui cùm montes aureos perſæpe promitterent, nihil præter arenam dabant. Aduertendum eſt preterea, vt in affirmatione vel negatione procedat argumentum. A toto (quod aiunt) molis ducuntur argumenta ad ſingulas partes primarias, idque tantum affirmando; valet enim hoc argumentum: Si domus eſt, & fundamentum eſt, & tectum, & parietes;

ſuperponuntur. Non ſatis muliebris inſania viros ſubiecerat, niſi bina aut terna patrimonia auribus ſingulis pependiſſent. Video ſericas veſtes, ſi veſtes vocandæ ſunt, in quibus nihil eſt quo defendi corpus, aut denique pudor, poſſit: quibus ſumptis mulier, parum liquidò nudam ſe non eſſe iurabit. Hæc ingenti ſumma ab ignotis etiam ad commercium gentibus acceſſerunt, vt matronę noſtræ, ne adulteris quidem plus ſuo in cubiculo, quàm in publico oſtendant, &c.

Parum igitur, ſi dixiſſet, video luxum huius ciuitatis profuſiſſimum; ſingulas partes, & adiuncta luxus excutit: vnde vis & amplitudo huius orationis. Sed Nonnus Dionyſ. 4. Cadmi pulchritudinem à ſingulis partibus colligit:

Οἶδα ἐγὼ πολέμοιο ῥοδοδάκτυλον, εἶδον ὀπωπῇ
Ἠὼ μελιτάζουσαν, ἰφθιτόκου δὲ παρειὴν
Ὡς ῥόδα φοινίσσουσι παρηίδες, ἀκρεφὲς ἦβη
Πλῆθος χειλέων ἀμαρύσσεται ἴχθια παρσῶν.

Et cætera, quæ in theſauro Græcæ poëſeos attuli, & interpretatus ſum.

Longè alio modo Lactantius, Dominicæ crucis acerbitatem, à ſingularum partium cruciatu exaggerat:

Vertice ad vſque pedes me luſtra, en aſpice crines
Sanguine concretos, & ſanguinolenta ſub ipſis
Colla comis, ſpiniſq; caput crudelibus hauſtum:
Vndique diua pluens viuum ſuper ora cruorem:
Compreſſos ſpeculare oculos, & luce carentes,
Afflictáſque genas: arentem ſuſpice linguam,
Felle venenatam, & pallentes funere vultus.
Cerne manus clauis fixas, tractóſque lacertos:
Atque ingens lateri vulnus: cerne inde fluorem
Sanguineum, foſſóſque pedes, artúſque cruentos:
Flectle genu, ligniúmque Crucis venerabile adora.

Non alio modo Seneca direptionem vrbis amplificat: *Vires in conſilio ſunt*; velut ſigno ad permiſcenda omnia dato, non igni, non ferro abſtinetur, ſoluta legibus ſcelera ſunt, nec religio quidem, quæ inter arma hoſtilia ſupplices texit, vllum impedimentum eſt ruentium in prædam. Hic ex priuato, hic ex publico, hic ex prophano; hic ſacra rapit, hic effringit, hic tranſilit; hic non contentus anguſto itinere, ipſa quibus arcetur, euertit, & in lucrum ruinam vertit; ſic ſine cæde populatur, hic ſpolia cruenta manu portat, nemo non fert aliquid ex altero: & Hieron. epiſt. 8. lib. 1. de ſene centenario. Oculi puro lumine vigent, pedes imprimunt certa veſtigia, auditus penetrabilis, dentes candidi, vox ſonora, corpus ſolidum, & ſucci plenum: cani cum rubore diſcrepant, vires cum ætate diſſentiunt: non calidi acumen ingenij frigidus ſanguis obtundit; non contractam rugis faciem arata frons exaſperat: non denique tremula manus per curuos cerę apices errantem ſtylum ducit. Sen. l. 7. de benef. c. 27.

Quid moror? omnes fermè deſcriptiones & amplificationes hunc locum includunt.

DE MIXTVRA FIGVrarum, cum loco enumerationis, & quibus ornamentis amet veſtiri.

CAPVT XXXII.

NEque verò ſatis eſt huius loci vim noſſe & opportunitatem, niſi intelligas quibus temperari de-

debat coloribus, quibus ornamentis excitari.

Amat igitur imprimis tractari per anaphoras, quod, exemplum Senecę superiùs allatum satis indicat. Addam & aliud, ex quo facilè quisque discere poterit, quo artificio lõgior partium enumeratio trãctanda sit, vt blandiùs & alacriùs influat: [Alius libidine insanit, alius abdomini seruit, alius luceri totus est, alius cæca ambitione in gladios ruente.] Iam, ne tædium afferat eadem vox nimis repetita, immutat [Adiice torporem mentis, ac senium, & huic contrariam inquieti pectoris agitationem, tumultúsque perpetuos; adiice æstimationem sui nimiam, & tumorem, ob quem contemnendus est, insolentem: (iterum variat:) Quid contumaciam in perversa nitentium, quid leuitatem semper aliò transilientem loquar? (nec satis:) Huc accedat temeritas præceps, & nunquam fidele consilium daturus timor, & mille errores, quibus voluimur; audacia tumidissimorum, discordia familiarissimorum, & publicum malũ, incertissimis fidere, fastidire possessa, quæ consequi posse spes non fuit. Hæc optima variandi ratio.

Sen. l. 7. de benef. c. 26.

Alius ornandi modus est per distributionem, cùm vnaquæque enumeratarum partium suo proprio verbo concluditur.

Sic eleganter Cyprianus de laude martyrij: Si iustus es, & Deo credis, quid pro eo sanguinem fundere metuis, quem pro te toties passum esse cognoscis? in Isaia sectus, in Abel occisus, in Isaac immolatus, in Ioseph venundatus, in homine crucifixus. Tũ disertissimè Augustin⁹ de laude Charitatis: Charitas in Abel per sacrificiũ læta, in Noë per diluuium secura, in Abrahæ peregrinatione fidelissima, in Moyse inter iniurias lenissima; in Dauid tribulationibus mitissima, in tribus pueris blandos ignes innocenter spectat, in Machabęis sæuos ignes innocenter tolerat, casta in Susanna supra virum, in Anna post virum, in Maria præter virum, libera in Paulo ad arguendum, humilis in Petro ad obediendum, humana in Christianis ad confitendum, diuina in Christo ad ignoscendum.

Cypr. de laud. martyrij pag. 449.

Aug. de laud. Charitatis.

Tertius modus est per subiectionem, cum qua huic loco frequens & penè necessarium commercium, maximè cùm obiectiones remouendæ sunt. Sic Cicero in oratione de prouinciis Consularibus: Nam ipse Cæsar, quid est cur in prouincia commorari velit? amœnitas eum, credo, locorum, vrbium pulchritudo, hominum nationúmque illarum humanitas, & lepos, victoriæ cupiditas, finium Imperij nostri propagatio retinet: Sic per subiectionem causas omnes exponit.

Cicero de prouinc. Consular.

Deinde ad singula respondet, seruato eiusdem ordinis tenore. Quid illis terris asperius? quid incultius oppidis? quid nationibus immanius? quid porrò tot victoriis præstabilius? quid Oceano longius inueniri potest? An reditus in patriam habet aliquam offensionem? vtrùm apud populũ, à quo missus est? an ad Senatũ, à quo ornatus est? an dies auget eius desiderium? an magis obliuionem? an laurea illa magnis periculis parta, amittit longo interuallo viriditatem?

Quartus, per congeriem, cum qua magnam habet affinitatem, cùm præsertim vtrumque ad amplificationem sit natum.

Huiusmodi est ex prima Catilinaria exemplum.

Quid enim, Catilina, est quod te iã in hac vrbe delectare possit? in qua nemo est, extra istam coniurationem perditorum hominum, qui te non metuat? nemo qui te non oderit? Quę nota domesticæ turpitudinis non inusta vitæ tuæ est? quod priuatarum rerum dedecus non hæret infamiæ? quæ libido ab oculis? quod facinus à manibus vnquam tuis? quod flagitium

Cic. inuect. 1. in Catil.

à toto corpore abfuit? cui tu adoleſcentulo, quem corruptelarum illecebris irretiſſes, non ad audaciam ferrum, aut ad libidinem facem prætuliſti? Quid verò nuper, cùm morte ſuperioris vxoris, nouis nuptiis domũ vacuam feciſſes, nonne etiam alio incredibili ſcelere hoc ſcelus cumulaſti? quod ego prætermitto, & facilè patior ſileri, ne in hac ciuitate tanti facinoris immanitas, aut extitiſſe, aut non vindicata eſſe videatur: prætermitto ruinas fortunarũ tuarum, quas omnes impendere tibi proximis Idibus ſenties. Ad illa venio quæ non ad priuatam ignominiam vitiorum tuorum, non ad domeſticam tuam difficultatem ac turpitudinem, ſed ad ſummam atque ad omnium noſtrum vitam ſalutémque pertinent. Ita congeriem malorum, quæ Catilinam, partim impeditum atque obſtrictum tenent, partim etiam illi minantur, per partium congruam enumerationem expreſſit.

Et Iulianus Imperator, compendio ſyntagma Libanij commendans, omnes virtutes cõfertas colligit, partiũ enumeratione σωματοειδῶς includens, ὦ λόγος, ὦ φρένες, ὦ σωφροσύνη, ὦ διαίρεσις, ὦ ὀνομάτων, ὦ τάξις, ὦ ἁρμονία, ὦ ἀφορμαὶ, ὦ λέξις, ὦ ἁρμονία, ὦ σωφροσύνη!

Longum eſſet, omnia recenſere, ſatis fuerit dixiſſe, hunc locum ad omnem amplificationem eſſe accommodatiſſimum, & ad tractationem, ornatum & illuſtres figuras deſiderare.

DE NOTATIONE *Nominum.*

An Nomina ſint naturæ cœleſtis?

Confutatur Zoar, & Rabbini.

CAPVT XXXIII.

NObiliſſimam quæſtionem, atque inter principes Philoſophos diſcrepantibus ſententiis agitatam, hic locus obiter excutiendam monet. Si enim quod à Platone dictum eſt, nomina ſunt à natura, tantò plus authoritatis nominum notatio apud quoſque ſapientes habitura eſt. Qua in re nugatoriæ ſunt doctorum Hebræorum ſententiæ: Nam (vt cætera omittam) qui de his ipſis arcanis fabuloſiſſimè conſcriptus eſt liber Zoar, Adamum, refert, cùm nomina rebus imponeret, magnam ex ea quâ florebat rerum ſcientiâ adhibuiſſe relligionem: Literas enim non quaſcunque tumultuariè arripuit, ſed eas inquiſiuit, quæ tactus & influxus ſyderum, rei denominandæ miniſterio iam ab æterna mente deſtinatorum, ſignificarent. Zoaris opinio.

Addit præterea mundum ex viginti duabus literis eſſe conflatum; quarum tres, tribus elementis; duodecim, Zodiaci ſignis; ſeptem etiam errantium ſtellarum orbibus ſunt accommodatæ. Has verò vltimo loco numeratas duobus modis pronunciari, acuto ſcilicet & remiſſiori ſono. Cùm planetas ſignificant in ſuis domiciliis conſtitutos, liquidiùs & ſonantiùs efferuntur; quòd tunc ipſarum ſtellarum ſit vis acrior, & impetus concitatior. Quòd ſi ealdẽ, ab iis quas aſſignant Aſtrologi ſedibus peregrinantes planetas exhibere volunt, litteras molliùs & languidiùs pronuntiant: quòd res ipſas viribus deſtitui, & emortuo veluti vigore tabeſcere dictitent. Iam verò literæ corporeas rerum creatarum partes deſignant; quòd ſine voce ſint, & quaſi intermortuæ; puncta verò iiſdẽ affixa, quæ apud Hebræos vocalium inſtar obtinent, formarum ſunt imagines, quibus materia ſuopte ingenio languida excitatur, & animatur. Denique ad integram totius perfectionem adduntur accentus, qui eas quas Phyſici operatiuas nominant, formas exhibent. Ex quo, qui Hebraica (vt aiunt) nomina liquidè,

Digitized by Google

& accuratè pronuntiat, cœleſtis & inferioris mundi œconomiam depingit. Hæc Rabbinorum commenta, quæ ab iis eſſe conficta non miror, ſed à viris doctis hæc magni fieri & curioſiùs inueſtigari, hoc admiratione magis dignum eſt. Vigenerius certè iſtas & alias huiuſmodi fabulas, in ſuis characteribus commemorat, quas non confutat, ſed tamen refellere non eſt adeò operoſum, cùm ipſæmet leuiſſimo ictu impulſæ corruant. Mitto enim quòd hûc ſyderũ tactum inducant, qui Aſtrologis multarum ineptiarum, æque ipſiuſmet impietatis fundamentum eſſe ſolet: Vnde hoc didicit Zoar, aſtrorum influxus à certis literis ſignificari, quas Adam cuique nomini, ſecundùm varios ſyderum aſpectus commodauit?

Ineptiæ Zoaris.

Quid igitur, cùm tantùm ſeptem literæ planetis inſeruiant, quos in hæc inferiora potiſſimùm influere volunt, ex iſtis ſeptem literis omnia confeſtim nomina coaleſcere oportebit? Sed fingamus nouemdecim literas cœlo tribui, & ad ſignificandos ſyderum varios influxus aſſumi: quid igitur? cæteræ quæ iſtam ſtellarum vim non ſignificãt, à nominum compoſitione perpetuò exulabunt, ſiquidem eas tantùm inſeri oportet quæ cum cœlo & ſyderum tactu commercium habeant? Deinde: cùm fermè omnia ex tribus radicalibus literis apud Hebræos ſint conflata, trium igitur tantùm ſyderum aſpectum patientur omnia, cætera erunt otioſa? Iam, cùm iiſdem prorſus literis conſtent nomina, non modò diuerſæ ſed contrariæ prorſus ſignificationis, aut res eaſdem natura eſſe oportebit, aut certè inanes iſtos aſtrorum influxus. קדש apud Hebræos ſignificat ſanctum eſſe, idem immundum eſſe. Vnde הקדשות Hoſee 4. verſ. 14. dicuntur effœminati, & catamiti. Iam quæro à Zaore, quî fit vt cùm eædem ſint literæ, & iidem ſyderum influxus ipſis literis illigati, res tamen inter ſe diſſimillimæ ſint? vt vna ſancta ſit, altera omni execratione digniſſima?

Poſtremò, quid literarum nobis mundum fabricat? cur tres tantùm literas elementis tribuit? Quartùm, aut nullum erit, aut iniquè cum illo actum erit, cui nulla commodata fuerit literula. Denique aut ante iſtas literas emerſit mundus, aut literæ ipſæ ante mundum extiterunt. Si primum, non coaluit ex literulis: ſi ſecundum, quomodo aſtrorum influxus iſtæ literæ ſignificabant, cùm necdum eſſent ſydera? Omnino vanitatis pleniſſima ſunt hæc commenta: ſed & in eam deuenit dementiam audax illud Promethei genus, vt ſe ex variis literarum mixturis numerum ſtellarum, & rerum omnium creatarum, ſcire poſſe confideret: quod tamen Deus ſibi reſeruauit, *qui enumerat multitudinem ſtellarum.*

CONFVTATVR RVCELINUS, & cæteri Nominales.

CAP. XXXIV.

EOſdem ferè Rabbinorum errores, multis iam ſæculis intermortuos, & ab omnibus irriſos, reuocauit Rucelinus, natione Brito, præceptor magiſtri Petri Abelardi nouatoris; primus enim ſectam Nominalium inſtituit contra Reales; & nominum cognitione, rerum quoque cognitionem contineri, magno conatu defendit, ſub annum Domini 1140. Ex quo grauia & cruenta inter ſtudioſos Pariſienſes prælia ſunt excitata. Meminit Auentinus lib. 6. qui & vetus epigramma recitat in eandem ſectam compoſitum:

Quas Ruceline doces, non vult Dialectica voces,
Fámque dolens de ſe, non vult in vocibus eſſe.

Res amat, in rebus cunctis vult esse diebus.
Voce retractetur, res sit quod voce docetur.
Plorat Aristoteles, ungas dicendo seniles,
Res sibi subtractas per voces intitulatas.
Porphyriúsque gemit, quia res sibi lector ademit:
Quires abrodit, Ruceline, Boëtius odit.
Non argumentis, nullóque sophismate, sentis
Res existentes in vocibus esse manentes.

Hæc rudis sæculi monumenta, quæ satis indicant hanc Rucelini opinionem meritò displicuisse. Etenim quæ potest ex nominibus haberi cognitio? Mitto quòd pleraque sint exilia, & ab imperitis hominibus imposita. Ea tamen ipsa quæ plus habere videntur splendoris, aliquam rei proprietatem, non internas causas, amplectuntur. An si bouem ἀπὸ τῆ βοᾶν, à clamore & mugitu dictum tenes, eius interiorem formam, materiam, potestates denique cæteras nosti? Quàm multa alia præter hanc nominis exilitatem, ad perfectam cognitionem desiderantur? sed faciamus nomina perfectas esse rerum imagines; quid tum? An si à præstantissimo pictore ad omnes artis numeros expressa fuerit hominis effigies, idcirco humanam naturam habere dicetur? Somniis omnino ista sunt similia, quæ suapte natura dissoluuntur, tantùm abest vt longiorem confutationem mereantur.

DE NOMINVM AMBITIONE, & religione.

CAPVT XXXV.

HIs tamen, opinor, vanissimorum authorum fulta principijs latiùs manauit inanis quædam nominum religio, & singularis speciosorum titulorum auiditas. Hinc *Alexandri*, *Ptolomæi*, *Pharaones*, *Cæsares*, *Constantini*, *Othomanni*: ipsi denique Abyssini suum regem *Bellugiam*, vt ferunt, *hoc est, incomparabilis præstantiæ gemmam*, appellarunt; quod nomen etiam posteri multi constanter retinuerunt. Sabell. suppl. 8.

Parum est, si apud reges hæc tantùm fuisset ambitio, & non in omnes longè latéque peruagata.

Tam sæpe occurrunt in Romana historia *Claudij*, *Cluentij*, *Marcelli*, *Scipiones*, *Sergij*, *Manilij*, *Potitij*, *Pinarij*, *Mamerci*, *Cæcilij*, *Calpurnij*, quibus se appellationibus non modò nobilitari, sed & fortunari credebant. Omitto tot cognomina, viris, ingenij, armorum, aut denique virtutis gloria illustribus, dari solita; *Pericles* à fulmine eloquentiæ, dictus est *Olympius*; *Apis Attica*, *Xenophon*; *Antiphon*, λογομάχειρες, siue *Orationum coquus*; *Marcus* etiam *Varro* satis inepto nomine à Palæmone Grammatico, *Literarum porcus*, quòd nihil illo lautius aut fœcundius, nihil ad varias palati voluptates patabilius: *Cyro*, *Solis* nomen fuit: *Neroni*, *Nerinis*, *siue Martis*: *Antigono*, *Euergetæ*, *siue benefactoris*. *Edmundus*, Angliæ Rex, *Ferreum latus*: *Lucullus*, *Xerxes togatus*: *Traianus*, *optimus*: *Antoninus*, *Pius* appellatus est. Gell. l. 13.

Hoc Francorum Regibus commune, qui multis agnominibus vulgò appellati leguntur. Infinitum esset singula, non modò regiæ dignitatis, sed ipsorum etiam plebeiorum nomina ab iis exquisitè affectata recensere. Vna inter tot gentes extra Garamantas inuenta est, apud quam imponendorum nominum nulla esset consuetudo. Longè sapientiùs Christiani, qui ab ipsis Ecclesiæ incunabulis cœperunt, SS. Martyrum appellationes filijs imponere: quod testatur Theodoretus.

Theodor. serm. 8.

Τὰς δὲ τῶν μαρτύρων προσηγορίας μᾶλλον ἴσασιν ἅπαντες ἢ τὰ τῶν φιλτάτων ὀνόματα, καὶ τοῖς παισὶ δὲ τὰς τούτων προσηγορίας ἐπιτιθέναι σπουδάζουσιν, ἀσφάλειαν αὐτοῖς καὶ φυλακὴν ἐντεῦθεν μηχανώμενοι.

Martyrum vero appellationes magis norunt omnes, quàm vel amicissimorũ nomina. Ad hæc suis liberis imponere student, quo eis inde securitatem & præsidium comparent.

Φυλακὴν dixit. Nam & phylacteria dicta sunt. Cuius nominis ratio, vt pleniùs intelligatur, sciendum est, antiquos, contra venena & maleficorum hominum artes, gestasse quędam Antidota, quæ ipsi amuleta & phylacteria consueuerant appellare: fiebant autem plerumque ex lauro, vnde laureum baculum gestari notat Zenobius, contra insidias maleficorum:

Zenob. cent. 3. adag. 12.

Δάφνην φορεῖ· βακτηρίαν τοῦτο λέγειν εἰώθασιν οἱ ἀπὸ τῶν ἐπιβουλευόμενοι, παρὸσον ἀλεξιφάρμακόν ἐστι δάφνη. Aliàs fiebant ex lapillis, ex quo Dioscorides refert mulieres Selenite lapido instar phylacterij vsas.

Καὶ ἐπὶ φυλακτηρίου πρόσωπα αὐτῷ αἱ γυναῖκες χρῶνται. Idem eodem libro lapides φυλακτήρια πρόσωπα nominat: Aliàs phylacteria fiebant ex characteribus & nominibus sacris; qualia erant Iudæorum, qui legem Dei in membranulis descriptam instar coronæ deferebant, vt liquet ex sacris: cuius moris vestigia nunc etiam retinent Abyssini, vt notat Iarricus, to. 2. historiæ. Hæc qui ob reuerentiam sacrarum literarum deferebant, bene quidem faciebant: sed qui certos astrorum fluxus innexos sacris literis credebant, toto cælo errabant: nec immeritò tales errores & superstitiones Antiochena Synodus damnauit. Eodem modo se nomine & imagine Alexandri magni, pulchros beatósq; putabant Ethnici: nonnullíque Christiani his plerumque superstitionibus erant implicati; quos increpat D. Chrysost. in homiliis ad populum Antiochenum.

CVRIOSA NOMINVM observatio, & antiquus ritus illustratus.

CAPVT XXXVI.

Ritus nominum indendorum.

NEque verò his contenta limitibus fuit, sed latiùs manauit in pueros nominum indendorum superstitio. Auctor est Diuus Chrysostomus, nonnullos adhuc sua ætate Christianos, ad hos Ethnicorum ritus defluxisse, vt infanti nomen imposituri cereos complures accenderent, suo cuique nomine assignato: puta, hic Zosimus appellabatur; alter, Stephanus; tertius, Procopius: Atque eius demum qui cæteris extinctis superuixerat, nomen, quasi longioris æui & futuræ felicitatis omen arripientes, imponebant infanti. Ἡνίκα ἂν καλέσῃ τὸ παιδίον δέη, ἅπτουσι ἀπὸ τοῦ ἐμοῦ αὐτὸ καλεῖν, ὡς οἱ παλαιοὶ σφόνην ἐποίουν, λύχνοις ἅψαντες, καὶ ὀνόματα αὐτοῖς ἐπιθέντες, τὸ διαλείσαντα μέχρι πολλοῦ, τῷ παιδίῳ ποιοῦσιν ὁμώνυμον. ἐντεῦθεν πάλιν αὐτὸ σχολάζομεν βίαιον χρόνον.

D. Chrysost. in c. 4. 1. ad Corinth.

Hoc ab Andronico seniore Imperatore factitatum, ex G. Pachymerij historia discimus. Cùm enim illi complures puellæ morerentur, mulierculæ cuiusdam suasu, sub partum vxoris, duodecim cereas imagines, virili statura, totidem Apostolorum nominibus insignitas, accendit ordine: cúmque partus in tempus, quo S. Simonis statua ardebat, incidisset, puella Simonis est vocata, specie quidem pulcherrima, sed quæ anno ætatis octauo Crali Seruiæ Despotæ nubere coacta, corrupto vtero sterilis extitit.

Hoc idem penè secundùm superstitionem à D. Chrysostomo exagitatam describit Marineus.

Pachymerius.

Maria (inquit) Petri Arragonum

Marin. l. 10.

serum Hispan.

Regis VII. vxor priùs sterilis, tandem dolo erga maritum vsa, concepit, & in ipso partu multis pro salute parturientis orantibus, filium peperit, cum summa Regis & omnium nobilium lætitia. Infantem natum Regina statim ad Ecclesiam misit, ad imaginem Mariæ Virginis. Cum puero multis Ecclesiam ingredientibus, sacerdotes, qui matutinas horas recitabant, de aduentu infantis ignari, psalmum canere cœperunt: *Te Deum laudamus*: Hinc ad aliam Ecclesiam profecti omen arripiunt; *Benedictus Dominus Israel*. Nec satis, cùm Rex (inquit) infanti nomen eligeret, duodecim cereos albos, eiusdem longitudinis, pōderis, molis, apud altare sacelli in, honorem B. Mariæ Virginis, & duodecim Apostolorum, iussit accēdi: quorum singula nomina singulis cereis scripserat, destinarátque animo, vt illius Apostoli nomen, cuius cereus reliquis extinctis & consumptis perduraſſet, nomen arriperet: Hac igitur ratione infans Iacobus est appellatus, quòd diui Iacobi cereus supervixisset.

Addit, illum iam grandem res magnas gessisse, & Fortunati nomen adeptum. Quicquid sit, hęc si superstitiosè fuerint obseruata, meritò à D. Chrysostomo arguuntur, nec in exemplum trahenda sunt.

NOTATIO LITERARVM numeralium, et eius ominis vanitas.

CAPVT XXXVII.

NIhil non tentauit curiosa obseruatio; etiam numerorum in literulis exquisitam habuit rationem. Credebant enim antiqui, superstitiosa fide, tantam ésse vim in nominibus, vt quæ numeris eminerent, cæteris inferioribus longè præstantiora felicioráque essent. Quamobrem ducibus singulari certamine congredientibus, ex literis numeralibus, quæ in cuiusque nomine reperiebantur, omen captabant victoriæ. Hac ratione Hectorem Patroclo, Achillem Hectore superiorem extitisse memorant. Hoc disertè testatur Terentianus Maurus: Terent. Maurus.

Et nomina tradunt ita literis peracta,
Hæc vt numeris pluribus, illa sint minutis.
Quandóque subibunt dubia periçla pugnæ,
Maior numerus quâ steterit, fauere palmam;
Præsagia lethi minima patere summa;
Sic & Patroclum Hectorea manu perisse,
Sic Hectora tradunt cecidisse mox Achilli.

Hectoris enim nomen numerum habet 1225. Patrocli 871. Achillis 1276. vt ex numerorum Græcorum ratione, & singularum literarum supputatione patet. Sic numeratur nomen bestiæ Apoc. 13. & complectitur 666. cui numero respondet nomen Μαόμετις: Sic nomen Christi per ambages expressum est à Sibylla:

Τέσσαρες φωνήεντα ἔχει, τὰ δ' ἑξῆς ἅμα δὶ' αὐτῶν
Δισσῶν ἀγγέλων, ἀριθμῶν δ' ὅλον ἔξομολώσω,
Ὀκτὼ γὰρ μοναδὰς, τόσσας δυάδας ἐπὶ τούτοις,
Ἡδ' ἑκατοντάδας ἑκτώ. Hoc efficit nomen Iesus 888. Per numeros igitur nomina exprimere non est nouum: sed inde futuri omina captare, est irreligiosum, & vanum. Bello, quod Mauritius dux, Saxoniæ elector, contra Carolum V. Imperatorem pro liberatione Landgrauij gessit, sollicitis admodum Mauritanis, quem exitū res habitura esset; Quidam per iocum iussit eos bono esse animo: nam à Carolo vinci Mauritium non posse; cautiùs rogatus, respondit, veteris diuinationis esse

fiduciam: Nam, vt Achillis victoris nomen, numeris qui literarum notis indicarentur, plenius eſſet, quàm Hectoris; ſic Mauritij ſtatim initio nomen, Caroli nomine eſſe numeroſius. Congruit omen cum exitu; ſed tamen futilem diuinationis rationem arguit, quòd eodem nomine Mauritius Imperator à Phoca victus eſt, quem pleniori appellatione antecellebat. Ipſi demùm poſtea Ioannes Fridericus Saxo, & Philippus Landgrauius, cum pleniſſimis nominibus, Caroli armis bello Germanico ceſſerunt. Ex quo nihil inde notationem nominis capere roboris planè certum eſt, cùm quotidiana experientia hanc anilem vanitatem ſatis confutet.

DE ANAGRAMMATIſMIS.

CAPVT XXXVIII.

AD notationem nominis illuſtrandam non rarò aſſumuntur anagrammatiſmi: quorum vſus antiquiſſimus, in hæc vſque tempora dimanauit. Credibile eſt, à Iudæorum cœpiſſe doctoribus, qui nata ad huiuſmodi literularum obſeruationes ingenia habuerunt: quę deinde linguæ Hebrææ in his nominum inuerſionibus fœcunda quàm maximè felicitas, non mediocriter adiuuit.

Primum Geneſeos verbũ, בראשית *Bereſchîth*, quinquaginta fermè modis per varios anagrammatiſmos inuertentes Rabbini lectitarunt; è quo tandem ſenſum illum confecerunt: *Pater principium, et finis, per filium creauit caput, ignem, fundamentum, magni hominis compoſitione optima.*

Aliter Elchana inter ſuos auctor haud ignobilis, poſt diligentem inueſtigationem inuenit: *In ſapientia, quod eſt verbum, & filius ſummi Patris, producta eſt prima materia rerum omnium: Deinde ex fonte bonorum inexhauſto data eſt eis forma, et deincepſ omnia impleta ſunt opulenta Dei bonitate, in gratiam generis humani, ſed maximè electorum.*

Hæc ex inuerſione & interpretatione ſingularum literarum nimis acutè ſuo more colligunt. Apud Græcos & Ægyptios, blandiente paſſim poëſi anagrammata ealuerũt. Euſtathius in Iliad. aliqua commemorat, qui Iunonem aërem ſignificare probat, ex anagrammatiſmo, ὅτι δὲ Ἥρα ὁ ἀὴρ δηλοῦται φασι, ἀφ' οὗ τὸ ἀναγραμματισμοῦ. ἐξ ὧν γὰρ Ἥρα γράμμάτων, οὐκ τούτων κλῆται καὶ ὁ ἀήρ: ſubiungit hæc anagrammatum exempla: χόλος, ὄχλος; αἰτὴ, ἐστὶ: φλύαρος, φλαῦρος; λιαρὸς, ἀλαρὸς: λόχος, ὄχλος; ὀλίγος, λοῖγος; ὄλισθος, λοῖθος; χλόη, χολή; Ατλας, τάλας; παραχύτης σωρὸς πύξ. Similiter inquit quidam, Τὸ ἐπὶ τείπων κολάκων τὸ Ἀρσινόης Ἥρας ἴον ἀναγραμμάτιζεν, ἀντὶ ἄλλων δωτικῶν τῇ βασίλισσαν Ἀρσινόῃ ὡς περίπουσαν τῶν Ἥρας ὀσφρήσιον.

Conflammatorum, inquit, aliquis adulatorum Arſinoes nomen in *Junonis violam* tranſtulit. Reginæ Arſinoæ adulatoriè blandiens, quaſi ipſa Iunonis olfactorium eſſe mereretur. Qualis fuerit hic adulator, quem ſugillat Euſtat. vetus interpres Lycophronis aperit: qui eundem poëtam huius anagrammatis authorem fuiſſe dicit, & ſimiliter in Regis Ptolomæi nomen luſiſſe, Πτολομαῖος, ἀπὸ μέλιτος.

Naſcuntur ſimilia quotidie ſub manu. Nuſquam ingenia ad hos Muſarum ludos fœcundiora: Mitto ea quæ in *Henricum magnum* æternæ memoriæ principem, & in eius filium *Ludouicum XIII.* Chriſtianiſſimum Regem, illiúſque parentem auguſtam *Mariam Mediceam*, à Poëtis ſunt decantata: poëtis ideo relinquenda.

DE

DE ORIGINE ET ETYmologiis nominum.

CAPVT XXXIX.

REdeo vnde digreſſi eramus: omiſſis tot curioſis nominum obſeruationibus, vna & omnium frequentiſſima ratio eſt in originis & ſignificationis inueſtigãda ratione: quæ licèt non ſit à natura, tamen in iis maximè nominibus quæ ſapientes habent auctores, iuxta naturam eſt, & rei quam deſignat, propriam non rarò amplectitur poteſtatem; quod ex infinitis propè etymologiis liquet. Et nihil, opinor, aliud voluit Plato in Cratylo, cùm tantam vim nominum originibus tribuere viſus eſt.

Hoc, vt in cæteris quibuſque longiùs, in Hebræa tamen eminet ſpectabiliùs, vt quæ Adamum omnis ſapientiæ gloria excellentem nacta eſt inuentorem. Nam in illud Geneſ. 2. *Appellauitque Adam nominibus ſuis cuncta animantia*, Euſebius Cæſarienſis ſcribit, cùm Moſes dicat, *Omne, quod vocauit Adam anime viuentis, ipſum eſt nomen eius*: nihil aliud dicere voluit, niſi accommodatè ad naturam rei nomen fuiſſe inditum. Addit, Platonem non impoſitione nuda, ſed duce natura, rectè nomina rebus imponi docuiſſe, idque barbarorum authoritate confirmaſſe; per quos, Hebræos intelligit; non enim apud alios talem obſeruationem inuenies.

Euſeb. l. 3. de præpa. Euang. c. 4. Vide etiam Chryſoſt. Hom. 51 in cap. 16. Geneſ.

At Moſes Barcephas, (vt animaduertit Pererius in hunc locum,) tradit, Adamum editiore Paradiſi loco inſidentem, auguſtáque radiati capitis maieſtate ſpectabilem, ſingulis animantium generibus nomina indidiſſe: illa verò ſummiſſis capitibus prona, & præſtrictis fulgore tantæ authoritatis oculis, ad vocem appellantis præteriiſſe: Quam aduerſus hominem reuerentiam ſapientiſſimus Philo brutas animantes ait depoſuiſſe, poſtquam nefariè illa ſe peccati labe contaminauit.

Certè, vt cætera omittamus, apparet, quædam nomina apud Hebræos eximiæ eſſe ſignificationis: quòd ſi vel vnum Dei, & Adami, nomen compares, faciliùs occurret. *El*, ſignificat potẽtiam; *Adam*, miſeriam; El, denotat fortitudinem; Adam, imbecillitatem; El, ſuſtẽtatorem; Adam, qui neque ſtare, neque per ſeipſum ſuſtineri poteſt. Dein vt Adam rex totius orbis terrarum conſtitutus eſt à Deo; ita quatuor mundi partes primis elementis delineatas, ſingulari nomine complexus eſt, vt notant qui ſcrupuloſiùs iſta rimantur, Hebræi quidam, & Græci. A, ἀνατολὴ ſiue ortum ſignificat; δ, δύσιν, occaſum; α, ἄρκτον, Septentrionem; μ, μεσημβρίαν, meridiem.

Quid de ſtupendo nomine dicemus, cuius vim nulla oratione, nec ratione explicandam, ſatis illa declarant, quòd ipſum ſummus Pontifex ſolus, idque in anno tantùm ſemel, decima luna Septembris, in interiori ſacrario, arcano quodam more à Moyſe tradito, pronũciare auderet? Quid de cæteris, quorum vis magna, & infinita propè multitudo, cùm præſertim vnus Ioſephi libellus de arcano ſermone conſcriptus, vndecim locorum millia ex ſacris, vi ipſius nominis explicet? Num hæc magnæ opulentiæ, quæ ex notatione nominum petitur, loco numeranda ſunt?

Conſequuntur Hebræos Græci, & Latini, qui ſapienti nominum inuentione non contenti, libros etiam etymologiarum copioſiſſimè conſcripſerunt. Inter quos extant magnum illud etymologicum, nominatus liber, & Marcus Varro librorum helluo, vir incomparabilis eruditionis, quamuis in his originibus tradendis, dum ſuæ linguæ ſtudio nimis

Theodor. l. 5. de curat. Græc. de Latinis dicit, πυκνοτέρᾳ τῶν Ἑλληνικῶν τέκνων ἐνδυμάτων, ἢ ξενοπρεπεστέρᾳ γνώμῃ,

vt audierat Nazianz in Athan. ait Rom. laborare

multa conitur ad Latinos fontes reuocare, quæ omnino Græca sunt, nõ rarò contra dignitatem suam λεπτολογῖ.

Præter etymologias nonnulli curiosiùs notarunt fatalem quendam nominum cum rebus consensum.

Plutarchus, in Sertorio quatuor Actæonas numerat, infelici nomine & exitu. Primus laceratus est à suis canibus: duo, apri occursu perempti, Syrus vnus, alter in Arcadia: tertius, in Bœotia à canibus discerptus: amatorius furor vltimum laniauit. Duo Attyes illustres fuerunt, alter Syrus, alter Arcas: vterque ab apro interfectus est. Duæ vrbes à suauissimis plantis, violæ & myrrhę, nomen trahentes: Ios & Smyrna, altera natales, altera mortem Homeri sibi vendicat. Fuerunt duę Iuliæ, mater, & filia: hæc Augusto genita; altera, Marco Agrippa, ambę adulterij damnatæ. Duæ Agrippinæ: mater, Caligulam; filia, Neronem peperit. Duæ Faustinæ: maior impudica, impudicissimam filiam habuit. Obseruatum est imprimis, Cæsares omnes, quibus Caij prænomen fuit, ferro periisse. Sic ominosa Gloceſtrensis apud Anglos, & Mulbergi apud Germanos nomina existimarunt.

γλώττης, ἢ πανιφθορμάτων.

Sabell. En. 1. l. 1.

Polyd. hist. Angl. l. 23.

Sed hæc plena vanissimæ obseruationis ostendunt exempla contraria Augusti, & Augustuli, Constantini primi, & vltimi, quorum hi Imperia fundarunt, illi fundata amiserunt.

In etymologiis verò latior & magis tritus est campus: in quibus magna est sæpe rerum & nominum similitudo.

Aristoteles, libro primo de cœlo, ἀΐδιον ἀπὸ τοῦ ἀεὶ θεῖν dictum, in perpetuo motu esse confirmat, contra Anaxagoram, qui eundem ἀπὸ τῦ αἴθειν nominatum asseuerabat, ex quo cœlum volebat esse igneum.

Granius cœlibes appellatos censet, quasi cœlites, quòd vxoribus curis liberi, cœlo & rebus diuinis vacent.

Alij, verbum, dormire, ἀπὸ τοῦ θερμαίνειν non insciè deriuant, quòd antiqui cubarent in pellibus.

Diuus Augustinus enceniare dicit eos qui noua tunica induuntur, ἀπὸ τοῦ ἐγκαινίζειν: καινὸς enim est nouus.

Magnum etymologicum, παρθενίαν, ὅτι παρὰ τοῦ θεοῦ, quòd à Deo sit virginitas. vel, vt Anastasius Synaita voluit: πῦρ θεῖον, ὅτι πύρωσιν βαπτῖ τὴν σαρκός. Idem in ὁδηγός· αἰθέριον διὰ τὸ ἄνω θρῖν, quasi ἀνώθροον, sursum spectantem, ἀγάπην, διὰ τὸ ἄγειν πάντα. Hęc ille.

Θεὸν, ἀπὸ τῦ θεῖν, à currendo; quòd Ethnici primos omnium inter Deos Solem & Lunam venerati sunt, quos cùm perpetuò currere & moueri cernerent, θεοὺς, quasi currentes, nuncuparunt, (ἀκριβῶς δὲ) διὰ τοῦτο ἐπίθετον τὸ ὄνομα: & orat. 3. de Angelis, Hebraicè & Græcè aduersarij nostri nomen expendens Theodoretus, scribit:

Ἡμεῖς μὲν τούτους, καὶ ἀπὸ τούτων μὲ ἄρχοντα, ὃν Σαταναῆ τὰ θεῖα φερωνυμίαν λόγια. δηλοῖ δὲ τοῦνομα ὁ ἀποστάτης, κατὰ τὴν Ἑβραϊστὶ φωνήν. καλεῖ δὲ αὐτὸν ἡ θεία γραφὴ, καὶ Διάβολον, ὡς ὁ θεὸν παρὰ τοῖς ἀνθρώποις συκοφαντοῦντα. καὶ αὐτοῖς μὲ ἀνθρώποις ἔστι πρὸς ἀλλήλους καὶ διαμάχη ἐμβάλλοντα.

Nihil opus est infinita percensere, hæc exempli causſa dicta sint.

DE VSV NOTATIONIS & coniugatorum.

CAP. XL.

NOtationis vsus apud Grammaticos frequentior, quàm apud oratores, quorum non est ista expiscari curiosiùs, ne extra constitutos artis limites euagentur. Nonnunquam tamen incidunt eæ occasiones, quibus etymologiæ, etsi nihil aut parum ad persuadendum roboris habeant, ad delectandum & ora-

Vide Aristot. l. 2 poster. c 10. Cicero in Top. sect. 35.

Digitized by Google

tionem,& vrbanitate quadam ſuauiter venuſtandam, plurimum obtineant iucũditatis: & ita vſus eſt Marcus Tullius in Verrem, facetè ludens in feſta Verrea, quæ Verres in Sicilia ſuo nomine inſtitui curauerat.

Cicero 2. in Ver. 52.

O Verrea, inquit, præclara; quò enim acceſſiſti, quò non attuleris tecum iſtum diem? Etenim, quam tu domum, quod fanum adiiſti quod non euerſum atque exterſum reliqueris? Quare appellentur ſanè iſta Verrea, quæ non ex nomine, ſed ex moribus naturáque tua conſtituta eſſe videantur.

Martialis libro nono epigram. 11. in Eatini pueri nomen ornatiſſimè luſit his verbis:

Nomen cum violis roſiſq; natum,
Quo pars optima nunc eupatur anni,
Hyblã quod ſapit, Attícóſque flores,
Quod nidos olet alitis ſuperba,
Nomen nectare dulcius beato,
Quo mallet Cybeles puer vocari,
Et qui pocula temperat Tonanti:
Quòd ſi Parrhaſia ſones in aula,
Reſpondent Veneres Cupidinéſque.
Nomen nobile, dulce, delicatum,
Verſu dicere non rudi volebam:
Sed tu Syllaba contumax repugnas,
Dicunt Earinon tamen poetæ.

Sed ne poëtarum teſtimoniis vtamur, Aelius Ariſtides in laudatione Iouis, ab eius nominibus, eorúmque notionibus, materiam arripit orationis.

a Οὗτος μὲν, inquit, ἐν ἐκκλησίαις ἐν δίκαις νίκᾳ δίδυς, ἀγορᾶίος κέκληται· ἐν δὲ μάχαις τροπαῖος, ἐν δὲ νόσοις ἐν πᾶσι κακοῖς βοηθῶν σωτὴρ· οὗτος ἐλευθέριος, οὗτος μειλίχιος, εἰκότως, ἅτε καὶ πατὴρ· οὗτος βασιλεὺς πολιεὺς, καταιβάτης ὕετος, οὐράνιος κορυφαῖος, πάντ' ὂν ἀυτὸν εὗρι μεγάλα καὶ πρέποντα ὀνόματα.

Proxima ſunt notationi nominum coniugata, quę à Græcis σύνοικα & σύζυγα nominantur, à Cicerone definiuntur, quæ ortu ab vno variè commutantur. Tale eſt illud 4. Tuſcul.

b Quî enim poteſt, in quo libido cupiditáſve ſit, non cupidus & libidinoſus eſſe? in quo ira, non iracundus? in quo angor, non anxius? in quo timor, non timidus?

(Item illud:) Iam menſas argenteas de omnibus delubris iuſſit auferri, in quibus more veteris Græciæ inſcriptum eſſet, *Bonorum Deorum*: vti ſe eorum bonitate velle dicebat.

Alia nonnunquam ſola ſignificatione, vt virtus, & ſtudioſus, σπουδαῖος, qui eſt frugi, conueniunt: Alia voce dumtaxat, non ſenſu: alia appellatione ſimul & re, qualia ſunt fermè omnia, à quibus dubio procul valet argumentum. Nam, quod tribuitur, aut negatur vni, coniugatis reliquis quoque vel datur vel demitur.

Sed hoc plerumque argumentandi genus exile eſt, & frigidum, nec (præſertim vbi res per ſe ſatis nota eſt, vt eum ſapientem eſſe, qui habuerit ſapientiam) ingerendæ ſunt iſtæ probationum nugæ, quas meritò redarguit Quintil.

Tractantur venuſtè aliquando per hyperbolem, vt, non eſt improbus, ſed ipſamet improbitas. Sic 1. Verrina, num. 26.

Mihi non vnus homo improbus opprimendus eſt, id quod Siculi petiuerunt; ſed omnino omnis improbitas, id quod P. R. iamdiu flagitat, extinguenda eſt.

Per Paronomaſiam, vt quarta Verrina, num. 129.

Quæ iſte cùm cognouiſſet nouus aſtrologus, qui non tam cœli rationem quàm cælati argenti duceret.

Per Aſteiſmum, vt quarta Verrina, num. 24.

Satiſne vobis magnam pecuniam Venerius homo, qui è Chelidones ſinu in prouinciam profectus eſſet, Veneris nomine quæſiiſſe videtur?

Per traductionem, Philippica vndecima, num. 3.

Animaduerti dici iam à quibuſdam, exornari à me etiam nimiùm Brutum, nimiùm Caſſium ornari,

quos ego omno, nempe eos qui ſunt ornamenta patriæ.

Sic in rebus notis non ſunt Logicè diſcutienda; ſed aliquo figurarum artificio obiter inſtillanda.

N. N.

a *Ælius Ariſtides, oratione in Iouem; Et primùm quidem nomen Iouis explicat,* Ζεὺς ὅτι ζωῆς τινὸς καὶ οὐσίας ἐκάστοις ἐστὶν αἴτιος.

b *Item Cicero* 1. *de diuinat. ſagire enim, ſentire acutè, eſt; ex quo ſage, anus.*

DE GENERE, ET SPECIE.

CAPVT XLI.

Rerum ſingularium mutabilitas.

EA demum lex eſt rerum humanarum, vt perpetuò fluant, naſcantur, creſcant, diſſoluantur, & velvti perenni quodam circulo, vnde orta ſunt, redeant vniuerſa. Atque hoc ipſum ab æterno rectè prouidit Deus, vt cùm multa rebus creatis ſuæ pulchritudinis, veluti quædam ſemina largiretur: hanc vnam in vno eodémque ſtatu denegaret conſtantiam, quæ perpetuum hauſtæ aliunde virtutis, vel ex nobis vel ex ipſis rebus, quas ad vſum noſtrum conditas cernimus, præberet experimentum.

Syneſius hymn. 3.

Quæ cùm ita ſint, rerum ſingularium, quarum, vt ait Syneſius, naſcentium & pereuntium eſt veluti perpetuus quidam circulus, certa non poteſt eſſe & ſolida cognitio. Quæ penuria & inſtabilitas efficit, vt ad naturas vniuerſas, æterna quædam rerum fluentium exemplaria, neceſſariò ſit recurrendum.

Ideæ virgines ad thronum Dei.

Has *Ideas* antiqui nominarunt, & doctores quidem Hebræi eas ad thronum Dei ſtatuunt, quaſi venerandas Virgines, ante mundi molitionem à Deo productas, quæ ad æterni Verbi nutum præſtò ſunt, vt formas animent, & ipſæ diuinæ formæ in materiam ad rerum generationem influant. Ita enim philoſophantur, in homine tria eſſe ſpectabili dignitate conſpicua, corpus, animam, intellectum; & animam quidem corpori, intellectum animæ præſtare.

Similiter in hac rerum vniuerſitate, inueniri materiam, & formas, ipſiſque formis ſuperiores Ideas, quæ ad ſtructuram rerum Verbo ſunt diuina veluti quædam inſtrumenta.

Hæc, ſi perinde atque dicuntur, omnia intelliguntur, fabuloſa ſunt; ſi per ſimilitudinem, non ineptè dicta inuenientur.

Atque hæc, opinor, cauſſa fuit, quæ Platonis de Ideis placita carpendi, anſam Ariſtoteli & cæteris philoſophis dedit; quòd ille multa per allegorias immiſceret, quæ ipſi contentioſæ diſputationis auidi, cùm dextera manu à Platone data, ſiniſtra, non ſine dolo malo arriperent, tot rixarum materiam in ideis diſcutiendis præbuerunt. Neque enim aliud Platonem per Ideas intellexiſſe, quàm ipſas naturas rerum, & ſpecies vniuerſas, vel hoc Timæi loco patet, in quo ita ſcribit:

Plato in Timæo. Platonis de ideis veruſ ſenſus.

Ἀνθρώπων γένος, ζεκχύ τ' τούτων ὄντος ἐχόντων, ὁμολογούμενον μὲ εἶναι τὸ κατ' ταῦτα ἔχον εἶδος ἀγένητον, καὶ ἀνώλεθρον, οὔτε εἰς ἑαυτὸ εἰσδεχόμενον ἄλλο ἄλλοθεν, οὔτ' αὐτὸ εἰς ἄλλο ἰόν, ἀόρατον δέ, καὶ ἄλλως αἰσθητὸν· τὸν δὲ νοῦν εἴληχεν ἐπισκοπεῖν.

Quippe cùm hominum (inquit) ſingularium genus, ſit breue quidpiam, & anguſtum, ſtatuenda eſt aliqua naturæ humanæ ſpecies, quæ nec quotidie generatur, & corrumpitur, vt cætera: nec tot adſcititiis conditionibus contrahitur: hæc autem corporeis oculis aut aliis ſenſibus non ſubiacet, ſed eius cognitionem ſortitus eſt intellectus.

Dixit autem, τὸν δὲ νοῦν εἴληχεν ἐπισκοπεῖν: quia non eſt intellectus,

naturas vniuerſas formare, ſed conſiderare, contra eorum philoſophorum placita qui eaſdem fieri ab intellectu volunt. Quę quæſtio ſatis copiosè diſcutitur in ſcholis, nec ad hoc attinet inſtitutum; ſatis enim eſt mihi hæc prælibaſſe, vt oſtenderem, vberem argumentorum fontem peti à Genere, idque omnino oratoribus eſſe neceſſarium, cùm hypotheſis, quæ de rebus ſingularibus eſt, negatur, ad theſin & res vniuerſas, ſiue axiomata, perfugium habere.

Ex eo Generis tractatio inſtituitur apud Rhetores. In hoc autem minùs religioſi ſunt, quàm Logici, qui Genus definiunt ſecundùm Porphyrium, τὸ κατὰ πλειόνων καὶ διαφερόντων τῷ εἴδει, ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορούμενον.

Generis definitio, & vis. Cic. 1. de inuent. ſect. 30. Ariſt. l. 1. de hiſtor. animal. c. 3. Galen. l. 1. de Temper.

Aliter, inquam, Rhetores accipiunt: Nam id omne Genus appellant, quod communius eſt, & ſuo ambitu atque ſignificatione complectitur minùs commune; vt Animal, Hominem & Leonem: Arbor, Quercum & Cedrum. An verò iſta, quę ambitu generis continentur, ſpecie differant, aut numero, nihil attinet apud Rhetores enucleatè diſquirere.

Definitur à Cicerone in Topicis, *Notio ad plures differentias pertinens*: ſic enim Virtutis notio ad iuſtitiam, prudentiam, & cæteras virtutes extenditur: quæ ſpecies eiuſdem generis nominantur. Ex quo intelligis ſpeciem nihil aliud eſſe quàm partem generi ſubiectam.

Eſt quidem ex hoc fonte robuſtum argumentum: *Nam, quod tribuitur vel denegatur generi, id quoque ſpeciei ſiue parti ſubiectæ tribui denegarique neceſſe eſt.*

Si omne argentum legatum eſt, igitur purum & ſignatum (vt argumentatur Cicero in Topicis:) Si nulla ſimia eſt caudata, igitur neque Indorum ſimiæ.

Præterea *ſublato genere tollitur ſpecies*; Vt, ſi non eſt virtus, neque iuſtitia eſt, aut fortitudo: contrà *poſito genere, ponitur aliqua ſpecies, quamuis incerta*, vt, ſi eſt elementum, vel ignis eſt, vel aër, vel aqua, vel terra.

Ex eo notandum eſt, quod ait Fabius libro quinto, Genus ad probandam ſpeciem minimè valere, ſed ad refellendam magni eſſe roboris: Neque enim valet hoc argumentum: Arbor eſt, igitur Platanus eſt, cùm infinitæ ſint arborum ſpecies, nec vni magis quàm alteri, arboris ratio conuèniat. Bene igitur ex genere incertam ſpeciem colligi notat axioma, non autem certam & determinatam. Contrà negato ſemel genere, nulla omnino ſpecies ſtare poteſt. Quem enim animal verè negaueris, eundem nec hominem, nec brutum eſſe neceſſe eſt.

Hæc de argumenti poteſtate; nunc de eiuſdem vſu apud oratores agamus: quorum non eſt, certis ſemper concluſiunculis pungere, ſed latiùs ad ſpeciem maieſtatis explicare orationem.

DE VSV HVIVS *Loci.*

CAPVT XLII.

Malus vſus Generis.

PRimum illud ſtatuendum eſt, nullius loci laxitatem prudentiæ limitibus eſſe reſtringendam: multi enim, qui longos amant orationum circuitus, ſtatim ſe in theſim conijciunt, etiamſi minimè res poſtulare videatur; & quia res fortè communior, multorúmque trita veſtigiis, amant inhærere diutiùs: ex quo fit, vt antequam ad hypotheſin deueniant, totum iam dicendi tempus conſumpſerint.

Hoc quidem vitium iuuenile eſt, & longè à ſapientum hominum iudicio; atque vſu diiunctum qui ſtatim peruident, quid ad rem cauſſamque attineat; & totum illud inu-

Loci communes non semper tenendi.

tilium argumentorum choragium respuunt. Quid enim opus est, vbi de iustitia & prudentia sermo est, continuò se in Virtutis laudes effundere, omnes eius proprias potestates disquirere, aperire, enucleare, totiésque miseram, quod ait ille, *Cramben* tædio affectis auribus ingerere? Qui has ambages quærunt, similes illis videntur, qui domum suam, cùm primùm ingredi possint, per longos tamen circuitus iter affectant.

Nec mirum quòd fortasse nullibi peiùs sit istis oratoribus, quàm domi, omnia dicere aiunt, præter ea quæ ad institutam caussam faciunt. Quod si, vt sæpè fit, penuria rerum quæ ad proprium attinent, versantur in communi; nonne centies optatius, pauca, & ad rem dicere, quàm longa & inani oratione intemperanter abuti?

Χωρὶς τὸ τ' εἰπῖν, πολλὰ, ἁ τὰ χρήϊα.

Vt est in vetere prouerbio. Fieri non potest, vt quis & multa simul dicat, & opportuna. Itaque, quanquam in scriptis commentariis, copiosæ eruditionis caussa legibus oratoriis soluta, liberior fertur oratio, tamen meritò suspectæ sunt, & doctis hominibus inuisæ magnæ illæ voluminum moles; quibus hæc vna videtur esse ambitio, vt nihil sibi aut aliis dicendum relinquant.

Prolixitas etiam in commentariis fugienda.

Hæc quidem quæ afferuntur plena manu, si ad rem difficilem enodandam, aut obscuram atque exilem plenius illustrandam facerent, plurimum haberent commendationis; sed vbi præter rem intruduntur, licèt aurea sint, & gemmea, necessariò apud acris quosque iudicij viros, multum deperdunt existimationis. Quid enim opus est, si contextus vnus Ciceronis habeat, *Marce fili*, continuò de fœcunditatis apud antiquos gloria, de iure trium liberorum, de cœlibatu, de proletariis dicere?

Exemplum locorum extraordinarium.

Infinita quidem hîc eruditè afferri possunt, nemo dubitat: sed quàm parum ad rem, quàm frigidè, quàm pueriliter dicentur?

Item, si muscam Martialis, in electro mortuam & sepultam, memorem, confestim mihi dicendum erit de Beelzebub principe muscarum; de variis muscarum generibus, de parasitis, adulatoribus, curiosis, otiosis, qui nomine muscarum censentur; de pueris muscarum abactoribus in conuiuio, de muscariis, seu flabellis ad abigendas muscas compositis, déque eorum vsu, etiam ad altare, cuius meminit Hildebertus Cenomanensis epistola septima. Hildeb. Cenom.

[Num verò silentium, ad hunc præsertim locum, si non doctius, saltem prudentius, quod maius est, existimabitur? Magna res tacuisse loco.]

Repudiato igitur hoc generis & formarum vsu, sic existimo; Vnum ad probandum valere, & hunc strictè ac rotundè, cum aliquo elegantiæ temperamento tractandum. Vsus generis in probationibus.

Sic Lactantius, mundum, Deum non esse probat, his verbis, vbi vtrumque argumentum, & generis & formarum satis lepidè coniungit. Lact. l. 2. c. 5. & 6.

[Quòd si fieri non potest vt stellæ Dij sint, ergo nec sol quidem, nec luna Dij esse possunt, quoniam à luminibus astrorum, non ratione differunt, sed magnitudine. Quòd si hi dij non sunt, ergo nec cœlum quidem, in quo illa omnia continentur. Simili modo, si terra, quam calcamus, quam subigimus, & colimus ad victum, Deus non est, nec campi quidem ac montes Dij erunt: Sed si hi non sunt, ergo nec tellus quidem vniuersa Deus videri potest. Item si aqua, quæ seruit animantibus ad vsum bibendi, aut lauandi, Deus non est; nec fontes quidem, ex quibus aqua profluit, si fontes non

Genus à Lactantio subtiliter tractatum.

sunt, nec flumina quidem, quæ de fontibus colliguntur; si flumina quoque Dij non sunt, ergo & mare, quod ex fluminibus constat, Deus haberi non potest. Quòd si neque cœlum, neque terra, quæ partes mundi sunt, Dij esse non possunt, ergo ne mundus quidem totus, Deus est: quem iidem ipsi Stoici animantem & sapientem esse contendunt.]

Hîc multa generis & formarum argumenta conglobata potes intueri, & ab hoc exemplo tractationis imitationem ducere.

Alius vsus est generis in propositionibus & initiis dicendi; Vbi grauis quædam, & quæ suo ambitu multa complectatur, præmittitur sententia, quæ ad hypothesim sternat viam.

Alius vsus generis in ipsis initiis dicendi.

Demosth. in orat. funebri.

Sic Demosthenes, cùm eorum prudentiam, & fortitudinem, qui pro patria occubuerant, ornaturus esset, præmittit, duo esse virtutum principia commendatione digna, prudentiam, & fortitudinem; quarum illa, quid sit agendum, præscribit; hęc exequitur.

Ἔστι γὰρ, ἔστι ἁπάσης ἀρετῆς ἀρχὴ μὲν σωφροσύνη, πέρας δὲ ἀνδρεία καὶ τῇ μὲν δοκιμάζεται, τὰ πρακτέα δι' ἧς δὲ σώζεται.

Hæc paucis; deinde mortuos vtriusq; virtutis laude floruisse ostendit; ex quo innuit, eos spectabili prædicatione commendandos: & Aristides in Panathenaica oratione ita incipit, vt ostendat, Nutritios quemque suos ex lege commendare: sibi alumnos esse Athenienses; ideóque se hoc studium laudationis tantæ ciuitati debere.

Ælius Arist in Panathen.

Νόμος ἦν τοῖς Ἕλλησι παλαιὸς, οἶμαι, καὶ τῶν βαρβάρων τοῖς σπουδαίοις, προφῦσι χάριν ἐπιτάττειν ἅπασιν ἔπαινον ἀναγορεύειν. ὅτις τινας δ' ἂν προσῆκε προστάττειν ὑμῶν ἄλλους τινας, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δικαιῶν δὴ γε ὅπως εἰς Ἕλληνας τελεῖν εὐ ῥᾴδιον ἐμοῦ, ὡς γέ μοι φαίνεται· μάλιστα μὲν γὰρ καὶ τῆς γενομένης ταύτης τροφῆς, καὶ κοινῆς, ὑμᾶς οὐδὲν ἂν ἄλλους τὶς ἐπαινέσαι, καὶ πρεσβεῖς, σκοπῶν ἐξ ἀρχῆς, &c. Deinde concludit, Δι' ἃ καὶ μόνα τῶν ἐντεῦθεν ἄρχει παρὰ πάντων ὑμῖν εἶναι καὶ φύειν.

DE CAVSARVM *dignitate, & numero.*

CAPVT LXIII.

POstulat huius loci dignitas, vt cæteris consequentibus anteponantur, cuius, vt vis plenior in res influit, sic cognitio & vberior est, & ad omnia comprobanda efficacior.

Vna quidem rerum omnium primaria est caussa, Mens æterna, quam omnem habere speciem pulchritudinis, & rebus creatis, veluti affusam esse, vel Porphyrius agnoscit, qui νοῦν ἀυτοζῶντα καὶ ἀυτοπάτορα, καὶ ἀυτόκλητον nominat. Ab eo principio caussæ omnes fluunt, & pendent, quas in quatuor genera à Philosophis distributa esse constat, in materiam, efficientem, formam, & finem; Quę, vt in maioris mundi constitutione concurrerunt, sic & ad res omnes, quas in hoc vniuerso cernimus, producendas, mirabili virtute transfunduntur.

Porph. in 4 de hist. Philosoph. citatur à Cyrillo cõtra Iulianũ.

Prima ab æterno extitit caussa efficiens, DEVS, opifex Vniuersi, quem in Amorem transformatum, cùm mundum creare vellet, non inscitè finxit Pherecydes: quòd hæc rerum productio permagnum sit amoris diuini argumentum. Creationem autem inchoauit à rudi inerique rerum congerie, quam Chaos antiqui nominarunt; hanc deinde digessit, & omni ornamentorum genere mirificè locupletauit. Quòd autem per istud Chaos, nihil aliud Orpheus & Hesiodus intellexerint, quàm vetustissimum limum ex terra, & aqua, ex quo aceruo res omnes eductæ

Athenag. in Apolog. sint, declarat Athenagoras Philosophus Christianus.

Ἦν γὰρ ὕδωρ, inquit, αἰχμὴ κατ' ἀυτὸν τοῖς ὅλοις, ἀπὸ δὲ τοῦ ὕδατος ἰλὺς κατίση.

Materiam rudem, & informem, variæ postea & multiplices formæ, in eius veluti gremium transfusæ, Dei ita volentis arbitrio admirabili pulchritudine collustrarunt. Deinde omnia in vnius hominis vtilitatem, & decus, suaui conditoris prouidentia, tanquam in finem directa atque constituta sunt.

Hæc, vt in Vniuersi molitione clariùs licet intueri, sic etiam in rebus singulis perspiciuntur, quæ ex his fermè quatuor caussis compositæ sunt atque conflatæ. Ex quo plurimùm ad probandum & ornandum valent, vt in singulis pleniùs ostendam.

Aristot. 2. Physic c 3. Cicero in Top. c. 18.

Caussa in genere illud est quod effectum per se producit, ad cuius productionem, cùm materia, forma, efficiens, & finis vario modo influant, meritò omnes caussæ nomine censentur.

MATERIA, ET EIVS vsus apud Oratores.

CAPVT XLIV.

MAteria igitur est, ex qua res fiunt, quam Aristoteles libro 1. Physicorum nominat τὸ ὑποκείμενον ἐξ οὗ γίνεταί τι ἐνυπαρχόντος μὴ κατ' συμβεβηκός: quanquam de materia prima loquitur ἐνυπάρχειν. Constat enim ex Physicis, aliam materiam esse primam, aliam secundam; aliam proximam, aliam remotam; aliam permanentem, aliam transeuntem, & cæt. huiusmodi.

Synes. hymn 1.

Prima est illa propriè, quæ primum subiectum nominatur, quæ formam accipit, nec ipsa formam habet; quam Synesius hymno primo πρώτα τοῦ κόσμου, fœcem mundi nominat.

Materia remota sunt, v.g. ligna in sylua, ratione habita domus extruendæ; eadem iam recisa, affabrefacta, & dedolata, in proximam materiam cedunt.

Permanens denique est, quæ inter effecta manet, vt aurum in statua.

Transiens, quæ transit in aliud, vt farina & aqua in panem. Sed omissis istis, quæ Physicorum sunt propria, huius caussæ apud Oratores vsus tradendus est. Illi igitur mittentes hanc nimis plerumque subtilem primæ materiæ inuestigationē, materiam tum naturalem, vt in corpore humano, tum etiam arte signatā, vt in manufactis, sapissimè considerāt; & inde in compositum eliciunt argumenta. Lactantius, mundum & factum esse, & corrumpi posse probat, ex eo quòd tali materia sit conflatus, quæ mutationi subiaceat.

Vsus argumēti à materia. Lactant. l. 2. c. 9.

Materia semper verò fuisse non potest, quia mutationem non caperet, si fuisset. Quod enim semper fuit, semper esse non desinit, & vnde abfuit principium, abesse hinc etiam finem necesse est. Quinetiam facilius est, vt id quod habuit initium, fine careat, quàm vt habeat finem, quod initio caruit.

Materia ergo, si facta non est, nec fieri ex ea quicquam potest; si fieri ex ea non potest, nec materia quidem erit. Materia est enim, ex qua aliquid fit: Omne autem quod fit, quia recipit opificis manū, destruitur, & aliud esse incipit. Ergo, quoniam finem habuit materia, tum cùm factus est ex ea mundus, & initium quoque habuit.

Diuus Ambrosius in Hexamero, à materia quoque naturali aquæ sic ducit argumenta.

D. Ambr. Hexam. l. 2. c. 3.

[Videmus plerumque exire nubes de montibus. Quæro vtrùm de terra ascēdat aqua, an ea, quæ super cœlos est, largo imbre descendat? Si ascēdit, vtique contra naturam est, vt ascendat in superiora, quæ grauior est, & portetur aëre, cùm aër subtilior sit. Aut si conciti orbis totius motu rapitur

pitur aqui, ſicut imo orbe rapitur, ita ſummo diffunditur.]

In manufactis ſatis commune eſt à materia ducere laudis argumẽtum: Sic menſam ab Imperatore Iuſtiniano in templo ſanctæ Sophiæ dedicatam laudat Cedrenus.

Vſus materiæ in manufactis. Mirabilis materia mẽſæ. Cedr. in compend. & Baron. ad Iuſtin. anno 31.

[Menſam (inquit) Iuſtinianus Imperator fieri iuſſit, opus imitatione nulla æquandum. Conſtabat verò auro, argento, omníſque generis lapidibus, lignis, metallis, omnibúſque rebus, quas & terra fert, & mare, & vniuerſus mundus. Ex omni enim materia pretioſa plura, ex viliore pauciora collegerat, liquatiſque his quæ fluunt, ſicca illis immiſerat, atque in formam menſæ abſoluerat. Itaque varium illud opus intuentibus ſtuporem inijciebat.

Hegeſipp. in anacephaliſtoriæ.

Similiter Hegeſippus in illa flebili monodia, pulchritudinem Solymæ commendans:

[Vbi, inquam, es ciuitas referta populis, venerabilis regibus, acceptabilis Deo, gratię ſedes? Pauimenta tua de marmore, parietes tui fulgentes marmore, portæ tuæ micantes auro, aliæ argento nitentes.

Si res quæ commendatur, vilioris ſit materiæ, formæ verò præſtantioris, omiſſa materia, forma ipſa commendari ſolet.

Negatio materiæ facit ad laudem. D. Ambr. l. 6. cap. 7.

Etiam glorioſum, in Deo, Angelis, & anima humana, negare materiam, quæ nulla eſt. Sic D. Ambroſius.

[Quis hoc dicit? nonne Deus, qui te fecit? Quid eſt Deus? eſtne caro, an ſpiritus? non caro vtique, ſed ſpiritus. Cuius ſimilis caro eſſe non poteſt, quia ipſe incorporeus, & inuiſibilis eſt; caro autem comprehenditur, & videtur.]

Artes & Scientiæ vulgò commendantur à materia, id eſt, obiecto.

Ad hanc quoque cauſſam referuntur ſcientiarũ obiecta, à quibus ipſius quæ eſt in ſcientia dignitatis, ſumitur argumentum, vt notat Ariſtoteles, analytic. poſt. lib. 1. cap. 24.

DE CAVSA *efficiente.*

CAPVT XLV.

CAuſſa efficiens vna eſt, quæ latiſſimum dicendi campum ſuggerit, & non tam verbis quàm rebus fœcundam ſuſtentat eloquentiam.

Hanc in multiplices ramos partiũtur, ex quibus maior naſcitur vbertas, & ratiocinandi facultas promptior. Aliæ cauſſæ ſuperiores ſunt, aliæ inferiores, aliæ primariæ, aliæ adiuuantes: Aliæ naturales, aliæ morales, aliæ artificiales: Aliæ procreantes, aliæ conſeruantes, aliæ interimentes, & tot nomina quæ enucleatiùs exquirunt Phyſici. Inter cauſſas ſuperiores efficientes, prima eſt Deus, à quo graues ſæpe deſumuntur amplificationes, qualis eſt illa D. Gregorij Nazianzeni, vbi per longam effectorum enumerationem, Deum primam & nobiliſſimam cauſſam cauſſarum colligit.

Deus cauſſa cauſſarum, cuius primus eſt vſus.

Τὸν ἄναρχον, ἢ ἀναίτιον,
Δι' ὃν ὕμνος, δι' ὃν αἶνος,
Δι' ὃν ἀγγέλων χορεῖαι,
Δι' ὃν αἰῶνες ἄπαυστοι,
Δι' ὃν ἥλιος φεγγάμπτει,
Δι' ὃν ὁ δρόμος Σελήνης,
Δι' ὃν ἄστρων μέγα κάλλος,
Δι' ὃν ἄνθρωπος ὁ σεμνὸς
Ἔλαχεν τοῦ θείου τὸ θεῖον,
Λογικὸν ζῶον ὑπάρχων.
Σὺ γὰρ ἔκτισας τὰ πάντα,
Παρέχων τέλειν ἑκάστῳ.
Regem, dominum,
Per quem hymni, per quem laudes,
Per quem Angelorum choreæ,
Per quem ſæcula æterna,
Per quem Sol præfulget,
Per quem curſus Lunæ,
Per quem ſiderum ingens ornatus,
Per quem homo grauis
Sortitus eſt intelligere diuina,
Rationale animal exiſtens.

Digitized by Google

Tu enim condidisti vniuersum,
Tribuens suum cuique locum.

Seneca in proœm. Rerum na.

Hunc Fatum, Prouidentiam, Naturam, persæpe Philosophi Ethnici nominant, vt author est Seneca. Vis illum Fatum vocare? non errabis. Hic est ex quo suspensa sunt omnia, ex quo omnes caussæ caussarum. Vis illum Prouidentiam dicere? rectè dices. Est enim cuius cõsilio huic mundo prouidetur, vt inconcussus eat, & actus suos explicet. Vis illum Naturam vocare? non peccabis; est enim ex quo nata sunt omnia, cuius spiritu viuimus. Familiare est Oratoribus in eum omnium quæ rectè geruntur in vita, caussas refundere; contrà, tristes etiam euentus eidem in scelerum vltionem assignare. Hoc Cicero & Demosthenes sæpe faciũt, tum ad excitandos tum ad leniendos hominum animos, qui numine velvt omnium potentissima caussa, faciliùs regantur. Alij porro fatum à Deo discernentes, alteram & proximam Deo caussam fecerunt. Est autem multiplex fati acceptio, vt rectè notat Picus Mirandulanus, aduersus Astrologos. Nam modò pro natura sumitur, & sic τὸν αἰμαρμένην θάνατον, naturalem mortem, appellat Demosthenes. Modò apud Ethnicos pro sideribus, modò etiam pro necessitate se per æternæ consequẽtię nodos explicante ponitur, & ita plerunque impiè nomen fati vsurpant Astrologi, vt Ptolomæus, qui caussarum connexionem, ex motibus astrorum vim & efficaciam trahentem definit; quò alluſit Iuuenal. cùm dixit,

Fatum & Ortum sæpe ab Oratoribus inter caussas allegata. Picus l. 4. aduers. Astrolog. Demosth. de Corona.

Iuuenal. satyr. 13. v. 200. cum quo faciunt Priscillianistæ, & Bardesanes, Hæretici. Ammian. Marcell. l. 23. c. 3. D. Thom. 15.

Sidus, & occulti miranda potentia fati.

& Seneca in natur. quæstion. cùm vocat *rerum omnium necessitatem, & actionem, quam nulla vis potest irrumpere.* Et vnde Ammianus Marcellinus: *Nulla vis humana, vel virtus, meruisse vnquam potuit, vt quod præscripsit fatalis ordo, non fiat.* Verùm orthodoxa fides hanc fatuam in actionibus humanis fati necessitatem explosit: apud quam fatum, vt ex Boëtio & D. Thoma patet, [est ordo causarum naturalium, vel rebus mobilibus inhærens mobilis dispositio, per quam diuina prouidentia omnes suis quoque nectit ordinibus.] Hoc modo licet fatum inter superiores caussas numerare. Alioqui vanum nomen est, *& fatum non ponunt nisi fatui*, vt ait D. Augustinus, tantum abest vt orator Christianus debeat istius caussæ mentionem facere: Multo minùs Fortunæ, cuius tamen summum nomen est apud gentes. Huic aræ, imagines, delubra, huic sexcenta nomina: *Primigenia, fortis, viscosa, obsequens, redux, mammosa, barbata, publica, Augusta* inuocatur, numquam ineptiarum finis. Vna nominatur, vna accusatur, vna agitur rea, vna cogitatur, sola laudatur, sola arguitur, & cum conuitiis colitur, volubilisque à plerisque, & cæca etiam existimata, vaga, inconstans, incerta, varia, indignorum fautrix. Huic omnia expensa, huic omnia feruntur accepta, *& in tota ratione mortalium sola vtramque paginam facit.* Plerunque solent oratores ad deterendas aduersariorum laudes, prosperos eorum successus Fortunę ascribere. Quod ab Æschine contra se dictum confutat Demosthenes in oratione de Corona. Sic Timotheum fortissimum, eundémque felicissimum Imperatorem, inimici dormientem pinxerunt, & rete gestantem, in quod vrbes & viros vltrò Fortuna deuolueret. Castor etiam Deiotari Regis accusator, quòd eius se insidiis Cæsar expedisset, tribuit Fortunæ Imperatoris: quamobrem Cicero non leuiter stomachatur. Contrà si quos infelices habuerunt successus, culpam statim reiiciunt in Fortunam. Verùm præclarè Satyricus,

S. physic. Boet. 4. de cons. D. Aug. in Ioan. tract. 37. Oratores Christ. fati & fortunę nomine, Ethnico more, vti non debẽt. Vide D. Aug. l. 4. de ciuit. Dei. Plin. l. 2. c. 7. quomodo Fortunæ nomine vtantur Oratores. Plutarch. in apoph.

Nullum numen abest si sit prudentia, sed nos
Te facimus Fortuna Deam cœlóque locamus.

Aristot. l. 2. phys. c. 5. Fortuna nulla est, ipsi homines fortuna sunt, dum inopinatos rerum, quas gerunt, sortiuntur exitus, vt acutè ostendit Aristoteles: εἰ τυχὸν αἰτία καὶ συμβεβηκὸς, ἐν τοῖς καθ' αὑτὰ οὖσι τῆς ἕνεκά του. Quamobrem hæc mania de Fortuna commenta ab oratore Christiano commemorari, non modò indignum est, sed etiam superuacaneum. Omissis igitur his caussis, aliæ inferiores sunt, & magis ad manum, partim naturales, partim artificiales, partim etiam morales. Eæque aut rem totam conficiunt, aut adiuuant, aut conseruant, aut interimunt; vnde nomina primariæ, adiuuantis, conseruantis, interimentis etiam caussæ. Naturalium rerum caussas in oratione ciuili, si sint extra statum caussæ, curiosiùs non inquirunt oratores, vt si quis deliquio solis conterritos exercitus, aut æstu maris haustas ciuitates memoret; nõ est illius continuò scrutari caussas, variásque & discrepantes hac de re philosophorum afferre sententias: quanquam nonnihil obiter potest attingere, cauere tamen debet ne sit nimius, nisi fortè id caussa postulet: Vt si timore fracti & debilitati sint animi, quòd Eclipsis Solis aut Lunæ ab Astrologo prædicta in terrorem contigerit: tunc orator pleniùs & liberiùs ostendere poterit, minimè mirandum esse, Solis defectiones, itémque Lunæ, prædici in multos annos, ab iis qui siderum cursus & motus numeris persequuntur. Ea enim prædicunt, quæ naturæ necessitas perfectura est. Vident ex constantissimo motu Lunæ, quando illa è regione Solis facta incurrit in vmbram terræ, quæ est meta noctis, vt eam obscurari necesse sit: quandóque eadem Luna subiecta Soli, atque oppositа nostris oculis, eius lumen obscuret: in quo signo quæque errantium stellarum, quôque tempore futura sit, qui exortus quòque die signi alicuius, aut qui occasus futurus sit. Contrà si extorum religione teneatur exercitus, ne proficiscatur in expeditionem, conuincere poterit orator, totam rem nugatoriam esse. *Si enim in extis* aliqua vis, quæ declarat futura, necesse est, eam, aut cum rerum natura esse coniunctam, aut conformari quodam modo numine Deorum. Atqui diuinarum rerum natura tanta támque præclara in omnes partes, motúsque diffusa, quid habere potest commune? non dicam gallinaceum fel: (sunt enim, qui vel argutissima hæc exta esse dicunt:) sed Tauri optimi iecur, aut cor, aut pulmo, quid habet naturale, quod declarare possit quid futurum sit? Infinita contingunt etiam in ciuilibus caussis similia, in quibus oratores, & falsas rerum naturalium caussas confutare, & veras statuere necesse est. Aliàs cùm nihil opus est parciùs in istis versari debent. Liberiùs hæc aliquanto scrutantur historici, etiam qui res ciuiles describunt, data occasione defectionum Solis, & Lunæ, æstus maris, eluuionum, pestilentiæ, incendiorum, & cæt. eiusmodi caussas requirunt. Sed Physicorum est, qui ex instituto res tractant, pleniorem de caussis naturalibus instituere sermonem. Familiare est item in rebus artefactis, opera ab opificibus, libros ab authoribus, vrbes à fundatoribus, omnia denique inuenta à suis inuentoribus commendare. In ciuilibus verò caussis, & cæteris orationibus, rerũ, factorum, virtutum, vitiorum, affectuum, euentorúmque omnium caussas indagare, proferre, enucleare. Ex his enim oritur nõ puerilis quædam sed grauissimis aucta sensibus amplificatio, si modò germanæ cuiusque rei caussæ assignentur. Tum verò si

Vsus caussarum naturaliũ apud oratores.

Cic. 1. de diuin.

Cic. ibid.

multæ ſint adiuuantes ſimul conglobatæ, grauem & erectam maieſtate faciunt orationem. Ducta eſt à cauſſis efficientibus hæc Ciceronis amplificatio in Verrem: Agũt eum præcipitem pœnæ ciuium Romanorum, quos partim ſecuri percuſſit, partim in vinculis necauit, partim implorantes iura libertatis, & ciuitatis in crucem ſuſtulit: Rapiunt eũ ad ſupplicium Dij patrij: quòd iſte vnus inuentus eſt, qui è complexu parentum abreptos filios ad necem duceret: & parentes pretium pro ſepultura liberûm poſceret. Religiones verò cæremoniæque omnium ſacrorum fanorúmque violatæ, ſimulachraque Deorum, quæ non modò ex ſuis templis ablata ſunt, ſed etiam iacent in tenebris ab iſto retruſa, atque abdita, conſiſtere eius animum ſine furore atque amentia non ſinunt. Itẽ, Nihil te nocturnum præſidium palatij, nihil vrbis vigiliæ, nihil timor populi, nihil conſenſus bonorum omnium, nihil hic munitiſſimus habendi ſenatus locus, nihil horum ora vultúſque mouerunt?

Cic. act 2. in Verr.

14. in Catil.

DE FORMA.

CAPVT XLVI.

EXcellens quidpiam eſt, & (vt ait Ariſtoteles, θεῖον, ἀγαθὸν καὶ ἐρετὸν) forma, per quam res eſt id quod eſt, & ab vno quoque diſcriminatur. Forma formarum eſt, vt Triſmegiſti philoſophia liquet, verbum diuinum, cuius ſcintillæ quædam ſunt formæ omnes, quæ rebus inſperſæ eis eſſentiam & vim quandam mirificam impertiuntur. Quæ ſi oculis paterent, quantam ſui excitarent admirationem! Verùm, quæ noſtræ cognitionis eſt tenuitas, vix vnam ex infinitis nouimus, vmbras quaſdam & veſtigia formarum conſectari cogimur. Duplex autem eſt forma: Vna quidem intima, quæ cognoſci ſatis non poteſt: Altera, ſpecies quædam externa, & rei compoſitio, ſeu figura, de qua frequentiùs loquuntur oratores. Qualis erat terra incompoſita, talis res ſine forma: Iſtius deinde compoſitionis atque ornatus gratia plurimum in ſe deriuauit dignitatis. Hanc formæ pulchritudinem diſertè commendat D. Ambroſius. *Erat incompoſita, quia nuda gignentium*, nec thoris herboſa riparum, nec opaca nemoribus, nec læta ſegetibus, nec vmbroſa ſupercilijs montium, nec odora floribus, nec grata vinetis. Meritò incompoſita, quæ ornatibus indigebat, cui deerant vitium ſerta gemmantium. Oſtendere enim voluit Deus, quia nec mundus haberet gratiam, niſi eum vario cultu operator ornaſſet. Cœlum ipſum intextum nubibus, horrorem oculis, mœſtitiam animis, excitare conſueuit: Terra imbribus madefacta faſtidio eſt, maria procellis turbata, quos non incutiunt metus? *Pulcherrima eſt rerum ſpecies.* Ductum eſt item à forma nobiliore hoc quod ſequitur argumentum. Animam habes, Dei ſignatam charactere: hanc igitur Deo reddere debes: quod pleniùs explicat Theodotus in Epitome. Ἐπὶ τῶ παγκομιδῆντος νομίσματος ὁ χύριος ἔστιν, οὐ τινος τὸ κτῆμα, ἀλλὰ τίνος ἡ εἰκὼν καὶ ἐπιγραφή· Καίσαρος ἵνα οὖν ᾖ, ἐκείνῳ δοθῇ. οὕτως καὶ ὁ πιστὸς ἐσφράγισται μὲ ἔχει διὰ Χριστοῦ τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ, τὸ δὲ πνεῦμα ὡς εἰκόνα. Vt in numiſmate, inquit, Cæſariano, quod Domino oblatum eſt, quæſiuit ipſe non cuius eſſet poſſeſſio, ſed cuius eſſet imago, & inſcriptio, vt illi redderetur: Sic fidelis ſignatus eſt à Chriſto, Dei nomine, ſpiritum verò habet Dei imaginem. Ex quo infert Deo reddendum eſſe. Rarò ab iſtis formis intrinſecis, quæ ignotæ ſunt, ſed ab extimis quæ videntur, argumenta ducunt oratores.

Ariſt. l. 1. Phyſic.

D. Ambr. Hexam. l. 1. c. 8.

Theodot. in Epitome.

D Ambros. Hexaëm. c.c.9.

Sic hominem à figura & ſpecie corporis commendat D. Ambroſius. *Forma tamen humani corporis eſt, venuſtior*, ſtatus erectus, & excelſus, vt neque enormis proceritas ſit, neque vilis & abiecta puſillaminitas, tum ipſa habitudo corporis ſuauis & grata, vt neque belluina vaſtitas, horrori ſit; nec gracilitas tenuis, infirmitati. Ac primum omnium, cognoſcamus humani corporis fabricam inſtar eſſe mundi. Siquidem vt cœlum eminet aëri, tertis maria, quæ velut quædam membra ſunt mundi: Ita etiam caput ſupra reliquos artus noſtri corporis cernimus eminere, præſtantiſſimúmque eſſe omnium, tanquam inter elementa cœlum, tanquam arcem inter reliqua vrbis mœnia. In arce autem hac, regalem quandam habitare ſapientiam ſecundùm Propheticum dictum: Quia oculi ſapientis in capite eius: hanc eſſe cæteris tutiorem, & ex illa membris omnibus vigorem prouidentiámque deferri. Quid enim robur & validitas lacertorum proficiat, quid velocitas pedum, niſi capitis velut Principis ſui imperialis quædam adminiculetur poteſtas? Ex hoc enim deſtituuntur vniuerſa, aut omnia fulciuntur. Quid agat fortitudo, niſi oculo duce vtatur in prælium? Quid fuga, ſi deſit obtutus? Carcer eſt totum corpus, tenebroſo inhorrens ſitu, niſi oculorum illuminetur aſpectu. Quod ergo Sol & Luna in cœlo, hoc ſunt oculi in homine. Sol & Luna, duo mundi lumina: Oculi autem quædam in carne ſydera fulgent deſuper, & inferiora claro illuſtrant lumine, nec patiuntur noctis quibuſdam nos tenebris implicari, ſpeculatores quidam noſtri die ac nocte excubant. Nam & ex ſopore membris cæteris citiùs excitantur, & vigilantes circunſpectant omnia, & cætera, quæ ille vir admirabilis fuſiùs proſequitur. Familiariſſimum eſt ex hoc loco rerum corporearum, tam naturalium quàm arte factarum, deſcriptiones nobiliſſimas trahere, vt pleniùs ſuo loco oſtendemus. Viden' vt Ambroſium illud os, etiam Hirundinem, & nidum à materia & forma ſimul deſcribat? *Hirundo minuſcula* corpore, ſed egregiè pio ſublimis affectu, quæ indiga rerum omnium, pretioſiores auro nidos ſtruit: Deinde; Legit enim feſtucas ore, eaſque luto illinit, vt conglutinare poſſit. Sed quia lutum pedibus non poteſt deferre, ſummitatem pennarum aqua infundit, vt facilè his puluis adhæreat, & fiat limus, quo paulatim feſtucas vel minutos ſurculos ſibi colligat, atque adhærere faciat. Hæc de materia; ſtatim formam exhibet, & fabricam ſpecioſam inſtar pauimenti complanatam, ſine texturarum rimulis, ne teneris frigus irrepat.

DE FINE.

CAPVT XLVII.

Finis cognitio vtiliſſima.

FInis quidem exitu, cauſſarum vltima eſt, deſtinatione autem prima. Nam vt ex radice caudex, rami, folia, fructúſque erumpunt: Sic ex fine tota vis & ratio actionum humanarum exiſtit. Nec ſine cauſſa Galenus πλὴν καὶ τέλους γνῶσιν χρείαν nominat. Diu. verò Chryſoſtomus ait, imprimis cuique intelligenti cõſiderandum eſſe finem; à quo ſi rerum omnium œconomia cœperit, longè melior & fortunatior erit, non modò in maioribus negotijs, ſed in ijs etiam quæ leuioris videntur momenti: ὁ σωφρὼν σκέψεται τί ἐρῶντα, καὶ τί βουλόμενον, πάντα τὰ ἀνθρώπινα καὶ σκέψεται, καὶ οἰκονομήσει ἅπαντα ἂν ἀπὸ τέλους ἄρξεται σκοπεῖσθαι; quò ſpectat illud Satyrici.

Galenus. D. Chryſ. orat. 3. de gloria.

Perſ. ſat. 3. c. 60.

Eſt aliquid, quò tendis, & in quod dirigis arcum:
An paſſim ſequeris cornus, teſtáque lutoque,

Securas, quò pes ferat, atque ex tempore vinis.

Finis primus, & vltimus hominis, cæterorum norma esse debet: qui antiquis cognitu fuit difficillimus.

Inuerit igitur inprimis in iis quæ tractantur rebus, finem accuratè cognoscere, quando ex eo prudens orationis distributio futura est. Sed euenit persæpè, vt siue propter ingenij & iudicij imbecillitatem, siue ob prauos affectus, qui instar nubium clarissimo alioqui mentis sideri offunduntur, siue etiam ob insitam rebus humanis obscuritatem, ad finem hallucinemur, fictúmque pro vero arripiamus, ex quo magni & infiniti errores pullulant.

In quæstione, quam de finibus bonorum & malorum philosophorum disputatio ventilauit, ducentas octoginta & octo sectas esse Marcus Varro Romanorum omnium doctissimus animaduertit: Quæ tamen omnes à vero aberrarunt ipsa deinde media, quæ respectu vnius ac solius finis permulta sunt; in infinitum crescere oportuit. Ex quo sexcentis erroribus & vitiis oppletum fuit humanum genus. Nec mirum, si diuina habent oracula: *Hoc inueni, quòd fecit Deus hominem rectum: & ipse se infinitis miscuerit quæstionibus.* Vt in hoc, ita in multis, vel minimis, quotidie peccatur ab imprudentibus: quo fit vt magnum sit ad stabiliendam causam adiumentum, destinatum finem agnouisse. Videas aliquos ad dicendū aggredi, antequam quid velint, aut spectent, aut à quibus, aut quomodo destinarint. Vnde & verba quasi globulos ex argilla mittunt in pectora, quæ statim franguntur antequam eò quò missa sunt, perueniant: Contrà alios, qui & finem syncerum omnino spectant, & ipsum qualis sit egregiè norunt, faces & sagittas ignitas in animos spargere. Tanti est in eo esse prudentem. Est autem finis, vt rectè animaduertit Aristoteles, id cuius gratia fit aliquid, idque non extremū, sed optimum: & rectè D. Augustinus finem *perfectionem* esse ait, non *consumptionem*. Vbi rectè assignatus est finis, quo in deliberationibus maximè facto opus est, ad eum tanquam ad centrum omnia argumenta referri solent, quæ media esse oportet ad finem destinatum consequendum. Hunc sibi finem aliquis proposuit, diuitem fieri oportet, *Bene moritur, qui dum moritur, lucrum facit*: Continuò auaritia suggerit argumenta ad finem accommodata:

Ecclesiast. 7. v. 30.

S. Aug. enarr. in psalm 33. Vsus finis in deliberationibus præcipuus.

Vende animam lucro, mercare, atque excute solers,
Omne latus mundi: ne sit præstantior alter,
Cappadocas rigida pingues plausisse cataста,
Rem duplica. Feci: iam triplex, iam mihi quarto
Iam decies redit in rugam. Depunge, vbi sistam.
Inuentus, Chrysippe, tui finitor acerui.

Persius sat. 6. 75.

At si quis amat bonam mētem, & cœlum itineris sui terminum statuit, inclamat *Spiritus.*

----nostrum est
Quod viuis: cinis, & manes, & fabula fies,
Viue memor lethi: fugit hora, hoc quod loquor inde est.

DE VSV ET AMPLIFICATIONE CAVSSARVM.

CAPVT XLVIII.

EX ijs apparet huius loci vsum frequentissimum esse, eundémque vtilissimum. Materia ad corporearum rerum, siue naturalium, siue manufactarum commendationem, vel vituperium valet. Qualis est enim materia, tale plerunque est opus: sic Cicer. 3. de natura Deorum omne corpus mortale esse probat, quia constat ex elementis. Omne corpus, inquit, aut aqua, aut ignis,

Cic. 3. de natura Deorum.

Digitized by Google

aut aër, aut terra est, aut id quod concretum ex his, aut aliqua ex parte eorum; horum autem nihil est quod non intereat. Efficiens eruditam habet cognitionem, & vbi multę simul congruunt, peramplam dicendi materiam suppeditant: Tum in excogitando ingenium, in dirigendo iudicium, in explicando flumen orationis expromunt. Forma interior ad Philosophos pertinet, species & figura exterior ad hypotyposeon vsum non mediocriter facit. Iam verò finis, in deliberatiuis orationibus, omnino necessarius est, & ad ordiendam orationis telam aptissimus. Ex caussarum qualitate, effectorum fermè rationem conditionémque inferimus, non leuibus argumentis, si modò caussæ ipsæ rectè assignatæ fuerint. Alioqui non deerit confutandi locus, si materia, si forma, si efficiens, aut finis, præter rem, aut etiam contra rem ab aduersario constitutus, ostendetur peccasse in principiis; caussàs, aut falsas pro veris, aut obscuras pro certis, aut pro germanis remotas attulisse: Aliæ proferentur, quæ cum ratione & communi hominum sensu, & effectis, consentiant. Sic qui Solem noctis caussam dixerit, quòd eius absentia terris nox irrepat, conuincetur falsam caussam attulisse: nō enim Sol caussa tenebrārum est, licèt ex eius absentia nox necessariò consequatur. Verùm cùm ansam cæteræ caussæ refutationis præbeant, maximè tamen efficiens, quæ vt plurimum in multos ramos diffundi solet, & accommodatè per amplificationem tractari. Exemplum istius confutationis habes in Arnobio contra Ethnicos, qui Christianos orbi terrarum omnium malorum fontem extitisse dicebant; hoc ille primum irrisione traducit.

Arnob. l. 1. aduers gentes.

Nunquid (inquit) postquam Christiani esse cœperunt, in contrarias qualitates prima illa elementa mutata sunt, ex quibus res omnes consensum est esse concretas? Nunquid machinę huius & molis qua vniuersi regimur, & continemur inclusi, parte est in aliqua relaxata aut dissoluta constructio? Nunquid vertigo hæc mundi primigenij motus moderamen excedens, aut tardiùs repere, aut præcipiti cœpit volubilitate raptari? Nunquid ab occiduis partibus attollere se astra, atque in ortu signorum fieri cœpta est inclinatio? Nunquid ipse siderum Sol princeps, cuius omnia luce vestiuntur, atque animantur calore, exarsit, intepuit, atque in contrarios habitus moderaminis soliti temperamenta corrupit? Nunquid Luna desiit redintegritare se ipsam, atque in veteres formas nouellarum semper restitutione traducere? (ita ludit per interpretationem): mox ea quæ imputantur Christianis, ante Christianos contigisse conuincit. Casus, inquit, frequentissimi grandinis accidunt; in literis priscis non videmus imbres saxeos totas sæpe comminuisse regiones? difficiles pluuiæ fata faciunt emori, & sterilitatem indicunt terris: Immunis enim antiquitas malis ab his fuit, cùm etiam flumina cognouerimus ingentia limis inhorruisse siccatis? Pestilentię contagia vrunt genus humanum: Annalium scripta percurrite, vniuersas discetis gentes sæpenumero desolatas, & viduatas suis esse cultoribus. (Deinde) quando est humanum genus aquatum diluuiis interemptum, non ante nos? Quando mundus incensus in fauillas, & cineres dissolutus est, non ante nos? Quando vrbes ampliſsimæ marinis coopertę sunt fluctibus, non ante nos; & cætera, quæ ille vastè prosequitur. (Mox confutatis istis, quæ afferebantur caussis, alias subiicit:) *Quid si enim* prima materies, quæ in rerum quatuor elementa digesta est, miseriarum omnium caussas suis cōtinet irritatio-

pibus inuolutas? Quid si syderum motus, certis signis, partibus, temporibus, lineis, pariant hæc mala, & subiectis afferunt variorum discriminum necessitates? Quid si statis temporibus rerum vicissitudines fiùt, atque vt in maritimis æstibus, modò secundæ res affluunt, modò rursus refluunt, malis reciprocantibus, prospera? Quid si materiæ fax ista, quam sub nostris calcamus ingressibus, hanc habet sibi legem datam, vt expitet nocentissimos halitus, quibus corruptus aër iste, & corporibus labem ferat, & negotia infirmet humana? Quid si, quod proximum vero est, quicquid vobis videtur aduersum mundo, non est malum?) Sic poterit hic locus disertè amplificari.

EFFECTA.

CAPVT XLIX.

Vide Cic. in Topic. sect. 67.

EX iis quæ de caussis hactenus dicta sunt, facile est effectorum rationem cognoscere, quando effecta sunt orta de caussis, & habent perpetuum inter sese commercium. Quo fit vt caussæ in quatuor distinctæ species, tot effectorum creent genera: Est enim suus cuique effectus, quasi soboles addicta, ex quo virium suarum capit argumentum. Homo corporeus est, videtur, tangitur, palpatur, hoc habet à materia: ratiocinatur, intelligit, sapit, & id nactus est à forma: Tres facultates in vna anima præcellentes obtinet, intellectum, voluntatem, & memoriam. Caussæ efficientis, hoc est, Dei vnius in tribus personis, character est eximius & maximus. Ad æternum bonum se, suáque dirigit; ad hoc finis proprius impellit. Ita quæque caussa distinctos sortitur effectus. Est autem huius loci vsus amplissimus, idémque fœcundissimus. Si genus demonstratiuum spectes, sæpius hoc pertexitur loco: quid enim illa rerum gestarum commemoratio aliud continet quàm effecta? Si iudicialis generis habeatur ratio, hoc loco fulcitur; cùm præsertim tam frequentes facti vel infecti quæstiones agitentur. In deliberatiuo quoq; genere multa necessariò effecta, sæpius expromenda sunt, sed hæc ἐν τόπῳ. Nunc si accuratiùs consideretur, ad tria potissimùm vtilissimus inuenietur. Primum est, quòd res eas, quas sua natura texit, & quasi tenebrarum latebris vallauit, effectorum beneficio, quasi per sobolem parentes, agnoscamus: si non plenà, saltem rudi cognitione. Sic Deus O. M. ex effectis agnoscitur, vt argumentatur Minutius: *At enim, quem colimus Deum, nec ostendimus, nec videmus: Imò ex hoc Deum credimus, quòd eum sentire possumus, videre non possumus.* In operibus enim eius & in mundi omnibus motibus, virtutem eius semper præsentem aspicimus: cùm tonat, fulgurat, fulminat, cùm serenat: (Deinde,) Etras ô homo, & falleris: Vnde enim Deus longè est, cùm omnia cœlestia terrenáque, & quæ extra istam orbis prouinciam sunt, Deo cuncta plena sunt? Vbique non tantùm nobis proximus, sed infusus est. In Solem adeò rursus intende: cœlo affixus, sed terris omnibus sparsus est. Pariter præsens vbique interest, & miscetur omnibus: nusquam enim claritudo violatur: Quanto magis Deus auctor omnium, ac speculator omnium, à quo nullum potest esse secretum, tenebris interest, interest cogitationibus nostris, quasi alteris tenebris? Non tantùm sub illo agimus, sed cum illo (vt propè dixerim) viuimus. Ne nobis de nostra frequentia blandiamur, multi nobis videmur, sed Deo admodum pauci sumus.

Vsus effectorum amplissimus.

Minutius Felix in Octauio.

Sic ex eo quod videamus Dei nutu tempora obsequi, spirare ventos, fontes

D. Cypr. li. de bono patientiæ.

fontes fluere, grandescere messium copias, fructus mitescere vinearum, exuberare pomis arbusta, nemora frondescere, prata florere, Dei bonitatem laudat Cyprianus. Ex eodem loco petuntur, virtutum, vitiorum, affectuum, quæ oculis corporeis minimè patent, argumenta. Ira non videtur? Audax & minax iratorũ vultus, tristis frons, torua facies, citatus gradus, inquietæ manus, color versus, crebra & vehementiùs acta suspiria, iræ soboles, satis arguunt qualis mater ipsa sit, si adhuc ignoras. Vnde vt per iram spumant apris ora, dentes acuuntur attritu; taurorum cornua iactantur in vacuum, & arena pulsu pedum spargitur; leones fremunt, inflantur iratis colla serpentibus, rapidorum canum tristis aspectus est; ignorare non poteris, non leue monstrum esse, à quo tantus in omnibus animantibus furor pariatur. Si turbinem nescis, rapta ab eo armenta, & totas naues in sublime elatas agnosce, quàm vehemens & furiosus sit, agnosces.

Vide Senec. lib. 1. de ira.

II. Ad narrationes & descriptiones plurimum valent effecta; ex ijs enim res clarissimè subijciuntur oculis. Sic canina fames describitur ab Ouid.

--petit ille dapes sub imagine somni,
Oráque vana mouet, dentémque in dente fatigat,
Exercétque cibo delusum guttur inani,
Proque epulis tenues nequicquam deuorat auras:
Vt verò est expulsa quies, furit ardor edendi,
Perque auidas fauces, immensáque viscera regnat:
Nec mora, quod pontus, quod terra, quod educat aër,
Poscit, & appositis queritur ieiunia mensis,
Inque epulis epulas quærit: quódque vrbibus esse
Quodque satis poterat populo, non sufficit vni;
Plusque cupit, quo plura suam demittit in aluum.

Similia sunt infinita quæ in libro descriptionum reperies.

III. Ad amplificationes aptissimi sunt effectus, & quo plures sunt, eò fusiùs rem extendunt. Rectè autem tractantur per congeriem vibratam & interciſam, vt *Patientia est*, quæ nos Deo commendat & seruat: Ipsa est, quæ iram temperat, quæ linguam frænat, quæ mentem gubernat, pacem custodit, disciplinam regit, libidinis impetum frangit, tumoris violentiam comprimit, incendium simultatis extinguit, coercet potentiam diuitum, inopiam pauperum refouet, tuetur in virginibus beatam integritatem, in viduis laboriosam castitatem, in coniunctis & maritatis indiuiduam charitatem, facit humiles in prosperis, in aduersis fortes, contra iniurias & contumelias mites, &c.

D Cypr. de bono Patientiæ.

Quod ad vim & vsum argumenti attinet, non est vbique ratum, malam esse causſam, ex qua mali effectus prodeunt; fit enim plerunque, vt ex alio fonte manent effecta, quæ certis causſis ascribimus, cùm ipsæ tantùm per accidens concurrant, vt non est ferrum malum, quod interficit, sed nos ipsi improbi, qui id in mala nostra conuertimus quod aduersus feras datum est. Et ita Seneca ventos bonos esse probat, ab effectis permultis. Dedit, inquit, Deus ventos ad custodiendam cœli terrarúmque temperiem, ad euocandas supprimendasque aquas, ad alendos satorum arborúmque fructus: quos ad maturitatem cum alijs causſis adducit ipsa iactatio, attrahens cibum in summa, & ne torpeat promouens, &cæt. At si lacerant nauigia, nostrum peccatum est, qui per auaritiam elementa mundi confundimus.

Vis huius argumenti.

Senec. l. 5. quæst. nat.

Digitized by Google

ADIVNCTA, ANTECEdentia, Conſequentia.

CAPVT. L.

VT diuerſis caloribus illitæ fulgent tabellæ dulciùs, atque excitatiùs ſunt gratæ: Ita variis vndique adiunctis perſperſæ quotquot cœli ambitu res continentur, ſuauiorem quandam habent ſpeciem dignitatis. Illa igitur vocantur adiuncta, quòd ſint cum re coniuncta, quę tantam probationum materiam ſuggerunt, vt hic vnus locus, rationum & argumentorum ſeminarium meritò appellari poſſit. Habet autem apud Rhetores (vt notat Marcus Tullius in Topicis) locum præcipuum. Nam & ij adiunctis vtuntur ſæpius, & delectantur impenſiùs. Omnia orationum genera ſiue illa Demonſtratiua ſint, ſiue Deliberatiua, ſiue etiam ad forũ controuerſiáſque pertineant, hoc vno maximè nituntur loco; ita tantum habet vbique fœcunditatis. Licèt autem innumera ſint quæ vocantur coniuncta, poſſunt tamen ad ſeptem genera reuocari, quæ vulgari verſiculo continentur:

Adiuncta latiſſimè patent apud Oratores.

Quis, quid, vbi, quibus auxilijs, cur, quomodo, quando.

Quis, perſonam ſignificat, in qua ſpectantur adiuncta animi, corporis, & fortunæ, (vt vulgus appellat:) in animo expenduntur affectiones, vt amor, & iracundia; vitia, vt ambitio, auaritia, luxuries; artes denique, & diſciplinæ, vt Grammatica, Rhetorica, Philoſophia, quæ omnia latiſſimè diffunduntur: In corpore, figura, ſpecies, color, deformitas, pulchritudo, valetudo, debilitas, tarditas, agilitas, &c. In externis, nomen, genus, conditio, victus, veſtitus, conſilia, facta, caſus, orationes, &c. propè infinita.

Ad adiunctis animi, fortunæ, & corporis, ſumptum eſt illud Salluſtij; Salluſt. in Catil.
Lucius Catilina nobili genere natus fuit, magna vi, & corporis, & animi, ſed ingenio malo prauóque: huic ab adoleſcentia, bella inteſtina, cædes, rapinæ, diſcordia ciuilis, grata fuere, ibique iuuentutem exercuit; corpus patiens inediæ, algoris, vigiliæ, ſupra quàm quicquam credibile eſt, animus audax, ſubdolus, vanus, cuiuſvis rei ſimulator ac diſſimulator, alieni appetens, ſui profuſus, ardens in cupiditatibus, ſatis loquentiæ, ſapientiæ parum, vaſtus animus, immoderata, incredibilia, nimis alta ſemper cupiebat. A corpore ductum eſt illud Martialis:

Crine ruber, niger ore, brevis pede, lumine luſcus, Martial ep. 4. l. 11.
Rem magnam præſtas, Zoile, ſi bonus es.

Item Ciceronis, Nonne ipſum caput, & ſupercilia illa penitus abraſa, olere malitiam, & clamitare crudelitatem videntur? Nonne ab imis vnguibus vſque ad verticem ſummum, ſi quam coniecturam affert hominis tacita corporis figura, ex fraude, mendaciis, & fallaciis conſtare videtur? qui idcirco capite & ſupercilijs ſemper eſt raſis, ne pilum vllum boni viri habere videatur. Sic Medici & Phyſiognomici ſana eſſe corpora coniiciunt ab adiunctis, quando appetitum habent cibi addictis horis, bene comedunt, & æquè digerunt, ſuos ſomnos dormiunt, citò ſudant, rarò ſternutant, leniter incedunt, mediocriter pinguéſcunt, & omnibus ſenſibus vigent: hæc adiuncta ſunt ſani corporis. Cicero.

Accedunt externa, vt veſtes, apparatus, comitatus, & cætera. Sic D. Gregor. Nazianz. in deſcriptione muliebris choragij, varia ornamentorum adiuncta proſequitur: Ξανθὰς πλοκαμίδας, βεβρυχυῖας ἕλικας, καὶ στοιχηδὸν ἐπικόσμους, καὶ ἐδάφους περιφοράς, καὶ διαφανεῖς D. Gregor. Nazianz. orat. 11.

στολτίλιαν. &c. de quibus alio loco.

Quid, negotium ipſum quod geritur, indicat; itaque potiùs eſt adiunctorum ſedes, & fundamentum.

Vide Cic. in partit. *Vbi*, loci differentias complectitur, ſacri, profani, maritimi, remoti à mari, plani, montuoſi, leuis, aſperi, ſalubris, peſtilentis, opaci, aprici, culti, inculti, celebris, deſerti, ædificati, vaſti, obſcuri, rerum geſtarum veſtigiis nobilitati, à quibus ſingulis poſſunt deſumi argumenta. Sic Marcus Tullius, Antonij, qui pro concione vomuerat, fœditatem à loco exaggerat: Si inter cœnam in tuis illis immanibus poculis, hoc tibi accidiſſet, quis non turpe duceret? In cœtu verò P. R. negotium publicum gerens, magiſter equitum, cui ructare turpe eſſet, is vomens fruſtis eſculentis vinum redolentibus gremium ſuum & totum tribunal impleuit?

Cicer. 2. Philipp.

Auxilia non modò miniſtros, ſed varia quoque inſtrumenta ad rem gerendam neceſſaria complectuntur, vt in venatione ſunt:

Virg. 4. Æneid. *Retiaruæ, plagæ, lato venabula ferro.*

quæ Oppianus fuſiùs:

Oppian. l. 1. ven. Δίκτυά τι, χαλίδας τι, βρόχον τι πολύσσοα δίκμα,
Ἄρκυας, ἐυστρεφέως τι λυγοὺς, παγάν τι παύλεον:
Caſſéſque, furculáſque, funiúmque ſtridentia vincula,
Retia craſſa, benéque plexa vimina, longúmque Pantherem.

Cur. Cauſſam amplectitur, ſiue vnam, ſiue plures, maximè tamen effectrices, adiuuantes, vel finem, qui ad agendum impulerit: de quibus ſuperiori loco dictum eſt.

Quomodo. Rei geſtæ varios modos enucleat: ſi ſacrificium, ſi triumphus, ſi pompa, ſi cædes narratur, ſtatim modus & ratio rei geſtæ ponitur ob oculos. Sic Arnobius contra gentes, ritum Ethnicorum in colenda Cybele percenſet, & interpretatur. Quid enim ſibi vult illa pinus quam ſemper ſtatis diebus in Deûm matris intermittitis ſanctuario? Nonne illius ſimilitudo eſt arboris, ſub qua furens manus, & infelix adoleſcentuius intulit, & genitrix diuûm in ſolarium ſui vulneris conſecrauit? Quid lanarum vellera, quibus arboris colligatis & circumuoluitis ſtipitem? Nonne illarum repetitio lanarum eſt, quibus iam deficientem contexit, & teporis aliquid rata eſt ſe poſſe membris conciliare frigentibus? Quid compti violaceis coronis, & redimiti arboris ramuli? Nonne illud indicant, vti mater primigeniis floribus adornauerit pinum miſerabilis indicem teſtimoniúmque fortunę? Quid pectoribus applaudentes palmas paſſis cum crinibus Galli? Nonne illos referunt in memoriam luctus, quibus mater Turrita cum Ædeſti lacrymabili puerum proſequuta eſt eiulatu? Quid temperatur ab alimonio panis, cui rei dediſtis nomen *Caſtus?* Nonne illius temporis imitatio eſt, quo ſe numen ab Cereris fruge violentia mœroris abſtinuit? Sic ab adiunctis modi, & variorum inſtrumentorum, carpendi illius ſacri impij verè & ridiculi materiam quæſiuit. Eodem modo Heliodor. Æthiop. hiſt. lib. 3. pompam deſcribit ab adiunctis: Ἦγετο μὲ Ἐκατόμβη τ̃ τελειμώτων ἀνδρ̃ων, ἀξιοικότιστον βίον τε ἐν σολλ̃ ἐφηκομένων· τὸ μὲν ζ̃ωμα ἑκάστῳ χιτ̃ωνα λευκὸν εἰς ἀγκωλίων ἀνίστελλε· χεὶρ δ' ἡ δεξιὰ σὺν ὤμῳ ἐν μαζ̃ῳ παρεγυμνωμένη πέλεκυν διάσημον ἐπικρέμαται.

Heliod. Æthi.

Primùm quidem procedebant centumuiri initiati, non minùs vita quàm veſte ruſtici, & ſinguli tunicas habebant candidas; quas tortilis nodus ſubſtrictas colligebat: Manus dextera ſimul cum mamilla & humero nudata, ancipitem ſecurim vibrabat, &c. de quibus in deſcriptionibus.

Arnob. l. 5. adu. gentes.

Quando, deſignat tempus. In tem-

Cicer. in Partit.

poribus autem præsentia, & præterita, & futura cernuntur. In his ipsis vetusta, recentia, instantia, paulo pòst aut aliquando futura. Insunt etiam in temporibus illa quæ temporis quasi naturam notãt, vt hyems, ver, æstas, autumnus; aut anni tempora, vt mensis, vt dies, vt nox, hora, tempestas, quæ sunt naturalia. Fortuita autem, sacrificia, festi dies, nuptiæ. Inter hæc adiuncta, alia aliis præstantiora, & rei propiora sunt; longè enim magis proprium est homini, loqui; equo, hinnire, quàm illi pileum, huic terre ephippium. Ex quibus facilè colliges, licèt adiuncta eius sint naturæ vt rem necessariò non conuincant; vbi tamen magis singularia sunt, aut multa simul conglobata, non parum obtinent roboris: vt in cæde probandat, elum, cruor, clamor, titubatio, permutatio coloris, oratio inconstans, tremor, &c. Confutantis erit, ea quæ ex adiunctis ad probandum erunt petita, vt obscura, incerta, omni mutationi obnoxia, refellere; eadem rebus ab eo quod intenditur, alienissimis, tribuere, vt pallorem, timorem, & trepidationem etiam innocentissimis ad criminis facti nouitatem obstupescentibus.

Adiuncto rum ab antecedent. & consequẽt. discrimen.

M. Antonius 2. de oratore, adiuncta cum antecedentibus & consequentibus coniungit. At verò M. Tullius in partitione rectè distinguit; quoniam adiuncta ex sua natura non concludunt necessariò, quòd sint rerum signa, & τεκμήρια. Antecedentia verò & consequentia, necessitatem habent conclusionis, si modò talia sint qualia esse oportet. De his hæc habet Cicero in Topicis. Locus Dialecticorum est proprius ab antecedentibus, & consequentibus, & repugnantibus: nam adiuncta, de quibus antè diximus, non semper eueniunt; Consequentia verò ea dico quæ rem necessariò consequuntur; Antecedentia, quæ rem necessariò antecedunt: vt si homo est, animal est; si Sol ortus est, dies est. Talia sunt illa Lactãtij. Quod dissoluitur, interit; quod interit, ortum sit, necesse est; quod ortum est, habuit fontem vnde oriretur, id est, factorem aliquem, sentientem, prouidum peritúmque faciendi. Item: Quod semper fuit, semper esse non desinit: & vnde abfuit principium, abesse hinc etiam finem necesse est.

Lact. l. 2 & 9. exempla.

Materia si facta non est, nec fieri ex ea quicquam potest; si fieri ex ea non potest, nec materia quidem erit. Materia enim est, ex qua aliquid fit. Dices hunc locum minimè videri ab aliis seiungendum, cùm præsertim instar spiritus & sanguinis permeet vniuersos. Ita res quidem se habet, si res ipsæ spectentur: at verò si necessitas consecutionis, quæ sola considerari debet, in iudicium disceptationémque veniat, peculiarem ordinem constituit. Minùs quidem apparet in iis exemplis, quæ causæ sunt & effecta; vt si Sol lucet, dies est, posset & illud quoque exemplum ad locum causarum referri. At si dicam, vir est, igitur & puer fuit aliquando, faciliùs hæc inferendi vnum ex altero perspicietur necessitas. Locus hic, vt patet, ad subtiliter aliquid colligendum magis quàm ad alendam orationis fœcunditatem facit. At verò adiuncta locos amplificationum eximios suggerunt, quod licet passim intueri: vel hîc vnus spectetur magni Senecæ locus, quo auaritiam describit ex adiunctis.

Anteced. locus an ab aliis seiungatur.

Quid agis auaritia? quot rerum caritate aurum tuum victum est? Omnia ista, quæ retuli, in maiore honore pretioque sunt. Nec volo tuas opes recognoscere, laminas vtriusque materiæ, ad quas cupiditas nostra caligat: Deinde: Video istic diplomata, & syngraphas, & cautiones, vacua habendi simulachra, vmbras quasdam auaritiæ laborantis, per quas decipiant animum, inanium

Senec. l. 7. de benef. c. 10.

Digitized by Google

opiniõe gaudentem. Quid enim iſta ſint? quid fœnus, & Kalendarium, niſi humanæ cupiditatis extra naturam quæſita nomina? Quid ſint iſtæ tabulæ, quid computationes, & venale tempus, & ſanguinolentæ centeſimæ?

Quid aliud habent quàm radiuncta, tot deſcriptiones corporum, vt camporum, fontium, fluuiorum, arborum, metallorum? & cætera.

Hiſtor. Plan. l. 3. c. 6.

Malus punica ſic deſcribitur ex adiunctis: Punica malus arbor eſt, haud adeò procera, folio anguſto, nitidiq; viroris, oleæ aut myrti æmulo, craſſiuſculo, rubris intercurſantibus venulis; è rubro pediculo pendulo. Rami multi flexiles, ſpinoſi: flores punicei, oblongi, calathi modò patuli, ore ſtellatim diſſecto, è quo folia emergunt tenuia, colore coccineo agreſtis papaueris æmula, cum granulis quibuſdam, mediis capillamẽtis appenſis, vt in roſa. Fructus, pomum eſt corio & membrana tectum extrà rufeſcente, intrà flaueſcente, innumeris granis fartum, anguloſis, rubentibus, vinoſo ſucco refertis oſſiculis in eis latentibus, quæ grana intercurſantibus flauis tenuibúſque membranis, miro naturæ artificio diſtinguntur.

CONTRARIA REpugnantia.

CAPVT LI.

Vide Ariſt. in categor. c. 3. Cicer. in top. ſect. 47.

AMphitheatrum quoddam eſt hic locus, in quo pugnantium & collidentium inter ſe argumentorum robora gratiùs perſpiciuntur, & meliùs: Siquidem contraria contrariis oppoſita magis eluceſcunt.

Dignitas huius loci oſtenditur illuſtri exemplo.

Quantam maieſtatem habeat hæc argumenti ratio, patefaciam hoc exemplo: Si dicam Chriſtianos pudicos eſſe, continentes, moderatos, patientes, iuſtos, ſimplices, parum habet ornatus oratio: At ſi contentionem inſtituam, & Ethnicorum (vel apud ſuos optimorum) vitiis oppoſitis Chriſtianas virtutes oſtendam, longè clariùs & ſuauiùs emicabunt.

Hoc præſtat argumento à contrariis Tertullianus. Cæterùm, ſi de pudicitia prouocemur, lego partem ſententiæ Atticæ in Socratem corruptorem adoleſcentium pronuntiantem. Chriſtianus vxori ſuæ ſoli maſculus naſcitur; Democritus excæcando ſemetipſum, quòd mulieres ſine concupiſcentia aſpicere non poſſet, & doleret, ſi non eſſet potitus, incontinentiam emendatione profitetur: At Chriſtianus ſaluis oculis fœminam videt, *animo aduerſus libidinem cæcus eſt*. Si de probitate defendam, ecce lutulentis pedibus Diogenes ſuperbos Platonis thoros alia ſuperbia deculcat: Chriſtianus, nec in pauperem ſuperbit: Si de modeſtia certem, ecce Pythagoras, apud Thurios; Zenon, apud Priennenſes, tyrannidem affectant; Chriſtianus verò, nec ciuitatem. Si de æquanimitate congrediar, Lycurgus ἀπραγμοσύνην optauit, quòd leges eius Lacones emendaſſent: Chriſtianus, etiam damnatus gratias agit. Si de fide comparem; Anaxagoras depoſitum hoſtibus denegauit: Chriſtianus, etiam extra fidelis vocatur. Si de ſimplicitate conſiſtam, Ariſtoteles familiarem ſuum Hermiam turpiter loco excidere fecit: Chriſtianus, nec inimicum ſuum lędit. Idem Ariſtoteles, tam turpiter Alexandro regendo potiùs adulatur quàm Plato à Dionyſio ventris gratia vendicatur: Ariſtippus in purpurâ ſub magna grauitatis ſpecie nepotatur, & Hippias dum ciuitati inſidias diſponit, occiditur. Hoc pro ſuis omni atrocitate diſſipatis, nemo vnquam tentauit Chriſtianus. Hæc, vt vides, oratio, quæ tam grandis aſſurgit, fulcitur loco à contrariis; cuius vis

Tertull. in apolog. c. 47.

magna est, & amœnitas pergrata. Solent autem hæc contraria in quatuor partiri genera, Aduersa, Priuantia, Affecta ad aliud, & Contradicentia. Aduersa sunt, quæ sub eodem genere posita plurimum differunt, vt virtus & vitium. Conueniunt enim in genere qualitatis, licèt alioqui quàm maximè discrepent. Talia sunt isti: Ex hac parte pudor pugnat, illic petulantia; hinc pudicitia, illinc stuprum: hinc fides, illinc fraudatio: hinc pietas, illinc scelus: hinc constantia, illinc furor: hinc honestas, illinc turpitudo: hinc continentia, illinc libido.

Cic. 2. in Catil. n. 25.

Vsus huius loci est, vel in amplificando; vt si sobrietatis honestas & decus, ex descriptione ebrietatis subiiciatur oculis, & dicas, sobrietatis eam esse pulchritudinem, quæ satis corporeis oculis videri nequeat; eam meliùs ex oppositio ebrietatis vitio intelligi: Deinde stultitia & fœditas ebriorum exaggeretur his verbis, Sedentes in foribus tabernarum homines, tunicam non habentes, nec sumptum sequentis diei, de Imperatoribus & Potestatibus iudicant, imò regnare sibi videntur, & exercitibus imperare. Fiunt ebrietate diuites, qui sunt in veritate inopes: aurum donant, dispensant pecunias populis, *ciuitates ædificant, qui non habent vnde cauponi potus sui pretium soluant*: Feruet enim vinum in his, & nesciunt quid loquantur: diuites sunt, inebriantur; mox vbi vinum digesserint, cernunt se esse mendicos: Vno die bibunt multorum dierum labores; de ebrietate ad arma consurgunt, calicibus tela succedunt, pro vino sanguis effunditur, & ipsum sanguinem vina fuderunt. Quàm fortes sibi videntur homines in vino, quàm diserti, quàm etiam pulchri, ac decori, cùm stare non possint? Mens titubat, lingua balbutit, pallor exanguis ora suffundit, fœtor

D. Ambr. de Elia. c. 12.

ebrietatis horrori sit, barbari in ferrum ruunt, vulgus in rixas, & cætera, de quibus alibi pleniùs. His commemoratis, ponantur sobrietatis cõtrariæ virtutes, tranquillitas mentis, lumen ingenij, vis prudentiæ, honestas affabilitásque sermonis, studium sapientiæ, in rebus gerendis industria, in sumptibus faciendis moderatio, & cæt. ita ornatissimæ fient amplificationes. Aliàs vsus contrariorum est ad probabilitatem, strictéque & limatè colligit argumentum, duobus præsertim modis: Ab affirmatione ad negationem, & à negatione ad affirmationem: Ab affirmatione, vt cùm vno affirmato negatur alterum: sic Martialis:

Ebrius es, nec enim faceres hæc sobrius vnquam.

Sapiens est, igitur minimè stultus. hoc necessariò concludit. Aliter à negatione ad affirmationem non valet, nisi ea sint contraria quæ nihil intermedium habeant, vt si verum est Syri axioma: Mulierem aut amare semper, aut odisse, nihil esse tertium: benè colliget qui sic argumentabitur: Mulier non amat, igitur oderit, necesse est: Contrà titubat istud, non est albus, igitur est niger.

Priuantia sunt habitus, & eius priuationes, vt mors, vita, lux, tenebræ, visus, cæcitas. Differunt ab aduersis, quòd priuationes nihil ponunt in re, sed solam contrarij absentiam indicant, vt mors, vitæ; tenebræ, lucis; cæteroqui ista nihil sunt. Deinde aduersa sibi inuicem succedere possunt, vt calor frigori, & frigus calori. At priuantia (si modò potẽtiæ non actus sit priuatio) hoc minimè possunt. Cæteroqui habent illud cum cæteris commune, vt ipsis idem conuenire non possit, & se ex eodem subiecto expellant etiam validiùs quàm aduersa, quæ in temperato gradu sibi inuicem conciliari possunt. Eandem

porro amplificationis materiam ac ſuperiora ſuggerunt. Nam, v. g. vitæ miſerias hac oratione patefacit magnus doctor. Vita hæc eſt vita dubia, vita cæca, vita ærumnoſa, quam humores tumidant, dolores extenuant, ardores exſiccant, aër morbidat, eſcæ inflant, ieiunia macerant, ioci diſſoluunt, triſtitiæ conſumunt, ſollicitudo coarctat, ſecuritas hebetat, diuitiæ iactitant, paupertas deiicit, iuuentus extollit, ſenectus incuruat, infirmitas frangit, mœror deprimit, & poſt hæc omnia, mors interimit. Oſtendit, contraria morti conuenire, quæ nos hiſce miſerijs & moleſtiis expediat. Hæc D. Auguſtinus ſubtilis in inueniendo, in diſponendo prudens, in elocutione minùs ſæpe Latinus. Sic qui cæcitatis tranquillitatem & commoda memorat, Petrarcha, Dialog. 96. diuerſa videndi facultati conuenire aſſeuerat.

D. Aug. in Iacob. quæ eſt vita noſtra.

Comparata, ſeu, vt Logicis appellantur, relata ea ſunt quæ ſe mutua naturalis affectionis conſociatione complectuntur, vt datum, acceptum, pater, filius; id enim habent ex ſua natura, contra legem cæterorum contrariorum, vt vno poſito ponatur & aliud; hoc ſublato, tollatur. Et ex hac ratione vim in affirmatione & negatione capiunt. Vt, *ex quo profectò* intelligi poteſt, quanta in dato beneficio ſit laus, cùm in accepto tanta ſit gloria. Apta ſunt iſta omnino ad aliquid exiliter colligendum, minùs ad amplificationis vbertatem valent; quò fit vt ad Dialecticos, qui eadem copioſiſſimè tractant, à Rhetoribus remittantur. Nec plus habent ſucci quæ vltimo contrariorum loco recenſentur. *Cõtradicentia*; quæ nihil aliud ſunt quã oppoſita, quorum vnum negat, alterum affirmat. Itaque ſimul de eodem, atque eadem ratione, vera eſſe non poſſunt. Vim habent ad preſsè & ſubtiliter vrgendum, conuincendoſque vehementer aduerſarios. Sic Cicero, prima Tuſculana, mortuos non eſſe miſeros probat contra Epicurum, quòd eſſe, & non eſſe, contradicentia ſint; quæ ſimul vera eſſe non poſſunt, nec falſa. Ergo cùm mortui non ſint, nec erunt miſeri; alioqui ſimul eſſent, & non eſſent. Eò verò acriùs vrgent, quò magis inter ſe pugnant, vt ſunt *Repugnantia*, quæ nulla certa lege aut numero diſſident. Qualia ſunt amare & cruciare, parcere & ſæuire, diſſimulare & punire. Hoc loco inuectus eſt Tertullianus in edictum Traiani, qui Chriſtianos non quidem inquiri, ſed oblatos puniri volebat. *O ſententiam* (inquit) neceſſitate confuſam, negat inquirendos, vt innocentes; & mandat puniri, vt nocentes: Parcit, & ſæuit, diſſimulat, & animaduertit. Quid temetipſum cenſura circumuenis? ſi damnas, cur non & inquiris? ſi non inquiris, cur non & abſoluis? Latronibus veſtigandis per vniuerſas prouincias militaris ſtatio ſortitur: In reos maieſtatis, & publicos hoſtes, omnis homo miles eſt, ad ſocios, ad conſcios vſque inquiſitio extenditur: ſolum Chriſtianum inquiri non licet, offerri licet; quaſi aliud eſſet actura inquiſitio quàm oblatio. Damnatis ergo oblatum, quem nemo voluit, requiſitum; qui puto iam non meruit ideo pœnam, quia nocens eſt, ſed quia, non requirendus, inuentus. Et Lactantius eodem fermè telo ferit Stoicos, cùm eos oſtendit, Deum facere præſtantiſſimam naturam, eandémque viliſſimam: Si Deus eſt mundus (inquit) vt ſentiunt, quò eius præſtantem naturam magis commendent, & partes eius vtique immortales ſunt; ergò & homo Deus eſt, quia pars eſt (vt dicitis) mundi; ſi homo, ergo iumenta, & pecudes, & cætera genera beſtiarum, & auium, & piſcium; quoniam & illa eodem modo ſentiunt, & mundi partes ſunt.

Repugnantia.

Tertull. in apolog c. 2.

Cic pro Marcell.

Lact. l. 2. c.

At hoc tolerabile est; nam & hæc colunt Ægyptij, sed res eò peruenit, vt ranæ, & culices, & formicæ. Dij esse videantur, quia & ipsis inest sensus, & partes mundi sunt. Hoc genus argumenti ad refellendos conuincendósque aduersarios potentissimum. Restat vt de similitudine, differentia, comparatione maiorum, minorum, & parium dicamus.

DE SIMILITVDINE.

Similitudinis locum esse non modò delectabilem, sed vtilem, contra Euclidem.

CAPVT LII.

SCena est mundus, plena imaginibus, homo ipse imago est, *& in imagine pertransit*: quid mirum igitur, si rerum similitudinibus & imitatione delectatur? Fuit illa quidem Euclidis Megarensis, & aliorum nonnullorum sententia, locum similitudinis, vt prorsus inutilem, de cæterorum albo eradendum esse: vel enim quod affertur simile, rei cui accommodatur, rectè congruit, vel est ab eius natura rationéque disiunctum: Si primum, cuius tandem (aiebat) simplicitatis est, cùm corpus habeas, vmbram quærere; & rerum soliditate contempta, vanas imagines consectari? si alterum, tota similitudo non modò inanis, sed etiam inepta redditur atque importuna.

Ratio Empedoclis.

Confutatur.

Sed hanc arguti hominis sententiam diluere non est adeò nobis operosum. Fatemur enim similitudines esse congruas rerum imagines, & eas quidem rebus etiam antea perspectis placere, & dum placent, persuadere.

Accidit enim sæpissimè, vt viuum hominem, & spirantem, minimè miremur, at viui & spirantis hominis effigiem, delicatissimum nauialicuius pictoris monumentum, ipsius artis atque industriæ suauibus illecebris capti, longè magis amplectamur: imò turpes & monstrosos vultus, quos reipsa odimus, in picturis diligimus, tanta est vis similitudinis. Nec immeritò Deus O. M. vt nos ad sui amorem pelliceret, suæ diuinitatis vestigia in rebus creatis longè latéque dispersit, sed maximè in homine, cui se illustriori quadam maiestatis nota penitus effudit. Atque vt illum Phidiam ferunt, in Minerua, quam præ cæteris simulachris eximia præstantissimæ manus gloria omnibusque artis lenociniis expoliuerat, suam imaginem impressisse: sic Deus præpotens ille rerum moderator, homini radium suę maiestatis, præclarissimam imaginem inussit: nec eâ tantum re contentus, mundum illum elementarem, quem cernimus, ad superioris cuiusdam atque intellectualis formam, similitudinémue composuit: Deinde cùm rudes & impolitos homines ad se traduxit, sanctissimisq; legibus vincire cœpit, priùs quidem figuras velvti quasdam veritatis vmbras præmisit, quas cœlesti postea luce collustraret. Quid in corpore ipso? num indicia sunt mentis, num animæ simulachrum est ratio, & rationis oratio? Num maioris mundi in minori ducta sunt lineamenta? Num Ecclesiæ status ad cœlestem hierarchiam collineat? num facultates, num artes, num omnia, si benè spectentur, spirant quandam rationem similitudinis? Ex quibus profectò cõformationis quadam necessitate similitudines videmus in orationem influxisse: quarum non modò suauis est iucunditas, sed ratio ipsa efficacissima est. Videre enim licet permultos qui proposita rerum nuda veritate, nullo modò mouentur, aucupio quodam elaboratæ similitudinis delectari, rapi, incendi. Hoc, vt cætera, diser-

Simile à Minerua Phidiæ.

Omnia spirant similitudinem.

D. Aug. ep. 119. Præclarus D. Aug. locus in commendationem Similium.

diſertiſſimè dixit D. Auguſtinus, epiſtola centeſima decima nona, vbi quantum in parabolis & ſimilitudinibus momenti ſit poſitum, his verbis oſtendit:

Credo, quòd ipſe animi motus, quamdiu rebus adhuc terrenis implicatur, pigriùs inflammatur; ſi verò feratur ad ſimilitudines corporales, & inde ad ſpiritualia, quæ illis ſimilitudinibus figurantur, ipſo quaſi tranſitu vegetatur, & tanquam in facula ignis agitatus incenditur, & ardentiore dilectione rapitur ad requiem & quietem. Conducebat enim hæc ſenſuum multiplicitas humanę mentis ſomnolentiæ excitãdæ. Quod in promptu eſt, negligimus, vt in foribus hydriam, iuxta Græcorum prouerbium, ad recondita ſemotáque ſumus auidiores, &, vt magis illa iuuãt quæ pluris emuntur, ita cariora nobis ſunt quæ cum labore ſumus aſſequuti, quàm quæ vltrò obtigerunt. Præterea, *quemadmodum multa per vitrum ſuccina pellucent iucundiùs, ita magis delectat veritas per allegoriam relucens.* Demum ſicut habet plus caloris radius, ſpeculo aut ænea pelui exceptus; ita vehementiùs afficiunt animos noſtros, quæ per allegoriam traduntur. Hæc D. Auguſtinus: in quibus non modò delectationem, ſed & vim tribuit ſimilitudini permagnam. Nolim tamen diffiteri, apud Dialecticos, telum plerunque imbecillius eſſe, ſimilitudinis argumentum, quod exagitari vellicarique faciliùs poteſt: ſed apud oratores, vbi res aliquando non tam probandæ ſunt, quàm illuſtrandæ, perſuaſionem obtinet cum quadam illecebra delectationis.

DEFINITIO SIMILITVdinis, et diuiſio in Simplicem et Compoſitam.

CAPVT LIII.

SImilitudo eſt cognitionis quædam inter res ſimiles affectio: Affectio, rerum dicitur, ne in ipſa tantùm oratione ſita exiſtimetur, ſimilitudo; oportet enim ante induſtriam comparantis, mutam eſſe in ipſis quæ comparantur rebus, ſpeciem ſimilitudinis. Hæc autem affectio, vel maior eſt vel minor, vel in vno vel in pluribus adiunctis intercedit; quòd minimè neceſſe ſit, quæ comparantur, conſentire prorſus in omnibus, alioqui paria magis eſſent, aut æqualia, quàm verè ſimilia. Quod multi haud ſatis intelligentes, in deteriorem ea quæ per ſimilitudinem dicuntur, partem rapiunt, atque vbi ſimplex eſt ratio ſimilitudinis, ibi requirunt æqualitatem; in quo varios & multiplices ttahi errores neceſſe eſt. Comparari poteſt homo cum aqua, cum igne, cum formica, cum elephanto, cum rebus non modò diuerſiſſimis, ſed etiam plenè aliquando contrariis. Nec tamen vitium erit in comparatione, ſi modò vnum aut alterum caput ſimilitudinis complectatur. Si diceretur ignis, aqua, leo, elephas, formica; continuò in eodem, ignis, aquæ, elephantis, formicæ partes eſſent aſſignandæ, ſed cùm igni, aquæ, elephanto, formicæ ſimilis dicatur, ſi vnum duntaxat cognationis argumẽtum proponatur, ſufficit ad ipſam rationem ſimilitudinis, quæ eſt adiunctarum ſaltem rerum comparatio. Adiunctorum autem tot poſſunt eſſe collationes, quot ſunt prima rerum genera, ſiue categoriæ. Nam licèt ſæpius in qualitate, quæ

Vide Cic. ad Her. l. 4. ſect 60 & de Inuent. ſect. 42.

Similitudo non eſt æqualitas.

Digitized by Google

latissimè funditur, similitudines consistant, cæteras tamen categorias, vt quantitatem, & situm, vt agere, vt pati, & similia, complectuntur.

Diuisio similitudinis.

Similitudinis autem variæ diuisiones & genera notantur à Rhetoribus. Et primùm quidem Similitudo simplex est, quæ duarum est rerum in vna duntaxat affectione consensus, vt auari & hydropis, in cupiditate: Alia multiplex; quâ modò res multæ cum multis in eadem parabola comparantur, modò vna cum multis, modò duæ quidem conferuntur, sed in affectionibus multiplices.

Theodor. in orat. de fide.

Videas in hoc Theodoreti exemplo quatuor imò octo comparari. ὥσπερ γὰρ δύ ἐστιν ὀφθαλμοὶ ἐν σώματι, τοῦτο αὖ καὶ πίστις ἐν διανοίᾳ. Μᾶλλον δ' ὥσπερ ὀφθαλμὸς δεῖται φωτὸς ἐπιδεικνύοντος τὰ ὁρατὰ, οὕτω δὴ καὶ ἡ ταῖς δεῖται πίστεως ἐπιδεικνυούσης τὰ θεῖα.

Quod enim est oculus in corpore, hoc fides in mente. Imò, vt oculus eget lumine, cuius beneficio cernat ea quæ in videndi sensum cadunt; sic mens luce, quæ ostendat diuina. Comparantur oculus, fides: corpus, mens: diuina, visibilia. Iterum lux, & fides: quanquam alia, in qualitate, vt lux, & fides; alia in habitudine duntaxat, vt mens, & corpus, conferuntur. Aliàs vna duntaxat cum multis, & in multis confertur, quò gratia similitudinis existit suauior. Qualis est ista Senecæ: In homine optimum quid est? Ratio: hæc antecedit animalia, Deos sequitur. Ratio ergo perfecta, proprium hominis bonum est: cætera illi cum animalibus satisque communia sunt. Valet? & leones. Formosus est? & pauones. Velox est? & equi. Non dico in his omnibus vincitur. Non quæro, quid in se maximum habeat, sed quid suum. Corpus habet; & arbores: habet impetum & motū voluntariū, & bestiæ, & vermes. Habet vocē; sed quanto clariorē canes, acutiorem aquilæ, grauiorem tauri, dulciorem mobiliorémque luscinię?

Seneca ep. 76.

Elegans & opulenta comparationis species.

Huius similitudinis magnus decor est, & iucunditas, quia summa celeritate animum transfert in varia: quo motu creatur delectatio. Vide tam paucis verbis hominem comparatum cum leone, cum pauone, cum equo, cum arboribus, cum vermibus, cum canibus, cum tauris, cum aquilis, cum luscinijs, & singula singulis attributa prę clarè assignata. Res autem duas in multis affectionibus comparare, satis illud quidem commune est: & quò plura reperiuntur similia, eò maius est decus similitudinis. Tales sunt ornatissimæ similitudines, quæ per σύγκρισιν fiunt, qualis est ista apud Arnobium, vbi taurus agens suam caussam apud Iouem, contra hominum crudelitatem, à quibus indignè mactatur.

Arnob. aduers. gentes.

An quòd animal vile sum (inquit) nec rationis nec consilij particeps, quemadmodum pronuntiant isti, qui se homines nomināt, & feritate trāsiliunt belluas? Nonne primordiis ijsdem eadem & me genuit informauitq, natura? Nōne spiritus vnus est, qui & illos, & me regit? num cōsimili ratione respiro, & video, & cæteris afficior sensibus? Habent iecora, pulmones, corda, intestina, ventriculos; & mihi membrorum, nō idē numerus est attributus? Amant suos fœtus, & gignendis conueniunt liberis. Non & mihi prolis subrogandæ est cura, & dulcedo, cùm fuerit procreata? Sed rationales illi sunt, & articulatas exprimunt voces; & vnde illis notum est, an & ego quod facio, meis rationibus faciam? & vox ista, quam promo, mei generis verba sint, & solis intelligantur à nobis? Tale est Ciceronis in oratione pro Muræna. Vigilas tu de nocte, vt tuis consultoribus respondeas. Ille vt quò intendit, maturè cum exercitu perueniat:

Te, gallorum, illum, buccinarum cantus exſuſcitat: Tu actionem inſtituis; ille aciem inſtruit: Tu caues ne tui conſultores; ille ne vrbes aut caſtra capiantur, & cæt. Nihil interest autem, vtrùm hæc articulatim, an permixtim dicantur, vt in illo Senecæ, vt furentium certa indicia ſunt, audax & minax vultus, triſtis frons, torua facies, citatus gradus, inquietæ manus, color verſus, crebra & vehementiùs acta ſuſpiria: Ita irascentium eadem ſigna ſunt: Flagrant, & micant oculi, multus ore toto tubor, exæſtuante ab imis præcordijs ſanguine, labia quatiuntur, dentes comprimuntur, horrent ac ſubriguntur capilli, ſpiritus coactus, ac ſtridens, articulorum ſeipſos torquentium ſonus, gemitus mugituſque, & parum explanatis vocibus ſermo præruptus, & cæt. Vides hìc furioſi & irati, non per articulos diuiſam, vt in Ciceronis exemplo, ſed confuſam in multis adiunctis collationem.

ALIA SIMILITVDINIS diuiſio, in Parabolam, Exemplum, Inductionem.

Ac primùm de parabola.

CAPVT LIIII.

SImilitudinem vulgò diuidunt in Parabolam, Inductionem, & Exemplum.

Parabola propriè eſt rerum alioqui diuerſarum, in vna aut pluribus affectionibus collatio; Dixi, diuerſarum; nam genus eſt aliquod ſimilitudinis, quod citra vllam tranſlationum mixturam, ex rebus penè paribus vſurpatur, quales ſunt exẽplorum comparationes, vt ſi conferatur orator cum oratore, cum iudice iudex, Imperator cum Imperatore. At parabola ingenioſior eſt, & res quæ comparentur, vt ait Quintilianus, longiùs repetere ſolet.

Vnde Ariſtoteles dixit, parœmias, ſiue parabolas, fieri ἀπ' εἴδους ἐπ' εἶδος, à forma ad formam: ſic ager cum animo. præceptor cum colono, ſcutum cum Martis phiala comparatur. Quint. l. 5. Arist. l. 3. Rh. c. 18.

Educuntur autem parabolæ, partim à rebus naturalibus, vt à cœlo, ſyderibus, elementis, meteoris, animantibus, plantis, lapidibus, & cæteris eiuſmodi, partim ab artibus, & ſcientiis, rebus moralibus, & ciuilibus, animatis, inanimis, profanis, ſacris, humanis, diuinis. Nihil eſt denique in rerum natura, quod in ſimilitudinem conformationémque aliquam trahi non poſſit. Ex quo appareret quàm varia ſit & locuples parabola, quæ latiſſimè per totius mundi vniuerſitatem ſeſe diffundat.

Hoc certè dicendi genus ita placuit antiquis, maximè verò Hebræis, omnium hominum ſapientiſſimis, vt quicquid modò in eloquentia eſſet lectiſſimum, & valde figuratum, hoc משל *maſchal* parabolam dicerent: & ita quidem Salomon aureum prouerbiorum librum inſcripſit, non quòd omnia per ſimilitudinem dicta ſint: (plurimæ enim γνῶμαι ſunt abſolutæ:) ſed à nobiliſſima quam exiſtimabat parte, totum librum denominauit.

Eandem parabolarum in ſublimi præſertim locutione, rationem ab Hebræis acceptam omnes Orientales ſunt conſectati, & hoc ipſo tempore, qui apud eos doctiùs vrbaniúſque loquuntur, quamplurima efferunt per parabolas. Nec dubitabit, hunc apud eos principem fuiſſe ſermonem, & quaſi cæterarum omnium locutionum dominam parabolam, qui animaduerterit, apud Hebræos eodem verbo exprimi, dominari, & parabolicè loqui: hoc enim eſt משל, quaſi ad ſolos principes & rerum dominos attinerent parabolæ.

Curt. l. 7. Addo etiam vetus illud Scythicæ eloquentiæ monumentum, quod est in Quinto Curtio; Vbi Principes totius gentis viri, apud Alexandrum Regem legatione fungentes, multa per rotundas & concisas parabolas exprimunt: vt; [Quid tu ignoras? arbores magnas diu crescere, vna hora extirpari? Stultus est, qui fructus earum spectat, altitudinem non metitur. Vide ne dum ad cacumen peruenire contendis, cum ipsis ramis, quos comprehenderis, decidas. Leo quoque minimarum auium fit pabulum, & ferrum rubigo consumit. Nihil tam firmum est cui non sit etiam periculum ab inualido.

Non ex alio fonte quàm ab Hebræorum imitatione manarunt Pythagoræ symbola, & quæ celeberrima semper fuerunt Ægyptiorum Hieroglyphica.

Distinguitur porrò parabola in quatuor genera: vna est πίστως; secunda διαστίσεως; tertia, φύσεως; quarta, παραβολῆς. Parabola habitudinis, affectus fit, cum habitudine & affectione; naturæ & actionis, cùm in natura & actione res comparantur. Quæ collatio nobilior est & maior. Quot enim & quàm varia, ex natura & actionibus animalium, virtutum ad homines traducuntur argumenta?

Nihil opus est hîc persequi pluribus, cùm plena sint his collationibus sacra profanáque argumenta: satagebant enim veteres, quicquid modò ex naturali historia variisque antiquitatum lectionibus selegerant, ad morum institutionem traducere.

Sic D. Ambrosius, postquam ciconias turmatim exeuntes, stipantésq; cornices descripsit, ad exemplum transfert hospitalitatis, his verbis:

D. Ambr. Hexa. l. 5. c. 16. Exercitum credas cum signis suis pergere, sic omnes viandi comitandique, & præcundi ordinem seruant. Cornices autem deducunt eas, ac dirigunt, velut quibusdam turmis stipatricibus prosequuntur, adeò vt adiumenta quædam bellantibus aduersus inimicas aues conferre credãtur, & propriis periculis bella aliena susci pere. Cuius rei indicium est, quia nullæ per interuallum illius temporis, residere in locis reperiuntur: Et quia cum vulneribus reuertentes, manifesta quadam sui sanguinis voce, certísque loquuntur indiciis, grauium se certaminum subiisse conflictum:

(Tum infertur Apodosis:)

Discant homines hospitalia seruare iura, & ex auibus cognoscãt, quid religionis hospitibus sit deferendum, quod obsequium deputandum.

Vbi paulò longiùs ducuntur parabolæ, colliguntúrque acutiùs; tunc in imaginem & emblema efformantur; quale est illud ex Æliano: Si velis salutem leuiori damno emptam exprimere, cum hoc lemmate: *Ne peream pereo*, vel, *pro toto pars bene deperditur*, pinge Orcynum sibi vulnus inferentem, vt hamum quo tenetur, eiiciat.

Emblema de Orcino pisce.

Piscis est Cetaceus, qui natura, non arte, quæ sibi maximè conducunt, intelligit. Itaque si quando hamo captus & confixus fuerit, primùm quidem luctatur quantùm potest, vt expellat: quod si minimè facere possit, vulnus secat magis luculentum, & corporis damno, se ab hami molestia capturáque expedit.

Hoc faciunt qui vitam & salutem leuioribus redimunt detrimentis. Sic plerumque, vbi non suppetunt ex historia, sumuntur ex fabulis & apologis quæ plurimum habent venustatis, vt ad hanc sententiam illustrandam, *Mendacium cauda nigrescit*, simij parabola.

Simiæ elegans parabola.

Mercatores in naui Atticam legebant, cum simiolis, vt fieri assolet, lusitantes, cùm ecce grauis tempestas, & præsens naufragium: Iam-

que dissectis & fluitantibus penè omnibus, nabat in vndis simius. Hùc delphinus pusionem ratus, simúlque miseratione ductus, qua in homines commoueri solet, blandissimè defert humeris ad portum. Iam in conspectu erat Piræus, & tædium laboris fallebant sermonibus: Simius de suo genere interrogatus, se ciuem Atheniensem, & nobilem, & luculentis opibus prædicat: Postremò cùm quæreretur ab eo, an Piræum nosset (erat autem portus Atheniensis, infantissimo cuique notus) Noui, inquit, noui, optimus ille est mihi amicus, & summus ac imprimis familiaris: Delphinus tam impudenti mendacio offensus, vanum simiolum aquis suffocandum reliquit.

Aristot. Rh. l. 2. c. 39.

Nec minus venustatis habet ea quæ refertur ab Aristotele inter probationis oratoriæ exempla, quâ Æsopus fertur, apud Samios, virum Reipublicæ Principem, repetundarum accersitum, in summo capitis discrimine defendisse.

Elegans parabola, de vulpe, & erinaceo.

Vulpes, inquit, dum flumen transiret, in quandam voraginem, rapido aquarum cursu detrusa est; cúmque illinc non posset emergere, diu afflictata, & à caninis muscis stimulata iacuit; cùm ecce Erinaceus fortè transiens, misericordia commotus, quærit à vulpe an illas caninas muscas auferret, vt miseram molestia expediret. Minimè, inquit; quas enim vides caninæ muscæ, iam mei sanguinis plenæ sunt, eôque paruo contentæ: Si verò eas abstuleris, aliæ venient famelicæ, quæ reliquum sanguinem ebibent. Sic etiam (inquit ille) viri Samij; hic quidem homo nihil ampliùs vos lædit; est enim diues: si verò hunc interficiatis, succedent alij esurientes, qui vos & vestras fortunas penitus exsugent.

Hanc probationum suauitatem Aristoteles iure commendat: quarum tanta vis est, vt, quod ab oratore potissimùm spectatur, persuadeant simul, & delectent. Hæc me caussa impulit, vt quod ad delicias & ornamenta eloquentiæ maximè facere existimabam, multas lectissimarum iconum centurias in vnum volumen coagmentarem; quod opus diu à me postulatum, tandem in publicam vtilitatem emisi.

DE EXEMPLO ET PROBATIONIBVS, *à comparatis.*

CAPVT LV.

APologos, quos in Parabolis enumerauimus, nonnulli cum exemplis confundunt; inter quos etiam est Aristoteles lib. 2. Rhetor. cap. 39. Nam exemplorum duo facit genera: Vnum, quod rerum præteritarum expositionem habet: alterum, quod a ipso oratore factum est, & excogitatum. Malo tamen exemplum cum Cicerone definire, Facti alicuius, vel dicti, cum certi auctoris nomine expositionem: quo fit vt exempla communiùs appellentur quæ ex hominum vita expressa sunt; facta verò, ab oratore, vt fabulæ, apologi potiùs & parabolæ nominentur. Cicer. 2. Rhetor.

Exemplorum autem ratio, licèt minus habeat ingenij, & iucunditatis, quàm istæ parabolarum deliciæ, tamen si rectè fiat, grandis est, & ad persuadendum efficax, cùm præsertim omnes faciliùs ducamur exemplis, quàm verbis, quibus ad incitamenta virtutis adduntur stimuli non mediocres.

Quemadmodum enim, vt ait D. Hieron. si, qui laborant oculis, spongias, ac vestium cyaneo calore pannos tenentes, frequenter in ea intueantur; ex eo colore nonnullum capiunt morbi leuamen: sic qui ho- Hom. 2. de spect.

minis clementissimi & humanissimi imaginem præ oculis habeas, & in hac assiduè oculos defigas, etiamsi millies abundet ira mentis oculum perturbans, ad hoc. virtutis exemplar respiciens, perfectam consequeris sanitatem, putámque animi philosophiam ac tranquillitatem.

Exẽpli vis.

Ex quo profectò apparet exempla magni esse æstimanda.

Colliguntur autem, vel à pari, vel à maiori ad minus, vel, quod frequentissimum est, à minori ad maius. A pari sic vsus est Seneca:

Sen. ep. 44.

Bona mens omnibus patet: omnes ad hoc sumus nobiles. Nec reijcit quenquam Philosophia, nec eligit: omnibus lucet. Patricius, Socrates non fuit. Cleanthes aquam traxit, & rigando hortulo locauit manus: Platonem non accepit nobilem Philosophia, sed fecit. Quid est, quare desperes te posse fieri parem? Omnes hi maiores tui sunt, si te illis geris dignum. Item: *Cæterùm* si propterea *Liber*, Deus, quòd vitem demonstrauit, malè cum Lucullo actum est, qui primus Cerasa ex Ponto Italiæ promulgauit: qui non est propterea cõsecratus, vt nouæ frugis auctor, quia inuentor & ostensor.

Tertull. in Apoc. c. 11.

Pergit, & insectatur Ethnicos, qui non in pari honore cum Dijs posuerint, qui nequaquam factis erant inferiores. *Quid ergo damnatis*, quorum Collegas adoratis? quot potiores viros apud inferos reliquistis? Aliquem de sapientia Socratem, de iustitia Aristidem, de militia Themistoclem, de sublimitate Alexandrum, de felicitate Polycratem, de copia Crœsum, de eloquentia Demosthenem: Quis ex illis Dijs vestris, grauior & sapientior Catone? iustior & militarior Scipione? quis sublimior Pompeio? felicior Sylla? copiosior Crasso? eloquentior Tullio? Ad summam concludit, æquè Deos illos ac cæteros assumendos.

Ducuntur à maiori, cùm ostendimus, aut licere nobis parua, cùm æqualibus nostris maiora permissa sint, aut posse pati vel facere quidpiam leuius, qui grauius antea gesserunt: & similia: qualia sunt ista:

Cic pro Muræn.

Noli tam esse iniustus, vt cùm tui fontes, vel inimicis tuis pateant, nostros riuulos etiam amicis putes clausos esse oportere.

Pro Mil.

Ad hunc ipsum locum pertinent oratoriæ gradationes: vt,

Neque verò se populo solùm tradidit, sed etiam Senatui; neque Senatui modò, sed etiam præsidiis publicis; neque iis solùm, verùm etiam eius potestati, &c.

Sed videndum est, vt quæ comparantur, eiusdem sint generis: neque enim qui potest grauissimè copiosissimèque de omni re disserere, ideò dicetur posse natare, cùm sit quidpiam in natura rei minus.

Frequentiora sunt, quæ à minori ad maius ducuntur argumenta. Sic Lactantius à sphæra Archimedis, Dei prouidentiam probat.

Lactant. l. 5. de origin. err. c. 5.

An Archimedes Siculus, concauo ære, similitudinem mundi ac figuram potuit machinari, in quo ita solem & lunam composuit, vt inæquales motus, & cœlestibus similes, conuersionibus singulis, quasi diebus efficerent; & non modò accessus solis & recessus, vel incrementa diminutionésque Lunæ, verùm etiam stellarum, vel errantium vel vagarum dispares cursus, orbis ille dum vertitur, exhiberet? Deus ergo illa vera non potuit machinari, & efficere, quæ potuit solertia hominis imitatione simulare?

Quo in genere est illud Ciceronis maximè figuratum:

Quod enim fretum? quem Euripũ? tot motus, tantas, tam varias putatis

habere agitationes fluctuum, quantas perturbationes & quantos æstus habet ratio comitiorum?

Et Demosthenes nefarium esse probat Androtionis nomen in sacris vasis inscribi; quòd ne in templum quidem eum ingredi, ob flagitia & libidines leges sinant:

Καὶ οὐ τὸ σῶμα ἀπαιρήκοτος, ἐκ ἱῶσιν οἱ νόμοι εἰς τὰ ἱερὰ εἰσιέναι, τοῦτο τοῦνομα ἐν τοῖς ἱεροῖς, ὅπι τ' φιλῶν ἐπιγεγραμμένον ὄρῳ;

DE INDVCTIONE.

CAPVT LVI.

INductio, quæ ab Aristotele ἐπαγωγὴ nominatur, locupletissimum est similitudinis genus, in quo varia similia coaceruari ad aliquam propositionem colligendam solent; vt

Sen. ep. 51. Effœminat animos amœnitas nimia: nec dubiè aliquid ad corrumpendum vigorem potest regio. Quâlibet viam patiuntur iumenta, quorum durata in aspero vngula est. In molli paluſtríque pascuo saginata, citò subteruntur, & fortior miles ex confragoso venit; segnis est vrbanus, & verna. Nullum laborem recusant manus, quæ ad arma ab aratro transferuntur; in primo deficit puluere ille vnctus, & nitidus.

Quorsum tot similia tam acutè vibrata? nisi illud colligat: *seuerior loci disciplina firma ingenium*?

Inductio igitur, vt vides, à parabola & exemplis non differt, nisi quòd illa vno duntaxat claudi, hæc non nisi multis similibus perfici comprehendíque potest. Alioqui parabolas tum naturales tum morales, & omnis generis exempla complectitur.

Hæc ad confirmandam resurrectionem ex natura ducta sunt.

Tert. Apol. c. 48. Lux quotidie interfecta resplendet, & tenebræ pari vice decedendo succedunt: Sydera defuncta viuescunt; tempora vbi finiuntur, incipiunt, fructus consummantur, & redeunt. Certè, semina non nisi corrupta & dissoluta, fœcundiùs surgunt. Omnia pereundo seruantur, omnia deinteritu reformantur.

Hæc quæ sequitur, artificiosè per σύλκρισιν collecta: in qua ostendit omnia quæ in Christianos exercentur supplicia, in idola ab ipsis Ethnicis vsurpari, *Crucibus et stipitibus imponi is Christianos*; quod simulachrum non priùs argilla deformat, Cruci & stipiti superstructa? In patibulo primum corpus Dei vestri dedicatur: Vngulis deraditis latera Christianorum; At in Deos vestros per omnia membra validiùs incumbunt asciæ, & runcinæ, & scobinæ. Ceruices ponimus; ante plumbum, & glutinum, & gomphos, sine capite sunt Dij vestri. Ad bestias impellimur, certè quas, Libero, Cybelæ, & *Cœlesti* applicatis. Ignibus vrimur, hoc & illi à prima quidem massa. In metalla damnamur: inde censentur Dij vestri. In insulas relegamur: solet & in insula aliquis Deus vester, aut nasci, aut mori. Concludit tandem, si per hæc constat diuinitas aliqua; ergo cùm qui puniuntur, consecrantur, & numina erunt dicenda supplicia. Pulcherrima inductio per σύλκρισιν Tertull. in Apolog. c. 12.

Aliæ sunt morales & valde populares, qualis est ista D. Augustini.

Longam cœnam malam nemo vult habere, nec ferre. Longam vitam malam penè omnes volunt habere: vtique, si grande est quod viuimus, bonum sit omnium grande. Quid enim vis malè, dic mihi? puto nihil: in omnibus actionibus, cogitationibus, cupiditatibus, nihil malè vis, terram malam non vis, segetē malam non vis vtique, sed bonam; bonam arborem vis, equum bonum, seruum bonum, amicum bonum, filium bonum, vxorem bonam. Et quid hęc magna, quoniam quidē ipsam vestē malam non vis habere, sed bonam. Postremò caligam non vis habere nisi bonam. Aut da mihi aliquid te velle quod D. Aug. Festiua inductio, & quæ multùm habet τῆς φερεπηκοῦς.

malum est? solam animam vis habere malam. Quid te offendisti? quid de te tu ipse meruisti, non vis esse malum, nisi te solum?

Ex eo vult concludere, eum bonum esse oportere, qui omnia bona appetit.

Planè istæ, quæ contortiùs vibrantur, multùm habent χαρόπνος, & ad probandum quidpiam efficacissimæ sunt. Quę longiùs trahuntur, in rebus pręcipuè notis, & communibus, tædio sunt obnoxiæ.

Frequentes sunt apud Ciceronem & Demosthenem exemplorum inductiones, in quibus hæc temperies seruanda est, vt si fuerint nota & cõmunia, quàm celerrimè indicatis aliquando solis nominibus expediãtur: sin habent aliquid melioris notæ, trahenda erunt longiusculè: quod tamen sine aurium satietate fieri velim. Vide quibus acuminibus ista vibrentur apud Senecam, pro sepeliendo sui homicida:

Sen. contr. l. 8. c. 4.

Omnibus natura sepulturam dedit. Naufragos idem fluctus, qui expulit, sepelit; suffixorum corpora crucibus in sepulturam suam defluunt. Eos qui viui vruntur, pœna funerat. Irascere interfectori, sed miserere interfecti.

DE RECTO VSV SIMILItudinis, et varia eius tractatione.

CAPVT LVII.

Vitanda similium luxuries.

PRimò cauendum est, ne similium grataquæ solet esse, popularibus præsertim auribus, illecebra, in nimiam fœcunditatem luxuriet.

Vidi ego aliquas huius temporis scriptorum orationes refertas similibus tam crebris, vt imagines ipsæ impedimento essent, quominus res discerni mentis oculis, atque internosci possent. Quod certè vitium omnino puerile est, & à grauitate orationis lõgè disiunctum; etsi enim in demonstratiuo genere ferri solet liberiore cultu compta dicendi vis, & ratio, nunquam tamen centones similitudinum, iustarum orationum loco numerari velim: prudentis est manum de tabula præclarè & loco ponere, nec in rebus etiam pulchris, florentibus, & lætis, fatali quadam ingenij redundantis lasciuia modum excedere.

Similitudines auditoribus accõmodandæ.

Secundò, cùm varia sint genera similitudinum, & ex variis desumantur rebus, prudentis erit Oratoris diligenter inspicere, quid cuiusque aures ferant, aut stomachus patiatur. Num enim ridiculum est, apud plebeios, & crassioris ingenij homines, similitudines ex reconditis disciplinis accersere, vt in eo ipso quo facem perspicuitatis contendis accendere, maiores tenebras offundas?

Hac in re exemplum præbuerunt magni & spectabiles viri, qui cùm apud plebem agerent, familiaria quæque, quasi pręmansos adhuc infantibus cibos, in medium attulerunt: Vbi verò apud eruditos viros est sermo, licet exquisitioribus inuentis pascere, & iis similibus quę variam sapiãt eruditionem, quamquam parcè semper, & sobriè, vt rerum, locorum, temporúmque ratio præscribit, vsurpanda.

Vitiosæ sũt similitudines hyperbolicæ.

Tertiò prospiciendum est ne dum sublimiores quærimus similitudines, quibus delicatas aures pascamus, intortas, violentas, & frigidas incidamus. Quod plerisque tamen nimis familiare est. Alij enim quamuis rem modicam, aut certè mediocrem tractent, continuò magnarum rerum, quas illi comparent, expromunt imagines; & pumilionem per Gigantis colossum, non sine risu exprimunt: Non secus ac si quis in Homeri Batrachomyomachia, ranam,

nam, cui pro clypeo folium, pro lancea sit iuncus, cum Pallade, Ægidis terroribus cincta, & hastam, instar fulminis quatiente, comparet.

Hæc prorsus ridicula sunt, nec tolerabiliora, quæ nugator sophista in Isocratem effudit: cum quippe cum Agamemnone comparabat; quòd, vt hic intra decennium Troiam expugnasset; sic ille decennali labore panegyricam quandam orationem consummasset. Præclara comparatio Imperatoris cum Sophista, orationis cum vrbe, euersionis cum perfectione!

Quid qui capillos Stratonices Reginæ raros, & fœdos, cum delicatissimis hyacinthi floribus contulit; addito etiam Homeri, versu;

Lucian. in Imaginibus.

Οὔλας ἴκε κόμας ὑακινθίνῳ ἄνθει ὁμοίας;

An is tandem contra eloquentiam, an potiùs contra veritatem grauissimè peccauit?

Excidunt pleraque similia, partim adulatoribus, partim etiam adolescentibus, qui magni sunt hyperbolarum amatores.

Non sunt admittendæ minutiæ ad ampla quædam significanda.

Quartò, contrarium etiam nonnunquam vitium accedit, cùm quæ sua natura magna sunt, minutulis quibusdam similitudinibus deteruntur: quo in genere peccasse animaduertitur à Longino poëta, qui tonitrua cum tubarum clangoribus nimis demissè comparauit: quanquam cum aliquo adiuncto per proportionem dictum tolerabilius videtur, vt cùm Tryphiodorus tonitru, non tubam simpliciter dixit, sed tubam cœlestem, οὐρανίην σάλπιγγα: cum quo similiter Nonnus:

Nonn. Dion. l. 4.

Βεττάλοις πατάγοισι Διὸς μυκήσατο σάλπιξ.

Occurrunt etiam nonnunquam non modò tenues sed etiam ridiculæ & sordidæ, quibus prorsus abstinendum est, nisi fortè quis ad facetias & risum componat orationem; aut ingenuam morum simplicitatem, qualis est in rusticis, efformare velit. Tale est illud in poëmate quodam Gallico de rustico homine, qui foro, & tabulariis antea inuisis, cùm fortè plenissimum illum consessum Senatus, Patrúmque purpuratorum cœtum contemplatus esset, Curiam cum agro cepis consito comparauit: homo animæ candidissimæ: nec dissimilis illi quem Dion in Venatore proprijs depingit coloribus.

Dion in Venatore.

Cauendũ à scurrilibus & sordidis.

Quæ verò sordidæ aliquid habent scurrilitatis, potiùs Atellanarum exordia, quàm Oratoris grauitatem decent.

Nec placent etiam apud graues personas, quæ ex sordidis & contemptis artibus assumuntur; quòd eloquentiæ dignitatem deterere non mediocriter possint: At in rebus diuinis prudenter admodum incedendum est, nec temerè quælibet similitudines sunt arripiendæ, quibus res sacras comparemus. Quamuis enim sua natura omnem rerum inferiorum præstantiam excedant, non est tamen vetitum, quando fieri aliter non potest, ex ijs rebus quæ in sensus nostros cadunt, elicere similitudines, modò illud accommodatè & circumspectè fiat. Nolim enim, quod plerique præposterè admodum faciunt, poëtarum fabulas ad fidei nostræ mysteria transferre. Æternam patris sapientiam cum Minerua conferre; Virginem Mariam, cum Danaë auri cœlestis rore fœta: Castores, ex oui testa emergentes, cum Christo nascente Naturam humanam Sospitatoris nostri beneficio in plenam libertatem assertam, cum Andromeda à Perseo liberata: quæ

In diuinis, profanarũ historiarũ, maximè verò fabularum similitudines declinandæ.

Digitized by Google

Iustin. Mart. Apolog. 2. p 157. edit. Rob. Stephani.

omnia, vt ait Iustinus Martyr, Dæmon, sacrorum simia, in peruersum imitamentum excogitauit, vt Christianæ religioni illuderet, Ethnicos homines infinitis superstitionibus irretiret.

Τῶν μὲν τ προφητικῶν λόγων ἀκούσαντες οἱ δαίμονες, Διονύσιον μὲν ἔφασαν γεγενῆσθαι ὑὸν τ Διὸς, &c. quæ copiosis verbis prosequitur.

Neque verò, tantùm in diuinis, sed in grauium etiam personarum laude prospiciendum est, ne qua vilis aut ambigua similitudo irrepat, quæ in alios sensus facilè torqueri possit, àb ijs qui omnia in peiorem partem interpretantur.

Varia tractatio similitudinis. Arist. lib. 3. c. 16.

Quod verò ad tractationem similitudinis attinet, varijs fieri solet modis: Primus est, cùm nulla intercedit similitudinis nota, quamuis re ipsa sit similitudo: vt cùm dicimus: Scutum est Martis Phiala: arcus, fistula sine chordis: ira, equus indomitus: hæc enim similitudinis habent, non naturæ, rationem, licèt per similitudinem minimè efferantur.

Secundus est cùm nota similitudinis apponitur, sed tamen similitudo concisè sine vlla partium deductione, in vnum membrum contrahitur. Quo in genere pleræque sunt similitudines prouerbiales, & acutę, quales sunt istæ:

Arist. l. 3. c. 2.

Populus Atheniēsis similis est Nauclero robusto, & surdastro. Demosthenes.

Samij similes sunt infantibus, cibum quidem sumunt, sed flentes.

Oratores Athenienses similes sunt nutricibus, quæ cibos deglutiunt, & infantium ora saliua perungunt. Democrates.

Cephisodotus thuri similis est, dum perit, oblectat. Antisthenes.

Demosthenes, tibiis similis est, quibus si collum demas, reliquum erit inutile. Æschines.

Hipponax similis est vespæ, non magnum quidem murmur excitat, sed acriter pungit. Dio Prusæus.

Plenæ sunt istæ similitudines gratiæ & festiuitatis.

Tertius modus est, cùm similitudo suis partibus, hoc est, propositione & apodosi constat, sed illæ non adeò fusè explicantur: qualis est ista:

Cic. pro Roscio.

Vt ignis in aquam coniectus continuò extinguitur & refrigeratur: sic referuens falsum crimen, in purissimam ac castissimam vitam collatum, statim concidit.

Ibi sunt tria quæ sibi respondent; ignis, crimen, aqua: vita, refrigerari, excidere.

Quartus modus explicatissimus est, cùm non modò similitudo suis constat partibus, sed illæ fusa æquabilique oratione cum dignitate explicantur: quod fieri maximè solet, cùm dictum aliquod vel factum ex historia proponitur, & narratur, cui succedit Apodosis, in qua partes partibus accommodantur. Talis est illa apud Ciceronem pro Roscio, num. 56.

Quare facilè omnes patimur esse quamplurimos accusatores, quòd innocens si accusatus sit, absolui potest: nocens nisi accusatus fuerit, condemnari non potest.

(Deinde:) Anseribus cibaria publicè locantur, & canes aluntur in Capitolio, vt significetur si fures venerint. At si fures internoscere non possunt, significant tamen, si qui noctu in Capitolium venerint, & quia id est suspiciosum, tametsi bestiæ sint, tamen in eam partem potiùs peccant, quæ est cautior. Quòd si luce quoque canes latrent, cùm Deos salutatum aliqui venerint, opinor iis cruta suffringantur, quòd acres sint etiam tùm cùm suspicio

nulla sit. (Tandem sequitur redditio satis ampla, & copiosa.)

Simillima est accusatorum ratio. Alij vestrûm anseres sunt, qui tantummodo clamant, nocere non possunt: Alij, canes, qui & latrare & mordere possunt. Cibaria vobis præberi videmus: Vos autem maximè debetis in eos impetum facere, qui merentur. Hoc populo gratissimum est. Deinde, si voletis, etiam tum cùm verissimile erit aliquem commisisse, in suspicione latrare, id quoque concedi potest. Sin autem sic agetis, vt arguatis, aliquem, patrem occidisse, neque dicere possitis, aut quare, aut quomodo, at tantummodo sine suspicione latrabitis, cruta quidem nemo vobis suffringet, sed, si ego vos bene noui, literam illam, cui vos vsque eò inimici estis, vt etiam alias omnes oderitis, ita vehementer ad caput affigent, vt postea neminem alium, nisi fortunas vestras accusare possitis.

Et hæc de similitudine: dissimilitudo illi opposita fit, cùm ea quæ simul comparantur, diuersa esse ostenduntur; vt,

Soles occidere, & redire possunt,
Nobis cùm semel occidit breuis lux,
Nox est perpetua vna dormienda.

Eius tota ratio ex similitudine satis manifestè colligitur: Vsus verò in confutatione similitudinum, potissimùm vigere solet.

Finis libri quarti.

DE AMPLIFICATIONE.

LIBER QVINTVS.

AC PRIMVM,

DE VITIO MALÆ Amplificationis.

CAPVT PRIMVM.

LOCORVM tractationi satis opinor appositè subiungetur amplificatio, quæ ex locorum congerie coalescere atque innutriri solet.

Dici non potest quàm varij sint in hac parte tenuiorum Rhetorum errores, qui hoc vnum rati decus eloquentiæ, si amplificent; neque circumspectè res obseruant, neque modum vllum tenent; sed dum augendi studio pruriunt in omnibus, importunissima garrulitate miseras aures obtundunt. Haud scio an vllum sit vitium magis à vera germanáque eloquentia alienum, quàm inepta & puerilis amplificatio, rerum & sententiarum inanis, vanóque strepitu verborum intemperantiùs lasciuiens. Cui enim non pariunt nauseam illæ lentæ circumductiones, quas postquam cum tædio exsorbueris, oratione permolesta fatigatus cogeris Laconicum illud exclamare: *Nihil est prater vocem.*

Nihil tam alienum ab eloquentia quá puerilis amplificatio.

Et sunt qui huiusmodi amplificatores eloquentes putant: Ego, cùm prudentiæ, quæ prima pars est eloquentiæ, sint expertes, ineptos & puriles censeo; quin arbitror plus ad vim dicendi facere sententiam appositè dictam, quàm totam illam redundantiam puerilis ingenij.

Quæ est igitur (dices) optima ratio amplificationis? magnum est definire, & multum ad totam dicendi rationem facit.

Siquidem rectam amplificationem *Orationis animam* eloquentes viri nominarunt; atque imprimis arbitror in eo differre magnorum oratorum amplificationem, à puerili quadam

Quomodo differat bona amplificatio à mala.

Digitized by Google

congerie: Quòd illa rerum & sententiarum magnitudinem paulatim succrescentem, cum iusto circumspectorum verborum põdere contineat: hæc verbis & nugis, inani quodam strepitu ad imperitarum aurium insidias luxuriantibus, humiliter intumescat.

Itaque, vt summus aliquis, & rei militaris peritissimus Imperator, ad operosam quandam expeditionem lectissimum iuuentutis florem deligit, quem armis animisque incitatum mittit in aduersarios: Sic noui oratores, vbi rem amplificandam vident, & id præstantis esse, vt plurimum, opus eloquentiæ, non minutias quasdam consectantur, sed illustria quæque in locum vnum optima ratione distributa coagmentant, quò totius orationis vis & amplitudo plenior futura sit. At contrà ignaui Rhetores imbecillam & propè seruilem gregariorum multitudinem centuriant, quâ nihil potest esse contemptius.

Nec immeritò Longinus Criticus tales amplificatores perstringit, qui vel varietate distendunt, vel quisquiliis & ramentis farciunt orationem:

Φλοιώδη ὄγκια καὶ χολικὰ ἐγκατέσποντες. λυμαίνεται γὰρ πᾶσι τὸ ὅλον, ὡσανεὶ ψήγματα ἢ ἀφαιώματα ἐμπιοῦσα μεγάλῳ σωροποιουμένῳ.

Si ingeniosam oratoris amplificationem consideres, dicas te eximiam structuram, quadratis lapidibus, præclaro inter se nexu cohærentibus, compositam intueri: si contrà futilem & amplificatorium orbem, parietes videbuntur luto, paleis, & calculis malè obducti, hiantibus vndique rimis dissuti. Quò igitur hoc vitium in graui præsertim eloquentia fœdum declinari possit, nonnulla præcipienda sunt.

QVID SIT AMPLIFICATIO, et quotuplex:

Et de optimo charactere Amplificationis.

CAPVT II.

CIrcumfertur ab antiquis Rhetoribus, sed non satis peritis, Amplificationis nimis vaga definitio; qua dicitur λόγος, μέγεθος ἐφιστὰς τοῖς ὑποκειμένοις: Oratio magnitudinem addens rebus subiectis. Nimis inquam diffusa est hæc definitio; nam troporum & affectuum potest esse communis, vt rectè obseruat Longinus Criticus: siquidem illa magnitudine quadam efferunt orationem.

Alia est natura sublimitatis, quam ὕψος vocant, alia amplificationis: sublimitas est in attollenda, amplificatio in fundenda oratione; illa in vi, hæc in lecta multitudine; illa magis spectat qualitatem, hæc quantitatis & diffusionis rationem habet. Est igitur amplificatio, συμπλήρωσις ἀπὸ παντων τ' ἐπιτεχνιδίων τοῖς πράγμασιν οἰκείων, καὶ τόπων, ἰσχυροποιοῦσα τῇ ἐπιμονῇ τὸ κατασκευαζόμενον: Plenitudo quædam, quæ ex omnibus rerum adiunctis, terminis, & locis, commemoratione roborat orationem.

Primùm igitur est plenitudo, non redundantia; quo planè significat, per amplificationem fieri corpus orationis, venusta quadam plenitudine consurgens, non tumore distentum.

Hæc autem plenitudo non petitur ex inani fuco verborum, vel strepitu numerorum, sed ex optimis quibusque rerum adiunctis; idcirco addidit ἀπὸ παντων τ' ἐπιτεχνιδίων τοῖς πράγμασιν.

Postremo loco modum amplificationis docuit, cùm ait fieri τῇ ἐπιμονῇ

Digitized by Google

frequentatione ſcilicet & commoratione, non quòd eadem etiam atque etiam ſemper iteranda ſint, ſed quòd idem variis adiunctis ſit illuſtrandum: quod eodem in loco indicat his verbis:

Ἅτερα ἑτέροις ἐπισκυκλούμενα μεγέθη συνεχῶς ἐπισείεται κατ' ἐπίδοσιν, aliæ aliis veluti in orbem circumductæ magnitudines, continentur ingerunter per gradationem.

Duo autem ſunt præcipua fermè amplificationis genera; vnum fit per augmentum, quod propriè vocatur αὔξησις; alterum per δείνωσιν, ſiue exaggerationem: hoc inter αὔξησιν & δείνωσιν conuenit, quòd vtraque ampliorem faciat orationem; ſed illa plus habet diffuſionis, & ambitioſi circuitus: hæc adiunctis rerum & ponderibus magis auget, quàm verbis.

Itaque in celſa illa exaggeratione, paucis aliquando res in ſummam extollitur magnitudinem, cùm adiuncta varia atque epitheta aliud atque aliud ſignificantia, per gradationem aliquam intorquentur: in fuſa autem amplificatione nihil noui perſæpe affertur, ſed vnum atque idem diuerſis ſententiis, per iuſtam commorationem, dicitur, & figuris dumtaxat variatur. Exemplum δεινώσεως ſit illud ex Demoſthene, hominem à communi vita, & omni morum vrbanitate alienum, calumniatorem, tetrum, funeſtum, generis humani hoſtem, deſcribit his verbis:

Demoſt. 1. in Ariſtog. 73.

Οὐχὶ τῶν πολιτικῶν ἀγαθῶν, οὐδ' ἐν οὐδενὶ τῶν ψυχῇ διατρίβει, οὐ τέχνης, οὐ γεωργίας, οὐκ ἄλλης ἐργασίας εὐκλείας ἐπιμελεῖται, οὐ φιλανθρωπίας, οὐχ' ὁμιλίας εὐσεβείας κοινωνεῖ· ἀλλὰ πανταχοῦ διὰ τῆς ἀγορᾶς, ὥσπερ ὄφις, ἢ σκορπίος, ἥκων τὸ κέντρον, εἰδὼς, ἔνθεν καὶ ἐκεῖσε σκοπῶν τίνι συμφορὰν ἢ βλασφημίαν, ἢ κακόν τι προσπεσεῖται λάθρᾳ, καὶ καταστὰς ἐς φόλον, ἀφύλακτον προσέρχεται· οὐδὲ σκοπεῖ πρὸς τί τούτων τῶν ἐν πόλει κοινῶν, ἢ μυστηρίων, ἢ τῶν ἀνθρωπείων ἐργασηρίων, οὐδὲ πρὸς ἓν· ἀλλ' ἄπειρος, ἀνίδρυτος, ἄμικτος, οὐ χάριν, οὐ φιλίαν, οὐκ ἔλεον οὐδὲν ὧν ἄνθρωπος μέτεστιν γνώσεται· ἀλλ' ὧν δὲ οἱ ζωγράφοι τοὺς ἀσεβεῖς γράφουσιν εἰς ἅδου, μετὰ τούτων, μετ' ἀρᾶς, καὶ βλασφημίας, καὶ φθόνου, καὶ τάσεως, καὶ τοίχους ἀριθμεῖται.

Vide, vt non vnum, atque idem dicit, ſed nouis ſemper ſententiis, nouis verbis rem eandem frequentat, & attollit.

Nullum (inquit) ciuilium bonorum vnquam attigit, quo animum excoleret ſuum: Non bonas artes, non agriculturam, non induſtriam denique vllam curat, nullius humanitatis & communis vſus eſt particeps: ſed incedit per fora, quaſi ſerpens, aut ſcorpius exerto ſpiculo, huc & illuc proſpectans: ſi cui noxam, aut calũniam, aut aliquod aliud malum afflare, vel ſaltem timorem incutere poſſit, vt inde pecuniam conficiat.

Nunquam frequentat tonſtrinas, vnguentarias, aut alias officinas, in quas cœtus hominum confluere ſolent, ſed nefarius, extorris, expers ſocietatis humanæ, non gratiam, non amicitiam, non quidpiam aliud eorum nouit quibus honeſtas vitæ continetur.

At ſi quos pictores, inter conſceleratos, inferorum ſuppliciis addictos, pingere ſolent, cum iis verſatur in omni execratione, blaſphemia, inuidia, ſeditione, iurgiis, & contentionibus perpetuis volutatus.

Hæc vna eſt ex Demoſthenis amplificationibus valde inſignis, & opulenta, quam Cicero imitatus libro quarto ad Herennium, in imagine Sycophantæ, & calumniatoris. Vides in hoc exemplo amplam circumferri orationem, & maieſtate pleniſſimam: quo pacto autem id fieri contingit, animaduerte. Non amplificat ludens in ſuſtentationi-

bus & locis communibus. Quid igitur præstat? res rebus etiam atque etiam auget.

Primùm, hominem omnis industriæ & ciuilis vitæ ignarum ostendit: Deinde, vt serpentem & scorpionem exerto calumniæ aculeo depingit; mox virus, & damna, & clades: tandem extorrem facit sacrorum, religionum, vitæ communis: postremò, cum damnatorum apud inferos picturis assiduò versantem. Ita alia atque alia subinde facies orationis, cum grata simul & terribili varietate collucet, & in immensam attollitur grauitatem.

Nec verò cùm idem hoc genus attigit, inferior est Demosthene Marcus Tullius: Nam, vt cæteras omittam, quàm densa est, & acris, & volubilis hæc amplificatio?

Cic pro Cluent. Exemplum δεινώσεως ex Cic.

Vestrámque simul, Iudices, æquitatem & mansuetudinem vna mater oppugnat. At quæ mater? quam cæcam crudelitate, & scelere ferri videtis, cuius cupiditatem nulla vnquam turpitudo retardauit, quæ vitiis animi in deterrimas partes iura hominum conuertit omnia, cuius ea stultitia est, vt eam nemo hominem; ea vis, vt nemo fœminam; ea crudelitas, vt nemo matrem appellare possit. Atque etiam nomina necessitudinum, non solùm naturæ nomen, & iura mutauit. Vxor generi, nouerca filij, filiæ pellex. Item Philipp. 13. n. 18.

A cõparatione minorum. Dominus Cæsar. Archipirata Antonius.

Qua enim in barbaria quispiam tam teter, tam crudelis tyrannus, quàm in hac vrbe, armis barbarorũ stipatus Antonius? Cæsare dominante veniebamus in Senatum, si non liberè, attamen tutò. Hoc archipirata, (quid enim dicam tyranno?) hæc subsellia ab Ithyreis occupabantur. Prorupit subitò Brundusium, vt inde agmine quadrato ad vrbem accederet: lautissimum oppidum, nunc municipium, hodestissimorum quondam colonorum Sinuessam, fortissimorũ militum sanguine impleuit: Brundusij non modò in sinu auarissimæ sed etiam crudelissimæ vxoris delectos Martiæ legionis centuriones trucidauit. Inde se quo furore, quo ardore ad vrbem, id est, ad cædem optimi cuiusque rapiebat? Quo tempore, Dij immortales ipsi præsidium improuisum, nec opinantibus nobis obtulerunt. Cæsaris enim incredibilis ac diuina virtus, latronis impetus crudeles ac furibundos retardauit: quem tum ille demens lædere se putabat edictis, ignorans, quæcumque falsò is diceret in sanctissimum adolescentem, ea verè recidere in memoriam pueritiæ suæ. Ingressus vrbem est, quo comitatu, vel potiùs agmine? cùm dextra, sinistra, gemente Populo Rom. minaretur dominis, notaret domos, diuisurum se vrbem palam suis polliceretur.

Hîc si verba ponderes & sententias, nouas subinde, & magis ac magis illustres inuenies. Et hic est laudatissimus amplificandi modus in δεινώσει, sine densa & contorta amplificatione.

EXEMPLVM FVSÆ, & ambitiosæ illius Amplificationis.

Ex Cicerone 7. in Verrem, numero 10.11.12.13.14.

CAPVT. III.

IN Tricalino, quem locum fugitiui iam antè tenuerunt, Leonidæ cuiusdam Siculi familia in suspicionem vocata est coniurationis, res delata ad istum: statim, vt par fuit, iussu eius, homines, qui nominati fuerant, comprehensi sunt, adductíq; Lilybæum; domino denunciatum est vt adesset, caussa dicta damnati sunt.

Quid deinde? quid cenſetis? furtum fortaſſe, aut prædam expectatis aliquam. Nolite vſquequaque eadem quærere. In metu belli, furandi qui locus poteſt eſſe? etiam ſi qua fuit in hac re occaſio, prætermiſſa eſt. Tum potuit à Leonida nummorum aliquid auferre, cùm denunciauit vt adeſſet. Fuit nundinatio aliqua, & iſti non nouo, ne cauſſam diceret: Etiam alter locus, vt abſoluerentur.

Damnatis quidem ſeruis, quæ prædandi poteſt eſſe ratio? produci ad ſupplicium neceſſe eſt. Teſtes enim ſunt, qui in conſilio fuerunt; Teſtes publicæ Tabulæ, Teſtis ſplendidiſſima ciuitas Lilybætana, Teſtis honeſtiſſimus maximúſque conuentus ciuium nihil poteſt: producendi ſunt.

Itaque producuntur, & ad palum alligantur.

Etiamnum mihi expectare videmini Iudices, quid deinde factum ſit: quòd iſte nihil vnquam fecit ſine aliquo quæſtu, atque præda? Quid in eiuſmodi re fieri potuit, quod commodum eſt? expectate facinus quàm vultis improbum: vincam tamen expectationem omnium: nomine ſceleris coniurationiſque, damnati, ad ſupplicium traditi, ad palum alligati, repentè multis millibus hominum inſpectantibus ſoluti ſunt, & Leonidæ illi domino redditi.

Quid hoc loco potes dicere, homo amentiſſime? niſi id quod ego non quæro: quod denique in re tam nefaria, tametſi dubitari non poteſt, tamen ne ſi dubitetur quidem, quæri oporteat? quid, aut quantum, aut quomodo acceperis, remitto tibi hoc totum, atque iſta te cura libero: neque enim metuo, ne hoc cuiquam perſuadeatur, vt, ad quod facinus nemo, præter te, vlla pecunia adduci potuerit, id tu gratis ſuſcipere conatus ſis. Verùm de iſta furandi prædandique ratione nihil dico: de hac imperatoria iam tua laude diſputo. Quid ais, bone cuſtos defenſórque prouinciæ? Tu quos ſeruos arma capere, ac bellum facere in Sicilia voluiſſe cognoras, & de conſilij ſententia iudicaras, hos ad ſupplicium, iam more Maiorum traditos, & ad palum alligatos, ex media morte eripere ac liberare auſus es? vt quam damnatis ſeruis crucem fixeras, hanc indemnatis ſcilicet ciuibus R. reſeruares?

Perditæ ciuitates deſperatis omnibus rebus hos ſolent exitus exitiales habere, vt damnati in integrum reſtituantur, vincti ſoluantur, exules reducantur, iudicatæ res reſcindantur: quæ cùm accidunt, nemo eſt quin intelligat ruere illam Rempublicam. Hæc vbi eueniunt, nemo eſt qui vllam ſpem ſalutis reliquam eſſe arbitretur: atque hęc ſicubi facta ſunt, vt homines populares aut nobiles ſupplicio aut exilio leuarentur: vt non ab ipſis qui iudicaſſent, vt non ſtatim, vt non eorum facinorum damnati, quæ ad vitam & fortunas omnium pertinerent.

Hoc verò nouum & eiuſmodi eſt, vt magis propter reum, quàm propter rem ipſam credibile eſſe videatur, vt homines ſeruos, vt ipſe, qui iudicarat, vt ſtatim è medio ſuplicio dimiſerit, vt eius facinoris damnatos ſeruos, quod ad omnium liberorum caput & ſanguinem pertineret.

O præclarum Imperatorem! nec iam cum Marco Aquilio fortiſſimo viro, ſed verò cum Paulis, Scipionibus, Mariis conferendum.

Tantumne vidiſſe in metu periculóque prouinciæ, cùm ſeruitiorum animos in Sicilia ſuſpenſos propter bellum Italiæ fugitiuorum videret; ne quis ſe commouere auderet, quantùm terroris iniecit? cõprehendi iuſſit, quis non pertimeſcat?

cauſam

cauſam dicere dominos; quid ſeruis tam formidoloſum *feciſſe videri* pronunciauit? exortam videtur flammam paucorum dolore ac morte reſtinxiſſe.

Quid deinde ſequitur? verbera, atque ignes, & illa extrema ad ſupplicium damnatorum, metum cæterorum, cruciatu & cruce: hiſce omnibus ſuppliciis ſunt liberati.

In hoc opinor exemplo ſatis appareret vis fuſæ illius amplificationis.

Primùm rem proponit nuda & ſimplici oratione; *In Tricalino, quem locum fugitiui iam antè tenuerunt*, &c.

Poterat, & quod reliquum erat, vno verbo dicere, ſoluti ſunt. At quibus artibus fundit orationem? Primùm, vt ſolet, ſuſpendit animos.

Quid deinde? quid cenſetis, furtum fortaſſe, aut prædam expectatis aliquam? Nolite vſquequaque, & cætera, quæ ſatis latè explicantur, mox;

Expectate facinus, quàm vultis, improbum. Vincam tamen expectationem omnium.

Tandem quod antea inchoarat, de crimine exponit longè illuſtriùs.

Nomine ſceleris coniurationiſque damnati, &c.

Inde ad epiplexin delabitur.

Quid hoc loco potes dicere, homo amẽtiſſime, niſi quod ego non quæro, quid, aut quantum, aut quomodo acceperis?

Hoc perurbanum eſt.

Quid ais bone cuſtos defenſórque prouinciæ?

Commoratio eſt: quid enim aliud dicit, quàm quod antea bis attigit de crimine, ſed nouis verbis, nouis ſententiis, & figuris, nouis etiam adiunctis?

Ex eo tranſit in locum communem: Perditæ ciuitates: & ex ſymptomatis communibus vim morbi colligit.

Ad ſummum, ipſum factum pertentat, & agitat per ironiam. *O præclarum Imperatorem*, &c.

Diceres accipitrem, circa prædam iam certam, lento alarum remigio, quaſi ludibundum circumuolare.

QVÆNAM SIT *melior amplificatio.*

CAPVT IIII.

QVòd ſi quis à me quærat, quæ tandem melior ſit amplificationis forma, an tumens illa latéque ſubſultans, an preſſis illigata rationibus, & argumentis: Confertur vterque modus amplificationis.

Secundam planè alteri omnes, qui modò guſtum vllum habent ſynceræ eloquentiæ, dubio procul anteponent: ſed euenit nonnunquam, vt tales ſint auditores, qui fuſo & luxurianti ſermonis ambitu capiantur, quales fermè plebeiæ ſunt & pueriles aures, quibus, niſi eiſdem ſententiis pauliſper immutatis, ſæpiùs inculcatis, propter ingenij imbecillitatem, vix aſſequuntur.

Quamobrem ſolent cum iſtis oratores, veluti ſinuoſis orationis flexibus inter ſe recurrentibus ludere. At certè apud politas & negotioſas aures, hac ratione amplificare, vt eandem planè rem dicas, commutes, & expolias, non modò putidum eſt, ſed penè intolerabile. Quis enim hanc orationem ferat?

Nullum tantum eſt periculum, quod ſapiens pro ſalute patriæ vitandum arbitretur. Cùm augetur incolumitas perpetua ciuitatis, qui bonis erit rationibus præditus, profectò nullum vitæ diſcrimen ſibi pro fortunis Reipublicæ fugiendum putabit: & erit ea ſententia ſemper, vt pro patria ſtudioſè, quamuis in magnam deſcendat vitæ dimicationem. Otioſa & nugatoria amplificandi ratio.

Digitized by Google

malum est? solam animam vis habere malam. Quid te offendisti? quid de te tu ipse meruisti, non vis esse malum, nisi te solum?

Ex eo vult concludere, eum bonum esse oportere, qui omnia bona appetit.

Planè istæ, quæ contortiùs vibrantur, multùm habent χρησίμου, & ad probandum quidpiam efficacissimæ sunt. Quę longiùs trahuntur, in rebus pręcipuè notis, & communibus, tædio sunt obnoxiæ.

Frequentes sunt apud Ciceronem & Demosthenem exemplorum inductiones, in quibus hæc temperies seruanda est, vt si fuerint nota & cõmunia, quàm celerrimè indicatis aliquando solis nominibus expediãtur: sin habent aliquid melioris notæ, trahenda erunt longiusculè: quod tamen sine aurium satietate fieri velim. Vide quibus acuminibus ista vibrentur apud Senecam, pro sepeliendo sui homicida:

Sen. contr. l. 2. c. 4.

Omnibus natura sepulturam dedit. Naufragos idem fluctus, qui expulit, sepelit; suffixorum corpora crucibus in sepulturam suam defluunt. Eos qui viui vruntur, pœna funerat. Irascere interfectori, sed miserere interfecti.

DE RECTO VSV SIMILItudinis, et varia eius tractatione.

CAPVT LVII.

Vitanda similium luxuries.

PRimò cauendum est, ne similium grataquæ solet esse, popularibus præsertim auribus, illecebra, in nimiam fœcunditatem luxuriet.

Vidi ego aliquas huius temporis scriptorum orationes refertas similibus tam crebris, vt imagines ipsæ impedimento essent, quominus res discerni mentis oculis, atque internosci possent. Quod certè vitium omnino puerile est, & à grauitate orationis lõgè disiunctum; etsi enim in demonstratiuo genere ferri solet liberiore cultu compta dicendi vis, & ratio, nunquam tamen centones similitudinum, iustarum orationum loco numerari velim: prudentis est manum de tabula præclarè & loco ponere, nec in rebus etiam pulchris, florentibus, & lætis, fatali quadam ingenij redundantis lasciuia modum excedere.

Similitudines auditoribus accõmodandæ.

Secundò, cùm varia sint genera similitudinum, & ex variis desumantur rebus, prudentis erit Oratoris diligenter inspicere, quid cuiusque aures ferant, aut stomachus patiatur. Num enim ridiculum est, apud plebeios, & crassioris ingenij homines, similitudines ex reconditis disciplinis accersere, vt in eo ipso quo facem perspicuitatis contendis accendere, maiores tenebras offundas?

Hac in re exemplum præbuerunt magni & spectabiles viri, qui cùm apud plebem agerent, familiaria quæque, quasi pręmansos adhuc infantibus cibos, in medium attulerunt: Vbi verò apud eruditos viros est sermo, licet exquisitioribus inuentis pascere, & iis similibus quę variam sapiãt eruditionem, quamquam parcè semper, & sobriè, vt rerum, locorum, temporúmque ratio præscribit, vsurpanda.

Vitiosæ sũt similitudines hyperbolicæ.

Tertiò prospiciendum est ne dum sublimiores quærimus similitudines, quibus delicatas aures pascamus, intortas, violentas, & frigidas incidamus. Quod plerisque tamen nimis familiare est. Alij enim quamuis rem modicam, aut certè mediocrem tractent, continuò magnarum rerum, quas illi comparent, expromunt imagines; & pumilionem per Gigantis colossum, non sine risu exprimunt: Non secus ac si quis in Homeri Batrachomyomachia, ranam,

Digitized by Google

nam, cui pro clypeo folium, pro lancea sit iuncus, cum Pallade, Ægidis terroribus cincta, & hastam, instar fulminis quatiente, comparet.

Hæc prorsus ridicula sunt, nec tolerabiliora, quæ nugator sophista in Isocratem effudit: eum quippe cum Agamemnone comparabat; quòd, vt hic intra decennium Troiam expugnasset; sic ille decennali labore panegyricam quandam orationem consummasset. Præclara comparatio Imperatoris cum Sophista, orationis cum vrbe, euersionis cum perfectione!

Quid qui capillos Stratonices Reginæ raros, & fœdos, cum delicatissimis hyacinthi floribus contulit; addito etiam Homeri, versu;

Lucian. in Imaginibus.

Οὔλας ἴκε κόμας ὑακινθίνῳ ἄνθει ἐοικώς;

An is tandem contra eloquentiam, an potiùs contra veritatem grauissimè peccauit?

Excidunt pleraque similia, partim adulatoribus, partim etiam adolescentibus, qui magni sunt hyperbolarum amatores.

Non sunt admittendæ minutiæ ad ampla quædam significanda.

Quartò, contrarium etiam nonnunquam vitium accedit, cùm quæ sua natura magna sunt, minutulis quibusdam similitudinibus deteruntur: quo in genere peccasse animaduertitur à Longino poëta, qui tonitrua cum tubarum clangoribus nimis demissè comparauit: quanquam cum aliquo adiuncto per proportionem dictum tolerabilius videtur, vt cùm Tryphiodorus tonitru, non tubam simpliciter dixit, sed tubam cœlestem, οὐρανίην σάλπιγγα: cum quo similiter Nonnus:

Nonn. Dion. l. 4.

Βεγγαίοις πατάγοισι Διὸς μυκήσατο σάλπιξ.

Occurrunt etiam nonnunquam non modò tenues sed etiam ridiculæ & sordidæ, quibus prorsus abstinendum est, nisi fortè quis ad facetias & risum componat orationem; aut ingenuam morum simplicitatem, qualis est in rusticis, efformare velit. Tale est illud in poëmate quodam Gallico de rustico homine, qui foro, & tabulariis antea inuisis, cùm fortè plenissimum illum consessum Senatus, Patrúmque purpuratorum cœtum contemplatus esset, Curiam cum agro cepis consito comparauit: homo animæ candidissimæ: nec dissimilis illi quem Dion in Venatore proprijs depingit coloribus.

Dion in Venatore.

Cauendũ à scurrilibus & sordidis.

Quæ verò sordidæ aliquid habent scurrilitatis, potiùs Atellanarum exordia, quàm Oratoris grauitatem decent.

In diuinis, profanarũ historiarũ, maximè verò fabularum similitudines declinandæ.

Nec placent etiam apud graues personas, quæ ex sordidis & contemptis artibus assumuntur; quòd eloquentiæ dignitatem deterere non mediocriter possint: At in rebus diuinis prudenter admodum incedendum est, nec temerè quælibet similitudines sunt arripiendæ, quibus res sacras compatemus. Quamuis enim sua natura omnem rerum inferiorum præstantiam excedant, non est tamen vetitum, quando fieri aliter non potest, ex ijs rebus quæ in sensus nostros cadunt, elicere similitudines, modò illud accommodatè & circumspectè fiat. Nolim enim, quod plerique præposterè admodum faciunt, poëtarum fabulas ad fidei nostræ mysteria transferre. Æternam patris sapientiam cum Minerua conferre; Virginem Mariam, cum Danaë auri cœlestis rore fœta: Castores, ex oui testa emergentes, cum Christo nascente Naturam humanam Sospitatoris nostri beneficio in plenam libertatem assertam, cum Andromeda à Perseo liberata: quæ

omnia, vt ait Iustinus Martyr, Dæmon, sacrorum simia, in peruersum imitamentum excogitauit, vt Christianæ religioni illuderet, Ethnicos homines infinitis superstitionibus irretiret.

Iustin. Mart. Apolog. 2. p 157. edit. Rob. Stephani.

Τῶν μὲν τ' ἀσεβεπτικῶν λόγων ἀκούσαντες οἱ δαίμονες, Διονύσου μὲν ἴσασ μητέρα φὴν τ' Διὸς, &c. quæ copiosis verbis prosequitur.

Neque verò, tantùm in diuinis, sed in grauium etiam personarum laude prospiciendum est, ne qua vilis aut ambigua similitudo irrepat, quæ in alios sensus facilè torqueri possit, àb ijs qui omnia in peiorem partem interpretantur.

Varia tractatio similitudinis. Arist. lib. 3. c. 16.

Quod verò ad tractationem similitudinis attinet, varijs fieri solet modis: Primus est, cùm nulla intercedit similitudinis nota, quamuis re ipsa sit similitudo: vt cùm dicimus: Scutum est Martis Phiala: arcus, fistula sine chordis: ira, equus indomitus: hæc enim similitudinis habent, non naturæ, rationem, licèt per similitudinem minimè efferantur.

Secundus est, cùm nota similitudinis apponitur, sed tamen similitudo concisè sine vlla partium deductione, in vnum membrum contrahitur. Quo in genere pleræque sunt similitudines prouerbiales, & acutę, quales sunt istæ:

Arist. l. 3. c. 2.

Populus Atheniẽsis similis est Nauclero robusto, & surdastro. Demosthenes.

Samij similes sunt infantibus, cibum quidem sumunt, sed flentes.

Oratores Athenienses similes sunt nutricibus, quæ cibos deglutiunt, & infantium ora saliua perungunt. Democrates.

Cephisodotus thuri similis est, dum perit, oblectat. Antisthenes.

Demosthenes, tibiis similis est, quibus si collum demas, reliquum erit inutile. Æschines.

Hipponax similis est vespæ, non magnum quidem murmur excitat, sed acriter pungit. Dio Prusæus.

Plenæ sunt istæ similitudines gratiæ & festiuitatis.

Tertius modus est, cùm similitudo suis partibus, hoc est, propositione & apodosi constat, sed illæ non adeò fusè explicantur: qualis est ista:

Vt ignis in aquam coniectus continuò extinguitur & refrigeratur: sic referuens falsum crimen, in puriſſimam ac castissimam vitam collatum, statim concidit. Cic. pro Roscio.

Ibi sunt tria quæ sibi respondent; ignis, crimen, aqua: vita, refrigerari, excidere.

Quartus modus explicatissimus est, cùm non modò similitudo suis constat partibus, sed illæ fusa æquabilique oratione cum dignitate explicantur: quod fieri maximè solet, cùm dictum aliquod vel factum ex historia proponitur, & narratur, cui succedit Apodosis, in qua partes partibus accommodantur. Talis est illa apud Ciceronem pro Roscio, num. 56.

Quare facilè omnes patimur esse quamplurimos accusatores, quòd innocens si accusatus sit, absolui potest: nocens nisi accusatus fuerit, condemnari non potest.

(Deinde:) Anseribus cibaria publicè locantur, & canes aluntur in Capitolio, vt significetur si fures venerint. At si fures internoscere non possunt, significant tamen, si qui noctu in Capitolium venerint, & quia id est suspiciosum, tametsi bestiæ sint, tamen in eam partem potiùs peccant, quæ est cautior. Quòd si luce quoque canes latrent, cùm Deos salutatum aliqui venerint, opinor iis crura suffringantur, quòd acres sint etiam tum cùm suspicio

nulla sit. (Tandem sequitur redditio satis ampla, & copiosa.)

Simillima est accusatorum ratio. Alij vestrûm anseres sunt, qui tantummodo clamant, nocere non possunt: Alij, canes, qui & latrare & mordere possunt. Cibaria vobis præberi videmus: Vos autem maximè debetis in eos impetum facere, qui merentur. Hoc populo gratissimum est. Deinde, si voletis, etiam tum cùm verissimile erit aliquem commisisse, in suspicione latrare, id quoque concedi potest. Sin autem sic agetis, vt arguatis, aliquem, patrem occidisse, neque dicere possitis, aut quare, aut quomodo, at tantummodo sine suspicione latrabitis, cruta quidem nemo vobis suffringet, sed, si ego vos bene noui, literam illam, cui vos vsque eò inimici estis, vt etiam alias omnes oderitis, ita vehementer ad caput affigent, vt postea neminem alium, nisi fortunas vestras accusare possitis.

Et hæc de similitudine: dissimilitudo illi opposita sit, cùm ea quæ simul comparantur, diuersa esse ostenduntur; vt,

Soles occidere, & redire possunt,
Nobis cùm semel occidit breuis lux,
Nox est perpetua vna dormienda.

Eius tota ratio ex similitudine satis manifestè colligitur: Vsus verò in confutatione similitudinum, potissimùm vigere solet.

Finis libri quarti.

Digitized by Google

DE AMPLIFICATIONE.

LIBER QVINTVS.

AC PRIMVM,

DE VITIO MALÆ Amplificationis.

CAPVT PRIMVM.

LOCORVM tractationi satis opinor appositè subiungetur amplificatio, quæ ex locorum congerie coalescere atque innutriri solet.

Dici non potest quàm varij sint in hac parte tenuiorum Rhetorum errores, qui hoc vnum rati decus eloquentiæ, si amplificent; neque circumspectè res obseruant, neque modum vllum tenent; sed dum augendi studio pruriunt in omnibus, importunissima garrulitate miseras aures obtuunt. Haud scio an vllum sit vitium magis à vera germanáque eloquentia alienum, quàm inepta & puerilis amplificatio, rerum & sententiarum inanis, vanóque strepitu verborum intemperantiùs lasciuiens. Cui enim non pariunt nauseam illæ lentæ circumductiones, quas postquam cum tædio exsorbueris, oratione permolesta fatigatus cogeris Laconicum illud exclamare: *Nihil est prater vocem.*

Nihil tam alienum ab eloquentia quã puerilis amplificatio.

Et sunt qui huiusmodi amplificatores eloquentes putant: Ego, cùm prudentiæ, quæ prima pars est eloquentiæ, sint expertes, ineptos & pueriles censeo; quin arbitror plus ad vim dicendi facere sententiam appositè dictam, quàm totam illam redundantiam puerilis ingenij.

Quæ est igitur (dices) optima ratio amplificationis? magnum est definire, & multum ad totam dicendi rationem facit.

Siquidem rectam amplificationem *Orationis animam* eloquentes viri nominarunt; atque imprimis arbitror in eo differre magnorum oratorum amplificationem, à puerili quadam

Quomodo differat bona amplificatio à ma-

congerie: Quòd illa rerum & sententiarum magnitudinem paulatim succrescentem, cum iusto circumspectorum verborum põdere contineat: hæc verbis & nugis, inani quodam strepitu ad imperitarum aurium insidias luxuriantibus, humiliter intumescat.

Itaque, vt summus aliquis, & rei militaris peritissimus Imperator, ad operosam quandam expeditionem lectissimum iuuentutis florem deligit, quem armis animísque incitatum mittit in aduersarios: Sic noui oratores, vbi rem amplificandam vident, & id præstantis esse, vt plurimum, opus eloquentiæ, non minutias quasdam consectantur, sed illustria quæque in locum vnum optima ratione distributa coagmentant, quò totius orationis vis & amplitudo plenior futura sit. At contrà ignaui Rhetores imbecillam & propè seruilem gregariorum multitudinem centuriant, quâ nihil potest esse contemptius.

Nec immeritò Longinus Criticus tales amplificatores perstringit, qui vel varietate distendunt, vel quisquiliis & ramentis farciunt orationem:

Φλαύρη ἄσημα ἐς μεγαλα ἐγκατάπηγοντες. λυμαίνεται γὰρ παῦτα τὸ ὅλον, ὡσανεὶ ψήγματα ἢ ἀραιώματα ἐμπιοῦντα μεγάλῳ σωματοειδεμούμενα.

Si ingeniosam oratoris amplificationem consideres, dicas te eximiam structuram, quadratis lapidibus, præclaro inter se nexu cohærentibus, compositam intueri: si contrà futilem & amplificatorium orbem, parietes videbuntur luto, paleis, & calculis malè obducti, hiantibus vndique rimis dissuti. Quò igitur hoc vitium in graui præsertim eloquentia fœdum declinari possit, nonnulla præcipienda sunt.

QVID SIT AMPLIFICATIO, et quotuplex:

Et de optimo charactere Amplificationis.

CAPVT II.

CIrcumfertur ab antiquis Rhetoribus, sed non satis peritis, Amplificationis nimis vaga definitio; qua dicitur *λόγος, μέγεθος ἐφιπτόμενος τοῖς ὑποκειμένοις*: Oratio magnitudinem addens rebus subiectis. Nimis inquam diffusa est hæc definitio; nam troporum & affectuum potest esse communis, vt rectè obseruat Longinus Criticus: siquidem illa magnitudine quadam efferunt orationem.

Alia est natura sublimitatis, quam *ὕψος* vocant, alia amplificationis: sublimitas est in attollenda, amplificatio in fundenda oratione; illa in vi, hæc in lecta multitudine; illa magis spectat qualitatem, hæc quantitatis & diffusionis rationem habet. Est igitur amplificatio, *συμπλήρωσις ἀπὸ παντων τ' ὑπαρχόντων τοῖς πράγμασιν ὀφείλων, ἢ τόπων, ἰσχυροποιοῦσα τῇ ἐπιμονῇ τὸ κατασκευαζόμενον*: Plenitudo quædam, quæ ex omnibus rerum adiunctis, terminis, & locis, commemoratione roborat orationem.

Primùm igitur est plenitudo, non redundantia; quo planè significat, per amplificationem fieri corpus orationis, venusta quadam plenitudine consurgens, non tumore distentum.

Hæc autem plenitudo non petitur ex inani fuco verborum, vel strepitu numerorum, sed ex optimis quibusque rerum adiunctis; idcirco addidit *ἀπὸ παντων τ' ὑπαρχόντων τοῖς πράγμασιν.*

Postremo loco modum amplificationis docuit, cùm ait fieri *τῇ ἐπιμονῇ*

frequentatione ſcilicet & commoratione, non quòd eadem etiam atque etiam ſemper iteranda ſint, ſed quòd idem variis adiunctis ſit illuſtrandum: quod eodem in loco indicat his verbis:

Ἅτερα ἑτέροις ἐπεισκυκλούμενα μεγέθη συνεχῶς ἐπισωρεύεται κατ' ἐπίδοσιν, aliæ aliis veluti in orbem circumductæ magnitudines, continentur ingerunter per gradationem.

Duo autem ſunt præcipua fermè amplificationis genera; vnum fit per augmentum, quod propriè vocatur *αὔξησις*; alterum per *δεινωσιν*, ſiue exaggerationem: hoc inter *αὔξησιν* & *δεινωσιν* conuenit, quòd vtraque ampliorem faciat orationem; ſed illa plus habet diffuſionis, & ambitioſi circuitus: hæc adiunctis rerum & ponderibus magis auget, quàm verbis.

Itaque in celſa illa exaggeratione, paucis aliquando res in ſummam extollitur magnitudinem, cùm adiuncta varia atque epitheta aliud atque aliud ſignificantia, per gradationem aliquam intorquentur: in fuſa autem amplificatione nihil noui perſæpe affertur, ſed vnum atque idem diuerſis ſententiis, per iuſtam commorationem, dicitur, & figuris dumtaxat variatur. Exemplum *δεινώσεως* ſit illud ex Demoſthene, hominem à communi vita, & omni morum vrbanitate alienum, calumniatorem, tetrum, funeſtum, generis humani hoſtem, deſcribit his verbis:

Demoſt. 1. in Ariſtog. 71.

Οὐχὶ τῶν πολιτικῶν ἀγαθῶν, οὐδ' ἐπ' οὐδενὶ τῷ ψυχῇ διατρίβει, οὐ τέχνης, οὐ γεωργίας, οὐ δήμης ἐργασίας οὐδεμιᾶς ἐπιμελεῖται, οὐ φιλανθρωπίας, οὐχ' ὁμιλίας οὐδεμιᾶς κοινωνεῖ· ἀλλὰ περιέρπει διὰ τῆς ἀγορᾶς, ὥσπερ ὄφις, ἢ σκορπίος, ἡρκὼς τὸ κέντρον, ἕτοιμος, ὅντιν' ἂν καιρὸς παρῇ συμφορᾶς ἢ βλασφημίας, ἢ κακόν τι προσπεσεῖν ἄμεινον, καὶ καταστὰς ἐς φόλον, ἀφύλακτον προλάβῃ· οὐδὲ προσφιλὴς πρός τι τούτων τῶν ἐν πόλει κοινῶν, ἢ μυστηρίων, ἢ τῶν δήμου ἐργασηρίων, οὐδὲ πρὸς ἓν· ἀλλ' ἄπαυστος, ἀνίδρυτος, ἄμικτος, οὐ χάριν, οὐ φιλίαν, οὐκ ἔλεον οὐδὲν ὧν ἄνθρωποι μέτοιοι γινώσκουσιν· ἀλλ' ὧν δὲ οἱ ζωγράφοι τὰς ἀσεβεῖς γραφὰς εἰς ἅδου, μετὰ τούτων, μετ' ἀρᾶς, καὶ βλασφημίας, καὶ φθόνου, καὶ πάντως, καὶ νείκους ἀφιέρωται.

Vide, vt non vnum, atque idem dicit, ſed nouis ſemper ſententiis, nouis verbis rem eandem frequentat, & attollit.

Nullum (inquit) ciuilium bonorum vnquam attigit, quo animum excoleret ſuum: Non bonas artes, non agriculturam, non induſtriam denique vllam curat, nullius humanitatis & communis vſus eſt particeps: ſed incedit per forum, quaſi ſerpens, aut ſcorpius exerto ſpiculo, huc & illuc proſpectans: ſi cui noxam, aut calũniam, aut aliquod aliud malum afflare, vel ſaltem timorem incutere poſſit, vt inde pecuniam conficiat.

Nunquam frequentat tonſtrinas, vnguentarias, aut alias officinas, in quas cœtus hominum confluere ſolent, ſed nefarius, extorris, expers ſocietatis humanæ, non gratiam, non amicitiam, non quidpiam aliud eorum nouit quibus honeſtas vitæ continetur.

At ſi quos pictores, inter conſceleratos, inferorum ſuppliciis addictos, pingere ſolent, cum iis verſatur in omni execratione, blaſphemia, inuidia, ſeditione, iurgiis, & contentionibus perpetuis volutatus.

Hæc vna eſt ex Demoſthenis amplificationibus valde inſignis, & opulenta, quam Cicero imitatus libro quarto ad Herennium, in imagine Sycophantæ, & calumniatoris. Vides in hoc exemplo amplam circumferri orationem, & maieſtate pleniſſimam: quo pacto autem id fieri contingit, animaduerte. Non amplificat ludens in ſuſtentationi-

bus & locis communibus. Quid igitur præstat? res rebus etiam atque etiam auget.

Primùm, hominem omnis industriæ & ciuilis vitæ ignarum ostendit: Deinde, vt serpentem & scorpionem exerto calumniæ aculeo depingit; mox virus, & damna, & clades: tandem extorrem facit sacrorum, religionum, vitæ communis: postremò, cum damnatorum apud inferos picturis assiduò versantem. Ita alia atque alia subinde facies orationis, cum grata simul & terribili varietate collucet, & in immensam attollitur grauitatem.

Nec verò cùm idem hoc genus attigit, inferior est Demosthene Marcus Tullius: Nam, vt cæteras omittam, quàm densa est, & acris, & volubilis hæc amplificatio?

Cic pro Cluent. Exemplum δεινώσεως ex Cic.

Vestrámque simul, Iudices, æquitatem & mansuetudinem vna mater oppugnat. At quæ mater? quam cæcam crudelitate, & scelere ferri videtis, cuius cupiditatem nulla vnquam turpitudo retardauit, quæ vitiis animi in deterrimas partes iura hominum conuertit omnia, cuius ea stultitia est, vt eam nemo hominem; ea vis, vt nemo fœminam; ea crudelitas, vt nemo matrem appellare possit. Atque etiam nomina necessitudinum, non solùm naturæ nomen, & iura mutauit. Vxor generi, nouerca filij, filiæ pellex. Item Philipp. 13. n. 18.

Qua enim in barbaria quispiam tam teter, tam crudelis tyrannus, quàm in hac vrbe, armis barbarorũ stipatus Antonius? Cæsare dominante veniebamus in Senatum, si non liberè, attamen tutò. Hoc archipirata, (quid enim dicam tyranno?) hæc subsellia ab Ithyreis occupabantur. Prorupit subitò Brundusium, vt inde agmine quadrato ad vrbem accederet: lautissimum oppidum, nunc municipium, hodestissimorum quondam colonorum Sinuessam, fortissimorũ militum sanguine impleuit: Brundusij non modò in sinu auarissimæ sed etiam crudelissimæ vxoris delectos Martiæ legionis centuriones trucidauit. Inde se quo furore, quo ardore ad vrbem, id est, ad cædem optimi cuiusque rapiebat? Quo tempore, Dij immortales ipsi præsidium improuisum, nec opinantibus nobis obtulerunt. Cæsaris enim incredibilis ac diuina virtus, latronis impetus crudeles ac furibundos retardauit: quem tum ille demens lædere se putabat edictis, ignorans, quæcumque falsò is diceret in sanctissimum adolescentem, ea verè recidere in memoriam pueritiæ suæ. Ingressus vrbem est, quo comitatu, vel potiùs agmine? cùm dextra, sinistra, gemente Populo Rom. minaretur dominis, notaret domos, diuisurum se vrbem palam suis polliceretur.

A cõparatione minorum. Dominus Cæsar. Archipirata Antonius.

Hîc si verba ponderes & sententias, nouas subinde, & magis ac magis illustres inuenies. Et hic est laudatissimus amplificandi modus in δεινώσει, sine densa & contorta amplificatione.

EXEMPLVM FVSÆ, & ambitiosa illius Amplificationis.

Ex Cicerone 7. in Verrem, numero 10.11.12.13.14.

CAPVT. III.

IN Tricalino, quem locum fugitiui iam antè tenuerunt, Leonidæ cuiusdam Siculi familia in suspicionem vocata est coniurationis, res delata ad istum: statim, vt par fuit, iussu eius, homines, qui nominati fuerant, comprehensi sunt, adducti; Lilybæum; domino denunciatum est vt adesset, causa dicta damnati sunt.

Digitized by Google

cauſam dicere dominos; quid ſeruis tam formidoloſum *feciſſe videri* pronunciauit? exortam videtur flammam paucorum dolore ac morte reſtinxiſſe.

Quid deinde ſequitur? verbera, atque ignes, & illa extrema ad ſupplicium damnatorum, metum cæterorum, cruciatu & cruce: hiſce omnibus ſuppliciis ſunt liberati.

In hoc opinor exemplo ſatis appareret vis fuſæ illius amplificationis.

Primùm rem proponit nuda & ſimplici oratione; *In Tricalino, quem locum fugitiui iam antè tenuerunt*, &c.

Poterat, & quod reliquum erat, vno verbo dicere, ſoluti ſunt. At quibus artibus fundit orationem? Primùm, vt ſolet, ſuſpendit animos.

Quid deinde? quid cenſetis, furtum fortaſſe, aut prædam expectatis aliquam? Nolite vſquequaque, & cætera, quæ ſatis latè explicantur, mox;

Expectate facinus, quàm vultis, improbum. Vincam tamen expectationem omnium.

Tandem quod antea inchoarat, de crimine exponit longè illuſtriùs.

Nomine ſceleris coniurationiſque damnati, &c.

Inde ad epiplexin delabitur.

Quid hoc loco potes dicere, homo amẽtiſſime, niſi quod ego non quæro, quid, aut quantum, aut quomodo acceperis?

Hoc perurbanum eſt.

Quid ais bone cuſtos defenſórque prouinciæ?

Commoratio eſt: quid enim aliud dicit, quàm quod antea bis attigit de crimine, ſed nouis verbis, nouis ſententiis, & figuris, nouis etiam adiunctis?

Ex eo tranſit in locum communem: Perditæ ciuitates: & ex ſymptomatis communibus vim morbi colligit.

Ad ſummum, ipſum factum pertentat, & agitat per ironiam. *O præclarum Imperatorem*, &c.

Diceres accipitrem, circa prædam iam certam, lento alarum remigio, quaſi ludibundum circumuolare.

QVÆNAM SIT *melior amplificatio.*

CAPVT IIII.

QVòd ſi quis à me quæret, quæ tandem melior ſit amplificationis forma, an tumens illa latéque ſubſultans, an preſſis illigata rationibus, & argumentis: Confertus vterque modus amplificationis.

Secundam planè alteri omnes, qui modò guſtum vllum habent ſyncerę eloquentiæ, dubio procul anteponent: ſed euenit nonnunquam, vt tales ſint auditores, qui fuſo & luxurianti ſermonis ambitu capiantur, quales fermè plebeiæ ſunt & pueriles aures, quibus, niſi eiſdem ſententiis pauliſper immutatis, ſæpiùs inculcatis, propter ingenij imbecillitatem, vix aſſequuntur.

Quamobrem ſolent cum iſtis oratores, veluti ſinuoſis orationis flexibus inter ſe recurrentibus ludere. At certè apud politas & negotioſas aures, hac ratione amplificare, vt eandem planè rem dicas, commutes, & expolias, non modò putidum eſt, ſed penè intolerabile. Quis enim hanc orationem ferat?

Otioſa & nugatoria amplificandi ratio.

Nullum tantum eſt periculum, quod ſapiens pro ſalute patriæ vitandum arbitretur. Cùm augetur incolumitas perpetua ciuitatis, qui bonis erit rationibus præditus, profectò nullum vitæ diſcrimen ſibi pro fortunis Reipublicæ fugiendum putabit: & erit ea ſententia ſemper, vt pro patria ſtudioſè, quamuis in magnam deſcendat vitæ dimicationem.

Digitized by Google

Pulchra ratio ſimplicis amplificationis.

Hoc ſanè eſt puerilitèr ludere, non eloqui: Quantò illuſtrior eſt ea amplificatio, vbi res propriis verbis, crebris ſententiis, nouis inſuper adiunctis exponitur; hæc, etiamſi nullæ admirationes, aut ſuſpenſiones, miſerationes, inuectiuæ, execrationes, & figuræ ſimul accedant, tamen afficit vehementer: qualis eſt iſta Ciceronis, qui nuſquam mihi videtur efficaciùs amplificare, quàm cùm aliquid narrat, vt 7. Verr. pag. 490. numero 116. vbi de miſerorum ſupplicio:

Includuntur in carcerem condemnati, ſupplicium conſtituitur in illos, ſumitur de miſeris parentibus nauarchorum, prohibentur adire ad filios ſuos; prohibentur liberis ſuis cibum veſtitúmque ferre.

Patres hi quos videtis, iacebant in limine, matréſquæ miſeræ pernoctabant ad oſtium carceris, ab extremo complexu liberûm excluſæ, quę nihil aliud orabant niſi vt filiorum extremum ſpiritum excipere ſibi liceret.

Aderat ianitor carceris, carnifex prætoris, mors terrórque ſociorum, & ciuium lictor Sextius; cui ex omni gemitu doloréque certa merces comparabatur; vt adeas, tantum dabis; vt cibum tibi initio ferre liceat, tantum: nemo recuſabat. Quid, vt vno ictu ſecuris afferam mortem filio tuo? quid dabis, ne diu crucietur? ne ſæpius feriatur? ne cum ſenſu doloris aliquo aut cruciatu ſpiritus auferatur? etiam ob hanc cauſam pecunia lictori dabatur. O magnum atque intolerandum dolorem! ô grauem acerbámque fortunam! non vitam liberûm ſed mortis celeritatem pretio redimere cogebantur parentes.

Atque ipſi etiam adoleſcentes, cum Sextio de eadem plaga & de vno illo ictu loquebantur, idque poſtremum parentes ſuos liberi orabant, vt leuandi cruciatus ſui gratia lictori pecunia daretur: multi & graues dolores inuenti parentibus, & propinquis multi: verumtamen mors ſit extrema, non erit: Eſtne aliquid vltra, quò progredi crudelitas poſſit? reperietur. Nam illorum libri non erunt ſecuri percuſſi, ac necati, corpora feris obiicientur. Hoc ſi luctuoſum eſt parenti, redimat pretio ſepeliendi poteſtatem.

Tum numero 141.

Hæc cùm maximè loqueretur, ſex lictores circumſiſtunt valentiſſimi, & ad pulſandos verberandóſque homines exercitatiſſimi: cædunt acerrimè virgis, denique proximus lictor (de quo iam ſæpe dixi) Seſtius conuerſo bacillo, oculos miſero tundere vehementiſſimè cœpit: Itaque ille, cùm ſanguis os oculóſque compleſſet, concidit, cùm illi nihilominus iacenti latera tunderentur, vt aliquando ſpondere ſe diceret. Sic ille affectus, illinc tum pro mortuo ſublatus, breui poſtea eſt mortuus. Iſte autem homo venerius, & affluens omni lepôre & venuſtate, de bonis illius in æde Veneris argenteum Cupidinem poſuit. Sic etiam fortunis hominum abutebatur ad nocturna vota cupiditatum ſuarum.

DE MATERIA, ET formis, ſeu methodo Amplificationis.

CAPVT V.

Materia amplificationis aperiendæ quærenda eſt.

PRimum quidem amplificatori prudenter ſpectandum cenſeo, quid materia ad dicendum propoſita ferat, aut patiatur. Neque enim exiſtimandum eſt omne genus argumenti capax eſſe Amplificationis. Sed vt cera modicè calefacta fingentis ſequitur manum, & nullo negotio diduci fundíque poteſt: contrà verò à lapide haudquaquam illud

Non ex omni ligno Mercurius, nec ex omni argumento aperiter Amplificatio.

Digitized by Google

exprimas, vt admoto igne, humanáque industria, distendatur: ita profectò euenire solet in amplificationibus; quædam enim argumenta mirificè nata sunt ad αὔξησιν; quæ si, vel digito leuiter attingas, statim suopte velut ingenio fundentur, quasi concatenatas in se rationes diffusionis habeant:

Alia verò longè exiliora sunt, quæ vix orationis cultu possunt splendescere. Quænam igitur, inquies, amplificationem patiuntur?

Hoc prudentiæ est oratoriæ præuidere, nec temerè omnia per amplificationem dicere.

Res minutæ non sunt capaces amplificationis, nisi fortè in ludo, & facetiis.

Primùm res minutæ & exiles hanc orationis laxitatem non admittunt; quas si operosa industria conetris amplificare, idem facias ac qui tornando fingendóque milio studium & operam poneret. Verùm egregia laus est res paruas extollere, & ex muscis elephantos facere! Non nego, festiui esse ingenij; quod multi diserti homines fecerunt, res alioqui contemptas, vt muscam, & febrim, orationis beneficio, in excelsam quandam attollere speciem granditatis: sed nego idipsum pertinere ad orationem grauitatis.

Itaque, qui hæc scribunt, ludere se profitentur, & nos ludentes suspicimus; quos si seriò loqui putaremus, amentes potiùs quàm eloquentes iudicaremus; quòd contra communem omnium mortalium sensum niterentur. Quemadmodum igitur in myrmecidiis, cùm naiculam audimus, aut quadrigam eburneam muscæ pinnulis intectam, bellissimi ingenij & delicatissimæ manus industriam probamus, non tamen vt ista, vel elegiacos versus, sesamo subtiliter incisos, Ioui Olympio, & Myrmecidem, Phidiæ anteponamus: Simili quoque ratione minutias istas rerum quæ ab epigrammatistis aut encomiastis ornari amplificaríque solent, laudamus ob ingenij, quæ in iisdem elucet, subtilitatẽ, in grandi certè genere eloquentiæ non ponimus; nec Lucianum, Demosthenì, aut Lucilium Homero comparamus.

Grauis materia suam secum trahit amplificationem.

Quamobrem sic existimandum est, ad grauem amplificationem requiri grandem materiam, vel re ipsa, vel hominum, apud quos agimus, opinione. Tales sunt res diuinæ & cœlestes, supra mentis nostræ intelligentiam positæ: *Nam omne ignotum pro magnifico est.* Item humanæ insolitæ, inusitatæ, maximè lætæ, illustres, mirabiles, vel contrà diræ, atroces, funestæ, calamitosæ, in quibus exaggerandis triumphare solent oratores. Quanquam in istis plus est sæpe fœlicitatis quàm industriæ; quòd secum suam αὔξησιν ferant.

Res mediocres plus artis expetunt, cùm amplificantur.

Alia sunt quæ nec ita magna sunt, nec ad contemptam exilitatem accedunt, sed medium quendam locum obtinent; vel cùm per se magna sint, non tamen talia videntur auditoribus: in his amplificandis meliùs ars oratoris & industria conspicitur. Et hæc quidem de materia.

DE FORMA, ET *methodo Amplificationis.*

Ex Græcis Sophistis.

CAPVT VI.

IN hac amplificationis forma & methodo perscrutanda, præclari omnino artifices, non modò Græci, sed etiam Latini, elaborarunt; quorum hîc discutere & comparare sententias non erit alienum.

Aphthonius in loco communi præcepta complexus est Amplificationis: siquidem locus communis nihil aliud est quàm ipsamet amplificatio, cùm ab eodem auctore definiatur λόγος αὐξητικὸς ἢ ταπεινωτικὸς πρὸ κρειττόνων, ἢ κακῶν. *Oratio amplificatoria*

Digitized by Google

bonorum aut malorum quæ alicui insint. Rem autem totam amplificationis decem capitibus circumscribit:

Primum est ἐξ ἐναντίου, à contrario, vt si flagitium aliquod aut scelus amplificetur, huic Maiorum placita, & leges contrarias esse ostendas: quæ cùm ex sanctissima disciplina & excellentissima sapientia sint profectæ, hoc facinore dissoluuntur, calcantur, infringuntur.

Itaque solenne est istis amplificatoribus habere in ore, *Maiores nostri*; tum veteres historias, & exempla arcessere, quæ sui sæculi moribus & corruptelis opponant.

Secundum est, ἔκθεσις, expositio criminis, quæ fit non simplici narratione, sed viua quadam & vegeta descriptione, cui commodè additur sermocinatio; vt si communis libertatis & legum oppressorem depingendo, dicas:

Ille hæc secum; Méne igitur in hac Republica, in hoc infimorum hominum cœtu, in hac iuris æqualitate despectum atque irrisum precariâ animam trahere? Mihi Fimbriam, & Bambalionem, ex plebeia fæce quisquilias, leges dicere?

Me ad tam vilem famulatum, tanquam pecudem abiici? non patiar, non sinam.

Nimis diu occurrentem pleno fauore fortunam meis ædibus extrudo, arripiam quod offert imperium, leges patrias extra Indos & Garamantas relegabo: Fiam ego, fiam lex, & dominus omnium.

Hęc, inquam, ille cogitans, inexpiabile parricidium destinat Spartacus. Et cętera.

Tertium, σύγκρισις, comparatio minorum, vt si hoc de delenda republica consilium, cum simplici homicidio comparetur, & dicas pernicioſus homicida; sed vni duntaxat alicui vitam eripit; at ille omnium iugulis suæ crudelitatis ſicam intentauit.

Quartum, γνώμη (quam Cicero voluntarium facinus appellat) qua ostenditur, non ex casu aut ex commotione homines in tantum scelus erupisse, sed paratum esse ac meditatum facinus. Quamobrem cùm aut fortuna aut vehemens aliqua perturbatio, cæteros plerũque reos excusare soleat, hunc prouisa malęficij ratio grauioribus iudicij vinculis constringit.

Quintum, παρέκβασις, excursio, quę fit cùm non tantùm crimen, aut factum, de quo quæstio est, exagitatur, sed tota præterea rei vita discutitur; quam veluti telam aliquam nequitiæ, totam criminibus pertexuit.

Sextum est, ἐκ τοῦ ἐναντίου, cùm multorum scelerum immanitate commemorata, nullus misericordiæ locus relinquitur. Vt si dicas, non esse quòd talis reus mœrentem & squallidam vxorem, liberósque perfusos lacrymis pro se deprecatores adhibeat; longè maiorem rationem habendam legum, quarum integritate omnium salus & incolumitas continetur.

Septimum est, νόμιμον, ratio petita à legibus: Nam, vt viris fortibus, qui suis consiliis & laboribus, patrię libertatem asseruerint, præclarissimos honores decreuere: Ita parricidas, qui matris iura violare ausi sunt, æternis suppliciis viuos mortuósque mactarunt.

Octauum, δίκαιον. Iustitiæ & æquitatis lex postulat, vt pestis, quam in omnes bonos machinantur improbi, in eorum caput refundatur.

Nonum, ξυμφέρον, vtilis erit reipubl. hęc animaduersio, siquidem tam funestis capitibus sublatis, cæteri quietiores viuent.

Decimum est, δυνατόν: facile est

emergentem iſtam improbitatem in fomite præfocare, hanc adultis poſtea viribus corroboratam ſtirpitus euellere difficillimum erit.

Hæc ille non ignobilis ſophiſta fermè percenſet, ex quibus amplificationes contexi poſſint: quæ etſi commodè dicuntur, nondum tamen plenam, & ex omni parte cumulatam, habere videntur rationem amplificationis.

QVAM METHODVM *Amplificandi Cicero præceptis conſignarit.*

CAPVT VII.

NOn diſſimilia ſunt à Græcorum Rhetorum inuentis, quæ Marcus Tullius libro ſecundo ad Herennium copioſiùs eſt perſequutus.

Loci (inquit) communes ex decem præceptis commodiſſimè ſumuntur, adaugendi criminis cauſſa:

Primus locus ſumitur ab authoritate, cùm commemoramus quantæ curæ ea res fuerit Dijs immortalibus, aut maioribus noſtris, Regibus, ciuitatibus, nationibus, hominibus ſapientiſſimis, ſenatui: qui locus tractari poterit ad imitationem exordij pro Domo.

Cùm multa diuinitus à maioribus noſtris inuenta atque inſtituta ſint; tum nihil præclarius quàm quòd, &c. Res igitur præclariſſimè conſtituta proponetur, quam is de quo quæritur, conuellere conatus ſit.

Quò vero maior erit teſtimoniorum tum diuinorum tum humanorum numerus, & grauior authoritas, eò illuſtrior conſurget amplificatio.

Secundus locus eſt, cùm conſideramus, illæ res de quibus criminamur, ad quos pertineant: vtrùm ad omnes, quod atrociſſimum eſt; an ad ſuperiores, quod genus ij ſunt à quibus authoritatis locus communis ſumitur; an ad pares, hoc eſt, in eiſdem partibus animi, corporis, fortunarum, poſitos; an ad inferiores, qui omnibus his rebus antecellunt. Sic illa grauitas rei exaggeratur ab eodem auctore.

[Quòd ſi vllo tempore magna cauſſa in Sacerdotum populi Romani iudicio ac poteſtate verſata eſt; hæc profectò tanta eſt, vt omnis reipubl. dignitas, omnium ciuium ſalus, vita, libertas, aræ, foci, Dij penates, bona, fortunæ, domicilia, veſtræ ſapientiæ, fidei poteſtatique commiſſa creditáque eſſe videantur.] Cicer. pro Domo.

Tertius locus eſt, quo percunctamur quid ſit euenturum, ſi omnibus idem concedatur: &, ea re neglecta, oſtendemus quid periculorum aut incommodorum conſequamur: vt.

[Si C. Verres, homo vita atque factis, omniùm iam opinione damnatus] abſoluatur, totam iudiciorum rationem conuelli, &c.

Quartus locus eſt, quo demonſtratur ſi huic ſit remiſſum, multos alacriores ad maleficia futuros, quos adhuc expectatio iudicij remoratur.

Concinnè tractat hunc locum pro Flaco, n. 5. Damnatus eſt is qui Catilinam ſigna patriæ inferentem interemit: quid eſt cauſæ cur non is qui Catilinam ex vrbe repulit, pertimeſcat? &c. vbi oſtendit, Flacco damnato acerrimos fore improborum in bonos impetus.

Quintus locus eſt, per quem oſtendimus, ſi ſemel aliter iudicatum ſit, nullam rem fore quæ incommodo mederi, aut erratum iudicum corrigere poſſit. Quo loco non incommodum erit vti cæterarum rerum comparatione; vt oſtendamus alias res poſſe, aut vetuſtate ſedari, aut conſilio corrigi: huius rei, aut leniendæ aut corrigendæ, nullam

rem adiumento futuram.

Philipp. 4. Vt, [Quoniam in foueam incidit, obruatur; si enim hinc emerserit, nullius supplicij crudelitas erit recusanda. *Et*, Hanc verò quæ ad eorum liberos atque infantium puerorum incunabula pertinet, nisi hoc iudicio à vobis reiicitis & aspernamini, videte per Deos immortales, quem in locum Remp. peruenturam putetis, &c.

Sextus locus est, cùm ostendimus ex consulto factum, & dicimus voluntario facinori nullam esse excusationem, sed imprudentiæ iustam deprecationem paratam.

Vt, [Diadema ostendis, gemitus toto foro: vnde diadema? non enim abiectum sustuleras, sed attuleras domo, meditatum & cogitatum scelus,] &c.

Philipp. 11. 2. Septimus locus est, quo ostendimus, tetrum facinus, crudele, nefarium, tyrannicum esse: quod genus, iniuriæ mulierum, aut earum rerum aliquid quarum rerum caussa bella susciptuntur, & cum hostibus de vita dimicatur: Talia sunt illa, [Ecce tibi geminum in scelere par, inusitatum, inauditum, ferum, barbarum.]

Octauus locus est, quo ostendimus, non vulgare sed singulare esse maleficium, spurcum, nefarium, inusitatum, quò maturiùs & atrociùs vindicandum sit.

Vt, [Expectate facinus, quàm vultis improbum; vincam tamen expectationem omnium.]

Nonus locus constat ex peccatorum comparatione; quasi cùm dicemus maius esse maleficium stuprare ingenuam, quàm sacrum lædere, quòd propter egestatem alterum, alterum propter intemperantem superbiam fiat. Sic per comparationem augetur Antonij crudelitas. [L. Cinna crudelis, C. Marius, in iracundia perseuerans; L. Sylla, vehemens: neque vllius horum in vlciscendo acerbitas progressa vltra mortem est: ecce tibi, &c.

Decimus locus est, per quem omnia quæ in negotio gerendo acta sunt, quæque rem consequi solent, exponemus acriter & criminosè, & diligenter, vt agi res & geri negotium videatur, rerum consequentium enumeratione; & ita exaggeratur mors Treboni, Philippica vndecima.

QVOD ISTÆ PRÆCEPTIONES de Amplificatione minùs accuratè traditæ videantur: & de Cassij Longini sententia.

CAPVT VIII.

ET illæ quidem præceptiones, si prima fronte spectentur, locupletissimam habere videntur segetem amplificationis, non tamen vim eius omnem rationémque complexæ sunt. Primùm enim illi auctores, quasi iudicum subsellia, & latrones, & parricidas, aut huiusmodi crimina semper cogitarent, nihil de cæterarum rerum amplificatione dixerunt. Deinde ipsam fermè Amplificationis animam, quæ in grauibus figuris sententiæ consistit, omisêre. Tertiò ista quoque locorum allata diuisio verbosior est quàm limatior. Quid enim sibi volunt tertius locus & quartus, nisi rem ostendunt amplificandam ab euentu? quod cùm vno argumento contineatur, parum commodè in duos locos discerptus atque diuisus est? Septimus quoque & octauus locus omnino concurrunt, & verbis duntaxat discriminantur: quamquam etiam in vtroque dixit, crimen ostendi nefarium: quò fit vt magis ταυτολογίαν faciat, quàm noui aliquid insinuet. Itaque (si hæc Ciceronis sunt) crediderim eum magis ex Græcorum commentarijs, quàm ex suo ingenio iudicióque scripsisse.

Acutiùs certè Dionysius Longi-

Digitized by Google

nus, cùm de forma & methodo Amplificationis, in qua huius præceptionis ἐχὼ & vigor totus consistit, aliquid diceret, noluit rem certis definire limitibus; sed Amplificationis formas dixit esse sexcentas, hoc est, propè innumerabiles; sic autem ille:

Ἔτιεχ ἑτέρεις ἐπισκευάσμασι μεγάθυσι ἐπισήσατα κατ' ἔμβασιν, εἴτε διὰ τοπικείας, εἴτε δείνωσιν, ἢ πραγμάτων ἢ κατασκευῶν ἐπιρρώσιν, εἴτ' ἐπικοσμίας ἔργων ἢ παθῶν μιείαις ἢ ἰδίαις τῶν αὐξήσεων ἤθεσσι. Aliæ aliis inquit, conglobatæ magnitudines continenter gradatione quadam ingerantur: siue per locorum tractationem, siue per exaggerationem, siue per rerum & probationum corroborationem, siue per dispensationem actionum & affectuum; ad summum addit, *infinitæ enim formæ sunt Amplificationum.* Quæ sanè dum expenduntur, obscura sunt. Nam δείνωσιν quam affert, species est potiùs quàm modus Amplificationis, & τοπικείαν in κατασκευῶν ἐπίρρωσιν facilè incidit. Quid igitur ex ea diuisione colligemus? cùm nec Longinus hanc certam esse voluerit: sed cùm aliquas enumerasset amplificationis formas, statim subiecit esse sexcentas. Sunt quidem permultæ, si sigillatim omnes spectentur: sed tamen existimo totam amplificationis rationem ad duo capita posse referri, ad locos & figuras; Et hoc attigit cùm dixit fieri amplificationem per τοπικείαν & δείνωσιν; per τοπικείαν nihil aliud voluit quàm variam locorum omnium tractationem; per δείνωσιν, exaggerationem, quæ fit per exclamationes; admirationes, obiurgationes, & cætera figuratum instrumenta. Præter has rationes, etiam si quis diu expendat, & nodum quærat in scirpo, nihil inueniet. Loci porrò cùm afferuntur, non sunt nudi & simplices producendi, sed vario inter sese nexu conglobandi, quò plus roboris habeant. Vt qui funes torquent, quò robustiores faciant, de industria duplices triplicésque componunt: Ita locorum frequentatio multum affert rebus, vigoris & ponderis. Succedent deinde figuræ, sententiæ; excelsæ, graues, intensæ, & quod multum iuuat ad grauitatem, aptis verbis intextæ: ita magnifica procurret amplificatio. Vt si atrox quodpiam facinus, qualis est iniuria augustissimo sacramento illata, esset exaggerandum, post εἰσαγωγὴν per aliquod πάθος, aut quidpiam simile, dices, quo nomine appellem hoc facinus nescio; multa deinde inquires atrocia nomina, quæ magnitudine huius sceleris victa esse ostendes; mox intorquebis oratoriam definitionem, per synonymiam, & vocabis *postremum sacrilegiorum omnium, impietatem, cœlo & terris, inferis pene ipsis erubescendam.*

Totus cardo Amplificationis in duobus volvitur.

Exemplum & methodus amplificandi.

Eodem vestigio rem expones, si modò aures ferant, & sermo patiatur: (Quædam enim adeò scelesta sunt, vt honestè commemorari non possint:) Verteste deinde ad singula adiuncta: Quis, quid, vbi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando: in quibus vberem amplificationis segetem inuenies: Caussas etiam inuestigabis tam prodigiosæ malitiæ, depinges volitantes scelestissimorum dæmonum cateruas, qui Fanaticos Lycanthropos in sanctissimas religiones ardentibus furiarum tædis instigent.

Adiuncta multum ad amplificationem conferunt.

Ex eo conuertes stylum ad σύγκρισιν; quæres cui istud sacrilegium comparare possis; facies superiorum scelerum enumerationes, arcessés ex historiis deplorata tẽpora, cruda facta, res funestas, nihil simile reperire te fatebere. Pij, si cum hac impietate conferantur, videbuntur Ariani; misericordes, Turcæ; religiosi, Brasilienses. Ad summum erumpẽt grandes figuræ, modò ἐπιτάσεις in scelleratos, ad quorum supplicia terræ &

Digitized by Google

maria, & brutæ animantes euocabuntur, modò conuertetur sermo ad *Angelos pacis amare flentes*, modò ad B. Virginem, modò ad Christum ipsum, & supremum rerum omnium Patrem. Omnia iura diuina & humana, leges omnes, & consuetudines, senes, pueri, mulieres, infantuli, pecudes ipsæ vltionem à Deo flagitabunt. Hinc affectus, hinc concitationes, hinc tonitrua, & fulgura.

Is est igitur in rebus grauibus amplificandi modus, qui grandem eloquentiam, & vehementes affectus, & latera, & spiritum, si quisquam alius, desiderat. Prouidendum est autem, vt amplificatio, quod dixit Longinus, per ἐπίβασιν fiat, & sensim quasi per scalarum gradus ad maiora procedat. Nam qui post grauia quædam enarrata, minuta proferunt, Mandrabuli in morem degenerant. Deinde non minùs etiam amplificationis filum producendum, ne aut rumpatur, aut supra modum tenuetur, & simile sit corporibus, quæ licèt aspectu integra, neruis tamen parum firmantur.

Cæterùm hæc duo amplificationis capita in τοποθεσίᾳ, & διατάσει, constituta, siue in locis & figuris, non satis vidit Erasmus, in libro de copia verborum: Nam diuisio formarum amplificationis, quam affert, certè in eo claudicat quòd putat duas esse & distinctas amplificationis formas, rem per adiuncta & circumstantias dilatare, quæ vnam in rem incidunt: deinde ipsam amplificationem facit speciem dilatationis, cùm sit genus. Cæteroqui tyronibus ea quæ tradit, non sunt inutilia; in quorum gratiam hîc iuuat aliqua ascribere.

DE AMPLIFICATIONIS duodecim modis crebrò vsurpatis.

CAPVT IX.

Primus Amplificandi modus per enumerationem partium.

FIt, cùm sententia breuiter comprehensa, & quasi conuoluta, explicatur; vt si dicas quempiam rem luxu perdidisse, parum est. Ad dilatandum, varias possessionum formas & dispares perdendi rationes enumerabis; sic Lucianus in Harmonide, cùm summatim dicere potuisset τὴν ἁυλητικὴν ἐκμεμάθηκα, explicatis partibus distendit, Ἐδιδάξω με ἤδη ἁρμόσασθαι τὸν ἀυλὸν ἐς τὸ ἀκριβὲς, καὶ ἐμπνεῖν ἐς τὴν γλωττίδα λεπτὸν καὶ ἐμμελῆ, καὶ ὑποδέχεσθαι τοῖς δακτύλοις ἐυαρμόστως ἐπὶ πυκνῇ τῇ αἴρσει καὶ θέσει, καὶ βαίνειν ἐν ῥυθμῷ, καὶ συμφώνα εἶναι τὰ μέλη πρὸς τὸν χορὸν, καὶ τὰ ἁρμονίας ἑκάστης διαφυλάττειν τὸ ἴδιον, τῆς Φρυγίας τὸ ἐνθεον, τῆς Λυδίου τὸ Βακχικὸν, τῆς Δωρείου τὸ σεμνὸν, τῆς Ἰωνικῆς τὸ γλαφυρόν. ταῦτα μὲν οὖν πάντα ἐκμεμάθηκα παρά σου: id est, docuisti me iam exactè adaptare tibiam, atque in eius lingulam inspirare tenue quiddam ac modulatum, tum commodo facilique contactu submittere digitos in crebra sublatione ac demissione vocis; ad hæc ad numerum ingredi, & vt modi congruant ad chorum; præterea quod cuique harmoniæ generi proprium est, obseruari; Phrygiæ, diuinum impetum; Lydiæ, Bacchicum furorem; Doricę, grauitatem ac modestiam; Ionicæ, iucunditatem.

SECVN-

SECVNDVS, PER *antecedentia.*

Cap. X.

HVic admodum affinis eſt: quoties non contenti ſemel exitum rei proponere, ex quo reliqua quæ præceſſerunt, per ſe queant intelligi, ſingulatim ea quoque commemoramus, per quæ ad eum exitum peruentum eſt. Huius præceptionis hoc erit exemplum: Cicero, Catilinæ conatus oppreſſit: id ita locupletabis; Catilinæ nefarios conatus per iuuenes perditiſſimos, totius Romanæ ciuitatis exitium atque internecionem molientes, M. Tullius Cicero Conſul ſua ſagacitate ſtatim odoratus eſt, ſingulari vigilantia perueſtigauit, ſumma prudentia deprehendit, miro in Rempubl. ſtudio prodidit, incredibili eloquentia conuicit, grauiſſima authoritate repreſſit, armis extinxit, magna felicitate ſuſtulit.

Item aliud: Ex eà virgine filium ſuſtulit. Hac ratione dilates licebit. Eam virginem, quòd eſſet ſingulari forma, miſerè deperibat: Deinde amoris impatiens, ſimplicem puellæ animum promiſſis ſollicitauit, muneribus corrupit, blanditiis deliniit, officiis in mutuum amorem pellexit, improbitate vicit, denique conſuetudinem cum ea habuit, ac deuirginauit: Aliquanto poſt tempore vterus virginis cœpit tumeſcere, fœtu videlicet concepto: Demum exactis nouem menſibus, partutijt ac puerum peperit.

Item aliud exemplum: Vrbem cepit; ita poterit ampliari. Principiò feciales rem repetitum miſſi, qui pacis etiam conditiones offerrent: quas cùm oppidani non acciperent, copias vndique comparat, admouet exercitum vnà cum machinis ad vrbis mœnia: Illi contra è muris acriter hoſtem repellunt; tandem hic ſuperior in congreſſu, cõſcenſis mœnibus vrbem inuadit, ac rerum potitur.

TERTIVS, PER CAVSAS.

Caput XI.

AB hoc rurſum non ita vehementer abhorret, quoties rem non nudam exponimus, ſed altiùs etiam cauſas repetimus, à quibus initiis ſit profecta. Veluti ſi cui non ſatis ſit dixiſſe, bellum interceſſiſſe Gallis cum Neapolitanis, verùm etiam addat, quæ fuerint ſimultatis cauſæ, quis inſtigator, quæ ſuſcipiendi belli occaſio, quæ vincendi ſpes, quæ vtriuſque fiducia. Hoc vt dilucidius quàm vt egeat præceptione, ita difficile ſit exemplum niſi plurimis verbis proponere. Quare ſuperſedebimus, & lectorem ad Salluſtium ac Liuium relegabimus.

QVARTVS, PER *adiuncta.*

Caput XII.

NOn admodum ab his diſcrepat, quoties non ſimpliciter proponimus negotium, ſed enumeramus etiam illa quæ negotium comitantur, vel conſequuntur. Quod genus ſit, Bellum tibi acceptũ feremus; hoc pacto poteris ditare rem: Exhauſtum in barbaros milites ærarium, fractam laboribus iuuentutem, proculcatas ſegetes, abacta pecora, incenſos paſſim vicos ac villas, deſertos agros, euerſa mœnia, compilatas domos, direpta fana, tot orbos ſenes, tot orphanos liberos, tot viduas matronas, tot virgines indignè conſtupratas, tot adoleſcentium licentia deprauatos mores, tantum funerum, tantum luctus, tantum lacrymarum: Præterea extin-

Digitized by Google

ctas artes, oppreſſas leges, obliteratam religionem, confuſa diuina humanáque omnia, corruptam ciuitatis diſciplinam: vniuerſum, inquam, hoc malorum agmen, quod ex bello naſcitur, tibi vni feremus acceptum, ſiquidem belli fueris author.

QVINTVS, PER EVIDENtiam, Deſcriptiones, Hypotypoſes.

Caput XIII.

QVoties vel amplificandi, vel ornandi, vel delectandi gratia, rem non ſimpliciter exponemus, ſed ceu coloribus expreſſam in tabula ſpectandam proponemus, vt nos depinxiſſe, non narraſſe, lector ſpectaſſe non legiſſe videatur.

Id ita præſtare poterimus, ſi priùs ipſi totam rei naturam, omneſque circunſtantias, ac veluti faciem animo luſtremus: Deinde ita verbis ac figuris idoneis effingamus, vt quàm maximè fiat euidens perſpicuáque lectori. Hac virtute præcellunt cùm omnes poetæ tum præcipuè Homerus; quemadmodum ſuis indicabimus locis. Conſtat autem præcipuè deſcriptione rerum, temporum, locorum, & perſonarum.

Rei deſcriptione locupletabimus orationem, cùm id quod fit, aut factum eſt, non ſummatim aut tenuiter exponemus, ſed omnibus fucatum coloribus ob oculos ponemus; vt auditorem ſiue lectorem, iam extra ſe poſitum, velut in theatrum, auocet; hanc ab effingenda rerum imagine Græci vocant hypotypoſim: etiamſi vocabulum hoc commune eſt, quoties aliquid oculis ſubiicitur: Veluti ſi quis expugnatam ciuitatem dicat, cuncta nimirum in ſumma complectitur, quæcunque talis fortuna recipit: (vtar enim Quintiliani verbis:) At ſi aperias hæc quæ verbo vno incluſa erãt, apparebunt effuſæ per domos ac templa flammæ, & ruentium tectorum fragor, & ex diuerſis clamoribus vnus quidam ſonus, aliorum fuga incerta, alij in extremo complexu ſuorum cohærentes, & infantium fœminarúmque ploratus, malè vſque in illum diem ſeruati fato ſenes. Tum illa prophanorum ſacrorúmque direptio, efferentium prædas, repetentiúmque diſcurſus, & ante ſuum quiſque prædonem catenati: & conata retinere infantem ſuum mater. Et ſicubi maius lucrum eſt, pugna inter victores. Licèt enim hæc omnia complectatur euerſio, minus eſt tamen totum dicere, quàm omnia. Hactenus Fabius. Idem huius euidentiæ citat exemplum hoc, ex Cælio in Antonium: Namque ipſum offendunt temulento ſopore profligatum, totis præcordiis ſtertentem, ructuoſos ſpiritus geminare, præclaraſque contubernales ab omnibus ſpondis tranſuerſas incubare, & reliquas circumiacere paſſim, quæ tamen exanimatæ terrore, hoſtium aduentu percepto, excitare Antonium conabantur: Nomen inclamabant, fruſtra ceruicibus tollebant, blandiùs àlia ad aurem inuocabat, vehementiùs etiam nonnulla feriebat: Quarum cùm omnium vocem tactúmque noſcitaret, proximæ cuiuſque collum amplexu petebat: nec dormire excitatus, nec vigilare ebrius poterat, ſed ſem ſomno ſopore inter manus centurionum concubinarúmque iactabatur. Nihil, inquit Fabius, his nec credibilius fingi, nec vehementius exprobrari, nec manifeſtius oſtendi poteſt. Refert idem deſcriptionem conuiuij luxurioſi: Videbar, inquit, videre alios intrantes, alios verò exeuntes, quoſdam ex vino vacillantes, quoſdam heſterna potatione oſcitantes: Humus erat immunda, lutulenta vino, coronis languidulis, & ſpinis cooperta piſcium.

Addatur hîc etiam deſcriptio Apro-

nij, ex lib. 1. in Verrem; Aſpicite, Iudices, vultum hominis, & aſpectum; & ex ea contumacia, quam hic in perditis rebus retinet, illos etiam ſpiritus Sicilienſes quos fuiſſe putetis, cogitate ac recordamini. Hic eſt Apronius, quem in prouincia tota, Verres, cùm vndique nequiſſimos homines conquiſiſſet, & cùm ipſe ſecum ſui ſimiles duxiſſet, non parum multos; nequitia, luxuria, audacia ſui ſimillimum iudicauit. Itaque iſtos inter ſe perbreui tempore, non res, non ratio, non commendatio aliqua, ſed ſtudiorum turpitudo ſimilitudóque coniunxit. Verris mores improbos impuróſque noſtis? Fingite vobis, ſi poteſtis, aliquem, qui in omnibus iſtis rebus par ad omnium flagitiorum nefarias libidines eſſe poſſit: Is erat Apronius ille, qui, vt ipſe non ſolùm vitâ ſed etiam corpore atque ore ſignificat, immenſa aliqua vorago eſt, aut gurges vitiorum turpitudinúmque omnium. Hunc in omnibus ſtupris, hunc in fanorum expilationibus, hunc in impuris conuiuiis principem adhibebat; tantámque habebat morum ſimilitudo coniunctionem atque concordiam, vt Apronius, qui aliis inhumanus ac barbarus, iſti vni commodus ac diſertus videretur: vt, quem omnes odiſſent, neque videre vellent, ſine eo iſte eſſe non poſſet: vt, cùm alij ne conuiuiis quidem iiſdem quibus Apronius, hic iiſdem etiam poculis vteretur: poſtremò, vt odor Apronij teterrimus, oris & corporis, quem (vt aiunt) ne beſtię quidem ferre poſſent, vni iſti ſuauis & iucundus videretur. Ille erat in tribunali proximus, in cubiculo ſocius, in conuiuio dominus; ac tum maximè cùm accumbente prætextato prętoris filio, in conuiuio ſaltare nudus cœperat. Sed hæc nos copioſiſſimè libro vndecimo.

SEXTVS, PER DIgreſſionem.

CAPVT XV.

SVperioribus eſt affinis quam Græci παρέκβασιν appellant. Ea eſt, definitore Quintiliano, alicuius rei, ſed ad vtilitatem cauſæ pertinentis, extra ordinem excurrens tractatio. Adhibetur autem, vel laudandi gratia, qualis eſt apud M. Tullium pro L. Cornelio popularis illa virtutum Cn. Pompeij commemoratio, in quam ille diuinus orator (nam Fabij verbis vtar) veluti nomine ipſo ducis, curſus dicendi teneretur, abrupto quem inchoauerat ſermone, diuertit: aut vituperandi, aut ornandi, aut delectandi, aut præparandi. Sumuntur autem ex iiſdem fermè locis, quos modò retulimus, ab expoſitione rerum geſtarum, à deſcriptione locorum, regionum, perſonarum; item à tractatione fabularum, apologorum: Præterea à locis communibus, quoties amplificandę rei gratia, in gloriam, in luxuriam, libidinẽ, auaritiam, turpem amorem, tyrannidem, iram, ac reliqua vitia, dicimus; atque his, cauſa velut aliquantiſper omiſſa, diutiùs immoramur: aut contrà, quoties frugalitatem, liberalitatem, continentiam, ſtudia litterarum, pietatem, taciturnitatem laudibus efferimus: Hi tantùm momenti habent ad copioſè dicendum, vt clari aliquot authores eos ex profeſſo tractauerint: (χρείας appellant.) Sunt & illi loci communes, his non diſſimiles, quoties libertatis commoda ponimus ante oculos, contra ſeruitutis incommoda; mutabilitatem fortunæ, mortis æquam omnibus neceſſitatem, quantum valeat pecunia in rebus mortalium, vitæ humanæ breuitatem, atque id genus alia innumera deſcribimus.

Digitized by Google

Porrò longiùs immorari licebit excurſionibus, vel in initio dictionis; quas habet illa Herculis Gallici, apud Lucianum; & Lamiarum, apud Politianum deſcriptio; vel in fine, quò iam feſſus recreetur auditor; quemadmodum in Georg. fere facit Virgilius. In medio, ſi quando digredi libebit, celeriùs eò redeundum vnde digreſſus ſis; niſi pars cauſæ iam abſoluta digreſſionis anſam præbebit; veluti poſt narratam cauſam; quò ad ſecuturam argumentationem auditor reddatur alacrior; aut poſt probationem, ſiue omnino poſt locos inamœniores, quò tædium ſubtilitatis diſcutiatur; aut niſi res ipſa locos huiuſmodi ſuapte ſponte offerat, qui inuitent ad diutiùs immorandum.

Nota, hanc amplificationem prudenter eſſe tractandam, nec temere, vbi multa & neceſſaria in propriis argumentis ſuppetunt, ad alia digrediendum.

SEPTIMVS, PER *gradationem*.

CAPVT XV.

FIt, vt, facinus eſt vincîre ciuem Romanum, ſcelus verberare, necare, quid dicam, in crucem tollere? Verbo ſatis digno tam nefaria res appellari nullo modo poteſt. Ad hoc genus pertinet & illud, cùm congeſtis ordine quodam circumſtantiis in contextu & curſu ſemper aliquid priore maius inſequitur. Huius exemplum eſt in ſecunda Ciceronis Philippica de vomitu Antonij. O rem non modò viſu fœdam, ſed etiam auditu. Si inter cœnam in tuis immanibus illis poculis, hoc tibi accidiſſet, quis non turpe duceret? In cœtu verò populi Romani, negotium publicum gerens, Magiſter equitum, cui ructare turpe eſſet, is fruſtis eſculentis, vinum redolentibus, gremium ſuum & totum tribunal impleuit. Hîc ſingulæ voces incrementum habent. Etenim per ſe deforme fuerat, vel non in cœtu vomere, in cœtu etiam non populi, etiam non Romani, vel ſi nullum negotium gereret, vel ſi non publicum, vel ſi non magiſter equitum. Hæc ſi quis diuidat, ac circa ſingulos gradus immoretur, augebit quidem orationis copiam, tamen minùs efficaciter amplificabit.

OCTAVVS, PER *comparationem*.

CAPVT XVI.

FIt Comparatio vel fictione, vel exẽpli collatione. Fictione, quam παράδειγμα vocant, vt in prima parte exempli quod modò retulimus ex Cicerone: fingit enim hoc inter cœnam accidiſſe priuato. Eiuſdem eſt illud in Catilinam: Serui me hercle mei ſi me iſto pacto metuerent, vt te metuunt omnes tui, domum meam relinquendam putarem. Collatione exempli; quoties propoſito velut ſimili exemplo, efficimus vt id quod exaggeramus, aut proximum illi, aut par, aut maius etiam videatur: velvt Cicero pro Cluentio, cùm expoſuiſſet, Mileſiam quandam à ſecundis heredibus pro abortu pecuniam accepiſſe: Quanto eſt, inquit, Opianicus in eadem iniuria, maiore ſupplicio dignus? Siquidem illa cùm ſuo corpori vim attuliſſet, ſe ipſam cruciauit: Hic autem idem illud effecit per alieni corporis cruciatum. In hoc genere non ſolùm tota totis, ſed etiam partes partibus comparantur, ſicut hoc loco pro Milone: An verò, vir ampliſſimus Scipio, Tiberium Gracchum, mediocriter labefactantem remp. priuatus interfecit; Catilinam, orbem terræ, cæde atque

incendio vastare molientem, nos consules perferemus? hîc & Catilina, Graccho, & status Reip. orbi terrarum, & mediocris labefactatio, cædi & incendiis & vastationi; & priuatus, consulibus comparatur. Quæ si quis dilatare velit, plenos per singula locos habeat.

NONVS, PER ELEVATIONEM grauium.

CAPVT XVII.

ELit quoties res atrocissimas quasque in summam ipsi extulimus inuidiam: eleuamus consultò, quò grauiora videantur quæ sequuntur a sunt. Quod genus est illud Ciceronis: Leuia sunt hæc in hoc reo: Metum virgarum, nauarchus nobilissimæ ciuitatis, precio redemit, humanum est: Atrocissimum quiddam expectetur, necesse est: cui hæc quæ sunt atrocia, comparata, humana atque vsitata videantur.

DECIMVS, PER congeriem.

CAPVT XVIII.

AMplificamus & congerie verborum & sententiarum, idem significantium, quæ finitima est figuræ συναθροισμῷ, de qua priùs dictum est. Vtitur hac M. Tullius in actione pro Ligario. Quid enim tuus ille, Tubero, districtus in acie Pharsalica gladius agebat? Cuius latus ille mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorum? quæ tua mens? oculi, manus, ardor animi? quid cupiebas? quid optabas? Hîc velut aceruo creuit oratio. Idem fit interim omnibus altiùs atque altiùs insurgentibus: vt in hoc exemplo: Adesat ianitor carceris, carnifex prætoris, mors terrórque sociorum, & ciuium Romanorum lictor Sextius.

VNDECIMVS, PER correctionem.

CAPVT XIX.

AMplificamus etiam quasi correctione quadam, vt Cicero in Verrem: Non enim furem sed raptorem, non adulterum, sed expugnatorem pudicitiæ; non sacrilegum, sed hostem sacrorum religionúmque, non sicarium, sed crudelissimum carnificem ciuium sociorúmque, in vestrum iudicium adduximus.

DVODECIMVS, PER conglobatas definitiones.

CAPVT XX.

TAle est illud D. Chrysostomi, vbi crucem sic describit: Crux totius beatitudinis causa, discordiæ amputatio, pacis firmamentum, bonorum omnium copiosa largitio, salutis indicium, Sol iustitiæ, spes Christianorum, resurrectio mortuorum, cæcorum dux, claudorum baculus, consolatio pauperum, frænum diuitum, euersio superborum, triumphus aduersus dæmonas, &c.

De istis definitionibus abundè dixi superiùs. Item ille amplificandi modus fit per epitheta & aduerbia.

DE DELECTV LOCORVM, & figurarum, ad amplificationem obiter monitum.

CAPVT XXI.

ATque ne tantùm ad criminum & maleficiorum amplificationes tradita ratio pertinere videatur; si disquisitiùs enucleare velis, illinc præstantissimarum rerum excellentem gloriam, illinc virtutum decus, illinc vitiorum turpitudinem, illinc calamitatum atrocem speciem, illinc admirabilium rerum naturas, illinc exquisitissimarum artium delicias, & cætera id genus augeri necesse est.

Sed qui proprij sint singulorum loci commodiùs opinor in epidictico genere disseremus: Nunc, vt id obiter præcerpamus, res vel corporeæ sunt, vel ab omni materiæ concretione secretæ; quæ sunt corporis expertes, vt Deus, Angeli, mentes, virtutes, scientiæ; primùm ornantur loco negationis: quædam enim adeò sublimia sunt, vt facilius sit dicere, quid non sint, quàm eorum naturam explicare; nec immeritò sapientes illi Ægyptij apud Damasciũ, pro omni laude diuina ter σκότος ἄγνωστον, id est, *incognitam caliginem*, inclamant: Deum scilicet adumbrantes, cuius cognitio, cùm tantis difficultatibus septa sit, meliùs scitur ignorando, quàm temerè aliquid asserendo.

II. Loco ὑπεροχῆς, hoc est, *eminentiæ*, cùm ex variis rebus quasi flosculos perfectionis decerpimus, quos in ea re quam commendandam suscepimus, longè excitatiùs vigere ostendimus.

Tertius locus est ab effectis; quo res spiritales σωματοποιοῦνται, id est, *quasi corpore vestiuntur*, vt præter suam naturam mortalium sensibus subiiciantur.

At verò vbi res corporeæ sunt, ex variis conflatæ partibus, sæpissimè, vt in descriptionibus fieri solet, per ipsarummet partium enucleationem, & adiuncta, frequentantur: quanquam nulla res est quæ per omnes locos communes attolli non possit. Itaque in toto genere valent, quod docet Marcus Tullius, definitiones conglobatę, consequentium frequentatio, & contrariorum, & dissimilium, & inter se pugnantium rerum conflictio, & caussiæ, & ea quæ sunt de caussis orta, maximéque similitudines & exempla.

Figuræ in rebus illustrandis adhibentur leniores, & magis comptæ, vt hypotyposes, distributiones, antonomasiæ quædam excellentes. In contentionibus verò aduersus crimina vsurpantur vehementes increpationes, ironiæ amarulentæ, epiphonemata, execrationes, apostrophæ.

DE DELECTV VERborum ad amplificandum.

CAPVT XXII.

VErba quoque, quod præcipit M. Tullius, ponenda sunt illustria, & tamen insita, vt *O acerbam mihi (iudices) temporis illius memoriã, & loci, cùm hic in me incidit, complexus est, conspersitque lacrymas.* Pro Plancio.

Grauia, vt, *Præmiorum amplissimum, gloria, quæ breuitatem vitæ posteritatis memoria consolatur.* Pro Milone.

Plena, vt, *De me semper P. R. semper omnes gentes loquentur, nulla vnquam obmutescet vetustas.* Sonantia, *Polluerat stupro sanctissimas religiones, senatus grauissima decreta perfregerat.*

Addit idem auctor, iuncta, facta, cognominata, non vulgata, superlata, inprimisque translata. *Iuncta* sunt composita, quæ grauiùs sunt

Digitized by Google

anhelata, vt, *contrucidare, pertimescere*: Facta, vt, *Vllámne Appietatem, aut Lentulitatem valere apud me plus quàm ornamenta virtutis existimas?* Sed hoc parciùs imitandum. Cognominata, vt, *expelletur, exterminabitur, eycietur.* Non vulgata, vt, *Quas ille præceps amentia cæsis prostratisque sanctissimis lucis, substructionum insanis molibus oppresserat.* Superlata, *luxa, & solitudines voce respondent.* Translata, vt, *Omnes in me meósque redundant ex illo fonte dolores.*

Hæc omnino maiestatem attollunt orationis, vbi præcipuè figuris dictionum illigantur, quales sunt, isocola, anadiploses, asyntheta, polysyntheta, & cætera huiusmodi, quibus ad rei cumulum circunductæ quasi torno verborum circunscriptiones, quàm aptissimè iunguntur.

DE MIXTVRA LOcorum & Figurarum.

CAPVT XXIII.

QVod verò ad mixturam attinet Locorum & Figurarum, sunt qui ista putidiùs inquirant, & putent nonnihil ab antiquis, in hac temperie religiosiùs obseruatum. Mihi verò videntur veteres Oratores, ad hanc primùm curam animum intendisse, vt quàm illustres locos & figuras deligerent: Deinde eandem pro rerum opportunitate, vt magistra ratio & prudentia suaderet, variè commiscerent; in qua mixtura tanta est diuersitas, vt difficile sit certis iam complecti legibus. Nam si diligentiùs perscruteris, omnes penè omnibus locos locis, & figuras figuris illigatas atque intextas reperies; Sed hoc in variis argumentis. Itaque videndum est in hac potissimùm, quid materiæ ratio patiatur, aut admittat; videntur certè ij primùm loci, qui essentiam rei magis spectant, meliùs coniungi, vt definitio, genus, species, causſæ, partium enumeratio: deinde antecedentia, consequentia, adiuncta, similitudines, contraria, & cæt. id genus. Locorum cognatio.

Inter figuras aliæ pertinent ad conformationem imaginum, descriptionémque rerum, aliæ ad probationem argumentorum, aliæ ad exhilarandam orationem, aliæ ad succendendam; quæ verò sunt eiusdem generis, coniunguntur; quanquam ad varietatis illecebram, aliæ aliis insuper adduntur, tam diuerso concentu, vt difficile sit in hac re certum aliquid definire.

Iuuat tamen aliqua exempla ex Cicerone potissimùm legere, quibus conformationem illam locorum & figurarum in amplificatione cognoscere atque annotare possis.

AMPLIFICATIONES *Ciceronianæ discutiuntur.*

Ac primùm auaritia & ambitio P. Rulli exaggeratur per congeriem partium, atque effectorum, & per anaphoram tractatur.

CAPVT XXIV.

HÆc tu P. Rulle M. Bruti scelestis vestigia, quàm monumenta maiorum sapientiæ sequi maluisti. Hæc tu cum istis tuis actoribus excogitasti, vt vetera vectigalia venderetis, & expleretis noua. Vrbi Capuam ad certamen dignitatis opponere vis, vt sub vestrum ius, iurisdictionem, potestatem, vrbes, nationes, prouincias, liberos, populos, Reges, terrarum denique orbem subiungeretis, vt cùm omnem pecuniam ex ærario exhausissetis, De lege Agrar. contra Rullum 97 & 98.

ab omnibus Regibus, gentibus, Imperatoribus noſtris coëgiſſetis, tamen omnes vobis pecunias ad nutum veſtrum penderent; vt iidem partim inuidioſos agros, à Syllanis poſſeſſoribus, partim deſertos ac peſtilentes, à veſtris neceſſariis, à vobiſmetipſis emptos, quanti velletis, P. Romano indicaretis; vt omnia municipia, coloniáſque Italiæ nouis colonis occuparetis, vt quibuſcunque in locis vobis videretur, ac quàm multis videretur, colonias: vt omnem tempubl. veſtris militibus, veſtris vrbibus, veſtris præſidiis cingeretis, atque oppreſſam teneretis: vt ipſum Cn. Pompeium, cuius præſidio ſæpiſſimè populus Romanus contra acerrimos hoſtes, & contra improbiſſimos ciues victor extitit, proſcribere, atque horum conſpectu priuare poſſetis; vt nihil auro & argento violari, nihil numero & ſuffragijs declarari, nihil elata manu perfringi poſſet, quod vos non oppreſſum atque ereptum teneretis, vt volitaretis interea per gentes, per regna omnia, cum imperio ſummo, cum iudicio infinito, cum omni pecunia, vt veniretis in caſtra Cn. Pompeij, atque ipſi caſtra, ſi commodum vobis eſſet, venderetis, vt interea magiſtratus reliquos, legibus omnibus ſoluti, ſine metu iudiciorum, ſine periculo petere poſſetis; vt nemo ad populum Ro. vos adducere, nemo producere, non ſenatus cogere, non Conſul coërcere, non tribunus pleb. retinere poſſet.

Notatur artificiũ huius amplificationis.

Iam cuiuis facile eſt iſtius amplificationis artificium intueri: Primùm conſtat rebus, & magnis, & multis, quæ in perſonis & negotiis ſitæ ſunt. Viden' vt breuiſſimè Rulli auaritiam, circa vectigalia, Capuam, ærarium, prouincias, agros Syllanos, oppreſſionem virorum fortium, & cæt. notauit magna orationis volubilitate? hæc pertinent ad δύναμιν. Quæ verò verbis duntaxat augent, *ius, iuriſdictionem, poteſtatem, vrbes, nationes, prouincias, liberos, populos, Reges, terrarum denique orbem*, hæc ſpectant ἔυξησιν: fortaſſis vno verbo Demoſthenes dixiſſet, *terrarum orbem*. Sed hic Ciceronis modus plurimum valet ad illam adipalem, quam fouebat, eloquentiam innutriendam.

Sequens modus multùm eſt in ἐυξήσει: *quippe vno verbo, cùm vellet dicere præceps fuiſſe Nœuij conſilium per ſermocinationem, & ἐυξήσει, ita ſubiecit pro Quinctio num.* 53.

Cùm ius amicitiæ, ſocietatis, affinitatis ageretur, cũ officij rationem atque exiſtimationis duci conueniret, eo tempore, tu non modò, aut C. Aquilium, aut L. Lucullum, ſed ne ipſe quidem te conſuluiſti, ſed ne ipſe quidem ad te retuliſti, ne hæc quidem locutus es: Horæ duæ fuerunt: Quinctius ad vadimonium non venit: quid ago? reſpiraſſet cupiditas atque auaritia, paululum: aliquid loci rationi & conſilio dediſſes: tu te collegiſſes, non in eam turpitudinem veniſſes, vt hoc eſſet tibi apud tales viros confitendum, qua tibi vadimonium non ſit obitum, eadem te hora conſilium cepiſſe hominis propinqui fortunas funditus euertere.

Hæc verboſior eſt amplificatio, popularis tamen, & ad motum efficax. Eiuſdem generis eſt iſta num. 188. pro Cluentio p. 674.

Quod hoc portentum, Dij immortales! quod tantum monſtrum in vllis locis, quod tam infeſtum ſcelus, & immane, aut vnde natum eſſe dicam? iam enim videtis profectò, Iudices, non ſine neceſſariis me; ac maximis cauſſis, principio orationis meæ de matre dixiſſe; nihil eſt enim mali, nihil ſceleris, quod illa ab initio filio noluerit, optauerit, cogitauerit, effecerit.

AMPLI-

Digitized by Google

AMPLIFICATVR *Saſſiæ libido, num. 12. pro Cluentio.*

CAPVT XXV.

CVm eſſent hæ nuptiæ, plenæ dignitatis, plenæ concordiæ, repentè eſt exorta mulieris importunæ nefaria libido, non ſolùm dedecore verumetiam ſcelere coniuncta. Nam Saſſia, mater huius Auiti (mater enim à me nominis cauſſa, tametſi in hunc hoſtili odio & crudelitate eſt, mater, inquam, appellabitur:) neque vnquam illa ita de ſuo ſcelere & immanitate audiet, vt naturæ nomen amittat. Quo enim eſt ipſum nomen amantius indulgentiúſque maternum, hoc, illius matris, quæ multos iam annos, & nunc cùm maximè filium interfectum cupit, ſingulare ſcelus, maiore odio dignum eſſe ducetis. Ea igitur mater Auiti, Melini iſtius adoleſcẽtis, generi ſui, contra quàm fas erat, amore capta: Primò, neque id ipſum diu, quoquo modo poterat, in illa cupiditate continebatur: deinde illa flagrare cœpit amentia, ſic inflammata ferri libidine, vt eam non pudor, non pudicitia, non pietas, non macula familiæ, non hominum fama, non filij dolor, non filiæ mœror à cupiditate reuocaret: Animum adoleſcentis, nondum conſilio ac ratione confirmatum, pellexit iis omnibus rebus quibus illa ętas capi ac deliniri poteſt. Filia, quæ non ſolùm illo communi dolore muliebri, in eiuſmodi viri iniuriis angeretur, ſed nefarium matris pellicatum ferre non poſſet, de quo ne queri quidem ſine ſcelere ſe poſſe arbitraretur, cæteros ſui tanti mali ignaros eſſe cupiebat, in huius amantiſſimi ſui fratris manibus, & gremio, & mœrore, & lacrymis conſeneſcebat. Ecce autem ſubitum diuortium, quod ſolatium omnium malorum fore videbatur. Diſcedit à Melino Cluentia: vt in tantis iniuriis, non inuita: vt à viro, non libenter. Tum verò illa egregia, ac præclara mater, palam exultare lætitia, ac triumphare gaudio cœpit, victrix filiæ, non libidinis. Itaque diutiùs ſuſpicionibus obſcuris lædi famam ſuam noluit: lectum illum genialem, quem biennio antè filiæ ſuæ nubenti ſtrauerat, in eadem domo ſibi ornari, & ſterni, expulſa atque exturbata filia, iubet. Nubit genero ſocrus, nullis auſpicibus, nullis auctoribus, funeſtis ominibus omnium. O mulieris ſcelus incredibile, & præter hanc vnam in omni vita inauditum! ô libidinem effrænatam, & indomitam! ô audaciam ſingularem, non timuiſſe, ſi minùs vim Deorum, hominúmque famam, at illam ipſam noctem facéſque illas nuptiales? non limen cubiculi? non cubile filiæ? non parietes denique ipſos, ſuperiorum teſtes nuptiarum? Perfregit, ac proſtrauit omnia cupiditate ac furore, vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia.

Explicatur ſuperior amplificatio.

Animaduerte in hac tota narratione ſingulare grandis illius & exaggeratæ eloquentiæ artificium; primùm rem improbam & funeſtam narraturus, incipit à commemoratione bonorum quæ anteceſſerant, quò res fiat atrocior: *Cùm eſſent hæ nuptiæ plenæ dignitatis*: Deinde, quàm ingenioſa illa parentheſis: *Saſſia mater huius*: (*mater enim à me nominis cauſſa*, &c.) Mox rem pedetentim explicat, ſeruatis ſuis legibus. Primùm amat Saſſia; deinde flagrat: Tertiò tota inflammatur; & hæ flammæ exaggerantur à contrariis: Magnæ procul dubio fuerunt, quæ pudorem, pudicitiam, pietatem, metum dedecoris, hominum famam vicerunt. Hæc enim iſtius libidinis fræ-

ab omnibus Regibus, gentibus, Imperatoribus noſtris coëgiſſetis, tamen omnes vobis pecunias ad nutum veſtrum penderent; vt iidem partim inuidioſos agros, à Syllanis poſſeſſoribus, partim deſertos ac peſtilentes, à veſtris neceſſariis, à vobiſmetipſis emptos, quanti velletis, P. Romano indiceretis; vt omnia municipia, coloniáſque Italiæ nouis colonis occuparetis, vt quibuſcunque in locis vobis videretur, ac quàm multis videretur, colonias: vt omnem rempubl. veſtris militibus, veſtris vrbibus, veſtris præſidiis cingeretis, atque oppreſſam teneretis: vt ipſum Cn. Pompeium, cuius præſidio ſæpiſſimè populus Romanus contra acerrimos hoſtes, & contra improbiſſimos ciues victor extitit, proſcribere, atque horum conſpectu priuare poſſetis; vt nihil auro & argento violari, nihil numero & ſuffragijs declarari, nihil elata manu perfringi poſſet, quod vos non oppreſſum atque ereptum teneretis, vt volitaretis interea per gentes, per regna omnia, cum imperio ſummo, cum iudicio infinito, cum omni pecunia, vt veniretis in caſtra Cn. Pompeij, atque ipſi caſtra, ſi commodum vobis eſſet, venderetis; vt interea magiſtratus reliquos, legibus omnibus ſoluti, ſine metu iudiciorum, ſine periculo petere poſſetis; vt nemo ad populum Ro. vos adducere, nemo producere, non ſenatus cogere, non Conſul coërcere, non tribunus pleb. retinere poſſet.

Notatur artificiũ huius amplificationis.

Iam cuiuis facile eſt iſtius amplificationis artificium intueri: Primùm conſtat rebus, & magnis, & multis, quæ in perſonis & negotiis ſitæ ſunt. Viden' vt breuiſſimè Rulli auaritiam, circa vectigalia, Capuam, ærarium, prouincias, agros Syllanos, oppreſſionem virorum fortium, & cæt. notauit magna orationis volubilitate? hæc pertinent ad *δύναμιν*. Quæ verò verbis duntaxat augent, *ius, iuriſdictionem, poteſtatem, vrbes, nationes, prouincias, liberos, populos, Reges, terrarum denique orbem*, hæc ſpectant *αὔξησιν*: forſitan vno verbo Demoſthenes dixiſſet, *terrarum orbem*. Sed hic Ciceronis modus plurimum valet ad illam adipalem, quam fouebat, eloquentiam innutriendam.

Sequens modus multùm eſt in αὐξήσει: quippe vno verbo, cùm vellet dicere præceps fuiſſe Næuij conſilium per ſermocinationem, & ἀποσιώπησιν, ita ſubiecit pro Quinctio num. 53.

Cùm ius amicitiæ, ſocietatis, affinitatis ageretur, cũ officij rationem atque exiſtimationis duci conueniret, eo tempore, tu non modò, aut C. Aquilium, aut L. Lucullum, ſed ne ipſe quidem te conſuluiſti, ſed ne ipſe quidem ad te retuliſti, ne hæc quidem locutus es: Horæ duæ fuerunt: Quinctius ad vadimonium non venit: quid ago? reſpiraſſet cupiditas atque auaritia, paululum: aliquid loci rationi & conſilio dediſſes: tu te collegiſſes, non in eam turpitudinem veniſſes, vt hoc eſſet tibi apud tales viros confitendum, qua tibi vadimonium non ſit obitum, eadem te hora conſilium cepiſſe hominis propinqui fortunas funditus euertere.

Hæc verboſior eſt amplificatio, popularis tamen, & ad motum efficax. Eiuſdem generis eſt iſta num. 188. pro Cluentio p. 674.

Quod hoc portentum, Dij immortales! quod tantum monſtrum in vllis locis, quod tam infeſtum ſcelus, & immane, aut vnde natum eſſe dicam? iam enim videtis profectò, Iudices, non ſine neceſſariis me; ac maximis cauſſis, principio orationis meæ de matre dixiſſe; nihil eſt enim mali, nihil ſceleris, quod illa ab initio filio noluerit, optauerit, cogitauerit, effecerit.

AMPLIFICATVR *Saſſiæ libido, num. 12. pro Cluentio.*

CAPVT XXV.

CVm eſſent hæ nuptiæ, plenæ dignitatis, plenæ concordiæ, repentè eſt exorta mulieris importunæ nefaria libido, non ſolùm dedecore verumetiam ſcelere coniuncta. Nam Saſſia, mater huius Auiti (mater enim à me nominis cauſſa, tametſi in hunc hoſtili odio & crudelitate eſt, mater, inquam, appellabitur:) neque vnquam illa ita de ſuo ſcelere & immanitate audiet, vt naturæ nomen amittat. Quo enim eſt ipſum nomen amantius indulgentiúſque maternum, hoc, illius matris, quæ multos iam annos, & nunc cùm maximè filium interfectum cupit, ſingulare ſcelus, maiore odio dignum eſſe ducetis. Ea igitur mater Auiti, Melini iſtius adoleſcẽtis, generi ſui, contra quàm fas erat, amore capta: Primò, neque id ipſum diu, quoquo modo poterat, in illa cupiditate continebatur: deinde illa flagrare cœpit amentia, ſic inflammata ferri libidine, vt eam non pudor, non pudicitia, non pietas, non macula familiæ, non hominum fama, non filij dolor, non filiæ mœror à cupiditate reuocaret: Animum adoleſcentis, nondum conſilio ac ratione confirmatum, pellexit iis omnibus rebus quibus illa ætas capi ac deliniri poteſt. Filia, quæ non ſolùm illo communi dolore muliebri, in eiuſmodi viri iniuriis angeretur, ſed nefarium matris pellicatum ferre non poſſet, de quo ne queri quidem ſine ſcelere ſe poſſe arbitraretur, cæteros ſui tanti mali ignaros eſſe cupiebat, in huius amantiſſimi ſui fratris manibus, & gremio, & mœrore, & lacrymis conſeneſcebat. Ecce autem ſubitum diuortium, quod ſolatium omnium malorum fore videbatur. Diſcedit à Melino Cluentia: vt in tantis iniuriis, non inuita: vt à viro, non libenter. Tum verò illa egregia, ac præclara mater, palam exultare lætitia, ac triumphare gaudio cœpit, victrix filiæ, non libidinis. Itaque diutiùs ſuſpicionibus obſcuris lædi famam ſuam noluit: lectum illum genialem, quem biennio antè filiæ ſuæ nubenti ſtrauerat, in eadem domo ſibi ornari, & ſterni, expulſa atque exturbata filia, iubet. Nubit genero ſocrus, nullis auſpicibus, nullis auctoribus, funeſtis ominibus omnium. O mulieris ſcelus incredibile, & præter hanc vnam in omni vita inauditum! ô libidinem effrænatam, & indomitam! ô audaciam ſingularem, non timuiſſe, ſi minùs vim Deorum, hominúmque famam, at illam ipſam noctem facéſque illas nuptiales? non limen cubiculi? non cubile filiæ? non parietes denique ipſos, ſuperiorum teſtes nuptiarum? Perfregit, ac proſtrauit omnia cupiditate ac furore; vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia.

Explicatur ſuperior amplificatio.

Animaduerte in hac tota narratione ſingulare grandis illius & exaggeratæ eloquentiæ artificium; primùm rem improbam & funeſtam narraturus, incipit à commemoratione bonorum quæ anteceſſerant, quò res fiat atrocior: *Cùm eſſent hæ nuptiæ plenæ dignitatis*: Deinde, quàm ingenioſa illa parentheſis: *Saſſia mater huius: (mater enim à me nominis cauſſa,* &c.) Mox rem pedetentim explicat, ſeruatis ἀθέσμοις legibus. Primùm amat Saſſia; deinde flagrat: Tertiò tota inflammatur; & hæ flammæ exaggerantur à contrariis: Magnæ procul dubio fuerunt, quæ pudorem, pudicitiam, pietatem, metum dedecoris, hominum famam vicerunt. Hæc enim iſtius libidinis fræ-

na ſolent eſſe valentiſſima. Dein adiuncta in perſona filiæ illuſtri ἐνεργείᾳ exprimuntur. Sed hæc tantùm præludia: Quid, quomodo attollitur ſequens oratio?

Tum verò illa egregia ac præclara mater, et victrix filiæ, non libidinis, quàm diſertè appoſitis inualeſcit adiunctis? *lectum illum genialem, quem biennio antè filiæ ſuæ nubenti ſtrauerat, in eadem domo ſibi ornari & ſterni, expulſa atque exturbata filia iubet. Poſtremò nubit genero ſocrus, nullis auſpiciis, nullis auctoribus.* Quid reſtabat niſi exclamationis fulmen, *O mulieris ſcelus!*

AMPLIFICATIO BENEFICIJ accepti, per Cõparata, Adiuncta, & partes, ad Quirites, poſt reditum, num. 5.

CAPVT XXVI.

Comparatio, & antitheta.

A Parentibus, id quod neceſſe erat, paruus ſum procreatus: à vobis natus ſum conſularis. Illi mihi fratrem incognitum, qualis futurus eſſet, dederunt, vos ſpectatum, & incredili pietate cognitum, reddidiſtis. Rempubl. illis accepi temporibus, eam quæ penè amiſſa eſt: à vobis eam recuperaui, quam aliquando omnes vnius opera ſeruatam iudicauerunt. Dij immortales mihi liberos dederunt, vos reddidiſtis. Multa præterea à Diis immortalibus optata conſecuti ſumus; niſi veſtra voluntas fuiſſet, omnibus diuinis muneribus caruiſſemus, veſtros denique honores, quos eramus gradatim ſingulos aſſecuti, nunc à vobis vniuerſos habemus, vt quantum antea parentibus, quantum Diis immortalibus, quantum vobiſmetipſis, tantum hoc tempore vniuerſo cuncta populo Rom. debeamus. Nam cùm in ipſo beneficio veſtro tanta magnitudo eſt, vt eam complecti oratione non poſſim, tum in ſtudiis veſtris tanta animorum declarata eſt voluntas, vt non ſolùm calamitatem mihi detraxiſſe, ſed etiam dignitatem auxiſſe videamini. Non enim pro meo reditu, vt pro P. Popilij nobiliſſimi hominis, adoleſcentes, filij, & multi præterea cognati atque affines deprecati ſunt.

Hæc ratio augendi per antitheta, pulchra eſt, & ſuauis: adduntur etiam adiuncta; ſcilicet in largiendo beneficio alacritas, & cætera.

ALIA PARS AMPLIficationis per μετρησιν.

Poſt reditum ad Quirit.

CAPVT XXVII.

Partium enumeratio.

QVid dulcius hominum generi à natura datum eſt, quàm ſui cuique liberi? mihi verò & propter indulgentiam meam, & propter excellens eorum ingenium, vita ſunt mea cariores, tamen non tanta voluptate erant ſuſcepti, quanta nunc ſunt reſtituti. Nihil cuiquam fuit vnquam iucundius, quàm mihi meus frater; non tam id ſentiebam, cùm fruebar, quàm tunc cùm carebam; & poſteaquam vos me illi, & mihi eum reddidiſtis: Res familiaris ſua quemque delectat; reliquæ meæ fortunæ recuperatæ, plus mihi nunc voluptatis afferunt, quàm tunc incolumi afferebant: Amicitię, conſuetudines, vicinitates, clientelæ, ludi denique, & dies feſti, quid haberent voluptatis, carendo magis intellexi, quàm fruendo. Iam verò honos, dignitas, locus, ordo, beneficia veſtra, quanquam mihi ſemper clariſſima viſa ſunt, tamen ea nunc renouata, illuſtriora videntur, quàm ſi

Digitized

obſcurata non eſſent. Ipſa autem patria, Dij immortales, dici vix poteſt, quid caritatis, quid voluptatis habet! quæ ſpecies Italiæ, quæ celebritas oppidorum, quæ forma regionum? qui agri? quæ fruges? quæ pulchritudo vrbis? quæ humanitas ciuium? quæ reip. dignitas? quæ veſtra maieſtas? quibus ego omnibus antea rebus ſic fruebar vt nemo magis.

Quid notandum in ſuperiori amplificatione.

Viden' vt ſingula quæque commoda minutatim, ſine tamen vlla ſermonis ignobilitate, aut rerum obſcuritate, diſcutiens, amplam effecit orationem. Si quidpiam hîc humile fuiſſet interpoſitum, corrupiſſet eloquentiæ grauitatem: quod fatuus quiſpiam fecit in veteri poëmate, qui Elyſiorum camporum voluptates commemorans, Solem & cucumeres dixit eſſe illi periucundos. Quæ cognatio Cucumerum, & Solis? Deinde, cuius ingenij eſt nobiliſſimis voluptatibus Cucumerum eſum inferre?

AMPLIFICATIO REI calamitoſi, per gradationẽ, & hypotypoſin, etc. pro Quinctio. nu. 95.

CAPVT XXVIII.

πάθος. MIſerum eſt exturbari fortunis omnibus? miſerius eſt, iniuria. Acerbum eſt ab aliquo circunueniri? acerbius à propinquo. Calamitoſum eſt bonis euerti? calamitoſius cum dedecore. Funeſtum eſt à forti atque honeſto viro iugulari? funeſtius, ab eo cuius vox præconis quæſtu proſtitit. Indignum eſt à pari vinci, aut ſuperiore? indignius ab inferiore atque humiliore. Luctuoſum eſt tradi alteri cum bonis? luctuoſius, inimico. Horribile eſt cauſſam capitis dicere? horribilius priori loco dicere.

ἐκτύπωσις, & deſcriptio facti.

Omnia circunſpexit Quinctius, omnia periclitatus eſt C. Aquili, non prætorem modò, à quo ius impetraret, inuenire non potuit, atque adeo, ne vnde arbitratu quidem ſuo poſtularet: Sed ne inimicos quidem Sex. Næuij, quorum ſæpe & diu ad pedes iacuit ſtratus, obſecrans per Deos immortales, vt aut ſecum iure contenderent, aut iniuriam, ſine ignominia, ſibi imponerent. Deniq; ipſius inimici vultum ſuperbiſſimum ſubiit, ipſius Sex. Næuij lacrymans manum apprehendit in propinquorum bonis perſcribendis exercitatam, obſecrauit per fratris ſui mortui cinerem, per nomen propinquitatis, atque ætatis ſuæ, ſi non hominis, aut humanitatis rationem haberet: vt ſecum aliquid integra ſua fama, qualibet dummodo tolerabili conditione tranſigeret; ab ipſo repudiatus, ab amicis eius non ſubleuatus, ab omni magiſtratu vexatus, atque perterritus, quem præter te appellet, habet neminem, tibi ſe, tibi ſuas omnes opes fortunáſque commendat: tibi committit exiſtimationem, ac ſpem reliquæ vitæ, multis vexatus contumeliis, plurimis iactatus iniuriis, non turpis ad te ſed miſer confugit. E fundo ornatiſſimo deiectus, ignominiis omnibus appetitus, cùm illum in ſuis paternis bonis dominari videret, ipſe filiæ multam dotem conficere non poſſet, nihil alienum tamen vita ſuperiore commiſit. Itaque te obſecrat, C. Aquili, vt quam exiſtimationem, quam honeſtatem in iudicium tuum, propè iam acta ætate, decurſáque attulit, eam liceat ei, ſecum ex hoc loco efferre, ne is de cuius officio nemo vnquam dubitauit, ſexageſimo denique anno, dedecore, macula, turpiſſimáque ignominia notetur, ne ornamentis eius omnibus Sex. Næuius pro ſpoliis abutatur, ne per te ferat quominus, quæ exiſtimatio P. Quinctium vſque ad ſenectutem perduxit, eandem vſque ad rogum proſequatur.

Digitized by Google

Hæc gradatio, vt poſtea dicetur, tota ad amplificationes facta eſt, nihil ea ad augendum, aut fœcundius aut ſuauius.

Altera pars amplificationis, continet ἐκφώνησιν calamitoſi hominis opulentum aduerſarium demulcentis: *Denique ipſius inimici vultum ſuperbiſſimum ſubiit*; cui additur ſermocinatio, *Obſecrauit per fratris mortui cinerem*. Res ipſa per ſe ſatis luctuoſa eſt, & in ſe ſuam continet amplificationem, modò diſertè narretur.

AMPLIFICATIO AB Effectis. Deſcribitur vir bonus: pro Cæcinna, num. 78.

Caput XXIX.

VEreor, de tali viro ne plus dicam, quàm vos aut ſentiatis, aut apud vos commemorari velitis. Quapropter hoc dicam, nunquam eius auctoritatem nimiùm valere, cuius prudentiam populus R. in cauendo, non in decipiendo, perſpexerit: qui iuris ciuilis rationem nunquam ab æquitate ſeiunxerit, qui tot annos, ingenium, laborem, fidem ſuam P. Romano promptam expoſitámque præbuerit; qui ita bonus & iuſtus vir eſt, vt natura, non diſciplina, conſultus eſſe videatur; ita peritus ac prudens, vt ex iure ciuili, non ſcientia ſolùm quædam verumetiam bonitas nata videatur; cuius tantum eſt ingenium, ita prompta fides, vt quicquid inde hautias, purum liquidúmque te haurire ſentias.

AMPLIFICATIO LVXVS, per adiuncta: pro Roſcio Amerino. n. 133.

Caput XXX.

HAbet animi relaxandi cauſſa rus amœnum, & ſuburbanum, plura præterea prędia, neque tamen vllum, niſi præclarum, & propinquum; domus referta vaſis Corinthiis, & Deliacis; in quibus eſt anthepſa illa, quam tanto pretio nuper mercatus eſt, vt qui prætereuntes pretium enumerari audiebant, fundum venire arbitrarentur. Quid prętera cælati argenti? quid ſtragulæ veſtis? quid pictarum tabularum? quid ſignorum? quid marmoris apud illum putatis eſſe? tantum ſcilicet, quantum è multis ſplendidiſque familiis in turba & rapinis coaceruari vna in domo potuit. Familiam verò quantam, & quàm variis cum artificiis habeat, quid ego dicam? Mitto haſce artes vulgares, coquos, piſtores, lecticarios: animi & aurium cauſſa tot homines habet, vt quotidiano cantu, vocum, & neruorum, & tibiarum, nocturniſque conuiuiis tota vicinitas perſonet. In hac vita, Iudices, quos ſumptus quotidianos, quas effuſiones, fieri putatis? quæ verò conuiuia? honeſta credo in eiuſmodi domo? ſi domus hæc habenda eſt potiùs quàm officina nequitię, diuerſorium flagitiorum omnium? Ipſe verò quemadmodum compoſito & delibuto capillo paſſim per forum volitet, cum magna caterua togatorum, videtis, Iudices: vt omnes deſpiciat, vt hominem præ ſe neminem putet, vt ſe ſolum beatum, ſolum potentem putet.

AMPLIFICATIO CAPACITATIS, 2. Philipp. num. 65.

Per partium enumerationem, & comparata.

CAPVT XXXI.

IN eius igitur copias cùm se subito ingurgitauisset, exultabat gaudio persona de Mimo, modò egens, repentè diues. Sed, vt est apud Poëtam nescio quem, *Malè parta, malè dilabuntur*; incredibile, ac simile portenti est, quonam modo illa tam multa, quàm paucis non dico mensibus, sed diebus, effuderit; maximus vini numerus fuit, per magnum optimi pondus argenti, pretiosa vestis, multa & lauta supellex, & magnifica multis locis, non illa quidem luxuriosi hominis, sed tamen abundantis. Horum paucis diebus, nihil erat. Quæ Charybdis tam vorax? Charybdin dico; quæ si fuit, animal vnum fuit. Oceanus, medius fidius, vix videtur tot res, tam dissipatas, tam distantibus in locis positas, tam citò absorbere potuisse. Nihil erat clausum, nihil obsignatum, nihil scriptum, apothecæ totæ nequissimis hominibus condonabantur, alia mimi rapiebant, alia mimæ, domus erat aleatoribus referta, plena ebriorum: totos dies potabatur, atque id locis pluribus: suggerebantur etiam sæpe (non enim semper iste felix) damna aleatoria conchyliatis Cn. Pompeij peristromatis: seruorum in cellis lectos stratos videres. Quamobrem desinite mirari, hæc tam celeriter esse cõsumpta: non modò vnius patrimonium, quamuis amplum, vt illud fuit, sed vrbes, & regna celeriter tanta nequitia deuorare potuisset.

Fit per subiectionem ante oculos cum vibrata quadam orationis celeritate.

AMPLIFICATIO LVCTVOSI SPECTACVLI de bonis Cnei Pompeij hastæ subiectis.

Per hypotyposin, sustentationem, epiplexin, &c. 2. Philipp. n. 64.

CAPVT XXXII.

HAsta posita pro æde Iouis Statori, bona, miserum me! (consumptis enim lacrymis, tamen infixus animo hæret dolor,) bona, inquam, Cnei Pompeij Magni, voci acerbissimæ subiecta præconis: vna in illa re seruitutis oblita ciuitas ingemuit, seruientibúsque animis, gemitus tamen populi Romani liber fuit expectantibus omnibus, quisnam esset tam impius, tam demens, tam Diis hominibúsque hostis, qui ad illud scelus sectionis auderet accedere; inuentus est nemo præter Antonium, præsertim cùm tot essent circa hastam illam, qui auderet, quod omnium fugisset & formidasset audacia. Tantus igitur te stupor oppressit, vel, vt veriùs dicam, tantus furor, vt primum cùm sector sis isto loco natus, deinde cùm Pompeij sector, non te execrandum populo Romano, non detestabilem, non omnes tibi Deos, omnes homines, & esse inimicos, & futuros scias?

Et hæc plena, artificiosa, & grauis. Primùm, quàm appositè interiecta, luctuosa parenthesis. Bona (*miserum me*) deinde, vide vt suspendit animos. *Expectantibus omnibus quisnam esset tam impius.* Postremò, quæ fulmina exclamationum! *Tantus igitur te stupor oppressit, &c.*

AMPLIFICATIO BELLI crudelis: Philipp.14.n.8.

Per cauſſas efficientes, effecta, comparata, &c.

CAPVT XXXVIII.

BEllum inexpiabile infert quatuor Coſſ. vnus omnium latrocinum teterrimus: gerit idem bellum cum ſenatu populoque R. omnibus, quanquam ruit ipſe ſuis cladibus, peſtem, vaſtitatem, cruciatum, tormenta denuntiat Dolabella, ferum & immane facinus, quod nulla barbaria poſſet ignoſcere; id Deorum conſilio factum eſſe teſtatur; quæque facturus eſſet in hac vrbe, niſi eum hic ipſe Iupiter ab hoc templo atque mœnibus repulliſſet, declarauit in Parmenſium calamitate. Quot optimos viros honeſtiſſimóſque homines, maximè cum auctoritate huius ordinis, populique R. dignitate coniunctos, crudeliſſimis exemplis interemit prodigium illud & portentum L. Antonius, inſigne odium omnium hominum, vel, ſi etiam Dij oderint, quos oportet, omnium Deorum? Refugit animus P. C. eáque formidat dicere, quæ L. Antonius in Parmenſium liberis, & coniugibus effecerit; quas enim turpitudines Antonij libenter ſubierunt, eaſdem per vim lætantur aliis ſe intuliſſe. Sed vis calamitoſa eſt, quam illis intulerunt, libido flagitioſa, qua Antoniorum oblita eſt vita. Eſt igitur quiſquam, qui hoſtes appellare non audeat, quorum ſcelere crudelitatem Carthaginenſium victam eſſe fateantur? qua enim in vrbe tam immanis Annibal capta, quàm in Parma ſurrepta Antonius? niſi forte huius coloniæ, & cæterarum, in quas eodem eſt animo, non eſt hoſtis Antonius putandus. Si verò coloniarum & municipiorum ſine vlla dubitatione hoſtis eſt, quid tandem huius cenſetis vrbis, quam ille ad expiandas egeſtates latrocinij ſui, concupiuit, quam iampridem metator & callidus decempeda ſua ſaxa diuiſerat? Recordamini, per Deos immortales, P. C. quid hoc biduo timuerimus à domeſticis hoſtibus rumoribus improbiſſimis diſſipatis? Quis liberos, quis coniugem aſpicere poterat ſine fletu? quis domum? quis tecta? quis larem familiarem? Iam aut fœdiſſimam mortem omnes, aut miſerabilem fugam cogitabant. Hæc à quibus timebantur, eos hoſtes appellare dubitamus? grauius, ſi quis attulerit, nomen libenter aſſentiar; hoc vulgari contentus vix ſum, leuiore non vtor.

AMPLIFICATIO CRIminis inuſitati: 6. Verr. n. 67.68.69.

Per adiuncta, & varias figuras.

CAP. XXXIV.

LEx maximo conuentu Syracuſis in foro, (ne quis fortè me in crimine obſcuro verſari, atque affingere aliquid ſuſpicione hominum arbitretur,) In foro, inquam, Syracuſis flens, Deos hominéſque conteſtans, clamare cœpit, candelabrum factum è gemmis, quod in Capitolium miſſurus eſſet, quod in templo clariſſimo, populo R. monumentum ſuæ ſocietatis amicitiæque eſſe voluiſſet; id ſibi Caium Verrem abſtuliſſe; de cæteris operibus, ex auro, & gemmis, quæ ſua penes illum eſſent, ſe non laborare: hoc ſibi eripi miſerum eſſe & indignum. Id etſi antea iam mente & cogitatione ſua, fratríſque ſui, conſecratum eſſet; tamen tum ſe in illo conuentu ci-

uium Romanorum dare, donare, dicare, conſecrare Ioui optimo maximo, teſtémque ipſum Iouem ſuę voluntatis ac religionis adhibere. Quæ vox? quæ latera? quæ vires huius vnius criminis querimoniam poſſint ſuſtinere? Rex Antiochus, qui Romæ ante oculos omniũ noſtrum biennium fere, comitatu regio, atque ornatu fuiſſet, is cùm amicus, & ſocius populi Romani eſſet, amiciſſimo patre, auo, maioribus antiquiſſimis, & clariſſimis, opulentiſſimo, & maximo regno, præceps è prouincia populi Romani exturbatus eſt. Quemadmodum hoc accepturas nationes exteras: Quemadmodum huius tui facti famam in regna aliorum, atque in vltimas terras peruenturam putaſti? Cùm audierint à Prætore populi R. in prouincia violatum Regem, ſpoliatum hoſpitem, eiectum ſocium populi Ro. atque amicum: Nomen veſtrum, populíque R. odio atque acerbitati, ſcitote, nationibus exteris, Iudices, futurum, ſi iſtiũs hęc tanta iniuria impunita diſceſſerit. Sic omnes arbitrantur, præſertim cùm hæc omnino fama de noſtrorum hominum auaritia & cupiditate percrebuerit, non iſtius ſolius hoc eſſe facinus; ſed eorum etiam qui approbarint. Multi Reges, multæ liberæ ciuitates, multi priuati opulenti, ac potentes habent profectò in animo Capitolium ſic ornare, vt templi dignitas imperijque noſtri nomen deſiderat; qui ſi intellexerint, interuerſo regali hoc dono, grauiter vos tuliſſe, grata fore vobis, populóque R. ſua ſtudia, ac dona arbitrabuntur: Sin hoc vos in Rege, tam nobili, in re tam eximia, in iniuria tam acerba, neglexiſſe audierint; non erunt tam amentes, vt operam, curam, pecuniam impendant in eas res quas vobis gratas fore non arbitrentur. Hoc loco Qu. Catule, te appello; loquor enim de tuo clariſſimo pulcherrimóque monumento: non iudicis ſolùm ſeueritatem in hoc crimine, ſed prope inimici atque accuſatoris vim ſuſcipere debes; tuus eſt enim honos in illo templo; ſenatus populíque R. beneficio; tui nominis æterna memoria ſimul cum templo illo conſecratur. Tibi cura ſuſcipienda, tibi hęc opera ſumenda eſt, vt Capitolium quo modo magnificentiùs eſt reſtitutum, ſic copioſiùs ornatum ſit, quàm fuit: vt illa flamma diuinitus extitiſſe videatur.

AMPLIFICATIO MISERIArum, per antithota, acutáſque & vellicantes ſententias, ſtylo picto, & declamatorio.

Senex reuerſus è captiuitate, deplorat filium inſepultum, & cæcam vxorem.

CAPVT XXXV.

LEX.

QVi in calamitate parentes deſeruerit, inſepultus abiiciatur. Qui habebat vxorem & filium captus à piratis ſcripſit domum de redemptione: Vxor, flendo oculos amiſit; filius, retinente matre profectus, vicariis manibus redemit patrem. Idem in vinculis deceſſit, abiectus in mare, & appulſus ad littus patrium eſt eiectus; vult illum ſepelire pater, mater prohibet.

Quid enim paſſus ſum tam leue, vt non comparatio mei, felices etiam aliorum miſerias faciat? Graue eſt à piratis alligari, magis dicat hoc, qui ſciat, quàm citò captimoriantur. Alligatus ſum, ſed tamen magis queror, quòd ſolutus ſum. Indigna eſt impietas in ſuos, quæ quanta verſetur in hoc iudicio, videtis.

Quintil. declam. 6. fol. 16. p. 2. Principium aptum, & acutum. Nota gradationem ad ficioliſſimam.

Digitized by Google

Sed mihi hoc quoq; querendum est, quòd me & vxor nimiùm dilexit, & filius. Quid ergo putarem in rerum natura posse reperiri, quod orbitate acerbius videretur? Non contigit mihi, quod cæteris, miserrimum filium efferre. Parum est, quòd iuueni, singularis exempli, caussa mortis fui, *& tam pretiosa redemptus anima, senex odiosus morte filij mei viuo.* Parum est, quòd mihi luctum meum fluctus nuntiarunt, & *aliud agenti patri subitò ad littus orbitas appulsa est*, quòd miserrimum iuuenem toto iactatum mari, etiamsi me interpellasset, serò sepelirem, adhuc supremo prohibeor officio, & ne quid solatij contingat, perdo etiam matris misericordiã. Iniicit errantem corpori manum *mulier, & piratis, & tempestate crudelior*, atque vt accedat dolori meo cumulus, quæ hoc facit, vxor mea est. Ne quis tamen erret ignarus, non est filij mei nouerca, sed mater, ô facinus! ô cladibus nostris mutata natura! *Mater ignem vltimum filio negat*, & mulier, quæ maritum quoque suum debilitata desiderat. Quis hoc de istâ credat? filium non flet, funditus euersa fulmen hoc gladiúmque non sentit.

αὐδος egregium.

Item pag. 19. eiusdem libri idem exaggeratur egregiè.

Iam illa principalis ac maxima Deũ dono concessa *libertas, non hominum solùm sed ferarum, volucrúmque sensibus fixa & ingenita*, primum spolium fuit. Me ipse perdidi, teneor venale mancipium, & ciuis Romanus merces fio, & libertatem senex dediscо, & natus ingenuus venire opto. Minimum est, in fluctibus habitamus, hyberni nos feriunt venti, non statio, non sedes, non quies, sed quod malorum meorum maxima portio est, tam miseri sunt etiam domini mei, citò prætereunda est memoria, propter me vxori grauius, mihi propter filium. Transeo hirsutos hostium vultus, & immanium barbarorum feros fremitus, *tantúmque mihi quotidie esse metuendum, quantũ pati captus, audere piratа potuisset.* Nihil est desiderio suorum grauius, timui ne quem ex meis viderem. Nihil tempestate minacius, quotidie naufragium optaui: nam mortem, cõfitebor, senili inertia vna causa minùs cupiebam, ne defunctum nemo sepeliret. Quam vestem relictam captiuo putas, nisi quę præda non erat? quales epulas, cibósque præbent, qui ipsi rapto viuunt? Nam illa quidem satis digna quis dixerit? vdum carcerem, & inundatam sentina nauiculam, & impositum nuda trabe irrequietum latus, reuinctas post tergum manus, alligatos, tanquam esset quà fugeremus, pedes? Solę in carcere tenebræ iuuabant.

Præclara amplificatio miserrimæ inter piratas captiuitatis. λιπαρικὸν & ὄψεως diceret Heliodorus. Artificiosa ἔκφρασις.

Nunc autem aliquot è patribus amplificationes, χρυσῆν operis *χαράγλυφα* subiungamus.

AMPLIFICATIO CALAmitosi status, per antitheta, & hypotyposin.

Describitur miseria pauperum, cum luxu diuitum comparata, ex D. Gregorio.

Caput XXXVI.

Greg. Nazian. in ora. 16. pag. 248. Mirus in Græcis verborum delectus, & grauitas. Amplificationes autẽ Gregorij sunt magis ad δεινωσιν seu vehementiam, & maiestatẽ, quàm ad χρῆσιν verborum compositæ.

Ἀλλ' εἰ μὲν ὕπαιθροι παλαιπωρήσουσιν, ἡμεῖς δ' οἰκήσομεν οἰκίας ὑπερλάμπεσις, λίθοις παντοίοις διαυδησμένας, καὶ χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ καταστραπτούσας, καὶ ψηφίδος λιπαρᾶς διαθέσει, καὶ ποικιλίᾳ γραφῆς, ὀφθαλμῶν ἀπατηλεῖς διελεύσεσι: καὶ τοὺς μὲν οἰκήσομεν, τοὺς δ' οἰκοδεμήσομεν· τίσιν; οὐδὲ κληρονόμοις ἴσως ἡμῶν, ἀλλὰ ξένοις, καὶ ἀλλοτρίοις· καὶ τούτων, ἴσως οὐδὲ τοῖς ἀγαπῶσιν ἡμᾶς, ἀλλὰ τοῖς ἐπιβουλεύσασι, καὶ ἐνεδρεύσασι, ὁ κακῶν ἔχατος· καὶ εἰ μὴ ῥιγώσουσιν ἐν τειχέσι καὶ διαπαρμένοις ῥάκεσι, μᾶλλον δ' οὐδὲ τούτων τυχὸν ἐνδεήσουσιν· ἡμεῖς δὲ θρύψομεν ἡμᾶς αὐτοὺς ἁβρότητι μαλακῇ καὶ περιῤῥεούσῃ, καὶ τοῖς ἐκ λίνου καὶ σειρῶν

ρῶν ἀεείοις ὑφάσμασι, καὶ τοῖς μὲν ἐναργεστέροις μᾶλλον, ἢ τοῖς ἐμπρέποντας; οὕτω γὰρ ἐγὼ καλῶ παῦ τὸ περιττὸν καὶ περίεργον· τὰ δ' ἔνδον ἡμῖν ἀποκείσεται), φερνὴς ἄχρηστος, καὶ αὐόητος σιτῶν δαπάνη, καὶ χρόνου τοῦ τὰ πάντα καταναλίσκοντος· καὶ οἱ μὲν οὐδὲ τῆς ἀναγκαίας τροφῆς ἐυπορήσουσι; ὦ τῆς ἐμῆς τρυφῆς, καὶ τῆς ἐκείνων ταλαιπωρίας! ἀλλὰ κείσονται περὶ τοὺς ἡμετέρους θυρῶνας, ἐκλυόμενοι καὶ λιμώττοντες· οὐδὲ ταῖς φωναῖς τὴν αἴτησιν ἀφορμὰς, πρὸς τὸ σώματος ἔχοντες· ἐστερημένοι φωνῶν μὲν εἰς τὸ ἀδύρεσθαι· χειρῶν δὲ, εἰς τὸ προτείνειν ἐφ' ἱκεσίαν· ποδῶν δὲ, εἰς τὸ προσπίπτειν τοῖς ἔχουσιν· αἰσθήσεων δὲ, εἰς ἐυτονίαν τῆς ὀδυνωδίας· τὸ βαρύτατον τῶν κακῶν, κουφότατον κρίνοντες· τοῖς ὀφθαλμοῖς μόνον ἐυχαριστοῦντες, ὅτι μὴ τὴν αὐτῶν λώβην βλέπουσι; καὶ οἱ μὲν οὕτως· ἡμεῖς δὲ ἀκαιρισόμεθα λαμπροὶ λαμπροῖς ἐπὶ σκάφης ὑψηλῆς ἢ καὶ μετεώρου, καὶ τῶν πεπλῶν, καὶ ἀφάτων ἐπιβλημάτων, κἂν φωνῆς ἀκούσωμεν τῶν αἰτήσεων, δυσχεράνοντες, δεῖ δὴ ἡμῖν τὸ μὲν ἔδαφος ἐυωδεῖν ἄνθεσι πολλάκις, καὶ τὸ ὄροφος ἔξω, τὴν δὲ τράπεζαν κατεῤῥᾶνθαι μύρεσι, καὶ μύροις τοῖς ἐυωδεστάτοις καὶ πολυτελεστάτοις, ἵνα καὶ μᾶλλον ἐκθηλυνώμεθα· παῖδας δὲ περισσεῖαι τοὺς μὲν ἐν κόσμῳ καὶ ἁβρότητι, αὐτοῖς ταῖς κόμαις, καὶ θηλυδρίαις. καὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ παντὸς κουρᾷ περιγραμμένους πολλοῦ ἢ ὅσον συμβαίνει, λίχνοις ὀφθαλμοῖς κεκοσμημένους· τοὺς δὲ ταῖς κύλιξιν ἐπ' ἄκρων δακτύλων ἑστῶτας, ὡς εἰόντι ἐυπρεπεστάτῃ ὁμοῦ καὶ ἀσφαλεστάτῃ· τοὺς δὲ ὑπὸ κεφαλῆς ἄφυκτον τῶν μιπῶν σοβοῦντας, καὶ τῶν ἐκ χειρῶν αὔρεσιν τὸ πλῆθος τῶν σαρκῶν ἀναψύχοντας; καὶ τὰ ὅσα τούτοις, πλήθειν μὲν κρεῶν τὴν τράπεζαν, παίτων χορηγούντων ἡμῖν τῶν στοιχείων πλουσίως, ἀέρος, γῆς, ὕδατος· καὶ στενοχωρεῖσθαι τοῖς μαγείροις καὶ ὀψοποιοῖς μαγγανεύμασιν· ἀγῶνα δὲ εἶναι πᾶσιν, ὅς τις ὡς μάλιστα τὴν λίχνειαν ἡμῶν καὶ ἀχάριστον κολακεύσει γαστέρα, τὸ βαρὺ φορτίον καὶ ἀγχέκακον, τὸ ἀπλησόπαστον θηρίον καὶ ἀπιστότατον, τὴν καταργουμένην αὐτίκα σὺν τοῖς καταργουμένοις βρώμασι; καὶ τοῖς μὲν πολύποις, κόμης καὶ ὑδατος, ἡμῖν δὲ καὶ μέχρι μέθης οἱ τῆς οἴνης κρατῆρες; μᾶλλον δὲ καὶ ἐπὶ τὴν μέθην τοῖς μὴ ἀκολασταίνουσι· καὶ τὰ μὲν ἀποπεμφόμεθα τοῦ εἶναι, τὰ δὲ ὑπεριεῶμεν ὡς αὐθαιρέτους, πνεῖ δὲ τὸ φιλοσοφώτερον.

λοσοφώτερον· ζημία δὲ εἰ μὴ παρεσόμεθα τῷ ἰδιωτείῳ καὶ τῷ ὀνομαζομένῳ ξένων τὸν ὦστρακισμόν. δεῖ δὲ ἡμᾶς εὐθρεῖς, καὶ τὰ χρείας πεπιστότερας, ἢ εἶναι, ἢ νομίζεσθαι, ὥσπερ αἰσχυνομένους, εἰ μὴ κακοὶ νομιζόμεθα, καὶ δοῦλοι γαστρὸς, καὶ τοῦ ὑπὲρ γαστέρα.

QVid? Illíne ſub dio vexabuntur, nos autem domos ſplendidiſſimas incolemus, omnis generis lapidibus exornatas, auro & argento illuminatas, ac tenuium calculorum diſpoſitione, varioque picturæ artificio, fallacibus oculorum illecebris? atque alias quidem incolemus, alias autem extruemus? Quibuſnam autem? ne hæredibus fortaſſe quidem noſtris, ſed exteris, & alienis, iiſque ne amicis quidem fortaſſe, ſed inimiciſſimis, maximáque in nos inuidia flagrantibus; quod quidem malorum omnium extremũ eſt. Quid? illíne in aſperis & laceris pãnis obrigeſcent, immò ne eos fortaſſe quidem habebunt; nos autem in mollibus & circumfluentibus vndique veſtibus, teliſque ex tenuiſſimo lino ac ſerico contextis laſciuiemus? atque in aliis quidem indecorè potiùs quam honeſtè & ornatè nos ipſos geremus: (ſic enim quicquid ſuperfluum & curioſum eſt, voco:) alias autem in arcis recondemus, curam inutilem & incommodam, à tineis exedendas, & à tempore, quod omnia conficit, abſumendas; atque illis ne neceſſaria quidem alimenta ſuppetent? ô profuſas meas delicias! ô grauem illorum calamitatem! verùm pro foribus noſtris iacebũt languidi, & fame pene confecti, qui ne inſtrumenta quidem corporis ad petendum integra habeant? Vocibus priuati ſunt, quibus miſeriam ſuam lugeant; manibus, quas ſupplicandi cauſſa protendant; pedibus, quibus ad diuites accedant; ſpiritu, quo lugubre carmen contenta voce fundant; atque, quod malorum omnium acerbiſſimum eſt, leniſſimum eſſe

Luxus diuitum circa ædes.

Pauperum nuditatis cũ luxu veſtiũ, cõparatio.

Egregium παῖδος.

Excitare ni intelligit.

Digitized by Google

iudicant, oculiſque duntaxat gratiam habent, quòd ipſorum labem minimè videant: Atque hi quidem ad hunc modum, nos autem in altis penſilibuſque lectulis, eximiiſque, & quas pene tangere nefas ſit, ſtragulis ſplendidi, ſplendidè recumbemus: ſi vel ſolam petitionum vocem audiamus, ſtomachantes? Atque etiam illud oportebit, vt pauimentum noſtrum floribus, plerumque etiam extra tempus, fragret, & menſa ſuauiſſimis, ac ſumptuoſiſſimis vnguentis perfundatur, quo magis in dies effœminemur: pueri etiam aſtent, partim ornatè, ac ſuo quiſque ordine, comis ſoluti, effœminati, ac cæſarie expoliti, magis quàm impudicis oculis conducat; partim extremis digitis pocula teneant, quàm fieri poteſt decentiſſimè, ſimul ac tutiſſimè, partim follibus ventum ſuper caput excitantes, atque auris manu conflatis obeſas carnes refrigerent, menſa inſuper carnibus redundet, elementis omnibus nobis prolixè & copioſè ſubminiſtrãtibus, aëre nempe, [illegible] aqua; noſque coquorum, & eorum qui epulas inſtruunt, lenociniis comprimamur; omnéſque de eo cõcertent, ecquis auido & ingrato ventri quàm maximè blandiatur, graui omnino ſarcinæ, & malorum omnium authori, belluæ prorſus inſaturabili, ac perquam infidæ; quæ cum fluxis illis & caducis cibis breui interitura eſt. Et quidem illi præclarè ſecum agi putabunt, ſi velaqua expleantur: nos autem vini pocula vſque ad temulentiam hauriemus, immo etiam vltra temulentiam, ſaltem ij qui maiore laborant intemperantia; atque ex pluribus vinis alia reiiciemus, alia vt ſuauia & grata probabimus de alijs etiam philoſophabimur, atque in detrimento ponemus, niſi ad patrium vinum, exoticum etiam quoddam, velut tyrannus, accedat. Nos quippe lautos & delicatos, & profuſiores, quàm vſus exigat, aut eſſe, aut haberi oportet, perinde atque vereamur, ne, non mali exiſtimemur, ac ventris, & eorum quæ ſub ventre ſunt, mancipia.

Luxus circa apparatum conuiuiorum.

Venter βαρὺ φορτίον, καὶ ἀρχέκακον.

AMPLIFICATIO ATROCIS ſupplicij per hypotypoſin.

CAPVT XXXVII.

Ex D. Gregorio pag. 416.

Ναῦς φόρτον ἔχουσα ϗ πρεσβύτερον ἕνα, ϗ τοῦτον, οὐδὲ ὑφ' ἑαυτοῦ τινὸς ἀλλ' ὑπὲρ πίστεως κινδυνεύοντα, ϗ πελάγους ἀτίθη, οὐχ ἵνα σώσῃ ϗ ἐπιβάτην, ἀλλ' ἵνα ἀπολέσῃ. ϗ ὁ φόρτος σεσυρμός, ἐυσταθὴς γῆ, ϗ πῦρ τῷ φόρτῳ συνεπόμενον, ϗ πνευμᾶ τὸ καινὸν ϗ κολάσεως ὁ διάκτης· φεῦ τῆ θεάματος! φεῦ τῆ δράματος! ὁ ναῦς πελάγιος, τὸ θέατρον ὅπη ϗ ἀκτῆς, ϗ μὲν ἐπανδρώων, ϗ ϑ ὀδυρομένων. πῶς αὖ εἰ ὀλίγῳ τὸ πολὺ παρεσκεύασμα; ἀνάπτει τὸ πῦρ, διαπαίεται ὁ ναῦς, συμβαπτίεται ὁ φόρτος, πῦρ ὕδατι μίγνυται, ϗ συμπίπτει τὰ ἐναντία, εἰς ἐυσταθοῦς κόλασιν, ϗ δύο στοιχεῖα ἓν σῶμα μιείζεται, ϗ πυρὸς ὑπὲρ θαλάσσης ἄρξεται ξένος. ὦ σεσυλθὼ μὲν τάχα τὶς ἂν ἡμέρᾳ ϗ φιλανθρώπῳ. σεσυλθὼν ϑ εὗρε θέαμα ἡδονὴν ϗ ἐν ἄπορον, ἄνευ κυβερνήτου πλοῖον, ἄνευ χειμῶνος ναυάγιον· ϗ ὁ πρεσβύτερος κόνις, ϗ οὐδὲ κόνις, σποδιὰς ἐν τοῖς ὕδασι· ϗ οὐδὲ τοσοῦτον ἡ ἱερωσύνη, ὅσον τελευτῆς χρῶν ἐυφημισέρας τυχεῖν· εἰ ϑ μὴ τελευτῆς, ἀλλὰ πάσης γε παίτως, ἡ καὶ τοῖς ἀσεβέσι ὀφείλεται.

Nauis presbyterum vnum portans, eúmque non sceleris vllius sed fidei cauſſa periclitantem, in mare demittitur, non vt vectorem ſeruet, ſed vt perdat. Atque is quidem qui vehebatur, vt pote vir pietate præſtans, animo erat prompto & alacri. Comes autem illi ignis adiungitur, ac nouitate pœnæ maiorem in modum lætatur perſecutor. Proh ſpectaculum graue! proh acerbam tragœdiam! nauis mari fertur, ſpectantium multitudo ad littus

Graüis & acuta amplificatio, appoſitis antithetis vibrata.

effunditur, partim lætantium partim lugentium. Quonam pacto rem tantam paucis exprimam, atque in aſpectu collocabo? Ignis accenditur, nauis vnà cum onere ſuo abſumitur, ignis aquæ miſcetur, réſque inter ſe contrariæ, ad pij viri ſupplicium concurrunt; duóque elementa corpus vnum partiuntur, & nouo atque inaudito more fax ſuper mare attollitur: ad quam, vt benignam & humanam: fortaſſe quiſpiam acceſſit, propior autem factus miſerandum atque incredibile ſpectaculum reperit, nauigationem ſine gubernatione, naufragium ſine tempeſtate. Sic preſbyter cinis efficitur, immo ne cinis quidem, vt pote in aquis ſparſus. Nec verò ſacerdotij dignitas tanta fuit, vt honeſtiorem ſaltem mortem conſequeretur, aut ſi non mortem, at certè ſepulturam, quæ impiis etiam & ſacrilegis hominibus debetur.

Vide artem amplificationis per ἀνάπαυσιν.

πάθος acre.

AMPLIFICATVR DEFINITIO virtutis per inductionem.

CAPVT XXXVIII.

Amplificatio per inductionem. D. I. Chryſoſt. p 572. oratione, quòd nemo lædituri niſi à ſe ipſo. S. Chryſoſtomi amplificationes plus habent fluuij verborum, & laxitatis.

Τί ποτ' οὖν ἐστιν ἵππου ἀρετή; ἆρα τὸ χρυσοῦν ἔχειν χαλινὸν, ἢ τηλαυγῶνας τοιούτους, ἢ φοινίκων ὑφάσματα ἐκ σηρικῶν νημάτων ἐυκείμενον, ἢ ταινίας ποικίλους, καὶ χρυσοπάστους, ἢ φάλαρα λιθοκόλλητα, καὶ πλοκάμους χρυσοῦς χρινίους συμπεπλεγμένους; ἢ τὸ δεσμικὸν εἶναι καὶ εὐσχῆμον, καὶ βαδίζειν ἔυρυθμα, ἢ ὁπλὰς ἔχειν ἵππῳ πρεπούσας ῥωμαίᾳ, καὶ αἰδέσιμα κινεῖσθαι ἐν ἀποδημίαις μακραῖς, ἐν πολέμοις ἀμάζυσαν, καὶ δρομικῶς καὶ εὐπαρατάκτως μετὰ πολλοῦ φαιδροῦ τοῦ παρατήματος, καὶ στρατῆς ῥωμαίως σώζειν ἐν ἀναβάτῃ; ἀκούεται ὅτι ταῦτα ἵππου ἀρετή, ἀκούεται; τί δ' ὄνων, καὶ ἡμιόνων, πόσαν φαίης ἀρετὴν εἶναι, οὐ τὸ δρομικῶς μετ' εὐκολίας ἀθλοφορεῖν, καὶ ῥᾳδίως τὰς ὁδοὺς διεκπερᾶν, καὶ πόδας ἔχειν στερρότητι πέτρας μιμουμένους; μὴ τὰ ἔξωθεν αὐτοῖς περικείμενα σωτηρίαν τινὰ πρὸς ἐν οἰκείαν ἀρετὴν αὐτῶν φέρομεν; οὐδαμῶς. ἄμεινον δὲ πόσα θαυμασόμεθα; τῷ τοῖς φύλλοις κομᾶσαι καὶ τοῖς κλήμασιν, ἢ τῷ τῷ καρπῷ βεβρυθμένῳ; πόσαν δὲ ἀρετὴν ἐλαίας εἶναι φαμὲν, ὅταν μεγάλους ἔχῃ τοὺς κλάδους, καὶ πολλὴν τὴν ἀπὸ τῶν φύλλων κόμην, ἢ ὅταν τὸν οἰκεῖον καρπὸν δαψιλῆ καὶ παντοῦ διεσπαρμένον ἐμφαίνῃ; οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ποιῶμεν· διακρίνωμεν τὴν ἀρετὴν τὸ ἀνθρώπου, καὶ βλάβην εἶναι ἐκείνην νομίσωμεν μόνην, ἣ αὐτῇ λυμαινομένην. τί οὖν ἐστιν ἀρετὴ ἀνθρώπου; οὐ χρήματα, ἵνα πενίαν διώξῃς· οὐδὲ ὑγιεία σώματος, ἵνα εὐεξίας νόσον· οὐδὲ ἡ τῶν πολλῶν ὑπολῆψις, ἵνα ὑπόδηξ δόξαν πονηράν· οὐδὲ τὸ ζῆν ἁπλῶς, καὶ εἶναι, ἵνα φοβερός σοι γένηται ὁ θάνατος· οὐδὲ ψευδεία, ἵνα δουλείαν φύγῃς· ἀλλὰ τῶν ἀληθῶν δογμάτων ἐπιστήμη, καὶ ἡ κατ' αὐτὰ βίου ὀρθότης.

QVid ergo eſt virtus equi? nunquid aureum habere frænum, & huiuſcemodi cingula, ſtragulorum vincula ex ſericis filis contexta, tapetes variatos auróque intertextos, phaleras gemmis diſtinctas, comas aureis funiculis complicatas? an verò curſu eſſe velocem, cruribus bene firmis numerosè incedere, & vngulas habere generoſo equo dignas, robore præditum eſſe, longis itineribus ac bellis idoneo, poſſe & in acie magno animo, & in fuga equitem incolumem conſeruare? an non perſpicuum eſt, his non illis equi virtutem contineri? Aſinorum verò & mulorum, quam virtutem eſſe diceres? an non poſſe onera commodè geſtare, itinera facilè conficere, habere pedes qui firmitate ſaxa imitentur? Num ea quibus extrinſecus circumdati ſunt, aliquid ad virtutem ipſorum proprium conferre dicemus? nequaquam. Vineam deinde quam admirabimur? foliis comatam, & palmitibus, an fructu onuſtam? Quam etiam oliuæ virtutem eſſe dicimus? cùm magnos habet ramos, & multam foliorum comam, an cùm ſuum fructum vberem, & in omnes

partes dispersum ostentat? Sic igitur etiam in hominibus faciamus: discernamus virtutem hominis, idque solum damnum existimemus, quod illam violet. Quid igitur est virtus hominis? non pecunia, vt paupertatem metuas: nec sanitas corporis, vt timeas morbum: non multitudinis opinio, vt suspectam habeas existimationem malam, nec vita per se sola, sine accessione certóque proposito fine, vt mors tibi formidabilis existat, nec libertas, vt seruitutem fugiat; sed veræ doctrinæ diligens studium, & vitæ honestas.

AMPLIFICATIO BREVIS miseriarum vitæ, per synathroismum.

D. Chrysost. tract. Quòd nemo lædítur nisi à se ipso, pag. 577.

CAPVT XXXIX.

Φέρε δὴ τὰ σεσωπῖα ἀφελόντες τὰ φαιδρὰ καὶ ἀφιφαῆ τὰ αἰχρὰς καὶ δυσειδοῦς τῶν σωμάτων ὄψεως τούτων, δείξωμεν τὰ ἐπαειζόμενα γυναικὸς πλὴν βδελυρίαν· τοιοῦτον γὰρ καὶ τοιαύτη ζωὴ, καὶ πτωχείας, καὶ πλούτῳ, καὶ δυναστείας σεσεσιχυῖα, τὸ αἰσχρὸν, καὶ δυσειδὲς, καὶ πολλῆς βδελυρίας γέμον, τὸ ἀνδρὶ, καὶ φορτικὸν, καὶ πικρίας ἐμπεπλησμένον. καὶ γὰρ δὴ τοῦτο μᾶλιστα ὃν τὸ πάσης ἀποστερῶ τὸν λόγον συλλογώμενος· ὅτι καὶ ἀκολάσιας, καὶ πολλῆς τε πικρίας ἐμπεπλησμένος ὁ βίος οὗτος, πολεμικός τε αὐτοῖς, καὶ ἀφιπονδάτος ὤν, καὶ μυρίων γέμων κακῶν, κινδύνων, αἰμάτων, κρημνῶν, σκοπέλων, καὶ φόνων, καὶ φθόνων, καὶ τρόμων, καὶ ῥᾳθύμιας, καὶ βασκανίας, καὶ ἐπιβουλῆς, καὶ θεοπτίδος διλωτικοῦ, καὶ μερίμνης, καὶ κέρδος ἔχων οὐδὲν, οὐδὲ καρπὸν τοσούτων κακῶν οὐδένα φέρων, ἀλλ' ἢ κόλασιν, καὶ τιμωρίαν, καὶ τὸ διλωτικῶς βασανίζεσθαι.

AGe verò, speciosis larvis, à turpi ac deformi facie detractis, meretricis mulieris fœditatem ostendamus. Talis enim est vita ad voluptates, diuitias, & honores proiecta, infamis, inquinata, flagitiis ac sordibus oppleta, molesta, grauis, multísque acerbitatib⁹ oppressa. Hoc enim est quod vitæ huius amore delinitis omnem adimit veniam; quòd cùm tot rerum asperitatibus sit referta, desideratur ab eis, & magnoperè expetitur, plena capitis discriminibus, præcipitiis, scopulis, cædibus, timoribus, terroribus, inuidia, perpetua cura, & solicitudine; quódque nullum lucrum, nullum fructum tantorum laborum afferat, nisi pœnam ac supplicium, & æternos cruciatus.

AMPLIFICATIO AVARITIÆ, per effecta, et imagines.

D. Chrysost. tract. quòd nemo lædítur nisi à seipso, pag. 578.

CAPVT XL.

Λύπη τις αὐλάτος, καὶ μανία ἀκόρεστος, καὶ νόσος ἀδιόρθωτος, πᾶς πάντων κατέχει ψυχάς· καὶ πάντα ἔρωτα οὗτος νικήσας ὁ ἔρως, καὶ παροξύμωρος, ἀξίζηλος ἡ ψυχῆς· καὶ οὔτε φιλίας, καὶ συγγνείας οὐ φείδεται γυναικὸς καὶ παίδων, οὗ τί γένοιτ' ἂν ἀνδρὶ πεφεινότερον; ἀλλὰ πάντα χαμαὶ ἔρριπται, καὶ καταπεπάτηται, ἡ ὠμὸς ταύτης, καὶ ἀπαιδρώπου διανοίας τῶν λόγων τοῖς ἀπάντων καταλαβέσθαι ψυχάς. καὶ γὰρ ὡς δίαυπνα τούτων ἀπαίδρωτος, καὶ ὡς τύφλωττος ἀπηνὴς, καὶ ὡς βαρύκαρδος ὠμὸς, καὶ ὡς πόρρω παίδημος, καὶ πολυπλὴς, καταφρόνη, καὶ καταπτύῃ, καὶ μυρίοις κολάζει κινδύνοις τε καὶ τιμωρίαις, τοὺς ἑαυτοῦ ἀνελέγκτους ἀνθρώπους· καὶ φοβερά τις δύσα, καὶ ἀμείλικτος, ἀγριάτη, καὶ ἀπλωὴς, καὶ σεσοπτυγμένος βαρβαρικὸν, μᾶλλον ἢ θηρίωδες, καὶ λύκου καὶ λέοντος ἀγειώτερον, σεσοφὴς πὴς εἶναι δικῆ, καὶ πεφεινὴ, καὶ μέλιτος γλυκυτέρα τοῖς αἰχμαλωτοποιοῦσιν αὐτῆς, καὶ ξίφη καὶ ὅπλα καθ' ἑκάστου κατ' αὐτῶν χαλκίνοντα, τῷ ἡμέρᾳ, βάρεδρα αἰωρύπτοντα, καὶ ἐπὶ κρημνοῖς ἄγουσα, καὶ σκοπέλοις, καὶ μυρία αὐτοῖς πλέκοντα κολάσεως δίκτυα, ζημιωτὸν αὐτὸν νομίζειν, τοῖς μὲ ἁλωκόσιν αὐτῆς, τοῖς δ' ἐπιθυμοῦσιν ἁλῶναι· καὶ καθάπερ ὡς ἐν ἀμαρᾷ, καὶ βορβόρῳ ἐσκυλισμένην ἰδεῖν, καὶ πτύσαι· καὶ

κάν θανεῖν, κἂν σφαγῆναι συμπέσῃ, ἀναλίσκονται· οὕτω δὲ καὶ οἱ τῇ φιλαργυρίᾳ δόντες, τῶν ζώντων τούτων εἰσὶν ἀθλιώτεροι.

RAbies quædam desperata, furor effrænatus, morbus insanabilis, omnium animos obtinet: Hic amor omnem funditus amorem extinctum atque oppressum eiicit ex animo. Neque amicitię ratio habetur, neque cognationis. quid dico amicitiæ, & cognationis? non vxoris, & liberum, quo quid viuis potest esse charius? sed omnia humi abiecta & conculcata sunt vbi crudelis isthæc & inhumana mancipiorum domina, tanquam sæuus tyrannus, aut barbara quędam immanis, aut meretrix publica, & sumptuosa, omnia dedecorat, conficit, & sexcentis obiicit periculis ac pœnis, eos qui illi seruire in animum induxerunt. Cúmque sit terribilis, acerba, crudelis, sæua, vultu barbarico, quin potiùs ferino, & quàm lupus ac leo tetriore; mansueta tamen, & expetēda, & melle dulcior suis captiuis esse videtur: cùm etiam gladios & arma quotidie contra eos cudat, ac barathra effodiat, ad præcipitia ducat & scopulos, infinita supplicij retia texat, beatos eos tamen præstare censetur, tum ipsis captis, tum iis qui in eosdem laqueos se induunt; atque, vt in cloaca & cœno sus cum voluptate & deliciis volutatur; aut, vt scarabei in stercore continenter versantur; ita etiam auaritia capti istis animantibus sunt miseriores.

διὰ τὰ δεῖπνα τοῖς ἀρίστοις συνάπτοντες, καὶ τὴν γαστέρα διαῤῥηγνύντες, καὶ τὰς αἰσθήσεις πιέζοντες, καὶ τῷ βάρει καὶ τῇ ἐδισμάτων φορτίῳ τὸ πλοῖον καταποντίζοντες, καὶ ὑποβρύχιον ποιοῦντες τὴν ναῦν, καὶ κεφαλὴν ἐν ναυαγίῳ τοῦ τῆς σώματος κατακλύζοντες ἀσωτίαν, καὶ πέδας, καὶ χειροπέδας, καὶ γλωσσοπέδας ἐπινοοῦντες, καὶ ἅπαν αὐτῶν καταδησαμένοι τὸ σῶμα, δεσμοῦ σιδηροῦ χαλεπώτερον δεσμῷ τῷ τῆς μέθης, καὶ τῆς πανοῦργος, καὶ ἔστι ὀνειράτων ἀπαλλαγμοὶ φοβερῶν, τῶν τι μανουμένων ὄντες ἀθλιώτεροι, καὶ ἀνδραπόδου τινὰ δαίμονα ἐπισπάζοντες τῇ ψυχῇ, καὶ γέλωτι παρακείμενοι τῶν δακρύων τῶν οἰκετῶν, μᾶλλον δὲ καὶ τραγῳδίᾳ, καὶ δακρύων ὑποδύσει τοῖς ὑπηκόοις αὐτῶν, καὶ μηδένα εἰδότες τῶν παρόντων, μήτε εἰπεῖν τι καὶ ἀκοῦσαι δυνάμενοι, μηδὲ φορεῖσθαι ἀπὸ τῶν στιβάδων ὑπὸ τῶν κλινῶν ἀρόμενοι.

Eadem Latinitate donata.

QVi ad dimensum diem super thoros accumbunt, cœnas cum prandiis copulant, ventrem disrumpunt, sensus deprauant, immodico ciborum onere nauigium demergunt, sentinam inexhaustam & exundantem reddunt, & tanquam in corporis naufragio nauem vndis obruūt. pedicas, manicas, & linguæ vincula nectunt, totúmque corpus suum vinciunt vinculo ebrietatis, & luxus, grauiore quàm ferrea catena, ac neo syncerum & purum capiūt somnum, neque ab horribilibus insomniis liberi sunt, furentibúsque miseriores, voluntarium quendam dæmonem in animum inducunt, risui spectantium famulorum expositi, imò etiam luctui & lacrymis meliorum inter eos; neminem nouerunt eorum qui adsunt, neque dicere quid neque audire possunt, sed inter gestantium manus, à toris ad lectulum feruntur.

Ebrietas dæmon voluntarius.

AMPLIFICATIO GVLÆ, & ebrietatis, per congeriem.

D. Chrysostomus tract. Quòd nemo lædituri nisi à seipso. pag. 580.

CAPVT XLI.

ΟΙ πρὸς διαμεμεθυσμένῳ τῷ ὑμέραν ἐπὶ τῶν στιβάδων κατακείμενοι, καὶ

AMPLIFICATIO virtutum.

CAPVT XLII.

AMplificatio virtutum & rerum laudatarum conformari poterit ad hęc exempla Ciceronis.

Laus Clementiæ pro Marcello.

Domuisti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes; sed tamen ea vicisti quæ & naturam & conditionem vt vinci possent, habebant. Nulla est enim tanta vis, tantáque copia, quę non ferro ac viribus debilitari frangíque possit: Verùm animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, aduersarium nobilitate, ingenio, virtute præstantem, non modo extollere iacentem, sed etiam amplificare eius pristinam dignitatem; hæc qui faciat, non ego cum summis viris comparo, sed simillimum Deo iudico.

Laus Philosophiæ 5. Tusculana.

O vitæ Philosophia dux! ô virtutis indagatrix, expultrixq; vitiorum! quid non modò nos, sed omnium vita hominum sine te esse potuisset? tu vrbes peperisti; tu dissipatos homines in societatem vitæ conuocasti: tu eos inter se primò domiciliis, deinde coniugiis, tum literarum & vocum communione iunxisti: tu inuentrix legum, tu magistra morum & disciplinæ fuisti. Ad te confugimus, à te opem petimus, tibi nos totos tradimus. Est autem vnus dies bene & ex præceptis tuis actus peccanti, immortalitati anteponendus. Cuius igitur potiùs opibus vtamur quàm tuis? quæ & vitæ tranquillitatem largita nobis es, & terrorem mortis sustulisti?

Virtus Imperatoris.

Ego sic existimo, in summo Imperatore quatuor has res inesse oportere, scientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem, felicitatem. Quis igitur scientior vnquam aut fuit, aut esse debuit? qui è ludo atque pueritiæ disciplina, bello maximo atque acerrimis hostibus, ad patris exercitum, atque in militiæ disciplinam profectus est, qui extrema pueritia miles fuit summi Imperatoris, ineunte adolescentia maximi ipse exercitus Imperator: qui sæpius cum hoste conflixit, quam quisquam cum inimico concertauit; plura bella gessit quàm cęteri legerunt; plures prouincias confecit quàm alij concupiuerunt; cuius adolescentia ad scientiam rei militaris non alienis præceptis sed suis imperiis; non offensionibus belli sed victoriis; non stipendiis sed triumphis est traducta.

Item. Non enim illæ sunt solæ virtutes imperatoriæ, quæ vulgo existimantur, labor in negotio, fortitudo in periculis, industria in agendo, celeritas in conficiendo, consilium in prouidendo; quę tanta sunt in hoc vno, quanta in omnibus reliquis imperatoribus, quos aut vidimus, aut audiuimus, non fuerunt.

DE DIMINVTIONE.

CAPVT XLIII.

VErùm cùm multa de amplificationibus apud Rhetores passim occurrant, mirum est cur de diminutione permulti nihil attingant, siue quòd ab eloquentia hanc rerum extenuationem alienam esse putent, siue quòd nullam esse artem diminutionis existiment.

Ego verò sic arbitror, & istam quam vocant *μείωσιν*, prudentissimæ parem esse eloquentiæ, & eius artificium minimè negligendum. Occurrunt autem sæpe tempora minuendi, quorum imprimis haberi oportet rationem.

Et illud quidem frequentissimum

Digitized by Google

eſt, cùm ab aduerſario contra rem noſtram eſt aliquid copioſiùs exaggeratum, quod infringi atque comminui multis modis ſolet: vel enim dicemus calentem adhuc Rhetorum ſtudiis hominem ſuo ingenio pleniùs indulſiſſe, ſimilem videri circulatoribus, qui manſuefactas circumducunt belluas; cùm verò, & ſcriptis programmatis, & crebro tympanorum ſonitu ad videndam eximiæ magnitudinis belluam omnes inuitarint, degenerem feram, &, vt aiunt, murem pro leone oſtentant. Sic illum diu verboſo ambitu perſtrepuiſſe, vt rem paruam extolleret, ſed omnia in eius contemptum refundi, non fieri verbis elephantos ex culicibus, manere ſemper eadem rerum pretia, ſiue quis attollat, ſiue detrahat. Aduerſarium intemperanter abuſum auribus grauiſſimorum hominum quibus id perſuaderi poſſe exiſtimauit, quod vix mulierculorum aut puerorum credulitati inſinuaret.

Deinde, ſi quæ afferri poſſit comparatio, in qua ea ipſa quæ ad rem attollendam magnificentiſſimis verbis prædicauit, per antiſagogem rei viliſſimæ, vel haud ita laudatæ, tribuamus, & riſum inde excitare poſſimus auditorum, quod ſæpe fit, perit tota illa quę ab aduerſariis eſt conformata magnitudinis ſpecies, & in fumos euaneſcit. Vt ſi quis formam aliquam pulcherrimi corporis exquiſitis orationis pigmentis ornarit, nos deinde irridendo, eadem de olla dici poſſe demonſtremus; vel ſi operoſiſſimum Regis alicuius Mauſolæum ampliſſimis verbis extulerit, nos muſcam nobiliùs ſepultam oſtendamus: quod ingenioſiſſimè fecit Martialis, vbi agit de vipera in ſuccino ſepulta, l. 4. ep. 48.

Flentibus Heliadum cruſtis dum vipera ſerpit,
Fluxit in obſtantem ſuccina gemma feram:
Quæ dũ miratur pinguiſe rore teneri,
Concreto riguit victa repente gelu.
Ne tibi regali placeas Cleopatra ſepulchro,
Vipera ſi tumulo nobiliore iacet.

Sic & cupidinem Deorum potentiſſimum, cùm aliquis verboſiſſima oratione laudaſſet; belliſſimè retorquens aduerſarius, cum veſpa contulit: *Alas habet, & veſpa: telum habet, & veſpa*; & cætera quæ in eodem argumento dici poſſunt.

Vel ſi quæ ab aduerſario dicta ſunt, omnes veritatis habent numeros, nec rectè, aut ſecurè confutari poſſunt; tunc aut dicendi modus erit perſtringendus, aut otioſa oratio vellicanda, quòd ea fruſtra conetur extollere, de quibus nemo ambigat: ſic callidiſſimè Cæſar, cùm in conſultatione de ſupplicio Catilinariorum non lubenter audiret, coniurationis crimen atroci quadam, vt debebat, oratione augeri, non refellit quidem eos qui grauiſſimè de hoc crimine dixerant, neque enim erat, aut tutum aut prudens hoc facere; quid igitur facit, vt rem minuat? modum dixendi arguit: *ſed per Deos immortales, quò iſta oratio pertinuit? an, vt vos infeſtos coniurationi faceret? ſcilicet, quem tanta res, atq; tam atrox non permouit, eum oratio accenderet?* Vel ſi facti alicuius minuendi data ſit occaſio, tum contra faces aduerſarij aſpergenda erit frigida, *vt magnum & inuſitatum facinus! veſtem ſcidit, reſarcietur*; & reliqua ſimilia.

At quæres? num præter hæc tempora, & concertationes, occurrant etiam plerumque loci, in quibus diminutione ſit vtendum? Ita eſt profectò, artificioſiſſimæ eſt eloquentiæ, ſua prudenter minuere, vel certè dictis minimè attollere. Tum verò rectè fit, cùm res magnæ dicuntur, cùm apud magnos auditores, cùm perſonæ graues & glorioſiſſimæ famæ loquuntur; quarum dicta, vt oracula, non verborum multitudine, ſed

pondere, vim ſuam obtinent; ſimpliciùs enim narrant, & tamen tonant oratione, quia vita fulgurant. Paulus Æmilius, apud Titum Liuium, orationem habet de ſuis rebus geſtis: nihil minùs ornatum, ſtylum epiſtolarem diceres, *Profectus ex Italia, claſſem à Brunduſio, ſole orto ſolui; nona diei hora cum omnibus meis nauibus Corcyram tenui. Inde quinto die Delphis Apollini, pro me exercitibúſque veſtris ſacrificani, Regem ad pugnam coactum vici, Macedoniam in poteſtatem populi Romani redegi.* Hæc à ſummo Imperatore profecta, longè magis eruditas aures afficiunt, quàm ſi ipſe Marcus Tullius ornatiſſima oratione ſuas in Amano victorias celebraret. Fit autem vt auditores hac modeſtia deliniti, plura ſilentio ſuppreſſa exiſtiment, & verborum moderationem flagrantiſſimis ſtudiis compenſent.

Eandem diminutionis rationem fermè ſequuntur, qui ponderoſam amant in oratione ſobrietatem, ſtudéntque potiùs vt magna viuant, quàm vt diſerta loquantur. Itaque conſultò, & ſynonyma, & duplicata, & contrapoſita, & ſuſtentationes, & commorationes, & expolitiones, & circumductiones verborum declinant, ac *ficum ficum* dicunt: ſed tantam habent in vita venerationem, in dictis maieſtatem, vt amplificationis ornatu nihil indigeant.

PLACVIT

PLACVIT HIC QVOQVE, poſt aliquot delibata, variam locorum communium ex Cicerone ſupellectilem, ad uberiora amplificationum exempla, notatis numeris ſubijcere.

A

Adoleſcentum voluptates, pro Cœl. 39.
Ambitio 2. Agr. 97. 98.
Ambitio Candidatorum, Mur. 76. 77. Planc. 12. eius periculum. Mur. 74. 75. Milo. 45.
Agriculturæ voluptas, de ſenectute 51. 52. 53.
Animæ immortalitas; de ſenectute 77. 78. 79.
Auaritia fugienda 3. offic. 75. 76. 77. 15. 35. violat omnia, pro Quinct. 26. 53. 38. Manil. 37. 65. Flacc. 72. 73. Haruſp. 59. pro Sext. 94. Piſo. 86. 90. & paradox. 1.
Amicitia, 2. Ant. 38.
Amor in aliquem, iiii. Catil. & pro domo 27. 28. Planc. 22. 27. 29. 80. 81. Mil. 70. 101. Deiot. 39.
Audacia, Amer. 95. Cæcin. 2. i. Ant. 90. i. Catilin. 2. 3. 4. pro domo 115. 116. 117. 140. 141. Haruſp. 4. Sext. 1. 2.
Aduerſa fortuna ſuas habet vtilitates poſt reditum 2. 3. 4. 5. 6. pro domo 86. 87. Piſo. 41. 42. 31. 32. 33. 34. 44.
Auſteritas nimia, Mur. 74.
Authoritas ſpectabilis, Manil. 43. 44. 45. Syll. 80. ex Mil. 12.

B

BElluas immanitate ſuperare, Amer. 63.
Bonorum inſectationes Sext. 1. 2.
Beneficij accepti prædicatio; poſt reditum, ad Quirites, 56. &c. poſt reditum in Senat. 2. 3. Haruſp. 16. Planc. 2. 4. Mil. 101. 102. Poſth. 47. Marcel. 3. 35.

C

CAuſſæ malorum omnium, 2. Ant. 53. 54. 55. 71. 72.
Calamitas hominis, Amer. in tota peroratione. Item exordium totum pro Flacco, & peroratio. Exordium pro Sylla. Et peroratio pro domo. 44. Sext. 7. 121. 122. 128. 145. Mil. 35. Poſth. 45. 46. & pro Quinctio numer. 49.
Calamitas eius cuius bona ſunt ſubhaſtata.
Cædes Sext. 76. 77. 78. 79.
Ad Conſtantiam cohortatio, Manil. 69,
Conſtantiæ Syll. 83. poſt reditum ad Quir. 19. pro domo 4. Sext. 60. Prouinciis 41. Mil. 62. 63. 65. 93. 96. 102. Deiot. 36. 37.

iudicant, oculiſque duntaxat gratiam habent, quòd ipſorum labem minimè videant: Atque hi quidem ad hunc modum, nos autem in altis penſilibuſque lectulis, eximiiſque, & quas pene tangere nefas ſit, ſtragulis ſplendidi, ſplendidè recumbemus: ſi vel ſolam petitionum vocem audiamus, ſtomachantes? Atque etiam illud oportebit, vt pauimentum noſtrum floribus, plerumque etiam extra tempus, fragret, & menſa ſuauiſſimis, ac ſumptuoſiſſimis vnguentis perfundatur, quo magis in dies effœminemur: pueri etiam aſtent, partim ornatè, ac ſuo quiſque ordine, comis ſoluti, effœminati, ac cæſarie expoliti, magis quàm impudicis oculis conducat; partim extremis digitis pocula teneant, quàm fieri poteſt decentiſſimè, ſimul ac tutiſſimè, partim follibus ventum ſuper caput excitantes, atque auris manu conflatis obeſas carnes refrigerent, menſa inſuper carnibus redundet, elementis omnibus nobis prolixè & copioſè ſubminiſtrãtibus, aëre nempe, [illegible] aqua; noſque coquorum, & eorum qui epulas inſtruunt, lenociniis comprimamur; omnéſque de eo cõcertent, ecquis auido & ingrato ventri quàm maximè blandiatur, graui omnino ſarcinæ, & malorum omnium authori, belluæ prorſus inſaturabili, ac perquam infidæ; quæ cum fluxis illis & caducis cibis breui interitura eſt. Et quidem illi præclarè ſecum agi putabunt, ſi vel aqua expleantur: nos autem vini pocula vſque ad temulentiam hauriemus, immo etiam vltra temulentiam, ſaltem ij qui maiore laborant intemperantia; atque ex pluribus vinis alia reiiciemus, alia vt ſuauia & grata probabimus de alijs etiam philoſophabimur, atque in detrimento ponemus, niſi ad patrium vinum, exoticum etiam quoddam, velut tyrannus, accedat. Nos quippe lautos & delicatos, & profuſiores, quàm vſus exigat, aut eſſe, aut haberi oportet, perinde atque vereamur, ne, non mali exiſtimemur, ac ventris, & eorum quæ ſub ventre ſunt, mancipia.

Luxus circa apparatum conuiuiorum.

Venter βαρὺ φορτίον, καὶ ἀχάριστον.

AMPLIFICATIO ATROCIS ſupplicij per hypotypoſin.

CAPVT XXXVII.

Ναῦς φόρτον ἔχουσα καὶ πρεσβύτερον ἕνα, καὶ τοῦτον, οὐδὲ ὑφ' ἑαυτοῦ πνὸς ἀλλ' ὑπὸ πίστεως κινδυνεύοντα, καὶ πλάγιος ἀφίει, οὐχ ἵνα σώσῃ ὁ ὑπερβάτης, ἀλλ' ἵνα ἀπολέσῃ. καὶ ὁ φόρτος εὐθυμος, εὐσεβὴς γάρ, καὶ πῦρ τῷ φόρτῳ συνεπιπτεφεν, καὶ πνεῦμα τὸ καινὸν καὶ κολάσεως ὁ διάκτης· φεῦ τῆς θαλάσσης! φεῦ τοῦ δεήματος! ἡ ναῦς πλαγίως, τὸ δίκτυον ὅπη μὲν ἀκταῖς, τῇ μὲν ἐκπλεομένων, τῇ δ' ὀλυμβώντων. πῶς ἂν οὖν ὀλίγῳ τὸ πλοῖον παρασχοίμεν; ἀνάπτει τὸ πῦρ, διαπαίεται ἡ ναῦς, συμπαίεται ὁ φόρτος, πῦρ ὕδατι μίγνυται, καὶ συμπίπτει τὰ ἐναντία, εἰς ἐυσεβοῦς κόλασιν, καὶ δύο στοιχεῖα ἓν σῶμα μερίζεται, καὶ πυρσὸς ὑφ' ἁλὸς σβέννυται ξένος. ὦ προσπλοῦς μὲν τάχα τῆς οἷς ἡμέρᾳ καὶ φιλανθρώπου. προσπλοῦς δ' εὗρε θάνατον ἑκόντα· καὶ ἄπνουν, ἄνευ κυβερνήτου πλοῖον, ἄνευ χειμῶνος ναυάγιον· καὶ ὁ πρεσβύτερος κόπις, καὶ οὐδὲ κόπις, ἀπορεῖ ἐν τοῖς ὕδασι· καὶ οὐδὲ τοσοῦτον ἡ ἱερωσύνη, ὅσον τελευτῆς χωῦ εὐχημονεστέρας τυχεῖν· εἰ δ' μὴ τελευτῆς, ἀλλὰ πτῶσις γε παντὸς, ἡ καὶ τοῖς ἀσεβέσι ὀφείλεται.

Ex D. Gregorio pag. 416.

Nauis preſbyterum vnum portans, eúmque non ſceleris vllius ſed fidei cauſſa periclitantem, in mare demittitur, non vt vectorem ſeruet, ſed vt perdat. Atque is quidem qui vehebatur, vt pote vir pietate præſtans, animo erat prompto & alacri. Comes autem illi ignis adiungitur, ac nouitate pœnæ maiorem in modum lætatur perſecutor. Proh ſpectaculum graue! proh acerbam tragœdiam! nauis mari fertur, ſpectantium multitudo ad littus

Graüis & acuta amplificatio, appoſitis antithetis vibrata.

effunditur, partim lætantium partim lugentium. Quonam pacto rem tantam paucis exprimam, atque in aſpectu collocabo? Ignis accenditur, nauis vnà cum onere ſuo abſumitur, ignis aquæ miſcetur, réſque inter ſe contrariæ, ad pij viri ſupplicium concurrunt; duóque elementa corpus vnum partiuntur, & nouo atque inaudito more fax ſuper mare attollitur: ad quam, vt benignam & humanam: fortaſſe quiſpiam acceſſit, propior autem factus miſerandum atque incredibile ſpectaculum reperit, nauigationem ſine gubernatione, naufragium ſine tempeſtate. Sic preſbyter cinis efficitur, immo ne cinis quidem, vt pote in aquis ſparſus. Nec verò ſacerdotij dignitas tanta fuit, vt honeſtiorem ſaltem mortem conſequeretur, aut ſi non mortem, at certè ſepulturam, quæ impiis etiam & ſacrilegis hominibus debetur.

Vide artem amplificationis per *διαιρεσιν*.

πάθος acre.

AMPLIFICATVR DEFINITIO virtutis per inductionem.

CAPVT XXXVIII.

Amplificatio per inductionem. D. 1. Chryſoſt. p 572. oratione, quòd nemo lædituri niſi à ſe ipſo. S. Chryſoſtomi amplificationes plus habent fluuij verborum, & laxitatis.

Τί' ποτ' οὖν ἐστιν ἵππου ἀρετή; ἆρα τὸ χρυσοῦν ἔχειν χαλινὸν, καὶ τελαμῶνας τοιούτους, καὶ στρωμάτων δέσμιον ἐκ σπειρῶν νημάτων συγκείμενον, καὶ ταινίας ποικίλους, καὶ χρυσοπάσσους, καὶ φάλαρα λιθοκόλλητα, καὶ πλοκάμους χρυσοῦς ὡρίοις συμπλέγμασι; ἢ τὸ δρόμικὸν εἶναι καὶ εὐσχήμονα, καὶ βαδίζειν ἔννομα, καὶ ὁπλὰς ἔχειν ἵππῳ πρεπούσας γραφαῖς, καὶ αὐδείαν κεκτῆσθαι τὴν ἐν ἀποδημίαις μακραῖς, καὶ ἐν πολέμοις ἀρμόζουσαν, καὶ δυνάσθαι καὶ ἐν παρατάξει μετὰ πολλοῦ φαίνεσθαι τοῦ πυρρήματος, καὶ τροπῆς γενομένης σώζειν τὸν ἀναβάτην; ἆρ' ἔνδηλον ὅτι ταῦτα ἵππου ἀρετὴ, καὶ ἐκεῖνα; τί δ' ὄνου, καὶ ἡμιόνου, πῶς φήσομεν ἀρετὴν εἶναι, οὐ τὸ δύνασθαι μετ' εὐκολίας ἀθλοτερῶν, καὶ ῥᾳδίως τὰς ὁδοὺς διεξιέναι, καὶ πόδας ἔχειν στερρότητι πέτρας μιμουμένους; μὴ τὰ ἔξωθεν αὐτοῖς περικείμενα σωτηρίαν παρὰ τὴν οἰκείαν ἀρετὴν αὐτῶν φήσομεν; εὐδαιμῶν. ἄμπελον δὲ πῶς θαυμασόμεθα τῷ τοῖς εὐλλοις κομῶσαν καὶ τοῖς κλήμασιν, ἢ τῷ τῷ καρπῷ βριθομένῳ; πῶς δὲ ἀρετὴν ἡμῖν εἶναι φαμὲν, ὅταν μεγάλους ἔχῃ τοὺς κλάδους, καὶ πολλὴν τὴν ἀπὸ τῶν φύλλων κόμην, ἢ ὅταν τὸν οἰκεῖον καρπὸν θαλλῷ καὶ παντοχοῦ διεσπαρμένον ἐμφαίνῃ; οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ποιῶμεν· διακρίνωμεν τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ βλάβην εἶναι ἐκείνην νομίσωμεν μόνην, ἣ αὐτῇ λυμαινομένην. τί οὖν ἐστιν ἀρετὴ ἀνθρώπου; οὐ χρήματα, ἵνα πενίαν φύγῃς· οὐδὲ ὑγιεία σώματος, ἵνα εὐεξίας νόσον· οὐδὲ ἡ τῶν πολλῶν ὑπόληψις, ἵνα ὑπόδῃς δόξαν πονηράν· οὐδὲ τὸ ζῆν ἁπλῶς, καὶ εἰκῇ, ἵνα φοβερός σοι γένηται ὁ θάνατος· οὐδὲ ψευδεία, ἵνα δουλείαν φύγῃς· ἀλλὰ τῶν ἀληθῶν δογμάτων ἀκρίβεια, καὶ ἡ κατ' ἀρετὴν βίου ὀρθότης.

QVid ergo eſt virtus equi? numquid aureum habere frænum, & huiuſcemodi cingula, ſtragulorum vincula ex ſericis filis contexta, tapetes variatos auróque intertextos, phaleras gemmis diſtinctas, comas aureis funiculis complicatas? an verò curſu eſſe velocem, cruribus bene firmis numerosè incedere, & vngulas habere generoſo equo dignas, robore præditum eſſe, longis itineribus ac bellis idoneo, poſſe & in acie magno animo, & in fuga equitem incolumem conſeruare? an non perſpicuum eſt, his non illis equi virtutem contineri? Aſinorum verò & mulorum, quam virtutem eſſe diceres? an non poſſe onera commodè geſtare, itinera facilè conficere, habere pedes qui firmitate ſaxa imitentur? Num ea quibus extrinſecus circumdati ſunt, aliquid ad virtutem ipſorum proprium conferre dicemus? nequaquam. Vineam deinde quam admirabimur? foliis comatam, & palmitibus, an fructu onuſtam? Quam etiam oliuæ virtutem eſſe dicimus? cùm magnos habet ramos, & multam foliorum comam, an cùm ſuum fructum vberem, & in omnes

partes diſperſum oſtentat? Sic igitur etiam in hominibus faciamus: diſcernamus virtutem hominis, idque ſolum damnum exiſtimemus, quod illam violet. Quid igitur eſt virtus hominis? non pecunia, vt paupertatem metuas: nec ſanitas corporis, vt timeas morbum: non multitudinis opinio, vt ſuſpectam habeas exiſtimationem malam, nec vita per ſe ſola, ſine acceſſione certóque propoſito fine, vt mors tibi formidabilis exiſtat, nec libertas, vt ſeruitutem fugiat; ſed veræ doctrinæ diligens ſtudium, & vitæ honeſtas.

AMPLIFICATIO BREVIS miſeriarum vitæ, per ſynathroiſmum.

D. Chryſoſt. tract. Quòd nemo læditur niſi à ſe ipſo, pag. 577.

CAPVT XXXIX.

Φέρε δὴ τὰ σεσωπῖα ἀφελόντες τὰ ψευδῆ καὶ ἀφ' ὑφάσεως τὴν αἰσχρᾶς καὶ δυσειδοῦς τῶν σωμάτων ὄψεως τούτων, δείξωμεν τὴν ἑταιρεζομένης γυναικὸς τὴν βδελυρίαν· τοιοῦτον γὰρ καὶ τοιαύτη ζωὴ, καὶ πενιχρᾶς, καὶ πλούτῳ, καὶ δυναστείαις σεσεσηχυῖα, τὸ αἰσχρὸν, καὶ φυσικὸν, καὶ πολλῆς βδελυρίας γέμον, τὸ ἀνελεὲς, καὶ φορτικὸν, καὶ πικρίας ἐμπεπλησμένον. καὶ γὰρ δὴ τοῦτο μάλιστα ὀφεῖ τὸ πάσης ἀποστερεῖν τοὺς ἀδόντας συζητῶμεν· ὅτι καὶ ἀνελεὴς, καὶ πολλῆς τὴν πικρίας ἐμπεπλησμένος ὁ βίος οὗτος, πολεμικός τε αὐτοῖς, καὶ φιλαυτόδικος ὄν, καὶ μυρίων γέμων κακῶν, κινδύνων, αἰκιῶν, χρημάτων, σκοπέλων, καὶ φόνων, καὶ φόβων, καὶ πρόμων, καὶ ἀδύνης, καὶ βασανίας, καὶ ἐπιβουλῆς, καὶ σεσηπότος διανοίας, καὶ μερίμνης, καὶ κέρδος ἔχων οὐδὲν, οὐδὲ καρπὸν τοσούτων κακῶν οὐδένα φέρων, ἀλλὰ κόλασιν, καὶ τιμωρίαν, καὶ τὸ διηνεκῶς βασανίζειν.

AGe verò, ſpecioſis laruis, à turpi ac deformi facie detractis, meretricis mulieris fœditatem oſtendamus. Talis enim eſt vita ad voluptates, diuitias, & honores proiecta, infamis, inquinata, flagitiis ac ſordibus oppleta, moleſta, grauis, multíſque acerbitatib⁹ oppreſſa. Hoc enim eſt quod vitæ huius amore delinitis omnem adimit veniam; quòd cùm tot rerum aſperitatibus ſit refertа, deſideratur ab eis, & magnoperè expetitur, plena capitis diſcriminibus, præcipitiis, ſcopulis, cædibus, timoribus, terroribus, inuidia, perpetua cura, & ſolicitudine; quódque nullum lucrum, nullum fructum tantorum laborum afferat, niſi pœnam ac ſupplicium, & æternos cruciatus.

AMPLIFICATIO AVARITIÆ, per effecta, et imagines.

D. Chryſoſt. tract. quòd nemo læditur niſi à ſeipſo, pag. 578.

CAPVT XL.

Ἄγαπα τις αἰῶνος, καὶ μανίας ἀκήρατος, καὶ νόσου ἀδιόρθωτος, πᾶς πάντων κατέχει ψυχάς· καὶ πάντα ἔρωτα οὗτος νικήσας ὁ ἔρως, καὶ πεφυσημένος, ἀξέδηκε τὰς ψυχάς· καὶ οὔτε φιλίας, καὶ συζυγείας οὐ τὰ γυναικὸς καὶ παίδων, οὔ τί γέγονε αὐτοὺς αἰδέσθαι πεδεινότερον; ἀγὰ πάντα χαμαὶ ἔρριπται, καὶ καταπεπάτηται, τὰ ἡμῶν πάντων, καὶ ἀπανθρώπου διανοίας τὰ δήμων τοὺς ἀπάντων καταλαβόσης ψυχάς. καὶ γὰρ ὡς δίκαιόν τούτων ἀπάνθρωπος, καὶ ὡς τύραννος ἀπηνὴς, καὶ ὡς βαρβάρων ἀμὼ, καὶ ὡς πόρνη παίδημος, καὶ πολυτελὴς, καταιχμίη, καὶ καταπίνει, καὶ μυρίοις κολάζει κινδύνοις τε καὶ τιμωρίαις, τοὺς ἁλόντας ἀνελίττει αὐτῇ· καὶ φοβερά τις δύσις, καὶ ἀμείλικτος, ἀγρία τις, καὶ ἀπλωὴς, καὶ σεσωπηκυῖα βαρβαρικὸν, μᾶλλον δ' θηριώδης, καὶ λύκου καὶ λέοντος ἀγειώτερον, σεσωλὼς τις εἶναι δοκεῖ, καὶ πεδεινὴ, καὶ μέλιτος γλυκυτέρα τοῖς ἀιχμαλωτοδέτοις· ὧν αὐτῆς, καὶ ξίφη καὶ ὅπλα καθ' ἑκάστου κατ' αὐτῶν χαλκίνυσα, τὴν ἡμέραν, βάραθρα ἀνορύπτουσα, καὶ ἐπὶ χρημοὺς ἄγουσα, καὶ σκοπέλους, καὶ μυρία αὐτοῖς πλέκουσα κολάσεως δίκτυα, ζηλωτὸν αὐτὸν νομίζοντες εἶναι, τοῖς ἁλοῦσιν αὐτῆς, τοῖς ἁπανθυμοῦσιν ἀφεῖναι· καὶ καθάπερ ἐς ἐν ἁμαρτὰ, καὶ βορβόρῳ εἰκυλισδομένη ἡδὺ, καὶ τερφᾷ· καὶ

κάνθαροι, κόπρον σωρηδὸν ἀπολίποντες· οὕτω δὴ καὶ οἱ τῇ φιλαργυρίᾳ δήγοντες, τῶν ζώων τούτων εἰσὶν ἀθλιώτεροι.

RAbies quædam desperata, furor effrænatus, morbus insanabilis, omnium animos obtinet: Hic amor omnem funditus amorem extinctum atque oppressum eiicit ex animo. Neque amicitię ratio habetur, neque cognationis. quid dico amicitiæ, & cognationis? non vxoris, & liberum, quo quid viuis potest esse charius? sed omnia humi abiecta & conculcata sunt vbi crudelis isthæc & inhumana mancipiorum domina, tanquam sæuus tyrannus, aut barbara quędam immanis, aut meretrix publica, & sumptuosa, omnia dedecorat, conficit, & sexcentis obiicit periculis ac pœnis, eos qui illi seruire in animum induxerunt. Cúmque sit terribilis, acerba, crudelis, sæua, vultu barbarico, quin potiùs ferino, & quàm lupus ac leo tetriore; mansueta tamen, & expetēda, & melle dulcior suis captiuis esse videtur: cùm etiam gladios & arma quotidie contra eos cudat, ac barathra effodiat, ad præcipitia ducat & scopulos, infinita supplicij retia texat, beatos eos tamen præstare censetur, tum ipsis captis, tum iis qui in eosdem laqueos se induunt; atque, vt in cloaca & cœno sus cum voluptate & deliciis volutatur; aut, vt scarabei in stercore continenter versantur; ita etiam auaritia capti istis animantibus sunt miseriores.

διὰ τὰ δεῖπνα τῶν ἀρίστων σωλάποντες, καὶ τῷ γαστρὶ διαῤῥηγνύντες, καὶ τὰς αὐδήσεις πιέζοντες, καὶ τῷ ὕδατι καὶ τῷ ἐδισμάτων φορτίῳ τὸ πλοῖον καταποντίζοντες, καὶ ὑπόπλεων ποιοῦντες τῷ νάῳ, καὶ κατάγουσιν ἐν ναυαγίῳ τῷ τοῦ σώματος κατακλύζοντες αὐτῷ, καὶ πέδας, καὶ χειροπέδας, καὶ γλωσσοπέδας ἐπινοοῦντες, καὶ ἅπαν αὐτῶν καταδουλούμενοι τὸ σῶμα, ἀδύσεως σιδηρᾶς χαλεπωτέρῳ δεσμῷ τῷ τῆς μέθης, καὶ τῷ πυρετῷ, καὶ μυρίοις ὀνειράτων ἀπαλλαγμοῖς φορτίων, τῶν τι μαινομένων ὄντες ἀθλιώτεροι, καὶ ἀνθαιρέτοις τισὶ δεσμοῖς ἐπιφέροντες τῇ ψυχῇ, καὶ χάλως περιελίσσοντες τῷ διανοίᾳ τῶν οἰκετῶν, μᾶλλον δὲ καὶ τραγῳδίαν, καὶ δακρύων ὠδῖνας τοῖς ὑπηκόοις αὐτῶν, καὶ μηδένα εἰδότες τῶν παρόντων, μήτε εἰπεῖν τι καὶ ἀκοῦσαι δυναμένους, ἀλλὰ φορεῖδίων ἀπὸ τῶν σκάφων ἐπὶ τῶν κλινῶν ἀγομένους.

Eadem Latinitate donata.

QVi ad dimensum diem super thoros accumbunt, cœnas cum prandiis copulant, ventrem disrumpunt, sensus deprauant, immodico ciborum onere nauigium demergunt, sentinam inexhaustam & exundantem reddunt, & tanquam in corporis naufragio nauem vndis obruūt. pedicas, manicas, & linguæ vincula nectunt, totúmque corpus suum vinciunt vinculo ebrietatis, & luxus, grauiore quàm ferrea catena, ac neo syncerum & purum capiūt somnum, neque ab horribilibus insomniis liberi sunt, furentibúsque miseriores, voluntarium quendam dæmonem in animum inducunt, risui spectantium famulorum expositi, imò etiam luctui & lacrymis meliorum inter eos; neminem nouerunt eorum qui adsunt, neque dicere quid neque audire possunt, sed inter gestantium manus, à toris ad lectulum feruntur.

Ebrietas dæmon voluntarius.

AMPLIFICATIO GVLÆ, & ebrietatis, per congeriem.

D. Chrysostomus tract. Quòd nemo lædituri nisi à seipso. pag. 580.

CAPVT XLI.

Οἱ πρὸς διαμιᾷ τρυφῶντα τῷ ἡμέρᾳ ἐπὶ τῶν σκάφων κατακείμενοι, καὶ

AMPLIFICATIO virtutum.

CAPVT XLII.

AMplificatio virtutum & rerum laudatarum conformari poterit ad hęc exempla Ciceronis.

Laus Clementiæ pro Marcello.

Domuisti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes; sed tamen ea vicisti quæ & naturam & conditionem vt vinci possent, habebant. Nulla est enim tanta vis, tantáque copia, quę non ferro ac viribus debilitari frangíque possit: Verùm animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, aduersarium nobilitate, ingenio, virtute præstantem, non modo extollere iacentem, sed etiam amplificare eius pristinam dignitatem; hæc qui faciat, non ego cum summis viris comparo, sed simillimum Deo iudico.

Laus Philosophiæ 5. Tusculana.

O vitæ Philosophia dux! ô virtutis indagatrix, expultrixq; vitiorum! quid non modò nos, sed omnium vita hominum sine te esse potuisset? tu vrbes peperisti; tu dissipatos homines in societatem vitæ conuocasti: tu eos inter se primò domiciliis, deinde coniugiis, tum literarum & vocum communione iunxisti: tu inuentrix legum, tu magistra morum & disciplinæ fuisti. Ad te confugimus, à te opem petimus, tibi nos totos tradimus. Est autem vnus dies bene & ex præceptis tuis actus peccanti, immortalitati anteponendus. Cuius igitur potiùs opibus vtamur quàm tuis? quæ & vitæ tranquillitatem largita nobis es, & terrorem mortis sustulisti?

Virtus Imperatoris.

Ego sic existimo, in summo Imperatore quatuor has res inesse oportere, scientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem, felicitatem. Quis igitur scientior vnquam aut fuit, aut esse debuit? qui è ludo atque pueritiæ disciplina, bello maximo atque acerrimis hostibus, ad patris exercitum, atque in militiæ disciplinam profectus est, qui extrema pueritia miles fuit summi Imperatoris, ineunte adolescentia maximi ipse exercitus Imperator: qui sæpius cum hoste conflixit, quam quisquam cum inimico concertauit; plura bella gessit quàm ceteri legerunt; plures prouincias confecit quàm alij concupiuerunt; cuius adolescentia ad scientiam rei militaris non alienis præceptis sed suis imperiis; non offensionibus belli sed victoriis; non stipendiis sed triumphis est traducta.

Item. Non enim illæ sunt solæ virtutes imperatoriæ, quæ vulgo existimantur, labor in negotio, fortitudo in periculis, industria in agendo, celeritas in conficiendo, consilium in prouidendo; quę tanta sunt in hoc vno, quanta in omnibus reliquis imperatoribus, quos aut vidimus, aut audiuimus, non fuerunt.

DE DIMINVTIONE.

CAPVT XLIII.

VErùm cùm multa de amplificationibus apud Rhetores passim occurrant, mirum est cur de diminutione permulti nihil attingant, siue quòd ab eloquentia hanc rerum extenuationem alienam esse putent, siue quòd nullam esse artem diminutionis existiment.

Ego verò sic arbitror, & istam quam vocant *μείωσιν*, prudentissimæ parem esse eloquentiæ, & eius artificium minimè negligendum. Occurrunt autem sæpe tempora minuendi, quorum imprimis haberi oportet rationem.

Et illud quidem frequentissimum

eſt, cùm ab aduerſario contra rem noſtram eſt aliquid copioſiùs exaggeratum, quod infringi atque comminui multis modis ſolet: vel enim dicemus calentem adhuc Rhetorum ſtudiis hominem ſuo ingenio pleniùs indulſiſſe, ſimilem videri circulatoribus, qui manſuefactas circumducunt belluas; cùm verò, & ſcriptis programmatis, & crebro tympanorum ſonitu ad videndam eximiæ magnitudinis belluam omnes inuitarint, degenerem feram, &, vt aiunt, murem pro leone oſtentant. Sic illum diu verboſo ambitu perſtrepuiſſe, vt rem paruam extolleret, ſed omnia in eius contemptum refundi, non fieri verbis elephantos ex culicibus, manere ſemper eadem rerum pretia, ſiue quis attollat, ſiue detrahat. Aduerſarium intemperanter abuſum auribus grauiſſimorum hominum quibus id perſuaderi poſſe exiſtimauit, quod vix mulierculatum aut puerorum credulitati inſinuaret.

Deinde, ſi quæ afferri poſſit comparatio, in qua ea ipſa quæ ad rem attollendam magnificentiſſimis verbis prædicauit, per antiſagogem rei viliſſimæ, vel haud ita laudatæ, tribuamus, & riſum inde excitare poſſimus auditorum, quod ſæpe fit, perit tota illa quę ab aduerſariis eſt conformata magnitudinis ſpecies, & in fumos euaneſcit. Vt ſi quis formam aliquam pulcherrimi corporis exquiſitis orationis pigmentis ornarit, nos deinde irridendo, eadem de olla dici poſſe demonſtremus; vel ſi operoſiſſimum Regis alicuius Mauſolæum ampliſſimis verbis extulerit, nos muſcam nobiliùs ſepultam oſtendamus: quod ingenioſiſſimè fecit Martialis, vbi agit de vipera in ſuccino ſepulta, l. 4. ep. 48.

Flentibus Heliadum cruſtis dum vipera ſerpit,
Fluxit in obſtantem ſuccina gemma feram:
Quæ dũ miratur pingui ſe rore teneri,
Concreto riguit victa repente gelu.
Ne tibi regali placeas Cleopatra ſepulchro,
Vipera ſi tumulo nobiliore iacet.

Sic & cupidinem Deorum potentiſſimum, cùm aliquis verboſiſſima oratione laudaſſet; belliſſimè retorquens aduerſarius, cum veſpa contulit: *Alas habet, & veſpa: telum habet, & veſpa*; & cætera quæ in eodem argumento dici poſſunt.

Vel ſi quæ ab aduerſario dicta ſunt, omnes veritatis habent numeros, nec rectè, aut ſecurè confutari poſſunt; tunc aut dicendi modus erit perſtringendus, aut otioſa oratio vellicanda, quòd ea fruſtra conetur extollere, de quibus nemo ambigat: ſic callidiſſimè Cæſar, cùm in conſultatione de ſupplicio Catilinariorum non lubenter audiret, coniurationis crimen atroci quadam, vt debebat, oratione augeri, non refellit quidem eos qui grauiſſimè de hoc crimine dixerant, neque enim erat, aut tutum aut prudens hoc facere; quid igitur facit, vt rem minuat? modum dixendi arguit: *ſed per Deos immortales, quò iſta oratio pertinuit? an, vt vos infeſtos coniurationi faceret? ſcilicet, quem tanta res, atq; tam atrox non permouit, eum oratio accenderet?* Vel ſi facti alicuius minuendi data ſit occaſio, tum contra faces aduerſarij aſpergenda erit frigida, *vt magnum & inuſitatum facinus! veſtem ſcidit, reſarcietur*; & reliqua ſimilia.

At quæres? num præter hæc tempora, & concertationes, occurrant etiam plerumque loci, in quibus diminutione ſit vtendum? Ita eſt profectò, artificioſiſſimæ eſt eloquentiæ, ſua prudenter minuere, vel certè dictis minimè attollere. Tum verò rectè fit, cùm res magnæ dicuntur, cùm apud magnos auditores, cùm perſonæ graues & glorioſiſſimæ famæ loquuntur; quarum dicta, vt oracula, non verborum multitudine, ſed

pondere, vim ſuam obtinent; ſimpliciùs enim narrant, & tamen tonant oratione, quia vita fulgurant. Paulus Æmilius, apud Titum Liuium, orationem habet de ſuis rebus geſtis: nihil minùs ornatum, ſtylum epiſtolarem diceres, *Profectus ex Italia, claſſem à Brunduſio, ſole orto ſolui; nona diei hora cum omnibus meis nauibus Corcyram tenui. Inde quinto die Delphis Apollini, pro me exercitibúſque veſtris ſacrificaui, Regem ad pugnam coactum vici, Macedoniam in poteſtatem populi Romani redegi.* Hæc à ſummo Imperatore profecta, longè magis eruditas aures afficiunt, quàm ſi ipſe Marcus Tullius ornatiſſima oratione ſuas in Amano victorias celebraret. Fit autem vt auditores hac modeſtia deliniti, plura ſilentio ſuppreſſa exiſtiment, & verborum moderationem flagrantiſſimis ſtudiis compenſent.

Eandem diminutionis rationem fermè ſequuntur, qui ponderoſam amant in oratione ſobrietatem, ſtudéntque potiùs vt magna viuant, quàm vt diſerta loquantur. Itaque conſultò, & ſynonyma, & duplicata, & contrapoſita, & ſuſtentationes, & commorationes, & expolitiones, & circumductiones verborum declinant, ac *ficum ficum* dicunt: ſed tantam habent in vita venerationem, in dictis maieſtatem, vt amplificationis ornatu nihil indigeant.

PLACVIT HIC QVOQVE, poſt aliquot delibata, variam locorum communium ex Cicerone ſupellectilem, ad vberiora amplificationum exemplа, notatis numeris ſubijcere.

A

Adoleſcentum voluptates, pro Cœl. 39.
Ambitio 2. Agr. 97. 98.
Ambitio Candidatorum, Mur. 76. 77. Planc. 12. eius periculum. Mur. 74. 75. Milo. 45.
Agriculturæ voluptas, de ſenectute 51. 52. 53.
Animæ immortalitas; de ſenectute 77. 78. 79.
Auaritia fugienda 3. offic. 75. 76. 77. 15. 35. violat omnia, pro Quinct. 26. 53. 38. Manil. 37. 65. Flacc. 72. 73. Haruſp. 59. pro Sext. 94. Piſo. 86. 90. & paradox. 1.
Amicitia, 2. Ant. 38.
Amor in aliquem, iiii. Catil. & pro domo 27. 28. Planc. 22. 27. 29. 80. 81. Mil. 70. 101. Deiot. 39.
Audacia, Amer. 95. Cæcin. 2. i. Ant. 90. i. Catilin. 2. 3. 4. pro domo 115. 116. 117. 140. 141. Haruſp. 4. Sext. 1. 2.
Aduerſa fortuna ſuas habet vtilitates poſt reditum 2. 3. 4. 5. 6. pro domo 86. 87. Piſo. 41. 42. 31. 32. 33. 34. 44.
Auſteritas nimia, Mur. 74.
Authoritas ſpectabilis, Manil. 43. 44. 45. Syll. 80. ex Mil. 12.

B

Belluas immanitate ſuperare, Amer. 63.
Bonorum inſectationes Sext. 1. 2.
Beneficij accepti prædicatio; poſt reditum, ad Quirites, 56. &c. poſt reditum in Senat. 2. 3. Haruſp. 16. Planc. 2. 4. Mil. 101. 102. Poſth. 47. Marcel. 3. 35.

C

Cauſſæ malorum omnium, 2. Ant. 53. 54. 55. 71. 72.
Calamitas hominis, Amer. in tota peroratione. Item exordium totum pro Flacco, & peroratio. Exordium pro Sylla. Et peroratio pro domo. 44. Sext. 7. 121. 122. 128. 145. Mil. 35. Poſth. 45. 46. & pro Quinctio numer. 49.
Calamitas eius cuius bona ſunt ſubhaſtata.
Cædes Sext. 76. 77. 78. 79.
Ad Conſtantiam cohortatio, Manil. 69,
Conſtantiæ Syll. 83. poſt reditum ad Quir. 19. pro domo 4. Sext. 60. Prouinciis 41. Mil. 62. 63. 65. 93. 96. 102. Deiot. 36. 37.

Frugalitas, Deiot. 16. 17.

G

de Gloria, & de modis comparandi, locus communis prolixus, ii. Offic. 43. vsque ad 52.
In gloria recipienda laborandum, Manil. 6. exord.
Gloriæ amor, Arch. 26. vsque ad 30. Sext. 143. Cœl. 76. prouinc. 38. Pis. 56. 57. 58. 59. 62. Mil. 98. 99. Marcel. 28. 29. 30. 31. i. Anton. 29. 30. ii. Anton. 32. 33. 114. 115.
Græcorum mores, & eorum in testimoniis leuitas, pro Flacco 9. 10. 11. 12. 13.
Gratiarum actio 2. Agrar. 1. III. Catil. 26. post reditum ad Quirit. 5. 6. & 53. 27. egregiè post reditum in Senat. 2. 3. 22. 29. 35. 38. Planc. 2. 3. 68. 72. 77. 78. 79. 80. 81. Balbo 1. Marcell. 10. 35. iii. Anto. 3. 4.
Gratia, aut potentia inuidiosa, Amerin. 122.
Gratus omnibus Arch. 5. 6. Vatin. 7. 8.
In gratiã redire cum inimico, Posth. 19. 32. 33.

H

HElluo, Pis. 13. 22. 41. ii. Ant. 66. 67. 104. 105.
Homo frugi, Quinct. 59. 93.
Honestus, & locuples Amer. 15.
Honores post mortem decernendi, ix. Philipp. ferè tota.
Honor digno collatus, exordium ii. Agrar. Planc. 50. Sext. 6.
Humaniorum literarum fructus, Arch. 22.
Humanitas, Amer. 41. 42.
Humanarum rerum inconstantia, & pericula, Flacc. 87. Syll. 91. pro domo 146. Mil. 7. v. Ant. 26.

I

IGnominiam subire, & suis bonis spoliari, summum malum, Quinct. 49. 95. Pis. 47. 48. i. Ant. 32.
Impietas, Font. 20. 21. pro domo 104. Vat. 14. ii. Ant. 56.
Imperatoris virtutes quæ, Manil. 28. 29. &c.
Iniuriam vlcisci, Syll. 46. 47.
Iniuria damnumque, Quinct. 34. 47. 52. 53. 71. 74. 95. Amer. 49. pro domo 106. &c. Sext. 19. 54. 93. de prouinc. 5. 10. 71.
Improbi viri mores, aut auari, Quinct. 55. 56. pro Cluen. 930. L. 1. in Verr. nu. 10. l. 2. n. 134. de Timarchide.
Innocentia alicuius, Font. 27. exord. Flacc. 7. Syll. 77. 78. 79. 84. 85. Cœlio 55. Balbo 13. Posth. 6. 10. 11. Deiot. 20.
Immortalitatis spe omnes laboramus, Rabir. 26. Sext. 47. 48. Marcell. 11. 28. 29. ii. Ant. 114. xiiii. Philip. 32. 33.
Iudicum officium, Cluent. 159. Mur. 41. Posth. 11. 12.
Iudicis quanta prudentia esse debeat, Font 15. Flacc. 95. Pis. 94. Posth. 11. 12.
Iram deponere, Deiot. 8. 9. ii. Ant. 84. 36. 76.
Iratus leui de caussa, Vat. 4. i. Ant. 26. 27.
De iure & iurisconsult. pro Cæcinna. 66. 67.
Iuris ciuilis quanta sit æquitas, & quàm diligenter sit obtemperandum, eiúsque fructus, Sext. 90. 91. 92. ix. Phil. 7. 11.
Iurisprudentiæ laus, 1. de orat. 199.
Iurisperitorum labores, Mur. 19.
Iustitiæ necessitas, præclarus locus communis, 2. offic. n. 39. 40.

L.

LAus egregia viri boni, & prudentia Cæcinn.77.78. Manil. 3.Cluent.107.133. Cœl.59.
Legum vtilitas, & authoritas, Cluent.146.earum euerſio, Piſ. 9. 10.Marcell.24.25.Deiot.32.
Libertas, Plãc.47.Balbo 31.Poſth. 3.4.& ii.offic. 51.53.54. præclarè in peroratione.
Libertas in agendo cum laude, Planc.93.94.
Libertatis ius,Balbo 31.
Licentia nimia in Republ. nocet, Flac.16.17.
Laborandum tendenti ad ardua, 59. Sext.102.136.137.138. &c.Cœlius 45.46.74.
Literarum ſtudia, Arch.& Tuſcul.v. 67.
Luxuria, Amer. 75. ii.Catilin.7. 10. 22.
Poſt reditum in Senat. 10.12. 13.14. Haruſp. 59. Sext. 20. Cœl. 47.48. 57.69.
Piſ.25.66.67.2.Ant.44.47.
Luxus, ſumptúſque, Amer. 134.135. 2. Catil.10.22.25.poſt reditum Senat.15.Haruſp. 44. Sext. 18. Cœl. 57.67. Piſ. 13.22.25. 48.ii. Anton. 15.104.105.
Ludi pro Mur.39.40.

M.

MAla bonis permixta, v. de Finibus. num. 91.
Malitia, Quint.48.ii.Agr.28.
Magnas res gerere 2. Catil.28.
Mater in filium impia, Cluent.12.
Manſuetudo, Muren. 6. Syll. 8. 86. 87.
Manſuetudo Romana in ciues, Rabir.10.&c.16.
Militaris gloria quanta ſit, Mur. 22. 24.30.
Maledicus, Mur.13. Flacc. 12. Syll. 46.47.pro domo 3. Planc. 30. 56. 57. Sext. 110. Cœl. 6.30. Balb. 56. 57.58. Piſ.31.32.
Magiſtratus boni partes, pro Syll. 25.26.
Mors immatura, Cecinn.12.
Mutari in deterius, i.Ant.33.34.
Modeſtia,Cecinn.103.
Maiorum laus, & religio, Haruſp. 18.19.
Memoria conſeruat beneficium, iii. Catil. 26. poſt reditum ad Quir. 1.
Mors non eſt timenda,4. Catilin.7. 8.Sext. 47.48. ii. Ant. 37. 118. 119. iiii. Ant. 13. vii. Ant.6. 7. i. Tuſcul.
Mors pro patria, vel Religione, quàm glorioſa, xiiii. Philipp. 31. 32.
Mortis contemptus, Tuſcul. 1. per totum.
Mundi pulchritudo ii. de nat. deorum, 95. & conſeq.

N.

NObilitatis quæ debeant eſſe ſtudia, Ameri. 145. ex virtute laus eius,Mur.16.17. Piſ. 2.
Nobiles in bono vel malo excellunt, Quinct.31.
Nobilitatis ſplendor, & gloria, Sext.21.
Noua res,& inſolita, Vat.31.32. 35.

O.

ODio eſſe omnibus. Piſ. 45. 46.64.65. 93.96.98.99.
Oppreſſo opitulari,Amer.27.
Odium in bonos, Vat.24.25. Balbo 66.Piſ. 16.20.21.26.31.32.Mil.36. 52.53.x. Philip.4.5.6.7.
Odium alicuius. 2. Catilin.12. Syll. 83. poſt reditum ad Quir. 23. pro domo 60.61.62.Vat.1,9.
Officium conferre in eos maximè, quibus debemus. Arch.1.2.
Optimates, aut populares qui, Sext. 96.97. &c.
Orator vehemens, & remiſſus iii. de Orat. 28.

Digitized by Google

Oratoris laus, & eloquentiæ iucunditas, ii. de Orat. n. 34. & 188.
Otium ii. Agr. & 188.

P.

PArricidium, Roſc. n. 62.
Patientia ii. Agr. 45. x. Philip. 7. xi, Phil. 7.
Pax, Agrar. 23. ii. Agr 9. 101. 102. prouinciis 30. 31. Marcel. 14. 15. ii. Ant. 113. xiii. Ant. 1.
Philoſophiæ laus, v. Tuſcul. ſect. 5. & num. 60. de phyſica.
Præmium virtuti decernendũ, Balb. 22. 23. 24. &c. 51. 65. 66. Prouinc. 38. Milon. 59.
Pœna parricidij, Amer. 70. exord.
Populus facilè excitatus, Cluent. 13. eius inconſtantia, Mur. 35. 36. 53. Flacc. 87. Planc. 7. 10. 11. 15. Sext. 115. 116.
Potẽtia inuidioſa, ii. Agr. 23. Piſ. 35.
Patriæ columen, & ſeruator, Marc. 24. 26. 32. 33. ii. Ant. 113. v. Ant. 37. 38. 39. 42. 43. 44. 49. 50. 51. vii. Ant. 6. 7. x. Philipp. 11. 12. 13. xiii. Philip. 12. 13. 14.
Præteritio egregia, Quinct. 13. Amer. 13. Manil. 25. 37. Cluent. 41. iii. Agra. 4. Rabir. 17. 1. Catilin. 14. pro domo 122.
Planc. 59. Sext. 13. 108. Cœl. 54.
Perfidia, Amerin. 109. 110. &c. egregiè Flacc. 9. 10. 11. 12. &c. Sext. 46. Deiot. 30. xi. philip. 8.
Pietas res ornat, Haruſp. 19. 20.
Perficere oportet inchoata, prouinc. 34. vii. Ant. 9.
Prudentia, xiii. philip. 6. 7.

Q.

QVerimoniæ, Amerin. 9. 12. 29. 30. exordium pro Flacc. & 103. Sext. 64. 93. 45. egregiè Catil. 59. Mil. 35. 103. 40.
Queri ſine cauſſa, Flacc. 57.

R.

RApacitas, Quinct. 38. 39. 42. Cluent. 67. 68. Haruſp. 59. Mil. 76. 77. 79. & paſſim in Verrinis ii. Ant. 62. 66. 67. 68. 97. iiii. Ant. 9. 10. v. Ant. 32. 33. viii. Ant. 8. 9. 10.
Rebellis, vi. Ant. 4. 5. 6. 7. 8. 9.
Religionis ſtudium, Haruſp. 18.
Reſiſtere improbitati aliorum, Cecin. 1. Haruſp. 6. 7.
Retorquere in aliquem crimen. Amer. 79. Cecin. 3. Haruſp. 6. 7. 17.
Repulſa, Mur. 48. Sext. 25. 26. 27.
Ridiculares, Haruſp. 8.
Reſipiſcunt nonnunquam homines, Cœl. 28. 42. 43. 77. xii. Ant. 5. 7.
Ruſticæ vitæ innocentia Amer. 75.

S.

SEuerus, Amer. 85.
Sceleratus, Cluent. 39. 41. 44. 48. 87. 99. i. Catil. 12. 13. 17. 25. ii. Catil. 7. 8. Mur. 49. 50. 82. Sill. 70. 71. 76. poſt reditum in Senat. 10. pro domo 23. 26. Haruſ. 35. 42. 55. 57. 58. Sext. 16. 17. & 29. Vat. 18. 19. 20. 22. prouinc. 3.
Seditio, i. Agr. 23. 26. ij. Agr. 8. 10. 13. iii. Agr. 16. 1. Cat. 12. 18.
Seditioſi, iiij. Catil. 4. Mur. 50. pro domo 13. 24. 54. &c. 89. 110. Piſ. 9. 15. 20. 21. 26.
Sacrilegus, pro domo 109. & templorum euerſor. ibid. 140. 141. Haruſp. 28. 32. 33. 37. 38. 57. Milo. 91. 92. & 4. lib. in Verrem paſſim.
Simulatus, & verſipellis, Cœl. 12. Piſ. 1. 2. i. Ant. 20. ii. Ant. 89. exord.
Stoicorum inſtituta, Mur. 61. 62. 63. 74.
Spectaculum triſte, pro domo, 100. Planc. 99. Mil. 104. ii. Ant. 64. x. Phil. 8.
Supellex lautiſſima, Amer. 133.
Superbus, Amer. 135. Cluent. 105. 111. 112. xiii. Ant. 4.
Stupidus, pro domo 105.

T.

TEmperantia, Manil. 40. & lib. 1. de offic. 101.
Tempori & hominibus ſeruire Cluen. 139. Planc. 93. 94. 95. Cœl. 12. Balbo 61. Poſtli. 26. 27. 29.
Temporis anguſtiæ, Rab. 6. 9.
Timor ex magnitudine periculi, Quinct. 6. Oratoris 77. Cluent. 51.

egregiè Sext. 12. Mil. 1. Deiot. 1. &c.
Timor conſequitur ſcelus. Amerin. 65. &c. Cluent. 54. pro domo 140. 141. Haruſp. 39.
Timendus aliquis, iii. Catil. 16. 17. pro domo, 6. 8. 137. Cœl. 22.
Teſtes multi innocentiæ Font. 4. 5. 6. 7. &c. 34. 35. Cluent. 195. &c. Rabir. 8. Flacc. 100. 101. Sext. 9. 10.

V

VArietas rerum, & diſſimilitudo, iii. de orat. 23.
Verba non tam ſpectanda quàm conſilium eorum qui ſcripſerunt, 49. &c. egregiè 81. &c.
Veritas tandem innoteſcit, Cluent. 55. 63.
Vberes agri, i. Agr. 21. ii. Agr. 66. 79. 80.
Vrbs nobilis, ii. Agr. 40.
Viri boni & mali, pro domo, 130. 131. Piſ. 41.
Virtus ſolum bonum, v. Tuſcul. 44. & per totum.
Vita ducũ laude digna, Planc. 27. 29.
Vita ciuilis ii. offic. n. 13. 14. 15. &c. beata, Academ. 23.
Voluptatis aſſeclæ, Sext. 22. 23. Cœl. 75.
Voluptatis adiuncta, ii. de fin. 23. Piſ. 69.
Voluptas honeſta, iii. de orat. 176.
Voluptates refugientes, 39. 41. 42. 45. 46.
Voluptates ſenum, honeſtæ, de ſenect. 45. 46. 47.
Voluptatibus maximis finitimum faſtidiũ, iii. de oratt. 96. opt. inuect.
Vis, Quinct. 47. 82. Amerin. 69. Cæcinn. 33. 42. 45. 47. 48. Cluent. 96. Flacc. 97. pro domo, 53. 54. 55. Haruſpic. 33. Sext. 79. 80. 85.
Vi agere, non eſt prudentis, Cęcinn. 1. Sext. 60. Piſ. 42. 43. Mur. 7. 19. Deiot. 36. 37. 38.
Vlciſci nolle, poſt reditum in Sen. 21. Sext. 88. prouinc. 2. x. philipp. 7.
Victoria ſui ipſius quàm glorioſa, pro Marcell. 8. 9.
in Verrinis plena ſunt omnia accuratiſſimis amplificationibus, quæ ſtylum adoleſcentum mirificè poſſunt acuere. Tales ſunt Rei facinoroſiſſimi l. 1. in Verr. n. 10. vſque ad 15. de Apolline Deliaco ſpoliato n. 47. ibid. de ſpoliatione Pupilli n. 93. l. 2. n. 134. Timarchides nu. 22. Apronij narratio de Lollio ibid. n. 61. l. 5. ſpoliatio Haluntinorum nu. 51. furtum trullæ Antiochiæ Regis filiis ereptæ nu. 61. ibid. De Candelabro ibid. 64. Diana Segeſtana ib. 74. de Sopatro ib. 84. de ſceptro Herculis 93. de ſuppliciis multa graphica & lectu digniſſima.

DE DISPOSITIONE ET PARTIBVS ORATIONIS.

LIBER SEXTVS.

EIVS DIGNITAS.

CAPVT PRIMVM.

Diſpoſitionis excellentia.

VT ingenij fontes Inuentio, ſic iudicij, Diſpoſitio recludit; qua nulla virtus ad pulchritudinem orationis aptior concinniórve reperiri poteſt; vt à qua omnis concinnitas, & præcipuus emergit in ſtructura decor: Neque enim, vt ait Quintilianus, quanquam fuſis omnibus membris, ſtatua ſit, niſi collocetur: & ſi quam in corporibus noſtris, aliorúmve animalium, partem permutes, atque transferas, licèt habeat eadem omnia, prodigium ſit tamen: Et artus etiam leuiter loco moti, perdunt quo viguerunt, vſum: & turbati exercitus ſibi ipſi ſunt impedimento. Nec mihi videntur errare qui ipſam naturam ſtate ordine putant; quo confuſo peritura ſunt omnia: ſic oratio carens hac virtute, tumultuetur neceſſe eſt, & ſine rectore fluitet, nec cohæreat ſibi, multa repetat, multa tranſeat, velut nocte in ignotis locis errans, nec initio, nec fine propoſito, caſum potiùs quàm conſilium ſequatur. Hæc ille.

Fab. l. 7.

Natura ſtat per ordinẽ.

Ordo.

Ex quibus multorum huius temporis ſcriptorum imperitiam redarguas, qui præferuido quodam ingenij calore accingunt ſe ad ſcribendum, antequam quid velint, aut quomodo, ſecum fuerint meditati.

Quamobrem toto orationis curſu videas volantem ſtylum, & ludibundum, qui inanes vndique floſculos aucupatur, ſolidæ rationis parum, aut nihil habet. Deſtituitur enim iudicio, quæ pars eſt eloquentiæ optima, ac per totum corpus ſermonis æquabiliter diffuſa: huius

Stylus volans & ludibundus.

pondere ſubſultans leuitas firmatur, imperfecti ingenij fœtus velvti lambuntur, & formantur, omnis denique ratio ac cultus enitescit.

DE PRVDENTIA DISPOSITIONIS, & Iudicio.

CAPVT II.

Diſpoſitionis prima pars, delectus.

PRimæ partes diſpoſitionis ſunt, ex ampla rerum copia, quas ſiue lectio authorum ſuggeſſerit, ſiue fons ingenij profuderit, pauca & præclara ſeligere. Vehementer enim errant (quod ſuperiùs docui) qui in eo decus eloquentiæ ſitum exiſtimant, ſi quàm maximè prolixas orationes habeãt, & nihil eorum quæ excogitarint, aut inuenerint, omittant: ex qua cupiditate fit vt non modò communia, ſed aliena quæque & frigida, amplificationis deſiderio intrudant. Prolixæ orationes fugiendæ.

Vt enim Macedonum phalanx ex modico ſed lectiſſimo militum numero conflata, ſuis præſidio, hoſtibus exitio fuit: Contra verò innumerabiles Darij copiæ ſuis ipſæ viribus diſtractæ atque laceratæ, non tam adiumenta virtutis, quàm impedimenta exercitus cenſebantur: Ita profectò in orationibus euenit, quæ breues, ac ſubſtrictæ, lectis rebus rationibus inſtructæ ſunt, longè acriùs percellunt animos: contrà longæ, fluctuantes, confuſæ, pondus & ictum non habent. Delectus rerum.

Sedeat igitur in diſpoſitionis limine iudicium, tanquam regius Cenſor, qui inuenta omnia maturiùs examinet, aliena repudiet, negligat communia; rara, ſi non ad rem fuerint, non grauatè reiiciat, eligat pulchra, neruoſa, florida; & quod maximum eſt, rectà ad rem collineantia. Multa enim perſæpe dicuntur fucata, quæ apud imperitos alicuius gratiæ lenocinio ſe inſinuant: At ſi à grauibus viris excutiantur, vel modicè pertractentur, ſtatim quaſi leuiculi flores in manibus emarceſcent. Contrà, quę ſunt acriter excogitata, & prudentiſſimo ingenij examine ſelecta, minus habent ſimulatæ venuſtatis, plus põderis & intelligentiæ, ideóque accuratiùs inſtruunt ac delectant diutiùs. Examen ſtyli.

DE TRIPLICI DISPOSITIONE in genere.

CAPVT III.

DIſpoſitio à Dialecticis vulgò in tria genera diuiditur. Vna dicitur naturalis, altera arbitraria, tertia artificialis. Diſpoſitio triplex: & eius exempla.

Naturalis eſt, quæ naturæ ordinem ſequitur, atque imitatur: atque id quatuor potiſſimùm rebus, tempore, natura, loco, dignitate; quod obſeruat Ariſtotelesin Logicis. Tempore, aliud alio prius poſteriúſve dicitur, quemadmodum hodiernus dies prior eſt craſtino, craſtinus perendino: Item bellum Macedonicum prius Ciuili, Punicum prius Macedonico. Natura, alia aliis priora ſunt exiſtendi neceſſitate, vt ſol, luce; anima, homine: & ad ſummum, totum, partibus; cauſſa, euentis, ſubiecta, adiacentibus. Loco priora dicuntur, quorum vnum præcedit aliud poſitione: ſic vltima cœlo, citima terris, dicitur Luna. Dignitate prius eſt, quod præſtantius habetur, vt aurum, argento; argentum, plumbo.

Ordo arbitrarius eſt, qui nulla certa ratione conſtat, ſed ſolo dicentis aut ſcribentis arbitrio diſpenſatur. Talis eſt liber Æliani de animalibus, vbi omnia de induſtria permiſcet: & ſi quis rationem quærat, Homo eſt (inquit) ſui arbitrij, licet illi pro voluntate ſcribere.

Artificialis ordo eſt, qui ab arte ad aliquem deſtinatum finem aut voluptatis aut vtilitatis dirigitur, ex quo plerumque minimè ſeruato naturæ

turæ ordine, prima posterioribus subiungit. Talis est ordo poëtarum, qui de industria res ab ouo non citant, sed à fine, aut medio incipiunt; deinde principia, data occasione intermiscent, quò magis pendeant animi, & plus ex inopinato rerum euentu colligant suauitatis. Item artificialis dicitur, quòd non sponte naturæ vbique profusus, sed ab arte cultus & instructus appareat.

DE TRIPLICI DISPOSITIONE *artificiali.*

CAPVT IV.

Dispositio Artificialis triplex.

ARistoteles, in Logicis triplicem artificiosæ dispositionis speciem notat. Vna est Analytica, seu resolutiua; altera, Compositiua; tertia, Definitiua.

Analytica quatuor modis fieri constituíque solet: Primò quidem, cùm à toto ad partes, quas Philosophi integrantes, Cicero, totius appellat, fit processus: vt si quis de toto homine primùm dicat, deinde singulas corporis partes pedetentim discutiat. Secundus est, cùm non in partes totius, sed in partes generis fit gradatio: vt si explicata fortitudine, de magnanimitate in aggrediendo, & patientia in tolerando disseram. Tertius, cùm propositio aliqua gradatim in sua principia resoluitur: vt si dicam, tolerandum esse dolorem, quia honestum est; & honestum, quia cum virtute coniunctum. Quartum, cùm à fine ad media regressus, per similẽ gradationem instituitur: vt si quis præuideat Rhetoricæ finem esse bene dicere; bene dici non posse sine elocutione; elocutionem, verbis, quasi corpore, rebus non secus ac anima, constare; ideo inchoandũ ab istis illi qui ad destinatum scopum peruenire velit.

Contraria est dispositio σωτηδιὸν, & quatuor item modis opposita: nã à partibus totius ad totum perlabitur: vt cùm ab elementis Rhetoricæ ad considerationem integræ artis consurgit: similiter in partibus generis, priùs temperantiæ partes & momenta, quàm ipsum genus, considera. Denique principia enunciationum, priùs quàm enunciationes, media ante finem explicat.

Tertia est Definitiua, ex vtriusque temperie conflata: fitque cùm res in genere primùm definitione explicatur, deinde in partes siue species tribuitur, quæ & singulæ descriptionibus proprietatibúsque suis illustrantur, vt cùm de optimo genere dicendi dicturi, quale sit illud imprimis constituimus, mox varia genera & species ad vberiorem intelligentiam cõplectimur: quæ methodus in tradendis disciplinis optima censetur.

DE DISPOSITIONE *Oratoria.*

CAPVT V.

DIspositio Oratoria primùm iuxta tria causarum genera, deinde secundùm partes & corpus Orationis spectanda. In consultatione, & iudiciis, vbi res manu fermè ducunt oratorem, dispositio facilior est; & hæc fermè obseruantur. Dispositio in consultatione & iudiciis quæ.

1. Si quæ sunt ab aduersariis proposita, & iam contra nos inchoata auditorum præiudicia, magnopere laborandum, vt hęc initio refellantur; cùm præsertim tota oratio nihil ponderis esset habitura, si quis aduersus existimationem nostram scrupulus subesset. Hoc Demosthenes. hoc Cicero, hoc cæteri oratores accuratè obseruant.

2. Naturali ferè ordine omnia secundùm hanc saltem rationem componuntur, vt prius fulciat sequens: quemadmodum in mathematicis probationibus decem ex nouem prioribus dependent.

Digitized by Google

Argumentorum diſpoſitio.

3. Si animi malè affecti mediocribus rationibus perſuaderi non poſſunt: Primò robuſtiſſima quæque proponuntur, quibus veluti impreſſa opinio maiori impetu conuellatur, & quaſi validus cuneus validiori cuneo trudatur.

4. Si auditorum animi rationes perferant, & expectent, ſedata & molli inſinuatione, leuiora aliquando ſubiiciuntur; quibus gradatim ad maiora aſcenditur, vel etiam ſparſim collatis argumentis dimicatur. Sed hoc in magna cauſſæ fiducia, & aduerſariorum imbecillitate, quos contemnentes, per leuicula argumenta, quaſi fuſtibus, non iuſtis armis expugnamus.

5. Quod vſitatiſſimum eſt, robuſta initio, quaſi haſtati milites, robuſtiora in fine, non ſecus ac triarij, ponuntur: inualida, quaſi imbellis turba, in medium conijciuntur.

Vbi verò plures quæſtiones aut facta diſcutienda occurrunt, niſi circumſtantiæ aliud præſcribant, grauiora priori loco calentibus attentione animis, dici oportebit, maximè ſi ab iis conſequentia approbari illuſtrarique poſſint.

Diſpoſitio in laudatione.

In laudatione, qui vitam gradatim narrare ſolet ordo, cenſetur nimis olere ſcholam: ſatius eſt orationem in certa virtutum capita partiri; & res geſtas, non ordine naturæ, ſed artificiali recenſere. Hæc ſecundum diuerſa orationis genera: de quibus pleniùs ſuis locis.

Diſpoſitionis partes.

Quod ad partes attinet, præit exordium, ſuccedit narratio, aut propoſitio, quam excipit confirmatio, & hanc claudit peroratio: quanquam in eo pueri & rudes vehementer errant, qui putant nunquam eſſe iuſtam orationem, niſi hæc omnia ſecundùm tritas & communes Rhetorum regulas fuerint religiosè ſeruata. Ratio, & prudentia, eloquentiæ totius anima, pro rerum, locorum & temporum opportunitate multa mutat, addit, ſuccidit: & ſpectat, non quid ſchola ſed quid aures auditorum ferant.

Orationis partes non ſemper iuxta ſcholam.

In exordio plerumque is ſeruatur ordo, vt rerum dicendarum propoſitio præmittatur, cui ratio ſuccedat.

In narratione & expoſitione oratoria, ſi nihil aliud obſtiterit, naturalis temporum ordo ſeruandus erit. Verùm ſi primæ narrationis partes paulò dutiores fuerint, reliquæ verò gratiores, & magis ad rem noſtram, non erit alienum ab iis quæ benigniùs audientur, occupare animos: vel ſi faſtidioſæ aures nullas inſinuationes ferant, graue eſſe debet, multa præcidere, & ad ea, quibus cauſſæ vis & notitia continetur, ſtatim deuenire.

In confirmatione iudiciali & deliberatiua, qualis eſſe debeat diſpoſitio, ex iis quæ ſuperiùs dicta ſunt, liquet.

Chriarum & orationũ moralium diſpoſitio.

In chrijs moralibus, & eruditis orationibus, præclarè inſtituenda eſt diſpoſitio, vt non ſubſultet oratio inſtar locuſtæ, exempla vndique, aut dicta, aut fabulas occupans, ſed fuſo amni ſimilis, tractum habeat, & ad vnum ſcopum recta collineet.

Exordium graue eſſe debet, & rem potiùs ſpectare quàm perſonam, vt poſtea dicetur.

Poſt exordium multùm dignitatis habet grauior quidam diſcurſus ſumptus à genere maximè proprio rei, quam tractamus, quò ad ſpeciem commodus pateat ingreſſus. Sed is debet eſſe breuis, & in re communi rarus: vt, ſi mihi de Diui alicuius laudibus dicenti proponatur hic textus: *Erat lampas ardens, & lucens*: Veſtibulum orationis, & quaſi propylæum commodè fieri poterit, de lucis præſtantia & dignitate. Sed prouidendum, vt ornatum ſit & parcum, néve, quod plerique inconſultè faciunt, laxius ſit tota domo. Hoc præmiſſo grata concinnitate ad orationem fiet

decursus, à luce corporis, ad lucem animorum, & sanctitatis. Deinde, vt hic textus suggerit, oratio in duo velvti brachia discriminabitur; nam & arsisse charitate, & sapientia luxisse ostendetur: quòd ardere, vt ait D. Bernardus, parum sit; lucere, vanum; lucere & ardere perfectum.

Lucere & ardere perfectum.

Argumenta autem ita erunt disponenda, vt quæ à genere, definitione, partium enumeratione, causis, effectis, principem locum obtineant.

Argumentorum ordo.

Remota, vt historiæ, & testimonia, cum artificiosis eleganti suauitate contemperentur.

In peroratione, si repetantur; & verbis, & sententiis, & nonnihil etiã ordine varianda; vbi nullus præmittitur discursus, extat tamen semper aliqua propositio generalis, in qua, vt arbor in semine, sic tota inclusa sit oratio.

DE EXORDIO IN GENERE.

An Exordium sit pars orationis necessaria.

CAPVT VI.

NVnc orationis partes aggrediamur: quarum numerum constanti omnium Rhetorum scientia firmatum, nihil attinet in discrimen reuocare. Quanquam non ita res intelligenda est, eam continuò mancam esse orationem, quæ ex quatuor hisce partibus, exordio, narratione, confirmatione, & peroratione, non coaluerit. Pleraſque enim partes nonnunquam amputandas esse docet prudentia; quas si intrudere coneris, deforme potiùs corpus facias & inutile, quàm quicquam roboris & gratiæ concilies.

Et, vt ab exordio incipiam, dici non potest quantæ sint in hac parte ex præceptorum redundantia ineptiæ, quámque ignoranter titubetur à multis, qui veteres scholæ cantilenas scrupulosiùs obseruandas putant, vbi nihil opus est, imò re ipsa penè reclamante, & nauseantibus auriculis, longo verborum circuitu communes & frigidos exordij modos ingerunt. Venimus in id penè tempus, vbi vetus Areopagitarum lex renouanda sit, qui dicere iubebant oratores sine exordio. Quorsum enim illi ambitus, & tot verborum phaleræ, vt beneuolè audiaris? at beneuolentiæ officit tua garrulitas? Non verbis, aut nugis, sed sapientia & virtute, quę sunt animorum ἐμπλεῖς, paratur beneuolentia. Quid quòd, aut sermo est in concione sacra, vbi conciliatricula illa animorum in graui præsertim persona delinitio, vitium est haud mediocre: Aut apud viros negotiosos, prudentes, politicos, qui non titillantur verbulis, sed longè alia habent beneuolentiæ fundamenta: aut etiam in demonstratiuo genere versatur oratio; sed & hîc beneuolentiæ tantùm colliges, quantum industria merueris.

Error in exordiis.

Exordiorũ prolixitas fugienda.

Virtus & sapientia animorum ἐμπλεῖς.

Vitãda esse inutilia exordia.

Deinde, si nemo erga te malè affectus est, imò, vt sæpe fit, lubenter audiunt, amant, suspiciunt, quorsum in parergis beneuolentiæ ludes diutiùs?

Rarò omnino occurrunt occasiones, vbi in istis prolusionibus sit immorandum; si tamen occurrant, si malè affecti fuerint auditorum animi, si aliqua suspicione præoccupati, quæ in Oratoris detrimentum manare possit, tum locus beneuolentiæ, vt res, tempus, & prudentia suggeret, percurretur.

At verò attentione opus est; verum: vt attenderent, venerunt auditores; & in principiis aures arrectæ sunt: vel maximè, si res placuerit, attendent: sin autem leuia quæque & friuola fis dicturus, frustra πτυκτοτόδες χμυ, & Persarum montes aureos pollicebere. Plus authoritas, plus res ipsa,

plus verbum commodè & ἐνεργητικῶς dictum parat attentionis, quàm longa proœmia.

Locus docilitatis videtur magis necessarius: sed & hîc paucis pertexendus est, ne dum vis dociles facere auditores, incipias diuisionibus & subdiuisionibus confundere.

Quid igitur? Omnia (inquies) exordia sunt amputanda: minimè illud quidem, sed prudenter moderanda: eos tantùm agito, qui in præludiis & prolegomenis amant tempus & aures frustrà consumere. *Vbique illis melius quàm in re*, politè dixit Aristoteles. Idcirco vt tibicines, quos nusquam peius esse aiunt quàm domi, amant extra rem & foris canere: vel etiam vt serui & pueri mendaces ad interrogata directè non respondent, sed circuitus orationis quærunt, suæ sibi improbitatis conscij: Ita illi videntur æquitate caussæ ac bonitate destitui, qui sine vlla necessitate inanes ambitus expoliunt.

Aristot. Rhet. l. 3. c. 14. παπαχοῦ γὰρ βέλτιον διατείβειν ἢ ἐν τῷ πρέσγματι. Exordiis prolixis & inutilibus abutentes quales sint.

Res vna exordij est maximè necessaria, indicare finem cuius gratia sit oratio; cætera plus habere videntur pompæ quàm necessitatis.

Quamobrem, non mihi reprehensione dignus videtur Gorgias Leontinus, qui de Eleorum laude dicturus, ita exorsus est; Ηλις πόλις εὐδαίμων, *Elis beata ciuitas.*

Gorgiæ Leontini exordium concisum.

Circuitum maluisset Aristoteles, vt si quis dicat honore afficiendos bonos, & idcirco à se Aristidem laudari: Commendandas illustres ciuitates, & hanc ob rem Elidem commendari.

Nunc hoc tandem rotundius apud eruditas præsertim aures: Ηλις πόλις εὐδαίμων, *Elis beata ciuitas.* Explet enim exordij necessitatem, quam prescribit Aristot. & indicat vno verbo quid velit, & quorsum suscepta sit oratio. Non dissimile videtur exordium D. Greg. Nazianzeni in laudem Athanasij:

Item Gregorij Nazianz.

Ἀθανάσιον ἐπαινῶν ἀρετὴν ἐπαινέσω, *Athanasium laudans, virtutem laudabo.*

Num hoc tandem comptius, quàm si dixisset, virtutem laudare oportet, ideo Athanasium laudo? aut quid simile?

DE VARIIS EXORDIORVM generibus.

CAPVT VII.

PRimum illud statuēdum est, duo esse exordiorum genera. Vnum necessitatis, alterum ornatus atque pompæ. Quod necessitatis est, vt ait Aristoteles, indicat finem cuius gratia sit oratio. Et quidem est sine fuco, & circuitione verborum, grauibus & negotiosis orationibus familiare. Tale est illud Euryptolemi apud Xenophontem, τὰ μὲν κατηγορίαν αἰτίαν ἐνδέα, τὰ δ' ἀπολογησόμενος. Partim accusaturus huc ascendi, partim etiam defensurus. Quod est ornatus, varium pro inuentione & expolitione ingeniorum esse solet, conuenítque orationibus in quibus & eruditio expectatur, & delectatio.

Exordium necessitatis, & pompæ.

Secunda diuisio est Vlpiani in 1. Olynthiaca, qui exordia diuidit in ea quæ initio orationis fiunt ad viam præmuniendam, & in ea quæ in media plerunque concione solent inseri, ad renouandam attentionem, aut docilitatem.

Vlpianus in Olynth.

Tertia est Licymnij Rhetoris, qui exordiorum in genere tres formas constituit, Epereſin, Apoplaneſin, & Ramos.

Licymnius in arte. Exordij diuisio secundùm Licymnium.

Quid Eperosis seu impressio in exordijs.

PRima est ἐπήρωσις: cuius verbi ambigua est significatio: nam ἐρὼ tria significat, vt notat magnum Etymologicum, *cessationem à bello*, vt in illo Homeri, πολέμου δ' οὐ γίνετ' ἐρωή: secundò, *impetum*, vt Ὄφρα ἡ Τυδείδης μοῦ δούρατος ὤκχετ' ἐρωὴ: per δόρατος ἐρωὴν, intelligit impetum hastæ-

Tertio ἐμπίπτειν est *recedere*, vt ἐκπέπτωκαν ἢ εἰλήπασι, idem interpretatur ἐκτετρέφθαι, *recesserunt*. Planiùs tamen hîc intelligendum videtur de impetu: ne si recessum aut deflexionem accipias, confundatur cum ἀποπλανήσει. Est igitu ἐμπὼν exordium ex abrupto: quod videtur violenter impetere, quasi prima impressio exercitus. Tale est illud decantatum Ciceronis: Quousque tandem abutêre Catilina patientia nostra?

Quid Aποπλάνησις.

SEcunda, Ἀποπλάνησις, seu aberratio. Apud Iulium Rufinianum figura est, cùm iudex à re contraria nobis auertitur. Hinc exordio nomen, quod errare & exspatiari videtur à proposito.

Est quidem illud insinuationi perquam simile, & nomine tenus tantum differre videtur. Nam per cuniculos subit animos auditorum, vt fieri solet in re parum honesta & ancipiti, flexus ac mæandros innectit, mox præparatis animis præmunitisque cogitationibus rem aperto Marte gerit. Exemplum habes inferiùs in Dione Prusæo, orat. 11. vbi cùm ostensurus esset Troiam non fuisse à Græcis euersam, contra omnium sæculorum & gentium corroboratam opinionem, orationis initio aliud prorsus agere videtur, cùm dicit, homines ægre discere, & à doctis facilè in errorem induci, &c.

Quid Rami, siue Ramosum.

TErtia appellatur, Ὄζοι, *Rami*. Quid sint verò, nullus, quem sciam, Rhetorum meminit. Ego si liceat coniicere, existimarim *Ramos* appellari, exordium quod in varia subinde exordia, quasi in ramos, funditur. Nam Vlpianus in orationibus Demosthenis, ad tria aut quatuor plerumque notat exordia; quem numerum (inquit) non solent excedere oratores, nisi valdè insaniant. Tale videtur exordium Ciceronis in oratione pro Muræna: in qua, vt causa erat grauissima, & varia ab aduersariis conflata erant impedimenta, necesse fuit omnia amplo illo & velvti ramoso exordio amoliri.

Quid Eὐδόσιμον.

ALia præterea exordiorum nomina citantur à Rhetoribus. εὐδόσιμον meminit Aristoteles l. 3. c. 14. Quod specialiùs cadere videtur in demonstratiuũ genus, vt sit proœmium exornatiuum, ducta metaphora à Citharœdis. Nam auspicatus Rhythmi, vel melodiæ, & præscriptum, quod datur ab ipso chorodidascalo, cui accinere chorum oportebat, nominatur εὐδόσιμον, ἀπὸ τῆς εὐδιδόσεως, quòd gratuitò concederetur.

Quid Carceres.

AFfertur & Βαλβὶς, id est, Carceres, pro prima parte exordij: sed hoc metaphoricum nomen est, omnibus initiis commune. Et Antiphon in oratione περὶ ὁμονοίας, ἐκβολὴν τῶν ἀρχῶν dixit. Quid sit propriè, explicat Harpocration in voce ἔκβολις· ἡ γὰρ κατὰ τὴν ὑστεραίαν γινομένη γραμμὴ, διὰ τὸ ὅτι τοὺς βιβλιδίους τοὺς δεσμίους ἐκβάλλουσι. Linea ad carceres, in qua consistebant cursores. Transtulit Lycophron ad exordia orationis, per allegoriam.

Autioch. in orat. de cõcordia.

Harpocr. in lexico. 10. Rhet.

Lycoph. in Cassand.

Ἐγὼ δ' ἄρξω λύσασ' ἐκβολὴν μηκίστου χάρτου,
Ἅψομαι λοξῶν τε δρόμων ἐπῶν,
Πρώτην ἀράξας νῶτον ὡς πλωὸς δέσμιος.

Ego verò lineam extremam soluens à funiculo,
Aggrediar obliquorum cursu verborum,
Prima pulsani repagula, vt alatus cursor.

Alia diuisio Exordiorum.

HErmogenes l. 1. de inuentionibus, variorum proœmiorum meminit: quorum vnum dicitur ἐξ ὑποψίας, ex opinione: alterum, ἀπὸ καιροῦ, ex tempore: tertium, ἐκ περιουσίας ex abundanti: quartum, ἐξ ὑποδιαιρέσεως, ex subdiuisione.

Quid Exordium ex Opinione.

Exordium ab opinione.

PRoœmium ex opinione, fit cùm pro statu rerum, & opinione hominum, exordimur. Vt si negotium lætum, & hilares habeamus auditores, ita incipiamus dicere: Ὁρῶν μὲ ὑμᾶς, ὦ ἄνδρες δικασταὶ, χαίροντας ἐπὶ τοῖς παρεσκευασμένοις, καὶ χάριν γνόντας τῷ θεῷ. Video equidem vos (Iudices) prospero rerum successu lætari, Deóque gratias agere atque habere immortales.

Si contrà res tristis, & funesta, dejectos atque dolore perculsos ostendat auditores; sic (inquit) exordire. ἐπειδὴ καὶ ὑμᾶς, ὦ ἄνδρες δικασταὶ, περὶ πεπραγμένων ἔνιοι ὁρῶ καὶ ἀχθομένους καὶ λελυπημένους. Quando vos video, Iudices, ob ea quæ nuper patrata sunt, in magno dolore tristitiáque versari, &c.

Tale illud est Ciceronis in quarta Catilinaria. Video P. C. in me omnium vestrum ora atq; oculos esse conuersos. Video, vos, non solùm de vestro, ac reipubl. verumetiam, si id depulsum sit, de meo periculo esse sollicitos, & cæt.

Ad hoc genus pertinent purgationes suspicionum, & præiudiciorum, à quibus sæpissimè exordia ducuntur: cùm industrij fit Oratoris, antequam ad causam accedat, impedimenta omnia disturbare, & sinistrarum opinionum fibras, si quæ sint, euellere; vt, tacta est de cœlo Periclis statua. Hanc ob rem decernit quispiam, nomen illi Olympij, siue Cœlestis, quo antea appellabatur. detrahendum. Sic (inquit) exorditurad eleuandam suspicionem, qua ex æmulatione, & inuidia in Periclem loqui videretur. οὐκ ἔχθρας ἕνεκα, ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι, τῶν πρὸς περικλέα, τῷδε συμβουλῷ τοιῷδε ἐπιστήσαμαι, ἀλλ' εὐνοίας πλέον, δοκοῦσι μέν τι περὶ τοῦτον ἀνδρωπος οὐ πάνυ. Non equidem inimicitiarum caussa (viri Athenienses) quæ mihi nullæ vnquam cum Pericle intercesserunt, sed ex beneuolentiæ abundantia huius author sum consilij, ne quid illi cùm homo sit, Deorum irâ contingat.

Nihil censetur detrahendum. Exordium a purgatione suspicionis. Exempl.

Est quoque ἐξ ὑποψίας exordium, cùm Iudicum in aduersarios, vt pote improbos, odium, & corroboratam omnium de eorum scelere suspicionem commemoramus.

Tale est illud Demosthenis, πρὸς μὲ ἀσέλγειαν, ὦ ἄνδρες δικασταὶ, καὶ πρὸς ὕβριν, ἢ παρὰ ἁπαντας ἀεὶ χρῆν) Μειδίαν, οὐδένα οὐθ' ὑμῶν, οὔτε τῶν ἄλλων πολιτῶν ἀγνοεῖν οἶμαι. Quanta sit Midiæ, non modò petulantia (Iudices) & aduersus omne genus hominum contumelia, neminem, neque vestrûm neque aliorum ciuium ignorare arbitror. Demosth. in Midiam,

Quid Exordium Ἀπὸ καιροῦ.

Exordium ab occasione.

EXordium Ἀπὸ καιροῦ fit cùm ab insigni aliquo euentu, & commemorabili occasione, ansam arripit orator, vt illud quod intendit, validiùs perficiat: Tale est exemplum: Citantur rei impietatis, qui intra pomœrium contra religionem ararunt, & sementem fecerunt. Nascitur sub manu illustris occasio; cùm enim plurimum in colenda terra desudassent, nihil omnino frugum retulerunt; ab hoc euentu orator sic ducit exordium: [Damnatos, impietatis reos, vel Deorum immortalium sententiis ex eo satis (opinor) agnoscitis, quòd cùm in arando pomœrio Pomœriũ sacrum. Arare intra pomœriũ.

Fulmen omnipotens. Olympij nomen Pe-

Digitized by Google

multum laboris cepissent, nihil inde frugum messuerunt.]

Idem; Qui de patria erant eiecti, iuxta eius limites vrbem condiderunt: Mox, deflagrante bello ciuili à patria in pristinam ciuitatem admissi, strenuam operam nauarunt, eámque asseruerunt in libertatem. Tunc de eorum reditu deliberatur. Sic exorditur orator: [Reuocandine sint in patriam, quos extrema huius vrbis calamitas, ad nostram omnium salutem reduxit, nos opinione duntaxat quærimus, re ipsa verò iam confecimus.]

Quid exordium ex abundantia? contra incidentibus acolutho, & cæt.

EXordium ἐκ περιουσίας, ex abundanti, fit cùm abundantia caussæ nonnulla nos omittere dicimus: vt,

Abundãtis exemplum. Phya.

Phya mulier pro Minerua ornata, & insigni curru vecta Athenas ingreditur, Mineruam se dictitans, Pisistratúmque, quem illi ieecerunt, commendans. Quo facto, populo adhuc rudi os subleuit, & tyrannum, à quo subornata fuerat, reduxit. Inde accusatur, ita incipit accusator:

Possem equidem audacem mulierculam, vt in Mineruæ nomen, quam peculiari religione hæc ciuitas semper coluit, iniuriam, arcessere impietatis: Sed omisso hoc sacrilegio, Deorúmque vltioni permisso, à quibus solis rectè vindicari potest: quæ contra huius populi maiestatem admisit, commemorabo.

Exordium ἐξ ἀντιπάλου apud Apsinum.

Exordium ἐξ ἀντιπάλου apud Apsinum Rhetorem, fit ἐξ ἀντιθέσεως τῶν παρὰ τοῖς ἀντιδίκοις, cùm per Anthithesin res nostræ cum aduersariorum rebus aut factis comparantur.

ἐξ ἐκολούθου, ex hypothesi.

Exordium ἐξ ἐκολούθου sumitur ex antè dictis, aut factis: quibus contrua dispositione subiungitur: Ad id accedit exordium ex hypothesi, quod fit ex suppositione aliqua, quæ antea præcessit: ἐκ ὑποθέσεως dicitur, quoties per παῤῥησίαν, seu apertam & generosam dicendi libertatem, ducitur principium.

Quid exordium ex subdiuisione?

EXordium ex subdiuisione fit, cùm non vnum duntaxat, sed multa inferuntur, quæ in suas partes distribuuntur. Idem planè videtur cum eo quod superiùs *ramos* à Licymnio appellatum demonstrauimus. Tale est illud exemplum: Decoctor aliquis, & impurus, meretricibus, quas alebat, Musarum imposuit nomina. Accusatur non modò imputitatis, sed & impietatis, hoc modo:

Subdiuisionis exemplum.

Si Mangonis impudicitia omnes sibi frænos, & modum aliquem imposuisset, minùs quidem dolendum foret: Nunc autem cùm ad singularem nequitiam, etiam violata religio accesserit; duobus criminibus tenetur; quorum vnum est impudicitiæ, alterum impietatis; & cæt.

Item Demades orator, quærenti Philippo quales essent Athenæ, eas illi descripsit in mensa: inde citatur reus:

Καὶ διὰ τ ἄλλα μὲν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τ προδότην Δημάδην, καὶ τ ἀσεβείας, ἄξιον ὧν κολάσαι τοῦτον, οὐχ' ἥκιστ ἂν καὶ διὰ τὰ νῦν αὐτῷ γεγενημένα, ἐξ ὧν αἰσχύλως μὲ καὶ ζημίας ἀφῆψε τὴν πόλιν.

Antea quidem (viri Athenienses) & propter vitæ flagitia, & ob crimen proditionis, haud mediocri supplicio dignus erat hic Demades; nunc autem vel maximè postquam recenti facinore damnum huic ciuitati, & dedecus sempiternum inussit.

Hoc rursus exordium in tres for-

mas diuidit Hermogenes, sed leui fundamento.

Sex Exordiorum fontes.

ITaque omissis tot Rhetorum commentis, & nominibus, puto Exordia rectè ad sex capita posse reduci.

Exordium ab adiunctis.

Primum locum obtinent ea quæ sumuntur ab adiunctis, quorum seges vberrima est, & multiplex: quot genera personarum, conditionum, locorum, temporum, caussarum, modorum, in quibus infinita est varietas, tot nascuntur exordia.

Exordium ab expositione finis.

Secundum, ea quæ fiunt à simplici & rotunda expositione rei, seu consilij, quod suscepit orator, idque sine fuco, & calamistris: vt, Caussa hæc agitur contra sacrilegum, & cæt. Elis beata ciuitas à me commendatur.

Exordium ex visceribus rei quid.

Tertium, ea quæ à visceribus rei, hoc est, internis principiis, sumuntur, vt cùm quis vituperandum Philippum sibi proponens, orditur ab hoc communi theoremate. Necessariam esse virtutis laudem, & vitij vituperium, quòd ex vtroque ciuitati non mediocris creetur vtilitas. Tale exordium Aphthonij Sophistæ. Οὔτε ἀρετὴν ἐπαίνων χωρὶς, οὔτε κακίαν ἄνευ ψόγου σεσιγῆσθαι καλόν, ὅπου καὶ διὰ ἀμφοτέρων ἐγκαταλείπεται κίνδυνος, ἐπαινουμένων μὲ ἀγαθῶν, κακιζομένων δ' πονηρῶν.

Exordia ab Exemplis.

Quartum, quæ sumuntur ab Exemplis, parabolis, iconibus. fabulis, prouerbiis, apophthegmatis, & cæt. quæ plus habent pompæ & circuitionis: nos inferiùs exempla afferemus.

Exordium ab inuocatione.

Quintum, quæ ab inuocatione, quale est exordium orationis de Corona, apud Demosthenem; & Ciceronis, pro Muræna.

Exordium ex abrupto.

Sextum denique, quæ ducuntur ex abrupto; quæ vt magis calida sunt & incensa, peculiarémque habent modum, ita peculiarem merentur locum. Ad hæc, capita omnia vel saltem præcipuà, reduci pôsse existimo. Sed de istis posthac fusiùs in Exēplis.

DE MODO EXORDII.

An debeat esse argumentosum, & floridum.

CAPVT VIII.

OMnem ab exordio probationem remoueri nonnulli Rhetores volunt: Alioqui quomodo (inquiunt) à confirmatione discernetur exordiū, si præter rationem suam argumentari & probare nitatur? Deinde cùm ad probationem mentes auditorum comparare debeat, ipsum omni argumentatione carere oportet. Sed tamen constat, multa, eaque industriorum oratorum exordia, iacta quædam habere probationum fundamenta, & sparsa veluti rationum vestigia, quæ deinde sensim latiùs manant incrementis. Quāobrem in hac quæstione, & exordia, & argumenta, vt per magna sunt, atque illustri varietate, longè disiungenda esse videntur. Si exordia sunt ducta à circunstantiis rerum, iisque ad caussam non adeò pertinentibus, sed tantùm ornatus & excursionis gratia, ea vt plurimùm procemia nihil continent argumentosum. Si verò tertij generis sint exordia, quæ à rerum visceribus, & internis veluti principiis ducuntur, recipiunt argumenta non quidem omnia, sed ea maximè quæ sunt à genere: ita enim grauiùs & liquidiùs influunt. Sic dicturus contra adulteram, exorditur à fœditate adulterij, & laude castitatis, quo fit vt simul præparet animos, simul etiam caussam fulciat, & ad orationem commodiùs delabatur. Hoc opinor voluit Quintilianus, cùm præcepit ne exordium sit argumento-

Exordium nec debet esse argumentosum nimis, nec prorsus sine argumentatione.

Quint. l. 4. c. 1.

mentosum nimis, vt confirmatio. Nec prorsus sine argumentationibus, vt est narratio.

Quo charactere scribenda sint exordia.

Quod ad characterem attinet, simplici cultu exordia esse debere contendunt: & id quidem rectè, si præsertim generis iudicialis aut etiam deliberatiui ratio habeatur; in quibus nimis compta pro suspectis solent esse exordia. Quis enim ineptum non putet, si cùm totum orationis genus sobrium & graue esse debeat, initium fuco & pigmentis sit delibutum? Neque tamen esse oportet nimis grandia & austera; sed quod eruditè notat Halicarnasseus, in libro περὶ Δημοσθένους δεινότητος, plus habere suauitatis quàm maiestatis, ne nimia grauitate, quos conciliatos esse volumus, auocent auditores. At verò in orationibus exornatiuis, quæ non ad suasionem sed delectationem instituuntur, longè alia ratio: & vehementer errant qui hæc genera vna

Quint. l. 4. ratione præcepti complectuntur. Oportet enim hæc proœmia compta esse, florida, veneribus & gratiis pullulantia: quanquam nolim esse aliquid, aut translatum audaciùs, aut ab obsoleta vetustate, aut poëtica licentia sumptum. Nondum enim recepti sumus, & custodit nos recens audientium intentio: magis conciliatis animis & iam calentibus hæc libertas, si modò vnquam toleranda est, feretur alacriùs.

Exordium partibus rectè insuendum.

Præterea cæteris orationis partibus vniri exordia adaptatíque operæpretium est, ne à toto corpore disiuncta, intrusa potiùs quàm propria esse deprehendantur. Hanc artem tamen plerique veteres tenuerunt, vt locos sibi exordiorum communes facerent, quibus pro occasione vterentur: quanquam ea opinor, magna dexteritate reliquo corpori insuebant, vt nihil violentum cerneretur. Hoc sibi excidisse testatur M. Tullius, qui libro quem de gloria conscripsit, proœmium vnum ex suis

Exordiorũ locos communes habebant antiqui Oratores.

Academicis inseruit. Sic autem ille ad Attic. lib. 16. c. 5.

De gloria librum ad te misi, & in eo proœmium id est quod in academico tertio. Id euenit ob eam rem, quòd habeo volumen proœmiorum; ex eo eligere soleo cùm aliquod ἀγγεγμα institui. Itaque iam in Tusculano, qui non meminissem me abusum isto proœmio, conieci idem in eum librum quem tibi misi. Cùm autem in naui legerem academicos, agnoui erratum meum. Itaque statim nouum proœmium exaraui, & tibi misi, tu illud desecabis, & hoc agglutinabis.

Cicero habuit volumen Exordiorum.

Hoc qui faciunt pueri, sine iudicio, ex aliis authoribus exordia malè suis tyrocinis aptantes, persæpè corpori equino humanum caput coguntur adtexere. Iam ad præcepta magis familiaria, & exempla, deueniamus.

Exordia adscitua.

DE EXORDIORVM communibus præceptis.

CAPVT IX.

Exordia & aditus honesti.

CVrare igitur oportet, in grandi præsertim oratione, aditus honestos, vt in basilicis præclara vestibula: sed tanta est in iis plerumque elaborandis difficultas, vt expeditius sit orationis exitum inuenire, quàm principium: Ego missam faciens syluescentium præceptorum congeriem, primùm explicatè pauca & necessaria de exordio subiicio; mox nostro more χειραγωγῶν, exempla præceptorum rationibus subiungo.

Apsinus Rhetor Græcus multas habet maximè de exordiis iudicialibus præceptorũ minutias; quas videre licet Rhetor. Græc. p. 682.

In exordio considero nomen, definitionem, diuisionem partes, vitia, virtutes, & tractationem.

Exordij nomen, & definitio.

Exordium dictum est, (metaphora ducta à Textoribus:) Proœmium, à Citharœdis, vt testatur Magnus Aurelius Cassiodorus in compendio Rhetoricæ. ὕμνη (inquit) cantus est,

Cassiodorus in Rhetoricæ compendio.

Digitized by Google

& citharœdi pauca illa quæ antequam legitimum certamen inchoēt, emerendi gratia canunt, Proœmium nominarunt: Oratores quoque ea quæ priùs ordiuntur orationis cauſſa, & ad conciliandos ſibi iudicum animos prę loquuntur, Proœmij appellatione ſignarunt.

Exordium (inquit Cicero) eſt principium orationis, per quod animus auditoris, vel iuditis, conſtituitur, vel apparatur ad audiendum.

Eius duo facit genera, Proœmium, & Ephodon ſiue inſinuationem.

Proœmium, eſt apertum principium:

Ephodos eſt ſubdolum initium, occultiùs irrepens in animos iudicis (inquit Fortunatianus.) Sed de hac exordiorum diuiſione pleniùs antea dictum eſt.

Partes exordij. Partes exordij nonnulli quatuor aſſerunt: quanquam iſtud vbique non obſeruetur. Notatur tamen plerunque *Expoſitio, Ratio, Redditio, & Comprobatio.* Expoſitio eſt, oratio rem indicans, vt, *Neminem veſtrûm latet (Quirites) quanta mala Carthaginienſes propter vectigalium magnitudinem patiantur.* Ratio eſt, cauſſa quæ redditur expoſitionis, vt, *Neque enim res ita parua, vt latere poſſit.* Redditio eſt, breuis aſſumptio, ſeu complexio eius quod expoſitione & ratione conficitur: *Vos autem decet, Quirites, pro gloria & laude veſtri nominis, tributa miſerit diminuere.* Comprobatio eſt redditionis cauſſa, *ne cogantur tantam calamitatem experiri, vt & filios quos genuerunt, in perpetuam vendant ſeruitutem.*

Vitia. Vitia exordij ſunt, vulgare, commune, commutabile, longum, ſeparatum, tranſlatum, contra præcepta. *Vulgare*, quod in communes cauſſas accommodatur, vt Delphicus gladius. *Commune*, quod non minùs in hanc quàm in contrariam cauſſam poteſt accommodari.

Longum, quod pluribus verbis & ſententiis vltra, quam ſatis eſt producitur.

Separatum, quod non ex ipſa cauſſa ductum eſt, nec ſicut aliquod membrum orationi annexum.

Tranſlatum, quod aliud conficit, quàm genus cauſſæ poſtulat, vt ſi docilem faciat auditorem, cùm beneuolum cauſſa deſideret.

Contra præcepta, quòd eum qui audit, neque attentum, neque docilem, neque beneuolum efficit.

Virtutes ſunt in Quantitate & Qualitate. Virtutes.

Quantitas in eo eſt, vt orator iuſtam habeat exordij magnitudinem, & viriliter ſe expediat.

Qualitas, vt de re ſit, & pro re; & ab extremo principio ad narrationem deſcenſus ſubtiliter fiat.

Exordij finis. Tractatur exordium ad conciliandam beneuolentiam, attentionem, docilitatem. Quanquam, vt monui, ineptum eſt exiſtimare, his partibus ſingulis deberi ſemper in exordiis locum.

Beneuolentia petitur à perſonis, à rebus, ab adiunctis perſonarum & rerum: In perſona oratoris, ſpectatur modeſtia, officium, neceſſitas, publica vtilitas, æquitas, & id maximè in iudiciis; In perſona clientis, nobilitas, innocentia, virtus, eruditio, promerita in remp. In aduerſariis, odium, crudelitas, perfidia, malitia, diffidentia, authoritas, infeſta libido, intemperantia, amentia, furor, barbaries, petulantia, conſilia, factiones, diuitiæ, auſpicia, clientelæ, facultates, affinitates, eloquentia. Sed hæc ad genus iudiciale attinent; in rebus ſpectatur locus, tempus, opinio, fama, expectatio vulgi, dubitatio, ſollicitudo, admiratio, votum, inuocatio diuorum, abominatio, hiſtoria, exemplum inopinatum.

Attentionis partes ſunt, res magnæ, nouæ, præclaræ, incredibiles, inuſitatæ, terribiles, humanæ, illuſtres, obſcuræ, difficiles, fructuoſæ, iucundæ, auditoribus vtiles.

Attentionis conciliandæ ratio, & exempla. Vide Cicer. pro Roſcio Amerino 9. 10. 2. Anton. 10 47. pro Cælio 86. Sylla 33. 34. 69. pro domo.

Docilitatis partes ſunt diſtributionis breuitas: In tractatione vt plurimùm omnia debent eſſe mediocria, & modeſta, ſententię, vox, vultus, compoſitio. A ſtructura aberit verbum omne inſolens, audaciùs tranſlatum, vetuſtum, poëticum, luxu diffluens. Niſi fortè quis in iis declamatoribus, qui artem de induſtria profitentur, aliam rationem eſſe putet.

Breuitatis promittendæ exempla 2. Anton. 47. Quint. 34. 45 Amer. 89. 91. 94. Flacc. 11. pro Domo 32.

At verò, quoniam ea ſæpius nobis occurrunt argumenta, vbi nihil à loco, aut tempore, aut perſonis deſumendum eſt, vnde nimis vulgaria plerumque fiunt exordia, vnam rationem exordiorum breuem & minimè communem paucis trado. A re ipſa exordiendum; quod vt commodiùs fiat, ſpectanda eſt quæſtio ad dicendum propoſita. Atque vt ea particularis eſt, gradum facere oportet ad generalem, & ab eadem exordiri: hoc eſt, incipere oportet à propoſitione generali, quæ ducta ex intimis ipſius quæſtionis viſceribus, inſtar fit fundamenti: In hoc nihil puerile, nihil affectatum; & ita quidem exordium eſt, vt fermè extra exordium ſit; nam dum ſe inſinuat, iam probat. Ita tamen, vt quod vult Quintilianus, neque nimis argumentoſum ſit, neque prorſus argumentatione careat; hoc non modò Chriis, ſed ipſis iudicialibus cauſſis accommodatum eſt. v. g. Agitur hæc quæſtio an legitima parentibus debita poſtponi debeat legatis in pias cauſſas factis. Tale erit pro cauſſa religioſa exordium.

Exordia propria quomodo fiãt in cauſſis grauibus & a fuco, atque põpa verborum alienis, vt in cõcionib. Ann. Roberti rerum iudic. l. 1.

Magna eſt apud probos pióſque omnes piæ cauſę commendatio, magnum imminutæ charitatis, & frigeſcentis Chriſtiani amoris argumentum, quoties legatorum in Eccleſiam & pauperes fauor, vlla ciuilis officij conſideratione ſuperatur. Et hoc iacto fundamento orator deſcendat ad cauſſam. Ab antiquorum etiam dictis vel factis, ſimilibus vel diſſimilibus, in hoc genere incipi nihil vetat. Contrà:

Pro patre tale ſit initium:

Natura quæ communis eſt omniũ parens, non modò mutuis beneuolentiæ officiis homines inter ſe conciliat, ſed & φιλοστοργίαν affectus, & amicitiæ iura, plerunque ex propinquitatis gradu & agnationis vinculo immittit atque inſtillat.

Aliud eſt in hoc genere apud eundem exemplum. Hæredes poſtulant, viduam impudicam ipſo luctus anno, dotalitio priuari. Exordium fit à cõmuni pudicitiæ laude. Caſtitatis & pudicitiæ cultus, vnica res eſt & vera fœminarum commendatio, & inſigne muliebris laudis monumentum. Idem l. 1. c. 3.

Alterum eſt: Cùm ab ipſa hypotheſi gradimur ad theſin, & rem initio dicendi proponimus, vel potiùs primis lineamentis adumbramus, ſine tamen vlla inſinuatione. Tale mihi Areopagitarum patronorum exordium ſimplex & conciſum fuiſſe videtur. Vt, viduam hæredes mariti arguunt, & adulteram & cædis mariti participem fuiſſe: Sic, Cauſſa hæc agitur aduerſum mulierem, & adulteram, & cæde mariti inſignem. Titia non modò conſtante matrimonio, thori genialis calcato fœdere, turpiter ſe proſtituit, ſed & intra annum luctus libidine peccauit in cineres mariti: Deinde crimen communiter exaggeratur. Idem rerũ iudicat. l. 1. c. 4.

Hæc igitur exordia maximè propria: cætera tamen, quæ ab aliis adiunctis ducuntur, vt perſonarum, & locorum, non ſunt contemnenda, ſi modò communia raris quibuſdam ornamentis illuſtrentur; quod quo pacto fieri poſſit, hîc ſubiicio, cum aliqua exemplorum varietate.

Digitized by Google

DE EXORDIIS IN DEmonſtratiuo genere, ab hiſtoriis, fabulis, & exemplis.

CAPVT X.

DEmonſtratiuum genus, vt natum eſt ad pompam, exordiorum flore, præter cætera veſtiri atq; ornari ſolet.

Sumuntur autem ab adiunctis perſonarum, rerum, locorum, temporum: & ea ſatis crebra ſunt, quæ per inſignem aliquam hiſtoriam fiunt, cui ſtatim propria redditio accommodatur; quod ſi belliſſimè fiat, ſpecimen habet eruditionis & ingenij: Contrà ſi tortum, ſi intruſum, ſi nimis affectatum, iuuenilem ſtylum ſapit.

Exempla nonnulla ſuggeram, quæ paſſim vſurpari video: quanquam hanc exordiendi rationem, haud vbique probauerim.

Adiunctum perſonæ Oratoris.

Si ſe tenuem in dicendo profiteri velit, & concurſum auditorum habeat, qui eum circunſtent, ament, ſuſpiciant; exordiatur à ſimilitudine noctuæ, vt eſt apud Dionem Pruſæum in Olympico.

Exordium à fabula noctuæ.

Dion. Pruſæus in Olympico.

Ἀλλ' ἴθι τὸ λεχθέν μοι, ὦ ἄνδρες, ἐγὼ καὶ παρ' ὑμῶν καὶ παρ' ἑτέρους πλείους, πίτυνθα, τὸ τῆς γλαυκὸς ἄτοπον καὶ παράδοξον πάθος. ἐκείνην γὰρ οὐδὲν οὕτω τέρας αὐτῶν οὖσαν, οὐδὲ ἕλκτέον τὸ εἶδος, ἀλλὰ τοιαύτην ὁποίαν ἴσμεν, ὅταν ἄνυπνος φθέγξηται λυπηρὸν καὶ ὀνδαμοῦς ἡδύ, πείπουσι τὰ ἄλλα ὄρνεα. ὅταν δ' ἴδῃ μόνον, τὰ μὲν καθιζόμενα ἐγγύς, τὰ δὲ κύκλῳ περιπτόμενα, (ὡς μοὶ ἐμοὶ δοκεῖ, καταφρονοῦσα τῆς φαυλότητος. καὶ τὰ ἀθύρματα· οἱ δ' ἄνθρωποι φασὶν, ὅτι θαυμάζει τὸν γλαῦκα τὸ ὄρνεα) πῶς δ' οὐ τὰ μᾶλλον ἐρῶντα θαυμάζει, καλὸν οὖσα καὶ ποικίλη; ὅτι καὶ ἀνοητὸν ἐπαιρόμενον καὶ ἐπιδεικνύοντα τὸ κάλλος τῶν πτερῶν, ὅταν ἀθρόοι περὶ πλωθήλειαν, ἀνακλάσας πρὸς οὐρανὸν, καὶ πεισίπους ἀυτῷ παπταίνον ὥσπερ ἐνιοῖς δοκοῦσιν, ἢ τινι γεραιᾷ μεμαθήκασι οὐρανὸν ποικίλον ἄστροις, & cætera? quæ ſic παφφραστικῶς expono:

Pauo theatrum ſibi ſpectabile & cœlum in cauda conſtituit.

Mihi verò (Audit. humaniſſ.) abſurdum illud & incredibile, quod de noctua narratur, & hîc apud vos, & apud alios complures, accidiſſe video: Illa enim quum cæteris volucribus ſit neque ſapientior, neque formoſior, ſed talis qualem nos ſæpe vidimus, quando fortè vocem fundit mœſtam prorſúſque inſuauem, circunſiſtunt aliæ aues, imò ſimul atque eam conſpexerunt, partim propè aſſident, partim in orbem circumuolant: Quid verò Iunoniam auem, pulchellum illum pauonem, qui gemmat floribus, nitet purpura, micat auro, ſtellis radiat, qui dum ſe infringit, rotat, delicias agit, & conchata caudæ volumina explicat, magnificentiſſimum theatrum, aut cœlum ipſum micantibus ſtellis vndique vermiculatum, ſpectatorum oculis ſubiicit, non ita admirantur, non fractos luſciniæ modulos? non moribundi oloris voces, ipſa ſuauitate dulciores, tantopere ſuſpiciunt? Sic vos quoque cùm tot amœna habeatis ſpectacula, tot acroamata, tot Rhetores, tot Poëtas, vos tamen me, cum eruditiſſimis hominibus minimè comparandum, circunſtatis, & ſumma beneuolentia complectimini.

Redditio.

Ab adiunctis item Oratoris.

SI paruus corpore & primo aſpectu vilis, præter expectationem aliquid ſublimius aggredi videatur: ita poterit exordiri à venuſta hiſtoria Luciani; quam ſtylo oratorio ſic reddo:

Antiochiam, locum nobilem, celebrem quondam vrbem, copio-

Lucianus de Saltatione.

sam, audiuistis; at quid de Antiochenis sim narraturus', nemo vestrûm fortasse cognouit. Fuerunt illi non solùm vernulæ vrbanitatis, sed & saltationum, vt scenica vrbs ferebat, quàm studiosissimi, tum in iudicando ita acres, vt exilia quæque ad censuram reuocarent suam. Illic histrio sanè non inuenustus: sed vt bellissimis ingeniis amplam istam corporis speciem plerunque natura denegauit, corpore erat perpusillo: hic cùm in scenam prodiisset, Hectorem saltaturus, omnium exclamatio audita est: *Hectorem expectabamus, Astyanactem videmus*; quod ridiculum, si quis in me non magnæ expectationis homulum, festiuiùs hodie torqueret, ferrem naturæ vicem, neque hominis vrbanitati succenserem, sed tamen oratum vellem, ne quid ante datam saltationem diceret.

Exordium ab historia de Saltante Hectorem.

Si alteri succedat Oratori, cuius commendare velit virtutem.

Philostratus in Scopeliano. Exordium successoris in laudem antecessoris. Polemon. Scopelianus.

Polemonem illum ferunt cùm ei singulari omnium consensu honorificæ legationis munus obtigisset: in qua vt cætera erant egregia, tum illud non postremum, quòd Scopeliano viro sapientissimo celeberrimoque imprimis oratori succederet, antequam se accingeret ad iter, conceptis verbis orasse, vt Scopeliani Suada sibi adesset, deinde generosum senem suauiter, vt solebat, complexum, dixisse versum Homericum:

Δὸς δή μοι ὡμοῖιν τε καὶ ὀφθαλμοῖσι γανύσσαι,

Quod mihi hodierno die (Audit.) videre vsurpandum. In simili genere est Eunomij Cicada.

Eunomij Cicada. Photius in epistola ad Ioannem Patricium. Exordium à Cicada Eunomij.

Ferunt in Eunomij Citharœdi lyra Cicadam olim consedisse, & quacunque poterat vocula cæteratum fidium delicatissimos concentus prosequutam. Simili profectò ratione cùm tot tibi egregij Poëtæ blandissimos citharæ neruos impellentes encomia cecinerint; Ego licèt tenuis, amoris tamen & studij plenus accedo, & eorum ego voces consector, &c.

Exordiũ in re ampla.

Adiuncta rerum in re graui & magnifica, vt in laude maximi viri.

Exordiũ ab Æmilij dicto. Polybius, & Suidas. Iupiter Elæus.

Lucium Æmilium, ferunt cùm beatam illam Elæi Iouis imaginem vidisset, diu attonito similem hæsisse, tandémque in eas voces erupisse, Papæ, solus Phidiæ Iupiter, Homerici Iouis maiestatem complexus est: Ego verò minimè dubitem, hoc ipsum de Scipione veriùs affirmare: Solus quippe potuit tantam támque illustrem diuinarum virtutum effigiem mortalium oculis aspiciendam in mortali corpore proponere. Nullus verò est adeo disertus, qui eius dignitatem, laudes, & decora, satis ornatè complecti possit. Quid igitur? Egó ne rudis declamator, &c.

Item,

Exordiũ à Marathonia pugna. Plutarch.

Marathoniam pugnam (Auditores) summa armorum dimicatione à Græcis barbarisque pugnatam sæpius audiuistis, at nec mediocri ingenij contentione scriptam accipite. Sunt enim ex tota Græcia, quæ politissimis semper ingeniis floruit, trecenti homines delecti, qui quod fortissimi bellatores gladio fecissent, iidem stylo consequerentur. Vtinam illi in æuum nostrum redirent, glorioſiorem aliquanto campum in hodierno argumento inuenirent.

Marathonia pugna.

Exordiũ in laude Virtutis.

In laude cuiusdam Virtutis, & exhortationibus.

Campaspe siue Pancaste. Ælianus var. hist. l. 12. c. 34. qui eandem. παλλάκην nominat.

Campaspem egregia imprimis corporis venustate fœminam Alexander ille magnus habebat in deliciis: quam dum Apellis opera pingi curat, vt erat pictor hemo mollioris ingenij, neque nimis austerus ad amores, ex puellæ oculis, quos propius, intuetur, ignem deriuat in pectus, & sui operis amat exemplar. Neque ego, (Audit.) ita ferus ero, & ferreus, vt qui dum egregiam virginem, Castitatem dico, meæ orationis coloribus exprimo, eius amoris faci-

Digitized by Google

bus i ncendi me, & vos pariter non facilè patiar.

Ab inauribus Athenienſium.

Oraculum de doctrina. Athenienſiũ inaures. Dion. Chryſ. ad Alexandrinos orat. 32. expreſſumè Græco.

Diuina illa verè, & Phœbi tripode digna vox, qua olim Athenienſes oraculum monuiſſe narrat Atticæ facũdiæ facilè princeps Dion Chryſoſtomus. Cùm enim ſedulo quærerent, qua ratione optimis legibus & inſtitutis vincirent ciuitatem, fertur numen reſpondiſſe, beatã fore remp. ſi liberorum auribus, quod omnium pretioſiſſimum eſt, appenderent: at illi puerorum auriculas pertundebant auro, & gemmis onerabãt: hoc rati in omnium rerum natura eſſe præſtantiſſimum; & ita Phrygum, Lydorum, Arabum effœminatos puſiones, non Athenienſes, facere videbantur. Ego verò, &c.

Inſtitutio puerorum.

Tibicinis iudicium. Philoſtr. in Apollonio l. 5. c. 11.

Tibicen valdè ſapiens (audit.) diſcipulos auditum mittebat ineptiſſimos quoſque tibicines, vt ex eis quo pacto canendum non eſſet, intelligerent; redeuntes deinde omnes perfectæ artis numeros edocebat, vt quomodo canendum eſſet, ediſcerent. Et nos ex quotidianis aliorum vitiis ſatis ſuperque quid minimè faciendum eſſet, vidimus: nunc autem, ſi placet, quid ad felicitatem obtinendam, quam ſe cupere omnes dicunt, paucos ſcimus quærere, maximè expediat, contemplemur.

Loci dignitas.

Babylonicum forum. idem l. 1. c. 28.

Quantum terroris ad dicendum accedentibus afferret Babylonicum illud *dicaſterium*, ex ſaphirinis lapidibus conflatum, in quo, mirum dictu, inter cœrulei coloris nubes, illicibus aureis interſtinctas prominentes, ex lacunari Deorum effigies pendebant, norunt ſapientiſſimi oratores, qui illo in loco dixerunt: Mihi verò, & huius loci religio, & veſter omnium conſeſſus tantum affert timoris, quantum ad oratoris bene nati debilitandam induſtriam ſufficiat.

Loci vilitas, ſine moleſtia.

Scopelianus (auditores) cùm rogaretur à Clazomenijs, vt in eorum vrbe declamaret, Non canit, inquit Philomela, in cauea. Et hoc à me ita dictum velim, non quòd hunc locum contemnam; eſt enim honeſtus, & celeber; ſed quòd me dum impenſiùs vos diligo, tot inuidorum vexationes exercent, vt ingenium mœroribus, quaſi piſcis retibus, implicitum, ægre ſeſe poſſit expedire.

Scopeliani dictum acutum. Philoſtr. in Scopeliano. Luſcinia.

In laude funebri.

Dio Pruſæus orat. 39.

Mihi verò quid dicam (auditores) in mentem non venit, ita me repentini mali turbo percuſſit, & ſtupore ſenſus confudit. Deſideratis verba, at nihil præter lacrymas habeo, & ſuſpiria. Eſt certè iniqua conſuetudo, quam in iſtis laudationibus obſeruamus; dicere iubemus eos, quibus flere magis conueniret, & eloquentiam requirimus, vbi quantum viget dolor, tantum extabeſcit ingenium.

Cic. Philipp. 9.

Vellem Dij feciſſent immortales (P. C.) vt viuo potiùs Seruio Sulpitio gratias ageremus, quàm mortuo honores quæreremus.

Demoſt. in laudatione funebri.

Mortuos quidem iſtos flere facile eſt, at laudare difficillimum; qui enim à natura inditum viuendi deſiderium aſpernati ſint, & occumbere honeſtè, quàm afflictam Græciæ fortunam cernere maluerunt, an non eam ſuæ virtutis memoriam reliquêre, quam nulla complecti poſſit oratio?

In inuectiua. In vituperio iniquiſſimi hominis.

Demus Zeuxidis. Plin. l. 35. c. 10.

Rediret vtinam in hanc vitam Parrhaſius, qui Demum illum Athenienſem tam ingenioſo olim argumento, tam ſubtili artificio depinxit, varium, iracundum, iniuſtum, inconſtantem, ferocem, amentem, furioſum, &, ſi quis alius color eſt, quo immane portentum exprimi poſſit; inueniret in hoc homine ſatis argu-

Digitized by Google

menti ad ſimilem tabulam: Ita enim ſceleratus eſt, vt dubitem an ipſe ex vitiis totus, an ex eo vitia nata ſint atque profecta.

Pauſan in Bœoticis. Araneæ Thebanorum.

Breuem hiſtoriam refert Pauſanias (auditores) breuem ſed argutam, quam & me narrare, vt ſpero, iuuabit, & vos audiuiſſe nunquam pœnitebit. Araneæ, inquit, apud Bœotios, dum ipſi innocentia ſimul atque otio florerent, ad legiferæ Cereris templum, telas niueo candore amabiles texuerant: poſtquam verò deprauari ipſi & bello ardere cœperunt, textrices ſtamina non vt antea candida, ſed atri coloris nube infuſcata eodem in loco fixerunt. Et hoc mihi liceat apud vos profiteri (audit. humaniſſ.) Ego huius laudator fui atque amicus, quãdiu ipſe virtutis, pacis, & concordiæ fuit: Nunc autem poſtquam ſcelere & maleficio inquinatus, deteſtabili in omnes bonos odio flagrare cœpit, mutata ratio eſt; ad huius legiferæ Themidis templum, nigram & dentatam affero orationem, vt ipſe niger eſt, & dentatus, ſi tamen carbonem inueniam, qui eius fuliginem exprimere poſſit.

DE DELIBERATIVO.

CAPVT XI.

Exordia in Deliberatiuo.

IN Deliberatiuo exordia grauia eſſe oportet, nec tamen curioſiùs elaborata: nihil vetat ab exemplo aliquando incipere; vt ſi quis rem honeſtam & vtilem proponat apud generoſos auditores: *ita poterit exordiri.*

Timotheus Tibicen. Alexandri generoſitas. Dion orat. 2. de regno, ex editione eruditi Morelli.

Timotheum quondam illum Tibicinem, ferunt, cùm primum Alexandro Regi artis ſuæ ſpecimen exhiberet, cecinisſe, iuxta illius mores, admodum peritè atque muſicè, non mollem neque remiſſam cantionem, quæ ad ignauiam deſidiámque duceret, ſed ipſum opinor *rectum*, qui Mineruæ appellatur, nomum. Et Alexandrum quidem confeſtim exiluiſſe ad arma, tanquam diuino numine incitatum. Quod profectò effecit, non adeò muſicæ vis, vt Regis animus acer atque iracundus: Quoniam Sardanapalum nunquam certè è cubiculo à mulieribus ſuſcitaſſet non ſolùm Timotheus, aut alius quiſpiam ex iunioribus, ſed neque Marſyas ipſe, aut Olympus; quin etiam mihi videtur, quòd ne Minerua quidem (ſi fas eſt dicere) eundem *nomum* percurrente, ille vnquam arma correpturus erat, ſed longè priùs ſurrecturus ad ſaltandum, aut fugiendum, vſque adeò miſerè affectus erat ob poteſtatem deliciáſque. Vtinam hodierno die ſic veſtros concitarem animos, &c.

Aliàs ab attentione & promiſſione magnorum commodorum, vbi præſertim ad populum agitur, vt Olynthiaca prima.

Adiunctum rei.

Ego verò ſic mihi perſuadeo, vos magnæ opulentiæ loco hanc orationem meam numeraturos. Demoſt. Olynth. 1.

Aliàs à precatione, & molli obiurgatione eorum qui nimis frigidè deliberant.

Maximè vellem, Athenienſes, vt qua in omnes eſtis humanitate, eandem erga vos ipſi adhiberetis: Nunc autem maior eſt dexteritas in aliorum malis corrigendis, quàm in iis quæ ad vos attinent, prouidendis. Idem.

Aliàs à reprehenſione eorum qui ſictam deliberationem inſtituunt, & adhibent ſibi conſiliarios, quos minimè ſequi cupiunt.

Si ſcitis, Athenienſes, quid de rebus ipſis factu ſit optimum, non modò ſuperuacaneum eſt, ſed improbum, eas ad deliberandum proponere: nam ſi, quæ ipſi antequam ſententias rogaueritis, tanquam optima & veſtris commodis maximè conſen-

quamplurimos inuenias incontinentes: Et, per Iouem, segnitiem omnes sciunt, non solùm non posse acquirere vitæ necessaria; verùm etiam acquisita disperdere: tamen reuera plures inuenire est segnes, quàm qui aliquid operis facere velint.

Item in exhortatione ad ridiculos, & voluptuarios aptissimum exordium.

Idem ad Alexandr. orat. 31.

Nunquid tandem velletis, ô viri, paulisper seria agere, & attendere! quandoquidem ludendo, ætatem transigitis, nulli rei animum seriæ aduertentes? Ludi sanè, & voluptatis, & risus (vt dicam quod res est) nunquam vlla vobis est inopia: nam & ipsi ridiculi estis, & faceti, & multos horum habetis ministros: rerum autem seriarum magna vos video laborare penuria. Quamquam sunt qui vos laudent, tanquam sapientes & acutos, quòd tot hominum millia, pariter & quæ oportet cogitetis, citóque proloquamini quicquid cogitaueritis: Ego verò magis vos laudarem, si tardè proloqueremini, & modestè taceretis, rectéque cogitaretis, quod & nunc facietis, quoad illam laudem acquiratis alia maiorem, nouámque, & honestiorem; quòd cùm tot sitis numero, sermonibus tamen habitis vtilibus, omnes tenueritis silentium? & ad hoc ostenderitis, quod non solùm idonei sitis cogitata proloqui, sed etiam audita intelligere: Choreæ hæc quidem laus est, simul loqui posse, imò ne choreæ quidem; cur enim omnes defraudentur melodia? populiverò, bene auscultare.

Sallust. in Catilina.

A virtute deliberantium valdè aptum.

Nisi virtus atque fides vestra satis spectata mihi foret, nequicquam opportuna res cecidisset: spes magna dominationis in manibus frustra fuisset: neque ego per ignauiam, aut vana ingenia, incerta pro certis captarem. Sed quia multis & magnis tempestatibus vos cognoui fortes fidósque mihi, eo animus ausus est maximum atque pulcherrimum factum incipere, simul, quia vobis eadem quæ mihi bona maláque esse intellexi.

A persona suadentis.

Neque mihi hoc arrogo, neque si arrogarem, satis sanus viderer, vt, veluti Polemon aliquis Hannibalem Martis spiritus vigore iuueniliter exultantem in re militari instituere, ac erudire suscipiam: sed tamen vt summi gubernatores interdum à vectoribus admoneri solent, æquo animo, quæ est vestra humanitas, moneri à me patiamini.

Polemon hortator Annibalis.

Faciam, vt Imperatores instructa acie solent, quanquam paratissimos milites ad præliandum videant, eos tamen adhortantur. Sic ego vos ardentes & erectos ad liberalitatem recuperandam cohortabor.

Noctuam quidem deformem non modò corpore, sed & cantu iniucundam, fastidiosorum hominum mollities respuit, eidémque insultat. Sed tamen si Æsopo fabularum concinnatori credimus, & prudentis olim animi fuit, & consilij. Suasit quippe auibus, ne quercum crescere sinerent: fore enim vt ex ea viscum nasceretur, quo ipsæ caperentur: atque cùm homines linum serrent, iussit illius semen erutum deuorari, ex quo futura præuidebat retia. Quid? cùm sagittarium vidisset, *Peristis*, inquit, *aues, ille homo vestris vos pennis anteuertet, pedes ipse vobis alatas immittēs sagittas.* Sed tamen surdis canebat, vt fatua contemnebatur. Et fortasse sors noctuæ apud vos hodierno die contigerit (Audit.)

Noctuæ prudentia. Dion Chrysost. de 1. Dei cognitione.

Glaucus, vt aiunt, (Aud.) pugil fortis & generosus, cum in ludis Olympicis premeretur ab aduersario, parentis rusticuli hominis, qui tum fortè aderat, voce excitatus est ad decus. Nam cùm de media turba, quanta maximè poterat vocis contentione vir simplex exclamasset,

Glaucus pugil.

Rusticus filium pugilem animat.

τοῦ, ἐκ τοῦ ἀρότου: *Fili mi, istâ ab aratro*; hoc dicto inflammatus adolescens aduersarium ingenti plagâ cum certâ victoriâ percussit. Quid mirum igitur, si ego, quamquam istius vrbanitatis, quam illi tantopere efferunt, insolens, vos licèt benè animatos, & iam in procinctu stantes, hortari videar, quando & ipsi olitores nonnihil aliquando loquuntur opportunè?

DE IVDICIALI.

CAPVT XII.

Iudicialis exordia.

IN iudiciali pro reo, vbi est caussâ grauis, & ipse miser, Libanius sæpe vitur hoc exordio: ὤμην ἐγὼ, ὦ ἄνδρες, &c.

Liban. in Oreste. Expressũ è Græco, περιφραστικῶς

Equidem sic arbitrabar, & sic in animum inducebam meum, mihi post infinitos angores atque ærũnas, quas ego formidolosi temporis acerbitate animo & corpore exantlaui, æquiorem tandem aliquando fortunam nostris rebus fore. Videbam enim, omnes quotquot sunt mortales, modò quidem miseros, modò fortunatos, & me hominum conditione natum, sperabam tempus illud visurum, quo si non planè recrearet animo, saltem inter saxa & solitudines ferarum comes perpetuus, meas deplorarem miserias, & repenti lacrymarum fonte dolorum incendia restinguerem. Sed longè secus accidit quàm opinarer, ita me dirus & insatiabilis Alastor exercet, & calamitates per sua veluti vestigia reflectuntur. Et nunc integer ille homo me ad vestrum tribunal adducit, vt miseram animam, quam Scyllæ, & Charybdes, aut misericordia aut contemptu reliquerunt, ante vestrum tribunal, si possit, exhauriat.

Item apud Libanium.

Nondum Genius ille meus satiatus est malis, nondum fortunæ nouercales iræ deferbuerunt, nondum coniurata in meam perniciem malorum agmina sese omnia effuderunt: Ecce ad hominem animi & corporis morbo confectum, ad cadauer miserum & abiectum, infames corui aduolant, vt ossa, si nihil aliud reliquum est, exportent.

Hæc sunt παθητικώτερα, & ad hoc genus pertinent, in quo reus de spe præmiorum quæ expectabat, ad metum suppliciorum traducitur.

Cùm in maximis periculis huius vrbis, atque Imperij, grauissimo atq; acerbissimo reipubl. casu, socio atque adiutore consiliorum periculorúmque meorum, L. Flacco, cædem à vobis, coniugibus, liberis vestris, vastitatem à templis, delubris, vrbe, Italia, depellebam, sperabam (Iudices) honoris potiùs L. Flacci me adiutorem futurum, quàm miseriarum deprecatorem. Cicero pro Flacco.

Maximè vellem (Iudices) vt P. Sylla, & antea dignitatis suæ splendorem obtinere, & post calamitatem acceptam, modestiæ fructum aliquem potuisset percipere: Sed quoniam ita tulit casus infestus, vt amplissimo in honore, cùm communi ambitionis inuidia, tum singulari Antonij odio, euerteretur: Et in his pristinæ fortunæ reliquiis miseris & afflictis, tamen haberet quosdam, quorum animos ne supplicio quidem satiare posset; quanquam ex huius incommodis magnam animo capio molestiam, tamen in certis malis facilè patior oblatum mihi tempus, in quo boni viri lenitatem meam misericordiámque notam omnibus quondam, nunc quasi intermissam agnoscerent: improbi ac perditi ciues edomiti atque victi præcipitante Rep. vehementem me fuisse, atque fortem: conseruata mitem ac misericordem fatererentur. Idem pro Sylla.

Adiunctum accusatorum.

Exordia ab adiunctis accusatorũ, &c.

Quæ res in ciuitate duæ plurimum possunt, eæ contra nos ambæ faciunt in hoc tempore, summa Gratia, & Eloquẽtia: quarum alteram, C. Aquili vereor, alteram metuo. Elo- Idem pro Quinctio.

Digitized by Google

quentia Q. Hortenſij ne me dicendo impediat nonnihil commoueor. Gratia Sexti Næuij, ne P. Quinctio noceat, id verò mediocriter pertimeſco.

Adiunctum rei, & perſonæ, & cauſſæ grauis.

Idem pro Balbo. Si authoritates patronorum in iudiciis valerent, ab ampliſſimis viris L. Cornelij cauſſa defenſa eſt; ſi vſus à peritiſſimis; ſi ingenia ab eloquentiſſimis; ſi ſtudia ab amiciſſimis; & cùm beneficiis cum L. Cornelio tum maxima familiaritate coniunctis; &,

Idem 2. Verr. Quod erat optandum maximè (Iudices) & quod vnum ad inuidiam veſtri ordinis, infamiámque iudiciorum ſedandam maximè pertinebat; Id nõ humano conſilio, ſed prope diuinitus datum atque oblatum vobis ſummo reipubl. tempore videtur.

Adiunctum oratoris, & ratio conſilij: Frequens huiuſmodi exordium apud Ciceronem; vt in Diuinatione in Verrem.

Diuinat. in Verr. Si quis veſtrûm fortaſſe (Iudices) aut eorum qui adſunt, fortè miratur, me, qui tot annos in cauſſis iudiciiſque publicis ita ſim verſatus, vt defenderim multos, læſerim neminem: ſubitò nunc mutata voluntate ad accuſandum deſcendere: Is, ſi mei conſilij cauſſam rationémque cognouerit, vna, & id quod facio, probabit, & in hac cauſſa profectò neminem mihi eſſe præponendum actorem putabit.

Pro Roſc. Amerino. Credo ego vos (Iudices) mirari quid ſit cùm tot ſummi oratores, hominéſque nobiliſſimi, ſedeant, ego potiſſimùm ſurrexerim: Is qui neq; ætate, neque ingenio, neque authoritate ſim cum his comparandus. Omnes enim hi, quos videtis adeſſe in hac cauſſa, iniuriam nouo ſcelere conflatam putant oportere defendi, defendere ipſi propter iniquitatem temporum non audent. Ita fit vt adſint, propterea quòd officium ſequuntur; taceant autem idcirco, quia periculum metuunt. Quid ego? audaciſſimus ego in omnibus? minimè. Attamen officioſior quàm cæteri? ne iſtius quidem laudis ita ſum cupidus, vt aliis eam præreptã velim.

Aiunctum Iudicum.

Ad Pontifices. Cùm nulla diuinitus, Pontifices, à maioribus noſtris inuenta atque inſtituta ſunt; tum nihil præclarius, quàm quod vos eoſdem, & religionibus Deorum immortalium, & ſummæ reip. præeſſe voluerunt: vt ampliſſimi & clariſſimi ciues remp. benè gerendo; Pontifices, religiones ſapienter interpretando, rempubl. conſeruarent. Quòd ſi vllo tempore magna cauſſa in ſacerdotum populi Rom. iudicio ac poteſtate verſata eſt, hęc profectò tanta eſt, vt omnis reipubl. dignitas, omnium ciuium ſalus, vita, libertas, aræ, foci, Dij penates, bona, fortunæ, domicilia, veſtræ ſapientię, fidei poteſtatíque commiſſa creditáque eſſe videantur.

A precatione pro Muræna, quod precatus ſum, &c.

EXORDIA EX ABRVPTO, & conciſa.

CAPVT XIII.

EXordia, quæ vocantur ex Abrupto, ſine inſinuatione, & cuniculis, quaſi quodam calore mentis excuſſa, apprimè decẽt negotia feruida, & viros acres. Laconicæque breuitatis amatores. Idcirco ſæpe in concionibus Imperatorum & Ducum vſurpantur, vt eſt annotare in Liuio.

Minutius apud Liuiũ. Spectatum huc ad rem ſruendam oculis, ſociorum cædes & incendia, venimus?

Manlius Capitolinus. Quouſque tandem ignorabitis vires veſtras, quas natura, ne belluas quidem voluit ignorare?

Popilius. Quid ſtas miles? non cum Latino Sabinóque hoſte res eſt, quem victum armis, ſocium ex hoſte

Digitized by Google

facius: In belluas ſtrinximus ferrum: hauriendus aut dandus eſt ſanguis.

Vectius. Hic præbituri vos telis hoſtium, eſtis indefenſi, inulti? Quid igitur arma habetis?

Camillus. Quæ triſtia milites hæc, quæ inſolita cunctatio eſt? Hoſtem, an me, an vos ignoratis?

Poreius Cato. Gregor. Nazianz in plaga grandinis. Tempus, quod ſæpe optaſtis venit, quo vobis poteſtas fieret virtutem veſtram oſtendendi.

Τί λύπη τάξιν ὑπαινοῦσθαι; τί βιάζεσθαι γλῶτταν νόμῳ δουλεύουσαν;

Quid ſoluitis ordinem laudabilem? quid cogitis linguam legi ſeruientem?

Icilius. Ferro hîc tibi ſubmouendus ſum, Appi, vt tacitũ feras, quod celari vis.

Hoc in anteriorem orationem eſt retortum.

Appius apud Liuiũ. Neque nouum neque inopinatum mihi eſt, Quirites, ſi quod vnum familiæ noſtræ ſemper obiectum eſt ab ſeditioſis Tribunis, id nunc ego quoque audiam.

Hoc etiam admirabilitatem habet in breuitate.

Exordium per ὠχύμορα. Soſicles apud Herodot. Ouidius imitatus eſt. Ἢ δὴ ὅ, τι οὐρανὸς ἦεν ἄνωθεν ἐπὶ γαῖαν, καὶ ἡ γῆ μετίσεσι κάτω τὸν οὐρανόν, καὶ οἱ ἄνθρωποι νόμον ἐν θαλάσσῃ ἔξουσι, καὶ οἱ ἰχθύες ἐν παστῇσι ἀνθρώποι.

Nunc profectò cœlum ſub terra erit, terráque cœlo ſupereminebit, homines mare incolent. Piſces domicilium priùs hominum accipient.

Sequens ad ſuaſoriam peroppportunum.

Ἐν σοὶ τῶν Καλλίμαχε ἔστι ἢ καταδουλῶσαι Ἀθήνας, ἢ ἐλευθέρας ποιήσαντα, μνημόσυνον λιπέσθαι ἐπὶ πᾶσι ἀνθρώποις βίου, οἷον οὐδὲ Ἁρμόδιός τε καὶ Ἀριστογείτων λέλοιπεν.

In te Callimache ſitum eſt, Vtrùm Athenæ in ſeruitutem redigantur; an tu eas liberando, memoriam tui in omne ævum relinquas, qualem nec Armodius quidem atque Ariſtogiton reliquerunt.

Abruptum illud eſt, & conciſum, ſimúlque admirabilitate diſtinctum.

[En (Quirites) illius Appij progenies, qui decemuir in annum creatus, altero anno ſe ipſe creauit, tertio, nec ab ſe, nec ab vllo creatus, priuatus faſces & Imperium obtinuit. Nec antè continuando abſtitit magiſtratu, quàm obruerent eum malè parta, malè geſta, malè retenta imperia.] Exordium conciſum & admirabile. P. Sempronius.

Aliud breui rotunditate collectum rem ponit ſtatim ob oculos, vt.

Τὰ μὲ κατηγορήσοντα, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀτέλεια ἐνδαδὶ, Περικλέους ἀναγκαίου μοι ὄντος, καὶ ἑταίρου, καὶ Διομέδοντος φίλου, τὰ δ' ἐπ' ὠφελησόμενος, τὰ δ' ξυμβουλεύσων ἐλθεῖν μοι δοκεῖ ἄριστα εἶναι ἀπάσῃ τῇ πόλει. Euryptolemus apud Xenoph.

Partim accuſaturus (viri Athenienſes) Periclem neceſſarium, & amicum meum, atque Diomedontem mihi beneuolentia coniunctum huc aſcendi: Partim etiam ſuaſurus, quæ reipubl. maximè ſalutaria eſſe videntur.

Hoc quod ſequitur, habet in grauitate feſtinitatem. Demaratus apud Herod.

Βασιλεῦ κότερα διὰ δεινὸν χρήσιμα ἢ ἐπὶ σῷ ἀδονῇ;

Vtrùm apud te Rex vtar veritate, an iucunditate?

Aliud celeritatem habet in ſuauitate, vt.

Ἄνδρες σύμμαχοι, ἀνθρώπινον τὸ μεθυσθέν πάθος. τὸ γὰρ ἁμαρτάνειν ἀνθρώπους ὄντας, οὐδὲν εἶναι δαιμονίον. Cyrus apud Xenoph.

Viri ſocij, humanum eſt quodaduerſi accidit: Nam quòd homines errent, vt homines, nihil puto mirandum eſſe.

Iſtud Laconicum eſt.

Δίκαια λέγετε, ὦ ἄνδρες Πλαταιῆς, ὧν ποιεῖτε ὁμοία τοῖς λόγοις. Archidamus apud Thucyd.

Rectè dicitis (viri Platæenſes) ſi verbis facta reſpondeant.

Etiam à ſimilitudine exorſus eſt Xenophon. Exordium à ſimilitudine.

Ἀλλ' ἐμοὶ δοκεῖ (ὦ ἄνδρες ξύμμαχοι) ὅμοιον εἶναι τὸ τῶν Λακεδαιμονίων πρᾶγμα, οἷονπερ τὸ τῶν ποταμῶν. Timolaus apud Xenophõtem.

Atqui mihi videtur (viri ſocij) res Lacedæmoniorum perinde ſe habere, ac fluuiorum, &c.

Digitized by Google

Conuenit sequens in rem bene gestam, & gratulationem.

Papyrius apud L. uiũ. Senec. contr. lib. 6.

Bene habet (Quirites) vicit disciplina militaris, vicit Imperij maiestas.

Audite rem nouam, fratrem crudelem, nouercam misericordem.

DE NARRATIONE.

Narrationis diuisio, & vsus.

CAPVT XIII.

Narrationis distinctio.

ANtequam ad narrationis præcepta progrediar longiùs, tantisper subsisto in limine, quò verbi distinguam ambiguitatem. Plerique enim narrationem in eas angustias adduxerunt, vt id solum esse vellent, quod facti ciuilis, statúsque caussæ, vt cædis, vt furti, vt sacrilegij, & cæt. expositionem complecteretur: quo fit vt eorum de narrationibus præcepta tenuia sæpe sint, & inter vnius iudicialis generis fines contenta. Verùm notatione dignum est, quod obseruat Quintilianus, *aliud esse narrationem causse, aliud eorum quæ pertinent ad caussam.*

Narratio caussæ tota iudicialis est, quæ rei de qua quæritur, continet enucleationem, vt cædis Clodianæ in Miloniana. Eorum verò quæ pertinent ad caussam, latè sumitur pro cuiusque rei vel facti expositione.

Narrationis octo species.

Huius octo species commenti sunt argumentosi Rhetores, &, vt solent, in plerisque nimij; cuius diuisionis author est Curius Fortunatianus: apud quem in artis Rhetoricæ scholis sic distribuitur.

Prima narratio dicitur διήγησις, quæ principalis est, totam facti rationem solidè amplectens.

Secunda, ἀπὸ διήγησις, quæ fit cùm res secus narratur, quàm ab aduersario fuerit exposita.

Tertia est μετὰ διήγησις, quæ non primariam tantùm facti rationem, sed omnes eius partes & circunstantias enucleatè discutit.

Quarta est παρὰ διήγησις, quæ aliquas res gestas extra caussam positas inducit, ad confirmationem tamen caussæ non inutiles, vt si dicturus de Seij furtis, nonnulla de eius ingluuie & intemperantia, quasi rapacitatis fomite, differas.

Quinta, κατὰ διήγησις, narratio, quæ quæstioni comprobandæ subiungitur, & quasi subintexitur à propria narrationis sede digressa.

Sexta est κατὰ διήγησις, quę fit cùm tota oratio narratiua est.

Septima est ἐπὶ διήγησις, quum latiùs in quæstionibus, vel ante epilogos exequimur eas res gestas quas in narratione breuiter attingimus.

Vltima est διασυρὰ, quæ res gestas, non tam docet quàm exaggerat.

Ex iis perspicuus fiet narrationis vsus; siquidem in genere demonstratiuo, vt in laudatione personæ, vtendum κατὰ διήγησει, & διασυρᾷ, cùm tota res narratiua sit, sed non exili filo pertexenda, verùm magnis & collucentibus styli gemmis decoranda.

In concionibus, & Chriis, seu orationibus, & scientiæ & quæstionis nulla est διήγησις, aut primaria narratio; sed eius vicem implet generalis propositio. Variæ tamen sunt παρὰ διήγησεις.

Propositio generalis implet vicem narrationis.

Concionũ & Chriarũ narrationes quæ.

In genere iudiciali opus est semper narratione, nisi constet omnino de re gesta inter accusatorem & reum: Sed ea pro prudentia oratoris locum nonnunquam mutat, vbi aliqua ante constitutionem caussæ præiudicia & similia sunt amoliendа: aliqua etiam reticet, alia immutat, alia colorat, alia inuertit,

Narrationis vsus in Chriis, Concion. Genere iudic. & cæt.

Digitized by Google

alia exaggerat pro cauſſæ & rei neceſſitate.

In genere deliberatiuo non eſt vbique neceſſaria διήγησις, ſi conſtet de re de qua deliberatur: Sin autem, & διηγήσει plerunque & ἀπαδιηγήσει vtendum eſt, *conſilium réſque, locúſque dabunt.* Nunc narrationis in vniuerſum ſumptæ vitia & virtutes conſideremus.

NARRATIONIS *vitia octo.*

CAPVT XIV.

Prolixitas narrationis inerti fluuio ſimilis.

PRimum eſt, prolixitas, quam, vt ait D. Gregor. Nazianz. ad Helladium, rebus metiri maximè oportet, non verſibus, aut verbis: fit, vbi quis ſe viriliter expedire non poteſt, ſed vt iners fluuius lutum & cœnum turbidis aquis ægrè volutat: res quærit ab ouo, vbi nihil eſt opus; frigida & otioſa adiuncta conſectatur, quæ languida & iacenti oratione non ſine tædio proſequitur.

Secundum, Parentheſes crebrę, & longę, quę ſermonem inſtitutum aliò trahunt, diſtrahúntque, non ſine multis ineptiis.

Tertium, ambiguitas verborum ſententiarúmque, vt ſi quis dicat, aiunt Pyrrhum Romanos hoc prælio fudiſſe. Quis inde victor, quis victus intelligi poteſt?

Quartum, nimia perſonarum rerúmque multitudo, & confuſio, vno velvti impetu ſenſibus obiecta, animum confundit auditoris. Diſtendere oportet paulatim narrationem, nec omnia eiuſdem membra in nodum contrahere.

Quintum, quicquid incredibile, & fabulis ſimile, præter communem naturam, præter morem, & rationes, atque vias agendi.

Sextum, Dictio humilis, obſcura, impropria.

Septimum, Diſſolutio, ſine vllo decore, nexu, & articulis.

Octauum, Eiuſdem verbi crebra & inepta repetitio.

NARRATIONIS *virtutes.*

CAPVT XV.

Timantis tabulæ.

CONtrà, Narrationem decent virtutes.

Prima, expedita breuitas, in qua nihil tamen mancum, nihil conciſum & decurtatum videatur: neque enim putes te ſemper Timantis tabulas auditoribus obiicere, in quibus plus intelligendum erat, quàm pingeretur; ſi vis intelligi, narrare oportet, ſed caue ne longas periodos, vbi nihil opus eſt, curioſiùs hîc affectes; breuitas percommoda conficietur ſimplicibus verbis, ſemel vnaquaque re dicenda, nulli rei, niſi vt dilucidè dicas, ſeruiendo.

Secunda perſpicuitas, qua oratio, vt pellucidus amnis fluit, & ea fit vſitatis verbis, propriis, diſpoſitis, aut circumſcriptione concluſa, aut intermiſſa, aut conciſione verborum.

Tertia, probabilitas eſt in genere, ſi non nimis compta oratio atque expolita; ſi eſt authoritas & pondus in verbis; ſi ſententiæ, vel graues vel aptæ opinionibus hominum & moribus.

NARRATIONIS *probabilitas, ex quindecim rebus petita.*

CAPVT XVI.

IN ſpecie quindecim enumerantur à Cicerone, quæ ad probabi-

Digitized by Google

litatem ſpectant, & à Maioragio his vulgaribus exemplis illuſtrantur: quæ in iuuentutis gratiam hîc ſubiicere non erit ſuperuacaneum.

Primò, Perſonæ in quibus conſiderantur nomen, natura, victus, fortuna, habitus, affectio, ſtudia, conſilia, facta, caſus, orationes.

Nomen, vt pro Roſc. Amer.

[Nam duo iſti ſunt, T. Roſcij, quorum alteri Capitoni cognomen; iſte qui adeſt, Magnus vocatur.]

Natura conſiderantur, vt, an timidus, an audax, an fortis, an prodigus, an auarus, an liberalis, robuſtus, aut infirma valetudine; atque ita de reliquis, vt Cicero de P. Clodio.

[Vbi vidit homo ad omne facinus paratiſſimus, fortiſſimum virum, inimiciſſimum ſuum, certiſſimum conſulem.]

Victus etiam ſpectatur, vt pro Roſcio Amerino.

[Cùm hic filius aſſiduus in prædiis eſſet, cúmque ſe voluntate patris rei familiaris vitæque ruſticæ dediſſet.] Pro P. Quinctio, docet, Næuiũ ſcurrilem vitam egiſſe, neque iura ſocietatis didiciſſe: Pro M. Cœlio, docet, eum in adoleſcentia cum optimis viris vixiſſe.

[Nemo hunc M. Cœlium in illo ætatis flore vidit, niſi aut cum patre, aut mecum, aut in M. Craſſi caſtiſſima domo, cùm artibus honeſtiſſimis ſtudiretur.]

In *fortuna* ſpectatur nobilitas, & diuitiæ, atque his contraria; vt pro Roſcio Amer.

[Sextus Roſcius, pater huius, municeps Amerinus fuit, cùm genere, & nobilitate, & pecunia, non modò ſui municipij verùm etiam eius vicinitatis facilè primus, tum gratia atque hoſpitiis florens hominum nobiliſſimorum.]

Habitus, vt pro Quinctio.

[De Sexto Næuio ſit magna mutatio loci, non ingenij; nam qui ab adoleſcentulo quæſtum ſibi inſtituiſſet, ſine impẽdio, poſteaquam neſcio quid impendit, & in commune contulit, mediocri quæſtu contentus eſſe non poterat.]

Affectio differt ab habitu; quia habitus eſt diuturnior; affectio facilè mutatur, vt lætitia, ſpes, mœror, timor. Cicero pro Q. Ligario.

[Quo audito partim cupiditate inconſiderata, partim cæco quodam timore, primò ſalutis cauſſa, pòſt etiam ſtudij ſui, quærebant aliquem ducem: Paulò pòſt atque ille non mediocri cupiditate arripuit imperium.]

Studium eſt vehemens animi applicatio ad aliquid agendum, quæ in perſona conſideratur: vt pro Archia Poëta.

[Nam vt primùm ex pueris exceſſit Archias, atque his artibus, quibus ætas puerilis ad humanitatem informari ſolet, ſe ad ſcribendi ſtudium contulit.

Conſilia ſæpe explicantur in narrationibus, vt pro Roſc. Amer.

[Conſilium ceperunt plenum ſceleris & audaciæ, vt nomen huius de parricidio deferrent.]

Facta, vt pro Milone.

[Subitò reliquit annum ſuum, ſéque in annum proximum tranſtulit. Item, Roma ſubitò ipſe profectus pridie eſt.]

Caſus eſt, qui præter ſpem, atque opinionem accidit, vt pro Q. Ligario.

[Bellum ſubitò exarſit, quod, qui erant in Africa, antè audierunt geri, quàm parari.]

Orationes multò probabiliorem ſæpè narrationem faciunt: vt pro Milone.

[Palam agere cœpit, & apertè dicere occidendũ Milonẽ. Idem etenim palam dictitabat conſulatum Mileni eripi non poſſe, vitam poſſe.]

Digitized by Google

Hæc omnia ſunt in perſonis conſideranda.

Secundò, ſit narratio probabilis, à *temporibus*; vt pro Q. Ligario.

[Q. Ligarius, cùm eſſet adhuc nulla belli ſuſpicio, Legatus in Africam cum Proconſule C. Confidio profectus eſt.] Pro M. Cœlio, docet à tempore, Cœlium Catilinæ familiarem non fuiſſe.

Tertiò, à *loco*, vt pro Milone, vt

[Ante fundum ſuum inſidias Miloni collocaret.] Sæpe etiam à loco narrationes incipiunt, vt 3. in Verrem, [Oppidum in Helleſponto Lampſacum, Iudices.] Interdum locus, & tempus vnà copulantur, vt pro Roſcio Amerino, Occiditur ad balneas palatinas, rediens à cœna Sextus Roſcius.]

Pro Milone, [Fit obuiam Clodio ante fundum eius, hora ferè vndecima, aut non multò ſecùs.

Quartò, *ſi cuiuſque facti & euenti cauſſa* ponetur, erit probabilis narratio: cauſarum enim explicatio fidem facit, vt

[Cur Clodius inſidias Miloni fecit? quia occurrebat ei, mancam ac debilem Præturam ſuam futuram conſule Milone.

Quintò, ſi teſtata dici videbuntur, vt pro Milone.

[Quin etiam Fauonio fortiſſimo viro quærenti ex eo qua ſpe fureret Milone viuo: reſpondit, triduo illum, ad ſummum quatriduo perieturum: quam vocem eius, ad hunc M. Catonem ſtatim Fauonius detulit.

Sextò, ſi cum *hominum opinione*, vt pro Roſcio Amerino.

[De vita ruſtica, quæ vita maximè diſiuncta à cupiditate, & cum officio coniuncta.] & pro Milone, [Fecerunt ſerui Milonis, quod ſuos quiſque ſeruos in tali re facere voluiſſet.

Septimò, ſi cum auctoritate coniuncta, vt pro Roſcio Amerino.

Etenim rectum putabat pro eorum honeſtate ſe pugnare, propter quos ipſe honeſtiſſimus inter ſuos numerabatur.

Authoritas verò maximam vim habet ad faciendam fidem, vel in eo qui dicit, vel in eo de quo dicitur. Nam auctoritate magna, præditis hominibus faciliùs creditur, quia nulla eſt in eis mendacij ſuſpicio, & quæ dicuntur de viro magnæ authoritatis, facilè probantur, vt ſi quis narret Catonem eſſe amantem patriæ, alienum ab auaritia, fortem & conſtantem in negotiis; poteſt etiam auctoritas ad imperium referri, vt in Verrinis Cicero multa narrat, quæ Verres pro authoritate Imperij, quod gerebat, flagitiosè perpetrarat.

Octauò, ſi cum *lege*, vt pro Milone Cicero, lege naturæ probat vnicuique licere vim repellere.

[Eſt enim (inquit) hæc, Iudices, non ſcripta, ſed nata lex, &c.]

Nonò, ſi cum *more*, & *conſuetudine*, vt in eadem oratione.

Sin hoc & ratio doctis, & neceſſitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipſa præſcripſit, vt omnem ſemper vim, quacunque ope poſſent, à corpore, à capite, à vita ſua propulſarent, &c.

Decimò, *ſi cum religione* coniuncta, vt ibidem.

[Iter ſolemne, legitimum, neceſſarium Miloni eſſe Lanuuium ad flaminem prodendum, quòd erat dictator Lanuuij Milo.]

Vndecimò, *ſi probitas* narrantis ſignificabitur: probis enim viris facilè credi ſolet. Ideo Ariſtoteles inter probationes artificioſas, mores etiam ipſius rei, ſi exprimantur, annumerat, vt pro Milone:

[Nihil dico quid Reſp. conſecuta ſit,

nihil quid vos, nihil quid omnes boni; nihil ſanè id proſit Miloni, qui hoc fato natus eſt, vt ne ſe quidem ſeruare potuerit, quin vnà Remp. vóſque ſeruaret.]

Duodecimò, ſi *antiquitas*, hoc eſt, orationis grauitas, quæ antiquitatem quandam & venerationem præ ſe ferat: vt pro Milone.

[Qui non honoris gradum ſpectaret, vt cæteri, ſed & Lucium Paulum Collegam effugere vellet, ſingulari virtute ciuem, &c.

Tertiodecimò, ſi *memoria* dicentis ſignificabitur; nam ea quæ promptè & memoriter narrantur, vera eſſe videntur: cùm autem quis hæret, & in dicendo vacillat, neque ſibi conſtat, ficta loqui videtur; ideò prouerbio datur, Mendacem eſſe memorem oportere.

Quartodecimò, ſi *orationis veritas*, hoc eſt, ſi antea ſolitus eſt vera dicere; probabile eſt enim, eum qui ſemper antea veridicus fuit, etiam nunc vera narrare; mendax autem id aſſequitur, vt neque cùm vera dicit, ei credatur.

Vltimò, *vita fides* maximè probabilem orationem efficit; ſi quidem vita anteacta firmum quoddam teſtimonium eſt: ſceleſtus enim & improbus nullam fidem habet: probo verò homini facilè creditur: idcirco dicunt, Oratorem, bonum virum eſſe oportere.

QVARTA VIRTVS *Narrationis, Suauitas, in decem partes diuiſa.*

CAPVT XVII.

QVarta virtus, *Suauitas*; quam decem efficiunt:

Primò, *admiratio*, quæ tum excitatur, cùm aut magna, aut noua, & inaudita dicimus. Magna, vt ſi quis narraret, à Scipione adoleſcente defenſum fuiſſe patrem, ac protectum, cùm Annibal eum vrgeret in prælio. Ita oſtendit Cicero, magnum fuiſſe factum. Cæſaris Octauiani, quòd adoleſcens, ac penè puer, exercitum veteranorum comparauit, patrimonium effuderit, & M. Antonij furori obſtiterit; quin eiuſdem factum oſtendit eſſe nouum & inauditum.

Multa, inquit, memini, multa audiui, multa legi, nihil ex omnium ſæculorum memoria tale cognoui.] Ita pro Aulo Cluentio, [O mulieris ſcelus incredibile, & præter hanc vnam, in omni vita inauditum.]

Secundò, *expectationes concitatæ* multùm delectant, cùm dubitant auditores, quò res ſit euaſura: vt pro Aulo Cluentio.

Summa omnium expectatio, quidnam ſententiæ ferrent nummarij Iudices. Et cùm eſſent hæ nuptiæ plenæ dignitatis, plenæ concordiæ, repentè eſt exorta mulieris importunæ nefaria libido, non ſolùm cum dedecore, verùm etiam ſcelere coniuncta.

Hac de cauſſa multi fiunt circuitus verborum, & præparationes in dicendo, vt maior expectatio concitetur; quod in Verrem frequentiſſimè Cicero facit. In comœdiis & tragœdiis expectationes rerum futurarum concitatæ magnopere delectant.

Tertiò, *exitus inopinati*, quando felices apparent, ſummam afferunt iucunditatem: quod ita Cicero affirmat.

At viri ſæpe excellentes, ancipites variique caſus, habent admirationem, expectationem, lætitiam, moleſtiam, ſpem, timorem: ſi verò exitu notabili concluduntur, expletur animus iucundiſſimæ lectionis voluptate; tales ſunt omnes comœdiarum exitus, hoc eſt, inopinati, & felices.

Quartò, ſuauis fiet narratio, ſi *motus animi* interponentur; nam, vt ait Ariſtoteles, in omni animi motu ineſt quædam iucunditas. Cicero pro Aulo Cluentio, de Saſſia Cluentij matre.

Deinde ita flagrare cœpit amentiâ, ſic inflammata ferri libidine, vt eam non pudor, non pudicitia, non pietas, non macula familiæ, non hominum fama, non filij dolor, non filiæ mœror, à cupiditate reuocaret: animum adoleſcentis, nondum conſilio ac ratione firmatum pellexit, &c.

Quintò *colloquia perſonarum* in narratione delectant, vt 3. in Verrem.

Quæſo, inquit, Philodame, cur ad nos filiam tuum non intrò vocari iubes? (Et paulo poſt:) Tum ille, vt aliquid reſponderet, negauit moris eſſe Græcorum, vt in conuiuio virorum accumberent mulieres. Hic tum alius ex alia parte. Enimuero ferendum hoc non eſt, vocetur mulier. & quæ ſequuntur.

Sextò, *dolores expreſſi* delectant: ineſt enim quædam etiam in dolore iucunditas, vt pro Roſcio Amerino.

Quod Amerinis eò vſque viſum eſt indignum, vt vrbe tota fletus gemitúſque fierent. (Pro Aulo Cluentio.) In huius amantiſſimi ſui fratris manibus, & gremio, mœrore, & lacrymis conſeneſcebat.

Septimò, *iracundiæ* mouent delectationem. Siquidem Homerus iram canit effuſo melle dulciorem. Sic Cicero pro Roſcio Amerino.

Nemo erat qui non ardere omnia mallet, quàm videri in Sexti Roſcij optimi viri atque honeſtiſſimi bonis iactantem ſe ac dominantem Titum Roſcium.

Octauò, *metus* in narratione ſuauitatem afferunt: vt pro Roſcio Amerino.

Vſque adeò autem ille pertimuerat, vt mori mallet quàm de iis rebus Syllam doceri. (3. in Verrem.) Hæc vbi filio nunciata ſunt, ſtatim exanimatus, ad ædes contendit, vt & vitæ patris, & pudicitiæ ſororis ſuccurreret.

Nonò, *lætitiæ* faciunt iucundam narrationem; vt pro Cluentio;

Tum verò illa egregia ac præclara mater palam exultare lætitia, ac triumphare gaudio cœpit. (3. in Verrem:) Fit ſermo inter eos, & inuitatio, vt Græco more biberetur, hoſpes hortatur, poſcunt maioribus poculis, celebratur omnium ſermone lætitiáque conuiuium.

Decimò & vltimò, *cupiditates* expreſſæ delectant; vt pro R. Amerino.

Hoc conſilio atque adeò hac amentia impulſi, quem ipſi, cùm cuperent, non potuerunt occidere, eum iugulandum vobis tradiderunt. (Pro Cluentio.) Sanguinem ſuum profundere omnem cupit, dummodo profuſum huius antè videat. Et hæc ſuauitas in rebus.

In verbis ſuaue genus erit dicendi, primùm elegantia, & iucunditate verborum ſonantium & leuium, deinde coniunctione, quæ neque aſperos habeat concurſus, neque diſiunctos, atque hiantes, & ſit circumſcripta non longo anfractu, ſed ad ſpiritum vocis apto, habeátque ſimilitudinem æqualitatémque verborum.

Digitized by Google

TYPVS NARRATIOnis poëticæ.

Ex Libanio.

CAPVT XVIII.

Deianira. Oeneus.

Δηάνειραν τὴν Οἰνέως ἠθέλετο μὲ γαμεῖν Ἡρακλῆς· εἶχε δὲ τὸν ποταμὸν Ἀχελῶον ἔρως κόρης· ὁ δὲ ἀμφοτέροις δεδοικὼς, οὐδετέροις χαρίζεται. στὰς οὖν ἆθλον τῇ συγκρίσει, διαγωνίζεσθαι ἐκέλευε, καὶ Ἡρακλῆς ἐνίκα παλαίων, τὸ κέρας ἀπαράσας τοῦ ποταμοῦ, καὶ τὸ αἷμα ἔρρει, ἀφ' οὗ Σειρῆνες ἐφύοντο.

DEianiram Oenei filiam petebat vxorem Hercules: at fluuius Acheloüs tenebatur amore virginis. Oeneus in vtroque timidus, in neutro gratificari: Iubet igitur, propositafilia, præmij loco, illos decertare: Vicit tum Hercules in lucta, defregítque cornu fluuij: de cuius profluente cruore natæ fuerunt Sirenes.

ALIA.

Hyacinthus.

Ἀκούεις ἄνθος ὑακίνθου; τοῦτο ἦν πάλαι μειράκιον Ἀμυκλαῖον, καὶ καλὸν, ἐρασταὶ δὲ αὐτῷ γεγόνασι δύο, Ζέφυρός τε, καὶ ὁ Λητοῦς· ἐπεὶ δὲ ἐχαρίζετο τῷ θεῷ, βουλόμενος φόνον ὁ ζέφυρος ἐπ' αὐτῷ, καὶ τηρήσας ἀφίησι δίσκον, (ἐπαιδεύετο γὰρ Ὑάκινθος Ἀπόλλωνι τὰ παιδικὰ,) πνεῖ τι ἀπὸ τοῦ Ταϋγέτου, καὶ παίει τῷ μειρακίῳ τὴν βολήν· καὶ τὸ μὲν ἔπεσε· καὶ δὲ γῆ κλίνει τὸ πάθος, καὶ ἀνίησι τὸ ἄνθος.

AVdistin' de flore hyacinthi? Fuit olim adolescens ille Amyclæus formosus, habuítque amatores duos, Zephyrum, & Latonæ filium. Cùm autem Deo inseruiret, insidias illi struit, vt interfecturus, ventus; & obseruato tempore quo discum ieciebat, (nam docebat hæc Hyacinthum Apollo) flat de Taygeto, & conuertit in adolescentem iactum: qui quidem ipse concidit: terra verò miserta illius florem produxit.

ALIA.

Alpheus. Arethusa.

Ἔρως ἅψεται ποταμοῦ· πόθον οὖν ἐμβάλλει Ἀλφειῷ Σικελικῆς πηγῆς, Ἀρεθούσης τὸνομα. πλησὶς δὲ ἔρχεται διὰ Ἰονίου παρ' αὐτῷ, φυλάττων ἀμιγὲς καὶ ἐν θαλάττῃ τὸ ῥεῖθρον.

AMor tetigit amnem: immisítque cupiditatem Alpheo fonti Siciliæ, nomine Arethusæ. Itaque ille saucius fertur per Ionium mare ad ipsum: in mari etiam ipso impermistum flumen seruans.

TYPVS NARRATIONIS ciuilis, in tenui charactere.

Cic. lib. 2. de inuentione.

CAPVT XIX.

Est item elegans in hoc genere lib. 3 offic. n. 58.

IN itinere quidam proficiscentem admercatum quendam, & secum aliquantum nummorum ferentem est comitatus: cum hoc, vt ferè sit, in via sermonem contulit, ex quo factum est, vt illud iter familiariùs facere vellent. Quare, cùm in quandam tabernam diuertissent, simul cœnare, & in eodem loco somnum capere voluerunt: cœnati discubuerunt ibidem. Caupo autem (nam ita dicitur pòst inuentum, cùm in alio maleficio deprehensus esset,) cùm illum alterum, videlicet qui nummos haberet, animaduertisset; noctu, postquam illos arctiùs, vt fit, iam ex lassitudine dormire sensit, accessit: & alterius eorum qui sine nummis erat, gladium prope appositum è vagina eduxit, & illum alterum occidit, nummos abstulit, gladium cruentum in vaginam recondidit: ipse sese in lectum suum

Digitized by Google

recepit: ille autem cuius gladio occisio erat facta, multo ante lucem surrexit, comitem illum suum inclamauit semel, ac sæpiùs, illum somno impeditum non respondere existimauit: ipse gladium sumens, & cætera quæ secum attulerat: solus profectus est. Caupo non multò pòst conclamauit hominem esse occisum, & cum quibusdam diuersoribus, illum qui antè exierat, consequitur: in itinere hominem comprehendit, gladium eius è vagina educit, reperit cruentum: homo in vrbem ab illis deducitur, ac reus fit.

TYPVS NARRATIONIS historicæ, suauis, & Philologicæ.

Narratio de Leonibus, & Vrsa.

CAPVT XX.

Ælian. l. 5. de anim. c. 21.

Λέγει Εὔδημος, ἐν Παγγαίῳ τῷ Θρᾳκίῳ, κοίτην λέοντος ἐρήμην φυλακῆς, ἐπισᾶσαν ἄρκτον, σκύμνους τοὺς λέοντος διαφθεῖραι, διὰ τὸ μηδεμίᾳ εἶναι ἔτι ἢ ἀμυνεῖσθαι σφίσιν ἀδυνάτους. ἐπεὶ δὲ ἀφίκετο ἐκ τινος ἄλσεως ὅ, τε πατὴρ, καὶ ἡ μήτηρ, καὶ εἶδον τοὺς παῖδας ἐν τοῖς φόνοις, εἶτα εἰκὸς ἦλγουν, καὶ ἐπὶ τῷ ἄρκτῳ ἦσαν· ἡ δὲ δείσασα εἴς τι δένδρον ἢ πεδίον εἶχεν αὐτὴν, καὶ ἐκάθητο, τῷ ὀφθαλμῷ τῷ ἀπὸ ἐκείνων ἀνακλίνασα πυρωθέν. ὡς δὲ ἐδόκουν τοῦ μὴ πεμφθήσασθαι ὑπὸ λυμεώνων, ἥκειν λύκος ἐνταῦθα· ἃ μὲν λέαινα οὐ λείπει τῷ φυλακῇ, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ θερμοῦ ἐκάθητο ἀλλοχόσε, καὶ ὑφαιμον ἄνω ἐλέπουσα· ὁ δὲ λέων οἷα ἀδημονῶν, καὶ δηύων, ὑπὸ τῆς ἄχθος, ὡς ἄνθρωπος, εἶτα ἐν τοῖς ὄρεσιν ἦλατο, καὶ αὐδὲ ἐν ὑλουργῷ πεπυσχάνει. ὁ δὲ ἤδετο, καὶ ἀφίει τὴν πίλεκυν· τὸ δὲ θηρίον ὁ λέων ἐσαίνετο, καὶ ἑαυτὸν ἀνατείνας ἐπαίζετο ὡς υἱός τε ᾧ, καὶ τῇ γλώττῃ τὸ πρόσωπον ἐφιλόφρονεν αὐτῷ· καὶ ἐκεῖνος ὑπεδέρσησεν. ὅ, τι λέων πεισαλλὰς οἱ τὴν οὐρὰν, ἤγλυε ἑαυτὸν, καὶ ἀφίετο τὴν πέλεκυν οὐκ εἶα, ἀλλ' ἐσήμαινε τῷ ποδὶ ἀπιέναι· ὡς δὲ οὐ συνίει, ὁ δὲ τῷ στόματι ἐπαίζετο, καὶ ἄφιξεν οἱ, καὶ εἵπετο ἐκείνος, ἄχθος τι αὐτὸν ἐπὶ τῷ ὠλένῃ, καὶ ἡ λέαινα εἵπετο, καὶ αὐτὴ πρόσωθεν ἐπισήμαινε· καὶ ἰόντες εἰς πηδὸν, καὶ ἀπέβλεπεν εἰς τὸν ἄρκτον. σωιδὸν δὲ ὁ ἄνθρωπος, καὶ συμβαλὼν ἐδικάσθαί τι τούτοις· ἐκ ἐκείνης, ὡς εἶχε ῥώμης τε καὶ χειρῶν, ἀπέκοψε τὸ δένδρον, καὶ τὸ μὲν ἀπέτεμεν· ἃ δὲ κατέλιχθη, καὶ διεσείοντο οἱ θῆρες αὐτὸν· τόν τε ἄνθρωπον ὁ λέων ἀπεδέξατο τε καὶ ἀσπάζεται πάλιν ἐπεκάλεσε εἰς τὰ χώρια οὗ πρότερον ἐτύγχανε αὐτῷ. καὶ ἀπέδωκε τὴν ἐξ ἀρχῆς ὑλοτομίαν.

IN Pangæo, Thraciæ monte, Eudemus ait, vrsam, quo tempore leonis lustrum non ignorabat à defensoribus vacuum esse, huius catulos, qui se per ætatem nondum tueri poterant, interemisse. Mox parentes cùm alicunde ex venatu reuertissent, & leunculorum cædem factam vidissent, acerrimo, vt par erat, dolore pressos, vrsam insequutos fuisse: Hanc verò summo cum metu, quantùm potuit itineris contendentem, in primam quamque arborem conscendisse, ibi vt ab illorum insidiis declinaret, consedisse: Eam autem illi cùm se viderent vlciscì non posse, leænam quidem continenter summa diligentia ad arboris truncum insidias molientem excubasse, sursumque versus intentis oculis sanguinariam aspexisse; leonem verò, similiter atque hominem ex liberorum morte mœrentem, longè latéque summo cum dolore totis montibus erasse, dum materiarum fabrum offendisset: cuius è manibus magnopere exterriti, securim vbi is excidisse perspexisset, sese attollens, illum blandè & suauiter amplexabatur, linguáque illi faciem abstergebat: quam benignitatem homo sentiens, suis rebus fidere cœpit; leo hunc cauda amplexatus ducebat: neque securim, quæ huius è manibus effluxerat, illum relinquere permittebat, sed pede suo securim tollendam esse ostendebat; cúmque eius significationem homo non intelligeret, securim leo ore accepit,

mordicúsque tenens illi porrexit, ac denique illum ad lustrum suum, vbi constrati catuli iacebant, perduxit: id quod leæna videns, ipsa quoque ad eos profecta homini significabat, cladem miserabilem respiceret; atque postea sua significatione hunc impellebat suspiceret vrsam; vnde homo coniectura assequutus, aliquam hos ex hac grauem iniuriam accepisse, omnes neruos ad excindendam arborem contendit; quam cùm euertisset, vrsam præcipitem in terram delapsam feræ distraxerunt; hominem illæsum leo reduxit in locum, vbi priùs ei occurrisset; atque materiæ, quam à principio cædebat, illum inuiolatum reddidit.

NARRATIO DE ELEphanto, qui pro nutritio pugnauit.

CAPVT XXI.

Elephantus pro nutritio pugnat. Ælia. c. 46. l. 3. de anima lib.

Ἐλέφαντος πόλῳ πεπυλχαίνει λευκῷ πωλευτὴς ἐλέφαντος Ἰνδὸς· καὶ πυρπλακεὶς ἔτεφε ἔπιακεῖν, καὶ κατ' μικρὰ ἀπέτεμνε χειρόθεν, καὶ ἐπωχεῖτο αὐτῷ, καὶ ἔρεκε τὸ κτήματος καὶ ἀπεπέμπετο· αὐθ' ὧν ἔτεφε τῷ ἀμοιβὴν κομιζόμενος ἐπίνος. ὁ τοίνυν βασιλεὺς τῶν Ἰνδῶν πυθόμενος ἥτει λαβεῖν τὸν ἐλέφαντα. ὁ δ', ὡς ἐρώμενος ζηλοτυπῶν, καὶ μὴ τοι πειθηνῶν εἰ ἔμελλε διανοεῖσθαι αὐτῷ ἀνὴρ, ἀλλ' ἔφατο δώσειν, καὶ ἄγχου ἀπεὼν εἰς τῶν ὄρεων, ἀνεβαὶ τὸν ἐλέφαντα· ἀγανακτεῖ ὁ βασιλεὺς, καὶ πέμπει κατ' αὐτῶν τοὺς ὑφαιρησομένους, καὶ ἅμα τὸν Ἰνδὸν ἐπὶ τῶν δίκλων ἄξοντας· ἐπεὶ δ' ἦκον, ἐπειρῶντο πῆγαι φεύγοντα. οὐκοῦν καὶ ὁ ἄνθρωπος ἔβαλλεν αὐτοὺς ἄνωθεν, καὶ τὸ θηρίον ἀδικούμενον συνημύνατο· καὶ τὰ μὲν πρῶτα λίθοις πειρᾶται. ἐπεὶ δ' βλαβεὶς ὁ Ἰνδὸς κατέλιθε, πειρᾶται μὲν ὁ ἐλέφας, καὶ τοὺς ὑπερκρεμαμένους ἐν τοῖς ὄρεσι, καὶ τὸ ἐπίονον πολλοὺς ἀπέκτεινε, τοὺς δ' ἄλλους ἐτρέψατο· πειθαλὼν δ' τῷ προτεῖ τῷ φερεοικίδι αἴρει τε αὐτὸν, καὶ ἐπὶ τὰ αὔλια κομίζει, καὶ παρέμεινεν ὡς φίλῳ φίλος πρὸς, καὶ τῷ ἤνοιαν ἐδείκνυτο. Ὦ ἄνθρωποι πονηροὶ, καὶ πεὶ τράπεζαν μὲν καὶ παγκόου φόνον εἰδὶ, ἐπ' ἄριστά τε χορεύοντες, ἐν δ' τοῖς κινδύνοις φεύγετε, καὶ μάτην καὶ εἰς οὐδὲν τὸ τῆς φιλίας ὄνομα κραίνοντες!

CVm Indus quispiam elephanti album pullum offendisset, atque hunc etiam tunc tenerum aluisset, & paulatim mansuefecisset, eóque deinde veheretur, & belluam amaret, & vicissim redamaretur ipse, ac simul suam elephantus educationem cum maximis amicitiæ officiis huic Indo compensaret: Indorum rex id intelligens, muneri poposcit sibi elephantum mitti: Is, vt vehementi riualitate flagrans amatoris, dolebat si hunc alius quàm ipse esset habiturus; itaque negans se daturum, vnà cum elephanto in desertissimam regionem perfugit: Rex autem id ægrè ferens, ad eum insequendum misit, qui Indo auferrent simul, & illum comprehensum ad pœnam reducerent. Cùm igitur eò venissent vbi erant transfugæ, comprehenderéque aggressi fuissent; ex superiori loco lapidibus eos homo appetebat, paritérque elephantus, vt iniuria insigni accepta, illorum impetum repellebat. Vbi autem Indus lapidatione facta percussus, præceps deiectus fuisset, elephantus, hominum more acerrimè se tuentium, pro suo nutritio, quem corpore tegebat, cùm propugnauit, tum verò ex inuadentibus partem occidit, partem in fugam impulit: tum altorem promuscide circumplexus ad stabula inuexit, ac tanquam amicus permansit fidelis, amico beneuolentiam ostendēs, qua admirabili suum educatorem prosequebatur. O sceleratos homines, qui mensas, culinas, & sartaginum stridores sequuntur, & prandia quærunt: in periculis autem amicitiæ iure temerè violato polluctóque, amicos deserunt.

TYPVS NARRATIONIS politice, ſtylo ſublimi, & magnifico.

CAPVT XXII.

SEd vna eſt apud Ciceronem Regina cæteratum Verrina 3. quæ incipit à topographiæ deſcriptione Lampſaci vrbis, in quam Verres aduenit.

Deducitur iſte ad Ianitorem quendam hoſpitem, comitéſque eius apud cæteros hoſpites collocãtur: Vt mos erat iſtius, atque vt eum ſuæ libidines flagitioſæ facere admonuerant, ſtatim negotium dat illis ſuis comitibus, nequiſſimis turpiſſimíſque hominibus, vt videant, & inueſtigent, ecquæ virgo ſit, aut mulier digna, quamobrem iſte Lampſaci diutius commoraretur: Erat comes eius Rubrius quidam, homo factus ad iſtius libidines, qui miro artificio quocunque venerat, hæc inueſtigare omnia ſolebat: is ad eum rem iſtam defert: Philodamum eſſe quendam genere, honore, copiis, exiſtimatione facilè principem Lampſacenorum: eius eſſe filiam, quæ cum patre habitaret, propterea quòd virum non haberet, mulierem eximia pulchritudine, ſed eam ſumma integritate pudicitiáque exiſtimari. Homò, vt hæc audiuit, ſic exarſit ad id quod non modò ipſe nunquam viderat, ſed ne audierat quidem ab eo qui ipſe vidiſſet, vt ſtatim ad Philodamum migrare ſe diceret velle. Hoſpes Ianitor, qui nihil ſuſpicaretur, veritus, ne quid in ſe offenderit, hominem ſumma vi retinere cœpit. Iſte, qui hoſpitis relinquendi cauſſam reperire non poſſet, alia ſibi ratione viam munire ad ſtuprum cœpit: Rubriũ, delicias ſuas, in omnibus eiuſmodi rebus adiutorem ſuum, & conſcium, parum lautè diuerſari dicit: ad Philodamum deduci iubet: quod vbi eſt Philodamo nunciatum, tametſi erat ignarus, quantùm ſibi ac liberis ſuis iam tum mali conſtitueretur, tamen ad iſtum venit, oſtendit munus ſuum illud non eſſe: ſe cùm ſuæ partes eſſent hoſpitum recipiendorum, tamen ipſos tantùm Prætores, & Conſules, non Legatorum aſſeclas recipere ſolere. Iſte qui vna cupiditate raperetur, totum illius poſtulatum, cauſãmque neglexit, per vim ad eum qui recipere non debebat, Rubrium deduci imperauit. Hic Philodamus, poſteaquam ius ſuum obtinere non potuit, vt humanitatem conſuetudinémque retineret, laborabat. Homo, qui ſemper hoſpitaliſſimus amiciſſimúſque noſtrorum hominum exiſtimatus eſſet, noluit videri ipſum illum Rubrium inuitus in domum ſuam recepiſſe: Magnificè & ornatè, vt erat imprimis inter ſuos copioſus, conuiuium comparat, rogat Rubrium, vt quos ei commodum ſit, inuitet, locum ſibi ſoli, ſi videatur, relinquat: vt etiam filium ſuum, lectiſſimum adoleſcentem, foras ad propinquum ſuum quendam mitteret ad cœnam. Tum Rubrius iſtius comites inuitat, eos omnes Verres certiores facit quid opus eſſet. Maturè veniunt, diſcumbitur: fit ſermo inter eos, & inuitatio, vt Græco more biberetur: hoſpes hortatur, poſcunt maioribus poculis: celebratur omniũ ſermone lætitiáque conuiuium. Poſteaquam ſatis res Rubrio calere viſa eſt: Quæſo, inquit, Philodame, cur ad nos filiam tuam non intrò vocari iubes? homo, & qui ſumma grauitate, & iam id ætatis, & parens eſſet, obſtupuit hominis improbi dicto. Inſtare Rubrius: Tum ille, vt aliquid reſponderet, negauit moris eſſe Græcorum, vt in conuiuio virorum accumberent mulieres. Hîc tum alius, ex alia parte: Enimuero ferendum hoc non eſt, vocetur mulier: & ſimul ſeruis ſuis Rubrius, vt

Digitized by Google

ianuam clauderent, & ipsi ad fores assisterent, imperat: quod vbi ille intellexit, id agiatque id parari, vt filiæ suæ vis afferretur, seruos suos ad se vocat, his imperat vt seipsum negligant, filiam defendant, excurrat aliquis, qui hoc tantum domestici mali filio suo nunciet. Clamor interea fit tota domo, pugna inter seruos Rubrij, atque hospitis; iactatur domi suæ vir optimus, & homo honestissimus; pro se manus quisque affert; aqua deinde feruenti à Rubrio Philodamus perfunditur. Hæc vbi filio nunciata sunt, statim exanimatus ad ædes contendit, vt & vitæ patris, & pudicitiæ sororis succurreret: omnes eodem animo Lamptaceni simul vt hoc audiuerunt; quòd eos tum Philodami dignitas tum iniuriæ magnitudo mouebat, ad ædes noctu conuenerunt. Hîc lictor istius Cornelius, qui cum eius seruis erat, à Rubrio quasi in præsidio ad auferendam mulierem collocatus, occiditur, serui nonnulli vulnerantur. Ipse Rubrius in turba sauciatur: iste qui sua cupiditate tantos tumultus concitatos videret, cupere aliquâ euolare, si posset, &c.

Hęc vna, vt optimum iuuentuti exemplar proponi potest.

NARRATIO, ET HYPOtyposis pulchra, de pauperis filio, qui pro diuite amico pugnauit vsque ad necem in certamine gladiatorio.

Pauperis filius pro diuite pugnat.

CAPVT XXIII.

Quint. decl. 9. f. 26. p. 2.

ALebat deuotum corpus grauior omni fame sagina, & inter debita noxæ mancipia contemptissimus tyro gladiator, vt nouissimè perderem calamitatis meæ innocentiam, discebam quotidie scelus. Hæc tamen omnia sustinui, tuli, adeò difficile est etiam sua causa mori. Et iam dies aderat, iámque ad spectaculum supplicij nostri populus conuenerat: iam ostentata per arenam peritorum corpora mortis suæ pompam duxerant, sedebat sanguine nostro fauorabilis dominus, cùm cuius, vt interiecto mari, nõ fortunam quisquam nosse, non natales, non patrem poterat, vna tamen res faceret apud quosdam miserabilem, quòd videbat iniquè comparatus; certa enim arenæ destinabar victima, nemo munerario viliùs steterat.

Sagina gladiatoria.

Pompa gladiatoria.

Gladiatorũ tyrones discunt quotidie scelus.

Gladiatorũ apparatus.

Freuebant vbique omnia apparatu mortis, hic ferrum acuebat, ille accendebat ignibus laminas, hinc virgę, inde flagella afferebantur, omnes piratas putares.

Sonabant clangore ferali tubæ, illatísque Libitinæ toris funus ducebatur ante mortem. Vbique vulnera, gemitus, cruor, totum in oculis periculum.

Si quid est in me abdicatione dignum, iudices, agnosco, quòd in hæc amicum meum misi. *Est quidem felicibus difficilis vera miseriarum æstimatio*: figurate tamen, qui tunc animus mihi, quæ cogitatio fuerit. Namque & natura redit in extremis tristis præteritæ voluptatis recordatio, & mihi cùm generis conscientia, cùm fortunæ conscius aliquando fulgor, cùm liberales artes, cùm omnia quõdam honestiora munerario meo, domus, familia, amici, cæteráq; nunquam videnda in vltima mortis expectatione succurrerent, tenenti seruilia arma, & ignominiosa morte perituro, tum (si vlla miseris fides est) quid horum omnium ignari agerent propinqui? nihil peius de fortuna mea suspicantes, quàm quod scripseram; illud tamen grauissimum, quòd patrem, qui tandiu non veniret, captum putabam. Ergo tota cogitatione intentus in mortem, expectabam cruentum illum confectorem. Quis enim dubitet quid futurum fuerit, si ego pugnassem? illæ

Voluptatis recordatio in miseris grauis.

Digitized by Google

quoque occisus est, qui inter nos, vt apparet, fortior fuit.

His cogitationibus attonito, & in mortem iam penè demerso, inopinata subitò amici mei species effulsit. Obstupui totúmque corpus percurrit frigidus pauor, neque aliter quàm si vana obiiceretur oculis imago, mente captus. At vbi primùm lux rediit, laxatúmque est iter vocis, Quid tu, inquam, quo casu peruenisti huc, miser? numquid & te vendidere piratæ? At ille complexus ceruices meas, effusis in pectus meum lacrymis solutus, intercepto propè iam spiritu, sero, iam trepidante me primam vocem, & diu solam, edidit, *satis vixi*. Et verò causas itineris reddidit; & venisse se ad redimendum indicauit: Et, vnde, inquam, tibi pecunia? nisi redieris in gratiam, & te pater meus misit?

Amicitiæ fidelis exemplum.

Pulchra sustentatio.

Audite gentes, audite populi, non solita iudicium nostrum corona circumstet; sed si patitur natura rerum, totus ad cognitionem talis exempli orbis circumfluat. Tacete priora sæcula, in quibus tamen à primordio generis humani, paucissima amicitiæ paria admirabiliora fecerat longa temporibus nostris fides intercepta; quicquid historiæ tradiderunt, carmina finxerunt, fabulæ adiecerunt, sub hac comparatione taceant.

Amici pauperis generositas.

Quis crederet, (si dubitari posset) inter duos amicos, quorum alterum immunem malorum omnium fortuna fecerat, alterum piratis ac lanistæ tradiderat, meliorem conditionem fuisse captiui? Si dines essem, inquit, pecuniam pro te attulissem. Quod vnum pauperibus præsidium est, manus habeo, piratis has daturus fui, has pro te in pugnam vicarias dabo.

Ignosce pater, quòd nimia contentione affectus, penè tibi orbitatis vulnus impresserim. Testor Deos, non per me stetisse quòd viuo. Neque enim ita me efferarat ludus, aut in tantum durauerat animum longa cædis meditatio, vt eum amicum vellem occidi, qui pro me mori poterat. Vindicabam mihi fortunam meam, & adhuc necessitatis gladiator depugnare etiam volebam, neque vllis precibus poteram euinci, quanquam se non superfuturum alioqui minabatur, idque vnum affirmabat interesse, vtrùm vicarium vellem habere mortis, an comitem.

Non vici: quid igitur actum sit quæritis? Duxit me ad muneratium, Iudices. Quas ego illius preces, quàm pertinaces lacrymas, quàm miserabilem obstinationem vidi? Nemo vnquam sic rogauit missionem. Trãsferuntur in illum detracta corpori arma; & malè aptatis insignibus festinatum par producitur. Quid me admonetis supremarum amici mei precum? quibus hęc alimenta, carò empta, inopi patris senectuti petita: adiutorium hoc ad causam putatis? me pudet quòd rogatus sum; Per hanc, Parentum cura. inquit, mihi, lucem vltimam, per notissimam amoris nostri fidem, non sinas mendicare parentem meum, sustineas, adiuues, præstes affectum; si mereor, tu sis illi vicarius meus. Nec plura dicendi tempus fuit, iámque suprema per galeam dederam oscula, digressisque in diuersum ministris permissus Mars erat.

O quàm sollicitus spectaui, quàm attonita mente, quàm simili corporis motu. Quoties ad infestum mucronem, quasi ipse peterer, me submisi? Quoties ad conatus erectus sum?

O misera cogitatio, ô crudelis natura metus! meritò tu, amice, pugnare maluisti. Facinus indignum, illum animum, illum ardorem non contigisse castris, non bellicis certaminibus, vbi vera virtus, nulla pugnandi lege præmium scribitur.

Qua vi prælium inuaserat, iratus etiamnum tanquam aduersario meo, ad omnes callidè veterani gladiatoris

tis aſtu impetus excipiebatur, omnes contra ſe erant. Nec difficilem tamen ſub illo præſertim auctoramento habuiſſet miſſionem, ſed noluit gladiator viuere.

Igitur iam nudum corpus vulneribus offerens, vt totam propè mercedem ſemel ſolueret, ſtans perijt; cui licuit in patria, in domo, inter propinquos, ſecuro conſeneſcere æuo, cui tranquillam ſine reprehenſione agere vitam, iacet confectus vulneribus, & primo inuentutis flore periit miſer, fato meo.

At ego qui debebar illi fortunæ, quem mors ſibi deſtinauerat, emiſſus ludo nocentior, quàm venditus, etiam viatico illius infelicis reuertor.

NARRATIO DE CAIO Canio.

CAPVT XXIV.

Cicero 3. Officiorū.

C. Canius, eques Romanus, nec infacetus, & ſatis litteratus, cùm Syracuſas, otiandi cauſa, non negotiandi, vt ipſe dicere ſolebat, ſe contuliſſet, dictitabat ſe hortulos aliquos emere velle, quò inuitaret amicos, & vbi ſe oblectare ſine interpellatoribus poſſet. Quod cùm percrebuiſſet, Pythius ei quidam, qui argentariam faceret Syracuſis, dixit, venales quidem ſe hortos non habere, ſed licere vti, Canio, ſi vellet, vt ſuis. Et ſimul ad cœnam hominem in hortos inuitauit in poſterum diem. Cúmque ille promiſiſſet, tū Pythius, vt argentarius, qui eſſet apud omnes ordines gratioſus, piſcatores ad ſe conuocauit, & ab iis petiuit, vt ante ſuos hortulos poſtridie piſcarentur, dixítque quid eos facere vellet. Ad cœnam venit Canius, erat opiparè à Pythio apparatum cōuiuium. Cymbarum ante hortulos multitudo, pro ſe quiſque quod ceperat, afferebat, ante pedes Pythij piſces proijciebantur. Tum Canius: Quæſo, inquit, quid eſto Pythi? tantúmne piſcium? tantumne cymbarum? Et ille: quid mirum, inquit? hoc loco eſt, Syracuſis quicquid eſt piſcium; hîc aquatio; hac villa iſti carere non poſſunt. Incenſus Canius cupiditate, cōtēdit à Pythio vt venderet, grauatur ille primò. Quid multa? impetrat. Emit homo cupidus, & locuples, tanti quanti Pythius voluit, & emit inſtructos, nomina facit, negotium cōficit. Inuitat Canius poſtera die familiares ſuos, venit ipſe mature, ſcalmum nullum videt, quærit ex proximo vicino, num feriæ quædam piſcatorum eſſent, quòd eos nullos videret. Nullæ quod ſciam, ille inquit, ſed hîc piſcari nulli ſolent. Itaq; mirabar heri quid acciditſet. Stomachari cœpit Canius. Sed quid faceret, &c.

NARRATIO DE MORTE Socratis.

CAPVT XXV.

HÆc ille locutus, ſurrexit, & contulit ſe in conclaue quoddam ad lauacrum. Crito autem illū ſequebatur, ſed nos iuſſit expectare. Manſimus igitur diſſerentes de iis quæ diſputata fuerant, eáque conſiderabamus inter nos. Interdum & commemorabamus calamitatem noſtram, quāta nobis illa accideret; videbamúrque planè non ſecus ac parente priuati, reliquam vitam in orbitate traducturi eſſe. Poſteaquam verò ille lauiſſet, apportatique eſſent ad eum liberi (habebat enim duos paruulos filios, & vnum grandem) adeſſentq; iam familiares mulieres, collocutus cum illis præſente Critone, & datis mandatis quæ voluerat, iuſſit mulieres & pueros diſcedere, venitque ipſe ad nos. Atque erat iam propinquus occaſus ſolis; diutiùs enim intus fuerat commoratus. Vbi autem aduenit, totus aſſedit: neque ſanè multa poſthæc locutus eſt.

Tum affuit minister vndecimuirorum, coramque illo assistens: Non accusabo te, ô Socrates, inquit, eo quo alios nomine accusare soleo, qui irascuntur mihi, & malum imprecantur, cùm denuncio illis hauriendum esse venenum, coactus à magistratibus. Te verò cùm toto hoc tempore cognoui constantissimum simul & mansuetissimum, & fortissimum virum omnium qui vnquam hoc in loco fuere: tum satis scio, non irasci mihi, sed illis quos scis esse autores huius rei. Proinde nunc (cur enim assim, nosti) & vale, & operam da vt quæ ferre necesse est, quàm minimè iniquo feras animo. Interque hæc lacrymans se auertit ac discessit. At Socrates aspiciens ad illum: Etiam tu vale, inquit, & nos faciemus quę mones. Et mox ad nos: Quàm vrbanus inquit hic homo est? Atque is toto hoc tempore me inuisere, & sæpe mecum colloqui: fuitque planè vir optimus. Quàm verò constanter me nunc deplorat? Nos verò, Crito, pareamus illi, afferátque aliquis venenum, si iam est tritum; sin minùs, terat ille. Ibi Crito; At ego, inquit, ô Socrates, solem adhuc in montibus esse, neque penitus occidisse arbitror. Quinetiã scio, accepto nuntio quosdam valde serò bibere, atque post cœnam demum, & potum largiorem, ac coniunctionem eorum quorum quisque maximo desiderio tenetur. Quare ne festines; adhuc enim satis temporis suppetit. At Socrates, Iure hæc, inquit, Crito, ab istis fiunt, quæ commemorasti; lucrum enim inesse arbitrãtur; egóque iure facturus non sum: Nihil enim lucri facturus videor, cũ paulo tamen post bibero, nisi vt ipse me ridiculum esse iudicem ob vitæ cupiditatem, quíque iam parcam illi deficienti. Ito igitur, & morem mihi gere, cauéque aliter facias. His auditis, Crito innuit prope astanti puero; qui egressus, & pusculum temporis foris commoratus, rediit, adducens eum qui oblaturus venenum erat, quod apportabat in calice tritum. Eum conspicatus Socrates, age, inquit, vir optime: nam tu harum es rerum peritus: quid nunc agendum est? Nihil aliud, inquit, quàm potus vt obambules, donec grauari crura senseris, deinde accumbes, atque reliqua ipsum aget. Simulque porrexit illi calicem. Hic vero accepto illo, mi Echecrates, minimè turbatus, sineq; trepidatione, immutato & colore & vultu, sed vt consueuerat, toruum obtuens ad illum: Quid narras, inquit, de hoc poculo? Vtrum alicui hinc libare quicquam licet, an non licet? Tantum, inquit, ô Socrates, miscemus, quantum ad mediocrem haustum satis esse existimamus. Intelligo, inquit ille: Deos quidem certe precari licet, vt hæc hinc migratio illuc felix eueniat: id quod & precor & ego opto. Atque hæc locutus, paululumque moratus, admodum expeditè sinéque omni difficultate exhausit. Nostrum quidem plerique ægrè hactenus lacrymas continere potueramus: Vbi vero & bibentẽ vidimus, & exhaustum iam venenũ esse, vincebamur planè, mihíque ipsi adeo vi lacrymarum flumen quoddam erũpebat. Itaque obuolutus deplorabam me ipsum: non enim illum sanè, sed fortunam meam, qui tali amico priuatus essem. At Crito ante me cùm lacrymas continere non posset, surrexerat. Sed Apollodorus dudum etiam lacrymari non cessauerat. Tum vero inter lacrymas fremens & in[illegible]ans, nemini non fletum mouit, præter quidem Socratem, qui, Quid agitis, inquit, inepti? Ego enim certè, non minimam hanc habui causam, cur mulieres ablegauerim, ne in hunc modum delinqueretur: Nam audiui fauendum esse linguis, mortis tempore. Proinde quiescite & perdurate. Quæ cũ audiuissemus, pudore affecti repressimus lacry-

mas. Ille vero cùm aliquantisper obambulasset, cúmque iam diceret cruta grauari, reclinauit se supinum: id enim minister veneni iusserat, isque attrectans simul eum, paulo post inspiciebat pedes & cruta. Deinde vehementiùs premens pedem, rogauit an sentiret; hinc peruenit ad tibias, atque ita ascendens, demonstrauit eum iam frigescere & rigescere. Iterúmque attrectans; Postquam, inquit, cor attigerit, tum interibit. Iámque adeo propemodum frigus supra inguen euaserat; atque ille remotis vestibus, quibus fuerat obuolutus, quod quidem postremum fuit locutus, Æsculapio, inquit, ô Crito, gallum debemus: quem videte vt reddatis, atque cauete ne hoc negligatur. Ita erit, inquit Crito. Sed nunquid aliud imperas? Hoc interroganti nihil magis ille respondit. Hic finis ô Echecrates, fuit amici nostri, viri, vt dicere possum, eorum qui nobis noti fuere, omnium & fortissimi & sapientissimi, & iustissimi.

Sunt & aliæ narrationes perelegantes, quales sunt de fraudibus Philænis apud Sallustium, & de Zopyro apud Liuium.

DE CONFVTATIONE, & Confirmatione.

CAPVT XXVI.

Cõfutationis quinque modi.

DIctum est superiùs satis copiosè de argumentis, nunc confutationis modum doceamus. Confutantur argumenta multis modis, vel ipsius Aristotelis testimonio.

Primò, ἐξουδενισμῷ, hoc est, contemptu, quando contemnimus, & nihili facimus aduersariorum dicta: sic ferè totam Cœlij accusationem Cicero voluit videri magis iras & iurgia dissidentium in amore, & amantium querimonias, quàm vera crimina.

Secundò, *hypocrisi*, hoc est, actione, vultu, gestu, & vocis sono: tale est illud:

Cantando tu illum, aut vnquam tibi fistula cera
Iuncta fuit?

Tertiò, *increpatione*, vbi crimen aliquod maximè alienum, vel ipsa iudicum opinione, cum indignatione reiicitur, vt, Dij te perdant fugitiue, qui ista obiicis.

Quartò, *antisagoge*, seu compensatione, cùm afferimus rem, vel parem, vel maiorem: talis est disputatio pastorum apud Virgilium, vbi vnus quidem mouet quæstionem:

Dic quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo,
Tres pateat cœli spatium non amplius vlnas.

Alter non dissoluit, sed noua quæstione aduersarium capere nititur.

Dic quibus in terris, inscripti nomina regum,
Nascantur flores?

Quintò, *apoplaneſi*, hoc est, deductione, & fallacia, cùm Iudicem vel auditorem à re nobis contraria deducimus, quando pollicemur de eo quod obiectum est, nos alio loco esse dicturos: & ita sensim elabimur, auditorúmque animos ab eo quod nos premebat, ad aliarum rerum vtilem considerationem traducimus; quod sæpe facit Cicero.

Sextus est communis confutandi modus, si negentur falsa, vt à nostra opinione, consuetudine, à personis, à rebus, à testimoniis aliena, ostendantúrque absurda, repugnantia, contradicentia, distinguantur dubia, illustrentur obscura, causlæ & rerum & factorum afferantur.

Prudẽtia in confutationibus seruanda.

Quæres, quis tandem vsus, aut modus confutationis optimus censeatur: Habenda est in eo, rerum, personarum, & temporum non leuis ratio. Multa indignatione, multa risu, multa interrogationis alicuius vrbanitate tela aduersariorum sunt persæpe feliciter hebetata, quæ ratio-

num multitudo nunquam euicisset: imò ea sæpe obiiciuntur, in quibus refellendis, si te pugnacem ostenderis, altiùs facti suspicionem desiges mentibus auditorum: Prolepses etiam, & excusationes non petitæ, sæpe accusationes fuerunt.

Videndum igitur diligenter, quid oratoria prudentia præscribat.

Nonnunquam personæ sunt tantæ authoritatis, & sanctitudinis, vt vel silentio, vel vno saltem verbo satis luculentam per se faciant apologiam.

Liu. l. 8. bell. Mac. Scipionis Africani auctoritas admirabilis.

Scipio Africanus, cùm ab accusatore quodam importunè, & præferuidè poscceretur, multisque insuper delictis oneraretur, ad longam accusationem respondit;

[Hoc die, Tribuni plebis, vósque Quirites, cum Annibale & Carthaginensibus, signis collatis, bene ac feliciter pugnaui: Ego hinc extemplo in Capitolium, ad Iouem Optimum, Maximum, Iunonémque, & Mineruam, cæterósque Deos, qui Capitolio atque arci præsident, salutandos, ibo, vtq; gratias agam. Vestrûm quoque, Quirites, quibus commodum est, ite mecum, & orate Deos, vt mei similes principes habeatis.]

Confutatio qua vsus Scipio, mirabilis.

Nihil obiecit, nihil purgauit, totam tamen secum traxit multitudinem; & calumniatorem nequicquam latrantem, luculenta plaga percussit. Hæc authoritatem Scipionis decebant, qui, vt generosissimus leo, canē non putauit sua dignum iracundia.

Confutatio Sophistarū.

Alij procaces Sophistas, & omnibus infestos, arguta nonnunquam interrogatione, aut parasyllogismo ceperunt, iisque frustrà captioso orationis ambitu nitentibus securim iniecerunt. Iuuant talia nonnunquam, si commodè stant, & pro decoro personarum. Sed istis omissis, vbi res ea indicatur quæ legitimum certamen requirat, tum confutationi pugnaciter insistendum.

In confutatione sunt fa la aduersarius imponenda.

Et primùm quidem intentatæ ab aduersario petitiones sunt proponendæ, quas nonnulli sæpe de industria dissimulare, eleuare, & in ambiguas sententias trahere solent: quod ego, malæ fidei, & apud acutos auditores, nauúmque aduersarium, minùs securum arbitror. Is enim statim iustam querelam infert, sua inuerti, se obtorto collo trahi, non esse hanc suam mentem, parum fideliter agi. Itaque ipso statim limine refutantis periclitatur fides, & quicquid malè iactis fundamentis astruitur, leuissimo ictu concidit. *a* Leoni (inquit Apologus) homo quispiam picta fictáque leonum simulachra ostēdebat, valentissimi cuiusdam bestiarij calcata pedibus; & sui generis robur prędicabat. Tum verò leo; Fabulæ sunt, inquit, ista: quid si leones pingere fingeréq; didicissent, quot homines videres leonum pedibus compressos atque subiectos? Haud dissimiliter euenit in iis qui leues quasdam & ficulneas aduersariis rationes affingunt, de quibus ipsi nunquam cogitarunt: Hinc in confutando diserti sunt, & planè magnifici.

Confutatio malitiosa.

Simile de iis, qui affingunt ea quæ confutent.

Sed hæc præuaricationis potiùs sunt, quàm iusti certaminis, nec apud graues viros licent, ne in eos quidem,

Quorum Flaminia tegitur cinis, atque Latina.

Hanc ob rem, qui suæ in refutando synceritatis plenius dare volunt indicium, ipsa plerumque aduersariorum verba ex scripto recitant, & præfigūt, deinde confutant; sed non est semper necesse in eosdem iurare apices, modò fideliter sensus assequamur. Postquam obiecta petitio est, sequitur confutatio, quæ tota ex locis argumentorum coalescit. Ea censetur autem optima, cùm excutrit per ea capita, quæ Græci Rhetores ἀνακόλουθον, ἀδύνατον, ἄοπτον, ἀπίθανον, ἀτοπὸν, ἀσύμφορον appellant. Ἀνακόλουθον robustissimum est confutandi genus, quo velim primùm si fieri possit aduersarium feriri. Dicitur enim inconsequens, seu repugnans: quod fit, cùm

Confutatio syncera.

Confutandi genera multa.

Digitized by Google

ex aduersarij oratione multa passim dicta colliguntur, quæ conciliari nullo modo possint, sed manifestam inter se contentionem habeant. Tum certè non leuis plaga infertur, cùm is non tantum nobiscum, quantum secum pugnare ostenditur.

Eiusdem generis est ἀδύνατον, vbi quod factum obiicitur, fieri non potuisse, aut esse, firmis rationibus addicitur, quæ à natura & caussis rerum, cæterisque similibus sumuntur; si hæc probari non possunt, enitendum est vt saltem ἀπίθανον, res minùs probabilis hoc loco, hoc tempore, his personis fuisse videatur.

Item, si ab aduersario minùs dilucidè collecta sunt argumenta, exagitandæ erunt eius coniecturæ, quòd incerta pro certis, obscura pro notis, falsa pro veris afferat. Non esse rem quæ geritur, tam parui momenti, vt leuissimis figmentis sit permittenda.

Accedunt ἀπορίαι, & ἀσύμφορον, quæ non tantam vim habent ac superiora: commodè tamen nonnunquam adhibentur, vbi res, quæ obijcitur, primùm à dignitate personæ aliena, deinde minimè lucrosa, aut commoda.

Cassius. Postremò etiam damnosa ostenditur: solebat enim Cassius vetus illud quærere; *Cui bono.*

Confutationis ordo. Ordo autem confutationis à prudentia Oratoris meliùs præscribetur: sæpè minuta quædam obiecta, quasi leuioris armaturæ milites, in primo agmine conciduntur, mox ad grauiora deuenitur. Sæpè quæ maioris sunt ponderis, priùs confutantur: quibus expugnatis, tenuia quæque facilè concidunt. Nonnunquam caput illud percellitur, cui cætera, quasi per annulos catenarum nexa cohærent, exinde reliqua nullo negotio dissuuntur.

Pugnatur aliquando cæsim contra multas & exiles rationes, aliquando diductiùs res vrgetur, & quòplus caloris & spiritus habeat confutatio, bene tractatur per dialogismos, ironias, subiectiones, concessiones, ratiocinationes, ἐπιφάνεις, concisè vibratas propositiones, & similia, quibus vis & ardor oratoris magis incalescit.

Confirmatio. In confirmatione contraria est ratio eorundem argumentorum; cæteroqui per idem prope filum extenditur; quanquam magnum discrimen habendum est confirmationis demonstratiuæ, & iudicialis: Illa siquidem, cùm de iis rebus agat sæpius, quæ omnibus probatissimæ sunt, florem, ornatum, & gratiam spectat potiùs quàm contentiosam probationem.

Hæc magis instat rebus, & argumentis, & prudenter quidem facit, si minuta, & quæ facilè ab aduersariis vellicari possunt, amputat.

Ea autem maximè in primis & vltimis ordinibus opponit; quæ robustissima sunt, quęque primas aggressiones, vt plurimum vehementiores, firmè sustinent.

Vtitur autem vtraque, tum confutatio tum confirmatio, telo argumentationis; cuius varię sunt species.

N. N.

a *Hoc Diuus Dionysius Areopagita, cap. octauo de diuinis nominibus, vocat* περὶ τὸν ἀπείρως ἀόριστον σκιαμαχεῖν.

DE RATIOCINATIONE, & inductione.

CAPVT XXVII.

RAtiocinatio disputatorum telum est proprium; &, si ea minùs expressè oratores, magna tamen dexteritate, vtuntur. Nam, &

orationes plerunque totas in ſyllogiſmo fundatas eſſe videas. Itaque non ſimpliciter & nudè propoſitiones exeant oportet, ſed aliis inſuper argumentis confirmentur, paſſimque figurarum illuſtrentur ornamentis; ipſa denique concluſio ſatis per ſe intellecta latenter per varios motus, quaſi per cuniculos in animum irrepat.

Inductio familiariſſima eſt oratoribus, & ad ornandum illuſtriſſima. Audi illam Senecæ, quàm magnifica eſt.

Sen. ep. 76. Inductionis inſigne exemplum.

Nauis bona dicitur, non quæ pretioſis coloribus picta eſt, nec cui argenteum aut aureum roſtrum eſt, nec cuius tutela ebore cælata eſt, nec quæ fiſcis ac opibus regiis preſſa eſt, ſed ſtabilis, & firma, & iuncturis aquam excludentibus ſpiſſa, ad ferendum incurſum maris ſolida, gubernaculo parens, velox, & conſentiens vento.

Gladium bonum dices, non cui deauratus eſt baltheus, nec cui vagina gemmis diſtinguitur; ſed cui, & ad ſecandum ſubtilis acies, & mucro munimentum omne rupturus.

Regula non quàm formoſa ſed quàm recta ſit quæritur.

Eo quodque laudatur, cui comparatur quod illi proprium eſt. Ergo in homine quoque nihil ad rem pertinet, quantum aret, quantum fœneret, à quàm multis ſalutetur, quàm pretioſo incumbat lecto, quàm pellucido poculo bibat, ſed quàm bonus ſit.

Virtus ſola hominem facit.

Hæc ſuauiter inſtillantur, probántque ſimul, & delectant: tum ſi rerum, quæ inducuntur, magna ſit multitudo, latiſſimum præbent campum orationis.

Talem inductionem inuenies apud Tertullianum, libro de pallio, cap. 2. vbi à cœlo, elementis, hominibus, &c. probat omnia mutari.

Eiuſdem generis ſunt exempla, quorum vſus frequens, probatio facilis, & efficax, nec impar delectatio, vt non immeritò dicatur longum iter eſſe per præcepta, breue & efficax per exempla; &, vt ait Petrus Diaconus, apud D. Gregorium, dialog. l. 1.

Exemplorum vis.

In expoſitione virtutum, qualiter inuenienda atque tenenda ſit virtus agnoſcimus. In narratione verò ſignorum cognoſcimus inuenta, ac retenta, qualiter declarentur: Et ſunt nonnulli, quos ad amorem patriæ cœleſtis plus exempla quàm prædicamenta ſuccendunt.

In omni genere orationis hæc argumentatio plurimùm valet. Nolim tamen quod plerique faciunt, multorum exemplorum fartaginem afferre, ſed delectu & parcitate temperare.

DE ENTHYMEMATE.

CAPVT XXVIII.

ENthymemata & epicheremata Rhetorum ſunt iacula: Atque enthymematis quidem magnus eſt vſus, cùm præſertim omnes ingenij notiones, & ſenſa à Græcis vocentur enthymemata. Nec alia fuit mens Alcidis, cùm ἐνθυμάτων & ἐνθυμημάτων εὑπορίαν nominauit, inuentionum fœcunditatem, ſermoníſque vberem facilitatem.

Cic. in Topicis.

Magis arctè dicuntur Enthymemata, quæ ſunt ex contrariis concluſa; vt enim illa acutiſſima ſunt, ſic enthymematis nomen κατ' ἐξοχὴν ſibi vendicant. At verò, nec preſſiùs ſumpta nec latiùs, vulgò vocantur enthymemata argumentationes ex propoſitione & concluſione conflatæ; vt, inſidiator fuit Clodius, igitur iuſta nex homini illata.

Oratores qui circa hypotheſes

versantur, plerumque maiorem propositionem, vt notam & communem omittunt, in minori verò toti sunt, & sic syllogismos traducunt ad enthymemata.

DE EPICHEREMATE.

CAPVT XXIX.

EPicherematis nomen, si ratio ipsius spectetur, omni argumentationi commune est: & Alexander quidem in Topic. li. 8. ἐπιχείρημα ait esse syllogismum dialecticum. Valgius aggressionem vocat: Celsus autem indicat, non nostram argumentationis tractationem, & œconomiam, sed ipsam rem, quam aggredimur, id est, argumentum, quo aliquid probaturi sumus, etiamsi nondum verbis explanatum, iam tamen mente conceptum ἐπιχείρημα dici. Verùm discrimen istud tenue est, & imbecillum, cùm non inchoatas tantùm sed omni ex parte perfectas argumentationes epicheremata nominari constet. Vsus obtinuit apud Rhetores, vt dicatur breuiter comprehensa ratiocinatio, cuius tres partes in vnius velvti propositionis corpus coalescant. Neque enim opus est omnia semper dilatare multis. Verbum intelligenti sat est.

Epicherema quid?

DE DILEMMATE.

CAPVT XXX.

DIlemma quod definitur à Suida, τὸ διχῶς λαμβανόμενον ἐνθύμημα, argumentum ab vtraque parte concludens aduersarium; plurimùm ad confutationes valet; vt, Si improbus est, cur vteris? sin probus, cur accusas? Ad hoc genus pertinent ἀντιστρέφοντα, quæ ex vtraque parte conuertuntur.

Aristoteles Rhetoric. l. 2. huiusmodi proponit exemplum:

Sacerdos quædam dissuadebat filio ne quando verba faceret ad populum. Nam si iniusta, inquit, suaseris, Deos habebis iratos: sin iusta, homines. Id hoc pacto retorsit adolescens: Imò expedit orationem habere apud populum, quandoquidem si iusta dixero, Dij me amabunt: si iniusta, homines.

Dilemma Aristotelis.

Talis Protagoræ & Euathli captio. Hic cùm se illi in disciplinam Rhetorices tradidisset, grandi mercede pactus, ea lege, vt primo dicendi tyrocinio apud iudices eniteret: iam bellè eruditus mercedem negat. Diem illi dicit magister. Et debes, inquit, Euathle, mercedem; si vicero, vt condemnatus; si viceris, vt pactus: At versutus discipulus, *Mali corui malum ouum*, acutè ἀντιστρέφον reddidit: Imò si vicero, ex iudicum sententia solutus & liberatus sum: si vincor, ex pactis nihil debeo, ea conditione tibi obstrictus, vt in prima causa palmam referam.

Dilemma Protagoræ. Protagoras. Euathlus.

DE SORITE.

CAP. XXXI.

SOrites, quem Cicero acerua-lem syllogismum lib. 2. de diuinatione appellat: minùs est apud oratores frequens, & ad captiosas quæstiones magis accedit. Quin inter cauillationes numerat Vlpianus, de verborum & rerum significatione.

Natura Cauillationis (inquit) quam Græci σοφίσματα appellauerunt, quid; hæc est, vt ab euidenter veris per breuissimas mutationes disputatio

Cauillatio

Digitized by Google

ad ea quæ euidenter falsa sunt, perducatur.

Hipparchia. Fraus Hipparchiæ.

Sic Hipparchia Cratetis Cynici vxor Theodoro ἀσόφῳ illusit. Potest Hipparchia præstare quod est honestū. Annuente illo, Quicquid est iustum, inquit, & honestum est: quo vicissim concesso, quod non est iniustum, hoc iustum proculdubio est: Esto, inquis Theodorus: Tum virago, quod faciens Theodorus non diceretur iniustè agere: idem si faciat Hipparchia, non diceretur iniustè agere. Quum annuisset ille, subiecit: Sed Theodorus seipsum percutiens, non diceretur iniustè agere: Nec igitur Hipparchia, si idem faceret. Ad hoc Theodorus nihil respondit.

DE CORNIBVS, CROcodilo, & Electra.

CAPVT XXXII.

Est in hoc genere σοφισμάτων εὖπις. apud Homerum 9. Odyss. Lucia. in vitar. auction.

INter captiosas argumentationes numerantur Cornua, vt, Quod non amisisti, habes: Centum aureos non amisisti, igitur habes.

Crocodilus ἔμψυχος καὶ βίαιος συλλογισμὸς, per irrisionem tamen, vocatur in Vitarum auctionibus: de quo ita Chrysippus disserit cum Mercatore:

Vide ergo, estne tibi puer? Quidni? Quid si hunc ad flumen fortè ambulantem Crocodilus rapiat, postea se verò redditurum polliceatur hac lege, vt illi verum dicas, quidnam de puero reddendo apud se decreuerit: quid tu dices ipsum in animo constituisse? Πεῖον siue serra aliter appellatur.

Has igitur nugas profitebatur huiusmodi Syllogismus.

Electra verò dicitur, Captio, vbi quis quidpiam arguitur simul nosse, & non nosse; facere, & non facere. Dicta est ab Electra filia Agamemnonis, quæ eandem rem simul & norat, & non norat. Astante enim illi Oreste adhuc incognito, sciebat quidem Orestem suum esse fratrem, ipsum autem præsentem ignorabat. Illæ sunt sutelæ compositionis, & diuisionis, amphibologiæ à dicto secundùm quid, & similia à pueris iam irrisa, quæ nihil ad oratores attinent: inter quos & dialecticos magnum discrimen est. Hi enim ἀκριβολογοῦντες punctim tractant omnia: Illi vestiunt ornamentis, & animant motibus.

In deliberatiuo porrò & iudiciali genere tota fermè confirmatio petitur ex adiunctis.

In demonstratiuo motum spectat potiùs & delectationem, quàm probabilitatem: quòd plerumque de iis rebus agitur quas negare possit nemo, vel quæ saltem multis honestæ & laudabiles videantur.

EXEMPLA CONfutationis.

Exemplum ex Gorgia Leontino, acutum & velox, antea libatum, nunc expressiùs notatum.

Palamedes crimen proditionis diluit.

CAPVT XXXIII.

E Græco expressum.

PRoditionis initium aliquod fieri oportuit, & id per colloquium: occultarum enim rerum index est oratio: quo pacto autem colloquium fuisset inter nos sine congressu? qui verò congressus esse potuit, cùm nec ego ad illum venerim, nec ipse ad me vnquam venerit,

rit, nec literæ ſine tabellario vllæ à nobis vltrò citróque mitti potuerint? ſed finge cõgreſſum, finge etiam inter nos mutuũ colloquium. Quid deinde collocutus eſt Græcus cum barbaro? quomodo dicens & audiẽs, an ſolus cum ſolo? ſed nullum eſt nobis linguæ commercium: Atqui factum eſt per interpretem: iam tertium nobis ſtatuis iudicem eorum quæ maximè occulta eſſe oportebat. Sed eſto, factum fuerit, quod tamen eſt infectum; fidem dare & accipere viciſſim nos oportuit; & quænam iſta fides? Iuſiurandum dices? quis verò mihi proditori vel iurato credidiſſet? at obſides dati: qui? fratrem vnum habeo, præterea neminem, quem neque imprudentibus vobis dare, neq; ab hoſte vllum filium aut affinem accipere potui. Eſto, pecunia, inquit, tentata res eſt, & perfecta; vtrùm grandi an exigua? exiguam tanta res non capiebat, grandem multos aſportare oportuit, & tot coniurationis teſtes fieri: verùm & de iſtis ſcire velim, pecuniam an interdiu tulerint an noctu? noctem variæ & multiplices vallant cuſtodiæ, quas ne muſca quidem declinaret: die, opinor, ſed lux iſtis ſceleribus aduerſatur. Eſto & illud, quanquam abſurdum & iniquum concedatur: in caſtra hoſtium penetraui, pecuniã cepi, aut ad me ab hoſte delata eſt; qui potui ego circumſtantem exercitum, & ſexcentos oculos latere? age iam, quo pacto iſtam, quam dicis, pecuniam recondidi, quo pacto ſeruaui? vſus ego ſum? non latuiſſem: defoſſam reliqui? nihil profuiſſet: concedantur tamen omnia quæ aſſumis, quanquam ineptiſſima ſunt, conuenimus, colloquuti ſumus, pecunias accepi, latui, recondidi; oportebat me, quod caput eſt rei, proditionem perficere? non eſt opus, vt ſcitis, vnius. Conſpirarunt mecum alij: qui? ſeruine an liberi? ſi quis veſtrũm, quotquot eſtis ingenui, reſciuerit, ante iudices deferat: ſeruorum igitur opera vſus ſum? infida res, Dij boni! & non ſatis efficax: quid tum? cum ſeruili manu mille naues prodidiſſem? alios, inquit, induxiſſes: difficile eſt vobis ſuperiores inueniri: ſed vnde adduxiſſem? quomodo intromiſiſſem? per portas? Principes, claues habent, & ſeruant vigilantiſſimè: per ſcalas? quâ? cùm ſint omnia propugnacula militibus circumſepta? diruiſſem, inquit, murum, & tum credo cuſtodiæ, quaſi ſtatuæ æneæ me ſpectaſſent otioſè? omnino incredibile eſt.

Hactenus arbitror abſolutum confutationis exemplum eſſe propoſitum.

EXPENDVNTVR VARIA exempla confutationum.

Ex Cicerone, cuius mirifica cum pugnacitate notatur ſuauitas.

Modus confutationis, per conglobatas rationes, magna vi & celeritate vibratas, ad perſuaſionem & motum efficax.

CAPVT XXXIV.

CIcero, pro Cœlio:

Quid expectatis ampliùs? an aliquam vocem putatis, ipſam pro ſe cauſſam & veritatem poſſe mittere?

Hæc eſt innocentiæ defenſio, hæc ipſius cauſſæ oratio, hæc vna vox veritatis. In crimine ipſo nulla ſuſpicio eſt, & in re nihil eſt argumenti: in negotio, quod actum eſſe dicitur, nullum veſtigium ſermonis, loci, temporis: nemo teſtis, nemo conſcius nominatur: totum crimen profertur ex inimica, ex infami, ex crudeli, ex facinoroſa, ex libidinoſa domo: domus autem illa,

Digitized by Google

quæ tentata ſcelere iſto nefario dicitur, plena eſt integritatis, officij, religionis: ex qua domo recitatur vobis iureiurando deuincta authoritas, vt res minimè dubitanda in contentione ponatur, vtrùm temeraria, procax, irata mulier finxiſſe crimen, an grauis, ſapiens, moderatúſque vir religioſe teſtimonium dixiſſe videatur. Reliquum eſt igitur crimen de veneno: cuius ego, neque principium inuenire, neque euoluere exitum poſſum. Quæ fuit enim quamobrem illi mulieri venenum vellet dare Cœlius? ne aurum redderet? num petiuit? ne crimen hæreret? num quis obiecit? num quis denique feciſſet mentionem, ſi hic nemini nomen detuliſſet? quin etiam Herennium dicere audiſtis, verbo ſe moleſtum non futurum fuiſſe Cœlio, niſi iterum eadem de re ſuo familiari abſoluto nomen hic detuliſſet. Credibile eſt igitur, tantum facinus nullam ob cauſſam eſſe commiſſum? & vos non videtis, fingi ſceleris maximi crimen? vt alterius cauſſa ſceleris ſuſcipiendi fuiſſe videatur? cui denique commiſit? quo adiutore vſus eſt? quo ſocio? quo conſcio? cui tantum facinus, cui ſe, cui ſalutem ſuam credidit? ſeruíſne mulieris? ſic enim obiectum eſt. Et erat tam demens hic, cui vos ingenium certè tribuitis; etiamſi cætera inimica ratione detrahitis; vt omnes ſuas fortunas alienis ſeruis cõmitteret? At quibus ſeruis? refert enim magnopere idipſum: híſne, quos intelligebat, non communi conditione ſeruitutis vti, ſed licentiùs, liberiùs, familiariùs cum domina viuere? quis enim hoc non videt, Iudices? aut quis hoc ignorat, in eiuſmodi domo, in qua materfamilias meretricio more viuat: in qua nihil geratur, quod foras proferendum ſit: in qua luſtra, libidines, luxuries, omnia denique inaudita vitia, atque flagitia verſentur: hîc ſeruos non eſſe ſeruos? quibus omnia committantur? per quos gerantur? qui verſentur iiſdem in voluptatibus? quibus occulta credantur? ad quos aliquantum etiam ex quotidianis ſumptibus ac luxuria redundet? Id igitur Cœlius non videbat? ſi enim tam familiaris erat mulieris, quàm vos vultis; iſtos quoque ſeruos familiares eſſe dominæ ſciebat: ſin ei tanta conſuetudo, quanta à vobis inducitur, non erat: quæ cum ſeruis potuit eſſe familiaritas tanta? Ipſius autem veneni quæ ratio fingitur? vbi quæſitum eſt? quemadmodum paratum? quo pacto? cui, quo in loco traditum? habuiſſe, aiunt, domi, vímque eius eſſe expertum in ſeruo quodam, ad rem ipſam parato: cuius perceleri interitu eſſe ab hoc comprobatum venenum. Prò Dij immortales! cur interdum in hominum ſceleribus maximis, aut conniuetis, aut præſentis fraudis pœnas in diem reſeruatis?

N. N.

I. Primum nota vt ipſo aditu acer eſt, & ſibi inſtans; hoc exemplar eſſe poterit initiorum confutationis. II. Vt ſubiectio in iſtis multum habet acrimoniæ, & χαρίεντος, ea præclariſſimè vtitur. III. Telorum ſit turbo, & velox quædam emiſſio, vt tanto oratori iure quis acclamet, Βάλλ' οὕτως. IV. In hoc pugnacitatis calore, aſperguntur etiam orationi, compti quidam ſales, hominis ingenio accommodatiſſimi.

MODVS CONFVTATIONIS per expeditionem.

CAPVT XXXV.

OCcurrunt nonnunquam multa leuia confutanda, in quibus diu non eſt immorandum; ſed ſingula carptim perſtringenda, quo in genere nexus & tranſitiones ſunt, plerunque difficiliores; exempla talia ſunt in Cicerone, pro Plancio. Quæſiſti vtrum mihi putarem, equitis Romani filio, faciliorem fuiſſe ad adipiſcendos honores viam, an futuram eſſe filio meo, qui eſſet familia conſulari? Ego verò quanquam illi omnia malo, quàm mihi; tamen illi honorum aditus nunquam feliciores optaui, quàm mihi fuerunt; quinetiam ne fortè ille ſibi me potiùs peperiſſe iam honores, quàm iter demonſtraſſe adipiſcendorum putet. Hæc illi ſoleo præcipere (quanquam ad præcepta ætas non eſt gnati) quæ ille à Ione ortus ſuis præcipit filiis: Vigilandum eſt ſemper. Multæ inſidiæ ſunt bonis. Noſtis cætera, quæ nonne, id quod multi vident, quæ ſcripſit grauis ille & ingenioſus poëta: ſcripſit, non vt regios illos pueros, qui iam nuſquam erant, ſed vt nos & noſtros liberos ad laborem & laudem excitaret? Quæris quid potuerit amplius aſſequi Plancius, ſi Cn. Scipionis fuiſſet filius? Magis ædilis fieri non potuiſſet: ſed hoc præſtare, quòd ei minùs inuideretur. Etenim honorum gradus ſummis hominibus & infimis ſunt pares: gloriæ diſpares. Quis noſtrum ſe dicit M. Curio, quis C. Fabricio, quis P. Duellio parem? quis Atilio Calatino? quis C. & P. Scipionibus? quis Africano, Marcello, Maximo? eoſdem ſumus honorum gradus, quos illi aſſecuti. Eſt enim in virtute multis aſcenſus: vt in gloria maximè excellat, qui virtute plurimum præſtet. Honorum populi finis eſt, conſulatus: quem magiſtratum iam octingenti ferè conſecuti ſunt. Horum ſi diligenter quæras, vix decimam partem reperias gloria dignam. Sed nemo vnquam ſic egit, vt tu. Cur iſte fit Conſul? quid potuit amplius, ſi L. Brutus eſſet, qui ciuitatem dominatu regio liberauit? Honore nihil amplius, laude multum. Sic igitur Plancius, nihilominus quæſtor eſt factus, & tribunus plebis, & ædilis, quàm ſi eſſet ſummo loco natus, ſed hæc pari loco orti, ſunt innumerabiles alij conſecuti. Profers triumphos Ti. Gracchi, & C. Marij, & quæris quid ſimile in Plancio. Quaſi verò iſti, quos commemoras, propterea magis laude fuerint digni, quòd triumpharunt, & non quia commiſſi ſunt iis magiſtratus, in quibus re benè geſta triumpharent? Rogas, quæ caſtra viderit: qui & miles in Creta, Metello hoc Imperatore, & tribunus in Macedonia militum fuerit, & quæſtor tantum ex re militari detraxerit temporis, quantum in me cuſtodiendum trãsferre maluerit. Quæris num diſertus? Imò id quod ſecundum eſt, ne ſibi quidem videtur. Num Iuriſconſultus? quaſi quiſquam ſit, qui ſibi hunc falſum de iure reſpondiſſe dicat? Omnes enim iſtiuſmodi artes in iis reprehenduntur, qui cùm profeſſi fuerint, ſatisfacere non poſſunt: non in iis qui abfuiſſe ab his ſtudiis confitentur. Virtus, probitas, integritas in candidato, non linguæ volubilitas, non ars, non ſcientia requiri ſolet. Vt nos in mancipiis parandis, quamuis frugi hominem, ſi pro fabro, aut pro textore emimus, ferre moleſtè ſolemus, ſi eas artes, quas in emendo ſecuti ſumus, ſi fortè neſciuerit: ſin autem

Digitized by Google

emimus, quem villicum imponeremus, quem pecori præficeremus, nihil in eo, nisi frugalitatem, laborem, vigilantiam, esse curamus: sic pop. Rom. deligit magistratus, quasi reip. villicos: In quibus, si qua præterea est ars, facilè patitur, sin minùs, virtute eorum & innocentia contentus est. Quotus enim quisque disertus: quotus quisque iuris peritus est, vt eos numeres, qui volunt esse? quòd si præterea honore dignus nemo, quidnam tot optimis & ornatissimis ciuibus est futurum? Iubes Plancium de vitiis Laterensis dicere. Nihil potest, nisi eum minùs in se iracundum putabis fuisse. Idem effers Laterensem laudibus, facilè patior, id te agere multis verbis, quod ad iudicium non pertineat: & id te accusantem tandiu dicere, quod ego defensor sine periculo possim confiteri. Et ibidem n. 30. Hic tu vitę splendorem maculis aspergis istis? Iacis adulteria, quæ nemo non modò nomine, sed ne suspicione quidē possit agnoscere; maritum appellas, vt verba fingas, non solùm crimina. Ductum esse ab eo in prouinciam aliquem dicis, libidinis caussa; quod non crimen est, sed impunitum in maleficio mēdacium; raptam esse mimulam, quod dicitur Atinę factum à iuuene, vetere quodam in scenicos iure, maximéque oppidano. O adolescentiam traductam eleganter! cui quidem cū quod licuerit, obiiciatur, tamen id ipsum falsum reperiatur. Emissus aliquis è carcere, & quidem emissus (vt cognouistis) necessarij hominis optimique adolescentis rogatu. idem postea præ mandatis requisitus. Atque hæc nec vlla alia sunt coniecta maledicta in eius vitam, de cuius vos pudore, religione, integritate dubitetis. Pater verò, inquit, etiam obesse filio debet. O vocem duram atque indignam tua probitate, Laterensis! Pater vt in iudicio capitis, pater, vt in dimicatione fortunarum, pater vt apud tales viros obesse filio debeat? qui si esset turpissimus, sordidissimus, tamen ipso nomine patrio valeret apud clementes iudices, & misericordes: valeret, inquam, communi sensu omnium & dulcissima commendatione naturæ.

N. N.

I. In hoc exemplo nota quomodo tractanda sit confutatio, quæ multis rebus, ijsque leuibus, refellendis est occupata, & qua dexteritate transuolando, plura nonnunquam sint defringenda, ne si in rebus parui momenti diutiùs versetur, intepescat oratio. II. Animaduerte in tota hac confutatione velocitatem acrem, & expeditam, quæ fit, per incisa nauiter quasi amento vibrata, nihil spissum, nihil productum, nihil attritum, & languidum, sed tota oratio, quasi flamma, nouo & continenti pabulo diutiùs alitur. III. Vrbanitas quoque permixta palæstram addit orationi, à qua Ciceronis ingenium nunquam recedit.

MODVS CONFVTATIONIS mixtus seriis rationibus, & ironeis aculeatis.

CAPVT XXXVI.

CIcero Pisonem confutat, qui se triumphum spreuisse profitebatur: n. 56. At audistis, Patres conscripti, Philosophi vocem; negauit se triumphi cupidum vnquam fuisse. O scelus! ô pestis! ô labes! cùm extinguebas senatum, vendebas auctoritatem huius ordinis, addicebas tribuno plebis consulatum tuum, rempubl. euertebas, prodebas caput & salutem meam vna mercede prouinciæ: si triumphum non cupiebas, cuius tandem rei cupiditate arsisse defendes? sæpe enim

vidi, qui & mihi, & cæteris cupidiores prouinciæ viderentur, triumphi nomine tegere atque velare cupiditatem ſuam. Hoc modo D. Silanus Cõſul in hoc ordine, hoc meus etiam collega dicebat; neque enim quiſquam poteſt exercitum cupere, apertéque potere, vt non prætexat cupiditatem triumphi. Quòd ſi te ſenatus populúſque Roman. aut non appetentem, aut etiam recuſantem, bellum ſuſcipere, exercitum ducere coegiſſet, tamen erat anguſti animi atque demiſſi, triumphi honorem atque dignitatem contemnere. Nam vt leuitatis eſt, omnem aucupari rumorem, & omnes vmbras etiam falſæ gloriæ conſectari: ſic leuis eſt animi lucem ſplendorémque fugientis, iuſtam gloriam, qui eſt fructus veræ virtutis honeſtiſſimus, repudiare. Cùm verò non modò non poſtulante atque cogente, ſed inuito atque oppreſſo ſenatu, non modò nullo pop. Rom. ſtudio, ſed nullo ferente ſuffragium libero, prouincia tibi iſta manupretium fuerit non euerſæ per te ſed perditæ ciuitatis: cúmque omnium tuorum ſcelerum hæc pactio exſtiterit, vt ſi tu totam remp. nefariis latronibus tradidiſſes, Macedonia tibi ob eam rem, quibus tu finibus velles, redderetur: cùm exhauriebas ærarium: cùm orbabas Italiam iuuentute, cùm mare vaſtiſſimum hyeme tranſibas; ſi triumphum contemnebas, quæ te, prædo amentiſſime, niſi prædæ ac rapinarum cupiditas tam cæca rapiebat? Non eſt integrum Cn. Pompeio conſilio iam vti tuo; errauit enim, non guſtarat iſtam tuam philoſophiam. Ter iam homo ſtultus triumphauit. Craſſe, pudet me tui, quid eſt, quod confecto formidoloſiſſimo bello, coronam illam lauream, tibi tantopere decerni volueris à ſenatu? P. Seruili, Q. Metelle, Ca. Curio, P. Africane, cur non hunc audiſtis tam doctum hominem, tam eruditum, priùs quàm in iſtum errorem induceremini? C. ipſi Pontino, neceſſario meo, iam non eſt integrum: Religionibus enim ſuſceptis impeditur. O ſtultos Camillos, Curios, Fabricios, Calatinos, Scipiones, Maximos! ó amentem Paulum, ruſticum Marium, nullius conſilij patres iſtorum amborum conſulum, qui triumpharunt! ſed quoniam præterita mutare non poſſumus, quid ceſſat hic homulus ex argilla & luto factus Epicurus, dare hæc præclara præcepta ſapientiæ, clariſſimo & ſummo Imperatori, genero ſuo? fertur ille vir, mihi crede, gloria: flagrat, ardet, cupiditate iuſti & magni triumphi, non didicit eadem iſta, quæ tu, mitte ad eum libellum: ſed iam, ſi ipſe coram congredi poteris, meditare, quibus verbis incenſam illius cupiditatem comprimas, atque reſtinguas, valebis apud hominem volitantem cupiditate gloriæ, vir moderatus, & conſtans, apud indoctum eruditus, apud generum ſocer. Dices enim vt es homo facetus, ad perſuadendum concinnus, perfectus, politus è ſchola: Quid eſt Cæſar, quòd te ſupplicationes toties decretę, tot dierum tantopere delectent? in quibus homines errore ducuntur: quas Dij negligunt: qui (vt noſter ille diuinus dixit Epicurus) neque propitij cuiquam eſſe ſolent, neque irati? Non facies fidem, ſcilicet, cùm hæc diſputabis: tibi enim, & eſſe, & fuiſſe Deos videbit iratos. Vertes te ad alteram ſcholam: differes de triumpho. Quid tandem habet iſte currus? quid vincti ante currum duces? quid ſimulachra oppidorum? quid aurum? quid argentum? quid legati in equis, & tribuni? quid clamor militum? quid tota illa pompa? inania ſunt iſta, mihi crede, delectamenta penè puerorum, captare plauſus, vehi per vrbem, conſpici velle: quibus ex rebus nihil eſt,

Digitized by Google

quod ſolidum tenere, nihil quod referre ad voluptatem corporis poſſis. Quin tu me vides, qui ex qua prouincia T. Flaminius, L. Paulus, Qu. Metellus, T. Didius, innumerabiles alij, leui cupiditate commoti triumpharunt: ex ea ſic redij, vt ad portam Eſquilinam, Macedonicam lauream conculcarim, ipſe cum hominibus quindecim malè veſtitis, ad portam Cœlimontanam ſitiens peruenerim? quo in loco mihi libertus præclaro imperatori, domum ex hac die biduo antè conduxerat: quæ vacua ſi non fuiſſet, in campo Martio tabernaculum mihi collocaſſem. Nummus interea mihi, Cæſar, neglectis vehiculis triumphalibus, domi manet, & manebit. Rationes ad ærarium retuli continuò, ſicut tua lex iubebat: neque alia vlla in re legi tuæ parui; quas rationes, ſi cognoris; intelliges, nemini pluſquam mihi literas profuiſſe. Ita enim ſunt perſcriptæ ſcitè, & literatè, vt ſcriba, ad ærarium, qui eas retulit, perſcriptis rationibus, ſecum ipſe caput ſiniſtra manu perfricans, commurmuratus ſit. Ratio quidem Hercle apparet, argentum οἴχεται. Hac tu oratione non dubito quin illum iam aſcendentem in currum poſſis reuocare. O tenebræ! ô lutum! ô ſordes! ô paterni generis oblite, materni vix memor! Ita neſcio quid iſtuc fractum, humile, demiſſum, ſordidum, inferius etiam eſt, quàm vt Mediolanenſi præcone, auo tuo, dignum eſſe videatur. L. Craſſus homo ſapiẽtiſſimus noſtræ ciuitatis ſpiculis prope ſcrutatus eſt Alpes: vt vbi hoſtis non erat, ibi triumphi cauſſam aliquam quæreret. Eadem cupiditate vir ſummo ingenio præditus, C. Cotta, nullo certo hoſte, flagrauit, eorum neuter triumphauit; quòd alteri illum honorem collega, alteri mors ademit. Irriſa abs te paulo antè M. Piſonis cupiditas triumphandi, à qua te longè dixiſti abhorrere: qui etiam ſi minùs magnum bellum geſſerat, vt abs te dictum eſt, tamen iſtum honorem contemnendum non putauit. Tu eruditior quàm Piſo, prudentior quàm Cotta, abundantior ingenio, ſapientia, quàm Craſſus, ea contemnis, quæ illi idiotæ, vt tu appellas, præclara duxerunt? Quòd ſi reprehendis, quòd cupidi laureæ fuerint, cùm bella, aut parua aut nulla geſſiſſent: tu tantis nationibus ſubactis, tantis rebus geſtis, minimè fructum laborum tuorum, præmia periculorum, virtutis inſignia contemnere debuiſti. Neque verò contempſiſti, licèt Themiſta ſapientior; ſed os tuum ferreum ſenatus conuicio verberari noluiſti.

Eſt & illa confutatio ironica, & artificioſa, cùm debile aliquod aduerſarij præſidium oratores extollunt per iocum & deriſum, vt faciliùs infringant; ſic res militares Verris confutat Cic. 7. Verr. n. 3. Vide item præclarum eius exemplum 1. de diuin. n. 33.

Non poſſum diſſimulare, Iudices: timeo, ne C. Verres propter hanc virtutem eximiam in re militari, omnia quę fecit, impunè fecerit. Venit enim mihi in mentem, in iudicio M. Aquilij, quantum auctoritatis, quantum momenti oratio M. Antonij habuiſſe exiſtimata ſit: qui vt erat in dicendo non ſolùm ſapiens, ſed etiam fortis, cauſſa propè perorata, ipſe arripuit M. Aquilium, conſtituitque in conſpectu omnium, tunicámque eius à pectore abſcidit, vt cicatrices Pop. Rom. iudicéſque aſpicerent aduerſo corpore exceptas: ſimul & de illo vulnere, quod ille in capite ab hoſtium duce acceperat, multa dixit: eôque adduxit eos, qui erant iudicaturi, vehementer vt vererentur, ne quem virum fortuna ex hoſtium telis eripuiſſet, cùm ſibi ipſe non peperciſſet, hic non ad populi Rom. laudem, ſed ad iudicum crudelitatem videretur eſſe ſeruatus. Hæc eadem nunc ab illis defenſionis ratio viáque tentatur: idem quæris

tur: sit fur; sit sacrilegus; sit flagitiorum omnium vitiorúmque princeps: at est bonus Imperator, & felix, & ad dubia reip. tempora reseruandus. Non agam summo iure tecum: non dicam id quod debeam forsitan obtinere; cùm iudicium certa lege sit constitutum: non quid in re militari fortiter feceris, sed quemadmodum manus ab alienis pecuniis abstinueris, abs te doceri oportere: non, inquam, sic agam, sed ita quæram quemadmodum te velle intelligo, quæ tua opera, & quanta fuerit in bello. Quid dices? an bello fugitiuorum Siciliam virtute ibi tua liberatam? magna laus, & honesta oratio: sed tamen quo bello? nos enim post id bellum, quod M. Aquilius confecit, sic accepimus, nullum in Sicilia fugitiuorum bellum fuisse. At in Italia fuit. Fateor, & magnum quidem, ac vehemens; num igitur ex bello partem aliquã laudis appetere conaris? num tibi illius victoriæ gloriam cum M. Crasso aut Cn. Pompeio communicandam putas? non arbitror hoc etiã deesse impudentiæ tuæ, vt quidquam eiusmodi dicere audeas. Obstitisti videlicet, ne ex Italia transire in Siciliam fugitiuorum copiæ possent: vbi? quando? qua ex parte? cùm aut nauibus, aut ratibus conarentur accedere? nos enim nihil vnquam prorsus audiuimus, & illud audiuimus, M. Crassi fortissimi virtute cõsilióque factum, ne ratibus coniunctis, freto fugitiui ad Messinam transire possent: à quo illi conatu non tantopere prohibendi fuissent, si vlla in Sicilia præsidia ad illorum aduentum opposita putarentur.

N.N.

1. *Hæc ad apparatum valet, & pompam, vbi tenentur iam auditorum animi, nec res tam probationem desiderant, quàm delectationem. Itaque in istis argumentis Cicero mirificus artifex in sinuosis lucinioſa orationis flexibus ludens, totum illud ostentat apparatissimæ eloquentiæ choragium, hypotyposes facit, inducit sermocinationes, modò ridet, modò seriò pungit, modò vellicat, ex nihil non præstat ad ornandum.*

MODVS CONVVTATIONIS per interrogationem:

Cicero pro Quinctio, nu. 36. ita rotundè aggreditur.

CAPVT XXXVII.

NEgo fuisse causſam cur postularet: nego ex edicto possidere potuisse: nego possedisse: hæc tria cùm docuero, perorabo. Non fuit caussa cur postulares: quî hoc intelligi potest? quia Sexto Næuio, neque ex societatis ratione neque priuatim quicquam debuit Quinctius: quis huic rei testis est: idem qui acerrimus aduersarius. In hac re te, te (inquam) testem, Næui, citabo. Annum & eo diutiùs post mortem C. Quinctij fuit in Gallia tecum simul Quinctius. doce, te petisse ab eo istam nescio quam innumerabilem pecuniam; doce, aliquando mentionem fecisse, dixisse deberi; debuisse concedam. Moritur C. Quinctius, qui tibi, vt ais certis nominibus grandem pecuniam debuit, hæres eius P. Quinctius in Galliam ad te ipsum venit in agrum communem: eo denique vbi non modò res erat, sed ratio quoque omnis & omnes literę. Quis tam dissolutus in re familiari fuisset, quis tam negligens, quis tam tui, Sexte, dissimilis, qui cùm res ab eo qui contraxisset, recessisset, & ad hæredem peruenisset, non hæredem cùm primùm vidisset, certiorem faceret? appellaret, rationem afferret? si quid in controuer-

siam veniret, aut intra parietes, aut summo iure experiretur? Itane quod viri optimi faciunt, si qui suos propinquos, ac necessarios, caros, & honestos esse atque haberi volunt; id Sex. Nævius non faceret, qui vsque eò feruet fertúrque auaritia, vt de suis commodis nolit aliquam partem amittere, ne quam partem huic propinquo suo vllius ornamenti relinquat? Et is pecuniam, si qua deberetur, non peteret, qui, quia quod debitum nũquam est, id datum non est, non pecuniam modò, verumetiam hominis propinqui sanguinem vitámque eripere conatur? Huic tu molestus esse videlicet noluisti, quem nunc respitare libere non finis, quem nunc interficere nefarie cupis, eum tu pudenter appellare nolebas? Ita credo hominem propinquum, tui obseruantem, virum bonum, pudentem, maiorem natu nolebas, aut non audebas appellare. Sæpe vt fit cùm ipse te confirmasses, cùm statuisses de pecunia mentionem facere, cùm paratus meditatúsque venisses, homo timidus virginali verecundia, subitò ipse te retinebas: excidebat repente oratio cùm cuperes appellare, non audebas, ne inuitus audiret: id erat profecto. Credamus hoc, Sex. Nævium, cuius caput oppugnet, eius auribus pepercisse.

N. N.

Nota argutum initium, & velox, in quo pugnacitas suo calore delectat. Toto deinde cursu, non ludit, vt in superiùs commemoratis amplificationibus, sed acerrimis vrget rationibus, & genuinum nauiter infigit aduersario.

MODVS PER SVBIECTIONEM frequentissimus, & optimus.

Cic. pro Quinctio nu. 41.

CAPVT XXXVIII.

APpellandi tempus non erat? at tecum anno plus vixit. In Gallia agi non potuit? at & in prouincia ius dicebatur, & Romæ iudicia fiebant. Restat vt summa negligentia tibi obstiterit, aut vnica liberalitas: si negligentiam dices, mirabimur: si bonitatem, ridebimus: neque præterea quid possis dicere inuenio. Et pro Sexto Roscio n. 37.

Occidisse patrem Sex. Roscius arguitur: scelestum, Dij immortales, ac nefarium facinus, atque eiusmodi, quo vno maleficio scelera omnia complexa esse videantur! Etenim si (id quod præclarè à sapientibus dicitur) vultu sæpe læditur pietas: quod supplicium satis acre reperietur in eum qui mortem obtulerit parenti, pro quo mori ipsum, si res postularet, iura diuina atque humana cogebant? In hoc tanto, tam atroci, tam singulari maleficio, quod ita rarò extitit, vt si quando auditum sit, portenti ac prodigij simile enumeretur; quibus tandem te C. Eruci argumentis accusatorem censes vti oportere? nonne & audaciam eius, qui in crimen vocetur, singularem ostendere, & mores feros, immanémque naturam, & vitam vitiis flagitiisque omnibus deditam, denique omnia ad perniciem profligata atque perdita? quorum tu nihil in Sex. Roscium, ne obiiciendi quidem causſa contulisti. Patrem occidit Sex. Roscius: qui homo? adolescentulus corruptus & ab hominibus nequam inductus? annos natus magis quadraginta. Vetus videlicet sicarius, homo audax, & sæpe in cæde versa-

verſatus: at hoc ab accuſatore ne dici quidem audiſtis. Luxuries igitur hominē nimirum, & æris alieni magnitudo, & indomitæ animi cupiditates, ad hoc ſcelus impulerunt. De luxuria purgauit Erucius, cùm dixit, hunc ne in conuiuio quidem vllo ferè interfuiſſe: nihil autem vnquam debuit: cupiditates porrò quę poſſunt eſſe in eo, qui (vt ipſe accuſator obiecit) ruri ſemper habitarit, & in agro colendo vixerit? quæ vita maximè diſiuncta à cupiditate, & cum officio coniuncta. Quæ res igitur tantum iſtum furorem Sex. Roſcio obiecit? patri, inquit, non placebat. patri non placebat? quam ob cauſſam? neceſſe eſt enim eam quoq; iuſtam, & magnam, & perſpicuam fuiſſe. Nam vt illud incredibile eſt, mortem oblatam eſſe patri à filio, ſine plurimis & maximis cauſſis: ſic hoc veriſimile non eſt, odio fuiſſe parenti filium, ſine cauſſis multis, & magnis, & neceſſariis. Rurſus igitur eôdem reuertamur, & quæramus, quę tāta vitia fuerint in vnico filio, quare is patri diſpliceret? At perſpicuum eſt nullum fuiſſe. Pater igitur amens, qui odiſſet eum ſine cauſſa, quem procrearat. At is quidem fuit omnium conſtantiſſimus. Ergo illud iam perſpicuum profectò eſt, ſi neque amens pater, neque perditus filius fuerit, neque odij cauſſam patri, neque ſceleris filio fuiſſe. Neſcio, inquit, quæ cauſſa odij fuerit: fuiſſe odium intelligo: quia antea cum duos filios haberet, illum alterum, qui mortuus eſt, ſecum omni tempore volebat eſſe: hunc in prędia ruſtica relegarat. Quod Erucio accidebat in mala nugatoriáque accuſatione, idem mihi vſu venit in cauſſa optima. Ille quomodo crimen commentitium confirmaret, non inueniebat: ego res tam leues qua ratione infirmem ac diluam, reperire non poſſum. Quid ais Eruci? tot prædia, tam pulchra, tam fructuoſa, Sex. Roſcius filio ſuo relegationis ac ſupplicij gratia, colenda ac tuenda tradiderat?

MODVS PER COACERVAtionem exemplorum, in quo diligenter notandi ſunt nexus.

CAPVT XL.

EFficax quoque genus confutationis, quo aduerſariorum ora prima aggreſſione obturantur, cùm facti, quod ipſi obiiciunt, ſtatim luculentum exemplum in graui auctore profertur: vt pro Milone num. 7.

Negant intueri lucem eſſe fas ei qui à ſe hominem occiſum eſſe fateatur. In qua tandem vrbe hoc homines ſtultiſſimi diſputant? nempe in ea quæ primum iudicium de capite vidit M. Horatij fortiſſimi viri: qui nondum libera ciuitate pop. Rom. comitiis liberatus eſt, cùm ſua manu ſororem interfectam eſſe fateretur. An eſt quiſquam qui hæc ignoret, cùm de homine occiſo quæratur, aut negari omnino ſolere eſſe factum: aut rectè, aut iure factum eſſe defendi? Niſi verò exiſtimatis dementem P. Africanum fuiſſe, qui cùm à C. Carbone tribuno plebis, in concione ſeditioſe interrogaretur, quid de T. Gracchi morte ſentiret, reſpondit, iure cęſum videri. Neque enim poſſet, Hala ille Seruilius, aut P. Naſica, aut L. Opimius, aut C. Marius, aut me conſule, ſenatus non nefarius haberi, ſi ſceleratos ciues interfici nefas eſſet. Itaque hoc, iudices, non ſine cauſſa fictis fabulis doctiſſimi homines memoriæ prodiderunt, eum, qui patris vlciſcendi cauſſa, matrem necauiſſet, varietatis hominum ſententiis, non ſolum humana ſed etiam deæ ſapientiſſimæ ſententia liberatum. Quòd ſi duodecim tabulæ nocturnum furem, quoquo modo: diurnum autem, ſi ſe telo defenderit, interfici

Digitized by Google

impunè voluerunt: quis est, qui quoquo modo quis interfectus sit, puniendum putet, cùm videat aliquando gladium nobis ad occidendum hominem ab ipsis porrigi legibus? Atqui si tempus est vllum iure hominis necandi, quæ multa sunt, certè illud est non modò iustum, verum etiam necessarium; cùm vi vis illata defenditur. Pudicitiam cùm eriperet militi tribunus militaris in exercitu C. Marij, propinquus eius Imperatoris interfectus ab eo est cui vim afferebat. Facere enim probus adolescens periculosè, quã perpeti turpiter, maluit: atque hunc illis vir summus, scelere solutum, periculo liberauit. Insidiatori verò & latroni, quæ potest afferri iniusta nex? Quid comitatus nostri? quid gladij volunt? quos habere certè non liceret, si vti illis nullo pacto liceret. Est enim hæc, iudices, non scripta, sed nata lex: quam non didicimus, accepimus, legimus: verùm ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus; ad quam non docti, sed facti: non instituti, sed imbuti sumus: vt si vita nostra in aliquas insidias, si in vim, si in tela, aut latronum aut inimicorum incidisset; omnis honesta ratio esset expediẽdæ salutis. Silent enim leges inter arma, nec se expectari iubent, cùm ei qui expectare velit, antè iniusta pœna luenda sit, quàm iusta repetenda. Etsi per sapienter, & quodammodo tacitè, dat ipsa lex potestatem defendendi: quæ non modò hominem occidi, sed esse cum telo hominis occidendi caussa vetat: vt cùm caussa, non telum quæreretur, qui sui defendendi caussa telo esset vsus, non hominis occidendi caussa habuisse telum iudicaretur.

Vide item, quę habet Cicero pro Amer. 42. 44. 45. 48. 52. 54. Cæcin. 82. 84. Muræn. 67. Haruſp. 17.

CONFVTATIO.

Pro cæco reo parricidij per ἀναπόδοτον, & ἀπήρτημα.

CAPVT XL.

VOlo nunc scire quemadmodum dicat explicitum, tam difficile facinus: cæcus parricidium cogitauit, cum quo? cuius se commisit oculis iturus per totam domum? Quem ducem elegit ille, qui erat in cubiculo suo solus? Secum, opinor, secum deliberat. Sufficit sibi, cum homine expeditissimo loquitur. Cur enim socium conscientiæ quærat? omnia potest scire. Primum nox quãdo sit: Deinde prospicere sollicitè, an omnis familia dormiat. Gradu suspẽso ponere certa vestigia, & in omnem timoris sui partem sollicitum circumagere vultum. O quàm parum est in metu, ipsos etiam oculos habere. Ita non iste sibi dixit? Occidere quidẽ patrem volo, sed quem sequẽtur hæ manus? Nocte solus egrediar, sed quãdo perueniam? putas non iunctis habitare liminibus? domus inter patrem filiúmque media. Quantum erroris, quantum moræ! spatium ingens, & vix metiendum. Cæcitas inconsulta quid agis? nox antè deficiet. Quid si deinde vterque vigilauerit? quid si nouerca? Age, limẽ inueniam, cardinem sine strepitu mouebo, dormientis cubiculum intrabo, quiescẽtem feriam patrem, semel satis erit, nec nouerca vigilabit. Securus egrediar, sciente nullo reuertar. Vota sunt ista, sed oculorum: cæcus desperaret etiam, si tam multa nox polliceretur. Hoc loco quæram necesse est, quæ ratio fuerit vt iuuenis ad parricidium suo potissimùm gladio vteretur. Nimirum illud in mentem venit, quia erat reiecturus. Nam si alienum & ignotum in vulnere patris

Quintil. decl. 1.

gladium reliquisset, poterat de percussore dubitari. Hic attulit suum, vt etiam si euasisset, tamen ferro suo teneretur. Cur ergo, inquis, gladium in cubiculo tuo habebas? quia habueram semper, quia vsurus illo non erã. Ferrum ego parricidio meo, tot antè annos præparaui, & secundùm illum, quem minabar, patri tandiu innocens fui. Ego eram ferro ac mente paratus, & tot abiere noctes; antè gladium illum familiarem oculis tuis feci, antè omnibus seruulis notum. Pependit in cubiculo meo, tanquam testis conscientiæ meæ, palam in medio, negligenter, sic vt subtrahi posset. Non illud conscientia trepida velauit, tam notus in cubiculo fuit, quàm cæcitas domini.

Confutatio, in qua explicatur lex.

Lex, Qui parentes in calamitate deseruerit, insepultus abiiciatur.

Filius, vt patrem redimeret è vinculis, matrem cæcam reliquit.

Quint. declam. 6. Pater alligatus est, mater cæca est. Vnus vtrique filius, magna locorum distantia. Habet lex in medio debitorem. Duc ad vtrum manis, ad vtrunque non potes, nisi hanc misero conditionem imponimus, vt quicquid fecerit, proiiciendus sit. Si exierit, mater sepeliri vetabit: si remanserit, pater.

DE PERORATIONE.

CAPVT XLI.

Perorationis momẽtum. PEroratio, quasi extremus actus restat, oratori strenuo & diligenti minimè negligendus: Et eo quidem magis excolendus, quòd, quæ vltimo loco dicuntur, aculeum mentibus auditorum potissimùm infigere atque relinquere debeant. Henrici Magni iudicium de oratoribus. HENRICVS ille MAGNVS, cuius, vt & Regis optimi, & suauissimi Parentis, sæpius iucundissimè recurrit memoria, vt magnum, & in omnibus rebus elimatum fuit eius iudicium, dicebat se oratores ex perorationibus agnoscere; quòd initio artificiosis illigata verborum structuris, ad numeros ferretur oratio: sub finem natura ipsa, se in suis motibus prometet frequentiùs. Euenit vsu plerunque multis, vt initia habeant splendida, lentos & iacentes exitus. Cùm enim toti in illud quod primum occurrit, in exornanda scilicet proœmia, acerrima mentis cogitatione ferantur, extrema, vel iam hebescentibus ingenij & industriæ aculeis, vel certè temporis penuria perquam neglecta atque arida esse patiuntur. Itaque initio, cùm elaboratæ orationis, veluti pennis innixi, rapiuntur, placent: sub finem, deficiente iam arte, cùm parum naturæ habeant, aut licèt habeant, cùm grauissimas sententias, & motus, ex tempore tractare difficillimum sit, quasi exutæ pennis aues corruunt, & deformi lapsu affliguntur ad terram, eo maximè tempore quo alacriùs eminere debuerant. Quamobrem prudentis est oratoris, initio, non ita magnificis illis eloquẽtiæ propylæis, & Ionicę structuræ deliciis capi, quin maturè consideret, qua porta commodissimè excedere, virilitérque se expedire possit. Hoc magnus artifex Tullius perquã solerter nouerat; cuius vt omnibus, sic in perorationibus eximia fuit felicitas; nec sine caussa, vbi plures cum eo oratores dicebant, hãc illi partem exarandam cõmuni omniũ consensu deferebant.

Caussæ frequentis perorationis.

Prudẽtia in prouidendo epilogo.

Locus perorationis. Vt verò quis peroratione nauiter vtatur, spectandum est caussæ genus. Occurrunt enim plerunque caussulæ, quæ nec orationem merentur, nec perorationem: vel etiam breues oratiunculæ, in quibus si perorationem labores contentiùs, videaris rudis, & inornatæ domunculæ, cæteris incuria neglectis, grande & locuples posticum abstruere. Vbi perorationem non desiderat oratio, saltem conari

Digitized by Google

oportet, vt aliqua virili & expedita concluſione claudatur. Si longior fuerit, & grauior, tum erit epilogus ſumma diligentia adtexendus, ne in portu, quod aiunt, naufragium faciat oratio. Quanquam verò ſæpe in multis orationis locis, poſt res confirmatas frequententur epilogi, in fine tamen præcipuum regnum obtinent.

Partes.

Atque cùm tota ratio perorationis in duabus potiſſimùm ſita ſit rebus, in enumeratione & motu: vtrumq; conſideratè ſpectandum, nec leui induſtria tractandum erit.

Enumerationis dexteritas. P. Emũdus Augerius.

Enumeratio illa, & ἀναπαύσεις rerum, plurimum deſiderat induſtriæ. Noſtra memoria Pater Emundus Augerius, vt erat magnus in cæteris orator, ſic in ea parte, non mediocriter excellebat. Erat illi ſemel concio iam prouecta, cùm de repentè adfuit HENRICVS TERTIVS, Galliarum Rex Chriſtianiſſimus, cui Pater multis erat nominibus charus, & periucundus. Cœpit ille, quæ antea dixerat, relegere, & per ſua veſtigia recurrere, tanta dexteritate, tam concinna diſpoſitione, tam facili ſententiarum claritate, tam diſtincta varietate verborum, vt qui aderant permulti graues viri, & in eloquentia benè verſati, hoc vnum perfecti oratoris opus, & præſtantiſſimum & difficillimum eſſe dicerent.

Danda eſt igitur opera ſingularis, vt hæc enumeratio non ſit Crambe repetita (quod ait Satyricus) ſed velvti ſubtiliſſimum induſtrij pictoris opus, qui in exiguam quandam tabellam, rem magnam, & antea diffuſam, collegerit.

Gemma in qua caſus Phaeth. Galen l. 17. de vſu part. 3.

Caſum Phaethontis in gemma annuli expreſſum, admirábili vel potiùs ſtupendo artificio memorat Galenus. Videbatur adoleſcens ſolis filius, crinito radiis capite flagellum tenens, in aureo curru ſedens, quem celeres quadrigæ rapiebant, tãta ſubtilitate ſculptæ, vt ſedecim pedes equorum minutiſſimis lineolis diſtincti eminerent. Hinc rubentis ardoribus cœli facies, Iouis iræ, infelicis patris deſperatio, & attoniti caſus nouitate cœleſtes hærebant. Illinc decreſcebat mare, ebulliebant aquæ, terra continenti incendio flagrabat, & longè latéque ſparſi flammarum globi ſyluas, montes, prata, pecudéſque abſumebant: Ingentis illud artificij, & delicatiſſimæ manus. Pari profectò ratione præclarum cenſetur oratoris opus, vbi per totam orationem variè diſperſa vno aſpectu ponit ob oculos, & aptis motibus animat atque incendit.

Peroratio-nis præcepta. Legenda perorat. pro Milone n. 94. pro Cluent. nu. 188 pro Flac. in 44. pro Sylla, pro domo, pro Mur., pro Plane. &c.

Curabit in eo ne nimius ſit, & inutiles minutias exquirat, quæ à grauioribus facilè rebus abſorbentur. Deinde, vt coquus cibos variis condimentis, ita nouum orationis ferculum, & ſententiarum nouitate & verborum varietate prudenter aſpergat. Tertiò, vt illud potiſſimùm frequentet, quod cauſſæ fundamentum eſt, & auditorum animis relinquere nititur. Deinde, vt aptos motus accommodet, qui toti ſunt in affectibus, & figuris, de quibus conſequentibus libris agendum eſt. Exemplorum cùm paſſim in Cicerone, præſtantiſſima quæque affluant, nihil opus fuit multitudinem percenſere: nihil vetat tamen, quominus hoc ex Quintiliano audiamus; cætera ex figuris & affectibus, ſatis abundè peti commodéque poterunt.

PERORATIO MISERABILIS pro filio, qui cùm ſua captiuitate, & morte patrem redemiſſet, mortuus in vinculis à matre ſepeliri prohibetur.

CAPVT XLII.

Quint. decl. 6. Affectus miſerationis in morte filiorum. Miſeriæ imago.

VBi virtus? vbi pietas? periſti miſer, & malè audis. Non morienti pater aſſedi, non ægri caput molliori ſede compoſui, non fatigatum latus mutaui, non ſpiritum excepi. Abſens, extinctus, euerſus, mortem tuam inueni. Nemo ægro vincula laxauit, nemo manus ferro

Digitized by Google

ſordidas ad accipiendos remiſit cibos. Tantum catenarum cauſſa ſolutus eſt, neglectus, deſpectus. Quidni vilis ſenis vicarius? inter tot ardentiſſima febrium deſideria, non habuiſti, quem poſceres; quo modo te vincula compoſuerant, iacuiſti, matrem, patrem, propinquos tantum cogitaſti. Nunquid indulgeo mihi, quòd te puto inſpitaſſe in carcere meo? Nondum matri ſatisfactum eſt.

Crudelitatis eſt exigere pœnas à cadaueribus.

Quoniam pœnas à cadaueribus exigis; audi ſequentia tempora, mors ipſa filij tui naufragium fecit, per tot fluctus volutatum corpus intumuit, tot colliſum ſcopulis, tot ſpatioſis tractum arenis, nunquam tamen infelicius, quàm cùm venit in terram.

Sepultura.

O quàm graue eſt mori! quanto grauius, quòd ego viuo ſuperſtes filij mei? Viuo, omnibus diis hominibuſque, ſed ante omnes mihi, & inuiſus & infeſtus, & vxoris quoque pietatem perdo. In funere filij, diuortium fecit, video hæc rerum naturæ bona, quæ filio abſtuli. Omnis me ætas, mei admonet luctus; ſenectus, ad quam non peruenit; miſera pueritia, quam nunc tranſiuit; adoleſcentia, in qua periit. Superſum, vt ſi feliciſſimè ceſſerit, rogũ meum videam, & edaces circa corpus filij mei flammas. ſi hoc non contigerit, nigrum cadauer, & deforme etiam ignotis ſpectaculum, inter hæc mala credetis, puto, ſi dixero, vellem oculos non habere.

Oculi augent dolorem.

Quid nunc amplius? Ad te vxor preces cõuertam irritas, malè tentatas? Tu verò perge, & bono tuo vtere, felicem te, quòd in hac fortuna tua iraſceris. Ad hoc confugiendum eſt. Per communes caſus, per calamitatem meam, humanæ calamitatis exemplar, ita vos coniuges veſtræ ament, non ſic deſiderent, ita hoc orbitatis meæ vltimum exemplum ſit, ita vos habere tam pios filios non neceſſe ſit; miſeremini. Si vicarium accipitis, me proiicite, non inuidioſæ preces ſunt, nihilominus impero. Non læta ſententiam veſtram ſequetur gratulatio, non ad templa deducar, ſed ad ſepulchra: Etiam cùm vicero, flendum eſt: Si verò vincimur, ibo in littus miſer, planctibus aues abigam, aut me corpori filij mei, velut tumulus imponam. Iacebimus duo inſepulta cadauera, me feris obiiciam, aut circa ſingulorum domus, ad genua prætereuntium ibo, & recepto iam miſeris more ſupplex, non cibos petam, non ſtipem, mendicabo, terram, & collatas miſerantium manu glebas, aut, quod certè licet, filium in mare proijciam. Iam crudeles aquæ, & venti male ſecundi, reddo vobis veſtrum beneficium. Ferte quolibet: licet ad barbaros, licet ad hoſtes, licet ad piratas. Forrè aliquis iubebit ſepeliri, certè (quod ſciam) nemo prohibebit.

Item in cauſſa adoleſcentis ad remedium fraterni morbi, exſecti iuſſu patris, & occiſi.

Peroratio flebilis, per apoſtrophen ad animam mortui.

Quint. decl. 8.

Conuertitur hoc loco, Iudices, mulier infelix, & velut ad quandam præſentiam amiſſi iuuenis, Siue, inquit, tandem ſecuritate mortis explicitus, in aliquo ſedis æternæ pudore requieſcis, ſiue excluſus, ac vagus, & inter fabuloſa ſupplicia metuendus, adhuc lacerationè per ſtupentes horrenteſque manes vmbra diſcurris, audi miſerrimæ matris iniquiſſimam complorationem. Non quidem licuit mihi in illud cubiculum conditorium tuæ mortis irrumpere, nec ſupra chariſſima membra proſtrata meis vulnera tua tegere viſceribus, quod ſolum tamen potui, corpus, quod medicus, quod reliquerat pater, hoc ſinu miſera collegi, ac vacuum pectus frigidis abiectiſque viſceribus rurſus impleui, ſparſos artus amplexibus iũxi, men-

Manes.

Affectus Matris in morte filij.

Digitized by Google

bra diducta compoſui, & de triſti terribilique facie, tandem ægri cadauer imitata ſum. Hoc eſt tamen quod de triſtiſſima orbitate præcipuè ferre non poſſum, propter fratrem videris occiſus, nec tamen vnquam conſtare poterit, an tu ſanaueris fratrem.

Item, Ecce ſuper lectulum effuſa feralem, laceros artus & peruſtum complexa corpus exclamo, teneo vnicum meum, velit nolit inuidia, meum miſera formoſum. Hoc erat, quod infeliciſſi nam matrem vltra ſolitæ charitatis exagitabat affectus, amabam marite periturum. Infames quantumlibet hanc impatientiam, ego mihi videor defuiſſe, ceſſaſſe, multùm de lætitia, multùm perdidiſſe de gaudiis. Nemo vnquam nimis amauit. Excuſo tibi, inquit, iuuenis innocentiſſime, quòd ſupremis tuis nondum præſtitiſti miſera comitatum. Viuere quidem te defuncto continuò non debui, ſed mori marito tacente non potui. Rumpam tædium lucis inuiſæ, ſed prius licuerit coram ciuitate manibus tuis iuſta perſoluere, cùm damnato ſupra callidiſſimum ſilentium parricida, nihil te dixiſſe conſtiterit. Ignoſce quòd ad iudicium iſtud orbata duraui. Timui, ne ſi ad exitum impatientia, ſi præcipiti pietate properaſſem, faceret alium parricida de mea morte rumorem.

Finis Libri ſexti.

DE ELOCVTIONE,

LIBER SEPTIMVS.

DE ELOCVTIONE.

CAPVT PRIMVM.

QVæ ad elocutionis virtutes attinent, ſunt à nobis in prima eloquentiæ parte diffuſiùs expoſita. Sed tamen, quoniam ſemel ad præceptiones defluximus, nonnulla de huius ipſius virtutis Rhetoricæ culturâ, ſaniorum Rhetorum placita trademus. Sunt enim in hac parte (vt liberè fatear) infinitæ, vel etiam aliquot veterum Rhetorum ineptię; qui cùm ad ſublimes illas eloquentiæ vires aſſurgere non poſſent, toti in literulis ſyllabiſque aucupandis, & in tornanda periodo hæſerunt. Quæ res etſi in ſuo genere non ſunt negligendæ; Tamen eas conſectari moroſiùs, & præ iſtis heroïcos ſenſus parui facere, hominis eſt intemperanter abutentis otio, & literis. Ego enim ſic arbitror, eloquentiam, ex ſenſibus, & verbis, quaſi ex animo & corpore conflatam eſſe.

In minutiis elocutionis enodandis ſcrupuloſiùs immorari, puerilis eſt ingenij.

Qui contemptis grauibus ſententiis, omnes in verborum ſtructuram curas & cogitationes intendunt, ſimiles illis videntur, qui neglecto ſpiritu, *cæleſtis auræ particula*, ſolam cutem impenſiùs curant. Cauent enim vehementer, ne collidantur literæ, ne hiatus incurrant vocalium, ne aſperos auribus ſonos contumaces ſyllabæ efficiant: Dant ſingularem operam, vt trahantur periodi, vt comptiùs interſtincta particulis cola, vt oratorij pedes concinant, vt poſt longos circuitus frequens ſit illud intercalare Epiſodium, *eſſe videatur*.

Interim præclaris ſenſibus exhauſti, ieiuni, macilenti, totas orationes Græculorum nugis & literarum obſeruationibus complent. Hoc quidem miſera vanitas eſt, & ea opinor, quæ ſanctorum virorum ſcriptis caſtigatur, puerilis loquentia, inanis rerum, plena ineptiarum.

Quanquam non hæc à me ita dici

Digitized by Google

velim, vt omnem verborum ornatum, contemnendum putem: Nam vt corporis honeſtam curam gerunt etiam ſapientes, ſic & in graui oratione culturam elocutionis eſſe volo; ſed eam grandem & cum maieſtate decoram. Duo tantùm reprehendo, primum, quòd iſta putidiùs à pleriſque, magno cæterorum eloquentiæ ornamentorum diſpendio, curentur: deinde, quòd ad ſacras conciones, & ſerias orationes, in quibus pugnare oportet, non ludere, iuueniliùs traducantur.

Cauendum eſt omnino, ne oratio, quæ ferri debet, ac fluere, dimetiendis pedibus ac perpendendis ſyllabis conſeneſcat. Nam id tum miſeri tum
Quint. l. 9. in minimis occupati eſt. Neque enim qui ſe totum in hac cura conſumpſerit, potioribus vacabit, ſi quidem relicto rerum pondere, ac nitore contempto, teſſerulas (vt ait Lucilius) ſtruet, & vermiculatè inter ſe lexes committet. Quamobrem, & cùm de hac tota re ſcriptum ſit à nonnullis, etiam abundantiùs quàm oratoria grauitas poſtulet; quæ leuiora ſunt, omittam, aut certè perſtringam: Quæ verò melioris notæ fuerint, à veteribus præſertim animaduerſa, non præteribo.

ELOCVTIONIS DIVISIO, & eius prima pars Elegantia.

CAPVT II.

ELocutionis omnium clariſſima diuiſio eſt, quæ traditur à Cicerone quarto ad Herennium, in *Elegantiam*, *Compoſitionem*, & *Dignitatem*. *Elegantia* eſt, quæ facit vt
Cic. 4. ad Her. c. 2. vnumquodque purè & apertè dici videatur. Hæc diſtribuitur in Latinitatem & Explanationem. Latinitas ſermonem purum conſeruat. Duos Grammaticorum ſcopulos, ſolœciſmum & barbariſmum declinat, & honeſtam in omnibus conſectatur orationis munditiem. Primùm igi- Cic. 3. de Orator.
tur, vt Latinè loquamur, videndum eſt, ſed & verba afferamus ea quæ nemo iure reprehenderit; & ea ſic caſibus, & temporibus, & genere, & numero conſeruemus, vt ne quid perturbatum, ac diſcrepans, aut præpoſterum ſit. Hæc ex Grammaticorum petuntur officina, in qua procudenda ſunt accuratiùs puerorum ingenia, ne eruda adhuc ſtudia in grauiores ſcientias propellant, & congrui ſermonis imperiti præbeant ſe deridendos. D. Baſilius legatum ſibi à Valente Rhe- Demoſth. Valentis Legatus. Sozom. l. 16. c. 16.
torem, Demoſthenem nomine, haud ſatis *Δημοδιτικῶς* in Grammaticos errores impingentem, caſtigauit vrbano dicto: *Δημοδίτης σολοικίζει*.

Quo verò riſu exceptum eſt apud Athenienſes DATIS Melos? qui, vt vir Perſa, & miles, minùs ad Atticas factus elegantias, Græcè loqui conatus, dixit *ἥδομαι τὴν χαίρειν-μαι*. Erat hoc hoſpiti & duci militiæ condonandum. Sed minùs tolerandi ſunt, qui cùm iſtis vitiis laborent, profitentur tamen elegantias, & in alios, ſi quid fortè titubarint, ſunt impensè dicaces. Nec infacetè luſit Auſonius in eiuſmodi farinæ Rhetorem, qui ſcripſerat actiua voce Reminiſco. Suid. in voce. Δᾶτις Ariſtoph. in pace.

Reminiſco Rufus dixit in verſu ſuo.
Cor ergo verſus, imò Rufus non habet.

Haud diſſimilis quiſpiam legatus, qui ad Alexandrum Tertium miſſus, contra S. Thomam Cantuarienſem Archiepiſcopum, ſparſurus querimonias, illud identidem in oratione vſurpauit, *oportuebat*. Ex quo grauiſſimo cœtui riſum propinauit non mediocrem. Hilarius Ciſterenſis Legatus *σολοικίζει*. Eius oratio.

[Pater (inquit) & Domine, intereſt beatitudinis veſtræ, quod perperam actum eſt in perniciem vniuerſitatis, ad pacis & debitæ concordiæ ſtatum

statũ citiùs reuocare, ne nimis huiusmodi immoderata præsũptio multorũ stragẽ, & Catholicæ Ecclesiæ scissuram possit procreare. Id parum attendit Dominus Cantuariensis, dum relicto maturiori consilio, se solum consuluit, vt sic sibi, & suis, Regi, & regno, populo, & clero grauiores labores procrearet, & angustias: & certè virum tantæ auctoritatis non decuit, nec oportuit, nec aliquando oportuebat.] Addit qui scripsit historiam: Ita grammatizabat Hilarius Cicestrensis, dicens *oportuebat. insuper suos, si saperent, non oportuebat sibi in tabulis præbuisse consensum.* Hîc vnus ex cœtu prorumpens in vocem: *Malè*, inquit, *tandem venisti ad portum.*

Baron. ad Chri. 1164. Sec. 34.

Altera pars elegantiæ est explanatio, quæ reddit apertam & dilucidam orationem. Ea comparatur duabus rebus, vsitatis verbis, & propriis: Vsitata sunt ea quæ versantur in sermone & consuetudine quotidiana: Propria, quæ eius rei verba sunt, aut esse possunt, de qua loquemur. Hæc virtus elocutionis fundamentum est: qua qui non fuerit imbutus, frustra nititur ad superiora. Quantus est enim error eorum qui nihil propriis verbis efferentes, in omnibus translationum consectantur delicias? quod plerunque faciunt, vt humilitatem verborum vitent, vt ille, qui in Actione *Ibericas herbas*, se solo nequicquam intelligente, dicebat, nisi irridens hanc vanitatem Cassius Seuerus, *spartum* eum dicere velle indicasset. Solent hîc in delectu verborum Rhetores nonnulla tradere de factis, protractis, substractis, commutatis, sonantibus, exilibus, sordidis, grandibus, vastis, quæ pluribus prosequi superuacaneum esse arbitror. Nam puti dilucidique sermonis ratio, in linguis præsertim antiquis, tota ex veterum scriptorum imitatione, & magistro vsu dicendi, petenda est: Ac demum bona verba habenda sunt, quibus locupletissimi quique dictionis authores & magistri vsi sunt; quibus nisi fueris contentus, frustra sonantes litterulas & syllabas aucupabere.

Cic. 2. ad Her.

Quint. l. 2. c. 8.

De verbis oratoriis, vide Cic. 3. de Orat. sect. 150.

DE COMPOSITIONE, *secunda parte Elocutionis.*

Eius definitio, officium, gratia.

CAPVT III.

COmpositio est structura partium orationis (vt definit Halicarnasseus) ἁρμὸς περὶ ἄλληλα τῶν τῆς λόγου μερῶν, ἃ δὴ καὶ στοιχεῖά τινες λέξεως καλοῦσι. Eius officium est, verba inter se connectere, vt ne quid præposterum sit, ne quid asperum, aut vastum, ne quid obscuratum negligentiùs, ne quid expressum putidiùs. Deinde singula inter se concisa colis distinguere, mox etiam numeroso periodorum ambitu vincire.

Eius vis moderata, maximè verò in exornationibus plurimum obtinet suauitatis, &, vt ait citatus author, ἀφεδιτίαν τοῦ λόγου περιτίθησι. Atque, vt artifices, qui versicolore ornatu vestimenta distingunt (Græci ποικιλτὰς, Latini, *Phrygiones*, & *plumarios* appellant) plurimum rei vestiariæ decoris addiderunt: Sic, qui eleganti verborũ textura conficiunt orationem, exornatiuum illud genus, quod totum penè in delectatione situm est, magna voluptate perfuderunt. Verba quantumuis lecta sint, & nobilia, plurimum suauitatis & ornamentorum amittunt, nisi aliqua structuræ ratio & concinnitas accedat. Res enim perinde se habet, atque in mentis sensibus, quantumuis illi generosi fuerint, emarcescunt, nisi orationis perspicuitate, copia, felicitate promantur: sic lepor ille ver-

Compositionis artifices comparantur cũ Phrygibus.

Digitized by Google

borum, ſine ſtructuræ lenocinio defloreſcit.

Hoc Dionyſius Homericorum verſuum exemplo declarat; qui cùm verbis conſtent humilibus, tamen ex iuncturæ concinnitate plurimum iucunditatis hauſerunt: ſunt autem illi:

Τὼ δ' αὖτ' ἐκ κλισίης Ὀδυσεὺς καὶ δῖος Τυδείδης,
Ἐπιώντο ἄρισον, ἅμ' ἠῒ κιναμώρῳ πυρῇ,
Ἐκπιμπλάν τι γομῆας ἅμ' ἀγερθμόισι σίτοισι.
Τηλίμαχον ἢ πείσιστον κιὼν ὑλακόμωσι,
Οὐδ' ὕλαον ἀφεσπόντα, γόνοι ἢ δῖος Ὀδυσεύς,
Σαίνοντας τι κιόντας· ὑπὸ ἢ κτύπος ἔλδετο ποδοῖν.

& cætera, quæ, vt ait ille, διὰ τὴν τυπλοκάτων καὶ παπιροτάτων ὀνομάτων πέπλεκται. Sed totam ex iunctura gratiam mutuantur. Hæc ſi Latinè reddantur, non poſſunt ſuos numeros retinere: Cum ijſdem comparari poſſunt quæ in Moreto incerti authoris leguntur:

Membra leuat ſenſim vili demiſſa grabato,
Sollicitáque manu tenebras explorat inertes,
Veſtigátque focum: laſus quem denique ſenſit.
Parvulus exuſto remanebat ſtipite fumus,
Et cinis obducta celabat lumina pruna:
Admouet his pronam ſummiſſa fronte lucernam,
Et producit acu ſtupas humore carentes
Excitat & crebris languentem flatibus ignem.

Deinde.

Inde abit, aſſiſtitque mole, paruaque tabella,
Quam fixam pariet illos ſeruabat in vſus,
Lumina fida locat. Geminos tunc veſte lacertos
Liberat, & cinctus villoſæ tegmine capræ
Peruerrit cauda ſilices, gremiúmq; molarum.
Admouet inde manus operi, partitus vtramque:
Laua miniſterio, dextra eſt intenta labori.
Hæc rotat aſſiduis gyris, & concitat orbem.
Trita Ceres ſilicum rapido decurrit ab ictu,
Interdum feſſæ ſuccedit laua labori,
Alternáque vices: modò ruſtica carmina cantat,
Agreſtique ſuum ſolatur voce laborem.

Et quæ toto illo poëmate continentur Homericis ab Halicarnaſſeo allatis non diſſimilia.

Hæc igitur, inquit, cùm de humili materia, & per ſe humilia ſint, ex decore numerorum mirificas habent veneres. Neque verò id tantùm in verſibus: exemplum citat ex Herodoto.

Γύγη, οὐ γὰρ σε δοκῶ πίσιδάς μοι λέγειν τὰ περὶ τοῦ εἴδεος τῆς γυναικός· ὥστε γὰρ ἐπιγιγνόμενα ἀνθρώποισι ὄντα ἀπιστότερα ὀφθαλμῶν· πείθω ὅπως ἐκείνῳ διάσῃ γυμνῇ· ὁ ἢ μέγα ἀναβοήσας, εἶπε· Δέσποτα, τίνα λέγεις λόγον οὐχ' ὑγιᾶ; κελεύων με δοκίμως περὶ ἐμεῦ διάσασθαι γυμνήν; ἅμα ἢ χιτῶνι ἀναδυομένην, συνεκδύεται καὶ τὰ ἀιδῆ γυναικός. Hæc, & ſimilia, quæ ex Cicerone infinita poſſunt afferri, ſi diſſoluas, μακρόκωλα, ἀγκῶν, μαλθακὰ, facias neceſſe eſt. Porrò tota ſtructuræ ratio continetur in periodis, de quibus dicendum eſt.

Digitized by Google

DE PRÆSTANTIA NVmeroſæ orationis, & eius ortu.

CAPVT IV.

MAgni illius Auguſtini vox eſt, Mundum Dei canticum eſſe: & rectè quidem dixit; is enim eſt omnium muſicorum, ſine controuerſia, princeps; cuius nutu numeroſiſſimus vniuerſi concentus, perpetuas concordiæ ſeruat leges. Atque vt omnia certo quodam pondere ac menſura condidit, ſic illa videntur ab ipſis cunabulis inſtillatam retinere numerorum ſuauitatem. Quid mirum igitur, ſi animus aurium nuntio naturalem quandam in ſe retinet omnium vocum menſuram? Homo profectò animal eſt natura muſicum, & muſicæ vis, per aurium ſenſus, quaſi per animæ veſtibula, ſi quando potentiùs illapſa eſt, tum delicato titillationis lenocinio mentem ſurripit, & miti quodam dominatu vendicat. Agreſtes ipſi belluarum ſenſus, hac dulcedine mulcentur: & Iouis quidem Aquila apud Pindarum, vbi Apollinis lyram audiuit, prædarum & fulminis oblita, iam conniuentibus oculis mergitur in ſoporem. Tum fulmen ipſum hac illecebra delinitum conſidente paulatim flammarum ardore langueſcit.

Muſicæ laus.

Quòd ſi omnia vel numeroſa ſunt, vel ipſis numeris delectantur, non oportuit, orationem, egregium quoddam opus hominis, in quo pulcherrimæ mentis cælata eſt effigies, numerorum legibus eſſe deſtitutam. Quamobrem, primùm quidem nata ſunt poëtarum ingenia, quorum ars exquiſito quodam flore dicendi luxurians mirifica ſuauitate eloquentiam vitámque perfudit. Ipſi deinde oratores, cùm poëtarum viderent artes florere laudibus, certos curſus concluſionéſque verborum inuenerunt, quibus illigata non modò ferretur contentiùs, ſed etiam blandiùs ſe inſinuaret oratio. Itaque cùm plerique veterum infracta, vt ſæpiùs, atque amputata loquerentur, claudicarent, inſiſterent, & quaſi inter ſaxa fractis & reluctantibus aquis obſtreperent, emerſit deinde illa ſcitiſſimè tornata circumſcriptio; cuius primi auctores fuere Thraſymachus, & Gorgias: in quorum ſcriptis vidiſſes ſublimia ingredi, leuia duci, acria currere, delicata fluere, ad ſumnum omnia ferri enucleata quadam ratione modulatiùs.

Ortus numerorum.

Hoc verò dicendi genus, vbi oppreſſis ſuauitate mentibus perplacere cœpit vehementiùs, non erubuit quidem fori ſubſellia, quanquam in iuſta pugna, vt in verborum delectu tranquilliores, ſic etiam in numeris ſedatiores eſſe oratores ſolent. Verùm omnibus glorioſum poſtea viſum eſt, fluentem largiùs orationis impetum vincire moderata lege numerorum, cùm id præſertim eloquentiæ palæſtram, & vltima quaſi lineamenta conferat.

Qualis enim Vlyſſes apud Homerum, Palladis opera, alius atque alius apparet: Modò enim paruus, rugoſus, ſordidus videbatur,

Πτωχῷ λευγαλέῳ ἐπαλίγκιος ἠδὲ γέροντι:

Mox cùm eundem ipſum virgula tetigiſſet Minerua, auguſta & ſpectabili ſpecie, hyacinthinóque capillo cernebatur:

Μείζονα τ' εἰσιδέειν, ἠδὲ παχύτερον ἔμμεναι ἰδέσθαι.

καὶ δὲ κάρητος

Οὖλαι ἦκε κόμαι ὑακινθίνῳ ἄνθει ὁμοῖαι.

Numeroſæ orationis præſtantia illuſtratur eleganti ſimilitudine.

Digitized by Google

Haud dissimili ratione, sine numeris, quasi pannis & centonibus hispida videtur oratio: mox eorum decore temperata, læta, florens, illustrius emicat.

Tantum in periodis ad exornatiuam præsertim orationem momenti situm est, vt quadrigæ albæ videantur, quibus Regina triumphat eloquentia. Has si omni ex parte sustuleris, Rhetoricam peditem, humilem & abiectam facias necesse est. Neque verò cùm periodon laudo, grandes illas vbique verborum circumscriptiones probari velim, cùm etiam contractiores multum habeant venustatis. Exempla affert Halicarnassensis ex Platone, Demosthene, & Æschine.

PLATO.

Plato ἐν ἀπολογίᾳ λόγῳ.

Ἐγὼ γὰρ τῷ πεπαιδάγμενον λόγῳ καλῶς ἡγοῦμαι, μείωμι ἢ κόσμος γίνεσθαι τοῖς πράγμασι παρὰ τὴν ἀλήθειαν. Quæ licèt breuis sit, habet tamen additamenta ad explendum numerum.

DEMOSTHENES.

Ὁ γὰρ οἷς αὐτὸς ἐγὼ λοιδορίαν πᾶσαν πρᾶξαι καὶ κατασκευάζομαι, οὗτος ἐμοὶ πολεμεῖ, κἂν μικρὸν βάλλῃ, μικρὰ τρέφειν.

ÆSCHINES.

Ἐπὶ σωτῆρι καλεῖς, ἐπὶ τὸν νόμον καλῶς, ἐπὶ τὴν δημοκρατίαν καλῶς.

Hæc, inquit, quamuis contorta, & rotunda, numerosæ suauitatis verbis augentur; quæ si dissoluas, florem gratiæ sustuleris.

DE NOMINE, ET definitione Periodi.

CAPVT V.

PEriodus dicta est metaphora ducta à cursu circulari, quem cursores obibant in stadio. Definitur à Demetrio Phalereo:

Demetrius Phaler. l. de eloc. Arist. 3. Rhetoric.

Σύνθεσις ἡρμοσμένη, & σύστημα ἐκ κώλων ἢ κομμάτων ἐυσταφόρων, πρὸς τὴν διάνοιαν τὴν ὑποκειμένην ἀπηρτισμένον. Ab Aristotele tertio Rhetoricorum λέξις ἀρχὴν ἔχουσα καὶ τελευτήν. Plenius & clariùs à Cornificio describitur; Densa, & continens frequentatio verborum, cum absolutione sententiarum. Cicero modò ambitum, modò comprehensionem verborum, aliàs complexionem, nonnumquam circuitum, conuersionem, orbem, clausulam, continuationem nominat. Ex quibus satis apparet quid sit periodus. Talis autem videtur iusta, in oratione pro Cæcinna. [Si, quantum in agro locisque desertis audacia potest, tantum in foro atque in iudiciis impudentia valeret: non minùs in caussa cederet Aulus Cæcinna, Sexti Ebutij impudentiæ, quantum in vi facienda cessit audaciæ.] Hæc 4. colis satis apertè distinguitur.

Quid sit cauendum in periodo.

Cauendum est porro vehementer, ne iustæ periodi explendæ gratia, quo meliùs cadat aut voluatur oratio, inania quædam verba inculcemus, quasi complementa numerorum. Nihil frigidius est, puerilius, & à vera germanáque eloquentia magis alienum, quàm vbi materia non patitur, sed res est pressè & rotundè (qualia multa in tertia dicendi figura occurrunt) efferenda, periodorum tractu inanem distendere orationem. Præterea notandum, aliam esse vinctam, aliam solutam

Duplex oratio vincta, & soluta.

orationem. Vincta propriè dicitur, quæ periodis decurrit; soluta, quæ licèt suos pedes & numeros habeat, non est tamen his circumscriptionibus certa lege recurrentibus illigata: Talis est Herodoti vt plurimùm locutio: Talia etiam in Demosthene & Cicerone multa occurrunt διηρτημένα dicta, in quibus non est periodorum ratio requirenda.

Aristot. l. 3. Rhet. c. 9.

Aristoteles fusam elocutionem comparat cum Dithyramborum Anabolis, quæ sunt longæ sermonis excursiones, stata lege minimè recurrentes. Versam verò, quæ dicitur periodus, cum strophis, & antistrophis Lyricorum.

DE DIVISIONE PERIODI.

Pneumate, Clausi, Chiasmo, &c.

CAPVT VI.

PEriodorum variæ traduntur à Rhetoribus diuisiones; quarum aliæ ad sensum verborum, aliæ ad structuram pertinent. Ego, vt omnem ambiguitatem submoueam, graviores primùm diuisiones afferam, minutias deinde suo loco discutiam.

Quid pneuma, in periodis.

Primùm, vna est, quæ ab Hermogene appellatur πνεῦμα, spiritus, & definitur, σύνθεσις λόγου, διάνοιαν ἀπαρτίζουσα ἐν κώλοις, καὶ κόμμασι, μετρίοις οὖσιν πρὸς τὴν διάρκειαν τοῦ πνεύματος, καὶ τὴν φωνὴν ἣν λέγοντος; Structura orationis, quæ sensum membris incisisque definitum, ad oratoris spiritum & vocem accommodat. Talis dicitur iusta periodus.

Quid clausis.

Alia dicitur Clausis, ἡ κλειὼς τρόπον τινὰ, καὶ διὰ τοῦτ' περίοδος ἢ ὅλου ἐπιχειρήματος ἀναλυτικὴ σύνοδος. Decursus totius argumenti breuiter comprehensus, Et hęc tam cōmunis est Rhetorum, quàm dialecticorum. Appellatur autem clausis, quòd vt clauis ostium, sic expeditè reserat vim argumenti.

Aliæ nomen habent à diuersis figuris, quibus contexuntur, inter quas nobilis est χιαζομένη.

Quid περίοδος χιαζομένη.

Est autem periodus χιαζομένη, cùm in quadrimembri circuitu, vtriusque propositionibus ambæ redditiones respondent; & contrà, vt apud Demosthenem, Olynth. 2.

Ὁ μὲν γὰρ Φίλιππος ὅσῳ πλείονα ἐφ' τῇ αὐτοῦ ἀξίᾳ ποιεῖται τὴν αὔξησιν, τοσούτῳ θαυμαστότερος παρὰ πᾶσι νομίζεται. Ὑμεῖς δ', ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὅσῳ χεῖρον ἢ προσῆκε κέχρησθε τοῖς πράγμασι, τοσούτῳ πλείονα αἰτίαν ὀφλισκάνετε. Etenim Philippus, quo plura supra suam ipsius dignitatem fecit, eò plus habet apud omnes admirationis. Vos autē, viri Athenienses, quò peiùs quā par erat, rebus vsi estis, eò maiori dedecore afficimini.

Chiasmus.

Dicitur autem χιαζομένη, quasi decussata, à χ. litera, quæ crucis in modum intersecantibus seipsas duabus obliquis lineis figuratur. Vnde & χιασμὸς figura, quando quatuor propositis, tertium secundo respondet, & conuenit quartum primo.

Alia ἰσοσκελὴς, & ἰσόπλευρος, hoc est, quadrata, quatuor membris æqualibus constans.

Alia rotunda, στρογγύλως ἀποτετορνευμένη, rotundè & concinnè, quasi torno facta, vt loquitur Plutarch. de auditione. Itaque nomen potiùs est omnium elegantium periodorum generale, quàm speciale.

Demosth. Olynth. 1.

Alia ἐπιτιμητικὴ, siue increpatoria dicitur, breuis, & expedita, vt Φίλιππος αὐ ἠξίωτο τοῖς θεοῖς ταῦτα, ἃ ὑμῶν τινες ἐνθάδε ποιοῦσιν: Philippus quidem à Diis postularet, ea ipsa quæ vestrum plerique faciunt.

Alia γνωμικὴ, sententiosa, vt ἐνοχλεῖται παρὰ τὴν ἀξίαν, ἀφορμὴ ἢ κακῶς φρονεῖν τοῖς αὐτοῖς γίνεται, Prosperis rebus vti supra meritum, stultis occasio est malè sentiendi.

Alia ἀποφαντικὴ, enuntiatiua, quæ fit per rectos casus, ἐν ᾗ ὁ τὴν. Εὐδοκιμῶν, ἱκανῶς σφαττεζόμενος.

Digitized by Google

Alia per interrogationem, vt τίς γὰρ ὁ τὴν Εὔβοιαν περιελόμενος: τίς ὁ κατειληφὼς Ὠρεόν, &c. Quis Eubœam sibi vendicat? quis cepit Oreum?

Alia ἐλεγκτική, redargutoria, vt si dicas, num hic ipse est qui Eubœam sibi vendicauit, qui cepit Oreum?

Affert & διεκτικὰς, & ἀρνητικὰς, & ἀπαγορευτικὰς, demonstratiuas, negatorias, prohibitiuas. Sed Græculæ sunt istæ diuisionum minutiæ; nunc ad cæteras partitiones veniamus, quæ ex periodi partibus & membris colliguntur.

DE PARTIBVS PERIODI.

CAPVT VII.

DVæ sunt periodi partes, Colon, siue membrum, siue intermissio & Comma, quod incisio pariter, & articulus nominatur.

Membrum est oratio sensus perfecti, sed suspensi, è toto corpore periodi abrupta: vel res breuiter absoluta, sine totius sententiæ demonstratione. Hoc Demetrius cum manu comparat, quæ ita pendet à corpore, vt in se cumulatam habeat naturæ suæ perfectionem. Id si longius fuerit, χωριστὸν appellatur, vt auctor est Hermogenes.

Quid χωριστὸν.

Est igitur colon, *Antequam P. C. dicam ea, quæ hoc tempore dicenda arbitror.* Vides sensum suspensum: Assume reliquam partem, & confice periodum. *Exponam vobis breuiter consilium profectionis, & euersionis meæ.*

Articulus, siue comma dicitur, cùm singula verbas interuallis distinguuntur: cæsa oratione hoc modo: *acrimonia, voce, vultu, aduersarios perterruisti.* Est gitur comma pars coli, siue membri, vno vel pluribus verbis constans.

Hinc multiplex periodus secundùm varia interualla distinguitur; alia oratoria, alia historica, alia simplex, alia composita, alia magna, alia parua, alia mediocris, alia etiam perigraphe appellatur.

Oratoria amplior est, & fusior, qua vtuntur Oratores.

Historica astrictior, ad vsum historicorum.

Simplex, quæ vnico longiori membro constat. Tale est exordium pro Cluentio; Animaduerti omnem accusatoris orationem in duas diuisam esse partes.

Composita, quæ fit ex nexu plurium membrorum, vt superior; [Antequam, Patres conscripti, &c.]

Magna, quæ maioribus colis, aut pluribus quàm quatuor constat.

Parua, quæ paucioribus quàm quatuor.

Mediocris, quæ quatuor intermissionum ambitu definitur.

DE PEDIBVS PERIODI.

Ex Halicarnassensi.

CAPVT VIII.

DIonysius Halicarnassensis Rhetor quidem præstantissimus, in libro de compositione nominum pedes oratorios sic enumerat, & probat.

Primus est Spondeus aptus, & grauis.

Iambus non omnino est ignauus, sed aptus humili & attemperato sermoni.

Trocheus mollior est, & humilior.

Pyrrhichius est tenuis, & planè demissus.

Tribrachus nihil habet venustatis, & grauitatis.

Molossus ex tribus longis, vt *errarent*, planè grauis est.

Amphibrachus ex duabus breuibus, & media longa, vt *amare*, non est adeò heroicus.

Anapæstus grauis, & aptus ad se-

Digitized by Google

ſà atqueaffectus exprimendos.

Dactylus optimus eſt, & heroïcus, aptúſque rebus amplioribus.

Creticus, ſiue amphimacer, ex duabus longis, & media breui, vt *caſtitas*, non eſt repudiandus.

Melior tamen Bacchius ex duabus longis, & vltima breui, vt *laudare*.

Hyperbacchius ex prima breui, & duabus longis, vt *haberem*.

Dochimus quoque pes eſt inſignis, ex quinque ſyllabis, prima breui, duabus longis, breui, & longa, vt *amicos tenes*.

Dichoreus ex duobus trochæis, vt *ſempiternus*, volubilis, & aptus maximè in clauſulis.

Item Pæon primus, ex prima longa, & tribus breuibus, vt *conterere*. Pæon ſecundus, ex tribus breuibus, & vltima longa, vt *temeritas*.

Et hi frequentiores ſunt apud Oratores.

DE NVMERO, ET MIXTVRA pedum.

Ex Cicerone.

CAPVT IX.

NOn eſt hîc meum conſilium, varias de numeris & pedibus arceſſere ſententias, & in iſta labyrinthi perplexitate ſine fructu ludere iuueniliùs.

Equidem exiſtimo, totam illam tractationem à M. Tullio tanto iudicij pondere & ſententiarum nitore deſcriptam, vt qui in hoc opere videatur laboraſſe contentiùs, cæterorum ſcriptorum vel ſtudia reſtinxerit, vel ingenia ſuâ claritate preſſerit: Quamobrem, ne geſtum coram Roſcio agere in ſcena videamur, faciam quod mei eſt inſtituti. Primùm, quid præcipiat, exponam: deinde, quid de tota numerorum præceptione ſentiam, paucis indicabo. Sic igitur ille.

[Fluit omninò numerus à primo, tum incitatiùs breuitate pedum, tum proceritate tardiùs: curſum contentiones magis requirunt: expoſitiones rerum, tarditatem. Inſiſtit autem ambitus modis pluribus: è quibus vnum eſt ſecuta Aſia maximè, qui dichoreus vocatur, cùm duo extremi chorei ſunt, id eſt, è ſingulis longis, & breuibus. Explanandum eſt, quòd ab alijs ijdem pedes aliis nominantur vocabulis. Dichoreus non eſt ille quidem ſua ſponte vitioſus in clauſulis, ſed in orationis numero nihil eſt tam vitioſum quàm ſi ſemper eſt idem. Cadit autem per ſe ille ipſe præclarè: quò etiam ſatietas formidanda eſt magis. Me ſtante C. Carbo, C. F. Tribunus plebis in concione dixit his verbis; O Marce Diuſe. Hæc quidem, duo binis pedibus inciſim, dein membratim: Tu dicere ſolebas, ſacram eſſe Rempublicam. Hæc item membra ternis: poſt ambitus, Quicunque eam violauiſſent, ab omnibus eſſe eis pœnas perſolutas. Dichoreus; nihil enim ad rem, extrema illa longa ſit an breuis: Deinde, Patris dictum ſapiens temeritas filij comprobauit. Hoc dichoreo tantus clamor concionis excitatus eſt, vt admirabile eſſet. Quæro, nonne id numerus effecerit? Verborum ordinem immuta, fac ſic: Comprobauit filij temeritas: iam nihil erit, etſi temeritas ex tribus breuibus, & longa eſt: quem Ariſtoteles vt optimum probat, à quo diſſentio. At eadem verba, eadem ſententia, animo iſtuc ſatis eſt, auribus non ſatis, ſed id crebriùs fieri non oportet. Primùm enim numerus agnoſcitur, deinde ſatiat, poſteà cognita facilitate contemnitur. Sed ſunt clauſulæ plures, quæ numerosè & iucundè cadant. Nam & Creticus, qui eſt è longa, & breui, & longa, & eius æqualis pæan, qui ſpatio par eſt, ſyllaba longior, quàm commodiſſimè putatur in ſolutam ora- Cicero in Oratore.

Digitized by Google

tionem illigari, cùm ſit duplex; nam aut è longa, & tribus breuibus, qui numerus in primo viget, iacet in extremo; aut è totidem breuibus & longa, in quem optimè cadere cenſent veteres: ego non planè reicio, ſed alios antepono. Ne ſpondæus quidem funditus eſt repudiandus, etſi, quòd è longis duabus, hebetior videtur, & tardior; habet tamen ſtabilem quendam, & non expertem dignitatis gradum; in inciſionibus verò multò magis, & in membris; paucitatem enim pedum, grauitatis ſuæ tarditate compenſat. Sed hoc cùm in clauſulis pedes nomino, non loquor de vno pede extremo: adiungo (quod minimum ſit) proximum ſuperiorem, ſæpe etiam tertium. Ne Iambus quidem, qui eſt è breui, & longa, aut par choreo, qui habet tres breues, ſed ſpatio par, non ſyllabis, aut etiam dactylus, qui eſt è longa, & duabus breuibus, ſi eſt proximus à poſtremo, parum volubiliter peruenit ad extremum, ſi eſt extremus choreus, aut ſpondæus; nunquam enim intereſt, vter ſit eorum in pede extremo: ſed iidem hi tres male concludunt, ſi quis eorum in extremo locatus eſt, niſi cùm pro cretico poſtremus eſt dactylus; nihil enim intereſt, dactylus ſit extremus, an creticus: quia poſtrema ſyllaba breuis, an longa ſit, ne in verſu quidem refert. Quare etiam pæana qui dixit aptiorem, in quo eſſet longa poſtrema, vidit parum: quoniam nihil ad rem eſt, poſtrema quàm longa ſit. Iam pæan, quòd plures habeat ſyllabas, quàm tres, numerus à quibuſdam, non pes habetur. Eſt quidem, vt inter omnes conſtat antiquos, Ariſtotelem, Theophraſtum, Theodectem, Ephorum, vnus aptiſſimus orationi, vel orienti, vel mediæ, putant illi etiam cadenti: quo loco mihi videtur aptior Creticus. Dochimus autem è quinque ſyllabis, breui, duabus longis, breui, longa, vt eſt hoc, [amicos tenes] quouis loco aptus eſt, dum ſemel ponatur: iteratus, aut continuatus numerum apertum, & nimis inſignem facit. Duo enim aut tres ſunt ferè extremi ſeruandi, & notandi pedes, ſi modò non breuiora & præciſa erunt ſuperiora, quos aut choreos, aut heroos, aut altemos eſſe oportebit; aut in pæane illo poſteriore, quem Ariſtoteles probat, aut ei pari cretico. Horum viciſſitudines efficient, vt neque ij ſatientur, qui audient, faſtidio ſimilitudinis, nec nos id quod faciemus, opera dedita facere videamur.

Hæc Cicero: ex qua oratione fluẽtibus cincinnis diffuſa laxiùs fermè iſtud colligas, probari ab eo dichoræum, ſed cum temperamento ad vitandam ſatietatem, creticum orationi cadenti aptiſſimum; pæana vtrumque in principio; & medio, ſpondæum, choræum tribrachyn, dactylum; quem ait parum volubiliter iungi cum choæro, aut ſpondæo extremum locum tenente; quare ſi iſti tres pedes concurrant, dactylus, qui inſtar cretici cenſetur in fine, in extremo erit collocandus: Ad ſummum dochimum omni loco congruum, ſed malè affectari.

Neque verò hîc erit alienum, Strebei, & aliquot recentiorum, in Ciceronianum numerorum vſum obſeruationes & exempla notare, quibus conformari faciliùs imitatio poſſit. Cùm igitur periodus tota debeat à capite ita fluere, vt ad extremum veniens ipſa conſiſtat, non modò ambitus clauſulæ, ſed etiam principia atque media notanda ſunt.

IN PRINCIPIIS HI fermè probantur pedes.

Creticus.

Vt [Neminem veſtrum ignorare arbitror, Iudices.]

Pæan.

Pæan.

Vt, [At beneficio ſum vſus tuo. Leuia ſunt hæc in hoc reo crimina.]

His adiice dichoreum, & bacchium, & palimbacchium; vt, non enim poteſt ea natura quæ tantum facinus commiſerit, hoc vno ſcelere eſſe contenta. Vehebatur in eſſedo tribunus plebis. At quanta merces Rhetori data eſt.

Dochimus.

Vt, [Catenas habebat hoſpes tuus.]

Moloſſus.

Vt, [Idem Verres, qui fuit ſemper.]

Anapæſtus.

Vt, [Patior, Iudices, & non moleſtè fero.]

IN MEDIO.

Ampliſſimus eſt vterque pæan, primus & quartus. Nec ſolùm dignitatem affert & amplitudinem, ſed etiam volubilitatem atque celeritatem, qua animi concitati affluente voluptate recreantur, vt, *Vincat aliquando cupiditas voluptáſque rationem, dummodò illa in hoc genere præſcriptio moderatióque teneatur.*

In hac oratione breui ſex pæanas primos accipere poſſis: ex quibus incitatior eſt curſus atque magnificentior amplitudo. *Item*: Fieri enim non poteſt vt animus libidini deditus, amore, deſiderio, cupiditate, ſæpe nimia copia, inopia etiam, nonnunquam impeditus, hoc quicquid eſt quòd nos facimus, in dicendo, in modò agendo, verùm etiam cogitando, ſuſtinere poſſit.

IN FINE.

Probantur Creticus, & Dichoreus.

Vt, [Verrem, non vt hominem, cum homine comparetis, ne qua tali viro mortuo fiat iniuria; ſed vt pacem cum bello, leges cum vi, forum & iuriſdictionem cum ferro & armis, aduentum & comitatum cum exercitu & victoria conferatis.

Choreus, & Moloſſus.

Vt, [Fateor me ſalutis omnium cauſa ad eam partem acceſſiſſe ſubleuandam, quæ maximè laboraret.]

Dochimus.

Vt, [Quos amiſimus ciues, eos Martis vis perculit, non ira victoriæ.]

Creticus duplex.

Vt, [At quæ ipſe cogitant ſentio, in communionem tuorum temporum contuli.]

Aliquando Creticus triplex.

Vt, [Facere enim probus adoleſcens periculosè, quàm perpeti turpiter, maluit.]

Creticus, et Dactylus.

Vt, [Omnis oratio moribus conſonet.]

Tribrachys cum Spondæo.

Vt, [Diu multúmque, Brute, dubitaui.] Et, [Maximus eſt fructus iucunditáſque ſapienti.

Choreus & Diſpondæus.

Vt, [In monumentis maiorum ſuorum ſit interfectus.]

Iambus & Diſpondæus.

Vt, [Sed etiam gloriam per tales viros infringendam.]

Tres Spondei.

Vt, [Victoriis illuſtratæ ſunt.

QVID DE ISTIS NVMErorum obſeruationibus, & tota compoſitione, ſit ſentiendum, & de cauendis vitiis.

CAPVT X.

HÆc igitur, ſi fuerint moderatè obſeruata, lætioribus nonnunquam numeris exhilarant orationem. At contrà, ſi putidiùs diſcutiantur, ſermonis nitorem non mediocriter artis infelicitate corrumpunt.

Atque vt Callimachus, nimis affectatæ diligentiæ ſtatuarius, fertur infauſto expolitionis ſtudio ſuorum operum decus inquinaſſe, dictus inde κακόζηλος, quòd artis violenta quadam tyrannide naturæ florem

Rhetores morofius numero ſtudentes, ſunt ſæpe κακόζηλοι.

Digitized by Google

velim, vt omnem verborum ornatum, contemnendum putem: Nam vt corporis honestam curam gerunt etiam sapientes, sic & in graui oratione culturam elocutionis esse volo; sed eam grandem & cum maiestate decoram. Duo tantùm reprehendo, primum, quòd ista putidiùs à plerisque, magno cæterorum eloquentiæ ornamentorum dispendio, curentur: deinde, quòd ad sacras concionés, & serias orationes, in quibus pugnare oportet, non ludere, iuueniliùs traducantur.

Cauendum est omnino, ne oratio, quæ ferri debet, ac fluere, dimetiendis pedibus ac perpendendis syllabis consenescat. Nam id tum miseri tum
Quint. l. 9. in minimis occupati est. Neque enim qui se totum in hac cura consumpserit, potioribus vacabit, si quidem relicto rerum pondere, ac nitore contempto, tesserulas (vt ait Lucilius) struet, & vermiculatè inter se lexes committet. Quamobrem, & cùm de hac tota re scriptum sit à nonnullis, etiam abundantiùs quàm oratoria grauitas postulet; quæ leuiora sunt, omittam, aut certè perstringam: Quæ verò melioris notæ fuerint, à veteribus præsertim animaduersa, non præteribo.

ELOCVTIONIS DIVISIO, & eius prima pars Elegantia.

CAPVT II.

ELocutionis omnium clarissima diuisio est, quæ traditur à Cicerone quarto ad Herennium, in *Elegantiam*, *Compositionem*, & *Dignitatem*. *Elegantia* est, quæ facit vt
Cic. 4. ad Her. c. 2. vnumquodque purè & apertè dici videatur. Hæc distribuitur in Latinitatem & Explanationem. Latinitas sermonem purum conseruat. Duos Grammaticorum scopulos, solœcismum & barbarismum declinat, & honestam in omnibus consectatur orationis munditiem. Primùm igi- Cic. 3. de Orator.
tur, vt Latinè loquamur, videndum est, sed & verba afferamus ea quæ nemo iure reprehenderit; & ea sic casibus, & temporibus, & genere, & numero conseruemus, vt ne quid perturbatum, ac discrepans, aut præposterum sit. Hæc ex Grammaticorum petuntur officina, in qua procudenda sunt accuratiùs puerorum ingenia, ne eruda adhuc studia in grauiores scientias propellant, & congrui sermonis imperiti præbeant se deridendos. D. Basilius legatum sibi à Valente Rhe- Demosth. Valentis Legatus. Sozom. l. 16. c. 16.
torem, Demosthenem nomine, haud satis Δημοσθενικῶς in Grammaticos errores impingentem, castigauit vrbano dicto: Δημοσθένης σολοικίζει.

Quo verò risu exceptum est apud Athenienses DATIS Melos? qui, vt vir Persa, & miles, minùs ad Atticas factus elegantias, Græcè loqui conatus, dixit ἤδομαι ἐγὼ χαίρεμαι. Erat hoc hospiti & duci militiæ condonandum. Sed minùs tolerandi sunt, qui cùm istis vitiis laborent, profitentur tamen elegantias, & in alios, si quid fortè titubarint, sunt impensè dicaces. Nec infacetè lusit Ausonius in eiusmodi farinæ Rhetorem, qui scripserat actiua voce Reminisco.

Reminisco Rufus dixit in versu suo.
Cor ergo versus, imò Rufus non habet.

Haud dissimilis quispiam legatus, Hilarius Cisterciensis Legatus σολοικίζει. Eius oratio.
qui ad Alexandrum Tertium missus, contra S. Thomam Cantuariensem Archiepiscopum, sparsurus querimonias, illud identidem in oratione vsurpauit, *oportuebat*. Ex quo grauissimo cœtui risum propinauit non mediocrem.

[Pater (inquit) & Domine, interest beatitudinis vestræ, quod perperam actum est in perniciem vniuersitatis, ad pacis & debitæ concordiæ statum

ſtatū citiùs reuocare, ne nimis huiuſmodi immoderata præſūptio multorū ſtragē, & Catholicæ Eccleſiæ ſciſſuram poſſit procreare. Id parum attendit Dominus Cantuarienſis, dum relicto maturiori conſilio, ſe ſolum conſuluit, vt ſic ſibi, & ſuis, Regi, & regno, populo, & clero grauiores labores procrearet, & anguſtias: & certè virum tantæ auctoritatis non decuit, nec oportuit, nec aliquando oportuebat.] Addit qui ſcripſit hiſtoriam: Ita grammatizabat Hilarius Ciceſtrenſis, dicens *oportuebat. inſuper ſuos, ſi ſaperent, non oportuebat ſibi in tabulis præbuiſſe conſenſum.* Hîc vnus ex cœtu prorumpens in vocem: *Malè*, inquit, *tandem veniſti ad portum.*

Baron. ad Chri. 1164. Sec. 34.

Altera pars elegantiæ eſt explanatio, quæ reddit apertam & dilucidam orationem. Ea comparatur duabus rebus, vſitatis verbis, & propriis: Vſitata ſunt ea quæ verſantur in ſermone & conſuetudine quotidiana: Propria, quæ eius rei verba ſunt, aut eſſe poſſunt, de qua loquemur. Hæc virtus elocutionis fundamentum eſt: qua qui non fuerit imbutus, fruſtra nititur ad ſuperiora. Quantus eſt enim error eorum qui nihil propriis verbis efferentes, in omnibus tranſlationum conſectantur delicias? quod plerunque faciunt, vt humilitatem verborum vitent, vt ille, qui in Actione *Ibericas herbas*, ſe ſolo nequicquam intelligente, dicebat, niſi irridens hanc vanitatem Caſſius Seuerus, *ſpartum* eum dicere velle indicaſſet. Solent hîc in delectu verborum Rhetores nonnulla tradere de factis, protractis, ſubſtractis, commutatis, ſonantibus, exilibus, ſordidis, grandibus, vaſtis, quæ plurimis proſequi ſuperuacaneum eſſe arbitror. Nam puri dilucidique ſermonis ratio, in linguis præſertim antiquis, tota ex veterum ſcriptorum imitatione, & magiſtro vſu dicendi, petenda eſt: Ac demum bona verba habenda ſunt, quibus locupletiſſimi quique dictionis authores & magiſtri vſi ſunt; quibus niſi fueris contentus, fruſtra ſonantes litterulas & ſyllabas aucupabere.

Cic. 2. ad Her.

Quint. l. 2. c. 8.

De verbis oratoriis, vide Cic. 3. de Orat. ſect. 150.

DE COMPOSITIONE, ſecunda parte Elocutionis.

Eius definitio, officium, gratia.

CAPVT III.

COmpoſitio eſt ſtructura partium orationis (vt definit Halicarnaſſeus) θέσις περὶ ἄλληλα τῶν τοῦ λόγου μορίων, ἃ δὴ καὶ στοιχεῖά τινες λέξεως καλοῦσι. Eius officium eſt, verba inter ſe connectere, vt ne quid præpoſterum ſit, ne quid aſperum, aut vaſtum, ne quid obſcuratum negligentiùs, ne quid expreſſum putidiùs. Deinde ſingula inter ſe conciſa colis diſtinguere, mox etiam numeroſo periodorum ambitu vincire.

Eius vis moderata, maximè verò in exornationibus plurimum obtinet ſuauitatis, &, vtait citatus author, ἐκφοβεῖ τὸν λόγῳ πειθόμενον. Atque, vt artifices, qui verſicolore ornatu veſtimenta diſtingunt (Græci ποικίλτας, Latini, *Phrygiones*, & *plumarios* appellant) plurimum rei veſtiariæ decoris addiderunt: Sic, qui eleganti verborū textura conficiunt orationem, exornatiuum illud genus, quod totum penè in delectatione ſitum eſt, magna voluptate perfuderunt. Verba quantumuis lecta ſint, & nobilia, plurimum ſuauitatis & ornamentorum amittunt, niſi aliqua ſtructuræ ratio & concinnitas accedat. Res enim perinde ſe habet, atque in mentis ſenſibus, quantumuis illi generoſi fuerint, emarceſcunt, niſi orationis perſpicuitate, copia, feliciſate promantur: ſic lepor ille ver-

Compoſitionis artifices comparantur cū Phrygibus.

borum, ſine ſtructuræ lenocinio defloreſcit.

Hoc Dionyſius Homericorum verſuum exemplo declarat; qui cùm verbis conſtent humilibus, tamen ex iuncturæ concinnitate plurimum iucunditatis hauſerunt: ſunt autem illi:

Τὼ δ' αὖτ' ἐκ κλισίης Ὀδυσεὺς καὶ δῖος Τρόφορος,
Ἐτρώσαντο ἄρισον, ἅμ' ἠοῖ κεκαμένω πῦρ,
Ἔκπιμφαν τε τορμῶας ἅμ' ἀγερωχόωντε σίεσαι.
Τηλίμαχον δ' ἧ πείσιτον κωΐς ὑλακόμωσι,
Οὐδ' ὕλαον φερσίβροτα, νόσφι δ' ἧος Ὀδυσεὺς,
Σαίνοντας τε κυνὰς· ὑπὸ δ' κτύπος ἔλθε πεδίῖν.

& cætera, quæ, vt ait ille, διὰ τ' εὐτελείαν καὶ ταπεινότητα ὀνομάτων πέπλεκται. Sed totam ex iunctura gratiam mutuantur. Hæc ſi Latinè reddantur, non poſſunt ſuos numeros retinere: Cum ijſdem comparari poſſunt quæ in Moreto incerti authoris leguntur:

Membra leuat ſenſim vili demiſſa grabato,
Sollicitáque manu tenebras explorat inertes,
Veſtigátque focum: læſus quem denique ſenſit.
Parvulus exuſto remanebat ſtipite fumus,
Et cinis obducta celabat lumina pruna:
Admouet his pronam ſummiſſa fronte lucernam,
Et producit acu ſtupas humore carentes
Excitat & crebris languentem flatibus ignem.

Deinde.

Inde abit, aſſiſtitque mole, parvaque tabella,
Quam fixam pariet illos ſeruabat in vſus,
Lumina fida locat. Geminos tunc veſte lacertos
Liberat, & cinctus villoſæ tegmine capræ.
Peruerrit cauda ſilices, gremiúmq; molarum.
Admouet inde manus operi, partitus vtramque:
Læua miniſterio, dextra eſt intenta labori.
Hæc rotat aſſiduis gyris, & concitat orbem.
Trita Ceres ſilicum rapido decurrit ab ictu,
Interdum feſſa ſuccedit læua laboris,
Alternáque vices: modò ruſtica carmina cantat,
Agreſtique ſuum ſolatur voce laborem.

Et quæ toto illo poëmate continentur Homericis ab Halicarnaſſeo allatis non diſſimilia.

Hæc igitur, inquit, cùm de humili materia, & per ſe humilia ſint, ex decore numerorum miriſicas habent veneres. Neque verò id tantùm in verſibus: exemplum citat ex Herodoto.

Τύχη, εἰ γὰρ σε δικαίως παῖδας μοι λίγεται τὰ περὶ τὸ εἶδος ἀγωνιεῖς· ὥστε γὰρ ἐμπυγχάνει ἀνθρώπους ὄντα ἀπρόσιτα ὀφθαλμῶν· πόλει ὅπως ἐκείνῳ διάσημα μεῖον ἐμοὶ δὲ μέγα ἀναβαίνας, εἶπεν· Δίκαιόν τε, τίνα λίγεις λόγον οὐχ' ὁμῶς; κελεύων με διαπεπρᾶσθαι τῷ ἐμῷ διάσημα γυμνῷ; ἅμα δὲ χιτῶνι ἐνδυομένῳ, σωκλίνεται καὶ ἀνδρὶ γυνή. Hæc, & ſimilia, quæ ex Cicerone infinita poſſunt afferri, ſi diſſoluas, μικρόκωλα, ἀγλῶς, μαλθακὰ, facias neceſſe eſt. Porrò tota ſtructuræ ratio continetur in periodis, de quibus dicendum eſt.

DE PRÆSTANTIA NVmeroſæ orationis, & eius ortu.

CAPVT IV.

MAgni illius Auguſtini vox eſt, Mundum Dei canticum eſſe: & rectè quidem dixit; is enim eſt omnium muſicorum, ſine controuerſia, princeps; cuius nutu numeroſiſſimus vniuerſi concentus, perpetuas concordiæ ſeruat leges. Atque vt omnia certo quodam pondere ac menſura condidit, ſic illa videntur ab ipſis cunabulis inſtillatam retinere numerorum ſuauitatem. Quid mirum igitur, ſi animus aurium nuntio naturalem quandam in ſe retinet omnium vocum menſuram? Homo profectò animal eſt natura muſicum, & muſicæ vis, per aurium ſenſus, quaſi per animæ veſtibula, ſi quando potentiùs illapſa eſt, tum delicato titillationis lenocinio mentem ſurripit, & miti quodam dominatu vendicat. Agreſtes ipſi belluarum ſenſus, hac dulcedine mulcentur: & Iouis quidem Aquila apud Pindarum, vbi Apollinis lyram audiuit, prædarum & fulminis oblita, iam conniuentibus oculis mergitur in ſoporem. Tum fulmen ipſum hac illecebra delinitum conſidente paulatim flammarum ardore langueſcit.

Muſicæ laus.

Quòd ſi omnia vel numeroſa ſunt, vel ipſis numeris delectantur, non oportuit, orationem, egregium quoddam opus hominis, in quo pulcherrimæ mentis cælata eſt effigies, numerorum legibus eſſe deſtitutam. Quamobrem, primùm quidem nata ſunt poëtarum ingenia, quorum ars exquiſito quodam flore dicendi luxurians mirifica ſuauitate eloquentiam vitámque perfudit. Ipſi deinde oratores, cùm poëtarum viderent artes florere laudibus, certos curſus concluſionéſque verborum inuenerunt, quibus illigata non modò ferretur contentiùs, ſed etiam blandiùs ſe inſinuaret oratio. Itaque cùm plerique veterum infracta, vt ſæpiùs, atque amputata loquerentur, claudicarent, inſiſterent, & quaſi inter ſaxa fractis & reluctantibus aquis obſtreperent, emerſit deinde illa ſcitiſſimè tornata circumſcriptio; cuius primi auctores fuere Thraſymachus, & Gorgias: in quorum ſcriptis vidiſſes ſublimia ingredi, leuia duci, acria currere, delicata fluere, ad ſummum omnia ferri enucleata quadam ratione modulatiùs.

Ortus numerorum.

Hoc verò dicendi genus, vbi oppreſſis ſuauitate mentibus perplacere cœpit vehementiùs, non erubuit quidem fori ſubſellia, quanquam in iuſta pugna, vt in verborum delectu tranquilliores, ſic etiam in numeris ſedatiores eſſe oratores ſolent. Verùm omnibus glorioſum poſtea viſum eſt, fluentem largiùs orationis impetum vincire moderata lege numerorum, cùm id præſertim eloquentiæ palæſtram, & vltima quaſi lineamenta conferat.

Qualis enim Vlyſſes apud Homerum, Palladis opera, alius atque alius apparet: Modò enim paruus, rugoſus, ſordidus videbatur,

Numeroſæ orationis præſtantia illuſtratur eleganti ſimilitudine.

Πτωχῷ λυγαίῳ ἐναλίγκιος ἠδὲ γέροντι:

Mox cùm eundem ipſum virgula tetigiſſet Minerua, auguſta & ſpectabili ſpecie, hyacinthinóque capillo cernebatur:

Μείζονα τ' εἰσιδέειν, ἠδὲ πάσσονα θῆκε ἰδέσθαι.

καὶ δὴ κάρητος

Οὔλας θῆκε κόμας ὑακινθίνῳ ἄνθει ὁμοίας.

Haud dissimili ratione, sine numeris, quasi pannis & centonibus hispida videtur oratio: mox eorum decore temperata, læta, florens, illustrius emicat.

Tantum in periodis ad exornatiuam præsertim orationem momenti situm est, vt quadrigæ albæ videantur, quibus Regina triumphat eloquentia. Has si omni ex parte sustuleris, Rhetoricam peditem, humilem & abiectam facias necesse est. Neque verò cùm periodon laudo, grandes illas vbique verborum circumscriptiones probari velim, cùm etiam contractiores multum habeant venustatis. Exempla affert Halicarnassensis ex Platone, Demosthene, & Æschine.

PLATO.

Plato in Apologia.

Ἔργον γὰρ εὖ μεμελετημένον λόγῳ καλῶς ἠσκῆσθαι, μέτρον τε κόσμου γένη τοῖς μεμέτροις ἁρμόττοντα. Quæ licèt breuis sit, habet tamen additamenta ad explendum numerum.

DEMOSTHENES.

Ὁ γὰρ οἷς ἂν ἐγὼ λησθείην ταῦτα μεμέλημαι καὶ κατασκευάζομαι, οὗτος ἐμοὶ πολεμεῖ, κἀν μήπω βάλλῃ, μαλὶ τοξίνῃ.

ÆSCHINES.

Ἐπὶ σωμάτων καλεῖς, ἐπὶ τοὺς νόμους καλεῖς, ἐπὶ τὴν δημοκρατίαν καλεῖς.

Hæc, inquit, quamuis contorta, & rotunda, numerosæ suauitatis verbis augentur; quæ si dissoluas, florem gratiæ sustuleris.

DE NOMINE, ET definitione Periodi.

CAPVT V.

PEriodus dicta est metaphora ducta à cursu circulari, quem cursores obibant in stadio. Definitur à Demetrio Phalereo:

Demetrius Phaler. l. de eloc. Arist. 3. Rhetoric.

Σύνθεσις ἡρμοσμένη, & σύστημα ἐκ κώλων ἢ κομμάτων εὐσταφράστων, πρὸς τὴν διάνοιαν τὴν ὑποκειμένην ἀπηρτισμένον. Ab Aristotele tertio Rhetoricorum λέξις ἀρχὴν ἔχουσα καὶ τελευτήν. Plenùs & clariùs à Cornificio describitur; Densa, & continens frequentatio verborum, cum absolutione sententiarum. Cicero modò ambitum, modò comprehensionem verborum, aliàs complexionem, nonnumquam circuitum, conuersionem, orbem, clausulam, continuationem nominat. Ex quibus satis apparet quid sit periodus. Talis autem videtur iusta, in oratione pro Cæcinna. [Si, quantum in agro locisque desertis audacia potest, tantum in foro atque in iudiciis impudentia valeret: non minùs in caussa cederet Aulus Cæcinna, Sexti Ebutij impudentiæ, quantum in vi facienda cessit audaciæ.] Hęc 4. colis satis apertè distinguitur.

Quid sit cauendum in periodo.

Cauendum est porro vehementer, ne iustæ periodi explendæ gratia, quo meliùs cadat aut voluatur oratio, inania quædam verba inculcemus, quasi complementa numerorum. Nihil frigidius est, puerilius, & à vera germanáque eloquentia magis alienum, quàm vbi materia non patitur, sed res est pressè & rotundè (qualia multa in tertia dicendi figura occurrunt) efferenda, periodorum tractu inanem distendere orationem. Præterea notandum, aliam esse vinctam, aliam solutam

Duplex oratio vincta, & soluta.

orationem. Vincta propriè dicitur, quæ periodis decurrit; soluta, quæ licèt suos pedes & numeros habeat, non est tamen his circumscriptionibus certa lege recurrentibus illigata: Talis est Herodoti vt plurimùm locutio: Talia etiam in Demosthene & Cicerone multa occurrunt διθύραμβοις dicta, in quibus non est periodorum ratio requirenda.

Arist. l. 3. Rhet. c. 9. Aristoteles fusam elocutionem comparat cum Dithyramborum Anabolis, quæ sunt longæ sermonis excursiones, stata lege minimè recurrentes. Versam verò, quæ dicitur periodus, cum strophis, & antistrophis Lyricorum.

DE DIVISIONE PERIODI.

Pneumate, Clausi, Chiasmo, &c.

CAPVT VI.

PEriodorum variæ traduntur à Rhetoribus diuisiones; quarum aliæ ad sensum verborum, aliæ ad structuram pertinent. Ego, vt omnem ambiguitatem submoueam, grauiores primùm diuisiones afferam, minutias deinde suo loco discutiam.

Quid pneuma, in periodis. Primùm, vna est, quæ ab Hermogene appellatur πνεῦμα, spiritus, & definitur, σωμάτιον λόγου, διάνοιαν ἀπαρτίζον ἐν κώλοις, ἢ κόμμασι, μετρούμενον πρὸς τὴν διάρκειαν τοῦ πνεύματος, καὶ τὴν φωνὴν τοῦ λέγοντος; Structura orationis, quæ sensum membris incisisque definitum, ad oratoris spiritum & vocem accommodat. Talis dicitur iusta periodus.

Quid clausus. Alia dicitur Clausis, ἡ κλεῖς τρόπον τινὰ, καὶ δηλοῖ τὴν περίοδον τοῦ ὅλου ἐπιχειρήματος ἀπλουστάτην σύνοδον. Decursus totius argumenti breuiter comprehensus, Et hęc tam cõmunis est Rhetorum, quàm dialecticorum. Appellatur autem clausis; quòd vt clausis ostium, sic expeditè referat vim argumenti.

Aliæ nomen habent à diuersis figuris, quibus contexuntur, inter quas nobilis est χιαζομένη.

Quid ἁπλῆς χιαζομένης. Est autem periodus χιαζομένη, cùm in quadrimembri circuitu, vtrisque propositionibus ambæ redditiones respondent; & contrà, vt apud Demosthenem, Olynth. 2.

Ὁ μὲν γὰρ Φίλιππος ὅσῳ πλείονα λόγον τῶν ἀξίων ποιεῖται τῶν αὑτοῦ, τοσούτῳ θαυμαστότερος παρὰ πᾶσι γεγένηται. Ὑμεῖς δ', ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὅσῳ χεῖρον ἢ προσῆκε κέχρησθε τοῖς παροῦσιν, τοσούτῳ πλείονα αἰσχύνην ὀφλισκάνετε. Etenim Philippus, quo plura supra suam ipsius dignitatem fecit, eò plus habet apud omnes admirationis. Vos autẽ, viri Athenienses, quò peiùs quã par erat, rebus vsi estis, eò maiori dedecore afficimini.

Dicitur autem χιαζομένη, quasi decussata, à χ litera, quæ crucis in modum intersecantibus seipsas duabus obliquis lineis figuratur. Vnde & χιασμὸς figura, quando quatuor propositis, tertium secundo respondet, & conuenit quartum primo. Chiasmus.

Alia ἰσοκῶλος, & ἰσόπλευρος, hoc est, quadrata, quatuor membris æqualibus constans.

Alia rotunda, περιφερὴς ἀποτετορνευμένη, rotundè & concinnè, quasi torno facta, vt loquitur Plutarch. de auditione. Itaque nomen potiùs est omnium elegantium periodorum generale, quàm speciale.

Alia ἐπιτιμητικὴ, siue increpatoria dicitur, breuis, & expedita, vt Φίλιππος μὲν ἠξίου τοῦτο τοῖς θεοῖς παῦσαι, ἃ ὑμῶν τινες ἐνδεῶς ποιοῦσιν: Philippus quidem à Diis postularet, ea ipsa quæ vestrum plerique faciunt. Demosth. Olynth. 1.

Alia γνωμικὴ, sententiosa, vt ἐυπρεπὲς πρὸς τὴν ἀξίαν, ἀφορμὴν δὲ κακῶς φρονεῖν τοῖς ἀνοήτοις γίνεσθαι, Prosperis rebus vti supra meritum, stultis occasio est malè sentiendi.

Alia ἀποφαντικὴ, enuntiatiua, quæ fit per rectos casus, ἧς ὁ τῶν Εὐβοέων, ἰκανῶς σφαττεζόμενος.

Digitized by Google

Alia per interrogationem, vt τίς δὲ ὁ τὴν Εὔβοιαν σφετεριζόμενος: τίς ὁ κατειληφὼς Ὠρεόν, &c. Quis Eubœam sibi vendicat? quis cepit Oreum?

Alia ἐλεγκτική, redargutoria, vt si dicas, num hic ipse est qui Eubœam sibi vendicauit, qui cepit Oreum?

Affert & δεικτικὰς, & ἀποφατικὰς, & ἀπαγορευτικὰς, demonstratiuas, negatorias, prohibitiuas. Sed Græculæ sunt istæ diuisionum minutiæ; nunc ad cæteras partitiones veniamus, quæ ex periodi partibus & membris colliguntur.

DE PARTIBVS PERIODI.

CAPVT VII.

DVæ sunt periodi partes, Colon, siue membrum, siue intermissio & Comma, quod interciſio pariter, & articulus nominatur.

Membrum est oratio sensus perfecti, sed suspensi, è toto corpore periodi abrupta: vel res breuiter absoluta, sine totius sententiæ demonstratione. Hoc Demetrius cum manu comparat, quæ ita pendet à corpore, vt in se cumulatam habeat naturæ suæ perfectionem. Id si longius fuerit, χειροτονία appellatur, vt auctor est Hermogenes.

Quid χειροτονία.

Est igitur colon, *Antequam P. C. dicam ea, quæ hoc tempore dicenda arbitror.* Vides sensum suspensum: Assume reliquam partem, & confice periodum. *Exponam vobis breuiter consilium profectionis, & euersionis meæ.*

Articulus, siue comma dicitur, cùm singula verbas interuallis distinguuntur: cęsa oratione hoc modo: *acrimonia, voce, vultu, aduersarios perterruisti.* Est gitur comma pars coli, siue membri, vno vel pluribus verbis constans.

Hinc multiplex periodus secundùm varia interualla distinguitur; alia oratoria, alia historica, alia simplex, alia composita, alia magna, alia parua, alia mediocris, alia etiam perigraphe appellatur.

Oratoria amplior est, & fusior, qua vtuntur Oratores.

Historica astrictior, ad vsum historicorum.

Simplex, quæ vnico longiori membro constat. Tale est exordium pro Cluentio; Animaduerti omnem accusatoris orationem in duas diuisam esse partes.

Composita, quæ fit ex nexu plurium membrorum, vt superior; [Antequam, Patres conscripti, &c.]

Magna, quæ maioribus colis, aut pluribus quàm quatuor constat.

Parua, quæ paucioribus quàm quatuor.

Mediocris, quæ quatuor intermissionum ambitu definitur.

DE PEDIBVS PERIODI.

Ex Halicarnassensi.

CAPVT VIII.

DIonysius Halicarnassensis Rhetor quidem præstantissimus, in libro de compositione nominum pedes oratorios sic enumerat, & probat.

Primus est Spondeus aptus, & grauis.

Iambus non omnino est ignauus, sed aptus humili & attemperato sermoni.

Trocheus mollior est, & humilior.

Pyrrhichius est tenuis, & planè demissus.

Tribrachus nihil habet venustatis, & grauitatis.

Molossus ex tribus longis, vt *errares*, planè grauis est.

Amphibrachus ex duabus breuibus, & media longa, vt *amare*, non est adeò heroicus.

Anapæstus grauis, & aptus ad se-

Digitized by Google

dà atque affectus exprimendos.

Dactylus optimus est, & heroïcus, aptúsque rebus amplioribus.

Creticus, siue amphimacer, ex duabus longis, & media breui, vt *castitas*, non est repudiandus.

Melior tamen Bacchius ex duabus longis, & vltima breui, vt *laudare*.

Hyperbacchius ex prima breui, & duabus longis, vt *haberem*.

Dochimus quoque pes est insignis, ex quinque syllabis, prima breui, duabus longis, breui, & longa, vt *amicos tenes*.

Dichoreus ex duobus trochæis, vt *sempiternus*, volubilis, & aptus maximè in clausulis.

Item Pæon primus, ex prima longa, & tribus breuibus, vt *conterere*. Pæon secundus, ex tribus breuibus, & vltima longa, vt *temeritas*.

Et hi frequentiores sunt apud Oratores.

DE NVMERO, ET MIXTVRA pedum.

Ex Cicerone.

Caput IX.

NOn est hîc meum consilium, varias de numeris & pedibus arcessere sententias, & in ista labyrinthi perplexitate sine fructu ludere iuueniliùs.

Equidem existimo, totam illam tractationem à M. Tullio tanto iudicij pondere & sententiarum nitore descriptam, vt qui in hoc opere videatur laborasse contentiùs, cæterorum scriptorum vel studia restinxerit, vel ingenia suâ claritate presserit. Quamobrem, ne gestum coram Roscio agere in scena videamur, faciam quod mei est instituti. Primùm, quid præcipiat, exponam: deinde, quid de tota numerorum præceptione sentiam, paucis indicabo. Sic igitur ille.

[Fluit omninò numerus à primo, tum incitatiùs breuitate pedum, tum proceritate tardiùs: cursum contentiones magis requirunt: expositiones rerum, tarditatem. Insistit autem ambitus modis pluribus: è quibus vnum est secuta Asia maximè, qui dichoreus vocatur, cùm duo extremi chorei sunt, id est, è singulis longis, & breuibus. Explanandum est, quòd ab alijs ijdem pedes aliis nominantur vocabulis. Dichoreus non est ille quidem sua sponte vitiosus in clausulis, sed in orationis numero nihil est tam vitiosum quàm si semper est idem. Cadit autem per se ille ipse præclarè: quò etiam satietas formidanda est magis. Me stante C. Carbo, C. F. Tribunus plebis in concione dixit his verbis; O Marce Druse. Hæc quidem, duo binis pedibus incisim, dein membratim: Tu dicere solebas, sacram esse Rempublicam. Hæc item membra ternis: pòst ambitus, Quicunque eam violauissent, ab omnibus esse eis pœnas persolutas. Dichoreus; nihil enim ad rem, extrema illa longa sit an breuis: Deinde, Patris dictum sapiens temeritas filij comprobauit. Hoc dichoreo tantus clamor concionis excitatus est, vt admirabile esset. Quæro, nonne id numerus effecerit? Verborum ordinem immuta, fac sic: Comprobauit filij temeritas: iam nihil erit, etsi temeritas ex tribus breuibus, & longa est: quem Aristoteles vt optimum probat, à quo dissentio. At eadem verba, eadem sententia, animo istuc satis est, auribus non satis, sed id crebriùs fieri non oportet. Primùm enim numerus agnoscitur, deinde satiat, posteà cognita facilitate contemnitur. Sed sunt clausulæ plures, quæ numerosè & iucundè cadant. Nam & Creticus, qui est è longa, & breui, & longa, & eius æqualis pæan, qui spatio par est, syllaba longior, quàm commodissimè putatur in solutam ora- Cicero in Oratore.

Digitized by Google

Pean.

Vt, [At beneficio ſum vſus tuo. Leuia ſunt hæc in hoc reo crimina.]

His adiice dichoreum, & bacchium, & palimbacchium; vt, non enim poteſt ea natura quæ tantum facinus commiſerit, hoc vno ſcelere eſſe contenta. Vehebatur in eſſedo tribunus plebis. At quanta merces Rhetori data eſt.

Dochimus.

Vt, [Catenas habebat hoſpes tuus.]

Moloſſus.

Vt, [Idem Verres, qui fuit ſemper.]

Anapæſtus.

Vt, [Patior, Iudices, & non moleſtè fero.]

IN MEDIO.

Ampliſſimus eſt vterque pæan, primus & quartus. Nec ſolùm dignitatem affert & amplitudinem, ſed etiam volubilitatem atque celeritatem, qua animi concitati affluente voluptate recreantur, vt, *Vincat aliquando cupiditas voluptáſque rationem, dummodò illa in hoc genere præſcriptio moderatióque teneatur.*

In hac oratione breui ſex pæanas primos accipere poſſis: ex quibus incitatior eſt curſus atque magnificentior amplitudo. *Item*: Fieri enim non poteſt vt animus libidini deditus, amore, deſiderio, cupiditate, ſæpe nimia copia, inopia etiam, nonnunquam impeditus, hoc quicquid eſt quód nos facimus, in dicendo, in modò agendo, verùm etiam cogitando, ſuſtinere poſſit.

IN FINE.

Probantur Creticus, & Dichoreus.

Vt, [Verrem, non vt hominem, cum homine comparetis, ne qua tali viro mortuo fiat iniuria; ſed vt pacem cum bello, leges cum vi, forum & iuriſdictionem cum ferro & armis, aduentum & comitatum cum exercitu & victoria conferatis.

Choreus, & Moloſſus.

Vt, [Fateor me ſalutis omnium cauſa ad eam partem acceſſiſſe ſubleuandam, quæ maximè laboraret.]

Dochimus.

Vt, [Quos amiſimus ciues, eos Martis vis perculit, non ira victoriæ.]

Creticus duplex.

Vt, [At quæ ipſe cogitans ſentio, in communionem tuorum temporum contuli.]

Aliquando Creticus triplex.

Vt, [Facere enim probus adoleſcens periculosè, quàm perpeti turpiter, maluit.]

Creticus, et Daſtylus.

Vt, [Omnis oratio moribus conſonet.]

Tribrachys cum Spondæo.

Vt, [Diu multúmque, Brute, dubitaui.] Et, [Maximus eſt fructus iucunditáſque ſapienti.

Choreus & Diſpondæus.

Vt, [In monumentis maiorum ſuorum ſit interfectus.]

Iambus & Diſpondæus.

Vt, [Sed etiam gloriam per tales viros infringendam.]

Tres Spondei.

Vt, [Victoriis illuſtratæ ſunt.

QVID DE ISTIS NVMEROrum obſeruationibus, & tota compoſitione, ſit ſentiendum, & de cauendis vitiis.

CAPVT X.

HÆc igitur, ſi fuerint moderatè obſeruata, lætioribus nonnunquam numeris exhilarant orationem. At contrà, ſi putidiùs diſcutiantur, ſermonis nitorem non mediocriter artis infelicitate corrumpunt.

Atque vt Callimachus, nimis affectatæ diligentiæ ſtatuarius, fertur infauſto expolitionis ſtudio ſuorum operum decus inquinaſſe, dictus inde κακόζηλος, quòd artis violenta quadam tyrannide naturæ florem

Rhetores morofius numero ſtudentes, ſunt ſæpe κακόζηλοι.

Digitized by Google

opprimeret; sic videas plerosque, dum syllabis aucupandis insistunt morosiùs, ab illo currentis amnis alueo, in transuersa deteriùs abripi.

Etenim, ne quis putet istas numerorum leges à certa quadam & immutabili lege fluere, certè, qui de pedum bonitate scripserunt, dum omnia suarum aurium iudicio metiuntur, pugnantia nonnunquam inter se dicunt, vt in constituendo numero, parum numerosè videantur concinere. Vitat Ephorus spondęum, & trochæum: quos tamen, vt generosos pedes passim alij permiscent orationi.

Ab Aristotele dissentit nonnihil Cicero; à Cicerone, Quintilianus: sed quid mirum? cùm ipsi, qui hæc accuratiùs sunt consectati, suis præceptis non semper inhæserint?

Hieronymus Sophista notauit 30. versus in orationibus Isocr.

Certè Hieronymus ex Isocratis aliquot orationibus triginta fermè versus collegit, quos Sophista in hac numerorum gloria triumphanti iuuenilitet obtrudit; atque is corrector importunus in eo ipso loco quem reprehendit, senarium imprudens immittit. Ipsæ Ciceronis orationes, si ad præscriptos semper exigantur numeros, inuenientur aliquando deflectere, non quòd hæc ignorarit, sed quòd præ sententiarum grauitate maluerit aliquando contemnere. Quamobrem & in eo grammatica ingenia versùs aliquot inter orationes deprehenderunt, vt in Pisonem; *Proh Dij immortales! quis hic illuxit dies?*

Et Liuianę historiæ initium ab Hexametro, à quibus non est vellicatum?

Facturúsne operæ pretium, quanquã nemo meliùs collocare potuit.

Quomodo dicendi numeri.

Quid igitur ad hanc numerorum rationem cõsequendam facere oportet? Primùm quidem arbitror, lectissimis auctoribus, maximè verò vni Tullio diutiùs insistendum, vt eius stylo, quasi coloratus animus generoso fœtu impleatur; tum haud ita multum erit laborandum de numeris: quod enim accidit scribentibus, vt non de singulis literis cogitent, sed ipsæ vltrò ad verborum textum veniant; sic vbi fuerit circumscripta mente sententia, confestim verba, ea etiam numeri suauitate qua fuerint instillata, concurrent.

Vitia, quæ obrepunt numeris.

Ne quid igitur imperiti in hac numerorum lege consectanda peccent deteriùs, rectè monet Cicero:

Cic. in orat. sect. 229.

Sed magnam exercitationem res flagitat: ne quid eorum, qui hoc genus secuti non tenuerũt, simile faciamus, ne aut verba traiiciamus apertè, quò meliùs aut cadat, aut voluatur oratio: qua traiectione verborum vtitur Cęlius Antipater, & nihilo tamen aptiùs explet concluditque sententias: aut inania quædam verba inculcemus, quasi cõplementa numerorum. Quo vitio Asiatici maximè numero seruientes laborant.

Sunt etiam, qui illo vitio, quod ab Hegesia maximè fluxit, infringendis concidẽdisque numeris, in quoddam genus abiectum incidant, Siculorum simillimum. Tertium est, in quo fuerunt fratres illi Asiaticorum Rhetorum principes, Hierocles & Menecles; apud quos varietas non erat; quòd omnia ferè concludebãtur vno modo: quæ vitia qui fugerit, vt neque verbum ita traiiciat, vt id de industria factum intelligatur, neque inferciens verba, quasi rimas expleat, nec minutos numeros sequens concîdat delumbétque sententias, nec sine vlla commutatione in eodem semper versetur genere numerorum, is omnia ferè vitia vitauerit.

Quid in genere obseruandũ in numeris.

In genere autem hæc erunt obseruanda, in dicendo nihil esse propositum, nisi aut ne immoderata, aut angusta, aut dissoluta, aut fluens sit oratio. Itaque non sunt in ea tanquam tibicini percussionis modi, sed vniuersa comprehensio, & species orationis clausa & terminata est; quod

voluptate aurium iudicatur.

Cauendum ne oratio multis breuibus exiliat, néve longiorum continuatione langueſcat, ne continuentur ij pedes ex quibus efficiuntur triti vulgatíque verſus; quod voluit Cicero, cùm duxit;

Neque tamen hoc tanti laboris eſt quanti videtur: nec ſunt Rhythmicorum omnia, ac Muſicorum acerrima norma dirigenda: efficiendū eſt illud, modò ne fluat oratio, ne vagetur, ne inſiſtat interiùs, nec excurrat longiùs, vt membris diſtinguatur, vt conuerſiones habeat abſolutas: neq; ſemper vtendum eſt perpetuitate & quaſi conuerſione verborum, ſed ſæpe carpenda membris minutioribus oratio eſt: quæ tamen ipſa membra ſunt numeris vincienda.

DE VSV PERIODI.

CAPVT XI.

OPeræpretium eſt, de vſu quoq; periodorum monere diſcentem, ne quis ob imperitiam putet orationē perpetuis numeris adſtringendam; numeroſum eſſe quicquid dicitur, & concinnum, nihil vetat, numeros vbique habere frigidū eſt. Nam numeroſum eſt in ſtructura dictionum; numerus autem eſt interuallorum longorum & breuium varietas: bene conſtruere minus habet curæ; interuallis diſtinguere, operoſioris eſt apparatus, qui non eſt vbique neceſſarius. Idcirco rectè præſcribit M. Tullius:

Numerus, & numeroſum differunt.

Genus autem hoc orationis, neque totum aſſumendum eſt ad cauſas forenſes, neque omnino repudiandum: ſi enim ſemper vtare, cùm ſatietatem affert, tum quale ſit, etiam ab imperitis agnoſcitur. Detrahit præterea actionis dolorem, aufert humanum ſenſum actoris, tollit funditus veritatem, & fidem. Sed quoniam adhibēda nonnunquam eſt, primùm videndum eſt, quo loco, deinde quandiu retinēda ſit, tum quot modis commutanda.

Adhibenda eſt igitur numeroſa oratio, ſi aut laudandum eſt aliquid ornatiùs, vt nos in accuſationis ſecundo de Siciliæ laude, aut in ſenatu, de Conſulatu meo, aut exponenda narratio, quæ plus dignitatis deſiderat, quàm doloris; vt in quarto accuſationis, de Ennenſi Cerere, de Segeſtana Diana, de Syracuſarum ſitu diximus.

Sæpe etiam in amplificanda re, conceſſu omnium funditur numerosè & volubiliter oratio. Id nos fortaſſe non perfecimus, conati quidem ſæpiſſimè ſumus; quod plurimis locis peroratione noſtræ voluiſſe nos atque animo contendiſſe declarant.

Id autem tū valet, cùm is qui audit, ab oratore iam obſeſſus eſt, ac tenetur. Non enim id agit, vt inſidietur, & obſeruet, ſed iā fauet, proceſſumque vult, dicendíque vim admirans, non inquirit quod reprehendat.

Hæc autem forma retinenda non diu eſt, nec dico in peroratione, quam ipſe includit, ſed in orationis reliquis partibus: nam cùm ſis his locis vſus, quibus oſtendi licere, transferenda tota dictio eſt ad illa quæ neſcio cur, cùm Græci κόμματα & κῶλα nominent, nos non, rectè incíſa & membra dicamus.

Hæc Cicero, cuius veſtigia relegens Quintilianus, addit quoque de ſuo multa.

Vbicumque acriter erit, & inſtanter pugnacitérque dicendum, membratim cæſimque dicemus. Nam hoc in oratione plurimum valet: adeóque rebus accommodāda compoſitio, vt aſperis aſperos etiam numeros adhiberi oporteat, & cum dicente, æque audientem inhorreſcere. Mēbratim plerumque narrabimus, vt ipſas periodos maioribus interuallis, & velut laxioribus nodis

reſoluemus, exceptis quæ non dicendi gratia ſed ornandi narrantur, vt in Verrem Proſerpinæ raptus. Hæc enim leuis & fluens contextus decet. Periodus apta proœmiis maiorum cauſſarum, vbi ſollicitudine, commendatione, miſeratione res eget: Item communibus locis, & in omni amplificatione: ſed poſcitur tum auſtera, ſi accuſes: tum fuſa, ſi laudes. Multum & in epilogis pollet. Totum autem adhibendum eſt, quò ſit amplius compoſitionis genus, cùm iudex non ſolùm rem tenet, ſed etiam captus eſt oratione, & ſe credit actori, & voluptate iam ducitur.

Hiſtoria non tam finitos numeros, quàm orbem contextúmque deſiderat. Namque omnia eius membra connexa ſunt; quoniam lubrica eſt ac fluit; vt homines, qui manibus inuicem apprehenſis, gradum firmant, continent, & continentur. Demonſtratiuum genus omne fuſiores habet liberioréſque numeros. Iudiciale & concionale, vt materia varium eſt, ſic etiam ipſa collatione verborum.

Ille autem delicatus orator hunc modum ſtatuit: ex ambitibus autem ij qui ſunt minores, ex duobus membris conſtituuntur: maximi verò ex quatuor. Qui quatuor membra excedunt, hi modum atque menſuram periodi tranſeunt. Fiunt etiam quædam circunſcriptiones, quæ tribus membris, quædam, quæ vno (quas ſimplices continuationes nominamus) continentur. Quando enim membrum longitudinem & flexum in fine habuerit, tunc vnius membri ambitus efficitur: vt Η' γὰρ σαφὴς φράσις πολὺ τῶν μερῶν) ἢ ἀκούοντων διαλείμματος: vbi autem multa iunguntur membra, enitendum eſt, vt in colon amplum, & dignitatis plenum, cadat circunſcriptio.

Vt verò periodus ſit moderata, cautio adhibenda eſt, ne membris longiùs excurrentibus vtamur, alioquin compoſitio immoderata, & ad intelligendum difficilis efficitur; Nam neque ars poëtica vltra hexametrum progreſſa eſt, niſi alicubi in paucis.

Atque vt redundantia orationem non decet, ſic neque exiguitas obieiunam & anguſtam nominum ſtructuram: qualis hæc eſt, vita breuis, ars longa, præceps occaſio, quam ille κεκερματισμένην καὶ ἐνηκατόστιχον vocat.

Hæc fermè nobilis Sophiſta, qui profectò, dum maiores periodos omnes, quatuor hexametris circunſcribit, videtur mihi de veſtis magnitudine aut paruitate decernere, antequam corpus nouerit. Primum concipienda eſt mente ſententia, deinde illi periodus, vt veſtis, accedet. Itaque, cùm quis orator verſatur in illo tenui & elimato genere dicendi, nec habet amplam rerum cõgeriẽ, mollioribus fermè numeris explet ſententias: at verò, cũ in rebus exaggeratis adiunctorum obuerſatur multitudo, ſæpiſſime extra iſtas delicatiorum Rhetorum ripas, vibratus orationis impetus efferueſcet.

DE MENSVRA PERIODI.

CAPVT XII.

AMbitioſus eſt plerunque nimis periodorum tractus, atque in eo ipſo quod moderatum eſſe oportet, & numeroſum, modum omnem numerúmque excedit; quod ne contingat, prudenti ratione prouidendum ſummi Rhetores decreuêre.

Demetrius quidem Phalereus libro περὶ ἑρμηνείας, eos irridet qui eiuſmodi periodos frequentes congerunt; quos ait, capite, non ſecus ac ebrios, malè conſiſtere; auditores verò, propter affectationem nauſearet τῇ τὰς πυκνὰς περιόδους λέγοντι, οὐδ' αἱ κεφαλαὶ ῥᾳδίως ἵστανται, ὡς ἐπὶ τῶν οἰνωμένων. οἱ δ' ἀκούοντες ναυπαθοῦσι διὰ τὸ ἀπήγανον.

Rectè dixit Xenophon, ἀφίκοντο οἱ Ἕλληνες ἐπὶ τὸν Τηλεβόαν ποταμόν. οὗτος ἦν μὲν οὐ μέγας, ἡδὺς δέ. *Venerunt Graci ad Teleboam fluuium: hic magnus quidem non erat, amœnus tamen,* & peruertit gratiam periodi, qui ita extulit: *erat quidem ille magnitudine multis inferior, at cæteros amœnitate longè antecellebat.*

Peruertit, inquam: quorsum? quia Pygmæo grandiores cothurnos aptare voluit, quàm pedis mensura pateretur.

At verò, si mihi non Teleboas, sed Tigris, aut Ister extra ripas efferuescens sit describendus, qui se vasto quodam impetu restagnans efferat audaciùs, qui agros antea alendis frugibus mites, nunc desolatos obruat, qui sudatos tot mensibus agricolarum labores proterat, qui segetes in culmum iam erectas, & læto partu luxuriantes decutiat, qui boues hauriat cum suis laboribus, qui supra miserorum agrestium mapalia feratur elisus, & torrens, qui obstantes frustra moles, per nexus operum manans exscindat, qui insepulta etiam mortalium capita, & abreptos à complexu matrum paruulos communi ruina sepeliat, quis tunc me iubeat quatuor hexametris orationem circunscribere?

Prima igitur lex magnitudinis in periodo est circunscriptio sententiæ, & notionis, quæ est in mente; hæc si grauis est, & multarum rerum comitatum habet, longiores amat tractus verborum; sin contrà breuis, vel modica, vt in attenuato & mediocri genere fieri solet, puerilis est ingenij diffusiùs extendere.

Deinde etiam in graui genere videndum est ne longiores illæ periodi irrepant ex affectatione, sed necessitate quadam fluere videantur, ne multæ grandiores continuentur, ne elidant spiritum dicentis, ne ramentis & quisquiliis, hoc est, minutis sensibus sint oppletæ, & quasi bullatis nugis intumescant.

DE ARTIFICIO implendæ Periodi.

CAPVT XIII.

AMplificandæ igitur Periodi artificium plurimùm confert ad eloquentiam: de quo hîc pauca subiungam. Amplificatur autem periodus quinque modis:

Primò, per definitionem:

Secundò, per enumerationem:

Tertiò, per interpretationem:

Quartò, per congeriem, siue incrementum.

Quintò, per adiuncta, siue per circunstantias.

I. Per definitionem: vt pro Milone Cicero, cùm posset dicere, vidimus curiam incendi: Verbum illud definit, & ita amplificat: Vidimus templum Sanctitatis, amplitudinis, mentis, consilij publici, caput vrbis, aram sociorum, portum omnium gentium, sedem ab vniuerso populo Romano concessam vni ordini, inflammari, excindi, funestari.

II. Per enumerationem partium. Vt cùm esset satis dicere, Omnes lugent Clodium, tamen partibus ita enumeratis exornat: Publij Clodij mortem æquo animo nemo ferre potest. Luget Senatus, mœret equestris ordo, tota ciuitas confecta senio est, squalent municipia, afflictantur Coloniæ, agri denique ipsi, tam beneficum, tam salutarem, tam mansuetum ciuem desiderant. Hæc dilatandi ratio pulcherrima est, & præstantissima, cùm totum in partes diducimus.

III. Per interpretationem. Ex verbo protrahitur oratio; cùm, quod semel vno verbo dictum, idem aliis verbis eiusdem significationis repetitur: Sed magnus esse debet

Digitized by Google

dictionis delectus: vt, An verò, Iudices, vos soli ignoratis: vos hospites in hac vrbe versamini, vestræ peregrinantur aures, neque in hoc pernagato sermone ciuitatis versantur? Cicero 2. Philippic. Tu ingredi illam domum ausus es, tu illud sanctissimum limen intrare? tu illarum ædium Dijs penatibus os illud importunissimum ostendere? Huius generis apud Ciceronem innumerabilia penè sunt exempla, & plura quàm apud Demosthenem.

IV. Per incrementum, siue congeriem, vt, abiit, excessit, euasit, erupit: & ita multa synonyma à Cicerone congeruntur, quæ nihil faciunt ad interpretationem, ad amplificationem multum.

V. Per adiuncta, quæ septem enumerantur. *Quis, quid, vbi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.*

Naturalia vel fortuita.

Quis, significat personam, cuius adiuncta sunt, vel à natura, vel à fortuna. A natura, homini insunt animi aut corporis bona, vel mala; animi bona sunt, virtutes, & scientiæ: mala, vitia, & ignorantia.

Ad eadem quoque pertinent omnes artes, & scientiæ, quibus quisque potest præditus esse, & quarum vsus aut bonus est aut malus: præterea vis naturalis, & ingenium, indoles, memoria, & alia: Affectus, ira, odium, lenitas, amor, cupiditas, lætitia, metus, spes, dolor, misericordia, clementia, & alij. Corporis bona sunt, proceritas, forma, dignitas in viris, venustas in fœminis, velocitas, pulchritudo, vires, valetudo, robur, sexus, & cætera.

Corporis mala sunt, nimia paruitas, enormis proceritas, deformitas, infirmitas, tarditas, mutilatio, claudicatio.

Fortunæ bona, aut mala, sunt, nomen, genus, propinqui, affines, liberi, amici, educatio, studium, opes, honores, potestas, magistratus, libertas, diuitiæ, nobilitas, mores, &c. ex quibus quæuis notatio duci potest.

Quid, rem notat factam, dictam, cogitatam, opus quod fit, fiet, aut factum est.

Vbi, designat locum, in quo res est, fuit, erit, fit, fiet, aut facta est.

Habet locus varias species exprimendas, quas commemorat Cicero in Partitionibus oratoriis: vt, si sit sacer, profanus, publicus, priuatus, commodus, incommodus, angustus, amplus, apertus, clausus, inferior, superior, munitus, immunitus. Tempora sunt, pacis, & belli, induciarum: anni quoque partes enumerat, hyemem, ver, æstatem, autumnum, menses, hebdomadas, dies festos, nefastos, noctem, diem, & cæt.

Auxilium complectitur præsidia, vires, caussas adiuuantes, corporis & fortunæ bona, instrumenta animata, vt seruos, administros; inanimata, vt sicam, gladium, hastam, tormenta. Quoties, significat numerum quemcunque, aut iterationem rei factæ, aut faciendæ.

Cur, Caussam maximè efficientem exprimit, aut finalem, aut facti aut dicti: vt, quo consilio, cuius respectu; reipubl. religionis, amicorum, rei priuatæ, tyrannidis, lucri; qua spe? quo metu? quo dolore? qua lætitia? &c.

Quomodo, indicat modum quo res facta est, aut fit, aut facienda est; qui modus aliquando designatur breuiter per aduerbia, per ablatiuos, per comparatiuos, per similitudines; aliquando latè & copiosè per alias circunstantias explicatur, vt, si mortis aut pugnæ modus referatur.

Quando, tempus refert, quo

quidpiam fit, fiet, aut factum eſt: in hoc genere ſunt, tempora pacis, & belli, inducíarum, anni partes, autumnus, hyems, ver, æſtas, menſis, hebdomas, dies feſtus, nefaſtus, ſerenus, pluuius, nox, veſper, mane, meridie.

Nunc illuſtre exemplum ſubiiciam, quo artificium Ciceronis in eo deprehendas. Vis intueri quid poſſit iſta amplificatio? finge tibi hanc periodum: Quæ precatus ſum, cùm conſulem L. Muræuam renuntiaui, eadem precor & vt vos cum populo Rom. conſentiatis. Age, perſpice nunc, vt eſt immutata per adiuncta, congeriem, &c.

Quæ precatus ſum à Diis immortalibus, Iudices, more inſtitutóque maiorum: illo die, quo auſpicato comitiis centuriatis Lucium Muræuam Conſulem renuntiaui, vt ea res mihi magiſtratuique meo, populo plebique Romanæ, bene atque feliciter eueniret, eadem precor ab iiſdem diis immortalibus, ob eiuſdem hominis conſulatum vnà cum ſalute obtinendum: Et, vt veſtræ mentes, atque ſententiæ, cum populi Romani voluntate ſuffragiíſque conſentiant, eáque res vobis populóque Romano pacem, tranquillitatem, otium concordiámque adferat: Et ex eo licet videre, quæ ſit iuſta periodi amplificatio; habenda enim eſt ratio perſpicuitatis; nec multa ſunt cum obſcuritate promiſcuè agglutinanda: Cauendum quoque, ne dum amplificationis ſtudio abducimur, periodus in nimiam magnitudinem excreſcat, niſi fortè ſit diſtributio, aut enumeratio, & ſimiles amplificationis figuræ.

DE DELECTV ET compoſitione Nominum, ad venuſtandam Periodum.

CAPVT XIV.

AGe nunc, quoniam protrahendæ periodi rationem habes, quæramus venuſtandæ modum; is autem eſt duplex; in delectu ſcilicet & compoſitione verborum: legenda ſunt, vt præcipit Cicero, conſonantia, grauia, lenia, nitida. Cic. 3. de orat. n. 165.

Conſonantiora ſunt ſuperlatiua poſitiuis, in graui præſertim genere dicendi: vt pro lege Manil. [Quanquam mihi frequens conſpectus veſter multò iucundiſſimus, hic autem locus ad agendum ampliſſimus eſt viſus, Quirites.

Item verbalia præſtant plerunque, vt, *Dominatrix animi cupiditas*, conſonantius eſt, quàm ſi *dominam* dicas; *regnatorem Aſiæ* grauiùs protulit Virgilius, quàm *regem*.

Ad ſummam compoſita, vt grandiora ſunt, ſic vocaliora, pro Roſcio Amer. [Parentum pœnas à conſceleratiſſimis filiis repetunt. Sic, conſtuprare, permouere, excruciare, meliora ſunt, quàm ſtuprare, mouere, cruciare.

Grauiora ſunt, quæ maiorem vim aut bonitatis aut malitiæ oſtendunt, quæque magis aut prodeſſe aut nocere videntur.

Leniora ſunt, ſi vitentur ſordida & abiecta; licuit Martiali inquinato vocabulo vti, quod Cicero meliùs expreſſit per detractionem confecti conſumptique cibi; nolo dici, morte Africani caſtratam eſſe Rempubl. nolo ſtercus curiæ dici Glauciam, quamuis ſit ſimile; tamen eſt vtrobique deformis cogitatio ſimilitudinis. Cic. de orat.

Hæc vbi lecta fuerint vocabula,

magnò deinde artificio ſunt coniungenda: ſiquidem feliciſſimus eſt dicendi modus, cui rectus ordo, aut apta iunctura, & cum his numerus opportunè cadit: quod ſi negligatur, plurimùm de oratione detrahitur ſuauitatis. Sex vitia contra compoſitionem notat Cicero.

Primum eſt concurſus & hiatus vocalium, quæ vaſtam & incomptam orationem reddunt, vt; *Vacca enea amœniſſima.* Et, *Ego omni officio*; quanquam Ciceronianum eſt, ſed in familiari collocutione tolerabitur.

Secundum, eiuſdem literæ nimia aſſiduitas, quæ rixetur in orationis commiſſura, vt; Rex Perſarum Xerxes pontum pedibus pertranſiit. Aſpera ſanè & iniucunda hæc oratio, propter aſperos conſonantium concurſus: meliùs, ſi quis ita commutet; [Xerxes opulentiſſimus Rex Perſarum, cùm in Græciam venire decreniſſet, ſuper Helleſpontum fabricato ponte, pedibus ipſum mare pertranſiuit.

Tertium, eiuſdem verbi nimia aſſiduitas, vt; Nam cuius rationis ratio non extet, ei rationi ratio non eſt fidem habere.

Quartum, nimis crebra Homœoptota, vt; Veniunt flentes, plorantes, lacrymantes, obteſtantes.

Quintum, traiectio verborum, & tranſpoſitio inconcinna: quo in vitio eſt Lucilius poëta, vt ſæpe, tum in hoc verſiculo:

Hasres ad te ſcriptas Luci miſimus Aeli.

Nec mirum, ſi ſtans pede in vno trecentos verſus ſimiles componebat. Affectata eſt autem iſta compoſitio Mœcenatis, *inter ſacra mouit aqua fraxinos*, & ideò peruerſa.

Sextum, longa verborum continuatio, & nimis prolixa periodus, quę & auditoris aures & oratoris ſpiritum lædit, niſi tamen neceſſaria videatur aliquando perigraphe, quæ eſt exceſſus ſupra iuſtam periodum, propter multiplicem partium enumerationem.

His adde amphibologiam orationis, & collidentia nomina, vt, *res inuiſa viſa*, & multa monoſyllaba leuiùs ſubſultantia, & ſi quę ex poſtrema ſyllaba antegreſſæ dictionis, ac prima conſequentis fiat nominis deformitas.

Ordo & collocatio.

Ordo & collocatio verborum hoc exigit, vt in ſimplicibus leuiori poſtponatur grauius, cùm oratio amplificatur, cùm imminuitur, grauioribus leuiora ſuccedant. Sic 2. Philipp. Tu iſtis faucibus, iſtis lateribus, iſta gladiatoria totius corporis firmitate.

Secundò, vt rerum naturalis ordo & dignitas ſeruetur; Nam viros, & fœminas, diem & noctem, ortum & occaſum dicas potiùs, quàm ſecùs.

Tertiò, ne permutato ordine, quędam ſint ſuperuacua, vt, *filius, priuignus*. Dionyſius Halicarnaſſeus, hæc nimis quidem accuratè & morosè initio obſeruauerat; nam nomina verbis ſemper anteponenda, verba aduerbiis cenſebat; & hoc confirmat Homeri teſtimoniis, αὐδὲ μοι ἵππω μῶνυξ πολύτροπον. &, μιλῶν ἄνδρα πατά. &, κτῆνε δ' ἐπιφορέδλω. Sed propter alias obſeruationes ſententiam mutauit.

OBSERVATIONES IN Ciceronem.

CAPVT XV.

NEque verò ſunt contemnendæ obſeruationes, quæ ex Ciceronе afferuntur.

Prima, Ablatiuus abſolutè poſitus, aut ante verbum aut initio ponendus. [Stulti autem, malorum

obſer-

obuersante memoria torquentur: sapientes bona præterita renouata delectant.] Initio, vt, [Re intellecta in verborum vsu faciles esse debemus, 4. Tusc. n. 19.

Secundò, Adiectiuum dissyllabum substantiuo plurium syllabarum postponitur elegantiùs. Cicero de Oratore: [Quid enim est maius, quàm cùm tanta sit inter oratores bonos dissimilitudo, iudicare quæ sit optima species, & quasi figura dicendi?] & 1. de diuinat. num. 52. Pythagoreis interdictum putatur, ne faba vescerentur: quæ res habet inflationem magnam.

Tertiò, adiectiua multitudinem significantia ornatiùs substantiuis postponuntur, vt, [Definitio primùm deprehenso verbo vno, aut addito, aut dempto, sæpe extorquetur è manibus; Chari sunt parentes, chari liberi, propinqui, familiares, sed omnes omnium charitates patria vna complexa est.

Quartò, Adiectiuum polysyllabum in fronte orationis, & fine, non inuenustè ponitur, vt Miseri qui sunt inglorij. Et pro Quinct. Nihil enim facilè persuadetur inuitis.

Quintò, adiectiuum à substantiuo positione venustè subiungitur, vt [Est omnino patriæ charitas meo quidem iudicio maxima, sed amor voluntatisque coniunctio plus habet suauitatis.

Sextò, cognomina interdum propriis nominibus præponuntur. Sic Marcus Tull. Phalereus Demetrius meo quidem iudicio, præstitit cæteris.

Septimò, cognomen interim à proprio seiungendum, vt, Marcum verò Cethegum. Cic. de Claris Oratoribus.

Octauò, comparatiuus & superlatiuus postponitur elegantiùs substantiuo, vt [Cultura animi philosophia, quæ extrahit vitia radicitus, & præparat animos ad fatus accipiendos. eáque mandat iis, & vt ita dicam, serit, quę adulta fructus vbertimos ferant.] Et 2. Philipp. Intercessoris iniquissimi beneficio obtinuit.

Nonò, comparatiuus initio orationis vsitatè ponitur: Idem finem periodi decorat, atque exornat. Quintilianus. Decentior equus, cuius astricta sunt ilia, si idem velocior. Et Tuscul. 5. Nihil visum est illo planè iucundius.

Decimò, Nomina propria, & ea polysyllaba, periodi initium honestant, vt: Neoptolemus ille quidem, &, Antiochiam locum nobilem.

Vndecimò, nominibus propriis, quod additum est ad laudem aut vituperationem, id est sæpius proponendum. Tantus amator secreti Demosthenes.

Duodecimò, in pronominibus, vt, satis est comprobatum illud, refert rem priùs dictam hoc posterius.

Nullus, elegantiùs substantiuo postponitur. Sic apud Ciceronem. Ad te scribendi meo arbitratu facultas nulla datur. Et in epistolis, Maius mihi dare beneficium nullum potes.

Pronomen primitiuum participio, & nonnunquam nomini adiectiuo postponitur: vt, Pythagoras non sapientem se, vt qui ante cum fuerunt, sed studiosum sapientiæ vocari voluit.

Tertiodecimò, verbum modi finiti, quod multis syllabis constat, in orationis principio non ineleganter ponitur: vt, Solet in mentem venire illius temporis: &, Excitat eos magnitudo & varietas.

Decimoquartò, Item finem sæpius implet, & venustat. Sed tamen errant, qui semper vltimo loco ponendum præscribunt.

Nam polysyllaba nomina verbis nimis simplicibus sunt ornatiora.

Digitized by Google

Decimoquintò, verbum ſubſtantiuum, *Eſt*, rectè initio poſt aliam dictionem ponitur, vt apud Cic. ſæpè. Ea eſt enim, &c.

Decimoſextò, *Sum*, verbum, præcedente comparatiuo, aut ſuperlatiuo, eleganter finem orationis occupat, vt Tuſcul. 2. num. 69. Nullum theatrum virtuti conſcientia maius eſt.

Decimoſeptimò, Infinitum paſſiui verbi vſitatiùs quàm actiui, cum verbo componitur. In pueris oratio perfecta nec exigi nec ſperari poteſt: Quintil. Et Cic. pro Milone; Inſidiatori verò quæ poteſt inferri iuiuſta nex?

Præſentis temporis verbum, quàm præteriti, in hiſtoria fabulâue narranda, elegantiùs dicitur.

Decimooctauò, Aduerbia adiectiuis nominibus, aut aduerbiis ex adiectiuis nominibus factis, poſtponũtur, aut ſi præponantur in medio, aliquid non inelegantur ponitur, vt: Stylus intermiſſione paulum admodum de celeritate perdit: Quintil. Cicero, Multò tamen pauciores oratores, quàm boni poëtæ inueniuntur.

Coniunctio, & articuli periodi.

Decimononò, Coniunctiones frequentiſſimæ periodorum faciunt initium, & orationis corpus, velvti quibuſdam aureis catenulis vinciunt.

Vſitatiora ſunt iſta: Ac illud quidem, Ac mea quidem ſententia, Neque verò, Iam verò, Sed etiam, Etſi, Quamobrem, Itaque, Vt enim quiſque, Quinetiam, Verùm ego, Verum enimuerò, Num igitur, &c.

In Aduerbiis.

Numquam mehercule, Primùm, Deinde, Nunc autem, &c.

In Pronominibus.

Quis enim, Quis autem, Quo quidem, Quid quòd, Hoc enim, Hoc profectò, Hæc autem omnia, Quibus de cauſſis, Illud profectò, Ego verò, Mihi verò.

DE DIGNITATE elocutionis, & definitione figuræ.

CAPVT XVI.

REſtat tertia, eáque nobiliſſima pars elocutionis *Dignitas*, quæ tota conſurgit ex figuris. De quibus nunc pleniùs agendum videtur.

Atque, vt id maiori fiat perſpicuitate, primùm varia figurarum nomina, & exempla, ex veteribus, Hermogene, Longino, Aquila, Rutilio Lupo, Rufiniano, & cæteris, ordine alphabetico ſubiiciam. Mox de vſu & accommodatione dicam. Tertiò earundem epartteſin, ſeu permixtionem, & variam in variis authoribus & ſtylis tractationem breuiter oſtendam. Nota porrò, figurarum nomine tropos etiam vulgò contineri: quanquam, ſi propriè & ſignanter loquamur, ὁ μὲν τρόπος περὶ ἓν ὄνομα γίνεται μόνον, τὸ δὲ σχῆμα, περὶ πλείω ὀνόματος κοσμησις, vt declarat Alexander Rhetor de figuris: Tropus eſt virtus in vno dumtaxat verbo, figura, lumen & ornatus in pluribus. Accedit, quòd tropus immutatis à propria ſignificatione verbis fiat, ἀλλότριον αὐτὶ τοῦ ἰδίου ὄνομα ἔχει; figura verò propriã retinet rei ſignificationem, τὸ ἴδιον ὄνομα τοῦ πράγματος σώζει. Deinde alia eſt figura dictionis, quæ fit duntaxat in verbis, quibus immutatis ipſa diſſoluitur. Talis eſt alluſio: non enim, ſi διυλίσει, & ἐκλύσει alludunt apud Græcos, Latinè eandem vim retinent. Figura autem ſententiæ, cùm in ſenſu & notionibus mentis ſit conſtituta, verbis etiam immutatis non tollitur.

Definitur ab eodem Alexandro

figura ἐξήλλαξις λόγου ἐπὶ τὸ χρεῖττον, *Mutatio orationis in melius*, hoc est, ornatior quædam forma dicendi. Cęcilius Calendites eandem sic definit, τρόπος εἰς τὸ μὴ κῦρ' εἶναι. Molon, Μεταβολὴ εἰς ἀσυλλὼ ἐξάγουσα τὴν ἀκολιάν.

NOMENCLATVRA *figurarum ordine alphabetico:*

Ex antiquis Rhetoribus expressa.

CAPVT XVII.

Acyron, siue, *Acyrologia.*

IMproprium, vt; sperare, pro timere. Terent. Nam, quod tu speras, propulsabo facilè. Et Herod. l. 8. ἀντιπάλοις γὰρ ἔξειν ἤλπιζον. Aduersarios se habituros sperabant.

Ætiologia.

P. Rutil. Hoc schema efficitur ratione breui, & sententiosa. Ita vt, quod dubium est visum, ad certam fidem adduci videatur, vt; Etsi acerbum vobis quod dicturus sum, videbitur, tamen æquo animo audiendum est: nam ferè, verum consilium, quod initio auditu graue est; in posterum cognita vtilitate fit iucundum. Lycurg.

Aganacteſis.

Iul. Ruf. Indignatio, quæ fit maximè pronunciatione, vt: Fero ego te Torquate, iamdudum fero. Cic. pro Sylla.

Et, *Cantando tu illum, aut vnquam tibi fistula cera*
Iuncta fuit. Virg.

Allœosis.

P. Rutil. Alij cum antitheſi confundunt. In hoc schemate diuisio & separatio est personarum, aut rerum, & demonstratio quantum interest; vt: Diuersa studia in adolescentium animis aduerteramus, tametsi fratres erant, vno atque eodem sanguine orti: alter in studio laudis versabatur, & industria virtutis, vitam glorioſam sed laboriosam sequebatur; alter in augenda pecunia occupatus, & habendi cupiditate deprauatus, summas diuitias, summam virtutem existimabat. Hic nimirum magis erat laboriosus, qui laborem, condendi non vtendi causſa suscipiebat.

Hegesia. Item, Non enim simile est viuere in æqua ciuitate, vbi ius legibus valeat: & deuenire sub vnius tyranni imperium, vbi singularis libido dominatur. Sed necesse est, aut legibus fretum, meminisse libertatis, aut vnius potestati traditum, quotidianam commentari seruitutem. Hyperidis.

Allœosis apud Alexandrum Rhetorem aliud sonat, scilicet mutationem numerorum, casuum, personarum.

Amphidiorthoſis.

Apud Alexandrum Rhetorem; ὅταν πρὶν εἰπεῖν, ἢ εἰπόντος ἀσθενίζόμεθα ἢ λόγον, cùm dicti alicuius acerbitatem, & antequam dicatur, præmunimus, & postquam prolatum fuerit, mitigamus.

Anaclaſis.

Hoc schema fieri solet, cùm id quod ab altero dictum est, non in eam mentem, quæ intelligitur: sed in aliam, aut contrariam excipitur. Huiusmodi est vulgare illud Proculeianum. Proculeius, cùm filium suum moneret, & hortaretur, audacter ex bonis ipsius sumptum faceret, quas in res vellet, atque opus esset: nec tum denique speraret libertatem licentiámque vtendi futuram, cùm pater decessisset; cui, viuo patre promiscuè omnia licerēt: ac filius respondisset non esse opus sępe eadem oratione moneri, nec se patris mortem expectare: Ei Proculeius pater subiecit, Immò verò minimè meam mortem expectes, nec properes moliri vt velociùs moriar. Rut. Lup. Reflexio dicitur & commutatio.

Plato interrogatus, quî Respubl. beata fieret? respondisse dicitur; Si aut qui sapiunt, imperare; aut imperant, sapere discant.

Item Theophrastus dicitur dixisse, Prudentis esse officium, amicitiam probatam appetere; non appetitam probare.

Item Aristoteles dicitur dixisse, Eius esse vitam beatissimam, cuius & fortunæ sapientia, & sapientiæ fortuna suppeditet.

Anacœnosis.

Iul. Ruf. Communicatio est, cùm aut ipsos aduersarios consulimus, aut cum iudicibus deliberamus. Cicero in Diuinatione. [De te iam, Cæcili, mehercule extra hanc contentionem certaménque nostrum: & reliqua. Est & idiotismos.] Item pro Quinctio,] Si de prædiis tuis ageretur, Sex. Nœui, si in parvula re captionis aliquid vereretere: non statim ad C. Aquilium, aut ad eorum aliquem, qui consuluntur, concurrisses? cùm iusamicitiæ, societatis, affinitatis ageretur, &c. idem ibidem. Ego pro te nunc hoc consulo post tempus in alieno, quod tu in tua re, cùm tempus erat, consulere oblitus es. Quæro abs te, C. Aquili, L. Luculle, P. Quintili, M. Marcelle, vadimonium mihi non obiit quidam socius, & affinis meus, quî cum mihi necessitudo vetus, controuersia de re pecuniaria recens intercedit, &c. Item pro Sext. Si rectè vestram bonitatem atque prudentiam agnoui, non multum me fallit: si conq. R.S. primùm expectari. Cato, Si vos in eo loco essetis, quid aliud faceretis. [& alibi] Communem rem putate, ac vos huic proposítos. Virgilius.

---fuit et tibi talis
Anchisesgenitor, Dauni miserere senectæ.

Anadiplosis.

Aquila. Reduplicatio. Rarum apud oratores figuræ genus, frequentius apud poëtas: si quando tamen & in ciuilem orationem incidit, mediocrem dignitatem habet. Interest autem inter hoc & palilogiam, ac epanalepsin, quòd hîc ea quæ in superiore membro postrema ponuntur, in posteriore prima repetuntur, ad hunc modum: Cõcurrerat ad tantæ rei nuntium, sicvt commune ciuitatis periculum monebat, senatus frequens, equester ordo vniuersus. Tale est & illud Terentianum, Negat, Phanium esse hanc sibi cognatam. Demipho negat esse cognatam.

Anadiplosis item est eiusdem verbi continuatim repetitio, vt, Iul. Ruf.

Et longum formose vale, vale, inquit, Iola.

Et, *O Corydon, Corydon, que te dementia cepit?*

Et, *Me, me, adsum qui feci, in me conuertite ferrum*
O Rutuli.

Latinè dicitur hæc figura *duplicatio.* Vide Palilogiam.

Anæresis.

Huius figuræ meminit Hermogenes, & exemplum affert illud Demosthenis, οὐ λίθοις ἐτείχισε τὴν πόλιν, οὐδὲ πλίνθοις ἐγὼ, οὐδ' ἐπὶ τούτοις: videtur grauis quædam responsio; nam ἀναιρεῖ, est, consulta respondere.

Analepsis.

Repetitio eiusdem sententiæ, vt ostendam primùm causam non fuisse, cur à Prætore postulares, vt bona P. Quinctij possideres, deinde ex edicto te possidere non potuisse, postremò, non possedisse. Differt ab anaphora, quòd hæc sit repetitio in principiis sententiarum. Eadem traductio & antistasis.

Ananceon.

Hoc schema tunc prodest, atque omnis eius vtilitas in eo est: cùm volumus ostendere necessitudinem aut naturæ, aut temporis, aut alicuius personæ: quemadmodum fecit Myron, Amicus meus fuit Cremonides, & opinione omnium magis familiaris: & pro salute eius, quæcunq; Rut. Lup. Myron.

Digitized by Google

potui, feci: sed posteaquam maior vis legis, nostrum auxilium ab illius periculo remouit, calamitatis ac luctus eius particeps eram. Nam opitulandi facultas omnis erepta iam fuerat. Item Democharis. Nihil enim valebat assidua pro fratre, ac misericors deprecatio, cùm iudicaret tyrannus: cuius crudelitas omnem naturæ necessitudinem extinguebat.

Democh.

Anascene.

Est superiorum proxima figura (schesews, anthypophoræ, &c.) qua ab aduersariis maxima proposita distribuimus, ac redarguimus, velut falsa, vt

Iul. Ruf. p. 36.

Nunc Lyciæ sortes, nunc & Ioue missus ab ipso
Interpres diuum fert horrida iussa per auras.

Latinè dicitur, *destructio*, vel *euacuatio.*

Anastrophe.

Ἀξέως δίκης ἐν διὰ τριῶν τάξει, vt ἐμοῦ μέτα: Vetus scholiast. Græcus. Anomominatio in paronomasia.

Anthypophora.

Iul. Ruf. p. 38. Prolepsis, & Subiectio.

Est figura sententiæ, qua aduersariorum nobis sententias ac dicta proponimus, ac substituimus, in hoc tantùm, vt illis respondeamus, vt

Verùm anceps pugnæ fuerat fortuna, fuisset. Si periisse satis semel est, peccare fuisset Ante satis. Latinè dicitur *oppositio*, vel *obiectio.*

Antimetabole.

Commutatio, vt [Non viuo, vt edã, sed edo, vt viuam, 4. ad Herenn.] Hæc eadem *Diallelon*, & *Anaclasis.*

Antisagoge.

Aquilæ p. 16. Ὅτου ἐπιεικὴς αὐτὸς ἐπιεικῶς ἀπαιτῶν.

Compensatio. Est autem huiusmodi, vbi aliquid difficile & contrarium confitendum est: sed contrà iniicitur non minùs firmum: qualia sunt hæc de rege Ptolomæo apud Ciceronem.

Alexand. Rhetor.

Difficilis ratio belli gerendi: at plena fidei, plena pietatis. Et si dicas, magnus labor, multa pericula proponuntur: at gloria ex his immortalis est consecutura.

Antiphrasis.

Iul. Ruf. p. 37.

Est figura sententiæ, cùm quædam negamus nos dicere, & tamen dicimus: vt apud Lucilium, [Non tango quod auarus homo est, quódque improbus, omitto. Et apud Virgilium.

Quid memorem portus, Lucrinóque addita claustra?

Latinè dicitur *omissio.* Aliàs antiphrasis est in abusu nominis, & etymologiæ, vt, bellum, quòd minimè bellum.

Antistasis.

Iul. Ruf. p. 33.

Est, cùm idem verbum reperitur in contrario sensu, vt,

Vna salus victis, nullam sperare salutem.

Et] *Ex illo Corydon Corydon est tẽpore nobis.*

Hæc Latinè dicitur *intentio.* Eadem *traductio*, & *analepsis.*

Antistœchon.

Ἀντίστιχον, Athen. lib. 2. est *oppositio literarum*, vt, εἰδὼς, πάλιν.

Antistrophe.

Aquilæ 20.

Conuersio. Species huius figuræ cùm eandem ferè vim habeat, contraria est epanaphoræ, eo quòd ibi ab eadem parte orationis sæpius incipitur, hîc in eandem partem definitur: cuiusmodi est hoc, pro Fonteio.

Frumenti maximus numerus è Gallia, peditatus amplissimæ copiæ è Gallia, equites numero plurimi è Gallia. Eadem *epistrophe*, & *conuersio*, & *epiphora.*

Antitheton.

P. Rutil. p. 11.

Hoc pluribus modis fieri solet, & habet in omni genere orationis summam vtilitatem. Quare separatim demonstrandum est de vnoquoque genere eius.

Vnum est, cùm contrariæ res inter se conferuntur. Charisij.

Charisius.

Alter eorum erat in dando benignus, alter erat in accipiendo astu-

reſoluemus, exceptis quæ non dicendi gratia ſed ornandi narrantur, vt in Verrem Proſerpinæ raptus. Hæc enim leuis & fluens contextus decet. Periodus apta proœmiis maiorum cauſſarum, vbi ſollicitudine, commendatione, miſeratione res eget: Item communibus locis, & in omni amplificatione: ſed poſcitur tum auſtera, ſi accuſes: tum fuſa, ſi laudes. Multum & in epilogis pollet. Totum autem adhibendum eſt, quò ſit amplius compoſitionis genus, cùm iudex non ſolùm rem tenet, ſed etiam captus eſt oratione, & ſe credit actori, & voluptate iam ducitur.

Hiſtoria non tam finitos numeros, quàm orbem contextúmque deſiderat. Namque omnia eius membra connexa ſunt; quoniam lubrica eſt ac fluit; vt homines, qui manibus inuicem apprehenſis, gradum firmant, continent, & continentur. Demonſtratiuum genus omne fuſiores habet liberioréſque numeros. Iudiciale & concionale, vt materia varium eſt, ſic etiam ipſa collatione verborum.

DE MENSVRA PERIODI.

CAPVT XII.

AMbitioſus eſt plerunque nimis periodorum tractus, atque in eo ipſo quod moderatum eſſe oportet, & numeroſum, modum omnem numerúmque excedit; quod ne contingat, prudenti ratione prouidendum ſummi Rhetores decreuêre.

Demetrius quidem Phalereus libro περὶ ἑρμηνείας, eos irridet qui eiuſmodi periodos frequentes congerunt; quos ait, capite, non ſecus ac ebrios, malè conſiſtere; auditores verò, propter affectationem nauſeare τὸ τὰς πυκνὰς περιόδους λέγοντας, οὐδ' αἱ μεθυσαὶ ῥᾳδίως ἰσᾶσιν, ὡς ἐπὶ τὸ εἰναμῦσαι. οἱ δ' ἀκούοντες ταυτῶν διὰ τὸ ἀπήγαστον.

Ille autem delicatus orator hunc modum ſtatuit: ex ambitibus autem ij qui ſunt minores, ex duobus membris conſtituuntur: maximi verò ex quatuor. Qui quatuor membra excedunt, hi modum atque menſuram periodi tranſeunt. Fiunt etiam quædam circunſcriptiones, quæ tribus membris, quædam, quæ vno (quas ſimplices continuationes nominamus) continentur. Quando enim membrum longitudinem & flexum in fine habuerit, tunc vnius membri ambitus efficitur: vt ἡ γὰρ περίοδος μέγεθος πολλοῦ μερίζει τῇ ἀκουούσῃ διανοίᾳ: vbi autem multa iunguntur membra, enitendum eſt, vt in colon amplum, & dignitatis plenum, cadat circunſcriptio.

Vt verò periodus ſit moderata, cautio adhibenda eſt, ne membris longiùs excurrentibus vtamur, alioquin compoſitio immoderata, & ad intelligendum difficilis efficitur; Nam neque ars poëtica vltra hexametrum progreſſa eſt, niſi alicubi in paucis.

Atque vt redundantia orationem non decet, ſic neque exiguitas obieiunam & anguſtam nominum ſtructuram: qualis hæc eſt, vita breuis, ars longa, præceps occaſio, quam ille κεφαλαιῶδες ἐν τύποις ῥῆσιν vocat.

Hæc fermè nobilis Sophiſta, qui profectò, dum maiores periodos omnes, quatuor hexametris circunſcribit, videtur mihi de veſtis magnitudine aut paruitate decernere, antequam corpus nouerit. Primum concipienda eſt, mente ſententia, deinde illi periodus, vt veſtis, accedet. Itaque, cùm quis orator verſatur in illo tenui & elimato genere dicendi, nec habet amplam rerum cõgeriẽ, mollioribus fermè numeris explet ſententias: at verò, cũ in rebus exaggeratis adiunctorum obuerſatur multitudo, ſæpiſſime extra iſtas delicatiorum Rhetorum ripas, vibratus orationis impetus efferueſcet.

Digitized by Google

Rectè dixit Xenophon, ἀφίκοντο οἱ Ἕλληνες ἐπὶ τὸν Τηλεβόαν ποταμόν. οὗτος ἦν οὐ μέγας μὲν οὐ, καλὸς δέ. *Venerunt Graci ad Teleboam fluuium: hic magnus quidem non erat, amœnus tamen,* & peruertit gratiam periodi, qui ita extulit: *erat quidem ille magnitudine multis inferior, at ceteros amœnitate longè antecellebat.*

Peruertit, inquam: quorsum? quia Pygmæo grandiores cothurnos aptare voluit, quàm pedis mensura pateretur.

At verò, si mihi non Teleboas, sed Tigris, aut Ister extra ripas efferuescens sit describendus, qui se vasto quodam impetu restagnans efferat audaciùs, qui agros antea alendis frugibus mites, nunc desolatos obruat, qui sudatos tot mensibus agricolarum labores proterat, qui segetes in culmum iam erectas, & læto partu luxuriantes decutiat, qui boues hauriat cum suis laboribus, qui supra miserorum agrestium mapalia feratur elisus, & torrens, qui obstantes frustra moles, per nexus operum manans exscindat, qui insepulta etiam mortalium capita, & abreptos à complexu matrum paruulos communi ruina sepeliat, quis tunc me iubeat quatuor hexametris orationem circunscribere?

Prima igitur lex magnitudinis in periodo est circunscriptio sententiæ, & notionis, quæ est in mente; hæc si grauis est, & multarum rerum comitatum habet, longiores amat tractus verborum; sin contrà breuis, vel modica, vt in attenuato & mediocri genere fieri solet, puerilis est ingenij diffusiùs extendere.

Deinde etiam in graui genere videndum est ne longiores illæ periodi irrepant ex affectatione, sed necessitate quadam fluere videantur, ne multæ grandiores continuentur, ne elidant spiritum dicentis, ne ramentis & quisquiliis, hoc est, minutis sensibus sint oppletæ, & quasi bullatis nugis intumescant.

DE ARTIFICIO implendæ Periodi.

CAPVT XIII.

AMplificandæ igitur Periodi artificium plurimùm confert ad eloquentiam: de quo hîc pauca subiungam. Amplificatur autem periodus quinque modis:

Primò, per definitionem:

Secundò, per enumerationem:

Tertiò, per interpretationem:

Quartò, per congeriem, siue incrementum.

Quintò, per adiuncta, siue per circunstantias.

I. Per definitionem: vt pro Milone Cicero, cùm posset dicere, vidimus curiam incendi: Verbum illud definit, & ita amplificat: Vidimus templum Sanctitatis, amplitudinis, mentis, consilij publici, caput vrbis, aram sociorum, portum omnium gentium, sedem ab vniuerso populo Romano concessam vni ordini, inflammari, excindi, funestari.

II. Per enumerationem partium. Vt cùm esset satis dicere, Omnes lugent Clodium, tamen partibus ita enumeratis exornat: Publij Clodij mortem æquo animo nemo ferre potest. Luget Senatus, mœret equestris ordo, tota ciuitas confecta senio est, squalent municipia, afflictantur Coloniæ, agri denique ipsi, tam beneficum, tam salutarem, tam mansuetum ciuem desiderant. Hæc dilatandi ratio pulcherrima est, & præstantissima, cùm totum in partes diducimus.

III. Per interpretationem. Ex verbo protrahitur oratio; cùm, quod semel vno verbo dictum, idem aliis verbis eiusdem significationis repetitur; Sed magnus esse debet

Digitized by Google

dictionis delectus: vt, An verò, Iudices, vos soli ignoratis: vos hospites in hac vrbe versamini, vestræ peregrinantur aures, neque in hoc peruagato sermone ciuitatis versantur? Cicero 2. Philippic. Tu ingredi illam domum ausus es, tu illud sanctissimum limen intrare? tu illarum ædium Dijs penatibus os illud importunissimum ostendere? Huius generis apud Ciceronem innumerabilia penè sunt exempla, & plura quàm apud Demosthenem.

IV. Per incrementum, siue congeriem, vt, abiit, excessit, euasit, erupit: & ita multa synonyma à Cicerone congeruntur, quæ nihil faciunt ad interpretationem, ad amplificationem multum.

V. Per adiuncta, quæ septem enumerantur. *Quis, quid, vbi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.*

Naturalia vel fortuita.

Quis, significat personam, cuius adiuncta sunt, vel à natura, vel à fortuna. A natura, homini insunt animi aut corporis bona, vel mala; animi bona sunt, virtutes, & scientiæ: mala, vitia, & ignorantia.

Ad eadem quoque pertinent omnes artes, & scientiæ, quibus quisque potest præditus esse, & quarum vsus aut bonus est aut malus: præterea vis naturalis, & ingenium, indoles, memoria, & alia: Affectus, ira, odium, lenitas, amor, cupiditas, lætitia, metus, spes, dolor, misericordia, clementia, & alij. Corporis bona sunt, proceritas, forma, dignitas in viris, venustas in fœminis, velocitas, pulchritudo, vires, valetudo, robur, sexus, & cætera.

Corporis mala sunt, nimia paruitas, enormis proceritas, deformitas, infirmitas, tarditas, mutilatio, claudicatio.

Fortunæ bona, aut mala, sunt, nomen, genus, propinqui, affines, liberi, amici, educatio, studium, opes, honores, potestas, magistratus, libertas, diuitiæ, nobilitas, mores, &c. ex quibus quæuis notatio duci potest.

Quid, rem notat factam, dictam, cogitatam, opus quod fit, fiet, aut factum est.

Vbi, designat locum, in quo res est, fuit, erit, fit, fiet, aut facta est.

Habet locus varias species exprimendas, quas commemorat Cicero in Partitionibus oratoriis: vt, si sit sacer, profanus, publicus, priuatus, commodus, incommodus, angustus, amplus, apertus, clausus, inferior, superior, munitus, immunitus. Tempora sunt, pacis, & belli, induciarum: anni quoque partes enumerat, hyemem, ver, æstatem, autumnum, menses, hebdomadas, dies festos, nefastos, noctem, diem, & cæt.

Auxilium complectitur præsidia, vires, cautas adiuuantes, corporis & fortunæ bona, instrumenta animata, vt seruos, administros; inanimata, vt ficam, gladium, hastam, tormenta. Quoties, significat numerum quemcunque, aut iterationem rei factæ, aut faciendæ.

Cur, Causam maximè efficientem exprimit, aut finalem, aut facti aut dicti: vt, quo consilio, cuius respectu; reipubl. religionis, amicorum, rei priuatæ, tyrannidis, lucri; qua spe? quo metu? quo dolore? qua lætitia? &c.

Quomodo, indicat modum quo res facta est, aut fit, aut facienda est; qui modus aliquando designatur breuiter per aduerbia, per ablatiuos, per comparatiuos, per similitudines; aliquando latè & copiosè per alias circunstantias explicatur, vt, si mortis aut pugnæ modus referatur.

Quando, tempus refert, quo

quidpiam fit, fiet, aut factum eſt: in hoc genere ſunt, tempora pacis, & belli, inducíarum, anni partes, autumnus, hyems, ver, æſtas, menſis, hebdomas, dies feſtus, nefaſtus, ſerenus, pluuius, nox, veſper, mane, meridie.

Nunc illuſtre exemplum ſubijciam, quo artificium Ciceronis in eo deprehendas. Vis intueri quid poſſit iſta amplificatio? finge tibi hanc periodum: Quæ precatus ſum, cùm conſulem L. Murænam renuntiaui, eadem precor & vt vos cum populo Rom. conſentiatis. Age, perſpice nunc, vt eſt immutata per adiuncta, congeriem, &c.

Quæ precatus ſum à Diis immortalibus, Iudices, more inſtitutóque maiorum: illo die, quo auſpicato comitiis centuriatis Lucium Murænam Conſulem renuntiaui, vt ea res mihi magiſtratuíque meo, populo plebique Romanæ, bene atque feliciter eueniret, eadem precor ab iiſdem diis immortalibus, ob eiuſdem hominis conſulatum vnà cum ſalute obtinendum: Et, vt veſtræ mentes, atque ſententiæ, cum populi Romani voluntate ſuffragiíſque conſentiant, eáque res vobis populóque Romano pacem, tranquillitatem, otium concordiámque adferat: Et ex eo licet videre, quæ ſit iuſta periodi amplificatio; habenda enim eſt ratio perſpicuitatis; nec multa ſunt cum obſcuritate promiſcuè agglutinanda: Cauendum quoque, ne dum amplificationis ſtudio abducimur, periodus in nimiam magnitudinem excreſcat, niſi fortè ſit diſtributio, aut enumeratio, & ſimiles amplificationis figuræ.

DE DELECTV ET compoſitione Nominum, ad venuſtandam Periodum.

CAPVT XIV.

AGe nunc, quoniam protrahendæ periodi rationem habes, quæramus venuſtandæ modum; is autem eſt duplex; in delectu ſcilicet & compoſitione verborum: legenda ſunt, vt præcipit Cicero, conſonantia, grauia, lenia, nitida. Cic. 3. de orat. n. 165.

Conſonantiora ſunt ſuperlatiua poſitiuis, in graui præſertim genere dicendi: vt pro lege Manil. [Quanquam mihi frequens conſpectus veſter multò iucundiſſimus, hic autem locus ad agendum ampliſſimus eſt viſus, Quirites.

Item verbalia præſtant plerunque, vt, *Dominatrix animi cupiditas*, conſonantius eſt, quàm ſi *dominam* dicas; *regnatorem Aſiæ* grauiùs protulit Virgilius, quàm *regem*.

Ad ſummam compoſita, vt grandiora ſunt, ſic vocaliora, pro Roſcio Amer. [Parentum pœnas à conſceleratiſſimis filiis repetunt. Sic, conſtuprare, permouere, excruciare, meliora ſunt, quàm ſtuprare, mouere, cruciare.

Grauiora ſunt, quæ maiorem vim aut bonitatis aut malitiæ oſtendunt; quæque magis aut prodeſſe aut nocere videntur.

Leniora ſunt, ſi vitentur ſordida & abiecta; licuit Martiali inquinato vocabulo vti, quod Cicero meliùs expreſſit per detractionem confecti conſumptique cibi; nolo dici, morte Africani caſtratam eſſe Rempubl. nolo ſtercus curiæ dici Glauciam, quamuis ſit ſimile; tamen eſt vtrobique deformis cogitatio ſimilitudinis. Cic. de orat.

Hæc vbi lecta fuerint vocabula,

magnò deinde artificio ſunt coniungenda: ſiquidem feliciſſimus eſt dicendi modus, cui rectus ordo, aut apta iunctura, & cum his numerus opportunè cadit: quod ſi negligatur, plurimùm de oratione detrahitur ſuauitatis. Sex vitia contra compoſitionem notat Cicero.

Primum eſt concurſus & hiatus vocalium, quæ vaſtam & incomptam orationem reddunt, vt; *Vacce aneæ araæniſſimæ.* Et, *Ego omni officio*; quanquam Ciceronianum eſt, ſed in familiari collocutione toleratur.

Secundum, eiuſdem literæ nimia aſſiduitas, quæ rixetur in orationis commiſſura, vt; Rex Perſarum Xerxes pontum pedibus pertranſiuit. Aſpera ſanè & iniucunda hæc oratio, propter aſperos conſonantium concurſus: meliùs, ſi quis ita commutet; [Xerxes opulentiſſimus Rex Perſarum, cùm in Græciam venire decreniſſet, ſuper Helleſpontum fabricato ponte, pedibus ipſum mare pertranſiuit.

Tertium, eiuſdem verbi nimia aſſiduitas, vt; Nam cuius rationis ratio non extet, ei rationi ratio non eſt fidem habere.

Quartum, nimis crebra Homœoptota, vt; Veniunt flentes, plorantes, lacrymantes, obteſtantes.

Quintum, traiectio verborum, & tranſpoſitio inconcinna: quo in vitio eſt Lucilius poëta, vt ſæpe, tum in hoc verſiculo:

Has res ad te ſcriptas Luci miſimus Aeli.

Nec mirum, ſi ſtans pede in vno trecentos verſus ſimiles componebat. Affectata eſt autem iſta compoſitio Mœcenatis, *inter ſacra monit aqua fraxinos*, & ideò peruerſa.

Sextum, longa verborum continuatio, & nimis prolixa periodus, quę & auditoris aures & oratoris ſpiritum lædit, niſi tamen neceſſaria videatur aliquando perigraphe, quæ eſt exceſſus ſupra iuſtam periodum, propter multiplicem partium enumerationem.

His adde amphibologiam orationis, & collidentia nomina, vt, *res inuiſa viſe*, & multa monoſyllaba leuiùs ſubſultantia, & ſi quę ex poſtrema ſyllaba antegreſſæ dictionis, ac prima conſequentis fiat nominis deformitas.

Ordo & collocatio.

Ordo & collocatio verborum hoc exigit, vt in ſimplicibus leuiori poſtponatur grauius, cùm oratio amplificatur, cùm imminuitur, grauioribus leuiora ſuccedant. Sic 2. Philipp. Tu iſtis faucibus, iſtis lateribus, iſta gladiatoria totius corporis firmitate.

Secundò, vt rerum naturalis ordo & dignitas ſeruetur; Nam viros, & fœminas, diem & noctem, ortum & occaſum dicas potiùs, quàm ſecùs.

Tertiò, ne permutato ordine, quędam ſint ſuperuacua, vt, *filius, priuignus*. Dionyſius Halicarnaſſeus, hæc nimis quidem accuratè & morosè initio obſeruauerat; nam nomina verbis ſemper anteponenda, verba aduerbiis cenſebat; & hoc confirmat Homeri teſtimoniis, *αὐδὴ ἐμὶ ἴσπετε μοῦσαι πολύπτεμνι.* &, *μλιῶν ἄεσθε θεαί.* &, *κτῖνε δ' ἐπιφραδέως.* Sed propter alias obſeruationes ſententiam mutauit.

OBSERVATIONES IN Ciceronem.

CAPVT XV.

NEque verò ſunt contemnendæ obſeruationes, quæ ex Ciceronе afferuntur.

Prima, Ablatiuus abſolutè poſitus, aut ante verbum aut initio ponendus. [Stulti autem, malorum

obſer-

obuersante memoria torquentur: sapientes bona præterita renouata delectant.] Initio, vt, [Re intellecta in verborum vsu faciles esse debemus, 4. Tusc. n. 19.

Secundò, Adiectiuum dissyllabum substantiuo plurium syllabarum postponitur elegantiùs. Cicero de Oratore: [Quid enim est maius, quàm cùm tanta sit inter oratores bonos dissimilitudo, iudicare quæ sit optima species, & quasi figura dicendi?] & 1. de diuinat. num. 52. Pythagoreis interdictum putatur, ne faba vescerentur: quæ res habet inflationem magnam.

Tertiò, adiectiua multitudinem significantia ornatiùs substantiuis postponuntur, vt, [Definitio primùm deprehenso verbo vno, aut addito, aut dempto, sæpe extorquetur è manibus; Chari sunt parentes, chari liberi, propinqui, familiares, sed omnes omnium charitates patria vna complexa est.

Quartò, Adiectiuum polysyllabum in fronte orationis, & fine, non inuenustè ponitur, vt Miseri qui sunt inglorij. Et pro Quinct. Nihil enim facilè persuadetur inuitis.

Quintò, adiectiuum à substantiuo positione venustè subiungitur, vt [Est omnino patriæ charitas meo quidem iudicio maxima, sed amor voluntatisque coniunctio plus habet suauitatis.

Sextò, cognomina interdum propriis nominibus præponuntur. Sic Marcus Tull. Phalereus Demetrius meo quidem iudicio, præstitit cæteris.

Septimò, cognomen interim à proprio seiungendum, vt, Marcum verò Cethegum. Cic. de Claris Oratoribus.

Octauò, comparatiuus & superlatiuus postponitur elegantiùs substantiuo, vt [Cultura animi philosophia, quæ extrahit vitia radicitus, & præparat animos ad satus accipiendos. eáque mandat iis, & vt ita dicam, serit, quę adulta fructus veberrimos ferant.] Et 2. Philipp. Intercessoris iniquissimi beneficio obtinuit.

Nonò, comparatiuus initio orationis vsitatè ponitur: Idem finem periodi decorat, atque exornat. Quintilianus. Decentior equus, cuius astricta sunt ilia, si idem velocior. Et Tusc. 5. Nihil visum est illo planè iucundius.

Decimò, Nomina propria, & ea polysyllaba, periodi initium honestant, vt: Neoptolemus ille quidem, &, Antiochiam locum nobilem.

Vndecimò, nominibus propriis, quod additum est ad laudem aut vituperationem, id est sæpius proponendum. Tantus amator secreti Demosthenes.

Duodecimò, in pronominibus, vt, satis est comprobatum illud, refert rem priùs dictam hoc posterius.

Nullus, elegantiùs substantiuo postponitur. Sic apud Ciceronem. Ad te scribendi meo arbitratu facultas nulla datur. Et in epistolis, Maius mihi dare beneficium nullum potes.

Pronomen primitiuum participio, & nonnunquam nomini adiectiuo postponitur: vt, Pythagoras non sapientem se, vt qui ante eum fuerunt, sed studiosum sapientiæ vocari voluit.

Tertiodecimò, verbum modi finiti, quod multis syllabis constat, in orationis principio non ineleganter ponitur: vt, Solet in mentem venire illius temporis: &, Excitat eos magnitudo & varietas.

Decimoquartò, Item finem sæpius implet, & venustat. Sed tamen errant, qui semper vltimo loco ponendum præscribunt.

Nam polysyllaba nomina verbis nimis simplicibus sunt ornatiora.

Digitized by Google

Decimoquintò, verbum ſubſtantiuum, *Eſt*, rectè initio poſt aliam dictionem ponitur, vt apud Cic. ſæpè. Ea eſt enim, &c.

Decimoſextò, *Sum*, verbum, præcedente comparatiuo, aut ſuperlatiuo, eleganter finem orationis occupat, vt Tuſcul. 2. num. 69. Nullum theatrum virtuti conſcientia maius eſt.

Decimoſeptimò, Infinitum paſſiui verbi vſitatiùs quàm actiui, cum verbo componitur. In pueris oratio perfecta nec exigi nec ſperari poteſt: Quintil. Et Cic. pro Milone; Inſidiatori verò quæ poteſt inferri iuiuſta nex?

Præſentis temporis verbum, quàm præteriti, in hiſtoria fabulâue narranda, elegantiùs dicitur.

Decimooctauò, Aduerbia adiectiuis nominibus, aut aduerbiis ex adiectiuis nominibus factis, poſtponũtur, aut ſi præponantur in medio, aliquid non inelegantur ponitur, vt: Stylus intermiſſione paulum admodum de celeritate perdit: Quintil. Cicero, Multò tamen pauciores oratores, quàm boni poëtæ inueniuntur.

Coniunctio, & articuli periodi.

Decimononò, Coniunctiones frequentiſſimæ periodorum faciunt initium, & orationis corpus, velvti quibuſdam aureis catenulis vinciunt.

Vſitatiora ſunt iſta: Ac illud quidem, Ac mea quidem ſententia, Neque verò, Iam verò, Sed etiam, Etſi, Quamobrem, Itaque, Vt enim quiſque, Quinetiam, Verùm ego, Verum enimuerò, Num igitur, &c.

In Aduerbiis.

Numquam mehercule, Primùm, Deinde, Nunc autem, &c.

In Pronominibus.

Quis enim, Quis autem, Quo quidem, Quid quòd, Hoc enim, Hoc profectò, Hæc autem omnia, Quibus de cauſſis, Illud profectò, Ego verò, Mihi verò.

DE DIGNITATE *elocutionis, & definitione figuræ.*

CAPVT XVI.

REſtat tertia, eáque nobiliſſima pars elocutionis *Dignitas*, quæ tota conſurgit ex figuris. De quibus nunc pleniùs agendum videtur.

Atque, vt id maiori fiat perſpicuitate, primùm varia figurarum nomina, & exempla, ex veteribus, Hermogene, Longino, Aquila, Rutilio Lupo, Rufiniano, & cæteris, ordine alphabetico ſubiiciam. Mox de vſu & accommodatione dicam. Tertiò earundem eparteſin, ſeu permixtionem, & variam in variis authoribus & ſtylis tractationem breuiter oſtendam. Nota porrò, figurarum nomine tropos etiam vulgò contineri: quanquam, ſi propriè & ſignanter loquamur, ὁ μὲν τρόπος περὶ ἓν ὄνομα γίνεται μόνον, τὸ δὲ σχῆμα, περὶ πλείω ὀνόματος κοσμησις, vt declarat Alexander Rhetor de figuris: Tropus eſt virtus in vno dumtaxat verbo, figura, lumen & ornatus in pluribus. Accedit, quòd tropus immutatis à propria ſignificatione verbis fiat, ἀλλότριον αὐτὶ τοῦ ἰδίου ὄνομα ἔχει; figura verò propriã retinet rei ſignificationem, τὸ ἴδιον ὄνομα τοῦ πράγματος σώζει. Deinde alia eſt figura dictionis, quæ fit duntaxat in verbis, quibus immutatis ipſa diſſoluitur. Talis eſt alluſio: non enim, ſi δουλεύειν, & δουλόῦν alludunt apud Græcos, Latinè eandem vim retinent. Figura autem ſententiæ, cùm in ſenſu & notionibus mentis ſit conſtituta, verbis etiam immutatis non tollitur.

Definitur ab eodem Alexandro

figura ἐξεναλλαξις λόγου ὀπὶ τὸ κρεῖττον, *Mutatio orationis in melius*, hoc est, ornatior quædam forma dicendi. Cęcilius Calendites eandem sic definit, τρόπος εἰς τὸ μὴ κῦρ εἶναι. Molon, Μεταβολὴ εἰς ἑτέρωι ἐξαίρουσα τὴν ἀκολυθίαν.

NOMENCLATVRA *figurarum ordine alphabetico:*

Ex antiquis Rhetoribus expressa.

CAPVT XVII.

Acyron, siue, *Acyrologia.*

IMproprium, vt; sperare, pro timere. Terent. Nam, quod tu speras, propulsabo facilè. Et Herod. l. 8. ἀντιπάλους γὰρ ἔξειν ἤλπιζον. Aduersarios se habituros sperabant.

Ætiologia.

P. Rutil. Hoc schema efficitur ratione brèui, & sententiosa. Ita vt, quod dubium est visum, ad certam fidem adduci videatur, vt; Etsi acerbum vobis quod dicturus sum, videbitur, tamen æquo animo audiendum est: nam ferè, verum consilium, quod initio auditu graue est; in posterum cognita vtilitate fit iucundum. Lycurg.

Aganacteſis.

Iul. Ruf. Indignatio, quæ fit maximè pronunciatione, vt: Fero ego te Torquate, iamdudum fero. Cic. pro Sylla.

Et, *Cantando tu illum, aut vnquam tibi fistula cera*
Iuncta fuit. Virg.

Allœosis.

P. Rutil. Alij cum antitheſi confundunt. In hoc schemate diuisio & separatio est personarum, aut rerum, & demonstratio quantum interest; vt: Diuersa studia in adolescentium animis aduerteramus, tametsi fratres erant, vno atque eodem sanguine orti: alter in studio laudis versabatur, & industria virtutis, vitam glorioſam sed laboriosam sequebatur; alter in augenda pecunia occupatus, & habendi cupiditate deprauatus, summas diuitias, summam virtutem existimabat. Hic nimirum magis erat laboriosus, qui laborem, condendi non vtendi causſa suscipiebat.

Hegesia. Item, Non enim simile est viuere in æqua ciuitate, vbi ius legibus valeat: & deuenire sub vnius tyranni imperium, vbi singularis libido dominatur. Sed necesse est, aut legibus fretum, meminisse libertatis, aut vnius potestati traditum, quotidianam commentari seruitutem. Hyperidis.

Allœosis apud Alexandrum Rhetorem aliud sonat, scilicet mutationem numerorum, casuum, personarum.

Amphidiorthoſis.

Apud Alexandrum Rhetorem; ὅταν πεὶν εἰπεῖν, ἢ εἰπόντος ἀσφαλιζώμεθα τὸν λόγον, cùm dicti alicuius acerbitatem, & antequam dicatur, præmunimus, & postquam prolatum fuerit, mitigamus.

Anaclaſis.

Hoc schema fieri solet, cùm id quod ab altero dictum est, non in eam mentem, quæ intelligitur: sed in aliam, aut contrariam excipitur. Huiusmodi est vulgare illud Proculeianum. Proculeius, cùm filium suum moneret, & hortaretur, audacter ex bonis ipsius sumptum faceret, quas in res vellet, atque opus esset: nec tum denique speraret libertatem licentiámque vtendi futuram, cùm pater decessisset; cui, viuo patre promiscuè omnia licerēt: ac filius respondisset non esse opus sępe eadem oratione moneri, nec se patris mortem expectare: Ei Proculeius pater subiecit, Immò verò minimè meam mortem expectes, nec properes moliri vt velociùs moriar. Rut. Lup. Reflexio dicitur & commutatio.

Digitized by Google

potui, feci: sed posteaquam maior vis legis, nostrum auxilium ab illius periculo remouit, calamitatis ac luctus eius particeps eram. Nam opitulandi facultas omnis erepta iam fuerat. Item Democharis. Nihil enim valebat assidua pro fratre, ac misericors deprecatio, cùm iudicaret tyrannus: cuius crudelitas omnem naturæ necessitudinem extinguebat.

Democh.

Anascene.

Iul. Ruf. p. 36.

Est superiorum proxima figura (schesεos, anthypophoræ, &c.) qua ab aduersariis maxima proposita distribuimus, ac redarguimus, velut falsa, vt

Nunc Lycię sortes, nunc & Ioue missus ab ipso

Interpres diuum fert horrida iussa per auras.

Latinè dicitur, *destructio*, vel *euacuatio.*

Anastrophe.

Ἀξίως λόγου ἐν ἀνάπαλιν τάξει, vt ἡμῶν μέσα: Vetus scholiast. Græcus. Annominatio in paronomasia.

Anthypophora.

Iul. Ruf. p. 38. Prolepsis, & Subiectio.

Est figura sententiæ, qua aduersariorum nobis sententias ac dicta proponimus, ac substituimus, in hoc tantùm, vt illis respondeamus, vt

Verùm anceps pugnæ fuerat fortuna, fuisset. Si perisse satis semel est, peccare fuisset Ante satis. Latinè dicitur *oppositio*, vel *obiectio.*

Antimetabole.

Commutatio, vt [Non viuo, vt edã, sed edo, vt viuam, 4. ad Herenn.] Hæc eadem *Diallelon*, & *Anaclasis.*

Antisagoge.

Aquilæ p. 16. Ὅτου ἐπιόντος αὖτ' ἐπίοντι ἀντιβάλοι. Alexand. Rhetor.

Compensatio. Est autem huiusmodi, vbi aliquid difficile & contrarium confitendum est: sed contrà iniicitur non minùs firmum: qualia sunt hæc de rege Ptolomæo apud Ciceronem.

Difficilis ratio belli gerendi: at plena fidei, plena pietatis. Et si dicas, magnus labor, multa pericula proponuntur: at gloria ex his immortalis est consecutura.

Antiphrasis.

Iul. Ruf. p. 37. Est figura sententię, cùm quædam negamus nos dicere, & tamen dicimus: vt apud Lucilium, [Non tango quod auarus homo est, quódque improbus, omitto. Et apud Virgilium.

Quid memorem portus, Lucrinóque adiita claustra?

Latinè dicitur *omissio.* Aliàs antiphrasis est in abusu nominis, & etymologiæ, vt, bellum, quòd minimè bellum.

Antistasi.

Iul. Ruf. p. 33. Est, cùm idem verbum reperitur in contrario sensu, vt,

Vna salus victis, nullam sperare salutem.

Et] *Ex illo Corydon Corydon est tẽpore nobis.*

Hæc Latinè dicitur *intentio.* Eadem *traductio*, & *analepsis.*

Antistœchon.

Ἀντιστοιχον, Athen. lib. 2. est *oppositio literarum*, vt, σιδὴν, πόλη.

Antistrophe.

Aquilæ 20. *Conuersio.* Species huius figuræ cùm eandem ferè vim habeat, contraria est epanaphoræ, eo quòd ibi ab eadem parte orationis sæpius incipitur, hîc in eandem partem definitur: cuiusmodi est hoc, pro Fonteio.

Frumenti maximus numerus è Gallia, peditatus amplissimæ copiæ è Gallia, equites numero plurimi è Gallia. Eadem *epistrophe*, & *conuersio*, & *epiphora.*

Antitheton.

P. Rutil. p. 11. Hoc pluribus modis fieri solet, & habet in omni genere orationis summam vtilitatem. Quare separatim demonstrandum est de vnoquoque genere eius.

Vnum est, cùm contrariæ res inter se conferuntur. Charisij. Charisius.

Alter eorum erat in dando benignus, alter erat in accipiendo astu-

tus. Hunc omnes conquirebant: illum vitabant, ne ab eo viderentur. Huius enim pudor erat omnibus iucundus: illius autem impudentia, ipsi suauis, cæteris amara.

Hoc idem fieri potest in vna persona, itavt fecit Dinarchus, cùm ipse de sediceret; Olim in adolescentia sedulò omnem gloriam sectabar: at nunc in senectute summum me ambitionum inuasit odium: tunc facilè multis opitulabar, nunc iam me ipsum tueri vix possum: tum mihi beatissimus videbar, si quampluribus benefecissem; nunc contrà vereor, ne quid mihi desit ad necessarium ætatis meæ cultum; tunc ego ipse pro republ. fortiter arma capiebam, nunc præter quàm laudare eos, qui rempublicam armati defendunt, nihil valeo.

Est etiam genus huiusmodi, quod in eadem sententia, priori verbo contrarium quod est, infert, & coniungi solet. Isidori. Non ille stultitia aut furore impulsus, tam graues labores frustra subiret: sed ex acerbitate laboris, iucundos voluptatis fructus sibi parabat. Isidorus.

Aliud est item quod superiori infert, sed consequenter, ita vti fecit Demetrius Phalereus.

Nobis primùm Dij immortales fruges dederunt: nos quod soli accepimus, per omnes terras distribuimus. Nobis maiores nostri rempublicam reliquerunt: nos etiam socios nostros de seruitute eripuimus. Itaque & amplissimus nobis honos ab omnibus habetur, & propter huius honoris dignitatem superbiæ nostræ nemo vestigium experitur.

Antitheton, oppositum ex contrariis. Hæc figura constat ex eo, quòd verba pugnantia inter se paria paribus opponuntur: Cuiusmodi breuissimum est illud Ciceronis:

Domus deerat? at habebas. Pecunia superabat? at egebas. In pace ad vexandos ciues acerrimus, in bello, ad expugnandos hostes inertissimus.

Antizeugmenon.

Siue *iniunctum*. Hoc genus enumerationis diuersam habet vim à *Diezeugmeno*: ibi enim copia verborum iactatur, hîc breuitas. Nam, vt in superiore singulis membris singula diuersa reddimus; ita hîc plura in vno coniungimus; quale est hoc: Aquilæ p. 22. Adiunctim.

Quorum ordo humilis, fortuna sordida, natura turpis ab oratione abhorret: Hoc enim postremum, abhorret, ad tria fertur. Sin autem hæc figura ita fit, vt in postremo sit pars orationis, quæ duo aut plura membra coniungat, tum in primo tum in medio *iniectionem*, seu ἐπιζευξιν vocemus licet.

Præstat autem vim orationi pluribus verbis in eandem rem collocatis, non idem significantibus, sed maius aliquid: hoc modo, Verberatur, cruciatur, necatur.

Antithesis.

Est cùm verbum verbo pari potestate per contrarium redditur, vt; [Séque nouo veterum deceptum errore locorum.] Et [Voluitur ille vomens calidum de pectore flumen Frigidus. Latinè *contrarium*, vel *oppositio* potest dici. Iul. Ruf. p. 31.

Antonomasia.

Est *pronominatio*, vt, nouus Arpinas, pro Cicerone.

Aparethmosis.

Annumeratio, quæ fit perspicuitatis gratia, Vt, ἐστιν μὲν τὸ, λιμνεσν δὲ τὸ. Hermogenes lib. 1. περὶ ἰδεῶν.

Aphorismus, vel Diorismus.

Descriptio rerum per reprehensionem, quæ exprimit & corrigit vim sententiæ, & potestatem. Quare potest videri species emendationis: nam quæ temerè dixeris, reprehendit. Tullius. [Quanquam illa non pœna, sed prohibitio sceleris fuit.] Aut aliàs [Ciues, inquam, si hoc nomine appellare fas est. Eadem *correctio*, & *epanorthosis*. Idem, p. 27.

Digitized by Google

Ἀπὸ κοινοῦ, vbi dictio ſemel poſita ſæpius intelligitur, notatur à Græco quodam ſcholiaſte, *mèi χμάτων*, éſtque Grammaticorum.

Apodoxis, ſine, Apoplaneſis.

Reiectio, vel reprobatio quarūdam rerum, quaſi in quæſtionem non venire dignarum: neque oportuiſſe, aut ab aduerſarijs poni, aut à nobis quæri, aut à iudice poſtulari. Quod ſchema mitè facit ad accelerate fugiendum, vt & tacuiſſe, & tamen non timuiſſe videamur, vt in re difficili, & contraria, non hæreamus. In qua figura breuiter morati, ad aliud ſtatim tranſire debemus. Cicero pro Cœlio, [Equitis Romani autem eſſe filium, criminis loco poni ab accuſatoribus, neque his iudicantibus oportuit, neque defendentibus nobis.

Idem, p. 26.

Apophaſis, ſiue Ætiologia.

Venuſtum ſchema, vbi, quaſi alio interrogante, nobis ipſis reſpondemus, & rationem reddimus. Cicero. Si quis furem occiderit, iniuria occiderit. Quamobrem? quia ius conſtitutum nullum eſt. Quid ſi ſe telo defenderit? non iniuria: Quid ita? quia conſtitutum eſt. Cæſar pro Bithynis, Quid ergo? ſyngraphæ non ſunt, ſed res aliena eſt. Et hactenus, vbi nobis reſpondemus: aliàs, vbi aliis: quod niſi arte procedit, cauſſam prodit: vt apud Virgilium, interrogante altero, quod negare non poterat, ſubtiliter occurrit, ne furtum feciſſe exiſtimetur:

Idem, p. 25. Ratiocinatio.

An mihi cantando victus non redderet ille,
Quem mea carminibus meruiſſet fiſtula caprum?

Et teſtis interrogatus à reo, Num fuſtibus vapulaſſet, Innocens, inquit. Aut cùm dicitur, Quæro an occiderit hominem: & reſpondetur, latronem; vt confeſſionem præcurrat defenſio.

Apophoniſma.

Iul. Rufi. p. 27.

Sententia reſponſiua, vt apud Cælium, Fac velis, perficies. Apud Tullium, Literarum radices amaras, fructus dulces.

Apoplaneſis.

Eſt, aut iudicis à re contraria nobis auocatio, quam cùm deſiderat, aut ab aduerſario commonetur, vt quærat, nos obſcurando, & miſcendo, & promittendo quidem dicturos nos; ſed ſuo loco, ad aliam rem auocamus; & rurſum dum dicimus, ſenſim ad aliud tranſimus, & ab eo quod contra nos eſt, auocatur, & ſuſpenditur iudex: vel coniuncta rerum multitudine implicatur, vt non de vno ſed de pluribus putet ſibi ſententiam eſſe dicendam: vt pro Cluentio fecit Cicero; in qua oratione tenebras ſe offudiſſe iactauit iudicibus Cluentianis: Intelligant nihil me, nec ſubterfugere voluiſſe reticendo, nec obſcurare dicendo; ego me, Iudices, ad eam cauſſam accedere, quæ iam per annos octo continuos; vſque eò, efficiam profectò. Deinde: Verſatam eſſe in iudicio pecuniam conſtat: per totum caput. Deinde: Vnum quidem, Nemo erit tam inimicus Cluentio, vſque ad finem ipſius.

Idem, p. 26.

Aporia.

Hoc ſchema efficitur, cùm quærimus, quid, aut quemadmodum pro rei dignitate dicamus: nec reperire oſtendimus. Lyſiæ. Nec iam rationem inuenimus, qua flecti poſſe ſperemus: ita nos omnibus modis tentatos, acerba ac nimiùm tua facultas affligit.

P. Rut. Lup. p. 10. Lyſias.

Item Hegeſiæ; Non hæc eſt, vt vulgari verbo appellatur, calamitas; quid igitur? quod proprium imponam neſcio, niſi illud vnum, tantam eſſe ærumnæ magnitudinem, vt omnem fortunę ſuperbiſſimam crudelitatem ingenij miſeria ſuperarit.

Hegeſias.

Aporia eadem eſt, ac Diaporeſis, addubitatio quædam, cùm ſimulamus quærere nos vnde incipiendum, quid potiſſimùm dicendum, an omnino dicendum. Cúmque artificia-

Iul. Ruf. p. 25.

Digitized by Google

liter ſimulamus, non res inuenire, non paratos veniſſe. Cicero in Verrem. Quem? quemnam? rectè admones, Polycletum eſſe dicebant. Et de domo ſua apud Pontifices, tibi literas ille miſit? quas? aut nunquam miſit: aut ſi miſit, in concione recitari noluit. Itaque ſiue ille miſit, ſiue protuliſti; certè conſilium tuum de honore Catonis nudatum eſt.

Apoſiopeſis.

Aquil.p.14. Reticentia, cùm intra nos ſupprimimus ea quæ dicturi videmur, quòd aut turpia, aut inuidioſa, aut alioquin nobis grauia dictu ſunt: vt eſt Demoſthenicum illud proœmium, Non pari ego & aduerſarius periculo ad iudicium venimus: ſed mihi quidem, nolo autem quicquam initio dicendi, ominoſius proloqui. Interdum etiam vtimur hac figura, quaſi ad alia properemus. Tale eſt Virgilianum illud,

Quos ego: ſed motos præſtat componere fluctus.

Definitur ab Alexandro Rhetore λόγος ὑπτίνων τὸ περιεσιωπώμενον, ἢ παραλείπων τὸ γινωσκόμενον, ἢ σιωπῶν τὸ αἰσχρόν. Oratio extendens quod reticetur, vt apud Demoſthenem. Μᾶλλον ἂν ἔσπευσε πολιτης, σιωπῶν δ' ἢ εἰρων πόθεν. Plus auget ſilendo, quàm ſi enarraſſet: Aliàs, vel omittit quod notum eſt, vel reticet quod obſcœnum eſt.

Apoſtaſis.

A nonnullis *ſeparatio* dicitur, quòd permixtos ſenſus ſeparat, atque dilatat. Videtur æqualibus membris & interuallis diſtincta oratio, metaphora ducta à conſitis arboribus. Nam Theoph. lib. 3. de cauſ. plant. conſitarum arborum *interualla* vocat ἀποστάσεις. Meminit eius figuræ Hermog. lib. 1. περὶ ἰδεῶν, & Philoſtr. in epiſt. ad Iulian. αἱ δὲ ἀποστάσεις, εἴ τι ἐσφόλαι, τοῦ λόγου τοῖχόν, ἐπιχειλίζον πολλαχοῦ μὲν, μάλιστα δὲ ἐν τῷ τοῦ ἐπιτειχίσματος. Apoſtaſes verò, ſeu proiectura orationum Gorgiæ in familiarem vſum & conſuetudinem veniebant, ſæpiſſimè quidem, maximè verò in poëtarum circulo. Tale eſt illud, ſeruiebat forum cubiculo, Prætor meretrici, carcer conuiuio, dies nocti. Murrhedius apud Senecam. Meminit quoque Philoſtratus in Gorgia, ὁρμᾶσθαι καὶ τοῖς σοφισταῖς ἔφη, καὶ περιβολαίας, καὶ πνεύματος, καὶ τοῦ τὰ μεγάλα μεγάλως ἁρμόττειν, ἀποστάσεών τε καὶ τειχέων. Ariſtides περὶ συμπόσιον, ait, ἀπόστασιν fieri, ὅταν τὸ συμποσίακον καὶ τὸ ἔξω καὶ σωματικὸν ἡμῖν ἀποστᾶσι, εἰς ἀγχοῦ ἰδίαν ἐπανάγωμεν· ὥστε τὸ σωματικὸν τῶν πραγμάτων χωρισὸν ἀποστῆναι. Rhet. Græc. p. 642. Cuius definitionis ſatis obſcuræ, hic eſt ſenſus: Apoſtaſis eſt amplificatio quædam ſententiæ, per variam terum inter ſe copulatam ſeriem, in idem principium reuoluta. v. g. *grauia patrat Philippus.* Simplex eſt ſententia, & minimè figurata. At ſi diffundas hoc pacto, *Theſſaliam ſubiugauit, Euboeam ſibi mancipauit, in Helleſpontum proficiſcitur*, &c. ſenſibus & colis inter ſe diſtincta ac ſeparata, tunc fit ea quæ à Græcis Rhetoribus dicitur ὑπόστασις. Omnia enim declarant, & explanant, quod initio poſitum eſt, *grauia patrat Philippus.*

Forte θεσβολῶν.

Apoſtrophe.

Auerſio. Neceſſaria plerunq; figura, vbi, quæ ad alios dicta volumus, ad alios dicere videmur. Sic plerunque cõuertimus orationem in reum, ab iudice, cùm illa tamen, quibus aduerſarium alloquitur, iudici alligentur. Acutiſſimum exemplum in Philippicis Demoſthenis, vbi, quibus verbis populum Athenienſium monitum vult, eadem ſe dicit apud Græcos, & Arcadas, & Meſſenios concionatum inuidioſè. Et M. Tullius, cùm ſæpe aliàs tum pro Roſcio, conuertit orationem ad Chryſogonum, ab illo loco, Rogat orátque te Chryſogone, &c. Aquil. p.15.

Ara,

Ara.

Iul. Ruf. p. 27. *Execratio* oratoria, apud Ciceronem: ô ſcelus! ô portentum in vltimas terras exportandum! Apud Virg.

At tibi pro ſcelere, exclamat, pro talibus auſis,
Di, ſi qua eſt cœlo pietas, quæ talia curet,
Perſoluant grates dignas.

Eadem *Catara.*

Aſteïſmus.

Iul. Ruf. p. 24. *Vrbana dictio.* Hac figura fit exercitatis aliis ingenua feſtiuitas, vt apud Ciceronem, Reſpicite, reſpicite, Iudices, hominum fortunas, reſpicite Fabricij ſenectutem: cùm hoc, reſpicite, ornandæ orationis cauſa ſæpe dixiſſet, reſpexit ipſe: at Fabricius à ſubſelliis demiſſo capite diſceſſerat. Et aliàs, negabat ius tam nequam eſſe Verrinum. Et idem alibi, execrabatur Sacerdotem, qui tam nequam Verrem reliquiſſet.

Aſyntaction.

Quum conſueta orationis ſtructura, ſiue ſyntaxis immutatur: quod multis modis contingit, quos in Homero obſeruat Plutarchus, de ſchematibus.

Aſyntheton.

Iul. Ruf. p. 32. Eſt, vel dialyton, cùm oratio nulla coniunctione connexa, velut ſolutæ ſententiæ regulam ſeruat. Vt, conſilium, partim galea clypeóque reſultant. Irrita deflexit, partim ſtringentia corpus. Et, ipſi numerúmq; modúmque carinis. Nos æra, manus, naualia demus. Latinè dicitur *diſſolutio*, vel *inconnexio*. *Aſyntheton* autẽm, modò per ſingula verba fit, æra, manus, naualia demus. Et, Hæc eadem Æneas, terram, mare, ſidera iuro. Modò per plura verba, & per ea quę Græci vocant κῶλα.

Denique, quid veſper ſerus vehat, vnde ſerenas
Ventus agat nubes; quid cogitet humidus auſter,
Sol tibi ſigna dabit.

(Et) *---- nube cana ſpeculantur amicti,*
Quæ fortuna viris, claſſem quo littore linquant,
Quid veniant, &c.

Auxeſis.

Vehemens rei amplificatio. Vt 2. Philipp. O rem non modò viſu fœdam, ſed etiam auditu, ſi inter cœnam in tuis illis immanibus poculis, hoc tibi accidiſſet, &c.

Brachyepeia.

Hoc fieri ſolet, cùm orator breuitate ſententiæ præcedit auditoris expectationem. Lyſiæ. Quæres à me, quî iure obtinere poſſim, quo iure mihi Polięnus reliquit, quo iure prętor dedit poſſeſſionem. Leges me defendunt, ad te non pertinent, hi veritatem ſequantur. Item eiuſdem. Sed nos æquum eſt volũtatem diſpicere. Nam conſilio valuit, fortuna lapſus eſt: homo fuit, fatetur, cõcedendum non omnia poſſe; hoc enim Deorum eſt proprium. P. Rut. Lup. p. 9

Characteriſmus.

Quemadmodum pictor coloribus figuras deſcribit: ſic orator hoc ſchemate, aut vitia, aut virtutes eorum, de quibus loquitur, deformat. Lyconis. Quid in hoc arbitrer bonæ ſpei reliquum reſidere; qui omne vitæ tempus vna ac deſperatiſſima conſuetudine produxit? nam ſimul atque ex prioribus horis diei, nimia cibi ac vini ſatietate vix meridi no tempore, plenus crapula eſt experrectus: primum, oculis mero madidis, humore obcæcatis, viſu grauidis, lucem conſtanter intueri non poteſt: deinde confectis viribus, vt pote cuius venæ non ſanguine ſed vino ſunt repletæ, ſe ipſe erigere non valet: tandem duobus innixus, languidus, qui cubando ſit defatigatus, tunicatus, ſine pallio, ſoleatus præ lectulo, palliolo frigus à capite defendens, flexa ceruice, ſummiſſis genibus, colore exangui, protinus ex cubiculari lectulo excitatus, in triclinium trahi- P. Rut. Lup. p. 8.

tur. Ibi præſto ſunt quotidiani, pauci eodem ſtudio excitati conuiuæ. Hic verò princeps paulum illud reliquum, quod habet, mentis ac ſenſus, poculis extrudere feſtinat, & eos bibendo prouocat, & laceſſit, perinde ac ſi in hoſtium prælio, quam plurimos ſuperarit, atque adflixerit, ampliſſimam ſibi victoriam paratam exiſtimans. Interea procedit ſimul & illud tempus & potatio: oculi vinum lacrymantes caligant, ebrioſum ipſi, vix ebrij cognoſcunt: alius ſine cauſſa iurgio proximum laceſſit: alius ſomno deditus, vi cogitur vigilare: alius rixari parat: alium turbas vitantem ac domum reuerti cupientem retinet ianitor, pulſat, exire prohibet domum, interdictum demonſtrans. Interim alium contumelioſè extra ianuam eiectum, vacillantem puer ſuſtentat, ac ducit, pallium per lutum trahentem. Nouiſſimè ſolus in triclinio relictus, non priùs poculum ex manibus emittit, quàm ſomnus oppreſſit bibentem, ac diſſolutis artubus, ipſum poculum ſuapte natura dormienti excidit.

Catachreſis.

Abuſio vocis. vt, equum ædificant.

Catara.

Κατάρα, execratio, vt, Dij te perdant, fugitiue. Eadem Ara.

Charientiſmus.

Iul. p. 24. Siue *ſcomma*. Hac figura fit feſtiua dictio, cum amœnitate mordax, vt apud Ciceronem, infirmo corpore, atque ægro, colore, vt ipſe iudicare, &c. Et apud eundem: facite enim, vt vultum ipſius, & illam vſque ad talos demiſſam purpuram cogitetis.

Χιασὸν.

Apud Scholiaſtem Ariſtidis eadem eſt figura ac *chiaſmus*, decuſſatarum ſcilicet ſententiarum textura, vt, Doctorum ſanctiſſimus, & Sanctorum Doctiſſimus.

Chleuaſmus.

Idem. Siue *epicertomeſis*. Hæc figura riſum excitat, & ſeuerè propoſita vafrè excutit, eludens perſonarum aut rerum comparationem. Vt apud Virgilium, méque timoris Argue tu Drance. Apud Ciceronem. Quaſi verò, ego de facie tua catamite dixerim: vel aliàs potuiſſet contumelioſius facere, ſi tibi hoc Parmeno per aliquem, ac non ipſe Parmeno nuntiaſſet. Eſt vt appareat ironiæ ſpecies.

Cleticon.

Κλητικὸν χῶμα eſt inuocatio, vnde κλητικοὶ ὕμνοι, hymni ad Deorum opem inuocandam; Facit, inquit Hermogenes, hæc figura Apoſtrophen, & ἐκπτοίαν, hoc eſt vehementiorem quendam impetum ſermonis.

Climax

Quod Græci vocant, *aſcenſus* nominetur à nobis. Malo enim aſcenſum, quàm ſcalam, aut gradiculos, vt quidam dixere. Eſt autem figura, perquam decora, & à Demoſthene commendata: in qua poſtremum quodque verbum in priore membro, aut parte aliqua elocutionis poſitũ, in inferiorem rurſus aſſumptum injicitur: atque ita, velut gradibus quibuſdam, connectitur oratio: ad hunc modum. Ponam enim ipſum Demoſthenicum verſum: Et non dixi hæc quidem, non autem ſcripſi: nec, ſcripſi quidem, non profectus ſum autem ad legationem: nec profectus quidem, non perſuaſi autem Thebanis. Hîc animaduertis quanto elatiùs dicta ſunt, quàm ſi ſimpliciter enuntiaſſet, & dixi hæc, & ſcripſi, & in legationem profectus ſum, & perſuaſi Thebanis. Sic M. Tullius pro Milone. Neque vero ſe populo ſolum, ſed etiam ſenatui commiſit: nec ſenatui modò, ſed etiam publicis præſidiis & armis: neque his tantùm, ſed etiam eius poteſtati, cui ſenatus totam Remp. commiſit. Parcè autẽ vſus eſt figura. Nam in tertio gradu contentus fuit dicere; neque his tantùm, ne rurſum totum illud repeteret; neque ſolùm publicis præſidiis, Aquil. p. 18.

& ârmis tantùm: videlicet, quia & longum & insuaue futurum erat. Egregiè autem, & (vt mihi videtur) feliciter. Licinius Caluus in Vatiniũ, non ergo pecuniarũ magis quàm repetundarum; neque maiestatis magis quàm Planciæ legis: neque Planciæ legis magis quàm ambitus: neque ambitus magis quàm omnium legum omnia iudicia perierunt.

Iul. Rufini. p. 32. *Climax* est, cùm ex re in rem gradum tibi sententiæ faciunt, vt, Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo Prædixit, &c. Et,

Torua leæna lupum sequitur, lupus ipse capellam:
Florentem cytisum sequitur lasciua capella.

Latinè hæc figura dicitur *gradatio.*

Cœnotes.

P. Rutil. p. 3. Epanalepsis. Hoc duorum schematum coniunctionem habet: quòd & ab vno verbo omnes sententiæ incipiunt, & in vno nouissimè acquiescunt. Stratoclis Quæretis nouam rationem administrandæ reip. at reperire meliorem quàm à maioribus accepistis, non potestis. Quæritis maximis sumptibus faciendis, quomodo tributa ne conferatis? at consiliis captas æratij opes, quas cupitis, augere non potestis. Quæritis quemadmodum scelere cõtaminatis hominibus parcatis? at ignoscendo nocentibus, innocentium salutem custodire non potestis.

Compar in Isocolo.
Commoratio in Epimone.
Commutatio, vide in Anaclasi.
Communicatio. vide Auacœnosis.
Concessio in Paromologia.

Deesis,

Iul. Rufini. p. 27. Obsecratio, vel obtestatio, qua Deos oramus, aut homines. Cicero, pro Deiotaro, Per dexteram istam tuam ego obtestor, Per ego has lacrymas. Pro Roscio, μὴ ὑβρίας, rogat, orátque te Chrysogone. Apud deos, Virg. Per superos atque hoc cœlum. Per ego has lacrymas, dextrámque tuam te. Plautus, ita Deos obtestor per senectutem tuam.

Diabole.

Criminatio, & quasi denuntiatio eorum quæ futura sunt. Cicero pro Milone, Erit erit illud profectò tempus, & illucescet aliquando ille dies, cùm tu salutaribus, &c. Terent. Videre videor iam illum diem, quo hinc egenus profugiet aliquò militatum. Apud Virg. Iul. p. 32.

Sed non antè datam cingetis mœnibus vrbem,
Quàm vos dira fames, nostraque iniuria caedis,
Ambesas subigat malis absumere mensas.

Diacope.

Siue *diastole*, est, cùm inter duo eadem verba diuersum ponitur aliquid medium, vt, Culpatúsue Paris, diuúm inclementia diuúm. Et. Duc age, duc ad nos. Et, Scis Proteus, scis ipse. Latinè dicitur *separatio.* Species est, vt apparet Anadiplosis. Iul. p. 33.

Diæresis,

Est figura sermonis, cum rerum distributione. vt, Iul. p. 33.

Hîc Dolopum manus, hîc saeuus tendebat Achilles:
Classibus hîc locus, hîc acies certare solebant.
(Et) *Hîc portus alij effodiunt.*
(Et) *ferit ense grauem Thymbrem Osirim.*

Hæc Latinè dicitur *distributio*, vel *designatio*: clara, & subtilis apparet in copula verborum cum nominibus. vt, [spirare ventos, fontes fluere, grandescere copias messium, fructus mitescere vinearum, exuberare pomis arbusta, nemora frondescere, prata florere. Et versus ille Licentij de Proteo ad D. Augustinum, quàm tersus est, Cyprian. de bono patientiæ.

Spumat aper, fluit vnda, fremit leo, sibilat anguis.

Diallage,

Improprio nomine dicitur Instantia ἔντευξις: tractus est potiùs orationis quàm figura.

Diallelon.

Διάλληλον est sententiarum reciprocatio, commutationi similis. Vt, inter pueros senex, inter senes puer. idem Enagonion, & χιασὸν.

Dialogismus.

Iul. p. 27. Hæc ita fit, cùm quis secum disputat, & volutat quid agat, vel quid agendum putet. Apud Terent. Quid igitur faciam? Virg.

En quid ago? rursúsne procos irrisa priores
Experiar?

Cicero pro Cluentio: dein Iudicibus? migii igitur nihil quæretur. In Verrinarũ li. 1. Si populo redimitur, mihi præda de manibus eripitur. Quod est igitur remedium? quod?

Dialysis.

P. Rutil. p. 5. Asyntheton. Hoc Schema contrarium est Polysyntheto. Nam demptis omnibus articulis sententiæ diuisæ pronuntiantur. Daphnidius, Quid autem me conuenit facere Byzantij? subire publicæ cauſſæ iudicium, magno nomini aduersariorum fortiter resistere, non vereri periculum, diligenter posteritatis * crescere, non minas extimescere, constanter in cauſſa pro vobis perseuerare? omnia feci, vestrum commune commodum spectans: tamen non desunt, qui ex tãtis meis officiis aliquid velint vituperare. Item Lysiæ. Omnibus in rebus suam confidentiam ostentabat? debitum petebamus? non dissoluebat. minabamur? contemnebat. lex nihil valebat: magistratus negligebat. Venit hoc tamen nobis nouissimè tempus vlciscendi.

Dianœa.

Iul. p. 27. Hæc figura fit propriè, cùm proponitur non id quod fieri oportet, sed quod fit. Tullius, Dolabella autem, quemadmodum homines nobiles decet, vlciscì iniuriam fortissimè perseuerat. Virg. Furor arma ministrat. Applicatur huic figuræ etiam chria, sententia necessaria. Vt Cato in Thermum post censuram. [Qui ventrem suum, non pro hoste habet, qui pro Republ. non pro sua obsonat: qui stultè spondet, qui cupidè ædificat.]

Diaphora.

Hoc Schema cùm verbũ iteratum, aliam sententiam significat, ac significauit, primò dictum. Id est huiusmodi: Hunc tu, frater, eiusdem sanguinis particeps, in hac fortuna deserere potuisti? cuius ærumnæ quemuis extrancorum hominem, modò hominem, cõmouere possent? Item, In vniuersum mulierem; quid potiùs dicam, aut verius, quàm mulierem. Eadem est cum traductione. P. Rutil. p. 4.

Diaporesis.

Addubitatio. Hac vtimur, cùm propter res aliquas volumus videri dubitare, & quasi ab ipsis iudicibus consilium capere, quo potissimùm genere orationis vtamur. Quale est pro Cluentio proœmium: Equidem, quò me vertam, Iudices, nescio: negem fuisse illam rem, &c. Item, pro Cornelio: Pugnem apertè contra nobilissimorum hominum voluntates? studia, consilia, cogitationésque eorum aperiam? &c. quæ quasi dubitans, an sibi facienda sint, dicit. Vide in Apotia. Aquil. p. 15.

Diascene.

Apud Hermogen. lib. 3. de Inu. eadem cum διαπώσει.

Diasyrmus.

Iul. Ruf. p. 25. Hæc figura fit, cùm rem aliquam aut personam eleuamus. Vt apud Tullium, Est adhuc (quod admirari vos video) non Verres, sed Quintus Mutius. Et in eodem, Sed repentè è vestigio, ex homine, tanquam ex aliquo Circeo poculo, factus est Verres: redit ad se, atque ad mores suos. Et alibi, Quid ad hæc Næuius? Ridet scilicet nostram amentiam, qui in vita sua rationem summi officij desideremus, & instituta bonorum virorum requiramus.

Diasyrmus, eleuatio, vel irrisio. Ea figura est, qua ludentes, quæ di- Aquil. p. 16.

cuntur ab aduersariis, dissoluimus. Qualis est ille locus pro Muræna in Sulpitium, totus de ciuili.

Diatyposis.

Aquil. p. 15. περιγραφὴ ἢ μεγάθους παράστασις ab Alexandro.

Descriptio, vel *deformatio*, vbi rebus derelictis, personarum & formas ipsas & habitus describimus, & exprimimus; vt Tullius hoc modo: Ponite ante oculos vobis Rullum, in Ponto inter vestra atque hostium castra, hasta posita cum suis formosis finitoribus auctionantem. Item plenius pro Milone, Si hæc non gesta audiretis, sed picta videretis; tamen appareret, vter esset insidiator. Er deformat Milonem in rheda sedentem, penulatum cum vxore. Item, Clodium, cum equo, & cum delectis, villa egredientem. Eodem modo pro Roscio de Glaucia: Nónne vobis hæc, quæ audistis, oculis cernere videmini, iudices? non illum miserum, ignarum casus sui, redeuntem à cœna videtis? non positas insidias, non impetum repentinum? non versatur ante oculos vobis ipse Glaucia? & quæ sequuntur.

Diceologia.

P. Rutil. P. 7.

Hoc schema fieri solet, cùm æquitatem caussæ quàm maximè breui sententia complectimur. Id est huiusmodi, Quòd si me reprehẽdis, cùm homo adolescens lapsus sim; vehementer erras, qui quid natura valeat, ignoras: acerbúsque & iniquus es, qui quod æqualiter omnibus putes ignoscendum, vni imputas, & in vno arbitraris vindicandum. Item Lysiæ. Nam ego huic, Iudices, quicquid ad superius tempus attinet, nihil succenseo: nihil enim deliquisse cognoui; sed in hoc nouissimo facto, cùm plenum malitiæ perfidiæque inuenirem, meritò reprehendere atque odisse cœpi. Quæritis fortasse, quid acciderit caussæ: quamobrem eundem, & laudem & vituperem: quòd idem, commutata voluntate, non est qui fuerat; neque idem nunc de se audire debet, quod priùs consueuerat, cùm sine noxa se gerebat. Non arbitratus es igitur, rursus eum reuersurum ad officium, atque amicum tibi futurum? Quo modo? quem sciam tantum facinus in se admisisse, vt in reliquum tempus, neque beneficio locum, neque beneuolentiæ spem relinqueret?

Diezeugmenon.

Aquil. p. 22.

Siue *disiunctum*. Hæc figura ita ornat & amplificat orationem: vt diuersis redditionibus verborum, membra, quæ vocamus κῶλα, disiungat, ac separet, siue duo siue plura. Hoc modo, Capuam colonis deductis occupabunt, Atellam præsidio communient: Nuceriam, Cumas, multitudine suorum obtinebunt: cætera oppida præsidiis deuincient. Tale est illud: Veniet igitur sub præconem tota Propontis, atque Hellespontus: addicetur communis ora Lyciorum, atque Cilicum, Mysia, & Phrygia. Veniet Propontis atque Hellespontus sub præconem, id est, conditioni legíque parebunt. Animaduertere autem potes, nihil interesse, vtrùm in postremis partibus membra disiungantur, necessitate verborum, an in primis, an hoc viciſſim fiat. Disiunctio.

Dilemmaton.

Annumeratur ab Hermogene inter figuras: sed vt apparet inter argumentationes est referendum: non differt enim à communi dilemmate. H. lib. 4. de inuentionibus.

Distributio.

Vide Diæresin; ea est, quæ vnumquodque proprio circunscribit verbo: vt, apud Ambrosium Hexam. l. 3. c. 15. de aqua, Inter arenas flaua, inter cautes spumea, inter nemora viridantior, inter florulenta discolor, inter lilia fulgentior, inter roseta rutilantior, in gramine

liquidior, in palude turbidior, in fonte perſpicua, in mari obſcura: & Iulius Firmicus libro de errore profanarum religionum, de Ioue. In cygno fallit, in Tauro rapit, ludit in Satyro. Sic Minutius felix.

Pluuias fluere, flare ventos, grandines increpare, nimbis collidentibus tonitrua mugire.

Ecbaſis.

Digreſſio. Excurſio à propoſito.

Ellipſis.

Aquil p. 25. Id eſt, *detractio*, contraria Pleonaſmo. Ornatur oratio, cùm verbum aliquod detrahimus à ſua ſignificatione, hoc modo; & illi quidem, qui à ſe contumeliam morte inimici repulit, ignoſco. Videntur autem mihi, Iudices, qui ſententias pro illo tulerunt: nam multos fuiſſe audio. Hîc apparet tum illud deeſſe, videntur autem mihi, & iudices idem ſenſiſſe, vel ignouiſſe: ſed quia intelligebatur, ideo detractum eſt, vt ipſa celeritate commotior eſſet nunciatio.

Emphaſis.

Altiorem præbens intellectum, quàm quem verba per ſe ipſa declarant.

Enagonion.

Figura, qua contrariorum ſenſuum inductione, pugnæ quoddam ſimulachrum exhibet. Definitur à Scoliaſte Ariſtidis apud Photium, in Ariſtidis Panathenaico, σχῆμα δικαιῶ ἔχειν ἀγῶνα τῇ ἐπαγωγῇ τ̃ νοημάτων, eſt ſpecies Antitheſis, vt iuſtis fortior, fortibus iuſtior. Eadem διαγώνιον ibidem appellatur.

Scoliaſtes Ariſtidis.

Energia.

Iul. p. 35. Eſt figura, qua formam rerum & imaginem ita oratione ſubſtituimus, vt lectoris oculis præſentiæque ſubijciamus. Eadem *Hypotypoſis, Diatypoſis, Characteriſmus, Deſcriptio.*

Enthymema.

Fit, cùm periodus orationis ex contrariis ſententiis aſtringitur. Apud Lucilium, [Si me neſcire hoc neſcis, quod quærere dico, Quare diuinas quicquam, aut quærere debes] ipſe: Et ſi ſcis q. b. e. ſcire hoc d. t. Cicero in diuinatione, tamen hîc operam tuam pollicebere, qui te neque velle ſua cauſſa, nec ſi velis, poſſe arbitrantur. Iul. Ruf. p. 28.

Epagoge.

Fit hæc ex rerum ſimilium collatione, vel argumentorum, ſalua tamen ſimilitudine rerum. vt Virg. Idem.

Improuiſum aſpris veluti qui ſentibus anguem
Preſſit humi nitens.

Et Cic. pro Roſcio comparat occupationes Iouis Opt. Maximi, Syllæ rebus geſtis propius: Argumentorum autem, vt Lucretius, [Nam ſi tu fluctus, vndáſque è gurgite ſalſo Tollere decreueris, ventum priùs Hæmatium tu, Ventum, inquam, tollas,] &c.

Epanadiploſis.

Eſt, cùm idem verbum in eadem ſententia, & primum eſt, & extremum. vt, [Cæſaris, & famam & nomen tot ferre per annos, Tithoni prima quot abeſt ab origine Cæſar. Et, Antè nouis rubeant quàm prata coloribus, antè. Et, Vnum illud tibi nate dea, próque omnibus vnum. Et, Ipſum obteſtemur, veniámque oremus ab ipſo.] Latinè dicitur *incluſio*. Iul. p. 31.

Epanalepſis.

Hoc ſchema fieri ſolet, cùm id quod dictum ſemel eſt, quo grauius ſit, iteratur. Id interdum fit vno verbo: interdum plurium verborum coniunctione. Verbum ſic iteratur: Pythiæ. Quid contra tot res támque euidentes dicere potes Demoſthenes? cognitum enim eſt te rempublicam venalem habuiſſe, cognitũ eſt. Item Hegeſiæ. Sed inſtiga- P. Rutil. p. 3. Pythiæ.

Digitized by Google

bat multitudinis animum ad bellum inferendum concitatus iracundia furor. Furor, inquam, non ratio, sine qua nihil vnquam populus ex sententia gessit. Sed plurium verborum iteratio est huiusmodi; At ego in his ærumnis amicis sum spoliatus omnibus, Iudices: qui non, quòd me odissent, sed quòd inimicorum factionem pertimuissent, me in malis deseruerunt.

Aquil. p 20. *Epanalepsis, repetitio.* Hæc figura tantùm à Palilogia distat, quòd in illa quidem vna pars orationis bis repetitur, tum coniunctim tum interposito vno aut altero verbo; quo vehementior elocutio videtur fieri: at in hac ex plurium verborum continuatione repetita, idem quæritur: vt, si dicas, Patriæ suæ quisquam, ô dij immortales! exitium est machinatus? hæc non potest: iam non potest, inquam, libera hæc ciuitas esse.

Iul. Ruf. p. 29. Epanalepsis, repetitio sententiæ propter aliam necessariam caussam, non vt fit in figuris elocutionis; sed apud Lucilium: vel consilio vestrûm, quòd dictis olim cœlicolæ adfuissemus priore concilio. Cic. pro Rabirio, Libenter, si esset integrum, profiterer idem, Saturninum C. Rabirij manu interfectum, nihil me iste clamor commouet; Vsque huc libenter, inquam, profiterer.

Idem p. 20. Epanalepsis, est eorundem verborum simul positorum, eiusdémque sententiæ, post multa interiecta, cum aliqua periodi conclusione facta repetitio. vt,

Huc pater ô Lenæe, tuis hic omnia plena
Muneribus, tibi pampineo grauidus autumno
Floret ager, spumat plenis vindemia labris:
Huc pater ô Lenæe veni!

Et, *Pastorum musam Damonis, & Alphesibœi,*
Immemor herbarum, quos est mirata iuuenca
Certantes, quorum stupefactæ carmine lynces:
Damonis Musam dicemus, & Alphesibœi.

Latinè hæc figura dicitur *resumptio*, vel *repetitio.*

Epanaphora.

Est, cùm ab eodem verbo plures inchoatæ sententiæ incipiunt. vt,

ὅταν ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ κόμματος δύο ἢ πλείω κῶλα ἄρχῃ Alexander Rhetor.

Hìc gelidi fontes, hìc mollia prata, Lycori,
Hìc nemus, hìc ipso tecum consumerer æuo.

Et, *Num fletu ingemuit nostro? num lumina flexit?*
Num lacrymas victus dedit? aut miseratus amantem est?

Iul. Ruf. p. 31. Anaphora seu Repetitio, & Epibole. Aquil. p. 20.

Et, *- bellum ô terra hospita portas:*
Bello armantur equi, bellum hæc armenta minantur.

Et, *Ver adeo frondi nemorum, ver vtile syluis.*

Et, *Nocte leues stipulæ melius, nocte arida prata*
Tondentur, noctù lentus non deficit humor.

Latinè hæc figura dicitur *regressio.*

Epanaphora, quod relatum vocant. Hac figura vel frequentissimè, & Demosth. & M. Tul. & omnes vehementes oratores vtuntur: quando præcipuè, & ipsi commoti videri volunt, & iudicem commouere. Constat autem ex eo, quòd eadem pars orationis sæpius per singulos ambitus, aut per singula membra, interdum etiam breuiùs per cæsa, quæ κόμματα appellant, repetitur hoc modo: Verres calumniatorem apponebat; Verres de causa cognoscebat; Verres pronuntiabat. Aut si dicas: Ille venire hostes nuntiauit, ille vos in motum belli compulit, ille in tumultu vt ciuitas esset, effecit. Per ambitum autem repeti-

Digitized by Google

potest eadem pars orationis sic: Tamdiu Tib. Gracchus populo gratus fuit, quamdiu leges ad voluntatem eius, non ad vtilitatem reip. compositas ferebat: Tandiu C. Gracchus, quamdiu legibus agrariis, & frumentariis, & cæteris profusionibus ærariis multitudinem imperitam promerebatur: Tamdiu Saturninus plurimum potuit, quàmdiu easdem illas frumentarias largitiones, & agri diuisiones pollicebatur.

Epanodus.

Iul. Ruf. 32. Est, cùm duobus breuiùs pluribúsue propositis, ad singularem enarrationem recurritur. Vt,

---- *dinellimur inde,*
Iphitus, et Pelias mecum, quorum
Iphitus æuo
Iam grauior.

Et,

Protinus Orsilochum, & Buthen,
duo maxima Teucrûm
Corpora, sed Buthen auersum cuspide fixit
Loricam galeámque inter, quà colla sedentis
Inuenit. Latinè dicitur *euersio*, vel *egressio.*

Epanorthosis.

Iul. Ruf. pag. 32. Est, cùm supradictum verbum verbo sequenti corrigitur. vt, Non subripere, hoc est furari. Latinè dicitur *correctio.* Sic Cestus Pius. Erat nauigium, imo fuerat. Eadem Aphorismus.

Epembole.

Hermog. Ἐπιβολὴ, *intercalatio.* Apud Hermogenem figura est non dissimilis Parenthesi; ἐπιβάλλειν enim est *interserere*, & *intercalare.* Sic vsurpauit Plato in Timæo, οὐδὲ ἐπὶ μακρὸν λόγου, πάρεργον ἄλλο ἰδέας ἐπιβλητέον. Neque ad orationis prolixitatem, otiosa quædam alia longitudo interserenda.

Epenthymesis.

Ἐνθύμησις melius inter argumentationes collocatur, quàm inter figuras. Est rationum atque enthymematum actior quædam & contorta volubilitas. Vnde Hermog. μὴ μεσίζωμεν.

Epexegesis.

Enarratio potiùs est quàm figura; de qua in narratione.

Epexergasia.

Ἐπεξεργασία, expolitio, cùm in eodem loco manens orator aliud atque aliud dicere videtur. Cic. 4. ad Herenn.

Epibole.

P. Rutil. p. 2. Eadem Anaphora, & Epanaphora. Hoc schema dupliciter fieri consueuit, cùm pluribus & diuersis sententiis, aut vnum aut idem verbum singulis præponitur: aut varietas verborum; quæ tamen eandem vim inter se habent: quæ ab vno verbo sæpius proficiscuntur, sunt huiusmodi. Lycurgi. Nam cùm iuuentus concitata temerè arma caperet, & quietos Thessalos manu lacessere conaretur: iure senatum coegi, authoritate sua comprimere adolescentium violentiam. Ego quæstoribus interminatus sum, ne sumptum stipendio præberent. Ego armentario patefacto restiti, atque efferri arma prohibui. Itaque mea vnius opera compressum, non concitatum bellum, non necessarium, scitis. Item Hegesix. Miseremini mei, Iudices, quem coniurata tanta vis inimicorum oppugnat. Miseremini solitudinis, cui ne in summo quidem tempore periculi liberos adhibere ad communem calamitatem decernendam licitum est. Miseremini senectutis, quæ me etiam sine cæteris malis grauiter defatigat. Varietas verborum, quæ eandem vim habet, huiusmodi est: Demosthenis. Dolui, viri Athenienses, vbi illum clandestinum hostem impunè intra murum vidi vagari: ægrè tuli, quòd omnium vestrûm facilitatem vnius fallaciâ tentatam intellexi: commouit me, quòd in accipienda iniuria plerosque lætitiam ostentantes cognoui.

Epicrisis.

Epicrisis.

Ἐπίφασις, cuius meminit Hermogenes, in capite περὶ μηθέτου λόγου c. 2. Id. definitur ab ipsius Hermogenis Scholiaste, λόγου ῥηθέντος ἐπιβεβαίωσις καὶ κατασκεύασις, sermonis dicti confirmatio, & corroboratio: vbi statim sententiæ, seu propositionis allatæ subiicitur ratio. vt apud Demosth. de corona, Δεινὸν ἦν, ὦ γῆ καὶ θεοί· πῶς γὰρ οὔ; καὶ τί παρεῖδε; Graue illud quidem, ô terra, & Dij! quomodo enim non esset graue contra patriam?

Epidiorthosis.

Alexander. Ab Alexandro Rhetore à Prodiorthosi discriminatur; quòd hæc ante dicti cuiusdam acerbitatem præmuniat auditorem: Illa orationem iam duriùs prolatam corrigat, & mitiget.

Epimone.

Commoratio, cùm in loco firmissimo, quo toto caussa continetur, manetur diutius. Cic. 4. ad Herenn. ἐπὶ πλεῖον, ἐπὶ τῷ αὐτῷ νοήματος ἐπιμονὴ μετ' αὐξήσεως Alexander Rhetor.

Epiphonema.

Iul. Ruf. p. 28. Hæc sententia in fine expositæ rei cum affectu enuntiatur. Cicero in Verrinis, non vitam liberam, sed mortis celeritatem precabantur.

Epiphora.

P. Rutil. p. 5. epistrophe, & anastrophe. Inter hoc Schema & Epibolen, hoc interest, quòd in superiore vnum pluribus sententiis anteponitur: in hoc autem omnium sententiarum, vnum atque idem nouissimũ verbum. Sosicratis; Non enim alius quis est, cuius opera in has difficultates inciderimus: Sed initio ad bellum suscipiendum nos primùm impulit Philippus: deinde in ipso belli labore ac periculo deseruit nos Philippus: Nouissimæ nunc calamitati nostræ, atque culpæ, succensuit idem Philippus.

Epiplexis.

Siue epitimesis. Fit hæc figura cùm iurgamur, aut coarguimus. Cic. in Catilinam, Patêre tua consilia non sentis? quem nostrum ignorare arbitraris? Terent. Non ego te vidi, manum, &c. Virg. Iul. Ruf p. 27.

Non ego te vidi Damonis pessime caprum
Excipere insidijs?

Epiploce.

In hoc ex prima sententia, secunda oritur; ex secunda, tertia, atque ita deinceps cõplures. Nam quemadmodum catenam multi inter se circuli coniuncti vinciunt; sic huius schematis seriem complures sententiæ inter se connexæ continent. Lysiæ. Constat igitur, Iudices, Simonem domo sua, ab suis Diis penatibus, vi cum summa iniuria esse exturbatum. Nam Chæremenes cum hominibus armatis ad eum venit, cùm venisset, sine vlla religione domum eius expugnauit: expugnata vi domo, familiam abstraxit: abstractam, tormentis omnibus excruciauit: cruciatam, vinxit: vinctam, in publicum proiecit: opinor, ne suum maleficium tacitum lateret, sed vt cùm prætereuntes prostratam familiam viderent, & à vicinis rem gestam audirent, simul, & oculis, & auribus, scelus illius vsurparent. Item, Lycurgi. At mihi mirum videtur, quòd tam excelsum boni gradum, homo summi laboris exceperit? Nam cui præsto est sua voluntas, industrius sit necesse est: industriam verò, scientia consequitur: ex scientia, copia & facultas ingenij nascitur: ex qua facultate vera, & facili, felicitas laudis oritur. Neque enim temerè diligens studium virtutis, fructus fortunæ fallit. P. Rutil. p. 4.

Epistrophe.

Est, cùm in eadem verba plures sententiæ desinunt. vt, Horatius, Iul. Ruf. p. 32.

Si curtatus inæquali tonsore capillos

Digitized by Google

Alia species Epistrophes artificiosa, cùm non eadem quidē verba repetuntur: Sed tamen periodi per certā & destinatam aliquā dictionem concluduntur. Vide exemplum apud Method. homil de hypapante p. 80. vbi per Epitheta claudit. Aquil. p. 14.

Occurri, rides: si fortè subucula pexa
Trita subest tunicæ, vel si toga dissidet impar,
Rides.
Quale forsitan sit, *--similis si cura fuisset,*
Tunc quoque fas nobis Teucros armare fuisset.
Et, *Impius ante aras, atque auri cæcus amore.*

Latinè dicitur *reuersio.*

Epitheton.

Etiam inter figuras numerari solet, quod appositè collocatum, venustè colorat orationem.

Epitrochasmus.

Percursio. Hæc rursum figura differt à coaceruatione: quòd cùm illa res diuersas plures in eundem locum conferat, hæc distantia plura inter se percurrēs velocitate ipsa circumponit: vt si velis dicere, Cæsar in Italiam euolarat, Corfinium præsidio desertum ceperat, vrbe potiebatur, Pompeium persequebatur. Idem censet Alexander Rhetor τὸ πολὺ διεστὸς συνάγει ἐν ἀξιώσει.

Epitimesis.

Iul. Ruf. p. 37. Est etiam proxima figura, cùm aduersarium iisdem verbis, quibus ab eo lacessiti sumus, percutimus. Vt in illo, *Quis Deus in fraudem, quæ dura potentia nostra Egit? vbi hîc Iuno,* quia scilicet Venus dixerat, *Si nulla est regio Teucris, quam det tua coniux Dura.* Et, *Bis capti Phryges.* Latinè dicitur *Obiurgatio.*

Epitrechon.

Hermog. Ἐπιτρέχει, *percursio,* vbi res & sententiæ summa velocitate percurruntur, & discutiuntur. Eadem est cum Epitrochasmo. Herm. li. 2. de formis dicendi.

Epitrope.

P. Rutil. 11. Hoc fieri solet, cùm alicui rei vehementer confidimus, & de nostro iure iudicibus largimur: vt quemadmodum videtur illis, constituant, atque eis pareamus. Hyperidis. Sed ego iam Iudices summum ac legitimum, quod exposui, meæ caussæ ius omitto: vobis, quod æquissimum videatur, vt constituatis, permitto. Non enim vereor, quin etiam si nouum vobis instituendum, libenter id quod postulo, propter vtilitatem communis consuetudinis sequamini.

Epitrope. Hęc fit, cùm figuratè concedimus, quod velit, quis faciat. vt, Virg. Æneid. 1. Iul. Ruf. p. 28.

I, sequere Italiam ventis, pete regna per undas.

Et Cic. in Catilin. Quid expectas? proficiscere: nimium iam diu te Imperatorem illa tua Manliana castra desiderant.

Epizeuxis.

Siue *Diplosis*, geminatio vnius verbi, vel plurium in eadem sententia duplicatio. vt, Vos appello fortissimi viri. Quint. lib. 9. c. 3. distinguitur ab Anadiplosi, quòd hæc sit in diuersis sententiis: Anadiplosis eadem, & reduplicatio.

Erotema.

Interrogatum. Eo vtimur, vbi exacerbando aliquid interrogamus, & augemus eius inuidiam, hoc modo: Fuistine illo in loco? dixistine hæc ita gesta esse? renuntiastine ea, quibus decepti sumus? Hæc enim si sine interrogatione dicantur, ad hunc modum, hic fuit illo in loco, & ita esse gesta dixit, & falsa renuntiando nos decepit: hæc sic prolata minùs inuidiosè proferentur. Aquil. p. 15.

Erroris inductio

Numeratur à Cicerone inter figuras: quam Scaliger refert ad ironiam, l. 3. c. 91.

Ethologia.

Morata oratio qualis est ista Lysiæ. Rure rediens, Iudices, homo maior natu, magno calore, vix sufferens viæ molestiam, tamen his verbis egomet me consolor: fer fortiter demum laborem; iam breui domum venies expectatus: exci- P. Rutil. p. 6.

Perm sio.

Digitized by Google

piet te defatigatum diligens atque amans vxor: ea sedulò ac blandè præministrando detrahet languorem, & simul seniles nutriendo recuperabit vires. Hæc me in itinere cogitatio prope confectum confirmabat. Postea verò, cùm domum veni, nihil earum rerum inueni: sed potiùs bellum intestinum ab vxore contra me comparatum. Item Demosthenis. At medius fidius, Iudices, ego sic arbitrabar, filium ad patrem dissoluto vultu venturum, lacrymis patrium sinum oppleturum, supplicem precaturum, obsecraturum, blãditia sua, quod petisset, à patris mollitie impetraturum: Sed hic longè aliter: namque incredibili confidentia armatus, ad patrem aduolauit sicut hostis: atque initium sermonis, cum iurgio sumpsit.

Ethopœia.

Aquil. p. 4. *Moralis confictio.* Hæc figura differt à Prosopopœia; eo quòd & ibi personas fingimus, quę nusquam sũt: hîc certis quibusdam personis verba accommodatè adfingimus, vel ad improbitatem earum demonstrandam, vel ad dignitatem. Tale est illud pro Quinctio. Quid Sex. Nævius ad hæc? ridet nostram amentiam, scilicet, cùm ab eo officia boni viri desideramus. Et quemadmodum natus, inquit, & quemadmodum educatus sum, memini. Vetus est, de scurra diuitem faciliùs multò quàm patremfamilias fieri posse, &c.

Iul. Ruf. p. 36. *Ethopœia*, est alienorum affectuum qualiumlibet, dictorúmque imitatio, non sine reprehensione. Latinè dicitur *figuratio*, vel, *expressio*.

Euche.

Precatio, Virg.

Iul. Ruf. p. 28. *Da nunc Tymbre pater ferro, quod missile libro.*

Cic. in Catilinam, cùm inuocat Iouem ad pœnam coniuratorum, atque ita concludit, Æternis suppliciis viuos mortuósque mactabis.

Exallage.

Ἐξαλλαγὴ, *immutatio*, & diuersitas. Vbi varia subinde cursim inferuntur. vt, Primùm Amphipolin cepit, deinde Pydnam, mox Potidæam, postea Methonem: Exinde ingressus in Thessaliam. Demosth. 1. Olynth.

Exartesis.

Ἔξαρσις, *suspensio*. Annumeratur etiam à nonnulis inter figuras: quæ fit, vbi figuræ figuris implexæ sunt, sicut annuli in catena: vnde plena, grandis, & suauis decurrit oratio, quod in Cicerone & Demosthene passim occurrit. Hermog. lib. 1. de formis.

Excitatio.

Ἔγερσις, quoties languentem auditoris animum, aut tędio affectum, excitamus. vt,

Non mihi si linguæ centum sint, oráque centum,
Ferrea vox. Scalig. lib. 3. poët.

Expeditio.

Appellatur ratiocinatio à partium enumeratione volubilis, & sibi instans: de qua inferiùs.

Exuthenismus.

Figura hæc fit, cùm rem aliquam extenuamus, & contemptam facimus. vt apud Lucilium: Iul. Ruf. p. 25.

At magnum fecit, quòd verbis
Græca Latinis
Miscuit.

Apud Tullium pro Cecinna; Eieci ego te armatis hominibus, non deieci, vt tantum facinus, non in æquitate iuris, sed in vna litera latuisse videatur. Item in Philippicarum secunda, Nunc quod quærebas quomodo redissem: prima luce, non tenebris: Deinde cum calceis, & toga, nullis caligis, nec lacerna. Cato apud Athenienses, Antiochus epistolis bellum gerit, calamo, & attramento militat.

Figvra per casum genitiuum. Vt si dicamus, constans vir animi. Iul. Ruf. p. 32.

Item alia: vt se habent ista;

Isque amens animi, & rumore accensus amaro.

Et, *At non infelix animi, Phœniſſa.*
Et, *Actutum pius Aeneas, atque integer aui*
Aſcanius.
Et, *Hic annis grauis, atque animi maturus Alethes.*

Et ſi quis dicat, pecuniæ diues: vt,
Inſula diues opum.
Et, *Diues equûm, diues pictaï veſtis, & auri.*
Item, *--- quas illi lata bonorum.*
Et, *Expediunt feſſi rerum.*
Et, *Ille mihi ante oculos fœlix, functúſque laborum,*
Egregiúſque animi.

Et ſi qua ſunt talia.

Ibidem. Figura per datiuum. Si quis dicat, timeo illi, pro timeo pro illo, & talia. vt,
--- & pariter, comitique onerique timentem.
Et, *Tunc decuit metuiſſe tuis.*
Et, *Hæc cùm Dardanio Æneæ miranda videntur,*
pro ab Æneæ. Et quæ antiquè dicta ſunt,
--- cui nomen aſylo Romanum eſt.
Et, *--- cui nunc cognomen Iulo.*
Additur &, *Cui Remulo cognomen erat.*
Et, *--- cui nomen Anello*
Fecere agricolæ.

Item ſi qua ſunt talia.

p. 34. Figura per accuſatiuum. vt ſi quis dicat, Togam fuſus, pro fuſam togam habens. vt ſe habent iſta,
--- nodóque ſinus collecta fluentes.
Et, *Sciſſa comam.*
Et, *--- roſeas laniata genas.*
Et, *--- tumidúſque nouo præcordia regno.*
Et, *Inflatum heſterno venæ, vt ſemper, Iaccho.*
Et, *Ecce manus iuuenum interea poſt tergа reuinctum.*

Et quæ antiquè dicta ſunt,
--- forſan & hæc olim meminiſſe iuuabit.
Et, *--- numeros memini ſi verba tenerem:*
pro, numerorum memini. Item ſi qua ſunt talia.

Figura per ablatiuum. Si quis de quopiam dicat, Magnus virtute, bonus bello, pro, in bello. Et, erectus capite incedit. Vt ſe habent iſta: Ibidem.
Purpureis criſtis iuuenes auróque coruſci.
Et, *Sunt mihi bis ſeptem præſtanti corpore Nymphæ.*
Et, *Vnde priùs latum ſiliqua quaſſante legumen.*
Et, *tereti ſubnectit fibula gemma.*
Et, *qui fortè tapetibus altis*
Extractus.
Et, *Quàm tua ne ſpoliata armis, excuſſa magiſtro*
Deficeret.

Item ſi qua ſunt talia.

Figura Græca, aut caſuum varietas. vt, Ibidem.
Montibus in noſtris ſolus tibi certet Amyntas.
Et, *---- placidóne etiam pugnabis amori?*
pro, tecum certat, & cum amore pugnabis.
Et, *Reddidit vna boûm, vocem,*
pro vna è bobus. Item ſimilia. Aut propoſitione detracta. Vt
-- maria aſpera iuro.
Et, *Tyrrhenum nauigat æquor.*

Item quæ ſunt talia.

Figura per perſonas. Vt ſi quis dicat, vos ſuperi Iupiter precor. Vt ſunt iſta: Ibidem.
Vos ô Calliope precor aſpirate canenti.
Et, *Vos ô patricius ſanguis, quos vincere fas eſt.*

Item ſi qua ſunt ſimilia.

Figura per numeros: Vt ſi quis dicat, Populus locuti ſunt. Vt Ibidem.
Pars in fruſtra ſecant, verubúſque trementia figunt.
Et, *Pars calidos latices, et ahena vndantia flammis*
Expediunt.
Et, *--- ſanitque animis ignobile vulgus,*

Digitized by Google

Tum pietate grauem ac meritis ſi
fortè virum quem
Conſpexere, ſilent.

Ibidem. Figura per præpoſitionem, ad, modò ſemel & ſimplicem poſitam. Vt ſi quis dicat, aduoluor illum, pro ad illum voluor. Et accedo illum, quaſi ad illum accedo. Vt

Explorare locos, quas vento acceſſerit oras.

Et, *Nuntia fama ruit, matriſque adlabitur aures*
Euryali.

Et, *Electra vt Graij perhibent Atlantide cretus,*
Aduehitur Teucros.

Modò ſimpliciter relatam. Vt quin adeat ad eum? aggrediar ad illum. Et ſi qua ſunt talia.

Ibidem. Figura per præpoſitionem in, modò ſemel ſimplicem elatam. Vt

Inflauit cùm pingue ebur Tyrrhenus ad aras.

Et, *Tu calamos inflare leues.*

Quaſi in calamos, ebur, flare. Et apud Salluſtium, atque eos à tergo incurrerunt, quaſi, in eos incurrerunt. Modò dupliciter elatam. Vt

Induerat Circe in vultus ac terga ferarum.

Et, *Induit in florem, & ramos curuauit olentes.*

Et, *Hunc in prona ingo lanum incumbebat in amnem.*

Et ſi qua ſunt ſimilia.

Ibidem. Figura per verborum qualitatem. Vt caput velor, pro caput velo, aut capite velor. Vt,

--capite ante aram Phrygio velabar amictu.

Et, *Flaua caput nectuntur oliua.*

Et, *--pecudum fuluis velatur pectora ſetis.*

Et, *--aut pacem Troiano ab rege petendum.*

Et, *--populare penates,*
pro populari.

Figura per modos temporum. Vt cùm dico, libens fecero, pro faciam. vt

--donec me flumine viuo
Abluero.

Figura per aduerbiorum qualitatem. Vt cùm dicimus, Ad illum cœno. Ad villam moror, pro apud villam. Et terræ iacet, pro in terra. Et, Domi militiæque res geſtas. Et, cuius domo nota eſt annos ſexaginta natus. Et, tot annos bella gero. Pag 35.

Figura per Pleonaſinum. Vt, Antiquum obtines. Vt, Mortem occumbere, & obire diem, & viuere vitam, & pugnare pugnam, &, ire iter, & oculis videre, & Ibidem.

--voce vocans Hecaten.

Et, *Hunc oro ſine me furere ante furorem:*

ac ſi qua ſunt talia.

Figura per eclogam verborum. Vt cùm enuntiamus bonos dicere, fortes pugnare. Item, da bibere, da cœnare. Et, Ibidem.

Donat habere viro.

Et, *Cunctatúrque metu, lethúmque inſtare tremeſcit:*

Et, *Da ſternere corpus.*

Et, *--da iungere dextram.*

Et, *--quale per æſtum*
Dulcis aquæ ſaliente ſitim reſtinguere riuo.

Et, *Hoc ridere meum tam nil, nulla tibi vendo,*
Iliade.

Figura per eclogam aduerbiorum, Vt, cùm dicimus, magnum tonat, tumidum loquitur. Ibidem.

magnúmque fluentem Nilum.

Et, *--vtque volutus Ad terras.*

Et, *Immane ſonat per ſaxa.*

Et, *--nec longum lætabere.*

Et, *graue olentis Auerni.*

Et, *--horrendum intonat armis.*

Et, *Nauibus, infandum, amiſſis.*

Et ſi qua ſunt talia.

Figura per pronomina. Vt, nullus dixeris, pro ne dixeris. Et, Quis mulier. Ibidem.

Figura per eclogam nominum. Vt cùm dicimus, bonum eſt virtus, malum infamia. vt Ibidem.

Dulce ſatis humor, depulſis arbutus hœdis.

Et, *Tale tuum carmen nobis diuine poëta,*
Quale ſopor feſſis in gramine.

Gradatio.

Climax, & κλιμακοτὸν χῆμα ab Hermogene. Vide Climax. Bis tantum in Demoſthene inueniri hanc figuram notat idem Hermogen. lib. 1. de formis.

Heterogenes.

Heteroptoton, *Heteroproſopon*, *Heterarithmon* à vetere quodam Scholiaſte Græco annumerantur inter figuras grammaticas: ſatis ex notione ſui nominis perſpicuę ſunt.

Homœon.

Iul. Ruf. pag 25. Hæc figura fit, cùm ex partibus aliqua ſimilitudo colligitur. vt, Virg.

Sic oculos, ſic ille manus, ſic ora tenebat.

Etiam in actu fit homœon. vt idem Virg.

Non aliter quàm ſi immiſſis ruat hoſtibus omnis
Carthago, aut antiqua Tyros.

Cic. in Verrinis ait, ſuccinctã Scyllam lupis, & canibus, cum pube tenus virgo ſit, ſimilem eſſe Verris, & comitum illius, quibus quaſi canibus ſuccinctus ſit.

Homœoptoton.

P. Rut. pag. 30. Hęc in duobus verbis eundem habet caſum, aut eandem nouiſſimam ſyllabam. Id eſt huiuſmodi. In rebus aduerſis, cui præſto eſt conſilium, non poteſt deeſſe auxilium. Itẽ Soſicratis; Nam qui ſecundis rebus libenter aſſentiuntur, iidem ſimul ac ſe fortuna contriſtauerit, primi inſidiantur.

Aquil. p. 19. Homœoptoton ſimile in caſibus. Hoc ex eo nomen accepit, quòd membra illa, id eſt, κῶλα, in eoſdem caſus cadunt ad hunc modum: huic igitur ſocios veſtros criminanti, & ad bellum vos cohortanti, & omnibus modis, vt in tumultu eſſetis, molienti. Hæc enim tria in eundem caſum determinata ſunt.

Homœoſis.

Iul. Ruf. p. 28. Eſt, cùm per ſimilitudinem res præſtantur. Cuius ſpecies ſunt primæ duæ, paradigma, & parabole. Horum diſtantia eſt, quòd paradigma facit vera exempla, parabole ficta oſtendit.

Homœoteleuton.

P. Rut. p. 10. Hoc minùs euidens eſt, quàm homœoptoton, & minorem affert auribus iucunditatem. Nam neque tam paria duo verba ſunt: neque eundem habent caſum, & ſonum vocis, quam Græci παρομοίωσιν appellant. Id eſt huiuſmodi: Nam reſpubl. noſtra ad hunc ſtatum gloriæ peruenit, non multitudine hominum, ſed ſeueritate legum.

Horiſmus.

P. Rut. p. 8. Hoc ſchema fit, cùm definimus aliquam rem noſtræ cauſſæ, ad vtilitatem, neque tamen contra communem opinionem. Id eſt huiuſmodi. Nam virtutis labor, vera voluptatis exercitatio eſt. Sed fieri ſolet hoc ſchema nonnumquam ratione ſuppoſita, tum denique magis illuſtratur, ita vt fecit * diues auarus. In villa ædem feci Fortunæ. Crimen arguitur temeritate illius, quæ tam locupletes copias dederit ei qui odiſſet vti.

Hyperbaton.

Quod opportuna ordinis mutatione aliquid ex ſignificatione mutando numeroſam reddit orationem. Fab. lib. 8.

Hyperbole.

Aliis ſchema, aliis tropus videtur, Cæterùm fit, cùm excedit veritatem ſententia. apud Virg.

Qui candore niues anteirent, curſibus auras.

Hypexæreſis.

Ab Alexandro Rhetore nominatur inter figuras; fitque cùm in comparatione rerum, aut perſonarum aliquas excipimus, cum quibus comparationem nullam inire volumus. ὑπεξαιρούμενον τὶ παρόντων ἢ γνησίων. Sic

Digitized by Google

apud Homerum.

Ἀνδρῶν μὲν πεντήκοντα ἑρίζεμεν ἐς ἁλὸς ἰσμὸν,
Οὐδ' Ἠελακῆι οὔτ' Εὐρύτῳ.

Hypobole,

Iul. Rufini. p. 30. *Subiectio*, cùm interrogamus aduersarios: aut quærimus quid ab illis, aut quid contra nos dici possit: deinde subiicimus id quod dici oportet è contrario. vt, Amplum patrimonium relictum est? At patris bona vænierunt, &c. Cicer. 4. ad Herenn.

Hypocrisis.

Iul. Ruf. p. 37. Est figura sententiæ, cùm aduersarium gestu & pronuntiatione extollimus, vel abiicimus, & spernimus. vt, in illo,

Cantando tu illum? aut vnquam tibi fistula cera
Iuncta fuit?

Additur enim, Tu nullus alioqui, illum autem magnum in canendo. Et,

---non ego Daphnin
Iudice temetuam.

Qui, scilicet mihi iniquus es, & non rectè iudicaturus. Latinè dicitur, *pronuntiatio.*

Hypomone,

Et ὑπομένον, quo suspenduntur auditorum animi. Arist. Rhet. lib. 3.

Hypostasis.

Est præstantia quædam animi, & fiducia orationis. Vt, Ἐξήλεγξα καὶ φίλιππον, φανερῶς οὕτως, ὥστε τοὺς ἐκείνου συμμάχους, αὐτοὺς αὐτοῖς ὁμολογεῖν. Hermog. περὶ ἰδ. lib. 1. p. 283. Redargui Philippum tam apertè, vt eius socij exurgentes faterentur.

Hypozeuxis.

Iul. Rufini. p. 30. Est, cùm singulis rebus sententiisque singula debita verba iunguntur. vt,

Procumbunt piceæ, sonat icta securibus ilex,
Fraxineæque trabes, cuneis & fissile robur
Scinditur, aduoluunt ingentes montibus ornos.

Et, *Venit hyems, teritur Sicyonia bacca trapetis:*
Glandesues redeunt lati, dant arbuta syluæ.
Et, *varios ponit fœtus autũnus, & altè*
Mitis in apricis coquitur vindemia saxis.

Hæc figura Latinè vocabitur *subiunctio*, vel *subinsertio*, vel *subnexio.*

Ὑστερολογία.

Vel, ὕστερον πρότερον, est sententia cùm ordo in verbis mutatur: vt, Bedæ Presby. p. 350.

--torrere parant flammis, & frangere saxo.

Et, *Postquam altos tetigit fluctus, & ad æquora venit.*

Priùs enim franguntur fruges, & postea coquuntur; & antè ad æquora venit, & sic tetigit fluctus. Tale est & illud: Hic accipiet benedictionem à domino, & misericordiam à Deo salutari suo. Priùs enim dominus miserando iustificat impium, & sic benedicendo coronat iustum.

Hanc figuram peculiarem Homero fuisse indicat M. Tull. ad Attic. ὕστερον πρότερον, ὁμηρικῶς.

Icon.

Fit, cùm perfectæ formæ similes conferuntur. Virg. Iul. Rufini. p. 28.

Talis Amyclæi domitus Pollucis habenis.

Cicero de L. R. Mare quod sua natura tranquillum sit, ventorum vi agitari & conturbari solet: sic populus Romanus.

Ironia.

Simulatio. Frequẽtissima apud oratores: qua figura aliud verbis significamus, aliud re sentimus. A quo genere figuræ prooemium pro Ligario sumptum est: Nouum crimen C. Cæsar, & ante hunc diem inauditum, &c. Aquil. p. 14.

Ironia, sententiæ figura, quam hoc modo enuntiabo: hic enim egregius author communium commodorum custos, & defensor reip. salus & columen ciuitatis; de quo contraria, scilicet intelligi velim. Muta- Idem. p. 17.

Digitized by Google

bo verba ordine eorum verſo, vel tota locutione aliter explicata, ſic: namque iſte cuius ope, & auxilio, videlicet ciuitas, nititur. Manet vtique Ironia eadem, neque læditur verborum immutatione. At verò ſi figura elocutionis ſit, quam *repetitionem*, Græcè ἐπαναφορὰν vocamus, quæ eſt huiuſmodi: Ille author diſcordiarum, ille dux ſeditionum omnium, ille tumultuoſus, proditor in bello: & illam partem orationis repetitam ſæpius in initio membrorum, aut cæſorum, ſuſtulero, & tantum ſemel dixero, ſubiungens, &c. hoc modo: ille, qui ſeditionum author, diſcordiarum concitator, in pace tumultuoſus, in bello proditor fuit: figuram elocutionis ſuſtuli. Nonnunquam autem, immò plerunque concurrere poteſt, vt ſententiæ figura coniungatur cum elocutionis figura: qua hoc modo enuntiatum eſt: Ille amator patriæ egregius, ille reip. cuſtos, ille defenſor libertatis, ac legum. Cùm hoc de eo dicatur de quo contraria intelligi volumus; & ironiam eſſe, quæ figura ſententiæ eſt; & epanaphoran, de qua cùm maximè diximus, quæ eſt elocutionis. Nunc ad inſtituta pergamus. Sunt igitur figurarum elocutiones aliæ, ad ornandum tantùm, & quaſi ad pingendam orationem accommodatæ: quibus princeps Gorgias Leontinus vſus eſt, ſed ſine modo. Et ideo illius oratio, quæ initiò audientes nouitate permouerat, faſtidium meruit. Iſocrates autem, poſt eum parcius, necnon etiam ipſe Demoſthenes, ſed tanta moderatione, vt nuſquam in tædium incurrat.

Iul. Ruſi. p. 24. *Ironia.* Elocutiuncula Salluſtiana, cõmodiſſimè exprimitur, cùm aliud in pectore reclutum, aliud in lingua promptum habemus, & ſententia enuntiationis in contrarium à verbis accipitur. vt apud Virg.

Scilicet is ſuperis labor eſt.

Apud Tullium pro Ligario, Nouum crimen. Cai Cæſar, &c. in Clodium, & in Curionem, tu verè feſtiuus, tu elegans, tu ſolus vrbanus, quem decet muliebris ornatus, &c.

Ironiæ autem ſpecies ſex. Chleuaſmus, ſiue epicertomeſis, Charientiſmus, ſiue ſcomma, Aſteiſmus, Diaſyrmus, Exutheniſmus, Sarcaſmus.

Iſocolon.

P. Rutil. p. 10. Hoc autem duabus aut pluribus ſententiis breuibus, & inter ſe paribus, exigitur: ita vbi hoc eſt: Ne quaquam mihi dies eſt, quamuis multa poſſideat; qui neque finem habet cupiendi, neque modum ſtatus vtendi. Nam & multum deſiderare, egentis eſt ſignum: & nihil parcere, egeſtatis eſt initium. Seorſum eſt, beneficium dare libenter, & iniuriam facere nolle. Nam dando beneficium, extemplo beneuolentiam acquirimus: non faciendo iniuriam, duntaxat odium vitamus.

Aquil. p. 18. *Iſocolon*, exæquatum membris. Fit autem, quoties non pugnantibus inter ſe ſed paribus tantummodo verbis, duo vel etiam plura membra, quæ κῶλα dicimus, explicantur: vt ſi dicas hoc modo; Claſſem ſpecioſiſſimam inſtruxit, exercitum pulcherrimum & fortiſſimum delegit. Addere etiam licèt; Sociorum maximam & fideliſſimam manum comparauit. Et longiùs eodem modo progedi, dum in faſtidium incurras.

Leptologia.

Alexand. Rhetor. p. 578. Rei cuiuſdam per minutias abſoluta expoſitio, ὅταν ὑπὸ ἰκάστου τῶν συμβεβηκότων ἢ συμβαινόντων τὴν ἀκρίβειαν ἐπὶ λεπτῷ ἐξεργαζόμεθα. Hæc figura plerumque officit grauiori eloquentiæ, vbi minuta quæque non ſunt percenſenda.

Liptote.

Λιτότης, malim λιπότης, quum minus dicitur, & plus intelligitur, vt Georg. 3. Nec mihi diſpliceat, id eſt, valde

valde placeat. Notatur à Seruio. Eadem ferè cum μειώσει.

Lyton.

Eadem est figura apud scholiastem Aristidis, ac Δείγμον, de quo superiùs.

Merismus.

P. Rutil. p. 5. Synathroismus, & cõgeries.

Hoc schema singulas res separatim disponendo, & suum cuique proprium tribuendo, magnam efficere vtilitatem & illustrem consuevit.

Lycurgi. Cuius omnes corporis partes ad nequitiam sunt appositissimæ, oculi ad petulantem lasciuiam, manus ad rapinam, venter ad auiditatem, virilis naturæ membra, quæ non possumus honestè appellare, ad omne genus corruptelæ, pes ad fugam; prorsus, vt, aut ex hoc vitia, aut ipse ex vitiis ortus videatur.

Item Aristotelis. Alexandro enim Macedoni, neq; in deliberando consilium, neque in præliando virtus, neque in beneficio benignitas deerat, sed duntaxat in supplicio crudelitas. Nam, cùm aliqua res dubia accidisset, apparebat sapientissimus: cùm autem confligendum esset cum hostibus, fortissimus: cùm verò præmium dignis tribuendum, liberalissimus: at cùm animaduertendum, clementissimus.

Meiosis.

Diminutio. Attenuatio orationis per modestiam. Cic. 4. ad Herenn. in Liptote.

Metabasis.

P. Rut. p. 7. Apostrophe.

Hoc schema duobus modis fieri solet. Ex quibus vnum genus est eiusmodi: cùm ab ea sententia, quam proposuimus, conuertimur ad aliquam personam, aut rem, aut fortunam, & tanquam præsentem appellamus, ita vt is fecit. Myron. Hæc mulier nuper fuit locuples, & potens in amore, atque deliciis necessariorum; ornatus eius opibus abundabat: manus ancillarum, quę sequebantur, comitatus appellabatur. Nunc contrà subito & graui casu afflicta, vix mediocris ancillulæ dignitatem retinet. O fortuna, quàm vehementer te rerum varietas oblectat, & quã magno odio est tibi beatæ vitę perpetuus & constans fructus!

Alterum genus est, cùm ad id quod demonstrare instituimus, ab alia re & actionem & orationem nostram reuocamus.

Demosthenis. Sed nimirum inopinans incidi in caussam temporis huius alienam, de qua posteriùs dicendum. Quapropter ad illud quod paulò priùs agendum, reuertor.

Metanœa.

P. Rut. p. 5. Hoc schema fieri solet, cùm ipse se, qui loquitur, reprehendit: & id quod priùs dixit, posteriori sententia commutat: Ita vti facit Demosthenes. Hunc quoniam de me, vt volui, cognouistis, iudicium per ipsius vitia constituam. Nam dum opus est, parentes appellat, quos scitis non ignotos fuisse, sed huiusmodi, vt omnes, hos execrarentur. Sed hic bonus vir grãdis natu, atque ferò; ferò loquor? imò verò nuper, atque his paucis diebus simul & Athenienſis & eloquens est factus.

Item; At hic omnium sceleratissimus, nouo more atque exemplo alieni facinoris vindex, ipse confidentissimè, non criminibus sed armis reum lacessere conatus: conatus! nimiùm remisse loquor. Nam qui tantam cædem perfecerit, huiusmodi incepti duntaxat arguere, penè maleficij largitionem est facere. Congruit cum epanorthosi, & aphorismo.

Metaphora.

Ad vnum verbum contracta similitudo. Definitur à D. Augustino, lib. contra mendacium, ca. 10. de re propria ad non propriam verbi alicuius vsurpata translatio.

Metastasis.

Metastasin, transmotionem quidam inter figuras nominant, cùm rem à nobis aliò transmouemus; non ita vt ibi caussam constituamus; alioquin Aquil p. 16.

iam non figura erit, ſed ſpecies quædam eius ſtatus, quem, qualitatis, aut ex accidenti, appellant, ſecundùm Hermagoram. Cæterùm alibi in parte aliqua orationis ſentẽtiam hoc modo figuramus: quale eſt apud Demoſthenem, initio defenſionis pro Cteſiphonte:

Cùm bellum, inquit, Phocenſe conflatum eſſet; non per me: nondum enim ego ad rempubl. acceſſeram.

Tale & illud pro Cornelio videri poteſt de ærario:

Refertum, inquit, tribunitiis legibus, exhauſtum à quibus ſit, ipſi ſciunt.

Metaſtaſis eſt, vel metabaſis, cùm à loquentis perſona ad perſonam tranſitum facimus, ratione aliqua, vel defectu, vt;

Non hæc Euandro de te promiſſa parenti
Diſcedens dederam. Deinde;
Et nunc ille quidem ſpe multum captus inani,
Fors, & vota facit.
Deinde;
Infelix, funus nati crudele videbis.
Hîc noſtri reditus, expectatiq; triumphi:
Hæc mea magna fides: at non Euandre pudendis
Vulneribus pulſum aſpicies.

Hæc figura dicitur *variatio*, aut *tranſitus*. Vide in Metabaſi.

Metatheſis.

Eſt, cùm quod antè dictum eſt, poſtponitur, & quod pòſt dictum eſt, anteponitur, vt;

Eripis vt perdas, perdis vt eripias.

Conuenit cum diallelo, commutatione, & anaclaſi, ſuperiùs dictis.

Metonymia.

Nominis pro nomine poſitio, adinuentor pro re inuenta, poſſeſſa pro poſſeſſoribus, & contrà contenta pro continentibus, effecta pro efficientibus referuntur.

Meſozeugma.

Coniunctio, cùm interpoſitione verbi, & ſuperiores orationis partes cõprehenduntur, & inferiores, hoc modo: formæ dignitas, aut morbo defloreſcit, aut vetuſtate.

Mimeſis.

Morum affectuũmque imitatio, in Ethologia, & Ethopœia.

Mycteriſmus.

Irriſio, ἀπὸ τῦ μυκτῆρος, à naſo, qui eſt irriſionis ſymbolum. Vnde Horat.

--- naſo ſuſpendit adunco.

Neceſſitas.

Ἀνάγκη, cùm factum aliquod in ſuas cauſſas, vt naturam, leges, mores, vel etiam fatum, refunditur, vt:

Sed me fata Deum, etc.

Nœma.

Νόημα intellectus dicitur, ſententia quæ obſcurè vult intelligi: quod non dicit, vt in eum quem ſæpius à ludo redemerat ſoror, agentem cum ea talionis, quòd ei pollicem dormienti reſcidiſſet. Eas dignus, vt haberes integram manum. Sic enim auditur, vt depugnares. Fab. lib. 8. Fabius.

Occupatio in Paralepſi.

Omoticon.

Schema, quod per iuſiurandum effertur, vt οὐ μὰ τὸν ἐν Μαραθῶνι πεσόντα πρόγονον. Demoſth. pro Corona. Obſeruat Dion. Long. in lib. de ſublimi eloquentia.

Onomatopœia.

Nominis fictio, vt, Syllaturit, Syllam imitatur. Hæc nominatio ad Herenn.

Oxymoron.

Seu contentio, figura ex periculo petita, atque ita affectatè & acutè enuntiata, vt ad inſaniam accedere videatur, vt ait Quintilianus, vt, in nuptæ nuptiæ, impia pietas.

Palindromia.

Relatio, quâ plura verba verbis pluribus vna ſerie eodémque ordine referuntur. Vide Cic. 3. de Orat. ſect. 205. tale illud vulgatum:

Paſtor, arator, eques; paui, colui, ſuperaui:

Capras, rus hoſtes, frõde, ligone, manu.

Palilogia.

Iteratio. Hæc figura repetito eodem verbo, aut nomine, non diuerſa vult intelligi, ſed idem quod ſignificatur, efficere vehementius. Cuiuſmodi eſt hoc: ferrum, ferrum, inquit: & hoc in iudicio dicit ter, eijciantúrq; proterui: repetitum enim hoc ferrum indignitatem rei, atque audaciã eius in quem dicitur, impenſiùs ſignificat. Nec ſolùm nomen, aut verbum, ſed omnis pars orationis iterari ad eũdem vſum poteſt: vt cùm dicitur,

Tu, tu Antoni, Cæſari ruenti atque omnia permiſcere cupienti, cauſſam belli ciuilis dediſti.

Palilogia eſt, cùm verbum, quod in prima ſententia eſt vltimum, in ſequente fit primum, vt

Pierides vos hæc facietis maxima Gallo,
Gallo, cuius amor tantùm mihi creſcit in horas.

Et, *Addit ſe ſociam, timidiſque ſuperuenit Aegle,*
Aegle Naïadum pulcherrima.

Et, *Deiphobum vidi lacerum crudeliter ora,*
Ora, manúſque ambas.

Et, *Concurrunt Tyrrhenæ acies, atque omnibus vni,*
Vni, odiiſque viro teliſque frequentibus inſtant.

Latinè dicitur *iteratio.*

Paradiaſtole.

Qua diſſimilia diſcernuntur: vt, cùm te pro aſtuto ſapientem appelles, pro confidente fortem, pro illiberali diligentem.

Rut. Lup. p. 2. Paradiaſtole: hoc ſchema plures aut duas res, quæ videntur vnam vim habere, diſiungit: & quantùm diſtent, docet, ſuam cuique propriam ſententiam ſubiungendo. Hyperidis. Nam cùm cæterorum opinionem fallere conaris, tu tete fruſtraris: non enim probas te pro aſtuto ſapientem intelligi: pro confidente, fortem: pro illiberali, diligentem rei familiaris: pro malenolo, ſeuerum: nullum eſt enim vitium, quo virtutis laude gloriari poſſis.

Hoc idem ſchema ſolet illuſtrius fieri, cùm ratio propoſito ſubiungitur. Id eſt, huiuſmodi: Quapropter nolo te ſæpius parcũ appellare, cùm ſis auarus. Nam, qui parcus eſt, vtitur eo quod ſatis eſt: tu contrà, propter auaritiã, quo plus habes, magis eges. Ita non tam diligentiæ fructus quàm inopiæ miſeria te conſequitur.

Paradiaſtole eſt, cùm ſimiles res diſcernuntur contrariis redditis, vt Iul. Rufi. p. 33.

Triſte lupus ſtabulis, maturis frugibus imbres,
Arboribus venti, nobis Amaryllidis ira.

Et, *Dulce ſatis humor, depulſis arbutus hœdis,*
Lenta ſalix fœto pecori, mihi ſolus Amyntas.

Latinè dicitur *diſcriminatio.*

Paradigma.

Paradigmatis quidem triformis eſt ratio. Nam exemplum, aut perſonas tantùm exhibet ſine ſermone, aut ſermonem ſine perſonis, aut ſimul vtrumque. Perſonam ſine ſermone, vt Cic. in Milon. Idem p. 23

Neque enim potuiſſet, aut Hala ille Seruilius, aut P. Naſica, aut L. Opimius, aut C. Marius, aut me conſule ſenatus non nefarius haberi, ſi ſceleratos ciues interimere nefas eſſet.

Sermonem ſine perſona. Catonis eſt dictum, pedibus compenſare pecuniam.

Sermonem pariter, & perſonam, Cic. pro Roſcio, Eſtne hoc illi dicto atque facto Fimbriano ſimillimum? Rurſum parabola & ipſa tripertita eſt, per icona, homœon, epagogen.

Paradoxon.

Siue hypomone, ſuſtentatio, vel inopinatum. Hoc ſchema ſuſpendit ſenſum: deinde ſubijcit aliquid contra expectationem auditoris, ſiue magnum, ſiue minus: & ideo ſuſten- Idem p. 29.

tatio, vel inopinatum dicitur. Cicero pro Ligario.

Hinc profectus, non ad Cæsarem, ne iratus: non ad domum, ne iners: non aliquam in regionem, ne condemnare caussam illam, quam secutus esset, videretur, &c.

Paralepsis.

Aquil. p. 14. *Præteritio.* Frequens est huius figuræ vsus, vbi quasi prætermittentes quædam, nihilominus dicimus, sicut pro Milone tota illa quæstio inducta est; qua docet è Republ. fuisse occidi Clodium.

Quòd si non possem, inquit, diluere crimen, vt dilui, tamen gloriosè hæc prædicare Miloni liceret.

Item de domo sua contra Clodium.

Vidésne, me non radicitus euellere omnes actiones tuas, neq; illud agere, quod omnino apertum est, te omnino nihil egisse iure, non fuisse Tribunum plebis? (&c. quæ prætermittere se ait: nihilominus dicit) Vtemur autem hoc adiumento in iis quæ infirma vel inuidiosa nobis futura sunt, si directò dicantur.

Paraphora.

Non est figura, sed vitium orationis, putà barbarismus, apud Hermog. *περὶ μεθόδου δεινότητος.*

Paraspesis.

Rut. Lup. p. 10. Hoc schema est, cùm aliquid nos reticere dicimus, & tamen tacitum intelligitur. Et hoc vtendum est, cùm aut notam rem esse auditoribus arbitramur, aut suspicionem excitare maiorem reticendo possumus.

Lycurg. In præsentia, Iudices, iniussu populi, quæ improbissimè gesserit, reticebo: de falsis eius literis, quas ad senatum miserit, nihil dicam: quæ illi sæpe interminati sitis, omittam. Nam, & hæc vobis nota sunt, & quæ nouissimè multò indigniora commisit, & quamprimùm cognoscenda.

Hyperid. Cogis me iniuriæ tuæ caussam proferre; nihil agis: non dicam, sed ipsum tẽpus eam patefaciet.

Parembole.

Παρεμβολὴ, quando extrinsecus quædam nihil ad institutum pertinentia interseruntur, vt apud Homerum;

Καὶ μὰ τόδε σκῆπτρον τὸ μὲν οὔποτε φύλλα, ἠδὲ πέτηται Φύσει.

Iuro per hoc sceptrum, quod nec folia vlla nec vllos Ramos producet, &c.

quæcunque de sceptro dicit: tandem quod principio quadrat, infert.

ἦ ποτ' Ἀχιλλῆος ποθὴ ἵξεται υἷας Ἀχαιῶν.

Geritè olim cupiet Pelidæ turba Pelasga.

Plutarch. de Schemat. Homeri.

Paregmenon.

Est æquè similis figura, cùm ex supradicto verbo aliquid deriuatur, vt, Iul. Ruf. p. 32.

----vltrò

Ipse grauis grauiterque ad terram pondere vasto

Concidit.

Et, *Oppetere ingentem, atque ingenti vulnere victum.*

Et, *Voce vocat Hecaten.*

Et, *Ire iter, & castris audebit vellere signa.*

Latinè *deriuatio* dicitur.

Paremthesis.

Cum in contigenti sententia aliquid interponitur, quod neque eius sit sententiæ, neque omnino alienum ab ea sententia: tum deniq; hoc schema efficitur, sed periculosè ponitur: nam aut mirè inceptum, aut vehementer iucundum auribus accedere consueuit. Rut. Lup. p. 9.

Demosth. Nos scilicet omnes (vt ferè fit) repentino nuntio perturbati obstupuimus: Adimãtus autem solus (nã est homo multum vehemẽs, & in reip. cõmodis satis liber) magno clamore efflagitabat, vt Senatus haberetur, & prout tempus postulabat, celeriter quod opus esset, constitueretur.

Eiusdem: Audieram appropinquare, tum statim magistratum certiorem feci. Vos Dij immortales (quorum est in templo gestum) testificor. Illi neglexerunt, & rem tantam differre maluerunt: cùm interea subitò portas hostis obsedit.

Pariſon.

Aquil p. 18. Πάρισον coniungitur ab Hermogene cum alluſione, vbi affertur illud exemplum ex Thucydidis lib. 1. καὶ σφετερίζεσθαι ἀυτοῖς μᾶλλον, ἢ ἀντιπαρέχειν. Hoc compar alij Rhetores interpretantur.

Pariſon, propè æquatum: differt autem à ſuperiore Iſocolo, quòd ibi membrorum verba paria ſunt numero: hîc vno, vel altero addito, aut in ſuperiore membro, aut in poſtremo, pariter excurrunt: vt ſi hoc enũties, Neque gratia, & diuitiis locupletum corruptus, neque minis & denuntiatione potentum perterritus, neque difficultatibus & magnitudine rei à propoſita magnitudine deiectus. Hoc enim poſtremum pluribus verbis quàm ſuperiora, enuntiatum membrum longiùs produxit: quod fieri & in primo poteſt. Sed ibi opportuniùs, ſi quò longius erit cæteris, initio prænuntiatur; in poſteriore autem, ſi ad poſtremum producitur.

Parodia.

Παρῳδία. ὅταν μέρος εἰπὼν τῶν ἴσων, παρ' αὐτὸ τὸ λοιπὸν πλέξῃς ἐμμελῶς. Cùm orator particulam aliquam verſus efferens, reliquum ſoluta oratione interpretatur.

Sic plerumque recenſentur verſus à Demoſthene & Cicerone in orationibus κατ' παρῳδίαν.

Paromœon.

P. Rutil. p. 10. Hoc ſchema, & homœoteleuton, & homœoptoton, ferè non multùm inter ſe diſtant: tamen quid interſit, ex vniuſcuiuſque ſuppoſita ſententia cognoſcere poteris: & multò diligentiùs ex Græco Gorgiæ libro, vbi pluribus vniuſcuiuſque ratio redditur.

Paromœon, hoc verborum efficit ſimilitudinem: ita, vti hoc eſt:

Nam diſputandi aut ſuadendi eſt aliud idoneum tempus: cùm quidem aduerſarius armatus præſto eſt, reſiſtendum eſt huic, non verbis, ſed armis.

Paromologia.

Hoc ſchema fit, cùm aliquot res aduerſario concedimus: deinde aliquid inferimus, quod aut maius ſit, quàm ſuperiora, aut etiam omnia quæ poſuimus, infirmet. Idem, p. 6.

Hyperidis. Sume hoc ab iudicibus noſtra voluntate; neminem illi propiorem cognatum quàm te fuiſſe concedimus; officia tua nonnulla in illum extitiſſe; ſtipendia vos vnà feciſſe aliquandiu nemo negat. Sed quid contra teſtamentum dicis, in quo ſcriptus hic eſt?

Item eiuſdem. Quid àme ſæpiùs his verbis de meo officio requiris? ſcripſiſti vt ſeruis libertas daretur; ſcripſiſti ne liberi ſeruitutem experirentur; ſcripſiſti vt exules reſtituerentur; ſcripſiſti vt ne quis exilio afficeretur: Leges igitur, quæ prohibebant hæc, non negligebas? Non poteram, propterea quòd literis earum arma Macedonum oppoſita obſiſtebant.

Paronomaſia.

Hoc, aut addendâ, aut demendâ, aut mutandâ, aut porrigendâ, aut contrahendâ literâ, aut ſyllabâ, fieri conſueuit: Eſtque huiuſmodi; Idem, p. 2.

Non enim decet hominem genere nobilem, mobilem videri: nam cùm omnibus hominibus tum maximè maximo cuique inconſtantia turpitudini eſt.

Item. Ad huius ſceleratiſſimi opera, qui fuit locus? religioſiſſimus: nimirum quia traditam ſibi publicorum cuſtodiam ſacrorum, non honori ſed oneri eſſe exiſtimauit.

Paronomaſia eſt, ſecundùm præ- dictum verbum poſitio alterius, i. ſo poſcente ſenſu: vt apud Terent. Iul. Ruf. p. 34.

Nam incœptio eſt amentium, haud amantium. [Et] Tibi erunt parata verba, huic homini verbera. Quale illud poterit forſitan videri;

Digitized by Google

Nec quiſquam errantes acies, lethúmque ferentes
Suſtentare? Contrà, & aliter;
---puppéſque tuæ, pubéſque tuorum.
Latinè dicitur *adnominatio*, vel *adfictio*.

Paronymia.

Aquil.p.19. Leuis imitatio. Hæc figura ornat orationem, vt in nomine, aut in verbo interdum ſyllaba, nonnunquam litera immutata, diuerſa ſignificet: vt ſi velis ſic enuntiare;

Alluſio. Prætor iſte, vel potiùs prædo ſociorum. [Et frequens illud apud veteres eiuſmodi eſt. Cui quodlibet hoc licet.

Non indecorè interim, & prioris verbi poſtremitas, ſimilitudine poſterioris excipitur: vt ſe habet.

Legem flagitas, quæ tibi non deerat; erat enim diligentiſſimè ſcripta.

Parrheſia.

P.Rutil.p. 11. Ferè contrarium eſt hoc ſchema ſuperiori epitropæ. Nam in hoc vehementer cum iudice agendum eſt, & vitium aut erratum eius audacter coram eo reprehendendum: ſed diligenter hoc verendum, & rarò aſſimulandum eſt inuitos neceſſariò dicere, ne magis confidentia quàm dolore excitati videamur: atque ita non fides, ſed odium iudicum conſequatur.

Demoſthenis. Sed ego liberam vocem veritatis apud vos omittam, non inquam, nec reticebo, quod ſalus communis dicit. Flagitat veſtram operam, viri Athenienſes: in tanto reſpubl. periculo eſt: vos enim decepti eſtis temerè omnibus credendo: & quorum ignauiſſima ſunt conſilia, eorum ſententias vtiliſſimas exiſtimando.

Item Lycurgi, Sed vos, iudices, vos hæc facere debetis. Nam cùm in ſententiis ferundis nocentibus remiſſionem paratis, vos improborum ſtudia ad peccandum excitatis.

Parrheſia, oratio libera, quam Cornificius licentiam vocat. Cicero pro Ligario, Suſcepto bello Cæſar, geſto etiam ex parte magna, nulla vi coactus, &c. Iul.Ruf.p. 19.

Contrà idem: Quid aliud egimus Tubero, niſi vt: quod hic poteſt, nos poſſemus? Interdum adulanter inducitur, vt hîc adulatio eſt pro Rabirio perduelliopis, liberè cùm ait, quin continetis vocem veſtram indicem ſtultitiæ, teſtem paucitatis?

Pathopœia.

Hæc vel odio vel iracundia vel miſericordia commouetur. Virgil. Idem.p. 24.

--domus interior gemitu miſéroque tumultu
Miſcetur.

Cic. pro Roſcio, Nemo erat, qui non ardere illa omnia mallet, quàm videre in Sexti Roſcij bonis dominantem, &c.

Apud eundem in Verrem, Clamor interea fit tota domo, pugna inter ſeruos Rubrij, atque hoſpitis, &c. [Alio loco,] Cædere ianuam ſaxis, inſtare ferro, ligna & ſarmenta circundare, ignémque, &c.

Periphraſis.

Circuitus loquendi, vel neceſſitatis, vel ornatus cauſſa adhibitus.

Permiſſio in Epitrope.

Periſſologia.

Redundantia verborum. Seruius, vt,

---faciem mutatus & ora.

Plecton.

Πλεκτὸν, implexarum inter ſe ſententiarum textura, vt, Inter formoſos ſapiens, inter ſapientes formoſus. Scholiaſtes Ariſtidis. Scholiaſt. Ariſtidis.

Pleonaſmus.

Magis neceſſarius huius figuræ vſus in eo eſt vt verba quidem adii- Aquil.p.23.

ciamus, non tam enuntiandæ rei neceſſaria, quàm vt ex his magnitudo, vel dignitas, vel moralis aliqua commentatio, aut denique ſpecies motura iudicem, circumponantur. Alioquin ſi nihil eorum additio verbi efficiet, vitioſa erit. Itaque ſi dicas, M. Cato ille: quamuis ſufficiat nomen tantummodò poſuiſſe; videaris tamen plus ſignificaſſe addito (ille.)

Item hoc, Quæ malum! eſt iſta voluntaria ſeruitus? plus quiddam habuit ex eo, quòd (malum) interpoſitum eſt.

Plethynticon.

Longinus. Longinus inter grauitatis figuras nominat πληθυντικὸν, vbi vſurpatur numerus pluralis pro ſingulari.

Ploce.

Copulatio. Ea figura elocutionis, in qua idem verbum, aut nomen bis
Aquil. p. 19. continuò poſitum, diuerſa ſignificat: vt eſt illud, Sed tamen ad illum diem Memmius erat Memmius. Ita enim hoc bis poſitum eſt, vt ſuperius quidem nomen tantùm ſignificet hominis, poſterius velit intelligi eundem qui ſemper fuerit, ac ſui ſimilem.

Iul. Ruf. p. 31. *Ploce*, cum idem verbum ſententiáve ad conſummationem ſuperioris retorquetur, vt;

--- Vos ô quibus integer æui
Sanguis, ait, ſolidaque ſuo ſtant robore vires:
Vos agitate fugam.

Quale forſitan & illud accipi poteſt:

Pan etiam Arcadia mecum ſi iudice certet,
Pan etiam Arcadia dicat ſe iudice victum.

Latinè dicitur *implicatio*, vel *retractio.*

Polyptoton.

P. Rutil. p. 33. Hoc ſchema ſolet complures ſententias alio atque alio modo, vt pronuntientur, efferre. Cleocharis.

Nam vehementer admiror, Lacedæmonij, ſi præter hunc quempiam exiſtimatis eſſe, cui ob has cauſas iure ſuccenſere debeatis. Hic eſt enim, qui nobis imploratam ſpem victoriæ eſt pollicitus. Hunc vos non ſolùm in conſilio dando cæteris propoſuiſtis, ſed etiam in conficiendo negotio principem præfeciſtis. Huic omnium veſtrûm fortunas vniuerſi commiſiſtis. Ab hoc igitur vno priſtinæ pollicitationis rerûmque geſtarum rationem repoſcere debetis.

Item Chariſij. Pater hic tuus nunc denique eſt, vt egeſtatem tuam debere alere videatur? Patrem nunc appellas, quem priùs egentem auxilio tuo, vt alienum deſeruiſti? Patris tu filius es ad potiundas opes, cuius ad ſenectutem violandam crudeliſſimus hoſtis fuiſti? Nimirum nullo conſilio filios procreamus; nam maiorem partem ex illis doloris & contumeliæ capimus.

Polyptoton, ex pluribus caſibus: Aquil. p. 10.
Hanc figuram ex eo nominarunt, quòd cùm ſæpius initio ab eadem parte orationis ſtat, illa ipſa pars declinationibus caſuum aut generibus aut numeris immutatur.

Caſuum declinationibus, hoc modo:

Senatus eſt ſummi imperij conſilium: ſenatui reipubl. cura mandatur: ad ſenatum in dubiis periculoſiſque rebus omnis ciuitas reſpicit.

Generibus autem hoc modo:

Pulchra autem hæc fama contingit ciuitati, ſi optimè meritum ciuem damnauerimus: pulchrum erat exteras nationes exiſtimare, infeſtiores nos eſſe bonis quàm malis? Pulchrè communibus vtilitatibus conſulemus, ſi quos oppreſſos, & hoſtes cupiere, nos circumueneri-mus.

Numeris autem, ſic.

Grata ſemper ſingulis fuerunt,

Digitized by Google

quæ commodi eorũm cauſſa conſtituta ſunt. Gratum ille ſuperior Africanus Senatoribus fecit, qui primus eius ordinis ſubſellia à populo liberauit.

Polyſyntheton.

Rut. Lup. p. 4. Hoc ſchema efficitur cùm ſententiæ multorum articulorum conuenienti copia continentur.

Pythiæ. Ille hunc pœna conſtrictum trahebat, hic autem vociferabatur, concurſus verò non mediocris, cùm tamen omnes opitulari vellent, ſed nemo auderet: neque ibi Magiſtratus aderat; nec circumſpicientes, quò potiſſimùm confugeremus, reperiebamus: ſed vno tempore nos & præſens & futurum malum perturbabat. Nam præſens tempus acerbitatis erat plenum, reliquum verò timoris.

Item Diarchi, Partim noſtri ſilebant, partim autem ingentem clamorem excitabant. At hi ſocij, præclara noſtra auxilia, neutrum poterant: neque enim conſtanti ſilentio, neque forti clamore ſtrenuè quid agere conabantur. Huc accedebat ignauus tubæ ſtrepitus, qui nihil eorum mentes ad virtutem excitabat.

Procataleplis.

Iul. Ruf. p. 36. Alexand. Rhetor Græc. Rhet. pag. 577. Eſt ſchema dianœas, cùm id quod aduerſarius arrepturus eſt, aut quæ obiecturus, præſumimus, ac prædicimus: vt illud,

--- neque me Argolica de gente negabo.

Hoc primum.

Et, *--- Scio me Danais è gentibus vnum.*

Et, *---bello Argolicos fateor petiiſſe penates.*

Latinè hæc figura dicitur *præceptio*, vel *anticipatio*. Græcè etiam *prolepſis*.

Procataſcene.

Iul. Ruf. p. 36. Eſt procataleplí proxima, cùm rei de qua acturi ſumus, colorem præparamus, atque prætendimus, vt in illo:

Anna ſoror, quæ me ſuſpenſam inſomnia terrent?

vſque *--- quæ bella exhauſta canebat.*

Nam primò de inſomniis queſta eſt, demum mirari ſe virtutem hoſpitis dixit, & veram fidem eſſe, à diis illum genus ducere; miſereri etiam caſus, & errores, vt verecundiùs poſtea de amore fateretur, quaſi in affectum hoſpitis, vel inſomniis, vel admiratione calamitatis inducta ſit. Hæc figura dicitur Latinè, *Præparatio.*

Prodiaſapheſis.

Alexand. Rhet. p. 584. Aquil. p. 13. Προδιασάφησις, Figura, quæ perſpicuitatis cauſa verbum aliquod, licèt abſoluto ſermone, ſubiungit.

Ὅταν ἐν ὄνομα ἐπενέχθῃ πεπληρωμένῳ λόγῳ, πρὸς διασαφωῦν πλέον τι, vt apud Homerum:

Ἀλλ' ἰὼ Ἀτρεΐδη Ἀγαμέμνονι καὶ σὺ θυμῷ. vox θυμὸς redundat.

Prodiorthoſis.

Præcedens correctio. Hæc figura, vbi aliquid neceſſarium dictu, & inſuaue audientibus, aut odioſum nobis dicturi ſumus, præmunit. Exemplum apud Ciceronem frequens: Quanquam ſentio, quanta hoc cum offenſione dicturus ſum, dicendum eſt.

Alexander Rhetor hoc affert Demoſthenis exemplum:

Καί μοι πρὸς θεῶν ὅπως ἔτυχε τῆς ἐξουσίας λέγω, ἐξὸν παῤῥησίᾳ τε λέγειν. Quæſo vos per Deos immortales, vt cùm optima de cauſſa dicam, mihi dicendi libertas non denegetur.

Prolepſis.

Rut. Lup. p. 8. Hoc eſt, cùm id quod aut in aduerſarij cauſa, aut in iudicis opinione eſſe aut fore arbitramur contrarium nobis, præoccupamus dicere, & cum ratione diſſoluere.

Demoſthenis. Atqui ego illum, Iudices, arbitror Lycurgum laudatorem producturum, ſcilicet qui ſit teſtis

teſtis eius pudori, ac probitati: ſed ego Lycurgum vobis præſentibus hoc vnum interrogabo, velitne ſe ſimilem eſſe illius factis & moribus. Quod ſi negauerit, ſatisfactum vobis eſſe de veritate noſtra debebit.

Lyſiæ. Hac oratione ſæpius apud me vtebatur, & orabat, vt ſuarum ærumnarum miſereret, inopiæque ſubueniret. Quid multa? commotus humanis precibus deprecantis, quod petebat, dedi, ſolus ſoli, quo minùs nota calamitas hominis eſſet. Sed vt paratus veniſſe videatur, iam ſe negabit accepiſſe, & flens vobis ſupplicabit, vt ſe à calumniatoribus eripiatis. Vos autem, cùm ſic agentem videritis, facitote, vt & illius & mei meminneritis.

Iul Ruf. p. 20. *Prolepſis* eſt ſchema λῆμμα, id eſt, *figura elocutionis*, cùm antè numerus redditur verbis, quàm res perſonæ affingantur, vt,

Nec tantum Rhodope miratur, et Vſmarus Orphea.

Et, *Interea reges, ingenti mole Latinus*

Quadriiugo vehitur curru, &c.

Latinè appellari poteſt *præſumptio*, vel *anticipatio*.

Proſapodoſis.

Aquil. p. 10. *Redditio.* Nomen hæc figura ex eo accepit, quòd idem nomen in poſtrema parte membri, aut eadem quæcunque pars orationis redditur, eſt connexa; vnde id membrum aut is ambitus cœpit; vt ſi velis hoc modo eloqui, cùm quid quaſi indigneris, aut doleas: Tibi ſceleratiſſime omnium, imputare omnes calamitates ſuas debet Reſpubl. tibi. Aut ſic: Hæc ó Dij immortales, in ciuitate moliri auſus eſt Glaucia?

Rut. p. 1. *Proſapodoſis*. Hoc ſchema duobus modis fieri & tractari poteſt. Nã ſententiis duabus, aut pluribus propoſitis, ſua cuique ratio vel poſteriùs reddetur, vel ſtatim ſub vnaquaque ſententia ſubiungetur. Quibus poſteriùs ratio ſubinfertur, huiuſmodi ſunt. Demoſthenis. Non enim pari ratione Philippus, atq; nos, diuerſis rebus medetur: ſed ille vſque eò nititur, quoad reſtituat, atque exuperet. Nos contrà, ſtatim vinci meditamur. Ille enim pro laude, ſicut pro patria, præliatur: nobis autem ſi nihil accedit mali, ſatis, ac nimium boni videtur. Cum ſingulis ſententiis ſtatim ratio ſubiungitur, hoc exemplo Demetrij Phalerei. Nam quod beneficium tempore, & cupienti datur, gratum eſt: vtilitas enim, ac voluntas accipiendi, honorem dantis facit ampliorem: At quod ſerò & deſideranti dari datur, ingratum eſt: amiſſo enim tempore vtilitatis, cadit accipiendi cupiditas.

Proſynapanteſis.

Προσυναπάντησις, *occurſus*, cùm duobus nominibus poſitis, iterum ad eadem fit recurſus: Alexander Rhetor, qui eiuſmodi affert exemplum; ἐλεγόντων Ἀθηναίων, ἢ Λακεδαιμονίων· Λακεδαιμονίων μὲ Εὐρυκλείδου ἀρχόντων· Ἀθηναίων δ, Θεμιστοκλέους.

Proſopopœia.

Hoc fit, cùm perſonas in rebus conſtituimus, quæ ſine perſonis ſunt, aut eorum hominum, qui fuerunt, tanquam viuorum & præſentium actionem ac ſermonem deformamus. Ἀρτὶ προσωποποιοῦντος τὴν ῥῆσιν τὸ σύλλημα, ἢ τὸ ἦθος προσωποποιημένον. Orig. contra Celſum l. 7. p. 366. id eſt huiuſmodi. Nam cùm crudelitatis mater eſt auaritia, tum pater furor: ea huic facinori coniuncta, parit odium, inde item naſcitur exitium. Hoc genere vſi ſunt poëtæ, qui fabulas ſcripſerunt in prologis: nam humana figura produxerunt perſonas, quæ in veritate artis & voluntatis ſunt, non perſonæ. P. Rutil. p. 8.

Alterum genus eſt, ita vt fecit Hyperides, cùm de adoleſcente impudico diceret: Hyperid.

Quid ſi tandem, Iudices, apud ipſã

naturam, hãc cauſam agerem? (atqui ita diuiſit muliebrem virilémque perſonam, vt ſuum cuique opus atq; officium diſtribueret:) ei ego hunc oſtenderem, muliebri ritu eſſe ſuo corpore abuſum? nonne vehementiſſimè admiraretur, ſi quiſquam non gratiſſimum munus arbitraretur, virum ſe natum: ſed deprauato naturæ beneficio in mulierem conuertere ſe properaſſet?

Item Chariſij. Exiſtimate quæſo Remp. hîc adeſſe, & pro veſtra libertate ſupplicem vobis accedere: ſimul & liberos veſtros & matresfamilias amplexam tenere: parentes veſtros ætate confectos ad ſe applicare: redigere vos in memoriam, qualem ſe à maioribus acceperitis: obſecrare pro ſacris ac delubris Deorum immortalium, pro parentum monumentis, pro vobis ipſis & ſalute veſtra. Hæc ſi præſens agit, vt dixi, reſpubl. quid animi eſtis habituri? quæro.

Aquil. p. 14. *Proſopopœia* eſt perſonæ confictio. Hæc figura plurimum in ſe continet dignitatis, cùm rempubl. ipſam loquentem inducimus, aut defunctos aliquos quaſi excitamus ab inferis, & in conſpectu iudicis collocantes, oratione hos circundamus. Talis eſt illa pro Cœlio, Appij cæci perſona inducta contra Clodiam, ita dicens:

Mulier, quid tibi cum Cælio? quid cum homine adoleſcentulo? quid cum alieno? Sæpe enim, quæ nos ex noſtra perſona dicentes vix ferant Iudices, ſuppoſita dignitate perſonæ liberiùs dici & conuenientiùs poterunt.

Proſopon.

Προσώπων μετάθεσις, quam alij confundunt cum apoſtrophe, fit vbi ſermo diuertitur ad ſecũdam perſonam.

Φαίης κἀκμῶντας ϗ ἀτειρέας ἆλαλκεῖν. Longinus ἐμεῖ ἔλθοις, diceres indefeſſos & indomitos inter ſe.

Protimeſis.

Προτίμησις, *electio* vertitur à Trapezuntio.

Proſtaxis.

Iuſſio, cùm ſententia imperandi modo effertur.

Protome.

Προτομὴ, *præciſio* orationis, quam à reticentia diſtinguit Cicero 3. de orat. Sed nimis vrgeo, commoueri videtur adoleſcens: ad me reuertar.

Protozeugma.

Cùm verbum, quo res comprehenditur, primum collocatur. Vt, Defloreſcit formæ dignitas, aut morbo, aut vetuſtate. Auth. ad Herenn. lib. 4.

Protrope.

Adhortatio ad aliquam rem eſt, & palilogia. Virg. nunc nunc inſurgite remis. Hortor vos ſocij. Cic. in Verrem 3. actionis libro, Vos quod ad veſtram famam, ſenatúſque conſulta pertinet, Iudices proſpicite, atque conſulite, &c. Iul Ruf. p. 29.

Prupergaſia.

Vel *paraſceue*, *præmunitio*. Quæ antè vtimur, vt confirmet id quod ſubiecturi ſumus. Vt ſi teſtem producturi ſumus, antè eſt, vt ei fidem habendam eſſe doceamus. Quare eſt, velut generalis locus, & tractatus communis. Cicero pro Milone; antè præmunit licere hominem occidere, & tum ſubitò occiſum P. Clodium, iure, & ſine inuidia: cùm ita dicit, Negant intueri lucem eſſe fas ei qui à ſe eſſe hominem occiſum fateatur. In qua tandem ciuitate, hoc homines ſtultiſſimi diſputant? Iul. Rufin. p. 29.

Pyſma.

Quæſitum. Hoc genus à ſuperiore erotemate eo differt quòd ad interrogatum vna voce tantùm reſponderi poteſt, vel à negante, vel à confitente: quæſito autem occurri non niſi pluribus poteſt, hoc modo: ſi dicas, qua igitur ratione bellum geremus? quæ auxilia nobis parata

erunt? quis erit qui subuenire volet, cùm tam acerbè socios tractatu erimus? Alexander Rhetor cum Aquila sentiens definit, ἀφορὸ διεζευγμένων ἀποπτῶσαι δεῖ, ἢ διὰ πλειόνων.

Ratiocinatio in Apophasi.

Sarcasmus.

Iul. Ruf. p. 25. Hæc figura quibusdam videtur eadem quæ chleuasmus, sed à perfectissimis propria significatione descripta est. Peculiariter enim fœdiora eâ significamus, non tamen sine dicacitate concinna. Vt apud Virg.

Nouimus, & qui te, transuersa tuentibus hirquis.

Apud Ciceronem, Sexte noster, bona venia, quoniam dialecticus est, & hoc quoque liguris. Et pro Cœlio, quod facerem vehementius, nisi mihi intercederent inimicitiæ cum istius mulieris viro, fratre volui dicere; semper hîc erro.

Schesis.

Iul. Ruf. p. 36. Proxima figura est anthypophorę, qua aduersariorum affectum quemlibet fingimus cui respondeamus. Vt in illo:

Indignum est Italos Troiam succendere flammis
Nascentem, et patria Turnum consistere terra:
Quid face Troianos atra vim ferre Latinis?

Hæc non ita Iuno proposuit, quasi manifeste Venus indignum esse dixisset, sed quasi indignum esse Veneri fingeret, vel suspicaretur. Hæc latinè dicitur *adfictio.*

Solutum.

Aquil. p. 22. (Sic enim voco, quod ἀσυνδετον Græci vocant) fit ita, vt demptis coniunctionibus & præpositionibus, quibus verba & nomina connectuntur, singulatim vnumquodque enuntiemus. Cuius frequentissimum exemplum est per totas orationes M. Tullij: sed vel hoc vnum ad exemplum sufficiet. Expecto vim edicti, seueritatem prætoris: fauco aratori, cupio octupli damnari Apronium. In his animaduertimus nullam neque disjunctionem, neque propositionem interpositam. Facit autem figura hæc ad celeritatem, & ad vim doloris aliquam significandam: qua plerumque cùm commoti sumus, hoc modo incidere solemus. Illud etiam præceptum habeto, actori veræ causæ nunquam timendum esse, ne nimius sit in figuris sententiarum. Si enim fieri possit, vt omnes ad aliquam vtilitatem figurentur, non vitandum.

Streptolyton.

Huius figuræ pauci admodum meminere. Notatur à Scholiaste Aristidis apud Photium in Aristidis Panathenaico. Innuit esse figuram, quæ ex reciprocis constet magna varietate inter se contextis. Ciuitas est vt iustis fortior, sic fortibus æquior, aut potiùs iustis omnino iustior, & violentis omnibus potentior. Vide Photium p. 655.

τὴ μὲ τὰ δίκαια πρώτην ἐχρωτίσεαν, τὴ δὲ τοῖς δυνάμεις ἐχόντων ἐπικρατίσεαν· φάλλον δὲ τὴ μὲ τὰ δίκαια πρώτην ἀκριβίσεσθαι εἰς αὐτὸν τὴ δικάιν λόγον· τὴ δὲ ὁπὶ τὴ βιαζόντ δυνατωτέρα εἰς τέλος· ὥστε ἄμφω τὰ γένη δι ἀμφοῖν τυχᾶν.

Subiectio in Prolepsi, & Procatalepsi.

Syscenasis.

P. Rutil. p. 9. Hoc schema docet diuersas res coniungere, & communi opinioni cum ratione aduersari, & habet magnam vim, vel ex laude vitium, vel ex vitio laudem exprimendi. Hyperid. Hyperidis. Nam hominis auari atque asoti vnum atque idem vitium est. Vterque enim nescit vti: atque vtrique pecunia dedecori est. Quare merito vtrique pari pœna afficiuntur, quos pariter non decet habere. Item Lysiæ. Quapropter pergam: in multos largitionem,

Digitized by Google

abſtinentiæ teſtimonium non credideris: multo enim confidentiùs hoc genus hominum furatur. Nam quo magis eget ad ſumptum ambitionis, audaciùs facit rapinam, vt huic ipſi ambitioni copia ſuppeditari poſſit. Item Demoſthenis. Cùm ei quidam obiecisſet, matre Scytha natum, reſpondit: Non miraris igitur, quòd Scytha, matre barbara natus, tam bonus & clemens euaſerit? Item eiuſdem. At ego hunc propterea malum eſſe exiſtimo, quia nimiùm ſe gerit ſeuerum. Namque ex hominibus humanitatem ac miſericordiam tollere, maximum ſignum malitiæ videtur. Ego contrà deos precor: namque eiuſmodi ciuem habemus, qui ad ſupplicium ſumendum in omnes partes ſit inexorabilis.

Suſtentatio in paradoxo.

Syllepſis.

Iul. Ruf. 30. Eſt, cùm duabus diuerſiſque ſententiis & rebus vnum datur verbum minimè vtriſq; conueniens. Vt, [Incluſos vtero Danaos, & pinea furtim Laxat clauſtra Sinon.] Laxat enim, ad Danaos referri non poteſt, ſicut, ad clauſtra. Et, [Optime Graiugenûm, cui me fortuna precari, Ac vitta comptos voluit prætendere ramos.] Non enim ſicut cui prętendere ramos, ita & cui precari, poteſt videri ratione connexum. Et, [His quidam ſignis, atque hęc exempla ſecuti.] Hæc Latinè dicitur *Correptio*.

Symploce.

Aquil. p. 21. *Connexum*. Hæc figura ex vtraque earum quas ſuprà demonſtrauimus, compoſita eſt: vtramque orationis ſpeciem circundat. Nam & incipit ſæpius ab vna parte orationis, & toties in vnam atque eandem deſinit. vt hæc ſe habet; Quis legem tulit? Rullus. Quis tribus ſortitus eſt? Rullus. Quis decem-viros creauit? idem Rullus.

Synathroiſmus.

Hoc & ſingulis verbis & plurium verborum coniunctione fieri poteſt. Singulis verbis, hoc modo: P. Ruf. pag. 1.

† Clearchi. Sed cùm ad ſupplicium ſumēdum ſe confirmaret, multa ſimul eum reuocabāt officia, conſuetudo, tempus, exiſtimatio, periculum, religio: quæ ſingula proprias ei cogitationes ad remorādum ſubiiciebant. Item Democharis. Nam quis hæc ſimul vniuerſa perpeti poſſit, timorem, morbum, ſenectutem, contumeliam, inopiam, vim? quarum quæuis vna res, per ſe ſatis eſt grauis ad perferendum. Sed in coniunctione plurium verborum huiuſmodi eſt. Lycurgi. Nemo enim nocens ſine ſummo mœrore eſt, Iudices, ſed multa ſimul eum perturbant. Quod adeſt, ſollicitudinis plenum, quod futurum, eſt formidoloſum, lex paratum ſupplicium oſtentans, vitia ex vitiis coacta, occaſionem arguendi maleficij captans inimicus: quæ quotidiana vehementer eius animum excutiant. † al. Cleocharis. Democh.

Syncboreſis.

Συγχώρησις, cùm aliquid etiam iniquum cauſſæ fiducia concedimus. Quint. lib. 9. c. 2.

Syncriſis.

Siue *antitheſis*, comparatio rerum atque perſonarum inter ſe contrariarum. Vt, ego plector, quòd tu peccas: tu delinquis, ego arguor pro malefactis: Helena redeat, virgo pereat innocens: tua reconcilietur vxor, mea negetur, filia mea. Cicero pro Muræna, Vigilas tu de nocte, vt conſultoribus tuis reſpondeas; ille vt maturè, quò intendit, cum exercitu perueniat, &c. Item in Verrinis, iſte multo ſceleratior & nequior quàm ille Adrianus, aliquanto etiam felicior fuit, &c. Iul. Ruf. p. 19.

Digitized by Google

Synchysis.

Confusio est, hyperbatum obscurũ.

Synecdoche.

Notum ex vulgaribus tropis.

Synæcieſis.

Συνοικείωσις, *Commixtio*, qua duas res diuersas colligit, vt, tam deest auaro quod habet, quàm quod non habet. Fab. lib. 8. cap. 1. à Scaligero dicitur Cinnus, poët. lib. 3. cap. 45.

Synonymia.

Aquil. p. 21. *Communio nominis.* Vtimur autem eo genere elocutionis, quoties vno verbo non satis videmur dignitatem aut magnitudinem rei demonstrare: ideóque in eiusdem significatione plura conferuntur; vt si dicas, prostrauit, afflixit, perculit.

Systrophe.

Est *conuersio* & conuolutio.

Tapinosis.

Cùm rei dignitas verbi humilitate deprimitur, vt gurges, pro mari: Quintil. lib. 8. cap. 3. Rei magnæ humilis expositio definitur à Seruio.

Tautologia.

Aquil. p. 21. Eandem rem pluribus verbis significat hoc schema. Differt autem perexiguo à superiori figura, Synonymia: Ibi enim singulæ partes ex ordine idem significantes ponuntur: hîc vnius nominis, aut verbi priùs positi, vis deinceps pluribus verbis explicatur: vt si dicas; Senatus populíque Romani summum consilium, à quo ordine iura exteræ nationes petunt. Hîc enim vnum nomen, Senatus, prosecutionem accipit ex pluribus verbis, non aliud significantibus. Qui enim summum consilium dixit, &, eum ordinem à quo exteræ nationes iura petant, non aliud quàm senatum dixit, sed prosequendo latiùs ornauit elocutionem.

Traductio.

Eiusdem verbi crebriùs positi quędam distinctio: vt, Qui nihil habet in vita iucundius vita, is cum virtute vitam non potest colere: Cic. lib. 4. ad Herenn. Eadem est cum analepsi.

Zeugma.

Iul. Ruf. Est cùm vnum verbum communiter multis sententiis iungitur, ad omnes pari significatione pertinens, & adnexum, vt,

Æneas urbe, & sociis, & classe relicta.

Latinè hæc figura dicitur *ligatio*, vel annexio.

NE quid igitur à me in hac parte desideraretur, visum est istam figurarum nomenclaturam, ex Demetrio Phalereo, Hermogene, Longino, Alexandro, Aristidis scholiaste, Rutilio, Aquila, Rufiniano, Beda, & cæteris breuiter subiicere; tum propter antiquitatis auctoritatem, quam magni facio, tum propter variam, & sanè non inutilem γραμματικὴν cognitionem. Sed quia multas in tot veterum obseruationibus esse minutias nemo non videt, nunc omissa leuiorum figurarum disquisitione, de vsu eatum quæ notiores sunt, & ad orationis ornamenta sæpius adhibentur, maximè Ciceronianis exemplis pauca dicam.

DE VSV, ET VARIIS *ordinibus figurarum.*

CAPVT XVIII.

QVod vestis corpori, stellę cœlo, pratis flores, regum coronis margaritæ, scenæ & foro tabulę, atque insignia; hoc orationi figuræ, quibus nihil in oratorum apparatu magnificentius: sed tamen tenendus est in vsu quidam modus, ne si nimiæ fuerint, iisdem oratio potiùs oblini quàm distingui videatur.

Nescio enim quo pacto, non modò in rebus humanis, sed & in verbis contingere solet, vt summa voluptas fastidio sit vicina: & pulcherrima quæque si fuerint communiora, satietate implẽt animos potiùs quàm

Digitized by Google

delectent. Itaque & in mundo recurſantes diei & noctis vices lucem efficiunt mortalibus iucundiorem, & annum temperant, hyemis rigor, feruor æſtatis, amœnus vêris decor, & autumni grata maturitas, quæ à Deo in natura primùm condita, orator in verbis (ſunt enim quaſi naturæ imagines) imitabitur, nec orationem figuris ſarciet potiùs, quàm decorabit.

Itaque nunc de earum vſu à nobis dicendum eſt, non eo quidem ordine qui tyronibus tradi ſolet, ſed qui inſtituto noſtro & dedolatis ingenuis ſit commodior. Ac certè dum complector animo figuras omnes, vel ad docendum vel ad mouendum fictas reperio.

Primùm igitur de iis agam quæ ad illuſtre & ſuaue genus dicendi, in quo potiſſimùm effert ſe delectatio, attinent, deinde grauis generis ornamenta, & figuras, quibus & docere & mouere poſſumus, oſtendam.

Figuræ fermè omnes, quibus hæc dicendi ſuauitas excolitur, aut in conformatione alicuius imaginis, aut in repetitione verborum, aut in dictionum nexu, & quadam gratia concinnitatis verſantur. Quę rerum imagines efformant, vel vno, aut paucis verbis faciunt: ex quo oriuntur metaphoræ, antonomaſię, epitheta, periphraſes, ſynonymiæ: vel artificioſiùs atque vberiùs expoliunt imagines, vnde deſcriptiones emergunt.

DE PRIMO ORDINE figurarum.

Quæ imagines, vno vel paucis verbis exprimunt.

CAPVT XIX.

PRima ſeries figurarum metaphoram, antonomaſiam, epithetum, periphraſim, ſynonymiam comprehendet. De tranſlatione hæc præſcribit Demetrius.

Metaphora eſt ad vnum verbum contracta ſimilitudo, quæ ſuauitatem & ſplẽdorem addit orationi, vbi moderatè adhibetur; nam ſi frequentior fuerit, dithyrambos ſcribemus, non orationes; neque violentas eſſe oportet iſtas tranſlationes, ſed ductas à ſimilitudine: ſunt autem hæc ſimilia, Imperator, gubernator, auriga.

Non ſemper conuertuntur metaphoræ; licuit poëtæ radicem montis pedem appellare; hominis pedem appellare radicem non decet: licuit Apuleio & Plinio pediculos nominare ſerpentes; dracones, pediculos nuncupare inſanum eſt. Tutior eſt metaphora, & iucundior, quæ fit per ſimilitudinem, addita quadam particula, aut quodam ſimili: quod Platoni & Xenophonti familiare eſt. Optimæ ſunt illæ, quę tribuunt ſenſum rebus inanimis, vt de telo, in aduerſam aciem inuolare cupit. Incidunt aliquando ita propriæ & claræ, vt non tranſlatæ, ſed natiuæ videantur.

Et de iis intelligendus M. Tullius in Oratore, cùm dixit:

Ex omni genere frequentiſſimæ tranſlationes erunt, quòd eæ propter ſimilitudinem transferunt animos, & referunt, ac mouent huc illuc; qui motus cogitationis celeriter agitatus per ſe ipſe delectat.

Rem quoque augere debent metaphoræ, & conciliare admirationem: qui cœlum canere tuba dicit, cùm tonat; rem magnam tenui metaphora deterit. Sunt enim tonitrua omni tubarum clangore vehementiora. Xenophon vndare exercitum dixit magnificè: at ſi vndas maris cum exercitu conferas, & exercitu tire, ineptè loqueris: ſi audaciores ſint tropi, fulciuntur epithetis. Theognis arcum, lyram appellat; audax eſt, addit, ſine fidibus, temperat metaphoram.

Digitized by Google

Metaphrasten magistri Ioannis Scylitzæ consentire fermè omnia: sanè Cedrenum ex eodem Scylitza, aliisque, ut vox, sententiæ ingenium, sese hoc loco, non tantùm, fatis fidè, sed & verisimiliter verbatim. Sed cæterùm nonnulla ex Scylitza, quæ ille latiùs dicta metaphrasten paulòcuit prolixiùs persecutus, Nicephorum excidit, quod ejusmodi *filentia tempora deperdita, ut ferè cætera, Ioannes Antiochenus*, hac ut puto, ratione.

Ἀπόκρισις ἐξ ἀμφιβολίας.

Responsio ex ambiguitate.

Ἀποκρίνεται τὸ ἀποσιωπώμενον, ἀπὸ ἑξῆς τῶν ἐπιγενομένων.

Ostendit id, quod reticetur, ex sequentibus.

Ὁρᾷς ὅτι ἐν τῷ ἀποσιωπᾶν τὸν Νικηφόρον τὰ τῆς Ἀσίας, ἐπιφέρει τὰ τῆς Εὐρώπης.

Vides quòd in eo quòd reticet Nicephorum res Asiæ, subjungit res Europæ.

Ὁρᾷς ὅτι ἐν τῷ ἀποσιωπᾶν τὸν Νικηφόρον τὰ τῆς Εὐρώπης, ἐπιφέρει τὰ τῆς Ἀσίας.

Vides quòd in eo quòd reticet Nicephorum res Europæ, subjungit res Asiæ

niſi per ſuperlatiuum aliquod frigidum concludatur.

Synonymia.

SYnonymia eſt verborum idem ſignificantium congeries; cuius vſus eſt in fuſo dicendi genere Ciceroni perquam familiaris. His oratio modò quaſi ingens fluuius affluentium vndarum acceſſione voluitur, modò inciſis quaſi iaculis armata vibratur. Hanc orationem, vt Nilum aut Iſtrum fluentem admiror.

Quæ precatus ſum à Diis immortalibus, Iudices, more inſtitutóque maiorum, illo die, quo auſpicato comitiis centuriatis L. Murænam conſulem renuntiaui, vt ea res mihi magiſtratuíque meo, populo plebique Romanæ, bene atque fœliciter eueniret: eadem precor ab iiſdem Diis immortalibus, ob eiuſdem hominis conſulatum, vnà cum ſalute obtinendum, & vt veſtræ mentes atque ſententiæ, cum Pop. Rom. voluntate ſuffragiiſque conſentiant, eáque res vobis populóque Rom. pacem, tranquillitatem, otium, concordiámque afferat.

Ecce duodecim fermè ſynonyma in hac periodo, quibus carere potuiſſet, ſed non ſine detrimento grauitatis.

Ex alia parte quaſi ſagittæ infeſto turbine erumpere videntur: O tenebræ, ô lutum, ô ſordes! & ego te non vecordem, non furioſum, non mente captum, non tragico illo Oreſte, aut Athamante dementiorem putem?

Animaduerte vt anaphora, quaſi amento impulſa, vehementiorem habeat emiſſionem: Atque vt iſta habent admirabilitatem, & quandam gradationem, qua ſenſim ad maiora contendunt: ita nihil putidius quã de triuio ſynonyma ſine vllo delectu & neruis arripere, quæ onerant potiùs quàm ornant orationem.

Quæ ſynonyma vitanda.

Et illæ quidem figuræ ingerunt quandam conformationem imaginis: at quæ ſequuntur, longè illuſtriorem.

DE SECVNDA SERIE Figurarum, in illuſtri et ſuani genere dicendi, quibus Icones rerum efformantur.

CAPVT XX.

VOluſianus in epiſtola ad Diuũ Auguſtinum, inter cæteras inſtrumenti Rhetorici diuitias commendat Iconiſmatum pulchritudinem, & iure: mentem enim validiùs feriunt oratores: qui hanc virtutem obtinent, cumulatiùs.

Deſcriptio igitur, qua nihil in Rhetorum theſauris opulentius, in quatuor partes diuiditur; quarum prima imago, altera effictio, tertia notatio, quarta demonſtratio, ſiue hypotypoſis, nominatur.

Imago, eſt, formæ cum forma, cum quadam ſimilitudine comparatio. Ad quod genus referuntur parabolæ, quibus nihil clariùs docet, nihil mouet ſuauiùs, nihil iucundiùs delectat.

Vis vanum doctrinæ ſimulatorem, multis quidem libris, & ſtudiorum inſignibus refertum; ſed elinguem? agnoſce in Citharœdo piſce.

Animaduertite, quæſo, hominem, imò vanum ſimulatorem, & citharœdo ſimillimum inuenietis. Piſcis eſt, Auditores, in mari rubro, diſcriminato vertice, pinnis aureis, & rutili coloris fulgore totus efflorẽſcens: Citharam dorſo geſtat, nigris lineis quaſi fidiculis intentam. Expectatis fortaſſe, vt canat? nolite, quæſo: mutus enim eſt piſcis: non diſſimili modo iſte magnam elegantiſſimorum librorum copiam circumfert, quanquam ne mutire quidem aut hiſcere in publico audeat. Ælia. l. 11. anim. c 11.

Vis auaritiam? intuere in dipſade. Serpens

Lucian. de dipſadibus.

Serpens pernicioſiſſimus eſt, (Auditores;) Dipſas, puto, vocatur: huius venenum ſitim excitat ardentiſſimã; ex quo fit vt qui ab eodem icti ſunt, vina petant, & fontes, ſed fruſtra; in dies enim, imò in horas, exardeſcit ſitis, quanta poteſt eſſe maxima, & nulla potione reſtinguitur. Dipſas eſt, dipſas, inquam, crudelis, auaritiæ ſitis, & pecuniarum cupiditas, quæ nunquam expletur.

Effictio, eſt expreſſio corporis, vt: Hunc dico, Iudices, rubrum, breuem, incuruum, canum, ſubcriſpum, cæſium, cui magna eſt in mento cicatrix. Sed vnam tibi ſubiiciam ex Sidonio Apollinari omnibus numeris abſolutam, ſi modò ſtylus plus haberet nitoris.

Sidon. lib. 1. epiſt 2. Effictio Theodorici Regis.

Si forma quæratur, corpore exacto, longiſſimis breuior, procerior eminentiórque mediocribus. Capitis apex rotundus, in quo paululum à planitie frontis, in verticem cæſaries refuga criſpatur: ceruix non ſedet neruis, geminos orbes hiſpidus ſuperciliorum coronat arcus: ſi verò cilia flectantur, ad malas medias palpebrarum margo propè peruenit: aurium ligulæ, ſicut mos gentis eſt, crinium ſuperiacentium flagellis operiuntur: naſus venuſtiſſimè incuruus, labra ſubtilia, nec dilatatis oris angulis ampliata; ſi caſu dentium ſeries ordinata promineat, niueum protinus repræſentat ipſa colorem. Pilis infra narim fruticantibus quotidiana ſucciſio: barba concauis hirta temporibus, quam in ſubdita vultus parte ſurgentem, ſtirpitus tonſor aſſiduus genas aduſque forcipibus euellit: mẽti, gutturis, colli, non obeſi ſed ſucculẽti lactea cutis, quę propiùs inſpecta iuuenili rubore ſuffunditur: namque hunc illi crebro colorem non ira, ſed verecundia facit. Teretes humeri, validi lacerti, dura brachia, patulæ manus.

Notatio, eſt deſcriptio morum ab adiunctis: quo in genere eloquentiſſima diuitis oſtentatoris apud Cic. 4. ad Herenn. Diſertiſſimi item Theophraſti characteres, vnum tibi, & alterum exemplum ex ſexcentis ſubijciam.

Vani hominis deſcriptio, ex Theophraſto.

Homo verò ineptè ambitioſus is eſt, qui ad cœnam vocatus conuiatori ipſi ſtudeat aſſidere: qui filium Delphos abducat, vbi comam ponat, qui operam det vt pediſſequum habeat genere Æthiopem; qui etiamſi minam argenti velit ſoluere, laboret vt reddat in aſpero; &, ſi bouem ſacrificarit, ſolet anteriorem capitis eius partem magnis redimitam ſertis, pro foribus in ipſo introitu figere, vt intelligant quicunque ingredientur, eſſe ab ipſo bouem mactatum. Atque vbi pompam cum aliis equitibus duxit, reliquis omnibus puero traditis, qui ea domum referat, ipſe trabeatus in forum pergit, & ibi deambulat, cúmque illi paruulus aliquis canis fuerit mortuus, monumentum ei faciet, aſcriptis etiam in columella his verbis: *Soboles Melitenſis.* Iam cùm æreum annulum Æſculapio conſecrarit, appenſis ſubinde nouis coronis totum atterit, atque adeò ipſe quotidie vnguentis oblinitur. Sed hæc pleniùs in libro hypotypoſeon.

Habes in hoc exemplo illuſtria capita, quæ ſi oratorio ſtylo fundas, latiùs luculentam efficies deſcriptionem.

Multa huiuſmodi occurrunt apud Ciceronem, vt

Deſcriptio deterrimi hominis, Haruſpic. reſp. num. 56. 57. 58.

Catilinæ, pro Cœlio num. 11.

Egentis ſeditioſi, pro Sext. nu. 110.

Mulieris amantis, & ſceleratæ, pro Cluent. num. 12. vſque ad 19.

Diuitis ſplendidi, pro Roſc. Amerino, num. 133. 134. 135.

Oratoris, in Bruto, num. 139.

Tẽpeſtatis, in Syneſio, ep. Græc. 172.

Digitized by Google

Verris in epist. Græc. 235.

Virtutis & Voluptatis, Plutarch. de Fort. Rom. 270. & 271.

Demonstratio est; cùm res ita verbis exprimitur, vt geri, & ante oculos esse videatur, vt in hac descriptione fulminatorum. Verba Græca sunt:

Philostr. in Sopeliano.

Κατὰ τὴν Λῆμνον, ὑπὸ δρυῒ μεγάλῃ δεῖπναι ὀκτὼ, περὶ τὸ καλούμενον κέρας τῆς νήσου. τὸ δὲ χωρίον τοῦτο λιμένι ὅμοιον ἐς κεραίας ὑπερφέρων λεπτὰς· νέφος δὲ τὴν δρῦν ἐπιλαβόντος, καὶ σκότος ἐς αὐτὴν ἐνδύντος, ἡ μὲν ἐξέλαμπε· οἱ δεῖπναι δὲ, ἐκπλήξεως αὐτοῖς ἐμποιούσης ἐφ' οὗπερ ἕκαστος ἔτυχε πράττων, οὕτως ἀπέθανον· ὁ μὲν κύλικα αἰωρούμενος, ὁ δὲ πίνων, ὁ δὲ βάπτων, ὁ δὲ λούμενος, τὰς ψυχὰς ἀφῆκαν ὁπτηθέντες, καὶ μέλανες ὥσπερ οἱ χαλκοὶ τῆς αἰθαλώσεως περὶ σφᾶς ἐμπύρεις τε πηγῶν.

Eadem Latinè.

In Lẽno, sub maxima quercu messores octo cœnabant, qui quidem locus insulæ cornu appellatur, vbi portus est, qui in cornua tenuia inflectitur. Cùm ergo quercus à nube magna circumuenta fuisset, continuò demisso fulgore illa de cœlo tangitur. Messores stupore perciti, prout quisque fortè operatur, ita occubuit: hic enim poculum efferens, hic verò bibens, hic lauans, hic autem comedens, syderati, mactati, & nigri omnes, non secus atque statuæ æreæ in lacu feruentissimæ fornacis animas egerunt. Sed hæc plenissimè libro hypotyposeon, nũc satis fuerit delibasse.

Distributio.

Pol'ux Sophista.

Distributio, quæ proximè ad descriptionem accedit, est venusta quædam partitio, in qua singula singulis respondent, vt in illo Pollucis, quod notat Philostratus. Proteus Pharius miraculum Homericum est; multæ quidem eius diuersæque formæ: In aquam attollitur, in ignem accẽditur, in leonem excandescit, in suem ruit, serpit in draconem, assilit in panthe-ram, assurgit in arborem.

Item Plinij: Aquæ subeunt in imbres, rigescunt in grandines, tumescunt in fluctus, præcipitantur in torrentes: Aër densatur nubibus, furit procellis.

Et Solinus de monte Atlante, Manat fontibus, nemoribus inhorrescit, rupibus asperatur, squallet ieiunio.

Et Tertull. Apol. ca. 10. Vani erunt homines, nisi certi sint à primordio pluuias de cœlo ruisse, & sydera radialse, & lumina floruisse, & tonitrua mugiisse.

Quid hac dictione ornatius? nescio quo pacto, vt oculus luce, sic animus perspicuitate gaudet; cuius artifex est hæc figura, singulas discernens particulas; vt mens Anaxagoræ homœomeriam.

Varius vsus distributionis.

Modò est in solis nominibus, & à simili casu incipit; vt apud Himerium audacia superat Ixionem, ferocia Salmoneum, temeritate Tantalum.

Modò casus confunduntur ad vitandam cacophoniam, vt in illo Plutarchi.

Erat quidem in eo Cyri spiritus, Agesilai temperantia, solertia Themistoclis, vsus Philippi, fiducia Brasidæ, eloquentia Periclis.

Modò per homœoptoton claditur, orationis membris pari tenore fluentibus. Tale illud Ciceronis exemplum pro L. Muræna:

Meruisse verò stipendia in eo bello quod tum populus Rom non modò maximum, sed etiam solum gerebat, Virtutis: patre Imperatore libentissimè meruisse, pietatis: finem stipendiorum patris victoriam ac triumphum fuisse, Felicitatis fuit.

Sed præclara omnino huius figuræ temperies, cùm adiunctam habet diuisionem, epanodon, polysyntheton, anaphoram, qualis est illa pro Cœlio:

Sed ego Atratino humanissimo atque optimo adolescenti meo necessario ignosco, quia habet excusàtionem vel pietatis, vel necessitatis, vel ætatis. Si voluit acculare, pietati

tribuo; si iussus est, necessitati: si speravit aliquid, pueritiæ. Cæteris non modò nihil ignoscendum, sed etiam acriter est resistendum.

Quid hoc artificiosius? non est ornatus puerilis ingenij: & si quæ figura iudicium requirit, hæc certè flagitat.

Antithesis.

Pro Cœl. num. 2. 3. Præclarum Rhetorum χειμήλιον est antithesis, figura ad suaue & illustre dicendi genus accommodatissima: est enim contrariorum, vel certè diuersorum, oppositio: quo quidem delectationis aucupio mirificè capiuntur animi, & præclara quæque fiunt ex contrarijs. Ex concordia enim & discordia per rerum nascentium & intereuntium vicissitudines stat mundus, ex antiphtongis numeris in musica venustas: ex diuersis coloribus decor in pictura efflorescit: vnde fit, credo, vt hac contrariorum oppositione auris delectetur, non secus ac pascitur oculus, cùm certantes videt Athletas: nec mirum, si olim antithesis docta figura appellata fuerit.

----crimina rasis
Librat in antithetis, doctas posuisse figuras
Laudatur.

Vsus figuræ varius est.

Antithesis varij modi, & vsus. Philo de Iosepho. Primus simplicior, vbi bina tamen opponuntur, & ea diuersa potiùs, quàm contraria: vt: Non nostri ingenij, vestri auxilij est, Iudices. [Et] δικάσειν τοῦτο, μὴ ἐπιθυμεῖν· ἴδιον τοῦτο, ἐγώ, καὶ παραχρῆμα.

Secundus, cùm multa multis, & ea contraria constanti ordine interiecta per polyptoton, vt in illo Himmerij aduersus Epicurum.

Quomodo autem congruit voluptas laboribus, patientia deliciis, academia meretricibus, philosophia popinis, temperantia impuris adolescentibus?] Et hæc neruosa, & ad dignitatem apta.

Tertius fit nulla casuum connexorum varietate, sed continua geminorum oppositione, per anaphoram, & incisa.

Ex hac enim parte pudor pugnat, illinc petulantia: hinc pudicitia, illinc stuprum: hinc fides, illinc fraudatio: hinc pietas, illinc scelus: hinc constantia, illinc furor: hinc honestas, illinc turpitudo: hinc continentia, illinc libido.

Huius generis insigne est exemplum apud Maximum Tyrium, orat. 4. vbi comparat amicum & adulatorem.

Quartus, cùm plura præmittuntur similia, quibus deinde contraria pari numero respondent, & ea incisa, vt:

Denique æquitas, temperantia, fortitudo, prudentia, virtutes omnes, cum iniquitate, cum luxuria, cum ignauia, cum temeritate, cum vitiis omnibus.

Hæc erit apta conclusio post geminorum oppositionem, ad varietatem, & hæc iterum ad pugnam apta.

Quintus est Synchrisis: vbi gemina quidem iunguntur, vel diuersa, vel contraria, sed numerosiùs, & in iustis ac paribus membris: non tamen incisis, vt: Vigilas tu de nocte, vt tuis consultoribus respondeas. [Ecce tibi alterum membrum par numero syllabarum, diceres à M. Tullio numeratas] Ille, vt quò intẽdat maturè cum exercitu perueniat.

Hæc antithesis numerosæ pompæ potiùs est quàm pugnæ.

Sextus, congeries, in qua diuersa partim bina copulantur, partim plura pluribus, vt in Miloniana.

Est enim hæc, Iudices, non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verùm ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus.

Septimus ridiculus est, dignus Neronianis versibus, quales sunt isti:

Fortia neglecti velabant colla capilli:
Et per neglectos velabã colla capillos.

Digitized by Google

Deinde:

Ah quoties vmbra porrexi brachia mota:
Ah quoties vmbra reduxi brachia mota.

Octauus fit per negantia: Cuius adoleſcentia ad ſcientiam rei militaris, non alienis præceptis, ſed ſuis imperiis, non offenſionibus belli ſed victoriis, non ſtipendiis ſed triumphis eſt traducta: valet ad rem exaggerandam per αὔξησιν, ſupra communem morem.

Oxymorum.

Proximum eſt Antitheſi contrarium, ſiue Oxymorũ, quod Contentionem nominat M. Tull. differunt tamen nonnihil.

Oxymoron quomodo differat ab antitheſi.

Antitheſis poteſt fieri ex diuerſis: Oxymorum ſemper ex contrariis aſſerit: hoc in eodem ponit contraria: illa lenior & ad ſenſus accommodatior, hoc vehementius, & ὑπερβολικώτερον, id eſt, ad Hyperbolem magis accedens: qualia ſunt illa, *innuptæ nuptiæ, inſepulta ſepultura*, δῶρον ἄδωρον. In quibus eſt, & Anaclaſis, ſeu reflexio vocis.

Vſus Oxymori, ſiue Contentionis,

Contentio tota eſt ad admirabilitatem, & eius vſus in rebus, virtutibus, vitiis exprimẽdis, quæ prodigio aliquid ſimile habeant; qualia ſunt illa Ariſtidis in orat. Themiſtoclis de Xerxe. Mons procelloſus nauigatur, fretum integrum ponte commiſſo pedibus traiicitur, per medium Athũ nauigant triremes, in fluctibus currentem Medorum equitatum vidit Helleſpontus.

Et in mare equites, in ſolem tela, in fluctus plagas & verbera ingeres.

Epiſtol. 8. l. 1.

Idem Sidon. Apol. In qua palude, indeſinenter, rerum omnium lege peruerſa, muri cadunt, aquæ ſtant, turres fluunt, naues ſedent, ægri deambulant, medici iacent, algent balneæ, domicilia conflagrant, ſitiunt viui, natant ſepulti, vigilant fures, dormiunt poteſtates, fœnerantur clerici, Syri pſallunt, negotiatores militant, milites negotiantur, ſtudent pilæ ſenes, aleæ iuuenes, armis Eunuchi, literis fœderati: Tu vide qualis ſit ciuitas, vbi tibi lar familiaris incolitur, quæ faciliùs territorium potuit habere quàm terram. Philo de mundi opificio, χειμὼν ἐλαίου, θέρος χειμαίνει, ἔαρ μετοπωρίζει, μετόπωρον ἐαρίζει.

Ad hanc quoque figuram attinet illud Tert. c. 44. Apologetico. Nam ſi qui fortè verè de ſterilitate Chriſtianorum conqueri poſſunt, primi erunt lenones, perductores, aquarioli, tum Sicarij, Venenatij, Magi, item Aruſpices, Arioli, Mathematici, His infructuoſos eſſe magnus fructus eſt.

Antiſagoge.

Affinis eſt quoque antitheſi *Antiſagoge*, non vulgare orationis ornamentum; quæ paria paribus penſat, aut minora maioribus aut maiora minoribus. Quale eſt illud Plutarchi:

Natalium ſplendor res eſt præclara ſanè, ſed bonum à maioribus profectum; diuitiæ in pretio ſunt, verùm earum poſſeſſio à fortuna pendet, quæ eas ſæpenumero ademit habentibus, & non ſperantibus obtulit. Magnæ opes, tanquam ſcopus propoſitæ ſunt ijs qui cupiunt loculos exhaurire, ſeruis, maleficis, ac calumniatoribus: & quod maximum eſt, etiam peſſimis adſunt diuitiæ. Gloria, res eſt, vt venerabilis, ita inſtabilis; pulchritudo, optabilis, ſed paruo durans tempore; ſanitas, pretioſa res eſt, eadémque facilè mutatur; robur digna res eſt laude ac voto, ſed morbo aut ſenectute facilè aboletur: quanquam (vt vno verbo dicam) qui ob vires corporis ſibi plaudit, ſcire debet ſe à vero aberrare. Quantũ enim eſt hominis robur, cũ aliorum animalium robore comparatum? Elephantorum puta, taurorum, leonum? Doctrina, omniũ quæ

nobis adſunt bonorum, ſola immortalis eſt, & diuina. D. Hieronymus egregiam habet eiuſdem figuræ ſpeciem, ad Heliodorum: Paupertatem times, ſed beatos pauperes Chriſtus appellat: labore terreris, nemo athleta ſine ſudoribus coronatur; de cibo cogitas, ſed famem fides non timet: ſupra nudam metuis humum exeſa ieiuniis membra collidere, ſed Dominus tecum iacet: ſqualidi capitis horret inculta cæſaries, ſed caput tuum Chriſtus eſt; infinita eremi vaſtitas terret, ſed tu Paradiſum mẽte deambulas. Vide item D. Cyprian. ep. 16. p. 39.

Vſus antiſagoges. Vſus eſt, in argumento à partium enumeratione, & comparatis, in re exaggeranda, vel imminuenda; nec caret ſua acrimonia; vt illa Himerij. Aras non euertiſti, at eas fruſtra eſſe oſtendiſti; cùm rerum prouidentiam tollis, ob quam aras extruximus: ſacrificia noua non introduxiſti, at omnia ſuſtuliſti.

DE TERTIA FIGVRARVM ſerie, quæ ſunt in Repetitione.

Anadiploſis.

CAPVT XXI.

Anadiploſis modi duo. ANadiploſis, eſt iteratio verbi in eadem ſententia aliquãdo continenter: vt, ô Myſis! ô Myſis! ſed artificioſior cùm aliquid interiicitur; vt illa Demoſthenis: πονηρὸν (ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι) πονηρὸν συκοφάντης. Mala res, viri Athenienſes, mala res calumniator. Sic Cicero, Non es cõmotus, cùm tibi mater pedes amplexaretur, non es commotus. Et, Dij immortales, ſine gemitu hoc dici nõ poteſt; non nemo etiam in illo ſacrario reipubl. in ipſa, inquam, curia non nemo hoſtis eſt.

Vſus eſt in affectibus, temperies cum exclamatione.

Anaphora, Epiſtrophe, Epanalepſis, Traductio, Alluſio, Commutatio.

Anaphora eſt repetitio in principiis ſententiarum aptiſſima ad enumerandum, vt, Nihil te nocturnum præſidium palatij, nihil vrbis vigiliæ, nihil timor populi, nihil conſenſus bonorum omnium, &c. Vſus Anaphoræ.

Ad inſectandum, Tu in forum prodire, tu lucem conſpicere, tu in horum conſpectum venire conaris.

Ad effectus amabiles.

Te dulcis coniux, te ſolo in littore ſecum, Virg. 1. Georg.

Te veniente die, te diſcedente canebat.

Temperatur cum Epiſtrophe, Synonymia, homœoptoto, homœoteleuto.

Idem fere eſt vſus *Epiſtrophes* ſeu conuerſionis, quæ repetitio eſt in fine: vt iuſtitia vicit, armis vicit, liberalitate vicit.

Epanalepſis ſeu complexio vtramque figuram amplectitur, repetitque in fine & principio; Figura ad exaggerationes virtutum & vitiorum aptiſſima; niſi ſtatim feriret faſtidioſiſſimas aures, & eius artificium illico nudum pateret. Idcirco non eſt nimis continuanda, ſed Anaphora, Traductione, Polyptoto cum amœnitate varianda. Vſus Epanalepſeos.

Traductio. Crebra eſt eiuſdem dictionis repetitio, ſed cum caſuum aut modorum varietate, aut mutatione in ſenſu: vt, qui nihil habet in vita iucundius vita, is cum virtute vitam non poteſt colere.

Cui ſimilis eſt *alluſio*, amari iucundum eſt, ſi curetur ne quid ſit amari: ſed hæc leuiora.

Vehementiam habent conglobati caſus, ex Antithetis vibrati, vt in illa imprecatione Didonis:

Littora littoribus contraria, fluctibus vndas,

Digitized by Google

Imprecor arma armis, pugnent ipsique nepotes.

Proxima est *commutatio*, sententiarum discrepantium inuersio, vt illud Simonid. Pictura loquens poësis est; Tacita poësis pictura est: &, Esse oportet, vt viuam; non, viuere, vt edam.

DE QVARTA SERIE *Figurarum:*

Ad suaue dicendi genus pertinentium, maximè in structura Periodorum.

CAPVT XXII.

RESTANT in hoc dicendi genere figuræ: ex quibus periodi venustatem capiunt, & numerum; quo in genere excellit Isocrates; ita eius oratio tota est continentibus vincta numeris, vt in tecto tegulæ: neque tamen eo ad pugnam aptior: vt enim si quis currentium corpora vinciat, de celeritate multum detrahat; sic ea oratio, quo pedibus & copulis strictior est, plus suauitatis habet, minus acrimoniæ.

Ornant igitur periodos modò *Asyntheta* crebris incisis, quasi veliculis, contorta. Gere morem parenti, pare cognatis, obsequere amicis, obtempera legibus. Et hęc ad aculeos.

Polysyntheta ad grauitatem. Grauius enim est illud Homeri.

---πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε,

vel vna coniunctiuncula.

Homœoptota similiter cadentia quæ iisdem casibus efferuntur. Hominem laudas egentem virtutis, abundantem felicitatis.

Homœoteleuta, quæ iisdem modis: vt turpiter audes facere, nequiter audes dicere.

Plenus est istis Apuleius, vt, tibi respondent sydera, redeunt tempora, gaudent numina, seruiunt elementa; & certè nimis ab antiquis affectata respuit posteritas, cùm propter artificij facilitatem paterent omnibus.

Optima est vtriusque figuræ temperies: vt in illo, perditissima ratio est amorem petere, pudorem fugere, diligere formam, negligere famam.

Sunt istis affines disiunctiones, coniunctiones, adiunctiones.

Disiunctio vnum quodque certo concludit verbo. Pop. R. Numantiam deleuit, Carthaginem sustulit; Corinthum disiecit, Fregellas euertit. Suauis est sed fastidio obnoxia, nisi ingenium sit & prudentia in distributione.

Coniunctio interpositione verbi prima ligat vltimis: vt, formæ dignitas aut morbo defloresçit aut vetustate.

Adiunctio verbum præponit, aut postponit: vt defloresçit formæ dignitas, aut morbo, aut vetustate. Vel, aut morbo aut vetustate formæ dignitas defloresçit.

Sed nihil æquè venustat orationem, ac illi suauitatem affundit, quã Isocolon, seu compar, in quo sunt membra orationis, quæ constant fere ex pari numero syllabarum: vt in illo Ciceronis: Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. His periodis sparsæ Isocratis orationes.

DE ALTERO ORDINE *Figurarum, quæ ad grauitatem faciunt.*

CAPVT XXIII.

SEQVNTVR illustriores figuræ sententiarum, quarum siue ad docendum, siue mouendum, splendor est maximus.

Nos primùm eas quæ in demon-

Digitized by Google

ſtrando ſunt poſitæ, deinde quæ in velitatione & dialogiſmo, poſtremò, quæ in affectibus, ſubiiciemus.

Cicero pro Sexto Roſcio 11. 142.

Prima eſt diuiſio, quæ rem in partes diſtribuit, & dilemmate ferit aduerſarios. Si id actum eſt, fateor me erraſſe, qui hoc maluerim: fateor inſaniſſe, qui cum illis ſenſerim. Tametſi inermis, Iudices, ſenſi. Sin autem victoria nobilium ornamento atque emolumento reipubl. populóque Rom. debet eſſe; tum verò optimo & nobiliſſimo cuique meam orationem grauiſſimam eſſe oportet.

[Illa habet vim & probabilitatem, hęc etiam affectum.]

Cic. pro Roſc. num. 142.

Vnum perfugium, Iudices, vna ſpes reliqua eſt S. Roſcio, eádémque reipubl. veſtra priſtina bonitas, & miſericordia: quæ ſi manet, ſalui etiam nunc eſſe poſſumus; ſin ea crudelitas, quæ hoc tempore in republ. verſata eſt, veſtróſque animos (id quod fieri profectò non poteſt) duriores acerbioréſque reddit: actum eſt, Iudices. Inter feras ſatius eſt ætatem degere quàm in hac tanta immanitate verſari. Valebit illud genus in perorationibus.

Vſus diuiſionis.

In principiis propoſitionum habet illa maieſtatem. Duæ res ſunt quæ hominem locare poſſunt in ampliſſimo gradu dignitatis, vna Imperatoris, altera Oratoris boni; & cæt.

Expeditio.

Alterum genus diuiſionis eſt *expeditio*, cùm rationibus compluribus enumeratis, quibus aliqua res aut fieri aut non fieri potuerit, cæteræ tolluntur, vna relinquitur; quam nos intendimus hoc modo: neceſſe eſt, cùm conſtet iſtum noſtrum fundum fuiſſe, oſtendas te aut vacuum poſſediſſe, aut vſu tuum feciſſe, aut emiſſe, aut hæreditate tibi veniſſe. Vacuum, cùm ego adeſſem, poſſidere non potuiſti: tuum vſu feciſſe etiam nunc non potes. Emptio nulla profertur, hæreditate tibi me viuo mea pecunia venire non potuit: relinquitur ergo, vt me vi de meo fundo deieceris.

Tertium *Meriſmos*; cuius mentio eſt apud Rutilium Lupum; deſcriptio quædam rei, aut perſonæ, à ſingulis partibus. Hęc exornatio complectitur diſtributionem, ſed habet aliquid vehementius, vt in illo Lycurgi oratoris.

Cuius omnes corporis partes ad nequitiam ſunt appoſitiſſimæ; oculi ad petulantem laſciuiam; manus ad rapinam; venter ad auiditatem; virilis naturæ membra, quæ non poſſumus honeſtè appellare, ad omne genus corruptelæ; pes ad fugam, prorſus vt ex hoc vitia, aut ipſe ex vitiis ortus videatur.

Vſus erit in laudando, in vituperando, in re exaggeranda, cùm ita ſingulæ partes ſumentur, epithetiſque propriis donabuntur.

Gradatio figura eſt omnino ad amplificationem facta, quę ſenſim à minoribus, quaſi per ſcalarum gradus, aſcendit ad ſumma.

Decantatum eſt illud, Facinus eſt vinciri ciuem Romanum, ſcelus verberari, propè parricidium necari; quid dicam, in crucem tollere? verbo ſatis digno tam nefaria res appellari nullo modo poteſt. Non fuit his omnibus iſte contentus: ſpectet, inquit, patriam, in conſpectu legum libertatiſque moriatur. Deinde apponatur aculeata concluſio, aut exclamatio cum indignatione, aut admiratione, vt res tulerit.

Habet hæc figura faſtidium, ſi frequentior fuerit. Andocid. de inuſtria ſuperlatiuum omittit; δεινὸν μὲν οὖν ἐστιν, ὅταν τὰ ἀγροικότατα τὰ δίκαια πάσχῃ κακῶς, πολὺ δὲ χαλεπώτερον ὅταν τὰ ἐπιεικέστατα, παρὰ δίκην πάσχῃ. Graue quidem eſt, ab iis qui æquitatem ignorant, malè tractari; multò verò durius, cùm quis ea nouit quæ iuſta ſunt, & audet prætergredi. Andocides in Alcibiad. p. 31. n. 30.

Digitized by Google

Himerius apud Photium.

Tutiùs occultatur artificium hoc modo. malum odit, communis virtus est: cum malo etiam bellum gessit. Hæc pulchra ratio exaggerandæ rei, dum minora sumuntur, & laudantur quidem, sed statim maioribus obruuntur.

Vsus synathroismi.

Synathroismus, siue frequentatio, est congeries rerum, & rationum, viuida orationis celeritate decurrentium; cuius vis in suadendo aut dissuadendo maxima, & in perorationibus frequens; vt, Nemo enim nocens, sine summo mœrore est, Iudices, sed multa simul eum perturbant; quod adest, solicitudinis plenum; quod futurum, est formidolosum: lex, paratum supplicium ostentans; vitia ex vitiis coacta; occasionem arguendi maleficij captans inimicus: quæ quotidiana vehementer eius animum excruciant. Et, Alexandro verò, quid supra dignitatem, quid citra sudorem, quid incruenta victoria, quid citra pulueris, vt dicitur, tactum? postremò quid inelaboratum obtigit? amnes sanguine mixtos bibebat, quos cæsorum corporibus iunctos traiiciebat: herbam fame enectus edebat, quam primam offendisset: obrutas altis niuibus gentes adiit, vrbes sub terram mersas excidit, pugnantia maria nauigauit, arida Gedrosiorum Arachosiorúmque littora permensus, in mari priùs etiam quàm in terra stirpes vidit.

Ruril. ex Lycurgo.

Plut. de fortuna Alexandri.

Mobilis, & cita congeries expressa è Plutarc. l. de fort. Roman.

Sed illud mobilius, & *μετέπειτα*. Trophæa alia super alia eriguntur; triumphi triumphos excipiunt, arma sanguine calentia nouo subinde sanguine abluuntur, victorias numerat, non cadauerum spoliorúmve acerruis, sed subactis regnis, populísque in seruitutem redactis, insulis continentibúsque, classibus suis patefactis; ea est Romanorum Imperij magnitudo. Vna pugna Philippus Macedoniam perdidit, vna clade accepta Antiochus Asia cessit, vno prælio victi Carthaginenses Libyam amiserunt, denique vir, vnius exercitus impetu imperio Armeniam adiecit, Pontum Euxinum, Syriam, Arabiam, Albanos, Iberos, & omnino quæ cis Hyrcanos Caucasúmque sunt: ter illum victorem vidit Oceanus terras ambiens, Numidas in Libya ad littora vsque meridiana repulit, Hispaniam Atlantico tenus subegit cum Sertorio desciscentem: Albanorum reges insectans intra Caspium pelagus compulit; bella hæc omnia egregiè profligauit, publicæ fortunæ ope adiutus: ab ea verò destitutus, sua tandem ipsius sorte cecidit. Enimuero magnus ille Romanorum genius, non vt Macedonum, ad dieculam aspirans, aut breuiculo tempore florens; nec terrestris modò, vt Lacedæmoniorum; aut maritimus, vt Athenienſium, &c. Vide item ex Salviano, lib. 1. de gubernatione Dei, vbi res gestas Moysis perstringit.

Ratiocinatio est per quam nos ipsi à nobis rationem poscimus, quare quidquam dicamus, & crebrò nosmet à nobis petimus vniuscuiusque propositionis explanationem: ea est huiusmodi;

Cic. 4. ad Herenn.

Maiores nostri, si quam vnius peccati mulierem damnabant, simplici iudicio, multorum maleficiorum conuictam putabant. Quo pacto? quoniam quam impudicam iudicarãt, eam veneficij quoque damnatam existimabant. Quid ita? quia necesse est eam quæ suum corpus addixerit turpissimæ cupiditati, timere permultos. Quos? istos, virum, parentes, cæteros, ad quos videt sui dedecoris infamiam pertinere. Quid postea? quos tantopere timeat, eos necesse est vt quoquo modo possit, veneficio petat.

Hæc figura habet multum *τῶ συγκριτικοῦ*, & ad docendum demonstrandúmque efficacissima est, & valde popularis.

Ratiocinatio concionibus aptissima.

DE

DE FIGVRIS IN VELITATIONE, & Certamine.

CAPVT XXIV.

Prolepseos varia genera.

PRolepsis est occupatio obiectionis, cuius varia sunt genera.

Modò concisa est, vt:

Esto, ipse nil potest, at venit paratus cum subscriptoribus exercitatis, & disertis.

Modò ampla & magnifica, itémque irrisione amarulenta, in proponenda aduersarij oratione; qualis est illa;

7 in Verr. num. 20.

Quid agam, Iudices, quò accusationis meæ rationem conferam? quò me vertam? ad omnes enim meos impetus, quasi murus quidam, boni nomen Imperatoris opponitur: noui locum, video vbi se iactaturus sit Hortensius: belli pericula, tempora reipubl. Imperatorum penuriam commemorabit: tum deprecabitur à vobis, tum etiam pro suo iure contendet, ne patiamini talem Imperatorem Pop. Rom. Siculorum testimoniis eripi, ne obteri laudem Imperatoriam criminibus auaritiæ velitis.

Modò expeditionem habet adiunctam, vestigat, tentat, capit, omnes aduersarij rationes breuiter subiicit, diluítque cum dexteritate, vt illa:

Cic. 4. ad Herenn.

Quæro igitur vndeiste tam pecuniosus sit factus? amplum patrimonium relictum est? at patris bona vænierunt. Hæreditas aliqua obuenit? non potest dici: sed etiam à necessariis omnibus exhæredatus est. Præmium aliquod ex lite aut iudicio cepit? nõ modò id non fecit, sed etiam insuper ipse grandi sponsione vinctus est. Ergo si his rationibus locupletatus non est, sicut omnes videtis, aut isti domi nascitur aurum, aut vnde non est licitum, pecunias accepit, & tunc appellatur *subiectio*: qua vsus Philo de legatione ad Caium, πὶ γνῶσις τῶ ἐλέγχων, pag. 783. &cæt.

Modò per anaphoram & homœoptota vibratur, qualis est illa omnium argutissima de Haruspicum resp. Tu meam domum religiosam facere potuisti, ecqua mente? qua inuaseras. qua manu? qua disturbaras. qua voce? qua incendi iusseras. qua lege? quam ne in illa quidem impunitate tua scripseras. quo puluinari? quod stupraras. quo simulachro? quod ereptum ex meretricis simulachro, in Imperatoris monumento collocaras. Argutissima species subiectionis.

Sustentatio.

Sustentatio est dicti suspensio ad maiorem attentionem, vt illud Demosthenis: Demost. pro Coron.

Βούλομαί τι ἐγὼ παράδοξον εἰπεῖν, καὶ μου, πρὸς Διὸς, καὶ θεῶν μηδεὶς, πρὶν ἂν ἀκροάσηται, θορυβήσῃ: Cupio autem quidpiam admirabile dicere, & quæso per Deos, ne quis hanc miretur dicendi insolentiam.

Et Cicero; Audite, audite Consulem, Iudices, nihil dicam arrogantius, tantùm dicam totos dies atque noctes de republica cogitantem.

[Illa maiestatis plena est: hæc acris, & expedita.

Cognitorem adscribit Sthenio: quẽ? cognatum aliquem, aut propinquũ? non. Thermitanum aliquem, honestum hominem ac nobilem? ne id quidem: at Siculum, in quo aliquis splendor dignitásque esset? minimè. Quid igitur? ciuem Romanum. cui hoc probari potest? cùm esset Sthenius, ciuitatis suæ nobilissimus, amplissima cognatione, plurimis amicitiis; cùm præterea tota Sicilia multũ auctoritate & gratia posset, inuenire neminem Siculum potuit, qui pro se cognitor fieret? hoc probabitis? an ipse ciuem Romanum maluit? cedo: cui Siculo cùm is reus fieret, ciuis Romanus cognitor factus vnquam sit? Cic. 4. in Verr. nu. 106.

Variæ conceſſionis formæ. Cicero 5. Verr. nu. 119.

Adiunctam vt ſæpius habet *paralepſin*, qua nos multa, & ea aliquando grauia, præterire fingimus, vt ad maiora veniamus, ſic: Verùm hoc quoque vobis remitto, negligite præterita ſi vultis, ſed ne reliquas ſpes turbetis, atque omnes prouincias euertatis.

Hæc expedita. Confringat iſte ſanè vi ſua conſilia ſenatoria, quæſtiones omnium perrumpat, euolet ex noſtra ſeueritate.

Altera inuidioſa, & ironica, qua reus in inuidiam adducitur; ſynathroiſmon enim habet magnorum criminum, quę omnino concedi non poſſunt, & tamen videtur præterire, vt nocentiſſimum hominem oſtendat. Sic, verùm eſto; nihil eſt, quod non emi poſſit, ſi tantum des quantum velit venditor, ſpoliemus orbem terrarum, vendamus vectigalia, effundamus ærarium, vt locupletatis, aut inuidiæ aut peſtilentiæ poſſeſſoribus, agri tamen emantur. Quid tum, quæ erit in iſtos agros deductio?

5. Verr. n. 23.

Cicer. pro Milone.

Tertia grauis; cum aganacteſi, vt in Milone de Clodio. Excitate, excitate eum, ſi poteſtis, ab inferis, frangatis impetum viui, cuius vix ſuſtinetis furias inſepulti.

Permiſſio eſt, vt illa in 7. Vertina. Perfrica frontem, & dic te digniorem qui conſul fieres, quàm Catonem.

Ironia, Epiplexis, Apoſiopeſis, Allegoria.

Varij modi ironiæ.

Ironia, vna eſt breuis & faceta, vt cùm Lamia deformē interpellaret. Audiamus, inquit Craſſus, pulchellum puerum: at ille bellè retorſit, non potui formam ipſe fingere, ingenium potui.

Cicero in Piſonem. Ironiæ amplæ & feſtiuæ ſpecies.

Alia fuſa & magnifica, vt illa in Piſonem, qui triumphum contemnebat. Non eſt integrum Cneo Pompeio conſilio iam vti tuo; errauit enim; non guſtarat iſtam tuam Philoſophiam; ter iam homo ſtultus triumphauit. Craſſe pudet me tui, quid eſt quòd confecto formidoloſiſſimo bello, coronam illam lauream tibi tantopere decerni volueris à ſenatu? P. Seruili, Q. Metelle, C. Curio, P. Africane, cur non hunc audiſtis tam doctum hominem, tam eruditum, priuſquam in illum errorem inducetemini? C. ipſi Pontino neceſſario meo iam non eſt integrum: religionibus enim ſuſceptis impeditur. O ſtultos Camillos, Curios, Fabricios, Calatinos, Scipiones, Marcellos, Maximos! ô amentem Paulum, ruſticum Mariũ, nullius conſilij Patres iſtorum amborum conſulum, qui triumpharunt! Et poſtquam ſatis luſit, mactat hominem exclamatione. O tenebræ! ò lutum! ô ſordes!

Demoſth. in orat. de Corona.

Tertia amarulenta, quæ dicitur *Sarcaſmos*, ridet & pungit, vt Veſpa. Talia ſunt illa Demoſthen. ἀνοητεχνὰς πάθος, ἀσυνεξίας Οἰνόμαος, παράσιμος ῥήτωρ. Tragica Simia, ruſticus Oenomaus, adulterinus Rhetor.

Epiplexis, eſt grauior quædam increpatio, apta Demoſthenis grauitati; qualis eſt illa: τί σιωπᾷς ὦ παλαίπορε συκοφαντίας; τί λόγους πλάττεις; τί σαυτὸν οὐ ἐλλεβορίζεις ἐπὶ πύπτις; Quid igitur ô miſer calumniaris, quid mendacia fingis! quid elleboro te non purgas?

In hoc genere plerunque valet Apoſiopeſis, Allegoria, Epanorthoſis.

Apoſiopeſeos vſus.

Apoſiopeſis eſt reticentia, cuius vſus triplex eſt. Vel enim reticetur propter obſcœnitatem, vt in illo Virgilij,

Nouimus, & quite.

Vel propter δυσφημίαν, quòd mali ominis eſſe videatur.

Sed Vlpianus 1. Philipp. notat, Demoſthenem de induſtria Philippi verba remittere, ne mala auis interueniat.

Digitized by Google

Vel propter grauitatem; nam, vt ait Demetrius, Quæ latent, grauiora, putantur. Tale est illud Iuuenalis:

Maiorum primus quisquis fuit ille tuorum,
Aut pastor fuit, aut illud, quod dicere nolo.

Demetrij Phalerei de allegoria iudicium.

Allegoria, ad terrorem incutiendum est aptissima, adyto aut nocti simillima, nescio quid habet horroris; quia, quæ minùs videntur, magis timentur: omnia mysteria sunt Allegoriis velata, ad grauitatem & horrorem. Grauiùs dixit Dionysius, Locris vastitatem minitans, [Nunc Cicadæ apud vos in nudo cantabunt solo,] quàm si rem dixisset apertiùs, iracundior visus esset, & minùs metuendus. Sed cauendum à continuata Allegoria, ne videamus ænigmata facere. Hæc Demetrius.

Correctio.

Correctionis variæ species. Pro Cœlio n. 32. Pro Rosc. Amer. n. 134. Pro Sext. n. 110.

Correctio vna est mordax, vt: Quod quidem facerem vehementiùs, nisi mihi intercederent inimicitiæ cum istius mulieris viro: fratrem volui dicere, semper hîc erro. Et: Quę verò conuiuia honesta credo in eiusmodi domo, si domus habenda est potiùs, quàm officina nequitiæ, & diuersorium flagitiorum omnium?

Alia vehemens cum Anadiplosi: cui benedixit vnquam bono? benedixit? immò quem fortem & bonum ciuem non petulantissimè insectatus est?

Pro Lig. n. 26. Philip. 3. num. 3.

Alia leuior per addubitationem & moderationem. Constantiam dico, nescio an meliùs patientiam possem dicere. Et: Patrimonium effudit; quanquam non sumus vsi eo verbo, quo decuit: non enim effudit, sed in salute reipubl. collocauit.

DE TERTIA SERIE Figurarum in affectibus.

CAPVT XXV.

FIguras claudent exornationes sententiarum omnium illustrissimæ. Exclamatio, Imprecatio, Sermocinatio, Prosopopœia, Apostrophe, Aporia, quibus nihil ad affectus mouendos potentius: sed tamen si frequentiùs adhibeantur, & in leui materia, nihil miserabilius.

Exclamationis varij modi.

Exclamatio, alia acuta, & breuis, vt, Quænam, malum, est ista voluntatia seruitus? fuerit quædam necessaria.

Alia fusa, & plena, quæ tot generibus distinguitur, quot sunt affectus.

Auersionis & horroris: ô scelus! ô portentum in vltimas terras exportandum!

Alia admirationis cum laude, vt: ô ciuem natum reip. memorem sui generis, imitatorémque maiorum. Et illa epistola Iuliani tota in exclamatione, ὦ λόγε, ὦ φρένες, ὦ συνέσεις, ὦ διάνοιαι, ὦ ἐπιχειρήματα, ὦ τάξεις, ὦ ἁρμοναὶ, ὦ λέξις, ὦ ἁρμονία, ὦ συνθήκη! O eloquentiam, ô mentem, ô prudentiam, ô distributionem, ô vim argumentorum, ô dispositionem, ô adiuncta, ô dictionem; ô numerum, ô compositionem!

Epist. Iuliani tota in exclamationib. admirationis.

Doloris exclamatio. Dionysius Milesius laudatur apud Philostratum ob hanc monodiam, sub persona Demosthenis, in Chæroneæ cladis lamentatione. O Chæronea pernicioſus ager! ô transfuga ad barbaros Bœotia: ingemiscite heroum animæ, prope Platæas victi sumus. Ad hoc genus accedunt deplorationes, & querimoniæ, quarum exemplum in vna valde suaui & eleganti subiicio.

Dionysij Milesij laudata exclamatio.

Digitized by Google

Deploratio Apum transfugarum.

Ælian. p. 417. in ep. Græc. collectaneis.

Aluearia mihi ſunt apibus vacua, & diſceſſerunt à laribus, non hactenus fugitiuæ. Enimuero & fideles permanſerunt, & quaſi in domibus, ſic in ſuis cellulis habitauerunt; atque pratum habuerunt rotidum, & floribus copioſum, atque excepturum eas omni ferculorum genere; illæ verò animio penè ſtudio laboris, nobis conuiuium præbuerant multo & egregio melle; & nunquam huius ſuauiſſimi partus, ſteriles fuerant; nunc autem diſceſſerunt, nihil à nobis mali paſſæ: non, per Ariſtæum, & Apollinem ipſum, atque exules ſunt, domúſque ipſarum orba eſt, & flores in prato circum circa ſenio langueſcunt. Ego verò, cùm recordor earum volátum, & gratiſſimam choream, nihil aliud me opinor quàm filias amiſiſſe. Iraſcor igitur eis. Cur enim reliquerunt alumnum ſuum, & verè patrem atque cuſtodem, ac procuratorem minimè ingratum? Itaque oportet me inueſtigare, quò errabundæ peruenerint; atque vbi poſt fugam conſederunt, etiám-ne quiſquam eas receperit; habet enim prorſus alienas, & nihil ad ſe pertinentes: Deinde, cùm inuenero, multis verbis exprobrabo eis ingratum animum, & violatam fidem. Græca præclara ſunt, & artificioſa.

Græca verba ſunt:

Τὰ σμίνη μοι τὰ μελιτῶν κεναί. καὶ ἀπῳχώκασιν αἱ ἰσίαι, οὐδὲ τοῦτο τῶν ἀσπόνδων· ἐνῳκοῦσι γὰρ καὶ πρὸ δίκαιον καὶ ἤθελον ὡς εἰκὸς εἰς τοὺς αὐτῶν σύμβολους· καὶ εἶχον λειμῶνα ἔνδροσον, καὶ δὴ καὶ αὐθῶν ἔνθεον. καὶ εἰστῶμεν αὐταὶ παιδιαί· αἱ δὲ νῦν τῆς φιλεργίας τῆς ἄγαν αὐθαίρετον ἡμᾶς πολλῷ καὶ χαλῷ τῷ μίλιτι κατέδησαν· ἦν δὲ τὸ αὐθαίρετον τῆς γλυκείας ἦσαν ἄγονοι. νῦν δὲ ὤχοντο ἀπόδρασαι, λυπήσεσθαι ποιοῦσαι ἡμῶν οὐδέν. οὐ μὰ τὸν Ἀρίσταῖον καὶ τὸν Ἀπόλλω αὐτόν· καὶ αἱ μὲν εἰσι φυγάδες. ὁ δὲ οἶκος αὐτῶν ἔρημός ἐστι, καὶ τὰ αὐθις τὰ ἐν τῷ λειμῶνι πρὸς αὐτὰ μαραίνεται. Ἐγὼ δ' αὐτῶν ὅταν ἐνθυμοῦμαι τὴν πλησίον, καὶ τὴν εὐχαρίστου χορείας, οὐδὲν ἄλλο ἢ νομίζω συγκατέχειν ἀπορρῶξ ἐρίζομαι μὲν οὖν αὐταῖς. τί γὰρ ἀπέλιπεν πρόφασιν αὐτῶν καὶ ἀτυχῶς πατέρα, καὶ τροφέα, καὶ μελιδόνον, καὶ ἀγαθόν; δεῖ δέ με αἰτιᾶσθαι τὴν παλαίωσιν αὐτῶν, καὶ ὅτι ποτὲ ἀποδρᾶσαι κατέλιπον, καὶ τίς αὐτὰς ὑπεδέξατο, ἔχει γάρ τι καὶ οὗτος ταῖς μελίτταις ἀποκούσας. εἶτα εὑρὼν ὀνείδιῶ πολλὰ ταῖς ἀγνώμοσιν καὶ ἀπίστοις.

Execrandi in rebus tragicis, clariſſimarúmque perſonarum funeſtis cædibus, contra parricidam notæ ſunt & aptæ iſtæ formulæ:

O dementiſſimi furoris belluam, Hyrcanis tigribus prognatam, ad látrocinium patriæ, ad peſtem Italiæ, ad totius mundi perniciem natam, & ex omnium ſordium colluuie concretam! ô vltimum inferorum portentum! ô ſicam furiarum ſacris initiatam, & impiis Dæmonum execrationibus deuotam! ô infauſtiſſimam lucem, & omni nocte triſtiorem, qua, hiatu diſceſſerunt inferi, vt te cùm iam ſuſtinere non poſſent, te inquam, iſtis terris importuniſſimum animal euomerent. O ſi tuus ille natalis dies, in annorum redeat curriculum, extabeſcat protinus, aut feralibus cometarum portentis funeſtetur. Non eſt non eſt meum (auditores) in tanta doloris acerbitate exclamare, opus eſſet vel ipſo Caci ore flammarum globos eructanti, vel Thyeſtæ, aut Oedipi imprecationibus; neque tamen ad tanti criminis deteſtationem pares eſſent. O rem funeſtam, terram videre diriſſimo illo parricidio inceſtatam, & cœlum ipſum tanti ſceleris aſpectu confuſum! &c. ſimilia.

Deprecatio grauis pro Muræna in peroratione. Quæ cùm ita ſint, Iudices, primùm reipubl. cauſſa, qua nulla res cuiquam potior debet eſſe; vos pro mea ſumma & vobis cognita in remp. diligentia moneo, pro authoritate conſulari hortor,

Cicer. pro Muræn. num. 86.

Digitized by Google

pro magnitudine periculi obtestor, vt otio, vt paci, vt saluti, vt vitæ vestræ, & cæterorum ciuium consulatis: Deinde ego fidem vestram, vel defensoris & amici officio adductus, oro, atque obsecro, Iudices, vt ne hominis miseri, & cùm corporis morbo tum animi dolore confecti, Lucij Murænæ recentem gratulationem noua lamentatione obruatis.

Pro Deiot. num. 8. Pathetica pro Deiotaro. Quamobrem, hoc nos primùm metu C. Cæsar, per fidem, & constantiam, & clementiam tuam libera, ne residere in te vllam partem iracundiæ suspicemur. Per dexteram te istam oro, quam regi Deiotaro hospes hospiti porrexisti: istam, inquam, dexteram non tam in bellis & in præsidiis, quàm in promissis & fide firmiorem. Sermocinatio orationem effingit.

Philostr. pag. 578. in philagro. Sermocinatio superbi. Deinde putas solem vespero inuidere, aut curæ ipsi esse, si quæ stella alia in cœlo est? Non ita se habent res ingentis huius ignis: nam videtur mihi etiam poëtico more sic loqui: Do tibi septentrionem: tibi meridiem: tibi vesperum: omnes autem in nocte: omnes cùm ego non videor.

Græca verba sunt:

Εἶτα εἶπεν ἥλιον ἐπέρχεσθαι, ἢ μέλειν αὐτῷ εἴ τις ὀξὺ ἐστὶν ἀνὴρ ἐν οὐρανῷ; οὐχ οὕτως ἔχει τὰ τῆς μεγάλου πύρου πυρός. ἐμοὶ μὲν γὰρ δοκεῖ ἐν ποιητικῶς, ἑκάστῳ διανέμειν σοὶ μὲν ἄρκτον δίδωμι, λέγοντα, σοὶ δὲ μεσημβρίαν, σοὶ δὲ ἑσπέραν. πᾶσιν δὲ ἐν νυκτὶ, πᾶσιν ὅταν ἐγὼ μὴ βλέπω μαι.

Ep. 115. ex Euripide. Auari. *Senecæ ad Lucilium.*

Vbique tantum quisque, quantum habuit, fuit.

Quid habere nobis turpe sit quæris? nihil.

Aut diues opto viuere, aut pauper mori.

Bene moritur, qui dum moritur, lucrum facit.

Pecunia ingens generis humani bonum.

Cui non voluptas matris, aut blandæ potest

Par esse prolis, non sacer meritis parens.

Tam dulce si quid Veneris in vultu micat,

Meritò illa amores cœlitum atque hominum mouet.

4. ad Her. Mors viri magnanimi præclarissimè expressa. Magnanimi in morte egregiam habet Cicero. Cùm militibus vrbs redundaret, & omnes ciues timore oppressi domi continerentur: venit iste cum sago, gladio succinctus, iaculum tenens: quinque adolescentes hominem simili ornatu subsequuntur, irrumpit in ædes subito: Deinde magna voce, vbi est, inquit, iste beatus ædium dominus, quin mihi præsto fit? Quid tacetis? Hîcalij omnes stupidi timore obmutuerunt: Vxor illius infelicissimi, cum maximo fletu ad istius pedes abiecit sese. Parce, inquit, & per ea quæ tibi dulcissima sunt in vita, miserere nostri, noli extinguere extinctos, fer mansuetè fortunam, nos quoque fuimus beati, nosce te esse hominem.

At ille: Quin illum mihi datis, ac vos auribus meis opplorare desinitis? non abibit. Illi nunciatur interea, venisse istum, & clamore maximo mortem minari: quod simul audiuit: Heus, inquit, Gorgia, pedissequeque puerorum, absconde pueros, fac vt incolumes ad adolescentiam perducas. Vix hęc dixerat, cùm ecce iste pręsto, Sedes (inquit) audax? non vox mea tibi vitam ademit? exple meas inimicitias, & iracundiam satura tuo sanguine. Ille cum magno spiritu: Metuebam, inquit, ne planè victus essem: nunc, vt video, in iudicio mecum contendere non vis, vbi superari turpissimum est, superare pulcherrimum: interficere me vis; occidar equidem, sed victus non peribo. At ille, In extremo vitæ tempore, etiam sententiosè loqueris, neque

ei, quem vides dominari, vis supplicare?

Tum mulier: Immo quidem iste rogat, & supplicat, sed tu quæso cõmouere. Et tu per Deos, inquit, hunc amplexare, dominus est, vicit hic te, vince tu nunc animum. Cur non desinis, inquit, vxor loqui, quæ me digna non sunt? Tace. & quæ curanda sunt, cura. Tu cessas mihi vitam, tibi omnẽ benè viuendi spem, mea morte eripere? Iste mulierem repulit abs se lamentantem: illi nescio quid incipienti dicere, quod dignum videlicet illius virtute esset, gladium in latere defixit.

Vide item præclarum exemplum pro Cælio n. 33. in orat. Appij Claudij. Cic. 4. ad Herenn.

Prosopopœia non tantùm orationem fingit, sed personam, vt cùm patria loquens inducitur hoc modo: Ego illa plurimis trophæis ornata, triumphis ditata certissimis, clarissimis locupletata victoriis, nunc vestris seditionibus, ô ciues, vexor; quã dolis malitiosa Carthago, viribus probata Numantia, disciplinis erudita Corinthus labefactare non potuit, eam patiemini, nunc ab homunculis teterrimis proteri, atque conculcari? Item; Quòd si nunc L. ille Brutus reuiuiscat, & hic ante pedes vestros adsit, non hac vtatur oratione? Ego reges eieci, vos tyrannos introducitis? Ego libertatem, quæ non erat, peperi; vos partam seruare non vultis? Ego capitis mei periculo patriam liberaui: vos P. liberi sine periculo esse non curatis? Hæc figura est eorum oratorum qui canunt maioribus tibijs.

Apostrophe conuersio sermonis, modò ad Deos modò ad homines, modò etiam ad res inanimas, vt. Nunc te Iupiter Opt. Max. Et ὦ γῆ καὶ ἥλιε καὶ φρονίς: Quod orator Græcus obiicit Æschini.

Decoro. na 406. Dionys. Milesius.

Cum orco, seu iureiurando, coniungitur ad maiorem grauitatem, vt notat Longinus, καλῶ ὑμῶν ἐναντίον, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοὺς θεοὺς ἅπαντας, &c. Nunc fit ad mortuos, vt, Ingemiscite heroes, qui sub terra estis cõditi. Et, ὑμᾶς τοὺς ἐν Μαραθῶνι πεφονευμένους &c. vos verò patriæ natos iudico: quorum etiam nomen à Marte est: vt idem Deus, vrbem hanc gentibus, vos huic vrbi genuisse videatur. In fuga fœda mors est, in victoria, gloriosa: etenim Mars ipse ex acie fortissimum quemque pignerari solet. Illi igitur impij, quos cæcidistis, etiam ad inferos pœnas parricidij luent. Vos verò qui extremum spiritum in victoria effudistis, piorũ estis sedem & locum consequuti, breuis autem vobis vita data est: At memoria benè redditæ vitæ sempiterna, quæ si non esset longior quàm hæc vita, quis esset tam amens, qui maximis laboribus & periculis, ad summam laudem gloriámque contenderet? Actum igitur præclarè vobiscum, fortissimi, dum vixistis, nunc verò etiam sanctissimi milites, quòd vestra virtus, nec obliuione eorum, qui nunc sunt, nec reticentia posterorum insepulta esse poterit, cùm vobis immortale monumentum, suis penè manibus senatus populúsque Rom. extruxerit. Ad res inanimas: vt; Vos enim Albani, Tinnuli, atque Luci, vos, inquam, imploro, atque obtestor. Philip. 4. n. 34.

Aporia, dubitatio nobiscum per dialogismum, vnum pro multis erit exemplum, quo ipsis inimicis lacrymas excussit C. Gracchus. Quò me miser conferam? quò vertam? in Capitoliúmne? at fratris sanguine redundat: an domum? matrémne vt miseram lamentantémque videam, & abiectam? Lib. 3. de orat. n. 212.

Cicero pro Muræna hanc ipsam imitatus est: fons, & origo exstitit apud Andocidem, Τίνα γὰρ ἀναξιόσομαι δεῖνα μᾶλλον ἐμαυτοῦ, τὸν πατέρα, ἀλλὰ τὸν δῆμον; τοὺς ἀδελφούς; ἀλλ' εἰκότως. τοὺς παῖδας; ἀλλ' οὔπω γεγόνασι. ἐμοὶ τοίνυν ἐγὼ αὐτὸ παρὸν ἐμοὶ, ἐγὼ αὐτὸ ἀδελφοῖς, ἐγὼ αὐτὸ παισὶν ἐγενόμην. Andocid. περὶ τῶν μυστ. κατηγ. p. 19. n. 15.

Quem ego supplicem vestro huic

tribunali ſiſtit (Iudices?) patrem ſcilicet? at verò mortuus eſt. Fratres? nulli ſunt. Liberos? non habeo. Vos apud me parentum, fratrum, liberorum locũ tenetis. Baſilius Seleuciæ, in hac figura triumphat, maximè in iſta præclariſſima Abrahami ſermocinatione:

In Homilia de Abraham.

Λάβε τὸν υἱόν σου τὸν ἀγαπητὸν, ὃν ἠγάπησας, τὸν Ισαάκ.

Πῶς σὲ ὀτρύνει τὴν φωνὴν; πῶς ἐν σωτηρίαν τὴν ψυχὴν τῆς κλαγῆς τὴν φωνῆς, πῶς σὲ ἔρυσαι τῆς τελευτῆς τὴν τὸ τέκνον σφαγήν; ἀνὴρ ὢν ψυχῆς καρτερὰς ὑπεστέναξεν, ὑπεδάκρυσεν, ὑπεῖξε τῇ φύσει, ὑπεμείδιασε τοῖς ἑκλύσμασι, ἐν τῷ σφαγῆναι ὑπεμψεν, ὑπ' ἀρῆκε φωνὴν τὴν πατρικὴν, τέκνον σφαγὴν ἀπαιτούμενος, ὑπ' εἶπεν ἅπερ ἡ φύσις ἐβούλετο. ὦ ξένων ἀπαιτημάτων· ὦ τῆς παρὰ φύσιν παραγγέλματος. τέκνον σφαγὴν αἰτοῦμαι, καὶ γηραιὸς παῖδος φονεὺς ἀναδείκνυμαι δίκαιος. Πατὴρ βραδὺς, καὶ τεκνόφονος ταχύς. ὦ πόσαις καὶ ποίαις ἡμῖν ἐπαίνοις ἐπαίρω τὸν φίλτατον. ὅτε μοι τῆς ἀτεκνίας ἤμην τὸ πάθος, τότε πάλιν ἀτεκνίαν ὀδύρομαι. καὶ διὰ σοῦτος αἰτιᾶ μοι τὴν πίστιν ἡ τῶν παιδὸς ἐρημία. οὔπω τὴν ἀπολαύσει προθεὶς, ἠγόουν ὅτι εἶχον· νῦν δὲ τὴν φύσιν δίδεις, καὶ τῷ πόνῳ προσπλαθεὶς, οὐτόρω τὸν πόνον τῆς ἀφαιρέσεως. τί σῶν μοι καὶ πατέρα δίξας, παιδεκτόνον ἐργάζῃ; τί με τέρπεις δὲ ὠδῖνα ἐδίδαξας, μεταδίδιξας ὀδυρτὰς; τί μεταβάλλεις τὸν πάθον εἰς πένθος; τί μετασκευάζεις τὸ φίλτρον εἰς θρῆνον; μικρῶ δίξιας αἵμασι παιδὸς, ὑφ' οὗ πολλάκις σοι ταῖς χερσὶ ἐχύθησαν; πατρικὰς ἱκεσίας δίξάμενος, ὁπλίζεις πατέρα πρὸς τὸν τῶν βρέφους ἀναίρεσιν, πρὸς ταῖς σαῖς ἐπαγγελίαις ἀπόκλειστον δίκαιον. κληρονόμον ἐπηγγείλω, καὶ παιδοκτόνον ἐργάζει· καὶ θυσίαν ἀπαιτεῖς ὃν ἐχαρίσω διαθήκαις, ἀνὴρ ἐγὼ μὴν σοι παιδὸς πρεσβεύω, ὦ τέκνον, καὶ θάλαμον· ἠγόουν δ' ἅρα πυρὶ καὶ σιδήρῳ πρέφων τὸν φίλτατον. αὐτὶ παρθένου κόμης, αὐτὶ πυρὸς νυμφικοῦ, ἑλκὸς ὑπεδώμην. εἶτα μικροῦ πρὸς αἴτησιν ἦλθον χορῆς· εἶτα μοι γέγονεν ἀφορμὴ τῆς παιδοτονίας ἐγκλῆ· εἶτα μὴ τόκον εἶδεν παρθένιον, ἵνα μὴ πρὸς πόλεμον ἦλθον καὶ ἡμιζώμην. ἀλλά μοι τὸ χαλεπώτατον, αὐτουργὸν με γηραιὸν τῶν φόνων κρίνει, καὶ σιδηρᾶ τὸν βρέφους ἰδοῦσα ὑπεδυμεῖ τὴν γηραιὰν. διὰ σοῦ πελεμίων ἐνδιδόω χερσί· δυσμενεῖς σφαγὴν ἐνεργάσασαν· προπέμπω τὸν υἱὸν δίξιὰ μὲν δεδεμένον τῷ πόδῳ· πατὴρ δ' ὢν, οὐ φέρω τὴν ἀκοὴν, καὶ ἀποστρέφω τὴν σφαγὴν, ἀπωθεῖται τὸ ξίφος ἡ φύσις, ὀκλάζει πρὸς τὸ ἔρυμνον ἡ δίξιὰ, ὀδυσμεῖ τὴν θείαν ἀρτωδῆ). οἶδας αὐτὸς οἷως πάθεσι τὴν φύσιν κατεπλάσας. οὐδὲν τούτων ὁ γηραιὸς ἀλεξάμενος, καὶ ἔπτυσε, καὶ ἐτίναξε· δὴ ὡς δηλοῦς προσάντου θυσίαν ἀπαιτούμενος, πρὸς τὴν σφαγὴν ἀνεστρέφετο, ὁ τοῖς θείοις ἐμμελέτησας προστάγμασι, καὶ ἐπιστρέφεται πρὸς τὴν φύσιν τὸν δρόμον κωλύσαν. σωφρονῶν οὖν λαβὼν τὴν σφαγὴν ὅλος ἐγένετο τῆς προστάγματος. κρύπτει τὴν σάρκα τὸ τόλμημα, καὶ ἐκφαίνει τῇ τεκούσῃ τὸ προσταγμα. τίνος ἕνεκεν; φιλόθεος μὲν, ἐπεὶν, ἐγὼ δὲ τὴν γονέων θαυμάζων, αἰδοῦμαι τὴν φύσιν. ὁρῶν τὸ φιλόθεον, δίδωκε τὸ φιλόστοργον. φιλόθεος ἡ γυνὴ, ἀλλὰ μήτηρ ὄν· δεινὸν καὶ μητέρος ἀθυμίᾳ κρατούμενα φύσεως· δίδωκε μὴ κρύψασα τὸν παῖδα, κλίψῃ τὸ παράγγελμα, μὴ μελῳδῶν τὴν θυσίαν δακρύσασα, μὴ τὸν παῖδα θρηνήσασα, καθυβρίσῃ τὸν ἐπιτάξαντα· μὴ τὴν ὄψιν ἀράξασα, βίψα τὴν θυσίαν, καὶ τὸν θεὸν ἐκβιάσηται. μὴ τὴν γνώμην ἐκλάσασα, συλήσῃ τὴν χάριν τῶν δαιμάτων. ἐγὼ μὴ τὴν σφαγὴν θρηνοῦσ' παραμυθήσομαι, διαπύσω δακρύσασαν, τοιαῦτα πρὸς αὐτὴν ἀποφθεγγόμενος. παῦσαι θρηνοῦσα, μὴ κλαῖε τὸν παῖδα τὸν τῇ σφαγῇ τιμηθέντα. δῶρον ὁ τόκος ἀδῖνας χαρισάμενος. ἂν ἀναιρεῖ τὸν παῖδα πατὴρ, μεῖζον ὠφελῶν, οὐδὲ μάτην χωρεῖ μέσον τὸ ξίφος ἡ φύσεως. ἐγνωκὼ) τὴν ἐναργείαν ἡ τὴν θυσίαν τολμήσασα δίξιά· ὃν ἔδωκεν, ἤτησεν, ὃν ἔπλασε, πάλιν ἐζήτησεν· ἔλαβεν αἰτήσας ὃν ἔδωκεν αἰτηθείς. ἀποδῶσει πάλιν δεδεμένος, ἀντ' ὀνείδους κωλύμενος· ὁ γὰρ ἀκόντα δοὺς, καὶ τεθνηῶτα χαρίσεται). ὁ νεκρωθεῖσαν σοι τὴν γαστέρα δίξας μητέρα, καὶ παῖδα σφαγέντα πρὸς ζωὴν μεταπέμψει. τὸ δὲ μέγιστον εἰς παραμυθίαν, ὦ γύναι, εἰς αἴτησιν ἦλθε θυσίας, ὁ τῶν βρέφους ἔχων τὴν ἐξουσίαν. μόγον προσέλθωμεν Ισαὰκ προσενέγκασα, τί δ' ἀγαθὸν ἀκ ἠκούσεις; τοιούτοις νεανικοῖς λογισμοῖς ὁ πρεσβύτης ὑπισχνούμενος τὴν φύσιν

ἡ φύσει καλίζεται, καὶ παραδήξας τῷ τέκνα, καὶ σφάξας τῷ θεῷ, τὸ τῆ σπλαγχνῶν δῶμα λαβών, δεσμαῖος ἐπὶ τὸ ὄρος ἀνήγαγε, μακρὰν πόδα διδάξας τῷ δεσμῷ πάζοντα. ἐνίκα γὰρ φύσει ἡ παιδὸς ὁ πόθος· καὶ λόγος, εὐσεβείας ὁ τόνος. καὶ πάντα ἠλίσχετο τῷ ἡ φιλοθεΐας παραχωρεῖν τὰ τυεί. αὐτὸν δὲ σφὸς τὸ ὄρος, σωτῆρον ἡ θυσίας αὐτὸ τὸ δῶμα λαβών. αὐτός τι γὰρ τὸ πῦρ καὶ τὸ ξίφος μεταχειρίζετο· τοῖς ἡ θυσίας ἦ ξύλοις, τὸ καλὸν ἱερεῖον τὸν ἰσαὰκ ἐπέφερε.

I. Tolle filium tuum vnigenitum quem diligis Isaac.

QVomodo ad eam vocem non inhorruit? quomodo non fuit animus vocis percussione cõtractior? quomodo filij iugulationem morte non anteuertit? ô animi firmitudinem! non gemuit, non illacrymauit, non naturæ vi fractus est, non in varias partes consilia partitus est, oris constantiam tenuit, non emisit vocem patre dignam, qua filij iugulum petere abnueret, non dixit quæ ab ingenio voluisset; ô barbaricas præceptiones! ô imperia à naturæ legibus abhorrentia! filij iugulum reposcor, & filii carnifex esse iubeor. Serus cùm fuerim pater, in filij cædem propere vrgeor: ô cuiusmodi in spes natum charissimum seruabam! infœcunditatis malo solutus, rursum me improlem gemo. Non vsque adeò filij orbitas antè luctuosa fuit, quàm nunc experto mihi. Nondum fructu filij saucius, eum ignorabam, quo carebam. Nunc autem & naturæ obligatus, & amoris vi quasi clauo confixus, interemptionis dolorem non fero. Cur tandem, cur qui me, vt genitor essem, parricidium iubes admittere? Quid me partu delectari docuisti? an vt deinde lugere doceres? quid amorem mœrore commutas? quid ex amore lamenta concinnas? Illiúsne filij sanguine dextram inquinabo, pro quo toties ego tibi manus extendi? Patrijsne supplicationibus antè susceptis, patrem ad filij interemptionem obarmas? Domine promissa tua respice. Cui hęredem promiseras, eum hæredi percussorem submittis? quémve largitus eras successorem, mactari poscis? Ecce tibi, fili, mecum nuptiales epulas & thalamum agitabam animo, ignorans te charissimum igni ferróque ali. En aram pro thalamo, pro igne nuptiali, aræ flamma. Vtinam nunquam filium rogassem! vtinam mea generandi vota nulla fuissent! vtinam partum inopinatum nullus vidissem, vt ne ad bellum venirem insperatum! & quod mihi acerbissimum est omnium, authorem me cædis esse iubet, atque à parente filium iugulari peroptat videre. Saltem hostium manibus dedatur, hostes iugulum petant, cædem perficiat dextera, ab amoris nexibus libera. Parens verò cùm sim, id audire non sustineo, iugulari nequaquam. Ferrum natura repudiat, ad rem tam atrocem fatiscit dextera, oculi spectaculum refugiunt; quibus ipse affectibus naturam obarmaueris, nosti. Nihil horum generoso Abrahamo aut excidit aut in mentem incidit, sed cui diuina iussa curæ erant, quasi verę ouis alicuius sacrum exacturus, ad iugulationem comparabatur, neque ad naturam, quæ retardaret impetum, conuertebatur. Silentium igitur subsidio comparans, totus erat in iis quæ Deus imperarat. Facinus tam audax Saram celat, neque ad matrem effert mandatu. Quamobrem? Illa quidem, inquit, amans Dei est, ego quidem eius animum suspicio, at ingenium vereor. Intueor matris in Deum propensionem, at metuo affectum in liberos: Dei amans est mulier, sed mater est. Mulieres naturæ impotentia deuictę, res importuna. Vereor ne pueri furto, materiam subtrahat obsequendi Deo iubenti; Vereor ne lacrymis sacra fœdet, ne puero complorato iniuriam imperanti arroget; ne vultu

Digitized by Google

contuſo ſacra diſijciat, Deóque vim afferat; ne mente infracta, rei tam obſtupendæ gratiam ſpoliet. Ego poſt iugulationem, lamentantem alloquar; ego colam plorantem, hiſce verbis, deſine lamentari, ne fle puerum, ipſa iugulatione cohoneſtatum. Donum erat vltroneum, infans non ſine dolore partus. Filium non tollit parens, ſi plus prodeſt: neque temere ferrum iit per mediam ſobolem. Auſa ſacrum facere dextera, beneficium ſpondet. Quem Deus dedit, repetiit; quem formauit, requiſiuit: quem rogatus dederat, rogãs recipit, nec quidquam impediet, quominus reddat cùm ita viſum erit. Nam qui eum, cùm non exiſteret, dedit, vel morte proſtratum vltro dabit. Qui tibi aluo effœta matrem eſſe conceſſit, & puerum iugulatum remittet ad vitam. Quodque ad ſolatium valet plurimum, ô mulier, is cuius in poteſtate eſt filius, vt mactaretur, flagitauit. Vitulum nuper obtuliſti; Iſaaco oblato ecquid bonorum non ſperes? Tali oratione támque generoſa ratione ſemper naturæ obloquenti os obſtruens, mentémque exacuens, ac manum corroborans, de ſuis extractam viſceribus victimam capit, curſu contendit in montem, pedem ſeneſcentem iuuenili curſu promouet. Naturam & afflictionem peruincebat affectio, necnon pietatis contentio ſenium, omniáque palam ardori in Deum inflammato cedebant. Exſiliebat in montem, ſacrificij adiutricem victimam ipſam ſumens. Ipſe enim ignem & gladium manu tractabat, ligniſque victimariis Iſaacum victimam pulcherrimam aggrauabat.

Digitized by Google

LOCI COMMVNES
PRÆCIPVARVM FIGVRA-
rum Ciceronis indicati.

Apostrophe.

PRo domo, num. 104. O Dij Immortales (vos enim hæc audire cupio) P. Clodius vestra sacra curat, &c. ad nu. 112.

Pro Ligar. nu. 9. Quid enim, Tubero, tuus ille districtus in acie Pharsalica gladius agebat? &c.

Pro Cœlio, nu. 59. Proh Dij immortales! cur interdum, &c.

Secunda Tuscul. n. 29. Concludunt ratiunculis Stoici; cur non sit malum, quasi de verbo, non de re laboraretur. Quid me decipis, Zeno? nam cùm id quod mihi horribile videtur, &c.

Sexta Verrina, nu. 79. Te nunc P. Scipio, te, inquam, lectissimum ornatissimúmque adolescentem appello, &c.

Pro domo, num. 3. vbi alloquitur Clodium. Ac primum illud à te, homine vesano, &c.

Prima Catil. initio. Quousque tandem, &c.

In Pisonem, initio. Iamne vides, bellua, &c.

Pro Quinctio, num. 91. Nunc causa perorata, res ipsa, & periculi magnitudo, &c.

Pro Marcell. num. 2. Ergo & mihi meæ pristinæ vitæ, &c.

Pro Murena, num. 3. A quo tandem M. Cato, est æquius, &c. Et ibidem, n. 7. Ego Serui Sulpici, me in petitione tua, &c.

Pro Ligar. nu. 2. Habes igitur, Tubero, quod est, &c.

Pulcherrima, 14. Philipp. n. 32. Vos verò patriæ natos iudico, &c.

Verrina tertia, num. 47. Potéstne tibi vlla spes salutis commoda ostendi, &c.

Verrina sexta, nu. 18. Ecquis pudor est, Verres, &c.

Allegoriæ.

PRo Roscio Amerino, nu. 89. & 90. Te pugna Cannensis, &c. Nihil enim mali est, &c.

Pro Cluent. n. 72. Guttam aspergit huic Bulbo, &c.

In Pisonem, n. 20. Neque tam fui timidus, &c.

Pro domo, nu. 12. Quid si vtrumque fuit, &c.

Pro domo, n. 27. Desinant, desinant homines, isdem machinis, &c.

Pro Plancio, num. 94. An cùm videam nauem secundis ventis, &c. Et ibid. nu. 95. Nunc venio ad illud extremum, &c.

Pro Sextio, num. 71. Exierunt malis ominibus atque execrationibus duo vulturij paludati, &c.

Pro Cœlio num. 51. Sed quoniam emersisse iam è vadis, &c. Et ibidem, n. 67. Prægestit animus iam videre primùm, &c.

Digitized by Google

Conceſſiones.

PRo Flacco, num. 96. Litemus igitur Lentulo, parentemus Cethego, &c.

Pro Quinctio, n. 56. Verùm, quoniam tu id tibi arrogas, & concedi poſtulas, concedamus.

Pro Roſcio Amer. num. 8. Si præter, &c. Non recuſamus, quin illorum libidini Sexti Roſcij vita dedatur.

Pro Marcello num. 23. Sed tamen cùm & augeamus ſanè ſuſpicionem tuam, &c.

Pro Ligario, num. 36. Sed ierit ad bellum, diſſenſerit, &c.

Pro Deiot. n. 30. Eſto, concedatur, hæc quoque acerbitatis, &c.

Verrina 3. n. 13. Confringat iſte ſanè vi ſua, &c.

Verrina 5. nu. 28. Verùm eſto, reperietur aliquis, &c.

Verrina 5. n. 219. Verùm hoc quoque vobis remitto, negligite, &c.

Verrina ſexta, n. 19. Verùm, facte impetrauiſſe, fac, &c. quid, &c.

Vltima Verr. num. 4. Hæc eadem nunc ab illis defenſionis ratio, &c.

Pro Cluent. nu. 132. Verùm eſto, condemnat Popilium Gellius, &c.

Ibidem, nu. 146. Vt tibi concedam hoc indignum eſſe, &c.

Climaces.

PRo Quinctio, nu. 95. Miſerum eſt exturbari fortunis omnibus, miſerius eſt, &c.

Vltima Verrina, num. 169. Facinus eſt vinciri ciuem Romanum, ſcelus, &c.

Correctiones ſententiæ.

PRima Catil. n. 22. Quanquam quid loquor, &c.

Prima Catil. n. 24. Quanquam quid ego te inuitem, &c.

Pro Ligar. nu. 24. Quæro, quid facturi fuiſſetis, &c.

Pro Rege Deiotaro, nu. 26. Quis prudentior? quanquam Deiotarum, &c.

Philippica 14. n. 22. Nunquam enim in ciuili bello ſupplicatio decreta eſt; decretam dico? &c.

Pro Rabir. n. 27. Sed quid ego de iis omnibus, qui, &c.

Vltima Verrina, nu. 108. Sed quid ego hoſpitij iura in hac, &c.

Comparationes.

PRo Fonteio, n. 3. vſque ad 6. Eſt in eadem Prouincia, &c.

Pro Quinctio, nu. 93. Non comparat ſe tecum, &c.

Pro Roſc. Amer. n. 13. Accuſant ij, qui hunc ipſum, &c.

Pulcherrimè pro Roſc. Amerino, nu. 88. Reſtat, Iudices, vt hoc dubitemus, vter, &c.

Pro Roſc. Amer. nu. 118. ad n. 120. Num iſte diſcipulus magiſtro, &c.

Pro Comœdo, nu. 20. Oro, atque obſecto vos, qui noſtis, &c.

Pro Deiot. num. 31. O tempora! ô mores! Cn. Domitius ille, &c.

Pro Comœdo num. 7. Quid eſt, quòd negligenter ſcribamus aduerſaria, &c.

Vltima Verr. 124. veſtros quondam nautas contra Carthaginem, &c. At nunc, &c.

Verr. 1. n. 35. Ac vide quantum interfuturum ſit, inter meam tuámque accuſationem, &c.

Verrina 1. n. 61. At vide quid differat inter meam opinionem, ac tuam, &c.

Pro Marcello, num. 5. Soleo ſæpe ante oculos ponere, &c. vbi fit comparatio Cæſaris cum cæteris.

Ibidem comparantur victoriæ aliæ cum victoriis Cæſaris. num. 8. Domuiſti gentes immanitate barbaras, &c.

Ibidem, num. 9. Itaque C. Cæſar,

Digitized by Google

bellicæ tuæ laudes,&c. At verò,cùm aliquid,&c.

Vltima Verr.n.114. Nihil addi iam videtur, Iudices,&c.

Pro Deiot. n.12. Ignoſce Cæſar, ſi eius auctoritati,&c.

Cæſaris cum Pompeio, pro Marcello, n. 17. Vidimus tuam victoriam,&c.

Gladium vagina vacuum in vrbe non vidimus,&c.

Pro Muræna, n. 22. Sed, vt hoc omiſſo,&c. Vigilas tu de nocte,&c. Ille, vt eò,quò intendit,&c.

In Piſonem: comparat ſe Cicero cum Piſone, n.2. vſque ad n. 9. Is mihi etiam gloriabitur,&c.

Philipp.14.n. 9. Quæ enim in vrbe tam immanis,&c.

Pro Rabir. perd. reo, num. 11. Quamobrem vter noſtrûm tandem, Labiene,&c.vbi Cicero comparat ſe cum Labieno.

Vltimo paradoxo ſub finem. O Dij immortales! non intelligunt,&c. Capit ille ex ſuis,&c. Ergo centena,&c.illi aurata tecta,&c.

Sexta Verr.n.115. Nemo ferè veſtrûm eſt, quin,&c.

Vltima Verr.n. 109. Catenas habebat hoſpes tuus,&c.

Pro Cluentio,numero 194. Quid conferam, Syllámne cum Iunio,&c. Philipp.4. nu.15.16.17. Nam, quod ſe ſimilem,&c.

Tertia Catilin.num.24. ad nu. 26. Etenim recordamini Quirit.&c.

Pro Sylla,n. 72. ad 76. Agedum, conferre nunc cum illius vita, vitam P.Syllæ,&c.

Conuitia, ſeu Epiplexes.

PRo Cæcinna n.14. Quam perſonam iam ex quotidiana cognoſcitis,&c.

Pro Deiot. nu. 21. Dij te perdant fugitiue: ita non modò,&c.

Ibidem nu. 26. Quæ crux huic fugitiuo poteſt ſatis ſupplicij afferre? &c.

2. Verr. n. 2. Adduxi enim hominem,in quo,&c.depeculatorem æratij, vexatorem Aſiæ,&c.

Ibidem n.7. Nunc homo audaciſſimus,atque amentiſſimus,&c.

Ibidem nu.15. Quæ cum ita ſint,iſte homo amens,ac perditus,&c.

Verrina 3. num. 6. De impudentia ſingulari quòd adeſt, quod,&c.

Ibidem nu.42. Quid hoc homine faciatis? Aut ad quam ſpem,&c.

Ibidem nu. 112. Homo importuniſſime, cur tantam iniuriam,&c.

Paradoxo 4. Nunquámne homo amentiſſime te circunſpicies. Nunquamne quid facias,&c.

Verr. 4. nu.40. Quid huic homini facias? &c.

4. Verr. vltima pag. An ab hac eius infamia, nequitia,&c.

5. Verr.num.5. Ego in vno homine omnia vitia,&c.

Ibidem nu.23. Verris mores improbos,&c.

Ibidem nu.41. Quibus rebus id aſſequutus es? &c.

Ibidem nu. 65. Hæc tu omnium mortalium profligatiſſ.&c.

In Piſonem nu. 19. Ego iſtius pecudis, ac putidæ carnis,&c.

Sexta Verrina num. 47. Quid hoc eſt? quod hoc monſtrum,&c.

Ibidem num.75. Hæc cùm iſtis ſacrorum omnium hoſtis,&c.

Ibidem nu. 112. Quæ deprecatio eſt igitur ei reliqua,&c.

Ibidem n.148. Theomaſtus quidam homo ridicule,&c.

Pro Cluentio nu.182. Mulier iam non morbo, ſed ſcelere furioſa: &cætera.

Ibidem num. 67. Sicut ab homine ad excogitandum acutiſſimo, ad audiendum impudentiſſimo,&c.

1. Catil.n.13.14. & 15. Conuiciatur Catilinæ. Nemo qui te non oderit,&c.

Ibidem nu. 25. & 26. Ad hanc te amentiam natura peperit,&c.

2. Catil.nu. 7. ad 10. Quid enim mali, aut ſceleris,&c.

Deprecationes.

PRo Deiotaro, n.8. Quamobrem hoc nos primum metu,&c.

Pro Quinct. n. 97. Næuij lacrymans manum apprehendit,&c.

2. Verr. nu. 43. Cui loco, per Deos immortales,&c.

Pro Marcell. num. 33. Quare omnes te, qui hæc ſalua eſſe volumus, & hortamur, & obſecramus, vt; & cætera.

Diſtributiones.

PRo Manilia,initio, Itaque neq; hic locus, &c.

Ibidem num.6. Primùm mihi videtur de genere belli,&c.

Ibidem nu 36. Ac primùm, quanta innocentia debent eſſe Impp. &c.

Initium orationis pro Quinctio n. 1. Quæ res in ciuitatem duæ,&c.

Pro Roſcio Amerino nu.35. Tres ſunt res,quantum ego,&c.

1. Verr. nu. 27. Cognoſce ex me, quoniam hoc primum,&c.

Pro Cœlio nu. 2. Atratinus habet excuſationem, vel pietatis, vel neceſſitatis,&c.

Pro Muræna nu.12. Meruiſſe verò ſtipendia in eo bello,&c.

De Prouinciis Conſularibus n.43. Terror iniectus Cæſari de eius actis, &c.

Ibidem num. vltimo. Si dignitas agitur Cæſaris,&c.

Pro Milone n.1. Profectò nec iuſtitiæ ſuæ putaret eſſe,&c. Nec ſapientiæ,&c.

Dubitationes.

PRo Quinctio, n. 56. Quo te nomine appellemus ? Improbum? &c.

Ibidem, n.94. Quid agendum eſt? qui Deus appellandus eſt? &c.

Ibidem,nu. 57. Quid ergo eſt? vereor mehercule, ne aut,&c.

Sexta Verr. initio. Venio nunc ad iſtius, quemadmodum ipſe appellat, ſtudium, vt amici eius,morbum,&c. Ego quo nomine appellem neſcio, &c.

Pro Roſc. Amer.n. 29. Quid primùm querar? vnde potiſſimum, &c.

Secunda Verr. n. 32. Nunc ego, Iudices, iam vos conſulo, quid mihi, &c.

Sexta Verr. num. 88. Eſt crudelitatis, quod, &c. Illud verò quid ſit,iam non queo dicere: quo nomine appellem neſcio,&c.

Vltima Verr.n.2. Quid agam, Iudices? quo accuſationis meæ, &c.

Pro Cluentio, num. 4. Equidem, quod ad me attinet, quò me vertam neſcio,&c.

Exemplorum vſus.

PRo Deiotaro,n. 31. O tempora! ô mores? Cn. Domitius, &c.

Ibidem,n.36. Etenim ſi Antiochus magnus,&c.

Pro Rabirio perd. reo,n.20.ad 22. De te ipſo, Labiene, quæro,&c.

Ibidem, n.21. Cùm ad arma Conſules ex S.C.vocauiſſent, &c.

Ibidem,n.24. At C. Decianus, de quo tu ſæpe commemoras, &c.

Ibidem,n.26. Huic quidem afferet aliquam deprecationem periculi, &c.

Ibidem, n. 27. Quid de illis honeſtiſſimis viris,&c.

Secunda Verr. num. 51. Fac tibi paternæ legis Aciliæ veniat in mentem,&c.

Te Pater Æneas, & auunculus excitet Hector.

Paradoxum 1. plenum exemplis. Neque ego vnquam illum bona perdidiſſe dicam,&c.

Paradoxo 2. Nec verò ego M. Regulum ærumnoſum,&c.

Paradoxo penultimo. Quid enim cenſes, ſi L. Mummius aliquem iſtorum videret,&c.

Epiphonemata, & Exclamationes.

PRo Roſc. Amerin. n. 82. Vereor, ne aut moleſtus ſim vobis, &c.

Virgilius,

Tanta molis erat Romanam condere gentem.

Virg. 3. Æneid. verſ. 55.

---- Quid non mortalia pectora cogis Auri ſacra fames?

Idem 10. Æneidos, verſu 501. vſque ad 505.

Neſcia mens hominum fati ſortiſque futuræ, &c.

Cicero pro Sext. n. 93. O Dij Immortales, quemnam oſtenditis, &c.

Pro Rab. Poſtu. n. 37. Nunc verò quid agitur, &c.

Philipp. 10. nu. 8. O ſpectaculum illud, non modò, &c.

Ibidem, n. 18. Quæ (malum) eſt iſta ratio, &c.

Ibidem, nu. 11. Quæ tempeſtas, Dij immortales, &c.

Philipp. 3. nu. 8. O ciuem natum Reip. memorem, &c.

Pro Sext. nu. 27. O diem illum, Iudices, funeſtum Senatui, &c.

Secunda Catil. nu. 10. Hunc verò, ſi ſui fuerint, &c. O nos beatos! ô remp. fortunatam! ô præclaram laudem, &c.

Pro Milone, nu. 95. O fruſtra, inquit, ſuſcepti mei labores! &c.

Pro Sylla, nu. 91. O miſerum & infelicem illum diem, quo, &c.

Pro lege Manil. nu. 33. Proh Dij immortales! tantámne vnius hominis, &c.

Quinta Verr. nu. 176. Quid enim eſt reliquum, niſi vti fateare, &c. O conſuetudo, &c.

Sexta Verr. num. 8. Sed quid ego tam vehementer inuehor? &c. O Dij immortales, &c.

Vltima Verr. nu. 122. Per Deos immortales, Iudices, quo tandem animo ſedetis?

Execrationes.

PRo Deiotaro, nu. 21. Dij te perdant, fugitiue, &c.

Ibidem, num. 26. quæ crux huic fugitiuo poteſt, &c.

Philippica 6. n. 12. Igitur eſt patronus L. Antonius, malam quidem illi peſtem, &c.

Philippica 13. nu. 22. O Spartace: quem enim te potiùs appellem?

Ibidem, n. 48. Quin tu abis in malam peſtem malúmque cruciatum.

Virgilius 2. Æneid. verſ. 24.

O patria, ô diuum decus Ilium, &c.

—— Inclyta bello

Mœnia Dardanidûm: quater, &c.

Cic. pro Flacco in peroratione, n. 102. 103. O nox illa, &c.

Verrina 5. n. 137. Proh Deum hominúmque fidem, &c.

Verrina 6. nu. 146. O rem ridiculam! ô deſertum hominem, &c.

Pro Roſcio Amerin. nu. 146. Per Deos immortales, quę iſta crudelitas.

Pro Roſc. Amer. n. 77. O Dij immortales, rem miſeram & calamitoſam! &c.

Fictiones.

VErrina prima, n. 20. Si tibi Q. Cæcili, hoc Siculi dicerent, &c.

Pro Ligar. nu. 14. Si cùm hoc domi faceremus, quod & fecimus, &c.

Verrina 6. n. 69. & 70. Hoc loco, Q. Catule, te appello, &c.

Vltima Verrina, nu. 78. Quid ſi aufugiſſet? ſi vincula rupiſſet? &c.

Ibidem, nu. 137. Hæc tibi ſi tuus parens diceret, &c.

Ibidem, nu. 148. Si quis Rex, ſi qua ciuitas exterarum gentium, &c.

Ibidem, num. 149. Si hæc apud Scythas dicerem, &c.

Ibidem, nu. 167. Tolle hanc ſpem, tolle hoc præſidium, &c.

Pro Cæcina, nu. 1. Si quantum in agro locíſque deſertis, &c.

Ibidem, n. 2. Si cauſa more inſtituto que omnium defendatur, &c.

Digitized by Google

Ibidem, n. 5. Si mihi esset vnius A. Cæcinnæ causa agenda, &c.

Pro Cæcinna, n. 35. Si Cæcinna cùm in fundo esset, &c.

Pro lege Manilia, n. 50. Quod si Roma Cn. Pompeius, &c.

Pro domo sua ad Pont. n. 133. Quid diceres, ô nefanda, & pernicioſa labes, &c.

Catil. 4. n. 12. Etenim quæro, si quis paterfamilias, &c.

Pro domo sua ad Pont. n. 139. Quæ si omnia, &c.

Pro Sext. n. 81. Hîc quæro, Iudices, si illo die gens ista, &c.

Pro Milone, n. 55. Si hæc non gesta audiretis, sed picta videretis, &c.

Ibidem, num. 78. Quamobrem si cruentum gladium tenens, &c.

Ibidem, n. 8. Quin sic attendite, Iudices, &c. fingite igitur cogitatione imaginem, &c. Quid vultu existimauistis, &c.

Hypotypoſes.

VErrina septima, nu. 160. Ipse inflammatus scelere ac furore, &c.

Pro Rosc. Amer. nu. 98. Nonne vobis hæc, quę audistis, cernere oculis videmini, &c.

Pro Rosc. Amer. nu. 23. 24. Interea, &c.

Ibidem, n. 97. & 98. Etiámne in tam perspicuis rebus, &c.

Verrina tertia, nu. 141. Isti color immutatus est: vultus, oratio, &c.

Vltima Verr. nu. 26. 27. 28. 29. Iterum primum laborem, &c.

Pro Cluent. Iudicij corrupti vide fraudem, à n. 71. ad 77. Capit hoc consilium, &c.

Prima Catilin. n. 20. Quid est, Catilina? ecquid attendis, &c.

Secunda Catil. n. 2. Iacet iste nunc prostratus, & retorquet oculos, &c.

In Pisonem, n. 25. Erant illi compti capilli, & madentes cincinnorum fimbriæ, &c.

Secunda Catilin. n. 5. Hos quos video volitare in foro, &c.

Tertia Catilin. num. 13. Ac mihi quidem, Quirites, cum illa cert. &c.

In Pisonem, nu. 42. 43. ad 78. An ego, &c.

Sui reditus in Pisonem, num. 51. ad 53. Reditus Pisonis, à 53. ad 56.

Ironiæ.

SExta Verrina, n. 86. Virgis iste cæderet sine causſa, &c.

Vltima Verr. n. 11. & 12. Quid hoc loco potes dicere, &c.

Prima Catilin. n. 23. Ac sic mihi inimico, vt prædicas, &c.

Ibidem, num. 28. Præclaram verò populo Romano refers gratiam, &c.

Secunda Catil. nu. 12. Homo enim videlicet timidus & permodestus, &c.

Pro Milon. n. 92. Excitate excitate eum ab inferis, &c.

Pro Ligario, num. 26. Sed vide, quæso, C. Cæsar, constantiam ornatissimi viri, &c.

Pro Deiot. n. 16. At, credo, hæc homo inconsultus & temerarius non videbat, &c.

Ibidem num. 33. Blesamius, tyrannum Cæsarem scriberet? &c. & num. 34. Nam de statua quis quæritur, &c.

Philipp. 14. n. 7. Gratæ verò nostræ Diis immortalibus gratulationes erunt, &c.

Occupationes, seu prolepſes.

PRo Rosc. Amerino, nu. 5. Forsitan quæratis, qui iste terror sit, &c.

Verrina prima n. 47. Esto, ipse nihil est, nihil potest, &c.

Ibidem, n. 48. Deinde, vt opinor, habet Allienum, hunc tamen à subselliis, &c.

Pro

Pro Arch.n. 20. Ac ne quis à nobis hoc ita,&c.

Ibidem nu. 3. Sed ne cui veſtrûm mirum eſſe videatur,&c.

Ibidem nu. 9. At domicilium Romæ non habuit is,&c.

Ibidem, num.12. Quæres à nobis Gracche,cur tantoperè, &c.

Ibidem, nu. 15. Quæret quiſpiam, quid?illi ipſi,&c.

Ibidem nu.23. Nam ſi quis minorem gloriæ fructum,&c.

Pro Marcello,nu 22. At ſi tui nihil cogitant ſceleris, cauendum eſt, &c.

Pro Ligario,nu.20. Reprehendendoigitur? Minimè verò,&c.

Pro Deiot. n. 16. At credo, hæc homo inconſultus,&c.

Ibidem, n. 33. At quàm acutè collecta crimina? Bleſamius,&c.

Philipp. 14. n.13. Tuigitur ipſe de te;dixerit quiſpiam,&c.

Pro Rabir. perd. reo,n. 23. At fuit veſter patruus,&c.

Verrin.3. n.118. At per Deos immortales,quid eſt,&c.

Verr.5. n.117. Hic mihi etiam dicere audebit,&c.

Ibidem, nu. 188. Scio quid ſoleat fieri, ſcio quid queat,&c.

Prætermiſſiones & præteritiones.

PRo Lege Manil. nu. 28. Sinite hoc loco, Quirites, ſicut Poëtæ, &c. præterire me veſtram calamitatem,&c.

Ibidem, n. 60. Non dico hoc loco, maiores noſtros,&c.

Pro Quinct. nu.13. Verùm his de rebus non neceſſe,&c.

Verr. 1.n. 29. Nec ea dico, quæ ſi dicam,tamen,&c.

Ibidem, num.24. Hæc tu ſcis ad me eſſe delata, quæ ſi velim proferre,&c.

Verr.1.n.26.In quo ego quid eniti, &c. Malo in aliorum ſpe relinquere, quàm,&c.

Ibidem, num. 36.Intelligo quàm ſcrupuloſo difficilique, &c. quamobrem nihil dico de meo ingenio, &c.

Pro Ligario, num.24.Sed iam hoc totum omitto,&c.

Pro Ligar. nu. 30. Ignoſcite, Iudices,errauit, lapſus eſt, &c.

Pro Deiot. n. 15. Vt enim omittam,&c.

Verr.2. num. 24. In ſtupris verò & flagitiis nefarias eius libidines commemorare, pudore deterreor, &c.

Verr.2.nu. 38. Cognoſcet ex me populus Rom.quid ſit,&c.

Ibidem,nu.39. 40. Iam verò quomodo ego,&c.

Verr. 3. nu. 32. Itaque primum illum actum, &c. prætermittam, &c.

Ibidem, num. 75. Quid eius lacrymas, & concurſiones proferam, &c.

Ibidem,n.128.In ſartis tectis vero, &c. quid ego dicam?&c.

Ibidem n.148. Sed ineptum eſt de tam perſpicua re diſputare,&c.

Verr. 5. n.59. Mitto vincla,mitto carcerem,&c.

Ibidem, toto num. 103.Sentio,Iudices, moderandum mihi eſſe iam orationi meæ,&c.

Verr. 6. nu. 37. Non tibi obiicio, quòd,&c.

Ibid.n. 48. Hîc nolite expectare, dum ego hæc crimina agam,&c.

Proſopopeiæ.

PHilip. 5. n. 5. Hoc qui non videt, excors,&c. & nu.6. Meus amicus eſt,&c.

Philippica 7. n. 5. Faueas tu hoſti? literas tibi ille mittat?&c.

Philippica 10. n. 7. Vos autem D. C.ſi M. Brutum,&c.

Virgilius, 2.Æneid. verſ.430.

---- Aeneas,

Iliaci cineres, & fata extrema meorum

Testor in occasu vestro, Nec tela, nec vllas
Vitauisse vices Danaûm.

3. Æneid. versu 55.

Fas omne abrumpit, Polydorum obtruncat, & auro
Vi potitur. Quid non mortalia pectora cogis,
Auri sacra fames?

Verrina 5. num. 205. Quid ad hæc Hortensius? Falsum esse crimen? hoc nunquam dicet, &c.

Verr. 6. nu. 79. P. Scipio eum qui illa sustulit, &c.

Ibidem, n. 82. Hæc abs te non Siculorum defensor, &c.

Catil. 4. num. 2. Quæcunque mihi vni proponeretur, &c.

Pro Balbo, nu. 47. Existat ergo ille vir, &c.

Pro Deiot. n. 19. At quàm festiuè crimen contexitur, &c.

Ibidem num. 21. Horum, inquit, eram conscius, &c.

Ibidem, n. 24. Addidit etiam illud, equites non optimos, &c.

Ibidem nu. 25. At eo, inquit, tempore ipso Nicæam Ephesúmque, &c.

Verrina 2. num. 20. Verè loquar, Iudices, &c.

Subiectiones.

VErrina 3. n. 150. Nam quid argumentamur, quò ista pecunia peruenerit? fecit, &c.

Verrina 6. nu. 27. At quomodo abiecit, non possum dicere, &c.

De Haruspicum responsis, nu. 33. Tu meam domum religiosam facere potuisti? &c.

Philippica secunda, num. 2. Quid putem? contemptúmne me non video, &c.

Pro Ros. Amer. n. 131. Placet igitur in his rebus, &c.

Gorgias in Palamede, p. 188. habet egregiam.

Pro Ligario, n. 7. Apud quem igitur, &c. nempe apud eum, &c.

Pro Quinctio, n. 6. Quid ergo est? primùm magnitudo periculi, &c.

Ibidem, nu. 41. Appellandi tempus non erat? Ac tecum, &c.

Ibidem, n. 43. Quid igitur pugnas? an quod, &c. & n. 44. vt honestiore iudicio conflictere. At, &c.

Ibidem n. 62. At quis erat procurator, credo, &c.

Ibidem, nu. 74. Vbi erant cæteri creditores, &c.

Transitiones.

VErrina 3. nu. 115. Cognoscite aliud hominis in re vetere, &c.

Ibidem, n. 123. Superbia verò qua fuerit, quis ignorat, &c.

Pro Ros. Amer. nu. 66. Quapropter vos oro, &c.

Pro Marcell. n. 21. Nunc vero venio ad grauissimam, &c.

Verrina 3. num. 42. Nolite quæso, Iudices, breuitate orationis, &c.

Verrina 3. nu. 103. Verùm ad illam iam veniamus, &c.

Verrina 4. nu. 34. Quantam potestatem habuerit, videtis, quas res, &c.

Verrina 5. nu. 10. Superiore omni oratione perattentos vestros animos habuimus, &c.

DE DEMOSTENICA figurarum tractatione.

CAPVT XXVI.

DEmosthenes, in tractatione figurarum sententiæ, grauis est, & varius: non habet illud quidem genus molle, & declamatorium, quod otiosis auribus abblãdiatur, sed totus fermè est in ἀγωνικῷ; in quo certè vim habet prope incredibilem; quod hæc è multis pauca satis indicabunt:

INTERROGATIO.

Quis vſus interrogationis apud Demoſthenem.

Sæpè vtitur hac figura, dum vult aliquid inſinuare mentibus: et Interrogat ſe, & ſuſpendit animos; deinde reſpondet.

Οὐχὶ καλῶς ἔχειν ἡγοῦμαι. διὰ τί; ὅτι μοι δοκεῖ παιδὸς ὅσα ἂν εἴπῃ τις ἐπὶ τούτῳ, ἐκείνῳ μὲν ἔχειν φιλοτιμίαν τινά, ἡμῖν δ' οὐχὶ καλῶς πεπρᾶχθαι. Ὁ μὲν γὰρ ὅσῳ πλείονα ἐπὶ τῷ ἀξίαν πεποίηκε τὸν αὐτῷ, τοσούτῳ θαυμαστότερος παρὰ πᾶσι νομίζεσθ'· ὑμεῖς δ' ὅσῳ χεῖρον ἢ προσῆκε κέχρησθε τοῖς πράγμασι, τοσούτῳ πλείονα αἰσχύνην ὀφλήκατε. Ταῦτα μὲν οὖν παρελείψω.

NOn conſultum eſſe exiſtimo: quamobrem? quia quicquid ea de re dixeris, id vt ei aliquid afferre laudis, ſic à nobis non præclarè adminiſtratum eſſe videatur: quo enim is plura ſupra dignitatem ſuam geſſit, eò admirabilior apud omnes habetur. Vos quantò deteriùs quàm decuerat, vſi rebus eſtis; tantò maiorem ignominiam ſuſcepiſtis. Hæc igitur omittam.

SYNATHROISMVS.

Animaduerte hîc orationis vibratam celeritatem.

Philippum diceres, quaſi torrentem effuſum rapi, & Græciæ vrbes inuoluere mira velocitate.

Ἦρ' ἄρα λογίζεταί τις ὑμῶν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἐν ὅτῳ μὲν ἦν ὁ Φίλιππος τὸ πρῶτον καὶ ὅθεν μέγας ἐγένετο, ἀθηνᾶς οὖν καὶ κατ' ἀρχὰς, Φίλιππος; τὸ πρῶτον Ἀμφίπολιν λαβὼν, εἶτα ταύτην Πύδναν, πάλιν Ποτίδαιαν, Μεθώνην αὖθις, εἶτα Θετταλίας ἐπέβη. κἄτα ταύτην Φεράς, Παγασὰς, Μαγνησίαν, πάντ' ἂν ἐβούλετο συντεθεικὼς πρότερον, ὥχετ' εἰς Θρᾴκην, εἶτ' ἐκεῖ τοὺς μὲν ἐκβαλὼν, τοὺς δὲ καταστήσας τῶν βασιλέων, ἀθύμησεν· πάλιν ῥᾳδίως, ὡς ἐπὶ τὸ ῥᾳθυμεῖν ἀπέκλινεν, ἀνὴρ ἐνδὺς Ὀλυνθίοις ἐπεχείρησε. τοὺς δ' ἐπ' Ἰλλυριοὺς, καὶ Παίονας, αὐτῷ, καὶ πρὸς Ἀρύμβαν, καὶ ὁπόπτε ἂν εἴπῃ.

NVmquis veſtrûm cogitat, Athenienſes, & ſpectat, quemadmodum magnus euaſerit, infirmus cùm eſſet initio Philippus? Primùm Amphipoli capta, poſtea Pydna, mox Potidæa, denique Methone, poſtremò Theſſaliam inuaſit. Demum, quum Pheras, Pagaſas, Magneſiam, omnia ſuo arbitratu compoſuiſſet, in Thraciam abiit. Deinde ibi, Regibus aliis eiectis, aliis conſtitutis, in morbum incidit: ex eo paululum recreatus, non ad ſocordiam ſe deflexit, ſed ſtatim Olynthios eſt aggreſſus. Eius autem in Illyrios, & Pæones, & aduerſus Arymbam, & quò non.

Digitized by Google

PROLEPSIS.

Prolepses habet frequentes; est enim pugnax rationibus, & in aliorum subodorandis refellendisque obiectionibus sagax & industrius.

Τί οὖν ἄν, εἴποι, ταῦτα λέγεις ὑμῖν νυνί; ἵνα γνῶτε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ ἀΐδηλα ἀμφότερα, καὶ τὸ σφίσιν καθ' ἕκαστον αὐτῶν τι τῶν πραγμάτων, ὡς ἀμυστιλέες· καὶ τὴν φιλοπραγμοσύνην, ἣν πρὸς ἅπαντας ἔχουσι, καὶ σοὶ φίλιπποι. ὑφ' ἧς ἐκ ἔστιν ὅπως ἀγαπήσας τοῖς πεπραγμένοις ἡσυχίαν ἄξει.

QVid ergo, inquiet aliquis, ista nobis cõmemoras nunc? Vtrũque vt cognoscatis, Athenienses, & sentiatis, tum proiicere singulatim semper aliquid rerum, quàm non expediat; tum perpetuam in rebus gerendis alacritatem, quâ erga omnes Philippus vtitur: præ qua fieri non poterit, vt rebus gestis contentus, in otio se contineat.

ALIVD EXEMPLVM PROLEPSEOS.

Τὸ μὲν οὖν ὀπτιμᾶν, ἴσως φήσει τις ἂν ῥᾴδιον, καὶ παντὸς εἶναι, τὸ δ' ὑπὲρ τῶν παρόντων, ὅ,τι δεῖ πραχθῆναι, ἀπροφάτως, οὕτ' εἶναι συμβούλου. ἐγὼ μὲν οὐκ ἀγνοῶ μέν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοῦθ', ὅτι πολλάκις ὑμεῖς οὐ τοὺς αἰτίους, ἀλλὰ τοὺς ὑστάτους περὶ τῶν πραγμάτων εἰπόντας, ἐν ὀργῇ ποιεῖσθε, ἂν τι μὴ κατὰ γνώμην ἀκούσῃ. οὐ μέντοι οἶμαί γε δεῖν, τὴν ἰδίαν ἀσφάλειαν σκοπουμένῳ ὑποστέλλεσθαι.

AC reprehendere quidem, dixerit forsan aliquis esse facile, & cuiusuis: quid autem de his rebus statuendum sit, pronuntiare id esse consiliarij. Ego verò, quanquam illud non ignoro, sæpe vos, non iis qui sunt in culpa, sed his qui postremi sententiam dixerint, iratsci, vbi quid ex sententia non euenerit: non tamen arbitror meæ priuatæ salùtis ita habendam esse mihi rationem, vt quicquam dissimulem, quod è re vestra futurum esse ducam.

MEOSIS.

Tanta industria plerumque vituperat, vt videatur rem minuere, callidè tamen auget: nam prætextu istius moderationis altiùs imprimit vulnus.

Vide quàm molliter agit: diceres eum Philippo parcere, satis tamen indicat eum in hoc æstu se superfundentis fortunæ prava qualibet posse committere.

Olynth. 1. Καὶ ἄνθρωπος ὑβριστὴς, ὡς φασι, καὶ μὰ Δι' οὐδὲν ἄπιστον ἴσως τὸ μὴ εὖ πράξειν παρά τινα ἀξίαν, ἀφορμὴν δὲ κακῶς φρονεῖν τοῖς ἀνοήτοις μᾶλλον.

ET homo importunus est, vt aiũt: neq; profectò id incredibile fortassis est: nam res secundiores, quàm par est, temeritatis occasionem incautis præbent.

SVBIECTIO.

Subiectiones contortas amat & pugnaces; quæ totæ rigeant aculeis rationum.

Olynth. 1. ΗΝ δὲ ἐκεῖνα Φίλιππος λάζηται, τίς αὐτὸν ἔτι κωλύσει δεῦρο βάδιζειν; Θηβαῖοι; μὴ λίαν πικρὸν εἰπεῖν ᾖ, καὶ σωφρονοῦσιν ἐπίμωμος. ἀλλὰ Φωκεῖς; οἱ γὰρ οἰκείας οὐχ οἷοί τε ὄντες φυλάττειν, ἦκον μὲν βοηθήσοντι ὑμῖν. ἢ ἄλλος τις; ἀλλ' ὦ ταὶ οὐχὶ βουλήσεται.

SIn illa Philippus occuparit: quis eum porrò huc ire prohibebit? Thebani? ne sit dictu acerbius, etiam expeditè vnà irrumpent. An Phocenses? qui ne sua quidem sine vestris auxiliis tueri possunt. Aut alius quispiam? at hercule, nolet.

EXAGGERATIO CLADIS BELLICÆ.

In exaggerando non est verbosus, sed de industria concîdit orationem, & vt Timantes in tabulis, plura relinquit cogitanda, quàm pingit.

Olynth. 1. ΕΙ δὲ πόλεμός τις ἥξει, πόσα χρὴ νομίσαι ζημιωθήσεσθαι; καὶ προσέσται ἀσχήμων. ἔτι δὲ τῶν πραγμάτων αἰσχύνη, οὐδενὸς ἧττον ζημίας τοῖς γε σώφροσι;

QVòd si quæ hostiles copiæ venerint; quantæ clades erunt metuendæ? accedet proteruitas, atque insuper ipsius rei dedecus: quod nullo minus est detrimento, sanis quidem hominibus.

EPIPLEXIS.

Olynth. 3. ΗΘΕΛΟΙ πώ τις ἐμοὶ παρῳδῶν, πόθεν δήποθεν ἰσχυρὸς γέγονεν, ἢ παρ' ἡμῶν αὐτῶν, Φίλιππος; ἀλλ' ὦ τᾶν, εἰ ταῦτα φαῦλως, τάχ' ἂν αὐτῇ τῇ πόλει ταῦτ' ἄμεινον ἔχοι; καὶ τί ἂν τις εἰπεῖν ἔχοι; τὰς ἐπιδέξεις ἃς κατεσκεύασμαι, καὶ τὰς ὁδοὺς ἃς ἐπεσκεύασμαι, καὶ κρήνας, καὶ λήρους; ἀποβλέψατε δὲ πρὸς τοὺς τὰ τοιαῦτα πολιτευομένους· ὧν οἱ μὲν ἐκ πτωχῶν πλούσιοι γεγόνασιν, οἱ δ' ἐξ ἀδόξων ἔντιμοι, ἔνιοι δὲ τὰς ἰδίας οἰκίας τῶν δημοσίων οἰκοδημάτων σκευοτήκας ἑαυτοῖς κατεσκευασμένοι· ὅσῳ δὲ τὰ τῆς πόλεως ἧττω γέγονε, τοσούτῳ τὰ τούτων ηὔξηται. τί δὲ τὸ πάντων αἴτιον τούτων, καὶ τί δήποτε ἅπαντ' εἶχε καλῶς τότε, καὶ νῦν οὐκ ὀρθῶς; ὅτι

ALioqui progrediatur aliquis, & mihi dicat, vnde, nisi per nosmetipsos, ita sint auctæ opes Philippi? Sed heus tu, si vitiosa hæc sunt, at vrbanarum rerum status est melior. Ecquid autem dici queat? num propugnacula, quæ tectorio inducimus? & viæ, quas refecimus? & fontes? & nugæ? Eos quæso intuemini, quorum hęc acta sunt in Republica: quorum alij è mendicis facti sunt diuites, alij ex obscuris clari, nonnulli priuatas ædes publicis substructionibus splendidiores comparatunt: & quantò respublica plus detrimenti cepit, tantò res istorum factæ sunt ampliores. Quæ igitur causa est horum omnium? & cur tandem se omnia tum præclarè habuerunt, & nunc haud rectè? Primùm, quòd

τὸ μὲ θεῖον, καὶ στρατιώτας τολμῶν αὐτὸς ὁ δῆμος, δικάστης τ πολιτευομένων ἦ, καὶ κύριος αὐτὸς ἁπάντων τ ἀγαθῶν· καὶ ἀγαπητὸν ἦ, παρὰ τὸ δήμου, τ δήμων ἐκάστῳ, καὶ τιμῶν, καὶ ἀρχῶν, καὶ ἀγαθοῦ τινος μεταλαβεῖν. νῦν δ τοὐναντίον, κύριοι μὲν τ ἀγαθῶν οἱ πολιτευόμενοι, καὶ ἀπὸ τούτων ἅπαντα θεραπεῦ· ὑμεῖς δ ὁ δῆμος ἐκνενευρισμένοι, καὶ ἐξηρημένοι χρήματα, συμμάχους, ἐκ ὑπηρέτου καὶ προσθήκης μέρει γιγνόμενοι, ἀγαπῶντες ἐὰν μεταδιδῶσι δημοτικῶν ὑμῖν, ἃ βούλεται πέμψουσι οὗτοι· καὶ τὸ πάντων ἀνανδρότατον, τ ὑμετέρων αὐτῶν χάριν προσοφείλετε· οἱ δ' ἐν αὐτῇ τῇ πόλει καθειργμένοι ὑμᾶς, ὑπάγουσιν ὅπῃ ταῦτα, καὶ τιθασεύουσι, χειροήθεις αὐτοῖς ποιοῦντες. ἔστι δ' οὐδὲ πολ', ὦ ἄνδρες, μέγα καὶ γενναῖον φρόνημα λαβεῖν, μικρὰ καὶ φαῦλα προσέχοντας. ἐπὶ ἅπασι γὰρ ἂν τὰ ἐπιτηδεύματα τ ἀνθρώπων ᾖ, τοιοῦτον ἀνάγκη καὶ φρόνημα ἔχειν ταῦτα. μὰ τὸν Δήμητρα, οὐκ ἂν θαυμάσαιμι, εἰ μείζων εἰπόντι ἐμοὶ γένοιτο παρ' ὑμῶν βλάβη, τ πεπεικόσιν αὐτὰ γνώναι· οὐδὲ γὰρ παρρησία πρὸς πάντων αἰεὶ παρ' ὑμῖν ἐστιν· ἀλλ' ἔγωγε, ὅτι καὶ νῦν γέγονε, θαυμάζω. ἐὰν οὖν ἀλλὰ νῦν γ' ἔτι ἀπαλλαγῆτε τούτων τ ἐθῶν ἐπιλάβησθε στρατιωτικά τι, καὶ πρέπειν ἀξίως ὑμῶν αὐτῶν, καὶ τ οὐσιῶν, τ οἴκοι παῦσαι ἀφορμαῖς ὅπῃ τὰ δέω τ ἀγαθῶν χρήσασθε, ἴσως ἂν ἴσως, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τέλειόν τι καὶ μέγα κλήσεσθε ἀγαθόν, καὶ τ τοιούτων λημμάτων ἀπαλλαγέντε, ἃ τοῖς ἀδυνάτοις παρὰ τ ἰατρῶν σιτίοις διδομένοις ἔοικε. καὶ γὰρ οὔτε ἰσχνὸν ἐκεῖνα ἐντιθέντα, οὔτ' ἀποθνήσκειν ἐᾷ. καὶ ταῦτα ἀτιμάσαντε νῦν ὑμεῖς, οὔτε τοσαῦτά ἐστι, ὥστε ὠφέλειαν ἔχειν τινὰ διαρκῆ, οὔτ' ἀπογνόντας ἀᾷ τι πρέπειν ἑᾷ· ἀλλ' ἔστι ταῦτα τὰ ἐκείνου ῥᾳδιουργίαν ὑμῶν ἐπαυξάνοντα.

& populus, cùm ipſe militare auderet, dominus erat magiſtratuum, & bona omnia in ſua poteſtate habebat: & bene ſecum agi putabant cæteri omnes, ſi à populo, & magiſtratum, & honorem, & beneficium aliquod conſecuti eſſent. Nunc contrà, bona omnia in poteſtate ſunt magiſtratuum, & per hos geruntur omnia: vos populus eneruati & ſpoliati pecunia, ſociis, famuli & additamenti vicem obtinetis: contenti theatrali pecunia, quam iſti vobis impertiũt: aut bucculis, ſi quas fortè miſerint. Et, quod eſt omnium ignauiſſimum, cùm ea vobis dantur, veſtra quæ ſunt, gratiam etiam habetis, quaſi beneficia in vos conferantur. Qui verò vos in hanc vrbem, tanquam carcerem, incluſere, ad talia vos alliciunt, & cicurant, vt vos ad nutum paratos habeant. Neque verò, mea quidem ſententia, fieri vnquam poteſt, vt magnos & generoſos animos ſumant ij qui paruis & vilibus rebus occupantur: Nam qualiacunque hominum ſtudia fuerint, talibus eos & animis eſſe præditos neceſſe eſt. Hæc medius fidius, haud mirabor, ſi mihi qui dixerim, plus apud vos nocuerint, quàm iis qui ea fecerunt. Neque enim ſemper apud vos omnibus de rebus liberè loqui licet; idque ego, vel nunc licuiſſe miror. Quòd ſi nunc ſaltem, moribus iſtis relictis, militare voletis, & agere pro veſtra dignitate, atque iſtis domeſticis opibus, velut inſtrumentis, vtemini, ad externa bona comparanda, fortaſſis, Athenienſes, fortaſſis perfectum aliquod & magnum bonum conſequemini, talibus lucellis repudiatis, quæ cum cibis, quos dant ægrotis medici, conferri poſſunt. Etenim, vt illi neque vires augent, neque emori patiuntur: ſic & iſta quæ vos nunc percipitis; neque tanta ſunt vt iuſtam vtilitatem aliquam afferant; neque vos iis deſpectis, ad alia conuerti patiuntur; ſed alimenta ſunt veſtrũm omnium ſocordiæ.

ITEM EPIPLEXIS BREVIS, ET MORDAX.

Flumen magnæ mentis est hæc oratio.

Ὦ μὰ τὸν Δία, καὶ τοὺς ἄλλους θεοὺς, οὐ δυνάσθε ὑμεῖς τοιοῦτοι γενέσθαι, οὐδὲ βούλεσθε· ἀλλ' εἰς τοῦτο ἀφῖγθε μωρίας, ἢ παραφρονήσαντες, ἢ ἃ ἔχω τί λέγω, (πολλάκις γὰρ ἐμοὶ καὶ ἐπελήλυθε, καὶ τοῦτο φοβεῖσθαι, μή τι δαιμόνιον τὰ πράγματα ἐργάζηται) ὡς λοιδορίας, ἢ φθόνου, ἢ σκώμματος ἕνεκ' ἢ ὅτου ποτὲ αὐτύχημα αἰτίας ἀνθρώποις μισθωτοὺς, (ὧν οὐδ' ἂν ἀρνηθεῖεν ἔνιοι ὡς ἐκ τέχνης τοιοῦτοι,) λέγειν κελεύετε, καὶ γελᾶτε ἂν ποτὲ λοιδορουμένοις· καὶ οὐχὶ τοῦτο πω δεινὸν, καὶ γὰρ ὂν δεινὸν, ἀλλ' ἃ καὶ ὡς πλείστης ἀσφαλείας πολιτεύεσθαι δίδωμι τοῖς τοιούτοις, ἢ τοῖς ὑπὲρ ὑμῶν λέγουσι.

QVod, ita me amet Iupiter aliíque Dij, neque poteſtis vos facere, neque vultis: ſed in eam ſtultitiam veniſtis, aut delirium, aut neſcio quid dicam (ſæpe enim illud etiã vereri mihi ſubit, ne quod numen res agitet) vt conuitij, aut inuidiæ, aut dicterij gratia, quæcunque vobis cauſa in mentem inciderit: homines mercenarios, (quorum quidam haud negaturi ſunt ſe eſſe tales) dicere iubeatis: & rideatis, ſi quibus conuitia fecerint. Neque dum hoc graue eſt, quanquam graue: ſed & illud eis dediſtis, vt minore cum periculo Rempubl. gerant, quàm veſtri defenſores.

ITEM OBIVRGATIO.

In qua deſcriptio antiquorum morum, quos cum nouis comparat.

Si comparentur ea, quæ Iſocrates habet in eodem argumento, venationis videbuntur, & ludorum: hæc iuſti prælij.

Olymth. 3. Ἐκεῖνοι τοίνυν ὡς ἐχαρίζοντο οἱ λέγοντες, οὐδ' ἐφίλουν αὐτοὺς ὥσπερ ὑμᾶς οὗτοι νυνὶ, πάντα μὲν οὖν καὶ ἐξήκοντα ἔτη τῶν Ἑλλήνων ἦρξαν ἑκόντων· πλείω δ' ἢ μύρια τάλαντα εἰς τὴν ἀκρόπολιν συνήγαγον ὑπήκουον δ' οἱ ταύτην ἔχοντες τὴν χώραν αὐτοῖς βασιλεῖς, ὥσπερ ὀφείλον, βάρβαρον Ἕλληνες· πολλὰ δὲ καὶ καλὰ, καὶ πεζῇ καὶ ναυμαχοῦντες ἴσασι τρόπαια αὐτοὶ στησάμενοι. μόνοι δ' ἀνθρώπων, χρίσιν τὴν ἐπὶ τοῖς ἔργοις δόξαν τῶν φθονούντων κρείττω. ἐπὶ μὲν δὴ τῶν Ἑλληνικῶν ἦν τοιοῦτοι· ἐν δὲ τοῖς καθ' τὴν πόλιν αὐτὴν, ἐπιδεῖξαι ἔστιν οἵους ἔν τε τοῖς κοινοῖς, καὶ τοῖς ἰδίοις. δημοσίᾳ μὲν τοίνυν οἰκοδομήματα, καὶ κάλλη τοιαῦτα, καὶ τοσαῦτα κατεσκευάκασιν ἱερῶν, καὶ τῶν ἐντεῦθεν ἀναθημάτων,

ILli igitur, quibus non adulabantur Oratores, quos non ita amabant, vt vos iſti nunc, quinque & ſexaginta annos Græcis volentibus imperarunt: ampliùs decies mille talenta in arcem congeſſerunt; & regem iſtius prouinciæ dicto audientem habuerunt, ſicut æquum eſt parere Græcis barbarum: & multa præclaráque trophæa terrâ marique parta erexerunt, cùm ipſi militarent, & ſoli mortalium eam rerum geſtarum gloriam, ad quam nullus inuidiæ pateret aditus, reliquerunt. Ac in tuenda Græcia fuere tales. In ipſa verò vrbe, ſpectate quales & publicis & priuatis in rebus ſe præbuerint. Publicè igitur ædificia, & ornamenta talia, & tanta inſtruxere nobis fanorum, & quæ his continentur donariorum,

Digitized by Google

ωστε μηδενὶ τ ὑπαγορευθέντων ἀφθόνως λελεῖφθαι. ἰδίᾳ δ' οὕτω σώφρονες ἦσαν, καὶ σφόδρα ἐν τῷ τῆς πολιτείας ἠθει μένοντες, ὥστε τὴν Ἀριστείδου, καὶ τὴν Μιλτιάδου, καὶ τ τότε λαμπρῶν οἰκίαν εἴ τις ἄρα οἶδεν ὑμῶν ὁποία τυγχάνει οὖσα, ὁρᾷ τ τῶν γειτόνων οὐδὲν σεμνοτέραν οὖσαν. οὐ γὰρ εἰς πλεονεξίαν ἐσκέπτοντο αὑτοῖς τὰ τ πόλεως, ἀλλὰ τὸ κοινὸν αὔξειν ἕκαστος ᾤετο δεῖν· ὑφ' ᾗ τῶν τε μὴ Ἑλληνικὰ πίστεως, τὰ δ' πρὸς τοὺς θεοὺς εὐσεβῶς, τὰ δ' ἐν αὐτοῖς ἴσως διοικεῖν, μεγάλως εἰκότως ἀπήντησαν εὐδαιμονίαν. τότε μὲν δὴ τοῦτον τ τρόπον εἶχε τὰ πρόσθεν ἐκείνοις χρωμένοις, οἷς εἶπον, προστάταις.

vt nihil addi possit à posteris ad illorum excellentiam. Priuatim autem adeò modesti fuerunt, & tanta cura institutum Reipubl. obseruarunt, vt si quis fortè veltrûm Aristidis, & Miltiadis, & illius ætatis illustrium hominum ędes nouit, cuiusmodi sint, vicini ædibus nihilo esse splendidiores videat. Neque enim rei familiaris amplificandæ gratia Rempublicam gerebant, sed quisque sibi rem communem augendam esse putabat. Cùm autem res Græcorum fideliter, religionem Deorum immortalium piè, cõmercia inter ipsos æquabiliter administrarent, non iniuria magnam sibi felicitatem pepererunt. Tunc igitur ad hunc modum, dum illi, quos dixi, summæ Reipublicæ præerant, se res habuerunt.

(*Deinde ad sua tempora descendit.*)

Olynth. 3. Νυνὶ δὲ πῶς ὑμῖν ἔχει τ χρημάτων τ νῦν παρόντα ἔχει; ἆρά γε ὁμοίως, καὶ παραπλησίως; καὶ τὰ μὲν ἄλλα σιωπῶ, πολλὰ δ' ἂν ἔχων εἰπεῖν. ἀλλ' ὅσης ἅπαντες ὁρᾶτε ἐρημίας ἐπειλημμένοι, καὶ Λακεδαιμονίων μὲν ἀπολωλότων, Θηβαίων δ' ἀρχόντων ὄντων, τ δ' ἄλλων οὐδενὸς ὄντος ἀξιόχρεω πρὸς τ παρόντων ἡμῖν ἀντιτάξασθαι. Ἐξὸν δ' ἡμῖν, καὶ τὰ ἡμέτερα αὐτῶν ἀσφαλῶς ἔχειν, καὶ τὰ τ ἄλλων δίκαια διαβεβαιοῦν, ἀπεστερήμεθα μὲν χώρας οἰκείας, πλείω δ' ἢ χίλια, καὶ πεντακόσια τάλαντα ἀπηλώκαμεν εἰς οὐδὲν δέον· εἰς δ' ἃ τῷ πολέμῳ συμμάχοις ἐκτησάμεθα, εἰρήνης οὔσης ἀπολωλέκασιν οὗτοι. ἐχθρὸν δ' ἐφ' ἡμᾶς αὐτοὺς πεπόμφαμεν.

NVnc dum leues isti præsunt, quis rerum vestrarum status est? Idémne, & similis? ac cætera quidem taceo, cùm haberem multa dicere. Sed quoniam in tantam incidimus solitudinem, quantam videtis omnes, cùm Lacedæmonij perierint, & Thebani occupati sint, & cæterorum nemo tantas vires habeat, vt nobiscum de principatu contendere ausit: cúmque nobis liceret, & priuata nostra sine periculo tenere, & reliquorum controuersias disceptare: tamen priuati sumus nostra prouincia, & amplius mille & quingenta talenta nullo cum fructu insumpsimus, & quos in bello socios parauimus, hi pacis tempore perierunt, & hostem contra nosmetipsos tantùm instruximus.

ITEM OBIVRGATIO GRAVIS, ET SERIA.

Philip. 4. Ὑμεῖς τοίνυν οὔτ' ἀκούειν πρὶν αὐτ, ὥσπερ νῦν, ἀπὸ τῶν πραγμάτων· οὔτε βουλεύεσθε πρὸς οὐδενὸς εἰώθατε ἐφ' ἡσυχίας· ἀλλ' ὅταν μὲν ἐκεῖνος παρασκευάζηται ἐφ' ὑμᾶς, ἀμελήσαντες τοῦτο ποιεῖν τοῦτο, καὶ αὐτὰ παρασκευάζεσθε, ἐὰν δέ τι λέγῃ

VOs autem nec audire, priusquam res ipsæ adsint, vt nunc, nec vlla de re deliberare soletis per otium: sed cùm ille se contra vos instruit, idem agere, & vicissim instrui cessatis: & si quis aliquid tale dixerit,

Digitized by Google

τὸς, ἐκβάλητε. ἐπειδὰν δ' ἀπολωλὸς ἢ πολιορκούμενόν τι πύθησθε, τηνικαῦτ' ἀκροᾶσθε, καὶ παρασκευάζεσθε. καὶ δ' ἐκκοίναι μὲν, καὶ βεβουλεῦσθαι τότε χρεὼς, δεῖ δ' ὑμεῖς ἀπράκτησαν. ἀφέλιεν δ' ἂν καὶ χρῆσθαι τοῖς παρεσκευασμένοις, καὶ ἡδέως ἀκούειν. τοιγαροῦν ἐκ τ τοιούτων ἐθῶν, μάνοι τ πάντων ἀνθρώπων ὑμεῖς τυραννίδα τοῖς ἄλλοις ποιεῖτε. οἱ μὲ γὰρ ἄλλοι πάντες ἄνθρωποι, πρὸ τ πράξεων εὐβουλίαις χρῆσθαι τῷ βουλεύεσθαι, ὑμεῖς δ' ἐπὶ τὰ πράγματα.

rit, ejcitis. Poſtquam autem periiſſe aut obſideri aliquid intellexiſtis; tum demum auditis, & inſtruimini. Fuiſſet autem audiendi tempus, & comparandi ſeſe, tum cùm vos noluiſtis: rei autem gerendæ, & vtendi apparatu, nunc cùm auditis. Itaque his moribus ſoli mortalium omniũ, contrà quàm alij ſolent, factitatis. Nam omnes alij homines ante negotia deliberare ſolent; vos poſt negotia.

ITEM NOBILISSIMA OBIVRGATIO *morum recentium.*

Philipp. 3.

ΤΙ οὖν αἴτιον τούτων; οὐ γὰρ ἄνευ λόγου, καὶ δικαίας αἰτίας, ὄυτι τότ' οὕτως εἶχον ἐπίμονοι πρὸς ἐλευθερίαν ἅπαντες οἱ Ἕλληνες· ὄυτι νῦν πρὸς τὸ δουλεύειν. ἦν τι τότ' ἦν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἐν τ τ πολλῶν διανοίαις, ὃ νῦν οὐκ ἔστι, ὃ καὶ τῶν Περσῶν ἐκράτησε πλούτου, καὶ ἠλευθέρωσε τὴν τότε Ἑλλάδα, καὶ ὄυτε ναυμαχίας, ὄυτε πεζῆς μάχης οὐδεμίας ἡττᾶτο· νῦν δ' ἀπολωλὸς, ἅπαντα λελύμανται, καὶ ἄνω καὶ κάτω πεπόηκε τὰ τ Ἑλλήνων πράγματα. τί οὖν ἦν τοῦτο; οὐδὲν ποικίλον οὐδὲ σοφὸν, ἀλλ' ὅτι τὸν παρὰ τ ἄρχειν ἀεὶ βουλομένων, ἢ καὶ διαφθείρειν τὴν Ἑλλάδα, χρήματα λαμβάνοντας, ἅπαντες ἐμίσουν· καὶ χαλεπώτατον ἦν, τὸ δωροδοκοῦντα ἁλῶναι, καὶ τιμωρίᾳ μεγίστῃ τῶτον ἐπέλαζον, καὶ παρέπεσε οὐδεμία ἦν οὐδὲ συγγνώμη. τ οὖν χρεὼν ἐκάστου τ πραγμάτων, ὃν ἕκαστος τύχοι, καὶ τοῖς ἀμελοῦσι κ τ προσηκόντων, καὶ τοῖς μηδὲν ἐθέλουσι ποιεῖν, κ τ πάντα ἃ προσήκει πράττοντων, πολλάκις παρεσκεύαζεν, ὥστ' ἦν πρίασθαι παρὰ τ λεγόντων, οὐδὲ πᾶς στρατηγεύοντων, οὐδὲ τὴν πρὸς ἀλλήλους ὁμόνοιαν, οὐδὲ τὴν πρὸς τὸν βαρβάρους καὶ τοὺς τυράννους ἀπιστίαν, οὐδ' ὅλως τ τοιούτων οὐδέν. νῦν δ' ἅπαντ' ὥσπερ ἐκ ἀγορᾶς ἐκπέφευγε ταῦτα. ἀντεισῆκται δ' ἀντὶ τούτων, ὑφ' ὧν ἀπόλωλε καὶ πέπονθεν ἡ Ἑλλάς.

QVæ igitur cauſſa eſt harum rerum? neque enim ſine ratione, & iuſta cauſſa, vel tum adeò alacres erant ad libertatem defendendam omnes Græci, vel nunc ad tolerandam ſeruitutem. Fuit tum aliquid, fuit, Athenienſes, in populi animis, quod nunc non eſt: quod Perſarum opulentiam vicit: quod Græciæ libertatem aſſeruit: quod neque nauálibus neque terreſtribus in prælijs ſuccubuit. Id poſtquam nunc perditum eſt, omnia corrupit, & totam Græciam ſurſum deorſum permiſcuit. Quid igitur fuit illud? nihil multiplex, aut artificioſum, ſed vniuerſale & perpetuum odium eorum qui à dominandi cupidis, aut etiam Græciam corrumpere conantibus, pecuniam accipiebant. Grauiſſimum crimen erat, ſi quis acceptorum munerum conuinceretur: eúmque maximis pœnis afficiebant: neque deprecationi erat aut veniæ quicquam loci. Proinde occaſionem ſingularum rerum, quam fortuna etiam negligentibus contra attentos, & ignauiſſimis contra ſtrenuiſſimos ſæpe ſuppeditat; à nemine vel Oratore vel Imperatore nundinari licebat; neque etiam concordiam inter nos, neque diffidentiam aduerſus barbaros, & tyrannos: neque denique tale quicquam. Nunc tanquam è foro, & diuendita ſunt omnia, & contra importata ea, per quæ Græcia & periit, & laborauit.

ταῦτα δ' ἔστι τί; ζῆλος, εἴ τις εἰλικρὲς πρᾶγμα, ἢν ὁμολογῇ· συγγνώμη τοῖς ἐλλείπουσι· μῖσος, ἢν τούτοις τὴν ἐπιτιμίαν ἄλλα πάντα, ὅσα ἐκ τῆς διαφθορᾶς ἤρτηται. ἐπὶ πείρεις γὰρ, καὶ σωμάτων πλῆθος, καὶ χρημάτων πρόσοδοι, καὶ ἡ ἄλλης παρασκευῆς ἀφθονία, καὶ τἄλλα, οἷς ἂν τις ἰσχύειν τὰς πόλεις κρίνοι, νῦν ἅπαντα, καὶ πλείω, καὶ μείζω ὄντι τότε πολλῷ· ἀλλ' ἅπαντα ταῦτα ἄχρηστα, ἄπρακτα, ἀνόνητα ὑπὸ τῆς παρουσίας γίγνεται.

Ea quæ sunt? Admiratio, si quis aliquid accepit: risus, si confitetur: venia, si conuincitur: odium, si quis ista reprehendit: cætera omnia, quæ pendent à corruptelis. Nam & triremes, & multitudo hominum, & pecuniarij reditus, & reliqui apparatus copia, cætera denique, quibus vrbium vires æstimari solent, nunc omnia multò, & plura, & maiora sunt, quàm superiori ætate: sed vniuersa hæc inutilia, irrita, manca fiunt, per eos qui cauponãtur.

SVSTENTATIO.

In qua Οξύμωρον *quoddam in sensu, vt fiat admirabilior.*

Philipp. 1. Ὅλως δὲ τὸ χείριστον αὐτῶν ἐν τῷ παρεληλυθότος χρόνῳ, τοῦτο πρὸς τὰ μέλλοντα ἐλπίσιον ὑπάρχει. Τί οὖν ἐστι τοῦτο; ὅτι οὐδὲν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῶν δεόντων πεποιῶν ὑμῶν, κακῶς τὰ πράγματα ἔχει. ἐπίτειχα, εἰ πάντ' ἃ προσῆκε, πεπράχθαι, οὕτως εἶχεν, οὐδ' ἂν ἐγὼ ὑμῖν αὐτὰ σῴζειν ἠξίουν. ἔπειτα ἐνθυμητέον, καὶ παρὰ μικρὸν ἀκούουσιν, καὶ τοῖς εἰδόσιν, αὐτοῖς ἀναμεμνησκομένοις ἐλάχιστα πρότ' ἐχόντων δυνάμιν Λακεδαιμονίων ἐφ' οὗ χρόνος οὐ πολὺς, ὡς καλῶς καὶ προσηκόντως οὐδὲν ἀνάξιον ὑμεῖς ἐπράξατε τῆς πόλεως, ἀλλ' ὑπεμείνατε ὑπὲρ τοῦ δικαίου τὸν πρὸς ἐκείνους πόλεμον. τίνος οὖν ἕνεκα ταῦτα λέγω; ἵν' εἰδῆτε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ θαρσῆσθε, ὅτι οὐδὲν οὕτω φυλαττομένοις ὑμῖν δεινὸν φοβερὸν, οὔτ' ἂν ὀλιγωρῆτε, τοιοῦτον οἷον αὖ ὑμεῖς βούλησθε· παραλείψειν γάρ μοι δοκοῦσι, τῇ τότε ῥώμῃ τῶν Λακεδαιμονίων, ἣ ἐπεστράτευε ἐπὶ τὸ πρόσχημα τῆς νεώς, καὶ τῇ νῦν ἕξει τούτου, εἰ ἡμῶν παραληψόμεθα, ἐπὶ τὸ μηδὲν φροντίζειν ὧν ἔχομεν.

NAm quod in eo superioribus temporibus fuit pessimum, id ipsum est ad ea quæ restant, optimum. Quid illud igitur est? quòd propter socordiam vestram, & neglectum officij, res aduersæ sunt. Nam si vobis omnia quæ decer, agentibus, res ita se haberent; ne spes quidem vlla relinqueretur, eas fore meliores. Deinde cogitãdum id quod partim ex aliis auditis, partim ipsi nostis: atque in memoriam reuocandum quanta aliquando potentia Lacedæmoniis præditis, idque non ita olim, quàm præclarè & conuenienter, nihil alienum dignitate vobis admiseritis; sed pro defensione iuris bellum illorum sustinueritis. Qua igitur gratia hæc dico? vt sciatis, Athenienses, & videatis, nec quicquam præcauentibus vobis esse formidabile: neque, si neglexeritis, ex animi vestri sententia quicquam successurum: vtque exemplis vtamini, potentiæ quæ tum fuit Lacedæmoniorum, quam vigilantia vestra superastis, & tunc insolentiæ Philippi, propter quam æstuamus, eò quod nihil eorum quæ curanda erant, curauimus.

Digitized by Google

EXEMPLVM ORATIONIS CIVILIS, & figuratæ, per dialogiſmos, & ſermocinationes:

Quæ eſt valde practica, & efficax ad ſenſus feriendos.

Magna in hoc genere figurarum Demoſthenis felicitas.

Philip. 1. ΠΟΤ' οὖν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πότε ἀ χρὴ, πρᾶξετε; ἐπειδὰν, νὴ Δία, ἀνάγκη τις ᾖ; νῦν δ' τί χρὴ τὰ γιγνόμενα ἡγεῖσθαι; ἐγὼ μὲν γὰρ οἶμαι, τοῖς ἐλευθέροις μεγίστην ἀνάγκην τὴν ὑπὲρ τ προσήκοντος αἰσχύνην εἶναι. ἢ βούλεσθε, ἐπί μοι, περιόντες ἀλλήλους ἀγορᾶς κ' τῶν ἀγορᾶ, λέγετέ τι καινόν; ἦν τι γὰρ ἂν τ καινότερον, ἢ Μακεδὼν ἀνὴρ Ἀθηναίων κατατρέχων, καὶ τὰ τ Ἑλλήνων διοικῶν: τέθνηκε Φίλιππος; οὐ μὰ Δί', ἀλλὰ νοσεῖ. τί δ' ὑμῖν διαφέρει; ἐὰν γὰρ καὶ οὗτος τι πάθῃ, ταχέως ὑμεῖς ἕτερον Φίλιππον ποιήσετε, ἂν μόνον προσέχητε τοῖς πράγμασι τὸν νοῦν.

QVando igitur Athenienſes, agenda quæ ſunt, agetis? Vbi aliquid acciderit? vbi credo neceſſitas aliqua fuerit? Quid verò de iis quæ nunc fiunt, eſt exiſtimandum? Nam ego quidem arbitror liberis hominibus maximam eſſe neceſſitatem, ſuſceptum in rebus gerendis dedecus. Num vultis circumeuntes alius percontari alium in foro: Age dic mihi, numquid affertur noui? poteſtne quid magis nouum fieri, quàm quòd homo Macedo ſubigit Athenienſes, & Græciam adminiſtrat? Obiit Philippus? non certè quidem, ſed ægrotat. Quid verò veſtra intereſt? etſi enim aliquid ei acciderit, celeriter vos alium Philippum facietis, ſi rebus ita eritis intenti.

Item hæc plena χαρέστητος, habet Epiplexin, Ironiam, Prolepſin, &c.

Philip. 1. ΟΥκ ἐχειροτονήσατε ἐξ ὑμῶν αὐτῶν δεκαταξιάρχους, καὶ στρατηγοὺς, καὶ φυλάρχους, καὶ ἱππάρχους δύο. τί οὖν οὗτοι πλεῖον ἕνὸς ἀνδρὸς ὃν ἂν ἐκπέμψητε ἐπὶ τ πόλεμον; οἱ λοιποὶ τὰς πομπὰς πέμπουσιν ὑμῖν μετ' τ ἱερέων. ὥσπερ γὰρ οἱ πλάττοντες τοὺς πολίτας, εἰς τὴν ἀγορὰν χειροτονεῖτε τοὺς ταξιάρχους, καὶ τοὺς φυλάρχους, οὐκ ἐπὶ τ πόλεμον. Οὐ γὰρ ἐχεῖνο, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ταξιάρχους, παρ' ὑμῶν, ἱππάρχους παρ' ὑμῶν, ἄρχοντας οἰκείους εἶναι, ἵν' ἡ ὡς μάλιστα τ πόλεως ἡ δύναμις; ἀλλ' εἰς μὲν Λῆμνον τ παρ' ὑμῶν ἵππαρχον δεῖ πλεῖν, τοῦ δ' ὑπὲρ τ πόλεως κτημάτων ἀγωνιζομένων Μενέλαον ἱππαρχεῖν; καὶ οὐ τ ἄνδρα μεμφόμενος ταῦτα λέγω, ἀλλ' ὑφ' ὑμῶν ἅπαντα καχειροτονημένον εἶναι τοῦτον, ὅς τις ἂν ᾖ. Ἴσως δὴ ταῦτα μὲν ὀρθῶς: ἡγεῖσθε λέγειν.

NOnne verò creaſtis è veſtris ciuibus decem centuriones, & duces, & tribunos, & magiſtros equitum duos? Quid autem iſti plus agunt vno viro quem miſeritis ad bellum? Reliqui pompam vobis obeunt cum ſacrificulis. Vt enim ij qui luteos fingunt, in forum creatis centuriones, & tribunos, non ad bellum. An non oportuit, Athenienſes, centuriones, ciues; magiſtros equitum, ciues; magiſtratus domeſticos eſſe: vt reuera eſſent copiæ ciuitatis? An in Lemnum veſtr magiſtro equitum nauigandum eſt; eorum autem qui pro noſtræ vrbis poſſeſſionibus prælian.ur, Menelaus eſt magiſter equitum? Neque hæc hominis reprehendendi cauſſa dico: ſed à vobis eum creatum eſſe oportebat, quiſquis tandem ſit. Fortaſſis autem hæc rectè dici putatis:

Digitized by Google

τὸ ὄ τ' χρημάτων πόσα ἢ πόθεν ἔσαι, μάλιστα πάντων ἀκοῦσαι, τοῦτο δὴ ἢ εἰρανῶ. χρήματα τοίνυν, ἔστι μὲ ἡ πρόφ'. σιτηρέσιον τοῖς στρατευομένοις μόνον τὰ τῇ δυνάμει ταύτῃ τάλαντα ἐνενήκοντα, ἢ μικρόν τι πρὸς· δέκα μὲ ναυσὶ ταχείαις, τεσσαράκοντα τάλαντα, εἴκοσιν εἰς τὴν ναῦν μιᾶς, τῶν μισθὸς ἑκάστου· στρατιώταις ὄ δισχιλίοις, τοσαῦτα ἕτερα· ἵνα δέκα ἕκαστος τῶν μισθὸς ὁ στρατιώτης δραχμὰς σιτηρέσιον λαμβάνῃ· τοῖς δ' ἱππεῦσι διακοσίοις οὖσιν, ἐὰν τριάκοντα δραχμὰς ἕκαστος λαμβάνῃ τῶν μισθὸς, δώδεκα τάλαντα.

pecunia verò quanta, & vnde comparanda sit, maximè audire cupitis; id igitur sanè expediam. Ea est pecuniæ ratio, vt ad alendum hunc exercitum, & cibaria duntaxat militibus comparanda, nonaginta sint talenta numeranda, & paulò amplius: decem celeribus nauibus quadraginta talenta; vicenæ minæ in nauem singulis mensibus: militum duobus millibus totidem alia, vt duas singuli milites drachmas in mensem pro cibariis accipiant: equitibus ducentis numero, si tricenas drachmas in mensem accipiant singuli, duodecim talenta.

SERMOCINATIO, ET ORATIO valdè morata.

Philipp. 4. Ἀλλὰ ἐπιδάν τι τῶν περὶ Φιλίππου ἐμπέσῃ, εὐθὺς ἀναστάς τις λέγει, ὡς οὐ δεῖ ληρεῖν, οὐδὲ γεφύρια πόλεμον παρθεὶς εὐθέως ἄρχειν, τὸ τὴν εἰρήνην ἄγειν ὡς ἀγαθὸν, καὶ τὸ τρέφειν δύναμιν μεγάλην, ὡς χαλεπὸν· καὶ, διαρπάζειν τοὺς τὰ χρήματα βέλονται· καὶ μύθους λόγους, ὡς οἶσθ', μυθωδεστάτους λέγουσιν. ἐμὲ δὲ δεῖ δή που τὴν μὲ εἰρήνην ἄγειν, οὐχ ὑμᾶς πείθειν, οἵτε πεπεισμένοι κρίνειν, ἐμοί τ' τὰ τοῦ πολέμου παρέχοντα· ἃ γὰ ἐκεῖνος ποιεῖ, τὰ μὲ ἀφ' ὑμῶν ἀναφέρει.

SEd vbi aliqua Philippi mentio inciderit, statim quidam surgens dicit, non esse nugādum, nec decernendum bellum: atq; ordine collationem instituit: in pace viuere quàm præclarum: & magnum alere exercitum, quàm difficile; &, quidā diripere volunt ærarium, aliásque fabulas narrāt, vt opinantur, verissimas. Verùm, pacē vt seruetis, non vobis certè est persuadendū, quibus persuasū est: sed illi, qui rei militari vacat: Cui persuasū si fuerit; in vobis sanè mora nulla erit.

ΠΑΡΡΗΣΙΑ.

Philip. ii. Ἐγὼ νὴ τοὺς θεοὺς τοῦτο μὲ παῤῥησίας ἐρῶ πρὸς ὑμᾶς, καὶ οὐκ ἀποκρύψομαι· οὐχ ἵνα εἰς λοιδορίαν ἐμπέσω, ἑμαυτῷ μὲ λόγον παρ' ὑμῶν πείσω, τοῖς δ' ἐμοὶ πρόσθεν γεγενημένοις ἀχαρίστοις, καινὴν παρέχω πρόφασιν τοῦ πάλιν δίκην λαβεῖν παρὰ Φιλίππου· οὐδ' ἵνα τοὐναντίον ἀδολεσχῶ. ἀλλ' οἶμαι πολὺ ὑμᾶς λυπήσειν ἃ Φίλιππος πράττει μᾶλλον ἢ τὰ νυνί.

EGo, ita me Dij ament, verū apud vos liberè dicam, & non dissimulabo: non vt in conuitium delapsus, efficiā vt ego vicissim conuitiis apud vos incessar: iis autem qui ab initio mihi infesti fuerunt, nouam præbeam occasionem aliquid accipiendi à Philippo, neque, vt frustra garriam: sed quòd aliquando vobis molestiora Philippi facta puto, quàm nunc.

Digitized by Google

DEPRECATIO.

Philip. II.

Ταῦτ' οὖν, ὡς μὲ νουθετήσαι, νῦν ἱκανῶς εἴρηται· ὡς δ' ἂν ἐξετασθείη μάλιστα ἀκριβῶς, μὴ γένοιτο, ὦ πάντες θεοί.

HÆc igitur, vt admonendi gratia, nunc dixisse sufficiat: abſit autem, idque Dij omnes prohibeant, ne experiundo certissimè comprobentur.

DE EXARTESI FIGVRArum, & figuris declamatorijs.

CAPVT XXVII.

ALiud est tractationis genus omnino pictum, effluens, & declamatorium, quale est logodædalorum, qui ad aurium potiùs delicias, quàm ad probabilitatem elaborant orationem; cuius hîc exempla nonnulla subiiciemus, in quibus figuras figuris implexas, & contortulas acuminum concluſiones possis agnoscere.

Epanodos.

Cestius. Senec. l. 1. contr. 2.

In Sacerdote debere æstimari pudicitiam, innocentiam, felicitatem; quàm pudica sit, miles ostendit; quàm innocens, Iudex; quàm fœlix, reditus.

Subiectio.

Ibidem Silo Pompeius.

Eam vobis Sacerdotem promitto, quam incestam nulla facere possit fortuna. Potest aliquid seruitus cogere: seruiuit, & barbaris, & piratis: Inuiolata apud illos mansit. Potest aliquam corrumpere prolapsi in vitia sæculi praua consuetudo: etiam matronarum notum in libidine magisterium. Licet illam ponatis in lupanari, & per hoc illi intactam pudicitiam efferre contigit: Fuit in loco turpi, probrosè leno illam prostituit, populus adorauit: nemo non plus ad seruandam pudicitiam contulit, quàm ad violandam attulerat. Multum potest ad rectum quoque, pudici animi propositum: hostis gladio non succumbet: imò, si opus fuerit, pudicitiam vindicabit. Incredibilem videor in puella rem promittere: iam præstitit. Adolescentem misericordia populi beneficium polluere tentantem gladio repulit. Fuit, qui illam accusaret cædis: absoluta est. Ne qua vobis posset esse dubitatio, quæ ventura erat ad Sacerdotium, an pura esset, an integra: iam iudicatum est.

Subiectio cum Epiphonemate, Apostrophe, ad rem inanimem, & Anaphora.

Cui me vita reseruas? vt ædificem? aspice incendium: Vt nauigem? aspice naufragium: Vt educem? aspice sepulchrum. Lib. 3. cont. p. 1. pag. 402

Exclamatio.

De forti sine manibus, ex Triario. *Dij boni, et has manus aliquis deriſit:* & Controuers. 4. *in forti ſine manibus.* Cont. 4. pag. 16.

O miſera pietas, inter quæ parentum vota conſtitiſti.

Et de Olympicis fratribus, qui patris minas veriti, cùm inter se pugnarent, mutuis vulneribus concideranr, *iuuenes inuicti niſi habuiſſent patrem, pij iuuenes, nec parricidium patri negare potuiſtis.*

Hypotypoſis.

Iulius Baſſus ſen. lib. 9. cont. 2. p. 98.

De reo occiſo in conuiuio à Flaminio. Inter temulentas reliquias ſumptoſiſſimæ cœnæ, & faſtidioſos ſub ebrietate cibos, modò exciſum caput humanum fertur, inter purgamenta & iactus cœnantium, & ſparſam in conuiuio ſcobem, humanus ſanguis euerritur. Si quis autem eſt, Iudices, qui deſideret, vt Prætoris referam crudelitatem, quot præter hic iugulauerit, quot innoxios damnauerit, quot carcere incluſerit; huic ego me ſatisfacturum polliceor. Vno conuiuio, cum ſua prætura reum euoluam; inſtituuntur ab iſto in prouincia epulæ, & magnifico apparatu extruitur conuiuium, diſtinguuntur argenteis poculis aurea:

Albutij Silli.

Quid multa? è carcere in conuiuium Prætoris; cui ſtupenti miſero meretrix arridet, interim virgæ promuntur, & victima crudelitatis ante menſam ac Deos trucidatur. Me miſerum, impérij Romani terrore luſiſti! ô qui crudelitate ſuperaſti omnes tyrannos, ſoli tibi inter epulas voluptati fuit morientium gemitus?

Hic vltimus apparatus cœnæ fuit. In eodem triclinio video Prætorem, amatorem, ſcorta, cædes. Meretrix, Prætori, Prætor prouinciæ imperat. In conuiuio conſtituitur catenatus: qui cùm languentes Prætoris iſtius aſpexit oculos, exiſtimans ipſum Prætoris beneficium, dimitti, gratias iſti agere: & vtriſque manibus menſam tenens: Dij, inquit, immortales tibi parem gratiam referant. Quicunque in eodem triclinio accubabat, alius vbertim demiſſo capite flebat: alius auertebat ab illa crudelitate oculos: alius ridebat, quo gratior eſſet meretrici. Hic iſte inter varios conuiuarum vultus ſubmoueri iubet: miſerum ſtare ad præbendas ceruices immotum. Interim diſtinguitur mora poculis: nec ſobrij quidem carnificis manu, ciuis Romanus occiſus eſt. Non peto, quominus ſecuri percutiatur: illud rogo, legi potiùs quàm ſcorto cadat. Memento terrorem imperio quæri, non oblectamenta muliercul is. Quid ego nunc referam, Iudices, ludorum genera, ſaltationes, & illud dedecoris certamen, Prætor ne ſe molliùs moueret, an meretrix?

Capitoli.

Exſurgite nunc Bruti, Horatij, Decij, & cætera decora imperij. Veſtri faſces, veſtræ ſecures, in quantum, prò bone Iupiter, dedecus reciderunt: Iſtis obſcœnæ puellæ iocantur. Quid ſi per Deos immortales, nullo ſolemni die, populo inſpectante, in foro conuiuium habuiſſes, non minuiſſes maieſtatem imperij noſtri? Atqui, quid intereſt, conuiuium in forum, an forum in conuiuium attrahas? (Deinde deſcripſit qualiter in foro decolletur,) Aſcendit prætor tribunal inſpectante prouincia, noxiæ poſt terga ligantur manus, ſtatim intento ac triſti omnium vultu, fit à præcone ſilentium: Adhibentur deinde legitima verba, canitur ex altera parte claſſicum. Nunquid vobis videor deſcribere conuiuiales iocos? Heu? quàm diſſimilis exitus initiis adeſt. Accuſauit te: quis? iudicarunt te: qui? te Prætor damnatum pronuntiauit: occidit meretrix.

Deſcriptio mutilorum.

Sexti Seuerri. Seneca lib. 10. cont. 3. p. 112. nu. 40. & 50.

Hinc cæci innitentes baculis vagantur, huic trunca brachia circumferuntur, huic conuulſi pedum articuli ſunt, & torti tali, huic eliſa crura, illius immolatis pedibus cruribúſque, femina contudit: aliter in quemque ſæuiens oſſifragus iſte,

alterius brachia amputat, alterius eneruat: alium distorquet, alium delumbat, alterius diminutas scapulas in deforme tuber extundit, & risum in crudelitate captat. Produc agedum familiam semiuiuam, tremulam, debilem, cæcam, mancam, famelicam; ostende nobis captiuos tuos: volo, mehercules, nosse illum specum tuum, illam humanarum calamitatum officinam, illud infantium spoliarium, sua cuique calamitas, tanquam ars assignatur. huic recta membra sunt, &, si nemo obstet naturæ, proceritas micabit, ita frangatur, vt homo se alleuare non possit, sed pedum crurúmque resolutis vertebris reptet: huic extirpentur radicitus: Huic speciosa facies est: potest formosus mendicus esse; reliqua membra inualida sint, vt fortunæ iniquitas in beneficia sua sæuientis, magis hominum animos percellat. Sine satellitibus tyrannus calamitates humanas dispensat.

Gradatio mixta, cum Epanodo.

Cornelij Hispani p. 31. cont. 1. n. 30.

Homo est: non vis ali hominem? ciuis est: non vis ali ciuem? amicus est: non vis ali amicum? propinquus est: non vis ali propinquum? sic peruenitur ad patrem. Homo est, ciuis est, amicus est, propinquus est. Ergo non erit vitium porrexisse stipem, nisi dixero, pater est?

Pompeij Silonis p. 24. n. 40. l. 1. con. 2.

Tu Sacerdos? quid si tantùm capta? quid si tantùm prostituta? quid si tantùm homicida? quid si tantùm reafuisses?

Interrogatio.

Argentar. seu. lib. 1. cont. 1. p. 31. n. 50.

Accessit, inquit, ad me pater obrutus sordibus, tremens, deficientibus membris: rogauit alimenta. Interrogo vos, Iudices, quid facere oporteat? Nam istum non interrogo, scit quid facturus sim: non patrem, vt alteri patri faciam iniuriam, alteri inuidiam. Cùm vetuisset me alimenta præstare, si qua est fides, non putaui illum ex animo vetare. Lenocinatur, inquam, gloriæ meæ, vt videar etiam prohibitus aluisse.

Ad significandum fraternum odium, Emphasis.

Syriac. li. 1. p. 13. n. 20. cont 1.

Vos, Iudices, audite, quàm valdè eguerim, fratrem rogaui.

Figura constans obscuris sententiis per Mœosim.

Fuluij Sparsi Seneca p. 14. n. 10. l. 1. cont. 2.

Quid inclusa feceris, nec quærere debemus, nec scire possumus.

Epistrophe nobilis, cum Antitheti.

Cornelij Hisp. cont. 2. p. 14. n. 10. l. 2.

Sacerdoti pro libertate vota facienda sunt; captiuæ mandabitis? pro pudicitia vota facienda sunt; prostitutæ mandabitis? pro militibus vota facienda sunt; isti mandabitis? Id enim deerat: & templa eas reciperent, quas aut carcer aut lupanar eiecit?

Antith.

Mento Senec. cont. 2. p. 14. l. 1. n. 30.

Non potest in ea sperari Sacerdos, in qua sperari meretrix potest: Aliis oculis virginem leno æstimat, aliis pontifex.

Paralepsis cum Descriptione, et Aposiopesi.

Hypotyp. per Paralepsim. Quintil. decl. 6 p. 17

Describam nunc ego pendentem fluctibus carcerem, & catenas macie mea laxatas, & detritam lateribus meis conscium malorum catinam, & obrutam perennibus tene-

bris

bris feralis loci cruentam cæcitatem? Ista verò, si quid pudoris habeo, tacenda sunt.

Prosopopœia, cum Hypotyposi, et Reticentia.

Hypotyp. cum Prosopopœia. Quintil. decl. 6. p. 17.

Non dignum illud spectaculum latronibus erat, cùm pater filiúsque de vinculis contenderent, & sibi quisque carcerem vindicaret. Ego iam vsu defendebam meum, & in his annis iam maturam mortem asserebam. At ille contrà, ego te in calamitatibus deseram? Ego alligatum relinquam? & quonam modo ad matrem redibo, quæ misera desiderio tui dies noctésque fletibus iungit, quæ viuere sine te non potest? Non dicebat tamen omnia, & cùm assiduos planctus, & irrequietas diceret lacrymas, adiiciebat, iam pœnè cæca est, fortasse si redieris, videbit. In summa, non recedo: fas est mihi, etiam inuitis parentibus benè facere. Non recedo, si perseueras, demus piratis lucrum. Aut vicarius ero, aut comes. Quantum inter hæc fleuit? Quandiu cecîdit oculos suos? Si perseueraſſem, duos excæcaueram. Obstupuerunt pietate tanta, etiam latrones, & per immobiles ante vultus fletus cucurrit. Non tenuissent fortasse iuuenem, nisi redempturos parentes talem filium credidissent. Ipse in se transtulit ferreos nexus; & hilarior alligatus est filius, quàm solutus est pater. Supremum tamen, & nefas in æternum, me iam catenatis manibus amplexus, postquam mei cura discesserat, Matrem, inquit, tibi per hæc merita commendo. Tuillam tuere, defende, ama, ne relinque, sic paria faciemus.

Item decl. 8. p. 25.

Abacta est à perituro prima mater, & modò sedula ministeria seruorum repentè mutata sunt in mortis officia. Detrahuntur trementibus vela membris, & vt grassaturas manus totum corpus admitteret, nudatur miserabilis ac deflenda macies. Toto deinde tenditur toro, & ad immobilem rigidámque patientiam per omnia lectulispatia duraturus exponitur. Accipit carnifex ille telum, non quo dextra statim totum vulnus imprimeret, sed quod leuiter paulatimque descendens, animam in confinio mortis ac vitæ librato dolore suspenderet. Hæc exhortatio, hoc fuit perituri iuuenis alloquium: fortiter dura, patienter admitte, sanabitur frater: Non est quòd exanimeris metu, dolore deficias: Caue viscera exclamatione ne lasses, anhelitu gemitúque concutias, ne remedium pereat alienum.

Passus est miser discurrentem per omnia reserati pectoris improbum vagæ artis errorem. Contentum fuisse medicum, toto homine discentem primo putatis aspectu? Egesta sæpe vitalia, pertractata, deducta sunt, fecerunt manus plura, quàm ferrum. Stat iuxta medicum pater, apertis viscoribus inhians, stillantem animæ cædem cruentis manibus agitantem, ne festinet, hortatur, iubet altiùs diligentiúsque scrutari, interrogat, dubitat, contendit, affirmat, & accipit de filij morte rationem. At mulier infelix clusis aduoluta foribus, cruentúmque secretum toto corpore effringens, velut super busta tumulósque clamabat: Audi, miserrime iuuenis, si quis adhuc tibi superest sensus, exaudi, non permisit hoc mater, crede orbitati meæ, crede lacrymis, nec frater hac vellet ratione sanari. Inter hæc reficiebatur miser hauſtibus, detinebatur alloquiis, comprimebatur residuus cruor, cludebantur aperta vitalia.

Nemo vnquam tam noua pertulit commenta sæuitiæ, tanquam sanaretur occisus est.

Prosopopœia per incisa in affectibus.

Prosopopœia per incisa in violento affectu. Pater petit ab vxore sepulturam filij, quem ipsa insepultum volebat.

Per matrimonium te vetus,& per mutuam charitatem', quæ vtique nostrum magno constat, adiicio, per commune pignus, per annos pariter actos, & beneficio filij plures, per meum in te obsequium iam mei miserere, cuius soles. Crede mihi, hoc quod patior, carcere peius est, captiuitate crudelius. Mea ista pœna est. Quid tibi tantum mali feci? quid ostendi? Quintil. decl. 6 fol. 17 p. 2.

Finis Libri septimi.

DE AFFECTIBVS.

LIBER OCTAVVS.

AFFECTVVM VIS, & præstantia.

CAPVT PRIMVM.

Vt Deus in ventis, sic orator in affectibus ambulat.

CEleberrimum est diuini vatis oraculum, Deum *super pennas ventorũ ambulare*: quo dicto, eximia quædam, veluti antigantis Dei species, humanis penè subiicitur oculis. Noster autem orator, numinis quædam portio, & excellens imago stupendæ illius maiestatis, affectibus, quasi ventis rapitur, & eos ipsos in auditorum animis excitare solet. Taceant Poëtæ Æolum suum, qui *luctantes ventos, & sonoras* (vt aiunt) *tempestates* moderatur: Et modò quidẽ coërcet, ac mitigat, modò velut sonitu & terroribus armatas acies emittit. Nihil oratore admirabilius, qui non modò affectuum, quasi ventorum, habenas dare nouit, & restringere? Verùm ipsis penè tonitruis ac fulguribus, amplo quidem illo & terribili satellitio circumuallatus stipatúsque esse videtur; quod de Atticæ eloquentiæ principe, non inscitè dixit Lucianus, eum pro satellitibus, quasi potentissimum Regem *βεττὰ καὶ ἀστραπὰς* habuisse memorãs. Atque eius quidem eloquentię, quę in affectibus dominatur, summum est imperium: nam cœtus hominum tenet, mentes allicit, voluntates impellit quò vult, & vnde vult deducit, opem fert supplicibus, excitat afflictos, reis dat salutem, liberat periculis, ad summum, mitem quandam tyrannidem in pectoribus hominum constituit. De hac licet illud Pindari pronunciare:

Demosth: satellites, coruscationes, & tonitrua. Cic. de Orat.

Pindar. Pyth. ὠδ. ά.

Καὶ ἀίχματαὶ κεραυνὸν σβεννύεις
Αἰνάου πυρὸς, τὸν
Δι δ' ἀνὰ σκήπτῳ Διὸς αἰετὸν ὠ---
Κίλαι πτέρυγ' ἀμφοτέρω---
Θοὸν χαλκάρμαι.

Et Iouis cupiditatum fulmen extinguit, & pertinacis vigilię Aquilam inducit in soporem, ipsum denique Iouem, intimis sensibus delinitum titillat,

De affectibus Cicero legend. 2 de orat. 205.

ταῦτα δ' ἔστι τί; ζῆλος, εἴ τις εἰληφέ τι· γέλως, ἂν ὁμολογῇ· συγγνώμη τοῖς ἐλεγχομένοις· μῖσος, ἂν τούτοις τὴς ἐπιτιμᾷ· τἄλλα πάντα, ὅσα ἐκ τῆ διαβολῆς ἤρτηϰε· ἐπὶ πείσεις γὰ, ϰὴ σωμάτων πλῆθος, ϰὴ χρημάτων πρόσοδοι, ϰὴ τ' ἄλλης κατασκευῆς ἀφθονία, ϰὴ τἄλλα, οἷς ἄν τις ἰσχύειν τὰς πόλεις κρίνοι, νῦν ἅπαντα, ϰὴ πλέω, ϰὴ μείζω ὄντ τότε πολλῷ· ἀλλ' ἅπαντα ταῦτα ἄχρηστα, ἄπρακτα, ἀνόητα ὑπὸ τ πωλούντων γίγνεται.

Ea quæ ſunt? Admiratio, ſi quis aliquid accepit: riſus, ſi confitetur: venia, ſi conuincitur: odium, ſi quis iſta reprehendit: cætera omnia, quæ pendent à corruptelis. Nam & triremes, & multitudo hominum, & pecuniarij reditus, & reliqui apparatus copia, cætera denique, quibus vrbium vires æſtimari ſolent, nunc omnia multò, & plura, & maiora ſunt, quàm ſuperiori ætate: ſed vniuerſa hæc inutilia, irrita, manca fiunt, per eos qui cauponãtur.

SVSTENTATIO.

In qua Οξύμωρον *quoddam in ſenſu, vt fiat admirabilior.*

Philipp. 2. Οἶδα γὰρ ὅτι χείριστον αὐτῶν ἐν τῷ παρελθοντος χρόνῳ, τοῦτο πρὸς τὰ μέλλοντα βέλτιστον ὑπάρχει. Τί οὖν ὅτι τοῦτο; ὅτι οὐδὲν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τ δέοντων ποιούντων ὑμῶν, καλῶς τὰ πράγματα ἔχει. ἔπειτα, εἰ παὶδ' ἃ προσῆκε, προσῆν τοῖς, οὕτως εἶχεν, οὐδ' ἂν ἐγὼ νῦν αὐτὰ συνῆκα γενέσθαι ἄμεινω, ἔπειτα εὐθυμητέον, ϰὴ παρ' ἄλλων ἀκούουσιν, ϰὴ τοῖς οἴδασιν, αὐτοῖς ἀναμεμνησκομένοις ὀλίγῳ πρότ' ἐχόντων δύναμιν Λακεδαιμονίων· ἧς οὐ χρόνος οὐ πολὺς, ὡς πᾶσιν ϰὴ προσηκόντως οὐδὲν ἀνάξιον ὑμεῖς ἐπράξατε τ πόλεως, ἀλλ' ὑπεμείνατε ὑπὲρ τ δικαίων τ πρὸς ἐκείνους πόλεμον. τίνος οὖν ἕνεκα ταῦτα λέγω; ἵν' εἰδῆτε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ϰαὶ θαῤῥῆτε, ὅτι οὐδὲν οὔτε φυλαττομένοις ὑμῖν ὂν φοβερὸν, οὔτ' ἂν ὀλιγωρῆτε, τοιοῦτον οἷον ἂν ὑμεῖς βούλησθε· παρασκεύασται χρώμενοι, τῇ τότε ῥώμῃ τ Λακεδαιμονίων, ἃ ἐκρατεῖτε ἐν τ προσέχειν τοῖς πράγμασι τ νοῦν, ϰὴ τῇ νῦν ὄκνει τούτου, δι' ὧν παρεσπόμεθα, ἐν τῷ μηδὲν φροντίζειν ὧν ἐχρῆν.

NAm quod in eo ſuperioribus temporibus fuit peſſimum, id ipſum eſt ad ea quæ reſtant, optimum. Quid illud igitur eſt? quòd propter ſocordiam veſtram, & neglectum officij, res aduerſæ ſunt. Nam ſi vobis omnia quæ decet, agentibus, res ita ſe haberent; ne ſpes quidem vlla relinqueretur, eas fore meliores. Deinde cogitãdum id quod partim ex aliis auditis, partim ipſi noſtis: atque in memoriam reuocandum quanta aliquando potentia Lacedæmoniis præditis, idque non ita olim, quàm præclarè & conuenienter, nihil alienum dignitate vobis admiſeritis; ſed pro defenſione iuris bellum illorum ſuſtinueritis. Qua igitur gratia hæc dico? vt ſciatis, Athenienſes, & videatis, nec quicquam præcauentibus vobis eſſe formidabile: neque, ſi neglexeritis, ex animi veſtri ſententia quicquam ſucceſſurum: vtque exemplis vtamini, potentiæ quæ tum fuit Lacedæmoniorum, quam vigilantia veſtra ſuperaſtis, & tunc inſolentiæ Philippi, propter quam æſtuamus, eò quod nihil eorum quæ curanda erant, curauimus.

EXEMPLVM ORATIONIS CIVILIS, & figuratæ, per dialogiſmos, & ſermocinationes:

Quæ eſt valde practica, & efficax ad ſenſus feriendos.

Magna in hoc genere figurarum Demoſthenis felicitas.

Philip. 1. ΠΟΤ' οὖν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πότε ἃ χρὴ, πρὸς τούτοις; ἐπυθόμην, νὴ Δία· ἀνάγκη τις ἦν; τί οὖν τὰ γιγνόμενα ἡγεῖσθε; ἐγὼ μὲν γὰρ οἶμαι, τοῖς ἐλευθέροις μεγίστην ἀνάγκην τὴν ὑπὲρ τῶν προσηκόντων αἰσχύνην εἶναι. ἢ βούλεσθε, εἰπέ μοι, περιόντες ἀλλήλους καθ' ἡμέραν, λέγειν τι καινόν; ἦν γὰρ ἄν τι καινότερον, ἢ Μακεδὼν ἀνὴρ Ἀθηναίων καταπολεμῶν, καὶ τῶν Ἑλλήνων ἄρχων· τέθνηκε Φίλιππος; οὐ μὰ Δί', ἀλλ' ἀσθενεῖ. τί δ' ὑμῖν διαφέρει; ἐὰν γὰρ αὐτός τι πάθῃ, ταχέως ὑμεῖς ἕτερον Φίλιππον ποιήσετε, αὐτῷ οὗτος προσέχετε τοῖς πράγμασι τὸν νοῦν.

QVando igitur Athenienſes, agenda quæ ſunt, agetis? Vbi aliquid acciderit? vbi credo neceſſitas aliqua fuerit? Quid verò de iis quæ nunc fiunt, eſt exiſtimandum? Nam ego quidem arbitror liberis hominibus maximam eſſe neceſſitatem, ſuſceptum in rebus gerendis dedecus. Num vultis circumeuntes alius percontari alium in foro: Age dic mihi, numquid affertur noui? poteſtne quid magis nouum fieri, quàm quòd homo Macedo ſubigit Athenienſes, & Græciam adminiſtrat? Obiit Philippus? non certè quidem, ſed ægrotat. Quid verò veſtra intereſt? etſi enim aliquid ei acciderit, celeriter vos alium Philippum facietis, ſi rebus ita eritis intenti.

Item hæc plena χαριέντος, habet Epiplexin, Ironiam, Prolepſin, &c.

Philip. 1. Οὐκ ἐχειροτονεῖτε ἐξ ὑμῶν αὐτῶν δεκαταξιάρχους, καὶ στρατηγοὺς, καὶ φυλάρχους, καὶ ἱππάρχους δύο. τί οὖν οὗτοι ποιοῦσι πλὴν ἑνὸς ἀνδρὸς ὃν ἂν ἐκπέμψητε ἐπὶ τὸν πόλεμον; οἱ λοιποὶ τὰς πομπὰς πέμπουσιν ὑμῖν μετὰ τῶν ἱεροποιῶν. ὥσπερ γὰρ οἱ πλάττοντες τοὺς παῖδας, εἰς τὴν ἀγορὰν χειροτονεῖτε τοὺς ταξιάρχους, καὶ τοὺς φυλάρχους, οὐκ ἐπὶ τὸν πόλεμον. Οὐ γὰρ ἐχρῆν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ταξιάρχους, παρ' ὑμῶν, ἱππάρχους παρ' ὑμῶν, ἄρχοντας οἰκείους εἶναι, ἵν' ἢ ὡς δήποτε τῆς πόλεως ἡ δυνάμεως; ἀλλ' εἰς μὲν Λῆμνον ἢ παρ' ὑμῶν ἵππαρχον δεῖ πλεῖν, τῶν δ' ὑπὲρ τῆς πόλεως κτημάτων ἀγωνιζομένων Μενέλαον ἱππαρχεῖν; καὶ οὐ τοὺς ἄνδρας μεμφόμενος ταῦτα λέγω, ἀλλ' ὑφ' ὑμῶν ἐδεῖ χειροτονηθῆναι τοῦτον, ὅς τις ἂν ᾖ. Ἴσως δὴ ταῦτα μὲν ὀρθῶς· ἀγελαίως λέγεις.

NOnne verò creaſtis è veſtris ciuibus decem centuriones, & duces, & tribunos, & magiſtros equitum duos? Quid autem iſti plus agunt vno viro quem miſeritis ad bellum? Reliqui pompam vobis obeunt cum ſacrificulis. Vt enim ij qui luteos fingunt, in forum creatis centuriones, & tribunos, non ad bellum. An non oportuit, Athenienſes, centuriones, ciues; magiſtros equitum, ciues; magiſtratus domeſticos eſſe: vt reuera eſſent copiæ ciuitatis? An in Lemnum veſtr magiſtro equitum nauigandum eſt; eorum autem qui pro n ſtræ vrbis poſſeſſionibus prælian ur, Menelaus eſt magiſter equitum? Neque hæc hominis reprehendendi cauſſa dico: ſed à vobis eum creatum eſſe oportebat, quiſquis tandem ſit. Fortaſſis autem hæc rectè dici putatis:

τὸ δ' ὅτ' χρημάτων πόσα καὶ πόθεν ἔσται, μάλιστα πάντων ἀκοῦσαι, τοῦτο δὴ καὶ σφαιῶ. χρήματα τοίνυν, εἰσὶ μὲν ἱκανὰ· σπάνιον τοῖς στρατιώταις μόνον τὰ τῇδ' ὡνάμει ταύτην τάλαντα ἐπιτήκοντα, καὶ μικρόν τι πλείω· δέκα μὲν ναυσὶ ταχείαις, τεσσαράκοντα τάλαντα, εἴκοσιν εἰς τὴν ναῦν μιᾶς, τῶν μισθὸς ἑκάστου· στρατιώταις δὲ δισχιλίοις, τοσαῦτα ἕτερα· ἵνα δέκα ἕκαστος τοῖς μισθοὺς ὁ στρατιώτης δραχμὰς σπανίσιον λαμβάνῃ· τοῖς δ' ἱππεῦσι διακοσίοις οὖσιν, ἐὰν τετράκοντα δραχμὰς ἕκαστος λαμβάνῃ τοῖς μισθοὺς, δώδεκα τάλαντα.

pecunia verò quanta, & vnde comparanda sit, maximè audire cupitis; id igitur sanè expediam. Ea est pecuniæ ratio, vt ad alendum hunc exercitum, & cibaria duntaxat militibus comparanda, nonaginta sint talenta numeranda, & paulò amplius: decem celeribus nauibus quadraginta talenta; vicenæ minæ in nauem singulis mensibus: militum duobus millibus totidem alia, vt duas singuli milites drachmas in mensem pro cibariis accipiant: equitibus ducentis numero, si tricenas drachmas in mensem accipiant singuli, duodecim talenta.

SERMOCINATIO, ET ORATIO *valdè morata.*

Philipp. 4.

Ἀλλὰ ἐπιδάν τι τῶν περὶ Φιλίππου ἐμπέσῃ, εὐθὺς ἀναστάς τις λέγει, ὡς οὐ δεῖ ληρεῖν, οὐδὲ χρόνον τάλαντον παρεθεὶς εὐθέως ἄγειν τὸν πρὸς εἰρήνην ἄγειν ὡς ἀγαθὸν, καὶ τὸ τρέφειν δύναμιν μεγάλην, ὡς χαλεπὸν· καὶ, διαπράξειν πρὸς τὰ χρήματα βέλονται· οἱ μὲν λόγοις, ὡς οἴονται, ἀληθεστάτοις λέγουσιν. ἀλλὰ δεῖ δή που τὸν μὲν εἰρήνην ἄγειν, οὐχ ὑμᾶς πίθειν, οὐδὲ πεπεισμένοις χάδεσθαι, ἀλλὰ τὰ τοῦ πολέμου παρασκευάζοντα· ἐκεῖνος γὰρ ἐκεῖνος πειθῆ, τὰ γε ἀφ' ὑμῶν ὑπάρχει.

SEd vbi aliqua Philippi mentio inciderit, statim quidam surgens dicit, non esse nugãdum, nec decernendum bellum: atq; ordine collationem instituit: in pace viuere quàm præclarum: & magnum alere exercitum, quàm difficile; &, quidã diripere volunt ærarium, aliásque fabulas narrãt, vt opinantur, verissimas. Verùm, pacẽ vt seruetis, non vobis certè est persuadendũ, quibus persuasũ est: sed illi, qui rei militari vacat: Cui persuasũ si fuerit; in vobis sanè mora nulla erit.

ΠΑΡΡΗΣΙΑ.

Philip. 11.

Ἐγὼ νὴ τοὺς θεοὺς τοὺσδὶ μὲν παῤῥησίας ἐρῶ πρὸς ὑμᾶς, καὶ οὐκ ἀποκρύψομαι· οὐχ ἵνα εἰς λοιδορίαν ἐμπέσω, ἑαυτῷ μὲν λόγον παῤ ὑμῶν πείσω, τοῖς δ' ἐμοὶ πρόσθεν ἐξ ἀρχῆς, κατηγορήσω παράσχω πρόφασιν τοῦ πάλιν δίκην λαβεῖν παρὰ Φιλίππου· οὐδ' ἵνα τινὸς ἀδολεσχῶ. ἀλλ' εἶμαι πρὸ ὑμᾶς λυπήσειν ἃ Φίλιππος πράττει μᾶλλον ἢ τὰ νυνί.

EGo, ita me Dij ament, verũ apud vos liberè dicam, & non dissimulabo: non vt in conuitium delapsus, efficiã vt ego vicissim conuitiis apud vos inceſſar: iis autem qui ab initio mihi infesti fuerunt, nouam præbeam occasionem aliquid accipiendi à Philippo, neque, vt frustra garriam: sed quòd aliquando vobis molestiora Philippi facta puto, quàm nunc.

Digitized by Google

DEPRECATIO.

Philip. ii.

Ταῦτ' ἐμοῦ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, γνώμη ἰσχυρῶς εἴρηται· ὡς δ' ἂν ἐξεταζόντων μάλιστα ἀκριβῶς, μὴ γένοιτο, ὦ παίντες θεοί.

HÆc igitur, vt admonendi gratia, nunc dixisse sufficiat: absit autem, idque Dij omnes prohibeant, ne experiundo certissimè comprobentur.

DE EXARTESI FIGVRArum, & figuris declamatorijs.

CAPVT XXVII.

ALiud est tractationis genus omnino pictum, effluens, & declamatorium, quale est logodædalorum, qui ad aurium potiùs delicias, quàm ad probabilitatem elaborant orationem; cuius hîc exempla nonnulla subiiciemus, in quibus figuras figuris implexas, & contortulas acuminum conclusiones possis agnoscere.

Epanodos.

Cestius. Senec. l. 1. cont. 2.

In Sacerdote debere æstimari pudicitiam, innocentiam, felicitatem; quàm pudica sit, miles ostendit; quàm innocens, Iudex; quàm fœlix, reditus.

Subiectio.

Ibidem Silo Pompeius.

Eam vobis Sacerdotem promitto, quam incestam nulla facere possit fortuna. Potest aliquid seruitus cogere: seruiuit, & barbaris, & piratis: Inuiolata apud illos mansit. Potest aliquam corrumpere prolapsi in vitia sæculi praua consuetudo: etiam matronarum notum in libidine magisterium. Licet illam ponatis in lupanari, & per hoc illi intactam pudicitiam efferre contigit: Fuit in loco turpi, probrosè leno illam prostituit, populus adorauit: nemo non plus ad seruandam pudicitiam contulit, quàm ad violandam attulerat. Multum potest ad rectum quoque, pudici animi propositum: hostis gladio non succumbet: imò, si opus fuerit, pudicitiam vindicabit. Incredibilem videor in puella rem promittere: iam præstitit. Adolescentem misericordia populi beneficium polluere tentantem gladio repulit. Fuit, qui illam accusaret cædis: absoluta est. Ne qua vobis posset esse dubitatio, quæ ventura erat ad Sacerdotium, an pura esset, an integra: iam iudicatum est.

Subiectio cum Epiphonemate, Apostrophe, ad rem inanimem, & Anaphora.

Cui me vita reseruas? vt ædificem? aspice incendium: Vt nauigem? aspice naufragium: Vt educem? aspice sepulchrum. Lib. 5. cont. p. 1. p. 402

Exclamatio.

De forti sine manibus, ex Triario. *Dij boni, et has manus aliquis desiit:* & Controuers. 4. *in forti sine manibus.* Cont. 4. pag. 16.

O misera pietas, inter qua parentum vota constitisti.

Et de Olympicis fratribus, qui patris minas veriti, cùm inter se pugnarent, mutuis vulneribus concidebant, *iuuenes inuicti nisi habuissent patrem, pij iuuenes, nec parricidium patri negare potuistis.*

Hypotypoſis.

Iulius Baſſus ſen. lib. 9. cont. 2. p. 98.

De reo occiſo in conuiuio à Flaminio. Inter temulentas reliquias ſumptoſiſſimæ cœnæ, & faſtidioſos ſub ebrietate cibos, modò exciſum caput humanum fertur, inter purgamenta & iactus cœnantium, & ſparſam in conuiuio ſcobem, humanus ſanguis euerritur. Si quis autem eſt, Iudices, qui deſideret, vt Prætoris referam crudelitatem, quot præter hic iugulauerit, quot innoxios damnauerit, quot carcere incluſerit; huic ego me ſatisfacturum polliceor. Vno conuiuio, cum ſua prætura reum euoluam; inſtituuntur ab iſto in prouincia epulæ, & magnifico apparatu extruitur conuiuium, diſtinguuntur argenteis poculis aurea:

Albutij Silli.

Quid multa? è carcere in conuiuium Prætoris; cui ſtupenti miſero meretrix arridet, interim virgæ promuntur, & victima crudelitatis ante menſam ac Deos trucidatur. Me miſerum, impétij Romani terrore luſiſti! ô qui crudelitate ſuperaſti omnes tyrannos, ſoli tibi inter epulas voluptati fuit morientium gemitus?

Hic vltimus apparatus cœnæ fuit. In eodem triclinio video Prætorem, amatorem, ſcorta, cædes. Meretrix, Prætori, Prætor prouinciæ imperat. In conuiuio conſtituitur catenatus: qui cùm languentes Prætoris iſtius aſpexit oculos, exiſtimans ipſum Prætoris beneficium, dimitti, gratias iſti agere: & vtriſque manibus menſam tenens: Dij, inquit, immortales tibi parem gratiam referant. Quicunque in eodem triclinio accubabat, alius vbertim demiſſo capite flebat: alius auertebat ab illa crudelitate oculos: alius ridebat, quo gratior eſſet meretrici. Hic iſte inter varios conuiuarum vultus ſubmoueri iubet: miſerum ſtare ad præbendas ceruices immotum. Interim diſtinguitur mora poculis: nec ſobrij quidem carnificis manu, cuius Romanus occiſus eſt. Non peto, quominus ſecuri percutiatur: illud rogo, legi potiùs quàm ſcorto cadat. Memento terrorem imperio quæri, non oblectamenta mulierculis. Quid ego nunc referam, Iudices, ludorum genera, ſaltationes, & illud dedecoris certamen, Prætor ne ſe molliùs moueret, an meretrix?

Exſurgite nunc Bruti, Horatij, Capitoli Decij, & cætera decora imperij. Veſtri faſces, veſtræ ſecures, in quantum, prò bone Iupiter, dedecus reciderunt: Iſtis obſcœnæ puellæ iocantur. Quid ſi per Deos immortales, nullo ſolemni die, populo inſpectante, in foro conuiuium habuiſſes, non minuiſſes maieſtatem imperij noſtri? Atqui, quid intereſt, conuiuium in forum, an forum in conuiuium attrahas? (Deinde deſcripſit qualiter in foro decolletur,) Aſcendit prætor tribunal inſpectante prouincia, noxiæ poſt terga ligantur manus, ſtatim intento ac triſti omnium vultu, fit à præcone ſilentium: Adhibentur deinde legitima verba, canitur ex altera parte claſſicum. Nunquid vobis videor deſcribere conuiuiales iocos? Heu? quàm diſſimilis exitus initiis adeſt. Accuſauit te: quis? iudicarunt te: qui? te Prætor damnatum pronunciauit: occidit meretrix.

Deſcriptio mutilorum.

Sexti Seueri. Seneca lib. 10. cont. 3. p. 112. nu. 40. & 50.

Hinc cæci innitentes baculis vagantur, huic trunca brachia circumferuntur, huic conuulſi pedum articuli ſunt, & torti tali, huic eliſa crura, illius immolatis pedibus cruribúſque, femina contudit: aliter in quemque ſæuiens oſſifragus iſte,

Digitized by Google

alterius brachia amputat, alterius eneruat: alium distorquet, alium delumbat, alterius diminutas scapulas in deforme tuber extundit, & risum in crudelitate captat. Produc agedum familiam semiuiuam, tremulam, debilem, cæcam, mancam, famelicam; ostende nobis captiuos tuos: volo, mehercules, nosse illum specum tuum, illam humanarum calamitatum officinam, illud infantium spoliarium, sua cuique calamitas, tanquam ars assignatur. huic recta membra sunt, &, si nemo obstet naturæ, proceritas micabit, ita frangatur, vt homo se alleuare non possit, sed pedum crurúmque resolutis vertebris reptet: huic extirpentur radicitus: Huic speciosa facies est: potest formosus mendicus esse; reliqua membra inualida sint, vt fortunæ iniquitas in beneficia sua sæuientis, magis hominum animos percellat. Sine satellitibus tyrannus calamitates humanas dispensat.

Gradatio mixta, cum Epanodo.

Cornelij Hispani p. 31. cont. 1. n. 30.

Homo est: non vis ali hominem? ciuis est: non vis ali ciuem? amicus est: non vis ali amicum? propinquus est: non vis ali propinquum? sic peruenitur ad patrem. Homo est, ciuis est, amicus est, propinquus est. Ergo non erit vitium porrexisse stipem, nisi dixero, pater est?

Pompeij Silonis p. 14. n. 40. l. 1. con. 2.

Tu Sacerdos? quid si tantùm capta? quid si tantùm prostituta? quid si tantùm homicida? quid si tantùm reafuisses?

Interrogatio.

Argentar. sen. lib. 1. cont. 1. p. 12. n. 50.

Accessit, inquit, ad me pater obrutus sordibus, tremens, deficientibus membris: rogauit alimenta. Interrogo vos, Iudices, quid facere oporteat? Nam istum non interrogo, scit quid facturus sim: non patrem, vt alteri patri faciam iniuriam, alteri inuidiam. Cùm vetuisset me alimenta præstare, si qua est fides, non putaui illum ex animo vetare. Lenocinatur, inquam, gloriæ meæ, vt videar etiam prohibitus aluisse.

Ad significandum fraternum odium. Emphasis.

Vos, Iudices, audite, quàm valdè eguerim, fratrem rogaui. Syriac. li. 1. p. 13. n. 20. cont 1.

Figura constans obscuris sententiis per Mœosim.

Quid inclusa feceris, nec quærere debemus, nec scire possumus. Fuluij Sparsi Seneca p. 14. n. 10. l. 1. cont. 2.

Epistrophe nobilis, cum Antitheti.

Sacerdoti pro libertate vota facienda sunt; captiuæ mandabitis? pro pudicitia vota facienda sunt; prostitutæ mandabitis? pro militibus vota facienda sunt; isti mandabitis? Id enim deerat: & templa eas reciperent, quas aut carcer aut lupanar eiecit? Cornelij Hisp. cont. 2. p. 14. n. 10. l. 1.

Antith.

Non potest in ea sperari Sacerdos, in qua sperari meretrix potest: Aliis oculis virginem leno æstimat, aliis pontifex. Mento Senec. cont. 2. p. 14. l. 1. n. 30.

Paralepsis cum Descriptione, et Aposiopesi.

Describam nunc ego pendentem fluctibus carcerem, & catenas macie mea laxatas, & detritam lateribus meis conscia malorum carinam, & obrutam perennibus tenebris Hypotyp. per Paralepsim. Quintil. decl. 6 p. 17

bris feralis loci cruentam cæcitatem? Ista verò, si quid pudoris habeo, tacenda sunt.

Prosopopœia, cum Hypotyposi, et Reticentia.

Hypotyp. cum Prosopopœia. Quintil. decl. 6. p. 17.

Non dignum illud spectaculum latronibus erat, cùm pater filiúsque de vinculis contenderent, & sibi quisque carcerem vindicaret. Ego iam vsu defendebam meum, & in his annis iam maturam mortem asserebam. At ille contrà, ego te in calamitatibus deseram? Ego alligatum relinquam? & quonam modo ad matrem redibo, quæ misera desiderio tui dies noctésque fletibus iungit, quæ viuere sine te non potest? Non dicebat tamen omnia, & cùm assiduos planctus, & irrequietas diceret lacrymas, adiiciebat, iam pœnè cæca est, fortasse si redieris, videbit. In summa, non recedo: fas est mihi, etiam inuitis parentibus benè facere. Non recedo, si perseueras, demus piratis lucrum. Aut vicarius ero, aut comes. Quantum inter hæc fleuit? Quandiu cecîdit oculos suos? Si perseueraſſem, duos excæcaueram. Obstupuerunt pietate tanta, etiam latrones, & per immobiles ante vultus fletus cucurrit. Non tenuissent fortasse iuuenem, nisi redempturos parentes talem filium credidissent. Ipse in se transtulit ferreos nexus; & hilarior alligatus est filius, quàm solutus est pater. Supremum tamen, & nefas in æternum, me iam catenatis manibus amplexus, postquam mei cura discesserat, Matrem, inquit, tibi per hæc merita commendo. Tu illam tuere, defende, ama, ne relinque, sic paria faciemus.

Item decl. 8. p. 25.

Abacta est à perituro prima mater, & modò sedula ministeria seruorum repentè mutata sunt in mortis officia. Detrahuntur trementibus velamenta membris, & vt grassaturas manus totum corpus admitteret, nudatur miserabilis ac defienda macies. Toto deinde tenditur toro, & ad immobilem rigidámque patientiam per omnia lectuli spatia duraturus exponitur. Accipit carnifex ille telum, non quo dextra statim totum vulnus imprimeret, sed quod leuiter paulatimque descendens, animam in confinio mortis ac vitæ librato dolore suspenderet. Hæc exhortatio, hoc fuit perituri iuuenis alloquium: fortiter dura, patienter admitte, sanabitur frater: Non est quòd exanimeris metu, dolore deficias: Caue viscera exclamatione ne lasses, anhelitu gemitúque concutias, ne remedium pereat alienum.

Passus est miser discurrentem per omnia referati pectoris improbum vagæ artis errorem. Contentum fuisse medicum, toto homine discentem primo putatis aspectu? Egesta sæpe vitalia, pertractata, deducta sunt, fecerunt manus plura, quàm ferrum. Stat iuxta medicum pater, apertis visceribus inhians, stillantem animæ cædem cruentis manibus agitantem, ne festinet, hortatur, iubet altiùs diligentiúsque scrutari, interrogat, dubitat, contendit, affirmat, & accipit de filij morte rationem. At mulier infelix clusis aduoluta foribus, cruentúmque secretum toto corpore effringens, velut super busta tumulósque clamabat: Audi, miserrime iuuenis, si quis adhuc tibi supersit sensus, exaudi, non permisit hoc mater, crede orbitati meæ, crede lacrymis, nec frater hac vellet ratione sanari. Inter hæc reficiebatur miser haustibus, detinebatur alloquiis, comprimebatur residuus cruor, cludebantur aperta vitalia.

DE AFFECTIBVS.

LIBER OCTAVVS.

AFFECTVVM VIS, & præstantia.

CAPVT PRIMVM.

Vt Deus in ventis, sic orator in affectibus ambulat.

CElebertimum est diuini vatis oraculum, Deum *super pennas ventorũ ambulare*: quo dicto, eximia quædam, veluti antigantis Dei species, humanis penè subiicitur oculis. Noster autem orator, numinis quædam portio, & excellens imago stupendæ illius maiestatis, affectibus, quasi ventis rapitur, & eos ipsos in auditorum animis excitare solet. Taceant Poëtæ Æolum suum, qui *luctantes ventos; & sonoras* (vt aiunt) *tempestates* moderatur: Et modò quidẽ coërcet, ac mitigat, modò velut sonitu & terroribus armatas acies emittit. Nihil oratore admirabilius, qui non modò affectuum, quasi ventorum, habenas dare nouit, & restringere? Verùm ipsis penè tonitruis ac fulguribus, amplo quidem illo & terribili satellitio circumuallatus stipatúsque esse videtur; quod de Atticæ eloquentiæ principe, non inscitè dixit Lucianus, eum pro satellitibus, quasi potentissimum Regem βεμνὰς καὶ ἀστραπὰς habuisse memorãs. Atque eius quidem eloquentię, quę in affectibus dominatur, summum est imperium: nam cœtus hominum tenet, mentes allicit, voluntates impellit quò vult, & vnde vult deducit, opem fert supplicibus, excitat afflictos, reis dat salutem, liberat periculis, ad summum, mitem quandam tyrannidem in pectoribus hominum constituit. De hac licet illud Pindari pronunciare:

Demosth. satellites, coruscationes, & tonitrua. Cic. de Orat.

Pindat. Pyth. vlt. a.

De affectibus Cicero legend. 2 de orat. 205.

Καὶ ἁ αἰχματὰ κεραυνὸν σβεννύεις
Ἀτρέϊον πυρὸς, ἴυ
Δς δ' ἀνὰ σκάπτῳ Διὸς αἰετὸς ὠ---
Κέλαι πέρυγ' ἀμφοτέρᾳ---
Θεὸν χαλκάρμαις.

Et Iouis cupiditatum fulmen extinguit, & pertinacis vigilia Aquilam inducit in soporem, ipsum denique Iouem, intimis sensibus delinitum titillat,

& potentiùs insidet. Quæ rationes efficiunt, vt affectuum, in sublimi præsertim eloquentia, vsus sit frequentissimus, & cognitio perneces-saria, de qua, vt quæ ad Rhetores attinent, liquidiùs pertractemus, nonnulla primùm de Affectuum definitione & causis præmittenda sunt.

AFFECTVVM DEFINITIO, CAVSA, DIVISIO.

CAPVT II.

Lactant. l. 5. Affectus cotes virtutum.

DEus cùm hominem primum fingeret, simul cum anima varios illi affectus, quasi futuras virtutum cotes indidit; quos si Stoica falce velis rescindere, stipitem facies ex homine, sine vigore, sine sensu, & quod pessimum est omnium, ἄτορον. Omnino quasi pennis aues, ita affectibus homines, ad destinatos cursus rapiuntur: & hos quidem alij, quasi egregios virtutum administros, & prodromos faciunt, alij, abiecto rationis clauo, eosdem intemperantes dominos, & summa crudelitate efferatos experiuntur. Ex quo fit, vt in permotionum moderata temperie, animæ perpetua quædam serenitas, magnáque (si modò in terris haberi potest) felicitas sita sit, atque collocata. Sunt porro affectus, quos Stoici πάθηματα, ἢ ἐμπαθήματα; Cicero permotiones; alij motus & passiones appellant, *sentientis animæ, ex boni vel mali opinione natæ commotiones*, vel, vt D. Nemesius habet, lib. de natura hominis c. 15. Affectio est motus animæ rationis expers, ob opinionem boni vel mali. Fons ergo & origo omnium affectuum est anima sentiens; neque enim ex intelligente, aut etiam vegetante, dimanant, cùm in plantis, & in ipsa hominis mente atque intelligentia, nullæ sint affectiones. Alij motus sunt leniores, quos ἠθικοὺς Cicero nominat; alij vehementiores, qui παθητικοὶ appellantur. Et si rectam rationem excedant, animæ οἰκονομίαν, aduersis veluti ventis labefactant, & diuellunt. Quod, quàm sæpe faciant, & quàm feroces ludos ludant, testis est humana natura, à primi parentis lapsu, permolesta variorum affectuum tyrannide violenter abrepta: vt non immeritò queratur Philo, veluti in arcam Noemi, bestias, ita in corpus humanum affectionum motus, immanes quasdam & indomitas feras, post hanc naturæ labem esse admissas:

Affectus ἠθικοὶ, & παθητικοὶ.

Vt in arcam Noemi, bestiæ, sic affectus in animos immissi. Philo lib. de plant. Noemi.

Quicquid agunt homines, votum, timor, ira, voluptas,
Gaudia, discursus, nostri farrago libelli est.

Iuuenal Satyr. 1.

Maximus Tyrius orat. 17.

Quæ omnia essent tolerabiliora, si modum facerent: verùm vt subitis procellis crescentes amnes, legitimum excedunt alueum, superque vel segetes, vel plantarum culturam præcipites lati, rusticorum operum salubritatem & decus euertunt; Sic animus, affectuum impetu abreptus atque obsessus extinguitur. Sed hæc Ethicis pleniùs discutienda relinquimus.

Affectuum nomen, & definitio.

Iam verò earum quæ παθητικαὶ nuncupantur, affectionum variæ diuisiones afferuntur.

Affectuum diuisio. D. Thom. 1. 2. q. 23.

Diuus Thomas apex Theologiæ, affectus diuidit secundùm geminam sentientis animæ facultatem, concupiscibilem, & irascibilem, quam Græci melius ἐπιθυμητικὸν ἢ θυμικὸν nominant; & in Appetente quidem collocat amorem, odium, desiderium, fugam, gaudium, & dolorem: in irascente spem, desperationem, timorem, audaciam, iram. Galenus, excandescentiam, iram, timorem, mœrorem, inuidiam, cupiditatem, amorem & odium memorat. Stoici illi quatuor fontes, voluptatem, dolorem, spem, timorem, omnia referunt. Plato, sub finem Timæi, duo veluti

Galenus lib. de cognos. & cur. affec.

Digitized by Google

permotionum elementa facit, Voluptatem & Dolorem. Aristoteles, quē hîc sequimur, 11. motuum genera recenset. Iram, mansuetudinem, amorem, timorem, cōfidentiam, verecundiam, & inuerecundiam, gratiam, & commiserationem, indignationem, inuidiam, & æmulationem. Omnia quidem appositè dicta, hæc ex boni malive præsentis vel absentis varia ratione, ab aliis fusiùs, strictiùs ab aliis colliguntur.. Aristotelis tamen diuisio, ad ciuiles motus, & Rhetorum tractationem magis facit; quam in singulis posteà pleniùs discutiemus; maximè autem motus amoris, lætitiæ, voluptatis, spei, metus, odii, iracundię, delinitionis, & miserationis, qui in hac sublimi, quam tractamus, eloquentia, sæpius dominantur, sigillatim exponam.

AFFECTVVM SEDES, instrumenta, seu vehicula:

Et qui sint Dæmoniaci affectus.

CAPVT III.

Affectuum sedes.

AFfectuum sedes, cor humanum est, mare illud magnum Danielis, in quo quatuor venti (tot scilicet perturbationum fontes) aduersis motibus in sese plerunque feruntur infesti. Nec sine caussa Daniel.7. מים Proverb. 21. *Pelage Maiim diuisiones aquarum*, cor Regis appellauit sapiēs. Mirum est quomodo vna particula, tantos & tā varios fluctus capere possit. Quòd autem cordi aptiùs insideant, ratio est, quòd spiritu, calore, & sanguine, quasi instrumentis, vehementes illi affectus, quales sunt amoris, & iracundiæ potissimùm, indigeant, quorum omnium cor focus est, & domicilium. Quo fit etiam, vt ad violentos affectus proniores sint, quibus plurimum caloris est, & sanguinis: spiritusque ipsi subtiliùs elaborati intra cordis receptaculum emicant. Itaque & in adolescentibus motus vigent acriores; qui in senibus, remittente sepaulatim calore, sidunt vt plurimum, & languescunt.

Affectus dæmoniaci.

Ad hæc instrumenta naturalia, plerunque externæ caussæ accedunt, vt Dæmones, qui corporis humoribus implexi, mirum quantos fluctus in humanis corporibus excitant, mentémque vitiis mancipatam, penitus labefactant. Vnde Chaldaicam illam sententiam, quæ ex Zoroastris disciplina manauit, Σὺν ὑγρῇσιν σῆμες χθονὸς οἰκήσουσι, explicans Psellus, & post eum Augustinus Eugubinus; Vas, inquit, est composita vitæ nostræ constitutio. Feræ terrestres, qui circum terras vagantur Dæmones. Igitur nostram vitam, scatentem malis affectibus, ex feræ inhabitant; Siquidem hæc genera cùm ipsis affectibus coalescūt, fiuntque *eadem quasi substantia*: Quocirca cum & ipsi affectionum sint pleni, ad corporeas & incorporeas affectiones adiunguntur, & connectuntur, simile simili attrahentes; cùm habeant vim mouendarum perturbationum. Hanc animam impotentissimis affectibus, quos Dęmones excitare solent, mancipatam, admirabilis Isaias sub hac pictura adumbrare visus est.

Tuum vas feræ terrestres habitabunt. August. Eugub l.8. de perenn. Phil.c.28.

[Sed requiescent ibi bestiæ, & replebuntur domus eorum draconibus: Et habitabunt ibi struthiones, & pilosi saltabunt ibi, & respondebunt ibi vlulæ in ædibus eius, & Sirenes in delubris voluptatis: vbi per pilosos, Dæmones, vt explicat versio 70. interpretum, vel etiam satyros, vt alii volunt, satis apertè innuit. Isaiæ 13. 21.

Nec dissimilia, de permotionibus Dęmonum ope excitatis, sentit Mercurius Trismegistus.

Mercur. Trismeg.

Μυρίους μίσους τῦ κόσμου κινεῖ ὄντας δαίμονας, ὅτις ἀνθρώπων, ἵστησι ἐ ἰδίας ἐνεργείας τὸ σπέρμα· ἐ ἀνύσαν ὁ τοιῦτο τὸ

dem ferè à Deonotis, & characteribus impressas agnouerunt, totæ in vultum variis motibus perfusum prosiluerunt: ὁμοῦ πρὸ ἀμόλεως ἑαυτῶν ὥσπερ ἡ ψυχὴς ἐν σώματι ἐστιν ἕκαστον τὸ ὅμοιον ἐπιγνόντος, καὶ πρὸς τὸ κατ' ἀξίαν ἐπιτήδειον προσεμιξάντος, inquit ille.

Hæc est animorum συμπάθεια, & cognatio, ad excitandos quoslibet motus efficacissima: & vbi similes occurrerunt animæ, haud difficile mutuis colloquiis, quasi beneuolentiæ vehiculis, statim & ipsæ affectus in alios deriuant, & ab alijs deriuatos suscipiunt, atque instar sulphuratorum quamprimum inardescunt.

Animæ sulphuratæ, vt vocantur à Plotino.

Tales fuerunt Castoris & Pollucis, Achillis & Patrocli, Orestis & Pyladis, cæterorumque, qui inter amicorum paria recensentur, animæ, quæ tanto affinitatis nodo erant agglutinatæ, vt in ludicris & seriis pari voluntate concinerent: eadem vellent, vel nollent, quasi mens vna (vt à Minutio Felice dicitur) in duobus esset diuisa. Adulatores quoque, qui hanc similitudinem non habent, vt eos quibus insidiantur, faciliùs decipiant, eosdem prorsus sibi motus affingunt:

Minutius in Octauio.

Iuuenalis.

Rides, maiore cachinno
Concutitur: flet, si lachrymas conspexit amici,
Nec dolet. Igniculum brumæ si tempore poscas,
Accipit Endromidem: si dixeris æstuo: sudat.

Et hæc quidem prima ratio ducta est à natura.

Secunda sapientiæ maiestas.

Secunda est; motus efficax ratio, sapientia, vel sapientiæ existimatio, siquidem ea mitiùs tractantur, & in omnem partem inflectuntur animi. Tantum est & tam augustum sapientiæ nomen: de qua non immeritò canit Synesij lyra:

Synesius hymnus.

Σοφία δέ μοι παρείη·
Ἀγαθὰ μὲ πόρισε,
Ἀγαθὰ δ' ἔργα ἴλεως,
Ἀγαθὰ δ' ἄσκησα πλόου

Σοφία, γαλήνιον παρεῖσα
Κλῦσόν μου μείλιγμα.

III. Virtus, maximè verò sanctitas, & iustitia, vel etiam sanctitatis & iustitiæ opinio. Nihil enim maculosa, vel vita, vel fama, cum hominibus commodè geri potest: Ipsi qui toti sunt in flagitijs & sceleribus volutati, improbitatis nomen auersantur. Contrà, omnes lubenter se ac sua permittunt iis quos innocentiæ & sanctimoniæ gloria florere putant. Nec immeritò Andocides orator, suadet ei qui alios permouere velit, vt primùm vitam suam rectè instituat, quòd amissa probitatis existimatione, omnes persuasionis nerui succidantur. Quæ caussa impulit Lacedæmoniorum grauem consessum, vt ab improbo homine probam sententiam fortè prolatam, eandem à frugi viro dici iuberent, quo plus haberet roboris.

Tertia virtus & sanctitas.

IV. Conditio, & authoritas dicentis, vehemens quoque animorum est incitamentum. Vt tormento iacula, sic robustiùs authoritate dicta vibrantur. Byssina verba sordescunt in diphtera; in byssо, & purpura, vilia quæque collucent. Magni omnino refert, sitne qui loquitur Thersites, an Agamemnon. Scipio, an Sextus Clodius, aut Bambalio. Vnum enim verbum viri auctoritate grauis, efficiet, quod longissimæ obscuri hominis orationes præstare non poterunt. M. Scaurus, verbosa oratione à Vario Sucronensi accusatus, quòd acceptа à Mithridate pecunia Rempublicam prodidisset, vno verbo respondit. Iniquum est (Quirites) quum inter alios, me rationem vitæ reddere. Sed tamen audebo vos interrogare. Varius Sucronensis ait M. Æmilium Scaurum mercede corruptum populum prodidisse. A. Æmilius Scaurus huic culpæ se affinem esse negat: vtri creditis? Nominato tantum authore, & reo, permotus rei indignitate populus, accusa-

Quarta authoritas.

Plin. de viris illustribus.

Digitized by Google

tionem repulit: Tantum, vel muta eloquentia, cum authoritate coniuncta semper habuit ponderis.

Quinta ætas.

V. Huic auctoritati plurimum fauet ætatis maturitas, cui honor, & impetium naturæ ipsius calculo videtur attributum. Satis fuit Augusto ad tumultum inter nobilissimos iuuenes excitatum, protinus compescendum, dixisse: *Audite iuuenes senem, quem iuuenem senes audiuerunt.*

Plutarch. in Apoph.

Hæc omnia eloquentiæ mirum in modum inseruiunt.

Sexta eloquētiæ vis.

VI. Iam quod caput est, ei qui ad sublimes illos motus assurgere cupit, grandem esse oportet eloquentiam, acrem, neruosam, incitatam, non quæ primo impetu sidat & collabatur, sed quæ perpetuis innutrita rebus, crescat, & fœcundetur. Accedere oportet vocem, neruos, & latera, quæ contentionem illam ferant, & inardescentis animi veluti flammas commodè sustentent. Si quis ita est comparatus, vt hæc subsidia quampromptissima habeat, poterit dubio procul in ratione affectuum versari non infeliciter: sin contra & authoritas deest, & eloquentia, periculosum est aggredi: sunt enim è pelui (quod aiunt) fulgura, fulgores videlicet, ex vasculorum nitore vibrati, qui pueros tantùm territant, nocendi vim nullam habent, quin post speciem quandam, & inanem pompam grauitatis, soluuntur in risum. Sed ipsa licèt eloquentiæ vis magna sit, desit tamen doctrinæ & virtutis, ac cæterorum quæ auctoritatem cõciliare solent, opinio, nescio quo pacto graviores personæ non aguntur his motibus; quòd indignum sua amplitudine existiment, alienum, quo superiores vbique videri volunt, in suo pectore regnantem & quasi triumphantem admittere. Itaque succensent, quod ait Longinus, εἰς παῖδες ἄφρονες ὑπὸ τοιούτου βάτους ἐμπεσόντες καταπατοῦνται, quod Alexander Pheræus declarauit, qui Poëtam multauit, à quo in tragœdia Hecubâ κεφαλοπόνιον conscripta, nonnihil commotus, & ad miserationis affectus, à quibus ob singularem ingenij sæuitiam abhorrebat, fuerat inflexus.

QVID SPECTANDVM *in personis, quæ mouenda sunt ad affectus.*

CAPVT V.

SPectandi verò sunt imprimis auditores, quos cupis permouere, à quibus rei permagnum pendet momentum; qui cùm natura plerunque disiunctissimi sint, varias quoque & multiplices sortiuntur affectiones. Alij ad iras & odia faciles, miserationibus non magis mouentur quàm cautes Marpesiæ. Alij viri boni & ἀριδάκρυτοι, nec non pueri & fœminæ ad doloris & misericordiæ affectus facillimè impelluntur, ad iras & odia langueſcunt. Alij tenero quidem ingenio præditi, sed longo rerum vsu atque assuetudine firmati, vt nihil multum mirantur, sic neque miserantur. Alij toti sunt in rerum intelligentia & eruditione perquirenda, graues, austeri, difficiles, à mollissimis illis affectionibus longè remoti. Alij denique naturæ ipsius & educationis vitio, quasi *corneis fibris* (quod ait Poëta) *coaliti*, stupore magis quàm crudelitate nihil sentiunt. Dici non potest quot sint hominum genera & quàm variè se habeant ad affectus: Idcirco prudentissimo oratori, diligenter erit obseruandum, quod cuiusque ferat stomachus.

Variæ animorũ descriptiones ad affectus.

Cognoscet autem, si inspiciat quale sit hominum apud quos agat, ingenium, qua educatione à tenero formati, quibus persuasionibus imbuti, quibus instructi moribus, qua ætate,

ætate, quo ſexu, qua conditione, & nonnunquam in priuatis, qua valetudine, habitudine corporis, denique, quo loco, quo tempore, accedat ad mouendum.

Ingenium cognoſcendum.

Primùm igitur ingenium (vt ſuperiori libro oſtendi) infinitas habet varietates, vt non vnum quidpiam homo videatur, ſed multiplex, & in omnem partem verſatile, vt ait Syneſius:

Syneſ. ad Arcad. Imper.

Οὐχ ἁπλοῦν τι χρῆμα οὐδὲ μονοειδὲς ἀνθρωπος· Ἀλλὰ συνώκισεν ὁ θεὸς εἰς ἑνὸς ζῴου σύστασιν, ὄχλον δυνάμεων παμμιγῆ τε καὶ παμφυῆ· καὶ ἰσμὲν, οἶμαι, ὑδρας θηρίον ἀποπώτερον, καὶ μᾶλλόν τι πολυκέφαλον.

Non enim ſimplex quidpiam, & vniformis naturæ homo eſt. Sed ad huius vnius animalis conſtructionem, turbam quandam facultatum miſcellaneam atque omnigenam coagmentauit Deus, & ſumus (opinor) monſtrum Hydra prodigioſius, pluribúſq; capitibus præditum: quæ varietas ſiue à qualitate animæ, ſiue ab aſtris, ſiue ab humoribus corporis profluat, haud leuiter conſideranda eſt.

II. Educatio, & conſuetudo vitæ, altera prorſus, &, vt ait D. Auguſtinus, *affabricata natura*; quam conſequitur obfirmata de rebus opinio: ad affectus, vel ſuſcipiendos vel repudiandos, incredibilem vim obtinet. Difficile eſt contra torrentem niti, & inueteratas longo temporum curriculo conſuetudines euellere. Contrà, facillimum eſt ad ea homines impellere, quibus prima educationis cunabula aſſueuerunt. Spartanum ſudori innutritum, & pulueri, ægrè ad otium literarium compelles: Atticum Philologum libris immerſum, haud facilè in ſolem & puluerem pertrahes. Vt piſces aquâ, ſic familiariſſimis quique rebus, quaſi proprio elemento, delectantur. Quanquam ſi peruerſa eſt conſuetudo, non ſemper cedendum eſt, ſed eo firmiùs obluctandum, quo expugnatur difficiliùs. Sic D. Cyprianus in deſides Chriſtianos, qui vim prauæ obtendebant conſuetudinis. *Conſuetudo* (inquit) *ſine veritate, vetuſtas erroris eſt.* Cyprian ad Pomp.

Tertio loco ſexus, ætas, conditio, perpendenda atque examinanda ſunt. Fœmina, quam Philo cum appetitu comparat, plerunque affectus ſuſcipit faciliùs, tenaciùs ſeruat, difficiliùs deponit, atque eiicit, rationibus obluctatur, res ſemel apprehenſas, ob ingenij imbecillitatem, obfirmata fouet pertinacia. Ætas, & conditio. Phil. l. 1. Allegor.

Pueri voluptariis ſenſibus maximè titillantur: Iuuenes, ad iras & gaudia proniores ſunt: Senes, difficiliùs mouentur. Ad hæc conditio, & vitæ ſtudia, vehementes habent in hanc aut illam partem emiſſiones.

Poſtremò habitudo corporis, ex Phyſiognomia conſiderata, indolis ſpeciem præfert: iuuat & ipſa quoque conſtitutio, cùm præſertim alij affectus ſint ſanorum, alij ægrotantium, & nonnulli certis temporibus & horis turbentur, quò fit vt omnia circunſtantiarum momenta, maturè diſcutienda ſint, & ad perſonas diligenter accommodanda. Habitudo corporis, & conſtitutio.

Apud doctos iſtos & politicos viros, non ſunt adhibendi molles & teneri affectus, vel etiam dolore incenſi, ne ſolus videaris inter frigidos ac quietos furere, & bacchari. Licuit Marco Tullio in Miloniana, apud populum, qui tunc his capiebatur illecebris, flebiles illos, quos ſcimus, affectus miſcere. Apud viros graues, in curia, hoc præſertim veteratorio ſæculo, ſi idem facere conaris, riſum magis quàm lacrymas excitabis. Affectus potius ſit, acrimoniæ & viuidi doloris, ſi quando adhibendus eſt, quàm inclinati & vlulantis. Apud feros, agreſtes, & ſtupidos, ſi ſuaues & lacrymabiles

affectus, etiam numerosè profundas, idem facias, ac si apud tigres citharam pulses, aut immanes balænas acu pungere atque excitare velis. Hîc voce, hic lateribus, hic vasta quadam iracundia opus est; [vt ipsa punctim indignari videatur oratio.] Soli animi simplices, & adhuc rerum rudes, profusiores illas miserationes lubenter admittunt, grauioribus verò iracundiæ motibus plus æquo consternantur.

DE DVABVS AFFECTVVM radicibus, voluptate, & dolore, et ratione mouendi.

CAPVT VI.

QVi solent in quotidianis orationibus occurrere, frequentiùs affectus sunt voluptatis, miserationis, doloris, & iracundiæ. Voluptas, & lætitia floridas exornatiui generis orationes comitantur; in iudiciis, plerunque miserationes regnant, & iracundiæ.

Quomodo cõparentur voluptas, & lætitia.

Duobus autem modis comparatur voluptas, verbis & rebus. Res eæ delectant auditores, quibus ipsi innutriri solent, & habent aliquod cum eorum natura commercium: Et ita graues exculptis sententiis, probi exemplis virtutum, studiosi arcanis ártium quas tractant, quoad fieri poterit, pascendi sunt. Omnes, quantum occurret, rebus magnis, nouis, admirabilibus, insolitis excitandi: adhibenda quoque oratio lenis, mollis, sonora, numerosa, florida, varia, succulenta, carnosa, arguta, læta; & cùm res occurrit, sermo festiuitatis leporibus aspergendus, quibus multum voluptatis conciliare solent oratores. Satis quidem humana natura ad risus & delectationes prompta est, nec multum in eo genere stimulanda: ne quæ debet esse grauitas oratoris, in scurrilem quandam dicacitatem degeneret. Permittuntur oratoribus ridicula nonnunquam, quibus tamen instar Comicorum abuti minimè debent, sed omnia prudentiæ & honestatis sale condire.

Admiratio mater est voluptatis.

Ridicula in motibus lætitiæ temperanda.

Talis in Lucio Crasso oratore vrbanitas fuit, & cum grauitate iunctus facetiarum oratorius non scurrilis lepos, quem plurimum Cicero commendat. Nec minoris apud Græcos nominis fuit Leo Byzantius, auditor Platonis, & Sophista nobilis, qui vno vrbanitatis dicto apud Philippũ Regem confecit quod Demosthenes longa oratione apud Athenienses frustra tentauit. Philippo enim contra Byzantium venienti festiuus occurrens: Dic age, inquit, Philippe, quę te causa trahit oppugnatum nostra mœnia? At ille, amor, inquit, tuæ patriæ, qua vt potiar veni: Leo excipiẽs, atqui respondit, non instrumento bellico sed musico amantibus opus est; quo dicto ducem à bello Byzantino auertit. Orationis verò mollis, & vernantis ad hos sensus accommodata iucunditas, blandissimè mulcet pectora: Qualis est ista, Ἦλθετο μὲν γὰρ ἐφ' αἱμάξαι ἀπὸ σωωείδος λευκῆς βοῶν ὀχευτάων, χιτῶνα δ' ἀμοργὸν πεδίῳ χεύσαις ἀκτῖσι κατάπαστον ἐμήσατο. Ζωΐλῳ δ' ἐπεβίβλητο τοῖς ἑτέροις ὦν ὁ τεχνασάμενος. εἰς ἐπίνοιαν τὸ παῦ. ἑ ἑαυτῷ τέχνης κατέκλασιν, & cæteræ similes orationis deliciæ, quæ sine vllo externarum rerum apparatu suapte natura delectant.

Cicero in Orat.

Leonis facetũ dictũ Philostr. in Leone.

Æthiop. l. 3.

DE DOLORE ET MISEratione in genere:

Et quibus moueantur rebus: sintne externæ species præter orationem adhibendæ.

CAPVT VII.

PRimùm vt affectiones sunt permotiones sensuum, ea in mo-

Digitized by Google

uendis affectibus sunt proponenda quæ sensibus vicina sunt. Qua de caussa res vniuersales (vt notat Aristoteles) minimè voluntatem mouent, nec dialectici sunt ad motus eliciendos apti, nec ad eosdem suscipiendos patati, qui plus intelligentiæ & speculationi tribuunt, quàm sensibus; persuaderi quidem possunt, motibus verò & affectionibus inardescere difficilius possunt. Mens enim exarce tantisper euocanda, vt eorum ardore inflammetur. Atque vt oculorum sensus omnium acerrimus est, sic quæ oculis subiiciuntur, validiùs irritant animos, quàm quæ demissa per aures influunt. Miserabile quidem fuit, in laudatione Cæsaris, Marci Antonij Epicedium. *Heu canos sanguine cruentatos: Heu vestem laceram! Cæsar inuictissime, inuictissime Cæsar! Hanc ideo togam sumpseras, vt in ea morereris.* Verum anima istorum verborum fuit vestis cruenta ante oculos Populi Romani, explicata: hęc vel infantem fecisset eloquentem. Hoc consilio nudata etiam sæpissimè militum, ad ostendendas cicatrices, corpora, prolati ipsorum qui periclitabantur, parentes squallidi, filij parui mœrentes, vxores luctu confectæ; quarum rerum, inquit Quintilianus, ingens plerunque vis est, in rem præsentem animos ducentium.

Ea in motibus proponenda, quæ ad sensum magis accedunt.

Species oculis oblatæ ad motũ efficaces.

Dio Cass. in orat funebri Cæsaris.

Seditionem Romæ inter plebem ac milites excitatam, in qua permultum sanguinis effusum erat, senior Pupienus Imperator, non oratione, non imperij maiestate frænare potuit: Quamprimum autem infantulum Gordianum seditiosis ostendit, vim omnem atque infensorum pectorum furias mitigauit.

Zonaras.

Aspectus infantis seditionem mitigat.

Similiter Gregorius IX. cùm populum Romanum inclinare in partes Friderici cerneret, Apostolorum Petri & Pauli capita, religiosis manibus deportans, & lacrymabili voce sanctorum reliquias populo commendans, ita derepentè omnium animos immutauit, vt qui ante rebelli in Pontificẽ animo sæuierant, contra Fridericum vltro arma caperent. Non dispari ratione Franciscus Dandulus, ad deprecandam suæ reipublicæ culpam, auertendúmque anathematis fulmen, ad Clementem V. missus, catena ferrea collo iniecta, itáque ad Pontificis pedes prouolutus, eô miseratione commotô, veniam impetrauit, & patriæ fuliginem detersit.

Fulgos. l. 8. c. 10. Gregor. 9. ad placandos P. Romani animos, capita SS. Apostolorum manibus deportans ostendit. Sabellic l. 7. enn. 9.

At dices, si tantum momenti ad mouendos affectus in corporeis imaginibus, ob oculos positis, situm est, atque collocatum: quorsum Fabius Quintilianus oratoris consilium irridet, qui depictam tabulam statuit in imaginem rei, cuius atrocitate iudex commouendus erat? Quæ enim est (inquit) Actoris infantia, qui mutam illam effigiem magis quàm orationem pro se putet loquuturam? Respondeo, præclaram fuisse Quintiliani animaduersionem: Etsi enim gladius, & cruenta vestis, & suppliciorum tormenta, & cicatrices, & filij parui lugentes prolati, nonnunquam iudicum oculos inflexerunt; est tamen istis modus adhibendus, vt cum natura negotij congruere, non foris accersita esse videantur. Qualia sunt, quæ picturis & hominum artificio sunt comparata; Ipsa enim apparatus molitione motum extinguunt, dum animus ad ea quæ ficta manifestè perspicit, aduersus fidem, dominatus sui ire validiùs obluctatur. Itaque in ipsis tragœdiis, in quibus maior esse solet licentia, non probantur, apud eruditos præsertim oculos, expressa rerum, per simulachra & species, figmenta, quę plerunque, vt satis rei maiestati non respondent, multum de actionis dignitate detrahunt. Dixi apud eruditos oculos: nam rudis populus, qui parum valet mente & intelligentia, in theatris,

Fab. l. 6. c. 1.

Species externæ nimis apparatæ non mouẽt.

Digitized by Google

oculorum magis delicias desiderat, quàm aurium. Sed quia non frequenter cadunt in orationes, expressæ rerum ad motum oculorum imagines, alia via iucunda nobis erit, de qua statim dicemus.

Auditus vis, & efficacitas. Ælian. variæ histor. l. 2.

Alius sensus est auditus, qui plerunque vehementer sonis percellitur, ex quibus totus animus inardescit; ideóque apud multos populos receptum vt musicam adhibeant in præliis. Lydi tibiis & fistulis, Cretenses cithara & fidibus Marti præluserunt; Lacedæmonij carminum concentu animati, mirabiles pugnas ediderunt: Timotheus, vt est apud Dionem Prusæum, in Alexandrum Macedonem suis modulis pro arbitrio transfundebat affectus, vt aliàs torpentem incitaret, aliàs incitatum atque adeo furentem mitigaret.

Dio orat. 1. de regn.

Empedocles Agrigentinus, furibundum adolescentem, stricto gladio hospitem impetentem, mellitis cantionibus reuocauit.

Cassiod. Var. l. 1. Musicæ suauis quædam tyrannis.

Illi sunt admirabiles Musicæ affectus, de quibus disertè Cassiodorus. Hæc cùm de secreto naturæ, tanquam sensuum Regina, tropis suis ornata processerit, reliquæ cogitationes exiliunt: omniáque facit eiici, vt ipsam solummodo delectet audiri. Tristitiam noxiam iucundat: tumidos furores attenuat, cruentam feritatem efficit blandam; excitat ignauiam soporantémque languorem, vigilantibus reddit saluberrimam quietem, vitiatam turpi amore, ad honestum studium reuocat castitatem, sanat mentis tædium bonis cogitationibus semper aduersum, pernicioſa odia conuertit ad auxiliatricem gratiam, & quod beatissimum curationis genus est, per dulcissimas voluptates expellit animi pulsiones, incorpoream animam corporaliter mulcet, & solo auditu, ad quod vult deducit quam tenere non præualet, verbo tacito manibus clamat; sine ore loquitur, & per insensibilium obsequium præualet sensuum exercere dominatum.

Hæc Cassiodorus: in quibus vim Musices planè admirabilem commendat. Nec sine fructu olim nonnulli oratores, & salutis ac vitæ deprecatores, Musicam precibus admiscuerunt: siquidem Theodulphum è vinculis Ludouicus Pius liberauit, postquam ab eo plena voce cantari audiuit hymnum, quem in vinculis recens meditatus fuerat: *Gloria, laus, & honor tibi sit, Rex Christe redemptor*. Quæ ratio impulit etiam antiquos illos Getas, vt cum citharis legationes de pace & concordia obirent, rati illud ad mulcendos animos potentissimum esse incitamentum. Neque verò ad concitandos furores, minus habet virium. Testis est illa historia, quam de Erico II. Daniæ rege narrat Saxo grammaticus. Apud Ericum, inquit, cognomine bonum Daniæ regem, citharœdus quidam, haud ignobilis, admirabiles & propè stupendos artis suæ commendabat effectus, maximéq; illud ipsum, quod in humanos sensus mentésque obtineret imperium: Rex verborum nouitate perculsus, quinequetantam vim Musicæ arbitraretur, continuò hominem artis specimen edere iubet, & torpentes animos ad furorem Martium, si posset, accendere. Annuit ille, & ne qua nocendi ansa daretur, arma ex aula omnia efferri præcipit, custodésque in atrio collocari, quo furentes, si qui fortè in insaniam agerentur, compescerent. Dictum factum. Tum ille, qua plurimum pollebat cantandi peritia, primum quidem inusitatæ seueritatis concentum edidit; quo, stupore quodam & mœrore, omnium quotquot aderant auditorum mentes cernebantur oppressæ: deinde adeò suaues, & mellitos

Cranz. l. 1. c. 17. Metrop.

Saxo l. 12. Daniæ. Mirabilis effectus musicæ.

cantus effudit, vt toti iactatione corporis, intemperantem proderent lætitiam. Tandem verò, vbi actioribus modulis intonare cœpit, continuò totis tectis fremere, tumultuari, arma & gladios inclamare. Nec mora accurrunt custodes vt Regem cum aliis furentem contineant: Sed ille effractis atrij foribus, arrepto ense, quatuor transfodit, & vt actus in rabiem taurus, totis bacchatur ædibus. Vix tandem pulvinarium & lectulorum mole vndique oppressus contineri potuit. Postquam menti restitutus est, relicto procuratore regni filio, Hierosolymam expiandorum homicidiorum, per pios cruciatus, gratia profectus est, atque in Cypro defunctus.

Sunt omnino, & sonorum, & earum rerum quæ corporis subiiciuntur oculis, admirabiles effectus, & stupendi nonnunquam magis quàm imitandi. Rarus est enim istorum locus, neque apud prudentes viros probantur illi concionatores, qui in concionibus de venerandis Domini cruciatibus, fictas personas, & corporeas suppliciorum imagines, cum nouitate subiiciunt oculis; inter quæ, ridicula nonnunquam possunt occurrere, quæ tantum abest vt dolorem concitent, quin risum potiùs eliciant. Quamobrem, & ab huiusmodi dramatibus cauendum est, & oratione magis, qua nihil homini nobilius datum est, quàm istis signorum figmentis vtendum; quanquam & lugubris Musica, hîc moderatè apposita, non erit importuna.

QVÆ RES AD motum adhibendæ.

CAPVT VIII.

Ratio mouendi ab hypotyp.

QVoniam igitur hæ figmentorum species, rariorem in oratione obtinent locum, tenendus est modus, qui ad has effigies propius accedat. Valebunt imprimis viuæ rerum descriptiones, quæ acutissimè sensus intimos ferire solent. Exemplum affero. Smyrnâ vrbe nobilissima terræ motu collapsa, perorat Aristides Legatus apud Antoninos, vt instaurationem promoueat. Non defert ruinarum picturam, quod facere solebant qui naufragio fortunarum iacturam fecerant, sed ipse luculenta descriptione, miseræ vrbis fatum ponit ob oculos. Κεῖται Σμύρνα τὸ τῆς Ἀσίας ὄγαλμα, τὸ τῆς ὑμετέρας ἀρχῆς ἀνάθημα κάλλους, πυρὶ καὶ σεισμοῖς ἀνῃρημένα, & cæt. Deinde postquam eius pulchritudinem, quam nuper ipsi Imperatores viderant, commemorauit, exclamat: Νῦν πάντα οἱ τόποι· μέμνηνται μὲν ἐκεῖνος λιμένων, οἴκῃ δὲ ἄγορᾶς κάλλη· κόσμοι δὲ ὁδῶν ἐφαντῆς· γυμνάσια δὲ αὐτοῖς ἀνδράσι καὶ παισὶ διέφθαρται. ναοὶ δὲ οἱ μὲν κεῖνται, οἱ δὲ κατέδυσαν. Ἡ δὲ ἀρχὴ διὰ μεσοτάτης πόλεως, καὶ τῶν κάλλους ἐπωνύμων ἀνθρώπων ἅπασιν ἀνερίπτατον θεαμάτων, ἀποπίπτουσι κολωνοὶ ἐρείπιων καὶ νεκρῶν· ζέφυροι δὲ ἐρήμῳ ἐπιπνέουσι. Iacet Smyrna ornamentum Asiæ, vestri decus imperij, igni ac terræ motibus contrita (mox narrata eius pulchritudine) hęc nunc omnia sunt in cinere. Clausus est portus ille, perierunt fori ornamenta: viarum decora euanuerunt: gymnasia cum ipsis viris & pueris collapsa: templa partim iacent, partim hausta sunt. Iucundissima denique spectatu vrbs, & pulchritudinis apud omnes insignis cognomento, iniucundissimum effecta est spectaculum, ruinarum & cadauerum tumulus: *Nunc vero desertam perflant Zephyri.* Ad has voces Imperatores lacrymas non tenuerunt. Suauis est enim omnino motus. Hîc Ciceronis grauis est & efficax. Ponite igitur ante oculos, P. conscripti, miseram quidem illam, & flebilem speciem, sed

Aristid. in orat. de Smyr.

Suauis Aristid. motus.

Ciceronis motus in morte Trebonij Philip. 12.

ad incitandos animos vestros necessariam, nocturnum impetum in vrbem Asiæ clarissimam, irruptionem armatorum in Trebonij domum, cùm miser ille priùs latronum gladios videret, quàm quæ res esset audisset: furentis introitum Dolabellæ, vocem impuram, atque os illud infame, vincula, verbera, equuleum, carnificem, tortorémque samarium.

Euripid. in Medea.

Hæc Hypotyposeos species. Sic apud Euripidem euisceratæ flammis Creusæ, & infelicissimi parentis lacerato filiæ corpori pertinaciùs adhæresscentis species, licèt per nuntium narretur, potentissima est ad affectus.

Quid Q. Haterius? cùm de filia Archipiratæ diceret, quam captiuus adolescens abduxerat: omnia terrore compleuit. Deinde ad adolescentem conuersus: Quid exhorruisti? socer tuus venit.

Narrationes rerum magnarũ, etiam nudæ & simplices mouent. Cic. vlti. in Verrem.

Secundò, non modò descriptiones, sed ipsæ pene nudæ rerum narrationes, in rebus maximè tristibus, sufficiunt ad motus eliciendos, modò cum ea, qua par est, fiant dignitate.

Gauij Cossani supplicium apud Cic. efficacissimè ad motum descriptum.

Narratio de supplicio Gauij Cossani apud Ciceronem, in qua simplicem rei gestæ expositionem profitetur, plus me afficit, quàm si omnia exaggeratione & clamoribus constreperent: quantam enim vim habent illa?

Figuræ, sententiæ sublimes aptæ ad motum, vt sermocinationes.

Cædebatur virgis in medio foro Messanæ ciuis Romanus, Iudices, cùm interea nullus gemitus, nulla vox alia, istius miseri inter dolorem crepitúmque plagarum audiebatur, nisi hæc: Ciuis Romanus sum: Et cætera planè admirabilia.

Tertiò, multùm valent ad incendendos affectus, figuræ, sententiæ graues, admirabiles, inflammatæ, vt exclamationes, detestationes, diræ, aporiæ, conuersiones, querimoniæ, lamentationes; quarum illustria exempla alibi subiecta sunt.

Maximè autem aptæ personarum sermocinationes, quales sunt apud Iosephum in Eleazari & Machabæorum supplicio.

Ioseph de Machab. Multum valent sermocinationes cum hypotyposi coniunctæ.

Οὐ ψεύσομαί σε, παιδευτὰ νόμε· οὐδ' ἐξομοῦμαί σε, φίλη ἐγκράτεια· οὐδὲ κατεμφαίνω σε, φιλόσοφε λόγε· οὐδὲ ἐξαρνοῦμαί σε, ἱεροσυνῆς τιμία, καὶ νομοθετίας ἐπιστήμη· ἀγέτω με οἱ πατέρες ὑποδεξάμενοι, μὴ φοβηθέντα σου τὰς μέχρι θανάτου ἀνάγκας.

Nunquam te mentiar, ô lex vitæ moderatrix, nunquam te violabo, dilecta temperantia: nunquam te, sancta Philosophia, dedecore afficiam: nunquam te denegabo, venerabile sacerdotium, & sacrarum legum scientia: purum me & intaminatum parentum manes accipient, nec vllus me mortis & supplicio rum timor infringet.

(Deinde cum miserabili affectu describitur carnificina.)

Eleazari supplicium ex Iosepho expressum.

Cùm hæc Eleazarus, ea quâ erat libertate & iustitia præditus palam diceret, armatorum, qui circumstabant, manibus trahitur ad pœnam, nudatur, suspenditur, flagellatur: quo ex vtroque latere ictus impios perferente, Præco clamabat, Expugna tandem pertinaciam senex, & Regi obtempera. Magnanimus autem Eleazarus, nec flagellis, nec tormentorum ictibus fatigabatur, quasi per quietem somniúmque acerbissima quæque pateretur: securus igitur, & intrepidus, pœnarum ferebat dolores, & venerandos erigens ad cœlum oculos, sciebat cui se crederet, cui animam dedicaret, & hinc atque inde respiciens corporis sui frusta dissolui, cruorem etiam exundantem latere vtroque profluere; mirabatur ipse suam, quam Deo nouerat, deberi patientiam. Tamen fragilitatis humanæ conditione, quæ cruciatus tam exquisitos ferre vix poterat, in faciem semilaceram ruit, eas gratias stratus agens Domino, quas paulò antè stando

Digitized by Google

egiſſet. Vnus verò ex armigeris percitus furore, atque inſania, vt Regi ſe fidelem in re tam prophana támque ſacrilega oſtenderet, iacentem calcibus ſuppreſſit, & quò ad acerbiorem ſupplicij carnificinam traheretur, exegit: ille verò & animo fortis, & corpore, ac ſummi Dei verus vbique athleta, dolorem omnem intrepidus ferebat, tortoréſq; omnes patiendo debellabat.

Summa interim lacerantium admiratio, quòd viribus (vt exiſtimabatur) deſtitutus ſenex, omnem ſuppliciorum diritatem tam patienter toleraret. Inclamabant interdum; Quouſque, Eleazare, obfirmatum aduerſus omnes animum retinebis? nec te huius lucis vſura capiet, nec tot ſuppliciorum immanitas terrebit? guſta porcinas carnes, & exi in libertatem.

Eleazarus qui in pœna tacuerat, in tam ſiniſtra perſuaſione non tacuit, & hoc verbo grauiùs laceratus, quàm ſupplicio; Non ita (inquit) non ita ignaui & imbelles Hebræorum filij ſumus, vt viam ſalutis, quam vſque ad canos iſtos ſine labe ſeruauimus, tam perfidiosè mortis impendentis metu deſeramus; in tuis, ſanctiſſime parens Abraham, manibus, & in ſinum tuum gremiúmque venturi, gratiſſima voluntate moriemur. Hoc robur intuentes armigeri, ſanctiſſimum ſenem, iuſſu regis, inſtillatis priùs in nares fœtidis liquoribus, in igem impoſuere.

Quæ omnia vir admirabilis fortiſſimè pertulit, tum ſemiuſtulato corpore, morientibus oculis cœlum reſpiciens, exclamat: Tibi, rerum omnium parens optime, & ſanctiſſime, fragiles has exuuias depono: tibi, & tuæ legis amore, hanc quam dediſti animam lubens volénſque profundo. Accipe me pro cunctis, & dona mihi cunctos, ſit mors mea laborum & ærumnarum omnium finis; miſerere gentis quam hucvſque ſub alis clementiæ tuæ ſeruaſti.

Hæc, & his ſimilia Græcus author perſequitur, quæ (vt apparet) etiamſi ſimpliciter narrentur, miram habent affectus ſuauitatem; nec diſſimilia ſunt quæ in eodem argumento habet D. Ambroſius l. 2. de Iacob, & vita beata, vbi ſic de Machabæis:

Nemo timuit, nemo trepidauit, nullus ad mortem ex tot fratribus pigrior fuit, ſed omnes, tanquam ad immortalitatis viam, ita ad mortem per acerba ſupplicia cucurrerunt: & mater conſona cernens filiorum agmina, tanquam pia anima, ſui membra corporis in filiis offerebat, & per artus proprios videbatur ſibi ſubire tormenta. Cadebant filij tormentis exulcerati, mortui ſuper mortuos aduoluebantur, corpora ſuper corpora volutabantur, capita ſuper capita exſecabantur. Refertus erat locus cadaueribus filiorum, non fleuit mater, non lamentata eſt, non oculos cuiuſquam preſſit, aut ora morientis clauſit, non lauit vulnera, ſciens glorioſiores eſſe, ſi euiſcerati & concreti patiter puluere & ſanguine viderentur, quales ſolent de bello redire victores, qualia ſolent trophæa ex hoſtibus reportare. Quæ cithara dulciores ederet cantus, quàm morientes filij in tam grauibus ſuppliciis ediderunt? erumpebat enim naturæ gemitus etiam inuitis. Ambroſ. l. 2. de Iacob, c. 12.

Hæc vir diuinus: Suam verò Agnetem, quo affectu exprimit? num tubis omnibus hæc vox potior eſt?

Fuitne in illo corpuſculo vulneri locus? & quæ non habuit, quo ferrum reciperet, habuit vnde vinceret. At iſtius ætatis puellæ, torues etiam vultus parentum ferre non poſſunt, & acu diſtricta ſolent puncta flere, quaſi vulnera. Hæc inter- Narratio D. Ambr. de ſancta Agnete motus efficax lib. 1. de virginib.

Digitized by Google

cruentas carnificum impauida manus, hæc ſtridentium grauibus immobilis tractibus catenarum, nunc furentis mucroni militis totum offerre corpus, *mori adhuc neſcia, ſed parata*, vel ſi ad aras inuita raperetur, tendere Chriſto inter igues manus, atque in ipſis ſacrilegis focis, trophæum Domini ſignare victoris: nunc ferratis colla manúſque ambas inſerere nexibus: ſed nullus tam tenuia membra poterat nexus includere. Nouum martyrij genus! *nondum idonea pœnæ, & iam matura victoriæ*: certare difficilis, facilis coronari, magiſterium virtutis impleuit, quæ præiudicium ferebat ætatis. Non ſic ad thalamum nupta properaret, vt ad ſupplicij locum læta ſucceſſit, gradu feſtina virgo proceſſit, non inuorto crine caput compta, ſed Chriſto, non floſculis redimita, ſed moribus. Flêre omnes, ipſa ſine fletu. [Deinde tribuit illi orationem.]

Sponſi iniuria eſt expectare placituram. Qui me ſibi prior elegit, accipiet: quid percuſſor moraris? *Pereat corpus, quod amari poteſt oculis, quibus nolo*: Stetit, orauit, ceruicem inflexit. Cerneres trepidare carnificem, quaſi ipſe addictus fuiſſet, tremere percuſſoris dextram, pallescere ora, alieno timentis periculo, cùm puella non timeret ſuo. Hæc magnam & planè illecebroſam vim habent ad amoris, miſerationis, odij, iracundiæ, & cæteros affectus excitandos: &, ſi ſæpius ita glorioſa illa martyrum certamina, victoriæ, triumphi, ea, qua par eſt, dignitate narrarentur, fructus parerent infinitos.

Ad iſtas autem, quæ finguntur, proſopopœias, inuerit apoſitè, prout fert rei narratæ natura, nonnullas ſubtexere exclamationes, vt in ſupplicio Gauij præſtitit Cicero; poſtquam enim miſeri iſtius repetitum clamorem: *Ciuis Romanus ſum*, commemorauit, ſtatim erumpit in mitem exclamationem.

O nomen dulce libertatis! ô ius eximium noſtræ ciuitatis! ô lex Porcia, legéſque Semproniæ! ô grauiter deſiderata, & aliquando reddita plebi Romanæ tribunitia poteſtas.

Exclamationes apoſitè magnis narrationibus ſubiunctæ, ſunt valde efficaces.

DE QVALITATE *affectuum lenium, & violentorum!*

Et quomodo iis vtendum.

CAPVT IX.

AFfectuum alij lenes ſunt, alij violenti; & illi quidem ſuauiter influunt, hi citato quodam impetu vibrantur: Hi dolorem moderatum decent, illi quaſi iracundiæ ſatellites ad ſubita excubant, & vehementiùs exiliunt: illi tractantur ſecuriùs, hi in tumorem plerumque degenerant. Exemplum lenis & moderati affectus tale eſt apud Quintilianum, vbi ipſe filij mortem deflet:

Illum, inquit, de quo ſummâ conceperam, & in quo ſpem vnicam ſenectutis meæ reponebam, repetito vulnere orbitatis amiſi. Quid nunc agam, aut quem vltra eſſe vſum mei Diis reprobantibus credam? Nam ita fortè accidit, vt eum quoque librum, quem de cauſſis corruptæ eloquentiæ emiſi, iam ſcribere aggreſſus, ſimili ictu ferirer. Tunc igitur optimum fuit infauſtum opus, & quicquid hoc eſt in me infelicium literarum, ſuper immaturum funus conſumpturis viſcera mea flammis iniicere, neque hanc impiam viuacitatem, nouis inſuper curis fatigare. Quis enim mihi bonus parens ignoſcat, ſi ſtudere amplius poſſum? ac non oderim hanc animi mei firmitatem, ſi quis

Fab l. 6. Affectuum lenium exemplum.

in

Digitized by Google

in me eſt alius vſus vocis, quàm vt incuſem Deos, ſuperſtes omnium meorum? nullã terras deſpicere prouidentiam teſter? ſi non meo caſu, cui tamen nihil obſtici, niſi quòd viuam, poteſt. At illorum certè, quos vtique immeritos mors acerba damnauit, erepta mihi priùs eorundem eſt mater, quæ nondum expleto ætatis vndeuiceſimo anno, duos enixa filios, quamuis acerbiſſimis rapta fatis, fœlix diſceſſit. Ego vel hoc vno malo ſic eram afflictus, vt me iam nulla fortuna poſſit efficere fœlicem. Nam cùm omni virtute quæ in fœminas cadit, functa ſit, inſanabilem attulit marito dolorem, tum ætate ea puellari, præſertim meæ comparata, poteſt & ipſa numerari inter vulnera orbitatis: liberis tamen ſuperſtitibus oblectabar, & quod nefas erat, ſæua, ſed optabat ipſa: me ſaluo maximos cruciatus præcipiti vita effugit. Mihi filius minor, quintum egreſſus annum, vt in malis agerem, prior alterum ex duobus eruit lumen. Non ſum ambitioſus in malis, nec augere lacrymarum cauſſas volo, vtinámque eſſet ratio minuendi, ſed diſſimulare quî poſſum, quid illi gratiæ in vultu, quid iucunditatis in ſermone, quos ingenij igniculos, quam præſtantiam placidè, & (quod ſcio vix poſſe credi) tantum altæ mentis ediderit? qualis amorem quicunque alienus infans mereretur. Illud verò inſidiantis, quo me validiùs cruciaret, fortunæ fuit, vt ille mihi blandiſſimus, me ſuis nutricibus, me auiæ educanti, me omnibus, qui ſollicitare ſolent illas ætates, anteferret. Quapropter illi dolori, quem ex matre optima, atque laudem omnem ſupergreſſa, paucos ante menſes ceperam, gratulor. Minus enim eſt, quod flendum meo nomine, quàm quod illius gaudendum eſt. Vna poſt hæc, Quintiliani mei ſpe ac voluptate nitebar, & poterat ſufficere ſolatio. Non enim ſoſculos, ſicut prior, ſed & decimum iam ætatis ingreſſus annum, certos atque deformatos fructus oſtenderat. *Iuro per mala mea, per infelicem conſcientiam, per illos manes, numina doloris mei*, has me in illo vidiſſe virtutes ingenij, non modò ad percipiendas diſciplinas, quo nihil præſtantius cognoui, plurima expertus, ſtudiique iam tum non coacti, (ſciũt præceptores) ſed probitatis, humanitatis, pietatis, liberalitatis; vt prorſus poſſit hinc eſſe tanti fulminis metus, quod obſeruatum ferè eſt, *celeriùs occidere feſtinatam maturitatem*; & eſſe neſcio quam, quæ ſpes tantas decerpat inuidiam; ne videlicet vltrà quàm homini datum eſt, noſtra prouehantur. (Deinde) Tuóſne ego, ô meæ ſpes inanes, cùm labentes oculos, cùm fugientem ſpiritum vidi? corpus frigidum exangue complexus, animam recipere, aurámque communem haurire ampliùs potui? dignus his cruciatibus, quos fero, dignus his cogitationibus. Téne conſulari nuper adoptione, ad omnium ſpes honorum patris admotum, te auunculo Prætori generum deſtinatum, te omnium ſpe Atticæ eloquentiæ candidatum, ſuperſtes parens habiturus eſt tantùm ad pœnas? Et ſi non cupido lucis, certè patientia vindicet te, reliqua mea ætate.

Iurat per manes.

Pueri laus.

Hactenus Quintilianus: cuius affectus (vt apparet,) ſunt valde ciuiles, & humani: cõparentur nunc ea quæ in eodem argumento ſcripſit Himerius famoſus ille ſophiſta, qui Iuliani temporibus floruit, Chriſtiano nomini perinfenſus. Inuenientur quidem vehementiora, ſed quæ perſæpe degenerent in frigidum. Sic igitur ille de morte fili:

Himerij affectus, cũ Quintiliani affectibus comparatu.

Ω παῖδος ἀ Λιχύλου μεγαλοφυΐας ἄξιον! Ἡφαιστε μ̀ ἴδιον πολλῆς πειρᾶ, καὶ ἕ ἄλλον, εἰμὶ, δύσκα, ἵνα μάρτυρες ἀ ἀρετῆς τῆδε ὑφ' ἥλιον πᾶσαν κτίσωσιν· οὐ ἓ ἐκεῖνον τῷ κύκλῳ μέρει ἀστέρα τὸν σέλας ἐμοῦ

τὰς Ἡρακλείους τοῖς θάνμασι. τίς ἀπίκειρε δαλμῶν ἢ ἰμᾶς ἱσίας ἢ χρυσοῦ δόφυχον; τίς ἢ πυρσὸν ἢ ἰμᾶς δόξης ἔσβεσε; τίς ἱππέων τὸ παρειῶν ἔρευθος, ἢ τὸ σεμνὸν, ἢ ἡδὺ μειδιαμάτων τῶν σεμνῶπων ἐτύλωσεν; οἵ μοι, Διόνυσε, πῶς ἤτυχας ἐν τῷ σὺ τιμῶντος παῖδα ἢ ἱερὸν ἁρπαζόμενον, & cætera, quæ extant apud Photium. Latinè hunc ſenſum habent. O dolor Æſchyli dignus cothurno! Herculem terras peruagari, & duodecim adeo labores ſubire, vt terrarum orbem, veluti virtutis ſuæ teſtem relinqueret: Tu verò intra tuos commoratus terminos, egregiè factis nobis columnas Herculis ſuperaſti: Quod quæſo numen auream cæſariem familiæ detondit meæ? quis gloriæ meæ ſplendorem exſtinxit? Quænam furia genarum ruborem, blandum iucundúmque vultus tui riſum eripuit? Qua ratione, heu me! paſſus es, ô Liber! ex delubris tuis ſacrum diripi iuuenem? Commune hoc aduerſum te, meámque familiam, Erinnyes trophæum fixerunt. Cur ei thalamum nuptialem inferiorem non apparaui, quandoquidem ſuperiorem ei Parcæ inuiderunt? Heu quibus, quàm triſtibus ſeruatus ſum luctuoſis ſermonibus! Omnia cùm orationum argumenta tractarim, vnum luctus ſemper declinaui; neſciebam enim me meis lamentis ſeruari. O qui antea ætatis terminos virtutum dotibus tranſiiſti; iam verò morte commutaſti! qui fraterno amore etiam Dioſcuros ſuperaſti! Illi quidem pro Helena bellum geſſerunt, raptum tamen non prohibuerunt. Tu verò fratris tui germani cuſtos, omni muro eras fortior, tu omnibus morbis, ſolo animi robore reſtitiſti. Improbus fortaſſe dæmon, & crudelis, ideo tecum contendit, & multis præliis ſuperatus, tandem aliquando clandeſtinis & fallacibus machinis te proſtrauit. Neque verò ceſſiſti ad extremum, vſque dæmoni, vt poſſumus audire, ſed corpore licèt ceſſeris, animo non ceſſiſti. Verùm ſtrangulauit ille, pérque vim abſtulit; Tu verò in ipſo laqueo animam agebas, amabilem tibi nutricem voce inclamans, te omni ope deſtitutum ſic laqueo concluſit. Nouerat enim, quòd ſæpe victus, patre præſente & iuuante diſceſſerat. Viceras, & obſtinatos immobiléſque iudicum animos: & tum primùm ſeuerum illum confeſſum riſiſſe apparuit. Deſiderio tui mentes illas flexiſti, quas Dij ipſi, iudicio diſceptantes, flectere nequierunt. Occluſiſti mihi portas vrbis, occluſiſti Eleuſina. Qua ratione Mineruæ ſacrificabo, quæ pro te furiam contra Dæmonem illum non excitauit? Quomodo Deum patrium colam, pater ob filium contriſtatus? ó audaces ſermones! iacet Rufinus, & vos adhuc floretis! ô infelix lingua, Muſarum priùs inſtrumentum, nunc verò turpis Dæmonis! ô qui clariùs Lucifero ſplenduiſti! qui lætiſſimum mihi tum diem oſtendiſti, cùm te primùm Sol conſpexit! iam verò rurſum triſtiſſimum, quo acerbum illum & tragicum nuncium percepi.

E lit. P. Steph. p. 2011.

Affectus frigidi, & tragici, aliquando etiam pueriles.

Hactenus ſophiſta Sthnicus, & quidem ſatis verbosè. Vehementiores videntur illi affectus, non ſunt tamen graues: pluris vnum illud Quintiliani facio,

[Iuro per illos manes numina doloris mei] quàm totam iſtam monodiam. Primùm enim, & Baccho & Mineruæ vehementer iratus nuncium remittit, Eleuſinæ & patriorum Deorum cultum auerſatur, nihil niſi furias & dæmones, in ſe ſtimulis inuidiæ concitatos loquitur, linguam ipſam ſuam Alaſtoris cuiuſpiam inſtrumentum confitetur, quæ omnia doloris ſunt tragici, furioſi, & deſperati. Deinde, cui ea amentiæ eſt, ſcholaſticum adoleſcentem cum Hercule, Caſtore &

Digitized by Google

Pollucę, comparare, eius deſiderio mentes inflexas prędicare, quas dij flectere nullo modo potuerant?

Certè & in iis affectibus, quanquam poeſim fermè ſcribit, longè prudentior eſt author Æthiopicôn. Nam ecce Theagenes Charicleam velut mortuam luget, quæ tamen adhuc erat in viuis: erumpunt affectus, ſatis quidem vehementes, ſed non inſani.

Theagenis Charicleam velut mortuam deflentis affectus ſatis vehementes.

Ω παῖδος ἀτλάτου, φησὶν, ὦ συμφορᾶς ἀτλάτου! τίς οὕτως ἀκόρεστος θεοπνεῖς τοῖς ἡμετέροις κακοῖς ἐπεβάλλευσε, φυγὼν τὸ ἐπιβούσιος ἐπιβαλοῦσα, κυδοιμοῖς θαλασσῶν, κυδοιμοῖς πυρκαϊῶν ὑποβαλοῦσα, λησταῖς παραδοῦσα πολλάκις, τῶν ὄντων ἀμοιρεύσασα; ἓν μόνον αὐτῇ πάντων ὑπελείπετο, καὶ τοῦτο ἀνήρπασεν. κεῖται Χαρίκλεια, καὶ πολεμίας χερσὶν ἔργον ἡ φιλτάτη γεγονται. ὤλετο μὲ ὡς σωτηρίαν ἀντιχοῦσαν, καὶ ἐμοὶ δῶρον ἑαυτὴν φυλάξασα. κεῖται δ' οὐδ' ὅμως ἡ δυστυχὴς, οὐδὲν μὲ αὐτὴ τῶρας ἀπολαμβάνων· εἰς οὐδὲν ὄφελος ἐμοὶ γεγονώς. ἀλλ' ὦ γλυκεῖα προσφθέγξαι τὰ τελευταῖα, καὶ ἐπόδοτα, ἐπίσκηψον, εἴπε καὶ κῆρ μικρὸν ἐμοὶ δός. Οἴ μοι, σιωπᾷς! καὶ τὸ μαρτικὸν ὠκεῖον καὶ θηλύθρυλλον σῶμα σιγὴ κατέχει; καὶ ζόφος τὸν πορφύρεον, καὶ χάος τὸν ἐκ τῶν ἀνακτόρων κατέλαμψεν; ὀφθαλμοὶ δ' ἀφεγγεῖς οἱ πάντας τῷ κάλλει καταστράψαντες, οὐδ' ὁπόσον οἶδεν ὁ φοινύσσων, οἶδα ἀκριβῶς. Αλλ, ὦ τί, κἄν σε τὶς ἐνυμάσειε; νύμφιον; ἀλλ' ἀνύμφευτος· γαμετὴν; ἀλλ' ἀπίρατος. τίνα οὖν ἀκαλέσω, τίνα προσφθέγξομαι λοιπόν; ἢ ἄρα τὸ πάντων ἐνυμάτων ἥδιστον, Χαρίκλεια; ὦ Χαρίκλεια, θάρσει, πρὸς ἔχεις τὸν ἐρώμενον· ἀπολήψῃ μι μικρὸν ὕστερον, ἐν ἅδου γὰρ χρὰς ἐπάξω, ταῖς ἐμαυτοῦ σφαγαῖς, καὶ πατήσεται τὸ σὸν φίλτρον αἷμα τοῦτο· ἥξει δὲ ἡμᾶς ἀυτοχόδιον μῆμα τὸ δὲ σπήλαιον.

Animaduerte quàm (vel in iſto argumento in quo rarus eſt modus) compoſiti ſint, & non pueriles affectus.

Pulcherrima lamentatio.

O dolorem (inquit) intolerabilem, ô calamitatem diuinitus immiſſam! quænam adeò inſatiabilis furia in noſtris bacchabatur funeribus? quæ exilium nobis à patria impoſuit, ſexcentis maris prædonúmque periculis obiecit, omnibus fortunis ſpoliatos? Vnum erat pro omnibus relictum ſolatium, ſed & hoc ereptum eſt. Iacet Chariclea, & hoſtili manu dilecta perempta eſt; haud dubiè pudicitiam propugnans, & mihi ſe aſſeruans: Nihilominus tamen iacet infelix, neque ipſa quenquam ex forma fructum cepit, neque mihi vlli vſui fuit. Cæterùm, ô dilecta, alloquere me iam vltimò, ſolito more: manda quidpiam, ſi quid adhuc ſpiras. Heu me miſerum! taces? fatidiculum illud & diuino lepore præditum os, ſilentium premit? Caligo igniferam, & ex ſacrario Deorum miniſtram, chaos occupauit? Oculi verò lucis experres, qui nuper gratiſſima pulchritudine fulgurabant? hos non vidit interfector, certo ſcio! Cæterùm, quo te nomine quiſpiam appellet? ſponſæne? at deſponſata non es: an pronuptæ? enimuero expers es coniugij. Quam igitur appellabo? quam nouiſſimis verbis alloquar? An omnium ſuauiſſimo nomine, Chariclea? O Chariclea, adeſto animo, fidum habes amatorem: haud ita multò pòſt me acceptura es; iam enim tibi inferias peragam mea ipſius cæde, amico tibi ſanguine faciam, & ambos capiet nos hæc ſpelunca, rude & tumultuarium monumentum.

Vtinam hic auctor in grauiori argumento verſatus fuiſſet, ingenium illi candidum, politum, & ad maiora eloquentiæ decora natum. Cauendum eſt omnino, vt poſtea oſtendimus, ne iſtis miſerationibus, quod perſæpe contingit, excidat oratio, alioqui in frigidos & pueriles diſſoluetur affectus: ſatius eſt moderatè lugere, quàm iſtas ineptiſſimas nænias ridentibus occinere.

In iracundia feliciùs vehementio-

rum affectuum frænа laxantur; vt patet in Ciceronis Pisoniana, quę flammas & faces iaculatur; tragicas etiam imprecationes vsurpat, quibus ait se diriora imprecari.

Exempla motuum in iracundia.

Quæ est igitur pœna? quod supplicium? id mea sententia, quod accidere nemini potest, nisi nocenti, suscepta fraus, impedita & oppressa mens conscientia, bonorum omnium odium, nota iusti Senatus, amissio dignitatis.

(Deinde) Neque verò ego, si vnquam vobis mala precarer, quod sæpe feci, in quo Dij immortales meas preces audierunt, morbum, aut mortem, aut cruciatum precarer.

Thyestæa ista execratio est Poëtæ, vulgi animos, non sapientum mouentis.

Vt tu naufragio expulsus, vspiam
saxis fixus asperis,
Euisceratus latere penderes, saxa
spargens tabo,
Sanie, sanguine atro.

Sed neque nimis exaggeranda res est; nam qui in tenui argumento Thyestæos clamores fundit, ineptus est, & risum magis efficit quàm iracundiam.

DE IMMODERATIS & nugatoriis Affectibus:

Déque Aristidis & Libanij in hoc genere erroribus.

CAPVT X.

NEscio quo pacto rerum humanarum vitio fit, vt quæ eximiè pulchra aut iucunda sunt, quasi venerint ad summum, facilè defloreſcant, & in fastidium contemptúmque defluant.

Nihil præclarius in tota eloquentia, quàm ratio affectuum, nihil æquè fragile est, nihil erroribus magis obnoxium, quibus tota illa gratia & honoris pompa marcessit, & quæ antea pulchra & speciosa videbantur, in risus ineptiásque pueriles dissoluuntur. Hoc sæpè contingit in affectibus, dum humanos limites, modúmque prudentiæ transiliunt. Exemplum sit ex Aristidis monodia, de Smyrna, in qua multa quidem satis appositè dicta, vt;

Ω Ζεῦ τί χρήσωμαι, πότερον σιωπῶ Σμύρνης κειμένης; τίνος μεταλαβὼν ἀδάμαντος φύσει; ἢ τίνα παύσω καρτερίαν καρτερῶν; ἢ ὀδύρωμαι; πόσα ἀμυσίας ἀμυσιάθητος;

Aristidis lamentatio de euersione Smyrnæ.

Proh Iupiter quid agam? vtrùm tacebo collapsa Smyrna? cuius adamantis, si taceam, hoc ingenium est, quis stupor tolerantię? an lugebo? quam verò adaptans harmoniam, &c.

Hoc initio deinde satis grauiter vrbis dignitatem commendat, commemorans Corybantum choros, educationes, ac natales Deorum, Peloponesi coloniam, Theseum conditorem locorum sub Sipylo, Homeri ortum, certamina, trophæa, victorias, deinde suburbia, portus, bases, campos, prospectus, maria, fontes, templa, theatra, forum, & cætera ornamenta, quorum iactura grauis est ad mouendos affectus. Mox ingenio suo plus æquo indulgens, totam orationem conuertit in exclamationem:

O fontes, ô theatra, ô vici! ô curricula partim sub tecto, partim sub dio! ô splendidissimam fori formam! ô vias auti templorúmque cognomine, singulas quadras, & fori vicem singulas exhibentes! ô portus cariſſimam desiderantes vrbem, ô gymnasiorum decora, ô templorũ & septorum amœnitates! ô marina ornamenta! ô cuncta hæc somnia! ô casus Asiæ, ô reliquæ ciuitates, ô terra omnis, & omne quod intra atque extra Gades est mare, ô orbis astrorum! ô qui cuncta vides, sol, quale

Digitized by Google

ſuſtinuiſti videre ſpectaculum? Et cætera, quæ longiſſimo tractu continuantur, vt oporteat omnino, & exhauriri dicentis ſpiritum, & audientium animos ſatietate compleri. Poſtremò addit ridicula quædam, Gorgones ſi reuiuiſcerent, non iam Meduſam, & ſuum oculum, ſed Smyrnam communem Aſiæ oculum defleturas; Auibus ferè inuidet, quę ruinam euaſerint; Oportebat, inquit, eas in commune buſtum ciuitatis inſilire, amnes lacrymis manare, totam terram detonderi, & vbique naues cum nigris velis ſolui. Hæc puerilia ſunt, & nimia: ſunt tamen eius verba:

Ἦπου χὴ Γοργόνες εἰ πεῖθῳ, ὡς αὖ τὴν Μέδουσῳ, οὐδὲ τ' αὐτῶν ὀφθήσοιτ', ἀλλὰ τὴν τῆς Ἀσίας ἐπίσκοπος. &, Νῦν ἴσως μὲ ποιήσει εἰπεῖν εἰς πῦρ δηλαδὴ πορίζων ἡ πόλις ἄφθονον· πῶς γὰρ τὸν ὑπισχνούμενον ἀποκείρεσθαι πάντως αὐτῆς ὁ βόστρυχος οἴχεται· τῶν ποταμὸν δάκρυσι ῥυῶσι, τῶν ὀλκάδας ἐκπλεῦσαι μέλασι τοῖς ἱστοῖς.

Haud diſſimilis eſt Libanij ſophiſtæ nænia de incendio Daphnitici templi; quam lepidè exagitat D. Chryſoſtomus, in oratione de S. Babyla Martyre. Nonnullorum hic ſenſum attingemus: incipit:

Libanij ſophiſtæ nænia de incendio Daphnitici templi.

Viri, quorum oculis æquè ac meis caligo offuſa eſt, in poſterum neque pulchram neque amplam ciuitatem hanc vocemus.

(*Deinde conuerſus ad Apollinem.*)

Ad hęc, cùm aræ tuæ ſanguinem ſentirent, ſedulus Daphnes cuſtos, vel contemptus eum eſſes, permanſiſti, ô Apollo, aliquoties etiam iniuria laceſſitus, atque externo ſpoliatus ornatu, patienter tamen tuliſti; Nunc verò multis ouibus, multis item bobus ad aram tuam mactatis; poſtquam ſacroſanctum Imperatoris os pede excepiſti, intuitus quæ prędicabas, viſus liberatus eſſe mortuo quodam [S. Babylam martyrem intelligit] quem tu iudicaueras malum tibi vicinum eſſe, ac tibi obſtrepere: de medio ſtatim curſu ſolum vertiſti. Vndenam hoc tempore gloriabimur apud eos, qui memores ſunt ſacrorum? ſtatuarúmque tibi erectarum? [Mox] Quale, ô Iupiter, laborantis animi laxamentum perdidimus! Quàm Daphnes regio tumultibus vacua erat, quantò etiam templum ipſum magis vacuum, vt pote, in quo natura, ex ſeſe quaſi portum in portu fecerat: ambobus quidem ad modum tranquillis, altero tamen maiorem tranquillitatem præſtante. Quis non ibi mortem, quis non ibi timorem, quis non ibi luctum depoſuiſſet? Quis propterea fortunatas inſulas inibi deſideraſſet?

[Hæc tolerabilia: quæ ſequuntur, puerum magis ſapiunt quàm conſummatum Rhetorem.]

O dexteram malignam, ô iniquum ignem! quonam primùm dilapſus eſt? quodnam mali huius exordium? nam à tecto exortus ad reliqua deinceps ſerpſit: ad illius caput, ad faciē, ad phialam, ad Cydarim, & talarem veſtem: Vulcanus enim ignis arbiter, non comminatus eſt igni huic detrimentum afferenti, cùm beneficio deuinctus Apollini deberet, ob indicium olim ſibi ab illo factum? ſed neque Iupiter, qui imbrium habenas tenet, aquam in ignem dimiſit; qui præſertim olim Lydorum Regi periclitanti aquam extinxerit. [Pergit inſanire.] Viri, trahitur mihi mens ad Dei Apollinis ſpeciem, ac mihi ob oculos cogitatio typum ipſum repræſentat, formæ lætitatem, colli mollitiem, idque in lapide cingulum, quo aurea tunica circa pectus ſic colligebatur, vt partim ſubſideret, partim ſubſurgeret. Deniq; totus Dei habitus, cuius iram vel feruentem non ſedauiſſet, vt qui ſimilis eſſet cantilenam occinenti? Et herculè audiuit hunc olim aliquis (vt aiunt) in meridie cithara ludentem? Aures beatas? Cæterùm cantus erat terræ laudatio; cui quidem de

Puerilis affectus.

aureo cyatho libare mihi videtur, quòd puellam occuluerit dehiſcens, ac ſeſe deinde contrahens.

Tandem deſcribit incendium, in quo ridiculum eſt quod ait, Iulianum Imperatorem, vbi de templi incendio rumor auditus eſt, Mercurij talaria quæſiuiſſe, vt ad flammam reſtinguẽdam properaret, Nymphas è ſuis fontibus egreſſas, ingentem luctum excitaſſe. Poſtremò concludit:

Præſta te mihi talem, Apollo, qualem te reddidit Chryſes, dum Græcis imprecaretur, iræ plenum, & nocti adſimilem: quandoquidem tibi ornamenta cùm redderemus, & quicquid olim de templo tuo ablatum fuerat, reſtitueremus: præceptum eſt quod colamus ſimulachrum, haud aliter, quàm ſi ſponſus aliquis interim dum corollæ contexuntur, moriatur.

Hi non ſunt affectus, ſed deliramenta, vt præclarè animaduertit D. Chryſoſtomus.

DE LANGVIDIS AFFECTIBVS, & iis qui vocantur ἀπάλευστοι.

CAPVT XI.

Dorionis egregium dictum. Athe. l. 8.

DOrion ille quidem tibicen haud ignobilis, & præ cæteris facetus, vt multas in omne genus hominum, ſic in poëtas & oratores pleraſque contorſit argutias: qui in rebus magnis deſcribendis fuiſſent argumento longè inferiores. Itaque cùm tempeſtatem à Timotheo deſcriptam in nauta legeret, liquidò affirmauit, ſe in feruenti cacabo vidiſſe vehementiorem. Hoc pleriſque oratoribus accidit, qui in iis affectibus effingendis, qui vehementiam habent non mediocrem, ita ipſi remiſſi ſunt, & languidi, vt multùm de rei maieſtate detrahant. Quis eum fingere non putet, qui in grauiſſimis iniuriis languorem orationis ſimul habeat, & actionis? Natura ipſa in iſtis ſua ſponte proſilit ſatis, nec actoribus indiget incitamẽtis; nam & imperiti, & barbari, dum ſuas, aut propinquorum lamentantur iniurias, ita voce, vultu, & tota actione ſe gerunt, vt appareat, eos, quod agunt, imis ſentire medullis, ac viſceribus. Si quis igitur orator ita eſt naturæ imbecillitate conſtitutus, vel etiam voce, & lateribus ita tenuis, vt nec poſſit indignari, nec iraſci, nunquam huiuſmodi argumenta tractare debet.

Quis Martem tunica tectum adamantina
Dignè dixerit, aut puluere Troico
Nigrum Merionẽ? aut ope Palladis
Tydidem ſuperis parem. Horat. 1. carm. ode 11.

Qui genium habuerit potentis naturæ; (quanquam non omnino in hac re cedendum eſt naturæ; ſed ſi vehementiùs quàm par eſt, incitata fuerit, reſtringenda eſt nonnunquam, & ardoris curſus compeſcendus, ne in eos motus incidamus, quos Rhetores ἀπαλεύστους nominant, inconditos ſcilicet, & agreſtes, nec palæſtræ cultura perpolitos.) Sit Oratori modeſtia, quod C. Gracco Erycinus ſeruus: quæ non fiſtulâ eburneâ, ſed rectæ rationis lege, modò inconditi motus vaſtitatem colligat, modò intemperantis vehementiam reprimat, modò laſciuientis luxuriem amputet, ad ſummum, omnia iuxta decori leges & iura componat.

DE MIXTVRA AFFECTVVM.

CAPVT XII.

DElectationis mater eſt varietas, quam, vt natura in rebus, ſic in oratione ars, & ipſa quæ conficitur ex arte ratio, prudenter obſeruat. Non erunt igitur omnia vno affectu pertexenda, ſed prout rerum actionúmque diſſimilitudo poſtulabit,

Digitized by Google

grata disparitate miscenda: quam necessariò actionis excitata quædã species atque admirabilitas consequitur. Et hoc ipsum in Sapphone Poëtria de meliore nota commẽdat Dionysius Longinus; quòd vt sublimis artifex, diuersos motus summa varietate, nec minùs eleganti pulchritudine tẽperaret, vt in illis versibus:

Φαίνεταί μοι κῆνος ἴσος θεοῖσιν
Ἔμμεν', ὤ μῶ ἔστις ἐναντίος τοι
Ἰζάνει, καὶ πλησίον ἀδυ φωνεί-
σας ὐπακούει.
Καὶ γελαίσας ἰμερόεν, τό μοι τᾶ
Καρδίαν ἐν στήθεσιν ἐπτόαισεν.
Ὡς γὰρ σ' ἴδω ὤς με βρόχε' ἐμὰ γὰ φώνᾱς
Οὐδὲν ἔτ' ἴκει.

Et cæteri, quos Latinos habes apud Catullum.

Sed quis in eo Euripidis & Senecæ Medeam non miretur? quanta dexteritate miscent affectus, quàm admirabili varietate distingunt.

En motus doloris, quàm aptè expressus:

Doloris motus aptè expressus.

Ω τέκνα, τέκνα, σῷν μὲν οὐκ ὄλῃ πόλις,
Καὶ δῶμ' ἐν ᾧ λιπόντες ἀθλίαν ἐμὲ,
Οἰκήσετ' αἰεὶ μητέρος ἐστερημένοι:
Ἐγὼ δ' ἐς ἄλλην γαῖαν εἶμι δ' φυγάς,
Πρὶν σῶν ὄναιτ', κἀπιδεῖν εὐδαίμονας,
Πρὶν λέκτρα, καὶ γυναῖκα, καὶ γαμηλίους
Εὐνὰς ἀγῆλαι, λαμπάδας τ' ἀφαρπάσαι.
Ω δυστάλαινα τ' ἐμῆς αὐθαδίας, &c.

Suauis est iste motus, moderatè tristis, & leniter in intima pectoris influens: statim tristitiæ immiscet mollem risum innocentissimarum animarum, quæ matri abblandiuntur, ex quo ignescit dolor.

Φεῦ φεῦ τί προσδέρκεσθε μ' ὄμμασι
τέκνα;
Τί προσγελᾶτε τ' παύσαπον γέλων!

Et inter hæc horror & deliquium animæ.

Αἴ αἴ τί δράσω; καρδία γὰ ὔχεται,
Γυναῖκες, ὄμμα φαιδρὸν ὡς εἶδον τέκνων.

Mox auersatur consilia de cæde liberorum concepta.

Οὐκ ἂν δυναίμην, χαίρετ' ἐκλείπω βίον
Τὰ πρόσθεν, ἄξω παῖδας ἐκ γαίας ἐμούς.

Statim resumit dolorem: misericordiam, metum, in furiosam lætitiam, crudelitatem, iracundiam, audaciam, commutat.

Καί τοι τί πάθω, βάλωμ' γέλωτ' ὄτλοις
Ἐχθρὸς μαθοῦσα τὸν ἐμὸς ἐζημίας,
Τολμητίον.

Deinde subitò ista affectuum moles, quasi fluctus ad saxum allisi frangitur, & post inanes ventos, veluti ridentis cœli clementior aura succedit.

Ἀ ἀ μὴ δῆτα θυμέ, μὴ σύγ' ὀργάσῃ τάδε,
Ἐασον αὐτοὺς, ὦ τάλαν, φείσαι τέκνων.

Sed quàm breuis est bonorum portio: Ecce qui inter doloris & iracundiæ cæcitatem, veluti radius lucis emicuerat, iterum densissimis tenebris circumfunditur:

Μὰ τὸν παρ' ἄδου νερτέρους ὁμόστεγα,
Οὔτοι ποτ' ἔσται τῶδ', ὅπως ἐχθροῖς ἐγὼ
Παῖδας παρήσω τὸν ἐμοὺς καθυβρίσαι.
Πάντως σφ' ἀνάγκη καὶ θανεῖν.

Vehemens omnino motus, etiam addito per manes & inferos iureiurando: sed tamen quasi torrens ad robustissimum obicem fidit, postquam liberos diffluauiata est, intimis φιλοσοφίας aculeis lancinata.

---Δότ', ὦ τέκνα,
Δότ', ἀσπάσωμαι μητρὶ δεξιὰν χέρα,
Ὦ φίλτατη χὴρ, φίλτα τοι δὴ μοι σόμα:
Καὶ χρῶμα, καὶ σχῆμα τῶν εὐγενῶς τέκνων
Εὐδαιμονοῖτον. ἀλλ' ἐκεῖ, τὰ δ' ἐνθάδε
Πατὴρ ἀφείλετ', ὦ γλυκεῖα προσβολή,
Ὦ μαλθακὸς χρὼς, πνεῦμα θ' ἡδὺ τέκνων,
χωρεῖτε, χωρεῖτε, ὐκ ἔτ' εἰμὶ προσβλέπειν.

Nec inferior in his affectibus miscendis Seneca; quàm artificiosissimè enim Medeam de nece liberorum cogitantem exprimit.

Non statim tam demens & furiosus exurgit affectus: sed vt cruenti & horribiles cometæ ex vario halitu paulatim concrescunt, ita ex variis motibus præuiáq; rerum aptissimè connexarum dispositione, vehementissimus ardor pectoris incitatur.

Cõparatio breuis progressus cometarum cum motu.

Digitized by Google

Primùm, vt leones ſingulari certamine congreſſuri, ilia identidem cauda percurſantes, robur excitant; ita languentem animum ad maiorem iracundiam irritat.

Incumbe in iras, téque languentem excita:
Penitúſque veteres pectore ex imo impetus
Violentus hauri: quidquid admiſſum eſt adhuc,
Pietas vocetur.

[Deinde.]

Medea nunc ſum, creuit ingenium malis.

Ita proludit furori, & veluti claſſicũ canit. Mox quàm artificiosè, quámque per varios anfractus, in vehementiſſimum illum quem intendit motum delabitur; neſcio quid animo iam delibauit, tamen ad primos tam atrocis maliciæ impetus, bonæ indolis ſemina quædam reſtiterunt, ſubtimuit, & refugit:

——Neſcio quid ferox
Decreuit animus intus, & nondum ſibi
Audet fateri.

Diſſimulat igitur pudore confuſa, quod primam cogitauerat, & aliud proponit haud multum diſſimile.

-----Stulta properani nimis:
Ex pellice vtinam liberos hoſtis meus
Aliquos haberet.

Statim excludit illam moderationem, & vela permittit furori, etiam ſpecioſo, vt opinatur, & æquo prætextu.

——Quicquid ex illo tuum eſt,
Creuſa peperit: placuit hoc pœna genus,
Meritóque placuit. Vltimum magno ſcelus
Animo parandum eſt: liberi quondam mei,
Vos pro paternis ſceleribus pœnas date.

Apertè luſit audacia. Mox ſuccedunt in ſcenam verecundia, metus, miſericordia.

Cor pepulit horror, membra torpeſcunt gelu,
Pectúſque tremuit, ira diſceſſit loco:
Matérque tota coniuge expulſâ redit.
Egone, vt meorum liberũm, ac prolis meæ
Fundam cruorem? melius: ah demens furor!

Statim, vt in alternis vndis recurſant furores.

——Occidant: non ſunt mei.

Et derepente;

——Mei ſunt, & culpa carent.

Et quæ ſequuntur prorſus ab Euripide expreſſa.

Hen cara proles! vnicum afflictæ domus
Solamen: hûc vos ferte, et infuſos mihi
Coniungite artus.

Poſtremò ſerenum illud, doloris & furoris turbine confunditur.

——Rurſus igneſcit dolor,
Et feruet odium: repetit inuiſam manum
Antiqua mentis ira: quà ducis, ſequor.

Placet etiam Ioſephum in eodem argumento audire, vbi matrem Hieroſolymitatam deſcribit, ſe ad filioli necem accingentem. Ioſeph. l. 7. de bello Iud. c. 11.

Βέλτιος (εἶπεν) ἄθλιον, ἐν πολέμῳ, ἢ λιμῷ, ἢ στάσει, τίνι σπεύδω; τὰ μὲν παρὰ Ῥωμαίοις δουλεία, κἂν ζήσωμεν ἐπ' ἀυτοῖς, φθάνει δ' ἢ δουλείαν ὁ λιμὸς, οἱ στασιασταὶ δ' ἀμφοτέροις χαλεπώτεροι. ἴθι, φιλτάτη μοι πρεσβὺ, καὶ τοῖς στασιασταῖς σίτισι, καὶ τῷ βίῳ μῦδος, ὁ μόνος ἐλλείπων τοῖς Ἰουδαίοις συμφορῶν.

Miſera (inquit) ſoboles, cui te reſeruo in bello, & fame, & ſeditione? Apud Romanos ſi vixeris, ſeruiturus es, vel certè fames præueniet ſeruitutem: ſed omni ſeruitute & fame crudeliores ſunt ſeditioſi: Morere, & eſto matri cibus, ſeditioſis furia, & humanæ vitæ fabula, quæ ſola deeſt calamitatibus Iudæorum.

Ioſephum cum Euripide & Seneca, in

ca, in Roma capta ab Alarico ſic expreſſi, & miſcui: vbi Romana mater ad eandem lanienam acuitur:

Motus ex Ioſepho, Euripide & Seneca expreſſi.

Cui te reſeruo, matris infelix puer,
Cui dira Erinnys tortili primas iuba
Amplexa cunas, oris affluuit nigri
Lethale virus? dure Lucinæ labor!
Cui te reſeruo? cur reſeruo? ad quas neces?
Ad gladium, an ignes? ad famem? an peſtem, et feras?
Morere Leona, morere, ſis matri cibus,
Dolare rabiem ventris inceſti, miſer,
Miſer Leona morere, ſis matri cibus.
Hic, dulce pondus, menſibus denis tuli,
Clauſum ſub aluo viſceribus auctum meis;
Et nunc repende gratiam matri, puer;
Relicta pridem viſcera introrſum ſubi.

Deinde, vt fertiſtorum motuum ratio, ſpectris furialibus incitatur ad nefas:

Inceſta facies Dirę ineluctabilis,
Quid fœda gyro membra ferali rotas?
Ad omne facinus non rudem dextram affero:
Feriam, peribit, glutiam carnes meas.

Mox ſuccedit miſeratio, & ad pueri vocem grauiter commota exclamat:

O dulce germen matris! ô ſanguis meus!
Eheu tepentes proluunt lacryma genas!
Pietas recurſat, corda miteſcunt fera;
Rurſuſque mater, tigride electa, redit.
O tenera membra, ô dulce caput, ô flos tener!
O labra mellea, ô manus, ô lumina!
O parce nate, parce genitrici tuæ.
Animula dulcis viue, morietur parens:
Morietur audax, impium & vecors caput.

(Iterum ſtimulant miſeram furiæ.)

Seruabo Gothis liberos! iterum furor,
En iterum Erinnys corde bacchatur fero,
Lymphata verſat pectora, exagitat, coquit:
Omnes in illo corpore excepi rogos,
Quoſcunque ſæui buſta Typhonis crepant.
Non ibo inulta, quodlibet poſſum malum,
Fidem, pudorem, numen, exturbo ocyus.

Hinc prælientur affectus:

Morietur inſons? ſed lupæ ſontis puer.
Meus eſt, & iſto ventre condetur meus.
Nati ſepulchrum fiet hic matris ſinus.
Hæc ſola reſtat fabula, & magna venit
Spectanda ſcena, defer audaces manus.
Perge ira, perge.

Subſidit ſtatim, & intepeſcit:

—— Vincor infelix parens,
Heu corrigeſcit, membra torpeſcunt gelu!
Perimere natum, fundere cruorem meum?
Comedere carnes? melius: Ah demens furor!

Reſilit ſtatim motus, quaſi violentus ſatelles, & miſeram rapit:

Morietur: eſto, quid moror? pia, impia!
Morietur: eſto.

Hæc mixtura affectuum plurimum habet virium, & ſuauitatis.

At dices? ſi dolor & iracundia ſola excitanda ſit, erúntne lętæ ſpecies adhibendæ? id omnino cum dexteritate præſtandum eſt. Solent plerúmque læta præmitti, quo ex eorum ia-

ctura grauiùs postea stimuletur dolor: quod in Aristidis exemplo docui, vbi nobilissimæ vrbis amœnitatem & delicias commemorans, viam sibi sternit ad monodiam. Cauendum est tamen, ne cùm doloris aguntur partes, faceta quędam & iucunda intempestiuè misceantur, quæ gliscentem plerumque motum elidunt, & seria conuertunt in risum.

DE MODO ET RATIONE *mouendi.*

CAPVT XII.

IN modo & ratione mouendorum affectuum hæc præcipuè sunt obseruanda:

Captandæ occasiones mouendorum affectuum.

Primò, postquam orator, & personarum quas constituit permouere, & suarum virium, exploratam habet rationem, debet omnino rerum cætera quæque adiuncta diligentissimè examinare. Contingunt enim aliquãdo tempora, vbi repentino aliquando casu iam commoti animi flexibiles sunt, & in eam in quam semel inclinarunt partem, facillimo ictu impelluntur. Itaque tunc feliciter cadunt oratorum tali, cùm eis locus & ratio temporum, cæteráque id genus famulantur. Cõtrà, difficilius est mouere, vbi iam senio ad similes affectus pectora obduruerunt, aut contrariis etiam affectibus occupata impeditáque sunt: tunc certandum rationibus, instandum, colluctandum; nihil enim inanes motus efficient, nisi pertinax aduersus ea quæ dicuntur, iudicium, dextro Marte expugnatũ fuerit. Docendus est atque erudiendus etiam imperitorum intellectus, antequam motus inardescant, & nunquã ex abrupto incipiendum, nisi iam mutæ rerum circumstantiæ egerint, quod erat ab oratione expectandum: licuit Ciceroni ita exordiri.

Quousque tandem abutere, Catilina, patientia nostra? &c.] Et prudẽter quidem in eo fecit: iam enim ita partim metu, partim iracundia, & dolore incitati erant omnium animi, vt magis ipse, nascentibus veluti affectibus obstetricari videretur, quàm nondum natos generare, ac deformare. Quod plerique malè arripientes in frigidis & sedatis argumentis, statim in acutissimos erumpunt sonos.

Motus non debent videri accersiti.

Secundò, Etsi comparare animos ad motum oporteat, magnâ tamen curâ prouidendum est, ne ipsi accersiti aut intrusi videantur affectus; si enim cõparati, si affectati, si nimis artificiosi appareant, quasi detecti hostium subterranei cuniculi, aut eluduntur, aut minus habent virium. Elicienda est permotio latenter, non autem cum ea aperto marte pugnandum.

——nec nocte paratum
Plorabit, qui me volet incurvasse querela.

Qua in re lepidissimum est quod narrat Quintilianus de adolescentulo causidico, qui apud Cassium Seuerum dicturus, inter cæteros motus cõparauerat, *Quid meorum vultu inueris, Seuere?* Ad hæc frigidè vir grauis: *Nõ mehercules, inquit, faciebã, sed sic scripsisti.* Ecce & quàm potuit truculentissimè cum aspexit. Alius transtulit aliquando puellam, quæ soror esse aduersarij dicebatur: (nam de hoc lis erat) in aduersa subsellia, tanquam in gremio fratris relicturus. At is præmonitus iam decesserat. Tum ille alioqui vir facundus, inopinatæ rei casu obmutuit, & infantem suam frigidissimè reportauit. Alius imaginem mariti pro rea proferre magnum putauit, & ea sæpiùs risum fecit; nam & hi, quorum officij erat, vt traderent eam ad epilogũ, ignari quid esset epilogus, quoties respexisset patronus, offerebant palam, & prolata nouissimè deformitas ipsa imaginis, præteritam quoque gratiam orationis perdidit.

Fabi l. 6 c. 2. Festiua narratio de motibus cõparatis.

Tantùm eſt in inſulſis motibus periculi. Quid igitur? nihil erit apparandum? quid, & quomodo dicas non erit meditandum? Abſit: Affectibus enim proprias ſententias & verba aptare, res vna eſt omnium difficillima, & magnorum peculiaris laus ingeniorum; quam tentarunt multi, præſtiterunt pauci: quo fit, vt ratò temerario ingenij calore, ſatis feliciter excutiatur. Comparanda eſt, opinor, motio, ſed ita comparanda, vt naturaliter influere, non intruſa eſſe, videatur, niſi fortè exercitatiſſimis in dicendo hominibus contingat, vt in eo etiã repentino furore ſint fœlices.

Motus vt corrumpitur.

Tertiò in rebus prouidendum eſt, ne iis quæ proponuntur, opus ſit intentione iudicij quàm acuta: nam, vt ſuperiùs monui, quò magis inueſtigando laborat intellectus, eò magis in ſenſu minuitur permotio: ex quo vitiant & corrumpunt affectus, qui vbi primùm mouere incœperint, ſtatim erudita quædam & recondita commiſcent; quibus dum auditoris adhæreſcit intellectus, motio præterfluit.

Quæ argumenta requirantur in motibus.

Quartò, argumenta debent eſſe miſta, & confuſa, ſapientique quodã errore vagari, vt videantur ab incenſa potiùs mente ſubiici, quàm vlla artificij exquiſitione comparari. Sic apud Virgilium Dido, apud Senecam Medea, coloribus & confuſis cogitationibus raptim per omnia deſiliunt.

Sententiæ in motibus crebræ. Affectus ſidit diffuſa oratione.

Quintò, Debent eſſe in affectibus crebræ, acutæ, & vibrantes ſententiæ: ſidit enim affectus diffuſa oratione, non ſecus ac tempeſtas, cùm ventus ſpargitur, fit imbecillior. Bene igitur apud Ciceronem, mulier ad victoris abiecta pedes exclamat: Miſerere noſtri, noli extinguere extinctos, fuimus aliquando fœlices, memento te eſſe hominem.

Hæc ſi periodicè dicerentur, priùs gladius hoſtis feriret, quàm eſſet abſoluta periodus.

Sextò, in mitibus affectionibus, dictio erit mobilis, & cita: ſed tamen honeſta, & grauis: in vehementibus & valdè incenſis, erit ſtylus, qui ſaxa deuoluat, vt [*Pontem indignatus Araxes.*] idcirco in tragœdiis plerumque cothurnata verba, & tranſlationes longè petitæ conceduntur.

Dictio quæ ad motus apta.

Septimò, vt nerui in cithara, neque nimiùm intendendi, neque inertiùs remittendi, ita in affectibus, maximè vero ab oratore, adhibenda quædam eſt in modo, in rebus & verbis menſura: atque, vt curandum eſt, ne ſint iacentes, infirmi, inclinati; ita etiam non nimis acuendi, ne in parenthyrſum tranſeant: nam permotiones vbi nimiæ fuerint, ſpeciem habent vitiorum, & eos ipſos qui ita affecti ſunt, oratores, contemptos faciunt, ſuíque impotentes.

Motus temperandi.

Ad ſummum ſapienti prouidẽdum erit, lacrymulas citò areſcere, & ardorem animorum extingui: non iſtis tantùm ſenſuum permotionibus inſiſtendum, ſed firmiſſimis præſidiis mentem rationémque muniendam, quibus conceptas affectuum flammas alere conſeruaréque poſſit.

Magni motus ſæpe tegendi filentio.

Octauò, Occurrunt etiam nonnunquam res adeo magnæ, & graues, vel adeo diræ, funeſtæ, lætæ, iucundæ, inſolitæ, inauditæ, vt meliùs (non ſecus ac Timantis Agamemnon) videãtur ſilentio premi, quàm mediocri oratione exprimi. Has ob res, Aiacis & Didonis ſilentium in Necya Homeri, & Virgilij, meritò omni oratione grauius ſapientes iudicauerunt.

Parui ſiquidem affectus ſæpiùs loquuntur, magni ſtupent. Itaque in hoc gaudij veluti torrente, Theagenes & Chariclea non loquuntur apud Heliodorum, niſi pauciſſimis, & iis interruptis vocibus ἔχω σε, ζῶ. Ad ſummum, ſtupore defixi concidunt, & toti ſupereffluentis gaudij vortice obruuntur.

Nonò, proſpiciendum eſt vt non in

Digitized by Google

ſola peroratione (quanquam præcipuus eſt in ea locus) ſed per totam etiam orationem, vbi res poſtulat, diffundantur affectus; neque vt Muſica odioſa atque importuna, præter rem ingerantur, neque etiam locis neceſſariis deſint, ſed prudenti quadam œconomia diſpenſentur.

DE REMISSIONE affectuum.

CAPVT XIII.

FEſtiuam narrat hiſtoriam Suidas de Ignis & Nili certamine. Chaldæi (inquit) Ignis cultores, Deum illum ſuum per omnes terrarum oras exultantem, cæterorúmque domitorem, circumferebant, quòd vi ignis cætera quæque idola diſſoluerentur. Vbi ventum eſt in Ægyptum, ſacerdos quiſpiam, callido vir ingenio, hydriam quandam in Dei ſpeciem efformatam, vel, vt alij volunt, ingentem Nili ſtatuam cauam, aquæ plenam, & innumeris foraminibus, quæ tunc cera obduxerat, conciſam producit. Nec mora: dato ſigno Dij congrediuntur: Ignis ſtatuę Nili ſubijcitur; qui poſtquam afflare cœpit, liquefacta cera, ſtatim per rimulas ingens aquarum vis erupit, qua ignis extinctus eſt, & Chaldæorum ſuperſtitio deriſa. Simile quidpiam in affectu contingere non rarò cernitur. Is enim ſemel emiſſus, volat ferox, alacer, & incenſus, pugnat, vincit, triumphat; quòd ſi in aduerſarium inciderit hominem frigidum, vafrum, ſubtilem, vt ignis à Nilo extinguitur. Oratori igitur, qui mouet affectus, non tantùm inanis calor, qui ſtatim effluat, ſed animorum ſolida perſuaſio, quæ in poſterum etiam remaneat, quærenda eſt. Contrà, ei qui cupit remittere, & frangere; primùm aperienda eſt ars mouentis: quod eſt omnium ad contemptum motus efficaciſſimum. Oſtendendum quippe auditori, comparatam de induſtria hanc in eius ſimplicitatem machinam, vanis illum vmbris agitari, & quaſi Panico terrore moueri: quod vbi intelligit ipſe, ſuos irridet affectus, & ſuſpectum habet eum qui mouere conatus eſt, imò perſæpe quaſi fraudulentum deceptorem auerſatur.

Argumenta deinde aut apertè aut tacitè oppugnanda, res extenuandæ, verba minuenda, leones & elephanti in culices & formicas efformandi. Si non leuiter impreſſus ſed tenaciùs inſidens pectori colluctetur affectus, aliò quantum fieri poterit, auertendæ erunt & deducendæ cogitationes.

Ad ſummum, comparato iam auditoris animo, aliæ motiones erunt excitandæ; vt clauus enim clauum, ſic motus motum pellit; colliduntur etiam nonnunquam tanquam vndæ in mari, alius aliũ auget, vel minuit, vel tollit. Odium miſericordia miteſcit, fauor inuidia diluitur, ira amore vel reuerentia intepeſcit. Riſus denique vel exhilaratione animi, vel conuerſa in ſe cogitatione excitatus, magnos ſæpè & atroces motus compoſuit, & verbum appoſitè ac feſtiuè dictum omnem motum doloris, iracundiæ, miſerationis, & cæterorum apparatum viréſque confudit.

DE AMORE.

Amoris nomen.

CAPVT XIV.

VT cœleſtes orbes, is qui omnium ſupremus eſt, ſuo ambitu contentos, motu pariter verſat, & rapit: ſic omnes affectus vnius amoris complexu comprehenſi, vnius quoque amoris conuerſione mouentur. Spes, metus, iracundiæ, voluptates, inuidiæ, æmulationes,

Digitized by Google

odia ipsa, quod mireris, ex amore proficiscuntur: Qui cùm adeò latè pateat, & tantùm sibi in humanis actibus vendicet dignitatis, nihil mirum, si in Theologorum, Philosophorum, Rhetorum, poëtarúmque scriptis, vtramque sæpè paginam facit. De hoc igitur affectu pauca imprimis, & lecta, dicenda sunt. Ordior à nomine.

Mortalium vitio qui præclara quæque in prauos vsus verterunt, factum est, vt castis auribus vox amoris sit plerumque suspecta, & nonnihil inuisa, quæ caussa Diuum Dionysium mouit, vt Ἔρωτος nomen vsurpaturus in Theologicis, pias mentes ad cœlestis amoris satus accipiendos, præpararet, & nihil in hac amoris voce subtimendum esse ostenderet.

Dion. c. 4. de diuinis nominib.

Magnum etymolog. in voce ἔρως.

Διὸ τῶν δὴ τὸ τῆς Ἔρωτος ὀνόματος ἱερὸν φοβηθῶμεν, μηδέ τις ὑμᾶς δυσφημείτω λόγος περὶ τούτου διατεθέντας: addit, S. Ignatium ante se hac eadem voce in sacris vsum, & esse nomine τὸ ἀγάπης δηλοῦντα: quo fit vt nihil habeat suspicionis. Græci porrò ἔρωτα dixerunt, ἀπὸ τοῦ εἴρειν, τὸ δεσμεῖν· ἢ σωδέειν τὸ ἡμᾶς πόθου: à nectendo, quòd animos desideriis, quasi laqueis, implicet, vel amantium pectora mentésque coniungat; aut etiam, inquit, παρὰ τὸ εἴρω, τὸ λέγω· λέγει γὰρ οἱ ἐρῶντες, à loquendo, quòd loquaces sint qui amant: vnde & amorem ab Hebræo nomine אמר *amar*, hoc est, lòqui, deriuant nonnulli; quanquam Latinas voces ab Hebræis rarò deduci velim: sed hæc Grammaticis disceptanda relinquamus.

AMORIS DEFINITIO, & de triplici animæ motu.

Ex S. Dionysio præclarè.

CAPVT XV.

PRæclarè vox Xenophanis Colophonij, qui auidum diuinitatis humanum ostendens ingenium, homines non modò se Diis similes facere, sed ipsos sibi Deos assimilare contendit; quando eos humana specie, & ea qua vel plurimùm delectantur, pingere fingeréve solent. Scitum Xenophanis dictum.

Hoc ipsum (inquit) facerent boues & leones, si manus haberent, & eas artes nossent, quibus humanum ingenium nobilitatum est: equi quidem equos, & simię simias in diuinam similitudinem efformarent.

Εἰ χεῖρας εἶχον βόες ἢ λέοντες, ἢ γεγράφειν χερσὶ, καὶ ἐργατικὴν ἄσκησιν ἀνδρῶν, ἵππαι μὲν τ' ἵππους, βόες δ' τι ἔσεσθαι ὁμοίους, καὶ θεῶν ἰδίας ἔγραφον, καὶ δέμας τ' ἐπίσιον τοιοῦθ' οἷόπερ καὶτοὶ δέμας εἶχον.

Hoc quidem in cæteris, maximè verò in picturis & imaginibus amoris perspicuum est, quas ad ingenium suum vniuscuiusque finxit & accommodauit affectus: Nihil hîc opus est infinita poëtarum deliramenta in eo genere persequi, satius est ad saniores recurrere sententias.

Ex Aristotele discimus, Amorem nihil aliud esse quàm propensionem appetitus in bonum, siue illud sit verum, siue cogitatione duntaxat amantis describatur. Pleniùs magnus & admirabilis Dionysius amorem definit, συγκρατικὴν δύναμιν τῷ καλῷ καὶ ἀγαθῷ, διὰ τὸ καλὸν καὶ ἀγαθόν. Vim quandam, qua animus pulchro & bono adhæresci, qua

Arist. in Topicis.

S. Dionys. l. 4 de diuinis nomin.

Digitized by Google

pulchrum & bonum est. Quæ definitio non modò materiale sed etiam ipsum formale amoris obiectum (vt Theologi appellant) eruditè comprehendit: Atque in eo longè præstantior est, quàm quæ à Theophrasto affertur, cùm amorem esse dicit animi concupiscentiam, quæ celerem habet ingressum, tardum verò regressum: aut eius, qui definit; πάθος ψυχῆς χολαζόμενος. Ex hac autem Dionysij definitione colligimus, Animum motum quendam esse animæ, quo fertur in rem dilectam, quanquam non ambulando fit hic motus, (vt ait D. Augustinus) sed amando. Pergit idem sublimis auctor, & in diuinis nominibus triplicem animæ, siue potiùs mentis constituit motum, circularem, rectum, obliquum; quorum vim rationémque sic describit: ἡ κυκλικὴ μὲν οὖν νοῦ λέγοιτο νόες, κυκλικῶς μὲν ἐπέμψαι τὴν ἀνάρχοις καὶ ἀτελευτήτοις ἕλικμῶσι τοῦ κάλλους, καὶ ἀγαθοῦ. κατ' εὐθεῖαν δὴ ὁπόταν περιῶσιν, εἰς τὰ τῶν ὑπεικόνων περίοικα, εὐθεῖα τὰ πάντα ὁρᾶντες. ἑλικοειδῶς δ' ὅτι καὶ περιοιῶντες, καὶ καταλήξεσιν, ἀνεκφοιτήτους μένουσι ἐν ταυτότητι περὶ τὸ ἁ ταυτότητος κάλλος, καὶ ἀγαθότ, ἀκατάληκτος περιχορεύοντες.

Diotima amorem, definit, immortalitatis desiderium.

Maximus Tyrius eundem animæ remigium appellat.

Idem Dionys. p. 299.

Triplex animæ motus.

Intellectus, inquit, diuini, circulo quodam moueri dicuntur, dum pulchri bonique splendoribus, principio & fine carentibus, coniunguntur. Recta verò linea, quando ad inferiorum curam prodeunt, recta omnia peragentes; obliquè verò, quando inferioribus ita prouident, vt tamen à propria identitate (hoc enim verbo ταυτότητος vtitur) non discedant, circa pulchrum videlicet, atque bonum, identitatis caussam, indefessam choream exercentes. Quæ verba satis obscura sunt; nec qui Dionysium enarrauerunt, sanctus Maximus, & Pachymera, multò liquidiùs explicant. Arbitror ego, cum Marsilio Ficino, Animæ, Deum diligentis, veluti quosdam saltus fuisse expressos. Et Angeli quidem aciem generosæ illius mentis intendentes in Deum, circulari quodam motu mouentur, dum infinitas perfectiones, in sese veluti per orbem annuli recurrentes, contemplantur, & (vt ait ille) æternos quosdam obeunt circulos, ex bono in bonum veluti desilientes. Vbi autem Dei præpotentis imperio delabuntur in terras ad rerum humanarum curam, rectà ferri incipiunt, à cœlo, quasi ad hæc infima lineam ducentes. Verùm, quoniam ita gerunt impositas à Deo in terris prouincias, vt ad originem suam & fontem vsquequaque redeant, imò illi semper adhæreant, non secus ac radij solis, qui in terras effusi cœlo tamen copulantur: ex eo ἑλικοειδῶς moueri, & in se veluti conuolui dicuntur.

Explicatur D. Dionys.

Circularis motus Angelorum quid sit.

Quid sit rectus.

Alia ratio nostri amoris est: primùm enim rectà ferimur, & per res creatas, quasi per scalarum gradus, ad præpotentis Dei perfectiones contemplandas rapimur: in quibus deinde circulum æternum obeuntes, suauissimè conquiescimus. Mox à Deo in amorem proximi, & à proximi amore in Deum delati, semper tamen vtrique hærentes, κίνησιν ἑλικοειδῆ, gyri voluminisque modo mouemur.

Quid sit ἑλικοειδὲς, in se conuolutus.

Ratio nostri motus, siue amoris.

Qui rerum naturas & mundi œconomiam speculantur Philosophi, nec ad vniuersi principem & moderatorem Deum vsquam deueniunt, rectè quidem mouentur, sed nunquam in illo amabilissimo rerum diuinarum circulo conquiescunt. Contrà, qui sublimibus contemplationis pennis subnixi, ad illam Moysis lucidissimam caliginem sese extulerunt, choream suauissimam ducunt, diuinis amoribus delibuti. Qui verò ita hærent Deo, vt proximorum etiam salutem nauiter promoueant, illi sunt qui mixtam, vt vocant, vitam delegere, Deo gratissimam, & terrarum orbi vtilissimam; siqui-

Qui tantum mouentur rectà.

Digitized by Google

Plinius.

dem, vt ait vir Ethnicus, [Deus est mortali, iuuare mortalem, & hæc ad æternam gloriam via.]

DE QVINQVE amorum generibus.

CAPVT XVI.

SAnctus Hierotheus apud Dionysium, Amorem in quinque genera partitur, in θεῖον, ἀγγελικὸν, νοερὸν, ψυχικὸν, ἔμψυχον, diuinum, angelicum, intellectualem, animalem, physicum.

Diuinus is est, qui in Deo, & ipse Deus est; quo nihil ad maiestatem augustius, nihil ad sanctitatem purius, nihil ad constantiam firmius stabiliúsque esse potest. Hoc ipso res creatas, infinitæ suæ maiestatis stillas, maternis pluſquam visceribus amplectitur, & quasi nouiter quotidie creans omnia, in suæ prouidentiæ gremio sustentat, fouet, fœcundat. Nec mirum, si Iouem Tigillum antiqui illi dixerunt, quòd prouidæ mentis cura, non secus ac æternis columnis inconcussas mundi partes stabiliret. Accedit ipsa dilectionis teneritas, qua rebus magnis ita voluit esse prouisum, vt ne infima quidem negligeret: siquidem eo suauiter dispensante, minima quæque nascuntur, crescunt, resoluuntur.

Amor angelicus propiùs ad Deum accedit, quando Angeli copiosiùs æterno gloriæ fulgore illuminati, Deũ longè ardentiùs & firmiùs quàm nos diligunt, res deinde humanas, Deo ita iubente, summa charitate procurant, in hominum salute promouenda, alacres, magni, & constantes administri.

Amor intellectualis, nostræ mentis est, cum ratione diligentis in verum bonum propensio: qui si talis semper esset, nunquam tantas in terris misceret tragœdias, quibus miserè laceratur & labefactatur genus humanum,

Amor animalis, impulsio quædam vehemens est in sensu, ad rem amatam, plerumque cæca, importuna, temeraria, animali & voluptuario homini cum brutis animantibus communis.

Amor denique naturalis, est rerum, quæ intelligentia & sensu carent, ad cumulatam sui absolutionem decursus: de quo D. Augustinus libr. 11. de ciuitate Dei, sic loquitur; Amores corporum, momẽta sunt ponderum, siue deorsum grauitate, siue sursum leuitate nitantur. Hanc enim ζωὴν, ad sui conseruationem perfectionémque, Dei prouidentia rebus indidit vniuersis. Et ita quidem amore inconcussus stat mundus, dum suprema ad curam inferiorum, suaui quadam delectatione descendunt, infima verò, superiora, à quibus omnino pendent, redamant: ipsa denique paria, mutuò inter se conciliantur, vel mente, & ratione, vt in hominibus: vel solo sensu, vt in brutis; vel denique momento & muta quadam impulsione, vt in rebus inanimis fieri solet, sic catenis amoris conglutinantur & cohærent vniuersa. Quæ causa mouit Hesiodum, vt in ipsis mundi incunabulis, è chao & nocte, primùm volucribus alis exilientem Amorem depingeret, eo siquidem vinculo coalescit rerum vniuersitas; sed præter hanc vsitatam amoris rationem, qua corpora in suum quæque locum ferun-

tur, & plantæ nutrimentum trahunt; Insunt etiam plerumque rebus admirabiles sympathiæ, & antipathiæ: sic mala gemella, quæ germanitatis poma vocantur, semper cohærentia sunt, & nunquam singula in fœtu: sic palma Syagrorum, eiusdem cum Phœnice nominis, cum Phœnice quoque moritur, & renascitur: sic magnes, fertum, electrum, paleas trahit. Contra aquilæ pennæ,

Sympathiæ & antipathiæ naturales.

Digitized by Google

Plin. l. 15. c. 14. & l. 14. c. 4. lib. 28. c 8.

cæterarum auium plumis immiſceri ſe non ferunt; Pantheræ quoque & Hyænæ immortale odium, in ipſas ca lauerum tranſit exuuias, ſiquidem pelles ſimul ſuſpenſæ adhuc bellum exercent, tanti ſunt naturalis amoris, & odij, effectus. Et hæc quidem amoris ſecundùm ſubiecta diuiſio.

D. Thom. 1. 2. q. 24.

Aliam rationem ſequutus eſt D. Thomas; cum ratione motiui, quod eſt in amante, duplicem amorem conſtituit; vnum concupiſcentiæ, alterum amicitiæ. Diuerſus eſt, inquit, amor concupiſcentiæ ab amore amicitiæ: quòd amore concupiſcentiæ, quis in bonum magis, quod alicui vult, fertur, quàm in illum cui vult: ſed amore amicitiæ, magis in illum, cui bonum volumus, inclinamur. Amore igitur concupiſcentiæ diligunt, qui ſe magis quàm rem amatam quærunt: Amore verò amicitiæ, qui non ſua commoda ſed amicorum bonum appetunt.

Amor amicitiæ & cõcupiſcẽtiæ.

Sapiens, inquit Seneca, etiamſi contentus eſt ſe, tamen habere amicum vult; ſi ob nihil aliud, vt exerceat amicitiam, ne tam magna virtus iaceat; non ob hoc quod Epicurus dicebat, vt habeat qui ſibi ægro aſſideat, ſuccurrat in vincula coniecto, vel inopi: ſed vt aliquem habeat, cui ipſe ægro aſſideat, quem ipſe circumuentum hoſtili cuſtodia liberet. Qui ſe ſpectat, & propter hoc ad amicitiam venit, malè cogitat; quemadmodum cœpit, ſic deſinet: & mox, qui vtilitatis cauſſa aſſumptus eſt, tamdiu placebit quamdiu vtilis fuerit. Hac re florentes, amicorum turba circumſidet, circa euerſos ingens eſt ſolitudo, & inde amici fugiunt, vbi probantur. Hac re, iſta tot nefaria exempla ſunt, aliorum, metu relinquentium; aliorum, metu prodentium (Deinde:) Iſta, quam tu deſcribis, negotiatio eſt, non amicitia.

Ad ſummum, D. Auguſtinus, rem ſecundùm obiecta metiens, duos amores facit, Dei, & Mundi: quos nomine Erotis & Anterotis veteres expreſſerunt.

DE EROTE, ET *Anterote*:

Déque turpis amoris veſania.

CAPVT XVII.

Dionyſ. l. 4. de diuinis nominibus.

DIuinè, vt cætera, magnus ille Dionyſius turpem amorem, *Idolum amoris*, & lapſum à vero amore deſcribit. ἔρως αἰσχρὸς οὐκ ἔστιν ἀληθὴς ἔρως, ἀλλ' εἴδωλον, ὃ μᾶλλον ἐκπίπτουσι τῶν ὄντως ἐρώντες. Vt igitur magnum ſcelus admittunt, qui præpotentis Dei maieſtatem nullis terminis circunſcriptam, in muris corpuſculum colligunt, vel etiam in piſcis, aut vulpis, aut ſimiæ figuram deformant: ſic & eos culpa non mediocri teneri fatendum eſt, qui affectum illum amoris, quem Deo dari conſecrarique oportebat, in putidi corpuſculi, mundi, & rerum humanarum quiſquilias conuertunt. Inde natum eſt hoc portentum Cupidinis, ab inanibus Poëtis, tam variis carminibus celebratum. Sed, opinor, Alexis omnium ſolertiſſimè depingit; monſtrum enim facit ex omnium naturarum ingeniorúmque præpoſtera quadam congerie agglutinatum, viriliter audax, muliebriter timidum, furore atque amentia præceps, callida ratione cordatum, labore infractum, prodigalitate diſſolutum, ambitione prodigioſum. Ariſtophon autem in Pythagorite, narrat, eundem è cœlo præcipitem datum, & iis quibus antè micabat pennis, indutam fuiſſe victoriam. Meliùs Antiſthenes, apud Theodoretum, irridet eos qui obſcœni amoris quaſi Dei alicuius pi-

Impurus amor idolum eſt amoris.

Alexis apud Athen. l. 13.

Ariſtoph. ibid.

cturas

cturas faciunt, & infinitas in eum nugas comminiſcuntur. Non eſt, inquit, non eſt Deus, Amor, ſed naturæ corruptæ vitium, à quo, dum vincuntur miſeri homunciones, turpiſſimum animæ morbum, Dei nomine conſecrant.

Theodoretus orat 3. Τὸν δ' ἔρωτα κακίαν ἐκάλει ἡ φύσεως, ἣν ἄλλως ὄντες οἱ κακοδαιμονέστεροι θεὸν πλὴν μόνου κακοῦσι. Inde inuectus in Venerem: Vtinam, inquit, eam tenerem, quam ipſi ſibi Deam fingunt, certè ſagittis conficerem, quando tot lectiſſimas nobis matronas corrupit. Quamobrem diſertè monet Maximus Tyrius, verum amorem à falſo ſecerni oportere, more nummulariorum, qui nummum legitimum diſcriminant ab adulterino. Proclus verò, & ipſe Philoſophus Platonicus, in amoribus idem contingere dicit. ac in ſacris & expiationibus. Qui ſe expiant (inquit) aut Deos conſulunt, antequam puriori numinis præſentia fruantur, in varios terrenorum Dæmonum impetus, atque terriculamenta, nonnunquam incidunt, à quibus à ſinceris bonis ad materiæ fœcem abripiuntur. Sic & in vita inſtituenda, tot popularium amorum turba impedimento eſt, quominus liquidiore cœleſtium voluptate perfundamur. Hęc ratio pleroſque Ethnicorum mouit, vt Anterotem terreno amori contrarium facerent; quorum pugna expreſſis imaginibus deſcribitur apud Pauſaniam, in Eliacis. Cupido enim palmam tenet, quam Anteros infringere atque extorquere de manibus nititur. De hoc Anterote intelligendum Mariani Scholaſtici epigramma:

Maximus Tyrius orat. 8.

Proclus l. de anima, & dæmonib.

Pauſan. in Eliacis l. poſter. Marian. Anthol. l. 4.

De hoc ipſo vide Lucianum in Encom. Demoſth. t. 1. p. 893.

Οὐκ ἀπὸ παιδὸς μὲν (ξεῖνε) Κύπριδος, ἀλλ' ἀπὸ γαίης
Εἰμὶ καὶ, ὑλαίης ἔκγονος ἐυφεγγέος.
Ἀλλ' ἐγὼ ἐς καθαρὸν μεγάλου φρένα πυρσὸν ἀνάπτω
Εὐμενίδος, ψυχῇ δ' εὐφεγγὲς εἴδεται ἄγω.

Ex d' ἀρετῶν στεφάνους πόρον πλέκω, ὧν ἀφ' ἑκάστης
Τοὺς δ' ἄλλους, πρώτῃ δ' ἐμοὶ σοφίᾳ στέφομαι.

Non ex vulgivaga (hoſpes) Venere, non è terra
Sum, nec corporeæ ſobules lætitiæ:
Verùm rego in pura mortalium mente facem accendo
Probæ eruditionis, mentem in cœlum educo.
Ex quatuor autem virtutibus totidem coronas decerpo,
Quas omnes fero, ſed primâ me coronat ſapientia.

Hæc Ethnici per nebulam duntaxat viderunt. Quanto meliùs Chriſtiani; inter quos ſapiens ille idiota, in libello de amore diuino, vtriuſque pugnas non inani verborum fuco, ſed Dei mouentis ſpiritu deſcribit, vbi de impudico amore hæc habet: Talis amor eſt laqueus animæ, diſcrimen vitæ, mors ſuauis, blanda percuſſio, interfectio liniens, mel felleum, pernicies delicata, mali natura, boni colore depicta, domus tempeſtatis, dulce venenum, malum ſpontaneum, ſapida iugulatio, & omnium rerum calamitas. Nam Adam & Euam de Paradiſi deliciis eiecit, cœleſtes terrenos fecit, humanum genus in infernum demerſit, vitam abſtulit mundo, laborem & preſſuram inuenit, & malum quod ad mortem perducit, fœdat pueritiam, perdit iuuentutem, incitat ac inquietat emortuam carnem, & ſenectutem.

Idiota lib. de amore diuino.

DE CAVSSIS AMORIS in genere.

CAPVT XVIII.

Plato in Conuiuio.

FAbulam narrat Plato, in Conuiuio, de Amoris natalibus. Quando nata est, inquit, Venus, parato conuiuio discubuerunt Dij cæteri, & Consilij filius, Porus affluentiæ Deus. Cùm cœnati essent, Penia, (siue Latinè Paupertatem malis dicere) mendicatura cibum, vt pote epulis illic abundantibus, venit, & circa fores obuersabatur. Porus quidem nectare ebrius (vinum namque nondum erat) Iouis hortum ingressus est, & somno grauatus dormiebat. Penia verò inopia compulsa, quo pacto filium, quasi quibusdam insidiis, ex Poro conciperet, excogitauit. Quare iuxta illum accubuit, Amorémque concepit. Habet igitur amor ex matris ingenio, vt pauper sit, pulchrúmque & bonum, quasi naturæ suæ cumulatam absolutionem appetat. Hoc amoris obiectum, hæc causa, & origo, vnde omnes eliciuntur amores.

Amoris natales.

Pulchri verò bonique magna est affinitas, ingens amicitiæ nodus: vnde pulchrum & bonum Hebræi vno vocabulo טוב *tob* appellarunt, Græci ἐκ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ vnione καλοκαγαθίαν fecerunt. Hæc pulchritudo cum bono semper copulata, illex est amoris, & fax ipsius cupiditatis. Vna est autem perfecta & absoluta omnibus numeris species, splendor gloriæ penes patrem luminum, & figura substantiæ eius.

Illex amoris καλοκαγαθόν, Pulchrum, & bonum.

Triplex pulchrum.

Ex ea, tanquam ex lucis fonte triplex emicat pulchritudo, vna quidem per Angelicos intellectus, puras illas & ab omni labe detersas mentes: Altera per intellectuales animas, atomos quasdam stupendæ illius maiestatis: Tertia denique cæteris longè inferior, per varia corpora, quibus inest, longè latéque spargitur, atque diffunditur; Non secus ac si lumen vnum, per tria quædam vitra, coloribus inter sese dissimillima, in oculos nostros desiliat.

Quomodo circa pulchrũ amor fallitur.

Quòd si eos aspectus haberemus, qui diuina liquidò contemplari possent, rerum cœlestium pulchritudini, quasi purissimo fonti semper affixi, nunquam diuelleremur; sed miseri & hebetes, propter naturæ nostræ partim imbecillitatem, partim etiam peruersitatem; per species corporeas, quasi vitra, crassa plerunque & sordida, pulchritudinis ac lucis riuulos consectamur, adquam etiam mentis corruptæ vitio & contagione sæpius hallucinamur.

Secunda ad amorem illecebra, φῶς νοητὸν, lumen & cognitio.

Ex quo præclarè Diuus Dionysius, ad veri amoris faces in animis excitandas, post pulchrum & bonum, statim collocat φῶς νοητὸν, lumen intellectuale, quod cum ipsa pulchritudine coniungit. Φῶς νοητὸν λέγεται, τὸ ὑπὲρ πᾶν φῶς ἀγαθὸν, ὡς ἀκτὶς πηγαία, ἢ ὑπερλάμπουσα φωτοχυσία, πάντα τὰ ὑπὸ κόσμιον καὶ ἐγκόσμιον τοῦ ὂν τὸ πλημώματος ὑπὸς καταλάμπουσα: Lumen intellectuale appellatur, quod supra omne lumen bonum est, tanquam fontis radius, & superfluens luminis diffusio, omnem, quæ supra & intra mundum est mentem, sua plenitudine illustrans. Hoc igitur nos primum ad boni cognitionem intelligentiámque promouet, deinde etiam ad amorem, suis quodammodo facibus irritat.

Tertia similitudo.

Tertiò. Conciliatricula est amoris, similitudo, & ingens ad vinciendas simulque retinendas mentes incitamentum. Similia quippe gaudent similibus; & Simia Simiæ, Graculus Graculo iucundissimus, vel, vt est in vetere prouerbio:

Τίτθῃ μὲ τίτθην φίλος, μύρμηκι δ' μύρμηξ.

quòd Ouidius expreſſit his verſibus:

Scilicet ingeniis aliqua eſt concordia iunctis,
Et ſeruat ſtudij fœdera quiſque ſui.
Ruſticus agricolam, miles fera bella gerentem,
Rectorem dubia nauita puppis amat.

Quarta, mutuus amor. Senec. ep. 9.

Quartò. Vetus amatorium affertur à Seneca, ſine medicamento, ſine herba, ſine vllius veneficæ carmine: *Si vis amari, ama*, Et verò, pretium amoris accommodatiſſimum, eſt amor, nullúmque videtur adeo rigidum & ferox ingenium, quod amoris illecebra non pelliciatur ad redamandum. Contingit tamen nonnunquam, vel naturæ arrogantia, vel arcana quadam antipathia, vel vitioſi amoris corruptela, qui luctam quandam & diſcrimen appetit, vt homines, quos vident ad amandum procliues, minimè redament, quinimo eorum magis amore capiantur, qui minùs amori reſpondent; ſecundùm vulgatum Auſonij verſum:

Hanc volo, quæ non vult; illam quæ vult, ego nolo.

Hæ fermè ſunt præcipuæ amoris cauſæ, quas enucleatiùs perſequutus Ariſtoteles, in quindecim genera diuidit.

QVINDECIM AMORIS cauſſæ in ſpecie, ex Ariſtotele.

CAPVT XIX.

PRima, eſt beneficentia, vel benefica voluntas; amant enim omnes, eos qui benefecerunt, aut quos putant velle benefacere. Quæ affectio, tam naturalis eſt, vt ipſis belluarum ingeniis coaluerit.

Secunda; habere res communes, de iiſdem lætari, in iiſdem periclitari; ſimul in ſocietatem laboris, ſimul in præmiorum & fructuum contubernium venire.

Tertia; eſt iuſtitia; amant enim iuſtos & innocentes; quales ſunt, qui non ex aliorum damnis viuunt, ſed honeſtis artibus, ſuáque ſibi induſtria victum comparant.

Quarta; eſſe bonum, & integra fama. Talibus enim volunt omnes amici fieri: quin & ipſi improbi amant hoc ſpecioſo glorioſæ amicitiæ titulo, rerum ſuarum infamiam tegere.

Quinta; non aduerſari: Itaque amant, in communi vita & conſuetudine affabiles, qui neque ſunt exprobratores beneficiorum, neque vitiorum cenſores: Qui crimina minimè obſeruant, qui non maledicunt, iraſcentibus non aduerſantur, aut ſi irati fuerint, facillimè conciliantur.

Sexta; ſtudioſè ſe gerere. Amant enim omnes bene affectos, qui admirantur, qui fauent, qui inſigni beneuolentia proſequuntur, cùm omnes amari & ſuſpici lubenter velint.

Septima ſimilitudo; amant quippe ſimiles, & eadem profitentes, ſi non impediant, neque ex eodem ſit vita. Etſi enim ſimilitudo per ſe pariat amorem, tamen propter aliquod impedimentum gloriæ, vel lucri, gignit indignationem, & inuidiam; iuxta Heſiodi dictum:

Καὶ κεραμεὺς κεραμεῖ κοτέῃ, καὶ τέκτονι τέκτων·
Καὶ πτωχὸς πτωχῷ φθονέῃ, καὶ ἀοιδὸς ἀοιδῷ.

Octaua, familiaritas; amant enim apud quos ſic ſe habent, vt non

afficiantur metu, nec pudore, maximè in his quæ sunt ad opinionem: Alia enim ad veritatem turpia sunt, quę nemo vnquam probus admiserit: Alia sunt ad opinionem, quæ potest, sine culpa, quilibet facere.

Nona; Nimia reuerentia; nam amant etiam eos apud quos pudore afficiuntur, eorum qui sunt ἐφ' ὑβρίσεων, propter eam quam aduersus ipsos habent obseruationem.

Decima; æmulatio; aut enim amant eos, aut iis amici esse volunt, quibus cum de amore concertant, & quorum æmulationem appetunt, & non inuidiam.

Vndecima; Procuratio bonorum. Nam amant eos: quibus bona procurarent, nisi in ipsos maiora mala redundarent.

Duodecima; beneuolentia fidelis. Volunt enim amici esse ijs qui amant similiter absentes, & præsentes, ac etiam mortuos.

Decimatertia; nulla fictio. Itaque amant eos qui non fingunt apud ipsos: Tales autem sunt, sua ipsorum vitia dicentes.

Decima quarta, nullus metus. Amant enim non metuendos; idcirco, qui popularitati studuerunt Principes, lubenter audiuere, quod de Theodorico dixit Sidonius, *timet timeri.*

Decima quinta; fiducia. Amamus enim ipsos quibus confidimus.

De effectu & vsu huiusce Affectus.

Amor & Beneuolentia oratori necessaria.

FVlmineus est hic affectus, sed blandè fulminat, & intimas auditorum mentes sensúsque peruadit. Hanc vnam machinam, si nactus est orator, Helepolin quandam nactus est, qua sine violentia, sine strepitu, sine vllo tumultu in animos possit inuadere. Si contrà laboret odio, flagret inuidia, & multitudinis oculis sit inuisus, nulla sunt ingenij & eloquentiæ præsidia quę satis eum fortunare atque corroborare possint. Quid igitur faciet, & quem in vsum hanc de amore tractationem conferet? Primùm, opinor, dabit operam, vt amicos & beneuolos eos habeat, apud quos agat: Sed non inanibus verborum illecebris, & mellitis, (vt ait ille) globulis paratur beneuolentia, imò apud viros graues & synceros, his artibus malè audit amicitia. Vitæ sanctimonia, virtute, sapientia, bonitate, cæterisque præsidiis excitari corroborarique amores oportet. Quod luculentè docet D. Ambrosius.

Primùm, inquit, nouerimus, nihil tam vtile quàm diligi: nihil tam inutile quàm non amari. Popularis enim & grata est omnibus bonitas, nihilque quod tam facilè illabatur humanis sensibus. Ea si mansuetudine morum ac facilitate animi, moderatione præcepti, & affabilitate sermonis, verborúmque honore, patienti quoque sermonum vice, modestiæque adiuuetur gratia, incredibile quàntum procedit ad cumulum dilectionis. Iam, si quis consilio, vsu, ministerio, officiis populatem comprehendat gratiam; aut quis periculum suum pro vniuersa plebe offerat, non est dubium quin tantum caritatis in eum à plebe refundatur; vt populus salutem eius & gratiam sibi præferat. Hæc sunt amatoria potentissima, quæ oratores persæpe de se, cum suauitate tamen modestiæ, & liberiùs de iis quos in iudiciis tuentur, commemorare solent; & hæc de humano amore.

Ambr l. 2. de offic c 7. Nihil tam vtile quàm diligi.

Diuini amoris excitandi ratio ex sacris literis petenda.

In sacris concionibus, aliæ diuini amoris faces, alia incitamenta & fomenta quærenda sunt: quibus pleni sunt libri, & sapientum voces. Imò mundus, quantuscun-

Digitized by Google

que est, ingens quoddam volumen est, in quo, quot res visuntur, tot leguntur characteres, qui diuinam sapientiam & bonitatem, expressis verbis commendant; & ad redamandum prouocant. Neque verus piúsque amator, res creatas ob aliam causlam diligit quàm quia creatoris Dei, quem amat, vel imagines sunt, vel vmbræ: & quantò similiores apparent, tantò magis admiratur & laudat. Nunquam deerit excitandi amoris campus ei qui Dei infinitas virtutes, & profusissima in humanum genus beneficia expenderit. Veruntamen, nisi radius cœlestis luminis, animos ad præstantis illius doctrinæ satus accipiendos comparauit, nullius quicquam valebit oratio.

Amoris remissio.

Alius præterea vsus est in remissione, cùm videlicet, aut amor nimis acer temperandus est, aut etiam prauus è corde & medullis euellendus. Hoc opus, hic labor est: cum valentissima quippe bellua luctandum, apud quam, sæpe tantùm valent petitæ è Philosophia rationes, quantum apud cæcum colores. Bene tamen in hac re præcipiunt sapientes, cogitationes amentium aliò traducendas, & vsus ac consuetudinis remissione, vim amoris intemperantis esse infringendam. Vt enim rei dilectæ præsentia, quasi fomite, sustentatur amor; sic vbi ista ex oculis erepta est, & aliis iam curis animus assuevit, langueſcunt quotidie desideriorum faces, & paulatim extinguntur. Plerunque etiam ipsa satietate obruitur cupiditas, & vehementissimis voluptatibus, vicinum irrepit fastidium. Quò fit vt viri prudentes, etiam honestas amicitias temperent, ne cùm acriores fuerint, & assidua consuetudine satiatæ, atque oppletæ, faciliùs intepescant. Inuerit etiam, rei intemperanter dilectæ vitia & deformitates, ob oculos amantis ponere: Cùm enim omnes, in amore pulchrum bonúmque appetant, in quo variis quasi spectris & figmentis falsæ pulchritudinis elusi, quàm sæpissimè deflectunt à vero; si apertis semel oculis turpitudinem agnouerint, in eo ipso quod pulcherrimum mente ac cogitatione deformabant, statim incipiunt odisse quod antea flagrantiùs deperierunt.

Ad summum amor amore, quasi clauus clauo, depellendus, & animo fœdis amoribus obsesso, alia studia, quibus ipse delectari honestè possit, instillanda sunt; multos literæ, alios venatio, alios aliæ exercitationes, variáque oblectamenta sanarunt; sed nihil homini, præsertim Christiano, præstantius est, quàm ad diuina orationis & abstinentiæ præsidia recurrere; hæc est enim *arma natura fortium*, qua coniurata in omnium perniciem tela, potentiùs infringuntur, vel remissa nocendi diritate, penitus hebescunt. Sed horum remediorum tractatio ad aliud pertinet institutum.

AFFECTVS AMORIS exempla.

CAPVT XX.

QVanta vis sit honesti amoris, quámque suaues eius affectus, à nullo commodiùs quàm à *Diuo* Ambrosio, in ea oratione quam in obitum Satyri fratris habuit, arbitror esse delineatum. D. Ambr. l. de obitu Satyri fratris.

Affectus amoris.

Nunquam totus in me fui, sed in altero nostri pars maior amborum. Atque vtinam, vt memoriæ, vt gratiæ, ita etiam vitæ tuæ, hoc quicquid est, quod spiramus, aut spirare possemus: dimidiúmque meorum decideret temporum, quod ad tuorum proficeret vsum.

Ego te frater hæredem feceram, tu hęredem me reliquisti.

Ego te superstitem optabam, tu me superstitem dimisisti: Quid mei

Digitized by Google

ſucceſſor hæredis? quid agam meæ vitæ ſuperſtes? quid agam exſors huius quod cupio lumnis?

Ego te, frater, non requiram, aut poſſim vnquam obliuiſci tui? Quas grates? quæ munera referam tibi? Nihil à me præter lacrymas habes. Aut fortaſſe ſecutus meriti tui, quas ſolus ſuperſtites habeo lacrymas non requiris. Nam etiam cùm adhuc viueres, fieri prohibebas, mœrorémque magis noſtrum, quàm tuam mortem tibi eſſe teſtabaris dolori.

Habeo planè pignus meum, quod nulla mihi peregrinatio iam poſſit auellere: Habeo quas complectar reliquias: Habeo tumulum, quem corpore tegam. Vtinam potuiſſem aduerſus mortem tuam, meum corpus obiicere. Si gladiis petitus eſſes, me potiùs pro te obtuliſſem. Nihil mihi profuit vltimos hauſiſſe anhelitus, nihil flatus meos inſpiraſſe morienti. Putabam enim, quòd, aut tuã mortem ipſe ſuſciperem, aut meam vitam in te transfunderem.

An ego poſſum, aut non cogitare de te, aut vnquam ſine lacrymis cogitare? Quid mihi ſine te, aut tibi vnquam ſine me voluptati fuit?

Ades, inquam, & ſemper oſtenderis, & te toto animo ac mente complector, aſpicio, alloquor, oſculor, comprehendo: Ipſæ iam noctes, quę quaſi moleſtiores viuente te videbantur, quòd mutui conſpectus copiam denegarent, ipſe iam ſomnus colloquiorum noſtrorum dudum interruptor inamabilis, dulcis eſſe cœpit, quia te mihi reddidit.

Lacrymæ ſuaues.

Teneo igitur te, frater, nec mihi te mors aut tempus auellet. Ipſæ dulces lacrymæ ſunt, ipſi fletus iucundi, quibus reſtinguitur ardor animi, & quaſi relaxatus euaporat affectus. Neque enim ſine te eſſe poſſum, aut tui non meminiſſe vnquam, aut meminiſſe ſine lacrymis. O amari dies, qui interruptam copulam perditis! ó flebiles noctes, quæ tam bonum conſortem quietis, & indiuiduum mihi comitem perdidiſtis!

Para hoſpit: conſortium, & quemadmodum hîc nobis omnia fuere communia: Ita illic quoque diuiduum neſciamus, nec quæſo cupientem tui deſeras, properantem expecta, feſtinantem adiuua, & ſi diutiùs tibi morari videor, accerſe. Neque enim vnquam prolixiùs abfuimus à nobis, tu ſolebas reuiſere; nunc quoniam redire non potes, nos ad te ibimus, æquum eſt vt officium rependamus.

Mellei planè, &, vt vno verbo dicam, ambroſij affectus; quibus ſi celeberrimam Origenis de S. Magdalenæ in Chriſtum amore, homiliam conferas, nihil inuenies amantius. Sed hæc in priuata amicitia. Alij ſunt affectus, ad publicam beneuolentiam conciliandam valde compoſiti, quibus propter ſummam morum ſuauitatem, refertus eſt M. Tullius: neſcio enim quo pacto blandiſſimè ſe in animos inſinuat, longè aliter quàm Demoſthenes; qui in iſtis, ex ingenij ſui conditione, durior eſt & auſterior. Quid eſt magis illecebroſum hac oratione?

Video P. C. in me omnium veſtrum ora atque oculos eſſe conuerſos. Video vos non ſolùm de veſtro, ac reipublicæ, verum etiam, ſi id depulſum ſit, de meo periculo eſſe ſollicitos. Eſt mihi iucunda in malis, & grata in dolore, veſtra erga me voluntas. Sed eam per Deos immortales quæſo deponite, atque obliti ſalutis meæ, de vobis ac de liberis veſtris cogitate. Mihi quidem ſi hæc conditio conſulatus data eſt, vt omnes acerbitates, omnes dolores cruciatúſque perferrem: feram non ſolùm fortiter, ſed etiam libenter, dummodo meis laboribus, vobis, P. R. dignitas ſalúſque pariatur. Ego ſum ille Conſul P. C. cui non forum, in quo omnis æquitas continetur; non campus, conſularibus auſpiciis con-

Cic. 4. in Catil.

Affectus beneuolentiæ.

Digitized by Google

secratus; non curia, summum auxilium omnium gentium; non domus, commune perfugium, non lectus, ad quietem datus, &c.

Hæc intimos sensus voluntatésque deuinciunt, vbi scilicet nostrâ causſa sollicitum & ærumnosum virum grauem videmus, qui omnia sua pericula negligit, vt nostris rebus prouideat.

Hoc idem ipsum eloquentissimè tractat D. Chrysostomus, vbi suum in Constantinopolitanos studium, amorem & charitatem intimam declarans, ait, se omnium nomina cordi & visceribus impressa gerere, eorum perpetuo meminisse, de vniuersorum salute sollicitum: quo fit, vt dum de aliorum commodis noctes diésque cogitat, sui penè obliuiscatur.

D Chrys. in orat. antequam iret in exilium. Adulatorij affectus vitandi.

Ὑμῖν ἐμοὶ πατέρες, πῶς ὑμῶν δύναμαι ἐπιλαθέσθαι; ὑμῖν ἐμοὶ ζωὴ, ὑμῖν ἐμοὶ εὐδοκίμησις· ἐὰν ὑμῖν συσκόψωσι, εὐδοκιμῶ. ὅστε ἐμοὶ ζωὴ, πλοῦτος ἐν ἡμετέρῳ κεῖται θησαυρῷ. ἐγὼ μενοῦμαι ὑπὲρ ὑμῶν σφαγὴν ἕτοιμος, καὶ οὐδεμίαν χάριν παρέξω, ἀλλὰ καὶ ὀφειλὴν ἀποδίδωμι, &c.

Quàm alieni sunt isti affectus, ab illa Georgij Corcyræorum Episcopi fœda adulatione! qui vt Imperatoris Emanuelis Ducæ beneuolentiam captet, ita eum alloquitur:

Georgij Corcyrēsis ad Emanuel. Ducam epist.

Eodem die quo ab oculis meis discessisti, Domine Imperator, discessit etiam à me modica illa corporis valetudo, quam fueram adeptus: Fortasse enim, quemadmodum audimus de Apostolis Dei præconibus factum, quòd sola ipsorum vmbra, infirmorum ægritudines curabat; ita etiam de mea corporis infirma valetudine, ego possem in Christo gloriari, quòd tua vmbra, Imperatoris scilicet mei à Deo custoditi, mea membra quamprimum firmat, & corroborat; & quasi cadauer quoddam, corpus meum in vitam reuocatur; & quasi paralyticus alter, ego exulto; idque non semel aut iterum mihi euenit, sed etiam tertiò: Vt hinc apertè coniiciam, quòd gratia quædam diuina corpus ruum potentissime Domine) consequatur; quod etiã de Elisæo, duplici videlicet Elia, quia duplicem spititum habebat Eliæ, in sacris habetur literis, quòd viuificum illud Elisæi corpus, cadaueri cuidam cùm accessisset, illud in vitam quamprimum reuocauit. Quid igitur ego animo voluam? aut quid dicam, nisi quòd magna fultus spe, quam habeo de recuperanda salute, sequor te, Imperator, quocunque ieris? Hæc oratio tam Græcula, nunquam altos & generosos animos pelliciet ad amorem, quin potiùs auersionem & stomachum ingenerabit; mallem dixisset cum Poëta:

Te sine, ve misero mihi, lilia nigra videntur, Calphurnius.
Nec sapiunt fontes, et acescunt vina bibenti:
At tu si venias, & candida lilia fient,
Et sapient fontes, & dulcia vina bibentur.

quod fusiùs postea dixit Olympius.

Te sine, ve misero mihi, lilia nigra videntur,
Pallentésque rosæ, nec dulce rubens hyacinthus,
Vllos nec myrtus, nec laurus spirat odores:
At tu si venias, & candida lilia fient,
Purpureæque rosæ, tum dulce rubens hyacinthus,
Tum mihi cum myrtho, laurus spirabit odores.

DE AFFECTIBVS LÆtitiæ, et spei.

CAPVT XXI.

VIcini sunt amori, voluptatis & lætitiæ affectus. Amor enim circa bonum, tam futurum quàm

Amor, lætitia & spes quem odo differant.

præsens, versatur: Spes, sola futuri ratione definitur: Lætitia, motus est animi, ex iudicio præsentis iam boni. Nihil autem attinet, an ipsum sit verum, an opinione duntaxat deformatum; neque enim minùs afficit rerum iucundarum imago, quas sibi quis certissimè tenere persuadet, quàm si iam præsentes forent.

Talis erat Argiui illius lætitia, qui cùm eximios sibi comœdos audire videretur, gestiebat gaudio:

In vacuo solus sessor plausorque theatro.

Non est autem difficile, ex iis quæ de amore dicta sunt, excitandę letitiæ modum rationémque colligere. Nam vbi res quæpiam vehementer adamata, in vsum potestatémque nostram deuenit, tum influit lætitia, motus quidem ille calidus, & plerunque vehemens, vt quo pulsantur viscera, cor dilatatur, exsilit risus, exultatio, hilaritas, & gesticulatio. At si moderatior fuerit, vocatur hilaritas, quæ mentem serenat, sanguinem purgat, vultum grato florentí que colore perfundit. Vbi ex lætitiæ motu tantisper resedit animus, sedatior iam factus, oriri solet delectatio, & voluptas, quæ est voluntatis in bono suauissimè conquiescentis, tranquillitas. Is est lætitiæ & voluptatis cursus. Sed cùm varia sint voluptatum genera, varij quoque earũ concitandarum modi exoriri solent. Aliæ sunt viles, corporeæ, momentaneæ, sæpius etiam turpes & fœdæ. Aliæ nobiles, delicatæ, diuturnæ, ad summum puræ & cœlestes. Qui sensibus omnia metiuntur, non secus ac spongiæ aquam per suos meatus trahunt, atque illorum anima, sanguini & carnibus immersa, per quinque duntaxat sensus, quasi per tot poros & fistulas, voluptates elicit.

Hi sunt visus, auditus, gustus, odoratus, tactus. Infima omnium est, quæ ad sensum tactus pertinet delectatio, plane bruta, & terrestris: paulo honestior, quæ ad gustum, sed nihilominus contempta. Leuis est in odoratu, qui sensus in homine hebetissimus est, nec tam est odor suauis gratus, quàm teter fœtidus est, & molestus. Aures, quæ ad aërem pertinent, aliquid habẽt pulchrius; oculi, qui ad igneam illam naturam, & ætheroæ proximam, accedunt, cęteris longè præstant sensibus. Et tactus quidem ac gustus voluptate defatigatis sensibus citò extinguntur, multumque molestiæ & grauitatis, vt Nilus luti, secum trahunt. Cæteri sensus, diutiùs suam hauriunt voluptatem, habent tamen admixtam vmbram aliquam vanitatis. Diuturniores sunt phantasiæ voluptates, quàm sensuum; quæ enim de diuitiis, honoribus, & gloria, insedit fœlicitatis opinio, tenaciùs inhæret, sed inani bono decipit.

Liquidiores sunt inferiores quæ vocantur animi delectationes; excelsissimæ omnium & purissimæ, quæ ad mentem, mentisque & voluptatis præcipuum munus, contemplationem & amorem Dei, referuntur: habent enim cum æternis illis, quæ nos beatos efficiunt, perpetuum quoddam commercium, *Dulcis hora, breuis mora.*

Norunt, qui sunt experti, quíque supra reculas humanas instar aquilarum euecti, ad illius aureæ tranquillitatis sacrarium, & lucidissimam omnipotentis Dei caliginem deuenerunt.

Hæc igitur, cùm tam varijs inter se discriminibus, voluptatum genera sint distincta, & vnusquisque suum bonum, sui ingenij, indolis, ac cupiditatis modulo soleat metiri; difficile est, pari ratione in omnibus sensum excitare voluptatis. Si quis orator, cum Pandoræ pixide, bonorum omnium genere refertissima, conscenderit in suggestum, & ambitioso purpuras, auaro aureorum missilia,

Lætitiæ vis.

Delectatio & voluptas.

Duplex voluptas.

Voluptates sensuum quales.

Ludouic. Viues l. 3. de anima.

Voluptates mentis omnium maximæ.

Digitized by Google

filia, helluoni epulas, & vina, voluptuario denique, amores & delicias largiretur; Is non modò apud plebeios homines, sed apud ipsos chlamydatos, & purpuratos, Orpheo, vel ipso etiam Mercurio eloquentior haberetur, nullúsque ad excitandos lætitiæ motus, aptior foret, aut fœlicior: sed

Nobis non licet esse tam disertis.

Lætitiæ vsus in re oratoria.

Quis erit igitur lætitiæ in eloquētia vsus? nemo suadebit oratori, vt ad exhilarandos auditores musicam canat, aut pulcherrimos colores spectandos proponat, aut etiam antiquorum more, bellaria & tragemata spargat in populum, hæc ad theatralium actionum delinimenta pertinent. In oratoria facultate, aliis rationibus captatur iucunditas: Delectant, vt dixi, philologi, auditores suos, exquisitis argumentis, nouis, ingeniosis, doctis, inusitatis, vtilibus, oratione culta, molli, facunda, vernanti, picta, variè figurata. Hæc enim fermè sunt quibus aurium excitantur deliciæ. In ciuilibus orationibus occurrunt malorum fugæ, bonorum fructus, commodorum accessio, ludi, pompæ, triumphi, celebritates, è quibus, & eiusdem generis rebus, lætitiæ motus excitari fœcundarique solent. Est autem illud vsitatum, vbi rerum aduersarum prosperis successibus detersa est fuligo, ad lætitiam augendam, superiorum laborum refricare memoriam, & cum præsentium bonorum fructibus & voluptate comparare. Hoc præstitit Marcus Tullius, in oratione ad Quirites post reditum, vbi sui exilij memoria, sibi reditus fructum iucundiorem redditum esse declarat.

Cicer. post reditum ad Quirites.

Etsi (inquit) homini nihil magis optandum, quàm prospera, æquabilis, perpetuáque fortuna, secundo vitæ, sine vlla offensione, cursu: Tamen si mihi tranquilla & placata omnia fuissent; incredibili quadam, & pene diuina, qua nunc vestro beneficio fruor, lætitiæ voluptate caruissem.

Deinde enumerat ea quæ lætitiam vulgo in vita ciuili creare possunt, liberos, affines, fortunas, amicitias, consuetudines, vicinitates, clientelas, ludos, dies festos, dignitates, locum, ordinem, patriæ charitatem, speciem prouinciæ, celebritatem oppidorum, formam regionum, agros, fruges, & cætera, quorum voluptatem, carendo se magis quàm fruendo, intellexisse dicit.

At secunda Catilinaria triumphat, & exultat, vt ait ipse, hæc oratio.

Cicer. 4. in Catil.

Tandem aliquando, Quirites, L. Catilinam furentem audacia, scelus anhelantem, pestem patriæ nefariè molientem, vobis atque huic vrbi ferrum flammámque minitantem, ex vrbe vel eiecimus, vel emisimus, vel ipsum egredientem vrbe prosecuti sumus. Abiit, excessit, euasit, erupit; nulla iam pernicies à monstro illo, atque prodigio, mœnibus ipsis, intra mœnia comparabitur, &c. In quibus profectò grauis est & heroïcus ad excitandam lætitiam motus. Videas enim tripudiare gaudio oratorem, muros verò, & ipsos vrbis parietes, grauissimo antea terrore perculsos, (sicut olim ad Amphionis lyram lapides) vehementer exultare.

Consequens affectus, qui pompas & ludos decet, minus quidem habet grauitatis, sed plurimum festiuitatis. Decerptus est autem ex Panegyriste Maximiani Imperatoris.

Panegyris Max.

De te igitur, Cæsar inuicte, hodiernæ gratulationis exordium ducimus, ille vestræ maiestatis ortus, isto quo illuxit auspicio vêris illustrior, cui dies serenus, atque, vt celebrantes sensimus, vltra rationem temporis, Sol æstiuus incaluit, augustiore fulgens luminis claritate, quàm cùm

Digitized by Google

originem mundi nascentis animauit: Siquidem tunc, inter illa rerum tenera primordia, moderatus dicitur ne noceret, nunc ardentior, ne maiestate vestra videretur obscurior. O felix beatúmque ver, nouo partu, iam non amœnitate florum nec viriditate segetum, nec gemmis vitium, nec ipsis tantùm fauoniis, & luce serenata lætum, atque venerabile, quantum ortu Cæsarum Maximorum! O tempus, quo meritò quondam omnia nata esse credantur, cùm eodem nunc confirmata esse videantur. O Calendæ Martię, sicut olim annorum volentium, ita nunc æternorum auspices Imperatorum.

Sed omissis exclamationibus, præclara est quoque lætitiæ excitandæ ratio, cùm res per se hilares & lætæ, quales sunt pompæ, supplicationes, triumphi, ingressus regum & amplissimorum virorum in ciuitates, populi occursus, acclamationes, encomia, & panegyres describuntur. Obiiciuntur tunc cogitationi coronæ, flores, odoramenta, aurum, argentum, pictæ vestes, chori delicatissimi musicorum, collucentium facium globi, & cætera id genus, quę vernanti oratione explicata, necessariò lætitiam ingenerant. Num tota florida est, & læta, hæc D. Gregorij oratio, qua ingressum magni illius Athanasij ad Alexandrinos, celebrat his verbis?

D. Greg. orat. in Athanasium pag. 391.

Πῶς ἂν παρεσήσαιμι τῷ λόγῳ, τὸ μέγα ἐκεῖνο θέαμα; Ποταμὸς ἓν εἶς. πλὴν τῶ γ' ἰῶ ἄρα καὶ ὁ Νεῖλον εἰπεῖν, ὁ χρυσορρόας ὄντως καὶ εὔσαχυν, ἐμπαλιν ἀπὸ τ πόλεως ἐπὶ τὼ Χαιρέα ῥέοντα, ὁμηρικὰς ὁδὸν εἶμαι καὶ παρατέρω. δότε μοι μικρὸν ἔτι ἐπιτρυφῆσαι τῷ διηγήματι. ἐκεῖσε γὰρ εἶμι, καὶ οὐδὲ ἀπαχθῶσαι τ λόγων τ τηλικῆς ἐκείνης ῥᾴδιον. πῶλος ὠὼ ἦγεν αὐτὸν, (καὶ μή μοι τ ἀπονοίας μέμψησθε,) ὡς μικροῦ τὸν ἐμὸν Ἰησοῦν ὁ πῶλος ἐκεῖνος· εἶτ' ἀμφ' αὐτῷ ὁ ἐθνῶν λαὸς, ὃν εὐπιστίαν ἐπβαίνει τῶν τ ἀγνοίας δεσμῶν λυόμενον, εἴ τί τ ἄλλο βούλεται παρεμβαλεῖν ὁ λόγος. κλάδοι γ' αὐτὸν ὑπεδέχοντο, καὶ στρώσεις ἱματίων πολυανθῶν καὶ ποικίλων περιβεβλημένων τὶ καὶ ὑποβεβλημένων· ἐνταῦθα μόνον ἀπεμάδιντος τῶ ὑψηλοῦ καὶ πολυτελοῦς, καὶ τὸ ἴσον μὴ ἔχοντος. εἰκὼν καὶ αὕτη τ ἐπιδημίας Χριστοῦ, καὶ οἱ προεβαίνοντες καὶ περιχορεύοντες· πλὴν ἔστιν οὐ παίδων ὄμιλος μόνον τὸ εὐφημοῦν ἰῶ, ἀλλὰ καὶ πᾶσα γλῶσσα σύμφωνος καὶ ἀντίθετος, νικᾷ ἀλλήλους ἐπιχειροῦσα.

QVonam verò modo spectaculi illius magnitudinem oratione referre queam? Fluuius vnus omnes erāt. Nilum etiam Poëta quispiam diceret, illum, inquam, verè aurifluum, & spicis vberem, ab vrbe ad Chæreum retroacto cursu fluētem, diei vnius itinere, atque eo amplius. Liceat mihi per vos, quæso, paulùm adhuc in hac narratione lasciuire: Illic enim animus versatur, nec sermonem ab ea solemnitate reuocare facilè possum. Pullus ipsum vehebat (ac peto à vobis ne meaudacię accusetis) non secus ferè ac Iesum meum pullus ille: siue Gentilis populus, quem ignorantiæ vinculis solutum, percommodè conscendit, siue quid aliud nobis hoc sermone designetur. Hoc vnum interfuit, quòd Christum rami susceperunt, & varia indumenta multiplicique florum genere constrata, ante ipsum proiecta sunt: excelso autem & magnifico viro Athanasio nihil tale factum est. In eóque vno impares honoris partes habuit. Iam hîc, quo que aduentus Christi expressam imaginem videre licet, quòd erant etiam qui præeundo clamarent, ac chorum agerent: nisi quòd non puerilis duntaxat turba, faustis illum acclamationibus excipiebat, verùm etiam omnis lingua concors & aduersaria hominum, sese mutuò superare contendentium,

ἐῶ γὰρ λέγειν κρότους παρὰ μικροῖς, καὶ μύρων ἐκχύσεις καὶ παννυχίδας, καὶ πᾶσαν φωτὶ καταγαπῶσαν τὴν πόλιν, καὶ δημοσίους ἱστάσεις καὶ οἰκιδίας, καὶ ὅσοις αἱ πόλεις τὸ φαιδρὸν ἐπισημαίνουσι, ἃ τότε μὲν ὑπερβολῆς ἐκείνῳ καὶ παρὰ τὸ εἰκὸς ἐχαρίζοντο; οὕτω πῶς ἑαυτῇ πόλιν ὁ θαυμάσιος ἐκεῖνος, καὶ μετὰ τοιαύτης καταλαμβάνει τὴ πανηγύρεως.

Nam quid publicos plausus commemorem, & vnguẽtorum profusiones, & totam vrbem lumine coruscantẽ, publica item & priuata conuiuia, cæteráque, per quæ vrbes lætitiæ atque hilaritatis argumenta edunt; quę tum illi amplissimè, & supra quàm credi queat, conferebantur? Sic vir eximius, ac cum tali pompa & celebritate, ciuitatem suam ingreditur.

Affectus lætitiæ cœlestis.

Habent & orationes sacræ, suos lætitiæ affectus, & illos quidem graues, & vehementes, quos à rerum diuinarum splendore, maiestate, & iucunditate hauriunt. Quo enim gaudio delibutus hæc dicit Augustinus?

August. serm. 136. de temp.

Non queo, fratres charissimi, quod mente cõcipio, ore proferre, & cordis mei lætitiam lingua non explicat. Hoc autem non solùm ego patior, qui cupio narrare quæ sentio, sed etiam mecum vos patimini, plus exultantes in conscientia, quàm eloquio proferentes. Videtur enim mihi hæc dies cæteris diebus esse lucidior, Sol mundi clarior illuxisse, astra quoque omnia vel elementa lætari. & quæ patiente Domino proprium lumen retraxerant, & noluerant creatorem suum aspicere crucifixum, ecce nunc victorem illum, & ab inferis resurgentem, nouo claritatis suæ venerantur obsequio.

Hilarius homil. 1. in Pascha.

Quid Hilarius? quàm acutè eandem lætitiam pingit? Exulta cœlum, & lætare terra. Dies ista ampliùs ex sepulchro radiat, quàm de Sole refulsit. Ouet infernus, quia resolutus est: gaudeat quia visitatus est: exultet, quia ignaram lucem post sæcula longa vidit, & in profundæ noctis caligine respirauit. O pulchra lux, quæ de candido cœli fastigio promicasti, & inter fluenta purpurea, sedentes in tenebris & vmbra mortis subita claritate visitasti, vel vestisti. Confestim igitur æterna nox inferorum, Christo descendente resplenduit, fluit stridor ille lugentium, & catenarum disrupta cecidêrunt vincula damnatorum. Attonitæ mentis obstupuere tortores, omnis simul impia officina contremuit, cùm Christum repentè in suis sedibus vidit. Et hic D. Naziãzeni affectus, num gaudio subsultans ferri videretur, cùm ait:

Χριστὸς γεννᾶται, &c.

Gregor. Nazianz. orat. 37.

Christus gignitur: glorificate. Christus è cœlo: obuiam prodite. Christus in terra: subsidete. Cantate Domino omnis terra. Atque vt hæc duo in vnum contraham: Lætentur cœli, & exultet terra, propter cœlestem, ac postea terrestrem. Christus in carne: tremore, & gaudio exultate, tremore, propter peccatum; gaudio propter spem. Christus ex Virgine, Mulieres virginitatem colite, vt Christi matres sitis. Quis eum qui à principio est, non adorat? Quis eum, qui postremus est, non laudat ac celebrat? Rursus tenebræ soluuntur, rursus lux creatur, rursus Ægyptus tenebris vexatur, rursus Israël per columnam illuminatur. Populus qui in ignorantię tenebris sedet, magnam cognitionis & scientię lucem inspiciat. Vetera transierunt, ecce facta sunt omnia noua. Litera cedit, spiritus superat, vmbræ prætereunt, veritas ingreditur, &c.

Ac Chrysostomus num iam cernere futura, nũm extra se rapi, num totus lætitia perfundi videtur, cùm hæc de SS. Apostolis perorat?

D Chrys in epist. ad Rom hom. 32.

Digitized by Google

Hinc rapietur Paulus, hinc Petrus: cõsiderate, & horrete quale spectaculum visura sit Roma, Paulum videlicet repentè ex theca illa cum Petro resurgentem, in occursum Domini sursum ferri. Qualem rosam Christo mittet Roma? qualibus coronis duabus vrbs ista splendescit? Quibus catenis planè aureis cincta est? quales habet fontes? Quis mihi nunc dabit circunfundi corpori Pauli, affigi sepulchro, videre pulueres corporis illius, quæ adhuc in Christo deerant, adimplentis; stigmata illius prædicationem Euangelij vbique seminantis? puluerem, inquam, oris illius, per quod Christus loquutus est, per quod lux emicuit, quouis fulgure clarior, & vox exiluit dæmonibus, quouis tonitru terribilior?

Referta sunt istis affectibus Patrum scripta, maximè vbi diuina salutis nostræ mysteria, aut futuræ vitæ commoda percensent. Adhibent etiam nonnunquam honesta blandimenta, ad auditores grauiter & suauiter permulcendos; quales sũt apud D. Greg. Naziãzenum, & D. Chrysost. nobilissimę vêris & mundi descriptiones; quibus in sacris concionibus opportunè vsi sunt, vt postea dicturi sumus.

Spes. Germana est lætitiæ spes, quæ circa bonum futurum versatur, motus planè blandissimus, cuius miseri suauitate deliniti recreantur, languentes excitantur, incalescunt frigidi, mortui pene reuiuiscunt. Nihil fermè hoc motu frequentius habent oratores, dum hortari, consolari, impellere animos studeant; quod facilius quidem præstant, quàm cætera; nam iucundissima est spei persuasio, & nihil ferè adeo leue ac minutum, ad quod credula ingenia non adhærescant.

Iucundissima est spei persuasio.

Animaduerti autem oportet, nonnullorum errorem, qui ad spei motus excitandos, iis vtuntur rebus quibus cupiditas & amor irritari. spes autem minimè fulciri possit. Quòd enim res sit præclara, spectabilis, fructuosa, nihil ad sperandum facit, quãquam magnas ingerat amoris faces. Quid igitur spem format & sustentat? adminicula sunt, & subsidia, quæ ad rem obtinendam plurimum valent: qualia sunt in genere, rem fieri posse, factum esse aliquando quid simile in pari caussa, credibile esse futurum hoc tempore, hoc loco, hoc negotio: deinde per singula discurrens orator, exponit certa ad rem efficiendam præsidia, vt ad bellum gerendum pecuniam, milites, arma, machinas, commeatus; ad magistratum, & dignitatem obtinendam, fauorem, & beneuolentiam ciuium, gratiosos amicos, benenummatum marsupium, & cætera id genus. Quid inducat ad sperandum.

Is motus est ad spem compositus.

Iam enim non solùm homines, sed etiam Deos immortales, ad remp. seruandam arbitror consensisse: siue enim prodigiis atque portentis Dij immortales nobis futura prædicunt: ita sunt apertè denuntiata, vt illi pœna, & libertas nobis appropinquet: siue tantus consensus omnium, sine impulsu Deorum esse non potuit, quid est quod de cœlestium voluntate dubitare possimus? & cætera quæ consequuntur. Simili modo Galgacus, apud Cornelium Tacit. ab adiumentis ab bellum necessariis, suis terrorem minuit, & fiduciam instillat his verbis: Cicer. 4. Philipp.

Ne terreat vanus aspectus, & auri fulgor, atque argenti, quod neque tangit, neque vulnerat, in ipsa hostium acie inueniemus nostras manus. Agnoscent Britanni suam caussam, recordabuntur Galli priorem libertatem, deserent illos cæteri Germani, tanquam nuper Vsipij reliquerunt. Nec quicquã vltra formidinis, vacua castella, senum coloniæ, inter male parentes, & iniustè imperantes ægra municipia, & discordantia, &c. Cornel. Tacit. in vita Agricolæ.

Digitized by Google

Præclaro artificio duo præstat, hostium vires minuens, suas verò exaggerans. Frequens est autem in eo genere à cœlestium fauore, auspiciis, ominibus, portentis, bene sperandi materiam capere; quòd religione flexibiles promptiùs animi ducantur. Quamobrem & belli duces, ab ominibus plerunque etiam fictis & conquisitis, apud historicos sæpissimè milites suos animant.

Dio. l. 62. Insigne exemplum est, apud Dionem, lib. 62. Vbi Bunduica excellenti planè robore Heroina, Britannos suos ad bellum aduersus R. P. incensa admodum oratione cohortata, postremò etiam leporem è gremio demisit, ominis capiendi caussa: qui cùm prosperè processisset, vniuersa multitudo lætis animis acclamauit: Illa autem ad Andrastem, Viraginum, opinor, & Martii operis Deam, χάειν τε σοι ἔχω ὦ Ἀνδράστη, ἐγ προσπαλεῦμαί σε γυνὴ γυναῖκα, &c. quæ omnia magnam fiduciam militibus indidere. Innumera sunt eiusdem argumenti exempla, de quibus nihil attinet hîc pluribus dicere. Cauendum est autem apud graues & cordatos viros, leuia quædam spei momenta, &, vt aiunt, mera vigilantium insomnia proferre, quæ nihil addunt fiduciæ, sed risum potiùs & contemptum pariunt. Quod indicauit Ciceronis ille iocus in Pompeianum, qui redintegrandum bellum esse aiebat, & bene sperandum, quòd in castris Pompeij septem Aquilæ repertę essent. Rectè moneres, inquit Cicero, si pugnãdum esset nobis cum graculis. Vbi vanis spei figmentis semel decepti sunt animi, difficiliùs postea tractantur, & pelliciuntur.

DE METV.

CAPVT XXII.

OPpositus est fiduciæ metus, dirus quidam tortor & satelles, quo meticulosæ animæ grauissimè vexantur. Est enim animi concussio in expectatione mali; quæ plus aliquando officit quàm ipsius mali præsentia. Siquidem multos impendentium malorum formidine & opinione exanimatos esse constat. Vsus est huius motus, cùm ab instituto aliquo, vel consilio vel opere deterrendi sunt animi, nec satis bonorum illecebra capiuntur: Tunc enim malorum metus necessariò incutiendus est. Metus dirus satellus.

Plurimum autem iuuat oratorem, natura constitutioque corporis eius, cui metum cupit inurere. Plerique enim sunt adeo meticulosi, vt frondium instar, ad leuissimum quemque venti impulsum contremiscant.

Tales sunt à natura qui parum calidi sanguinis habent circa cor diffusum, qui se atra bile macerant, alacritatémque & vigorem in dies extinguunt, qui obscuræ vitæ, & meticulosæ institutioni assueuerunt, qui se & alios tenerrimè diligunt: Iis enim timeant, quos amant, necesse est. Ad hæc timoribus faciliùs pulsantur prudentes, & considerati, qui pericula longiùs prouident, nisi ea sint quibus se facilè expedire posse credant. Item improbi, conscientiæ terroribus exagitati: & ad omnia (vt aiunt) fulguta expallescentes: Par est enim multos timere qui multis segetem timendi præbent, nisi eos, à quibus malè timentur, imbecillimos putent. Apud ingenia mollia, & natura meticulosa, facilius est excitare terro- Qui meticulosi.

Digitized by Google

rem: dura, & versuta, nunquam nisi magnis commouentur rebus.

Res metuendæ.

Tria autem sunt genera, vt animaduertit Aristoteles, rerum metuendarum.

Vnum, earum quæ interimunt, vt fulmina, incendia, eluuiones, ferarum impetus, hostium concursiones.

Alterum, earum quæ magnam molestiam afferunt, vt amissiones parentum, coniugum, liberorum, fratrum, fortunarum, ignominia, carcer, exilium.

Tertium, earum quæ signa sunt rerum eiusmodi, & certius indicant periculum. In quo etiam genere portenta & prodigia, quæ præter communem rerum cursum accidunt, grauissimos terrores incutere pectoribus solent. Neq; verò satis est mala esse, ad deterrendum proposita; nisi enim ea proximum damnum minentur, non æquè facilè commouere valent. Timentur enim non omnes qui nocere possunt, sed qui cùm possint, velint; & cùm velint, promptissimè faciant. Maximè verò, vbi, qui læsi sunt, armatam habent potentiam, sùntque ipsi iniusti, & contumeliam suo iudicio perpessi, quique timorem faciendum aut habendum decreuerint, tum formidolosi cuique prudenti redduntur.

Industria timoris excitandi.

Industria concitandi timoris prima est, nosse quid quisque amet; hac enim pungendus est, qua diligit, hîc vis acrior, hic sensus mollior est; sic ambitioso, honorum iactura: auaro, pecuniarum amissio; amatori, deliciarum ereptio proponitur.

II. Res, quæ meritò timeri possunt, & ex iis emergentes casus, graui oratione sunt proponendi, vt pene ipsis subijciantur oculis.

Qui quò plures & atrociores fuerint, eò maior erit timoris grauitas, vt si ciuium animi ad deditionem essent compellendi, mouerentur ab ipso futuræ calamitatis (si vrbs in hostium manus deueniret) metu. Depingerētur, Ciceronis more, arces subito vno incendio concidentes, cruor exundans, sepulta patria, miseri atque insepulti ciuium acerui, lamentationes matrumfamilias, fuga virginum atque puerorum, & cætera, quæ simul collecta, ingens quoddam fecerunt ærumnarum omnium incendium.

III. Iuuat proxima pericula subijcere, & eorum qui eadem in eodem negotio perpessi sunt, exempla percensere.

Mouentur enim omnes periculi similitudine, maximè cùm totius negotij adiuncta paria sunt: quod Demosthenes grauiter & magnificè præstat, cùm Athenienses hortatur, ne Philippum quasi suis viribus imparem, & proinde nulla damna importaturum, despiciant. Quod vt obtinet, vicinas vrbes & prouincias totas iam à Philippo vastatas, per συναθροισμὸν commemorat, vt alienis malis faciat suos cautiores.

Demosth. Philip. 3. num. 30.

Ὅλωσον μὲν δὴ καὶ Μεθώνην, καὶ Ἀπολλωνίαν, ἐχ δύο καὶ πεντήκοντα πόλεις ἐπὶ Θρᾴκης ἐῶ, ἃς ἅπασας οὕτως ὁμοῦ ἀνήρηκεν, ὥστε μηδένα μηδ' εἰ πώποτ' ὠκίσθησαν, εἶναι ῥᾴδιον ἀφορισάντα εἰπεῖν, ἢ τὴν Φωκίων ἔθνος τοσοῦτο ἀνηρημένον σιωπῶ· ἀλλὰ Θετταλία πῶς ἔχει, &c.

IV. Nihil nimium minari oportet; habent enim minæ muliebris aliquid iracundiæ, nec immeritò, θῆλυν ὄγκον ἀπειλῆς, dixit Nonnus Poëta. Canes, qui crebriùs latrant, minus sunt formidolosi, & qui perpetuo garriunt riuuli, nunquam naues hauriunt: Sic qui assiduis minis perstrepunt, minus incutiunt timoris; incipiunt enim, qui sæpe huiusmodi sine euentu audiunt, assuescere, & vt fabrorum ferrariorum canes, iuxta incudem dormire.

Nonni Dionys. lib. 12.

V. Iracundia ita expromenda est,

Digitized by Google

vt ſemper aliquid videatur habere reconditum: Qui enim ſe totos effundunt, quaſi apes exciſo iam aculeo, minùs ſunt metuendi. Pleraque etiam quæ prolata minus haberent grauitatis, aut per apoſiopeſin ſunt reticenda, aut allegoriarum inuolucris tegenda, quo formidinis plus habeant. *Quaquelatent, maiora putat*: plus incutit terroris à graui perſona dictum. *Quos ego*: Δυσμενὲς δέ τι παῖσις, aut aliquid ſimile, quam multæ & frendentes minæ. Et rectè Demetrius Phalereus eum ducem laudauit; qui ad timorem hoſtibus incutiendum, dixit enigmatice, *Faciam vt in eorum agris, cicadæ in nuda canant humo.* Hoc enim, quid velit, plenè neſcitur, & dum in varias trahitur interpretationes, plus metus incutit & terroris.

VI. Diligenter prouidendum eſt oratori, apud quos agat, & quid ex eo metu velit; ſi enim ſalutarem metum eſſe cupit iis quibus imprimit, non debet apud molles præſertim animos, vehementiùs agere, ne ex metu in pauorem, ſtuporem, deſperationémque veniant. Alij ſunt, qui nauiter ſuppliciorum metu terrendi ſunt, alij veneratione & reuerentia continendi, vt filij apud parentes, diſcipuli apud præceptores. Habet quidem veneratio aliquid metus, ſed plus pudoris admiſtum. *Eſt enim compreſſio quædam animi ex opinione magnitudinis bonæ, at certè nobis innoxiæ, quam in alio reueremur.* Ex ea temperie magni & boni, naſcitur amor & pudor: Vnde experimur, quod non inſcitè dixit quiſpiam apud Cæſarem: *Qui apud te audent, Cæſar, dicere, magnitudinem tuam videntur ignorare: qui non audent, bonitatem.* Venerationem autem iſtam tuetur admiratio; quæ vt familiari conſuetudine deperdi ſolet, cùm præſertim, quæ leonem antea vix intueri audebant vulpes, incipiant paulatim cum eo luſitare: Ita etiam reuerentiæ quidpiam facilè minuitur, niſi ſolida ſit, & magna, & nouum quid promens in dies, ac demum tanta, vt ſe à contemptu facilè vendicare poſſit: quod præſtant verba & facta grauia, virilia, conſtantia, ſublimia, ſine vanitate, & fuco. Hæc qui norunt, admotam ſibi venerationem impenſiùs & ardentiùs colunt. Hanc contra eleuant verba & facta puerilia, ludibunda, ſcurrilia, leuia, vana, inconſtantia, demiſſa, abiecta, quibus tollitur ipſius excellentiæ, quæ animos perfuderat, opinio.

Veneratio quid differt à metu.

VII. Et poſtremo, ad terrorem valentiſſima ſunt portenta, & prodigia, vel eorum etiam opinio, quæ credulos multitudinis animos in omnem partem verſare ſolent. Quàm multi enim defectione Solis & Lunæ, quam ignorabant, accedente tunc ad cœleſtes minas oratoris voce, à ſuis conſiliis prorſus reuocati ſunt, & deterriti?

Portenta plurimùm valent ad terrores.

Nicias ipſe dux Athenienſium, cùm exercitum XL. millium, circa Syracuſas mutatis caſtris ſeruare poſſet; cùm Luna deliquium pateretur, quaſi periculi aliquid portenderet, ſuperſtitioſè à motione caſtrorum, ſuadentibus nonnullis, abſtinuit; ex quo florentiſſimum exercitum in lanienam apertam coniecit. Quin & populum, ſua memoria, adeo amentem refert Viues, vt Lunam ab aſino epotam, vanis terroribus inductus crederet: cùm aſino de fluuio, vt aſſolet, bibente, Lunæ imago renidens in fluuio, ad obiectam nubem ſubitò ſe condidiſſet. Quamobrem & miſer aſinus in carcerem actus, & poſt legitimam quæſtionem ſectus eſt, vt Lunam mundo redderet. Dici non poteſt quantum in eo ſuperſtitionum genere luſerint oratores, & quàm graues inde terrorum affectus incuſſerint, quos prodita calliditate,

Polyb. l. 9. & Diod. l. 13.

Viues in lib. 10 de ciuit. Dei, c. 16.

Digitized by Google

ſedare, & in riſum vertere facilliimum fuit.

At in ſacris concionibus, alia habemus non vana terriculamenta, ſed firmiſſima iracundiæ Dei in improbos argumenta, in quibus cœleſtis illa eloquentia, vt aliàs videbimus, triumphare ſolet.

De metus remiſſione nihil hîc attinet pluribus dicere, cùm ex contrario affectu ſpei & fiduciæ ſatis ſit manifeſtum.

DE ODIO.

Eius definitio.

CAPVT XXIII.

QVæ de amoris natura dicta ſunt hactenus, commodiorem ad omnes odij affectus cognoſcendos ſternunt viam. Vt enim amor, eſt ad rem dilectam naturalis quædam propenſio, ſic odium, eſt animę ab eo quod malum ſibi eſſe ſentit, auerſio. Nonnulli cum ira confundunt: ſiquidem D. Auguſtinus in libro definitionum, Odium, veterem iram ex pluribus cauſſis collectam, & diuturno tempore perſeuerantem, definit; haud multum à Marco Tullio diſſentiens, qui odium iram inueteratam eſſe dixit. Sunt iſta quidem inter ſe magno affinitatis vinculo coniuncta; differunt tamen nonnihil, vt ingeniosè obſeruat Ariſtoteles in Rhetoricis. Primùm enim, Ira proprię ex priuatis aut communibus, quæ ad nos quoquo modo ſpectant, iniuriis, ebullire ſolet; Odium ex fontibus magis vniuerſis oritur, vt ex improbitate, licèt ipſa minimè nos læſerit: improbos quippe omnes auerſamur, non autem omnibus iraſcimur; ſed ſingulis, à quibus nos læſos eſſe arbitramur. Deinde ira, cum moleſtia quadam & dolore coniuncta eſt, cùm præſertim perturbationis quaſi fluctus intumeſcunt: Odium ſine moleſtia eſt & dolore eius qui odit.

Tertiò, ira ſtudet dolorem & cruciatum inferre ei cui ſuccenſet: Odium, malum potiùs quàm moleſtos ſenſus machinatur. Poſtremo, ira mitigatur faciliùs, & malis illius cui iraſcitur, ſatiata, ſtatim deferuescit: Odium ſanatur difficiliùs, & nulla fermè mali magnitudine ſuperatur.

DE QVATVOR *Odij generibus.*

CAPVT XXIV.

NOn vna eſt Odij natura, ſed in multos veluti conciſa ramos, qui videntur ad quatuor capita poſſe referri commodiùs. Vnum eſt odium melancholicum; Alterum, ferinum; Tertium, humanum. Quartum denique, naturale. Melancholicum, ex atræ bilis redundãtia oriri ſolet; quæ ita plerunque miſeros agit & verſat, vt omnes honeſtas voluptates, lucem, homines, ſe denique ipſos oderint. Itaque conſcios fugiunt oculos, vitæ ciuilis auerſantur ſtudia, & in vaſtas penetrant ſolitudines, in quibus hominum odio & vitæ tædio contabeſcunt. Talis fuit Timon μισάνθρωπος, in omne genus humanum ſingulari odio toter, & funeſtus, qui ſe nullum luculentius populo Athenienſi largiri poſſe credebat beneficium, quàm ſi ad mortis compendia, patibula & funes ſuggereret. Hanc odij veſaniam *morbum Bellerophonteum* antiqui nominarunt, quòd ea ipſa triſtitię tabe laboraſſe Bellerophon crederetur, vt indicat Rutilius Lupus.

Odia quatuor.

Rutilius Lupus in Itinerario.

Hunc

Hunc nimiæ bilis morbum assignauit Homerus
Bellerophonteis sollicitudinibus.

Sed homo Ethnicus, Christiano nomini perinfensus, impiè Anachoretarum & monachorum institutum sugillat, quos * *Lucifugas viros* nominat, & Bellerophontęo morbo percitos, in solitudinibus degere existimat. Si quem habuisset rerum diuinarum sensum, homo ad cœnum magis aptus, quàm ad cœlum, agnouisset, nullos esse lætiores, nullos tranquillioris animi vitæque commodioris, quàm qui remisso vanissimis rebus nuncio, totos se Deo tradiderunt; & ad hanc vitam excolendam, non tristes, seueros, melancholicos, sed iucundos, faciles, lætósque requiri.

Ferinum odium est rabiosa quædam nocendi auiditas, quæ nullis expletur pœnis: sed in ipsa mortuorum sæuit cadaueta. Tale fuit Achillis in Hectorem odium. Neque enim eius quem oderat, morte & sanguine expletus, etiam abiectum, supplicem, animam agentem dirissimis verbis alloquitur, quibus Homerus hanc odij immanitatem exprimit:

Iliad. χ. Μή με κύων γούνων γενεάζε, μηδὲ τοκήων
Αἵ τέ που αὐτόν με μάσις καὶ δυμὸς ἀνείη
Ὠμὰ ἀποταμόμενον κρέα ἰδμοσύνῃσι.
Ne me canis per genua deprecare, neque per parentes,
Vtinam me & robur & animus sineret,
Tuas carnes dissectas in partes crudas mandere.

Dion. in Traiano. Hæc odij ferini sunt indicia, ab heroïco ingenio alienissima. Talis est lycanthrophorum atque anthropophagorum immanis quędam sæuitia, & diritas, qui in humano sanguine tripudiant. Hoc sub Traiano nonnulli Iudæi incitatissimis furore animis præstitere: nam post ingẽrem Romani exercitus lanienam, carnes occisorum sunt epulati, & intestinis adhuc cruore stillantibus præcincti. Nicetas. Nec mitior fuit Dionysius Pannonũ dux, qui victo Gabra, & Branna, trophæũ ex ossibus interfectorũ erexit; aut Alboinus, qui sibi Cunimundi interfecti caluariam, in vas efformauit. Hæc humanum excedunt modum; quæ non nisi à tetra, immani portentosáque natura proficiscuntur. Tertium odium humanum est, quod humano more & modo concipitur, & adhibitis etiam remediis, deponitur & sanatur.

Vltimum naturale est, ex arcana quadam antipathia proficiscens; qua fit vt alij ad res alias minùs sint affecti, sed naturæ quodam instinctu auersentur, licèt odij materiam & segetem non videant. Sic in naturalibus, lupina tympana, dissoluunt ea quę ex agnino corio sunt conflata, & aquilarum pennæ alias deterunt, brassicæ denique ac rutæ inimicitia quædam est, & aliorum haud dissimilium.

CAVSSÆ ODII & fomenta.

CAPVT XXV.

CAussæ odij & fontes non sunt hic latiùs inquirendi, cùm ex amoris cognatione intelligentiáque satis pateant. Contrariorum enim contraria ratio est, & quæ amoris caussis aduersantur, hęc omnia ad odium excitandum, haud mediocriter faciunt. Nam vt odium melancholicum, ferinum, ac naturale mittamus, & humanum, quod huius est instituti, breuiter attingamus, mali siue veram siue fictam rationem habet, ex qua nascitur, & fœcundatur. Tria autem in specie Aristoteles enumerat, è quibus frequentiùs odij natura coalescit, iram,

Digitized by Google

detractionem, incommodum. Nam si odium inueterata est iracundia, omnino ex reside irarum flamma succreſcit odium, & temporis diuturnitate in peſtiferum quoddam malum concreſcit.

Calumnia porrò, vna est magnorum odiorum fomes & ſentina: ſiquidem cùm omnes fermè honoris & famæ appetentiſſimi ſint, haud æquo animo patiuntur ſe aduerſis linguæ telis impeti. *Calumnia ipſum conturbat ſapientem.* Nam & Baſilius, ep. 82. ad irrogatam ſibi de hæreſi calumniam, ait ſe, & corde palpitaſſe, & lingua defectum, & pene aduerſus omne genus humanum, ob morũ & linguæ peruerſitatem, odium concepiſſe. Dici non poteſt quanta plerunque & quàm tetra odiorum incendia, vnius ſuſurronis lingua improbè ventilata, excitârit. Quòd ſi præter calumniam, incommodum in bonis, vel animæ, vel corporis, vel etiam fortunis accedat, eo magis odium ſtimulatur, & in magnam quandam molem indignationis coaleſcit. Itaque vehementer oderunt, qui bonorum iacturas, exilia, corporis mutilationes, ſtructas nomini atque honori ſuo inſidias ab alijs agnouerunt, & difficilè, niſi ipſe qui intulit, reſarciat iniurias, conquieſcunt.

manet alta mente repoſtum
Iudicium Paridis, ſpretæque iniuria formæ.

Vives de anima. Qui ad odium proni.

Adhæreſcunt autem odia præcipuè meticuloſis; nam, vt ait Ludouicus Viues, Suſpicio magnum hic regnum obtinet, in qua vel meticuloſum noſtrum ingenium ſequimur; vel coniecturam ex ratione aut experimentis; quòd alios quis læſit, quòd eius parentes & propinquiores fuerunt, quòd qui tales ſunt, ſolent lædere, vt qui robuſti & animoſi abſque mente, & feræ famelicæ, vel irritatæ.

Item ignaui homines in odium ſunt proni: Quippe qui vndique imminere ſibi damnum metuunt; itaque oderunt omne genus virium ac potentiæ à qua lædi poſſunt. Vnde tam cruenta & vecors in principibus illis ſuſpicioſis, vt in Caligula & Nerone, extitit ſæuitia. Præterea odium ex ſiccis eſt & frigidis; idcirco eiuſmodi perſonis, locis, temporibus inualeſcit, vt melancholicis, hyeme, morbo, egeſtate, fame, infamia. Agit quidem in his altiùs radices odium, ſed iners & ſegne, acuitur autem ad acerbitatem calore. Iam qui tenerrimè ſeſe amant, leuibus de cauſſis oderunt alios; ſemper enim lædi ſe autumant, & omnia in duriorem partem interpretantur. Hæc, odij vt ſæpius cauſſæ ſunt, & fomenta. Mali verò corui malum eſt ouum: nam ex eo ſuppullulat maledicentia, & rabioſa quædam dicacitas; quæ vbi incanduit, in acerbitatem, ſæuitiam, immanitatem denique commutatur.

DE ODII CONCITATIONE, & remiſſione.

CAPVT XXVI.

ODiorum flammam excitare facile eſt, reſtinguere difficillimum. Siquidem vitio humanæ naturæ, omnes fermè ad odia promptiores ſunt, quàm ad amores: Vbi autem animo inſederunt, altiùs ſui veſtigium imprimunt, vt non niſi ægrè poſtea moueantur. *Cui dolet, meminit; cui placet, obliuiſcitur.* Amores plerunque & beneficia, pluma ſunt leuiora: Damna & odia, plumbo grauiora, cordi tenaciùs adhæreſcunt.

Quomodo excitetur odium.

Excitatur autem vulgo odium, ſi quid oſtenditur factum ab aduerſariis ſpurcè, ſuperbè, faſtidioſè, crudeliter, confidenter, malitioſè, flagitioſè: ſi à perſona ſor-

Digitized by Google

dida, impura, illiberali, sæua, arroganti, idque, aut dolo, & rapina, aut vi, & ferro, iniquissimis consilijs; si in priuata damna, & publica, si præter metum, suspicionem, expectationémque nostram.

Hæc & similia oratores commemorare solent: deinde his capitibus inflammant animos in vltionem facinoris: Huiusmodi crimina maiores seueriſſimè coërcuisse: Non in paucos, sed in superiores, atque adeo totum reip. corpus labefactandum, tendere, latius impunitate manatura, nisi vis mali maturè rescindatur:

Dementis audaciæ exitum permultos expectare, qui aliorum impunitate corroboratam suam ipsorum exerant audaciam. Maleficium tale esse, vt neque imprudentia excusari, neque leniore manu corrigi possit; id non modò ab hominibus, sed à barbaris & feris esse remotum. Talia sunt quæ in parentes, liberos, coniuges, consanguineos, hospites, in patronos, præceptores, in homines claros & nobiles, ipsos denique mortuos, iniuriosè committuntur.

Deinde hæc ipsa ex loco comparatorum augentur, illustrantur, exaggerantur. Dira, horrida, truculenta, ipsis hostibus, feris, saxis & solitudinibus deploranda ostenduntur: quorum exemplis plenæ sunt Demosthenis ac Ciceronis orationes. Et mox aliqua in capite de iracundia proferemus. Odij remissio licèt sit ipsa difficilior, non omnem tamen excludit medicinam, vbi præsertim eminet aliqua mentis celsitudo & generositas.

Odij remissio.

Primùm habetatur rebus calidis atque humidis, rebus lætis ac valde prosperis, vt animaduertit Viues; cùm scilicet tristitia, & rigor, quidam pectoris odiorum comes ferè perpetuus, paulatim se frangit. Secundo adhibitur misericordia, quæ solet in magnis calamitatibus, vel ferreis animis irrepere; tollitur etiam spe, aut cupiditate certa aliquid ab inimico adipiscendi, quod vtile, aut iucundum credamus fore; multò verò rectiùs præsentis boni lætitia atque voluptate. Tertiò, diluitur maiore aliquo & grauiore odio, aut aliarum rerum magni momenti cura & sollicitudine.

Quartò, sublatis causis, quibus odium concitatum fuit, ipsum quoque aboleri contingit; vt cùm qui odio habebatur, repentè in alium mutatus est, aut alia amandi causa emergit, vt quòd propinquus, necessarius, bellicosus, eruditus, reipub. vtilis.

Quintò debilitatur odium, si quis quæ alij dixerint, bellè interpretari, & in meliorem partem deflectere assuescat: sed nullum præsentius remedium, quàm rerum terrenarum contemptus, Christianarum decor & mansuetudo virtutum, Christique Domini heroïca quædam imitatio.

DE MOTIBVS IRACUNDIÆ, & doloris.

Eius motus vim arduam & præstantem esse, primordia à poëtis data.

CAPVT XXVII.

FVlmina sub Ioue sunt, (inquit ille:) Enimuero, non omnium est oratorum, graues illos & accensos iracundiæ motus, heroicis viribus & lacertis intorquere.

Hic *Martem tunica tectum adamantina* ostendere oportet, hîc tonare, fulminare, & permiscere oportet omnia. Et quis hoc satis dignè præstiterit, nisi cui ingenium acre, velox, igneum, sublime, excitatum, vox, lacerti, vires, pondus, vultus

Digitized by Google

frontis rigor, fulgor oculorum, & cætera, quæ ad huiusmodi affectus concurrunt?

Motus iracundiæ heroicæ difficiles.

Multi fortasse Alexandrum in puericiæ rudimentis lyra proludentem depinxerunt, pauci fulminantem expressere; ludicra quædam amatoria, vel etiam mites honestæ amicitiæ blanditias, & suaues illos, atque, vt ita dicam, byssinos affectus, satis bellè permulti reddere solent: At frementis iracundiæ tonitrua, flammas & ignes aptè fingere, paucorum est, & magnum sublimis eloquentiæ argumentum. In quo certè dicendi genere quantum posset magnus vbique dicendi artifex Homerus, in Achillis iracundia effingenda satis declarauit. Quàm enim sublimis est & heroicus, vt cæteros omittam, hic motus Achillis aduersus Agamemnonem,

Homerus in iracundia exprimenda generosus.

Ω μοι αἰαιδέϛερον ὀπιπεύθων, κερδαλεόφρων, &c.

Erumpunt ista ex intimo pectore planè lacertosa: Primùm, quàm aptè grauem & heroïcum gemitum exprimit in dolore iracundiæ: deinde, quod in ciuili vita apud veteres summum habebatur probrum, statim impudentiam obiicit admodum ἐμφατικῶς: neque enim impudentem duntaxat, sed αἰαιδέϛερον ὀπιπεύθων, impudentia quasi veste indutum dicit: Ad summum grande illud vocabulum κερδαλεόφρων sententiam claudit, quo ira tanquam maiori vehiculo rapitur, vt fortiùs in aures & pectus Agamemnonis euibretur.

Ista verò quem genium habent, quàm excelsè, quàm acerbè, quàm heroicè collecta!

Οἰνοβαρὲς, κυνὸς ὄμματ' ἔχων, κραδίην δ' ἐλάφοιο.

& Δημοβόρος βασιλεὺς, ἐπὶ οὐτιδανοῖσιν ἀνάσσεις.

Η γὰρ κε Ατρείδη νῦν ὕστατα λωβήσαιο.

Vino grauis, probrum Regi quàm ignominiosum, quod verò subsequitur, quàm opportunè & loco? *Cervinis oculos habens, & cor cerui*: Canis scilicet oculos, ob inuidentiam alienæ felicitatis, & rapacitatem: cor cerui, ob animum in præliis & congressibus deiectum. Hæc iuuenem iræ & zelotypiæ stimulis percitum præclarè exprimunt. Agamemnonis verò ira grauior est, & planè regia. Nam cùm discessum Achilles minaretur, generosè respondet:

Φεῦγε μάλ' εἴπερ σοὶ θυμὸς ἐπίσσυτος, οὐδὲ σ' ἔγωγε

Λίσσομαι εἵνεκ' ἐμεῖο μάχεσθαι παρ' ἔμοιγε καθ' ἄλλους

Οἵ κε μ' αἰδέσσονται, μάλιστα δ' ἀμύμων Ζεύς.

Fuge ergò, quocumque animus impulerit, Nunquam te deprecabor, vt mei gratia maneas.

Hæc ad contemptum ambitiosi Principis, qui totam Græciam suis armis sustentari existimabat, sufficiunt. Iam illud quantæ est dignitatis,

——apud me sunt alij, qui me honorent, Maximè verò omnium consiliarius Iupiter.

Ex Homeri fonte Tragici poëtæ, Græci, Latini, hauserunt, qui in istis affectibus exprimendis admirabiles, vt posthac videbimus, habent emissiones. Quo spiritu enim Medea Euripidis intorquet:

Οὐ γὰρ μὰ τὴν δίκαιαν, ἣν ἐγὼ σέβω Euripid. in Medea.
Μάλιστα παίτων, καὶ ξυνεργὸν εἰλόμην,
Ἐχέτλιόν μιν χεῖρα σὴν ἐστὰς ἐμῆς,
Οὐ χαίρων τις αὐτῶν τοὺμὸν δεξιώσεται.
Πικρὰς δ' ἐγώ σφιν καὶ λυγρὰς θήσω γάμους,

& cætera, quæ ibidem fusiùs.

Non per Dominam, quam ego veneror supra omnes Deos. Hoc iusiurandum, excelsam ostendit iracundiam in heroïna: deinde sublimius quod adiungit, *operum adiutricem meorum*, quasi ipsa Hecate in eius foret ministerio: iam illud, quàm torum & minax:

Nemo cum suo gaudio meum contristabit animum:

Illis ego acerbas & funeſtas præparo
nuptias.

& cætera. Eodem ſpiritu Sophocles,

Ἰτ' ὦ ταχεῖαι πάντιμοι Ἐρινύες,
Γνῶτε, μὴ φείδεσθ' ἀνδρὸς ὃς σφᾶς σέβει.
Ite ô veloces et vltrices furiæ,
Gnſtate, nec parcite vniuerſo exercitui: & reliqua.

Sed, qui omnium tragicorum ingenia expreſſit, & ſæpe vicit Seneca, quantus eſt & quàm felix in iſtis imaginibus? quis hîc poëtæ mentem vehementi quodam turbine afflatam rapi & torqueri non dicet?

Seneca in Thyeſte.

—— Audite hoc ſcelus,
Quæcunque diffugiſtis, audite inferi,
Audite terra, quoſque Tartarea grauis.
Et atra nube, vocibus noſtris vaca.

Et, *Conuolue mundum, bella ventorum vndique*
Committe, & omni parte violentum intona.

In Hercule furente.

Et, *Non ſic furore ceſſit extinctus pudor,*
Populos vt omnes impio aſpectu fugem.
Arma, arma, Theſeu, flagito propere mihi,
Referte manibus tela: ſi remanet furor,
Pater recede; mortis inueniam viam.

& cætera infinita.

Neque verò iſtis etiam aculeis, quanquam mitiori vir ingenio, vacat Virgilius. Hæc generoſam & amarulentam iram ſapiunt.

Virg. 7. Æneid.

Sanguine Troiano & Rutulo dotabere Virgo:
Et Bellona manet te pronuba: nec face tantum
Ciſſeis prægnans, ignes enixa iugales.
Quin idem Veneri partus ſuus, & Paris alter,
Funeſtaque iterum recidiua in Pergama tæda.

Certè excellunt in iſtis motibus poëtæ, tûm furore inſito tum argumenti libertate.

Non omnia licent oratoribus, qui Muſas colunt ſeueriores, multa tamen à poëtarum gente in iſto genere expreſſere: & Marcus quidem Tullius, Tragicorum aſſidua lectione pectus compleuit ſuum: Demoſthenes tantus in affectibus poëtarum imitator fuit, vt illi etiam interdum verſus graues & iracundi excíderent. Atque ita ingenium formatur à poëtis: ſed poſtea oratoria falce reſecanda ſunt permulta, & ciuilis prudentiæ adiumentis elimanda, quæ affectuum cognitio & tractationis modus ſuggeret.

DE NATVRA IRÆ.

CAPVT XXVIII.

IGneus hic eſt & vehemens affectus, ἄμαχος καὶ ἀκόντιστος, vt appellatur à Platone; qui niſi rationis frænis coerceatur, quantas ſolet excitare tragœdias! Hæc autem erit optima iracundiæ ratio, ſi à virtutis amore proficiſcatur, & in improborum vitia potiùs quàm ipſos homines excandeſcat.

Diuus Auguſtinus epiſt. 115. ad Nebridium, ita de hoc affectu eſt philoſophatus.

[Ira, eſt turbulentus appetitus auferendi ea quæ facilitatem actionis impediunt. Itaque plerumque non hominibus tantùm, ſed calamo iraſcimur in ſcribendo, eúmque collidimus, atque frangimus: & aleatores teſſeris, & pictores penicillo, & cuique inſtrumento quilibet, ex quo difficultatem ſe pati arbitratur. Hac autem aſſiduitate iraſcendi fel creſcere etiam medici affirmant. Cremento autem fellis, rurſus, & facilè & prope nullis cauſſis exiſtentibus iraſcimur.]

Definitur ab Ariſtotele appetitio cum dolore coniuncta, eius quæ ſpe-

Ariſt. 2. Rhetor.

tari poteſt vltionis, propter apertum aut certè exiſtimatum noſtri noſtrorúmque contemptum.

Primùm appetitio eſt, & ea vehemens atque incitata. Deinde cum dolore: Grauiter enim intimis præcordijs affliguntur irati, vt ipſa videantur pectora rumpere; quod diſertè notat Lucretius.

Lucr. l. 3.

Sed calidi plus eſt ollis, quibus acria corda,
Iracundáque mens facile effereſcit in ira:
Quo genere in primis vis eſt violenta leonum:
Pectora qui fremitu rumpunt plerumque gementes,
Nec capere irarum fluctus in pectore poſſunt.

Quem dolorem ſatis indicat vultus teter, nunc ſubitò retrorſum ſanguine fugato expalleſcens, nunc in os omni colore ac ſpiritu verſo ſubrubicundus, & cruento ſimilis, venis tumentibus, oculis nunc trepidis & exilientibus, nunc in vno obtutu defixis, & hærentibus, &c. quæ à Seneca lib. 9. de ira, & D. Gregorio Nyſſeno, de octo beatitudinibus, fuſiùs deſcribuntur.

Seneca l. 1. de ira. D. Greg. Nyſſ. de 8. beatitud.

In hoc tamen doloris æſtu titillat ſpes vltionis, aliquo ſenſu iucunditatis: quam ob cauſſam Homerus nonnihil etiam mellis tribuit iracundiæ.

Homerus Iliad. 18.

Diuiditur porrò ira à Diuo Damaſceno in tres ſpecies: Prima appellatur χολὴ & χόλος, quam bilem & indignationem vertit, quæ excitari ſolet, cùm quis ob leue dictum aut factum ſtatim exardeſcit; qui affectus cum cupiditate vltionis mixtus eſt, placatúrque faciliùs.

D. Damaſc. l. 2 Orthod. fid. c. 16.

Secunda eſt μῆνις (vbi perperam nonnulli μανίαν legunt) Iracundia eſt permanens & diuturna; qualis ea quæ in Achille deſcribitur ab Homero, tot heroum funeribus, & miſerrima Græciæ ingemiſcentis clade vix ſatiata.

Tertia ab eodem appellatur κότος, ἀπὸ τῆς κεύθους, quæ (inquit) ira eſt repoſita, ac recondita, vlciſcendi occaſionem captans; in quo certè eadem fermè eſt, ac μῆνις.

Alij non κότον, ſed μανίαν tertio loco ponunt, quam Euſtatius ἔρεισιν ἄκρατον iram prorſus à mente alienatam, præcipitem, inſanam; Latini, furorem nominant: & talis eſt ea quæ à Gregorio Nyſſeno cum energumenorum affectibus comparatur.

Euſt. in l. 1. Iliad. initio.

Eadem enim (inquit) iratis, quæ Energumenis accidunt. Sanguine diffuſi ac diſtorti eorum qui à Dæmone torquentur, ſunt oculi, lingua præceps, voces præruptæ, ac latranti ſimiles, quaſſatio capitis, manuum ſtolidi motus, pedes inſtabiles, totius corporis concuſſio. Hæc ſunt irato & dæmoni communia. Hoc vno duntaxat differunt, quòd vnum voluntarium malum eſt, alterum non eſt.

DE CAVSIS IRÆ, ET QVI ad iracundiam proclines.

CAPVT XXIX.

IRacundiæ cauſſas, ingeniosè, vt ſolet, & feliciter, eſt perſequutus Ariſtoteles, libro ſecundo Rhetoricorum.

Sex ſunt (inquit) præcipuè, quæ iratos efficiunt, dolor, impedimentum, vehemens cupiditas, deſpicientia præſentis ſtatus, offenſio præter expectationem, quædam circumſtantiæ. Vnde ſex genera eorum colligit, qui faciliùs iraſcuntur:

Primum eſt, eorum qui dolent propter aliquam deſpicientiam; quæ cauſſa iræ maxima eſt, & cæterarum omnium origo. Quò autem quiſque vel dignitate clarior eſt, vel gloriæ cupidior, eò magis deſpectus irritatur.

Hinc illæ querimoniæ Iunonis

apud Senecam in Hercule furente, & apud Virgilium.

Aſt ego, quæ diuûm incedo regina!

Baronius ad annum Iuſtini Iunioris ſecundum.

Cuius rei memorabile eſt ira Narſetis argumentum: cùm enim ille animoſus Eunuchus, & rei militaris gloria præſtantiſſimus, Totilam Gothorum Regem, Martio vigore & ſpiritu planè ingentem debellaſſet, mox inconſtantis fortunę ludo iactatus, non modò Italiæ præfectura ſpoliatus, ſed à Sophia Imperatrice impotentis animi fœmina probris conciſus eſt: Quippe illa dictitabat;

Narſetem ad penſa & lanas eſſe relegandum.

Quæ vox nimis petulanter effuſa, egregij ſpiritus & roboris ducem, mirum in modum efferauit. Nec mora ſe Iuſtino Imperatori, & Sophiæ eius vxori, eam telam orſurum dixit, quam nulla eorum vis aut induſtria poſſet retexere: quod præſtitit, cùm Longobardos à regionis ſuæ ſqualore, ad fertiles Italiæ cãpos euocauit: quorũ armis magna Italiæ pars Imperatori detracta eſt, tantum veneni habuit muliebris calumnia.

Secundum: qui in rebus ſuis aliquo afficiuntur impedimento, ſiue apertè quis obſiſtat, & refragetur, ſiue cùm poſſit, minimè faueat: vt ſi quis ſitienti potum denegat, aut famelico panem.

Tertium: Ad iram propenſiſſimi ſunt, qui vehementi aliqua cupiditate trahuntur, vt ægrotantes, paupertate laborantes, ſitientes, amantes, *genus irritabile.*

Quartum: quorũ preſens ſtatus deſpicitur, vt ęgrotans, in iis quę pertinent ad morbũ: paupertate laborans, in iis quæ pertinent ad paupertatem: Bellator in his quæ ad bellum. Cuius contẽptus manifeſtiſſima ſunt exempla. Quibus enim furiis agitur Philoctetes apud Poëtas, ob morbum deſpectus, & à Græcorum exercitu ſeiunctus? Quibus iræ motibus obnoxij ſunt, qui ob vitium aliquod corporis, aut notam deformitatis, irridentur? Cornelius Senator, cùm à Domitio Corbulone ſtruthiocamelus depilatus vocaretur, in conſeſſu grauiſſimo Senatus lacrymas non tenuit.

Vitia corporis obiecta iram inflammant.

Hipponax Poëta cùm eſſet ſingulari oris deformitate, ideóque à ludibundis pictoribus depictus, & in deriſum publicum propoſitus, adeò excanduit, vt deriſionis authores, impulſoréſque, furioſo carmine ad ſuſpendium adigeret. Pauperes verò grauiùs contemptum ferunt, ſi antea diuites extiterint, & eò miſeriarum delapſi, à ſuis etiam deſpiciantur. At milites, & poëtæ, cæterique ſcriptores, ipſi etiam opifices, facillimè ſtomachantur, ſi in ijs quibus florere ſe laudibus cupiunt, parui pendantur. Sub Boleſlao III. Polonorum Rege Palatinus quidam Polonus, cui Rex in opprobrium ignauiæ, leporis pellem, colum, & fuſum miſerat, tam iniquo tulit animo vt ſibi ipſi violentas afferret manus. Cromer. l. 6.

Herodes Atticus; cùm adhuc adoleſcens coram Antonino Imperatore perorans, præ timore & conturbatione mentis obmutuiſſet, contemptum veritus, pene ſe in Iſtrum deſperatione proiecit.

Titus Labienus ingenio ſuo ſuperſtes (vt ait Seneca) eſſe noluit, ſed eius libris ex S. C. combuſtis, vltrò ſe in maiorum ſuorum monumenta ferri atque includi voluit. Tanta crux eſt gloriæ cupidis deſpicientia. Philoſt. in Herode. Magnum crux gloriæ, deſpicientia.

Quintum; vehementiùs irritantur qui præter expectationem offenduntur, maximè ab iis quos ſibi beneuolos & amicos fore exiſtimabant. Sicut enim inſperata boni ſpecies, vbi primùm obiecta eſt, maiori iucunditate ſenſus perfundit; ſic etiam doloris minimè expectati, grauiùs percellit iniuria.

Ad ſummum enumerantur, qui certis quibuſdam horis & temporibus turbati, &, vt maria, ventis cieri

Digitized by Google

commouerique solent.

Causæ iracundiæ 17. ab Aristotele.

Nec satis fuit Aristoteli, hæc in genere enumerasse : septemdecim deinde causas specie prosequitur, è quibus excitari conflarique solita est iracundia. Hæ sunt, subsannatio, illusio, detrimentum contumelioſum, maledictum, amicitia despiciens, cõsuetudo honorandi omissa, ingrati animi signum ; nulla existimatio, officium spretum, gaudium in aduersis, neglectus, auscultatio aut inspectio malorum, despicientia in rebus caris, nulla gratiarum actio, dissimulatio, beneficentia in alios, & non in ipsos, obliuio; ad summum contemptus apud eos à quibus gratiam & famam colligere qui irascuntur, vehementer cupiunt.

Ad hæc cuiusque ingenium, natura, temperies, ætas, conditio, diligenter erunt consideranda, è quibus plurimùm momenti in iram deriuatur. Non opus est in his immorari pluribus, nimis multæ caussæ sunt, & nimis promptæ, quæ iratos faciunt; longè opportunius est de tractatione & moderatione huius affectus disserere.

DE CONCITANDO ODIO, et iracundia.

CAPVT XXX.

HÆc erunt igitur capita, per quæ odij & iracundiæ vis facilè inardescet : nunc autem modos & exempla, affectuúmque in eo genere varietatem exequamur.

Primum artificium est Oratoris ad animos iam suspicionibus exulceratos, & mediocriter inflexos, accedere, quo faciliùs motum concipiãt. Vt enim in corpore humano, si ad humores malè affectos, ipsa cœli ratio atque intemperies accesserit, tantò citiùs vis morbi inualescit: Sic animum præuiis iam simultatibus leuiter occupatum, vel ad eas ipsas suscipiendas, natura atque ingenio dispositum, acrioris flammæ vis corripit, correptúmque faciliùs incendit.

Hoc M. Tullius in accusatoribus Deiotari animaduertit; qui cùm ad vlceratas Cæsaris aures accessissent, eas in tranquilla etiam mente simultates excitârunt, quas vix disertissimi oratoris facundia potuit restinguere.

Secundò: Ipsius personæ quæ damnum intulit, species quædam indigna, atrox, crudelis, funesta, quantum res patitur, exprimenda est, quo iniuria quæ inde profecta fuerit, grauior & minimè toleranda videatur.

Tertiò, eius ipsius qui læsus est, vt occurrerit, comparanda erit innocentia, virtus, sapientia, conditio, dignitas, cum personæ quæ læsit, improbitate, scelere, barbarie, indignitate.

Quartò, iniuria illata per graues hypotyposes oculis subiicienda, sublimibus figuris, vt exclamationibus, apostrophis, prosopopœiis, aganacteſi, & cæteris erit excitanda.

Quintò, comparatione minorum factum erit exaggerandum, & varia exempla etiam magnarum iniuriarum colligenda, quæ cum hac vna improbitate collata, longè minora videantur.

Sextò, non modò præsentis mali vis erit commemoranda, sed etiam futuri, si talis iniuria fuerit impunita; terror ex varijs adiunctis incutiendus.

Septimò, si qua externa species animos irritare acriùs potest, tempore & loco erit adhibenda.

Octauò, si suspicio sit affectati motus, aut animi priuato odio iniquè affecti, tum lentè, remissè, callidè oratores progredi solent, & simplicem magis rei narrationem quàm vllam amplificationem pertexere.

Nonò,

Nonò, permagna habenda eſt rerum, perſonarum, locorum, temporúmque ratio, vt pro iſtorum varietate motus aut ſint acuti, aut lenes, aut mediocres: nec ſint comicè iracundi, nec muliebres, nec tragicis minis & doloribus intemperantes.

Decimò, curandum eſt vt orator decorum perſonæ retineat, neque ipſe actione intemperanter abutatur: quæ omnia pleniùs exemplis illuſtro.

QVOMODO A PERSONIS, rebus, & ſignis, concitetur iracundia.

CAPVT XXXI.

Cic. de Haruſp. reſp.

PErſona in odium adducitur à vitiis animi & corporis, atque ipſius conditionis indignitate. Is Ciceronis modus qtiamoptimus mihi videtur. Etenim ſi vnum hominem deterrimum poëta præſtanti aliquis ingenio, fictis conquiſitúſque vitiis deformatum vellet educere, nullum profectò dedecus reperire poſſet, quod in hoc non ineſſet, multáque in eo defixa ac penitus hærentia præteriret. Appoſitum initium; pergit, & ad commouendos animos deterrima affert vitia, contra Deos, patriam, parentes, quę homo ille perpetrauit: *Diis (inquit) immortalibus*, & patrię nos primùm natura conciliat: eodem enim tempore, & ſuſcipimur in lucem, & hoc ſpiritu cœleſti augemur: & in certam ſedem ciuitatis ac libertatis aſcribimur: Iſte parentum nomen, ſacra, memoriam, Fontiano nomine obruit, Deorum ignes ſolemnes, menſas, abditos ac penetrales focos occultat, & maribus non inuiſa ſolùm ſed etiam inaudita ſacra inexpiabili ſcelere peruertit; idémque eorum templum inflammauit Dearum, quarum ope etiam aliis incendiis ſubuenitur. Quid de patria loquar, quæ primum eum ciuem vi, ferro, periculis, vrbe, omnibus patriæ præſidiis depulit, quem vos patriæ conſeruatorem eſſe ſæpiſſimè iudicaueritis, &c.

Hæc oratio grauis eſt, diſtributa, & pedetentim exaggerata. Audi iam Gregorianæ eloquentiæ fulmen, vt Cappadocem deſcribens, in odium adducat.

Gregorius Nazianzenus Orat. XXI. in Athanaſium.

Τὲ ἔχει τὸ Καππαδόκειον, ὃν τὸ ἐσχατιῶν ἡμετέρων ὁρμώμενον, πονηρὸν τὸ ἦθος, πονηρότερον τῇ διάνοιᾳ, δυσὶ πανουργίαις ἡδόμενον, δόλῳ καὶ κέρδει, δίον τὸ τῶν ἡμιόνων γενόσθαι· τὰ μὲν πρῶτα πραπίζειν ἀλλοτρίας ὕλης, καὶ μάζης ὤνιον, πάντα καὶ ποιεῖν καὶ λέγειν ὑπὲρ τῆς γαστρὸς μεμαθηκὸς, τὸ τελευταῖα δ', καὶ πολιτείᾳ παρεσφθεῖρον, καὶ πεπωδὸν πᾶσιν τὰ ἔσχατα, ὅσον ὑείων κριῶν ἐπιδοχέα ἡδονῆς, εἰς τὸ φαγητικὸν τρέφεται. εἶτα κακὸν πρὸς τῷ πάσῃ ἡδύμῳ, καὶ τῇ γαστρὶ πολιτευόμενον· CAppadox quoddam monſtrum, ex vltimis terræ noſtræ finibus oriundum, malum genere, animo peius, ne omni quidem ex parte liberum, ſed dubium ac permixtum; cuiuſmodi mularum genus eſſe conſtat; primùm alienæ menſæ mancipium, atque offa vænale, ſicque comparatum & edoctum, vt omnia ad vētris gratiam tum faceret, tum loqueretur; tandem cùm ad Rempubl. gerendam peſtiferè ſe contuliſſet, atque extremo & ſordidiſſimo illius muneri, hoc eſt, ſuillis carnibus, quibus turba militaris alitur, ſuſcipiēdis præfectus fuiſſet, atq; in cōmiſſo ſibi negotio infidū ſe præbuiſſet, totámque muneris ſui adminiſtrationem ad ventrem retuliſſet, Improbi deſcriptio.

Enimuero ille ſordidior eſt atque deformior cadauere rogali, quod facibus admotis ſemicombuſtũ, moxque ſidente ſtrue torrium deuolutum, reddere pyræ iam faſtidioſus pollinctor exhorret. Præter hæc lumina gerit idem lumine carentia, quæ Stygiæ vice paludis voluunt lacrymas per tenebras, gerit & aures immanitate barrinas, quarum fiſtulam biforem pellis vlceroſa circumuenit ſaxeis nodis, & tofoſis humore verrucis, per marginem curuum protuberantibus; portat & naſum, qui cùm ſit amplus in foraminibus, & ſtrictus in ſpina, ſic pateſcit horrori, quod anguſtatur olfactui, prætendit os etiam labris plumbeum, rictu ferinum, gingiuis purulentum, dentibus buxeum. Et cætera quæ ille grandi & horribili oratione.

Omitto quæ habet Demoſthenes in Æſchinem, Ariſtogitonem, & Midiam; Cicero in Piſonem, Vatinium, Clodium, Antonium, & cæteros.

Iam vbi hac & ſimili propoſita immanitate, obiecta eſt eius qui in odium adducitur, ſpecies, ſi contrà læſæ perſonæ dignitas opponatur, conſurgit indignatio; vt,

Cic. 4. Philipp. Eſt igitur, Quirites, P. R. victori omnium gentium, omne certamen cum percuſſore, cum latrone, cum Spartaco.

Salluſt in orat. Philippi. Et apud Salluſtium. Proh Dij boni, qui hanc vrbem, omiſſa cura adhuc regitis: Marcus Æmilius omnium flagitioſorum poſtremus, qui peior an ignauior ſit, deliberari non poteſt, exercitum opprimendæ libertatis habet, & ſe è contempto metuendum effecit? vos muſſantes, & retractantes verbis, & vatum carminibus, pacem optatis magis quàm defenditis?

In facto demum proponendo, & aptiſſimis verbis atque ſententiis explicando, permagna totius affectus vis conſiſtit.

Quis illud Marci Arethuſij martyrium, quod narratur à D. Gregorio Nazianzeno, ſine iuſto iracundiæ dolore in authorem ſupplicij, & ſingulari in Martyrem miſeratione, audiat? Greg. Nazianz orat. 3. in Iulianum.

Ducebatur ſenex ſacerdos, Athleta volũtarius, per mediam ciuitatem, omnibus, præter perſecutores & carnifices, tum ob ætatem venerabilis, tum ob vitæ probitatem venerabilior. Ducebatur porrò ab omnibus cuiuſlibet ætatis & conditionis, ac fortunæ, æquè vrgentibus viris & fœminis; adoleſcentibus & ſenibus; tam qui publica negotia adminiſtrabant, quàm qui honoribus ac dignitatibus prædiți erant; atque hoc vnũ certamen cunctis propoſitum erat, vt furoris aduerſus ſenem immanitate ſeſe mutuò ſuperarent, omnibúſque pietatis pars eſſe conſebatur; quamplurimis eum malis afficere, pugilemque ſenem, aduerſus totam ciuitatem decertantem ſuperare. Raptabatur per plateas, volutabatur in cloacis: crinibus, & quauis alia corporis parte admixta, nempe cruciatibus, contumelia ab iis trahebatur, qui in Mithræ ſacris huiuſmodi ſuppliciis iuſte cruciantur. A pueris ad pueros pendulus remittebatur, qui cultris pennariis generoſum illud corpus certatim excipientes, inſtar ludi diram agebant tragœdiam.

Tormentis etiam tibiæ illius ad ipſa vſque oſſa comprimebantur, lineis filis amputabantur aures, tenuiſſimis quidẽ illis, ſed firmiſſimis. Ipſe interim ſporta in altum ſublatus, melle & iuſculo vndique perfuſus, apibus & veſpis meridiano tempore pungebatur, ardentiſſimo ſole lucente, atque huic quidem carnes colliquante, illis autem beatarũ carnium, non enim dixerim miſerarum, eſum acriorem efficiente.

Hæc è Græcis Latinè expreſſa, ne Græcis vſque teſtimoniis paginas oneremus: quæ vel liquidè ſimpliciterque narrata, ad motus concitandos vim habent non mediocrem.

Digitized by Google

Corn Tacit. in vita Agricolæ.

Sic Galgacus apud Cornelium Tacitum, Britannorum ſuorum animos, odiis aduerſus populum Romanum irritans, quàm excelsè, & Romanorum crudelitatem & ſuorum miſerias narrat?

Raptores (inquit) orbis, poſtquam cuncta vaſtantibus defuere, terras & mare ſcrutantur: ſi locuples hoſtis eſt, auari; ſi pauper, ambitioſi: quos non oriens, non occidens ſatiauerit. Soli omnium opes atque inopiam pari affectu concupiſcunt. Auferre, trucidare, rapere falſis nominibus imperium; atque vbi ſolitudinem faciunt, pacem appellant. Liberos cuique ac propinquos ſuos natura chariſſimos eſſe voluit: hi per delectus alibi ſeruituri auferuntur. Coniuges ſororéſque, & ſi hoſtilem libidinem effugiant, nomine amicorum atque hoſpitum polluuntur. Bona fortunáſque in tributum egerunt, in annonam frumentum, corpora ipſa ac manus ſyluis ac paludibus emuniendis, verbera inter ac contumelias, conterunt. Nata ſeruituti mancipia ſemel veneunt, atque vltrò à dominis aluntur: Britannia ſeruitutem ſuam quotidie emit, quotidie paſcit. Hæc ad mouendam iracundiam graviter & amarulentè dicta. Quid ſi iam accedant vehementium figurarũ emiſſiones, vt; Καὶ πιεῖν τε οὐκ ἐδίδου ἑαυτῷ πρεσβεύσαι ὁ κατάρατος πολλάκις βλέπων εἰς ὑμᾶς; Deinde tot criminum ſibi conſcius impurus ille audebit in eos intueri; Et contra Ariſtogitonem; Καὶ οὐδεὶς ὑμῶν χολὴν οὐδ' ὀργὴν ἔχων παρέστηκε ἐφ' οἷς ὠβδελυγμένος οὗτος καὶ ἀνάξιος ἀνθρώπου ὑπῆρχε βιῶναι τοὺς νόμους. Nullus deinde veſtrûm ſuccenſere & iraſci videbitur, in iis quibus execrandus ille, & exhauſti pudoris homo leges violat.

Demoſth. de falſa legatione.

Hę ſunt faces, & claſſica. Quid Cicero? quo genio in odium & iracundiam rapit?

Cic. in Piſonem.

Cùm quidẽ tu, ô vecors, & amens, cùm omnes boni, abditi incluſique mœrerent, templa gemerent, tecta ipſa vrbis lugerent, complexus es illud funeſtum animal, ex nefariis ſtupris, & ciuili cruoꝛe, ex omnium ſcelerum importunitate & flagitiorum impunitate concretum? Atque eodem in templo, eodem loci veſtigio, & temporis, arbitria non mei ſolùm ſed patriæ funeris abſtuliſti? Quid ego illorum dierum epulas? quid lætitiam & gratulationẽ tuam? quid cum tuis ſordidiſſimis gregibus intemperatiſſimas perpotationes prædicem? Quis te illis diebus ſobrium; quis agentem aliquid, quod eſſet libero dignum; quis denique in publico vidit; cùm collegæ tui domus cantu & cymbalis perſonaret? cúmque ipſe nudus in conuiuio ſaltaret: in quo, ne tum quidem, cùm illum ſuum ſaltatorium verſaret orbem, fortunæ rotam pertimeſcebat? Hic autem non tam concinnus helluo, non tam muſicus, iacebat in ſua Græcorum fœtore, atque vino; quod quidem iſtius in illis Reipubl. luctibus, quaſi aliquod Lapitharum aut Centaurorum conuiuium ferebatur: quo nemo poteſt dicere, vtrum iſte pl⁹ biberit, an vomuerit, an effuderit.

Hæc crudelitas & turpitudo tam ſublimi oratione expreſſa, ingentes habet aculeos. Poſt hæc modò vibrantur confertæ exclamationes: vt; O tenebræ, ô lutum, ô ſordes! [Et alibi:] O ſcelus, ô portentum in vltimas terras exportandum! [Et rurſus: O ſpectaculum miſerum atque acerbum, ludibrio eſſe Vrbis gloriam, P. R. nomen, in hominum conuentu atque multitudine piratico Myoparone, in portu Syracuſarum, de claſſe populi Romani triumphum agat pirata, cùm Prætoris nequiſſimi acerbiſſimíque nauim prædonum reini aſpergerent!

Modò apoſtrophæ & conuerſiones accedunt ad homines, ad Deos, vt,

Per Deos Immortales, Iudices, quo tandem animo ſedetis, aut hæc

quemadmodum auditis? vtrùm ego desipio, & plusquam satis est, doleo in tanta calamitate miseriáque sociorum? an vos quoque hic acerbissimus innocentium cruciatus, & mœror pari sensu doloris afficit, &c. Ad Deos, vt: ἐμοὶ μὲν οὖν ὑμῶν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὸν αὐτὸν ἅπαντες.

Demosth. de Corona.

Modò comparata proferuntur exempla.

Cicero in Pisonem.

Quis hoc fecit vllain Scythia tyrannus, vt eos, quos luctu afficeret, lugere non sineret? mœrorem relinquis, mœroris aufers insignia: eripis lacrymas, non consolando, sed minando.

Modò per prosopopœias orationes exprimuntur, mortui ipsi ad tribunal Iudicum & consessum auditorum appellantur: siquidem Orestes apud Libanium, aptè admodum patris demortui animam, & Apollinem Pythium, tanquam innocentiæ suæ propugnatores, aduocat. Ad summum tanquam balistis explodunt indignationes, execrationes, diræ, & cætera id genus, de quibus in figuris: Adduntur etiam minæ, & varij terrores incutiuntur, vt [Erit, erit illud tempus.] & similia.

Quòd si etiam signa extiterint, vt corpora spurcè tractata, liuores, cruor, vulnera, vestes, gladij, suppliciorum instrumenta;

Signa externa aptè hic proferuntur.

Clotildis, Clodouæi filia, & Childeberti, Clotharij atque Theodorici Regum Frācorum soror, ab Almarico Rege Visigothorum Ariano, cui nupserat, ignominiosè duritérque tractata: imbutum suo cruore sudarium ad fratres Reges misit: quibus veluti literis sanguine exaratis perciti, classicum tota Frācia cecinerunt, & immane illud bellum conflārunt: quo res Visigothorum prorsus attritæ ceciderunt. Necalia res magis P.R. excitauit, quàm cùm Antonius Cæsaris vestem explicās exclamauit,

Paul. Æmil. l. 1.

ὦ φολῆς ἀπαγχομένου, ἵνα ἐπὶ τούτῳ μόνον, ὡς ἔοικεν, ἀλαζὼν, ἵνα ἐπὶ τούτῳ σφαγῇς!

Dio. l. 44.

DE VARIETATE MOtuum iracundiæ, et eorum vsu:

Ac de vitiosis motibus in hoc genere.

CAPVT XXXII.

ADhibenda est à prudenti scilicet oratore permagna in hisce motibus concitandis temperies, vt insanos quosque & ignauos reijciat; sanos contrà & generosos studiosissimè consequatur. Primùm quidam motus sunt iracundiæ, qui videntur magni & violenti, sed re ipsa verbosi sunt, degeneres, ignaui: qui à comicis, plebeiis hominibus tribui solent: Rumpūtur enim nonnunquam iracundia, & quo magis irascuntur, eo pleniorem omnium captant risum. Talia sunt ista apud Terentium:

Tum autem Syrum impulsórem: vah! quibus illum lacerarem modis.
Sublimem, medium, arriperem, & capite primùm in terra statuerem,
Vt cerebro dispergat viam:
Adolescenti ipsi oculos eriperem, post hæc præcipitem darem:
Ceteros ruerem, agerem, raperem, tunderem, & prosternerem.

Fulgura sunt hęc (vt diximus) è pelui.

Quin apud Plautum, quanto dolore & iracundia hæc senex?

Perij, interij, occidi: quò curram? & quò non curram? Plautus in Aulularia.
Tene tene, quem? quis? nescio, nihil video, cæcus, atque
Equidem quò eam, aut vbi sim, aut qui sim, neque cum animo
Certum inuestigare; obsecro vos ergo mihi auxilio,
Oro, obtestor, sitis: & hominem demonstretis, qui eam abstulerit.

Qui veſtitu, & creta occultant ſeſe, atque ſedent, quaſi ſint frugi.
Quid ais tu? tibi credere certum eſt, nam eſſe bonum te vultu cognoſco.
Quid eſt, quod videtis? noui omnes. Scio fures eſſe hîc complures.

Hæc tam iracunda ad riſum ab ingenioſo poëta ſunt comparata. Homo enim dolore & iracundia cæcus ſeipſum interrogat, & ſimul reſpondet, modò pugnantia ſecum loquitur, modò alios laudat pariter, & vituperat; quas ob cauſſas meritò deridetur.

Quæ ſunt igitur huius affectus vitia? facile eſt iſtud quidem prudentiæ diiudicare. Primùm vitioſi ſunt nimis vehementes, atque inſani. Tantum enim abeſt, vt iracundiam vel terrorem iniiciant clamoſi iſti nugatores, quin potiùs ſe ipſos præbent deridendos; quòd ratione, præſtantiſſima hominis parte, videantur deſtituti.

Secundò, deridentur qui licèt inſani nihil admodum habeant, ſupra rem tamen & perſonam ſunt elati: quales ſunt qui in cauſſis & negotiis minoris momenti adhibentur ad tragœdiæ grauitatem nimis compoſiti. Quod vitium pueris familiare eſt, qui in affectibus & iudiciis nullum perſæpe tenent modum. Atqui vt res alioqui viles ampliſſimis extollunt laudibus, ſic etiam in minora quæque crimina, æquè ſolent, ac in maxima, excandeſcere.

Motus generoſos quid eneruet.

Tertiò generoſi plerumque motus verbis antiquis atque inflatis deteri infringíque ſolent; Num enim in riſum cedet hæc iracundia Medeæ apud Pacuuium?

Pacuuius in Medea.

Quidnam autem hoc ſoniti eſt, quod ſtridunt foris?
Vbi ille eſt? me miſeram! quoniam clamor eliminat.
Si quis me hac oratione incilet, quid reſpondeam?
Vtinam nunc matreſcam ingenio, vt meum patrem vlciſci queam.
Egóne tyranni noui temeritudinem,
Me caluitur ſuſpicio.

Quartò, cauendum eſt ſeriis iracundiæ motibus miſceantur ioci, & ridicula. Neque enim licet iraſci oratori, vt Ballioni.

Forum coquinum qui vocant, ſtultè vocant: Plaut. in Pſeudolo.
Nam non coquinum eſt, verùm furinum eſt foris.
Nam ſi ego iuratus peiorem hominem quærerem,
Coquum non potui, quàm hunc, quem duco, ducere.
Multiloquum, glorioſum, inſulſum, inutilem:
Quin ob eam rem Orcus recipere hunc ad ſe noluit,
Vt eſſet hîc, qui mortuis cœnam coquat:
Nam hic ſolus illis coquere quod placeat, poteſt.

DE GENEROSIS iracundiæ motibus.

CAPVT XXXIII.

EXtant plerique generoſi iracundiæ motus; qui, quaſi liberi, paterni corporis ſimilitudinem, ſic animæ ipſius Oratorum, à quibus fluunt, effigiem quandam præferunt, vt non immeritò, illuſtrium parentum ſobolem poſſis appellare. Qua in re præ cæteris admirabiles, D. Gregorius Nazianz. Demoſthenes & Cicero extitere. Quo enim ſpiritu hæc aduerſus Iulianum?

Digitized by Google

MOTVS IRASCIBILIS.

Gregorius Nazianz. aduerſus Iulianum Orat. III.

Ἠνθρώπατε, καὶ ἀσεβέστατε, καὶ ἀπαιδευτότατε τὰ μεγάλα, σὺ κατὰ τοσοῦτον κλῆρον, καὶ τῆς οἰκουμενικῆς καταφορείας, καὶ τὰ πάντα διαβαίνουσης τὰ πέρατα, διὰ τὸ εὐτελείας τοῦ λόγου, καὶ τῆς μωρίας, ὡς αὐ ἀυτοὶ φαίνονται, τῷ κηρύγματος, ὃ σοφοὺς ἐνίκησε, καὶ δαίμονας ἔπαυσε, καὶ χρόνον ὑπερκόπτον, τὸ αὐτὸ παλαιόν τε ὁμοῦ καὶ νέον, (ὡς ὑμεῖς τῶν θεῶν τινὰ τερατεύεσθε,) τὸ μὲν τοῖς ὀλίγοις, τὸ δὲ τοῖς πολλοῖς· καὶ τὸ μὲν τῇ σκιαγραφίᾳ, τὸ δὲ τῇ τελειώσει τῶν μυστηρίων κεκρυμμένοις ἰδίοις καιροῖς διέποντος; σὺ κατὰ τῆς μεγάλης τοῦ Χριστοῦ κληρονομίας, ὁ τίς, καὶ πόσος, καὶ πόθεν, μεγάλης, καὶ οὐ παυσομένης, οὐδ' εἰς πλέον ἢ σὺ μανῶσί τινες, ἀλλ' ἐπὶ πλεῖον ἀεὶ βαθυνομένης τε καὶ αὐξησομένης; (πτύω γὰρ τὰς προῤῥήσεις, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς,) καὶ ὁ θεὸς ἐποίησε, καὶ ὡς ἄνθρωποι ἐλλογούμενοι, ἵνα νόμος ἐτύπωσε, καὶ χάρις ἐπλήρωσε, καὶ Χριστὸς ἐτελείωσεν· ἵνα προφῆται σωλῆνες ἦσαν, καὶ ἀπόστολοι συνέδησαν, καὶ εὐαγγελισταὶ καταρτίσωντο; κατὰ τὸ Χριστοῦ θυσίας, τοῖς σοῖς μόσχοις, σὺ κατὰ τὸ κόσμου καθάρσιον αἵματος, τοῖς σοῖς αἵμασι; σὺ πόλεμον κατὰ εἰρήνης; σὺ χεῖρα κατὰ τοῦ ὑπὲρ σοῦ ἐκκλησθείσης τε καὶ διὰ σέ; σὺ κατὰ χολῆς πικρὸν γλυκὺ λῆσον; κατὰ σταυροῦ τρόπαιον; κατὰ θανάτου καταλλαγὴν, κατὰ ἀναστάσεως ἐπανάστασιν; κατὰ μάρτυρας, οὐδὲ μάρτυρας; μετὰ Ἡρῴδην διώκτης, καὶ μετ' Ἰούδαν προδότης· (πλὴν ὅσον οὐκ ἀγχόνην πρὸς μετάνοιαν ἐδείξας ἐκεῖνος·) καὶ χριστοκτόνος μετὰ Πιλᾶτον, καὶ μετ' Ἰουδαίους μισόθεος; οὐκ ἐδείσθης τὰ ὑπὲρ Χριστοῦ σφάγια; οὐδὲ ἐφοβήθης τοὺς μεγάλους ἀγωνιστάς, τὸν Ἰωάννην ἐκεῖνον, τὸν Πέτρον, τὸν

HOmo ſtultiſſime, & impijſſime, & in magnis rebus imperitiſſime, túne aduerſus tantam ſortem, ac per totum orbem fuſam oblationem, quæ per ſermonis vilitatem, prædicationiſque, vt ipſi fortaſſe dixeritis, ſtultitiam, omnes terræ fines complexa eſt, quę ſapientes vicit, & dæmones oppreſſit, & tempus ſuperauit, eadem vetus ſimul & noua, (vt vos Deorum quendam portentosè confingitis,) illa paucis, hæc promiſcuæ multitudini; illa adumbratione; hæc perfectione myſterij ad ſua tempora reſeruati? Túne? quis autem, & quantus? & vnde profectus? Aduerſus magnam Chriſti hæreditatem, magnam, inquam, illam, nec etiam ſi quidam maiori quàm tu, furore atque inſaniæ præcipites ferantur, finem habituram, verùm longiùs progreſſuram, altiúſque aſſurrecturam; (mihi enim & Prophetarum oracula, & ea quæ cernimus, fidem faciunt; quam, vt Deus, creauit; & vt homo, hæreditate conſecutus eſt: quam lex adumbrauit, & gratia expleuit: quam Prophetæ coagmentarunt, & Apoſtoli, quaſi vinculis conſtrinxerunt, & Euangeliſtæ numeris omnibus abſoluerunt? Túne aduerſus Chriſti ſacrificium, cum tuis piaculis? túne aduerſus eum cruorem, quo mundus purgatus eſt, cum tuis cruoribus? túne bellum aduerſus pacem? túne manum aduerſus eam quæ & pro te, & propter te, clanis transfixa eſt? túne aduerſus fel guſtum tuum? aduerſus crucem trophæum? aduerſus mortem oppreſſionem? aduerſus reſurrectionem, inſurrectionem, & rebellionem? aduerſus martyrem, ne martyres quidem? poſt Herodem perſecutor, & poſt Iudam proditor, (niſi quòd non laqueo, vt ille, pœnitentis animi ſignificationem dediſti;) poſt Pilatum, Chriſticida; poſt Iudæos, Dei hoſtis? non victimas pro Chriſto cæſas veritus es? nec magnos pugiles extimuiſti, Ioannem illum, Petrum,

Digitized by Google

† Παῦλον, † Ἰάκωβον, Στέφανον, † Ἀνδρέαν, τὴν Θέκλαν, τοὺς ἐπ' ἐκείνοις τε, καὶ πρὸ ἐκείνων, † ἀληθείας προκινδυνεύσαντας; οἱ πυρὶ καὶ σιδήρῳ, καὶ θηρσὶ, καὶ τυράννοις προθύμως ἀντηγωνίσαντο, καὶ παροῦσι κακοῖς καὶ ἀπειλουμένοις, ὥσπερ ἐν ἀλλοτρίοις σώμασιν ἢ ἀσώμασι; τίνος ἕνεκεν: ἵνα μὴ προδῶσι μηδὲ μέχρι ῥήματος τὴν εὐσέβειαν· ὧν αἱ μεγάλαι τιμαὶ, καὶ πανηγύρεις. παρ' ὧν δαίμονες ἐλαύνονται, καὶ νόσοι θεραπεύονται· ὧν αἱ ἐπιφάνειαι, καὶ ὧν αἱ προῤῥήσεις, ὧν καὶ τὰ σώματα μόνον ἴσα δύανται † ἁγίαις ψυχαῖς, ἢ ἐπαφώμενα, ἢ τιμώμενα· ὧν καὶ ῥανίδες αἵματος μόνον, καὶ μικρὰ σύμβολα παθῶν, ἴσα δρῶσι τοῖς σώμασι.

Paulum, Iacobum, Stephanum, Lucam, Andream, Theclam, eos, qui & post illos, & ante illos, pro veritate periculis se obiecerunt? qui cum igni & ferro, & belluis & tyrannis, & præsentibus malis & denunciatis, alacri animo, velut in alienis corporibus, imò quasi corporum expertes, dimicarunt? cur? ne pietatem, vel verbo tenus proderent: Quibus præclari honores & festa constituta sunt: à quibus dæmones propelluntur, & morbi curantur: quorum apparitiones & prædictiones; quorum vel sola corpora idem possunt quod animæ sanctæ, siue tangantur, siue honorentur; quorum vel solæ sanguinis guttæ, atque suppliciorum signa idem possunt quod corpora. [Hæc etiam trucis habet aliquid festiuitatis admixtum.

Οὐ, φασὶ τοὺς ἐκείνου σέβοντας, καὶ † νέον ἡμῖν θεὸν εἰσπλάττοντας, † ἡδὺν, καὶ φιλάνθρωπον. ἀλλ' ὅτι οὐ δημοσίᾳ, διωκίδωσιν Χριστιανοὺς, ψεύδεται, καὶ πάντα παρέντων, ὅσα δοκεῖ τοῖς διώκουσιν, ἀφέντες αὐτὸν † τῆς διώξεως αἰτίας. τὸν ὕδρᾳ γοῦν, οὐδεὶς πώποτε εἶπεν ἥμερον, ὅτι ἑνὶ κεφαλὰς ἀντὶ μιᾶς προβάλλεται· εἶπ' ἂν τῷ μύθῳ πιστέον· οὐδὲ τὴν Παταρεικὴν χίμαιραν, ὅτι τρεῖς, καὶ ἀνομοίους, ὥστε εἶναι φοβερωτέρας. ἢ † ἐν ᾅδου Κέρβερον, ὅτι τοσούτους τὸ καὶ ὁμοίας, ἢ τὸ θαλάττιον κακὸν τὴν Σκύλλαν, ὅτι ἓξ ἐν κύκλῳ, καὶ ψυκτοτάτας· καὶ τέρατα ἄλλα φασὶν αὐτῆς χρηστὰ καὶ φιλάνθρωπα, καὶ εἰς ὄψιν ἡδέα ἀνδρί. (κόρη γὰρ ἦν, πρὸς ἡμᾶς τὸ σύγγλωττος ἔχουσα) αἱ δ' ἀπὸ τούτου κυνώδεις κεφαλαὶ, καὶ θηριώδεις, οὐδενὸς ἦσαν ἀγαθοῦ, τόλους ὅλοις ἀρπάζουσαι, καὶ μηδὲν εἰς κίνδυνον διαφέρουσι, τῆς ἀντιδίκου χαρύβδεως. ἢ καὶ † τοξοτῶν σὺ, καὶ † σφενδονητῶν τὰ βέλη, καὶ τοὺς λίθους κατηγορήσεις, ἀλλ' οὐ τοὺς σφενδονῶντας, καὶ τοὺς τοξεύοντας; ἢ

NOn ita est, inquiunt, qui res illius venerantur, nouúmque Deum illum nobis effingunt, suauem, inquam, illum, & benignum: verùm quia nequaquam apertè promulgauit, vt Christiani vexarentur, atque ea omnia paterentur, quæ persecutoribus collibitum esset, idcirco eum à persecutionis crimine vendicant. Atqui Hydram nemo vnquam lenem & mansuetam dixit, quòd nouem capita pro vno proferret, (si quid fidei poëtis habendum est:) nec Pataricam Chimæram, quòd tria, ac diuersa, vt terrorem maiorem afferret: aut illum apud inferos Cerberum, quòd totidem & similia: aut Scyllam, æquoream pestem, quòd sex in orbem, maximéque horrenda, & tamen superiores ipsius partes suaues & humanas fuisse narrant, nec aspectu iucundas (virgo enim erat, cognationis cuiusdam necessitudine nobiscum deuincta:) at reliqua capita canina erant & belluina, atque omnino pernicioſa, classes totas corripientia, nec, quantum ad periculum, ab opposita Charybdi quicquam differentia. An tu etiam sagittariorum & funditorum sagittas, ac lapides, non autem funditores ipsos & sagittarios accusabis? an venatorum

Hydra.

Chimæra.

Cerberus.

Scylla.

καὶ τὸ κυνηγετῶν τῶν κυνῶν, καὶ τὸ τῶν μαγείων τὰ φαρμακεῖα, καὶ τὸ κερατιστῶν ἐρώων, καὶ ἀπαρεμπόρτων θηρίων τὰ κέρατα, καὶ τοὺς ὄνυχας· οἱ δὲ χρώμενοι τούτοις, ἑαυτοὺς εἰσπέμπουσι, καὶ οὐ μεθίστανται τῶν ἐν τολμήσει, αἰτίας πολλῆς ταῦτα τὰ δήγματα, καὶ ὄντως σοφισοῦ, δόλημα, τῶν ἑαυτῷ συμπεφωνημένων κακεῖς καὶ τὴν τοῦ λόγου δύναμιν τὸ δήθεν συγκαλύπτοντος. Ἀνὴρ οὐκ ἔστιν ὅπως ἑαυτὸν ἀποκρύψει, οὐδ' ἂν πολλὰ σφαλῇ, καὶ παντοίοις χρήσηται τοῖς ἐπινοίαις, οὐδ' εἰ τὸν Ἀϊδης κυνέην, ὁ δὴ λέγεται, περιθέμενος, ἢ τὸν δακτύλιον Γύγου, καὶ τῇ φορᾷ τὸ σφενδόνης χρησάμενος, ἑαυτὸν ἀποκλέψειε. τοιοῦτον μὲν οὖν, ὅσῳ φεύγειν ἐπιχειρεῖ, καὶ δοκεῖ φάσκειν, τοσούτῳ μᾶλλον ἁλίσκεται) περὶ δήθεια διαζύσῃ, καὶ τοῖς συνιστοῦσιν τούτων κριταῖς· ὡς ταῦτα φέρων τε καὶ τολμῶν, οἷς οὐδ' ἂν αὐτὸς ὡς δικαίοις προσποιοῖτο ἴσχυ συμπεφωνῆσθαι. οὕτως ἐναλωτόν ἐστιν ἡ πονηρία, καὶ παντοχόθεν ἑαυτῇ πεπίπτουσα.

natorum canes, & veneficorũ toxica, & corupetarum boum, & dilaniantium ferarum cornua, & vngues: qui autem his vtuntur, extra culpam ponentur, nec criminis earum rerum, quas perpetrârint, participes erunt? Magnę profectò hęc ſtultitię fuerint, ac ſophiſta proculdubio opus habuerint, qui vitiorum ſuorum patrocinium ſuſcipiat, viribúſque eloquentiæ veritatem obtegat. Sed nulla vnquam ratione ſeipſum occultabit, ne ſi in omnem quidem partem ſe verſet, ac per vafritiem ſuam in omnes formas immutet, atque Orci galeam, Orci gales. vt dici ſolet, induat, aut Gygis annulo, Gygis annulus. & palæ conuerſione, ſeſe ſuffuretur. Imò contrà, quò magis elabi atque effugere tentat, hoc magis comprehenditur, & conuincitur apud veritatis tribunal, ac prudentiſſimos quoſque eorum rerum iudices, vt pote hęc faciens atque committẽs, quæ ne ipſe quidem vt iuſta defendere queat. Adeò expugnatu facilis res eſt improbitas, atque vndecumque ſecum ipſa pugnat.

Quænam in odium commune excitent, & pudorem afferant.

HÆc quæ turpitudinem habent admixtam, vt libidinum, potationum, obſequiorum infamium, non modò commune odium excitant, ſed ei ipſi in quem dicuntur, pudorem afferunt non mediocrem: qualia ſunt quę in nobili Philippica, Antonio, de vomitu, & amoribus: Æſchini, in oratione pro corona, de comica opera, de obſcuritate familiæ, & viliſſimis miniſteriis in ſacris Cereris, obiiciuntur.

Nunc ſingula expendamus. Vnde tantus & tam grauis conſurgit motus, paucis ad imitationem notandum eſt.

Prima emiſſio fit per amarulentam exclamationem; *homo ſtultiſſime, & impiiſſime*: Subiicit vltimo loco, quod grauiùs ambitioſum Iuliani pungebat ingenium: *in magnis rebus imperitiſſime*. Mox, qua maieſtate orationis, Eccleſiæ pingit maieſtatem? *Aduerſus tantam ſortem, quæ ſapientes vicit, Dæmones oppreſſit, tempus ſuperauit!* Hæc, & cætera magnifica. Iam ex aduerſo perſonam Iuliani quo carbone delineat: *Túne? quis autem, & quantus? & vnde profectus?*

Hæc ad contemptum grauiora ſunt, quàm ſi longum verborum circuitum texeret: nam & innatam animi generoſitatem indicant; quæ ne dignetur quidem omnes minutias excutere, vt genus, vt educationem, & puritiam, *& vnde profectus?* Suſpicionem tamen animis auditorum relinquit, verbis ipſis longè grauiorem.

Tertiò, ex antitheſi & oppoſitione contrariorum, pugnam CHRISTI & Iuliani ſubiiciens oculis, ingentem motum excitat. *Tune manum, aduerſus eam, et quæ, & pro te, & propter te clauis transfixa eſt?* Quæ omnia vim habent maximam, & altiſſimam eloquentiam.

Digitized by Google

Tandem iſta, verbáne videntur an potiùs fulmina, quæ epiphonematis vice ſubiiciuntur: *Poſt Herodem perſecutor, poſt Iudam proditor:* & quod amarulentam habet ironiam, *niſi quòd non laqueo, vt ille, pœnitentiæ animi ſignificationem dediſti: poſt Pilatum Chriſticida, poſt Iudæos Dei hoſtis.*

Poſtremò, quæ conſummatæ malitię eſt, arguit in Iuliano effrænatam audaciam, omnis timoris, tam diuini quàm humani, expertem, à quo luculentæ plerunque ducuntur amplificationes. *Non victimas pro Chriſto caſas veritus es, nec magnos pugiles extimuiſti, Ioannem illum, Petrum, Paulum*: quæ magnificè & pro rei dignitate dicuntur. Addit falſam & aculeatam ironiam: *Hæc non colis, ſed contemnis, qui Herculis rogum*; vbi de induſtria Hercules Oetæos, & Pelopas, & humeros eburneos, & cætera id genus commemorat, quo magis aduerſarium irritet, qui poëtices ac fabularum cognitionem Chriſtianis hominibus abſconditam eſſe cupiebat. Is eſt igitur Gregorij character in motibus iracundiæ, & ex vngue leonem licet agnoſcere.

Demoſthenis iracundia acris & generoſa fulmini cũ nube colluctanti comparatur.

Demoſthenes multum habet calidi & incenſi: atque in his profectò motibus longè feliciùs quàm in miſerationibus, dominatur, quanquam non eſt fuſa eius, vt ſolet, iracundia, ſed conciſis vibrata locutionibus, quas tela ignea meritò quis poſſit appellare. Videtur autem nonnunquam, præ vehementia, oratoris incluſus colluctari ſpiritus, & non ſecus atque halitus in ardenti nube circumrotari, ſtrepere, micari, nondum tamen exilire, vt terror ipſe quolibet exitu grauior ſit, & formidoloſior. Numquid enim in iſtis videtur ignes patturire, necdum tamen edere? ὡς ἐπαναπνέουσι: cùm de Æſchinis audacia & facinoribus loquutus, vt plura ſuis auditoribus cogitanda relinquat, & eorum tantam eſſe turpitudinem oſtendat, vt ſine nauſea & animi cruciatu dici non poſſint.

In his ego, inquit, *ſtrangulor*. Nondum fulmen cecidit, & eo terribilius eſt: &, οὐχ ὃ ἂν εἴπω πρῶτον, poſtquam multa eructauit in aduerſarium? *Numquid hic eſt barbarus? num execrandus? num?* Hîc intercidit, quaſi præ atrocitate nomen vix inueniens, deinde tranſilit: *Num ipſe eſt, quod quiſque dixerit mali?* Curtum quidem illud, ſed grauis & generoſi ſtomachi.

Ciceronis motus in iracundia.

Quid Cicero πανάριστος ſummus in omnibus? huius ſtrictæ & faſtidioſæ iracundiæ, vbi modò vult, multum habet: vt, tuæ coniugis, bonæ fœminæ, locupletis quidem certè: Bambalio quidam pater, homo nullo numero, nihil illo cõtemptius: qui propter hæſitantiam linguę, ſtuporémque cordis, cognomen ex contumelia traxerit. At auus huius nobilis, Tuditanus nempe ille, qui cum palla & cothurnis nummos populo de roſtris ſpargere ſolebat. Vellem hãc contemptionem pecuniæ ſuis reliquiſſet, haberetis nobilitatem generis glorioſam. [Grauis dubio procul, & amarulenta oratio, quæ plus celat quàm promit. Nam, quo artificio, M. Antonij auaritiam perſtringit? *Vellem hanc contemptionem*: Et iſtud, Quod mihi igitur certamen eſſet huiuſmodi? cum C. Mario ſcilicet, aut cum aliquo pari, an cum altero barbaro Epicureo, cum altero Catilinæ laternario, quos neque herculè ego, neque ſupercilium tuum, neque collegæ tui cymbala ac crotala fugi: & ego iſtius pecudis, ac putidæ carnis, conſilio ſcilicet aut præſidio niti volebam? ab hoc ejecto cadauere, quidquam mihi opis aut ornamenti expectabam? [Quæ plena ſunt acerbi contẽptus. Iam vbi habenas laxat iracundiæ, quantus & quàm admirabilis eſt!]

Cic. in Piſonem.

Digitized by Google

O Dij immortales, túne etiam, atque adeò vos geminæ voragines, ſcopulique Reipublicæ, meam fortunam deprimitis, veſtram extollitis? [Et:] O familiæ! [hîc tantiſper moratur] dein, non dicam Calpurnię, ſed Cluentiæ: neque huius vrbis, ſed Placentini municipij: neque paterni generis, ſed braccatæ nationis dedecus.

Et contra Antonium: Tu mentis es compos? tu non conſtringendus?

Iam iſta ſunt incenſa fulmina.

Philipp. 2. O audaciam immanem! Tu ingredi illam domum auſus es? tu illud ſanctiſſimum limen intrare? tu illarum ædium Diis penatibus os impotuniſſimum oſtendere? quam domum aliquamdiu aſpicere poterat, nemo ſine lacrymis præterire, hac te in domo tamdiu diuerſari non pudet? in qua, quamuis nihil ſapias, tamen nihil tibi poteſt eſſe iucundum. An tu illa veſtibula, roſtra, ſpolia, cùm adſpexiſti, domum tuam te introire putas? fieri non poteſt: quamuis enim ſine mente, ſine ſenſu ſis, vt es: tamen & te, & tua, & tuos noſti. Nec verò te vnquam, neque vigilantem, neque in ſomnis, credo mente poſſe conſiſtere: neceſſe eſt, quamuis ſis, vt es, violentus, & furens, cùm tibi obiecta ſit ſpecies ſingularis viri, perterritum de ſomno excitari, furere etiam ſæpe vigilantem.

Pro domo. Et pro domo. O Dij immortales. (Vos enim hæc audire cupio) P. Clodius veſtra ſacra curat. [Deinde.] Quid tibi neceſſe fuit anili ſuperſtitione, homo fanatice? &c.

Tum: Quid homini teterrimo, crudeliſſimo, fallaciſſimo, omnium ſcelerum libidinúmque maculis notatiſſimo, &c.

Quid de me, quod tuliſſe te dicis, parricida, fratricida, ſororicida, nõne extra ordinem tuliſti, &c. [Hoc demum ſtomachum eructare eſt.] Et: O cœnum! ô portentum! ô ſcelus! hanc tibi legem Clodius ſcripſit, ſpurciorem lingua ſua.

Grauis hic ſtomachus, ſi quiſquam alius: Vbi verò ſtimulandi ſunt ad iracundiam iudices, quis illo potentior?

Si hæc non ad ciues Romanos, non ad aliquos amicos noſtræ ciuitatis, non ad eos qui populi Romani nomen audiuiſſent: denique, ſi non ad homines, verùm ad beſtias, aut etiam, vt longiùs progrediar, ſi in aliqua deſertiſſima ſolitudine, ad ſaxa & ſcopulos hæc conqueri & deplorare vellem: tamen omnia muta atque inanima, tanta & tam indigna rerum atrocitate commouerentur. Nunc verò, cùm loquar apud Senatores P. R. legum iudiciorúmque, & iuris authores, timere non debeo, ne non vnus iſte ciuis Romanus illa cruce dignus, cæteri omnes ſimili periculo indigniſſimi iudicentur. Paulò antè, Iudices, lacrymas in morte miſera atque indigniſſima nauarchorum non tenebamus. Quid nunc in noſtro ſanguine tandem facere debemus? nam ciuium Roman. ſanguis coniunctus exiſtimandus eſt. Et quæ habet in Verrem, initio actionis 2. Verr. 7. Iracundiæ & conqueſtionis motus.

Agunt eum præcipitem pœnæ ciuium Roman. quos partim ſecuri percuſſit, partim vinculis necauit, partim implorantes iura libertatis, & ciuitatis, in crucem ſuſtulit. Rapiunt eum ad ſupplicium Dij patrij: quòd iſte inuentus eſt, qui è complexu parentum abreptos filios ad necem duceret, & parentes pretium pro ſepultura liberûm poſceret, &c. quæ longè latéque exaggerata, ad incendendam Iudicum iracundiam plurimùm valent. Etiam illud 4. ad Herenn. ad incitandum validum eſt.

Quòd ſi iſtum, Iudices, veſtris ſententiis liberaueritis, ſtatim ſicut à cauea leo miſſus, aut aliqua teter- 4 ad Herenn.

rima bellua soluta ex catenis, volitabit, & vagabitur in foro, acuens dentes multos (an potiùs inultos?) in cuiusque fortunas, in omnes amicos atque inimicos, notos & ignotos incursans, aliorum famam depeculans, aliorum domum atque familiam perfringens, rempubl. funditus labefactãs. [Quamquam istud, nondum consummatæ, vt apparet, eloquentiæ. Mitto cætera prope innumerabilia, quæ passim occurrunt.

Innata est fermè omnibus oratoribus hæc ingenij celsitudo, sed in diuinis hominibus eò clariùs elucet, quo sanctitatis armis freti, in vitia liberiùs inuehuntur. In quo admirabilis est, sicut in cæteris, D. Chrysost. maiestas: quo enim spiritu dixit aduersus Eudoxiam?

Vide Baron. tit. 5. p. 243.

Rursum Herodias furit, rursum bacchatur, rursum ab Herode caput Ioannis iniuriâ petit abscindi: Rursum Iezabel Nabutæ vineam eripere satagit, & sanctum Eliam ad montes compellere.] Horribilis planè oratio, quæ licèt in historiam de cæde Ioannis Baptistæ diceretur, omnes tamen in Eudoxiam, quæ tunc acerbissimè Ioannem Chrysostomum persequebatur, dictum existimârunt. Hoc initium, quod inuenitur in oratione ab Antonio Agellio ex veteri codice decerpta, immutatum est homil. decima quinta in Matthæum, vbi his verbis exorditur: Heu me, quid agam? vnde sermonis exordium faciam? quid dicam? vel quid taceam?

Cætera planè conueniunt: habent autem amarulentam in ambitionem & crudelitatem mulierum inuectiuam.

Quid inter agrestes feras leone sæuius? sed nihil ad mulierem. Quid dracone atrocius? sed & hoc, muliebre superauit ingenium.

[Deinde]

Danielem leones in lacu reueriti sunt, iustum verò illum Nabuten Iezabel interfecit. Cetus Ionam in ventre custodiuit: Dalida autem Samson circumuentum illecebris, raso etiam capite deformatum, hostibus tradidit. Dracones, & aspides, & feræ cornutæ, Ioannem Baptistam in solitudine degentem, immanitatis oblitæ tremuerunt: Herodias verò eidem caput amputauit, & tanti viri mortem, in pretium saltationis accepit.

Tom. 2. hom. 15. in Matth.

Motus crescit ex comparatis, quæ superiùs notauimus: iam quo impetu ardentes sagittæ vibrantur in Herodem?

Adulterium Herodes committis, & in carcerem pergit Ioannes; sic iudicat sedens in loco Iudicis, reus; in loco vindicis, innocentiæ persequutor. Rogo vbi rerum facies? vbi forma? vbi pudor? vbi existimatio publici cognitoris! vbi Deus? vbi homo? vbi fas? vbi lex, vbi ipsius iura naturæ? Simul omnia sunt, Herodes, te agente, te iudicante, te viuente confusa.

Hom. 16 in Matth.

Et ista, quàm grandi & neruosa dicuntur eloquentia?

Mensa migrat in ferarum caueam, in arenam funerum Regia conuertitur: fiunt de conuiuis lanienæ spectatores: mutatur furore conuiuium, fit cibus cædes, vinum transit in sanguinem. Versus est dies natalis in funebrem, ortus in occasum, cœna in homicidium. Neruorum cantus næuias concinunt, & tragœdia personat, quam omnium sæculorum intuebitur memoria.

[Quid deinde?] Ingreditur bellua, non puella: cruorem sitit, non choreas: discurrit per aulam imagine duntaxat muliebri fera importuna; per collum iubas spargit, non capillos, variis torquet membra flexibus, crescit interim immanis sæuitia, fit grandis crudelitate, non corpore, fremit ore, dentibus frendet, ferrum non suscipit, sed producit.

Digitized by Google

Sed omnium planè ingenia, mordaci quadam acrimonia ſtylique volubilitate ſuperauit S. Hieronymus. Nam, vt cæteros omittam, Heluidium, Iouinianum, Vigilantium; qua oratione Rufinum veterem amicum exagitat?

Illud verò ridiculum, quòd poſt triginta annos ad parentes ſe eſſe reuerſurum iactat: homo, qui nec patrem habet, nec matrem, & quos viuentes iuuenis dereliquit, mortuos ſenex deſiderat: niſi fortè parentes, militari vulgarique ſermone, cognatos & affines nominat. [Mox:] Periclitatur Romæ illa probatiſſima fides eius: & hic ſupinus, & laſſulus, poſt triginta annos per molliſſimum Flaminiæ iter eſſedo venire non poteſt: ſicque prætendit longi itineris laſſitudinem, quaſi triginta annis ſemper cucurrerit, aut biennio Aquileiæ ſedens, prætetiti itineris labore confectus ſit.

[Et alio in loco.]

Hæc taces, quæ omnes flagitant, & ad illa reſpondes, quæ nullus inquirit: Fumos quoque meos frequenter irrides, eo quòd ſimulem ſcire me, quod neſciam, & enumeratione doctorum rude illudam vulgus. Tu videlicet flammeus, imò fulmineus: qui in loquendo fulminas, & flammas ore conceptas tenere non potes. Atque vt ille Barthochabas auctor ſeditionis Iudaicæ, ſtipulam in ore ſuccenſam anhelitu ventilabat, vt flammas euomere putaretur: ita & tu nobis alter Salmoneus, omnia per quę incedis, illuſtras, & nos fumoſos arguis, de quibus fortè dicatur, qui tangis montes, & fumigant; nec intelligis, quid fumus in Propheta ſignificet, locuſtarum, & quòd pulchritudo oculorum tuorum amaritudinem fumi noſtri ferre non poteſt.

Sed hæc eius, mel & roſæ, ſi cum iſtis conferantur.

Hieron. in Sabin.

At tu bonæ ſpei columen, excetræ ſtimulis inflammatus, factus es mihi in arcum prauum, & contra me conuitiorum ſagittas iacis; inimicus tibi factus ſum, vera dicens: Non doleo de maledictis: quis enim neſciat nihil niſi flagitioſum tuo ore laudari? Hoc plango, quòd te ipſum non plãgis; quòd te non ſentis mortuum, quod, quaſi gladiator, paratus Libitinæ in proprium funus ornaris, &c.

Claudam riuos, ſi iracundiæ adhuc muliebris generoſitatem annotauero.

Bunduica, Britannica fœmina, regio planè ſpiritu, & genere, cùm aduerſus Romanos exercitum ad centum & viginti hominum millia comparãſſet, in tribunal ex terra paluſtri excitatum conſcendit, procero corpore Heroina, forma honeſtiſſima, vultu ſeuero, voce aſpera, capillo fuluo, & admodum promiſſo, verſicolori tunica induta, & inſigni lorica munita, tum haſtam manibus ferens, ſic locuta eſt:

Dio. l. 62. initio, p. 702.

Πέπεισται μὲν τοῖς ἔργοις αὐτοῖς, ὅσον ἐλευθερία καὶ δουλεία διαφέρει. [Deinde animos ad bellum concitans, appoſitè; & grauiter Romanorum iniurias exaggerat:] τί ὠφὶ γὰρ οὐ τὸν αἰχμῶν, τί δ' οὐ τὸν δικμῶν, ἐξ οὗπερ εἰς τὴν Βρεττανίαν οὗτοι παρῆκμασαν, πεπόνθαμεν, &c. Mox: καὶ πόσῳ κρεῖττον ἦν ἅπαξ περὶ παντὸς ἀγωνίσασθαι μᾶλλον, ἢ μὴ κενῶν ἐλευθερίας ὀνομάτων κατ' ἔτος λυπεῖσθαι; πόσῳ δ' ἀσφαλέστερον, καὶ ἀπροσκλήτους μᾶλλον ἢ κεκλημένους ἀποτελεῖν ἐπιόντας; καί τις τί τοῦτο εἶπεν; οὐδὲ γὰρ τὸ τελευτῆσαι παρ' αὐτοῖς ἀζήμιον ἔστι. Ἀλλ' ἴσως ὅσον καὶ ὑφ' ἡμῶν τιμωρίαν τιθοῦμεν. παρὰ μὲν γὰρ τοῖς ἀλλοις ἀνθρώποις, καὶ τὸν δουλεύοντα πιστὸν ὁ δεσπότης ἐλευθεροῖ. Ῥωμαίοις δὲ καὶ μίσεις καὶ τιμωρεῖ ζῶσι καὶ εἰς τὰ λήμματα. Poſtquam igitur incommoda grauiter enumerauit, addit: At quantò melius fuit, ſemel vendi, quàm falſis nominibus libertatis ſingulis annis redimi? Quanto verò honeſtius generoſa morte defungi, quàm miſera & tri-

butaria capita circumferre ? Verùm quid dixi ? etiam apud Romanos, ſine penſione tributi, mori non licet. Noſtis enim omnes, quot & quanta mortuorum nomine penſitemus. Quúmque eos qui apud ullas gentes ſeruitutem ſeruiunt, mors aſſerat in libertatem, *ſoli populo Romano mortui viuunt in quæſtum.* Hæc maſcula. Sed quæ ſequuntur omnes habent numeros grauitatis: cùm Romanos inſectans ait, κιθαρῳδῷ καὶ τούτῳ κακῷ δουλεύοντες, *Citharœdo, et quidem malo* (quod minimè Nero audire auebat) ſeruiunt. Poſtremo: Μὴ γάρ τοι μὰ ἐμοῦ μήθ' ὑμῶν ἔτι ἐπιλείποιεν ἢ Νέρωνες, ἢ Δομιτίαι, ἀλλὰ ἐκείνη μὲν Ῥωμαίοις ἄδουσα διαπαίζοιτο· ἢ δὲ ἄξιοι τοιαύτης γυναικὸς δουλεύειν ὅς ποσοῦτον ἤδη χρόνον ἀνέχονται τυραννούσης ; tum conuerſa ad Adraſteu, ὑμῶν δ' οὐδ' Δίκαινα ἀεὶ μένει παρεστῶσα. Abſit enim, vt in poſterum, & mihi, & vobis imperet *Neronis, aut Domitiæ*: (Ita Neronem effœminatum generoſo planè faſtu appellat:) ſed illa pſaltria dominetur populo Romano. Dignus eſt enim, qui huic mulieri ſeruiat, cuius tyrannidem tam longo temporis ſpatio ſuſtinet.

DE VASTIS MOTIBVS iracundiæ:

Déque lenibus & moderatis.

CAPVT XXXIV.

Motus iracundiæ in obiurgationibus.

DIſtinguendi ſunt etiam nonnulli motus grandes, & vaſti, quorum apud ruſticos homines duros & ceruicoſos, vel etiam apud alios inueteratæ malitiæ viros, nonnunquam opportunus eſt vſus: Neque enim compoſitis ad eloquentiam motibus plus mouentur quàm cantilenis: Atque vt ipſi vaſti ſunt & vegrandes; ita etiam atrocibus plerunque & incompoſitis motibus, ſine tamen prudentiæ diſpendio tractandi; quod mihi videtur Gilda ſapiens in acri illa contra Eccleſiaſticum ordinem corruptione, cùm apud feros & plumbeos homines res ageretur, præſtitiſſe. Ita enim incipit: Gildas ſapiẽs in correptione. Biblioth. SS. t. 9. p. 187.

Britannia habet Sacerdotes, ſed nonnullos inſipientes; quamplurimos miniſtros, ſed multos impudentes; Clericos, ſed quoſdam raptores, ſubdolos; Paſtores, vt dicuntur, ſed occiſioni animarum lupos paratos: quippe non commoda plebi prouidentes, ſed proprij plenitudinem ventris quærentes.

Deinde: Pinguedinis gratia taurorum more raucos, & ad illicita infeliciter promptos; vultus arroganter in altum habentes, & ſenſus conſcientia remordente ad ima vel tartarum demerſos.

Mox: quid ad hæc dormitantibus animæ oculis aſpicitis ? Quid talia ſurdis ſenſuum auribus auſcultatis ?

Ita vir pius, in tota illa inuectiua homines tractat non molli articulo blandiens, ſed quaſi robuſtiori tuba claſſicum canens, non curat autem, quàm diſpoſitè dicat, aut lectè, aut quibus figuris illuminet affectus; videt enim cum craſſis ingeniis agendum; quibus ſi molliùs propines iracundiam, cogeris dicere: *Me miſerum! non intellexerunt.*

Obiurgationũ vſus apud generoſos animos.

Alia prorſus in obiurgationibus agendi ratio eſt, apud generoſos animos; qui non temerè irritandi, ſed leni quadam & honeſta iracundia ſtimulandi ſunt; quod prudentiſſimè & diſertiſſimè præſtitit M. Tullius Philipp. prima in nobili illa Dolabellæ & Antonij reprehenſione, *Sed per Deos immortales.* Te enim intuens Dolabella, qui es mihi chariſſimus, non poſſum de vtriuſque veſtrum errore reticere. Credo enim vos homines nobiles, magna quædam ſpectantes, non pecuniam, vt quidam nimis creduli ſuſpicantur, quæ ſemper ab ampliſſimo quoque,

Digitized by Google

clarissimóque contempta est, non opes violentas, & populo Romano minimè ferendam potentiam, sed charitatem ciuium, & gloriam concupisse, &c. quę alibi fusiùs.

Hæc planè prudens, excelsa, & moderatè iracunda obiurgatio. Habes eiusdem rei præclarum exemplum in oratione Germanici, vbi militem ob concitatam seditionem obiurgat: *Quod nomẽ huic cœtui dabo?* (non enim eos dicit ingratos, improbos, conscelerato s, quibus ipse adhuc egebat.)

Cornel. Tacit. l. 1. Ann.

Milites-ne appellẽm, qui filium Imperatoris vestri vallo & armis circumsediſtis? an ciues, quibus tam proiecta est senatus authoritas? Hostium quoque ius & sacra legationis, & fas gentium rupistis.

Crimen proponit, conuitiis abstinet, stimulat etiam pristinæ virtutis recordatione: *Primane, & vicesima legiones*; sub finem quoque asperitatem melle diluit: *Tua Dive Auguste cœlo recepta mens: Tua pater Druse imago, tui memoria*, iisdem istis cum militibus, quos iam pudor, & gloria inflat, eluant hanc maculam. Similia sunt quæ habet Liuius in obiurgatione Scipionis, de quibus suo loco. In hoc certè genere grauis, & honestus, & suauis est Basilius magnus, in epistola ad virginem Lapsam. Crimen enim exponit magna verborum & figuratum amplitudine, abstinet tamen acrioribus conuitiis: nam vult corrigere, non insultare.

Basil. ad virgin. Lapsam 548.

Vbi est ille reuerendus tuus habitus? Vbi honesti mores, & vestis frugalis virginem decens? & honestus ex pudore rubor, & decorus ex continentia & vigiliis afflorescens pallor, omni coloris suauitate præstantior? Quoties in orationibus impolluta lachrymas effudisti? Quot literas ad sanctos sæpe exarasti, quid postulas? non vt nuptias humanas, aut hanc plenam ignominiæ & dedecoris corruptionem contraheres, sed ne à Domino IESV excideres. Quot verò munera à sponso accepisti, quid opus est dicere? conuictum cum virginibus, progressum cum iisdem, encomia virginitatis, virgines benedictiones, literas velut ad virginem scriptas. At nunc modica aura rebellis afflata spiritus conturbasti, & venerandam illam hæreditatem breuissimæ voluptatis momento commutasti, quæ si faucibus aliquando placuit, felle tamen posthac amariorem experieris. Hæc ferè ad verbum ẽ Græco expressa. Deinde,

Corrupta est autem, non solùm mens tua, sed cum eadem virgineum corpus fœdissima libidine contaminatum. Et horrendum illud, quod pudet me dicere, sed tamen piget tacere, ardet enim velut ignis ossibus ipsis, & medullis adhærescens, nec diutius sustinere possum, *sublatis membris Christi, fecisti membra meretricis.*

In eodem genere longè acerbior est D. Ambrosius. *Vnde incipiam?* quid primum? quid vltimum dicam? Bona commemorem, quæ perdidisti? An mala defleam, quæ inueniſti? Eras virgo in Paradiso Dei, vtique inter flores Ecclesiæ, eras sponsa Christi, eras templum Dei, eras habitaculum Spiritus sancti: Et quotiens dico eras, necesse est vt totiens iugemiscas, quia non es quod fuisti. Incedebas in Ecclesia, tanquam columba illa, de qua scriptum est: Pennæ columbæ deargentatæ, & posteriora dorsi eius in pallore auri: splendebas, vt argentum, fulgebas, vt aurum, quando cum syncera conscientia procedebas. Eras tanquam stella radians in manu Domini, nullum ventum, nullas nebulas pertimescebas. Quæ ista subitanea conuersio? Quæ ista repentina mutatio? De Dei virgine facta es corruptio Satanæ; de sponsa Christi scortum execrabile; de templo Dei, fanum

Ambros. ad virgin. lapsam, cap. 2. Si modo eius est; quod vix credibile.

Ambros. in reprehẽsionibus Basilio acrio.

Digitized by Google

immunditiæ, de habitaculo Spiritus sancti, tugurium diaboli. Deinde:

Væ tibi misera, & iterum væ, quæ tanta bona parui temporis luxuria perdidisti. Quam tibi spem apud christum Domini reliquisti, cuius membra tollens, fecisti membra meretricis? Mox ad corruptorem conuertit orationem:

C. 9. De te autem quid dicam, Fili serpentis, minister Diaboli, violator templi Dei, qui vno scelere duo crimina perpetrasti, adulterium vtique, & sacrilegium? Sacrilegium planè, vbi vas Christo oblatum, Domino dicatum, dementi temeritate polluisti. Baltasar ille Rex Persarum, qui in vasis Domini, quæ de templo Hierosolymis fuerant à Patre eius ablata, bibere cum suis amicis & concubinis vsurpauit, ipsa nocte Angeli manu percussus crudeli morte punitus est. Quid de te arbitraris, perdite pariter, & perditor? & cætera.

Baltasar cur punitus.

C. 4. Hæc verò etiam aduersus Lapsam grandia sunt, & horroris plena. *Cesset, cesset* iam violentiæ figmentum, cesset roboris argumentum, vbi toties membra illa dicata Christo, scelesto mœcho suis visceribus polluenda præbuisti. Horret animus, mens tabescit, cùm ad adytum sceleris peruenitur. Nam & Medicus, quamuis fortis sit animo, cùm altiùs tamen secat vulnus, puto ex parte aliqua sustinebit horrorem. Heu perdita, iamne intelligis omnes tibi vias excusationis omnimodis clausas? Iamne sentis, quantum tibi mali, & in carne & in anima, nefaria libido cõtulerit: Non istam de te confusionem tuus expectauerat pater, qui te sibi singularem gloriam computabat. Non hunc luctum, & has lacrymas ex te sibi nasci crediderat mater, quæ partus sui gemitum per tuam virginitatem consolabatur, &c.

Ad summum post increpationes, adhibet salutaria remedia.

DE MIXTVRA MOTVVM iracundiæ.

CAPVT XXXV.

MOtus iracundiæ nonnũquam cum Sarcasmo, hoc est, acri atque mordaci risu præclarè tẽperatur: Et hoc quidem vehiculo subnixus affectus, aduersarios in inuectiuis vehementiùs afficit, atque deridendos præbet: Minùs autem ad auditorum iracundiam excitandam valet, quàm miserationis temperies. Hoc genere acerbè inuectus D. Gregorius in Iulianum.

Motus iracũdiæ quomodo temperatur.

Orat 4. c. 96. Τὰς ὑπὸ φυσήσεις, καὶ ἀπεμφυσήσεις, αἷς ὁ θαυμάσιος ἐκεῖνος, καὶ τὰ ἡμίτομα διασείων, τοῖς γελοίοις αὐτὸν ἐπεδείκνυτο, τὸ ἐπιθῶμιον πῦρ ἀνάπτων, τοῦ λόγου θήσομαι; ἢ καλόν γε τὸ Ρωμαίων βασιλέως τὰς γνάθους ἐξαίφνης ἐξωγκωμένους, καὶ γέλωτα πολὺν παρεχόμενος, οὐ τοῖς ἔξωθεν μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς οἷς πάντα ἀρέσκειν ὤετο πλὴν Ἀθηναίᾳ ἢ εἰ ἤκουε πλὴν ἑαυτῆ θεόν, ὅτι τοῖς αὐλοῖς κατηχεῖ

IAm sufflationes, & reflationes, quas admirandus ille vir, doctrinæque nostræ fugillator, vetulis mulierculis in contrarium ostentabat, altaris ignem accendens, quo tandem orationis loco ponemus? Præclarum enim profectò erat, Imperatoris Romani buccas indecorè tumentes cernere, risúmque ingentem non externis tantùm, sed his etiam quibus hac ratione placere se putabat, excitantes. Mineruam autem suam tibias execratam non audiebat, post-

Iracundiæ motus mixtura cũ risu mordaci.

Digitized by Google

σκετο οἷς ἐκαχημονοῦσ' ἑαυτὴν κατημέλησεν, αὐτ' ἐσόπτρου χρησαμένην τῷ ὕδατι; ταῖς δ' ἑταίραις, καὶ φιλοτησίας, αἷς δημοσίᾳ παῖς πόρναις αὐτὴ προσυπήντα ἐπικαλύπτων τὸ ἀσελγὲς, μυστηρίου πρόφασιν, πῶς οὐ θαυμάζειν;

postquam aquis speculi vice vsa, eas dedecori sibi esse prospexit. Propinationes verò, & pocula, quibus meretrices palam publicéque poscebat, vicissimque poscebatur, mysterij obtentu petulantem libidinem obuelans, quis non laude & admiratione prosequatur?

Hęc, inquam, magis fatigant aduersarios, sed non æquè odium irritant auditorum. Alia est mixtura motus iracundiæ, cum affectu miserationis. Est enim ad iram concitandam efficacissima, narratio aliqua, aut deploratio rei funestæ, & crudelis. Atque ex ardore doloris, animus ad iracundiam facili nutu propensus delabitur. Hoc artificio vsus est M. Antonius, cùm ad vltionem Cæsaris P. R. sollicitaret animos; neq; enim in peroratione, vbi vehementior est oratio, maledictis in interfectores sęuit, sed tragicam Cæsaris mortem, quanta potest verborum miseratione deplorat; quo modo dolorem primùm flebilem, deinde iracundiam & furorem concitauit. Sic igitur ille apud Dionem:

Oratio Antonij in funere Cæsaris, apud Dio. l. 44.

Ἀλλ' οὗτος ὁ πατὴρ, οὗτος ὁ ἀρχιερεύς, ὁ ἄσυλος, ὁ ἅγιος, ὁ θεὸς τέθνηκεν, οἴμοι τέθνηκεν. Vide, quo pondere ista colliguntur: Is pater: is Pontifex: is Sanctus: is Heros: is Deus mortuus est. Heu, me miserum, mortuus est! Deinde modum explicat stupendæ mortis, & indignæ, οὐτὸς τῶ τείχους ἐπιβουλευθεὶς, ὁ ὑπὲρ τὴς Βρεττανίας ἀσφαλῶς στρατεύσας. Non morbo, non vulnere, non casu repentino abreptus, sed inter mœnia ciuitatis insidiis occisus, qui ad extremas vsque Britanniæ oras salus & incolumis bellum duxerat. Et ista plena sunt affectus, ὁπλος, ἐντελὴς· γυμνὸς, ὁ εἰρηνοποιὸς· πρὸς τῶν δικαστηρίων, ὁ δικαστὴς· πρὸς τῶν ἀρχαίων, ὁ ἄρχων. Inermis, ille bellicosus: nudus, ille pacificus: ad tribunal peremptus, iudex: in curia, princeps curiæ.

Mox: πῶ δῆτά σοι Καῖσαρ φιλανθρωπία, πῶ δ' ἡ ἀσυλία, πῶ δ' οἱ νόμοι;

Quid tibi profuit Cæsar, humanitas? quid sanctitas? quid leges? Et

Σὲ δ' οὕτως οἰκτρῶς ἀπέκτειναν οἱ φίλοι.

Te ne tam miserandè contrucidârunt amici.

Iam: Καὶ τῶν σὸ ἀγορᾷ πέκεισαι ἰσφαλισμένος, δι' ἧς πολλάκις ἐπήμπνευσας ἰσφαγιασμένος· καὶ ἐπὶ τὸ βήματος ἐρρῖφθαι κατατετρωμένος, ἀφ' οὗ πολλάκις ἐδημηγόρησας. Iaces in foro iugulatus, in quo nuper coronatus triumphabas: Mactatus, & proiectus ad suggestum, è quo tam sæpe ad populum peroraſti.

Postremò conuersus ad cadauer:

Οἴμοι πολιῶν αἱματωμένων! ὦ στολῆς ἱερατικῆς διασπασμένης, ἣν ἐπὶ τούτῳ μόνον, ὡς ἔοικεν, ἔλαβες ἵν' ἐν ταύτῃ σφαγῇς!

Heu me, canos tuos sanguine cruentatos! Heu tunicam discerptam, & dilaceratam, quam ad id solum sumpseras, vt in ea morereris! Non fuit opus longa in interfectores oratione, satis dolor, satis lacera vestis & cruor loquebantur. At dices; quòd si odium in vitium aliquod sit concitandum, vbi præsertim istæ imagines externæ, casus miserabiles, noui atque inopinati, non suppetunt, quid tandem erit præstandum? Artis est eximiæ, ea plerunque suggerere quæ rerum natura denegauit, & fictas imagines, quibus sensus impellantur, quantum locus prudentiáque patietur, conformare. Qua in re admirabilis est D. Ioannis Chrysostomi industria; qui cùm ad dereſtationem iuris-jurandi commouere vellet audi-

D. Ioann. Chrysostomi in motibus industria.

Digitized by Google

tores, Ioannis Baptistæ caput pallidum, & cruentum, in orationis imagine producit, manibus fermè palpandum, & domum asportandum suis auditoribus præbet: Vocem deinde illi tribuit: *Me iusiurandum interfecit (inquit:) odio habete interfectorem meum.* Dignus est locus qui integer exscribatur.

DE ODIO CONCITANDO IN VITIA, et fictione imaginis.

Ex D. Chrysostomo exemplum.

CAPVT XXXVI.

ExD. Chrys. hom. 14. p. 177.

Καὶ γὰρ παρεκάλεσα πρώην ὑμᾶς, τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου λαβόντας ἀποτετμημένην, καὶ θερμοῦ τοῦ αἵματος ἔτι ἀποσταζούσης, οὕτως ἀπιέναι οἴκαδε ἔνδον, καὶ νομίζειν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ὁρᾶν αὐτὸν, φωνὴν ἀφιέντα, καὶ λέγοντα· Μισητέ μου τὴν σφαγὴν τὸν ὅρκον· ὅσαν ἡσυχος ἦν ἐπείνην, τοῦτο ὅρκος ἐπείνην· ὅσαν θυμὸς τυραννικὸς ἦν ἔχυσε, τοῦτο ἐπιορκίας ἀνάγκη παρεσκεύασε. καὶ ὅτι μὲν ἀλέγετο δημοσίᾳ, πάντων ἀκουόντων, ἤνεγκε γενναίως τὴν ἐπίπληξιν ὁ τύραννος, ὅτι δὲ εἰς ὅρκων ἀνάγκην ἑαυτὸν ἀνέβαλε, τότε τὴν μακαρίαν ἐκείνην ἀπέτεμε κεφαλήν. τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο καὶ νῦν παρακαλῶ, καὶ παρακαλῶν οὐ πάυομαι, ὥστε ὅπουπερ ἂν ἀπίωμεν, τοῦτον βαστάζοντες τὴν κεφαλὴν, ἀπέναι, καὶ πᾶσιν αὐτὸν ἐπιδεικνύναι, βοῶντες, καὶ τὸν ὅρκον καταγορεύοντες· κἂν γὰρ σφόδρα ὦμεν ῥᾳθυμοι καὶ ὀλίγωροι, τοὺς ὀφθαλμοὺς τὴν κεφαλῆς ἐκείνης ὁρῶντες, φοβερὸν εἰς ἡμᾶς βλέποντας, καὶ ἀπειλοῦντας ἐμοὶ σοὶ, χαλινοῦ πάντως ἐπονήσειεν πρὸς φόβῳ τούτῳ σωφρονιδίοντες, ἀσχήν καὶ ἀποστρέφειν δυνησόμεθα ῥᾳδίως τὴν γλῶτταν ἀπὸ τῆς ἐπὶ τοῖς ὅρκοις ὁρμῆς.

ETenim antea vos rogaui, vt Ioannis caput abscissum, adhuc calido cruore distillans sumentes, sic domum quisque suam redeatis, & putetis ante oculos habere ipsum, vocem emittentem; & dicentem: Odio habete iugulatorem meum, Iuramentum. Quod increpatio non fecit, hoc fecit iuramentum: quod ira non potuit tyrannica, hoc periurij necessitas effecit. Et quando, nempe omnibus publicè audientibus, arguebatur, increpationem generosè tulit tyrannus: cùm verò se in iuramentorum necessitatem adegit, tunc illud beatum caput abscidit. Hoc ipsum igitur & nunc peto, & petere non desistam, vt quocunque abierimus, hoc gestantes caput abeamus, & omnibus clamans ostendamus, & iuramenta condemnans. Quamuis namque valdè simus ignaui, & negligentes, capitis illius oculos intuiti, terribiliter nos respicientis, & minantis iurantibus, fræno, omni vehementius per timorem huiusmodi repressi, cohibere & auertere facilè poterimus linguam à iurandi præcipitio.

PRæclarum omnino exemplum, ad quod similia multa exprimi conformarique poterunt. Quibus efficaciùs peccatorum fœditas, & miseria ex effectis, ad sempiternam detestationem oculis subiicietur.

Vide etiam Ciceron. vltima Verrina: *Aspicite, aspicite, Iudices, squalorem sordésque sociorum*: vbi est artificiosus locus indignationis, & commiserationis.

Digitized by Google

DE INDIGNATIONE.

CAPVT XXXVII.

EXiſtit & generoſa quædam iracundiæ ſpecies, quam indignationem appellamus, quoties ex ſecundis alicuius rebus, qui lautiori fortuna maximè ſit indignus, iuſtum dolorem concipimus. Qua in re ſæpiſſimè triumphant Oratores, & Poëtæ, dum facinoroſos homines, aut certè viles & propudioſos, ad ampliſſimos honores euectos eſſe indignantur. Quam generoſo faſtidio Horatius iſta in Menam, Pompeij magni libertum, excuſſit.

Horatij in Menam indignatio. Horat. Epod. od. 4.

Lupis, & agnis, quanta ſortitò obtigit,
Tecum mihi diſcordia eſt.
Ibericis peruſte funibus latus,
Et crura dura compede.
Licèt ſuperbus ambules pecunia,
Fortuna non mutat genus:
Vidéſne ſacram metiente te viam,
Cum bis ter vlnarum toga,
Vt ora vertat huc & huc euntium
Liberrima indignatio?
Sectus flagellis hic triumuiralibus
Præconis ad faſtidium,
Arat Falerni mille fundi iugera,
Et Appiam mannis terit.

Apparet in iſtis ſæua quædam generoſitas, & nobiles aculei, qui eo magis probantur, quòd in improbi hominis arrogantiam commodè videantur exerti. Sed non alio abſynthio verſus ſuos intingunt ſatyrici. Quis non miretur Iuuenalis ingenium, & excelſam acrimoniam, dum hæc effundit:

Iuuenal. ſatyr. 1.

Patricios omnes opibus cùm prouocet vnus,
Quo tondente grauis iuueni mihi barba ſonabat:
Cùm pars Niliacæ plebis, cùm verna Canopi
Criſpinus; Tyrias humero reuocante lacernas,
Ventilet æſtiuum digitis ſudantibus aurum,
Nec ſufferre queat maioris pondera gemmæ;
Difficile eſt ſatyram non ſcribere,
Nam quis iniquæ
Tam patiens vrbis, tam ferreus, vt teneat ſe,
Cauſſidici noua cùm veniat lectica Mathonis,
Plena ipſo; poſt hunc magni delator amici,
Et citò rapturus de nobilitate comeſa?

Quàm aptè Cinami illius, qui tonſor fuerat, indignitatem; Criſpini annulos æſtiuos ventilantis, mollitiem, & Mathonis cauſſidici lecticam, *Plenam ipſo*, tantum erat homini abdomen) ſatyrico carbone deſcribit, & iſta, quo riſu dicuntur?

Cinami tonſoris deſcriptio.

Montani quoque venter adeſt, abdomine tardus, Satyr. 4.
Et matutino ſudans Criſpinus amomo,
Quantum vix redolent duo funera; ſæuior illo
Pompeius tenui iugulos aperire ſuſurro,
Et qui vulturibus ſeruabat viſcera Dacis
Fuſcus, marmorea meditatus prælia villa:
Et cum mouſifero prudens Veiento Catullo,
Qui nũquam viſæ flagrabat amore puellæ,
Grande et conſpicuum noſtro quoque tempore monſtrum,
Cæcus adulator, dirúſque à ponte ſatelles,
Dignus Aricinos qui mendicaret ad axes,
Blandáque demexæ iactaret baſia rhedæ.

Vt totam illam Imperatoris caterua exagitat: quæ ex tenui fortuna ad palatinos honores erepſerat? planè ad magna eloquentiæ decora

Digitized by Google

natum erat istud ingenium. Sed ne Poëtas commemoremus, quis tandem in istis Ciceronе & Demosthene felicior: cuius ista sunt indignationis pro Sestio? *Ineunt magistratum* Tribuni Plebis, qui omnes se de me promulgaturos confirmârant. Ex his princeps emitur ab inimicis meis, is quem homines in luctu irridẽtes, Gracchum vocabant: quoniam id etiam fatũ ciuitatis fuit, vt *illa ex vepreculis extracta nitedula, rempubl. conaretur arrodere.* Alter verò, non ille Serranus ab aratro, sed ex deserto Gaui Oleli horreo, calathis grauis in Calatinos ac Lælios insitus, subito nominibus in tabulas relatis, nomen suum de tabula sustulit. Et in Vatiniũ: *At illud tenebricosissimum tempus ineuntis aetatis tuæ* patiar latere. Licèt impune per me parietes in adolescentia perfoderis, vicinos compilaris, matrem verberaris, habeat hoc præmium tua indignitas, vt adolescentię turpitudo obscuritate & sordibus tuis obtegatur.

Cicer. pro Sestio.

Cicer. pro Vatinio.

Pergit deinde hominis anteà obscuriſsimi aditum ad honores, & cursum demonstrare, totáque oratione vehementer ob eius contemptissimam vilitatem indignatur. Postremo loco addit, quod vehementis est stomachi, vt, *Tecognati respuunt, tribules execrantur, vicini metuunt, affines erubescunt: Stomachi denique ab ore improbo demigrarunt, & aliis iam se locis collocarunt*: quid mordacius hoc dicto, quo adeo impurum Vatinium esse ostendat, vt strumæ, quibus nihil impurius videatur, eum ob summam fœditatem ferre non possint?

Grauis & generosa indignatio.

In Demosthene verò grauissimum Æschinis contemptum & conceptam de eius fortuna indignationem ista præferunt: Σὺ δ' ὁ σωμὸς ἀνὴρ, καὶ διαπίνων τὸν δῆμον, ἐκόπτι περὶ πύπτων πολλὰ τὴν κέφαλὴν τύχῃ, & cætera, quæ à numero 442. vsque ad 445. consequuntur amarulenta, & indignationis plena.

Facile est autem colligere quibus de caussis, & in quos, & in quibus exoriri solet indignatio. Nemo, inquit Aristoteles, ob alterius virtutes, sed ob diuitias & potentiam inuidiosam succensere indignarique solet; maximè verò, cùm quis à tenui & macilenta fortuna, subitò ad excitatam & speciosam demigrat.

Indignatio in quibus & in quos exoriatur.

Neque verò tantùm in improbos sed etiam in bonos alioqui viros, qui tamen ea quæ præstantioribus debentur, obtinent; incitatur aliorum indignatio; vt cùm quis desultorius protrudit se in numerum cursúmque quadrigarum. Porrò ad indignationem proclines sunt nobiles, honoris cupidi, generosi, qui non æquo animo gloriæ sibi hæreditatem diripi patiuntur. Modus excitandæ indignationis erit, si per contentionem pristinæ fortunæ vilitas, cum præsentis lautitia comparetur. Deinde, variæ exclamationes, querimoniæ, redargutiones, prout argumenti ratio suggesserit, inferantur. Hæc eadem ad motum inuidiæ excitandum non mediocriter faciunt.

DE REMISSIONE IRÆ, seu definitione:

Ac de eius industriis.

CAPVT XXXVIII.

VT igni aquam, sic iracundiæ definitionem ingeremus: cuius munus est animum ira exæstuantem mitigare, & ad auream reducere æquitatem. Iracundia quidem non secus, ac illa *Ate* Homerica.

Remissionis iræ officium.

Ate. Homer. Iliad. 2.

στεῦτο δὲ ἄρπτος οὐτιδανὸς πάσης
Πολλὸν ὑπεκπρολέων, φωτὶ δέ τε πᾶς ἐπ' αἴσα,
Βλάπτουσ' ἀνθρώπους.

Valentissima (inquam) illâ bellua præcurrit, & per orbem vagatur, damna & clades ingerens: Quis

Digitized by Google

verò tantam peſtem auerteret, niſi ſuccurrerent venerandæ Ionis filiæ, quæ Litæ nominantur, & ab Homero inſigni artificio deſcribuntur,

Χωλαί τι ῥυσαίπι, παρεζλοῶσι τι ὀφθαλμώ.

Claudæ ſunt obiacentem & inclinatam demiſſionem; rugoſæ ob vultus mœſtitiam; ſtrabæ oculis, ob reuerentiam qua aduerſus iratos vtuntur: vt rectè interpretatur Euſtatius. Aten igitur conſequuntur, & morbis iracundiæ faciunt medicinam; de qua nunc dicturi ſumus.

Non eſt autem huius inſtituti rationem præſcribere, qua quiſque proprios iracundiæ motus refrænet; cùm de ea re diſertè imprimis & copiosè inter cæteros Plutarchus & Seneca tractârint: Sed qua ratione excitatos in aliis iracundiæ fluctus, quaſi obiectis ſcopulis frangat, & allidat Orator, hoc demum edocere Rhetorum eſt; & huius partis quam nunc habemus præ manibus.

Primùm igitur hoc ſpectare oportet, non omnem iracundiam eſſe medicinæ capacem. Vna leuiſſima eſt, quæ ſimul excandeſcit, ſimúlque mitigatur: Atque, vt in bona corporis conſtitutione fieri ſolet, naturâ valenti ſanè ac robuſta, ad conſeruationem corporis ſemper excubante, priùs inſultantes morbi repelluntur, quàm antidotûm; & remediorû acies ſit exerenda; Ita prorſus euenit, vt qui leni admodum ſunt ingenio præditi, iracundiam ſua ſponte citiùs expellant, quàm aliorum egeant delinitionibus.

Alia eſt iræ ſpecies, quam μανίαν, ſeu furorem, diximus; quæ in hoc perturbationum æſtu vinculis magis eget quàm verbis.

Tertia, quæ μῆνιν, iracundia permanens, nuncupatur, delinitionis expectat remedium; placatúrque nonnunquam, ſi opportunè adhibeatur. Neque tamen apud quaſuis promiſcuè perſonas rectè adhibetur delinitio; quædam enim ſunt pigræ, viles, & crudeles animæ, quæ blanditiis, vt tigres muſicorum cantibus, irritantur. His ego, nec occini velim, nec ludos fieri; ſed aliis, & ſeueriorib⁹ quidem, minarum ac terroris remediis rem tranſigendam eſſe facilè cenſuerim.

At verò apud generoſa quælibet ingenia, plurimum ſemper valuit delinitio, in qua elaboranda eximia virtus eſt oratoris.

Perſonæ verò ad deliniendam iracundiam accommodatæ illæ ſunt, quæ minus habent roboris, & ad vim inferendam ſuſpicionis, quales ſunt mulieres, pueri, ſenes, ſacri & religioſi viri, vel etiam ij qui ſua authoritate tam ſuauiter cogunt, vt rubor ſit aduerſari. Atque in hoc certè genere potentiſſima ſemper fuit ars fœminarum; quibus cùm mitis ineſt facundia, & ipſa, quæ muta commendatio eſſe ſolet, formæ ſpecies; permagnam vim habent ad ſuadendum. Perſonæ ad deliniẽdam iram aptæ.

Teſtes ſunt illæ Sabinæ, quæ imperium Romanum penè in ipſis cunabulis belli furoribus extinctum, admirabili & prope ſtupendo fœdere compoſuerunt. Plutarch. in Romulo.

Teſtis Volumnia & Veturia, quæ Coriolanum pernicioſis conſiliis in patriæ funus armatum, flexerunt, & de ſententia deiecerunt. Polyænus l. 8. Val. l. 5.

Teſtes denique in ſacris Eſtera & Abigail, quæ duos potentiſſimos Reges leniunt, & quos nulla hoſtium arma expugnare poterant, illæ prudentia, manſuetudine, facundia, deuinciunt, flectunt, mitigant, & ex ferocibus propè leonibus mites agnos efficiunt. Quid pueri? M. Antonius paruulum filium, ad Brutum & Caſſium, qui in Capitolium confugerant, pacis obſidem miſit: quæ res, & ſpectaculo iucunda, & ad concordiam effi- Cic. Philip. 1.

natum erat iſtud ingenium. Sed ne Poëtas commemoremus, quis tandem in iſtis Cicerone & Demoſthene felicior: cuius iſta ſunt indignationis pro Seſtio? *Ineunt magiſtratum* Tribuni Plebis, qui omnes ſe de me promulgaturos confirmârant. Ex his princeps emitur ab inimicis meis, is quem homines in luctu irridẽtes, Gracchum vocabant: quoniam id etiam fatũ ciuitatis fuit, vt *illa ex vepreculis extracta nitedula, rempubl. conaretur arrodere.* Alter verò, non ille Serranus ab aratro, ſed ex deſerto Gaui Oleli horreo, calathis grauis in Calatinos ac Lælios inſitus, ſubito nominibus in tabulas relatis, nomen ſuum de tabula ſuſtulit. Et in Vatiniũ: *At illud tenebricoſiſſimum tempus ineuntis ætatis tuæ* patiar latere. Licèt impune per me parietes in adoleſcentia perfoderis, vicinos compilaris, matrem verberaris, habeat hoc præmium tua indignitas, vt adoleſcentię turpitudo obſcuritate & ſordibus tuis obtegatur.

Cicer. pro Seſtio.

Cicer. pro Vatinio.

Pergit deinde hominis anteà obſcuriſſimi aditum ad honores, & curſum demonſtrare, totáque oratione vehementer ob eius contemptiſſimam vilitatem indignatur. Poſtremo loco addit, quod vehementis eſt ſtomachi, vt, *Te cognati reſpuunt, tribules execrantur, vicini metuunt, affines erubeſcunt: Sed Ama denique ab ore improbo demigrarunt, & aliis iam ſe locis collocarunt*: quid mordacius hoc dicto, quo adeo impurum Vatinium eſſe oſtendat, vt ſtrumæ, quibus nihil impurius videatur, eum ob ſummam fœditatem ferre non poſſint?

Grauis & generoſa indignatio.

In Demoſthene verò grauiſſimum Æſchinis contemptum & conceptam de eius fortuna indignationem iſta præferunt: Σὺ δ' ὁ σωμὸς ἀνὴρ, καὶ διαπίνων τὸν ἀγῶνα, σκόπει πρὸς παύτην ποίαν τίνι κέχρησαι τύχῃ, & cætera, quæ à numero 442. vſque ad 445. conſequuntur amarulenta, & indignationis plena.

Facile eſt autem colligere quibus de cauſſis, & in quos, & in quibus exoriri ſolet indignatio. Nemo, inquit Ariſtoteles, ob alterius virtutes, ſed ob diuitias & potentiam inuidioſam ſuccenſere indignaríque ſolet; maximè verò, cùm quis à tenui & macilenta fortuna, ſubitò ad excitatam & ſpecioſam demigrat.

Indignatio in quibus & in quos exoriatur.

Neque verò tantùm in improbos ſed etiam in bonos alioqui viros, qui tamen ea quæ præſtantioribus debentur, obtinent; incitatur aliorum indignatio; vt cùm quis deſultorius protrudit ſe in numerum curſúmque quadrigarum. Porrò ad indignationem procliues ſunt nobiles, honoris cupidi, generoſi, qui non æquo animo gloriæ ſibi hæreditatem diripi patiuntur. Modus excitandæ indignationis erit, ſi per contentionem priſtinæ fortunæ vilitas, cum præſentis lautitia comparetur. Deinde, variæ exclamationes, querimoniæ, redargutiones, prout argumenti ratio ſuggeſſerit, inferantur. Hæc eadem ad motum inuidiæ excitandum non mediocriter faciunt.

DE REMISSIONE IRÆ, ſeu definitione.

At de eius induſtriis.

CAPVT XXXVIII.

VT igni aquam, ſic iracundiæ delinitionem ingeremus: cuius munus eſt animum ira exæſtuantem mitigare, & ad auream reducere æquitatem. Iracundia quidem non ſecus, ac illa *Ate* Homerica.

Remiſſionis iræ officium.

Ate. Homer. Iliad. ι.

σὺν δὲ καὶ ἀμφὶς ἔουσα πάσης
Πολλὸν ἀνθρωπόζει, φθονέῃ δέ τε πᾶσ' ἐπ' ἀέλδι,
Βλάπτουσ' ἀνθρώπους.

Valentiſſima (inquam) illâ bellua præcurrit, & per orbem vagatur, damna & clades ingerens: Quis

verò tantam peſtem auerteret, niſi ſuccurrerent venerandæ Iouis filiæ, quæ Litæ nominantur, & ab Homero inſigni artificio deſcribuntur,

Χωλαί τε ῥυσαίπι, παρεζυμέναι τε ὀφθαλμώ.

Claudæ ſunt obiacentem & inclinatam demiſſionem; rugoſæ ob vultus mœſtitiam; ſtrabæ oculis, ob reuerentiam qua aduerſus iratos vtuntur: vt rectè interpretatur Euſtatius. Aten igitur conſequuntur, & morbis iracundiæ faciunt medicinam; de qua nunc dicturi ſumus.

Non eſt autem huius inſtituti rationem præſcribere, qua quiſque proprios iracundiæ motus refrænet; cùm de ea re diſertè imprimis & copiosè inter cæteros Plutarchus & Seneca tractârint: Sed qua ratione excitatos in aliis iracundiæ fluctus, quaſi obiectis ſcopulis frangat, & allidat Orator, hoc demum edocere Rhetorum eſt; & huius partis quam nunc habemus præmanibus.

Primùm igitur hoc ſpectare oportet, non omnem iracundiam eſſe medicinæ capacem. Vna leuiſſima eſt, quæ ſimul excandeſcit, ſimúlque mitigatur: Atque, vt in bona corporis conſtitutione fieri ſolet, naturâ valenti ſanè ac robuſta, ad conſeruationem corporis ſemper excubante, priùs inſultantes morbi repelluntur, quàm antidotûm, & remediorû acies ſit exerenda; Ita prorſus euenit, vt qui leni admodum ſunt ingenio prædiți, iracundiam ſua ſponte citiùs expellant, quàm aliorum egeant delinitionibus.

Alia eſt iræ ſpecies, quam μανίαν, ſeu furorem, diximus; quæ in hoc perturbationum æſtu vinculis magis eget quàm verbis.

Tertia, quæ μῆνις, iracundia permanens, nuncupatur, delinitionis expectat remedium; placatúrque nonnunquam, ſi opportunè adhibeatur. Neque tamen apud quaſuis promiſcuè perſonas rectè adhibetur delinitio; quædam enim ſunt pigræ, viles, & crudeles animæ, quæ blanditiis, vt tigres muſicorum cantibus, irrirantur. His ego, nec occini velim, nec ludos fieri; ſed aliis, & ſeueriori-bus quidem, minarum ac terroris remediis rem tranſigendam eſſe facilè cenſuerim.

At verò apud generoſa quælibet ingenia, plurimum ſemper valuit delinitio, in qua elaboranda eximia virtus eſt oratoris.

Perſonæ ad deliniẽdam iram aptæ.

Perſonę verò ad deliniendam iracundiam accommodatæ illæ ſunt, quæ minus habent roboris, & ad vim inferendam ſuſpicionis, quales ſunt mulieres, pueri, ſenes, ſacri & religioſi viri, vel etiam ij qui ſua authoritate tam ſuauiter cogunt, vt rubor ſit aduerſari. Atque in hoc certè genere potentiſſima ſemper fuit ars fœminarum; quibus cùm mitis ineſt facundia, & ipſa, quæ muta commendatio eſſe ſolet, formæ ſpecies; permagnam vim habent ad ſuadendum.

Teſtes ſunt illæ Sabinæ, quæ imperium Romanum penè in ipſis cunabulis belli furoribus extinctum, admirabili & prope ſtupendo fœdere compoſuerunt. Plutarch. in Romulo.

Teſtis Volumnia & Veturia, quæ Coriolanum pernicioſis conſiliis in patriæ funus armatum, flexerunt, & de ſententia deiecerunt. Polyænus l. 8. Val. l. 5.

Teſtes denique in ſacris Eſtera & Abigail, quæ duos potentiſſimos Reges leniunt, & quos nulla hoſtium arma expugnare poterant, illæ prudentia, manſuetudine, facundia, deuinciunt, flectunt, mitigant, & ex ferocibus propè leonibus mites agnos efficiunt. Quid pueri? M. Antonius paruulum filium, ad Brutum & Caſſium, qui in Capitolium confugerant, pacis obſidem miſit: quæ res, & ſpectaculo iucunda, & ad concordiam effi- Cic. Philip. 1.

cax, aliquo saltem tempore extitit. Nec alia re magis Themistocles Molossorum regem sibi conciliauit, quàm ipsius filiolum pro se supplicem obtendens; tantum est in tenera illa ætate apud omnes, maximè verò apud parentes & affines, delinimentum. Senes ipsi, qui imbecillitate prope ad pueros accedunt, vt sunt per se miserandi, ita ad extinguendas iracundiæ flammas plerunque idonei. Extat nobile exemplum in Philone, vbi miserabilis ille Iudæorum Senatus canis puluere consperſis, reiectis post terga manibus, flebili vlulatu personans, ad Petronium venit, oraturus, ne Caij statua Hierosoymitani templi adytis inferatur. Itaque imprimis suam imbecillitatem ad conciliandum iudicem, & seditionis suspicionem auertendam, obtendunt. Ἄνθρωποί (inquiunt) ἐσμεν, ὡς ὁρᾶς, & cætera, de quibus alio loco. Iam personæ sacræ, & religiosæ, maximè verò Pontificum, quantos habent aculeos! Alexander, Iudæos, quòd Darij partibus fauissent, prædæ destinabat, & cædi; Ecce Iaddus Pontifex, diuinitus somnio monitus, cum cœtu Sacerdotum byssinis vestibus amicto, ipse hyacinthina stola & Tiara præfulgidus obuiam Regi procedit; apud quem tantum valuit sanctitas religionis, & stupor ille, qui vel barbarorum mentes ferire solet, vt prædam (ita enim loqui fas est) suam adoraret. Sed & Alexandro longè ferocior Atila, Leoni Romano, & Lupo Tricassino, manus, in omnium terrarum perniciem armatas, dedit, adeo salubris est ratio eos ad conciliandos homines adhibere, qui Deum quotidie humano generi propitium reddere sacrificiis & precibus conantur. Iam quod ad modum delinitionis attinet:

Captanda est imprimis opportuna temporis ratio, quæ plurimum in hac re momenti sibi vendicare solet. Atque vti iræ remedium efficacissimum est mora, sic nunquã irati, calentibus adhuc animis, iniuriæ præsentis imagine sunt deliniendi: Expectandum tantisper, donec se frangat impetus, nisi aliud alia rerum adiuncta suaserint. Quis enim leoni rugienti occurrat? Aut quis abactis fœtibus insanientem tigrim mollire studeat? Omnino *plus valet arte malum*, & suo ipsorum damno experti sunt multi, qui cùm in his perturbationum fluctibus inimicos delinire studerent, priùs districtos in suum iugulum gladios senserunt, quàm liceret inualidum orationis telum aduersus Martis gladios exerere. Peropportunum autem cum huiusmodi hominibus agendi tempus erit, vbi exorta quædam noua lætitiæ iucunditas, fel pristinæ iracundiæ nonnihil diluerit. Itaque, qui iudicio vicerunt, qui hostem debellârunt, qui insigni aliquo honore recèns affecti sunt, & ludis, conuiuijs, aut alijs animorum remissionibus vacant, iam extersis doloris nubeculis, ad mansuetudinem propensiores sunt, & eo maximè tempore commodiùs adeuntur.

II. Vt feræ famelicæ oblata primùm corpora comedunt auidiùs, tractántque ditiùs; mox cruore & carnibus saginatæ, paulatim deferuescunt: quæ ratio, opinor, fuit, vt Polyphemus, magni beneficij loco Vlyssi numeraret, quòd eum postremo loco esset deuoraturus; sic enim cum eo remissiùs agendum fore censebat: Ita profectò in iracundia euenire solet, primos scilicet impetus habet admodum vehementes; iidem ipsi satiati longè remissiores fiunt. Quamobrem & prudentis erit priores illas iracundiæ emissiones subterfugere, donec aliorum pœnis fuerint expletæ, & iam glisscente aliqua miseratione dissolui incipiant. Qua ratione Philocrates, vt

Senes ad iram extinguendam idonei.

Philo de legatione ad Caium.

Tempus iræ remedium.

Polyphemi erga Vlyssem beneficium.

Digitized by Google

est apud Aristotelem, cùm proditionis accusaretur, tamdiu subticuit, quamdiu recentem populi iracundiam vidit: at vbi nonnullorum suppliciis cœpit mitigari, peropportunam caussæ agendæ occasionem sibi datam ratus, quamoptime se purgauit.

Vide Arist. l. 2. Rhetor.

III. Vt ira ex suspicione contemptus, vel ipso contemptu efferuescit; ita omnis despicientiæ opinio, quamprimùm amolienda est; quo facto omnes iracundiæ fibræ mitiùs euellentur. Euenit enim plerunque hominibus, vt tauris, qui rubra pila irritantur, suspicionis quibusdam imaginibus terreri concitarique; quas si sustuleris, videas repentè, iracundiam, non secus ac fluctum ad scopulos allisum frangi, atque debilitari, imò instar etiam fumi vanescere.

Quamobrem, si quæ putatur iniuria, falsa est, hoc firmissimis comprobandum argumentis: Si vera, ex ratione mentis eius qui rem admisit, variisque adiunctis diluenda; inter quæ prima erunt, quòd cum despicientiæ consilio minimè fecerit, quòd irato, quòd per casum exciderit: quòd in se ea quæ in alium fecerit, committere etiam soleat; quæ nunquam faceret, si quid contemptus inesse arbitraretur.

Demissio vera ad irã placandam apta.

IV. Optima ratio est ad contemptus suspicionem, vnde innutritur iracundiæ flamma, prorsus eluendam, demissio non ficta. Satis est enim (quod aiunt) leoni corpus prostrâsse; & sedentem canes non mordent. Hac ratione generosissimi quique animi placari solent, qui cùm solius honoris cupidi sint, in aduersariorum demissione plenè conquiescunt. Contrà verò viles animæ, odiorum aculeis incitatæ, damna & pœnas sitiunt, nec vllis officiorum rationibus leniuntur.

V. Verecundia alicuius personæ honore dignæ, dona etiam & beneficia, quæ partim in promptu sunt, partim etiam sperantur, instar aquæ affusæ, iracundię fomites extinguunt; nec adeo ferreum os inuenitur, quod sustineat allatrare pascentem.

VI. Miseria ipsa eius in quem iræ aculei exerebantur, iracundiam plerumque vertit in miserationem. Et si is est inimicus, qui stupore aut alio casu nihil sentiat, desinit iracundia, & cum morte quidem intermoritur; odium autem, in morte, & post mortem etiam regnat.

Insignis ars Corocotæ in Augusto deliniendo.

VII. Magnæ est industriæ, & felicis ingenij, iram in risum conuertere; quod feciſſe permultos læto admodum festiuóque exitu didicimus. Augustus Cæsar, vt est apud Dionem, Corocotæ famosissimo prędoni vehementer iratus, sestertium decies illi qui hominem ad se viuum adduxisset, promiserat: Venit vltro ad Cæsarem prędo, &, ea qua erat festiuitate, præmium sibi, quasi ex iure postulat. Cæsar, inaudito clemẽtiæ exemplo, non modò homini vitam dedit, sed & nummos quos indici proposuerat, præsentes numerari iussit. Simili quoque facetiarum industria Leo Byzantius, Philippum; Anaximenes, Alexandrum, ab vrbium & populorum clade, vt alio in loco ostendimus, auerterunt. Tantum habet roboris verbulum aliquod opportunè dictum; maximè verò, vbi amabiles sunt, & dilecti, quibus iraſcimur, difficile est iram diutius præcordiis iuclulàm continere.

Verbuli oportune dicti magna vis.

VIII. Vbi grauitas rerum, personarum, temporúmque ratio postulat, adhibentur petita ex Philosophorum officinis, sed maximè ex Christiana sapientia, remedia; quibus iracundiæ vilitas, damna, turpitudo; contra, clementiæ generositas, decus, atque in humanum genus

Digitized by Google

profusa vtilitas subiicitur oculis; qua in re triumphare solent oratores: vbi præsertim apud principes viros hunc dicendi campum aperuerunt. Nunc ad exemplorum rationem veniamus.

HOMERI LITAS AD insigne delinitionis exemplum compositas.

Item ex Plutarcho, Liuio, Dionysio Halicarnassensi exempla.

CAPVT XXXIX.

EXtat apud Homerum grande & luculentum delinitionis exemplum, in eo libro qui inscribitur, Λιταὶ, vbi ad Achillem mittuntur legati, qui eundem pertinaci iracundia obstirmatum leniant, & Agamemnoni, totique Græcorum exercitui, concilient. Ingeniosè autem omnia à Poëta videntur obseruata: Primùm delegantur personæ, quæ partim miseratione inflectere, partim amore & verecundia pellicere non mediocriter possent. Caput legationis est Phœnix, canitie venerabilis, & Achilli, apud quem moderatoris vice fungebatur, apprimè charus. Huic duo comites adduntur Vlysses & Aiax; vnus sapientiæ gloria, bellicis alter laudibus, in toto exercitu florentissimi. Tempus præterea illud occupatur, quo Græcorum miseriis Achilli iam abundè satisfactum putabatur; dein consultò in ipsam conuiuij lætitiam incidunt, & perhonorificè à viro principe excipiuntur. Post familiaria tandem colloquia vltro citroque iactata, cùm iam conuiuij finis esset, Vlysses accepto poculo sic Achillem salutat:

Legatio ad Achillem.

Salutatio Vlyssis ad Achillem.

Χαῖρ' Ἀχιλεῦ, δαιτὸς μὲν ἐΐσης ἐν ἐπιπλώς.

Hæc artificiosa ad institutam legationem delinimenta. Statim ille, qua erat facundia; summam Græcorum calamitatem aperit, quæ sola Achillis iracundiæ sufficere poterat:

Ἀλλὰ λίην μέγα πῆμα διοτρεφὲς εἰσορόωντες
Δαίδιμον, ἐν δηΐῳ θ' ὁσιώτατον, ἠ ἀπολέσθαι
Νῆας ἐϋσσέλμους, εἰ μὴ σύγε δύσεται ὀλκόν.

& cætera, quæ graui copiosaque oratione amplificat. Mox, quæ est eius industria, patrem Achillis senem glorioſum, & toti Græciæ venerabilem, qui tunc aberat, tanquam præsentem, & cum filio colloquentem, inducit:

Ὡ πέπον ἦ μὴ σοίγε παπὴρ ἐπιτέλλετο Πηλεὺς
Ἡματι τῷ ὅτε σ' ἐκ Φθίης Ἀγαμέμνονι πέμπε·
Τέκνον ἐμὸν χάρτος ὦρσε Ἀθήνεά τε καὶ Ἥρη
Δώσουσ' αἴκ ἐθέλωσι, σὺ δ' μεγαλήτορα θυμὸν
Ἴσχειν ἐν στήθεσσι, & cætera. Deinde:
Ὡς ἐπέτελλ' ὁ γέρων, σὺ δ' λάθεαι.

Ad summum amplissimos honores, & dona commemorat, quæ Agamemnon Achilli pollicebatur, vt iam nulli locus contemptui esse posset. Postremò, quod ad animum gloriæ cupiditate volitantem deliniendum facere vel plurimum poterat:

σὺ δ' ἄλλους μὲν πανταχαίους
Τίεσκέμεν ἠδὲ κράτει, εἴ τις θεὸν ὡς
Τίουσι·

quippe illum instar alicuius numinis in toto exercitu honorandum fore pollicetur.

Post Achillis responsionem Phœnix senex lacrymis perfusus loquitur, & senili orationi indulgens, multa

multa de ſe, & Achillis infantia, cui admodum tenero fuerat admotus, commemorat, intimúmque illum, quem à teneris vnguiculis imbiberat alumnus erga moderatorem ſuũ, amorem prætendit, quem pro nihilo haberi nefas eſt. Deinde ad maiora conuerſus, ſermonem illum, de *Aie & Litis* ſumma grauitate condîtum immiſcet, & ex Dearum contemptu terrorem iniicit. Enimuero, inquit, verendum eſt, ne *Preces* magnæ illius Diuæ à te paulò duriùs acceptæ, ad thronum Iouis patentis conquerantur, & debitas deſpicientiæ pœnas exigant. Mox ſeruato vbique decoro, longam illam de Meleagri iracundia hiſtoriam pertexit, qui vxoris precibus delinitus fatum patriæ extremum auertit. Ingerit extremo loco, quod ab Vlyſſe iam dictum Achillem vehementer titillârat:

Ἶσον γάρ σε θεῷ πόσουαν Ἀχαιοί·

Aiacis ſermo ad Achillem.

Vltimo loco perorat Aiax paucis & familiaribus verbis, planè ad ingenium militare compoſitis. Nam & liberè Achillem increpat:

Σχέτλιος οὐδὲ μεταιτίσῃ φιλότητος ἰσπέρων:

& eius amores perſtringens;

εἶτα κούρης

Οἷον. Νῶϊ δέ τοι ἐπὶ παείχομεν ἄξιον ἀφίσιν·

Amanter deinde, & familiariter:

Λίσσεται ἥ μέλαθρον ἀναωγέμεν δέ τοι αὐτῷ.

Volumniæ grauis delitio.

Hæc verò Volumniæ ad Coriolanum filium oratio apud Plutarchum plena eſt maieſtatis.

Ὁρᾷς μέ, ὦ παῖ, καὶν ἀναγκαῖα μὲν λέγωμεν, ἐλθεῖν ἐς μοιρᾶν τῶν ἀθλίων σωμάτων τιμωρεόμενος, οἷαν οἰκονείαν ἡμῖν ἡ σὴ φυγὴ περιτίθησι. λέγεται δ' ναῦ ὡς ἀτυχέστατον πάντων ἀφίγεθαι γυναικῶν, ἐς τὸ δεῖλαιον δεῦμα φοβερώτατον ἡ τύχη παρέλκειν· ἐμοὶ μὲν γὰρ, ταύτη δ' ἀνδρὶ, τοῖς τε πατρίδος τύχαιν ἰδεῖν αἰχμαλώτοις. ὁ δ' ἔτι τοῖς ἄλλοις ἀτυχίας πάσης καὶ κακοπραγίας παρεμύθιον, εὐχεσθαι θεοῖς, ἡμῖν ἀπορώτατον γέγονεν: & cætera, quæ ne longior ſim, Latinè reddam, & oratoriè.

Primum exordium eſt valde graue & appoſitum: [Qualem domi conditionem (fili) tua nobis fuga reliquerit, ex veſte & miſerorum corporum facie, ſatis opinor conijcere potes. Tecum enim reputa nos omnium calamitoſiſſimas fœminarum ad te deuenille: Quibus quod iucundiſſimum natura dederat ſpectaculum, fortuna terribiliſſimum fecit. Mihi, vt filium; huic, vt virum patriæ obſeſſorem videat.

Quæ verò cæteris in miſeriis & calamitatibus ſolatio eſſe ſolent, fuſæ ad Deos preces, illæ nos in ſummas coniiciunt anguſtias. Neque enim licet, & patriæ victoriam, & tibi à Diis immortalibus poſcere ſalutem: Sed quę nobis ipſi hoſtes imprecentur, hoc miſeræ poſtulare cogimur, vt aut patria careamus, aut te orbentur coniux & liberi.

Ego verò non expectabo vt hanc mihi fortunam decernat belli neceſſitas: Verùm niſi perſuaſero, vt tu extinctis odiis & diſſenſionibus, vtriuſque partis benefactor eſſe malis quàm perditor, ſic habeto tibi per cadauer demortuæ parentis ad patriæ oppugnationem eſſe tranſcendendum.

Abſit enim vt ego illam diem expectem, qua vel triumphari de filio à ciuibus, vel filium de patria triumphantem videam. Si abs te poſtularem, vt proditis Volſcis, quibus fidem obſtrinxiſti, patriam ſeruares, grauis omnino & perplexa foret deliberatio. Neque enim ciues perdere honeſtum, neque eos, qui tuam fidem ſequuti ſunt, vllo modo prodere fas eſt.

Hoc minimè volo. Quid igitur poſtulo? quod Volſcis æquè ac

immunditiæ, de habitaculo Spiritus ſancti, tugurium diaboli. Deinde:

Væ tibi miſera, & iterum væ, quæ tanta bona parui temporis luxuria perdidiſti. Quam tibi ſpem apud chriſtum Domini reliquiſti, cuius membra collens, feciſti membra meretricis? Mox ad corruptorem conuertit orationem:

C. 9. De te autem quid dicam, Fili ſerpentis, miniſter Diaboli, violator templi Dei, qui vno ſcelere duo crimina perpetraſti, adulterium vtique, & ſacrilegium? Sacrilegium planè, vbi vas Chriſto oblatum, Domino dicatum, dementi temeritate polluiſti. Baltaſar ille Rex Perſarum, qui in vaſis Domini, quæ de templo Hieroſolymis fuerant à Patre eius ablata, bibere cum ſuis amicis & concubinis vſurpauit, ipſa nocte Angeli manu percuſſus crudeli morte punitus eſt. Quid de te arbitraris, perdite pariter, & perditor? & cætera.

Baltaſar cur punitus.

C. 4. Hæc verò etiam aduerſus Lapſam grandia ſunt, & horroris plena. *Ceſſet, ceſſet* iam violentiæ figmentum, ceſſet ruboris argumentum, vbi toties membra illa dicata Chriſto, ſceleſto mœcho ſuis viſceribus polluenda præbuiſti. Horret animus, mens tabeſcit, cùm ad adytum ſceleris peruenitur. Nam & Medicus, quamuis fortis ſit animo, cùm altiùs tamen ſecat vulnus, puto ex parte aliqua ſuſtinebit horrorem. Heu perdita, iamne intelligis omnes tibi vias excuſationis omnimodis clauſas? Iamne ſentis, quantum tibi mali, & in carne & in anima, nefaria libido cõtulerit: Non iſtam de te confuſionem tuus expectauerat pater, qui te ſibi ſingularem gloriam computabat. Non hunc luctum, & has lacrymas ex te ſibi naſci crediderat mater, quæ partus ſui gemitum per tuam virginitatem conſolabatur, &c.

Ad ſummum poſt increpationes, adhibet ſalutaria remedia.

DE MIXTVRA MOTVVM iracundiæ.

CAPVT XXXV.

MOtus iracundiæ nonnũquam cum Sarcaſmo, hoc eſt, acri atque mordaci riſu præclarè tẽperatur: Et hoc quidem vehiculo ſubnixus affectus, aduerſarios in inuectiuis vehementiùs afficit, atque deridendos præbet: Minùs autem ad auditorum iracundiam excitandam valet, quàm miſerationis temperies. Hoc genere acerbè inuectus D. Gregorius in Iulianum.

Motus iracũdiæ quomodo temperatur.

Orat 4. 296. Τὰς δὲ φυσήσεις, καὶ ἀντιφυσήσεις, αἷς ὁ θαυμάσιος ἐκεῖνος, καὶ τὰ ἡμίτομα διασείων, τοῖς γελῶσιν ἀντεπεδείκνυτο, τὸ ἐπιθώμιον πῦρ ἀναπτῶν, τοῦ λόγου θήσομαι; ἢ κελεύσω γε τὸ Ρωμαίων βασιλέως πρὸς γέλωτα ἐρεθίζειν ἀρκοῦντας, καὶ γέλωτα πολλῷ παρεχόντας, οὐ τοῖς ἔξωθεν μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς οἷς πάντα ἀρέσκειν ὤετο τῷ Ἀθηνᾷ δὲ οὐ μέλειν τῷ ἑαυτῆς θεῷ, ὅτι τοῖς αὐλοῖς κατηχεῖ

IAm ſufflationes, & reflationes, quas admirandus ille vir, doctrinæque noſtræ ſugillator, vetulis mulierculis in contrarium oſtentabat, altaris ignem accendens, quo tandem orationis loco ponemus? Præclarum enim profectò erat, Imperatoris Romani buccas indecorè tumentes cernere, riſúmque ingentem non externis tantùm, ſed his etiam quibus hac ratione placere ſe putabat, excitantes. Mineruam autem ſuam tibias execratam non audiebat, poſt-

Iracundiæ motus mixtura cũ riſu mordaci.

σατο οἷς ἐκαθημενοῦς ἑαυτὴν κατιμάσθαιεν, αὐτ' ἰσόπλεον χρυσωθῆν τῷ ὕδατι; ταὶς δ' ἐκπόσεις, καὶ φιλοτησίας, αἷς δημοσίᾳ ταῖς πόρναις ἀντιπαρεῦπίνετο ἐποκαλύπτων τὸ ἀσελγὲς, μυστηίου χάριτι, πῶς οὐ θαυμάζειν;

postquam aquis ſpeculi vice vſa, eas dedecori ſibi eſſe proſpexit. Propinationes verò, & pocula, quibus meretrices palam publicéque poſcebat, viciſſimque poſcebatur, myſterij obtentu petulantem libidinem obuelans, quis non laude & admiratione proſequatur?

Hęc, inquam, magis fatigant aduerſarios, ſed non æquè odium irritant auditorum. Alia eſt mixtura motus iracundiæ, cum affectu miſerationis. Eſt enim ad iram concitandam efficaciſſima, narratio aliqua, aut deploratio rei funeſtæ, & crudelis. Atque ex ardore doloris, animus ad iracundiam facili nutu propenſus delabitur. Hoc artificio vſus eſt M. Antonius, cùm ad vltionem Cæſaris P. R. ſollicitaret animos; neq; enim in peroratione, vbi vehementior eſt oratio, maledictis in interfectores ſęuit, ſed tragicam Cæſaris mortem, quanta poteſt verborum miſeratione deplorat; quo modo dolorem primùm flebilem, deinde iracundiam & furorem concitauit. Sic igitur ille apud Dionem:

Oratio Antonij in funere Cæſaris, apud Dio. l. 44.

Ἀλλ' οὗτος ὁ πατὴρ, οὗτος ὁ ἀρχιερεὺς, ὁ ἄσυλος, ὁ ἥρως, ὁ θεὸς τέθνηκεν, οἴμοι τέθνηκεν. Vide, quo pondere iſta colliguntur: Is pater: is Pontifex: is Sanctus: is Heros: is Deus mortuus eſt. Heu, me miſerum, mortuus eſt! Deinde modum explicat ſtupendæ mortis, & indignæ, ἐντὸς τῆ πόλεως ἐπιβουλευθεὶς, ὁ καὶ ἐς Βρεττανίαν ἀσφαλῶς στρατεύσας. Non morbo, non vulnere, non caſu repentino abreptus, ſed inter mœnia ciuitatis inſidiis occiſus, qui ad extremas vſque Britanniæ oras ſaluus & incolumis bellum duxerat. Et iſta plena ſunt affectus, ἄοπλος, ἐυπόλεμος· γυμνὸς, ὁ εἰρηνοποιὸς· πρὸς τοῖς δικαστηίοις, ὁ δικαίος· πρὸς ταῖς ἀρχαῖς, ὁ ἄρχων. Inermis, ille bellicoſus: nudus, ille pacificus: ad tribunal peremptus, iudex: in curia, princeps curiæ.

Mox: πῦ δῆτά σοι Καῖσαρ φιλανθρωπία, πῦ δ' ἡ ἀσυλία, πῦ δ' οἱ νόμοι;

Quid tibi profuit Cæſar, humanitas? quid ſanctitas? quid leges? Et

Εἰ δ' οὕτως εἰκῆ ἀπώλεσαν σε οἱ φίλοι.

Tene tam miſerandè contrucidârunt amici.

Iam: Καὶ νῶν ἐν ἀγορᾷ πεῖκεισαι ἰσοφαρίθμος, δι' ἧς πολλάκις ἐπόμπευσας ἐσταφανωμένος· καὶ ἐπὶ τῶ βήματος ἐρρῖφθαι κατατετρωμένος, ἀφ' οὗ πολλάκις ἐδημηγόρησας. Iaces in foro iugulatus, in quo nuper coronatus triumphabas: Mactatus, & proiectus ad ſuggeſtum, è quo tam ſæpe ad populum peroraſti.

Poſtremò conuerſus ad cadauer:

Οἴμοι πολιῶν αἱματωμένων! ὦ στολῆς ἐσπαραγμένης, ἰῶ ἐπὶ τούτῳ μόνῳ, ὡς ἔσικεν, ἥκεις ἔξω ἐν ταύτῃ σφαγείς!

Heu me, canos tuos ſanguine cruentatos! Heu tunicam diſcerptam, & dilaceratam, quam ad id ſolum ſumpſeras, vt in ea morereris! Non fuit opus longa in interfectores oratione, ſatis dolor, ſatis lacera veſtis & cruor loquebantur. At dices; quòd ſi odium in vitium aliquod ſit concitandum, vbi præſertim iſtæ imagines externæ, caſus miſerabiles, noui atque inopinati, non ſuppetunt, quid tandem erit præſtandum? Artis eſt eximiæ, ea plerunque ſuggerere quæ rerum natura denegauit, & fictas imagines, quibus ſenſus impellantur, quantum locus prudentiáque patietur, conformare. Qua in re admirabilis eſt D. Ioannis Chryſoſtomi induſtria; qui cùm ad deteſtationem iuris-jurandi commouere vellet audi-

D. Ioann. Chryſoſtomi in motibus induſtria.

Digitized by Google

tores, Ioannis Baptistæ caput pallidum,& cruentum, in orationis imagine producit, manibus fermè palpandum, & domum asportandum suis auditoribus præbet: Vocem deinde illi tribuit: *Me iusiurandum interfecit (inquit:) odio habete interfectorem meum.* Dignus est locus qui integer exscribatur.

DE ODIO CONCITANDO IN VITIA, et fictione imaginis.

Ex D. Chrysostomo exemplum.

CAPVT XXXVI.

ExD. Chrysost. hom. 14. p. 177.

Καὶ γὰρ παρεκάλεσα πρώην ὑμᾶς, τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου λαβόντας ἀποτετμημένην, καὶ θερμοῦ τοῦ αἵματος ἔτι ἀποστάζουσαν, οὕτως ἀπελθεῖν οἴκαδε ἕκαστον, καὶ νομίζειν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ὁρᾶν αὐτὸν, φωνὴν ἀφιεῖσαν, καὶ λέγουσαν· Μισητέ μου τὸν σφαγέα τὸν ὅρκον· ὅσαν ψόγος ἐκεῖνος οὐκ ἐποίησε, τοῦτο ὅρκος ἐποίησεν· ὅσαν θυμὸς τυραννικὸς οὐκ ἴσχυσε, τοῦτο ἐπιορκίας ἀνάγκη περιεποίησατο. καὶ ὅτε μὲν ἀλείφετο δημοσίᾳ, πάντων ἀκουόντων, ἤνεγκε γενναίως ὁ τύραννος, ὅτι δὲ εἰς ὅρκων ἀνάγκην ἑαυτὸν ἐνέβαλε, τότε τὴν μακαρίαν ἐκείνην ἀπέτεμε κεφαλήν. τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο καὶ νῦν παρακαλῶ, καὶ παρακαλῶν οὐ παύσομαι, ὥστε ὁπουδήποτε ἂν ἀπέλθωμεν, ταύτην βαστάζοντες τὴν κεφαλὴν, ἀπιέναι, καὶ πᾶσιν αὐτὴν ἐπιδεικνύναι, βοῶντες, καὶ τὸν ὅρκον καταγελῶντες· κἂν γὰρ σφόδρα ὦμοι ἐσμὲν καὶ ὀλίγωροι, τοὺς ὀφθαλμοὺς τὴν κεφαλὴν ἐκείνην ὁρῶντες, φοβερὸν εἰς ἡμᾶς βλέποντας, καὶ ἀπειλοῦντας ἐμοὶ καὶ σοὶ, χαλινοῦ πάντως ἐπικρατήσομεν τῷ φόβῳ τούτῳ σωφρονίζοντες, ἰσχὺν καὶ ἀποτροπὴν δυνησόμεθα ῥᾳδίως τῆς γλώττης ἀπὸ τοῦ ἐπὶ τοῖς ὅρκοις ὁρμῆς.

ETenim antea vos rogaui, vt Ioannis caput abscissum, adhuc calido cruore distillans sumentes, sic domum quisque suam redeatis, & putetis ante oculos habere ipsum, vocem emittentem, & dicentem: Odio habete iugulatorem meum, Iuramentum. Quod increpatio non fecit, hoc fecit iuramentum: quod ira non potuit tyrannica, hoc periurij necessitas effecit. Et quando, nempe omnibus publicè audientibus, arguebatur, increpationem generosè tulit tyrannus: cùm verò se in iuramentorum necessitatem adegit, tunc illud beatum caput abscidit. Hoc ipsum igitur & nunc peto, & petere non desistam, vt quocunque abierimus, hoc gestantes caput abeamus, & omnibus clamans ostendamus, & iuramenta condemnans. Quamuis namque valdè simus ignaui, & negligentes, capitis illius oculos intuiti, terribiliter nos respicientis, & minantis iurantibus, fræno omni vehementius per timorem huiusmodi repressi, cohibere & auertere facilè poterimus linguam à iurandi præcipitio.

PRæclarum omnino exemplum, ad quod similia multa exprimi conformarique poterunt. Quibus efficaciùs peccatorum fœditas, & miseria ex effectis, ad sempiternam detestationem oculis subiicietur.

Vide etiam Ciceron. vltima Verrina: *Aspicite, aspicite, Iudices, squalorem sordesque sociorum*: vbi est artificiosus locus indignationis, & commiserationis.

Digitized by Google

DE INDIGNATIONE.

CAPVT XXXVII.

EXistit & generosa quædam iracundiæ species, quam indignationem appellamus, quoties ex secundis alicuius rebus, qui lautiori fortuna maximè sit indignus, iustum dolorem concipimus. Qua in re sæpissimè triumphant Oratores, & Poëtæ, dum facinorosos homines, aut certè viles & propudiosos, ad amplissimos honores euectos esse indignantur. Quam generoso fastidio Horatius ista in Menam, Pompeij magni libertum, excussit.

Horatij in Menam indignatio. Horat. Epod. od. 4.

Lupis, & agnis, quanta sortitò obtigit,
Tecum mihi discordia est.
Ibericis peruste funibus latus,
Et crura dura compede.
Licèt superbus ambules pecunia,
Fortuna non mutat genus:
Videsne sacram metiente te viam,
Cum bis ter vlnarum toga,
Vt ora vertat huc & huc euntium
Liberrima indignatio?
Sectus flagellis hic triumuiralibus
Præconis ad fastidium,
Arat Falerni mille fundi iugera,
Et Appiam mannis terit.

Apparet in istis sæua quædam generositas, & nobiles aculei, qui eo magis probantur, quòd in improbi hominis arrogantiam commodè videantur exerti. Sed non alio absynthio versus suos intingunt satyrici. Quis non miretur Iuuenalis ingenium, & excelsam acrimoniam, dum hæc effundit:

Iuuenal. satyr. 1.

Patricios omnes opibus cùm prouocet vnus,
Quo tondente grauis iuueni mihi barba sonabat:
Cùm pars Niliaca plebis, cùm verna Canopi
Crispinus; Tyrias humero reuocante lacernas,
Ventilet æstiuum digitis sudantibus aurum,
Nec sufferre queat maioris pondera gemmæ;
Difficile est satyram non scribere,
Nam quis iniquæ
Tam patiens vrbis, tam ferreus, vt teneat se,
Causidici noua cùm veniat lectica Mathonis,
Plena ipso; post hunc magni delator amici,
Et citò rapturus de nobilitate comessa?

Quàm aptè Cinami illius, qui tonsor fuerat, indignitatem; Crispini annulos æstiuos ventilantis, mollitiem, & Mathonis causidici lecticam, *Plenam ipso*, (tantum erat homini abdomen) satyrico carbone describit, & ista, quo risu dicuntur?

Cinami tonsoris descriptio.

Montani quoque venter adest, abdomine tardus, Satyr. 4.
Et matutino sudans Crispinus amomo,
Quantum vix redolent duo funera; sanior illo
Pompeius tenui iugulos aperire susurro,
Et qui vulturibus seruabat viscera Dacis
Fuscus, marmorea meditatus prælia villa:
Et cum montifero prudens Veiento Catullo,
Qui nũquam visæ flagrabat amore puellæ,
Grande et conspicuum nostro quoque tempore monstrum,
Cæcus adulator, dirúsque à ponte satelles,
Dignus Aricinos qui mendicaret ad axes,
Blandáque deuexa iactaret basia rheda.

Vt totam illam Imperatoris cateruam exagitat: quæ ex tenui fortuna ad palatinos honores erepserat? planè ad magna eloquentiæ decora

Digitized by Google

natum erat istud ingenium. Sed ne Poëtas commemoremus, quis tandem in istis Cicerone & Demosthene felicior: cuius ista sunt indignationis pro Sestio? *Ineunt magistratum* Tribuni Plebis, qui omnes se de me promulgaturos confirmârant. Ex his princeps emitur ab inimicis meis, is quem homines in luctu irridẽtes, Gracchum vocabant: quoniam id etiam fatũ ciuitatis fuit, vt *illa ex vepreculis extracta nitedula, rempubl. conaretur arrodere.* Alter verò, non ille Serranus ab aratro, sed ex deserto Gaui Oleli horreo, calathis grauis in Calatinos ac Lælios insitus, subito nominibus in tabulas relatis, nomen suum de tabula sustulit. Et in Vatiniũ: *At illud tenebricosissimum tempus ineuntis ætatis tuæ* patiar latere. Licèt impune per me parietes in adolescentia perfoderis, vicinos compilaris, matrem verberaris, habeat hoc præmium tua indignitas, vt adolescentię turpitudo obscuritate & sordibus tuis obtegatur.

Cicer. pro Sestio.

Cicer. pro Vatinio.

Pergit deinde hominis anteà obscurissimi aditum ad honores, & cursum demonstrare, totáque oratione vehementer ob eius contemptissimam vilitatem indignatur. Postremo loco addit, quod vehementis est stomachi, vt, *Tecognati respuunt, tribules execrantur, vicini metuunt, affines erubescunt: St Ome denique ab ore improbo demigrarunt, & aliis iam se locis collocarunt*: quid mordacius hoc dicto, quo adeo impurum Vatinium esse ostendat, vt strumæ, quibus nihil impurius videatur, eum ob summam fœditatem ferre non possint?

Grauis & generosa indignatio.

In Demosthene verò grauissimum Æschinis contemptum & conceptam de eius fortuna indignationem ista præferunt: Σὺ δ' ὁ σιωπῶν ἀνὴρ, καὶ διαπτύων τὸν δῆμον, εἰσῆλθες πρὸς τοῦτον πολλῷ τινὶ κέχρησαι τύχῃ, & cætera, quæ à numero 442. vsque ad 445. consequuntur amarulenta, & indignationis plena.

Facile est autem colligere quibus de caussis, & in quos, & in quibus exoriri solet indignatio. Nemo, inquit Aristoteles, ob alterius virtutes, sed ob diuitias & potentiam inuidiosam succensere indignarique solet; maximè verò, cùm quis à tenui & macilenta fortuna, subitò ad excitatam & speciosam demigrat.

Indignatio in quibus & in quos exoriatur.

Neque verò tantùm in improbos sed etiam in bonos alioqui viros, qui tamen ea quæ præstantioribus debentur, obtinent; incitatur aliorum indignatio; vt cùm quis desultorius protrudit se in numerum cursúmque quadrigarum. Porrò ad indignationem procliues sunt nobiles, honoris cupidi, generosi, qui non æquo animo gloriæ sibi hæreditatem diripi patiuntur. Modus excitandæ indignationis erit, si per contentionem pristinæ fortunæ vilitas, cum præsentis lautitia comparetur. Deinde, variæ exclamationes, querimoniæ, redargutiones, prout argumenti ratio suggesserit, inferantur. Hæc eadem ad motum inuidiæ excitandum non mediocriter faciunt.

DE REMISSIONE IRÆ, seu definitione:

Ac de eius industriis.

CAPVT XXXVIII.

VT igni aquam, sic iracundiæ definitionem ingeremus: cuius munus est animum ira exæstuantem mitigare, & ad auream reducere æquitatem. Iracundia quidem non secus, ac illa *Ate* Homerica.

Remissionis iræ officium.

Ate. Homer. Iliad. ι.

πταιὴ γὰρ ἄφαρ᾽ οὐτιδανοῖσι πόδεσσι
Πολλὸν ὕπερθ᾽ ἀνέρων, βλάπτουσ᾽ ἀνὰ φῶτας ἑκάστους.

Valentissima (inquam) illã bellua præcurrit, & per orbem vagatur, damna & clades ingerens: Quis

Digitized by Google

verò tantam peſtem auerteret, niſi ſuccurrerent venerandæ Iouis filiæ, quæ Litæ nominantur, & ab Homero inſigni artificio deſcribuntur,

Χωλαί τε ῥυσαίτε, παρειλυμένε τε ὀφθαλμώ.

Claudæ ſunt obiacentem & inclinatam demiſſionem; rugoſæ ob vultus mœſtitiam; ſtrabæ oculis, ob reuerentiam qua aduerſus iratos vtuntur: vt rectè interpretatur Euſtatius. Aten igitur conſequuntur, & morbis iracundiæ faciunt medicinam; de qua nunc dicturi ſumus.

Non eſt autem huius inſtituti rationem præſcribere, qua quiſque proprios iracundiæ motus refrænet; cùm de ea re diſertè imprimis & copiosè inter cæteros Plutarchus & Seneca tractârint: Sed qua ratione excitatos in aliis iracundiæ fluctus, quaſi obiectis ſcopulis frangat, & allidat Orator, hoc demum edocere Rhetorum eſt; & huius partis quam nunc habemus præ manibus.

Primùm igitur hoc ſpectare oportet, non omnem iracundiam eſſe medicinæ capacem. Vna leuiſſima eſt, quæ ſimul excandeſcit, ſimúlque mitigatur: Atque, vt in bona corporis conſtitutione fieri ſolet, naturâ valenti ſanè ac robuſtâ, ad conſeruationem corporis ſemper excubante, priùs inſultantes morbi repelluntur, quàm antidotûm, & remediorũ acies ſit exerenda; Ita prorſus euenit, vt qui leni admodum ſunt ingenio præditi, iracundiam ſua ſponte citiùs expellant, quàm aliorum egeant delinitionibus.

Alia eſt iræ ſpecies, quam μανίαν, ſeu furorem, diximus; quæ in hoc perturbationum æſtu vinculis magis eget quàm verbis.

Tertia, quæ μιλῶσα, iracundia permanens, nuncupatur, delinitionis expectat remedium; placatúrque nonnunquam, ſi opportunè adhibeatur. Neque tamen apud quaſuis promiſcuè perſonas rectè adhibetur delinitio; quædam enim ſunt pigræ, viles, & crudeles animæ, quæ blanditiis, vt tigres muſicorum cantibus, irrirantur. His ego, nec occini velim, nec ludos fieri; ſed aliis, & ſeueriori-bus quidem, minarum ac terroris remediis rem tranſigendam eſſe facilè cenſuerim.

At verò apud generoſa quælibet ingenia, plurimum ſemper valuit delinitio, in qua elaboranda eximia virtus eſt oratoris.

Perſonę verò ad deliniendam iracundiam accommodatæ illæ ſunt, quæ minus habent roboris, & ad vim inferendam ſuſpicionis; quales ſunt mulieres, pueri, ſenes, ſacri & religioſi viri, vel etiam ij qui ſua authoritate tam ſuauiter cogunt, vt rubor ſit aduerſari. Atque in hoc certè genere potentiſſima ſemper fuit ars fœminarum; quibus cùm mitis ineſt facundia, & ipſa, quæ muta commendatio eſſe ſolet, formæ ſpecies; permagnam vim habent ad ſuadendum. Perſonæ ad deliniẽdam iram aptæ.

Teſtes ſunt illæ Sabinæ, quæ imperium Romanum penè in ipſis cunabulis belli furoribus extinctum, admirabili & prope ſtupendo fœdere compoſuerunt. Plutarch. in Romulo.

Teſtis Volumnia & Veturia, quæ Coriolanum pernicioſis conſiliis in patriæ funus armatum, flexerunt, & de ſententia deiecerunt. Polyænus l. 8. Val. l. 5.

Teſtes denique in ſacris Eſtera & Abigail, quæ duos potentiſſimos Reges leniunt, & quos nulla hoſtium arma expugnare poterant, illæ prudentia, manſuetudine, facundia, deuinciunt, flectunt, mitigant, & ex ferocibus propè leonibus mites agnos efficiunt. Quid pueri? M. Antonius paruulum filium, ad Brutum & Caſſium, qui in Capitolium confugerant, pacis obſidem miſit: quæ res, & ſpectaculo iucunda, & ad concordiam effi- Cic. Philip. 2.

Digitized by Google

cax, aliquo saltem tempore extitit. Nec alia re magis Themistocles Molossorum regem sibi conciliauit, quàm ipsius filiolum pro se supplicem obtendens; tantum est in tenera illa ætate apud omnes, maximè verò apud parentes & affines, delinimentum. Senes ipsi, qui imbecillitate prope ad pueros accedunt, vt sunt per se miserandi, ita ad extinguendas iracundiæ flammas plerunque idonei Extat nobile exemplum in Philone, vbi miserabilis ille Iudæorum Senatus canis puluere conspersis, reiectis post terga manibus, flebili vlulatu personans, ad Petronium venit, oraturus, ne Caij statua Hierosoymitani templi adytis inferatur. Itaque imprimis suam imbecillitatem ad conciliandum iudicem, & seditionis suspicionem auertendam, obtendunt. Ἄνανδοί (inquiunt) ἐσμεν, ὡς ὁρᾶς, & cætera, de quibus alio loco. Iam personæ sacræ, & religiosæ, maximè verò Pontificum, quantos habent aculeos! Alexander, Iudæos, quòd Darij partibus fauissent, prædæ destinabat, & cædi; Ecce Iaddus Pontifex, diuinitus somnio monitus, cum cœtu Sacerdotum byssinis vestibus amicto, ipse hyacinthina stola & Tiara præfulgidus obuiam Regi procedit; apud quem tantum valuit sanctitas religionis, & stupor ille, qui vel barbarorum mentes ferire solet, vt prædam (ita enim loqui fas est) suam adoraret. Sed & Alexandro longè ferocior Atila, Leoni Romano, & Lupo Tricassino, manus, in omnium terrarum perniciem armatas, dedit, adeo salubris est ratio eos ad conciliandos homines adhibere, qui Deum quotidie humano generi propitium reddere sacrificiis & precibus conantur. Iam quod ad modum delinitionis attinet:

Captanda est imprimis opportuna temporis ratio, quæ plurimum in hac re momenti sibi vendicare solet. Atque vtiræ remedium efficacissimum est mora, sic nunquã irati, calentibus adhuc animis, iniuriæ præsentis imagine sunt deliniendi: Expectandum tantisper, donec se frangat impetus, nisi aliud alia rerum adiuncta suaserint. Quis enim leoni rugienti occurrat? Aut quis abactis fœtibus insanientem tigrim mollire studeat? Omnino *plus valet arte malum*, & suo ipsorum damno experti sunt multi, qui cùm in his perturbationum fluctibus inimicos delinire studerent, priùs districtos in suum iugulum gladios senserunt, quàm liceret inualidum orationis telum aduersus Martis gladios exerere. Peropportunum autem cum huiusmodi hominibus agendi tempus erit, vbi exorta quædam noua lætitiæ iucunditas, fel pristinæ iracundiæ nonnihil diluerit. Itaque, qui iudicio vicerunt, qui hostem debellârunt, qui insigni aliquo honore recèns affecti sunt, & ludis, conuiuijs, aut alijs animorum remissionibus vacant, iam extersis doloris nubeculis, ad mansuetudinem propensiores sunt, & eo maximè tempore commodiùs adeuntur.

II. Vt feræ famelicæ oblata primùm corpora comedunt auidiùs, tractántque diriùs; mox cruore & carnibus saginatæ, paulatim deferuescunt: quæ ratio, opinor, fuit, vt Polyphemus, magni beneficij loco Vlyssi numeraret, quòd eum postremo loco esset deuoraturus; sic enim cum eo remissiùs agendum fore censebat: Ita profectò in iracundia euenire solet, primos scilicet impetus habet admodum vehementes; iidem ipsi satiati longè remissiores fiunt. Quamobrem & prudentis erit priores illas iracundiæ emissiones subterfugere, donec aliorum pœnis fuerint expletæ, & iam glisscente aliqua miseratione dissolui incipiant. Qua ratione Philocrates, vt

Senes ad iram extinguendam idonei.

Philo de legatione ad Caium.

Tempus iræ remedium.

Polyphemi erga Vlyssem beneficium.

Digitized by Google

est apud Aristotelem, cùm proditionis accusaretur, tamdiu subticuit, quamdiu recentem populi iracundiam vidit: at vbi nonnullorum suppliciis cœpit mitigari, peropportunam caussæ agendæ occasionem sibi datam ratus, quamoptime se purgauit.

Vide Arist. l. 2. Rhetor.

III. Vt ira ex suspicione contemptus, vel ipso contemptu efferuescit; ita omnis despicientiæ opinio, quamprimùm amolienda est; quo facto omnes iracundiæ fibræ mitiùs euellentur. Euenit enim plerunque hominibus, vt tauris, qui rubra pila irritantur, suspicionis quibusdam imaginibus terreri concitarique; quas si sustuleris, videas repentè; iracundiam, non secus ac fluctum ad scopulos allisum frangi, atque debilitari, imò instar etiam fumi vanescere.

Quamobrem, si quæ putatur iniuria, falsa est, hoc firmissimis comprobandum argumentis: Si vera, ex ratione mentis eius qui rem admisit, variisque adiunctis diluenda; inter quæ prima erunt, quòd cum despicientiæ consilio minimè fecerit, quòd irato, quòd per casum exciderit: quòd in se ea quæ in alium fecerit, committere etiam soleat; quæ nunquam faceret, si quid contemptus inesse arbitraretur.

Demissio vera ad irã placandam apta.

IV. Optima ratio est ad contemptus suspicionem, vnde innutritur iracundiæ flamma, prorsus eluendam, demissio non ficta. Satis est enim (quod aiunt) leoni corpus prostrâsse; & sedentem canes non mordent. Hac ratione generosissimi quique animi placari solent, qui cùm solius honoris cupidi sint, in aduersariorum demissione plenè conquiescunt. Contrà verò viles animæ, odiorum aculeis incitatæ, damna & pœnas fictiunt, nec vllis officiorum rationibus leniuntur.

V. Verecundia alicuius personæ honore dignæ, dona etiam & beneficia, quæ partim in promptu sunt, partim etiam sperantur, instar aquæ affusæ, iracundię fomites extinguunt; nec adeo ferreum os inuenitur, quod sustineat allatrare pascentem.

VI. Miseria ipsa eius in quem iræ aculei exerebantur, iracundiam plerumque vertit in miserationem. Et si is est inimicus, qui stupore aut alio casu nihil sentiat, desinit iracundia, & cum morte quidem intermoritur; odium autem, in morte, & post mortem etiam regnat.

Insignis ars Corocotæ in Augusto deliniendo.

VII. Magnæ est industriæ, & felicis ingenij, iram in risum conuertere; quod feciſſe permultos læto admodum festiuóque exitu didicimus. Augustus Cæsar, vt est apud Dionem, Corocotæ famosissimo prędoni vehementer iratus, sestertium decies illi qui hominem ad se viuum adduxisset, promiserat: Venit vltro ad Cæsarem prędo, &, ea qua erat festiuitate, præmium sibi, quasi ex iure postulat. Cæsar, inaudito clemẽtiæ exemplo, non modò homini vitam dedit, sed & nummos quos indici proposuerat, præsentes numerari iussit. Simili quoque facetiarum industria Leo Byzantius, Philippum; Anaximenes, Alexandrum, ab vrbium & populorum clade, vt alio in loco ostendimus, auerterunt. Tantum habet roboris verbulum aliquod opportunè dictum; maximè verò, vbi amabiles sunt, & dilecti, quibus irascimur, difficile est iram diutius præcordiis iuclulàm continere.

Verbuli oportune dicti magna vis.

VIII. Vbi grauitas rerum, personarum, temporúmque ratio postulat, adhibentur petita ex Philosophorum officinis, sed maximè ex Christiana sapientia, remedia; quibus iracundiæ vilitas, damna, turpitudo; contra, clementiæ generositas, decus, atque in humanum genus

multa de se, & Achillis infantia, cui admodum tenero fuerat admotus, commemorat, intimúmque illum, quem à teneris vnguiculis imbiberat alumnus erga moderatorem suũ, amorem prætendit, quem pro nihilo haberi nefas est. Deinde ad maiora conuersus, sermonem illum, de *Ate & Litis* summa grauitate conditum immiscet, & ex Dearum contemptu terrorem iniicit. Enimuero, inquit, verendum est, ne *Preces* magnæ illius Diuæ à te paulò dutiùs acceptæ, ad thronum Iouis patentis conquerantur, & debitas despicientiæ pœnas exigant. Mox seruato vbique decoro, longam illam de Meleagri iracundia historiam pertexit, qui vxoris precibus delinitus fatum patriæ extremum auertit. Ingerit extremo loco, quod ab Vlysse iam dictum Achillem vehementer titillârat:

Ἶσον γάρ σε θεῷ τίσουσιν Ἀχαιοί·

Aiacis sermo ad Achillem.

Vltimo loco perorat Aiax paucis & familiaribus verbis, planè ad ingenium militare compositis. Nam & liberè Achillem increpat:

Σχέτλιος οὐδὲ μετατρέπῃ φιλότητος ἐταίρων:

& eius amores perstringens;

εἵνεκα κούρης

Οἴης. Νῦν δέ τοι ἐπὶ πείσομαι ἔχθος ἀρίστης·

Amanter deinde, & familiariter:

Λίσσεται ἥ μιν ἔπεμψεν ἀνωγέτω δέ τοι υἱῷ.

Volumniæ grauis delinitio.

Hæc verò Volumniæ ad Coriolanum filium oratio apud Plutarchum plena est maiestatis.

Ὁρᾷς μέ, ὦ παῖ, καὶ αὐτὰ μὲν λέγωμεν, ἵνα μὴ τὴν μοῖραν τῶν ἀθλίων σωμάτων τελευτήσωμεν, οἷαν οἰκειείαν ἡμῖν ἡ σὴ φυγὴ περιτίθησι. λέγεται δὴ γὰρ ὡς ἀτυχέστατον πάντων ἀφίγμεθα γυναικῶν, ὧν τὸ ἡδίστον θέαμα φοβερώτατον ἡ τύχη ποιήσειεν ἡμῖν μέ ἰδόντ', ἐμὲ δὲ σέ, τὸν τέκνον ἐν τῷ πατρίδος τείχεσιν ἰδεῖν αἰχμαλώτισμον. ὃ δ' ἐστὶ πᾶσι ἄλλοις ἀτυχίας πάσης καὶ κακοπραγίας παραμύθιον, εὐχέσθαι θεοῖς, ἡμῖν ἀπορώτατον γέγονεν: & cætera, quæ ne longior sim, Latinè reddam, & oratoriè.

Primum exordium est valde graue & appositum: [Qualem domi conditionem (fili) tua nobis fuga reliquerit, ex veste & miserorum corporum facie, satis opinor coniicere potes. Tecum enim reputa nos omnium calamitosissimas fœminarum ad te deuenisse: Quibus quod iucundissimum natura dederat spectaculum, fortuna terribilissimum fecit. Mihi, vt filium; huic, vt virum patriæ obsessorem videat.

Quæ verò cæteris in miseriis & calamitatibus solatio esse solent, fusæ ad Deos preces, illæ nos in summas coniiciunt angustias. Neque enim licet, & patriæ victoriam, & tibi à Diis immortalibus poscere salutem: Sed quę nobis ipsi hostes imprecentur, hoc miseræ postulare cogimur, vt aut patria careamus, aut te orbentur coniux & liberi.

Ego verò non expectabo vt hanc mihi fortunam decernat belli necessitas: Verùm nisi persuasero, vt tu extinctis odiis & dissensionibus, vtriusque partis benefactor esse malis quàm perditor, sic habeto tibi per cadauer demortuæ parentis ad patriæ oppugnationem esse transcendendum.

Absit enim vt ego illam diem expectem, qua vel triumphari de filio à ciuibus, vel filium de patria triumphantem videam. Si abs te postularem, vt proditis Volscis, quibus fidem obstrinxisti, patriam seruares, grauis omnino & perplexa foret deliberatio. Neque enim ciues perdere honestum, neque eos, qui tuam fidem secuti sunt, vllo modo prodere fas est.

Hoc minimè volo. Quid igitur postulo? quod Volscis æquè ac

Digitized by Google

nobis ſalutare eſt & honorificum: illis verò glorioſius, quòd victores ea conceſſiſſe videbuntur, quæ ipſi accipient, pacem & concordiam.

Horum tu omnium author eſſe potes; quæ ſi non euenerint, in te vnum culpa vtrimque conferetur. Bellum, vt vides, incertum, hoc habet certi: vt, aut victor patriæ furia ſis futurus, aut victus, per iracundiam atque imprudentiam, amiciſſimos homines cenſearis in ſummum diſcrimen adduxiſſe. (Deinde illa, quibus inſtat.) Quid ſiles fili? An verò decorum cenſes iracundiæ tuæ omnia indulgere? Matri verò pro tantis rebus deprecanti nihil gratificari? Hoccine magni animi eſt, iniuriarum tam pertinaciter meminiſſe? Pietatem verò in parentes tot nominibus venerandam colere & reuereri, indignum eſt? Ecquem par eſt beneficiis gratiam rependere lubentiùs quàm te, qui animi labem adeò infenſis odijs perſequeris?

Et quidem infelix patria, ſatis iam pœnarum dedit: Matri verò nullam gratiam retuliſti, adeò in vlciſcendis iniuriis, quàm in remunerandis beneficiis, promptior es & acrior.

At certè oporteòat imprimis mihi hanc vnam honeſtam & iuſtam petitionem concedi; quam ſi non obtineo, quid vltra extremam omnium miſerorum ſpem differo?

Facunda planè mulier: nec mirum ſi vicit: ad hanc enim orationem reddidit illas voces Coriolanus, [Quò me adegiſti mater? viciſti.] Comparentur nunc illa Titi Liuij, SINE PRIVS, quàm complexum accipio, ſciam ad hoſtem, an ad filium venerim? Captiua, matérne, in caſtris tuis ſim? In hoc me longa vita, infelix ſenecta traxit, vt exulem te, deinde hoſtem viderem? Potuiſti populari hanc terram, quæ te genuit, & aluit? Non tibi, quamuis infeſto animo & minaci peruenerat, ingredienti fines ira cecidit? Non quum in conſpectu Roma fuit, ſuccurrit, Intra mœnia illa domus, ac penates mei ſunt? Mater, coniux, liberi? Ergo ego niſi peperiſſem, Roma non oppugnaretur: niſi filium haberem, libera in libera patria mortua eſſem. Sed ego nihil iam pati, nec tibi turpius, quàm mihi miſerius, poſſum, nec vt ſim miſerrima, diu futura ſum. De his videris, quos, ſi pergis, aut immatura mors, aut longa ſeruitus manet.

Liuius l. 2.

Hoc ipſum argumentum nobiliſſimè tractauit Dionyſius Halicarnaſſeus, in quo rationibus eſt pugnax, & affectibus ſatis vehemens. Nam inter cætera, præclarè mouet à religione Veturia, timorem numinis incutiens: Neque enim exiſtimandum eſſe ait, τὰς τῶν θεῶν ὀργὰς ἀνηπὰς εἶναι, τὰς δ' ἀνθρώπων ἀδικήματος. Deinde affectus maternos habet valde mites:

Dionyſ. Halic l. 8. Antiquit. Ro. p. 511.

Ἢ τίς ὀφθαλμὸς ἂν τὸ παιδὸς καταλειφθέντα παρηλικοῦσαν νήπιον, δίμηνον ἐπὶ σοὶ χέρσι, καὶ τὰς ἐπὶ τ' παιδοτροφίας ἀθλιώτατα πόνους, οὐ μόνον μόνον, ἀλλὰ καὶ πατὴρ, καὶ ἀδελφὸς, καὶ τροφὸς, καὶ ἀδελφὴ, καὶ πάντα τὰ φίλτατά σοι χωρισθέν.

Cùm te, inquit, tenella admodum ætate, pupillum à patre relictum ſuſcepiſſem, vidua permanſi, educationis labores pertuli, nec matris tantùm, ſed patris, fratris, nutricis, ſororis, omnium denique cariſſimarum neceſſitudinum loco fui.

Iam illud excelſum, quod ait, ſe ſi hoc beneficio affecta moriatur, corporis ſolutam compagibus, in beatorum purum candidúmque domicilium eſſe migraturam, vbi

sanctis illis & immortalibus animis, filij pietatem narret, & à Diis meritas impetret gratias.

Contrà, si repulsam patiatur, actum esse de sua vita, aduenisse tempus quo sibi violentas manus infectat, & filio vltrices maternæ cædis relinquat furias, quæ eum nusquam securo animo consistere patiantur. Postremo Deos inuocat, vt eam mentem dent filio, quæ cum sua gloria & reipubl. salute consentiat.

Comparantur in hac Volumnię oratione tres magni artifices.

Magni planè artifices, qui tamen in hoc argumento multum differunt: Titus Liuius acuminum studiosus, rem breuissimè constringit, pugnax, suauis, ingeniosus: Dionysius, laxior est, & in pleriſque vastus, affectus tamen habet valdè graues & vehementes: Plutarchus mediocritatem sequutus, nec strictior est, nec prolixior, sermo illi grauis, honestus, efficax, qui nec luminibus caret, nec acumina desiderat; tractu autem, Liuio speciosior est.

DE MISERATIONIBVS, *et lacrymis.*

De variis generibus lacrymarum.

CAPVT XL.

DEuenimus ad eum affectum in quo sæpius triumphare solet maximorum Oratorum industria, siquidem dolorem ex alienis præsertim malis imprimere, miserationem concitare, lacrymas elicere, grandis est & felicis eloquentiæ, nec immeritò *Lacryma auditorum* nominantur *laudes oratoris.*

Herod. in orat. Anton.

Primùm igitur, quod ab Antonino Imperatore apud Herodianum præclarè dictum est, τὸ ἀνθρώπου φύσει ἐλεητὸν, *Homo animal est naturâ misericors*; hoc eum suæ miseriæ docuerunt. Quid enim est homo, nisi quod omnium ore iactatur, mutationis imago, temporis spolium, inuidiæ & miseriæ trutina, phlegma, & bilis, imbecillum corpus, & fragile, nudum, suapte natura inerme, alienæ opis indigens, ad omnem fortunæ contumeliam proiectum. Huic partim bonorum absentia, partim ingruentium malorum procellæ, partim quotidiani casus, partim etiam ipsi (si nihil aliud immineat) humores corporis, satis longam mœrorum telam texunt: quos vt aliqua ex parte alleuaret natura, lacrymas dedit, atque eas dum profundit, euaporat affectus, & insiti doloris particula in alienum pectus deriuatur. Duo autem sunt genera lacrymarum, quas per *Irriguum superius & inferius* significatas, in sacris agnoscit D. Gregorius. Ex irriguo superiori fluunt lacrymæ, puræ, cœlestes, liquidæ, quarum fons est Dei amor; siue ob peccatorum detestationem, siue ob Christi desiderium, dilectionisque ardorem, siue ob tormentorum Domini miserationem dimanent.

Senec ad Matt. c. 11.

Duo lacrymarum genera.

Iosue 15. 19. Gregor. l. 3. dial. c 34.

Dulces verè lacrymæ, quas *cœli margaritas* Basilius, *vinum Angelorum* Bernardus appellat. Qui has excitare conantur sacri Oratores, nisi diuinis nitantur præsidiis, aquas è pumice postulabunt.

Basil. de Magdal. lacrym. Bernard. in Cantic.

Aliæ lacrymæ sunt humanæ, & prorsus naturales, quæ ex causſis humanis & naturalibus fluunt.

Est enim lacryma, propriè, humor ex calefactione humidi ac teneri cerebri, distillans per oculos; quæ calefactio, si vehementior fuerit, ita vt cerebrum exsiccet, lacrymis est impedimento; ex quo fit, vt

Lacrymæ definitio.

Digitized by Google

δεῖ δ' ἀεὶ διδάσκειν ἀνδρεῖς. Habent enim cereas animas, & ad miserationum motus flexibiles.

Deinde, multa olim & grauia passi, cæterorum miseriis, vbi occurrerint, promptiùs commouentur. Redit enim prioris fortunæ quoddam vestigium, & imago, quæ intimis implicita sensibus misericordiam in aliorum casibus, ex fortunæ similitudine faciliùs excitat.

His accedunt imbecilles quique, & timidi, vt senes, pueri, fœminæ, orbi, debiles; ex suo enim statu alios metiuntur, & dum timent ne quid sibi miseriarum eueniat, ad alios miseratione subleuandos longè sunt paratiores.

Addo omnes, qui bonis artibus & teneris studiis sunt inmutriti, nisi fortè rebus similibus audiendis assueti incipiunt ista negligere. Hoc igitur inprimis nauo & prudenti oratori considerandum erit, cum quibus aget personis, ne corneas fibras frustra conetur titillare, sed eas impellat, quæ tanquam nubes aqua fœtæ, & leniter à ventis agitatæ, in miserationes & fletus faciliùs resoluantur.

Quæ miserationes concitare solent in genere.

Quod autem attinet ad ea quæ vulgo miserationes concitare solent in genere, sunt omnia αἰσχρὰ, vt appellat Aristoteles, hoc est, quæ perdendi perimendique vim habent: quales sunt morbi, alimenti indigentia, senectus, supplicia, cruciatus, solitudo ab amicis, deformitas, & debilitatio membrorum, mentis alienatio, & cætera, quæ in animos, corpora, & fortunas cadere solent; quorum malorum amplissima seges, & nusquam in aliis animantibus quàm in homine fœcundior.

Fundamentum misericordiæ.

Augentur porrò ista ab adiunctis, vel *personarum*, vel *locorum*, vel *temporum*, vel *finis*, vel *modi*.

Innocentia misera.

Personarum, vt si maximè innocens sit, qui miser est: si nobilis, rei militaris gloria, si patientia & optimarum artium disciplinis excultus, si specie corporis, si affabilitate sermonis, si morum candore, gratia, simplicitate, & cæteris ornamentis, quibus vulgo homines commendari solent, præstiterit, si familiaris, si similis ætate, genere, dignitate: hæc sensum doloris efficiunt molliorem.

Deinde etiam augetur miseratio, si ab indignissimis hominibus, & ab iis quos beneficiis deuinxerat, præter omnium cogitationem illata sit iniuria.

A loco. Si eos habeat miseriarum suarum spectatores miser, quos minimè velit, si in loco, qui minimè eum deceat, & cruciatuum acerbitatem augere possit.

A tempore, si noua, si extra tempus iniuria sit illata; vt si tener flosculus in ipso ætatis limine fuerit demessus, cùm iam ad magnas spes pubescere inciperet, eo magis defletur: Et hoc in funere Pulcheriæ plurimum luget Gregorius Nyssenus.

Gregor. Nyss. in funere Pulcheriæ.

Nostis (inquit) teneram hanc columbam, Quæ in nido regio nutriebatur, quæ iamprimùm quidem nitidioribus pennis volucris euadebat, sed ætatem gratiis & virtutibus excesserat: vt relicto nido discesserit, vt ex oculis nostris auolauerit, vt eam inuidia repentè de manibus nostris rapuerit, siue columbam hanc dicere oportet, siue recèns pullulantem florem, qui nondum quidem toto suo splendore ex gemmis ac vaginis emersisset, sed partim quidem iam enituisset, partim verò in lucem emersurus speraretur; nec eo minùs in exigua sui parte mirum in modum resplenderet; vt repentè in gemma emarcuerit, &c.

A fine. Si quis patitur, Dei amore, & virtutis conseruandæ gratia patiatur, quales sunt martyres; quorum ideò cruciatus honestatis caussa suscepti ad misericordiam mouendam efficacissimi sunt.

Multa postremo in *modo*, & cæ-

teris circumſtantiis contingunt: vt boni quid alicui euenire, multa perpeſſo, cùm iam nullus fructus ſit futurus. Qualia fuerunt regia munera ad Diophitum iam mortuum miſſa. Vel, viuo quidem magnam eſſe opulentiam, veruntamen eum in phreneſim lapſum, nihil eorum ſentire. Quales eſſe poterant Nabuchodonoſori purpuræ, ſceptra, ſellę Regiæ, quarum rerum vſum mentis impos, errans in ſolitudinibus, minimè percipere poterat.

Hæc fere ſunt miſerationis obiecta; in quibus minimus labor eſt; occurrunt enim promptiùs quàm cætera, ſed penes modum grauior & impenſior cura verſari ſolet.

DE CONCITATIONE miſerationis per Characteriſmum.

CAPVT XLII.

FAcilis eſt omnino & expedita miſerationis ac lacrymarum concitatio. Cum ipſi ante oculos miſeri verſantur, & ea doloris edunt ſigna, quæ in his anguſtiis natura ſolet egerere.

Quando autem hæc deſunt, danda eſt ſingularis opera, vt eorum quæ geſta ſunt, characteriſmus & deſcriptio quàm artificioſiſſimè fiat, quo res ante oculos poni videatur.

Cõcitationis miſerationis per deſcriptionem via duplex.

Notandum eſt autem in hoc genere duplicem iniri viam, alij enim (vt cum Quintiliano loquar) in malis ſunt ambitioſi, & quicquid narrant, copioſa admodum figuratáque oratione diffundunt.

Alij in hac re parciores rem quàm aptiſſimè, ſine vllis ſupereiectionibus exponunt, & moderatis affectibus opportunè diſtinguunt; in quo plerumque miſeratione digniores videntur, quòd minimè ſint queruli, & in rebus amplificandis profuſi. Talia ſunt illa Quintiliani commemorata ſuperiùs.

Mihi filius minor, quintum egreſſus annum, vt in malis agerem, prior alterum ex duobus eruit lumen. Non ſum ambitioſus in malis, nec agere lacrymarum cauſſas volo, vtinamque eſſet ratio minuendi; ſed diſſimulare quî poſſum quid ille gratiæ in vultu, quid iucunditatis in ſermone, quos ingenij igniculos, quam præſtantiam placidæ (& quod ſcio vix poſſe credi, tantum altæ) mentis ediderit?

Vide quàm modeſta oratio, & ideo apud eruditas præſertim aures eſt ad affectus magis efficax. Satis enim & cum magno affectu expreſſa videtur his verbis orbitas: *Vt in malis agerem, prior alterum ex duobus eruit lumen.* Iam, quàm aptè iſta poſt verecundam orationem ſubiunguntur: *Sed diſſimulare quî poſſum quid illi gratiæ*, vt non apparatus, ſed dolore expreſſus, reluctante etiam animi grauitate, videatur affectus. Hæc autem prudenter intexta: *Nec augere lacrymarum cauſſas volo, vtinam eſſet ratio minuendi.* Diſſimulat enim, ſe cõcitandi affectus iniuiſſe conſilium, quod longè efficacius, quàm ſi multis verbis flere iuberet auditores: quod artificium obſeruauit M. Tullius in Gauij ſupplicio. *Rem*, inquit, *in medio ponam*, quæ tantum habet ipſa grauitatis, vt neque mea, quæ nulla eſt, neque cuiuſquam ad inflammandos animos eloquentia requiratur. Deinde,

Cicero vltima in Verrem.

Cædebatur virgis in medio foro Meſſanæ ciuis Romanus, cùm interea nullus gemitus, nulla vox alia iſtius miſeri, inter dolorem crepitúmque plagarum audiebatur, niſi hæc, *ciuis Romanus ſum*. Et.

Crux, crux, inquam, infelici & ærumnoſo, qui nunquam iſtam poteſtatem viderat, comparabatur. Deinde. Quàm aptè ad motum interiecta exclamatio. *O nomen dulce libertatis! ô ius eximium noſtræ ciuitatis!*

tis! *ô lex Porcia, legésque Sempronie.* Hæc etiam, si nihil aliud diceret, misera & miserabilia sunt, plusque afficiunt grauium personarum animos, quàm ambitiosæ querimoniæ, maximè verò vbi res sunt per se satis atroces, & funestę, qualis est historia de cædeliberorum Sedeciæ in sacris. Si ille euulsis luminibus squallidus, & cruentus, hæc simpliciter narret, quis miseratione non moueatur?

Sedeciæ querimonia.

Continuo mittuntur ad nos in carcerem Babylonij carnifices, & me comprehensum, iis catenis, quas ærumnosus trahebam, ad palum alligant.

Quid sceleris pararant, nesciebam, tantum exerebam iugulum, hortabar vt ferirent, mortem extremam miserorum spem, quasi iam proximam lætus amplectebar. Sed illi longe atrociores cogitabant tragœdias: filios quippe meos arripiunt, & lenta morte cruciatos, sub ipsis parentis oculis necant. Vidi, vidi, & in id tantum oculos habui; nũc eorum, vt vides, cruore iaceo respersus. (Hic cùm tantisper suspiraſſet:) At illi teneri morientibus oculis me aspiciebant, & cùm hæreret adhuc in labellis anima, Patris, heu blandum & dulce nomen, sed perituris nihil profuturum! appellabant. Postquam miseriis meis sum abundè satiatus, iidem carnifices, qui lucem filiis eripuerunt, mihi oculorum lumen eruunt: [fateor (dilectissimi) hoc non doluit, vestra magis vulnera doluerunt.]

Hæc simplici narratione & modicis affectibus dicta, non mediocrem tamen ad excitandas miserationes vim habent.

Alia ratio est cùm, excelsè, figuratè, magnificè, res ponitur ob oculos. Qualia sunt illa D. Chrysostomi de martyribus; vbi varia eorũ tormenta non simpliciter narrantur, sed per antitheses copiosissimè illustrantur.

Ex D. Chrysost. homil. 41. p. 576.

Ἄνθρακας ὑπετίθεμεν, φησι, οἱ δὲ ὡς ἐπὶ ῥόδα ἔτρεχον· πῦρ ἀνῆπτον, οἱ δὲ ὡς εἰς πηγὰς ὑδάτων ψυχρῶν ἑαυτοὺς ἔῤῥιπτον· κατέξεον τὰς πλευρὰς, καὶ βαθείας ἀρύττομεν αὐλακας, καὶ κατήγομεν ῥύακας αἵματος, οἱ δὲ ὡς χρυσῷ πάντῃ περιῤῥέοντι, οὕτως ἐκόμπαζοντο. τοῖς κρημνοῖς ἔῤῥιπτον, καὶ εἰς πέλαγος κατεπόντιζον, οἱ δὲ οὐχ ὡς εἰς βυθὸν καταβαίνοντες, ἀλλ' ὡς εἰς αὐτὸν ἀναβαίνοντες τὸν οὐρανὸν, οὕτω διέκειντο σκιρτῶντες, καὶ ἀγαλλόμενοι, καὶ ὥσπερ ἐν ἱερᾷ πομπῇ χορεύοντες, καὶ ἐν λειμῶνι παίζοντες χλοερῷ· οὕτω τὰς τιμωρίας ἔχαιρον ἁρπάζοντες, οὐχ ὡς τιμωρίας, ἀλλ' ὡς ἄθλα λαμβάνοντες ἐκεῖνα, καὶ στεφανούμενοι. καὶ τῇ τῆς οἰκείας προθυμίας ὑπερβολῇ τὰς ἡμᾶς περιόντας τιμωρίας.

CArbones, inquit, substernebam: illi autem tanquam ad rosas currebant. Ignem accendebam: illi verò, tanquam in fontes frigidarum aquarum seipsos proiiciebant. Latera cædebam, & profundos in eis sulcos faciebam, & riuos sanguinis deducebam: illi autem tanquam auro omni ex parte circumfluentes gloriabantur. E præcipitiis iaciebam, & in mare demergebam: illi verò, non tanquam in profundum descendentes, sed tanquam in ipsum cœlum ascendentes, ita affecti erant, exilientes, & exultantes, & tanquam in sacra pompa choreas ducentes, & in herbido prato ludentes: ita arripiebat vnusquisque cruciatus, non tanquam cruciatus, sed tanquam vernos flores carpentes, & coronas contexentes; & insigni animi sui alacritate cruciatus meos præueniebant.

Martyrum tormenta describuntur.

ITEM DE SANCTIS MACHABÆIS.

D. Chryſoſtomus, homil. pag. 625.

Ἐκείνοις μὲν γὰρ τὸ πολὺ τῆς ὀδύνης, καὶ ὀλιγοψυχίᾳ λυπὸν ἐφέστηκεν· αὕτη δὲ ἀκριβεῖ διανοίᾳ καὶ ἀκραιφνεῖ γνώμῃ πρανωτέρω βάμβαν τῶν γινομένων τῷ αἰσθέσει, διὰ τὴν φύσιν· καὶ ὡς ἰδεῖν τετλοῦν πῦρ, ὅσον ἐκαυσεν ὁ τύραννος ἐκεῖνος, ὅσον ἔφλεξεν ἡ φύσις, ὅσον ἔκαυσε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. οὐ τοιαύτην αὐτὴν κάμινον ὁ Βαβυλώνιος τύραννος ἐκεῖνος, οἵαν αὐτὴν τῇ μητρὶ κάμινον ὁ τύραννος οὗτος. ἐκεῖ μὲν γὰρ ἡ πρόφη τῶν πυρῶν νάφθα, καὶ πίσσα, καὶ στυππίον, καὶ κλημάτις ὡς. ἐνταῦθα δὲ φύσις, ὠδῖνες, φιλοστοργία, παίδων συμφωνία, οὐχ οὕτως ἐκαίζοντο ἐκεῖνοι ὑπὸ τῶν πυρὸς καιόμενοι, ὡς ἐκαίζετο αὕτη διὰ τὴν φιλοστοργίαν· ἀλλ' ἐκράτει διὰ τὴν εὐσέβειαν, καὶ φύσει ἐμάχετο χάριτι, καὶ ἡ νίκη τῆς χάριτος ἦν, εὐσέβεια ὠδίνων περιεγίνετο, καὶ πῦρ ἐκράτει πυρὸς, τὸ πνευματικὸν τοῦ φυσικοῦ, καὶ τὸ παρὰ τῆς ὠμότητος τοῦ τυράννου κρυπτόμενος. καὶ καθάπερ θαλασσία πέτρα διχοῦσα κυμάτων περιβολὰς, αὐτὴ μὲν ἀκίνητος μένει, ἐκείνα δὲ ἀφρὸν διλύουσα ἀφαιρεῖται ῥᾳδίως· οὕτω δὴ καὶ ἡ καρδία τῆς γυναικὸς ἐκείνης, ὥσπερ τις θαλασσία πέτρα κύματα διχοῦσα τὰς περιβολὰς τῶν ὀδυνῶν· αὕτη μὲν ἀκίνητος ἔμενε, τὰς δὲ περιβολὰς ἐκείνας τέρψιν καὶ φιλοσοφίας γέμουσι διέλυε λογισμῷ. ἐφιλοτιμεῖτο δεῖξαι τῷ τυράννῳ, ὅτι οὗτος μήτηρ αὐτῶν ἐστιν· οὗτος ἐκείνοις γνήσιος παῖδας αὐτῆς, οὐ διὰ τὴν συγγένειαν τῆς φύσεως, ἀλλὰ διὰ τὴν κοινωνίαν τῆς ἀρετῆς. ὃν ἐνόμιζεν ὁρᾶν κολαστικὸν πῦρ, ἀλλὰ γαμήλιον λαμπάδα. οὐχ οὕτω μήτηρ κοσμοῦσα παῖδας εἰς γάμους συναίνεται, ὡς ἐκείνη καλλωπιζομένους βλέπουσα ἔχαιρε· καὶ καθάπερ ἡ μὲν στολῇ περιβάλλουσα νυμφικῇ, τῷ καὶ στεφάνους πλέκουσα· τῷ δὲ παιδὰς ἰσῶσα γαμηλίους· οὕτω δὲ μὲν ὅπου τοὺς λέβητας,

NAm illis quidem pars maior doloris animi deliquio ſuccidebatur; hæc verò integra mente, iudicio illeſo, ſynceriorem eorum quæ gerebãtur, ſenſum, ob naturam capiebat: ac videre erat ignem triplicem; quem ille tyrannus accendebat, quem excitabat natura, quem Spiritus ſanctus inflammabat. Non talem Babylonius tyrannus ille fornacem excitauit, qualem matri fornacem hic tyrannus accendit. Nam illic quidẽ ignis fomes erat naphtha, pix, ſtuppa, ſarmentum: hîc verò natura, dolores partus, liberorũ amor, puerorum concordia. Non ita illi iacentes in igne vrebantur, atque hæc ob amorem liberorum vrebatur, ſed ob pietatem vincebat; & natura cum gratia pugnabat, & victoriam gratia reportabat: religio maternum affectum ſuperabat, & ignis ignem vincebat, ſpiritualis naturalem, & quem crudelitas tyranni ſuccendebat. Et quemadmodum marinus ſcopulus, qui fluctuum incurſus excipit, ipſe quidem manet immobilis, illos autem in ſpumam diſſolutos facilè tollit; ſic illius quoque mulieris cor, tanquam ſcopulus, marinos fluctus excipiens, dolorum incurſus: ipſa quidem manſit immota, ſed incurſus illos firma, & philoſophię plena mẽte diſſoluit. Oſtendere tyranno contendebat, ſe verè matrem illorum eſſe, verè filios illos ſuos eſſe genuinos, non propter naturę cognationem, ſed propter virtutis communionem. Non ſe ignem tormentorum, ſed facem nuptialem cernere arbitrabatur. Non ita mater, quæ filios ad nuptias exornat, lætatur, vt illa, ſuppliciis cùm cerneret excruciatos, gaudebat, & quaſi hunc ſtola ſponſali amiciret, illi coronas necteret, alteri thalamos nuptiales erigeret, ita hunc ad lebetes, illum

Machabęorum ignis triplex.

Machabęorum matris certamen internum.

ἢ ἐπὶ τὰ πήγανα πέτεσθαι, ἢ τῷ κεφαλῷ ἀποτεμνόμενον ὁρῶσα ἠγάλλετο· ἐν ᾧ πάντα καπνοῦ, καὶ κόπρος μετὰ, καὶ διὰ τὰ αἰσθητήρια ἀπαίτων τῷ πνεύματι ἐλάγχανε τῶν παίδων, διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ὁρῶσα, διὰ τῶν ὠτῶν ἀκούουσα φθεγμάτων· αὐτῇ τῇ ῥινὶ τὸν καπνὸν διχομηνὶν τῶν σαρκῶν, τὸν μὲν ἀπίστοις, τῷ Θεῷ δὲ καὶ αὐτῇ πάντων ἥδιστον.

illum ad ſartagines currentem, alium capite truncatum cùm cerneret, exultabat. Omnia tum fumo nidoréque redundabãt, ac ſenſibus omnibus affectis, liberos ſuos experimento cognoſcebat: per oculos eos intuens, per aures verba exaudiens, ipſis naribus fumum illum carnium ſuauem & inſuauem excipiens: inſuauem quidem infidelibus; Deo verò ipſique omnium ſuauiſſimum.

NEc minùs in hoc genere admirabilis eſt D. Gregorius Nazianzenus, è cuius Græco hæc expreſſa, vbi matrem Machabæorum filios in martyrio circumſtantem deſcribit.

B. Greg. orat. 12. de Machabæis.

At verò ſtrenua mater, non ſecus atque auicula, cuius pullos anguis, aut alia inſidioſa quępiam fera attripuit, circumuolabat, ſtridebat, obſecrabat, vna in ſeptem filiis certabat, nihil eorum omittens quibus eos ad victoriam paratiores alacriores ſque redderet. Modò cruoris ſtillantes guttas rapiebat: modò lacera colligebat membrorum fragmenta, modò etiam defunctorum martyrum reliquias, ſanguinem ſuum adorabat, alium inter ſuos amplexus exanimem recipiebat, alium porrigebat, alium interim ad eandem pugnam comparabat, omnibus quantum poterat exclamans:

Euge filij mei, euge ſtrenui mei milites, euge in corporibus fermè incorporei, euge legis patriæ, canæque ſenectutis meæ, atque ciuitatis quæ vos aluit, & ad eam virtutis magnitudinem euexit, præſidium ac propugnaculum: Paulùm adhuc, & vicimus: defatigantur carnifices; hoc vnum extimeſco: paulùm adhuc, & ego inter mulieres beata, & vos inter adoleſcentes beati. At fortaſſe vos matris deſiderium angit? Nequaquam vos deſeram, hoc vobis polliceor, non tam liberos meos odi

Quis non intereſſe huic ſupplicio, cùm hæc legit, & beatam Heroinam videre ſe putet?

DE MISERATIONE.

Per contentionem fortunarum.

CAPVT XLIII.

Miſeratio efficax per fortunarum contentionem.

CRebra eſt quoque & efficax, quæ per contentionem fortunarum fieri ſolet miſeratio; nam, cùm maximum ſit infortunij genus, fuiſſe aliquando fœlicem; vbi quis ab excitata florentíque fortuna, in maximas deuenit acerbitates, optima ratio eſt commouendi affectus, ſi vtraque fortuna per inſignem antitheſin comparetur: quod magnificè præſtitit Cicero in peroratione pro Muræna.

Cic. pro Muræna. Vide peroratione orat. pro L. Flacco, & Quinctio.

Modò maximo beneficio P. Romani ornatus, fortunatus videbatur, quòd primus in familiam veterem, primus in municipium antiquiſſimum conſulatum attuliſſet: Nunc idem ſqualore ſordidus, confectus morbo, lacrymis ac mœrore perditus, veſter eſt ſupplex, Iudices, veſtram fidem obteſtatur, miſericordiam implorat, veſtram poteſtatem atque veſtras opes intuetur. [Deinde.] Si, (quod Iupiter omen auertat,) hũc veſtris ſententiis afflixeritis, quò ſe miſer vertet? Domúm-ne, vt eam

Digitized by Google

imaginem clariſſimi viri, quam paucis antè diebus laureatam in ſua gratulatione conſpexit, eandem deformatam ignominia, lugentémque videat? An ad matrem? quæ miſera, modò conſulem oſculata filium ſuum, nunc cruciatur, & ſollicita eſt, ne eundem paulò poſt ſpoliatum omni dignitate conſpiciat? Sed quid ego matrem, aut domum appello, quem noua pœna legis, & domo, & parente, & omnium ſuorum conſuetudine conſpectúque priuat? Ibit igitur in exilium miſer? quò? ad orientis partes, in quibus annos multos Legatus fuit, & exercitus duxit, & res maximas geſſit? at habet magnum dolorem, vnde cum honore deceſſeris, eôdem cum ignominia reuerti: An ſe in contrariam partem abdet? vt Gallia Tranſalpina, quem nuper ſummo cum imperio lubentiſſimè viderit, eundem lugẽtem, mœrentem, exulem videat? &c.

Motum verò vtrumque per charactériſmum, & vtriuſque fortunæ contentionem complexus eſt Hegeſippus ſcriptor nobilis, in illa ſua Hieroſolymitana monodia, quam hîc ex Græco oratoriè expreſſimus:

Hegeſipp. in Anac.

Hegeſippi monodia lamentabilis.

Vbi eſt maxima ciuitas Hieruſalem? vbi decora Sion? vbi templum admirabile? vbi ſanctitatis illud ſacratium, quod ſemel in anno ſummus Pontifex, rem diuinam facturus, ingrediebatur? Proh dolor, nunc idipſum in cineres conuerſum, ſceleratis veſtigiis hoſtes polluerunt. Vbi es ciuitas referta populis? venerabilis Regibus: Dei domicilium, gratiarum omnium ſedes? Parietum tuorum ſplendori pauimentorum reſpondebat nitor, incruſtata marmoribus tecta fulgebant, partim auro partim argento radiabant portæ: tibi vni omnes ornamentorum deliciæ affloreſcebant: nunc nudata, à culminibus iaces, euerſa, cremata, ab ipſis diruta fundamentis, & qui ex omni terrarum plaga, ad te confluxerant, tecum occubuerunt: mortui cum ciuibus inquilini; vt non dubium ſit, totum in vna vrbe mundum periiſſe: [Deinde:] Cui nos ſcenæ fata ſeruatis? quò diutiùs pertinacem animam trahitis? Duri oculi! qui hæc videre poſſunt: immites animi! qui velle poſſunt vitam tot funeribus ſuperſtitem, niſi fortè eo videntur ſibi felices, quòd iam miſeriores eſſe non poſſunt. Quocumque oculos circumferimus, vbique occurſant funera. Vrbs tota vacua ciuibus, plena cadaueribus, mortuorum ſepulchrum eſt, & ferale quoddam buſtum, è quo excitatæ fauillæ ſolem ipſum mœſtitia confundunt. Hunc patriæ communem tumulum ſoli nunc incolunt macilenti ſenes, inſtar laruarum, cinerulenta canitie, ſciſſa veſte, ſquallore & lacrymis obruti, nudis propè filiorum mortuorum oſſibus incubant; ſi fortè auium rapacitatem cohibere poſſint: mulieres paucæ, incolumes è patria ſolo abducuntur, quas miles non ad vitam ſed ad libidinem ſeruauit. Deinde nos ſemiuiri cœlum intueri poſſumus? vt ſydera etiam habeamus nobis æternarum conſcia miſeriarum?

Cædes.

Hæc amplificandi ratio grauis eſt, & vehemens, atque eo ornatior, quo antitheſis ex pluribus membris compoſita artificioſè procedit.

Eandem rationem ſequutus eſt Nicetas Choniates in illa ſua lamentatione, qua Conſtantinopolin amaris prorſus lacrymis luget. Hæc autem è multis Latinè exprimamus.

Threni Niceræ.

Regiæ domus deſcriptio.

Regiæ domus ruina.

O fœcunda genitrix! byſſo & purpura imperatoria pridem amicta, nunc autem ſordida, ſquallida, & germanis orbata liberis! ô pridem in alto dignitatis faſtigio collocata, auguſto vultu, regali inceſſu, ſtructura magnifica incedens, nunc humilis, depreſſa & ad terram affixa corruiſti; laceratæ ſunt quippe tuæ veſtes, tua illa imperioſa ornamenta profanis concila manibus, extinctus eſt

Nicetas in Choniat. in deplor. Conſtant.

Digitized by Google

fulgor oculorum, & qui priùs ſuauiter efflorescebat faciei decor, totus rugis exaratus eſt. Quid dicam amplius? poſt hanc incendij fuliginem, quæ te ſupra modum deturpauit, ex Regina facta es anicula caminaria; depreſſa es à vecordi gente, terrarum ſentina, & colluuie, cuius olim partem ſi non genuiſti, at certè euexiſti, & tuis ſæpè viſceribus faginaſti, vt tibi gratiam rependeret: Iaces nunc vmbra, & cinis: At nos miſeri è tuo ſinu diuellimur, nec licet extremas libare lacrymas, ſed quaſi paſſerculi, quarum mater diſcuſſo nido abrepta eſt, timidè circumuolamus, lugubri ſono pipientes, ſiti, inedia & miſeriis confecti.

Mortuorũ deplorãdorũ modus.

Hæc ἀφειδεστέρως è multis, quorum pleraque in nimium tumorem aſſurgunt, vel in degeneres lacrymas deſinunt. Eſt & hic modus in deplorandis mortuis familiariſſimus, & eo vſus Meneclides in deploratione Bacchidis.

Meneclides in deploratione Bacchidis.

Ἡ δὲ ὡς ἔτι μᾶλλον φειδοῖς τοῖς ἔμπροσθεν ἔψεται μειδιῶσα, οὐδὲ ἵλεως καὶ εὐμενὴς διανυκτερίσουσι τοῖς ἀδίκοις ἐκείνοις γελάσμασιν. ἀρτίως μὲν ἦν ἐνθυμεῖσθαι, οἷον ἔβλεπεν, ὅσαι δ' ὁμιλίαι αὐτῆς Σειρῆνες ἐπέρρωτο· ὡς δὲ ἡδύ τι καὶ ἀκήρατον ἀπὸ τῶν φιλημάτων νέκταρ ἴσαξεν! ἐν' ἄκροις (μοι δοκεῖ) τοῖς χείλεσιν αὐτῆς ἐκάθιζον ἡ πειθώ· ἅπαντα ἐκείνη μετ' ἐκεῖνο ὑπεζώσατο, ὅλαις τῶν χάρεσι τὴν ἀφροδίτην δεξιουμένη· ἔρρει τὰ παρὰ τοῖς πόποις μυθεύσματα, καὶ ἡ τῶν ζωφαντίνων δακτύλων χρυσοῦν λύρα ἔρρει, καὶ ἡ ὑπὸ πάσαις μελοῦσα χάρισιν, κωφὴ, λίθος, ἠχὼ σποδιά.

Hæc molliuſculè, ſophiſtæ more. (Non ampliùs hilaritate plenis oculis, ſubridens me aſpiciet, neque propitia atque beneuola tempus fallet iucundiſſimis narrationibus. Nuper quidem qualis erat eius oratio, qualis aſpectus, quot in eius colloquiis inerant Sirenes, quàm ſuaue & immortale nectar ab oculis manabat; in ſummis, vt mihi perſuadeo, eius labris Suada conſederat, aut certè ceſtu Veneris cincta erat, imò cum gratiis Venerem fuit amplexa; Nunc autem euanuerunt illi inter epulas molliſſimi cantus, & lyra eburneis digitis pulſari ſolita, conticuit. Iacet omnibus adamata: proh dolor! lapis, & cinis.]

Homerus Hectorem mortuum deplorat.

Homerus quoque in morte Hectoris, vbi miſerandos prorſus affectus immiſcet, præclarè illud inter cætera, dum cadauer mortui ad currum Achillis alligatum & raptatum deſcribit:

Τοῦ δ' ἐν κονίῃσι κυλιόμενον κατὰ μοῖραν
Κυανέαι πίμπλαντο, κάρη δ' ἅπαν εἰν κονίῃσι
Κεῖτο, πάρος χαρίεν· τότε γ' Ζεὺς δυσμενέεσσιν,
Δῶκεν ἀεικίσασθαι ἐῇ ἐν πατρίδι γαίῃ.

Hoc autem raptato excitabatur puluis, circúmque verò
Cyaneæ comæ aſpergebantur. Totum verò caput in cineribus
Iacebat olim gratioſum: ſed tunc Iupiter hoſtibus
Dedit deturpandum in eius patriæ terra.

Hæc quanquam obiter dicta, multùm habent miſerabilis affectus. Nec aliter Virgilius;

——*quantùm mutatus ab illo Hectore.*

DE MISERATIONE PER repræſentationem imaginis.

Præclara in eo Sophoclis dexteritas.

CAPVT XLIV.

Miſeratio per repræſentationẽ efficaciſſima.

EFficaciſſima omnium ratio mouendi, quæ fit per repræſentationem imaginis rerum abſentium, aut aliqua monumenta mortuorum: ſi modò illud prudenter & opportunè, non frigidè & affectatè procedat, vt pluribus ſuperiùs monuimus.

Digitized by Google

Teſtis Druſi imago, teſtis illa Cæſaris toga lacera, quæ tantas tragœdias excitauit: Sed, vt ea quæ iam ex Tacito & Dione commemorata ſunt, omittamus, extat apud Sophoclem nobilis locus, in quo, Electra tenens, vt arbitrabatur, in vaſculo, fratris Oreſtis cineres, flebiliter lamentatur. Operæpretium eſt, hunc affectum conſideratiùs expendere: eſt enim præ cæteris candidus, terſus, ingenuus, multúmque habet prudentiæ, & ſuauitatis. Sic igitur illa vaſculum intuẽs; (quę vel ſoluta oratione reddita plena ſunt venuſtatis.)

Periphraſis è Sophocle expreſſa.

O monumentum hominis omnium longè mihi chariſſimi! ô dulces fraternæ animæ reliquiæ! Qualem te, mi Oreſtes, accipio? quantùm ab illo mutatum, quem ex paternis ædibus florentem dimiſeram; nunc te infœlix iſtis porto manibus, cinerem, fabulam, & nihil. Vtinam potiùs te in patriis ædibus vita defeciſſet, quàm iſta te infœlici pietate, me & te his funeribus reſeruaſſem. Occidiſſes nõdum tot miſeriarum conſcius, & te innocentiſſimam animam paterni manes ac cineres, comitem accepiſſent: nunc iaces in aliena terra, poſt mortem etiam exul, & fugitiuus, tam longe à tua ſorore, quæ miſera nec morientis ſpiritum excepit, nec mortui cadauer lauit, nec dilectis manib⁹ inferias tulit, ſed te peregrini tumultuario ſepulchro, & tralatitia humanitate condiderunt. O ſpes inanes, ô infelicem educationem meam! quid profuit mihi, infantiæ tuæ, & matris, & gerulæ vices reddidiſſe, tibi cibos meo ore manſos in os ingeſſiſſe, tecum luſiſſe, & tibi tenellis luſibus fatigato amanter accubuiſſe?

Oreſtis deploratio.

Heu! quot delicias vna mihi dies, inſtar infeſti turbinis, abſtulit; tecum enim omnia vitæ ſolatia perierunt, tecum in eodem ſepulchro iacent concluſa atque compoſita: Quid enim aliud ſperem? Conſceleratæ matris cultro victimario confectus eſt pater: ego cruentis doloribus confecta; tu quaſi ſomnium euaniſti, & tot ſpes irritæ ceciderunt; nunc in noſtris funeribus tripudiant inimici. Deinde promittebas in dies, te paternarum & mearum iniuriarum vltorem affuturum: hiccine eſt Oreſtes, quem pollicebaris? vmbra, & is qui tribus digitis portatur, cinis. Heu te miſerum! heu me infelicem! ô corpus miſerabile! ô frater! quàm infauſto hinc itinere ablegatus es! ô frater amantiſſime! vt te perdidiſti? amantiſſime frater! vt me perdidiſti? Actum eſt, ſuſcipe me vnà tecum in idem vaſculum: quid enim aliud ſum quàm vmbra, & cinis? Noli ſororem in morte ſpernere, quam tam piè in vita coluiſti. Tecum mihi vna ſors, vnus animus, vna omnia ſemper extiterunt, & nunc vnà amborum cineres miſcebuntur, nec vlla nos temporum iniuria diuellet.

Hæc ſanè ex ipſa oratione multùm capiunt ſuauitatis: ſed tamen neſcio quo modo, per imaginis repræſentationem meliùs animantur.

Miſerabile eſt enim, intueri Regiã illam virginem, vaſculum, quo fratris cineres contineri exiſtimabat, toties exoſculantem, ſuiſque perfundentem lacrymis: quæ actio, licèt muta eſſet, haberet tamen ſuos ad motum aculeos.

Accedit & mixtura motuum, quæ affectus longè iucundiores facit. Nam & vaſculum ab Oreſte incognito Electræ eſt oblatum, & præſens ipſe lugetur, tanquam mortuus: vnde profectò irrepit auditorum animis miſeratio, quæ iam affulgente lætitia ſuauiſſimè titillatur.

DE MISERATIONE, PER ſermocinationem.

CAPVT XLV.

MAgnam quoque vim ad permouendos affectus obtinent ſermociuationes; in quibus eorum

qui duras patiuntur calamitates, verba & orationes aptissimè conformantur; quales sunt præcipuè moribundorum, orborum, exulum, & cæt. eiusdem generis: quod Cicero præclarus artifex non omisit in Milone.

Hominis calamitosi oratio.

Me quidem, Iudices, exanimant & interimũt hæ voces Milonis, quas audio assiduè, & quibus interdum quotidie. Valeant (inquit) valeant ciues mei, sint incolumes, sint florentes, sint beati: stet hæc vrbs præclara, mihique patria carissima, quoquo modo merita de me erit. Tranquilla republ ciues mei, (quoniam cum illis non licet,) sine me ipsi, sed tamen per me perfruantur. Ego cedam, atque abibo, si mihi republ. bona frui non licuerit, at carebo malis: & quamprimùm tetigero bene moratam & liberam ciuitatem, in ea conquiescam. O frustrà (inquit) suscepti mei labores: ô spes fallaces! ô cogitationes inanes meæ! &c.

Hæc oratio calamitosi hominis tam grauiter expressa, vehementer animos mentésque percellit.

In eo genere sunt vltima, vt dixi, virorum moribundorum ad coniuges, aut patrum ad filios, colloquia: quæ vbi aptè finguntur & pronuntiantur, vel è durissimis pectoribus miserationem excutiunt. Finge Sedeciam apud Nabuchodonosorem, damnatum, sic filios postremùm alloqui:

Quid me aspicitis, dulces animæ? patrem non hodie primùm amittitis: tunc desijt in humanis esse vester parens, cùm miser & captiuus esse cœpit. Viuite fœlices amores mei, si quæ fœlicitas in seruitute esse potest. Vos fortasse melior fortuna, cùm Deo visum fuerit, reuiset. Ego, qui vos simul genui, & perdidi, solus proficiscar ad mortem. meóque sanguine, quicquid est sceleris, expiabo.

Valete solatia mea, & cùm vobis ereptus fuero, Deum patrem cogitate qui vos in tutelam suam accipiet, & nunquam desertos esse patietur. State constanter patriis legibus, & ceremoniis, nec vlla vos temporum iniuria ab auitæ religionis sanctitate diuellat. Matrem Reginam in hac viduitate & exilio miserrimam consolamini, fraternam inter vos concordiam sanctissimè fouete. Ego, si quid sepulti mortuorum cineres sapiunt, vestri non obliuiscar; Adero sæpè dormientibus, vigilantibus adero, & vestræ seruitutis angores, qua poterro voce, mitigabo. Valete, iterum meæ deliciæ; valete liberi, quondam beati, nunc infelices; quondam florentes, nunc calamitosi; quondam Regis filij, nunc exulis, & fugitiui: Hic vester dominus est, huic supplicate, amplectimini genua; quis pudor est? Vos miseros quidem effecit fortuna: ignobiles non ideo faciet. Quid sceptra vos adhuc, & Reges cogitatis? Date fatis manus, & si vos vestra ætas dolere nondum docuit, matris fletus imitamini. Heu nimis maturè discitis esse miseri!

Patris moribundi ad filios grauis oratio.

Sedecias etiam.

Oratio composita est ad ferreum Regis pectus commouendum: itaque miserationes habet satis flebiles; grauitate tamen condîtas: Neque enim Sedecias pro sua vita supplicat, verùm se, de coniugis & liberorum salute vehementer sollicitum, vt debebat, ostendit: Hæc enim cura, in paterna viscera vehementissimè penetrat: & nullus adeò ferus est, qui huiusmodi sensibus mollissimè non titilletur. Vidi, vidi nobilissimum & facundissimum adolescentem, cùm hæc magno, vt erat imprimis ad dicendum compositus, actionis decoro recitaret, multorum lacrymas expressisse.

Iam Patrem orbum, quod miſerabilius eſt, audiamus. Iacobus eſt ille Patriarcha, magnis & arduis laboribus à puero exercitus, & quem ideò generoſior decet conſtantia, quàm Sedeciam Regem molliſſimis ſtudiis innutritum: ad hoc tamen fulmen, ex morte Ioſephi filij (vt ipſe arbitrabatur) contortum, ita loquitur apud Philonem, orationem miſerationibus & grauitate condiens.

ORATIO IACOBI PATRIARCHÆ, *in ficta morte Ioſephi.*

Philo, lib. de Ioſeph.

Οὐχ ὁ θάνατος με λοπεῖ τέκνον, ὃν ἡ ὁ τούτου τάφος. εἰ ὅπῃ γῆς ἐτάφης ἡ σῆς, παρηγορούμην· ἐθεράπευσα, ἐνοσηλίυσα σφοδρῶς ἀποθνήσκοντα, τελευταίων ἀσπασμάτων ἐκοινώνησα, τὸν ὀφθαλμοὺς συνέκλεισα, ἐπεδάκρυσα κεφαλὴν τῷ νεκρῷ, πολυτελῶς ἐκήδευσα, τὰ νομιζομένων οὐδὲν παρέλιπον· καὶ εἰ καὶ ὅπῃ τὰ ξένης, εἶπον ἂν, τὸ οἰκεῖον ὄφλημα τῆ φύσεως ἀπολαβέσης· ἂν οὕτως, μὴ χαλέπαινε. σφοδρὸς ζῶντας οἱ πατρίδας, ἀποθανόντων δὲ πᾶσα γῆ τάφος. ὀλιγόβιοι δ' εἰσὶ πάντες ἄνθρωποι. καὶ γὰρ ὁ μακροβιώτατος, ὀλιγοχρονιώτατος, ἀντιξεταζόμενος αἰῶνι. εἰ δὲ δεῖ, καὶ δικαίως, καὶ ἐξ ἐπιβουλῆς ἔδει θνήσκειν, ἵνα ἂν μοι κουφότερον κακὸν ὑπ' ἀνθρώπων ἀναιρεθέντος· οἱ κτείναντες, νεκρὸν ἂν ἀλίνοιεν, ὡς ἐπαμύσαντες κόνιν, καὶ τὸ σῶμα ἐκρύψαι· εἰ δὲ καὶ πάντων γένοιντο ὠμότατοι, τί πλέον εἶχεν, ἢ ῥίψαντες ἄταφον ἀπαλλάξειαν; τὰ δὲ ἐν ὁδῷ πελόντων ἕως τὸ ὀπίσω, καὶ θεασάμενος, εἶπεν ἂν κοινῆς λαβὼν φύσεως, ἐπιμελείας καὶ ταφῆς ἠξίωσεν· νυνὶ δ', ὡς λόγος, ἀπθέτοις καὶ σαρκοβόροις θηρσὶν ἐυωχία καὶ δεῖπνα γέγονας μυσαμένοις, καὶ ἐσταδὸν ἐμῶν σπλάγχνων. ἀθλητὴς εἰμὶ τῶν ἀβελήτων, ἐκεῖ μεγόμενος πολλαῖς κακοπαθείαις, ἀλώμενος, ξενιτεύων, θητεύων, ἀναγκαζόμενος ὑφ' ὧν οὐκ ἔδει ἐχέλων. καὶ πολλὰ μὲ εἶδον, πολλὰ δ' ἤκουσα, μνείαν δ' αὐτὸς ἐπαθον τῶν ἀηκίστων, ἐφ' οἷς παθὼν δεῖς μετριοπαθῶν, ἀλ ἐγαμφθλω.

NOn tam ego tuam mortem, fili mi, doleo, quàm ſepulchri iacturam: nam ſi tibi ſepulchrum contigiſſet in terra propria, nec mihi deeſſet ſolatium. Aſſediſſem ægrotanti, ante mortem, impendiſſem morienti extrema oſcula, clauſiſſem oculos, mortuum perfudiſſem lacrymis, extuliſſem magnificè, nihil omiſiſſem è iuſtis funeribus; atque etiam ſi peregrè defunctus eſſes, dixiſſem mecum, perſolutum eſt naturæ debitum, noli triſtari, viui habent ſuas patrias, at mortuorũ omnis terra ſepulchrum eſt: Breuis ævi ſont omnes homines; nam qui maximè longævus fuit, quantillum temporis vixit, ſi ad æternitatem id conferas? vel, ſi omnino moriturus eras per vim & inſidias, leuius fuiſſet extingui manibus hominum, qui mortuum ſaltem miſerati, obruiſſent terra, & cadauer ſepeliiſſent; aut, vt crudeliſſimi fuerint, quid amplius potuiſſent, quàm inſepultum proiicere? quem mox viator aliquis præteriens, memor naturæ communis, humaſſet, miſericordia commotus? Nunc, vt fertur, immites & carniuoras beſtias pauiſti, & ſaturaſti meis viſceribus. Hactenus multos labores inopinatos exantlaui: in his miſeriis abundè ſum exercitus, errando, peregrinando, mercede ſeruiendo, dura ferendo imperia, vſque ad vitæ periculum exagitatus, à quibus minimè oportuit: multa vidi, multa audiui, multa paſſus ſum grauia, quibus ad patientiam eruditus perduraui;

ἀλλ' οὐδὲν τῶν συμβεβηκότων ἀφορητότερον, ὅμοιον τῷ ῥώμῃ τὴν ψυχὴν κατάγαιον, καὶ καθάπαξ. τί γὰρ μεῖζον ἢ οἰκτρότερον πένθος; ἢ μὲ ἅδης τῶ παιδὸς διακεκόμικέ μοι τῷ πατρί· τὸ γὰρ οὐ μέρος, οὐ μέλος, οὐ βεβρωκὼ λείψανον. ἀλλ' ὁ μὲ ὅλος δι' ὅλων διέλαβεν), μηδὲ ταφῆς ἀπολαῦσαι μετέλαχεν. ἢ δ' οὐδ' ἂν ἐκπέμψαιμι μοι δοκεῖ τὸ παράπαν, εἰ μὴ πρὸς αἰτίας ἐπόμενον, καὶ ὧν καὶ ἐπέμψε κάτιση, εἰς ἀλήσους καὶ συνεχῆς ἐμοὶ συμφορᾶς.

sed nihil præsenti casu intolerabilius, qui totum animi mei robur subuertit atque deiecit. Quis enim luctus potest esse maior, aut miserabilior? vestis pueri ad patrem perlata est; ex ipso non membrum, non frustum, non vel minimæ reliquiæ, totum deuorârunt bestiæ: nihil superest, quod sepulchro inferatur. Ac ne vestem quidem recepi, nisi vt ad eius aspectum recrudescat doloris memoria, ne vnquam tantæ calamitatis obliuio possit irrepere.

DE SERIIS MOTIBVS *Miserationis.*

Et de prudenti eorum tractatione.

CAPVT XLVI.

PLacuit hanc exemplorum copiam ex clarissimis quibusque scriptoribus explicare; quòd nihil imitatione sit in hoc genere dicendi præstabilius. Cæterùm mens totius eloquentiæ prudentia consulenda est, quę quid, quoue ordine & loco dicendum, suggerat:

Alij sunt in theatris & pulpitis apud Philologos: alij in oratione ciuili, apud Iudices, vel etiam sacros oratores affectus. Quippe in theatrali illo genere liberiùs quasi dictionis habenæ laxantur. Ciuile autem pro dignitate personarum parcius est, grauius, & verecundius.

Cicero non in omnibus affectibus imitandus.

Quamobrem & nimia nonnunquam affectuum teneritudine luxuriat M. Tullius; quos etsi ab eo prudenter adhibitos fuisse tanti viri authoritas credi postulat, haud tamen in omni orationis genere & loco imitandos suaderem.

Liu. l. 5. Grauis miseratio.

Vide querimoniam Pauli Æmilij, qui intra triumphi sui celebritatem duos, totius familiæ columen, filios amiserat, quàm sobria est & excelsa.

Defunctam esse fortunam publicam mea tam insigni calamitate spero, quòd triumphus meus, velut ad ludibrium casuum humanorum, duobus funeribus liberorum meorum est interpositus. Et quum ego & Perseus nunc nobilia maximè sortis mortalium exempla spectemur: ille qui ante se captiuos, captiuus ipse duci liberos vidit, incolumes tamen habet: ego qui de illo triumphaui, ab alterius funere filij ad alterum, accurrens ex Capitolio, propè iam expirantem, veni; neque ex tanta stirpe liberûm supereſt, qui Lucij Æmilij Pauli nomen ferat.

Grauis est istud doloris exemplum: nec minùs generosa extat apud Cornelium Tacitum Senecæ morituri suprema oratio: cùm enim vltima viro admirabili necessitas esset denuntiata, & omnes, qui aderant, suauiter collacrymarentur, ille amicorum lacrymas coërcens:

Tacit. l. 15. Senecę morituri suprema oratio.

Vbi præcepta, inquit, sapientiæ? vbi tot per annos meditata ratio aduersum imminentia? cui enim ignaram fuisse sæuitiam Neronis? neque

Digitized by Google

aliud supereſſe post matrem fratrémque interfectos, quàm vt educatoris, præceptoríſque necem adiiceret?

Quid Socrates apud Platonem? qua constantia moritur? num longè melius, & ad affectus potentius est, consummatæ sapientiæ viros ita loqui, quàm flebiles aliquas nænias occinere? Quippe virtus ipsa, & magnificentiâ, in qua grauitas & auctoritas est, plus proficit ad misericordiam commouendam, quàm humilitas & obsecratio.

Plato in Phædone.

Hoc igitur imprimis considerandum erit Oratori, apud quos dicat, & quam personam agat. Dicendum in curia, in foro, apud prudentes & limatos homines: in oratione etiam funebri apud populum, loco sacro: faceſſant illæ næniæ muliebres, & quicquid est ambitiosarum lacrymarum. Tota, si opus est, graui dolore condiatur oratio. Si Domini, venerandi cruciatus, aut martyrum tormenta narrentur, motibus quidem opus est, & iis vehementioribus: sed tamen retinere oportet maiestatem, nec vnquam in illos muliebres, inclinatos, vlulantes affectus demigrare.

Finis motuum quis esse debeat.

Secundò prospiciendum est, quò tandem euasurus sit hic motus; nam si inanis tantùm spectatur profusio lacrymarum, quid hoc sterilius? Omnia, quæ ex recta ratione geruntur, ad bonum aliquod solidum collineare oportet. Si miserationes tractat patronus, ad vtilitatem causſæ faciant; si sacer orator, in iis se exerceat, conetur non steriles lacrymulas, sed fletus salutares elicere.

Tertiò, nunquam videatur orator velle lacrymas ciere, & in id artis machinas componere. Audax est alienos fletus sibi polliceri: hoc qui expectant auditores, pertinaciùs obluctantur, ac quicquid affertur, sua expectatione minus existimant.

Quartò, infantissima eorum ratio diligenter fugienda, qui cùm apparatas orationes recitent, sibi aut verba suspiriis intercludi, aut vocem lacrymis debilitari, apud ipsos etiam auditores, fletum tenere non posse, dicunt, cùm omnia frigidè & insulsè ficta appareant. Hæc ad comicos risus quàm ad miserationes aptiora sunt.

Quintò, cùm, iuxta vetus Apollonij Rhetoris dictum, citò arescat lacryma; non modò quia falsa est, ideóque ipsa acrimonia faciliùs consumitur; sed quia alienorum præsertim malorum leuissimus est aliis sensus, quia tenerrimè (vt solent omnes) se diligunt; nunquam diu in miseratione commorandum est: siue enim lenta sit, & iacens, ideò citiùs abrumpenda, quia nihil incondita miseratione infelicius; siue secundos cursus teneat, non est nimis indulgendum, ne satietate & fastidio, quod rebus etiam optimis innasci solet, obruatur.

Apollonij Rhetoris dictum.

Sextò, vbi res per se sunt satis tristes & funestæ, qualia sunt dira innocentissimorum hominum supplicia, non sunt adscititiis rebus & figuris temerè exaggerandæ, ne videamur argumenti penuria & sterilitate res alienas excogitare.

Septimò, danda est opera, vt honesti sint aditus, & receſſus ad affectum; & aditus quidem talis esse debet, vt non videatur quæsitus apparatus, sed vt eius, qui repentè excitatur, motus aliqua subesse ratio videatur. In quo errant plerique, qui antequam intellexerint auditores, quid velint, aut in quo argumento versentur, statim incipiunt furere, & insanire, cùm nulla causſa tam atrocis tempestatis appareat: ex quo coniiciunt auditores, Claudiana fore tonitrua, quæ statim in risus soluentur. Receſſus verò talis erit, vt non exhaustus, nec satiatus, sed sui potens, consultò in alium sermonem, cum apta quadam digreſſiuncula, sermonem diuertere orator videatur: nisi fortè in extrema

parte

Digitized by Google

parte orationis verſetur motus, & deſinere ex abrupto opportunum iudicetur; quanquam hoc ratiùs præſtandum eſt; nam aut affectationem habet, aut intemperantis motus opinionem relinquit auditoribus, aut etiam inopiæ verborum, & memoriæ conturbationi à pleriſque imperitis tribuitur.

Octauò, character orationis in miſerationibus eſſe debet minimè affectatus, non turgidus, non inſolens, non feſtiuus, non politulis metaphoris comptus, aut periodorum ſtructura ambitioſus, ſed candidus, ſobrius, & cum generoſitate aliqua demiſſus, rebus & ſententiis creber, numeris ſimplex, toto denique corpore ingenuus.

Nonò, accedat ad elocutionem actio, rebus & verbis accommodata; cuius tanta vis eſt, in hoc præſertim genere, vt lectiſſimos quoſque affectuum, ſine eius beneficio inclinari, repere, extingui videamus: contrà, vel mediocres affectus decorum actionis incendere, & in eximiam quandam dignitatem efferre ſolet. Sed de tota actionis ratione alibi pleniùs.

Quæret fortaſſe hîc aliquis, ſintne apparandi motus oratori? videtur enim hæc agendi ratio clariſſimorum hominum ſentẽtiis non mediocriter auerſari: Siquidem Demetrius Phalereus apertè dicit:

Demetr. Phalereus περὶ ἑρμηνείας. Θυμὸς καὶ πάθος τέχνης οὐ δεῖται, ἀλλὰ δεῖ φύσιν τινὰ αὐτοφυῆ εἶναι τὸν τοιοῦτον: (hoc eſt) Motus iracundiæ, & miſerationis, arte non indigent, ſed oportet, eos veluti quodam naturæ impetu fluere.

Dion. Halic. in Lyſia. Hoc eſt quod Dionyſius Halicarnaſſenſis dicit; αὐτοφυῶς, καὶ ἀπερεγματίστως λέγειν.

Nec immeritò videtur irriſiſſe Satyricus eos qui ad miſericordiam mouendam apparatiſſimas afferunt orationes.

Perſ. Sat. 2. --*cantas, cùm fracta te in trabe pictum*
Ex humero portes? verùm, nec nocte paratum
Plorabit, qui me volet incuruaſſe querela.

Quæ ſi vera ſunt, nihil igitur erit eloquenti, quomodo, aut quid dicat, cogitandum: nam, cùm difficillima pars eloquentię videatur in motibus conſiſtere, ſi nulla, quod aiunt, arte indigent, quid eſt, quod magnopere putemus Oratori elaborandum?

Verùm, nunquam hæc fuit mens eorum qui de eloquentia ſyncere iudicârunt: Si quis verè ratus eſt, aut dolet, non ſolet opinor cogitare in ipſo permotionis æſtu, quomodo dolorem aut iracundiam verbis depingat, faces adhibente natura:

Verùm, quia oratorum eſt, non tam iraſci aut dolere, quàm aliorum iras & dolores exprimere, ſumma arte prouidendum arbitror, quomodo id rectè præſtare poſſint; alioqui, ſi nihil eſt artificij, dicamus quoque, pictores, dum furioſum Athamantem, & mœrentem Antiopam depingunt, nihil artis beneficio indigere, quando rem oportet facere quàm maximè naturalem. Nemo tamen hoc dicit, nemo ita iudicat, ſed eos artificioſiſſimos eſſe putamus opifices, qui propiùs rerum naturas aſſequuntur.

Ita quoque ſe res habet in eloquentia; motuum ſolers quædam ratio magnifica res eſt, & eximiorum oratorum coloribus digna, nec dubium eſt quin multum in id impendant induſtriæ.

Quorſum igitur cõtra ſentire grauiſſimi videntur authores? Primum eos reprehendunt, qui cùm nihil opis habeant à natura, moroſa quadam opera & infœlici labore motus parturiunt; de quibus dixit Pindarus.

--χόρτος ὡς
Γαμφίστοι διὸς πρὸς ὄρνιχα δείαν:

Deinde illos qui in rebus afflictis, triſtibus, calamitoſis, vel certè ſeriis,

& grauibus, vndique floſculos carpunt delicatiſſimæ orationis: & in doloris motibus, ingenij luxuria, figurarum mollitie, periodorum denique lacinioſo ambitu intemperanter laſciuiunt: Hos omnes iure Critici Rhetores ineptiarum condemnant.

Quint'l. l. 11. Commoueatúrne quiſquam eius fortuna (inquit Quintilianus) quem tumidum, ac ſui iactantem, & ambitioſum inſtitorem eloquentiæ in ancipiti ſorte videat? non: imò oderit reum verba aucupantem, & anxium de fama ingenij, & cui eſſe diſerto vacet.

Idem l. 11. Quamobrem in his ſumma cura eſt egregijs oratoribus, quomodo artificium occultent: vt, quod ait idem auctor: Illa quæ dicimus, non domo attuliſſe, ſed ibi protinus ſumpſiſſe videamur: & oratori, & ipſi cauſſæ plurimùm confert: nam & magis imitatur, & minùs timet iudex, quæ non putat aduerſus ſe præparata.

Ariſtoteles artem tegẽdã dicit. Non dicit domo non eſſe afferenda, quæ dicimus, ſed ita agendum, vt non videamur attuliſſe: quod ſimiliter Ariſtoteles, 2. Rhet. Διὸ δεῖ λανθάνειν πειθοῦντας, ἢ μὴ δοκεῖν λέγειν πεπλασμένως, ἀλλὰ πεφυκότως.

Oportet (inquit) artem ita obſcurare, vt non ex vllo apparatu, ſed omnino naturaliter dicere videamur: quòd ſi quædam molliores figuræ in oratione tranſluceant, quæ ſine cura & cogitatione fluere non poſſunt, ſtatim ars deprehenditur, & vis motus ſidit. Nam, vt ait Dionyſius in Iſocrate; Ars tegenda.

Χαεισπισμὸς πᾶς ἐν κακοδῇ, ἄωρον πρᾶγμα, ἢ πολεμιώτατον ἐλέῳ. Oratio nimis elegans, & feſtiua in rebus ſeriis, intempeſtiua res eſt, & miſerationi contraria.

Alia plerunque ratio eſt Poëtarum, & ſophiſtarum, qui omnia aurium delectatione metiuntur: licèt enim modum in iis quoque tenere debeant, tamen longè ſuas artes produnt liberiùs, quàm ij qui non iam argenteis haſtis pugnant, ſed graue & laborioſum diſcrimen ingreſſi ſunt. Poëtica & ſophiſtica in motibus oratio ab oratoria diuerſa.

Nunc, quæ ad actionem attinent, etſi breuiùs perſtringere viſum eſt, tamen quia aliud argumentum ſpectãt, in ſequẽtem libellũ reiiciemus.

Finis Libri octaui.

Digitized by Google

DE PRONVNTIATIONE.

LIBER NONVS.

Actio corporis eloquentia.

IN ELOQVENTIÆ potiſſimùm exercitatione conformari ſolet actio; cuius vis maxima eſt, & ad omne momentum perſuaſionis efficaciſſima. Eſt enim corporis quædam eloquentia, quâ fit, vt animus optimis ſenſibus affluens in corpus emanet, eique ſui generoſam ſpeciem imprimat. Vt igitur lumen à ſole, ſic ab intima mente profluit actio; imò mens ipſa in actione ſe prodit, quaſi in ſpeculo; & per vultum, per oculos, per manus, per vocem, optimum eloquentiæ inſtrumentum, in exteriora ſeſe diffundit: cúmque ea quæ interiora ſunt, minùs pateant multitudinis ingeniis, quæ omnia ex oculis metiri ſolet: contrà, quæ videntur & audiuntur, vehementiús animos per ſenſum transfuſa percellant, euenit, vt qui actione floruerint oratores, omne (quod aiunt) punctum ſemper retulerint: nec immeritò eandem eloquentiæ primariam & penè vnam virtutem agnouit Demoſthenes.

Quamobrem, & ei qui ſeriò decus affectat eloquentiæ, diligenter conformanda eſt, & omni ex parte perpolienda; quamquam ſuperuacaneum exiſtimo, de iis longam præceptorum ſeriem texere; quæ potiùs è naturæ cuiuſque affectione, viua voce, & continuâ exercitatione petenda ſunt, quàm ex ſcriptorum monumentis expectanda: Qui enim hæc ſcrupuloſiùs inquirunt ex libris, & exercitationi minimè inſiſtunt, idem mihi facere videntur, ac ſi quis vt in ſtrenuum militem euaderet, gladiatorum dictata multa quàm auidè colligeret, ludi verò gladiatorij aſpectum, & rudes, & petitiones, & declinationes nunquam digladiando experiretur. Eſt autem cuilibet promptius actionis vitia & deformitates notare, quàm quid optimum ſit, in tanta corporum & ingeniorum varietate definire.

Actio vſu potiùs diſcitur quàm præceptis.

DE ACTIONE MOLLI, & curata.

CAPVT I.

FAmiliariſſimum eſt iis qui ex Rhetorum ludo, & præceptis, adhuc calent iuueniliùs, actionem nimis mollem & curatam ſtudioſè conſectari, qua plurimum ſæpe deperditur grauitatis.

Actio ſcholæ nimis plerumque delicata.

Alius eſt, Athleta in ludo; alius, miles in acie: cùm ad pompam & delectionem referantur omnia, exilire ſolet liberiùs actionis quædam affectata iucunditas; At vbi ſeriò cum hoſte confligendum eſt, defloreſcit hic ab arte numeroſus lepos, & plus ſæpe naturæ quàm præceptis tribuitur.

Actio nimis curata non fert ſolem & puluerem legitimi certaminis.

Non enim ſatis ſani videntur qui certantem hominem, & iam in ſudata lorica deflagrantem, volunt minutulis quibuſdam præceptis & legibus illigare: qui Oratores ad religioſam Phonaſcorum obſeruationem reuocant, abſtinentiam ciborum variam præcipiunt, liquidorum etiam plaſmatum ſorbitiunculas præſcribunt, geſtum deinde formant, quaſi ex pixide ad choreas, non ad tubarum ſonitus, armorúmque terrores educturi eſſent oratorem. His igitur ſæpenumero contingere ſolet, quod Sybaritarum equis, ludionibus quidem illis, ſed minimè belliioſis: Quippe gens chorearum ad inſaniam vſque auida, etiam equos numeroſè ſaltare docuerat; qui poſtquam ex ſaltationum vmbraculis, in ſolem & puluerem ſunt producti, Martis & tubarum ignari, nimis inſulsè compoſitis motibus laſciuientes, ſe & totum exercitum perdiderunt: ita illi ab imis vnguiculis ad verticem vſque venuſti Rhetores, qui triumphant in luſionibus, in legitimis prælijs, ſi eandem teneant rationem, ſe & cauſſas in diſcrimen adducunt.

Simile de equis Sybaritarum.

Itaque bene monet Quintilianus, actionem non eſſe deliciis molliendam: Alioqui nitida illa & curata pronuntiatio, inſolitum laborem recuſabit, vt aſſueta gymnaſiis & oleo corpora, quamlibet ſint in ſuis certaminibus ſpecioſa, atque robuſta, ſi militare iter, facéſque, & vigilias imperes, deficiant, & quærant vnctores ſuos, nudúmque ſudorem.

DE ACTIONE RVDI, et vaſta.

CAPVT II.

NEque tamen cùm mollis & compta repudiatur actio, eò deueniendum eſt, vt cum iis ſentiamus, qui rudem illam, & qualem impetus cuiuſque animo tulit, actionem iudicant fortiorem, & ſolam viris dignam. Eſt enim profectò ab arte moderata quædam cultura capienda; Nam etſi præceptis iſtis in dicendo manifeſtè non vtimur, tamen apparet atque extat, vtrum aliquando didicerimus.

Moderata actionis cultura.

Vt enim (quod ait M. Tullius) qui pila ludunt, non vtuntur in ipſa luſione artificio proprio palæſtræ: ſed indicat ipſe motus didicerintne palæſtram, an neſciant.

Sic in orationibus iudiciorum, concionum, Senatus, etiamſi non adhibentur geſtus ex ſchola, facilè eſt tamen intueri, vtrùm is qui dicat, liberaliter aliquando fuerit inſtitutus.

Omnis quidem affectatio ac nimis delicatus lepos inuiſus eſt, & meritò in ſeriis præſertim orationibus ſuſpectus:

At ipſe neglectus actionis incidit in

aliud vitium rusticitatis, quæ meritò placere non possit.

Itaque, vt qui formæ nimis student, elaborántq; curiosius, delicatæ mollitiei suspicionem non effugiunt: cõtrà, qui omnino negligunt, rigorem quendam animi & duram speciem præferunt austeritatis:

Non dissimili ratione, quæ nimis excolitur actio, pueriles delicias sapit: quæ prorsus contemnitur, in agrestem duritiem transit, quæ auditores retinere non potest: tenendus est, vt in cæteris, modus, & medium, in quo solet virtus consistere. Quanquam si in altero peccandum foret, faciliùs excusaretur simplex quædam rusticitas, quàm putidiuscula vocis, gestus, & habitus affectatio. Quod Philostratus disertè notauit in Philisco, qui adeò Antonino Imperatori ob infractam mollitiem actionis displicuit, vt immunitate, qua cæteri penè omnes sophistæ gaudebant, excideret: vbi inter cætera notat, ἢ τὴν στολὴν ἀχρήμων ἴδοις, ἢ τὴν φωνὴν μιξόθηλυς, ἢ τὴν γλῶτταν ὕπτιος, ἢ βλέπων ἑστῶσί που μᾶλλον ἢ ἑστὰ νοήμασι: Veste, inquit, indecorus, voce penè effœminatus, lingua supinus, & aliò quouis potiùs in dicendo, quàm ad sensa respiciens visus est. Quamobrem Imperator in Philiscum conuersus, eius os continuò repressit; angustas interrogationes ingerens; ad quas cùm Philiscus minimè responderet: ἢ μὴν ἀκούεις, inquit Antoninus, δίκαιον ἦν κόμην, ἢ ὀφθαλμούς, ἢ φωνήν: & cùm sibi, ob sedem Athenis datam, immunitatem quoque concessam dictitaret, respõdit Imperator, se non διὰ μικρὰ καὶ δύσλυτα λοχαρία, immunitatem concedere. Ita ille vitio prauæ actionis irrisus & mulctatus est.

Philost. in vita Philisci sophistæ.

Actionis delicatæ rigida cẽsura.

DE ACTVOSA ET frigida.

CAPVT III.

Actuosi quales sint.

IS est plebeiorum fermè hominũ sensus, vt nullam putent egregiã, nisi quæ *pontem indignetur*, actionem, in qua & rigidi vultus toruitas, & clamosæ fauces, & vox vlulans, & pedis suppulsiones, & brachiorum remigatio, & totius corporis dissoluta quædam atque intemperans iactatio: quæ tamen agendi ratio, quàm parum syncera sit, & prudens, declarant summorum Oratorum de pronuntiatione iudicia.

Demosth. de clamosis iudicium.

Siquidem Demosthenes eorum perstringens insciti am, qui, vt valentissimum quemque lateribus, ita optimum iudicarent Rhetorem, præclarè monuit, Oratores, non ex voce sed ex mente dignoscendos, οὐκ ἐκ τῆς φωνῆς, ἀλλ' ἐκ τῶν γνωμῶν.

At M. Tullius clamosos illos latratores claudis similes esse dictitabat: sicut enim hi ad equum, imbecillitatis suæ perfugium; ita illi ad clamorem, ignorantiæ suæ præsidium concurrunt. Hoc deinde clamore, quasi robusto iumento ferociùs inuecti, apud imperitos quosque tripudiant. Sed nunquam Homerus Stentorem inter oratores numerauit: nec magis hoc nomine possunt fieri eloquentes, quàm baiuli citharœdi.

Itaque, licèt promptissimum sit eloquentiæ telum vox firma & robusta, ne tamen nimia contentione politis auribus officiat, prouidendum est.

Carneades, vt clamosus arguitur.

Nèc immeritò Carneadem Stoicum, nondum tantæ apud Philosophos authoritatis, in gymnasio differentem, misso quopiam gymnasiarchus monuit vt vocem acutam remitteret: Erat enim natura vocalissimus. At cùm ille respondisset;

Da mihi vocis modum: Non ineptè occurrit, Do eum qui tecum sermocinatur.

Ex quo fit, vt pro locis & auditoribus conformanda sit vox, ne aut nimis demissa sit, aut etiam sonantiùs quàm necesse sit, exiliat.

Multò verò magis gestus prudenter est temperandus, ne in calore orationis, præter modum subsultans efferatur.

Haterij actio vehemens. Seneca in controuersijs.

Quintus Haterius, quem sufflaminandum Augustus Imperator, sumpta *à curribus* metaphora, dictitabat, seruum, à tergo, perorans habuit, qui ardore quodam eloquentiæ vehementiùs procurrentem, tactu vestis moneret, & ad æquitatem orationis reuocaret.

Dici non potest, quantùm à veteribus exagitata fuerit ea quæ in rebus etiam modicis cernitur apud cõplures insolens totius corporis, vbi mihil opus est, iactatio.

Titius saltatio. Cicero in Bruto.

Sextus Titius, homo loquax, & acutus, tam solutus & mollis fuit in gestu, vt saltatio quædam nascereturcui saltationi Titius nomen esset; ita actuosus orator triuialibus etiam probris concisus, eius vitij deformitatem magis insignem reddidit.

Quintil. lib. xi. Oratoris est agere, non satagere.

Nec temperatior fuit Manlius Sura: quem cùm Domitius Afer multum in agendo discursantem, saltantem, manus iactantem, togam deijcientem, ac reponentem vidisset, non agere dixit, sed satagere, hoc est, frustra miserèque conari,

Alij hac corporis agitatione minimè contenti, multa passuum millia, vt ille Virginij antisophista, declamant: contra quos lineam meritò Cassius Seuerus poscere solebat, vt aliquem excursionis terminum, qui in stadiis adhiberi solet, constituerent.

Alij mentum intorquent, alij femur & frontem in nugis feriunt: alij pulpitum perpetuis ictibus terunt: nonnulli etiam capillos vellunt: quod Socrati ardore mentis incitatissimo contigisse narrat Diogenes Laërtius.

Hæc ferè vitia sunt actionis prorsus illaudatæ: quæ cùm omnes dedeceant, maximè tamen graues personas, & sedatas orationes: etli in oratore plurimum laudis obtineant affectus, numquam tamen ita debent esse immoderati, vt extra se exilire orator videatur; alioqui nisi permotionis ipse potens fuerit, contemptus efficitur.

Deinde grauitati non parum officere solet crebra illa corporis iactatio, & iuuenilis motus ostentationem habet non mediocrem.

Sedata grauis personæ oratio, quasi ex sacrario prodire videtur.

Contrà, quæ sine hac gesticulatione sapientum voces exprimuntur, ex tranquillo mentis sacrario, quasi ex oraculo fluere videntur, & ideo ad persuasionem plus habent firmitatis.

Quanquam in eo magna est argumenti ad dicẽdum propositi habenda ratio, & alia sedatè, alia seuerè nonnunquam & atrociter dicenda sunt, nunquam tamen insanè; quod ijs accidit qui in nugis tragica & vlulanti voce lasciuiunt.

Actio frigida.

Aliorum longè dispar est ratio, qui adeò miserè & frigidè dicunt, vt vbi irasci, tonare ac fulgurare oporteat, non magis ardescant, quàm gallinæ madidæ, & lectoris *tono* Thyesteas exercitationes decurrant.

Cicero in Bruto.

Hoc vitium in M. Callidio, Q. Gallo accusatore, præstringit M. Tullius. Cùm enim affirmaret se testibus, chirographis, quæstionibus, probaturum sibi à reo fuisse præparatum venenum, sed interim rem atrocem, remisso vultu, languida voce, ac reliquo gestu parum concitato pronuntiaret, M. Tullius; Tu, inquit, nisi fingeres, M. Callidi, sic ageres? Ex actione colligens, illum non ex animo loqui.

Qui sunt ita affecti, ad consolandos

Digitized by Google

in valetudinario ægrotos magis quã ad grandiores orationes sunt idonei; quamquam occurrunt nonnunquam tempora, & auditores, apud quos ipsi sunt valdè apti, vt apud Areopagitas, qui res simplici oratione narrari, nullis verò motibus exaggerari incendive iubebant.

In hoc genere magna & ætatis, & personarum, & rei ad dicendum propositæ habenda est ratio: quædam enim sunt quæ gestum nullum ferunt; sed quò simpliciùs dicuntur, eò plus habent ad persuadendum roboris. Contrà, gestus si quid artis oleat, de fide & authoritate dicentis nonnihil detrahit.

Alia tempora de industria promũt eloquentiam, alia celant, & eius percallidè declinant opinionem: omnia rerum momenta prudentissimo præsertim oratori sunt expendenda; & vt styli, sic actionis quoque adhibenda est varietas.

DE CANTV, ET monotonia.

CAPVT IV.

SEd nos errata quæ in actione cõtingere solent, pleniùs agnoscamus. Omnino, vt ea tota in pronuntiationem & gestum diuiditur; ita vocis & corporis vitia sigillatim expendenda sunt.

Cantus appellatur Caricum vitiũ. Suid. & Fab. l. 11.

Quo in genere primum est & familiarissimum cantus: quod inutilius sit an fœdius, dubitare se dicit Fabius: appellatur istud à nonnullis Caricum vitium, & Καειστὶ μέσον, quòd Cares, vt lamentabili cantilena supra cæteros delectati, locum prouerbio dedere: ita etiam flebiles Rhetores habuerunt, quos pene cantasse in epilogis testantur Marcus Tullius, & Fabius Quintilianus. Si quis autem quærat quid sit cantus, dixerim esse clamosam quandam & subsultantem vno fermè tenore neniam.

Primùm igitur animaduertas in cantoribus μονοτονίαν, hoc est vocem etiam in cantu, vnius semper tenoris, similem tabulis, quas μονοχρωμάτους appellant: non quòd non habeant aliquam modulorum disparitatem, quam cantus necessariò solet includere, sed quòd desit illis aucupium gratissimæ varietatis, qua pro argumentorum dissimilitudine suam naui oratores perspergunt actionem.

Cantores non habent vocis varietatem.

Itaque, si narratiunculam quandam in submisso genere dicendi cantores percurrant, vbi minimè affectatus requiritur pronuntiationis lepos, insurgunt: inclamant, cantant, nec alio tenore dicunt, *fer vinum, fer aquam, ô puer*, vel, *nam postquam venit hic ad balneas, cœpit defricari*, quàm, *O Chæronea pernicioſus ager! ô trãsfuga ad Barbaros Bœotia! ingemiſcite Heroum anima, ad Plataeas ictui ſumus.* Deinde quicquid dicũt, tanta voce tantáque contentione spiritus pronuntiant, vt ægrè postea submittere, & in exilem sonum deflectere possint, sed vox semel incitata, quasi effrænis Numidarum equus ruit, & nulla moderatione temperatur.

Accedit inter eosdem semper limites subsultans quidam puerilis tonus: quo vox in aliis muliebriter frangitur, in aliis perquam flebiliter vlulat, ad summum totam pronuntiationem corrumpit.

Cantus fœdum pronũtationis vitium.

Fœdum illud quidem est in oratoribus, (vt ait Quintilianus) & inutile vitium: fœdum, propter inflexiones muliebres, & vlulatus: inutile, propter frugis & fructus inopiam. Nihil magis officit persuasioni, nihil minùs afficit nauum auditorem, nihil viro oratore indignius.

Quare quicunque hanc agendi rationem sequuntur, paucis fortasse mulierculis, & auribus valdè plebeiis placent; à viris prudentibus, non secus ac declamatores pueri au-

Digitized by Google

diuntur, qui nec delectare, nec prodesse possunt.

Quanquam euenit sæpe, vt istud, quicquid est vitij, tum sanctitatis tũ doctrinæ virtutibus nonnulli sacri Oratores tegant; tamen si hanc eloquentiæ maculam eluerent, longè gratior eorum, addo etiam vtilior, in publicum manaret oratio.

Radix & ortus cantionis.

Radix vt plurimùm huius mali pullulat in scholis, in quibus pueri rebus tragicis & grandibus assueti, quæ vocis contentiones & alios flexus desiderant, rati omnia eodem tenore pronuntianda, & in hac vocis infractione pulchritudinem quandam extare eloquentiæ, res ciuiles, minutas etiam plerumque, vel festiuas, eodem spiritu dicunt, & pronuntiant. Videre est etiam adolescentulos in infimis scholis delitescentes, (ita dulcium vitiorum illecebra trahit imitatores,) Despauterianos versus recitate, non secus ac si Milonianæ peroratiõnem, aut Priami cædem, aut Niobes lacrymas declamarent.

Educatio cantus.

Hoc demum vitium in theatris alitur, vbi torui, & furiosi, & vlulantes, & ad insaniam vsque actuosi visuntur; quæ dum apud imperitum populum, qui istis rebus pascitur, habeant aliquid iucunditatis, è scena transeunt, non modò in oratorum pulpita, sed in ipsas concionatorum cathedras; ex quo latiùs in dies blandum serpit malum.

Qua igitur ratione hæc pronuntiatio tam peruersa euelli possit? hac, opinor, si pueri primùm rebus submissis & humilibus rotundè pronuntiandis assuescant, nec statim ad tragicas illas nænias, aut furores etiam, procurrant.

Remedium aduersus cantum.

Deinde, si sensum eorum quæ recitant, maturè animaduertant, interdum etiam vernacula, non illa inflata, & tragica, sed grauia & sedata pronuntient. Præceptores bene monentes audiant, sua etiam vitia in aliis recognoscant.

Postremò, vbi iam ad illos palæstræ motus aptiores & magis compositi fuerint, in orationibus exerceantur, quæ varios motus ac vocis inflexiones admittant; vt quid submissè ac leniter, quid festiuè, quid atrociter, quid sedatè, quid concitatiùs dicendum videãt, è quibus pronuntiationis grata cõparatur varietas.

Neque verò cùm tantopere cantus exagitatur; in eorum sectam transeundum est, qui dum Scyllam fugiunt, in Charybdin incidunt: Dum enim sibi persuadent, cantionem esse ab oratore alienam, in exilem quandam deueniunt pronunciationis siccitatem quotidiano sermoni simillimam: quam iure reprehendit Quintilianus: oportet enim esse aliquid in actione nitoris, & curæ; quod qui penitus euellere studeant, corrumpunt eloquentiam. Maximè verò illud apparet in floridis argumentis, vt in ipsa Poëmatum recitatione; in qua, qui pueros in eam conantur adducere seueritatem, vt naturaliter, quod aiunt, pronuntient; non solùm quicquid in ea ætate est, tollunt gratię, & iucunditatis, sed eorum actionem subsurdam, exilem, languidam, & penè senilem faciunt, vt præ istis iam cantores diserti & benè fortunati videantur. Quis enim eum ferat, qui istos versus humiliter pronuntiet:

Pronunciationis exilis siccitas fugienda.

Soror Tonantis (hoc enim solum mihi
Nomen relictum est) semper alienum Iouem,
Ac templa summi vidua deserui etheris,
Locúmque cœlo pulsa, pellicibus dedi.

Non secus, ac si Dauus aliquis dicat,

Here salue, aut Phædria secum:

Dum rus eo, cœpi egomet, mecum inter viam,
Ita vt fit, vbi quid in animo est molestiæ,

Aliam

Digitized by Google

Aliam rem ex alia cogitare.

Cantus in oratione subobscurior esse debet.

(Quanquam & hæc etiam aliquid artis desiderant) planè ridiculi sunt, qui ita pronuntiant, nec vident, M. Tullium hoc genus improbasse, qui dixit in oratione, *cantum esse aliquem subobscuriorē*; artificiosos scilicet vocis flexus subindicans, quos, qui omnino reijciunt, dum sē artificiosa dicunt improbare, fruantur sanè sua persuasione, sed cæterorum laboti dent veniam, qui nihil credunt esse perfectum, nisi vbi natura cura iuuatur.

DE ALIIS PRONVNTIAtionis vitiis.

De Coccysmo, Brancho, Suspiriis, blæsa Nare.

CAPVT V.

ALia sunt pronuntiationis vitia, & ea quamplurima, inter quæ *Coccysmus, Branchus, Suspiria*, & *blæsæ Nares*, sæpius numerantur.

Coccysmus fit, cùm vox supra vires vrgetur, vnde & suffocata sæpe, & maiore nisu, minùs clara est, & interim elisa in illum sonum erumpit, cui Græci nomen ab immaturo gallorum cantu dederunt. Quale autem istud sit, apparet ex Iulio Polluce, qui κοκκύζειν gallis tribuit, ex authoritate Demosthenis & Hyperidis, Τιμόδης δὲ ὁ Δημοδίνης, ἐπ' ἀλεκτρυόνων τὸ κοκκύζειν εἶπεν.

Iulius Pollux lib. 5. c. 14.

Fabius l. 11.

Branchus, siue, Βράγχος, est longus, & plenus, & clarus satis spiritus, non tamen firmæ intentionis; ideóque tremulus, vt corpora quæ aspectu integra neruis parum sustinentur, vt ait Fabius: cuius etiam vitij meminit Pollucis Onomasticon, & βράγχωδη φωνὴν nominat.

Pronuntiationis vitia.

Suspiriosi alij sunt, qui spiritum cum stridore per raritatem dentium non recipiunt, sed resorbent: sunt qui crebro anhelitu, & introrsum etiam clarè sonante, imitentur iumenta, onere & iugo laborantia: Quod affectant quoque, tanquam inuentionis copia vrgeantur, maiórque vis eloquentiæ ingruat, quàm quæ emitti faucibus possit: Est aliis concursus oris, & cum verbis suis colluctatio: Iam tussire & expuere crebrò, & ab imo pulmone pituitam trochleis adducere, & oris humore proximos spargere, & maiorem partem spiritus in eloquendo, per nares effundere; etiamsi non vtique vocis sunt vitia; quia tamen propter vocem accidunt, huic loco subijciuntur. Quòd verò ad rectam spiritus & vocis œconomiam attinet, nec volubilitate nimia confundenda, quæ dicimus, qua & distinctio perit, & affectus, & nonnunquam etiam verba aliqua sui parte fraudantur; cui contrarium est vitium nimiæ tarditatis. Nam & difficultatem inueniendi fatetur, & segnitia soluit animos, & in quo est aliquid temporibus præfinitis, aquam perdit. Promptum sit os, non præceps: moderatum, non lentum: spiritus quoque, nec crebrò receptus, concidat sententiam, nec eò vsque trahatur, donec deficiat. Nam & deformis est consumpti illius sonus, & respiratio sub aqua diu pressi similis, & receptus longior, & non opportunus, vt quia fiat, non vbi volumus, sed vbi necesse est. Hæc Fabius.

DE VOCIS NATVRALIBVS vitiis & virtutibus.

CAPVT VI.

IVlius Pollux, Onomastici lib. 2. ca. 26. viginti fermè vitia enumerat, quibus mala vox appellari solet.

Vox nigra quæ?

Prima est μέλαινα, *nigra*, hoc est, obscura, translatione ducta ab oculis ad aures. Nam vt nigrum segnius oculos afficit, ita hæc vox difficiliùs in aures penetrat, & secum minùs

Digitized by Google

habet amœnitatis, imò triſtis retinet quidpiam horroris.

Φαιὰ, *fuſca*, vel *ſubnigra*, differt quidem à nigra, quòd minùs habeat obſcuritatis, ſed tamen à puræ vocalitatis nitore longè abeſt.

Ἀηδὴς, *inamœna*; quales eſſe ſolent aliquando robuſtiſſimæ voces, cum quibus rarò miſcetur iucunditas. Et id in Caſſio Seuero mirabile fuiſſe memorat Seneca, quòd valentiſſimæ vocis retineret ſuauitatem. Hæc enim inter ſe raro conueniunt, vt eadem vox ſit ſuauis, & ſolida.

Σμικρὰ, *puſilla*, dicitur à Quintiliano, quæ ὑπερόλκῳ, excelſæ & prægrandi opponitur. Talis eſt eorum qui pipire magis videntur quàm loqui.

Στενὴ, *anguſta*, quæ veluti per arctum gutturis canalem tenuiter eliquatur, nec aures implet auditorum.

Δυσήκοος, *Quæ* vel *difficilè auditur*, vel auribus importunè moleſta eſt.

Ἀσαφὴς, *ſubſurda*, vocatur à Fabio, quæ, vt Aſpendius citharista, ſonum intus retinet, nec vocales habet emiſſiones.

Ἐκχεχυμένη, *confuſa*, nec plenè articulatis ſonis diſtincta.

Ἐκμελὴς, *abſona*, diſcrepans, & inconcinna.

Ἀμελὴς, *neglecta*, ſine nitore, & palæſtra.

Ἀπήνωρος, *rudis*, & intractabilis, quales eſſe ſolent pulli equorum effræni.

Ἀπιθὴς, *ad perſuadendum inepta*, qualis eſſe ſolet vox cantantium in oratione.

Δυσκαμπὴς, *rigida*, quæ ægrè flexiones admittit.

Τραχεῖα, *dura*, & *aſpera*, quæ ſtrepitu aures offendit.

Διεσπασμένη, *diſcerpta*, quæ fit, quando ſermo ſubſultat imparibus ſpatiis ac ſonis, miſcens longa breuibus, grauia acutis, elata ſummiſſis, & inæqualitate horum omnium, ſicut pedum, claudicat ſermo: eadem varia & inconſtans dicitur.

Ἀνιαρὰ, *triſtis* & acerba, quæ auribus iniucundum ſonum fundit, qualis eſſe ſolet rotarum ſtridularum, aut inconcinnarum auium.

Βεβραχύδης, *infirma*, qua tenuis & eliſus ſpiritus in raucam exilitatem ſpargitur.

Χαλκίζουσα, *ænea*, quæ inſtar æris vehementi quodam tinnitu aures ferit.

Ὀξεῖα, *acuta*, quæ ſonantiùs quàm par eſt, aures percellit, & penetrat. Non enim acutiſſimus ſonus orationibus conuenit, quòd prætenuis ſit, & nimis ſecans, & immodicæ claritatis, contrariæ verò virtutes ſunt.

Vox ὑψηλὴ, *alta*, quæ ex firmis ſparſa lateribus, aures implet pleniſſimè. Virtutes vocis.

Ὑπερβολὴ, *excelſa*, & exaggerata, quæ non modò pleniùs auditur, ſed ipſa firmitate durabilis eſt.

Λαμπρὰ, *clara*, quæ nitidiùs perſonat, & nullis maculis infuſcatur.

Πλατεῖα, *plana*, fuſa, explicata.

Βαρεῖα *grauis*, & prægrandis, qualis eſſe ſolet valentiſſimorum muſicorum, quæ ſi admixtam habeat ſuauitatem, laudatiſſima vox eſt; at verò dulcedinis expers, plerunque in vaſtam enormitatem ſpargitur.

Λευκὴ, *candida*, & pura, quæ aures afficit, vt color albus oculos.

Ἐκκεκαθαρμένη, *pura*, puta, & quaſi omnibus vitiis ac ſordibus defæcata.

Ἡδεῖα, *ſuauis*, quæ gratiæ quodam flore delectat.

Ἐπαγωγὸς, *illecebroſa*, flexibilis, & delicatis modulis affluens.

Ἐυμελὴς, *exquiſita*, culta, facunda.

Ἐυτιθὴς, *rotunda*, ſimplex, & ad perſuaſionem aptiſſima.

Ἐυάγωγος, *tractabilis*, quæ facilè ab imo citatur ad ſummum, à ſummo defluit ad imum, & in omnes conciditur varietates.

Ἐυκαμπὴς, *flexibilis*, & rigoris expers, quæ fingentem ſequitur, vt cera molles digitos.

Ἐυέλικτος, *volubilis*, citata, & velox,

qualis esse solet optimorum oratorum, vbi pugnat dentiùs.

Γλυκεῖα, *dulcis*, & molli quodam decore efflorescens.

Λιγυρὰ, *canora*, stridula, & ad citharæ fides apta.

Πεπλὴς, *plena*, perspicua, & auditu facilis.

Διαφανὴς, *splendida*, & molliter pellucens. Et hæc fermè sunt vocum genera, & virtutes, quæ à natura proficiscuntur, ab arte tamen culturam capiunt, & nitorem.

DE QVATVOR VIRTVtibus pronuntiationis.

CAPVT VII.

QVatuor sunt præcipuè pronuntiationis virtutes, *Puritas*, *Perspicuitas*, *Cultus*, *Habilitas*.

Fab. l. 11. Prima virtus pronuntiationis, Puritas.

Puritas est salubritas quædam vocis, in qua nihil est vitij; cui officit vox subsurda, rudis, immanis, dura, rigida, varia, præpinguis, aut tenuis, inanis, acerba, pusilla, mollis, effœminata. Contrà iuuat os facile, explanatum, iucundum, vrbanum, in quo nulla rusticitas, neque peregrinitas resonet, vt ait Quintilianus. Cicero 3. de Orat. 41. pari ratione condemnat vocem mollem, muliebrem, extra modum absonam atque absurdam, item agrestem & rusticanam: vúltque pronuntiari non asperè, non vastè, non rusticè, non hiulcè, sed pressè, æquabiliter, & leniter. Accedit etiam tonus, seu accentus, quo homines vt æra tinnitu dignoscuntur. Hæc virtus, tum natura, tum consuetudine paratur; cuius vis magni momenti est. Itaque plurimum iuuabit à teneris rectæ pronuntiationi assuescere. Nam qui grandiores peregrinas linguas discunt, vix adeò purè pronuntiant, vt ab indigenis vitioso quodam sonitu non discernantur.

II. Perspicuitas.

Perspicuitas, & lux pronuntiationis, est in articulata quadam expressione omnium syllabarum, legitimísque interpunctionibus: de qua ita præcipit Fabius.

Dilucida verò erit pronuntiatio, primùm si verba tota exegerit, quorum pars deuorari, pars destitui solet, pleriſque extremas syllabas non proferentibus, dum priorum sono indulgent. Vt autem est necessaria verborum explanatio, ita omnes computare, & velut annumerare literas, molestum & odiosum. Obseruandum etiam, quo loco sustinendus & quasi suspendendus sermo sit, quod Græci, ὑποδιαστολὴν, vel, ὑποστιγμὴν, vocant, & hoc arte, vt apparet, est parabile.

III. Virtus Ornatus.

Ornatus est *cultus* vocis, & nitor, cui plurimùm suffragatur à natura vox facilis, magna, beata, flexibilis, firma, dulcis, durabilis, clara, pura, secans, erecta, auribus cedens, & cæteræ virtutes, quas ex Iulio Polluce commemorauimus. Accedit etiam totius organi pulchra compositio, vt lateris firmitas, vt spiritus cum spatio pertinax, & labori non facilè cessurus.

IV. Habilitas.

Habilitas est in constanti quadam æquabilitate, pro argumentorum diuersa ratione iucunda pronuntiationis varietas. Vt enim optimus stylus, licèt sit perpetuò æquabilis, & sibi constans, tamen pro materia subiecta nunc grauis, nunc floridus, nunc leniter demissus apparet: sic laudata vox semper eadem, & à sua bonitate non discedēs, multas pro rerum conditione admittit varietates, è quibus omnis ei decor efflorescit. Dici non potest quantam habeat gratiam ars illa varijndi, quantum auditores exhilaret, & ipsum oratorem laboris vicissitudine reficiat. Contrà verò Monotonia, non modò dicentem enecat, sed ipsos exanimat auditores. Omnino vt standi, ambulandi, sedendi vices sunt, nihilque horum pati

Varietas, pronuntiationis virtus, mirificè grata.

Digitized by Google

RATIO ANTIQVORVM putidiuscula, numerandi, & loquendi per gestus.

ΕΝ ἡ τῇ χερσὶ καθίξεις τὸν ἀριθμοὺς οὕτως· καὶ ἐν μὲ τῇ ἀυωτύμῳ αἰεὶ ὀφείλεις τὰς μονάδας ἢ δεκάδας κρατεῖν· ἐν ἡ τῇ δεξιᾷ τὰς ἑκατοντάδας ἢ χιλιοντάδας· τὸν δ' ἐπίκοινα τούτων ἀριθμοὺς χαράττειν ἔν τινι. οὐ γὰ ἔχεις ὅπως καθίξεις ἐν τῇ χερσί.

Συστελλομένου τοῦ παρὰτου ἐπὶ μικροῦ δακτύλου τοῦ μέσου χαλκιμένου, τῶ ἡ τεττάρων ἐκτεταμένων, ἢ ἰσαμένων ὀρθίων, κατέχεις ἐν μὲ τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ μονάδα μίαν. ἐν ἡ τῇ δεξιᾷ, χιλιοντάδα μίαν.

Καὶ πάλιν συστελλομένου καὶ τούτου, καὶ τοῦ μετ' αὐτὸν δευτέρου δακτύλου τοῦ παρεμέσου, ἢ ὀπιβάτου χαλουμένου. τῶ ἡ λοιπῶν τριῶν, ὡς ἔφημεν, ἰσαλουμένων, κρατεῖς ἐν μὲ τῇ ἀυωτύμῳ, δύο, ἐν ἡ τῇ δεξιᾷ δισχίλια.

Τοῦ ἡ αὖ τρίτου συστελλομένου, ὅπερ τοῦ σφακίλου ἢ μέσου, καιμένων, ἢ τῶ ἑτέρων δύο, τῶ ἡ λοιπῶν δύο ἐκτεταμένων, τοῦ λιχανοῦ λέγω, ἢ τοῦ ἀντίχειρος, εἰσὶν ἄφ' κρατεῖς, ἐν μὲ τῇ λαιᾷ, γ'. ἐν ἡ τῇ δεξιᾷ, τρισχίλια.

Πάλιν συστελλομένων τῶ δύο, τοῦ μέσου ἢ τοῦ παρεμέσου, ἤγουν τοῦ δευτέρου ἢ τρίτου, ἢ τῶ ἀμφὼ ὄντων ἐξεπλωμένων, τοῦ ἀντίχειρος λέγω, ἢ τοῦ λιχανοῦ, ἢ τοῦ μέσου, εἰσὶν ἄφ' κρατεῖς, ἐν μὲ τῇ λαιᾷ, δ'. ἐν ἡ τῇ ἑτέρᾳ τετρακισχίλια.

Πάλιν τῶ τρίτου ἢ μέσου σωμισκαλιμένων ἢ τῶ λοιπῶν τεσσάρων ἐκτεταμένων, δηλοῦσιν ἄφ' κρατεῖς ἐν τῇ λαιᾷ, ε'. ἐν ἡ τῇ δεξιᾷ πεντακισχίλια.

Τοῦ ὀπιβάτου πάλιν τῶ ἢ δευτέρου συστελλομένου, ἢ τῶ λοιπῶν ἐκπλωμένων, κρατεῖς, ἐν μὲ τῇ ἀυωτύμῳ ϛ', ἐν ἡ τῇ ἑτέρᾳ, ἑξακισχίλια.

Τοῦ μέσου πάλιν τῶ ἢ παρὰτου ἐκτεταμένου, ἢ τῇ παλάμῃ προσφαύοντος, τῶ ἡ λοιπῶν ἰσαμένων ὀρθίων, εἰσὶν ἄφ' κατέχεις, ζ'. ἐν ἡ τῇ δεξιᾷ, ἑπτακισχίλια.

Τοῦ δευτέρου πάλιν τῶ ἢ παρεμέσου ὁμοίως ἐκτεταμένου ἢ κλίνοντος, ἄχρις οὗ

IN manibus ita numeros continebis: & in manu quidē læua vnitates & decades tenere debes; in dextra verò centenarios & millenarios. Numeros autem, qui hos excedunt, notare alicubi oportet. Nam integrum tibi non erit illos manibus continere.

Minimo seu auriculari digito contracto: quatuor verò reliquis extēsis & erectis, in sinistra quidē manu vnitatem solam continēs, in dextra verò millenarium vnum. I. I.M.

Rursus contracto minimo, & medico, reliquis tribus, vt dicimus explicatis: in læua duo, in dextra millia duo tenes.

II. II.M.

Tertio autem, qui medius & infamis dicitur, compresso, iacētibus aliis duobus; ac reliquis extensis, indice nimirum & pollice, quæ contines, in sinistra quidem tria sunt, in dextra verò tria millia. III. III.M.

Porrò duobus mediis incuruatis, nempe medio & medico: & reliquis extensis, nempe pollice, indice, & auriculari, exprimis in sinistra quidē quatuor: in dextra, quatuor millia

IV. IV. M.

Rursus tertio mediόue contracto, & quatuor cæteris expansis, denotas quinque, læua, ac dextra quinque millia. V. V. M.

Præterea incuruatis infami & annulari, & reliquis expōrrectis, in sinistra tenebis senarium: in altera, sex millia. VI. VIM.

Itē minimo auriculariue extenso, & palmæ radici seu brachiali apposito, reliquis eleuatis, designas septē, læua altera septē millia. VII. VII. M.

Rursus annulari mediόue pariter exporrecto, & inflexo, donec extre-

τῇ κωλέᾳ πλείους προσιγγίσῃ, κειμένου καὶ τοῦ ἀγκῶνος· τὸ δὲ λοιπῶν τειῶν, τοῦ τείτου, καὶ τοῦ τετάρτου, καὶ πέμπτου, ὡς προείρηται, ἰσαμένων ὀρθίων, τὸ γλωσσῶδον σχῆμα, ἐν μὲν τῇ λαιᾷ δηλοῖ ι'. ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ, ὀκτακισχίλια.

Οὕτως οὖν καὶ τοῦ τείτου ὁμοίως γινομένου, κεκλιμένων καὶ τῶν δύο, τοῦ δευτέρου, καὶ τοῦ δευτέρου, κατὰ τὸ αὐτὸ σχῆμα, ἐν μὲν τῇ ἀριστερᾷ δηλοῦσιν ἑπτά, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ ἑπτακισχίλια.

Πάλιν τοῦ αὐτίχειρος ἁπλωμένου, οὐχὶ δ' ὑφαιρεμένου, ἀλλὰ πλαγίως πως, καὶ τοῦ λιχανοῦ ὑποκλινομένου μέχρις οὗ τῷ τοῦ αὐτίχειρος πρώτῳ ἄρθρῳ συμπέσῃ, ὥστε αὖ γλυφὴ σίγματος σχῆμα· τὰ δὲ λοιπῶν τειῶν φυσικῶς ἁπλωμένων, καὶ μὴ χωριζομένων ἀπ' ἀλλήλων, ἀλλὰ συνημμένων, τὸ τοιοῦτον, κ' δηλοῖ, ἐνδὲ τῇ δεξιᾷ. ρ'.

Πάλιν τοῦ τετάρτου, τοῦ λιχανοῦ κεκλιμένου, ἐξαπλωμένου ἐπ' εὐθείας ὀρθίου, ὥσπερ ἴσης γραμμῆς· τὰ δὲ λοιπῶν τειῶν συνημμένων, καὶ πρὸς τὸν παλάμιον ὡς ἐν σχήματι γωνίας, ὑποκλινομένων μικρόν· τὸ δὲ αὐτίχειρος ὑφ' ἑαυτὸν τούτων κειμένου, καὶ συνεγγίζοντος τῷ λιχανῷ, καὶ τὸ τοιοῦτον, κ' δηλοῖ. καὶ ἐν τῇ δεξιᾷ διακόσια. σ'.

Τοῦ λιχανοῦ πάλιν, καὶ τοῦ αὐτίχειρος ἐκτεταμένων ὑποκλινομένων, καὶ κατὰ τὸ ἄκρον αὐτοῖς ἐγγιζόντων, τὰ δὲ λοιπῶν τειῶν ἐκτεταμένων, καὶ συνημμένων ὄντων, ὡς ἄγονται παρὰ τὴν φύσιν, λ'. τὸ τοιοῦτον δηλοῖ, καὶ ἐν τῇ ἑτέρᾳ τριακόσια.

Πάλιν τοῦ τετάρτου ἐπ' εὐθείας ἐκτεταμένου, καὶ τοῦ αὐτίχειρος ὑφ' ᾧ τὸ λιχανόν, ὥσπερ Γάμμα κειμένου, καὶ πρὸς τὸ ἔξωθεν ἀποβλέποντος μέρος, ἐν τῇ λαιᾷ δηλοῖ τεσσαράκοντα, καὶ ἐν τῇ δεξιᾷ τετρακόσια.

Πάλιν οὕτως τοῦ τετάρτου ἡπλωμένου, τοῦ δ' αὐτίχειρος ὥσπερ Γάμμα ὅπου τοῦ ἔσωθεν μέσης κειμένου, ὅπου τῷ σπόδει τοῦ λιχανοῦ, πεντήκοντα δηλοῖ, καὶ ἐν τῇ ἑτέρᾳ πεντακόσια.

Ὅταν δὲ οὕτως ἔχόντων, καὶ τοῦ λιχανοῦ κεκλιμένου τῷ αὐτίχειρι ὑπερφερομένου, ἄχρις οὗ

mam volæ partem aptè contingat, adiacente etiam minimo, reliquis tribus, medio, indice, & pollice sublatis: gestus, qui fit in sinistro, exprimit octo, in dextra octo millia.

VIII. VIII. M.

Sic igitur tertio digito, siue medio, pariter constituto, atque aliis duobus ita positis, primo, auriculari videlicet, & secundo, siue medico, eadem cōformatione, in læua declarant nouem, in dextra nouem millia. IX. IXM.

Præterea pollice expanso, non tamen eleuato, sed obliquè vtique, & indice inflexo, quo vsque in priorem articulum pollicis concurrerit, ita vt coalescat sigmatis figura, reliquis autem tribus naturaliter exporrectis, & non separatis à se inuicem, sed connexis, talis gestus in sinistra denotat decem: in dextra centum. X. C.

Ad hæc, quarto, qui index dicitur, explicato, recta tanquã æquali linea: reliquis tribus connexis, & ad palmã quasi figura anguli paulùm inclinatis, pollice autem super his iacente, & ad indicẽ simul admoto: in sinistra talis gestus viginti designat: at in dextra ducenta, XX. CC.

Rursus indice & pollice in porrectum subinclinatis, & in apice summo sibimet appropinquantibus, cæteris tribus extensis, & connexis, prout à natura ducuntur: talis flexus triginta declarat in læua, & trecenta in altera. XXX CCC.

Item quatuor recta extensis, & pollice superinducto indici, instar literæ Γ. gamma, & ad partem superiorem exteriorem spectante, in sinistra notat quadraginta, & in dextra quadringenta. XL. CCCC.

Porrò eodem modo quatuor explicatis recta, & copulatis: pollice verò instar Γ. gamma in interiorem partem flexo, ad pectus, siue artum indicis, quinquaginta denotat in læua, & in altera quingenta. L. D.

Hæc cùm ita se habeant, & in indice pollici circunflexo, ita vt index

συμβάλλῃ τῷ μέσῳ κονδύλῳ τ̃ πρώτου, καὶ δευτέρου ἄρθρου· τὸ δ' ἄκρον τ̃ αὐτ̃ λιχανοῦ τῷ σήθει συμπίσῃ τ̃ αὐτίχειρος, ἑξήκοντα δηλοῖ, καὶ ἐν δεξιᾷ ἑξακόσια.

Πάλιν ὁμοίως τ̃ τριῶν ἐπλωμένων, καὶ, ὡς καὶ πολλάκις εἰρήκαμεν, σωμμένως, κειμένου καὶ τ̃ αὐτίχειρος τῷ λιχανῷ, καὶ κατὰ τὸ ἀκρόνυχον τ̃ αὐτίχειρος ἑλικοειδῶς ἐπιφερομένου τ̃ λιχανοῦ, ἑβδομήκοντα δηλοῖ, καὶ ἑπτακόσια.

Πάλιν τ̃ τριῶν σωμμένων καὶ ἰσημένων ἐν σχήματι γωνίας, καὶ πρὸς τὸν παλαμαῖον δάκτυλον βλέπόντων, τ̃ δὲ αὐτίχειρος ἐπάνω τ̃ μέσου καὶ τρίτου δακτύλου, τῷ κονδύλῳ τῷ πρὸς τῇ ῥίζῃ ὄντι τ̃ αὐτῦ δακτύλου κειμένου, καὶ πρὸς τὸν παλαμαῖον ἠρμοσμένου, καὶ τ̃ λιχανοῦ ἐπάνω τ̃ αὐτίχειρος κειμένου ἐπὶ τῷ πρώτῳ ἄρθρῳ αὐτῦ, ἄχρις οὗ τῷ τούτου ἄκρῳ ἐπὶ τῷ σήθει συμπίσῃ τῆς αὐτίχειρος, ὀγδοήκοντα τὸ τοιοῦτον δηλοῖ. καὶ ἐν ἀριστερᾷ ὀκτακόσια.

Αὖθις τὸν χεῖρα παλαιστοῦ δίκην συστέλλας, ὀρθίου ὄντος τοῦ αὐτίχειρος, καὶ τὸν τρεῖς ἐκτεταμένους δακτύλους, τ̃ δὲ λιχανὸν ἀφείς, ὡς ἀπὸ τ̃ συστολῆς τ̃ γόνδυλος ἐφαίνετο, τὸ τοιοῦτον σχῆμα, ἐν μὲ τῇ εὐωνύμῳ χειρὶ, δηλοῖ ἐνενήκοντα, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ ἐννακόσια.

contingat media iunctura, primum & ſecundum articulum, & frons eiuſdē indicis montem pollicis præcingat, ſexaginta declarat in ſiniſtra, & ſexcenta declarat in dextra. LX. DC.

Item tribus ſimiliter extenſis, & vt ſæpe diximus connexis pollice etiam ſuper indicē immiſſo, quũ ad ſummitatem vnguis in gyrum coëunt, cum indice ſignat ſeptuaginta in læua, & ſeptingenta in altera. LXX. DCC.

Rurſus tribus iunctis erectiſque, vt ad figuram anguli, & ad palmam proſpicientibus, pollice autem ſupra medium & tertium digitũ innitente, & incumbente curuaturæ, quæ ad radicē ipſius eſt, & ad palmã adaptato, atque indice ſuper illi circunflexo ad primum articulum, donec ſummitate concidat in montem pollicis: talis geſtus in dextra effingit octoginta, & octingenta in læua. LXXX. DCCC.

Denique manu palmi inſtar contracta, erecto pollice, ac digitis tribus extenſis, dimiſſo indice, vt à contractione flexus aſſolet: eiuſmodi geſtus in ſiniſtra nonaginta indicat, in dextra nongenta. LXXXX. DCCCC.

NEque verò tantum numerâſſe, ſed, & per determinatos quoſdam geſtus collocutos fuiſſe narrat Iſiodorus l. 1. c. 25.

Sunt quædam & digitorum notæ, ſunt & oculorum, quibus ſecum tacitī proculque adſtantes colloquentur: ſic mos eſt militaris, quoties conſentiat exercitus, quia voce non poteſt, manu promittat. Alij quia voce non poſſunt, gladiatorum motu ſalutent. Vnde etiam Ennius, de quadam impudica, quaſi in choro pila ludens datatim dat ſe, & communem facit: Aliumtenet, alij adnictat, alibi manus eſt occupata, alij peruellit pedem, alij dat annulum ſpectandum, & à labris alium inuocat, cum alio cantat, attamen aliis dat digito literas, & Salomon *annuit oculo, terit pede, digito loquitur.* Teſtatur id quoque ſaltatio Chironomica, qua motus manuum ad numerum compoſitus, affectus animi prodebat. Et vt aliquid ex ſacris recenſeamus, extat libellus Atiæ Montani, qui Hieremias inſcribitur, de geſtu, & actione, è quo varias geſtuum ſignificationes colligas, quas ipſe ex ſacro Inſtrumento confirmat: Ego, quod huius magis proprium eſt inſtituti, Oratorum Poëtarumque aliquot teſtimoniis demonſtrabo.

Digitized by Google

VARIÆ GESTVVM naturalium significationes, ex sacris, & profanis.

CAPVT IX.

OMnis motus animi (quod præclarè à Marco Tullio dictum est) suum quendam à natura habet vultum, & sonum, & gestum, totúmque corpus hominis, & eius omnis vultus, enéſque voces, vt nerui in fidibus, ita sonant, vt à motu animi quoque sunt pulsæ. Itaque non erit supernacaneum hæc de motu naturali præmittere.

Capitis demissio quid significat, &c.

Capitis demissio mœstitiam & luctum consequitur, estque is habitus solemnis, iis qui diuinæ iræ deprecandæ causa ad squallorem se abiiciunt; quanquam id nonnunquam vitio hominum, simulatione magis & imitatione veritatis, quàm certo & constanti animi proposito fiat. Sic D. Remigius Clodouæum Regem Francorum, ad Christianam demissionem hortatus, dixit,

Mitis deponito colla Sicamber.

Caput attollere, superbientium & arrogantium gestus est. ἀνέχειν τὴν κεφαλήν, apud Nonnum Dionysiacõn 19. *Cervicem ferocem erigere*, id est, superbire.

Caput altum & erectum victores ferunt, éstque lætitiæ, ouationis, & victoriæ signum: & is gestus Matri Machabæorum parta iam victoria tribuitur à D. Gregorio Nazianzeno.

Μέγαν τὴν κεφαλὴν μέλλα φαιδρῶς.

Capitis nutus apud Homerum Iliad. 1. est ratæ promissionis signum.

Αλλ' ἄγε τῇ κεφαλῇ κατανεύσομαι.

FRONS.

Frons dura, ad obstinationis & contumaciæ, perfidiæ, imprudentiæque notas refertur. Vnde & frons periisse dicitur iis qui summa impudentia sunt armati, *Clamet Melicerta periisse Frontem de rebus.* Persius.

OCVLI.

Oculi, per quos maximè animus emanat: sunt enim, vt ait Damascius in vita Isiodori, ἀγάλματα ψυχῆς ἀκριβῆ. *accurata quædam animi simulachra.* Et, vt ait Plinius. Ardent, intenduntur, humectant, conniuent; hos cùm osculamur, animum ipsum videmur attingere. Plin lib. 11. c. 37.

Oculi in sublime elati, arrogantiæ atque superbiæ indicium faciunt: sicut demissi, humilitatis. Gregorius Nazianz. in odis.

Κάτω βλέπων τυπικόν.

Oculos attollunt orantes, & petentes aliquid à Deo.

Ad cœlum tendens ardentia lumina frustra. 2. Æneid.

Oculi auersi, negantis aut fastidientis, vel dissimulantis aut negligentis gestum ostendunt. Sic Didonis vmbra Æneam respuens apud Virgilium:

Illa solo fixos oculos auersa tenebat.

Oculi nictantes malitiosos mores arguunt, cogitationésque indicant peruersas, & noxias. Vnde Comicus, *Nec illa vlli homini nutet, nictet, annuat.* Et infaustas opinor κατανύσεις ξοάνων, nictationes simulachrorum, notat Plutarch. in Camillo. Plaut. in Asinaria.

Oculi lacrymis deficientes, vehementissimum & durissimum dolorem indicant, qui leuari vel flendo nequeat.

Tristior, & lacrymis oculos suffusa nitentes. Æneid. 1.

Oculos attollere in rem aliquam, est ei attendere, cupidéque animum aduertere.

obtutúque hæret defixus in vno. Æneid. 1.

Oculi clausi meditantem & cogitantem animum produnt: idque non raro in malam partem interpretamur. Vt prouerb. 16. Qui attonitis

oculis

oculis cogitat praua. Hebraice עצם id est, *claudens.*

Oculos aperire, vigilantium & attentendium. Cicero pro Milone. *Aliquando ad eum puniendum oculos aperuisti.*

NARES.

Narium variæ affectiones.

In naribus magna vel iræ vel lenitatis significatio est, in sactis literis. Nares enim vento vel fumo incensæ, iram grauissimam, & præsentis vltionis auidam, significant. Iob: *Ascēdit fumus de naribus eius, & ignis ex ore eius vorabit, carbones succensi sunt ab eo. Et gloria narium eius terror.* Contrà verò summæ lenitatis indicium est narium latitudo, & facilitas respirationis.

Atque lenitas & patientia Dei hac imagine indicatur, qui perpetuo à Prophetis ארך אפים id est, latis naribus, est appellatus, pro quo interpres noster, longanimis, vertit. Iob. 39.23.

Applicabant ramum ad nares, certa vani cultus ceremonia ad ortum Solis adorantes, quasi odoris suauitatem Soli tribuentes, & ascribentes. Ezech. 8.17.

OS.

Oris affectiones & significata.

Manus super os imposita eorum habitum describit, qui veritate redarguti, aut potestate auctoritatéque conuicti, obmutescunt, pudefactíque tacent, Mich. 7. 36. apud Ethnicos, adorantium gestus est, vt patet ex Apuleio, Metam. l. 4.

Et admouentes oribus suis dexteram, primore digito in erectum pollicem residente, vt ipsam prorsus Deam Venerem religiosis adorationibus venerabantur.

LABIA.

Labia contrahere, oculis innuere, ad irrisorum, & duplicum, aut maleuolorum gestum indicandum pertinet. Idem etiam labia scindere aut retorquere significat. Prouerb. 16.30.

LINGVA.

Linguam qui mordet propriam, doloris & laboris impatientiam prodit. Apocal. 16.

DENTES.

Dentibus frendere, hoc est, dentes diductis labiis ostendere, irridentium & insultantium est habitus.

Indignabundi etiam hominis gestus est, aduersum alterum grauiter affecti, dentibus stridere. Æneid. 3.

Dentibus infrendens gemitu. Et Apollinaris;

Οἷα λέων ὀλοὸς ἐρυχώμενος ἁρπαγῇ ἐνιμὴν.

FACIES TOTA.

Faciem in rem aliquam conuertere, intentionem, studium, attentionem, operámque, præstantis gestus est. Æneid. 2.

Contrà verò faciem auertere, vel abscondere, negligentis, renuentis, auersantis, atque detestantis habitus est.

Illa solo fixos oculos auersa tenebat,
Nec magis incepto vultum sermone mouetur,
Quàm si dura silex, aut stet Marpesia cautes.

Faciem demittere, eorum est quos conscientia accusat. Æneid. 3.

Deiecit vultum, & demissa voce locuta est.

Contrà verò, faciem tollere, eorum est quos bona conscientia, & spes, fidéque erigunt, charitas quoque animat.

Faciem etiam in terram demittere, adorantis & trementis diuinam maiestatem habitus est. Nonnus in Ioannem:

Μάρτυρα ἱκέτην κυρτούμενον ἀγχίθι χαίμης.

Est etiam facies, superbiæ atque arrogantiæ index. Cic. 4. Verr. Nostis os hominis, nostis audaciam.

VVLTVS.

Varia etiam & multiplici forma vultus mutatur, quod & Latinum ipsum indicat nomen. Estque varia-

diuntur, qui nec delectare, nec prodesse possunt.

Quanquam euenit sæpe, vt istud, quicquid est vitij, tum sanctitatis tũ doctrinæ virtutibus nonnulli sacri Oratores tegant; tamen si hanc eloquentiæ maculam eluerent, longè gratior eorum, addo etiam vtilior, in publicum manaret oratio.

Radix & ortus cantionis.

Radix vt plurimùm huius mali pullulat in scholis, in quibus pueri rebus tragicis & grandibus assueti, quæ vocis contentiones & alios flexus desiderant, rati omnia eodem tenore pronuntianda, & in hac vocis infractione pulchritudinem quandam extare eloquentiæ, res ciuiles, minutas etiam plerumque, vel festiuas, eodem spiritu dicunt, & pronuntiant. Videre est etiam adolescentulos in infimis scholis delitescentes, (ita dulcium vitiorum illecebra trahit imitatores,) Despauterianos versus recitare, non secus ac si Milonianæ perorationem, aut Priami cædem, aut Niobes lacrymas declamarent.

Educatio cantus.

Hoc demum vitium in theatris alitur, vbi torui, & furiosi, & vlulantes, & ad insaniam vsque actuosi visuntur; quæ dum apud imperitum populum, qui istis rebus pascitur, habeant aliquid iucunditatis, è scena transeunt, non modò in oratorum pulpita, sed in ipsas concionatorum cathedras; ex quo latiùs in dies blandum serpit malum.

Qua igitur ratione hæc pronuntiatio tam peruersa euelli possit? hac, opinor, si pueri primùm rebus submissis & humilibus rotundè pronuntiandis assuescant, nec statim ad tragicas illas nænias, aut furores etiam, procurrant.

Remedium aduersus cantum.

Deinde, si sensum eorum quæ recitant, naturè animaduertant, interdum etiam vernacula, non illa inflata, & tragica, sed grauia & sedata pronuntient. Præceptores bene monentes audiant, sua etiam vitia in aliis recognoscant.

Postremò, vbi iam ad illos palæstræ motus aptiores & magis compositi fuerint, in orationibus exerceantur, quæ varios motus ac vocis inflexiones admittant; vt quid submissè ac leniter, quid festiuè, quid atrociter, quid sedatè, quid concitatiùs dicendum videãt, è quibus pronuntiationis grata cõparatur varietas.

Neque verò cùm tantopere cantus exagitatur; in eorum sectam transeundum est, qui dum Scyllam fugiunt, in Charybdin incidunt: Dum enim sibi persuadent, cantionem esse ab oratore alienam, in exilem quandam deueniunt pronunciationis siccitatem quotidiano sermoni simillimam: quam iure reprehendit Quintilianus: oportet enim esse aliquid in actione nitoris, & curæ; quod qui penitus euellere studeant, corrumpunt eloquentiam. Maximè verò illud apparet in floridis argumentis, vt in ipsa Poëmatum recitatione; in qua, qui pueros in eam conantur adducere seueritatem, vt naturaliter, quod aiunt, pronuntient; non solùm quicquid in ea ætate est, tollunt gratię, & iucunditatis, sed eorum actionem subsurdam, exilem, languidam, & penè senilem faciunt, vt præ istis iam cantores diserti & benè fortunati videantur. Quis enim eum ferat, qui istos versus humiliter pronuntiet:

Pronunciationis exilis siccitas fugienda.

Soror Tonantis (hoc enim solum mihi
Nomen relictum est) semper alienum Iouem,
Ac templa summi vidua deserui etheris,
Locúmque cœlo pulsa, pellicibus dedi.

Non secus, ac si Dauus aliquis dicat,

Here salue, aut Phædria secum:

Dum rus eo, cœpi egomet, mecum inter viam,
Ita vt fit, vbi quid in animo est molestiæ,

Aliam

Digitized by Google

Aliam rem ex alia cogitare.

Cantus in oratione subobscurior esse debet.

(Quanquam & hæc etiam aliquid artis desiderant) planè ridiculi sunt, qui ita pronuntiant, nec vident, M. Tullium hoc genus improbasse, qui dixit in oratione, *cantum esse aliquem subobscuriorẽ*; artificiosos scilicet vocis flexus subindicans, quos, qui omnino reijciunt, dum se artificiosa dicunt improbare, fruantur sanè sua persuasione, sed cæterorum laboribus dent veniam, qui nihil credunt esse perfectum, nisi vbi natura cura iuuatur.

DE ALIIS PRONVNTIATIONIS VITIIS.

De Coccysmo, Brancho, Suspiriis, blæsa Nare.

CAPVT V.

ALia sunt pronuntiationis vitia, & ea quamplurima, inter quæ *Coccysmus*, *Branchus*, *Suspiria*, & *blæsa Nares*, sæpius numerantur.

Coccysmus fit, cùm vox supra vires vrgetur, vnde & suffocata sæpe, & maiore nisu, minùs clara est, & interim elisa in illum sonum erumpit, cui Græci nomen ab immaturo gallorum cantu dederunt. Quale autem istud sit, apparet ex Iulio Polluce, qui κοκκύζειν gallis tribuit, ex authoritate Demosthenis & Hyperidis, Τιμόθεος δὲ ὁ Δημοσθένους, ἐπ' ἀλεκτρυόνων τὸ κοκκύζειν εἶπεν.

Iulius Pollux lib. 5. c. 14.

Fabius l. 11.

Branchus, siue, Βράγχος, est longus, & plenus, & clarus satis spiritus, non tamen firmæ intentionis; ideóque tremulus, vt corpora quæ aspectu integra neruis parum sustinentur, vt ait Fabius: cuius etiam vitij meminit Pollucis Onomasticon, & βραγχώδη φωνὴν nominat.

Pronuntiationis vitia.

Suspirioſi alij sunt, qui spiritum cum stridore per raritatem dentium non recipiunt, sed resorbent: sunt qui crebro anhelitu, & introrsum etiam clarè sonante, imitentur iumenta, onere & iugo laborantia: Quod affectant quoque, tanquam inuentionis copia vrgeantur, maiórque vis eloquentiæ ingruat, quàm quæ emitti faucibus possit: Est aliis concursus oris, & cum verbis suis colluctatio: Iam tussire & expuere crebrò, & ab imo pulmone pituitam trochleis adducere, & oris humore proximos spargere, & maiorem partem spiritus in eloquendo, per nares effundere; etiamsi non vtique vocis sunt vitia; quia tamen propter vocem accidunt, huic loco subijciuntur. Quòd verò ad rectam spiritus & vocis œconomiam attinet, nec volubilitate nimia confundenda, quæ dicimus, qua & distinctio perit, & affectus, & nonnunquam etiam verba aliqua sui parte fraudantur; cui contrarium est vitium nimiæ tarditatis. Nam & difficultatem inueniendi fatetur, & segnitia soluit animos, & in quo est aliquid temporibus præfinitis, aquam perdit. Promptum sit os, non præceps: moderatum, non lentum: spiritus quoque, nec crebrò receptus, concidat sententiam, nec eò vsque trahatur, donec deficiat. Nam & deformis est consumpti illius sonus, & respiratio sub aqua diu pressi similis, & receptus longior, & non opportunus, vt quia fiat, non vbi volumus, sed vbi necesse est. Hæc Fabius.

DE VOCIS NATVRALIBVS vitiis & virtutibus.

CAPVT VI.

IVlius Pollux, Onomastici lib. 2. cap. 26. viginti fermè vitia enumerat, quibus mala vox appellari solet.

Vox nigra quæ?

Prima est μέλαινα, *nigra*, hoc est, obscura, translatione ducta ab oculis ad aures. Nam vt nigrum segnius oculos afficit, ita hæc vox difficiliùs in aures penetrat, & secum minùs

Digitized by Google

habet amœnitatis, imò triſtis retinet quidpiam horroris.

Φαιὰ, *fuſca*, vel *ſubnigra*, differt quidem à nigra, quòd minùs habeat obſcuritatis, ſed tamen à puræ vocalitatis nitore longè abeſt.

Ἀηδὴς, *inamœna*; quales eſſe ſolent aliquando robuſtiſſimæ voces, cum quibus rarò miſcetur iucunditas. Et id in Caſſio Seuero mirabile fuiſſe memorat Seneca, quòd valentiſſimæ vocis retineret ſuauitatem. Hæc enim inter ſe raro conueniunt, vt eadem vox ſit ſuauis, & ſolida.

Σμικρὰ, *puſilla*, dicitur à Quintiliano, quæ ὑψηλῷ, excelſæ & prægrandi opponitur. Talis eſt eorum qui pipire magis videntur quàm loqui.

Στενὴ, *anguſta*, quæ veluti per arctum gutturis canalem tenuiter eliquatur, nec aures implet auditorum.

Δυσήκοος, *Quæ* vel *difficilè auditur*, vel auribus importunè moleſta eſt.

Ἀσαφὴς, *ſubſurda*, vocatur à Fabio, quæ, vt Aſpendius citharista, ſonum intus retinet, nec vocales habet emiſſiones.

Ἐγκεχυμένη, *confuſa*, nec plenè articulatis ſonis diſtincta.

Ἔμμελὴς, *abſona*, diſcrepans, & inconcinna.

Ἀμελὴς, *neglecta*, ſine nitore, & palæſtra.

Ἀνέργαστος, *rudis*, & intractabilis, quales eſſe ſolent pulli equorum effrænes.

Ἀπιθὴς, *ad perſuadendum inepta*, qualis eſſe ſolet vox cantantium in oratione.

Δυσκαμπὴς, *rigida*, quæ ægrè flexiones admittit.

Τραχεῖα, *dura*, & *aſpera*, quæ ſtrepitu aures offendit.

Διεσπασμένη, *diſcerpta*, quæ fit, quando ſermo ſubſultat imparibus ſpatiis ac ſonis, miſcens longa breuibus, grauia acutis, elata ſummiſſis, & inæqualitate horum omnium, ſicut pedum, claudicat ſermo: eadem varia & inconſtans dicitur.

Ἀυσταρὰ, *triſtis* & acerba, quæ auribus iniucundum ſonum fundit, qualis eſſe ſolet rotarum ſtridularum, aut inconcinnarum auium.

Βραχεῖα, *infirma*, qua tenuis & eliſus ſpiritus in raucam exilitatem ſpargitur.

Χαλκίζουσα, *ænea*, quæ inſtar æris vehementi quodam tinnitu aures ferit.

Ὀξεῖα, *acuta*, quæ ſonantiùs quàm par eſt, aures percellit, & penetrat. Non enim acutiſſimus ſonus orationibus conuenit, quòd prætenuis ſit, & nimis ſecans, & immodicæ claritatis, contrariæ verò virtutes ſunt.

Vox ὑψηλὴ, *alta*, quæ ex firmis ſparſa lateribus, aures implet pleniſſimè. Virtutes vocis.

Τρανεστάτη, *excelſa*, & exaggerata, quæ non modò pleniùs auditur, ſed ipſa firmitate durabilis eſt.

Λαμπρὰ, *clara*, quæ nitidiùs perſonat, & nullis maculis infuſcatur.

Πλατεῖα, *plana*, fuſa, explicata.

Βαρεῖα *grauis*, & prægrandis, qualis eſſe ſolet valentiſſimorum muſicorum, quæ ſi admixtam habeat ſuauitatem, laudatiſſima vox eſt; at verò dulcedinis expers, plerunque in vaſtam enormitatem ſpargitur.

Λευκὴ, *candida*, & pura, quæ aures afficit, vt color albus oculos.

Ἐκκεκαθαρμένη, *pura*, puta, & quaſi omnibus vitiis ac ſordibus defæcata.

Ἡδεῖα, *ſuauis*, quæ gratiæ quodam flore delectat.

Ἑλκτικὴ, *illecebroſa*, flexibilis, & delicatis modulis affluens.

Ἐυμελὴς, *exquiſita*, culta, facunda.

Ἐυπιθὴς, *rotunda*, ſimplex, & ad perſuaſionem aptiſſima.

Ἐυάγωγος, *tractabilis*, quæ facilè ab imo citatur ad ſummum, à ſummo defluit ad imum, & in omnes concitur varietates.

Ἐυκαμπὴς, *flexibilis*, & rigoris expers, quæ fingentem ſequitur, vt cera molles digitos.

Ἑυέλικτος, *volubilis*, citata, & velox,

qualis esse solet optimorum oratorum, vbi pugnat dentiùs.

Γλυκεῖα, *dulcis*, & molli quodam decore efflorescens.

Λιγυρὰ, *canora*, stridula, & ad citharæ fides apta.

Σαφὴς, *plena*, perspicua, & auditu facilis.

Διαφανὴς, *splendida*, & molliter pellucens. Et hæc fermè sunt vocum genera, & virtutes, quæ à natura proficiscuntur, ab arte tamen culturam capiunt, & nitorem.

DE QVATVOR VIRTVtibus pronuntiationis.

CAPVT VII.

QVatuor sunt præcipuè pronuntiationis virtutes, *Puritas, Perspicuitas, Cultus, Habilitas.*

Fab. l. 11. Prima virtus pronuntiationis, Puritas.

Puritas est salubritas quædam vocis, in qua nihil est vitij; cui officit vox subsurda, rudis, immanis, dura, rigida, varia, præpinguis, aut tenuis, inanis, acerba, pusilla, mollis, effœminata. Contrà iuuat os facile, explanatum, iucundum, vrbanum, in quo nulla rusticitas, neque peregrinitas resonet, vt ait Quintilianus. Cicero 3. de Orat. 41. pari ratione condemnat vocem mollem, muliebrem, extra modum absonam atque absurdam, item agrestem & rusticanam: vúltque pronuntiari non asperè, non vastè, non rusticè, non hiulcè, sed presse, æquabiliter, & leniter. Accedit etiam tonus, seu accentus, quo homines vt æra tinnitu dignoscuntur. Hæc virtus, tum natura, tum consuetudine paratur; cuius vis magni momenti est. Itaque plurimum iuuabit à teneris rectæ pronuntiationi assuescere. Nam qui grandiores peregrinas linguas discunt, vix adeò purè pronuntiant, vt ab indigenis vitioso quodam sonitu non discernantur.

II. Perspicuitas.

Perspicuitas, & lux pronuntiationis, est in articulata quadam expressione omnium syllabarum, legitimísque interpunctionibus: de qua ita præcipit Fabius.

Dilucida verò erit pronuntiatio, primùm si verba tota exegerit, quorum pars deuorari, pars destitui solet, pleriſque extremas syllabas non proferentibus, dum priorum sono indulgent. Vt autem est necessaria verborum explanatio, ita omnes computare, & velut annumerare literas, molestum & odiosum. Obseruandum etiam, quo loco sustinendus & quasi suspendendus sermo sit, quod Græci, διαστολὴν, vel, ὑποστολὴν, vocant, & hoc arte, vt apparet, est parabile.

III. Virtus Ornatus.

Ornatus est *cultus* vocis, & nitor, cui plurimùm suffragatur à natura vox facilis, magna, beata, flexibilis, firma, dulcis, durabilis, clara, pura, secans, erecta, auribus cedens, & cæteræ virtutes, quas ex Iulio Polluce commemorauimus. Accedit etiam totius organi pulchra compositio, vt lateris firmitas, vt spiritus cum spatio pertinax, & labori non facilè cessurus.

IV. Habilitas.

Habilitas est in constanti quadam æquabilitate, pro argumentorum diuersa ratione iucunda pronuntiationis varietas. Vt enim optimus stylus, licèt sit perpetuò æquabilis, & sibi constans, tamen pro materia subiecta nunc grauis, nunc floridus, nunc leniter demissus apparet: sic laudata vox semper eadem & à sua bonitate non discedēs, multas pro rerum conditione admittit varietates, è quibus omnis ei decor efflorescit. Dici non potest quantam habeat gratiam ars illa varijndi, quantum auditores exhilaret, & ipsum oratorem laboris vicissitudine reficiat. Contrà verò Monotonia, non modò dicentem enecat, sed ipsos exanimat auditores. Omnino vt stándi, ambulandi, sedendi vices sunt, nihilque horum pati

Varietas, pronuntiationis virtus, mirificè grata.

Digitized by Google

diu poſſimus: Ita in pronuntiatione amamus gratam vocis in iuſta æquabilitate varietatem.

Erit igitur vox, vt præcepit Quintilianus, lætis in rebus plena, ſimplex, hilaris, fluens: In certamine, erecta totis viribus, & velut omnibus neruis intenta, atrox in ira, & aſpera, ac denſa, & reſpiratione crebra; paulum in inuidia facienda lentior, quia non ferè ad hanc, niſi inferiores, confugiunt.

At in blandiendo, fatendo, ſatisfaciendo, rogando, lenis & ſubmiſſa. Suadentium, & monentium, & pollicentium, & conſolãtium, grauis: In metu & verecundia contracta: in adhortationibus fortis, diſputationibus teres, miſeratione flexa, & flebilis, & conſultò quaſi obſcurior; at in egreſſionibus fuſa, & ſecuræ claritatis, in expoſitione ac ſermonibus recta, & inter acutum ſonum & grauem media. Attollitur autem concitatis affectibus, compoſitis deſcendit, pro vt vſus rei, modò altiùs, vel inferiùs. Hoc profectò qui præſtare poterit, pronuntiationis aſſequetur perfectionem.

Vocis varietas in actione cõmendatur in Gratiano.

Et hanc ipſam virtutem Auſonius commendat in Gratiano. Quis tenor vocis cùm remiſſa, quæ temperatio cùm vtraque diſpenſas? Quis Oratorum læta iucundiùs, facunda cultiùs, pugnantia denſiùs, aut denſata glomeratiùs dixit? aut, quod eſt cuique liberum, cogitauit?

Auſonius in actione grat. ad Gratianum Imperat.

Cicero 3. de Orat. 216. pronuntiationem in plura genera diuidit, lene, aſperum: contractum, diffuſum: continenti ſpiritu, intermiſſo; fractum, ſciſſum: flexo ſono, recto: attenuatum, inflatum. Hi ſunt (inquit) actori, vt pictori expoſiti ad variandum colores.

Iracundia amant acutum, incitatum, crebrò incidens.

Miſerationes, flexibile, plenum, incitatum, flebile.

Metus, demiſſum, hæſitans, & abiectum.

Vis, contentum, vehemens, imminens quadam incitatione grauitatis.

Voluptas, effuſum, lene, tenerum, hilaratum, ac remiſſum.

Moleſtia, graue, ac vno preſſu obductum.

DE GESTV ET RITIBVS antiquorum in numerando, & loquendo per geſtus.

Et de hoc curioſæ, Aſtabaſdæ obſeruationes.

CAPVT VIII.

Geſtus loquax ſilentium.

REſtat altera pars actionis geſtus, cuius loquax eſt quodammodo ſilentium; ſiquidem Caſſiodorus in variis, Orcheſtrarum loquaciſſimas manus, linguoſos digitos, ſilentium clamoſum nominat, & eius expoſitionis tacitæ meminit, quam Muſa Polyhymnia reperiſſe narratur. His corporis, maxime verò digitorum, ſignis in numerando plurimùm vſos fuiſſe veteres teſtatur Nicolaus Smyrnæus Aſtabaſdas, qui libellum à doctiſſ. Morello editum de ea re conſcripſit, ἐξήγησιν τῆς δακτυλικοῦ μίσεως. Non erit hîc à re alienum quædam capita ſubiicere, vt inde varios vermiculatorum digitorum flexus, vt loquitur Martianus, nec non nimis fortaſſe putidam in eo antiquorum inuentorum ſubtilitatem lector agnoſcat.

Manus loquaces.

Digiti linguoſi.

Nicolaus Smyrnæus Aſtabaſdas.

RATIO ANTIQVORVM putidiuscula, numerandi, & loquendi per gestus.

ΕΝ ϗ τ̄ χερσὶ καδίξεις τὸν ἀριθμοὺς οὕτως· καὶ ἐν μὲ τῇ εὐωνύμῳ αἰὶ ὀφείλεις τὰς μονάδας ϗ δεκάδας χρατεῖν· ἐν ϗ τῇ δεξιᾷ τὰς ἑκατοντάδας ϗ χιλιοντάδας· τὸν δ' ἐπίκεινα τούτων ἀριθμοὺς χαράττειν ἔν τινι. οὐ γὰ ἔχεις ὅπως καδίξεις ἐν τ̄ χερσί.

Συστελλομένου τοῦ παχέος ἐκ μικροῦ δακτύλου τῆς μέσσης χαλωμένου, τ̄ ϗ τεττάρων ἐκτεταμένων ϗ ἰσαιμόων ὀρθίων, κατέχεις ἐν μὲ τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ μονάδα μίαν. ἐν ϗ τῇ δεξιᾷ, χιλιοντάδα μίαν.

Καὶ πάλιν συστελλομένου καὶ τούτου, καὶ τοῦ μετ' αὐτὸν δευτέρου δακτύλου τοῦ παχυμέσου, ϗ ὀπιθάτου χαλουμένου. τ̄ ϗ λοιπῶν τριῶν, οἷς ὤφιμόν, ἁπλωμένων, χρατεῖς ἐν μὲ τῇ εὐωνύμῳ, δύο, ἐν ϗ τῇ δεξιᾷ δισχίλια.

Τοῦ ϗ αὖ τρίτου συστελλομένου, ἅπτει τὸ σφακίλου ϗ μέσου, κειμένων, ϗ τ̄ ἑτέρων δύο, τ̄ ϗ λοιπῶν δύο ἐκτεταμένων, τοῦ λιχανοῦ λέγω, ϗ τοῦ ἀντίχειρος, εἰσὶν ἅφ' χρατεῖς, ἐν μὲ τῇ λαιᾷ, γ'. ἐν ϗ τῇ δεξιᾷ, τριχίλια.

Πάλιν συστελλομένων τ̄ δύο, τοῦ μέσου ϗ τοῦ παχυμέσου, ἤγουν τοῦ δευτέρου ϗ τρίτου, ϗ τ̄ ἀμφὼ ὄντων ἐξαπλωμένων, τοῦ ἀντίχειρος λέγω, ϗ τοῦ λιχανοῦ, ϗ τοῦ μύωπος, εἰσὶν ἅφ' χρατεῖς, ἐν μὲ τῇ λαιᾷ, δ'. ἐν ϗ τῇ δεξιᾷ τετραχιχίλια.

Πάλιν τ̄ τρίτου ϗ μέσου σωμισκαλιδώσας ϗ τ̄ λοιπῶν τεσσάρων ἐκτεταμένων, ὅλου-σπ ἅφ' χρατεῖς ἐν τῇ λαιᾷ, ε'. ἐν ϗ τῇ δεξιᾷ πεντακισχίλια.

Τοῦ ὀπιθάτου πάλιν τ̄ ϗ δευτέρου συστελλομένου, ϗ τ̄ λοιπῶν ἁπλωμένων, χρατεῖς, ἐν μὲ τῇ εὐωνύμῳ ξ', ἐν ϗ τῇ δεξιᾷ, ἑξακισχίλια.

Τοῦ μύωπος πάλιν τ̄ ϗ παχυμέσου ἐκτεταμένου, ϗ τῇ παλάμῃ προσφαύοντος, τ̄ ϗ λοιπῶν ἰσαιμόων ὀρθίων, εἰσὶν ἅφ' χατέχεις, ζ'. ἐν ϗ τῇ δεξιᾷ, ἑπτακισχίλια.

Τοῦ δευτέρου πάλιν τ̄ ϗ παχυμέσου ὁμοίως ἐκτεταμένου ϗ κλίνοντος, ἄχρις οὗ

IN manibus ita numeros continebis: & in manu quidē læua vnitates & decades tenere debes; in dextra verò centenarios & millenarios. Numeros autem, qui hos excedunt, notare alicubi oportet. Nam integrum tibi non erit illos manibus continere.

Minimo seu auriculari digito contracto: quatuor verò reliquis extēsis & erectis, in siniſtra quidē manu vnitatem solam continet, in dextra verò millenarium vnum. I. I.M.

Rursus contracto minimo, & medico, reliquis tribus, vt dicimus explicatis: in læua duo, in dextra millia duo tenes.

II. II.M.

Tertio autem, qui medius & infamis dicitur, compresso, iacētibus aliis duobus, ac reliquis extensis, indice nimirum & pollice, quæ contines, in siniſtra quidem tria sunt, in dextra verò tria millia. III. III. M.

Porrò duobus mediis incuruatis, nempe medio & medico: & reliquis extensis, nempe pollice, indice, & auriculari, exprimis in siniſtra quidē quatuor: in dextra, quatuor millia

IV. IV. M.

Rursus tertio mediόue contracto, & quatuor cæteris expansis, denotas quinque, læua, ac dextra quinque millia. V. V. M.

Præterea incuruatis infami & annulari, & reliquis expōrrectis, in siniſtra tenebis senarium: in altera, sex millia. VI. VIM.

Itē minimo auriculariue extenso, & palmæ radici seu brachiali apposito, reliquis eleuatis, designas septē, læua altera septē millia. VII. VII. M.

Rursus annulari medicόue pariter exporrecto, & inflexo, donec extre-

Digitized by Google

τῇ κωλάφῃ πλείους σφαγγίσιν, κεκμήκου δὲ τοῦ ἀγκῶνος· τὸ δὲ λοιπῶν τριῶν, τοῦ τρίτου, δὲ τοῦ τετάρτου, καὶ πέμπτου, ὡς σφρίγνται, ἰσαμψῶν ἐρθίων, τὸ γλυφόμενον σῆμα, ἐν μὲν τῇ λαιᾷ δηλοῖ ε. ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ, ὀκτακισχίλια.

Οὕτως οὖν δὲ τοῦ τρίτου ὁμοίως γινομένου, κεκμήκων καὶ τῶν ἄλλων δύο, τοῦ ἀγκῶνος, καὶ τοῦ δευτέρου, κατὰ τὸ αὐτὸ σῆμα, ἐν μὲν τῇ ἀριστερᾷ δηλοῦσιν ἐννέα, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ ἐννακισχίλια.

Πάλιν τοῦ αὐτήχεως ἁπλωμένου, οὐχὶ δ' ὑπερεκτεινομένου, ἀλλὰ πλαγίως πως, δὲ τοῦ λιχανοῦ ὑποκλινομένου μέχρις οὗ τῆς τοῦ αὐτήχεως ἀρθρώσεως ἄρθρῳ συμπέσῃ, ἵνα οὖν γλυφὴ στίγματος σῆμα· τὸ δὲ λοιπῶν τριῶν φυσικῶς ἁπλωμένων, δὲ μὴ χωριζομένων ἀπ' ἀλλήλων, ἀλλὰ συνημμένων, τὸ τοιοῦτον, κ' δηλοῖ, ἐνδὲ τῇ δεξιᾷ. ρ'.

Πάλιν τοῦ τετάρτου, τοῦ λιχανοῦ κεκλουμένου, ἐξαπλωμένου ἐπ' εὐθείας ἐρθίου, ὥσπερ ἴσης γραμμῆς· τὸ δὲ λοιπῶν τριῶν συνημμένων, καὶ πρὸς τὸν παλάμην ὡς ἐν σήμασι γωνίας, ὑποκλινομένων μικρόν· τὸ δὲ αὐτήχεως ὑπέρκειται τούτων κειμένου, καὶ συνεγγίζοντος τῷ λιχανῷ, δὲ τὸ τοιοῦτον, κ' δηλοῖ· δὲ ἐν τῇ δεξιᾷ διακόσια. σ'.

Τοῦ λιχανοῦ πάλιν, δὲ τὸ αὐτήχεως ἐκτεταμένως ὑποκλινομένου, δὲ κατὰ τὸ ἄκρον αὐτοῦ ἐγγίζοντος, τοῦ δὲ λοιπῶν τριῶν ἐκτεταμένων, δὲ συνημμένων ὄντων, ὡς ἄγοντα παρὰ τὴν φύσιν, λ'. τὸ τοιοῦτον δηλοῖ, καὶ ἐν τῇ ἑτέρᾳ τριακόσια.

Πάλιν τοῦ τεταρτων ἐπ' εὐθείας ἐκτεταμένων, δὲ τὸ αὐτήχεως ὑπὲρ τὸ λιχανὸν, ὥσπερ Γάμμα κειμένου, καὶ πρὸς τὸ ἔξωθεν ἀποβλέποντος μέρος, ἐν τῇ λαιᾷ δηλοῖ τεσσαράκοντα, καὶ ἐν τῇ δεξιᾷ τετρακόσια.

Πάλιν οὕτως τοῦ τεταρων ἡπλωμένων, τοῦ δ' αὐτήχεως ὥσπερ Γάμμα ὀπὶ τοῦ ἔσωθεν μέρους κειμένου, ὀπὶ τῷ κάτω τοῦ λιχανοῦ, πεντήκοντα δηλοῖ, δὲ ἐν τῇ ἑτέρᾳ πεντακόσια.

Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, δὲ τοῦ λιχανοῦ κεκλικὼς τῷ αὐτήχει ὑπερομένου, ἄχρις οὗ

mam volæ partem aptè contingat, adiacente etiam minimo, reliquis tribus, medio, indice, & pollice ſublatis: geſtus, qui fit in ſiniſtro, exprimit octo, in dextra octo millia. VIII. VIII. M.

Sic igitur tertio digito, ſiue medio, pariter conſtituto, atque aliis duobus ita poſitis, primo, auriculari videlicet, & ſecundo, ſiue medico, eadem cōformatione, in læua declarant nouem, in dextra nouem millia. IX. IXM.

Præterea pollice expanſo, non tamen eleuato, ſed obliquè vtique, & indice inflexo, quo vſque in priorem articulum pollicis concurrerit, ita vt coaleſcat ſigmatis figura, reliquis autem tribus naturaliter exporrectis, & non ſeparatis à ſe inuicem, ſed connexis, talis geſtus in ſiniſtra denotat decem: in dextra centum. X. C.

Ad hæc, quarto, qui index dicitur, explicato, recta tanquã æquali linea: reliquis tribus connexis, & ad palmã quaſi figura anguli paulùm inclinatis, pollice autem ſuper his iacente, & ad indicẽ ſimul admoto: in ſiniſtra talis geſtus viginti deſignat: at in dextra ducenta, XX. CC.

Rurſus indice & pollice in porrectum ſubinclinatis, & in apice ſummo ſibimet appropinquantibus, cæteris tribus extenſis, & connexis, prout à natura ducuntur: talis flexus triginta declarat in læua, & trecenta in altera. XXX CCC.

Item quatuor recta extenſis, & pollice ſuperinducto indici, inſtar literæ Γ. gamma, & ad partem ſuperiorem exteriorem ſpectante, in ſiniſtra notat quadraginta, & in dextra quadringenta. XL. CCCC.

Porrò eodem modo quatuor explicatis recta, & copulatis: pollice verò inſtar Γ. gamma in interiorem partem flexo, ad pectus, ſiue artum indicis, quinquaginta denotat in læua, & in altera quingenta. L. D.

Hæc cùm ita ſe habeant, & in indice pollici circunflexo, ita vt index

σφαίρᾳ τῷ μέσῳ κατδύλῳ τ πρώτου, καὶ δευτέρου ἄρθρου· τὸ δ' ἄκρον τ αὐτ λιχανοῦ τῷ σπάθει συμπίπτον τ αὐτίχειρος, ἑξήκοντα δηλοῖ, καὶ ἐν δεξιᾷ ἑξακόσια.

Πάλιν ὁμοίως τ τειῶν ἐκτεινομένων, καὶ, ὡς καὶ πολλάκις εἰρήκαμεν, συναμμένων, κειμένου καὶ τ αὐτίχειρος τῷ λιχανῷ, καὶ κατὰ τὸ ἀκρότυχον τ αὐτίχειρος ἐλικοειδῶς ἐπιφερομένου τ λιχανοῦ, ἑβδομήκοντα δηλοῖ, καὶ ἐπτακόσια.

Πάλιν τ τειῶν συναμμένων καὶ ἐκτεινόντων ἐπὶ σχήματι γωνίας, καὶ πρὸς τῷ παλάμῃ δηλοῦν ἐλλιπόντων, τ δὲ αὐτίχειρος ἐπάνω τ μέσου καὶ τελευταίου δακτύλου, τῷ κατδύλῳ τῷ πρὸς τῇ ῥίζῃ ὅπου τ αὐτῶ δακτύλου κειμένου, καὶ πρὸς τῷ παλάμῃ ἁρμοσμένου, καὶ τ λιχανοῦ ἐπάνω τ αὐτίχειρος κειμένου ἐπὶ τῷ πρώτῳ ἄρθρῳ αὐτῶ, ἄκρις οὗ τῷ τόπου ἄκρῳ ἐπὶ τῷ σπάθει συμπίπτῃ τῆς αὐτίχειρος, ἑβδομήκοντα τὸ τοιοῦτον δηλοῖ. καὶ ἐπτακόσια. ω.

Αὖθις τῷ χείρα παλαιστοῦ δίκην συστάσης, ὀρθίου ὄντος τοῦ αὐτίχειρος, καὶ τῶν τριῶν ἐκτεινάντων δακτύλων, τ δὲ λιχανὸν ἀφιέντος, ὡς ἀπὸ τ συστάσης τ γενέσθαι ἐγκλίνοντος, τὸ τοιοῦτον σχῆμα, ἐν μὲ τῇ εὐωνύμῳ χειρὶ, δηλοῖ ἐνενήκοντα, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ ἐνακόσια.

contingat media iunctura, primum & ſecundum articulum, & frons eiuſdē indicis montem pollicis præcingat, ſexaginta declarat in ſiniſtra, & ſexcenta declarat in dextra. LX. DC.

Item tribus ſimiliter extenſis, & vt ſæpe diximus connexis pollice etiam ſuper indicē immiſſo, quū ad ſummitatem vnguis in gyrum coëunt, cum indice ſignat ſeptuaginta in læua, & ſeptingenta in altera. LXX. DCC.

Rurſus tribus iunctis erectiſque, vt ad figuram anguli, & ad palmam proſpicientibus, pollice autem ſupra medium & tertium digitū inniteute, & incumbente curuaturæ, quæ ad radicē ipſius eſt, & ad palmā adaptato, atque indice ſuper illi circunflexo ad primum articulum, donec ſummitate concidat in montem pollicis: talis geſtus in dextra effingit octoginta, & octingenta in læua. LXXX. DCCC.

Denique manu palmi inſtar contracta, erecto pollice, ac digitis tribus extenſis, dimiſſo indice, vt à contractione flexus aſſolet: eiuſmodi geſtus in ſiniſtra nonaginta indicat, in dextra nongenta. LXXXX. DCCCC.

NEque verò tantum numerâſſe, ſed, & per determinatos quoſdam geſtus collocutos fuiſſe narrat Iſiodorus l. 1. c. 25.

Sunt quædam & digitorum notæ, ſunt & oculorum, quibus ſecum tacitī proculque adſtantes colloquentur: ſic mos eſt militaris, quoties conſentiat exercitus, quia voce non poteſt, manu promittat. Alij quia voce non poſſunt, gladiatorum motu ſaluitent. Vnde etiam Ennius, de quadam impudica, quaſi in choro pila ludens datatim dat ſe, & communem facit: Alium tenet, alij adnictat, alibi manus eſt occupata, alij peruellit pedem, alij dat annulum ſpectandum, & à labris alium inuocat, cum alio cantat, attamen aliis dat digito literas, & Salomon *annuit oculo, terit pede, digito loquitur.* Teſtatur id quoque ſaltatio Chironomica, qua motus manuum ad numerum compoſitus, affectus animi prodebat. Et vt aliquid ex ſacris recenſeamus, extat libellus Ariæ Montani, qui Hieremias inſcribitur, de geſtu, & actione, è quo varias geſtuum ſignificationes colligas, quas ipſe ex ſacro Inſtrumento confirmat: Ego, quod huius magis proprium eſt inſtituti, Oratorum Poëtarúmque aliquot teſtimoniis demonſtrabo.

Digitized by Google

Da mihi vocis modum: Non ineptè occurrit, Do eum qui tecum sermocinatur.

Ex quo fit, vt pro locis & auditoribus conformanda sit vox, ne aut nimis demissa sit, aut etiam sonantiùs quàm necesse sit, exiliat.

Multò verò magis gestus prudenter est temperandus, ne in calore orationis, præter modum subsultans efferatur.

Haterij actio vehemens. Seneca in controuersijs.

Quintus Haterius, quem sufflaminandum Augustus Imperator, sumpta *à curribus* metaphora, dictitabat, seruum, à tergo, perorans habuit, qui ardore quodam eloquentiæ vehementiùs procurrentem, tactu vestis moneret, & ad æquitatem orationis reuocaret.

Dici non potest, quantùm à veteribus exagitata fuerit ea quæ in rebus etiam modicis cernitur apud cõplures insolens totius corporis, vbi nihil opus est, iactatio.

Titius saltatio. Cicero in Bruto.

Sextus Titius, homo loquax, & acutus, tam solutus & mollis fuit in gestu, vt saltatio quædam nascereretur, cui saltationi Titius nomen esset; ita actuosus orator triuialibus etiam probris concisus, eius vitij deformitatem magis insignem reddidit.

Quintil. li. xi. Oratoris est agere, non fatagere.

Nec temperatior fuit Manlius Sura: quem cùm Domitius Afer multum in agendo discursantem, salientem, manus iactantem, togam deijcientem, ac reponentem vidisset, non agere dixit, sed fatagere, hoc est, frustra miserèque conari,

Alij hac corporis agitatione minimè contenti, multa passuum millia, vt ille Virginij antisophista, declamant; contra quos lineam meritò Cassius Seuerus poscere solebat, vt aliquem excursionis terminum, qui in stadiis adhiberi solet, constituerent.

Alij mentum intorquent, alij femur & frontem in nugis feriunt: alij pulpitum perpetuis ictibus terunt: nonnulli etiam capillos vellunt: quod Socrati ardore mentis incitatissimo contigisse narrat Diogenes Laërtius.

Hæc ferè vitia sunt actionis prorsus illaudatæ: quæ cùm omnes dedeceant, maximè tamen graues personas, & sedatas orationes: etsi in oratore plurimum laudis obtineant affectus, numquam tamen ita debent esse immoderati, vt extra se exilire orator videatur; alioqui nisi permotionis ipse potens fuerit, contemptus efficitur.

Deinde grauitati non parum officere solet crebra illa corporis iactatio, & iuuenilis motus ostentationem habet non mediocrem.

Sedata grauis personæ oratio, quasi ex sacrario prodire videtur.

Contrà, quæ sine hac gesticulatione sapientum voces exprimuntur, ex tranquillo mentis sacrario, quasi ex oraculo fluere videntur, & ideo ad persuasionem plus habent firmitatis.

Quanquam in eo magna est argumenti ad dicẽdum propositi habenda ratio, & alia sedatè, alia seuerè nonnunquam & atrociter dicenda sunt, nunquam tamen insanè; quod ijs accidit qui in nugis tragica & vlulanti voce lasciuiunt.

Actio frigida.

Aliorum longè dispar est ratio, qui adeò miserè & frigidè dicunt, vt vbi irasci, tonare ac fulgurare oporteat, non magis ardescant, quàm gallinæ madidæ, & lectoris *tono* Thyesteas exercitationes decurrant.

Cicero in Bruto.

Hoc vitium in M. Callidio, Q. Gallo accusatore, præstringit M. Tullius. Cùm enim affirmaret se testibus, chirographis, quæstionibus, probaturum sibi à reo fuisse præparatum venenum, sed interim rem atrocem, remisso vultu, languida voce, ac reliquo gestu parum concitato pronuntiaret, M. Tullius; Tu, inquit, nisi fingeres, M. Callidi, sic ageres? Ex actione colligens, illum non ex animo loqui.

Qui sunt ita affecti, ad consolandos

in valetudinatio ægrotos magis quã ad grandiores orationes ſunt idonei; quamquam occurrunt nonnunquam tempora, & auditores, apud quos ipſi ſunt valdè apti, vt apud Areopagitas, qui res ſimplici oratione narrari, nullis verò motibus exaggerari incendive iubebant.

In hoc genere magna & ætatis, & perſonarum, & rei ad dicendum propoſitæ habenda eſt ratio: quædam enim ſunt quæ geſtum nullum ferunt; ſed quò ſimpliciùs dicuntur, eò plus habent ad perſuadendum roboris. Contrà, geſtus ſi quid artis oleat, de fide & authoritate dicentis nonnihil detrahit.

Alia tempora de induſtria promũt eloquentiam, alia celant, & eius percallidè declinant opinionem: omnia rerum momenta prudentiſſimo præſertim oratori ſunt expendenda; & vt ſtyli, ſic actionis quoque adhibenda eſt varietas.

DE CANTV, ET *monotonia*.

CAPVT IV.

SEd nos errata quæ in actione cõtingere ſolent, pleniùs agnoſcamus. Omnino, vt ea tota in pronuntiationem & geſtum diuiditur; ita vocis & corporis vitia ſigillatim expendenda ſunt.

Cantus appellatur Caricum vitiũ. Surd. & Fab. l. 11.

Quo in genere primum eſt & familiariſſimum cantus: quod inutilius ſit an fœdius, dubitare ſe dicit Fabius: appellatur iſtud à nonnullis Caricum vitium, & Καειικὴ μέση, quòd Cares, vt lamentabili cantilena ſupra cæteros delectati, locum prouerbio dedere: ita etiam flebiles Rhetores habuerunt, quos pene cantaſſe in epilogis teſtantur Marcus Tullius, & Fabius Quintilianus. Si quis autem quærat quid ſit cantus, dixerim eſſe clamoſam quandam & ſubſultantem vno fermè tenore neniam.

Primùm igitur animaduertas in cantoribus μονοτονίαν, hoc eſt vocem etiam in cantu, vnius ſemper tenoris, ſimilem tabulis, quas μονοχρώματος appellant: non quòd non habeant aliquam modulorum diſparitatem, quam cantus neceſſariò ſolet includere, ſed quòd deſit illis aucupium gratiſſimæ varietatis, qua pro argumentorum diſſimilitudine ſuam naui oratores perſpergunt actionem. Cantores non habent vocis varietatem.

Itaque, ſi narratiunculam quandam in ſubmiſſo genere dicendi cantores percurrant, vbi minimè affectatus requiritur pronuntiationis lepos, inſurgunt: inclamant, cantant, nec alio tenore dicunt, *fer vinum, fer aquam, ô puer*, vel, *nam poſtquam venit hic ad balneas, cœpit defricari*, quàm, *O Chæronea pernicioſus ager! ô trãsfuga ad Barbaros Bœotia! ingemiſcite Heroum animæ, ad Plataas ictui ſumus.* Deinde quicquid dicũt, tanta voce tantáque contentione ſpiritus pronuntiant, vt ægrè poſteà ſubmittere, & in exilem ſonum deflectere poſſint, ſed vox ſemel incitata, quaſi effrænis Numidarum equus ruit, & nulla moderatione temperatur.

Accedit inter eoſdem ſemper limites ſubſultans quidam puerilis tonus: quo vox in aliis muliebriter frangitur, in aliis perquam flebiliter vlulat, ad ſummum totam pronuntiationem corrumpit.

Fœdum illud quidem eſt in oratoribus, (vt ait Quintilianus) & inutile vitium: fœdum, propter inflexiones muliebres, & vlulatus: inutile, propter frugis & fructus inopiam. Nihil magis officit perſuaſioni, nihil minùs afficit nauum auditorem, nihil viro oratore indignius. Cantus fœdum pronũtiationis vitium.

Quare quicunque hanc agendi rationem ſequuntur, paucis fortaſſè mulierculis, & auribus valdè plebeiis placent; à viris prudentibus, non ſecus ac declamatores pueri au-

diuntur, qui nec delectare, nec prodeſſe poſſunt.

Quanquam euenit ſæpe, vt iſtud, quicquid eſt vitij, tum ſanctitatis tũ doctrinæ virtutibus nonnulli ſacri Oratores tegant; tamen ſi hanc eloquentiæ maculam eluerent, longè gratior eorum, addo etiam vtilior, in publicum manaret oratio.

Radix & ortus cantionis.

Radix vt plurimùm huius mali pullulat in ſcholis, in quibus pueri rebus tragicis & grandibus aſſueti, quæ vocis contentiones & alios flexus deſiderant, rati omnia eodem tenore pronuntianda, & in hac vocis infractione pulchritudinem quandam extare eloquentiæ, res ciuiles, minutas etiam plerumque, vel feſtiuas, eodem ſpiritu dicunt, & pronuntiant. Videre eſt etiam adoleſcentulos in infimis ſcholis deliteſcentes, (ita dulcium vitiorum illecebra trahit imitatores,) Deſpauterianos verſus recitare, non ſecus ac ſi Miloniana peroratione, aut Priami cædem, aut Niobes lacrymas declamarent.

Educatio cantus.

Hoc demum vitium in theatris alitur, vbi torui, & furioſi, & vlulantes, & ad inſaniam vſque actuoſi viſuntur; quæ dum apud imperitum populum, qui iſtis rebus paſcitur, habeant aliquid iucunditatis, è ſcena tranſeunt, non modò in oratorum pulpita, ſed in ipſas concionatorum cathedras; ex quo latiùs in dies blandum ſerpit malum.

Qua igitur ratione hæc pronuntiatio tam peruerſa euelli poſſit? hac, opinor, ſi pueri primùm rebus ſubmiſſis & humilibus rotundè pronuntiandis aſſueſcant, nec ſtatim ad tragicas illas nænias, aut furores etiam, procurrant.

Remedium aduerſus cantum.

Deinde, ſi ſenſum eorum quæ recitant, maturè animaduertant, interdum etiam vernacula, non illa inflata, & tragica, ſed grauia & ſedata pronuntient. Præceptores bene monentes audiant, ſua etiam vitia in aliis recognoſcant.

Poſtremò, vbi iam ad illos palæſtræ motus aptiores & magis compoſiti fuerint, in orationibus exerceantur, quæ varios motus ac vocis inflexiones admittant; vt quid ſubmiſsè ac leniter, quid feſtiuè, quid atrociter, quid ſedatè, quid concitatiùs dicendum videãt, è quibus pronuntiationis grata cõparatur varietas.

Neque verò cùm tantopere cantus exagitatur; in eorum ſectam tranſeundum eſt, qui dum Scyllam fugiunt, in Charybdin incidunt: Dum enim ſibi perſuadent, cantionem eſſe ab oratore alienam, in exilem quandam deueniunt pronunciationis ſiccitatem quotidiano ſermoni ſimillimam: quam iure reprehendit Quintilianus: oportet enim eſſe aliquid in actione nitoris, & curæ; quod qui penitus euellere ſtudent, corrumpunt eloquentiam. Maximè verò illud apparet in floridis argumentis, vt in ipſa Poëmatum recitatione; in qua, qui pueros in eam conantur adducere ſeueritatem, vt naturaliter, quod aiunt, pronuntient; non ſolùm quicquid in ea ætate eſt, tollunt gratię, & iucunditatis, ſed eorum actionem ſubſurdam, exilem, languidam, & penè ſenilem faciunt, vt præ iſtis iam cantores diſerti & benè fortunati videantur. Quis enim eum ferat, qui iſtos verſus humiliter pronuntiet:

Pronunciationis exilis ſiccitas fugienda.

Soror Tonantis (hoc enim ſolum mihi
Nomen relictum eſt) ſemper alienum Iouem,
Ac templa ſummi vidua deſerui
atheris,
Locúmque cœlo pulſa, pellicibus
dedi.

Non ſecus, ac ſi Dauus aliquis dicat,

Here ſalue, aut Phædria ſecum:

Dum rus eo, cœpi egomet, mecum inter viam,
Ita vt fit, vbi quid in animo eſt
moleſtiæ,

Aliam

Aliam rem ex alia cogitare.

Cantus in oratione subobscurior esse debet.

(Quanquam & hæc etiam aliquid artis desiderant) planè ridiculi sunt, qui ita pronuntiant, nec vident, M. Tullium hoc genus improbasse, qui dixit in oratione, *cantum esse aliquem subobscuriorē*; artificiosos scilicet vocis flexus subindicans, quos, qui omnino reijciunt, dum se artificiosa dicunt improbare, fruantur sanè sua persuasione, sed cæterorum labori dent veniam, qui nihil credunt esse perfectum, nisi vbi natura cura iuuatur.

DE ALIIS PRONVNTIAtionis vitiis.

De Coccysmo, Brancho, Suspiriis, blæsa Nare.

CAPVT V.

ALia sunt pronuntiationis vitia, & ea quamplurima, inter quæ *Coccysmus, Branchus, Suspiria*, & *blæsa Nares*, sæpius numerantur.

Coccysmus fit, cùm vox supra vires vrgetur, vnde & suffocata sæpe, & maiore nisu, minùs clara est, & interim elisa in illum sonum erumpit, cui Græci nomen ab immaturo gallorum cantu dederunt. Quale autem istud sit, apparet ex Iulio Polluce, qui κοκκύζειν gallis tribuit, ex authoritate Demosthenis & Hyperidis, Τιμείδης δὲ ὁ Δημωδίνης, ἐπ' ἀλεκτρυόνων τὸ κοκκύζειν εἶπεν.

Iulius Pollux lib. 5. c. 14.

Fabius l. 11.

Branchus, siue, βράγχος, est longus, & plenus, & clarus satis spiritus, non tamen firmæ intentionis; ideóque tremulus, vt corpora quæ aspectu integra neruis parum sustinentur, vt ait Fabius: cuius etiam vitij meminit Pollucis Onomasticon, & βράγχώδη φωνὴν nominat.

Pronuntiationis vitia.

Suspirioſi alij sunt, qui spiritum cum stridore per raritatem dentium non recipiunt, sed resorbent: sunt qui crebro anhelitu, & introrsum etiam clarè sonante, imitentur iumenta, onere & iugo laborantia: Quod affectant quoque, tanquam inuentionis copia vrgeantur, maiórque vis eloquentiæ ingruat, quàm quæ emitti faucibus possit: Est aliis concursus oris, & cum verbis suis colluctatio: Iam tussire & expuere crebrò, & ab imo pulmone pituitam trochleis adducere, & oris humore proximos spargere, & maiorem partem spiritus in eloquendo, per nares effundere; etiamsi non vtique vocis sunt vitia; quia tamen propter vocem accidunt, huic loco subijciuntur. Quòd verò ad rectam spiritus & vocis œconomiam attinet, nec volubilitate nimia confundenda, quæ dicimus, qua & distinctio perit, & affectus, & nonnunquam etiam verba aliqua sui parte fraudantur; cui contrarium est vitium nimiæ tarditatis. Nam & difficultatem inueniendi fatetur, & segnitia soluit animos, & in quo est aliquid temporibus præfinitis, aquam perdit. Promptum sit os, non præceps: moderatum, non lentum: spiritus quoque, nec crebrò receptus, concîdat sententiam, nec eò vsque trahatur, donec deficiat. Nam & deformis est consumpti illius sonus, & respiratio sub aqua diu pressi similis, & receptus longior, & non opportunus, vt quia fiat, non vbi volumus, sed vbi necesse est. Hæc Fabius.

DE VOCIS NATVRALIBVS vitiis & virtutibus.

CAPVT VI.

Vox nigra quæ?

IVlius Pollux, Onomastici lib. 2. ca. 26. viginti fermè vitia enumerat, quibus mala vox appellari solet.

Prima est μέλαινα, *nigra*, hoc est, obscura, translatione ducta ab oculis ad aures. Nam vt nigrum segnius oculos afficit, ita hæc vox difficiliùs in aures penetrat, & secum minùs

Digitized by Google

habet amœnitatis, imò tristis retinet quidpiam horroris.

Φαιὰ, *fusca*, vel *subnigra*, differt quidem à nigra, quòd minùs habeat obscuritatis, sed tamen à puræ vocalitatis nitore longè abest.

Ἀκόσμος, *inamœna*; quales esse solent aliquando robustissimæ voces, cum quibus tarò miscetur iucunditas. Et id in Cassio Seuero mirabile fuisse memorat Seneca, quòd valentissimæ vocis retineret suauitatem. Hæc enim inter se raro conueniunt, vt eadem vox sit suauis, & solida.

Σμικρὰ, *pusilla*, dicitur à Quintiliano, quæ ὑψηλῷ, excelsæ & prægrandi opponitur. Talis est eorum qui pipire magis videntur quàm loqui.

Στενὴ, *angusta*, quæ veluti per arctum gutturis canalem tenuiter eliquatur, nec aures implet auditorum.

Δυσήκοος, *Quæ* vel *difficilè auditur*, vel auribus importunè molesta est.

Ἀσαφὴς, *subsurda*, vocatur à Fabio, quæ, vt Aspendius citharista, sonum intus retinet, nec vocales habet emissiones.

Ἐσκεχυμένη, *confusa*, nec plenè articulatis sonis distincta.

Ἐκμελὴς, *absona*, discrepans, & inconcinna.

Ἀμελὴς, *neglecta*, sine nitore, & palæstra.

Ἀνάγωγος, *rudis*, & intractabilis, quales esse solent pulli equorum effrænes.

Ἀπιθὴς, *ad persuadendum inepta*, qualis esse solet vox cantantium in oratione.

Δυσκαμπὴς, *rigida*, quæ ægrè flexiones admittit.

Τραχεῖα, *dura*, & *aspera*, quæ strepitu aures offendit.

Διεσπασμένη, *discerpta*, quæ fit, quando sermo subsultat imparibus spatiis ac sonis, miscens longa breuibus, grauia acutis, elata summissis, & inæqualitate horum omnium, sicut pedum, claudicat sermo: eadem varia & inconstans dicitur.

Λυπηρὰ, *tristis* & acerba, quæ auribus iniucundum sonum fundit, qualis esse solet rotarum stridularum, aut inconcinnarum auium.

Βεβαρυμένη, *infirma*, qua tenuis & elisus spiritus in raucam exilitatem spargitur.

Χαλκίζουσα, *ænea*, quæ instar æris vehementi quodam tinnitu aures ferit.

Ὀξεῖα, *acuta*, quæ sonantiùs quàm par est, aures percellit, & penetrat. Non enim acutissimus sonus orationibus conuenit, quòd prætenuis sit, & nimis secans, & immodicæ claritatis, contrariæ verò virtutes sunt.

Vox ὑψηλὴ, *alta*, quæ ex firmis sparsa lateribus, aures implet plenissimè. Virtutes vocis.

Ὑπερῆχος, *excelsa*, & exaggerata, quæ non modò pleniùs auditur, sed ipsa firmitate durabilis est.

Λαμπρὰ, *clara*, quæ nitidiùs personat, & nullis maculis infuscatur.

Πλατεῖα, *plana*, fusa, explicata.

Βαρεῖα *grauis*, & prægrandis, qualis esse solet valentissimorum musicorum, quæ si admixtam habeat suauitatem, laudatissima vox est; at verò dulcedinis expers, plerunque in vastam enormitatem spargitur.

Λευκὴ, *candida*, & pura, quæ aures afficit, vt color albus oculos.

Ἐκκεκαθαρμένη, *pura*, puta, & quasi omnibus vitiis ac sordibus defæcata.

Ἡδεῖα, *suauis*, quæ gratiæ quodam flore delectat.

Ἐπαγωγὸς, *illecebrosa*, flexibilis, & delicatis modulis affluens.

Εὐμελὴς, *exquisita*, culta, facunda.

Εὐπιθὴς, *rotunda*, simplex, & ad persuasionem aptissima.

Εὐάγωγος, *tractabilis*, quæ facilè ab imo citatur ad summum, à summo defluit ad imum, & in omnes conciditur varietates.

Εὐκαμπὴς, *flexibilis*, & rigoris expers, quæ fingentem sequitur, vt cera molles digitos.

Εὐέλικτος, *volubilis*, citata, & velox,

qualis esse solet optimorum oratorum, vbi pugnat dentiùs.

Γλυκεῖα, *dulcis*, & molli quodam decore efflorescens.

Λιγυρὰ, *canora*, stridula, & ad citharæ fides apta.

Σαφὴς, *plena*, perspicua, & auditu facilis.

Διαφανὴς, *splendida*, & molliter pellucens. Et hæc fermè sunt vocum genera, & virtutes, quæ à natura proficiscuntur, ab arte tamen culturam capiunt, & nitorem.

DE QVATVOR VIRTVtibus pronuntiationis.

CAPVT VII.

QVatuor sunt præcipuè pronuntiationis virtutes, *Puritas*, *Perspicuitas*, *Cultus*, *Habilitas*.

Fab. l. 11. Prima virtus pronuntiationis, Puritas.

Puritas est salubritas quædam vocis, in qua nihil est vitij; cui officit vox subsurda, rudis, immanis, dura, rigida, varia, præpinguis, aut tenuis, inanis, acerba, pusilla, mollis, effœminata. Contrà iuuat os facile, explanatum, iucundum, vrbanum, in quo nulla rusticitas, neque peregrinitas resonet, vt ait Quintilianus. Cicero 3. de Orat. 41. pari ratione condemnat vocem mollem, muliebrem, extra modum absonam atque absurdam, item agrestem & rusticanam: vúltque pronuntiari non asperè, non vastè, non rusticè, non hiulcè, sed pressè, æquabiliter, & leniter. Accedit etiam tonus, seu accentus, quo homines vt æra tinnitu dignoscuntur. Hæc virtus, tum natura, tum consuetudine paratur; cuius vis magni momenti est. Itaque plurimum iuuabit à teneris rectæ pronuntiationi assuescere. Nam qui grandiores peregrinas linguas discunt, vix adeò purè pronuntiant, vt ab indigenis vitioso quodam sonitu non discernantur.

II. Perspicuitas.

Perspicuitas, & lux pronuntiationis, est in articulata quadam expressione omnium syllabarum, legitimísque interpunctionibus: de qua ita præcipit Fabius.

Dilucida verò erit pronuntiatio, primùm si verba tota exegerit, quorum pars deuorari, pars destitui solet, pleriſque extremas syllabas non proferentibus, dum priorum sono indulgent. Vt autem est necessaria verborum explanatio, ita omnes computare, & velut annumerare literas, molestum & odiosum. Obseruandum etiam, quo loco sustinendus & quasi suspendendus sermo sit, quod Græci, κατασκελῶ, vel, κατασείω, vocant, & hoc arte, vt apparet, est parabile.

III. Virtus Ornatus.

Ornatus est *cultus* vocis, & nitor, cui plurimùm suffragatur à natura vox facilis, magna, beata, flexibilis, firma, dulcis, durabilis, clara, pura, secans, erecta, auribus cedens, & cæteræ virtutes, quas ex Iulio Polluce commemorauimus. Accedit etiam totius organi pulchra compositio, vt lateris firmitas, vt spiritus cum spatio pertinax, & labori non facilè cessurus.

IV. Habilitas.

Habilitas est in constanti quadam æquabilitate, pro argumentorum diuersa ratione iucunda pronuntiationis varietas. Vt enim optimus stylus, licèt sit perpetuò æquabilis, & sibi constans, tamen pro materia subiecta nunc grauis, nunc floridus, nunc leniter demissus apparet: sic laudata vox semper eadem & à sua bonitate non discedēs, multas pro rerum conditione admittit varietates, è quibus omnis ei decor efflorescit. Dici non potest quantam habeat gratiam ars illa varij modi, quantum auditores exhilaret, & ipsum oratorem laboris vicissitudine reficiat. Contrà verò Monotonia, non modò dicentem enecat, sed ipsos exanimat auditores. Omnino vt stándi, ambulandi, sedendi vices sunt, nihilque horum pati

Varietas, pronuntiationis virtus, mirificè grata.

Digitized by Google

RATIO ANTIQVORVM putidiuscula, numerandi, & loquendi per gestus.

ΕΝ ϗ τῇ χερσὶ καδίξεις τοὺς ἀριθμοὺς οὕτως· καὶ ἐν μὲν τῇ ἀυτὴ ἀεὶ ὀφείλεις τὰς μονάδας καὶ δεκάδας κρατεῖν· ἐν ϗ τῇ δεξιᾷ τὰς ἑκατοντάδας καὶ χιλιοντάδας· τοὺς δ' ἐπέκεινα τούτων ἀριθμοὺς χαράττειν ἔν τινι. οὐ γὰρ ἔχεις ὅπως καδίξεις ἐν τῇ χερσί.

Συστελλομένου τοῦ παρὰτου ἐκ μικροῦ δακτύλου τοῦ μέσου κεκλιμένου, τῶν ϗ τεττάρων ἐκτεταμένων καὶ ἰσαιθμων ὀρθίων, κατέχεις ἐν μὲν τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ μονάδα μίαν. ἐν ϗ τῇ δεξιᾷ, χιλιοντάδα μίαν.

Καὶ πάλιν συστελλομένου καὶ τούτου, καὶ τοῦ μετ' αὐτὸν δευτέρου δακτύλου τοῦ παρεμμέσου, καὶ ὀπισάτου κεκλουμένου. τῶν ϗ λοιπῶν τεσσάρων, ὡς ἔφημεν, ἁπλωμένων, κρατεῖς ἐν μὲν τῇ ἀυτῇ, δύο, ἐν ϗ τῇ δεξιᾷ δισχίλια.

Τοῦ ϗ αὖ τρίτου συστελλομένου, ἤτοι τοῦ σφακέλου καὶ μέσου, κειμένων, καὶ τῶν ἑτέρων δύο, τῶν ϗ λοιπῶν δύο ἐκτεταμένων, τοῦ λιχανοῦ λέγω, καὶ τοῦ ἀντίχειρος, εἰσὶν ἅμα κρατεῖς, ἐν μὲν τῇ λαιᾷ, γ'. ἐν ϗ τῇ δεξιᾷ, τρισχίλια.

Πάλιν συστελλομένων τῶν δύο, τοῦ μέσου καὶ τοῦ παρεμμέσου, ἤγουν τοῦ δευτέρου καὶ τρίτου, καὶ τῶν λοιπῶν ὄντων ἐκπλωμένων, τοῦ ἀντίχειρος λέγω, καὶ τοῦ λιχανοῦ, καὶ τοῦ μύωπος, εἰσὶν ἅμα κρατεῖς, ἐν μὲν τῇ λαιᾷ, δ'. ἐν ϗ τῇ ἑτέρᾳ τετρακισχίλια.

Πάλιν τῶν τρίτου καὶ μέσου σωμισκλιμένων καὶ τῶν λοιπῶν τεττάρων ἐκτεταμένων, δηλοῦσιν ἅμα κρατεῖς ἐν τῇ λαιᾷ, ε'. ἐν ϗ τῇ δεξιᾷ πεντακισχίλια.

Τοῦ ὀπισάτου πάλιν τῶν καὶ δευτέρου συστελλομένου, καὶ τῶν λοιπῶν ἁπλωμένων, κρατεῖς, ἐν μὲν τῇ ἀυτῇ ϛ', ἐν ϗ τῇ ἑτέρᾳ, ἑξακισχίλια.

Τοῦ μύωπος πάλιν τῶν καὶ παρὰτου ἐκτεταμένου, καὶ τῇ παλάμῃ παρεφαύοντος, τῶν ϗ λοιπῶν ἰσαιθμων ὀρθίων, εἰσὶν ἅμα κατέχεις, ζ'. ἐν ϗ τῇ ἀριστερᾷ, ἑπτακισχίλια.

Τοῦ δευτέρου πάλιν τῶν καὶ παρεμμέσου ὁμοίως ἐκτεταμένων καὶ κλινόντων, ἄγχεις οὖν

IN manibus ita numeros continebis: & in manu quidē læua vnitates & decades tenere debes; in dextra verò centenarios & millenarios. Numeros autem, qui hos excedunt, notare alicubi oportet. Nam integrum tibi non erit illos manibus continere.

Minimo seu auriculari digito contracto: quatuor verò reliquis extēsis & erectis, in siniſtra quidē manu vnitatem solam continēs, in dextra verò millenarium vnum. I. I.M.

Rursus contracto minimo, & medico, reliquis tribus, vt dicimus explicatis: in læua duo, in dextra millia duo tenes.

II. II.M.

Tertio autem, qui medius & infamis dicitur, compresso, iacētibus aliis duobus; ac reliquis extensis, indice nimirum & pollice, quæ contines, in siniſtra quidem tria sunt, in dextra verò tria millia. III. III. M.

Porrò duobus mediis incuruatis, nempe medio & medico: & reliquis extensis, nempe pollice, indice, & auriculari, exprimis in siniſtra quidē quatuor: in dextra, quatuor millia

IV. IV. M.

Rursus tertio medióue contracto, & quatuor cæteris expansis, denotas quinque, læua, ac dextra quinque millia. V. V. M.

Præterea incuruatis infami & annulari, & reliquis expōrrectis, in siniſtra tenebis senarium: in altera, sex millia. VI. VIM.

Itē minimo auriculariue extenso, & palmæ radici seu brachiali apposito, reliquis eleuatis, designas septē, læua altera septē millia. VII. VII. M.

Rursus annulari medicóue pariter exporrecto, & inflexo, donec extre-

τῇ χειρὶ πλείως προσιγγίσῃ, κειμένου καὶ τοῦ παρόντος· τὸ δὲ λοιπῶν τριῶν, τοῦ μέσου, καὶ τοῦ τετάρτου, καὶ ἀκίνητον, ὡς προσέρηται, ἰσαμένων ὀρθίων, τὸ γλυφόμενον χῆμα, ἐν μὲν τῇ λαιᾷ δηλοῖ ε. ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ, ὀκτακισχίλια.

Οὕτως οὖν καὶ τοῦ μέσου ὁμοίως γλυφέντος, κειμένων καὶ τῶν ἄλλων δύο, τοῦ παρόντος, καὶ τοῦ δευτέρου, κατὰ τὸ αὐτὸ χῆμα, ἐν μὲν τῇ ἀριστερᾷ δηλοῦσιν ἑπτά, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ ἑπτακισχίλια.

Πάλιν τοῦ αὐτίχειρος ἁπλωμένου, οὐχὶ δ' ὑπερεμένου, ἀλλὰ πλαγίως πως, καὶ τοῦ λιχανοῦ ὑποκλινομένου μέχρις οὗ τῷ τοῦ αὐτίχειρος πρώτῳ ἄρθρῳ συμπέσῃ, ἵνα οὖν γλυφῇ) στίγματος χῆμα· τὰ δὲ λοιπῶν τριῶν φυσικῶς ἁπλωμένων, καὶ μὴ χωριζομένων ἀπ' ἀλλήλων, ἀλλὰ συνημμένων, τὸ τοιοῦτον, κ' δηλοῖ, ἐνδὲ τῇ δεξιᾷ. ρ'.

Πάλιν τοῦ τετάρτου, τοῦ λιχανοῦ κεκλουμένου, ἐξαπλωμένου ἐπ' εὐθείας ὀρθίου, ὥσπερ ἴσης γραμμῆς· τὰ δὲ λοιπῶν τριῶν συνημμένων, καὶ πρὸς τὸν παλάμην ὡς ἐν χήματι γωνίας, ὑποκλινομένων μικρόν· τὸ δὲ αὐτίχειρος ὑφ' αὐτὸν τούτων κειμένου, καὶ συναπτόντος τῷ λιχανῷ, ἐν τὸ τοιοῦτον, κ' δηλοῖ. ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ διακόσια. σ'.

Τοῦ λιχανοῦ πάλιν, καὶ τοῦ αὐτίχειρος ἐκτεταμένως ὑποκλινομένων, καὶ κατὰ τὸ ἄκρον αὐτοῖς ἐγγιζόντων, τὰ δὲ λοιπῶν τριῶν ἐκτεταμένων, καὶ συνημμένων ὄντων, ὡς ἔχοντα παρὰ τὴν φύσιν, λ'. τὸ τοιοῦτον δηλοῖ, καὶ ἐν τῇ ἑτέρᾳ τριακόσια.

Πάλιν τοῦ τετάρτου ἐπ' εὐθείας ἐκτεταμένου, καὶ τοῦ αὐτίχειρος ὑφ' ἓν λιχανόν, ὥσπερ Γάμμα κειμένου, καὶ πρὸς τὸ ἔξωθεν ἀποβλέποντος μέρος, ἐν τῇ λαιᾷ δηλοῖ τεσσαράκοντα, καὶ ἐν τῇ δεξιᾷ τετρακόσια.

Πάλιν οὕτως τοῦ τετάρτου ἠρεμοῦντος, τοῦ δ' αὐτίχειρος ὥσπερ Γάμμα ὀπὶ τοῦ ἔσωθεν μέρους κειμένου, ἐπὶ τῷ σώματι τοῦ λιχανοῦ, πεντήκοντα δηλοῖ, καὶ ἐν τῇ ἑτέρᾳ πεντακόσια.

Ἑκάτων δὲ οὕτως ἐχόντων, καὶ τοῦ λιχανοῦ κεκλικότος τῷ αὐτίχειρι ἐπιφερομένου, ἄχρις οὗ

mam volæ partem aptè contingat, adiacente etiam minimo, reliquis tribus, medio, indice, & pollice ſublatis: geſtus, qui fit in ſiniſtro, exprimit octo, in dextra octo millia.

VIII. VIII. M.

Sic igitur tertio digito, ſiue medio, pariter conſtituto, atque aliis duobus ita poſitis, primo, auriculari videlicet, & ſecundo, ſiue medico, eadem cõformatione, in læua declarant nouem, in dextra nouem millia. IX. IXM.

Præterea pollice expanſo, non tamen eleuato, ſed obliquè vtique, & indice inflexo, quo vſque in priorem articulum pollicis concurrerit, ita vt coaleſcat ſigmatis figura, reliquis autem tribus naturaliter exporrectis, & non ſeparatis à ſe inuicem, ſed connexis, talis geſtus in ſiniſtra denotat decem: in dextra centum. X. C.

Ad hæc, quarto, qui index dicitur, explicato, recta tanquã æquali linea: reliquis tribus connexis, & ad palmã quaſi figura anguli paulùm inclinatis, pollice autem ſuper his iacente, & ad indicẽ ſimul admoto: in ſiniſtra talis geſtus viginti deſignat: at in dextra ducenta, XX. CC.

Rurſus indice & pollice in porrectum ſubinclinatis, & in apice ſummo ſibimet appropinquantibus, cæteris tribus extenſis, & connexis, prout à natura ducuntur: talis flexus triginta declarat in læua, & trecenta in altera. XXX CCC.

Item quatuor recta extenſis, & pollice ſuperinducto indici, inſtar literæ Γ. gamma, & ad partem ſuperiorem exteriorem ſpectante, in ſiniſtra notat quadraginta, & in dextra quadringenta. XL. CCCC.

Porrò eodem modo quatuor explicatis recta, & copulatis: pollice verò inſtar Γ. gamma in interiorem partem flexo, ad pectus, ſiue artum indicis, quinquaginta denotat in læua, & in altera quingenta. L. D.

Hæc cùm ita ſe habeant, & in indice pollici circunflexo, ita vt index

συσφάιρᾳ τῷ μέσῳ κατδύλῳ τ πρώτου, καὶ δευτέρου ἄρθρου· τὸ δ' ἄκρον τ αὐτ λιχανοῦ τῷ σπάθει συμπίπτη τ αὐτίχειρος, ἑξήκοντα δηλοῖ, καὶ ἐν δεξιᾷ ἑξακόσια.

Πάλιν ὁμοίως τ τριῶν ἐπλωμένων, καὶ, ὡς καὶ πολλάκις εἰρήκαμεν, σωμνμένως, κειμένου καὶ τ αὐτίχειρος τῷ λιχανῷ, καὶ κατὰ τὸ ἀκρόνυχον τ αὐτίχειρος ἰλικοειδῶς ἐπιφερομένου τ λιχανοῦ, ἑβδομήκοντα δηλοῖ, καὶ ἑπτακόσια.

Πάλιν τ τριῶν σωμνμένων καὶ ἐσταμένων ἐν σχήματι γωνίας, καὶ πρὸς τῶν παλαμῶν δόξαν βλεπόντων, τ δὲ αὐτίχειρος ἐπάνω τ μέσου καὶ τελευταίου δακτύλου, τῷ κατδύλῳ τῷ πρὸς τῇ ῥίζῃ ὄντι τ αὐτῶ δακτύλου κειμένου, καὶ πρὸς τῶν παλαμῶν ἠρμοσμένου, καὶ τ λιχανοῦ ἐπάνω τ αὐτίχειρος κειμένου ἐπὶ τοῦ πρώτου ἄρθρου αὐτοῦ, ἄκρις οὗ τῷ τούτου ἄκρῳ ἐπὶ τῷ σπάθει συμπέσῃ τῆς αὐτίχειρος, ἑβδομήκοντα τὸ τοιοῦτον δηλοῖ. καὶ ἑπτακόσια.

Αὖθις τῶν χειρῶν παλαιστῶν δίκην συστάντες, ὀρθίου ὄντος τοῦ αὐτίχειρος, καὶ τῶν τριῶν ἐκτάσει δακτύλων, τ δὲ λιχανὸν ἀφεῖς, ὡς ἀπὸ τ συστάσεως τ γένοιτο ἐγκύπτον, τὸ τοιοῦτον σχῆμα, ἐν μὲ τῇ εὐωνύμῳ χειρὶ, δηλοῖ ἐνενήκοντα, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ ἐννακόσια.

contingat media iunctura, primum & ſecundum articulum, & frons eiuſdē indicis montem pollicis præcingat, ſexaginta declarat in ſiniſtra, & ſexcenta declarat in dextra. LX. DC.

Item tribus ſimiliter extenſis, & vt ſæpe diximus connexis pollice etiam ſuper indicē immiſſo, quū ad ſummitatem vnguis in gyrum coëunt, cum indice ſignat ſeptuaginta in læua, & ſeptingenta in altera. LXX. DCC.

Rurſus tribus iunctis erectiſque, vt ad figuram anguli, & ad palmam proſpicientibus, pollice autem ſupra medium & tertium digitū innitente, & incumbente curuaturæ, quæ ad radicē ipſius eſt, & ad palmā adaptato, atque indice ſuper illi circunflexo ad primum articulum, donec ſummitate concidat in montem pollicis: talis geſtus in dextra effingit octoginta, & octingenta in læua. LXXX. DCCC.

Denique manu palmi inſtar contracta, erecto pollice, ac digitis tribus extenſis, dimiſſo indice, vt à contractione flexus aſſolet: eiuſmodi geſtus in ſiniſtra nonaginta indicat, in dextra nongenta. LXXXX. DCCCC.

NEque verò tantum numerâſſe, ſed, & per determinatos quoſdam geſtus collocutos fuiſſe narrat Iſiodorus l. 1. c. 25.

Sunt quædam & digitorum notæ, ſunt & oculorum, quibus ſecum taciti proculque adſtantes colloquentur: ſic mos eſt militaris, quoties conſentiat exercitus, quia voce non poteſt, manu promittat. Alij quia voce non poſſunt, gladiatorum motu ſalutent. Vnde etiam Ennius, de quadam impudica, quaſi in choro pila ludens datatim dat ſe, & communem facit: Alium tenet, alij adnictat, alibi manus eſt occupata, alij peruellit pedem, aliij dat annulum ſpectandum, & à labris alium inuocat, cum alio cantat, attamen aliis dat digito literas, & Salomon *annuit oculo, terit pede, digito loquitur.* Teſtatur id quoque ſaltatio Chironomica, qua motus manuum ad numerum compoſitus, affectus animi prodebat. Et vt aliquid ex ſacris recenſeamus, extat libellus Atiæ Montani, qui Hieremias inſcribitur, de geſtu, & actione, è quo varias geſtuum ſignificationes colligas, quas ipſe ex ſacro Inſtrumento confirmat: Ego, quod huius magis proprium eſt inſtituti, Oratorum Poëtarúmque aliquot teſtimoniis demonſtrabo.

Digitized by Google

oculis cogitat praua. Hebraice עצם id est, *claudens.*

Oculos aperire, vigilantium & attentendium. Cicero pro Milone. *Aliquando ad eum puniendum oculos aperuisti.*

NARES.

Narium varię affectiones.

In naribus magna vel iræ vel lenitatis significatio est, in sacris literis. Nares enim vento vel fumo incensæ, iram grauissimam, & præsentis vltionis auidam, significant. Iob: *Ascēdit fumus de naribus eius, & ignis ex ore eius vorabit, carbones succensi sunt ab eo. Et gloria narium eius terror.* Contrà verò summæ lenitatis indicium est narium latitudo, & facilitas respirationis.

Atque lenitas & patientia Dei hac imagine indicatur, qui perpetuo à Prophetis ארך אפים id est, latis naribus, est appellatus, pro quo interpres noster, longanimis, vertit. Iob. 39.23.

Applicabant ramum ad nares, certa vani cultus ceremonia ad ortum Solis adorantes, quasi odoris suauitatem Soli tribuentes, & ascribentes. Ezech. 8.17.

OS.

Oris affectiones & significata.

Manus super os imposita eorum habitum describit, qui veritate redarguti, aut potestate auctoritatéque conuicti, obmutescunt, pudefactíque tacent, Mich. 7. 36. apud Ethnicos, adorantium gestus est, vt patet ex Apuleio, Metam. l. 4.

Et admouentes oribus suis dexteram, primore digito in erectum pollicem residente, vt ipsam prorsus Deam Venerem religiosis adorationibus venerabantur.

LABIA.

Labia contrahere, oculis innuere, ad irrisorum, & duplicum, aut maleuolorum gestum indicandum pertinet. Idem etiam labia scindere aut retorquere significat. Prouerb. 16.30.

LINGVA.

Linguam qui mordet propriam, doloris & laboris impatientiam prodit. Apocal. 16.

DENTES.

Dentibus frendere, hoc est, dentes diductis labiis ostendere, irridentium & insultantium est habitus.

Indignabundi etiam hominis gestus est, aduersum alterum grauiter affecti, dentibus stridere. Æneid. 3.

Dentibus infrendens gemitu. Et Apollinaris;

Οἷα λέων ὀλοὸν ῥυχόωμος ὄρπακι θυμῷ.

FACIES TOTA.

Faciem in rem aliquam conuertere, intentionem, studium, attentionem, operámque, præstantis gestus est. Æneid. 2.

Contrà verò faciem auertere, vel abscondere, negligentis, renuentis, auersantis, atque detestantis habitus est.

Illa solo fixos oculos auersa tenebat,
Nec magis incepto vultum sermone mouetur,
Quàm si dura silex, aut stet Marpesia cautes.

Faciem demittere, eorum est quos conscientia accusat. Æneid. 3.

Deiecit vultum, & demissa voce locuta est.

Contrà verò, faciem tollere, eorum est quos bona conscientia, & spes, fidésque erigunt, charitas quoque animat.

Faciem etiam in terram demittere, adorantis & trementis diuinam maiestatem habitus est. Nonnus in Ioannem:

Μάρτυρες ἱστὸν κυρτούμενον ἀγχίθι κάμπτειν.

Est etiam facies, superbiæ atque arrogantiæ index. Cic. 4. Verr. Nostis os hominis, nostis audaciam.

VVLTVS.

Varia etiam & multiplici forma vultus mutatur, quod & Latinum ipsum indicat nomen. Estque varia-

rum animi affectionum index plerumque certissimus.

Pallidus mœstitiam, timorem, & dolorem prodit.

Obscurus, & niger, miseriæ, & laboris, vehementisque animi turbationis index est.

Ad summum, vt ait Quintilianus, dominatur maximè vultus. Hoc supplices, hoc minaces, hoc blandi, hoc tristes, hoc hilares, hoc erecti, hoc submissi sumus, hoc pendent homines, hunc intuentur, hunc spectant etiam, antequam dicamus, hoc quosdam amamus, hoc odimus, hoc plurima intelligimus.

BRACHIA.

Brachium extensum, vel eleuatum, potentiam, & facultatem ad rem gerendam conficiendámque, significat: estque authoritatis, roboris, victoriæ habitus. Contrà, cohibere brachium, est pudoris. Cicero pro Cœlio:

Nobis olim annus erat, vnus ad cohibendum brachium toga constitutus, vt exercitatione ludóque campestri tunicati vterentur.

Brachium sigillatùm, memoriam indelebilem indicat in sacris. Cantic. 8. *Pone me vt signaculum super brachium tuum.*

CVBITVS.

In cubitum recumbere, est immorantium, & familiariter securéque agentium. Eccles. 9. *Nec accumbas cum ea super cubitum.*

MANVS.

Membrorum omnium totius humani corporis, manus vt habilissima, & in omnem partem motu facillima; ita etiam & multiplicis habitus artifex, & variæ significationis est index.

Vt sunt autem binæ manus, dextra & sinistra, interdum altera, interdum etiam vtraque, & motum, & habitum efficit, quorum præcipuas formas indicabimus.

Manus altera sublata & erecta vel extenta, vim, & robur, potentiámque indicat. Exod. 15.

Manus etiam altera, videlicet dextra, eleuatur ad iuramentum.

Manus extenta, pacificatoris, & silentium indicentis, habitus est. Pers. satyr. 4.

Fert animus calidæ fecisse silentia turbæ
Maiestate manus.

Manus ori admota, habitus est tacentis, & modestè agentis, admirantis etiam, secúmque reputantis.

Tali gestu exhibebatur Harpocratis simulachrum, apud Ægyptios, Tales quoque sunt, quorum χρυσέα κλεὶς ἐπὶ γλώσσαν βέβυται, vt ait Sophocles. Harpocrates simul. Clauis aurea in lingua silentium.

Est etiam obseruantiæ erga alium habitus & cultus signum. Iob. 31. 27. *Et osculatus sum manum meã ore meo.*

Manum extendere ad indicandam, & probandam, confirmandámque sententiam, aut personam. Inde χειροτονῶ apud Græcos, idem est ac sciscere, & decernere. χειροτονῶ.

Manum dare, habitus est, fœdus & societatem firmantis cum alio, aut sese in alterius potestatem dedentis. Cic. epist. l. 7.

Totum hominem tibi trado, de manu (vt aiunt) in manum tuam, ista & victoria & fide præstantem.

Manum alterius apprehendere, admonentis, hortantis, & robur addentis est. Sic Græci χειραγωγῶ vsurpant.

Manus porrectio, auxilium opémque significat. Synesius.

Σὺ δ' χεῖρα δίδου, σὺ κάλει, σὺ μάκαρ ὕλας ἔκαγε ἰκέτην ψυχάν.

Manus in altum sublatæ, orantis, & miseriam suam profitentis, habitus est, Virgil. 4. Æneid.

Dicitur ante aras, media inter numina diuum,
Multa Iouem manibus supplex orãsse supinis.

Manus implere, in sacris est, initiari.

ad munera & sacrificia offerenda, vt Paral. 1. 29. *Impleat manū suam hodie.*

Manus lauare. Manus sibi lauare, innocentiam, & puritatem, atque alienationem à malo, vel opere vel consilio, profitentis habitus est, & hoc ex Iudæorum more, vt patet ex Psal. 72. 13. *Laui inter innocentes manus meas.*

Manus tolluntur etiam ad publicam gratulationem Deo præstandam, atque ad laudem: Æneid.

Sustulit exutus vinclis ad sydera palmas.

Manus in sinu tenere, otiosi negligentisque habitus est, vt Psal. 72. Hoc Prou. 11. vocatur, יָדַיִם.

Manibus plaudere, irridentium, insultantium, explodentiúmque est, apud Hebræos: aliter hoc signum Græci Latinique interpretantur, quibus plausus gratulationis indicium est.

Manum sub femore Abrahæ posuit famulus, antiquo & arcano iurisiurandi ritu, solis opinor Hebræis noto, idque, vt patres interpretantur, quòd ex Abrahæ femore egressurus esset Messias, Genes. 24.

Manum imponere. Manus impositæ aliis, potestatem superiorem significant, communicatam ei cui manus imponuntur, & officij, muneris, ac vicis traditionem, atque authoritatis etiam dignitatisque concessionem, & hoc quidem in sacris: apud profanos verò auctores, manum iniicere, est sibi vendicare. Virgil. 10. Æneid.

Iniecere manum Parcæ, telisque sacrârunt
Euandri.

Victimis mactandis manus ij qui sacrificabant, imponere solebant: eo habitu suorum ipsorum reatuum professi & debiti exsolutionem, atque vices victimis ipsis expiationis caussa tradentes, magna arcani mysterij de Christo significatione. Hoc ex more Hebr. Leuitic. 4.

Præterea, in benedictione, atque felici imprecatione, manus imponebantur.

Manuum plausus, approbationis & laudis etiam significationem habet. Isaiæ. 55. 13.

Manus super caput, significant dolorem & mœrorem, animique impatientiam. Sic apud Latinos frontem ferire, iracundiæ & angoris signum: Ingemuisse, vt frontem ferias. Cic. ad Att. l. 1.

Manuum propriarum commissio, & complicatio, aut complexus brachiorum, ad pigrorum, desidum, & stultorum notas indicandas, affertur sæpè in sacris.

Palmam alterius tangere, habitus est, fidem mutuam sibi dantium, fœdere aut alio pacto conuenientium. Vnde apud Xenoph. Βασιλεὺς πίμπει δεξιάν, id est, publicam fidem.

Denique de manuum vsu hæc præcipit Quintilianus.

Manuum in actione dignitas. Quintil. l. 11. Manus verò, sine quibus trunca esset actio, ac debilis, vix dici potest, quot motus habeant, cùm penè ipsam verborum copiã prosequantur. Nam cæteræ partes loquentem adiuuant, hæ, propè est vt dicam, loquuntur: an non his poscimus? pollicemur? vocamus? dimittimus? minamur? supplicamus? abominamur? timemus? interrogamus? negamus? gaudium, tristitiam, dubitationem, confessionem, pœnitentiam, modum, copiam, numerum, tempus ostendimus? num eædem concitant? inhibent? supplicant? probant? admirantur? verecundantur? num in demonstrandis locis atque personis, aduerbiorum atque pronominum obtinent vicem? vt in tanta per omnes gentes nationésque linguæ diuersitate, hoc mihi omnium hominum communis sermo videatur.

DIGITVS.

Digitus ori admotus silentium taciturnitatémque significat. Iuuenalis:

——digito compesce labellum.

ne ſupinus vultus, ne deiecti in terram oculi, ne inclinata ceruix, ne elata aut depreſſa ſint ſupercilia, oculi rigidi, & extenti, & languidi, aut torpentes, aut ſtupentes, aut laſciui, & mobiles, aut natantes, & quadam voluptate ſuffuſi, aut limi, aut poſcentes aliquid, pollicentéſve nunquam eſſe debebunt: Pectus ac ventrem proijcere indecorum eſt, varicare ſupra modum, & ſtando, deforme eſt, & accedente motu, propè obſcœnum.

Reprehendenda illa frequens in vtramque partem nutatio, quam in Curione patre irriſit & Iunius, quærens, quis in lintre loqueretur.

Hæc obiter Quintilianus: de manu verò, in qua plus eſt operæ, plura ſubijcit, quæ ſcrupuloſius obſeruari nolim, cùm præſertim ſimplex & minimè affectata manus compoſitio, nunc magis arrideat; non pigebit tamen legere.

Curioſæ Quintiliani obſeruationes in manibus.

Eſt autem geſtus ille maximè communis, quo medius digitus in pollicem contrahitur, explicitis tribus, & principiis vtilis, cum leni in vtramque partem motu modicè prolatus, ſimul capite atque humeris ſenſim ad id, quò manus feratur, obſecundantibus, & in narrando certus, ſed tum paulo productior, & in exprobrando & incongruendo acer atque inſtans. Longiùs enim partibus his & liberiùs exeritur. Vitioſè verò idem ſiniſtrum, quaſi humerum petens, in latus agi ſolet quanquam adhuc peius aliqui tranſuerſum brachium proferunt, & cubito pronuntiant. Duo quoque medij ſub pollicem veniunt, & eſt hic adhuc priore geſtus inſtantior, principio & narrationi non accommodatus.

At cùm tres contracti pollice premuntur, tum digitus ille, quo vſum optimè Craſſum Cicero dicit, explicari ſolet: Is in exprobrando & indicando, vnde ei nomen eſt, valet, & alleuata ac ſpectante humerum manu paulùm inclinatus affirmat.

Verſus in terram, & quaſi pronus, vrget, & ſi aliquando pro humero eſt. Idem ſummo articulo, vtrinque leuiter apprehenſo, duobus modicè curuatis, minus tamen minimo aptus ad diſputandum eſt.

Acriùs tamen argumentari videntur, qui medium articulum potiùs tenent, tanto contractioribus vltimis digitis, quanto priores deſcenderunt.

Eſt & ille verecundiæ actioni aptiſſimus, quo quatuor primis leniter in ſummum coëuntibus digitis non procul ab ore aut pectore fertur ad nos manus, & deinde prona ac paululum prolata laxatur.

Hoc modò cœpiſſe Demoſthenem credo in illo pro Cteſiphonte timido demiſſóque principio: ſic formatam Ciceronis manum, cùm diceret: Si quid eſt in me ingenij, Iudices, quod ſentio quàm ſit exiguum. Eadem aliquatenus liberiùs deorſum ſpectantibus digitis colligitur in os, & fuſiùs paulò in diuerſa reſoluitur, vt quodammodo ſermonem in ipſum proferre videatur.

Binos interim digitos diſtinguimus, ſed non inſerto pollice, paulum tamen inferioribus intrà ſpectantibus, ſed ne illis quidem tenſis, qui ſuprà ſunt. Duo interim extremi palmam circa ima pollicis premunt, ipſe prioribus ad medios articulos iungitur, interim quartus obliquè reponitur, interim quatuor remiſſis magis quàm tenſis pollice intus inclinato, habilem in latus, demonſtrando, aut diſtinguendo, quæ dicimus, manum facimus, cùm ſupina in ſiniſtrum latus, prona in alterum fertur.

Sunt & illi breues geſtus, cùm manus leuiter pandata, qualis vouentium eſt, paruis interuallis, & ſubaſſentientibus humeris mouetur, maximè apta, parcè, & quaſi timidè loquentibus.

Eſt admirationi conueniens ille geſtus, quo manus modicè ſupinata,

ac per ſingulos à minimo collecta digitos, redeunte flexu ſimul explicatur, atque conuertitur. Nec vno modo interrogantes geſtum componimus; plerunque tamen vertentes manum, vtcunque compoſita eſt: pollici proximus digitus, mediúmque, qua dexter eſt, vnguem pollici ſummo ſuo iungens, remiſſis cæteris, eſt & approbantibus, & narrantibus, & diſtinguẽtibus decorus.

Cui non diſſimilis, ſed compreſſis tribus digitis, quo nunc Græci plurimùm vtuntur, etiam vtraque manu, quoties enthymemata ſua geſtu, vel vt cornu, tundunt cæſim.

Manus lenior promittit, & aſſentatur, citatior hortatur, interim laudat. Eſt & ille vrgens orationem geſtus vulgaris, magis quàm ex arte, qui contrahit alterno celerique motu, & explicat manum. Eſt & illa caua, & rara, & ſupra humeri altitudinem elata, cum quodam motu, velut hortatrix manus, à peregrinis ſcholis iam propè recepta. Tremula ſcenica eſt. Digitos cùm ſimul coierunt, ad os referre, cur quibuſdam diſplicuerit, neſcio. Nam & id leniter admirantes, & interim ſubita indignatione, velut paueſcentes, & deprecantes, facimus. Quin compreſſam etiam manum in ſignum pœnitentiæ, vel iræ, pectori admouemus, vbi vox, vel inter dentes expreſſa non dedecet: Quid nunc agam? quid faciam? Auerſo pollice demonſtrare aliquid, receptum magis puto, quàm oratori decorum. Sed cum omnis motus ſex partes habeat, ſeptimúſque ſit ille, qui in ſe redit orbis, vitioſa eſt vna circunuerſio, reliqui ante nos, & dextera, læuáque, & ſurſum & deorſum aliquid oſtendunt. In poſteriora geſtus non dirigitur; interim tamen velut reijci ſolet.

Optimè autem manus à ſiniſtra parte incipit, in dextra deponitur, ſed vt deponere, non vt ferire videatur, quanquam & in fine interim cadit, vt citò tamen redeat, & nonnũquam reſilit, vel negantibus nobis vel admirantibus. Hîc veteres artifices illud rectè adiecerunt, vt manus cum ſenſu & inciperet & deponeret. Alioqui enim, aut ante vocem erit geſtus, aut poſt vocem; quod eſt vtrimque deforme. In illo lapſi nimia ſubtilitate ſunt, quod interuallum motus tria verba eſſe voluerunt, quod nec obſeruatur, nec fieri poteſt: ſed illi quaſi menſuram tarditatis celeritatiſque aliquam eſſe voluerunt, nec immeritò; ne aut diu otioſa eſſet manus, aut, quod multi faciunt, actionem continuo motu concideret.

Aliud eſt, quod, & fit frequentiùs, & magis fallit. Sunt quædam latentis ſermonis percuſſiones, & quaſi aliqui pedes, ad quos plurimorum geſtus cadit, vt ſit vnus motus, *Nonum crimen*: alter, *C. Cæſar*: tertius, & *ante hunc diem*: quartus, *inauditum*, deinde, *propinquus meus*. Et: *Ad te Q. Tubero detulit*. Vnde id quoque fluit vitium, vt iuuenes cùm ſcribunt geſtu præmodulati cogitationem ſic componant, quomodo caſura manus ſit. Inde & illud vitium, vt geſtus, qui in fine dexter eſſe debet, in ſiniſtram frequenter deſinat. Melius illud, cùm ſint in ſermone omni breuia quædam membra; ad quæ ſi neceſſe ſit, recipere ſpiritum liceat, ad hæc geſtum diſponere: vt puta: *Nonum crimen C. Cæſar*, habet per ſe finem quendam ſuum, quia ſequitur coniunctio: Deinde: *Et ante hunc diem inauditum*, ſatis circunſcriptum eſt. Ad hæc commodanda manus, idque dum irrumpit, erit prima, & compoſita actio. At vbi iam calor eam concitauerit, etiam geſtus cum ipſa orationis celeritate crebreſcet. Aliis locis citata, aliis preſſa conueniet pronuntiatio. Illa tranſcurrimus, congerimus, abundamus, feſtinamus, ac inſtamus, inculcamus, infigimus. Plus autem affectus ha-

Digitized by Google

bent lentiora. Ideoque Roſcius citatior, Æſopus grauior fuit, quòd ille comœdias, hic tragœdias egit. Eadem motus quoque obſeruatio eſt. Itaque in fabulis iuuenum, ſenum, militum, matronarum, grauior ingreſſus eſt. Serui, ancillæ, paraſiti, piſcatores citatiùs mouentur. Tolli autem manum artifices ſupra oculos, demitti infra pectus vetant, adeò à capite eam petere, aut ad imum ventrem diducere, vitioſum habetur. At ſiniſtram intra humerum promouere, vltra non decet. Sed cùm auerſantes in læuam partem, velut propellemus manum, ſiniſter humerus proferendus, vt cum capite ad dextram ferente conſentiat.

Manus ſiniſtra, nunquam ſola rectè geſtum facit, dextræ ſe frequenter accommodat, ſiue in digitos argumenta digerimus, ſiue auerſis in ſiniſtrum palmis abominamur, ſiue obiicimus aduerſas, ſiue in latus vtrumque diſtendimus, ſiue ſatisfacientes, aut ſupplicantes.

Diuerſi ſunt autem hi geſtus, ſiue ſubmittimus, ſiue adorantes attollimus, ſiue aliqua demonſtrationi aut inuocationi protendimus: [Vos Albani tumuli, atque luci.] Aut Gracchanum illud: [Quò me miſer conferam? quò vertam? in Capitoliúmne? at fratris ſanguine redundat. an domum?] Plus enim affectus in his iunctæ exhibent manus. In rebus paruis, triſtibus, mitibus, breues: magnis, lætis, atrocibus, extenſiores ſunt.

Veſtis ea eſſe debebit, quæ conditionem, & locum, & tempus deceat: in qua, vt nimia cura ſuſpicionum habet mollitiæ, ita ſupina negligentia à ciuili cultu aliena eſt. Cæterùm ſi quando illud Fabij valuit, maximè in actione retinendum eſt. Nôrit ſe quiſque, nec tantum ex communibus præceptis, ſed etiam natura ſua, conſilium capiat formandæ actionis. Qui plura volet, legat eruditiſſimum librum, Ludouici Creſolli, è Societate noſtra: qui actionem oratoriam accuratè p[illegible]ſequutus eſt: mihi tantam rerum comprehenſionem vno corpore molienti, diutius immorari, in re præſertim, quæ ſolo pene vſu diſcitur, non placuit.

Finis Libri noni.

DE EPIDICTICA ORATIONE.

LIBER DECIMVS.

EIVS ORTVS, ET CHARACTER.

CAPVT PRIMVM.

Demonstratiui generis ortus.

POSTQVAM de præceptis orationis fusiùs dictum est in genere, superest vt singulas orationum species, quæ magnã habent in tractatione dissimilitudinem, eodem quo cœpimus, ordinis & rationis filo persequamur. Occurrit statim in limine subridens *Epidictica* (sic enim vocatur) eloquentia; quæ vt plurimum habet floris & gratię, sic aures & animos suaui quadam delectatione perfundit. Natum est hoc orationis genus, si præsertim non inchoata & rudis, sed cumulata eiusdem ratio spectetur, adulta & iam prope corroborata eloquentia. Nam vt arma primùm quidem rudia expediuit periculorum metus, ad propriį capitis defensionem, quæ deinde variis expolire rationibus ac ornamentis ars hominum commẽta est: Sic eloquentiam, concionum iudiciorúmque, quibus res ciuiles administrantur, necessitas primùm effudit; vsus deinde aliquis, quanquam nondum illam grandem & speciosam, corroborauit.

Epidictica quando integro flore perfectionis eminere cœpit.

Mox cùm docti homines oratoriæ facultatis rationem acriùs perpendere cœperunt, & à litigioso rabularum clamore turbulentisque concionum fluctibus, paulatim ad sapientiæ condimenta, honestamque delectationem traducere: Emersit quædam dicendi ratio, quæ licèt foro & negotiosis hominibus esset inuisa, apud eruditas tamen & vacuas aures, mirum quoddam haberet aucupium blandissimæ maiestatis. Talis est Platonis & Isocratis eloquentia, grauissima quæque præcepta sapientiæ & virtutis amabili flore orationis complexa; quo nihil ad egregias mentes oblectandas arbitror potentius.

Quæ species postquam mitiori literatorum seculo perplacere cœpit, multos habuit sectatores, qui hac Platonis verecunda maiestate, haudquaquam contenti, totas orationes hilariùs & liberiùs, ad aurium delicias, variis expolitionibus distinxerunt: Hos, sophistas, nondum odioso sed honesto nomine, vel etiam

Digitized by Google

λογοδαιδάλους appellabant, de quorum ortu, & charactere, hæc in Oratore scribit Cicero.

Sed quoniam plura sunt orationum genera, eáque diuersa, neque in vnam formam cadunt omnia, laudationum, scriptionum, & historiarum, & talium suasionum, qualem Isocrates fecit Panegyricum, multíque alij, qui sunt nominati sophistæ, reliquarúmque rerum formam, quæ absunt à forensi contentione, eiusque totius generis quod Græcè ἐπιδεικτικὸν nominatur, *quod quasi ad inspiciẽdum, delectationis causſa comparatum est*, non complectar hoc tempore, non quòd negligenda sit (est enim illa quasi nutrix eius oratoris quem informare volumus, & de quo molimur aliquid exquisitius habere.) Ab hac, & verborum copia alitur, & eorum constructio, & numerus liberiore quadam fruitur licentia. Datur etiam venia concinnitati sententiarum: Et arguti, certique, & circumscripti verborum ambitus conceduntur, de industriáque, non ex insidiis, sed apertè ac palam elaboratur, vt verba verbis quasi demensa & paria respondeant, vt crebrò conferantur pugnantia, comparentúrque contraria: vt pariter extrema terminentur, eundémque referant in cadendo sonum: Quæ in veritate causſarum, & rariùs multo facimus, & certè occultiùs.

In Panathenaico autem Isocrates, ea se studiosè confectatum fatetur: non enim ad iudiciorum certamen, sed ad voluptatem aurium scripserat. Hæc tractâsſe Thrasymachum Chalcedonium primum, & Leontinum ferunt Georgiam: Theodorum inde Byzantium, multósque alios, quos λογοδαιδάλους appellat in Phædro Socrates: Quorum satis arguta multa, sed vt modò primúmque nascentia, minuta, & versiculorum similia quædam, nimiúmque depicta. Idem paucis quale totum sit id genus, describit numero 42.

Cicer. de Epidictico genere iudicium.

Demõstratiuum genus quale esse debeat.

Thrasymachus.

Theodorus Byzantius.

Dulce igitur orationis genus, solutum, & effluens, sententiis agutum, verbis sonans, est in illo Epidictico genere, quod diximus proprium Sophistarum, pompæ quàm pugnæ aptius, gymnasiis & palæstræ dicatum: Spretum & pulsum foro: ὑπτιάζει γὰρ ἡ ἀσχίζεται καθάπερ ὁ τοὺς μεταδρομους ἵππους, inquit Synesius.

Synesius in Dione.

Hæc eloquentia primũ inter scholarum vmbras educata, postea in publicis Athenæis, & theatris, frequentissimo plausu excepta, latè persultauit, cùm eam Imperatores blandiùs alerent, & doctissimorum hominum ingenia frequentibus præmiis & honoribus exstimularent.

Magnus vigor Epidicticæ sub Imperatoribus.

In scholis autem prima adolescentum tyrocinia tenuerunt epistolarum munditiæ, enucleatæ, propriæ, signatæ: narrationes, descriptiones, Ethopeiæ: In stricta verò oratione Eclogarum rusticitas amœnis quibusdam verborum violis intermicans, & elegiarum viror in molli petulantia lasciuiens: Deinde iucunditates lyricorum, vrbanæ iamborum amaritudines, aculeatique lusus, exitúsque epigrammatum floruerunt.

Mox ad declamationes ventum est, quibus inter scholarum vmbracula iustis certaminibus proluderetur.

DE DECLAMATIONE *contra Montanum.*

CAPVT II.

EPidicticæ illius perfectioris, & cæterorum quoque generum, semper principium fuit vmbratilis inter priuatos parietes exercitatio; quam non immeritò inuẽtuti commendant grauissimi dicendi præceptores.

Sed tamen Montanus Votienus, Orator haud ignobilis, in declamationum receptum, & longa iam exercitatione corroboratum mo-

Votieni de declamationibus iudicium.

Digitized by Google

De declamationum agendi ratione, vanitate, & miseria multa Synesius p. 55. in Dione.

rem, graui sanè oratione inuehitur apud Senecam: cuius hîc rationes, quò liquidiùs refutentur, ascribam:

Qui declamationem parat, scribit, non vt vincat, sed vt placeat. Omnia itaque lenocinia ita conquirit; argumentationes, quia molestæ sunt, & minimum habent floris, relinquit; sententiis explicationibusque audientes delinire contentus est; cupit enim se approbare, non causam.

Sequitur autem hoc vsque in forum declamatores vitium, vt [necessaria deserant, dum speciosa sectantur,] Accedit illud, quòd aduersarios quãuis fatuos fingunt; respondent illis, & quæ volunt, & cùm volunt.

Stultitia gratuita periculosa.

Præterea nihil est quod errorem aliquo damno castiget: stultitia eorum gratuita est. Vix itaque in foro futurus periculosus stupor discuti potest: qui creuit dum tutus est.

Quid quòd laudationibus crebris sustinentur, & memoria illorum assueuit certis interuallis quiescere? Cùm ventum est in forum, & desiit illos ad omnem gestum plausus excipere, aut deficiunt aut laborant.

Adiice nunc, quod ab aliis nullius interuentu excutitur. Nemo ridet, nemo ex industria obloquitur; familiares sunt omnium vultus, in foro, vt nihil aliud ipsum, illos forum turbat.

Hoc quod vulgo narratur an verum sit, tu meliùs potes scire. Declamatoriæ virtutis Latronem Porcium vnicum exemplum cùm pro reo in Hispania Rustico Porcio propinquo suo diceret, vsque eò esse confusum, vt à solœcismo inciperet: nec antè potuisse confirmari, tectum ac parietes desiderãtem, quàm impetrauit, vt iudicium ex foro in basilicam transferretur. Vsque eò ingenia in scholasticis exercitationibus delicatè nutriuntur, vt clamorem, silentium, risum, cœlum denique pati nesciant.

Non est autem vtilis exercitatio, nisi quæ operi simillima est illi ad quod exercet: itaque durior solet esse vero certamine. [Gladiatores grauioribus armis discunt, quàm pugnant:] diutius illos magister armatos, quàm aduersarius sustinet: Luctantes, binos simul ac ternos fatigant, vt faciliùs singulis resistant. Cursores, quòd intra exiguum spatium de velocitate eorum iudicetur, id sæpe in exercitatione decurrunt, quod semel decursuri sunt in certamine.

Gladiatorũ exercitationes duræ.

Cursores.

Multiplicatur ex industria labor, quo condiscimus, vt leuetur, quo decernimus. In scholasticis declamationibus contrà euenit, omnia molliora & solutiora sunt, in foro partem accipiunt, in schola eligunt: illic iudici blandiuntur; hîc inseruiunt; illic inter fremitum circumsonantis turbæ intendendus animus est, vox ad aures iudicis perferenda est; hic ex vultu dicentis pendent omnium vultus. Itaque velut ex vmbroso & obscuro prodeuntes loco, claræ lucis fulgor obcæcat; sic istos à scholis in forum transeuntes, omnia tanquam noua & inusitata perturbant, nec antè in oratorem corroborantur, quàm multis perdomiti contumeliis puerilem animum scholasticis deliciis, languidum verò labore durârunt.

Declamationum defensio.

Quæ rationes licèt aliqua probabilitate percellant animos, non tamen id cuincunt, vt declamationum vsum tot sæculis vsurpatum possint de medio tollere: Reclamant enim sapientum voces, qui has epidictici generis orationes eloquentiæ cunabula dixerunt, quòd his educata nutrimentis oratio se postea colorat, & roborat, vt gratior simul ac fortior ad publicas conciones emanet.

Sed videtur in ipso rationum limine Votienus non mediocriter aberrasse: etenim quasi vna in eloquentia spectaretur necessitas, ita direxit omnem argumentationem, vt declamatorium genus conuelleret,

quòd ſpecioſum eſſet, & plenum illecebris: Qui profectò ſi ſtatuit, à ciuili etiam eloquentia ſpeciem & delectationem penitus eſſe remouendam, quantam ei maieſtatem detrahit, in quod neceſſitatis piſtrinum compingit? ſin autem, & res ſerias eruditionis ac humanioris etiam orationis condimentis intingi neceſſe eſt, quod ſummi in eloquentia viri ſemper vſurpârunt, fateatur oportet, in declamationibus plurimum eſſe adiumenti; è quibus illa vis efflorescit, & in ciuiles etiam orationes tacita quadam ſuauitatis aſpergine diffunditur. Nam quod declamatores obiicit nullo damno caſtigari, plauſibus aſſueſcere, molliſſimis nutrimentis educari, ad ſummum, cùm in forũ venerint, loci fulgore obcæcari;

Delectatio comes eloquentiæ.

Num hęc vitia potiùs declamantium quàm ipſius declamationis? Quid ſi inſtituatur declamatio grauior, ſub diſciplina & cenſura optimi præceptoris? Quid ſi adiuſti certaminis exemplar paulò ſeueriùs cõponatur? Quid ſi aduerſarij ſint acres & vegeti, apud quos languere & dormitare non liceat? quid ſi frequenti auditorum conſeſſu, & aculeis gloriæ tota exſtimuletur actio? vtrùm tandem paratior accedat ad forum, qui ex hac vmbratili exercitatione, magna cum ingenij commendatione diſceſſerit; an is, qui nunquam ſcholas viderit, nunquam hominum vultum tulerit, nunquam os ad dicendum aperuerit? Quis adeò iniquus rerum æſtimator, vt cenſeat, prima ſtatim emiſſione in forum ablegandos eſſe adoleſcentes, & ad hanc negotioſæ vitæ auſteritatem fingendos, antequam in mansuetioribus Muſis ponant rudimentum? Quod profectò ſi fieret, verendum eſſet, ne aut oppreſſa rerum grauitate, indolis teneritas fatiſceret, aut ad trucem quendam atque inconditum horrorem, cultus inopia rigeſceret.

Declamationũ vſus.

Diſcit primùm canis venaticus in aula pelles allatrare, mox feras in ſyluis perſequitur: balbutientibus modulis, mellitiſſimis cantibus proludunt luſciniæ: ſpectant è nido ſolem Aquilarum pulli, antequam propius aggrediantur, & ſuſtineant firmiùs; Ad legitimos congreſſus pugnæ ſimulachra ſternunt viam.

Puerorum inſtitutio ad eloquentiam.

Nihil priùs in fructum erumpit, quàm in florem. Spectanda eſt in declamationibus adoleſcentum indoles, antequam in ſeriis laboribus duretur: Non tamẽ eò dico, vt velim (quod hîc, opinor, arguit Votienus) iuuenes in declamationibus conſeneſcere, vt apud Rhadamanthũ exerceant quæ in ſcholis didicerint. Poſt iuſtas proluſiones educendi ſunt in campum, quo citiùs clamorem, ſilentium, ſolem, puluerem, cœlum denique pati diſcant.

Sed ne forum, & ſubſellia, aut ſcholas etiam ſemper cogitemus, extant ea tempora, & loci, quibus auditores doctis, amœnis, ſculptis orationibus ſunt permulcendi, &, vt cum Dionyſio loquar, nonnihil oportet θαπείζειν: ex iſtius autem eloquentiæ ſupellectile petenda ſunt adiumenta: quando demonſtratiuum genus complexa eſt.

θαπείζειν.

DE GENERE DEMONſtratiuo.

CAPVT III.

DEmonſtratiuum genus primũ locum obtinet: quod, vt Nilus ille Nonni;

Nonnus Dion. l. 5.

Ρεθίῳ γενέτην χέων ἐπάσσυτον ὕδωρ,
Ἐπτὰ διὰ στομάτων τιταίνεται εἰς ἅλα πίπτειν.

Eſt ſanè Nilus fluuiorum omnium maximus, fœcundiſſimus, & ſuauiſſimus. Quæ omnia demonſtratiuo generi magnopere congruunt.

Magnitudo quæritur? omnium rerum laudes & vituperia cõtinet: fœcũditas expetitur? nullum verbis aut rebus vberius: deſideratur ſuauitas?

Demõſtratiui generis excellentia.

Digitized by Google

at tota Ciceronis, Demoſthenis, Iſocratis Myrothecia hoc genus exhauſit.

Procopius ſophiſta in epiſt.

Quòd ſi apud Procopium χρυσοῦ ῥέοντα Nilum audiuiſti; vndè χρυσορόας appellatur à Cedreno; hîc quoque fõtes aurei magna vbertate diffluũt.

Demõſtrare, quid.

ἐπιδεικτικὸν quidẽ à Græcis nuncupatur, quòd totũ ad põpam & magnificentiã natũ videatur: nam ἐπιδείκνυσθαι dicebãtur in ludis & certaminibus oratores, poëtæ, citharœdi, quoties de palma cum æmulis, magna hominum frequẽtia certarent: Nunc igitur de tã nobili & tam ſpatioſo genere dicendũ.

ἐπιδεικνύειν, quid.

Præcepta generis Demonſtratiui.

DEmonſtratiuũ genus eſt, quod laudem & vituperium continet: Ex quo laudationum præcepta & vituperij hîc tradenda ſunt. In eo ſpecto, quid laudandum, & vituperandum: & quomodo.

Quatuor, teſte Ariſtotele, cadũt in laudationem; Deus, homo, animalia, inanima. Modus, & ratio patebit in ſingulis.

LAVDATIO DEI.
CAPVT IV.

EX Δὶὸς igitur, vt ait Theocritus: ἀρχώμεθα: in laudatione Dei duo ſpectantur: materia, & forma. Materiã hîc appello argumentũ laudationis, Dei puta ampliſſimas virtutes: formã, veluti modum, & characterẽ.

In Dei laude duo ſpectanda.

In laudes diuinas latiſſimus patet dicendi ex variis locis campus, ſed in eo excellunt definitiones conglobatæ, quibus frequenter vtitur Syneſius, & D. Gregorius Nazianzenus. Sic autem Syneſius in hymnis Deũ laudat:

Deus rectè laudatur à definitionibus conglobatis.

Δώτωρ ἰάων.	*Dator gratiarum.*
Ῥίζα κόσμου.	*Radix mundi.*
Κέντρον ὄντων.	*Centrum entium.*
Αὐτόσυτος ἀρχά.	*Ex ſe ortum principium.*
Ταμίας πατήρ τε ὄντων.	*Diſpenſator, & parens rerum.*
Ἑνοτήτων ἱερὰς ἀγνή.	*Vnitatum vnitas pura.*
Μοναδῶν μονὰς τὸ πρῶτον.	*Monadum monas prima.*
Πάτερ αὐτοπάτωρ.	*Pater ſui pater.*
Ὄντων σπέρμα.	*Entium ſemen.*
Ἀστίχαστα σοφά.	*Veritas ſapiens.*
Πάγα σοφίας.	*Fons ſapientiæ.*
Ὄμμα σαυτοῦ.	*Oculè tuipſius.*
Κόσμου κτεάτας.	*Mundi creator.*
Κλειτῶν φαεσφόρε ἄστρων,	*Inclytorum rotator ſyderum.*

Virtutes & ornamenta quæcunq; emicant in rebus humanis, illa, tanquam in fonte, ſunt in Deo, à quibus ipſe cõmendari poteſt. Expromã illuſtriſſimũ exemplũ, quod præclarè omnino & diuinè attigit Maximus Tyrius, nobilis Philoſophus, & Rhetor, orat. de Deo, vbi Dei laudandi rationem quærit.

Maximus Tyrius, Orat. de Deo.

ΚΑλὸν μὲ φὴς εἶναι τὸν θεὸν, καὶ τῶν καλῶν τὸ φανώτατον. ἀλλ' οὐ σῶμα καλόν, ἀλλ' ὅθεν καὶ τῷ σώματι ἐπῆλθε τὸ κάλλος. Οὐδὲ λειμὼν καλὸς, ἀλλ' ὅθεν καὶ λειμὼν καλὸς, καὶ ποταμὸς καλλος, καὶ θάλαττα, καὶ οὐρανοῦ, καὶ τῶν ἐν οὐρανῷ θεῶν πᾶν τὸ κάλλος τοῦτο ἐκεῖθεν ἔρρει ὅθεν

PVlchrũ Deũ dices, & pulchrotũ omnium pulcherrimum. Haud quidẽ pulchrũ corpus, ſed vnde pulchritudo emanat in corpora: nèque etiam pulchrum pratum, ſed vnde, & prata, & amnes, & mare, cœlũ ipſum, cœleſtes Dij pulchritudinẽ decerpũt. Eius enim pulchritudo omnis, tanquã

Deus omnia. Maximus Tyrius egregiè de Deo Philoſophatus.

πηγὰς ἀντλάν, καὶ ἀκηράτου. καὶ δόσιν ἣ αὐτῷ μετέχειν ἔκρυσε καλὰ, καὶ ἰσχύος, καὶ συζύγιμα, καὶ καὶ δόσιν αὐτῷ ἀπολοιπότα, αὐσχρὰ καὶ διαλυόμενα καὶ φθειρόμενα. εἰ μὲ ταῦτα ἐκρατὰ, ἐνέκρας ἢ θεὸν, εἰ καὶ μὴ, [illegible] αὐτὸν αἰσχύνεται; ἐντέλει γάρ μοι μήτε [illegible] μήτε χρῶμα, μήτε σχῆμα, μήτε ὅλως παθός.

ex perenni puriſſimóq; fonte, ad nos vſq; delabitur; tãtúmque, aut fortitudinis, aut firmitatis, aut ſalutis, rebus in ſingulis ineſt, quantum ab eo reſperguntur. Ex quo ſi nihilũ hauriant, cõtinuò turpes, diſſolutæ, corruptæque tabeſcũt. Hoc tibi ſi ſatis eſt, Deũ ipſum inſpexiſti: ſin minùs, quænam alia poterũt eiuſdem naturæ interpretationem proferre? Fac, in eo nec magnitudinem, nec colorem, nec figuram aliquam cogites: non aliud prætrea quicquam, quod materia pati conſueuit.

Dei varia nomina.

AD hæc accedunt illa Senecæ Natur. quæſt. libr. 3. vbi Deus appellatur cuſtos rectórque vniuerſi: animus, & ſpiritus, fatum, cauſſa, prouidentia, natura mundani huius operis, Dominus, &c. de quibus inferiùs.

Deus laudatur ab adiunctis & effectis.

Tertia ratio laudationis diuinæ, eſt ab adiunctis, & effectis. In eſſentia laudabitur maieſtas, in maieſtate æternitas, in æternitate felicitas, beneficentia in creando, in regendo prouidentia, in frangendis improbis fortitudo, in puniendo iuſtitia, lenitas in indulgendo, in ſubleuandis hominum miſeriis perpetua bonitas.

Hunc locum eximiè tractauit Apul. 11. Met. cuius verba & ſtylum non probo, ingenium in multis non reſpuo. Sic igitur ille, Deum in perſona Iſidis deſcribit.

Apulei locus eximius, de Deo.

Tu quidem ſancte, & humani generis ſo[illegible]or perpet[illegible]mper fouendi[illegible]alibus mimice, dulcem mat[illegible]rectionem miſerorum caſibus tribuis; nec dies nec quies vlla, ac ne quidem momentum tuis tranſcurrit beneficiis otioſum, qui mari terráque protegis homines, & propulſis vitæ procellis, ſalutarem porrigis dexteram: qui fatorũ etiam inextricabiliter contorta retractas licia, & fortunæ mitigas tempeſtates, & ſtellarum varios meatus cohibes, te ſuperi colunt, obſeruant inferi, tu rotas orbem, illuminas ſolem, regis mundum, calcas Tartarum, tibi reſpondent ſydera, redeunt tempora, gaudent numina, ſeruiunt elementa: tuo nutu nutriuntur nubila, germinant ſemina, creſcunt germina, tuam maieſtatem perhorreſcunt aues cœlo meantes, feræ montibus errantes, ſerpentes ſolo latentes, ponto natantes belluæ. Idem argumentum attigit Mercurius Triſmegiſtus oratione V. ὅτι ἀφανὴς θεὸς φανερώτατος ἐσί.

Deus rectè laudatur ab imaginibus.

Quartum genus eſt ſatis frequens ab iconibus, ſiue ſimilibus: vt cùm Deus Opt. Max. cum ſole, cum anima, cum oculo comparatur: Facimus in eo, quod ſolent q[illegible]ſolem defixis oculis intueri non poſſunt, radios per nubem emiſſos ſuſtinent. Ita nos cùm tanta[illegible]ieſtatis ſplendor obruat, ad figuratum nubes & vela confugimus.

Laudationis Dei modus.

Modus erit, non tanquam Panegyriſtæ omnia aucupantis, ſed tanquam religioſi encomiaſtæ, magnum illum rerum opificem admirantis potius, quàm laudantis; nihil enim nimis enucleandum.

Quòd ſi alicuius diei celebritatem, & myſterium commendemus peculiare, vt Chriſti natalem, reſurrectionem, aſcenſionem; gratulabimur orbi terrarum, ob commune donum, & inſigne erganos Dei beneficium; rem magna verborum dignitate aperiemus: illuſtrabimus ab adiunctis, à ſimili, à comparatione minorum, ab exemplis. Poſtremò, adhibebimus faces, quæ auditores in Dei amorem inflamment. Nunc

grauiorum authorum breues aliquot & sculptas Dei laudationes, vel potiùs descriptiones, videamus.

DEVS.

Expressus ex D. Gregorij, Philonis, & aliorum sensibus.

Dei encomium & descriptio.

DEus est (auditores) Deus est: ecquis non malit hîc obstupescere, quàm loqui? vos appello, purissimi animarum cœtus, qui beatas illas sedes æternis syderibus illuminatas incolitis; non minùs in æternitate fœlices, quàm in fœlicitate æterni: quoties in hoc speculum oculos defigitis, toties somnuetis splendore lucis obruti, & pennas ori prætenditis, vt radios veluti per nubē emissos excipiatis: quos aliter sustinere non potestis. Quid igitur nos vilissimos homunciones facere oportebit, quoties de hoc æternæ mentis numine cogitabimus? latebras profectò sibi gloriæ densissimas tenebras offudit, quas cùm animus perrumpere conatur, opprimitur magis quàm lucet: mentem quippe Deus illuminat, & mentis celeritatem præteruolat, pectus accendit, nec pectoris angustiis capitur, quantumcunque percipitur, tantundem subripitur, suâque fuga cruciat & illectat amatores: Deinde quæris, homule, qualis Deus sit; qualem verò tibi mente ac cogitatione depingis? corpus (opinor) excellenti partium venustate & compositione consurgens: caue-sis, ab omni concretione mortali solutus est: pedes illi dabis? quales? igneos: quorsum? vt incredibili celeritate hæc & illa loca collustret: at implet omnia. manus illi tribues? quas? amplissimas: cur ita? vt accipiat: & donet quàm largissimè? sed à nemine accipit, qui omnium bonorū deliciis circumfluit: donat verò non manibus, sed munificentia: quâ mundum ipsum tam magnifico partium omnium apparatu, & tanta rerum omnium supellectile nobilitauit: oculos assi[illegible] quos? celeres, flāmeos, vbi[illegible] latè spectantes omnia, obscura quæque tenebrarum acerrima visus acie penetrantes? at ipse totus oculus est.

Deus non est corpus.

Dei manus munificentia; & munificentia manus Dei.

Verùm tenere in describendo aliquem modum oportet.

Pulchrum igitur Deum dices, & sapientem, & fortem: non errabis: est enim sapientiæ, & fortitudinis exemplar: non quidem sapiens, & fortis Angelus; sed vnde sapientia & robur in Angelos, & homines emanat. Non pulchrum pratum est, non pulcher amnis, pulchrum mare, pulchrum etiam cœlum; sed vnde prata, & amnes, & mare, & cœlum ipsum, cœlestésque animæ pulchritudinem decerpunt: inde enim, tanquam ex perenni purissimóque fonte ad nos vsque delabitur, tantúmque decoris, aut firmitatis, aut salutis, rebus singulis inest: quantùm ab eius copia respergunturr: ex quo, si nihil hauriunt, continuò turpes, dissolutæ, corruptæque contabescunt.

Deus fons pulchritudinis.

Itaque in illo felicitatis solio collocatus, placidissimè regit omnia, & fatorum seriem admirabili prouidenti[illegible]nsat: quòd[illegible]ando terrorem i[illegible]pectorum[illegible]lis incutit, quis ad eius spec[illegible]n perhorrescit? hunc aues per cœlum volitantes, sparsæ per dumeta belluæ, & immania phocarum corpora mari[illegible] fluctibus obruta pertimescunt. Gra[illegible]ditur autem insigni maiestate, Che[illegible] rubinis insidens, & celeri ventorum turbine circumquaque rapitur, sexcenta consequuntur[illegible]ruum millia, in quibus igneæ cohortes Angelorum copiosa luce circumfusæ radiant: Sol tanti támque stupendi numinis vmbra, potiùs quàm effigies, ad eius nomen expa-

Dei timor.

Sol vmbra Dei.

Digitized by Google

ueſcit, adamantinæ cœli portæ contremiſcunt, intendunt ſe flammeæ nubes, & lucido horrore totum hoc ſpatium circumueſtiunt; mugiunt interim tonitruum fragores, ſcintillant fulgura, volitant procellæ, ruunt fulmina, immixtique grandini rutili carbones depluunt: hinc diſcedit cœlum, hiant terrarum latebræ, terrore perfuſi manes, mortuorum regem ſentiunt, qui vno temporis momento ſexcentos mundos condere, conditóſque vel tenuiſſimo halitu diffla-re poteſt.

Legendus D. Dionyſius Areopagita, cap. 4. cœleſt. Hierarch. & cap. 4. de diuinis nominibus, vbi de bonitate, pulchritudine, ſuauitate Dei infinita reperiuntur. Videndus item Tertull. de Trinitate: Triſmegiſtus, Theodoretus, Syneſius.

Ex Philone, libro, Quòd Deus ſit immutabilis.

Deus expers compoſitionis.

Ὁ δὲ Θεὸς ἅτε ἀγέννητος ὤν, καὶ τὰ ὄντα ἀγαθὸν εἰς γένεσιν, αὐδενὸς ἐνδεὴς ἦν τῶν γενέσεσι παρεσόντων. ἐπεὶ, καὶ τί φῶμεν εἰ χρήσεται τοῖς ὀργανικοῖς μέρεσι; ἆρα μὴν ἔχειν τι παρεσκευῆς χάριν; βαδιεῖται δὴ ποῦ, πεπληρωκὼς τὰ πάντα; καὶ πρὸς τίνα, μηδενὸς ὄντος ἐσσόμενον; καὶ τίνος τοῦ; οὐ φροντίζων ὥσπερ καὶ ἡμεῖς; καὶ χεῖρα μὴν τινι πρὸς τὸ λαβεῖν, καὶ δοῦναι; λαμβάνει μὲν δὴ παρ' οὐδενὸς οὐδὲν, δίδωσι δὲ λόγῳ χορηγῶν εὐεργέτης δωρεῶν, ᾧ καὶ τὸν κόσμον εἰργάζετο. ὑφηγήσατο γὰρ καὶ ἐδείκνυτο, ὧν ἄνευ φωτὸς αἰσθητοῦ καταληψις οὐ γίνεται, τὸ δὲ αἰσθητὸν φῶς γένεσιν· ἑώρα δὲ ὁ Θεὸς φωτὶ χορηγῶν ἑαυτῷ.

SEd Deus, vtpote ingenitus, & creator omnium, nihil opus habet iis quæ rebus creatis inſunt. Quid enim dicemus de vſu inſtrumentalium partium? pedes ei dabimus, progrediẽdi gratia? at quò ibit, cùm impleat omnia? ad quem accedat, cùm neminem honore parem habeat? aut quam tandem ob rem, cùm humanis curis careat? quid manus, ad accipiendum dandúmque? ipſe à nemine quicquam accipit: donat autem verbo ſuo munificentiam adminiſtrante, per quod mundum condidit. Oculis certè non eget, quibus ſine luce ſenſibili nihil comprehenditur; at ſenſibilis lux creata eſt: Deus autem propriæ lucis vſu videbat etiam ante mundum conditum.

Ex D. Gregorio Nazianz. Orat. I.

Deum abyſſus operit.

Αἱ καθαρὰ φύσις μόλις χωρεῖ τοῦ Θεοῦ λαμπρότητα, ὃν ἄβυσσος καλύπτει, οὗ σκότος ἀπόκρυφον, φωτὸς ὄντος τοῦ καθαρωτάτου, καὶ ἀπρόσιτα τοῖς πολλοῖς. Οὗ ἐν τῷ παντὶ τὸ ἦ, καὶ τὸ παντός ἐστιν. Οὗ καλόν ἐστιν ἅπαν, καὶ ἄνω πάντων καλοῦ. Οὗ νῶ φωτίζει, καὶ διαφύγει νοῦ τάχος, καὶ ὕψος. ὑπερχωρῶν αἰεὶ τοσοῦτον ὅσον καταλαμβάνεται, καὶ ὑπάγων πρὸς τὰ ἄνω τὸν ἑρμηνῆ, καὶ τὸ οἷον κρατύνων καλόν.

PVræ naturę vix Dei ſplendorem capiũt, quem abyſſus operit, cuius tenebræ latibulum ſunt, vt potè luminis puriſſimi atque pleriſque inacceſſi, qui & in vniuerſo & extra vniuerſum eſt: qui & pulchritudo omnis eſt, & ſupra omnem pulchritudinem, qui mentẽ illuminat & mentis celeritatem atq; ſubtilitatẽ effugit, quantúmque percipitur, tantumdem ſemper ſe ſubducit, amantéſque ſui ex eo, quòd fugit, ac velut iam comprehenſus ſe protrahit, ad ſuperna allicit.

Bernardus quoque in eo genere ſubtilis.

Bernar. in conſider.

QVid eſt Deus? longitudo, latitudo, ſublimitas, profundum: longitudo, propter æternitatem; latitudo, propter charitatẽ; ſublimitas, propter maieſtatem; profundum, propter ſapientiam: Deus amat, vt charitas; nouit, vt veritas; ſedet, vt æquitas; dominatur, vt maieſtas; regit, vt principium; tuetur, vt ſalus: operatur, vt virtus: reuelatur, vt lux: aſſiſtit, vt pietas.

Anaſtaſius Synaïta in ὁδηγῷ, breuiter, ſed ἱμοαπτῶς, Θεὸς ἐνοίκα ἀναίτιος, αἰτία πανελλὲς, πάσης αἰτίας αἰτία τὶς ὑφιστάμενος. Deus ſubſtantia cauſſæ expers: Cauſſa omnipotens: Omnis cauſſæ cauſſa quædam ſupra ſubſtantiam.

Arnobius, grandis ſenſibus, dictione rudis.

Arnobij deſcriptio generoſis ſenſibus, ſed ſtylo rudiori.

OMaxime, ô ſummerum inuiſibilium procreator, ô ipſe inuiſe, nullis vnquam comprehenſe naturis: dignus, dignus es verè (ſi modò te dignum mortali dicendum eſt ore) cui ſperans omnis intelligénſque natura, & habere & agere nunquam deſinat gratias, cui totâ conueniat vitâ genu nixo procumbere, & continuatis precibus ſupplicare. Prima enim tu cauſſa es, locus rerum, ac ſpatium, fundamentum cunctorum quæcunque ſunt, infinitus, ingenitus, immortalis, perpetuus, ſolus, quem nulla delineat forma corporalis, nulla determinat circumſcriptio qualitatis, ſine ſitu, motu, & habitu; de quo nihil dici poteſt, & exprimi mortalium ſignificatione verborum: qui, vt intelligatis, tacendum eſt; atque ne per vmbram te poſſit errans inueſtigare ſuſpicio, nihil eſt omnino mutiendum. Da veniam, rex ſumme, tuos perſequentibus famulos: &, quod tuæ benignitatis eſt proprium, fugientibus ignoſce tui nominis & religionis cultum: non eſt mirum, ſi ignoraris, maioris admirationis eſt, ſi ſciaris.

Ex Seneca, nat. q. proëm.

Dei definitio ex Seneca.

QVid eſt Deus? mens vniuerſi. quid eſt Deus? quod vides totum, & quod non vides totum: ſic demum magnitudo illius illi redditur, quâ nihil maius excogitari poteſt; ſi ſolus eſt, omnia, opus ſuum, & intra & extra tenet. Quid ergo intereſt inter naturam Dei, & noſtram? noſtri pars melior animus eſt, in illo pars nulla, præter animum: totus ratio eſt. & Plinius. Totus eſt ſenſus, totus viſus, totus auditus, totus animæ, totus animi, totus ſui. L. 2. c. 7.

Ex eodem, 3. Natur. quæſt. c. 45.

Deo nomẽ omne conuenit.

NÆ, hoc quidam crediderunt, Iouem eſſe, qualem in Capitolio, & in cæteris ædibus, videmus mittere manu fulmina; ſed eundem, quem nos, Iouem intelligunt, cuſtodem, rectorem vniuerſi, animum ac ſpiritum mundani huius operis dominum, & artificem, cui nomen omne conuenit. Vis illum fatum vocare? non errabis: Hic eſt ex quo ſuſpenſa ſunt omnia, ex quo omnes cauſſæ cauſſarum: vis illum prouidentiam dicere? rectè dices; eſt enim, cuius conſilio huic mundo prouidetur, vt inconcuſſus eat, & actus ſuos explicet. Vis illum naturam vocare? non peccabis; eſt enim, ex quo nata ſunt omnia, cuius ſpiritu viuimus. Vis illum vocare

care mundum? non falleris: ipse enim est totum, quod vides; totus suis partibus inditus, & se sustinens vi suâ.

Philo, lib. de Cherub.

Deus apex & finis omnis fœlicitatis.

Θεὸς ὃν ἀκοινώνητος κακῶν, ἀνέκδοτος, ἀνώδυνος, ἀκμὴς, εὐδαιμονίας ἀκρότης μετ' ἀρετῆς, τελειοτάτη ἡ τούτου φύσις, μᾶλλον δὲ αὐτὸς ἄκρος, καὶ τέλος, καὶ ὅρος εὐδαιμονίας.

Eadem Latinè.

DEus est expers malorum omnium, semper vegetus, doloris nescius, indefessus, synceræ fœlicitatis plenus, ipsius natura perfectissima, imò ipse est fastigium extremáque linea fœlicitatis.

DEVS SEDENS IN Cherubin.

Apud Ezech. ex figura Villalpandi, stylo oratorio reddita.

PRophetæ apud Babylonios captiuo aperitur cœlum, & Dei magnificentissima arcana ostenduntur: Ecce tibi primum ab Aquilone ventus ingruit, hinc cœlo intendunt se nubes volucribus flammis accensæ, quas aureus circumfusi circuli fulgor magna vestit dignitate. Continuò succedit ingens ille currus immanibus rotis incitatus, quas & interiùs arcana vis animat spiritus, & exteriùs micantium oculorum interstincta multitudo iucundissimè perspergit; currui impendet cœli species, & in cœlo thronus ex sapphiris pulcherrimè concinnatur: in quo sedet princeps ille mundi Deus, amplâ, quâ est præditus, maiestate: iam verò currũ, instar quadrigarũ, rapiũt quatuor iuuenes, igneo & fulgurante vultu, humana cæteroqui, eáq; præclarissima facie conspicui, nisi quòd & pectora leonum iubis cernuntur obsita, & ad vtrumque latus pernices veluti aquilarum alæ, iam volatui proludentes, & pedes ad vituli plantam deformati, spectosum corpus mystica deformitate terminant.

DE LAVDE PERSONA in genere.

Prudentia in laudationibus adhibenda.

CAPVT V.

CVm omnis laudatio ad honestatem & decus spectare debeat, danda est imprimis opera, vt quicquid laudandum suscipitur, honestæ laudis segetem & argumentum præbeat. Tum verò ita tractandum est, vt non ementitis superiectionibus, sed veris solidísque rationibus, ac laudum argumentis, tota innitatur oratio. Rarò tamen inuenias laudatores qui velint,

Ementitæ superiectiones in laudationibus vitandæ. Præstat ficum dicere, quàm fingere.

Τὰ σῦκα, σῦκα: τὴν σκάφην, σκάφην λέγειν.

Ficus, ficus: et scapham, scapham dicere.

Amant omnes, res, quas sibi laudandas sumpserunt, supra naturam & mores extollere, vt ipsi videantur eloquentes. In quo quantus est error eorum qui hæc faciunt, qui non vident? tantùm enim abest vt argumento decus & gloriam concilient, quin potiùs eruditas aures deterreãt: & dum blanda quadam ac propè insana mentiendi dulcedine titillantur in multis, hoc assequuntur, vt vera etiam narrantibus minimè credatur.

Solent autem pueri, & leues personæ, in hæc vitia potissimùm incurrere; quæ cùm minimè spectent, quid cuiusque rei postulent adiuncta, volitant in locis communibus, & eos à re & virtute militari com-

Supetiectiones in laudationibus sunt puerorum.

mendant, qui hostem nunquam viderunt: ab eruditione, qui vix ἄρτα, βῆτα, didicerunt.

Hoc genus laudatorum facetè admodum irrisit Seneca in ἀποκολοκυντώσει, cùm in funere Claudij Imperatoris, qui fatuus & imbellis habebatur, poëtas inducit cantantes.

Claudij imperat. Laus ridicula.

Fundite fletus, Edite planctus,
Fingite luctus, Resonet tristi
Clamore forum. Cecidit pulchrè
Cordatus homo, Quo non alius
Fuit in toto Fortior orbe.
Illecitato Vincere cursu
Poterat celeres: Ille rebelles
Fundere Parthos, Leuibúsque sequi
Perfida telis: Certáque manu
Tendere neruum: Qui præcipites
Vulnere paruo Figeret hostes,
Pictáque Medi Terga fugacis.
Ille Britannos Vltra noti
Littora Ponti, Et cæruleos
Scuta Brigantas, Dare Romuleis
Colla catenis Iussit, & ipsum
Noua Romana Iura securis
Tremere Oceanum.

At bonus Imperator nihil vnquam istorum cogitârat.

Vt autem pleniùs ostendat talium laudatorum ineptias, qui sæpè, dum se egregiè commendare aliquem existimant, ea dicunt, quibus non leuiter offendatur: Addit:

Deflete virum, Quo non alius
Citiùs potuit Dicere causas.
Vna tantùm Parte audita,
Sæpè & neutra.

[Tum cum Minoe comparatur.]

Tibi iam cedet Sederelecta,
Qui dat populo Iura silenti,
Cretæ tenens Oppida centum.

Hæc quidem ridicula, & ad risum composita laudatio.

Præclarum Lysippi apophtegma.

Num igitur satius vnumquemque suis ornare coloribus, quàm fictos & adulterinos conquirere? Sapiebat profectò Lysippus, qui Alexandrum cum hasta finxerat, Apellem arguens, qui eundem fulminantem depinxisset.

Ego enim (aiebat) veris Alexandri virtutibus nihil affinxi, cùm eâ hasta expressi, cuius vis & gloria nunquam est interitura: At verò Apelles, qui fulmen in manu fortissimi Regis appinxit, num videtur de eius gloria detrahere? nam dum fictis ornat insignibus, spoliat veris. Fulmen posteritas non credet, hastam ignorabit.

Plut. in Isíde, & Osiride. In laudibus enim turpe est illa credere, quæ nec ille, de quo narrãtur, agnoscat. Ennod. in vita Epiph.

Et prudenter illud quidem: nam quis animo non auersetur, aut rideat, cùm indignos exquisitis supra merita, vel etiam humanam conditionem, laudibus videt ornari?

Stratonices vetulæ & caluę capilli vocantur hyacinthini. Lucianus in imag.

Stratonice, Seleuci vxor, deformis, & calua; à poëtis, quibus certamen talenti mercede indixerat, suas comas hyacinthinas prædicari lubenter audiuit: In quantum verò derisum cessit hæc laudatio, apud eos qui rem penitus nouerant? Num satius fuisset tacere, quàm tam flagitioso & impudenti mendacio aures inquinare?

At dices: Si exiguum est argumentum, quomodo assurget, nisi arte & industria expoliatur? esto, valeat industria, sed absit mendacium, absint ineptiæ. Si modica est materia, leni stylo pertexenda est, nec semper illa μεγαλοφωνίαν in rebus leuiculis vsurpanda: plus enim valet verbum grauiter, modestè, & opportunè dictum, quàm tota farrago puerilium amplificationum.

DE ARGVMENTIS, ET tractatione demonstratiui generis, in laude personæ.

CAPVT VI.

Genus demonstratiuum magis debet esse fluidũ, quàm argumentosum.

ARgumenta in hoc genere plus habere debent speciei & floris, quàm pugnacis caloris. Cùm enim, vt superiùs demonstratum est, honesta quæque, ἀοίδιμα, in laudis argumentum cadant; non est anxiè

laborandum, quomodo probes auditoribus talia esse; cùm iã omnium mentes satis consentiant; sed in eo cursus industriæ versari debet, vt quæ per se pulchra, grauia, excelsa sunt, excitato quodam orationis flore vestita ponantur ob oculos.

Demonstratiui Generis argumenta.

In quo plurimùm valent definitiones conglobatæ, partium enumerationes, similitudines, adiuncta, effecta, contraria, sententiæ graues, sculptæ, eruditę, historiæ insignes, & ex optimis quibusque auctoribus petita, cum insigni varietate doctrinæ, supellex.

Demonst. Gener. forma.

Atque, cùm res gestæ eius qui laudatur, potissimam suggerant argumentorum copiam, ita sunt percurrendæ, vt multis suauitatis condimentis, in ordine, transitionibus, figuris temperentur.

Quo in genere excellit Pliniana Charis, & acutum illud in singulis penè clausulis aures vellicans, tum sententiosum elata quadam maiestate collucens. Qualia sunt ista:

Ac sicut maris cœlique temperiem turbines tempestatésque commendant, ita ad augendam pacis tuæ gratiam illum tumultum præcessisse crediderim.

Habet has vices conditio mortalium, vt aduersa ex secundis, ex aduersis secunda nascantur: occultat vtrorumque semina Deus, & plerumque bonorum malorúmque causæ sub diuersa specie latent.

Animaduerte, vt excelsè ornatur hęc oratio, tum generosa similitudine, tum sententiis exquisitis. Quid? vbi de adoptione Traiani disserit, quam grauiter & disertè illud infert? *Commutato enim imperio* sollicitior tu, ille securior factus est. O nouum atque inauditum iter! *Nonne propria cupiditas, proprius metus, sed aliena vtilitas, alienus timor principem fecit.* Videaris licet, quod est amplissimum, consecutus inter homines, felicius tamen erat, quod reliquisti; sub bono principe priuatus esse desiisti.

Item.

Non vnius Neruæ iudicium illud, illa electio fuit. Nam qui vbique sunt homines, hoc idem votis expetebant, ille tantum iure principis occupauit, primúsque fecit, quod omnes facturi erant; nec Hercule tantopere cunctis factum placeret, nisi placuisset, antequam fieret. At quo temperamento, Dij boni, potestatem tuam fortunámque moderatus es? Imperator, titulis & imaginibus, & signis, cæterùm, modestia labore, vigilantia dux, & legatus, cùm iam tua vexilla, tuas aquilas magno gradu anteires, *neque aliud tibi ex illa adoptione, quàm filij pietatem, filij obsequium assereres.*

Modestia Traiani.

Vides igitur artificium Oratoris, quod nudè dici potuisset ab historico, adoptatum fuisse Traianum à Nerua Imperatore, magno omnium consensu, pari adoptati principis in vtraque fortuna moderatione; hoc Plinius oratoria quadam magnificentia in summum attollit orationis decus; quod consequitur morata oratione, generosis acuminibus, suauibus & appositè temperatis figuris. Iam eius in imperio modestiam vide:

Artificium huius laudationis.

Vidimus humescentes oculos tuos, demissúmque gaudio vultum, *tantumque sanguinis in ore, quantum in animo pudoris.* Atque hoc magis incensi sumus, vt precaremur, ne quando tibi non eadem caussa lacrymarum, vtque non vnquam frontem tuam abstergeres.

Pudor.

O te felicem, quod cùm diceremus, non opes tuas, sed animum mirabamur.

Felicitas in animo.

Est enim demum vera fœlicitas, fœlicitate dignum videri.

Felicitas vera.

Item.

Horum vnum si præstitisset alius, illi iamdudum radiatum caput, & media inter Deos sedes auro staret,

aut ebore, augustioribusque aris & grandioribus victimis inuocaretur. Tu delubra non nisi adoraturus intras: *Tibi maximus honor excubare pro templis*, &c.

Pietas Traiani.

Honor vetus.

Scis enim vbi vera principis, vbi sempiterna sit gloria, vbi sint honores, in quos nihil flammis, nihil senectuti, nihil successoribus liceat. Arcus enim & statuas, aras etiam templáque demolitur, & obscurat obliuio; negligit carpítque posteritas; Contrà contemptor ambitionis, & infinitæ potestatis domitor, à nullis magis laudatur, quàm quibus maximè necesse est.

Hæc oratio, vt videre licet, generosis viua sensibus, lectissimis præterea verbis, & figuratum exornationibus collustratur; ex quo in tantam speciem assurgit.

Figuræ demonstratiuæ.

Eius autem generis figuræ propriæ sunt, Antitheses, Isocola, Homœoptota, Homœoteleuta, Distributiones, Oxymora, sententiæ concinnæ, acutæ, vellicantes, numerosi fluentésque periodorum exitus, & cætera id genus, quæ efficiunt vt res alioqui communes hac varietate placeant. Nec immeritò dixit Plinius de suo Panegyrico:

Atque vtinam ordo saltem & trãsitus, & figuræ, spectarentur. Nam inuenire præclarè, enunciare magnificè, interdum etiam barbari solent: disponere aptè, figurate variè, nisi eruditis negatum est.

Quod verò ad ordinem & transitus attinet, non sine causſa video notatum à Plinio: Arbitror enim hanc vnam rem esse, è qua toti orationi plurimùm afflari soleat lucis, gratiæ, iucunditatis.

Ordo & dispositio in demonstratiuo genere quanti sit momenti.

Nihil tam infantem prodit in his panegyricis oratorem, quàm dispositio fluctuans, excursiones intempestiuæ, & transitus inconcinni. Quamobrem danda erit singularis opera, vt decenti membrorum congerie totum opus coalescat, ne quid laxiùs extuberans, ne quid protritum, ne quid importunè adscitum, vt faciles aditus, vt digressus prudentes, vt ex vno in aliud commodè transeatur.

Demonstratiui generis dispositio & collocatio quintuplex.

Hanc autem exornatiui generis dispositionem, paucis tradidisse videtur M. Tullius in partitionibus.

Nam (inquit) aut temporum seruantur gradus, aut generum distributiones, aut à minoribus ad maiora ascendimus, aut à maioribus ad minora delabimur, aut hæc inæquali varietate distinguimus, cùm parua magnis, simplicia coniunctis, obscura dilucidis, læta tristibus, incredibilia probabilibus inteximus.

Primus ordo nisi gratiis aspergatur, plerumque & scholaris, nimis languidus.

Quinque hîc collationis modos animaduertit: Primus est cùm gradus temporum seruantur, vt cùm patria primùm & parentes recensentur, deinde educatio, studia, præceptores, mox adolescentia, iuuentus, maturitas, senectus, mors denique continuo orationis filo pertexuntur. Quem ordinem veteribus placuisse video. Nam Isocrates, in Euagora Cypri Rege exornando, hunc dicendi tenorem sequutus est; nec multum ab eo in Antonij vituperatione declinauit M. Tullius. Quin & Plinius in nobili panegyrico idẽ fermè iter aggressus est: nam Traiani laudationem ordine quodam temporum peragit, orsus ab adoptione, ad tertium eius Consulatum, in quo panegyrim pronuntiauit. Quicquid igitur moderatè interea, liberaliter, benignè, vtiliter in publicum fecit, recenset, deducit, ornat, sæpè floridè, &, vt ait Lipsius, penè Poëtarum in morem.

Hæc series, vt liberè fatear, multum olet scholæ, & nisi gratiis aspergatur, acutísque sententiis exstimuletur, fidit, & langueſcit.

Secundus plus habet artis.

Secundus ordo est, cùm generum distributiones sequitur, nulla temporum habita ratione: vt cùm nostro arbitrio certa quædam ca-

Digitized by Google

capita, quasi statum totius orationis constituimus, per quæ vniuersæ laudationis ratio excurrat: qui ordo plus habet ingenij & prudentiæ: Et eundem vsurpauit M. Tullius, cùm Magnum suum exornaturus, quatuor res dixit in summo Imperatore inesse oportere, scientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem, felicitatem; & ad hæc quatuor genera, laudes omnes Pompeij reduxit.

Hi duo sunt collocationis modi præcipui: nam cæteri, qui afferuntur, possunt in eosdem incurrere.

Tertius. Tertius igitur est, cùm minora quæque decerpimus, à quibus sensim ascendimus ad maiora, vt si Achillem laudaturus, à tyrocinio sub Chirone incipias, & eius puriles lusus ac venationes laudibus prosequaris; mox nullis temporum gradibus seruatis, statim ab hoc lusu, animos auditorum ad egregia heroïs facta traducas, eúmque in bello Troiano fulminantem depingas.

Quartus. Quartus ordo prorsus contrarius est, cùm commemoratis egregiis alicuius viri virtutibus, minutias etiam & facta leuiora recensemus. Quod Philost. l. 1. cap. 4. Damis præstitisse perhibetur in suo Apollonio: Nam, cùm reprehenderetur, quòd catellos imitatus, qui cœnantibus dominis micas de mensa colligunt; ita ille minuta quæque Apollonij, operi inscripsisset suo: Damidis argutum responsum. Respondit, de mensis Deorum analecta quoque sedulò esse colligenda: τὰ μικρὰ τὰ πίπτοντα τῆς ἀμβροσίας ἀπόλλυσθαι.

Quintus modus philologorum varius & suauis. Quintus modus, in quo inæquabili varietate res miscentur, maximè conuenit philologis, qui admirationem, & alios affectus, ex inopinatis casibus aucupantur.

Heliod. artis in Æthiopicis. Et hunc consectatus est Heliodorus in Æthiopicis: nullo enim temporum aut rerum ordine seruato, statim incipit à medio, & lectorem in tragicam quandam solitudinem inducit, ignoratione tristi suspensum, quoniam ea quæ narrantur, sint eruptura. Mox per episodia personas inducit, quæ præteritarum rerum quidpiam narrent, quod anteà fuerat delibatum: nouarum interim narrationum obscura quædam semina spargit, quæ suo tempore prodeant in lucem.

Quinto demum & septimo libro post longissimam sustentationem, intelligentiam eorum quæ in primo libro scripserat, perficit: dum à septimo ad extremum pergens, omnia inter se quàm aptissimè connexa, non secus ac ædificium varia contignatione luculentè compactum ostendit.

Sextum à recentioribus nonnullis excogitatum video, qui laudationes suas, & res quæ laudantur, sæpe in pyramides, hortos, fontes, coronas, & cætera id genus, ἀμφιτεχνῶς efformant; quod si commodè fiat, speciem habet ingenij: sin contra, in cacozeliam, frigus, & ineptias non rarò incidit.

DE LAVDE PERSONÆ, *in specie.*

CAPVT VII.

IN laude personæ quinque sunt notanda: natura, fortuna, seu conditio, institutio, actiones, circunstantiæ. Vide Ciceronem li. 2. de orat. sect. 46.

Natura comprehendit corpus, & animum.

In animo virtutes & scientiæ commendantur.

In corpore laudatur pulchritudo, robur, agilitas, sanitas: Ingens enim bonum est mens sana in corpore sano; quanquam suus est (vt dixit Seneca) virtuti in lectulo locus. Verumtamen felix censetur à Thalete, τὸ μὲ σῶμα ὑγιὲς, πλὴν ἧ ψυχὴ ὑπαίδυτος.

Fortunas, opes, natalium ſplendorem, diuitias, honores, affines, amicos, clientelam continet, & cætera, quæ cum imperio coniuncta ſunt, aut priuata.

Inſtituto fidem facit naturæ, eámque illuſtrat.

Actiones naturam hominis perficiunt, & inſtitutionem.

Circunſtantiæ rem ornant, & per totum laudationis corpus variè diſtribuuntur.

Vniuerſæ autem laudationis neceſſitas, vtilitas, & delectatio ſcopus eſſe debet.

Sed vt res fiat clarior, & plenior, prælibabo illuſtria quædam argumenta, & exempla; ad quorum imitationem, inſignium virorum laudationes effingi poſſint.

Exemplum laudationis mixtæ.

Laudatio mixta initiis accommodata.

ELegans eſt laudis genus, & initiis accommodatiſſimum, cùm multa ſimul mixta commendantur per antiſagogen.

Dignum imitatione hoc exemplum.

Tale eſt illud Plinij in Traiano:

Enituit aliquis in bello, ſed obſoleuit in pace; alium toga ſed non arma honeſtârunt; Reuerentiam ille terrore, alius amorem humanitate captauit; ille quæſitam domi gloriam in publico, hic in publico domi partam perdidit. Poſtremò, nemo adhuc extitit, cuius virtutes nullo vitiorum confinio læderentur:

At Principi noſtro quanta concordia, quantúſque concentus omnium laudũ, omniſque gloriæ contigit, vt nihil ſeueritati eius, hilaritate; nihil grauitati, ſimplicitate, nihil maieſtati, humanitate detrahatur. Iam firmitas, iam proceritas corporis, iam honor capitis, & dignitas oris, ad hoc, ætatis indeflexa maturitas, nec ſine quodam munere Deûm feſtinatis ſenectutis inſignibus ad augendam maieſtatem ornata cæſaries, nonne longè: latéque principem oſtentant?

Huc accedat laus Origenis eximia apud Vincentium Lirinenſem. Si vita facit authoritatem, magna illi induſtria, magna pudicitia, patientia, tolerantia. Si genus vel eruditio, quid eo nobilius? qui primùm in ea domo natus eſt, quæ eſt illuſtrata martyrio? deinde pro Chriſto, non ſolùm patre ſed omni facultate priuatus, tantum inter ſanctæ paupertatis profecit anguſtias, vt pro nomine Dominicæ confeſſionis ſæpius, vt ferunt, affligeretur. Neque verò hæc in illo ſola erant, quæ cuncta poſtea tentationi forent, ſed tanta etiam vis ingenij, tam profundi, tam acris, tam elegantis, vt omnes penè multum longéque ſuperârit; tanta doctrinæ ac totius eruditionis magnificentia, vt pauca forent diuinæ, penè fortaſſe nulla humanæ Philoſophiæ, quæ non penitus aſſequeretur. Cuius ſcientiæ cùm Græca cederent, & Hebræa quoque elaborata ſunt. Eloquentiam verò quid memorem? cuius fuit tam amœna, tam læta, tam dulcis oratio, vt mihi ex ore ipſius non tam verba quàm mella quædam fluxiſſe videantur? Quæ non ille perſuaſu difficilia diſputandi viribus elimauit, &c. Et paulò pòſt. Iam verò quanta apud omnes illius admiratio, quanta gloria, quanta gratia fuerit, quis exequi valeat? Quis non ad eum paulo religioſior ex vltimis mundi partibus aduolauit? Quis Chriſtianorum non penè vt Prophetam, quis Philoſophorum non vt magiſtrum veneratus eſt? Quam autem non ſolùm priuatæ conditioni, ſed ipſi quoque reuerendus fuerit imperio, declarant hiſtoriæ, quæ eum à matre Alexandri Imperatoris accitum ferunt, cœleſtis vtique ſapientiæ merito, cuius & ille gratia & amore flagrabat. Sed & eiuſdem epiſtolæ teſtimonium perhibent, quas ad Philippum Imperatorem, qui primus Romanorum

principum Christianus fuit, Christiani magisterij authoritate conscripsit. De cuius incredibili quadam scientia, si quis referentibus nobis Christianum non accepit testimonium, saltem testificantibus Philosophis gentilem recipiat confessionem. Ait namque impius ille Porphyrius, excitum se fama ipsius Alexandriam fere puerum perrexisse, ibique vidisse iam senem, sed planè talem tantúmque qui arcem totius scientiæ conscendisset.

Laus generis, siue nobilitatis.

Nobilitas quid?

PRæclarum omnino locum in personæ laudatione nobilitas occupat, quæ nihil est aliud quàm nascendi felicitas; Et hoc Dei quidem donum est non contemnẽdum; nam si illustrium virorum reliquias & simulachra colimus, quantò magis liberi viuas & spirantes patrum imagines suspicere debemus? Vbi parentum deest claritas, ad commune episodium recurritur. *Μίαν εὐγένειαν ἁπάντων εἶναι.* vel genus potiùs silentio premi solet.

In modo autem & tractatione eius loci, primum laudandi parẽtes, deinde gratulandum illi qui in se transfusam habeat cum maiorum fortuna, virtutem. Præclarum est exemplum in Panegyrico Constantini Magni ab oratore quodam Belga, apud Treuiros recitato.

A primo igitur incipiam originis tuæ nomine, quod plerique adhuc fortasse nesciunt, *sed qui te amant plurimum, sciunt.* Ab illo enim Diuo Claudio manet in te auita cognatio, qui Romæ imperij solutam & perditam disciplinam primus reformauit, immanésque Gothorum copias Põti faucibus & Istri ore proruptas, terra marique deleuit; vtinam diuturnior recreator hominum, quàm maturior Deorum comes extitisset: Ab illo generis authore, in te omnis imperij fortuna descendit, deinde omnes inter participes maiestatis tuæ, hoc habes, Constantine, præcipuum, quòd Imperator es, *tantáque est nobilitas originis tuæ, vt nihil tibi addiderit honoris, imperium, nec possit fortuna numini suo imputare,* quod tuum est, omisso ambitu, & suffragatione. Non fortuita hominum conuentio, non repentinus aliquis fauoris euentus te principem fecit, *imperium nascendo meruisti*; quod quidem mihi Deorum immortalium munus, & primũ videtur, & maximum, in lucem statim te felicem venire, & ea, quæ vix alij totius vitæ laboribus consequuntur, iam domi parta suscipere.

Constantini nobilitas.

Claudius.

LAVS CORPORIS,

Pulchritudo.

PVlchritudo corporis nonnunquam simulachrum est egregiæ mentis: *Αεὶ δὴ τὸ κάλλιστον ἀγαθὸν, ἥδιστον θεοῖς, ἥδιστον δ' ἀνθρώποις,* vt ait Dion, & secundùm Syri mimos *muta commendatio.* Maximus Tyrius pulchrũ animum in pulchro corpore, rectè comparat cum amœnissimo fluuio, qui per exquisitas pratorum opes & delicias fluit, *ποταμοῦ κάλλος λειμῶνι ἐπῤῥέον, ψυχῆς ἀγαθὸς ἐμπεπτυσμένον σώματι καλῷ.* Pulchritudinis laus.

Est porrò pulchritudo apta membrorum proportio, cum quadam coloris suauitate: In viris dignitas, in fœminis venustas appellatur.

Et in heroibus quidem illis sæpe laudatur proceritas corporis, maiestas capitis, oris dignitas, ætatis maturitas, fulgor oculorum, veneranda pariter & grata maiestas, quæ perstringat simul & inuitet aspectus.

Notantur etiam expressæ notæ corporis, vt in Seleucidis, Anchora: in Augusto, stella Capricorni, in Spartana Thebanorum familia, λόγχη, cu-

ius meminit Dio Pruſ. orat. 4.

Conſtantini Magni ſpeciem ſic eius Panegyriſtes expreſſit: Eſt iſtud exemplum graue: nihil enim nimis enucleat: cauendum eſt ab ineptiis eorum qui in laude grauis perſonæ, vt B. Virginis, vernante ſtyli laſciuia ſpeciem aliquam Helenæ efformare nituntur. Sic igitur ille.

In laude pulchritudinis quid cauendum.

Pulchrum quidem, Dij boni, & cœleſte miraculum, Imperator adoleſcens, in quo illa quæ iam ſumma eſt fortitudo, adhuc tamen creſcit, in quo hic fulgor oculorum, hæc veneranda pariter & grata maieſtas perſtringit ſimul, & inuitat aſpectus; talem illum magnum regem, talem Theſſalum virum mente concipio, quorum ſumma virtus celebratur.

Non fruſtrà enim doctiſſimi viri dicunt, naturam ipſam, magnis mentibus domicilia corporum digna metari, & ex vultu hominis ac decore membrorum colligi poſſe, quantus illos cœleſtis ſpiritus intrârit habitator. Itaque te cùm ingredientes milites vident, admirantur, & diligunt, ſequuntur oculis, animo tenent, Deo ſe obſequi putant, cuius tam pulchra forma eſt, quàm certa diuinitas.

Pulchrum corpus dignum magnæ mentis domiciliũ.

Sic Alexander forma fuit ſupra hominem auguſtiore, ceruice celſa, lætis oculis, & illuſtribus, malis ad gratiam rubeſcentibus, reliquis corporis lineamentis, non ſine maieſtate quadam decorus.

Alexandri forma.

Alias deſcriptiones, partim dignitatis virilis, partim venuſtatis muliebris, vide in libro Hypotypoſeon.

Laus agilitatis.

LAudatur agilitas ab effectis, in curriendo, iaculando, luctando, venando: eandem in ſaltando apud graues viros minimè laudârim. Auſonius, in Gratiano Imperatore Chriſtiano, agilitatem ita commendat; *Quis curſum tam perniciter incitauit?* quis palæſtram tam lubricus expediuit? quis ſaltum in tam ſublime collegit? nemo abductiùs iacula contorſit, nemo ſpicula crebriùs coniecit, aut certiùs deſtinata percuſſit.

Auſonius in Gratiano.

Mirabamur Poëtam, qui effrænes dixerat Numidas, & alterum, qui ita collegerat, vt diceret *in equitando verbera, & præcepta eſſe fuga, & præcepta ſiſtendi*, obſcurum hoc nobis legentibus erat; Intelleximus te videntes, cùm idem arcum intenderes, & habenas remitteres, aut equum ſegniùs euntem verbere concitares, vel eodem verbere intemperantem coërceres; qui te viſi ſunt hoc docuiſſe, non faciunt; imò, qui viſi ſunt docuiſſe, nunc diſcunt.

Sarmenes eques, primus præcepta ſcripſit de equitatu.

Laus agilitatis in venando.

NEque verò hæc erit inuenuſta laus; cuius decus etiam plerique Principes affectârunt, vt Mithridates, Hadrianus, Carolus Magnus, Henricus I. & Albertus Imperatores. Ipſa etiam, inter mulieres Euphroſyna, Alexij Angeli, Imper. Byzantini, vxor, quod teſtatur Nicetas. l. 3. aurata chirotheca accipitrẽ ſuſtinuit, inter aucupes & venatores frequens. Verùm adhibendus eſt in laudatione modus, eáque temperamento prudentiæ condienda. Neque enim Baiazetem in eo laudârim, quòd maiorum curarum expers, ſeptem millia virorum, qui accipitres curarent, haberet, aut Barnabam Vicecomitem, qui multa canum millia miſerorum ruſticorum ſumptu alenda vicatim diſtribuerat. Laudari ſolet venator, ſi venetur, poſtquam pietati & grauibus negotiis fecerit ſatis, non remiſſionis cauſſa, ſed exercitationis, ſed agreſtium vtilitatis. Si inter ſyluarum horrorem montiúmque veſtitus viri-

Baiazetes magnus venator. Chalcond. l. 3. Paulus Iouius in Barnab.

viridiſſimos, numen veneretur, hoc peculiari laude dignum: Ita Traianum ſuum venantem deſcribit Plinius:

Plinius in Traiano.

Quòd ſi quando cum influentibus negotiis paria feciſti, inſtar refectionis exiſtimas mutationem laboris. quæ enim remiſſio tibi, niſi luſtrare ſaltus? excutere cubilibus feras? ſuperare immenſa montium iuga, & horrentibus ſcopulis gradum inferre; nullius manu, nullius veſtigio adiutum; atque inter hæc, pia mente adire lucos, & occurſare numinibus? Olim hæc experiētia iuuentutis: hæc voluptas erat, his artibus futuri duces imbuebantur, certare cum fugacibus feris curſu, cum audacibus robore, cum callidis aſtu, nec mediocre pacis habebatur decus ſubmota campis irruptio ferarum, & obſidione quadam liberatus agreſtium labor.

Commendatio venationis.

Vſurpabant iſtam quoque gloriam illi principes, qui obire non poterant: Vſurpabant autem vt domitas fractaſque clauſtris feras, ac denique in ipſorum ludibrium emiſſas mentita ſagacitate colligerent.

Luſit quoque in eo genere Claudianus ad Honorium lepidè ſuo more.

Tu cùm per altas impiger ilices
Prada citatum cornipedem reget,
Telis iacebunt ſponte tuis ferę:
Gaudénſque ſacris vulneribus leo,
Admittet haſtam, morte ſuperbior.

Laus agilitatis, ſiue ſtrenuitatis, in re militari, & campeſtri exercitatione.

IMago eſt rei militaris, venatio: ad rem igitur ipſam veniamus. Artis militaris peritia ab imitatione Plinij ad Traianum commendari poteſt.

Traianus bellicoſus.

Quid apud milites? quam admirationem quemadmodum compara-

ſti? cùm tecum inediam, tecum ferrent ſitim, cùm in illa meditatione campeſtri militatibus turmis imperatorium puluerem ſudorémque miſceres, *nihil à cæteris, niſi robore ac præſtantia differens*? cùm eminus libero Marte tela vibrares, nunc vibrata ſuſciperes, alacer virtute militum, & lætus, quoties aut caſſidi tuæ, aut clypeo grauior ictus incideret? laudabas quippe ipſe ferientes, hortabariſque vt auderent, & audebant iam, cùm ſpectator moderatórque ineuntium certamina virorum, arma componeres, tela tentares, ac ſi quid durius accipienti videretur, ipſe vibrares. Sed quis diſertiùs artem militarem extulit, quam Cicero in ſuo Pompeio pro lege Manilia, num. 28.

Quis igitur hoc homine ſcientior vnquam, aut fuit, aut eſſe debuit? qui è ludo atque pueritiæ diſciplina, bello maximo atque acerrimis hoſtibus, ad patris exercitum, atque in militiæ diſciplinam profectus eſt? qui extrema pueritia miles fuit ſummi Imperatoris? Ineunte adoleſcentia, maximi ipſe exercitus Imperator? qui ſæpius cum hoſte conflixit, quàm quiſquam cum inimico decertauit? plura bella geſſit, quàm alij legerunt? plures prouincias confecit, quàm alij concupiuerunt? Cuius adoleſcentia ad ſcientiam rei militaris, non alienis præceptis, ſed ſuis imperiis, non offenſionibus belli, ſed victoriis, non ſtipendiis ſed triumphis eſt traducta? Quod denique genus belli eſſe poteſt, in quo illum non exercuerit fortuna reip. Ciuile, Africanum, Tranſalpinum, Hiſpanienſe, miſtum ex ciuitatibus atque ex bellicoſiſſimis nationibus, ſeruile, nauale, varia & diſperſa genera, & bellorum & hoſtium, non ſolùm geſta ab hoc vno, ſed etiam confecta, nullam rem eſſe declarant, in vſu militari poſitam, quæ huius viri ſcientiam fugere poſſit. Iam verò virtuti

Cnei Pompeij, quæ potest par oratio inueniri? quid est quod quisquam aut dignum illo, aut vobis nouum, aut cuiquam inauditum possit afferre? Neque enim illæ sunt solæ virtutes Imperatoriæ, quæ vulgò existimantur, labor in negotiis, fortitudo in periculis, industria in agendo, celeritas in conficiendo, consilium in prouidendo; quæ tanta sunt in hoc vno, quanta in reliquis Imperatoribus, quos aut audiuimus, aut vidimus, non fuerunt. Testis est, & cæt. De Cæsaris bellica peritia, vide Sueton. 37.

LAVS A VARIIS artibus, & scientiis.

In qua delineantur primis veluti apicibus capita quibus scientiæ & virtutes commendari solent.

Grammaticus.

DE laude Grammaticæ legendus Capella lib. 3. Diomedes in epist. ad Athanasium. Diodorus libr. 12. in Charondæ legibus. C. Suet. de illustribus Grammaticis, & de Criticis. Mercur. 6. variar. cap. 19.

Grammaticæ laus.

In Grammatico verò primùm laudabuntur inuenta, si quæ in literarum figuris, potestate, vocum significatione, nominum expositione, prudenter excogitârit.

Secundò, documenta, si viua voce, si scriptis, si vsu & consuetudine hominum docuerit, linguas, literas, authores.

Tertiò, si quàm purè loquatur, & scribat.

Quartò, si linguas multas, si præstantes, vt Hebraicam, Græcam, Latinam, calleat.

Quintò, si subtiliter etymologias arcessat à fontibus, ambiguas & obscuras, magna ingenij dexteritate illustret.

Sextò, si profunda in eo historicorum & poëtarum lectio; si subtilitas in interrogando, alacritas in disputando, prudentia in interpretando. Grammatica enim, vt ait Philo, libro de Cherub, πυκτικὴν ἐρώτησιν, καὶ παλαιὰν πρᾶξιν ἰσχύος μεταδιώκουσα.

Laus Rhetoris, siue Oratoris.

PHilo eodem libro de Cherub, paucis omnem vim Rhetoricæ complexus est: Ῥητορικὴ δὲ πᾶς τὸ ἐνικᾶσθαι δεινότητας ἐξεπάξουσα, καὶ πᾶσαν τὴν πρέπουσαν ἁρμονίαν ἐπαρμόζουσα, τονώσεις, καὶ ἀφιπαδήσεις, καὶ ἔμπαλιν αἰδοῦς, καὶ ἡδονὰς, καὶ γομφιλίας, καὶ τὰ ἀφ' ἑκάστων καὶ τὰ φαινόμενα ἴδια ὄργανα εὐστοχίας ἀφιεροῦσα. Rhetoricæ quid? ex Philone.

Explorat vim omnem dicendi, & vnicuique argumento propriam accommodat elocutionem: præterea contentiones, & affectus vehementissimos, & remissiones, & suauitates, & delicatos lepores, & pronuntiationis artificium dispensat.

Laudabitur ergo Rhetor à partium enumeratione Rhetorices, & in omnibus absolutus ostendetur.

Primò, si eius inuento sit fœcunda, solers, ingeniosa, hominum sensibus accommodata.

Secundò, si dispositio apta, prudens, clara.

Tertiò, si elocutio pura, elegans, perspicua, culta, venusta, plena, mollis, florida, suauis, incitata, grauis, omni denique verborum ornatu & sententiarum grauitate affluens.

Quartò, si pronuntiatio elegans, venusta, decens.

Quintò, si memoria felix, firma, diuturna.

Sextò, si doceat, scribat, declamet, oret, concionetur, deliberet, legatione fungatur cum dignitate, dexteritate, facilitate, grauitate, prudentia.

Septimò, si in certaminibus eloquentiæ fuerit coronatus, ad sum-

Digitized by Google

mum si moueat, persuadeat, flectat, impellat; in animis hominum regnet, & dominetur.

Extat præclara laus viri eloquentis apud Lucanum, in poëmatio, ad Calphurnium Pisonem, v. 43. Item apud Ouidium l. 2. de Ponto, Eleg. 5. ad Solanum. Apud Plinium Iuniorem. l. 2. ep. 3. Apud Senecam in controuersiis de Crasso Seuero in præfatione. l. 3. apud Synesium in Dione.

Ausonius in actione gratiarũ ad Gratianum Imperatorem.

Nonnulla complexus est Ausonius ad Gratianum his verbis; *Quis aut dicenda* prudentiùs cogitauit, aut consultiùs cogitata disposuit, aut disposita maturiùs expediuit?

Pronuntiatio commoda.

Deinde, quis tenor vocis, cùm incitata pronuntias, quæ inflexio cùm remissa; quæ temperatio cùm vtraque dispensas? Quis Oratorum læta, iucundiùs, facunda, cultiùs; pugnantia, densiùs, aut densata, glomeratiùs dixit, aut, quod est liberum, cogitauit? Vellem, si rerum natura pateretur, Xenophon Attice in nostrum æuum venires, tu qui ad Cyri virtutes exequendas votum potiùs quàm historiam commodasti, cùm diceres, non qualis esset, sed qualis esse deberet. Si nunc in tempora ista procederes, in nostro Gratiano cernetes, quod in Cyro tuo non videbas, sed optabas.

Laus Poëtæ.

Capita.

LEgendus est Cornelij Taciti, siue Fabij Quintiliani dialogus, qui multa habet, pro Poësi, & contra Poësin. Item Sil. Italic. sub finem lib. 11. Anthol. l. 1. ξ'. εἰς ποιητάς. Luciani Genethliacon, apud Statium. Floridus. l. 3. succis. c. 7. in obtrectatores Poëtarum.

Poësis quid?

Poëticè dicitur à Maximo Tyrio. orat. 28. φιλοσοφία, τῷ μὲ χρόνῳ παλαιὰ, τῇ δ' ἀρμονίᾳ, ἔμμετρος, τῇ δ' εὑρέσει μυθολογική: *Philosophia, tempore vetusta, consonantia metrica, argumento fabulosa.*

Laudatur Poëta primùm si variis linguis scribit; Græcè, Latinè, Gallicè; si omnia poëmatum genera, vt epigramma, elegias, odas, comœdias, tragœdias, satyras, heroïca.

Secundò, si ingeniosus, acutus, grauis, suauis, perspicuus; si seruat in rebus spiritum, proprietatem & elegantiam in verbis, decorum in actionibus.

Tertiò, si recitat, docet, scribit, moues, delectat.

Quartò, si præmiis nobilitatus fuerit, dignitate, statua, corona, obsequiis, hymnis, sepulchro, & cæteris honoribus, quibus affecti veteres poëtæ leguntur.

Laus Philosophi.

PPhilosophiæ laudem paucis cõplectitur M. Tullius, Tuscul. 5. sect. 5. Martianus verò Capella descriptionem habet Dialecticæ, lib. 4. vbi depingitur acri visu, & vibrantibus continua mobilitate luminibus, crinibus tortuosis, sub pallio viperinas insidias occultans.

Inter Poëtas Claudianus, in consulatu Mallij Theodorici, vers. 60. locum pertexuit insignem de laude philosophi. Item C. Sidonius Apollinaris, in Panegyrico Anthemij, vers. 18.

Ad has quoque laudationes faces præferunt, qui Philosophorum laudes & vitas conscripserunt, vt Eunapius Sardianus Antistitis Idolorum filius, Porphyrius, Socio, Philostratus Lemnius, Ammonius Ægyptius, Dion Bithynius, Diogenes Laërtius, & Luciani Demonax.

In Logico igitur obiter commendabitur subtilitas in inueniendo, in dicẽdo perspicuitas, in disputando vis.

Laudabitur Physicus, si inuenerit causas, effectus, res, rationes, regiones, & cætera, quibus vitæ

ciuili decus & vtilitas conciliari possit.

Secundò, si res omnes naturales, cœlum, ignem, aërem, aquam, terram, meteora, stirpes, arbores, herbas, animalia, eorúmque affectus, figuram, proprietates, lineamenta, staturam complexus fuerit.

Tertiò, si in Physicis mechanicis sit versatus, vt si salinarius, hydraulicus, aquilegus, fluminum deriuator.

Quartò, si naturali scientia in medicis, bellicis, politicis, rusticis, nauticis, architectonicis, ludicris, theatris, vtiliter fœlicitérque vtatur.

Ethici verò partes sunt de summo bono philosophari, vitia & virtutes suis coloribus depingere, definire, distinguere, mederi affectibus, mores instituere, salubertimis præceptis vitam regere.

Laus Medici.

Ad laudem Medicinæ in genere præstat legere vitam Galeni, ex Iulio Alexandrino collectam, Andream Tiraq. in commentariis de nobilitate, Antonium Gueuaram, in epist. ad Doctorem Melgarim Brissonium. Sunt multa Medico cum Physico communia; sed præterea laudatur medicus, si quid inuenerit in medicinæ inquisitione, ratiocinatione, obseruatione.

Secundò, si excellat, tem anatomicam cognoscendo, dispensando medicamenta, prædicendo, medendo, curando, &c.

Laudem, & conditiones *Iurisperiti*, vide libr. 12.

Laus Mathematici.

DE Mathematicis disciplinis dixit Augustinus lib. de Ordine: *quas multi sancti nesciunt quidem, & qui etiam sciunt eas, sancti non sunt.* Constat tamen, si legitimè tractentur, earum dignitatem & vtilitatem permagnam esse. His suffragantur Timæus Platonis, Aristoteles multis in locis, Alcinous in Isagoge ad doctrinam Platonis. Quin Plutarchus commemorabilem sententiam Platonis notat, θεὸν μάλιστα πάντων γεωμετρεῖν.

Laudabitur Mathematicus, si musicam, perspectiuam, mechanicam, cosmographiam, geometriã calleat.

Secundò, si in astrologicis sit bene versatus, aliqua inuenerit, docuerit, scripserit.

Tertiò, si cœli motus, astrorum cursus, & conuersiones, annos, bissextum, solstitia, eclipses, plenilunia, festos dies, rectâ ratione indaget, aperiat, explicet.

Quartò, si astronomia feliciter & vtiliter in vita ciuili vtatur, si non sit Genethliacus, iudiciarius, prognosticus, Criticus, Chaldæus.

De iis intelligendus Tertull. Expellũtur Mathematici, sicut & Angeli eorum, præsumentes stellarum nos immutabili arbitrio agi.

Quintò, si tempestates futuras, vbertatem, fertilitatem, celebritatem loci prædicat.

Sextò, si arithmeticam probè teneat, nonnihil inuenerit, communicârit, eadem in temporum distributionibus, supputationibus, disciplinis, contractibus, mercimoniis, tributis benè vtatur, &c.

Laus Musici.

EXtat apud Cassiodorum lib. 2. variar. 40. ad Boëtium Patricium præclara laus Musicæ. Item apud Martianum Capellam lib. 9.

Laudatur Musicus ab effectis, si musicam inuentis, exemplis, scriptis illustrârit, certârit, in publicis certaminibus coronatus fuerit.

Secundò, si fidicen, citharœdus, lyrista, tibicen, choraula, tubicen.

Tertiò, si in sacris, in honestis spectaculis, in prælio, cũ laude cantârit.

Si musica memoriam firmarit, studia grauiora lenierit, agrestes cicurarit, pietatem & cultum Dei promo-

Digitized by Google

uerit, castitatem fuerit tutatus, temperantiæ cõsuluerit, ad fortitudinem incitârit, ad prelium animârit, iram sopierit, tristitiæ nubem discusserit, &c.

Laus Theologi.

IN apice scientiarum sedet Theologia, quę propiùs solem ęternum respicit: vera sapientia, præ cuius luce profanæ scientiæ nihil aliud videntur, quàm marcescentes vanitates, vt appellantur à D. Ambrosio, Hexam. l. 6.

Exemplar laudibus huiusmodi esse poterit, quod habet D. Greg. Naziãz. in oratione funebri S. Basilij, vbi eius sapientiam excellenti stylo commendat. Paucis & byssinis verbis S. Augustini laudem complexus est Volusianus. *Legi deest, quicquid ab Augustino contigerit ignorari.*

Ab ea sic commendatur Theologus: Primò, si librorum sacrorum, si patrum orthodoxorum, & decretorum Ecclesiæ accuratam cognitionem habeat.

Secundò, si prudenter, piè, feliciter interpretetur, viua voce, scriptis commentariis, concionibus.

Tertiò, si sublimes quæstiones de Deo, Angelis, & Christianæ religionis mysteriis, quæ ad scholasticam attinent, disertè, subtiliter, sanctè, grauiter enucleet.

Quartò, si Theologiam, quam Moralem vocant, de actionibus Christianis licitis, vel illicitis, partim vi iudicij, partim longa lectione fuerit complexus; si in huiusmodi quæstionibus discutiendis solers sit, & prudens, &c.

Laus Pietatis.

A Scientia ad virtutes transeo. Primum locum obtinet Pietas: de qua Synesius in libro ad Imperatorem Arcadium, de regno.

Ἐνσέβειαν μὲν πρῶτον ὑποβλητέον, ἡμῖν ἀσφαλὲς ἐφ' ἧς ἱσταῖεν τὸ ἄγαλμα ἐμπύδον. Hæc basis firma est, cui imperij & vitæ priuatæ simulachrum insistit.

Vt est autem cultus erga Deum, huius partes sunt amor Dei, timor, & honor, testatus fide, spe, charitate, & officiis iustitiæ Christianæ. Pietatis partes & munera.

Secundò, hæreseos odium, zelus propagandæ religionis Christianæ.

Tertiò, preces, supplicationes, orationes religiosæ, cum frequentia, constantia, perseuerantia, vehementia, feruore, ardore.

Quartò, grati animi significatio erga Deum, votiua, vel libera, corporis volũtaria afflictatio, castitas, paupertas, obedientia, peregrinatio religiosa, honores Ecclesiasticis habiti, librorum sacrorum, templorum, imaginum cultus, &c.

Nonnulla attigit Ausonius ad Gratianum: Nullum quidem diem ab adolescentia tua, nisi adorato Dei numine, & voti reus, & illico absolutus, egisti, lotis manibus, mente pura, immaculabili conscientia, &, quod in paucis est, cogitatione syncera (inde castitas Imperatoris:) Operto conclauis tui, non sanctior ara Vestalis, non Pontificis cubile castius, nec puluinar Flaminis tam pudicum. Auson. in actione gratiarum ad Imperatorem Gratianum.

Addit de modestia: Cuius vnquam egressus auspicacior fuit, aut incessus modestior, aut habitudo cohibitior, aut familiaris habitus condecentior?

Laus prudentiæ.

PRudentia, quæ à Synesio ἀπλοῦν ἀρετῶν βασιλικωτάτη dicitur, ab Aristotele definitur, Ἕξις μετὰ λόγου πρακτικὴ, κατ' ἀγαθὰ ἀνθρώπινα καὶ κακά. Habitus cum recta ratione, in bonis malisque actiuus.

Laudabantur in prudente octo virtutes administræ prudẽtiæ, memoria, Octo virtutes in

prudentiæ comitatu diligenter notandæ.

intelligentia, docilitas, solertia, ratio, prouidentia, circumspectio, cautio.

Memoria, est cognitio rerum præteritarum:

Intelligentia, præsentium.

Docilitas, notitia per institutionem comparata.

Solertia, quæ est ingenij in inueniendo & coniiciendo sagacitas.

Ratio, quæ argumentatione & ratiocinatione concluditur.

Prouidentia, est ipsa dispositio rerum ad finem consequendum idonearum.

Circumspectio, est ad circunstantias rei ipsius, de qua agitur, attentio.

Cautio denique, molitio quædam mentis, aduersus ea quæ sese obiiciunt, impedimenta.

Et hæc de ipsa virtute considerantur.

Quod verò ab obiecta pertinet, vel est in rebus priuatis, circa coniugem, sobolem, fortunas, rei familiaris administrationem, in venditionibus, emptionibus, commutationibus, locationibus, ære alieno dissoluendo, diuitiis conseruandis.

Vel in publicis, extra bellum, in legibus ferendis, non ferendis, abrogandis, seditionibus comprimendis, conseruandis ciuitatibus, reconciliandis; tributis, vectigalibus, iudiciis disponendis.

In militia, in bellis suscipiẽdis, non suscipiendis, tempore, loco, rei gerendæ modo, captandis, occultandis suis consiliis, hostilibus detegendis, eludendis, militibus deligendis, exercendis, animandis, parandis armis, vasis, machinis, impedimentis, classibus, commeatibus, stipendiis, acie instruenda, pugna pugnanda, victoria moderanda. Attigit nonnulla Plinius in Trajano.

Hoc veri Principis atque etium Consulis, reconciliare æmulas ciuitates, tumentésque populos non imperio magis quàm ratione compescere. Intercedere iniquitatibus magistratuum, infectúmque reddere quicquid fieri non oportuit. Postremò velocissimi syderis instar, omnia inuisere, omnia audire, *& vndecunque inuocatum statim velut numen adesse*; Talia esse crediderim quæ ipse mundi parens temperat nutu, si quãdo oculos dimisit in terras, & facta mortalium inter diuina opera numerare dignatus est, quibus nunc per te liber solutúsque cœlo tantùm vacat, postquam te dedit, qui erga hominum genus vice sua fungereris: fungeris enim, sufficísque mandatis, cùm tibi dies omnis summa cum vtilitate nostra, cum tua laude condatur.

Laus actionum, & laboris, in tuenda republ.

Latinus Pacatus in Panegyri Constantini.

LAtinus Pacatus virum egregiis districtum negotiis sic effert laudibus:

Gaudent profectò diuina perpetuo motu, & iugi agitatione se vegetat æternitas; & quicquid homines vocamus laborem, vestra natura est; vt indefessa vertigo cœlum rotat, vt maria æstibus inquieta sunt, & stare sol nescit; ita tu Imperator continuatis negotiis, & in se quodam orbe redeuntibus, semper exercitus es.

Laus iustitiæ.

Iust. facies aurea.

MAgna imprimis iustitiæ veneratio, nec immeritò *χρυσῆν ἰδέαν dixit*, monet Argentarius Anthol. l. 4. cuius faciem auream & aureos oculos fecit Pindarus apud Athenæum lib. 12.

Iustitiæ encomium.

Hæc certè, (vt ait Cyprianus, lib. de 12. abusionibus) est pax populorum, tutamen patriæ, immunitas plebis, munimentum gentis, cura languorum, gaudium hominum,

Digitized by

temperies aëris, serenitas maris, terræ fœcunditas, solatium pauperum: de cuius laude scripsit Libanius Oratione singulari, & præclara habet Tull. lib. 2. Officiorum, sect. 39. & 40.

Est autem virtus vnicuique suum tribuens, quæ in tres partes diuiditur: Vna, naturalis est, quam ab ipsa natura accepimus; altera legitima, quæ est ex constitutione Principis, aut populi authoritate sancita, tertia, posita est in consuetudine, quæ ius continet, sine lege, propter antiquitatis obseruantiam vsitatum.

Iustitiæ partes & laudatonis capita.

Iustitia naturalis in sex quoque partes distribuitur: Prima est religio, iustitia erga Deum, & vis quædam menti insita, quæ Dei metu, & sacrorum ceremoniis hominem regit. Δικαιοσύνης τὸ κάλλιστον ἐν τῇ πρὸς θεοὺς ὁσιότητι, inquit Porphyrius, lib. de abstinentia à carnibus.

Secunda pietas, Iustitia, quâ Deo, patriæ, parentibus, amicis, affinibus, diligens cultus, ac debita redditur obseruantia, & charitas.

Tertia, gratia officiorum bonorum, amicitiarum memoria, & remuneratio.

Quarta, vindicatio, qua, iustitia vim aut contumeliam, defendendo propulsat, aut in scelera animaduertit.

Quinta, obseruantia & veneratio maiorum, vt sacerdotum, & senum.

Sexta, veritas, in dictis, simplicitas, & fides.

Partes iustitiæ sunt, maximè eius quæ in vindicando & defendendo posita est, iustos & insontes tueri; iniustos & noxios persequi: accusando, deferendo, cognoscendo, inquirendo, damnando, suppliciis afficiendo: Acta, contractus, leges, decreta publica, pacta iusta sancire, & sancita defendere, iniusta rescindere, antiquare, abrogare, fœnus iniustum tollere, res & fortunas legitimis dominis reddere, nummos adulterinos tollere, mensuras & pondera æquare, iustam distributionem facere, dignis digna tribuere, fidem seruare patriæ, principi, magistratibus, popularibus, ciuibus, externis, domesticis, hostibus, gratiam bene meritis referre.

Laus fortitudinis.

FOrtitudo murus est Semiramidis, quo vita aduersus tot impendentes malorum procellas munitur.

Duris vt ilex tunsa bipennibus,
Nigræ feraci frondis in Algido,
Per damna, per cædes ab ipso
Ducit opes animúmque ferro.

Et hoc putat esse pati, quòd κακὰ δεξάμενοι φυτὸν εἰς ἐναντία μένομεν, vt ait Nazianz. in tetrastichis. Pati quid?

Est autem virtus, qua res mortiferas, ἢ ἀναιρετικὰ, mortémque ipsam, contemnimus.

Fortitudinis quatuor sunt species, quarum splendor est maximus; magnanimitas, fiducia, patientia, perseuerantia.

Magnanimitas, est exaggerata animi quædam moderatio, qua res magnas & aggredimur & administramus.

Fiducia est, per quam magnis & honestis rebus animus multum in se latere præsidij, Deo semper auspice, existimat.

Patientia, est rerum aduersarum honestatis causa, perpessio voluntaria & diuturna.

Perseuerantia, est continuus vitæ tenor in rebus honestis & magnis.

Partes igitur fortitudinis sunt, moderatio in vtraque fortuna; aggressio rerum periculosarum, vt hostium, latronum, ferarum, incendionum, &c. defensio vrbium, armorũ, vexillorum, &c. tolerantia animi molestiæ, dolorum corporis, inediæ, sitis, morbi, laboris, algoris, vulnerum, verberum, tormentorum, ignium,

paupertatis, ignominiæ, naufragiorum, &c.

Laus Temperantiæ.

FRænum porrò aureum Temperantia, quæ ἐπὶ τῇ τῶν ἀνθρώπων πολυφορίᾳ παρέχει ἡγεμονικὸν. Est enim, rationis in libidinem, atque in alios nõ rectos animi impetus, firma ac moderata dominatio.

Temperantiæ partes tres sunt, continentia, clementia, & modestia.

Continentia est, qua, ratione & consilio continentur cupiditates.

Clementia, lenitas in puniendo.

Modestia, est pudor honestus, & in honoribus moderatio.

Huius igitur munus est, frænare cupiditates, maximè venerem, linguam, gulam, iram: frugalitatem, & sobrietatem exercere in cibo potúque, abstinentiam à cupediis & opiparis condimentis, alios præterea ad temperantiam incitare, verbis, exemplo, legislatione, interdicto, frui temperantiæ commodis, flore & integritate corporis, suauitate castimoniæ; declinare prauas consuetudines, libros obscœnos, cantiones, imagines, spectacula impudica; integrum castimoniæ florem tueri, studio literarum, labore corporis, abstinentia, siti, inedia, modesto vestitu, fuga, & latebris.

Nonnulla assequutus est Latinus Pacatus, insignis orator, in Panegyrico Theodosij.

An quis ferret molestè, ad Principis senis modum coërceri? aut subtractum doleret sibi de priuata luxuria, cùm videret, Imperatorem, rerum potientem, terrarum hominumque dominum, parcè contentéque viuentem, modico & castrensi cibo ieiunia longa solantem? ad hæc aulam omnem Spartanis gymnasiis duriorem, laboris, patientiæ, frugalitatis exemplis abundantem? neminem inueniri, qui auderet ad penum regium flagitare, remotorum litorum piscem, peregrini aeris volucrem, alieni temporis florem: & cætera planè egregia.

Tandem addit: Tuæ, Imperator, epulæ mensis communibus parciores, locorum ac temporum fructibus instruuntur. Hinc certatim in omnes luxuriæ pudor, parcimoniæ cultus inoleuit; & quiescentibus legum sumptuariarum minis, subit quandoque priuatim sui pœnitentia.

Laus Clementiæ.

CLementia, Dei natura est, virtus vna ex omnibus maximè amabilis: in cuius commendationem extat præclara Themistij oratio, de humanitate Theodosij Imperatoris, habita in Senatu. Clementia Dei natura.

Nonnulla item attigit Chrysost. in orat. Flauiani, hom. 20. ad populum Antiochenum.

Multa quoque & præclara habet Claudianus in Panegyri Manlij Theodorici, iuxta vers. 210.

Sed quis artifex laudem clementiæ meliùs tyrones docebit quàm M. Tullius, orat. pro M. Marcello, numer. 8.

Domuisti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes; sed tamen ea vicisti, quæ & naturam, & conditionem, vt vinci possent, habebant:

Nulla est enim tanta vis, tanta copia, quæ non ferro ac viribus debilitari frangíque possit. Verùm animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare; aduersarium, nobilitate, ingenio, virtute præstantem, non modò extollere iacentem, sed etiam amplificare eius pristinam dignitatem; hæc qui facit, non ego cum summis viris comparo, sed simillimum Deo iudico.

Hanc

Hanc eandem virtutem egregiè laudat Aristides in panegyrico Marci Aurelij Antonini, vbi ait;

Ημερότητα καὶ ἐπιείκειαν διηνεγκεῖν ἁπάντων βασιλέων. ὥστε μικρὸν μὲν εἶναι πατρὶ, μικρὸν δὲ εἶναι παιδὶ τὸ μέγα εἶναι τοῖς ἄλλοις εἶναι.

Laus liberalitatis.

Liberalitas.

Liberalitatis & munificentiæ splendor est maximus: est enim, vt verbis Nicetæ vtar, *ἰλίου ἄβυσσος, καὶ θάλασσα φιλοδωρίας.* Laudatur autem ab effectis, in quibus considerantur & ea quæ erogantur, & ij in quos erogantur. Elucet igitur magnificentia in vrbibus condendis, reparandis, in aquarum, fluminum, lacuum derivationibus, expurgationibus, in templis, monasteriis, xenodochiis, scholis, gymnasiis extruendis, theatris, amphitheatris, circis, viis publicis muniendis, sternendis, incidendis, in pontibus, arcibus, turribus, vallis, mœnibus, aggeribus, in porticibus, balneis, thermis, viuariis, hortis, bibliothecis, in ærariis, portubus, naualibus, horreis, cellis, aquæ ductibus, puteis; in armis, machinis, vestimentis, pompis, ludis, nuptiis, conuiuiis, in quibus nimis plerumque munifici sunt homines.

In sepulchris, aris, baptisteriis, sacra supellectile, imaginibus, picturis, obeliscis, colossis. Liberalitas non æquè sumptum facit ac munificentia: Liberalitatis tamen est dare alimenta, agros, domos, pecunias, vestes stragulas, libros, vasa, vectigalia, reditus, decimas, primitias, priuilegia varia, religiosis, pauperibus, orphanis, amicis, hostibus, exulibus, captiuis, viris litteratis.

Humilitas ab vno Ethnicorũ Antisthene habita est pro summo bono.

Humilitatem Rhetores & Philosophi prisci vix agnouerunt: quanquam Theodoretus, in oratione de fine & iudicio, refert, Antisthenem, summum bonum posuisse in *ἀτυφίᾳ*, quo nomine rectè designantur humiles.

Humilitatis partes.

Huius partes sunt; sacerdotia, dignitates, regna, imperia, vestitus honorificos, triumphos, trophæa, statuas, imagines, titulos, elogia magnifica negligere, honores declinare: quod multi fecerunt, latebris, fuga, morbi prætextu, mutilatione: Item de se demisè sentire, loqui, ad seruilia munia se abiicere.

Et hæc de laudibus personæ secundùm virtutes animi & corporis satis.

Vituperatio ex contrariis, vt apparet, locis petitur, nec aliis aut plenioribus indiget præceptis. Tantum illud prudentes oratores obseruant, vt ad vituperandum necessitate potiùs ducti quàm sua natura incitati videantur. Deinde, vt à maledictis triuialibus abstineant: Tertiò, vt nihil conuitiorum temerè effundant, sed quidquid dixerint, certis adducant rationibus.

Nam improbum, & perfidum, & impium, & cætera id genus aliquem dicere, nihil verò demonstrare, rixari est, mulierc ularum aut puerorum more: quod rectè notauit Demosthenes Olynthiaca secunda. *τὸ μὲν οὖν ἐπίορκον καὶ ἄπιστον καλεῖν, ἄνευ τοῦ τὰ πεπραγμένα δικαιοῦσθαι, λοιδορεῖσθαι εἶναί τισ ἀφρόνων καὶ παίδων δοκεῖ. τὸ δὲ παίδ' ὄντα πάντ' ἔπεσθαι διεξιόντα, καὶ ἅπαντα πύθεσθαι ἐλέγχειν, καὶ βραχέως λόγου συμβαίνειν δεῖσθαι· καὶ δυοῖν ὄντοιν ἀγῶσιν συμφέρειν εἰρῆσθαι.* Nunc quoniam hoc ipso loco, nobilissimi Rhetores tradunt, Panegyricarum, nuptialium, natalitiarum denique orationum methodum, hanc ex Dionysio Halicarnass. subiiciam.

ARS PANEGYRICORVM, Nuptialium, & natalitiarum Orationum.

Ex Dionysio Halicarnassensi, De Panegyri.

Græca incipiunt, παράγγελις ἔυρημα τῶ ἀγ: quæ quoniam nihil ad elegantiam faciunt, omittemus; ea tantùm indicantes, quæ signanter in auctore dicta fuerint.

Oeconomia & distributio.

CAPVT VIII.

Panegyris quid.

IN præfatione ostendit, quid sit panegyris, & quæ eius inuentio. Ait esse, εὕρημα ἀγ δῶρον θεῶν εἰς ἀνάπαυσιν τῶν πρὸς τὸν βίον μειζόνων παραδιδόμενον. Propriè autem Panegyres dici celebres conuentus, & ludos, quorum finis πάρεδρος, ἀγ ψυχαγωγία. Addit Athletas & Musicos, Μουσῶν ἀγ Ἀπόλλωνος ἀσπασὰς. ornare Panegyres, sed maximè viros doctos, & eloquentes: deinde ad præcepta delabitur.

Panegyricæ orationis methodus.

Primò, Dij panegyris præsides laudandi, & hoc est, inquit, περὶ τῶν ψευδῶν πλάσεις περιτίθεσθαι τῶ λόγω; sed istæ falsorum numinum laudationes longè à Christianis exulent, qui speciosissima in Deo & sanctis nacti sunt argumenta. Plenus est autem Aristides harum laudationum exemplis, è quibus imitatio ad sanctiora argumenta traduci poterit.

Secundò, De vrbis laudibus in istis veterum panegyricis tractabatur. Quomodo autem vrbs laudanda sit, hoc inferiùs doceo pleniùs.

Tertiò, De certamine & ludis dicebatur: cuius laudationis capita sunt: Ortus, comparatio cum aliis certaminibus, tempus certaminis, seu anni tempestas, qua celebratur. Variæ eius species, Coronæ victoribus tributæ, vt quercus, oliua, laurus, pinus.

Quintò, Laudantur principes, & panegyris auctores.

Sextò, Elocutio panegyricorum non debet esse μονόστροπος, sed ποικίλη, ἀγ μεμιγμένη, & valde figurata: in qua sint διηρημένα distributiones, ac παραβολαὶ ἀγ συγκρίσεις.

De Panegyri sic Antimachus.

Ex versione Antimachi emendata.

PAnegyris, solēnis scilicet quinquennalium ludorum celebritas, siue conuentus, est inuentum & donum Deorum, ad requiem maiorum rerum, quæ ad vitam attinent, tradita, (sicuti quodam in loco inquit Plato) cùm Dij humanum genus ad laborem natum miserati essent. Coacti autem fuerunt à sapientissimis hominibus conuentus, & à ciuitatibus publicè communi decreto, ad reficiendos recreandósque animos, ac ad oblectationem atque solatium spectantium cōstituti. Tributus verò ad hos mutuò celebrandos est à diuitibus suppeditandarum quidem pecuniarum sumptus, à principibus circa hoc ornatus ad magnificentiam apparatus, rerúmque ad id commodarum opulentia. Panegyrim athletæ corporum robore ornant plurimum: & Musārum ac Apollinis assectatores, musica qua sunt exculti. At virum qui in litterarum & eloquentiæ studiis versatus fuerit, ac vniuersum vitæ tempus in eis consumpserit, atque contriuerit, in ornanda panegyri ita sese gerere oportet, ac tanto inniti artificio, vti eius oratio à vulgari dicendi ratione abhorreat.

Age igitur, ô Echecrates, ad hoc tanquam duces viæ nequaquam tritæ, nec à multis tentatæ, facti, explicemus tibi ea quæ olim à nostratis sapientiæ parentibus nobis tra-

Vita accepimus: illi verò, & illorum etiam ſuperiores, à Mercurio & à Muſis habuiſſe dixerunt: non ſecus ac Aſcræus paſtor ab eiſdem in Helicone poëſim eſt conſecutus. Age itaque cùm huiuſmodi arte orationes ſequere. Deus etenim, vniuerſæ, quæcunq; ſit, panegyris aliquo modo præſes, & eiuſmodi eſt nominis: vt, Olympiorum, Olympius Iupiter: eius autẽ quod in Pythiis ſit certaminis, Apollo. Principium igitur huiuſmodi orationis, quæcumque fuerit, laus Dei nobis ſit, tanquam vultus, ſeu perſona quædam ſplendida, in ſermonis initio poſita, atq; conſtituta. Laudandi autem exordium, ab iis quæ Deo inſunt, eique attribuuntur, prout res copiam ſuppeditant, ſumes. Siquidem Iupiter fuerit, adducendum erit, deorum Regẽ, rerũmque omnium opificem eſſe: Si verò Apollo, muſices inuentorem extitiſſe, & eundẽ eſſe cum Sole: Solem autem omnium omnibus bonorum auctorem. Præterea ſi Hercules erit, Iouis eſſe filium: & ea quæ mortalium vitæ præbuit, connumerabis. Et locus fermè complebitur ex iis quæ quilibet aut inuenerit, aut hominibus tradiderit. Verùm hæc breuibus narrabis: ne præcedens oratio ſequenti maior euadere videatur.

Panegyris inuentores.

Sol auctor bonorum.

Deinceps vrbis laudes, in qua publicus conuentus celebratur, vel à ſitu, vel ab ipſius ortu, recenſere oportebit; in quo ſanè, qui Deus, aut heros eius conditor extiterit, aut ſi aliquid habebis, quod de eo in medium poſſis afferre: ſi quid videlicet ab eo vrbi præclarum, vel bello vel pace geſtum fuerit, commemorabis. Congruet etiam, de magnitudine, ſi ampla, vel parua ſit, aliquid dicere: quòd pulchritudine excellit; quòd licèt parua, potentia tamen cum ampliſſimis eſt adæquata. Deinde quæcunque ad templorum, aut in his additamentorum, ſeu donariorum, publicorum priuatorũmque ædificiorum ornamentum attinent, non erunt ſilentio prętereunda: quemadmodum Herodotus quodam in loco, quinque & ſex tabulatorum ædificia Babyloni eſſe dicit. Si fluuius ſit magnus, ſi purus & nitidus, vel regionem incolentibus vtilis. Si itidem aliqua fuerit fabula, quę de ciuitate prædicetur. Hoc pacto multum ſuauitatis, plurimum lepõris atque dulcedinis habebit oratio. Ad hæc de ipſo certamine dicendum erit, quodnam habuerit initium, quę ipſius fuerit conſtitutio, vel quam ob cauſſam poſitũ dedicatũmque ſit. Si aliqua ſit fabula, vel aliquid aliud priſcũ, horũ nihil erit omittendũ. Ad id verò cũ veneris, nõ erit locus ſimpliciter tranſeundus: ſed cũ aliis certaminibus oportebit hoc cõparare. Nam id tibi ſuppeditabit dicendi copiam. Et hoc modo augebis orationem, vt ab anni partibus comparans. Si quidem vẽris tempore agatur, explicandum erit agi in maxima temperie caloris, & frigoris: ſi in hyeme, in validiſſimo atque acerrimo (vt quiſpiam dixerit) tempore celebrari: ſi in æſtate, ad exercitationem contemplationémque ſpectatorum conſtitutum eſſe, & voluntatis indicium atque probationem exiſtere, & deficientibus athletis, ſpectatores decertare debere. Poteris etiam autumnum à fructuum collectione, ſeu & conſeruatione, non partum laudare: & ab eo quòd iam homines à laboribus ceſſent, atque quieſcant. Deinde conſiderandum erit quomodo ſint diſpoſita certamina. Etenim ſi muſicũ & gymnicũ ſit, planè perfectum eſſe, in eóque nihil deeſſe, & ſine aliquo defectu, corporum robore, vocum concentũ, ac reliquis muſicę partibus temperatum, exiſtere. Si autem gymnicum ſit, muſicam tanquam animum mollientem atque effæminantẽ abdicaſſe, corporũ verò robur ſumpſiſſe, atque retinuiſ-

Vrbis laus.

se: & sollicitudinis & angoris modum ad fortitudinem, qua in bellis opus est, comparandam conferre plurimum.

Coronam præterea, quæcumque sit, ne silentio negligenter prætereas. Non enim cùm in hac re peragenda versaberis, tibi laudes deerunt. Nam si quercum laudare contigerit, eam Ioui sacram dices, & primum atque antiquissimum fuisse hominibus cibum: & nequaquam mutam aut elinguem: quippe quæ in Dodona sit aliquando locuta. Si autem oliua fuerit celebranda, Palladi dicatam, laborum medelam, ex hac planta antiquos erexisse dedicatsque trophæa; hanc arborem esse signum & notam victoriæ; Palladémque, cùm superasset Neptunum; hac prima coronatam fuisse differes: & eandem certantibus esse familiarissimam: athletarum enim certamina per oleũ conficiuntur: nec non orationi sociam existere, eique multum suffragari, qua publici conuentus exornantur. Laurum quoque pari ratione laudibus efferes, dum Apollini sacram, plantámque vatibus dedicatam dices: in qua planè laudanda, si Daphnes fabulam attingere volueris, non vtique alienum nec absurdum videbitur. Similiter etiam, si quid aliud affuerit, vt Cereris fructus, vel pinus, circa vnumquodque istorum te poteris diffundere. Nec illud erit extra magnificentiam & gloriam, si certaminis coronam cum reliquorum certaminum coronis comparandam duxeris.

Quercus Ioui sacra.

Regis verò laus, à te veluti totius orationis fastigium, inducatur, apponatúrque; & quod verè omnium certaminum præses, qui pacem tuetur, propter quam certamina perfici queunt. Nonnulli etiam illos qui ludos disponunt, laudibus prosequuti sunt: siquidem hi gloria insignes sint, quòd aliis antè in rebus vtiles fuerint, at in his splendidissimi atque ornatissimi reperti sint. Si verò nulla habeas antiquorum, quæ in medium possis afferre, explicandum erit principium gloriæ, quæ ad patriam pertineat, esse maximum, & Græcorum generi maximè innatum. Reliqua elocutio sit, vt vniuscuiusque natura & voluntas postulat.

Regis laus, panegyris festigium.

Verùm si in dicẽdo præstare oportet, atque antecellere, vt quod sentio, dicam ingenuè, numquam auctor fuerim, vti eiusmodi elocutio sit vnius tantùm modi, sed varia simul & mista: & alia sint simplicitate excurrentia, alia oppositis & isocolis Isocratis respondentia, alia autem distributionibus expressa.

Scio enim, nostratis chori ducem, & præsultorem, hanc viam, vel in pluribus, vt ita dicam, sectatum fuisse: nisi quidpiam in aliquo præcipuè genere scribere proposuisset. Cuiusque autem formæ dicendi, materea videtur facultatem præbere. Verùm iis quæ excogitaueris, oportet etiam consequentem & congruam elocutionẽ inducere: quemadmodum narrationes, & aliquid fabulæ habentia, simplici & non fucata oratione opus est explicare. Quæcunque autem de Regibus, vel de Diis, Optimis Maximis, litterarũ monumentis mandare volueris, ac cum venustate, sententiarum grauitate & maiestate verborum dicenda da erunt.

Quæ verò ad collationes, siue similitudines, nec non ad comparationes pertinent, vrbano sermone complecteris: nisi quispiam ad hoc, dignum aliquod orationis genus in omnibus præbuerit.

Illud tamen, quod prædictum est, habet plus ostentationis, & maiorem affert populo delectationem, atque voluptatem.

N N.

Πίστως. Frigidè autem hîc Antimachus, *vel si fide non careas.* Est in Græco, εἴτ' οἰ χερσὶ δημητειάχοι ἠ πίστως.

Deinde, ἐυπειθούσης ἢ πιν ἀχ πεὶ πύτων ἐχόντων: ex quo apparet, ἐυπειθούσης non referri ad πίστως: puto legendum cum Sylburgio πίτνος; nam pinus, vt testatur Archias, præmium quoque fuit eorum certaminum.

PRÆCEPTA DE ORATIONE Nuptiali.

Ex Dionysio Halicarnassensi.

Similia fermè habet Menander Rhetor Περὶ ἐπιθαλαμίων.

Oeconomia.

CAPVT IX.

EXordium officiosum ad amicum, in quo ad significandam gratulationem suam vsus est verbis, συλλαμβάνειν, ἀγαλλιᾶσθαι. Bacchari dicuntur οἱ πιπτῶν ἀχ ἑκτόρων ἐνθουσιῶντες. Statius in epith. Stellæ,

multúmque pares bacchamur ad aras.

Epitha'amij seu Nuptialis orationis partes.

Primum argumentum à Diis (inquit) inuentoribus ducetur. Christiani tanto vberius habent hoc argumentum, quanto Dei nuptiarum auctoris maiestas, laruas omnes falsorum numinum obscurat.

Secundum argumentum, à natura, ipsiúsque vi, & in rebus omnibus progenerandis fœcunditate: qui locus à Statio pertextus est in epith. Stellæ, versu 182. μὴ τὸ λύπη τῶ χάους ἐυδὸς ὑπὸ τὸ φύσεως ἰδημιυργήθη γάμος: Menander Rhet.

Tertium argumentum, honestas nuptiarum.

Quartum, effectus, quædam species immortalitatis. τὸ ἀθάνατον ἐκ τὸ κατασκίας τῶ γάμυ γίγνεται ἀδάνατον.

Nuptiarum fructus.

Quintum argum. varia adiuncta, & vtilitates, quæ ex castis nuptiis proueniunt. Temperantia ex vagis thoris coercitis. Affectus prolixior erga patriam, ob maius vinculum necessitudinis. Miseriæ humanæ tolerabiliores ex societate. Voluptates ex eodem contubernio iucundiores. Propagatio familiarum, pagorum, vrbium, affinitates & amicitiæ, vbi exempla fœlicium connubiorum asserenda. Item Matrimonij.

Sexta pars, votum pro fœlicitate nuptiarum, & coniugum concordia. Omen & præsagium de liberis futuris, ac eorum honesta educatione. Filij patrum εἰκόνες ἔμψυχοι. Exempla de claritate filiorum, & eorum gloria in parentes redundante erunt proferenda.

Septima pars, laus coniugum, quæ præcipua est totius operis, & in nobilium panegyricis cæteris præponenda. Afferuntur laudationis istius capita, de quibus suprà dictum est liquidiùs.

Octauum, Vaticinium de excellentia filiorum. Character autem huius orationis debet esse simplici cura limatus, ἀφελὴς & Xenophonteus.

Sic igitur ille:

MIhi profectò iucundum admodum fuisset, tuis non solùm adesse sed interesse nuptiis, ô carissimum caput: quò tecum simul chorum ducerem, tecum bacchare: & paulo post conficiendum matrimonium, iterum atque iterum laudibus extollerem, Hymenæúmque (quem in nuptiis dici par est) canerem. Verùm cùm vinculum hoc, quod ad litterarum studia, ad præsentémque eruditionem attinet, nos inuicem separet, (absit enim vt mente, affectu, & cogitationibus, quæ ad animorum coniunctionem spectant, vnquam seiungamur,) idcirco habeas hoc à me tanquam aliquod munus, ad vsum atque ornamentum nuptiarum, vt nec expers nec ignarus sis eorum quæ de his dici consueuere: seu tu id apud te ipsum ser-

Digitized by Google

uare, siue alicui tanquam symbolum ad promerendam gratiam conferre volueris. Fortè igitur & tu iam à iuuẽtutis initio huiusmodi orationem protulisti, dum primam apud me Rhetoricorum viam ingressus, tum cæteris conscribendis componendisque rhetoricis exercitationibus operam nauares, tum etiam ea quæ quæstiones vocantur, & ex his ea quæ ad orationem de nuptiis pertinent, & cohortationem ad eiusmodi res studiosè admodum persequereris: In illis enim, quæ præcipua sunt, hanc etiam in primis materiam iuuenes ad scribendum deligunt, an sit vxor ducenda. Oratio autem, quam nunc in manibus habemus, in eiusmodi locutionum genere versatur: nec ab iis, quibus in quæstionibus Deorum vti consueuimus, dissentire videtur: quòd hi scilicet inuenêre ostenderêque hominibus nuptias.

Iupiter Pater. Iupiter enim & Iuno, primi coniungentes & copulantes. Proinde hic quidem omnium *pater* vocatur; illa

Iuno inga. verò, *iuga* nuncupatur: quòd marito fœminam coniungat: & ab istis diis, reliquorum Deorum, qui in nuptiis celebrantur, ac nuptiales natalesque appellantur, cœtus in mortalium vitam prodiit. Et nuptiæ sunt in causſa, vt Dij isti ita nominentur, colantur, maximóque in honore habeantur. Nam absque nuptiis, neque horum Deorum cultus celebrationesque ad homines peruenissent. Deinceps orationem de natura oportet inducere, quòd hoc ipsius est opus, generare scilicet, concipere, & partum ferre. Idque per omnia ipsius opera, & animalia, & plantas transire.

Nuptiarum laus. Adducemus postea differentiam, quæ est in hominum cœtu atque societate: quòd alia sanè imprudenter & temere miscentur; homo autem ordinem quendam matrimonij, & institutum inuenit, non vt gregatim ferarum more lasciuire concedat, sed qui duorum maximè commodorum coniunctionem societatémque per vniuersam vitam excogitauerit. In qua planè re commemoranda attinges, à fera, agrestique ac erratica vita discessisse, & ad humanum, mansuetum, ordinatúmque victum per matrimonium deductos fuisse. Et hominum genus cùm mortale sit, ex matrimonij coniunctione, atque societate, propter continuationis seriem, immortale effectum fuisse. Nam susceptione posterorum, veluti lumen accenditur: quod & posteritati per generationem hominis permanet, ac nunquam extinguitur. Et hoc vtique symbolum optimum, non pecuniarum, aut possessionum, sed ipsius naturæ, & generis, non iniuria quispiã dixerit. Scrutaberis & quæres præterea post hæc, quot bona eis contingant, qui vxores ducunt: Primùm quidem, ad gloriæ existimationem: Nam temperãtiæ fructum, quæ nimirum optima virtutis est pars, statim ab ipsis nuptiis assequi incipiunt. Matrimonium enim, cõtinuò temperantes homines reddit: quoniam ij qui ad id sese contulere, ab illegitimo inordinatóque coitu liberari, ad solam propriam vxorem respicere videntur. Ex hoc namque homines honoratiores euadunt, fideliores beneuolentioréque omnibus in rebus erga patrias censentur: eo quòd suos ipsorum liberos, tanquam obsides, patriis dederint: propter quos in primis necessarium est, vt in consilium adhibeãtur recipiantúrque. Ad dolores etiam & difficilia quæ sunt in vita, nuptiæ sunt vtilissimæ: quippeque hæc tanquã onera reddant leuiora, cùm molestiarum omnium vxores faciamus participes, & ex societate & communicatione non minimam capiamus consolationem. Hinc ea quæ suauia & iucunda sunt, necesse est vti videantur iucundiora, cùm ipsi non nobismetipsis tantùm lætemur, sed filios, vxores, aliósque consanguineos habemus,

Matrimonij honesti laus & fructus.

Digitized by Google

quibuſcum hæc cõmunicemus, qui profectò hæc nobiſcum celebrent, nobiſcum gaudeant, ac lætitia ſimul efferantur. Hac de cauſſa dies feſti, ſolemnes celebritates, ludi, conuentus publici, iucundiores ſunt: quia inter multos fiunt, & cum multis communicantur. Ex qua nimirum re affinitates augeri neceſſe eſt.

Addes etiam, quòd ex hoc primùm habitationes domuſque ſunt ædificatæ, ædificia coniuncta, poſtea pagi vicíque facti, & deinde ciuitates conſtitutæ. Ex matrimonio verò, quàm plurimorum cognitio, & cum externis hominibus affinitas cognitióque eſt conſecuta. Ad quod comprobandum, apponendæ erunt & commemorandæ celebres & glorioſæ nuptiæ, vel antiquæ: & bona, quæ propterea hominibus prouenêre, explicanda: & difficilia atque moleſta ferè omnia matrimonio depelli, necnon fugari, demonſtrandum: & quo pacto Menelaus propter nuptias Helenæ, immortalis factus ſit, & Peleus ob Thetidis matrimonium, & Admetus propter Alceſtim, fatalem mortem euitauerit.

Vbi autem de his ſatis dictum fuerit, precibus, quæ bonorum petitionem pro nuptiis ac ſuſceptione liberorum habeant, vteris. Præterea tibi erit effingenda malorum auerſio, velvti prædicenti qualis vita ſit futura cum liberis, & quòd eorum chorus, ſi contingat, erit inſpicienti iucundiſſimus, & quòd rurſus inſtaurabitur quodammodo, & vnà cum propriis liberis iterum adoleſcet. Tum etiam memorare oportebit ea quæ & ipſe aliquando in iuuentute geſſerit. Suauis enim & iucunda eſt eorum quæ in pueritia noſtra fecerimus, recordatio: nec aliud eſt quod nos rurſus faciat reuiuiſcere. Si verò quiſpiam ſuã ipſius imaginem inanimatam inſpiciens delectatur, quando hanc non inanimem, verùm expreſſam, viuam & ſpirantem intuetur, & non vnam, ſed multas, (ſi ità contingat,) quanto magis lætari debebit? Hinc rurſus diſcedendum, & attingendæ ſunt, atque commemorandæ aliquæ hiſtoriæ, in quibus ſint, quotquot mortales propter liberos floruerint, & propulſatis atque auerſis malis, fœlices fortunatique euaſerint; vt Anchiſæ, Æneæ operâ, contigit. Opus eſt etiã perſonas illorum qui matrimonio coniunguntur, nequaquam ſilentio præterire, ſed harum quoque laudes in medium afferre. Aliquando igitur hac dicendi forma in principio, aliquando in fine vtendum eſt. Si enim perſonæ fuerint gloria admodum celebres, in principio; ſi minùs inſignes, hæc erunt ſubdenda, & vltimo loco recenſenda. Laus autem, ea quę in laudationibus ſunt, continebit, & loci iidem ipſi erunt, à patria, à genere, à natura, ab educatione: & quod æquales, ſimiles, certíque ambo sũt. Sumes itidem laudandi argumentum ab ipſorum parentibus atque maioribus: qui profectò ſi ex eadem ſunt patria, quòd iam diu familiares, atque peculiares ex loco ſint: ſi autẽ ex diuerſis, quòd à Diis Optimis maximè in hanc ſocietatem coacti fuerint: item ſi ex eodem genere ſunt, quòd incrementum, amplificatio, & familiaritas affinitatis alia ad aliam acceſſit: proinde vinculũ multo firmius & validius effectum eſt. Quando autem à variis ſtudiis atque inſtitutis ſunt, vt militiæ, vt literarũ, concentum hunc, cùm ſapientiæ ſit adiuncta fortitudo, optimum eſſe conſentaneum eſt. Addes inſuper, quales par eſt futuros illos, qui ex his procreati ſuſcipiũtur. Si autẽ tu ipſe, qui orationem haberes, vxorem duceres, de hoc ipſo eleganter & venuſtè exordium faciendum eſt: quòd ſi amatores, amores & delicias ſuas laudãt, multo nimirũ magis te decet matrimoniũ laudare, quã illos ſuas ipſorum delicias: & quòd oratione & diſciplina etiã ex hoc vtendum eſt,

Pueritiæ recordatio ſuauis.

tanquam iam exordientem, & de filiis vaticinantem, quò & ipsos in iis quæ ad disciplinam pertinēt, præstantes euasuros verisimile ac nequaquam dissentaneum est. A simplici verò elocutione non erit discedendum, sed Xenophontis & Nicostrati vestigiis inhærendum, in paucis ad grauitatem orationem efferendo, si aliçubi sententiarum cogat magnitudo. Hæc ille.

PRÆCEPTA DE ORATIONE NATALITIA.

Genethliaci artificiū.

Partes, & Capita Genethliacæ Orationis.

Caput X.

PRimò occurrit, Tempus & dies, si quid in eo celebre. Calendæ natalibus felices æstimabātur. Item dies septimus, & sextus. Nonus dies mēsis Soli cōsecratus. Quintus decimus Mineruæ sacer & plenilunio illustris.

Secundò, Anni tempestas commendanda.

Tertiò, Dies festi, si ita contingat, commemorandi.

Quartò, Locus in quo quis natus est, considerandus.

Quintò, Familia eius qui laudatur, commemoranda.

Sextò, Deueniendum ad partem orationis præcipuam, quæ est laudatio eius cuius dies natalis anniuersaria memoria celebratur, vbi præscribitur modus & character istius laudationis.

Septimò, precatio & votum.

SEquitur oratio quæ in puerorum natiuitate dici consueuit: nuptias enim partus subsequatur oportet: quam & ipsam hoc modo conuenit perficere. Cum natiuitatis vniuscuiusque principium sit dies in qua in lucem editur, pauca de die dicantur necesse est, quæ quasi laudem occasionis cuiusdam & opportunitatis complectantur, atque contineant. Si vtique proprium aliquid, insigne vel decorum præter alios dies habuerit: vt si calendis natus sit, quod est mensis principium; Principium autem est optimum, & à principio sunt omnia: & quod est totius dimidium, vel totum, auctore Platone. Si verò septimus, vel sextus sit, sacros hos dies Diisq; dicatos esse dicemus, & communitatem quandam esse cum diis ipsis, ob natiuitatis opportunitatem. Poteris etiam de nouo dicere, quòd est Soli consecratus: & quòd consentaneum est, illum qui eiusmodi die natus fuerit, insignem & illustrem euasurum, & forte etiam (quemadmodū est Solis natura) beneficum. Si autem fuerit quintusdecimus, hunc itidem Mineruæ attribui, & in hoc perfectum esse plenilunium: & quod par est, hanc viri natiuitatem eiusmodi futuram, vt in ea nihil desit. Eodem etiam modo de reliquis diebus, quos aut principio aut fini accommodare studebis: & consideratis iis quæ in medium possis afferre, sic laudem conficere conaberis. Postmodum verò & tempus cuiusmodi sit, considerare necessariū erit: & omnem tempestatem, aut hyemis, aut vēris, aut reliquarum anni partium, quemadmodum in laudibus ad ludos attinentibus, temporum proprietates indicauimus; hyemi sanè fortitudinem, vēri speciosam venustatem tribuentes; æstati agrorum fructus, & bonorum omnium copiam: reliquo autem tempori, operum vacationem, & laborum quietem.

Dies nonus mensis Soli Sacer.

Superstitio antiquorū.

Dies 15. Mineruæ cōsecratus.

Erunt præterea significanda, quæ aliquando accidēre temporibus: vti si quis natus sit die festo, scilicet Bacchanalibus, aut mysteriis, aut aliquibus publicorum conuentuum solemnibus

nibus celebritatibus. Hæc enim omnia argumenti facultatem ad prosequendas laudes tibi suppeditabunt.

Hinc autem ad ea loca in quibus natus est aliquis, veniendum.

Primùm quidem ab eo quod nationem continet, ad Asiam, ad Europam videlicet: & hinc rursus explicandum, si natio Græca sit, vel barbara: si sapientia aut fortitudine prædita, vel si aliquid eiusmodi insigne atque præclarum in se habuerit. Deinde ad illud quod continetur, progrediendum, vt quænam sit ciuitas, & ipsorum metropolis: aut si sit ei quæ primum dignitatis locum obtinet, in honore proxima, si ampla & florens, si frequenti hominum multitudine referta, si ingeniis fœcunda, ac ad virorum virtutem fertilis, aut si aliquod aliud ciuitatis strenuè factum fuerit. Tum ea quæ in vrbe continentur, prosequeris; ex qua familia quis natus sit, quòd non ex humili & abiecta, quòd non ex ignobili sed ex præclaro genere: ex quibus auis & parentibus; quorum laudem (prout res copiam suppeditauerit) perstringes.

Hominis laus.

Ad hæc, ad laudem illius de cuius laudatione agitur, cuiúsque est natalis dies, deuenies; quanam sit natura; tum in iis quæ ad animi magnitudinem attinent. Si magnus sit, Aiaci: si pulcher & fortis, Achilli similem dices; si boni, & prudentis consilij, aut iustus, aut moderatus, & temperans fuerit, congruentibus personis, Nestori, Themistocli, Aristidi, Phocioni illum æquiparabis. Si comis & facilis sit, quòd excandescentiam quandam laudabili mansuetudine admistam habet, & quòd ad agendum est efficax. Si autem paruus sit, vt Tydeus, & Conon.

Parui.

Explicabis etiam, qualis sit in iis quæ ad degendam vitam pertinent: si lautus & elegans sit, si magnificus; qualis in priuatos, qualis erga ciuitatem, tum liberalitate tum cæteris rebus quæ ad honoris & gloriæ studia spectant.

Item si in aliqua scientia sit eminens, vt in medicina, aut in rhetorica, aut in philosophia; apposité, vt debet, laus quæ in his est, inducenda erit, ad quæcumque horum singula vtilia videbuntur. Sic enim multiplex, ampla, & copiosa fiet oratio, vt comprehendi possit qualis olim iam fuit, qualis est in præsenti tempore, qualémque in posterum fore consentaneum est. In hoc autem cùm erimus, nequaquam alienum aut absurdum fuerit, si tam ab aliis Diis quàm ab iis qui natalibus præsunt, precibus petierimus, vti præsens vita atque futura, melior quàm præterita contingat, ac vt confectis multis temporum spatiis, liceat ad maturam, fœlicem fortunatámque senectutem peruenire. Hæc Dionysius.

PRÆCEPTA DE Epithalamiis.

Hoc est de orationibus, quæ ad thalamum perfectis nuptiis recitari solebant.

Oeconomia.

CAPVT XI.

HÆc oratio eadem ferè est cum nuptiali. Ex ordium à propositione dicendorum. Epithalamij partes.

Prima pars; Nuptiarum laus obiter percurrenda.

Secunda, laus coniugum, & eius præcipua capita.

Tertia, Affectus atque studium ante matrimonium, & diligentia in his nuptiis conciliandis.

Quarta, popularium atque affiniũ lætitia ex isto connubio, ipsarúmque nuptiarum celebritas.

Quinta, Variæ personarum quæ occurrent, circunstantiæ.

Digitized by Google

Sexta pars, cohortatio ad mutuam concordiam. Sic igitur ille.

ANte Orationem de Natiuitate, (id enim multiplex) ampla & copiosa fiet oratio, quæ apud thalamum dici consueuit, & ea quæ seperatim dicuntur, solet attingere: eadémque est cum nuptiali oratione, nisi quòd differt tantùm tempore; quia perfectis nuptiis hæc recitatur: in reliquis tamen prædictæ orationi penitus respondere videtur: & post nuptias, veluti Hymenæorum loco canitur. Sunt igitur etiam apud Sappho huius formæ dicendi exempla, cùm odæ epithalamij inscriptionem habeant. Verùm quia carminis & solutæ orationis non eadem est tractatio, sed longè dispar & diuersa ratio, quoniam sicuti metris, ita etiam mentis notione & sententiis hæc differunt; hoc pacto hanc itidem orationem commodè tractari posse censeo, si in exordio statim hoc significaueris, alios quidem hymenæum canere consueuisse, nos verò Hymenæi loco orationem habere, non tibiis, aut citharis, neque ædepol aliquo eiusmodi cantu, sed eorum laudibus, & hymnis, qui matrimonio copulantur.

Post hæc deinceps adducendum erit, quòd hominibus existentibus nuptiæ sunt admodum necessariæ. Ex his enim vniuersa humani generis conseruatio propagatióque dependet: & quæcunque alia bona ad nuptias pertinent, oratione persequeris.

Deuenies postea ad personas, quę ad nuptias conuenêre, in eisque versantur, & quænam hæ sint, explicabis.

In quo sanè de ipsarum genere, de educatione, de corporum pulchritudine, de ætate, quot fortunæ bona habeant, & quodnam earum studium officiúmque sit, differendum erit. Eas præterea, diligentiam, vti matrimonium atque coniunctio efficeretur, adhibuisse: & quo animo sint nuptiarum causa familiares, itēque alieni, & ciuitas ipsa publicè. Et matrimonium planè omnibus curę esse, ab omnibúsque summo studio coli: & nuptias, cuipiam frequenti virorum mulierúmque conuentui, & calendarum celebrationi, & ciuitatis solemni festo similes existere.

Quemadmodum autem in nuptialibus, post reliqua illud inspicere dignum putamus, vti si ex eadem patriâ, si ex eodem genere: ita in his quoque eiusmodi orationis partem non minimi faciendam esse duces.

Post laudes verò & laudationes cohortatio quædam nuptias celebrantibus accedat ad mutuum inter se studium exercendum, ac ad vnum idémque sentiendum.

Eo maximè autem, quòd plurima bona ex huiusmodi concordia & amore necessariò contingant, ab vniuersali materia, ad singularem propriámque orationem trahes: videlicet, quòd concordia omnibus hominibus est bonorum dux, quòd ab ea omnibus maxima commoda proueniunt, incredibiles vtilitates proficiscuntur, & potissimè matrimonio coniunctis.

Ad quod comprobandum, si à celebri vsu non abhorrere volueris, illud Homeri scitè dictum tibi adducendum erit; nullum maius bonum, quàm dum vir & vxor concordes, & idem sentientes, ædes habitent: quanto ob eam rem inimici dolore, quantáque amici voluptate afficiantur.

Postremò precibus veteris, vt quamprimùm liberi procreentur, ac in lucem edantur; quò eorum nuptias inspicere, Hymenæum canere, & eiusmodi orationum conficiendarum materiam occasionémque rursus habere valeamus.

Digitized by Google

DE LAVDATIONE *funebri.*

CAPVT XII.

Orationis funebris ortus. Vide ſuperiùs laudationem perſonæ.

ANtiquum eſt orationis genus laudatio funebris; de cuius ritus origine, extat elegans diſſertatio apud Dionyſium Halicarnaſſenſem.

Vtrùm (inquit) Valerius, primus hunc morem apud Romanos inſtituerit, an inſtitutum à Regibus ſequutus fuerit, certò affirmare non poſſum.

Orationis funebris ritus antiquus.

Quòd tamen hoc ſit Romanorum vetus inuentum, in funere illuſtrium virorum, virtutes eorum laudari, neque à Græcis primùm inſtitutum fuerit, ex communis hiſtoriæ ſcriptis didici; quæ tam vetuſtiſſimi poëtæ quàm celeberrimi hiſtorici prodiderunt.

Nam certamina quidem funebria, in honorem clarorum virorum gymnica, & equeſtria, à neceſſariis facta tradunt, vt ab Achille in Patrocli, & multò antè ab Hercule, in Pelopis funere.

Hos tamen publicè laudatos nulli prodiderunt; præter Athenienſes tragicos, qui ciuitati ſuæ aſſentantes, Theſeo Argiuos ſepelienti hoc quoque fabulosè attribuerunt. Serò enim Athenienſes legitimis funeris ritibus hanc laudationem funebrem reddiderunt, ſiue ab aliis qui ad Artemiſium, & Salamina, & Platæas pro patria occubuerant, initium duxerint, ſiue etiam à rebus geſtis in campis Marathoniis: ſed ea quoque quæ in campis Marathoniis ſunt geſta, ſexdecim annis Bruti funere ſunt poſteriora, ſi modò ab his primis laudes in defunctos cœptæ ſunt dici.

Sed ſi quis miſſa facta hac quæſtione, quinam primi laudes funebres inſtituerint, examinare, aut ſcire voluerit, apud vtros mos iſte meliùs ſe habeat, longè prudentiùs hunc apud hos quàm apud illos conſtitutum reperiet: Quia Athenienſes videntur, eorum cauſſa qui in bello cæſi ſepulturæ mandantur, orationes funebres inſtituiſſe: ex vna tantùm virtute, quæ in ipſa morte apparuerit, etiamſi quis cæteris in rebus fuerit nequior, exiſtimantes viros bonos iudicandos: At Romani omnibus viris claris, ſiue eorum ductu auſpiciiſque bella fuiſſent confecta, ſiue in Reipubl. adminiſtratione & gubernatione, prudentia dediſſent conſilia, & præclara edidiſſent facinora, hunc honorem haberi ſtatuerunt, & non ſolùm iis qui in bello cecidiſſent, ſed etiam aliis, quemcumque illi finem vitæ ſortiti fuiſſent: exiſtimantes, ob virtutes totius vitæ actæ, non ſolùm autem ob glorioſum obitum viris bonis laudes deberi. Hæc de origine funebris laudationis.

Extant funebres orationes Gregorij Nazianz. in Baſilium, in patrem, & ſororem: Ariſtidis, in Eteoneum: Gregorij Nyſſeni, in Placidiam & Pulcheriam. Ambroſij, in Theodoſium, &c.

Orationis funebris ars.

Quod verò ad modum attinet, quem idem Dionyſius tractat in technicis, ad eadem capita laudationis refertur, quæ ſuperiùs ſunt declarata. Addit verò inſuper aliquid de mortis genere & circunſtantiis, tum luget & deplorat, tum lacrymas abſtergit, & conſolatur: quod pleniſſimè ab Ariſtide, in funebri laudatione Eteonei præſtitum eſt. Nam poſt narratas eius virtutes, exclamat ſuo more, *ὦ κύκλοι μὲ ὀσθμιῶν κυκλουμένων ἢ ἄπειρα ἤδη χρόνον· κατάσχῃ ἢ ἡ σκότους χαλεπότης, τοῦ ἐν κάτει*, &c. quæ ſuo loco reddemus:

Mox inducit Deos è machina conſolantes, *πένθει, ὦ ἄνθρωποι, Silete homines; nec enim miſer eſt puer, aut vir*

potiùs, nec miseratione prosequendus ob iter quod instituit: & similia, quæ supra panegyrin sortitur λόγος ἐπιτάφιος.

Epitaphia.

Ad hoc genus pertinent epitaphia, quæ sunt laudationes & lamentationes vno verbo comprehensæ: vt,

Vide Brissonium in Formulis.

Aniciæ Phaltoniæ Probæ, Consulis vxori, Consulis filiæ, Consulum matri, Anicius Probinus V. C. Quæstor, candidatus, deuinctus maternis officiis, dedicauit. Et,

Parens infœliciſſimus, afflictus præpostèritate naturæ, filium hoc tumulo condidit, quem importuna mors ademit, prærupitque senij baculum; cui iam defessa ætas adnitens, per breues annos suos alleuabat; nunc autem mors adsequitur, quam tristes lacrymæ deseruerunt.

DE GRATIARVM actione.

CAPVT XIII.

VT in humana Societate, vel habendæ, vel referendæ gratiæ officium est omnino necessarium; sic neque ratio χαριστηρίων in Rhetoricis prætermittenda est: tota autem fermè ex istis locis decurrit: Quale sit beneficium, quàm amplum, quàm vtile, quàm expetendum, à quo datum fuerit, an à Rege, Principe, duce, viro denique spectabili: Cui concessum; vni, an pluribus; an claro, & nobili; an abiecto, humili, immerito, vel non tam cumulata mensura promerito: quod sæpius profitentur modestiæ causſa, qui gratias agunt: quo titulo datum: & tractatur sæpè per extenuationem meritorum, & amplitudinem beneficij. Quando: vel citò, vt amantiùs; vel tardè, vt consideratiùs; vel inter maxima negotia largientis, & angustias recipientis, vt cariùs: Quomodo: candido & profuso animo, verbis expressis, onere nullo accipientis, commoditate maxima. vbi: quo loco, publicóne an priuato: qua corona spectante, qua luce, qua frequentia hominum: & similia.

Capita gratiarũ actionis.

Beneficiũ vt laudatur.

Partes autem fermè sunt exordium, vel propositio rei, expositio & exaggeratio beneficij, repromissio beneuolentiæ, studij, amoris, obseruantiæ, &c. quæ facile est in Ausonij diserta sanè gratiarum actione, atque in ipsius Ciceronis orationibus, pro M. Marcello, & post reditum in Senatu, & ad Quirit. agnoscere. Auson. apertè incipit:

Exordium.

Ago tibi gratias, Imperator Auguste: si possem, etiam referrem: sed nec tua fortuna desiderat remunerandi vicem, nec nostra suggerit restituendi facultatem. Priuatorum ista copia est, inter se esse munificos: tua beneficia, vt maiestate præcellũt, ita mutuum non reposcunt. Cicero ad Quirites, fluenti & ambitioso exordij tractu vtitur.

Quod precatus à Ioue Optimo Maximo, cæterisque Diis immortalibus sum, Quirites, eo tempore, cùm me fortunásque meas, pro vestra incolumitate, otio concordiâque deououi, &c. Ad summum propositio est quædam beneficij & gratiarum agendarum delibatio.

Exaggeratio beneficij.

Vterque beneficium cumulatè exaggerat à prædictis circunstantiis, tùm præcipuè M. Tullius, magna sermonis maiestate, in eo quod sibi collatum est beneficio, omnia bonorum genera contineri ostendit, vt liberos, fortunas, amicitias, consuetudines, vicinitates, clientelas, ludos, dies festos, honorem, dignitatem, locum, ordinem, &c.

Persona largientis.

Gratiani laus.

Ausonius: Aguntur enim gratiæ, non propter maiestatis ambirum, nec sine argumentis, Imperatori fortissimo; Testis est vno pacatus

anno, & Danubij limes, & Rheni. Liberaliſſimo. Oſtentat hoc dives exercitus. Indulgentiſſimo. Docet ſecuritas erroris humani. Conſultiſſimo. Probat hoc tali Principe Oriens ordinatus, &c.

Cui conceſſum.

Eo amplius beneficium eſt, quo ad plures attinet; nec omiſit illud M. Tullius in Marcello. Eſt verè fortunatus ille, cuius ex ſalute non minor penè ad omnes, quàm ad illum ventura ſit, lætitia peruenerit. Quod ei quidem meritò atque optimo iure contigit. Quis enim eſt illo, aut nobilitate, aut probitate, aut optimarum artium ſtudio, aut innocentia, aut vllo genere laudis præſtantior?

Quo titulo.

Hoc præclarè tractat Auſonius ad Gratianum. Subiiciet aliquis: iſta quidem adeptus es, ſed effare, quo merito? *Quid me oneras ſciſcitator? Rationem fœlicitatis nemo reddit.* Deus, & qui Deo proximus, tacito munera diſpertit arbitrio: & beneficiorum ſuorum indignatus per homines ſtare iudicium, mauult de ſubditis dediſſe miraculum.

Quo, inquis, merito? ego nullum ſcio, niſi quod tu, piiſſime Imperator, debere te dicis, & hoc debere latiſſimè pertinet.

Quando.

Tu Auguſte venerabilis, diſtrictus maximo bello, aſſultantibus tot millibus barbarorum, quibus Danubij ora prætexitur, comitia conſulatus mei armatus exerces.

Quomodo.

Cùm Gratianus Imperator conſulatum Auſonio conferens, ſoluere ſe dixiſſet quod debebat, & adhuc debere quod ſolueret: hîc exclamat Conſul Rhetor:

O mentis aureę dictum bracteatum! ô de pectore candidiſſimo lactei ſermonis alimoniã! Quiſquamne tam parcus eſt in oſtentatione beneficij? quiſquam pondus gratię ſuæ, vim meriti profitetur alieni? quiſquã denique, quod indulget, quaſi ab obnoxio deferatur, pretium mauult vocare, quàm donum? Certent huic ſententiæ veteres illi & Homerici oratores, ſubtilis deducta oratione Menelaiis, & inſtar profundæ grandinis ductor Itacheſius, & melleo delibutus eloquio, iam tertiæ Neſtor ætatis. Bracteatũ dictum.

Vbi.

Conſilium meum ad Deum retuli: & quemadmodum ſolus, cui præſto eſt tam grande conſilium? an pleniùs cum Senatu, cum equeſtri ordine, cum plebe Romana, cum exercitu tuo, & prouinciis omnibus deliberaſſes? Conſilium ad Deum refert.

Hæc igitur, & ſimilia adiuncta quę varia in diuerſis negotiis occurrunt, orationis filo pertexi ſolent. Poſtremò, repromiſſione tota oratio concludi ſolet: vt;

In referenda autem gratia hoc vobis repromitto, ſempérque præſtabo, mihi neque in conſiliis de republ. capiendis diligentiam, neque in periculis à republ. propulſandis animum, neque in ſententia ſimpliciter referenda fidem, neque in hominum voluntatibus pro republ. lædendis libertatem, nec in perferendo labore induſtriam, nec in veſtris commodis augendis gratam animi beneuolentiam defuturam, &c.

Digitized by Google

DE SALVTATIONIbus Principum.

CAPVT XIV.

VSitatiſſimæ ſunt & hoc tempore orationes, quas Græci vocant προσφωνήματα, quales ſunt principum virorum ſalutationes.

Seneca ſuaſoria prima. Antonij lepidum factum.

Eaſdem à veteribus vſurpatas teſtatur illa celebris Athenienſium oratio ad M. Antonium, vel potiùs adulatio, quæ egregiè deprehenſa eſt, & caſtigata. Nam cùm Antonius vellet ſe Liberum patrem dici, & hoc nomen ſtatuis ſubſcribi iuberet, habitu quoque & comitatu Liberum imitaretur; occurrerunt venienti ei Athenienſes cum coniugibus, & liberis, & Διόνυσον ſalutauerunt. Benè illis ceſſerat, ſi naſus Atticus ibi ſubſtitiſſet; dixerunt deſpondere ipſos in matrimonium Mineruam ſuam, & rogauerunt vt duceret. At Antonius ait ducturum, ſed dotis nomine imperare illis mille talenta. Tum ex Græculis quidam ait, Κύριε, ὁ Ζεὺς τὴν μητέρα σου Σεμέλην ἄπροικον ἔσχε, *Domine, Iupiter matrem tuam Semelem ſine dote habuit.* Huic quidem impune fuit: ſed Athenienſium ſponſalia mille talentis æſtimata ſunt.

Athenienſium aſſentatio caſtigata.

Hoc exemplo, diſcant adulatores, quàm ſæpè noxium ſit, apud Principes viros, hoc fœdiſſimæ aſſentationis genere leuiùs obgãnire. Quod verò ad tractationem προσφωνημάτων attinet, antiquum illud Paryſatidis præceptum perutile meminiſſe oportebit, verba eſſe ſeligenda byſſina, addo etiam pauca. Longum eſſet ire per ſingula, & eorum ineptias recenſere, qui in ea re peccant frequentiùs: quoties tacenda dicuntur, & dicenda prætermittuntur ſilentio? quoties ad gratiam conquiſitæ laudes, vanæ & mendaces obtruduntur, quæ perſonæ non magis conueniunt, quàm Pygmæo coloſſi crepidæ? Quoties ipſa prolixitas occupatas autes enecat, quæ iſtas aggreſſiones magis quàm prælij congreſſum formidant? Quamobrem ſapiunt, qui omiſſis parergis, quod inſtat, nauiter exequuntur. Tria autem huius fermè ſermonis ſunt capita:

Salutationis partes.

Primum, gratulari ſolet aduentum, atque omnium de ea re conceptam ſignificare lætitiam.

Secundum, rationes iſtius gratulationis reddit, à meritis conſalutati principis: cuius laudes paucis quidem, ſed ſummo delectu conquiſitis ſententiis perſtringuntur.

Tertium, vouet & dedicat mentes, animos, pectora, fortunas, ſpes, opes, & ſimilia.

Nunc autem, quoniam trita res eſt omnium penè gentium linguis, prolixioribus verbis abſtinebo.

DE LAVDE puerorum.

CAPVT XV.

VT prima Solis Orientis crepuſcula ridere blandiùs ſolent, ſic & in pueris, in quibus vis pulcherrimæ naturæ paulatim efferueſcit, virtutum teneritas delectat, & gratam dicendi materiam, ſi non adeo locupletem, ſuis oratoribus ſuggerit.

Neque enim mihi Themiſtius in ſuo Valentiniano, neque Ariſtides in Eteoneo, iucundum laudationis campum, aut deſideraſſe, aut cùm obtigiſſet, humiliter tractaſſe iudicandi ſunt.

Pueri quibus capitibus laudantur.

Laudantur fermè pueri ab his capitibus. A paterno maternóque genere, à ſimilitudine patriarum virtutum; quam viuam & ſpirantem in ſuæ vitæ pictura exprimunt; à

Digitized by Google

forma corporis, & educatione: A pietate in Deum, obſeruantia in parentes, & præceptores: Ab ingenij acrimonia, cum morum feſtiuitate, ſermoniſque affabilitate, coniuncta: A pudore, innocentia, integritate, caſtimonia; Ab induſtria, eruditione, & artibus, cęteriſque animi & corporis ornamentis: Denique à ſpe rerum maximarum; quæ omnia authores illi in iis quæ de pueris conſcripſerunt, encomiis ſuauiſſimè proſequuntur. Et bene quidem Themiſtius incipit:

Valentiniani pueri laus

Ὦ παῖ δυοῖν ἀηττήτων πατέρων, ὃν οὐδὲ ἔστιν, εἰ σὲ προσείποιμι, μᾶλλον τύχοιμι τῷ προσήκοντος, πότερον τὸ μέλλον ἢ τὸ ἐφάμιλλον. O puer duorum inuictiſſimorum patrum ſoboles, haud ſatis liquet, quo pacto te pro dignitate compellem, an ex præſenti, an etiam ex futuro te appellare debeam! Mox poſt generis amplitudinem, attingit educationem: ἔτι δὲ ἐν ἀγκάλαις φερόμενος συστρατεύεις τῷ πατρὶ, καὶ συστρατηλᾶτε, καὶ τρέφει σε οὐκ ἐν θαλάμοις κατακοιμίζων, οὐδὲ ἁπαλῷ πρέβατον καὶ μυελῶν ἀλλὰ ὅπλοις τῷ Ἴστρῳ, καὶ τοῖς χειμῶσι τοῖς Σκυθικοῖς. Iam verò in vlnis geſtatus adhuc in expeditionem cum patre proficiſceris, cum eo exercitum ducis; neque te in thalamis blandè ſomnium concilians educat, nec adipe ac medullis ouium, ſed ad Iſtrum, atque in media Scytharum hyeme nutrit.

At verò Ariſtides, vt ſuo loco oſtendam, priuatas virtutes magis proſequitur. Non indiſertè hoc argumentum attigit Odapius in Eubaldo.

Prima literarum rudimenta eâ ætatula hauſit, qua vix cæteri loqui ſolent. Nemo totidem annorum non ab illo puer, in omnibus rebus præteritus, nemo non relictus eſt. Itaque puer illis in ſtudiis iam non pueriliter ſe gerere, ſpeique multo plus habere, & quàm illa ætas daret, videbatur.

Indole autem atque facie ea fuit, vt iurares illos Veneris pueros Amores, quos Poëtæ aiunt, Matri præſto eſſe, atque illudere, aliam oris formam, genarum, oculorum, non habere. Docere puerum incipio, nihil eorum quæ in aliis eſſe ſolent, video in noſtro. Non deliciarum vllas illecebras, non prauos ad licentiam mores, non adiutam impunitate audaciam, non denique arrogantis fortunæ vllum in pueri animo impreſſum veſtigium inſpicio: Non moleſtiam ſatietatémque dicendi, aut commorandi cum ſe natu maioribus. Nihil eorum in eo fuit; grata potiùs expetendáque omnia, &c.

LAVS ANIMALIVM.

CAPVT XXVI.

DIxi copioſiùs de laude perſonæ, quia frequentius eſt hoc laudationis genus. Nunc oppoſitum initio ordinem ſequutus, methodum, quam in laudandis animalibus ſeruant Technici, paucis expedio.

Laudantur animalia à pulchro, vtili, & neceſſario: ſicut & res cæteræ. Hæc ſunt enim prima laudationis fundamenta.

Capita erunt, gens, parentes, robur, pulchritudo, labor, agilitas, cantus, humani ſermonis imitatio, fidelitas, gratus animus, amor in dominos, prudentiæ, fortitudinis, temperantię, & cęterarum virtutum adumbrata ſimulachra.

Exemplum habes in muſca Luciani: Tanta enim induſtria perſequutus eſt omnia, quæ de muſca dici aut cogitari poſſunt; vt vix aliud quicquam in hoc genere magis luculentum reperias.

Principiò enim quæcunque ad corporis habitum, compoſitionem Muſcæ laus.

membrorum, ſpeciem atque vſum partium pertinent, exquiritur. Mox ad interiora progreſſus, prudentiam, fortitudinem, reminiſcentiam, in eadem commendat: ad ſummum victus & diætæ rationem. Nomen, genus, cognomines etiam puellas oſtendit. Et hæc quidem ex variis hiſtoriæ naturalis ſcriptoribus repetenda, eruditione & eloquentiæ ſuauitate temperanda; quo in genere plurimum valent deſcriptiones: Non ſatis eſt enim oratori accepta ab hiſtoricis nudè & ſimpliciter enuntiare, ſed præterea quibuſdam artis lenociniis ornare decorum eſt. Exemplum ſubijcio in laude apum, & formicæ.

Extat apud Quintilianum nobilis declamatio, in qua pauper damni per iniuriam dati actionem intendit diuiti, quòd eius apes veneno illitis floribus peremiſſet, vbi poſtquam ſuas narrauit fortunas, de apibus multa & præclara commemorat.

LAVS APVM.

CAPVT XVII.

[Ex Quintil. declam. 13.] CÆtera animalia videtur mihi natura vſibus noſtris genuiſſe, hæc etiam deliciis; cùm eo, quòd in illis, quæ, vel ſcindendo ſolo, vel maturando itineri comparamus, multus antè redditus inſumitur labor, & cùm perdomanda, cùm alenda ſint, nihil tamen poſſunt ſine homine, & tantùm coacta proſunt.

Apes faciunt iniuſſæ fauos, ſine vllo rationis humanæ miniſterio, totus fructus vltro venit. Adijce, quod cætera animalia, aut ſatis incurrunt, aut viribus nocent, primáque, vt fama eſt, hoſtiæ cauſſa pecudi fuit læſa fruges.

[Apis parui hominis exemplar.]

Harum ita innoxius per prata ſylvaſque diſcurrit labor, vt tantum factum oppus appareat. Qua ſatis digna perſequar laude? Dicam animal quodammodo paruum hominis exẽplar? Hoc humana excogitare non potuit ſolertia. Etiam ratio noſtra, quæ ſub terris luerum inuenit, quæ maria inquiſitione ſua ſideribus immiſcuit, hoc tamen efficere, conſequi, imitari non potuit. Venena potiùs inuenimus.

Iam primùm futuræ laudabilis vitæ digna principia. Non illas libido progenerat, domitrix omnium animalium Venus: vtque homines in excuſationem ſui, fabulis tradiderunt, etiam Deorum poſteritas has regnis ſuis excepit: Abeſt inimica virtutum voluptas caſtis ſine labe corporibus. Solæ omnium non edunt fœtus, ſed faciunt. Ipſæ paulatim ſicut ſtipatæ ſunt, per mella viuiſcunt, &, vt oportet, animal laborioſum, ex opere naſcitur. [Apum eximia.]

Inde vt adoleuit iuuentus, & ad ſimiles labores ætas roborata conualuit, relinquitur liber parentibus locus. Et ne coacta in anguſtum multitudo noua turba laboret, quaſi habita verecundiæ ratione, cedit populus minor, ſuſpenſúmque proximis ramis examen humanas manus expectat. Acceptas cum fide colit ſedes. Et cùm ingenia noſtra, quæ nos, ſcilicet ambitioſi noſtri æſtimatores, proxima diuinis credimus, ad percipiendas diſciplinas multo labore deſudent, nulla apis niſi artifex naſcitur. Quid credas aliud, quàm diuinæ partem mentis his animis ineſſe? Quid præcipuum referas? Non vt cætera animalia per paſtus vaga incertum quieti capiunt cubile, noctis arbitrio ſemper habitatura, ſed tutas ſedes continent, vrbes tectis, turba populos imitantur. Non vt feræ volucres, non vt præſentis modò cibi memores in diem viuunt, duraturus hyemi reponitur victus, & repletis vêre cellis tutus annus eſt. Etiam cùm ad humanos vſus opera ſubducta ſunt, [Nulla apis niſi artifex naſcitur.]

repa-

reparare amiſſa contendunt, & labor damno incenditur, & nunquam deficit animus, antequam locus. Quid? quòd inter animalia, quæ non verba coniungunt, non verba rationis inuicem negant, tantus operis conſenſus eſt, tanta difficillimæ rei, laboris concordia? Non humano vitio in proprios quæque vſus lucrum ducit, in publicum viuitur, & communes opes congeruntur in medium; nec fas eſt delibare guſtu, priuſquam plena horrea ſecuros ſpondeant menſes. Quis porro tantus ardor operis, quęue officiorum partitio, vt aliæ congerant onera, aliæ accipiant, alię liniant? Quæ ſeueritas in caſtiganda inertia? Multa dictu viſuque miranda, prędidere tempeſtates, nec dubio ſe cœlo tradere, nec vltra viciniam nubilo tendere.

Seueritas.

Præſagia.

Nam ſi leues aura iniquior rapuit, ad dirigendos in deſtinata curſus modico lapilli pondere librare pennas: Illas maiorum pectorum totis prorege caſtris procurrere, & inire bella, mortémque honeſtam pro duce oppetere. Adijce, quòd ſi quas, aut ætas longior, aut morbus oppreſſit, efferuntur priùs corpora, poſteriórque operum quàm funerum cura eſt. Quid illigare cruribus flores? quid ore ſuccos in publicum ferre? Me tamen ipſius operis prędipua admiratio ſubit; non eſt temerè: nec fortuitam figuram, & ſedes modò reponendis cibis quęſiſſe credas: rudis cera componitur, accedit vſibus inenarrabilis decor: Nam primùm tenacibus vinculis fundamenta ſuſpendunt, tum ab exordio in omnem partem opus æqualiter creſcit, nec quicquam ex inchoatis paruum eſt, quod non ſua portione perfectum ſit: iam nec alia parte opus eſſet. Gemina frons ceris imponitur, & cùm foraminibus tantum ſpatium detur, quantum ad generanda examina puram ſpem capiat, (ipſi enim ſibi inuicem anguli hærent, & ita muro vinciuntur, atque alligantur, vt quod voles, medium ſit) his textis, ne vniuerſi mellis effluat pondus, intercepta onera cluduntur. Quis non ſtupeat hoc fieri poſſe ſine manibus? nulla interueniente doctrina hanc artem naſci? Quid non diuinum habent, niſi quòd moriuntur?

Miſericordia.

Opus.

ENCOMIVM *formicæ.*

Ex Baſilij, Hieronymi, & cæterorum imitatione expreſſum noſtro ſtylo.

CAPVT XVIII.

PHilo, Iudæorum fermè omnium eruditiſſimus, idémque eloquentiſſimus: in eo commentario quem de plantatione Noëmi, diſertiſſimè, vt cætera, conſcripſit, fabulam narrat, non minùs ſuauitate iucundam, quàm ſapientiæ fructu præclaram. Deus, inquit, rerum omnium opifex, cùm admirabilem mundi ſtructuram, tanta támque variâ partium non modò congerie, ſed & compoſitione conſurgentem, diuinæ mentis ſolertia machinatus, oculis ſubieciſſet; fertur, ab iis quibus in hoc opere adminiſtris vſus fuerat, quæſiiſſe: quidnam de tota vniuerſi ratione videretur: tum vnus admodum liberè, quod ſentiret, reſpondiſſe: vocem aliquam grandem, acutam, elatam, deſiderari: quæ omnes mundi peruagata regiones, ſine vlla intermiſſione, Dei laudes & ſapientiam prædicaret, & eam, quæ, vel in tenuiſſimis rebus cernitur, ſummi artificis induſtriam, imperitis hominibus prædicaret.

Prędarum figmentum Philonis.

Quæ profectò ſi res eſſet, non laboraremus in laude formicæ: nunc autem & ingenij humani imbe-

tanquam iam exordientem, & de filiis vaticinantem, quò & ipsos in iis quæ ad disciplinam pertinēt, præstantes euasuros verisimile ac nequaquam dissentaneum est. A simplici verò elocutione non erit discedendum, sed Xenophontis & Nicostrati vestigiis inhærendum, in paucis ad grauitatem orationem efferendo, si aliçubi sententiarum cogat magnitudo. Hæc ille.

PRÆCEPTA DE ORATIONE NATALITIA.

Genethliaci artificiū.

Partes, & Capita Genethliacæ Orationis.

Caput X.

PRimò occurrit, Tempus & dies, si quid in eo celebre. Calendæ natalibus felices æstimabātur. Item dies septimus, & sextus. Nonus dies mēsis Soli cōsecratus. Quintus decimus Mineruæ sacer & plenilunio illustris.

Secundò, Anni tempestas commendanda.

Tertiò, Dies festi, si ita contingat, commemorandi.

Quartò, Locus in quo quis natus est, considerandus.

Quintò, Familia eius qui laudatur, commemoranda.

Sextò, Deueniendum ad partem orationis præcipuam, quæ est laudatio eius cuius dies natalis anniuersaria memoria celebratur, vbi præscribitur modus & character istius laudationis.

Septimò, precatio & votum.

SEquitur oratio quæ in puerorum natiuitate dici consueuit: nuptias enim partus subsequatur oportet: quam & ipsam hoc modo conuenit perficere. Cum natiuitatis vniuscuiusque principium sit dies in qua in lucem editur, pauca de die dicantur necesse est, quæ quasi laudem occasionis cuiusdam & opportunitatis complectantur, atque contineant. Si vtique proprium aliquid, insigne vel decorum præter alios dies habuerit: vt si calendis natus sit, quod est mensis principium; Principium autem est optimum, & à principio sunt omnia: & quod est totius dimidium, vel totum, auctore Platone. Si verò septimus, vel sextus sit, sacros hos dies Diisq; dicatos esse dicemus, & communitatem quandam esse cum diis ipsis, ob natiuitatis opportunitatem. Poteris etiam de nouo dicere, quòd est Soli consecratus: & quòd consentaneum est, illum qui eiusmodi die natus fuerit, insignem & illustrem euasurum, & forte etiam (quemadmodū est Solis natura) beneficum. Si autem fuerit quintusdecimus, hunc itidem Mineruæ attribui, & in hoc perfectum esse plenilunium: & quod par est, hanc viri natiuitatem eiusmodi futuram, vt in ea nihil desit: Eodem etiam modo de reliquis diebus, quos aut principio aut fini accommodare studebis: & consideratis iis quæ in medium possis afferre, sic laudem conficere conaberis. Postmodum verò & tempus cuiusmodi sit, considerare necessariū erit: & omnem tempestatem, aut hyemis, aut vēris, aut reliquarum anni partium, quemadmodum in laudibus ad ludos attinentibus, temporum proprietates indicauimus; hyemi sanè fortitudinem, vēri speciosam venustatem tribuentes; æstati agrorum fructus, & bonorum omnium copiam: reliquo autem tempori, operum vacationem, & laborum quietem.

Dies nonus mensis Soli Sacer.

Superstitio antiquorū. Dies 15. Mineruæ cōsecratus.

Erunt præterea significanda, quæ aliquando accidêre temporibus: vti si quis natus sit die festo, scilicet Bacchanalibus, aut mysteriis, aut aliquibus publicorum conuentuum solemnibus

nibus celebritatibus. Hæc enim omnia argumenti facultatem ad prosequendas laudes tibi suppeditabunt.

Hinc autem ad ea loca in quibus natus est aliquis, veniendum.

Primùm quidem ab eo quod nationem continet, ad Asiam, ad Europam videlicet: & hinc rursus explicandum, si natio Græca sit, vel barbara: si sapientia aut fortitudine prædita, vel si aliquid eiusmodi insigne atque præclarum in se habuerit. Deinde ad illud quod continetur, progrediendum, vt quænam sit ciuitas, & ipsorum metropolis: aut si sit ei quæ primum dignitatis locum obtinet, in honore proxima, si ampla & florens, si frequenti hominum multitudine referta, si ingeniis fœcunda, ac ad virorum virtutem fertilis, aut si aliquod aliud ciuitatis strenuè factum fuerit. Tum ea quæ in vrbe continentur, prosequeris; ex qua familia quis natus sit, quòd non ex humili & abiecta, quòd non ex ignobili sed ex præclaro genere: ex quibus auis & parentibus; quorum laudem (prout res copiam suppeditauerit) perstringes.

Hominis laus.

Ad hæc, ad laudem illius de cuius laudatione agitur, cuiúsque est natalis dies, deuenies; quanam sit natura; tum in iis quæ ad animi magnitudinem attinent. Si magnus sit, Aiaci: si pulcher & fortis, Achilli similem dices; si boni, & prudentis consilij, aut iustus, aut moderatus, & temperans fuerit, congruentibus personis, Nestori, Themistocli, Aristidi, Phocioni illum æquiparabis. Si comis & facilis sit, quòd excandescentiam quandam laudabili mansuetudine admistam habet, & quòd ad agendum est efficax. Si autem paruus sit, vt Tydeus, & Conon.

Parui.

Explicabis etiam, qualis sit in ils quæ ad degendam vitam pertinent: si lautus & elegans sit, si magnificus; qualis in priuatos, qualis erga ciuitatem, tum liberalitate tum cæteris rebus quæ ad honoris & gloriæ studia spectant.

Item si in aliqua scientia sit eminens, vt in medicina, aut in rhetorica, aut in philosophia; appositè, vt debet, laus quæ in his est, inducenda erit, ad quæcumque horum singula vtilia videbuntur. Sic enim multiplex, ampla, & copiosa fiet oratio, vt comprehendi possit qualis olim iam fuit, qualis est in præsenti tempore, qualémque in posterum fore consentaneum est. In hoc autem cùm erimus, nequaquam alienum aut absurdum fuerit, si tam ab aliis Diis quàm ab iis qui natalibus præsunt, precibus petierimus, vti præsens vita atque futura, meliot quàm præterita contingat, ac vt confectis multis temporum spatiis, liceat ad maturam, fœlicem fortunatámque senectutem peruenire. Hæc Dionysius.

PRÆCEPTA DE *Epithalamiis.*

Hoc est de orationibus, quæ ad thalamum perfectis nuptiis recitari solebant.

Oeconomia.

CAPVT XI.

HÆc oratio eadem ferè est cum nuptiali. Ex ordium à propositione dicendorum. Epithalamij partes.

Prima pars; Nuptiarum laus obiter percurrenda.

Secunda, laus coniugum, & eius præcipua capita.

Tertia, Affectus atque studium ante matrimonium, & diligentia in his nuptiis conciliandis.

Quarta, popularium atque affiniũ lætitia ex isto connubio, ipsarúmque nuptiarum celebritas.

Quinta, Variæ personarum quæ occurrent, circunsi. ntiæ.

Digitized by Google

Sexta pars, cohortatio ad mutuam concordiam. Sic igitur ille.

ANte Orationem de Natiuitate, (id enim multiplex) ampla & copiosa fiet oratio, quæ apud thalamum dici consueuit, & ea quæ seperatim dicuntur, solet attingere: eadémque est cum nuptiali oratione, nisi quòd differt tantùm tempore; quia perfectis nuptiis hæc recitatur: in reliquis tamen prædictæ orationi penitus respondere videtur: & post nuptias, veluti Hymenæorum loco canitur. Sunt igitur etiam apud Sappho huius formæ dicendi exempla, cùm odæ epithalamij inscriptionem habeant. Verùm quia carminis & solutæ orationis non eadem est tractatio, sed longè dispar & diuersa ratio, quoniam sicuti metris, ita etiam mentis notione & sententiis hæc differunt; hoc pacto hanc itidem orationem commodè tractari posse censeo, si in exordio statim hoc significaueris, alios quidem hymenæum canere consueuisse, nos verò Hymenæi loco orationem habere, non tibiis, aut citharis, neque ædepol aliquo eiusmodi cantu, sed eorum laudibus, & hymnis, qui matrimonio copulantur.

Post hæc deinceps adducendum erit, quòd hominibus existentibus nuptiæ sunt admodum necessariæ. Ex his enim vniuersa humani generis conseruatio propagatióque dependet: & quæcunque alia bona ad nuptias pertinent, oratione persequeris.

Deuenies postea ad personas, quę ad nuptias conuenêre, in eisque versantur, & quænam hæ sint, explicabis.

In quo sanè de ipsarum genere, de educatione, de corporum pulchritudine, de ætate, quot fortunæ bona habeant, & quodnam earum studium officiúmque sit, differendum erit. Eas præterea, diligentiam, vti matrimonium atque coniunctio efficeretur, adhibuisse: & quo animo sint nuptiarum causa familiares, itēque alieni, & ciuitas ipsa publicè. Et matrimonium planè omnibus curę esse, ab omnibúsque summo studio coli: & nuptias, cuipiam frequenti virorum mulierúmque conuentui, & calendarum celebrationi, & ciuitatis solemni festo similes existere.

Quemadmodum autem in nuptialibus, post reliqua illud inspicere dignum putamus, vti si ex eadem patriâ, si ex eodem genere: ita in his quoque eiusmodi orationis partem non minimi faciendam esse duces.

Post laudes verò & laudationes cohortatio quædam nuptias celebrantibus accedat ad mutuum inter se studium exercendum, ac ad vnum idémque sentiendum.

Eo maximè autem, quòd plurima bona ex huiusmodi concordia & amore necessariò contingant, ab vniuersali materia, ad singularem propriámque orationem trahes: videlicet, quòd concordia omnibus hominibus est bonorum dux, quòd ab ea omnibus maxima commoda proueniunt, incredibiles vtilitates proficiscuntur, & potissimè matrimonio coniunctis.

Ad quod comprobandum, si à celebri vsu non abhorrere volueris, illud Homeri scitè dictum tibi adducendum erit; nullum maius bonum, quàm dum vir & vxor concordes, & idem sentientes, ædes habitent: quanto ob eam rem inimici dolore, quantáque amici voluptate afficiantur.

Postremò precibus vteris, vt quamprimùm liberi procreentur, ac in lucem edantur; quò eorum nuptias inspicere, Hymenæum canere, & eiusmodi orationum conficiendarum materiam occasionémque rursus habere valeamus.

Digitized by Google

DE LAVDATIONE *funebri.*

CAPVT XII.

Orationis funebris ortus. Vide superiùs laudationem personæ.

ANtiquum est orationis genus laudatio funebris; de cuius ritus origine, extat elegans dissertatio apud Dionysium Halicarnassensem.

Vtrùm (inquit) Valerius, primus hunc morem apud Romanos instituerit, an institutum à Regibus sequutus fuerit, certò affirmare non possum.

Orationis funebris ritus antiquus.

Quòd tamen hoc sit Romanorum vetus inuentum, in funere illustrium virorum, virtutes eorum laudari, neque à Græcis primùm institutum fuerit, ex communis historiæ scriptis didici; quæ tam vetustissimi poëtæ quàm celeberrimi historici prodiderunt.

Nam certamina quidem funebria, in honorem clarorum virorum gymnica, & equestria, à necessariis facta tradunt, vt ab Achille in Patrocli, & multò antè ab Hercule, in Pelopis funere.

Hos tamen publicè laudatos nulli prodiderunt; præter Athenienses tragicos, qui ciuitati suæ assentantes, Theseo Argiuos sepelienti hoc quoque fabulosè attribuerunt. Serò enim Athenienses legitimis funeris ritibus hanc laudationem funebrem reddiderunt, siue ab aliis qui ad Artemisium, & Salamina, & Platæas pro patria occubuerant, initium duxerint, siue etiam à rebus gestis in campis Marathoniis: sed ea quoque quæ in campis Marathoniis sunt gesta, sexdecim annis Bruti funere sunt posteriora, si modò ab his primis laudes in defunctos cœptæ sunt dici.

Sed si quis missa facta hac quæstione, quinam primi laudes funebres instituerint, examinare, aut scire voluerit, apud vtros mos iste meliùs se habeat, longè prudentiùs hunc apud hos quàm apud illos constitutum reperiet: Quia Athenienses videntur, eorum causa qui in bello cæsi sepulturæ mandantur, orationes funebres instituisse: ex vna tantùm virtute, quæ in ipsa morte apparuerit, etiamsi quis cæteris in rebus fuerit nequior, existimantes viros bonos iudicandos: At Romani omnibus viris claris, siue eorum ductu auspiciisque bella fuissent confecta, siue in Reipubl. administratione & gubernatione, prudentia dedissent consilia, & præclara edidissent facinora, hunc honorem haberi statuerunt, & non solùm iis qui in bello cecidissent, sed etiam aliis, quemcumque illi finem vitæ sortiti fuissent: existimantes, ob virtutes totius vitæ actæ, non solùm autem ob glorioſum obitum viris bonis laudes deberi. Hæc de origine funebris laudationis.

Extant funebres orationes Gregorij Nazianz. in Basilium, in patrem, & sororem: Aristidis, in Eteoneum: Gregorij Nysseni, in Placidiam & Pulcheriam. Ambrosij, in Theodosium, &c.

Orationis funebris ars.

Quod verò ad modum attinet, quem idem Dionysius tractat in technicis, ad eadem capita laudationis refertur, quæ superiùs sunt declarata. Addit verò insuper aliquid de mortis genere & circunstantiis, tum luget & deplorat, tum lacrymas abstergit, & consolatur: quod plenissimè ab Aristide, in funebri laudatione Eteonei præstitum est. Nam post narratas eius virtutes, exclamat suo more, *ὦ κύκλοι μὲ ἐπθλμῶν κυκλεσμένοι· ἅπαντα ἤδη χρόνον κεκρυμμένα· ἀπεστέγνωται, νῦν δὲ κάτει*, &c. quæ suo loco reddemus:

Mox inducit Deos è machina consolantes, *σίνασθε, ὦ ἄνθρωποι, Silete homines; nec enim miser est puer, aut vir,*

potiùs, nec miseratione prosequendus ob iter quod instituit: & similia, quæ supra panegyrin sortitur λόγος ἐπιτάφιος.

Epitaphia.

Ad hoc genus pertinent epitaphia, quæ sunt laudationes & lamentationes vno verbo comprehensæ: vt;

Vide Brissonium in Formulis.

Aniciæ Phaltoniæ Probæ, Consulis vxori, Consulis filiæ, Consulum matri, Anicius Probinus V.C. Quæstor, candidatus, deuinctus maternis officiis, dedicauit. Et,

Parens infœliciſſimus, afflictus præpoſteritate naturæ, filium hoc tumulo condidit, quem importuna mors ademit, prætripuitque ſenij baculum; cui iam defeſſa ætas adnitens, perbreues annos ſuos alleuabat; nunc autem mors adſequitur, quam triſtes lacrymæ deſeruerunt.

DE GRATIARVM actione.

CAPVT XIII.

VT in humana Societate, vel habendæ, vel referendæ gratiæ officium eſt omnino neceſſarium; ſic neque ratio χαριστείων in Rhetoricis prætermittenda eſt: tota autem fermè ex iſtis locis decurrit: Quale ſit beneficium, quàm amplum, quàm vtile, quàm expetendum, à quo datum fuerit, an à Rege, Principe, duce, viro denique ſpectabili: Cui conceſſum; vni, an pluribus; an claro, & nobili; an abiecto, humili, immerito, vel non tam cumulata menſura promerito: quod ſæpius profitentur modeſtiæ cauſſa, qui gratias agunt: quo titulo datum: & tractatur ſæpè per extenuationem meritorum, & amplitudinem beneficij. Quando: vel citò, vt amantiùs; vel tardè, vt conſideratiùs; vel inter maxima negotia largientis, & anguſtias recipientis, vt cariùs: Quomodo: candido & profuſo animo, verbis expreſſis, onere nullo accipientis, commoditate maxima. vbi: quo loco, publicóne an priuato: qua corona ſpectante, qua luce, qua frequentia hominum: & ſimilia.

Capita gratiarũ actionis.

Beneficiũ vt laudatur.

Partes autem fermè ſunt exordium, vel propoſitio rei, expoſitio & exaggeratio beneficij, repromiſſio beneuolentiæ, ſtudij, amoris, obſeruantiæ, &c. quæ facile eſt in Auſonij diſerta ſanè gratiarum actione, atque in ipſius Ciceronis orationibus, pro M. Marcello, & poſt reditum in Senatu, & ad Quirit. agnoſcere. Auſon. apertè incipit:

Exordium.

Ago tibi gratias, Imperator Auguſte: ſi poſſem, etiam referrem: ſed nec tua fortuna deſiderat remunerandi vicem, nec noſtra ſuggerit reſtituendi facultatem. Priuatorum iſta copia eſt, inter ſe eſſe munificos: tua beneficia, vt maieſtate præcellũt, ita mutuum non repoſcunt. Cicero ad Quirites, fluenti & ambitioſo exordij tractu vtitur.

Quod precatus à Ioue Optimo Maximo, cæteriſque Diis immortalibus ſum, Quirites, eo tempore, cùm me fortunáſque meas, pro veſtra incolumitate, otio concordiâque deuoui, &c. Ad ſummum propoſitio eſt quædam beneficij & gratiarum agendarum delibatio.

Exaggeratio beneficij.

Vterque beneficium cumulatè exaggerat à prædictis circunſtantiis, tùm præcipuè M. Tullius, magna ſermonis maieſtate, in eo quod ſibi collatum eſt beneficio, omnia bonorum genera contineri oſtendit, vt liberos, fortunas, amicitias, conſuetudines, vicinitates, clientelas, ludos, dies feſtos, honorem, dignitatem, locum, ordinem, &c.

Perſona largientis.

Auſonius: Aguntur enim gratiæ, non propter maieſtatis ambitum, nec ſine argumentis, Imperatori fortiſſimo; Teſtis eſt vno pacatus

Gratiani laus.

anno, & Danubij limes, & Rheni. Liberaliſſimo. Oſtentat hoc diues exercitus. Indulgentiſſimo. Docet ſecuritas erroris humani. Conſultiſſimo. Probat hoc tali Principe Oriens ordinatus, &c.

Cui conceſſum.

Eo amplius beneficium eſt, quo ad pluresattinet; nec omiſit illud M. Tullius in Marcello. Eſt verè fortunatus ille, cuius ex ſalute non minor penè ad omnes, quàm ad illum ventura ſit, lætitia peruenerit. Quod ei quidem meritò atque optimo iure contigit. Quis enim eſt illo, aut nobilitate, aut probitate, aut optimarum artium ſtudio, aut innocentia, aut vllo genere laudis præſtantior?

Quo titulo.

Hoc præclarè tractat Auſoniusad Gratianum. Subiiciet aliquis: iſta quidem adeptus es, ſed effare, quo merito? *Quid me oneras ſciſcitator? Rationem fœlicitatis nemo reddit.* Deus, & qui Deo proximus, tacito munera diſpertit arbitrio: & beneficiorum ſuorum indignatus per homines ſtare iudicium, mauult de ſubditis dediſſe miraculum.

Quo, inquis, merito? ego nullum ſcio, niſi quod tu, piiſſime Imperator, debere te dicis, & hoc debere latiſſimè pertinet.

Quando.

Tu Auguſte venerabilis, diſtrictus maximo bello, aſſultantibus tot millibus barbarorum, quibus Danubij ora prætexitur, comitia conſulatus mei armatus exerces.

Quomodo.

Cùm Gratianus Imperator conſulatum Auſonio conferens, ſoluere ſe dixiſſet quod debebat, & adhuc debere quod ſolueret: hîc exclamat Conſul Rhetor:

O mentis aureę dictum bracteatum! ô de pectore candidiſſimo lactei ſermonis alimoniã! Quiſquamne tam parcus eſt in oſtentatione beneficij? quiſquam pondus gratię ſuæ, vim meriti profitetur alieni? quiſquã denique, quod indulget, quaſi ab obnoxio deferatur, pretium mauult vocare, quàm donum? Certent huic ſententiæ veteres illi & Homerici oratores, ſubtilis deducta oratione Menelaiis, & inſtar profundæ grandinis ductor Itacheſius, & melleo delibutus eloquio, iam tertiæ Neſtor ætatis. Bracteatũ dictum.

Vbi.

Conſilium meum ad Deum retuli: & quemadmodum ſolus, cui præſto eſt tam grande conſilium? an pleniùs cum Senatu, cum equeſtri ordine, cum plebe Romana, cum exercitu tuo, & prouinciis omnibus deliberaſſes? Conſilium ad Deum referre.

Hæc igitur, & ſimilia adiuncta quę varia in diuerſis negotiis occurrunt, orationis filo pertexi ſolent. Poſtremò, repromiſſione tota oratio concludi ſolet: vt;

In referenda autem gratia hoc vobis repromitto, ſempérque præſtabo, mihi neque in conſiliis de republ. capiendis diligentiam, neque in periculis à republ. propulſandis animum, neque in ſententia ſimpliciter referenda fidem, neque in hominum voluntatibus pro republ. lædendis libertatem, nec in perferendo labore induſtriam, nec in veſtris commodis augendis gratam animi beneuolentiam defuturam, &c.

DE SALVTATIONIbus Principum.

CAPVT XIV.

VSitatiſſimæ ſunt & hoc tempore orationes, quas Græci vocant προσφωνήματα, quales ſunt principum virorum ſalutationes.

Seneca ſuaſoria prima. Antonij lepidum factum.

Eaſdem à veteribus vſurpatas teſtatur illa celebris Athenienſium oratio ad M. Antonium, vel potiùs adulatio, quæ egregiè deprehenſa eſt, & caſtigata. Nam cùm Antonius vellet ſe Liberum patrem dici, & hoc nomen ſtatuis ſubſcribi iuberet, habitu quoque & comitatu Liberum imitaretur; occurrerunt venienti ei Athenienſes cum coniugibus, & liberis, & Διόνυσον ſalutauerunt. Benè illis ceſſerat, ſi naſus Atticus ibi ſubſtitiſſet; dixerunt deſpondere ipſos in matrimonium Mineruam ſuam, & rogauerunt vt duceret. At Antonius ait ducturum, ſed dotis nomine imperare illis mille talenta. Tum ex Græculis quidam ait, Κύριε, ὁ Ζεὺς τὴν μητέρα σου Σεμέλην ἄπροικον ἔσχε, *Domine, Iupiter matrem tuam Semelem ſine dote habuit.* Huic quidem impune fuit: ſed Athenienſium ſponſalia mille talentis æſtimata ſunt.

Athenienſium aſſentatio caſtigata.

Hoc exemplo, diſcant adulatores, quàm ſæpè noxium ſit, apud Principes viros, hoc fœdiſſimæ aſſentationis genere leuiùs obgãnire. Quod verò ad tractationem προσφωνημάτων attinet, antiquum illud Paryſatidis præceptum perutile meminiſſe oportebit, verba eſſe ſeligenda byſſina, addo etiam pauca. Longum eſſet ire per ſingula, & eorum ineptias recenſere, qui in ea re peccant frequentiùs: quoties tacenda dicuntur, & dicenda prætermittuntur ſilentio? quoties ad gratiam conquiſitæ laudes, vanæ & mendaces obtruduntur, quæ perſonæ non magis conueniunt, quàm Pygmæo coloſſi crepidæ? Quoties ipſa prolixitas occupatas autes enecat, quæ iſtas aggreſſiones magis quàm prælij congreſſum formidant? Quamobrem ſapiunt, qui omiſſis parergis, quod inſtat, nauiter exequuntur. Tria autem huius fermè ſermonis ſunt capita:

Salutationis partes.

Primum, gratulari ſolet aduentum, atque omnium de ea re conceptam ſignificare lætitiam.

Secundum, rationes iſtius gratulationis reddit, à meritis conſalutati principis: cuius laudes paucis quidem, ſed ſummo delectu conquiſitis ſententiis perſtringuntur.

Tertium, vouet & dedicat mentes, animos, pectora, fortunas, ſpes, opes, & ſimilia.

Nunc autem, quoniam trita res eſt omnium penè gentium linguis, prolixioribus verbis abſtinebo.

DE LAVDE puerorum.

CAPVT XV.

VT prima Solis Orientis crepuſcula ridere blandiùs ſolent, ſic & in pueris, in quibus vis pulcherrimæ naturæ paulatim efferueſcit, virtutum teneritas delectat, & gratam dicendi materiam, ſi non adeo locupletem, ſuis oratoribus ſuggerit.

Neque enim mihi Themiſtius in ſuo Valentiniano, neque Ariſtides in Eteoneo, iucundum laudationis campum, aut deſideraſſe, aut cùm obtigiſſet, humiliter tractaſſe iudicandi ſunt.

Pueri quibus capitibus laudantur.

Laudantur fermè pueri ab his capitibus. A paterno matrnóque genere, à ſimilitudine patriarum virtutum; quam viuam & ſpirantem in ſuæ vitæ pictura exprimunt; à

forma corporis, & educatione: A pietate in Deum, obseruantia in parentes, & præceptores: Ab ingenij acrimonia, cum morum festiuitate, sermonisque affabilitate, coniuncta: A pudore, innocentia, integritate, castimonia: Ab industria, eruditione, & artibus, cęteriſque animi & corporis ornamentis: Denique à spe rerum maximarum; quæ omnia authores illi in iis quæ de pueris conscripserunt, encomiis suauissimè prosequuntur. Et bene quidem Themistius incipit:

Valentiniani pueri laus

Ὦ παῖ δυοῖν ἀηττήτων πατέρων, οὐκ οἶδα ἔγωγε, πότερον ἤδη σε προσείπω, μᾶλλον τύχωμι τῷ σε προσήκοντος, πότερον τὸ μέλλον ἢ τὸ ὁρώμενον. O puer duorum inuictissimorum patrum soboles, haud satis liquet, quo pacto te pro dignitate compellem, an ex præsenti, an etiam ex futuro te appellare debeam! Mox post generis amplitudinem, attingit educationem: ἔτι δὲ καὶ ἀγαπάλαις ἅμα στρατεύσῃ τῷ πατρὶ, καὶ συσκηνῇς, καὶ τρέφει σε οὐκ ἐν θαλάμοις κατακοιμίζων, οὐδὲ ἁπαλῷ στρώσας καὶ μυελῶν ἀλλὰ ὅπῃ τῷ Ἴστρῳ, καὶ τοῖς χειμῶσι τοῖς Σκυθικοῖς. Iam verò in vlnis gestatus adhuc in expeditionem cum patre proficiscēris, cum eo exercitum ducis; neque te in thalamis blandè somnium concilians educat, nec adipe ac medullis ouium, sed ad Istrum, atque in media Scytharum hyeme nutrit.

At verò Aristides, vt suo loco ostendam, priuatas virtutes magis prosequitur. Non indiserte hoc argumentum attigit Odapius in Eubaldo.

Prima literarum rudimenta eâ ætatula hausit, qua vix cæteri loqui solent. Nemo totidem annorum non ab illo puer, in omnibus rebus præteritus, nemo non relictus est. Itaque puer illis in studiis iam non pueriliter se gerere, spemque multo plus habere, & quàm illa ætas daret, videbatur.

Indole autem atque facie ea fuit, vt iurares illos Veneris pueros Amores, quos Poëtæ aiunt, Matri præsto esse, atque illudere, aliam oris formam, genarum, oculorum, non habere. Docere puerum incipio, nihil eorum quæ in aliis esse solent, video in nostro. Non deliciarum vllas illecebras, non prauos ad licentiam mores, non adiutam impunitate audaciam, non denique arrogantis fortunæ vllum in pueri animo impressum vestigium inspicio: Non molestiam satietatémque dicendi, aut commorandi cum se natu maioribus. Nihil eorum in eo fuit; grata potiùs expetendáque omnia, &c.

LAVS ANIMALIVM.

CAPVT XXVI.

DIxi copiosiùs de laude personæ, quia frequentius est hoc laudationis genus. Nunc oppositum initio ordinem sequutus, methodum, quam in laudandis animalibus seruant Technici, paucis expedio.

Laudantur animalia à pulchro, vtili, & necessario: sicut & res cæteræ. Hæc sunt enim prima laudationis fundamenta.

Capita erunt, gens, parentes, robur, pulchritudo, labor, agilitas, cantus, humani sermonis imitatio, fidelitas, gratus animus, amor in dominos, prudentiæ, fortitudinis, temperantię, & cęterarum virtutum adumbrata simulachra.

Exemplum habes in musca Luciani: Tanta enim industria persequutus est omnia, quæ de musca dici aut cogitari possunt; vt vix aliud quicquam in hoc genere magis luculentum repetias.

Principiò enim quæcunque ad corporis habitum, compositionem Muscæ laus.

Digitized by Google

reparare amissa contendunt, & labor damno incenditur, & nunquam deficit animus, antequam locus. Quid? quòd inter animalia, quæ non verba coniungunt, non verba rationis inuicem negant, tantus operis consensus est, tanta difficillimæ rei, laboris concordia? Non humano vitio in proprios quæque vsus lucrum ducit, in publicum viuitur, & communes opes congeruntur in medium; nec fas est delibare gustu, priusquam plena horrea securos spondeant menses. Quis porro tantus ardor operis, quę-ue officiorum partitio, vt aliæ congerant onera, aliæ accipiant, alię liniant? Quæ seueritas in castiganda inertia? Multa dictu visuque miranda, prędidere tempestates, nec dubio se cœlo tradere, nec vltra viciniam nubilo tendere.

Seueritas.

Præsagia.

Nam si leues aura iniquior rapuit, ad dirigendos in destinata cursus modico lapilli pondere librare pennas: Illas maiorum pectorum totis pro rege castris procurrere, & inire bella, mortémque honestam pro duce oppetere. Adijce, quòd si quas, aut ætas longior, aut morbus oppressit, efferuntur priùs corpora, posteriórque operum quàm funerum cura est. Quid illigare cruribus flores? quid ore succos in publicum ferre? Me tamen ipsius operis prędipua admiratio subit; non est temerè: nec fortuitam figuram, & sedes modò reponendis cibis quęsisse credas: rudis cera componitur, accedit vsibus inenarrabilis decor: Nam primùm tenacibus vinculis fundamenta suspendunt, tum ab exordio in omnem partem opus ęqualiter crescit, nec quicquam ex inchoatis paruum est, quod non sua portione perfectum sit: iam nec alia parte opus esset. Gemina frons ceris imponitur, & cùm foraminibus tantum spatium detur, quantum ad generanda examina puram spem capiat, (ipsi enim sibi inuicem anguli hærent, & ita muro vinciuntur, atque alligantur, vt quod voles, medium sit) his textis, ne vniuersi mellis effluat pondus, intercepta onera cluduntur. Quis non stupeat hoc fieri posse sine manibus? nulla interueniente doctrina hanc artem nasci? Quid non diuinum habent, nisi quòd moriuntur?

Misericordia.

Opus.

ENCOMIVM *formicæ.*

Ex Basilij, Hieronymi, & cæterorum imitatione expressum nostro stylo.

CAPVT XVIII.

PHilo, Iudæorum fermè omnium eruditissimus, idémque eloquentissimus: in eo commentario quem de plantatione Noëmi, disertissimè, vt cætera, conscripsit, fabulam narrat, non minùs suauitate iucundam, quàm sapientiæ fructu præclaram. Deus, inquit, rerum omnium opifex, cùm admirabilem mundi structuram, tanta támque variâ partium non modò congerie, sed & compositione consurgentem, diuinæ mentis solertia machinatus, oculis subiecisset; fertur, ab iis quibus in hoc opere administris vsus fuerat, quæsisse: quidnam de tota vniuersi ratione videretur: tum vnus admodum liberè, quod sentiret, respondisse: vocem aliquam grandem, acutam, elatam, desiderari: quæ omnes mundi peruagata regiones, sine vlla intermissione, Dei laudes & sapientiam prædicaret, & eam, quæ, vel in tenuissimis rebus cernitur, summi artificis industriam, imperitis hominibus prædicaret.

Prędarum figmentum Philonis.

Quæ profectò si res esset, non laboraremus in laude formicæ: nunc autem & ingenij humani imbe-

cillitas, & ipsa rerum obscuritas, tenebras dicentibus offundat, & de institutæ orationis ornamentis plurimum detrahat, necesse est. Propositio. Est certè formica, Dei opus, tam rei dignitate præstans, artis subtilitate limatum, operis perfectione absolutum; quàm humanis sensibus tenue, rude impolitúmque videri solet. In magnis siquidem corporibus, cœlo, terra, mari: vel certè in maioribus, vt in tot animantium figuris; affluente materia perfacilis molitio naturæ fuit: Laus à corpore. in his verò, tam paruis, tam contemptis, tam prope nullis, quæ ratio? quanta vis, quàm inextricabilis perfectio? Et vbi fulgentes oculos, & visum prætendit in formica? vbi odoratum applicuit, vbi inseruit gustatum? quomodo duriusculis partibus, quasi ossibus corpusculum interstinxit? qua ratione venulas instar ramulorum diffudit? quo pacto, à vertice per dorsi vertebras ad caudam vsque diffluentem medullam produxit? qua solertia tenues membranulas distendit? qua molitione mouentem omnia spiritum acrem, vegetum, actuosum, tam fragilibus & delicatis particulis affudit? An etiam iecur; & in iecore vasculum bilis receptaculum; cor denique, & renes, costularum interstinctione, quasi parietibus obsepserit, nescio, cuncta tamen admiror: Ab ingenio. Sed nihil ingenio est admirabilius. Nam, quæ res in hac mortalium vita plurimum possunt, prudentia, fortitudo, religio, non obscuris quibusdam in formica notis, sed tanquam in clarissimo speculo collucent.

Audio in prudentiæ comitatu duas esse virtutes primarias, cautionem, & prouidentiam: quarum illa in malis arcendis, hæc in bonis procurandis tota est. Istas verò, quis formicis, nisi iniquus Iudex fuerit, Prudentia. denegabit? Primum enim, quod per se maximum est, rempublicam habent, non Solonis aut Lycurgi præscriptis, sed æternis naturæ legibus constitutam: & ne continuus in quotidianis operibus labor, distractionem afferat amicitiarum, & socialis vitæ commercia ac voluptates minuat: certis diebus interquiescunt, nundinas exercent, & miti hilaritate celebrant. Qui tunc omnium concursus, quàm amicæ salutationes, quàm dulcia, (si à nobis intelligerentur) colloquia: quæ animarum, quàm suauis, quàm iucunda consociatio?

Redeunt deinde in domunculas, quas sibi multis mæandris flexuosas ad varios vsus construxerunt. Et silente quidem Luna, quasi syderis absentia contristatæ, intra cauernulas se continent; mox vbi risit cœlo facies clementior, nullius rei magis impatiens, quàm otij effundit se portis niger formicarum exercitus, Labor & industria. & rura proxima pabulatur: vnus omnium ardor, vna mens, vnus spiritus, munia diuersa & prudenter inter se distincta exercent: Aliæ prædas per calles angustos, nunc humeris obnixæ, nunc pedibus auersæ, magna corporis cõtentione conuectant: ferunt onera corpusculis maiora, nec tamen suo fasce succumbunt. Aliæ venientes gratulationibus excipiunt; aliæ continuis morsibus humum egerunt, aliæ constructis aggeribus meatus aquarum excludunt; aliæ grana corrodunt, & veluti forcipe diuidunt, ne in herbam exeant; aliæ fruges madidas exsiccant, & suauiter in Sole apricantur: laborat tota gens, feruent opere viarum semitæ, silices ipsæ teruntur sub itinere: ita nihil non potest continua sedulitas.

Quis inter hæc spectacula, tam piger, tam solutus, tam de se parum cogitans; qui non accendatur ad labores, qui non suis rebus inuigilet, quem non pudeat vinci à formica?

Robur & generositas animi.

Neque verò magis laborioſæ ſunt, quàm fortes: (de noſtratibus nihil dico, quæ ſupra corporis modulum ingentis animi robore & fortitudine ſunt præditæ:) aliæ ſunt Indicæ (ſi neſcitis) aliæ ſunt, quæ vt corpore longè grandiores, ita etiam valentiores ſunt, ad conflictus & prælia natæ. Degunt, vt ſæpius, apud Indos ſeptentrionales, qui Dardæ vocantur, auri (non tamen vt cæca gens mortalium,) ſtudioſæ. Ex quo, hyeme, cùm ab æſtiuis laboribus datur vacatio, totæ ſunt in aurifodinis, ita nunquam poſſunt eſſe otioſæ: feruent, laborant, humum fodiunt, aurum egerunt, vincunt opera gigantum. At verò æſtate cùm ob vapores ſe in cuniculos abdidere, concurrunt ad prædas Indi latrones, vt auro ſine vllo labore potiantur. Verùm odore illico afflatæ prouolãt formicæ, irarum ſtimulos exerunt, ſumma contentione tuentur ſuum, cum prædonibus decertant, & plerumque licèt pernicibus camelis fugientes, aſſequuntur, fœdáque laceratione contritos obtruncant. Feritatem ingenij dicet quiſpiam, & veſanam auri ſitim? Nihil minus, mihi credite: aurum quidem ad prædicanda Dei opera egerunt: cuius, ſi vt Solis & ſyderum aſpectu contenti eſſent homines, nihil in noſtrum genus ſæuirent: ſed cùm idem videant ad cædes, adulteria, ſacrilegia, & infinita, quæ quotidie experimur vitiorum portenta exportari: quid mirum ſi non ſecus ac ſummi nummis ſatellites, ad aduertendum malorum omnium fomitem excubant? In quo non tam mihi ob fortitudinẽ, quã obſingularem iuſtitię amorem videntur commendandæ. Ecquid amplius poſtulatis à formica? religionem? (hoc enim vltimum promiſeram:) at certè, quod ſummæ pietatis eſt, mortuas ſepeliunt: nec detrita aſſiduis laboribus corpuſcula cùm defecerunt, ſepulchri honore carere patiuntur.

Formicæ Indorum.

Formicarum religio.

Audio etiam, eas quæ in acie generoſe ceciderunt, ſi quando ab hoſtibus teneantur, maximo, quod inter eas fertur pretio, redimi: vt Iuſta virtuti reddantur: & ad ſimile factum ſimilemque virtutem poſterarum mens excitetur. Quid hac pietate manſuetius? quid hac iuſtitia æquius? quid religione ſanctius? Quòd ſi Ægyptij accipitrem cũ Deorũ honore cõiunxerunt, quòd inſepultis cadaueribus terram ingerat: quo in numero formicam de mortuorum ſepultura tam ſollicitam, habendam putatis? ecquis erit tam iniuſtus & imprudens arbiter, qui cæteras animantes cũ formica audeat cõparare? Date, date quaſcunque libuerit, ipſum ſi vultis elephantũ, & quantum ſuperetur à formica, cognoſcite. Ille inutili carnium mole & ſagina grauatur: hæc eximij corporis elegantia, & agilitate præſtat. Ille languidus eſt ingenio, & penè fatuus: hæc ſemper incitata viget acrimonia. Ille vel à vili puero regitur: hæc ne regis quidem maximi ferret dominatũ. Ille ſi à muſca ſtimuletur, vlciſci non poteſt: hæc muſcas & cætera in ſuã prædã conuertit. Hic ad bella & alia onera gerẽda ſeruiliter cogitur, hæc regnat in pace, in bello ſi quid opus eſt, dominatur. Ille ſeruituti mancipatus de victu ſibi parando, ne in diem quidem vel horam cogitat: hæc in annũ ſua ſibi horrea, ſuas fruges cõparat. Ille tota die torpet otioſus: hæc ne momentum quidem in otio patitur effluere. Ille modò draconum modò hominũ prẽda fit & ludibrium: hæc ſemper capit, rarò capitur. Ille in triumphis ad laſciuientiũ oculorum contẽptum lẽtè incedens oſtentatur: hęc nõniſi mortua ad voluntatem victoris ſubſiſtit. Ille præter corpus nihil habet ſpecioſum: Illa nihil minùs quàm corpus, habet conſpicuum. Quo fit vt ad cœleſtium mentium contubernium, quas Deus his corporis compagibus expeditas eſſe voluit, quàm proximè

Accipiter cur Ægyptiis ſacer.

Formicæ cum Elephanto comparatio.

Item Eleph cum Formica.

accedat. Me quidem de formicæ laudibus dicentem, rei iamdudum fallit obscuritas, & multa necessariò prætermittere cogit. Itaque aut illâ, quam initio dixi, voce cœlesti ad prędicandum: aut meo vestróque omnium silentio ad mirandum, opus esse video.

DE LAVDE RERVM *inanimarum.*

CAPVT XIX.

Inanima vt laudanda.

ANimalia consequuntur res inanimæ, partim naturales, vt Cœlum, stellæ, elementa, pluuiæ, grandines, coruscationes, fulmina, fontes, maria, lapilli, gemmæ, metalla, plantæ, & cætera id genus: Partim manufacta, vt vrbes, ædificia, statuæ: Partim quæ ad mores, actiones, & πάθη hominum spectant, vt vitia, virtutes, artes, bella, conuitia, iracundiæ, libidines, morbi, supplicia: quæ omnia fermè ad descriptiones attinent: quarum satis amplam segetem in altero tomo subijciam. Tria porrò in his descriptionibus seruanda potissimùm duco.

Primum, vt rei, quæ laudanda aut describenda occurrit, non modò partes præcipuæ, sed etiam minutæ quæque, acri disquisitione perquirantur: quod non nisi à rerum peritis præstari potest. Nam examinanda sunt genera, & species, caussæ, effecta, & adiuncta, quæ latum descriptionis campum suppeditant, non quòd omnia sint vbique coacernanda, sed delectus fieri debet ex multis.

Descriptionis dispositio.

Secundum, circa dispositionem descriptionis non mediocris est prudentia, vt non sit tumultuaria & desultoria, sed leni pellucidóque omnium partium tractu digesta; quod præstabitur ab eo qui collocationem argumentorum prudenter animaduerterit. Bene autem collocare mihi videntur qui priùs ea persequuntur, quæ rei essentiam propiùs attingunt, mox cætera quæ sunt magis adscititia, commemorant. Postremò etiam addunt effectus, vsus, virtutes, vtilitates, & cætera id genus.

Itaque in descriptione rerum naturalium, vt tempestatis, terræ motus, pestis, solent nonnunquam præmitti caussæ, vnde coaluerunt. In manufactis, materia & efficiens celebrantur, dein singula adiuncta notantur: si verò consequantur effectus insignes & luculenti, non solent prætermitti: quod fusiùs posteà declarabitur exemplis.

Tertium, stylus descriptionum duplex est, vnus historicus, pressus, acer, & concinnus, alter Epidicticus, paulo magis pictus & effluens. Quid cuique loco & argumento conueniat, prudentia satis iudicabit. Nunc aliquot exempla delibemus.

LAVDATIO, ET *descriptio Mundi.*

Ex Theodoreto, & D. Cypriano.

CAPVT XX.

MVndi laudatio, siue descriptio, præclarum est dicendi argumentum, in quo omnes omnium penè disertorum calami desudârunt. Hunc autem fermè modum tenent, vt per caussas, partes, & adiuncta filum trahant orationis. Sic Theodoretus oratione quarta de materia, & mundo, post explosas variorum Philosophorum sententias, hanc primùm rerum molitionem à sapientissimo & potentissimo artifice commendat, his verbis:

Ὁ δὲ τῶ παντὸς ποιητὴς, οὔτ' ἐργαίων, οὔτ' ὕλης δέεται, ἀλλ' ὅσῳ θεὸς τοῖς ἄλλοις τεχνίταις, καὶ ὕλη, καὶ ὄργανα, καὶ μόνοι καὶ χρόνος, καὶ πόνος, καὶ ἐπιστήμη, καὶ ἐπιμέλεια, τούτῳ τῷ Διῒ τὰ ὅλων ἡ σύλλησις. Ἠθέλησε δὲ ἃ ὅσα ἐδυνάτο, ἀλλ' ὁπόσῳ ἄρκει, ἐδοκίμασεν· ῥᾴδιον μὲ γὰρ ἐστῖν αὐτῷ καὶ μυρίους καὶ ἀναρίθμητους δημιουργῆσαι κόσμους.

Hæc vbi de opificis potentia & ſapientia attigit, præcipuas vniuerſi partes aggreditur. Τὰ γενόμενα τὰ μὲν ἔστιν αἰσθητὰ, τὰ δὲ νοητά· καὶ τὰ μὲν ἐπίγεια, τὰ δὲ οὐρανοῦ ἀπάλχματα καὶ ζῶα πετόμενα.

Solet deinceps ſingulas partes oratio delabi, quas nitido vernantique colore proſequitur. Quo in genere multa ſunt exempla quæ nos pluribus ſuo loco. Nunc iſtud Cypriani proluſionis inſtar audiamus.

Habet iſtam mundi pulchritudinem, quam videat; atque miretur; Solis ortum aſpiciat; rurſus occaſum mutuis vicibus dies noctéſque reuocantem; globum Lunæ, temporum curſus incrementis ſuis decrementiſque ſignantem; Aſtrorum micantium choros, & à ſummo de ſumma mobilitate fulgentes; Anni totius per vices membra diuiſa, & dies ipſos cum noctibus per horarum ſpatia digeſtos, & terræ molem libratam cum montibus, & profluа flumina cum ſuis fontibus extenſa maria cum ſuis fluctibus, atque littoribus: Interim conſtantem pariter ſumma conſpiratione, nexibuſque concordiæ extenſum aërem medium tenuitate ſua cuncta vegetantem, nunc imbres contractis nubibus perfundentem, nunc ſerenitatem refecta raritate reuocantem; Et in omnibus iſtis incolas proprios, in aëre auem, in aquis piſcem, & in terra hominem. Hæc, inquam, & alia opera diuina, ſint Chriſtianis hominibus ſpectacula.

LAVS IMPERII, REgionis, Vrbis.

CAPVT XXI.

LAtiſſimus erit dicendi campus, ſi hæc capita mente complectaris, & per eadem filum laudationis extendas. Vrbis laus quibus decurrit capitibus.

Erunt autem ſeptem, Origo, in qua primùm inquirendus fundator. An Deus, an Heros, an Homo, inquit Menander Rhetor, & de eius laude dicendum paucis; ſi obſcurus, & incertus, ſatis eum ſuæ vrbis gloria commendari oſtendes; Si famæ haud ita bonæ, apologia erit vtendum. Origo, &c.

Diuturnitas, ſiue antiquitas, cuius frequens eſt commendatio. Sic Athenienſes, cum Sole genitos; Arcades ante Lunam natos prædicant. Si vrbs antiqua, dices legibus naturæ ita conſtitutum eſſe, vt quod antiquiſſimum eſt, idem quoque ſit honore digniſſimum. Si recens, eam inſtar puellæ pubeſcere, & ad optimas quaſque ſpes in dies aſſurgere.

Fines, copiæ, opera, viri virtutes. Quæ quidem omnia in Romæ laudatione apud Ariſtidem & cæteros facilè apparent, & animaduertet qui grauiſſimos quoſque authores legerit, quorum teſtimoniis vtitur eruditus Lipſius, de magnitudine Rom. Romæ laus.

Eius Origo eſt ab Ænea & Troianis.

Antiquitas excedit annorum duo millia, & trecentos,

Fines, ab oriente fuerunt Euphrates, à meridie Nili cataractæ, deſerta Africæ, & mons Atlas, ab occidente Oceanus, & à Septentione Danubius, & Rhenus: tales ſub Auguſto Imperatore termini ſunt conſtituti.

Copia.

Tum maritimæ tum pedestres erant, quæ ad tanti imperij incolumitatem sufficerent.

Opulentia.

Ad auri centum & quinquaginta milliones ex annuis reditibus.

Opera.

Maximè laudantur in vrbe, situs, munitio, amplitudo, hominum multitudo, alimenta, ædificia, templa, fora, theatra, circi, balneæ, thermæ, viæ, pontes, statuæ, monumenta, aquæductus, priuata ædificia.

Quæ omnia breuiter eruditionis caussa in antiqua Roma admirabilia fuisse ostendit Lipsius in Admirandis.

Situs.

Φύσις χώρας nominatur à Menandro Rhetore, in quo primùm consideratur salubritas, quæ magni est momẽti, & laudatur vrbs, vel domus, quo est λαμπρότης, εὐπνοίας, ὑμνότης, vt loquitur Plutarchus.

Situs vt laudandus.

In vniuersum autem, vt notat idem Menander, consideratur situs, ratione cœli, maris, terræ: si locus ad orientem spectat, laudabis in eo lucis principium, & quasi solis cunabula: Si ad occasum, dices, quòd instar coronidis appositus, solem cum laudationibus & hymnis dimittere videtur: Si ad meridiem, quòd in cœlo, velut in acie plagæ cœlestis medium occupat: Si ad Septentrionem, quòd instar arcis munitissimæ editissimam mundi partem obtinet: Si montosus est, laudabis munitionem, & cum neruoso quodam corpore comparabis: Si planus, mollitiem & æquabilitatem: Si regio sicca est, qualitatem in ea cœlestem commendabis: si fœcunda, vtilitatem: si infrugifera, frugalitatis alumnam dices.

Hæc ille Rhetor Græcus: apud quem plura quoque de situ vrbium videre poteris.

Liuius nonnulla in Romæ situ commendat his verbis:

Non sine caussa Dij hominẽsque hunc vrbi condendæ locum elegerunt, saluberrimos colles, flumen opportunum, quo ex mediterraneis locis fruges deuehantur, quo maritimi conuentus accipiantur, mare vicinum ad commoditates, nec expositum nimia propinquitate ad periculum classium, externarum regionum; Italiæ medium.

Munitio.

Munitiones laudantur à loci ingenio, & operibus hominum.

Roma munitissimo loco sita, vt Alpibus, & Apennino defensa: quod Rutilius hisce versibus celebrat:

Si factum certa mundum ratione fatemur,
Consiliúmque Dei machina tãta fuit:
Excubiis Latiis prætexuit Apenninum:
Clausträque montanis vix adeũda viis.
Inuidiam timuit natura, parúmq; putauit,
Arctois Alpes opposuisse minis:
Sicut vallauit multis vitalia membris,
Nec simul inclusit, quæ pretiosa tulit:
Iam tum multiplici meruit munimine cingi,
Sollicitósque habuit Roma futura Deos.

Hominum multitudo.

Decus vrbis quoque est hominum multitudo: nec absre Aristides orator, qui Adriani temporibus floruit, Romam comparat cum Homerica niue, quæ excelsorum montium iuga operit, & agros item ac pinguia virorum culta abdit; tantam Romam esse, vt in quacunque parte quis constiterit, nihil impediat, & in media eum esse: ὅπου δ' τις αὐτῆς γένηται, οὐδὲν ἧττον τὸ κοιλὸν ὁμοίως εἶναι ἐν μέσῳ.

Alimenta.

In alimentis consideratur bonitas,

copia, salubritas, comportandi & emendi facilitas.

Aristid. Mare per medium vestrũ imperium porrigitur, cui vndique amplæ regiones adiacent, necessaria pleraque vobis submini-strantes. Nam ex omni terra marique, quicquid vel anni tempora gignunt, vel regiones singulæ, fluuij, lacus, artésque item, & ingenia, tum Græcorum tum barbatorum, proferunt, id omne ad vos defertur. Itaque si quis talia omnia videre desiderat, is vel per totum orbem peregrinetur necesse est, vel in vestra ista vrbe versetur. Quicquid enim apud alias vel crescit, vel conficitur, hûc affluit & abundat: tot autem & tantæ onerariæ naues, singulis anni temporibus appelluntur, vt vrbs, communis quædam orbis officina videatur. κοινὸν πᾶσῆς ἐργασίαιων, vt appellat.

Ædificia.

Ædificia magnum vrbi decus afferunt, & publica quidem primùm laudanda, deinde priuata commendantur à materia, forma, artifice, fine, partibus, adiunctis.

Illa per Synathroismon laudat Ammianus lib. 16. cap. 6. vbi Constantij ingressum in vrbem Romam describens, ipsum intuentem & mirantem præcipua operum, facit.

Montes Romani.

Deinde intra septem montium culmina, per accliuitates planitiémque posita vrbis mẽbra colluſtrans, & suburbana, quicquid erat, primum id eminere inter alia sperabat,

Tarpeia rupes.

Iouis Tarpeij delubra, quantum diuina terrenis præcellunt, lauacra in modum prominciarum extructa, amphitheatri molem solidatam, lapidis Tiburtini compage, Pantheon, velvt regionem teretem, spatiosa celsitudine fornicata, elatósque vertice scansili suggestus Consulum, & priorum Principum imitamẽta portantes, & vrbis templum, forúmque Pacis, & Pompeij theatrum, & odeon, & stadium, aliáque inter hæc decora vrbis æternæ.

Templa.

Templorum laudatur antiquitas, altitudo, longitudo, latitudo, materia, structura, ornatus, donaria, religio, &c. Romæ quadringenta & viginti quatuor fuerunt: Celeberrima, Tarpeion, Pantheon, Templum Pacis: Tarpeion siue Capitolinum templum, quale erat sub Tarquinio, describit Dionys. Halicarn. Situm est, inquit, in altera crepidine, habétque in ambitu octo iugera, sic vt latera singula ducentorum ferè pedum sint: exigua latitudinis & longitudinis eius differentia, nisi quòd ista illam vincit vix pedibus quindenis: qua parte frons eius meridiem spectat, triplici columnarum ordine circumcingitur; ab aliis lateribus, duplici. In ipso sunt tres sellæ ex ordine à lateribus communione parietum clausæ, media est Iouis vtrinque, altera Iunonis, altera Mineruæ, sub eodẽ laqueari eodémque tecto. Conferamus si placet cum hac descriptione Ephesiæ Dianæ templum, miraculum orbis terrarum. Sic describit Plinius naturalis historię lib. 36. c. 14. Magnificentiæ vera admiratio extat templũ Ephesiæ Dianę, ducentis annis factũ à tota Asia: in solo id palustri fecêre, ne terrę motus sentiret, aut hiatus timeret: ne in lubrico atque instabili fundamenta tantę molis locarentur, antè calcatis ea substrauere carbonibus, dein velleribus lanę: vniuerso tẽplo longitudo est quadringentorum viginti quinq; pedum, latitudo ducentorum viginti; columnę centum viginti septem à singulis regibus factæ, sexaginta pedũ altitudine, ex his triginta sex cęlatæ, vna à Scopa. Operi præfuit Chersiphrõ architectus. Summa miracula, Epistylia tãtæ molis attollirpotuisse: id consequutus est ille vt peronibus arena plenis molli puluino super capita columnarum exaggerato, paulatim exinaniens ab imo, vt sensim

Romæ templa.

Templum Capitolinum.

Templum Dianæ Ephesiæ.

Digitized by Google

totum in cubili ſideret; difficillimè hoc contigit in limine ipſo, quod foribus imponeba:. Etenim ea maxima moles fuit, nec ſedit in cubili anxio artifici mortis deſtinatione ſuprema. Cætera eius operis ornamenta plurium librorum inſtar obtinent nihil ad ſpecimen naturæ pertinentia. Vide etiam quæ Ioſephus habet de templo Hieroſolymitano, libro ſexto de bello Iudaico, cap. 14. πῶς ἱερὸν ὄρυττο, &c. vbi fuſe hoc mundi miraculum deſcribit.

Theatra.

Theatra præcipuum locum obtinent, inter vrbis ornamenta, in quibus ſpectantur partes, vt ſcena, poſtcenium, orcheſtra, cunei, cauea: deinde ornatus, vt columnæ, tabulæ, ſigna, ad ſummum totum ſcenicorum choragium. Nonnulla attigit Plinius li. 36. cap. 15. in theatro Scauri. M. Scaurus fecit in ædilitate ſua opus maximum omnium quæ vmquam fuere humana manu facta, non temporaria mora: verùm etiam æternitatis deſtinatione theatrum hoc fuit: ſcena ei triplex altitudine trecentarum ſexaginta columnarum, in ea ciuitate quæ ſex hymettias non tulerat ſine probro ciuis ampliſſimi: Ima pars ſcenæ è marmore fuit, media è vitreo: inaudito etiam poſtea genere luxuriæ, ſummæ tabulis inauratis columnæ, vt diximus, imæ duodequadragenum pedum; ſigna ærea inter columnas fuerunt tria millia numero, cauea ipſa cepit hominum octoginta millia, cum Pompeij amphitheatro toties multiplicata vrbe, tantóque maiore populo, ſufficiat largè quadraginta millia, &c.

Fora.

Fora Romæ quinque, Romanum, Iulium, Auguſtum, Tranſitorium, Vlpium; non prætermittuntur ab encomiaſtis, quæ erant prorſus magnifica.

Balnea.

Balnei ſtructura laudanda, exequendæ partes ſingulæ: ornatus deinde inſigni laude non caret. Habes de hac re luculentum exemplum ex Luciano, de quo nos libro vndecimo: Seneca quoque perſtringit epiſt. 87. Pauper ſibi videtur, ac ſordidus, niſi parietes magnis ac precioſis orbibus refulſerint, niſi Alexandrina marmora Numidicis cruſtis diſtincta ſint, niſi illis vndique, & in picturæ modum variata circumlitio prætexatur, niſi vitro circundetur, niſi Parius & Thaſius lapis, quondam rarum in aliquo templo ſpectaculum, piſcinas noſtras circumdederit, niſi aquam argentea epitonia fuderint. Et adhuc plebeias fiſtulas loquor: quid cùm ad balnea Libertinorum peruenero, quantum ſtatuarum, quantum columnarum eſt nihil ſuſtinentium, ſed in ornamentum poſitarum, & impenſæ cauſa; quantum aquarum per gradus cum fragore labentium? eò deliciarum venimus vt nihil niſi gemmas calcare nolimus.

Aquæ ductus.

In aquæ ductibus ſpectantur moles artificia, operis vtilitas, iucunditas, neceſſitas, &c. De quibus Plinius: Si quis, inquit, diligentiùs æſtimauerit aquarum abundantiam in publico, balneis, piſcinis, domibus, Euripis, hortis, ſuburbanis villis, ſpatióque aduenientium extructos arcus, montes perfoſſos, conualles æquatas, fatebitur nihil magis mirandum fuiſſe in toto orbe terrarum. Lepidè Rutilius:

Quid loquor aërio pendentes fornice riuos,
Qua vix imbriferas tolleret Iris aquas?
Hos potiùs dicas creuiſſe in ſydera montes.
Tale Grigantæum Gracia laudat opus.

Pontes.

Pontes.

In Pontibus conſideratur fluminum celebritas, Pontium neceſſitas, ſtructura, firmitas, vſus, vtilitas, & cætera, de quibus Xiphilinus. Traianus imperator pontem lapideum ſuper Iſtrum ſtatuit, quem ego nec dignè quidem habeo admirari. Nam etſi alia pulcherrima principis eius opera extant, tamen hoc eſt ſuper omnia: pilæ igitur eius ſunt viginti è lapide ſecto, & quadrato, quæ altitudinem habent centum & quinquaginta pedum, latitudinem ſexaginta, diſtant inter ſe centum octoginta pedes fornicibus deuinctæ; quomodo autem non aliquis ſumptum in iſtas pilas admiraretur, quomodo non & conſtituendi firmandiq; modum, idque in flumine magno & vorticoſo, & fundo ipſo infido & limoſo? nam nec auertere quidem curſum fluminis licuit vllo modo. Nec verò de magnitudine fluminis ideo dixi, tanquam ibi maximum ſit, imò verò alibi duplo maius eſt, aut triplo, atque inſtar pelagi ſe diffundit: ſed quia locus ille arctiſſimus ibi locorum, & aptiſſimus ponte iungi, eſt tantus. Quo autem magis in arctum illud ex lato extrahitur, & rurſum in latum ſe effundit, tanto nimirum & rapidiùs fluit, & profundius exiſtit, & hoc quoque difficultatem, atque arduum operis valde auxerit. Magnitudo igitur Traiani ex eo quidem conſtat: non tamen vſum nunc nobis præbet, ſed pilæ duntaxat ſtant; quaſi in eum finem modò ſtructæ, vt documento ſint nihil eſſe quod ingenio humano non poſſit effici.

Priuata ædificia.

In priuatis ædificiis ſunt domus & villæ. In quibus laudatur amplitudo, ſtructura, ornatus. Tanta erat laxitas maiorum ædium Romæ, vt anguſtè ſe habitare putaret, cuius domus tantum pateret quantum Cincinnati rura patuerunt: erant autem quatuor iugera: Molitio admirabilis erat; columnæ ex longinquis regionibus conquiſitæ: de quibus tam ſæpè mentionem faciunt Poëtæ. Propertius:

Quòd non Tenariis domus eſt mihi fulta columnis,
Nec camera auratas inter eburna trabes.

Ædificiorũ luxus.

De ſtructura & ornatu communiter Seneca epiſt. 96. Quid inter pueros & nos intereſt? niſi quòd nos circa tabulas & ſtatuas inſanimus cariùs inepti? illos reperti in littore calculi leues, & aliquid habentes varietatis delectant, nos ingentium maculæ columnarum, ſiue ex Ægyptiis arenis, ſiue ex Africæ ſolitudinibus aduectæ, porticum aliquam, vel capacem populi cœnationem ferunt: miramur parietes tenui marmore inductos; cùm ſcimus quale ſit quod abſconditur, oculis noſtris imponimus, & auro tecta perfundimus, quid aliud quàm mendacio gaudeamus? ſcimus enim ſub illo auro fœda ligna latitare. quid, quod, vt ait idem, verſatilia cœnationum laquearia ita coagmentabant, vt ſubinde alia atque alia facies ſuccederet, & toties tecta, quoties fercula mutarentur?

Nero Cæſar veſtibulo ædium ſuarum coloſſum centum viginti pedum habuit, deinde porticus triplices, item ſtagnum maris inſtar circumſeptum ædificiis, ad vrbium ſpeciem, rura inſuper armis atque vinetis, & paſcuis, ſyluiſque varia, cum multitudine omnis generis pecudum, & ferarum in cæteris partibus, cuncta auro lita, diſtincta gemmis, vnionúmque conchis; erant cœnationes laqueatæ tabulis eburneis verſatilibus, vt flores, & vnguenta deſuper ſpargerentur; præcipua cœnationum rotunda, quæ perpetuò, vice mundi, diebus ac noctibus circumagerentur.

Villæ.

Specimen villarum aſpice in vna villa. Extat, inquit Plinius, Gordianorum villa Prænestina, ducentas columnas vno peristylio habens: quarum quinquaginta charistęę Claudianæ, quinquaginta Syenitides, quinquaginta Numidicæ, pari mēsura sunt, in qua basilicæ centenariæ tres, cætera huic operi conuenientia, & thermæ quales præter vrbem nusquam in orbe terrarum. Commemorat quoque Plutarchus in Lucullo eius ædificia sumptuosissima: nam ad Neapolin tumulos suspendit fossuris, euripis, & riuis pisculenta ædificia sua circumiecit, diætas marinas extruxit, quas Tubero stoicus contemplatus, appellauit eum Xerxem togatum.

Sed operæpretium est egregiam Caij Plinij Iunioris epistolam lib. 5. epist. 6. legere, vbi de industria villam omnibus coloribus depingit.

Fontes.

Laudem fontis petemus ex Plinio. Fons oritur in monte, per saxa decurrit, excipitur cœnatiuncula manufacta; ibi paulum retentus in Larium lacum decidit, perinde die statis auctibus & diminutionibus crescit decrescitque, cernitur id palam, & cum summa voluptate deprehenditur, iuxta decumbis, & vesceris; atque ex ipso fonte (nam frigidissimus) est potus.

Flumina.

Flumina laudantur ab ortu, scaturigine copiosa, velocitate, colore, piscatu, piscium generibus, & multitudine, & aliis fluuiis, quos recipiunt, & locis, per quæ fluunt, denique à nauium frequentia.

Montes.

Mons celebratur à magnitudine, radicibus, vallibus, vitibus, miraculis, prodigiis, rebus memorabilibus, frugum vbertate, & copia.

Agri.

Laudationis in agro capita erunt, fertilitas, amœnitas, varietas arborum, & herbarum, cultura, situs.

Viri & virtutes. Sed omnino laudanda sunt vberiùs ea quæ communi consensu maiora sunt, *religio, legum maiestas, ritus, consuetudines, priuilegia, iustitia, clemẽtia, fortitudo, probitas, constantia, ars militaris, doctrinæ studia, Gymnasia, opificum industria*, de quibus diximus superiùs.

Quæ Cicero pro Flacco, sectione 62. paucis complexus est, cùm de Athenarum vrbe sic agit:

Adsunt Athenienses, vnde humanitas, doctrina, religio, fruges, iura, leges ortæ, atque in omnes terras distributæ putantur; De quorum vrbis positione propter pulchritudinem, etiam inter Deos certamen fuisse proditum est: Quæ vetustate ea est, vt ipsa ex sese suos ciues genuisse dicatur: & eorum eadem terra parens, altrix, patria dicatur: authoritate autem tanta est, vt iam fractum prope ac debilitatum Græciæ nomen huius vrbis laude nitatur.

Et de Lacedæmoniis.

Adsunt Lacedæmonij, cuius ciuitatis spectata, & nobilitata virtus, nō solùm natura corroborata, verùm etiam disciplina putatur: qui soli in orbe terrarum septingentos iam annos ampliùs vnis moribus, & nunquam mutatis legibus, viuunt.

Ibidem de Massilia, & cæteris.

LAVS VIRTVTVM, & Scientiarum.

CAPVT XXII.

LAus Virtutum, & Scientiarum, iis fermè capitibus excurrit, quæ in laude personæ notaui superiùs.

In virtutibus quippe exponitur

honeſtas, vtilitas, neceſſitas: quod vt pleniùs aſſequatur orator, modò earum definitionem, ſeu potiùs deſcriptionem clariſſimis pingit coloribus, modò ipſius obiecti dignitatem amplificat, modò eiuſdem virtutis varias partes, & quaſi membra ſingula diſquiſitè percurrens explicat, modò eius originem & cauſſas arceſſit, modò effectus admirabiles ponit ob oculos, modò contrariorum vitiorum pingit deformitatem, modò inferiorum virtutum comparatione, eam quam laudat, celſiùs attollit.

Ad hæc contexit ſapientum effata, hiſtorias, ſimilitudines, emblemata, quibus quaſi teſſellato opere diſtinguatur oratio. Horum nonnulla perſequutus eſt Aphthonius in Encomio ſapientiæ: Primum enim ab eius dignitate incipit, & oſtendit, ſapientiam *Communem eſſe Deorum poſſeſſionem, κοινὸν κτῆμα θεῶν.*

Sapientiæ laus.

Nam Iunoni nuptias, Marti bella, Vulcano fabrilia, Neptuno tribui nauigationes; ſapientia verò omnes indigere, ᾧ θεοὶ μὲ αὐτῶν ἐπέστειλε σύμφυτον: Proinde ſemen eſſe quoddam cœli, & radium ſummæ maieſtatis, quo qui inter mortales prædi ti ſunt, hos θεῶν παῖδας appellamus.

Mox ad eius neceſſitatem & varias vtilitates delabitur, & plenè indicat, ſapientiam, omnium eſſe temporum, omnium negotiorum proptiam, nec magis pacis quàm armorum, πολιτικὴ μὲν γὰρ κρὶ πόλεμον, ὡς εἰρηνικὸν παντελῶς ἀγνόησεν, ἡ δ' εἰρήνη οὕτω μετέχει ὡς ἀγνοοῦσα καθάπαξ τὰς μάχας.

Deinde eius commoda vbique terrarum in vita ciuili percurrit, & quid imperatoribus & belli ducibus, quid agricolis, quid nauigantibus, quid vniuerſo hominum generi conferat, oſtendit.

Αὕτη γεωργοῖς αὐξήσει τὸν γλυκὺν καὶ πολὺν τῶν καρπῶν θάλατταν, &c.

Nec ſatis; ipſam ſapientiam in cœlum penetrantem inducit, & totam ſuperioris mundi Oeconomiam admirabili virtute complexam.

Αὕτη λαθεῖν οὐ κατέλιπεν ἃ τῶν ἀπορρήτων ἐνεργὸς ἔχει παρ' ἑαυτῷ. Καὶ γὰρ ὅσον ἥλιος μεθ' ἑαυτὸν ἔχεσε, μόνη σοφία τοῖς ἀνθρώποις ἔξεῦρεν.

Quartò, eius diuerſos effectus artificioſè per hiſtorias explicat, vt cùm dicit, ſapientiam, Troiam cepiſſe; ſapientiam, Cyclopis oculum effodiſſe; ſapientiam, Perſarum robur contriuiſſe.

Poſtremò auget à comparatione minorum, & ſapientiam cum fortitudine comparans, hanc longè inferiorem, illam glorioſiorem planè declarat.

Εἰπέ τις αὐτῷ ἀνδρείας παραβολῇ, & cætera.

Ad hoc genus pertinent λόγοι, quos antiqui χρείας, ab vtilitate nominarunt; ſunt enim propriè orationes de vitiis & virtutibus, aliqua ſententia complexis, quæ tractantur ſæpiſſimè per Paraphraſes, & deſcriptiones rei, per cauſas, per contraria, per ſimilitudines, per exempla, per veterum teſtimonia, quæ Aphthonius in arte vocat παραφραστικὸν τὸ ἀπὸ αἰτίας, τὸ ἐναντίον, παραβολὴν, παράδειγμα, μαρτύριον παλαιῶν. Quorum omnium ars ex Libanio, Theone, & Aphthonio, vel iis qui adhuc nare diſcunt cum cortice, ſatis nota eſt.

Artes & ſcientiæ, haud diſſimili quidem ratione laudantur: Solet enim primùm earum inquiri nobilitas, quæ ex inuentoribus non rarò peti ſolet. Deinde oſtenditur antiquitas, & ortus, & progreſſus, & obiecti dignitas, & commoda in omnem ciuilis vitæ partem longè latéque diffuſa, & honores iſtarum artium profeſſoribus habiti, & libri ſcripti, & ingeniorum claritas, & multitudo, & ſcientiæ veritas, & conſtantia, & neceſſitas, & ſi quid huiuſmodi.

DE VETERVM IN EPIDICticis orationibus artificio.

CAPVT XXIII.

PLacet quoque ad huius libri coronidem nonnulla de veterum in tractandis orationibus Epidicticis, artificio ſuggerere; licèt ſuperiora ſint exemplorum varietate diſtincta.

Primus omnium occurrit Thucydides, cuius funebris legitur oratio lib. 2. in Athenienſes qui pro patria fortiter occubuerant. Sed, vt dicam quod ſentio, minimè eſt Epidicticus, imò auſterus, grandis, ſubhorridus, & rerùm potius ſincerus pronunciator (quod dixit M. Tullius) quàm facundus laudator. Itaque hunc ἐπιτάφιον λόγον, quòd nihil habeat admodum eximium, prætermitto, ſumma capita delibâſſe contentus, in quibus diſpoſitio admodum vulgaris, & excurſiones, quas nollem hoc tempore imitari.

Partitio orationis Thucydidis.

Thucydidis ἐπιτάφιος λόγος.

Primum, exordium eſt ab excuſatione, rei magnitudine, cum virium tenuitate comparata. Simile eſt exordium Demoſthenis in ἐπιταφίῳ λόγῳ, cuius lib. 1 meminit Tenuitate (inquit) oratoris periclitatur fama celebritatis. Itaque ſatius res magnas obuoluere ſilentio, quàm ingenij culpa deterere. vide Horat. od. 6. lib. 1.

Oratio funebris Thucydidis.

Secundum, Laudationis fit initium communi & antiquo filo. Maiores primùm laudantur etſi minùs ad rem: ſimilia in Demoſthenis λόγῳ ἐπιταφίῳ, & in odis Pindari, in quibus laxiora ſunt huiuſmodi luſitantis facundiæ paterga.

Tertium, Politia Athenienſium ab optima temperie commendatur. Experti ſunt autem primùm Reges, deinde ἄρχοντας perpetuos: Mox Decennales, re in Democratiam, de qua hîc agit Thucydides, adductâ.

Quartum, Athenienſis reſpublica ſectata eſt elegantiam cum frugalitate, Philoſophiam ſine mollitie. Talem temperiem laudat Plutarch. de fortuna Alex. τὸ αὐχμῶδες καὶ αὐστηρὸν, τὸ ἐπίπονον καὶ ἀπαραμύθητον.

Quintum, Athenienſes non tantùm verbis ſed & operibus ſtudent. Nam ſapiens oratio ſine actione, clauda virtus eſt, vt ait Cyrillus apud Sanctum Maximum.

Sextum, Athenienſes benefici, nec ſimiles τοῖς ἐπὶ τῶν χρημάτων συκοφάνταις, ἀφ' ὧν ἀνθρωπος μηδὲν λαμβάνει, vt ait Plutarch.

Septimum, Confirmat narrationem ab effectis.

Octauum, Poſt laudem vrbis & maiorum, delabitur in laudes mortuorum; quos à fortitudine glorioſæ mortis commendat: De huius obitus gloria extat Ariſt. hymnus apud Laërt. Ἀρετὰ πολύμοχθε γένει βροτῶν, &c.

Nonum, Cæteros acuit eorũ exemplo; quanquam eius oratio plus habet grauitatis quàm aculeorum.

Hæc autem præcipua notæ viſa ſunt, vbi agit de mortuorum gloria.

Vita præſtant ſſ. ciuium collecta reip.

Ὅτι σωῖ ἡ πόλις μὲ ἀ σεπτίρες αὐτῆς ἀξιοῦντες ποιῆσαι, χάλλιον ἢ ἐρῶσιν αὐτῇ συμβάλωμαι. κοινῇ μὲ τὰ σώματα διδόντες, ἰδίᾳ δ' ἀγήρων ἕκαστον λαμβάνομεν, ἢ δ' ἄφορ ἐπονομάζεται, ἀλλ' ἐν ᾧ κεῖται μᾶλλον, ἀνὴ ἐν ᾧ ἂ δόξα αὐτῶν

NOn ſtatuerũt ſua virtute fraudandam eſſe ciuitatem, ſpecioſiſſima eam collecta donantes. Publicè namque corpora impendentes, priuatim laudem, quæ nunquam ſeneſcet, acceperunt: ſimul & honorificentiſſimam ſepulturam, non magis eam, in qua ipſi ſunt ſiti, quàm ſem-

Sepulchrũ illuſtriũ virorũ totus mundus.

πεφὶ τῷ ἐπιγίγνη αἰεί, καὶ λέγου καὶ ἔργου χαιρῷ ἀείμνηστος καταλείπη. αἰδρῶν γὰρ ἐπιφανῶν πᾶσα γῆ τάφος, καὶ οὐ στηλῶν μόνον ἐν τῇ οἰκείᾳ σημαίνῃ ἐπιγραφὴ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ μὴ προσηκούσῃ ἄγραπτος μίμνει παρ' ἑκάστῳ ἡ γνώμης μᾶλλον ἢ τοῦ ἔργου ἐνδιατρίβουσα. οὓς ταῦ ὑμεῖς ζηλώσαντες, καὶ τὸ εὐδαίμον, τὸ ἐλεύθερον, τὸ δ' ἐλεύθερον, τὸ εὔψυχον κρίναντες, μὴ περιορᾶτε τοὺς πολεμικοὺς κινδύνους, εἰ γὰρ οἱ κακοπραγοῦντες δικαίτερον ἀφειδοῦσι τοῦ βίου, οἷς ἐλπὶς ἐκ τοῦ κρείττονος ἀγαθοῦ· ἀλλ' οἷς ἡ ἐναντία μεταβολὴ ἐν τῷ ζῆν ἔπεται κινδυνεύεται, καὶ ἐν οἷς μάλιστα μεγάλα τὰ διαφέροντα, ἵνα τι πάσχωσι. ἀλγεινοτέρα γὰρ αἰδεί γε φέρεται ἔχθρα ἐν τῷ μὴ τὸ μαλακισθῆναι κέκρισθαι, ἢ ὁ μὴ βούλεται καὶ κοινῆς ἐλπίδος ἅμα γενόμενος καὶ ἀίδιος θάνατος.

piterna gloria, quæ, vt, ſeſe quodque offeret tempus, vel narrandi, vel imitandi, celebranda relinquitur. Quippe illuſtrium virorum tumulus orbis vniuerſus: neque id domeſticorum tantùm ſaxorum teſtatur inſcriptio, ſed etiam ſine literis in exteras gentes egreſſa memoria, magis apud animum cuiuſque quàm apud vrnas cõmoratur. Quos ipſi nunc ad imitandum vobis cùm proponatis, & fœlicitatem exiſtimetis eſſe libertatem, rurſuſque libertatem eſſe fœlicitatẽ, nolite bellica recuſare diſcrimina. Neque enim, qui aduerſa fortuna laborant, iuſtiùs vitam contemſerint, quibus ſpes boni non eſt, ſed quibus aduerſa commutatio, ex proſpera fortuna in aduersã periclitatur. Triſtiórque eſt viro prudenti, contumelia comes ignauiæ, quàm per fortitudinem, & publicam ſpem, ſine ſenſu futura mors.

Orationis funebris ex Ariſtide exemplum.

LOngè ſuauior eſt, mollior, & methodo inſtructior in laude Eteonei; cuius orationis hæc ſunt capita:

Primum, Exordium lene & elegans, in quo delineatio totius orationis. Deflendum eſſe ſcilicet Eteoneum mortuum, propter eximias virtutes, quibus effulſit.

Secundum, Virtutes mixtæ Eteonei ſummatim perſtrictæ; apta eſt initiis hæc veluti præcerpta, & ſumma tantùm capita delibans laudatio. Paucis autem multa complectitur, & plurimũ habet venuſtatis. Exemplum attuli ex Plinij Panegyrico, & D. Gregor. Nazianz. orat. in Athanaſ. ὑψηλὸς μὲν τοῖς ἔργοις, ταπεινὸς δὲ τοῖς φρονήμασι, & cætera, quæ infrà fuſius.

Tertium, Laudationis initium à genere, quod eſt in iſtis argumentis frequens. Et apud Herodianum gloriatur Commodus Imp. ἐμοῦ μὲν οὖν ἥλιος ἀνέτειλεν, καὶ βασιλέα.

Quartum, Breuiſſimè educatio & pulchritudo laudantur. Sic paucis ſunt perſtringenda, in quibus nihil multùm eminet, nec tornandum, quod ait Iulianus, miliem. Et hæc grauiora quàm ſi formæ laudem picto ſtylo texuiſſet. Magnum eſt mentem bonam in pulchro corpore ſortiri. Laudat autem in eo, γέροντα φρονῶν, σάρκα δ' ἰδεῖσαν, vt celebratur Græco prouerbio, Mentem ſenilem in corpore iuuenili. Et eos gratiores iuuenes Cato Tullij cenſet, qui præ ſe ferant aliquid ſenectutis; quod de nobiliſſima Virgine, & Martyre Eulalia, cecinit acutè, vt ſolet Prudentius,

Mens ſenilis in corpore iuuenili.

Moribus teneris caniciem meditata ſenum.

Quintum, Commendatur in eo literarum ſtudium, & eruditio. Vita eſt hæc ſapientis. Otium verò, ſine litteris, viui hominis ſepultura: quod præclarè dixit Seneca: ὁ τοῦ ἀεὶ, σὺ κἂν μόνον τεθνάμενος δοκοῖς τοιοῦτον, monet Nazianz. tetraſt.

Literarum ſtudium.

Sextum, Obſeruantia in præceptorem. Extrema laus eius ætatis cui ſufficit obſequij gloria. Quantum autem præceptorum charitati debeatur, declarat Seneca l. 6. de beneficiis.

In docendo, & laborem & tædium

tulit, præter illa quæ percipientibus in commune dicuntur, aliqua inſtillauit ac tradidit. Hortando bonam indolem erexit, & modò laudibus fecit animum, modò admonitionibus diſcuſſit deſidiam; Ingratus ſum: niſi illum inter gratiſſimas neceſſitudines diligo.

Epiſcopi dicti moderatores iuuentutis.

Nec mirum, ſi Epiſcoporum nomen tributum olim iuuentutis moderatoribus, vt liquet ex Oppiano, lib. 1. de venat. v. 681.

Præceptores Epiſcopi nominati.

Μισσυλλων ἔρχατο παῖδες ἴωσιν.
Ἀχρόοι, οἱ δ' ἄρ' ὄπιθεν ἐπίσκοποι ἐγγὺς ἴωσιν.

7. Celebratur eius verecundia, vbi dicitur αἰδοῦς ἄγαλμα, hoc eſt, *pudoris ſimulachrũ*. Præclara laus apud veteres, apud quos magna veneratio huiuſce virtutis: teſtatur nobile dictum hieroglyphicis inciſum in propylæo Pylonis contra impudentiam, ὀμνύμενοι καὶ ἀπομνύμενοι θεὸς μισεῖ ἀναίδειαν, ex Clemente Alexand. lib. 5. in Symbolis.

Octauum, Deploratio, & affectus, quàm ſuauiſſimi amotis; quando non degenerant in inſanam illam næniam, quam habet Himerius in ſimili argumento; cuius ego feci mentionem in libro de affectibus.

Deus è machina.

Nonum. Deus è machina conſolatur affines mortui: in quo artificioſa ſophiſtæ peroratio; qua per hanc proſopopœiam, & orationi plus gratiæ, & dictis plus auctoritatis conciliatur. Verba autem non iam ſunt tanquam ἐκ σκήπτου (quod aiunt) ῥαψῳδούμενα, ſed planè, quæ videantur ex Oraculo fuſa, ita tota ſententiis illuminantur, vt veſtis auro. Tales ſunt iſtæ:

Vitæ tempus etiam longiſſimæ breuiſſimum eſſe, ſi cum æternitate comparetur, pulcherrimè quoque dixit Philon, in oratione Iacobi Patriarchæ: ἡ γὰρ ὁ μακροβιώτατος, ὀλιγοχρονιώτατος ἀντιξιπαζόμενος αἰῶνι.

Boni eſt Poëtæ, ante ſatietatem, fabulæ finem imponere. Simillima dixit Tullius in dialogo de ſenectute.

Senectus autem peractio ætatis eſt, tanquam fabulæ, cuius defatigationem fugere debemus, præſertim adiuncta ſatietate. Et Seneca, quomodo fabula, ſic & vita; non quamdiu, ſed quàm bene acta ſit, refert.

Hæc autem præcipua notæ viſa ſunt.

Laus Eteonei, ex Ariſtide.

Deploratio mortis. Eteonei.

Ὦ παῖ πάντ' οὐ κάλλιστε παίδων! ὦ τῆς μὲν ἀρχαιοτάτης ἡλικίας ἐκπλαμβανόμενος, τὰ δ' ὑπαρχόντα σεμνότερος φανείς, καὶ πρεσβύτερος, οἱ πολῖται μὲν ἡλικιωτῶν χορεῖ, πολῖται δὲ πρεσβύτεροι. πολεῖ δὲ ἀπὸ μείζονα ἐπὶ σοὶ πόλις ἐλπίσασα. ἰὼ οὐ κρεῖττον, κρεῖττα δὴ καὶ τελευταῖα ὑπερᾶναι. μητρὶ δὲ ποίαι νύκτες, ἢ ποῖαι ἡμέραι λοιπαί; ἢ ποῖ μὲ ὡς κάλλιστος ἤλυτο. νῦν δὲ ἀμηχάνως ἔχουσι ὡς δυστυχήσασι. ὦ κύκλοι μὲ ὀφθαλμῶν ἐκείνων κεκλεισμένοι ἀπαυτὰ ἤδη χέρνον· κεφαλὴ δὲ ἡ σεμνὴ κρεισσόνως, νῦν ἐκόνις. χεῖρες δὲ ἀφανεῖς. ὦ πόδες οἷον φέροντες ἀπατᾶσθε, ἀπαιδόκητοι!

O Pulcherrime puer, qui cùm legitimam ætatem non eſſes aſſequutus, eam tamen, quæ contigerat, grauitate ſuperâſti: nunc te requirunt, & æqualium cateruæ, & ſeniores, & vrbs, quæ maximam de te ſpem conceperat, quámque tu nuper primùm ſimul & poſtremùm exhilarâſti. Quę verò noctes, vel quę dies matri reſtant? quæ cùm priùs ob felicem ſobolem celebraretur, nunc infelicis partus eſt conuicta? ô fulgidi oculorum orbes, in perpetuum deinceps claudendi! ô caput anteà feſtiuiſſimum, nunc in cinerem conuerſum! ô manus dilapſæ! ô pedes, qualem dominum ferendo titubâſtis!

ὦ νυμφίου ἀλειπότερος, τὸ ἀρτι χαμαιμυῶν, καὶ στεφάνοις μᾶλλον πρέπων, ἢ θρηνεῖν, οἷας ἐν ὥρᾳ τὴν ἀοιδὰν ἐκίνησας. ὡς πρὸ ὑμεναίων ᾄδειν σοι, καιρὸν εἶναι σὺ θρήνοις ᾄδειν κατέλαβες. ὦ χεῖμα κάλλιστον! ὦ φθέγμα κοινὸν τοῖς Ἕλλησιν ἀυξανόμενον. οἴμοι δὲ παρουσαμένοις, ποσοῦτον εὐτρεφίας, ὅσον λυπῆσαι μειζόνως.

Ἐπίχεται μοι τὸ τοῦ Πινδάρου παρδιῆναι. Ἀστράσι, καὶ ποταμοὶ, καὶ κύματα πόντου, τὴν ἀοιδὰν τὴν σὴν ἀναιρεῖ. ὦ τῶν δυτέρου πλώματος, οἷος, ἐφ' οἷν τῷ νεῷ κεῖσαι! ὦ σὺ ἐπιδίκης, οἷον αὐτὸ δύστερον ἡμῖν ἔπεσες! ὦ τοῦ τραγικοῦ δαίμονος, ὃς παρδιξας ἀρτίως συλευτήρια, καὶ νόμους, καὶ ζῆλον, καὶ χαρὰν, πρὸ τούτων ἐνέβαλε τὸ δρᾶμα κατέκλεισεν! ὦ συμφορᾶ κοιναὶ λαῶν καὶ χθονίων θεῶν τί ποτε καὶ ἀποκρίσομαι πρὸς τὰ ψηφίσματα; ἢ τοῦτο, ὅπ Ἐτεωνεὺς οἴχεται παρὰ τοὺς κρείττονας; ὦ δεξιώτατε παίδων, οἷον σοι πέμπω βιβλίον! οἵων τοιούτων ἀπολαύεις λόγων. ἀλλὰ γὰρ ὥσπερ ἐν τραγῳδίᾳ τινὶ ὡς δαίμονός τινος μεταξὺ τῶν ὀδυρμῶν, δοκῶ μοι κατανοεῖν φωνῆς ἀπὸ μηχανῆς, θεοῦ τινος μεταβάλλοντος τὸ θρηνῶον εἰς εὐφημίαν· ὠδὴ λέγοντος, παύσασθε, ὦ ἄνθρωποι· οὐκ οἰκτρὸς ὁ παῖς, μᾶλλον δ' οὐδέ· οὐδὲ ἐλεεῖσθαι δίκαιος ὁ πορείας ἐφ' ἣν ἐστάλη. δαίμων γάρ τις ἄλλος ἔχει καλῶς καὶ τὰ ἀνθρώπινα. οὐ γὰρ Κωκυτὸς, οὐδ' Ἀχέρων τοῦτόν γε εἰλήφασιν, οὐδ' ὕλη κρύψει παρηλαβοῦσα. δαὶ εὐκλεὴς καὶ ἀγήρως ἤδη καὶ λοιπὸν ἅπαντα χρόνον πεπίσται ἥρως.

ô te & ſponſo recèns vſto miſerabiliorem, & coronis quàm næniis aptiorem! qualem in hac ætatis temperie, excitáſti luctus intemperiem, qui priuſquam tibi Hymenæus caneretur, næniarum dicendarum tẽpus occupâſti! O decorem venuſtiſſimum! ô vocem quæ communiter Græcis creſcebat. At proœmio recitato diſceſſit è vita, & delibatam lætitiam vertit in doloris argumentum.

Adiiciam & illud Pindari, quoniam ſuccurrit: *ſideráque, & fluuij, & fluctus maris tuum declorant immaturum finem*! ô alterum caſum! qualis, in quali templo iaces? ô malorum appendicem, vt nobis iterum hanc ædem calamitas incuſſit! ô tragicum genium; qui cùm nuper nobis curias, orationes, applauſum, & gaudium prætuliſſet, breui fabulam diuerſa ratione concluſit. O communem, & eloquentium & infernorum Deorum iacturam. Quidnam ad decreta reſpondebo? vtrum Eteoneum adſuperos abiiſſe? ô feſtiuiſſime puer, qualem tibi mitto libellum, qualibus nunc foueris orationibus! Enimuero non aliter quàm in tragœdia quadam, videor mihi inter lamentationes, Dei alicuius, ex machina vocem exaudire, qui nænias in laudes conuertat, itáque dicat: Silete homines, nec enim miſer eſt puer, aut vir potiùs, nec miſeratione proſequendus ob iter quod inſtitit; quin ipſi, ſi cui alij, bene accidit humanitus. Nam nec Cocytus illum, nec Acheron excepit, nec vrna conteget, ſed glorioſus deinceps, & ſenij expers heros, deget.

Malo intelligi de tẽplo, quia Græci codices habẽt ἐν τῷ νεῷ, quàm cum Cantero, iuuenem.

HÆc pro iuuenis morte εἰλεεῖσθαι admodum dicta ſunt: ſed tamen longè grauior hoc ſophiſtâ ſanctus Gregorius Nyſſenus, vbi Pulcheriam regij ſanguinis præcerptum floſculum deflet, his verbis:

Gregorius Nyſſenus in funere Pulcheriæ.

Deploratio mortis Pulcheriæ.

ΝΕόθηλυς αὐδὸς, ὁ οὔπω μὲ ὅλον τῶν καλύκων ἐξέλαμψεν ἤδη, τὸ δὲ λάμψειν

FLos recèns pullulans, qui nondum quidem toto ſuo ſplendore ex gemmis ac vaginis emerſiſſet,

ſed partim quidem iam enituiſſet, partim verò in lucem emerſurus

ἀλπίζετο, καὶ ὅμως ἐν τῷ μικρῷ τε, καὶ ἀτελεῖ ἐξέλαμπεν· ὅπως ἀδρόως ἐκπεσοῦσα τῇ κάλυκι, καὶ πρὶν εἰς ἀκμὴν περιῆλθεν, καὶ ὅλον εὐωδίᾳ πιτάσαι, τὸ ἄνθος ἀυτὸ περὶ ἑαυτὸ κατέῤῥυη, καὶ κόνις ἐγένετο, ὃ οὔτε διέῤῥιψάτις, οὔτε ἐστεφανώσατο, ἀλλὰ μάτην ἡ φύσις ἐπόνησεν.

sperabatur: nec eò minùs in exigua atque imperfecta sui parte resplenderet: vt repentè in gemma emarcuerit, ac priusquam ad suum vigorem peruenisset, ac summum incrementum nactus esset, totúmq; cum suaui odore decorem panderet, atque diffunderet, ipse circa se defluxerit, & in puluerem redactus sit, quem neque quisquam decerpsit, nec coronis adaptauit, sed frustra natura laborauit.

Atquæ sequuntur ex Nazianzeno, pro rerum & personarum conditione, plena sunt grauitatis.

LAVDATIO MIXTA, ET *concisa per frequentationem.*

Ex D. Gregorio Nazianzeno orat. in D. Athanasium.

Ἀλλ' ἰδοὺ ψυχὴ μὲν τοῖς ἄρχουσι, ταπεινὸς δὲ τῷ φρονήματι· καὶ τὸν μὲν ἀρετὴν ἀπρόσιτος, τὸν δὲ εὐτυχίαν δὲ καὶ λίαν εὐπρόσιτος, πρᾷος, ἀόργητος, συμπαθὴς, ἡδὺς δὲ λόγον, ἡδὺν δὲ τρόπον, ἀγγελικὸς τὸ εἶδος, ἀγγελικώτερος τὴν διάνοιαν, ὁπότε μὲν γαλήνης, ἐπαινέσαι παντελὴς, καὶ μηδὲν τῶν καλῶν τῇ ἀμετρίᾳ λυμήνασθαι, ἀλλὰ ποιῆσαι καὶ τὸν ὁπότε μὲν παρεὶς μὴ, ἀρχικὸν. μήτε τὸ ἀπαλὸν ἐκλῦσαι, μηδὲ σῦρον δὲ ἀυτηρὸν· ἀλλὰ τὸ μὲν, ἐπιεικείας, τὸ δὲ φρονήσεως καὶ εὐλογοφίας ἀμφότερα· ἐλάχιστα μὲν λόγου διὰ δὲ πρόπον, ἀλύμφωνα, ἀρκούντα πρὸς παιδαγωγίαν· ἐλάχιστα δὲ ῥάβδου, διὰ δὲ λόγον· ἔτι δὲ ἐλάττω τοῦτο, διὰ τὴν ῥάβδον μετρίως πλήττουσαν.

VIta quidem sublimis erat, verùm animo humilis; atque eâ quidem virtute, vt nemo ad eam aspirare posset: cæterùm ea comitate, vt ad eius congressum facilis aditus omnibus pateret, mansuetus, ab ira alienus, ad miserationem propensus, sermone iucundus, moribus iucundior, facie Angelicus, in increpando placidus, in laudando erudiendi vim habens: sic vtrumque temperans, vt neutrum horum per immoderationem labefactaret, verùm & increpatio paternam charitatem, & laudatio imperio dignam grauitatem obtineret: nec aut mollities dissoluta, aut seueritas rigida, & tetrica esset; quin potiùs illa facilitatis & benignitatis; hæc, prudentiæ nomen haberet; vtraque verò sapientiæ laudem consequeretur. Ita denique se comparans, vt nec sermone propter mores abundè ad institutionem sufficientes, magnopere opus haberet, nec rursus propter vim facultatémque dicendi, virga admodum egeret; sectione postrò multò minus, ob virgam moderatè ferientem.

Laudatio pulchra S. Athanasij.

Athanasius.

Item

Item ex eodem.

Ὁμῦ ἐπαινέτω τ ἐν νηστείαις καὶ προσευχαῖς, οἷον ἀσώματόν τι καὶ ἄυλον, ὁ δ τ ἐν τ ἀγρυπνίαις τι καὶ ψαλμῳδίαις, ἔντονόν τι καὶ ἀήττητον· ἄλλος τ ἐν προστασίᾳ τ ἀπόρων· ἄλλος τῷ πρὸς τ ὑπερίσχοντα αἰτυπίαν, ἢ πρὸς τ ταπεινὸν συγκατάβασιν· αἱ παρθένοι τ νυμφαγωγὸν, αἱ ὑπὸ ζυγὸν, τ συμφρονιστήν· οἱ τ ἐρημίας, τ πλεωτικόν· οἱ τ ἀπλότητος, τ ὁδηγόν· οἱ τ σοφείας, τ διαλόγων· οἱ ἐν εὐθυμίαις, τ χαλινόν· οἱ ἐν συμφοραῖς, τῷ παρακλητικῷ· τῷ βακτηρίαν, ἢ πολιόν· τῷ παιδαγωγίαν, ἢ νεότης· ἢ πενία, τ πτωχικόν· ἢ εὐπρέπεια, τ οἰκονόμον. δοκοῦσι μοι, καὶ χῆραι, τ προστάτιν ἐπαινέσαι, καὶ ὀρφανοὶ τ πατέρα, καὶ πτωχοὶ τ φιλόπτωχον, καὶ τ φιλόξενον οἱ ξένοι, καὶ ἀδελφοὶ τ φιλάδελφον· οἱ νοσοῦντες, τ ἰατρὸν, ᾧ βούλει νόσον καὶ ἰατρείαν· οἱ ὑγιαίνοντες, τ φύλακα τ ὑγείας· οἱ πάντες, τ πᾶσι πάντα γενόμενον.

HIc illius, velut corpore vacantis, ac materiæ expertis, in ieiuniis & orationibus aſſiduitatem laudibus vehat: Ille inſuperabilem in vigiliis & pſalmodiis vigorem: Alius egentium curam & præſidium: alius, vt vel ſuperbis & elatis reſtiterit, vel ad humiles ſe demiſerit, narret. Virgines laudent pronubum; quæ matrimonij iugo conſtrictæ ſunt, moderatorem; qui ſolitariam vitam agunt, excitatorem & erectorem; qui in ſodalitio viuunt, legiſlatorem; ſimplices, deductorem; ſpeculationi dediti, Theologum; hilares, frænum; calamitoſi, conſolatorem; canities, baculum; iuuentus, pædagogum; paupertas, largitorem; diuitiæ, diſpenſatorem. Quin mihi videntur & viduæ patronum laudaturæ, & pupilli patrem, & pauperes pauperum ſtudioſum, & peregrini hoſpitalem, & fratres fratrum amantem, ægrotantes medicum, idque cuiuſcunque morbi ac medicamenti volueris; ſani, valetudinis cuſtodem, omnes denique eum qui omnia omnibus factus eſt, vt omnes vel quàm plurimos lucri faceret.

LAVS ERVDITIONIS mixta per Synathroiſmon.

Ex D. Gregorio Nazianzeno, oratione in magnum Baſilium.

Baſilij laus.

Ποῖον μὲν εἶδος ἐπῆλθε παιδεύσεως, μᾶλλον δὲ ποῖον, οὐ μετ' ὀκνηρίας, ὡς μόνον; οὕτω μὲν ἅπαντα διελθὼν ὡς οὐδεὶς ἦν; οὕτω δ εἰς ἄκρον ἐτέτακτο, ὡς τ ἄλλων οὐδέν; ἀπουδῇ γὰρ εὐφυΐα συνῆν ἐφικτὸν, ἐξ ὧν ἐπίστατο καὶ τέτρωτο τὸ κράτος ἔχουσιν. ἦκτο μὲν τάχους φύσεως διὰ πόνου δρόμος, ἦκτο δ πόνου, διὰ τάχους.

Eruditionis laus vel ſcientiæ.

QVod diſciplinæ genus eſt, in quo verſatus non ſit, atque ita eximiè verſatus, quaſi in eo ſolo elaboraſſet? Sic nimirũ omnia cõplexus, vt ne vnũ quidẽ quiſquã: ſingula rurſus ita adſummum, quaſi nihil aliud præterea didiciſſet. Ad ingenij enim acrimoniã ſtudiũ accedebat, ex quibus imperiũ artibus ſcientiiſque comparatur. Qui cùm celeritate naturæ propter laborem & contentionem minimè opus haberet, quemadmodum nec labore, propter ingenij magnitudinem:

vetuſtate nobilis, nouitate fœlix: quod illuſtrat ſimilitudine ducta à magnis operibus, quæ veluti temporis lima expolita, ſenſim ad elegãtiora defluunt. Hanc eſſe quoque naturæ œconomiam diſertiſſimè declarat Philo Iudæus, libro de mundi opificio.

Secundum, Populi nobilitas, qui aut indigena eſt, aut ab aliarum vrbium indigenis: quos ipſe ſua gloria nobilitauit, deliciis perfudit, robore animauit. Huius autem bellicæ fortitudinis vnum affert exemplum in Chiis à Smyrnenſibus egregiè debellatis; cuius victoriæ monumentum Nauis eſt, quotannis in pompa Bacchanaliorum delata.

Anathemata victoriæ. Conſuetum illud fuit antiquis, arma, clypeos, ſigna, vexilla, naues, & cætera huiuſmodi, ad victoriæ monumenta ſeruare; ſic C. Memmius Roſtratas priſcorum Latinorum naues, quas deuicerat, in Roſtris collocari iuſſit: vnde & loco nomen.

Tertium, Omiſſis venuſta tranſitione pluribus, vt ſatis perſpectis, ad commendationem pulchritudinis delabitur, quam σοφιστικῶς admodum laudat, dignam aſſerens quæ inter ſtellas collocetur. Sic Erinna Leſbia, Roma terræ Olympus apud Erinnam. Romam dixit, γᾶς ὄλυμπον, Olympum terræ.

Quartum, Formæ illius cœleſtis notas & inſignia ſigillatim expendit. Sunt autem ſitus, magnitudo, partium vrbis aptiſſima conformatio, ornamenta, quibus tot & tam variis collucet, vt tota ex ſignis & picturis conflata eſſe videatur: Strabo lib. 14. de his verba faciens laudat in Smyrna poſt ſitum, ἐυμετρίαν διάφορον, ἐνδὺς λιθοστρώτους, τοὺς μεγάλας, πεζαγώνους ἐπιπέδους τε καὶ κατόρθους, vicos commodè deductos, vias lapidibus ſtratas, porticus magnas, & quadratas, in planis & editis locis.

Quintum, Poſt conformata præcipua vrbis membra, ad ſingula deſcendit, & laudat ædificia, templa, theatra, gymnaſia, fora, portus, lauacra, curricula, fontes: quorum & ſpecies & multitudo delectat: His accedit tanta ex aëris temperie ſuauitas, vt vbstot ædificiis extructa, ruris tamen amœni inſtar eſſe videatur.

Sextum, Poſt tot rerum & ſpectaculorum frequentiam commodè ſubiecit ὀπτώνυμα merè Atticum, & ſuaue, non hyperbolis vaſtum.

Septimum, Ab ædificiis tranſit ad cætera vrbis adiuncta, Animi corporiſque voluptates: ac imprimis artes commendat, quarum tantam eſſe copiam dicit, vt iure quis Smyrnam Diſciplinarum Larem appellârit.

Et ex iis magna quidem effluit animi voluptas. Ad corporis autem tum vtilitatem tum oblectationem, vberrimus eſt maris terræque prouentus, & omnis generis opificia, quibus vita ciuilis adiuuari ornarique poſſit.

Octauum, Et ne quid ad ſingularem voluptatem hominibus præſertim literatis deſit, pro vrbis portis non eſt quidem ille Apollo ἀγυιεὺς, qui à Græcis, Heſychio teſte in ara columnæ ſpeciem referente celebratur pro foribus, ſed fluuius Meles Homeri natalibus inſignis; qui Smyrnam abluens, eandem incredibili ſuarum deliciarum ſpectaculo perfudit. Huius ſuperiores fontes deſcribit in orbem circinatos, & pulcherrimis monilibus ſimiles; poſteriora aquarum Euripis ſcaturientia, oſtia nullo aquarum tumultu obſtrepentia, piſces cicures, ludibundóſque, præſultores.

Apollo ἀγυιεὺς, cultus pro foribus. Meles.

Ad ſummum, fluuium nobilem, cui vt Sperchio iuuenes, cincinnos; ſic carminum primitias, in Homeri honorem nobiliſſima quæque ingenia conſecrent.

vetuſtate nobilis, nouitate fœlix: quod illuſtrat ſimilitudine ducta à magnis operibus, quæ veluti temporis lima expolita, ſenſim ad elegãtiora defluunt. Hanc eſſe quoque naturæ œconomiam diſertiſſimè declarat Philo Iudæus, libro de mundi opificio.

Secundum, Populi nobilitas, qui aut indigena eſt, aut ab aliarum vrbium indigenis: quos ipſe ſua gloria nobilitauit, deliciis perfudit, robore animauit. Huius autem bellicæ fortitudinis vnum affert exemplum in Chiis à Smyrnenſibus egregiè debellatis; cuius victoriæ monumentum Nauis eſt, quotannis in pompa Bacchanaliorum delata.

Anathemata victoriæ. Conſuetum illud fuit antiquis, arma, clypeos, ſigna, vexilla, naues, & cætera huiuſmodi, ad victoriæ monumenta ſeruare; ſic C. Memmius Roſtratas priſcorum Latinorum naues, quas deuicerat, in Roſtris collocari iuſſit: vnde & loco nomen.

Tertium, Omiſſis venuſta tranſitione pluribus, vt ſatis perſpectis, ad commendationem pulchritudinis delabitur, quam σοφιστικῶς admodum laudat, dignam afferens quæ inter ſtellas collocetur. Sic Erinna Leſbia, Roma terræ Olympus apud Erinnam. Romam dixit, γᾶς ὄλυμπον, Olympum terræ.

Quartum, Formæ illius cœleſtis notas & inſignia ſigillatim expendit. Sunt autem ſitus, magnitudo, partium vrbis aptiſſima conformatio, ornamenta, quibus tot & tam variis collucet, vt tota ex ſignis & picturis conflata eſſe videatur: Strabo lib. 14. de his verba faciens laudat in Smyrna poſt ſitum, ξυμπομίαν διάφορον, ὁδοὺς λιθοστρώτους, στοὰς μεγάλας, πλατυγώνους ὑπαίθρους τε καὶ σκεπάσεις, vicos commodè deductos, vias lapidibus ſtratas, porticus magnas, & quadratas, in planis & editis locis.

Quintum, Poſt conformata præcipua vrbis membra, ad ſingula deſcendit, & laudat ædificia, templa, theatra, gymnaſia, fora, portus, lauacra, curricula, fontes: quorum & ſpecies & multitudo delectat: His accedit tanta ex aëris temperie ſuauitas, vt vbstot ædificiis extructa, ruris tamen amœni inſtar eſſe videatur.

Sextum, Poſt tot rerum & ſpectaculorum frequentiam commodè ſubiecit ὀπωρινὰ merè Atticum, & ſuaue, non hyperbolis vaſtum.

Septimum, Ab ædificiis tranſit ad cætera vrbis adiuncta, Animi corporiſque voluptates: ac imprimis artes commendat, quarum tantam eſſe copiam dicit, vt iure quis Smyrnam Diſciplinarum Larem appellârit.

Et ex iis magna quidem effluit animi voluptas. Ad corporis autem tum vtilitatem tum oblectationem, vberrimus eſt maris terræque prouentus, & omnis generis opificia, quibus vita ciuilis adiuuari ornarique poſſit.

Octauum, Et ne quid ad ſingularem voluptatem hominibus præſertim literatis deſit, pro vrbis portis non eſt quidem ille Apollo ἀγυιεὺς, qui à Græcis, Heſychio teſte, in ara columnæ ſpeciem referente celebratur pro foribus, ſed fluuius Meles Homeri natalibus inſignis; qui Smyrnam abluens, eandem incredibili ſuarum deliciarum ſpectaculo perfundit. Huius ſuperiores fontes deſcribit in orbem circinatos, & pulcherrimis monilibus ſimiles; poſteriora aquarum Euripis ſcaturientia, oſtia nullo aquarum tumultu obſtrepentia, piſces cicures, ludibundóſque, præſultores. Apollo ἀγυιεὺς, cultus pro foribus. Meles.

Ad ſummum, fluuium nobilem, cui vt Sperchio iuuenes, cincinnos; ſic carminum primitias, in Homeri honorem nobiliſſima quæque ingenia conſecrent.

Digitized by Google

Nonum, Meleti amœno fluuio ſuccedit amœnus Neptuni campus, exporrecta quædam planities, maris antea æſtu perfuſa, nunc autem ſola ipſius veſtigia, non ſine amœno quodam ſpectaculo oſtentans. Ex eo ampliſſima & pulcherrima vrbis facies, iucundiſſimúſque proſpectus.

Exordium in laude pulcherrimæ vrbis aptiſſimum.

Decimum, Poſt tot ornamentorum expoſitionem colligit, tantam eſſe vrbis gloriam, vt vni Smyrnæ decor damno eſſe videatur, quo minus à ſuis laudatoribus ornari poſſit. Tum infert ſimilitudinum aliquot delicias; portum, cum vmbilico; mare, cum vrbis oculo comparans: quæ, vt aptiora, carminibus Muſarum filiis relinquit.

Pulchritudo ſine gratia, hamus ſine eſca.

Vndecimum, Pulchritudo ſine gratia, hamus eſt ſine eſca natans: quamobrem rectè poſt ciuitatis pulchritudinem ſubiungit affuſam illi gratiam: quam cum Iride, Lyræ ſuauiſſimo concentu, & ſplendore, qui ab Homero in ædibus Menelai deſcribitur, egregiè comparat.

Duodecimum, Pauca de ſinu maris & portu ſubintexit, quaſi eum ſubterfugiſſent: Sed conſultò, artificioſum hunc orationis exitum quæſiuit, vt cùm de portu ageret, orationem appelleret ad portum.

Hæc porro ſuauioris elegantiæ viſa.

Ariſtides.

Οἶμαι γὰρ, εἴ τινος εἰδύλιον πόλεως ἴδοι φαινὸς κατ' οὐρανὸν, ὥσπερ ἄστρον φασὶ τὸν Ἀριάδνης, ἄλλα εἰδύλια ποταμῶν τε καὶ ζώων, ὅσα σφῶν ἐπιμέλεται, τὸ δὲ αὖ φαινὸς πάσαι. οὕτω μοι δοκεῖ πηγνύναι σαφέστερον πόλεως εἶναι, &c.

SI qua præſtantiſſimæ vrbis imago in cœlo eſſet collocanda, velut Ariadnæ aiunt coronam, aliáque tum fluuiorum tum animalium Diis dilectorum ſimulacra; Smyrnam equidem exiſtimarem præ cæteris eo honore dignam fore: adeò videtur exemplar quoddam vrbis eſſe; nec vel Homero ciue, vel alia ad commendationem arte indigere, cùm ipſa ſui amorem omnibus conciliet, ac penè cogat; neque aures, ſed oculos, ſuæ pulchritudinis admiratione perfundat.

Primùm mari inſiſtens, perpetuum emittit pulchritudinis florem, quaſi non paulatim conſtituta ſit, verùm tota ſimul è terra emerſerit. Magnitudinem verò non pro neceſſitate vel occaſione ſortita eſt, ſed vbique ampla, ſibique ſimilis conſpicitur, & laxitatem pro incremento pulchritudinis habet: neque multas eſſe vrbes diſperſas dixeris, ſed vnam multis parem, eámque ſibi variarum partium nexu conformem, non aliter atque in humano corpore, vinciri inter ſe pulchra membrorum coagmentatio ſolet.

Iam ornamenta, quæ tum in ipſa tum circa ipſam viſuntur, æquè ſunt & multa & ſplendida, atque omniũ maximè exoptanda. Quinimo tota, ſicut veſtis aureis imaginibus illuſa collucet. Si quidem ab occaſu ad ortum proceſſeris, è templo in templũ venies, & à colle ad collem per vicos pulcherrimos.

Vrbis egregiæ ornamenta.

Quòd ſi in arce conſiſtas, tum & mare ſubterfluit, & ſuburbia appellunt, & vtriſque ciuitas permiſta, tribus iucundiſſimis ſpectaculis animum exhilarat: nec habet quis vbi oculum figat, vbi ad ſe ſingula, tanquam in vario monili, attrahunt. Cùm ab arce deſcenderis, ortui expoſita loca te excipient, ac primum templum pulcherrimum præſidis Deæ.

Quæ autem deinde ſequuntur, ne ſenex quidem poſſet commemorare

commodè. Nam omnia deinceps ad littus vsque, gymnasiis, foris, theatris, portubus, aliisque ornamentis tum arte tum natura factis certatim resplendent, nec quicquam vel spectaculo vel vsu caret.

Ac lauacra quidem tot sunt, vt pene dubites, vbi lauare velis: Curricula verò omnis generis, partim in vrbe media, partim in finibus, eáque inter se præstantia. Fontes deinde tot sunt, quot ædes: imò etiam, ac plures: tum vici pro foris, iique quadrifariàm se inuicem secant, quò pleniùs sole collustrentur: atque adeò, quod mox negabam, multas propemodum vrbes, ac singulas ad imaginem totius describunt.

Auræ verò tum vernæ tum æstiuæ etiam lusciniarum ac cicadarum poëticarum dulcedinem superant: aliæque alia peragrantes loca, nemorisinstar vrbem totam reddunt.

Quænam vel pictura vel sculptura possit hæc exprimere? Quin perpetuò tanquam in solemnem exornata pompam, & priuato splendet & publico apparatu: Persico elegantius tentorio spectaculum. Animi præterea voluptates nunquam hîc deficiunt, nec Musarum vlla, quæcunque ciuitates hominum frequentant, caremus. Nam & indigenæ sunt, & aduenæ multæ: *adeo, vt disciplinarum quidem ratione, Larem hunc regionis facilè dixeris.* Theatra verò varia, tum ad certamina tum ad alias ostentationes comparata, magna sunt numero. Ad hæc, opificia omnis generis, marisque ac terræ prouentus æqualis. Denique vtrique hominum generi sola hæc vrbs est commodissima, siue qui in otio & voluptate statuunt degere, siue qui tacitè philosophari volunt. Aptas enim laboribus remissiones habent, ita vt fatigari non possint.

Iam qui pro foribus est ornatus ciuitatis, instar Compitalitij Apollinis, Meles cognominis, Nymphas è finibus, per specum deducit in mare, vt illæ cùm lauacrum habeant perenne, tum à Nereo Nereides modico recipiant interuallo.

Pariter autem ex antris, cibus, arboribus, atque etiam ex medio flumine Meles exilit, & ad mare progreditur. Ac superiores quidem eius fontes circulari sunt figura, & monili valde similes; inferiora speciem Euripi referunt: Ad ostia verò minimum strepit, ac leniſſimis fluctibus mari miscetur; cuius & accessus concitati excipit, & recessus mitescentis comitatur, vt difficilis sit concursus animaduersio. Quinimò piscium abundantiam, qui quidem cicures sint, & in ripa cum hominibus epulentur, & ad tibiam saltent, atque insultent conuiuis: cùm vel pueri narrare possunt, tum omnibus videre licet: Pulchriores autem fluuij partus, iique in omnes effusi ciuitates, in Homero communi Græcorum nutritio & amico, tam parentibus quàm ipsismet pueris, meritò censentur. Quocirca iure singuli ad Meletis, tanquam ad Sperchij, fontes, quod aiit ille, orationum, non crinium primitias obtulerint, vt Homeri causa fluuium celebrent. Melete traiecto, Neptuni campus occurrit: quod est vrbis donum, simile meo iudicio, ac dissimile Thessaliæ. Nam vt ille deductis montibus planam reddidit Thessaliam, emisso ex palude Peneo: ita hic de montibus mare reduxit, parem terreno marinum ornatum vrbi concilians.

Pisces cicures.

Neptuni campus.

At poëta quidem aliquis hoc fortasse delectationis causa diceret, portum quidem vmbilicum vrbis occupasse, mare autem oculum; non minùs iis qui fines vtrinque incolunt, quàm accolis conspicuum: tum arcem quidem vndique ex vrbe eminere, mare autem, quasi basim triangulum subtendere, hactenus à Melete ad ortum discedens, quatenus flexui sufficiat. Sed hæc quidem, in-

quam, per partes aliquis illustrare possit. Gratiam verò, per omnia, more Iridis, diffusam, quæque vrbem, instar Lyræ, tum sibi tum externis ornamentis consonam reddit; & perpetuum instar æris Homerici ad cœlum vsque pertingentem splendorem, quisnam verbis cõsequi possit? Non ita, nec Meles præclaros habet liberos, nec eloquentia quisquam valet. Quinimò sola inter omnes vrbes spectatorem non auditorem postulat: nec tam spectatorem quàm conuictorem perpetuum, si quis ipsam probè perspicere velit, laudúmque mercedem indidem reportare.

DE SINGVLARI EIVSDEM authoris artificio, in laude Putei.

CAPVT XXV.

Putei laudationis artificium.

CLaudam riuos ad Puteum; Qui elegantem sophistæ artem contemplari voluerit, legat quæ scripsit εἰς τὸ φρέαρ Ασκληπιοῦ. Inueniet profectò disertum hominem, nihil eorum omisisse, quæ ad Putei commendationem facere possunt. Incipit:

Τί δ' ἂν τις τὸ φρέαρ τὸ ἱερόν, & cætera.

Primum, Exordium est per addubitationem, ex abrupto: quasi nesciat quid de Puteo Æsculapij sit dicturus, vnde orationem auspicari debeat. Tum illud elegans est, quod subiungit, facilius esse eiusdem putei aqua pellucida sitis ardorem restinguere, quàm laudes aquæ prædicare. Pressisse videtur in eo, sicut solet, Demosthenis vestigia, qui in ἐπιτ. dixit, mortuos flere, cuiuis in promptu esse, at laudare difficile. Illustrat deinde orationem præclara, & ex amantibus ducta similitudine, qui delicias suas præsentes indicare possunt: absentes pro desiderio commendare non possunt. Sic apud Maximum Tyrium Dei amator ἀδυνατεῖ περὶ τοῦ παιδὸς εἰπεῖν δι' ἡμερῶν ἡδίω, & silentio potiùs laudat quàm oratione.

Secundum caput est, Principium laudationis à situ, seu loco; in quo cõmendatur salubritas, puritas, pulchritudo, celebritas, sanctitas, propter templi scilicet religionem.

Tertium, Comparatione locum magis ornat, & commendat. Ipsi enim Epidauro Æsculapij natalibus illustrato anteponit; quòd Æsculapius Epidaurum, istius sedis amœnitate illectus, videatur reliquisse.

Quartum, Laus aquæ ab origine, quòd fluat à platano, vel, quod sanctius est, ab ipsis templi fundamentis.

Quintum, Propriis notis aquam commendat, septem autem illæ sunt. tenuitas, leuitas, lenitas, dulcedo, habilitas ad potum, perennitas, & incorrupta quædam sinceritas. Leuitatem eius ex eo probat, quòd non vt Peneus fluuius patiatur sibi Titaresium superfundi, sed omnibus innatet, in profundum, non secus ac siculneum lignum solet, demersis. Huius naturæ est amnis Silias, qui nihil sibi innatare patitur, vt author est Strabo lib. 15. ἐν ᾗ τῇ ὀρεινῇ Σιλίαν ποταμὸν εἶναι ἐν ᾧ μηδὲν ἐπιπλεῖ.

Stygis aqua omnia perforat.

Sextum, Aquam Æsculapij, cum ipsius Stygis riuo audet comparare, cuius vis ineluctabilis esse perhibetur; nam omnia metalla & lapides perforat, præter pocula ex cornu Asini Scythici confecta; quorum materiam miratus Alexander, Delphos misit, & Apollini consecrauit, vt habet Ælian. de animal. lib. 10. Itaque cùm indomitus videatur hic liquor tantis viribus efferuescens, non quidem robore parem hanc aquam facit: sed appositæ eius nectarea suauitate, Stygem eleuat.

Septimum, Laus ab aquarum copia, quam per dolij antapodosin illustrat. Rationem autem eius copiæ affert, quòd Æsculapij sit, veluti ad-

Digitized by Google

miniſter: cuius cùm ſemper profuſa ſit benignitas, puteum talem illi eſſe oportet, qui, nuſquam interſiſtente aquarum vbertate, mortales potet, & exhilaret. Sic Vulcani inſtrumenta ad Domini nutũ præſto ſunt apud Homerum, ſuopte motu (tantum eſt obſequij ſtudium) procurrentia.

Octauum, Delabitur ad vſum, celebritatem, & varias huius aquæ vtilitates: quòd non tantùm potui, lotionibus, tẽpli luſtrationibus, amœniſſimo præterea voluptatis ſpectaculo, ſed ipſis curationibus deſeruiat. Quod autem hic affert de aquarum medicinis, Plinius exequitur li. 31. ca. 2. ſed & Tullius Laureas celebrauit carmine, fontem Ciceronis, cuius aqua fuit oculis ſaluberrima.

Vt quoniam totum legitur ſine fine per orbem,
Sint plures oculis quæ medeantur aquæ.

Poterat & Dæmon ad falſi numinis venerationem fouendam, in hoc Æſculapij fonte aliquid ex ſua arte & conſuetis fraudibus moliri.

Clitor fluuius piſces vocales facit.

Nonum, Vocem quoque ex hac Æſculapij aqua mutis redditam ſignificat: ſic Clitor fluuius piſces ſuos vocales facit, vt habet Mnaſeas Patrenſis in Periplo. ſic Hippocrene Poëtas afflat, vnde & καλὸν ὕδωρ appellatur à Nonno, & ἐυπὶς ὕδωρ ab Antipatro, Antholog. l. 2. ſi penes fabulas ſit fides.

Decimum, à comparatione vini & nectaris, tum celebrium fluuiorum, hanc aquam exornat. Numerantur autem imprimis aqua Delia, Apollini ſacra, & Cnidus, qui, à Curtio, non ſpatio aquarum, ſed liquore fertur memorabilis; tum Eurymedon Pamphyliæ; & Choaſpis Aſiæ fluuius; è quo ſolo Perſicos Reges bibere author eſt Solinus: tum Peneus, qui per amœniſſima Tempe nemoroſa conualle defluit: & fons Abyſſus, quem à profunditate nomen habuiſſe conſtat. Heſych. Ἄβυσσος ὕδατα ἄπιστα. ὅτι ἡ ἐν Ἀρχαὶ λίμνη οὕτω καλεῖται.

Ariſtides.

QVid autem de ſacro Puteo dicemus? an orationis facultatem incuſabimus, quæ nequeat ad omnia pertingere, nec ſemper naturam rerum abundè valeat explicare? Pulchritudinem certè ac voluptatem eius nulla declarabit oratio, verùm faciliùs ex hac aqua bibimus, eámque iucundè aſpicimus, atque in ea lauamus, quàm de ipſa quicquam dicimus. Vt autem ij qui pulchras amant mulieres, formæ præſtantia capti, quales quidem ament, ſciunt, veruntamen, ſi quis eos interroget, nihil de abſentibus poſſent dicere, præſentes autem oſtenderent: Ita & puteum hũc amamus quidem quàm plurimi, aut potiùs omnes ferè: qualis autem ſit, dicere non poſſumus: verùm ſi quis de eo nos interroget, hunc, ad ipſum deducemus, atque ei oſtendemus: Illi verò, nec hoc ſufficeret, donec eo guſtato, lotum Homericam videretur deguſtâſſe; quippe qui manere vellet, ægréque ab eo diſcederet. Ex verſ. G. Canteri. Lotus Homerica.

Nec tamen decet nos, more ſitientium, quod aiunt, tacitè bibere, quin etiam verbis exornemus: ac tum ſeruatorem Deum, cuius & hoc opus eſt, ſalutemus, tum nymphas eius incolas, quæ nobis vſum gratiæ diuinæ concedunt, & ſubminiſtrant. Quod igitur erit principium? an quemadmodum, cùm ex eo bibimus, admoto labris poculo non ceſſamus, ſed infundimus ſubito, ſic oratio quoq; noſtra ſubitò dicet omnia? Illud igitur nobis ſit, quaſi labris admotum, quòd in pulcherrimo ſit totius orbis loco. Quem enim ex omnibus Deus, vt ſaluberrimum & puriſſimum elegit locum, hunc beneficiis ſuis illuſtriſſimum reddidit, is vtique omnium eſt per orbem totũ pulcherrimus. Quanquam etenim, quibus in ſingulis locis nati ſunt initio Dij,

etiam hæc in honore sunt ob hoc ipsum habenda, quòd Deos receperint: Illud tamen longè maius est, quòd ipsa ab vsque Epidauro huc profectus Deus, maximè amauit hunc locum, atque ostendit, eum se, cum delectum, tum cæteris prælatũ deinceps incolere. Cui autem loco Deus, ac Deorum quidem benignissimus, censuit immorandum, cum nos, qui quidem serui eius simus, alio quàm optimi, nomine dignabimur? Itaque in pulcherrimo orbis loco est Puteus. Præterea ipsius templi locus is, qui sub diuo peruius est, optimo loco iacet. Medius enim puteus in medio constitutus est. Aqua verò vel à platano fluit; quandoquidem & hæc instar notæ cuiusdam est agnata, vel si mauis, quod quidem pulchrius est, & sanctius, ab ipsis quibus insistit templum, fundamentis.

Quo fit vt omnes hoc opinentur, atque credant, è salubri ac salutari loco aquam profluere; quippe quæ à templo, & seruatoris pedibus proficiscatur. Nec enim posset ex salubriori loco profluere. Et in tali quidem loco sita, & à talibus oriunda, meritò dicetur optima.

Aquæ cõmendatio.

Ac primùm quidem tenuissima est, ad aëris naturam proximè accedens, deinde, quod hinc sequitur, lenissima simul, & mitissima, tum dulcissima, & maximè potabilis, ac perennis, & ad cuius potationem vinum non desideres.

Et Homerus quidem Titaresium Peneo dixit superfundi, quemadmodum aquæ homo præ lenitate innatat. At verò huic aquæ, meo iudicio, siquidem alia infundatur, sursum exilit, illa tanquam phallo quodam in profundum delabente, nisi potiùs etiam infusam aquam videatur lenitate sua, in altum esse sublatura: quæ quidem non arroganter à nobis dici, indicant pondera. Quid autem dixerit Stygis riuus, si oppositus propendeat? hæc autem fluxio, nec à Styge oritur, nec aliud quicquam horrendum habet, sed vel sanitatis, vel nectaris, vel similis alicuius rei iure riuus dici posset. Cui illud est etiam testimonio, quòd hæc aqua temporis vitium non patitur, verùm quæcunque est hausta, eodem modo atque ea quæ in puteo relinquitur, incorrupta manet, & sincera.

Iam verò abundantia putei tanta est, quanta nullius, vt ita dicam, alterius, ac robustos quidem eos qui hauriunt, & cautos oportet esse, ne inuadantur.

Solus igitur ex omnibus puteis, quicunque exhauriuntur, æqualem perpetuo copiam præbet, pertuso dolio ex contraria parte respondens. Vt enim illud nũquam impletur ista, hic semper ad labrum vsque plenus est.

Cùm enim humanissimi Dei minister sit, & adiutor, ad ministerium promptissimus, ac semper plenus conspicitur. Et sicut ille nunquam ab hominibus seruandis cessat, sic dominum hic imitans, indigorum vsui nunquam non suppeditat, cùm sit, quasi alumnus quidam, donsimue Æsculapij; quemadmodum Vulcani instrumenta finxit Homerus, ad eius voluntatem moueri. Et quoniam huc vsque dicendo perueni, quænam est inter homines aqua, quæ cum hac in vsu comparari possit? nec enim potus modò, sed idem etiam lauacrum est iucundissimum, ac tutissimum: nec pro anni tempore mutatur; quin & æstate frigidissima fit, & hyeme clementissima, præsentis vbique temporis molestias mitigans, qualem quidem decet fontem sacrum Æsculapij existere. Ac pulchra quidem ista sunt & iucunda, siue quis iis vtatur ipse, siue alios videat partim æstate circum puteum deinceps, vt examen apum, vel muscas circum lac, circum sistere, & à matutino vsque tempore vaporem instar potus alicuius sitim reprimentis

Vulcani instrumenta sponte moueri.

Digitized by Google

mentis præoccupare; partim cùm glacie concreta manus lauerint, calidiores ac iucundiores fieri: verùm sunt & alia, in quibus hoc puteo Deus tanquam operis socio vtitur, multisque sæpe ad ea quæ volebant à Deo impetranda, puteus hic vsui fuit.

Nec secus atque medicorum & præstigiatorum serui ad ministeria sunt exercitati, & adiumento suo spectatores atque ægrotos stupefaciunt: Ita magni operum mirabilium artificis, & ad hominum salutem omnia referentis hoc est inuentum, hęc possessio. Itaque in omnibus eum iuuat operibus, & apud multos pharmaci locum obtinet. Multi enim cùm ex hoc puteo lauissent, visum recuperârunt: multi ex aqua cùm bibissent, pectoris sanitatem, anhelitum laborantem, receperunt. Multorum etiam pedes, aliáue membra sunt correcta.

Aquæ virtutes. Fontium cõmendatio.

Quid, quòd ex mutuo quidã eloquens olim factus est; quemadmodum, qui de sacris biberunt fontibus, vaticinari solent? Nec desunt, quibus quòd aquam duntaxat hauserant, saluti fuit. Quinimò cùm ægrotis adeo salutaris est, tum sanis etiam cuiusuis alterius aquæ vsum præbet insignem.

Qui enim hanc gustauerint, iis alia iam aqua quæuis sordet; vt si quis post vinum fragrans vappam bibat. Sola porrò hæc aqua, tam ægrotis eadem quàm valentibus æquè est iucundissima, & vtilissima; vt nec vel lac cum ea comparare, vel vinum desiderare possint: quandoquidem est instar nectaris eius, quod Pindarus perenne, potabile, ac diuina quadam mistura temperatum cecinit.

Quocirca si duo proponantur vobis pocula, alterum hac aqua, alterum alia simul, & vino præstantissimo plenum: vtrum essetis sumpturi, dubitare possetis. Præterea reliquæ aquæ sacræ, qualis est Delia, aliæque similes, paucorum vsibus patent: hæc per vtentium salutem, non quòd eam nemo contingat, sacra redditur: eadémque & lustrationibus templi sufficit, & hominibus ad potionem ac lauacrum, & spectantium delectationi.

Ego certè, nec Cnidium, nec Eurymedontem, nec vnde Rex bibebat, Choaspim, nec eum, cui pulcherrimas ad vtramque ripam coronas emisit terra, Peneum, neque Abyssum, neque aliam aquam vllam, cum hac vndique sacra velim comparare, sed tantum eam inter aquas excellere, quantum Præses ipsius Deus Diis præstat reliquis, dixerim.

Choaspis fluuius ex quo bibit Rex Persarum. Abyssus fons.

Hoc restat adiicere, piè nos facturos, si sic sentiamus; quandoquidem primus de ipsa Deus hanc, vt aiunt, sententiam tulit.

Finis Libri decimi.

LIBRI VNDECIMI INSTITVTVM.

VNDECIMVS hic liber Epidicticos characteres hypotypoſeωn complectitur; in quo variorum authorum, qui modò in florido genere nituerũt, ingenia, & quaſi ex Græcorum Latinorúmque teſſerulis opus mirificè vermiculatũ poteris agnoſcere. Sũt omnino Hypotypoſes, viuæ quædam rerum imagines, & compendioſæ laudationes, ac vituperationes, quibus nihil eſt in eloquentia ornatius, ſi modò ea temperies adhibeatur, quam imperiti non nôrunt, dum omnia farciunt deſcriptionibus. Atque, vt nouitius ille Pictor, qui Helenæ tabulam totam auro compleuit, cùm pulchram orationem facere non poſſint, diuitem malè adſcitis ornamentis faciunt. Videndum eſt, quid argumentum, quid locus, quid perſonæ, quid aures ferant, vt quis prudenter iſtis imaginibus vtatur. Sed de vſu aliàs: Nunc inter has Epidictici generis delicias ludens, ſatis vberem hypotypoſeωn copiam in ordinem digeſſi, permultas ex Græcis πεπεργασμένως expreſſi, obſcuras illuſtraui, mancas & mutilas ſuppleui, notas ad aliquot obſcuriores locos adieci: Quo in opere varietas cum fructu & voluptate coniuncta, ſtudia iuuentutis excolere ſimul & exhilarare poterit.

Homo, menſura omnium.

Ordiemur ab homine; hic enim eſt πάντων μέτρον: Duas eius naturas orationi præbet anſas, hac vim cæleſtem, illa terrenam effigiem attingimus. Quid eſt enim aliud homo, quàm ζῶον ἀθάνατον ἐν θνητῷ καθειργμένον σώματι; Animal immortale, in mortali carcere concluſum? Sed immortalis anima, quibus in tanta rerum difficultate depingetur coloribus? mirari poſſumus, deſcribere ſatis non poſſumus. Verùm nonnulla de eadem materia iam delibauimus libri tertij capite primo, & multa ſe prodent in Ethicis characteribus, quæ ad animi lineamenta attinent; nunc inferiorem naturam, quæ prima occurrit oculis, conſideremus.

Homo animal immortale in mortali carcere. Plato in Axiocho.

Digitized by Google

CHARACTERES EPIDICTICI.

LIBER VNDECIMVS.

VARIAS HYPOTYPOSES COMPLECTENS, Ex antiquis authoribus Græcis, & Latinis.

DESCRIPTIONES HOMINIS.

HOMO.

Descriptio I.

Ad Marciã. Ex Seneca.

QVID est Homo? quodlibet quassum vas, & quodlibet fragile. Iactatu, non tempestate magna, vt dissiperis, opus est: vbicumque arietaueris, solueris. Quid est homo? imbecillum corpus, & fragile, nudum, suapte naturâ inerme, alienæ opis indigens, ad omnem fortunæ contumeliam proiectum: cùm bene lacertos exercuit, cuiuslibet feræ pabulum, cuiuslibet victima: ex infirmis fluidisque contextum, & lineamentis exterioribus nitidum, frigoris, æstus, laboris impatiens, ipso rursum situ & otio iturum in tabem: Alimenta metuens sua, quorum modò copia modò inopia rumpitur, anxiæ sollicitæque tutelæ, precarij spiritus, & malè cohærentis. Soli semper nutrimentum vitiosum, & inutile. Miramur in hoc mortem vnius, qua singulis opus est? nunquid enim, vt concidat, res est magni molimenti? Odor illi, sapórque, & lassitudo, & vigilia, & humor, & cibus, & fine quibus viuere non potest, mortifera sunt, quocunque se mouet, statim infirmitatis suæ conscium, non omne cœlum ferens, aquarum nouitatibus, flatúsque non familiaris auræ & tenuissimis caussis, atque offensionibus morbidum, putre, cassum: à fletu vitam auspicatum. Cùm interim quantos tumultus hoc tam contemptum animal mouet? in quantas cogitationes oblitum suæ conditionis venit? immortalia, æterna volutat animo, & in nepotes pronepotésque disponit: cum interim longa conantem

οὕτω δ' ἀμφότερα συλαβών, καὶ εἰς ἓν ἀγαγών, ὥστε ἄδηλον εἶναι πότερον τούτων ἐκεῖνος θαυμασιώτερος. πῶς μὲ ῥητορικὸν τοσοῦτος, τοιοῦτος μύθους ἀνύσας, εἰ καὶ τὸ ἦθος αὐτῷ μὴ κατ' ῥήτορας ἦν; πῶς δὲ γεωμετρικὸν, ἃ γλῶσσαν ἐξελληνίζει, καὶ ἱστορίαν σωμάτων, καὶ μέτρων ἐπιστατεῖ, καὶ νομοθετεῖ ποιήμασι; πῶς δὲ φιλοσοφίαν, ἧς ὄντως ὑψηλόν τι καὶ ἄνω βαίνουσαν, ὅσον τι θεωρητικὸν καὶ θεωρεικὸν, ὅσον τὸ περὶ τὰς λογικὰς ἀποδείξεις καὶ ἀντιθέσεις ἔχει, καὶ τὰ παλαίσματα, ἃ δὴ διαλεκτικὸν ὀνομάζουσιν; ὡς ῥᾴδιον εἶναι τὸν λαβυρίνθοις διεξιόντα, ἢ τῶν ἐκείνου λόγων ἄρκυς διαφυγεῖν, εἰ τούτου ἐθέλοιεν; ἀστρονομίας δὲ καὶ γεωμετρίας, καὶ ἀριθμῶν ἀναλογίας, τοσοῦτον λαβὼν, ὅσον μὴ κλονεῖσθαι τοῖς περὶ ταῦτα κομψοῖς· τὸ περιττὸν διέπτυσεν, ὡς ἄχρηστον τοῖς εὐσεβεῖν ἐθέλουσιν. ὥστε μᾶλλον μὲ τὸ αἱρεθὲν τῶ παρεθέντος ἐκείνου θαυμάζειν.

sic tamen vtrumque coniunxerat, vt non satis liqueret vtro nomine admirabilior esset. Quis in Rhetorica illa, inquam, vim ignis spirante, cum eo comparandus, tametsi illius mores à Rhetorum moribus dissiderent? Quis in Grammatica, quæ linguam ad Græcismum formet, historias colligit, metris præest, carminibus leges præscribit? Quis in Philosophia, excelsa procul dubio scientia, & sursum gradiente, siue eam partem spectes, quæ in actione & speculatione posita est, siue eam quæ in Logicis demõstrationibus, aut oppositionibus, & concertationibus, versatur, quam Dialecticam vocant? in qua adeo excelluit, vt iis qui cum eo disputabant, facilius esset sese extricare è labyrinthis, quàm argumentorum eius laqueos effugere, si quando res ita postularet? Iam verò Astronomiam, Geometriam, numerorum proportiones hactenus didicisse contentus, vt non ab iis qui in eiusmodi rebus sciti & eruditi sunt, exagitaretur: quicquid supererat, vt pietatis cultoribus infrugiferum contempsit: adeo vt & quod elegit, magis admirari ac prædicare liceat, quàm quod reliquit.

HÆc nos obiter: Qui plura voler in hoc genere, videat Luciani Demosthenem, Plinij Traianum, Panegyrésque Imperatorum ex Latino Pacato, Eumene, & aliis: nulla est materia, in qua fœcundiùs omnia penè ingenia luxuriârint.

Pro animalium laude infinita sunt apud Ælianum, qui eorumdem φύσεις elegantissimo stylo est persequutus. Equi encomium habet Hierocles in præfatione libri secundi Hippiatricorum, & Gryneus in Hippiatrica. Bouem celebrauit Libanius, Musicam Lucianus, Apes Quintilianus, de quibus nonnulla dixi superiùs. Multa etiam, quæ ad animalium laudes attinent, inuenientur in Hypotyposibus.

ARTIFICIVM ET similitudo Aristidis in laude Smyrnæ.

CAPVT XXIV.

INter res inanimas celebertima est laus vrbium: in qua visum est Smyrnæ encomium ex Aristide subiicere: quòd elegantissimæ ciuitati videatur suauissimam orationem accommodâsse.

Babylonis descriptionem vide apud Philostr. l. 1. c. 18. p. 37.

Sunt autem eius hæc præcipua capita:

Primum laudis caput, est ab antiquitate, quòd Smyrna tertiò instaurata, ex eo & antiquitatem suam probet, & pulchritudinem ostentet: sitque, quod ait Tertullianus de Carthagine, in libro de Pallio,

Digitized by Google

vetuſtate nobilis, nouitate fœlix: quod illuſtrat ſimilitudine ducta à magnis operibus, quæ veluti temporis lima expolita, ſenſim ad elegãtiora defluunt. Hanc eſſe quoque naturæ œconomiam diſertiſſimè declarat Philo Iudæus, libro de mundi opificio.

Secundum, Populi nobilitas, qui aut indigena eſt, aut ab aliarum vrbium indigenis: quos ipſe ſua gloria nobilitauit, deliciis perfudit, robore animauit. Huius autem bellicæ fortitudinis vnum affert exemplum in Chiis à Smyrnenſibus egregiè debellatis; cuius victoriæ monumentum Nauis eſt, quotannis in pompa Bacchanaliorum delata.

Anathemata victoriæ. Conſuetum illud fuit antiquis, arma, clypeos, ſigna, vexilla, naues, & cætera huiuſmodi, ad victoriæ monumenta ſeruare; ſic C. Memmius Roſtratas priſcorum Latinorum naues, quas deuicerat, in Roſtris collocari iuſſit: vnde & loco nomen.

Tertium, Omiſſis venuſta tranſitione pluribus, vt ſatis perſpectis, ad commendationem pulchritudinis delabitur, quam σοφιστικῶς admodum laudat, dignam afferens quæ inter ſtellas collocetur. Sic Erinna Leſbia, Roma terræ Olympus apud Erinnam. Romam dixit, γᾶς ὄλυμπον, Olympum terræ.

Quartum, Formæ illius cœleſtis notas & inſignia ſigillatim expendit. Sunt autem ſitus, magnitudo, partium vrbis aptiſſima conformatio, ornamenta, quibus tot & tam variis collucet, vt tota ex ſignis & picturis conflata eſſe videatur: Strabo lib. 14. de his verba faciens laudat in Smyrna poſt ſitum, ἐυμετρίαν διάθεσιν, ὁδοὺς λιθοστρώτους, στοὰς μεγάλας, περιεχόντες ἐπιπέδους τε καὶ λοφώδεις, vicos commodè deductos, vias lapidibus ſtratas, porticus magnas, & quadratas, in planis & editis locis.

Quintum, Poſt conformata præcipua vrbis membra, ad ſingula deſcendit, & laudat ædificia, templa, theatra, gymnaſia, fora, portus, lauacra, curricula, fontes: quorum & ſpecies & multitudo delectat: His accedit tanta ex aëris temperie ſuauitas, vt vbstot ædificiis extructa, ruris tamen amœni inſtar eſſe videatur.

Sextum, Poſt tot rerum & ſpectaculorum frequentiam commodè ſubiecit ὀπωρινὰ merè Atticum, & ſuaue, non hyperbolis vaſtum.

Septimum, Ab ædificiis tranſit ad cætera vrbis adiuncta, Animi corporiſque voluptates: ac imprimis artes commendat, quarum tantam eſſe copiam dicit, vt iure quis Smyrnam Diſciplinarum Larem appellârit.

Et ex iis magna quidem effluit animi voluptas. Ad corporis autem tum vtilitatem tum oblectationem, vberrimus eſt maris terræque prouentus, & omnis generis opificia, quibus vita ciuilis adiuuari ornarique poſſit.

Octauum, Et ne quid ad ſingularem voluptatem hominibus præſertim literatis deſit, pro vrbis portis non eſt quidem ille Apollo ἀγυιεὺς, qui à Græcis, Heſychio teſte, in ara columnæ ſpeciem referente celebratur pro foribus, ſed fluuius Meles Homeri natalibus inſignis; qui Smyrnam abluens, eandem incredibili ſuarum deliciarum ſpectaculo perfundit. Huius ſuperiores fontes deſcribit in orbem circinatos, & pulcherrimis monilibus ſimiles; poſteriora aquarum Euripis ſcaturientia, oſtia nullo aquarum tumultu obſtrepentia, piſces cicures, ludibundóſque, præſultores. Apollo ἀγυιεὺς, cultus pro foribus. Meles.

Ad ſummum, fluuium nobilem, cui vt Sperchio iuuenes, cincinnos; ſic carminum primitias, in Homeri honorem nobiliſſima quæque ingenia conſecrent.

Digitized by Google

Nonum, Meleti amœno fluuio ſuccedit amœnus Neptuni campus, exporrecta quædam planities, maris antea æſtu perfuſa, nunc autem ſola ipſius veſtigia, non ſine amœno quodam ſpectaculo oſtentans. Ex eo ampliſſima & pulcherrima vrbis facies, iucundiſſimúſque proſpectus.

Decimum, Poſt tot ornamentorum expoſitionem colligit, tantam eſſe vrbis gloriam, vt vni Smyrnæ decor damno eſſe videatur, quominus à ſuis laudatoribus ornari poſſit. Tum infert ſimilitudinum aliquot delicias; portum, cum vmbilico; mare, cum vrbis oculo comparans: quæ, vt aptiora, carminibus Muſarum filiis relinquit.

Pulchritudo ſine gratia, hamus ſine eſca.

Vndecimum, Pulchritudo ſine gratia, hamus eſt ſine eſca natans: quamobrem rectè poſt ciuitatis pulchritudinem ſubiungit affuſam illi gratiam: quam cum Iride, Lyræ ſuauiſſimo concentu, & ſplendore, qui ab Homero in ædibus Menelai deſcribitur, egregiè comparat.

Duodecimum, Pauca de ſinu maris & portu ſubintexit, quaſi eum ſubterfugiſſent: Sed conſultò, artificioſum hunc orationis exitum quæſiuit, vt cùm de portu ageret, orationem appelleret ad portum.

Hæc porro ſuauioris elegantiæ viſa.

Ariſtides.

Οἶμαι δ', εἴ τινος εἴδωλον πόλεως ἔστι φανῆναι κατ' οὐρανόν, ὥσπερ ἅρμα τέταρον φασὶ δὴ Ἀετίδης, ἄλλα εἴδωλα ποταμῶν τε καὶ ζώων, ὅσα περὶ ἡμῶν ἐπῄνηται, ἐφ' ᾧ φανῆναι νικῶσι. οὕτω μοι δοκεῖ πυκνίται παράδειγμα πόλεως εἶναι, &c.

SI qua præſtantiſſimæ vrbis imago in cœlo eſſet collocanda, vel vt Ariadnæ aiunt coronam, aliáque tum fluuiorum tum animalium Diis dilectorum ſimulacra; Smyrnam equidem exiſtimarem præ cæteris eo honore dignam fore: adeò videtur exemplar quoddam vrbis eſſe; nec vel Homero ciue, vel alia ad commendationem arte indigere, cùm ipſa ſui amorem omnibus conciliet, ac penè cogat; neque aures, ſed oculos, ſuæ pulchritudinis admiratione perfundat.

Exordium in laude pulcherrimæ vrbis aptiſſimum.

Primùm mari inſiſtens, perpetuum emittit pulchritudinis florem, quaſi non paulatim conſtituta ſit, verùm tota ſimul è terra emerſerit. Magnitudinem verò non pro neceſſitate vel occaſione ſortita eſt, ſed vbique ampla, ſibique ſimilis conſpicitur, & laxitatem pro incremento pulchritudinis habet: neque multas eſſe vrbes diſperſas dixeris, ſed vnam multis parem, éámque ſibi variarum partium nexu conformem, non aliter atque in humano corpore, vinciri inter ſe pulchra membrorum coagmentatio ſolet.

Iam ornamenta, quæ tum in ipſa tum circa ipſam viſuntur, æquè ſunt & multa & ſplendida, atque omniũ maximè exoptanda. Quinimo tota, ſicut veſtis aureis imaginibus illuſa collucet. Si quidem ab occaſu ad ortum proceſſeris, è templo in templũ venies, & à colle ad collem per vicos pulcherrimos.

Quòd ſi in arce conſiſtas, tum & mare ſubterfluit, & ſuburbia appellunt, & vtriſque ciuitas permiſta, tribus iucundiſſimis ſpectaculis animum exhilarat: nec habet quis vbi oculum figat, vbi ad ſe ſingula, tanquam in vario monili, attrahunt. Cùm ab arce deſcenderis, ortui expoſita loca te excipient, ac primum templum pulcherrimum præſidis Deæ.

Vrbis egregiæ ornamenta.

Quæ autem deinde ſequuntur, ne ſenex quidem poſſet commemorare

commodè. Nam omnia deinceps ad littus vsque, gymnasiis, foris, theatris, portubus, aliisque ornamentis tum arte tum natura factis certatim resplendent, nec quicquam vel spectaculo vel vsu caret.

Ac lauacra quidem tot sunt, vt pene dubites, vbi lauare velis: Curricula verò omnis generis, partim in vrbe media, partim in finibus, eáque inter se præstantia. Fontes deinde tot sunt, quot ædes: imò etiam, ac plures: tum vici pro foris, iique quadrifariàm se inuicem secant, quò pleniùs sole collustrentur: atque adeò, quod mox negabam, multas propemodum vrbes, ac singulas ad imaginem totius describunt.

Auræ verò tum vernæ tum æstiuæ etiam luscinarum ac cicadarum poëticarum dulcedinem superant: aliæque alia peragrantes loca, nemorisinstar vrbem totam reddunt.

Quænam vel pictura vel sculptura possit hæc exprimere? Quin perpetuò tanquam in solemnem exornata pompam, & priuato splendet & publico apparatu: Persico elegantius tentorio spectaculum. Animi præterea voluptates nunquam hîc deficiunt, nec Musarum vlla, quæcunque ciuitates hominum frequentant, caremus. Nam & indigenæ sunt, & aduenæ multæ: *adeo, vt disciplinarum quidem ratione, Larem hunc regionis facilè dixeris.* Theatra verò varia, tum ad certamina tum ad alias ostentationes comparata, magna sunt numero. Ad hæc, opificia omnis generis, marisque ac terræ prouentus æqualis. Denique vtrique hominum generi sola hæc vrbs est commodissima, siue qui in otio & voluptate statuunt degere, siue qui tacitè philosophari volunt. Aptas enim laboribus remissiones habent, ita vt fatigari non possint.

Iam qui pro foribus est ornatus ciuitatis, instar Compitalitij Apollinis, Meles cognominis, Nymphas è finibus, per specum deducit in mare, vt illæ cùm lauacrum habeant perenne, tum à Nereo Nereides modico recipiant interuallo.

Pariter autem ex antris, ædibus, arboribus, atque etiam ex medio flumine Meles exilit, & ad mare progreditur. Ac superiores quidem eius fontes circulari sunt figura, & monili valde similes; inferiora speciem Euripi referunt: Ad ostia verò minimum strepit, ac leniſſimis fluctibus mari miscetur; cuius & accessus concitati excipit, & recessus mitescentis comitatur, vt difficilis sit concursus animaduersio. Quinimò piscium abundantiam, qui quidem cicures sint, & in ripa cum hominibus epulentur, & ad tibiam saltent, atque insultent conuiuis: cùm vel pueri narrare possunt, tum omnibus videre licet: Pulchriores autem fluuij partus, iique in omnes effusi ciuitates, in Homero communi Græcorum nutritio & amico, tam parentibus quàm ipsismet pueris, meritò censentur. Quocirca iure singuli ad Meletis, tanquam ad Sperchij, fontes, quod ait ille, orationum, non crinium primitias obtulerint, vt Homeri causa fluuium celebrent. Melete traiecto, Neptuni campus occurrit: quod est vrbis donum, simile meo iudicio, ac dissimile Thessaliæ. Nam vt ille deductis montibus planam reddidit Thessaliam, emisso ex palude Peneo: ita hic de montibus mare reduxit, parem terreno marinum ornatum vrbi concilians.

Pisces cicures.

Neptuni campus.

At poëta quidem aliquis hoc fortasse delectationis causa diceret, portum quidem vmbilicum vrbis occupâsse, mare autem oculum; non minùs iis qui fines vtrinque incolunt, quàm accolis conspicuum: tum arcem quidem vndique ex vrbe eminere, mare autem, quasi basim triangulum subtendere, hactenus à Melete ad ortum discedens, quatenus flexui sufficiat. Sed hæc quidem, in-

quam, per partes aliquis illustrare possit. Gratiam verò, per omnia, more Iridis, diffusam, quæque vrbem, instar Lyræ, tum sibi tum externis ornamentis consonam reddit; & perpetuum instar æris Homerici ad cœlum vsque pertingentem splendorem, quisnam verbis cõsequi possit? Non ita, nec Meles præclaros habet liberos, nec eloquentia quisquam valet. Quinimò sola inter omnes vrbes spectatorem non auditorem postulat: nec tam spectatorem quàm conuictorem perpetuum, si quis ipsam probè perspicere velit, laudúmque mercedem indidem reportare.

DE SINGVLARI EIVSDEM authoris artificio, in laude Putei.

CAPVT XXV.

Putei laudationis artificium.

CLaudam riuos ad Puteum; Qui elegantem sophistæ artem contemplari voluerit, legat quæ scripsit εἰς τὸ φρέαρ Ασκληπιοῦ. Inueniet profectò disertum hominem, nihil eorum omisisse, quæ ad Putei commendationem facere possunt. Incipit:

Τί δ' ἂν τις τὸ φρέαρ τὸ ἱερὸν, & cætera.

Primum, Exordium est per addubitationem, ex abrupto: quasi nesciat quid de Puteo Æsculapij sit dicturus, vnde orationem auspicari debeat. Tum illud elegans est, quod subiungit, facilius esse eiusdem putei aqua pellucida sitis ardorem restinguere, quàm laudes aquæ prædicare. Pressisse videtur in eo, sicut solet, Demosthenis vestigia, qui in ἐπιτα-φίῳ dixit, mortuos flere, cuiuis in promptu esse, at laudare difficile. Illustrat deinde orationem præclara, & ex amantibus ducta similitudine, qui delicias suas præsentes indicare possunt: absentes pro desiderio commendare non possunt. Sic apud Maximum Tyrium Dei amator ἀδυνατεῖ περὶ τοῦ παιδὸς ἃ δυναμενοῦ θέλει, & silentio potiùs laudat quàm oratione.

Secundum caput est, Principium laudationis à situ, seu loco; in quo cõmendatur salubritas, puritas, pulchritudo, celebritas, sanctitas, propter templi scilicet religionem.

Tertium, Comparatione locum magis ornat, & commendat. Ipsi enim Epidauro Æsculapij natalibus illustrato anteponit; quòd Æsculapius Epidaurum, istius sedis amœnitate illectus, videatur reliquisse.

Quartum, Laus aquæ ab origine, quòd fluat à platano, vel, quod sanctius est, ab ipsis templi fundamentis.

Quintum, Propriis notis aquam commendat, septem autem illæ sunt. tenuitas, leuitas, lenitas, dulcedo, habilitas ad potum, perennitas, & incorrupta quædam sinceritas. Leuitatem eius ex eo probat, quòd non vt Peneus fluuius patiatur sibi Titaresium superfundi, sed omnibus innatet, in profundum, non secus ac siculneum lignum solet, demersis. Huius naturæ est amnis Silias, qui nihil sibi innatare patitur, vt author est Strabo lib. 15. ἐν ᾗ τῇ ὀρεινῇ Σιλίαν ποταμὸν εἶναι ἐφ' ᾧ μηδὲν ἐπιπλεῖ.

Stygis aquæ omnia perforat.

Sextum, Aquam Æsculapij, cum ipsius Stygis riuo audet comparare, cuius vis ineluctabilis esse perhibetur; nam omnia metalla & lapides perforat, præter pocula ex cornu Asini Scythici confecta; quorum materiam miratus Alexander, Delphos misit, & Apollini consecrauit, vt habet Ælian. de animal. lib. 10. Itaque cùm indomitus videatur hic liquor tantis viribus efferuescens, non quidem robore parem hanc aquam facit: sed appositæ eius nectarea suauitate, Stygem eleuat.

Septimum, Laus ab aquarum copia, quam per dolij antapodosin illustrat. Rationem autem eius copiæ affert, quòd Æsculapij sit, velut ad-

miniſter: cuius cùm ſemper profuſa ſit benignitas, puteum talem illi eſſe oportet, qui, nuſquam interſiſtente aquarum vbertate, mortales potet, & exhilaret. Sic Vulcani inſtrumenta ad Domini nutũ præſto ſunt apud Homerum, ſuopte motu (tantum eſt obſequij ſtudium) procurrentia.

Octauum, Delabitur ad vſum, celebritatem, & varias huius aquæ vtilitates: quòd non tantùm potui, lotionibus, tẽpli luſtrationibus, amœniſſimo præterea voluptatis ſpectaculo, ſed ipſis curationibus deſeruiat. Quod autem hic affert de aquarum medicinis, Plinius exequitur li. 31. ca. 2. ſed & Tullius Laureas celebrauit carmine, fontem Ciceronis, cuius aqua fuit oculis ſaluberrima.

Vt, quoniam totum legitur ſine fine per orbem,
Sint plures oculis quæ medeantur aquæ.

Poterat & Dæmon ad falſi numinis venerationem fouendam, in hoc Æſculapij fonte aliquid ex ſua arte & conſuetis fraudibus moliri.

Clitor fluuius piſces vocales facit.

Nonum, Vocem quoque ex hac Æſculapij aqua mutis redditam ſignificat: ſic Clitor fluuius piſces ſuos vocales facit, vt habet Mnaſeas Patrenſis in Periplo. ſic Hippocrene Poëtas afflat, vnde & λάλον ὕδωρ appellatur à Nonno, & ἐυεπὲς ὕδωρ ab Antipatro, Anthолog. l. 2. ſi penes fabulas ſit fides.

Decimum, à comparatione vini & nectaris, tum celebrium fluuiorum, hanc aquam exornat. Numerantur autem imprimis aqua Delia, Apollini ſacra, & Cnidus, qui, à Curtio, non ſpatio aquarum, ſed liquore fertur memorabilis; tum Eurymedon Pamphyliæ; & Choaſpis Aſiæ fluuius; è quo ſolo Perſicos Reges bibere author eſt Solinus: tum Peneus, qui per amœniſſima Tempe nemoroſa conualle defluit: & fons Abyſſus, quem à profunditate nomen habuiſſe conſtat. Heſych. Ἄβυσσος ὕδατα ἄπιστα. Θεσσαλοὶ δὲ τὸν Ἀχιλλείμενον οὕτω καλοῦσιν.

Ariſtides.

QVid autem de ſacro Puteo dicemus? an orationis facultatem incuſabimus, quæ nequeat ad omnia pertingere, nec ſemper naturam rerum abundè valeat explicare? Pulchritudinem certè ac voluptatem eius nulla declarabit oratio, verùm faciliùs ex hac aqua bibimus, eámque iucundè aſpicimus, atque in ea lauamus, quàm de ipſa quicquam dicimus. Vt autem ij qui pulchras amant mulieres, formæ præſtantia capti, quales quidem ament, ſciunt, veruntamen, ſi quis eos interroget, nihil de abſentibus poſſent dicere, præſentes autem oſtenderent: Ita & puteum hũc amamus quidem quàm plurimi, aut potiùs omnes ferè: qualis autem ſit, dicere non poſſumus: verùm ſi quis de eo nos interroget, hunc, ad ipſum deducemus, atque ei oſtendemus: Illi verò, nec hoc ſufficeret, donec eo guſtato, lotum Homericam videretur deguſtáſſe; quippe qui manere vellet, ægréque ab eo diſcederet. Ex verſ. G. Canteri. Lotus Homerica.

Nec tamen decet nos, more ſitientium, quod aiunt, tacitè bibere, quin etiam verbis exornemus: ac tum ſeruatorem Deum, cuius & hoc opus eſt, ſalutemus, tum nymphas eius incolas, quæ nobis vſum gratiæ diuinæ concedunt, & ſubminiſtrant. Quod igitur erit principium? an quemadmodum, cùm ex eo bibimus, admoto labris poculo non ceſſamus, ſed infundimus ſubito, ſic oratio quoq; noſtra ſubitò dicet omnia? Illud igitur nobis ſit, quaſi labris admotum, quòd in pulcherrimo ſit totius orbis loco. Quem enim ex omnibus Deus, vt ſaluberrimum & puriſſimum elegit locum, hunc beneficiis ſuis illuſtriſſimum reddidit, is vtique omnium eſt per orbem totũ pulcherrimus. Quanquam etenim, quibus in ſingulis locis nati ſunt initio Dij,

Digitized by Google

etiam hæc in honore sunt ob hoc ipsum habenda, quòd Deos receperint: Illud tamen longè maius est, quòd ipsa ab vsque Epidauro huc profectus Deus, maximè amauit hunc locum, atque ostendit, eum se, cum delectum, tum cæteris prælatũ deinceps incolere. Cui autem loco Deus, ac Deorum quidem benignissimus, censuit immorandum, cum nos, qui quidem serui eius simus, alio quàm optimi, nomine dignabimur? Itaque in pulcherrimo orbis loco est Puteus. Præterea ipsius templi locus is, qui sub diuo peruius est, optimo loco iacet. Medius enim puteus in medio constitutus est. Aqua verò vel à platano fluit; quandoquidem & hæc instar notæ, cuiusdam est agnata, vel si mauis, quod quidem pulchrius est, & sanctius, ab ipsis quibus insistit templum, fundamentis.

Quo fit vt omnes hoc opinentur, atque credant, è salubri ac salutari loco aquam profluere; quippe quæ à templo, & seruatoris pedibus proficiscatur. Nec enim posset ex salubriori loco profluere. Et in tali quidem loco sita, & à talibus oriunda, meritò dicetur optima.

Aquæ cõmendatio.

Ac primùm quidem tenuissima est, ad aëris naturam proximè accedens, deinde, quod hinc sequitur, lenissima simul, & mitissima, tum dulcissima, & maximè potabilis, ac perennis, & ad cuius potationem vinum non desideres.

Et Homerus quidem Titaresium Peneo dixit superfundi, quemadmodum aquæ homo præ lenitate innatat. At verò huic aquæ, meo iudicio, siquidem alia infundatur, surSum exilit, illa tanquam phallo quodam in profundum delabente, nisi potiùs etiam infusam aquam videatur lenitate sua, in altum esse sublatura: quæ quidem non arroganter à nobis dici, indicant pondera. Quid autem dixerit Stygis riuus, si oppositus propendeat? hæc autem fluxio, nec à Stygeoritur, nec aliud quicquam horrendum habet, sed vel sanitatis, vel nectaris, vel similis alicuius rei iure riuus dici posset. Cui illud est etiam testimonio, quòd hæc aqua temporis vitium non patitur, verùm quæcunque est hausta, eodem modo atque ea quæ in puteo relinquitur, incorrupta manet, & sincera.

Iam verò abundantia putei tanta est, quanta nullius, vt ita dicam, alterius, ac robustos quidem eos qui hauriunt, & cautos oportet esse, ne inuadantur.

Solus igitur ex omnibus puteis, quicunque exhauriuntur, æqualem perpetuo copiam præbet, pertuso dolio ex contraria parte respondens. Vt enim illud nũquam impletur ista, hic semper ad labrum vsque plenus est.

Cùm enim humanissimi Dei minister sit, & adiutor, ad ministerium promptissimus, ac semper plenus conspicitur. Et sicut ille nunquam ab hominibus seruandis cessat, sic dominum hic imitans, indigorum vsui nunquam non suppeditat, cùm sit, quasi alumnus quidam, donsimue Æsculapij; quemadmodum Vulcani instrumenta finxit Homerus, ad eius voluntatem moueri. Et quoniam huc vsque dicendo perueni, quænam est inter homines aqua, quæ cum hac in vsu comparari possit? nec enim potus modò, sed idem etiam lauacrum est iucundissimum, ac tutissimum: nec pro anni tempore mutatur; quin & æstate frigidissima fit, & hyeme clementissima, præsentis vbique temporis molestias mitigans, qualem quidem decet fontem sacrum Æsculapij existere. Ac pulchra quidem ista sunt & iucunda, siue quis iis vtatur ipse, siue alios videat partim æstate circum puteum deinceps, vt examen apum, vel muscas circum lac, circum sistere, & à matutino vsque tempore vaporem instar potus alicuius sitim reprimentis

Vulcani instrumenta sponte moueri.

mentis

mentis præoccupare; partim cùm glacie concreta manus lauerint, calidiores ac iucundiores fieri: verùm sunt & alia, in quibus hoc puteo Deus tanquam operis socio vtitur, multisque sæpe ad ea quæ volebant à Deo impetranda, puteus hic vsui fuit.

Nec secus atque medicorum & præstigiatorum serui ad ministeria sunt exercitati, & adiumento suo spectatores atque ægrotos stupefaciunt: Ita magni operum mirabilium artificis, & ad hominum salutem omnia referentis hoc est inuentum, hęc possessio. Itaque in omnibus eum iuuat operibus, & apud multos pharmaci locum obtinet. Multi enim cùm ex hoc puteo lauissent, visum recuperârunt: multi ex aqua cùm bibissent, pectoris sanitatem, anhelitum laborantem, receperunt. Multorum etiam pedes, aliáue membra sunt correcta.

Aquæ virtutes. Fontium cõmendatio.

Quid, quòd ex mutuo quidã eloquens olim factus est; quemadmodum, qui de sacris biberunt fontibus, vaticinari solent? Nec desunt, quibus quòd aquam duntaxat hauserant, saluti fuit. Quinimò cùm ægrotis adeo salutaris est, tum sanis etiam cuiusuis alterius aquæ vsum præbet insignem.

Qui enim hanc gustauerint, iis alia iam aqua quæuis sordet; vt si quis post vinum fragrans vappam bibat. Sola porrò hæc aqua, tam ægrotis eadem quàm valentibus æquè est iucundissima, & vtilissima; vt nec vel lac cum ea comparare, vel vinum desiderare possint: quandoquidem est instar nectaris eius, quod Pindarus perenne, potabile, ac diuina quadam mistura temperatum cecinit.

Quocirca si duo proponantur vobis pocula, alterum hac aqua, alterum alia simul, & vino præstantissimo plenum: vtrum essetis sumpturi, dubitare possetis. Præterea reliquæ aquæ sacræ, qualis est Delia, aliæque similes, paucorum vsibus patent: hæc per vtentium salutem, non quòd eam nemo contingat, sacra redditur: eadémque & lustrationibus templi sufficit, & hominibus ad potionem ac lauacrum, & spectantium delectationi.

Ego certè, nec Cnidium, nec Eurymedontem, nec vnde Rex bibebat, Choaspim, nec eum, cui pulcherrimas ad vtramque ripam coronas emisit terra, Peneum, neque Abyssum, neque aliam aquam vllam, cum hac vndique sacra velim comparare, sed tantum eam inter aquas excellere, quantum Præses ipsius Deus Diis præstat reliquis, dixerim.

Choaspis fluuius ex quo bibit Rex Persarum. Abyssus fons.

Hoc restat adiicere, piè nos facturos, si sic sentiamus; quandoquidem primus de ipsa Deus hanc, vt aiunt, sententiam tulit.

Finis Libri decimi.

Digitized by Google

CHARACTERES EPIDICTICI.

LIBER VNDECIMVS.

VARIAS HYPOTYPOSES COMPLECTENS, Ex antiquis authoribus Græcis, & Latinis.

DESCRIPTIONES HOMINIS.

HOMO.

Descriptio I.

Ad Mariã. Ex Seneca.

QVID est Homo? quodlibet quassum vas, & quodlibet fragile. Iactatu, non tempestate magna, vt dissiperis, opus est: vbicumque arietaueris, solueris. Quid est homo? imbecillum corpus, & fragile, nudum, suapte naturâ inerme, alienæ opis indigens, ad omnem fortunæ contumeliam proiectum: cùm bene lacertos exercuit, cuiuslibet feræ pabulum, cuiuslibet victima: ex infirmis fluidísque contextum, & lineamentis exterioribus nitidum, frigoris, æstus, laboris impatiens, ipso rursum situ & otio iturum in tabem: Alimenta metuens sua, quorum modò copia modò inopia rumpitur, anxiæ sollicitæque tutelæ, precarij spiritus, & malè cohærentis. Soli semper nutrimentum vitiosum, & inutile. Miramur in hoc mortem vnius, qua singulis opus est? nunquid enim, vt concidat, res est magni molimenti? Odor illi, sapórque, & lassitudo, & vigilia, & humor, & cibus, & sine quibus viuere non potest, mortifera sunt, quocunque se mouet, statim infirmitatis suæ conscium, non omne cœlum ferens, aquarum nouitatibus, flatúsque non familiaris auræ & tenuissimis caussis, atque offensionibus morbidum, putre, cassum: à fletu vitam auspicatum. Cùm interim quantos tumultus hoc tam contemptum animal mouet? in quantas cogitationes oblitum suæ conditionis venit? immortalia, æterna volutat animo, & in nepotes pronepotésque disponit: cum interim longa conantem

eum mors opprimit, & hoc, quod senectus vocatur: pauci sunt circuitus annorum.

Note.

Cornel in Genes. pag. 53 varias definitiones hominis habet.

Vide quæ habet Plinius in procem. l. 7. planè eximia, & Plato in Axiocho, vbi ait hanc inferiorem naturam, ad omnem vim mali excipiendam, esse coagmentatam, ἵν' τὰ ἥδονται ἀμυχαΐαι, καὶ πικραὶ, καὶ εἰς πλείους ὀδύνας διακεκραμέναι, τὰ δ' ἀλγεινὰ ἀκραιφνῆ, καὶ πολυχρόνια, καὶ τῶν ἡδονῶν ἄμοιρα, &c. Il est, cuius voluptates vlceroſæ, & volatiles, multisque permixtæ doloribus: dolores verò meri, diuturni, & voluptatum expertes.

CORPVS HVMANVM in genere.

Descriptio.

DEus igitur solidamenta corporis, quæ ossa dicuntur nodata & adiuncta, inuicem neruis alligauit atque constrinxit: quibus mens, si excurrere aut resistere velit, tanquam retinaculis vteretur, & quidem nullo labore nullóque conatu, sed vel minimo nutu, totius corporis molem temperaret ac flecteret: hęc autem visceribus operuit, vt quemque locum decebat, vtque ossa solida tegerentur: item visceribus ipsis venas admiscuit, quasi riuos per corpus omne diuisos, per quas discurrens humor & sanguis vniuersa membra succis vitalibus irrigaret: & ea viscera formata in eum modum, vt quid vnicuique generi aptum fuerit, superiectâ pelle contexit: quam, vel sola pulchritudine decorauit, vel setis adoperuit, vel squamis muniuit, vel plumis insignibus adornauit. Illud verò commentum Dei mirabile, quòd vna dispositio & vnus habitus innumerabiles animantium præferat varietates.

Nam in omnibus ferè quæ spirant, eadem series & ordo membrorum est. Primum enim caput, & huic annexa ceruix: Item collo pectus adiunctum, & ex eo prominentes armi; adhærens pectori venter: Item huic subnexa genitalia. Vltimo loco femora, pedesque. Nec solùm membra suum tenorem ac situm in omnibus seruant, sed etiam partes membrorum. Nam in vno capite ipso certam sedem possident aures, certam oculi, nares item, os quoque, & in ore dentes & lingua.

Note.

Hæc Lactantius libro de opificio Dei cap. 7. Suauis est & ingeniosus in eodem argumento Ambrosius, Hexameri libro sexto, capite nono, D. Gregor. Nazianz. orat. 34. & alij innumeri, qui eandem materiam attigerunt. Sed iuuat in istis, etiam Medicos audire; qui hæc tanto accuratiùs describunt, quanto nôrunt meliùs; inter quos, & nostro seculo Laurentius, in eo libro quem de hac humani corporis structura scripsit, nõ modò est accuratus in rebus, sed in stylo etiam plurimum habet dignitatis. Ex eo igitur descriptiones aliquot nobiliorum partium afferemus.

CAPVT.

Descriptio III.

HOminem ob naturæ maiestatem miraculum miraculorum, animal adorandum & venerandum, à sapientissimis Ægyptiorum Sacerdotibus appellatum fuisse constat. Maiestatis porro imaginem licèt vbique habeat expressam, lucèt tamen in capite plures diuinitatis illius, & principatus animæ radij-

Quid ſine capite eſt homo? iacet mehercule, iacet ſine honore, ſine nomine, quaſi truncus iners, & ignobilis: ſola Principum capita, auro, ære, marmore ſculpta, in pretio ſunt; per caput iurabant veteres; capitis nutu pacta confirmabant; caput vbique pleniſſimum maieſtatis: at illud ipſum ſolius cerebri gratia conſtructum eſt; cuius domicilium & propugnaculum à Principe Medicorum appellatur.

Ex Laurentio: Item.

CEREBRVM.

Plinius li. 11.

EST hoc viſcerum excelſiſſimum, proximúmque cœlo; hanc habent ſenſus arcem munitiſſimam. hîc culmen, hic vigor, hîc mentis eſt regimen; eſt cerebrum non modò ſenſuum ſedes, & motuum *ἀρχιτεκτὼν* artifex, membrorum vaſtiſſimas moles & muſculorum prætumida corpora neruorum fibris, quaſi funiculis, non ſine admiratione trahens; ſed & ſapientiæ eſt domicilium, memoriæ, iudicij, cogitationum, quibus opifici Deo humanum genus redditur ſimillimum.

Plato diuiniſſimum hoc appellat membrum, nec ſolùm præcipuum, ſed etiam totum in corpore. Homerus *ὐρανὸν* nominat, quòd ad inſtar primi orbis, eius vi ac illuſtratione inferiora moueantur, ac ſentiant: hîc ſacram Palladis arcem Poëtæ locant, dum eam Iouis cerebro natam fingunt: propterea à cerebri eſu, tanquam à re ſacra abſtinebant veteres, & ſternutantibus bene precabantur. Quod denique in mundo eſt cœlum, in homine eſt cerebrum: Illud intelligentiarum, hoc rationis eſt domicilium. Sunt ſanè hæc omnia diuinitatis cerebri certiſſima argumenta. Sed hoc vnum inter cætera præſtantiam luculenter demonſtrat, quòd cerebro omnia famulentur, eiúſque ſolius gratia totum corpus conſtructum ſit, homo nempe ad intelligendum totus eſt natus, at intelligentis facultatis ſedes eſt cerebrum. Situm eſt in editiſſimo loco, tanquam arce, ac domicilio omnium tutiſſimo, & vt irruentibus extrinſecus iniuriis minùs foret obnoxium, oſſibus vndequaque, quaſi propriis ſepimentis hoc natura obuallauit, orbiculari figura tornatum eſt, tum vt capacius, tum vt nocumentis minus occurſet: adde quòd diuiniſſimo membro perfecta debetur figura: eſt tamen quadamtenus oblongum, geminis verticibus extumeſcens. Et, vt eius magnitudo ingens eſt, & homini, quàm cæteris animalibus, capacius, & amplior moles; vt vnicum hominis cerebrum, duobus boum cerebris grandius, & capacius; quid eius fabricæ concinnitatem loquar, quid ſolertem naturæ in eius ſtructura ſolertiam? quid huius regiæ domus columnas? & concamerata inuolucra, quæ ſuperbæ molitionis ingentem molem ſuffulciunt? quid atria? quid thalamos? quid ſinus quatuor? quid ſpeculum lucidum? quid arteriolarum inexplicabiles Męandros, & quaſi labyrintheos flexus? Miror profectò, & cum vetuſtiſſimo Zoroaſtre exclamare cogor, ô homo audacis naturæ miraculum!

OCVLI.

Deſcriptio 4.

OCuli quædam ſunt *in carne ſidera*, vt ait D. Ambroſius, & *ἀγάλματα ψυχῆς ἀκριβῆ*, ſecundùm Damaſcium, in vita Iſiodori, *accurata mentis ſimulachra*, quorum ſtructuram cùm multi ſtylo fuerint proſequuti, non dubium eſt quin Marcus Tullius orationis lumine cæteros ſuperârit. Sic igitur ille:

Ambroſ. Hexam. l. 6. c. 9.

Senſus autem interpretes, ac nuncij rerum, in capite, tanquam in

Ex Cic. 2. de natura Deo ur

Digitized by Google

arce, mirificè ad vſus neceſſarios, & facti & collocati ſunt, tanquam ſpeculatores locum altiſſimum obtinēt, ex quo plurima conſpicientes ſuo fungantur munere: quis verò opifex, præter naturam, qua nihil poteſt eſſe callidius, tantam ſolertiam perſequi potuiſſet, in ſenſibus? quæ primùm oculos membranis tenuiſſimis veſtiuit, & ſepſit, quas primùm perlucidas fecit, vt per eas cerni poſſet, firmas autem, vt continerentur; ſed lubricos oculos fecit, & mobiles, vt declinarent ſi quid noceret, & aſpectum, quò vellent, facilè conuerterent; aciéſque ipſa, qua cernimus, quæ pupilla vocatur, ita parua eſt, vt ea quæ nocere poſſunt, facilè vitet, palpebræque, quæ ſunt tegumenta oculorum, molliſſimæ tactu, ne læderent aciem, aptiſſimæ factæ, ad claudendas pupillas, ne quid incideret; & aperiendas: idque prouidit, vt identidem fieri poſſet cum maxima celeritate. Munitæque ſunt palpebræ, tanquam vallo pilorum, quibus, & apertis oculis, ſi quid incideret, repelleretur, & ſomno, conniuentibus cum oculis, ad cernendum non egeremus, vt qui tanquam inuoluti quieſcerent.

Latent præterea vtiliter, & excelſis partibus vndique ſepiuntur; primùm enim ſuperiora ſuperciliis obducta ſudorem à capite & fronte defluentem repellunt, genæ deinde ab inferiore parte tutantur ſubiectæ, leuitérque eminentes; naſus ita locatus eſt, vt quaſi murus oculis interiectus eſſe videatur. Iam verò, quàm ſunt in cernendo ſubtiles, in his artibus, quarum eſt iudicium oculorum, in pictis, fictis, cælatis, formis, in corporum etiam motione, atque geſtu, colorum etiam & figurarum, tum venuſtatem atque ordinem, & vt ita dicam, decentiam oculi iudicant, atque etiam alia maiora: nam & virtutes, & vitia cognoſcunt, iratum, proprium, lætantem, dolentem, fortem, ignauum, audacem, timidum, cognoſcunt.

Laurentius minùs dictione religioſus, accuratam tamen habet deſcriptionem, his verbis:

Naturæ ſpeculum eſt oculus, microcoſmi lumen, pars ætherea, ſolis ianua, feneſtra animi, magnæ mentis imago. Figura eſt inprimis rotunda, & aliquantulum oblonga, quò ad capacitatem, robur, agilitatem promptior ſit, atque expeditior. Et gemini quidem ſunt ocelli, in loco editiſſimo capitis collocati, vt noctu atque interdiu non ſecus ac vigiles excubent, & nocitura quæque agili declinatione atque flexu deuitent: nec ſatis; in antrum quoddā ac veluti ſinuoſam vallem retruſi cernuntur, quò & eorum ſecuritati prouideatur, & minori naturæ diſpendio ſpiritus diſſipentur: quin vt extrinſecus irruentibus iniuriis minùs ſint obnoxij, oſſibus vndequaque & palpebris, quaſi propriis ſepimentis ſunt obuallati: magnitudo eorum tanta eſt, quanta ad rerum imagines ſufficiat: natura tota eſt aquea, mollis, lubrica, ſplendens, pellucida, vt celeriùs rerum omnium ſpectra, colores, imaginem excipiant. Totum præterea oculorum corpus, ſex muſculis, totidem tunicis, tribus humoribus, duobus neruis, venis, & arteriolis quamplurimis, adipéque copioſo conſtituitur. Muſculi vndequaque mirâ volubilitate pernices verſant tunicæ fluentem naturam, veluti ſolidiori vallo muniunt; quarum vna eſt venulis & arteriolis quamplurimis diſtincta, fundæ ſimilitudinem reddit, altera cornea duritie, & pelluciditate, cornu prætenue & accuratè politum refert. Tertia vuæ acinum, & folliculum, à quo pedunculus auulſus eſt, figura, colore, tenuitate, læuitate externa ſpectantibus exhibet. Quarta tenuitate telas aranearum æmulatur. Quintam reticularem à retis ſimilitudine

medici dixerunt. Postrema veteribus incognita, vitrea, & ipsa vitreum humorem omni ex parte ambit. Detectis tunicis effluunt statim, & in apertum prodeunt partes oculorum nobilissimæ: humores quippe, aqueus, crystallinus, & vitreus, sed crystallino summus debetur honor, qui anima oculi, speculum interius, & centrum ideo dici solet.

Quid neruos loquar, quorum vnus visioni, alter motioni defecit? quid adipem? quid venas? quid arteriolas? quid musculos? portenti profectò simile est, quòd vno corpusculo tam varij generis particulas natura concluserit. Quid de oculorum effectis dicam? vident, mirantur, adamant, concupiscunt, amoris, iræ, furoris, misericordiæ, vltionis indices sunt; in audacia prosiliunt, in reuerentia subsident, in amore blandiuntur, in odio efferantur, gaudente animo hilares subrident, eodem mœrente langueſcunt, in irâ exasperantur, in cogitatione ac cura quiescunt, cum mente semper intenti: vnde tot vsus, tot nomina, torui, truces, flagrantes, graues, transuersi, limi, submissi, blandi; ad summum ad animi motus ita sunt compositi, vt alter animus esse videatur.

Vide Plin. l. 11. c. 37. Fr. 153.

AVRES.

Descriptio V.

AVtes, animi lances, suam quoque merentur commendationem: quam Cicero lib. 2. de natura Deorum, paucis pertexuit.

Auditus semper patet, cuius etiam sensu dormientes egemus, à quo cùm sonus est acceptus, etiam è somno excitamur. Flexuosum iter habet, ne quid intrare possit: si simplex & directum pateret, prouisum etiam vt si qua minima bestiola conaretur irrumpere, in sordibus aurium, tanquam in viſco, inhæresceret: Extra autem eminent, quæ appellantur aures, & tegendi causa factæ, tutandique sensus, & ne adiectæ voces laberentur, atque errarent priusquam sensus ab his pulsus esset. Sed duros, & quasi corneolos habent introitus, multisque cum flexibus, quòd his naturis relatus amplificatur sonus. Quocirca & in fidibus, testudine resonatur, aut cornu, & ex tortuosis locis & inclusis redduntur ampliores. Aurium item est artificiosum quoddam & admirabile iudicium, quo iudicatur, & in vocis, & in tibiarum ac neruorum cantibus varietas sonorum, interualla, distinctio, & vocis genera permulta, canorum, fuscum, lene, asperum, graue, acutum, flexibile, durum, quæ hominum solummodo auribus iudicantur.

COR.

Descriptio VI.

SEd nihil corde admirabilius, hoc vasculo quo tanta rerum continetur immensitas; de quo præclarè Laurentius:

Hoc præstantioris animæ sedes, vitæ domicilium, fons sanguinis, & quasi perpetuus caloris focus; quo vigente omnia vigent, intereunte marceſcunt, atque dilabuntur. Primùm pyramidis est figura sensim gracileſcente: ex basi enim ampliore in turbinatum mucronem desinit, quo longitudo ad tractum, rotunditas ad robur amplitudinémque conferat. Situm est in medio thorace, vt vitalem spiritum & viuificum nectar salutaris instar syderis, in omnia extrema diffundat: Quantitas eius exigua, vt cæterorum vitæ principiorum; quorum vis maxima in parua mole spectabilis emicat; carne durâ est, & solidâ; quò & illa inditi

Digitized by Google

COMA.

Descriptio 8.

COma reuerenda in senibus, veneranda in sacerdotibus, terribilis in bellatoribus, decora in adolescentibus, compta in mulieribus, dulcis in pueris, inquit Ambrosius, Hexam. lib. 6. cap. 9.

Huius descriptionem in muliere persequutus est Apuleius, suo, vt solet, stylo intemperantiùs velificatus.

Quid cùm capilli color gratus, & nitor splendidus illucet? & contra solis aciem vegetus fulgurat? vel placidus renidet? at in contrariam gratiam variat aspectum, & nunc aurum coruscans, in mellis lenem deprimitur vmbram, nunc coruina nigredine cærulus, columbarum colli flosculos æmulatur: vel cùm guttis Arabicis obunctus, & pectinis arguti dente tenui discriminatur: & pone versum coarctus oculis occurrens, instar speculi, reddit imaginem gratiorem?

Quid cùm frequenti sobole spissus cumulat verticem? vel prolixa serie porrectus dorsa permanat? tanta denique capillamenti dignitas, vt quamuis auro, veste, gemmis, omnique cætero mundo exornata mulier incedat, tamen nisi capillum distinxerit, ornata non possit videri. At in Photide non operosus, sed inornatus, ornatus addebat gratiam. Vberes enim crines leniter emissos, & ceruice dependulos, ac deinde per colla dispositos, sensimque sinuato patagio residentes, paulisper ad finem conglobatos, in summum verticem nodus adstrinxerat.

Apul. libr. 2. Met.

Nota.

Contra solis aciem vegetus fulgurat. Callistratus de coma Narcissi; κόμαις ἐπιχρύσοις ἤστραπτε, capillis aureis fulgurabat, non satis ἐμφατικῶς, redditur fulgebat. Idem ἠλιῶσαι, comam Meleagri dixit.

At in contrariam, lege, *Aut in contrariam.*

Aurum coruscans in mellis lenem deprimitur vmbram; Significat, auri radiantis fulgura mellei coloris minus vegeti, velut quibusdam vmbris temperari. Διαφανεσέρας ἢ ὑποφαινομένας κόμας, dixit Nazianzenus, oratione vndecima.

Coruina nigredine cærulus. Hunc capillorum colorem probat Anacreon;

Γεάφε μοι τείχας τὸ σῶμα
Ἀπαλαίστι, ἢ μελαίνας

Columbarum collis. Quæ Lucretius describit lib. 2. Nero Cæsar in suis Leoninis.

Colla Tyberiaca splendent agitata columba.

Guttis Arabicis: vngento nardino, vel lacryma myrrhæ, quæ laudarissima est in Arabia. De vnguentis & tinctura capillorum notius, quàm vt hîc debeat inculcari.

Pectinis arguti dente tenui discriminatur,

-----aut morsu numerosi dentis eburno.

Multifidum discriminârat. Claudi in nuptiis Honorij. v. 103.

Pone versum coarctus: pone verticem nodo religatus.

Crines nodantur in aurum. Maro.

Patagio. Beroaldus exponit ornamenti genus, quod summa in camisia circa ceruices assuunt mulieres, crispissimum, & sinuatum.

Digitized by Google

CORPVS HVmanum in ſpecie.

SEV,

Variæ deſcriptiones Hominum.

APOLLO.

Deſcriptio 9.

Ex Apuleio, lib. 1.

Deſcriptiones Apuleij ſi quæ occurrent, cum ſummo delectu erunt imitandæ: nam hic author, quod præmonui, ſæpe durus eſt, inſolens, & ſupra modum putidus: habet tamen multum ingenij; &, ſi melióri Ciceroniani ſtyli cenſura caſtigatus eſſet, plus in iſtis obtineret venuſtatis.

COntrà Apollinem (ridiculum dictu) aduerſis virtutibus culpabat: quòd Apollo eſſet, & coma intonſus, & genis gratus, & corpore glabellus, & arte multiſcius, & fortuna opulentus. Iam primum, inquit, crines eius præmulſis antiis, promulſis caproneis, anteuentuli, & propenduli, corpus totum gratiſſimum, membra nitida, lingua fatidica, ſeu tute oratione, ſiue verſibus malis vtrobique facundia æquiparari. Quid? quòd veſtis textu tenuis, tactu mollis, purpura radians? quid? quòd & lyra eius auro fulgurat, ebore candicat, gemmis variegat? quid quòd & doctiſſimè & gratiſſimè cantillat? hæc omnia, inquit, blandimenta, nequaquam virtuti decora, ſed luxuriæ accommodata, circa corporis ſui qualitatem ſpeciem maximam oſtentare.

Notæ.

Apollinis characterem ſimiliter habet Apollonius, Argonauticôn lib. 11. v. 675.

Quintus Calaber, lib. 9.

Antipater, *ἰὸς ἄγαλμα Απόλλωνος.*

Anthol. 4. Philoſtr. Iun. p. 837. in Marſya.

Coma intonſus. Nonn. Dionyſ. lib. 10.

Φοῖβος ἀκερσοκόμης κιχλαεσσόμενα Cίφυξι:

Phœbus cõma intonſus, ſolutos cincinnos quatiens.

Genis gratus: θηλείας παρειὰς, dixit Callimachus in Apolline, v. 37.

Præmulſis antiis.

Antiæ muliebres, capilli demiſſi in frontem appellari ex Græco videntur: quod enim nos *contra*, illi ἀντὶ dicunt.

Feſtus Adhelmus de laudibus virginitatis, cap. 28. Antiæ frontis, & temporum cincinni calamiſtro criſpantur.

Caprona equorum iubæ in frontem deuerſæ, dictæ quaſi à capite pronę.

Comas fluitare Capronas dixit Lucilius.

Nec mirum, ſi de hominibus dixerit; nam & iubam virilem, capillum nominat Seneca de breuitate vitæ, c. 12. Quomodo excandeſcunt, ſi quid ex iuba ſua deciſum eſt.

Veſtis textu tenuis. Citharœdi vbique magno veſtis cultu atque choragio depinguntur. Talis qui deſcribitur à Cicerone, 4. ad Herenn. Talis qui à Luciano, & Apuleio Florid. l. 2.

IN HOC GENERE DESCRIPTIONVM picti & florentes sunt Græci sophistæ, vt Philostratus, & Callistratus; ex quibus descriptiones aliquot subijciam, quas ego verti, non quidem ad verbum, vt interpres, sed paulo liberiùs, vt Orator.

Ex Callistrato.

CVPIDO PRAXITELIS.

Descriptio 10.

Ἔρως ἦν Πραξιτέλους τέχνημα, ὁ ἴρως αὐτὸς, παῖς ἁβρὸς, καὶ γλαφυρὸς, πτέρυγας ἔχων, καὶ τόξα. χαλκὸς δ' ἀυτὸν ἐτύπου, καὶ οἷς μὲν ἴρωτα τυπῶν τύραννον θεὸν, καὶ μέγαν, καὶ ἀυτὸς ἐδωκάζετο. οὐ γὰρ ἐλείπετο χαλκοῦς εἶναι τὰ πάντα, ὁμὴ ὅσον ἦν, Ἔρως ἐφαίνετο. εἶδες ἂν ἤδη χαλκὸν ἁβρυνόμενον, καὶ εἰς ἐυπαρίαν ἁπαλότητος χλιδῶντα, καὶ, ὡς βραχέως εἰπεῖν, τὰ ἀναγκαῖα πλουσίως ἑαυτῷ ἤθλιον ἀρκοῦντα. ὑγρὸς μὲν ἦν, ἁβρότητος μεστὸς. χαλκῷ δ' ἦν πωλεῖν ἡ χρόα ἐυκλεὴς ἐφαίνετο. ἕστηκε δ' κινήσεως ἴχνη ἐπερειδόμενος, ἕτοιμος ἦν ἐλθεῖν πάντη. εἰς μὲν γὰρ ἴδρυτο στάσιμον ἵδρυτο. ἐπτέρωτο δ' ὡς καὶ ἡ μετιούσῃ χαμαὶ πνοιὰ φοβεῖ. ἐγαυριῶτο δὲ εἰς γέλωτα, ἐμπιπρὰς τι, καὶ ἰλίγγων ἐξ ὀμμάτων διαυγάζων, καὶ ἦν ἰδεῖν ἐπακούοντα τῷ παίζειν ἡ χαλκὸν, καὶ ἀναθύμιον ἐυκόλως ἐς γέλωτος μίμησιν. ἵδρυτο δ', εἰς μὲν τὸν κορυφαῖον ἡ δεξιὸν ὀπισθέμπτων κάρηνον, τῇ δ' ἑτέρᾳ μετιοῦσαν τὸ τόξον, καὶ τὸν ἡ βάσεως ἰσορροπίαν ὀπικλίνων ὀπὶ τὰ λαιά. τὸν γὰρ ἡ ἀριστερᾶς λαγόνος ἔκκλισιν ἀντίσπασις πρὸς τὸν ἐυμαρότητα, ἐς χαλκοῦ τὸ στιβαρὸν ἐπεκλάσατο. πλόκαμοι δ' ἀυτῶ τὸν ἐκφαίνων ἐσκίαζον, ὑγροὶ, καὶ ἴουλοι,

CVpido erat Praxitelis artificium, ipsemet Cupido, puer floridus, tener, pinnatus, arcu & sagittis ferox, ex ære mollissimè conformatus: atque, vt Cupidinem magnum, & dominatorem Deum effingens, ipsum etiam metallum imperiosiùs dominari videbatur: non enim iam ferebat omnino æris speciem, sed quantùm naturæ ratio patiebatur, totum cedebat in Cupidinem. Videres quippe æs deliciis affluens, & mirum in modum carnis mollitia teneritatéque luxurians, atque, vt summatim dicam, ad necessarias quasque partes explendas materiam seipsa planè contentam: Siquidem molliculus erat puer, à maiestate alienus, qui & ipsi quoque æri congruentem colorem nactus, fœliciter adolescere cernebatur. Iam, licèt motionis expers, emicanti similis erat, & in firma basi collocatus, spectantium fallebat oculos, quasi iam pinnis aërem euerberaret. Quinetiam iactabat sese profusior in risum, igneo quodam & mellito aspectu fulgurans: & videre quidam fas erat æs affectui obtemperans, & ad risus imitationem bellissimè compositum. Erectus insuper fuit, brachio ad verticem dextrum inflexo, altera manu arcum attollens, & in hac incessus æquilibritate paulò ad lævam proiectior, etiam sinistri lumbi deflexio propendebat, ad æris facilem tractationem soliditate molliter infracta: Cincinnuli verò florigeri & crispantes caput eius inumbrabant.

Digitized by Google

πεπόησεν ὑπολάμποντος ἄνθους. καὶ ἰῶν θαυμαστὸν οἷον ὁ χαλκός. ἰδόντι μὲν γὰρ, ἐρυθρὸς ἀπέστιλβεν, ἐξ ἄκρων βοστρύχων αἰθόμενον. ἁψαμένῳ δὲ ὑπεκαρίσατο, μαλθακιζομένῳ πρὸς τὴν αἴσθησιν. ἐμοὶ δὲ θαυμαζομένῳ τὴν τέχνην, ὑπῆλθε πιστεύειν ὅτι καὶ χορεῖα ἔκπαγλα κινούμενον Δαίδαλος, καὶ χρόα περιέχαν ἐνέθηκεν. ὅπου Πραξιτέλης, εἰς τὴν εἰκόνα ἔρωτος ἐνθεὶς μικροῦ, καὶ νοήματα, καὶ πλέγμα τὸ ἀεροτόμον ἐμηχανήσατο.

iuuenili ſublucentes flore, qui plurimum gratiæ metallo aſperſerat: ſed enim intuenti rubor quidam affulgebat, à cincinnorum fimbriis euibratus: & contrectanti capillus ſurrigebat modica titillatione deluſis ſenſibus blandiente. Mihi certè, dum artem accuratiùs contemplarer, ſubierat animum credere: Dædalum etiam choream verſatilem elaboraſſe, & colorem ſenſibus animâſſe, quando Praxiteles in muta Cupidinis imagine, quædam etiam fermè ſenſa incluſerat, & ipſum alarum remigio aërem celerrimè ſecantem ſolertiùs effinxerat.

Notæ ad Cupidinem.

De hoc Cupidine Praxitelis legendus Pauſanias in Atticis. Scholiaſtes Anthologiæ. Iulianus à prefectis Ægypti, Tullius Geminus, & Leonides in epigrammatis de eodem ſcriptis.

Τύραννον ἦθε. *Alcibiadis Cupido erat fulminator, vt habes in iconibus. Vide ornatiſſimas deſcriptiones Oppiani, de amoris tyrannide, quarum memini in theſauro.*

Ἐγαυρώθη. *Similiter Iulianus,* κλίνας ἀνχένα γαῦρον.

Μείλιχον δὲ τόπο γελᾷ, καὶ μειλιχός ἐστιν. *Palladas in Theſpio Cupidine.*

VOLVIT ET APVLEIVS ISTAS GENTILIVM Deorum picturas ſtylo florido perſequi, ſed propter ſermonis inſolentiam, longè Græcis deterior eſt. Sic autem iudicium Dearum deſcribit.

Deſcriptio XI.

ERat mons ligneus ad inſtar inclyti montis illius quem vates Homerus Idæum cecinit, ſublimi inſtructus fabrica, conſitus viretis, & viuis arboribus, ſummo cacumine, de manibus fabri fonte manante, fluuiales aquas eliquans. Capellæ pauculæ tundebant herbulas, & in modum Paridis Phrygij paſtoris, in barbaricis amiculis, humeris defluentibus pulchrè induſiatus adoleſcens, aureâ tiarâ contecto capite, pecuarium ſimulabat miniſterium. Adeſt luculentus puer nudus, niſi quod ephebia chlamyde ſiniſtrum tegebat humerum, flauis crinibus vſquequaque conſpicuus, & inter comas eius aureæ pinnulæ cognatione ſimili ſociatæ prominebant: quem caduceum & virgula Mercurium indicabant. Is ſaltatoriè procurrens, malumque bracteis inauratum dextra gerens, ei qui Paris videbatur, porrigit, quæ mandaret Iupiter nutu ſignificans; protinus gradus ſcitulè referens è conſpectu faceſſit. Inſequitur puella vultu honeſta, in Deæ Iunonis ſpeciem ſimilis, nam & caput ſtringebat diadema * candidum, ferebat & ſceptrum.

* Alij candida.

Irrupit alia, quam putares Mineruam, caput contecta fulgenti galeâ, & oleaginea corona tegebatur ipſa galea, clypeum attollens, & haſtam quatiens, & qualis illa, cùm pugnat. Super has Venus introceſſit

alia viſendo decore perpollens, gratia coloris ambroſei deſignans Venerem. Ipſe autem color Deæ diuiſus in ſpeciem, corpus candidum, quod cœlo demeat, amictus cærulus, quod mari remeat. Iam ſingulas Virgines, quæ Deæ putabantur, ſui obibant comites.

Iunonem quidem Caſtor & Pollux, ſed iſti Caſtores erant ſcenici pueri. Hæc puella, varios modulos laſciua concinente tibia, procedens, quieta, & inaffectata geſticulatione, nutibus honeſtis paſtori pollicetur, ſi ſibi præmium decoris addixiſſet, ſeſe regnum totius Aſiæ tributuram. At illam, quam cultus armorum Mineruam fecerat, duo pueri muniebant: præliaris Deæ comites armigeri, Torror & Metus, nudis gladiis inſultantes. At pone tergum tibicen Hormum canebat bellicoſum; & permiſcens bombis grauibus tinnitus acutos, in modum tubæ ſaltationis agilis vigorem ſuſcitabat. Hæc inquieto capite, oculis inſpectu minacibus, citato & intorto genere, geſticulatione alacri, demonſtrabat Paridi ſi ſibi formæ victoriam tradidiſſet, fortem trophæiſque bellorum inſignem ſuis adminiculis futurum; Venùs eccę cum magno cauęæ fauore, in ipſo meditullio ſcenæ, circumfuſo populo lætiſſimorum paruulorum, dulce ſubridens conſtitit amœnè. Illos teretes & lacteos puellos diceres tu Cupidines de cœlo vel mari commodùm inuolâſſe. Nam & pinnulis, & ſagittulis, & habitu cætero formæ præclaræ congruebant, & velut nuptiales epulas obituræ dominæ coruſcis prælucebant facibus, & influunt innuptarum puellarum decoræ ſoboles. Hinc gratiſſimæ gratiæ; illinc horæ pulchertimæ, quæ iaculis floris, ſerti, & ſoluti, Deam ſuam propitiantes, ſcitiſſimum conſtruxerant chorum, dominæ voluptatum vêris coma blandientes. Iam tibiæ multiforabiles cantus lydios dulciter circumſonant: quibus ſpectatorum pectora ſuaue mulcentibus, longè ſuauior, Venus placide commoueri, cunctantique lentè veſtigio, & leuiter per fluctuantes pinnulas, & ſenſim annutante capite cœpit incedere, mollique tibiarum ſono delicatis reſpondere geſtibus, nunc mite conniuentibus, nunc acre comminantibus geſtire pupulis, & nonn unquam ſaltare ſolis oculis. Apul. met. 10.

Hæc nimis affectata, & puerilia.

Item quod habet de pompa Veneris in mari floridum eſt, niſi ſtylo infuſcaretur.

ECce iam profundi maris vdo reſedit vertice, & ipſum quod incipit velle ſtatim quàm ſi pridem præcepit, non moratur marinum exequium: adſunt Nerei filiæ chorum canentes, & Portunus cærulis barbis hiſpidus, & grauis piſcoſo ſinu Salacia, auriga paruulus Delphini Palęmon, iam paſſim maria perſulcantes Tritonum cateruæ, hic cõcha ſonaci leniter buccinat, ille ſerico tegmine flagrantiæ ſolis obſiſtit inimicæ: alius ſpeculum ſub oculis dominæ prægerit, currus biges alij ſupernatant. Talis ad Oceanum pergentem Venerem comitatur exercitus.

Idem Metamorph. 4.

Nota.

Non aſſentior Beroaldo, qui per verticem profundum, imum maris intelligit; Quin potius τῶτα Θαλάσσης deſignat, quæ Arnob. l. 1. aduerſus gentes Ponti terga dixit. Depingitur enim Venus ἀναδυομένη, qualem depinxit Leonides Tarentinus.

Τὰν ἐκφυγοῦς̃ ματρὸς ἐκ κόλπων, ἔτι
Ἀφρῷ μορμύρεσσ̃.
Emerſam ex ſinu matris, adhuc
Spuma fluitantem.

Digitized by Google

Bellissimè Anacreon od. 51. ex quo nonnulla decerpsit Apuleius.

Et ipsum quod incepit velle.

Morem ostendit delicatissimarum mulierum, quæ, vt ait ille, ad digiti sœnum sua mandata impleri volunt; sin autem, solea obiurgabere rubra.

Cœrulis barbis hispidus, *alibi multibarbum dixit, Marsyam non adeo delicatè exprimens illud Nonni τέτμεν δ' ἐυζυγίοιο, &c. Dionys. λδ.*

Salacia. *D. Augustinus lib. 4. de ciuitate Dei.*

Quid est, quòd mare Neptuno tribuitur, Terra Plutoni? & ne ipsi quoque sine coniugibus remanerent, additur Neptuno Salacia, Plutoni Proserpina?

Auriga paruulus Delphini.

Dixit ad imitationem Anacreontis: apud quem

Desiderium & Amor circa Venerem ἀμφιδρόμῳ equitant ἐπὶ Δελφῖνι χρυσωτῆρι.

Maria persulcantes. *melius quàm prasultantes expressit, & illud Anacreontis, qui κῦμα τέμνειν, ἄυλακα θαλάσσης, sulcum maris dixit.*

Concha sonaci buccinat.

Vt apud Nonnum: Triton ipse κόμψευ ἐδάδι κόχλῳ, Buccinatorem dixit Cicero filius. epist. 21. l. 16. in eo vt in cæteris audacior quàm pater.

Speculum prægerit.

In quo delicatissimarum puellarum triumphabat luxus. Senec. 1. Natur. q. 17.

Specula totis paria corporibus, auro argentóque calata sunt: denique gemmis adornata: & pluris vnum ex his fœminæ constitit, quàm antiquarum dos fuit illa, quæ publicè dabatur Imperatorum pauperum liberis.

Item Apuleius lib. 6. Metamorph.

IVbet construi currum, quem ei Vulcanus subtili fabricâ studiosè poliuerat, & ante thalami rudimentum, nuptiale munus obtulerat; Lunæ tenuantis detrimento conspicuum; & ipsius auri damno pretiosum. De multis quę circa cubiculum dominæ stabulant, procedunt quatuor candidæ columbæ, & hilaris incessibus picta colla torquentes iugum gemmeum subeunt, susceptaque domina lętæ subuolant, curru Deę prosequentes, gannitu constrepenti lasciuiunt passeres, & cętęrę quæ dulce canticant aues, melleis modulis suaue resonantes, aduentum Deæ prænuntiant, cedunt nubes, & cœlum filię panditur, & summus æther cum gaudio suscipit Deã: nec obuias aquilas, nec accipitres pertimescit magnæ Veneris canora familia; tum se protinus ad regias Iouis arces dirigit.

Note.

Ante thalami rudimentum, nuptiale munus obtulerat. *Similiter Claudianus, de nuptiis Honorij, & Mariæ.*

Mulciber, vt perhibent, his oscula coningis emit
Mœnibus, & tales vxorius obtulit artes.

Lunæ tenuantis detrimento conspicuum.

Significat currum arcuatum, & ad effigiem Lunæ corniculatæ figuratum:

Auri damno pretiosum.

Quod enim ars raserat ex auro ad arcuatam figuram tenuandam, hoc ipso fuit opus politius & nobilius.

Currum Deę prosequentes, gannitu constrepenti lasciuiunt passeres.

Passeres, columbæ, olores sunt in famulitio Veneris. Sappho in hymno ad Venerem.

Καλοὶ δέ σε ἆγον,
Ὠκεες στροῦθοι περὶ γᾶς μελαίνας.
Πυκνὰ δίνεντες πτέρυγας κατ' αἰθέρος διὰ μέσσω.

Pulchri verò te ducebant,
Et veloces passeres, nigras pennas
Varie agitantes, è cœlo aerem
Per medium.

Digitized by Google

Quod ad columbas, maternas agnoscit aues Æneas apud Maronem, & Purpureis ales oloribus vehitur. Apud Horat. od. 1. l. 4.

Nec obuias aquilas, nec accipitres rapaces pertimescit.

Tales Milui ad rapinas incitatissimi, vt nec macelli carnibus parcant, Ioui sacra non tangunt.

Τῶν δ' ἐκ τῆ Διὸς ἱερείας ἐκ ἂν θεσσάψαιτο. *Ælian. de animal. l. 2. c. 67.*

Jouis cæruleum supercilium. κυανίζειν ἐπ' ὀφρύσι νῶσι Κρονίων. Ιλ. α.

DIANA.

Ex Apuleio, 2. Metam.

Descriptio XII.

EContra Parius lapis in Dianam factus, tenet libratam totius loci mediocritatem; signum perfectè luculentum, veste reflatum, procursu vegetum, introeuntibus obuium, & maiestate venerabile. Canes vtrinque secus Deæ latera muniunt, qui canes & ipsi lapis erant. His oculi minantur, aures rigent, nares hiant, ora sæuiunt, & sicvnde latratus de proximo ingruerit, eum putabis de faucibus lapidis exire, & in quo summum specimen operæ fabrilis egregius ille signifex prodidit, sublatis canibus in pectus arduis, pedes imi resistunt, currunt priores: Ponè tergum, Deæ saxum insurgit in speluncæ modum, muscis, & herbis, & foliis, & virgultis, & pampinis, & arbusculis alibi de lapide florentibus: sub extrema saxi margine poma, & vuæ faberrimè politæ dependent, quas ars æmula naturæ, veritati similes explicuit: putes ad cibum inde quædam posse decerpi; &, si fontes, qui Deæ vestigio discurrentes in leuem vibrantur vndam, pronus aspexeris, credes illos, vt rure pendentes racemos, nec agitationis officio carere.

DIONYSII STATVA.

Callistratus in signum Dionysij.

Descriptio VIII.

Δαιδάλῳ μὲ ἔξῆν ἰδεῖν τὰ περὶ Κρήτην πιστεύειν θαύματα, κινήματα μηχαναῖς τὰ πνέοντα, καὶ σοφὸς ἀνθρωπίνων αἰσθήσεων ἐκπλάττεσθαι τὸ χρυσοῦν. αἱ δὲ δὴ Πραξιτέλους χεῖρες ζωπυρὰ δόλῳ καὶ τοσούτῳ τὰ πνεύματα· δίχως ἐῶ καὶ Διόνυσος εἰκάζει, ἀνθεῖ γὰρ μιμήματος· ὄντως μὲν ἁπαλοῦ, ὡς σοφὸς σάρκα μεταῤῥυθμίζειν τὸ χαλκοῦν· ὄντως καὶ ὑγρὸν καὶ κεχαλασμένον ἔχων τὸ σῶμα, ὡς ἐξ ἑτέρας ὕλης δοκεῖ μὴ χαλκοῦ πεφυκός. ὃς χαλκὸς μὲν ἦν. ἠρυθραίνετο· ζωῆς δὲ μετουσίαν οὐκ ἔχων, ἐθέλειν πως ἰδίαν διεκύρου,

DÆdalo sanè integrum fuit videre in Creta, incredibilia quædam, ac miranda opera, quæ fabricis occultis agitarentur, vtque aurum ad humanos sensus effingendos præter naturam cesserit: verùm, Praxitelis manus spirantia prorsus molitæ sunt artis simulachra. Nemus fuit, in quo Dionysius constiterat, adolescentis habitum imitatus, ita certè molliter, vt æs cum carne, summa concinnitate congrueret: adeò verò tenerum ac delicatum corpus inerat, vt ex alia quauis materia, potiùs quàm ex ære coi flatum videretur. Siquidem æs cùm esset, erubescebat: & cùm vitæ communionem haberet nullam, eius tamen speciem gestiebat præ se ferre;

Digitized by Google

ἁψαυρῷ δ' ἐστι, πρὸς τὴν ἁφὴν ἐπῆκτο. ἦν δ' ὄντως μὲν ὁ χαλκὸς λιπὴς στερεός. ἐπὶ δὲ τῆς τέχνης μαλακῷ ὑμένος εἰς σάρκα, ἀποδιδράσκοντι τὴν χεῖρα τῇ αἴσθησιν. λιπὴς δὲ αὐθηρὸς, ἀλεξήτητος γάμων, ἱμέρῳ ῥεόμενος, οἷον αὐτὸς Εὐριπίδης ἐν Βάκχαις εἰδωλοποιήσας ἐξέφηνε. κισσὸς δ' αὐτὸν ἔστεφε πλεθίων ἐπὶ κύκλῳ. ὡς κισσὸς λιπὴν ὁ χαλκὸς, εἰς κλῶνας κεκμηκότας, καὶ τὸ βοτρύχων τῶν ἑλικτῆρας ἐκ μετώπου κεχυμένους αὐ ἀσέλλων. γέλωτος δὲ ἔμπλεως, ὃ δὴ καὶ πάντων λιπὲ ἐπῆκτο θαύματος, ἡδονῆς ἀφίεται τῇ ὕλῃ τεκμήρια, καὶ τῇ παθῶν δήλωσιν ἰσοχρίτας τὸ χαλκόν. ἔβλεπε δὲ αὐτὸν ἔσκεπτον οὐκ εἶναι ἔφασαν ὁ Διόνυσος ἐξάπλεως, ἀλλ' εἰς τὴν τοῦ δορᾶς μίμησιν ὁ χαλκὸς μετεδιδάσκετο. εἱστήκει δὲ τῇ λύρᾳ ἐπερείδων τῷ θύρσῳ. ὁ δὲ θύρσος ἐπάτα τὴν αἴσθησιν· ἐκ χαλκοῦ πεποιημένος, χλοερόν τι, καὶ τηθλὸς ἀποσφάλλειν ἐδόκαζετο, ὡς αὐτῇ ἐμπεδόμυος τῇ ὕλῃ. ὄμμα δὲ λιπὲ πυρὶ διαυγὲς, μανικὸν ἰδεῖν. καὶ γὰρ τὸ βακχεῖον σῆμα ὁ χαλκὸς ἐνεδείκνυτο, καὶ ἐπιθειάζειν ἐδόκει. ὥσπερ, οἶμαι, τῷ Πραξιτέλους καὶ τὸ Βακχεῖον ἐγκαμμίξαι δυνηθέντος.

nam si contrectasses, ad tactus aciem cedebat: ac reipsa quidem solidum & contumax metallum, sed artificio mollitum in carnem pulposam, manus contactum subterfugiebat, cæterùm floridus, teneritate refertus, ac cupidine diffluens cernebatur; qualem Euripides ipse in Bacchis accurata simulachri fictione expressit. Hedera certè ipsum circumuestiebat erratico corymborũ flexu in orbem diffusa; æs quippe instar hederæ in ramos inflexum, cincinnorum nodos à fronte diffusos colligebat: totus porrò in risum effusus visebatur, quod certè omne miraculum excedebat, cùm voluptatis notas exprimeret materia, & metallum naturæ æmulum, permotiones affectúsque singeret. Hinnuli membrana ipsum velabat, non qualem Dionysius solebat appensam habere, sed ad pellis imitationem æs conformatum erat. Porrò stabat, lyram thyrso fulciens; ac thyrsus etiam sensũ fallebat, quippe qui ex ære fabricatus, virens quiddam ac floridum cum ipsa certans materia, iaculari putabatur. Preterea oculus igne rutilans, furiosum intuebatur; sed enim metallum vim bacchantis indicabat, & furore accendi videbatur: perinde opinor ac si Praxitelis bacchicum æstrum inserere valuisset.

Nota.

Ἁψαυρῷ δ' ἐστι: *Similiter dixit in Cupidine,* ἁψαυρῷ δ' ἡ θρὶξ ἐπῆκτο, *quamquam alia ratio verbi* ἐπῆκτο, *& ἐπῆξατο, & ἐπῆξατο. Itaque non possum assentiri viro eruditissimo sic interpretanti*, vigore quodam excitabatur, *mallem*, ad tactus aciem cedebat. *Ita inquit, molle, & delicatum æs erat, vt tangenti cedere videretur.* πρὸς ἁψαυρὸν ἐπῆκτο, *dixit D. Basilius, & Plutarchus, & fortè hîc simile quidpiam desideratur. Verum, & germanum hunc esse sensum declarant inferiora,* ἀποδιδράσκοντι τὴν χεῖρα τῇ αἴσθησιν.

CÆRVS, SIVE OCCASIO.

Callistratus in Occasionis imag.

Descriptio XIV.

Παῖς δὲ ἦν ὁ Καιρὸς ἰδεῖν, ἐκ κεφαλῆς ἐς πόδας ἐπαιδῶν τὸ τῆς ἥβης ἄνθος: ἦν δὲ

CÆrus autem puer erat pubescens, & ipso pubertatis flore, qui

τλὼ μὲ ὄψιν ὠραῖος, στέρνον ἴλλον, καὶ ζιφύρῳ πτάσειν, περὶς ὁ Διόνυσος, καταλιπὼν τλὼ κόμλω αὔετον. τλὼ δ' χρόαν εἶχεν ἀνθηρὰν τῇ λαμπηδόνι τῶ σώματος τὰ αὐθη δηλῶν. λὼ δ' Διονύσῳ, κὴ τὸ πλεῖσον ἐμφορᾶς. τὰ μὲ γὰ μέτωπα χάρεσιν ἔστιλβεν· αἱ παρειαὶ δ' αὐτῷ, εἰς ἄνθος ἐρυθρὸν ὑμνίσιον ὠραΐζοντο, ἐπβάλλουσαι τοῖς ὄμμασιν ἁπαλὸν ἐρύθημα. εἰσήκει δ' ἐπ' ἴνος σφαίρας, ἀπ' ἄκρων τῶ ταρσῶν βοσκικὼς, ἐπερωμένως τῶ πόδι. ἐπῆρκει δ' οὐ νενομισμένως ἡ θείξ· ἀλλ' ἡ μὲ κόμη κὴ τὰ ὀφρύων ἐφερπουσα, ταῖς παρειαῖς ἐπίνευε τὸ βόστρυχον· τὰ δ' ὄπιθεν λὼ τῶ κατεῦ πλοκάμων ἐλεύθερα, μόνλω τλὼ ἐκ γλίσιως βλάστω ὑπφαίνοντα τὸ πτιχός.

qui ſe vernantibus membris affuderat, gratiſſimus. Magna erat in primis vultus dignitate, lanuginem quatiens, & cincinnos, quos Fauonio, quocunque vellet, agitandos permiſerat. Ad hæc florida nitebat colore, veluti quibuſdam corporis fulgetris vernantes roſas explicaret, eratque Dionyſio maxima ex parte perſimilis: at enim frons gratiis emicabat, genæ regij floris inſtar rubentes, iuuenili decore fulgebant, ipſis oculis gratiſſima quadam face ruboris accentis: ſtabat autem in globo, ſumma pedum plantâ inſiſtens, quâ & pinnis volucer exilire propè videbatur: capillus non more ſolito creuerat, verùm coma contra ſupercilia repens, ad genas cincinnum effuderat, occiput verò capillorum nexibus liberum, ratiſſimos tantùm pilos à primo ortu inſitos oſtendebat.

NILVS.

Philoſtratus in Nilo.

Deſcriptio XV.

Περὶ τὸν Νεῖλον εἰ παῖδες ἀθύρουσι, παιδιᾶ ξύμμετρα τῷ ὀνόματι. καὶ ὁ Νεῖλος αὐτοῖς ἡδέως ἔνεστι, τά τε ἄλλα, καὶ ὅτι καὶ ἐκείνοις ἔοικε Αἰγυπτίοις περιχύσει. προέρχεται οὖν, καὶ οἷον ἐρχόμενος αὐτοῖς ἐκ τοῦ ὕδατος, ἁβρὰ ἀπαλὰ, καὶ μειδιῶντα. μετέχειν δ' οἶμαι αὐτὸ, καὶ τῆς λαλιᾶς· καὶ οἱ μὲ τοῖς ὤμοις αὐτῦ ἐφίζάνουσι, οἱ δὲ τῶν πλοκάμων ἐκκρέμανται· οἱ δὲ ἀίωρηλὶ ὡς καθεύδουσιν· οἱ δὲ κωμάζουσιν ἐπὶ τῷ στέρνῳ· ὁ δ' αἰωρίζει αὐτοῖς αὐθη, τὰ μὲ ἀπὸ τῦ κόλπου, τὰ δὲ ἀπὸ τῦ αἰωρήματος, ὡς στεφάνους τὰ ἀπ' αὐτῶν διαπλέκοιεν, καὶ καθεύδειεν ἐπὶ τῶ αὐθίων ἐρρωὶ, καὶ ἐγρήγορεν· καὶ ἐπβλάστουσι ἄνθος ἄνθῳ τὰ παιδία, σείσεις ἅμα. ταυτὶ γὰ ἔναυλα ἐκείνῳ τῷ ὕδατι. κροκόδειλοι μὲ οὖν, καὶ οἱ ποτάμιοι τῦ ἵππων, οὓς τῷ Νείλῳ τινὲς προσγράφουσιν, ἀπέκειντ', νῶν ἐμβαθείᾳ τῇ δίνῃ, μὴ δέος τοῖς παιδίοις ἐμπέσῃ.

CVbiti circa Nilum ludũt pueri, corporis modulo cognomines: quibus Nilus ſummopere oblectatur, cùm ob alia tum vel maximè, quòd ipſum, quantum Ægyptiis profuſus ſit, enumtient: procedunt igitur, & velut ex ipſa aqua molles ac ridentes progrediuntur infantes: participes autem eſſe & ſermonis exiſtimo. Hi quidem ipſius humeris inſident, hi à cincinnis eius ſuſpenduntur, nonnulli in vlnis dormiunt, alij in pectore petulanter ſaliunt, ipſe verò tam ex ſinu quàm ex vlnis, flores offert puſionibus, vt ex ipſis corollas contexant, & ſuper floribus dormiant, ſacri prorſus, & ſacris odoribus perfuſi: & ex pueris alius aliò cũ ſiſtris aſcendit: hæc enim illi aquæ conſona ſunt inſtrumenta: Cæterùm, crocodili, & (qui à nonnullis Nilo adſcribuntur,) hippopotami, nunc in imo iacent vortice, ne pueris terrorem incutiant.

COMA.

Descriptio 8.

COma reuerenda in senibus, veneranda in sacerdotibus, terribilis in bellatoribus, decora in adolescentibus, compta in mulieribus, dulcis in pueris, inquit Ambrosius, Hexam. lib. 6. cap. 9.

Huius descriptionem in muliere persequitus est Apuleius, suo, vt solet, stylo intemperantiùs velificatus.

Quid cùm capilli color gratus, & nitor splendidus illucet? & contra solis aciem vegetus fulgurat? vel placidus renidet? at in contrariam gratiam variat aspectum, & nunc aurum coruscans, in mellis lenem deprimitur vmbram, nunc coruina nigredine cærulus, columbarum colli flosculos æmulatur: vel cùm guttis Arabicis obunctus, & pectinis arguti dente tenui discriminatur: & pone versum coarctus oculis occurrens, instar speculi, reddit imaginem gratiorem?

Quid cùm frequenti sobole spissus cumulat verticem? vel prolixa serie porrectus dorsa permanat? tanta denique capillamenti dignitas, vt quamuis auro, veste, gemmis, omnique cætero mundo exornata mulier incedat, tamen nisi capillum distinxerit, ornata non possit videri. At in Photide non operosus, sed inornatus, ornatus addebat gratiam. Vberes enim crines leniter emissos, & ceruice dependulos, ac deinde per colla dispositos, sensimque sinuato patagio residentes, paulisper ad finem conglobatos, in summum verticem nodus adstrinxerat.

Apul. libr. 2. Met.

Nota.

Contra solis aciem vegetus fulgurat. Callistratus de coma Narcissi; χόμαις ἐπιχρύσοις ἥρμοττε, capillis aureis fulgurabat, non satis ἁρμοττόντως, redditur fulgebat. Idem ἐλιῶσαι, comam Meleagri dixit.

At in contrariam, lege, *Aut in contrariam.*

Aurum coruscans in mellis lenem deprimitur vmbram; Significat, auri radiantis fulgura mellei coloris minus vegeti, velut quibusdam vmbris temperari. Διαφαιεινώσας ἐς ὑποφαιεινώσας κόμας, dixit Nazianzenus, oratione vndecima.

Coruina nigredine cærulus. Hunc capillorum colorem probat Anacreon;

Γεάφει μοι πείκας τὸ μέσσον
Ἀπαλάς τε, ἐς μιλαίας

Columbarum collis. Quæ Lucretius describit lib. 2. Nero Cæsar in suis Leoninis.

Colla Tyberiaca splendent agitata columbæ.

Guttis Arabicis: vngento nardino, vel lacryma myrrhæ, quæ laudarissima est in Arabia. De vnguentis & tinctura capillorum notius, quàm vt hîc debeat inculcari.

Pectinis arguti dente tenui discriminatur,

-----aut morsu numerosi dentis eburno.

Multifidum discriminârat. Claud. in nuptiis Honorij. v. 103.

Pone versum coarctus: pone verticem nodo religatus.

Crines nodantur in aurum. Maro.

Patagio. Beroaldus exponit ornamenti genus, quod summa in camisia circa ceruices affluunt mulieres, crispissimum, & sinuatum.

Digitized by Google

CORPVS HVmanum in ſpecie.

SEV,

Variæ deſcriptiones Hominum.

APOLLO.

Deſcriptio 9.

Ex Apuleio, lib. 1.

Deſcriptiones Apuleij ſi quæ occurrent, cum ſummo delectu erunt imitandæ: nam hic author, quod præmonui, ſæpe durus eſt, inſolens, & ſupra modum putidus: habet tamen multum ingenij; &, ſi melioris Ciceroniani ſtyli cenſura caſtigatus eſſet, plus in iſtis obtineret venuſtatis.

CONtrà Apollinem (ridiculum dictu) aduerſis virtutibus culpabat: quòd Apollo eſſet, & coma intonſus, & genis gratus, & corpore glabellus, & arte multiſcius, & fortuna opulentus. Iam primum, inquit, crines eius præmulſis antiis, promulſis caproneis, anteuentuli, & propenduli, corpus totum gratiſſimum, membra nitida, lingua fatidica, ſeu tute oratione, ſiue verſibus malis vtrobique facundia æquiparari. Quid? quòd veſtis textu tenuis, tactu mollis, purpura radians? quid? quòd & lyra eius auro fulgurat, ebore candicat, gemmis variegat? quid quòd & doctiſſimè & gratiſſimè cantillat? hæc omnia, inquit, blandimenta, nequaquam virtuti decora, ſed luxuriæ accommodata, circa corporis ſui qualitatem ſpeciem maximam oſtentare.

Notæ.

Apollinis characterem ſimiliter habet Apollonius, Argonauticôn lib. 11. v. 675.

Quintus Calaber, lib. 9.

Antipater, *εἰς ἄγαλμα Ἀπόλλωνος.*

Anthol. 4. Philoſtr. Iun. p. 837. in Marſya.

Coma intonſus. Nonn. Dionyſ. lib. 10.

Φοῖβος ἀκερσοκόμης κιχαλασμένα κόσμῳ Σύριγγα σείων:

Phœbus cõma intonſus, ſolutos cincinnos quatiens.

Genis gratus: *ὑλλίαις παρειαῖς*, dixit Callimachus in Apolline, v. 37.

Præmulſis antiis.

Antiæ mulicbres, capilli demiſſi in frontem appellari ex Græco videntur: quod enim nos *contra*, illi *ἀντὶ* dicunt.

Feſtus Adhelmus de laudibus virginitatis, cap. 28. Antiæ frontis, & temporum cincinni calamiſtro criſpantur.

Caprona equorum iubæ in frontem deuerſæ, dictæ quaſi à capite pronę.

Comas fluitare Capronas dixit Lucilius.

Nec mirum, ſi de hominibus dixerit; nam & iubam virilem, capillum nominat Seneca de breuitate vitæ, c. 12. Quomodo excandeſcunt, ſi quid ex iuba ſua deciſum eſt.

Veſtis textu tenuis. Citharœdi vbique magno veſtis cultu atque choragio depinguntur. Talis qui deſcribitur à Cicerone, 4. ad Herenn. Talis qui à Luciano, & Apuleio Florid. l. 2.

IN HOC GENERE DESCRIPTIONVM picti & florentes sunt Græci sophistæ, vt Philostratus, & Callistratus; ex quibus descriptiones aliquot subijciam, quas ego verti, non quidem ad verbum, vt interpres, sed paulo liberiùs, vt Orator.

Ex Callistrato.

CVPIDO PRAXITELIS.

Descriptio 10.

Ἔρως ἦν Πραξιτέλους τέχνημα, ὁ ἔρως αὐτὸς, παῖς ἁβρὸς, καὶ τέρος, πτέρυγας ἔχων, καὶ τόξα. χαλκὸς δ' αὐτὸν ἐτύπου, καὶ ὡς ἂν ἔρωτα τυπῶν τύραννον θεὸν, καὶ μέγαν, καὶ αὐτὸς ἐδωκάζετο. οὐ γὰρ ἐμέλετο χαλκοῦ εἶναι τὸ πᾶν, ἀλλ' ὅσον ἦν, Ἔρως ἐγίνετο. εἴλκε δὲ ἡ χαλκὸν ἁβρύνομεν, καὶ εἰς εὐπαρξίαν ἁπαλαίνας χλιδῶντα, καὶ, ὡς βραχέως εἰπεῖν, τὰ ἀναγκαῖα πλησμονῇ ἑαυτῇ ἅπαντα ἐρεθίσαν. ἡγεῖτο μὲν γὰρ, ἁβροσύνης μεγαλειότητος. χαλκῷ δ' ἔχων παιδὸς ἡ χροιὰ εὐκαίρως ἐωργάσατο. τὸ δὲ κτένισμα ἦν ἀστραπηφόρον, ἕτοιμος γὰρ ἐδόκει πτῆναι πάντα. εἰς μὲν γὰρ ἐδόκει τέρπειν ἑδρυτο. ἵππευε δ' ὡς καὶ τὸ μετώπου κυανίζειν φοβᾶσθαι. ἐγανοῦτο δὲ εἰς γέλωτα, ἱμερόεντι, καὶ παιδίσκῃ ἐξ ὁμμάτων διαυγάζων, καὶ γὰρ ἰδεῖν ἐπακούοντα τῷ παιδὶ ἡ χαλκὸν, καὶ διχόθυμον εὐκόλως ἐς γέλωτος μίμησιν. ἵδρυτο δ', εἰς μὲν τὸν κορυφαῖον ἡ δεξιὸν ὑπερκύπτων κρατὸς, τῇ δ' ἑτέρᾳ μετεωρίζων τὸ τόξον, καὶ τὸν ἡ βάσεως ἰσορροπίαν ὑπεκλίνων ὑπὸ τὰ λαιά. τὸν γὰρ ἡ ἀριστερᾶς λαγόνος ἔκκλισιν ἀντίσυ φέρος τὸν εὐμαρότητα, ἐς χαλκοῦ τὸ στιλπνὸν ὑπεκλάσας. πλόκαμοι δ' αὐτὸν τὸν ἐκφαίνων ἐσκίαζον, ὑπηνεμοί, καὶ ἴτυλοι,

CVpido erat Praxitelis artificium, ipsemet Cupido, puer floridus, tener, pinnatus, arcu & sagittis ferox, ex ære mollissimè conformatus: atque, vt Cupidinem magnum, & dominatorem Deum effingens, ipsum etiam metallum imperiosiùs dominari videbatur: non enim iam ferebat omnino æris speciem, sed quantùm naturæ ratio patiebatur, totum cedebat in Cupidinem. Videres quippe æs deliciis affluens, & mirum in modum carnis mollitia teneritatéque luxurians, atque, vt summatim dicam, ad necessarias quasque partes explendas materiam seipsa planè contentam: Siquidem molliculus erat puer, à maiestate alienus, qui & ipsi quoque ęri congruentem colorem nactus, fœliciter adolescere cernebatur. Iam, licèt motionis expers, emicanti similis erat, & in firma basi collocatus, spectantium fallebat oculos, quasi iam pinnis aërem euerberaret. Quinetiam iactabat sese profusior in risum, igneo quodam & mellito aspectu fulgurans: & videre quidam fas erat æs affectui obtemperans, & ad risus imitationem bellissimè compositum. Erectus insuper fuit, brachio ad verticem dextrum inflexo, altera manu arcum attollens, & in hac incessus æquilibritate paulò ad lævam proiectior, etiam sinistri lumbi deflexio propendebat, ad æris facilem tractationem soliditate molliter infracta: Cincinnuli verò florigeri & crispantes caput eius inumbrabant.

νιστήσιον ἀπολάμποντος ἄνθος. ἢ ἰῶ δαίμασὸς οἷος ὁ χαλκεύς. ἰδοὺ μὲ γὰρ, ἴσυδος ἀπίσιλβεν, ἐξ ἄκρων βοστρύχων αἰεξύμενον. ἀφαυῷ δ' ἢ θειξ ὑπεξαίσατο, μαλθακιζομένῳ σοὶς πλὴ αἰδησιν. ἐμοὶ δὴ θαπτομένῳ πλὴ τέχνῃ, ἐπέες πεύσειν ὅτι ἢ χροὶ πᾶσιν κινύμενον Δαίδαλος, ἢ χρόα παρεῖχεν αἰδήσιν. ὅπου Πραξίτελης, οἷς πλὴ εἰκόνα ἔρωτος ἐνθηκε μικροῦ, ἢ νόημα, ἢ πίτυρα τ' ἀιεκπέμνειν ἐμηχανήσατο.

iuuenili ſublucentes flore, qui plurimum gratiæ metallo aſperſerat: ſed enim intuenti rubor quidam affulgebat, à cincinnorum fimbriis euibratus: & contrectanti capillus ſurrigebat modica titillatione deluſis ſenſibus blandiente. Mihi certè, dum artem accuratiùs contemplarer, ſubierat animum credere: Dædalum, etiam choream verſatilem elaboraſſe, & colorem ſenſibus animâſſe, quando Praxiteles in muta Cupidinis imagine, quædam etiam fermè ſenſa incluſerat, & ipſum alarum remigio aëreum celerrimè ſecantem ſolertiùs effinxerat.

Notæ ad Cupidinem.

De hoc Cupidine Praxitelis legendus Pauſanias in Atticis. Scholiaſtes Anthologiæ. Iulianus à præfectis Ægypti, Tullius Geminus, & Leonides in epigrammatis de eodem ſcriptis.

Τύραννον θεόν. *Alcibiadis Cupido erat fulminator, vt habes in iconibus. Vide ornatiſſimas deſcriptiones Oppiani, de amoris tyrannide, quarum memini in theſauro.*

Ἐγαμψοῦτο. *Similiter Iulianus,* κλίνας ἀμχάνα γαῦρον.

Μείλιχον δὲ τοῦτο γελᾷ, ἢ μειλιχός ἐστιν. *Palladas in Theſpio Cupidine.*

VOLVIT ET APVLEIVS ISTAS GENTILIVM Deorum picturas ſtylo florido perſequi, ſed propter ſermonis inſolentiam, longè Græcis deterior eſt. Sic autem iudicium Dearum deſcribit.

Deſcriptio XI.

ERat mons ligneus ad inſtar inclyti montis illius quem vates Homerus Idæum cecinit, ſublimi inſtructus fabrica, conſitus viretis, & viuis arboribus, ſummo cacumine, de manibus fabri fonte manante, fluuiales aquas eliquans. Capellæ pauculæ tundebant herbulas, & in modum Paridis Phrygii paſtoris, in barbaricis amiculis, humeris defluentibus pulchrè induſiatus adoleſcens, aureâ tiarâ contecto capite, pecuarium ſimulabat miniſterium. Adeſt luculentus puer nudus, niſi quod ephebia chlamyde ſiniſtrum tegebat humerum, flauis crinibus vſquequaque conſpicuus, & inter comas eius aureæ pinnulæ cognatione ſimili ſociatæ prominebant: quem caduceum & virgula Mercurium indicabant. Is ſaltatoriè procurrens, malúmque bracteis inauratum dextra gerens, ei qui Paris videbatur, porrigit, quæ mandaret Iupiter nutu ſignificans; protinus gradus ſcitulè referens è conſpectu faceſſit. Inſequitur puella vultu honeſta, in Deæ Iunonis ſpeciem ſimilis, nam & caput ſtringebat diadema * candidum, ferebat & ſceptrum.

* Alij candida.

Irrupit alia, quam putares Mineruam, caput contecta fulgenti galeâ, & oleaginea corona tegebatur ipſa galea, clypeum attollens, & haſtam quatiens, & qualis illa, cùm pugnat. Super has Venus introceſſit

alia viſendo decore perpollens, gratia coloris ambroſei deſignans Venerem. Ipſe autem color Deæ diuiſus in ſpeciem, corpus candidum, quod cœlo demeat, amictus cæruleus, quod mari remeat. Iam ſingulas Virgines, quæ Deæ putabantur, ſui obibant comites.

Iunonem quidem Caſtor & Pollux, ſed iſti Caſtores erant ſcenici pueri. Hæc puella, varios modulos laſciua concinente tibia, procedens, quieta, & inaffectata geſticulatione, nutibus honeſtis paſtori pollicetur, ſi ſibi præmium decoris addixiſſet, ſeſe regnum totius Aſiæ tributuram. At illam, quam cultus armorum Mineruam fecerat, duo pueri muniebant: præliaris Deæ comites armigeri, Torror & Metus, nudis gladiis inſultantes. At pone tergum tibicen Hormum canebat bellicoſum; & permiſcens bombis grauibus tinnitus acutos, in modum tubæ ſaltationis agilis vigorem ſuſcitabat. Hæc inquieto capite, oculis inſpectu minacibus, citato & intorto genere, geſticulatione alacri, demonſtrabat Paridi ſi ſibi formæ victoriam tradidiſſet, fortem trophæiſque bellorum inſignem ſuis adminiculis futurum; Venus ecce cum magno caueæ fauore, in ipſo meditullio ſcenæ, circumfuſo populo lætiſſimorum paruulorum, dulce ſubridens conſtitit amœnè. Illos teretes & lacteos puellos diceres tu Cupidines de cœlo vel mari commodùm inuolâſſe. Nam & pinnulis, & ſagittulis, & habitu cætero formæ præclaræ congruebant, & velut nuptiales epulas obituræ dominæ coruſcis prælucebant facibus, & influunt innuptarum puellarum decoræ ſoboles. Hinc gratiſſimæ gratiæ; illinc hotæ pulcherrimæ, quæ iaculis floris, ſerti, & ſoluti, Deam ſuam propitiantes, ſcitiſſimum conſtruxerant chorum, dominæ voluptatum vêris coma blandientes. Iam tibiæ multiforabiles cantus lydios dulciter circumſonant: quibus ſpectatorum pectora ſuaue mulcentibus, longè ſuauior, Venus placide commoueri, cunctantique lentè veſtigio, & leuiter per fluctuantes pinnulas, & ſenſim annutante capite cœpit incedere, mollique tibiarum ſono delicatis reſpondere geſtibus, nunc mite conniuentibus, nunc acre comminantibus geſtire pupulis, & nonn unquam ſaltare ſolis oculis. Apul. met. 10.

Hæc nimis affectata, & puerilia.

Item quod habet de pompa Veneris in mari floridum eſt, niſi ſtylo infuſcaretur.

ECce iam profundi maris vdo reſedit vertice, & ipſum quod incipit velle ſtatim quàm ſi pridem præcepit, non moratur marinum exequium: adſunt Nerei filiæ chorum canentes, & Portunus cærulis barbis hiſpidus, & grauis piſcoſo ſinu Salacia, auriga paruulus Delphini Palęmon, iam paſſim maria perſulcantes Tritonum cateruæ, hic cõcha ſonaci leniter buccinat, ille ſerico tegmine flagrantiæ ſolis obſiſtit inimicæ: alius ſpeculum ſub oculis dominæ prægerit, currus biges alij ſupernatant. Talis ad Oceanum pergentem Venerem comitatur exercitus.

Idem Metamorph. 4.

Nota.

Non aſſentior Beroaldo, qui per verticem profundum, imum maris intelligit; Quin potiùs τῦτο θαλάσσης deſignat, quæ Arnob. l. 1. aduerſus gentes Ponti terga dixit. Depingitur enim Venus ἀναδυομένη, qualem depinxit Leonides Tarentinus.

Ταὶ ἐκφυγοῦς ματρὸς ἐκ κόλπων, ἔτι
Ἀφρῷ μορμύρουσας.
Emerſam ex ſinu matris, adhuc
Spuma fluitantem.

Belliſſimè Anacreon od. 51. ex quo nonnulla decerpſit Apuleius.
Et ipſum quod incepit velle.

Morem oſtendit delicatiſſimarum mulierum, quæ, vt ait ille, ad digiti ſonum ſua mandata impleri volunt; ſin autem, ſolea obiurgabere rubra.

Cęrulis barbis hiſpidus, *alibi multibarbum dixit, Marſyam non adeo delicatè exprimens illud Nonni* τέτμεν δ' ἐυεργέτεος, *&c. Dionyſ.* λδ'.

Salacia. *D. Auguſtinus lib. 4. de ciuitate Dei.*

Quid eſt, quòd mare Neptuno tribuitur, Terra Plutoni? & ne ipſi quoque ſine coniugibus remanerent, additur Neptuno Salacia, Plutoni Proſerpina?

Auriga paruulus Delphini.
Dixit ad imitationem Anacreontis: apud quem
Deſiderium & Amor circa Venerem ἀμφιπολέω *equitant* ἐπὶ Δελφῖνι χρυσείῳ.

Maria perſulcantes. *melius quàm præſultantes expreſſit, & illud Anacreontis, qui* κῦμα τέμνειν, ἄυλακα διαπλώειν, *ſulcum maris dixit.*

Concha ſonaci buccinat.

Vt apud Nonnum: Triton ipſe κόμπωσε δὲ κόχλῳ, *Buccinatorem dixit Cicero filius. epiſt. 21. l. 16. in eo vt in cæteris audacior quàm pater.*

Speculum prægerit.

In quo delicatiſſimarum puellarum triumphabat luxus. Senec. 1. Natur. q. 17.

Speculatotis paria corporibus, auro argentóque calata ſunt: denique gemmis adornata: & pluris vnum ex his fœmina conſtitit, quàm antiquarum dos fuit illa, quæ publicè dabatur Imperatorum pauperum liberis.

Item Apuleius lib. 6. Metamorph.

IVbet conſtrui currum, quem ei Vulcanus ſubtili fabricâ ſtudioſe poliuerat, & ante thalami rudimentum, nuptiale munus obtulerat; Lunæ tenuantis detrimento conſpicuum; & ipſius auri damno pretioſum. De multis quę circa cubiculum dominæ ſtabulant, procedunt quatuor candidæ columbæ, & hilaris inceſſibus picta colla torquentes iugum gemmeum ſubeunt, ſuſceptaque domina lętæ ſubuolant, curru Deę proſequentes, gannitu conſtrepenti laſciuiunt paſſeres, & cęterę quæ dulce canticant aues, melleis modulis ſuaue reſonantes, aduentum Deæ prænuntiant, cedunt nubes, & cœlum filię panditur, & ſummus æther cum gaudio ſuſcipit Deã: nec obuias aquilas, nec accipitres pertimeſcit magnæ Veneris canora familia; tum ſe protinus ad regias Iouis arces dirigit.

Note.

Ante thalami rudimentum, nuptiale munus obtulerat. *Similiter Claudianus, de nuptiis Honorij, & Mariæ.*

Mulciber, vt perhibent, his oſcula coniugis emit
Mœnibus, & tales vxorius obtulit artes.

Lunæ tenuantis detrimento conſpicuum.
Significat currum arcuatum, & ad effigiem Lunæ corniculatæ figuratum:

Auri damno pretioſum.
Quod enim ars raſerat ex auro ad arcuatam figuram tenuandam, hoc ipſo fuit opus politius & nobilius.

Currum Deę proſequentes, gannitu conſtrepenti laſciuiunt paſſeres.
Paſſeres, columbæ, olores ſunt in familitio Veneris. Sappho in hymno ad Venerem.

Καλοὶ δέ σε ἆγον,
Ὠκεῖες στρουθοὶ περὶ γᾶς μελαίνας.
Πυκνὰ δίνεντες πτέρυγες διὰ μέσσω.

Pulchri verò te ducebant,
Et veloces paſſeres, nigras pennas
Varie agitantes, è cœlo aerem
Per medium.

Quod ad columbas, maternas agnoscit aues Æneas apud Maronem, & Purpureis ales oloribus vehitur. Apud Horat. od. 1. l. 4.

Nec obuias aquilas, nec accipitres rapaces pertimescit.

Tales Milui ad rapinas incitatissimi, vt nec macelli carnibus parcant, Ioui sacræ non tangunt.

Τῶν δ' ἐκ τῆ Διὸς ἱερείας οὐκ ἂν ἅψαιντο. *Ælian. de animal. l. 2. c. 67.*

Jouis cæruleum supercilium. κυανίζων ἐπ' ὀφρύσι νῶσι Κρονίων. Ιλ. α.

DIANA.

Ex Apulcio, 2. Metam.

Descriptio XII.

EContra Parius lapis in Dianam factus, tenet libratam totius loci mediocritatem; signum perfectè luculentum, veste reflatum, procursu vegetum, introeuntibus obuium, & maiestate venerabile. Canes vtrinque secus Deæ latera muniunt, qui canes & ipsi lapis erant. His oculi minantur, aures rigent, nares hiant, ora sæuiunt, & sicvnde latratus de proximo ingruerit, eum putabis de faucibus lapidis exire, & in quo summum specimen operæ fabrilis egregius ille signifex prodidit, sublatis canibus in pectus arduis, pedes imi resistunt, currunt priores: Ponè tergum, Deæ saxum insurgit in speluncæ modum, muscis, & herbis, & foliis, & virgultis, & pampinis, & arbusculis alibi de lapide florentibus: sub extrema saxi margine poma, & vuæ faberrimè politæ dependent, quas ars æmula naturæ, veritati similes explicuit: putes ad cibum inde quædam posse decerpi; &, si fontes, qui Deæ vestigio discurrentes in leuem vibrantur vndam, pronus aspexeris, credes illos, vt rure pendentes racemos, nec agitationis officio carere.

DIONYSII STATVA.

Callistratus in signum Dionysij.

Descriptio VIII.

Δαιδάλῳ μὲν ἔξεστιν ἰδεῖν τὰ περὶ Κρήτην πιστὰ θαύματα, κινούμενα μηχαναῖς τὰ πνέοντα, καὶ πολλὰ αὐθρωπίνων αἰσθήσεων ἐπιζητοῦντα ἢ χρυσός. αἱ δὲ δὴ Πραξιτέλους χεῖρες ζωτικὰ μόλις ἐκπιέζουσι τὰ πνέοντα· δίχα γὰρ Διόνυσος ἐστήκει, ἀνδρὸς ἥβημα μιμούμενος· ὥστε μὲν ἁπαλὸς, ὡς σαρκὶ μεταβαλεῖν ἢ χαλκόν· ὥστε καὶ ὑγρὸν καὶ κεκαλασμένον ἔχων τὸ σῶμα, ὡς ἐξ ἑτέρας ὕλης ἢ μὴ χαλκοῦ πεφυκός. ὃς χαλκὸς μὲν ὤν, ἠρυθραίνετο· ζωῆς δὲ μετουσίαν οὐκ ἔχων, ἐθέλει τῷ ἰδίῳ διαιτᾶσθαι.

DÆdalo sanè integrum fuit videre in Creta, incredibilia quædam, ac miranda opera, quæ fabricis occultis agitarentur, vtque aurum ad humanos sensus effingendos præter naturam cesserit: verùm, Praxitelis manus spirantia prorsus molitæ sunt artis simulachra. Nemus fuit, in quo Dionysius constiterat, adolescentis habitum imitatus, ita certè molliter, vt æs cum carne, summa concinnitate congrueret: adeò verò tenerum ac delicatum corpus inerat, vt ex alia quauis materia, potiùs quàm ex ære conflatum videretur. Siquidem æs cùm esset, erubescebat: & cùm vitæ communionem haberet nullam, eius tamen speciem gestiebat præ se ferre;

πλὼ μὲ ὅλην ὠραῖος, σείων ἴουλον, καὶ ζεφύρῳ πτάσειν, ὅσους ὁ Διόνυσος, καταλιπὼν πλὼ κόμης ἄνετον. πλὼ δὲ χρόας εἶχεν αὐθηρὰν τῇ λαμπηδόνι τοῦ σώματος τὰ ἄνθη δηλῶν. ἐπὶ δὲ Διονύσῳ, καὶ τὸ πλεῖστον ἐμφορᾶς. τὰ μὲν γὰρ μέτωπα χάρεσιν ἔστιλβεν· αἱ παρειαὶ δὲ αὐτῷ, εἰς ἄνθος ἐρευθόμεναι ποτίμου ὠραΐζοντο, ἐπιβάλλουσαι τοῖς ὄμμασιν ἁπαλὸν ἐρύθημα. εἰστήκει δὲ ἐπί τινος σφαίρας, ἀπ' ἄκρων τῶν ταρσῶν βεβηκώς, ἐπιφερομένους τῷ πόδι. ἐπιβύκει δὲ οὐ νενομισμένως ἡ θείξ· ἀλλ' ἡ μὲν κόμη καὶ τὰ ὀφρύων ἐφερπουσα, ταῖς παρειαῖς ἐπέκειτο ὑβρυχον· τὰ δὲ ὄπισθεν ἐπὶ τοῦ καιροῦ πλοκάμων ἐλίσσετο, μόνῳ πλὼ ἐν γλυκυτάτῳ βλάστῳ ἐπιφαίνοντα τὸ πρῶτον.

qui se vernantibus membris affuderat, gratissimus. Magna erat in primis vultus dignitate, lanuginem quatiens, & cincinnos, quos Fauonio, quocunque vellet, agitandos permiserat. Ad hæc florida nitebat colore, veluti quibusdam corporis fulgetris vernantes rosas explicaret, eratque Dionysio maxima ex parte persimilis: at enim frons gratiis emicabat, genæ regij floris instar rubentes, iuuenili decore fulgebant, ipsis oculis gratissima quadam face ruboris accensis: stabat autem in globo, summa pedum plantâ insistens, quâ & pinnis volucer exilire propè videbatur: capillus non more solito creuerat, verùm coma contra supercilia repens, ad genas cincinnum effuderat, occiput verò capillorum nexibus liberum, ratissimos tantùm pilos à primo ortu insitos ostendebat.

NILVS.

Philostratus in Nilo.

Descriptio XV.

ΠΕρὶ δὲ Νεῖλον οἱ παῖδες ἀθύρουσι, παιδιᾶ ξύμμετρα τῷ ὀνόματι. καὶ ὁ Νεῖλος αὐτοῖς ἡδόμενος, τά τε ἄλλα, καὶ ὅτι καυχῶνται αὐτὸν ὅσον Αἰγυπτίοις περιχύδην. προέρχονται οὖν, καὶ οἷον ἐρχθεῖσαι αὐτῷ ἐκ τοῦ ὕδατος, ἁβρὸν ἁπαλαὶ, καὶ μειδιῶσαι. μετέχειν δὲ εἶμαι αὐτὰ, καὶ τῆς λαλιᾶς· καὶ οἱ μὲν τοῖς ὤμοις αὐτοῦ ἐφίζανουσι, οἱ δὲ τῶν πλοκάμων ἐκκρέμανται· οἱ δὲ ἀγκάλῃ ὡς καθεύδουσιν· οἱ δὲ κωμάζουσιν ἐπὶ τοῦ στέρνου· ὁ δὲ ἀναδίδωσιν αὐτοῖς ἄνθη, τὰ μὲν ἀπὸ τοῦ κόλπου, τὰ δὲ ἀπὸ τῆς ἀγκάλης, ὡς στεφανοῦσι τὰ ἀπ' αὐτῶν διαπλέκοντες, καὶ καθεύδουσιν ἐπὶ τῶν ἀνθέων ἱεροὶ, καὶ ἐγκάθεις· καὶ ἐπιβαίνουσι δήλως ἀλλ' ὅμως τὰ παιδία, σείροις ἅμα. ταυτὶ γὰρ ἔναυλα ἐκείνῳ τῷ ὕδατι. κροκόδειλοι μὲν οὖν, καὶ οἱ ποτάμιοι τῶν ἵππων, οὓς τῷ Νείλῳ τινὲς προσγράφουσιν, ἀπόκειν) , νῦν ἐν βαθείᾳ τῇ δίνῃ, μὴ δῆλοι τοῖς παιδίοις ἐμπίπτῃ.

CVbiti circa Nilum ludũt pueri, corporis modulo cognomines: quibus Nilus summopere oblectatur, cùm ob alia tum vel maximè, quòd ipsum, quantum Ægyptiis profusus sit, enuntient: procedunt igitur, & velut ex ipsa aqua molles ac tidentes progrediuntur infantes: participes autem esse & sermonis existimo. Hi quidem ipsius humeris insident, hi à cincinnis eius suspenduntur, nonnulli in vlnis dormiunt, alij in pectore petulanter saliunt, ipse verò tam ex sinu quàm ex vlnis, flores offert pusionibus, vt ex ipsis corollas contexant, & super floribus dormiant, sacri prorsus, & sacris odoribus perfusi: & ex pueris alius alio cũ sistris ascendit: hæc enim illi aquæ consona sunt instrumenta: Cæterùm, crocodili, & (qui à nonnullis Nilo adscribuntur,) hippopotami, nunc in imo iacent vortice, ne pueris terrorem incutiant.

Digitized by Google

ORPHEVS.

Philoſtratus in Orpheo.

Deſcriptio XVI.

Ὀρφέα ϑ᾽ ἡ Μούσης, ϑήλεῖ τῇ μουσικῇ, καὶ τὰ μὲν μετέχοντα λόγου, λογοπτοιοὶ φασὶ πάντες. λέων καὶ ὁ ζωγράφος. λέων τὲ οὖν, καὶ σὺς αὐτῷ πλησίον ἀκροᾶται τῆς Ὀρφέως, καὶ ἔλαφος, καὶ λαγωὸς οὐκ ἀποπηδῶσι τῆς ὁρμῆς τῆς λέοντος, καὶ ὅσοις ἐν ϑήρᾳ δεινὸν ἡ ϑὴρ ξυναγελάζονται αὐτῷ ῥαθύμῳ, τῷ ῥάθυμοι. σὺ δ᾽ μηδὲ τὸν ὄρνιθας ἀρχοὺς ἴδῃς, μὴ τοὺς μουσικοὺς μόνον οἷς ἐπυξομεῖν τοῖς ᾄδουσιν ἔθος· ἀνὴ ὅρμοι καὶ ἡ χρυσῆτις κολοιὸς, ἡ λακέρυζα αὐτοῖς, καὶ ἡ τοῦ Διὸς αἰετός. ὁ μὲ ὀπτὸς ἄμφω τὼ πτέρυγε παλαντεύσας, ἀξ ἑαυτοῦ αὐτοὺς ἐς ἡ Ὀρφέως κλίνει, οὐδ᾽ ἐπιστρέφεται τὸ πῶκος, πλησίον ὄντος. οἱ δ᾽ ξυγκλείσαντες τὰς γῆρις, ὃ δὴ τῷ ϑέλοντος, λύκος δ᾽ οὖτοι, καὶ ἄρνες ἀκακωξ, ἃ τιθηπότες. κεκίνηται δ᾽ τι καὶ μεῖζον ὁ ζωγράφος. δένδρα γὰρ ἀναπείσας τὰ ῥιζῶν ἀκροατὰς ἄγει ταῦτα πῶς Ὀρφεῖ καὶ ἀρίστιον αὐτῷ. πίτυν τε οὖν καὶ κυπάρισσος καὶ κλῆθρα, καὶ αἴγειρος αὖτε, καὶ ὅσα ἄλλα δένδρα ξυμβαίνοντα τὼ πόδοιν, οἷον χεῖρας, περὶ τὸ Ὀρφέα ἕρπει, καὶ τὸ θέατρον οὖν αὐτῷ συγκλείουσιν, οὐ δένδρων τὸ τύχης. ἵν᾽ εἶτι ὄρνιθες ἐπ᾽ αὐτῶν καθίζοιντο, καὶ ἑκάστος ὑπὸ σκιᾷ μουσουργοίη. ὁ δ᾽ κάδεται, ἀρτίχνοων ἐκβάλλων ἴουλον, ὑπερίεται τῇ παρειᾷ, πάρεστι δὲ χρυσαυγὴς ὁπὶ κεφαλῆς αἰεῖρ. τὸ δὲ ὄμμα αὐτῷ ξυνὸν ἁβρότητι ἐκερᾷ, καὶ ἴυγδον, ἀεὶ τὸ γνώμης ἐς θεολογίαν τινούσης. τάχα δέ τι καὶ τῶν ἄδει, καὶ ὀφρὺς, οἷον ἀποσημαίνουσα τῶν ᾀσμάτων, ξυθύς τι αὐτῷ μεταθέουσα, ὡς τὰς τῶν κιθαρίσεων πτοιάς,

ORpheum, Muſæ filium, molliſſimis fidibus, rationis etiam expertes feras demulſiſſe, omnes fabuloſi teſtantur ſcriptores, omnium fermè pictorum colores loquuntur. Quare leo & aper propè adſunt, Orpheum auſcultant: & cervus quidem ac lepus minimè ab impetu leonis reſiliunt, & quibuſcunque in venatione terribilis hæc fera viſa eſt, congregantur ſegnes ac remiſſi, cum ipſo, vt apparet, feriante. Cæterùm, ne aues quidem inertes videris non canoras tantùm, quibus ſuaues modulos concinere ſaltibus mos eſt: quinetiam vide clamoſum gracculum, & ſtridulam cornicem, & Iouis aquilam: hæc quidem qualis eſt, alarum librata remigiis, vt ſponte ſua defixis oculis Orpheum ſpectat, nec ſe ad proximum lepuſculum, prædæ ſcilicet, oblita cōuertit. Hic porrò cōſtrictis maxillis (quæ ars eſt Orphei mulcentis) & lupi & agni promiſcuè attoniti, ſaltatorium orbem verſant. Manus porrò quiddam animoſus pictor comminiſcitur: nam arbores à radicibus auulſas, ad auſcultandum Orpheum ducit, atque ipſi in orbem ſiſtit. Pinus igitur, & cupreſſus, & alnus, & populus: hæ & aliæ quæuis arbores, confuſis ramis, tanquam conſertis manibus, Orpheum circumdant, ac certè theatrum ipſius, gratia, non ſine exquiſito quodam artificio circumclūdunt. Cerne iam vt aues in ramis conſideant, & Orpheus in vmbra moduletur: ipſe quidem ſedet, erumpens lanuginem genis molliter inſerpentem: tiaram auro fulgentem in capite rectam geſtat, & oculus ipſi mollitie ſimul atque ignea ſolertiâ temperatus, Deóque plenus apparet, mente ad conſiderationem de natura Deorum ſemper intenta: fortè etiamnum aliquid canit, ac ſupercilium quaſi deſignaret carminum ſenſum, repentè cum ipſo mutatur, ad motionum conuerſiones,

ἐν τῶν ποδῶν, ὁ δὲ λαιὸς, ἀπηρεισθεὶς εἰς τὸν γλῶ, ἀνέχει τὸν κιθάρεδον. ὁ μὲν δὴ κεφαλήν. ὁ δὲξιὸς δὲ ἀναβαίνεται τὸ ῥυθμὸν, ὑπερτείνων τοὔδαφος τῷ ποδὶ. αἱ χεῖρες δὲ ἡ μὲ δεξιὰ ξωνύουσα ἀπελὲξ τὸ πλῆκτρον ὀπτίτα) φθόγγοις ἐγκειμένῳ τῷ αἰλικῶνι, καὶ καρπῷ ἴσον νένευκε· ἡ λαιὰ δὲ ἐρθοῖς πλήξ τοῖς δακτύλοις τὸν μίτους.

At pedum quidem læuus terræ nixus citharam sustinet incumbentem femori, dexter verò orditur modulos, pulsans solea pauimentum: manuum autem dextra plectrum firmiter tenens, extenditur supra fides incumbente cubito, & palma introrsum nutante, ac reflexa; sinistra rectis ferit digitis fides.

Notæ ad Orpheistatuam.

Hoc argumentum diserte prosequutus est Claudianus in præfatione libri secundi, de raptu Proserpinæ: quod hîc habes tam delicatè descriptum, vt nihil in Græcis veneribus opulentius aut elegantius esse possit.

Καὶ λαγωὸς οὐκ ἀπτοπόδων.

Securum blandi leporem fouêre molossi,
Vicinúmq; lupo præbuit agna latus.

Ὁ δὲ ἦρ, *ita appellatur leo, κατ' ἐξοχὴν. quòd, vt ait sapientissimus Philo, habeat τὸν φύσεως μοναρχίαν.*

Καὶ τὸν λαχεφύζαν αὐτὸν, *& hoc γλώσσης παιδικοῦ, quòd adiunctum vulgatissimum dixit pro subiecto.*

Ita Hesiodus, & Diuus Gregorius appellant λαχεφύζαν μαλάχροον.

Ὅ δὲ τῶ διόλοντος, *nihil imminutandum video, & ex interpretatione nostra planum est huius loci sensus.*

Νεανίευται, *iuueniliter inuentis exultat.*

Sic Plutarchus dixit, ἐν τῇ ἡβᾷν νεανιεύεσθαι: *et Horatius, Iuuenari versibus.*

Aut nimium teneris iuuenentur versibus vnquam.

πίτυν τε σύν. *Et comitem Quercum Pinus amica trahit.*

Διαδύντα ἡ τόχης, *locum, vt video corruptum suspicatus est interpres: sed nihil expeditius: nam διαδύντα refertur ad τὰ δένδρα, non ad διάτοπον.*

Ἀμπέχωνα, *vesticipem designat, qualis ille.*

ἀμπεχόμενον ἔχων ἔπι κύκλον ὑπλοΐης.
Nonn. Dio.

Ora puer primâ signans intonsa iuuenta: Maro.

Μεταδύουσα ὀφρύς. Μεταδύουσαν *coniicit interpres: ego nihil mutandum censeo: vsus eodem verbo Philostratus in Amphione,* τρέπεται, ἐς ἄνθος τὸν Γέλωτα μεταδύῃ, *etsi propriè in floribus, ad cæteras tamen mutationes exprimendas traducitur* σοφιστικῶς.

CITHAROEDVS.

Apuleius, lib. 2. Florid.

Descriptio XVII.

ADolescens est visenda pulchritudine, crinibus, fronte parili, separata, per malas reuulsus: portè autem, coma prolixior interlucentem ceruicem scapularum finibus obumbrat: Ceruix succi plena, malę vberes, genæ teretes, ac modico mento iaculantur, eíque prorsus citharœdicus status, deam conspiciens, canenti similis, tunicam picturis variegatam deorsus ad pedes deiectus, ipsos Græcanico cingulo chlamyde velat vtrumque brachium, adusque articulos palmarum. Cætera decoris instrumentis dependent, cithara baltheo cælata, apta structim sustinetur: manus eius tenera proceruulè læua distantibus digitis neruos molitur; dextrâ psallente

Digitized by Google

gestu, pulsabulum citharæ admouet, seu parata percutere, cùm nox in cantico interquieuit: interim canticum videtur ore tereti, & semihiantibus in conatu labellis eliquare.

Confer cum ista descriptionem Luciani, quæ habetur aduersus indoctum.

MARSYAS.

Ex eodem Apuleio.

Descriptio XVIII.

EO genitus Marsyas, cùm in artificio patrissaret tibicinij, Phryx cætera, & barbarus, vultu ferino trux, hispidus, illuribarbus, spinis & pilis obsitus: fertur (prohnefas) cum Apolline certauisse, turpis cum decoro, agrestis cum erudito, bellua cum Deo, Musæ cum Minerua: dissimulamenti gratia Iudices astitere, ad deridendam scilicet monstri illius barbariem, nec minùs ad stoliditatem illius puniendam: sed Marsyas, quod stultitiæ maximum specimen est, non intelligens se deridiculo haberi, priusquam tibias occiperet inflare, priùs de se & Apolline quædam deliramenta barbarè effutiuit, laudans se, quòd erat, & coma relicinus, & barba squalidus, & pectore hirsutus, & arte tibicen, & fortuna egenus.

MEMNON.

Philostratus, in Memnone.

Descriptio XIX.

Μέμνωνι γὰρ ὅσος μὲν κεῖται χῦ τῆς γῆς ὄγκος ἢ ὁπόσον βοσκήσαντα ἄσταχυς, οἷς οἶμαι Νεῖλος ἔτρεφεν. Νείλου γὰρ Αἰγύπτιοι μέν, ἔχουσι τὰς ἐκβολάς, Αἰθίοπες, παρὰ πηγὰς ὅμως τὸ εἶδος ὡς ἔρρωσο), καὶ τῶν ὀφθαλμῶν ἀπολελύτων· ὅμως ἥλιος ὡς χῦ ἡλικίαν τῷ κτίσματι. ἀνθ' ὧν μέλανα φαίης ἂν Μέμνονα. τὸ γὰρ ἀκριβὲς ἐν αὐτῷ μέλαν ἀνθοφαίνει τι ἄνθος.

ETenim aduerte, quantus humi iaceat, quantáque cincinnorum spica, quos, puto, Nilo nutriebat: Nili enim ostia, Ægyptij; fontes, Æthiopes habent: aspice quantum species ipsa roboris, oculis etiam extinctis præferat: aspice præterea lanuginem, quàm interfectoris ætati congruat, ne nigrum quidem dicerès Memnona: nam quæ ipsi inest sincera nigredo, floris nescio quid præ se fert.

MELEAGER VENATOR.

Philostratus in Meleagro.

Descriptio XX.

Φέρε δὴ, καὶ τὰ περὶ αὐτὸν εἰπωμεν. σφριγᾷ μὲν ὀνταίας, καὶ πάνυ σφριγῶν. κῆμαι

AGedum, etiam quæ ad ipsum spectant, commemoremus: Callosus est ac rigidus adolescens, & corpore toto vegetus, suræ

δ' αὐτῷ εὐπαγεῖς, καὶ ὀρθαὶ, φέρειν τὸ σῶμα τοῖς δρόμοις ἱκαναὶ, καὶ ὑφίστασθαι τὸν ἐν χερσὶν ἀγῶνα, φύλακες ἀγαθαί. μηρὸς τε ξυνὼν ὀσφυϊδὶ ὁμολογῶν τοῖς κάτω, καὶ ἰσχίον, οἷον δίδυται θαρσεῖν, ὡς ἂν ἀκατασπάστου ὑπὸ τοῦ τῆς συὸς ἐμβολῆς ἢ νεανίου πλευρὰ ἢ βαθεῖα, καὶ γαστὴρ ἀπίεστος, καὶ στέρνα τὸ μέτριον ἐξεχόμενα, καὶ βραχίων διαρθρωθεὶς, καὶ ὦμοι πρὸς αὐχένα ἐρρωμένον ξυνάπτοντες, καὶ βάσιν αὐτῷ διδόντες· κόμη τε ἡλισσῶσα, καὶ ἀνεσκεμμένη νῦν ὑπὸ τοῦ τε ὁρμῆς, ὕπερθεν καὶ χαίτην ἰσχνὸς τὸ ὄμμα· ἔτι ὀργῆς, καὶ ἀνειμένη, δι' ὅλου τοῦ θυμοῦ πᾶσα, καὶ ἡ τοῦ προσώπου κατάστασις· οὐδὲ ξυγχωρεῖσα πρὸ κάλλους τι λέγειν, διὰ τὸ ἐπιτεταχέναι. ἐσθὴς δὲ λευκὴ ὑπὲρ γόνυ, καὶ χρηπὶς, ὑπὲρ σφυρὸν, ἕρκισμα ἀσφαλὲς τῇ βάσει. χλαμύδα τε κροκωτὸν ὑπὲρ αὐχένος κολπώσας, τὸ θηρεῖον ὑφίσταται.

benè compactæ, rectæ, non minùs in ſtadiis ad currendum aptæ, quàm ad luctæ certamen cominus ſuſtinendum firmæ: femur iunctum toris, genu inferiori tibiæ reſpondet, & talis coxendix, vt polliceri audeat, adoleſcentem apri impetu minimè ſubuerſum iri: tum latera plena, & venter minimè obeſus, & pectora moderatè extuberantia, & brachiũ articulis nexum, & humeri ad ceruicem validam cohærentes baſim ipſi exhibent; coma verò ſoli concolor, & nunc præ impetu & alacritate erecta, & toruum intuens, cæſius oculus, & ſupercilium haudquaquam remiſſum, ſed in animi æſtu totum, vt & ipſa vultus conſtitutio; quæ non concedit de forma, propter commotionem adoleſcentis, quicquam dicere: Accedit veſtis candida ſuper genu, & ſolea ſuper malleolo, fulcrum quidem tutum inceſſui. Denique chlamyde croco tincta, ceruici inuoluta, indutus belluam expectat.

NARCISSVS.

Calliſtratus, in Narciſſo.

Deſcriptio XXI.

Ἐστήκει δ' ἐπ' αὐτῇ Νάρκισσος, ἐκ λίθου λευκοῦ πεποιημένος. παῖς ἦν, μᾶλλον δὲ ἥβης, ἡλικιώτης ἐρώτων, ἀφροδισίου εἶδος ἐξ αὐτοῦ τοῦ σώματος ἀπολάμπων κάλλους. ἦν δὲ τοῦτο καὶ τὸ ἄθημα. κόμαι ἐπιχρύσου πέφυκε, καὶ μὲ τὸ μέτωπον ἐπὶ πολὺ ἰλιασόμεναι εἰς κύκλον, καὶ δὲ ἐπ' αὐχένα, ἐκχυθεῖσαι εἰς νῶτα. ἔβλεπε δ' ὑπ' ἀκράτους γαῦρον, οὐδὲ ἱλαρὸν καθαρῶς. ἐπιπόνως δὲ ἐν τοῖς ὄμμασιν, ὑπὸ τῆς τύχης, καὶ λύπη, ἅτε μὴ τοῦ Νάρκισσου καὶ τῷ τύχῃ τὴν εἰκόνα μιμοῦται.

NArciſſus ſtabat è marmore candido confectus: puer erat, vel potiùs adoleſcens coæuus Cupidinum, qui veluti quaſdam faces è corporis formoſitate iaculabatur: eiuſmodi verò conformatione exſtitit: aureâ cæſarie fulgurabat, capillo ad frontem, in orbem reuoluto, ſed per ceruicem diffuſo in terga: obtutus eius, non purè ac planè ſuperbus, neque hilaris omnino: inſitus quippe fuerat in oculis mœror, ex arte, vt cum Narciſſo, imago etiam fortunam eius imitaretur.

CALVMNIA LVCIANI.

Descriptio XXII.

Ἐν δεξιᾷ τις ἀνὴρ κάθηται, τὰ ὦτα παμμεγέθη ἔχων, μικροῦ δεῖν τοῖς τοῦ Μίδου προσπεποκότα, τὴν χεῖρα προτείνων πόρρωθεν ἐπὶ μηνυούσῃ τῇ Διαβολῇ. Πλεῖ δ' αὐτὸν ἑκάτερον δύο γυναῖκες, Ἄγνοιά μοι, δοκεῖ, καὶ Ὑπόληψις. ἐπίπροσθεν δ' αὐτοῦ προσέρχεται ἡ Διαβολὴ, γυναῖον ἐς ὑπερβολὴν κάλλους, ὑπόθερμον δ' ἐκ παροινημένου, οἷον δὴ τὴν λύπην καὶ τὴν ὀργὴν δεικνύουσα, τῇ ἑτέρᾳ δὲ νεανίαν τινὰ, τῶν πολιτῶν σύροντα, τὰς χεῖρας ὀρέγοντα εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ μαρτυρόμενον τοὺς θεούς. ἀγάλλεται δὲ αὐτῇ ὠχρὸς καὶ ἀμορφος, ὀξὺ δερκὴς, καὶ ἐοικὼς τοῖς ἐκ νόσου μακρᾶς κατεσπακόσι. τοῦτον γοῦν εἶναι τὸν φθόνον ἐκ τῶν εἰκάσειε. καὶ μὴν καὶ ἄλλαι τινὲς δύο παραμαρτοῦσι, προτρέπουσαι, καὶ ἐφιστέλλουσαι, καὶ κατακοσμοῦσαι τὴν Διαβολήν· ὡς δέ μοι καὶ ταύτας ἐμιμήσατο ὁ ἐφηγητὴς τῆς εἰκόνος, ἡ μὲν Ἐπιβουλή τις ἦν· ἡ δ', Ἀπάτη. Κατόπιν δ' ἀκολούθει πάνυ πανδήμως τις ὑποκεκαυμένη, μιλαγχίμων καὶ κατεσπαραγμένη, Μετάνοια δ' καὶ αὐτὴ ἐλέγετο· ἐπεστρέφετο γοῦν ἐς τὸ ὄπισθεν δακρύουσα, καὶ μετ' αἰδοῦς, πάνυ τὴν ἀλήθειαν προσιοῦσαν ὑπόπτευον. Ad dextram conſidet quiſpiam auribus prælongis inſignis, quales ferè illæ Midæ feruntur: Manum porrigit procul accedenti Calumniæ. Circunſtant eum mulierculæ duæ, Ignorantia, ni fallor, ac Suſpicio. Adit aliunde propera Calumnia, eximiè compta, vultu ipſo & geſtu corporis efferam rabiem, & itam æſtuanti conceptam pectore præ ſe ferens, ſiniſtra facem tenens flammiuomam: dextra ſecundùm adoleſcentem capillis prehenſum, manus ad ſuperos tendentem, obteſtantémque immortalium Deorũ fidem, rapit. Anteit vir pallidus, in ſpeciem impurus, acie oculorum miniмè hebeti, cæterùm planè iis ſimilis qui ſontico aliquo morbo contabuerunt. Hunc facilè coniicias Liuorem eſſe. Quinetiam mulierculæ aliquot Calumniæ inſequuntur comites, quarum eſt munus, dominam hortari, inſtruere, comere: interpres picturæ aiebat Inſidias eſſe & Fallaciam. A tergo, lugubri habitu, pullata laceráque Pœnitentia ſubſequitur, quæ capite in tergum deflexo, cum lacrymis ac pudore procul veniẽtem Veritatem excipit.

MELANCHOLIA.

Descriptio. 23.

ALbertus Durerus artificioſiſſimus pictor, cuius diuinæ manus multa immortalia opera extant, profundi atque cogitantis animi motus, qui melancholici dicuntur: (putantur enim eorum eſſe, in quibus atra bilis, vt vocant medici, abundat:) eos igitur ita expreſſit: Mulier ſedet demiſſo capite, manúque cubito nixa, quem genu fulcit, illud ſuſtinet; & vultu ſeuero, quaſi in magna conſideratione nuſquam aſpicit; ſed palpebris deiectis humum intuetur: omnia autem ſunt circum illam obſcura. Ipſa claues appenſas habet lateri. Capillo eſt neglectiore, & diffuſo. Propter eam viſuntur artium inſtrumenta, libri, regulæ, circini, normæ, etiam ferramenta, & lignea quædam opera. Vt autem indicaret, nihil non talibus ab ingeniis cõprehendi ſolere, & quàm eadem ſæpenu-

mero in abſurda deferrentur, ante illam ſcalas in nubes eduxit, per quarũ gradus quadratũ ſaxum veluti aſcenſionem moliri fecit. Iacet autẽ prope hanc ad pedes ipſius, contracta corporis parte, parte etiam porrecta, canis, cuiuſmodi illa ſolet beſtia in faſtidio eſſe, lãguida & ſomniculoſa, & perturbari in quiete. Cernere etiã eſt quaſi ad feneſtram à pictore aranearum telas, & venationem harum, inter alia huius naturæ indicia, tenuiſſimis lineis expreſſa.

TRITONES, EX Pauſania.

Deſcriptio 24.

TRitones in capite habent veluti paluſtris ranæ comã, ſimilem & calore & capillo; cuius crines diſcernere nequeas; Reliquum corpus ſquama horret, quæ Lunæ aſperitatem referat. Branchias habent ſubter aures, naſum hominis: os verò amplum, & dentes ferinos, oculos, vt videntur, glaucos. Suntque ipſis & manus, & digiti, & vngues operculis cochliarum ſimiles. Infra pectus & ventrem cauda porrigitur pedum loco, quemadmodum Delphinis.

DIGNITAS VIRILIS, SEV THEAGENES.

Heliod. in Æthiop. lib. 3.

Deſcriptio XXV.

Ἀλλὰ τούτοις μέν, Κνήμων, τοιούτοις ὄντας, οὕτως ἐσκευασμένους καὶ παρεσκευασμένῳ ἐπὶ τὸ παρόντων ἄψις· ἀφῆκε δ' ἐπιπαρῆν (ἐμοὶ δὲ τὸ μέλημα τὸ ἐμὸν Θεαγένης) ἅπας ἐπέστιλψεν· ὥστε εἶδέν τις ἂν ὑφ' ἑνὸς ἀστραπῆς τὸ φαινόμενον πᾶσιν ἅπαν ἠμαυρῶσθαι, τοσοῦτον ἡμᾶς ὀφθεὶς κατέλαμψεν· ἵππος μὲ καὶ αὐτὸς, καὶ ἐπλίτης τυγχάνων, καὶ δορυ μιλίαν χαλκόσωμον ἐποίων. τὸ δὲ κράνος οὐχ ὑπελθὼν, ἀλλ' ἀπὸ γυμνῆς τῆς κεφαλῆς πομπεύων, φοινικοβαφῆ χλαμύδα κατειμένος, ἧς τὰ μὲν ἄλλα χρυσὸς ἐποίκιλλε, τὸν Λαπίθας ὁπὸ τῶν κενταύρων ὁπλίζων· ἡ φορὰ δὲ Ἀθηνᾶν ἀλκιβίῳλον ἴσχυε, τὴν Γοργοῦς κεφαλὴν εἰς θώρακα σεσαπίζουσαν. σεσίβαλλε δέ τι χάεσιν τοῖς γηγενέσιν, καὶ ἀνέμου λιγὺ αὔρα πνεῖ, μείλιχον δὲ ἐπίπνει, ἡ μὲν κόμην ἁβρὰ κατὰ τοῦ μετώπου τὸν ζεφύρου παρεστέλλουσα, καὶ χλαμύδος τὰς ἄκρας τοῖς νώτοις τοῦ ἵππου, καὶ μηροῖς ἐπιβάλλουσα εἶπες ἂν καὶ ἡ ἵππος ἑαυτὸν σωμῆται ἡ ὠκυπόδης τῷ διαπόνῳ,

SEd hos, Cnemon, ſic ornatos deſpiciebant oculi eorum qui aderant, & in perfectum equitem (erat autem mea cura Theagenes) conijciebãtur, vt videretur tanquam à fulgure totum id quod priùs lucebat, obſcuratum eſſe. Tantam lucem vnius nobis conſpectus attulerat, cùm eques quoque ipſe eſſet, & armatus, & haſtam fraxineam æreâ cuſpide vibraret, non tectus galeâ, ſed aperto capite ſeſe oſtentans, purpureâ chlamyde indutus, in qua Lapitharum & Centaurorum pugnam intertextæ ex auro figuræ expreſſerant; fibula verò Palladem ex electro ſcitiſſimè factã repreſentabat, Gorgonis caput in ſcuto pectori præferentem; addebant autem aliquid gratiæ, & commendationis, venti placidiores auræ. Blandè enim aſpirabat, & modò comam ceruicibus molliter affuſam diuerberabat, modò capillos in fronte diſcernebat, modò chlamydis fimbrias tergo equi, & femoribus inſternebat. Dixiſſes, & equũ ipſum intelligere formã domini,

ἐξ ὧν καλὸν κάλλιον εἶναι ἢ ἀγαθὸν αἰσθάνεσθαι. οὕτω τιθηνήσασθαι κομψαίνων, ἐξ οἷς ἐρᾷν οὐκ ἢ κατάλληλα ἐγίγνετο, καὶ σοβαρὰν ἢ ὀφρῦσι καὶ ἢ ὀφθαλμοῖς ὑπεβλέπων, ἕτερα ἐξ ἑτέρου γαυρούμενος ὑπνίαν τινὰ περιπολίζων, καὶ ἐφ' ἑκάτερον ὦμον ἑαυτὸν ἐκ μέρους ταλαντεύων, ἄκρᾳ τε ἢ ὁπλῇ τῇ γῇ λεπτὸν ὑπερτύπων, εἰς καλλιὸν κίνημα τὸ βῆμα καταῤῥυθμίζων.

& quòd pulcher ipſe, & pulcherrimum geſtaret, ſentire, rectorem. Ita coilum commouens, & arrectis auribus caput attollens, & trux ſupercilium ſupra oculos verſans, ferebat, & ferebatur exultans, ac ſuperbiens: & laxato fræno alacriter progrediens: ac in vtrumque latus alternis ſeſe librans, extremáque vngula leniter terram pulſans, agitationis contentionem incelſu modico temperabat.

ITEM THEODORICVS.

Sidonius Apollin. epiſt. 11. lib. 1.

Deſcriptio XXVI.

SI forma quæratur, corpore exacto, longiſſimis breuior, procerior eminentiórque mediocribus: capitis apex rotundus, in quo paululum à planicie frontis, in verticem cæſaries refuga criſpatur: ceruix non ſedet neruis, geminos orbes hiſpidus ſuperciliorum coronat arcus. Si verò cilia flectantur, ad malas medias palpebrarum margo prope peruenit. Aurium legulæ (ſicut mos gentis eſt) crinium ſuperiacentium flagellis operiuntur. Naſus venuſtiſſimè incuruus, labra ſubtilia, nec dilatatis oris angulis, ampliata: ſi caſu dentium ſeries ordinata prominеat, niueum protinus repræſentat ipſa colorem. Pilis infra narium ántra fruticantibus quotidiana ſucciſio. Barba concatiis hirta temporibus, quam in ſubdita vultus parte ſurgentem, ſtirpitus tonſor aſſiduus genas aduſque forcipibus euellit. Menti, gutturis, colli, non obeſi, ſed ſucculenti, lactea cutis, quæ propius inſpecta iuuenili robore ſuffunditur. Namque hunc illi crebro colorem, non ira, ſed verecundia facit: teretes humeri, validi lacerti, dura brachia, patulæ manus, recedēte aluo pectus accedens. Aream dorſi humilior inter excrementa coſtarum ſpina diſcriminat. Tuberoſum eſt vtrumque muſculis prominētibus latus, in ſuccinctis regnat vigor ilibus. Carneum femur, internodia poplitū benè maſcula: maximus in minimè rugoſis genibus honor. Crura ſuris fulta turgentibus: & qui magna ſuſtentat membra pes medicus.

Vide eruditum in hanc epiſtolam R. P. Sirmondi commentarium.

In picturis & imaginibus mulierum nihil opus eſt immorari pluribus. Plenæ ſunt his argumentis leuium Poëtarum nugæ, qui, vt ait D. Auguſtinus,

Pulchritudinē corporis, quæ eſt infimū bonū à Deo factū, temporale & carnale, malè amant, poſtpoſito, intimo, æterno, & ſempiterno Deo.

Pulcherrimus mundus, & omnia quæ in eo ſunt, clamant ſe facta à pulcherrimo Deo: quod ſurdæ aures non audiunt.

Subjiciam vnam aut alteram picturam, vt habeant adoleſcentes, quod caſtè in iſtis imitentur. Verùm vt libere moneam, à graui oratione, multo magis concione,

Digitized by Google

concione, iſtæ deſcriptiones alieniſſimæ ſunt. Itaque poterunt magis Poëtis ad Dearum proſopopœias eſſe adiumento, quàm ab oratoribus in ſeriis rebus afferri. Quis enim ferret, in re graui, hãc ſtyli mollitiem quã habet Ariſtæneius, cùm Diuam ſuam vaniſſimus ſophiſta deſcribit his verbis?

VENVSTAS MVLIEBRIS.

Ex Ariſtæneto epiſt. 1.

Deſcriptio XXVII.

Ὦ φύσιος τὸ κάλλιστον φιλοτέχνημα, ὦ γυναικῶν ἴυγξ, καὶ δι' ἁπάντων ἔμψυχος ἡ ἀφροδίτης εἰκών. ἐκείνη γὰρ, ἵνα κάλλος ἀφροδίσιον εἰς δύναμιν ἀπογράψω τοῖς λόγοις, λευκὴ μὲν ὀπιμὴξ καὶ ὑακίνθοι παρῇσι, καὶ ταύτη τὸ φαιδρὸν ἐμμιμοῦνται τὸ ῥόδον· χεῖλη δὲ λεπτὰ, καὶ ὀρίμα διημμένα, καὶ τὸ περιὼν ἐρυθρότητος· ὀφρύς τε μέλαινα τὸ μέλαν ἄκρατον· τὸ δὲ μεσόστρουν ἐμμίξεως ταῖς ὀφρυῖς διαφέρει· βλὶς εὐθεῖα, καὶ παρισουμένη τῇ λεπτότητι τῶν χειλῶν, ὀφθαλμοὶ μεγάλοι τε καὶ διαυγεῖς, καὶ καθαρῷ φωτὶ διαλάμποντες· τὸ δὲ μέλαν αὐτῶν, αἱ κόραι μελαίταται, καὶ τῷ κύκλῳ λευκὴν ἀγχόλιν λευκόταται, καὶ ἑκάτερον ὑπόβολῇ πρὸς τὸ ἕτερον ἐπιδείκνυται. καὶ τὸ λίαν εὐόμοιον, εὐδοκιμεῖ παρακείμενον. ἵνθα δὴ τὰς χάριτας ἐγκαθιδρυμένας πάρεστι θεάσασθαι. ἃ δὲ κόμη φυσικῶς ἀναυλισμένη ὑακινθίνῳ εἴδει, καθ' Ὅμηρον, ἐμφερής· καὶ ταύτῃ αἱ χεῖρες τημελοῦσι τὴν ἀφροδίτης. τράχηλος λευκός τε, καὶ σύμμετρος τῷ σφυρῷ, καὶ ἀκόσμητος ἦν, δι' ἀβρότητα τεθάρρηκεν ἑαυτῷ. ἁρμόττεται μὲν λιθοκόλλητον περιδέραιον, ἐφ' ᾧ τοιοῦτον λέγεσθαι τὸ καλῆς, γράμματα δὲ ἴσα τῶν λιθιδίων ἡ θέσις. ἔστι δὲ εὐμήκης ἀλικία. σῶμα καλόν τε καὶ εὔμετρον, καὶ τῷ τύπῳ σωζόμενον τῶν μελῶν. ἐσθὴς μὲν, εὐπρεπὴς ποτὲ τὴν· ἐσθὴς δὲ, ὅλη πρέπουσα φαίνεται. βάδισμα τετραγμένον, βραχὺ δὲ, ὅσον κυπαρίττου, ἢ φοίνικος στέμμασι ἠσυχῇ. (ἐπὶ φύσει τὸ κάλλος θεὸν ἐφήνανον·) ἀλλὰ ἐκείνους μὲν, εἶα φυτὰ, κινεῖ ζεφύρου πνοή, αὐτὴν δὲ πῶς ὑποκαλίουσι τῶν ἐρώτων αἱ αὖραι.

O Naturæ eximium operæpretium! O mulierum decus! ò viuam, ſpirantem per omnia Veneris imaginem! Nam illi, vt Veneriam formam quantumpote verbis depingam; Mixtæ candidioreac tenui rubore genæ, natiuum roſarum ſplendorem referunt, ſubtilia labra tenuíque interſtitio diſtincta genarum purpuram vincunt, ſupercilia fuſca puriſſima nigredine, diſparatáque inter ſe æquabili meditullio: naſus rectus, & adæquatus tenuitati labiorum, oculi magni, flagrantes, & puro lumine ſuffecti, in quibus nigrum pupulæ lactei circuli vicino candore circumfuſum, ex ipſa colorum pugna temperiem pulchritudinis facit excitatiùs gratam; in qua gratias inſidentes, cuiuis adorare promptum eſt. At coma ſuo ingenio fuſa ſimilis eſt criſpitudine (vt Homerus ait) hyacinthino flori, & hanc opinor manus Veneris diſcriminauere. Cervix alba, vultus nitori haud diſſimilis, & inornata licèt, ſatis eſſet ſuis deliciis ferox: ſed tamen eam monile præcingit exquiſitis lapillis illuminatum, & formoſæ nomen præferens, cui gemmatum ordo pro litteris. Statura procera, veſtis elegans, conueniénſque, & membrorum conformationi adæquata: ſi veſtem induit, formoſa eſt; ſi exuit, tota forma eſt. Inceſſus cõpoſitus, ſed breuis, cupreſſi, aut palmæ in modum agitatæ modico fauonio: (tanta eſt præcellentis formę dignitas:) ſed illas opinor plantas aura Zephyri commouet, hanc leues auræ Cupidinum quodammodo ſubleuant;

Digitized by Google

παύτῃσι ἑαυτῆς ὡς οἷόν τι ἦν, εἰ κορυφαῖοι γεγράφασι τῶν ζωγράφων. ἐνίκα οὖν δεῖ γράφειν Ἑλένην ἢ Χάριτας, ἢ καὶ αὐτὴν γε τὴν ἄρχουσαν τ' Χαρίτων, οἷον εἰς ὑφηγητὴς παράδειγμα κάλλους ἀφορῶντες, ἀνασκοποῦσι τὴν εἰκόνα Λαΐδος, κἀντεῦθεν ἀποτυποῦνται διαφερόντως τὸ φιλοτιμούμενον εἶδος. ἐνίκα δ' ἐθέλγεται; βαβαὶ, ὅσαι τῆς ὁμιλίας αὐτῆς αἱ στροφαὶ, ὅσον ἡ γλῶττα γαργαλόθρους. τ' χαρίτων πᾶσων ἡ λαῖς ἁπαλὸν ἐκτιζώσατο, κ' μειδιᾶ παύ ἀπαγωγόν. οὕτως οὖν τὴν ἐμὴν ἀφαιζομένην κ' πυφῶσαν ὑπὸ πλούτου ἁ ἐυτρεπίας, οὐδ' ἂν ὁ μῶμος ἐν ἐλαχίστῳ μιμήσαιτο.

Pinxere ipſam ſibi, quàm potuere optimè, pictorum eximij; tum ſi quando ipſis Helena, Gratiæve, aut ipſa Gratiarum præſes effingenda, velut ad eximium pulchritudinis exemplar reſpiciunt, ad imaginem Laïdis, atque inde formam quam accuratè fingendam ſibi propoſuêre, diuinè exprimunt.

At cùm loquitur, quantæ (ô Dij) ſermonis eius ſuauitates, quàm facũda lingua eſt, vt Gratiarum zonâ præcinctâ, dulciſſimè pellacem riſum fundit? Ad hunc modum florentem, opibúſque & forma ſpectabilem, ne minimùm quidem mordere poteſt Momus.

Hæc etſi ſint ab omni obſœnitate expurgata, nimis tamen ſunt mollia, nec virilem ſtylum decent.

ITEM.

Ex Petron. Arbitro. in Saty.

NVlla vox eſt quæ formam eius poſſit comprehendere: nam quicquid dixero, minus erit. Crines ingenio ſuo flexi, per totos ſe humeros effuderant: frons minima, & quæ radices capillorum retro flexerat; ſupercilia vſque ad malarum ſcripturam currentia, & rurſus confinio luminum penè permixta: oculi clariores ſtellis extra lunam fulgentibus: nares paululum inflexæ: & oſculum quale Praxiteles habere Dianam credidit. Iam mentum, iam ceruix, iam manus, iam pedum candor, intra auri gracile vinculum poſitus Parium marmor extinxerat. Itaque tunc primum Dorida vetus amator contempſi.

ALIVD.

Heliod. in Æthiop. lib. 3.

Ἤγετο μὲν γὰρ ἐφ' ἁμαμάξης ἀπὸ σωμοειδοῦς λευκῆς βοῶν ἐζευγμένων· ἡ δ' ἁλουργὸν πᾶσιν ἐκ χρυσοῦ ἀκτῖσι κατάστικτον ἠμφίεστο. ζώνῃ δ' ἐπεζώσατο τοῖς στέρνοις ἣν ὁ τεχνησάμενος, εἰς ἐκείνην τὸ πᾶν ἑαυτοῦ τέχνης κατέκλεισεν, οὔτε σοφὸν

VEhebatur inſigni rheda, candido boum iugo: veſtis eius purpurea ad pedes vſque demiſſa, & aureis radiis interſtincta: zona porro pectus præcinxerat, in quam artifex quicquid habuit induſtriæ, concluſiſſe videbatur, cùm neque

τιεσι τι τοιοῦτον χαλκευτικὸν, οὔτε αὖθις δυνατὸν. δυεῖν γὰρ δρακόντοιν τὰ μὲν οὐρᾶιε κῆ τ μετωπείων ἐλήλυνε. τὼν δ ἀυχένας ὑπὸ τὼν μαζοὶς παραμιλλας, κὴ εἰς ὄφιν σκολιὸν διαπλέξας, κὴ ταὶς κεφαλαὶς ὁλισθῆσαι τῶ βρόχου συγχωρήσας, ὡς ἐρίπλωμα τῶ δεσμοῦ κῆ πλευρὰν ἑκατέραν ἀπηώρησεν. εἶπας ἂν τὼν ὄφεις οὐ δοκεῖν ἕρπειν, ἀλλ' ἕρπειν, οὐχ' ὑπὸ βλοσυρῶ κὴ ἀπηνεῖ τῶ βλέμματι φοβερὸν, ἀλλ' ὑγρῶ κὼ μετ ὀδυρμοὺς, ὥσπερ ἀπὸ τῶ κῆ τα σίρνα τ κόρης ἰμάντου κατυναζομένους. οἱ δ ἦσαν τὸν μὲν ὕλλον χρυσοῖ, τὸν δ χρόαν κυάνεον. ὁ γὰρ χρυσὸς ὑπὸ τ τόχνης ἐμελαίνετο, ἵνα τὸ τραχὺ κὴ μεταβάλλον τ φολίδος, τῷ ξανθῷ τὸ μέλαν εἰσκραθὲν ἐπιδείξηται. τοιαύτη μὲ ἡ ζωνη τ κόρης. ἡ κόμη δ οὔτε πάντη διάπλοκος, οὔτε ἀσυμπλεκτος, ἀλλ' ἡ μὲ μᾶλλον κὴ ὑπ αὐχένος, ὤμοις τε κὴ νώτοις ὑπεκύμαινε. τὸν δ ἀπὸ κορυφῆς, καὶ ἀπὸ μετώπου διάφυσις ἀπαλὴ κλῶνας ἕτερον, ῥοδεοειδῆ τι κὴ ἁλιῶπαν διαδύντας, κὴ σοβεῖν ταῖς αὔραις ἔξω τῶ πρίποντος ἀπ ἐωϊάντης. ἔφερε δ τῇ λαιᾷ τὸ τόξον ἐπίχρυσον ὑπὲρ ὦμον τὸν ἀριστὸν τῆς φαρέτρας ἀπηρτημένης· τῇ δ δεξιτέρᾳ λαμπάδιον ἠμμένον· κὴ οὕτως ἔχουσα πλέον ἀπὸ τ ὀφθαλμῶν πύλας ἢ δᾴδων ἀπηύγαζεν.

uiteà quicquam eiuſmodi fabricâſſet, neque iterum pari arte confi-cere potuiſſet. Geminos enim dra-cones, caudis primùm inter ſca-pulas aptè connexis: deinde pro-ductis ceruicibus in mamillas de-fluentes, & tortili nodo ita imple-xos, vt capita, & ſinuoſo flexu ſub-ducta, tanquam ipſius nodi appendi-ces exſtarent, ab vtroque latere ſuſ-penderat. Dixiſſes, angues re ipſa ſerpere; non iam rigido & terribi-li aſpectu formidabiles: ſed humido ſopore defluentes, puellæ pectore, veluti illicio conſopitos. Ac illi quidem erant (quod ad materiam attinet) aurei, cæterùm colore cæru-lei. Aurum enim arte enigreſcebat, vt aſperitatem ac varietatem ſquam-mæ, fuluóque perfuſum nigrorem repræſentaret. Talis quidem erat zona puellæ. Coma verò, neque omnino collecta, neque diſſoluta, ſed pars à collo ſenſim producta ſu-per humeros effluebat, pars à ver-tice, & fronte deducta, lauri tenellis coronata ramis, roſis, & ſoli perſi-milis, modicè ſtringebatur, ne præ-ter decorum blandientibus illuſa fa-uoniis erraret. Ferebat autem ſiniſtrâ arcum deauratum, à dextro humero pharetra dependente, altera vero facem accenſam. Cúmque eo habitu eſſet, maius tamen ab ipſius oculis lumen quàm à face exiſtebat.

ORNATVS MVLIEBRIS.

D. Gregor. Naxianz. oratio 11.

Deſcriptio XXVIII.

Οὐ χρυσὸς ἐκείνῳ ἐκόσμησεν τέχνη πανδεὲς εἰς κάλλος πεπουσέαν, οὐ ξανθαὶ πλοκαμίδες, διαφαινόμεναί τε καὶ ὑποκαπτόμεναι, καὶ βοστρύχων ἕλικες, καὶ σοφίσματα σκηνοποιούντων τ πρέαν κεφαλὴν ἀτιμότατα, ἐκ ἐδητος περιῤῥεούσης, καὶ διαφανοῦς πολυτέλεια, οὐ λίθων αὐγαὶ καὶ Χάριτος χρωτοῦσαι τ πλησίον ἀέρα,

NOn illam aurum arte ad exi-miam pulchritudinem elabo-ratum ornauit, non flauæ comæ, tum apparentes tum ſublucentes, non crinium nodi & impoſturæ, pre-tioſum caput, ſumma cum infa-mia ſcenam efficientium, non cir-cumfluentis & pellucidæ veſtris ma-gnificentia, non lapidũ ſplendores, & Gratiæ propinquum aërem colorantes,

καὶ τὰς μορφὰς φιλάμπυσαι, οὐ ζωγράφων τέχναι, καὶ ὁ κάσωθεν πλάσης ἀπιδημιουργῶν, καὶ καταχρύπτων τὸ τοῦ Θεοῦ πλάσμα ἐπιβούλοις χρώμασι, καὶ διὰ τῆς τιμῆς αἰσχύνων, καὶ θεοπρεπῆ τῆς θείας μορφῆς εἴδωλον πορνικὸν λίχνοις ὄμμασιν, ἵνα κλέψῃ τὸ νόθον κάλλος τὸ φυσικὴν εἰκόνα τηρουμένῳ Θεῷ, καὶ τῷ μέλλοντι.

ac formam lumine circumfundentes; non pictorum artes, & præstigiæ, ac & vilis & paruo constans pulchritudo, terrenúsque fictor, in contrarium fabricans, insidiosisque coloribus Dei figmentum obducens, & per honorem infamiam inurens, ac diuinam formam meretricium procacibus oculis idolum proponens, vt adulterina pulchritudo naturalem imaginem, quę Deo, ac futuro æuo, seruatur, surripiat.

DE FORMIS.

Ex Sidonio Apollinari, epist. 13. lib. 3.

Hic author sensibus ingeniosius, stylo præfractior.

Descriptio XXIX.

ENimuero illo sordidior est atque deformior cadauere rogali, quod facibus admotis, semicombustum, moxque sidente structorium deuolutum, reddere pyræ iam fastidiosus pollinctor exhorret. Præter hæc, lumina gerit idem lumine carentia, quæ Stygiæ vice paludis voluunt lacrymas per tenebras. Gerit & aures immunitate barrinas, quarum fistulam biforem pellis vlcerosa circunuenit saxeis nodis, & tofosis humore verrucis. Portat & nasum, qui cùm sit amplus in foraminibus, & strictus in spina, sic patescit horrori, quod angustatur olfactui. Prætendit os etiam labris plũbeum, tactu ferinum, gingiuis purulentum, dentibus buxeum, quod spurcat frequenter exhalatus è concauo molarium computrescentium mephiticus odor, quem supercumulat esculenta ructatio, de dapibus hesternis, & redundantium sentina cænarum. Promit & frontem, quæ fœdissimo gestu cutem plicat, supercilia verò distendit.

Nutrit & barbam, quæ iam senectute canescens, fit tamen morbo nigra Syllano. Tota denique est misero facies ita pallida, veluti per horas vmbris mœstificata larualibus.

Taceo relictam sui molem vinctam podagra, pinguedine solutam. Taceo cerebrum crebra vibice peraratum, quod parum ampliùs tegi constat capillis, quàm cicatricibus. Taceo pro breuitate ceruicis occipiti supinato scapularum adhærere confinia. Taceo quia decidit honor humeris, decor brachiis, robur lacertis.

Taceo manus chiragricas, vnctis cataplasmatum pannis, tanquam cæstibus inuolutas: taceo, quòd alarum specubus hircosis atque acescentibus latera captiua vallatus, nares circumsedentium ventilatas duplicis Ansancti peste funestat.

HActenus de corporum imaginibus; nunc animorum simulachra videamus, quæ maximè

apparent in motibus & affectibus. Extant in eo genere characteres Theophrasti, prudenter & ingeniosè conscripti, è cuius, & cæterorum antiquorum sensibus, multos χαρακτῆρας expressi, & Latinitate, non vt interpres, sed vt orator donaui.

VIRTVS, ET VOLVPTAS.

Philostratus, in Apollonio.

Descriptio XXX.

Ἦν χρυσῷ τι κατεσκευασμένη, καὶ ὅρμοις, ἐδήτι τε διαπρεπὲς, καὶ παρειᾶς καὶ χαίτης ἀκριβολογίᾳ, καὶ γραφαῖς ὀμμάτων. ἔστι δ' αὐτῇ καὶ χρυσοῦν πέδιλον. λέγεται γὰρ καὶ τοῦτο ἐνυβρίζουσα· ἡ δ' αὖ πεπονηκυῖα μὲν σαρκὸς, πρακτὴ δ' ἰδεῖν, ἢ δ' ἀυχμῶν πεπληρωμένη κόσμημα, καὶ ἀνυπόδητος ἡ ἀρετὴ, καὶ λιτὴ τὴν ἐσθῆτα. καὶ γυμνὴ δ' ἂν ἐφαίνετο, εἰ μὴ ἐγίνωσκε τὸ ἐν δηλείοις σῶφρον.

ERat autem hæc quidem auro monilibúsque ornata, veste insuper purpurea, & oris pulchritudine nitens, & coma præterea discriminata, & variis nodis alligata, & pictis superciliis fulgens; aureos quoque calceos gestans, tumido incessu huic insultabat. Altera verò, labore fessæ similis, aspectu horrida, macie quoque & squalore confecta, nudis etiam pedibus, & simplici veste amicta, vt nuda etiam esset proditura, nisi quod in fœminis decorum est, agnouisset.

ADVLATOR.

Expressus ex Athenæo, lib. 6. & aliis historicorum sensibus; nostro verò stylo donatus.

Descriptio XXXI.

ACcipite iam quid ille turpiter & luxuriosè fecerit in Malthinum (meliùs Malthinam dixero) virum diuitem, sed improbum; quem suum Alexandrum, imò Iouem solet appellare. Iacebat adolescens vino marcidus, in lectulo, qui (vt fert delicatorum ingenium) tumebat pluma, collucebat auro, flagrabat purpura. Duo cum isto adulatores hominem circunstabant, in eum plusquam deceret, officiosi, nequissimo genere leuitatis: vnus pedes lydio, hoc est, delicatissimo panniculo impositos mollissimè titillabat; & idem. tidem demissi ceruice suauiter osculabatur, dignos exclamans pedes, qui suis vestigiis rosas funderent, lactis & mellis fontes aperirent: Alter manum propendentem è lectulo, & languidè, vt fit ab ebriis, demissam leniissimè demulcebat; θεῦ χεῖρα, Græcula assentatione frequenter appellans. Tertius, qui nemini in hac nequitia cedere volebat, diffusos per lacteam ceruicem crines, sinistrâ lenibat manu; dextrâ flabellum tenens, ex mirifico caudæ pauoninæ choragio conflatum, abigebat muscas, ne quà in domini caput inuolarent: sed tam bonus custos esse non potuit, quin vna, vt est bestiolarum importunissimum genus, ad corpus vsque iacentis penetraret: tum indignè factum clamant omnes, & queritantur impudentissimas esse belluas, quibus non satis sit, homines pungere; nisi Deorum sanguinem

Digitized by Google

lambant. Hic tamen, qui cæteris, vt nequior ita ingenioſior volebat videri, nonnihil animalculo condonandum eſſe cenſebat; rem audaculam feciſſe; ceruicem illam roſeam appetiiſſe, quis non appeteret? inuolâſſe, non vt pungeret, ſed vt oſcularetur. Præclara oratio, ſed nulla apud iratos; edictum fit in muſcas, totis ædibus exterminantur: creatur inauditus anteà magiſtratus, muſcarum præfectus, cui ex officio incumbat, totis ædibus muſcas expellere. Quid, cùm noſter hypobolimæus Alexander nuper ſe laborare fingeret ophthalmia? bonus ille paraſitus hallucinabatur ad fercula. Alexandrinum puerum ſibi poculum porrigentem non videbat.

Bene actum cum genere humano, ſi turpiſſimus aſſentator fame & ſiti periiſſet. Quoties ructantem aut mingentem dominum laudauit, quoties ægroti ſaliuam linxit, quoties febriculoſi vomitum fruſtis eſculentis vinum redolentibus, abundè profuſum, ſpurciſſimo ore excepit. Paruáne iſta? parua ſunt; ſi quod iter facienti accidit, commemoremus. Ad regis latus equitabat comes indiuiduus, cùm cœlo intendere ſe nubes, conſecuta repente tonitrua, & coruſcationes: tum ille, venerationis, vt videbatur, plenus, conuerſus ad Regem: Et tu (inquit) proh magne Iupiter, ſic tonas? Ad ſummum conſtans rumor eſt, eum aream deſtinâſſe, in qua templum ex manubiis adulatoriis eſt conſecraturus; *Domino, Deóque noſtro*: &, ſi quid ampliùs voluerit, Iphigeniam habet domi, filiam vnicam, & nubilem, cui vittas impoſiturus eſt, & ad noui Dei aram immolaturus.

AMBITIOSVS.

Ex D. Cypriano, epiſt. 2. l. 1.

Deſcriptio XXXII.

QVos honores putas eſſe, quos faſces, quam affluentiam in diuitiis? quam potentiam in caſtris? in magiſtratu purpuræ ſpeciem? in Principatu licentiæ poteſtatem? malorum blandientium virus occultum eſt, & arridentis nequitiæ facies quidem læta, ſed calamitatis abſtruſæ illecebroſa fallacia; inſtar quoddam veneni, vbi in lethales ſuccos dulcedine aſperſa, calliditate fallendi, ſapore medicato poculum videtur eſſe, quod ſumitur: vbi epotaueris, pernicies hauſta graſſatur: quippe illum vides, qui amictu clariore conſpicuus fulgere ſibi videtur in purpura, quibus hoc ſordibus emit, vt fulgeat? quos arrogantium faſtus priùs pertulit? quas ſuperbas fores matutinus ſalutator obſedit? quot tumentium contumelioſa veſtigia, in clientum cuneis antè præceſſit, vt ipſum etiam ſalutatum comes poſtmodum pompa procederet, obnoxia non homini, ſed poteſtati? neque enim coli moribus meruit ille, ſed faſcibus: horum denique videas exitus turpes, cùm anceps temporum palpator abſceſſit, cùm priuati latus nudum deſertor aſſecla fœdauit; tunc laceratæ domus plagæ conſcientiam feriunt; tunc rei familiaris exhauſtæ damna noſcuntur; quibus redemptus fauor vulgi, & caducis atque inanibus votis, popularis aura quæſita eſt.

SVPERBVS,

Expreſſus ex Sueonij Caligula, & cæteris.

Deſcriptio XXXIII.

VIdete, ſi placet, hominem; moriar, ni totus ex faſtu atque arrogantia, & iniquiſſimo genere ſuperbiæ conflatus eſt. Hic eſt, qui Imperium orbis terrarum, ſuo ſupercilio, vt Atlante cœlum, niti putat: nec iam meminit quòd homo ſit, ex argilla & luto fictus: quinimo ſe ex aſtris lapſum putat, & qui incertos habet parentes in terris, originis ſuæ principium repetit è cœlo. Cernite, quo ſe iactat inceſſu? quibus nos intuetur oculis? qua voce (ſi modò loquitur) omnes præ ſe contemnit? Animaduertiſtis, vt modò depictas gemmatáſque indutus penulas, manuleatus & armillatus, in publicum procedat: modò ſericatus & cycladatus obambulet? modò in crepidis vel cothurnis, modò in ſpeculatoria caliga, nonnunquam ſocco muliebri prodeat, plerumque verò aurea barba fulmen tenens, ac fuſcinam, aut caduceum, Deorum inſignia, ſeſe inſolentiùs oſtentet: hic cæteros homines præ ſe mures, aut muſcas, aut culices eſſe arbitratur: ſi quis eum leuiſſimè pepulerit, ſi tetigerit, ſi minimo verbo ſe ſuſpicatus fuerit offenſum, non exorabilis. Si aquam calidam tardiùs attulerit puer Alexandrinus, iubetur continuò trecentis affligi verberibus: ſi cryſtallum fregerit, ad murænas exclamat. Homines per diem quingentos occidere, idem eſt apud Buſiridem, ac teſſeris ludere. Deinde ille ebrius, non tam vino quàm cruore miſerorum, exclamat, *Aut Cæſarem oportet eſſe, aut faſtum*. Parum eſt ſæuire in homines, ni compedes Oceano iniiciat, iacula immittat in ſolem; fluuijs plagas inurat; Iouis quotquot ſunt ſimulachra, eadem capite truncari, & ſuam ceruicem imponi mandet. Quoties cum ipſo Ioue iurgatur, quoties illi ſuccenſet? quoties exilia & vltimos Gedroſiorum tractus minatur, niſi pluat, aut tonet, aut ſerenũ faciat, quando ipſe voluerit? Quid quòd nuptiarum pompam adornat, & Mineruam aut Lunam de cœlo lapſum iri in ſuos amplexus autumat? ſtultus, qui non videat, ſe eandem in capite gerere. Quid quòd ipſe deſes, & imbellis, & effœminatus, cum conchis & margaritis bellum gerit, dein ſpolia vocat Capitolio Palatióque debita? & apparatiſſimos triumphos inſtruit, quaſi Phraatem, aut Aruiragum ad genua ſupplices admiſerit?

Ad ſummum, cùm ſe omnium hominum qui ſunt, fuerunt, aut futuri ſunt, ſapientiſſimum dictitet, vnum fermè verſiculum tenet, quem ſæpiſſimè habet in ore;

Sic volo, ſic iubeo, ſit pro ratione voluntas.

Aut ſi quos alios nouit: Megabyſia ſunt ex tragœdiis ducta, quibus vehementer delectatur, vt, Calcare cœlum reſtat, &c.

AVARVS DIVES.

Ex D. Cypriano, epiſt. 2. l. 1.

Deſcriptio XXXIV.

SEd & quos diuites opinaris, continuantes ſaltibus ſaltus, & de confinio pauperibus excluſis, infinita ac ſine terminis rura latiùs porrigentes, quibus argenti & auri maximum pondus, & pecuniarum ingentium vel extructi aggeres, vel defoſſæ ſtrues; hos etiam inter diuitias ſuas trepidos, cogitationis incertæ ſollicitudo diſcruciat, ne prædo vaſtet, ne perculſor infeſtet, ne inimica

cuiuſque locupletioris inuidia calumnioſis litibus inquietet. Non cibus ſecuro ſomnúſve contingit; ſuſpirat ille in cõuiuio, bibat licèt gemmâ: & cùm epulis marcidum corpus thorus mollior alto ſinu condiderit, vigilat in pluma, nec intelligit miſer, ſpecioſa ſibi eſſe ſupplicia, auro ſe teneri alligatum, poſſideri magis quàm poſſidere diuitias, atque opes. O deteſtabilis cæcitas mentium, & cupiditatis inſanæ profunda caligo, cùm exonerare ſe poſſit, & leuare ponderibus, pergit magis fortunis augentibus incubare, pergit pœnalibus cumulis pertinaciter adhærere: nulla in clientes inde largitio eſt, cùm indigentibus nulla partitio; & pecuniam ſuam dicunt, quam velut alienam domi clauſam ſollicito labore cuſtodiunt; ex qua, non amicis, non liberis quicquam, non ſibi denique impertiunt. Poſſident ad hoc tantùm, ne poſſidere liceat alteri. O nominum quanta diuerſitas: bona appellant, ex quibus nullus illis, niſi ad res malas vſus eſt.

AVARVS, ET TENAX.

Expreſſus ex Theophraſto, Plauto, & cæteris.

Deſcriptio XXXV.

SOrdidum hominem, vel potiùs portentum hominis, ſi lubet, intuere; vt veſtes habet ſtrictas, eáſque attritas, & tot interpolatas verſicoloribus panniculis, quot ſunt in cribro foramina. Cerne, vt oculos habet ſitu obſitos, claues ferrugine illitas, oppletas araneis ædes, vt ipſe capite eſt, vſque ad cutem, raſo, ne ſæpius tonſoris opera indigeat: vt domi nudis pedibus obambulat, ne quid interim calceos deterat: citiùs ex pumice aquam quàm ex eo elicueris beneficium. Agrum quotidie inſpicit, an limites eodem loco maneant immoti, ficum de ſuo horto neminem guſtare ſinit, neminem per ſuum fundum tranſire, aut vllum cadiuum pomũ tollere, ignem in ædibus extingui iubet, ne quis corroget teſtula: & ſi quis fortè vicinorum (vt ſæpe fit) cultrum, ſecurim, piſtillum, mortarium, aut aliquid ſimile vtendum rogitet, fures veniſſe dicet, atque abſtuliſſe. Porrò autem, debitum ſi quis die præſtituta non ſoluerit, vt eſt importunus exactor, pœnam pro mora, atque adeò vſuræ vſuram ſolet exigere. Quid, quòd ſeruos alit ſiliquis, & ſi quis eorum patinam aut ollam fregerit, de eius demenſo tãtùm detrahi iubet, quanti erat quod fractum eſt? Quid, quòd vxor, ſi tricalchum amiſerit, domum euerrit, omnem ſupellectilem, lectos etiam atque capſas loco mouet, & ancillis equuleum, ni inueniant, minatur? Iam domi, cùm bruma eſt, riget frigore, & ne candelam accendat, felem circumfert, cuius oculis tanquam facibus illuſtretur: at cùm populares conuiuio eſt excepturus, nec aliter fieri poteſt, diu antè pertentat macellum, piſces, agninam, vitulinam, cetum, porcinam, cara inuenit omnia. Tum vacuus rediens, ſecum inter eundum muſſitat, feſto die, ſi quid prodegero, profeſto egere licebit, ſatius eſt nihil emere: re demum cum vxore diu deliberata, decennem gallum gallinaceum iugulat ad geniale conuiuium, & pueris vncinatos pedes criſtámque de capite reſectam largiens, Capite hoc, inquit & genium curate, quando ſemel prodigere oportet: mox conuocatis conuiuis, atque iis epulantibus, tetricum quidpiam renidet, ſummis labris ridens, ac interim, quot quiſque calices educit, in conuiuio numerat, penè ad ſingulos ingemiſcens.

ELE-

ELEGANS, ET BLANDVS.

Expreſſus ex Theophraſto, Iuuenale, & cæteris.

Deſcriptio 26.

IN tuemini, ſi placet, hominem, vt ab imis vnguiculis ad verticem vſque totus eſt pulchellus! quæ frontis exporrectæ ſerenitas? quæ ſuauitas oculorum, quæ venuſtas oris, quę renidentis ad ſingula vultus amœnitas? quot in facie veneres? quot volitant cupidines? quot roſeis labellis inſident ſirenulæ? cernite, vt dentes habet nitidos, Indico ebore, vel primâ niue candidiores: vt longos ac graciles digitos magnæ lucentéſque gemmæ incendunt, quarum pondera æſtiuo tempore ferre vix poteſt; ſed identidem annulos ventilat, nequid ſub tantillo onere ſudoris manus contrahant.

Quid quòd comam habet ſcitiſſimè à tonſore magiſtro rotundatam, madentes cinciunorum fimbrias, molles ceruſſatáſque buccas, veſtes ſericas, ſubſericas, holoſericas, quarum quotidie mutat colores; ſiue oſtentationis cauſa facit, ſiue hominis delicias etiam, quod ait ille, *pannus bombycinus vrit*: quacunque pergit, hic pullulare roſas, fluere balſama, naſci ſeplaſiam dicetes: tam bene olet vnguenta, vt malè quid olere ſuſpicer: atque cùm talis ipſe ſit, quid mirum, ſi vt pauo conchatis caudæ voluminibus, & verſicolore plumarum amictu ſuperbiens, ſe frequenter intuetur, cernicem rotat, gradum frangit, & ſic in vicis ambulat, vt perſonatus rex in tragœdia, ſpectans frequenter an ipſe ſpectetur. Si quando venit in forum, eam partem maximè frequentat, in qua ſunt argentariorum mẽiæ, vt ſe multitudini, quaſi venuſtiſſimam imaginem à pictore nuper expreſſam, ſpectandum præbeat: per ea ſe loca ventilat, in quibus frequentes ephebo rum & virginum chori, à quibus maximè vult videri, & laudari: in theatro autem & ſpectaculis iuxta ipſos Prætores ſedet, quò faciliùs omnium oculos in ſe conuertat. Domus illi eſt elegãs, & amœna, atrium picturis refertum, horti voluptuarij, cœnationes laqueatæ, in quibus aurei lacunaris fulgori pauimentorum reſpondet nitor: lauta & munda ſupellex, ſplendida toreumata, tapetes aurei, mirabilium rerum figuris intexti, libros, quos ipſe nunquam legit, lucentes auro Syttibi veſtiunt, cauda vulpina tergit puer quotidie, ne minimus puluiſculus adhæreſcat; ad ſummum paſſim in eius ædibus videas cantillantes auiculas, garrientes picas, loquentes pſittacos, ludentes ſimias, &, ſi lubeat interius cimelium penetrare, oſtentabit mathematicum choragium, ſpecioſarum ferarum exuuias, peregrinarum oſſa belluarum, Canadienſes arcus, ſagittas Indicas, veſicolores lapillos, marinas conchas, mannos textiles, mera puerorum crepundia: in congreſſu totus eſt melleus, ſalutat blandè, comiter amplectitur; prehendit manus, tractat auriculas, mulcet capillos, ſuum filiolum, ſuum mel, ſuum corculum idẽtidem appellans. Ad cœnam inuitatus hoſpitem rogat, vt filios euocet, quibus ingredientibus, negat ficum ficui tam eſſe ſimilem, quàm illi ſint parentibus. Mox eos ſibi aſſidere iubet, oſculatur, colludit, tragematis refercit. Quòd ſiquando inter diſceptantes electus fuerit arbiter, lites primùm audiet magna facilitate, tum dicet, videtur vterque rectè ratiocinari: amicis curioſa munuſcula ſæpe miſſitat, & rogatus vt aulam ſpectaculis commodet, libenter facit: dein inter ſpectatores, vt ſolet,

conſpicuus, aſſidentibus crebrò dictitat, hanc ſuam aulameſſe.

Item Seneca 7. Nat. 1.

NOndum ſatis robur omne proiecimus; adhuc quicquid eſt boni moris, extinguimus; leuitate & politura corporum, muliebres munditias anteceſſimus; colores meretricios matronis quidem non induendos viri ſumimus: tenero & molli inceſſu ſuſpendimus gradum, non ambulamus, ſed repimus; exornamus annulis digitos, in omni articulo gemma diſponitur; quotidie comminiſcimur, per quæ virilitati fiet iniuria, vt traducatur, quia non poteſt exui.

Idem, de breuitate vitæ, 12.

QVid illos otioſos vocas, quibus apud tonſorem multæ horæ tranſmittuntur, dum decerpitur ſi quid proxima nocte ſuccreuit? dū de ſingulis capillis in conſilium itur? dum aut diſiecta coma reſtituitur; aut hinc atque illinc deficiens, in frontem compellitur? quomodo iraſcuntur, ſi tonſor paulò fuit negligentior, tanquam virum tonderet? quomodo excandeſcunt, ſi quid ex iuba ſua deciſum eſt? ſi quid extra ordinem iacuit, niſi omnia ſua in annulos ſuos reciderunt? quis eſt iſtorum, qui non malit rempubl. turbari, quàm comam? quis non ſollicitior ſit de capitis ſui decore, quàm ſalute? quis non comptior eſſe malit, quàm honeſtior?

Item Tertull. de cultu fœmin.

PRoprias præſtigias formæ, & hic virilis ſexus ſibi agnoſcit: barbam acriùs cædere, interuellere, circūdare capillum, diſponere, etiam colorare canitiem, primam quamque ſubducere totius corporis lanuginem, pigmento quoque muliebri diſtinguere, cætera pulueris cuiuſdam aſperitudine læuigare, tum ſpeculum omni occaſione conſulere, anxiè inſpicere.

Alia, ex Arbitro.

CVm has miraremur lautitias, Trimalcio lautiſſimus homo digitos concrepuit: ad quod ſignum matellam ſpado ludenti ſuppoſuit: exonerata ille veſicá, aquam popoſcit ad manus; digitóſque paululum aſperſos, in capite pueri terſit.

Longum erat ſingula excipere: itaque intrauimus balneum, & ſudore calefacti momento temporis ad frigidam eximus; Iam Trimalcio vnguento perfuſus tergebatur, non linteis ſed palliis ex lana molliſſima confectis.

Tres interim iatraliptæ, in conſpectu eius falernum bibebant: hinc inuolutus coccinâ gauſapa, lecticæ impoſitus eſt, præcedentibus phaleratis curſoribus quatuor, & chiramaxio; in quo deliciæ eius ferebantur, puer vetulus, lippus, domino Trimalcione deformior.

Cùm ergo afferretur ad caput eius, cum minimis ſymphoniacis tibiis acceſſit, & tanquam in aurem aliquid ſecreto diceret, toto itinere cantauit.

Sequimur nos iam admiratione ſaturi, & cum Agamemnone ad ianuam peruenimus: in aditu ipſo ſtabat oſtiarius praſinatus, ceraſino ſuccinctus cingulo, atque in lance argentea piſum purgabat.

Super limen autem cauea pendebat aurea, in qua pica varia intrantes ſalutabat.

Cæterùm, dum ego omnia ſtupeo, penè reſupinatus crura mea

fregi: ad ſiniſtram enim intrantibus, non longè ab oſtiarij cella, canis ingens catena vinctus, in pariete erat pictus, ſupérque quadrata litera ſcriptum, *Cane, caue, canem*: & collegæ quidem mei riſere, ego autem collecto ſpiritu, non deſtiti totum parietem perſequi: erat autem venalitium titulis pictum, & ipſe Trimalcio, capillatus caduceum tenebat, Mineruáque ducente tenia intrabat: hinc quemadmodum ratiocinari didiciſſet, deinde diſpenſator factus eſſet, omnia diligenter curioſus ſcriptor, cum inſcriptione reddiderat: in deficiente verò iam porticu leuatum meritò in tribunal excelſum Mercurius excipiebat; præſto erat fortuna cornu abundanti copioſa, & tres Parcę aurea penſa torquentes.

Notaui etiam in porticu gregem curſorum, cum magiſtro ſe exercentem: præterea grande armarium in angulo vidi; in cuius ædicula erant lares argentei poſiti, Veneriſque ſignum marmoreum, & pyxis aurea non puſilla, in qua barbam ipſius candidam eſſe dicebant.

Ego interrogare atrienſem cœpi, quas in medica picturas haberent, Iliada, & Odyſſeam, inquit.

Iam ad triclinium veneramus, in cuius parte prima procurator rationes accipiebat, & quod præcipuè miratus ſum, in poſtibus triclinij faſces erant cum ſecuribus fixi, quorum vnam embolum nauis æneum finiebat; in quo erat ſcriptum; *G. Pompeio Trimalcioni, viro auguſtali, Cinnamus diſpenſator.*

Sub eodem titulo etiam lucerna bilychnis de camera pendebat, & duæ tabulæ in vtroque poſte defixæ: quarum altera, ſi bene memini, hoc habebat inſcriptum. *III. prid. Kalend. Ianuar. G. noſter foras cœnat*: altera Lunæ curſum, ſtellarúmque imagines pictas, & qui dies boni quique incommodi eſſent, diſtinguente bulla notabantur.

De huius deſcriptionis interpretatione alibi dixi.

RVSTICVS.

Expreſſus ex Theophraſto, Cicerone, & cæteris.

Deſcriptio XXXVII.

ANimaduertite quæſo, hominis, vel potiùs pecudis, ſtuporem, & ruſticitatem: vt eſt hirtâ barbâ, neglecto capillo, colore fuſco, nigris dentibus, ab imis vnguibus ad verticem vſque ſtipes Æthiops.

Par corpori veſtis, horrida ſcilicet, & inculta, quæ ſtrictè adeò plerumque artus tegit, vt nudet inuerecundè. Calceos habet pede ampliores, quibus ipſe non tam ambulat quàm natat: eoſdem interdum clauis ſuffigit, & ingenti ſtrepitu quatit pauimentum. Loquitur interim contenta voce, quaſi ſurdis canat, aut celeuma nauticum vrgeat, amicis neceſſariiſque parum fidit, de rebus maximis ad famulos refert: & ſi comitiis interfuerit, quæcumque ibi geſta fuerint, ruſticis operis narrat: illis ad ſingula, vt faciunt cicones, acclamantibus; ipſe nihil eorum quæ cæteri digna admiratione iudicant; quinimò vnguenta non ſuauiùs fragare thymo, & barbaram fiſtulam citharæ pręſtare dictitat.

Si bos, aut aſinus, aut hircus occurrerit, homo gradum ſiſtere, admirari, contemplari, quaſi in alium orbem raptus.

Quid quòd domi, etiamſi ipſe ſit locuples, nihil lautum, nihil elegans, nihil exquiſitum, ne magnopere quidem præter præpoſteram gulæ voracitatem, ſumptuoſum: toreuma nullum, maximi calices, & hi Placentini, extructa menſa, non conchyliis, aut piſcibus, ſed multâ carne ſubrancida, ſerui ſordidati mini- Cicer. in Pisonem.

ſtrant, & ij plerumque Æthiopes, quibus nolles per mediam noctem in buſtuariis occurrere: ille interim infercit ſe cibo, & in laxiora pocula ingurgitat, dein potulentus, vel iacet in Græci vini fœtore ſtertens, vel ſi quando concinnior fuerit, ſaltat, & canit intempeſtiuè moleſtus omnibus: mox canem ad ſe vocat, & apprehenſo blandientis roſtro, Fidam, inquit, belluam, dominum, & domum, & inquilinos omnes cuſtodit.

Vbi cubitum diſceſſerit, ſi de aratro, aut falce, aut cophino, quem fortè vicinis vtendum dederat, ſomniârit, intempeſta nocte mentionē eorum faciet, nec vllam partē capiet quietis. Tum ſi viſum fuerit, molam verſabit cum ancilla, cum eadem quicquid in buccam, garriens, & ſi quid è promptuaria cella depromſerit, decerptum inde fruſtum vorabit, cauens ne piſtrix hoc reſciſcat. Ad ſummum, eſt omnis vitæ ciuilis, & humanitatis ignarus.

RVMORVM CONFICTOR.

Expreſſus ex Theophraſto, & aliis.

Deſcriptio XXXVIII.

CHamæleontes vento paſci miramini? quin potiùs rumigerulum ſuſpicite, vt totus ex ventis conflatus eſt. Hic parulis auribus rumuſculos omnes excipit, & ad ſermones colligendos, fingendos, conſarcinandos, totus excubat; non curat, an vxor, an liberi domi egeant, an in balneis veſtes amittat, an dum in porticu pedeſtres nauáleſque pugnas narrat, vadimonio citatus non reſpondeat; aut dum munitiſſimas vrbes verbis capit, cœna illi interim excidat; præ inſana fingendi & garriēdi dulcedine negligit omnia. Quæ porticus, quæ officina, quæ fori pars, quam non centies quotidie ſuis paſſibus terat? atque hîc obuiam amicis factus, ſtatim mutato vultu ſuauiter renidet; &, Quid noui (inquit) belliſſimum caput?

Antequam rogatus alter reſpondeat, pergit: Nihílne noui dicitur, nihílne audiuiſti? veni igitur, veni, & affer ſitientes aures, ego te ſicut video, nouarum rerum epulis hodie ſum excepturus. Tum incipit narrare, rediiſſe naues ex India recentes, admirabile prorſus eſſe regionis ingenium: illic ſpargi ſaccarū, vt apud nos, niues: placentas in ſummis arboribus creſcere; lepores eſſe magnitudinis luporum; Regis Mogoris mortuam ſimiam, cuius vel ſolum dentem centenis aureorum millibus æſtimaret: Turcarum copias à Perſis eſſe deletas: magnum Sophi Chriſtianæ religionis inſtitutum ſuſcepiſſe: ſuper ea re legatos miſiſſe ad ſummum Pontificem: fore, vt Romæ vel Pariſiis intra paucos dies ſalutari lauacro tingatur.

Quòd ſi quis dicat: Tu autem his credis? imò rem bonis authoribus deferri aſſeuerat, rumorem crebreſcere, omnium ſenſus mirificè congruere: Si pergas authores huius rumoris inquirere, aut Aſterij tibi puerum, aut Lyconem à prælio nuper reuerſum, aut Polyſperchontem, ad ſummum nominabit eos quos noſſe minimè poſſis. Poſtquam narrauerit omnia, ſi hominem incœnatum valere iubeas, nihil illo triſtius; ſin tu inuitaris comiter ad cœnam, quoties inter pocula exclamabit; O miſerum Turcam! ô lætos nūtios! Numquid meritò ſuauiſſimas epulas auribus tuis me parare dixeram? tu verò tacitus hoc tecum habeto: mox egrediens ad ciuium vnumquemque accurrit, vt ei narret omnia.

Digitized by Google

SIMVLATOR.

Expreſſus ex Theophraſto, Cornelio Tacito, & Poëtis comicis.

Deſcriptio.

SImulator talis eſt, qualem difficillimè capias, niſi fueris idem. Hominem diceres vulpeculam habere ſub pectore, ita ſolers, varium, verſatile, multiplex ad omnia fingit ingenium: Sæuè blanditur, blandè ſæuit, dominatur ſuperbè, ſeruit humiliter, facie tamen eſt nonnunquam liberali, lætis & illuſtribus oculis, ore facundo, ſermone ciuili, veſte ſpecioſa, ad omnem rationem humanitatis, vt videtur, compoſitus. Hic ſi tecum congrediatur, ſubridens, ſemiuoculas franget, verba concîdet, ſiue natura ſiue aſſuetudine ſuſpenſa ſemper & obſcura: quòd ſi ad ingenium ars accedat, & ſenſus ſuos de induſtria tegere nitatur, non iam ſenſa ſed mera loquetur ænigmata. Non credo, non puto, obſtupeſco, non ita intellexi, alius eram ab illo: Porrò, ſi quid agit, id vehementer occultat, & cùm tranſactum fuerit, ſe adhuc deliberare dicit. Quicquid audiuerit, videri vult animum non aduertiſſe; quicquid flagrantiſſimè cupierit, ſpecie recuſantis diſſimulabit ſe velle: ſi fortè magiſtratus, aut dignitas, aut honor aliquis à populariibus & ſociis deferatur, modeſtiſſimè diſſereret ſolam Heroum mentem tantæ molis capacem: ſe in partem oneris publici aliquando vocatum, experiendo didiciſſe quàm arduum, quàm laborioſum eſſet, rempubl. gerere. Proin in cœtu, tot illuſtribus viris ſubnixo, ad alium deferant, qui ſit authoritate grauior, & vſu peritior. Hîc, dictum benè, exclamat aliquis? alium igitur quæramus? Vulpes vehementi dolore æſtuat, & in ipſo doloris æſtu fingit hilaritatem. Quid cùm tuis opibus inhiat, & prædam quærit? ſuperbas fores matutinus ſalutator obſidebit, arrogantium mediaſtinorum faſtus perferet, famem, moram, & bilem impotentiſſimas dominas deuorabit, vt tantiſper valloquatur quem cupit fallere, nec centeſimam paſſus repulſam deſiſtet, aut de præda deſperabit. Cùm inſinuatus fuerit, nullum ſibi miniſterium non honeſtum putabit: dicteriis non plus commouebitur:

Quàm ſi dura ſilex, aut ſtet Marpeſia cautes:

Frontem ſibi ſaliua inſpergi patietur, & ea tolerabit, quæ nec Sarmentus, nec vilis Galba, Sanniones Cæſaris, ad imperatoriam menſam pertuliſſent: Iam cùm inſidias ſtruit, ſi te alienatum à ſe ſenſerit, vltrò veniet ſalutatum, in os palam laudabit, mœrentem leniſſimorum verborum lenocinio conſolabitur, tuis miſeriis ingemiſcet, etiam lacrymulas fundet amoris ſui teſtes. Ad ſummum, omnem penitus exui ſimultatem oportere, ſe tuum eſſe ex alle, ad omnia paratiſſimum, in quoſcunque terrarum tractatus miſeris, & *ſi in culum iuſſeris, ibit*. Quòd ſi ab alio contumelia affectus fuerit, illum vel verbo ſatisfacientem beneuolè amplectetur, ignoſcet, ſecuro animo eſſe iubebit, interim per alios, iudicium, ſupplicia, & arcanam peſtem machinabitur. At verò pactus aliquid, negabit ſe meminiſſe, & ſi iuſtiſſimi æris debitor conuictus fuerit, primùm rem trahet, quantum poterit, deinde palam iubebit, quæſtorem ſuum, alienum æs diſſolnere, clàm monebit, ne quid eroget, etiamſi ipſe imperare & vehementer vrgere videatur. Poſtremò, quotidianis vexatus creditorum quiritationibus, Ignauum, inquit, quæſtorem ærario meo præ-

feci, & accersito ad se homine, Heus tu, inquit, cessator, itáne pecuniam, quam iniunxeram, reddidisti? quid me, vel punctum temporis in ære alieno versari pateris? næ tu! sed dimitte hominem, tecum postea rationem iungam severiùs. Hæc palam, vt omnes audiant; clam in aurem insusurrat, perita fortiter, caue quidpiam dederis; Nec satis, cùm in hospitium venit, primùm hospitam nonnulla liberalitate ad se illectat, & illi minutias quasdam pecuniarum soluit, Attica (quod aiunt) fide: Mox conciliata sibi gratia; Splendidos, inquit, viros, hospita, hodie sum accepturus, fac vt omni apparatu extructum sit conuiuium, & si quid illi, vt fieri solet, in cœnam erogare voluerint, dic me tibi satisfeciisse: facit imperata simplex mulier, mensam genialiter instruit, veniunt qui fuerant inuitati, discumbunt, Saliarem in modum epulantur: in discessu, conuiuis pecunias offerentibus, Satisfecit, inquit illa, hospes meus: hic vocem arripit, & litem postea intentantem hospitam proprio iugulat gladio. Ad summum tale est hominis ingenium, vt satius, sit cum vipera, quàm cum illo, sub eodem tecto degere.

IMPOSTOR.

Expressus ex Luciano, in Pseudomant.

Descriptio XL.

Πρῶτον γὸ σοι αὐτῷ ἐπογεγράφω τῷ λόγῳ περὶ τὸ ὁμοιότατον εἰκάσας τῇ μορφῇ, ὡς ἂν δύωμαι· καί τοι μὴ γραφικός τις ὢν, ἵνα σοὶ καὶ τοῦτο δείξω. τὸ δὲ σῶμα μέγας τε ἦν καὶ καλὸς ἰδεῖν, καὶ θεοπρεπὴς ὡς ἀληθῶς: λευκὸς τὴν χρόαν, τὸ γένειον οὐ πάνυ κάτω, κόμην μὲ ἰδίαν, ἅμα δὲ καὶ περίθετον ὑπεκίσθους, οὐ μάλα εἰκαιμένην, καὶ τὸν τρόπον, ὅτι μὲν ἀφύτειά, λελυθῆσθαι. ὀρθὴν μὲν πολὺ τὸ χορτὸν καὶ ἴνδιον διαφαίνοντες. φώνημα ἥδιστόν τι ἄμα καὶ λαμπρόν τατον. καὶ ὅλως αὐδαμόθεν μιμητὴς ἦν ταῦτά γε. τοῖσδε μὲν τὴν μορφήν. Ὅλως γὸ ὑπόκωφόν τι, καὶ πρὸς λοιμικὸν διατύπωσιν τεκμαιρόμενον τινὰ ψυχῆς κίρασιν, ἐκ ψεύδους, καὶ δόλου, καὶ ὑπουργιῶν, καὶ κακοτεχνιῶν συγκειμένην, ῥᾳδίαν, τολμηρὰν, πανοῦργον, φιλόπονον ἐξεργάσασθαι τὰ νοηθέντα, καὶ πιθανὴν,

AC primùm tibi depingam hominem, effigiem eius, quo ad potero proximè verbis adumbrans: tametsi non sum admodum pingendi peritus. Corpore igitur, vt interim & hoc tibi repræsentem, procerus erat, & aspectu decorus, planéque specie diuina quadam, & maiestatis plena, colore candido, barba admodum hirsuta, coma partim natiua tectus, partim appositicia: sed hæc adeò scitè & eleganter, vt plerique imitatam adscititiámque non agnoscerent: oculi vehementer acres, ac versatiles, tum diuinum quiddam relucentes: vox dulcissima, paritérque clarissima; in summa, quoad has res, nulla ex parte poterat improbari: ac figura quidem hominis erat huiusmodi. Prorsus enim finge mihi, & cogitatione effotma quammaximè variam ingenij temperaturam, indolémque ex mendacio, dolis, periuriis, maleficiis confusam, promptam, audacem, versatilem, & ad efficiendum, quæ cogitasset, nullum refugientem laborem, appositam ad persuadendum,

καὶ ἐξέπεσον, καὶ ὑπεκρινάμην τὸν ἐλλόγιμον, καὶ τῷ ἐναντιωτάτῳ τὸ ἐναντιώτατον ἐποιοῦμαι. οὐδεὶς γοῦν τὸ πρῶτον ἐντυχὼν, οὐκ ἀπῆλθε δόξαν λαβὼν ὡς ἄρα τῶν πάντων ἀνθρώπων χρηστότατος, καὶ ἁπλούστατος, καὶ πρὸς πᾶν ἀπλοϊκώτατός τις, καὶ ἀφελέστατος.

cuique facilè fides habenda videretur: tum quæ mirè simularet, optima quæque ea, quæ à mente essent diuersissima, præ se ferret. Primùm igitur nemo cum illo congressus est, qui non hac cum opinione discesserit: vt eum mortalium omnium optimum, æquissimúmque, præterea simplicissimum, miniméque fallacem existimaret.

GARRVLVS.

Expressus ex Horatio, & Theophrasto.

Descriptio XLI.

DEambulabam nuper in via sacra, vt mos est meus; nescio quid poëticarum nugarum meditans; certè totus in iis hærebam acerrima mentis cogitatione defixus; occurrit aliquis, quem vix ego de facie noueram, & apprehensa manu; heus, inquit, dulcissimum caput, vt vales? benè, inquã, ac suauiter, & te vicissim saluere iubeo: ego viam inire, & ille me callidè insectari, quasi subtimuisset, ne euaderem: Tandem occupo, & vt nauiter videbam impudentem, nunquid vellet? rogo. Tum ille; Videris, inquit, amicos non nosse, at ego, si nescis, eruditus homo sum: Nec mora, cœpit postquam incaluit, de poësi garrire, quicquid in buccam, superioris ætatis heroes commemorare, de prauitate temporum queri, ingenia deterere. Ego interim expectans donec finiret, modò currebam ocyus, modò consistebam, modò seruo nescio quid in aurem insusurrabam, vt me negotium habere coniiceret: & iam præ tædio totus sudore perfusus, mecum tacitè fœlices Bolanos prædicabam, quos ferreo cerebro natura finxisset fatuus nihil de garrulitate remittens, mihi narrabat, quod superiori nocte somniauerat, & tum quæcunque in cœna sibi fuerant apposita, omnia sigillatim recensebat, tum frumenta in foro vili væniisse pretio, peregrinos esse in hac vrbe quamplurimos, se agrum in sequentem annum esse cultutum, & cùm ad hæc nihil responderem, imò ne reniderem quidem; Video, inquit, te defatigatum, & de discessu cogitantem, sed nihil agis, te enim vsque detinebo, & quocunque ieris, sequar: age, quò te pedes? hic ego, nihil opus est te vexari, agrotum inuiso, via transtiberina, ad hortos vsq; Cæsaris, hominẽ tibi ignotum. Esto, inquit, non sum valdè occupatus, & minimè piger, libet te, quando semel cœpimus, comitari. Ad hæc auriculas demisi, vt solent *iniquæ mentis aselli*, quoties vector grauius dorso pondus ingerit. Incipit denuò garrulus, quasi nihil antea dixisset. Si benè me noui, inquit, non Viscos, aut Varios pluris facies. Quis me versus, aut plures, aut citiùs scribit? quis palæstram tam lubricus expedit? quis perniciùs currit? quis suauiùs cantillat? Interpellandi hîc locus opportunus videbatur, Habes inquam, parentes, aut cognatos, qui te saluũ velint: neminem, inquit, omnes extuli, & sepeliui: ô fortunatos, inquam, perhce quando

STVPIDVS.

Descriptio 43.

Ex Theo. & cæter.

STupidus eiusmodi est, qui cùm ad quatuor vsque numerauit, incipit mente confundi, & cùm diu calculos in omnem partem versauit, rationésque putauit, rogat ab eo qui sibi assidet, de ea re minimè cogitans, dic obsecro, summa quanta est? ac si fortè litem intentauit aliquis, vbi ad eum diem ventum, quo disceptari causa debet, eius oblitus, in agrum proficiscitur. Vxore nuper mortua, rogat, cur non veniat ad prædium, & eam per seruum iubet accersi, at illo dicente dominam vixisse: non inquit memineram. Idem, pileũ, quem habet in capite, zonam, quâ cinctus est, sæpè quæritat, & non inueniens, furto sibi surrepta fuisse queritur.

Hoc inter cætera tribuitur Claudij Imperat. μετωπείᾳ, & ἀζηλοσίᾳ.

Quid cùm aliquis ex familiaribus diem obiisse nunciatur? Non credo, inquit, de obitu ad me scripsisset, qui mihi semper fuit de intimis: si tamen mortuus sit, bene illi veretat. Nec satis, debitas sibi pecunias recipiens, testes adhibet, ad cautionem: cum puero iurgatur; quòd cucumeres hyeme non emerit: pratum si à talpis infestetur, pauimento sterni iubet: canum, si rinxerint, vnum, ad exemplum aliorum, damnat suspendio; testas & lapides fœno mollire assiduè fricando conatur; & cùm à pulicibus pungitur, Iam vos, inquit, pessima animalcula, bellè decipiam: nam candelam extinguam, ne me morsiunculis appetere possitis.

CALVMNIATOR.

Descriptio 44.

Ex Ammiano, & cæt.

CAlumniator iste, quem videtis, non est homo, sed lamia, omni diritate teterrima: sine fronte, sine oculis, sine conscientia; monstrum planè horribile, cui soli prominent dentes turpi rubigine infecti, cui feralis pallor, cui deformis macies, cui nudata carnibus ossium compages restat. Draconis alicuius pestilentem sceleton, aut exsiccatum cadauer diceres. Quid tum? dignam hanc ferali effigie vocem, aut potiùs sibilum emittit, per forum medium serpit, dentibus aduncis, aspectu rabido huc & illuc circumspectans, si quem reperiat, cui aliquid mali faucibus efflare, quem ore attingere, dentibus insecare, lingua conspergere possit; hinc licentiùs supergressus, fluminis modo, fortunis sese complurium repentinus infundit, fertur per strages multiplices ac ruinas, vinculis corpora ingenuorum affligens: & quosdam obterens manicis, crimina scilicet multa consarcinando, à veritate longè discreta, vt est in complicandis negotiis artifex dirus: inde & Catena inditum est cognomen.

Cicer. 4. ad Herenniũ.

Ammia.

OSTENTATOR.

Descriptio 45.

Ex Cicer. 4. ad Herennium.

ISte, inquies, Iudices, qui se dici diuitem, putat esse præclarum, primùm nunc videte quo vultu vos intueatur: nonne vobis videtur dicere; Darem, si mihi molesti non essetis: cùm vero sinistra mentum subleuat, existimat se gemmæ nitore, & auri splendore, aspectus omnium perstringere. Cùm puerum respicit,

Digitized by Google

hunc vnum, quem ego noui (vos non arbitror nouiſſe) alio nomine appellat, deinde alio, atque alio; heus tu, inquit, veni Sannio, ne quid iſti barbari perturbent: vt ignoti, qui audiunt, vnum putent eligi de multis. Ei dicit in aurem, aut, vt domi lectuli ſternantur, aut, ab auunculo rogetur Æthiops, qui ad balneas vèniat, aut Aſturconi locus ante oſtium ſuum detur, aut aliquod fragile falſæ choragium gloriæ comparetur: Deinde exclamat, vt omnes audiant, videto vt diligenter numeretur, ſi poteſt, ante noctem: Puer qui iam benè hominis naturam nouit, Tu illo plures mittas oportet, inquit, ſi vis hodie tranſnumerari. Age, inquit, duc tecum Libanium, & Soſiam. Sanè deinde caſu veniunt hoſpites homini, qui iſtum ſplendidè dum peregrinaretur, receperant: ex ea re homo hercle ſanè conturbatur: ſed tamen à vitio naturæ non recedit: Benè, inquit, facitis, cùm venitis, ſed rectiùs feciſſetis, ſi ad me domum rectà abijſſetis. Id verò feciſſemus, inquiunt illi, ſi domum nouiſſemus. At iſtud quidem, inquit, facile fuit vnde libet, inuenire. Verùm ite mecum. Sequuntur illi: ſermo interea huius conſumitur omnis in oſtentatione. Quærit, in agris cuiuſmodi frumenta ſint: negat ſe, quia villæ incenſæ ſint, accedere poſſe: nec ædificare etiam nunc audere: tametſi in Tuſculano quidem cœpit inſanire, & in ijſdē fundamentis ædificare. Dum hæc loquitur, venit in ædes quaſdam, in quibus ſodalitium erat eodem die futurum; quò iſte pro notitia domini ædium, ingreditur cum hoſpitibus: Hîc, inquit, habito: perſpicit argentum, quod erat expoſitum, viſit triclinium, ſtratum probat: accedit ſeruulus, dicit homini clarè dominum iam venturum, ſi velit exire. Itane inquit? eamus hoſpites, frater venit ex Salerno, ego illi obuiam procedo: huc vos decimâ venitote. Illi decimâ quò iuſſerat, veniũt, quærunt hunc, reperiunt domus cuius ſit: in diuerſorium deriſi ſeſe conferunt. Vident hominẽ poſtera die: narrant, expoſtulant, accuſant: Ait iſte eos ſimilitudine loci eſſe deceptos, angiporto toto deerraſſe: contra valetudinem ſuam ſe ad multam noctem expectaſſe.

Sannioni puero negotium dederat, vt vaſa, veſtimenta, pueros, corrogaret: Seruulus non inurbanus, ſatis ſtrenuè & concinnè comparat; iſte hoſpites domum deducit. Ait ſe ædes maximas cuidam amico ad nuptias commodaſſe: Nuntiat interea puer argentum repeti; (pertimuerat enim, qui commodârat) Apage te, inquit, ædes commodaui, familiam dedi, argentum quoque vult? tametſi hoſpites habeo, tamen vtatur licet, nos Samiis delectabimur. Quid ego, quæ deinde geſta ſunt narrem? eiuſmodi eſt hominis natura, vt quæ ſingulis diebus efficiat, gloria atque oſtentatione; ea vix annuo ſermone enarrare poſſim.

IDEM.

Deſcriptio 46.

SEcundùm hanc formulam impetramus Eumolpo, vt plurimùm tuſſiat, vt ſit modò ſolutioris ſtomachi, cibóſque omnes palam damnet, loquatur aurum & argentum, fundóſque mendaces, & perpetuam terrarum fertilitatem. Sedeat præterea quotidie ad rationes, tabuláſque teſtamenti, omnibus fidem renouet; & ne quid ſcenæ deeſſet, quotieſcunque aliquem noſtrûm vocare tentaſſet, alium pro alio vocaret, vt facilè appareret dominum etiam eorum meminiſſe, qui præſentes non eſſent. Petronius in Satyr.

Notæ.

Vt plurimum tuſſiat. *Feſtina qui-*

Digitized by Google

dem iſta deſcriptio, ſed plenior, quam habet Cicero 4. ad Herennium, de qua ſuperiùs.

Loquatur aurum & argentum. *Ad eloquentiam ſæpe refertur, vt apud D. Gregorium Nazianzenum in iambicis,* χρυσὸν λαλήσειν ἄπας ἄφεγκτος λόγος.

Hic pecunioſi hominis nummatam oſtentationem deſignat.

Ne quid ſcenæ deeſſet. *Erat enim verè dives Scenicus,* ἐκ τῆς κωμῳδίας.

Alium pro alio. *Hæc oſtentatoris ars benè exprimitur à Cornificio, vel potiùs Cicerone.*

DIVES.

Deſcriptio 47.

Ex Cicerone, pro Roſcio.

HAbet enim relaxandi cauſa rus amœnum, & ſuburbanum; plura præterea prædia; neque tamen vllum niſi præclarum, & propinquum: Domus referta vaſis Corinthiis, & Deliacis, in quibus eſt Authepſa illa, quam tanto pretio nuper mercatus eſt: vt qui prætereuntes pretium annumerari audiebant, fundum venire arbitrarentur. Quid præterea cælati argenti? Quid ſtragulæ veſtis? quid pictarum tabularum? quid ſignorum? quid marmoris apud illum putatis eſſe? tantum ſcilicet, quantum è multis ſplendidiſque familiis in turba & rapinis coarceruari vna in domo potuit; familiam verò quantam, & quàm variis cum artificiis habeat, quid ego dicam? mitto haſce artes vulgares, coquos, piſtores, lecticarios; animi & aurium cauſſa tot homines habet, vt quotidiano cantu vocum, & neruorum, & tibiarum, nocturníſque conuiuiis, tota vicinitas perſonet.

MOLLIS ET delicatus.

Deſcriptio 48.

HIcita viuebat iſte bonus Imperator, vt ne eum facilè hybernis menſibus non modò extra tectũ, ſed ne extra lectum quidem quiſquam videret. Ita dici breuitas, conuiuiis, noctiſque longitudo ſtupris & flagitiis conterebatur. Cùm autem ver eſſe cœperat, (cuius initium iſte non à Fauonio, neque ab aliquo aſtro notabat, ſed cùm roſam viderat, tunc incipere ver arbitrabatur,) dabat ſe labori, atque itineribus, in quibus vſque eò ſe præbebat patientem atque impigrum, vt eum nemo vnquam in equo ſedentem videret. Nam, vt mos fuit Bithyniæ regibus, lectica hexaphora ferebatur, in qua puluinus erat perlucidus, Melitenſi roſa fartus: Ipſe autem coronam habebat vnam in capite, alteram in collo, reticulúmque ad nares ſibi admouebat, tenuiſſimo lino minutiſque maculis, plenum roſæ: ſic confecto itinere, cùm ad aliquod oppidum venerat, eadem lectica vſque in cubiculum deferebatur: eò veniebant Siculorum magiſtratus, veniebant equites Romani: id quod ex multis iuratis audiſtis: Controuerſiæ ſecretò deferebantur: paulo pòſt palam decreta auferebantur: Deinde vbi pauliſper in cubiculo, pretio, non æquitate, iura deſcripſerat; Veneri iam & Libero reliquum tempus deberi arbitrabatur: Quo loco mihi non prætermittenda videtur præclari Imperatoris egregia ac ſingularis diligentia: nam ſcitote eſſe oppidum in Sicilia nullum, ex iis oppidis in quibus Prætores conſiſtere, & conuentum agere ſolent; quo in oppido non iſti ex aliqua familia non ignobili delecta mulier eſſet: Itaque non- Ex Cicer. 5. in Ver.

Item.

Οὗτος ἰδὼν ἡ πορνόσελα, σοβοῦντα διὰ τῆς ἀγορᾶς, ἐν στεφάνῳ καὶ μύροις μεθύοντα, καὶ καμάζοντα, καὶ πάσης ἀκολασίας ἐμπιπλάμενον, καὶ ᾠδὰς ἄδοντα πρεπούσας τῷ βίῳ.

Syneſius ad fratrem.

HIc enim videns ſcortatorem, per forum volitantem, coronatum, vnguentis ebrium, petulanter laſciuientem, omníque turpitudine oppletum, & cantus canentem vitæ accommodatos.

Item.

Idcirco animas miſit, vt diuini ponderis & grauitatis oblitæ, gemmas, lapillos, margaritas, caſtitatis diſpendio comparatent? conſpiciendis quærerent corporibus fucos, innecterent his colla, laminas pertunderent aurium, imminuerent frontes limbis, fuligine oculos obumbrarent, nec in formas erubeſcerent maſculorum calamiſtris vibrare cæſariē, cutem corporis leuigare, incedere poplitibus nudis, omnique alio cultu vigorem virilitatis exponere, in habitū fœminarum deliciáſque mollire.

Arnob. cont. gent. lib. 2. Deluxu Régis Indici vide Q. Curtium l. 8.

IMPROBVS, ET POTENS.

Deſcriptio L.

PEr hæc tempora Vulcatio Ruffino abſoluto vita, dum adminiſtrat, ad regendam præfecturam prætorianam, ab vrbe Probus accitus, claritudine generis, & potentia, & opum amplitudine cognitus orbi Romano: per quem vniuerſum penè patrimonia ſparſa poſſedit iuſtè: an ſecus non iudicioli eſt noſtri. Hūc quaſi gemina quædam, vt poëtæ fingunt, fortuna prępetibus pennis vehens; nunc beneficum oſtendebat, & amicos altiùs erigentem; aliquotiens inſidiatorem dirum, & per eruentas noxium ſimultates; & licèt potuit, quoad vixit, ingentia largiendo, & interpellando poteſtates aſſiduas; erat tamen interdum timidus, ad audaces; contra timidos, celſior: vt videretur, cùm ſibi fideret, de cothurno ſtrepere tragico; & vbi paueret, omni humilior ſocco.

Ex Ammiano l. 27. c. 10. In hoc authore ſtylus quidem plerumque acerbus eſt, & præfractus, magni tamen & vberes ſenſus.

Atque vt natantium genus elemento ſuo expulſum, haud ita diu ſpirat in terris; ita ille marcebat abſque præfecturis, quas ob iurgia familiarum ingentium capeſſere cogebatur; nunquam innocentium per cupiditates immenſas, vtque multa perpetrarent, impune dominum ſuū mergentium in remp. Neque, fatendum eſt, numquam illa magnanimitate coalitus, clienti, vel ſeruo agere quicquam iuſſit illicitum: ſi verò eorum quemquam crimeu vllum compererat admiſiſſe, vel ipſa repugnante iuſtitia, non explorato negotio ſine reſpectu boni honeſtique defēdebat. Quod vitium reprehendens, pronuntiat Cicero: Quid enim intereſt inter ſuaſorem facti, & probatorem? aut quid refert vtrum voluerim fieri, an gaudeam factum? Suſpicioſus tamen, & minutus ſuopte ingenio fuit, & ſubamarum arridens, blandiénſque, interdum vt noceret. Si autem perſpicuum eſt in eiuſmodi moribus malum, tum maximè cùm celari poſſe exiſtimatur. Ita implacabilis, & diruptus, ſi lædere quemquem inſtituiſſet vt, nec exorari poſſet, nec ad ignoſcendum erroribus inclinari.

Ideóque aures eius uon erant, ſed pluribus videbantur obſtructæ: in

ſummis diuitiarum & dignitatum culminibus anxius & ſollicitus, ideóque ſemper leuibus morbis afflictus.

Nota.

Gemina quædam, vt poëtæ fingunt, fortuna, &c.

Reſpexit fortè illud Orphei:

Οἷς μὲν γὰρ πύχεις κτεάτων πολὺν ὄλβον ὀπάζει.

Οἷς δ' αὖ πενίην πνίλῳ, θυμῷ κάλον ἁρμαίνουσι.

Illis enim præbes diuitiarum vim opulentam:

Illis verò malam paupertatem, animo iras concitans.

(*Talis inquit in amicos Probus.*)

De Cothurno ſtrepere tragico.

Inſolentia efferri, Megabyziaque dicta & edicta proponere, vt rex in Tragœdia ſolet.

Norunt omnes, Cothurnum calceamentum eſſe Tragicorum, vt ſoccum Comœdorum.

Mart. l. 8. epiſt. 3.

Aut iuuat ad tragicos ſoccum transferre cothurnos.

Vt natantium genus.

Τὸ νηκτὸν φῦλον *dixit Gregor. Nazianz. orat. 34. Sozomenus l. 1. hiſtor. Eccl. c. 13. Simili parabola vſum refert magnum Antonium, cùm diceret, Monachos, extra ſolitudinem, piſces eſſe extra aquam.* ὥσπερ μὲν γὰρ ἰχθῦας ἔχει τὸ ὑγρὸν ἀνέκαθεν τρέφειν, μοναχοῖς δὲ κόσμον φεύγειν ἐρῆμον.

Clienti, vel ſeruo iuſſit. *Clientem, vel ſeruum Latinus dixiſſet. Deinde coalitus magnanimitate, redolet Ammianum.*

RABVLÆ.

Ammianus ſui temporis Rabulas, &c. ita deſcribit.

Deſcriptio LI.

Ammianus Marcell. l. 30.

AT nunc videre eſt per eos omnes tractus, violenta & rapacissima genera hominum, per fora omnia volitantium, & ſubſidentium diuites domos, vt Spartanos canes, aut Cretas, veſtigia ſagaciùs colligendo, ad ipſa cubilia peruenire cauſſarum. In his primus eſt cœtus eorum qui ſeminando diuerſa iurgia, per vadimonia mille iactantur, viduarum poſtes, & orborum limina deterentes, & auidi inter diſcordantes amicos, aut propinquos, vel affines, ſimultatum, ob leuis ſcrinij receptacula, odia ſtruentes infeſta: in quibus ætatis progreſſu, non vt aliorum vitia tepeſcunt, ſed magis magiſque roborantur. Inter rapinas, inſatiabiles; inopes, ad capiendam verſutis orationibus Iudicum fidem; quorum nomen ex iuſtitia natum eſt, ſi tam ingenij diſtringentes. Horum obſtinatione libertatem temeritas, conſtantiam audacia præceps, eloquentiam inanis quædam imitatur fluentia loquendi, quarum artium ſæuitate, vt Tullius aſſeuerat, nefas eſt religionem decipi iudicantis: ait enim:

Confer cũ iſtis, quæ habet Sidonius, ep. 7. lib. 5.

Cúmque nihil tam incorruptum eſſe debeat in republ. quàm ſuffragium, quàm ſententia; non intelligo cur, qui ea pecuniâ corruperit, pœna dignus ſit; qui eloquentiâ, laudem etiam ferat: Mihi quidem hoc plus mali facere videtur, qui oratione, quàm qui pretio Iudicem corrumpit: quòd pecuniâ corrumpere prudentem nemo poteſt; dicendo, poteſt.

Secundum eſt genus eorum qui iuris profeſſi ſcientiam, quam repugnantium ſibi legum aboleuere diſſidia, velut vinculis ori impoſitis, reticente iugi ſilentio, vmbrarum ſunt ſimiles propriarum. Hi velut fata natalitia præmonſtrantes, aut Sibyllæ oraculorum interpretes, vultus grauitate ad habitum compoſita triſtiorem, ipſum quoque venditant, quod oſcitantur. Hi vt altiùs videantur iura callere, Trebatium loquun

tur,& Cæſellinum, & Alfenum, & Auruncorum Sicanorúmque iamdiu leges ignotas; cum Euandri matre abhinc ſæculis obrutas multis; &,ſi ex voluntate matrem tuam finxeris occidiſſe, multas tibi ſuffragantes abſolutionem lectiones reconditas pollicentur, ſi te nummatum ſenſerint.

Tertius eorum eſt ordo, qui vt in profeſſione turbulenta clareſcant ad expugnandam veritatem: ora mercenaria procudentes, per proſtitutas frontes, viléſque latratus, quò velint, aditus ſibi patefaciunt crebros, qui inter ſolicitudines Iudicum, per multa diſtatas, inreſolubili nexu vincientes negotia, laborant, vt omnis quies litibus implicetur: & nodoſis quæſtionibus de induſtria iudicia circumſcribunt; quæ cùm rectè procedant, delubra ſunt æquitatis; cùm deprauantur, foueæ fallaces, & cæcæ; in quas ſi captus ceciderit quiſquam, non niſi per multa exilis luſtra, aduſque ipſas medullas exuſtus.

Quartum & poſtremum eſt genus, impudens, pernicax, & indoctum, eorum, qui cùm à literariis eruperint ludis, per angulos ciuitatum diſcurrunt, mimiambos, non cauſſarum remediis congrua commentantes, fores diuitum deterendo, cœnarum ciborúmque aucupantes delicias exquiſitas: qui cùm ſemel vmbraticis lucris, & inhiandæ pecuniæ, vndique ſe dediderint, litigare fruſtra, quoſlibet innocentes hortantur: & ad defendendam cauſſam admiſſi (quod ratò contingit) ſuſcepti nomen & vim negotij ſub ore diſceptatoris, inter ipſos conflictuum articulos,inſtrúutur, circumlocutionibus indigeſtis ita ſcatentes, vt colluuionis teterrimæ audire exiſtimes vlulabili clamore Therſiten.

Quum autem ad inopiam muniendarum venerint allegationum, ad effrænatam deflectunt conuiciandi licentiam: quo nomine ob aſſidua in perſonas honorabiles probra, diebus dictis aliquoties ſunt damnati: è quibus ita ſunt rudes nonnulli, vt nunquam ſe codices habuiſſe meminerint,& ſi in circulos doctorum authorum inciderint, nomen piſcis, aut edulij, peregrinum eſſe vocabulum arbitrãtur: ſi verò aduena quiſquam inuſitatum ſibi antea Marcianum verbo tenus quæſierit, Oratores omnes confeſtim ſe Marcianos appellari fingunt; nec iam fas vllum præ oculis habent, ſed tanquam auaritiæ venundati, & vſucapti, nihil præter inſeminatam petendi licentiam nôrunt: & ſi quem ſemel intra retia ceperunt, caſſibus mille impediunt, & vinciunt, per morborum ſimulationem viciſſim conſultò ceſſantes, vtque peruulgati iuris proferatur lectio vna, ſeptem vendibiles introitus præparant; dilationum examina longiſſima contexentes: & cùm nudatis litigatoribus dies ceſſerint, & menſes, & anni, tandem obtrita vetuſtate controuerſia, intromiſſa ipſa capita ſplendoris, ingreſſa alia ſecum aduocatorum ſimulacra inducunt: Cúmque intra cancellorum venerint ſepta, & agi cœperint alicuius fortunæ,vel ſalus, atque laborari debeat vt ab inſonte gladius, vel calamitoſo detrimẽta pellantur, corrugatis hinc inde frontibus, brachiiſque hiſtrionico more formatis, vt concionaria Gracchi fiſtula poſt occipitium deſit,conſiſtitur altrinſecus diu, tandémque ex præmeditato concludio per eum qui eſt in verba fidentior, ſuaue quoddam principium dicendi exeritur, pro Cluentio vel pro Cteſiphonte orationum æmula ornamenta promittens: & in eam concluſionẽ cunctis finem cupientibus deſinit: vt nondum ſe patroni poſt ſpeciem litis trierium editam cauſentur inſtructos, ſpatióque proogati temporis impetrato,

quasi cum Antheo vetere colluctati, perseueranter flagitant pulueris periculosi mercedes.

Veruntamen hæc cùm ita sint, non desunt Aduocatis incommoda plurima parum sustinenda rectè victuro: namque sellulariis quæstibus inescati, inter se hostiliter dissident, & ruptâ maledicendi ferociâ, vt dictum est, multos offendunt: quam tunc effutiunt, cùm commissarum sibi causarum infirmitatem orationibus validis conuelare non possunt, & Iudices patiuntur interdum, doctos ex Philistionis aut Æsopi cauillationibus, non ex Aristidis illius Iusti, vel Catonis disciplina productos: qui ære graui mercati publicas potestates, vt creditores molesti opes cuiusquemodi fortunæ rimantes, alienis gremiis excutiunt prædas. Ad extremum id habet causidicina cum cæteris metuendum, & graue, quòd hoc ingenitum est penè litigantibus cunctis, vt cùm iurgia mille casibus cadant, accidentia secus in potestate esse existiment patronorum, & omnem certaminum exitum, iisdem soleant assignare: & non vitiis rerum, aut iniquitati aliquoties disceptantium, sed solis defensantibus irascantur.

Nota.

Spartanos Canes, & Cretas.
Horum meminit Philostratus in venatione suâm, idque κατ' ἐξοχὴν, quòd sint sagacissimæ naris.
Et Horat. epod. ode 6.

Fuluus Lacon,
Amica vis pastoribus.

Ad ipsa cubilia. *Voluit imitari illud Ciceronis in Pisonem 83. Scelera tua, non vestigiis odorantes ingressu tuos, sed totis volutationibus corporis atque cubilibus persequuti sumus.*

Viduarum postes. *Postis pro domo, vt pila, siue columna apud Catullum, quod iam notauimus.*

Sicam ingenij distringentes. *Similiter Caligula peroraturus, strictum sæ lucubrationis suæ telum minabatur.*

Libertatem temeritas. *Disertè Seneca epist. 45. Vitia nobis sub virtutis nomine obrepunt: Temeritas sub titulo fortitudinis latet: Moderatio vocatur ignauia: pro cauto timidus accipitur.*

Vmbrarum sunt similes propriarum. *Carpit silentes Iurisperitos, quos πινάκων vocat εἴδωλα κατεόντων. Vide Ausonium de statua Rufi.*

Hi velut fata natalitia præmonstrantes. *Alluſit ad illud Ciceronis pro Murena. Erant in magna potentia, qui consulebantur, à quibus etiam dies tanquam à Chaldæis petebantur. Fata natalitia autem dixit Genethliacorum dementissimas prædictiones: τὰ περὶ τὴν γένεσιν πανοῦργα nominauit D. Chrysost. in epist. ad Galatas. Fata ipse Tertull. de anima. c. 39. Dum in partu Lucina & Diana eiulatur, dum per totam hebdomadam Ianoni mensa proponitur: dum vltima die fata scribunda adnocantur.*

Cæsellius, Alfenus, vet. Iurisconsul. *Alfenus Varus lib. 40. scripsit.*

Per prostitutas frontes. *Frons prostituta est perdita audacia, & meretriciæ simillima.*

Delubra æquitatis. Μέγιστα δίκης τεμένη, *magna iustitiæ templa dicuntur Anthol. epigr. 4. & olim Iudicum consessus in templis, vt notaui in Iconibus.*

Vlulabili clamore Therſiten. *Vidit illud Homeri.*

Θερσίτης δ' ἔτι μοῦνος ἀμετροεπὴς ἐκολώα.
Ὃς ῥ' ἐπιὰ φρεσὶν ἦσιν ἄκοσμά τε πολλά τε ἤδη.
Thersites autem solus adhuc loquacissimus tumultuabatur:
Qui verba in animo suo immoderata multáque sciebat.

Per morborum simulationem. *Præclarè ampliationes litium malitiosas, & cessationes exagitat.*

Septem vendibiles introitus. *Notus*

tus in eo mos Rhetorum, qui certa exordia ſibi fabricabant, quibus in omni argumento, quaſi Delphico gladio, vterentur.

Aduocatorum ſimulachra. *Silentes patronos, quos priùs dixit vmbris ſuis ſimiles.*

Et agi cœperint alicuius fortunæ, vel ſalus. *Quis non videt Perſianum illud?*

Fures, ait Pedio: Pedius quid? crimina raſis
Librat in antithetis, &c.

Concionaria Gracchi fiſtula. *Notus Caij Phonaſcus, qui à tergo concionantis domini fiſtulam tenens, conci-tatum & ira tonantem, molli tenore molliebat. Plutarch. in Caio.*

Puluerispericuloſi. *Puluis hic, foreſis acies, vt apud Tullium* I. *de Orat. Educere dictionem, ex vmbratili exercitatione in puluerem.*

Philiſtionis. *Philiſtio Poeta comicus, qui ſcripſit inter cæteras Comœdias βαιολογίας ac φιλέγελων, Nugas, & Ridiculum, & riſu ipſe mortuus eſt.* Suidas. *Sidon. epiſt.* II. *lib.* II.

SENATVS POPVLIQVE Romani ſui temporis flagitioſos mores deſcribit Ammianus his verbis:

Deſcriptio LII.

Ammianus Marcell. li. 28.

ITa autem pauci ſunt inter eos ſeueri vindices delictorum, vt ſi aquam calidam tardiùs ſeruus attulerit, trecentis adfigi verberibus iubeatur. Si hominem ſponte occiderit propriâ, inſtantibus plurimis vt damnetur vnus dominus, hactenus exclamat; Quid faciat manioſus & nequam? Ciuilitatis autem hoc apud eos eſt nunc, quòd expedit peregrinos iure interficere, quibuſlibet, quanquam rogatis ad conuiuium, excuſare. Defectum enim patrimonij ſe perpeti Senator exiſtimat, ſi ij defuerit, quem aliquoties libratis ſententiis inuitauerit ſemel. Pars eorum, ſi agros viſuri proceſſerunt lõgiùs, aut alienis laboribus venaturi Alexandri magni itinera ſe putant æquiparaſſe, vel Cæſaris: vel ſi à lacu Auerni lembis inuecti ſunt pictis; Puteolos, vel Caietã maximè, cùm id vaporato audeant tempore: vbi ſi inter aurata flabella laciniis ſericis inciderint muſcæ, vel per foramen vmbraculi penſilis radiolus irruperit ſolis; queruntur quòd non ſunt apud Cimmerios nati: Dein cùm à Siluani lauachro, vel Mãmeæ aquis ventitant hoſpitalibus, vt quiſquam eorum egreſſus tenuiſſimis ſe terſerit linteis; ſolitis preſſoriis veſtes luce nitentes arbitra diligenter explorat; quæ vnà portantur ſufficientes ad iuuandos homines vndecim: tandémque electis aliquot inuolutus, receptis annulis, quos ne violentur humoribus, famulo tradiderat, digitis vt metatis abit: quidam ex his, licèt rari, aleatorum vocabulum declinantes, ideoque ſe cupientes appellari teſſerarios: inter quos tantum differt, quantum inter fures & latrones: hoc tamen fatendum eſt, quòd cùm omnes amicitiæ Romæ tepeſcant, aleatoriæ ſolæ quaſi glorioſis quæſitæ ſudoribus, ſociales ſint, & affectu nimio firmitate plena connexæ; vnde quidam ex his gregibus inueniuntur, ita concordes, vt quis illos eſſe exiſtimet fratres. Ideóque videre licet, ignobilem, artis teſſerariæ callentem arcana, vt Catonem Porcium ob repulſam Præturæ, nec ſuſpectam antea, nec ſperatam, incedere grauitate compoſita mœſtiorem, quòd ei in maiore conuiuio, vel conſeſſu, proconſularis quidam eſt antelatus.

Subſident aliqui, curioſos homines, ſenes, aut iuuenes, orbos, vel cœlibes, aut etiam vxores habentes aut liberos, (nec enim in hoc titulo diſcrimen aliquod obſeruatur,) ad voluntates condendas, allicientes eos

STVPIDVS.

Descriptio 43.

Ex Theo. & cæter.

STupidus eiusmodi est, qui cùm ad quatuor vsque numerauit, incipit mente confundi, & cùm diu calculos in omnem partem versauit, rationésque putauit, rogat ab eo qui sibi assidet, de ea re minimè cogitans, dic obsecro, summa quanta est? ac si fortè litem intentauit aliquis, vbi ad eum diem ventum, quo disceptari causa debet, eius oblitus, in agrum proficiscitur. Vxore nuper mortua, rogat, cur non veniat ad prædium, & eam per seruum iubet accersi, at illo dicente dominam vixisse: non inquit memineram. Idem, pileũ, quem habet in capite, zonam, quâ cinctus est, sæpè quæritat, & non inueniens, furto sibi sutrepta fuisse queritur.

Hoc inter cætera tribuitur Claudij Imperat. μωρωείᾳ, & ἀβλεψίᾳ.

Quid cùm aliquis ex familiaribus diem obiisse nunciatur? Non credo, inquit, de obitu ad me scripsisset, qui mihi semper fuit de intimis: si tamen mortuus sit, bene illi vertat. Nec satis, debitas sibi pecunias recipiens, testes adhibet, ad cautionem: cum puero iurgatur; quòd cucumeres hyeme non emerit: pratum si à talpis infestetur, pauimento sterni iubet: canum, si rinxerint, vnum, ad exemplum aliorum, damnat suspendio; testas & lapides fœno mollire assiduè fricando conatur; & cùm à pulicibus pungitur, Iam vos, inquit, pessima animalcula, bellè decipiam: nam candelam extinguam, ne me morsiunculis appetere possitis.

CALVMNIATOR.

Descriptio 44.

Ex Ammiano, & cæt.

CAlumniator iste, quem videtis, non est homo, sed lamia, omni diritate teterrima: sine fronte, sine oculis, sine conscientia; monstrum planè horribile, cui soli prominent dentes turpi rubigine infecti, cui feralis pallor, cui deformis macies, cui nudata carnibus ossium compages restat. Draconis alicuius pestilentem sceleton, aut exsiccatum cadauer diceres. Quid tum? dignam hanc ferali effigie vocem, aut potiùs sibilum emittit, per forum medium serpit, dentibus aduncis, aspectu rabido huc & illuc circumspectans, si quem reperiat, cui aliquid mali faucibus efflare, quem ore attingere, dentibus insecare, lingua conspergere possit; hinc licentiùs supergressus, fluminis modo, fortunis sese complurium repentinus infundit, fertur per strages multiplices ac ruinas, vinculis corpora ingenuorum affligens: & quosdam obterens manicis, crimina scilicet multa consarcinando, à veritate longè discreta, vt est in complicandis negotiis artifex dirus: inde & Catena inditum est cognomen.

Cicer. 4. ad Herenniũ.

Ammia.

OSTENTATOR.

Descriptio 45.

Ex Cicer. 4. ad Herennium.

ISte, inquies, Iudices, qui se dici diuitem, putat esse præclarum, primùm nunc videte quo vultu vos intueatur: nonne vobis videtur dicere; Darem, si mihi molesti non essetis: cùm vero sinistra mentum subleuat, existimat se gemmæ nitore, & auri splendore, aspectus omnium perstringere. Cùm puerum respicit,

hunc vnum, quem ego noui (vos non arbitror nouisse) alio nomine appellat, deinde alio, atque alio; heus tu, inquit, veni Sannio, ne quid isti barbari perturbent: vt ignoti, qui audiunt, vnum putent eligi de multis. Ei dicit in aurem, aut, vt domi lectuli sternantur, aut, ab auunculo rogetur Æthiops, qui ad balneas veniat, aut Asturconi locus ante ostium suum detur, aut aliquod fragile falsæ choragium gloriæ comparetur: Deinde exclamat, vt omnes audiant, videto vt diligenter numeretur, si potest, ante noctem: Puer qui iam benè hominis naturam nouit, Tu illo plures mittas oportet, inquit, si vis hodie transnumerari. Age, inquit, duc tecum Libanium, & Sosiam. Sanè deinde casu veniunt hospites homini, qui istum splendidè dum peregrinaretur, receperant: ex ea re homo hercle sanè conturbatur: sed tamen à vitio naturæ non recedit: Benè, inquit, facitis, cùm venitis, sed rectiùs feciſsetis, si ad me domum rectà abijsſetis. Id verò feciſsemus, inquiunt illi, si domum nouiſsemus. At istud quidem, inquit, facile fuit vnde libet, inuenire. Verùm ite mecum. Sequuntur illi: sermo interea huius consumitur omnis in ostentatione. Quærit, in agris cuiusmodi frumenta sint: negat se, quia villæ incensæ sint, accedere posse: nec ædificare etiam nunc audere: tametsi in Tusculano quidem cœpit insanire, & in ijsdē fundamentis ædificare. Dum hæc loquitur, venit in ædes quasdam, in quibus sodalitium erat eodem die futurum; quò iste pro notitia domini ædium, ingreditur cum hospitibus: Hîc, inquit, habito: perspicit argentum, quod erat expositum, visit triclinium, stratum probat: accedit seruulus, dicit homini clarè dominum iam venturum, si velit exire. Itane inquit? eamus hospites, frater venit ex Salerno, ego illi obuiam procedo: huc vos decimâ venitote. Illi decimâ quò iusserat, veniūt, quærunt hunc, reperiunt domus cuius sit: in diuersorium derisi sese conferunt. Vident hominē postera die: narrant, expostulant, accusant: Ait iste eos similitudine loci esse deceptos, angiporto toto deerrasse: contra valetudinem suam se ad multam noctem expectasse.

Sannioni puero negotium dederat, vt vasa, vestimenta, pueros, cotrogaret: Seruulus non inurbanus, satis strenuè & concinnè comparat; iste hospites domum deducit. Ait se ædes maximas cuidam amico ad nuptias commodasse: Nuntiat interea puer argentum repeti; (pertimuerat enim, qui commodârat) Apage te, inquit, ædes commodaui, familiam dedi, argentum quoque vult? tametsi hospites habeo, tamen vtatur licet, nos Samiis delectabimur. Quid ego, quæ deinde gesta sunt narrem? eiusmodi est hominis natura, vt quæ singulis diebus efficiat, gloria atque ostentatione; ea vix annuo sermone enarrare possim.

IDEM.

Descriptio 46.

SEcundùm hanc formulam impe- Petronius in Satyr.
ramus Eumolpo, vt plurimùm tussiat, vt sit modò solutioris stomachi, cibósque omnes palam damnet, loquatur aurum & argentum, fundósque mendaces, & perpetuam terrarum fertilitatem. Sedeat præterea quotidie ad rationes, tabulásque testamenti, omnibus fidem renouet; & ne quid scenæ deesset, quotiescunque aliquem nostrûm vocare tentasset, alium pro alio vocaret, vt facilè appareret dominum etiam eorum meminisse, qui præsentes non essent.

Notæ.

Vt plurimum tussiat. *Festina qui-*

dem ista descriptio, sed plenior, quam habet Cicero 4. ad Herennium, de qua superiùs.

Loquatur aurum & argentum. *Ad eloquentiam sæpe refertur, vt apud D. Gregorium Nazianzenum in iambicis,* χρυσὸν λαλήτην ἄπας ἄφωνος λόγος.

Hic pecuniosi hominis nummatam ostentationem designat.

Ne quid scenæ deesset. *Erat enim verè dives Scenicus,* ἐκ τῆς κωμῳδίας.

Alium pro alio. *Hæc ostentatoris ars benè exprimitur à Cornificio, vel potiùs Cicerone.*

DIVES.

Descriptio 47.

Ex Cicerone, pro Roscio.

HAbet enim relaxandi causa rus amœnum, & suburbanum; plura præterea prædia; neque tamen vllum nisi præclarum, & propinquum: Domus referta vasis Corinthiis, & Deliacis, in quibus est Authepsa illa, quam tanto pretio nuper mercatus est: vt qui prætereuntes pretium annumerari audiebant, fundum venire arbitrarentur. Quid præterea cælati argenti? Quid stragulæ vestis? quid pictarum tabularum? quid signorum? quid marmoris apud illum putatis esse? tantum scilicet, quantum è multis splendidisque familiis in turba & rapinis coarceruari vna in domo potuit; familiam verò quantam, & quàm variis cum artificiis habeat, quid ego dicam? mitto hasce artes vulgares, coquos, pistores, lecticarios; animi & aurium causa tot homines habet, vt quotidiano cantu vocum, & neruorum, & tibiarum, nocturnísque conuiuiis, tota vicinitas personet.

MOLLIS ET delicatus.

Descriptio 48.

HIc ita viuebat iste bonus Imperator, vt ne eum facilè hybernis mensibus non modò extra tectum, sed ne extra lectum quidem quisquam videret. Ita diei breuitas, conuiuiis, noctisque longitudo stupris & flagitiis conterebatur. Cùm autem ver esse cœperat, (cuius initium iste non à Fauonio, neque ab aliquo astro notabat, sed cùm rosam viderat, tunc incipere ver arbitrabatur,) dabat se labori, atque itineribus, in quibus vsque eò se præbebat patientem atque impigrum, vt eum nemo vnquam in equo sedentem videret. Nam, vt mos fuit Bithyniæ regibus, lectica hexaphora ferebatur, in qua puluinus erat perlucidus, Melitensi rosa fartus: Ipse autem coronam habebat vnam in capite, alteram in collo, reticulúmque ad nares sibi admouebat, tenuissimo lino minutisque maculis, plenum rosæ: sic confecto itinere, cùm ad aliquod oppidum venerat, eadem lectica vsque in cubiculum deferebatur: eò veniebant Siculorum magistratus, veniebant equites Romani: id quod ex multis iuratis audistis: Controuersiæ secretò deferebantur: paulo pòst palam decreta auferebantur: Deinde vbi paulisper in cubiculo, pretio, non æquitate, iura descripserat; Veneri iam & Libero reliquum tempus deberi arbitrabatur: Quo loco mihi non prætermittenda videtur præclari Imperatoris egregia ac singularis diligentia: nam scitote esse oppidum in Sicilia nullum, ex iis oppidis in quibus Prætores consistere, & conuentum agere solent; quo in oppido non isti ex aliqua familia non ignobili delecta mulier esset: Itaque non- Ex Cicer. 5. in Ver.

Digitized by Google

Item.

Ὁρῶ ἰδὼν τὴν περιπόλαν, σκοινῶτα διὰ τῆς ἀγορᾶς, ἐν στεφάνῳ καὶ μύρῳ μεθύοντα, καὶ κωμάζοντα, καὶ πάσης ἀκολασίας ἐμπεπλεσμένον, καὶ ᾠδὰς ἀδόντα τραγικοὺς τῷ βίῳ.

Synesius ad fratrem.

HIc enim videns scortatorem, per forum volitantem, coronatum, vnguentis ebrium, petulanter lasciuientem, omníque turpitudine oppletum, & cantus canentem vitæ accommodatos.

Item.

Idcirco animas misit, vt diuini ponderis & grauitatis oblitæ, gemmas, lapillos, margaritas, castitatis dispendio compararent? conspiciendis quærerent corporibus fucos, innecterent his colla, laminas pertunderent aurium, imminuerent frontes limbis, fuligine oculos obumbrarent, nec in formas erubescerent masculorum calamistris vibrare cæsariẽ, cutem corporis leuigare, incedere poplitibus nudis, omnique alio cultu vigorem virilitatis exponere, in habitũ fœminarum deliciásque mollire.

Arnob. cont. gent. lib. 2. Deluxu Régis Indici vide Q. Curtium l. 8.

IMPROBVS, ET POTENS.

Descriptio L.

Ex Ammiano l. 27. c. 10. In hoc authore stylus quidem plerumque acerbus est, & præfractus, magni tamen & vberes sensus.

PEr hæc tempora Vulcatio Rufino absoluto vita, dum administrat, ad regendam præfecturam prætorianam, ab vrbe Probus accitus, claritudine generis, & potentia, & opum amplitudine cognitus orbi Romano: per quem vniuersum penè patrimonia sparsa possedit iustè: an secus non iudicioli est nostri. Hũc quasi gemina quædam, vt poëtæ fingunt, fortuna prępetibus pennis vehens; nunc beneficum ostendebat, & amicos altiùs erigentem; aliquotiens insidiatorem dirum, & perueruentas noxium simultates; & licèt potuit, quoad vixit, ingentia largiendo, & interpellando potestates assiduas; erat tamen interdum timidus, ad audaces; contra timidos, celsior: vt videretur, cùm sibi fideret, de cothurno strepere tragico; & vbi paueret, omni humilior socco.

Atque vt natantium genus elemento suo expulsum, haud ita diu spirat in terris; ita ille marcebat absque præfecturis, quas ob iurgia familiarum ingentium capessere cogebatur; nunquam innocentium per cupiditates immensas, vtque multa perpetrarent, impune dominum suũ mergentium in remp. Neque, fatendum est, numquam illa magnanimitate coalitus, clienti, vel seruo agere quicquam iussit illicitum: si verò eorum quemquam crimeu vllum compererat admisisse, vel ipsa repugnante iustitia, non explorato negotio sine respectu boni honestique defẽdebat. Quod vitium reprehendens, pronuntiat Cicero: Quid enim interest inter suasorem facti, & probatorem? aut quid refert vtrum voluerim fieri, an gaudeam factum? Suspiciosus tamen, & minutus suopte ingenio fuit, & subamarum arridens, blandiénsque, interdum vt noceret. Si autem perspicuum est in eiusmodi moribus malum, tum maximè cùm celari posse existimatur. Ita implacabilis, & diruptus, si lædere quemquem instituisset vt, nec exorari posset, nec ad ignoscendum erroribus inclinari.

Ideóque aures eius non erant, sed pluribus videbantur obstructæ: in

Digitized by Google

ſummis diuitiarum & dignitatum culminibus anxius & ſollicitus, ideóque ſemper leuibus morbis afflictus.

Nota.

Gemina quædam, vt poëtæ fingunt, fortuna, &c.

Reſpexit fortè illud Orphei:

Οἷς μὲν γὰρ πλοῦτον κτεάτων ἐπιδώσεται ὄλβου
Οἷς δ' ἀκόρητ' ἐπέβαλλε, δυσώνυμον ἄλγος ὀρεγνύς.

Illis enim præbes diuitiarum vim opulentam:

Illis verò malam paupertatem, animo iras concitans.

(*Talis inquit in amicos Probus.*)

De Cothurno ſtrepere tragico.

Inſolentia efferri, Megabyziaque dicta & edicta proponere, vt rex in Tragœdia ſolet.

Norunt omnes, Cothurnum calceamentum eſſe Tragicorum, vt ſoccum Comœdorum.

Mart. l. 8. epiſt. 3.

Aut iuuat ad tragicos ſoccum transferre cothurnos.

Vt natantium genus.

Τῶν νηκτῶν φύσιν dixit *Gregor. Nazianz. orat. 34. Sozomenus l. 1. hiſtor. Eccl. c. 13. Simili parabola vſum refert magnum Antonium, cùm diceret, Monachos, extra ſolitudinem, piſces eſſe extra aquam.* πὼς μὲν γὰρ ἰχθὺς ἔχει τὸ ἐγχεῖν ἐυσίαν πρέπει, μοναχοῖς δ' κόσμον φεύγειν ἔρημον.

Clienti, vel ſeruo iuſſit. *Clientem, vel ſeruum Latinus dixiſſet. Deinde coalitus magnanimitate, redolet Ammianum.*

RABVLÆ.

Ammianus ſui temporis Rabulas, &c. ita deſcribit.

Deſcriptio LI.

Ammianus Marcell. l. 30.

AT nunc videre eſt per eos omnes tractus, violenta & rapacissima genera hominum, per fora omnia volitantium, & ſubſidentium diuites domos, vt Spartanos canes, aut Cretas, veſtigia ſagaciùs colligendo, ad ipſa cubilia peruenire cauſſarum. In his primus eſt cœtus eorum qui ſeminando diuerſa iurgia, per vadimonia mille iactantur, viduarum poſtes, & orborum limina deterentes, & auidi inter diſcordantes amicos, aut propinquos, vel affines, ſimultatum, ob leuis ſcrinij receptacula, odia ſtruentes infeſta: in quibus ætatis progreſſu, non vt aliorum vitia tepeſcunt, ſed magis magiſque roborantur. Inter rapinas, inſatiabiles; inopes, ad capiendam verſutis orationibus Iudicum fidem; quorum nomen ex iuſtitia natum eſt, ſi tam ingenij diſtringentes. Horum obſtinatione libertatem temeritas, conſtantiam audacia præceps, eloquentiam inanis quædam imitatur fluentia loquendi, quarum artium ſæuitate, vt Tullius aſſeuerat, nefas eſt religionem decipi iudicantis: ait enim:

Confer cū iſtis, quæ habet Sidonius, ep. 7. lib. 5.

Cúmque nihil tam incorruptum eſſe debeat in republ. quàm ſuffragium, quàm ſententia; non intelligo cur, qui ea pecuniâ corruperit, pœna dignus ſit; qui eloquentiâ, laudem etiam ferat: Mihi quidem hoc plus mali facere videtur, qui oratione, quàm qui pretio Iudicem corrumpit: quòd pecuniâ corrumpere prudentem nemo poteſt; dicendo, poteſt.

Secundum eſt genus eorum qui iuris profeſſi ſcientiam, quam repugnantium ſibi legum aboleuere diſſidia, velut vinculis ori impoſitis, reticente iugi ſilentio, vmbrarum ſunt ſimiles propriarum. Hi velut fata natalitia præmonſtrantes, aut Sibyllæ oraculorum interpretes, vultus grauitate ad habitum compoſita triſtiorem, ipſum quoque venditant, quod oſcitantur. Hi vt altiùs videantur iura callere, Trebatium loquun

Digitized by Google

tur,& Cæſellinum, & Alfenum, & Auruncorum Sicanorúmque iamdiu leges ignotas; cum Euandri matre abhinc ſæculis obrutas multis; &,ſi ex voluntate matrem tuam finxeris occidiſſe, multas tibi ſuffragantes abſolutionem lectiones reconditas pollicentur, ſi te nummatum ſenſerint.

Tertius eorum eſt ordo, qui vt in profeſſione turbulenta clareſcant ad expugnandam veritatem: ora mercenaria procudentes, per proſtitutas frontes, viléſque latratus, quò velint, aditus ſibi patefaciunt crebros, qui inter ſolicitudines Iudicum, per multa diſtatas, inreſolubili nexu vincientes negotia, laborant, vt omnis quies litibus implicetur: & nodoſis quæſtionibus de induſtria iudicia circumſcribunt; quæ cùm rectè procedant, delubra ſunt æquitatis; cùm deprauantur, foueæ fallaces, & cæcæ; in quas ſi captus ceciderit quiſquam, non niſi per multa exilis luſtra, aduſque ipſas medullas exuſtus.

Quartum & poſtremum eſt genus, impudens, pernicax, & indoctum, eorum, qui cùm à literariis eruperint ludis, per angulos ciuitatum diſcurrunt, mimiambos, non cauſſarum remediis congrua commentantes, fores diuitum deterendo, cœnarum ciborúmque aucupantes delicias exquiſitas: qui cùm ſemel vmbraticis lucris, & inhiandæ pecuniæ, vndique ſe dediderint, litigare fruſtra, quoſlibet innocentes hortantur: & ad defendendam cauſſam admiſſi (quod ratò contingit) ſuſcepti nomen & vim negotij ſub ore diſceptatoris, inter ipſos conflictuum articulos,inſtrũuntur, circumlocutionibus indigeſtis ita ſcatentes, vt colluuionis teterrimæ audire exiſtimes vlulabili clamore Therſiten.

Quum autem ad inopiam muniendarum venerint allegationum, ad effrænatam deflectunt conuiciandi licentiam: quo nomine ob aſſidua in perſonas honorabiles probra, diebus dictis aliquoties ſunt damnati: è quibus ita ſunt rudes nonnulli, vt nunquam ſe codices habuiſſe meminerint,& ſi in circulos doctorum authorum inciderint, nomen piſcis, aut eduli, peregrinum eſſe vocabulum arbitrãtur: ſi verò aduena quiſquam inuſitatum ſibi antea Marcianum verbo tenus quærierit, Oratores omnes confeſtim ſe Marcianos appellari fingunt; nec iam fas vllum præ oculis habent, ſed tanquam auaritiæ venundati, & vſucapti, nihil præter inſeminatam petendi licentiam nôrunt: & ſi quem ſemel intra retia ceperunt, caſſibus mille impediunt, & vinciunt, per morborum ſimulationem viciſſim conſultò ceſſantes, vtque peruulgati iuris proferatur lectio vna, ſeptem vendibiles introitus præparant; dilationum examina longiſſima contexentes: & cùm nudatis litigatoribus dies ceſſerint, & menſes, & anni, tandem obtrita vetuſtate controuerſia, intromiſſa ipſa capita ſplendoris, ingreſſa alia ſecum aduocatorum ſimulacra inducunt: Cúmque intra cancellorum venerint ſepta, & agi cœperint alicuius fortunæ,vel ſalus, atque laborari debeat vt ab inſonte gladius, vel calamitoſo detrimẽta pellantur, corrugatis hinc inde frontibus, brachiiſque hiſtrionico more formatis, vt concionaria Gracchi fiſtula poſt occipitium deſit, conſiſtitur altrinſecus diu, tandémque ex præmeditato concludio per eum qui eſt in verba fidentior, ſuaue quoddam principium dicendi exeritur, pro Cluentio vel pro Cteſiphonte orationum æmula ornamenta promittens: & in eam concluſionẽ cunctis finem cupientibus deſinit: vt nondum ſe patroni poſt ſpeciem litis trier nium, editam cauſentur inſtructos, ſpatióque proogati temporis impetrato,

tus in eo mos Rhetorum, qui certa exordia sibi fabricabant, quibus in omni argumento, quasi Delphico gladio, uterentur.

Aduocatorum simulachra. *Silentes patronos, quos priùs dixit umbris suis similes.*

Et agi cœperint alicuius fortunæ, vel salus. *Quis non videt Persianum illud?*

Fures, ait Pedio: Pedius quid? crimina rasis
Librat in antithetis, &c.

Concionaria Gracchi fistula. *Notus Caij Phonascus, qui à tergo concionantis domini fistulam tenens, concitatum & ira tonantem, molli tenore molliebat. Plutarch. in Caio.*

Puluerispericulosi. *Puluis hic, forẽsis acies, vt apud Tullium* 1. *de Orat. Educere dictionem, ex umbratili exercitatione in puluerem.*

Philistionis. *Philistio Poeta comicus, qui scripsit inter cæteras Comœdias βακολογίας ac φιλέρωτας, Nugas, & Ridiculum, & risu ipse mortuus est.* Suidas. *Sidon. epist.* 11. *lib.* 11.

SENATVS POPVLIQVE Romani sui temporis flagitiosos mores describit Ammianus his verbis:

Descriptio LII.

Ammianus Marcell. li. 28.

ITa autem pauci sunt inter eos seueri vindices delictorum, vt si aquam calidam tardiùs seruus attulerit, trecentis adfigi verberibus iubeatur. Si hominem sponte occiderit propriâ, instantibus plurimis vt damnetur vnus dominus, hactenus exclamat; Quid faciat manifestus & nequam? Ciuilitatis autem hoc apud eos est nunc, quòd expedit peregrinos iure interficere, quibuslibet, quanquam rogatis ad conuiuium, excusare. Defectum enim patrimonij se perpeti Senator existimat, si ij defuerit, quem aliquoties libratis sententiis inuitauerit semel. Pars eorum, si agros visuri processerunt lõgiùs, aut alienis laboribus venaturi Alexandri magni itinera se putant æquiparasse, vel Cæsaris: vel si à lacu Auerni lembis inuecti sunt pictis; Puteolos, vel Caietã maximè, cùm id vaporato audeant tempore: vbi si inter aurata flabella laciniis fericis inciderint muscæ, vel per foramen vmbraculi pensilis radiolus irruperit solis; queruntur quòd non sunt apud Cimmerios nati: Dein cùm à Siluani lauachro, vel Mãmeæ aquis ventitant hospitalibus, vt quisquam eorum egressus tenuissimis se terserit linteis; solitis pretoriis vestes luce nitentes arbitra diligenter explorat; quæ vnà portantur sufficientes ad iuuandos homines vndecim: tandémque electis aliquot inuolutus, receptis annulis, quos ne violentur humoribus, famulo tradiderat, digitis vt metatis abit: quidam ex his, licèt rari, aleatorum vocabulum declinantes, ideoque se cupientes appellari tesserarios: inter quos tantum differt, quantum inter fures & latrones: hoc tamen fatendum est, quòd cùm omnes amicitiæ Romæ tepescant, aleatoriæ solæ quasi glorioſis quæsitæ sudoribus, sociales sint, & affectu nimio firmitate plena connexæ; vnde quidam ex his gregibus inueniuntur, ita concordes, vt quis illos esse existimet fratres. Ideóque videre licet, ignobilem, artis tesserariæ callentem arcana, vt Catonem Porcium ob repulsam Præturæ, nec suspectam antea, nec speratam, incedere grauitate compositа mœstiorem, quòd ei in maiore conuiuio, vel conseſſu, proconsularis quidam est antelatus.

Subsident aliqui, curiosos homines, senes, aut iuuenes, orbos, vel cœlibes, aut etiam vxores habentes aut liberos, (nec enim in hoc titulo discrimen aliquod obseruatur,) ad voluntates condendas, allicientes eos

technis miris; qui cùm ſupremis inticiis ordinatis, quæ habebant reliquerunt his quibus morem gerendo teſtati ſunt, illico pereunt.

Alius cum dignitate, licèt cernice tumidâ, gradiens, notos antea obliquato contuetur aſpectu, vt poſt captas Syracuſas exiſtimes reuerti M. Marcellum. Multi apud eos negant eſſe ſuperas poteſtates in cœlo: nec in publico prodeunt, nec prandent, nec lauari arbitrantur ſe cautiùs poſſe, antequam ephemeride ſcrupulosè ſciſcitata didicerint, Vbi ſit, verbi gratia, ſignum Mercurij, vel quotam Cancri ſyderis partem polum diſcurrens obtineat Luna.

Alius ſi creditorem ſuum flagitare moleſtiùs aduerterit debitum, ad aurigam confugit audentem omnia prælicenter, eúmque vt venificum curat vrgeri. Vnde nonniſi reddita cautione, diſpendióque afflictus graui, diſcedit, & additur huic, debitorem voluntarium includit vt proprium, nec ante eius profectionem perabſoluit. Parte alia vxor (vt prouerbium loquitur vetus) eandem incudem diu noctúque tundendo, maritum teſtari impellit: hocque idem vt faciat vxor, vrget maritus inſtanter: & periti iuris altrinſecus adſciſcuntur, vnus in cubiculo, alter eius æmulus in triclinio, repugnantia tractaturi: ijſdémque ſùbſeruntur genitalium extorum interpretes controuerſi: hinc præfecturas profuſiùs largientes, & ſepulturas diuitum matronarum; inde ad exequias virorum fœminas inuitantes: & neceſſaria parari oportere innuentes, nec in rebus humanis quicquam bonum nôrunt, niſi quod fructuoſum. Sic amicos, tanquam pecudes, eos potiſſimùm diligunt, ex quibus ſperant ſe maximum fructum eſſe capturos; quémque mutuum illi quid petunt, Soccos, vt Mitiones videbis, & Lachetas: cùm adiguntur vt reddant, ita cothurnatos, & turgidos, vt Heraclidas illos Cteſiphontem &: Temenum putes.

Notæ ad deſcriptionem Senatus Romani.

Alienis laboribus venaturi. *Neque enim laborant in venando, ſed concluſas ſeruorum induſtria in ſepta feras, cum omni facilitate capiebant. Quod Plinius oſtendit in Traiano. Vſurpabant iſtam quoque gloriam illi Principes, qui obire non poterãt; vſurpabant autem vt domitas fractáſque clauſtris feras; ac denique in ipſorum ludibrium ex iſſus mentita ſagacitate colligerent. Quod inuentum Perſicorum Regum inaicat Curtius Rufus lib. 8. Barbaræ opulentiæ in illis locis, haud vlla ſunt maiora indicia, quàm magnis nemoribus ſaltibúſque nobilium ferarum clauſi greges. Spatioſas ad hoc eligunt ſyluas, perennium aquarum fontibus amœnas.* Perſonarum Reges quomodo venentur.

A lacu Auerni lembis inuecti ſunt pictis. *Auernus lacus eſt Campaniæ prope Baias, Baiis quoq; proximi Puteoli, & Caieta, oppida omni deliciarũ genere referta; quæ delicati illi, velut lautitiæ ſuæ receptacula frequentabãt: & ne quid ad voluptatem deeſſet, pictis nauigiis per leniſſimos amnium fluxus ferebantur. Talis Cleopatræ nauis deſcribitur à Floro lib. 4. aurea puppe velóque purpureo.* Auernus lacus.

Quam Plutarch. fuſiùs proſequitur in Antonio, vbi Reginam nauigantem inducit, ἐν πρῳρῷ χρυσοπρύμνῳ τῶν μὲν ἱστίων ἁλουργῶν ἐκπιπτουσῶν, τῆς δὲ εἰρεσίας γιγνῆς κάτωθεν αὐλοῖς συνεμμουσώσης. *Vide deſcriptionem. Talis Neronis inter Cepas nauigatio apud Tranquill. in Ner. 27.* Naues elegans.

Inter aurata flabella. *De vſu flabellorum ad abigendas muſcas, & ventulum excitandum, habes Propert. li. 2. el. 24. & Mart. l. 3. ep. 80. Ter. in Eunucho act. 3.*

Siluani lauacrum. *Prop. lib. 4. Sil-*

uani ramosa domus, *penè in ipsius vrbis faucibus. Aquæ verò Mammeæ dicuntur thermæ ab Alexandro Seuero instauratæ, de quibus Ælius Lampridius. In his thermis nominis sui, iuxta eas quæ Neronianæ fuerunt, aqua inducta, quæ Alexandrina nunc dicitur, Nerua thermas suas, de priuatis ædibus suis, quas emerat, diruptis ædificiis, fecit.*

Solitis pressoriis vestis. *Vestes significat in prælo compositas: qui mos veterum fuit. Mart. l.2.v. 45.*

Sic tua compositis perlucent prela lacernis,
Sic micat innumeris arcula synthesibus.

Annulorũ vsus. Digitis vt metatis abit. *Fortè hîc aliquid corruptum, nisi metatos digitos intelligit, insertis annulis distinctos, vt hortum digestis in quincuncem arboribus compositum: hoc enim est metari, apud Columellam, lib.9. Quòd autem annulos ita componerent, testis est Seneca 7. de natur. 51. Exornamus annulis digitos, in omni articulo gemma disponitur.*

Aleatorum vocabulum declinantes. *Nam aleatores legibus Romanis damnati, vt licet colligere ex Cicer. Philipp.2. & aleatoris nomen infame. Vide Iuuenal. satyr.1. Martial. Horat. 24.l.3. Clementem Alexand. in Padagogo. D. Cyprian. contra aleatores: ad summum leges, quæ extant in Codice Theodos. multa de alta diximus alibi.*

Tesseratij qui. Tesseratios. *Tesserarij quid aliud sunt quàm κυβευται, & hi quid sunt nisi aleatores? idcirco dixit differre, vt fures, et latrones, qui parum differũt: nisi hi sint obsessores viarum, illi nocturni grassatores.*

Aleatoriæ amicitiæ. *Has rabiosas tamen amicitias dixit Cyprianus contra aleatores.*

Subsident aliqui. *Perstringit testamentorum captatores, quorum tam frequens mentio apud Satyricos, vt nulli domus notior quàm illi sint.*

Multi apud eos negant esse superas potestates.

Illinc prima malilabes mortalibus agris,
Naturam nescire Dei.

Astrologiæ iudiciariæ tyrannis. Nec in publico prodeunt. *Misera tyrannis Astrologiæ iudiciariæ, quam superstitionẽ diserte confutat D. Aug. lib.5. de Ciuitate Dei. c.7. Chrysost. in epist. ad Galat. Tertull. de Idololatria. Isidorus Pelusiota ep. 228. Helladius, Theodorus, Mar. Ficinus, &c. innumeri.*

Parte alia vxor. *Perfidia inter coniuges detestanda, qui cùm se mutuo hæredes fecerunt, insidiis quique mutuis vicissim vitæ insidiantur.*

Mitiones videbis, & Lachetas. *Mitiones & Lachetes personæ comicæ viles et humiles.*

Ctesiphon, & Temenus. *Heraclidæ tragici Reges: quod ad soccum attinet, Probum παχυσανδαλον dixit humiliorem socco, lib.27. c.10.*

Ad descript. Populi Romani.

Iani Romæ templa 3. Per Ianos. *Iani Romæ templa tria. Primũ, Bifrontis, à Romulo seu Numa conditũ: Alterũ, Quadrifrontis, ab Augusto, vt testatur Seruius, instauratum. Tertium, à Diuillio, de quo Tacit. l. 2. Annal.*

Circumflexerit metam. *Nôrunt omnes, aurigas in ludis Circensibus, ita circumflexisse metam, vt eam non tangerent, vnde Claud. Meta timetur equis. & Horat. Metáque feruidis Euitata rotis.*

Per sibilos exploduntur. *Quos Cicero ad Atticum pastoritias fistulas appellat, vt suprà notauimus.*

Spectaculo Exodiario. *Exodium, carmen ridiculum, quod in exitu chorî fabulæ Atellanæ cantabatur. Iuuenal. satyr.6.*

Vrbicus exodio risum mouet Atellanæ.

Per te ille discat. *Prouerbium apparet fuisse in ridiculis tempore Ammiani, sed vnde, aut qua occasione natum, nemo, quod sciam, meminit.*

Digitized by Google

HVNNI.

Descriptio LIII.

Ex Ammiano l. 31.

HVnnorum gens monumentis veteribus leuiter nota, vltra paludes Mæoticas glacialem Oceanum accolens, omnem modum feritatis excedit: vbi quoniam ab ipsis nascēdi primitiis infantium, ferro sulcantur altiùs genæ, vt pilorum vigor tempestiuus emergens, corrugatis cicatricibus hebetetur; senescunt imberbes absque vlla venustate, spadonibus similes. Compactis omnes firmisque membris, & opimis ceruicibus prodigiosè deformes: & pandi, vt bipedes existimes bestias, vel quales commigrandis pontibus effigiati stipites, dolantur incomptè in hominum figuras: sic & in sua vita visi sunt asperi, vt nec igni, neque saporatis indigeant cibis, sed radicibus herbarum agrestiū, & semicruda cuiuslibet pecoris carne vescantur, quam inter femora sua, & equorum terga subsertam, fotu calefaciunt breui. Ædificiis nullis vnquam tecti, sed hęc velut ab vsu communi discreta sepulchra declinant. Nec enim apud eos, vel arundine fastigiatum reperiri tugurium potest: sed vagi, montes peragrantes, & syluas, pruinas, famem sitimque perferre ab incunabulis assueti, peregrè tecta, nisi adigente maxima necessitate, non subeunt; nec enim apud eos securos existimant esse sub tectis. Indumentis operiuntur linteis, vel ex pellibus syluestrium murium consarcinatis. Nec alia illis domestica vestis est, alia forensis. Sed semel obsoleti coloris tunica collo inserta, non antè deponitur, aut mutatur, quàm diuturnâ carie in pannulos defluxit defrustrata. Galeris incuruis capita tegunt, hirsuta crura coriis munientes hœdinis; eorúmque calcei formulis nullis aptati vetant incedere gressibus libetis.

Qua causa ad pedestres parum accommodati sunt pugnas: verū equis propè affixi, duris quidem, & deformibus, & muliebriter iisdem nonnunquam insidentes, funguntur muneribus consuetis: in ipsis quiuis in hac natione pernox, & perdius emit, & vendit, cibúmque sumit, & potum, & inclinatus ceruici angustæ iumenti, in altum soporem ad vsque varietatem suffunditur somniorum: & deliberatione super rebus propositâ seriis, hoc habitu omnes in communi consultant. Aguntur autem nulla seueritate regali, sed tumultuario primatum ductu contenti perrumpunt quicquid inciderit, & pugnant nonnunquam lacessiti, sed incuntes prælia cuneatim variis vocibus sonantibus toruum; vtque ad pernicitatem sunt leues & repentini, ita subitò de industria dispersi langueſcunt, & impositā acie cum cæde vasta discurrunt, nec inuadentes vallum, nec castra inimica pilantes, præ nimia parte decernuntur: eósque omnium acerrimos facilè dixeris bellatores, quòd procul missilibus telis, acutis ossibus, pro spiculorum acumine arte mira coagmentatis, sed distinctis cominus ferro, sine vi resistunt, hostésque, dum mucronum noxias obseruant, contortis lacinis iligant, vt laqueatis resistentium membris equitandi vel gradiendi adimant facultatem.

Nemo apud eos arat, nec stiuam aliquando contingit; omnes enim suis sedibus fixis, atque lari, vel lege, aut ritu stabili dispalantur, semper fugientium similes, cum carpentis, in quibus habitant, vbi coniuges ex villis vestimenta contexunt, & coëunt cum maritis, & pariunt, & adusque nutriunt pueros, nullúsque apud eos interrogatus, vnde oritur, respondere potest, alibi conceptus, natúsque procul, & longiùs educatus. Per inducias infidi, inconstantes ad omnem

Digitized by Google

auram incidentes ſpei nouæ, perquam mobiles totum furori incitatiſſimo tribuentes.

Inconſultorum animalium ritu, quod honeſtum inhoneſtumue ſit, penitus ignorantes. Flexiloqui & obſcuri, nullius religionis, vel ſuperſtitionis reuerentia aliquando diſtricti, auri cupidine immenſa flagrantes, adeo permutabiles, & iraſci faciles, vt eodem aliquoties die à ſociis nullo irritante deſciſcant, itidémque propitientur nemine leniente.

Hoc expeditum indomitúmque hominum genus externa prædandi auiditate flagrans immani, per rapinas finitimorum graſſatum, & cædes, aduſque Achaiam peruenit.

Notæ.

Telamones, Atlantes.

Effigiati ſtipites. *Ii vocantur Telamones, & Atlantes: Vitruuius lib. 6. c. 10. Item, ſi qua virili figura ſigna mutulos aut coronas ſuſtinent, noſtri Telamones appellant. Cuius rationes, quidita, aut quare non inueniuntur? Græci verò eos* Ατλαντας *vocitant. Atlas enim hiſtoricè formatur, ſuſtinens mundum.*

HELLVO.

Ex Cicerone in Verrem.

Deſcriptio 54.

ERant autem conuiuia non illo ſilentio Prætorum, atque Imperatorum, neque eo pudore, qui in magiſtratuum conuiuiis verſari ſolet: ſed cum maximo clamore, atque conuitio: etiam nonnunquam res ad manus atque ad pugnam veniebat: Iſte enim prætor ſeuerus, ac diligens, qui populi Romani legibus, quæ in poculis ponebantur, obtemperabat: itaque erant exitus euſmodi, vt alius, inter, manus, è conuiuio, tanquam è prælio, auferretur: alius tanquam occiſus relinqueretur: plerique fuſi, ſine mente, ac ſine vllo ſenſu iacerent, quiuis vt cùm aſpexiſſet, non ſe Prætoris conuiuium, ſed vt Cannenſem pugnam nequitiæ videre arbitraretur.

AFFECTVS.

AMOR.

Ex Græco Oppiani.

Ὄφειμ' ἵμος πόσις ἰοὺ.

Deſcriptio 55.

AMor, vt aiunt Poëtæ, ephebus eſt, glabellus corpore, vultu ſpecioſus, alis volucer, manu promptus, arcu, ſagittis, & facibus armatus. Quin potiùs affectus eſt animi in rem amatam, præceps, vehemens, incenſus. Qui, Deus bone, quantus eſt, quanta machinatur? quantum imperat? & quantum ludit? ſtat quidem terra firmiſſimis defixa radicibus, & tamen ab eo commouetur: fluunt inquieta maria continuis lapſibus, & ab eo conſtringuntur. Altum eſt cœlum, & ab eo ſuperatur: profundi ſunt inferi, iidem ipſi ab eo penetrantur: in æthere, in aquâ, in igne, in terris, infra terras, vbique ſui dominatus impreſſi veſtigia: ipſi meherculè mortui eius potentiam reuerentur, ſceptrum adorant, formidant imperium. Ad eius ignem Vulcanus fumus eſt, debilia ſunt ſolis tela, fictilia Iouis fulmina. Crudeles enim habet ſagittas, acerbas, ardentes, igneas, prudentiæ corruptrices, furioſas, quæ vbi primùm cor attigerunt, immedicabilem quandam tabem inſtillant, qua non modò homines, ſed & brutæ animantes totæ liqueſcunt. Quid cùm ipſe improuiſus inſtar procellæ

Vide Oppianum de venat. l. 1. & de piſcatu lib.

Digitized by Google

labitur in pectus, & per oculorum feneſtras in cor hominum penetrat, velox, acer, acutus, facibus vndique collucens? lenem flammam medullis atque oſſibus inſpirat; quæ dolorum æſtus, & furores, longiùs inſerpens, ſecum trahit. Hac flos corporis, & venuſtas coloris, deperditur, pallor vultus obſidet, in maciem liquantur genæ. Hâc cauantur oculi, tabeſcunt lumina, mens tota de ſede conuulſa percellitur.

IRA.

Deſcriptio 56.

Arnob. lib. 1.

QVid eſt enim aliud iraſci, quàm inſanire, quàm furere, quàm in vltionis libidinem ferri, & in alterius doloris crucem efferati pectoris alienatione debacchari? Hoc ergo Dij magni nôrunt, perpetiuntur, & ſentiunt, quod feræ, quod belluæ, quod mortiferæ continent venenato in dente natrices: quod lenitatis in homine, quod terreno in animante culpabile eſt, præſtans illa natura, & in perpetua virtutis firmitate conſiſtens, ſcire aſſueueratur à vobis. Et, quid ergo ſequitur neceſſario? ni vt ex eorum luminibus ſcintillæ emicent, flammæ æſtuent, anhelum pectus ſpiritum iaciat ex ore, & ex verbis ardentibus labiorum ſiccitas inalbeſcat?

AVARITIA.

Extat Chryſoſtomi præclariſſima deſcriptio Homil. 29. in Matthæum, & homil. 9. in 1. ad Corinthios, vbi depingit mulierem quandam, forma belluina, barbaram, ignem ſpirantem, triſtificam, nigram, quales Ethnici Poëtæ depingunt Scyllas; quod fusè Iſidorus Peluſiota hac imagine eſt proſequutus.

Deſcriptio 57.

Τὸν μὲν τῶν σωμάτων ἔρωτα, ἂν τι δεινὸν ὄντα, ταχέως ἂν σβεννύμενον, διὰ τοῦτο οἱ ζωγράφοι σὺν λαμπάσι, καὶ πτέρυξι γράφουσι, ὅτι ποτὲ μὲν ἐπαίρεται τὰ πάθη, καὶ σπίζων, ποτὲ δὲ κόρον ἀφίπαται· Τὸν δὲ τῶν χρημάτων οὐδεὶς οὔτε σβέσαι οὔτε γράψαι ἐτόλμησεν· πάχα μὲν ἐπιδὴ οὐδέπερως ὄδυν, ἀλλὰ μανία ἀνίκητος· πάχα δὲ ἐπιδὴ οὔτε πλασθῆναι, ἀλλὰ οὔτε γραφῆναι αὐτὸν οἷόν τε. οὔτε γὰρ πεντήκοντα μόνον ἔχει κεφαλὰς κ' ἂν μυθευομένην ὕδραν, δ' ὥστε τῇ ἀπλήστῳ γαστρὶ τροφὴν παραπέμπειν. & cætera, quæ Latinè ſic reddunt:

COrporum amorem, qui acer quidem ſit, verùm celeriter extinguatur, ob eam cauſſam pictores cum facibus & pennis depingunt, quoniam nunc libidinem inflammat, nunc rurſum ob ſaturitatem euolat. At pecuniarum amorem nemo vnquam fingere aut ſcribere auſus eſt. Cuius rei hæc fortaſſe cauſſa eſt, quia ne amor quidem eſt, ſed inſanabilis furor: aut hæc fortaſſe, quia nec fingi nec deſcribi poteſt. Neque enim quinquaginta duntaxat capita habet, vt fabuloſa illa Hydra, per quæ ad inexplebilem ventrem cibos tranſmittat; nec inſaturabilis illius portenti inſtar afficitur: nec denique Briarei in modum, centum duntaxat manibus armatus eſt, quin ne pennas quidem habet; Satiari enim atque expleri nequit. Quonam itaque modo quiſpiã tale monſtrum effingere aut pingere queat? cùm quo Scylla comparata fidem inueniſſet, etſi alioqui incredibilis? Verùm quoniam oratio quouis colore expreſſior eſt, ac quauis cerâ ad effingendum mollior, quantum libebit, eum delimare conabor. Non quòd id perfectè atque abſolutè conſequi

poſſit, ſed vt belluinam ipſius & mancenam effigiem iis qui eo capti ſunt, inuectiuâ oratione proſcindat. Mihi enim puero nuſquam ſimilis eſſe videtur: non enim amor, ſed furor; verùm fœminæ cuidam: nam hoc quoque amentiæ ipſius, atque improbitatis indicium ſit, belluina forma præditæ: ignémque ſpiranti, ac ſexcentas viperas crinium loco in capite habenti, perpetuò ſibilantes, ac mortiferum venenum euomentes: ſexcentas itē manus vnguibus abundantes; quorum opere alios lacerat, alios ſagittis impetit, ab aliis pecunias extorquet: ac denique ſexcenta ora: neque enim minatur duntaxat, aut calumnias ſtruit, verumetiam adulatur: ac ſeruilem in modum alloquitur, & peierat, turpíſque quæſtus cauſa innumeras excogitat occaſiones. Quin oculos habet non vt naturæ conſentaneum eſt, cernentes, aut quenquam verentes, non amicum, non fratrem, non cognatum, non benefactorem: verùm aſperum quoddam, & acre, atque crudele, & inhumanum, igneúmque obtuētes. Neq; enim rerum naturam perſpicit, nec illud animaduertit, quòd perſæpe cū permulta mouerit, ad hoſtiū manus pecunias tranſmiſerit: vnde etiam innumeras ei, qui captus eſt, notas inuſſit. Porrò autem aures vſque adeo ſeptas & obturatas habet, vt nec ſupplices preces, nec gemitus, nec fletus, nec vituperationes audiat: tantum verò ab eo abeſt, vt pennas habeat, quæ ſaturitatem deſignant, vt ne pedes quidem ipſi vir vllus cordatus tribuere queat. Neque enim egredi, atque abeo qui captus eſt, ſecedere poteſt: verùm manus in omnes immittens, ferro quouis ac plumbo grauior inſidet; atque ita comparata eſt, vt omnia quidem accipiat, verùm eorū quæ accipiat, multitudinē, fomitis atque incitamenti materiam habeat, rerúmq; acceptarū finem, capiendarum initium faciat: ecquis igitur acerrimo & inexplebili furore, atque innumera peccata, & maledicta, & dedecora, & intemperantias, ac petulantias nobis conflante capiatur, ecquis animum inducat, eum in hac vita, tam miſerè viuere, vt dies, noctéſque velut flagris quibuſdam laceretur? nec requiem vllā, aut ſomnum ſentiat; & hîc ſupplicíorum atque cruciatuum initium capiat? Quid autem initiū dico? Hîc enim eos, quos ceperit, tyrāno quouis acerbiùs torquet, & excruciat, in eos inſultans, ac præcipuas partes attingens, ac ne tantillum interquieſcere ſinens, verum grauiorem ipſis pœnam inferens, quàm ij luant, qui ad metalla damnati ſunt. Nam illis, confecto opere, ſomno ac quiete frui licet; his autem ea ſomni quoque portum, velut aggeſta terra obſtruens, noctu quoque ſæua illa & inhumana edicta proponit. Hos enim ad latrocinia mittit; illos ad cædes perpetrandas: ac ne debitum quidem mortuis munus veretur, quod etiam barbari ac Dæmones honore proſequuntur: verùm aduerſus mortua corpora nefarias eorū, quos obſtrictos tenet, manus armat: nouum & ſceleratum latrocinij genus excogitans. Quamobrē omnia ipſius vitia mente voluentes, nempe, quòd belluina forma prædita eſt, atque tetra & inamœna, quòd ſpirans, inexplebilis, & oculis, auribúſque capta, & crudelis, & execranda, & Deo inuiſa, & implacabilis, atque crudelis: neque enim blanditiis atque obſequiis delinita aliquid remittit, verū, tum potiùs efferatur, cùm maximè colitur: nullum non lapidem moueamus, quo ab ea minimè capiamur; facilius enim erit non capi, quàm cùm captus ſis, effugere; ſi autem nos capi contigerit, omnes neruos contendentes, diuinam opem imploremus: hâc enim ſublatâ, nemo à tali captiuitate abſtrahi poteſt. Multis enim talis eſt hæc captiuitas,

vt ab ea emergere ac reuocari nequeant; quęstus quidem faciendi cupiditatem comprimamus: quæ autem collecta sunt, aut confertim, aut paulatim egentibus distribuamus; nam hæc demum sola ratio est, qua ab eiusmodi captiuitate reuocemur.

Nota.

Hæc lucubrata picturæ Auaritiæ ab adiunctis partium, grauissimi viri penicillo expressa; in qua hæc obiter noto.

Δειμαὶ μ' ἔιτα. *& de eodem dixit Oppianus,*

ἀσθμαίνῃς δ' πυρὶ δειμῦας ἰμαχλὴν.

Inspirásque ignis acutam vim.

Σωλαμπάσι ἢ πλεγμῖ. *Hæc est eius pictura apud Græcos, Satyrum, Alcæum, Antipatrum, Mœcium, Crinagoram, Moschum, Marcianum, &c. quorum testimonia nihil hîc attinet infercire.*

Μαρία αὐλητρὶς, χρυσομανίαν *dixit D. Basil.* φιλοκερδία λύσσαν, *Nonnus in Joannem.*

Πεπλεγμένα κεφαλαῖς. *Hoc commentum Pisandri Camerensis, inquit Scholiastes, Anthol. ad l. 4. qui Hydræ multas ceruices finxit ad horrorem*

Βειδέω, ιλ. α. 403.

Ω̃ ἢ ἡ Σκύλλης. *Similiter M. Tullius Antonij insatiabilẽ auaritiã confert cum Charybdi.* Quæ Charybdis tam vorax. *Aristophanem secutus, qui in equitibus: dixit* φάσγανα ἢ χάρυβδιν ἀρπαγῆς, *quamquam hic per metaphoram extulit, quod ille vetat, de orat. l. 3.*

Στιλπνῶν μανίαν. στιλπνόω *est diuulgare, & quasi in pilis & columnis incisum omnibus proponere; qui mos Athenis fuit, vt testatur Demosthenes Philipp. 3. in columnis videlicet arcis eorum nomina inscribere, qui publica infamia notati essent* κατέθεντο εἰς στήλην χαλκῆν γεγραμμένους εἰς ἀκρόπολιν.

Columnis inscribere nomina.

ΑΡΘΜΙΟΣ.

Ὁ Πυθαγόρας ὁ Σελευκεὺς ἄπνους ἦν. *Et quo* στιλπνόω, δημοσιῶ *vt interpretatur Suidas, & confirmat D. Greg.* αἱ εἰκόνες στιλπνύνουσι τ̃ λύθλω τ̃ σώματος. *Quanquã in bonam etiam partẽ vsurpauit Philo, de vita Mosis, l. 3.* ἵνα τὸ εὐχάριστον ἀθανατίζηται, ἢ ἀνάγραπτον στιλπνύηται παρὰ τ̃ θεῷ. Cuius gratus animus immortali memoria celebratur, & velut scriptis in columna literis, manet apud Deum.

Quò respexit Ausonius, cùm dixit in actione gratiarum, ad Gratianum Imperatorem. Has ego litteras tuas, si in omnibus pilis atque porticibus, vnde de plano legi possint, instar edicti pendere mandauero, nonne tot statuis honorabor, quot fuerint paginæ libellorum?

Μυείας μ' ἔχεις. *Hæc furiarum ἀναισχυντία.*

Quibus anguinea redimita caterua
Frons expirantes præportat pectoris iras.

Catullus.

Μυείας ἢ χαῖτας ὄφεσι κομώσας. *Præclarè ista rapacitatem bellua exprimunt, cui fœdissima ventris ingluuies, vncæque manus.*

Οὐδ' αἰδουμένους τινά. *Prosper, lib. 2. de vita contemplatiua.* Vastat in nobis quicquid verecundiæ & pudoris inuenerit.

Ἀκοὰς ἢ πονοῦντι κ. *Nihil omnino audit auarus, dum ab eo aliquid petitur, aut si audit, hanc vnam vocem respondet, vt ait D. Basilius.* ἀλλ' ἔχω, οὐ δώσω.

Ἀνάπαυσιν ἀναιδῆ. *Cyprianus nobili epistola: Suspirat ille in conuiuio, bibat licèt gemma; & cùm epulis marcidum corpus torus mollior alto sinu condiderit, vigilat in pluma.*

Παντὸς πεφύτευται πικρότερος. *Rectè ferreum eius imperium Prosper nominat.* O facinus inauditum! Suaui Christi iugo contempto ferreum cupiditatis imperium voluntaria mentium inclinatione suspicimus.

Auaritiæ ferreum imperium.

RABIES.

RABIES, ET PHRENESIS,

Ex Philoſtr. in Hercule furente.

Deſcriptio LVIII.

Τῶν δ' ἄλλων μὲ αὐτῶν οὐδὲν αἰσθάνεται, ἀναβάλλεται δὲ τοὺς προσιόντας, καὶ συμπατεῖ, πολὺ μὲν τὸ ἀφρῶδες διαπτύων, μυδιῶν δὲ ὄλοσυρὸν, καὶ ξένον, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἀτενίζων ἐς αὐτὰ ἃ δρᾷ, τὸ δὲ ὄμμα τοῦ βλέμματος τοῦσιν ἀπάγων, ὡς ἃ ἐξαπατᾶται. βρυχᾶται δὲ καὶ ἡ φάρυγξ, καὶ ὁ αὐχὴν ἐμπίπλαται, καὶ ἀναδιδοῦσιν αἱ φλέβες αἱ περὶ αὐτὸν φλέβες, δι' ὧν ἐς τὰ κοῖλα τῆς κεφαλῆς ἀναφέρεται πᾶσα χορηγία τοῦ νόσου.

IPſe verò eorum nihil omnino ſentit, ſed adeuntes reijcit, ac proculcat, multam quidem expuens ſpumam: truci atque inſolenti riſu cachinnans, defixiſque in ea quæ facit, reſpiciens oculis, tum ſeuerus aſpectu, quaſi deluſis ſenſibus: guttur interiùs fremit, ceruix inflatur, intumeſcunt venæ, per quas ad capitis vitalia tota morbi vis influit.

INVIDIA.

Ex D. Baſilio.

Deſcriptio LIX.

Ὄφεως ὄφις δίδαγμα, δαιμόνων ἴωμα, ἐχθροῦ ἐπαφορὰ, ἀρραβὼν κολάσεως, ἐμπόδιον εὐσεβείας, ὁδὸς ἐπὶ γέενναν, στέρησις βασιλείας, δῆλοι δὲ πῶς καὶ αὐτῷ τῷ προσώπῳ τυγχάνουσιν οἱ φθονοῦντες. ὄμμα τούτοις ξηρὸν καὶ ἀλαμπὲς, παρειὰ κατηφὴς, ὀφρῦς συμπεπωκυῖα.

SErpentis eſt documentum Inuidia, diaboli inuentum, inimici ſatio, punitionis arrhabo, pietatis impedimentum, via ad gehennam, regni priuatio; nam & ipſo fatentur ore hoc vitium inuidi, aſpectus illis eſt aridus, & obſcurus, gena ſubtriſtis, ſupercilium demiſſum.

Digitized by Google

NVNC DESCRIPTIONES ALIQVOT *præcipuorum animalium ſubijciemus, ex laudatis auctoribus; ad quarum exempla cæteræ in eodem genere conformari poſſint.*

AVES.

Ex D. Gregorio Nazianzeno.

Deſcriptio LX.

Μέλψαι μοι καὶ ὀρνίων ἀγέλας, καὶ ποικιλίας, ἔντι χρώματι, καὶ χρώματι, καὶ τὸ ἀλλήλων, καὶ τὸ ἀδιχῶν· καὶ τίς τούτων μελῳδίας ὁ λόγος, καὶ πόθεν τόσος; τίς δὲ ὁ δοὺς τέττιγι τῷ ὀπὶ σήθει μαγάδα, καὶ τὰ ὀπὶ τὸ κλάδων ἄσματά τε, καὶ τερετίσματα, ὅταν ἡλίῳ κινοῦνται μεσημβρινὰ μουσουργοῦντες, καὶ καταφωνῶσι τὰ δένδρα, καὶ ἀδάπτουσι τὸ φωναῖς παραπέμποντα.

AD hæc greges auium conſidera, quámque varia & multiplici figura ſint, variiſque coloribus: quî fiat vt aliæ mutæ ſint, aliæ canoræ: quæque harum ſuauiſſimi cantus ſit ratio, & à quo hanc facultatem acceperint: quis lyram cicadis in pectore dedit? & cantus illos, atque garritus, quos cùm meridiano ſolis æſtu ad muſicam excitantur; in arborum ramis fundunt, ac nemora ſono implent, & viatorem vocibus proſequuntur?

PHOENIX.

Deſcriptio LXI.

ÆThiopes atque Indi, diſcolores maximè & inenarrabiles ferunt aues; ante omnes, nobilem Arabia Phœnicem; haud ſcio an fabuloſum vnum in toto orbe, nec viſum magnopere. Aquilæ narratur magnitudine, auri fulgore circa colla, cætera purpureus, roſeis caudam pennis diſtinguentibus, criſtis faciem, capútque plumeo apice cohoneſtante. Hic poſtquam longam ſæculorum ſeriem viuendo expleuit, naturæ ipſius inſtinctu rogum concinnat, ſuaui fragrantium lignorum copiâ refertum, quem ſepulchri ſimul & lectuli loco ſit habiturus: in eo ſepelitur, & quieſcit.

Mox etiam ex eo reſurgit ad vitam: poſtquam enim afflantibus ſolis radiis incenſa iam pyra conflagrauit ales nobiliſſimus, vt ſuis mox cineribus pubeſcat, exiguum vermiculum relinquit in fauilla, qui paulatim animam, & ſpecioſi corporis induit effigiem; ſic Phœnix pater eſt, & patri ſimillimus filius.

Vide Plin. lib. 10. c. 2.

AQVILA.

Deſcriptio LXII.

AQuila enimuero cùm ſe nubium tenus altiſſimè ſublimauit, euecta alis, totum iſtud ſpatium qua pluitur, & ningitur, vltra quod cacumen nec fulmini nec

fulgur: locus est, in ipso (vt ita dixerim) solo ætheris, & fastigio hyemis: cùm igitur eò sese aquila extulit, nutu elementi lævorsum vel dextrorsum tanta mole corporis labitur, velificatas alas quò libuit aduertens, modico caudæ gubernaculo, inde cuncta despiciens, ibidem pennatum eminus indefessa remigia, ac paulisper cunctabundo volatu penè eodem loco pendula circuntuetur, & quærit quorsus potissimùm in prædam sese supernè ruat, fulminis vice: de cœlo improuisa simul campis pecua, simul montibus feras, simul homines vrbibus vno obtutu sub eodem impetu cernens, vnde rostro transfodiat, vnde inuncet vel agnum incuriosum, vel leporem meticulosum, vel quodcunque esui animatum vel lanatum fores obtulit.

Apul. lib. 1. Florid.

PSITTACVS.

Descriptio LXIII.

PSittacus auis Indiæ est, instar illi minimo minus quàm columbarum, sed nec colorum columbarum. Non enim lacteus ille vel liuidus, vel vtrinque subluteus, aut sparsus est, sed color Psittaco viridis, ex intimis plumulis, & extimis palmulis, nisi quòd sola ceruice distinguitur. Enimuero ceruicula eius circulo niueo velut aurea torqui pari fulgoris circumactu cingitur, & decoratur: rostri prima duritia, cùm in petram quampiam cõcitus altissimo volatu, præcipitat, rostro se velut anchora excipit. Sed capiti eadem duritia, quæ rostro: cùm sermonem nostrum cogitur æmulari, ferrea clauicula caput tunditur, imperium magistri vt persentiscat: hæc ferula discenti est. Discit autem statim pullus vsq; ad duos ætatis suæ annos, dum facile os vti conformetur; cum tenera lingua, vti conuibretur. Senex autem captus, & indocilis est, & obliuiosus. Verùm ad disciplinam humani sermonis facilior est Psittacus glande qui vescitur, & cuius in pedibus vt hominis quini digituli numerãtur: Non enim omnibus Psittacis id insigne, sed omnibus proprium: quo eius lingua latior quã cæteris auibus, eo faciliùs verba hominis articulantur patẽtiore plectro, & palato. Id verò quod dicit, ita similiter nobis canit, vel potiùs eloquitur, vt vocem si audias, hominem putes: Nam quidem si videas, idem conari, non eloqui.

Id. Florid. lib. 2.

PAVO, EX LVCIANO.

Descriptio LXIV.

Ὁ δὲ παὼν ἦρος ἀρχομένου, ὡς ἐς λειμῶνα τινὰ ἐλθὼν, ὁπόταν καὶ τὰ ἄνθη ἀνθέωσιν, οὐ πολυανθέστερα μόνον, καὶ ὡς ἄν εἴποι τις, ἀνθηρότερα, καὶ τὰς βαφὰς καλλιχρωτέρας, τότε καὶ οὗτος ἐκπετάσας τὸ πτερὸν, καὶ ἀναδείξας τῷ ἡλίῳ, καὶ τῶν οὐρῶν ἐπάρας, καὶ περιτείνων ἑαυτῷ πτερώσας, ἐπιδείκνυται τὸ ἄνθος τὸ αὐτοῦ, καὶ τὸ ἔαρ τῶν πτερῶν, ὥσπερ ἑαυτὸν

PAuo autem incipiente vêre ad pratum aliquod accedens, quando & flores prodeunt, non amabiliores modò, sed & (vt ita dixerit quispiam) floridiores; & quod ad colorem & tincturam attinet, liquidiores: ipse quoque extentis pennis, iisq; ostensis soli, & sublata cauda, eámque vndique circa se pandens, spectandos exhibet & illius flores, & ver illud pennarum, perinde vt

περιχαλοῦντος τὸ λειμῶνος ἐς τὸ ἄμιλλαν. ἐπιστρέφει γοῦν ἑαυτὸν, καὶ περάγει, καὶ ἐπομπεύει τῷ κάλλει· ὅτε δὴ καὶ θαυμασιώτερος φαίνεται πρὸς τὸν αὐγὴν, διαποικίλων αὐτῷ τὸ χρώματον, καὶ μεταβαινόντων ἁρίμα, καὶ πρὸς ἕτερον εὐμορφίας εἶδος τρεπομένων. πάσχει δὲ αὐτὸ μάλιστα ἐπὶ τῶν κύκλων οὓς ἐπ' ἀκρῳς ἔχει τοῖς πτεροῖς, ἰειδὸς πυρὸς ἕκαστον πελάζοντος. ὁ μὲν γὰρ πίνος χαλκοῦς ἰών, τοῦτο ἐγκλίναντος ὀλίγον, χρυσοῦς ὤφθη, καὶ τὸν αὐτὸν τῷ ἡλίῳ κυαναυγὴς, εἰ σκιαδεῖν, χλοαυγὴς ἔσται. οὕτω μεταπίπτει πρὸς τὸ φῶς ἡ πτέρωσις.

prato, ad huiuſmodi contentionem & certamen ipſum prouocante: conuertit quippe ſeipſum, & circumagit, & quaſi quamdam pompam agit pulchritudinis ſuæ: quando videlicet etiam admirabilior apparet ad ſplendorem ſolis, variantibus ſe coloribus, & paulatim in alios atque alios tranſeuntibus, aliámque ac nouam formoſitatis ſpeciem ſubinde recipientibus. Accidit autem hoc potiſſimùm in circulis, quos in ſummis pennis habet, quorum quemlibet, quaſi quædam irides circundant. Nam qui antè æreus viſus fuit, mox inclinante ſe paulum illo aureus conſpicitur: & rurſum, quod ad lucem apparuit, ſi ſub vmbram transferatur, viride videbitur. Adeo ad luminis viciſſitudinem pennarum ille ornatus variatur. *Lucian. de domo.*

Item ex Tertulliano.

Tertul. l. de pallio. Cataclistæ veſtes de preſſorio ſplendẽtes. Tunica patagiata auro clauato.

QVamquam & Pauo pluma veſtis, & quidem de cataclistis, imò omni conchylio depreſſior, qua colla florent, & omni patagio auratior, qua terga fulgent, & omni ſyrmate ſolutior, qua caudæ iacent, multicolor, & diſcolor, & verſicolor, numquam ipſa, ſemper alia, etſi ſemper ipſa, quando alia, toties denique mutanda, quoties mouenda.

LVSCINIA.

Deſcriptio 65.

LVſciniam, auditores, vnam ex auibus maximè ſolent ij qui naturas animalium ſcribunt, admirati, quòd in tam paruo corpuſculo tam clara, tam ſuauis, tam magna, tam iucunda vox inueniatur: quòd verno tempore, cùm frondeſcere arbores incipiunt, diebus ac noctibus perpetuis ſine vlla intermiſſione canere ſoleat; vnde enim in auicula tam pertinax ſpiritus? vnde vis illa continendæ animæ, in canendo tanta, & vnâ continuatione cantionis viuæ contentiones vocis & remiſſiones contineantur? vnde tam artificioſa támque perfecta muſicæ ſcientia, tam ingenioſa modulatio, tam gratas auribus ſonus, qui modò in longum, continuo ſpiritu trahatur, modò ſumma quadam cum varietate flectatur, nunc conciſa voce diſtinguatur, nunc intorta copuletur? Quid cùm iterũ vocem reuocat, ex integra comprehenſione cantum edit? quid cùm modulos, nec inopinatò derepentéque commutat? quid cùm ipſa ſecum iucunda & tacita murmurat? nulla meherculè tã abſtruſa, tam difficilis eſt cantio, quam non exprimat luſcinia, plenam, grauem, acutam, crebram, extentam, ſummam, mediam, imam. Quid plura? Iam paruulis in faucibus omnia, quæ tanto labore, tanta induſtria, tanto ſtudio, tot inuentis inſtrumentis genera cantionum ars homi-

num excogitauit, integra atque perfecta reperiuntur.

Vide Gesnerum in Luscinia.

Adde quæ habet Plinius lib. 10. c. 39. Primùm tanta vox, tam paruo corpusculo, tam pertinax spiritus. Deinde in vna perfecta Musicæ scientia modulatus editur sonus: & nunc continuo spiritu trahitur in longum, nunc variatur inflexo, nunc distinguitur conciso, copulatur intorto; promittitur reuocato, infuscatur inopinato: interdum & secum ipse murmurat: plenus, grauis, acutus, creber, extentus, vbi visum est, vibrans, summus, medius, imus: Breuitérque omnia tam paruulis in faucibus, quæ tot exquisitis tibiarum tormentis ars hominum excogitauit.

COLVMBÆ COLLVM.

Ex Philone, de Temulentia.

Descriptio LXVI.

Τὸν ἀυχένα τ' περιστερᾶς ὑπ' ἡλιακαῖς ἀυγαῖς οὐ κατανύσας, μυρίας χρωμάτων ἀπεργάζονται ἰδέας; ἢ οὐχὶ φοινικοῦν, καὶ κυανοῦν, πυρσοποικόν τι καὶ ἀνθρακοειδὲς, ἔτι δ' ὠχρὸν καὶ ἐρυθρὸν, καὶ ἄλλα παντοδαπὰ ἔχει χρώματα, ὧν ἐνδὲ πᾶς κλῆσις ῥᾴδιον ἀπομνημονεῦσαι;

VIdisti aliquando columbæ ceruicem radiis solis expositam, quàm multis modis colores variet, puniceum, cæruleum, igneum, & carbunculi speciem referentem, pallidum item, & rubicundum, & alios omnigenos, quorum ne vocabula quidem memorare sit facile?

HIRVNDO.

Ex D. Ambrosio hexam. lib. 5. cap. 17.

Descriptio LXVII.

HIrundo, minuscula corpore, sed egregiè pio sublimis affectu, quæ indiga rerum omnium, pretiosiores auro nidos struit: quia sapienter ædificat: *Nidus enim sapientia pretiosior est auro*: & cætera: de quibus alibi dictum.

GRVES.

Idem lib. 5. hexam. cap. 15.

Descriptio LXVIII.

MAnifestum sanè est, in Septentrionalem plagam, hyemegrues frequentissimas conuolare: nec piguerit meminisse, quatenus expeditiones suas dirigant. Sub quodam militiæ eunt signo, & ne pergentibus ad destinata vis flatuum renitatur, arenas deuorant, sublatisque lapillis ad moderatam grauitatem saburrantur: tunc se tollunt in altissima, vt de excelsiore specula metentur quas petant terras. Fidens meatu præit cateruas: volatus desidiam castigat voce, quæ cogit agmen. Ea vbi fatigata est, succedit alia: Pōtum transituræ angustias captant: & quidem eas promptum est oculis deprehendere, quæ inter Taurinam sunt, & Paphlagoniam, id est, inter Caramben, & Κρεῦ μέτωπον. Cùm trans medium alueum aduentasse se sciunt, scrupulorum sarcina pedes liberant. Ita nautæ prodiderunt, compluti sæpè ex illo casu, imbre saxatili.

Digitized by Google

arenas non priùs euomunt, quàm ſecuræ ſedis ſuæ fuerint: concors cura omnium pro fatigatis, adeo vt, ſi quæ defecerint, congruant vniuerſæ, & laſſas ſuſtollant, vſque dum vires otio recuperentur: nec in terra cura ſegnior; excubias nocte diuidunt, vt exſomnis ſit decima quæque. Vigiles ponduſcula digitis amplectuntur, quæ ſi fortè exciderint, ſomnum coarguant: quod cauendum erit, clamore indicant: ætatem in illis prodit color; nigreſcunt enim ſenectute.

APES.

Ex D. Gregorio Nazianz. orat. 34.

Deſcriptio LXIX.

Πόθεν ἡ μελίσσαις τε καὶ ἀράχναις τὸ φιλεργὸν, καὶ φιλότεχνον, ἵνα δὴ μὲ τὰ κηρία πλέκωσι, καὶ σωίζωσι δὶ ἑξαγώνων συρίγγων, καὶ ἀντιπρόσωπα καὶ τὸ ἰδεχεῖον ἀυταῖς διὰ τοῦ μέσου διατειχίσματος, καὶ ἀμφὶς ὀρθολεκτόμων ἅμα καὶ εὐθείαις τῶν γωνιῶν ἐφαρματόυσι, καὶ ταῦτα ἐν ζοφεραῖς οὕτω τοῖς σύμβλοις, καὶ ἀφεράποις τοῖς πλάσμασιν;

VNde apibus & araneis tantus laboris atque induſtriæ amor, vt & illæ fauos conſtruant, ac ſexangularum fiſtularum, ſibique inuicem ex aduerſo reſpondentium adiumento contineant, & per intermedium parietem, atque angulos, & rectis lateribus alternatim innexos, domicilium ſuum fulciant, idque in tam caliginoſis aluearibus obſcuriſque figmentis?

CVLEX.

Deſcriptio LXX.

IN magnis ſiquidem corporibus, aut certè maioribus, facilis officina ſequaci materia fuit; in his tam paruis, atque tam nullis, quæ ratio? quanta vis, quàm inextricabilis perfectio? & ſunt alia dictu minora? ſed vbi viſum in eo prætendit? vbi guſtatum applicuit? vbi odoratum inſeruit; vbi verò truculentam illam, & portione maximam vocem ingenerauit? qua ſubtilitate pennas adnexuit? prælongauit pedum crura? diſpoſuit ieiunam cauearn vti aluum, auidam ſanguinis, & potiſſimùm humani, ſitim accendit; telum verò perfodiendo tergori, quo ſpiculauit ingenio? atque vt in capaci cùm cerni non poteſt exilitas, ita & reciproca geminauit arte, vt fodiendo acuminatum pariter, ſorbendóque fiſtulo-ſum eſſet; Quos teredini ad perforanda robora cum ſono teſte dentes affixit, potiſſimúmque è ligno cibatum fecit? Sed turrigeros elephantorum miramur humeros, taurorúmque colla, & truces in ſublime iactus, tigrium rapinas, & leonum iubas, cùm rerum natura nuſquam magis quàm in minimis tota ſit?

Plin. lib. 11. c. 2.

SCORPIO.

Deſcriptio LXXI.

MAgnum de modico malum, Scorpium terra ſuppurat: tot venena, quot ingenia: tot pernicies, quot & ſpecies; tot dolores, quot & colores.

Nicander ſcribit & pingit, & tamen vnus omnium, violentiæ geſtus de cauda nocere: quæ cauda erit

Digitized by Google

quodcunque de posthumo corporis propagatur, & verberat perinde vt scorpij series illa nodorum venenata intrinsecus venula, subtilis, arcuato impetu insurgens, hamatile spiculum in summo tormenti ratione restringens

Tertull. in Scorpiaco.

ARANEÆ.

Ex Philostrato.

Descriptio LXXII.

AT aula intus deserta ac destituta videtur, & ne columnæ quidem ampliùs ipsam firmant ac sustinent, quòd & concidat ac diffluat, sed solis est habitanda araneis: solet enim animal silentio ac solitudine contexere. Aspice & fila, hoc expuentes stamen in pauimentum descenderunt; ipsas porro intuere, per illa descendentes atque reciproco meatu ascendentes, per aërem volantes, iuxta Hesiodum, ac volare meditantes, pictor ostendit: Angulis attexunt domos, has quidem latas, has verò concauas: in latis æstatem agunt, in cauis hyemant. Pulchra igitur, & hæc pictoris opera: Nam araneum ipsum sic tenuiter elaborasse ac iuxta naturam indicasse, ipsiusque filum laboriosum ac difficile pinxisse, artificis est prudentis, atq; ad amussim vera referentis. Hic autem nobis tenuissima quoque contexuit; ecce quadrangularis funis ab ipso est angulis circumiectus, vt mali rudens; tenuis autem funiculo applicita est tela, quam plurimos exprimens orbes; quorum à primo ad minimum extensi contexuntur laqueæquè atque orbes, inter se distantes, per quos qui in perficiendo adiuuant opere discurrentes, remissa intendunt stamina: verùm & texendi mercedem assequuntur, muscas, si quæ telis implicentur, capientes. Vnde ne prædam quidem ipsarum præteriit ac neglexit pictor. Hæc enim pede, illa suprema tenetur penna, ista à capite deuoratur. Palpitant autem atque agitantur, effugere nitentes? ipsam tamen nec confundunt, nec dissoluunt telam *Philost. in telis.*

Item ex Plinio.

ORditur telas, tantique operis materiæ vterus ipsius sufficit, siue ita corrupta alui natura statotempore (vt Democrito placet) siue est intus quædam lanigera fertilitas, tam moderato vngue, tam tereti filo, & tam æquali deducit stamina, ipso se pondere vsus. Texere à medio incipit, circinato orbe subtegmina adnectens, maculásque paribus semper interuallis, sed subinde crescentibus, ex angusto dilatans indissolubili nodo implicat. Quanta arte celat pedicas scutulato rete grassantes? quàm non ad hoc videtur pertinere cribratæ pexitas telæ, & quadam polituræ arte ipsa per se tenax ratio tramæ? quàm laxus ad flatus non ad respuenda quæ veniant sinus, derelicto laxo prætenti summa parte, vt arbitrari liceat illa quæ difficilè cernuntur, atq; vt in plagis lineæ offensæ præcipitantur in sinum? Specus ipse qua concameratur architectura? & contra frigora quanto villosior? quàm remotus à medio, aliúdque agenti similis: incluſus verò sic, vt sit necne intus aliquis, cerni non possit? Age firmitas quanta irrumpentibus ventis, qua puluerum mole degrauante? latitudo telæ sæpe inter duas arbores, cum exercet artem & discit texere: longitudo fili à culmine, ac rursus à terra per illud ipsum veluti reciprocatio, subitque pariter ac fila deducit. Cùm verò captura incidit, quàm vigilans & paratus ad cursum? licèt extrema hæreat plaga, semper in medium currit, ex quo sic maximè totum concutiendo impli-

cet. Scissa protinus reficit ad posituram sarciens. Namque & lacertarum catulos venantur. Hos primùm tela inuoluentes, & tunc demum labra vtraque morsu apprehendentes, amphitheatrali spectaculo cum contingit. Sunt & ex eo auguria. Quippe incremento amnium futuro telas suas altiùs tollunt, ijdem sereno non texunt, nubilo texunt: ideóque multæ araneæ imbrium signa dant.

CVLEX ET PVLEX.

Ex D. Augustino Enarr. in Psal. 148.

Descriptio LXXII.

QVis disposuit membra pulicis & culicis, vt habeant ordinem suum, habeant vitam suam, habeant motum suum? Vnam bestiolam breuem minutissimam considera quam volueris. Si consideres ordinem mẽbrorum ipsius, & animationem vitæ, qua mouetur, pro se fugit mortem, amat vitam, appetit voluptates, deuitat molestias, exerit sensus diuersos, viget in motu congruo sibi. Quis dedit aculeum culici quo sanguinem sugat? Quàm tenuis fistula est qua sorbet? Quis disposuit ista? quis fecit ista? expauescis, in minimis lauda magnum.

VERMIS INDICVS.

Ex D. Ambrosio Hexam. lib. 5. cap 23.

Descriptio LXIV.

Vid. Plin. lib. 11. c. 23.

FErtur hic corniger vermis, conuerti primùm in speciem Erucæ, atque in eam mutari naturam; inde processu quodam fieri Bombylius: nec eam tamen formam figuramque custodit, sed laxis & latioribus foliis videtur pennas assumere. Ex huius foliis mollia illa Seres depectunt vellera, quæ ad vsus sibi proprios diuites vendicârunt. Sed ego pleniùs in pictura ænigmatis, eius naturam sum persecutus.

BOMBYX IN Ænigmate.

Aristoteles cap 19. l. 5. hist. animal.

ANimal vobis in hac tabella depinximus (Principes illustrissimi, cæteriq; auditores ornatissimi) sine carne, sine sanguine, ossibus, venis, arteriis, neruis, intestinis, oculis, auribus, pilis, squammis, spinis; quid hoc monstri est? Ne vos diu morer, Bombyx est, Bombyx, inquam, laborioſus opifex, & nendis regum vestibus natus. O naturæ audacis opus! quis non miretur? quis non obstupescat ex tenui semine primùm nasci vermiculum ἀκρῶν, tam minutum, vt penè oculorum fugiat aciem? hunc in Erucam paulatim grandescere, ex Eruca fieri Bombylium, diuinum planè artificem? quem vbi puro elegantíque domicilio acceptum, & albæ mori frondibus saginatum, per geniſtarum scabritiẽ emiseris, postquam pabuli satietas est, vêre incipit, & ex suis visceribus diductos florum tractus effundere, quibus sibi ouata figura domicilium constituit, quo nec Castor & Pollux, nec eorum soror Helena, pretioſiore vidẽtur excepti. Itaque nec Porphyrogenitis inuidet, nec iis regum pusionibus, quos aiunt collucentes margaritis cunas habuisse: in hac sericea domuncula delitescit Bombylius, quasi puellus in vtero matris confixus, & artes meditatur admirandas. Absoluto demum lanificio, post 40. diem, ex Bombyce subnascitur Papilio cornutus vermis, & quatuor alis pennatus, quem exesis carceris aurei quasi septis emicare cernimus in aëre; ex hoc nec ydalo vermium proge-

Digitized by Google

progeneratur ſemen, quibus noua ſubinde animalculorum ſoboles affluit. Delineaui paucis (auditores) naturam vermiculi, de quo magna eſt inter viros doctos controuerſia, Fuerítne ſæculis antiquis noſtris ignotus regionibus, an à Iuſtiniani tẽporibus, vt narrat Procopius, tantùm Europæ cœperit bombycina veſtis innoteſcere. Hanc Alexander Neapolitanus probat ſententiam, quam & Alciatus nobilis Iuriſconſultus amplectitur, leuem, vt arbitror, ob cauſam: quòd enim apud antiquos libram ſerici, auri penſatam libra legit apud Vopiſcum, noſtro autem ſæculo non ſit eadem pretij ratio, ſpecies putat eſſe diſparatas: Verùm quis non videt rerum earumdem, pro temporum varietate, æſtimationem longè aliam eſſe, vt nihil inde roboris capiat argumentum? Marſilius Cagnatus ad Aloyſium Iuriſconſultum, obſeruat. li. 4. c. 11. quod ab iſtis libatum fuerat, tradit longè copioſiùs, & acriter defendere conatur, Vermem noſtrum antiquis inuiſum atque ignotum fuiſſe. Admouet autem nobis robuſtas, vt arbitratur, ex Plinio machinas. Nam ſi hic Bombyx, qui nunc promiſcuè notus eſt omnibus, apud veteres extat ſcriptores, vel certè Aſſyrius eſt, vel Cous: qui ambo deſcribuntur à Plinio, lib. 11. c. 22. & 23. Aſſyrius eſſe nullo modo poteſt; quid enim noſtro vermiculo cum nidis luteis, quos hic dicitur fingere tanta duritia, vt ſpiculis perforati vix poſſint? Quid quòd & in iis ceras largiùs quã apes facit? hoc à noſtro tam alienum eſt, quàm volatus à boue. Cous fortè erit? at enim naſci tradunt ex cupreſſi, terebinthi, fraxini, quercus florem imbribus decuſſum terræ halitu animante; fieri autem primò papilionem paruum nudúmque, mox frigorum impatientia villis inhorreſcere, pedum deinde aſperitate radere foliorum lanuginem in vellera. Quid habent iſta cum noſtro vermiculo commune? Hæc omnia pluribus Cagnatus proſequitur non ineruditè. Sed tamen quantum voluerint, reclament, non diſcedimus ab Iſidori & Bayfi caſtris, qui Bombycem noſtrum etiam expreſſum putant à Plinio; quãquam modico verborum temperamento hæc aſſertio videtur indigere. Qui putant alium eſſe ab antiquorum bombyce vermem noſtrum, non mediocriter errant: Qui à veteribus eundem planè deſcriptum atque enucleatum exiſtimant, in alium impingunt ſcopulum. Quomodo concilientur, quæris? mediam ſemitam arripe. Plinianus Bombyx noſter eſt, ſi de re quæritur; ſi de modo, alius eſt. Qua ratione id conijciam, attendite. Verba ſunt Plinij ipſiſſima: Vermium Aſſyriorum origo è grandiore vermiculo gemina protendente ſui generis cornua; hi Erucæ ſunt. Fit deinde quod vocatur Bombylius, ex eo Necydalus, ex hoc in ſex menſibus Bombyx, telas araneorum modo texunt ad veſtem luxúmque fœminarum. Turbat aliquid in ordine; nam primo eſt ἀκρὶς, deinde Eruca, tertiò bombyx, poſtremò Papilio ſiue Necydalus. Cætera planè conueniunt. Quin ex ſuis viſceribus inſtar araneæ telas diducere, non pedum carminatione vellera ſubigere hoc loco planè recognoſcit. Quid mirum autem ſi multa Plinium, Ariſtotelem, Diodorum, & cæteros in tanta rerum obſcuritate fugerint? Nam licèt opera bombycina ab ipſis Auguſti temporibus fuerint celebrata, non tamen educati vermes in Græcia, ante Iuſtianianum: vſus eorumdem ſub Rogerio manauit in Siciliam, è Sicilia in Gallias ſub Carolo VIII. quod animaduertit Serræus in theatro Agriculturæ. Hæc mihi ad conciliandas doctorum virorum ſententias præmittenda viſa ſunt. Nunc ſingulas Ænigmatis partes relego

Lib. 4. c. 9.

tam claras, vt pene radio ſolis ſcripte videantur. Pro Bombyce puerum depinximus: quid mirum? Bombyx vulgo *ſel* vel *zir* teſte Seruio nominatur: At hoc nomen & Hominem & Bombycem ſignificat: quin ex Seribus populis factos Bombyces Muſarum filij putant. Alij autem hi pueri ſunt minuſculi, alij grandiores, alius dormit, alius volat, quid hoc rei eſt? Quatuor ſunt hîc Seris metamorphoſes priùs à me ſignificatæ. Tenelli & nudi puſiones ſunt ἀγράμμοις, minuſculi vermes, qui primùm naſcuntur ex papilionis ſemine: Grandiores & villoſi ſunt Erucæ: Qui verò molliter quieſcit inter delicias, & riuulos aureos inſtar filorum depromit ex ore, bombyx eſt, ſerici, vt videtis, artifex. Qui pennatus tenet ſublime Papilio, ſiue Necydalus, ex quato emerſit domicilio. Rem teneris, cauſas & effecta cognoſcite. Naſcuntur bombyces variis modis, ex ſemine, ex arboribus, ex Tauro ſiue necydali ſemine: hoc ſiue benignus ſolis tepor, ſiue mulieres fotu, ſicut incubatu gallinæ pullos, excludunt. Res nota eſt. Oriuntur præterea nonnunquam, ſed rariſſimè ex quercus, cupreſſi, & aliarum arborum foliis quas hîc depinximus. Ad ſummum, poſteriora ſæcula inuenere commentum de quo profundum apud veteres ſilentium; ſi vermiculorum defecerit ſemen, iuuencum capiunt, includunt ſtabulo, per viginti dies macerant, omni cibo potúque ſemoto: tantùm mori folia profluenter obijciunt, quibus ſagmatum mactant: ex corrupto deinde cadauere (res mira) progenerantur bombyces, qui ſole in Tauro exiſtente, & augeſcente luna commodiùs emittuntur ad penſa. Quamobrem & has notas delineauimus in apice talularæ. Spectabilis hæc fœmina, quæ nentem vermiculum quaſi ſuos amores contemplatur, & ex eo magnum ſperare videtur emolumentum: Pamphila eſt, Coa mulier, nobilis & delicata, quæ prima telas bombycum reordiri, rurſúſque texere inuenit: non fraudanda gloria excogitatæ rationis. Aggerit autem flores, & odoramenta affundit ſuo vermiculo, quippe his omnibus delectatur. Contrà arcet mures, & oleũ ſemouet (quod hîc per Palladem deſignauimus) hæc enim bombycibus ſunt infeſta. Quis præterea vir habitu regio pronus bombycem veneratur? Magnus hic eſt Chamus, vt vulgo appellatur, Tartarorum: Tartari autem ſunt Seres; apud quos hic vermis abundè naſcitur: tanti hunc faciunt, vt ex bombycinio opere ſua, fermè ſimulacra, ſuos habeãt Deos: vnde appoſitè pictor Serum principem ad Bombycis cunas prouolutum depinxit. Ridet hanc ceremoniam ruſticus philoſophus, Anacharſidis tegmine contentus, & ſericatos omnes videtur his verbis compellare: O cæci mortales, quid agitis? parum eſt ex mari veſtitum piſcari, parum ex plumis auium, ex velleribus, ex florum depexa lanugine ſectari, etiam ignobilium vermium viſcera per ſtudioſam luxuriam eraditis, vt aduentitio cultu fulgeatis, veſtri deſertores, animalium prædones, in hac vitæ ſcena omnium actores flagitiorum; certè vos natura non recipit niſi nudos; Deus non niſi viliſſimis pellibus texit, vt ſolent qui ad metalla damnantur. Vos vitæ dati, laboribus nati, metallo & fodinis mancipati, veſtium delicias quæritis? Parum fuit his veſtibus fœminas in publico nudari, niſi & viros effœminaſſent. Vicit Medicam gentem Alexander, victus eſt à Medica veſte: tãti eſt hęc cicatrix peccati probroſa nuditas, vt auro & ſericis ſit obducenda. Quærite quaſlibet veſtes per terras & maria, vna tantùm, vna eſt hominum veſtis, *Virtus*, *Dei color*. Hęc ille, opinor, diceret, ſi vocem pictor fingere potuiſſet.

Ariſtoteles lib. 5. c. 19. & Plinius.

LEO.

Expreſſus è Græco Phile, Oppiani, &c.

Deſcriptio LXXV.

LEonem ad timorem animantium videtur produxiſſe natura. Cernis, vt flammeo colore rutilus accenditur? vt ſuperbè graditur; vt vaſta ſe corporis mole efferens, præ ſe deſpicit omnia? quantum eſt, & quàm vegetum in hoc pondere robur? quanta in robore alacritas, quantus in ſubſtrictis membris animoſi ſpiritus dominatur vigor?

Caput illi amplum maieſtatem feræ præ ſe fert: magni & lucentes oculi, inter villoſa ſupercilia ſcintillant, colla & armos effuſæ veſtiunt iubæ, magna vis laterum ſpirat, maior pectoris firmitas protuberat, maximus ſæuit oris terror: qui totus eſt immani dentium rictu ſeptus. Quid genua loquar? quid tibiarum compagem? quid neruorum denſitatem? quid vngues? ex quibus, vel ſolis, leonem poſſis agnoſcere? quid inceſſum? quid ſaltum, quid curſus celeritatem? quid omnia? Et cùm ſit vbique magnus, quanto tamen ſe maior eſt, ſi quando venatorum ſenſerit impetum? nulla tunc mora, exilit è ſpelunca, & primùm truculenta rugit immanitate: ad huius rugitum pertimeſcunt, & aues cœlo volantes, & per ſyluas vagantes feræ, & immerſæ maris vorticibus belluæ; ipſæ denique nemorum frondes, ipſi montium veſtitus, ipſa ſaxa contremiſcũt; hoc veluti ſigno dato accingit ſe ad pugnam, & primùm longam, immanem, villoſam caudam explicans, terram plaudit: mox ilia percurſans, eadem, veluti voluntario flagello idẽtidem diuerberans, ad ſummum oculis eiaculatur fulgura, oris profundam voraginem aperit, dentes exerit, in hoſtes ſumma velocitate inuolat, hos cauda atterit, illos pedibus conculcat, aliorum trementes artus cruentis faucibus, fœdiſſima laceratione populatur.

ELEPHANTVS.

Ex C. Iulio, ſtylo hiſtorico.

Deſcriptio LXXVI.

ELephanti, iuxta ſenſum humanum intellectum habent, memoria pollent, ſyderum ſeruant diſciplinam: luna itaque creſcente, gregatim amnes petunt, mox aſperſi liquore, ſolis exortum, motibus quibus poſſunt, ſalutant: deinde in ſaltus reuertuntur: duo eorum genera ſunt: nobiliores indicat magnitudo, minores, nothos dicunt: candore dẽtium intelligitur iuuenta: quorum alter ſemper in miniſterio eſt, alteri parcitur, ne hebetatus aſſiduo repercuſſu minùs vigeat, ſi fuerit aliquando dimicandum.

Cùm venatu premuntur, pariter affligunt vtroſque, vt ebore damnato non requirantur: hanc enim ſibi cauſam periculi præſentiunt: oberrant agminatim: natu maximus ducit agmen, ætate proximus cogit ſequentes. Flumen tranſituri minimos antè mittunt, ne maiorum ingreſſus alueum atterant, & profundos depreſſis vadis gurgites faciant: Venerem ante annos decem, fœminę; ante quinque, mares neſciunt: biennio coëunt, quinis, nec ampliùs in anno, diebus: non priùs ad gregarium numerum reuerſi, quàm viuis aquis abluantur. Propter fœminas nunquam dimicant: nulla enim nouerunt adulteria: ineſt illis clementiæ bonum: quippe ſi per deſerta vagabundum hominem viderint, ductus vſque ad notas vias præbent: vel ſi

confertis pecoribus occurſitent, itinera ſibi blanda & tacita manu faciunt, ne quod obuium animal interimant. At conflictu fortuito ſi quando pugnatur, non mediocrem habent curam ſauciorum; nam feſſos vulneratóſque in medium receptant; cùm captiuitate venerint in manus hominum, manſueſcunt ſumpto hordei ſucco: maria tranſmeaturi, naues non priùs ſubeunt, quàm de reditu illis ſacramentum luatur. Indicos elephantos Mauri timent, & quaſi paruitatis ſuæ conſcij aſpernantur ab iis videri; non annis decem, vt vulgus, ſed biennio, vt Ariſtoteles definit, vtero graueſcunt, nec ampliùs quàm ſemel gignunt, nec plures, quàm ſingulos: viuunt in annos trecentos, impatientiſſimi frigoris, truncos edunt, lapides hauriunt, gratiſſimas in cibatu palmas habent; odorem muris vel maximè fugiunt. Pabula etiam, quæ à muſculis contacta ſunt; recuſant; ſi quis caſu chamæleontem deuorauerit, vermem elephantis veneficum, oleaſtro ſumpto peſti ſuæ medetur: duriſſimum dorſo tergus eſt, ventri molliùs: ſetarum hirſutię nullæ.

TIGRIS.

Ex Solino.

Deſcriptio LXXVII.

SEd magnis deinde ſpatiis intercedentibus, oſtia Oxi fluminis Hyrcani habent, gens ſyluis aſpera, copioſa immanibus feris, fœtáque tigribus: quod beſtiarum genus inſignes maculis notæ, & pernicitas, nobile reddiderunt: fuluo nitent: hoc fuluum, & nigrantibus ſegmentis internudatum, varietatem apprimè decet; pedum motũ neſcio pernicitas an velocitas magis adiuuet; nihil tam longum eſt quod non breui penetrent; nihil adeò antecedit, quod non illico aſſequantur. At maximè potentia earum probatur, cùm maternis curis incitantur: cùm catulorum inſiſtunt raptoribus: ſuccedant ſibi equites licèt, & aſtu quantolibet amoliri prædam velint, niſi in præſidio maria fuerint, fruſtra eſt auſum omne. Notantur frequentiſſimè, ſi quando latrones, ſuos aſportantes catulos, renauigantes vident, in littore irrita rabie ſe dare præcipites, velut propriam tarditatem voluntaria caſtigantes ruina. Pernicitas eſt celeritatis, velocitas patientiſſimæ fortitudinis.

PANTHERA.

Ex eodem Solino.

Deſcriptio LXXVIII.

PAntheræ quoque numeroſæ ſunt in Hyrcania; minutis orbiculis ſuperpictæ, ita vt oculatis exfuluo circulis, vel cærulea vel alba diſtinguatur tergi ſupellex. Tradunt, odore earum & contemplatione armenta mirè affici, atque vbi eas perſentiſcant, properatò conuenire, nec terreri, niſi ſola oris toruitate; quam ob cauſam Pantheræ, abſconditis capitibus, quæ reliqua ſunt ſpectanda præbent, vt pecuarios greges ſtupidos in obtutu, populentur ſecura vaſtatione. Sed Hyrcani, vt hominibus intentatum nihil eſt, frequentiùs eas veneno, quàm ferro necant. Aconito carnes illinunt; atque ita per compita ſpargunt ſemitarum: quæ vbi eſæ ſunt, fauces earum angina ſtatim obſidentur: ideò gramen παρδαλιαγχὲς illi appellauerunt: ſed pantheræ aduerſus hoc virus excrementa humana deuorant, & ſuopte ingenio peſti reſiſtunt. Lenta illis viuacitas, adeò vt eiectis interaneis mortem diu differant.

Digitized by Google

CHAMÆLEON.

Ex eodem Solino.

Descriptio LXXIX.

PEr omnem Asiam chamæleon plurimus, animal quadrupes, facie quâ lacertæ, nisi crura recta & longiora ventri iungerentur, prolixa cauda, & eadem ad vertiginem torta, hamati vngues, subtili aduncitate, incessus piger, & ferè idem qui testudinum motus: corpus asperum; cutem, qualem in crocodilis, deprehendimus; subducti oculi, & recessu concauo introrsum recepti, quos nunquam nictatione obnubit. Visum denique non circumlatis pupillis, sed obtutu rigidi orbis intentat. Hiatus eius æternus, ac sine vllius vsus ministerio, quippe cùm neque cibum capiat, neque potu alatur, nec alimento alio quàm haustu aëris viuat: color varius, & in momento mutabilis: ita vt, cuicumque rei se coniunxerit, concolor ei fiat: colores duo sunt, quos fingere non valet, ruber & candidus, cæteros facilè mentitur. Corpus penè sine carne, vitalia sine liene, nec nisi in corusculo pauxillum sanguinis est. Latet hyeme, producitur vêre: Impetibilis est coraci, à quo cùm interfectus est, victorem suum perimit interemptus: nam si vel modicum ales ex eo comederit, illico moritur.

Idem, ex Tertull. lib. de Pallio.

ESt & quadrupes tardigrada, agrestis, & humilis, aspera. Testudinem Pacuuianam putas? non est; capit & alia bestiola versiculum de mediocribus oppidò, sed nomen grande: Chamæleontem qui audieris, haud antè gnatus; iam timebis aliquid amplius cum leone. At cùm extenderis apud vineam fermè sub pampino rerum; ridebis illico audaciam, & Græciam nominis: quippe nec succus est corpori, qui minutioribus multò licet. Chamæleon pellicula viuit, capitulum statim à dorso: nam deficit ceruix. Itaque durum reflecti, sed circunspectu emissitij ocelli, imo luminis puncta vertiginant. Hebes, fessus vix se à terra suspendit: molitur incessum stupens, & promouet; gradū magis demonstrat, quàm explicat, ieiunus scilicet semper, & indefectus: oscitans vescitur, follicans ruminat, de vento cibus: Tamen & chamæleon mutare totus, nec aliud valet. Nam cùm illi coloris proprietas vna sit, quod accessit inde suffunditur. Hoc soli Chamæleonti datum, quod vulgo dictum est, de corio suo ludere.

CAMELVS.

Expressus ex Oppiano.

Descriptio LXXX.

PRæclarum, mite, domesticum est Camelorum genus hominibus ad circumuehenda onera perquam familiare. Corpus illi supra cæterorum animātium speciem procerum, & punctis interstincto tergore maculosum, caput cæteroqui amplum paulatim ad verticem gracilescit; ex eo geminæ cornuum species emergunt, supra verò tempora secundùm aures, duo molliter consurgunt apices, in ore lacteus prominet numerosa serie dentium nitor, oculi iucundissima luminis face scintillant: terga lata, & insigni colliculo protuberantia, crurum non æqualis mensura; postici enim pedes anterioribus minores, ex quo nonnihil claudicare videtur. Cauda talis est, qualis ceruis aut damis esse so- Oppian. de venat. lib. 3.

tet, fuminis à tergo nigrantibus villis hirſuta. Ad ſummum tali eſt ingenio, vt onera quammaximè dorſo ferat, & longam viam continuo curſu deuoret; quòd ſi quando conſiſtat, non vllis flagris & verberibus adigi, ſed ſuaui modulatione demulceri: hac itineris labores mitigat, & veluti nouis animis ac viribus reuireſcit.

APER.

Philoſtratus in venat. Suum.

Deſcriptio LXXXI.

Oppian. de venat. lib. 1.

Καὶ ὁρῶ τὰ ἔργα τῆ θηείου. ἣν τὰ ἐλαίας ἐξορώρυκε, τὰ ἀμπέλους ἐκτέτμηκε· καὶ οὐδὲ συκῆν καταλέλοιπεν, οὐδὲ μῆλον, οὐδὲ μηλέαν· πάντα δὲ ἐξήρηκεν ἐκ ῥιζῶν, τὰ μὲν ἀνορύξων, τοῖς δὲ ἐμπίπτων, τοῖς δὲ παρακλώμενος. ὁρῶ δὲ αὐτὸν, καὶ τὰ χαίτην φρίσσοντα, καὶ πῦρ ἐμβλέποντα, καὶ ὡ ὀδόντας ἀυτῆ κατέχουσιν ἐφ' ὑμᾶς, ὦ γενναῖοι.

FEræ opera intueor: nam oleas effodit, vites abſcidit, & neque ficum, neque malum, neque malifloram reliquit: ſed cuncta radicitus euellit: hæc quidem effodiens, in hæc verò incidens, alia verò atterens. Video autem ipſum & ſetis horrentem, atque igneis rubentem oculis, & ipſius in vos ſtrident dentes, ô generoſi.

CERVVS.

Ex Græco Oppiani.

Deſcriptio LXXXII.

CErnus eſt procera corporis ſtatura, præcellenti forma, lata facie, magnis & inſignibus oculis, tergore variis maculis interſtincto: huic obeſa pectora, & ingentes armi decorè protuberant, crura ad pernicitatem curſus aptiſſima molliter gracileſcunt, nares patulis foraminibus, veluti quatuor ſiphonibus cõciſæ ingentem ſpiritum hauriunt, & identidem crebris flatibus emittunt. Ceruix minuta atque elegans protenditur: ſed præcipuum in cornibus nibus miraculum: nemus diceres denſis prealtiſque arboribus conſitum, & longis ramorum flexibus intertextum. Hoc illi natura præſidium aduerſus venatores dedit: quo ſi ſemel obuios perculerit, lethaliter vulnerat. Sed in hac membrorum ſpecie, & decori corporis quadam maieſtate, deſidet imbellis animus, qui non ita ſæpè laceſſit Martem, adeo omnem ſalutis & vitæ ſpem collocat in fuga: currit enim quàm velociſſimè, Parthicam ſagittam crederes, aut fulgur, tam pernici tam violento concitatur impetu.

MARTICHORA.

Expreſſa è Phile, Æliano, & aliis.

Deſcriptio LXXXIII.

FVneſtum Indorum portentum eſt Martichora; qua nihil ad robur potentius, nihil ad ſpeciem terribilius, nihil ad ſtrages ruináſque

Digitized by Google

omnes funeſtius: corpore eſt inſtar leonis valentiſſimi, cute ſanguinea, villis ſetiſque perhiſpida, in ferocibus membris (mirum) humani capitis ſpecies aſſurgit, in quo & terribiles oculorum faces emicant, & ad horrorem mortalium compoſita dẽſiſſimis pilis veluti fruticantur ſupercilia. Aures nec omnino breues, nec adeò longæ, partim hiſpidæ partim etiam ad ligulas glabræ ſubrigẽt. Os omnino ternâ dentium pectinatim coeuntium ſerie, ceu triplici vallo munitum, in ſpeciem magnæ voraginis expanditur: ſed præcipuum in cauda prodigium; magnitudine quippe non minor cubitali, aſperis vndique ſpinis riget, veluti ſcorpionis aculeis ſpiculata, tantum & tam atrox telum fera bellua flectit in omnes partes, celeritate permagna. Nunc enim à tergo eductum protendit ad caput, nunc in terga reijcit, nunc in dextram, nunc in ſiniſtram vibrat, ſimulque emiſſas quaſi ex pharetra ſagittas, ad iugeri ſpatiũ terribili fremitu iaculatur; &, ſi ſuccenſa rabies ardentiùs fuerit, vngues ipſos reuulſos de pedibus, in venatores intorquebit. Quid, quòd voce eſt tam canora, vt imitetur fiſtularum modulos, tubarúmque concentum? Quid, quòd ea crudelitate eſt, vt humanis carnibus inſaturabiliter expleatur? Quid, quòd ſaltu ſic poteſt, vt morari eam nec extentiſſima ſpatia poſſint, nec obſtacula latiſſima?

MONOCEROS.

Expreſſus è Plinio, Æliano, & aliis.

Deſcriptio LXXXIV.

MOnoceros animal eſt Indicum, ferox, horribile, truculentum, non vnam feram diceres, ſed portentum ex multis belluis in vnum coeuntibus, ad terrorem humani generis fuiſſe conflatum. Corpore eſt inſtar equi, non modò procero, ſed valenti: capite, ceruo, pedibus, elephanto; cauda, apro; rictu; leænæ ſimilis.

Eminet in media fronte nigrum cornu, duorum fermè cubitorum, quo nihil aſperius natura molita eſt: neque enim vt cętera cornua, aut cõcinnitatem habet vllam, aut lenitatem, neque pari vndique leuore riget æquabiliter diffuſum, ſed ferri lima mordacius, multiplicibus in orbem gyris conuoluitur: hoc inſolenter profuſam capitis iubam quatiens, quaſi ſtrictum mucronem, longum, minacem, noxium, protendit: currit autem quàm velociſſimè, & magno ſonitu fremitúque fertur, inacceſſas montium ſolitudines & denſiſſimos ſaltus peragrans; quòd ſi, aut laſciuia feminis, aut iracundia (vt ſolet) in ſuum genus exardeſcat, furit inſaturabiliter, fodicat, vellit, infringit, laniat, quâcunque rapitur, huc furorem, huc inſaniam, huc ſtrages & funera ruere crederes: at ſi fortè eximia virgo proceſſerit obuiam, continuò furiales animalis iræ deferueſcunt, miteſcit animus, rectâ ad virginem pergit, demittit ſeſe, blanditur, in eius denique ſinu molliter conquieſcit.

Digitized by Google

DRACO INDICVS.

Expreſſus ex Philoſtrato.

Deſcriptio LXXXV.

Εἰσὶ δὲ τὰ μὲν ἄλλα ὅμοιοι τοῖς μεγίστοις συσὶν, λεπτότεροι δὲ, καὶ διάτασιν, καὶ πρὸς αἰχμὴν ἄτριπτοι, καθάπερ οἱ τῶν μεγάλων ἰχθύων. οἱ δὲ ὄρειοι δράκοντες τὰ μὲν φολίδα, χρυσοῦν φαίνονται, τὸ δὲ μῆκος, ὑπὲρ τοὺς πεδιάδας. θρὶξ δὲ αὐτοῖς βοστρυχώδης, χρυσῆ καὶ αὐτή. καὶ καταστρωνύντα μᾶλλον ἢ οἱ πεδιάδες. ὄμματα τὰ ὑπερκειμένα τῇ ὀφρύϊ δεινὸν, καὶ ἀναλίσκει δριμὺ ὑπόχαλκόν τι καὶ φλεγμαῖνον, ἐπειδὰν τῇ γῇ ὑποκυμαίνωσιν. ἀπὸ δὲ λόφων τυφλῶν ὄντων, πῦρ αὐτοῖς ἄπλετον, λαμπάδιον πλέον. οὗτοι καὶ τοὺς ἐλέφαντας αἱροῦσιν.

SVnt autem ingentibus porcis ſimiles, membris, ſed corpore graciles, & in quamcunque partem verſatiles; roſtro autem validiſſimo, tanquam ingentes piſces. Montani verò Dracones ſquamas habent coloris fului, longitudine autem excedunt campeſtres; barbáque illis ſetoſa, & ipſa coloris aurei; ſupercilia profundiora habent quàm campeſtres. Oculi ſuperciliis ſubſunt, toruè grauitérque aſpicientes: quibus perinde ac ſi eſſent æneï, reſonant, quando in terra ſerpunt; è criſtis verò, quæ rubræ ſunt, ignis ſcintillare videtur: & iſti quoque elephantos capiunt.

CANIS.

Expreſſus ex ſenſibus Oppiani de Venat. lib. 1. v. 401.

Μυκηδανὸν κρατερὸν δίμας.

Deſcriptio LXXXVI.

CAnis ſi abſolutum modò videre deſideras, talis eſt: Corpus illi procerum & validum, caput amplum, læue, bene oculatum, lumina mitì fulgore cærulea in oculis ardeſcunt: os oblongum, & pulchra dentium pectinatim coëuntium ſerie bene ſerratum, aures modicæ delicatâ obducuntur cute, ceruix protenſa, robuſta pectora, ampli latíque armi, obliquæ coſtarum ſeries craticulatímque diſtinctæ, lumbi modica carne ſufferti, nec præpingues ſunt, nec macilenti; crurum rectæ, & mollibus internodiis prolixæ tibiæ. Anteriores pedes poſticis breuiores, cauda gracilis, & promiſſa ad talos vſque deſinit.

Item, ex eodem loco.

Ζαρηφὶς μεγάθουσιν ἐοικότες.

ALius proceriot in ſpeciem collis aſſurgit, facie quidem depreſſa, ſimis naribus, horribilibus interciliis, quæ cæſius oculorum fulgor violentiùs irradiat, tota facies hiſpida veluti ſenticetis fruticatur, lati porriguntur humeri, corpus valentiſſimum, ad vim inferendam promptius, quàm ad currendum: ſunt enim eius vires firmæ, acer impetus, terribilis ferocia, atque animus infeſta rabie ſemper armatus.

PRÆ-

tatum vertigine afflixit, adea ſum eius tellure concuſſa.

PRÆLIVM INTER CANEM, Leonem & Elephantum.

Deſcriptio LXXXVII.

INdiam petenti Alexandro Magno Rex Albaniæ alterum mittens canem, addidit mandata, ne in paruis experiri vellet, ſed in Leone Elephantóue: duos ſibi fuiſſe, hoc interempto, præterea nullum fore. Nec diſtulit Alexander, leonémque fractum protinus vidit. Poſtea elephantum iuſſit induci, haud alio magis ſpectaculo lætatus. Horrentibus quippe per totum corpus villis, ingenti primùm latratu intonuit; mox ingruit aſſultans, contráque belluam exurgens, hinc & illinc artifici dimicatione, qua maximè opus eſſet, infeſtans atque euitans, donec aſſidua ro-

TAVRVS.

Ex Plinio.

Deſcriptio LXXXVIII.

TAuris in aſpectu generoſitas, torua fronte, auribus ſetoſis, cornibus in procinctu dimicationem poſcentibus. Sed tota comminatio prioribus in pedibus ſtat: ira gliſcente, alternos replicans, ſpargénſque in altum arenam, eſt ſolus animalium eo ſtimulo ardeſcens. Vidimus de imperio dimicantes, & ideo demonſtratos rotari, cornibus cadentes excipi, iterúmque reſurgere, modò iacentes ex humo tolli, bigarúmque etiam curſu citato velut aurigas inſiſtere.

EQVVS.

Ex Syneſio.

Deſcriptio LXXXIX.

Ἐπιμελά σοι δῶρον ἵππον ἀφροδισιαστὸν εἰς ἅπασαν ἀρετὴν ἵππου πεφυκυῖαν, ᾧ χρῆσαι μὲν ἐν ἀμίλλαις δρόμων, χρῆσαι δὲ ὅταν ὀπὶ θήρᾳ ἔλαυνε, καὶ ἐν ἀγῶσι πολεμικοῖς, καὶ ὅταν καταίρῃς ἐπὶ τῶν Λιβυκῶν τροπαίων πομπὴν ὀπτέσιον. οὐ γὰρ εἶδα ὅτι μᾶλλον θεὰ κωμάζειν, ἢ κέλης ἐλαφρότερος, ἢ πομπὸς, ἢ πολεμικώτερος. εἰ δ' Νισαῖον ἵππον ἰδεῖν θέλοις ἀξιόστεγος, ὀχθώδης τε ὢν τὸ νῶτον, καὶ λαπαροκῶλος πλὴν ὀσφύος, πάχος μὲν οὐδὲ τοῖς ἵπποις ὥσπερ οὐδὲ τοῖς ἀνθρώποις ἅμα πάντα δίδωσιν ὁ θεός: μόνοις καὶ τοῦτο καὶ ὅσοις ἐκείνας ἀυτοῦ τὰς ἀρετὰς σωτηρίᾳ, εἰ τὸ μαλακὸν

EQuum tibi dono miſi ad omnem virtutem, quæ quidem in equo cernitur, habiliſſimum natura & expeditiſſimum: quo vtêris in curriculorum certaminibus: vtêris etiã in venando prælíiſque militaribus, & cùm de Libycis triumphum egeris; etenim non poſſum ſatis conſtituere, magíſne ſit venator, an celes ludorum, an verò triumphator; an bellator; quòd ſi Niſſenſibus equis aſpectu deformior eſt, cranio verrucoſo, lumbóque obeſo, cogitabis, quemadmodum neque hominibus ſic nec equis omnia coniunctim à Deo dari: ad eas autem virtutes hoc ei nihil confert, ſi mollia

τ σκληρῶν ἐλάττω παρὰ τ φύσιως ἐκλη-
ρώσατο· σαρξὶ μὲν τοι τῶν πόνοις ὀστέα
σαρκῶν ἔδη διαφέρεσα. οἱ μὲ οὖν παρ ὑμῖν
ἵπποι ταῖς σαρξὶ πλέους εἰσὶν· οἱ ἡμέτε-
ρει, τοῖς ὀστέοις.

duris pauciora à natura sortitus est: ad labores verò certum est ossa carnibus plus habere momenti; vestri sunt igitur carnibus pleniores; nostri, ossibus.

Notæ.

Equus Celes. *Commendat equum ab vsu, & vtilitate, nonnihil in eius maciem iocatus χίλης. Equus Celes ἵππος ὁ μονάμπυξ καὶ δρομικός. ὁνῶν σιλλάειος λεχήμενος: quem Orion ἀπὸ τὸ χίλλειν vult dictum, quod est τρέχειν καὶ βαδίζειν. Equus est singularis, & cursor, qui nunc sellarius, à currendo sic appellatus. Hoc qui vtebãtur in ludis, dicebantur κελητίζειν, & Celetes quoque idem nominati.*

Equi Nisæi. Nissensibus equus. *Mallem Nisæis. Nisæi equi apud Persas commendatissimi, vnde & Solis victima Nisæus equus. λευκὸν ἵππον τ σφόδρα Νισαίων dixit Philostratus in vita Apollonij lib. 1. c. 20.*

Οὐδὲ τοῖς ἀνθρώποις ἅμα πάντα. *Hoc secundùm illud Homeri: ἄλλοτε μὲν τε θάλλει ἀνὴρ, ἄλλοτε δ' ἀπόλλυσιν.*

Item.

PRimum pectus & crura sphæris carneis decenter ornantur, costæ in quandam latitudinem porriguntur, aluus in breuitate constringitur, caput ceruinam reddit effigiem, imitatur velocitatem cuius videtur habere similitudinem. Hic est sub pinguedine nimia mansuetus, magna mole celerrimus, aspectu iucundus, vsu gratus. Incedit molliter, sessores suos insanis festinationibus non fatigat, quiescitur in ipso potiùs quàm laboratur, & compositus delectabili moderatione, agilitate nouit continua perdurare. Cassiodorus var. 4. 1.

Item ex Philostrato.

ΤΟ' ϝ μιεχθιον ἀχεῖται μὲ ἐφ' ἵπ-
που λευκοῦ, μέλαινα ϝ ὡς ὀρᾷς ἡ
κεφαλὴ τῷ ἵππῳ, ϗ λευκὸν ἀποτετύρηται
κύκλον ἐπὶ τῷ μετώπῳ, κατ' αὐτὸ τ σελή-
νης τὸ σχῆμα, ϗ φάλαρα. ἔχει χρυσᾶ,
ϗ χαλκοῦν κόκκου Μηδικοῦ. τοῦτο γὰρ τὸ
χρῶμα ἐξαναφλέγει τῷ χρυσῷ, καθάπερ οἱ πυρώδεις λίθοι. στολὴ τῷ μιεχθίῳ,
χλαμὺς ἔχουσά τι αὐλίμου ϗ κόλπου· τὸ
μὲ χρῶμα, ἐκ ποικίλης ἁλουργίας, ϗ ἐ-
στιγμένη φοινικίς. ἁλουργὶς ϝ τ ἁλουργῶν μάλιστα. δοκοῦσι γὰρ σκυθρωπάζειν, ὅταν πρὸς πρὸ τὸ Ἡλίου ὦραν, ϗ τῷ τ Ἴδης ἄνθει ῥαίνεται.

CÆterùm adolescentulus equo quidem vehitur niueo, nigrum verò, vt vides, est equo caput: candidúsque fronti impressus est orbis, Lunæ plenitudinem referens. Habet & aureas phaleras, & cocci Medici frænum. Hic enim color aurum illustrat, vt ardentes lapilli. Indumentũ adolescentulo est chlamys, venti aliquid ac sinus habens. Color quidem ex Phœnicea purpura, quam laudant Phœnices: Purpuratum autem maximè diligatur; cùm enim obscurari videatur, pulchritudinem quandam Soli trahit, & Ides herbæ flore inspergitur.

Nota.

Purpura triplex.

Ex Φοινικῆς ἁλουργίας. Hîc obſeruatione dignum eſt, apud antiquos triplicem fuiſſe purpuram. ἁλουργίδα, Φοινικίδα, Ερμιονικὴν. ἁλουργὶς *eſt cærulei coloris, quæ violacea purpura à Cornelio Nepote, à D. Hieronymo ad Nepotianum purpura viola dicitur: ad quam alluſit Horat. epiſt. ad Auguſtum,*

Lana Tarentino violas imitata veneno.

Altera eſt Φοινικὶς, *quæ, vt ait Gellius, extuberantiam ſplendorémque roboris habet: quia vna potuit altera eſſe vegetior. Tertia eſt Hermionica alba, cuius meminit Plutarch. in Alexandro, Lucianus in Pſeudomante: & Froſſardus Regem Luſitaniæ alba purpura veſtitum inducit.*

Ἴδης ἄνθος. *Idem hic interpres herbam exponit; verùm quis iſtius ita meminit? Non me fugit, Plinium obiter Idæam herbam memoraſſe c. 11. lib. 27. ſed nihil de eius purpura. Malim cum Heſychio formam & pulchritudinem interpretari, vt in Palæſtra,* φοινίσσῃ ἢ χροιὰ μιγεῖσα τῇ ἴδῃ.

Vide alias deſcriptiones, & cum iſta compone Theagenem Heliodori.

LEPVS.

Ex Æliani lib. 13. de animalibus. Cap. 14.

Σκιρτᾷ τὸ θρέμμα ἀπὸ τῆς γῆς ὁ λαγὼς, & cætera.

Deſcriptio XC.

PRimum ex terra exiliens ſaltu fertur Lepus, & per dumeta, aliáue denſiora virgulta, & rigua loca expeditus perlabitur: tum verò ſicubi herbæ ſint altæ, & frequentes, ex iis facilè ſeſe explicat, atque elabitur: ac quemadmodum leonibus caudæ ad excitandas vires magno adiumento eſſe dicuntur, ſic huic aures roboris quaſi vexilla, & curſus ei incitamenta exiſtunt: fugiens eas ad tergum retorquet, ſicque ipſis tanquam ſtimulis torporem & ignauiam, ne à currendo retardetur, concitat; iam porro curſum, nec vnum, nec rectà tenet, ſed & huc & illuc ſe verſat: & verò de recto flexu decurrit, vt perturbet ac decipiat canes: ad id quidem diuerticulum, quò vult iter conuertere, de auribus alterutram intorquet, eáque quaſi moderatrice curſum dirigit: neque verò improuidè vno eodémque tempore omnes ſuarum viriû neruulos prodigit; ſed impetum inſequentis obſeruat; qui ſi ad inſequendum tardus eſt, & ſegnis, non omnem ſuam celeritatem profundit, ſed duntaxat canes antegredi maturans, ſeſe integrum ſeruat, & viribus ſuis moderatur, ne ſuam omnem currendi facultatem vrgens, ex incitato curſu viribus deficiat: penitus enim cognoſcit ſe ad curſum longè multumque antecellere, & videt impenſiùs laborare non eſſe neceſſe. Quòd ſi pedum celeritate canis ad conficiendum iter pollet, tum omnibus reuocatis viribus Lepus quanto maximè poteſt curſu fertur.

Cùm autem longè multûmque canem anteuertit, & longo ſanè interuallo venatores atque equos reliquerit, tum in aliquem tumulum aſcendit, & in poſteriores pedes ſeſe erigens, tanquam ex aliqua ſpecula, & inſectantium, quantum equidem exiſtimo, eos vt debiliores ridet. Et ita hoc veluti lucro confidentior, etiam quietem tranquillitatémque adeptus, ex laſſitudine, gratè & libenter dormit.

Digitized by Google

VVLPES PISCANS.

Expreſſa ex Olao.

Deſcriptio XCI.

OMnes in vnam vulpem fraudes natura videtur congeſſiſſe. Nihil tam varium, ſolers, ſubdolum, verſatile, fraudulentum: vna eſt in plagis ſeptentrionalibus, vt in cæteris, ſic in piſcando, ingenio prorſus admirabili. Obambulat igitur in ripa fluminis, & ſi quando piſciculorum, maximè verò cancrorum, ſubiit deſiderium, caudam villis ſetiſque obſitam molliter demittit in flumen; hanc ſummis aquis inſtar retis innatantem, cancri prædam, credo opportunam, rati, mordicus appetunt, ſed illa ſumma celeritate caudam retrahit, & inhærentem cancrum ictu affligit ad terram, mox læta pabulatur.

BOS VNICORNIS.

Ex Cæſaris libro 6. de bello Gallico.

Deſcriptio XCII.

ESt bos cerui figura, cuius à media fronte inter aures vnum cornu exiſtit excelſius, magiſque directum his quæ nobis nota ſunt cornibus: ab eius ſummo ſicut palmæ ramiq; latè diffundũtur. Eadem eſt fœminæ marīſque natura, eadem forma magnitudóque cornuum.

ALCES, IBIDEM.

Deſcriptio XCIII.

SVnt quæ appellantur Alces. Harum eſt conſimilis capris figura, & varietas pellium: ſed magnitudine paulo antecedunt, mutilæque ſunt cornibus: & crura ſine nodis articuliſque habent: neque quietis cauſa procumbunt; neque ſi quo afflictæ caſu conciderunt, erigere ſe ſe aut ſubleuare poſſunt. His ſunt arbores pro cubilibus; ad eas ſe applicant, atque ita paulũ modò acclinatæ quietem capiũt; quarum ex veſtigiis cùm eſt animaduerſũ à venatoribus, quò ſe recipere conſueuerunt, omnes eo loco, aut à radicibus ſubruunt aut abſcindunt arbores, tantùm vt ſumma ſpecies earum ſtantium relinquatur. Huc cùm ſe conſuetudine acclinauerint, infirmas arbores pondere affligunt, atque vnà ipſæ concidunt.

VRI, IBIDEM.

Deſcriptio XCIV.

VRi ſunt magnitudine paulo infra elephantos; ſpecie & colore & figura tauri: magna vis eſt eorũ, & magna velocitas: neque homini neque feræ, quam conſpexerunt, parcunt. Hos ſtudioſè foueis captos interficiunt. Hoc ſe labore durant adoleſcentes, atque hoc genere venationis exercent, & qui plurimos ex his interfecerunt, relatis in publicum cornibus, quæ ſint teſtimonio, magnam ferunt laudem. Sed aſſuefcere ad homines, & manſuefieri, ne paruuli quidẽ excepti poſſunt. Amplitudo cornuum & figura, & ſpecies, multũ à noſtrorũ boum cornibus differt. Hæc ſtudioſè cõquiſita, ab labris argento circumcludũt, atq; in ampliſſimis epulis pro poculis vtuntur.

Digitized by Google

PISCES

CETVS.

Maffæus: Stylo hiſtorico.

Deſcriptio XCV.

PEr eoſdem ferè menſes, nouum & multiplex aliud in mari miraculum extitit. Claſſis nauium nouem, duce Georgio Britto, dum ex Luſitania Indiam petit, roſtrata celſior Rhoterici Valæi Pereriæ, in medio curſu, repentè veluti freno equus adducto, ita ſubſtitit, magno cum aquæ ſonitu, ac motu, qualis, vbi in vada & ſyrtes incurritur, edi conſueuit: Eo ipſo terrore perculſi nautæ, demiſſa vtrinque bolide, profundum ſine dubio mare comperiunt. Cùm inflatis vento velis hæreret nauigium, nihilominus, deſpiciendi cauſa, quòd eſſet nox, admotis ad marginem luminibus, implexam alueo ingentem belluam vident: carinæ centum & quinque dodrantium longitudine applicuerat corpus, cauda gubernaculum illigarat, alis immanibus latera ad ſummum vſque cingebat, quas iam in alas per imprudentiam nonnulli manus iniecerant, ad ſpectaculum adeo tetrum, ingenti videlicet horrore nautæ militeſque perfuſi: vt verò dolij magnitudine vaſto hiatu nouiſſimè caput extulit, metu exanimati penè omnes, infernum profecto monſtrum diuinitus immiſſum credere, ad viua tot noxiorum corpora glutienda.

Pauci, quibus in tanto diſcrimine mens animúſque conſtiterat, conſultandi gratia in vnam partem ſecedunt. Erant, qui contis & iaculis, baliſtíſque depellendum ſuaderent cetum: alij contra nil magis tali tempore vitandum aiebant, ne tantæ molis animal vulneribus irritatum, concuſſu ipſo & agitatione violenta nauem euerteret: In ſumma inopia conſilij, cùm nihil explicaretur, & maior in ſingula momenta terror inſtaret, ſupplíciter ac demiſsè pacem & veniam Dei & cœleſtium expoſcere, atque ad vota precéſque confugere placitum eſt. Neque ea irrita fuere. Sacerdos, cum linteo, & ſtola, & ſigno crucis, in medium prodiit. Ab eo ſacris carminibus & exorciſmis delinita bellua (mirum dictu) nulla cuiuſquã noxa, relicto nauigio, cùm è portentoſis narium fiſtulis ingentem reflaſſet aquæ vim, ſeſe admodum placido lapſu in mare demiſit.

BALÆNA
Tinemuthana.

Expreſſa ex Olao magno.

Deſcriptio XCVI.

BElluam molis ingentis in arenam Tinemuthanam æſtus proiecit: quam dum ego deſcribo, fabulam te audire putes: rem tamen veram narro.

Balæna eſt longitudinis vlnarum triginta, vel, ſi mauis, nonaginta pedum: latera quaſi magnæ vrbis propugnacula triginta coſtarum ordines obuallant: quarum vnaquæque ad viginti fermè pedes excurrit: ſeſquipedali pariter ambitu collecta. Duas circumquaque pinnas arrigit, quindecim pedum, tantæ immanitatis, vt vna decem bubus deportanda ſatis eſſe poſſit. Tres illi ventres hiant, imò vaſti ſpecus & voragines, in quibus edendi inexplebilis cupiditas, & æterna penè fames regnat, cauda bifurcata & ſerrata in latitudinem ſeptem vlnarum diffuſa pandítur.

Monſtroſa omnia: ſed nihil capite monſtroſius: diceres in eo tanquam

in arce immanis belluæ diritatem consediſſe. Eius longitudo vſque ad rictum ſeptem vlnarum; eadē menſura linguæ fuit: oculorum interualla quindecim cubitos collegerunt. Oculi ſoli & nares tanto corpori valde impares, & quales bubus eſſe ſolent; rictus inſtar inferni barathri, ſex vlnarum longitudine, ad clades animantium multiplices, & mundi funera panditur; maiore aliquanto ſpatio, maxillæ horribiles excurrunt, quæ ingentium arborum moles adæquāt. Non vnum piſci guttur, ſed triginta variis quaſi cuniculis & meatibus conciſa; quorum quinque prægrandia ad voracitatem ſimul & terrorem compoſita. Dentium vicem habent laminæ corneæ, etiam pilis, quod mireris, obſitæ; quibus ferale palatum riget, veluti plumbo ferróque cataphractum: ad ſummum duæ in capite cataractæ, quibus immenſos aquarum vortices eiectat. Tetra omnino bellua, qua nihil immanius vnquam, aut viſum eſt aut creditum: ea cùm mortua in littus appuliſſet, magna ex parte diſcerpta, centum fermè ingētia plauſtra ſuis reliquiis impleuit.

Addenda hîc Balænarum et Orcarum pugna, ex Plinio l. 9. c. 6.

BALÆNARVM ET Orcarum pugnæ.

Ex Plinij lib. 9. cap. 5.

Deſcriptio XCVI.

HOc ſcire Orcas, infeſtam his belluam, & cuius imago nulla repræſentatione exprimi poſſit alia quàm carnis immenſæ dentibus truculentæ. Irrumpunt ergo in ſecreta, ac vitulos earum, & fœtas, vel etiamnum grauidas lacerant morſu, incurſuque ceu Liburnicarum roſtris foditunt. Illæ ad flexum immobiles, ad repugnandum inertes, & pondere ſuo oneratæ, tunc quidem & vtero graues, pariendiue pœnis inualidę ſolum auxilium nouere in altum profugere, & ſe toto defendere Oceano. Contrà, orcæ occurrere laborant, ſeſéque opponere, & cautium anguſtiis trucidare, in vada vrgere, ſaxis illidere. Spectantur ea prælia ceu mari ipſo ſibi irato, nullis in ſinu ventis, fluctibus verò ad anhelitus ictúſque quantos nulli turbines voluant.

DELPHIN, ET PVER.

Ex Plinio iuniore.

Deſcriptio XCVII.

EST in Africa Hipponenſis colonia, mari proxima, adiacet ei nauigabile ſtagnum ex quo in modum fluminis æſtuarium emergit, quod vice alterna, prout æſtus aut repreſſit, aut impulit, nunc fertur in mari, nunc redditur ſtagno.

Omnis hîc ætas piſcandi nauigandíque, atque etiam natandi deſiderio tenetur: maximè puerorum, quos otium, ludúſque ſollicitat. His gloria & virtus altiſſimè prouehi; victor ille, qui longiſſimè vt littus, ita ſimul nautas reliquit. Hoc certamine puer quidam audentior cæteris, in vlteriora tendebat: Delphinus occurrit, & nunc præcedere puerum, nunc ſequi, nunc circuire, poſtremo ſubire, deponere, iterūm ſubire trepidantémque perferre, primum in altum: mox flectit ad littus, redditque terræ: & æqualibus ſerpit per coloniam fama; concurrere omnes, ipſum puerum tanquam miraculum aſpicere, interrogare, audire, narrare: poſtero die obſident littus, proſpectant mare, & ſi quid eſt mari ſimile. Natant pueri, inter hos ille, ſed cautiùs.

Delphinus rurſus ad tempus, rurſus ad puerum venit. Fugit ille cum

Digitized by Google

cæteris. Delphinus, quasi inuitet, reuocet, exilit, mergitur, variósque orbes implicat, expeditque. Hoc, altero die, hoc, tertio; hoc, pluribus, donec homines innutritos mari subiret timendi pudor; accedunt, & alludunt, & appellant, tangunt etiam & attrectant præbentem; Crescit audacia experimento: maximè puer, qui primus expertus est, adnatat, natanti insilit tergo: fertur refertur-que, agnosci se, amari putat, amat ipse, neuter timet, neuter timetur, huius fiducia, mansuetudo illius augetur, nec non alij pueri dextra læuaque simul eunt hortantes, ac monentes.

Ibat vnà, id quoque mirum, Delphinus alius, tantùm spectator, & comes. Nihil enim simile aut faciebat aut patiebatur: sed alterum illum ducebat, reducebat, vt puerum cæteri pueri. Incredibile (tam verum tamen quàm priora) Delphinum gestatorem colluforémq; puerorum, in terram quoque extrahi solitum, arenisque siccatum vbi incaluisset in mare reuolui. Cònstat, Octauium Auitum, legatum proconsulis, in littus educto, religione praua superfudisse vnguentum, cuius illum nouitatem odorémque refugisse: nec nisi post multos dies visum languidum, & mœstum, mox redditis viribus priorem lasciuiam, & solita ministeria repetiisse. Confluebant ad spectaculum omnes magistratus, quorum aduentu, & mora modica, respubl. nouis sumptibus atterebatur, postremò locus ipse quietem suam, secretum perdebat. Placuit occultè interfici, ad quod coibatur. Hæc tu qua miseratione, qua copia deflebis; ornabis, attolles? quamquam non est opus affingas aliquid, astruas; sufficit; ne ea quæ sunt vera, minuantur.

Vide in eodem argumento luculentam Æliani descriptionem, lib. 6. de animálibus, capite sexto.

Sic igitur incipit:

Ἔρωτα Δελφῖνος εἰς Ἰάσωνα.

CEleber ille iam olim Delphini in Iaso amor, quo formosum adolescentem persequutus est, non est mihi silentio prætereundus. Iasensium igitur gymnasium mari imminet: illic ephebi post cursus & palæstras mare ingressi, recepto antiquitus more, lauabant: & cùm aliquando natationi indulgerent, vnum ex illis formâ præstantem Delphinus quidem acerrimè amare occœpit; ad quem cùm adnasset, initio non ei mediocrem metum incussit, sed aucta paulatim familiaritate, ita puerum sibi conciliauit, vt planè amicum & beneuolum haberet.

Itaque lusitare inter se cœperunt, & natando inuicem certare. Aliquando puer insidens illi, seu sessor equo, superbus vehebatur; atque hoc spectaculum tum Iasenses tum peregrini admirabantur: Pergebat enim suos amores vehens Delphinus, & in mare tantum procedebat quantum libebat puero: Deinde reuertebatur, & prope littus eum restituebat: vbi inuicem digressi, hic domum suam, ille in pelagus redibat: solebat autem apparere Delphinus eo ipso tempore, quo dimittebatur gymnasium eo, quem expectauerat, viso, puer gaudebat, séque & colludendo belluæ maris, & suæ pulchritudinis formæ iucundum præbebat spectaculum: vt qui non hominibus modò sed etiam feris formosus videretur. Sed nescio quæ inuidia redamantem illum non multo pòst tempore sustulit: nimiùm enim exercitatus & fessus aliquando puer, cum toto ventre in vectorem suum delphinum temere se iniecit: non animaduertens aculeatam spinam dorsi erectam esse, atque horrentem: cuius acuminibus eius vmbilicus quia

Digitized by Google

exulceratus esset, ex eo factum est vt & venæ quædam abrumperentur, & permultus sanguis effluueret, ibíque puer extremum spiritum effunderet. Id delphinus partim ex pondere sentiens; non enim iam vt consueuerat, tam leuis insidebat, nempe qui spiritibus sese non subleuaret: partim sanguine imbutum mare videns, id quod res erat, vt intellexit, amasio suo superstes esse noluit. Quamobrem multo robore, quemadmodum Rhodia nauis plenis velis propulsa, sic simul cũ defuncto in littus se eiecit; ambóque, hic iam mortuus, ille animi defectione expirans humi strati iacuerunt.

Ælian. de Anim.

Addenda Mugilum & Delph. pugna Plin. lib. 9. cap. 8.

DELPHINORVM ET Mugilum pugna.

Ex Plin. lib. 9. cap. 8.

Descriptio XCVIII.

EST prouinciæ Narbonensis & in Nemausiensi agro stagnum Laterna appellatum: vbi cum homine delphini societate piscantur: Innumera vis mugilum stato tempore angustis faucibus stagni in mare erumpit, obseruata æstus reciprocatione. Qua de causa prætendi non queunt retia, quæ molem ponderis vllo modo tolerent, etiamsi non solertia insidietur tempori. Simili ratione in altum protinus tendunt, quod vicino gurgite effecere, locúmque solum pandendis retibus habilem effugere festinant. Quod vbi animaduertêre piscantes, concurrit autem multitudo temporis gnara, & magis etiam voluptatis huius auida, totúsque populus è littore quanto potest clamore conciet Simonem ad spectaculi euentum; celeriter delphini exaudiunt desideria, Aquilonum flatu vocem prosequente, Austro verò tardiùs ex aduerso referente: sed tunc quòque improuisò in auxilium aduolant. Propere apparet acies, quæ protinus disponitur in loco vbi coniecta est pugna. Opponunt sese ab alto, trepidóque in vada vrgent. Tunc piscatores circundant retia, furcísque subleuant. Hac mugilum nihilominus velocitas trãsit. At illos excipiunt delphini, & occidione ad præsens contenti, cibos in victoriam differunt. Opere prælium feruet, includique retibus se fortissimè vrgentes gaudent. Atque ne idipsum fugam hostium stimulet, inter nauigia & retia, natantesue homines ita sensim relabuntur, vt exitus non appareat. Saltu, quod est aliàs blandissimum his, nullus conatur euadere, ni summittantur sibi retia. Egressi protinus ante vallum præliantur. Ita peracta captura, quos interemere, diripiunt. Sed cruoris operæ quàm in vnius diei præmium, vt conscij sibi, opperiuntur in posterum, nec piscibus tantum, sed intrita panis è vino satiantur. Quæ de eodem genere piscandi in Iasio sinu Mutianus tradit, hoc differunt, quòd vltro neque inclamati præsto sint, partésque è manibus accipiant, & suum quæque cymba è delphinis socium habeat, quamuis noctu & ad faces. Ipsis quoque inter se est publica societas.

CONCHA.

Ex Plinio.

Descriptio XCIX.

FIrmioris iam testæ murices, & concharum genera, in quibus magna ludentis naturæ varietas, tot colorum differentiæ, tot figuræ, planis, concauis, longis, lunatis, in orbẽ circumactis, dimidio orbe cæsis,

in

in dorſum elatis, læuibus, rugatis, denticulatis, ſtriatis, vertice muricatim intorto, margine in mucronem emiſſo, foris effuſo, intus replicato. Iam diſtinctione virgulata, crinita, criſpa cuniculatim, pectinatim, imbricatim vndata, cancellatim reticulata, in obliquum, in rectum expanſa, denſata, porrect. , ſinuata, breui nodo ligatis, toto latere connexis, ad plauſum apertis, ad buccinam recuruis. Nauigant ex iis veneriæ præbentes concauam ſui partem, & aurę opponentes per ſumma æquorum velificant, ſaliunt pectines, & extra volitant, ſeque & ipſi carinant.

Addenda concha carinata nauigera, ex Plin. c. 30. l. 9.

CONCHA CARINATA Nauigera.

Ex eodem.

Deſcriptio C.

NAuigeram ſimilitudinem & aliam in Propontide viſam ſibi prodidit Mutianus, concham eſſe acatij modo carinatam, inflexa puppe, prora roſtrata: in hac condi nauplium animal ſepiæ ſimile, ludendi ſocietate ſola; duobus hoc fieri generibus. Tranquillo enim vectorem demiſſis palmulis ferire vt remis. Si verò flatus inuitent, eaſdem in vſu gubernaculi porrigi, pandique concharum ſinus aura. Huius voluptatem eſſe vt ferat, illius vt regat. Simulque eandem deſcendere incluſo ſinu fluctu hauſto, territam viſu forte triſti. Id enim vbi conſtat rumore, nauigantium humana calamitas in cauſa eſt.

POLYPVS.

Ex D. Ambroſio.

Deſcriptio C I.

FRaudulentum illud Polypi ingenium non præteribo, qui vadoſo in littore petram nactus, affigitur ei, atque eius nebuloſo ingenio colorem ſubit, & ſimili ſpecie terga obductus, plurimos piſcium ſine vlla ſuſpicione fraudis allapſos, dum notam non præcauent, & ſaxum opinantur, caſſibus furtiuæ artis includit, & ſinu quodam ſuæ carnis intercipit.

Ibidem quomodo cancri oſtrea diptychum ſuum explicantia, iniecto lapide venentur, preclarè deſcribit.

Plinij addenda diſerta deſcriptio.

Ex Plinio lib. 9. cap. 30.

NOn ſum prętereunda ex L. Lucullo procoſule Beticæ comperta de Polypis; quæ Trebius Niger, è comitibus eius, prodidit, auidiſſimos eſſe concharum: Illas ad tactum comprimi, præcidentes brachia eorum; vtróque eſcam ex præda capere. Carent conchæ viſu, omníque ſenſu alio quàm cibi & periculi: Inſidiantur ergo Polypi apertis, impoſitóque lapillo extra corpus, ne palpitatu ejiciatur, ita ſecuri graſſantur, extrahúntque carnes; illæ ſe contrahunt, ſed fruſtra diſcuneatæ. Tanta ſolertia animadlium hebetiſſimis quoque eſt. Præterea negat vllum eſſe atrocius animal ad conficiendum hominem in aqua. Luctatur enim complexu, & ſorbet acetabulis, ac numeroſo ſuctu detrahit eum. In naufragos vrinantéſque impetum capit. Sed ſi inuertatur, elangueſcit vis. Exporrigunt enim ſe reſupinati, mirè omnibus marinis expętentibus odorem quoque eorum; qua de cauſa & naſis illinuntur. Cætera quæ idem retulit, monſtro propiora pellunt vi-

deri. Carteïæ in cetari is assuetus quidã polypus exire è mari in lacus eorum apertos, atque ibi salsamenta populari, conuertit in se custodum indignationem assiduitate furti immodici. Sepes erant his obiectæ, sed has transcendebat per arborem, nec deprehendi potuit nisi canum sagacitate. Hi redeuntem circumuasere noctu, concitíque custodes expauêre nouitatem. Primum omnium, magnitudo inaudita erat, deinde color muria obliti odore diri. Quis ibi polypum expectasset, aut ita cognoscere? cum monstro dimicare sibi videbantur. Namque & afflatu terribili canes agebat, nunc extremis crinibus flagellatos, nunc robustioribus brachiis clauarum modo incussos, ægreque multis tridẽtibus confici potuit. Ostendere Lucullo caput eius dolij magnitudine, amphorarum xv. capax, atque (vt ipsius Trebij verbis vtar) barbas, quas vix vtroque brachio complecti esset, clauarum modo torosas, longas pedum acetabulis siue caliculis vrnalibus peluium modo, dentes magnitudini respondentes. Reliquiæ asseruatæ miraculo, pependêre pondo DCC.

ECHINVS.

Ex Ambr. l. 5. Hexam. c. 9.

Descriptio CII.

ECHinus animal exiguum, vile, ac despicabile (marinum loquor) plerumque index futurę tempestatis, aut tranquillitatis adnũtius esse solet nauigantibus. Denique, cùm procellam ventorum senserit, calculum validum arripit; eúmque velut saburram vehit, & tanquam anchoram trahit, ne excutiatur fluctibus. Itaque non suis se librat viribus, sed alieno stabilit, & regit pondere.

POMPILVS NATANS.

Ex Plin. lib. 9. cap. 31.

Descriptio CIII.

POmpilus supinus in summa æquorum peruenit, ita se paulatim subrigens, vt emissa omni per fistulam aqua, velut exoneratus sentina, facilè nauiget. Pòst duo prima brachia retorquens, membranã inter illa miræ tenuitatis extẽdit: Qua velificãte in auras, cæteris subremigans brachiis, media cauda vt gubernaculo se regit: Ita vadit alto, liburnicarum gaudens imagine; & si quid pauoris interueniat, hausta se mergens aqua.

DESCRIPTIONES INANIMORVM.

INSVLÆ FORTVNATÆ.

Descriptio CIV.

Οσοις μὲ οὖν ἐπὶ πᾶν ζῆν δαίμων ἀγαθὸς ἐπέπνευσεν, εἰς τὰ τῶν ἐυσεβῶν χῶρον ἀφίξονται, ἔνθα ἄφθονοι μὲν ὧραι παντὸς καρποῦ ῥέουσι, πηγαὶ δ' ὕδατων καθαρῶν ῥέουσι, πᾶσι δὲ λειμῶνες ἄνθεσι ποικίλοις ἐκπρέπουσι. Διατρίβαὶ δὲ φιλοσόφων, καὶ θέατρα ποιητῶν, ἐν κύκλοις χορεῖ,

QVibuscumq; in vita fors melior aspirauerit, sedes incolunt piorum, vbi omnes horæ scatent omnigena fructuum vbertate, fontes puris labuntur aquis, variis prata floribus innumera vernant. Conuentus sunt Philosophorum, theatra poëtarum; exultantium co-

καὶ μοῖσαι ἀκούσματα, συμπόσιά τε πολυτελῆ. καὶ εὐλαπίαι αὐτοχορήγητοι, καὶ ἀκήρατος ἀλυπία, καὶ ἡδεῖα δίαιτα. οὔτε γὰρ χεῖμα σφοδρὸν, οὔτε θάλπος ἐγγίνεται, ἀλλ' εὐκρατος ἀὴρ χεῖται, ἁπαλαῖς ἡλίου ἀκτῖσιν αὐγαζόμενος.

ronæ, musicique concentus; ad hæc instructa genialiter conuiuia, & ipsa se suggerens victus affluentia, indolentia immortalis, iucunda victus ratio. Non enim frigus illis, non æstus est grauis, sed temperatus aër funditur, mitibus solis radiis illustratus.

MVNDVS.

Ex Minutio Felice, in Octauio.

Descriptio CV.

QVid enim potest esse tam apertum, tam confessum, támque perspicuum, cùm oculos in cœlum sustuleris, & quæ sunt infra suprá que, lustraueris, quàm esse aliquod numen præstantissimæ mentis, quo omnis natura inspiretur, moueatur, alatur, gubernetur? Cœlum ipsum vide, quàm latè tenditur, quàm rapidè voluitur; vel quòd in noctem astris distinguitur, vel quòd in diem sole illustratur: iam scis, quòd sit in eo summi moderatoris mira & diuina libratio. vide & annum, vt solis ambitus faciat, & menses; vide vt Luna auctu, senio, labore circumagat. Quid tenebrarum & luminis dicam recursantes vices, vt sit nobis operis & quietis æterna reparatio? Relinquo ista verò astrologis prolixior de syderibus oratio, vel quòd regant cursum nauigandi, vel quòd arandi metendique tempus indicant: quæ singula, non modò vt crearentur, fierent, disponerentur, summi opificis & perfectæ rationis eguerunt; verumetiam sentiri, perspici, intelligi, sine summa solertia & ratione non possunt. Quid, cùm ordo temporum, hac frugum stabili varietate distinguitur? nonne auctorem suum parentémque testatur? ver æquè, cum suis floribus, & æstas cum suis messibus, & autumni maturitas grata, & hyberna oluitas necessaria: qui ordo facilè turbaretur, nisi maxima ratione consisteret.

Iam prouidentiæ quantæ? ne hyems sola glacie vreret, aut æstas solo ardore torreret, autumni & vêris inserere medium temperamentum, vt per sua vestigia reuertentia anni occulti & innoxij transitus laberentur. Mari intende, lege littoris stringitur, quicquid arborum est, vide quàm è terræ visceribus animatur; aspice oceanum, refluit reciprocis æstibus; vide fontes, manant venis perennibus; Fluuios intuere, eunt semper exercitis lapsibus.

Quid loquar aptè dispositæ recta montium, collium flexa, porrecta camporum? Quidve animantium loquar aduersus sese tutelam multiformam? alias armatas cornibus, alias dentibus septas, & fundatas vngulis, & spicatas aculeis, aut pedum celeritate liberas, aut elatione pinnarum? Ipsa præcipuè formæ nostræ pulchritudo, Deum fatetur artificem. Status rigidus, vultus erectus: oculi in summo, velut in specula, constituti: & omnes cæteri sensus, velut in arce compositi. Longum est ire per singula, nihil in homine membrorum est, quod non & necessitatis causa sit, & decoris: &, quod magis mirum est, eadem figura omnibus, sed quædam vnicuique lineamenta deflexa; & sic & similes vniuersi videmur, & inter se singuli dissimiles inuenimur. Quid nascendi ratio, quid cupido generandi? nonne à Deo data est? & vt vbera partu matureſcente lacteſcant, & vt tener fœtus vbertate lacteti roris adoleſcat?

Videque Marcus Tullius habet in eo argumento, libro secundo de natura Deorum.

PARADISVS Terrestris.

Descriptio XCI.

Ex imaginibus P. Richeomij, nostra Latinit. expressis.

IN voluptuarios hortos deuenimus; quos si nondum videtis, animo & cogitatione efformate. Regio in primis amœna, quippe situ præcelsa, specie eximia, bonis opulenta, omni deliciarum genere affluens: Terra partim in planiciem exspatians, partim in colliculos molliter assurgens, vernantem frugiferarum arborum copiam explicat: In ipso hortorum apice fõs est eximius, qui primum argẽteis aquarum vorticibus ebulliens, mox diffusus in fluuium sinuosis flexibus atque mæandris concisus oberrat, & felicia arua perennibus fœcundat riuulis. Ad summum in quatuor salientes diuisus, celeberrimos amnes efficit, qui varias terrarum plagas intersecantes, pingui ac feraci limo rigant.

Primus, opinor, Phison arenulas aureas, & illustre collucẽtium margaritarum decus egerit ad ripas, quas ob colonorum inopiam nemo colligit: Auidiùs posthac tantæ opulentiæ non ita simplex posteritas inhiabit. Cæli admodum iucũda temperies; quippe clementiùs renidens solis fulgor, vel minimas nebularum maculas tempestiuè discutit. Ignis cæteroqui violentus in suo feriatur regno, & aëri leniter insidens caloris & luminis iucundissimam terris temperiem impertit.

Iam verò & hæc pratorum herbescens viriditas intermicantium florum varietate picturata, & hæc arborum pubes enatis modò floscu-lis lasciuiens, præsentis, opinor, vêris præbet argumentum. Cum eodem suas partes agunt reliquæ tempestates. Itaque & iam æstatis beneficio arista mollitèr flauescere, & in his pomariorum deliciis fructus matureſcere videas, qui carpentis inuitent manum. Ex altera parte autumnus gratam oliuitatem, & vites diffusa corymborum luxurie collibus inserpentes, & iam præmaturis racemis vestitas, etiam ante Noëmi tempora, speciosiùs ostentat. Nullus hîc hyemis rigor, ita vim omnem retundunt, partim clementiores solis radij, qui felicem plagam circumuestiunt, partim etiam molles fauoniorum animæ, quorum flabellis & placidissimo murmure regio tota circumquaque ventilatur. Diceres quatuor hîc tempestates vnà concinere, vêre tamen superiores partes semper obtinente. Hinc nemorum tractus densissimo frondium vestitu diffusi, quarum aliæ simpliciori cultu virescunt, aliæ paulatim è viridi tum cærulẽas luteásque tum purpureas & igneas transeunt in maculas, quales in arcu cœlesti cũ voluptate miramur. Atque eo ipso tempore Psittaci, & quæcunque vario plumarum cultu aues emicant, ad gratissimum pastum aduolantes, augent oblectationem: cùm folia, & fructus, atque ad eo ipsæ alites variis colorum picturis in certamen vsque luxurient.

Quid quòd non modò certant pulchritudine auiculæ: sed fractis vocularum modulis mellitissimos cantus fundunt? inter quas luscinia, pertinaci, vt solet, spiritu, modò in longum numeros trahit, modò summa quadam varietate flectit, modò concisa voce distinguit. Fugerat me pene ales ille paradisiacus, quem ex palma suspensum cernitis; est tenui inprimis corpusculo, versicolore plumarũ amictu: in eo diuinitus ludente natura, superbiẽs, lutei capitis maiestatem interlitus cœrucis viror irradiat: pennæ mediocriter implumatæ purpurascũt, reliquum corpus

uro ſuorutilo iucundiſſimè flaueſcit.

Beatus ille cœleſtium ciuis, & naturæ parentis deliciæ, numquam appellit ad terras: ita in aëre perpetuum ſibi fixit domicilium. Neque verò pedes habet, neque eorum vſum deſiderat; ſi quando enim poſt variam agitationem ſubit defatigatio, duabus pennis longiuſculis ſe, veluti filis æneis, applicat ad arbores, & ex iiſdem ſpectabile corpus librat. Leonum, tigrium, atque elephantorum greges, quos in varia ſparſos videtis, omni feritate depoſita placidiſſimos lucos oberrant, & ſuis alumnis blandiuntur; nec mirum, ſi Adamus & Eua belluarum ingenio confiſi, ſine vllo timore propiùs accedunt, & inter eaſdem vagantur liberiùs.

REGIONES.

INDIA.

Ex Q. Curt. ſtylo hiſtorico.

Deſcriptio 107.

Vide Siciliæ deſcript. apud Iuſtinum, initio lib. 4. vbi de mari, Scylla, Charybdi, & cæteris portentis.

INdia tota fere ſpectat orientem, minùs in latitudinem, quàm in recta regione ſpatioſa. Quæ auſtrum accipiunt, in altius terræ faſtigium excedunt; plana ſunt cætera. Multis & inclytis amnibus, Caucaſo monte ortis, placidum per campos iter præbent. Indus gelidior eſt quàm cæteri: aquas vehit à colore maris haud multũ abhorrentes. Ganges omnium ab ortu fluuius eximius, à meridiana regione decurrit, & magnorum mõtium iuga recto alueo ſtringit: in eum obiectæ rupes inclinant in orientem; vtque ruboro mari accipitur, & findens ripas multas arbores cũ magna ſoli parte exorbet: ſaxis quoque impeditur, quibus crebrò reuerberatur. Vbi mollius ſolum reperit, ſtaguat, inſuláſq; molitur. Aceſines eum auget. Ganges in mare decurſurùm intercipit, magnóque motu vterq; colliditur: quippe Ganges aſperum os influenti obiicit, nec repercuſſæ aquæ cedunt. Dyardenes minus celeber auditu eſt; quia per vltima Indiæ currit. Cæterùm, non Crocodilos modò, vti Nilus, ſed etiam Delphines, ignotáſque aliis gentibus belluas alit. Erimanthus crebris flexibus ſubinde curuatus, ab accolis rigantibus carpitur. Ea cauſa eſt, cur tenues reliquias, iam ſine nomine in mare emittat: multis præter hos amnibus tota regio diuiditur: ſed ignobilibus, quia non adeo interfluunt. Cæterùm, quæ propiora ſunt mari, auſtri maximè deuiunt; ij cohibiti montium iugis, ad interiora non perſerrant, ita alendis frugibus mites: ſed adeò in illa plaga mundus ſtatutas temporum vices mutat, vt cùm alia feruore ſolis exæſtuent, Indiam nives obruant: rurſúſque vbi cætera rigent, illic intolerandus æſtus exiſtat. Mare certè, quo alluitur, ne colore quidem à cæteris abhorret. Ab Erythræo rege inditũ eſt nomen, propter quod ignari rubere mare exiſtimant. Terra lini ferax; inde pleriſque ſunt veſtes: libri arborum teneri, haud ſecus quàm ceræ, literarum notas capiunt. Aues ad imitandum humanæ vocis ſonum dociles ſunt. Animalia inuſitata cæteris gentibus, huic inuecta. Eadem terra & Rhinocerotas alit, non generat. Elephantorum maior eſt vis, quàm quos in Africa domitant, & viribus magnitudo reſpondet. Aurum flumina volunt, quæ leni modicóque laſſu ſegnes aquas ducunt. Gemmas margaritáſque mare littoribus infundit: neq; alia illis maior opulentiæ cauſa eſt, vtque poſteaquam vitiorum commercium vulgauere in exteras gentes. Quippe æſtimantur purgamenta æluantis freti pretio, quod libido conſtituit,

ingenia hominum, sicut vbique, apud illos quoque locorum situs format.

BRASILIA.

Maffæus, in Indica historia.

Descriptio CVIII.

EST autem Brasilia noui orbis pars, quam paulò post Capralis accessum, Americus Vespucius Florentinus, eiusdem Emmanuelis auspiciis, accuratiùs exploraut; atque à duobus ab Æquatore gradibus, partibúsve, ad gradus quinque & quadraginta in astrum excurrens, trigoni oblongi speciem refert: cuius basis in Æquatorem ac Septentrionem obuersa, ab oriente in occidentem rectà protenditur. Angulus extremus ignotas ad meridiem regiones attingit: latus in orientem spectans, interposito mari Hesperiis Æthiopibus adiacet: alterum latus à Prouincia Perúana disterminant iuga montium adeò celsa, vt ipsos auium volatus fatigaré dicantur, vno dumtaxat, quod adhuc exploratum sit, eóque difficillimo transitu. Regio fermè tota in primis amœna est: Cœli admodum iucunda salubrisque temperies: lenium quippe à mari ventorum commodissimi flatus matutinos vapores ac nebulas tempestiuè discutiunt, solésque purissimos ac nitidissimos reddunt. Scatet ea tota plaga fontibus ac syluis, ac amnibus inclytis; è quibus (vt reliquos taceam) is, quem argenteum vocant, leucarum quadraginta octo, in mare fertur, adeò violentus, vt inde nautæ dulces hauriant latices, priusquam exalto tellurem conspiciant. Terra partim in planitiem exspatians, partim in colles clementer assurgens, fœlix præpinguibus glebis, & riguo solo, sempérque vernante: credita semina multiplici reddit fœnore; ac sacchari præsertim est ferax, quòd cœleste est donum.

TAPROBANA.

Ex Maffæo, lib. 3.

Descriptio CIX.

HÆc ouali maximè figura ducẽtarum circiter & quadraginta leucarum ambitu, leucas in longitudinem septuaginta octo patet, in latitudinem quatuor, & quadraginta, atque à Cori promontorio, vt supra diximus, auulsa freto vadoso, Piscariæ, quam appellant, oræ protenditur: ea clementia cœli, soli vbertate, & copia fluminum, aquarúmque perennium, vt primorum parentum sedes olim perhibeatur fuisse: varia pecorum armenta, necnon elephantos gignit egrégiè bellicosos, ac dociles: cæteris metallis caret, ferrum incolæ effodiunt: plurimas fert gemmas, verùm præcipuâ claritate sapphiros, chrysolithos, pseudopalos, ac pyropos, itémque aromata pretiosa, cinnama, cardamomum, piper, ac palmas eximiæ bonitatis.

Ad hæc, vel in primis iucundo spectaculo syluosi montes, ad effigiem theatralem inflexi, vastam planitiem oblongo circuitu in caueæ formam includunt: quorum vnus in arduam & surrectam altitudinem penè septem leucarum exsurgit.

PLAGA FRIGIDA.

Ex Curtio.

Descriptio CX.

PAropamisadæ appellantur, agreste hominum genus, & inter barbaros maximè inconditum; iocorum

aſperitas, hominum quoque ingenia durauerat. Gelidiſſimum ſeptentrionis axem ex magna parte ſpectant: Bactrianis ad occidentem coniuncti ſunt: Meridiana regio ad mare Indicum vergit; Tuguria latere primò ſtruunt; & quia ſterilis eſt terra materiæ, vdo etiam montis dorſo, vſque ad ſummum ædificiorum faſtigium eodem laterculo vtuntur. Ceterùm ſtructura latior ab imo paulatim incremento operis in arctius cogitur: ad vltimum in carinæ maximæ madum coit. Ibi foramine relicto ſupernè lumen accipiunt: ad medium vites, & arbores, ſi quæ in tanto terræ rigore durare potuerunt, obruunt: penitus hyeme defoſſæ latent, cùm niue diſcuſſa aperiri humus cœpit, cœlo ſolique redduntur. Cæterùm, adeò altæ niues premunt terram, gelu & perpetuo rigore conſtrictæ, vt ne auium quidem feræve vllius veſtigium extet: obſcura cœli veriùs vmbra, quàm lux, nocti ſimilis premit terram, vix vt quæ propè ſunt, conſpici poſſint; in hac tamen omnis humani cultus ſolitudine deſtitutus exercitus, quicquid malorum tolerari poteſt, pertulit, inopiam, frigus, laſſitudinem, deſperationem, multos exanimauit rigor inſolitus niuis, & multorum aduſſit pedes, plurimorum oculos, præcipuè pernicialis fuit fatigatis; quippe in ipſo gelu deficientia corpora ſternebant; quæ cùm moueri deſiiſſent, vis frigoris ita adſtringebat, vt rurſus ad ſurgendum conniti non poſſent.

PLAGA TORRIDA.

Ex eodem Curtio.

Deſcriptio CIII.

AQuarum (vt antè dictum eſt) penuria, priùs quàm deſiderio, deſperatione bibendi ſitim accendit per quadraginta ſtadia: ne modicus quidem humor exiſtit: arenas vapor æſtiui ſolis accendit, quæ vbi flagrare cœperunt, haud ſecus quàm continenti incendio cuncta torrentur. Caligo deinde immodico terræ feruore incitata lucem tegit campúmque: In Aſia, quæ vaſti & profundi æquoris ſpecies eſt, nocturnum iter tolerabile videbatur, quia rore & matutino frigore corpora leuabantur. Cæterùm, cùm ipſe æſtus oritur, ſiccat, omnémque natatalem abſorbet humorem ſiccitas, ora viſceráque penitus vruntur.

HORTVS.

Philoſtratus in Amoribus.

Deſcriptio CXII.

Μῶν ἐπῆλθέν τι τοῦ κήπου ἐνωδίαι, ἢ ἔρχεσθαί σοι τοῦτο ἀπὸ σχολῆς ἔκνευν ἔσχεν; προσέβαλλε γὰρ σοι τῷ λόγῳ, ἢ τὰ μῆλα. πόρθοι μὲν οὖν σοι φυτῶν, ἐπὶ δὲ πρέσβεις. τὸ μέσον δ' αὐτῶν ἰλαυδίαις βαδίζειν, πᾶσα γὰρ ἁπαλὴ πόα τοὺς δρόμους,

NVmquid eius quæ in horto eſt benevolentiæ quicquam ſenſiſti? an hoc ſerò te adiit? ſed prompto audias animo: te enim vnà cum oratione, mala quoq. peruertiēt. hi quidē plantarum ordines recti incedunt, per quorū mediū ambulandi facultas datur, mollis autē herba curriculos obtinet,

εἶτα καὶ κατακλιθέντι φαιμλὼ εἶναι. ἀπ' ἄκρων δ' τ' ὄζων μῆλα χρυσᾶ, καὶ πυρὰ, καὶ μηλώδη παρεστήκασι, τ' ἐτμὸν ὅλον τ' ἐρῶντων γεωργεῖν αὐτά.

vt strati instar iacentibus sit. A summis autem ramis mala aurea flauaque, ac lucida, ad se excolenda vniuersum Cupidinum examen attrahunt.

Vide Ciceronem, de Senectute, num. 59.

Item, ex Aristæneto, epist. 3.

ΕΝθα πλάτανος μὲ ἀμπελαφής τι, καὶ σύσκιος· πνεῦμα δ' μέτριον, καὶ πᾶ μᾶλθακὸν, ὥστε διὰ μέσης ἐπᾴδειν εἰωθέναι, ἐπὶ τὸ πιθανὸν κατακλίνοντι. Οἱ δ' πολύπλοκοι δαπίδων δεῖσθαι, πολλὰ δ' ὑπώρεια, πλησίον ὄρχαι, καὶ ῥοιαὶ, καὶ μύλαι ἀγλαόκαρποι· φαίη τις ἂν καθαπτόμενος. τ' δ' ὑπερτιθὰν αὐτόθι τυμπάνων τὸ χωρίον. ὧν μὲ οὖν ταῦτα, καὶ ἕτερα δένδρα πλησίον, & cæt. quæ sic Latinè redduntur:

NAm ibi platanus densa ramis, opaca vmbra, aura modica, herba mollis, & tempestate æstiua florere docta: consedimus humi, qua ditissimus campus, arboréque iuxta crebræ frugiferæ,

Punicáque, & pirus, & fructu gratissima malus.

Dicat quis, Homericum versum referens, pomariis nymphis sacrum locum: sed his aliisque iuxta aboribus florentes rami, fructus vberes, suauissimo odore permulcent amœnum locum. Decerptum ego folium coma, laxaui digitis, tum admoui naribus, id mihi odorem spirauit longè dulcissimum: iuxta pampini patulæ altæque admodum, amplexæ nostra cru tenuere inflexu colla, dum circulatim pendulas vuas attendimus, quarum turgent aliæ, aliæ primulo nigrore matureſcunt; acerbæ quædam, aliæ florentes adhuc videntur. Ergo ad maturiores alius reptans ascendebat, alius sublimis è terra, summa læua quantum poterat, adprehensa arbore ascendebat in ramos, alius decerpebat dextera, alius ex arbore manum tendebat cano colono. Sub Platano fons amœnissimus fluit aquæ tam frigidæ, vt pede rigorem sentias: lepidus fons, inquam, sed & iucundè temperatus Fauoni spiritu tempestatis æstum demulcens, dum dulcem & canorum sonum inspirat, & multam ex arboribus suauitatem odorum secum trahens respondet suauissimis N. vnguinibus, miscétque odores simul, & ferè æquabili suauitate recreat sensus; nisi quòd paulum superabat vnguentum, mea sententia hoc solo, quòd Limonæ vnguentum erat: sed & auræ vocalis sonus argutum resonabat sonoro cicadarum sono, quæ & meridiei æstum leniebat: dulce luscinię circumuolitantes cantillabant: Alias quoque suauisonas auiculas vsurpauimus auribus veluti modulatis canticis colloquentes hominibus: adhuc mihi ante oculos habere eas videor, quarum illa in silice requiescit, illa alam refrigerat, siccat alia, estque ex aqua quæ quid trahat; est quæ cernua terram despectet, victum inde quæsitura.

Vide quoque apud Ælianum, libro 13. de animalibus, cap. 18. egregiam descriptionem horti Regis Indorum.

MONS.

MONS.

Ex Maffæo, lib. 5.

Descriptio CXIII.

SEd præcipua camino Tarnatensi nobilitas, mons in nubes assurgit excelsus, & arduus, cuius inferiora densis nemoribus vestiuntur: superiora ex incendiis glabra & horrida sunt: in vertice crater hiatu vasto in plures circulos circumductos maiores minoribus, ad speciē amphitheatri discedit, inde per æquinoctia, maximè certis flantibus ventis, cum horrisono fremitu flammæ atro mistæ fumo & fauillis erumpunt, & omnia latè loca cineribus complent.

FLVVIVS EXVNDANS.

Plinius, lib. 8. epist 17.

Descriptio CXIV.

NVnc istic quoque immite & turbidum cœlum, hîc assiduæ tempestates & crebra diluuia: Tyberis alueum excessit, & demissioribus ripis altè superfunditur; quamquam fossa, quam prouidentissimus Imperator fecit, exhaustus, premit valles, innatat campis: quáque planum solum pro solo cernitur; inde, quæ solet flumina accipere, & permista deuehere, velut obuius retrò cogit; atque ita alienis aquis operit agros quos ipse non tangit.

Amo delicatissimus amnis, ideóque adiacentibus villis velut inuitatus, ac retentus, magna ex parte nemora, quibus inumbratur, & fregit, & rapuit. Subruit montes, & decidentium mole pluribus locis clausus, dum amissum iter quærit, impulit tecta, ac se super ruinas euexit atque extulit. Viderunt hi, quos excelsioribus terris illa tempestas non deprehendit: alibi diuitum apparatus & grauem supellectilem, alibi instrumenta ruris, alibi boues, aratra, rectores, hîc soluta & libera armenta: atque inter hęc, arborum truncos, aut villarum trabes, atque culmina variè latéque fluitantia: ac ne illa quidem loca malo vacauerunt, ad quæ non ascendit amnis; nam pro amne imber assiduus, & deiecti nubibus turbines, prompta opera, quibus pretiosa rura cinguntur, quassata, atque etiam discussa monimenta, multi eiusmodi casibus debilitati, obruti, obtriti, & aucta luctibus damna.

FLVMEN ALDVABIS.

Ex Cæsare lib. 1. de bello Gallico.

Descriptio CXV.

FLumen Alduabis, vt circino circunductum, penè totum oppidum cingit: reliquum spatiū, quod non est amplius pedum DC. qua flumen intermittit, mons continet magna altitudine, ita vt radices eius montis ex vtraque parte ripæ fluminis contingant. Hunc murus circundatus arcem efficit, & cum oppido coniungit.

PONS IN RHENO.

Ex eodem lib. 4. de bello Gallico.

Descriptio CXVI.

CÆsar Rhenum transire decreuerat, sed nauibus transire, neque satis tutum esse arbitrabatur,

Digitized by Google

neque ſuæ neque populi Romani dignitatis eſſe ſtatuebat. Itaque etſi ſumma difficultas faciundi pontis proponebatur, propter latitudinem, rapiditatem, altitudinémque fluminis; tamen id ſibi contendendum, aut, aliter non tranſducendum exercitum exiſtimabat. Rationem igitur pontis hanc inſtituit. Tigna bina ſeſquipedalia, paulum ab imo præacuta, dimẽſa ad altitudinẽ fluminis, interuallo pedum duorũ inter ſe iungebat. Hæc cùm machinationibus immiſſa in flumine defixerat, fiſtucíſque adegerat, non ſublicæ modo directa ad perpendiculum, ſed prona, ac faſtigiata, vt ſecundùm naturã fluminis procumberent; his item cõtraria duo ad eundẽ modum iuncta; interuallo pedum quadragenum ab inferiore parte, cõtra vim atque impetum fluminis conuerſa ſtatuebat: hæc vtraque bipedalibus trabibus immiſſis, quantũ eorum tignorum iunctura diſtabat, binis vtrimque fibulis ab extrema parte diſtinebantur. Quibus diſcluſis, atque in contrariam partem reuinctis, tanta erat operis firmitudo, atque ea rerũ natura, vt, quo maior vis aquæ ſe incitauiſſet, hæc arctiùs illigata tenerentur. Hæc directa materia iniecta contexebantur, ac longuriis cratibúſque conſternebantur, ac nihilo ſecius ſublicę ad inferiorem partẽ fluminis obliquæ adigebantur, quæ, pro pariete ſubiectæ, & cum omni opere coniunctæ, vim fluminis exciperent: & alia item ſupra pontẽ mediocri ſpatio; vt ſi arborum trunci, ſiue naues, deijciendi operis cauſa, eſſent à barbaris miſſæ, his defenſoribus earum rerum vis minueretur, neu ponti nocerent.

FONS.

Ex Apuleio, in Metam.

Deſcriptio CXVII.

NAmque ibi ſaxum immani magnitudine procerum, & inacceſſa ſalebritate lubricum, mediis de faucibus lapidis, fontes horridos euomebat: qui ſtatim proni foraminis laciniis editi, pérque procliue delapſi, & anguſti canalis exſecto contecti tramite, proximam conuallem latenter incidebant; dextera læuáque cotibus cauatis perſerpunt, & longa colla porrecti ſæui Draconeſ; inconniuæ vigiliæ luminibus addictis, & in perpetuam lucem populis excubantibus.

CLITVMNVS FONS.

Plinius, lib. 8. epiſt. 8.

Deſcriptio CXVIII.

VIdiſtine aliquando Clitumnum fontem? ſi nondum: (& puto nondum, alioqui narraſſes mihi) vide quem: ego (pœnitet tarditatis) proximè vidi.

Modicus collis aſſurgit, antiqua cupreſſu, numeroſus, & opacus: hunc ſubter fons exit, & exprimitur pluribus venis, ſed imparibus; eluctatúſque facit gurgitem, qui lato gremio pateſcit purus, ac vitreus, vt numerare iactas ſtirpes & relucẽtes calculos poſſis. Inde, non loci deuexitate, ſed ipſa ſui copia & quaſi põdere impellitur. Fõs adhuc, & iam ampliſſimum flumen, atque etiã nauium patiens, quas obuias quoque & contrario niſu in aduerſa tendentes tranſmittit, & perfert: adeò validus, vt illa, quà properat ipſe, tanquam per planum ſolum, remis non adiuuetur.

Iucundum vtrumque, per iocum & ludum fluitantibus, vt flexerint curſum, laborem otio, otium labore variare: ripæ fraxino multa, multa populo veſtiuntur, quas amnis per ſpicuus, velut merſas viridi imagine muniuerat.

Rigor aquæ certauerit niuibus, nec color cedit; adiacet templum priſcum, & religioſum. Stat Clitumnus ipſe amictus indutúſque prætexta: præſens numen atque etiam fatidicum indicant ſortes. Sparſa ſunt circa, ſacella complura, totidémque Dei ſimulachra, ſua cuique veneratio, ſuum numen: quibuſdam verò etiam fontes; nam præter illum, quaſi parentem cæterorum, ſunt minores, capite diſcreti, ſed flumini miſcentur, quod ponte tranſmittitur: is terminus ſacri profanique. In ſuperiore parte nauigare tantum, infra etiam natare conceſſum: Balineum Hiſpellates, quibus illum locum Diuus Auguſtus dono dedit, publicè præbent, & hoſpitium: nec deſunt villæ, quæ ſequutæ fluminis amœnitatem, margini inſiſtunt: in ſumma nihil erit, ex quo non capias voluptatem.

Nota in Clitumnum fontem.

Vide, quem ego proximè vidi. *Notat ſuæ hypotypoſeos & φαντασιώδη ἐνεργίαν, qua rem cæteroqui abſentem, legentium penè ſubijciat oculis.*

Modicus collis, &c. *Fontem arborum ramis opacatum ſignificat: quod tantopere Aelianus in ſuis τίμπλοις, prædicat, de Ponto, πολλὴ ὑπὸ κατ' ἀυτὸ ἡ σκιὰ ἐκ τῶν παρηρυκότων δένδρων, ἢ τῶν ἐκπιπτόντων κλάδων πίπτεται. Multa circa fluuium vmbra ex aſſitis arboribus & impendentibus ramis oritur.*

Eluctatus. *Eluctari videtur fons, cùm in ortu argenteos vortices glomeratim bullantes vomit.*

Ampliſſimum flumen. *Clitumnus, agri Faliſci celeber fluuius, de quo Virg. 2. Georg.*

Hinc albi Clitumne greges, &c.

Eius enim aquæ potæ candidos faciunt boues, vt memorat Plinius, l. 2. c. 103.

Illa quà poperat. *Qui declini, inquit, flumine nauigant, nulla remigatione indigent: qui aduerſo fluminis obluctantur alueo, illum egerrimè contis remiſque ſuperant, ita rapido curſu fertur incitatus.*

Per iocum ludúmque fluitantibus: *amœnandi, vt ait Saluianus, animi cauſſa nauigantibus.*

Viridi imagine. *Preclarè hoc Statius in Tiburtino Manly Vopiſci.*

---nemora alta citatis
Incubuere vadis, fallax reſponſat imago
Frondibus, et longas eadem fugit vmbra per vndas.

Arbores igitur, velut merſas in lucenti amne, numerari ſignificat, cùm re ipſa vmbræ ſenſum fallant.

Templum priſcum. *Clitumni, opinor, plenæ nō modò ſuperſtitionibus vrbes, ſed et agri ipſi. Vnde & Plinius in Traiano dixit: luſtrare ſaltus, excutere cubilibus feras, ſuperare immenſa montium iuga, & horrentibus ſcopulis gradum inferre. Inter hæc pia mente adire lucos, & occurſare numinibus: quia vbique etiam, inter has ſolitudines ſparſa fana, & ſimulachra.*

Clitumnus amictus ornatúſque prætexta. *Fluuiorum ſtatuæ pro ripis ſtabant cōſecratæ, & virili quidem ſpecie. Talis Nilus & Phaſis apud geminos Philoſtratos. Talis hic Clitumnus inſuper prætextatus, vt Patricius: Non accipio de area aut lapidea prætexta, ſed vera. Mos enim antiquorum ſimulachra veſtiebat. Quod ex Tranquillo diſcere eſt, c. 22. in Caligula. Quin & prægnantes mulieres molliorem partū ſibi pollicebantur ſi idolorum veſtibus eſſent amictæ. Hoc Tertullianus indicat, lib. de anima, c. 39. Omnes, inquit, idololatria obſtetrice naſcuntur, dum ipſi adhuc vteri infulis apud idola confectis, redimiti, genimina ſua dæmoniorum candidata profitentur.*

Fatidicū indicant ſortes. *Plena ſortibus & ſortilegiis eo tempore fuit Italia.*

Hinc Præneſtina, illinc Tyrinthia. Hic & Faliſca. Omnes Tiberius, authore Tranquillo, diſcutere conatus eſt,

ne sic in annos principis inquirerent. Sed Prænestinarum sortium maiestate territus destitit. c. 63.

Is terminus sacri profanique.

Clitumnus nempe sacra prædia et agros à profanis distinguit.

Hispellates. *Agri (opinor) Falisci incolæ.*

Multa multorum inscripta. *De tabulis votivis luculentum habes Theodoreti testimonium in oratione de martyribus; de quo alibi dixi.*

FONS ÆSTVOSVS.

Plin. epist. 30. lib. 4.

Descriptio CXIX.

ATtuli tibi ex patria mea pro munusculo, quæstionem altissima ista eruditione dignam: fons oritur in monte, per saxa decurrit, excipitur cœnatiuncula manu facta: ibi paulum retentus in Larium lacum decidit. Huius mira natura: ter in die statis auctibus ac diminutionibus crescit, decrescitque: cernitur id palam, & cum summa voluptate deprehenditur: iuxta recumbis, & vesceris, atque etiam ex ipso fonte (nam est frigidissimus) potas: interim ille certis dimensisque motibus, vel subtrahitur, vel assurgit; annulum, seu quid aliud ponis, in sicco alluitur, sensim ac nouissimè operitur. Detegitur rursus, paulatimque deseritur: si diutius obserues, vtrumque iterum, ac tertiò videas: spiritúsque aliquis occultior, os fontis & fauces modò laxat, modò includit, prout in latus occurrit, aut decessit expulsus; quod in ampullis cæterisque generis eiusdem videmus accidere: quibus non hians nec statim patens exitus est: Nam illa quoque, quamquam prona, & vergentia ; ex quadam obstantis animæ mo-ras, crebris quasi singultibus [illegible]unt, quod effundunt. An quæ Oceani natura, fonti quoque? quáque impellitur ratione, aut resorbetur ille, hac modicus hic humor vicibus alternis supprimitur, vel egeritur? an, vt flumina, quæ in mare deferuntur, aduersantibus ventis, obuióque æstu retorquentur? ita est aliquid quod huius fontis excursum per momenta repercutiat? an latentibus venis, certa mensura, quæ dum colligitur quod exhauserat, minor riuus est, & pigrior; cùm collegit, agilior maiórque profertur? an nescio quod libramentum abditum, & cæcum, quod cùm exinanitum, suscitat & elicit fontem; cùm repletum, moratur, & strangulat?

Nota.

Quæstionem. *Ea quæstio est, quæ curiosis Prometheis in Caucaso fixit crucem. Multas huc disertissimè rationes affert Plinius.*

Sed quis rem acu tangat? *Possidonius sugillat Aristotelem, qui æstum fieri dixerat, propter sublimia littora, quibus aqua repercuteretur. Apollonius in ea, quam ad Indos scribit epistola, ait, Ὡ χιαὲν ἐτύδεις ἐλαιώδεων πτύοιμεν, ex multis hiatibus, qui partim sub ipso, partim in terra circa ipsum sunt, ad exteriora diffundi, ac rursus retrocedere. Bona pars hanc πλημμυείδα tribuit lunæ: in quibus est Iulius Cæsar, l. 4. de bello Gallico. Satius cum Antiphilo concludere:*

Θαῦμα βίη δάμῳ σι τὶ μυείον, οὐδὲ μετίνω
Σιὼ σάσιν, ἀρρήτῳ ταῦτα μάμυλα φύσει.

FONS AMMONIS.

Ex Curtio, lib. 4.

Descriptio CXX.

EST etiam illud Ammonis nemus, in medio habet fontem: aquam Solis vocant. Sub lucis ortum tepida manat: medio die, cùm vehementissimus est calor, frigida eadem fluit; inclinato in vesperam calescit: media nocte feruida exæstuat; quóque propiùs nox vergit, ad lucem multùm caloris decrescit: donec sub ipsum diei ortum, assueto tempore langueſcat. Id, quod pro Deo colitur, non eãdem effigiem habet quam vulgò diis artifices accommodauerũt. Vmbilico tenus arieti similis est, & habitus smaragdo & gemmis coagmentatus: hunc cùm responsum petitur, nauigio aurato gestant sacerdotes, cum multis argenteis pateris, ab vtroque nauigij latere pendentibus. Sequuntur matronæ virgineſque patrio more inconditum quoddam carmen canentes: quo propitiare Iouem credunt, vt certum edat oraculum.

TEMPE.

Ælianus, variæ hist. l. 3. c. 1.

Ἔστι δὲ χῶρος μεταξὺ κἀμψας.

Descriptio CXXI.

EST itaque locus inter Olympum & Ossam situs: sunt autem hi montes altitudine immensa præditi, & quasi diuina quadam cura disiuncti: atque in medio locum complectuntur, cuius longitudo ad quadraginta stadia porrigitur; latitudo verò in aliis partibus pedes centum, in aliis paulò etiam plus continet. Per hunc medium labitur fluuius, qui Peneus appellatur, in quem reliqui fluuij confluunt, & aquam ei communicando, magnis augent incrementis: hic locus habet varia & omnis generis oblectamenta, non manibus hominum facta opera, sed spontanea naturæ, quæ tunc ei plurimùm ad pulchritudinem ambitiosè contulit, cùm locus primùm nasceretur; nam in eo hedera copiosa & admodum hirsuta viget, ac floret, & instar generosarum vitium, in proceras arbores ascendendo serpit, atque ipsis adnascitur. Est & smilacis magna copia, quæ collem ipsum ascendens saxum inumbrat, ita vt illud quidem lateat, cernatur verò nihil, præter viridantem herbam, sitque veluti quædam oculorum panegyris. In ipso campo & planitie varij sunt luci, scenæ continuæ, æstiuo tempore gratissima viatoribus receptacula, in quibus suauiter alsum captare possunt: dissluunt etiam riui crebri, & aquæ frigidæ, atque ad bibendum suauissimæ. Has aquas perhibent prodesse etiam lauantibus, & ad sanitatem conferre. Concinunt etiam aues hinc inde dispersæ, & in primis mũsicæ, quæ sitientes aures mirificè recreant, atque indefessos cum voluptate deducunt viatores, modulationibus suis prætereuntium laborem subleuantes. Ad vtrumque latus fluminis oblectamenta illa sunt, de quibus antea dixi; & remissionibus quietique apta loca. Per media verò Tempe Peneus venit, quietè & leniter fluens, in modum olei: hic vmbris densissimis opacatur: quæ ab assitarum arborum ramis ortæ, maxima diei parte solares radios arcent à flumine, & nauigantibus temperatam frigore nauigationem præbent.

ELYSII CAMPI.

Lucianus, in vera historia, l. 2.

Αὕτη μὲν οὖν ἡ πόλις.

Descriptio CXXII.

IPsa autem ciuitas tota aurea, murus verò smaragdo lapide cingitur; portò portæ septem sunt omnes ex integro ligno, & amomo: Pauimentum verò ciuitatis, & quæ intra mœnia est, terra eburnea: omnium autem Deorum templa beryllo lapide constructa sunt, & altaria in eis maxima, vno è simplici lapide amethysto constant: in quibus diis immolant: circa ciuitatem verò fluuius defluit vnguento optimo, huiusque latitudo regalium cubitorum centum: altitudo quanta natantibus sufficiat: porro ipsius balnea, domus magnæ sunt, vitreæ, cinnamomo succensæ: atqui pro aqua, ros tepidus in poluibus seruatur: vtuntur autem vestibus purpureis tenuissimis aranearum telis: Hi corpora non habẽt, sed & impalpabiles sunt, & absque carne; formam autem & effigiem solam habent, ac ostendunt: incorporei tamen cùm sint, stant, mouentur, intelligunt, vocémque emittunt, omninóque videtur eorum anima nuda quædam circumuagari, corporis similitudine circumdata: si quis autem non tetigerit, non credet, quod videtur non esse corpus. Sunt enim vt vmbræ rectæ, non nigræ: senescit nemo, sed ea ætate qua se eò contulit, permanet. Denique hîc haudquaquam est nox, sed dies: neque admodum clara, sed quale crepusculum esse solet, iam Aurora apparente ante orientem solem. Talis lux terram habet; quare & vnum solum anni tempus nouêre. Semper enim apûd eos ver est, & vnus ventus spirat zephyrus. At locus cunctis quidem floribus, omnibus mansuetis plantis & floribus viret. Quæ illic sunt vineæ, duodecies quotannis ferunt, & singulis mensibus vuas reddunt. Mala verò granata, ac malos, cæteráque poma terdecies ferre dicebant. Nam mense, qui apud eos Minos appellatur, bis ferre fructum: pro frumento verò spicæ, in summitate paratos panes emittunt, vt fungos. Fontes sunt per ciuitatem, aquæ quidem quinque, ac sexaginta, & trecenti; mellis verò alij totidem; vnguenti quingenti: verùm & hi minores sunt: flumina lactis septem, & vini octo. Conuiuium verò celebratur extra ciuitatem, in campo, qui Elysius vocatur: etenim pratum est pulcherrimum; & circa illud, nemus omni arborum specie consitum, vmbram discumbentibus faciens: stratum autem substernunt è floribus: ministrant autem, ac cuncta afferunt venti, præterquam quòd vinum non miscent; siquidem eo non indigent: nam circa conuiuium arbores sunt vitreæ, magnæ, è micante vitro: harum fructus, pocula sunt omni specie operis ac magnitudinis. Vbi autem quis ad conuiuium accesserit, vnum ex illis vel duo, mensis decerpta apponit: ea confestim vino replentur: pro sertis verò lusciniæ canoræque volucres cæteræ, flores è proximis pratis ore legentes, cum cantu eos superuolant, aspergúntque. Porro vnguntur ad hunc modum: densæ nubes vnguentum combibentes è fontibus, ac flumine, supráque conuiuium sparsæ, sensim exprimentibus ventis tenuissimum quiddam, velut rorem distillant, in cœna autem musicæ & cantilenis vacant. Canuntur autem imprimis Homeri versus, qui & ipse adest, & cum illis conuiuatur, supra Vlyssem discumbens: choreæ autem sunt è pueris, & virginibus. Præsunt verò illis, & concinunt, Eunomius Locrus, & Arion Lesbius, & Anacreon, & Stesichorus: Nam & hunc apud

Digitized by Google

eos vidi, iam ipsi Helena reconciliata. Vbi autem hi quieuerunt, secundæ choreæ succedunt, è cygnis, philomenis, ac hirundinibus. Posteaquam & illæ canere cœperint, iam tota sylua resonat, præsidentibus vētis. Hoc autem maximum ad lætitiam habent; fontes duo sunt circa conuiuium, vnus quidem risus, alter verò voluptatis. Ex horum ambobus, in initio conuiuij omnes bibunt, deinde reliquum læti ac ridentes exigunt.

Notæ.

Hæc descriptio, vt apparet, & exquisitis inuentis, & elegantiarum deliciis tota affluit: Cum eadem cõferri poterunt hypotyposes, quas habent Homerus, Odyss. δ. Pindarus, Olymp. ιδ. β. Aristophanes, βατραχ. 154. Sibylla, λογ. C. Virgilius 6. Æneid. Tibullus: sed Valla locupletior inuenietur. Adde ad hoc argumentum Paradisi terrestris descriptionem, quam ex P. Richeomio Latinam feci. Gilbertus cognatus hic affert descriptionem Elysiorum camporum, quam totam inuenies apud Muretum.

VILLA IVLIANI.

Expressa ex Iuliano Imp.

Συλλαπίδιον μικρὸν, &c.

Descriptio CXXIII.

PRædiolum exiguum quatuor iugerum, quod à Theta mihi datum in Bithynia est, tuæ sapientiæ beneuolentiæque dono: do vilius mehercule munus, quàm quod opibus celebre, & beatum existimatione, & sermone hominum efficere possit. Verùm non vsque adeo iniucundum, nec insuaue, si tibi singulis partibus & circumstantiis illud descriptum ob oculos ponam. Nihil verò obstat, quominus tecum iocemur, homine abundãte gratiis, atque eruditione. Dissitum est à mari stadiis non plus viginti, vt neque mercator, neque nauta nugator aut incuriosus huic loco sit molestus. Neque tamen prorsus Nerei gratiis destituitur: sed piscem semper habet recentem & palpitantem. Progressus autem ab ædibus in collem quendam, eo Propontidem insulásque oculis perlustrare possis: itémque vrbem à generoso ac strenuo rege cognominatam. Non algis muscóque insistit, neque vbi periculum sit, ab eiectis in littus & arenam, mitibus omnino, feréque non nominatis: sed in hedera, cepisque, & herba fragrante. Ibi amœnissimum est, recubãtem, cùm librum inspexeris, deinde visum recreare, atque in naues, & mare, summa cum voluptate transmittere. Ea mihi adolescenti prorsus tenero habitatio videbatur iucundissima. Nam & fontibus non malis prædita est, & balneis nõ inamœnis, hortóque, & arboribus. Posteaquam verò ad virilem & constantem ætatem peruentum esset, veteris illius consuetudinis viuẽdi me desiderium cepit, venique sæpe: neque inanis, aut inutilis ille nobis conuentus fuit.

At ibidem agriculturæ meæ paruum quoddam monumentum, vinea breuis, quę vinum suauiter fragrans atque dulce gignit; non expectans, donec à tempore Bacchus aliquid accipiat. Videbis gratias, botrus tum in vite, tum sub torculari pressus, rosas olet. Mustum iam in cadis contentum ita est, quasi è nectare haustum sit, si Homero credimus. Quî factum est ergo, vt non magna copia sit eiusmodi vitium, neque in complura iugera sint transfusæ? forte quoniam negligentiùs insitionem curaui; sed cùm sobrius Bacchi crater mihi sit & frequentatio nympharum; tãtum parauí quantum ad meum, meorúmque necessariorum, qui pauci sunt, vsum pertineret. Nunc verò tibi charum

caput dono, re quidem ipsa paruum, gratum tamen amico ab amico profectum, domo domum, iuxta sapientissimum vatem Pindarum. Literas ad lucernam hiulcè & tractim scripsi: quamobrem, si quid peccatum est, velim id non accuratiùs examines, vt Rhetor Rhetorem.

Notæ.

Ἀπὸ τ῀ τήτας, *quæ sit illa Theta, non video. Melius, opinor, si nihil* λεπτολογούντες, πίθω, *auiam, quod ipsum verbum sonat, dixerimus.*

Pisces Nerei Charites. Νηρίων χάριτας, Nerei charites: *sunt pisces, vt ex eo patet,* ἔχει ὁ ἰχθὺς πρόσφατον ἀεὶ, καὶ ἀπαίσιστα.

Antigonia vrbs. Ἐπώνυμον πόλιν τῆ χωρίῳ Ἀντιγόνου: *Antigoniam intelligit, ab Antigono rege conditam, eiq..e cognominem, quæ & Nicæa postea dicta est. Strabo lib. 12.* κτίσμα τῆ Ἀντιγόνου ὃς ἀυτὴν Ἀντιγόνειαν προσεῖπεν. *Hæc autem Bithyniæ vicina, in qua hoc prædiolum.*

Οὐκ ἀναμένοντα: *locus hic erat confusus, quem germano sensui restitui: quid enim volebat:* Non expectans, donec à tempore Bacchum accipiat: *significat, non esse ex vinis asperis, quæ oporteat tempore condiri, ac mitigari.*

Vinũ latex Nectaris. Νέκταρος ἀποῤῥὼξ Ὁμήρῳ πεποίηται. *Alluſit ad illud Odyssææ 9. vers. 359.*

Ἀλλὰ τὸ δ' ἀμβροσίης καὶ νέκταρος ἔστιν ἀπορρώξ.

Verùm hoc ambrosiæ & nectaris est latex,
inquit de vino generoso: quod postea Panyasis est imitatus.

Νηφάλιος ὁ τῆ Διονύσου κρατήρ. *Aqua dilutus. Æschylus, in Eumenidibus aquam vocat,* χοὰς ἀείρας, νηφάλια μειλίγματα.

Iuliani immanis frugalitas. *Hanc autem frugalitatem in Juliano commendat Ammianus, lib. 25. & immanem fuisse (vt eius verbo vtar) asseuerat.*

Omitto prolixas villarum descriptiones, quas vide apud Plinium libr. 2. epist. 17. & lib. 5. ep. 6. & apud Sidonium Apollinarem, lib. 2. epist. 2.

SOLITVDO TORRIDA.

Ex Curtio, lib. 4.

Descriptio CXXIV.

AC primo quidem, & sequenti die tolerabilis labor visus, nõdum tam vastis solitudinibus aditis, iam tamen sterili & moriente terra: Sed vt se aperuere campi alto obruti sabulo, haud secus, quàm profundum æquor ingressi; terram oculis requirebant. Nulla arbor, nullum culti soli occurrebat vestigium, aqua etiam deuexerat, quam vtribus cameli deuexerant; & in arido solo, ac feruido sabulo nullæ erant. Ad hæc sol omnia accendebat, siccáque & arida erant omnia, cùm repente siue illud Deorum munus, siue casus fuit, obductæ cœlo nubes, solum, vigente æstu fatigatis, etiamsi aqua deficeret, auxilium. Enimuerò, vt largum quoque imbrem excusserunt procellæ, pro se quisque excipere eum, quidam ob sitim impotentes sui, ore quoque hiante captare cœperunt.

SPELVNCA.

Apulcius, lib. 4. Metam.

Descriptio XXV.

MOns horridus syluestribúsque frondibus vmbrosus, & in primis altus fuit. Huius per deuexa obliqua, qua saxis asperrimis & ob id inaccessis, cingitur: conualles lacunosæ, caueæq; nimiùm spinetis aggeratæ,

aggeratæ,& quaqua verſus repoſitæ, naturalem tutelam præbentes ambiebant. De ſummo vertice fons affluens, bullis ingentibus ſcaturiebat, pérque prona delapſus, euomebat vndas argenteas, iámque riuulis plurib⁹ diſpertus, ac valles illas amnibus ſtagnantibus irrigans, in modum ſtipati maris cuncta cohibebat. Inſurgunt verò ſpeluncæ, qua margines montanæ deſunt, turris ardua, caula firma,ſolidis cratibus,ouilíque ſtabulatione commoda, porrectis vndique lateribus, ante fores exigui tramites, vice ſtructi parietis attenduntur.

Adde Corycium Specum qui deſcribitur à Pomponio Mela. l. 1. c. 13.

CORYCIVS SPECVS.

Ex Pomponio Mela,lib. 1. c. 13.

Deſcriptio CXXVI.

SVprà ſpecus eſt nomine Corycius, ſingulari ingenio, ac ſupra quàm vt deſcribi facilè poſſit eximius. Grandi namque hiatu patens, montem littori appoſitum,& decem ſtadiorum cliuo ſatis arduum, ex ſummo ſtatim vertice aperit. Tunc altè demiſſus, & quantum dimittitur, amplior, viret lucis pubentibus vndique, & totum ſe nemoroſo laterum orbe complectitur: adeo mirificus ac pulcher, vt mentes accedentiũ primo aſpectu conſternat, vbi contemplati durauere, non ſatiet. Vnus in eum deſcẽſus eſt, anguſtus, aſper, quingentorum & mille paſſuum, per amœnas vmbras & opaca ſyluæ quiddam agreſte reſonantis, riuis hinc atque illinc fluitantibus.

RVPES.

Curtius, lib. 6. & 8.

Deſcriptio CXXVII.

PRærupta erat rupes, quæ ſpectat occidentem: eadem, quæ vergit ad orientem, leuiore ſubmiſſa faſtigio: multis arboribus obſita. Perennem habet fontem, ex quo largæ aquæ manant. Circuitus eius nonaginta duo ſtadia comprehendit. Petra,non vt pleręque,modicis ac mollibus cliuis, in ſublime faſtigium creſcit, ſed in metæ maximæ modum erecta eſt, cuius ima ſpatioſiora ſunt. Altiora in altius coeunt, ſumma in acutum cacumen exurgunt. Radices eius Indus amnis ſubit præaltus, vtrimque aſperis ripis. Ab altera parte voragines eluuionéſque præruptæ ſunt, nec alia expurgandi patebat via, quàm vt replerentur.

VITIS.

Ex Diuo Ambroſio, Hexam. lib. 3. cap. 12.

PRimum omnium, nihil gratius florentis odore vitis: ſiquidem de flore earum ſuccus expreſſus, poculi genius conficit, quod & voluptati & ſaluti ſit. Deinde, quis non miretur, ex acino vinaceo, vitem vſque in arboris ſummum cacumen prorumpere, quam, velut quodam amplexu fouet, & quibuſdam brachiis ligat, & circumdat lacertis, pampinis veſtit, ſertis vuarum coronat? Quæ ad imitationem vitæ noſtræ primùm viuam defigit radicem; Deinde, quia natura flexibilis & caduca eſt, clauiculis, quaſi manibus quibuſdam, quicquid apprehenderit, ſtringit, hiſque ſe erigit, & attollit.

SEGES.

Ex eodem D. Ambroſio, lib. 3. Hexam. cap. 8.

Deſcriptio CXXIX.

SVſcipit igitur granum tritici putris gleba, & ſparſum cohibet occatio, ac velut materno terra gremio fouet, ac comprimit. Inde, cùm ſe granum illud reſoluerit, herbam germinat: grata ipſa iam ſpecies herbeſcentis viriditatis: quæ ſtatim genus ſatũ ſimilitudine ſui prodit; vt in ipſo ſuę ſtirpis exordio, cuius generis herba ſit, cognoſcas, atque in herbis fructus appareat; paulatimque adoleſcit in fœnum, culmóque pubeſcens erigitur, & aſſurgit. Aſt vbi ſe geniculata iam ſpica ſuſtulerit, vaginæ quædam, futuræ frugi parantur, in quibus granum formatur interius, ne tenera eius primordia aut frigus lædat, aut ſolis æſtus exurat, aut ventorum inclementia, vel imbrium vis ſæua diſcutiat. Succedunt quidam ordines ſpicæ, mirabili arte formati, vel ad ſpeciem grati, vel ad tutamen nexu quodam inter ſe naturalis colligationis adſtricti, quam prouidentia diuina formauit. Et ne frugis numeroſioris pondere, velut quædam cedat fultura culmorum, vaginis quibuſdam ipſe culmus includitur, vt geminatis viribus frugem poſſit multiplicem ſuſtinere, ne impar arbor onere curuetur in terram. Tum ſupra ipſam ſpicam vallum ſtruitur ariſtarum, vt quaſi quadam in arce prętendat, ne auium minorum morſibus ſuis exuatur fructibus, aut veſtigiis proteratur.

Compara quæ habet Cicero, lib. de Senectute.

PALMA INDICA.

Maffæus, lib. 7.

Deſcriptio CXXX.

MVltis rebus ad victum neceſſariis carent incolæ, ſed proiis omnibus vna eſt palma; ſic eam appellant: Iudaicis & Africanis careotas ferentibus longè præſtantior: quippe non proceritate ſolùm, & pulchritudine exceſſit; verùm etiam tota prorſus in vſu eſt, ita multiplici, vt vulgo, ſi quem frugi & induſtrium laudibus efferre volunt, palma vtiliorem appellent. Tengam Narlemue Indicorum, ſeu nucem Indicam Luſitani dixere. Humani fermè capitis magnitudine: duplici operimento: quorum exterius in ſummo læue, ſtupea intus denſitate (cairum vocant) netur, ac texitur, cannabis, & ſparti modo, cùm alioa in vſus, tum præcipuè in vitilium nexus, & anchoralia: Neque materia vlla ad nauticos funes & maris impetus obſequentior: namque & ſalſuginem amat ea planta. Cairum quoque ex ea prognatum, & marinis aquis immerſum identidem reuireſcit: & anchoris illigatum fluctuantes ſalo naues egregiè continet. Non tam ab innata duritie, vel operis firmitate, quàm viriditate ipſa, & lantitia quadam, ad inſtar corij: vt ſe vel in altum elato nauigio, miram in tenuitatem extendat: vel reſidente rurſus in craſſitudinem contrahat.

Quod ſecus in noſtris euenit rudentibus: quæ nimirum ipſa vi ac pertinacia ſæpe rumpuntur. Interior autem calix, rufo colore, & globoſa rotunditate prædurus, addito auro vel argento in pocula figuratur: ipſa verò pomi caro, amygdalæ in modum pinguedine quadam, & grato ſapore lacteſcens, non per ſe tantùm in cibo grata eſt, ac ſalubris; verùm etiam vbi viſum fuerit, exhauſto lacte paulatim in oleum eliquatur: Totus autem racemus dum ex eo

tenet adhuc emicat fructus, nodo constrictus, ac leniter incisus, in obdita oris angusti vascula opimum instillat succum: ex quo variis artibus coctionibúsque, veteri (vt Strabo ipse testatur) inuento, mel seu saccarum, vinum acetúmque perficitur. Iam folia cùm & librariis pro papyro sint, & loco tegularum imposita domibus arceant imbres; tum etiam in vestis formam facili simul ac spisso contextu nectuntur: denique vna eadémque arbor omnia prorsus ad rem nauticam instrumenta ac materiem præbet: quippe truncum, & ramos in malum, antlamenta, clauósque: comam in vela: cairum in funes (vt dictum est) omnium optimos: filáque ad laterum futuras, postremò coccum ipsum, quæque ex ipso conficiuntur in onera: Ita non sine miraculo quodam omnibus planè rebus ex semet apta & instructa nauigat palma, eadémque discussa per hyemem viuaces ad prunas lenta ignium alimenta suppeditat.

Incolæ importato lino sericóque talares tunicas eleganti opere texunt, quibus honestiùs multo quàm cæteri Indi velant corpora. Piscantur etiam palmeis verriculis minuta conchylia: Sunt qui venereæ Conchæ genus putent, miro splendore & colorum varietate; hæc saburræ loco in onerarias indita, ac diuersas in regiones euecta, apud Gangaridas, & Sidonios, vilioris monetę explent vicem, ad res parui pretij coemendas: apud Hesperios autem Æthiopas, cum rebus etiam carioribus permutantur. *Maff. l. 7.*

VIOLA MARTIA.

Descriptio CXXXI.

Ex hist. plantarum, Rouill. l. 7.

HÆc humilis per terram repit fragariæ modõ, folia fundens à radice multa, lata, ocnosa, per ambitum leuiter serrata, hederæ foliis minora, rotundiora, tenuiora, nigrióráque, præsertim parte superiore, inter quæ medij exeunt pediculi tenues, teneriusculi, singuli singulos flores ferentes, pulchros, odoratos, colore in nigro purpureos, nonnumquam pallidiores, nonnunquam candidos, ex quinque foliis compostos, ac deinde pensiles folliculos, vasculáve rotunda per maturitatem in tres partes dehiscentia, semen minutum, album, in rotúditate oblongum, miliaceum, medullosum complectentia; radices tenues sunt, & fibratę.

OCELLVS.

Damascenus Loiolet.

Descriptio CXXXII.

FOliis est longis, carnosis, duris, angustis, in extremo acuminatis, incanis, cauliculis multis, iuncis, rotundis, geniculatis, læuibus, cubitalibus, aut altioribus, coeuntibus pyridatim internodiis, in quorum, & iis adnatorum cacuminibus calices sunt longi, teretes, glabri, orbiculo superiore denticulati, è quibus flores omnium speciosissimi prodeunt, ex senis foliolis, qui simplices sunt, ex multo pluribus multiplices per extremas oras scitè fimbriati, caryophyllorum odoratu, sed longè suauissimo, colore aliàs purpurascente dilutiùs, aliàs intensiores, rubore nitente, aliàs candido. Rouillius, l. 7.

Sunt & non pauci albi, & purpureis punctis aspersis versicolores, quæ coloris varietate & odoris suauitate, cum rosis de principatu certant.

LILIVM.

Ex D. Ambrosio, cap 8. lib. 3. Hexam.

Digitized by Google

Descriptio CXXXIII.

COnsiderate lilia agri, quantus sit candor in foliis, quemadmodum stipata ipsa folia ab imo ad summum videantur assurgere, vt Scyphi exprimant formam, vt auri species quædam intus effulgeat, quæ tamen vallo in circuitu floris obsepta, nulli pateat iniuriæ.

Idem expressum ex Plinio, &c.

NVm verò talis est lilij pulchritudo? num excelsa species? num maiestate cinctum caput, cuius oneri vix collum sufficit? num argenteorum foliorum striati ordines? num paulatim in latitudinem se explicantes angustiæ: num resupina per ambitum labella, num delicatissima quæ interiùs sunt fila? num filorum stantia crocis aureolis capita? num odor, num candor eximius, satis illud, vel me tacente, prædicant? egregio flore digna vestis, cuius viror radiat, fulget purpura, aurum rutilat, crocus accenditur; tot enim sunt in lilio colores, vt Theophrastus, Plinius, & Dioscorides naturalis historiæ antesignani authores memorant; quin & illia tota rubentia Narcissos vocant: *O flos naturæ coreulum*, & mundi delicium: macte ista specie, macte tam vario colorum apparatu. Felix quidem in multis, sed in vno omnium felicissimus, quòd præconem habes tuarum laudum, non Apollinem, sed Christum, qui te regis magni opulentiæ antepositit.

LILIVM PERSICVM.

Ex Rouillio, l. xv.

CAulis est lilio Persico tenuium cubitorum, quem fusè ambiunt folia ex cæruleo virentia, mucronata, liliis cruētis paria; flores nutantes, nolarum effigie obsoleta purpura nigricant: radix bulbosa, fibrosa, minimè squammis loricata, albida, auersa parte sessilis, & plana, porrectis subtus obscurè flauentibus.

ROSA.

Ex D. Ambrosio.

Descriptio CXXXIV.

SVrrexerat antea floribus immixta teneris sine spinis rosa, & pulchertimus flos sine vlla fraude vernabat: Postea spina sepsit gratiam floris, tamquam humanæ speculum præferens vitæ, quæ suauitatem perfectionis suæ finitimis curarum stimulis sæpe compungat. Ambros. Hexa. l. 3. c. 11.

VER.

Ex Theophylacto.

Descriptio CXXXV.

Οἷον δὲ τὸ διαβῆναι παρὰ ῥεῖθρον ὑδάτιον. ἐκ ἀδὺ δὲ ὁ ζέφυρος ἀνακινῶν ἁρμα τῶν κλάδων, ποτύλαι δὲ ἐν ὀρνίθων ᾠδαὶ, ἐν αὐλῶσι χρῶαι, ἐν λειμῶσι ὀδμαί. τὰ μὲν γεωργίας ἔργα, τὰ δὲ φύσεως δῶρα· πάντα εὐωδιῶντα ὑγιαινόντως χυμοί. τὸ δὲ νυμφῶν ἄντρον οὐκ ἐπαινέσομαι, Θεοκρίτου γὰρ δεῖ.

LIcet præterlabentem riuulum transgredi: Quàm verò suauiter Zephyrus tacito strepitu mouet ramos, ac frondes? Ad hæc variæ auiū cantiones accedunt, florum colores, pratorum frutices, partim agricolationis opera, partim naturæ dona: omnia suauissimo odore fragrantia: terræ humores saluberrimi. Nympharum verò antrum non laudabo, requirit enim Theocritum.

Argumentum istud copiosum est, et passim occurrit: prolixè Libanius id exequutus est in laudes ἐνφράσεως: triumphat quoque in eo genere Gregorius Nazianzenus: cuius ego descriptionem Latinè reddo libro decimo quarto.

RVS.

Ex eodem Theophylacto.

Descriptio CXXXVII.

Ὁ Κορύδων, εὐδαίμων ἀνὴρ, καὶ τῆς τύχης φίλος, ὡς ἔοικεν. αἱ ἄμπελοι τὸν βότρυσιν ἄχθονται· αἱ ἀχράδες βείδουσι, καὶ τὸ πυγμάτων ὀρέγονται. αἱ ἐλαῖαι τῇ γῇ ἐπεσπερίνκασι, καὶ τῷ πλήθει τῶν ἐπικαμπύλους κλάδους διάζονται· οἱ λειμῶνες κατάκομοι· ἡ δήως δὲ καὶ νιλοαῖς ἐρέμνιλος αὔλαξιν. δηὰ καὶ τὸ γυάλιον μὴ τὸ δῆμον εὐφραίνει δὲ αὐδ' ἓν. τοσοῦτοι γὰρ παῖδες αὐτῷ ὥστε καὶ Δαναὸν καὶ Αἴγυπτον τὸ εὐτυχίαις νικᾶν. δῆος μὲν γὰρ ὄζει μαζίοις, δῆος δὲ γαλουχείας ἐπαύσατο. ἔτερος δὲ ἤρτυσι μόνον τὸ ὀρθῶς βαδίσεως ἀπαρξάμενοι. ἔτεροι παραπαυλίζουσι, καὶ τοὺς ὀδόντας ἀμείβουσι· δῆοι δὲ ἀκμῆς ἐπιβαίνουσι. καὶ ἤδη παῖδες εἶναι κεκλήρωνται· σύεγγυος δ' ἡλικίᾳ αὐλῶν ἡ τῆλικίας αὐτῷ τάξις συντέτακται.

COrydon, homo beatus, & fortunæ amicus, vt apparet. Vites grauantur botris, pyri onustæ sunt, & vindemiatores postulant, oliuæ ad terram inclinant, & præ multitudine ferentes ramos onerant: prata comis luxuriant; area paleis æqualis est sulcis. Sed & vxorcula cum reliquis hominem oblectat; tot enim sunt ei liberi, vt etiam Ægyptum, & Danaum, liberorum felicitate superet: alius enim adhuc mammellis adhæret, alius iam lactere desiit, cæteri repunt, qui nondum rectè gradi cœperunt: quidam balbutiunt, & dentes efferunt: reliqui ad vigorem ætatis accedunt, & iam adolescentiam grandiorem sortiti sunt: ad modum distinctionum tibiæ, series ætatis est ei composita.

HYEMS.

Ex eodem Theophylacto.

Descriptio.

Ἀπῆλθε τὸ μετόπωρον, καὶ ὁ χειμὼν ἐπέστη τῇ γῇ. ἡ δὲ θάλαττα τὰς γαληνιαίας σπονδὰς διέλυσατο, οἱ πλωτῆρες τοὺς λιμένας ὡς σωτῆρας ὄντας ἀσπάζονται, καὶ ὁλκαδηδὸν ἐπὶ πλεῖ ἑαυτῶν δίαιταν κρατύνει, καὶ ὁ μύρμηξ ἐν τῷ λαγόνι τῆς γῆς, καὶ τοῖς πόνοις εἴχει ἑαυτὸν ἐπιτέρπεται.

PRæteriit Autumnus, & iã hyems terræ ingruit; mare tranquillitatis fœdera rupit: nauigantes portus quasi sospitatores amplectuntur: & rusticus ad focum confugit, & formica in cauernis terræ suis laboribus parto victu fruitur.

TEMPESTAS.

Legendus Curt.lib. 4. Val.l. 1. cap. 8.Liuius, lib. 21. & 40. circa finem.D. Chryſoſt.ep.1.ad Olympiadem Diaconiſſam: & cæteri. Diſertè quoque deſcripſit Maff. his verbis:

Deſcriptio CXXXVIII.

OCeani ſæuientis ventorúmque furentium ea præcipuè regna ſunt: in id ſpatium audaciùs quàm feliciùs ingreſſis Maio menſe Luſitanis: flammeus cometes,horribili ſpecie, in decimum vſque diem continenter apparuit: iámque variante ſæpiùs cœlo ac pelago, atræ ac ſordidæ nubes, ad Septentrionem conglobatæ, omnem in ſe flatum, quaſi reciprocando collegerant: mare languidum erat; inſidioſa tranquillitas:nautæ locorum ignari ac tempeſtatum, ad auram vndique captandam, totos velorum expanderant ſinus, cùm ex iis quas dixi nubibus, vniuerſo repentè impetu ſeſe effundens aquilo,tranſuerſas quatuor naues,quarum ad contrahendum minùs aptè diſpoſita fuerant armamentaria, inſpectantibus cæteris, momento ita euertit,&obruit,vt è tanto hominum numero nemo prorſus euaſerit. In iis Bartholom. Diazius,cuius ſuprà meminimus, rei nauticæ gloria in primis illuſtris, cùm è tot iam ac tantis periculis antea fuiſſet ereptus, miſerandum in modum interiit: ſaluti aliis fuere, vel demiſſæ raptim antennæ, vel, vbi id non licuit, vela ipſa vento diſrupta: eo tam horrendo ſpectaculo exanimati qui ſuperfuerant conſanguineos alij, alij caros amicóſque oculis fruſtra requirere: ad lacrymas & complorationem proni;vt quos in mœrorem ex interitu alieno ſui cuiuſque periculi metus obſtupefaceret. Quippe Borea pertinaciter flante, pelagus identidem intumeſcere, fluctus modò ad aſtra ferri, modò ad tartara pœne ima ſubſidere: Naues cum extremo ſalutis diſcrimine propemodum inter ſe collidi. Ad hæc atra caligo, & rudentium ſtridor, & diſſonæ voces varia & incerta iubentium,non oculorum modò ſed etiam aurium vſum abſtulerant:Quin & ſalum ipſum interdiu piceo, noctu igneo colore terrebat.

TERRÆ MOTVS.

Ammianus lib.17.cap.7.

Deſcriptio CXXXIX.

IIſdem diebus terræ motus horrendi per Macedoniam, Aſiamque, & Pontũ; aſſiduis pulſibus oppida multa concuſſerunt, & montes. Inter monumenta tamen multiformium ærumnarum eminuere Nicomediæ clades; Bithynię vrbium, matris, cuius ruinarum euentum vetè breuiterque abſoluam.

Primo lucis exortu ad diem Nonũ Cal. Septembr. concreti nubium globi nigrantium lætam paulo antè cœli ſpeciem confuderunt: & amandato ſolis ſplendore, nec contigua vel oppoſita cernebantur. Ita oculorum obtutu perſtricto,humo inuolutus craſſæ caliginis ſqualor inſedit. Dein velut à numine ſummo fatales contorquente manubias, ventoque ab ipſis excitante cardinibus, magnitudo furentium incubuit procellarum: cuius impetu pulſorum auditus eſt montium gemitus: & eliſi littoris fragor: hæcque ſequuti Typhones, atque preſteres, cum horrifico tremore terrarum, ciuitatem & ſuburbana funditus euerterunt;

Digitized by Google

& quoniam accliuitate collium ædes pleræque vehebantur: aliæ ſuper alias concidebant, relanguentibus cunctis, ſonitu ruinarum immenſo. Interim clamoribus variis excelſa culmina reſultabant, queritantium coniugum, liberoſque & ſi quid neceſſitudinis arctè conſtringit.

Poſt horam denique ſecundam multo ante tertiam aër iam ſudus, & liquidus, latentes retexit funereas ſtrages. Nonnulli enim ſuperruentium ruderum vi nimia conſtipati, ſub ipſis interiere ponderibus; quidam collo tenus aggeribus obruti cùm ſupereſſe poſſent, ſi qui inuiſſent, auxiliorum inopia necabantur. Alij aliquorum extantium acuminibus fixi pendebant: vno ictu cæſi complures: paulo ante homines, nunc promiſcuæ ſtrages cadauerum cernebantur. Quoſdam domorum inclinata faſtigia intrinſecus ferebãt, intactos, angore & inedia conſumendo.

Vide quoque Dionem, ſeu Xiphilinum in Traiano.

DILVVIVM.

Ex Baſilio Seleuciæ oratione in Noemum.

Deſcriptio CXL.

Ἄνωθεν ὑφεκτὸς χειμάῤῥους ἠκόντιζε, κάτωθεν ὄπιθεν ἀβύσσους ἀνέπιμπε, καὶ σχεδὸν ἅπαν ὕδατος φύσιν ἡ κτίσις ἐστοιχειοῦτο. ἀλλ' ἔτι ξηρᾶς καὶ θαλάττης διάκρισις, ἐνὶ ῥείθρῳ τὰ πάντα σωπίζετο, ἰλὺς πηγαί, καὶ λίμναι, καὶ χρῶμαι σωὶ χάεσι ῥέουσαι, ἀλλ' ἀγέλαις πολλαῖσι κατακοντίζοντο τὰ σύμπαντα. οὐ βλάσημάτων χάλλη, καὶ δένδρων ἄνθη, οὐ πόλεις, οὐ πεδιάδες, οὐχ' αἱ τῶν ὀρέων κορυφαὶ, ἀλλὰ πάντα τοῖς κύμασιν ἐναυάγει, κοινῷ καλυπτόμενα τάφῳ. οἱ πολυάνθρωποι δῆμοι σωὶ καχίαι τῆς χθόνιος ἐκλείψεων ἐν μνήμασι. ὧν γὰρ ζῶντες ἐμόλυναν, ἀποθνήσκειν ἀπ' αὐτῶν ἐκρίνοντο. οὕτω μὲν οὖν τῇ τῶν κατακλυσμοῦ φρικωδίαις σκηνὴ, ἐν τῶν κυμάτων πλημμῦρ σφυδρυόμενοι πρὸς ἅλιεπὲς θανάτου πρόπον ὑπεφέροντο, καὶ ἀλλήλων συμφοραῖς πυρεσσόμενοι. εἰ μὲν ἀθρόων χωδίοντες τοῖς ὕδασι, νικηφοὶ ταχεῖς ἀπεδίκνυντο· εἰ δὲ ἐμπίοντες, αἰδόσει τῷ πάθους μακρὸν ὑπεδέχοντο θάνατον. ἄλλοι δὲ καὶ σχεδὸν βεκχὼ σχεδὸν

SVpernè cœlum torrentes iaculabatur, infernè terra abyſſos relaxabat, & dum aquæ emergebant, ad aquas elementares creatæ res redigebantur. Nulla iam aridæ mariſque diſcretio, vnius fluenti alueo continebantur omnia; non iam ſcaturigines, & lacus, non fontes cum voluptate fluentes, ſed immanibus vndis demergebantur vniuerſa. Non germinum ſpecies & arborum flores, non vrbes, non planities vlla, non montium vertices, ſed omnia fluctus inter naufragium, communi operta ſepulchro: frequentiſſimæ gentes vnà cum animi improbitate volutabantur in monumentis: quæ enim viuentes ſe conſpurcauerant, ab ea morientes non merebantur abiungi. Ita diluuij ſagena comprehenſi, inter fluctuum vortices rotati, ac mutua calamitate puniti, miſerando mortis genere ſurripiebantur: ki confertim aquis oblimati, confeſtim mortui videbantur: illi ſpirantes non ſine mali ſenſu longam excipiebant mortem: alij modico durau-

καρτερήσαντες, μακροτέραν τῦ θανάτου τ' πμωρίαν ὑπέμειναν. πόσοι δὲ εἰς τὰς τ' ὀρέων κορυφὰς ἀναδρομόντες, ἀκαίρω φυγῇ τὸν φόβον ἐξήλεγξαν, πόσοι δὲ τοῖς τ' φυτῶν ἀκρωρείαις ἀνερπύσαντες κατελαμβάνοντο, καθάπερ πιεζῶ τῦ τάχει τ' ῥεύματος; ἐπίκειτο δλώκων ὁ κατακλυσμὸς ἀφειδουναζόντων τοῖς ὕψεσι. κατόπιν ἕρπε τὰ σύμπαντα, ἕως ἅπασιν ὅσοις, ὁ αὐτὸς θάνατος ὁμοῦ καὶ τάφος ἐγίνετο. ἑρπετὰ τοῖς ἀνθρώποις ἐκχωσθέντα συνεπιπολάζει. ἄλογος φύσις μετὰ θάνατον τοῖς λογικοῖς συνείχετο. κύνες ἀνδράσιν ἐνὶ καλυπτόμενοι κύματι, καὶ πλησίον ἀλλήλων λοιπὸν ἀριδινόμενοι, κοινῇ τὸ ζῆν ἀπεπάλλοντο. Νῶε ἢ μόνος ἐν παγκόσμῳ θανάτῳ ζωὴν ἐκαρπεῦτο παράδοξον. καθάπερ τις κυβερνήτης ἐν μέσῳ τῷ σκάφει τοὺς τ' πίστεως μετεχειεζόμενος ὅπλους, καὶ τῷ κατακλυσμῷ πάντοθεν πολιορκούμενος, ἀνάλωτος ἔμενεν, ὁ τ' κτίσεως λειψάνων ταμείας, ὁ φύλαξ τῶν τῦ θεῦ δημιουργημάτων τάχθεις, ὁ καθάπερ ἐν ἀκροτόλει τῇ κιβωτῷ σαλευόμενος, ὁ τῆς κτίσεως ναυαγούσης μόνος γαλήνιος ὡς διαπλεύσας, ὁ πίστει ᾧ ξύλῳ τ' κατακλυσμὸν διασάμενος.

tes tempore longius morte cruciamentum sustinebant. Quàm multi montium capita incursantes, intempestiua fuga trepidationem inutilem ostenderunt? quàm frequentes, qui ad arborum vertices adrepserant, comprehendebantur rapidissimè vndis aduolitantibus? Instabat acerrimè diluuium ad alta quæque ductũ, à tergo ferebat omnia, donec simul omnibus implicatis idem mors esset & tumulus: mortua cum hominibus reptilia summis aquis innabant. Rationis exsors consorsque natura vna morte comprimebantur: canes cum hominibus ijsdem operti fluctibus, ac deinceps prope inuicem circumuoluti communiter vitam ponebãt. Noëmus verò solus per omnium gentium stragem vita fruebatur inopinata. Quemadmodum gubernator quispiam in nauis meditullio fidei tractans gubernacula, & diluuio circumquaque obsessus, inconsumptus manebat; qui creaturarum seruabat reliquias, qui Dei creaturis custos appositus erat, qui in arca velut arce stadium decurrebat, qui creatura naufragium faciente placidè solus enauigabat, qui fide & ligno diluuioni vim afferebat.

PARVVLVS IN AQVIS SVFFOCATVS.

Ex eodem authore in Moyse.

Descriptio CXLI.

Καὶ ἰδοὺ δεῖγμα παραδόξου. τὰ δημιουργοῦ μὲν ἐτύπτοσαν χεῖρες, βασιλέως δὲ χεὶρ τοῖς ὕδασι τὴν πλάσιν ἀπέλειφεν. καὶ παντοχοῦ τῶν ὑδάτων ἦσαν κατάσκοποι, καὶ ποταμὸς τῶν τικτομένων ἐχειροτονεῖτο δήμιος. νόμος ἐγράφετο, καὶ φύσις ἠδύνατο, καὶ πρόσωπον ἐκρίνετο, ὠδῖνες κατεδικάζοντο, καὶ τόκος ἐδοκιμάζετο, καὶ φύσεως παῤῥησία συλᾶτο. ἐλόχα δὲ ποταμὸς τὰ τικτόμενα, καὶ διεδέχετο τὰς τῶν μητέρων γαστέρας, ἡ τῶν ῥευμάτων γαστήρ. ἀρτι βρέφος ἔπιπτε, καὶ μήπω τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας ἐθεώμενον, πρὸς τὰς τῦ ποταμοῦ ὠδῖνας ἐ-

ERátque facinus perquã insolẽs: Quod Dei manus efformabant, regis manus aquis obliterabãt. Vbiq; erãt genituræ speculatores, & fluuius natorũ carnifex constituebatur. Lex seruabatur, & natura mulctabatur, & si qua periculi redẽptio, iudicio erat obnoxia. Parturæ damnabantur, & partus explorabantur, naturæ quoq; libertas spoliabatur. Fluuius partum insidiis excipiebat, & matris aluo fluminis alueus succedebat. Fœtus recens editus, ac nondum solare iubar contuitus ad fluuij dolores transmittebatur,

πάμπαν, σφάγμα παίτων ἀνοσιώτατον· φονεὺς ἑαυτῷ καὶ τάφος ὁ ποταμὸς τῶν πατρώων ἐγίνετο, καὶ τόκος τῷ θανάτῳ σύγχρονος· ἀναίρεσις τῇ γαστρὶ σωτήριος, ἀμητέρες ἔχει τῶν ὠδίνων ἐρεθίσματα, γένεσις μητέρες ἀπύρετον· ἀγωνίᾳ τῶ πολεμίου σῶναι τὰς ὠδῖνας εὐχόμεναι, σφαλεῖν ἐπιθυμοῦσαι τῷ θανάτῳ τὸ τόκον, ἵνα μὴ τῷ ποταμῷ μητέρες ὑπάρξωσι. πόνους ἰῶ ἀυτοῖς σφὸ τῦ τόκου τὸ πικτόμενον, καὶ γαστέρες ἄκαρπου μετὰ χόνου καὶ τόκου ἀνείσκοντο· καὶ ὠδίνων τὰ βέλη διχόμενα, δίξας τῶν πόνων τοὺς καρποὺς οὐκ ἐδυώαντο. τὰς ὠδῖνας ὑπέμενον, καὶ τῶν ὠδίνων τὸ καρπὸν οὐκ ἐδέχοντο. ἄωρος βότρυς ἐπεγωνίζετο τῆς φύσεως. τοιαύτη μὲν ἡ τῶν ἀνθρώπων σφὸς τὸν θεὸν φιλονεικία.

tebatur. Rem sanè commiseratione dignissimam! infantium iugulator erat fluuius, pariter & sepulchrum; ac genitus morti coæuus, stragésque cum generatione concurrebat; quæque matres ad partionis vsque molestiam processerant, genitrices fieri deprecabantur; quòd partum futurum ignorarent, stare suos dolores præoptantes, & mortem ante partum oppetere gestientes, vt ne fluuio genuisse viderentur. Partus illis ante partum, luctum pariebat, & post conceptum partúmque ventres fructu priuati reperiebantur. Nec quæ in partura erant expertæ dolorum spicula, fructum commonstrare poterãt: pariendi molestiã sufferebant, nec vllum ex doloribus fructum capiebant. Immaturi naturæ racemi vindemiabantur. Talis erat hominum cum Deo contentio.

TEMPLVM.

De vrbibus, templis, & ædibus dixi superiori libro: Non erit tamen hîc abs re audire Egnatium de Venetiani templi structura.

Descriptio CXLI.

TEmplum D. Marci, Venetiis, non tam magnitudine & vastitate sua, quàm ornatu insigne: & in primis augustum; si primùm ingrediare, crucis figuram præferre videtur: cuius anguli in altissimas consurgunt turres, ac testudines: quarum fastigia, vt reliqua templi facies, plumbeis tegulis adoperta, ad centum viginti stadia ex alto ad vrbem nauigantibus, inter eminentissima vrbis ædificia occurrant; superbissimi ad id fornices, mira inter se arte coëuntes totam molem fulciunt. Quicquid operis est à media templi parte, purissimo fulget auro, mussiuo opere mirificè variegatum: in ipso testudinum connexu Græcanici operis vetustissimæ imagines, mœsta quadam ac venerabili præsentia horrorem cum religione mixtum oculis spectantium inferunt; marmoreæ vndique tabulæ, ad pauimentum vsque ipsum, varij marmoris, occurrunt, tanto artificio sibi ad inuicem compositæ, vt eædem inter se similes videri possint. Sedilia circum eadem marmorea. Pauimentum vermiculato opere marmoreis frustis distinctum. Columnæ complures Parij lapidis, vel Thapsici, aut Numidici, cum duplici suggestu marmoreo. Cautum decreto publico fuerat, vt quicquid egregij operis Veneti, ipsi nauigantes, quocunque terrarum ambirent, id ipsum Venetias deferrent. Vestibuli aurei fornices, trecentis & amplius fulciuntur columnis, magnitudine & colorum varietate conspicui; intercolumnia, & quicquid in area ipsa operis est cum ipso pauimento, marmoreis tabulis pro tectorio renidet; vestibuli partem superiorem, equi

quatuor ænei diuerſo ſtatu varióque exornant; templi ſupercilium ſemiſeſe pinnaculis explicat: quorum ſingula in tabernaculi ſpeciem ſurrecta ſingulis habent ex candido lapide ſtatuas; nudi genij, àliáque ſplendidiſſimi aſpectus ſimulachra, ſuo quæque ſtatu operibus inſerta, miro quodam modo ipſam pinnarum exornant intercapedinem. Extructum ferunt ſub Sebaſt. Ziano Duce, ab architecto Conſtantinopolitano.

DOMVS.

Ex Apuleio.

Deſcriptio CXLII.

IAmque ſufficienti recreata ſomno, placidiore ſurgit animo: videt lucum proceris & vaſtis arboribus cõſitum; videt fontem vitreo latice perlucidum: Medio luci meditullio, propè fontis ad lapſum domus regia eſt, ædificata non humanis ſed diuinis manibus, ac artibus. Iam ſcies ab introitu primo Dei cuiuſpiam luculentum & amœnum te videre diuerſorium. Nam ſumma laquearia citro & ebore curioſe cauata, ſubeunt aureæ columnæ: parietes omnes argenteo cælamine conteguntur: beſtiis, & id genus pecudibus occurrentibus ob os introeuntium. Mirus prorſus magnæ artis homo, imò ſemideus, qui magnæ artis ſubtilitate tantum effigiauit argentum: Enimuero pauimenta ipſa lapide pretioſo cæſim diminuto in varia picturæ genera diſcriminantur vehementer: Iam cæteræ partes longè latéque diſpoſitæ domus, ſine pretio pretioſæ, totique parietes ſolidati maſſis aureis ſplendore proprio coruſcant, vt diem ſuum ſibi domus faciat, licèt ſole nitente: ſic cubilia, ſic porticus, ſic ipſæ valuæ fulgurant. Nec ſecus opes cæteræ maieſtati domus reſpondent; vt equidem illud rectè videatur ad conuerſationem humanam magno Ioui fabricatum cœleſte palatium.

NAVIS.

Ex Luciano.

Deſcriptio CXLIII.

Ἀλλὰ μεταξὺ τῶν λόγων ἀλίσκωμεν, εἴκοσι καὶ ἑκατὸν πήχεων, ἔλεγεν ὁ ναύκληρος, τὸ μῆκος. εὖρος δὲ ὑπὲρ τὸ τέταρτον μάλιστα τούτου, καὶ ἀπὸ τῶν καταστρώματος εἰς τὸ πυθμένιον ἡ βαθύτατον κοῖλον ἐστὶν, ἐννέα πρὸς τοῖς εἴκοσι. τὸ δὲ ὕψος ἡλίκος μέ ἐστὶν; ὅσον δὲ αἴρει τὸ κεφάλαιον; οἷον δὲ περιστοῦν κέχρηται; ὡς δὲ ἡ πρύμνα μὲν ἐπανέστηκεν ἀρίστα καμπύλη χρυσοῦν χηνίσκον ὑπερκυψάν, κατάντικρυ δὲ, ἀκόλουθον ἡ πρῷρα ὑπῆρξεν εἰς τὸ μέσον ἀπομα-

SEd interea dum ſermones ſeritmus, quanta nauis hæc? centum & viginti cubitos in longitudinem porrecta: latitudine autem ſupra quartam maximè partem menſuræ huius patens: tum à ſummis foris, ad ſummum vſque, quo profundiſſima eſt, eo loci videlicet, quo ſentina defluit, nouem & viginti cubitos alta. Prætereà autem quantus malus, quantámque ſuſtinet antennam, quanto autem rudente vtitur? vt autem ipſa quidem puppis paulatim aſſurgit inflexa, atque aureum anſerculum ſupernè habens, impoſitum: è regione verò æqua proportione prora prominet, in anteriorem partem longè por-

κινεμένη, ἢ ἐπώνυμον ἢ νεὼς θεὸν ἔχουσα, ἢ ἑκατέρωθεν.

Ὁ μὲν γὰρ ἄλλος κόσμος, αἱ γραφαὶ, καὶ τὸ ἐκτὸς τὸ φαίνεσθαι συνεχυμένον, καὶ πρὸ τούτων αἱ ἄγκυραι, καὶ τροφεῖα, καὶ περιαγωγεῖς, καὶ αἱ μετ' αὐτὰς πρύμναι οἰκήσεις θαυμάσια πάντα μοι ἔδοξε· καὶ τὸ τῶν ναυτῶν πλῆθος ἐφαπτόμενον ἂν τις εἰκάσειεν. ἐλέγετο δὲ καὶ τοσοῦτον ἄγειν σῖτον ὡς ἱκανὸν εἶναι πᾶσι τοῖς ἐν τῇ Ἀττικῇ ἐνιαύσιον πρὸς τροφήν.

recta, cognominem naui Deam, Isidem videlicet, vtrimque additam habens.

Nam cætera quidem ornamenta, vti picturæ, & veli flammeus ille atque praſinus color, & ante hæc, anchoræ quoque, & vertendi circumagendique inſtrumenta, & habitationes illæ poſt puppim, omnia admiratione digna viſa mihi ſunt. Iam & nautarum multitudo, cum exercitu comparari poſſet; dicebatur autem tantum frumenti numerum portare, quantus in annum victum ſufficere omnibus in Attica poſſet.

SCYPHVS.

Ex Turfelino.

Deſcriptio CXLIV.

HENRICVS III. cùm Lauretanam Virginem, publicis implicitus negotiis, viſere, ac muneribus colere ipſe non poſſet; Luſitanum vnum ex proceribus Galliæ ſuo loco ad eam deſtinauit, cum regali munere, anno M. D. LXXXIV. Donum votiuum, Scyphus egregius erat. Virgini, vt virilem Regi regnoque ſtirpem impetraret, munus, & materia & opere maximè inſigne, Scyphus ipſe, ex gemma excauata: lapidem Lazuli vocant hodie, (vt quibuſdam placet) Sapphirũ appellabant: Hæc gemma eximia magnitudine eſt, & aureis internitet venis. Operculum Scyphi cryſtallinum tornatile, quod auro circuncluſum clariſſimæ gemmæ diſtingunt. Porro in ſummo operculo Angelus aureus Gallici regni inſigne Lilium adamantinum ſuſtinet manu. Conſtat quippe lilium ex tribus adamantibus mira arte alligatis. Scyphi pes ſmaragdinus auro obducitur, atque ſubſternitur, circa, gemmis eximiis & vnionibus adornatus: in ipſa ſmaragdini pedis ſolea, quam auream eſſe diximus, doni author, & cauſa literis inciſa.

SCLOPVS.

Ex Maffæo.

Deſcriptio CXLV.

NOndum apparuerunt gentibus iis nouæ ſubtilitatis, & operis admirandi baliſtæ, oblongum in tubum, & æqualiter teretem, ex ære fuſili figuratæ: quæ non funibus aut neruis intentæ ſingula mittunt ſpicula; ſed inexcogitata priſcis ratione: ad applicitos tenui ab tergo foramine igniculos, cum incremento multiplici rapiendos, certo primum nitrati ac ſulphurei pulueris modulo temperatę; dein inſertos ore patente ferreos ex arte globos, catenáſque, & alia obturamenta, fulminum inſtar flammis eluctantibus, cum horrendo fragore contorquent.

quatuor ænei diuerso statu varióque exornant; templi supercilium senis sese pinnaculis explicat: quorum singula in tabernaculi speciem surrecta singulis habent ex candido lapide statuas; nudi genij, aliáque splendidissimi aspectus simulachra, suo quæque statu operibus inserta, miro quodam modo ipsam pinnarum exornant intercapedinem. Extructum ferunt sub Sebast. Ziano Duce, ab architecto Constantinopolitano.

DOMVS.

Ex Apuleio.

Descriptio CXLII.

IAmque sufficienti recreata somno, placidiore surgit animo: videt lucum proceris & vastis arboribus cõsitum; videt fontem vitreo latice perlucidum: Medio luci meditullio, propè fontis ad lapsum domus regia est, ædificata non humanis sed diuinis manibus, ac artibus. Iam scies ab introitu primo Dei cuiuspiam luculentum & amœnum te videre diuersorium. Nam summa laquearia citro & ebore curioſe cauata, subeunt aureæ columnæ: parietes omnes argenteo cælamine conteguntur: bestiis, & id genus pecudibus occurrentibus ob os introeuntium. Mirus prorsus magnæ artis homo, imò semideus, qui magnæ artis subtilitate tantum effigiauit argentum: Enimuero pauimenta ipsa lapide pretioso cæsim diminuto in varia picturæ genera discriminantur vehementer: Iam cæteræ partes longè latéque dispositæ domus, sine pretio pretiosæ, totique parietes solidati massis aureis splendore proprio coruscant, vt diem suum sibi domus faciat, licèt sole nitente: sic cubilia, sic porticus, sic ipsæ valuæ fulgurant. Nec secus opes cæteræ maiestati domus respondent; vt equidem illud rectè videatur ad conuersationem humanam magno Ioui fabricatum cœleste palatium.

NAVIS.

Ex Luciano.

Descriptio CXLIII.

Ἀλλὰ μεταξὺ τῶν λόγων ἠλίκη ναῦς, εἴκοσι καὶ ἑκατὸν πήχεων, ἔλεγεν ὁ ναυπηγός, τὸ μῆκος. εὖρος δὲ ἀπὸ τοῦ τρίτου μάλιστα τούτου, καὶ ἀπὸ τῶν κατασφώματος εἰς τὸ πυθμένα ἢ βαθύτατον καὶ τὸ ἄντλιον, ἐντεῦθεν μὲν τῶν εἴκοσι. τὰ δὲ ἄλλα ἠλίκος μέν ὁ ἱστός; ὅσων δὲ αἴρεται τὸ κεφάλαιον; εἵως δὲ πρὸς τοῦτο κέχρηται; ὡς δὲ ἡ πρύμνα μὲν ἐπανέστηκεν ἱκανὸν καμπύλη χρυσοῦν χηνίσκον ὑπερκειμένη, κατάντικρυ δέ, ἀκάλοχον ἡ πρῷρα ἀπολήγει εἰς τὸ πρόσω ἀπομεμηκυῖα.

SEd interea dum sermones serimus, quanta nauis hæc? centum & viginti cubitos in longitudinem porrecta: latitudine autem supra quartam maximè partem mensuræ huius patens: tum à summis foris, ad summum vsque, quo profundissima est, eo loci videlicet, quo sentina defluit, nouem & viginti cubitos alta. Prætereà autem quantus malus, quantámque sustinet antennam, quanto autem rudente vtitur? vt autem ipsa quidem puppis paulatim assurgit inflexa, atque aureum anserculum supernè habens, impositum: è regione verò æqua proportione prora prominet, in anteriorem partem longè por-

Digitized by Google

κυνεμβόη, ἢ ἐπώνυμον ἑκάστη θεὸν ἔχουσα, ἢ ἐπ' ἐκατέρωθεν.

Ὁ μὲν γὰρ ἄλλος κόσμος, αἱ γραφαὶ, ἡ τοῦ ἰσίου τὸ φοίνικον συνεμβολὴ, ἡ περὶ πόντον καὶ ἄγκυραι, ἡ τροφεῖα, ἡ περιαγωγεῖς, καὶ αἱ μετ' ἐκεῖνα οἰκήσεις θαυμάσια πάντα μοι ἔδοξε· ἡ τὸ τῶν ναυτῶν πλῆθος σφετοποιήσῃ ἄν τις εἰκάσειεν. ἐλέγετο δὲ ἡ τοσοῦτον ἄγειν σῖτον ὡς ἱκανὸν εἶναι πᾶσι τοῖς ἐν τῇ Ἀττικῇ ἐνιαύσιον πρὸς τροφήν.

rectæ, cognominem naui Deam, Isidem videlicet, vtrimque additam habens.

Nam cætera quidem ornamenta, vti picturæ, & veli flammeus ille atque prasinus color, & ante hæc, anchoræ quoque, & vertendi circumagendique instrumenta, & habitationes illæ post puppim, omnia admiratione digna visa mihi sunt. Iam & nautarum multitudo, cum exercitu comparari posset; dicebatur autem tantum frumenti numerum portare, quantus in annum victum sufficere omnibus in Attica posset.

SCYPHVS.

Ex Turfelino.

Descriptio CXLIV.

HENRICVS III. cùm Lauretanam Virginem, publicis implicitus negotiis, visere, ac muneribus colere ipse non posset; Lusitanum vnum ex proceribus Galliæ suo loco ad eam destinauit, cum regali munere, anno M. D. LXXXIV. Donum votiuum, Scyphus egregius erat. Virgini, vt virilem Regi regnoque stirpem impetraret, munus, & materia & opere maximè insigne, Scyphus ipse, ex gemma excauata: lapidem Lazuli vocant hodie, (vt quibusdam placet) Sapphirũ appellabant: Hæc gemma eximia magnitudine est, & aureis internitet venis. Operculum Scyphi crystallinum tornatile, quod auro circunclusum clarissimæ gemmæ distingunt. Porro in summo operculo Angelus aureus Gallici regni insigne Lilium adamantinum sustinet manu. Constat quippe lilium ex tribus adamantibus mira arte alligatis. Scyphi pes smaragdinus auro obducitur, atque substernitur, circa, gemmis eximiis & vnionibus adornatus: in ipsa smaragdini pedis solea, quam auream esse diximus, doni author, & causa literis incisa.

SCLOPVS.

Ex Maffæo.

Descriptio CXLV.

NOndum apparuerunt gentibus iis nouæ subtilitatis, & operis admirandi balistæ, oblongum in tubum, & æqualiter teretem, ex ære fusili figuratæ: quæ non funibus aut neruis intentæ singula mittunt spicula; sed inexcogitata priscis ratione: ad applicitos tenui ab tergo foramine igniculos, cum incremento multiplici rapiendos, certo primum nitrati ac sulphurei pulueris modulo temperatę; dein insertos ore patente ferreos ex arte globos, catenásque, & alia obturamenta, fulminum instar flammis eluctantibus, cum horrendo fragore contorquent.

VENATIO.

Philoſtrat. in amoribus.

Deſcriptio CXLVI.

Μηδὲ ὁ λαγὼς ἡμᾶς ἐκφύγοι διαφευγέτω· σωθήσεσθαι δὲ αὐτὸν πῶς ἔφυσε. τοῦτο τὸ θηρίον ἐστοχασάμεθα ἐν μηλέαις, ἐν σίτου μέσῳ, τὰ πίπτοντα καταλεῖπον, διαθηρῶσιν οὗτοι, καὶ παράπουσιν· ὁ μέν, κρότῳ χειρῶν, ὁ δὲ, κεκραγὼς, ὁ δὲ, αἰάσσων ἢ χλαμύδα. καὶ οἱ μὲν ἐφίπτανται τῷ θηρίῳ κατακόπτοντες· οἱ δὲ μαθόντες αὐτὸ πεζῇ κατ' ἴχνος. ὁ δ' ὡς ὁρμήσων ἑαυτὸν ὥρμησε, καὶ τὸ θηρίον διῆλθε· τετράπτο, ὁ δὲ, ἐπεβουλεύθη τῷ σκέλει τὸ λαγῷ· ἢ δὲ, καὶ διωλίσθησεν ἐν ῥηκτῷ. γελῶσιν οὖν, καὶ καταπεπτώκασιν· ὁ μέν, εἰς πλευρὰν, ὁ δὲ, πρηνής. οἱ δὲ ὕπτιοι πάντες, ἐν τοῖς ἁμαρτίας σήμασι. τοξεύει δὲ οὐδείς. ἀλλὰ πειρῶνται αὐτὸν ἑλεῖν ζῶντα, ἱερεῖον τῇ Ἀφροδίτῃ ἥδιστον.

NE lepus quidem ille nos fugiat, ſed eundem venemur, vnà cum Cupidinibus. Hanc ferã ſubmalis ſedentem, quæ poma cædiua, partim edit, partim ſemeſa relinquit; amores venantur. Hic quidem manuum plauſu, ille verò clamitans, tertius chlamydem concutiens; & alij ſuperuolant leporem, clamoribus inceſſentes: alij verò ipſum per veſtigia inſequuntur. Hic autem, quo impetu ſe ipſum immiſſurus irruit, ſed fera aliò eſt conuerſa. At hic leporis cruri inſidiatur: huius verò è manibus lapſus eſt. Itaque rident, & ipſi ceciderunt, hic quidem in latus, hic verò pronus. Hi omnes ſupini, errorem vario indicante habitu: nullus autem ſagittas in eum mittit, ſed viuum capere conantur, Veneri ſuauiſſimam hoſtiam.

PRÆLIVM.

Ex variis Poëtarum Græcorum, & hiſtoricorum ſenſibus, maximè verò Libanij, qui in ἐκφράσει πολεμικῆς id prolixè deſcribit.

Deſcriptio CXLVII.

IN lato patentíque campo inſtruitur acies, ſtant in procinctu milites, ex hac parte glomerati inter ſe pedites, pes pedi, vir viro, clypeus denique clypeo conſertus adhæret. Ex illa alarum vice explicantur equites, criſtarum vmbris opacati, ære ferroque cataphracti, vnus eſt omnium ardor, ſcintillant oculi, ſpirat in vultu furor Martius, fiduciæque permixtus horror, virtutem quaſi ſubditis ſtimulis incitat: hinniunt interim equi, volitant ſignæ, fulgent gladij, concinunt lituj, clangunt tubæ, & imminani quodam ſtrepitu tympana perſonant. Iam congreſſus, iam pugna, etiam pulueris nubes, variique diſcurſus; iámque tormentorum flammæ, & fragores, miſſiliúmque globulorum concitatæ grandines: mox colliſæ inter ſe in modum roſtratarum nauium acies: trudunt, truduntur, feriunt, cædunt, viciſſimque feriuntur, & cæduntur: alternis veluti fluctibus reciprocatæ: ſequuntur inde varia, quæ ſolent, fortunæ ludibria, cædes multiplices, deuictorum fuga, clades nunc ſingulorum nunc

Digitized by Google

vniuersorum: eques pedésque confusi, armati, inermes, integris debiles impliciti, equi suffossi, in cruore lapsantes, trunca capita, succisi popliites, spirantia cadauera, morientium gemitus, insultantium clamores: atq; inter hanc rerum faciem flumen exundans sanguinis.

NAVMACHIA BRVTI cum Massilienſibus. Cæsar, lib. 1. de bello Ciuili.

Descriptio CXLVIII.

DVm hæc ad Ilerdam geruntur, Massilienses vsi L. Domitij cõsilio, naues longas expediunt, numero XVII. quarum erant XI. tectæ. Multa his minora nauigia addunt, vt ipsa multitudine nostra classis terreatur, magnum numerum sagittariorum, magnum Albicorum imponit; atque hos præmiis pollicitationibúsque incitat. Certas sibi deposcit naues Domitius, atque has colonis pastoribúsque quos secum adduxerat, cõplet. Sic, omnibus rebus instructa classe, magna fiducia ad nostras naues procedunt; quibus præerat D. Brutus: hæ ad insulam quæ est contra Massiliam, stationes obtinebant. Erat multo inferior numero nauium Brutus, sed delectos ex omnibus legionibus fortissimos viros antesignanos, centuriones Cæsar & classi attribuerat, qui sibi id muneris depoposcerant: ij manus ferreas, atque harpagones parauerant, magnóque numero pilorum, tragularum, reliquorúmque telorum, se instruxerãt; ita cognito hostium aduentu, suas naues ex portu educunt, cum Massilienſibus confligunt. Pugnatum vtrimque est fortissimè atque acerrimè: neque multum Albici nostris virtute cedebant, homines asperi & montani, exercitati in armis: atque ij modò digressi à Massilienſibus recentem eorum pollicitationem animis continebant; pastoresque indomiti spe libertatis excitati, sub oculis domini suam probare operam studebant. Ipsi Massilienses & celeritate nauium, & scientia gubernatorum confisi, nostros eludebant, impetúsque eorum excipiebant, & quod licebat, latiore spatio, producta longiùs acie, circumuenire nostros, aut pluribus nauibus adoriri singulas, aut remos transcurrentes detergere, vt possent, contendebant: cùm propiùs erat necessariò ventum, ab scientia gubernatorum atque artificij, ad virtutem montanorum confugiebant. Nostri quòd minus exercitatis remigibus minúsque peritis gubernatoribus vtebantur, qui repentè ex onerariis nauibus erãt producti, neque dum etiam vocabulis armamentorum cognitis, tum etiam grauitate & tarditate nauium impediebantur. Factæ enim subito ex humida materia, non eundem vsum celeritatis habebant. Itaque dum locus comminus pugnandi daretur, æquo animo singulas binis nauibus obiiciebant, atque iniecta manu ferrea, & retenta vtraque naue, diuersi pugnabãt, atque in hostium naues transcendebant; & magno numero Albicorum & pastorum interfecto, partem nauium deprimunt, nonnullas cum hominibus capiunt, reliquas in portum compellunt.

DAVIDIS ET GOLIATH MONOMACHIA. Ex Basilio Seleuciæ.

Descriptio CXLIX.

Καὶ δὴ παρῆν ὁ Γολιὰθ, πολὺς μὲν τὴν ἰδέαν, βαρὺς δ' τὴν ὄψιν,

ACiam præsens aderat Goliath, ingens robore, grauis aspectu,

Digitized by Google

μέγα πνέων, καὶ βαίνων ἐς ἀμίλλα, μεγάλα ἐπιθρῴσκων, καὶ τῇ δίκῃ τὸν φθόγγον πιστούμενος· ὃς δὴ λέγω ὄρεος φαινόμενος, πρὸ τοῦ συμβολὰς φυγάδας τοῦ μάχης τὸν πολεμιώτατον εἰργάσατο· ἀσπίδι καὶ θώρηκι, καὶ περικεφαλαίᾳ λαμπόμενος, δόρατι χαλκόμενος αἰδοίῳ τὸ σώματος, τοσοῦτον νικᾶντι τὸ δόρατον τὰ μέτρα, ὅσον φέρων τὸ τοῦ ἀνδρώπου φύσιος τοὺς ὅρους ὑπερβακχεύζειν. ἐν κύκλῳ τὸ τῶν ἀλλοφύλων στίφος στρατόπεδον, τὸν τῶν Ἰσραὴλ ἀείσεις προεκαλεῖτο πρὸς μονομαχίαν, ἆθλον εἶναι τῷ νικῶντι τὸ νίκης τλῶ τῶν ἡττηθέντων δουλείαν ἐπαγγελλόμενος. φοβερὸς μὲν ὁρώμενος, φοβερώτερος δὲ βοώμενος. καὶ φόβου φόβον πρεσβύτερον διάδοχον. ὁ Σαοὺλ ἐν θορύβῳ, ὁ Ἰσραὴλ ἐν δουλείας ὑπόνοι, ὁ φόβος ἐχαλίνου τλῶ δώμασιν, ἢ διὰ τὸν ὠπλισμένους ἀφόβιζεν. ἀπιλεῖ τλῶ ψυχῶ προκατώκλητον, ἵππον αἴδεις πρὸ τοῦ σώματος τῷ φρονήματι. ὡς δὲ τὸ παῖ ἠλίσκετο στράτευμα, καὶ ὁ Σαοὺλ ἐν κινδύνῳ, τότε προάγει πρὸς μέσον τὸ ἑαυτοῦ στρατιώτην τλῶ Χάριν, τοῖς ὅρκοις δεικνύουσα τὸ ἀληθῶς βασιλεύοντα· καὶ ἀπαίζει τὸ μάχης τὸ προκλητὴν ὁ Δαυὶδ, καὶ προσέρχεται πίνει λέξῳ τλῶ ψυχῶ Σαοὺλ τετρωμένῳ. ὁ δὲ δίστομος ὢν, ἀπιστεῖν μὲν ἔδοξε, πιστεύειν δὲ ἰῶ ἀσθενίζετο. νικώμενος δὲ φόβῳ, τὸν ἀπὸ τὸ ἡλικίας » προβάλλεται λόγον· Οὔ με δύναται παρεῖναι πρὸς τὸν ἀλλόφυλον, πολεμῆσαι πρὸς » αὐτὸν, ὅτι σὺ παιδάριον εἶ, καὶ αὐτὸς ἀνὴρ » ἐκ πολεμιστὴς ἐκ νεότητος ἀυτῆς. ἠγνόει δὲ ὅτι τὸν φόβον δεικνὺς, τλῶ νίκλω ἐθαύμασιν, ἀλλ' ἃ ἀπίστει λόγοις, ὁ τὸ Χάρις καθώπλιζε. Παρεισπνέω γὰρ, φησὶ, καὶ » πατάξω αὐτὸν, καὶ ἀφελῶ σήμερον ὄνειδος ἐκ » Ἰσραήλ. διότι τίς ὅτι ὁ ἀπερίτμητος οὗτος, » ὃς ὠνείδισε παράταξιν θεοῦ ζῶντος; εἷς ἀποτρόπαιος νόμοις, βασιλεῦ, τύποις πλέον πρὸς τλῶ μάχλω παρώξυνας. οὗτος μὲ γὰρ πολεμιστὴς, ἐγὼ δὲ πολέμου ἀπείρατος. διὰ τοῦτο δεῦρο, ὅτι μὴ χερσὶν ἐμαῖς, ἀλλὰ Χάριτι παρατάσσομαι. θεὸς ὠνείδιζετο. καὶ τὶς οὐ πρὸς μάχλω ὁπλίζετο;

immane ſpirans, neque inceſſu diſpari altum vociferans, & vociferationem aſpectu comprobans. Qui cùm inſtar montis extaret, hoſtem ante conflictum cogebat pugnam detrectare, ſcuto, lorica, galea reſplẽdens: qua vtebatur haſta, erat pro modo corporis; tantoque haſtæ communis modum ſuperabat, quanto ſupra humanæ naturæ terminos ille ſe offerebat. Alienigenarum exercitu in orbem & ſtationem compoſito, Iſraelitarum optimos ad ſingulare certamen euocabat, victorum ſeruitute ih præmium victori promiſſa. Terribilis aſpectu: at voce terribilior, terrorem terrore geminabat, latéque ſpargebat. Saul interim in tumultu erat, Iſrael in expectatione ſeruitij: terror ipſe vires refrænabat, hoſtilis aſpectus Iſraelitas vel armatos de ſtatione deturbabat, minæ intempeſtiuæ animos percellebant, antè viri mente quàm corpore conſternebantur. Cùm autem nullus è toto exercitu probaretur ſatis, eſſétque in periculo Saul, tunc militem ſuum producit in medium Gratia, verè Regem factis declarans, dum pugnæ prouocationem Dauid ad ſe rapit, & oratione conſauciatum Saulis animum præſanat. Qui cùm ægre induceretur in ſpem, credere renuiſſet, niſi ad id neceſſitate compulſus fuiſſet. Terrore victus, ætatis excuſationem prętexebat, *Non vales reſiſtere Philiſtheo illi, nec pugnare aduerſus eum; quia puer es, hic autem vir bellator eſt ab adoleſcentia ſua.* Ignorabat quòd terrore præmonſtrato victoriam admirabiliorem faceret. Sed quem obarmabat Gratia, à pugna non auertit Saulis oratione, *Nũc vadam*, inquit, *& percutiam eum, & auferam opprobrium de populo: Quoniam quis eſt hic incircumciſus, qui auſus eſt maledicere exercitui Dei viuentis?* Qua ratione à propoſito certamine conatus es auertere, acriùs, ô rex, ad pugnam exacuiſti. Hic quidem bellator, ego verò belli inexpertus: quæ res animos mihi facit: neque enim viribus meis fretus, ſed Gratię, in aciem prodeo. Deo contumelia dicitur: ecquis in pugnam non armetur?

1. Reg. 17.

1. Reg. 17.

αὐτὸν ἔχω ὁ ὑπερμάχων, σύμμαχον, αὐτίκα τῆς πολεμίας γλώττης ἔχω τὸ νίκης ἐπίχειρον. σώματι μὲν θώρακι πέποιθεν, ἐγὼ δ' ἀθανάτῳ σκέπῃ περιβάλλομαι· ἀσπίδα προβάλλεται, πόσῳ μᾶλλον ὁ θεῖος καὶ ὑπερτὸν προβολεύς: οὐ φοβοῦμαι πολέμιον ὑπὸ τῆς θεοῦ πολεμούμενον· χεῖρα κινῶ τῷ παρατεταμένῳ, δίσκοτα. ὄργανον ὁρῶμαι μάχης ὁρώμενον τῷ ἀόρατος τοξεύοντι. ἀθυμεῖ ὁ Δαυὶδ, ἀλλ' ἰσχυρὸς ὁ παρατεταμένος· μειράκιον ὁ Δαυὶδ, ἀλλ' αἰώνιος ὁ μαχόμενος· ποιμὴν ὁ φαινόμενος, ἀλλὰ ποιμὴν τῆς πάντος ὁ μεταποιούμενος καθοπλισμόν. ἀρκεῖ μοι πρὸς νίκην ἡ πίστις. πείθει μόλις τοῖς ῥήμασι ὁ Σαοὺλ, καὶ τὸν φόβον χαλάσας, τοῖς οἰκείοις ὅπλοις τὸν Δαυὶδ διαζώννυσι, καὶ τῷ βασιλικῷ τῆς πολέμου στολῇ ἀποδύει, τῷ Δαυὶδ πειθόμενος, καὶ τῶν μὴ τ' ὅπλων, ὁμολογεῖ καὶ αὐτὸς τῷ τῆς Δαυὶδ βασιλείαν· ἄκων ὁ Σαοὺλ τῷ τ' Χάριτος ὑπηρέτει βουλήματι, καὶ συναποδύεται τῇ στολῇ τῷ ἀξίᾳ, κοσμῶν ὅπλοις ὃν ἡ Χάρις προλαβοῦσα κεκόσμηκεν. μὴ ὁ μὲν Δαυὶδ πολεμικῶς ἅμα καὶ βασιλικῶς ἐκεκόσμητο. δίκαιος ἦν θεὸς, ὡς θεοῦ συμπολεμοῦντος ὅπλων οὐ χρεία· ἀποδύεται τοίνυν τὰ ὅπλα ὡς ἐμποδία νίκης· παρατιθέται τὸν θώρακα, ῥίπτει τῷ περικεφαλαίαν, ἀποτίθεται τῷ ἀσπίδα, ψευδεῖται τῷ χεῖρα τὸ δόρατος, τ' τῆς πολέμου στολῇ ἀποσείεται, στολῇ ποιμενικῇ καὶ ῥάβδῳ καὶ πήρᾳ διαζώννυται, ᾗ ὧν αὐτὸν ἡ χάρις πρὸς βασιλείαν ἐχειροτόνησε, μειρακιῶδες πρὸς αὐτὸν λεγούσης τ' Χάριτος, Οὐ χρεία σοι τούτων ὅπλων, μειζόμενον τ' νίκης τῷ ὑπλείας. ἐμὸν ἔσω, καὶ σὸν, ὦ Δαυὶδ, τὸ κατόρθωμα· μὴ τῷ δόξαν τ' νίκης ἴδιον τ' ὅπλων ἡ δύναμις· ποιμὴν μοι φαίνῃ μαχόμενος, μὴ ζηλῶν τ' ὅπλων τὸ τρόπαιον, ἀλλὰ Χάριτος. τούτοις τοῖς ῥήμασιν ὁ Δαυὶδ ἀποῤῥίπτων φρατηγούμενος, μὴ τοιούτου χρήματος πρὸς τ' τ' ἀνοφύλων κατεπείγετο πρόμαχον. ὅπ τούτοις ὁ Γολιὰδ ὁρῶν μειράκιον πολεμεῖν προβαλλόμενον, βοσκαλιῶν κάλλος, παρειῶν ἄνθος, καὶ χεῖρα πολέμιον ἀλλότριον, ἐξεχύθη πρὸς γέλωτα, παιδιὰν τῇ παρατάξει τῷ δίαν ἡγούμενος. οὐ γὰρ εἶχε πίστεως ὀφθαλμὸν, ἵνα τὸν ἀόρατον θεωρήσειε σύμμαχον.

Ipsum Deum contumelia lacessitum in auxiliis numero: maledicam illam inimici linguam, victoriæ pignus teneo. Corpore præsidens est & thorace; ego verò immortali defensione munior: scutum obiectat; verùm hostem à Deo oppugnatum non metuo ego, cui cœlum pro clypeo est; cum eo manus confero, cui res cum Deo: deo instrumentum ero visibile, qui intisibilia iacit tela. Dauid imbecillus est: sed fortis, qui mihi præsto est in acie: Dauid puer; sed æternus, qui præliatur: pastor apparet, sed fecit vniuersum, qui me reficit armatum. Satis mihi est ad victoriam fides. Oratione persuadetur Saul, & remisso timore propriis armis Dauidem loricat, regióque belli ornamento exuto Dauidem circundat, simulque ipse Dauidi regiam publicitus adscribit potestatem. Imprudens Saul diuinæ Gratiæ decreto obsecundabat, & cùm ornaret armis, quem antè ornarat Gratia, ornamenta dignitatis exuebat. Verumenimuero cùm Dauid regiè iuxta ac bellicè esset armatus, declarat Deus, vt nihil opus sit armis, Deo bellum adiuuante. Quare arma tanquam victoriæ impedimenta Dauid exuit, recusat thoracem, galeã abiicit, scutum deponit, manum hasta liberat, bellicam stolam excutit, stola pastoritia, & virga ac pera obarmatur; quibus eum rebus ad regnum promouit Gratia. Quasi hæc ad eum loqueretur; Nihil tibi eiusmodi opus armis quæ partem gloriæ bellicæ sibi arrogent; communicetur inter nos belli decus: Ne victoriæ gloriam ad se trahat armorum potentia: Videã te pastoris habitu depræliantem; Gratiæ, non armis, tropæum ascribatur. Hoc arcano verborũ tenore Dauid actus, in bellũ cũ tali habitu in alienigenarũ fertur propugnatorẽ. Deinde Goliath videns puerum pugnæ incentiuum amore, oculorũ elegantiam, genarum florem, & alienum à belli studijs schèma, in risum effusus est, spectaculum ludicram dicens armaturam huiusce modi. Carebat enim oculo fidei, quo auxiliatorem inconspicuum cerneret:

καὶ δὰ τοῖς δείμασιν ἐπαιρόμενος λόγοις κατέπληττε, τὰς τ κυνῶν γαστέρας τάφον αὐτῷ πολίσιν ἐπαγγελλόμενος. ἀντιτίθου δ τοῖς λόγοις ὁ Δαυὶδ κηρύττων τὸν σύμμαχον, δεικνὺς ἐκείνῳ τ οὐρανόθεν ἀντίπαλον, σφενδόνην τῷ ξίφει, καὶ νικητὴν μαρτυρούμενος. εὐχόμην αἰχμὴς σὺν τῷ ἔργῳ, τὸν τοῦ ἔργου κρατοῦντα τῇ δικαίᾳ προσορῶν. Σὺ γὰρ ἔρχῃ, φησὶ, πρός με ἐν ῥομφαίᾳ καὶ δόρατι, κἀγὼ ἐν ὀνόματι κυρίου σαβαὼθ θεοῦ παντοκράτορος Ισραήλ. Σὺ μὲν ἐντελῶς ὁρᾷς, ὦ πολεμιστά, τὸ φαινόμενον, καὶ οὐκ ὀρθῶς, τὰς τ μάχας ἐλπίδας μετρεῖς· ἐγὼ δ σοι θεὸν ἀντίπαλον πολέμου. γνώσῃ θεοῦ δίκαια ἀφανοῦς ἀστρατεύτου. οὐ τ ἐμαῖς ταύταις χερσὶν, ἀλλὰ τ τοῦ θεοῦ καθοπλίζομαι, καὶ σοῦ μὴ τ ζωῆς τῷ κεφαλῷ ἀφαιρήσομαι. δεῖ γὰρ σε μηδὲ ἃ μὴ θάνατον ὑπομένειν ἀγαθὸν· ἐπάξω σοι πρωΐαν μακροτέραν θανάτου. ὧν γὰρ πίστιν τ νίκης, τούτῳ καὶ τ νίκης προσκείμενον τὸν τρόπον. ὦ φιλοθέων ῥημάτων, καὶ τοῦ τ νίκης νενικηκότων. ἡ μὲν σὴ γλῶττα περὶ πίστεως ἐφιλοσόφει πρὸς ἄπιστον, ἡ δ χεὶρ τῷ σφενδόνῃ ἀντερείδετο, τοῖς ἀγῶσιν ὑπερεπονεῖτο τ πίστεως. ὁ μὲν σὸς λίθος ἐπέπτατο, τὸ δ κράνος ἐῤῥήγνυτο, ἡ δ κεφαλὴ τῷ πλοκῷ ὑπεδέχετο, καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ σώματος ἔρευγε. καὶ νεκρὸς ὁ ἔῤῥιπτο Γολιὰθ, ὁ ὀξύτητι τοῦ παθεῖν, κλάσει τοῦ θανάτου τ αἴσθησιν, ἔῤῥιπτο τ ἀλλοφύλων ὁ πύργος. τοῦτο λάφυρον πίστεως, τρόπαιον Χριστοῦ, τ αἴσθησιν συμμαχίας τὸ γνώσιμον, βλασφημίας ὁ ἔλεγχος, θράσους ἀναιδοῦς θεμέλιος.

ac certè dæmonum opera factus elatior, ſuperbiloquentia perterrefaciebat, canúque ventres pro ſepulchro promittebat. Cui verborum faſtui Dauid auxiliatorem, quem promulgabat, opponebat: oſtentans illi de cœlo aduerſarium, prædicens victoriam, ac victorem cõteſtatus. Gratus ſeruus, qui vel ante operã operæ fructum offert domino, *Tu venis, dixit Dauid, ad me, cum gladio, & haſta, & clypeo: ego autem venio ad te in nomine Domini exercituum, Dei agminũ Iſrael.* Tu quidẽ contemptim tueris, ô bellator, quod ob oculos eſt; & rebus, quas vides, pugnæ ſpes metiris: ego verò Deum tibi aduerſarium oppono. Cognoſces Deum cæca dextera proſperè bellantẽ. Non hiſce meis manibus ſed diuinis obarmatus ſum, tibíque cum vita caput adimam. Neque enim te ignorare par eſt, quæ poſt mortem ſuſtinebis; infligã tibi pœnã morte diuturniorẽ. Quo enim Deo credo victoriã meam fore, eius ope victoriæ prædico modum. O plenas amoris diuini voces, vel ante victoriam potitas victoriæ! lingua de fide cum incredulo diſputabat; manus autem fundam in vſum certaminis pro fide ſuſcepti optabat. Miſſo igitur lapide galea rumpebatur, plagã caput admittebat, & anima de corpore fugiebat, fatique celeritate ſenſu mortis caruit: ſternitur mortuus Goliath, ſternitur alienigenarum turris. Hoc fidei ſpolium eſt tropæum Gratiæ, auxilij cæleſtis indicium, blaſphemiæ coerctio, columna index extinctæ audaciæ.

DIREPTIO VRBIS.

Ex Ammiano, lib. 31.

Deſcriptio CL.

TVnc erat ſpectare cum gemitu, facta dictu viſúque prædita, attonitas metu fœminas flagris concrepantibus agitari, fœtibus grauidas adhuc immaturis, antequã prodirent in lucem, impia tolerantibus multa. Implicatos aliò matribus paruulos, & puberum audire lamenta: puellarúmque nobilium, quarum ſtringebat fera captiuitas manus. Poſtque adulta virginitas, caſtitaſq; nuptarum ore affecto flens vltima ducebatur: mox profanandum pudorem

dorem optans morte (licèt cruciabili) præuenire: inter quæ, cùm belluæ ritu traheretur ingenuus, paulo antè diues, & liber, de te fortuna, vt inclementi, querebatur, & cæca, quæ eum puncto temporis breuioris extortum, & dulcedine charitatum, domóque extorrem, quam conceſſiſſe vidit in cinerem, & ruinas, aut lacerandum membratim, aut ſeruiturum ſub verberibus, & tormentis, crudo deuouiſti victori.

SCENICI LVDI.

Ex D. Cyprian, epiſt. 2. lib. 1.

Deſcriptio CL.

COnuerte hinc vultus ad diuerſa ſpectaculi, non minùs pœnitenda contagia: in theatris quoque conſpicies, quod tibi, & dolori ſit, & pudori:

Cothurnus eſt tragicus priſca facinora carmine recenſere: de parricidiis, & inceſtis horror antiquus, expreſſa ad imaginem veritatis actione replicatur, ne ſæcnlis tranſeuntibus exoleſcat quod aliquando commiſſum eſt; admonetur omnis ætas, auditu fieri poſſe quod factum eſt: nunquam æui ſenio delicta moriuntur: nunquam temporibus crimen obruitur; nunquam ſcelus obliuione ſepelitur: exempla fiũt, quæ eſſe iam facinora deſtiterunt; tum delectat in mimis, turpitudinum magiſterio; vel quid domi gefſerit recognoſcere, vel quid gerere poſſit, audire. Adulterium diſcitur, dum videtur; & lenocinante ad vitia publicæ authoritatis malo, quæ pudica fortaſſe ad ſpectaculum matrona proceſſerat, impudica de ſpectaculo reuertitur. Adhuc deinde morum quanta labes, quæ probrorum fomenta, quæ alimenta vitiorum, hiſtrionicis geſtibus inquinari? videre contra fœdus iũſque naſcendi, patientiam inceſtæ turpitudinis elaboratam? Euirantur mares, honor omnis & vigor ſexus, enerua-ticorporis dedecore mollitur: pluſque illic placet, quiſquis vitium in fœminam magis fregerit: in laudem creſcit ex crimine; & peritior, quo turpior iudicatur. Spectatur hic, proh nefas! & libenter. Quid non poſſit ſuadere, qui talis eſt? mouet ſenſus, mulcet affectus, expugnat boni pectoris conſcientiam fortiorem: Nec deeſt probri blandientis authoritas, vt auditu molliore pernicies hominibus obrepat: exprimunt impudicam Venerem, adulterum Martem, louem illum ſuum, non magis regno quàm vitiis principem, in terrenos amores cum ipſis ſuis fulminibus ardentem; Nunc in plumas oloris albeſcere, nunc aureo imbre defluere: nunc in pubeſcentium puerorum raptus, miniſtris auibus proſilire: Quere nunc an poſſit eſſe, qui ſpectat, integer, vel pudicus.

SALTATORES.

Maffæus, lib. 1.

Deſcriptio CLI.

NAires autem penes quos totius rei militaris eſt cura, vt ſeptimum circiter ætatis annum attigêre, teneri corpuſculi neruis diu multumque diſtentis, laxatiſque compagibus, adhibita frequenti vnctione ſeſamini olei per aliptas peritiſſimos, ad agilitatem pene incredibilem perducuntur: Itaque velut exoſſes artus, omnem in partem arbitratu ſuo torquere ac flectere, ſaltus retrorſum æquè atque in aduerſum edere longiſſimos, & in lucta varios nexus pariter implicare, atque explicare condiſcunt.

CONVIVIA, ET LVXVS.

Apuleius, lib. 6. Metam.

Digitized by Google

καρτερήσαντες, μακροτέραν τὴν θανάτου τὴν πυρείαν ὑπέμειναν. πόσοι σὺν τοῖς τῶν ὀρέων κορυφὰς ἀναδρομόντες, ἀκαίρῳ φυγῇ τὸν φόβον ἐξήλεγξαν, πόσοι σὺν ταῖς τῶν φυτῶν ἀκμωρείαις ἀνερπύσαντες καταλαμβάνοντο, καθάπερ πυρὶ τῷ τάχει τοῦ ῥεύματος; ἐπίκειτο δμῶσι ὁ κατακλυσμὸς συναναβαίνων τοῖς ὕψεσι. κατόπιν ἔφερε τὰ σύμπαντα, ἕως ἅπαντας δύσας, ὁ αὐτὸς θάνατος ὁμοῦ καὶ τάφος ἐγίνετο. ἑρπετὰ τοῖς ἀνθρώποις ἑκουσίοις συναπώλλυε. ἄλογος φύσις μετὰ θάνατον τοῖς λογικοῖς συνείχετο. κύνες ἀνδράσιν ἐνὶ καλυπτόμενοι κύματι, καὶ πλησίον ἀλλήλων λοιπὸν περιδινούμενοι, κοινὴν τὸν ζῆν ἀπετίθεντο. Νῶε δ' μόνος ἐν παντὶ μὲν θανάτῳ ζωὴν ἐκαρποῦτο παράδοξον. καθάπερ τις κυβερνήτης ἐν μέσῳ τῷ σκάφει τοὺς τῆς πίστεως μεταχειριζόμενος οἴακας, καὶ τῷ κατακλυσμῷ πάντοθεν πολιορκούμενος, ἀνάλωτος ἔμενεν, ὁ τῆς κτίσεως λειψάνων ταμίας, ὁ φύλαξ τῶν τοῦ θεοῦ δημιουργημάτων τυχών, ὁ καθάπερ ἐν ἀκροτάλει τῇ κιβωτῷ σωζόμενος, ὁ τῆς κτίσεως ναυαγούσης μόνος γαληνιῶν ὡς διαπλεύσας, ὁ πίστει τῷ ξύλῳ τὴν κατακλυσμὸν διασώσας.

tes tempore longius morte cruciamentum sustinebant. Quàm multi montium capita incursantes, intempestiua fuga trepidationem inutilem ostenderunt? quàm frequentes, qui ad arborum vertices adrepserant, comprehendebantur rapidissimè vndis aduolitantibus? Instabat acerrimè diluuium ad alta quæque ductũ, à tergo ferebat omnia, donec simul omnibus implicatis idem mors esset & tumulus: mortua cum hominibus reptilia summis aquis innabant. Rationis exsors consorsque natura vna morte comprimebantur: canes cum hominibus ijsdem operti fluctibus, ac deinceps prope inuicem circumuoluti communiter vitam ponebãt. Noëmus verò solus per omnium gentium stragem vita fruebatur inopinata. Quemadmodum gubernator quispiam in nauis meditullio fidei tractans gubernacula, & diluuio circumquaque obsessus, inconsumptus manebat; qui creaturarum seruabat reliquias, qui Dei creaturis custos appositus erat, qui in arca velut arce stadium decurrebat, qui creatura naufragium faciente placidè solus enauigabat, qui fide & ligno diluuioni vim afferebat.

PARVVLVS IN AQVIS SVFFOCATVS.

Ex eodem authore in Moyse.

Descriptio CXLI.

Καὶ ἰδοὺ δρᾶμα παράδοξον. τὸ δημιουργοῦ μὲν ἔπλαττον χεῖρες, βασιλέως δὲ χεῖρες τοῖς ὕδασι τὸν πλάσιν ἀπέλειφον. καὶ παντοχοῦ τῶν ὠδίνων ἦσαν κατάσκοποι, καὶ ποταμὸς τῶν πικτωμένων ἐχειροτονεῖτο δίκης. νόμος ἐγράφετο, καὶ φύσις ἀνῃρεῖτο, καὶ ψέγεσις ἐκρίνετο, ὠδῖνες καταδικάζοντο, καὶ τόκος ἐδικαιάζετο, καὶ φύσεως παῤῥησία στύλετο. ἐλόχα δ' ποταμὸς τὰ πικτώματα, καὶ διεδίκετο τὰς τῶν μητέρων γαστέρας, ἢ τῶν ῥευμάτων γαστήρ. ἀρτι βρέφος ἔπικτον, καὶ μήπω τὰς ἁλιαιὰς ἀκτῖνας διώμνυον, ὅτε τὰ τοῦ ποταμοῦ ὠδῖνας ἐ-

ERátque facinus perquã insolẽs: Quod Dei manus efformabant, regis manus aquis obliterabãt. Vbiq; erãt genituræ speculatores, & fluuius natorũ carnifex constituebatur. Lex seruabatur, & natura mulctabatur, & si qua periculi redẽptio, iudicio erat obnoxia. Parturæ damnabantur, & partus explorabantur, naturæ quoq; libertas spoliabatur. Fluuius partum insidijs excipiebat, & matris aluo fluminis alueus succedebat. Fœtus recens editus, ac nondum solare iubar contuitus ad fluuij dolores transmittebatur,

τόμενοι, θέαμα πάντων ἐλεεινότατον· φοινὸς ὁμοῦ καὶ τάφος ὁ πόντος τῶν τικτομένων ἦν τότε, καὶ τόκος τῷ θανάτῳ σύγχρονος· ἀναίρεσις τῇ γεννήσει συνίστατο, καὶ μητέρες ἄχρι τῶν ὠδίνων ἤρχοντο, γόνιμοι μητέρες ἀπηύχοντο· ἀγνοίᾳ τῶν τικτομένων σῴζεσθαι τὰς ὠδῖνας ἐυχόμεναι, σφαλεῖν ἐπιθυμοῦσι τῷ θανάτῳ ἢ τόκῳ, ἵνα μὴ τῷ ποντικῷ μητέρες ὀφθῶσι. πόνος ἦν αὐταῖς οὐ τῶ τόκου τὸ τικτόμενον, καὶ μαστὸς ἄκαρπος μετὰ γόνον καὶ τόκον ἐνείκοντο· καὶ ὠδίνων τὰ βέλη διῆκόν μου, διῆξαι τῶν πόνων τοὺς καρποὺς οὐκ ἠδυνάμην. τὰς ὠδῖνας ὑπέμενον, καὶ τῶν ὠδίνων ἢ καρπὸν οὐκ ἀδίκουν. ἄωρος βότρυς ἐπεζωννύετο τῆς φύσεως. τοιαύτη μὲν ἡ τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸν θεὸν φιλονεικία.

tebatur. Rem sanè commiseratione dignissimam! infantium iugulator erat fluuius, pariter & sepulchrum; ac genitus morti cœuus, stragésque cum generatione concurrebat; quæque matres ad partionis vsque molestiam processerant, genitrices fieri deprecabantur; quòd partum futurum ignorarent, stare suos dolores præoptantes, & mortem ante partum oppetere gestientes, vt ne fluuio genuisse viderentur. Partus illis ante partum, luctum pariebat, & post conceptum partúmque ventres fructu priuati reperiebantur. Nec quæ in partura erant expertæ dolorum spicula, fructum commonstrare poterãt: pariendi molestiã sufferebant, nec vllum ex doloribus fructum capiebant. Immaturi naturæ racemi vindemiabantur. Talis erat hominum cum Deo contentio.

TEMPLVM.

De vrbibus, templis, & ædibus dixi superiori libro: Non erit tamen hîc abs re audire Egnatium de Venetiani templi structura.

Descriptio CXLI.

TEmplum D. Marci, Venetiis, non tam magnitudine & vastitate sua, quàm ornatu insigne: & in primis augustum; si primùm ingrediare, crucis figuram præferre videtur: cuius anguli in altissimas consurgunt turres, ac testudines: quarum fastigia, vt reliqua templi facies, plumbeis tegulis adoperta, ad centum viginti stadia ex alto ad vrbem nauigantibus, inter eminentissima vrbis ædificia occurrant; superbissimi ad id fornices, mira inter se arte coëuntes totam molem fulciunt. Quicquid operis est à media templi parte, purissimo fulget auro, mussiuo opere mirificè variegatum: in ipso testudinum connexu Græcanici operis vetustissimæ imagines, mœsta quadam ac venerabili præsentia horrorem cum religione mixtum oculis spectantium inferunt; marmoreæ vndique tabulæ, ad pauimentum vsque ipsum, varij marmoris, occurrunt, tanto artificio sibi ad inuicem compositæ, vt eædem inter se similes videri possint. Sedilia circum eadem marmorea. Pauimentum vermiculato opere marmoreis frustis distinctum. Columnæ complures Parij lapidis, vel Thapsici, aut Numidici, cum duplici suggestu marmoreo. Cautum decreto publico fuerat, vt quicquid egregij operis Veneti, ipsi nauigantes, quocunque terrarum ambirent, id ipsum Venetias deferrent. Vestibuli aurei fornices, trecentis & amplius fulciuntur columnis, magnitudine & colorum varietate conspicui; intercolumnia, & quicquid in area ipsa operis est cum ipso pauimento, marmoreis tabulis pro tectorio renidet; vestibuli partem superiorem, equi

quatuor ænei diuerſo ſtatu varióque exornant; templi ſupercilium ſenis ſeſe pinnaculis explicat: quorum ſingula in tabernaculi ſpeciem ſurrecta ſingulas habent ex candido lapide ſtatuas; nudi genij, aliáque ſplendidiſſimi aſpectus ſimulachra, ſuo quæque ſtatu operibus inſerta, miro quodam modo ipſam pinnarum exornant intercapedinem. Extructum ferunt ſub Sebaſt. Ziano Duce, ab architecto Conſtantinopolitato.

DOMVS.

Ex Apuleio.

Deſcriptio CXLII.

IAmque ſufficienti recreata ſomno, placidiore ſurgit animo: videt lucum proceris & vaſtis arboribus cõſitum; videt fontem vitreo latice perlucidum: Medio luci meditullio, propè fontis ad lapſum domus regia eſt, ædificata non humanis ſed diuinis manibus, ac artibus. Iam ſcies ab introitu primo Dei cuiuſpiam luculentum & amœnum te videre diuerſorium. Nam ſumma laquearia citro & ebore curioſe cauata, ſubeunt aureæ columnæ: parietes omnes argenteo cælamine conteguntur: beſtiis, & id genus pecudibus occurrentibus ob os introeuntium. Mirus prorſus magnæ artis homo, imò ſemideus, qui magnæ artis ſubtilitate tantum effigiauit argentum: Enimuero pauimenta ipſa lapide pretioſo cæſim diminuto in varia picturæ genera diſcriminantur vehementer: Iam cæteræ partes longè latéque diſpoſitæ domus, ſine pretio pretioſæ, totique parietes ſolidati maſſis aureis ſplendore proprio coruſcant, vt diem ſuum ſibi domus faciat, licèt ſole nitente: ſic cubilia, ſic porticus, ſic ipſæ valuæ fulgurant. Nec ſecus opes cæteræ maieſtati domus reſpondent; vt equidem illud rectè videatur ad conuerſationem humanam magno Ioui fabricatum cœleſte palatium.

NAVIS.

Ex Luciano.

Deſcriptio CXLIII.

Ἀλλὰ μεταξὺ τῶν λόγων ἡλίκη ναῦς, εἴκοσι μὲν καὶ ἑκατὸν πήχεων, ἔλεγεν ὁ ναυπηγὸς, τὸ μῆκος. εὖρος δὲ ἀπὸ τοῦ τετάρτου μάλιστα τούτου, ἀπὸ τῶν κατασφώματος ἐς τὸ πυθμένα ἢ βαθύτατον κοῖλον, εἰκοσιπέντε πήχεις εἶναι. τὸ δὲ ὕψος ἡλίκος μέ ἐστι; ὅσον δὲ αἴρει τὸ πρῶιρα; εἶτα δὲ πρὸς τούτῳ κέχρηται; ὡς δὲ ἡ πρύμνα μὲ ἐπανέστηκεν ἀρίστη καμπύλη χρυσοῦν χηνίσκον ἐπικειμένη, κατηπτηκὼς δέ, ἀσάλευτον ἡ πρόεδρα ἐξέβλυσεν ἐς τὸ πρόσω ἀπομε-

SEd interea dum ſermones ſeritimus, quanta nauis hæc? centum & viginti cubitos in longitudinem porrecta: latitudine autem ſupra quartam maximè partem menſuræ huius patens: tum à ſummis foris, ad ſummum vſque, quo profundiſſima eſt, eo loci videlicet, quo ſentina defluit, nouem & viginti cubitos alta. Prætereà autem quantus malus, quantámque ſuſtinet antennam, quanto autem rudente vtitur? vt autem ipſa quidem puppis paulatim aſſurgit inflexa, atque aureum anſerculum ſupernè habens, impoſitum: è regione verò æqua proportione prora prominet, in anteriorem partem longè por-

Digitized by Google

κυβερνήτην, ἢ ἐπώνυμον ἢ νεὼς θεὸν ἔχουσαν, ἢ τὸν ἐκατέρωθεν.

Ὁ μὲν γὰρ ἄλλος κόσμος, αἱ γραφαὶ, καὶ τὸ ἰσάτιν τὸ φοίνικον πυρρίζας, καὶ πρὸ τούτων αἱ ἄγκυραι, καὶ τροφεῖα, καὶ περιαγωγεῖς, καὶ αἱ μὲν ἢ πρύμναι οἰκήσεις θαυμάσια πάντα μοι ἔδοξε· καὶ τὸ τῶν ναυτῶν πλῆθος φορτηγῷ ἂν τις εἰκάσειεν. ἐλέγετο δὲ καὶ τοσοῦτον ἄγειν σῖτον ὡς ἐνιαυτὸν εἶναι πᾶσι τοῖς ἐν τῇ Ἀττικῇ ἐνιαύσιον πρὸς τροφήν.

recta, cognominem naui Deam, Isidem videlicet, vtrimque additam habens.

Nam cætera quidem ornamenta, vti picturæ, & veli flammeus ille atque prasinus color, & ante hæc, anchoræ quoque, & vertendi circumagendique instrumenta, & habitationes illæ post puppim, omnia admiratione digna visa mihi sunt. Iam & nautarum multitudo, cum exercitu comparari posset; dicebatur autem tantum frumenti numerum portare, quantus in annum victum sufficere omnibus in Attica posset.

SCYPHVS.

Ex Turfelino.

Descriptio CXLIV.

HENRICVS III. cùm Lauretanam Virginem, publicis implicitus negotiis, visere, ac muneribus colere ipse non posset; Lusitanum vnum ex proceribus Galliæ suo loco ad eam destinauit, cum regali munere, anno M. D. LXXXIV. Donum votiuum, Scyphus egregius erat. Virgini, vt virilem Regi regnoque stirpem impetraret, munus, & materia & opere maximè insigne, Scyphus ipse, ex gemma excauata: lapidem Lazuli vocant hodie, (vt quibusdam placet) Sapphirũ appellabant: Hæc gemma eximia magnitudine est, & aureis internitet venis. Operculum Scyphi crystallinum tornatile, quod auro circunclusum clarissimæ gemmæ distingunt. Porro in summo operculo Angelus aureus Gallici regni insigne Lilium adamantinum sustinet manu. Constat quippe lilium ex tribus adamantibus mira arte alligatis. Scyphi pes smaragdinus auro obducitur, atque substernitur, circa, gemmis eximiis & vnionibus adornatus: in ipsa smaragdini pedis solea, quam auream esse diximus, doni author, & causa literis incisa.

SCLOPVS.

Ex Maffæo.

Descriptio CXLV.

NOndum apparuerunt gentibus iis nouæ subtilitatis, & operis admirandi baliſtæ, oblongum in tubum, & æqualiter teretem, ex ære fusili figuratæ: quæ non funibus aut neruis intentæ singula mittunt spicula; sed inexcogitata priscis ratione: ad applicitos tenui ab tergo foramine igniculos, cum incremento multiplici rapiendos, certo primum nitrati ac sulphurei pulueris modulo temperatę; dein insertos ore patente ferreos ex arte globos, catenásque, & alia obturamenta, fulminum instar flammis eluctantibus, cum horrendo fragore contorquent.

Digitized by Google

VENATIO.

Philoſtrat. in amoribus.

Deſcriptio CXLVI.

Μὴ ὁ λαγὼς ἡμᾶς ἐκφύγοι διαφευγόντω· σωθησόμεθα δὲ αὐτὸν τοῖς ἴχνεσι. τοῦτο τὸ θηρίον ὑποκαθήμενον ἢ μηλέαις, ἢ σταφυλῇσι, τὰ πίπτοντα καταλείπει, διαθηρῶσι οὗτοι, καὶ παρέπουσιν· ὁ μὲν, κρότῳ χειρῶν, ὁ δὲ, κεκραγὼς, ὁ δὲ, αἰκασίαν ἢ χλαμύδα. καὶ οἱ μὲν ὑφιστάντται τῷ θηρίῳ καταβοῶντες· οἱ δὲ μεθέπουσιν αὐτὸ πεζῇ κατ' ἴχνος. ὁ δὲ ὡς ἐπιρρίψων ἑαυτὸν ὥρμησε, καὶ τὸ θηρίον δηλῶν ἐτράπετο, ὁ δὲ, ἐπιβουλεύει τῷ σκέλει τοῦ λαγῶ· ἢ δὲ, καὶ διολίσθησεν ἐρρύηκότα. γελῶσιν οὗτοι, καὶ καταπεπτώκασιν· ὁ μὲν, εἰς πλευρὰν, ὁ δὲ, πρηνής. οἱ δὲ ὕπτιοι πάντες, ἐν τοῖς ἐδαμαρτίας φέρουσι. τοξεύει δὲ οὐδείς. ἀλλὰ πειρῶνται αὐτὸν ἰλεὸν ζῶντα, ἱερεῖον τῇ Ἀφροδίτῃ ἥδιστον.

NE lepus quidem ille nos fugiat, ſed eundem venemur, vnà cum Cupidinibus. Hanc ferã ſubmalis ſedentem, quæ poma cædiua, partim edit, partim ſemeſa relinquit; amores venantur. Hic quidem manuum plauſu, ille verò clamitans, tertius chlamydem concutiens; & alij ſuperuolant leporem, clamoribus inceſſentes: alij verò ipſum per veſtigia inſequuntur. Hic autem, quo impetu ſe ipſum immiſſurus irruit? ſed fera aliò eſt conuerſa. At hic leporis cruri inſidiatur: huius verò è manibus lapſus eſt. Itaque rident, & ipſi ceciderunt, hic quidem in latus, hic verò pronus. Hi omnes ſupini, errorem vario indicante habitu: nullus autem ſagittas in eum mittit, ſed viuum capere conantur, Veneri ſuauiſſimam hoſtiam.

PRÆLIVM.

Ex variis Poëtarum Græcorum, & hiſtoricorum ſenſibus, maximè verò Libanij, qui in ἐκφράσει πολεμικῇ id prolixè deſcribit.

Deſcriptio CXLVII.

IN lato patentíque campo inſtruitur acies, ſtant in procinctu milites, ex hac parte glomerati inter ſe pedites, pes pedi, vir viro, clypeus denique clypeo conſertus adhæret. Ex illa alatum vice explicantur equites, criſtarum vmbris opacati, ære ferroque cataphracti, vnus eſt omnium ardor, ſcintillant oculi, ſpirat in vultu furor Martius, fiduciæque permixtus horror, virtutem quaſi ſubditis ſtimulis incitat: hinniunt interim equi, volitant ſigna, fulgent gladij, concinunt litui, clangunt tubæ, & immani quodam ſtrepitu tympana perſonant. Iam congreſſus, iam pugna, etiam pulueris nubes, variique diſcurſus; iámque tormentorum flammæ, & fragores, miſſiliúmque globulorum concitatæ grandines: mox colliſæ inter ſe in modum roſtratarum nauium acies: trudunt, truduntur, feriunt, cædunt, viciſſimque feriuntur, & cæduntur: alternis veluti fluctibus reciprocatæ: ſequuntur inde varia, quæ ſolent, fortunæ ludibria, cædes multiplices, deuictorum fuga, clades nunc ſingulorum nunc

vniuersorum: eques pedésque confusi, armati, inermes, integris debiles impliciti, equi suffossi, in cruore lapsantes, trunca capita, succisi popliites, spirantia cadauera, morientium gemitus, insultantium clamores: atq; inter hanc rerum faciem flumen exundans sanguinis.

NAVMACHIA BRVTI cum Massilienſibus. Cæſar, lib. 1. de bello Ciuili.

Deſcriptio CXLVIII.

DVm hæc ad Ilerdam geruntur, Massilienses vsi L. Domitij cõsilio, naues longas expediunt, numero xvii. quarum erant xi. tectæ. Multa his minora nauigia addunt, vt ipsa multitudine nostra classis terreatur, magnum numerum sagittariorum, magnum Albicorum imponit; atque hos præmiis pollicitationibúsque incitat. Certas sibi depoſcit naues Domitius, atque has colonis pastoribúsque quos secum adduxerat, cõplet. Sic, omnibus rebus instructa classe, magna fiducia ad nostras naues procedunt; quibus præerat D. Brutus: hæ ad insulam quæ est contra Massiliam, stationes obtinebant. Erat multo inferior numero nauium Brutus, sed delectos ex omnibus legionibus fortissimos viros antesignanos, centuriones Cæsar & classi attribuerat, qui sibi id muneris depoposcerant: ij manus ferreas, atque harpagones parauerant, magnóque numero pilorum, tragularum, reliquorúmque telorum, se instruxerãt; ita cognito hostium aduentu, suas naues ex portu educunt, cum Massilienſibus confligunt. Pugnatum vtrimque est fortissimè atque acerrimè: neque multum Albici nostris virtute cedebant, homines asperi & montani, exercitati in armis: atque ij modò digressi à Massilienſibus recentem eorum pollicitationem animis continebant; pastoresque indomiti spe libertatis excitati, sub oculis domini suam probare operam studebant. Ipsi Massilienses & celeritate nauium, & scientia gubernatorum confisi, nostros eludebant, impetúsque eorum excipiebant, & quod licebat, latiore spatio, producta longiùs acie, circumuenire nostros, aut pluribus nauibus adoriri singulas, aut remos transcurrentes detergere, vt possent, contendebant: cùm propiùs erat necessariò ventum, ab scientia gubernatorum atque artificij, ad virtutem montanorum confugiebant. Nostri quòd minus exercitatis remigibus minúsque peritis gubernatoribus vtebantur, qui repentè ex onerariis nauibus erãt producti, neque dum etiam vocabulis armamentorum cognitis, tum etiam grauitate & tarditate nauium impediebantur. Factæ enim subito ex humida materia, non eundem vsum celeritatis habebant. Itaque dum locus comminus pugnandi daretur, æquo animo singulas binis nauibus obiiciebant, atque iniecta manu ferrea, & retenta vtraque naue, diuersi pugnabãt, atque in hostium naues transcendebant; & magno numero Albicorum & pastorum interfecto, partem nauium deprimunt, nonnullas cum hominibus capiunt, reliquas in portum compellunt.

DAVIDIS ET GOLIATH MONOMACHIA. Ex Basilio Seleuciæ.

Deſcriptio CXLIX.

Καὶ δὴ παρῆν ὁ Γολιὰθ, πολὺς μὲν τὸν ἀριθμὸν, βαρὺς δὲ τὴν ὄψιν,

ACiam præsens aderat Goliath, ingens robore, grauis aspectu,

μέγα πνέων, καὶ βαίνων ἐς ἀμιλλαν, μεγάλα ἐνδιδοὺς φθεγγόμενος, καὶ τῇ δέᾳ τὸν φθόγγον πιστούμενος· ὃς δὴ λίαν ὄρεσι φαινόμενος, σοὶ μὲν συμβολὰς ἐκ μάχης τὸν πολεμιώτατον εἰργάσατο· ἀσπίδι καὶ δόρατι, καὶ περικεφαλαίᾳ λαμπόμενος, δόρατι χρώμενος ἀνδρὸς τῷ σώματος, τοσοῦτον νικῶντι τὰ δόρατα τὰ μέτρα, ὅσον φέρων ἡ τὰ ἀνθρώπων φύσεως τοὺς ὅρους ὑπερβαίνοντας. ἐν κύκλῳ τε τὰ ἀλλοφύλων στίφη στρατόπεδον, τοὺς τῶν Ἑβραίων ἀρίστους προεκαλεῖτο πρὸς μονομαχίαν, ἆθλον εἶναι τῷ νικῶντι τὴν νίκην τῷ τῶν ἡττημένων δουλείαν ἐπαγγελλόμενος. φοβερὸς μὲν ὁρώμενος, φοβερώτερος δὲ φοβερώτερος, καὶ φόβου φόβον πανταχοῦ διάδηλος. ὁ Σαοὺλ ἐν θορύβῳ, ὁ Ἰσραὴλ ἐν δουλείας ἐλπίδι, ὁ φόβος ἐχαλίνου τῷ θυμῷ, ἢ δέα τῶν ἀπλησμόνους ἐποίει. ἀπιστίᾳ τῷ ψυχῷ προκατέκλιπεν, ἵππον ἀνδρὸς πρὸ τῶν σωμάτων τοῖς φρονήμασι. ὡς δὲ τὸ πᾶν ἀνέλιξε στράτευμα, καὶ ὁ Σαοὺλ ἐν κινδύνῳ, τότε προάγει πρὸς μέσον τὴν ἑαυτοῦ στρατιὰν ἢ χάρις, τοῖς ἔργοις δικαιοῦσα τὴν ἀληθῆ βασιλεύοντα· καὶ ἁρπάζει τὴν μάχης ἡ προκλησιν ὁ Δαυὶδ, καὶ προστίθησι πίνει λόγῳ τῷ ψυχῷ Σαοὺλ τεταραγμένῃ. ὁ δὲ δίκλειπτος ὤν, ἀπιστεῖν μὲν ἤθελε, πείθεται δὲ ἠναγκάζετο. νικώμενος δὲ φόβῳ, τὸν ἀπὸ τὴν ἡλικίας » προεβάλλετο λόγον· Οὐ μὴ δυνήσῃ πορευ» θῆναι πρὸς τὸν ἀλλόφυλον, πολεμῆσαι πρὸς » αὐτὸν, ὅτι σὺ παιδάριον εἶ, καὶ αὐτὸς ἀνὴρ » ἐκ πολεμιστὴς ἐκ νεότητος αὐτοῦ. ἡγνόει δὲ ἄρα ὅτι τὸν φόβον δείκνυς, τῷ νίκῃ θαύμασιν, ἀλλ' οὐκ ἀπιστίαν λόγοις, ὃν ἡ » Χάρις κρύπτει. Πορεύσομαι γὰρ, φησὶ, καὶ » πατάξω αὐτὸν, καὶ ἀφελῶ σήμερον ὀνειδος ἐξ » Ἰσραήλ. διότι τίς ἐστιν ὁ ἀπερίτμητος οὗτος, » ὃς ὠνείδισε παράταξιν θεοῦ ζῶντος; εἰς ἀποτρόπαιος νόμοις, βασιλεῦ, τύποις πλέον πρὸς τὸν μάχην παρώξυνας. οὗτος μὲ γὰρ πολεμιστὴς, ἐγὼ δὲ πολέμων ἀπείρατος. διὰ τοῦτο θαρρῶ, ὅτι μὴ χρεὼν ἐμοῦ, ἀλλὰ Χάριτι παραπέμπομαι. θεὸς ὠνείδιζετο. καὶ τίς οὐ πρὸς μάχην ὁπλίζετο;

immane spirans, neque incessu dispari altum vociferans, & vociferationem aspectu comprobans. Qui cùm instar montis extaret, hostem ante conflictum cogebat pugnam detrectare, scuto, lorica, galea resplẽdens: qua vtebatur hasta, erat pro modo corporis; tantoque hastæ communis modum superabat, quanto supra humanæ naturæ terminos ille se offerebat. Alienigenarum exercitu in orbem & stationem composito, Israelitarum optimos ad singulare certamen euocabat, victorum seruitute ih præmium victori promissa. Terribilis aspectu; at voce terribilior, terrorem terrore geminabat, latéque spargebat. Saul interim in tumultu erat, Israel in expectatione seruitij: terror ipse vires refrænabat, hostilis aspectus Israelitas vel armatos de statione deturbabat, minæ intempestiuæ animos percellebant, antè viri mente quàm corpora consternebantur. Cùm autem nullus è toto exercitu probaretur satis, essétque in periculo Saul, tunc militem suum producit in medium Gratia, verè Regem factis declarans, dum pugnæ prouocationem Dauid ad se rapit, & oratione consauciatum Saulis animum præsanat. Qui cùm ægre induceretur in spem, credere renuisset, nisi ad id necessitate compulsus fuisset. Terrore victus, ætatis excusationem prætexebat, *Non vales resistere Philisthæo illi, nec pugnare aduersus eum; quia puer es, hic autem vir bellator est ab adolescentia sua.* Ignorabat quòd terrore præmonstrato victoriam admirabiliorem faceret. Sed quem obarmabat Gratia, à pugna non auertit Saulis oratione, *Nũc vadam*, inquit, *& percutiam eum, & auferam opprobrium de populo: Quoniam quis est hic incircumcisus, qui ausus est maledicere exercitui Dei viuentis?* Qua ratione à proposito certamine conatus es auertere, acriùs, ô rex, ad pugnam exacuisti. Hic quidem bellator, ego verò belli inexpertus: quæ res animos mihi facit: neque enim viribus meis fretus, sed Gratiæ, in aciem prodeo. Deo contumelia dicitur: ecquis in pugnam non armetur?

1. Reg. 17.

1. Reg. 17.

αὐτὸν ἔχω τ ὑβριζόμενον, σύμμαχον, αὐτίκα τῶ πολεμίω τὴν βλάσφημον γλῶτταν ἔχω τ νίκης ἐνίσχυσιν. σώματι μὲν θώρακι πέπτυσται, ἐγὼ δ ἀθανάτῳ σκέπῃ τειχίζομαι· ἀσπίδα προβάλλεται, πόσῳ μᾶλλον ὁ θυρεὸν τ ὀυρανὸν προβαλλόμενος: οὐ φοβοῦμαι πολέμιον ὑπὸ τῶ θεοῦ πολεμούμενον· χεῖρας νίπτω τῷ παρατιθεμένῳ, ἀναιτίᾳ. ὄργανον ἔσομαι μάχης ὁράμενον τῷ ἀοράτως τρέποντι. ἀθυτὴς ὁ Δαυὶδ, ἀλλ ἰσχυρὸς ὁ παρατιθέμενος· μειράκιον ὁ Δαυὶδ, ἀλλ αἰώνιος ὁ μαχόμενος· πομὴν ὁ φαινόμενος, ἀλλὰ ποιμὴν τῶ παντὸς ὁ μεταποιούμενος καθοπλισμόν. ἀρκεῖ μοι πρὸς νίκην ἡ πίστις. πιθὼ μόλις τοῖς ῥήμασιν ὁ Σαοὺλ, καὶ τὸν φόβον χαλάσας, τοῖς οἰκείοις ὅπλοις τ Δαυὶδ διαζώννυσι, καὶ τὴν βασιλικὴν τῶ πολέμου στολὴν ἀποδύς, τῷ Δαυὶδ πειθήνιον, καὶ τοῖς μὲν τ ὅπλων, ὁμολογεῖ καὶ αὐτὸς τὴν τῶ Δαυὶδ βασιλείαν· ἔκων ὁ Σαοὺλ τῷ τ Χάριτος ὑπηρέτει βουλήματι, καὶ σωφρονοῦντος τῆ στολῆ τὴν ἀξίαν, κοσμεῖν ὅπλοις οὐκ ἠ Χάρις προλαβοῦσα κατέσκηπτεν. ἀνὴ ὁ μὲν Δαυὶδ πολεμικῶς ἁμοῦ καὶ βασιλικῶς ἐκεκόσμητο. δείκνυσι δ θεὸς, ὡς θεοῦ συμπολεμοῦντος ὅπλων οὐ χρεία· ἀποδύεται τοίνυν τὰ ὅπλα ὡς ἐμπόδια νίκης· παρεῖται τὸν θώρακα, ῥίπτει τὴν περικεφαλαίαν, ἀποτίθεται τὴν ἀσπίδα, ψευδεῖ τὴν χεῖρα τῶ δόρατος, τ τῶ πολέμου στολὴν ἀποσείεται, ποιμενικῇ δ ῥάβδῳ καὶ πήρᾳ θωρακίζεται, μᾶλλον ὧν αὐτὸν ἡ χάρις πρὸς βασιλείαν ἐχειροτόνησε, μονονυχὶ πρὸς αὐτὸν λεγούσης τ Χάριτος, Οὐ χρεία σοι τούτων ὅπλων, μειζομένων τ νίκης τὴν εὐκλειαν. ἐμὸν ἔστω, καὶ σὸν, ὦ Δαυὶδ, τὸ κατόρθωμα· μὴ τὴν δόξαν τ νίκης ψαύσῃς τ ὅπλων ἡ διώξεως· ποιμὴν μοι φαίνῃ μαχόμενος, μὴ ζήλου τ ὅπλων τὸ τρόπαιον, ἀλλὰ Χάριτος. τούτοις τοῖς ῥήμασιν ὁ Δαυὶδ ἀπερρίπτως πρατηγούμενος, μὴ τοιούτου χήματος πρὸς τ τ ἀηδόνων κατεπήρατο σχήματος. ἐπὶ τούτοις ὁ Γολιὰδ ὁρῶν μειράκιον πελαμῶν προβαλλόμενον, δεδαλμῶν κάλλος, παρειῶν ἄνθος, καὶ χεῖρα πολέμων ἀλλότριον, ἐξεχύθη πρὸς γέλωτα, παιδείαν τῇ παρατάξει τὴν βίαν ἀγνώμονος. οὐ γὰρ εἶχε πίστεως ὀφθαλμὸν, ἵνα τὸν ἀόρατον θεωρήσῃ σύμμαχον.

Ipsum Deum contumelia lacessitum in auxiliis numero: maledicam illam inimici linguam, victoriæ pignus teneo. Corpore præfidens est & thorace; ego verò immortali defensione munior: scutum obiectat; verùm hostem à Deo oppugnatum non metuo ego, cui cœlum pro clypeo est; cum eo manus confero, cui res cum Deo: deo instrumentum ero visibile, qui inuisibilia iacit tela. Dauid imbecillus est: sed fortis, qui mihi præsto est in acie: Dauid puer; sed æternus, qui præliatur: pastor apparet, sed fecit vniuersum, qui me reficit armatum. Satis mihi est ad victoriam fides. Oratione persuadetur Saul, & remisso timore propriis armis Dauidem loricat, regióque belli ornamento exuto Dauidem circundat, simulque ipse Dauidi regiam publicitus adscribit potestatem. Imprudens Saul diuinæ Gratiæ decreto obsecundabat, & cùm ornaret armis, quem antè ornarat Gratia, ornamenta dignitatis exuebat. Verumenimuero cùm Dauid regiè iuxta ac bellicè esset armatus, declarat Deus, vt nihil opus sit armis, Deo bellum adiuuante. Quare arma tanquam victoriæ impedimenta Dauid exuit, recusat thoracem, galeã abiicit, scutum deponit, manum hasta liberat, bellicam stolam excutit, stola pastoritia, & virga ac pera obarmatur; quibus eum rebus ad regnum promouit Gratia. Quasi hæc ad eum loqueretur; Nihil tibi eiusmodi opus armis quæ partem gloriæ bellicæ sibi arrogent; communicetur inter nos belli decus: Ne victoriæ gloriam ad se trahat armorum potentia: Videã te pastoris habitu depræliantem; Gratiæ, non armis, tropæum ascribatur. Hoc arcano verborũ tenore Dauid actus, in bellũ cũ tali habitu in alienigenarũ fertur propugnatorẽ. Deinde Goliath videns puerum pugnæ incentum amore, oculorũ elegantiam, genarum florem, & alienum à belli studijs schema, in risum effusus est, spectaculum ludicram dicens armaturam huiusce modi. Carebat enim oculo fidei, quo auxiliatorem inconspicuum cerneret:

dorem optans morte (licèt cruciabili) præuenire: inter quæ, cùm belluæ ritu traheretur ingenuus, paulo antè diues, & liber, de te fortuna, vt inclementi, querebatur, & cæca, quæ eum puncto temporis breuioris extortum, & dulcedine charitatum, domóque extorrem, quam conceſſiſſe vidit in cinerem, & ruinas, aut lacerandum membratim, aut ſeruiturum ſub verberibus, & tormentis, crudo deuouiſti victori.

SCENICI LVDI.

Ex D. Cypriano, epiſt. 2. lib. 1.

Deſcriptio CL.

COnuerte hinc vultus ad diuerſa ſpectaculi, non minùs pœnitenda contagia: in theatris quoque conſpicies, quod tibi, & dolori ſit, & pudori:

Cothurnus eſt tragicus priſca facinora carmine recenſere: de parricidiis, & inceſtis horror antiquus, expreſſa ad imaginem veritatis actione replicatur, ne ſæculis tranſeuntibus exoleſcat quod aliquando commiſſum eſt; admonetur omnis ætas, auditu fieri poſſe quod factum eſt: nunquam æui ſenio delicta moriuntur: nunquam temporibus crimen obruitur; nunquam ſcelus obliuione ſepelitur: exempla fiũt, quæ eſſe iam facinora deſtiterunt; tum delectat in mimis, turpitudinum magiſterio; vel quid domi geſſerit recognoſcere, vel quid gerere poſſit, audire. Adulterium diſcitur, dum videtur; & lenocinante ad vitia publicæ authoritatis malo, quæ pudica fortaſſe ad ſpectaculum matrona proceſſerat, impudica de ſpectaculo reuertitur. Adhuc deinde morum quanta labes, quæ probrorum fomenta, quæ alimenta vitiorum, hiſtrionicis geſtibus inquinari? videre contra fœdus iúſque naſcendi, patientiam inceſtæ turpitudinis elaboratam? Euirantur mares, honor omnis & vigor ſexus, enerua-ticorporis dedecore mollitur: pluſque illic placet, quiſquis virum in fœminam magis fregerit: in laudem creſcit ex crimine; & peritior, quo turpior iudicatur. Spectatur hic, proh nefas! & libenter. Quid non poſſit ſuadere, qui talis eſt? mouet ſenſus, mulcet affectus, expugnat boni pectoris conſcientiam fortiorem: Nec deeſt probri blandientis authoritas, vt auditu molliore pernicies hominibus obrepat: exprimunt impudicam Venerem, adulterum Martem, louem illum ſuum, non magis regno quàm vitiis principem, in terrenos amores cum ipſis ſuis fulminibus ardentem; Nunc in plumas oloris albeſcere, nunc aureo imbre defluere: nunc in pubeſcentium puerorum raptus, miniſtris auibus proſilire: Quære nunc an poſſit eſſe, qui ſpectat, integer, vel pudicus.

SALTATORES.

Maffæus, lib. 1.

Deſcriptio CLI.

NAires autem penes quos totius rei militaris eſt cura, vt ſeptimum circiter ætatis annum attigêre, teneri corpuſculi neruis diu multumque diſtentis, laxatiſque compagibus, adhibita frequenti vnctione ſeſamini olei per aliptas peritiſſimos, ad agilitatem pene incredibilem perducuntur: Itaque velut exoſſes artus, omnem in partem arbitratu ſuo torquere ac flectere, ſaltus retrorſum æquè atque in aduerſum edere longiſſimos, & in lucta varios nexus pariter implicare, atque explicare condiſcunt.

CONVIVIA, ET LVXVS.

Apuleius, lib. 6. Metam.

Descriptio CLII.

Vide quæ habet D. Ambr. l. de Elia, & Ieiunio c. 13.

NEc mora cùm cœna nuptialis affluens exhibetur, accumbebat summum torum maritus, Psychen gremio suo complexus, sic & cum sua Iunone Iupiter, ac per ordinem deinde tori, Dei. Tunc poculum nectaris, quod vinum Deorum est. Ioui quidem suus pocillator ille rusticus puer: cæteris verò Liber ministrabat: Vulcanus cœnam coquebat. Horæ rosis & floribus purpurabãt omnia. Gratiæ spargebant balsama; Musæ quoque canora personabant. Apollo cantauit ad citharam, Venus suauí musicæ superingressa formosa saltauit: cùm Musæ quidem chorum canerent, tibias inflaret Satyrus, & Paniscus ad fistulam disceret.

ITEM.

Expressum ex variis Græcorum & Latinorum sensibus.

NOn conuiuium dixisses, sed amphitheatrum quoddam voluptatum, in quod omnes sensuum cupiditates de palma decertaturæ conuenerant. Primùm quidem ad oculi lasciuientis delicias, composita cœnatio quicquid auri, argenti, & margaritarum vsquam fuit, partim in vasis, partim in simulachris, partim etiam in parietum ornamentis expendisse videbatur; qui licèt toti auro ac gemmis collucerent, & parietum splendori pauimentorum responderet nitor, nihil tamen laqueari fuit admirabilius; quippe in lucentis globi testudineu ad cœli speciem formicatum, noctes diésque mouebatur, varias idẽtidem micantium syderum formas, & cœlestia simulachra, non sine magna admiratione referens: & ne quid perfusis hac delectatione oculis vacarent nares, arcanis exinde fistulis emissa balsama, conuiuas gratissimo omnium spectaculo respergebant. Ad aurium oblectationem tres chori compositi fuerunt, quorum vnus Nympharum fuit, alter Apollinis, & Musarum; tales enim sibi vultus pueri Symphoniaci sumpserunt: Tertius ex auiculis constabat, quæ statis legibus quasi iussæ mellitissimos temperabant cantus.

Suæ quidem & tactui voluptates, fuerũt: sed gustui primas omnes deferebant. Is enim vt expleretur, bellum cœlo, terris & mari, ad internecionem vsque fuerat indictum, vt ex omnibus elementorum spoliis vna mensa consurgeret. Itaque duo lectissima auium, septem verò piscium millia ordine alphabetico per vices, in vno conuiuio sunt allata; inter quæ prodigiosa patina, nouo genere luxuriæ consecrata; in qua Scarorum iecinora, Phasianorum & Pauonum cerebella, linguæ Phœnicopterorum, Murenarum lactes, à Carpathio vsque, fretoque Hispaniæ, per nauarchos & triremes petitarum.

Additæ proh nefas! aues humani sermonis dociles, vt inter cætera ciborum portenta imitatio hominis manderetur. Aurei præterea panes, atque aurea obsonia, & ingens vis margaritarum aceto subacta delicatissimis pulmentis aspergebatur, ne quid ad luxus nepotinos deesse videretur. Ministrabant pueri, & virgines, ex omni pulchritudine delecti, pro Diis Deabúsque ornati: interdum etiam mensæ arcanis rotulis incitatæ suopte nutu ad manus epulantium accedere, ad aliquod deinde tempus subsistere, mox dilabi, atque diffluere videbantur. Additi erant Pincernæ aurei, & crystallini, quorum alij myrrhatum vinum, alij calidam, alij etiam frigidam temperabant. Inter hæc spectacula sedebant omnes conuiuæ coronati, marcidi, ebrij, non tam vino quàm deliciis.

Digitized by Google

PANCARPIA VENATIO.

Deſcriptio CLIII.

Vide Calphurnij verſus. Hic niueos lepores, & non ſine cornibus apros, &c.

NEc mora totus circus variis arboribus conſitus in ſpeciem viridiſſimi nemoris viſus eſt: Concluſi deinde varij belluarum, partim ferarum, partim etiam cicurum greges, quos in id muneris vndique conquiſitos munificẽtia ſolers aluerat. Mox direptioni condictus dies; qui vbi primùm illuxit omnium votis expetitus, venatores, partim pedites, latis armati venabulis, partim etiam equites, omnes numeroſo canum agmine ſtipati, præſto ſunt: ſpes quoque potiundæ prædæ nonnullas è mulieribus viragines, & ephebos militariter armatos effuderat. Intenti omnes ſignum expectabant, cùm inſano clangore tubæ perſonuerunt: ad hunc ſonum inſtar rapidiſſimi fluminis effuſi in ſyluam inuolant: varia tum oboritur certaminis ſpecies; quippe cum pernicibus curſu, dolo cum aſtutis, ferro cum robuſtis, ad internecionem vſque variè dimicatur. Hinc cerui fugaces per abrupta nemoris concitatiſſimis pedibus feruntur, illinc lepores acerrimam canum vim fugitantes, ſexcentos flexus & mæandros implicant. Hinc animoſi leones, non viribus defecti, ſed multitudine obruti, inter cruenta venabula generoſas animas excutiunt. Illinc apri rapido furore præcipites induunt ferrum: & ſi quando, vt ſæpe fit, dominantur feræ, cruentos mortalium artus, aut incurſantes obterunt, aut rabidis faucibus inſultantes dilacerant; Parte alia trahuntur cicures minori diſpendio, ſed inter ipſas trahentium manus membratim diſcerptę euaneſcunt. Cæſis belluis rapina conuertitur in arbores, quæ radicitus euulſæ à valentiſſimis brachiis exportantur: hîc quæ frondens ſylua fuerat, campus eſt permixtus hominum & ferarum cadaueribus, & cruentis arborum ſtragibus oppletus.

LVCTA.

Philoſtrat. in amoribus.

Deſcriptio CLIV.

Ἄξω γὰρ καὶ τὴν πάλην. καὶ γὰρ τοῦτο ἐκλιπαρεῖς. ὁ μὲν ἥρπακε τὸν ἀντίπαλον, περιπλὰς αὐτῷ κύκλῳ τῶν πόδων, καὶ εἰς στῆμα ἀπαλαμβάνει, καὶ καταδῆ τοῖς σκέλεσιν. ὁδύ, οὗτος ἀπαγορεύει, καὶ ὀρθὸς ἀναίρεται, καὶ διαλύει τὴν χεῖρα, ὅθ' ἧς αἴρεται, φρίξασαν ἔτι τῶν δακτύλων. μέθ' ὃν, οὐκέτι οἱ λοιποὶ ἔχουσιν, οὐδὲ ἴσασιν ἐν τῷ ἀπείρῳ. δήκνυσι δὲ φρὶξ ὁ παλαιστής, καὶ καταδάκνει τὸ παλαιστοῦ τὸ εἶδος. ὅταν δυσχεράνουσι οἱ θεώμενοι τὸν ἑαυτῶν, ὡς ἀδικουμένῳ, καὶ ἐπαλαίοντι, καὶ μόλις αὐτὸν καταλιθοῦσι.

DIcam luctam, quando & hoc deprecaris. Hic quidem aduerſarium ſuperauit, & in eius dorſum inuolans arripit, vt ſuffocet, iámque crutibus illaqueat. Hic verò, neque deficit, & rectus aſſurgit, manúmque, qua angitur, diſſoluit, vnum de digitis reflectens, poſt quem non ampliùs reliqui tenaciter continent. Dolet enim contortus, & luctatoris aurem mordet. Vnde ſpectantes indignantur cupidines, quòd, & iniquè, & præter luctantium morem faciat, pomíſque ipſum appetunt.

TRIVMPHVS.
Curtius, lib. 9.

Descriptio CLV.

IGitur (vt suprà dictum est) æmulatus Patris Liberi, non gloriam solùm, quam ex illis gentibus deportauerat, sed etiam famam, siue ille triumphus fuit ab eo primùm institutus, siue bacchantium lusus statuit imitari, animo super humanum fastigium elato. Vicos per quos iter erat, floribus coronisque sterni iubet: Liminibus ædium, crateras vino repletos, & alia eximiæ magnitudinis vasa collocari: Vehicula deinde constrata, vt plures capere milites possent, tabernaculorum in modum ornari, alia candidis velis, alia veste pretiosa. Primi ibant amici, & cohors redimita floribus, coronisque. Alibi tubicinum cantus, alibi lyræ sonus audiebatur. Item in vehiculis pro copia cuiusque adornatis comessabundus exercitus, armis, quæ maximè decora erant, circumpendentibus, ipsum conuiuásque currus vehebat, crateris aureis, eiusdémque materiæ ingentibus poculis prægrauis. Hoc modo per dies septem bacchabundum agmen incessit.

Romanorum triumphos, quia prolixiùs descripti ab historicis, & cuique noti, lubens omitto.

Finis libri vndecimi.

DE

ELOQVENTIA CIVILI:

QVÆ DELIBERATIVVM et Iudiciale genus complectitur,

LIBER DVODECIMVS.

PRÆFATIO.

ELOQVENTIA ciuilis illa quidē, rudis adhuc, & impolita, magnā habet commendationem antiquitatis: siquidē cum ipsis hominum cœtibus habuit initium, qui non nisi beneficio sermonis inter se coaluerūt. Vbi primum vestigium societatis extitit, ibi dominari cœpit oratio, quæ mortalium inculta barbariem paulatim ad mansuetioris vitæ iura legésque traduxit. Tanti autem fecere veteres in hac ciuili vita dicendi rationem, vt hoc vnum ad regendos inflectendósque animos præsidium vel maximum arbitrarentur; cuius ope destituti Principes, se concionum fluctibus obiicere prorsus verebantur. Itaque Moyses ille sanctissimus, in sacris, licèt antea cœlestibus prodigiis esset cōfirmatus, formidat tamen legationem à Deo impositam, quòd non sibi videretur eloquens, nec acquieſcit, priusquam audiat: *Aaron frater tuus Leuites, scio quòd eloquens sit: Ecce ipse egreditur in occursum tuum. Ipse loquetur pro te ad populum, & erit os tuum.* Ita his quoque sermonis humani communibus adminiculis vti diuina maiestas voluit, vt suam gentem durissimæ seruitutis laboribus oppressam, primùm liberaret, deinde inter vastas solitudines errantem cōsolaretur, mox etiam Sacrarum legum cultu perpoliret.

Ciuilis eloquentiæ antiquitas, & necessitas.

Moyses cur legationem formidet.

Exod. 4. Aaron eloquens.

At postquam apud Hebræos constituta fuit respublica, celebratæ sunt *Portæ*, in quibus conciones, & iudicia exercebantur: ex quo fit vt nonnunquam pro ipsis magistratibus sumantur: nec sine ratione, *Portas mortis*, ad psalmum 9. pro iniquis Iudicibus accepit Remigius. Gloriosum igitur fuit in porta dicere, cōcionem auidis auribus instantem detinere, salutaribus consiliis suos ciues iuuare, contra vim munire, pupillis, & viduis adesse velut Deum de machina; infectum reddere quicquid non oportuerit; quicquid oportuerit, factum, rationum pondere dicendi-

Portæ Hebræorum.

Iob. 38. 17. Sap. 16. Isa. 38.

Conciones Græcorum.

que vi ac ſuauitate vendicare. Nec diſſimili exemplo apud Græcos ab heroicis inde temporibus frequentatæ ſunt conciones; in quibus quantus eſſet ardor animi, & concurrentium fremitus, deſcribit Homerus his verſibus:

Ἠύτε ἴθυια εἶσι μελισσάων ἀδινάων,
Πέτρης ἐκ γλαφυρῆς αἰεὶ νέον ἐρχομενάων,
Βοτρυδὸν δ' ἵπτονται ἐπ' ἄνθεσιν εἰαρινοῖσιν.
Αἱ μὲν τ' ἔνθα ἅλις πεποτήαται, αἱ δέ τε ἔνθα.
Ὡς τῶν ἔθνεα πολλὰ νεῶν ἄπο, καὶ κλισιάων.
Ἱέντο πρηέεσσι βαθείης ἠιόνος ἐπὶ
Ἰλαδὸν εἰς ἀγορήν.

Cogitur ſcilicet populus à nouem vocaliſſimis præconibus, inſtar apum racematim effuſarum conuolat, conſurgunt Principes, concionantur. Agamemnonis maieſtas quædam dicendi propria eſt, in Menelao ſuauis elucet breuiloquentia, Neſtorĩ melleum flumen cordi eſt, Vlyſſes fundit orationem denſam, & hybernis nauibus ſimillimã. Hæc Ciuilis eloquentiæ cunabula; quæ ſi rectè conſideretur ante Epidicticam cœpit, ſed nunquam perfectionis culmen attigit, antequam exornatiuæ huius & mulcentis Suadæ, veluti quodam vbere fœcundaretur. Duo autem ſunt eloquentiæ ciuilis, quantum complecti quidem licet, brachia, quorum alterum in ſuaſionibus & diſſuaſionibus viget: Alterum in controuerſiis & iudiciis ſeſe promit vberiùs. In his enim quaſi quibuſdam gloriæ theatris hæc facultas ſemper floruit, atq; dominata eſt. Quamobrem vt totam hanc eloquentiæ rationem liquidiùs complectamur, in genus deliberatiuum & iudiciale diuidemus.

Duo Eloquentiæ ciuilis brachia.

DELIBERATIVVM genus.

CAPVT I.

DEmonſtrathui generis diuitias contemplati, nunc quaſi ex amœniſſimis hortis in aulam ſanctiorem progredimur.

Deliberatiuum genus eſt, in quo cœleſtis illius Mineruæ domicilium, ſacrarium Themidis, rationis, & prudentiæ ſedes, fons mentis, iudicij, & conſiliorum omnium.

Ἐξ οὗ τὰ κεῖθι κλεπτόμενοι βουλεύματα.

Is olim nobiliſſimis ingeniis aditus ad laudem fuit, hic dicendi campus, hic curſus gloriæ, hæc triumphorum omnium ſeges, hoc eloquentiæ quoddam ſeminarium. Athenienſis quippe & Romana reſpublica cùm ex Ariſtocratia regerentur, & vnicuique, qui modò ius haberet ſententiæ, liceret de rep. & opinari, & dicere, quam non oratorum copiam effuderunt? Ingens erat animorum impetus, omni conatu properantium ad decus. Inuitabant ſuis pretiis res maximæ, de quibus decernebatur; titillabat dulcis illecebra gloriæ, & mouebat reipublicæ amplitudo, &, ſi nihil decus publicũ, priuatum certè commodum, cùm inde ampliſſimæ fierent rebus familiaribus acceſſiones, nonnunquam incitabat. Hinc Demoſthenes, hinc Ciceroues, hinc Æſchines, & Hortenſij, hinc Cottæ, & Hyperides, vigorem & ſpiritus in rebus ſumpſerunt.

Æſchylus in tragœdia de ſeptem ad Thebas.

Poſtquam mutatus eſt Reipub. ſtatus, & penes vnum omnia fuerunt, volitans illa concionũm libertas imperio paulatim reſtricta, & quæ antea in publico diſceptabantur, ab innumeris ad paucos traducta, inter ſanctioris aulæ priuatos parietes agi-

tata sunt. Et hæc certè longè melior, si non ad eloquentiam acuendam promptior ratio.

Oratorum factio multùm nocuit reipubl.

Nam quot per deliberatiunm genus in istis Democratiis importata fuerunt incommoda, qui concionum fluctus, quæ actorum tragœdiæ fuerunt, quis ignorat?

Quotus enim erat inter istos oratores, qui syncere studeret reipublicæ, qui priuatis non esset inescatus commodis, qui venalem linguam non haberet? Itaque cùm ad morum peruersitatem audax illa & armata loquentia accederet, ea ab oratoribus in populum gerebantur, quæ iniustissima & crudelissima ciuitates multæ expertæ sunt.

Nunc igitur in regno à popularibus illis concionibus exclusum deliberatiuum genus locum habet, partim in Principum consistoriis, vbi ciuilis prudentia, & consummata in rebus peritia, cum graui & ponderosa quadam eloquentiæ forma vim obtinent: partim etiam in concionibus sacris, & ad populum hortationibus, quę illuminatam sapientiam, & incensam caritate orationem, non multas verborum argutias desiderant: Partim etiam in priuatis rebus, quæ ad vitæ institutionem pertinent; quo in curriculo nobiles Philosophi, vt Isocrates, Dio Pruseus, Maximus Tyrius, Arianus Epicteti, Plutarchus, Seneca, & alij feliciter desudârunt.

PRÆCEPTA GENERIS deliberatiui ex veteribus collecta expressa.

CAPVT II.

IN deliberatiuo, sex considero, definitionem, diuisionem, materiam, caussam efficientem, formam, finem.

Deliberatiuum est, quod positum in consultatione, habet in se sententiæ dictionem.

Partes sunt duæ, Suasio, ad quam referuntur exhortationes, monitiones, petitiones, consolationes, precationes: & Dissuasio, ad quam spectant dehortationes, obiurgationes, & cæt. Cic. 3 ad Herenn. Partit. Aristot. Rhet. l. 1. συμβουλῆς τὸ μὲ προτρεπτικὸν, τὸ δ' ἀποτρεπτικόν.

Suasio, est oratio deliberatiua, quæ primùm consultatione, quid faciendum sit, ostendit.

Dissuasio, est oratio deliberatiua, quæ auditoribus aliam partem ac suasione ostensa est, persuadere conatur.

Materia in genere est de contingentibus futuris, quę ad nos referri possunt, & quorum caussa & origo est in nobis sita, non est autem de fine deliberatiuo, sed de his quæ pertinent ad finem.

Deliberatiui quinque argumenta.

In specie, si caussa sit publica, quinque ab Aristotele numerantur, lib. 1. Rhetor. vectigalia, bellum, pax, custodia regionis, quę importantur & exportantur: ratio ferendarum legum. πόροι, πόλεμος, εἰρήνη, φυλακὴ χώρας, εἰσαγώγιμα καὶ ἐξαγώγιμα· νομοθεσία.

In priuatis caussis tot occurrunt quot sunt hominum negotia, in vita & re familiari instituenda, vt an litteris debeat nauare operam, aut mercaturę Polemon? an vxorem ducere, an cœlibem vitam consectari, an agrum emere, an iter suscipere, an in Canadiam nauigare?

Materia, alia simplex, alia composita.

Simplex, vbi vnum quid in quæstionem cadit, vt an Athenienses rem nauale curare debeant.

Composita, vt, an Cæsar victo Pompeio Romam remeare, an in Hispaniam proficisci debeat.

Efficientes caussæ deliberationis.

Efficientes caussæ sunt, qui deli-

Digitized by Google

berant, in quibus primùm ſpectanda authoritas, & in publica cauſſa, quis ſit ſtatus politiæ.

Reſpublicæ duæ.

Seneca libro de beata vita, cap. 3. duas reſpubl. animo in vniuerſum complecti iubet; Vnam magnam, & verè publicã, qua Dij (inquit) atque homines continentur, in qua non ad hunc angulum reſpicimus, aut ad illum, ſed terminos ciuitatis noſtræ cum cœlo metimur: Alteram, cui nos aſcripſit conditio naſcendi. Reguntur porrò ciuitates tot modis, quot ſunt genera adminiſtrationis.

Reſpublica magna quæ?

Monarchia.

Variæ autem ſunt ſpecies politiarum. Regnum, ſiue Monarchia, eſt vnius principatus, ſiue, vt ait Ariſtoteles, lib. 3. politiarum, vnius imperium, communémque vtilitatem ſpectans.

Monarchiæ & Regni differentia.

Polybius, lib. 6. Monarchiam à Regno diſtinguit, quòd Monarchia dicatur, ſi quis robore corporis & animi viribus præſtans, ſibi Imperium & principatum alicuius populi ſumat, & obtineat, ſine voluntario populi conſenſu: Regnum verò ſit dominatus reipublicæ conſenſione vni conceſſus. ἀριστοκρατίαν (inquit) ἐξ εὐσεβῶς συνίσταται μοναρχία. Ταύτης δ' ἔπεται, καὶ ἐκ ταύτης γίνεται μετ' ἀριστοκρατίας ἐξ ἀρχῆς ὀχλοκρατία.

Ariſtocratia.

Ariſtocratia eſt optimatum Imperium, vel, vt ait idem Polybius, cùm reſpublica ſecundùm electionem à iuſtiſſimis & prudentiſſimis viris æqualiter adminiſtratur. Ἡτις κατ' ἐκλογὴν ἀπὸ τῶν δικαιοτάτων ἐξ φρονιμωτάτων ἀνδρῶν ἐφάλλεται.

Democratia.

Democratia definitur, Imperium populi communem vtilitatem ſpectans. Hæc ſunt tria politiarum genera recta, & legitima, quibus praua totidem opponuntur à Polybio: Tyrannis, Oligarchia, Ochlocratia.

Tyrannis.

Tyrannis eſt abuſus Monarchiæ, & illegitima imperij occupatio.

Oligarchia.

Oligarchia eſt imperium ad vtilitatem paucorum diuitum ſpectans.

Ochlocratia.

Ochlocratia eſt tenuiſſimæ plebis principatus.

Anarchia.

Addi poteſt ex Diodoro, Anarchia, quæ ſolet exſurgere ex turbulentiſſimis temporibus, vbi, ſine Rege & cæteris magiſtratibus fluctuat imperium.

Prudentis igitur erit oratoris videre, an agat cum Regibus & Principibus; quibus, vt ait Paryſatis illa apud Plutarchum, verbis opus eſt byſſinis; an cum optimatibus, apud quos honeſta & legitima dicere oportet; an cum plebe, bellua multorum capitum, cum qua negotium tractare, difficillima res omnium. Neque verò ſatis eſt dignitatem in viris ſpectare, ſed morum, & conditionis, & ingenij rationem habere oportet. Prudenter igitur Ariſtoteles in Rhetorica agit de moribus iuuenum, & ſenum, & virorum, quæ ego hîc ὁ τύπῳ ſubiicio.

MORES IVVENVM, virorum, & ſenum.

CAPVT III.

HIeronymus in Eccleſiaſtẽ, cap. 12. paucis adoleſcentiam definiens, huic adiungit comitem ſtultitiam. Chryſoſtomus epiſt. 3. ad Olympiadem ait, hac ætate ingentem eſſe libidinũ tempeſtatem, magnam verò rationis imbecillitatem. Ἡ μὲν γὰρ ἐπιθυμία ζάλη, ἀβουλίαν δὲ ὁ λογισμός. Similiter Ambroſius de Abel & Cain lib. 1. cap. 3. Iuuentutem variarum illecebris paſſionum feruere. Sed vbi maturior ætas acceſſerit, tanquam pubeſcentis laſciuiæ tempeſtate diſcuſſa tranquillitatem refundi, & in quoſdam portus quietos laſſæ animæ nauigium ſubducere. Baſilius in cap. 3. Iſaiæ, pluribus iuuentutis mores deſcribit. Plato, lib. 7. de legibus, facit puerum quauis beſtia intractabiliorem, his verbis; ὁ δὲ

πᾶς πάντων ἀνειῶν ἐστι δυμετακινειότατον. ὅσῳ γὰρ ἔχει πλεῖον τῶν φευκτῶν μᾶλλον κεκτημένος, ὀκνηρότερος, καὶ δειλός, καὶ ὑβριστότατον ἀνειῶν γίγνεται.

ἐυμετάβολοι, ἀγλίκεσι πρὸς τὰς ἐπιθυμίας. Horat. amata relinquere pernix.

Iuuenes sunt cupidi & parati ad ea efficienda quæ concupiuerint, sectatores voluptatum, & in horas mutabiles, fastidiosi in cupiditatibus, & celeriter quidem & valde concupiscunt, statim verò sedantur: vehementes sunt eorum impetus, sed non diuturni; cuiusmodi ægrorũ sitis & fames; at senum cupiditates, partim decrescunt, partim languescunt; quare lucri sunt auidi, & remissis voluptatibus lucro seruiunt; Viri mediocriter se habent ad voluptates.

θυμικοὶ καὶ ἐξύθυμοι. Talibus excarsit dictis violentia Turni.

Iuuenes sunt iracundi, statim excandescentes, maximè si propter studium honoris parui fiant: Senes excandescunt imbecillius, viri moderatius.

τὸ τίον ἀσπάζονται, ὑφαλὲς δὲ τὸ ἀγαθόν.

Iuuenes studiosi sunt honoris & excellentiæ, & victoriæ magis quàm pecuniarum; nondum enim egestatem experti sunt. Senes sunt vitæ appetentes, maximè extremo tempore; quia cupiditas est rei absentis, & quo minus est vitæ, eo magis desiderant.

Heliod. οὐ κακοήθεις ἀλλ' εὐήθεις.

Iuuenes, vt plurimùm non sunt malis moribus, quòd nõ sint veteratores; Senes contrà, sunt magis versipelles, vt omnia in peiorem partem rapiant; Viri sunt in vtroque moderatiores.

εὔπιστοι,

Iuuenes sunt creduli, quia nondum in multis decepti: Senes suspicioſi, quia magis periti: Viri, neque leuiter credunt, neque omnibus detrahunt fidem.

ἐυέλπιδες.

Iuuenes sperant multa, quia futuri multum habent: Senes timent omnia, etiam tuta: Viri, neque nimis confidunt, neque nimis timent.

αἰσχυντηλοὶ, vt Apollonij Medea:

Iuuenes sunt verecundi, & facilè erubescunt: Senes duriorem habent frontem: Viri, neque omnino verecundi, neque sine aliquo rubore sunt.

ἡ δ' ἐγκλίσεως ἔστε Καλοῦσα Παρθενικὰς ἐύθρονα πατρίδος φιλόφιλοι.

Iuuenes honesta præferunt vtilibus: Senes necessaria honestis: Viri mediocritatem obtinent, inter parcimoniam & luxuriem.

Iuuenes curiosi sunt sodalium, gaudent enim consuetudine: Senes non ita: Viri, mediocriter.

ἅπαντα ἁμαρτάνουσι πρὸς τὸ μᾶλλον καὶ σφοδρότερον ἢ δέον.

Iuuenes in omnibus ferè sunt nimij, nimis amant, nimis oderũt, tum putant se scire omnia: Senes peccant defectu, & putant quidem, sciunt autem nihil: Viri, neque amant, neque oderunt effusiùs, sed oderunt quasi amaturi, & amant quasi odio habituri.

Iuuenes misericordes sunt; sua enim innocentia cæteros metiuntur; Hoc ipsum viris & senibus conuenit.

Iuuenes rident lubenter, & sunt faceti: Senes plerunque ἀγέλαστοι odere ridiculos: Viri sectantur mediocritatem. Hæc paucis Horatius complexus est:

Horatius in arte.

Aetatis cuiusque notandi sunt tibi mores,
Mobilibúsque decor, naturis dandus & annis;
Reddere qui voces iam scit puer, & pede certo
Signat humum, gestit paribus colludere & iram
Colligit ac ponit temere, & mutatur in horas
Imberbis iuuenis; tandem custode remoto,
Gaudet equis, canibúsque, & aprico gramine campi:
Cereus in vitium flecti, monitoribus asper,
Vtilium tardus prouisor, prodigus aeris,
Sublimis, cupidúsque, & amata relinquere pernix:
Conuersis studiis aetas, animúsque virilis
Quaerit opes & amicitias: inseruit honori:

Commisisse cauet, quod mox mutare laboret:
Multa senem circumueniunt incommoda: vel quòd
Quærit, & inuentis miser abstinet, & timet vti,
Vel quòd res omnes timidè gelidéque ministrat,
Dilator, spe longus, iners, auidúsque futuri:
Difficilis, querulus, laudator temporis acti
Se puero, censor castigatórque minorum.

Et hæc quidem aurea, Aristotelísque & Horatij digna iudicio: sed tamen ingenia plerumque in consuetudine, & vitæ ratione, atque institutis, ita mutantur, vt inueniantur senes pueri, & pueri senes: Hoc erit prudentis oratoris animaduertere. Ex iis quæ dicta sunt, colliges, vt plurimum iuuenum animos illecebra gloriæ titillandos, temperandum aliquãdo in eorum leuioribus vitiis, expectandum tantisper donec iracundiæ & cupiditates deferuescant, nihil cum cupidis agi, defecatis emotionibus animi, omnia futura remissiora, contra torrentem non esse luctandum. At si indomitæ libidines fuerint, & maior in dies audacia, præcipuè in agrestibus animis, vt non modo temporis longinquitate non miteſcat, sed obfirmatæ malitiæ incrementis serpat latiùs: efficiendum vt qui lenitatem contempserunt, seueritatis aculeos sentiant. Solent enim simillima ingenia, vt muscæ aceto, sic seueritate excitari, aut ad exemplum aliorum frangi, si modò curuari non possunt. Apud senes maximè spectanda erit vtilitas, pecuniæ, prædiorum, opulentiæ, & omnium commodorum ad vitam accessio. Apud viros, vt ipsi rationem audiunt, oratio erit ex honestate & vtilitate temperanda.

MORES SECVNDVM conditionem.

CAPVT. IV.

NObiles, omnino sunt honoris cupidi: ita enim compositum est hominum ingenium, vt ea quæ habent, studiosiùs quærant & accumulent: At nobilitas est dignitas quædam, & honor maiorum, qua fit vt alium atque alium honorem semper appetant. Iidem quoque facilè contemnunt, sunt enim fastidiosi stomachi. Diuites sunt sæpe contumaces, contumelioſi, delicati, ob mollitiem & felicitatis ostentationem arrogantes, apud quos difficile est agere, nisi torrens fortunæ virtute reprimatur. Sed licet apud Theophrastum videre elegantissimos harum personarum characteres. Nobilium mores.

Mores plebis.

Mores plebis describunt summi artifices, Plato, Salluſt. Cornelius Tacitus, Seneca, Xenophon.

Platoni dicitur bellua multorum capitum, θηρίον πολυκέφαλον.

Xenophonti, ἀχάριστον, ὠμὸν, βάσκανον, ἀπαίδευτον, multitudo, inquit, ingrata, crudelis, infida, imperita.

Cornelius ait, vulgi sunt impigræ linguæ, ignaui animi.

Liuius, priuata cuique stimulatio, vile decus publicum.

Salluſtius, multitudo vulgi magis more quàm iudicio, post alium alius, quasi prudentiorem, sequitur.

Item. Natura inuidum vulgus ægris oculis alienam felicitatem intuetur.

Ingenio est mobili, seditioſum, atque discordiſum, cupidũ nouarum.

Digitized by Google

retum, quieti & otio aduersum, aut seruit humiliùs, aut superbè dominatur: Hæc & alia Lipsius. Apud huiusmodi homines, nisi priùs bonis moribus excolantur, difficillima est omnino oratio, vbi nulla ratio: Itaque in istis & similibus satius conticescere, quàm sine fructu, & sæpe cum maximo periculo verba facere. Tentanda sunt etiam nonnunquam remedia seueriora, vbi minimè prosunt lenia. Sed hactenus de moribus personæ.

Iam in deliberatiuo genere spectandus sequitur post efficientem finis, & is, honestas cum vtilitate coniuncta, omnis autem honestas cum virtute posita est.

De honesto.

Virtus est animi habitus, laudabiles eos efficiens, in quibus est: cuius quatuor sunt fontes, Prudentia, Iustitia, Fortitudo, Temperantia: de quibus in demonstratiuo genere dictum est.

Nunc quomodo ex partibus antea enumeratis, orator elicere possit argumenta ad rem suadendam, vel dissuadendam, ostendemus, si rem secundùm iustitiam probare velit.

Honesti ratio quomodo tractanda.

Primùm, demonstrabit, eam diuino cultui consentaneam, summo numini gratam, & acceptam.

Secundò, patrum institutis & legibus, consuetudinibus maximè conuenire: parentum, affinium, ciuium charitatem inter se continere.

Tertiò, spectare ad referendam gratiam, quo nullum officium magis necessarium est.

Quartò, improborum audaciam reprimere, bonis signum ad bene sperandum proferre.

Quintò, disciplinam & modestiam ciuitatis, hoc maximè facto contineri.

Postremò, nefas esse fidem violare, officium negligere, ignominiosam perfidiæ notam subire, seruandam cum hostibus fidem, necessitudinem cum clientibus retinendam, deinde religiosè obseruandum vetus dictum: *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.*

Vt rem honestam esse secundũ fortitudinem planũ faciat orator, in primis magnam esse ostendet, quæ non vile habeat virtutis experimentum.

Secundò, pro honesta causa non modò subeundos sed vltro etiam appetendos esse labores.

Tertiò, mortem quauis turpitudine iucundiorem esse.

Quartò, virum non esse, qui propter dolorem, ab officio, fortitudine, & honestate recedit.

Quintò, pro veritate, & sua suorũque, sed potissimùm pro Dei gloria nullas inimicitias formidandas, nulla tormenta recusanda.

Temperantia vberem suasori & dissuasori materiam suppeditabit, cũ ostendet, quàm magnum, quàm regium, quàm diuinum sit libidinem coërcere, vota immodica, & cupiditates non admittere, volitantem vanæ laudis cupiditate animum cohibere: eundem crudelitate incitatum, ratione compescere, victis ignoscere, iacentes erigere, denique in summa dignitate & rerum potentia tenere modum.

Prudentia per cæteras sparsa virtutes efficiet, vt orator aduocet in consilium præteritas, memoria duce, & comite experientia, cõsidcret præsentes, consulat peritos bonósque cõsiliarios, se ipsum excitet & acuat ad bene coniiciendum, ratiocinetur, prouideat, circunspiciat locum, tempus, facta, personas, prospiciat difficultates, & maturè adhibeat remedium.

Hęc ad prudentiam: quæ secus fiunt, contra prudentiam fiunt.

Digitized by Google

DE VTILI.

CAPVT V.

Vtilitatis duæ partes.

VTilitatis duæ sunt partes: Prima, incolumitas; altera, felicitas. Proponet igitur prudens orator malorum fugam: eo enim argumento maximè afficiuntur auditores; nec vllus est adeo sui negligens, qui non statim cogitet, quo pacto se à periculo expedire, & salutem consequi possit. Felicitas omnes vtilitates cõplectitur, quæ humanam vitam exhilarant; sub ea continentur artes, nobilitas, gloria, amicitia, pulchritudo, robur, valetudo, omnia denique commoda, quæ tanti faciunt mortales, vt ad ea pene sola aures arrigant; tera perfunctoriè & oscitanter audiant.

DE NECESSARIO, *Facili, Jucundo.*

CAPVT VI.

OMnia porrò argumenta facilè obruit necessarium: Nam etsi vtilitates, quàm speciosissimæ ostendantur, inueniuntur tamen adeo segnes animæ, quæ non facilè commoueantur, maximè si quid exhauriendum est in negotio laboris. At vbi necessitas rei obeundæ clarissimè ostenditur, qualis est salus animæ, corporis, fortunarum, compendiosius est ad suasionem & dissuasionem iter. Ecce Olibano comiti multis criminibus immerso, suadendũ fuit, vt religiosum institutum arriperet. Quæ honestatis illecebra, aut vtilitatis magnitudo hominem ad alia omnia, vt videbatur, prorsus natum inflectere potuisset, vt id consilij caperet: At vbi à viro sancto, cui suam conscientiam permiserat, audiuit nullum aliud ad æternam felicitatem sibi iter esse relictum; Homo, qui à teneris aulæ deliciis assueuerat, ita repentè est immutatus, vt relicto pristino vitæ genere, totum se religiosæ disciplinæ committeret. Orcyni pistis ars. Orcynus hamo captus luculentius sibi vulnus infert, vt hamum extrudat: Ælianus de animalibus. Qui veneno infectum habent membrum, id patiuntur, quanquam acerrimo dolore, exscindi, lanienam omnem subeuntes, vt quod reliquum est vitæ, seruent ac tueantur, inducti vna ratione necessitatis.

Nec aliud habet potentius argumentum M. Tullius ad suadendum bellum aduersus M. Antonium, quàm istud, *Agitur enim, non qua conditione victuri, sed victurine simus, an cum supplicio ignominiáque perituri.* Cicero, Philipp. 4.

Additur his quoque capitibus facilis iucundique ratio, quæ non leue ad inflectendos animos sortita est momentum. Quamuis enim res & honesta sit, & multas contineat cum honestate coniunctas vtilitates; tamen si nimis sit operosa, deterret plerumque animos, & minores habet ad suadendum emissiones.

DE ARGVMENTIS ET *Affectibus generis deliberatiui.*

CAPVT VII.

ARgumenta huius generis primùm sunt omnes loci topici, de quibus libro quarto fusiùs actum est, deinde auctoritates, & testimonia, pacta, conuentiones, exempla, & cætera similia.

Sed nihil ita familiare est ac sunt rerum, personarum, locorum, temporum, rationum, causarum denique adiuncta: è quibus, si rem bene discutias, inuenies omnia fere decerpi argumenta.

Plutus l. 1. cap. 14.

Digitized by Google

Deliber. gen.

Nec vllum validius est telum, quã omissis communibus de honestate digressionibus, ad ea, quæ rei intima sunt deuenire.

Affectus.

Affectus autem huius partis præcipui sunt, desiderij, spei, amoris, timoris. Nam vel bona quærenda proponuntur, & tunc eorum desiderium excitari atque inflammari solet: vel ad desiderium accedit certa atque explorata ratio facultatum, quibus ea facilè possumus assequi, & hoc spem erigit, erectámque fouet, ac sustentat: Vel rei bonitas, pulchritudo, vtilitas, quasi præsens ob oculos ponitur, vt ardentiores quasdam amoris faces iniiciat: Si contrà dissuadendum est, res impeditæ, difficiles, molestæ, terribiles ingeruntur, quibus motus terroris & desperationis commouentur.

Hermog. lib. 1. de Inuent.

Demades orator, cùm fortè ad Philippum Regem legatus missus esset, vt eum Athenarum desiderio incẽderet, vrbem descripsit in mensa. Contrà, Cicero vt pacem dissuadeat cum M. Antonio sanciendam, postquam nullam intercedere posse ostendit, vt motus terroris & odij inurat, eius crudelitatem depingit.

Ciceto Philip. 4.

Nullus ei ludus videtur esse iucundior, quàm cruor, quàm cædes, quàm ante oculos trucidatio ciuium.

Atque vt Imperator in vrbis obsidione loca omnia sagacissimè pertentat, vt qua parte debiliorem viderit, hac impressionem faciat; sic orator omnes pectoris aditus collustrat, antequam destinato, quod cupit, ictu feriat. Hæc ars fuit Alexandri Magni, Curtius l. 4 non minùs diserti oratoris, quàm nauí Principis; qui cùm exercitum haberet, ex variis gentibus conflatum, varia oratione, vt cuiusque animis aptum erat, milites alloquebatur: Macedones, tot bellorum in Europa victores, ad subigendam Asiam, atq; vltima Orientis, non ipsius magis quàm suo ductu profecti, inueteratæ virtutis admonebantur. Illos terrarum orbis liberatores, emensósque olim Herculis & Liberi patris terminos, non Persis modò, sed etiã omnibus gentibus imposituros iugum. Macedonum Bactra & Indos fore: Minima esse, quæ nunc intuerentur: sed omnia victoria parari. Hæc apud generosos animos. Deinde cùm videret tot terrarum spatia emensos, nonnihil difficultatum occursu retardari insinuat. Suasionis artificiosæ exemplum.

Non præruptis petris Illyricorum, & Thraciæ saxis sterilem laborem fore: spolia totius Orientis offerri. Vix gladio futurum opus: Totam aciem suo pauore fluctuantem vmbonibus posse propelli. Victor ad hæc Athenienſium Philippus pater inuocabatur, domitæque nuper Bœotiæ, & vrbis in ea nobilissimæ ad solum dirutæ species repræsentabatur animis.

Cùm adiret Græcos, admonebat, ab iis gentibus illata Græciæ bella, Darij priùs, deinde Xerxis insolentia, aquam ipsam terrámque populantium, vt neque fontium haustum, nec solitos cibos relinquerent. Deinde Deûm templa ruinis & ignibus esse deleta: vrbes eorum expugnatas: fœdera humani diuinique iuris violata.

Illyricos verò, & Thraces rapto viuere assuetos, aciem hostium au-

DE ARTIFICIO SVASIONum, & dissuasionum.

CAPVT VIII.

Suadendi & Persuadẽdi ars.

SVasionisigitur, vel Dissuasionis hoc primum caput est, vt venæ teneantur hominum, intimique eorum delibentur sensus, cum quibus res agenda est. Neque solùm natura, ingenium, institutio, conditio, sed etiam affectus, vt amores, odia, metus, voluptates, & priuata quæque adiuncta perquirenda sunt; Quæ, quo meliùs dignoscuntur, eo faciliorem suppeditant persuadendi rationem.

Digitized by Google

ro purpuraque fulgentem intueri iubebat, prædam non arma gestantem. Irent, & imbellibus fœminis aurum viri eriperent: aspera suorum montium iuga, nudosque colles, & perpetuo rigentes gelu ditibus Persarum campis agrisque mutarent. Ita qua quisque capitur esca delieniendus.

Suadentis partes quæ?

II. In eo qui suadet, duo potissimùm requiruntur, auctoritas, quæ ex sapientia, virtute, opibus, ætate, & cæteris inualescit: Deinde amor & beneuolentia in res nostras. Primùm igitur maximè solemus moueri eorum sapientia, peritia, & experimentis, qui aliquid suadent, vel dissuadent; quod eleganter his versibus expressit Ausonius:

Auson. in epigram. ad Theodosiũ Imperat.

Agricolam si flaua Ceres dare semina terræ,
Gradiuus iubeat si capere arma ducem,
Soluere de portu classem Neptunus inermem:
Fidere tam fas est quàm dubitare nefas.
Insanum quamuis hyemet mare, crudáque tellus
Seminibus, bello nec satis apta manus;
Nil dubites auctore bono.

Itaque nauum ducem facilè sequuntur milites, & in quamcunque partem inflexerit, mouentur. Quin laceris & exarmatis nauigiis impositi, nonnunquam tranant maria, & quidlibet moliuntur, vnius viri robustissimi quadam auctoritate concitati: sin contrà imperitus sit, aut infelix Imperator, tutissima quæque formidant. Similiter in cæteris euenit: Nam & peritos medicos requirunt ægroti, quibus suam salutem committant: quos vbi tales sibi persuaserint, nihil non valetudinis recuperandæ caussa sub eorum auspiciis faciunt; callidos, & longo rerum vsu tritos nautas, nauigãtes; doctos præceptores, discipuli; bonos fabros, bonos sartores, bonos etiam cerdones quisque desiderat, quibus rem suam committat. Ad peritiam accedat oportet integritas, & certa in nos beneuolentia. Nam si peritissimum hominem in ea re quam aggredimur, nacti sumus, versutum tamen, fallacem, & sui potiùs amantem quàm nostri, deprehendamus, eius suasiones & dissuasiones auersamur. Hoc Virgilius in oratione Iunonis & Veneris indicare voluit quarto Æneidos: Nam Iunonem, blanda & valde probabili oratione de retinendo Ænea Carthagine, loquentem inducit:

Simulatores & versuti semel detecti, nihil persuadent.

Sed quis erit modus? aut quo nunc certamine tanto?
Quin potiùs pacem æternam, pactosque hymenæos
Exercemus? habes tota quod mente petisti;
Ardet amans Dido, traxitque per ossa furorem;
Communem hunc ergo populum, paribúsque regamus
Auspiciis: liceat Phrygio seruire marito,
Dotalésque tuæ Tyrios permittere dextræ.

Quid hac oratione in speciem honestius, aut vtilius? nec tamen persuadetur Venus. Cur? *--sensit enim simulata mente loquutam.* nec sibi tam beneuolam Iunonem credere poterat. Frustra igitur laborant in suadendo, aut dissuadendo, qui minimè diliguntur, aut amici non putantur. Priùs deuincire pectus oportet, quod ferias; quod si laboret aliqua suspicione, paulatim obsequiis & certis beneuolentiæ signis euellenda est, antequam res longiùs progrediatur. Contrà, si nihil obstiterit, si sapientia, si integritas, si fida in suadente beneuolẽtia; magni sunt ad omnem persuasionem aculei, & qui his fultus adminiculis suadet, *σχῆ πλέον δ' ὠφελεῖ τὸ πλέον λελεωμένον. σωφρόνως γὰρ ἐπιλαβοῦ χρεὼν ἐν τοῖς δικαιώμασι οὐ*

S. Ignatius in epistola ad Philadel.

χορδὴ τῆ κιθάρᾳ, vt author est D. Ignatius Martyr, in epistola ad Philadelphenses. Silētio plus potest quàm alij verbosa oratione: Mandatis enim Dei, & iustitiæ præceptis congruit, vt fides citharæ.

III. In argumentis videndum est vt minuta succidātur, ea autem proferantur quæ maioris sunt ponderis; qualia sunt diuina; *Nam omnes religione mouentur*, & nulla res multitudinem efficaciùs regit. Plenæ sunt exemplis omnium gentium historiæ, in quibus falsa etiam superstitione delusæ mortalium voluntates in omnem partem flexibiles impelluntur. Atque, vt ait Valerius Maximus, prisci Romani statas solemnésque ferias Pontificum scientia, bene gerendarum rerum auctoritate, augurum obseruatione; Apollinis prædictiones, vatum libris; Portentorum, depulsa Hetrusca disciplina explicari voluerunt.

Cicer. 5. in Vert. Curt. l. 4.

His artibus Zoroastres apud Babylonios, apud Lacedæmonios Lycurgus, apud Athenienses Minos, apud Romanos Numa multa suaserunt: Verùm, fraude superstitionum agnitâ, nullum argumentum est debilius.

Diuinis proxima sunt humana, ἴσα ἀνθρωπικὰ; quę spectabile damnum inferunt, vt morbi, plagæ, membrorum mutilationes, amissio fortunarum, quorum propositi terrores si immi nere videantur, potentissimis machinis animos percellunt.

Ἀνθρωπικὰ consequuntur bonorum spes, & promissiones, quibus quisq; pro suo ingenio, vt superiùs demonstratum est, afficitur; quo certiora autem videntur, eò plus afficiunt.

Suasionis forma & modus.

Quartò, quod ad modum attinet, videndum est, vt commodo loco, vt opportuno tempore, vt minimè suspicioso, & reluctanti, eius qui mouendus est animo, prima fiat aggressio; Deinde, vt non apparata, non insidians videatur oratio, non verbosa sit, non picta, non iuueniliter lasciuiens; sed simplex, honesta, sincera, parca verborum, sententiis & argumentis pressa: quod maximè fieri oportet, vbi de re negotiosa sermo est apud callidas & occupatas aures, adde etiam suspicaces: nam tunc omnis ornatus habetur pro dolo.

Alia tamen agendi ratio est in floridis argumentis; qualia solent esse Ethicorum Philosophorum: tales enim orationes expolitionem, quanquam sobriam illam quidem, & minimè fucatam, desiderant: inuerit nonnunquam verbis res & experimenta coniungere; quod Cyrus admodum prudenter fecisse memoratur à Iustino: qui cùm expeditionem in Medos pararet, conuocato populo, iubet omnes prętò cum securibus adesse, & syluam viæ circumdatam excidere. Quod cùm strenuè fecissent, eosdem postera die, ad paratas epulas inuitat: Deinde, cùm alacriores ipso conuiuio factos videret, rogat, si conditio proponatur, vtrius vitæ sortem legant, hesterni laboris, an præsentium epularum; præsentium, vt acclamauere omnes, ait, Hesterno similem labori omnem vitam acturos, quoad Medis pareant: se sequutos, hodiernis epulis. Lętis omnibus, Medis bellum infert. Ita re ostendere oportet, quod suadetur: nihil enim est ad infringendam aliorum dissuasionem, nostramque sententiam confirmandam, potentius.

Si res desint, valida sunt exempla sæpius ob oculos ponenda, quæ magnum in vtramque partem momentum habere solent.

DE EXHORTATIONE & Cohortatione.

CAPVT IX.

Exhortatio differt à Suasione; quòd hæc sit cōsilij; illa, motus in Sua- Exhortat. differt à Suasione.

sione siquidem Orator docere, in exhortatione inflammare nititur: quamobrem, & in suadendo, vt re adhuc incerta, plus argumentorum est, in exhortando plus caloris. Prouidendum est in primis, vt res ad quam hortamur alios omnes, numeros habeat honestatis: nam si quid turpiculi appareat, rationibus priùs erit diluendum, quàm motùs & affectuum faces adhibendæ.

In exhortando animus priùs ratione vincendus quã mouendus.

Secundò, nunquam plenè exhortandum videtur, antequam de rei facilitate constet: nam si minimè coniectos & reluctantes adhuc animos coneris exhortari calidiùs, idem facias ac si lignum adhuc viride & crudum prima aggressione nitatis incendere. Itaque nec de suo ingenio desperantem, abiectum, & formidantem omnia, statim incẽsa oratione mouebis, vt literas discat; nec auarum, aut sordidum, vt sumptum faciat; nec Drancem frigidum, vt prælietur: sed occupandi paulatim rationibus animi, donec quæ obuersantur, difficultatum pondera discutiantur.

Animi quidam sulphurati.

Tertiò, vt sulphurati quidam sunt animi, secundùm Plotini dictum, qui statim flammas concipiunt; ita parciores verbis apud eos esse oportet oratores; pigris verò & segnibus validiùs instandum, siquidem speretur aliqua ratio honestatis: sin autem tã angustæ sint & tenebricosæ mentes; vt nulla bonæ spei scintilla promicet, quid attinet frustra prolixam orationem perdere? in quo præclarè monet Dio Prusæus in oratione prima de regno, successus eloquentiæ & exhortationum maximè pendere ex eorum animis, quos hortaris. Alexandrum illum Macedonem Timotheus tibicen, canens bellicum, ita rapiebat, vt eodem vestigio ad arma prosiliret: At hoc ipsum, inquit, non tam ex Timothei numeris contingebat, quanquam erant præstantes illi quidem, & planè bellicosi; quàm ex ipsius Alexandri acri quodam incitatóque ad pulcherrima quæque ingenio: nam Sardanapalum deliciis effœminatum, numquam Timotheus, aut Apollo quidem ipse, de cubili excitasset, vt abiecta muliebri consuetudine, ferro se accingeret.

Quartò, si persona quæ hortatur, plurimum habeat auctoritatis, minùs pugnax rationibus, minùs calens & profusa verbis videri debet (nisi temporum & periculorũ ratio aliud expetat:) Nam dignitas ipsa potentissimum est ad feriendos animos telum, &, vt ait Cornelius Tacitus, Suasio vel Exhortatio, ab eo qui iubere potest, vim necessitatis affert. Cauendum est tamen ne fastu aliquo verbis parcere, aut in rebus incensis frigidè exhortari, quamuis nobilis orator videatur.

Exhortatio lenis.

Quintò, in exordiis & insinuationibus præferre debet sæpius orator spes egregias de eorum virtute quos exhortatur, vt se potiùs, officij, aut alia ratione inductum, idipsum exhortationis genus aggredi demonstret, quàm quòd hortatore alij indigeant, qui sua sponte sint satis incensi. Hoc artificium obseruat Dio Prusæus, ad Traianum, & M. Tullius 4. Philipp.

Faciam igitur, vt Imperatores instructa acie solent; quanquam paratissimos milites ad præliandum videant, vt eos tamen adhortentur: sic ego vos ardentes, & erectos, ad libertatem recuperandam cohortabor.

Non debet esse nimis argumentosa.

Sextò, etsi minimè argumentosa debeat esse cohortatio, & prolixis rationibus effluens; sunt tamen viuidæ & pressæ rationes afferendæ, quibus veluti claui audientium animis quàm altissimè defigãtur. Erunt autem minimè petendæ ex intimis rei, & negotij, quod tractatur, adiunctis, quæ si clarissimis & recentibus adiungantur exemplis, multum habent ad permouendos animos ponderis. Nec istud omittit

M. Tullius

Digitized by Google

M. Tullius in ſua exhortatione.

Vt igitur Catilinam diligentia mea, Senatus auctoritate, veſtro ſtudio & virtute fregiſtis; ſic Antonij nefarium latrocinium, veſtra cum Senatu concordia, tanta, quanta nunquam fuit, felicitate, & virtute exercituum, ducúmque veſtrorum breui tempore oppreſſum audietis.

Septimò, exhortationis anima eſt pugnax quidam calor, qui plurimus in figuris actibus & denſis agnoſcitur; vt,

Non eſt, non eſt vobis, Quirites, cum eo hoſte certamen, quo cum aliqua pacis conditio eſſe poſſit: neque enim ille ſeruitutem veſtram, vt anteà, ſed iam iratus ſanguinem concupiſcit: nullus ei ludus videtur eſſe iucundior, quàm cruor, quàm cædes, quàm ante oculos trucidatio ciuium. Non eſt vobis res, Quirites, cum ſcelerato homine atque nefario, ſed cum immani tetráque bellua: quæ, quoniam in foueam incidit, obruatur.

Octauò, potentiſſimum eſt exhortationis genus, vbi præit exemplis, qui perorat verbis: Itaque in illa diſertiſſima Darij regis oratione, poſt acres & varias rationes illam addit, quaſi colophonem:

Ipſe, non patrio more ſolùm, ſed etiam, vt conſpici poſſim, curru vehor, nec recuſo, quominus imitemini me, ſiue fortitudinis exemplum ſiue ignauiæ fuero.

Dehortatio. In dehortatione par eſt fermè ratio, niſi quòd animi iam præmiſſa hortatione perculſi, contrariis rationibus muniendi ſunt, & ardor, ſi quis eſt, reſtinguendus. In quo plurimũ aliquando valent ironiæ, quibus ea quæ ab incenſis hortatoribus ſunt allata, quaſi ingenia frigida obruuntur. Redarguitur auditorum ſimplex credulitas, qui ſe faſcinari & quaſi naſo duci permittunt. Adhortatorum veteratorium ingenium, & fraudes, cõſultò ad impellendos animos compoſitæ notantur. Res aut mala aut vilis: aut ſi bona eſt, dura, laborioſa, difficilis, & ſupra facultatem omnem oſtenditur.

Eius ars.

Montes aurei à vanis hortatoribus promiſſi deridentur: contrà, labores, & pericula, & incerti exitus, etſi cõtingant parum frugiferi, exaggerantur. Diſſimilitudo exemplorum, ſi quæ ab aduerſariis ſint intertexta, pleniùs indicatur. Alia, & magis nota, & communibus hominum ſenſibus accommodata proponuntur. Ad ſummum animi à iucunda bonorum ſpecie, ad terrores & impeditas difficultates traducuntur.

DE CONCITATIONE, & Conciliatione.

CAPVT X.

QVæ de affectibus odij & iracundiæ, eiúſque lenimentis antea dicta ſunt, concitationis & conciliationis artificium ſatis oſtendunt. Ac animos quidem ad iracundiã atq; odium mouere, obiectâ præſertim iniuriæ atrocioris ſpecie, eáque Rhetoricis excitata coloribus, haud eſt operoſum, cùm omnes ad ſuas vlciſcendas iniurias, non leui propenſione rapiantur: At verò ardentes furiis reſtinguere,

Hoc opus, hic labor eſt.

Cõciliatio. De priuatis conciliationibus nihil dico, in quibus, & ars, & prudentia requiritur ſingularis; Quid in parandis efferatæ multitudinis animis, quę præſidia ſatis ſecura reperiri poſſint? Certè fatendum eſt, debilia hîc eſſe eloquentiæ opera, niſi aliis præſidiis ſuſtententur. Quis enim furenti belluæ inermem Suadam obiiciat? aut muſico concentu tigres emollire tentet? quanquam multum poteſt diſerta oratio; niſi tamen alium habeat comitatum, quàm verborum, parum ſecura eſt: quem verò? ſa-

Digitized by Google

pientiæ, ſanctitatis, amplitudinis, beneuolentiæ, amoris; addo etiam radios quoſdam maieſtatis, quos Deus imprimere ſolet in eorum vultu quos ſibi velut vicarios in regendis hominum cœtibus conſtituit:

Tum pie: ste arduem, & meritis, ſi forte virum quem,
Conſpexere, silent.

Hac ratione Iulius Cæſar ſeditionem exercitus verbo vno compeſcuit, *Quirites* vocando, qui ſacramentum eius detrectabant. Augustus vultu & aſpectu Actiacas legiones deterruit. Alexander Seuerus admodum adoleſcens tumultuantes copias ita repreſſit, vt & vultus pondus, & oculorum fulgura non ferrent.

Conciliationis methodus.

Hæc igitur prima lex conciliandorum animorum, dicentis auctoritas, & maieſtatis apex venerandus. Deinde tempora diligenter obſeruanda ſunt, nec temerè calenti adhuc turbæ, etiam cum iuſtiſſimis auctoritatis & innocentiæ præſidiis credendum. Primi enim impetus ſolent eſſe belluarum, qui ſemel atque deflagrarunt, liberiorem anſam orationi prehenſionéſque permittunt. Poſtremò etiam, & venæ hominum tenendæ, ſenſúſque delibandi, & periclitandæ voluntates, & origo mali pertentanda, vt quid doleant, quid cupiant, quid timeant animi, pleniùs agnoſcatur. Ad ſummum, modò lenimentis, modò etiam ſeuerioribus remediis, prout res & tempora poſtulabunt, vulneri medendum eſt.

Concitationis in ſigne exemplum.

Sunt apud Cornelium Tacitum duo inſignia pacandarum ſeditionum exempla, in quibus, & in rebus ferè ijſdem diuerſa hominum ingenia, varijque & multiplices negotiorum tractus cernuntur. Turbatur in Pannonia, & grauis oritur ſeditio, authore Percennio: Agnoſce primùm hominem, & malas artes concitationis.

Erat (inquit) in caſtris Percennius quidam, dux olim Theatralium operarum, dein gregarius miles, procax lingua, & mouere cœtus hiſtrionali ſtudio doctus.

Dignas hac ſeditione: nunc animaduertendum quàm opportunè tempus captat & per cuniculos primùm tem aggrediatur.

Is impetitos animos, & quænam poſt Auguſtum militiæ conditio ambigentes impellere paulatim nocturnis colloquiis, aut flexo in veſperam die, & dilapſis melioribus, deterrimũ quemque congregare; Poſtremò promptis iam & aliis ſeditionis miniſtris, velut concionabundus, interrogabat:

(Agnoſce inſigne artificium linguę virulentæ:)

Cur paucis Centurionibus, paucioribus Tribunis, in modum ſeruorum obedirent? quando anſuros expoſcere remedia, niſi nouum & nutantem adhuc Principem, precibus vel armis adirent? ſatis per tot annos ignauia peccatum, quòd tricena & quadragena ſtipendia ſenes, truncato ex vulneribus corpore tolerent. (Deinde) Militiam grauem, infructuoſam, denis in diem aſſibus animam & corpus æſtimari: Verbera & vulnera, duram hyemem, exercitas æſtates, bellum atrox, aut ſterilem pacem, ſempiterna.

Hi concitationum ſtimuli. Vide etiam faces. Vibulenus quidam gregarius miles, ante tribunal Blæſi alleuatus, circumſtantium humeris apud turbatos, & quid pararet, intentos:

Concitationis ars malitioſa.

Vos quidem, inquit, his innocentibus, & miſerrimis, lucem & ſpiritum reddidiſtis, ſed quis fratri meo vitam, quis fratrem mihi reddit? quem miſſum ad vos è Germanico exercitu de communibus commodis, nocte proxima iugulauit, per gladiatores ſuos, quos in exitium militum habet, atque alit? Reſponde, Blæſe, vbi cadauer abieceris, ne ho-

Digitized by Google

stes quidem sepulturam inuident: cùm osculis, cùm lacrymis dolorem meum impleuero, me quoque trucidari iubes; dum interfectos nullum ob scelus, sed quia vtilitati legionum consulebamus, ij sepeliant.

Pacandæ seditionis ars in Druso.

Mira ars concitandæ multitudinis: quid posteà? cooritur atrox tempestas: ad quam sedandam mittitur Drusus à Tiberio, rudis dicendi, sed cui promptum erat ad asperiora ingenium; hic cùm truculentis adhuc vocibus concio ſtreperet, nec satis tutum videretur consistere in publico, magnis animis rem tentat, & perficit. Nam, cùm fortè luna clariore penè cœlo vitio illius languescere, hoc ad imperitorum animos terrorem opportunum [illegible] attulerat, [illegible] circumsistere cœperè centurionem [illegible] multi [illegible] nis attollentem [illegible] eadem [illegible] cit. rit [illegible] suos differunt:

Quousque [illegible] fidelissimus? quo [illegible] Percennio [illegible] mentum [illegible] & Vibulenum [illegible] agros em[illegible] pro Nero[illegible] rium? Ne [illegible] nouissimum [illegible] ad pœnitentiam [illegible] quæ in commune exposcuntur: priuatam gratiam statim mereare, statim recipias.

Ita per conscios quàm aptissimè commotæ, iam inter se suspectæ cæterorum mentes: nec difficilè coniurationis moles hoc artificio defluxit. Drusus, vt documentum seueritatis relinqueret, iam desertos à seditiosis concitatoris duces, Percennium & Vibulenum interfici iubet, & totam rem pacat.

At verò Germanicus Cæsar eodem tempore; ad tumultum in Galliis compescendum mittitur, qui vt, erat vir eloquens, & mansuetus, rem leniori brachio aggreditur, orationem habet magnificam, in qua, à veneratione Augusti orsus, flexit ad victorias triumphósque Tiberii, Italiæ iude consensum, fidem Galliarum extulit: Mox seditiosos increpans: Vbi modestia militaris, vbi veteris disciplinæ decus? quônam Tribunos, quò centuriones exegistis?

Quid hæc lenis maiestas profuit orationis apud inconditam multitudinem? quæ dedecora non exsorbuit Germanicus? Eò vsque deuentum est, vt cùm oblato, si vellet, imperio, se moriturum potiùs quàm fidem exuturum clamitaret, ferrúmque à latere direptum deferret in pectus, quidam hortarentur, vt feriret: Quin & Calusidius quispiam strictum obtulit gladium, adacto, *acutior esse*.

Nec saris, nocte concubia, concursu ad ianuam facto, reuulsisque foribus, Cæsarem intento mortis in se vexillum tradere subigunt. in castra ipsos efferuescunt, & omnia diræ tumultus facie confundunt.

Quo tandem ratione pacata seditio commemoratione potiùs quàm authoritate. Nam cùm à furentibus Cæsar simulum Caligulam & Augusti vxorem summoueret, incedebatque mœstum & miserabile agmen, profuga duce vxore, paruulum sinu filium gerens, pudor inde & miseratio: quæ eò traduxit milites, vt mutati fæderent in seditiosos.

Leuiora quidem hæc remedia, sed tamen mitiora fuerunt.

DE CONSOLATIONE.

CAPVT XI.

INter cætera eloquentiæ adiumenta, non postremum est illud

Consolationis necessitas.

subsidium, quod miseris impertiri solet consolatio, ærumnarum dulcissimum quoddam nepenthes.

Hôc inopia, carcer, morbi, seruitus, orbitas, & cætera, quibus humanum genus, ad omnem fortunæ contumeliam proiectum, conflictari solet, aliqua ex parte leniuntur.

Hæc aduersus mortis nimis quotidiana vulnera crebrò vsurpata est à sapientissimis viris medicina; qualis Senecæ ad Polybium, Marciam, & Heluiam; Plutarchi ad Apollonium; Aristidis ad Eteonei parentes, consolatio.

Capita sunt alia communia, alia priuata; primum, nascendi, & moriendi necessitas: nihil esse perpetuum: pauca diuturna: quicquid cœpit, desinere: vniuersum ipsum interitus legibus, aliqua ex parte subiacere; quod disertè tractauit Statius, in epicedio Glauciæ;

Moriuntur omnia.

----Omnia functa
Aut moritura vides, obeunt noctésque dieſque,
Astráque, nec solidis prodest sua machina terris.
Nam populos mortale genus, plebisque caduca
Quis fleat interitus? hos bella, hos æquora poscunt,
His amor exitio, furor his, & sæua cupido:
Vt sileam morbos.
Quicquid habet ortus, finem timet: ibimus omnes:
Ibimus.

Ad hæc inferetur superbæ esse impotentisque arrogantiæ, vt quis in hac naturæ necessitate, cuncta ad eundem finem reuocantis, se vnum ac suos seponi velit.

Secundò, petetur à miseria vitæ, iuxta hanc sententiam: *Omnis vita supplicium est*: quo in genere, cui deesse potest oratio?

Tertiò, ab aliorum variis calamitatibus. Omnes agedum mortales circumspice, Larga vbique flendi, & assidua materia.

Vitæ miseriæ.

Alium ad quotidianum opus laboriosa egestas vocat: Alium ambitio nunquam quieta sollicitat: Alius diuitias, quas optauerat, metuit, & voto laborat suo: Alium sollicitudo, alium labor torquet, alium semper vestibulum obsidens turbat: Hic habere se dolet liberos, hic perdidisse; lacrymæ nobis deerunt, antequam causſæ dolendi.

Quartò, bona si quæ à mortuo relicta sunt, non eius fuisse propria.

Quicquid est, Marcia, quod circa nos ex aduentitio fulget, liberi, honores, opes, ampla atria, & exclusorum clientium turba, referta vestibula, clara, nobilis, aut formosa coniux, cæteráque ex incerta & mobili sorte pendentia, alieni commodatique apparatus sunt.

Quintò, est bonum mortis optimum naturæ inuentum, quæ captiuorum catenas leuat, ægrorum morbos sanat, exulibus patriam reddit, res à fortuna malè diuisas exæquat, &c.

Sextò, felicitas consequentis vitæ, quæ puras & candidas animas excipit.

Hæc Christianę menti instar omnium est consolatio, quam Ethnici, qui per nebulam saltem dispexerunt, haudquaquam omittunt: vt Plutarchus ad Apollonium;

Elysij cãpi. Animorum immortalitas.

Οὔτω γὰρ τοῖς εὐσεβέσι τῶν μεταλλαξάντων ἔστι τις ἐλπὶς, καὶ φρόνησις (καθάπερ λέγεται) καὶ χάρις τις ἀποτετελεσμένος, ἐν ᾧ διατρίβουσιν αἱ τούτων ψυχαί. καλὰς ἐλπίδας ἔχειν σε δεῖ περὶ τοῦ μακαρίτου υἱοῦ σου, ὅτι τούτοις συγκατετέθειται σωίζεται.

Septimò, additur, dolorem, non modò inutilem esse, sed turpem: idcircò Lyciorum legislator, viros in funeribus vestem muliebrem gerere voluit, quò se in luctu mulieres fore admonerentur. Vnde illæ la-

Plut. ad Apoll. Lycii in funeribus vestem muliebrem gerunt.

crymæ, vel tibi, qui luges, prosunt, vel mortuo: si tibi, amatores tui, non defuncti; si mortuo, infelicem putas, quem non debes. Hanc eandem rationem fusiùs vrgent Plutarchus & Seneca,

Octauò, sæpissimè vel præmittuntur vel subiiciuntur exempla eorum qui propinquorum mortes generoso animo tulerunt; quæ quò magis domestica sunt, & nota, plus habent impressionis; & hæc quidem in locis communibus.

Singulares verò sumuntur ab adiunctis defunctorum, à vitæ scilicet bene actæ virtutibus, disciplinis, opibus, ornamentis, liberis, propinquis, mortis genere, supremis verbis, testamentis, exequiis, monumentis, & cæteris id genus, quæ longè satius est percurrere, quàm locos communes consectari, qui fastidio esse solent, nisi concinna varietate & clarissimis sententiis illuminentur.

Consolationis ars mirifica.

Quamobrem, mirari mihi contigit, duorum præstantissimorum virorum artem in consolando non vulgarem: cùm enim in communi loco versarentur, rarissimè tractarunt.

Iulian. in epist. ad Amerium.

Primus fuit Democritus; qui vt Darium Regem in morte coniugis pertinaciùs lugentem consolaretur, promisit se mortuam ab inferis excitaturum, si modò, quæ ad tantum opus essent necessaria, rex liberaliter suppeditaret.

Darius ad hanc vocem aures arrigere, obsecrare, omnia polliceri: tum Philosophus petit sibi dari τεσσάρων ἀπυθήτων ὀνόματα: trium scilicet hominum nomina, qui nunquam lugubria sumpsissent, nulli propinquorum aut amicorum morti indoluissent: qui cùm in toto regno non essent inuenti, ex eo, à communi moriendi necessitate, & fatali lege, præclarum sumpsit consolationis argumentum.

Nomina ἀπυθήτων tria in tota Persida non sunt inuēta.

Alter est Philosophus quispiam non inurbanus, qui Arsinoen Reginam, filij mortem sine intermissione lamentantem, hac fabula consolatus est: Plutarc. in consol. ad Apol.

Quo tempore Iupiter honores inter Dæmones distribueret, fortè tum Luctum abfuisse, ac omnibus iam diuisis superuenisse, cúmque sibi quoque tribui aliquid honoris postularet, Iouem omnibus in alios insumptis honoribus, Luctui largitum esse dolorem & lacrymas, quæ mortuis impenduntur.

Sicut ergo alij dæmones eos diligunt, à quibus coluntur: ita ad te quoque, Regina, luctus non accedet, si nullo honore ipsum afficias: quòd si suis eum honoribus studiosè venereris, nouam tibi semper lugendi materiam suggeret.

Consolationis varietas.

Hæc satis artificiosè. Quod verò ad modum attinet consolandi, pro varietate personarum longè debet esse diuersus: cum aliis, Philosophorum animis apertè pugnandum; cum aliis, remissiùs agendum; indulgendum est aliquid naturæ, concedendæ lacrymæ, quibus extinguitur ardor animi, & paulatim relaxatus euaporat affectus, vt loquitur D. Ambrosius.

Non opprimuntur fletus præceptorum seueritate, sed magis irritantur: hic iustè dolet, qui dolere vetatur.

Itaque plerumque consolationem differre iuuat, donec primus ille æstus deferbuerit, & quasi flendo voluptas expleta fuerit: nemo enim tentat ipso funebri die matris oculos exsiccare.

Ad summum, longinquitas temporis, ciuilisque in tolerando dolore constituetur honestas: lætarum subinde rerum influentes species, vel etiam alij affectuum motus excitati, lacrymas citò abstergere solent.

Nec immeritò Seneca ad Polybiũ

bium, in aula Claudij Cæsaris, magnum auctum honoribus, cùm fratris morte plus æquo perturbatus videretur, scribit;

Cùm vobis rerum omnium ordinatici, cogita Cæsarem, fas non est tibi, fatuo Cæsare; de fortuna queri.

DE FORMA, ET character Elocutionis,

In genere deliberatiuo.

CAPVT XII.

FOrma deliberatiui generis erit instructa sententiis & argumentis, nec adeo profusa verbis: ma- mè verò cùm a- graues personæ quædam erit, fluentem o portebit phaleratæ orationis fluentes lacinias.

Nihil enim tam à persuasione quæ in hoc potissimùm genere spectatur, alienum, quàm præculta & ambitiosiùs fluens oratio.

Fucus orationis apud graues personas periculosus.

Itaque disertè notat Dionysius Longinus, *περὶ ὕψους*, simplici Minerua, cum viris Principibus & dominis tractanda esse negotia: nam si coneris fuco elaboratæ dictionis heroicum animum circumuenire, *ἀγανακτῶ ἐγὼ, εἰ ὡς παῖς ἀφρων ἐμὲ τοῖς τεχνίοις ῥήτορος φρασὶ προσπαίζοντα, ἢ εἰς κατάφορον ἑαυτῷ λαμβάνων ἢ παραλογισμὸν, ἐκστῆναί τε τοῦ σωφρονεῖν.* succenset, ni quasi puer imprudens, à callido Rhetore minutis figuris inducatur, & in contemptum sui fucatas probationes interpretatus, sæpissimè totus efferatur.

Et hæc, inquam, in negotiis, vbi res & personæ contractum quoddam & siccum orationis genus desiderant. Nam plerumque etiam intercidunt suasiones magis adipales, & quæ ad epidictica- orationes multùm accedant. Nolim ego illas ni- [illegible] horridas fieri, sed suis pigmentis [illegible]ueras colorari.

[illegible] Isocratis Panegyrici Apollinarem [illegible] à fine libri primi, vbi verba [illegible] post cæca & umbratilia [illegible] capessendos [illegible] hortatur, & floridius, his verbis:

Proh pudor, si relinquare inter subsiquas rusticanos, subulcosque conchartes!

Quippe si & campum flina tremente prosendas, aut prati floreas opes, panda curuus falce populetis, aut vinetum palmite grauem, cernuus rastris follor inuertas, tunc est tibi summa votorum beatitudo. Quin potiùs expergiscere, & ad maiora se pingui otio marcidus & inneruis animus attollat. Non minus est tuorum natalium viro, personam suam euolere, quàm villam, &c. ibidem fusiùs.

SECVNDA PARS Ciuilis eloquentiæ.

GENVS IVDICIALE.

CAPVT XIII.

VT Iustitia, virtutum omnium præclarissima, plurimùm in rebus humanis splendoris obtinet: Sic genus iudiciale, quod in eadem virtute, generis humani custode, fortiter asserenda versatur, ingens sibi decus vendicat excellentiæ.

Nulla gens tam feroci támque inculto ingenio, quæ si modò vmbram reipubl. habuit, ritum iudicia, & leges, & fora non habuerit: hæc enim tranquillitatis propugnacula, præsidia salutis, ornamenta dignitatis.

At verò iudices, qui eadē dispēsant.

Digitized by Google

tanto pretio sunt, & fuerunt apud quos primo tales, vt eosdē (Theodoreto teste) Sacræ litteræ Deos non verentur appellare.

Iudices Dij appellatur.

Τὸ θεῖον γραφὴ τοὺς ἐπὶ γῆς τῶν ἀνθρώπων φύσει κρατοῦντας ἔστιν ὅτε μὲν καὶ θεοὺς ἐκάλεσεν διὰ δὲ φιλοῦ τιμᾶσθαι τοὺς δικάζοντας παρεκελεύσατο. Sacræ vero litteræ nihil creatum Deum appellant: nomenis solius, non naturæ communionem Iudicibus sunt impertitæ.

Reges, primi Iudices.

Idcirco apud nobilissimas quasque gentes, Reges primùm ius dixerunt; de quibus ait Petrus Blesensis:

Qui dat Regibus diuitias terræ, ab eis aurum non postulat, & argentum; sed vt audiant causſam populi, & arguant pro mansuetis terræ.

Certè Imperatores Romani id magni fecerunt: quod declarat Claudij exemplum, qui, vt ait Suetonius, & Consul, & extra honorem, laborioſiſſimè ius dixit, etiam ſuis ſacrorúmq; diebus ſolemnibus, non nunquam feſtis quoque antiquitus religioſis.

Et notatu quidē dignum eſt, quod habet Dion in Hadriano Imp. à quo cùm muliercula ius petiiſſet, recuſaſſétque: illi retorſit, *Noli igitur imperare.*

Reges Franciæ in iure dicendo celeres.

Verùm præclarum iuris dicendi exemplum dedere ſupra cæteros Francorum Reges, qui ſingulari priuilegio ſibi manum iuſtitiæ vendicârunt, quam nulli vnquam principes in inſignibus habuerunt: & appoſitè Agathias, de Gallico populo, ait;

Τὸ ξάνθον, δίκαιον εἶναι. τὸ δ' ἄρχον, εὐσεβές.

Curiæ Frãciæ quàm honorificæ.

Accedunt ſapientiſſimæ illæ Curiæ: quarum, vt cœlum ſyderibus, ſic Gallia purpuris colluſtratur; quibus nihil, aut ad ſapientiam grauius, aut ad dignitatem honorificentius.

Quas ob res, generis iudicialis magna ſemper extitit & adhuc extat dignitas, in quo poſſit regina eloquentia triumphare.

Sed, vt eius ſplendorem pleniùs agnoſcamus, & ſingularem circa res iudiciarias veterum prudentiam: placet vno aſpectu illuſtrium regionum & rerumpublicarum fora ponamus ob oculos, vel ſaltem per tranſennam inſpiciamus: plenioremq; in eis ſermonem conſultò relinquimus iis qui tractandas gentium antiquitates ſuſceperunt.

QVÆ ANTIQVORVM *circa fora & iudicia, cura & dignitas fuerit.*

Et de iis, Perſarum, Ægyptiorum, Græcorum, Romanorum denique inſtituta breuiter comparata.

IVDICES PERSARVM.

CAPVT XV.

PRimùm apud Perſas ſelecti Iudices fuere, Σασλίωι, ſeu, Σασλίειοι δικασταὶ, qui ex conſultiſſimis viris Perſarum legebantur; quorum erat perpetuus magiſtratus, nec niſi in demortui locum alius ſufficiebatur.

Iudices ex gente Perſica.

Hi ius poſtulantibus reddebant, leges patrias interpretabantur, & ad eorum collegium controuerſiæ omnes referebantur. Herodotus in Thalia, lib. 3. his verbis exprimit:

Οἱ δ' Σασλίειοι δικασταὶ, κατὰ πάτρια ἄνδρες γίνονται Περσέων οὗτοι δ' τοῖσι δικαζομένοισι, ἄλλο γίνονται ἢ παρέχουσι νόμων γνώμονα.

Iudicis nummorum pœna.

Quanta verò integritate ab iis administrari iudicia reges vellent, teſtatur Siſamnis exemplum; qui cùm ob rem iudicandam, pecuniam cepiſſe conuictus eſſet, Cambyſes, ex corpore eius detractam pellem, illæ

Siſamnis iniqui iudicis ſupplicium.

Digitized by Google

intendit, in eáque filium eius iudicaturum considere iussit. Herodotus, l.5.in Terpsichore, ἀπέδειρε πάντων τῶν αἱρεσιμαίων, καὶ ἐνέτεινε τὰ δέρεα ἐπὶ τοὺς ἕδρας.

Eadem certè de caussa & Darius Sandocem nummarium Iudicem, hoc iudicandi munere, in comitatu suo fungentem, in crucem agi iussit, quòd pecunia corruptus malè iudicassset: quemadmodum Herodotus, lib.7. scribit.

FORVM ÆGYPTIORUM, *Labyrinthus, & Dicasterium.*

CAP. XVI.

Ægyptij in Labyrintho iura reddunt.

NEc minùs in ea re Ægyptij prudentes fuere. Ac ius quidem apud eos de rebus maximis dicebatur in aulis Labyrinthi, qui describitur à Strabone, lib. 17.

Labyrinthus, Ægyptiorum forum. Forum in formam Labyrinthi.

Ad hæc, inquit, est labyrinthi fabrica, opus haud impar pyramidibus, & adiacens regis sepultura, eius qui labyrinthum constructit: locus est in primo fossę ingressu, ad triginta quadragintáve stadia procedenti; est planities quædam mēsali forma pagum habens, & multorum regum regiam, quot priùs præfecturæ erant. Nam totidem aulæ sunt columnis ambitæ, inuicem continuæ: omnes vno ordine, & vno pariete, tanquam paruo quodam muro, ante se sitas aulas habent.

Viæ verò, quæ ad eas tendunt, ex aduerso sunt ipsius muri ante ingressus cryptæ quædam multæ, ac lōgæ, quæ inter se vias flexuosas habent, vt nemo peregrinus ingredi aulam vllam possit, nec egredi sine duce.

Dignum admiratione, quod vniuscuiúsque domus tabulata, ac etiam cryptarum latitudines, ex lapideis pluteis integris, & magnitudine insolenti conscriptæ sunt, nullo vsque, nec ligni, nec alius materiæ interuentu.

At si quis in tabulatum ascendat, quod non admodum altum est, quippe vnica contentum contignatione, videre potest lapideum campum, tantis lapidibus instratum: inde ad aulas visu retorto, cernere deinceps eas septem & viginti ordine positas, & columnis è solido lapide innitentes; parietes quoque ipsos, ex lapidibus non minoribus compositos: in fine huius ædificij, quod plus stadio occupat, est sepultura quædam, pyramis quadrangula, cuius quodlibet latus, quatuor ferè est iugerum, & altitudo par. Sepulti nomen est Imandes: dicunt tot aulas ita factas esse, quòd solerent omnes præfecturæ eò conuenire: atque epulum quoddam sacris viris ac mulieribus fiebat, sacrificij gratiâ Deo reddendi, & iuris dicendi de rebus maximis; quæuis autem prefectura in suam aulam procedebat.

ASSESORES.

DE Assessoribus in Iudiciis, Diodorus, lib.1.cap.1.part.2.

Has propè, inquit, domus erat columnis suspensa, cuius latus quoque duo iugera complectebatur: in ea statuæ ligneæ positæ haud paruo numero, repræsentantes eos qui disceptarent, respicientes eos qui in iudiciis sententias ferrēnt.

Hi ab vna muri parte sculpti triginta erant absque manibus, & in medio iudicij princeps, cuius à collo suspensa *Veritas* penderet, & oculis esset subglaucis, librorum cumulo circumstante: Hæc imagines præ se ferebant, Iudices integros esse debere: Prætorem solam respicere veritatem.

IV-

IVDICIORVM ratio apud Ægyptios.

TOtam Iudiciorum rationem idem Diodorus, lib. 1. cap. 3. perſequutus eſt.

Iudicia, inquit, non vulgari cum diligentia fiebant: exiſtimabant enim ſententiarum latores, maximi eſſe ad communem vitam momenti, in vtramque partem: Nam punire nocentes, auxilium ferre oppreſſis, optimam ad prohibenda mala facinora viam putant. Pœnam verò delicti, pecunia aut gratia tolli, exiſtimabant confuſionem vitæ communis fore.

Quamobrem ex vrbibus clarioribus, vt Heliopoli, Memphi, Thebis, viros optimos eligebant, quos iudiciis præficerent: qui Iudicum conſeſſus, neque Athenarum Areopagitis, neque Lacedæmoniorum Senatui cedere videbatur.

Poſtquam hi conuenerant, triginta numero, inter ſe eligebant optimum virum, quem Iudicij principem conſtituebant: in locum cuius ciuitas alium Iudicem ſubſtituebat.

His omnibus victus, ſed principi opulentior, à Rege dabatur. Is aurea catena ſignum variis ornatum lapidibus, à collo ſuſpenſum, quod appellabant *Veritatem*, geſtabat.

Veritatis imago à iudice collo appenſa fertur.

Cœptis iudiciis, ac ſigno veritatis à principe propoſito, omnibúſque legibus, quæ octo libris continebãtur, in medio eorum cõſtitutis, mos erat, accuſatorem ſcribere ea in quibus alium accuſabat, modúmque patratæ iniurię, aut damni facti, quantíque eam æſtimaret.

Rurſus accuſatori reóque inuicem reſpondendi locus erat. Ita bis auditis litigatoribus, cùm iudices de controuerſia quæſiſſent, princeps ſigno Veritatis in partem veriorem verſo, ſententiam ferebat.

Hic mos iudiciorum apud Ægyptios erat; exiſtimantes, accuſantium excuſantiúmque altercatione, & ſcriptis, veritatem maximè elici poſſe.

Sanè oratorum ars, hypocritarum fraudes, lacrymę periclitantium, multos à recto veróque iudicio auerterunt.

Videre quidem licet, aut errore, aut affectione aliqua, aut miſericordia, aut oratione dicentis, ſæpius reos à iudicibus fuiſſe abſolutos.

Verùm, ſi aduerſantium ſcripta penitus intelligantur, exiſtimarunt iudicari rectiùs (veluti nota veritate) poſſe, cùm neque ingenio, neque induſtria, neque mendacio, neque audacia, neque arte iudicia peruerterentur, ſed cuique eſſet commune ius: tum quia tempus dabatur accuſatori reóque ad diſceptandum; tum quia Iudices, ex eorum reſponſis elicerent veri iudicij modum.

SACERDOTES *Judices.*

Et de Sapphiro Veritatis.

ÆGyptiorum ſacerdotes olim etiam Iudices erant: & quidem inter eos princeps erat ſententiæ maximus natu, & in omnes ſtatuendi ius habebat. Ex Ælian

Eum, omnium hominum eſſe iuſtiſſimum & ſynceriſſimum oportebat, qui circa collum, vt diximus, imaginem ex ſapphiro gemma confectam geſtabat, quæ vocabatur Veritas. Ælianus, lib. 14. vet. hiſt.

Ægyptiis quoque Regibus (quod & ſuprà attigimus) ex præſcripto legis antiquæ, moris fuit, Iudices mox futuros iureiurando adigere; ne ſi

Rex quidem iniusti quippiam iniunxisset, à virtutis medio declinaturos, nec lineam omnino (quod dicitur) moturos.

ATHENIENSIVM FORA varia:

Et eorum ratio.

Cap. XVII.

ET quidem in ea re Athenienſium natio non minùs litigioſa, quàm ingenioſa, Perſarum quoque & Ægyptiorum curas cautionéſque ſuperauit; quod licet ex tot foris, quæ ipſi habuerunt, colligere: de quibus Pollux, Onomaſt. lib. 8.

Fora, inquit, Athenienſium, Ἄρειος πάγος, vicus Martius; iudicabat verò actiones cædis, & vulneris ex prædatione, incendij, veneficij, ſi ſcilicet quis dans occidiſſet: fiebat autem conteſtatio, & deinde iudicium: μεθοπιάζειν ἢ ἐκ Δήλου, οὐδὲ ἐμπίζειν.

Exordiis vti in Areopago non licebat.

Exordiis vti non licebat, aut affectuum commotione.

Poſt primam autem ſententiam exilium licebat capere, ſi quis parentes occidiſſet.

Menſibus verò ſingulis, tribus diebus continuis ius dicebant: quarta ſcilicet menſis deficientis, tertia, & ſecunda.

Nouem principes, qui ſingulis annis, poſt cenſum datum ſemper Areopagitis addebantur, ſub dio iudicabant.

Cædis autem actiones intendere licebat vſque ad conſobrinos, & iureiurando inquirere, quiſnam mortui cognatus ſit: ſique familiaris fuerit, accuſatur, & relegatur.

In hoc ius dicitur de cædibus inuitè commiſſis: ἐν ὑπύτῳ λαγχάνεται περὶ τῶν ἀκουσίων φόνων, inquit Pollux. Nam poſt Troiæ excidium, Græcorum quidam Palladium habentes, Phalero appulerunt; & per ignorantiam ab incolis occiſos, abiectos eſſe; & horum quidem nullus viuus appulit. Acamas autem iudicauit, Græcos eſſe, qui Palladium habeant: & ſiquidem ſepultos, ſecundùm Dei oraculum, ignotos nominârunt: illic verò conſtitutum eſt Palladium, & de fortunis ibidem iudicant.

Areopagi picturam, quam Iul. Pollux omiſit, habet Pauſanias in Atticis.

In Areopago, inquit, ara erat Mineruæ deprecatricis, ἀρείας, quam erexerat Oreſtes iudicio ſolutus.

Argentei præterea lapides, ἀργυροῖ λίθοι, in quibus rei & accuſatores ſedebant, & hunc quidem contumeliæ, illum impudentiæ vocabant, τὸν μὲν ὕβρεως, τὸν δὲ ἀναιδείας.

Proxima ædes Eumenidum τῶν σεμνῶν, quibus tamen in forma nihil erat horribile.

Reiabſoluti ſacra faciebant Plutoni.

Denique Plutonis, Mercurij, & terræ ſimulachra, quibus ſacra faciebant, qui in cauſa capitis fuerant abſoluti.

Forum apud Delphinium, τὸ ἐπὶ Δελφινίῳ ἱδρύθη μὲν ὑπὸ τοῦ Αἰγέως, κέκληται δὲ Ἀπόλλωνι Δελφινίῳ, καὶ Ἀρτέμιδι Δελφινίᾳ, *id eſt*, ab Ægeo conſtitutum eſt, dedicatum autem eſt Apollini Delphinio, & Delphiniæ Dianæ.

Primus ibi iudicatus eſt Theſeus, expians cædem ab illo occiſorum latronum, & Pallantidarum, quos occidiſſe quidem confeſſus eſt, hoc autem iure feciſſe affirmauit.

Forum in Prytaneo, τὸ ἐπὶ πρυτανείῳ δικάζει περὶ τῶν ἀποκτεινάντων, κἂν ὦσιν ἀφανεῖς, ἢ περὶ τῶν ἀψύχων τῶν ἐμπεσόντων, καὶ ἀποκτεινάντων, *Id eſt*, Ius dicit de occiſis, ſi ignoti fuerint, & cadaueribus incidentibus, aut interemptis.

Digitized by Google

Hoc autem forum Trigonum reges constituerunt: quos oportebat incidens cadauer eiicere.

Forum Putei, τὸ ἐν φρέατι· ἐν τούτῳ ἐκέκριτο εἴ τις τῶν φυγόντων ἀπ' ἀκουσίου φόνου αἰτίᾳ, δικτέραν αἰτίαν ἑκουσίου προστλάβοι: *Id est*, Ibi iudicabatur, si quis exulum de cæde fortuita accusaretur, & secundùm actionem voluntariæ cædis acciperet.

Erat & in mari iudicium, καὶ ἦν ἐν αἰτίᾳ προσπλέυσαντα, πῆς γῆς οὐ προσπαπόμενον, ἀπὸ ἧς νεὼς ἐχέλῳ ἀπολογεῖσθ' μήτε ἀγκυρεῖν εἰς τὴν γῆν ἐσημόμενον, *id est*, & reum quidem adnauigantem, & non tangentem terram, à naue defensionem sui dicere oportebat, neque scalam, neque anchoram terræ iniicientem.

Forum in Lyco, à quo Lyci decas. τὸ ἐπὶ Λύκῳ, ἀφ' οὗ καὶ ἡ Λύκου δεκάς. καὶ Ηρας ἦν ἱδρυται αὐτόθι ἔχον τὸ Ἰνείου μορφὴν, *id est*, Iunonis istic templum constitutum erat, habens feræ formam.

Heliæa. Heliæam maximum inter omnia fora fuisse testatur Pausanias.

Vlpianus autem ita dictum affirmat, aut quòd eò maxima hominum multitudo conuocaretur, aut quòd à sole locus illustraretur.

Heliæa verò quingentorum erat, vt ait Pollux, ἡ ἡλιαία ἦ πεντακοσίων. Deinde: si verò mille iudicibus opus erat, duo fora coniungebantur: síque mille & quingentis, tria.

Calculos autem duos habebant æneos, perforatum, & non perforatum, & vrnam cui camus impositus erat, per quem calculus immittebatur.

Vrnæ iudiciorum. Deinde duas habebant vrnas, quarum hæc quidem ænea, altera verò lignea erat, & hæc quidem condemnatoria, illa verò absolutoria: æneæ operculum superiacebat, vnius calculi foramen habens, quo postea arcana magis iudicantes, contra suspectos vtebantur.

Forum denique funibus circundabatur, iubente quidem Rege.

Thesmothetis autem forum implentibus, funium ambitus à quinquaginta pedum spatio ducebatur, & ministri astabant publici, ne quis iudicio non indigens accederet.

Fori porrò iudicialis ianuæ, κλεῖδες dicuntur, quas Romani Cancellatas vocitant.

Trigonum forum aliud dicebatur à loci forma.

Parabystum ab obscuro, in quo situm est, loco.

Magnum verò Metichi forum, ab artifice Meticho sic dictum est, vt ait Pollux. τὸ δ' Μετίχου δικαστήριον μέγα, οὕτω κληθὲν ἀπ' ἀρχιτέκτονος Μετίχου.

Ephetæ numero quidem erant quinquaginta, & vnus. Dracon autem hos cõstituit de optimatibus electos. Ius autem dicebant sanguinis reis in quinque iudiciis.

His verò Solon Senatum ex Areopago addidit.

Pene autem ludibrio habitum est Ephetarum iudicium.

Dicti autem videntur, quòd primùm Rege iudicante fortuitæ cædis reos, Dracon Ephetis iudicium hoc permisit, ἐφέσεως, hoc est, translatitium, id à Senatu faciens.

ROMANI *Iudices.*

CAPVT XVII.

ROmani longè minus primis temporibus, in iudiciis ac litibus occupati fuerunt: Testatur quidem illud, quod in maxima litium raritate, forum nullum erat definitum: vnde illud Virgilij:

Digitized by Google

Indicítque forum, & Patribus dat iura vocatis.

Forum a-cus s lapidibus cur ſtrauerit Cato,

Quamobrem Cato Cenſorius, cùm deſignatam litibus ſedem populus adornaret, pauimentóque inſterneret, id fieri quàm acutiſſimis lapidibus curauit, ne gens Martia litigioſis operibus paulatim aſſueſceret.

Reges Romani, Iudices.

Quanti tamen iudicia fecerint, declarat Dionyſius Halicarnaſſenſis, libr. 2. qui inter Regis potiſſima munia recenſet, τῶν ἀδικημάτων τὰ μέγιστα δικάζειν.

Tranſiit deinde hæc poteſtas ad Conſules, qui, vt ait Suidas, erant πρόβουλοι καὶ προκάθεδροι, τῇ Ρωμαίων πόλει δικαιοῦντες:

Et ſtatim communicata cum Senatu: Nam ordo Iudicum primis tẽporibus tantùm fuit penes Senatum, vt teſtatur Polybius lib. 6. Lege demum Gracchi iudicia ad equites tranſlata, vt liquet ex Appiano & Velleio Paterculo.

Sed maximè ordinarij iuris diſceptatores Prætores fuere, qui poſt annum ſexcenteſimum quartum, cùm eſſent perpetuæ quæſtiones introductæ, Carbone forum tenente ſunt inſtituti, vt habet Cicero in Bruto.

Sed nos hæc obiter, vt antiquorum curam penes iudicia oſtenderemus.

DE *IVDICE.*

Ex Philone Iudæo.

CAPVT XVIII.

Iudicis virtutes.

PRæclari Iudicis conditiones Philo Iudæus paucis complexus eſt.

Primùm, inquit, requiritur, vt ſit: παντὸς μὲν πάθους, καὶ παντὸς κακίας ἀμέτοχος, vt ſyncerum animum habeat, & nullis prauis affectibus obnoxium; quod fiet, ſi is *qui iudicaturus tribunal aſcendit, iudicari ſe non minùs quàm iudicare, cogitet.*

Facilis eſt recti perſuaſor innocens Iudex, contra nullas culpas timet reus, quas habere reſpexerit cognitorem.

Synceri autem animi magna pars *ſyncera religio*: idcirco iudex, Coll. 2. Authentic. apud Iuſtinum iurat;

Κανονικὸς εἶμι τῇ ἁγίᾳ τοῦ θεοῦ καθολικῇ καὶ Ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ κατ' οὐδένα τρόπον ἢ χρόνον ἐναντιωθῶ αὐτῇ.

Secundum, quatuor primariis virtutibus eminere debet: Prudentiâ, ne decipiatur; fortitudine, ne leuiter inflectatur; temperantia, ne voluptatibus corporis animi acies hebeſcat; iuſtitia, eius anima eſt.

Hocipſum Plato confirmat, 2. de legib. μηδὲ τὸν δικάσαι ἐπιχειροῦντα ὄντως εἶναι μὴ ἀνέδην.

Tertium, Cauendum illi, ne incerta pro certis accipiat, fidat oculis potiùs quàm auribus.

Ὥσπερ γὰρ ὀφθαλμῶν ἀπιστότερα, καθάπερ ἀγγεσμοιβὸς ἀγαθὸς διαιρεῖται τὰς φύσεις: Nam (vt ait Caſſiodorus) non facilè erroris vitio ſordeſcit, quem doctrina purgauerit; contrà ignorantia Iudicis, eſt calamitas innocentis.

Quartum, nec accipiat munera, quia τῶν δώρων καὶ ἐξ ἀλλοτρίου ἐπιθυμεῖν ἐστ' εὐδίας.

Iudices pecunia corrupti.

Si in aurem Iudicis vel Aduocati ſuſurret pecunia; Orphei lyra, carmen Amphionis, Muſa Virgilij, voce pecuniæ ſuffocantur.

Quid plura? vbi nummus loquitur, Tulliani eloquij tuba rauceſcit: vbi nummus militat, Hectoreæ militiæ fulgura compeſcuntur: vbi pugnat pecunia, virtus expugnatur Herculea: nummus vincit, nummus regnat, nummus imperat vniuerſis.

Iuſtinus Authent. coll. 2. tit. 2. nou. 8. in præfatione, vult Iudices, καθαρᾶς χεῖρας τοῦ χέρδους.

Neque tantùm ipsi puris manibus Iudices esse debent, sed latronibus præterea & depeculatoribus infesti, vt sint instar Pelichi statuæ; cuius erat ea vis, vt fures, quasi iniecta remora retineret: testatur Eucrates apud Lucianum, in Philopseud.

Quintum, vt sit magnus veritatis amator: quam idcirco summus Iudæorum sacerdos ad cor impressam gestabat, cum hac inscriptione, *Veritas & Illustratio.*

Veritas gestatur à summo Iudæorum sacerdote.

Ἀλήθειαν καὶ δήλωσιν τῶν ἀδημάτων κάλλιστον, καὶ διαφερόντως ἐν τῷ τῆς ψυχῆς ἡγεμονικῷ.

Sextum, vt non animaduertat personas, sed res: τὸν φύσει τῶν πραγμάτων ἄπλαστον καὶ γυμνὸν ὁρᾷν, Alienum te à personis omnium redde in Iudicio (inquit Hieron. ad Damasc.)

Personarũ acceptio fugienda.

Septimum, vt misericors sit in pauperes, ἔλεον καὶ φιλανθρωπίας διαπαλμάτων πρεῖν.

Octauum, vt sua potentia vtatur, ad subleuandas non opprimendas hominum miserias, sitque in dignitate ciuilis & moderatus: Μὴ καθάπερ ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσι καταπαλαπαίζειν τὸν ἀνταγωνιστὴν τῇ ῥώμῃ καὶ δυνάμει.

Nonum, vt in decernendo non sit præceps, *Cunctator esse debet qui iudicat de salute.*

Lib. 2. cap. 51. constit. Apost. Τὰς κρίσεις δίκαιον μετὰ μακροθυμίας ποιεῖσθαι, πλείοσιν ἡμέραις ποιουμένους τὴν ἐξέτασιν, μετὰ συμβουλίου πολλοῦ, καὶ παρεμπαίσματος μέσου· πολυπαθὲς ὄντως καὶ ψῆφον δικάσαι ὁ μέλλων ἀποφέρειν, πρὸς ἥλιον ἐπάρας τὰς χεῖρας, διαμαρτύρεται ἀδῶρος ὑπάρχειν τοῦ αἵματος τοῦ ἀνθρώπου.

Iudices antequam ferrent sententiã, Solem testabãtur.

Ad summum, sit innocentiæ templum, temperantiæ sacrarium, ara iustitiæ, absit à iudiciarijs mentibus aliquid prophanum.

DE ADVOCATIS.

CAPVT XIX.

Rhetores qui.

Ῥήτωρ nomen apud Græcos cõmune fuit iis qui causas agerent, & à Latinis Patroni, Oratores, Causidici, Aduocati etiam postrẽmò sunt nominati: quanquam Aduocatus apud veteres dicebatur, non qui causam ageret, sed qui amico litiganti præsentiam assiduámque sectationis operam commodaret, vt actorum testis esset, idémque adiutor pro virili.

Reorũ cõmitatus.

Ductum inde opinor, quòd rei, vel vt misericordiam mouerent, vel, vt potentiam ostentarent suam, quamplurimos amicorum aduocare, iisdémque stipati in forum prodire solebant. Declarat hoc epilogus Lysiæ, pro Micia:

Οὐκ ἐγώ, ὦ ἄνδρες δικασταί, οἷς πολὺ δικαιότατον συμφύσεις, ἀλλ' ὑμῶν ἀναβεβάσομαι. τί γὰρ πεφυκότων, οἱ μὲν ἀνδρεγάθους αὐτοῦ παρεχόντες, καὶ μεγάλῃ τῇ πόλει πιστοῦντες, ἐν τῷ πολέμῳ τεθνᾶσιν, &c. in quibus ostendit, se nullos habere aduocatos, quòd omnes propinqui, pro patria dimicantes occubuissent.

Inde latiùs fuso vocabulo, aduocati plerumque nominantur quilibet assectatores; quales Marci Antonij aduocatos intellexit Tullius, 2. Philipp. satellites nempe, qui ipsum stipabant, & fortibus viris, ad Senatum omnes obsepiebant vias.

Puto eos apud Arbitrum audaciùs interpretari Aduocatorum nomen, qui pro furibus & spoliatoribus vestis, accipiunt, hoc loco inducti.

Aduocati tamen iam penè nocturni, qui volebant pallium lucrifacere, flagitabant, vti apud se vtraque deponerẽtur. (Nam de asseclis & stipatoribus potest intelligi.)

Sed quoquo modo seres habeat, tandem proprium & familiare nomen Aduocati, penes causarum actores remansit.

Magna fuit eorum apud Græcos, maximè verò Athenienses, claritas; siquidem in hoc eloquentiæ regno ῥήτορες, vt in mari venti, dominabantur. Et certè egregij patroni omnem

Aduocatorum laus.

commendationem merentur: nec mirum, si insignibus honorum titulis, in Imperatorum constitutionibus ornantur: sic enim habet Theodosij & Valentiniani nouella de postulando.

Digni omnibus honoribus habeantur, qui Aduocati esse meruerint. Quo enim honore impares esse credimus eos, qui vita & eloquentia reipubl. & priuatorum commodis deseruiunt?

Petrus Damiani. Beatus Petrus Damiani, in sermone de resurrectione Domini, eorum honorificè meminit his verbis:

Qui gloriosæ vocis confisi munimine, lapsa erigunt, fatigata reparant, non minùs prouident humano generi, quàm si clypeis & thoracibus sese patriámque defendant.

Quæ verba videtur ex Leonis & Anthemij Imperatorum honorifico illo de Aduocatis elogio desumpsisse, quod legitur Codicis lib. 2.

Cod. l. 2. tit. 7 de aduocatis diuers. iudic. 14. Aduocati, qui dirimunt ambigua facta causarum, suæque defensionis viribus, sæpe publicis in rebus ac priuatis, lapsa erigunt, fatigata reparant, nonminùs prouident humano generi, quàm si præliis atque vulneribus patriam parentésque seruarent; neq; enim solos nostro imperio militare credimus, qui gladiis, clypeis, & thoracibus nituntur, sed etiam aduocatis. Militant namque causarum patroni, qui gloriosæ vocis confisi munimine, laborantium spem, vitam, & posteros defendunt.

Gregor. Syntag. part 3 l. 49. de actionibus. Quamobrem nec immeritò, inter cætera honorum insignia concessum vrbis consistorialibus aduocatis legimus, vt doctos iuuenes, in vtroque iure doctoris laurea ornarent, vt ab ipsis honoris esset initium, quos præcipua quadam gloriæ prærogatiua dignos omnes censerent.

Synesius in epist ad Ioan. At verò, si aduocati neglecto officio sint indocti, clamosi, iniusti, rapaces, splendorem istius nominis, pessimis sordibus inquinant: Tales sunt, quos Synesius describit; ἀνθρωπίσκια ἀναιδῆ, καὶ παμπόνηρα, καὶ οὐδὲν ὑγιὲς, ἀλλὰ λοίδορα, καὶ κακορρήμονα εἴδότα, *Homulos impudentes, in omnibus præposteros, atque peruersos, conuiciatores, malorúmque architectos.*

Et Aristophanes portentoso verbo, ὀρθοφωτοσυκοφαντοδικοπαλαμναῖος nominat, quasi *miseros, & insomnes calumniatores, litiúmque consarcinatores diceret.* Aristoph. in Vespis.

Contra hos sanctorum virorum iaciuntur fulmina: Nam D. Bernardus vbi Eugenij Papæ aures ab huiusmodi hominibus deterret: Bernard. l. 2. de consideratione.

Hi sunt, inquit, qui docuerunt linguas suas loqui mendacium: diserti aduersus iustitiam, eruditi pro falsitate: sapientes sunt, vt faciant malum: eloquentes, vt impugnent verum.

Et Petrus Blesensis;

Hodie soli auaritiæ student Patroni causarum, atque illud venerabile nomen, & gloriosa professio, notabili venalitate vilescit.

Carolus Magnus, in capitulari de pace, huiusmodi aduocatos à iudiciis submouendos monet: Carolus Magn. in capitul. de pace, c. 12.

Praui Aduocati tollantur, & vicedomini, & vicarij, & centenarij, & tales eligantur, qui sciant, & velint iustè causas discernere, & terminare.

Claudius Imperator, insigni animaduersione Aduocatorum licentiam coercuit, cùm vnum ex istis Iudæum Gallicum, (vt est apud Dionem, malim tamen cum Zonara legere, Iulium Gallicum) in Tiberim præcipitari iussit:

Ἰούλιόν τε τινὰ Γαλατικῷ φόνου δίκην ποτὲ λέγοντα ἐκκλαύσιος ἀχθεσθεὶς, ἐκέλευσεν, αὐτὸν, εἰς τὸν Τίβεριν ἐμβληθῆναι. Dion l. 10.

Vnde Domitij Afri, patroni reorum, suo tempore præstantissimi locus, cuius auxilium, cùm quidam imploraret, à Gallico destitutus, *Quis tibi iudicauit*, inquit, *me natatorem*

Digitized by Google

Gallico meliorem esse? quasi vellet dicere, nemini iniustæ caussæ patrocinium susciendum, nisi natando se confideret, Claudij Imperatoris seueritatem euasurum?

Primùm igitur hoc in patrono non frustra requiritur, vt sit vir bonus, quod præstabit; si, quod vno verbo dixit Cassiodorus in Variis;

Cassiod. l. 8. var. ep. 4. *Iudicantis animum portet ad subsellia cognitorum:* pudoris enim sustinere iacturam nescit, qui se priùs iudice corrigitur.

D. Aug. ep. 54. Eluceat autem in primis amor veritatis: nam si ex mendacio lucrum faciat, inclamandum quod ait D. Augustinus:

Redde, quod accepisti, quando contra veritatem stetisti, iniquitati adfuisti, iudicem fefellisti, iustam caussam oppressisti, de falsitate vicisti.

Deinde fides in clientem, sine vlla suspicione præuaricationis.

Tertiò, incorrupta quædam generositas, quæ istam sanguinariam, & de miserorum visceribus pastam eloquentiam perpetuò auersetur, nec tam lucro quàm honestati, & miserorum, maximè verò pauperum, vtilitatibus seruiat.

Ludouici XII de Aduocatis dictum. Quartò, dexteritas quædam in regendis, & maturitas in conficiendis negotiis; ne quod Ludouicus XII. aiebat, quemadmodum cerdones corium dentibus, sic lites ille distendat: quod miseros sæpe exclamare cogit, quod incertus ille author, in poëmate de lite:

Litis calamitas.

O diræ lites! ô iurgia dira Deorum!
O furiis Erebóque sata! mortalia semper
Continuò, diro laniatu corda secantes.

Accedat deinde oportet egregia supellex, scientiæ iurisque cognitio, sine qua aduocatus, rabula potiùs dicendus est, quàm Patronus.

Anastasius Cæsar prohibet quempiam consortio aduocatorum associari, antequam per statuta tempora, legum eruditioni noscatur inhæsisse.

In concilio verò Basilienſi, vetatur, ne ante studium legum impensum per quinquennium, in aliqua nominata academia quispiam Baccalaureus legum, vel iuris Cæsarei fiat, vel Pontificij, vel nominationem obtineat, exceptis filiis natis ex vtroque parente nobili; quibus sufficit triennium: quod ex constitutione Regis Ludouici XII. cautum est, anno 1512. artic. 8. nunc autem permulti fiunt aduocati citiùs quàm coquantur Asparagi, quos meritò quis *εὐλαῖς πας' ἡμῶν, καὶ ψυχρὰ χοιρίδια* dixerit.

Aduocatidotes. Anfrerius præterea in stylo Parlamenti, desiderat in aduocato gestum maturum, vultum lætum, moderatam humanitatem, curialem formam, iræ temperamentum.

DE SCIENTIA PATRONI.

CAPVT XX.

ELoquentiæ comes est in Patrono scientia, de qua præclaras habet monitiones Posseuinus noster, in sua bibliotheca, quas hîc obiter perstringemus.

Cognitu imprimis necessaria sunt (inquit) iuris origo, æquitas, partitio legum, & legalium librorum, iurisconsultorum veterum ingenia, interpretum, qui sequuti sunt, labores, qualitas, cautiones adhibendæ.

Ordo Iurisprudentiæ addiscendæ.

Decalogus legum omnium typus, & primus iuris per totum ius. VT primò diuinâ ac æterna lege cognita, quæ lex amoris est, lex ab ipso Deo data, hoc est, Decalogus, probè noscatur. Vt vis Christianæ legis, quam è cœlo detulit

æterna patris ſapientia, quæve legem naturalem, & alias impleuit, non tam intelligatur quàm diligatur, & aliis, (vt æquiſſimum eſt,) præferatur.

Mox duodecim tabularum liber ediſcendus.

Tum ad leges duodecim tabularum accedant; de quibus ait M. Tullius 1. de Orat. Bibliothecas mehercule omnium philoſophorum vnus mihi videtur 12. tabularum libellus & auctoritatis pondere & vtilitatis vbertate ſuperare.

Inde ad Romanas veteres leges tranſeant, quæ ab aliis collectæ ſunt poſt Pomponium, & eiuſmodi reliquos.

Mox ad Iuſtiniani inſtitutiones, ac demum ad reliquas ciuilis corporis partes veniant.

Sic verò ſine circuitione, aut ambagibus, inſpectabunt in id ſemper, quod optimum eſt, memores illius, quod afflatu diuino Dauid Rex pronuntiauit. *Cognouit*, inquit, *Domine, quoniam æquitas iudicia tua.* Et illius: *Diuina lex illuminat oculos*: Et rurſus illius: *Hæc eſt voluntas Dei, ſanctificatio veſtra.*

Inſtitutiones Iuſtiniani.

Tum verò, vbi auctores perpaucos & probatos, attentè & maturè perlegerint, iam tutiores ad publica negotia & tribunalia accedent, memores præſertim & patriæ, quam non habemus hîc ſtabilitam, ſed in cœlo, & diuini illius Tribunalis, cui omnes aliquando ſiſtemur.

Scopus iuriſprudentiæ.

Non erit autem, cur aliquis nouos hæreticorum libros de Iuriſprudentia verſet, qui linguæ elegantioris ſpecie ornati (cum in iis ſæpiſſimè lateant ſpinæ hæreſum, & impietatis) ſolent adoleſcentum animos à recto plerumque abducere.

Cauendum à Iuriſconſultis hæreticis.

Hoc ipſum, quod in Axiomaticorum eſt ſacramento, hîc commendandum, κοινωνικὸν εἶναι τῇ ἁγίᾳ τοῦ θεοῦ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ.

CORPORIS CIVILIS *Vniuerſalis partitio.*

CAPVT. XXI.

HÆc vbi delibauerit, ſciat ſtudioſus, Ciuile corpus, quod in Europæ Academiis etiamnum eſt in vſu, tribus præcipuè partibus conſtare; Inſtitutionibus, Pandectis, & Codicis conſtitutionibus, qui nunc præcisè Codex nominatur: cui ad extremum quartus earum liber additus fuit; quæ deinceps per omne Iuſtiniani Imperium ſcriptæ ſunt, quæve tum nouellæ tum authentica dici ſolent.

Iuris ciuilis tres partes.

Priora illa omnia, Iuſtiniano Cæſare mandante, præcipuè verò Triboniani ſuaſu & opera, paulò plus triennij ſpatio collecta ſunt. Hic enim conſtitutiones Imperatorias ex tribus libris, qui Gregorianus, Hermogenianus, & Theodoſianus vocabantur, adhibito quadantenus delectu, vnum in librum redegit, quem codicem conſtitutionum Latinè inſcripſit.

Iuſtiniani libri Triboniani ſuaſu quando & quomodo conditi. Adhibitus eſt ad hoc opus nobilis ille decẽuiratus cuius mentionem feci lib. 4. c. 10.

Vix abiit annus, cùm idem Tribonianus, Græcis hominibus, qui tum videbantur iuriſprudentiæ laude cæteros anteire, ad ſocietatem laboris Iuſtiniani iuſſu adſcitis, veterum Iuriſconſultorum ſcripta vniuerſa in Principis palatium deportari, atque inde Pandectas confici curauit.

Treboniani & cæterorũ in iuriſprudentia illuſtranda opera. Pandectæ, Inſtitutiones. Digeſtorũ libri.

Exeunte triennio, cùm res tota penè peruenisſet ad calcẽ, Iuſtinianus, nouo mandato, Inſtitutiones iuris colligi & ſcribi voluit ex iuris diſciplinæ elementis, quæ antiqui Iuriſconſulti tradiderant.

Deinde non ita multo pòſt emiſſi ſunt in lucem quinquaginta Digeſtorum, ſeu Pandectarum, libri.

Anno vertente, cùm iam extarent eiuſdem Imperatoris complures de variis rebus conſtitutiones, & in his, ex-

ex, quæ quinquaginta decisiones vulgo nominantur, post superiorem illam codicis editionem promulgatæ, idem Tribonianus, sociis quatuor labori adhibitis, nouissimo Imperatoris iussu, priorem illum, quem diximus, Codicem reconcinnandum suscepit; cùm, vt posteriores constitutiones eundem in librum referrentur, tum, vt quæ ex superioribus mutatæ atque abrogatæ fuissent, eodem ex libro tollerentur.

Codex.

Et hęc quidem ad ciuilis corporis antiqui vniuersalem partitionem; cui tamen postea pro variis sęculis varia accessere, quæ apud Posseuinum numerata licet inuenire.

Basilij, Cõstantini, Leonis θέκτων.

Post Iustiniani Imperium, multis annis, Basilius, Constantinus, & Leo, legum volumen ediderunt θέκτων vocatum, quo leges compendiosè complectebantur, & per epitomen enarrabant: in quo cùm multa essent confusa, Constantinus Harmenopulus omissa supplere, confusa distinguere, ac totum penè opus dissolutum absoluere conatus est, eundémque titulum suæ epitomæ attribuit, vt θέκτων quoque vocaretur, vel ἑξάβιβλος, quoniam in sex libros erat distributa.

Harmenopuli liber perutilis.

RATIO EDISCENDI.

CAPVT XXII.

Quomodo fundamenta per solidum iacienda in studiis Iuris.

HÆc cùm ita sint, & verò ab Iustiniani institutionibus soleant vbique iurisprudentiæ fundamenta iaci, profectò cuiusmodi hæc fuerint, sperandum est eiusmodi fore quidquid superstruetur, videlicet ex solidissimis, solidissimum. At soliditatem hanc parient tria: Verborum & sententiarum intelligentia: tradendi eas ratio pro iuuentutis captu, vitæque nostræ breuissimo spatio: pietatis demum, sine qua veritas euertitur, & summum ius summa fit iniustitia, suis quibusque locis accommodatio.

Verborum intelligẽtię, Græcæ & Latinæ linguæ necessitas.

Ad verborum & sententiarũ intelligentiam cùm Latinæ tum Græcæ linguæ peritia vtilissima est, ne dicam prorsus necessaria.

Latinæ linguæ maiestatem, quoniam Iurisconsulti veteres vnà cum Romanis Impp. mordicus retinuerunt, nisi iuris interpretes studiosíque calluerint, atque adeò adamauerint, sæpissimè errabunt, impingent, somniabunt quæ nunquam somniârunt qui leges nobis tradiderunt.

Maiestas Latini sermonis.

Magistratus prisci (*inquit Valerius Max.*) quantopere suam populique Romani maiestatem retinentes, vt se gesserint, hinc cognosci potest, quòd inter cætera obtinendæ grauitatis indicia, illud quoq; magna perseuerantia custodiebant, ne Græcis vnquam, nisi Latinè, responsa darent; quin etiam ipsa linguę volubilitate, qua plurimùm valent, excussa, per interpretem loqui cogebant non in vrbe tantùm nostra, sed etiam in Græcia, & Asia; quo scilicet Latinæ vocis honos per omnes gentes venerabilior diffunderetur: nec illis deerant studia doctrinæ, sed nulla nõ in re pallium togę subijci debere arbitrabãtur; indignum esse existimantes, illecebris & suauitate literarum. Imperij pondus & auctoritatem domari. *Hæc ille.*

Sermone Græco (*ait Suetonius de Tiberio*) quamquam aliàs promptus, & facilis, non tamen vsquequaque vsus est: abstinuítque maximè in Senatu, adeò quidem, vt monopolium nominaturus, veniam postularit, quòd sibi verbo peregrino vtendum esset; atque in quodam decreto Patrum, cùm ἰμέλημα recitaretur, commutandum censuit, & pro peregrino, nostratem vocẽ requirendum, aut si non reperiretur, vel pluribus, vel per ambitum verborum, rem enuntiandam: Militem quoque

Digitized by Google

Græcè teſtimonium interrogatum, niſi Latinè, reſpondere vetuit.

Eadem ferè de ipſo teſtatur Dio. At de Claudio ſcribitur, quòd ſplendidum virum, Græciæque prouinciæ principem, verùm Latini ſermonis ignarum, non modò ex albo Iudicum eraſit, ſed etiam in peregrinatem redegit.

Verborum Iuris interpretes qui.

Cùm autem Labeo, Vlpianus, Paulus, Scæuola, & reliqui, toti penè in eo ſint, vt legum, edictorum, teſtamentorum, ſtipulationum verba interpretentur, atque ab iis decerpta ſint propemodum omnia, quæ leguntur in inſtitutionibus; quid aſſequentur quibus Latina lingua fuerit barbara, cùm ipſi potiùs, quoniam Latinæ linguæ barbari fuerint, barbariem loco veritatis, ac plerumque iniuriam pro iure ſint propagaturi?

Labeo & eius honorifica commendatio.

Labeo, inquit Gellius, iuris quidem ciuilis diſciplinam principali ſtudio exercuit, & conſulentibus de iure publicè reſponſitauit, cæterarúmque bonarum artium non expers fuit, & in Grammaticam ſeſe, Dialecticam, litteráſque antiquiores penetrauerat, Latinarúmque vocum origines rationéſque percalluerat: Eáque præcipuè ſcientiâ, ad enodandos pleroſque iuris laqueos, vtebatur. *Hæc Gellius.*

Pandectarũ interpretes è quibus verborum & rerum intelligentia compendiaria via ediſcitur.

Legum verò fontes, Pandectas, ante paucos annos, quoniam in hac re (vti mox dicetur) Politianus, Haloander Budæus, Alciatus, Zaſius (qui legi non debet niſi expurgatus) Viglius, Pyrrhus, Antonius Auguſtinus (qui poſtea fuit Epiſcopus Tarraconẽnſis,) & reliqui non ſudauerant, habebamus corruptiſſimos; vitæque magna pars comminiſcendis næniis conſumebatur, Latinæ linguæ inſcitia.

Accedit Lexicon quidem, ſiue dictionarium iuris ciuilis extat à variis vel collectum vel auctum, quod magno vſui ſolet eſſe, non ſolùm tyronibus, verum etiam ætate ac ſtudio prouectis: Sed quoniam ab hæreticis ſæpè fœdatum eſt, aut illatis hæreticorum Miniſtrorum auctoritatibus, vti Melanchthonis, & iſtiuſmodi aliarum peſtium, aut latenti hæreſum inſperſione in dedicatoriis epiſtolis, ſiue additis ad extremum opuſculis: Idcirco omnino curandum eſt, vt quæ huiuſmodi ſunt, prorſus ablegentur.

Vt autem Romana lingua alias ornauit, illuſtrauit, perfecit; ſic viciſſim ipſa à Græca ornata, illuſtrata, perfecta eſt. Itaque ſi in reliquis diſciplinis (quod alibi oſtenſũ eſt) neceſſitas eius apparuit, multò magis in Romanis legibus, Iuréque ciuili, conſtabit.

Ad explicandas ſanè dictiones illas, quæ magnam habent emphaſim; ad idiotiſmũ phraſium, quæ ab ea vſurpatæ ſunt, ad menda corrigenda, quæ Typographorum vel Amanuenſium incuria paſſim irrepſerunt: ad intelligendos locos, qui planiùs ab interpretibus verti poterant, ad declinandos errores, ex Latini ſermonis amphibologia, & denique ad eas voces percipiendas, quæ in editionibus Latinis, atque in ipſo foro remanſerunt, nemo paulò perſpicacior non intelliget ſummam Græcæ linguę vtilitatem ac neceſſitatem. Plenæ ſunt Iuſtiniani Conſtitutiones, Theophili, & Conſtantini, aliorúmque Græcorum lib. Latinis illis vocibus: *Dominium, Legatarius, Mandatarius, Donatarius.* Et huiuſmodi artis vocabulis: quin etiam illis; *κουράτωρ, κουρατρίξ, ξενοδόκος, πάτρων, λήγατος*, & huiuſmodi ſexcentis; quæ ideo moleſta erant Herennio Modeſtino, dũ Græcè Latina, vt ille inquit, iura docebat. Sic Latini Conſulti. *Hypotheca, Chirographo, Emphyteuſi, Sitonia, Heremodicio, Orphanotrophe, Xeno, Archigerente, Dioiceti, Epiſtalmata, Thlibiis, Cantharidibus*, atque aliis pleriſque nominibus Græcis vtuntur. Et notatur propterea vel Politianus, vel Haloander, quòd

Græcarum Pandectarum notas vel ille non diligentissimè, vel hic re vera nunquam viderit, licèt eas sè proferre polliceretur. Taceo multa in digestis Græco dicendi genere scripta: quòd cùm Græca natio venit in Romanam potestatem, linguæ suæ copiam & artem secum in vrbem intulit. Id quod & Priscianus olim, & Guilielmus Budæus in nostris quoque legibus meminit.

Constat autem, Trebonianum, ea quæ à Iureconsultis Græcè inuenit, scripta, eadem lingua describi curasse, & hodiéque in Pandectis Florentinis extare Græca responsa: Authentica quoque ipsa Græcè fuisse scripta, quæ vix paucos ante annos intelligi poterant linguæ Græcæ ignoratione. Duodecim verò legum tabulas maxima ex parte è Græcia delatas, quemadmodum & philosophiam, omnesque ingenuas artes, quæ Iurisconsulto maximè congruũt, Græcè fuisse traditas. Græca ideò vt cum Latinis semper coniungeret, Tullius filio et [illegible] Nouũt omnes, Marcum Catonem Censorium, eundem Oratorem eundem historiæ conditorem, eundem iuris, eundem rerum rusticarum peritissimum, inter tot operas militiæ, tantas domi contentiones, rudi seculo litteras Græcas, senem etiam ætatéque iam decliui didicisse. Hinc fit vt interpretes Græci, etsi Romanæ antiquitatis ignoratione labi potuerunt, & adeò lapsi sunt, magno tamen præsidio sint iis qui in hac disciplina cupiunt excellere. Sanè Græca lingua familiaris fuit Modestino, Papiniano, & Scæuolæ, aliisque omnibus, è quorum libris digesta conscripta sunt, ac quæ nunc omnium manibus teruntur, cùm addiscuntur breuiore temporis spatio, tum eorundem interpretationibus magnopere iuuamur ad ea quæ amisimus restituenda.

Atqui Theophilo, præter non ita multos in eadem antiquitate lapsus, qui Iustiniani institutiones vertit in Græcam linguam, nullum alium ad eos libros intelligendos esse aptiorem, scripsit Antonius Augustinus, ac reliqui postea comprobarunt.

Quod verò ad rerum interpretationem attinet, inter plurimos interpretes qui institutiones Iustiniani explanauerunt, petendam maximè existimat Possevinus istorum studiorum rationem ex Syluestro Aldobrandino, & Viglio Zuichemo; quibus si quis addere voluerit Ioachimum Mynsingerum, & Franciscum Hotomannum, meminerit, ne manum admoueat iis qui Ecclesiæ permissu non sunt editi, neque emaculati: Sed de his & cæteris auctoribus, qui volet, illum consulat.

DE FORMA CIVILIS *Eloquentiæ.*

CAPVT XXIII.

NVnc ad formam & characterem dicendi in hoc forensi genere à prudẽtibus viris traditum venio: de qua re cùm in eo libro quem de stylo conscripsi, non pauca dixerim, tota hæc tractatio breuior futura est, & ciuilis eloquentiæ limitibus circumscripta.

Eloquentiæ ciuilis in duas sectas concisa.

Atque vt ea tantùm attingam genera, quæ nunc spectatissima sunt apud omnes; duas potissimũ eius eloquentiæ, quæ nunc in foro & vita ciuili regnat, sectas esse video: Alij enim orationes instar commentariorum scribunt, ex magna linguarum atque testimoniorum sylua congestas, vt amplam speciem doctrinæ præferant; Alij verò dicendi genus longè dispar consectantur, accuratũ, subtile, elimatũ, suaue, optimis sensibus affluens, magno verborũ delectu illuminatum, & venusta periodorum concinnitate vndiq; circumtonsum; quod etsi minus habeat doctę ostẽ-

Digitized by Google

tationis, minus tamen habet ineptiarum.

Quærunt igitur adolescentes cui potissimùm stylo insistere debeant? nec desunt vtrimque rationes quæ in diuersa suspensos animos abripiant.

Doctorum oratio magnam habet speciē.

Nam quod ad primum dicēdi genus attinet, magnam concitat doctrinæ opinionem, quæ vna res hominū auribus suauissimè blanditur, magnam habet admirationem, cùm in vnam orationem videmus omnium fermè sæculorum lumina confluxisse.

Loquuntur vnius hominis ore tot veteres; & sua quisque vernacula loquitur, resonant vndiq; varia idiomata, Græca, Latina, Hebraica, interdum Chaldaica, & Arabica, quibus Italica & Hispanica non rarò admiscētur. Nō est iā fabula *tricorpor Geryon*, quē ternis loquutum linguis mythologi confinxerunt. Audimus vno hominis ore tot peregrinas voces, vt eius monstri varietatē miremur esse superatā.

Afferuntur præterea authores tam diuersi, tam ignoti, tā abditi, qui postliminio in lucem sæculorum redeūt, tam lectæ pronunciantur sententiæ, tam exquisitæ rerum obseruationes, tam illustres notæ, vt putes in vnius mortalis anima omnium heroum ingenia, artes, inuenta reflоruisse. Tum verò hæc dum ex memoriæ sactario promptissima quadam facundia & efferuescentibus verbis proferuntur, quis est qui hunc hominem non suspiciat, quis nō obstupescat, imò quis hominem putet, *non viuam quādam, & spirantem bibliothecam, cui Deus omnes antiquarum disciplinarum thesauros crediderit?*

Doctrina orationibus an adhibenda?

Titillat animos hoc *tergeminum sophos*, & latiùs in perniciem eloquentiæ sui veneni suauitatem diffundit. Quòd si quis obiiciat tantam peregrinæ eruditionis ostentationem plurimum habere vanitatis: addunt qui se huic stylo addixerunt, longè saniorem & modestiorem esse: nā qui ex veterum mente loquitur, plus habet modestiæ, quàm qui sui ingenij inuenta suis auditoribus venditat. Aduletur sibi quisque recentiorum hominum, quantum volet, & nouos ingenij sui fœtus, vt partum simiæ solent, demiretur, nunquam tamen hoc assequetur, vt antiquos illos, quibus coronatis tot sæcula plauserunt, de gloriæ hæreditate dimoueat. Quamobrem, cùm dicunt sua, parū habent auctoritatis; at cùm veterum sententias & monumenta referunt, nō iam homines loqui videntur, sed quædam ex tripode oracula.

Antiquorū laus.

Hinc fructus apud auditores vberior; quibus, etiamsi præceptorem egeris, haudquaquam persuaseris, vt à te audita, quasi antiquorum effata, suscipiant, siquidem rebus etiam optimis facilè adhæresceit ex nouitate fastidium: sed ne multis (inquiunt) rationibus moremur, discrimen omne sustulit experientia; nam qui huiusmodi actiones habent, aut orationes, nullis veterum sententiis, quasi stellis, illuminatas; etiamsi lautissimū manufactæ orationis explicent instrumentum, frigidè tamen & oscitanter audiuntur; nec prodest quòd dicāt se orationem, ex veterum quidem sensibus coagmentatam fingere, sed consultò premere, ne obscurent eloquentiam: Primùm enim illiberales sunt, & erga summorum hominum manes ingrati, qui eorum premere nituntur memoriam, & iis tenebras offundere, à quibus lucem accepere. Deinde si nolunt intelligi, cur vtuntur, cur operam iis impendunt? cur clauum purpuræ insuunt, si tegendi consilium est? sed nec tamen illi tegunt: & qui hæc aliis dissuadent, postquam contra doctos omni conatu declamārunt, doctrinam auctorum vsurpant, haud quidem latenter, & obscurè, vel si quis modestiorem se in ea re fingat: vt illa virgo Virgiliana:

Et fugit ad salices, & se cupit antè videri.

Hæc fermè huius ſectæ argumenta.

Conſuetudinis vis.

Equidem fateor violentum eſſe conſuetudinis imperium, cuius vis vbi ſemel in hominum animos ſenſúſque peruaſit, non facilè, niſi graniſſimæ cuiuſdam auctoritatis viribus & lacertis refringitur.

Qui primi in foro Gallico poſt ſuperiorum ſæculorum infantiam, præcipua quadam eloquentiæ maieſtate eminere viſi ſunt, cùm eſſent & ſanctiore doctrina exculti, & variorum librorum lectionem callerẽt, ſtatim ſe in hoc dicendi genus coniecere; quod in tanta linguarum & rerum ignorantia pleniſſimum erat admirationis.

Itaque illi cùm eſſent auctoritate graues, eruditione celebres, & ciuilium artium diſciplinis præclariſſimè inſtructi, plurimos habuerunt imitatores, qui ſe ad vnius principis exemplar, quãtum maximè poſſunt, nituntur effingere. Sed orientur (opinor) viri, niſi iam nati ſunt, magni, & ſapientes, qui illam dicendi peruerſitatem, quæ ſe noſtrorum hominum agglutinauit ingeniis, aut penitus euellent, aut certè ſuccifis viribus debilitatam & comminutam in aliud domicilium emittant.

Eſt enim profectò error mentis, qui ſe dulcibus vitiis inſtillat, & ſpecioſo quodam doctrinæ prætextu oppreſſis vanitate ſenſibus illudit.

Primùm enim, quis veterum ita loquutus eſt?

Non ſum is qui velim omnia ſemper ad normas antiquorum reformari, ſcio, multa pro ſeculorum varietate, multa pro hominum ingeniis, populorúmque diſparitate mutari, maximè verò in eloquentia; cuius hoc fuit ſemper regnum, ſcenæ (vt aiunt) opinionique ſeruire. Sed tamen haudquaquam arbitror, contemnendam præſtantiſſimorum hominum, in iis præcipuè artibus, quarum gloria floruerunt, auctoritatem.

Quis igitur tanta idiomatum varietate, tam denſa teſtimoniorum copia loquutus eſt?

Non mirum eſt (inquiunt) ſi Græci, qui & linguam ſuam mirantur impenſiùs, & cæteratum gentium artes ac diſciplinas reſpuunt, nunquam ferantur his teſtimoniis delectati: niſi fortè Moſem velis à Demoſthene Hebraicis citari verbis. Eſto, hoc concedamus, Græcos, vt plurimùm ſua lingua contentos, cæterorum populorum idiomata vel ignoraſſe, vel contempſiſſe; diffiteri tamen non poſſumus, aliquos etiã veterum Græcorum Latinis litteris exultos. Nam & Euſebium nouimus Virgilianos verſus ex Pollione Græcos feciſſe: nec imperitum Latinitatis fuiſſe exiſtimem Gregorium Nazianzenum, qui de Cypriani eloquentia tam accuratum tulerit iudicium. Sed & Demetrium quendam, ex Græcis accepimus, Diuũ Thomã Græcis litteris reddidiſſe; quod olim Zacharias Pontifex, in Gregorij magni dialogis fecerat: aliquando tamen illi Latina cum Græcis commiſcent.

Hoc Demetrius Phalereus, vir iudicij (vt apparet) limatiſſimi, in oratione fieri prohibet.

Quid verò Latini oratores, & qui vnus omnium inſtar eſt, Tullius? quando prolixis & frequentibus Græcorum teſtimoniis in orationibus vtitur.

Atqui profectò hic vir, ſi quiſquam alius, Græcarum literarum fuit peritiſſimus, & ea etiam argumenta ſæpius attigit, in quibus liberiùs exultare poterat, vt in humaniorum ſcientiarum laudibus, ea oratione quam pro Archia Poëta conſcripſit. In hac tamen, & in cæteris, conſultò eam Græcæ eruditionis oſtentationem fugit, ne forum in Varronis bibliothecam commutare videatur.

Neque tantùm hoc exemplo do-

cuit, ſed quid ipſe de tota re ſentiret, in grauiſſima Antonij Oratoris perſona paucis indicauit his verbis:

Cicero 2. de orat. ſect. 153.

Semper ego exiſtimaui iucundiorem & probabiliorem huic populo Oratorem fore, qui primùm quàm minimam artificij alicuius, deinde nullam Græcarum rerum ſignificationem daret.

Nil opus eſt cætera perſequi, ſi noſtra quærimus tempora: ecce præ oculis & manibus omnium, vir, quo neque auctoritate quiſquam grauior, neque acrior iudicio, nec vſu ciuilis eloquentiæ limatior, Vertius Procãcellarius, qui in eo libro, quem de Gallica eloquentia non minùs ſapienter quàm politè conſcripſit, totam illam rerum & teſtimoniorum inconditam farraginem tam graui cẽſura perculit, vt ad eius iudicium aliquid addere ſit de re ipſa multum detrahere.

Vertius, in eloquentia Gallica.

Doctrinæ copia & teſtimoniorũ farrago eloquentiæ inimica.

Quo ſe igitur præſidio tuebuntur, qui hanc dicendi rationem defendunt, an iis rationibus quas ſuprà commemoraui?

Enimuero multum habet hoc laudis, variam locorum atque teſtimoniorum ſyluam congerere, quod mediocribus etiam ingeniis, ſi librorum copia affluxerit, poteſt eſſe commune:

Num verò hoc potiùs admirabile eſt, orationem egregiis præditam ſenſibus, leni & æquabili tractu diffuſam, accuratam iudicio, verborum luminibus, & temperie figurarum præclariſſimè conſurgentem, quaſi magnæ mentis flumen in aures circunſtantium profundere, quàm ex Sanchoniatonis fragmentis, Glyca, & Micrologo putidiuſculos aliquot locos eruere?

Hæc dico, non quòd doctorum virorum operam in commentariis & obſeruationibus antiquitatis reſpuam, quæ magnam apud literatos obtinet commendationem, ſed eloquentiæ laureis præferri haudquaquam tulerim: nam & ipſi qui hæc ſcribunt, experiuntur quanta facilitate excidant iis qui in librorum vſu mediocriter ſunt verſati, &, ſi quod poëma aut orationem ſuo marte pangere aggrediantur, tum demum fateri cogũtur, artem dicendi omnium eſſe operoſiſſimam.

Qui fit igitur, vt non æquè ſuos auditores teneat eloquentia, ac varia ſolet eruditio?

Eloquentia cur cedere videatur eruditioni.

Primùm, quia ratò talis inuenitur eloquentia, quæ perurat, & rapiat: deinde, quia ſi quæ optimè conſcripta fuerint, non talem nanciſcuntur actionem; paucos denique legitimos habet de ſua dignitate iudices: nam quæ fermè dicuntur ab eloquentibus, cùm ea terſa & nitida eſſe oporteat, fit vt ab imperitis in promptu cuique eſſe iudicentur: iidem tamen ſi hoc ipſum conentur dicere, agnoſcunt quantum, non dicam in iſta grandi eloquentia ſed in minuta quidẽ ſubtilitate ſit difficultatis. Quòd ſi & ipſa eſſet, quæ eſſe debet eloquentia, & æquas ac eruditas aures haberet, nihil eſſet ex omnibus humanis artibus admirabilius. Sed honorificum eſt (inquiunt) & modeſtum, præclaris veterum vti teſtimoniis, nec ſua pro antiquis obtrudere: Quaſi verò antiquorum doctrinæ nuncium remitteret eloquentia, nec eos & ſæpe, & honoris cauſſà appellaret? Num verò, & vbi vis probationum deſiderat, ſi quæ ſint in authorum verbis ἐμφατικώτερα, hæc excutiunt eloquentes; num firmiſſimas habent ex omni ſcientiarum inſtrumento rationes, num earum Principes crebris appellant ſermonibus, num ipſi laudant impenſiùs? num de ſuis aliquid arrogantiùs prædicant? Quòd ſi nihil antiquorum inuentis addi noſtri Cenſores volunt, ſuadeo vt artes, & ingenia, in piſtrinum quoddam contumelioſæ ſeruitutis adigant: nec patiantur homines exercere quod nati ſunt. Sed nos

doctos ſcholiaſtas & philologos ſuis commentariis relinquamus, & nihil eloquentia dignum iudicemus, in quo offuſa teſtimoniorum luxuries lucem obſcuret orationis.

Rectè igitur præcipere videntur qui hęc de forenſi eloquentia præſcribunt.

Primùm, vt forma generis iudicialis notior ſit atque illuſtrior, diſtinguenda ſunt omnino genera cauſſarum: quędam enim ſunt cauſulæ, de quibus & audire & dicere penè indignum eſt: ad quas ſi ſplendorem eloquentiæ patronus afferat, is videatur ὀπὶ φακῇ μῦες ἐν, in lenticula vnguentum quærere: nec enim illuſtrem orationem afferre debet, niſi qui parem cauſſam inuenit. Aliæ ſunt ornatæ, & planè ἐπιδεικτικαὶ, quæ apparatiorem ſtylum deſiderant: aliæ ſunt mediocres, quę attemperatum dicendi genus poſtulant: alię denique negotioſæ, & graues, quæ ſine fuco verborum, & affectatione rerum, tractandæ ſunt. Et grauiter in iis peccant qui vt eruditionis famam conſequantur, ardent quadam prurigine citandi, & paſſim orationibus authorum teſtimonia iiſdem verbis ingerunt, quæ ad inanem potiùs oſtentationem, quàm ad robur cauſſę attinent.

Cauſulas ſpendidè tractare; Vnguętum in lenticula.

Secundum vitium eſt eorum qui exquiſitam vernantis ſtyli laſciuiam, variæque expolitionis figuras ſolertiſſimè componunt; quos Perſius meritò exagitat.

Fur es, ait, Pedio: Pedium quid? crimina raſis
Librat in Antithetis, doctas poſuiſſe figuras
Laudatur: bellum hoc, hoc bellum, an Romule cenes,
Men' moueat quippe, & cantet ſi naufragus, aſſem
Protulerim: cantas fracta cùm tein trabe pictum
Ex humero portes, verùm nec nocte paratum.
Plorabit qui me volet incurvaſſe querela.

Quid enim tam frigidum atque alienum, quàm in diſcrimine capitis aut fortunarum, ambitioſo genere orationis ſeſe oſtentare? & Blæſum imitari, qui ſacrilegij & peculatus poſtulatus à Cyrenenſibus, capitis cauſſam dicens, non ſe oratoriis defendit lacertis, ſed Neroni placiturum ſperans, leuia carmina & faciles verſus in Senatu recitauit?

Tertium eos ſpectat, qui vel in leuioribus cauſſis petitas ex varia antiquitate hiſtorias tam auidè inferciunt, vt in hoc ſuum palmarium vel prędipuum repoſitum eſſe arbitrentur; quos ſi non aliud, illud certè Lucilij edocuiſſe deberet:

Verſus ad cauſſas malè adhibiti. Antiquarij Cauſidici exagitati.

Χοιρίδιον καὶ βοῶν ἀπολώλεκα, καὶ μόσχα αἶγα,
Ὧν χάριν ἵλεως μοὶ γένεσθον Μίθρακλες·
Οὔτε γάρ μοι κοινὸν πρὸς Θρυάδας γεγένηται,
Οὔτ' ἀπάγω κλοπίμους οὔτ' ἀπὸ Θερμοπυλῶν·
Ἀλλὰ πρὸς Εὐτυχίδου ἔχομαι χρίσιν, ὅστις ποτ' ἐστί·
Ἔνθα μοι Ξέρξης, καὶ Λακεδαιμόνιοι·
Πλὴν καί μοῦ μνήσθητι τέμενος χάριν, ἢ μέγα χράξω,
Ἀλλὰ λέγει Μίθρακλης, ἄλλα τὸ χοιρίδιον.

Quod Martialis lib. 6. feſtiuiſſimè imitatus canit:

Non de vi, neque cede, nec veneno,
Sed lis eſt mihi de tribus capellis,
Vicini queror has abeſſe furto:
Hoc iudex ſibi poſtulat probari.
Tu Cannas Mithridaticúmque bellum,
Et periuria Punici furoris,
Et Syllas, Mariósque, Mutiósque,
Magna voce ſonas, manúque tota,
Jam dic Poſthume, de tribus capellis.

Sublatis igitur his & similibus vitiis prouidere debet hoc maximè tẽpore orator, vt dicenda tacendáque calleat, ac semper ad euentum festinet, & ad nouas res, non secus ac notas, auditorẽ rapiat. Superuacaneum non modò sed & puerile videtur cõmunibus causis exordia adtexere, traheréque diffusiùs, & in trãsitionibus ac parergis luxuriare; quæ omnia ludentium sunt potiùs declamatorum, quàm negotiosorum hominum.

Quartum ad eos pertinet qui longos amant circuitus, & diem, quod aiunt, dicendo eximere. Bene de hac re monet Paschalius. V.C.

Quæ ratio, inquit, est adstricti moris, totiusque adeò vitæ, eadem quoque est sermonis: vt enim in libera ciuitate fatendum est multa redundare in moribus, ita in orationibus, quæ ibi habentur, multa plerumque inest procacitas linguæ, & superfluẽs quædam verborum luxuries similis morum. Id totum in aula excipitur magno derisu, & exponitur pari fastidio. Quippe aulico palato, id est, docto, & erudito, nihil magis ad gustum est, quàm sobrietas quædam ponderosa. Senatores liberi populi hoc amplectuntur, quòd multo sermone diem eximunt ac multa libertate agunt.

Patronorũ grauium stylus.

At in aula hæc libertas est pro lasciuia, & nisi temperatur, continuò deridenda propinatur. Neque enim nuda, aut sola placet, sed ita si obnubitur grata illa suauitate, quam progignit peritia morum Principis. Illa quidem simplicior, hæc artificiosior. Et verò attenti & perspicaces rerum æstimatores satis intelligunt, in iis gẽtibus quæ regnantur, vulgarem sermonem, cui meritò nomen indi potest, Morum speculo, præ se ferre nescio quid pressi, concinni, neruosi; quale extat illud de Menelao dictum, qui,

ἐπιχαλδίων ἀγόρευε
Πλεῖος μὲν, ὀλίγα μάλα λιγέως.

GENVS Iudiciale.

DE STATV, ET tractatione Causarum.

CAPVT XXIV.

RESTat vt Patronum, armis pietatis, eloquentiæ, & eruditionis instructum, in causarum tractationem, quasi in aciem educamus. Qua in re primùm cognoscẽdæ sunt quæ à Græcis στάσεις appellantur; de quibus, cùm infinita sint propè apud Rhetores Græcos sermonum curricula, lubet rem in pauca contrahere:

Status quid.

Status, vt ex vulgatis definitionibus constat, est quæstio quæ ex primo causarum conflictu nascitur; in quo sciendum est, quod habet Tullius, quid sit intentio, depulsio, quæstio, ratio, ratiocinatio, infirmatio, quæ D. August. in sua Rhetorica fusiùs explicat.

Intentio igitur est, cùm crimen aliquod intenditur ab aduersario, vt, C. Flaminius Tribunus plebis Rempublicam malè gessit: hunc pater suus consilium plebis habentem de templo deduxit: Arguitur à filio lęsæ maiestatis.

Depulsio, cùm crimen defenditur à reo, vt, non læsi maiestatem: ex hoc conflictu status fit.

Quæstio an maiestatem læserit Caij Flaminij pater?

Ratio, quod affertur in causæ fundamentum, vt in filium meum potestate vsus sum, inquit parens.

Rationis infirmatio, cùm diluitur, quod ad fulciendam causam affertur. At enim, qui patria potestate, hoc est, priuata auctoritate, Tribunitiam potentiam, videlicet populi

Digitized by Google

puli potestatem, minuit, is maiestatem læsit: (Arguit filius.)

Iudicatio, κρινόμενον, summa totius rei, & status quæstionis; ad quem collineare debent omnes argumentationes. An minuat maiestatem, qui in Tribunitiam potestatem patria authoritate vtatur.

Longum est recensere, quot sint in hac parte scholasticorum, tum Græcorum tum Latinorum, ineptiæ, qui infinitas propè præceptorum minutias de statibus congerunt. Ne tamen artis formulæ ignorarentur, placuit istud ex Curio Fortunatiano vetere Iurisconsulto subijcere.

DE STATV *inuestigando:*

Et de causis Asystatis.

CAPVT. XXV.

Asystatæ causæ sine fundamento quomodo dignoscuntur.

Ἀσύστατοι, quæ appellantur causæ sine statu, & fundamento, secundùm Hermagoram, fiunt quatuor modis, quum est, aut ἐλλείπουσα, aut ἰσάζουσα, aut μονομερὴς, aut ἄπορος.

Ἀσυστάτων plura genera recenset Hermogenes. περὶ τῆς στάσεως.

Ellipusa; quum aliquid deest ex circumstantiis, quod faciat quæstionem: vt si aliquis abdicatur, nec abdicationis vlla sit causa. Eadem dicitur, κατ' ἔλλειψιν, & κῆ μόσιον, & κῆ ἀφάσιον.

Isazusa, quum eadem ex vtraque parte dicuntur, & nihil proprium est partis alterius, vt, Duo adolescentes vicini speciosas vxores habebant, accusant se adulterij. Quicquid enim altera pars dixerit, idem & altera dictura est. Eandem ἰσοσθένη, & κατ' ἰσότητα, & παρισότητα nominant.

Monomeres, quum ex prima parte tantùm constat, nec quicquam ex secunda afferri potest. Hæc eadem ἑτερομερὴς, & κηθ' ἑτερομέρειαν.

Aporos, quum iudex non inuenit quam sententiam dicat: vt, tres similiter agebant, duo soli reuersi sunt: accusant se inuicem cædis: Hic enim iudex non inuenit, quid sequatur, cùm vterque ab altero dicat occisum, & nihil vtrobique ad probationem afferri possit, deficiente circumstantia.

Asystatorũ, siue causarũ sine statu & fundamento aliæ species.

Sunt & aliæ species, quas apud varios artium scriptores inuenimus, vt, ἀπερίφραστος, ἄχρωμος, ἀδυνάτος, ἀπίθανος, ἀπρεπὴς, ἀναίσχυντος, παρ' ἰσοστάσιον, ἄλογος.

Antistrepausa, quum actionem suam conuertunt litigantes. Talis fuit causa Protagoræ, & Euatli, de qua dixi libro 6. cap. 28.

Achromos, quum color facti non inuenitur: vt, Decem milites belli tempore pollices sibi amputauerunt; rei sunt læsæ Reip.

Adynatos, quum id in themate ponitur, quod sit contra rerum naturæ fidem: vt si infans accusetur adulterij.

Apithanos, cùm id inuenimus in themate, quod minùs verisimile est: vt quũ oculos cæci recuperasse dicũtur. Quæ materiæ (inquit) solent recipi; quoniam, quamuis minus verisimile sit, oculos recuperasse cæcum, tamen possumus credere à diuina majestate alicui aliquando hoc esse concessum.

DE CAVSSIS *cacosystatis.*

CAP. XXVI.

Cacosystatæ causæ, quæ sunt leui & ruinoso fundamento innixæ.

CAcosystata sunt, quæ leui & ruinoso fundamento innituntur, vt sunt ἀπρεπὴς, ἀναίσχυντος, παρισοστάσιον, ἄλογος.

Aprepes, quũ aliquid personæ incõgruens inuenitur, vt, vir fortis præmium accipiat. Quãdo fortiter fecit, petit præmij nomine nuptias filiæ suæ.

Digitized by Google

Anæschyntos, quum prima pars impudens inuenitur, vt luxurioſus pater abdicat filium frugi.

Pathiſtoria, quando in controuerſia inuenimus quod ſit contra hiſtoriæ fidem.

Alogos ſine ratione componitur: quamuis omnia aſyſtata ἄλογα dici poſſunt; ſiquidem nuſquam in his ratio reperiri poteſt.

DE DVCTV.

CAPVT XXVII.

Quid ſit fundatâ cõtrouerſiâ faciendum. Ductus poſt ſtatum inquirendus. hoc eſt ratio totius cauſæ agendæ.

QVum cognouerimus materiem conſiſtere, ductum quærimus, hoc eſt, modum, quo tota cauſa agenda ſit.

Ductus ſunt quinque, Simplex, ſubtilis, figuratus, obliquus, mixtus: Simplex; quum ſimpliciter id agimus, ita vt in themate poſitum eſt: Subtilis, quum aliud eſt in themate, aliud in agentis voluntate.

Figuratus, quum palam dicere pudor impedit.

Obliquus, quum periculum prohibet apertè agere.

Mixtus, qui eſt ex variis compoſitus.

Ductuum quinque modi, & eorum exẽpla.

Simplex ductus, vt, Inuentus eſt quidam iuxta cadauer recèns hominis occiſi, fit reus cædis: cauſatiuum litis eſt, quòd ſit inuentus, quod eſt præteriti temporis; & ideo verum eſt conſilium, ac per hoc ſimplex eſt ductus.

Subtilis, Amicos non habet, abdicatur: Subtilis inquam eſt ductus: quoniam aliud eſt in themate, aliud in agentis voluntate: nam quantum eſt in themate, abdicat filium, non tamen verè abdicat, ſed titulo abdicationis ſuadet vt amicos habeat.

Figuratus, Adulteros liceat occidere. Infamis fuit in nurum, inuenit filius adulterum obuoluto capite, nec eum occidit: interrogatus ergo à patre, qui fuerit adulter, cui pepercerit, non dicit, & abdicatur. Figuratus eſt ductus, quoniam pudore deterretur filius patri palam dicere: tu adulter fuiſti.

Obliquus: Qui inuaſerat, depoſuit dominationem ſub pacto abolitionis: vult petere magiſtratum, contradicitur. Ductus erit obliquus, quoniam periculo prohibetur, qui contradicit, apertè mentionem facere iniuſtæ dominationis.

Mixtus: Qui infamis fuit in nurum, arcem occupauit: vocauit ad ſe filium, & interrogauit, an rumori crederet, negauit ſe credere; depoſuit pater dominationem, ſub pacto abolitionis; filius repudiauit vxorem, interrogat pater cauſſas repudij, non dicit, & abdicatur. Ductus eſt mixtus id eſt, & figuratus & obliquus, quoniam pudore deterretur patri palam dicere, tu adulter fuiſti, & ideò repudiaui vxorem: & obliquus, quoniam periculo prohibetur apertè mentionem facere iniuſtæ dominationis.

DIVISIO *cauſſarum.*

Ad imaginem ſtatuum cognoſcendam.

CAPVT XXVIII.

Septẽ genera controuerſiarum, & varia nomina ex antiquis Rhetoribus petita, quæ valent ad intelligentiã formularũ.

REperto ductu conſiderabimus genus controuerſiæ; cuius ſeptem ſunt genera; ſimplex rationale, ſimplex legale, coniunctum rationale, coniunctum legale, comparatiuum rationale, comparatiuum legale, mixtum.

Nota porrò, legalem controuerſiam dici, quæ petitur ex aliqua lege ciuili ſcripta.

Rationalem, quæ ex ἀγεάφῳ lege

rationis, & re aliqua, seu facto ad rem spectante.

Cõtrouersia simplex rationalis, quæ.

Simplex rationale, cùm res vna vel factum simpliciter tractatur: vt inuentus est iuxta cadauer recèns hominis occisi, tenens cruentum gladium, reus est cædis.

Simplex legalis.

Simplex legale, quum lex vnam facit quæstionem, vt, Peregrinus murum ne ascendat: peregrinus murum ascendit, & hostem propulsauit, petitur ad pœnam.

Coniuncta rationalis quæ habet duo causatiua ex ratione.

Coniunctum rationale, quod constat duabus rebus, & causatiuis.

Rebus, quum multa quæruntur, vt si aliquis accusetur, & adulterij, & sacrilegij.

Causatiuis, quum vna res quæritur, & multis caussis approbatur: vt, Luxurioſus adolescens iurauit se vxorem non esse ducturum, & abdicatur: illic enim vna quæstione ostendimus, an abdicandus sit, sed causatiuis coniuncta est, & quòd luxurioſus est, & quòd iurauit se vxorem non esse ducturum.

Coniuncta legalis duo habet causatiua ex lege ciuili.

Coniunctum legale: quum quæritur an contra plures leges sit admissum, vt, Peregrinus murum ne ascendat, & nocte nemini liceat esse cum telo: Peregrinus murum cum telo nocte ascendit, & hostem propulsauit: petitur ad pœnam. Hic enim contra duas leges feciſſe dicitur, & quòd peregrinus murum ascẽderit, & quòd nocte cum telo fuerit.

Comparatiua rationalis.

Comparatiuum rationale: quum aut personæ aut res comparantur.

Personæ, vt, Qui plus Reipubl. præstiterit, petat præmium. Contendunt Medicus, & orator. Hic enim quæritur, qui melior sit: vtrùm medicus, an orator.

Res, vt, Qui plus Reipubl. præstiterit, petat præmium: alter hostes ab obsidione repulit, alter hostium ciuitatem cepit. Contendunt de præmio: hîc enim facta eorum & res comparantur: vt quæratur, quid plus sit, hostes repellere ab obsidione, an hostium ciuitatem capere.

Comparatiua legalis.

Comparatiuum legale, quum leges comparantur: vt qui auxilium parentibus non tulerit, capite plectatur: &, Mas templum Cereris si ingressus fuerit, capite puniatur: In templo Cereris matri auxilium filius tulit, petitur ad pœnam. Hîc enim quæritur per comparationem, secundùm quam legem filius facere debuerit.

Controuersia mixta ex variis.

Mixtum: Quando non ex vno genere materia composita est, id est, quum & simplex est genus, & comparatiuum, aut cùm & rationale, & legale.

Simplex, & comparatiuum: vt, Quidam proditionis accusabatur: ex filiis eius alter fortiter fecit, alter deseruit: petit pater de viro forti, vt abolitionem iudicij peteret. Ille incolumitatem desertoris fratris optauit, & reo non adfuit patri: absolutus pater abdicat filium. Hîc enim & simpliciter quæritur, an contra voluntatem patris, præmium ei licuerit petere, & per comparationem, quid magis debuerit optare.

Mixtum, ex rationali & legali, vt Qui proditionis damnatus fuerit, magistratui detur custodiendus, & trigesima die torqueatur, vt cõscios dicat, & adulteros liceat occidere: proditionis damnatus magistratui collegæ suo datus est custodiendus. Ille eum in adulterio deprehensum occidit, reus est conscientiæ. Hic enim & rationale est genus, in quo quæritur, an hic conscius fuit, an ille adulter: & legale, in quo quæritur, an cum illi licuerit occidere, qui torqueri debuerat, vt conscios diceret.

ALIA DIVISIO causſarum.

Petita à génere Characteris, ſiue Elocutionis.

CAPVT XXIX.

Alia genera controuerſiarum, quæ publica dicuntur: & earũ quinque genera.

POſt hæc genera cõtrouerſiarum afferuntur etiam quinq;, vt conſideratur cauſſa, ratione characteris, ſiue elocutionis, & modi agendi: ſunt igitur, Ethicum, Patheticum, Apodicticum, Diaporeticum, Mixtum.

Ethicum genus, in quo moralitas quædam, id eſt, mores hominum conſiderantur, vt ſunt comœdiæ.

Patheticum genus, in quo motus eſt animi, & vis quædam, & impetus mentis, vt ſunt tragœdiæ, vt;

Indemnatos liberos licet occidere, tres filios lege indemnatorum, in conſpectu matris occidit: mater eodem gladio ſe interemit.

Reus eſt, quòd cautiàs mortis præſtiterit.

Apodicticum, in quo pugna quæſtionum eſt.

Peregrè proficiſcens reliquit apud amicum certam frumenti menſuram. Ille in fame ciuitatis duplo pretio frumentum vendidit: reuerſus amicus contendit de lucro.

Diaporeticum, in quo addubitatio eſt, nec quicquam certi affertur, vt;

Cùm duo fratres diſſidentes contenderent armis, pater interceſſit, vulneratus eſt, incertum à quo; quærunt filij, à quo ſit vulneratus: non dicentem accuſant dementiæ.

Mixtum, quod non ex vno genere compoſitum eſt: vt eſt hæc ipſa materia patris vulnerati: nam & patheticon eſt in fratrum congreſſione, & diaporeticon eſt à dubitatione patris.

DE STATV, ET eius diuiſione.

CAPVT XXX.

Quid ſtatus.

REpertis generibus controuerſiarum, quæritur ſtatus, quo conſiſtit controuerſia.

Genera, & ſpecies ſtatuum.

Genera ſtatuum ſunt duo; Rationale, & Legale.

Intereſt inter rationales ſtatus & legales: quòd rationales rei alicuius vel facti habent quæſtionem: legales autem legis & iuris continent diſceptationem.

Rationales ſtatus, ſecundùm Hermagoram ſunt quatuor, Coniectura, Finis, Qualitas, & Tranſlatio: ſed tranſlationem tantùm accepimus legalem: quoniam nulla tranſlatio, id eſt, præſcriptio, ſine lege poteſt eſſe.

Coniecturalis ſtatus, & eius variæ ſpecies.

Sex ſpecies coniecturalis ſtatus, & earum exempla.

Coniecturalis ſtatus ſex modis fit: aut quum de pacto conſtat, & de perſona non conſtat: aut quum de perſona conſtat, & de facto non conſtat: aut quum de vtroque non conſtat: aut quum de ſola voluntate fit quæſtio: aut quum de re ipſa quæritur: aut cùm eſt anticategorica.

Quum de facto conſtat, & de perſona non conſtat, vt, Cùm abdicato filio, qui militabat, inuentus eſt pater telo filij ſui occiſus; reus eſt filius parricidij. Hîc enim de facto conſtat, id eſt, occiſum eſſe patrem, ſed de perſona non conſtat; quæritur enim an à filio ſit occiſus.

Quum de perſona conſtat, & de facto non conſtat, vt, Luxurioſum filium pater abdicauit; abdicatus medicinæ ſtuduit: poſtea decumbenti patri dedit poculum, quod

diceret sanitatis: pater in media potione, ait se venenum accepisse, filius residuum poculum bibit, & decessit pater, reus est filius parricidij. Hîc enim de persona constat, quoniam filius poculum dedit: sed de facto non constat: qualem enim potionem dederit, vtrum veneni, an sanitatis, incertum est.

Quum de vtroque non constat, vt, luxurioſi pater non comparuit, reus est parricidij filius. Hîc enim non constat, occisum esse patrem; &, si constiterit, incertum est an à filio sit trucidatus.

Quum de voluntate quęritur, vt, Luxurioſus adolescens nocte à meretricis domo expulsus, cereum ardentem ante meretricis fores abiecit, domus arsit; arguit eum, vt restituat. Hîc enim, & de persona, & de facto constat: sed tantummodo quæritur, qua id fecerit voluntate.

Quum de re ipsa quæritur, quando περὶ τὸ οὐσίας quæstio est, non de facto aliquo: id est, cùm quęritur an aliquid fuerit illud de quo quæstio est, non an aliquid sit factum: repetebat à commilitone suo pecuniam tanquam creditam; negantem se debere, occidit, sed & se interfecit: repetunt pecuniam hæredes interfectoris, ab hæredibus pernegantis; illi contradicunt. Hîc enim non de facto quæstio est, sed de eo an pecunia antè illa sit credita.

Ἀντεγκλησία est mutua accusatio, id est, quum aliqui se inuicem accusant: vt vir fortis habebat nouercam, habebat & in matrimonio captiuam: ambiguis signis obiit: accusant se inuicem veneficij nouerca & captiua.

Finitiuus ſtatus.

Finitiuus ſtatus, & eius quinq; ſpecies.

Finitiuus ſtatus fit, cùm id quod obiicitur, non hoc esse contendimus: Est autem quintuplex: aut quum simplex est quæstio, quæ anaſceuastica, id est, refellens, dicitur: aut quum duplex actio est: siue comparatiua, quæ Antioristica dicitur: aut quum duplex quæstio est, siue coniuncta: aut quum ex partibus definimus: aut quum est Antithetica.

Prima ſpecies ἁπλῆ κατασκευαστική, siue simplex.

Simplex definitio, quum vnam rem simpliciter definimus: vt, naufragia ad publicanos pertineant; cuiusdam naufragi corpus, cum ornamentis ad littus expulsum arena obrutum est, id publicani eruerunt, rei sunt sepulchri violati. Hîc enim simpliciter quæritur, quid sit violare sepulchrum.

Secunda, duplex, & cõparatiua.

Duplex actio, siue comparatiua, quum duas res diuersas definiunt litigantes, vt, sacrilegus capite plectatur, fur quadruplum soluat: de templo quidam priuatam pecuniam sustulit, petitur ad pœnam, offert quadruplum, quasi fur. Hîc enim alter sacrilegium dicit esse commissum, & hoc definit; alter furtum, & comparatione quæritur, quid sit admissum, vtrùm sacrilegium, an furtum.

Tertia duplex coniuncta.

Duplex quæstio, siue coniuncta: quum duas res, quas prima pars definit, easdem aduersarius impugnat: vt, qui non initiatus sacra enunciauerit, capite plectatur: non initiatus sacra vidit in somniis, retulit ei qui fuerat initiatus: ille ait, hæc sunt sacra: petitur ad pœnam, & contradicitur. Hîc enim quæritur, quid sit initiatum esse, & quid sit enunciare.

Quarta, cũ non dno, aut plura ad definitionẽ rei, aut facti attinentia quæruntur.

Ex partibus definitio: quum vnam rem multis partibus definimus: vt, Qui obsidebantur ab hostibus, auxilia à finitimis conduxere; in itinere sunt auxilia, recessere hostes ab obsidione: petunt illi pactam mercedem: hi contradicunt. Hîc enim quæritur, quid sit auxilium prestare: quod ex partibus definimus, quòd & decreuerunt, & quòd miserunt, & quòd hostes recesserunt.

Quinta ſpecies, ἀντιθετική:

Antithetica definitio, qua non tantùm crimen negamus, verum etiam

quæ fit ex pugna definitionum oppositarũ.

commodum aliquod afferimus. Cõmendatam sibi ab Ephebo chlamydem; defuncto eo, in monumentis maiorum ei posuit; accusatur à patre Ephebi, sepulchri violati: Hic dicit sepulchrum à se non tantùm non esse violatum, verumetiam esse & ornatum.

Status qualitatis, & eius duplex species, absoluta, & assumptiua, quot modis fiat.

Absoluta species status qualitatis fit duobus modis.

STatus qualitatis duplicem cõstat esse speciem: Absolutam, qua factum absolutè defenditur: Assumptiuam, qua rebus aliunde assumptis coloratur.

Absoluta qualitas duobus modis fit: facti qualitate, & iuris ratiocinatione.

Facti qualitas est, quum ostendimus, factum, quo arguimur, non esse pernicioſum, & ideò naturali iure esse concessum; vt damnato Milone Cicero exclamauit, vrbem Romam bonis ciuibus sedem esse non posse: reus est læsæ Reipub.

Iuris ratiocinatio fit quatuor modis, lege, more, secta, arte.

Lege, Indemnatos liberos liceat occidere: tres filios lege indemnatorum occidit, reus est vxori malæ tractationis. Hic enim se dicit lege fecisse.

More, Mos apud Scythas fuit, vt sexagenarij per pontem mitterentur. Scytha Athenis sexagenarium patrem per pontem deiecit, reus est parricidij. Hic enim dicit se secta sua fecisse, vt hoc disputaret.

Arte, Pictor naufragia pinxit, & publicè proposuit: nemo nauigat, reus est Reipub. læsæ: necesse est, sua se arte defendat, quòd pictores consueuerunt huiusmodi multa pingere, & publicè proponere.

Assumptiui

Assumptiua qualitas constat, relatione, remotione, compensatione, venia.

status quatuor partes, siue species.

Relatiuus status fit, quum reus culpam refert in eum propter quem arguitur, vt, Miles in acie exclamauit, Vincimur; occisus est ab Imperatore. Reus fit Imperator læsæ Reipubl. contradicit: dicit enim militem peccasse, & ideò occidi debuisse, quòd hoc clamauerit.

Remotiuus duobus modus fit, quum aut in personam remouemus, aut in rem.

In personam, vt: Legatus intra trigesimum diem nauiget: legatus, non accepto à quæstore viatico, non nauigauit intra trigesimum diem: reus est malè gestæ legationis. hic enim remouet crimen malè gestæ legationis, quòd viaticum non accepit.

In rem: vt, Missus est ad expugnandam hostium ciuitatem, inuenit illam lue laborare, reduxit exercitum: reus est læsæ Reipubl.

Compensatiuus status fit duobus modis; cùm aut delicto meritum comparamus, aut cùm maiori incommodo consultum esse contendimus.

Delicto meritum comparatur, vt, Miles ex acie ad muros confugiebat, Imperator muros diruit, victoriam reportauit; reus est læsæ reip.

Maiori incommodo prospectum esse contendimus, vt, Tyrãnidis tempore speciosum filium amico commendauit, vocauit ad se patrem eius tyrannus, & tormentis expressit, vbi erat filius: satellites misit ad amicum, amicus puerum occidit, tyrannus se necauit, amicum mater, puer cædis accusat, adest ei pater. Hic enim dicit puerum maiori à se pudoris iniuriâ liberatum.

Venia omnis, aut purgatiua aut deprecatiua.

Purgatiua quatuor modis fit, errore, casu, necessitate, obliuione.

Errore, vt Exulem intra fines de-

Digitized by Google

prehenſum liceat occidere. Ex duobus geminis fratribus ſimilibus alter exulabat; fratrem eius quidam, tanquam exulem, occidit; reus eſt cædis. Hic enim ſe dicit errore feciſſe.

Caſu, dum venatur, haſtam in feram miſit, hominem occidit, eo vulnere periit, reus ſit cædis. Hic enim dicit, ſe non voluntate, ſed caſu feciſſe.

Neceſſitate, Orator captus ab hoſtibus, laudes eorum ſcripſit, iubentibus his, & publicè recitauit: gratuitò dimiſſus eſt, ad ſuos reuerſus læſæ Reipubl. accuſatur. Hic enim dicit, ſe non voluntate, ſed neceſſitate feciſſe.

Obliuione; Sacerdos omnibus Calendis ſacrum non fecit, petitur ad pœnam. Hic enim aliter defendi non poteſt, niſi memoria ſibi allegauerit excidiſſe.

Calendæ ſaeris deſtinatæ.

Deprecatiua venia: cùm nulla poteſt eſſe defenſio, ſed eum, cui liceat ignoſcere, tantummodo deprecamur.

Hæc ille, quorum nonnulla ſunt plerumque ſpinoſa, & exilia: ſed viſum eſt hoc antiquitatis monumentum non omittere: in cæteris liberiori curſu fluet oratio.

DE TRACTATIONE *ſtatuum in ſpecie, déque ſingulorum exemplis:*

Ac primùm de Coniecturali.

CAPVT XXXI.

IN Coniecturali ſtatu vbi de facto non conſtat, duo maximè ſpectãtur, voluntas, & facultas; ſi enim & voluerit, & potuerit reus, argumento eſt quòd fecerit: ſin contra, expedit ſe laqueis accuſationis.

Ad volũtatis ſignificationem ſpectatur motus animi: Cupiditas, dolor, motus, voluptas, vitia: in corpore, valetudo, forma, vires: in externis locus, tempus, modus, &c.

Hæc ſunt fidei capita, per quæ orator excurret.

Status Cõiect. partes duæ.

Primùm, ſi cupidus fuerit, qui accuſatur, vt, Cæſar rapuit ſpõte Principatum, quòd à puero flagrauit gloria, & habuit hos verſus in ore, quos ex Euripide vertit Cicero:

Si violãdum eſt ius, regnandi cauſa
Violandum eſt, in aliis rebus pietatem colas.

Metus: vt, Drances arguitur quòd cædem perpetrárit; facilè negatur, quia, vt ait Virgilius:

Homini eſt frigida dextera bello.

Voluptas, vt, Antonius citatur reus adulterij, expendatur vita eius à puero: quod Cicero facit Philipp. 2.

Dolor, vt Deianita occidit maritum: quid mirum: Zelotypiæ furore doloréque flagrans, à Seneca tragico ſic exprimitur:

Deianira.

O quàm cruentus fœminas ſtimulat dolor,
Cùm paruit vna pellici & nupta domus:
Scylla, & Charybdis Sicula conterquens freta,
Minus eſt timenda, nulla non melior fera eſt.

Virtutes, vt Cicero pro Deiotaro.

Deiotarus.

Deiotarus (inquit) non eſt ſaltator, quare? Omnes ſunt in eo regiæ virtutes; quod te Cæſar, non ignorare arbitror; ſed præcipuè ſingularis & admiranda frugalitas; etſi ſcio hoc verbo Reges non laudari, frugi hominem duci non multum habet laudis in rege: fortem, iuſtum, ſeuerum, grauem, magnanimum, largum, beneficum, liberalem, hæ ſunt Regiæ laudes.

Vitia, apud Salluſtium,

Arguitur affectaſſe dominatum Catilina. quid mirum? nobili genere natus fuit: ingenio malo, prauóque. Huic ab adoleſcentia bella inteſti-

Catilina.

Digitized by Google

na, cædes, rapinæ, discordia ciuilis, grata fuere, ibique iuuentutem suam exercuit, patiens corpus inediæ, algoris, vigiliæ, supra quàm cuiquam credibile est, animus audax, subdolus, vanus, cuiuslibet rei simulator, atque dissimulator, alieni appetens, sui profusus, ardens in cupiditatibus, satis eloquentiæ, sapientiæ parum, vastus animus, immoderata, incredibilia, nimis alta semper cupiebat.

Præclaræ coniecturæ, & dignæ Sallustio.

In corpore verò, ad confirmandam voluntatem faciunt valetudo, forma, vires, ætas, sexus, &c.

Corporis forma ad probationes facit.

Forma, inquam, facit coniecturam morum; etsi ea non satis firma est, quin ad ornandum potiùs quàm ad probandum valet. Vsurpauit tamen Cicero, & Sidon. Apoll. Gnatonem signiferum esse omnis turpitudinis ostendit, vel ab ipsa corporis figura, quam egregiè describit.

Vires, & ætas: vt Penelope, Laertes, & Telemachus, vim inferre procis non possunt: nam canunt apud Ouidium:

Tres sumus imbelles numero, sine viribus vxor,
Laertésque senex, Telemachúsque puer.

Addit etiam nomen aliquid, & institutio, & genus, & vitæ conditio, à quibus ducenda quoque argumenta docent Cicero & Hermogenes: vt si dicamus quempiam Caldum vocari, quòd repentino ac temerario sit consilio, & ostendamus apud quos, & à quibus educatus, & eruditus fuerit, quibuscum viuat, vel vixerit, quo more domestico.

Ex fortuna ducuntur argumenta, cùm ostenditur quispiam seruus, vel liber, vel diues, vel pauper, vel nobilis, vel ignobilis, vel priuatus: vel cum potestate, vel doctus, vel indoctus.

Ad externa spectant locus & tempus, quorum opportunitas omnes est factorum.

Hæc ergo in genere spectantur, locus, tempus, occasio, facilitas, facultas: in loco opportunitas, in tempore longinquitas, in occasione facultas, in facultate copia & potestas.

Deinde videndum est, quid adiunctũ sit negotio: hoc est, quid maius, quid minus, quid simile, ex quibus coniectura quædam ducitur.

Quòd si ea quæ de persona dicta sunt, non fuerint in causa, hortandi erunt iudices, vt veterem famam hominis, non putent in causam peruenire; nam ea illum antea celasse vitia, nunc manifestò teneri.

Defensor autem primùm si poterit, nitetur, vitam eius, qui postulabitur, demonstrare honestissimam: id faciet si ostendat aliqua eius nota & communia officia, in parentes, amicos, affines, necessarios, in rempubl. Defensionis methodus.

Hæc ipsa magna cum orationis grauitate proponet, & illustrabit. Indignatio erit iuncta cum quæstione, per quam miserum facinus esse dicet, ac indignum, innocentem accusari, cùm animus omni in vita fuerit à vitiis remotissimus. Sin autem in anteacta vita aliqua turpia erunt, aut falsò venisse in hanc existimationem dicentur, aut ex aliquorum inuidia & obtrectatione, aut opinione falsa rumoris, aut necessitati, aut persuasioni, aut adolescentiæ, aut alicui non prauæ affectioni animi attribuentur.

At si nullo modo vitæ turpitudo aut infamia deleri poterit oratione, negare oportebit, de vita eius & moribus quæri, sed de eo crimine cuius arguitur: quare, anteactis omissis, illud, quod instat, agi oportere. Hæc Cic. 2. de inuent.

Iam ad probandum assumentur argumenta remota quæ cùm foris petantur, arte tamen & industria oratoris, non mediocriter elucescunt. Argumenta remota.

Diuina, & humana.

cunt. Sunt autem partim diuina, partim humana.

Diuina.

Diuina in sex partiuntur, in oracula, auspicia, vaticinationes, responsa sacerdotum, haruspicum, coniectorum, quæ fusiùs prosequi nec est huius loci, nec instituti.

Vestalis de saxo præcipitata non læditur. Castitas tuta.

Seneca Vestalis castitatem probat, quòd stupri accusata, & de saxo præcipitata, illæsa permanserit.

Concludit in hæc verba: *Damnata, deiecta est: absoluta, descendit.*

Porrò, quæ Ethnici diuina testantur esse testimonia, apud Christianos irrisa iacent, & contempta.

Nullus igitur horum vsus: nobis ex Ecclesiæ authoritate, orthodoxorum sententiis & probatis miraculis, omnis testimoniorum diuinitas accersenda. Fuit apud antiquos consuetudo, quam nunc aliqui superstitiosè retinent;

Argumenta petere facti, vel infecti, per ignem, & aquam.

Nam & Germani spuriam prolem explorabant per Rhenum; quem idcirco Nonnus ποταμὸν ψευδόγαμον nominat: & apud Heliodorum, Theagenis & Charicleæ virginitas per ardentes prunas tentatur: de quibus probationibus agit Demetrius Chartophylax, Chomatenus.

Per prædictiones, per sortilegia, per μονομαχίας, per obiectum cadaueris: sed hæc partim vetita, partim non satis certa.

Nam (quod ad cadauer attinet) idipsum præsente percussore, sanguinem emittere aiunt, & persæpè res est comprobata: itaque hoc indicium quidam magni faciunt, vt Boetius, decis. 116. & Plancus de iudiciis: Alij tamen, & graues authores, non satis esse censent, ad reum quæstioni subijciendum, nisi alia accedant, vt fama, minæ, inimicitiæ.

Legendus est Delrio, disquisitionum magicarum lib. 4. Quidam miraculo tribuunt, quidam casui, alij meliùs referunt ad antipathiam, ex vehementi odio occisi in interfectorem; quod qualitatem arcanam impresserit corpori, cum cadauere permanentem: ad quod videtur referendum illud Lucretij;

Inde petit corpus, mens vnde est saucia amore.
Namque homines plerumque cadunt in vulnus, & illam
Emicat in partem sanguis, vnde icimur ictu:
Et si cominus est, hostem ruber occupat horror.

In quo amantis & mortui est comparatio: vt enim ille rem amatam appetit; sic & mortuum corpus rem inuisam impetit.

Sic habet Lem. lib. 2. de occultis naturæ miraculis, cap. 7. Langius ep. 40. Pictorius, dialogo 9. Gemma lib. de characterismis, c. 6. & hæc de istis iudiciis sufficiunt.

Argumenta remota, humana.

Humana sunt, quæ spectantur ex auctoritate, & voluntate, & ex oratione, aut libera, aut expressa; in quo sunt scripta, pacta, promissa, iurata, quæsita: atque in eo quæstionis coniecturalis genere, maximè testes & quæstiones adhiberi solent.

Testes debent esse graues, constantes, honesti, & (vt breuiter dicam,) sine affectu: cõtrà reijciuntur, si natura vani, si leues, si cum ignominia, si spe, si metu, si iracundia, si misericordia impulsi, si præmio, si gratia adducti.

Quæstionum fidem hæc attenuare solent, quòd dolorem fugiẽtes multi in tormentis mentiti, pei sepe mori maluerunt falsum fatendo, quàm inficiando dolere.

Quòd multi etiam suam vitam neglexerint, vt eos, qui his chariores quàm ipsi sibi essent, liberarent.

Alij autem, aut natura corporis, aut consuetudine dolendi, aut metu supplicij, aut mortis, vim tormentorum pertulerint, cùm essent maleficio infect.

Alijemt iti sunt in eos quos oderãt

Digitized by Google

Hæc ex Cicerone satis fuerit delibasse: Nam pleniorem istius rei cognitionem ad praxim iudiciorum remittimus.

Accusator, quasi hasta in manu posita, instabit, coniecturas omnes ab animo, corpore, externis, conglobatas exponet: nihil tamen consectabitur morosiùs.

Contrà, reus ostendet hæc argumenta verisimilia, non propriæ notę, dubia, incerta, in opinione fundata, omnia in multis aliter atque aliter euenisse, nihil esse tam miserum quàm hominis salutem inconstantiæ committi.

Exemplum huiusce quæstionis luculentum est in Palamede apud Gorgiam Leontinum: cuius ego partem in confutatione Latinam feci, quòd præclarum mihi videretur eloquentiæ monumentum Gorgiæ illius Leontini oratio, qui statuâ ex auro solido, propter facundiam donatus est: Ad hæc præstat legere Philotam Quinti Curtij, libro sexto.

Status finitiuus, & de eius tractatione.

DE hoc statu diximus in artificio orationis: fit cùm quæritur quid sit res, & quo nomine afficiẽda? An sacrilegus Diogenes, qui deuncul idolum ligneum rapuit de triuio, vt sibi coqueret cœnam?

Diogenis factum insigne.

M. Tullius breuiter sic explicat, lib. 3. de Oratore.

Definitionis autẽ sunt disceptationes, vt, cùm quæritur, quid in communi mente quasi impressum sit, vt si disseratur idne sit ius quod maximæ parti sit vtile: aut cùm quid cuiusque sit proprium, exquiritur, vt ornatè dicere propriúmne sit oratoris, an id etiam aliquis præterea possit: aut cùm res distribuitur in partes; vt si quæratur, quot sint genera rerum expetendarum: aut cùm quæ forma, & quasi naturalis nota cuiusque sit, describitur, vt si quæratur auari species, seditiosi, glorioſi. ex quo intelligas, notiones, notationes, definitiones, distributiones, descriptiones, hunc locum tum fulcire tum ornare.

Primus ergo accusatoris locus erit, nominis, cuius de vi quæritur, breuis, aperta, & ex hominum opinione deprompta definitio; vt si accusetur Flaminius læsæ maiestatis, quòd filium magistratum gerentem de concione detraxerit, ita proponenda erit definitio:

Maiestatem minuere, est aut de amplitudine, aut populi potestate; aut eorum quibus populus potestatem dedit, aliquid derogare.

Hoc si breuiter est positum, pluribus est verbis & rationibus confirmandum, & ita esse, vt descripseris, ostendendum: Deinde ad id quod definieris, factum eius, qui accusabitur, adiungere oportebit, & ad hypothesim gradum facere.

Erit & infirmanda aduersariorum definitio: ea autem infirmabitur, si falsa demonstrabitur ex consuetudine, & opinione hominum, à turpi, ab inutili, &c. Sed quoniam quæ ad definitiones attinent, libro quarto sunt explicata, nunc pluribus inculcandum non puto.

Status qualitatis.

CVm facto, & facti nomine concesso, vis, & natura, & genus negotij ipsius quæritur; constitutionem generalem appellamus, inquit Cic. 2. de inuent. quæ duplex est, Negotialis & Iudicialis.

Negotialis est, quę in ipso negotio iuris ciuilis habet implicitam controuersiam; vt, quidam pupillum hęredem fecit; pupillus antè mortuus est, quàm in suam hæreditatem veni-

Digitized by Google

ret; de hæreditate ea quæ pupillo venit, inter eos qui patris pupilli secundi sunt, & inter agnatos pupilli, controuersia est.

Iuridicialis est, in qua æqui & iniqui natura, & præmij & pœnæ ratio quæritur. Iudicialis status duæ sunt partes, vna absoluta, altera assumptiua: Absoluta, quæ factum, vt ex se legitimum tuetur, ab Hermogene dicitur accusatio rei cuiusdam, tanquam obnoxiæ, quæ tamen omni noxa soluta videri potest, à Cicerone relatio nominatur, 2. de Inuent.

Relatio quid.

Ea est, cùm reus (inquit) quod agitur, cõfessus, alterius se inductum peccato, iure fecisse demonstrat. Sic Horatius occisis trib⁹ Curiatiis, & duobus amissis fratribus, domum se victor recipit: is animaduertit sororem suam de fratrum morte non plorantem, sponsi autem nomen appellantem audiuit cum gemitu; & lamentationem indignè passus, virginem occidit. Accusatur.

Absoluti status partes, quas ex Curio Fortunatiano suprà, in quatuor capita distinximus, ab aliis ita enumerantur, natura, lex, consuetudo, iudicatum, æquitas, pactum: quæ si in causa ostendat, absoluitur reus, vt, accusatur Cereas, quòd Bambalionem nocturnum furem occidit, factum legitimum probat.

A natura, quæ docet vim vi repellendam.

A lege, quæ sic habet: *Si nox factum furtum esset, si in aleis occisit, iure cæsus esto.*

A consuetudine: Hoc à natura expressum, à lege confirmatum, omnis sæculorum memoria seruauit, omniũ gentium instituta tenuerunt.

A iudicato: in simili causa absolutus est Fannius, in quo iudicum auctoritas, & par ratio circumstantiarum plurimum valet.

Ab æquitate: si vita nostra in aliquas insidias, in vim, in tela inimicorum incidit, omnis honesta ratio quærenda est expediendæ salutis.

A pacto: si contra datam fidem fecerit accusator.

Assumptiua est, quæ colorem sumit ad factum excusandum, cæteroqui malum.

Color autem apud Rhetores est, quicquid ad excusationem facti assumitur, quod eius rationem immutat, vt purpura lanam.

Tres autem habet partes, remotionem, comparationem, concessionem.

Remotio omnem culpam remouet, & in alium transfundit, vt Vlysses apud Homer. Iliad. α. verberans Thersitem, reus citatur, non diffitetur, sed impudentem muscam, & Regum obtrectatorem se verberasse dicit, qui minimè tolerandus fuerit.

Comparatio, factum aliquod deterioris comparatione, quod alioqui faciendum fuisset, minuit: vt lex Solonis sanxit, *ἐὰν μὴ τὸς τρέφοντας γονέας, ἄτιμός ἔστω, si quis non nutrierit parentes, infamis esto.* Aliquis alimenta denegauit patri, excusat se, quòd, cùm aut patri aut coniugi fame pereundum esset, vxoris salutem vitæ parentis anteposuerit.

Cõcessio factum concedit, & malum fatetur, sed minuit ab adiunctis.

Purgatio, cùm reus se aliquis vi impulsum ad crimen, ostendit: eius partes sunt necessitas, fortuna, permotio.

Necessitas, vt mater Hierosolymitana necauit filiolum, sed furore & fame stimulante, pessimis omnino dominis. Ioſephus.

Fortuna, pædagogus Cræsi filio admotus, venabulo feram appetens, alumnum transuerberat: casu factum diluit apud Regem, & certè ita diluit, vt, quod testatur D. Basilius, à Cræso absolueretur. Herodot. D. Basil. in epist.

Permotio, quæ à Cicerone, 2. de Inuent. dicitur impulsio, & ratiocinationi opponitur; vt, Achilles districto gladio insilit in Agamemnonem,

sed in eo æstu qui describitur ab Homero, amoris & furoris, omnium impotentissimo. Iliados α.

Deprecatio malum malefactum admittit, nec excusationes multas quærit, sed ignosci petit.

Rationes ignoscendi, sunt, rei nobilitas, virtus, anteactæ vitæ innocẽtia, officia in rempubl. spes futurorũ, minimum periculum in ignoscendo, honestas in venia, si concedatur.

Hic locus dicendi amplissimus, & vbi flexanima illa eloquentia vires suas exerit, & motus excitat.

Nunc de variis generis iudicialis orationibus videamus.

DE ACCVSATIONE.

CAPVT XXXII.

PRimum omnino, eundémque frequentissimum in genere iudiciali locum obtinent accusationes, & defensiones; de quarum artificio iuuat hîc nonnihil submonere.

Accusator differt à calũniatore.

Accusatio, cùm sit rei coram iudicibus delatio, ritè seruatis iudiciorum formulis, honesta debet esse, & grauis: neque enim idem est accusator, ac liuidus quispiam calumniator: qui cùm veris criminibus innocentis famam nullatenus aspergi videat, maledicendi rabie ficta conquirit, quibus pessumdet innocentiam.

Cicero pro Cluentio.

Accusatio (inquit Cicero) crimen desiderat, alioqui mala & nugatoria futura est.

Nec satis, bonum aut commune aut priuatum spectare debet; quo consilio si destituta sit, in vitia inuidiæ, odij, perfidiæ, facilè prolabitur. Quamobrem & spectata communi vtilitate, multos olim Resp. Romana probauit accusatores, & ad hæc studia, iuuenum non rarò aluit industriam, vt inuidiosa optimatum potentia, ab isdem telis accusationis circumuenta, vel infringeretur, vel hebesceret.

Facilè (inquit Cicero) omnes patimur esse quamplurimos accusatores: quòd innocens, si accusatus sit, absolui potest: nocens, nisi accusatus fuerit, condemnari non potest.

Vtilius est autem absolui innocentem, quàm nocentem, causam non dicere.

Accusatores comparantur cum Anseribus & Canibus.

Sic anseres & canes aluntur in Capitolio, vt significent si fures venerint; at fures internoscere non possunt; significant tamen si qui noctu in Capitolium venerint; & quia id est suspiciosum, tametsi bestiæ sunt, tamen in eam partem potiùs peccant, quæ est cautior. Quòd si luce quoque canes latrent, cùm Deos salutatum aliqui venerint, opinor iis crura suffringantur, quòd acres sint, etiam tum cùm suspicio nulla sit: simillima est accusatorum ratio. Alij (inquit) anseres sunt, qui tantummodo clamant, nocere non possunt; alij, canes, qui & latrare & mordere possunt, qui si latrent sine suspicione, & deferant crimina, nec dicere possint, aut quare, aut quomodo: sunt omnino reptim endi.

Verùm, quia difficile est in istis accusationibus tenere modum, postquam accusatoribus honos & præmium aliquod esse cœpit, tanta fuit accusandi rabies, vt nulla satis munita videretur aduersus improborum linguas innocentia. Quæ ratio effecit, vt à prudentibus Imperatoribus ista accusandi licentia cohiberetur, & delatores, quo nullum pestilentius hominum genus, grauissimis pœnis subiicerentur.

Accusatorũ sinceritas.

Quamobrem, accusandi prouincia viris præsertim moderatis suspecta semper & odiosa visa est, & defensio quidem (vt ait Tullius) laudabilior: accusatio tamen persæpe probata est. Habet autem pondus suæ authoritatis, cũ legitimè tractatur; & primũ quidẽ ea quæ ad accu-

Digitized by Google

fandum descendit persona, non aliqua venali aut sanguinaria eloquentia videtur in rei miserias inuehi, non inuidia, non odio, non spe præmiorũ ad accusandum rapi, sed oppressæ innocentiæ misericordia, improbitatis odio, communis vtilitatis ratione. Hoc omnes profiteri, si non æquè præstare, solent accusatores: & quæ huiusmodi suspicio subesse possit, hanc primùm conantur eleuare. Nec aliò spectat hoc Ciceronis exordium:

Si quis vestrûm (Iudices) aut eorum qui adsunt, fortè miratur, me, qui tot annos in caussis iudiciisque publicis ita sũ versatus vt defenderim multos, læserim neminem: subitò nunc mutata voluntate, ad accusandum descendere; Is, si mei consilij caussam rationémque cognouerit; vnà & id quod facio probabit: & in hac caussa profectò neminem mihi esse præponendum actorem putabit.

Deinde fusè narrat & amplificat iustissimas caussas, quibus ipse ad hanc accusationem fuerit adductus. Sed non opus est in singulis accusationibus tanto ambitu orationis, præsertim vbi quis patronus ex officio & consuetudine facit, reus ita nocens est & infamis, vt tacitè probetur omnibus eius delatio.

Secundò, valdè spectanda occurrit, qualis sit res, persona, & quibus accusetur criminibus.

Amplificare omnia, puerorum.

Puerorum est omnia temerè augere, in omnibus esse nimios. Itaque & leuiculos plerumque errores, non secus ac grauissima quæque crimina insectantur, & exclamant in nugis: *O facinus inauditum! ò scelus in extremas terrarum oras deportandum!*

Longè aliter prudentes accusatores faciunt; qualis reus in iudicium veniat, considerant, timidè incedunt in lubrico, rationem habent dignitatis, & nobilitatis, consulunt, affinium, qui reo sanguine coniuncti sunt, honori; non temerè quidpiam & declamatoriè profundunt, notant crimen, designant circumstantias, testimoniis conuincunt, de re videntur, non de homine, dicere. At si persona infamis est, & laborat grauitate scelerum, tunc grauiores aculeos exerunt eloquentiæ.

Tertiò notandum est in modo & ratione agendi, non eam meliorem esse accusationem, quæ multas criminum exaggerationes contineat. Quot putas esse in Verrinis lusus & excursiones ad pompam, quas Cicero non dixit in iudicio, sed posteris scripsit, ad nomen potiùs eloquẽtiæ, quàm ad Verris dãnationem? si enim in singulis criminibus amplificandis tantum temporis impendisset, multa illi necessariò prętermittẽda fuissent, quæ ad caussam maximè attinebant. Quid igitur fecit? acutè crimina collegit, strictè exposuit, tabulas protulit, testes expediuit. Hæc planè sunt arma ferrea, quibus Verres cessit, nescio an istis aureis oppressus: certè non tam subitò conuictus fuisset.

Accusatoris officia.

Quartò, magna ars accusatoris, dilucidè narrare, robustè confirmare, abstinere leuiculis argumentis, quæ prima aggressione refelli manifestè possint: ex quibus & aliorum fides non sine damno periclitetur.

Magnum pondus obtinet oratio, vbi non tantùm furem & homicidam clamat, sed quare & quomodo, manifestis addicit argumentis.

Quintò, callidum est accusationis genus, vbi cùm acriter & multis criminibus vrgeas, dicas tamen te plurima modestiæ caussa prætermittere: hoc lucrari ex tua moderatione reum, vt minùs videatur scelestus quàm ipse sit. Parcendum auribus iudicum, consulendum verecundiæ: Hominem ea admisisse, quæ à verecundo aduersario audire non possit.

Quòd si nauiter impudens fuerit in patrando, te in commemorando minùs verecundum fieri non debere.

Deinde quæ dicas, molliter & frigidè necessitate actionis adductum dicere te ostendas: Hæc species modestiæ, est apud graues personas ad persuadendum efficax.

Accusatori cauendum à sanguinaria volũtate expromenda.

Sextò, nunquam sanguinaria voluntas expromenda est: numquam capto & vndique circumuento, muliebriter insultandum: fit enim plerumque, vt odium quod cupimus accendere, cùm vehementior fuerit rei calamitas, deferuescat, & vicissim locum miserationi cedat. Itaque & acres etiam accusatores significant se non hominis cruorem sitire, qui ab omni crudelitate sint alieni, sed dolere quòd reus se in eos laqueos coniecerit, vt nisi cum maximo legum & reipubl. detrimento saluus esse non possit.

Penè illi expedire vt quamprimum damnetur, vt moriatur, & commune odium expiet. Alia tamen ratio est, vbi & molliores timentur iudices, & valde infamis ac scelestus est reus; tum enim grauia quæque atrociter commemorantur, & impunitas futura licentia exaggeratur, vt nullum ei pateat effugium.

variis, quæ in rem cadere solent, circumstantiis potiùs aggredi, quàm frustra inficiando laborare.

At verò si innocens est, qui accusatur, & cum calumnia futura est concertatio, *potentissimum defensionis telum est innocentia.* Innocentia telum potẽtissimum.

Et vix vllus inuenietur tam callidus in sutelis calumniator, qui saltem aliquando non impingat. Nam mendacia, vt præclarè dictum est ab antiquo poëta, cauda vt plurimum nigrant, & in extrema sui parte falsa deprehenduntur.

Magna autem est habenda personarum & rerum ratio. Nam si Apologia habenda est ad Reges, & Principes, qui errore communi inducti, & ab improbis calumniatoribus decepti, in nos fuerint iniquiores, quàm eorum dignitas postulabat; non sunt temerè conuitiis irritandi, sed miti potiùs veritate & prudentia de rebus edocendi, quò agnita grauitate aduersariorum, fraudibusque detectis resipiscant, & nostris sint partibus in postremũ æquiores. Apologiæ vsus apud Principes.

Tum verò maximè hæc lenitas, vel potiùs quædam minimè fucaræ orationis maiestas requiritur à Christianis, & religiosis personis, vt ipsi moderationis quam profitentur, præ se ferant documentum. Quæ ratio præclarè ab Athenagora & Iustino in Apologiis inita est; numquam enim non honorificè Imperatores, & Senatum appellant: & ille quidem modo μεγάλως Καισάρων, modò μεγίστους, φιλανθρώπους, & εἰλομαθεστάτους, maximos, humanissimos, eruditissimos nominat; hic sacrum senatum, ἱερὰν σύγκλητον, atque omni conuitio abstinentes robustis agunt rationibus: qui certè modus efficax est, & potens. Senatus sacer.

Alius est actior, & magis aculeatus, qui ad improbos & vitulentos calumniatores coërcendos adhibetur; qui, vt sunt cerũicosæ boũsdam

---

DE APOLOGIA, & Purgatione.

CAPVT XXXIII.

APologia, siue purgatio, defensio est, quæ accusationi opponitur. Hæc pro personarum, rerum, & argumentorum ratione varia & multiplex esse solet.

Etenim, si qui se purgare conatur; est nocens, & acerrimum habet accusatorem, grauior ei nascitur & operosior defendendi ratio. Itaque vbi res manifestissimis tenetur indiciis, iuua: facti excusationem à

audaciæ, leuioribus remediis sanari minimè possunt: sed vt tigres Musica, ita illi suauitate orationis efferantur.

Tales sunt Hæretici, Ecclesiæ nomini & religionis ordinibus perinfensi, quos Ecclesiastici scriptores, & viri sancti, non molli brachio tractare solent. Talis fuit ille Appion, qui cùm in antiquam Iudæorum religionem stomachum petulanter eructasset, multa de Moyse & Patriarchis pessimè fabulatus, à Iosepho acri & neruoso scriptore non segniter carpitur, & confutatur. Nec molli stylo Græcos φιλοχίλωνας & φιλοπαίγμονας, Christianæ scilicet religionis derisores, excipit Theodoretus, aut Iulianum mellitis verborum globulis perfundit Nazianzenus: sed in Dei causſa faces orationis spirant, quas ardor spiritus in istis argumentis suggerit.

Apologiæ methodus.

Ordo autem, & dispositio Apologiæ talis est: Præmitti solet exordium, in quo defensionis istius ratio affertur, & nonnulla de rei circumstantiis delibantur; quibus ad confutationem fiat apparatus.

Mox ipsa refutatio succedit, potissima pars Apologiæ: in qua instituenda triplex fermè dispositio seruatur.

Apologiæ dispositio triplex.

Alij enim ex tota accusatione certa sibi ac præcipua capita confutanda præstituunt, quibus eneruatis, tota facilè aduersariorum corruat oratio.

Sic Athenagoras Apologiam in tria capita totam diuidit, & proponit, his verbis; τρία ἐπονειδίζουσιν ἡμῖν ἐγκλήματα, ἀθεότητα, Θυέστεια δεῖπνα, Οἰδιποδείους μίξεις. Trium flagitiorum infamis rumor de nobis spargitur: impietatis, Thyestæarum epularũ, concubitus incesti. Quæ si vera sunt, postulat, vt Christianorum gens funditus exscindatur: sin falsa, sit apud Imperatores veritati locus, & innocentiæ perfugium.

Mox singula crimina discutit, & refellit. Ad summum perorat à prolixo Christianorum in Imperatores studio, & obseruantia, his verbis:

Athena. in Apol. Christiani quid pro Imperatoribus precari soliti.

Περὶ μὲν τῆς ἀρχῆς τῆς ὑμετέρας εὐχόμεθα, ἵνα παῖς μὲν παρὰ πατρὸς, ᾧτινι τὸ δικαιότατον, διαδέχηται τὴν βασιλείαν, αὔξῃ δὲ ἡ ἐπίδοσιν ἡ ἀρχὴ ὑμῶν πάντων ὑπηκόων γινομένων λαμβάνῃ. τοῦτο δὲ θεὶ καὶ παρὰ ὑμῶν, ὅπως ἥρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγοιμεν, αὐτοὶ δὲ πάντα τὰ κελευσμένα προθύμως ὑπηρετοῖμεν.

Nos enim pro imperio vestro preces ad Deum fundimus, & vt filius (quod iustissimum est) in regno olim parenti succedat, vtque imperium vestrum magis magisque semper augeantur. Denique omnia vobis ex animi sententia eueniant, oramus; quòd & nobis salutare fuerit, vt quietam tranquillámque vitam degentes, vobis interim ad quælibet imperata deseruiamus.

Hæc ratio apta est, cùm diuisio cõmodè fieri potest. Nam & oratio solutiorem habet tractum, & maiorem lucem perspicuitatis. At vbi ab accusatore multa & minuta per totam orationem sparsa sunt, quæ tamen refelli oporteat, pugnandum est cæsim; ex quo quidem fit oratio magis abrupta, non minus tamen habet neruorum.

Hanc viam iniit Iosephus aduersus Appionem: cùm enim ille minutis fabulis accusationem refersisset, de Moyse Heliopolitano, Sabbatosi, Zabido, & similibus, multa commentus; Apologeticus ex vno in aliud per abruptum salit; quamquam non sine transitionum artificio, quæ res in eo genere difficilis est.

Proponit autem breuiter aduersarij calumniam, totam vim contrahens in pauca, deinde si leuis est, irridet; si quid habere videtur probabilitatis, infringit hoc modo:

Digitized by Google

Ioseph l. 2. aduerſ. Appion.

Ἀκοῦσαι δ' φησι τῶν πρεσβυτέρων, ὅτι Μωσῆς ὁ Ηλίου πολίτης, διλογενὴς μὲν ὢν αὐτὸς, ἐκείνοις δὲ πίστιν παρ' ὧν ἔσχε τὴν ἡλικίαν ἐπιφερόμενος αὐτὸν, καὶ συγγενομένοις.

Accepiſſe autem ſe dicit à maioribus natu, Moyſen Heliopolitanum, ſcilicet ipſe iunior, ſed his fidem habens, qui per ætatem illum familiariter nouerant.

Deinde huius calumniæ vanitatem explodens: Et de Homero quidem poëta, quamuis Grammaticus non poſſet quænam ſit eius patria, certò affirmare, neque de Pythagora tantum non heri, nudius ac tertius nato: De Moſe verò tam multis annis illos præcedente, tam facilè decernit, credens ſeniorum narrationi: vnde manifeſtè illum mentiri apparet.

Quin & temporum ratio, quibus Moſem ait eduxiſſe leproſos, & cæcos, & claudos, bellè concinit iuxta Grammaticum hunc diligentiſſimum, & cæt. Ita ſingula perſtringit, & eludit.

Hoc idem præſtat M. Tullius in Apologia quam pro ſe habet ſecunda Philippica, vbi Antonij argumenta, quaſi minutas ſagittas, curſim infringit, vt,

Cicero 3. Philipp.

Contra rem ſuam veniſſe me neſcio quomodo queſtus eſt. An ego non venirem contra alienum pro familiari & neceſſario meo? Non venirem contra gratiam, non virtutis ſpecie ſed ætatis flore collectam? Non venirem cõtra iniuriam, quam iſte interceſſoris iniquiſſimi beneficio obtinuit, non iure prætorio?

Deinde ſalit in aliud:

At enim te in diſciplinam meam tradideras: Nam ita dixiſti: Domum meam ventitaras: Næ tu ſi id feciſſes, melius famæ, melius pudicitiæ tuæ conſuluiſſes: ſed nec feciſti, nec ſi cuperes, tibi per C. Curionem facere licuiſſet.

Apologiæ tertius modus.

Tertius apologiæ ſeu purgationis modus eſt ſcriptis codicibus aptior, quàm pronuntiatis orationibus; vbi non tantùm aduerſariorum ſenſus referuntur noſtris comprehenſi ſententiis, ſeu ipſamet eorum verba commemorantur, diſcutiuntur, minutatim confutantur. Hanc methodum ſequuti ſunt Baſilius in Eunomium, Cyrillus in Iulianum.

DE INVECTIVA.

CAPVT XXXIV.

ETſi ad demonſtratiuum genus magis pertinere videtur inuectiuæ tractatio; quando tamen huic generi frequenter immiſcetur, & à nõnullis in eo collocatur ordine, non pigebit hîc aliqua de eadem adſcribere. Quod apud poëtas eſt ſatyra, hoc fermè apud oratores inuectiua oratio, ſcilicet mordax, & ad perſtringẽdos hominum mores accommodata. Differt ab accuſatione, quòd hæc fori cancellis concludatur, illa extra fori ſepta voliter; hæc damnationem rei intendat, illa notam potiùs ſpectet infamiæ: Hæc modum & ordinem teneat magis temperatum, illa furore quodam ingenij, & orationis impetu potiùs rapiatur.

Inuectiua vt differt ab accuſatione.

Duplex eſt autem inuectiua; vna in homines, altera in vitia. Quæ hominum, priuatarum ſcilicet perſonarum, ſpectat infamiam, numquam temere vſurpanda eſt, niſi tales ipſi ſint qui exagitantur, vt in ſummam deſperationem prolapſi, & apud omnes infamia notatiſſimi, nullum bonæ ſpei locum reliquerint.

Inuect. duplex.

Hæc enim plerumque in eos aſſumuntur tela, qui viuos, & mortuos vulnerent, & ex eorum infamia terrorem aliis, vitiorúmque odium ſempiternum inurant.

Hac mente D. Nazianzenus in Iulianum, D. Hilarius in Conſtantium pro Catholica religione ſunt inuecti.

Qui

Qui verò priuata ſolent odia per maledicos ſtylos in principes viros eructare, parum aliis proficiunt, ſibi plurimum nocent:

Ridenda poemata malo,
Quàm te conſpicua diuina Philippica fama,
Volueris à prima quæ proxima.

Altera, quæ in hominum mores & deprauatæ vitæ licentiam inuehitur, vtilior eſt & melior. Conſtat autem ex philoſophiæ præceptis, & altiſſimæ diſciplinæ oraculis, quæ vi & robore amentatæ cuiuſdam orationis altiſſimè defiguntur in pectora.

Rurſus alia inuectiua, vt Satyra Comica, plus habet ſalis, & moralis vrbanitatis, etiam dum vitia perſtringit, haud obſcurè depingit. Qualia nimis multa ſunt in Petronij Satyrico. Alia prorſus acris & generoſa eſt, fluens ex ſublimi ſapientia, nihil comicum, nihil leue & ludicrum affectans; ſed tota in carpendis moribus poſita. Extant certè nonnulla in ipſo Arbitro præcelſa, & inuectiuis maioribus digna. Qualia ſunt iſta:

Inuectiua grauis.

Et quis mihi hanc ſolitudinem impoſuit? adoleſcens omni libidine impurus, & ſua quoque confeſſione dignus exilio, ſtupro liber, ſtupro ingenuus, cuius anni ad teſſeram venerũt, quem tamquam puellam conduxit etiam qui virum putauit.

Quid ille alter die, qui tanquam togæ virilis togam ſumpſit, qui ne vir eſſet à Matre perſuaſus eſt, qui opus muliebre in ergaſtulo fecit, qui poſtquam conturbauit, & libidinis ſuæ ſolum vertit, reliquit veteris amicitiæ nomen, & proh pudor! tamquam mulier Sequutuleia, vniusnoctis tactu omnia vendidit? Hæc in perſonam. At in mores grauiter & ſententioſe.

Nemo cœlum putat, nemo iuſiurandum ſeruat? Nemo Iouem pluris facit: Sed omnes opertis oculis bona ſua computant.

Quod verò ad ordinem & diuiſionem attinet, ſi iuſta eſt inuectiua in hominem, tum eodẽ filo pertexitur, quo vituperatio: vel enim vitam inſpicit à puero, perſtringítque ſingula, magna orationis libertate, & toto amplificationum apparatu, vel certis inſtat capitibus, & vitiis, quæ ſibi exagitanda propoſuit, vt ex orationibus Demoſthenis in Ariſtogitonem, Ciceronis in Antonium, Piſonem, Catilinam, Vatinium, licet agnoſcere. Inuectiuæ ordo.

Ferax eſt iſtud & procliue argumentum, nec ei qui per iſtas repſerit orationes, deeſſe forma dicendi poteſt. Quòd ſi inuectiua obiter tantùm aſſumitur, tractatur vt amplificatio per certa argumenta & figuras, quæ ad intimos ſenſus vellicandos plus habeant virium.

DE OBIVRGATIONE.

CAPVT XXXV.

OBiurgatio differt ab Inuectiua, quòd hæc ſit aduerſus inimicos, illa dilectos etiam attingat. Hæc flagrans ſit & tonans, illa acris quidem ſæpe, ſed longè moderatior: Ad ſummum hæc nocere vt plurimùm cupiat, illa prodeſſe. Eſt enim fermè obiurgatio, ſuperioris ad inferiorem, ob delicta quædam reprehenſio, ſpectans emendationem eius qui arguitur. Vel igitur Imperatoris eſt ad milites, vel Principis ad ſubiectos, vel Paſtoris ad gregem, vel Præceptoris ad diſcipulos. Obiurgationis & Inuectiuæ diſcrimen.

Quamobrem pro variis perſonis & ingeniis varia eſſe ſolet. Alij ita ſunt ad obiurgationes nati, vt vultu ipſo ad ſenilem tetricámque grauitatem compoſito, & tono vocis, cui plurimum ineſt ſiccitatis, increpationem ferant. Itaque haud multis egent ad obiurgandum artibus.

Mites personæ obiurgationi minimè aptæ.

Alij mitiore ingenio præditi, licèt multum in fingenda grauitate trutinandisque obiurgationibus laboris impendant, sparsa tamen naturæ suæ relinquunt vestigia, ex quibus agnoscuntur; & quicquid agant, minùs terrent, & timentur. Rursus personæ, quæ increpantur, aliæ sunt duræ, ceruicosæ, vecordes; apud quas nisi fremueris, *vt Pontem indignatus Araxes*, non magis proficies quàm si festuca chalybem perforare contendas.

Aliæ sunt molli pauidóque ingenio; quas si vehementiùs terrueris, perditurus es. Quid, & quóue loco, & qua ratione agendum sit, artifex eloquentiæ prudentia dictabit. Hoc in vniuersum de methodo dici potest. Primùm cùm obiurgatio sit propter delictum, erratum ipsum ob oculos ponendum est, vt eius grauitate moueatur is qui increpatur. In quo magnæ est prudentiæ animaduertere, vt si leue sit aut mediocre, non nimis exaggeretur, maximè apud prudentes personas, quę rerum momenta norunt ponderare. Tantũ enim abest vt oratio plus habeat grauitatis, imò de authoritate multum deperdit, cùm leue aliquod delictum supra sensum communem & sanam opinionem extollit: fit enim vt ficta & declamatoria credatur oratio, & minùs habeat ponderis in veris, quæ creditur fictis delectari. At si grauius crimen est, certè cum dignitate orationis exaggerandum est, & iuuat aliquando in exordio vlurpare, quod Germanicus contra sæuos & rebelles milites dixit apud Tacitum.

Obiurgationis methodus.

Obiurgationis aptũ initium.

Quod nomen huic cœtui dabo? Militesne appellem, qui filium Imperatoris vestri vallo & armis circumsedistis? An ciues, quibus tam proiecta senatûs auctoritas? Hostium quoque ius, & sacra legationis, & fas gentium rupistis.

Cornel. Tacit. Annal. l. 1.

Ita igitur crimen differtè proponendo satis exaggerat.

Redemum proposita, quò grauitas facinoris pleniùs appareat, dilatatur à circunstantiis rerum, locorum, temporum, personarum, & similium, vt *Primáne, & vicesima legiones*: & in eo verbo πάθος est egregium; quia vterque ordo strenuus antea, & fidelis, & summis beneficiis affectus fuerat. Mox commemoratis pristinis decoribus, & cum præsenti furore comparatis, *Egregiam duci vestro gratiam refertis.*

Hîc appositè inferitur plena grauis querimoniæ expostulatio, contra ingrati animi fœditatem. Mox succedit comminatio: *Hunc ego nuntium Patri, læta omnia aliis è prouinciis audienti, feram?* Hic ordo satis est perspicuus, & efficax. In modo cauendum est maximè apud liberalia ingenia, ne quid sit nimis clamosum, iracundum, querulum, subinsultum: Nam qui vehementiùs clamant non plus aliquando proficiunt, quàm canes isti latratores; & suam, si quam habent, auctoritatem exponunt ludibrio.

Quia verò fructus obiurgationis, est emendatio, temperandum est aliqua mellis particula, quicquid fuerit acrimoniæ, vt ingenia ad spem & amorem, tacitis stimulis proritentur.

Et id obseruauit Tacitus in peroratione nobilis illius obiurgationis: *Tua, Dine Auguste, cœlo recepta mens, tua, pater Druse, imago, tui memoria, ijsdem istis cum militibus, quos iam pudor & gloria intrat, eluant hanc maculam.*

Obiurgationis.

Ad id verò consequendum efficacissima tes est, si qui obiurgatur, amari se, & amoris causa obiurgari sciat, tum condoleas, tum in partem oneris & pœnæ venias, tum pristinæ virtutis recordatione titilles, spem eius emendationis habere te ostendas, fructum & speciem virtutis exhibeas, dura omnia,

Digitized by Google

& aspera reluctanti futura proponas.

Hæc animos flectunt, & inducunt, si modò dociles sint & flexibiles.

At si parum moueantur, iuuerit aliquando per comminationem grauem & concisam desinere, quæ instar tonitru, terreat, & qua parte sit eruptorum fulmen, cogitandum relinquat. Sed nos in eo genere Demosthenis, ac M. Tullij, modum longè diuersum antea notauimus; varia quoque exempla in characteribus orationis ciuilis exprome-mus.

DE EXPOSTVLATIONE, & Exprobratione.

CAPVT XXXVII.

Expostulatio quid?

EXpostulatio est grauis quædam querimonia de accepta iniuria, quæ duabus fit partibus, expositione iniuriarum, & petitione satisfactionis, vel tacita, vel expressa. Artificium huius orationis est primùm, vt non simus nimis queruli.

Eius artificium.

Nam vitium est illiberalitatis, quod fermè in calamitosis, pauperibus, pueris, & mulieribus, frequentius est. Sicut enim felicitas superba est, ita querula calamitas, & omnis imbecillitas: Quæ de Ioue ipso (vt ait Teophrastus) queritur, non modò si non pluat, sed etiam si seriùs. Hac labe infectos homines vitandos docet Seneca, illi qui tranquillam vitam degere velit.

Tristes & Queruli odiosi.

Præcipuè tamen vitentur tristes, & omnia deplorantes, quibus nulla non caussa in querelas placet. Constet illi licèt fides, & beneuolentia, tranquillitati tamen inimicus est comes perturbatus, & omnia gemens.

Senec. l. 1. de Tran.

Accedit quòd sæpius quiritando minùs proficiamus apud aures quæ iam ad huiusmodi querelas obduruerunt.

Secundum est, vt querimonia, si modò grauis sit personæ, nihil habeat nimis fractũ, imbecille, & demissum.

Hoc enim mulierculatum est. At quanto plus alliciunt, qui non sunt in malis commemorandis ambitiosi; sed multa se generoso silentio supprimere ostendunt, & ea ipsa, quæ commemorant, non sua caussa dicere se, sed honesti, aut alienæ vtilitatis ergò profitentur?

Tolerantiæ lux amabilis.

Tertium, multùm afficit eximia quædam lux tolerantiæ, è qua appareat nos multa tulisse, multa nostro silentio pressisse, & propriis detrimẽtis sanasse: Nunc quod instat, tantum esse vt dissimulari non possit.

Quartum, diligenter spectandum est cuius & apud quos sit expostulatio, & ob quas iniurias expostulet. Si miserorum est, & oppressorum apud superiorem potestatem, solet esse miserabilior, & verbis effusior, qualis est illa Iudæorum apud Petronium præsidem, in Philone:

Λαλίστερον γὰρ ἀνὴρ ἀτυχῶν: Alia ratio est cùm grauis persona apud parem sibi amicum expostulat, quem non cupit vlcerare, sed sanare: tunc enim generositatis plena debet esse querimonia, qualis ea est M. Tullij de Antonio, Philippica prima. Vide enim qua prudentia quove artificio progreditur.

Querela Ciceronis plena grauitatis.

Pauca querar de hesterna M. Antonij iniuria, cui sum amicus: idq; nonnullo eius officio debere esse præ me etiam semper tuli. Ecce tibi initio pauca questurum se pollicetur, odiosa enim querela muliebris: deinde quo temperamento præmunit?

Cui sum amicus. Iam exponit rem: Quid tandem erat caussæ, cur in Senatum hesterno die tam acerbè solus cogerer? Solus ne aberam? an non sæpe minùs frequentes fuistis? An ea res agebatur vt etiam ægrotos deferri oporteret? Si hic de morbo suo questus multa dixisset, fuisset

fortassis ineptè querulus: sed qua sobrietate?

An ea res agebatur, vt etiam agrotos deferri oporteret? Annibal credo erat ad portas, aut de Pyrrhi pace agebatur? Deinde: At ille vobis audientibus, cum fabris se domum meam venturum esse dixit. Nimis iracundè hoc quidem, & valde intemperanter. Cuius enim maleficij ista pœna est, vt dicere in hoc ordine auderet, se publicis operis disturbaturum publicè ex senatûs sententia ædificatam domum?

Querela Aleonoræ dolore intemperans.

Generosa planè & regalis animi querimonia! At si vis querelam muliebrem in omnem vim doloris intemperanter effusam, lege epistolam Aleonoræ Reginæ Angliæ ad Cœlestinum Papam, quæ est centesima quadragesima quarta, vbi de vinculis filij queritur: nihil inuenies istis querelis tristius aut flebilius.

Expostulationi vicina est exprobratio: est enim grauior quædam & magis incensa expostulatio cum indignatione mentis, quæ fieri solet in ingratos, crudeles, & improbos. Continet autem expositionem beneficiorum, quæ in eos cõgesta fuerint, per comparatum, seu contentionem, malitiæ, improbitatis, crudelitatis, quam ipsi pro meritis rependerint. Quòd si innocenti à quo erant multis & amplissimis affecti donis, vitam casu aliquo aut summa improbitate eripuerint, tunc graue solet oriri exprobrationis & commiserationis genus.

Grauiter admodum exprobrationem Didonis aduersus Æneam pinxit Virgilius:

Exprobratio Didonis apud Virgilium ἐκφρασις.

Num fletu ingemuit nostro, num lumina flexit,
Num lacrymas victus dedit, aut miseratus amantem est?
Quæ quibus anteferam? iam iam nec maxima Iuno,
Nec Saturnius hæc oculis pater aspicit æquis.
Nusquã tuta fides, eiectum littore, egentem
Excepi, & regni demens in parte locaui,
Amissam classem, socios à morte reduxi:
Heu furiis incensa feror, nunc Augur Apollo,
Nunc Lycias sortes, Nunc & Ioue missus ab ipso
Interpres Diuum fert horrida iussa per auras.
Scilicet is superis labor est, ea cura quietos
Sollicitat?

Mox sequitur comminatio:

I, sequere Italiam ventis, pete regna per vndas,
Spero equidem mediis (si quid pia numina possunt)
Supplicia hausurum scopulis.

Nec minus pathetica est exprobratio illa Ariadnes à Theseo desertæ apud Catullum:

Siccine me patriis abuectam perfide ab oris,
Perfide deserto liquisti in littore Theseu?
Siccine discedens neglecto numine Diuum,
Immemor ah deuota domum periuria portas?
Nullane res potuit crudelis flectere mentis
Consilium?

Deinde,

At non hæc quondam nobis promissa dedisti:
non hoc misera sperare iubebas,
Sed cõnubia læta, sed optatos Hymeneos,
Quæ cuncta aëriæ discerpunt irrita venti.

Mox succedit aperta exprobratio:

Certè ego te in medio versantem turbine lethi
Eripui, et potiùs germanum amittere crebui,

Quàm tibi fallax ſupremo in tempore deeſſem,
Pro quo dilaceranda feris dabor, alitibúſque
Præda, nec iniectâ tumulabor mortua terrâ.

Hinc aditus ad aculeatas inuectiuas, querimonias, & execrationes:

Quænã te genuit ſola ſub rupe lœna?
Quod mare conceptum ſpumãtibus expuit vndis?
Quæ Syrtis? quæ Scylla vorax? quæ vaſta Charybdis?
Talia qui reddis pro dulci præmia vitâ?

Ad ſummum in periurum caput euocantur vltrices furiæ.

Quare facta virûm mulctantes vindice pœna
Eumenides, etc.

Poëtæ magnos ſpiritus eloquẽtiæ ſuggerunt.

Certè magni ſpiritus hauriuntur à poëtis, & ſunt ipſi præclari eloquẽtiæ artifices. Fac enim iſta verbis & numeris oratoriis decutrant, quæ grauior inſtitui poteſt exprobratio? Habes & præclarum eius orationis exemplum in epiſt. Ciceronis ad Octauium, à nobili aliquo declamatore non imperitè conſcripta. Iſta enim ſatis acriter vellicant.

Quæ tibi non, antequam poſtulares, maiora quàm velles, pluta quàm ſperares, detulit Senatus? dedit faſces, vt cum auctoritate defenſorem haberet, non vt imperio ſe aduerſum armaret. Appellauit Imperatorem hoſtium exercitu pulſo, tribuens honorem, non vt ſua cæde cæſus ille fugiens exercitus te nominaret Imperatorem. Decreuit in foro ſtatuam, locum in Senatu, ſummum honorem ante tempus. Si quid aliud eſt; quod dari poſſit, addat. Quid aliud eſt maius, quod velis ſumere? ſin autem ſupra ætatem, ſupra conſuetudinem, ſupra etiam mortalitatem tuam tibi ſunt omnia turbata, cur aut ingratus crudeliter, aut immemor beneficij ſui ſceleratè circumſcribis Senatum? quò te miſimus? à quibus reuerteris? contra quos armauimus? quibus arma cogitas inferre? &c.

DE DEPRECATIONE.

CAPVT XXXVIII.

Deprecatio quid?

DEprecatio eſt incommodi alicuius, vt amiſſionis bonorum, ignominiæ, ſupplicij denique, & mortis, per ſupplicationem auerſio, quæ iiſdem pertexitur locis quos in ſedandis iræ commotionibus antea notauimus. Hæc pars in perorationibus maximè dominari ſolet, & vehementes plerumque ſortitur emiſſiones. Si conuictus non eſt reus, precatur, vt ſit innocentiæ, contra calumniæ peruerſitatem & atrocem iudicij plagam, tutum ac venerabile perfugium. Si conſtat de crimine, quod, vt plurimum videtur innuere deprecatio, pœnam & ſupplicium conatur auertere, aut certè moderari. Quamobrem hæc oratio ſpectat eos qui pleniorem habent ignoſcendi poteſtatem, ſuntque ipſa natura, ad lenitatem manſuetudinémque propenſi. Si enim apud Iudices, qui ex allegatis & probatis ferre ſententiam cogantur, nec ſummam vitæ & necis habeant poteſtatem, hæc inſtituatur agendi ratio, vel etiam apud eos qui cùm poſſint ignoſcere, tamen obfirmato quodammentis rigore, in ſuſcepto ſemel cõſilio, nõ ſecus ac ſaxum Capitolinum, manere ſolent immobiles, verendum eſt omnino, ne tota actio ſuperuacanea futura ſit; quanquam miſeri, qui omnia perdiderunt, ſolent quoque leuiùs verba perdere. Primum deprecationis artificium eſt, vt molles eorum quos placare animus eſt, tentemus aditus, poſtquam vel temporis longinquitate ſe nonnihil remiſerit iracundia, vel rebus lætis & florentibus, quæ derepentè ſucceſſerint, quaſi fluctu obruta lan-

Deprecatio vbi inutilis.

Eius ars.

gaſcat. Secundum, vt adhibeamus ad deprecandum, perſonas, vel gratioſas, & potentes, quibus pudor ſit aliquid negare: vel maximè miſerabiles, quales ſunt ſenes, pueri, mulieres, luctu & ſqualore confectæ. Tertium, vt ſi crimen erroris potiùs humani quàm improbitatis oſtendere poſſimus, id nauiter præſtemus: ſin autem ſuſpecta futura eſt omnis defenſio, præſtat aliquando crimen vel maximum fateri, ne ſi rationibus nimis contentioſis obluctemur, eius qui demulcetur, animus, non tam ad veniam quàm ad pugnam ſtimulatus incaleſcat, & vincendi ſtudio feratur: quin etiam dum crimen minuitur, putet ſibi de clementiæ laude detrahi, ſi ignoſcat, quòd non magnam ſcilicet culpam ſit remiſſurus. Eiuſdē locicōmunes. Quartum, loci communes, quibus ad hanc orationem tractandam vtemur, ducuntur à laude & præſtantiſſimis fructibus clementiæ; ſi quid enim in hac parte rarum eſt, non videtur omittendum; quanquam nunquam extra rem longiùs vagandum eſt. Priuatæ rationes ducuntur ab adiunctis, à conditione ſcilicet perſonæ, cui poſcitur venia, vt à nobilitate, prudentia, bonis artibus, anteactæ vitæ Innocentia, promeritis in Remp. crudelitate & indignitate ſupplicij; ſecuritate & vtilitate ignoſcendi, & iis ſimilibus, quæ ad propulſandum mortis periculum, ſagax ingenium excogitare ſolet. Poſtremo loco adhibentur affectus aporiæ, querimoniæ, obſecrationes: quanquam decorum perſonæ ſemper retinendum eſt, &, ſi grauis ſit, nihil nimis demiſsè & muliebriter orandum. Quamobrem Philotas apud Curtium mirificam habet rationem ſibi ingenitæ nobilitatis. Non enim humiliter ſupplicat ſibi ignoſci, ſed ea grauitate & affectu querimonias eiaculatur, quæ Alexandrum, vel ferreum, ſi audiuiſſet, ad veniam largiendam coegiſſent. Deprecationis affectus.

Finis Libri duodecimi.

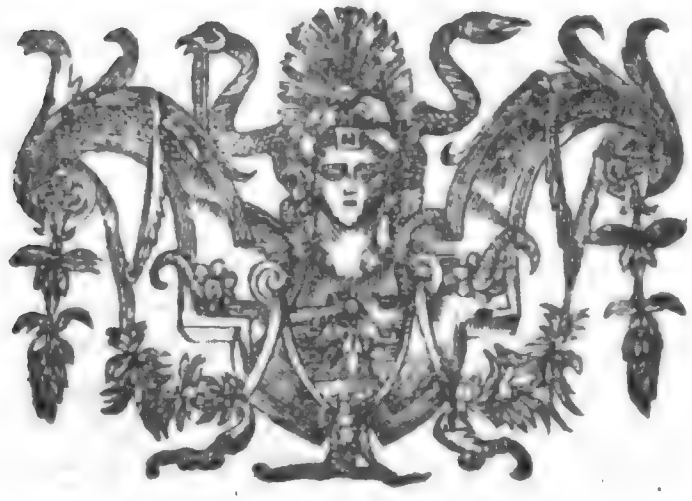

CHARACTERES CIVILIS ELOQVENTIÆ.

LIBER DECIMVS-TERTIVS.

In quo generis Deliberatiui & Judicialis exempla.

EX ANTIQVIS AVCTORIBVS Græcis, & Latinis: Cum notis.

LIBRI INSTITVTVM.

INSTITVI hoc libro characterem illius ciuilis Eloquentiæ, non quidē ambitioso tractu fluentis, sed ponderosis sententiis collectæ, vno aspectu oculis subijcere. Congessi igitur in fasciculum breues aliquot, ex Herodoto, Thucydide Xenophonte, Herodiano, Sallustio, Liuio, Curtio, Tacito, &cæteris, nobiles orationes, quarum œconomiam & artificium paucis digessi; quò nostra discentibus opera gratior atque vtilior foret. Si quis autem plura desideret, ipsos auctores, quos indico, adire poterit; non mei fuit instituti omnia colligere, quod & à plerisque factum video; sed quæ illustriora dumtaxat viderentur, interpretari, atque ad confirmationem eloquentiæ proponere.

ORATIO XERXIS DE BELLO GRÆCIS INFERENDO.

Inuentio tota continetur duobus argumentis, de vindicanda iniuria, & gloria amplificanda.

Dispositio nonnihil fluctuat interciſa repetitionibus. Elocutio ſimplex, & candida, non tamen ſine verbis byſſinis.

Ἄνδρες Πέρσαι, οὔτ' αὐτὸς καταλήσομαι, νόμον τὸν ὑμῖν πρότερος, οὔτε δικαιώσας τι αὐτῷ χρήσομαι. ὃς γὰρ

VIri Persæ, equidem ego non ero huius instituti autor, sed ab aliis traditi imitator. Nam, quem- Ex Herod. l. 7. edit. H. Steph.

ἐγὼ συνδέομαι τ̃ πρεσβυτέρων, οὐδαμῶ
κω ἠγνωκὼς, ἐπί τε παρελαβόμεθ τὴν
ἡγεμονίαν τὴν δι' ἐκεῖνον, Κύρου
καθελόντος Ἀστυάγη. ἀλλά θεός τε οὕτως
ἄγει, αὐτοῖς ἡμῖν πολλὰ ἐπόμενοις συμ-
φερόντ) ὀπὶ τὸ ἄμεινον. τὰ μὲν τοι Κύρου
τε καὶ Καμβύσου, πατρός τε ἐμοῦ Δαρεῖος
κατεργασαντο, καὶ προσεκτήσαντο ἔθνεα, ὁπο-
σαμῶσιν εὖ ἂν αὐτὸς λέγοι. ἐγὼ δ', ἐπί
τε παρέλαβον τ̃ θρόνον, τοῦτο ἐφρόντιζον
ὅκως μὴ λείψομαι τ̃ περὶ ἐκεῖνον ἡγουμένων
ἐν τιμῇ τῇδε, μηδὲ ἧσσον περιποιήσομαι
δυνάμιν Πέρσησι. φροντίζων δ' ἐυρίσκω,
ἄνευ μὲν νῶν ἀπὸ τε προγινόμενον, χώ-
ρην τε τ̃ νῦν ἐκτημένην ἀκ ἄσσονα, ἐυ-
δὲ φαυλοτέρην, πλείονα δὲ ἄμα
δ' τιμωρίην τε καὶ τίσιν γινομένην. διὸ ἡ-
μέας ἐγὼ συνέλεξα, ἵνα τὸ λοιπὸν παρέσεσθε
ὑμῖν. μάλλο ζεύξας τ̃ Ἑλλήσ-
ποντον, δι' ἠπείρου διὰ τ̃ Εὐρώπης ἐπὶ τ̃
Ἑλλάδα, ἵνα Ἀθηναίοις τιμωρήσωμαι,
ὅτε δὴ πεπονήκασι Πέρσας τε καὶ πατέρα
τ̃ ἐμόν. ὁρᾶτε μὲ νῦν, καὶ πατέρα τ̃ ἐμὸν
Δαρεῖον ἰδόντα φρονίσαι ὀπὶ τὸν ἄνδρας
τούτους· ἀνὴ ὁ μὲ τετελεύτηκε, καὶ οὐκ ἐξε-
γένετο αὐτῷ τιμωρήσασθ. ἐγὼ δ' ὑμᾶς τε
ἐκείνου, καὶ τ̃ ἄλλων Περσῶν οὐ φθονέ-
σω πάσομαι, φὴν ἢ ἔγω τε καὶ πυρώσω
τὰς Ἀθήνας. οἵγε ἐμὲ καὶ πατέρα τ̃ ἐμὸν
οὐκ ἔρξαν ἄδικα πείσαντες, φθάσα μὲ ἐς
Σάρδις ἐλθόντες ἅμα Ἀρισταγόρῃ τ̃ Μι-
λησίῳ, δούλῳ δ' ἡμετέρῳ, ἀπικόμενοι, ἐνέ-
πρησ τά τ' ἄλσεα καὶ τὰ ἱερά. δύτερα δ'
ἡμέας αὖ ἐρξαν ἐς τ̃ στερτὴν ἀποβάντας,
ὅτι Δάτιν τε καὶ Ἀρταφέρνεα ἡγησάσθην. τὰ
ὀπίσω δὲ κου πάντες ἴστε· τοιγὰρ μὴ τοι εἴτεκα
ἀνάρτημαι ἐπ' αὐτοὺς στρατεύειν· ἐγὼ δ'
ὅ τε αὐτοῖς πόνος δ' ἐυρίσκω αὐξομένους,
ἢ τούτοις τε καὶ τοῖσι τούτοισι πλησιοχώρους
καταστησόμεθα, ὦ Πέλοπος τῆς Φρυγὸς νέ-
μοντ) χώρην. γῆν τε τ̃ Περσίδα ἀποδέ-
ξομαι τῷ Διὸς αἰθέρι ὁμουρέν. οὐ γὰρ δὴ
χώρην γε οὐδεμίαν κατόψε) ὁ ἥλιος ὅμου-
νον ἑαυτῷ τῇ ἡμετέρῃ, ἀλλὰ σείας
πάσας ἐγὼ ἅμα ὑμῖν μίαν χώρην θή-
σω, διὰ πάσης διελθὼν τ̃ Εὐρώπης.

admodum à maioribus natu accipio, ex quo imperium hoc à Medis eripuimus, Astyage per Cyrum amoto, nunquam conquieuimus, sed ita Deus nos agit, & multa nobis sibi obsequentibus in melius cõfert. Atque ea quidem, quæ Cyrus, Cambysesque ac pater meus fecere, quas gentes imperio addidere, non attinet referre apud probè scientes: ego autem posteaquam hanc sedem accepi, dedi operam ne ab iis qui hoc honore sunt functi, degenerarem, neve minus potentiæ Persis acquirerem. Quod animo versans, inuenio nobis accessurum gloriã pariter ac honorem, & regionẽ, neque inferiorem, neque deteriorem ea quam recuperauimus, sed feraciorem, vnà cũ vltione iniuriæ, atque vindicta. Ideoque nunc ego vos cõtraxi, vt id quod agere constitui, vobis exponerem. Constituo, iuncto Hellespõto copias per Europam traducere in Græciam, vt Athenienſiũ vlciſcar iniurias, quas cùm Persis aliis tum patri meo intulere. Norãtis autem, & Dariũ aduersus hos viros bellum mouere destinalle: Verùm ei morte præuento, non contigit vt illos vlciſceretur. Ego verò eius vicẽ, aliorumque Persarum vlciſcens, non priùs desinam, quàm expugnauero incenderóque Athenas: cuius ciues, & me, & patrẽ meum priores iniuria affecerũt: primùm quum Sardis, vnà cum Aristagora Milesio seruo nostro venientes, cremauerunt, lucósque ac delubra: deinde in vos quid fecerint, terram suam ingressos, quum Datis & Artaphernes duces fuere, omnes scitis. Harum gratia rerum irritor ad inferendum eis bellum: quos, atque ipsorum finitimos, regionem Pelopis Phrygis incolentes, si in potestatem redegerimus, tot bona futura esse ratiocinando comperio. Terram Persidem ætheri Iouis conterminam reddemus: Nullam enim regionem spectabit sol finitimam nostræ, sed ego omnem permensus Europam, vnà vobiscum cunctas regiones in vnam redigam.

Maiorum gloria calcar virtutis.

Datis.

Persis.

πω τοιαύτην, ὦ ἄνδρες, οὔτε πόλιν οὐδεμίαν οὔτε ἔθνος οὐδὲν ἀνθρώπων ὑπολείπεσθαι, τὸ ἡμῖν οἷόν τε ἔσται ἥττον ἐν μάχῃ τοῦτον τὸν κίνδυνον, ὑπολαμβάνειν. οὕτω δ' ἔστι ἡμῖν αἴτιοι ἔχθιστοι δ' ἐλθόντες ζυγὸν, οὔτε ἀναίτιοι. ὑμεῖς δ' ἂν μοι τὰ δοκοῦντα χαρίζοισθε, ἐπειδὰν ὑμῖν σημήνω τὸ χρέων, εἰς τὸ ἥκειν δεῖ, προθύμως πάντα τὰ ὑμέων χρήσει παρεῖναι. ὃς δ' ἂν μὴ ἔχων ἥκῃ παρεσκευασμένον φανὸν κάλλιστα, δώσω οἱ δοῦναι, τὰ πλείστατα νομίζειν εἶναι ἐν ἡμετέρῳ. ποιητέα μὲν νῦν ταῦτα δοκεῖ οὕτω. ἵνα δὲ μὴ ἰδιοβουλεύειν ὑμῖν δοκέω, τίθημι τὸ πρῆγμα ἐς μέσον, γνώμην κελεύων ὑμέων τὴν βουλόμενον ἀποφαίνεσθαι.

Nam ita rem habere audio, nullam reliquam esse hominum, neque ciuitatem, neque gentem, quæ nobiscum dimicare possit. Ita subactis iis, quos dixi, & qui nos lacessiuerunt, iugum seruile sustinebunt. In quo si mihi vos gratificari volueritis, vbi tempus vobis indicauero, quo vos præsto esse oportet, tunc vnusquisque debebit impigrè adesse: quorum, qui ornatissimis cum copiis aderit, eum donabo iis quæ in nostra domo pretiosissima habentur. Et hæc quidem ita agenda sunt. Sed ne solus videar in concilio sententiam dicere, rem pono in medio, iubens vnicuique, sententiam quamlibet, dicere.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. Exorditur ab exemplo & instituto superiorum Regum, qui cùm toti animum ad curas bellicas adiecerint; non decet Xerxem otium & vitæ mollitiem sectari. Locus hic benevolentiæ aut attentionis profusior, fuisset in hac persona maiestate superuacaneus.

II. Ab vtili argumentatur; quòd magna illecebra cupiditatis sit, Attica regionis fertilitas. Hæc fuit ars Narsetis, cũ Longobardos ad Italicum bellum inuitans, ex eadem regione illis eximiæ magnitudinis põpam præmisit: de quo stratagemate Cicero in symbolis.

Narses vt Longobardos in bellum impulit.

III. Magno argumento est Darij patris exemplum, cuius spes fato intercisæ, à quo nisi à filio instauranbuntur? Pater si quidem in filio

Viuit, quia voluit vincere parte magis.

IV. Vltio iniuriarum proponitur, ingens stimulus generositatis, cui probrum concoquere difficillimum est: Iniuriæ autem erant clarissimis ducibus illatæ. Nam Datis et Artaphernes, satrapæ, ab Atheniensibus cæsi: Datis verò præter armorum calamitatem etiam perpetuæ Græcorum irrisioni expositus, à quo datismus barbarismus, quem Δάτιδος μέλος vocat Aristophanes in Pace.

Barbarismus, Datidis melos.

V. Spes amplæ & generosæ illustri oratione exaggerantur: Siquidem Attica deiecta, Persis cœlo proxima futura est. Quem locum est imitatus Græcus Poëta, Anthologiæ lib. primo, vbi Roma appellatur πάτρης ἐφείμων οὐρανίης.

VI. Illecta pretiis generosos animos. Nam et Persarum Regibus, quod ostendimus in Xenophonte, fuit familiare pro concione fortes laudare, et amplissimè munerari.

Digitized by Google

ORATIO MARDONII SVASORIA.

Inuentio tota pendet ab adiunctis personarum.

Dispositio naturalis, Elocutio blanda, adulatoria, ficta.

Ω δέσποτα, οὐ μόνης τ' ἡμιν ἀμείνων Περσέων ἀρίσης, ἀλλὰ καὶ τ' ἐπιγιγνομένων. ὃς τά τε ἄλλα λέγων ἔπεα ἀρίστα, καὶ ἀληθέστατα, καὶ Ἴωνας τοὺς ἐν τῇ Εὐρώπῃ κατοικημένους ἐκ ἐόντας ἀξίους καταγελάσθαι ἡμῶν, ἐόντας αὐτοὺς ἀξίους. καὶ γὰρ δεινὸν αὐτοῖσι πρῆγμα, εἰ Σάκας λέγω, καὶ Ἰνδοὺς, καὶ Αἰθίοπας, καὶ Ἀσσυρίους, ἄλλά τε ἔθνεα πολλὰ καὶ μεγάλα, ἀδικήσαντα Πέρσας οὐδέν, ἀλλὰ δυνάμιν ἀφορητέων βουλόμενοι, καταστρεφόμενοι, δούλους ἐκτήμεθα· Ἕλληνας δ' ὑπαρξάντας ἀδικίης, οὐ τιμωρησόμεθα. τί δείσαντες; πλήθεος συστροφήν; πότερα δὲ χρημάτων δύναμιν; τ' ἐπιόμεθα αὐτῶν ἢ μάχην, ἐπιόμεθα δ' τῶν δύναμιν ἐοῦσαν ἀσθενέα; ἔχομεν δ' αὐτέων παῖδας, καταθρεφόμενοι τούτους. οἳ ἐν τῇ ἡμετέρῃ κατοικημένοι, Ἰωνές τε καὶ Αἰολέες, καὶ Δωριέες καλέονται. ἐπειρήθην δ' κ' αὐτὸς ἤδη ἐπελαύνων ἐπὶ τοὺς αὐτέων τούτους, ὑπὸ παιδὸς τῷ σοῦ κελευσθείς. καί μοι μέχρι Μακεδονίης ἥκοντι, καὶ ὀλίγου ἀπολιπόντι ἐς αὐτὰς Ἀθήνας ἀπικέσθαι, οὐδεὶς ὑπεδέξατο ἐς μάχην. καί τοι εἰώθασι Ἕλληνες (ὡς πυνθάνομαι) ἀβουλότατα πολέμους ἅπαντας, ὑπὸ δ' ἀγνωμοσύνης, καὶ σκαιότητος. ἐπεὰν γὰρ ἀλλήλοισι πόλεμον προσενείκωσι, ἐξευρόντες τὸ κάλλιστον χωρίον καὶ λειότατον, ἐς τοῦτο καταβάντες μάχονται. ὥστε σφι κακῷ μεγάλῳ οἱ νικῶντες ἀπαλλάσσονται. περὶ δ' τῶν ἡσσημένων οὐδὲ λέγω ἀρχήν· ἐξόλεες γὰρ δὴ γίνονται. τοὺς χρεὼν, ἐόντας ὁμογλώσσους, κήρυξί τε διαχρεωμένους, καὶ ἀγγέλοισι, καταλαμβανέμεν τὰς διαφορὰς, καὶ παντὶ μᾶλλον ἢ μάχῃ. εἰ δὲ πάντως ἔδει πολεμίους περὶ ἀλλήλους,

DOmine, tu verò non modò superioribus Persis, sed etiam venturis es præstantior; qui cùm alia, & optima & verissima commemoras, tum verò quòd Iones, qui Europam incolunt, non fines habere ludibrio nos, minùs quàm ipsi sunt ludibrio digni: Etenim res indigna est, si Sacas, & Indos, & Æthiopes, & Assyrios, aliásque multas ac grandes nationes, quæ nihil Persas læsere, tamen potentiæ prolatandæ gratia in prouincias redegimus: Græcos, qui nos lacessere iniuria incœperunt, non vlciscemur: quidnam metuentes? quas illorum copias, quam pecuniarum vim? Eorum pugnam nouimus, eorum nouimus vires esse imbecilles: eorum quos subegimus, liberos penes nos habemus, hos qui domi nostræ habitantes, Iones, & Æoles, & Dores appellantur. Quos ipse quoque expertus sum, quum eis iussu patris tui intuli bellum, ac mihi cùm in Macedoniam vsque processissem, & pene vsque ad ipsas Athenas, nemo pugnaturus occurrit. Quamquam consueuere Græci, vt audio, inconsultissimè inire bella, propter imperitiam ac sinisteritatem. Nam cùm bellum inter eos indictum est, in locum quem pulchertimum planissimúmque inuenere, descẽdentes, ibi prælia faciunt: ita vt magno cum suo malo victores inde discedãt: deuicti (ne lõgiùs repetã) ad internecionem deueniunt. Quos oportebat, cùm sint eiusdem linguæ, interpositis caduceatoribus ac nuntiis dirimere controuersias, & omnia alia potiùs agere, quàm pugnare: aut si necesse habent inter se omnino pugnare,

Adulatoria oratio. Xerxis laus.

Græcorum bellandi ratio.

Digitized by Google

Ἐχωείσχεν χὴ τῇ ἰκὰ τιεῤῥ εἰσι δυχιρωτότατοι, ᾗ ταύτῃ πιεῤῥ. τρόπῳ τοίνυν οὐ χρησῷ Ἕλληνες διαχρώμενοι, ἐμοὶ ϐάσαντος μέχρι Μακεδονίας χῶς, ὡς ἦλθον ἐς τῶτον λόγον ὥστε μάχεῳ. σοὶ ϑ δὴ μέλλει τὶς, ὦ βασιλεῦ, ἀντίπαλος τόλμιον πιστοφέρων, ἄρξιτι ᾗ πλῆθος τὸ ἐκ τῆ Ἀσίας, ᾗ νέας τὰς ἁπάσας; ὡς μὲ ἐγὼ δοκέω, ὡς ἐς τῶτο θράσιος ἀνήκει τὰ Ἑλλήνων πρήγματα. εἰ ϑ ἄρα ἐγὼ ψευδόμενος γοάμι, καὶ ἐκεῖνοι ὑπερφόντες ἀξυνιέι ἦλθόν ἐμῖν ἐς μάχω, μάθοιεν ἂν ὡς ἐσμὲν ἀνθρώπων ἄριστοι τὰ πολέμια. ἴσω ϑ' ὧν μηδὲν ἀπείρητον. ἀυτόματον χὸ οὐδέν, ἀλλ' ἀπὸ πείρης πάντα ἀνθρώποισι φιλέει γίνεϑ.

locum aliquem inuenire vtriſque expugnatu difficillimum, & ibi fortunam belli tentare. Hoc itaque ritu haud probo vtentes Græci, nunquã mecum verbis egerunt de dimicando, cùm Macedonia tenus promouiſſem. Tibi autem, Rex, quis obuiã venturus eſt bellandi cauſa, copias Aſiæ atque omnem claſſem agenti? Non eò audaciæ procedunt (vt reor) Græcorum res. Quòd ſi me fallit opinio, & illi vecordia elati ad pugnandum nobiſcum venient, diſcant nos eſſe in re bellica præſtantiſſimos hominum. Nihil igitur ſit quod non experiamur. Nam ſua ſponte nihil fit, ſed omnia ab experimento hominibus fieri conſueuerunt.

OECONOMIA ORATIONIS.

Reges Perſarum, Δαρεῖος.

I. Orditur à laude Regis, vbi nota Perſarum Reges dici Δαρεῖος, *quod nomen gliſcente paulatim aſſentatione Romani Imperatores aſſumpſerunt. Auguſtus quidem recenſanit, Sueton. 53. Domitianus admiſit, cap. 13. & Mart. lib. 5. epigr. Quin Auguſtæ, iam vulgo Dominæ nominabantur: vt apud Oppianum libro primo de venatione,* Οἱ μεγάλῃ μεγάλῳ χοιόσατο Δέσποτα Σεβήρῳ, *& hoc ad diſtinctionem Matrum familias, quæ* δέσποιναι, *& κύριαι appellabantur, teſte Epicteto.* Αἱ γυναῖκες οὐδὲς ἀπὸ τ τίτλων ᾗ δεκάτων ἀπὸ τ ἀνδρῶν κύριαι καλοῦνται: *quo exemplo Gregorius Turonenſis lib. 9. cap. 20. Brunechildin Dominã vocat. Surius in vita S. Gerardi, ad 24. Septembris, refert ab eodem viro ſancto primùm in gente Hungarica inſtitutum, vt non pronunciaretur nomen ipſius matris Dei, ſed Domina appellaretur.*

Maria vbi dicta, Noſtra Domina.

II. *Primùm argumentatur à maiore adminus, non decere eos qui Sacas, Aſſyrios, Æthiopas domuerint, Græcos timere. Sacæ autem illi ſunt, qui à Perſis in vinifœtore, quo illecti fuerant, trucidati, calamitatis & ignominiæ ſuæ monumentum apud Perſas Sacarum feſtum reliquerunt; de quo dico in Symbolis, ex Dione Pruſæo oratione 4. de regno.*

Sacæ & eorũ feſtum.

III. *Ex ſuperiore ſequitur tenuitas Græcorum, & temeritas, tum inopia conſilij in bellis gerendis; quæ ipſe ſuis experimentis comprobat; malitiosè tamen hoſtes ijs quibus libitum eſt, pingens coloribus, & eos Regi exhibens, tanquam in ſpeculis, quæ Græci* ἐπιδείγματα *& παραδείγματα nominant.*

IV. *Perſarum potentia ex aduerſo comparatur, & bellum ſententioſo dicto concluditur:* ἀπὸ πείρης πάντα: *cui ſimile eſt dictum vetus Epicharmi,* τῶν πόνων πωλεῦσι πάντα ϛρατηῖς ἀγαθοὶ θεοί.

ARTABANI ORATIO DISSVASORIA.

Inuentio est ab argumentis remotis, à recentibus videlicet exemplis infelicium expeditionum.

Dispositio prudens, & artificiosa: à necessarijs excurrit in locos communes, graues, & sententiosos: dissuadet, docet, inuehitur.

Elocutio neruosa, grandis, excelsis sententiis exaggerata.

Ω Βασιλεῦ, μὴ λειχθεισίων μ᾽ γνωμίων αἰτίων ἀλλήλοισι, ἀ ἔστ᾽ ἀμείνω αἱρεόμενον ἰλίᾳς· ἀλλὰ δεῖ τῇ εἰρημένῃ χρᾶσ. λειχθεισίων δ᾽ ὄντ, ὥσπερ ἀ χρυσὸν ἀκήρατον αὐτὸν μ᾽ ἐπ᾽ ἑωυτῶ οὐ διαγινώσκομεν, ἐπεὰν δ᾽ παρὰ τερπνῶν ἄλλῳ χρυσῷ, διαγινώσκομεν ἀ ἀμείνω. ἐγὼ δ᾽ ἐμ᾽ πατρὶ τῷ σῷ, ἀδελφεῷ δ᾽ ἐμῷ, Δαρείῳ ἀγόρευον μὴ στρατεύεσθ᾽ ἐπὶ Σκύθας, ἀνδρας οὐδαμόθι χεῖρας ἐσυ νέμοντας. ὁ δ᾽, ἡπίζων Σκύθας τοὺς Νομάδας καταφρονεῶν, ἐμοί τι ἐπιβόητο· στρατευσόμενός τε, πολλούς τε καὶ ἀγαθοὺς ἀ στρατῶς ἀποβαλὼν, ἀπῆλθε. σὺ δ᾽, ὦ βασιλεῦ, μέλλεις ἐπ᾽ ἀνδρας στρατεύσ πολλὸν ἀμείνονας ἢ Σκύθας, οἳ κ᾽ θαλάσσ τ᾽ ἀρίστοι εἶναι κ᾽ γῆ λέγονθ᾽ εἶναι. τὸ δ᾽ αὐτοῖσι ἔπεσι δεινὸν, ἐμὲ σοι δίκαιον ὄντ᾽ φράζειν. ζεύξας φὴς ἀ Ἑλλήσποντον ἄγειν στρατὸν διὰ ἀ Εὐρώπης ἐς τὴν Ἑλλάδα· κ᾽ δὴ σωθέντες ἢ κ᾽ γῆ, ἢ κ᾽ θάλασσαν ἐκπολεμῶσι, ἢ καὶ κ᾽ ἀμφότερα· εἰ γὰρ ἄνδρες λέγονται εἶναι ἄλκιμοι. πάρεστι δ᾽ κ᾽ καθμώσασθαι, εἰ στρατιὴ γε τοσαύτη σὺν Δάτιδι καὶ Ἀρταφέρνει ἐσβᾶσα ἐς ἀ Ἀττικὴν χώρην, μοῦνοι Ἀθηναῖοι διέφθειρε· οὐκοῦν ἀμφοτέρησι ἐχώρησε. ἀλλ᾽ ἐμοὶ τῆσι ναυσὶ ἐμβάσῃσι, κ᾽ νικήσαντες ναυμαχίῃ, πλώσι ἐς ἀ Ἑλλήσποντον, κ᾽ ἔπειτα λύσωσι τὸν γέφυραν, τοῦτο δὴ, βασιλεῦ, γίνεται δεινόν. ἐγὼ δ᾽ οὐδαμῇ σοὶ ἐν εἰκῇ ἐμὲ αὐτὸν συμβαλέομαι ταῦτα· ἀλλ᾽ εἴ σ᾽ κατ᾽ ἡμέας ὀλίγου ἐδέησε καταλαβεῖν πάθος,

RExnisi diuersæ inter se sententiæ dicantur, non potest quis eligere meliorem, sed necesse habet, ea quę dicta est, vti: at quum plures dictæ sunt, licet tanquam aurum purum deligere: quod per se discerni cùm nequeat, comparatum cum altero discerni potest. Ego patri tuo Dario, eidemque fratri meo, suadebam, ne sumeret aduersus Scythas expeditionem, viros nulla vnquam oppida incolentes: sed ille sperans Scythas Nomades se subacturum, mihi non est assensus: itaque sumpta expeditione, multis & egregiis viris de exercitu amissis abscessit. Tu verò, Rex, bellum inferre destinas viris, multò quàm Scythæ sunt, præstantioribus, quique & mari & terra optimi esse dicuntur? quibus in rebus quid durum sit, hoc mihi iustum est promere; iuncto pontibus Hellespontoais te copias per Europam in Græciam deducturum: Atqui eos conuenit aut in terra, aut in mari, aut vtrobique abs te superari, siquidem feruntur viri esse fortes. Cuius rei licet hinc argumentum capi: si tot copias ductu Datidis & Attaphernis Atticam regionem ingressas soli Athenienses profligauerunt, ergo non vtraque in parte successit. Quòd si iidem conscensis nauibus pugna nauali victores ad Hellespontum nauigent, ac deinde pontem soluant, hoc durum fuerit, Rex. Neque verò hoc ex mea vnius priuata prudentia coniecto, sed eo casu, quo aliquando parum abfuit quin opprimeremur,

Sententiarũ delectus.

Scythæ Nomades.

Græci fortes.

ὅτι πατὴρ σὸς ζεύξας βόσπορον τὸν Θρήϊκιον, γεφυρώσας δὲ ποταμὸν Ἴστρον, διέβη ἐπὶ Σκύθας. τότε παντοῖοι ἐχθύοντο Σκύθαι, δεόμενοι Ἰώνων λύσαι τὸν πόρον, τοῖσι ἐπετέτραπτο ἡ φυλακὴ τῶν γεφυρέων τῶν Ἴστρου. καὶ τότε μὲν Ἱστιαῖος ὁ Μιλήτου τύραννος εἰ ἐπέσπετο τῇ ἄλλων τυράννων τῇ γνώμῃ, μετὰ ἐκείνου, οὐδὲν ἂν ἐπρήχθη τῶν Περσέων πρήγματα. καί τοι καὶ λόγῳ ἀκοῦσαι δεινὸν, ἐπ' αὐτοῖσι γε ἐνὶ πάντα τὰ βασιλέος πρήγματα ἦν κρεμάμενα· σὺ ὦν μὴ ζήλου ἐς κέρδεα μηδὲν τοιοῦτον ἀπιέναι, μηδεμιῆς ἀναγκαίης ἐούσης· ἀλλ' ἐμοὶ πείθεο. καὶ ἐγὼ μὲν τὸν σύλλογον διαλύσω, αὐδήσω τε, ὅταν τοι δοκέῃ, στρατὸν διαβαίνειν ἐπὶ σεωυτοῦ, στρατηγέειν τά τοι δοκέει εἶναι ἄριστα. τὸ γὰρ εὖ βουλεύεσθαι, κέρδεος μέγιστον ἐνεόντων ἐστί. εἰ γὰρ καὶ ἐναντιωθέωσί τοι δόξει, ἐκείνους μὲν οὐδὲν ἔστι εὖ, ἔστι τε δὲ ὑπὸ τύχης τὸ βέλευμα. ὁ δὲ Ἱστιαῖος ἀκροώμενος ἀγαθὰ, εἰ οἱ ἡ τύχη ἐπίσποιτο, εὕρημα εὗρε, ἔστιν ἢ οὐδὲν εἰ κακῶς βουλεύσῃ. ὁρᾷς ὡς τὰ ὑψηλότατα ζῶα κεραυνοῖ ὁ θεὸς, οὐδὲ ἐᾷ φαντάζεσθαι· τὰ δὲ σμικρὰ οὐδέ μιν κνίζει; ὁρᾷς δὲ ὡς οἰκήματα τὰ μέγιστα ἀεὶ καὶ δένδρεα, τὰ τοιαῦτα ἐπισκήπτει εἴλεα; φιλέει γὰρ ὁ θεὸς τὰ ὑψηλότατα πάντα κολούειν. οὕτω δὴ καὶ στρατὸς πολλὸς ὑπὸ ὀλίγου διαφθείρεται ᾧ τῶν δὴ, ἐπεάν σφι ὁ θεὸς φθονήσας, φόβον ἐμβάλῃ, ἢ βροντὴν, ἀπόλλυται ἀναξίως ἑωυτῶν. οὐ γὰρ ἐᾷ φρονέειν ἄλλον μέγα ὁ θεὸς ἢ ἑωυτόν. ἐπιχθόνιον μὲν νῦν τοῦτο πρῆγμα, πίπτει σφάλματα, ἐν τῶν ζημίαι μεγάλαι φιλέουσι γίνεσθαι. ἐν δὲ τῷ ἐπιχῶν ἔνεστι ἀγαθὰ, εἰ μὴ παραυτίκα δοκέοντα εἶναι, ἀλλὰ χρόνον ἐνεῖσι πᾶν. σοὶ μὲν δὴ ταῦτα, ὦ βασιλεῦ, συμβουλεύω. σὺ δὲ, ὦ παῖ Γωβρύεω Μαρδόνιε, παῦσαι λέγων λόγους ματαίους περὶ Ἑλλήνων, ἀνδρῶν τὸν ἀξίων φλαύρως ἀκούειν. Ἕλλησι γὰρ ἐπιβάλλων, ἐπαίρεις ἀυτὸν ἐπὶ Περσέας στρατεύεσθαι· ἀυτῷ δὲ τούτου εἵνεκα δοκέεις μοι πᾶσαν προθυμίην ἐκτείνειν· μὴ γὰρ οὕτω γένῃ.

quum pater tuus iuncto Bosphoro Thracio, ac flumine Istro pontibus commisso, traiecit ad Scythas: cùm traiectum Scythæ omnino instituere precari Iones, quibus custodia pontium delegata erat, vt interscinderēt. Quo tempore si Histiæus Mileti tyrannus aliorum sententiæ accessisset, ac non contradixisset, actum erat de rebus Persarum. Atqui res dictu quoque horribilis, omnem regis statum in vno viro positum fuisse. Quare noli tu vllum tale adire discrimen, nulla subsistente necessitate, sed mihi potiùs obtempera: hunc cœtum in præsens missum facito, iterúmque dum tibi videbitur, re apud te ipsum considerata, edicito, quod optimum esse arbitraberis. Benè enim consultare, comperio maximum esse lucrum. Nam etiam si quid è contrario euenturum est, nihilo tamen minus bene consultum est, superautque fortuna consilium: at qui turpiter consultauit, si ei fortuna obsecundauit, ille est quidem voti compos; nihilo tamen minùs malè consilium cepit. Vides vt prægrandia animalia fulmine Deus ferit, nec sinit insolenter efferri, parua verò nihil lædit? vides vt magna semper ædificia magnáfque arbores huiusmodi fulminum tela percutiunt? Gaudet enim Deus eminentissima quæque deprimere. Vnde, & ingens exercitus ab exiguo profligatur, quoties iis Deus, quibus inuidet, aut metum incutit, aut tonitruum. Propterea quidam secus ac dignitas sua postulabat, in calamitatem inciderunt, quia Deus neminem alium quàm seipsum sinit magnificè de se sentire; omnis res properando parit errores; vnde magna detrimenta fieri adsolent: in cunctando autem bona insunt, si non talia, quæ statim videantur esse bona, certè, quæ suo tempore bona quis esse comperiat. Et hoc quidem tibi Rex, suadeo. Tu verò Gobryæ fili, ô Mardoni, desine loqui stulta de Græcis, haud dignis qui malè audiant. Nam Græcis detrahendo, ipsum Regem vis excitare ad bellum illis inferendum, ad quod tu omni auiditate contendis: quod absit vt fiat.

Consilij boni lucrū.

Dei maiestas.

Superbos frangit Deus.

Digitized by Google

ἢ κινδύνοις ἐπιταῦθα ἡμέας, καὶ δαίμονος μείδι τὸ δαίμονος. *Subiungit, Deum excelsa deprimere, superbos odisse, & omne sub regno graviore regni esse: quod habet Seneca in Thyeste; quæ sententiosè dicta, grauem & maiestatis plenam faciunt orationem.*

VI. Mardonium grauissimè perstringit, non vanus augur calamitatis; vbi & sententiosus est: quòd dicit,

Calumnia pessima in qua calumniatis & calumniam audientis commune vitium est.

Similiter Nicetas in Manuele: Οὐκ ἄρα οὐδέν τι διαβόλου γλώττης χεῖρον ἂν εἴη τοῖς ἀνθρώποις ἕτερον. *Philo,* γυναικεῖον καὶ ἀπαίδευτον *vocat.* Calumnia morbus muliebris.

VII. Postremò non verbis, sed re, Thrasonem confutat; quod potentissimum argumenti genus.

Is optimè suadere videtur, qui adiicit consilio periculum suum.

ORATIO SANDANIDIS, DISSVADENTIS Cræso bellum aduersus Cappadoces.

Character orationis miti candore & simplicitate ornatus.

Ex Herodoto lib. 1.

Ὦ Βασιλεῦ ἐπ' ἄνδρας τοιούτους στρατιὴν παρασκευάζεαι; οἳ σκυτίνας μὲν ἀναξυρίδας, σκυτίνην δὲ καὶ τὴν ἄλλην ἐσθῆτα φορέουσι, σιτέονται δὲ ἐκ ἑωυτῶν ἐδωδίμων, ἀλλ' ἐκ τῆς ἐκείνων, πίνουσι δὲ ἐκ οἴνου μοῦνον ἀλλὰ ὑδροποτέουσι. οὐ σῦκα δὲ ἔχουσι πρώϊμα, ἐκ δὲ ἄλλου ἀγαθοῦ οὐδέν. τούτους μὲν δὴ, εἰ νικήσεις, τί σφέας ἀπαιρήσεαι, τοῖσι γε μηδέν; τούτους δὲ, ἢν νικηθῇς, μάθε ὅσα ἀγαθὰ ἀποβαλέεις. γευσάμενοι γὰρ τῶν ἡμετέρων ἀγαθῶν, προσέξονται, οὐδέ ἀπωστὰ ἔσονται, ἐγὼ μὲν νῦν θεῖσι ἔχω χάριν, οἳ ἐκ τὴν νόον πεποιήκασι Πέρσῃσι στρατηΐην ἐπὶ Λυδούς.

Cappadoces quales. Braccæ.

SCin, tu vero rex aduersus quale hominum genus expeditionem pares? Quibus suæ braccæ coriaceæ, cætera quoque vestimenta, coriacea sunt: qui non quibus volunt cibis, sed quos sua aspera illa regio suppeditat, vescuntur: qui vino minimè vtuntur, sed aquæ sunt potores: qui ne ficus quidem habent, quas esitent, quibus denique nihil rerum bonarum est. Hos si quidem superaueris, quid eis eripies, quũ nihil possideant? sin ab iis superatus fueris, quot bonorum iacturã clades ea tibi allatura sit, tecum reputato. Quum enim semel bona nostra gustauerint, ita illis adhæresçent, vt uelli nulla ratione possint. Ad me quidem certè quod attinet, Diis habeo gratiam, quòd Persarum animis nullum suscipiendi expeditionem aduersus Lydos desiderium iniiciunt.

ORATIO PHILIPPI IN SENATV.

Continet suasionem belli aduersus M. Æmilium, & Lepidum, in quos atroci stylo inuehitur.

Character est Philippicis Demosthenis simillimus.

MAximè vellem, (P.C.) Remp. quietam esse, aut in periculis, à promptissimo quoque defendi: denique praua incœpta consultoribus

Magistratus mali grauiter nocent.

noxæ esse: sed contrà seditionibus omnia turbata sunt, & ab iis quos prohibere magis decebat postremò, quæ pessimi vt stultissimi decreuere, ea à bonis & sapientibus facienda sunt. Nam bellum atque arma, quanquã vobis inuisa, tamen quia Lepido placent, sumenda sunt: nisi fortè cui pacem præstare, & bellum pati consilium est.

Prò Dij boni, qui hanc vrbem omissâ curâ adhuc regitis, Marcus Æmilius *omnium flagitiosorum postremus, qui prior an ignauior sit, deliberari non potest*, exercitum opprimendæ libertatis habet, & se è contempto metuendum effecit. Vos mussantes, & retractantes, verbis, *& vatum carminibus*, pacem optatis magis, quàm defenditis: neque intelligitis, *mollitia decretorum vobis dignitatem, illi metum detrahi*? atque id iure; quoniam ex rapinis consulatum, ob seditionem, prouinciam cum exercitu adeptus est. Quid ille ob benefacta cepisset, cuius sceleribus tanta præmia tribuistis? At scilicet eis, qui ad postremum vsque legatos, pacem, concordiam, & alia huiusce modi decreuerint, gratiam habeo peperisse? Imò despecti & indigni repub. habiti, prædæ loco æstimantur: quippe metu pacem repetentes, quo habitam amiserãt. Equidem à principio cùm Hetruriam coniurare, proscriptos accersiri, largitionibus rempubl. lacerari videbam, maturandum putabam, & Catuli consilia cum paucis sequutus sum. Cæterùm illi, qui gentis Æmiliæ benefacta extollebant, & ignoscendo Pop. Rom. magnitudinem auxisse, nusquam etiam tum Lepidum progressum aiebant, & cùm priuata arma opprimendæ libertatis cepisset, sibi quisque opes, aut patrocinia quærendo, consilium publicum corruperunt: Attamen erat Lepidus latro cum calonibus, & paucis facetiis, quorum nemo diurna mercede vitã mutauerit: Nunc est proconsul, cum imperio non empto, sed dato à vobis, cum legatis adhuc iure parentibus. Et ad eum concurrêre homines omnium ordinum corruptissimi, flagrantes inopia, & cupiditatibus, scelerum conscientiâ exagitati: Quibus *quies in seditionibus, in pace, turbæ sunt*: hi tumultum ex tumultu, bellum ex bello serunt: Saturnini olim, pòst Sulpitij, dein Marij, Damasippique, nũc satellites Lepidi. Præterea Hetruria atque omnes reliquiæ belli arrectæ. Hispaniæ armis solicitatæ, Mithridates in latere vectigalium nostrorum, quibus adhuc sustentamur, diem bello circumspicit: quin præter idoneum ducem, nihil abest ad subuertendum imperium.

Vatum Carmina in cõminatione.

Seditiõs quales.

Quod vos oro, atque obsecro (P. Conscripti) vt animaduertatis, ne patiamini licentiam scelerum, quasi rabiem ad integros procedere, *Nam vbi malos præmia sequuntur, haud facilè quisquam gratuitò bonus est.* An expectatis dum exercitu rursus admoto, ferro atque flamma vrbem inuadat? quod multò propius est ab eo, quo agitat statu, quàm ex pace & concordia ad arma ciuilia, quæ ille aduersum diuina & humana cepit, non pro sua, aut quorum simulat iniuria, sed legum ac libertatis subuertendæ. Angitur enim, ac laceratur animi cupidine, & noxarum metu, expers consilij, inquies, hæc atq; illa tentans, metuit otium, odit bellum: luxu atque licentia carendum videt, atque interim abutitur vestra socordia. Neque mihi satis consilij est, *metum, an ignauiam, an dementiã eam appellem*: qui videmini *intenta mala, quasi fulmẽ, optare se quisque ne attingat, sed prohibere, ne conari quidẽ.* Et quæso considerate, quàm conuersa rerum natura sit. Antea malum publicum occultè, auxilia palam instruebantur, & eò boni malos facilè anteibant: nunc pax & concordia

Bonus nemo gratuitò.

Ignauia peritriugitur.

Digitized by Google

Conuitia oratio.

dia disturbantur palam, defenduntur occultè: quibus illa placent, in armis sunt, vos in metu. Quid expectatis? nisi fortè pudet aut piget rectè facere? An Lepidi mandata animos mouent? qui placere ait sua cuique reddi, & aliena tenet? belli iura rescindi, cùm ipse armis cogat? ciuitatem confirmari, qui adeptam negat? concordiæ gratia Tribunitiam potestatem restui, ex qua omnes discordiæ accensæ? pessime omnium atque impudentissime, tibine egestas ciuium, & luctus curæ sunt? cui nihil est domi, nisi armis partum, aut per iniuriam? *Alterum consulatum petis, quasi primum reddideris?* bello concordiam quæris, quo parta disturbatur: nostri proditor, istis inuidus, hostis omnium bonorum; vt te neque hominum, neque Deorum pudeat, quos perfidia aut periurio violasti? Qui quando talis es, maneas in sententia, & retineas arma, te hortor: neu prolatandis seditionibus ipse inquies, nos in solicitudine retineas. Neque te prouinciæ, neque leges, neque Dij penates ciuem patiuntur: Perge qua cœpisti, vt quam maturissimè merita inuenias. Vos autem P.C. Quousque cunctando Rempublicam intutam patiemini, & verbis arma tentabitis? delectus aduersum vos habiti: pecuniæ publicè & priuatim extortæ: præsidia deducta atque imposita: ex libidine leges imperantur: quum interim vos legatos & decreta paratis, & quanto mehercule auidiùs pacem petieritis, tanto bellum acrius erit, quum intelliget se metu magis quàm æquo & bono sustentatum. Nam qui turbas & cædē ciuium odisse ait, & ob id armato Lepido vos inermes retinet, quæ victis toleranda sunt, ea quum facere possitis, patiamini potiùs censet, ita illi à vobis pacem, vobis ab illo bellū suadent. Hæc si placent, si tanta torpedo animos oppressit, vt obliti scelerum Cinnæ, (cuius in vrbem reditu decus atque ordines omnes interierunt) nihilominus vos atque coniuges & liberos Lepido permissuri sitis, quid opus decretis? quid auxilio Catuli? quin ij, & alij boni Rempublicam frustra curant. Agite, vt libet, parate vobis Cethegos, atque alia proditorum patrocinia, qui rapinas & incendia instaurare cupiunt, & rursum aduersum Deos penates manus armare: Sin libertas & bella magis placent, decernite digna nomine, & augere ingenium viris fortibus. Adest nouus exercitus, & ad hoc coloniæ veterum militum, nobilitas omnis, duces optimi, *fortuna meliores sequitur.* Iam illa, quæ socordia nostra collecta sunt, dilabentur. Quare ita censeo, quoniam Lepidus exercitum priuato consilio paratum cum pessimis & hostibus Reip. contra eius ordinis authoritatem, ad vrbem ducit: vti Appius Claudius interrex cum Q. Catulo proconsule, & cæteris, quibus imperium est, vrbi præsidio sint, operámque dent, nequid Resp. detrimenti capiat.

Exhortatio ad Bellum.

OECONOMIA orationis.

I. *Exordium à conquestione de statu reip. quod est istis oratoribus quàm familiare; similis querela Demosthenis Philippica 3. num. 3.*

II. *Statim ad fontem istius perturbationis præmisso generoso epiphonemate delabitur, & Æmilium vehementer exagitat: Hæc Sereno propiùs ad Demosthenem accedit; quem putes audire in illam vocem erumpentem, ἐλθεῖν μακεδών.*

III. *Increpat Senatores dextrorsi brachio auferendi ingenium, arguens mollitiem decretorum, in tanta inimicorum audàcia; multa similia habet Demosth. Philipp. 1.*

IV. *Inuehitur in Lepidum, cuius latrocinia & infamem comitatū, grauio-*

ter ponit ob oculos : quod autem de huiusmodi ciuibus dixit: Quibus quies in seditionibus, in pace turbæ sunt: *respexit credo illud Aristophanis in Equitibus:*

Bellum seditiosis gratum.

Καὶ σὺ λαμβάνεις ὧν τὴν πόλιν πραττεις.

V. *Postquam indigna perduellium scelera expressit, graniter hortatur senatum ad pœnas repetendas: quòd summa sit Reip. pernicies, cùm malis etiam facinorum præmia conceduntur.*

Dij duo Democriti.

Idcirco Democritus duos in rep. tantùm Deos statuebat Beneficium in bonos, Pœnam in improbos: Plin. hist. nat. l. 2.

VI. *Incensa oratione, grauiùs & austeriùs carpit senatores, imagine Demosthenicæ eloquētiæ ad viuum expressa; nam quod ait de fulmine, quod omnes timent, nemo prohibet; hoc idem Demosthenes Philipp. 3. dixit de grandine, cui Philippum comparat.*

VII. *In peroratione acri & aculeata planè apostrophe, quicquid reliquum est stomachi, in Lepidū erumpit. Mox collecta per Synathroismum facinorum indignitate, omnium mentes mirificè incendit. Tum sub finem dilutæ paulisper atrocioris ingenij acerbitate suauioribus lenimentis, senatum mitiùs ad dignitatem retinendam hortatur.*

SVASIO BELLI CONTRA Romanos grauissima.

ORATIO GALGACI.

Ex Cornelio Tacito in vita Agricolæ.

Inuentio argumentorum est à necessario, facili, adiunctis Personarum. Dispositio graniora initio præmittit, nec tamen deflectit in leuia. Elocutio grauis, neruosa, torrens, incensa, sublimis, sententiosa. Hæc oratio inter optimas & grauissimas censeri potest.

QVoties causas belli & necessitatem nostram intueor, ingnus mihi animus est, hodiernum diem consensumque vestrum initium libertatis totius Britanniæ fore. Nam & vniuersi seruitutis expertes, & nullæ vltra terræ, ac ne mare quidem securum, imminente nobis classe Romana. *Ita prælium atque arma, quæ fortibus honesta, eadem etiam ignauis tutissima sunt.*

Exordium à spe & fiducia.

Priores pugnæ quibus aduersus Romanos varia fortuna certatum est, spem ac subsidium in nostris manibus habebant; quia nobilissimi totius Britanniæ, eóque in ipsis penetralibus siti, nec seruientium littora aspicientes, oculos quoque à contactu dominationis inuiolatos habebamus: Nos terrarum ac libertatis extremos, recessus ipse ac sinus fama in hunc diem defendit. Nunc terminus Britanniæ patet, atque *omne ignotum pro magnifico est.*

Romanorū sæuus dominatus.

Sed nulla iam vltra gens, nihil nisi fluctus, & saxa. Et inferiores Romani, quorum superbiam frustrà per obsequium & modestiam effugeris, *raptores orbis*, postquam *cuncta vastantibus defuere terræ, & mare, scrutantur.* Si locuples hostis est, auari; si pauper, ambitiosi; quos non Oriens, non Occidens satiauerit. *Soli omnium opes atque inopiam pari affectu concupiscunt.* Auferre, trucidare, rapere falsis nominibus imperium, atque vbi *solitudinem faciunt, pacem appellant.*

Liberi.

Liberos cuique ac propinquos suos natura chariſſimos esse voluit: hi per delectus alibi seruituri auferuntur. Coniuges sororésque, etsi hostilem libidinem effugiant, nomine amicorum atque hospitum polluuntur. Bona fortunásque in tributum egerunt, in annonam frumentum: corpora ipsa ac manus syluis ac paludibus emuniendis, verbera inter ac contumelias conterunt. *Nata seruituti mancipia semel veneunt, atq; vltro à dominis aluntur: Britannia seruitutem suã quotidie emit,*

Digitized by Google

quotidie pascit. Ac sicut in familia recentissimus quisque seruorum, & conseruis ludibrio est, sic in hoc orbis terrarum vetere famulatu, noui nos & viles in exilium petimur. Neque enim arua nobis aut metalla, aut portus sunt, quibus exercendis

Brigantes populi.

reseruemur: *Virtus porro ac ferocia subiectorum ingrata imperantibus. Et longinquitas, ac secretum ipsum, quo tutius eo suspectius.* Ita sublata spe veniæ, tandem sumite animum, tam quibus salus quàm quibus gloria carissima est. Brigantes, fœmina duce, exurere coloniam, expugnare castra, ac nisi felicitas in socordiã vertisset, exuere iugum potuere: nos integri & indomiti, & libertatem, non in præsentia laturi, primo statim congressu? vnde ostendamus, quos sibi Caledonia viros sepositerit? An eandem Romanis in bello virtutem, quam

Discordia ciuium auget hostes.

in pace lasciuiam esse creditis? *Nostris illis discessionibus, ac discordiis clari, vitia hostium in gloriam exercitus sui vertunt:* quem contractum ex diuersissimis gentibus, vt secundæ res tenent, ita aduersæ dissoluent: Nisi Gallos, & Germanos, & (pudet dictu) Britannorum plerosque dominationi alienæ sanguinem commodantes, diutius tamen hostes quàm seruos, fide & affectu teneri putatis. *Metus, & terror est,* infirma vincula charitatis. Quæ vbi remouebis, qui temerè desierint, odisse incipient: omnia victoriæ incitamenta pro nobis sunt. Nullæ Romanos coniuges accendunt, nulli parentes fugam exprobraturi sunt: aut nulla plerisque patria, aut alia est. Paucos numero circum trepidos ignorantiâ, cœlum ipsum, ac mare, & syluas ignota omnia circumspectantes, clausos quodammodo ac victos alij nobis tradiderunt. Ne terreat *vanus aspectus, ea auri fulgor, atq; argenti, quod neque tãgit, neque vulnerat.* In ipsa hostium acie inuenietis nostras manus.

Agnoscent Britanni suam caussam: recordabuntur Galli priorem libertatem, deserent illos cæteri Germani, tanquam nuper Vsipij reliquerunt. Nec quicquã vltra formidinis, vacua castella, senũ coloniæ, inter malè parentes & iniustè imperantes ægra municipia, & discordantia. Hic dux, hic exercitus: ibi tributa & metalla, & cæteræ seruientium pœnæ, quas in æternum proferre, aut statim vlcisci, in hoc campo est. Proinde ituri in aciem, & maiores vestros & posteros cogitate.

OECONOMIA.

orationis.

Necessitas inuicta.

I. *Exordium à spe, et fiducia: & potentissimum argumentum necessitas, τὸ δ' ἀμήχανον ἀδιεξίτητόν τε πέλει, quod ait Aeschylus in Prometheo.*

II. *A superbia, fastu, & insolentia Romanorum, quares ad ingenuas mentes vlcerandas potentissima est: hinc se erigit inuectiua grauis & amarulenta in eorum dẽ auaritiam, rapinas, crudelitatem, quæ omnia grãdibus & acutis sententiis, quasi amento vibrata, intimis defiguntur sensibus.*

III. *Et nedum ad pompam hæc dicta videantur, succedit enumeratio detrimentorũ grauissimorũ, quæ ornatur per Antitheſin. Tum acre illud cõparatiũ ductum à mancipiis postremo loco intẽtatur, quasi fulmẽ. Ecquid grauius dici poterat?* Mancipia semel væneunt, Britannia seruitutem suam quotidie emit.

Necessitas fortes facit.

IV. *Omnis spes solatij in tãtis miserijs exclusa vehementer vrget & incendit, spem ex ipsa desperatione eliciẽs. Senec. l. 1. ad Neronem.* Acerrima virtus est, quam extrema necessitas extudit.

V. *Argumentum est à minori ad maius: Nempe stimulantur exemplo inferiorum: vs appositè narratis affertur quid Brigantium oppidum Rhetia, duce fœmina, pro libertate fecerit.*

VI. *Extenuantur hostes Romani, qui*

Digitized by Google

plus terroris habent quàm virtutis, alienis, vt ait, discordiis clari. Similia habet Demosthenes Olynthiaca secunda, numero 8. & 9.

VII. *Adiunctum person. in Britannis, praclara ad bellum incitamenta vltimo loco afferuntur.*

VIII. *Minuitur terror hostium, praclara & excelsa spes proponuntur credularum mentium illecebra, & sæpe ὑπερβολικῶτατα dicuntur.*

IX. *Peroratio acris, & velox, per Antitheta bonorum et malorum.*

DISSVASIO.

ORATIO MARCI Valerij Coruini Dictatoris, ad coniuratos & seditiosos milites, qua dehortatur à pugna contra patriam.

Inuentio argumentorum est ab adiunctis rerum & personarum.

Dispositio sensim graditur ad maiora.

Elocutio est grauis & splendida, & vt in re subita fieri oportuit, concisa.

Ex Liuio lib. 7.

DEos immortales, Milites, vestros publicos meósque ab vrbe proficiscens ita adoraui, veniámque supplex popposci, vt mihi de vobis concordiæ partæ gloriam, non victoriam, darent. Satis fuit, eritque, vnde belli decus pariatur: hinc pax petenda est. Quod Deos immortales inter nuncupanda vota expopposci, eius me compotem voti vos facere potestis, si meminisse vultis, non vos in Samnio, nec in Volscis, sed in Romano solo castra habere: si illos colles, quos cernitis, patriæ vestræ esse, si hunc exercitum ciuium vestrorũ: si me Consulem, vestrum, cuius ductu auspicióque, priore anno, bis legiones Samnitium fudistis, bis castra vi cœpistis. Ego sum M. Valerius Coruinus, Milites, cuius vos nobilitatem beneficiis erga vos non iniuriis sensistis: nullius superbæ in vos legis, nullius crudelis senatusconsulti author: in omnibus meis imperiis in me seuerior quàm in vos. Ac si cui genus, si cui sua virtus, si cui etiam maiestas, si cui honores subdere spiritus potuerunt; iis eram natus; id specimen mei dederam ea ætate consulatum adeptus eram, vt potuerim, tres & viginti annos natus Consul, patribus quoque ferox esse, non solùm plebi. Quod meum factum dictúmve Consulis grauius quàm Tribuni audistis? Eodem tenore duos insequentes Consulatus gessi; eodem hæc imperiosa dictatura geretur, vt neque in hos meos, & patriæ meæ milites mitior quàm in vos (horreo dicere) hostes. Ergo vos priùs in me strinxeritis ferrum, quàm in vos ego: istinc signa canent, istinc clamor priùs incipiet, atque impetus, si dimicandum est. Inducite in animum, quod non induxerunt patres auíque vestri, non illi qui in sacrum montem secessserunt, non hi, qui postea Auentinum insederunt. Expectate dum vobis singulis, vt olim Coriolano, matres coniugesque crimibus passis obuiæ ab vrbe veniant. Tum Volscorũ legiones, quia Romanum habebant ducem, queuerunt: vos Romanus exercitus non destiteritis impio bello? T. Quintio quocũque istic loco, seu volens, seu inuitus constitisti, si dimicandum erit, tum tu in nouissimos te recipito: fugeris etiam honestiùs, tergúmque ciui dederis quàm pugnaueris contra patriam. Nunc ad pacificandum benè atque honestè inter primos stabis, & colloquij huius salutaris interpres fueris. Postulate æqua, & ferte: quanquam, vel iniquis standum est potiùs, quàm impias inter nos conseramus manus.

Nobilium moderatio.

Imperij lex optima.

Digitized by Google

OECONOMIA orationis.

I. *Exordium à religione, ad cuius memoriam feri etiam plerunque animi molleſcunt. Habuit in mente Liuius Ciceronis orationes poſt reditum ad P.R. & pro L. Murena.*

II. *Adiuncta proponuntur grauiſſimarum et ſanctiſſimarum rerum per enumerationem.*

III. *Ingeritur rerum antea benegeſtarum memoria, & tractantur molliori articulo, vt facilè irritabiles.*

IV. *Adiunctum perſonæ Coruini debortantis, grauiter amplificatũ: hæc eſt Idea, quam Rhetores Græci λαμπρὸν nominant.*

Moderatio in illuſtri fortuna amabilis.

V. *Vt dilecta perſona facilè transfundit affectus, ideo ſuam caritatem in milites, & in ſummo excelſæ fortunæ gradu, modeſtiam, commemorat; quæ res non paruam habet commendationem; Magnum ſiquidem eſt, quod Plinius hiſtoricus dixit, de Veſpaſiano Imperatore:* Nec quicquam in te mutauit fortunæ amplitudo, niſi vt prodeſſe tantùm poſſes, & velles.

VI. *Conceſſio grauis & mollis ad milites leniendos peropportuna, vbi ferocientibus animis, per acrem ironiam; etiam atrocia facta concedi videntur, quò pudore victi deſiſtãt. Sic Pertinax apud Herodianum; Germanicus apud Tacitum; ſe gladiis percuſſorum offerunt, irritatos animos miſeratione ſimul & verecundia frangunt.*

VII. *Apoſtrophe ad ducem, quem nomine appellans, blanda & ſapienti oratione demulcet.*

VIII. *Extremo loco conditiones ponit, æqua & iniqua, quæ poſtularint, ipſis promittens.*

ORATIO MARCI CATONIS Conſulis, pro lege Oppia, contra mulierũ luxuriã.

ARGVMENTVM.

Lex Oppia duris belli Punici temporibus lata in mulieres fuerat, quæ eas auri & purpuræ ornamentis carere volebat.

Rebus iam pacatis, in pleno Reipubl. otio & felicitate matronæ ius mundi muliebris repetunt, & abrogationem legis Oppiæ poſtulant: Cato hac oratione repugnat.

Inuentio argumentorum eſt ab authoritate legis, à diſciplina maiorum, ab ingenio muliebri cupido & indomito, à detrimentis quæ ex luxu & auaritia conſequentur.

Diſpoſitio duas præcipuè partes amplectitur, legem & cenſuram fœminarum.

Elocutio grandis, auſter, aſententioſa, Catonem vbique ſpirans.

SI in ſua quiſque noſtrûm matre- Ex Liuio familias, Quirites, ius & maieſtatem viri retinere inſtituiſſet, minus cum vniuerſis fœminis negotij haberemus, nunc domi victa libertas noſtra impotentia muliebri, hîc quoque in foro obteritur, & calcatur, & quia ſingulas ſuſtinere non potuimus, vniuerſas horremus. Equidem fabulam & fictam rem ducebam eſſe, virorum omne genus in aliqua inſula coniuratione muliebri à ſtirpe ſublatum eſſe, ab nullo genere non æquè periculum eſt, ſi cœtus, & conſilia, & ſecretas conſultationes eſſe ſinas. Atque ego vix ſtatuere apud animum meum poſſem, vtrum peior ipſa res, an peiore exẽplo agatur: quorum alterum ad nos Conſules, reliquoſque magiſtratus, alterum ad vos, Quirites, magis pertinet. Nam vtrum è rep. ſit necne, id quod ad vos fertur, veſtra exiſtimatio eſt, qui in ſuffragium ituri

Digitized by Google

ARTABANI ORATIO DISSVASORIA.

Inuentio est ab argumentis remotis, à recentibus videlicet exemplis infelicium expeditionum.

Dispositio prudens, & artificiosa: à necessarijs excurrit in locos communes, graues, & sententiosos: dissuadet, docet, inuehitur.

Elocutio neruosa, grandis, excelsis sententiis exaggerata.

Ω Βασιλεῦ, μὴ λιχθεισίων μᾶ γνωμάων αἰπίων ἀλλήλῃσι, ἀ ἔστι ἄμεινον αἱρεόμενον ἑλέσθαι· ἀλλὰ δεῖ τῇ εἰρημένῃ χρᾶσθαι. λιχθεισίων δὲ ὄντων, ὥσπερ ἀ χρυσὸν ἀκήρατον αὐτὸν μὲν ἐπ' ἑωυτῷ οὐ διαγινώσκομεν, ἐπὰν δὲ παρατείνωμεν ἄλλῳ χρυσῷ, διαγινώσκομεν ἄμεινον. ἐγὼ δὲ ἐμοὶ μὲν πατρὶ τῷ σῷ, ἀδελφεῷ δὲ ἐμοὶ, Δαρείῳ ἐμήρευον μὴ στρατεύεσθαι ἐπὶ Σκύθας, ἀνδρας οὐδαμόθι γῆς ἥσσω νέμοντας. ὁ δὲ, ἡπίζων Σκύθας τοὺς Νομάδας καταφρονέων, ἐμοί τι οὐκ ἐπείθετο· στρατευσάμενός τε, πολλούς τε καὶ ἀγαθοὺς ἀποβαλὼν στρατιώτας, ἀπῆλθε. σὺ δὲ, ὦ Βασιλεῦ, μέλλεις ἐπ' ἄνδρας στρατιὴν πολλὸν ἀμείνονας ἢ Σκύθας, οἳ κατὰ θάλασσαν τε ἄριστοι καὶ κατὰ γῆν λέγονται εἶναι. τὸ δὲ αὐτοῖσι ἔνεστι δεινὸν, ἐμέ σοι δίκαιόν ἐστι φράζειν. ζεύξας φὴς τὸν Ἑλλήσποντον ἦμαρ στρατὸν διὰ τῆς Εὐρώπης ἐς τὴν Ἑλλάδα· καὶ δὴ συμβήσεται ἢ καὶ κατὰ γῆν, ἢ καὶ κατὰ θάλασσαν ἐκατέρῃ διώκειν, ἢ καὶ κατ' ἀμφότερα· εἰ γὰρ ἄνδρες λέγονται εἶναι ἄλκιμοι. πάρεστι δὲ καὶ ταῦτα, εἰ στρατιὴν γε τοσαύτην σὺν Δάτιδι καὶ Ἀρταφέρνει ἔδοσαν ἐς τὴν Ἀττικὴν χώρην, μοῦνοι Ἀθηναῖοι διέφθειραν· οὔκων ἀμφοτέρῃσι ἐχώρησε. ἀλλ' ὦ τῶν νηυσὶ ἐμβάσῃσι, καὶ νικήσαντες ναυμαχίῃ, πλώσι ἐς τὸν Ἑλλήσποντον, καὶ ἔπειτα λύσωσι τὸν ζεῦγος, τοῦτο δὴ, Βασιλεῦ, γίνεται δεινόν. ἐγὼ δὲ οὐδαμῇ σοῦ ἐν οἰκηίῃ αὐτὸς συμβαλλόμενος ταῦτα· ἀλλ' εἴ ποτε ἡμέας ὀλίγου δεῖσας καταλαβεῖν πάθος,

RExt, nisi diuersæ inter se sententiæ dicantur, non potest quis eligere meliorem, sed necesse habet, ea quę dicta est, vti: at quum plures dictæ sunt, licet tanquam aurum purum deligere: quod per se discerni cùm nequeat, comparatum cum altero discerni potest. Ego patri tuo Dario, eidemque fratri meo, suadebam, ne sumeret aduersus Scythas expeditionem, viros nulla vnquam oppida incolentes: sed ille sperans Scythas Nomades se subacturum, mihi non est assensus: itaque sumpta expeditione, multis & egregiis viris de exercitu amissis abscessit. Tu verò, Rex, bellum inferre destinas viris, multò quàm Scythæ sunt, præstantioribus, quique & mari & terra optimi esse dicuntur? quibus in rebus quid durum sit, hoc metibi iustum est promere; iuncto pontibus Hellespontoais te copias per Europam in Græciam deducturum: Atqui eos conuenit aut in terra, aut in mari, aut vtrobique abs te superati, siquidem feruntur viri esse fortes. Cuius rei licet hinc argumentum capi: si tot copias ductu Datidis & Artaphernis Atticam regionem ingressas soli Athenienses profligauerunt, ergo non vtraque in parte successit. Quòd si iidem conscensis nauibus pugna nauali victores ad Hellespontum nauigent, ac deinde pontem soluant, hoc durum fuerit, Rex. Neque verò hoc ex mea vnius priuata prudentia coniecto, sed eo casu, quo aliquando parum abfuit quin opprimeremur,

Sententiarũ delectus.

Scythæ Nomades.

Græci fortes.

ἐπὶ πατὴρ σὸς ζεύξας βόσπορον Θρήϊκιον, γεφυρώσας δὲ ποταμὸν Ἴστρον, διέβη ἐπὶ Σκύθας. τότε παντοῖοι ἐξήϊσαν Σκύθαι, δέεσθαι Ἰώνων λύσαι τὸν πόρον, τοῖσι ἐπιστέατο ἡ φυλακὴ τῶν γεφυρέων τῶν Ἴστρου. καὶ τότε μὲ Ἱστιαῖος ὁ Μιλήτου τύραννος εἰ ἐπίοιτο τῇ ἄλλων τυράννων τῇ γνώμῃ, μηδὲ λωποδύτην, διέργαστο ἂν τὰ Περσέων πρήγματα. καί τοι καὶ λόγῳ ἀκοῦσαι δεινὸν, ἓνα ἀνδρὸς γνώμην ἐνὶ πάντα τὰ βασιλέος πρήγματα χρηϊσθῆναι· σὺ ὦν μὴ ζηλώσῃς ἐς κήδεσιν μηδένα τοιοῦτον ἀπίκεσθαι, μηδεμιῆς ἀναγκαίης ἐούσης· ἀλλ' ἐμοὶ πίθευ. νῦν μὲν τὸν σύλλογον λῦσον, αὖθίς τε, ὅταν τοι δοκέῃ, φρενοβλαβέα ὀπίσω τῶν, φράζεο τὰ τοι δοκέει εἶναι ἄριστα. τὸ γὰρ εὖ βουλεύεσθαι, κέρδεος μέγιστον ἐνείσαν τέτυκται. εἰ γὰρ καὶ ἐναντιωθείη τοι θέλει, ἐξελέγχεται μὲν οὐδὲν ἧσσον εὖ, ἔχεται δὲ ὅμως ἡ τύχη τοῦ βέλευμα. ὁ δὲ ζηλοτυπήσας αἰχρῶς, εἰ οἱ ἡ τύχη ἐπίσποιτο, εὕρηκε εὕρηκε, ἧσσον ἢ οὐδὲν εἰ κακῶς ἐβουλεύσατο. ὁρᾷς ὡς τὰ ὑψηλόφρονα ζῶα κεραυνοῖ ὁ θεὸς, οὐδὲ ἐᾷ φαντάζεσθαι· τὰ δὲ σμικρὰ οὐδέ μιν κνίζει; ὁρᾷς δὲ ὡς οἰκήματα τὰ μέγιστα αἰεὶ καὶ δένδρεα, τὰ τοιαῦτα ὑπερσκήπτει βέλεα; φιλέει γὰρ ὁ θεὸς τὰ ὑψηλόφρονα πάντα κολούειν. οὕτω δὲ καὶ στρατὸς πολλὸς ὑπὸ ὀλίγου διαφθείρεται ᾧ τῶν δὲ, ἐπεάν σφι ὁ θεὸς φθονήσας, φόβον ἐμβάλῃ, ἢ βροντήσῃ. δι' ὧν ἐσφάλησαν ἀναξίως ἑωυτῶν. οὐ γὰρ ἐᾷ φρονέειν ἄλλον μέγα ὁ θεὸς ἢ ἑωυτόν. ἐπιχθλιᾶσι μὲν νῦν πᾶν πρῆγμα, τίκτει σφάλματα, ἐκ τῶν ζημίαι μεγάλαι φιλέουσι γίνεσθαι. ἐν δὲ τῷ ἐπέχειν ἔνεστι ἀγαθὰ, εἰ μὴ παραυτίκα δοκέοντα εἶναι, ἀλλὰ χρόνον εὑρίσκειν ἄν. σοὶ μὲν δὴ ταῦτα, ὦ βασιλεῦ, συμβουλεύω. σὺ δὲ, ὦ παῖ Γωβρύεω Μαρδόνιε, παῦσαι λέγων λόγους ματαίους περὶ Ἑλλήνων, ἀλλὰ τῶν ἀξίων φλαύρως ἀκούειν. Ἕλληνας γὰρ διαβάλλων, ἐπαίρεις αὐτὸν βασιλέα στρατεύεσθαι· αὐτῷ δὲ τούτου εἵνεκα δοκέεις μοι πᾶσαν προθυμίην ἐκτείνειν· μὴ νῦν οὕτω γένῃ.

quum pater tuus iuncto Bosphoro Thracio, ac flumine Istro pontibus commisso, traiecit ad Scythas: cùm traiectum Scythæ omnino institere precari Iones, quibus custodia pontium delegata erat, vt interscinderẽt. Quo tempore si Histiæus Mileti tyrannus aliorum sententiæ accessisset, ac non contradixisset, actum erat de rebus Persarum. Atqui res dictu quoque horribilis, omnem regis statum in vno viro positum fuisse. Quare noli tu vllum tale adire discrimen, nulla subsistente necessitate, sed mihi potiùs obtempera: hunc cœtum in præsens missum facito, iterúmque dum tibi videbitur, re apud te ipsum considerata, edicito, quod optimum esse arbitraberis. Benè enim consultare, comperio maximum esse lucrum. Nam etiam si quid è contrario euenturum est, nihilo tamen minus bene consultum est, superautque fortuna consilium: at qui turpiter consultauit, si ei fortuna obsecundauit, ille est quidem voti compos; nihilo tamen minùs malè consilium cepit. Vides vt prægrandia animalia fulmine Deus ferit, nec finit insolenter efferri, parua verò nihil lædit? vides vt magna semper ædificia magnáfque arbores huiusmodi fulminum tela percutiunt? Gaudet enim Deus eminentissima quæque deprimere. Vnde, & ingens exercitus ab exiguo profligatur, quoties iis Deus, quibus inuidet, aut metum incutit, aut tonitruum. Propterea quidam secus ac dignitas sua postulabat, in calamitatem inciderunt, quia Deus neminem alium quàm seipsum sinit magnificè de se sentire; omnis res properando parit errores; vnde magna detrimenta fieri adsolent: in cunctando autem bona insunt, si non talia, quæ statim videantur esse bona, certè, quæ suo tempore bona quis esse comperiat. Et hoc quidem tibi Rex, suadeo. Tu verò Gobryæ fili, ô Mardoni, desine loqui stulta de Græcis, haud dignis qui malè audiant. Nam Græcis detrahendo, ipsum Regem vis excitare ad bellum illis inferendum, ad quod tu omni auiditate contendis: quod absit vt fiat.

Consilij boni lucrũ.

Dei maiestas.

Superbos frangit Deus.

ϗ κινδύνοις ἐπιταφὴ γιγνέσθω, καὶ διατέρα μισεῖν τὸ δαίμονας. Subiungit, Deum excelsa deprimere, superbos odisse, & omne sub regno graniore regnũ esse: quod habet Seneca in Thyeste; quæ sententiosè dicta, grauem & maiestatis plenam faciunt orationem.

VI. Mardonium grauissimè perstringit, non vanus augur calamitatis; vbi & sententiosus est: quòd dicit,

Calumnia pessima in qua calumniatis & calumniam audientis commune vitium est.

Similiter Nicetas in Manuele: Οὐκ ἄρα οὐδέν τι διαβόλου γλώττης χεῖρον ἐν ἴσῳ τοῖς ἀκούουσιν ἕτερον. *Philo,* γυναικεῖον καὶ ἀπαίδευτον *vocat.* Calumnia morbus muliebris.

VII. Postremò non verbis, sed re, Thrasonem confutat; quod potentissimum argumenti genus.

Is optimè suadere videtur, qui adiicit consilio periculum suum.

ORATIO SANDANIDIS, DISSVADENTIS Cræso bellum aduersus Cappadoces.

Character orationis miti candore & simplicitate ornatus.

Ex Herodoto lib. 1.

Ὦ Βασιλεῦ ἐπ' ἄνδρας τοιούτους στρατιὴν παρασκευάζεαι; οἳ σκυτίνας μὲν ἀναξυρίδας, σκυτίνιον ϗ ἐπὶ δηλέων ἐσθῆτα φορέουσι, σιτεόμενοί ϗ οὐκ ὅσα ἐθέλουσιν, ἀλλ' ὅσα ἔχουσι, χώρην ἔχοντες τραχείην· πρὸς ϗ οὐκ οἴνῳ διαχρέονται ἀλλὰ ὑδροποτέουσι. εὐ σῦκα ϗ ἔχουσι πρώϊμα, οὐκ ἄλλο ἀγαθὸν οὐδέν. τοῦτο μὲν δὴ, εἰ νικήσεις, τί σφέας ἀπαιρήσεαι, τοῖσι θεὸς μηδὲν; τοῦτο δὲ, ἢν νικηθῇς, μάθε ὅσα ἀγαθὰ ἀποβαλέεις. γευσάμενοι γὰρ ἡμετέρων ἀγαθῶν, προσέξονται, οὐδὲ ἀπωσθῆναι ἔσονται, ἐγὼ μὲν νῦν θεῶν ἔχω χάριν, οἳ οὐκὶ νῦν τοῖσι Πέρσῃσι στρατιὴν ἐπὶ Λυδούς.

SCin, tu vero rex aduersus quale hominum genus expeditionem pares? Quibus suæ braccæ coriaceæ, cætera quoque vestimenta, coriacea sunt: qui non quibus volunt cibis, sed quos sua aspera illa regio suppeditat, vescuntur: qui vino minimè vtuntur, sed aquæ sunt potores: qui ne ficus quidem habent, quas esitent, quibus denique nihil rerum bonarum est. Hos si quidem superaueris, quid eis eripies, quũ nihil possideant? sin ab iis superatus fueris, quot bonorum iacturã clades ea tibi allatura sit, tecum reputato. Quum enim semel bona nostra gustauerint, ita illis adhærescent, vt uelli nulla ratione possint. Ad me quidem certè quod attinet, Diis habeo gratiam, quòd Persarum animis nullum suscipiendi expeditionem aduersus Lydos desiderium iniiciunt. Cappadoces quales. Braccæ.

ORATIO PHILIPPI IN SENATV.

Continet suasionem belli aduersus M. Æmilium, & Lepidum, in quos atroci stylo inuehitur.

Character est Philippicis Demosthenis simillimus.

MAximè vellem, (P.C.) Remp. quietam esse, aut in periculis, à promptissimo quoque defendi: deinique praua inceepta consultoribus

Magistratus mali grauiter nocent,

noxæ esse: sed contrà seditionibus omnia turbata sunt, & ab iis quos prohibere magis decebat postremò, quæ pessimi vt stultissimi decreuere, ea à bonis & sapientibus facienda sunt. Nam bellum atque arma, quanquã vobis inuisa, tamen quia Lepido placent, sumenda sunt: nisi fortè cui pacem præstare, & bellum pati consilium est.

Prò Dij boni, qui hanc vrbem omissa curâ adhuc regitis, Marcus Æmilius *omnium flagitiosorum postremus, qui peior an ignauior sit, deliberari non potest*, exercitum opprimendæ libertatis habet, & se è contempto metuendum effecit. Vos mussantes, & retractantes, verbis, *& vatum carminibus*, pacem optatis magis, quàm defenditis: neque intelligitis, *mollitia decretorum vobis dignitatem, illi metum detrahi*? atque id iure; quoniam ex rapinis consulatum, ob seditionem, prouinciam cum exercitu adeptus est. Quid ille ob benefacta cepisset, cuius sceleribus tanta præmia tribuistis? At scilicet eis, qui ad postremum vsque legatos, pacem, concordiam, & alia huiusce modi decreuerint, gratiam habeo peperisse? Imò despecti & indigni repub. habiti, prædæ loco æstimantur: quippe metu pacem repetentes, quo habitam amiserãt. Equidem à principio cùm Hetruriam coniurare, proscriptos accersiri, largitionibus rempubl. lacerari videbam, maturandum putabam, & Catuli consilia cum paucis sequutus sum. Cæterùm illi, qui gentis Æmiliæ benefacta extollebant, & ignoscendo Pop. Rom. magnitudinem auxisse, nusquam etiam tum Lepidum progressum aiebant, & cùm priuata arma opprimendæ libertatis cepisset, sibi quisque opes, aut patrocinia quærendo, consilium publicum corruperunt: Attamen erat Lepidus iatro cum calonibus, & paucis ficariis, quorum nemo diurna mercede vitã mutauerit: Nunc est proconsul, cum imperio non empto, sed dato à vobis, cum legatis adhuc iure parentibus. Et ad eum concurrêre homines omnium ordinum corruptissimi, flagrantes inopia, & cupiditatibus, scelerum conscientiâ exagitati: Quibus *quies in seditionibus, in pace, turbæ sunt*: hi tumultum ex tumultu, bellum ex bello serunt: Saturnini olim, pòst Sulpitij, dein Marij, Damasippique, nũc satellites Lepidi. Præterea Hetruria atque omnes reliquiæ belli arrectæ. Hispaniæ armis solicitatæ, Mithridates in latere vectigalium nostrorum, quibus adhuc sustentamur, diem bello circumspicit: quin præter idoneum ducem, nihil abest ad subuertendum imperium.

Vatum Carmina in cõminatione.

Seditiõs quales.

Quod vos oro, atque obsecro (P. Conscripti) vt animaduertatis, ne patiamini licentiam scelerum, quasi rabiem ad integros procedere, *Nam vbi malos præmia sequuntur, haud facilè quisquam gratuitò bonus est.* An expectatis dum exercitu rursus admoto, ferro atque flamma vrbem inuadat? quod multò propius est ab eo, quo agitat statu, quàm ex pace & concordia ad arma ciuilia, quæ ille aduersum diuina & humana cepit, non pro sua, aut quorum simulat iniuria, sed legum ac libertatis subuertendæ. Angitur enim, ac laceratur animi cupidine, & noxarum metu, expers consilij, inquies, hæc atq; illa tentans, metuit otium, odit bellum: luxu atque licentia carendum videt, atque interim abutitur vestra socordia. Neque mihi satis consilij est, *metum, an ignauiam, an dementiã eam appellem*: qui videmini *intenta mala, quasi fulmẽ, optare se quisque ne attingat, sed prohibere, ne conari quidẽ.* Et quæso considerate, quàm conuersa rerum natura sit. Antea malum publicum occultè, auxilia palam instruebantur, & eò boni malos facilè anteibant: nunc pax & concordia

Bonus nemo gratuitò.

Ignauia periculosa.

Digitized by Google

Conuitia oratio.

dia disturbantur palam, defenduntur occultè: quibus illa placent, in armis sunt, vos in metu. Quid expectatis? nisi fortè pudet aut piget rectè facere? An Lepidi mandata animos mouent? qui placere ait sua cuique reddi, & aliena tenet? belli iura rescindi, cùm ipse armis cogat? ciuitatem confirmari, qui adeptam negat? concordiæ gratia Tribunitiam potestatem restui, ex qua omnes discordiæ accensæ? pessime omnium atque impudentissime, tibine egestas ciuium, & luctus curæ sunt? cui nihil est domi, nisi armis partum, aut per iniuriam? *Alterum consulatum petis, quasi primum reddideris?* bello concordiam quæris, quo parta disturbatur: nostri proditor, istis inuidus, hostis omnium bonorum; vt te neque hominum, neque Deorum pudeat, quos perfidia aut periurio

Exhortatio ad Bellum.

violasti? Qui quando talis es, maneas in sententia, & retineas arma, te hortor: neu prolatandis seditionibus ipse inquies, nos in solicitudine retineas. Neque te prouinciæ, neque leges, neque Dij penates ciuem patiuntur: Perge qua cœpisti, vt quam maturissimè merita inuenias. Vos autem P. C. Quousque cunctando Rempublicam intutam patiemini, & verbis arma tentabitis? delectus aduersum vos habiti: pecuniæ publicè & priuatim extortæ: præsidia deducta atque imposita: ex libidine leges imperantur: quum interim vos legatos & decreta paratis, & quanto mehercule auidiùs pacem petieritis, tanto bellum acrius erit, quum intelligét se metu magis quàm æquo & bono sustentatum. Nam qui turbas & cædē ciuium odisse ait, & ob id armato Lepido vos inermes retinet, quæ victis toleranda sunt, ea quum facere possitis, patiamini potiùs censet, ita illi à vobis pacem, vobis ab illo bellū suadent. Hæc si placent, si tanta torpedo animos oppressit, vt obliti scelerum Cinnæ, (cuius in vrbem reditu decus atque ordines omnes interierunt) nihilominus vos atque coniuges & liberos Lepido permissuri sitis, quid opus decretis? quid auxilio Catuli? quin ij, & alij boni Rempublicam frustra curant. Agite, vt libet, parate vobis Cethegos, atque alia proditorum patrocinia, qui rapinas & incendia instaurare cupiunt, & rursum aduersum Deos penates manus armare: Sin libertas & bella magis placent, decernite digna nomine, & augere ingenium viris fortibus. Adest nouus exercitus, & ad hoc coloniæ veterum militum, nobilitas omnis, duces optimi, *fortuna meliores sequitur.* Iam illa, quæ socordia nostra collecta sunt, dilabentur. Quare ita censeo, quoniam Lepidus exercitum priuato consilio paratum cum pessimis & hostibus Reip. contra eius ordinis authoritatem, ad vrbem ducit: vti Appius Claudius interrex cum Q. Catulo proconsule, & cæteris, quibus imperium est, vrbi præsidio sint, operámque dent, nequid Resp. detrimenti capiat.

OECONOMIA orationis.

I. *Exordium à conquestione de statu reip. quod est istis oratoribus quàm familiare; similis querela Demosthenis Philippica 3. num. 3.*

II. *Statim ad fontem istius perturbationis præmisso generoso epiphonemate delabitur, & Æmilium vehementer exagitat: Hæc Iuuētus propiùs ad Demosthenem accedit; quem putes audire in illam vocem erumpentem, ὀλώλεσς μακεδών.*

III. *Increpat Senatores duriori brachio auferendi ingenium, arguens mollitiem decretorum, in tanta inimicorum audacia; multa similia habet Demosth. Philipp. 1.*

IV. *Inuehitur in Lepidum, cuius latrocinia & infamem comitatū, grauis-*

ter ponit ob oculos : quod autem de huiusmodi ciuibus dixit: Quibus quies in seditionibus, in pace turbæ sunt: respexit credo illud Aristophanis in Equitibus:

Bellum seditiosis gratum.

Καὶ σὺ λαμβάνῃς ἰῶ τὴν πόλιν πεφυτ-
τυς.

V. *Postquam indigna perduellium scelera expressit, grauiter hortatur senatum ad pœnas repetendas: quòd summa sit Reip. pernicies, cùm malis etiam facinorum præmia conceduntur.*

Dij duo Democriti.

Idcirco Democritus duos in rep. tantùm Deos statuebat Beneficium in bonos, Pœnam in improbos: Plin. hist. nat. l. 2.

VI. *Incensa oratione, grauiùs & austeriùs carpit senatores, imagine Demosthenicæ eloquētiæ ad viuum expressa; nam quod ait de fulmine, quod omnes timent, nemo prohibet; hoc idem Demosthenes Philipp. 3. dixit de grandine, cui Philippum comparat.*

VII. *In peroratione acri & aculeata planè apostrophe, quicquid reliquum est stomachi, in Lepidū erumpit. Mox collecta per Synathroismum facinorum indignitate, omnium mentes mirificè incendit. Tum sub finem dilutа paulisper atrocioris ingenij acerbitate suauioribus lenimentis, senatum mitiùs ad dignitatem retinendam hortatur.*

SVASIO BELLI CONTRA Romanos grauissima.

ORATIO GALGACI.

Ex Cornelio Tacito in vita Agricolæ.

Inuentio argumentorum est à necessario, facili, adiunctis Personarum. Dispositio graviora initio præmittit, nec tamen deflectit in leuia. Elocutio grauis, neruosa, torrens, incensa, sublimis, sententiosa. Hæc oratio inter optimas & grauissimas censeri potest.

QVoties causas belli & necessitatem nostram intueor, ingnus mihi animus est, hodiernum diem consensumque vestrum initium libertatis totius Britanniæ fore. Nam & vniuersi seruitutis expertes, & nullæ vltra terræ, ac ne mare quidem securum, imminente nobis classe Romana. *Ita prælium atque arma, quæ fortibus honesta, eadem etiam ignauis tutissima sunt.*

Exordium à spe & fiducia.

Priores pugnæ quibus aduersus Romanos varia fortuna certatum est, spem ac subsidium in nostris manibus habebant; quia nobilissimi totius Britanniæ, eóque in ipsis penetralibus siti, nec seruientium littora aspicientes, oculos quoque à contactu dominationis inuiolatos habebamus: Nos terrarum ac libertatis extremos, recessus ipse ac sinus fama in hunc diem defendit. Nunc terminus Britanniæ patet, atque *omne ignotum pro magnifico est.*

Romanorū sæuus dominatus.

Sed nulla iam vltra gens, nihil nisi fluctus, & saxa. Et inferiores Romani, quorum superbiam frustrà per obsequium & modestiam effugeris, *raptores orbis*, postquam *cuncta vastantibus defuere terræ, & mare, scrutantur.* Si locuples hostis est, auari; si pauper, ambitiosi; quos non Oriens, non Occidens satiauerit. *Soli omnium opes atque inopiam pari affectu concupiscunt.* Auferre, trucidare, rapere falsis nominibus imperium, atque vbi *solitudinem faciunt, pacem appellant.*

Liberi.

Liberos cuique ac propinquos suos natura charissimos esse voluit: hi per delectus alibi seruituri auferuntur. Coniuges sororésque, etsi hostilem libidinem effugiant, nomine amicorum atque hospitum polluuntur. Bona fortunásque in tributum egerunt, in annonam frumentum: corpora ipsa ac manus syluis ac paludibus emuniendis, verbera inter ac contumelias conterunt. *Nata seruituti mancipia semel veneunt, atq; vltro à dominis aluntur: Britannia seruitutem suā quotidie emit,*

quotidie pascit. Ac sicut in familia recentissimus quisque seruorum, & conseruis ludibrio est, sic in hoc orbis terrarum vetere famulatu, noui nos & viles in exilium petimur. Neque enim arua nobis aut metalla, aut portus sunt, quibus exercendis

Brigantes populi.

reseruemur: *Virtus porro ac ferocia subiectorum ingrata imperantibus. Et longinquitas, ac secretum ipsum, quo tutius eo suspectius.* Ita sublata spe veniæ, tandem sumite animum, tam quibus salus quàm quibus gloria carissima est. Brigantes, fœmina duce, exurere coloniam, expugnare castra, ac nisi felicitas in socordiã vertisset, exuere iugum potuere: nos integri & indomiti, & libertatem, non in præsentia laturi, primo statim congressu? vnde ostendamus, quos sibi Caledonia viros seposuerit? An eandem Romanis in bello virtutem, quam

Discordia ciuium auget hostes.

in pace lasciuiam esse creditis? *Nostris illis discessionibus, ac discordiis clari, vitia hostium in gloriam exercitus sui vertunt:* quem contractum ex diuersissimis gentibus, vt secundæ res tenent, ita aduersæ dissoluent: Nisi Gallos, & Germanos, & (pudet dictu) Britannorum plerosque dominationi alienæ sanguinem commodantes, diutius tamen hostes quàm seruos, fide & affectu teneri putatis. *Metus, & terror est,* infirma vincula charitatis. Quæ vbi remouebis, qui temerè desierint, odisse incipient: omnia victoriæ incitamenta pro nobis sunt. Nullæ Romanos coniuges accendunt, nulli parentes fugam exprobraturi sunt: aut nulla plerisque patria, aut alia est. Paucos numero circum trepidos ignorantiâ, cœlum ipsum, ac mare, & syluas ignota omnia circumspectantes, clausos quodammodo ac victos alij nobis tradiderunt. Ne terreat *vanus aspectus, et auri fulgor, atq; argenti, quod neque tãgit, neque vulnerat.* In ipsa hostium acie inuenietis nostras manus.

Agnoscent Britanni suam caussam: recordabuntur Galli priorem libertatem, deserent illos cæteri Germani, tanquam nuper Vsipij reliquerunt. Nec quicquã vltra formidinis, vacua castella, senũ coloniæ, inter malè parentes & iniustè imperantes ægra municipia, & discordantia. Hic dux, hic exercitus: ibi tributa & metalla, & cæteræ seruientium pœnæ, quas in æternum proferre, aut statim vlcisci, in hoc campo est. Proinde ituri in aciem, & maiores vestros & posteros cogitate.

OECONOMIA.

orationis.

Necessitas inuicta.

I. *Exordium à spe, et fiducia: & potentissimum argumentum necessitas, τὸ δ' ἀνάγκης ἀδυσώπητόν τι ἔπος, quod ait Aeschylus in Prometheo.*

II. *A superbia, fastu, & insolentia Romanorum, quares ad ingenuas mentes vlcerandas potentissima est: hinc se erigit inuectiua grauis & amarulenta in eorum dẽ auaritiam, rapinas, crudelitatem, quæ omnia grãdibus & acutis sententiis, quasi amento vibrata, intimis defiguntur sensibus.*

III. *Et nedum ad pompam hæc dicta videantur, succedit enumeratio detrimentorũ grauissimorũ, qua ornatur per Antitheſin. Tum acre illud cõparatiũ ductum à mancipiis postremo loco intẽtatur, quasi fulmẽ. Ecquid grauius dici poterat?* Mancipia semel væneunt, Britannia seruitutem suam quotidie emit.

Necessitas fortes facit.

IV. *Omnis spes solatij in tãtis miserijs excluſa vehementer vrget & incendit, spem ex ipsa desperatione eliciẽs. Senec. l. 1. ad Neronem.* Acerrima virtus est, quam extrema necessitas extudit.

V. *Argumentum est à minori ad maius: Nempe stimulantur exemplo inferiorum: vs appositè narratis affertur quid Brigantium oppidum Rhetia, duce fœmina, pro libertate fecerit.*

VI. *Extenuantur hostes Romani, qui*

Digitized by Google

OECONOMIA orationis.

I. *Exordium à religione, ad cuius memoriam feri etiam plerunque animi molleſcunt. Habuit in mente Liuius Ciceronis orationes poſt reditum ad P.R. & pro L. Murena.*

II. *Adiuncta proponuntur grauiſſimarum et ſanctiſſimarum rerum per enumerationem.*

III. *Ingeritur rerum antea bene geſtarum memoria, & tractantur molliori articulo, vt facilè irritabiles.*

IV. *Adiunctum perſonæ Corunii dehortantis, grauiter amplificatũ: hæc eſt Idea, quam Rhetores Græci λαμπρὸν nominant.*

Moderatio in illuſtri fortuna amabilis.

V. *Vt dilecta perſona facilè transfundit affectus, ideo ſuam caritatem in milites, & in ſummo excelſæ fortunæ gradu, modeſtiam, commemorat; quæ res non paruam habet commendationem; Magnum ſiquidem eſt, quod Plinius hiſtoricus dixit, de Veſpaſiano Imperatore:* Nec quicquam in te mutauit fortunæ amplitudo, niſi vt prodeſſe tantùm poſſes, & velles.

VI. *Conceſſio grauis & mollis ad milites leniendos peropportuna, vbi ferocientibus animis, per acrem ironiam; etiam atrocia facta concedi videntur, quò pudore victi deſiſtãt. Sic Pertinax apud Herodianum; Germanicus apud Tacitum; ſe gladiis percuſſorum offerunt, irritatos animos miſeratione ſimul & verecundia frangunt.*

VII. *Apoſtrophe ad ducem, quem nomine appellans, blanda & ſapienti oratione demulcet.*

VIII. *Extremo loco conditiones ponit, æqua & iniqua, quæ poſtularint, ipſis promittens.*

ORATIO MARCI CATONIS Conſulis, pro lege Oppia, contra mulierũ luxuriã.

ARGVMENTVM.

Lex Oppia duris belli Punici temporibus lata in mulieres fuerat, quæ eas auri & purpuræ ornamentis carere volebat.

Rebus iam pacatis, in pleno Reipubl. otio & felicitate matronæ ius mundi muliebris repetunt, & abrogationem legis Oppiæ poſtulant: Cato hac oratione repugnat.

Inuentio argumentorum eſt ab authoritate legis, à diſciplina maiorum, ab ingenio muliebri cupido & indomito, à detrimentis quæ ex luxu & auaritia conſequentur.

Diſpoſitio duas præcipuè partes amplectitur, legem & cenſuram fœminarum.

Elocutio grandis, auſter, aſententioſa, Catonem vbique ſpirans.

SI in ſua quiſque noſtrûm matre- familias, Quirites, ius & maieſtatem viri retinere inſtituiſſet, minus cum vniuerſis fœminis negotij haberemus, nunc domi victa libertas noſtra impotentia muliebri, hîc quoque in foro obteritur, & calcatur, & quia ſingulas ſuſtinere non potuimus, vniuerſas horremus. Equidem fabulam & fictam rem ducebam eſſe, virorum omne genus in aliqua inſula coniuratione muliebri à ſtirpe ſublatum eſſe, ab nullo genere non æquè periculum eſt, ſi cœtus, & conſilia, & ſecretas conſultationes eſſe ſinas. Atque ego vix ſtatuere apud animum meum poſſem, vtrum peior ipſa res, an peiore exẽplo agatur: quorum alterum ad nos Conſules, reliquoſque magiſtratus, alterum ad vos, Quirites, magis pertinet. Nam vtrum è rep. ſit necne, id quod ad vos fertur, veſtra exiſtimatio eſt, qui in ſuffragium ituri [Ex Liuio]

Digitized by Google

eſtis. Hæc conſternatio muliebris, ſiue ſua ſponte, ſiue authoribus vobis, M. Fundani, & L. Valeri, facta eſt, haud dubiè ad culpam magiſtratuum pertinens, neſcio, vobis Tribunis, an Conſulibus magis ſit deformis; vobis, ſi fœminas ad concitandas tribunitias ſeditiones iam adduxiſtis; nobis, ſi, vt plebis quondam, ſic nunc mulierum ſeceſſione leges accipiendæ ſunt.

Mulierum cœtus. Item prehenſatio & pugna, pro mundo.

Equidem non ſine rubore quodam, paulo ante per medium agmen mulierum in forum perueni. Quod niſi me verecundia ſingularum magis maieſtatis & pudoris, quàm vniuerſarum tenuiſſet, ne compellatæ à Conſule viderentur, dixiſſem: Qui hic mos eſt in publicum procurrendi, & obſidendi vias, & viros alienos appellandi? iſtud ipſum ſuos quæque domi rogare non potuiſtis? An blandiores in publico, quàm in priuato, & alienis quàm veſtris eſtis? Quanquam ne domi quidem vos, ſi ſui iuris finibus matronas contineret pudor, quæ leges hîc rogarentur abrogarenturve, curare decuit. Maiores noſtri nullam, ne priuatam quidem rem agere fœminas ſine authore voluerunt: in manu eſſe parentum, fratrum, virorum: nos (ſi Diis placet) iam etiam rempublicã capeſſere eas patimur, & foro quoque, & concionibus, & comitiis immiſceri. Quid enim nunc aliud per vias, & compita faciunt, quàm quòd aliæ rogationes Tribunorum plebis ſuadent, aliæ legem abrogandam cenſent? date frænos *impudẽti naturæ, & indomito animali*, & ſperate ipſas modum licẽtiæ facturas, niſi vos faciatis. Minimum hoc eorum eſt, quæ iniquo animo fœminæ ſibi aut moribus aut legibus iniunctum patiuntur: omnium rerum libertatem, imò licentiam, ſi vera dicere volumus, deſiderant. Quid enim ſi hoc expugnauerint, nõ tentabunt? Recenſete omnia muliebria iura, quibus licentiam earum alligauerint maiores noſtri, per quæque ſubiecerint viris, quibus omnibus conſtrictas, vix tamen continere poteſtis? Quid? ſi capere ſingula, & extorquere, & exæquari ad extremum viris patiemini, tolerabiles vobis eas fore creditis? Extemplo ſimul pares eſſe cœperint, ſuperiores erunt. At herculè ne quid nouum in eas togetur, recuſant non ius ſed iniuriam deprecantur: Imò vt quam accepiſtis, iuſſiſtis ſuffragiis veſtris legem, quam vſu tot annorum & experiendo comprobaſtis, hanc vt abrogetis: id eſt, vt vnam tollendo legem, cæteras infirmetis. *Nulla lex ſatis commoda omnibus eſt: id modò quæritur ſi maiori parti, & in ſummam prodeſt.* Si quod cuiquam priuatim officiet ius, id deſtruet, ac demolietur: quid attinebit vniuerſos rogare leges, quas mox abrogare, in quos latę ſunt, poſſint? Volo tamen audire quid ſit propter quod matronæ conſternatæ procurrant in publicum, ac vix foro ſe ac concione abſtineant. Vt captiui ab Annibale redimantur parentes, viri, liberi, fratres earũ! procul abeſt, abſitque ſemper talis fortuna reip. ſed tamen quum fuit, negaſtis hoc piis precibus earum. At non pietas, nec ſolicitudo pro ſuis, ſed religio congregauit eas. Matrem Idæam Peſſinunte ex Phrygia venientem accepturæ ſunt. Quid honeſtum dictu ſaltem ſeditioni prætenditur muliebri? vt auro, & purpura fulgeamus, inquiunt, vt carpentis, feſtis profeſtiſque diebus velut triumphãtes de lege victa, & abrogata, & captis & ereptis ſuffragiis veſtris per vrbem vectemur: ne vllus modus ſumptibus, nec luxuriæ ſit? Sæpe me querentem de fœninarum, ſæpe de virorum, nec de priuatorum modò, ſed etiam magiſtratuum ſumptibus audiſtis, diuerſiſque duobus vitiis auaritia & luxuria ciuitatem laborare, quæ peſtes omnia magna imperia euerterunt. Hæc ego, quò melior ſę-

Mulieres Romanæ non fuerũt *αὐτήρεις*.

Mulier indomitum animal.

Lex nulla ſatis commoda omnibus.

tiórque in dies fortuna reipublicæ eſt; quo magis imperium creſcit, & iam in Græciam Aſiamque tranſcendimus, omnibus libidinum illecebris repletas & regias etiam attrectamus gazas; eo plus horreo *ne illæ res magis nos ceperint, quàm nos illas.* Infeſta, mihi credite, ſigna ab Syracuſis illata ſunt huic vrbi: Iam nimis multos audio, Corinthi & Athenarum ornamenta laudantes, mirantesque, & antefixa fictilia deorum Romanorum ridentes. Hos ego malo propitios Deos, & ita ſpero futuros, ſi in ſuis manere ſedibus patiemur. Patrum noſtrorum memoria per legatum Cyneam Pyrrhus non virorum modò ſed etiam mulierum animos donis tentauit. Nondum lex Oppia ad coercendam luxuriam muliebrem lata erat, tamen nulla accepit. Quam cauſam fuiſſe cenſetis? Eadem fuit quæ maioribus noſtris, nihil de hac re lege ſanciendi: nulla erat luxuria quæ coerceretur. Sicut antè morbos neceſſe eſt cognitos eſſe, quàm remedia eorum, ſic *cupiditates priùs natæ ſunt, quàm leges, quæ iis modum facerent.* Quid legem Liciniam excitauit de quingentis iugeribus, niſi ingens cupido agros continuandi? Quid legem Cinciam de donis & muneribus, niſi quia vectigalis iam & ſtipendiaria plebs eſſe Senatui cœperat? itaque minimè mirum eſt nec Oppiam, nec aliam vllam tum legem deſideratam eſſe, quæ modum ſumptibus mulierum faceret, quum aurum & purpuram data & oblata vltro non accipiebant. Si nunc cum illis donis Cyneas vrbem circumiret, ſtantes in publico inueniſſet, quæ acciperent. Atque ego nonnullarum cupiditatum ne cauſam quidem, aut rationem inire poſſum: nam vt quod alij liceat, tibi non licere, aliquid fortaſſe naturalis aut pudoris aut indignationis habeat: ſic æquato omniũ cultu, quid vnaquæque veſtrum veretur ne in ſe conſpiciatur? Peſſimus quidem eſt pudor vel parcimoniæ, vel paupertatis: ſed vtrumque lex vobis demit, quum id quod habere non licet, non habetis. Hanc inquit ipſam exæquationem non fero; ita locuples, cur nõ inſignis auro aut purpura conſpicior? *cur paupertas aliarum ſub hac legis ſpecie latet? vt quod habere non poſſũt habituræ, ſi liceret, fuiſſe videãtur?* Vultis hoc certamen vxoribus veſtris injicere, Quirites, vt divites id habere velint, quod nulla alia poſſit? pauperes ne ob hoc ipſum contemnantur, ſupra vires ſe extendant? Næ ſimul pudere quod non oportet, cœperit; quod oportet, non pudebit; quæ de ſuo poterit, parabit; quæ non poterit, virum rogabit. Miſerum illum virum, & qui exoratus, & qui non exoratus erit, quum quod ipſe non dederit, datum ab alio videbit. Nunc vulgo alienos viros rogant: & quod maius eſt, legem & ſuffragia rogant, & à quibuſdam impetrant aduerſus te, rem tuam, & liberos tuos, inexorabiles ſimul, lex modum ſumptibus vxoris tuæ facere deſierit, tu nunquam facies. Nolite eodem loco exiſtimare, Quirites, futuram rem, quo fuit antequam lex de hoc ferretur, & hominem improbum non accuſari, tutius eſſet, quàm abſolui; & luxuria non mota tolerabilior eſſet, quàm erit nunc ipſis vinculis ſolutis, *ſicut fera beſtia irritata, deinde emiſſa.*

Ego nullo modo abrogandam legem Oppiam cenſeo: vos quod faxitis, Deos omnes fortunare velim.

Luxus Romanus perſtringitur.

Mulierum antiquarum frugalitas.

Lex nulla, vbi nulla cupiditas.

Maritorum vxoriorum ſeruitus.

OECONOMIA orationis.

1. *Exordium grauem inimiam virorum indulgentiam perſtringit: quod autem affert de hac mulierum audacia exemplum, in Lemno inſula contigit, & narratur ab Apollonio in Argonauticis, Statio in Thebaide, Ouid. &c. Grauiter*

tatis fuit Insulam non nominare, ne ista enucleatiùs disquisisse videretur.

II. *Ex eo statuit imprimis periculosa mulierum conciliabula, & huius authoris licentiæ fugillat, addita præclara, & illustri aduersus absentes mulieres sermocinatione.*

III. *Contra istam mulierum prehensationem, verecundiæ, & pudori sexus inimicam, disputat primùm à lege maiorum, qui mulieres intra priuatos parietes sine vllo rerum administrandarum iure includerunt. Hoc ipsum Cicero pro L. Murena. D. Ambros. in quæst. noui, et veter. test.* Mulierem constat subiectam viri dominio esse, & nullam authoritatem habere. Nec docere potest, nec testis esse, nec fidem dare, nec iudicare. *At Tullius in republ. non γυναικονόμον requirit Græcorum, sed censorem, qui doceat viros moderari vxoribus.*

Mulier expers auctoritatis.

IV. *Argumentatur à natura mulierum. Mulier indomitum animal, et licentiæ appetens, ideo freno moderationis coercendum.* κρατεῖσθαι γὰρ οὐχ ὑπ' ἀνδρὸς θέλουσ', inquit *Æschylus in Persis.*

V. *Ab authoritate legis, quam minimè decet abrogare pro mulierum arbitrio, quibus si id semel concederetur, latiùs in dies manaret improbitas. Rem autem tractat falsis et acribus ironiis Stoico ingenio dignissimis, maximè vbi per sustentationem, & hunc mulierum cœtum & petitionẽ exagitat. Quod autem ait de matre Idæa, Cybeles simulachrum Pessinunte aduectum intelligit, quod Claudia celebris illa Vestalis pertraxit, vt habet Plin. lib. 7. cap. 35.*

VI. *Etiamsi nulla lex esset opposita, tamen flagitiosa est hæc mulierum importunitas: quod præclarè exaggerat, ostendens à rei natura et turpitudine petitionis indignitatem. Porro contra huiusmodi luxum mulierum præclara scripserunt Tertullianus et Cyprianus, libro de disciplina, & habitu Virginum, vbi hæc inter cætera:* Ornamenta, ac vestium insignia, & lenocinia formarum, non nisi prostitutis & impudicis fœminis congruunt; & nullarum fere pretiosior cultus est, quàm quarum pudor vilis est.

Mulierum luxus.

VII. *Iam planè agit Philosophum Stoicum, contra luxum ciuitatis grauiùs inuectus. Duo morbi reipubl. curãdi sunt* (inquit,) *Auaritia, & Luxuria: qui in hac mulierum petitione se produnt, sed præcipuè,*

sæuior armis
Luxuria incubuit, victúmque vlcisci terrarum orbem.

Et is luxus etiam in statuis auro, argento: quò fit vt antefixa fictilia Deorum Romanorum rideantur: erant autem antefixa, quæ ex opere figlino tectis affigebantur sub stillicidio.

VIII. *Huic luxus intemperantiæ remedium opponit moderationem antiquarum matronarum, in respuẽdis donis*, quibus nulla lex fuit, cùm nulla esset cupiditas. *Varr. l. 11. de vita P. R. de quo mulierum Romanarum veterum victu et moribus, ex Catone, Gellius noct. Attic. lib. x. cap. 23.*

Lex nulla, vbi nulla cupiditas.

Postquã obrita hac moderatione natæ sunt cupiditates, tum condi leges cœperunt, vt lex Licinia de moderatione agrorum, Cincia de muneribus: illius meminit Liu. l 6 & 7. huius Cornel. Tacit. lib. 13. Patres legem Cinciam flagitant, qua cauetur antiquitus, ne quis ob causam orandam pecuniam donúmue accipiat.

Lex Cincia. Aduocati prohibẽtur pecuniam capere.

IX. *Cupiditatem istam non modò ambitiosam ostendit, sed & rationis expertem. Neque enim causam habet vllam indignationis aut pudoris hæc petitio, cùm lex æqua sit omnibus. Hinc solertissimè cupiditatis istius fontem indagat, dolent scilicet diuites*, quòd paupertas aliarum sub hac lege lateat; *Atqui hoc vanitatis est non ferendæ.*

X. *Perorat charactere orationis valde morato, & ad formam ἀληθοῦς λόγου, vbi ostendit, Malum consequens*

ex

ex ornamentorũ cõcessione viris et mulieribus importunum. Tum grauiter monet, ne luxuriam legis seueritate cõstrictam, solutis demum vinculis, quasi bestiã è cauea in funus ciuitatis emittant. Eandem comparationem habet Cicero 4. ad Herenn. sed laxiorem.

ORATIO LVCII Valerij Tribuni plebis, pro Mulieribus, contra legem Oppiam.

Inuentio. Relegit Catonis Argumenta. Dispositio est prudens, & facilis. Elocutio diserta, elegans, vrbana, quæ felicis ingenij lumen satis indicat.

Mulierum defensio.

SI priuati tantummodo ad suadendum dissuadendúmque id quod à nobis rogatur, processissent: ego quoque, cùm satis dictum pro vtraque parte existimarem, tacitus suffragia vestra expectassem. Nunc quum vir grauissimus, Consul, M. Porcius, non *authoritate solùm, quæ tacita satis momenti habuisset*, sed oratione etiam longa & accurata insectatus sit rogationem nostram, necesse est paucis respondere: Qui tamen plura verba in castigandis matronis, quàm in rogatione nostra dissuadenda consumpsit, & quidem, vt in dubio poneret, vtrùm id quod reprehenderet, matronæ sua sponte an nobi authoribus fecissent.

Catonis auctoritas.

Rem defendam, non nos, in quos iecit magis hæc Consul verbo tenus, quàm vt re insimularet. Cœtum, & seditiones, & interdum secessionem muliebrem appellauit. Quòd matronæ in publico vos rogassent, vt legem in se latam, per bellum, temporibus duris; in pace, & florente ac beata republica abrogaretis; Verba magna, quæ rei augendæ causa conquirantur, & hæc, & alia esse scio; & M. Catonem, oratorem non solùm grauem, sed interdum etiam trucem esse scimus omnes, quum ingenio sit mitis. Nam quid tandem noui matronæ fecerint, quòd frequentes in causa ad se pertinente in publicum processerunt? Nunquam ante hoc tempus in publico apparuerũt? Tuas aduersus te Origines reuoluam: accipe quoties id fecerint, & quidem bono semper publico. Iam à principio regnante Romulo, quum Capitolio à Sabinis capto, medio in foro signis collatis dimicaretur, nonne intercursu matronarum inter acies duas prælium sedatum est? Quid? Regibus exactis, cùm Coriolano Martio duce, legiones Volscorum castra ad quintum lapidem posuissent, nonne id agmen, quo obruta hæc vrbs esset, matronæ auerterunt? Iam vrbe capta à Gallis, aurum, quo vrbs redempta est, nempe matronæ consensu omnium in publicum contulerunt. Proximo bello (ne antiqua repetam) nonne & cùm pecunia opus fuit, viduarum pecuniæ adiuuerunt ærarium? & quum Dij quoque noui ad opem ferendam dubiis rebus accerserentur, matronæ vniuersæ ad mare profectæ sunt, ad matrem Idæam accipiendam? Dissimiles, inquit, causæ sunt: Nec mihi causas æquare propositum est: nihil noui factum, purgare satis est. Cæterùm, quod in rebus ad omnes pariter viros fœminásque pertinentibus, feciſſe eas nemo miratus est, in causa propriè ad ipsas pertinente miramur feciſſe? quid autem fecerunt? superbas mediusfidius aures habemus, si, quum domini seruorum non fastidiant preces, nos rogari ab honestis fœminis indignamur. Venio nunc ad id de quo agitur, in quo duplex Consulis oratio fuit. Nam & legem vllam omnino abrogari est indignatus, & eam præcipuè legem, quæ luxuriæ muliebris coercendæ

Mulierum cœtus vtiles.

Mulierum liberalitas in Remp.

causa lata est. Et illa communis pro legibus visa consularis oratio est, & hæc aduersus luxuriam seueriſſimis moribus conueniebat.

Itaque periculum est, nisi quid in vtraq; vani sit, docuerim te, ne quis error vobis offundatur. Ego enim, quemadmodum ex iis legibus, quæ non in tempus aliquod, sed perpetuæ vtilitatis causa in æternum latæ sunt, nullam abrogari debere fateor, nisi quam, aut vsus coarguit, aut status aliquis reipublicæ inutilem fecit; sic quas tempora aliqua desiderarunt leges, mortales, vt ita dicam, & temporibus ipsis mutabiles esse video. Quæ in pace latæ sunt, plerunque bellum abrogat, quæ in bello, pax; vt in nauis administratione, alia in secunda, alia in aduersa tempestate vsui sunt. Hæc quum ita natura distincta sint, ex vtro tandem genere ea lex esse videtur, quam abrogamus?

Leges pro tempore mutabiles.

An vetus regia lex simul cum ipsa vrbe nata? an (quod secundum est) à Decemuiris ad condenda iura creatis in duodecim tabulis scripta? sine qua cùm maiores nostri non existimârint matronale decus seruari posse; nobis quoque verendum sit, ne cum ea pudorem sanctitatémque fœminarum abrogemus? Quis igitur nescit, nouam illam legem esse, Q. Fabio & Tito Sempronio Consulibus viginti annis antè latam? sine qua, quum per tot annos matronæ optimis moribus vixerint, quod tandem, ne abrogatâ eâ effundantur ad luxuriam, periculum est? Nam si ista lex ideo lata esset, vt finiret libidinem muliebrem, verendum foret, ne abrogata incitaret. Cur sit autẽ lata, ipsum indicauit tempus. Annibal in Italia erat victor ad Cannas: iam Tarentum, iam Arpos, iam Capuam habebat, ad vrbem Romam admoturus exercitum videbatur: defecerant socij: non milites in supplementum, non socios nauales ad classem tuendam, non pecuniam in ærario habebamus: serui, quibus arma darentur, ita vt pretium pro illis bello perfecto dominis solueretur, emebantur.

In eandem diem, frumentum & cætera quæ belli vsus postulabant, præbenda, publicani se conducturos professi erant; seruos ad remum, numero ex censu constituto, cum stipendio nostro dabamus. Aurum & argentum omne, à Senatoribus eius rei initio orto, in publicum conferebamus, viduæ & pupilli pecunias suas in ærarium deferebant; cautum erat, quò ne plus auri & argenti facti, quò ne plus signati argenti & æris domi haberemus.

Tali eo tempore in luxuria & ornatu matronæ occupatæ erant, vt ad eam coercendam lex Oppia desiderata sit: Quum, quia Cereris sacrificium lugentibus omnibus matronis intermissum erat, Senatus finiri luctum triginta diebus iussit. Cui non apparet, inopiam & miseriam ciuitatis, & quia omnium priuatorum pecuniæ in vsum publicum vertendæ erant, istam legem scripsisse, tãdiu mansuram quandiu causa scribendæ legis mansisset? Nam si quæ tunc temporis causa, aut decreuit Senatus, aut populus iussit, in perpetuum seruari oportet: cur pecunias reddimus priuatis; cur publica præsenti pecunia locamus? cur serui, qui militant, non emuntur? cur priuati non dabimus remiges? sicut tunc dedimus? Omnes alij ordines, omnes homines mutationem in meliorem statum reipublicæ sentient, ad coniuges tantùm nostras pacis & tranquillitatis publicę fructus non perueniet? Purpura viri vtemur, prætextati in magistratibus, in sacerdotiis: liberi nostri prætextis purpura togis vtentur: magistratibus in coloniis municipiisque, hìc Romæ infimo genere magistris vicorum prætextæ habendæ ius permittemus: nec id vt viui

Cereris sacrum.

Purpuræ vsus. Purpurati qui?

Digitized by Google

ſolùm habeant tantùm inſigne, ſed etiam vt cum eo crementur mortui; fœminis duntaxat purpuræ vſu interdicemus? Et quum tibi viro liceat purpura in veſte ſtragula vti, matrem familias tuam, purpureũ amiculũ habere non ſines: *et equus tuus ſpecioſius inſtratus erit, quàm vxor veſtita?* Sed in purpura, quæ teritur, abſumitur, non iuſtam quidem, ſed aliquam tamen cauſſam tenacitatis video: in auro verò, in quo præter manupretium, nihil intertrimenti fit, quæ malignitas eſt? præſidium potiùs in eo eſt, & ad publicos & ad priuatos vſus, ſicuti experti eſtis. Nullam æmulationem inter ſe ſingularum, quando nulla haberet, eſſe aiebat. At hercule vniuerſis dolor & indignatio eſt, quum ſociorum Latini nominis vxoribus vident ea conceſſa ornamenta, quæ ſibi adẽpta ſint: quum inſignes eas eſſe auro & purpura: quum illas vehi per vrbem, ſe pedibus ſequi: tanquam in illarum ciuitatibus, non in ſua, imperium ſit.

Virorum hoc animos vulnerare poſſet: quid muliercularum cenſetis, quas etiam parua mouent? non magiſtratus, nec ſacerdotia, nec triũphi, nec inſignia, nec dona, aut ſpolia bellica iis contingere poſſunt: munditiæ, ornatus, & cultus, hæc fœminarum inſignia ſunt, his gaudent, & gloriantur, hunc mundum muliebrem appellârunt maiores noſtri.

Luctus fit depoſita purpura.

Quid aliud in luctu, quàm purpuram atque aurum deponunt? quid quum eluxerunt, ſumunt? quid in gratulationibus ſupplicationibúſque, niſi excellentiorem ornatum adiiciunt? Scilicet, ſi legem Oppiam abrogaueritis, nõ veſtri arbitrij erit, ſi quid eius vetare volueritis, quod nunc lex vetat? minùs filiæ, vxores, ſorores etiam quibuſdam in manu erunt? Numquam ſaluis ſuis exuitur ſeruitus muliebris, & ipſis libertatem, quam viduitas & orbitas facit, deteſtantur. In veſtro arbitrio ſuum ornatum, quàm in legis, Malunt eſſe: & vos in manu & tutela, non in ſeruitio debetis habere eas, & malle patres vos, aut viros, quàm dominos dici. Inuidioſis nominibus vrebatur modò Conſul, ſeditionem muliebrem & ſeceſſionem appellando. Id enim periculum eſt, ne ſacrum montem, ſicut quondam irata plebs, aut Auentinum capiant. Parendum huic infirmitati eſt, quodcunque vos cenſueritis.

Quo plus poteſtis, moderatiùs imperio vti debetis. Poteſtas moderãda!

OECONOMIA orationis.

I. Exordium à perſona aduerſarij, et propoſitio dicendorum.

II. Refellit primùm, quod Cato de cœtu & ſeditione mulierũ dixerat: qui vt nimis atrociter, et extra rem dicta, vrbano riſu diluit; Catonem virũ mitem, & trucem oratorem *appellans: non eſſe autem nouum, mulierum cœtũ fieri, qui aliàs tanto reipubl. emolumẽto fuerit celebratus, vel ex ipſis Catonis Originibus oſtendit. Affert porro vulgatiſſima exẽpla Sabinarum, Marcia, & cæterarũ matronarum, in dubiis & formidoloſis reipublicæ temporibus, vt bello Gallico & Punico egregiè nauatã operã, non modò in pacandis diſcordiis, & in ærario ſuo cenſu ſuſtentando, ſed in religionibus et ceremoniis procurandis; quo in pietatis officio cæteris ſemper præluxere. Tum per præoccupationem concludit hunc locum: Si aliàs, inquit, viriliter pro aliis cõcucurrunt, cur non in ſua cauſſa? Hoc quidem eis denegare, ſuperba arrogantia eſt, cùm & ſeruorum precis à dominis audiantur.*

III. Poſt diuiſam, ad maiorẽ lucẽ diſtributionis, Catonis orationem, primũ agit contra id quod dixit de non abrogandis legibus, & oſtendit aliquas pro temporibus viliter abrogari. Sicut in nauis adminiſtratione, alia in ſecũda, alia in aduerſa tempeſtate vſui ſunt.

IV. Ad legem Oppiam singularem descendit, cuius non esse eam authoritatem probat, vt aeterna seruari debeat: quod euincit maximè à tempore, et occasione legis, ipsiúsque legislatoris consilio. Lata est in atroci belli Punici tẽpestate, non ad coercendum mulierũ luxum, sed ad reipubl. subsidium. Nunc autem detersa huius temporis fuligine, res ipsa aliud suadet.

Quod autem dixit de Cereris sacrificio, lugentibus matronis omnibus intermisso, hoc & alij meminere: à matronis quippe minimè atratis, quæ post Cannensem cladem non inueniebantur, celebrari oportebat: Itaque senatus finiri luctum 30. diebus iussit. Vide Canter. Var. Lect. lib. 2. c. 21.

V. A pari ostendit legem temporariam fuisse, cùm cætera eius temporis sint antiquata. Solæ mulieres, quod per se durũ est, huius pacis fructum non sentiũt.

VI. Argumentatur à natura rei, & ipso vsu purpuræ, quæ solet essẽ multis communis; nam & pueris, & magistris vicorum, non modò viuis, sed & mortuis conceditur, quinimo equis ipsis, in quo per μίωσιν videtur purpuræ dignitatem extenuare; verùm obiter animaduerto eandem fuisse semper magnæ & illustris fortunæ notam. Maximè verò sub Imperatoribus, quorũ latæ etiam leges exstant, ὥστε μηδαμῶς ἀμφιέννυσθαί τι μέρος ὅλου ἱματίου ἢ χλαμύδος (quod Leo tamen cõstitutione 80. permisit.) Augustæ ipsæ non pariebant, nisi in purpura; siue, quod indicare videtur Themistius, orat. 6. ad Valentinianum, de purpureis σπαργάνοις intelligitur, siue, de cubiculo περφύρᾳ, de quo Anna Commena lib. 6. ἀτρεκεσμῶσι τὴν πυκνότητα τῶν Σαπλίδων οἴκημα πορφύρεον ὀνομάζουσι.

Purpura illustris fortunæ nota. Leges de ea.

VII. Animaduertit in eo hominis artificiũ, qui Catonis grauem & seriã cõtra luxũ orationẽ perpetuo facetiis infringere conatur. Indignum est, equos (inquit) in vsu purpuræ matronas præcedere, qui non modò purpura instrati, sed gemmis quoque crescente luxu ornati sunt.

Equi radiantibus gemmis onusti antecedebant. *Sidon. Apollin. ep. 20. l. 4.* Equi gemmis onusti.

Dehinc callidè ad vsũ auri delabitur. Esto vsum purpuræ tenacitas maritorum negabit; quia absumitur. At in auro nihil intertrimenti, sed solum manupretium, seu merces pro opera manus.

VIII. Refellit quod postremùm dixerat, nullam debere esse querimoniam, quòd omnes in eo essent æquales. Imò (inquit) inde omnium iusta indignatio est, quòd videant ea sibi Romæ, in luce terrarum, erepta ornamenta, quibus Latinæ liberè fruuntur; & hanc ignominiam grauiùs ferunt, quòd affectibus magis hic sexus sit obnoxius.

Γυναικεία φύσις ῥᾳδίως τῷ πάθει ἁλίσκεται, inquit Isidorus Pelusiota, ep. 2. 6. ex eo.

Pugnat cum motu pro mundo mulierum, quod hoc vno et proprio sui sexus solatio, diutiùs sint orbatæ.

IX. Et quia Cato his ornamentis mulieribus cõcessis virorum libertatem infringi contendebat, hoc refellit; & declarat maritorum imperium liberum, etiam si lex petitionem concedat, æquè semper futurum.

X. In peroratione demulcet viros disertus orator fœminarum, monétque, vt malint vxores in manu & tutela habere, quàm in seruitio.

Neque enim sunt famulæ, sed thalami socia. Idcirco præclarè animaduertit Proba Falconia, vbi agit de animantibus, & conformatione hominis.

Quæritur huic alius, nec quisquam
ex agmine tanto
Audet adire virum, sociúsque in regna vocari:
Omnipotens genitor costas & viscera nudat:
Harum vnam inueni laterum compagibus arctis
Eripuit, subitóque oritur mirabile donum, Mulier, argumentum ingens.
Argumentum ingens.

GENVS DELIBERATIVVM.

Ex Quinto Curtio.

Dissuasiones.

SCYTHÆ LEGATI Oratio.

Dissuadet Alexandro Imperij propagandi cupiditatem. Hæc oratio, parua mole, magna sensibus, plena sententiarum gemmis, inter eximias censeri potest.

SI Dij habitum corporis tui auiditati animi parē esse voluissent, orbis te nō caperet, *altera manu orientē, altera occidentem contingeres. Et hoc assequutus scire velles, vbi tanti numinis fulgor conderetur.* Sic quoque concupiscis, quæ non capis. Ab Europa petis Asiam, ex Asia transis in Europam.

Deinde, si humanum genus omne superaueris, cum syluis, & niuibus & fluminibus, ferisque bestiis gesturus es bellum. Quid tu? ignoras magnas arbores diu crescere, vna hora extirpari? Stultus est, qui fructus earum spectat, altitudinem non metitur: vide, ne dum ad cacumen peruenire contendis, cum ipsis quos comprehenderis, decidas.

Leo quoque aliquādo minimarum auium pabulum fit: & ferrum rubigo consumit. Nihil tam firmum est cui periculum non sit, etiam ab inualido.

Quid nobis tecum est? numquam terram tuam attigimus. Qui sis, vnde venias, licētne ignorare in vastis syluis viuētibus? Nec seruire vlli possumus, nec imperare desideramus. Dona à nobis data sunt (ne Scytharum gentes ignores) iugum boum, aratrum, & sagitta, & patera. His vtimur, & cum amicis, & aduersus inimicos, fruges amicis damus, boum labore quæsitas, paterâ cum his vinum Diis delibamus, inimicos sagitta eminus, hasta cominus petimus. Sic Scythiæ Regem, & postea Persarum Medorúmque superauimus, patuitque nobis iter vsque in Ægyptum. At tu qui te gloriaris ad latrones persequendos venire, *omnium gentium, quas adisti, latro es.* Lydiam cepisti, Syriam occupasti, Persidem tenes: Bactrianos habes in potestate, Indos petisti. Iam etiam ad pecora nostra auaras & instabiles manus porrigis.

Scytharum insignia.

Alexander omnium gentium latro.

Quid tibi diuitijs opus est, quæ te esurire cogūt? Primus omniū satietate parasti famem, vt quo plures haberes, acriùs quæ non habes, cuperes. Non succurrit tibi, quādiu circum Bactra hæreas? dum illos subigis, Sogdiani rebellare cœperunt. Bellum tibi ex victoria nascitur. Nam vt maior fortiórque sis, quàm quisquam, tamen alienigenam dominum nemo pati vult. Transi modò Tanaim, scies, quàm latè pateat, nunquam tamen consequeris Scythas. *Paupertas nostra velocior erit, quàm exercitus tuus, qui prædam tot nationum vehit.* Rursus quum procul abesse nos credes, videbis in tuis castris. Eadem velocitate & sequimur, & fugimus. Scytharum solitudines Græcis etiā prouerbiis audio eludi. Nos deserta & humano cultu vacua magis quā vrbes & opulentos agros sequimur. Proinde *fortunam tuam pressis manibus tene. Lubrica est, nec inuita teneri potest.* Salubre cōsiliū sequens quàm præsens tempus ostendit melius, *Impone felicitati tuæ frenos: facilius illam reges.* Nostri sine pedibus dicunt esse fortunam, quæ manus & pinnas tantum habet: quum manus porrigit, pinnas quoque comprehendere non sinit.

Diuitiæ esurire cogunt.

Denique, si Deus es, tribuere mortalibus beneficia debes; non sua eripere: Sin autem homo es, id quod es, semper esse te cogita.

Stultum est eorum meminisse propter quæ tui obliuiscaris. Quibus bellum non intuleris, bonis amicis poteris vti. Nam & firmissima est inter pares amicitia: & videntur pares, qui non fecerunt inter se periculum virium. Quos viceris, amicos tibi esse caue credas. *Inter dominum & seruum nulla amicitia est*: etiam in pace belli tamen iura seruantur. *Iurando gratiam Scythas sancire ne credideris. Colendo fidem iurant.* Græcorum ista cautio est: qui facta confignant, & Deos inuocant: nos religionem in ipsa fide nouimus: *Qui nō reuerentur homines, fallant Deos.* Nec tibi amico opus est, de cuius beneuolentia dubites. Cæterùm nos, & Asiæ & Europæ custodes habes: Bactra nisi diuidat Tanais, cōtingimus: vltra Tanaim vsque ad Thraciam colimus: Thraciæ Macedoniam coniunctam esse fama est: Vtrique imperio tuo finitimos hostes, an amicos velis esse, considera.

OECONOMIA orationis.

I. *Exordium est ab ambitionis natura, cuius sitis nunquam expletur, sed Dei ipsius, qui sedet ἐν ϛυδῷ ϑολαμῳ, (vt loquitur Synesius,) domicilium scrutatur.*

Magna quæque damnis obnoxia.

II. *Dissuadent Scythæ, primùm à rerum magnarum periculis, quippe culmen excelsæ fortunæ lubricum. Similiter Herodotus in oratione Artabani,* ὁρᾷς ϛ ὡς τὰ μέγιϛα ἀεὶ καὶ ϑνήϛρια τὰ τοιαῦτα τῆ πεφυκυίᾳ ἐπισκήπϖει εἰλέα. *& Laberius, Summum ad gradum cùm claritatis veneris, consiste; egrè & citiùs quàm ascendas, decides.*

Inimicus non contemnēdus.

III. *Periculum huius conditionis probant, quòd magnis parua quæque etiam nocere possint.* Inimicum quamuis humilem docti est metuere. *Etiam capillus vnus habet vmbram suam. Pub. Syrus.*

IV. *Delabuntur ad hypothesin, & argumentantur à natura suæ gētis, quā bello lacessere, iniquum est & temerarium, & minimè iis qui agressi fuerint, impune. Quod autem hic affertur de donis Symbolicis, ductum à consuetudine Scytharum, cuius simile exemplum videas in muneribus ab Idanthura eiusdem gentis Rege, missis ad Darium. Clemens Alex. lib. 5. de quo dixi in Symbolis.*

V. *Egregia libertate carpitur Alexandri luxus, & in omnium rerum affluentia, inopia. Nam, vt rectè ait Publius Syrus in mimis.*

Instructa inopia est, in diuitiis cupiditas. *Hoc ipsius Alexandri victoriarum decursu comprobatur.*

VI. *Ad hæc liberiùs minantur nisi bene monentibus pareat, & contra eius arma & diuitias obtendunt suam paupertatem, quam Dionysius Prusæus rectè ἄσυλον χῶμα nominat.*

Paupertas sancta possessio.

VII. *Proindè perorando hortantur, vt fortunam suam pressis manibus teneat.* Quippe fortunam citiùs reperias, quàm retineas; *inquit idem Syrus author. Addunt ad huius sententiæ confirmationem, ingeniosam Fortunæ in sua gente picturam, cum manibus, & pinnis, sine pedibus, quò significabant mobilem, & nullo loco cōsistentem. Contraria est fortuna Latinorum viscosa; quam puto sic nominatam, non quòd homines eminus capiet, sed quòd constans sit, & permanens, quasi visco irretita. Talis ἄπτερος Nixus apud Pompeium Poëtam, & Mars Laconicus in vinculis apud Pausaniam.*

Fortunæ pictura.

Victoria implumis.

VIII. *Potentissima vltimo loco adhibent argumenta apud ipsum Alexandrum, qui Dei nomen affectabat: monent quippe, vt sit beneficus in mortales; hæc enim expeditissima ad Dei similitudinem via.* Ἀγαθοποιεῖν φύσις ϑεοῦ (*inquit Synesius*) sic itur in alta sidera. *Contrà, si vi homines subiugauerit, quot seruos, tot hostes habiturus est.*

Benefacere, Dei natura.

IX. *Postremò dicta, & oblata*

conditiones sanciunt, non iureiurando, sed fide, quæ est antiquissimum & præstantissimum numen:

Ante Iouem genera̅ta, decus diuũmque hominúmque,
Iustitiæ consors, tacitúmque in pectore Numen.

Silius Italicus.

NABARZANIS ORATIO ad Darium:

De prælio differendo, & abdicatione Imperij: Vafra, & callida.

Ex Q. Curtio.

SCio, me, inquit, sententiam esse dicturum prima specie haudquaquam auribus tuis gratam:

Sed medici quoque grauiores morbos asperis remediis curant, & gubernator, vbi naufragium timet, à iactura, quicquid seruari potest, redimit.

Ego tamen, non vt damnum quidem facias, suadeo, sed vt te ac regnum tuum salubri ratione conserues. Diis aduersis bellum inimus, & pertinax fortuna Persas vrgere non desinit. Nouis initiis & hominibus opus est. Auspicium & Imperium alij trade interim. qui tandiu Rex appelletur, donec Asia decedat hostis: Victor deinde regnum tibi reddat: hoc autem breue futurum ratio promittit. Bactra intacta sunt: Indi & Sagæ in tua potestate: tot populi, tot exercitus, tot equitum peditúmque millia ad renouandum bellum vires paratas habẽt, vt maior belli moles superfit, quàm exhausta sit. Quid ruimus belluarum ritu, in perniciem non necessariam?

Vitæ odium non est vitæ fortis.

Fortiorum virorum est, magis vitam contemnere, quàm odisse vitam. Sæpe tedio laboris ad vilitatem ignauiæ compelluntur ignaui, at virtus nihil vnquam pœnitendum admittit.

Itaque vltimum omnium mors est, ad quam non pigre ire satis est. Proindre si Bactra, quod tutissimum receptaculum est, petimus, Præfectum regionis eius Bellum, Regem, temporis gratia, statuamus. Compositis rebus, iusto Regi tibi fiduciarum restituet Imperium.

Mortis cõtemptus.

OECONOMIA orationis.

I. *Insinuatione vtitur Vulpes in re ambigua, proponens se austera quidem sed salubria dicturum, ducto à medicis exemplo. Hãc similitudinem fusè prosequitur August. epist. 48. ad Vincentium, & epist. 1. ad Bonifacium, & Serm. 59. de verbis Domini. Cæsarius Arelatensis hom. 8. Philo Iudæus de sacrificiis.*

II. *Primo apponit religionem, & infelicitatem, ad deterrendum Darium: quo prætextu ambitiosi & improbi, vt videre est in variis historiis, sæpe abuti solent: Quippe nihil efficacius multitudinem regit, &, vt ait Iustinus, lib. 8.* Iure ille à Diis proximus habetur, per quem Deorum maiestas vindicatur. *Verùm huiusmodi homines prætexti cælo, capiunt terras.*

Diis proximus quis.

III. *Addit suæ fraudi delinimenta, & spes præclaras in posterum colligit ex adiunctis, si Darius tantisper huic infelicium rerum velut effuso torrenti se subtraheret.*

IV. *Quod vafræ artis est, etiam sententiosus est insidiator, quò sinceriùs loqui videatur, & facilius in errorem inducat. Sed χρὴ τὰς καλοωίπων ὑποθέσεις prudentibus oratio.*

Callidum blandiri.

V. *Ad summam rem de compo[illegible] gerunt perfidiosè, vt in Vel[illegible]*

Sic multi, animus quorum [illegible] uinctus malitiæ est.
Composita dicta [illegible] pectore [illegible] uunt fino.
Quæ cùm compo[illegible]nas, dictas [illegible] dissentiunt.

Accius in Clytemnestra.

ORATIO MARCI Furij Camilli ad Pop. Rom. de non transmigrando Veios.

Hæc oratio vna est ex T. Liuij grauissimis concionibus. Inuentio argumentorum tota pene ab authoritate Religionis, & vrbis, Populi Romani gloria, & situs commodis. Dispositio à sacris transit ad humana. Elocutio grandis est, & paludata.

Ex Liuio l. 5. ab vrbe C.

A Deo mihi acerbæ sunt (Quirites) contentiones cum Tribunis plebis, vt nec tristissimi exilij solatium aliud habuerim, quoad Ardeæ vixi, quàm quòd procul ab hus certaminibus eram: & ab eadem huc, non, nisi me Senatus consulto Plebisque iussu reuocaretis, rediturus vnquam fuerim: nec nunc me, vt redirem, mea voluntas mutata, sed vestra fortuna perpulit: *Quippe, vt in sua sede maneret patria, id agebatur, non vt ego vtique in patria essem.* Et nunc tacerem, & quiescerem libenter, nisi hæc quoque pro patria dimicatio esset: cui deesse, quoad vita suppeditat, aliis turpe, Camillo etiam nefas est. Quid enim repetimus? quid obsessam ex hostium manibus eripuimus; si recuperatam ipsi deserimus? Et cùm victoribus Gallis, capta tota vrbe, Capitolium tamen atque arcem, Dijque, & homines Romani tenuerint, habitauerint: victoribus Romanis, recuperata vrbe, arx quoque, & Capitolium deseretur? *Et plus vastitatis huic vrbi secũda nostra fortuna faciet, quã aduersa fecerit?* Equidem si nobis cum vrbe simul positæ traditæque per manus simul regiones nullæ essent, tamen tam euidens numen hac tempestate rebus adfuit Romanis, vt omnem negligentiã diuini cultus exemptam hominibus putem. Intuemini enim horum deinceps annorum, vel secundas res, vel aduersas: inuenietis *omnia prosperè euenisse sequentibus Deos; aduersa, spernentibus*: iam omnium primum Veiens bellum, per quot annos, quanto labore gestum? non ante cepit finem, quàm monitu Deorum aqua ex lacu Albano emissa est. Quid hæc tandem vrbis nostræ clades noua? non antè exorta est, quàm spreta vox cœlo emissa de aduentu Gallorum, quàm gentium ius à Legatis nostris violatum: quàm à nobis, quum vindicari deberet, eadem negligẽtia Deorum prętermissum. Igitur victi captique, ac redempti, tantum pœnarum Diis hominibusque dedimus, vt terrarum orbi documento essemus. Aduersæ deinde res admonuerunt religionum: confugimus in Capitolium ad Deos, ad sedem Iouis Optimi Maximi: sacra in ruina rerum nostrarum alia terræ celauimus, alia auecta in finitimas vrbes amouimus ab hostium oculis: Deorum cultum, deserti ab Diis hominibúsque tamen non intermisimus. Reddidere igitur patriã, & victoriam, & antiquum belli decus amissum: & in hostes, qui cæci auaritia, in pondere auri, fœdus ac fidem fefellerunt, verterunt terrorẽ, fugámque, & cædem. Hæc culti neglectique numinis tanta monumenta in rebus humanis cernentes, ecquid sentitis (Quirites) quantum vix dum ex naufragiis prioris culpæ cladisque emergentes, paremus nefas? Vrbem auspicatò inauguratoque habemus conditam nullus locus in ea non religionum Deorúmq; est plenus: sacrificiis solemnibus non dies magis stati, quàm loca sunt in quibus fiant. Hos omnes Deos publicos priuatósque, Quirites, deserturi

Aiut.

Patriæ relligio.

Roma Deorum plena.

ferturi eſtis? quàm par veſtrum factum eſt, quod in obſidione nuper in egregio adoleſcente Fabio, non minore hoſtium admiratione quàm veſtra conſpectum eſt, cùm inter Gallica tela digreſſus ex arce, ſolemne Fabij gentis in colle Quirinali obiit? An gentilia ſacra, ne in bello quidem intermitti; publica ſacra, & Romanos Deos, etiam in pace deſeri placet? & Pontifices Flaminéſque negligentiores publicarum religionum eſſe, quàm priuatus in ſolemni gentis fuerit? Forſitan aliquis dicat, aut Veiis ea nos facturos, aut huc inde miſſuros ſacerdotes noſtros, qui faciant; quorum neutrum fieri ſaluis ceremoniis poteſt. Et ne omnia generatim ſacra, omnéſque percenſeam Deos, in Iouis epulo non alibi quàm in Capitolio, puluinar ſuſcipi poteſt. Quid de æternis Veſtæ ignibus, ſignóque, quod imperij pignus cuſtia eius templi tenetur, loquar? quid de ancilibus veſtris? Mars Gradiue, tuque Quirine pater, hæc omnia in profano deſeri placet ſacra, æqualia vrbi, quædam origine vrbis vetuſtiora? & videte, quid inter nos & maiores noſtros interſit: Illi ſacra quædam in monte Albano Lanuuinóque nobis facienda tradiderunt. An ex hoſtium vrbibus Romam ad nos transferri ſacra, religioſum fuit; hinc ſine piaculo in hoſtiũ vrbem Veios transferemus? Recordamini, agite dum, quoties ſacra inſtaurentur, quia aliquid ex patrio ritu negligentia caſúue prætermiſſum eſt. Modò, quæ res poſt prodigium Albani lacus, niſi inſtauratio ſacrorum, auſpiciorúmque renouatio, affectæ Veienti bello reipublicę remedio fuit? At etiam tanquam veterum religionum memores, & peregrinos Deos tranſtulimus Romam, & inſtituimus nouos. Iuno regina tranſuecta à Veiis, nuper in Auentino, quàm inſigni ob excellens matronarum ſtudium, celebríque dedicata eſt die? Aio locuto, templum propter cœleſtem vocem exauditam in noua via iuſſimus fieri: Capitolinos ludos ſolemnibus aliis addidimus, collegiúmque ad id nouum authore ſenatu condidimus. Quid horum opus fuit ſuſcipi, ſi vrbem Romanam vnà cum Gallis relicturi ſumus? ſi non voluntate manſimus in Capitolio per tot menſes obſidionis? ſi ab hoſtibus metu retenti ſumus? De ſacris loquimur, & de templis; quid tandem de ſacerdotibus? nonne in mentem venit, quantum piaculum committatur? Veſtalibus nempe vna illa ſedes eſt; ex qua eas nihil vnquam, præterquam vrbs capta, mouit. Flamini Diali noctem vnam manere extra vrbem nefas eſt: Hos Veientes, pro Romanis facturi eſtis ſacerdotes? & Veſtales tuæ te deſerent Veſta? & Flamen peregrè habitando in ſingulas noctes tantum ſibi reíque publicæ piaculi contrahet? Quid alia quæ auſpicatò agimus omnia ferè intra pomœrium, cui obliuioni aut cui negligentiæ damus? Comitia curiata, quibus Conſules tribunóſq; militares creatis: vbi auſpicato, niſi vbi aſſolent, fieri poſſunt? Veióſne hæc transferemus? an comitiorum cauſa populus tanto incommodo in deſertam hanc ab Diis hominibuſque vrbem conueniet? Sed res ipſa cogit vaſtatam incendiis ruiniſque relinquere vrbem, & ad integra omnia Veios migrare, nec hic ædificando inopem plebem vexare: hanc autem iactari magis cauſam, quàm veram eſſe, vt ego non dicam, apparere vobis (Quirites) puto; qui meminiſtis, ante Gallorum aduentum, ſaluis tectis publicis, priuatíſque, ſtante incolumi vrbe, hanc eandē rem actam eſſe, vt Veios tranſmigraremus. Et videte, quantum inter meam ſententiam veſtrámque interſit. Tribuni, vos, etiam ſi tunc faciendum non fuerit, nunc vtique faciendum putatis?

Fabij religio.

Flamen Dialis.

Albanus lacus.

Iuno Regina.

Digitized by Google

ego contra (nec id mirati sitis, priusquam quale sit audiueritis) etiamsi tunc migrandum fuisset, incolumi tota vrbe, nunc has ruinas relinquendas non censerem. Quippe tum caussa nobis in vrbem captam migrandi victoria esset glorioſa nobis, ac posteris nostris, nunc hæc migratio nobis misera, & turpis, Gallis glorioſa est. Non enim reliquisse victores, sed amisisse victi patriã videbimini: hoc ad Alliam fuga, hoc capta vrbs, hoc circũsessum Capitoliũ necessitatis imposuisse, vt desereremus Penates nostros, exiliúmque ac fugam nobis ex eo loco consciscere-mus, quem tueri non possemus. Et Galli euertere potuerunt Romam, quam Romani restituere non videbuntur potuisse? Quid restat, nisi vt si iam nouis copiis veniant, (constat enim vix credibilem multitudinem esse) & habitare in capta abs se, deserta à nobis hac vrbe velint, finatis? Quid si non Galli hoc, sed véteres hostes nostri Æqui Volsciique faciant, vt commigrent Romam? velitisne illos Romanos, vos Veientes esse? *Non malitis hanc ſolitudinem veſtram, quàm vrbem hoſtium eſſe*? Non equidem video quid magis nefas sit. Hæc sceleta, quia piget ædificare, hæc dedecora pati, parati estis? Si tota vrbe nullum melius ampliúsue tectum fieri possit quã casa illa conditoris est nostri, nõ in casis ritu pastorum agrestiúmque habitare est satius inter sacra penatesque vestros, quàm exulatum publicè ire? Maiores nostri conuenæ, pastoréque, quum in his locis nihil præter syluas paludésque esset, nouam vrbem, tam breui ædificauerunt; nos, Capitolio arce incolumi, stantibus templis Deorum, ædificare incensam piget? Et quod singuli facturi fuimus, si ædes nostræ deflagrassent, hoc in publico incendio vniuersi recusamus facere? Quid tandem, si fraude, si casu Veiis incendium ortum sit, ventóque, vt fieri potest, diffusa flamma, magnam partem vrbis absumat? Fidenas inde, aut Gabios, aliámue quam vrbem quæsituri sumus, quò transmigremus? Adeo nihil tenet solum patriæ, nec hæc *terra, quam matrem appellamus: ſed in ſuperficie tigniſque caritas nobis patriæ pendet?* Equidem fateor, vobis (& si minùs iniuriæ; vestræ quàm meæ calamitatis meminisse iuuat) quum obessem, quotiescunque patria in mentem veniret, hæc omnia occurrebant: colles, campíque, & Tiberis, & assueta oculis regio, & hoc cœlum, sub quo natus educatúsque essem. Quæ vos (Quirites) nunc moueant potiùs charitate sua, vt maneatis in sede vestra, quàm postea, quum reliqueritis ea, macerent desiderio. Nõ sine caussa Dij hominésque hunc vrbi condendæ locum elegerunt, salubérrimos colles, flumen opportunum, quò ex mediterraneis locis fruges deuehantur, quò maritimi commeatus accipiantur: mare vicinum ad commoditates, nec expositum nimia propinquitate ad pericula classium externarum, regionum Italiæ medium. Ad incrementum vrbis natum vnicè locum, argumento est ipsa magnitudo tam nouæ vrbis.

Romæ situs.

Trecentesimus sexagesimus quintus annus vrbis, Quirites, agitur: Inter tot veterrimos populos tamdiu bella geritis, cùm interea (ne singulas loquar vrbes) non coniuncti cum Æquis Volsci, tot, tam valida oppida, non vniuersa Etruria tantùm terra marique pollens, atque inter duo maria latitudinem obtinens Italiæ, bello vobis est par. Quòd quum ita sit, quæ (malum) ratio est expertis alia experiri? quum iam vt virtus vestra transire aliò possit, fortuna certè loci huius transferri hinc non possit? Hîc Capitolium est, vbi quon-

Patriæ amor.

Religionis vis.

Digitized by Google

Iuuentas. Terminus.

dam capite humano inuento, responsum est, eo loco caput rerum summámque imperij fore. Hic, cùm auguratò liberaretur Capitolium, Iuuentas Terminúsque maximo gaudio Patrum nostrorum moueri se non passi: hîc Vestæ ignes, hîc ancilia cœlo demissa, hîc omnes propitij manentibus vobis Dij.

OECONOMIA orationis.

I. A persona aduersariorum exorditur: in odiũ adducit: suam verò in patriam charitatem commendans, benevolentiam conciliat.

II. Primum argum, à repugnãtibus. Absurdum, vrbem tanto sudore & sanguine seruatam relinquere, vt plus vastitatis secunda fortuna quàm aduersa fecisse videatur.

III. *A religione Deorum, quod est potentissimum argumentum. Nam, vt ait Aristoteles, septimo Politicorum, capite octauo,* πρῶτη ἡ περὶ θεῶν ἐπιμέλεια: *& Nicephorus Gregorius, libro tertio, qui religionem cum vita ciuili aptè coniungit,* οὗτος λαὸν ὠφελῆν εἰς τὰ ξίλτιστα καὶ σωτήρια χράτησε. *Potentissimus est dux ad optima quaque, at populi salutem. Contrà:*

Dij multa neglecti dederunt Hesperiæ mala luctuosæ.

IV. *Colligit præsentiam Deorum ab enumeratione effectorum: ostendens quomodo sæpe rebus turbidis & formidolosis adfuerint, & spreti, pœnas incusserint. Commemorat autem Albanum lacum, Aium, & Fabij legatos. Albanè lacus insigne prodigium notat Plutarchus in Camillo, qui æstate ficca cùm cæteri amnes exarescerent, tam violentus intumuit, vt in summos colles restagnaret.*

Vox Aij loquuti fuit, quæ præmonuit Romanos de aduẽtu Gallorum: Liuius libro quinto. Cicero primo de Diuinatione. Plutarchus in Camillo.

Quod ad legatos attinet, hoc Liuius explicat libro quinto: Legati Fabij tres ad Gallos missi contra ius gentium, armis sumptis tumultum fecerunt.

V. *Præmunitis terrore Deorum animis transit ad vrbis auspicia, et sacra: in qua nullus locus qui non religionum Deorúmque sit plenus; sacrificijs etiam certis sedibus additis, quæ piaculum est (inquit) deserere. De ijs legendus Plutarch. in Romulo, & Numa, et Dionysius Halicarnassensis libro primo; & cætera.*

VI. *Argumentatur ab exemplo C. Fabij, cuius adhuc recens memoria. De quo hæc habet Valerius Maximus libro primo. C. Fabius Dorso, Gabino ritu cinctus, manibus humerisque sacra gerens, per medias hostium stationes, in Quirinalem collem peruenit: vbi omnibus solemni more peractis, in Capitolium post diuinam venerationem victricium armorum perinde ac victor rediit.* C. Fabij pietas.

VII. *Occurrit obiectioni eorum, qui Romanos, aut sacra Veys facturos dicerent, aut Romã sacerdotes missuros, qui procurarent; quod & incommodum esse, & salutis ceremonijs fieri non posse ostẽdit. Porrò puluinaria sunt lecti in Deorum festis & sacrificijs strati. Vnde Iuuenal. Satyr. 6. Puluinar Imperatoris dixit pro lecto, propter sacram maiestatem.* Puluinar.

Signum verò Iouis Capitolini, lapis Capitolinus dicitur, à Diuo Augustino, libro secundo de Ciuitate Dei, capite vigesimo nono; vnde Iouem lapidem iurare, ob lapidum simulachrum. Post hæc sacra commemorata Deos per apostrophen commodè alloquitur, & populo ab exemplis maiorum vehementes patriæ superstitionis iniecit faces.

VIII. *Non tantum patrij Dij curandi sunt, sed & peregrini, qui cùm hospitio excepti fuerint, sine piaculo deseri non possunt. Hæc superstitionis deliramenta. Certè* Romæ

diligentissima superstitione habebatur collectũ quicquid vsquam fuerat vanis erroribus institutum (*inquit Sanctus Leo, serm. 1. de SS. Apostolis.*) *Iuno autem, cuius hîc meminit, fuit Regina nomine consecrata. Hac Regina cœli, idolum quippe perstringitur à Prophetis in sacris. Vt Jerem. 7. facere* placentás Reginæ cœli. *Alij tamen per Reginam cœli putant illic intelligi, stellam Veneris, vel Lunæ, quæ clarissima face conspicua, cœli militiæ instar Reginæ præesse videtur.*

Regina cœli.

Vnde lapidem pellucidum, & eximium, instar Luciferi, in fronte Moloch idoli sculptum ab Ethnicis, commemorat Oecumenius in Actor. 7. de quo Amos capite quinto. Sidus Dei vestri. *Vbi Septuaginta, sidus Dei vestri, ῥεμφαὰ: quod nomen ἐμάυρωσιν in derisionem idoli, nonnulli Græci interpretes verterunt.*

ῥεμφαὰ quid.

IX. *A Diis transit ad sacerdotes, quos nefas, ait, auehere ex isto sacrorum domicilio, quod semper incoluere: & cùm Flamini Diali noctem vnam manere extra vrbem nefas sit, quid futurum est, si per singulas noctes peregrè habitarit?*

X. *A Comitiis vrbis, quæ auspicato alijs in locis fieri non possunt.*

XI. *Occurrit obiectioni, & fontem huius consilij aperit: quod est prudentis eloquentiæ. Vbi enim arx rationum, quibus potissimùm aduersarij innituntur, obsessa est, facilius iter patet ad reliqua. Occasio autem huius migrationis, quæ prætexebatur, erat ædificandi difficultas, et populi inopia; idcirco infracti animi imbecillitatem nunc sanare contendit.*

XII. *Idcirco à religione transiit ad gloriam P. R. cui in hac migratione pessima dedecoris nota inureretur. Ad Alliam autem flumen, cuius hic meminit, à Gallis Romani conciſi, vnde* Allienſis dies. *Festus,* Allienſis dies dicebatur apud Romanos obſcœniſſimi ominis, ab Allia fluuio, ſcilicet vbi Romanus fusus à Gallis exercitus.

Allienſis dies.

XIII. *Urget à nomine Romano, & graniter inertiam perstringit. Aristides præclarè de hac Romani nominis gloria,* ᾗ τὸ Ρωμαῖον εἶναι ἐποιήσατο οὐ πόλεως ἀλλὰ γῆς ὄνομα κοινοῦ τινος, *Orat. 14. in Romam, quasi diceret, idem est* Romanum esse, ac orbis terrarum ciuem.

Romani, Ciues mundi.

XIV. *Pergit segnes animos inflammare: maximè à charitate patriæ: ex quo consurgit gravis, morata, & ad persuadendum efficax oratio, motibus etiam peropportunis incensa.*

XV. *Addit in argumentum vtilitatis, quæ gloriæ annecti debebat, Romæ situm, et commoda. De hac re* legendus *Aristid. oratione in Romam.* καλύπτει μὲν ἄκρους τοὺς ὄρους, καλύπτει δὲ πλὴν τὰ μέσα γῆν, καταβαίνει δὲ μέχρι ἐς θαλάττης.

Romæ magnitudo.

XVI. *Ad summum sequitur peroratio, cui etiam graviores sãctioresque apud P. R. historias de industria seruauit, vbi quod de capite humano in Capitolij fundamentis reperto ait, nota Toli Vulcentani caput fuisse, quod Arnobius lib. 6. aduersus gentes, istarum rerum indagator accuratissimus, notat his verbis:*

Capitoliũ.

Regnatoris in populi Capitolio, quis est hominum qui ignoret Toli esse sepulchrum Vulcentani? Quis est, inquam, qui non sciat ex fundaminum sedibus, caput hominis euolutum, non ante plurimum temporis, aut solum sine partibus cæteris, (hoc enim quidam ferunt,) aut cum membris omnibus humationis officia sortitum? & cætera, quæ fusè exequitur, exagitans hanc vanitatem.

Toli caput.

ORATIO MARII AD Quirites, de se, & de ea quam parabat in Africam expeditione.

Ex Sallustio.

Mirificè composita est ad C. Marij ingenium hæc oratio. Est enim Laconica, grandis, stricta, nervosa, sublimis; sine arte artificiosissima.

SCio ego, Quirites, plerosque non iisdem artibus imperium à vobis petere; & postquam adepti sunt, gerere: primò industrios, supplices, modicos esse, deinde per ignauiam & superbiam ætatem agere. Sed mihi contrà videtur: Nam, quò vniuersa respubl. pluris est, quàm cõsulatus, aut prætura, eo maiore cura illã administrari quàm hæc peti debere. Neque me fallit, quantum cum vestro maximo beneficio negotij sustineam. Bellum parare simul, & ærario parcere: cogere ad militiam eos quos nolis offendere, domi foriſque omnia curare, & ea agere inter inuidos occursantes, factiosos, opinione Quirites, asperius est. Ad hoc aliis, si deliquere; vetus nobilitas maiorum, fortia facta cognatorum, & affinium opes, multæ cliẽtelę, omnia hæc præsidio adsunt: Virtus. *mihi spes omnes in memet sita, quas necesse est virtute & innocentia tutari: nam alia infirma sunt.* Et illud intelligo, Quirites, omnium ora in me cõuersa esse, æquos bonósque fauere (quippe beneficia mea in rempubl. procedunt) nobilitatem locum inuadendi me quærere. Quo mihi acriùs adnitendum est, vt neque vos capiamini, & illi frustra sint. Ita ad hoc ætatis à pueritia fui, vt omnes labores & pericula consueta habeam. Quæ ante vestra beneficia gratuito faciebam, ea vti mercede accepta deseram, non est consilium, Quirites. Illis difficile est in potestatibus temperare, qui per ambitionem sese probos simulauere: mihi, qui omnem ætatem *in optimis artibus egi, benefacere iam ex consuetudine in naturam vertitur.* Bellum me gerere cum Iugurtha iussistis: quam rem nobilitas ægerrime tulit. Quæso, reputate cum animis vestris, num id mutari melius sit: ecquem ex illo globo nobilitatis ad hoc aut aliud tale negotium mittatis hominem, veteris prosapiæ, ac multarum imaginum, & nullius stipendij: scilicet, vt in tanta re ignarus omnium, trepidet, festinet, sumat aliquem ex populo sui officij monitorem? Ita plerumque euenit, vt quem vos imperare iussistis, is sibi Imperatorem alium quærat. At ego scio, Quirites, qui postquam consules facti sunt, acta maiorum, & Græcorum militaria præcepta legere cœperint, præposteri homines. Nam legere quàm fieri, tempore posterius, re atque vsu prius est.

Benefactã bonorum natura.

Comparate nunc, Quirites, me hominem nouum cum illorum superbia. Quę illi audire & legere solent, eorum partem vidi, alia egomet, gessi; quæ illi literis, ea ego militando didici. Nunc vos existimate, facta an dicta pluris sint. Contemnunt nouitatem meam, ego illorum ignauiam: mihi fortuna, illis probra obiectantur. *Quanquam ego naturam vnam, et communem omniũ existimo: sed fortissimum quemque generosum esse.* Ac si iam ex patribus Albani, aut Bestiæ, quæri posset, méne, an illos ex se gigni maluerint; quid responsuros creditis? nisi se liberos quàm optimos voluisse? Quòd si iure me despiciunt, faciant id maioribus suis, quibus, vti mihi, ex virtute nobilitas cœpit. Inuident honori meo: ergo inuideant labori, & inno-

Experiẽtia.

Nobilitas vera.

centiæ, periculis etiam meis: quoniã per hæc illũ cepi. Verùm homines corrupti ſuperbia ita ætatem agunt, quaſi veſtros honores contemnant: ita hos petunt, quaſi honeſtè vixerint. Næ illi falſi ſunt, qui diuerſiſſimas res pariter expectant, ignauiæ voluptatem, & præmia virtutis. Atque etiam quum apud vos, aut in ſenatu verba faciunt, plerique oratione maiores ſuos extollunt, eorum fortia facta memorando clariores ſeſe putant: quod cõtra eſt. Nam quanto vita illorum præclarior, tanto horum ſocordia flagitioſior. Et profectò ita ſe res habet: Maiorum gloria poſteris quaſi lumen eſt, neque bona eorum, neque mala, in occulto patitur. Huiuſce rei ego inopiam patior, Quirites. Verùm id, quod multò præclarius eſt, meamet facta mihi dicere licet. Nunc videte quàm iniqui ſint. Quod ex aliena virtute ſibi arrogant, id mihi ex mea non concedunt: ſcilicet quia imagines non habeo, & quia mihi noua nobilitas eſt: quam certè peperiſſe me, quàm acceptam corrupiſſe melius eſt. Equidem ego non ignoro, ſi iam mihi reſpondere velint, abundè illis facundam & compoſitam orationem fore. Sed in maximo veſtro beneficio, quum omnibus locis me vóſque maledictis lacerent, non placuit reticere: *ne quis modeſtiam in conſcientiam duceret*. Nam me quidem ex animi mei ſententia, lædere nulla oratio poteſt: quippe vera, neceſſe eſt bene prædicet; falſam vita moréſque mei ſuperãt: ſed quoniam veſtra conſilia accuſantur, qui mihi ſummum honorem & maximum negotium impoſuiſtis; etiam atque etiam reputate num eorum pœnitendum ſit. Non poſſum, fidei cauſſa, imagines, neque triumphos, aut conſulatus maiorum meorum oſtẽtare: at, ſi res poſtulet, haſtas, vexillum, phaleras, alia militaria dona, præterea cicatrices aduerſo corpore. Hæ ſunt meæ imagines, hæc mea nobilitas, non hæreditate relicta (vt illa illis) ſed quam ego plurimis meis laboribus & periculis quæſiui. Nõ ſunt compoſita verba mea: parui id facio: ipſa ſe virtus ſatis oſtendit: illis artificio opus eſt, vt turpia facta oratione tegant. Neque literas Græcas didici, parum placebat eas diſcere, quippe quæ ad virtutem doctoribus nihil profuerant. At illa multo optima Reipublicæ doctus ſum, hoſtem ferire, præſidia agitare, *nihil metuere niſi turpem famam*, hyemem & æſtatem iuxta pati, humi requieſcere, eodem tempore inopiam & laborem tolerare. His ego præceptis milites hortabor: neque illos arctè colam, me opulenter: neque gloriam meam labore illorum faciam. Hoc eſt vtile, hoc ciuile imperium.

Namque quum tu per mollitiem agas, exercitum ſupplicio cogere, id eſt, dominum, non Imperatorem, eſſe. Hæc atque alia maiores veſtri faciendõ, ſéque & Rempublicam celebrauere. Queis nobilitas freta, ipſa diſſimilis moribus, nos illorum æmulos contemnit, & omnes honores, non ex merito, ſed quaſi debitos à vobis repetit. Cæterùm homines ſuperbiſſimi procul errant.

Maiores eorum omnia quæ licebat, illis reliquere, diuitias, imagines, memoriam ſui præclaram: *virtutem non reliquere, neque poterant; ea ſola, neque datur dono, neque accipitur.* Sordidum me, & incultis moribus aiunt: quia parum ſcitè conuiuium exorno, neque hiſtrionem vllum, neque pluris pretij coquum quàm villicum, habeo; Quę mihi libet confiteri, Quirites; nam & ex parente meo & ex aliis ſanctis viris ita accepi.

Munditias mulieribus, viris labore cõuenire, omnibuſq; bonis oportere plus gloriæ quàm diuitiarũ eſſe: arma nõ ſuppellectilẽ decori eſſe.

Eloquentia in milite non requiritur.

Imagines nobilium.

Virtus.

Coquus.

Labor, virorum mãditiæ.

Fortis viri inſignia.

Phaleræ.

Digitized by Google

Quin ergo, quod iuuat, quod charum æſtimant, id ſemper faciant, ament, potent: vbi adoleſcentiam habuêre, ibi ſenectutem agant, in conuiuiis dediti ventri, & turpiſſimæ parti corporis: *ſudorem, pulueremque & alia talia relinquant nobis, quibus illa epulis iucundiora ſunt.* Verùm non eſt ita; nam vbi ſe omnibus flagitiis dedecorauere turpiſſimi viri, bonorũ præmia ereptum eunt: Ita iniuſtiſſimè luxuria & ignauia, peſſimæ artes, illis, qui coluere eas, nihil officiunt: Reipubl. innoxiæ, cladi ſunt. Nunc, quoniam illis, quantum mores mei, non illorum flagitia poſcebant, reſpondi: pauca de republ. loquar.

Sudor hæreditas fortium.

Primùm omnium de Numidia bonum habetote animum, Quirites: Nam, quæ ad hoc tempus Iugurtham tutata ſunt, omnia remouiſtis, auaritiam, imperitiam, atque ſuperbiam: deinde exercitus ibi eſt, locorum ſciens, ſed mehercule magis ſtrenuus quàm felix. Nam magna pars eius auaritia aut temeritate ducum attrita eſt.

Quamobrem vos, quibus militaris eſt ætas, adnitimini mecum, & capeſſite rempublicam, neque quemquam ex calamitate aliorum, aut Imperatorum ſuperbia metus ceperit. Egomet in agmine, atque in prælio conſultor idem & ſocius periculi vobiſcum adero; me voſque in omnibus rebus iuxta geram. Et profecto, Diis iuuantibus, omnia matura ſunt, victoria, præda, laus; quæ ſi dubia aut procul eſſent, tamen omnes bonos reip. ſubuenire decebat. *Etenim nemo ignauia immortalis factus eſt*; neque quiſquã parens liberis, vti æterni forent, optauit; magis vti boni honeſtique vitam exigerent. Plura dicerem, Quirites, ſi timidis virtutem verba adderent: Nam ſtrenuis, abundè dictum puto.

OECONOMIA orationis.

I. *Exordium à perſona aduerſariorum, quos obliquè in odium adducit, ſibi à ſuo in rempubl. animo beneuolentiam concilians, vt qui diram prouinciam lubenter pro ſalute publica ſuſtineat.*

II. *Expoſitio ſuæ vitæ, quam perpetuâ antitheſi comparat cum nobilium faſtu, mollitie, imperitiâ: vt ſibi gratiam apud populum, & honorifica munera, illis verò ereet infamiam. Hinc oratio etiam in hoc ingenuo candore plena maieſtatis, & veluti toris elata conſurgit: Optimæ porro artes, quarum hic meminit, ſunt, labor militaris, diſciplinæ induſtria, frugalitas. Olim viri boni propriè fortes in bello: vnde Græcorum ἀριστεῖς. Quin milites in ſacramento militiæ, promittebant virum bonum, quod docui alibi.*

Fortes qui.

III. *Et quoniam vnum nobilitatis præſidium erat in famoſis imaginibus & veterum vmbris collocatum, hãc arcem communi loco contra flagitioſam nobilitatem, quaſi machina, fortiter intentato concutit.*

Pari ſiquidem omnes conditione naſcimur, ſolâ virtute diſtinguimur.

Nobilitas virtus.

Philo Iudæus, libro de gigantibus, tria hominum genera diſtinguit, homines terræ, homines cœli, homines Dei. Homines terræ ſunt, omnes qui ad curas terrenas, corporiſque voluptates ſunt proiecti, licèt proſapiâ & opibus polleant.

Hominum tria genera. Homines terræ qui ſint.

Homines cœli, ſunt literati, ἐπιστήμονες ἢ φιλομαθεῖς. Homines Dei, ſunt ſacerdotes, & Prophetæ, qui vitæ puritate, et contemplationis magnitudine ſeiunctì à ſenſibus, in mundum intellectualem demigrarunt, iam Angelorum ciuitati inſcripti. Eius verba ſunt:

Homines cœli.

Τὸ δ' ἀιδιότον πᾶν, περιλάμπτης, ὁ τὸν τοῦτον κόσμον μετανέστησεν, ἀχειρώτῳ ἀγκάλῃ ἐγκρατέντες ἀφθάρτων καὶ ἀσωμάτων ἰδεῶν πολιτείᾳ. Et hæc vera nè

IV. *Deinde, quod artificiosum est, aduersariorum eloquentiam in eorum damnum vertit, sua infantia, quasi innocentiæ præclaro argumento glorioſius.*

Non placuit, inquit, reticere, ne quis modeſtiam in conſciẽtiam duceret; hoc eſt, ne quis ſilentium meum malæ conſcientiæ notam exiſtimaret: Tum reſpondet, non inſidiantis eloquẽtiæ fuco, ſed prolatis donis militaribus, & cicatricibus: Hæc enim eloquentia C. Marij, hæ ſunt imagines. Quid hac oratione efficacius, aut grãdius? Quod autem hîc habet de ſua infantiâ, hoc Plutarchus refert; in Mario quippe dicebat,

Græcæ literæ. *γελοῖον γράμματα μανθάνειν, ὧν οἱ διδάσκαλοι δουλεύουσιν ἐτέροις. Ridiculum eſſe, literas à mancipiis doctoribus (Græcos ſugillans) ediſcere.*

V. *Excuſat morum ruſticitatem, quã cum luxu & mollitia aduerſariorum comparatam magni ſibi decoris inſtar eſſe oſtendit. Plena autem eſt acrimoniæ & maieſtatis oratio, grandibus etiã ſententiis, quaſi veſtis gemmis illuminata. Quid autem grauius et illuminatius eſſe poteſt, quàm cùm delicias aduerſariis concedit, ſibi ſudorem & pulverem quaſi propriam hereditatem? Hæ ſunt virtutis notæ. Seneca de vita beata, Virtutem in templo inuenies, in foro, in curia, ſtantem pulverulentam, coloratam, calloſis habentem manus: Contrà voluptas' ὀρχηστικὴ, ὑπόχρισος χλανιδίων ἐλωδεστέρων, vt de-*

Virtus.

Voluptas. *ſcribitur apud Maximum Tyrium oratione quarta.*

VI. *Tranſit ad ſtatum belli; de quo & bonam ſpem P. R. ingerit, et ſtrenua ad milites hortatione concludit, illud ſubinde inculcans: Neminem ignauia immortalem factum. Quò ſpectant ea quæ habet Cicero 2. de legibus.*

Olla propter quæ datur homini aſcenſus in cœlum, mentem, virtutem, pietatem, fidem, carúmque laudum delubra ſunto, nec vlla vitiorum ſacra ſolemnia obeunto.

ORATIO P. VALERII Publicolæ Conſulis ad Tribunos, omnémque plebem.

ARGVMENTVM.

Exules ſeruique arcem Romanam nocte, ad magnum numerum, duce App. Herdonio occupauerãt. Quod vbi compertum fuit, reliquum noctis in armis Romani egerunt; ignari, qui homines, quantuſque numerus hoſtium eſſet. Poſtero die, cùm Herdonius conſilium voluntatémque ſuam declaraſſet, tum quoque Trib. pleb. non bellum illud, ſed imaginem modò contendebant, ad auertendos à legis cura plebis animos: Populum itaque ab armis diſcedere iubent. Quod cùm Patribus nuntiatum eſſet, P. Valerius ex curia in templum ad Tribunos veniens, de periculo cum ijs primùm, deinde cum plebe ſic egiſſe fertur:

Ex T. Liuio.

QVid hoc rei eſt Tribuni? Appij Herdonij ductu & auſpicio Romp. euerſuri eſtis? tam felix vobis corrumpendis fuit, qui ſeruitia veſtra non commouit author? Quum hoſtes ſupra caput ſint, diſcedi ab armis legéſque ferri placet? *Inde ad multitudinẽ oratione cõuerſa*: Si vos, vrbis, Quirites, ſi veſtri nulla cura tangit; at vos veremini Deos veſtros ab hoſtibus captos! Iupiter Optimus Maximus, Iuno regina, & Minerua, alij Dij Deæque obſidentur: Caſtra ſeruorum publicos veſtros Penates tenent: hæc vobis forma ſanæ ciuitatis videtur? Tantum hoſtium non ſolùm intra muros eſt, ſed in arce ſupra forum curiámque, comitia interim

rim in foro sunt, Senatus in curia est: velut cùm otium superat: Senator sententiam dicit, alij Quirites suffragium ineũt. Non quicquid patrum, plebisque est, Consules, Tribunos, Deos, hominésque omnes armatos opem ferre, in Capitolium currere, liberare, ac pacare augustissimam illam domum Iouis Optimi Maximi, decuit? Romule pater, tu mentem tuam, qua quondam arcem ab his ijsdem Sabinis auro captam recepisti, da stirpi tuæ, iube hanc ingredi viam, quam tu dux, quam tuus ingressus exercitus est. Primus en ego Consul, quantum mortalis Deum possum, te ac tua vestigia sequar.

OECONOMIA orationis.

I. Propositio periculi, & hortatio ad depellendum.

II. Argumenta petuntur à sacris, quæ in istis adhortationibus primum locum obtinent. Vide orationem Camilli de migratione, in qua hunc locum fusiùs pertextum inuenies. Argumentũ à religione petita valida.

III. Concluditur per Apostrophen ad Romulum; similiter Germanicus apud Tacitum libro primo, cùm ad compescẽdam militum seditionem peroraret, Augusti mentem inuocauit. Tua diue Auguste cœlo recepta mens, *Tua Pater Druse imago, tui memoria, ysdem istis cum militibus, quos iam pudor & gloria intrat, eluant hanc maculam.*

XERXIS ORATIO.

Oratio antiquum candorem minimè elaborati sermonis sapit.

Ex Herodoto.

Ω Πέρσαι, τῶν ἕ ἐγὼ ὑμέων χρῄζων, ὑμέας συνέλεξα, αὖδρας τε γενέσθαι ἀγαθοὺς, καὶ μὴ καταισχύνειν τὰ πρόσθεν ἐργασμένα Πέρσῃσι, ἐόντα μεγάλα τε καὶ πολλοῦ ἄξια. ἀλλ' εἰς τε ἔκαστος καὶ οἱ σύμπαντες προθυμέεσθε ἔμοιγε· ξυνὸν γὰρ τόδε πᾶσι ἀγαθὸν ἐστί). τοῦ ἕ καὶ εἵνεκα προαγορεύω αὐτέκαστα τῶν πολέμου ἐπιτασσόμενος. ὡς γὰρ ἐγὼ πυνθάνομαι, ἐπ' αὖδρας στρατεύσεσθαι ἀγαθούς. τοῦ ὦν κρατήσομεν, οὐ μή τις ἡμῖν ἄλλος στρατὸς ἀντίος κατὰ ἀνθρώπων, τῶν ἕ δοκέω μοι ἐπιξάμενοι τοῖσι θεοῖσι τοῖσι Περσίδα γῆν λεηλατήσαι.

PErsæ, ego vos, quorum opera mihi opus est, contraxi, vt viri præstantes existatis, neue res hactenus gestas à Persis, magnas præclarásque, dedecoretis, sed cùm singuli tum vniuersi exhibeamus nos alacres; commune enim hoc hominibus bonum est, strenuos esse. Eaque de re vos censui præmonendos, ad bellum cõstanter tolerandum. Nam (vt ego audio,) aduersus viros egregios tẽdimus: quosi superauerimus, nullus vnquã nobis alius exercitus obstabit. Nunc igitur Deos præsides terræ Persidis precati transeamus. Hortatio ad fortitudinem.

ORATIO ARCHIDAMI,

Argumentum.

Comparato bello à Lacedæmoniis & sociis Peloponensibus aduersus Athenienses, & contractis in vnum copiis. Archidamus rex Laceda-

Digitized by Google

monioru̇m, qui illius belli ſummam obtineret, conuocauit ſociorum proceres, eóſque, cùm conueniſſent, hac oratione hortatus eſt, vt pro ſe quique ſuas partes in eo bello ſuſciperent, & fortiter tuerentur: fiduciam, quam ex ingenti ſua multitudine concipere poterant, conatur ijs extorquere, nullum eſſe hoſtem negligendùm, nedum Athenienſem, qui & belli gloria, & viribus præſtaret. In bello gerendo fortitudinem eſſe adhibendam & cautionem, remouendam ignauiam.

Ex Thucydide.

Ité Hortatio militaris ex Thucydide.

Ἄνδρες Πελοποννήσιοι, καὶ οἱ ξύμμαχοι, καὶ οἱ πατέρες ὑμῶν πολλὰς στρατίας, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Πελοποννήσῳ, καὶ ἔξω ἐπεπόνηντο· καὶ ἡμῶν αὐτῶν οἱ πρεσβύτεροι οὐκ ἄπειροι πολέμων εἰσίν· ὅμως δ' οὔτε ὑπὸ μείζονα παρασκευὴν ἐλθόντες ἀξιολόγου ἁμαρτάνομεν· ἀλλὰ καὶ ὅτι πόλιν δυναστευτάτην νῦν ἐρχόμεθα, καὶ αὐτοὶ πλείστοι καὶ ἄριστοι στρατεύοντες. δίκαιον οὖν ἡμᾶς μήτε τῶν πατέρων χείρεις φαίνεσθαι, μήτε ἡμῶν αὐτῶν τὰ δόξαντα ἐλάσσω ἐργάζεσθαι. ἅπασα γὰρ Ἑλλὰς πᾶσα τῇδε τῇ ὁρμῇ ἐπῆρται, καὶ προσέχει τὸν γνώμην, ἕνεκα ἔχουσα, διὰ τὸ Ἀθηναίων ἔχθος, πρᾶξαι ἡμᾶς ἃ ἐπινοοῦμεν. οὔκουν χρὴ, εἰ τῷ καὶ δοκοῦμέν πολλοὶ ἐπὶ γῆν ἰέναι, καὶ ἀσφάλεια πολλὴ εἶναι μὴ αὐ ζητεῖν τὸν ἐναντίον ἡμῖν διὰ μάχης, τύπον εἶναι ἀμελέσαντα μή τι παρεσκευασμένοις χωρεῖν. ἀηδὲς καὶ πολλῶν ἐκείνης ἡγεμόνα, καὶ στρατιώτην, τὸ καθ' αὑτὸν ἀεὶ προσδέχεσθαι ἐς κίνδυνόν τινα ἥξειν. ἄδηλα γὰρ τὰ μὲν τῶν πολέμων, καὶ ἐξ ὀλίγου τὰ πολλὰ, καὶ διὰ τὴν ὀργὴν αἱ ἐπιχειρήσεις γίγνονται· πολλάκις τι τὸ ἔλασσον πλῆθος, δεδιὸς, ἄμεινον ἠμύνατο τοὺς πολεμίους, διὰ τὸ καταφρονοῦντας ἀπαρασκεύους ἡμᾶς. χρὴ δ' ἀεὶ ἐν τῇ πολεμίᾳ, τῇ μὲν γνώμῃ ὑπαιθρίοις στρατεύειν, τῷ δ' ἔργῳ, δεδιότας παρεσκευάσθαι. οὕτω γὰρ πρὸς τὸ ἐπέναι τοῖς ἐναντίοις εὐψυχότατοι ἂν εἶεν, πρός τε τὸ ἐπιχειρεῖσθαι ἀσφαλέστατοι. ἡμεῖς δ' οὐδὲ ἐπὶ ἀδύνατον ἡμῶνδε οὕτω πόλιν ἐρχόμεθα, ἀλλὰ τοῖς πᾶσιν ἄριστα παρεσκευασμένοι. ὥστε χρὴ καὶ πάνυ ἡσυχίαν διὰ μάχης ἰέναι αὐτοὺς, εἰ μὴ καὶ νῦν ὥρμηνται.

VIri Peloponenſes, ac Socij, & noſtri maiores, multas expeditiones, tum in ipſa Peloponeſo, tum extra eam ſumpſerunt; & ij qui ex nobis ipſis ſunt prouectiore ætate, haud inexperti ſanè rei bellicæ: nunquam tamen maiorem habentes apparatum belli proceſſimus. Verùm nunc aduerſus validiſſimam pergimus ciuitatem; & ipſi plurimi & fortiſſimi militantes. Æquum eſt igitur, nos, neque patribus deteriores videri, neque noſtra ipſorum gloria inferiores. Omnis enim Græcia ad hunc motum animo erecta eſt, & attenta, votáque facit propter Athenienſium odium, vt nobis ex ſententia eueniat. Itaque non eſt faciendum, vt, etiamſi cui videmur permulti in hoſtem ire, ac magna fiducia eſſe, illum non proditurum ad conſerendum nobiſcum prælium, idcirco aliquid de apparatu belli remittatur: ſed vnuſquiſque, & dux ciuitatis ſuæ, & miles, ſemper expectet in aliquod ſibi diſcrimen per ſeſe eſſe veniendum. Anceps enim conditio eſt bellorum, & ex paruo fiunt multa, & cum indignatione confligitur. Ac ſæpe minor manus, dum metuit, maiorem præ contemptu parum inſtructã profligauit. Oportet autem in hoſtile terra militantes, animo quidem eſſe præſtanti, ad rem verò gerendam cum metu ſe præparare. Ita namque, & ad inuadendum hoſtem promptiſſimi fuerint, & ad propulſandum tutiſſimi. Neque verò aduerſus ciuitatem nos tendimus, ita inualidam ad ſe vlciſcendam, ſed omnibus quàm maximè rebus inſtructam: vt omnino etiendum ſit, eos in certamen eſſe venturos; etſi minùs nunc ſeſe mouent,

Ed H. S.

Fiducia nimia nocet.

Digitized by Google

ἐφ' οὕπω πάρεσμεν· ἀλλ' ὅταν ἐν τῇ γῇ ἡμῶν ἴδωσιν ἡμᾶς δηοῦντας τι καὶ πολεμίους φανέντας. πᾶσι γὰρ ἐν τοῖς ὄμμασι, καὶ ἐν τῷ παραυτίκα ὀφθῆναί τι ἀνδρὶ, ὀργὴ παρεμπίπτει· καὶ οἱ λογισμῷ ἥκιστα χρώμενοι, θυμῷ πλεῖστα εἰς ὁρμὴν καθίστανται. Ἀθηναίους δ' ἂν εἰκὸς ἧττον ἄλλων τοῦτο δρᾶσαι, οἳ ἄρχειν τε τῶν ἄλλων ἀξιοῦσι, καὶ ὑπόντες τιμωρεῖν τοῖς πέλας δηοῦν μᾶλλον ἢ τιμᾶν ἑαυτῶν ὁρᾶν. ὡς οὖν ἐπὶ τοιαύτην πόλιν στρατεύοντες, καὶ μεγίστην δόξαν εἰσόμενοι τοῖς τε προγόνοις, καὶ ἡμῖν αὐτοῖς, ἐπ' ἀμφότερα, εἴτε τι ἀποβαίνοντων, ἕπεσθ' ὅποι ἂν ἡγῆται, κόσμον καὶ φυλακὴν περὶ παντὸς ποιούμενοι, καὶ τὰ παραγγελλόμενα ἐξίως δρῶμεν. κάλλιστον γὰρ τὸ δι' ἀσφαλείας σῶσαι, πολλοῖς ὑπεναντίοις κόσμῳ χρωμένους φανῆναι.

quum nondum sub aspectum venimus; at certè quum viderint nos in suis finibus agentes hostiliter, ac cuncta vastantes, tunc se moturos esse. Omnes enim, qui ante suos oculos subitò insolitum quippiam patiuntur, iracundia subit: & qui ratione minimùm vtuntur, ij plerunque ad agendum furore prosiliunt. Quod Athenienses maximè omnium credibile est esse facturos, qui se dignum censent, & aliis imperare, & vicinorũ terram vastare, potiùs quàm suam ab aliis vastari cernere. Igitur tanquam aduersus tantam ciuitatem expeditionem moliẽtes, ac summam gloriam, tam progenitoribus nostris, quàm nobis ipsis allaturi, ad vtrumque, prout res feret, sequimini, quacunque vos aliquis duxerit: memores omni in re ornatus, atque custodiæ, & celeriter iussa exequentes. Nam pulcherrimum hoc, tutissimúmque, quum multi sint, cunctos tamen eodem ornatu præditos cerni.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. *Exordium est à gloria maiorum, quod est in istis adhortationibus frequentissimum.*

II. *In propositione momentum rei expenditur, quod grauissimum ostenditur, ad disentiendam nimiam militum fiduciam.*

III. *Quippe Mars anceps, & alata victoria: nimia idcirco fiducia militibus pernicioſa.*

Animus vereri qui scit, scit tutò aggredi. *Publius Syrus.*

IV. *Et eò maior cautio adhibenda, quò contra Athenienses res est, qui dominandi studio flagrantissimè aliena expetunt, tantum abest vt sua diripi patiantur.*

XENOPHONTIS ORATIO.

Argumentum.

Hortatio militaris ex Xenophõte.

Hæc licèt breuis oratio, idcirco non prætereunda, quia habet egregium specimen cohortationis, ad animandos milites in ipsa iam conserenda pugna.

Ex Xenophonte.

Ἄνδρες, ἀναμιμνήσκειν ὅσα δὴ μάχας σὺν τοῖς θεοῖς ὑμῶν ἰόντες νι-

REcordamini, Milites, quot prælis antè, Deorum ope freti, Ed. H.S.

νικήσητε, ἢ οἷα πάσχουσι οἱ πολεμίοις φεύγοντες. ἢ τοῦτο ἐννοήσατε, ὅτι ἐπὶ ταῖς θύραις ἐσμὲν τῆς Ἑλλάδος. ἴτε δὴ ἕπεσθε ἡγεμόνι τῷ Ἡρακλεῖ, καὶ ἀγῶνας παρακαλεῖτε ὀνόμασι· ἡδύ τοι, αὐδρεῖόν τι καὶ καλὸν ἅπαντα, καὶ ποιήσαντα, μνήμῃσιν ἐν οἷς ἐθέλεις, παρέχειν ἑαυτῷ.

hostem viceritis: considerate, quibus incommodis qui fugiunt, afficiantur, cogitate nos ad ipsas iam Græciæ portas venisse. Agite, Herculem ducem sequimini. Iucundũ certè futurũ est, apud quos maximè velitis, præclarè dicta factáq; vestra testata relinquere.

AGRICOLÆ ORATIO.

Oratio diserta est imprimis, elimata, acuta, pulchrâ temperie ornamentorum.

Hortatio militaris.

Ex Tacito. OCtauus annus est, Commilitones, ex quo virtute & auspicijs Imperij Romani, fide atque opera vestra, Britanniam vicistis, tot expeditionibus, tot prælijs, seu fortitudine aduersus hostes, seu patientiâ ac labore pene aduersus ipsam rerum naturam opus fuit: neque me militum, neque vos ducis pœnituit. Ergo egressi; ego, veterum legatorum; vos, priorum exercituum terminos, finem Britanniæ, non fama, nec rumore, sed castris & armis tenemus, inuenta Britannia, & subacta. Equidem in agmine, quum vos paludes, montesue, & flumina fatigarent, fortissimi cuiusque vocem audiebam: Quando dabitur hostis? quando acies? Veniant è latebris suis extrusi: en vota virtúsque in aperto, omniáque prona victoribus, atque eadem victis aduersa. Nam vt superasse tantum itineris, syluas euasisse, trãsisse æstuaria, pulchrum ac decorum in frontem, ita fugientibus periculosissima quæ hodie prospertima sunt. Neque enim nobis aut locorum eadem notitia est, aut commeatuum eadem abundantia: sed manus, & arma, & in his omnia. Quod ad me attinet, iampridem mihi decretum est, neque exercitus, neque ducis terga tuta esse: Proinde, *& honesta mors turpi vita potior*, & incolumitas ac decus eodem loco sita sunt. *Nec inglorium fuerit, in ipso terrarum ac naturæ fine cecidisse.* Si nouæ gentes atque ignota acies constitissent, aliorum exercituum exemplis vos hortarer: nunc vestra decora recensete, vestros oculos interrogate, ij sunt quos proximo anno vnam legionem furto noctis aggressos, clamore debellastis, ij cæterorum Britannorum fugacissimi, ideóque tandiu superstites. Quomodo syluas saltúsque penetrantibus, fortissimum quodque animal, robore; pauida & inertia ipso agminis sono pelluntur; sic acerrimi Britannorum iampridem ceciderunt, *reliquus numerus* est ignauorum, & metuentium. Quos, quot tandem inuenistis, non restiterunt, sed deprehensi sunt nouissimi, ex extremo metu corpora defixere in his vestigiis, in quibus pulchram & spectabilem victoriam ederetis. Transigite cum expeditionibus, *imponite quinquaginta annis magnum diem.* Approbate reipubl. nunquam exercitui imputari potuisse, aut moras belli, aut causas rebellandi.

OECONOMIA

Orationis.

I. Exordium à delinitione militũ, et pristina virtutis recordatione: quod est in istis efficax. Quippe incundissimum acroama militum, laus ab Imperatore profecta.

Laus Acroama iucundum militibus.

II. Artificiosa & elegãs oratio, qua se propositioni insinuat. Fingit enim leui, et morata oratione, militũ vota, & con-

Digitized by Google

flictus desideria. vt eos voti sui compotes factos esse pronuntiet.

III. *Leniter tandem propositio irrepit, pugnandum esse, quod cogit necessitas, & suadet gloria.* Siquidem decorum est in ipso terrarum ac naturæ fine cecidisse.

Fortitudo bellica.

IV. *Addit locum facilitas à persona hostium, qui contemptissimi remãserunt; Numerus magis quàm viri.*

Ignaui milites quibus nominibus appellãtur.

λίθοι, ἀριθμὸς, σκίσματα, *Homines nullius pretij dicuntur ab Aristophane in Nubibus.*

DARII ORATIO AD Milites.

Ex quinto Curtio lib. 3.

Hac inter adhortationes militares grauissima.

TErrarum, inquit, quas Oceanus hinc alluit, illinc claudit Hellespontus, paulo antè domini, iam non de gloria, sed de salute, & (quod saluti præponitis) de libertate pugnandum est: hic dies imperium, quo nullum amplius vidit ætas, aut constituet, aut finiet. Apud Granicum minima virium parte cum hoste certauimus. In Cilicia victos Syria poterat excipere. Magna munimenta regni Tigris atque Euphrates erant. Ventum est eò, vnde pulsis ne fugæ quidem locus est. Omnia tam diuturno bello exhausta post tergum sunt. Non incolas suos vrbes, non cultores habent terræ. Coniuges quoque & liberi sequuntur hanc aciem, parata hostibus præda, nisi pro carissimis pignoribus corpora opponimus. Quod mearum fuit partium, exercitum, quem penè immensa planities vix caperet, comparaui, equos, arma, distribui: commeatus, ne tantæ multitudini deessent, prouidi: locum, in quo acies explicari posset, elegi. Cætera in vestra potestate sunt: audete modò vincere, *famãmque (infirmissimum aduersus fortes viros telum) contemnite.* Temeritas est, quam adhuc pro virtute timuistis; quæ vbi primum impetum effudit, velut quædam animalia, amisso aculeo, torpet. Hi verò campi deprehendere paucitatem, quam Cilliciæ montes absconderant. Videtis ordines raros, cornua extenta, mediam aciem vanam, & exhaustam. Nam vltimi quos locauit auersos, terga iam præbent. Obteri, mehercule, equorum vngulis possunt, etiamsi nihil præter falcatos currus emisero, & bello vicerimus, si vincimus prælio. Nam ne illis quidem ad fugam locus est. Hinc Euphrates, illinc Tigris prohibet inclusos: & quæ antea pro illis erant, in contrarium conuersa sunt, nostrum mobile & expeditum agmen est, illud præda graue. Implicatos ergo spoliis nostris trucidabimus: eadémque res & causa erit victoriæ, & fructus. Quòd si quem è vobis nomen gentis mouet, cogitet Macedonum illic arma esse, non corpora. Multum enim sanguinis inuicem hausimus, & semper grauior in paucitate iactura est. Nam Alexander *quantuscumque ignauis & timidis videri potest, vnum animal est:* &, *si quid mihi creditis, temerarium & vecors, adhuc nostro pauore quàm sua virtute felicius. Nihil autem potest esse diuturnum, cui non subest ratio;* licèt felicitas aspirare videatur; tamen ad vltimum temeritati non sufficit. Præterea breues & mutabiles vices rerum sunt, & fortuna nunquam simpliciter indulget. Forsitan ita Dij fata ordinauerunt, vt Persarum imperium, quod secundo cursu per cc. xxx. annos ad summum fastigium inuexerant, magno motu concuterent magis quàm affligerent, *admonerentque nos fragilitatis humanæ, cuius nimia in prosperis rebus oblitio est.* Modò Græcis vltrò bellum inferebamus, nunc in sedibus

Fama.

Alexandri definitio procax.

Fortunæ mutabilis.

Fragilitas humana.

Digitized by Google

noſtris propulſamus illatum. Iactamur inuicem varietate fortunæ. Videlicet imperium, quod mutuò affectamus, vna gens non capit. Cæterùm etiamſi ſpes non ſubeſſet, neceſſitas tamen ſtimulare deberet. Ad extrema peruentum eſt. Matrem meam, duas filias, Ochum in ſpem huius imperij genitum, illos principes, illam ſobolem regiæ ſtirpis, duces veſtros, regum inſtar vinctos habet: niſi, quod in vobis eſt, ipſe ego maiore parte captiuus ſum. *Eripite viſcera mea ex vinculis, reſtituite mihi pignora*, pro quibus ipſe mori non recuſo. Parentem, liberos (nam coniugem in illo carcere amiſi) credite nunc omnes extendere ad vos manus, implorare patrios Deos, opem veſtram, miſericordiam, fidem expoſcere, vt ſeruitute, vt compedibus, vt precario victu ipſos liberetis. *An creditis æquo animo ijs ſeruire, quocum reges eſſe faſtidiunt?* Video admoueri hoſtium aciem: ſed quo propius diſcrimen accedo, hoc minus iis quæ dixi poſſum eſſe contentus. Precor vos, per Deos patrios, æternumque ignem, qui præfertur altaribus, fulgorémque ſolis intra fines regni mei, orientis, per æternam memoriam Cyri, qui ademptum Medis Lydiſque imperium primus in Perſidem intulit, vindicate ab vltimo dedecore nomen, gentémque Perſarum. Ite alacres, & ſpe pleni, vt quam gloriam accepiſtis à maioribus veſtris, poſteris relinquatis. *In dextris veſtris iam libertatem, opem, ſpem futuri temporis geritis.* Effugit mortem, quiſquis contempſerit: timidiſſimum quemque conſequitur. Ipſe non patrio more ſolùm, ſed etiã vt conſpici poſſim, curru vehor, nec recuſo quominus imitemini me, ſiue fortitudinis exemplum, ſiue ignauiæ fuero.

Affectus ſnaues & magni.

OECONOMIA Orationis.

I. *Proponitur neceſſitas pugnæ, & momentum rei, quod grauiſſimum eſt.*

II. *Prouiſa à Rege omnia ad bellum neceſſaria, animis tantùm opus eſſe, quos vt faciat, Alexandri famam, et metum appoſitè omni induſtria extenuare conatur; quem fama dumtaxat magnum, re autem ipſa contemptum oſtendit.*

III. *Et hoc ab adiunctis prælij, quæ Perſis opportuna, Alexandro infirma.*

IV. *Ad ſummum Alexander vnum animal eſt, idque vecors, & temerarium: ſic hoſtem extenuat Polybius l. 3.*

Περπτιά γε μὴν ἡ θρασύτης, ἡ δυμὸς ἄλογος, ἐπὶ δὲ κενοδοξία καὶ τύφος, ἐυχείρωτα πᾶσι τοῖς ἐχθροῖς. *Polyb. l. 3. p. 232.* Temeritas.

V. *Spes ingeritur dictis grauibus et ſententioſis de humanarũ rerum viciſſitudine, quò fit vt reſtante fortuna res Alexandri nimis lætas acciſum iri credibile ſit. Simile eſt quod Demoſthenes Philippica prima, ſectione xij. de Philippo dicit:* Μὴ γὰρ ὡς θεῷ νομίζετε ἐκεῖνον τὰ παρόντα πεπρᾶχθαι. Deus ſolus immutabilis.

VI. *Et ſpei adtexitur ingens telum neceſſitas, qua rerum ſuarum extremã calamitatem tam graui et morata oratione exponit, vt ferreos animos poſſit emollire.*

VII. *Poſtremò infertur obſecratio grauis, & incenſa. Quod autem hic habet de æterno igne, explicat Curt. l. 3. Ignis quem ipſi ſacrum & æternum vocabant, argenteis altaribus præferebatur.*

Digitized by Google

ALEXANDRI ORATIO, Ad trecentos milites.

ARGVMENTVM.

In Sogdianis petra erat expugnatu difficillima: patebat enim in altitudinem ſtadia 30. in orbem verò 150. vndequaque ardua & prærupta, ne callibus quidem vllis pernia. Vnus qui ad cacumen ducebat aditus, & anguſtus limes, ab hoſtibus tenebatur. Inſederãt enim petram triginta hominum millia. Alexander aduerſus impedimenta omnia & naturæ & artificij enitẽs, ne huic quidem difficultati cedere voluit; & quoniam vis non valuiſſet, dolo ſtatuit aggredi. Hoc igitur commentus eſt ad eludẽdos hoſtes ſtratagema. Negotium dat ducibus, vt trecentos expeditos iuuenes conquirant exercitatæ pernicitatis, qui rem pecuariam in montibus exercuerint, ac proinde aſſueuerint in præcipitiis & locis deuijs inſiſtere: his terrorẽ incutere hoſtibus parabat. Qui vt conuenerunt, hac oratione quid fieri velit, exponit. Rationem illis ad cacumen perueniendi aperit, hortatur vt ſtrenuè rem aggrediantur, & aduerſus omnes difficultates luctentur: denique addit animos propoſitis præmiis ampliſſimis; itáque illos dimittit.

Hortatoria ad rem arduam. Ex Q. Curtio. Alexandri labores.

VObiſcum (inquit) ô iuuenes, & mei æquales, vrbium inuictarum antè munimenta ſuperaui, montium iuga perenni niue obruta emenſus ſum; anguſtias Ciliciæ intraui, Indiæ ſine laſſitudine frigoris vim perpeſſus ſum, & mei documenta vobis dedi, & veſtra habeo. Petra, quam videtis, vnum aditum habet, quem barbari obſident, cætera negligunt. Nullæ vigiliæ ſunt, niſi quæ caſtra noſtra ſpectant. Inuenietis viam, ſi ſolerter rimati fueritis aditus ferentes ad cacumen. *Nihil tam altè natura conſtituit, quò virtus non poſſit eniti.* Experiendo, quæ cæteri deſperauerunt, habemus Aſiam in poteſtate. Euadite in cacumen: quod cùm ceperitis, candidis velis mihi ſignum dabitis: ego copiis admotis hoſtem in nos à vobis conuertam. Præmium erit ei qui primus occupauerit verticem, talenta decem; vno minus accipiet, qui proximus ei venerit; eadémque ad decem homines ſeruabitur portio. Certum habeo vos non tam liberalitatem intueri meam, quàm voluntatem.

Candor, ſignum felicitatis.

I. *Exordium à rebus antea geſtis efficaciſſimum, O paſſi grauiora.*

II. *Propoſitio rei, in qua calido artificio pericula diſſimulantur, & facilitate res alioqui difficilis adumbratur.*

III. *Hortatio efficax cum præmiorum lenocinio.*

GERMANICI ORATIO.

Conqueſtio, & hortatio ad vindictam ſceleris.

Germanicus Cæſar, peragrata Ægypto, in morbum incidit; quo leuatus, alio repentè fuit correptus, quo grauiter conflictatus eſt: & ſuberat ſuſpicio oblati à Piſone, præſide Syriæ, veneni. Deſperata valetudine, ſic apud amicos, qui tum frequentes aderant, moribundus loquutus eſt. Rogat ne impune tantum ſcelus patiantur eſſe Piſoni, & Plancinæ eius vxori, quæ particeps ſceleris credebatur. Rationem pœnarum perſequendarum aperit.

ARGVMENTVM.

EX TACITO.

Fato mori. SI fato concederē, iuſtus mihi dolor etiam aduerſus Deos eſſet, quòd me parentibus, liberis, patriæ intra iuuentam præmaturo exitu raperent: nunc ſcelere Piſonis & Plancinæ interceptus *vltimas preces pectoribus veſtris relinquo.* Referatis patri, ac fratri, quibus acerbitatibus dilaceratus, quibus inſidijs circumuentus, miſerrimam vitam peſſima morte finierim. Si quos ſpes mea, ſi quos propinquus ſanguis, etiam quos inuidia erga viuentem mouebat, illacrymabunt, quondam florentem, & tot bellorum ſuperſtitem, muliebri fraude cecidiſſe. Erit vobis locus querendi apud Senatum, inuocandi leges. *Non præcipuum hoc amicorum munus eſt, proſequi defunctum ignauo queſtu;* ſed quæ voluerit, meminiſſe; quæ mandauerit, exequi. Flebunt Germanicum etiam ignoti. Vindicabitis vos, ſi me potiùs quàm fortunam meam fouebatis. Oſtendite pop. Rom. Diui Auguſti Nepotem, eandémque coniugem meam: numerate ſex liberos. Miſericordia cum accuſantibus erit: fingentibúſque ſceleſta mandata, aut non credent homines, aut non ignoſcent.

Affectus doloris.

Querimonia grauis.

I. *Queritur de Piſone, ſed hæc nimis mollis & languida videtur oratio apud Sapientem, qui vitam omnem, & mortem, ὕλλω ἀρετῆς putat, vt loquitur Syneſius libr. de Prouidentia.*

II. *Vltionem flagitat: Inerat hoc animis, & adhuc regnat peſſimum axioma,* Inimicum vlciſci, vitam accipere eſt alteram. *Publius Syrus. Fatum autem cuius hîc initio meminit, eſt, τῆς εἱμαρμένης θάνατος, vt appellatur à Demoſthene, in oratione meì παραπρεσβείας, quæ opponitur morti violentæ. Sic Cicero dixit, mori ſuo fato, naturali ſcilicet morte, poſt iuſtum ætatis curriculum, confici.*

ALEXANDRI

ALEXANDRI ORATIO.

Hortatoria ad expeditionem.

Argumentum.

Inclinatis iam animis multitudinis ad requiem laborioſæ militiæ optandam, acceſſerat ſparſus, ſine authore quidem, ſed ex diuturniorum ſtatiuorũ occaſione excitatus miſſionis rumor. Qui etſi temerè percrebuerat, tamen tanta fuerat omnium auiditate acceptus, vt iam totis caſtris à gregariis militibus reditus compararetur. Quæ res non mediocriter Alexandrum vix ea ingreſſum, quæ animo & ſpe præceperat, perculit. Itaque proceribus propter errorem incuſatis, illis ipſis authoribus vulgus ab eo errore & cupiditate deducere hac oratione ſtatuit: qua leniter obiurgat milites quòd immaturum ſuarum victoriarum fructum velint percipere. Duas exponit conſilij ſui cauſas, cur nondum incœptis deſiſtat: Neque quæ parta ſint retineri poſſe, niſi ſubactis hoſtibus, qui ſuperſint, & his domitis, multo vberiores victoriæ fructus oſtẽdi, & ſeſe offerre; hæc niſi pacata teneri non poſſe: pacata verò ſecum his multò plura eſſe allatura. Eos præterea ad perſequendas de percuſſoribus Darij pœnas impellit.

Ex Quinto Curtio.

Alexandri expeditiones.

MAgnitudinem rerum, quas geſſimus, Milites, intuentibus vobis, minimè mirum eſt, & deſiderium quietis, & ſatietatem gloriæ occurrere: vt omittam Illyricos, Triballos, Bœotiam, Thraciam, Spartam, Achæos, Peloponeſum; quorum alia ductu meo, alia imperio auſpicióque perdomui. Ecce orſi bellum ad Helleſpontum, Ionas, Æolidem, ſeruitio barbariæ impotentis exeminus: Cariam, Lydiam, Cappadotiam, Phrygiam, Paphlagoniam, Pamphyliam, Piſidas, Ciliciam, Syriam, Phœnicem, Armeniã, Perſidem, Medos, Parthienem habemus in poteſtate. Plures prouincias complexus ſum, quàm alij vrbes ceperunt: & neſcio an enumeranti mihi quaſdam ipſarum rerum multitudo ſubduxerit. Itaque ſi crederem ſatis certam eſſe poſſeſſionem terrarum, quas tanta velocitate domuimus; ego verò, milites, ad Penates meos, ad parentem, ſororéſque, & cæteros ciues, vel renitentibus vobis erumperem; vt ibi potiſſimùm partâ vobiſcum laude & gloriâ frueter, vbi nos vberrima victoriæ præmia expectant, liberorum, coniugum, parentúmque lætitia, pax, quies, rerum per virtutem partarum ſecura poſſeſſio. Sed in nouo, & (ſi verum fateri volumus) *precario imperio*, adhuc iugum eius rigida ceruice ſubeuntibus barbaris, tempore (milites) opus eſt, dum mitioribus ingeniis imbuuntur, & efferatos mollior conſuetudo permulcet. Fruges quoque maturitatem ſtatuto tẽpore expectant, ab eo etiam illa ſenſus omnis expertia, tamen ſua lege miteſcunt. Quid creditis, tot gentes alterius imperio ac nomini aſſuetas, non ſacris, non moribus, non commercio linguæ cohærentes, eodem prælio domitas eſſe quo victæ ſunt? Veſtris armis continentur, non ſuis moribus; ſed qui præſentes metuunt, in abſentia hoſtes erunt: Cum feris beſtiis res eſt, quas captas & incluſas, quia ipſa-

Tempus opportunum expectandum.

tum natura non poteſt, longior dies mitigat. Et adhuc ſic ago tanquam omnia ſubacta ſint armis, quæ fuerunt in ditione Darij. Hyrcaniam Nabarzanes occupauit. Bactra non poſſidet ſolùm parricida Beſſus, ſed etiam minatur. Sogdiani, Dahæ, Maſſagetæ, Sacæ, Indi ſui iuris ſunt: Omnes hi ſimul, ſi terga noſtra viderint, ſequentur. Illi enim eiuſdem nationis ſunt, nos alienigenæ & externi. Suis autem quique parent placidiùs, etiam cùm is præeſt, qui magis timeri poteſt. Proinde aut quæ cepimus, omittenda ſunt: aut quæ non habemus, occupanda. Sicut in corporibus ægris, milites, nihil quod nociturum eſt, medici relinquunt, ſic nos quicquid obſtat imperio, recidamus. *Parua ſæpe ſcintilla contempta magni excitauit incendium. Nihil tuò in hoſte deſpicitur; quem ſpreueris, valentiorem negligentia facies.* Ne Darius quidem hæreditarium Perſarum accepit imperium, ſed in ſedem Cyri beneficio Bagoæ caſtrati hominis admiſſus: ne vos magno labore credatis Beſſum vacuum regnum occupaturum. Nos verò peccauimus, Milites, ſi Darium ob hoc vicimus, vt ſeruo eius traderemus imperium, qui vltimum auſus ſcelus, regem ſuum etiam externæ opis egentem, certè cui nos victores pepercisſemus, quaſi captiuum in vinculis habuit, ad vltimum ne à nobis conſeruari poſſet, occidit. Hunc vos regnare patiemini? quem equidem crucifixum videre feſtino, omnibúſque Regibus, gentibúſque fidei, quam violauit, meritas pœnas ſoluentem. At herculè, ſi mox eundem Græcorum vrbes, aut Helleſpontum vaſtare nuntiatum erit vobis, quo dolore afficiemini, Beſſum præmia veſtræ occupaſſe victoriæ? Tunc ad repetendas res feſtinabitis, tunc arma capietis. Quando autem præſtat, territum adhuc, & vix mentis ſuæ compotem, opprimere? Quatridui nobis iter ſupereſt: qui tot proculcauimus niues, tot amnes ſuperauimus, tot montium iuga tranſcurrimus, non mare illud, quod exæſtuans iter fluctibus occupat, euntes nos moratur: non Ciliciæ fauces, & anguſtiæ includunt: plana omnia, & prona ſunt, *in ipſo limine victoriæ ſtamus*. Pauci nobis fugitiui, & domini ſui interfectores, ſuperſunt. Egregium me hercule opus, & inter præmia gloriæ veſtræ numerandum, poſteritati famæque tradetis: Darij quoque hoſtis, finito poſt mortem eius odio, parricidas eſſe vos vltos, neminem impium effugiſſe manus veſtras. Hoc perpetrato, quanto creditis Perſàs obſequentiores fore, quum intellexerint vos pia bella ſuſcipere, & Beſſi ſceleri, non nomini ſuo, iraſci?

Parua non contemnenda. Initiis malis obſiſtendum.

Inter grauiſſimas hortationes eſt Cyri morientis ad filios oratio apud Xenophontem, Παῖδες ἐμοὶ, quam, quia prolixior eſt, omitto.

OECONOMIA
Orationis.

I. *Demulcet à rebus antea geſtis. Quod fuit durum pati, meminiſſe dulce eſt.*

II. *Verùm ſtabilienda eſt fortuna ſemel erecta, atque in eo mora opus eſt.*

III. *Et hoc probatur ab adiunctis domitarum gentium.*

IV. *Sed neque omnia domita aut pacata.*

V. *Et hæ reliquiæ ſi negligantur, vt paruæ ſcintillæ contemptæ, magnũ excitabunt incendium*: Ἄδηλα γὰρ τὰ μὲν τῶν πολέμων, καὶ ἐξ ἀλίγου τὰ πολλά, *vt ait Thucydides in oratione Archidami citata.*

VI. *Grauiſſimè vrget à Beſſi parricidio, & indignitate, cui crux debetur, non regnum ab eo occupatum.*

VII. *Poſt iuſtiſſimas & neceſſarias belli rationes facilitas rei conficiendæ expenditur.*

VIII. *Ad ſummum, generoſarum mentium eſca, gloria: hic autem actus extremum eſt, ſed glorioſiſſimus eſt, & quaſi aurea totius operis Coronis.*

CONSVLTATIONES.

CONSVLTATIO DE propagando imperio.

ORATIO ALEXANDRI, ad Milites.

In hac exhortatione elucet vis blandæ perſuaſionis, & dominium illius Suadæ, fortiter & ſuauiter in animos influentis.

Ex Q. Curtio.

NOn ignoro, Milites, multa quæ terrere vos poſſent, ab incolis Indiæ per hos dies induſtria eſſe iactata: ſed non eſt improuiſa vobis mentientium vanitas. Sic Ciliciæ fauces, ſic Meſopotamiæ campos, Tigrim, & Euphratem, quorum alterum vado tranſiuimus, alterum ponte terribilem fecerant Perſæ. *Numquam ad liquidum fama perducitur.* Omnia illa tradente maiora ſunt vero. Noſtra quoque gloria, cùm ſit ex ſolido, plus tamen habet nominis, quàm operis, modò quis belluas offerentes mœniũ ſpeciem, quis Hydaſpem amnem, quis cætera auditu maiora quàm vera ſuſtinere poſſe credat. Olim hercule *fugiſſemus ex Aſia, ſi nos fabulæ* debellare *potuiſſent.* Creditiſne, Elephantorum greges maiores eſſe quã vſquam armentorum ſunt? cùm & rarum ſit animal, nec facilè capiatur, multóq; difficiliùs mitigetur? Atque eadem vanitas copias peditum equitúmque numerauit. Nam flumen, quo latiùs fuſum eſt, hoc placidiùs ſtagnat, quippe anguſtis ripis coercitum, & in anguſtiorem alueum eliſum, torrentes aquas inuehit. Cõtra, ſtatio aluei, ſegnior curſus eſt. Præterea in ripa omne periculum eſt, vbi applicantes nauigia hoſtis expectat. Ita quantumcumque flumen interuenit, idem futurum diſcrimen eſt euadentium in terra. Sed omnia iſta vera eſſe fingamus. Vtrũne vos magnitudo belluarum an multitudo hoſtium terret? Quod pertinet ad Elephantos, præſens habemus exemplum; in ſuos vehementiùs quàm in nos incurrerunt; tam vaſta corpora ſecuribus falcibúſque mutilata ſunt. Quid autem intereſt, totidem ſint quot Porus habuit, an tria millia; cùm vno aut altero vulneratis, cæteros in fugam declinare videmus? Deinde parcos quoque, & incommodè regunt. Congregata verò tot millia, ipſa ſe elidunt, vbi nec ſtare nec fugere potuerint inhabiles vaſtorum corporum moles. Equidem ſic animalia iſta contempſi, vt cùm haberem ipſe, non oppoſuerim, ſatis gnarus plus ſuis quàm hoſtibus periculi inferre. At enim equitum peditúmque multitudo vos commouet? cum paucis enim pugnare ſoliti eſtis, & nunc primùm inconditam ſuſtinebitis turbam? Teſtis aduerſus multitudinem inuicti Macedonum roboris Granicus amnis, & Cilicia inundata cruore Perſarum, & Arbela, cuius campi deuictorum à vobis oſſibus ſtrati ſunt. Serò hoſtium legiones numerare cœpiſtis, poſteaquam ſolitudinem in Aſia vincendo feciſtis. Cùm per Helleſpontum nauigaremus, de paucitate noſtra cogitandum fuit: nunc nos Scythæ ſequuntur, Bactriana auxilia præſto ſunt, Dacæ Sogdianíque inter nos militant. Nec tamen illi turbæ confido, veſtras manus intueor, veſtram virtutem, rerum quas geſturus ſum, vadem prædémque habeo. Quamdiu vobiſcum in acie

Digitized by Google

ſtabo, nec mei nec hoſtium exercitus meminero. Vos modò animos mihi plenos alacritatis ac fiduciæ adhibete. Non in limine operum laborúmque noſtrorum, ſed in exitu ſtamus: peruenimus ad Solis ortũ, & Oceanum, niſi obſtat ignauia: inde victores perdomito fine terrarum, reuertemur in patriã. Nolite (quod pigri agricolæ faciunt) maturos fructus per inertiam emittere è manibus. Maiora ſunt periculis præmia: diues eadem & imbellis eſt regio. Itaque non tam ad gloriam vos duco, quàm ad prædam. Digni eſtis, qui opes, quas illud mare littoribus inuenit, referatis in patriam. Digni qui nihil inexpertum, nihil metu omiſſum relinquatis, per vos gloriámque veſtram, qua humanum faſtigium exceditis, pérque & mea in vos, & in me veſtra merita: quibus inuicti contendimus, oro quæſoque, ne humanarum rerum terminos adeuntem alumnum commilitonémque veſtrum, ne dicam Regem, deſeratis. Cætera vobis imperaui, hoc vnum debiturus ſum: & is vos rogo, qui nihil vnquam vobis præcepi, qui primus me periculis obtuli, qui ſæpe aciem clypeo meo texi, ne infregeritis in manibus meis palmam, qua Herculem Liberúmque Patrem, ſi inuidia abfuerit, æquabo. Date hoc precibus meis, & tandem obſtinatum ſilentium rumpite. Vbi eſt ille clamor alacritatis veſtræ index? Vbi eſt ille meorum Macedonum vultus? Non agnoſco vos, milites, nec agnoſci videor à vobis, ſurdas iamdudum aures pulſo, aduerſos animos & infractos excitare conor. Neſcio quid imprudens in vos deliqui, quòd me ne intuen quidem vultis; in ſolitudine mihi videor eſſe. Nemo reſpondet, nemo ſaltem negat: quos alloquor? quid autem poſtulo? veſtram gloriam & magnitudinem iudicamus. Vbi ſunt illi quorum certamen paulo antè vidi, contendentium, qui potiſſimùm vulnerati Regis corpus exciperent? deſertus, deſtitutus ſum, hoſtibus deditus. Sed ſolus quoque ire perſeuerabo. Obiicite me fluminibus & belluis, & illis gentibus quarum nomina horretis; inueniam qui deſertum à vobis, ſequantur, Scythæ Bactrianíque erunt mecum, hoſtes paulo antè. nunc milites noſtri. Mori præſtat: quàm precariò Imperatorẽ eſſe. Ite reduces, domos, ite deſerto rege ouãtes. Ego hîc à vobis deſperatæ victoriæ, aut honeſtæ morti locũ inueniã.

Finis non negligendus.

Exhortatio blanda.

OECONOMIA Orationis.

I. *Exordium captat à ſparſis rumoribus, & aſſtato terrore, quem ſtatim diſcutere conatur, cùm ſua naturâ famam mendacem experimentis comprobat. Reſtè in eam ſententiam dixit Lucanus libro primo:*

quiſque pauendo
Dat vires famæ, nulloque auctore malorum,
Quæ finxere, timent: Lucan. l. 1. & Tertull. in Apologetico. Cur malum fama? quia velox, an quia plurimùm mendax?

II. *Atque vt prudens orator timoris ſcrupulos radicitus euellat, cauſas ſcrutatur: illæ ſunt partim in difficultate traijciendi fluminis, partim ex hoſtium multitudine, Elephantorúmque terroribus, quæ omnia ſolertiùs extenuat. Porro de Elephantis Indicis, qui ſunt Libycis præſtãtiores, déque eorũ pugna, & moderatione, multa Polybius lib. v.*

III. *Extenuatis rebus hoſtium, ſuas exaggerat, & quaſi ὠμαντικῶς: ſunt autem illæ, virtutes antea partæ, bellicarum rerum peritia, gloria nominis, exterarum gentium ſubſidia, Macedonum robora.*

IV. *His commemoratis ſuccedit hortatio blanda, & illex, cui additur etiã precatio, qua nihil ſuauius et robuſtius: nam, vt ait Tacitus, Suaſioet Precatio ab eo qui poteſt iubere, vim neceſſitatis*

habet. Ad ſummum nihil omittit ad deliniendos milites, modò laudans, modò increpans, modò blandienti, modò irato ſimilis, amore, metu, pudore, potentiſſimis machinis pugnat, & quaſi dulcia ſpargit fulmina.

ORATIO POENI ad Alexandrum, priori reſpondens.

Ex Curt. li. 9.

DIj prohibeant à nobis impias mentes, & profectò prohibent: Idem animus eſt tuis, qui fuit ſemper, ire quò iuſſeris, pugnare, periclitari, ſanguine noſtro cõmendare poteſteritati tuum nomen. Proinde, ſi perſeueras, inermes quoque, & nudi, & exangues, vtcumque tibi cordi eſt, ſequimur, vel antecedimus. Sed ſi audire vis, non fictas tuorum militum voces, verùm neceſſitate vltima expreſſas, præbe quæſo propitias aures, imperium atque auſpicium tuum conſtantiſſime ſecutis, & quocunque pergis, ſecuturis. Viciſti, Rex, magnitudine rerum, non hoſtes modò, ſed etiam milites. Quicquid mortalitas capere poterat, impleuimus, emenſis maria terrâſque meliùs nobis quàm incolis omnia nata ſunt. Penè in vltimo mundi fine conſiſtimus, in alium orbem paras ire, & Indiam quæris, Indis quoque ignotam. Inter feras ſerpentéſque degentes eruere ex latebris & cubiculis ſuis expetis, vt *plura quàm ſolvidet, victoria luſtres. Digna prorſus cogitatio animo tuo, ſed altior noſtro. Virtus enim tua ſemper in incremento erit, noſtra vis in finciam eſt.* Intuere corpora exanguia, tot perfoſſa vulneribus, tot cicatricibus putrida. Iam tela hebetia ſunt, iam arma deficiunt, veſtem Perſicam induimus, quia domeſtica ſubuehi non poteſt. In externum degenerauimus cultum. Quoto cuique lorica eſt? quis equum habet? iube quæri, quàm multos ſerui ipſorum perſecuti ſunt? quod cuique ſuperſit ex præda? *Omnium victores, omnium inopes ſumus. Nec luxuria laboramus, ſed bello.* Inſtrumenta belli conſumpſimus, hunc tu pulcherrimum exercitum nudum obiicies belluis? quarum vt multitudinem augeant de induſtria barbari, magnum tamen eſſe numerum, etiam ex mendacio intelligo. Quòd ſi adhuc penetrare in Indiam certum eſt; Regio à meridie minùs vaſtata eſt. Quâ ſubactâ, licebit decurrere in illud mare, quod rebus humanis terminum voluit eſſe natura. *Cur circuitu petis gloriam, quæ ad manum poſita eſt?* Hic quoque occurrit Oceanus. Niſi mauis errare, *perueniemus, quò tua fortuna ducit.* Hæc tecum, quàm ſine te, cum his loqui malui, non vti inirem circunſtantis exercitus gratiam, ſed vt vocem loquentium potiùs quàm vt gemitum murmurantium audires.

Alexandri res geſtæ.

Militum arumnoſorum ſtatus.

OECONOMIA Orationis.

I. *Artificioſiſſima hæc reſponſio, in qua primùm milites dant manus ſuo Imperatori, promptiſſima quæque obſequia polliciti; mox leni inſinuatione ſpargunt mites querimonias, quarum tantæ ſunt illecebræ, vt querendo, auidiſſimum gloriæ iuuenem, molliori tractent articulo, et vehementer laudent: ſibi quoque ſubſidium et ceſſationem laborum in hac arumnoſiſſima expeditione ſuaviter & magna rationum efficacitate flagitent.*

CONSVLTATIO DE Imperatore eligendo.

ORATIO PERDICÆ ad Milites.

ARGVMENTVM.

Cùm Babylone defunctus esset Alexander, et totus exercitus erepto sibi duce suo, mœrore consternatus esset; Perdica præcipuus amicorum Alexandri, cui moriens ipse annulum suum tradiderat, conuocat à concione admonet, vt Regi vltimos honores exoluant, deinde de alio eligendo, quamprimum cogitent.

Ex Curt. lib.10.

EGo quidem annulum, quo ille regni atque imperij vires obsignare erat solitus, traditum ab ipso mihi, reddo vobis. Cæterùm quanquam nulla clades huic, qua affecti sumus, par ab iratis Diis excogitari potest, tamen magnitudinem rerum, quas egit, intuentibus, credere licet, *tantum virum Deos accommodasse rebus humanis; quarum forte completa* cito repeterēt eum suæ stirpi. Proinde quoniam nihil aliud ex eo supereſt, quàm quod semper ab immortalitate subducitur, corpori nominique quamprimum iusta soluamus, haud obliti, in qua vrbe, inter quos simus, quali Rege ac præside spoliati. Tractandum est, Commilitones, cogitandúmque, vt victoriam partam inter hos, de quibus parta est, obtinere possumus. *Capite opus est*: Hoc ne vno an pluribus, in vestra potestate est. Illud scire debetis, *militarem sine duce turbam, corpus esse sine spiritu.* Sextus mensis est, quo Roxane prægnans est. Optamus, vt matrem enitatur, cuius regnum Diis approbantibus futurum, quandocunque adoleuerit. Interim, à quibus regi velitis, destinate.

Alexander cōmodatus mundo.

OECONOMIA Orationi

1. *Hæc oratio valde morata est, & ciuilis: præfert enim insignem moderationem, & fidem ipsius Perdicæ; quod magnum erat amoris & benevolentiæ lenocinium. Atque vt à Principe viro profecta, sentētias habet verbis pressas, rebus magnas: vt cùm dicit* Alexandrum commodatum terris, non datum. Obseruatum est (*inquit Fabius lib.6.*) esse nescio quam, quæ spes tātas decerpat, inuidiam. Ne videlicet vltra quàm homini datum est, nostra prouehantur. *Deinde, quod habet*: Militarem sine duce turbam, corpus esse sine spiritu; *Recte ad mentem Seneca, qui de Imperatore ait*, Is est spiritus, quem tot millia trahunt. *Epaminondas, apud S. Maximum serm. 9. de Magistratu, et Potestate, cùm magnū et pulchrum videret exercitum sine duce*: Quanta, *inquit*, bellua caput nullum habet!

Pulchra eitò occidūt.

ORATIO PTOLOMÆI.

DIgna prorsus est soboles, quæ Macedonum imperet genti, Roxanis vel Arsinoæ filius: cuius nomen quoque in Europa dicere pigeat. Maiore ex parte captiui est. Cur Persas vicerimus, vt stirpi eorum seruiamus? quod iusti illi reges Darius & Xerxes, tot millium agminibus, tantísque classibus nequicquam petiuerunt. Mea sententia hæc est, vt sede Alexandri in regia posita, qui consiliis eius adhibebantur, coeant, quoties in commune consulto opus fuerit; eóque quod maior pars eorum decreuerit, statuto, duces præfectíque copiarum his pareant.

ORATIO MELEAGRI.

Dura, & aspera, quæ truculentum oratorem facilè arguat.

NEc Dij siuerint, vt Alexandri fortuna, tantique regni fasti-

gium, in istos humeros ruat; homines certè non ferent. Nihil dico de nobilioribus, quàm hic est; sed de viris tantùm, quibus inuitis nihil perpeti necesse est. Nec verò interest, Roxanis filium, quandocumque genitus erit, an Perdiccam regem habeatis; cùm iste sub tutelæ [illegible]ie regnum occupaturus sit. Ita[illegible] nemo ei rex placet, nisi [illegible]um natus est, & in tanta omnium festinatione, non iusta modò, sed etiam necessaria, exactos menses solus expectat, & iam diuinat marem esse conceptum, quem vos dubitatis paratum esse vel subdere. Si medius fidius Alexander hunc nobis regem post se reliquisset, id solum ex his quæ imperasset, non faciendum esse censerem. Quin igitur ad diripiendos thesauros discurritis? Harũ enim opum regiarum, vtique populus est hæres.

CONSVLTATIO PERSARVM DE STATV Monarchiæ, Aristocratiæ, & Democratiæ.

OTANIS ORATIO PRO IMPERIO POPVLARI.

Ex Herodoto.

Argumentum.

Oppresso Mago, qui Persarum errore abusus erat ad regnum occupandum, quia interregnum erat, consultant proceres quid facto opus sit, & quod genus administrandæ Reipublicæ sit saluberrimum. In his Otanes populare imperium cæteris anteponit omnibus: in quam sententiam hactenus est habita oratio, quæ potissimùm regni & popularis imperij contentionem habet.

Ed. H. S. Ἐμοὶ δοκέει ἔτι μὴ ἡμέων μουνάρχου μοῦνον μηκέτι γρηίζ. οὔτε γὰρ ἡδὺ, οὔτε ἀγαθόν. εἴδετε μὲν γὰρ τὸν Καμβύσεω ὕβριν ἐπ' ὅσον ἐπεξῆλθε, μετέχετε δὲ καὶ τῆς τοῦ μάγου ὕβριος. καὶ ὡς ἦ καὶ εἶη χρῆμα καταρτημένον μουναρχίη, τῇ ἔξεστι ἀνευθύνως τὰ βέλεται; καὶ γὰρ ἂν ἐς ἄριστον ἀνδρῶν πάντων, σφέας ἐς τοῦτο τὸ ἀρχαῖον, ἐκτὸς ἔων ἐωυτῆς νοημάτων τίθοιτο. ἐγγίνεται μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς ὕβριος ὑπὸ τῶν παρεόντων ἀγαθῶν. φθόνος δὲ ἐξ ἀρχῆθεν ἐνεμφύεται ἀνθρώπῳ· δύο δὲ ἔχων ταῦτα, ἔχει πᾶσάν κακότητα· τὰ μὲν γὰρ ὕβριν κεκορημένος ἐργάζεται πολλὰ καὶ ἀπάδαλα, τὰ δὲ φθόνῳ. κρίνει δὲ ἀνὴρ τύραννον, ἄφθονον εἶναι δεῖ ἐόντα γε τύραννον, ἄφθονον ἔχειν

Equidem vt posthac nostrũ vnus rerum solus potiatur author nequaquam fuerim: Quoniam id neq; iucundum, neque vtile est. Nam quò progressa sit Cambysis insolentia vidistis, & Magi quoque insolentiam experti estis. Qui autem, obsecro, sub vnius dominatu res bene constitutæ esse, rectéque & ordine administrari queant, cùm ei pro libidine agere omnia impune liceat? & cùm hic dominatus sit eiusmodi, qui virũ, omnium alioqui optimum, de pristinis curis cogitationibúsque dimouere possit? Etenim ad inuidiam iam inde ab initio homini ingenitam accedit ex præsentibus bonis insolẽtia. Quæ duo cùm habet, malorum omniũ fontem habet: Quippe qui ex insolẽtia, qua urget, ad multa facinora, ad muta etiam ex inuidia prorumpat. Nam eum quidem, qui solus rerum potitur, ab omni inuidia remotum esse deceret,

Inuidia & insolentia duo malorum fontes.

Digitized by Google

noſtris propulſamus illatum. Iactamur inuicem varietate fortunæ. Videlicet imperium, quod mutuò affectamus, vna gens non capit. Cæterùm etiamſi ſpes non ſubeſſet, neceſſitas tamen ſtimulare deberet. Ad extrema peruentum eſt. Matrem meam, duas filias, Ochum in ſpem huius imperij genitum, illos principes, illam ſobolem regiæ ſtirpis, duces veſtros, regum inſtar vinctos habet: niſi, quod in vobis eſt, ipſe ego maiore parte captiuus ſum. *Eripite viſcera mea ex vinculis, reſtituite mihi pignora*, pro quibus ipſe mori non recuſo. Parentem, liberos (nam coniugem in illo carcere amiſi) credite nunc omnes extendere ad vos manus, implorare patrios Deos, opem veſtram, miſericordiam, fidem expoſcere, vt ſeruitute, vt compedibus, vt precario victu ipſos liberetis. *An creditis æquo animo iis ſeruire, quocum reges eſſe faſtidiunt?* Video admoueri hoſtium aciem: ſed quo propius diſcrimen accedo, hoc minus iis quæ dixi poſſum eſſe contentus. Precor vos, per Deos patrios, æternumque ignem, qui præfertur altaribus, fulgorémque ſolis intra fines regni mei, orientis, per æternam memoriam Cyri, qui ademptum Medis Lydiſque imperium primus in Perſidem intulit, vindicate ab vltimo dedecore nomen, gentémque Perſarum. Ite alacres, & ſpe pleni, vt quam gloriam accepiſtis à maioribus veſtris, poſteris relinquatis. *In dextris veſtris iam libertatem, opem, ſpem futuri temporis geritis.* Effugit mortem, quiſquis contempſerit: timidiſſimum quemque conſequitur. Ipſe non patrio more ſolùm, ſed etiã vt conſpici poſſim, curru vehor, nec recuſo quominus imitemini me, ſiue fortitudinis exemplum, ſiue ignauiæ fuero.

Affectus inanes & magni.

OECONOMIA Orationis.

I. *Proponitur neceſſitas pugnæ, & momentum rei, quod grauiſſimum eſt.*

II. *Promiſſa à Rege omnia ad bellum neceſſaria, animis tantùm opus eſſe, quos vt faciat, Alexandri famam, et metum appoſitè omni induſtria extenuare conatur; quem fama dumtaxat magnum, re autem ipſa contemptum oſtendit.*

III. *Et hoc ab adiunctis prælij, quæ Perſis opportuna, Alexandro infirma.*

IV. *Ad ſummum Alexander vnum animal eſt, idque vecors, & temerarium: ſic hoſtem extenuat Polybius l. 3.*

Πετπτιά γε μὴν ἡ θρασύτης, ἡ θυμὸς ἄλογος, ἡ δὲ κατοδοξία καὶ τύφος, εὐχείρωτα πάντα τοῖς ἐχθροῖς. *Polyb. l. 3. p. 232.* Temeritas.

V. *Spes ingeritur dictis grauibus et ſententioſis de humanarũ rerum viciſſitudine, quò fit vt reflante fortuna res Alexandri nimis lætas acciſum iri credibile ſit. Simile eſt quod Demoſthenes Philippica prima, ſectione xij. de Philippo dicit:* Μὴ δῶς δεῦ νομίζειν ἐκεῖνον πάντα παρόντα πεπλῆσθαι. Deus ſolus immutabilis.

VI. *Et ſpei adtexitur ingens telum neceſſitas, qua rerum ſuarum extremã calamitatem tam grani et morata oratione exponit, vt ferreos animos poſſit emollire.*

VII. *Poſtremò infertur obſecratio grauis, & incenſa. Quod autem hic habet de æterno igne, explicat Curt. l. 3. Ignis quem ipſi ſacrum & æternum vocabant, argenteis altaribus præferebatur.*

ALEXANDRI ORATIO,
Ad trecentos milites.

ARGVMENTVM.

In Sogdianis petra erat expugnatu difficillima: patebat enim in altitudinem ſtadia 30. in orbem verò 150. vndequaque ardua & præcipita, ne callibus quidem vllis pervia. Vnus qui ad cacumen ducebat aditus, & anguſtus limes, ab hoſtibus tenebatur. Inſederãt enim petram triginta hominum millia. Alexander aduerſus impedimenta omnia & naturæ & artificij enitẽs, ne huic quidem difficultati cedere voluit; & quoniam vis non valuiſſet, dolo ſtatuit aggredi. Hoc igitur commentus eſt ad eludẽdos hoſtes ſtratagema. Negotium dat ducibus, vt trecentos expeditos iuuenes conquirant exercitatæ pernicitatis, qui rem pecuariam in montibus exercuerint, ac proinde aſſueuerint in præcipitiis & locis deuijs inſiſtere: his terrorẽ incutere hoſtibus parabat. Qui vt conuenerunt, hac oratione quid fieri velit, exponit. Rationem illis ad cacumen perueniendi aperit, hortatur vt ſtrenuè rem aggrediantur, & aduerſus omnes difficultates luctentur: denique addit animos propoſitis præmiis ampliſſimis; itáque illos dimittit.

Hortatoria ad rem arduam. Ex Q. Curtio. Alexandri labores.

VObiſcum (inquit) ô iuuenes, & mei æquales, vrbium inuictarum antè munimenta ſuperaui, montium iuga perenni niue obruta emenſus ſum; anguſtias Ciliciæ intraui, Indiæ ſine laſſitudine frigoris vim perpeſſus ſum, & mei documenta vobis dedi, & veſtra habeo. Petra, quam videtis, vnum aditum habet, quem barbari obſident, cætera negligunt. Nullæ vigiliæ ſunt, niſi quæ caſtra noſtra ſpectant. Inuenietis viam, ſi ſolerter rimati fueritis aditus ferentes ad cacumen. *Nihil tam altè natura conſtituit, quò virtus non poſſit eniti.* Experiendo, quæ cæteri deſperauerunt, habemus Aſiam in poteſtate. Euadite in cacumen: quod cùm ceperitis, candidis velis mihi ſignum dabitis: ego copiis admotis hoſtem in nos à vobis conuertam. Prædium erit ei qui primus occupauerit verticem, talenta decem; vno minus accipiet, qui proximus ei venerit; eadémque ad decem homines ſeruabitur portio. Certum habeo vos non tam liberalitatem intueri meam, quàm voluntatem.

Candor, ſignum felicitatis.

I. *Exordium à rebus antea geſtis efficaciſſimum, O paſſi grauiora.*

II. *Propoſitio rei, in qua calido artificio pericula diſſimulantur, & facilitate res alioqui difficilis adumbratur.*

III. *Hortatio efficax cum præmiorum lenocinio.*

GERMANICI ORATIO.

Conqueſtio, & hortatio ad vindictam ſceleris.

Germanicus Cæſar, peragrata Ægypto, in morbum incidit; quo leuatus, alio repentè fuit correptus, quo grauiter conflictatus eſt: & ſuberat ſuſpicio oblati à Piſone, præſide Syriæ, veneni. Deſperata valetudine, ſic apud amicos, qui tum frequentes aderant, moribundus loquutus eſt. Rogat ne impune tantum ſcelus patiantur eſſe Piſoni, & Plancinæ eius vxori, quæ particeps ſceleris credebatur. Rationem pœnarum perſequendarum aperit.

ARGVMENTVM.

EX TACITO.

Fato mori. SI fato concederẽ, iuſtus mihi dolor etiam aduerſus Deos eſſet, quòd me parentibus, liberis, patriæ intra iuuentam præmaturo exitu raperent: nunc ſcelere Piſonis & Plancinæ interceptus *vltimas preces pectoribus veſtris relinquo.* Referatis patri, ac fratri, quibus acerbitatibus dilaceratus, quibus inſidijs circumuentus, miſerrimam vitam peſſima morte finierim. Si quos ſpes mea, ſi quos propinquus ſanguis, etiam quos inuidia erga viuentem mouebat, illacrymabunt, quondam florentem, & tot bellorum ſuperſtitem, muliebri fraude cecidiſſe. Erit vobis locus querendi apud Senatum, inuocandi leges. *Non præcipuum hoc amicorum munus eſt, proſequi defunctum ignauo queſtu;* ſed quæ voluerit, meminiſſe; quæ mandauerit, exequi. Flebunt Germanicum etiam ignoti. Vindicabitis vos, ſi me potiùs quàm fortunam meam fouebatis. Oſtendite pop. Rom. Diui Auguſti Nepotem, eandémque coniugem meam: numerate ſex liberos. Miſericordia cum accuſantibus erit: fingentibúſque ſceleſta mandata, aut non credent homines, aut non ignoſcent.

Affectus doloris.

Querimonia grauis.

I. *Queritur de Piſone, ſed hæc nimis mollis & languida videtur oratio apud Sapientem, qui vitam omnem, & mortem, ὕλην ἀρετῆς putat, vt loquitur Syneſius libr. de Prouidentia.*

II. *Vltionem flagitat: Inerat hoc animis, & adhuc regnat peſſimum axioma,* Inimicum vlciſci, vitam accipere eſt alteram. *Publius Syrus. Fatum autem cuius hîc initio meminit, eſt, τῆς εἱμαρμένης θάνατος, vt appellatur à Demoſthene, in oratione περὶ στεφάνου, quæ opponitur morti violentæ. Sic Cicero dixit, mori ſuo fato, naturali ſcilicet morte, poſt iuſtum ætatis curriculum, confici.*

ALEXANDRI

ALEXANDRI ORATIO.

Hortatoria ad expeditionem.

Argumentum.

Inclinatis iam animis multitudinis ad requiem laborioſæ militiæ optandam, acceſſerat ſparſus, ſine authore quidem, ſed ex diuturniorum ſtatiuorũ occaſione excitatus miſſionis rumor. Qui etſi temerè percrebuerat, tamen tanta fuerat omnium auiditate acceptus, vt iam totis caſtris à gregariis militibus reditus compararetur. Quæ res non mediocriter Alexandrum vix ea ingreſſum, quæ animo & ſpe præceperat, perculit. Itaque proceribus propter errorem incuſatis, illis ipſis authoribus vulgus ab eo errore & cupiditate deducere hac oratione ſtatuit: qua leniter obiurgat milites quòd immaturum ſuarum victoriarum fructum velint percipere. Duas exponit conſilij ſui cauſas, cur nondum incœptis deſiſtat: Neque quæ parta ſint retineri poſſe, niſi ſubactis hoſtibus, qui ſuperſint, & his domitis, multo vberiores victoriæ fructus oſtẽdi, & ſeſe offerre; hæc niſi pacata teneri non poſſe: pacata verò ſecum his multò plura eſſe allatura. Eos præterea ad perſequendas de percuſſoribus Darij pœnas impellit.

Ex Quinto Curtio.

Alexandri expeditiones.

MAgnitudinem rerum, quas geſſimus, Milites, intuentibus vobis, minimè mirum eſt, & deſiderium quietis, & ſatietatem gloriæ occurrere: vt omittam Illyricos, Triballos, Bœotiam, Thraciam, Spartam, Achæos, Peloponeſum; quorum alia ductu meo, alia imperio auſpicióque perdomui. Ecce orſi bellum ad Helleſpontum, Ionas, Æolidem, ſeruitio barbariæ impotentis exeminus: Cariam, Lydiam, Cappadotiam, Phrygiam, Paphlagoniam, Pamphyliam, Piſidas, Ciliciam, Syriam, Phœnicem, Armeniã, Perſidem, Medos, Parthienem habemus in poteſtate. Plures prouincias complexus ſum, quàm alij vrbes ceperunt: & neſcio an enumeranti mihi quaſdam ipſarum rerum multitudo ſubduxerit. Itaque ſi crederem ſatis certam eſſe poſſeſſionem terrarum, quas tanta velocitate domuimus; ego verò, milites, ad Penates meos, ad parentem, ſororéſque, & cæteros ciues, vel renitentibus vobis erumperem; vt ibi potiſſimùm partâ vobiſcum laude & gloriâ fruer, vbi nos vberrima victoriæ præmia expectant, liberorum, coniugum, parentúmque lætitia, pax, quies, rerum per virtutem partarum ſecura poſſeſſio. Sed in nouo, & (ſi verum fateri volumus) *precario imperio*, adhuc iugum eius rigida ceruice ſubeuntibus barbaris, tempore (milites) opus eſt, dum mitioribus ingeniis imbuuntur, & efferatos mollior conſuetudo permulcet. Fruges quoque maturitatem ſtatuto tẽpore expectant, ab eo etiam illa ſenſus omnis expertia, tamen ſua lege miteſcunt. Quid creditis, tot gentes alterius imperio ac nomini aſſuetas, non ſacris, non moribus, non commercio linguæ cohærentes, eodem prælio domitas eſſe quo victæ ſunt? Veſtris armis continentur, non ſuis moribus; ſed qui præſentes metuunt, in abſentia hoſtes erunt: Cum feris beſtiis res eſt, quas captas & incluſas, quia ipſa-

Tempus opportunum expectandum.

rum natura non potest, longior dies mitigat. Et adhuc sic ago tanquam omnia subacta sint armis, quæ fuerunt in ditione Darij. Hyrcaniam Nabarzanes occupauit. Bactra non possidet solùm parricida Bessus, sed etiam minatur. Sogdiani, Dahæ, Massagetæ, Sacæ, Indi sui iuris sunt: Omnes hi simul, si terga nostra viderint, sequentur. Illi enim eiusdem nationis sunt, nos alienigenæ & externi. Suis autem quique parent placidiùs, etiam cùm is præest, qui magis timeri potest. Proinde aut quæ cepimus, omittenda sunt: aut quæ non habemus, occupanda. Sicut in corporibus ægris, milites, nihil quod nociturum est, medici relinquunt, sic nos quicquid obstat imperio, recidamus. *Parua sæpe scintilla contempta magni excitauit incendium. Nihil tutò in hoste despicitur; quem spreueris, valentiorem negligentia facies.* Ne Darius quidem hæreditarium Persarum accepit imperium, sed in sedem Cyri beneficio Bagoæ castrati hominis admissus: ne vos magno labore credatis Bessum vacuum regnum occupaturum. Nos verò peccauimus, Milites, si Darium ob hoc vicimus, vt seruo eius traderemus imperium, qui vltimum ausus scelus, regem suum etiam externæ opis egentem, certè cui nos victores pepercissemus, quasi captiuum in vinculis habuit, ad vltimum ne à nobis conseruari posset, occidit. Hunc vos regnare patiemini? quem equidem crucifixum videre festino, omnibúsque Regibus, gentibúsque fidei, quam violauit, meritas pœnas soluentem. At herculè, si mox eundem Græcorum vrbes, aut Hellespontum vastare nuntiatum erit vobis, quo dolore afficiemini, Bessum præmia vestræ occupasse victoriæ? Tunc ad repetendas res festinabitis, tunc arma capietis. Quando autem præstat, territum adhuc, & vix mentis suæ compotem, opprimere? Quatridui nobis iter supereſt: qui tot proculcauimus niues, tot amnes superauimus, tot montium iuga transcurrimus, non mare illud, quod exæstuans iter fluctibus occupat, euntes nos moratur: non Ciliciæ fauces, & angustiæ includunt: plana omnia, & prona sunt, *in ipso limine victoriæ stamus.* Pauci nobis fugitiui, & domini sui interfectores, supersunt. Egregium me hercule opus, & inter præmia gloriæ vestræ numerandum, posteritati famæque tradetis: Darij quoque hostis, finito post mortem eius odio, parricidas esse vos vltos, neminem impium effugisse manus vestras. Hoc perpetrato, quanto creditis Persas obsequentiores fore, quum intellexerint vos pia bella suscipere, & Bessi sceleri, non nomini suo, irasci?

Parua non contemnenda. Initiis malis obsistendum.

Inter grauissimas hortationes est Cyri morientis ad filios oratio apud Xenophontem, Παῖδες ἐμοὶ, quam, quia prolixior est, omitto.

OECONOMIA Orationis.

I. *Demulcet à rebus antea gestis. Quod fuit durum pati, meminisse dulce est.*

II. *Verùm stabilienda est fortuna semel erecta, atque in eo mora opus est.*

III. *Et hoc probatur ab adiunctis domitarum gentium.*

IV. *Sed neque omnia domita aut pacata.*

V. *Et hæ reliquiæ si negligantur, vt paruæ scintillæ contemptæ, magnũ excitabunt incendium:* Λύπλαγὸ τὰ μὲν τῶν πολέμων, ἢν ἀλίγου τὰ πολλὰ, *vt ait Thucydides in oratione Archidami citata.*

VI. *Grauissime vrget à Bessi parricidio, & indignitate, cui crux debetur, non regnum ab eo occupatum.*

VII. *Post iustissimas & necessarias belli rationes facilitas rei conficiendæ expenditur.*

Digitized by Google

VIII. *Ad ſummum, generoſarum mentium eſca, gloria: hic autem actus extremum eſt, ſed glorioſiſſimus eſt, & quaſi aurea totius operis Coronis.*

CONSVLTATIONES.

CONSVLTATIO DE propagando imperio.

ORATIO ALEXANDRI, ad Milites.

In hac exhortatione elucet vis blandæ perſuaſionis, & dominium illius Suadæ, fortiter & ſuauiter in animos influentis.

Ex Q. Curtio.

NOn ignoro, Milites, multa quæ terrere vos poſſent, ab incolis Indiæ per hos dies induſtria eſſe iactata: ſed non eſt improuiſa vobis mentientium vanitas. Sic Ciliciæ fauces, ſic Meſopotamiæ campos, Tigrim, & Euphratem, quorum alterum vado tranſiuimus, alterum ponte terribilem fecerant Perſæ. *Numquam ad liquidum fama perducitur.* Omnia illa tradente maiora ſunt vero. Noſtra quoque gloria, cùm ſit ex ſolido, plus tamen habet nominis, quàm operis, modò quis belluas offerentes mœniũ ſpeciem, quis Hydaſpem amnem, quis cætera auditu maiora quàm vera ſuſtinere poſſe credat. Olim hercule *fugiſſemus ex Aſia, ſi nos fabulæ debellare potuiſſent.* Creditiſne, Elephantorum greges maiores eſſe quã vſquam armentorum ſunt? cùm & rarum ſit animal, nec facilè capiatur, multóq; difficiliùs mitigetur? Atque eadem vanitas copias peditum equitúmque numerauit. Nam flumen, quo latiùs fuſum eſt, hoc placidiùs ſtagnat, quippe anguſtis ripis coercitum, & in anguſtiorem alueum eliſum, torrentes aquas inuehit. Cõtra, ſtatio aluei, ſegnior curſus eſt. Præterea in ripa omne periculum eſt, vbi applicantes nauigia hoſtis expectat. Ita quantumcumque flumen interuenit, idem futurum diſcrimen eſt euadentium in terra. Sed omnia iſta vera eſſe fingamus. Vtrũne vos magnitudo belluarum an multitudo hoſtium terret? Quod pertinet ad Elephantos, præſens habemus exemplum; in ſuos vehementiùs quàm in nos incurrerunt; tam vaſta corpora ſecuribus falcibúſque mutilata ſunt. Quid autem intereſt, totidem ſint quot Porus habuit, an tria millia; cùm vno aut altero vulneratis, cæteros in fugam declinare videmus? Deinde parcos quoque, & incommodè regunt. Congregata verò tot millia, ipſa ſe elidunt, vbi nec ſtare nec fugere potuerint inhabiles vaſtorum corporum moles. Equidem ſic animalia iſta contempſi, vt cùm haberem ipſe, non oppoſuerim, ſatis gnarus plus ſuis quàm hoſtibus periculi inferre. At enim equitum peditúmque multitudo vos commouet? cum paucis enim pugnare ſoliti eſtis, & nunc primùm inconditam ſuſtinebitis turbam? Teſtis aduerſus multitudinem inuicti Macedonum roboris Granicus amnis, & Cilicia inundata cruore Perſarum, & Arbela, cuius campi deuictorum à vobis oſſibus ſtrati ſunt. Serò hoſtium legiones numerare cœpiſtis, poſteaquam ſolitudinem in Aſia vincendo feciſtis. Cùm per Helleſpontum nauigaremus, de paucitate noſtra cogitandum fuit: nunc nos Scythæ ſequuntur, Bactriana auxilia præſto ſunt, Dacæ Sogdianíque inter nos militant. Nec tamen illi turbæ confido, veſtras manus intueor, veſtram virtutem, rerum quas geſturus ſum, vadem prædémque habeo. Quamdiu vobiſcum in acie

ſtabo, nec mei nec hoſtium exercitus meminero. Vos modò animos mihi plenos alacritatis ac fiduciæ adhibete. Non in limine operum laborúmque noſtrorum, ſed in exitu ſtamus: peruenimus ad Solis ortũ, & Oceanum, niſi obſtat ignauia: inde victores perdomito fine terrarum, reuertemur in patriã. Nolite (quod pigri agricolæ faciunt) maturos fructus per inertiam emittere è manibus. Maiora ſunt periculis præmia: diues eadem & imbellis eſt regio. Itaque non tam ad gloriam vos duco, quàm ad prædam. Digni eſtis, qui opes, quas illud mare littoribus inuenit, referatis in patriam. Digni qui nihil inexpertum, nihil metu omiſſum relinquatis, per vos gloriámque veſtram, qua humanum faſtigium exceditis, pérque & mea in vos, & in me veſtra merita: quibus inuicti contendimus, oro quæſoque, ne humanarum rerum terminos adeuntem alumnum commilitonémque veſtrum, ne dicam Regem, deſeratis. Cætera vobis imperaui, hoc vnum debiturus ſum: & is vos rogo, qui nihil vnquam vobis præcepi, qui primus me periculis obtuli, qui ſæpe aciem clypeo meo texi, ne infregeritis in manibus meis palmam, qua Herculem Libertúmque Patrem, ſi inuidia abfuerit, æquabo. Date hoc precibus meis, & tandem obſtinatum ſilentium rumpite. Vbi eſt ille clamor alacritatis veſtræ index? Vbi eſt ille meorum Macedonum vultus? Non agnoſco vos, milites, nec agnoſci videor à vobis, ſurdas iamdudum aures pulſo, aduerſos animos & infractos excitare conor. Neſcio quid imprudens in vos deliqui, quòd me ne intuen quidem vultis; in ſolitudine mihi videor eſſe. Nemo reſpondet, nemo ſaltem negat: quos alloquor? quid autem poſtulo? veſtram gloriam & magnitudinem iudicamus. Vbi ſunt illi quorum certamen paulo antè vidi, contendentium, qui potiſſimùm vulnerati Regis corpus exciperent? deſertus, deſtitutus ſum, hoſtibus deditus. Sed ſolus quoque ire perſeuerabo. Obiicite me fluminibus & belluis, & illis gentibus quarum nomina horretis; inueniam qui deſertum à vobis, ſequantur, Scythæ Bactrianíque erunt mecum, hoſtes paulo antè. nunc milites noſtri. Mori præſtat quàm precariò Imperatorẽ eſſe. Ite reduces, domos, ite deſerto rege ouãtes. Ego hîc à vobis deſperatæ victoriæ, aut honeſtæ morti locũ inueniã.

Finis non negligendus.

Exhortatio blanda.

OECONOMIA Orationis.

I. *Exordium captat à ſparſis rumoribus, & aſſtato terrore, quem ſtatim diſcutere conatur, cùm ſua naturâ famam mendacem experimentis comprobat. Refertè in eam ſententiam dixit Lucanus libro primo:*

quiſque pauendo
Dat vires famæ, nulloque auctore malorum,
Quæ finxere, timent: Lucan. l. 1. & Tertull. in Apologetico. Cur malum fama? quia velox, an quia plurimùm mendax?

II. *Atque vt prudens orator timoris ſcrupulos radicitus euellat, cauſas ſcrutatur: illæ ſunt partim in difficultate trajiciendi fluminis, partim ex hoſtium multitudine, Elephantorúmque terroribus, quæ omnia ſolertiùs extenuat. Porro de Elephantis Indicis, qui ſunt Libycis præſtãtiores, déque eorũ pugna, & moderatione, multa Polybius lib. v.*

III. *Extenuatis rebus hoſtium, ſuas exaggerat, & quaſi συμπαθεῖ: ſunt autem illæ, virtutes antea partæ, bellicarum rerum peritia, gloria nominis, exterarum gentium ſubſidia, Macedonum robora.*

IV. *His commemoratis ſuccedit hortatio blanda, & illex, cui additur etiã precatio, qua nihil ſuauius et robuſtius: nam, vt ait Tacitus, Suaſioet Precatio ab eo qui poteſt iubere, vim neceſſitatis*

Digitized by Google

habet. Ad ſummum nihil omittit ad deliniendos milites, modò laudans, modò increpans, modò blandienti, modò irato ſimilis, amore, metu, pudore, potentiſſimis machinis pugnat, & quaſi dulcia ſpargit fulmina.

ORATIO POENI ad Alexandrum, priori reſpondens.

Ex Curt. li. 9.

DIj prohibeant à nobis impias mentes, & profectò prohibent: Idem animus eſt tuis, qui fuit ſemper, ire quò iuſſeris, pugnare, periclitari, ſanguine noſtro cõmendare poteſteritati tuum nomen. Proinde, ſi perſeueras, inermes quoque, & nudi, & exangues, vtcumque tibi cordi eſt, ſequimur, vel antecedimus. Sed ſi audire vis, non fictas tuorum militum voces, verùm neceſſitate vltima expreſſas, præbe quæſo propitias aures, imperium atque auſpicium tuum conſtantiſſimè ſecutis, & quocunque pergis, ſecuturis. Viciſti, Rex, magnitudine rerum, non hoſtes modò, ſed etiam milites. Quicquid mortalitas capere poterat, impleuimus, emenſis maria terrâſque meliùs nobis quàm incolis omnia nata ſunt. Penè in vltimo mundi fine conſiſtimus, in alium orbem paras ire, & Indiam quæris, Indis quoque ignotam. Inter feras ſerpentéſque degentes eruere ex latebris & cubiculis ſuis expetis, vt *plura quàm ſolvidet, victoria luſtres. Digna prorſus cogitatio animo tuo, ſed altior noſtro. Virtus enim tua ſemper in incremento erit, noſtra vis in fine iam eſt.* Intuere corpora exanguia, tot perfoſſa vulneribus, tot cicatricibus putrida. Iam tela hebetia ſunt, iam arma deficiunt, veſtem Perſicam induimus, quia domeſtica ſubuehi non poteſt. In externum degenerauimus cultum. Quoto cuique lorica eſt? quis equum habet? iube quæri, quàm multos ſerui ipſorum perſecuti ſunt? quod cuique ſuperſit ex præda? *Omnium victores, omnium inopes ſumus. Nec luxuria laboramus, ſed bello.* Inſtrumenta belli conſumpſimus, hunc tu pulcherrimum exercitum nudum obiicies belluis? quarum vt multitudinem augeant de induſtria barbari, magnum tamen eſſe numerum, etiam ex mendacio intelligo. Quòd ſi adhuc penetrare in Indiam certum eſt; Regio à meridie minùs vaſtata eſt. Quâ ſubactâ, licebit decurrere in illud mare, quod rebus humanis terminum voluit eſſe natura. *Cur circuitu petis gloriam, quæ ad manum poſita eſt?* Hic quoque occurrit Oceanus. Niſi mauis errare, *perueniemus, quò tua fortuna ducit.* Hæc tecum, quàm ſine te, cum his loqui malui, non vti inirem circunſtantis exercitus gratiam, ſed vt vocem loquentium potiùs quàm vt gemitum murmurantium audires.

Alexandri res geſtæ.

Militum arumnoſorum ſtatus.

OECONOMIA Orationis.

I. *Artificioſiſſima hæc reſponſio, in qua primùm milites dant manus ſuo Imperatori, promptiſſima quæque obſequia polliciti; mox leni inſinuatione ſpargunt mites querimonias, quarum tanta ſunt illecebræ, vt querendo, auidiſſimum gloriæ iuuenem, molliori tractent articulo, et vehementer laudent: ſibi quoque ſubſidium et ceſſationem laborum in hac erumnoſiſſima expeditione ſuauiter & magna rationum efficacitate flagitent.*

CONSVLTATIO DE Imperatore eligendo.

ORATIO PERDICÆ ad Milites.

Digitized by Google

gium, in iſtos humeros ruat; homines certè non ferent. Nihil dico de nobilioribus, quàm hic eſt; ſed de viris tantùm, quibus inuitis nihil peti neceſſe eſt. Nec verò intereſt, Roxanis filium, quandocumque genitus erit, an Perdiccam regem habeatis; cùm iſte ſub tutelæ ſpecie regnum occupaturus ſit. Ita nemo ei rex placet, niſi antequam natus eſt, & in tanta omnium feſtinatione, non iuſta modò, ſed etiam neceſſaria, exactos menſes ſolus expectat, & iam diuinat marem eſſe conceptum, quem vos dubitatis paratum eſſe vel ſubdere. Si medius fidius Alexander hunc nobis regem poſt ſe reliquiſſet, id ſolum ex his quæ imperaſſet, non faciendum eſſe cenſerem. Quin igitur ad diripiendos theſauros diſcurritis? Harũ enim opum regiarum, vtique populus eſt hæres.

CONSVLTATIO PERSARVM DE STATV Monarchiæ, Ariſtocratiæ, & Democratiæ.

OTANIS ORATIO PRO IMPERIO POPVLARI.

Ex Herodoto.

Argumentum.

Oppreſſo Mago, qui Perſarum errore abuſus erat ad regnum occupandum, quia interregnum erat, conſultant proceres quid facto opus ſit, & quod genus adminiſtrandæ Reipublicæ ſit ſaluberrimum. In his Otanes populare imperium cæteris anteponit omnibus: in quam ſententiam hactenus eſt habita oratio, quæ potiſſimùm regni & popularis imperij contentionem habet.

Ed. H. S.

Ἐμοὶ δοκέει ἔτι μοὶ ἡμέων μουνάρχου μοῦνον μηκέτι γρόιζ. οὔτε γὰρ ἡδύ, οὔτε ἀγαθόν. εἴδετε μὲν γὰρ τὸν Καμβύσεω ὕβριν ἐπ' ὅσον ἐπεξῆλθε, μετεχέατε δὲ καὶ τῆς τοῦ μάγου ὕβριος. καὶ οἰκὸς μὲν αὖ εἶναι κέρμα καταρτημένον μουναρχίην, τῇ ἔξεστι ἀνευθύνως πρήσσειν τὰ βούλεται; καὶ γὰρ αὖ τὰ ἄριστα ἀνδρῶν πάντων, σφέα ἐς ταύτην τὴν ἀρχὴν, ἐκτὸς τῶν ἐωυτοῦ νοημάτων τίθησι. ἐγγίνεται μὲν γὰρ ἡ ὕβρις ἅμα τῷ παρεόντων ἀγαθῶν. φθόνος δὲ ἀρχῆθεν ἐνεμφύεται ἀνθρώπῳ· δύο δὲ ἔχων ταῦτα, ἔχει πᾶσαν κακότητα· τὰ μὲν γὰρ ὕβρει κεκορημένος ἐρᾷ πολλὰ καὶ ἀπόνοια, τὰ δὲ φθόνῳ. καίτοι αὐδενὸς γε τύραννον, ἄφθονον ἔδει εἶναι,

EQuidem vt poſthac noſtrũ vnus rerum ſolus potiatur author nequaquam fuerim: Quoniam id neq; iucundum, neque vtile eſt. Nam quò progreſſa ſit Cambyſis inſolentia vidiſtis, & Magi quoque inſolentiam experti eſtis. Qui autem, obſecro, ſub vnius dominatu res bene conſtitutæ eſſe, rectéque & ordine adminiſtrari queant, cùm ei pro libidine agere omnia impune liceat? & cùm huic dominatus ſit eiuſmodi, qui virũ, omnium alioqui optimum, de priſtinis curis cogitationibúſque dimouere poſſit? Etenim ad inuidiam iam inde ab initio homini ingenitam accedit ex præſentibus bonis inſolẽtia. Quæ duo cùm habet, malorum omniũ fontem habet: Quippe qui ex inſolẽtia, qua urget, ad multa facinora, ad muta etiam ex inuidia prorumpat. Nam eum quidem, qui ſolus rerum potitur, ab omni inuidia remotum eſſe deceret,

Inuidia & inſolentia duo malorum fontes.

ἔχοντά γε πάντα τἀγαθά. τὸ δ' ὑπεναντίον τούτου ἐς τοὺς πολίτας πέφυκε. φθονέει γὰρ τοῖσι ἀρίστοισι περιεοῦσί τε ἐν ζώοισι, χαίρει δὲ τοῖσι κακίστοισι τῶν ἀστῶν. διαβολὰς δὲ ἄριστον ἐνδέχεται ἠκέστας· ἀναρμοστότατον δὲ πάντων· ἑνὶ γὰρ ἀνδρὶ μετεῖναι δοῦναί τε, ἀπέχθεται, ὅτι οὐ χάρτα, διεφθάρται. ἑνί τε διεφθαρμένῳ πολλὰ χάρτα ἔχθεται, ὅτι δικαίων ἀνεύθυνος. τὰ δὲ δὴ μάλιστα ἔρχεται ἀρίστη, νόμων τε κεῖ πάσεια, ἐξ βιᾶται γυναῖκας, κτείνει τε ἀκρίτους. πλῆθος δὲ ἄρχον, πρῶτα μὲν οὔνομα πάντων κάλλιστον ἔχει, ἰσονομίην, δεύτερα δέ, τάτων τῶ ὁμόναρχος, ποιέει οὐδέν. πάλιν μὲν γὰρ ἄρχει, ὑπεύθυνοι δὲ ἀρχὴν ἔχει, βουλεύματα δὲ πάντα ἐς τὸ κοινὸν ἀναφορή. τίθεμαι ὦν γνώμην, μοναρχίην ἡμέας μοναρχέειν, τὸ πλῆθος ἀνέντας· ἐν τῷ γὰρ πολλῷ ἐνὶ τὰ πάντα.

vtpote qui omnia bona possideat: Sed ita se erga populares suos gerit, vt qui planè contrario præditus est ingenio. Siquidem eorum optimis quibusque, qui superstites sunt, inuidet, pessimis autem delectatur: criminationibus etiam & calumniis locum dare, optimum esse censet. & (quod est quiddam maximè secum dissidēs) siquidem eum non valde suspicias, infensus est, quòd non impensè colatur: sin impensè quis eum colat, eo cultu tanquam assentatione offenditur: Vt autem ad ea multa, quæ omnium grauissima sunt, veniam, iura patria euertit, mulierum est stuprator, indemnatorum interfector. At cùm dominatur populus, primùm quidem nomen obtinet omnium pulcherrimum, Isonomian, (id est iuris æquabilitatem) deinde verò nihil eorum agit, quæ is, penes quem vnum est summa rerum, agere solet. Sortitur enim populus magistratus, & administrationis rationes refert, suáque cōsilia inter se communicant. Quamobrem censeo, nobis, missum facientibus vnius dominatum, populum euchendum esse; in eo enim nihil desiderare possumus. Democratia.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. *Præceps & concisa sententia cōtra μοναρχίαν, cuius ratio duplex affertur in genere. Vna vtilitatem spectat, altera voluptatem.*

II. *Primò dissuadet à recētibus exēplis Cambysis & Smerdis; quorum contumeliæ cui tandem ignotæ?*

Potentia nimia inuidiosa.

III. *A natura regni: magnum nequitiæ irritamentum, nimia potentia.* Quod non potest, vult posse, qui nimiùm potest. *Et fermè duo regū morbi, contumelia, & inuidia. Hæc (inquit) ex vitæ mollitia, & bonorum affluētia; illa ex metu & insatiabili ambitionis cupiditate. Hinc aliæ atque aliæ vitiorum pestes oriuntur.*

IV. *Antapodosis status popularis, in quo (inquit) nomen blandū, criminū exilium, moderatio prudēs, et mansueta, ex consiliorum omniū cōsociatione.*

ORATIO MEGABYSI.

Ex eodem Herodoto.

Argumentum.

Sententiam dixit in eodem consilio Megabysus, placeréque sibi ostendit quòd superiori sententia regnum videbat abrogari; sed nequaquam sibi probari, quòd rerum summam ad populum deferret; eique generi paucorum dominatum anteponit.

DE-

DE ARISTOCRATIA.

Τὰ μὲν Ὀτάνης εἶπε, τυραννίδα πάνυ, λελήθαμεν καὶ ταῦτα. τὸ δὲ εἰς τὸ πλῆθος ἄνωγα φέρειν τὸ κράτος, γνώμης ἐστὶ ἀείσης ἡμάρτηκε· ὄμιλος γὰρ ἀχρειίου οὐδὲν ἔστιν ἀξιωτότερον, οὐδὲ ὑβριστικώτερον. καὶ τυράννου μὲν φεύγοντας ἄνδρας, εἰς δῆμον ἀκόλαστον ὕβρεως πεσεῖν, ἧκιστ' οὐδαμῶς ἀναγκαῖον. ὁ μὲν γὰρ εἴ τι ποιεῖ, γινώσκων ποιεῖ· τῷ δὲ οὐ γινώσκειν ἐστί. πῶς γὰρ ἂν γινώσκοι ὃς οὔτ' ἐδιδάχθη, οὔτε οἶδε καλὸν οὐδὲν, οὐδὲ αἰσχρόν; ὥθέϊ τε ἐμπίπτων πᾶν πρῆγμα ἄνευ νόου, χειμάρρῳ ποταμῷ ἔοικε: δῆμον μὲν νῦν, οἱ Πέρσαι κακὸν νομίζουσι, οὕτω χρῆσθαι· ἡμεῖς δὲ ἀνδρῶν τῶν ἀρίστων ἐπιλέξαντες ὁμιλίαν, τούτοις παραδώσομεν τὸ κράτος. ἐν γὰρ δὴ τούτοισι, καὶ αὐτοὶ ἐσόμεθα, ἄριστον δὲ ἀνδρῶν εἰκὸς ἄριστα βουλεύματα γίνεσθαι.

EA quidem quæ Otanes, ad abolendum vnius dominatum, pertinentia dixit, à me quoque dicta sunto: sed quod ad summam rerum populo deferendam hortatur, in eo certè ab optima aberrauit sententia. Futili enim multitudine nihil est amentius, nihil est insolentius: atqui nos, dum tyranni insolentiã fugimus, in populi petulãtis insolentiã incidere, omnino intolerabile fuerit. Ille enim, si quid facit, quid faciat, intelligit, at hic nulla intelligentia præditus est. Ecqua enim præditus esse possit, qui neque edoctus est, neque quicquam eorum quæ honesta sunt, aut sibi conuenientia, cognitum habet? Sed in negotia, quæ gerenda sunt, irruens, ea sine vllo consilio protrudit, torrenti similis. Quamobrem, qui Persis malè consultum cupiunt, ij populare imperium experiantur. At nos præstantissimorum virorum delecto cœtu, imperium illis tradamus. In eorum enim & ipsi numero erimus. Ac profectò, vt præstantissimorum præstantissima consilia sint, rationi consentaneum est.

Democratia improbatur.

Populi mores.

OECONOMIA ORATIONIS.

1. Dissuadet à natura populi, qui est δύσμετα χειρικώτατον ζῶον, *animal morosum, intractabile, præceps, inops consilij, torrenti fluuio simile. Plato etiam definit, animal,* βάσιμον, ὠμὸν, ἀνοίδητον, *animal inuidum, crudele, iugo disciplinæ exolutum.*

ORATIO DARII.

Ex eodem, ibidem.

Argumentum.

Tertio loco sententiam dixit Darius, qua regium Imperium probat. Præstare enim aliis grauitate, stabilitate, commoditate regendæ reipublicæ.

Digitized by Google

PRO REGNO.

Ἐμοὶ τὰ μὲν εἶπε Μεγάβυζος, ἐς τὸ πλῆθος ἴσχοντα, δοκεῖ ὀρθῶς λέξαι· τὰ δ' ἐς ὀλιγαρχίαν, οὐ ὀρθῶς. τριῶν γὰρ προκειμένων, καὶ πάντων τῶν λόγῳ ἀρίστων ὄντων, δήμου τε ἀρίστου, καὶ ὀλιγαρχίας, καὶ μοναρχου, πολλῷ τοῦτο προέχειν λέγω. οὐδὲ γὰρ ἑνὸς τοῦ ἀρίστου οὐδὲν ἄμεινον ἂν φανείη. γνώμῃ γὰρ τοιούτῳ χρώμενος ἐπιτροπεύοι ἂν ἀμώμητος τὸ πλῆθος, σιγῷτο δ' ἂν βουλεύματα ὑπ' οὐδενὸς ἀνθρώπων οὔτω μάλιστα.

Ἐν δὲ ὀλιγαρχίᾳ, πολλοῖσι ἀρίστοις ἐπαιρόμενοι ἐς τὸ κοινὸν, ἔχθεα ἴδια ἰσχυρὰ εἰλίς ἐγγίνεται· αὐτῶν γὰρ ἕκαστος κελεύων κορυφαῖος εἶναι, γνώμησί τ' νικᾶν, ἔχθεα μεγάλα πολίτῃσιν ἐπαείρει· ἐξ ὧν στάσιες ἐγγίνονται, ἐκ δὲ τ' στάσιων, φόνος· ἐκ δὲ τοῦ φόνου, ἐπὶ ἐς μοναρχίαν. καὶ ἐν τούτῳ δῆλον ἔστιν ὅσον ἀγαθὸν τοῦτο ἐστιν. δήμου τε γὰρ ἄρχοντος, ἀδύνατα, μὴ οὐ κακότητα ἐγκύψαι· κακότητος τοίνυν ἐγκυψάσης ἐς τὰ κοινὰ, ἔχθεα μὲν οὐκ ἐγγίνεται τοῖσι, φιλίαι δ' ἰσχυραί. οἱ γὰρ κακοῦντες τὰ κοινὰ, συνκρύπτοντες ποιεῦσι. τοῦτο δ' τοιοῦτο γίνεται, ἐς ὃ ἂν σοφιστής τις τοῦ δήμου, τὸν τοιοῦτον παύσῃ, ὃν δ' αὐτῶν, θωυμάζεται οὗτος δὴ ὑπὸ τ' δήμου. θωυμαζόμενος δ' ἂν ὧν ἐφάνη μέγαρχος ἐὼν, καὶ ἐν τούτῳ δηλοῖ κ' οὗτος, ὡς ἡ μοναρχίη κράτιστον. εἰ δὲ ὁπὶ πάντα συλλαβόντα εἰπεῖν, κόθεν ἡμῖν ἐλευθερίη ἐγένετο, καὶ τίν' ἔστι; κότερα παρὰ τοῦ δήμου, ἢ ὀλιγαρχίης, ἢ μοναρχου; ἔχω τοίνυν γνώμην, ἡμέας ἐλευθερωθέντας διὰ ἕνα ἄνδρα, τὸ τοιοῦτο φρουρέειν. χρεὼν τι τούτου, πατρίους νόμους μὴ λύειν, ἴσχοντας εὖ· οὐ γὰρ ἄμεινον.

AT mihi, quæ Megabyzus de ſtatu dominatus popularis dixit, rectè dicta eſſe videntur: At quæ de paucorum dominatu, non item. Si enim tres proponantur ſtatus, quorum vnuſquiſque ſuo in genere ſit præſtantiſſimus, dominatus populi, paucorum dominatus, & vnius, hunc longè ancellere dico: viro enim quopiam optimo nihil vtilius comperiri queat. Eo ſiquidem animo præditus, populo ita præerit, vt in nullam reprehenſionem incurrat, & conſilia hoſtis minimè enuntientur.

At verò in paucorum dominatu, quum in commune ſinguli virtutis ſuæ ſpecimen edere conantur, tunc graues inimicitiæ concipiuntur: dum enim quiſque caput eſſe, & primum ſuam ſententiam locum obtinere cupit, in graues inimicitias incidunt, ex quibus ſeditiones oriuntur, ex his autem homicidia: tandémque per hæc, ad vnius dominatum deuenitur; vnde hunc ſtatum longè eſſe præſtantiſſimum apparet. Nam contra, ſi penes populum ſit imperium, fieri nullo modo poteſt quin interueniat improbitas. At quum adminiſtrationi reipublicæ interuenit improbitas, non inimicitiæ ſed firmæ amicitiæ gignuntur. Quoniam qui ſe improbè in Reipublicæ adminiſtratione gerunt, alij aliorum improbitatem celant. Id autem tantiſper fit, dum aliquis poteſtatem in populum adeptus, tales homines compeſcuerit. Quas ob res illum ſuſcipit etiam & in pretio habet populus. Dum autem in pretio eſt, euadit repentè dominator omnium. Quo facto, & hic vnius dominatum, ſtatum eſſe omnium optimum declarat. Atque vt vno verbo omnia complectar, vnde & cuius munere libertatem habemus? à populóne, an à paucorum, an ab vnius dominatu? Quum igitur vnius viri opera libertatem conſequuti ſimus, hinc dominatus vnius viri ſtatum nobis amplectendum tuendúmque cenſeo, ac præterea minimè committendum, vt patrias leges, quæ bonæ ſunt, labefactemus: minimè enim hoc expedit.

Digitized by Google

OECONOMIA ORATIONIS.

I. Vnius optimi imperium præstantissimum, Εἷς ϛασιλεὺς, ᾧ τοίεγος ἔσω, *iuxta Homerum, Iliad. 2. & Aristotelem, l. 8. Ethic. c. 10.* Ἄ̓ειρον ἡ βασιλεία.

II. Confirmat, refellendo Oligarchiam, vt dissensionibus obnoxiam, è quibus infinita mala pullulant.

III. *Contrà magna est monarchiæ vtilitas.*

Natura commenta est regem; quod & ex aliis animalibus licet cognoscere. Senec. l. 1. de Clementia, Apes sine Rege esse non possunt, vt scribit Plinius, l. 2. natur. histor. c. 17. Grues vnum ducem, quem sequuntur, eligunt, Arist. l. 1. de hist. anim. c. 1. πρᾶττέσα τοσούτῳ ἡ διχοστίεσα μοναρχία, ὅσῳπερ ῥᾷον ἐστιν ἑνὸς ἀνδρὸς χειμῶνα παυσάμενον τὸν νοῦν, μᾶλλον ἢ πολλοῖς ἡγεμόσι διαφόροις διανοίαις ζητεῖν πλοῦν: *Tanto iustior & mitior monarchia, quanto facilius est vni quàm multis morem gerere (inquit Isocrat. ad Nicoclem.)* Monarchia politiarum optima.

Nulla fides regni sociis, omnisque potestas
Impatiens consortis erit.
Lucan. l. 1.

MARCI ANTONINI ORATIO AD PROCERES, qua filium Imperatorem renuntiat, & commendat.

Ex Herodiano.

Argumentum.

Marcus Antoninus, Imperator, quum ex graui morbo decumberet, nec se procul à vitæ exitu abesse intelligeret, amicos conuocauit: Ad eos, quum conuenissent, hac oratione est vsus, ijsque, quum lubricas adolescentiæ vias, & in ea ætate periculi plenam esse potentiam ostendisset, filium commendauit.

Ἄ̓χθεσθε μὴ ὑμᾶς ἐφ' οἷς ἐρᾶτέ με διακείμενον, θαυμαστὸν οὐδέν. φύσει τι γὰρ τὸ ἀνθρώπινον ξυνηδὲς ἐν τοῖς ὁμοφύλοις συμφοραῖς, τά τε δικαιότατα ὑπὸ τῶν ἄλλων πάσχοντα οἶκτον παρακαλεῖ) μείζονα. ἐμοὶ δέ τι καὶ πλέον ὑπάρχειν παρ' ὑμῶν οἶομαι. ἐν γὰρ ὧν αὐτὸς διάκειμαι πρὸς ὑμᾶς, ἀμοιβαίαν εὔνοιαν εἰκότως ἔλπιζω· νῦν δὲ καιρὸς ἔσται ἐμοὶ τὴν αἰδῶ μὴ μάτην πρὸς ὑμᾶς τοσούτου χρόνου πεπαῦσθαι καὶ ἀπορρήτων καταπιθεῖν, ὑμῖν τι ἀποδοῦναι χάριν, δείξαντα ὅτι οὐκ ἄρ' ὧν ἔτυχε, ἀκάμηνησίτητι. ἐρᾶτε δὴ δέ μοι τὸν υἱόν, ὃν αὐτοὶ ἀνεθρέψασθε, ἄρτι τὸ μειρακιῶν ἐλπίδας ὑπερβαίνοντα, καὶ δέμενον,

DOlere vos, atque angi, quum ita me affectum contemplamini, minimè mirandum: Quippe humanum est humanis casibus ingemiscere, multoque magis misericordiam prouocant, quæ oculis vsurpamus: Cæterùm peculiaris nobiscum nostra ratio est. Nam de mei erga vos animi conscientia, mutuã spero à vobis, quasi meo iure, beneuolentiam. Nũc autem illud incidit, quum & mihi sit iudicium faciendum, frustrane vobis honorem tamdiu habuerim, studiúmque omne meum lubens detulerim: & vobis referenda gratia ostendendum, non esse eorum quæ acceperitis immemores. Videtis filium, quem ipsimet educastis, primas nunc adolescentiæ metas ingredientem, quasi in solo,

Digitized by Google

COMMODI ORATIO.
in ingreſſu ad Imperium.

Argumentum.

Commodus, Marci Imperatoris filius, quum paternam imperij hæreditatem cerneret, de conſilio amicorum ſeſe in caſtra contulit, vt quum militem donatiuo & blanda oratione ſibi conciliaſſet, ab eo Imperator appellaretur. Eò quum veniſſet, hanc concionem apud milites habuit, commemoratóque patris in ſe & in eos ſtudio, diuturnáque ſua cum illis conſuetudine, quantæ ſibi coniunctionis & neceſſitudinis cauſſæ cum ijs intercederent, oſtendit: hortatúſque eſt, vt ſibi in ſuſcipiendo & amplificando imperio adeſſe vellent.

Ex eodem Herodiano.

Κοινὸν εἶναί μοι πρὸς ὑμᾶς τὸ ἐπὶ τοῖς καταλαβοῦσι λύπην, καὶ μηδὲν δέ τι ἧττον ὑμᾶς ἐμοῦ δυσφορεῖν, ἐμαυτὸν ἀκριβῶς πέπεικα. οὐδὲ γὰρ παρόντος μοι τοῦ πατρὸς, πλεονεκτῶν ὑμῶν ἠξίουν. ἐκεῖνος γὰρ πάντας ὑμᾶς ὡς ἕνα ἠγάπα. ἔχαιρεν οὖν μᾶλλον συστρατιώτῃ με ἢ υἱὸν καλῶν. τὸ μὲ γὰρ, πρεσβυτείαν ἠλίκου φύσεως, τὸ δ', ἀρετῆς κοινωνίαν. φέρων τέ με παλλάκις νήπιον ὄντα, τὴν ὑμετέραις ἐπιχείροις πίστιν. διόπερ καὶ φάσκα πάσης εὐνοίας μεδέξειν πρὸς ὑμῶν ἤλπικα· τὴν μὲ πρεσβυτέρων, προφέρειά μοι ταύτην ὀφειλόντων· τὴν δ' ἡλικιώτας, εἰκότως ἂν καὶ συμφοιτητὰς τὲ ἐν ὅπλοις ἔργων ἀποκαλοίην. πάντας γὰρ ὑμᾶς ὡς ἕνα ὁ πατὴρ ἐφίλει τι καὶ πᾶσαν ἀρετὴν ἐπαίδευεν. ἔδωκε δὴ μετ' ἐκεῖνον ἐμὲ βασιλέα ἡ τύχη, οὐκ ἐπίσακτον, ὥσπερ οἱ πρὸ ἐμοῦ, πρόσκτητον σεμνυνόμενον ἀρχήν, ἀλλὰ μόνος τι ὑμῶν ἐγὼ ἐν τοῖς βασιλείοις ἀπεκυήθην. καὶ μὴ πορφύραν με ἰδιωτικῶν σπαργάνων ἄμα τῷ τὸ γαστρὸς προελθεῖν, βασίλειος ὑπεδέξατο πορφυρίς. ἐμοῦ δὲ μὴ εἶδεν ἥλιος ἄνδρωπον, καὶ βασιλέα. εἰκότως ἂν οὖν ταῦτα λογιζόμενοι, σέβεσθε οὐ δεδόντα ὑμῖν ἀλλὰ γενόμενον αὐτοκράτορα.

COmmunem mihi eſſe vobiſcũ huius mœrorem calamitatis, neque vos aliter quã meipſum affectos eſſe, planiſſimè perſuaſum habeo; neq; enim ego ſuperſtite parẽte ipſo meo, ſuperiorem me vobis vnquam geſſi. Nam ille ita nos vniuerſos, vt vnũ aliquem diligebat, lubentiúſque me commilitonem quã filiũ vocitabat: quippe hanc naturæ appellationem, illam verò virtutis communicationem exiſtimabat. Quin infantem ſæpe me in vlnis geſtans, vobis dabat in manus, quaſique veſtræ mandabat fidei. Quapropter, minimè dubito quin mihi omnem ſitis beneuolentiam exhibituri: quum pro alumno me maiores natu habere debeant, ipſos autem æquales, condiſcipulos, armorum iure appellauerim. Siquidem ita nos vniuerſos, vt vnum aliquem, pater diligebat, omníque virtutum ſtudio, ac bonis artibus curabat inſtituendos. Nunc me poſt illum vobis principem fortuna dedit, non quidem adſcititium, quales ante me fuerunt, neque velut acquiſito imperio gloriantem: Quippe vnus ego vobis natus educatúſque in aula, priuatíſque intactum cunabulis ſtatim me vt ex aluo prodieram: imperatoria purpura ſuſcepit, ſimúlque ſol hominem me vidit, & principem. Hæc cum animis veſtris reputantes, iure principem colite non datum vobis ſed natum.

ὁ μὲν γὰρ πατὴρ εἰς εὐεργέτου ἀπαλλαγὲς, ὑπαδὸς ἤδη καὶ σωτὴρ εἶς ὅτι θεῶν. ὑμῖν δὲ χερὶ μέλειν τὰ ἐν ἀνθρώποις, καὶ τὰ ὅπη ἡ γῆς διοικεῖν κατορθοῦν δ' αὐτὰ καὶ ἐπιδώσειν, ὑμέτερον ἔργον, εἴ τά τι τῆς πολέμου λείψανα μὴ πάντως ἀνδρείας ἀπαλείψοιτε, καὶ τῷ Ρωμαίων ἀρχῷ μέχρις Ὠκεανοῦ προκαλοῖτε· ὑμῖν τε καὶ ταῦτα δόξαν εἶσει, καὶ πρὸς τῷ κοινῷ πατρὸς μνήμην χάριτος ἀξίας οὕτως ἀμείψασθε· ὃ τε ἐπακούειν τε τῶν λεγομένων, καὶ τὰ πεπραγμένα ἱορᾶν ἡδέως. εὐφημοποιοῦμεν δ' ἂν τὰ δίοντα προϊόντες ὑπὸ τούτῳ μάρτυρι. καὶ τὰ μὲ πρότερον ὑμῖν ἀνδρείας κατορθωθέντα, εἰς τῷ ἐκείνου σοφίαν τε καὶ στρατηγίαν τὴν ἀναφορὰν ἔχει· ὅσα δ' ἂν σὺν βασιλεῖ νέῳ πραχθῶμεν ὑπ' ἐκείνου δειχθέντα, τούτων τὴν δόξαν πιστῶς τε ἀγαθῆς καὶ ἀνδρείας ἀποίσεσθε. τό, τε ἐν ὑμῖν νέον σεμνότητος πληρώσετε, τῇ τ' ὑμετέρων ἔργων ἀνδραγαθία. τό, τε βεβαίαν ἐν ἀρχῇ νίας ἡγεμονίας κωλύσει, οὔτε εἰς τὸ παρὸν καταθαρσήσει τ' ἡλικίας καταφρονήσαν, τά τε μέλλοντα φοβήσεται δίκει τ' πεπειραμένων.

Nam pater quidem iam in cœlum euectus, conſors eſt conſeſſórque Deorum. Nobis autem orbis terrarum gubernacula, rerúmque humanarum cura incumbit. Quæ quos ſucceſſus, quantáſque habituræ ſint vires, in veſtra manu eſt. Si enim belli reliquias fortiter deleueritis, & imperij Romani terminos ad Oceanum vſque promoueritis, cùm ipſi vobis ingentem gloriam comparabitis, tum communis parentis memoriæ debitam gratiam referetis. Atque eum quidem exaudire quæ dicimus, & intueri præſentem quæ gerimus, credite: nos autem feliciſſimos, qui benefactorum noſtrum teſtem eiuſmodi ſimus habituri. Quæ igitur ad hanc diem fortiſſimè proſperrimèq; geſſiſtis, illius ſcilicet ſapientiæ gubernationique tribuuntur: quæ autem mecum, hoc eſt cum iuuene Imperatore veſtro, præclarè feceritis, ea ſunt vobis ipſis, quaſi peculiarem cùm fidei tum virtutis claritudinem paritura. Quocirca & ætati meæ rebus ſtrenuè gerendis authoritatem conciliabitis, & barbara gens initio noui principatus repreſſa, neque in præſens contemptu ætatis noſtræ ſe efferet audaciùs, & ſuis nunc edocta periculis, metu deinceps perpetuò coërcebitur.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. *Exordium prudens à pietate in patrem, & fiducia in milites.*

II. *Antonini mortui commendatio, amor eius, & beneuolentia in populares, blanditia in ipſum Commodum; cui magnæ inſtar commendationis eſſe debet, tanto parenti placuiſſe.*

III. *Hinc ratio beneuolentiæ, quam expectat à militibus, non noua, & adſcititia, ſed quæ firmis radicibus inoleuerit. quippe* imperium cum luce habuit *quod dixit, hoc Claudianus in Panegyri Honorij, & imitatus eſt Panegyriſtes Conſtantini Magni*, imperium naſcendo meruiſti: quod quidem mihi Deorum immortalium munus, & primum videtur, & maximum, in lucem ſtatim te felicem venire.

Felicitas Natalium.

IV. Quare Patre de rebus humanis ſublato, cùm in eius humeros hæc imperij moles refundatur, tantarum rerum adminiſtros hortatur, ad fideliſſima obſequia. Argumenta ſunt à perſona Patris demortui, & rebus antea geſtis, quibus etiam accedunt præmiorum illecebræ.

Digitized by Google

ACTIO PARRICIdij nobiliſſima.

Ex Tito Liuio.

ARGVMENTVM.

Philippo Regi Macedonũ, magni illius Philippi abnepoti, filij duo erant, Perſeus & Demetrius; quorũ minor natu Demetrius multitudinis fauorem demeruerat, gratus ab initio Romanis, & legationũ quas pro patre impigre exequutus erat, nomine, & aliis præclaris rebus, quæ in egregio principe prælucebãt. Hoc ipſum Perſeus frater ægrè ferebat, quòd ita ſibi viã ad imperium præmunire Demetrius videretur; erat & patri nonnihil ſuſpectus, quòd quæcumque in aula regia aduerſus populum Romanum dicerentur, refelleret, eorũque cauſam nauiter amplecteretur; hãc occaſionẽ arripuit Perſeus; & ex priuata ſimultate in apertũ odium tandem erupit: Celebrabant fortè luſtrum Macedones, cũ pro more iuuenes regij ſuis quiſque copiis ſtipati concurrerent; ita tamẽ vt Perſei furori nihil ad iuſtã prælij ſpeciem præter ferrum deeſſet: eo certamine lõgè ſuperior Demetrij acies apparuit; quod indignè ferens Perſeus, fratrem ad conuiuium vocantem reſpuit: feſto deinde die iactatis de ludicro vtrinque ſermonibus, ſpeculator ex cõuiuio Perſei, ad audiẽdum quæ in aula Demetrij iactarẽtur, miſſus eſt: qui à iuuenibus ex triclinio Demetrij egreſſis, male mulctatus abceſſit: ius rei ignarus Demetrius, mox, quin comeſſatum, inquit, ad fratrem imus, & iram, ſi qua fortè ex certamine reſidet, noſtra hilaritate lenimus? conclamant omnes eundum eſſe, ſed qui exploratorẽ pugnis exceperant, factũ diſſimulãtes, gladios ſub veſte occultãt, quibus ſeſi quavis eſſet, defenderẽt: ſpeculatores in veſtibulo ædiũ Perſei ſtabant, qui extemplo ad dominũ ingreſſi nuntiãt Demetrium venire inter multos gladiis cinctos; hoc metu permotus Perſeus, claudit fores, & fratrẽ aditu excludit. Poſtero die Perſeus inſidias ſibi à fratre comparatas Philippo patri renunciat. Rex Demetrium ad ſe vocari, & principes aliquot, iubet, quibus miſerã, & ſuam, & liberorum cõditionem, hac oratione ſignificat: qua finita Perſeus Demetrium parricidij accuſat: Demetrius fratris criminationẽ refellit; ſed tandem miſer adoleſcens, cauſa excidit, & fratris dolo, patriſque nimis credula crudelitate veneno interfectus eſt; cuius innocentiam, cùm poſtea Philippus agnouiſſet, dolore conſumptus eſt, & moriens Thyeſteas execrationes in Perſeum filium eructauit, quæ irritæ non ciderunt.

PHILIPPI MACEDONIS de ſua liberorúmque infœlici conditione pronunciatio.

Hæc oratiuncula eſt velut apparatus ad cauſam.

SEdeo miſerrimus pater, iudex inter duos filios, accuſatorem patricidij, & reum aut conficti aut admiſſi criminis: labem apud meos inuenturus: iampridem quidem hanc

Inceptio.

exemplum.

Digitized by Google

procellam imminentem timebam, quum vultus inter vos minimè fraternos cernerem, quum voces quasdam exaudirem: sed interdum spes animum subibat deflagrare iras vestras, purgari suspiciones posse: etiam hostes armis positis fœdus iniisse, & priuatas multorũ simultates finitas: Subituram vobis aliquando germanitatis memoriam, puerilis quondam simplicitatis consuetudinisque inter vos, meorum denique præceptorum, quæ vereor ne vana surdis auribus cecinerim. Quoties ego audientibus vobis detestatus exempla discordiarum fraternarum, horrendos euentus earum retuli; quibus se, stirpemque suam, domos, regna funditus euertissent? Meliora quoque exempla parte altera posui, sociabilem consortionem inter binos Lacedæmoniorum reges salutarem per multa sæcula ipsis patriæque: eandem ciuitatem, posteaquam mos sibi cuique rapiendi tyrannidem exortus sit, euersam. Iam hos, Eumenem Attalúmque fratres, à quàm exiguis rebus, propè vt puderet regij nominis, mihi, Antiocho, & cuilibet regum huius ætatis, nulla re magis quàm fraterna vnanimitate regnum æquasse. Ne Romanis quidem exemplis abstinui, quæ aut visa aut audita habebam. T. & L. Quintiorum, qui bellum mecum gesserunt. P. & L. Scipionum, qui Antiochum deuicerunt: patris patruúque eorum, quorum perpetuã vitæ concordiam mors quoque miscuit. Neque vos illorum scelus, similisque sceleri euẽtus deterrere à vecordi discordia potuit: neque horum bona mens, bona fortuna ad sanitatem flectere viuo & spirante me: hæreditatem meam ambo, & spe & cupiditate improba petitis: eò vsq; me viuere vultis, donec alterius vestrûm superstes, haud ambiguum regem alterum, mea morte faciam: nec patrem potestis pati: nihil chari, nihil sancti nominis nostis, cuius vice regni vnius insatiabilis amor successit. Agite, conscelerate aures paternas: decernite criminibus, mox ferro decreturi, dicite palam, quicquid aut veri potestis, aut cõminisci libet: reseratæ aures sunt, quæ posthac, secretis alterius ab altero criminibus claudentur.

Lacedæmonij reges bini.

OECONOMIA Orationis.

I. *Exordium graue, & plenum commiserationis. Praeisus antea à patre fratrum morbus, & adhibita remedia, quæ propter vim mali parum valuerunt: hinc illæ lacrymæ.*

II. *Ex vna parte, funesta discordiarum exempla; ex altera fructus concordiæ propositus: sed nihil contra vim ambitionis potuere. Coniunctionis exempla sumpta à Lacedæmoniis. Quippe Lacedæmone bini Reges diu regnarunt, cùm scilicet luxus aberat, et pecuniæ. Fuit insignis moderatio in Eumene et Attalo regibus, in Quintiis, Scipionibus, quorum meminerunt Valerius, Plutarch. Cicero. Eumenes rex fratribus perpetuo dicere solebat, Si vt rege me vtemini, ego vobis vt fratribus vtar: sin autem vt fratre, ego vobis vt rege. Sanct. Max. serm. de magistratu.*

III. *Erumpit acerba exulcerati patris inter filiorum discordias conquestio.*

PERSEI ACCVSATORIS actio, in Demetrium fratrem, parricidij reum.

Status duo complectitur; crimen parricidij, & amicitiam cum Romanis. Inuentio argumentorum tota pene est ab adiunctis. Dispositio grauiora expedit initio. Character est valde pro-

habilis, artificiosissima oratio.

APerienda nimirum nocte ianua fuit, & armati comessatores accipiendi, præbendúmque ferro iugulum, *quando non creditur nisi perpetratum facinus.* Eadem petitus insidiis audio, quæ latro atque insidiator. Non nequicquam isti vnum Demetrium filium te habere: me subditum, & pellice genitum appellant. Querimonia grauis. Nam si gradum, si charitatem filij apud te haberem: non in me querentem deprehensas insidias, sed in eum qui feciſſet, sæuires. Nec adeo tibi vilis vita esset nostra, vt nec præterito periculo meo mouereris, neque futuro, si insidiantibus sit impune. Itaque si mori tacitum oportet, taceamus, precati tantùm Deos, vt à me cœpetum scelus in me finem habeat, *nec per meum latus tu petaris.*

Sin autem, quod circumuentis in solitudine natura ipsa subijcit, vt hominum, quos nunquam viderint, fidē tamen implorent: mihi quoque ferrum in me strictum cernenti, vocem mittere liceat, per te patriúmq; nomen: quod vtri nostrûm sanctius sit, iampridem sentis: ita me audias precor, tamquam si voce & comploratione nocturna excitus, mihi quiritanti interuenisses; Demetrium cum armatis nocte intempesta in vestibulo meo deprehendisses. Quod tum vociferarer in re præsenti pauidus, hoc nunc postero die queror: Frater, non comessantium in vicem iamdium viuimus inter nos, regnare vtique vis: huic spei tuæ obstat ætas mea, obstat gentium ius, obstat vetustus Macedoniæ mos, obstat verò etiam Patris iudicium. Ambitio crudelis. *Hoc transcendere nisi per meum sanguinem non potes.* Omnia moliris, & tentas: adhuc, seu cura mea, seu fortuna restitit patricidio tuo: hesterna die *in lustratione, et decursu, & simulacro ludicro pugnæ*, funestum prope prælium feciſti: nec me à morte aliud vindicauit, quàm quòd me ac meos vinci passus sum: ab hostili prælio, tamquam fraterno lusu, pertrahere me ad cœnam voluisti. Credísne, Pater, inter inermes conuiuas me cœnaturum fuisse, ad quem armati comessatum venerunt? Credis nihil à gladiis nocte periculi fuisse, quē sudibus te inspectante prope occiderunt? quid hoc noctis, quid vt inimicus ad iratum? quid cum ferro succinctis iuuenibus venis? conuiuam me tibi committere ausus non sum, comessatorem te cum armatis venientem recipiam? *Si aperta ianua fuisset, funus meum parares hoc tempore, Pater, quo querentem audis.* Nihil ago tamquam accusator criminosè, nec dubia argumentis colligendo, ego: quid enim, negat se cum multitudine veniſſe ad ianuam meam? aut ferro succinctos secum fuisse? quos nominauero, accerse: possunt quidem omnia audere, qui hoc ausi sunt: non tamen audebunt negare, se deprehensos intra limen meum cū ferro. Si ad te deducerem, rem pro manifesto haberes, fatentes pro deprehensis habe. *Execrare nunc cupiditatem regni, et furias fraternas cogita*: sed ne sint cæcæ, Pater, execrationes tuæ, discerne: dispice insidiatorem, & petitum insidiis: noxium huic esse caput, qui occisurus fratrē fuit: *habeat etiā iratos paternos Deos*: qui perituru fraterno scelere fuit, perfugium in Patris misericordia, & iustitia habeat. Quò enim aliò confugiam? cui non solemne, lustrare exercitus: cui non decursus militum, non domus, non epulæ, non nox ad quietem data naturæ beneficio mortalibus, tuta est? si iero ad fratrem inuitatus, moriendum est: si recepero intra ianuam comessatum fratrem, moriendum est: nec eundo, nec manēdo insidias euito. Quò me conferam? *nihil præter Deos, Pater, & te.* Ambitio detestanda. Dij paterni. Pietas.

colui. Non Romanos habeo, ad quos confugiam. Periſſe expetunt, quia tuis iniuriis doleo: quia tibi adẽptas tot vrbes, tot gentes, modò Thraciæ maritimam oram, indignor: nec me nec te incolumi Macedoniam ſuam futuram ſperant: ſed ſi me ſcelus fratris, te ſenectus abſumpſerit, *aut nec ea quidem expectata fuerit*, regem regnúmque Macedoniæ ſua futura ſciunt. Si quid extra Macedoniam tibi Romani reliquiſſent, mihi quoque id relictum crederem receptaculum. At in Macedonibus ſatis præſidij eſt: vidiſti heſterna die impetum in me militum; quid illis defuit, niſi ferrum? quod illis defuit interdiu, conuiuæ fratris, noctu aſſumpſerũt. Quid de magna parte Principũ loquar, qui in Romanis ſpem omnem dignitatis & fortunæ poſuerunt, & in eo qui omnia apud Romanos poteſt? Neque hercule iſtum mihi tantùm, fratri maiori, ſed prope eſt vt tibi quoque ipſi Regi & Patri præferant: iſte enim eſt, cuius beneficio pœnam tibi ſenatus remiſit, qui nunc te ab armis Romanis protegit, qui tuam ſenectutem obligatam & obnoxiam adoleſcentiæ ſuæ eſſe, æquum cenſet; pro iſto Romani ſtant: pro iſto omnes vrbes tuo imperio liberatæ: pro iſto Macedones, qui pace Romana gaudent. Mihi præter te, Pater, quid vſquam aut ſpei aut præſidij eſt? quò ſpectare illas literas ad te nunc miſſas T. Quintij credis? quibus & bene te conſuluiſſe rebus tuis ait, quòd Demetrium Romam miſeris: & hortatur vt iterum, & cum pluribus legatis & primoribus quoque Macedonum remittas eum. T. Quintius, qui nunc eſt author omnium rerum iſti, & magiſter, eum ſibi, te abdicato patre, in locum tuum ſubſtituit: illic antè omnia clandeſtina concepta ſunt conſilia: quærũtur adiutores conſiliis, quum te, plures, & principes Macedonum cum iſto mittere iubet: qui hinc integri & ſinceri Romam eunt, Philippum regem ſe habere credentes: imbuti, & illinc infecti Romanis delinimẽtis, redeunt. Demetrius ijs vnus *omnia eſt*: eum iam Regem viuo patre appellant. Hæc ſi indignor, audiendum eſt ſtatim, non ab aliis ſolùm, ſed etiam à te, Pater, cupiditatis regni crimen; ego verò, ſi in medio ponitur, non agnoſco: quem enim ſuo loco moueo, vt ipſe in eius locũ ſuccedam! Vnus ante me Pater eſt, & vt diu ſit, Deos rogo: ſuperſtes ei ita ſim, ſi merebor, vt ipſe me eſſe velit. Hæreditatem regni, ſi pater tradet, accipiã. Cupit regnum, & quidẽ ſcelerate cupit, qui tranſcendere feſtinat ordinem ætatis, naturæ, moris Macedonum, iuris gentium. Obſtat frater maior, ad quem iure, voluntate etiam Patris, regnum pertinet. Tollatur nunc primus in regnum, fraterna cæde ſit potior: Pater ſenex, & filio ſolus orbatus magis timebit ne iraſcatur, quàm vt filij vlciſci necem patiatur; Romani lętabuntur, probabunt, defendent factum. Hæ ſpes incertæ, Pater, ſed non inanes ſunt: ita enim res ſe habet; periculum vitæ propellere à me potes, puniendo eos qui ad me interficiendum, ferrum ſumpſerunt: ſi facinori eorum ſucceſſerit, mortem meam idem tu perſequi non poteris.

OECONOMIA Orationis.

I. *Exordium callidum, quaſi ex flagrantis adhuc delicti commotione erumpat, non domi ſit comparatum: deinde artificioſa cõqueſtio, ſtel ilis, ſubdola, ad motũ excitandum aptiſſima.* Quiritatus. *Quiritatus autem, propriè queſtus & compleratio eorum qui populum Romanum inuocabant, tranſlatum eſt in ore Macedonis.*

Digitized by Google

II. *Serò delabitur ad cauſſam. Primum crimen & radix omnium obijcitur Demetrio, dominandi libido. Fortuna autem, per quam ſeſeruatum hîc Perſeus dicit, eſt ipſe Genius δαίμων μεγαλὸς ἑαυτῷ, vt dicitur à Menandro.*

Genius.

III. *Parricidij crimen intentatum, colligitur ex effectis & adiunctis, ac primum ex recẽti luſtratione, quæ imago iuſtæ pugnæ fuit. (Luſtrale certamen à Tacito vocatur. Annal. l. xvj.) Hanc (inquit Perſeus) dum obiret Demetrius, pene ludo iunxit parricidium.*

Luſtratio.

IV. *Probabilis ſit oratio ex circumſtãtiis aptiſſimè enucleatis: Hinc acris & neruoſa pugnacitas.*

V. *Poſt rem probatam, per Aporiam adhibetur motus nõ vi accerſitus, ſed leniter è ſuo fonte deriuatus: Dij autem paterni, quorum hîc meminit, ſunt Penates, de quibus Clemens Alexandrinus περὶ προτρεπτικῶν, & Schol. Apollon & Arnob, aduerſus gentes l. 1. & l. 3.*

Dij Patrii, Penates.

VI. *Gradum facturus ad aliud crimen, callidè nomen & beneuolentiam Patris vſurpat, deinde ſummâ dexteritate innectit criminationẽ de amicitia cum Romanis, & ſpe inuadendi regni; Philippus autem multatus fuerat aliqua parte imperij à Romanis, & nondum concoctus dolor. Sciebat Perſeus qua parte iam exulceratus ſuſpicacis Parentis animus eſſet feriendus.*

VII. *Hac igitur ianuâ, quã ſibi patere, facilius exiſtimabat, irrepit, grauiter exagitat Demetrium, ob amicitiã Romanorum, apud quos legatus fuerat. Hinc dira æmulatio ſeni inſtillatur: ita autem in reſponſis Senatus ferebatur, ἐᾶν εἶναι τοὺς Ῥωμαίους πάντα τὰ ἀπὸ τῶν χρόνων, καὶ πρὸς μὲν τὸν Δημήτριον ἀπρόσδοτον.* Polybius.

Demetrius carus Romanis.

VIII. *Firmatur coniectura ex T. Quinty literis ad Demetrium, & callidiſſimè in odiũ Patris adducitur miſer adoleſcẽs: efficaci autem oratione dixit,* Demetrius iis omnia eſt. *Sic Græcè dicunt τὰ πάντα, quod & Latinè extulit Arbiter in ſatyrico:* Quare in cœlum abiit, & Trimalcionis Tapanta eſt.

Tapanta.

IX. *In peroratione prætenditur ſimulata moderatio, peſſimi conſilij artifex; ſitit fraternum cruorem iſta rabies, ſed vix malitiæ ſuæ integumentis euoluta.*

DEMETRII, PARRICIDII rei, defenſio.

Relegit duo crimina obiecta, & confutat pene ab ijſdem locis, maximè autem conatur repugnantibus implicare aduerſarium: quod argumentum ad confutationem potentiſſimum eſſe ſolet. Dictio nobilis eſt, miſerationes valde graues & opportunæ.

OMnia quę reorum antea fuerãt auxilia, Pater, præoccupauit accuſator, ſimulatiſque lacrymis in alterius perniciem, veras meas lacrymas ſuſpectas tibi fecit: quum ipſe, ex quo ab Roma redij, per occulta cum ſuis colloquia, dies noctéſque inſidietur vltro mihi: nunc non inſidiatoris modo, ſed latronis manifeſti & percuſſoris ſpeciem induit. Periculo ſuo te exterret, vt innoxio fratri per eundem te maturet perniciem: perfugium ſibi nuſquam gẽtium eſſe ait, vt ego ne apud te quidẽ ſpei quicquam reliqui habeã: Circumuentũ, ſolum, inopem, inuidia gratiæ externæ, quæ obeſt potiùs quàm prodeſt, onerat. Iam illud quàm accuſatoriè, quòd noctis huius crimen miſcuit cũ cætera infectatione vitæ meæ; vt & hoc, quod iam quale ſit, ſcies, ſuſpectum alio vitæ noſtræ tenore faceret, & illam vanam criminationem ſpei, voluntatis, conſiliorũ meorum, nocturno hoc ficto & compoſito argumento, fulciret: ſimul & illud quæſiuit, vt repentina minuméque præparata accuſatio

videretur; quippe ex noctis huius metu & tumultu repentino exorta. Oportuit autem, Perseu, si proditor ego Patris regnique eram, si cum Romanis, si cum aliis inimicis Patris inieram consilia, non expectatam fabulam esse noctis huius; sed proditionis meæ antè me accusatum; si illa criminosa ac vana accusatio erat, inuidiámque tuam aduersus me magis quàm crimen meum indicatura, hodie quoque eam, aut prætermitti, aut in aliud tempus differri; vt perspiceretur, vtrùm ego tibi, an tu mihi nouo quidem & singulari genere odij insidias fecisses. Ego tamen, quantum in hac subita perturbatione potero, separabo ea quæ tu confudisti, & noctis huius insidias aut tuas aut meas detegam. Occidendi sui consilium me iniisse videri vult, vt scilicet, maiore fratre sublato; cuius iure gentium, more Macedonum, tuo etiam (vt ait) iudicio regnum futurum est; ego minor in eius quem occidissem, succederem locum. Quid ergo illa sibi vult pars altera orationis, qua Romanos à me cultos ait, atque eorum fiducia in spem regni me venisse? Nam &, si in Romanis tantum momenti esse credebam, vt quem vellent, imponerent Macedoniæ regem, & meæ tantum apud eos gratiæ confidebam; quid opus parricidio fuit? an vt cruentum fraterna cæde diadema gererem? vt illis ipsis apud quos aut vera aut certè simulata probitate partam gratiam habeo (si quam fortè habeo) execrabilis & inuisus essem? Nisi T. Quintium credis, cuius virtute & consiliis me nunc arguis regi, quum & ipse tali pietate viuat cum fratre, mihi fraternæ cædis fuisse authorē. Idē non Romanorum solùm gratiam, sed Macedonum iudicia, ac pene omnium Deorum hominūmque consensum collegit, per quæ omnia se mihi parem in certamine non futurum crediderit: Idem, tanquam in aliis omnibus rebus inferior essem, ad sceleris spem vltimam confugisse me insimulat. Vis hanc formulam cognitionis esse, vt vter timuerit, ne alter dignior videretur regno, is consilium opprimendi fratris iudicetur cepisse? exequamur tamē quocunque modo confecti ordinem criminis. Pluribus modis se petitum criminatus est, & omnes insidiarum vias in vnum diem contulit. Volui interdiu eum, post lustrationem quum concurrimus, & quidem (si Diis placet) lustrationum die occidere: volui, quum ad cœnam inuitaui, veneno scilicet tollere: volui, quum comessatum gladiis accincti me secuti sunt, ferro interficere. Tempora quidem qualia sint ad parricidium electa, vides: lusus, conuiuij, comessationis: quis dies, qualis? quo lustratus exercitus, quo inter diuisam victimam, prælatis omnium qui vnquam fuere Macedoniæ regum armis, reges duo solito more tua tegentes latera, Pater, præuecti sumus, & secutum est Macedonum agmen? Hoc ego, etiam si quid antè admisissem piaculo dignum, lustratus & expiatus sacro, tum, quum maximè in hostiam, itineri nostro circumdatam, intuens, parricidium, venena, gladios in comessatione præparatos volutabam in animo; vt quibus aliis deinde sacris contaminatam omni scelere mentem expiarem? sed cæcus criminandi cupiditate animus, dum omnia suspecta efficere vult, aliud alio confudit. Nam si veneno te inter cœnam tollere volui, quid minùs aptum fuit, quàm pertinaci certamine & concursu iratum te efficere, vt meritò, sicut fecisti, inuitatus ad cœnam abnueres? quum autē iratus negasses, vtrū vt placarem te, danda opera fuit, vt aliam quærerem occasionem, quoniam semel venenum paraueram? an ab illo consilio velut transiliendum ad aliud fuit,

Digitized by Google

vt ferro te, & quidem eo die per ſpeciem comeſſationis occiderem? quo deinde modo, ſi te metu mortis credebam cœnam euitaſſe meam, non ab eodē metu comeſſationem quoque euitaturum exiſtimabam? non eſt res, qua erubeſcam, Pater, ſi die feſto inter æquales largiore vino ſum vſus; tu quoque velim inquiras, qua lætitia, quo luſu apud me celebratum heſternum conuiuium ſit, illic etiam prauo forſitan odio prouehente, quod in iuuenili armorum certamine, pars noſtra non inferior fuerat; miſeria hæc & metus crapulam facilè excuſſerunt: quòd ſi non interueniſſent, inſidiatores ſomno ſopiti iaceremus. Si domum tuam expugnaturus, capta domo dominum interfecturus eram; non temperaſſem vino in vnum diem? non milites meos abſtinuiſſem? Et, ne ego me ſolum nimia ſimplicitate tuear; ipſe quoque minimè malus, ac ſuſpicax frater, nihil aliud ſcio, inquit, neque arguo, niſi quòd cum ferro comeſſatum venerunt. Si quæram, vnde idipſum ſcias, neceſſe erit aut ſpeculatorum tuorum plenam domum fuiſſe meam, aut illos ita apertè ſumpſiſſe ferrum, vt omnes viderent: & ne quid ipſe aut priùs inquiſiſſe, aut nunc criminosè argumentari videretur, te quærere ex iis quos nominaſſet, iubebat, an ferrum habuiſſent: vt tanquam in re dubia, quum id quæſiſſes quod ipſi fatentur, pro conuictis haberentur; quin tu illud quæri iubes, num tui occidēdi cauſſa ferrum ſumpſerint, num me auctore, & ſciente. Hoc enim videri vis, non illud, quod fatentur, & palam eſt, & ſui ſe tuendi cauſa ſumpſiſſe dicunt. Rectè, an perperam fecerint, ipſi ſui facti rationem reddent: meam cauſam, quæ nihil eo facto contingitur, ne miſcueris, aut explica, vtrùm apertè an clam te aggreſſuri fuerimus. Si apertè, cur non omnes ferrum habuimus, cur nemo, præter eos qui tuum ſpeculatorem pulſarunt? Si clam, quis ordo conſilij fuit? conuiuio ſoluto, cùm comeſſator ego diſceſſiſſem, quatuor ſubſtitiſſent, vt ſopitum te aggrederentur, quomodo fefelliſſent, vt & alieni, & mei, & maximè ſuſpecti, quia paulo ante in rixa fuerant: quomodo autem trucidato te, ipſi euaſuri fuerint? quatuor gladiis domus tua capi & expugnari potuit? quin tu, omiſſâ iſtâ nocturnâ fabulâ, ad id quod doles, quod inuidiam vrit, reuerteris? cur vſquam regni tui mentio fuit, Demetri, cur dignior patris fortunæ ſucceſſor quibuſdam videris, quàm ego, quum ſpem meam, quę, ſi tu non eſſes, certa erat, dubiam & ſolicitam facis? Hęc ſentit Perſeus, etſi non dicit: hæc iſtum inimicum, hæc accuſatorem faciunt: hæc domum, hęc regnum tuum criminibus & ſuſpicionibus replent. Ego autem, Pater, quemadmodum nec nunc ſperare regnum, nec ambigere vnquam de eo forſitā debeam, quia minor ſum, quia tu me maiori cedere vis: ſic illud nec debui facere, nec debeo, vt indignus omnibus videar. Id enim vitiis meis, non cedendo cui ius fáſque eſt, non moleſtiæ conſequar. Romanos obiicis mihi, & ea quæ gloriæ eſſe debent, in crimen vertis. Ego nec obſes Romanis, vt traderer, nec vt legatus Romam mitterer, à te petij: miſſus, ire non recuſaui: vtroque tempore ita me geſſi, ne tibi pudori, ne regno tuo, ne genti Macedonum eſſem: itaque mihi cum Romanis amicitiæ cauſa fuiſti, Pater: quoad tecum illis pax manebit, mecum quoque gratia erit: ſi bellum eſſe cœperit: qui obſes, qui legatus pro patre, non inutilis fui, idem hoſtis illis acerrimus ero. Nec hodie vt proſit mihi Romanorum gratia, poſtulo: nec obſit, tantum deprecor: nec in bello cœpit, nec ad bellum reſeruetur. Pacis pignus fui, ad pacem retinen-

Vini temperantia ſerium opus aggreſſuris.

Dementij honeſta & ſublimis oratio.

dam legatus missus sum: neutra res mihi nec gloriæ nec crimini sit. Ego si quid sceleratè in fratrem admisi, nullam deprecor pœnam: Si innocens sum, ne inuidia conflagrem, quum crimine non possum, deprecor. Non hodie me primùm frater accusat, sed hodie primùm apertè, nullo meo in se merito. Si mihi Pater succensseret, te maiorem fratrem pro minore deprecari oportebat: te adolescentiæ, te errori veniam impetrare: In eo, vbi præsidium esse oportebat, ibi exitium est. E conuiuio, & comessatione propè semisomnis, raptus sum ad causam parricidij dicendam: sine aduocatis, sine patronis, ipse pro me dicere cogor: si pro alio dicendum esset, tempus ad meditandum & ad componendam orationem sumpsissem, quum quid aliud, quàm ingenij fama periclitaretur, ignarus quid accersitus essem, te iratum, te iubentem dicere causam, fratrem accusantem audiui. Ille diu antè præparata, meditata in me oratione est vsus, ego id tantum temporis, quo accusatus sum, ad cognoscendum, quid ageretur, habui: vtrum illo momento horæ accusatorem auditem, an defensionem meditarer? attonitus repentino atque inopinato malo, vix quid obiiceretur intelligere potui: nedum satis sciam quomodo me tuear. Quid mihi spei esset, nisi Patrem iudicem haberem? apud quem, etiamsi à fratre charitate vincor, misericordia certè, reus vinci non debeo. Ego enim, vt me mihi, tibíque seruem, precor: ille vt me in securitatem suam occidas, postulat; quid eum quum regnum ei tradideris, facturum credis in me esse, qui iam nunc sanguine meo, sibi indulgeri æquum censet?

Ægerimonia Demetrij grauis.

OECONOMIA Orationis.

I. Exordium aptissimum, & ex tempore natum, in quo versutias accusatoris detegit, & exulceratum patrem prudenter mitigat.

II. Dolum malũ huius criminationis arguit dilemmate; si enim antea proditor Demetrius, cur tantum scelus in Patrem et regnum tacebatur? Si primum, quorsum illa vetus criminatio?

III. *Confutatio, in qua artificiosè et subtiliter aduersarium vrget à repugnantibus, incredibile esse palam faciens, eum qui amicitia Romanorum tantum posset ad submouendum fratrem, ad vltimũ parricidij scelus animum conuertisse. Accedit Titi Quinty persone grauitas, cuius mores sũt ab istis sceleribus alieni.*

IV. Vrget maximè repugnantia aduersarij argumenta. Nam cùm Deorũ & hominum consensum collegerit penes Demetrium, incredibile est eundem parricidio voluisse, quod illi tanta fauoris lenitate obtigerat.

V. Diluit suspicionem parricidij ab adiunctis temporum, & locorum; non satis tamen firma videntur argumenta. Quod autem hîc ait de lustratione per victimam; *Cruentum habes huius lustrationis ritum apud Herodot. li. 6.* Vbi Xerxes Pythio Lydo, quinque filiorum patri vnius vacationem à militia postulanti, quem vellet eligere permisit: Deinde, quem, elegerat in duas partes distractum, ab vtroque viæ latere posuit, & hac victima lustrauit exercitũ: *Non pecude, quod fieri solebat, sed humano cruore abusus.*

Xerxis crudelitas.

VI. Crimen diluit à securitate animi, & lætitia huius diei, quæ in homicidis esse minimè poterat. Vrbanam autem & candidam excusationem præmittit, maximè apud suam gentem, cui grata Regum vinolentia. *Tacit. Ann. 9.*

Porro magna consilia vinolentos non admittunt. Quippe anima sicca sapientissima, *& in ebrietate, vt ait Clemens Alexandrinus,* ὑφερπύσης ἐ νοῦς ἀνθρώπιος πειτερίῃ, πῷ κλύδωνι ἐσφερούσης ἐ μέθης, ἐδαλαπτέων ἐ ἰλιγγιᾷ. Gubernatrix humana mens abripitur,

Vinolentos non admittunt magna consilia.

Digitized by Google

quasi fluctu se ebrietate superfundente, & mari immersa caligat.

VII. Confutat quod obiectum fuit de armatis, acri et veloci oratione; cuius tamen argumẽta non sunt Gordij nodi.

VIII. Transit à criminatione parricidij ad causſam fraterni in se odij, quã per captam sermocinationem praclarè insinuat. Inuidebat quippe Perseus Demetrio singulares animi & corporis dotes, quibus dignior habebatur regno. Hoc de ipso Demetrio testatur Polybius, legatione, lib. ἀφεὶς, inquit, πολὺ τ' ἀδελφοῦ διὰ πάντα καθυστερῶν ἢ τῇ φύσει ἢ τῇ κατασκευῇ. Inde autem conflatam fratris inuidiam prudenti, honesta, sublimi oratione diluit.

IX. Delabitur ad amicitiã Romanorum. In quo aduersarij criminationes magnifice cõfutat, eo orationis charactere vsus, quem λαμπρότητα Graci Rhetores appellant.

X. Peroratio suauis, et artificiosa, in qua animaduertes postulationes aequas, & ciuiles, motus commiserationis lenes simul et graues, ex causſae iniquitate, & angustiis, in quas miser adolescens cõiectus est, excitatos: Tum aptam Patris delinitionem, quae non ex inclinato in dolorem aut assentationem animo, sed ex vera generositate oriatur.

CRATERI ORATIO de Philotæ supplicio.

Ex Curtio.

Haec est valde artificiosa, simplex verbis, magna sensibus, & in occultanda inuidia, qua ardebat aduersus Philotam, callidissima.

Venia & misericordia quanti facienda.

VTinam in principio quoque huius rei nobiscum deliberasses: Suasissemus, si Philotæ vellesignoscere, paterere potiùs ignorare eum, quantum deberet tibi, quàm vsque ad mortis metum adductum cogeres potiùs de periculo suo quàm de tuo beneficio cogitare. Ille enim semper insidiari tibi poterit, tu non semper Philotæ poteris ignoscere. Nec est quod existimes eum, qui tãtũ facinus ausus est, venia posse mutari. *Scit eos, qui misericordiam consumpserunt, amplius sperare non posse.* At ego, etiam si ipse vel pœnitentia, vel beneficio tuo victus quiescere volet, patrem eius Parmenionem tãti ducẽ exercitus, & inueterata apud milites tuos authoritate, haud multũ infra magnitudinis tuæ fastigium positũ, scio non æquo animo salutẽ filij sui debiturũ tibi. *Quadã beneficia odimus; meruisse mortem, cõfiteri pudet. Superest est vt malit videri, iniuriam accepisse, quàm vitã.* Proinde scio tibi cum illis de salute esse pugnandum; satis hostium superest, ad quos persequendos ituri sumus. *Latus à domesticis hostibus muni.* Hos si submoueas, nihil metuo ab externo.

OECONOMIA Orationis.

I. Primo statuit misericordiam nullam esse, vbi flagitiorũ deformitas praualet, vt ait Cornel. Tacit. Annal. 11.

Misericordia nulla est vbi flagitiorum deformitas præualet.

II. Deinde, si quis locus esset misericordiæ, tamen reo tam nobili nunquam fidendum esset, qui hoc ipsum beneficium, quasi suæ ignominiæ monumentum odisset.

ORATIO PHILOTÆ ad Milites.

ARGVMENTVM.

Post Regi orationes habitas quibus falsò accusabatur Philotas, iam supremo supplicio afficiendus, his se purgare conatur, sed frustra; nam præiudicium Alexãdri immutari nõ poterat, et postea etiam per quæstiones & tormenta coactus plura veris dicebat. Verũ hac oratione ad milites adstãtes, vtitur quũ excessisset Alexãder è concione, purgat.

Digitized by Google

se de suffitione parri. Idy, de amicitia Amynte, de literis in Alexandrum scriptis, graues affectus immiscet.

Ex Quinto Curtio.

Innocenti verba reperire facilè est: modum verborum misero tenere difficile.

VErba innocenti reperire facile est, modum verborum misero tenere difficile.

Itaque inter optimam conscientiam, & iniquissimam fortunam, destitutus ignoro quo modo & animo meo, & tempori paream. Abest quidem optimus caussæ meæ iudex, qui cur me ipse audire noluerit, non mehercule excogito; quum illi vtique cognita caussa, tam damnare me liceat, quàm absoluere: non cognita verò, liberari ab absente non possum, qui à præsente damnatus sum. Sed quamquam *vincti hominis nõ supervacua solum, sed etiam inuisa defensio est, quæ iudicem non docere videtur sed arguere*: tamen vtcumque licet me dicere, memetipse non deseram, nec committam vt damnatus etiam mea sententia videar. Equidem cuius criminis reus sim, non video. Inter coniuratos nemo me nominat. De me Nicomachus nihil dixit, Ceballinus plusquam audierat, scire non potuit. Atqui caput coniurationis me fuisse credit Rex. Potuit ergo Dymnus eum præterire, quem sequebatur? præsertim quum quærenti socios, vel falso fuerim nominandus, quo faciliùs, qui tentabatur, posset impelli: non enim, detecto facinore nomen meum præteriit, vt posset videri socio pepercisse. Nicomachus, quem taciturum arcana de semetipso credebat, confessus, alis nominatis, me vnum subtrahebat. Quæso, Commilitones, si Ceballinus me nõ audisset, nihil me de cõiuratis scire voluisset, num hodie dicerem caussam, nullo me nominante? Dymnus sanè, & viuat adhuc, & velit mihi parcere: quid cæteri, qui de se confitebuntur: me videlicet subtrahẽt? *Maligna est omnium vltio: et verè noxium, quũ suo supplicio crucietur, acquiescit alieno.* Totne conscij in equuleum quidem impositi verum fatebuntur? atqui nemo parcit morituro, nec cuiquam morituro, vt opinor. Ad verum crimen, & ad vnum reuertendum mihi est? Cur rem delatam ad te, tacuisti, cur tam securus audisti? hoc qualecunque est, confesso mihi, vbicunque es, Alexander remisisti: dexteram tuam amplexus reconciliati pignus animi, conuiuio quoque interfui. Si credidisti mihi, absolutus sum: si pepercisti, dimissus. Vel iudiciũ tuum serua. Quid hac proxima nocte, qua digressus sum à mensa tua, feci? quod nouum facinus delatum ad te immutauit animum tuum? Graui sopore acquiescebam, cùm me malis indormientem meis inimici vinciendo excitârunt. Vnde, & parricidæ & proditori, tam alti quies somni? Scelerati, conscientia obstrepẽte, quum dormire non possint, agitant eos furiæ, non cogitato modò sed & consummato parricidio. At mihi securitatem, primùm innocentia mea, deinde dextera tua obtulerant. Non timui ne plus alienæ crudelitati apud te liceret, quàm clementiæ tuæ: sed ne te mihi credidisse pœniteat, res ad me deferebatur à puero, qui non testem, non pignus indicij exhibere poterat; impleturus omnes metu, si cœpisset audiri. Amatoris & scorti iurgio interponi aures meas credidi, infelix, & fidem eius suspectam habui, quòd non ipse deferret, sed fratrem potiùs subornaret. Timui ne negaret mandasse se Ceballino, & ego viderer multis amicorum regis fuisse periculi caussa: Sic quoque cũ læserim neminem, inueni, qui mallet perire me, quàm incolumem esse. Quid inimicitiarum credis acceptum fuisse, si insontes lacessissem? At enim Dymnus se occidit. Num igitur facturum eum diuinare potui? minimè.

Defendere vinctum, est Iudicem arguere.

Scelerati in seipsis puniuntur. Cõscientia.

minimè. Ita, quod ſolum iudicio fidem fecit, id me cùm à Ceballino interpellatus ſum, mouere non poterat. At hercule, ſi conſcius Dymno tanti ſceleris fuiſſem, biduo illo proditos eſſe nos, diſſimulare non debui. Ceballinus ipſe tolli de medio nullo negotio potuit. Deinde poſt delatum indicium, quid operiturus eram? Cubiculum Regis ſolus intraui, ferro quidem cinctus. Cur diſtuli facinus? At ſine Dymno non ſum auſus? Ille igitur princeps coniurationis fuit. Sub illius vmbra Philotas latebam qui regnum Macedonum affecto. Ecquis è vobis corruptus eſt donis? quem ducem, quem præfectum impenſiùs colui? Mihi quidem obijcitur, quòd ſocietatem patrij ſermonis aſperner, quòd Macedonum mores faſtidiam: Sic ego imperio, quod dedignor, immineo. Iampridem natiuus ille ſermo commercio aliarum gentium exoleuit: tam victoribus quàm victis peregrina lingua diſcenda eſt. Non me hercule iſta me magis lædunt quàm quòd Amyntas Perdicæ filius inſidiatus eſt Regi, cum quo, quòd amicitia fuerit mihi, non recuſo defendere, ſi fratrem Regis non oportuit diligi à nobis. Sin autem in illo fortunæ gradu poſitum, etiam venerari neceſſe erat, *virum quæſo, quòd non diuinaui, reus ſum?* an impiorum amicis inſontibus quoque moriendum eſt? Quod ſi æquum eſt, cur tamdiu viuo? ſi iniuſtum, cur nunc demum occidor? Atenim ſcripſi, *miſereri me eorum quibus viuendum eſſet ſub eo qui ſe Iouis filium crederet.* Fides amicitiæ, veri conſilij periculoſa libertas me decepiſtis: vos, quæ ſentiebam, ne reticerem, impuliſtis; ſcripſiſſe me hoc fateor Regi, non de Rege: non enim faciebam inuidiam; ſed pro eo timebam. Dignior mihi Alexander videbatur, qui Iouis ſtirpem tacitus agnoſceret, quàm qui prædicatione iactaret. Sed quoniam oraculi fides certa eſt, ſit Deus cauſæ meæ teſtis. Retinete me in vinculis, dum conſulitur Hammon in arcanum & occultũ ſcelus. Interim, qui Regem noſtrum dignatus eſt filium, neminem eorum, qui ſtirpi ſuæ inſidiati ſunt, latere patietur: ſi certiora oraculis creditis eſſe tormenta, ne hanc quidem exhibendæ veritatis fidem deprecor. Solent rei capitis adhibere vobis parentes. Duos fratres ego nuper amiſi: Patrem, nec oſtendere poſſum, nec inuocare audeo; quum & ipſe tanti criminis reus ſit. Parum eſt enim, tot modò liberorum parentem in vnico filio acquieſcentem, eo quoque orbari, *næ ipſe in regnum meum imponitur.* Ergo, chariſſime pater, & propter me morieris, & mecum. Ego tibi vitam adimo, ego ſenectutem tuam extinguo: quid enim me procreabas infelicem aduerſantibus Dijs? an vt hos ex me fructus perciperes, qui te manent? Neſcio, adoleſcentia mea miſerior ſit, an ſenectus tua; ego in ipſo robore ætatis eripior: tibi carnifex ſpiritũ adimet, *quem ſi fortuna expectare voluiſſet, natura poſcebat.* Admonuit me patris mei mentio, quàm timidè & cunctanter, quæ Ceballinus detulerat ad me, indicare debuerim. Parmenio enim, cùm audiſſet, venenum à Philippo medico, regi parari, deterrere eum voluit epiſtola ſcripta, quo minus medicamentum biberet quod medicus dare cõſtituerat. Num creditum eſt patri meo? Num vllam authoritatem eius literæ habuerunt? Ego ipſe, quoties quæ audieram detuli, cum ludibrio credulitatis repulſus ſum? Sic, & cùm indicamus, inuiſi, & cùm tacemus, ſuſpecti ſumus: quid facere nos oportet?

Amyntæ inſidiæ.

Apoſtrophe plene affectibus.

OECONOMIA Orationis.

I. Exordium plenum commiſerationis, & iuſtæ querimoniæ, cadit in illud

Publij Syri. Et deest, & superat miseris cogitatio.

II. *Confutatio à testibus, quod maioris in hac causſa videtur esse roboris.*

III. *Restat vt cùm nihil testes aduersus Philotam dixerint, crimen vnum sit silentij, quod Alexandri clemẽtia tam remissum est. Hìc appositè irrepit grauis miseratio, & cõquestio, de Alexãdri mente per Philotæ inimicos deprauata. Quòd autẽ nihil maleficij contraxerit, testatur sopor ille in quo deprehensus est. Similis ratio in oratione Demetrij apud Liuium, et apud Cicer. pro Sexto Roscio.*

IV. *Suspicionem criminis conflatam ob silentium, diluit, quòd delator esset persona contempta, quòd parum fidei habere videretur, & sæpe in huiusmodi denunciationibus irrisa ab Alexandro Philotæ credulitas. Quòd si silentio tectum fuisset aliquod Philotæ scelus, poterat erumpere, cùm omnis conficiendi oblata esset occasio.*

V. *Repugnantia aduersarij, qui Philotam Macedonas dedignari dixerat, cùm idem, regnum affectare deferret.*

VI. *De amicitia Amyntæ purgat se generosè, ab ipsius Alexandri præiudicio. Sic Marcus Terentius apud Tacitum, Ann. lib. 5. amicitiam quæ illi cum Seiano, excusat.* Non est nostrum æstimare, quem supra cæteros, & quibus de causſis extollas: tibi summum rerum iudicium Dij dedere, nobis obsequij gloria relicta est.

Regibus iudicium rerum datum est.

VII. *Transit ad literas de Alexandri apotheosi obliquè scriptas, in quibus libere suam fatetur sententiam, assentationi cõtrariam, quòd seram immortalitatem mallet Regi: Hæc purgatio plena generositatis est. Quod autem hic habet de Hammone, et eius tẽplo, multa Diodorus Siculus biblioth. historic. l. 17. Salutauit Alexandrum, χαῖρε ὦ παῖ, ἐμοῦτω παρὰ τοῦ Διὸς ὄντα ἢ σεσῖσμαι, in quibus recte consensit in Q. Curtij narratione.*

VIII. *Peroratio cum permotione grauì. Similis est locus apud Andocidem: πάντα γὰρ ἀναβιβάσασθαι δυνησόμενον ὑπὲρ ἐμαυτοῦ, ἢ πατρίδα, ἀλλὰ, &c. Succedit apostrophe ad Patrem Parmenionem absentem, in qua eximij affectus. Postremò nouum argumentum à loco remoto subiungit. Hoc etsi extra ordinem, tamen commodè vltimo loco positũ, vt minùs apparata videatur oratio.*

ORATIO IVDÆORVM ad Petronium Præsidem, ne Caligulæ statua templo inferretur, deprecantium.

Ex Philone, lib. de legat. ad Caium.

Ἄοπλοί ἐσμεν ὡς ὁρᾶς, &c. quæ sic Latinè sehabent:

Iudæi pacis & quietis authores.

INermes, vt vides, adsumus, ne quis nos dicat venire hostiliter. Manus autem pro armis à natura datis retro flexímus, otiosas præbemus & corpora ad certos ictus ferire volentibus: vxores, & liberos, familiásque adduximus, supplices tibi, & per te Caio aduoluimur, domi relicto nemine, orantes vt aut omnes seruetis aut omnes internecione deleatis. Sumus, Petroni, & natura pacis cupidi, ad quam nos trahit cura liberorum alendorum ex nostris laboribus. Caio imperium adepto primi ex tota Syria gratulati sumus: Vitellio, cuius successor es, tunc in nostra vrbe degente, qui super hac re literas acceperat; & à nobis ad cæteras ciuitates fama lætos nuntios pertulit. Primum nostrum templum excepit pro imperio Caij victimas, vt primũ, aut etiam solum, priuaretur religione patria. Decedimus priuatis ædibus, & possessionibus, suppellectilem vltro vobis in prædam offerimus, eo animo vt non putemus nos dare sed accipere. Vnum pro his omnibus petimus, ne quid in templo nouetur, vtque seruetur tale, quale à maioribus nobis est traditum. Id si non impetramus, necandos nos præbemus,

Manus pro armis à natura datæ.

Iudæi quid fecerint in ritibus & religione seruanda.

Digitized by Google

nè videamus viui, quod eſt morte grauius.

Audimus pedeſtres equeſtréſque aduerſus nos parati copias, ſi dedicationem impediamus: *Nemo ita inſaniet, vt ſeruus ſe opponat domino, libenter iugulabitur. Cedant, malient, fruſtatim concidant, ſine certamine ac ſuo ſanguine agant quicquid libet victoribus. Quid opus eſt exercitu? noſipſi egregij ſacerdotes immolabimus victimas*, adducemus ad templum mulieres, vxoricidæ: fratres ſororéſque, fratricidæ: pueros puelláſque, innocentem ætatem, puericidæ. Tragicis vocabulis vtendum eſt in tragicis calamitatibus. Deinde in medio eorum ſtantes, *abluti cognato ſanguine (nam talia lauacra ad inferos properantibus conueniunt)* admiſcebimus, & proprium, noſmetipſos inſuper iugulando. Morientium hoc mandatum erit vltimum: ne Deus quidem nos accuſet, qui vtriuſq; rationem habuerimus, & Imperatori debitæ reuerentiæ, & ſacrarum legum cuſtodiæ: Id fiet, ſi vitam haud viuendam contempſerimus. Audiuimus priſcam fabulam è Græca literatura profectam, tantam vim fuiſſe Gorgonei capitis, vt hac viſa homines confeſtim verterentur in ſaxeos. Id quanquam fabuloſum videatur, negari tamen non poteſt, ſimile quid dam magnos nec opinatos caſus efficere. Putas, Petrom, ſi (quod abſit) aliqui noſtrates viderent in templum deduci ſtatuam, non in ſaxa mutatum iri, oculis ſtupentibus, & per ſingula membra ſopito naturali motu corporis? Extremum, Petroni, hoc erit noſtrum votum æquiſſimũ, non contendimus ne imperata facias, moram tantùm petimus, & oramus ſupplices, vt nobis liceat legatos ad dominum mittere. Fortaſſis impetrabimus, ne religio cœleſtis numinis, ne leges ſanctiſſimæ aboleantur, néve vltimis etiam poſthabeamur gentibus, quibus ſui ritus manent incolumes; ne decreta eius aui proauíque temerentur, quæ noſtros mores approbârunt, diligenterque confirmârunt; Forſan his auditis fiet mollior. *Non ſemper eadem ſunt voluntates Principum*: iratorum verò euaneſcunt celerrimè. Petiti ſumus calumniis, permitte adhibeamus remedium: durum eſt indicta cauſsâ damnari: ſi nihil impetramus, quid vetat ne quæ nunc vult, tunc faciat? ante miſſam legationem noli præcidere ſpem tot millium, non de lucro ſed de pietate contendentium: Imò, & de lucro: quod enim lucrum homini eſt ſanctitate vtilius?

Iram ſequitur miſericordia.

Sanctitas lucrum eſt.

Hæc tum magna contentione magnóque deſiderio dicta ſunt ab honoratiſſimis ſingultientibus, & anhelis, lacrymis ſimul ac ſudore diffluentibus, vt iam Petronio cæteriſq; miſerationem mouerent. Eſt enim mitis ingenio, & verbis factiſque flexibilis.

Gorgonei capitis vis.

OECONOMIA
Orationis.

I. Exordium plenum miſerationis, & prudens ad auertendam ſuſpicionem ſeditionis, ne fortè Petronius exiſtimaret hanc populárem turbam, ad res nouandas concitatam. In hac autem demiſſione longè magis ad inflectendos animos ſunt idonei, quippe Canes ſedentem non mordent.

Canes ſedentem nõ mordent.

II. Argumentantur à ſuis obſequiis et morum lenitate; quod apud Præſidẽ erat efficaciſſimum. De hac autem gentis beneuolentia, & fide erga Principes, honorifica teſtimonia colligit Joſephus lib. 2. aduerſ. Appionem.

III. Tradunt omnia, præter religionem, vnam & maximam animorum opulentiam: deinde in ardentes & tragicos affectus erumpant, quibus vel ferreum pectus emolliant. Græca tamen fabula de Gorgone, non multum facit ad grauitatem orationis, & olet ſtylum

ſcholaſticum, niſi velis eos apud Graculum hominem Græcis fabulis conſultò vſos fuiſſe.

IV. *Prudenti admodum conſilio moram petunt, quam vrgent acriter honeſtis rationibus. In iſtis plerumque malo ruenti moram innectere, penitus amoliri eſt.*

Subtexam hîc apologiã Hermenigildi, qui apud Patrem Leuigildum, Gothorum Regem, cauſſam dicit. Si quis rem pleniùs volet, legat ſi placet actionem oratoriam, à me de hoc argumento nuper editam.

HERMENIGILDI Apologia.

LEVIO. AGe, licet tibi cauſam dicere, dilue ſi potes eas ſceleris maculas, quæ tibi à ſole ipſo in os illud tuum importunum regeruntur.

HERM. *Innocentiam meam, pater, declarare facile eſt*; innocentiæ patrocinium inuenire difficile; Te vnũ ego in hac flamma inuidiæ, qua me ictũ & prope fumantẽ vides, habui, quem appellarem, quem obteſtarer, cui fidem meam iniquiſſimis calumniis vexatam crederem. Nunc autem te peracerbum accuſatorem, ſeuerum iudicem, &, quod crudelius eſt, patrem iratum experior. Tu me penè ab hoſpitali mẽſa & regiis epulis extractum, ornamentis exui, vinciri, & huius calamitoſi carceris tenebris mandari iuſſiſti: vereor ne ſi me innocentem iterum dixero, tuum iudicium, quod ſemper grauiſſimum fuit, videar refellere, & dum innocentiæ meæ patrocinari ſtudeo, paternam culpam accuſem; quæ res mihi ſuppliciis omnibus acerbior ſemper viſa eſt.

LEVIG. Videte orationis inſidias.

HERM. Tacebo igitur (mi pater) ſi iubes, & ſilentio premam conſcientiam.

LEVIG. Eloquere, peruicax, eloquere: reos inauditos damnare non ſoleo.

HERM. Loquar igitur (mi pater,) quia iubes, non quòd cur oratione aut ſilentio ſperem aliquid me effecturum: ſed vtcumque ſe res habuerit, *poſtremas ſanguinis mei voces tuis auribus infaudam*. Etenim ſi tantum hoc quicquid miſeræ animæ reliquũ eſſe voluiſti, à meis calumniatoribus expetereretur, darem cum ſilentio iugulum, & cruorem meum largiſſimè propinarem: nunc autem hoc agitur vt demortui cineribus quieſcere non liceat, ſed iis æterna criminis nota per ſummum ſcelus adhæreſcat: hoc ſi pater iniquum eſt, peto à te vt filij moribundi vltimos gemitus æquis auribus excipias.

LEVIG. Age, tolle iſtam inſidioſam orationem, dic de crimine.

HERM. Non eſt hoc nouum crimen (mi pater) iam diu telam illam cõiux tua *Goiſuintha*, nobis verò nouerca, ſemper infeſtior quàm eius dignitas poſtulabat, in me & fratrem meum molitur. Vtinam (ſi liceret beatos manes ſollicitare) parentis meæ demortuæ, tuæ verò anguſtæ cõiugis animam ad hoc tribunal adducere fas eſſet, ſilerem ego, & ipſa loqueretur: diceret, vt impendente fatali neceſſitate, quæ nobis illã *maturam cælo, ſed terris vtilem fœminam* eripuit, languentibus vt poterat brachiis me fratrémque meum complexa, tibi *per genialem thorum, per caſtiſſimos amores, per intaminata connubij fœdera*, communem ſobolem commendabat: Ea tunc eramus ætate (mi pater) quæ ſenſum doloris vix ad-

mittit. Sed tamen vbi tuos rorantes oculos, & te moribundæ corpori affusum, dextrámque prehendentem vidimus, non tenuimus infantiles lacrymas, quas & tuus dolor, & matris inter has voces expirantis obitus excussit. Tu verò nos in hac recenti orbitate tuo gremio appressos fouebas, prohibebas flere; quod vix facere poteras; manantes lacrymulas tuis abstergebas digitis, te nobis *patrem præsidio, indulgentiâ matrem* pollicebaris.

LEVIG. Hæc nihil ad crimen attinent.

HERM. Veniam (mi pater) veniam statim. Creuit hæc tenella ætas in sinu tuo, & se per annorum curricula ad auream iuuentutem explicauit. Quis tibi tunc Hermenigildo tuo charior? quis suauior vnquam fuit? Hermenigildo imperia mandabantur, per Hermenigildum bella gerebantur: ab Hermenigildo populorum fœdera sanciebantur, *Omnia tibi erat Hermenigildus.*

LEVIG. Alius tunc erat quàm nunc est Hermenigildus.

HERM. Placuit tunc Maiestati tuæ, vt supra ætatem animum ad nuptias adiicerem. Quæsita est mihi coniux regia, Regis filia, Regis soror, Regis neptis: sed quæ regnorum omnium titulos, omnium imperiorum insignia sola virtute superauit. Heu virgo misera, quibus & quàm indignis tua indole funeribus eras reseruata! Cum hac igitur nouus conlux nouis nuptiis copulatus, videbar omnium principum fortunatissimus, cui hæc cælestis forma obtigisset: Ego verò non tam flammas alebam cupiditatis, quas vix illa ætas ferre poterat, quàm admirationem diuinæ virtutis: Huius enim pietate, exemplo, doctrina, magisterio, fidem primùm recepi, factus illi *ex marito discipulus; ex coninge, prope filius.*

LEVIG. Mali corui malum ouum.

HERM. Tu interim, mi pater, infœcundas nuptias conuolasti. Inducta à te nobis nouerca Goisuintha, Ariana mulier, potens, acerba, imperiosa: Continuò mutata omnia, sordent tibi amores pristini, nouæ & subtiles flammæ se in senile pectus insinuant, liberi primi, illius quondam sancti & fœlicis thori pignora, iam non sunt solatio sed tædio.

LEVIG. Scelerate, audes etiam coram hoc amplissimo senatu patris thoros incessere?

HERM. Vera dico, per vnius muliebris furias nobis quiescere non licet, proscindimur calumniis, agitamur toto regno. Non somnus, non vigiliæ, non cibus insidiis vacuus. At crudelis fœmina, quæ patientiam tuam tentârt in minoribus, cœpit quoque in maioribus ludere. Vxorem meam (hei mihi quanto cũ dolore recordari cogor) angit, stimulat, vexat, omnem efferati pectoris acerbitatem in hanc vnam effundit. Iubet vt Christianam legẽ repudiet: tum virgo, eo *se genere natam respondit, vt mori posset, facere nefariè non posset*: hac voce (quâ quid gloriosius) irritata, tot regum sobolem incessit pugnis, proterit calcibus, contundit verberibus, ita vt multus è regio corpore sanguis exiret.

LEVIG. Quando hoc auditum?

HERM. Duram habes autem (mi Pater) ad huiusmodi crimina, sed tamen neque hac importuna & crudeli dementia contenta, imperat scelestum facinus: Pudicum corpus vestibus nudari, nudatum sensim in lacum perfrigida tempestate mergi, donec illa fidem patriã eieraret. Hac barbarie nihil vnquam vidit sol indignius. Demittebant in lacum innocentissimam puellam carnifices, & paulatim quidem, vt acerbus esset singulis membris doloris sensus, funes, quibus ipsa tenebatur vincta, laxabant. Illa verò *nihil de carnificina querebatur, tãtùm dolebat nuditatem:*

Digitized by Google

cúmque moneretur vt ſe Arianam ſemel profiteretur, ad ſingulos cruciatus vna vox excipiebatur, *Chriſtiana ſum, Chriſtiana ſum.*

Hanc nefariam crudelitatẽ quam ferro & flammis proſequi iuſtiſſimum erat, tolerantia vincere conſtituimus: ſeceſſi cum vxore in vrbem quam tu ipſe pater donaueras. Sed nouerca, quaſi ipſa grauem iniuriam accepiſſet quòd ferrum noſtris corpõribus non immerſiſſet, tota vrbe inſanire, bacchari, furere, me quaſi hoſtem patriæ, regni buſtum, patris interfectorem petulantiſſimis conuiciis inceſſere. Vtinã, mi pater, credulitas tua furioſis eius conatibus nimis vxoriè non eſſet ancillata: verùm in me iuſſu tuo toto exercitus pondere concurritur, atque in *vnum caput terra & mari mundus armatur.* Dabis hîc veniam, mi pater, ſi quod natura brutis animantibus ſuadet, vt ſe, vt coniugia, vt ſobolem, contra vim tueantur, hoc facere tot furiis à nouerca laceſſitus, conatus ſum. Arma ſumpſi, non quibus te laceſſerem, ſed quibus me & regiam coniugem contra impotentiſſimam & crudeliſſimam mulierem tamdiu defẽderem, donec tibi rem cauſãmque plenùs liceret aperire.

LEVIG. Mentiris impoſtor.

HERM. *Teſtor hîc delubra cœlitum, aráſque, quas ego, cùm me inflammato animo proſequereris, poſtremus occupaui*: vbi vidi hoc agi vt me iam fuga tueri non poſſet, poſſet autem gladius, ſi vellem quod lex naturæ iubet, exequi, ſtatui me tuis pedibus inſontem victimam potiùs aduolue re, quàm in tanta cauſæ æquitate repugnare. Vidiſti proſtratum, iacentem erexiſti, erectum complexus es. Quid eſt quod glorioſi illius operis laureã infuſcauit, niſi illius dolus quæ cùm armis obruere non potuerit, per iniquiſſimũ iudicium tentat præcipitantẽ impellere? En crimen, en cauſã cur cilicio indutus, & iis vinctus catenis quas tu prædonibus reſeruabas, in tetro atque infami carcere moribundus iaceo.

LEVIG. Romanus non es.

HERM. At Chriſtianus ſum & Romanus; hoc enim poſtremũ arguitur: habes in hac parte (mi pater) confitentẽ reũ. Hoc nẽpe crimẽ eſt *ex quo reus gaudet, pallet iudex, cœlũ lætatur, terrẽtur dæmones, cõtremiſcunt inferi, cuius accuſatio voriũ eſt, & pœna, fœlicitas.* Cuperẽ equidem cẽties, ſi liceret, pro hac nominis gloria emori. Iam enim ad Dei laudes prædicandas vnũ os nimis anguſtũ videtur; cõcide corpus, velle, lania, *tot ora videbũtur eſſe, quot erunt vulnera*; & per ſanguinis riuos effuſus ſpiritus, purpurata in cælum via quamprimùm euolabit.

LEVIG. Furioſe, nemo contemnit vitam, niſi qui deſperatus viuit.

HERM. Pœnitet me Arianum vixiſſe, tunc (fateor) deſperatus vixi.

LEVIG. Nunc autem fatuus & vecors viuis, degener.

HERM. Viuo, mi pater, in *cilicio ſplendidus, in vinculis liber, in carcere ſpecioſus.*

LEVIG Hic tuus ſplendor, tua libertas, tua ſpecies eſt, ſi me & vxorem meam conuitiis arrodas.

HERM Imo [pater] te tanquam Regem, dominum, patrem, ſemper honoraui, timui, veneratus ſum: Tuæ verò vxori bonam mentem, & nihil aliud ſum precatus.

LEVIG. Satis habet mentis ad tuos conatus opprimendos.

HERM. Nimis fateor; & hoc dolendum eſt.

LEVIG. Secede, ſecede; de tuo capite deliberatur.

Agite, Patres ſapientiſſimi, deliberate cui ſpei tam importunum animal reſeruemus.

PRINCEPS 1. Tanta eſt, ô Rex potẽtiſſime, eius negotij moles, & tam lubrica materia, vt quantũ prudẽtia, quæ diuturno rerũ vſu concaluit, cõ-

fert ad dicendũ fiduciæ, tantũ rei nouitas & magnitudo ſtuporis afferat. Nulla de capite vel hominis viliſſimi præceps eſſe debet ſentẽtia. At verò cũ de Regis ſobole, & de eo filio deliberetur, in quo tua decliuis ætas & Gothorũ ſal⁹ cõquieſcere videbatur, magni referre arbitror, vt quæ à te cõſtituentur, tãto fiant cõſideratiùs, quanto periculũ eſt in errore perniciosius. Duas, vt video, controuerſias accuſatio cõplectitur, quarum altera perduellionis, altera ſuperſtitionis. Et in prima quidẽ quæ mihi grauior viſa eſt, atroces iuuenis querimoniæ fuerũt, quibus omnem armorum inuidiã in Goiſuintham Nouercã deriuauit. Mihi quidẽ, ô Rex, de Auguſta coniuge tua tam mirifica inſedit opinio, vt nihil addi poſſit amplius: Sed tamen quantùm veterũ replicare tẽporũ memoriã mẽs noſtra poteſt, video per Nouercas ſæpe faces importatas quibus florentiſſimæ arderent familiæ. Tui erit iudicij liquidiùs videre, an Goiſuinthę Reginę odia priuignũ ad hęc arma cõpulerunt: certè quod in te iniquo nõ fuerit animo, facit vt credã, reditus celeritas, & in hac poſtrema quæ tibi cum illo fuit congreſſione fiducia. Habet hoc implicata ſcelere conſcientia, vt omnia reformidet, tuta ipſa timeat, & ſi foliũ increpuerit, expaueſcat: nihil verò in hoc congreſſu vidi ſimile, exporrecta iuuenis facies, lætus atq; hilaris vultus, plenus in te animus fiduciæ, plenus amoris cernebatur, ſi modò in *oculis tanquã in accuratiſſimis naturæ ſpeculis mentis ſimulachra delibamus.* Proinde conſiderandũ eſt etiã atque etiã, an ea quæ circunfertur in literis atrocitas, ſe iſtis moribus illeuerit. Quod verò ad ſuperſtitionẽ Romani nominis attinet, non eſt, ô Rex, mirũ, cũ illi Chriſtianã vxorẽ & Gallã cõiunxeris, ſi hæc in virũ cũ ipſis cupiditatis facibus religionẽ trãsfuderit. Cęterùm nemo prudens gladiis & haſtis numinũ metũ in hominũ animis defigit; vtrique potiùs doctore opus eſt quàm carnifice. Quos tu nunc vides iſtius religionis calẽtes ſtudiis, inflãmatos animo, ardore prope ignitos, ætas flectet, vſus leniet, prudentia tua mitigabit.

LEVIGIL. Quid cenſes?

PRIN. II. Si ea eſſet, Rex optime, Hermenigildi audacia, vt ſui ſceleris integumẽtis poſſet eſſe contenta, ego quidẽ & in hoc negotio cunctandum arbitrarer, & aliis ſuadere ẽ, vt rem quã accuratiſſimè perpenderent. Nunc autẽ cũ in apertũ tetrúmque facinus eruperit, quantũ illius vitæ additur, tantũ tuæ, qua nihil in hoc orbe terrarum pretioſius, detractum puto. Non eſt is reus cuius non ſit formidanda potentia; non eſt hoc crimen cui debeatur impunitas; non eſt hoc regnum quod tantum dedecus ferat; non eſt denique is iudex qui ſe puerilibus lacrymis à iuſtitię curſu detorqueri patiatur. Omnia, vt vides, iura diuina & humana polluit, excidit, funeſtauit: *Deſertor patriæ, tranſfuga religionis, patris interfector, ne ſibi quidem id reliquiſcit, vt ſanabilem plagam infligeret:* Sed inaudita contumacia remedium tuæ clemẽtiæ in ſuum vertit ſcelus. Arma in patrẽ ſumpſit, nec regni ſanctitas, nec ætatis venerãda canities, nec parentis nomen, nec vox ipſa naturę furioſum iuuenem ab infeſtis conatibus repreſſit: Tandiu ſtetit in acie, quãdiu potuit, vbi ſe deſertũ à ſuis, inuiſum alienis, poſteris execrãdum vidit, irrepſit ad patrem: vt latrocinium in veneficium cõuerteret. Nunc autem ne minùs audax ad perpetrandum facinus quàm ad defendendum impudens videatur, in nouercam fœminam illuſtriſſimã, & patris amores ſui furoris cõſilia deriuat. *Inaudita res eſt, miſer crudelis:* qui in vinculis audet caſtos patris thalamos inſectari, quid faciet in purpura? qui in his centonibus alit ſuperbiam, quid facturus eſt in Attalico? qui reus minatur in carcere, quid efficiet

dominator in regno? Spreta Gothorum religione in Romanorum ſuperſtitionem perfuga tranſuolauit, cum patris hoſtibus contulit cõſilia, ipſis ſe adminiſtrum, ſocium, ſatellitem præbuit: Quærit pater, vt nefarium ſacramentum reſcindat, negat, perſiſtit in contumacia, & nos molliotibus ſententiis pergimus eius audaciam alere, vt nobis in poſterum deliberandi facultas eripiatur, illi patrandi concedatur. Cenſeo, igitur, ô Rex, quod è re tua eſſe arbitror, vt ſi Hermenigildus in ſuperſtitione contumax eſſe pergat, patemæ ſeueritatis ſtimulos experiatur.

PRIN. I. Quid vim affers naturæ? ſine Patrem, Patrem eſſe.

PRIN. II. Sophron, Pater eſt Leuigildus, Pater regni, non iuuenis facinoroſi. Quaſi verò ignota ſit parentum in filios ſeueritas? Cartallum, audiuimus, maximi animi iuuenem, quòd patris miſerias contempſiſſet, & eius mœſta ac lugentia caſtra, circumfluentibus quietæ fœlicitatis inſignibus intraſſet, à patre, vt tum erat, veſtibus, auro & pictura fulgentibus, atque inſigni corona radiato capite, in altiſſimam crucem fuiſſe ſuffixum. Scimus Torquati iuuenis victorem ſpiritum; quòd patris iniuſſu pugnaſſet & viciſſet, patris imperio exhauſtum, & domeſtica fortiſſimi Imperatoris calamitate ſanctum decus publicæ diſciplinæ. Nos verò in iſtis ſceleribus iubes conniuere!

Finis libri decimi-tertij.

THEORHETOR,
SIVE
DE SACRÆ ELOQVENTIÆ MAIESTATE.

LIBER DECIMVS-QVARTVS.

PRÆFATIO.

DEVENIMVS tandem in ipſum ſanctioris eloquentiæ veluti ſacrarium: de qua cùm graues imprimis & ſapientes viri copioſiſſimè diſſeruerint, faciam quod facere periti artifices ſolent, qui gemmarum elegantias peranguſto concludunt annulo; Sic ego quæcumque ex iſtis ſapientiæ oraculis depromere potui, breui ſermonis compendio ſubijciã; dabóque ſingularem operam, vt hic poſtremus robuſtioris iam facundiæ partus, non minùs gratiæ flore quàm vtilitatis fructu commendetur.

Atque imprimis mihi de dignitate cœleſtis eloquẽtiæ nonnihil dicendũ eſt, contra imperitorum hominũ audaciam; qui eum omnẽ dicendi præſtantiam ventoſa quadã loquacitate & inaniſſimis verborum pigmentis metiantur, ſacros plerunque ſcriptores irridere ſolent procaciùs, quòd iſtos orationis calamiſtros ſpreuerint potiùs quàm ignorârint. Et nobis quidem id conantibus peropportunus ſe locus obiecit; nam cùm in exedram diſſerẽdi cauſſa veniſſemus, Cæcilius, adoleſcens in ipſa ſtudiorũ incude poſitus, peregrinæ doctrinæ faſtu tumens, & à Plauto, Plinio iuniori, ipſóque Cornelio Tacito, quos ille tanquã ſua numina venerabatur, adhuc recens, deplorare cœpit noſtra tempora, quòd nemo iam *palmas oratorias ſtrenuè dentibus admorderet*, nemo ad ſuperiora Heroum eloquẽtiæ tempora conaretur accedere: ſed totus ille flos antiquæ facundiæ exuſtus atque repreſſus noſtræ ætatis ſqualore, & veteris vbertatis ſiti prorſus exaruiſſet. Tum addebat, in ſacras conciones, quaſi in piſtrinum, præclara cogi ingenia: hîc tanquam nobiles equos phaleris ephippiiſque exutos ad molas conſeneſcere, & pro ornatu habere barbariem. Nam quæ poteſt eſſe iſta ſacra eloquentia? De doctrina ſcilicet Chriſtiana? cuius argumentis nihil eſt humilius? *Ma-*

Eloquentia ſacra carpitur a Cæcilio.

Digitized by Google

Eloquentia magna, tanquam flamma alitur.

quam eloquentiam, tãquam flammam materia ali, moribus excitari, vrendo clarescere. At hîc videmus, eos, quorum indoles lætior, & præculta suauitas, si modò materiæ splendorem nacta fuisset; vbi ad huiusmodi argumenta ex amœnis luxuriantis scholæ viretis, quasi in alium orbem venerint, repentè, aut rerum sterilitate torpentes exarescere, aut inquinata dictione, quasi resides aquas & plurimum luti secum trahere. Quòd si vernantiùs ipsa se veteris fœcunditatis memor explicare cupit oratio, rerum tamen horror & mœstitia necessariò confundit. Quale enim delecta mentũ est apud plebeias aures, & oscitantes mulierculatum circulos, de tritis quibusdam bibliorum historiis longo & inerti verborum circuitu differere, aut Christianæ religionis rudimenta tractare, aut à vasto quodam & agresti motu in vitia dicere, res tritas, & ad fastidientis stomachi nauseam, tam sæpe inculcatas? At verò in profana, quam appellatis, eloquentia, siue in vmbratilibus spatiis libeat excurrere, siue forenses palmas attrectare, hîc audiuntur rerum complexiones maximarum, hîc sensus vberes, hîc sententiarum stimuli, hîc opulentissima doctrinæ supellex, hîc plausus & fauor omnium.

Eloquentiæ forensis opulentia.

Hæc iste cùm intemperantiùs effudisset, nesciebam, an magis deridere hominis deberem imperitiam, an indolere tam puerilitèr in nugis lasciuienti: Cùm Theophrastus noster, vir, quo nec magnis disciplinis instructior, nec ad omnem rationem humanitatis commodior, cùm fastũ hominis præclarâ oratione perstrinxisset, cœpit de maiestate sacræ eloquentiæ, & eius argumentis, copiosiùs differere, vt à sacris oratoribus plerũque istas opes non tam nesciri, quod antea dicebamus, quàm contemni ostẽderet. Perstringã summa totius dissertationis capita, & quidem paulo ornatiori stylo, quando hîc oratoris partes agimus.

Eloquentiæ sacræ excellentia.

Sic equidem existimo, sacram illam sanctorum virorum eloquentiam tantum humanæ præstare, quantum sol vmbræ, flamma fumo, diuina mortalibus antecellũt. Etenim quæcunque ad grauiorem eloquentiam, siue excitandam siue innutriendam faciunt, fertilis quædam seges sapiẽtiæ, grauissimarũ rerum argumenta, Dij præpotentis afflatus, incredibilis ardor animorũ, sũauis quædam prudẽtiæ œconomia, sermonis maiestas, solidarum adminicula virtutũ, theatra denique ipsa, & confessus, & glorioſissima laborum præmia, huic vni tam propensè fauent omnia, vt meliori cœli riuo iure fœcundata videatur.

SACRÆ ELOQVENTIÆ dignitas, ex materiæ nobilitate; ac primùm, quàm graues sint in ea de Deo sermones.

CAPVT I.

PLacet igitur primùm, strictim & quasi per transennam videamus cœlestis illius eloquentiæ argumenta, quibus mirum in modum nobilitata collucet, vt suos oratores, vel infantissimos, per se faciat eloquentes. Occurrent hîc tibi non fabellæ, & nugæ, non humanæ sapientiæ leuissima quædam choragia, sed maximarum rerum lumina, Deus, Angeli, Christus στεφανηφόρος rex ipse Angelorum, Christianæ religionis mysteria, Apostolorum triumphi, Martyrum laureæ, Virtutum decora, supplicia improborum, æternæ denique illius apex felicitatis.

Eloquentiæ sacræ effectus.

Eloq. sacræ materia.

At verò de Deo, qui sermones? non ij, quales in Platonis aut Stoicorum schola floruerunt, sed qui ex altissima fluunt sapientia, & ex ipsius æterni Parentis sinu deriuantur. Deum ibi audies, mentem ab o-

Digitized by Google

mni mortali concretione ſecretam, optimam, ſapientiſſimam, ſanctiſſimam, ſpiritum per omnia commeantem, & ſingulis vniuerſi partibus, quaſi accuratiſſimæ lyræ fidibus intentum, qui fluentium rerum canticum iucundiſſimâ varietate temperat, ingenitus, immortalis, perpetuus, ſolus, *ipſe ſibi locus, & mundus*, & maximus quidem mundus, ſapientiæ, ſanctitatis, intelligentiæ, vitæ rationum, formarum, cui ſpirans omnis intelligénſque natura, & habere & agere non deſinit gratias.

Deus mundo, vt lyræ intentus.

Tertull. lib. contra Praxeam, cap. 5.

Cernes deinde, vt graditur apud Prophetas inſigni maieſtate, Cherubinis inſidens, & celeri ventorum turbine circumquaque rapitur. Sexcenta conſequuntur curruum millia, in quibus igneæ cohortes Angelorum, copioſa luce circumfuſæ radiant: ſol tanti támque ſtupendi numinis vmbra potiùs, quàm effigies, ad eius nomen expaueſcit, adamantinæ cœli portæ contremiſcunt, intendunt ſe flammeæ nubes, & lucido quodam horrore totum hoc aëris ſpatium circumueſtiunt, mugiunt tonitruum fragores, præmicant fulgura, volitant procellæ, ruunt fulmina, immixtique grandini rutili carbones depluunt.

Sol vmbra Dei.

Dei nomen quantum.

Hinc diſcedit cœlum, hiant terrarum latebræ, terrore perfuſi manes mortuorum Regem ſentiunt. Hæc tibi magnificam numinis ſpeciem inurent.

Cúmque ſit eius natura maximè ſimplex, nec contineat in ſe quicquam admiſtum ſui diſpar, atque diſſimile: habet tamen attributa varia, quæ ſigillatim ſpectata, quantam dicendi & quàm fertilem materiam ſuppeditant? Ecquando exhaurietur immenſitas illa, qua longè aliter quàm is qui cœlo & terris aquas præbet Oceanus, omnia ſuo ambitu præcingit, in vniuerſum diffuſus, in ſe totus rediens, imò nunquam à ſe exiens, in ſe, & in cunctis, ſemper totus, *implens cœlum, & terram præſente potentiâ, non abſente naturâ.*

Deus actus purus.

Deus attributis.

Auguſt. lib. 7 de Ciuit. Dei cap. 30.

Quando ſatis prædicabitur infinitas, mentis humanæ nodus? quà exeat, quò ſe condat nemo nouit, imò nec exire ab alio, nec in aliud ſe condere certò nouit; *hæc demum beata ignorantia eſt, quòd ſcimus ignorando:* ἐν τούτῳ γίνεται πᾶς ὁ θεὸν γνῶναι ἢ ἰδίᾳ ἀξιούμενος, ἀυτῷ τῷ μὴ ἐφ' ἑαυτῷ μᾶλλον γνώσεται.

S. Dionyſ. Areopag. epiſt. 5. ad Dorotheū.

Quid illa æternitas, immenſæ atque interminatæ vitæ tota ſimul & perfecta poſſeſſio, qualis eſt? Tempus certè, quod perpetuas micãtium ſiderum conuerſiones æquis paſſibus comitatur; fatetur ſe haud ſcire, quid ſit, aut vnde venerit, ſe labi, fluere, naſci, occidere, longam veluti catenam in hoc mortalitatis regno viciſſim remeando verſare, ſibi vni incrementa damno eſſe, hanc verò intactam, illibatam, ſemper anum, ſemper formoſam Virginem, quæ nec iuuentutis fonte, nec argenteis Canathi fluuij vorticibus indigeat, quibus deterſa prioris ætui fuligine, nouo gratiæ flore rubeſcat: Hinc illa perfecta, & ſtabilis, atque in eodem felicitatis veſtigio conſiſtens immutabilitas, quæ cùm omnia per hanc rerum humanarum viciſſitudinem videat agi, volui, reuolui, & quaſi per eandem ſerram diuerſis motibus reciprocari, tota ſibi hæret ſine vllo ſui aut diſpendio, aut incremento.

Æternitas Dei.

Anni tui dies vnus, & dies tuus non quotidie, ſed hodie: quia hodiernus tuus non credit craſtino, neque enim ſuccedit heſterno. Hodiernus tuus æternitas.

Auguſtin Confeſſ. l. 11. c. 13.

Quid dices de tantæ maieſtatis inexhauſta bonitate, quæ cumulatiſſimum totius perfectionis florem complexa, nullius rei indigens, omnium opulentiſſima, ſe toti naturæ, atque adeo huic noſtræ mor-

talitati profundissima quadam liberalitate profundit?

Prouidentia Dei.

Quid de inexplicabili prouidentia, quâ clauum vniuersi regit vigil, & insomnis, suo semper operi assiduus atque intentus? num tot oculis tibi spectare videtur res mortales, quot sunt in illo pulcherrimo æthe-ris domicilio collucentium formæ stellarum? num tot manibus regere, quot eius potestatis insignia: num tot pedibus lustrare, quot præsentiæ sunt indicia?

Misericordia Dei.

Quid de singulari misericordia, qua huiusce vitæ subleuat miserias, imbecillitatem erigit, solatur viduitatem, instruit inopiam, lenit acerbitates, & quasi totus sit ex maternis vberibus conflatus, ita se miserorum infantium solitudini, atque orbitati, præsentem vbique & clementem Deum impertitur?

Scientia Dei.

Quid si eius scientiam consideres, qua se, qua omnia à se orta intelligit, qua tot cælata in æthere partim errantium partim inerrantium stellarum simulachra nominat, qua perpetuas dierum conuersiones consignat, qua imbrium stillas percensет, qua arenas numerat, qua profundissimas scrutatur voragines, qua subit & explicat omnia; Num rectè istud occurret? *Ecquid improuisum est tibi, qui nosti omnia, & nulla natura est, nisi quia nosti eam?*

Augustin. l. 7. confess. c. 4.

Quid si potentiam, qua cœlo imperat, qua terras sustinet, qua calcat inferos, qua sexcentos mundos condere, conditosque vel tenuissimo halitu diffl are potest? Quid si alia innumera coneris inuestigare? quoties argumentorum oppressus magnitudine cogeris exclamare:

Mundos sexcentos potest condere Deus.

ô altitudinem diuitiarum!

Trinitas personarũ in Deo.

Iam cùm ad illam lucidissimam sanctissimæ Triadis caliginem deuenies, vnum in trinis personis, si liceat, intuebere, Patrem rerum omnium Optimum Maximum, qui dum acerrimo præstantissimæ mentis oculo se intelligit, & quasi in flagrantissimi nitoris speculo suam ipsius faciem contemplatur; filium generat Κεφάλαιον λόγευμα, viscerum ingentem partum, vt appellat Synesius, atque adeo imaginem non quidem subtilibus & tenuibus impressam lineamentis, sed æterno diuinitatis charactere signatam, Deum de Deo, & Patri per omnia æqualem Deum: Ab vtroque deinde spiratur illa sempiterna amoris flãma, cuius facibus quicquid est modò castissimæ dilectionis inardescit, Spiritus (inquam) centrũ Patris, & filij, Patri & filio ὁμόυσιος: Nam tu quoties de iis cogitabis, toties in illum te Polycriti lacum putabis ingredi, in quem quo altiùs quis progreditur, eo magis ac magis per singula momenta succrescentibus aquis implicatur.

Spiritus Sanctus centrum Patris & filij.

Vertes igitur te ad fabricam vniuersi, videbis ab ea maiestate iacta terræ fundamenta, libratos colles, diffusas camporum immensitates, prætexta instar elegantissimorum monilium terris maria, tot insularum quasi ocellis & margaritis collucentia, ipsam spirabilem naturam terris intentam concipies, & qui suo complexu cingit omnia summum æthe-rem, in quo ratis, & in omni æternitate fixis legibus voluuntur purissimi stellarum cœtus: totam denique hanc rerum à summo numine locatam homini supellectilem quoties spectabis, toties magnificentissimo rerum spectaculo perfusus laudum materiam in silentij vertes argumentum.

Digitized by Google

IN ANGELIS QVOQVE locupletem esse dicendi materiam.

CAPVT II.

D. Dionys. de his ordinibus agit c. 6. de hierarch. celest. D. Greg. hom. 34.

ANgeli deinde magnæ illius mentis puriſſimæ quędā ſcintillæ, de ſempiterni luminis facibus accenſæ, tantus & in tot ordines diuiſus exercitus, quantam non dicam orationis, ſed & admirationis, materiam ſuggerunt? Noli tales tibi fingere, quales fortè apud Pictores & Poëtas ſæpe vidiſti, puſiones formoſulos, quibus vultus admirabili fulgore circumfuſus; crines in ceruicem molliter effuſi auro obryzo flauescunt, & lactei colli nitorem blandiſſimo fauoniorum ſpiritu ventilati percurrunt: Quibus alæ ex humeris emergunt geminæ, in cœleſti textrina concinnatæ, florida viriditate, qualis in pauonibus eſſe ſolet, irradiatæ: aureo, croceo, puniceo, cœruleo denique colore miti admodum temperie variatæ, tot referunt ſpectantibus pigmenta, quot in arcu cœleſti cum voluptate miramur. Tunica deinde byſſina eſt, quam ſubtilis denticulati operis limbus circumquaque excurrens magna veſtit cum dignitate.

Angeli ex pictoribus deſcriptio.

Tales ſi Angelos cogitas, quales tibi cum pictoribus ludens expreſſi, totam vim ignoras Angelorum. Natura illis pura eſt, ſubtilis, ætherea, quam nulla corporis figura delineat, nulla materiæ labes infuſcat, nullus corruptionis næuus aſpergit, &, vt ſummatim dicam, noſtri pars melior animus eſt. Angelus nihil eſt præter animum. At quis animus? non ex eo igne delibatus *quo ſidera volant, & ſacri torquentur axes*, ſed excitatiſſimæ mentis vigor tantò expreſſiùs ad æternæ pulchritudinis exemplar conformatus, quantò de eius fonte propiùs reſpergitur, & vberiùs. Hinc ille omnium ornamentorum inſignis quidam decor, & bonorum immortalis affluentia, quam in conditorem ſuum gratiſſimæ voluntatis ingenuitate refundunt. Tu ſi de beatarum mentium incredibili celeritate cogitas, finge tibi nauim per immenſa patentis æquoris ſpatia remis veliſque concitatiſſimè fluentem, finge telorum è baliſtis emiſſas grandines, finge reginam auium aquilam toto illo plumarum remigio inſtructam, contentiſſimo corporis niſu, acerrimo cupiditatis ardore ruentem in prædas, finge iſtas, quæ à poëtis memorantur, alas fulminum, & tuum, quando liberum eſt, animum, & illam animi pupillam mentem fulgure velociùs per diſiunctiſſima quæque tam breui momento diſcurrentem, hanc ſi cum Angelorum celeritate contuleris, teſtudinem cum equo valentiſſimo comparabis. Quid dicam de illa præſtantiſſimæ mentis intelligentia, cuius beneficio res omnes, quas nos homuli ex luto & argilla ficti, tanto cum labore addiſcimus, & ægre ratiocinando colligimus, illi nullo negotio nullo temporis interuallo ſagaciſſimè peruident, & impeditos quoſque difficultatum nodos explicatiſſimè diſſoluunt? Quid de illa cognitione matutina, qua modò res in Deo, tanquam in politiſſimi candoris ſpeculo, vegeti coloris flore viuidiùs accenſas, modò in ſe iam remiſſas, & quaſi diluto vigore minùs acres contemplantur? Quid de ipſius cognitionis felici quadam conſtantia, cuius munere contingit, vt eis non minùs ab hac intelligentia ceſſare liceat, quàm plantis, aut animalibus, ab actus vitalis perpetuo quodam miniſterio? ſi quidem intellectio beatis mentibus pro vita eſt: Iam ſi gratiam ſpectes, quibus ab ipſis ortus primordiis mirificè ſunt nobilitati, cùm rerum molitor *Deus erat in Angelis condens naturam, & largiens gratiam*, vaſa

Angelus nihil præter animum.

Syneſius hymn. 1. 2.

Ἅρμονία κάλλους ἀφθάρτου.

Angelorū celeritas.

Philo Iudæus lib. 1. de opificio mundi. Νοῦς ὀξὺν ψυχῆς ὄμμα, καθαρὸν κόρην ἐνορᾶν φωτός.

Gratia Angelorū.

Digitized by Google

D. Augustinus l. 12. de Ciuitate Dei, c. 9.

myrrhea dices, aut crystallina ab ipso vniuersitatis artifice comparata, & omnibus artis enucleata lenociniis; in quæ diuinitatis riui, tanta & tam inusitata donorum fragrantia depluerent. Denique, si gloriam considerabis, quæ gratiarum amplitudinem est consequuta, totos in Deum videbis amoris similitudine transfusos, atque absorptos, tum in hoc felicitatis domicilio fidos terrarum administros, nostræ salutis propugnatores, depulsores miseriarum, auspices felicitatis, duces, altores, pædagogos, &, vt summatim dicam, amore germanos, seruos obsequio, auctoritate patres.

Gloriæ Angelorum.

Officium Angelorũ.

INCARNATIONIS Christi maiestas.

CAPVT III.

VErumenimuero cùm multa sint in diuinis istius plenissima maiestatis, persona tamen Christi Domini, vna est totius Christianæ doctrinæ caput, & omnium argumentorum seminarium, à quo multiplicium curricula sermonum explicantur, & in quam omnia longè latéque sparsa reuoluuntur. Num verò quoties *incarnatum Deum* dicimus, toties purissimi Angelorum cœtus obstupescunt, toties horrore perfunduntur mortales, toties contremiscũt inferi? O profundissimam consiliorum caligînem! ô mysteriorum maiestatem! iacebat humana natura in æterni squalloris sordibus, turpis, lacera, deformata, cruentis ipsis dæmonum pedibus protrita, atque conculcata: nullus timor numinis, nulla inferorum suspicio, religionis sensus nullus. Erant omnes pietatis igniculi in hominum mentibus restincti, & quasi in ipso fomite præfocati: Vbique dæmonum simulachra, dæmonum aræ, dæmonum templa, &, quod dicere perhorresco, in ipsis excitis atque funestatis Dei altaribus, dæmonum vexilla, tropæa, triumphales arcus fulgebant. Terrarum orbis luctuosissima facies partim fœdissimi lupanaris, in quod omnes omnium libidinum sentinæ defluxerãt, partim etiam amphitheatri cuiusdam ex scelerum colluuie, & humano cruore macerati, speciem præferebat. Plena omnia stupris, cædibus, inquinatissimis voluptatibus, immanitate belluarum. Quicquid auaritia in rapinis, luxuries in flagitiis, quicquid in nocturnis bacchationibus gula, quicquid in fastu supercilia, insanis honoribus arrogantia potuerat, hoc totum effluderat. Scalæ pene ipsæ iam cœlo gigantum more admouebantur, vt beatorum excinderentur domicilia, cùm interim tetri, vecordes, & impij mortales impressa in propriorum liberûm ceruices sica victimaria, miserorum infantium primo cruore, inferorum aras respergebant, & inter funestissimas epulas, nidoremque coctorum paruulorum, quos ipsi suo sanguine genitos, huius lucis vsura priuârant, epulabantur.

Naturæ humanæ calamitas ante verbi incarnationem.

Quid interea clementissimus parens Deus? non iaculatur fulmina, non frementi diluuio terras obruit, non exquisita tormentorum genera ad conscelleratorum supplicia machinatur, sed hanc init viam, ab ipsis Angelorum mentibus & cogitatione secluſim, vt humani corporis vestitus compagibus, propitius nimirum & salutaris fulgor ad salutem hominum procurandam terris illabatur. Enimuero Dei præpotentis imago ab ipsis mundi cunabulis primis indita parentibus, sed tetræ postea fuliginis infuscata maculis, pristino nitori reddenda fuerat: quibus verò artis illecebris id factum oportuit? Deus se homini credo plenissimo diuinitatis fulgore circumfusum repentè obijcere debuerat?

Theodoretus in serm. de legibus, habet multa de hoc retro & deformi mũdi statu ante Christum. Omnia regna quid aliud esse poterant, nisi magna latrocinia, sublata iustitia? vide August. li. 3. de ciuit. Dei c. 4.

Digitized by Google

sed luto & tenebris oppressæ hominum mentes ne minimam quidem illius lucis scintillam, nisi per transennam videre ac sustinere poterant.

Dei in redemptione nostra adinuentio.

Quid igitur summus ille rerum effector atq; restaurator molitur? Quid comminiscitur? acres illos, & indomitos diuinitatis radios lenissima veluti corporis nube refringit, & in hac primi parentis argilla non iam fugaces & obsoletos sui colores imprimit, quibus finem ætas esset allatura, sed seipsum hoc luteo nostræ mortalitatis ergastulo circumclusum terris exhibet, & vt à summo bono semper fugientem homulum semel assequeretur, ipse hominem induit: In quo mihi videtur aucupes industrios imitatus, qui vt aues suo ingenio vagas & timidas illiciant, confectis è versicolore plumarum apparatu tuniculis faciliùs venantur, & meliùs: Vel certè parentes, qui teneris infantulis matre nuper orbatis bubuli lactis candidum florem propinant in vasculo, &, vt maternorum vberum similitudine paruulos capiant, labrum poculi modica caruncula obductum pusionis ori supponunt; quod mihi videtur præstantissimus doctor his verbis expressisse:

Christus imitatus parentes filiorum matre orbatorum.

S Prosper. ex Diuo Augustin. sententia. 262.

Sicut lac non transit nisi per carnem, vt parvulum pascat, qui panem edere non potest: Sic nisi sapientia Dei, quæ panis est Angelorum, ad homines dignaretur venire per carnem, nemo ad verbi contemplandam diuinitatem posset accedere. Quia ergo lux non poterat comprehendi, ipsa lux mortalitatem subijt tenebrarum, & per similitudinem carnis peccati, participationem dedit luminis veri.

Sed quod magis miretis, hoc corpusculo vestitus, nihil immutatus fuit Deus. *Homo quippe ad Deum accessit, Deus à se non recessit, nec hominem consumpsit, sed ita assumpsit, vt nec inferiorem naturam consumeret glorificatio, nec superiorem minueret assumptio.* Quod ingeniosissima similitudine Sanctus Augustinus declarauit:

Augustin. lib. 1 de doctrina Christiana c. 13.

August. ep. 3. ad Volusian. S Leo ser. 1. de natali Christi.

Sicut cùm loquimur, vt id quod in animo gerimus, in audientis animum per aures carneas illabatur, fit sonus verbum quod corde gestamus, & locutio vocatur, nec tamen in eundem sonum cogitatio nostra conuertitur, sed apud se manens integra, formam vocis qua se insinuet auribus, sine aliqua labe suæ mutationis assumit: Ita verbum Dei non commutatum, caro tamen factum est, vt habitet in nobis.

Meritò itaque, sanctissime Iob, miserabaris, & quærebas, *Quis conclusit ostiis mare?* quis verò alius, nisi rerum omnium parens, qui in ipso mundi nascentis exordio tantam & tam latè diffusam aquarum molem, tanquam in vtre circumcluſit? nunc autem inexhaustum illud æternæ sapientiæ pelagus tam parvo Virginis vtero circumscripsit? *Quis posuit nubem vestimentum eius, & caligine quasi pannis infantiæ obuoluit?* quis? nisi, qui hac corporis nostri nubecula, his tam fragilibus, & propè nullis artubus Deum immensum delineauit? *Quem vestem* constituit, nisi stupendam illam vnionem silentio potiùs venerandam quàm verborum multitudine prædicandam? Verè Domine, hoc est *opus tuum*, opus (inquam) tuum, de quo Propheta dixerat, *consummationem & abbreuiationem faciet Dominus in medio terræ.*

Iob. 38.

Epiphonema in Dei incarnatione.

Vnio hypostatica vectis est.

Isa. 10.

NATIVITAS IPSA IN tanta rerum spoliatione atque humilitate, plena dignitatis.

CAPVT IV.

CErne deinde quæ vitæ primordia, qui progressus, qui exitus fuere Deo, qui hanc operosissimam mundi totius molitionem in cunas hominis fuerat machinatus; non est

inuentus in diuersorio vllus angulus qui *cæli depositum* exciperet. Primum sibi lectulum strauit in præsepi animalium, postremum in patibulo furciferorum. Cogita illam agrestem domunculam, desectam, semirutam, frigidæ tempestati ventorúmque flatibus vndique peruiam; quam tamen crebræ de cœlo faces magna dignitate circumuestiunt, *Ita hic sanctior locus est rupe Tarpeia, quæ de cœlo sæpius fulminata, ostendit quòd Deo displiceat.* Grande aliquid intus geritur, & quod humana mens capere non possit. Virgo scilicet inter palustres tugurioli cannas, & pecorum anhelitus, fundit ex vtero regem Angelorum.

Præsepis descriptio, & domunculæ.

Hieron. ad Marcell. ep. 18.

Proh sanctam fidem! Quæ puellæ species? hæccine diua est? an radius diuinitatis? habitus quidem pauperculæ mulieris, sed vultus numinis. Quæ frontis maiestas? quæ genarum modestia? quis fulgor oculorum? quæ venustas oris? quot & quàm cœlestes gratiæ in ista facie renident?

B. Virginis elegantia.

Hic verò tenellus, & lactens, qui Matris affusus pectori tam molliter appetit vbera, filiolus est Virginis, Deus humano corpusculo vestitus; gestatur quidē vt paruulus, sed adoratur vt Deus; paruulus in præsepi, immensus in cœlo; vilis in pannis, in stellis glorioſus. Tam teneræ manus orbem rotant, tam parui ocelli solem illuminant, tam exigui pedes calcant inferos. Sed interim perflant venti, & in tenellos artus paruuli nulla clementia desæuiunt, quando & ipse nostra causſa voluit vitam à supplicijs auspicari. Heu sæuos infantiæ labores! heu rerum omnium inopiam! Heu tolerantiam filij, heu misericordiam Matris?

Vide S. Fulgent. serm. 5. de Epiph.

In Christi infantiæ labores exclamatio.

Sed qui vitæ telam ab istis rerum asperitatibus ortus fuerat, eandem ærumnosis laboribus totam perte xuit. In ipsis adhuc maternis visceribus delicescens, profani imperatoris edicto domicilium mutare compellitur, ne ex patrij cœli affectione primum spiritum delibaret, viator nascitur, exul nascitur, nato subinde, & vix quadraginta dierum infantulo aliud exilium decernitur, intentatur tenero & adhuc exangui iugulo sæuissimi regis mucro, paruulorum, quos hic crudelitatis turbo demessuit, pene cruore respersus, ex cultris victimariis ereptus, in vltimas barbaræ gentis oras fugit, sine lare, sine pignore, sine hospite, orbis terrarum exul, fermè à communi luce & spiritu seclusus.

Christus viator & exul nascitur.

PERSONA CHRISTI PLENISSIMUM maiestatis theatrum.

CAPVT V.

AT quis vir æterni Patris æternus filius, Angelorum deliciæ, beatorum lumen, Princeps pacis, humanæ salutis parens, assertor nostræ libertatis, mundi restitutor, in quo ne minimus quidem vnguiculus fuit, qui nō spiraret diuinitatem. Si quidem frons maiestate plena, quod illi cum cœlo perpetuum erat, loquebatur commercium. Ita grauis, vt terreret; ita amabilis, vt illiceret; terreret quidem improbos, humiles verò atque abiectos erigeret. Tanta autem inter has vitæ acerbitates serenitate renidebat, vt non dulciùs micarent stellę, non sereniùs fulgeret lacteus circulus, non placidiùs spirarent Eteſiæ. Nasus leni & modico tractu diffusus, non rugosus, non asper, non aduncus, cœlestem beati pectoris spirabat prudentiam. Oculos infra superciliorum arcum cùm blandirentur, nitidos soles dixisses; cùm increparent, fulgura; cùm perrumperent animos, fulmina. In labris omnes gratiæ sessitabant, omnis affluebat lepos, hinc lactis & mellis flumina, hinc nectaris riui, hinc iugis cœlestis sapientiæ torrens exundabat,

Videndus Nicephor. l. 1. cap. 40. qui Christi effigiem & statutam describit, & inter cætera commemorat eū fuisse εὐείδελον, ἐπίβλεπτον, σπόρχων.

exundabat. Tota eius vita clarissimarum virtutum fulgur fuit, oratio tonitruum. Vnus fuit cuius vocem & imperium febris ardores, aquæ intercutes, & veternosæ, fœdæ vitiligines, corporisque omnes cruciatus fugiebant, cuius iactu vis sanguinis profluenter ebullientis repentè consistebat, cuius obiurgationem immersi miserorum viscеribus dæmones perhorrescebant. Vnus fuit qui claudos currere præcipiebat, & iam emicabant; porrigere mancos, manus, & iam molles articulorum commissuras explicabant: captos membris, assurgere, & repentè lectulos deportabant, alienis paulo antè cerui cibus delati; cæcos videre, & iam cœlum diémque cernebant, qui sine oculis fuerant procreati. Vnus fuit ad cuius castigationem insana sc coërcebant maria, procellarum turbines tempestatesque sidebant, qui furentis elementi terga leniss imis passibus impune calcabat, vndis ipsis stupentibus, & se ad conditoris famulatum abiiciente natura. Vnus qui numerosissimam quinque millium hominum turbam se per saxa & solitudines assectantem, quinque panibus saturauit, & ne præstigiæ viderentur incredulis, sex sportarum sinus reliquiarum fragminibus impleuit. Vnus qui vectes inferorum, mortisque repagula, potentissima voce refregit, & post tertium diem funeris rediuiua cadauera, ex pollinctorum fasciis expediuit? Vnus qui mentis humanæ latebras, abditosque recessus permearet, & quid quisque animo volueret, quid consilij agitaret, discussis simulationis integumētis explicatissimè peruideret. Vnus qui cùm vnam vocem funderet, à diuersis populis & dissona oratione loquentibus intelligebatur. Vnus denique *potens* vbique *opere, & sermone*, pauper in nostris, diues in suis.

Vide Arnob. l. 1. aduers. gentes de cuius sensibus hæc express.

Natura quid faciat ad conditoris famulatum.

PASSIO IPSA PLENA maiestatis, et magnorum argumentorum seminarium.

CAPVT VI.

QVòd si oppressa virtus maximè luctuosa est, qualis iniicitur animo species, cùm illum in nostra salute procuranda inuidiæ flamma circumuentum, pro nobis ictum & fumantem videmus, dum faces in nostrum exitium comparatas suo cruore restinguit?

Factus pro nobis victor & victima: Et ideo victor, quia victima: pro nobis sacerdos, & sacrificium: ideo Sacerdos, quia sacrificium, faciens nos de Dei seruis filios, de Deo nascendo, nobis seruiendo. Eheu tantum virum seruilibus flagris subiectum! finge enim hæc à me non narrari, sed à te videri.

Christus victor, & victima.

Aug. lib. 10. conf. c. 43.

Constituitur in domo prætoria infelicissimum spectaculum, nudatur corpus verecundum, purissimæ virginis partus, & à fœdissimis lorariis diuerberatur ad necem. Instant illi voce & flagellis, cruore non minùs ebrij quàm vino, ad columnam alligant, verberibus contundunt, plagas plagis ingerunt, crebris ictibus locus resonat, ex membrorum laceratione vis sanguinis existit, & iam in toto corpore nulla corporis facies; cùm innocentis agni ne minima quidem vocula, inter summos cruciatus audiebatur. Addunt satellites suppliciis contumeliam; nam purpura suo sanguine purpuratum corpus induunt, coronam rigentibus spinis aculeatam venerando capiti affigunt, Regem salutant, & os Regis percutiunt, ac teterrimam redundantium cœnarum popinam cum sputis afflant speculo Angelorum.

Carnificum crudelitas.

Christi cõtumelia à satellitibus facta.

Mox vbi deuentum est in calnariam, sacrilegi accingunt se ad carni-

Digitized by Google

ficinam, & iam emortuum corpus diriſſimo crucis multant ſupplicio. Clauis configuntur innocentiſſimæ manus, quæ iniuriam neminini, omnibus pepererant ſalutem: ferreo vinculo conſtringuntur ſanctiſſimi pedes, miſerum me! pro mea, & omnium mortalium ſalute fortiter aſſerenda tam crebris itineribus exerciti. Natant in cruore oculi, duo illa quondam bonorum ſidera, improborum verò fulmina: filet os puriſſimum, ex quo mellei depluebant ſoui, vincta eſt lingua, quæ ſilentio ipſo parricidarum arguit crudelitatem. Ad hunc aſpectum exhorruit cœlum, & atra veſte ſuum eluxit cõditorem: princeps ſiderum ſe repentinis tenebris obduxit, & tantum ſcelus erubuit, fremuerunt Angeli, cœleſtis illacrymauit Pater, ipſi vlularunt inferi.

Compaſſio Chriſto cũ affectibus piis.

Luctus in morte Chriſti.

Sed hæc (inquit) omnia ſunt humilitatis; quantam habere poſſunt in dicendo maieſtatem? Erras, omnino erras, magnum eſt, & ſanctum, & Deo dignum ſpectaculum inter corporis laceratione ſibi hærens animus, inter procellas tormentorum mens quieta, inter atrociſſima ſæuientium inimicorum odia, & ſupplicia, profuſa charitas, qua Chriſtus in extremo etiam vitæ ſpiritu quicquid habuit vocis, virium, & ſanguinis, apud Patrem pro carnificum ſalute deprecatus impendit. Certè de Iobi patientia Tertullianus exclamauit:

Tertull. de patientia 13.

Quale in illo viro feretrum Deus de Diabolo exſtruxit, quale vexillum de inimico gloriæ ſuæ extulit, cùm immundam vlceris ſui redundãtiam magna æquanimitate diſtringeret, cùm erumpentes inde beſtiolas in eoſdem ſpecus & paſtus foraminoſæ carnis ludendo reuocaret?

Patientiæ laus.

Vides Iobum magnæ, & illuſtris pompæ ferculum Deo & Angelis ſpectatoribus progrediẽs: ſed quem Iobum? non iam apud ſuos nominatum, non authoritate grauem, non affluentem diuitiarum copia, non numeroſo ſeruitio ſtipatum, non veſtis nitore fulgentem, non præclariſſima gloria circumfuſum, ſed Iobum nudum, & orbum, irriſum, Iobum in ſterquilinio, vlceratum, fœtidum, purulentum, hunc, inquam Iobum vides, in quo ſcilicet, tanquam in turri ænea, triumphorum cœleſtium vexilla defiguntur? Quantam igitur putas Chriſti fuiſſe maieſtatem? quantam in æterni parentis ſinum refuſam eſſe gloriam, cùm is inter crudelem inimicorum petulantiam deſpectus, vexatus, ſputis illitus, vinctus funibus, cæſus flagellis, ſpinis laceratus, in cruce demum atrociſſima laniena deformatus, extremum ſpiritum pro hominum ſalute tam conſtanter, tam piè, tam feliciter effudit.

Iobus.

Chriſti charitas patiens & fortis.

Non mihi quidem crux videtur patibulum ignominiæ, ſed iniuria perfuncti periculi, prædicatio ampliſſimi beneficij, teſtimonium præteriti temporis, trophæum fortitudinis, ara gloriæ, theatrum amoris, *ſignum* verè *magnum*: quod vbi tanti cruoris purpura fuit delibutum, nunc inter auguſtorum diadematum margaritas puriùs fulget quàm luna intermicantium ocellos ſiderum: & in apicibus regum triumphat, quod furciferorum pedibus fuit antea ſubiectum. Ingens profectò hic liber, ex quo magnorum volumnium ſeries & infinitorum argumentorum exiſtit affluentia.

Crucis maieſtas.

Crux puriùs lucet quã Luna.

RESVRRECTIO TOTA SAPit dignitatem, & fœcundam habet argumentorum materiam.

CAPVT VII.

QVid deinde? At illi feroces animi nondum morte, cruciatu, cruce ſatiati, etiam bellum gerunt in

Crudelitas noua.

mortuum, & attentissimè quidem obseruant omnia, ne quis corpus è tumulo surripiat.

Redit tamen illa mens, redit victrix, gloriæ suæ splendore quasi purissimis vestibus amicta, innumeris Angelorum beatorúmque ciuium choris septa: quorum alij (opinor) triumphos canunt victori, alij gaudio tripudiant, alij palmas & lauros præferunt, alij iucundissimam cœlestium florum messem plenis manibus inspergunt. Interim anima subtiliter influit in corpus, quod in morte reliquerat, suíque pene simillimũ facit: Nam lapidem statim permeauit, nec eius subtilitati marmoris soliditas restitit. Et vbi iam oris pallor? vbi illita sputorum fœditas? vbi concretus sanguis? vbi spinarum vestigia? vbi liuentes humeri? vbi manantes cruoris riui? vbi flagellis artus cõcisi? Tam breui momento tanta ignominiæ fuligo detersa est, & gloriæ fulgor occupauit omnia. Et nunc quidem frons serena, nunc illustres oculi, nunc ad gratiam rubescentes genæ, nunc os purpureum, nunc collucet, & vibrat auro cæsaries; ad summum totus est quasi sol prorumpens è nube.

Christi refurgentis triumphi.

Christo ad mirabilis pulchritudo restituta.

Gregorius Nysseno. orat. 1. de resurr.

Ὡ πῶς χρὴ τὸ προκείμενον τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν θέαμα, ἓν φῶς περιαστράπτει, τὸ τοῖς ὄμμασι τῶν μυρίων λαμπάδων ἐφαπτόμενον· οὕτω πάσι ἡ τοῦ Χριστοῦ εὐλογία κατ' ἀκτῖνα λάμπουσα, τοῦτο ἡμῖν τὸ μέγα φῶς ἀστράπτει).

Non aliter quàm in spectaculo nobis aliquo proposito lumen vnum ex innumeris facibus conflatum perstringeret aciem oculorũ; sic omnis Christi benedictio in resurrectionis fulgens gratia, magnum animis nostris splendorem immittit.

ASCENSIO TYPVS EST gloriæ, & nostræ pignus fidei.

CAPVT VIII.

SPecta deinde triumphos ex hac victoria consequutos; & videbis non quidem quadrigis albis per laureatas mĩlitum cohortes volantem, sed lucida nube circumfusum, penetrantem in illas æternis sideribus illuminatas domos, suæ gloriæ iamdiu destinatas. Quæ gradientis maiestas, quæ oculorum fulgura, quis vultus splendor, quæ lux ex toto corpore defluit? Mirantur illibati stellarum ignes, obstupescit luna, sol ipse moderator siderum, fons & dispensator luminis, suas tenebras cum tanti luminis fulgore comparatas ingenuè fatetur: cœli deinde omnes sanctissimo horrore perfusi, certatim sibi tam sanctum, tam augustum, tam diuis hominibusque salutare sidus, omnibus votis desiderant; verùm maius est quàm vt istis sedibus detineatur, longiùs, vt apparet, progreditur, & rectà inuolat in æterni Patris sinum. Aperiuntur illæ tot sæculis clausæ fores, & cœlestis triumphator ingreditur. Quanta, quàm velox! quàm stupenda cœlestium militum acies occurrit intranti! qui vultus! quæ lumina! qui apparatus! qui flores! quæ suffimenta! qui venientium hinc & inde beatarum mentium, concursus! quę colloquia! quis amor! quæ vniuersorum lætitia! Qui Patris æterni, & filij complexus! quàm sancta? quàm suauis, quàm fidelis consociatio? hoc ne Angeli quidem possunt dicere.

Christo ascendenti quid faciãt cœlestia

Ascendit in cœlum, ad Patrem scilicet, fructũ carnis præferens, in discipulis iustitiæ semina derelinquẽs: Dominum euntem ad cœlos non præcedit sed comitatur glorioſa captiuitas: non ante vehiculum ducitur, sed ipsa euehit Saluatorem: Quodam enim mysterio dum filius Dei filium hominis susstollit, ad cœlum ipsa captiuitas portatur, & portat.

D. Amb. serm. 61. de ratione festiuit. Pentecost.

PANEGYRICORVM SACRORVM magnam & vberem esse materiam in sanctissima Virgine Maria Dei Matre.

CAPVT IX.

Oratio volucris.

QVòd si Panegyricorum etiam flores cogitas, & volucris atque incitata luxuriari cupit in mulierum laudes oratio; Noli, quæso, noli apud Isocratem Helenam quærere, illam Martis & Veneris luctuosam facem, in quam venalis linguæ myrocheria, lasciuientis ingenii diuitias sophista pictior effudit.

Helena fax Martis & Veneris.

In promptu est quam laudes, & quæ tibi laudationis præmium reddat cum fœnore; Puella, toties mundi iam prope depositi, & in æternis sordibus ingemiscentis, precibus ac votis expetita: Quinquaginta fermè sæculorum opus; quæ à mundi cunabulis ad eius vsque cunas effluxerunt.

Mariæ virg. gentibus aduentus expetitus.

Tanta molis erat naturam Genitricem Deo, Dominam mundo, vitæ reparatricem Mortalibus parturire.

Humilis quidem est eius species, sed quæ plurimum hausit de cœlo, ni se tamen illi cœlum nunquam antea sic omnium ornamentorum copia diffluens penitus affudit. Noli tibi hîc fingere fucati medicamenta candoris, genásque ceruſſatas, vibratos ferro crines, nodósque tortiles per inexplicabiles mæandrorum sinus implexos: noli quærere purpurissam, stibium, baccata monilia, stalagmia, murenulas, muscaria pauonina, totúmque illud muliebris mundi choragium, quod pulchritudinem mentiri potest, non facere: *scena est enim inepiarum pretiosa*, quam illæ studiosa luxuria conquirunt, quæ cariùs volunt insanire.

Muliebris mundi descriptio.

At certè vna *pulchritudo est, quam animi integritas efficit, vinus Dei color*, & ille quidem totus affloresçit Virgini, quam omnium virtutum integer atque illibatus decor, tanto gloriæ coronat fastigio, vt nihil sit in diuinis operibus nec splendore magnificentius, nec suauitate dulcius.

Ἐμπν. Θεοῦ χρῶμα.

Et certe cùm attentiùs cogito, mihi videtur ille summus rerum artifex, & moderator Deus, in hac vna anima propriè conformanda seipso vsus exemplari, meliori quodam pollice in opus incubuisse, & delicatissimis industriæ lenociniis in hanc vnam sui verè imaginem luxuriasse, vt esset quod in arce rerum humanarum positum, omnibus imitandum proponeret.

Itaque dicitur Mirrhaton ex doctrina Hebræorum Princeps facietum, quæ semper stat ante faciem Imperatoris, quasi cæterarũ creaturarum admissionalia.

Quamobrem vbi stellis mens purior, & tot exquisitis affluens ornamentis illapsa est in corporis contubernium, non est illi iniecta fax ista fœda, quæ à nostri generis auctoribus primùm accensa, latissimè in totum postea genus deflagrauit; sed vt puro & micanti auro sapphirus, aut adamas purior inolescit; sic illibato corpori castissimus animus Dei ita dispensantis manibus inditus est, vt nulla conceptæ Virgini labecula generis adhæresceret.

Editus est deinde in lucem partus ille matris aureus, cui ego facilè erediderim mitiores cœli faces clementiùs illuxisse, & è diuturno squallore recreatam risisse naturam; quòd sibi tunc obortam lucem putaret, cùm eam libaret oculis, è cuius vtero fons ipse lucis erat emersurus. Educata est deinde puella inter pudicissimos parietes, in sanctissima patriarum legum disciplina, & iis magnarum artium instructa studiis, quæ aduenienti Deo nobilius instruerent sacrarium. Premebat annorum moras antegressa virtus, & vix legem ferebat ætatis,

Mariæ natiuitas.

Mariæ educatio.

Digitized by Google

Mariæ virtutes.

cui ponere natura leges erubuerat. Iam à prima ipsius ætatula, tot in ea micabant dotes, quot serena nocte fulgent in cœlo stellæ, instar candentium gemmarum suis orbibus affixæ; habuit enim, vt scitis, in tota vita mirificam omnium virtutum societatem, quibus illam veluti ætatis telam præclarissimis figuris pertexuit. Enituit aliqua, formæ elegantia, sed eam parum pudici mores infuscarunt; aliam pudicitiæ lumen exornauit, sed obsoleuit superbia; alia natalitiis imaginibus clara, virtutes in certis habuit; alia laudem à pueritia collectam ante virtutis maturitatem decoxit: alia fortitudinis gloria præfulsit, sed virginitatis laurea caruit. Ad summum nulla inuenta est, quam non aliquis nævus ex ista fatali hominum corruptela deriuatus intinxerit: Maria vna est, in quam magnificè consentiens atque conspirans omnium virtutum consensio: vt nihil pudori venustas, nihil grauitas demissioni, nihil comitas grauitati, nihil maiestati simplicitas, nihil constantiæ facilitas, nihil denique (quod antea fuerat inauditum) matris nomen Virginitati detraxerit. Omnes in ea pariter certabant virtutes, omnes vincebant. Sed neque naturę bonis erat destituta: nam formæ quadam in ea diuinitas perstringebat aspectus, frõs pudica, verecundiæ sedes molliter assurgebat, sub nigris & arcuatis superciliis emicabant dulces oculorum faculæ: quæ quàm fortiter in intimum pectus Numinis penetrarant: quis ignorat? Nasus venustissimè incuruus castigatam fronti columellam faciebat, labra subtilia mitis facundiæ, & cęlestium gratiarum receptacula, magna sermonis affabilitas, summa incessus modestia, vultus sine mollitie decorus, sine fastu grauis, in perpetuo sereno positus, exundantem de cœlo vim lætitiæ vix capiebat. Longum esset cætera persequi, omnia dixero, cùm Dei matrem dixero; sed hanc dignitatem cùm omnium non dicam hominum, sed etiam Angelorum linguæ pro viribus prædicarint, cogentur exclamare, *De dilecta numquam satis.*

Quantum Maria cæteras matronas dotibus superarit.

Sic eã fermè S. Epiphanius describit, vbi quoque σιμὸν χ᾽ πάπτα, ὀλιγόλαλος, παχυπίκνος, εὐσεσώρος.

ECCLESIA OPVS Christi magnificentissimum.

Ecclesia opus Christi.

CAPVT X.

ETiamne patum maiestatis habere videtur Ecclesia sanctissimo Domini cruore fundata, & ad hunc vsque diem locupletissima ornamẽtorum omnium accessione propagata? Equidem videre mihi videor illã Christi sobolem nunc aureo curru & lucentibus quadrigis inter consita palmis virentibus nemora, lætissimo cursu volantem, cui plura sunt diademata, quàm comæ arborum, plures coronæ quàm igneæ siderum formæ connectuntur, plures intexti guro & margaritis triumphi, quàm sunt oræ partésque ferrarum: Neque enim suam gloriam his mundi curriculis & vitæ spatiis definiuit. Fertur autem victrix triumphatrixque vniuersi per calcatas Dæmonum ceruices, per impressa suis vestigiis tumentium satraparum capita, per tot hæreticorum turmas florẽtissimo Marte concisas, per tot cerastas comminutos: quorum etiam fatum nuper extractæ à vepreculis expectant nitedulę.

Apostolorũ vocatio.

At quibus initiis ad hanc gloriam effloruit? duodecim homuli, qui? auctoritate graues? nihil illis cõtemptius, opulentia copiosi? quid magis nudum, aut destitutum? eloquentiæ gloria celebres? nihil infantius. Iam tamen illi è fluuiorum ripis, & piscatu recentes, callosis ex diurno labore manibus, longa macie torridi, & omnis cõciliatriculæ illius

Digitized by Google

vrbanitatis expertes, rustici è tuguriis, & mapalibus educti, triumphos regum meditantur, partiuntur inter se orbem terrarum, victorias & spolia definunt, per abrupta montium, igneis veluti quadrigis euecti volitãt, feruntur pene extra solem & sidera, per squalentes arenarum tractus, per tostas vehementissimo solis appulsu regiones, per æterno frigore rigentes plagas: in quibus nullum humani cultus vestigium. Perueniunt deinde ad numerosissimas gentes, pugnant nudi, laceri, inermes, contra Reges, satrapas, præsides, iurisperitos, sacerdotes, fluentis in suos humeros totius mundi aciẽ excipiũt, persuadent impiis religionẽ, auaritissimis, paupertatẽ omni libidine inquinatissimis, castimoniam; & quod stuporis plenum est, contritis Dæmonũ simulachris, templisq. falsorum numinum excisis, cruciarij vexilla in clarissima luce terrarum defigunt: fulgurent deinde mucrones in iugulum exerti, tonent minæ, ruant qua parte volent armorum fulmina, præsto sunt, qui excipiant, qui toto pectore mortem induant, & vincant moriendo.

Apostoli viri fortissimi in hominum cõuersione.

Ecclesiæ incrementum.

Ex eo semine se trudit Ecclesia, pusillus grex imprimis, tanquam nidulus inter scopulos gentilitatis affixa, quæ melioribus afflata sideribus crescit in immensum, tunditur, vexatur, premitur; iam de eius vita conclamatum putatur, iam vespillones tumulum apparant, iam meditantur exequias, cùm illa nouis viribus repubescens, & felicibus euecta pennis, tranat maria, & ex ruinis suos triumphos instaurat,

Duris vt ilex tunsa bipennibus,
Nigræ feracis frondis in Algido,
Per damna, per cædes, ab ipsõ
Ducit opes animúmque ferro.

QVANTA ET QVAM præclara laudationis materia in sãctorum Martyrum certaminibus, & religiosa sanctorum vita.

CAPVT XI.

QVa voce præstantissima Martyrum pro fide certamina, & magnificentissimam triumphorum gloriã prædicare possim? hic mens obstupescit, rigent membra: præstrictus tot radiis hebescit animus, sui argumenti magnitudine absorbetur oratio.

Instruuntur, proh fidem, & religionem! toto terrarum orbe carnificinæ, nouis, inusitis, inauditis supplicioru generibus apparatissimæ: instant Imperatores barbari, exitiales, funesti, humani generis laniſtæ potiùs, tortoréſque impurissimi, quàm Principes, &, quos vno verbo clariùs appellauero, Nerones, Domitiani, Decij, Diocletiani, atque ex veteri illa immanitate, Sapores, Mammuchæ, Dunaani.

Imperatores barbari quid olim Ecclesiæ intentabant.

Hoc vnum habent in votis, vt Ecclesiam illam cœli plantam, iam læto gemmarum partu turgentem, & se per dumeta hilariùs efferentem, tormentorum procella, cruorisque humani fluctibus obruant. Producuntur ex omni terrarum regione Episcopi, sacerdotes, senes, authoritate graues, religione sancti, ætate venerandi, quibus se comites adiungunt, matronæ, & Virgines, sexus imbellis, teneriq; flosculi paruulorum, quorum ætatula feris ipsis poterat videri miseranda. Trahuntur ad Prætorum subsellia, & à subselliis ad amphitheatra publicámque sanienam, vnius criminis rei, quòd summum numen colerent, in omnes benefici, solis dæmonibus inuisi; torquentur corpuscula,

quibus vix erat vulneri locus: non habebant quà ferrum reciperent, habuerunt tamen vnde vincerent.

Martyrum supplicia.

Sed quid dico, ferrum? iam neruus, & mucro, & virgæ plumbatæ, & ferrei pectines, & vngulæ, & cætera exquisitissimorũ supplicio-rum instrumenta, quæ sine horrore ab ipsis crudelitatis administris aspicinõ poterãt, pro ludo & delicijs habebantur. Feræ ipsæ alijs semper feræ, solis martyribus clementes nasci videbantur; quòd celeritate mortis sæuitiæ facerent compendium. Quamobrem alia iam tormenta quærebantur. Ardebant liquato plumbo perfusi, lento igne cremati, nunquam & toties mortui: In vicem nocturnorum luminum ardebant, inter arenæ proteruam licentiam, & lasciuientium greges ebriorum; quibus clariores stellas cœlum non habuit.

Tormentorum varia genera.

Mugire cogebantur in Tauris æneis, valentissimo igne succensis, qui ad symphoniam beatarum Mentium euocabantur. Obijciebantur Vespis melle delibuti, sole flagrantissimo, purissimis apibus ipsi castiores. Premebantur torcularibus, quorum beatissimus cruor vinum erat Angelorum. Includebantur scaphis lento & exquisito supplicij genere per varias mortes cruciati, quos pro domo, cœli manebat immensitas.

Torrebantur in ferreis cratibus, qui sparsos floribus, lucentibusque margaritis interstinctos pro Christo lectulos sprenerant: atque inter tot pœnarum acerbitates cùm vena cruoris ebulliente, concisisque carnibus paulatim cum sanguine vita defluere, manebat tamen glorioſissimi facinoris conscientia, erectus animus, contemptor deliciarum, pœnarum irrisor, sui victor, triumphator tyrannorum; qui tot sibi ora ad Dei laudes celebrandas data putabat, quot erant in corpore vulnera; in quem hoc carnifices poterant, quod aduersus solem nebulæ, qui denique ex catastis, & crucibus, & incendiis integer euolabat in cælum. O fortunatam mortem, quæ naturæ debita, Christo præcerpta est! ô solem ipsum beatissimum, qui vos ex rogis in cœlum tendentes excepit.

Martyrum constantia.

Vos fortissimi, dum vixistis, nunc postquam à nobis excessistis, sanctissimi milites, nobis hanc patriam vestro cruore peperistis: Vos frementes populos, & effusos in tam exilia corpora carnificum globos magnificentissimo patientiæ spectaculo superastis.

Vos cœlum aperuistis, Vos calcastis inferos, Vobis pro diademate & coronis candentes galeæ fuerunt, pro margaritis vulnera pro exquisitis dapibus ieiunia, pro voluptuarijs hortis saxa, & solitudines, pro confectis voluptate balneis stagna glacie rigentia.

Actum est vobiscum præclarè, beatissimi: nam inter palmarum vestrarum fructus mortui, properantem spiritum effudistis in victoria. Vobis verò tot sunt tumuli, quot oræ terrarum: tot laudes, quot ora gentium: tot triumphi, quot pompæ virtutum: stat ipsa trophæorum vestrorum moles magnificis insculpta literis, vestro ipsorum cruore feliciter exarata, amplis illuminata gloriæ sideribus, quibus vt luceant faces succendit æternitas.

Religiosi.

Qua verò in parte miraculorum eos constitues, quibus tota pene vita martyrium fuit, qui eas humanæ vitæ, blanditias, quibus oppressa virtus conniuere nonnumquam solet, fortiter à puero repudiarunt, qui se à corpore, & hoc sensuum commercio auocarunt, qui ad diuinarum rerum cognitionem curam omnem studiúmque

traduxerunt, homines curarum illecebris & negotiorum anfractu expediti, toti hærentes origini ſuæ Deo, quibus cibus ieiunium eſt, paupertas opulẽtia, cruciatus deliciæ, qui quod rarum & difficillimum eſt, antequam morerentur, ſponte cœperunt exire de viuis.

SACRAMENTORVM Maieſtas, & Ordinis præcipua quædam excellentia.

CAPVT XII.

QVòd ſi Eccleſiam iam conſtitutam conſideres, & eam auguſtiſſimam, quam à celeſti ſponſo accepit ſacramentorum dotem; fertiliſſima dicendi ſeges, maior etiam admirationis ratio ſuggeretur. Quos mihi fontes ex toto illo hiſtoriæ naturalis apparatu, quam aquarum ſalubritatem, quæ ſalientium venarum miracula inuenies cum Baptiſmo comparanda? quo Dæmonum vires tamquam in humido ſerpentes deficiunt; quo tota inferorum machinatio refringitur; quo, eluto corpore, induit animus ſanctitatem? De quo certè, & reliquis Eccleſiæ myſteriis multa hîc meditatur animus: ſed ad ſingularem ordinis maieſtatem mea feſtinat oratio.

Cum Baptiſmo nihil comparandum.

Sacerdotij poteſtas admirabilis.

Quanta eſt Deus bone! quàm ſtupenda! quàm pene incredibilis hæc poteſtas! quæ non vno contenta munere, duas eáſque omnium ampliſſimas diuinæ virtutis dotes amplexa eſt: Euchariſtiæ conſecrationem, & integram peccatorum condonationem. Quid ego iam mirer, ad vnam Moyſis virgam, modò cruentos amnes fluxiſſe, modò diſceſſiſſe maria, modò in ſe reſoluta coaluiſſe, modò largas aquarum venas è ſaxis exiluiſſe? Hæc ſacerdotis poteſtate ſuperata videmus. Verba quippe ſacroſancta cùm pronunciat, continuò aut fit ſanguis Chriſti: aut cùm inhibet, peccatorum pelagus exareſcit; aut cùm retinet, inſanę veluti fluctuum attolluntur moles; aut cùm ſaxo & adamante duriora ferit pectora, lacrymarum copioſum imbrem elicit, perenníſque diuinæ gratiæ riui in animos influunt.

Cœlum.

Miramur deinde hoc vno verbulo, *fiat firmamentum*, tantam, tam ſplendidam, tam ſpecioſam molem: tot lucentium ſignorum veluti picturis vermiculatam, tot facibus colluſtratam, atque tot miraculis refertam emerſiſſe?

Euchariſtia.

At hoc mirabilius, vna ſacerdotis voce, Deum ipſum, à quo cœlum, tellus, & amnes, & maria, & quidquid ætheris omnia cingentis amplexu continetur, emanauit, ſe in orbiculatam modici panis ſpeciem induere.

Nihil comparandum ex Dei naturalis cum miraculo Chriſti in Euchariſtia.

Miramur ad Heliæ preces ignem de cœlo delapſum in victimas? Hoc mirandum potiùs quòd ad ſacerdotis verba, Deus noſter ignis omnia comburens influat in hoſtias. Miramur ad imperium vnius principis Ioſue; ſolẽ in medio curſu repreſſum conſtitiſſe, *Obediente Domino voci hominis*: parum quòd ſol in cœlo ſteterit: hoc illuſtrius, quòd ille, cuius eſt ſol, veluti de maieſtatis ſolio detractus, in ſacrificantis inueniatur manibus. Quid multa? ſtupemus, quoties ad hanc vnius puellæ orationem, *fiat mihi ſecundùm verbum tuum*: Deum, Deum (inquam) humano corpuſculo circumueſtitũ: Ac hoc in ſacerdotis manibus quotidie perfectum veneramur. Proh fidem numinis! quales & quantas oportet eſſe manus iſtas! Quàm præclaras, quàm innocentes, quàm pudicas, quàm venerabiles eſſe oportet iſtas manus, quæ Deum cœlitus excipiunt, Deum tangunt, Deum tractant!

Quanta & qualia eſſe oportet iſta la-

Digitized by Google

Sacerdotũ puritas in celebrando

ista labia, quàm pura, quàm impolluta, quàm augusta labia, quæ Dei vnigenam filium, Angelorum amores, & delicias, mundi reparatorem Christum, intra suã claustra demissum, cum omni veneratione salutant! quid dico, salutant? imo ipsum sacrosanctis verbis eliciunt.

Sacerdotũ vis miraculosa.

Quid de reliqua potestate licet mihi dicere? mihi verò licet, quod est, libere pronunciare. Hæc sacerdotes, terrarum Principes, vestris genibus aduoluit: hæc miserorum catenas dissoluit; hæc inferorum vectes & repagula diffringit; hæc veterem draconem cruoris humani siti rabidum conterit: hæc æstus & flammas extinguit; hæc os putei furialis obturat: hæc cæli fores aperit: hæc ad omnipotentis Dei mortales contubernium introducit. Audax fuit illud Heliæ: *Viuit Dominus Deus Israel in cuius conspectu sto; Si erit his annis ros, & pluuia, nisi iuxta oris mei verba*: homuncionem vnum, pauperem, contemptum, longa macie torridum, per triennium cœlum clausisse, nubes verborum imperu attonitas cõtinuisse, iam iam lapsuros imbres detorsisse. Magnum fateor, sed maius, quod sacerdotes nostri faciunt; qui eadem lingua, sanctorum operum administra, claudunt inferos, & cœlum iis qui ingredi cupiunt diuinissimè recludunt: *nimis honorati sunt amici tui Deus*, nimis abundè rebus humanis indulsisti, qui homulos ex Adami luto concretos ad hunc gloriæ apicem extulisti.

Reg. 3. v. 17.

Hîc te appello, Iobe, virorum omnium qui sunt, & erunt, fortissime, si nunc liceat tibi ex pulueribus resurgere, & cum Deo tot olim sermones miscere, déque diuina potẽtia disserere: si nunc Deus, quod antea fecit, tibi loquatur de turbine, & dicat:

Iob 40.

Accinge sicut vir lumbos tuos, interrogabo te, responde mihi, nunquid nosti ordinem in cœlo, et pones rationem eius in terra? Nouerunt sacerdotes, & hierarchiæ cœlestis imaginem cõstituunt in terris. *Nunquid ingressus es profunda maris, et in nouissimis abyssi deambulasti?* ingressi sunt sacerdotes ingens quasi mysteriorum pelagus, & in arcanis Dei ambulant. *Nunquid apertæ tibi sunt portæ mortis, & ostia tenebrosa vidisti?* eadem ipsa aperiunt, & claudunt sacerdotes.

Nunquid produces luciferum in tempore suo, & vesperum super filios terræ consurgere facies? Gratiam ita Deo dispensante pene producunt, & in mortalium animos infundunt sacerdotes. *Nunquid mittes fulgura, & ibunt*, & reuertentia tibi dicent, adsumus? Anathematum fulmina mittunt, & retrahunt sacerdotes *ritui sacrorum*. O ministerij potestatem, ô Dei liberalitatem! Ecquis erit ita stupidus & vecors, vt in hac ditione, quasi in suo glorietur, vt dominari desideret in clero, vt Dei clauibus abuti non vti velit?

Hæc si quis oratoriè velit vberiùs exornare, latissimum campum inueniet, in quo exultare possit.

EVCHARISTIA, MIRACVlum plenum munificentiæ, & magnus argumentorum campus.

CAPVT XIII.

Eccharistia longe superat 7. mundi miracula.

IAm cùm ad illud Eucharistiæ Sacramentum deueneris, μυστήριον verè, vt appellatur à Diuo Dionysio, τὸ πάντων ἱερουργικώτατον, & ἱερατικώτατον, audebis irrisa iam pueris gentilitatis comparare miracula, colossos puta Rhodios, & pẽnsiles hortos Semiramidis, & Cretæ labyrinthos, & aram ex cornibus, & mortuorum somnia, Mausolæa, & si quid est nugatum huiusmodi; Proh reculas & marcescentes vmbras vanitatis!

Digitized by Google

Eucharistia trophæum amoris.

Eucharistia vna est, cui iure illud conuenit τρόπαιον ἔρωτος, trophæum amoris. Christus quippe Dominus, cùm glorioſiſſima legatione perfunctus, in æterni Patris contubernium reuoluret, quod amici facere ſolent, à ſuorum complexibus ægrè duulſi, & in longinquas terrarum oras profecturi, vt apparatiſſimum munus eligant, quod in perpetuum beneuolentiæ pignus, & amoris ſolatium ſuis relinquant; hoc perfecit tantò nobiliùs quanto dilexit ardentiùs, & potuit magnificentiùs. Neque enim ſuis expreſſam in cera aut in auro politiſſimis lineamentis effigiem, non ſigillum, non annulum, non quidpiam ſimile donauit, ſed corpus & ſanguinem, animam, mentem, diuinitatem, ſe denique totum quod poterat δῶρον ἄριστον ſuis fratribus tradidit, vt corpus, quod ex argilla noſtra traxerat; cœlum autem vt iam radiis gloriæ veſtitum, ſuo iure repetebat, arte mirabili, & ante hunc diem inaudita; cum cœlo & terris ita diuideret, vt eodem vtraque pars non diuiſo & comminuto, ſed toto pleniſſimè frueretur.

Basilius, homil. de charitate, Eucharist. δῶρον ἐξαίρετον nominat.

Gaudentius, tractatu ſecundo.

Eſt iſtud hereditarium munus teſtamenti eius noui, quod nobis ea nocte qua tradebatur crucifigendus, tanquam pignus ſuæ præſentiæ dereliquit, munus auguſtum, ſanctum munus, munerum omnium cumulatiſſima perfectio. Mirare quantum voles ſumptuoſam illam, & plenè magnificam Iuſtiniani Imperatoris menſam, quam in templo ſanctæ Sophiæ dedicauit; ſtupendum planè donarium, in quod terra matique delibatis opes, puta lignorum, metallorum, gemmarum omnium puriſſimum florem ſtudioſa luxuria congeſſerat, vt in vnum orbiculum vniuersi orbis miracula colligeret. Ego verò ſatis mirari non poſſum in Eucharistia non friuolam donorum opulentiam, ſed cœleſtium gratiarum iuge quoddam ſeminarium, fontem clariſſimarum virtutum, culmen bonorum omnium.

Cedrenus & Barb. ad annum Iuſtin. ii.

Enimuero minimè mirum eſt, cùm & illum contineat, cuius riuis omnia reſperguntur, vt orta creſcant, creſcendo maturitatem aſſequantur, & matura nunquam ſeneſcant. Nec immerito magnus ille Basilius Eucharistiam appellat κοινωνίαν τῆς ἀγαθοῦ: bonum enim eſt, & bonum illud, quod ſapientiſſimo Moyſi fuerat antea promiſſum,

S. Basil. ep. ad Amphilochium.

Oſtendam tibi omne bonum.

O rem admirandam! antea, ὃν τρόπον διὰ λόγου θεοῦ σαρξ γεγονὼς, Iuſtinus Martyr in Apologetico. Vrbum Dei humanos artus induit, nunc in hoſtiam induitur: Antea cernebatur in ſinu Virginis, nunc cernitur inter manus ſacerdotis: Antea niueo lactis rore paſcebatur, nunc purpureo paſcit ſanguine: Antea corpus noſtrum aſſumpſit, nunc ſe in noſtrum corpus infudit. Antea ſe adiecit ad humilitatem carnis, nunc ſe tranſmittit in ſpeciem exigui panis.

Quid, quòd ſub tam paruis inuolucris totus eſt; quid quòd in minima particula totus; quid quòd non illapſus è cœlo, quod numquam deſerit, ſed cum hoſtia modo prorſus mirabili repente coniunctus exiſtit: quid quòd vt diuinitas replet mundum, & tamen vna eſt; ſic innumerabilibus locis conſeceratur, & tamen vnum corpus eſt?

Gregor. Nyſſ. in orat. de Paſchate.

Quid quòd licèt frangantur & imminuantur ſpecies, Chriſtus tamen non ſecus ac adamas è fracto cryſtallo proſiliens, non confractus, non diuiſus, ſemper illæſus eſt? Deinde hæc non ſunt plena miraculorum?

Quid dicam de ipſis Sacramenti copioſis fructibus, qui in totam Chriſtianorum vitam ex eo fonte

latissimè diffunduntur? Deo agglutinari, quid dulcius? Deo vesci, quid suauius? Deo saginari, quid lautius? Dei sanguine in venas admisso irrigari, liquescere, perfundi, quid fœcundius? hoc libidinis fomites præfocantur, hoc sagittæ dæmonis infringuntur, hoc aspersæ medullis & visceribus cupidinum faces intepescunt, hoc castissimæ flammæ ardores reuiuiscunt, hoc omnis sanctitatis decor efflorescit.

Origenes aduersus Celsum, Gregorius de gloria martyrum, in Polycarpo.

Ἄρτους ἐδόκουν σῶμα γλυκυθύμους, ἄμυητ ἢ ἀγιάζειν αὐτοὺς μὴ ὑγιοὺς προσδόκους αὐτῷ χωρίους.

Quamobrem miror vos, sapientes viri, qui iam in ipsis Ecclesiæ incunabulis Eucharistiam in turricula argentea solebatis asseruare, non minùs subtiliter quàm religiosè: hanc quippe significastis turrim esse fortium, è qua mille clypei penderent, quibus tota vis inferorum, quasi fluctus ad scopulos allisus hebesceret. Laudo te, Remigi sanctissime, qui in eo calice aureo, quem Rhemis, in vrbe tui nominis obseruantissima, tuis posteris reliquisti, non minus dominici sanguinis receptaculum, quàm tuæ illius frugalis munificentię monumentum cælari iussisti, litteras non tam opere quàm ingenio tuo deauratas:

Hauriat hinc populus vitam de sanguine sacro.

Cyprian. serm. de cœna Domini.

Verè enim hæc vita est, cuius participes esse non possunt, *Qui verbo tenus, corde sicci, et mente aridi, sacris interfunt, vel etiam communicant donis; lambunt quidem petram, sed inde nec mel sugunt, nec oleum.*

FORVM QVOQVE ESSE in Eloquentia sacra omnium angustissimum.

CAPVT XIV.

SEd tu rostra fortasse adhuc cogitas, & iudicum subsellia, in quibus illam grauem & magnificam dominari putas eloquentiam. Concipe igitur animo, si potes, tribunal summi Iudicis, & tremendam illius diei maiestatem, quo cœli columnæ magno fragore fremitúque concussæ cum ipso Angelorum horrore, & metu contremiscent, quo stellæ repentino flammarum tractu decussæ, vt frondes arborum decident, quo luna cruentabitur, quo purissimæ solis faces atra fuligine se induent. In iudicio extremo Dei maiestas tremenda.

Quale erit hoc forum, cùm post tumultus stragésque bellorum, post morbosam aëris contagionem, pestilentiúmque febrium ardores in mortalium corpora perbacchatos, post ferarum incursiones, & carnificinas, post luctuosam agrorum vastitatem, famémque rabiosam enectis pastam cadaueribus, post terræ motus, post aquarum eluuiones, infinitásque plagas gentium, omnia continenti ardebunt incendio, cùm ipsæ æternorum fluminum venæ siccabuntur, & quæ nunc cœlo minantur operosissimæ ædificiorum molitiones, incrustatæ marmoribus, auro, & argento micantes, inter minuti pulueris quisquilias deflagrabunt?

Cùm arma, & trophæa, & Regum sceptra, & coronæ, & tiaræ, & diademata, & nugæ in pabulum ignis cedent, & gemmæ spumantis freti retrimenta, quibus pretium libido fecit, inter flammas, his credo dapibus lætas & alacres, crepita- In iudicio quid erunt bona fortunæ.

Digitized by Google

bunt. Quale illud ſpectaculum, cùm cœleſtes tubæ ingenti fremitu perſonabunt, cùm tot corpora, tot iam ſæculis caſſa tot millia, quæ pontus hauſit, ignis abſorbuit, ferrum conſumpſit, ferarum dentes moluerunt, morbus attriuit, mors ad ſummum interemit; tam repentè pertextis oſſium commiſſuris, carne veſtita & ſpiritu animata conſurgent? Quale erit tribunal iudicantis, cuius ſuperbiſſimos Reges cunæ terruerunt infantis? quot tunc ardentium curruum millia circumſtabunt, quot famulabuntur Angeli? quanto improborum terrore præferetur illud ſignum, magnum Crucis ſignum, à conſceleratis toties deſpectum, toties irriſum, toties conculcatum? Quis inceſſus, quæ vox, quis vultus Iudicis, quis pauor mentium, quis pallor corporum, quæ omnium trepidatio?

Quanta illa ſcena, quàm glorioſus conſeſſus futurus eſt, cùm illi hominum deſpicatiſſimi, illi verberones, illi *ſemaxij* toto terrarum orbe iactati, vexati, infinitis ſuppliciis conſumpti, radiatis fulgore capitibus ſedebunt de Regibus iudicaturi? Quale, & quàm inſperatum iudicium, cùm ad illam *fulminatricem ſententiam* tot barbarorum principum apices contriti, tot purpuræ, tot faſtus, tot amores terratum vno agmine detrudentur ad inferos, vt eo igne in æternũ ardeant, cuius hic noſter pictura eſt? ô ferales lectos prunis ardentibus conſtratos! ô funeſta draconum cubilia! ô inexecrabiles flammarum laqueos! ô vermem conſcientiæ inexpiabilem! ô pœnas immortales! ô longam æternitatem!

At quantum ex altera parte, & quàm plenum magnificentiæ theatrum, tot florentiſſimi Martyrum exercitus, tot Prophetarum oracula, tot grauiſſimorum ſacerdotum cœtus, tot chori Virginum, tot ſidera, quibus empyrea cœli facies colluſtrabitur! quæ triumphantium gloria, quis plauſus exultantium, quis ſalutantium concurſus, quæ voluptates, quæ deliciæ, contrita mortalitatis tyrannide, & in æternum extinctis tot precariæ & male hęrentis vitę laboribus, atque moleſtiis, Deo perfundi, de Deo impleri, de Deo viuere?

Quinam cum Deo ſint iudicaturi.

Inferni pœnæ.

Hæc ſi quis parua exiſtimat, in quibus illa ſumptuoſa & grauiùs anhelans deſudet eloquentia, videat ſanè an in Catulli paſſere, aut Pſittaco Melioris, aut muſica Luciani, aut in minutulis negotiorum humanorum cauſſis plus ſit habiturus fœcunditatis.

TANTAM ARGVMENTorum in ſacra eloquentia maieſtatem meliùs à Chriſtianis Oratoribus ſuſtineri, qui lignidiorem hauriunt ſpiritum de cœlo.

CAPVT XVI.

CErtè iam, vt vides, argumenti maieſtate multis partibus Chriſtiani vincunt Oratores: reliquum eſt vt videamus, an cùm ipſi in ſpecioſam & locupletem hæreditatem venerint, eam ſua inertia neglectam, vaſtam atque incultam reliquerint. Fortaſſe enim ijs carent adiumentis, quibus excitari magna triumphantis eloquẽtiæ decora potuerunt, fauore numinis, ingenio, liberalibus artium ſtudiis, diligentia, exercitatione, præmijs denique ampliſſimis.

In eloquẽtia ſacra Majeſtas inuenitur argumentorum, ſed à Chriſtianis oratoribus.

Primùm, ſi quod veſtri etiam ſtatuunt Oratores, virum bonum eſſe Oratorem oportet, nec illum quidem eloquentiæ gloria fieri magnũ, aut celebrem, ſine aliquo afflatu diuino: Cúmque omnes cõſtet animos acerrima quadam agitatione & vel-

Digitized by Google

vti diuino ſpiritu, qui ſingulis vniuerſi partibus intenditur, eſſe refertos; Quibus tandem magna mens illa pleniùs ſe affundit? an iis qui acceptas à Deo ingenij dotes ad rerum humanarum quiſquilias traducunt, & quaſi hamis aureis viliſſima piſcãtur animalcula? Num verò iis potiùs, qui cùm ſe in Dei ære & peculio totos eſſe cognouiſſent, magno & alacri animo ſe in ſocietatis humanæ commercium, in Reipubl. Chriſtianæ decus, & ſolatium, & in procuranda mortalium ſalute, penè in ipſum Angelorum contubernium emiſerunt? Quod vt commodiùs facerent plerique, non modò blandiſſimas illas voluptates, quibus oppreſſa lux mentis extinguitur, conſtantiſſimè repudiârunt, ſed ipſis etiam ordinariis, quibus hic contineri videtur ſpiritus, & vita perfundi, pene nuncium remiſere. Qui verò magis ingenio valent, quàm qui deterſis vitæ labeculis ſe veluti limatius ſpeculũ cœleſtibus radiis obliciunt, vt pleniori luce colluſtrentur? quàm qui ab vxoriis curis, & his negotiorum procellis remoti, toti ſunt in rerum diuinarum contemplatione defixi, qui ab ipſa prope tumultuaria ſenſuum conſuetudine abrepti, beatarum mentium vitam æmulantur? Qui liberalibus diſciplinis vehementiùs incumbunt, quàm qui hoc ex Dei moderatoris conſilio faciunt, qui virtutem & ſcientiam ſuum patrimonium ducunt, qui in Chriſtiani nominis luce, & florentiſſimis orbis terrarum ſcholis aſſiduò verſantur, qui diligentia ſunt ita contenta, & flagranti, & auida, vt nullum diem ſine nobili diuinæ illius ſupellectilis acceſſione præterfluere atque excedere patiantur? Exinde quæ diu in hac vmbratili vita ſtudiis impalleſcentes ſint meditati, iam matura & miti ſuauitate decocta, deferunt in publicum, excitatione continua, labore pertinaci, fructu copioſo, oſtentatione nulla.

Voluptatibus lux mẽtis extinguitur.

Scholaſtici veri.

Et ſi quæ vltimo loco commemoraui, præmia expetuntur, quibus exſtimulatus inardeſcat animus, num tandem magnum, & munificum, & Deo dignum palmarium eſt, ſalus animarum?

Quanta, & quàm ſuauis eſt gloria, in Dei famulatu eſſe, Deo in procuratione humanæ ſalutis inſeruire, Deo militare, cuius vim & arma inferorum poteſtates pertimeſcunt? Quid aliud Chriſtus fecit in terris? quid Apoſtoli? quid Martyres? quid tot Doctorum cœtus fecêre? Quid magnificentius quàm bellum gerere cum vitiis? Dæmonum vires infringere, perrumpere iniquitates, animis iam mollitis atque ſubactis inſerere ſapientiam, quæ in æternam frugem adoleſcat? Quid optatius, quàm iuuentutis ingenia hoc virtutum ſucco imbuere, quàm illa candidata nobiliſſimæ pubis examina, caſtiſſimis diſciplinis excolere, & prima face ſurgentes in hac ætatula virtutes deoſculari, quàm corroborata iam honeſtatis laude firmatos continere, quàm pauperibus ſolatio, diuitibus ornamento, ignaris luci, doctis gratiæ, omnibus eſſe ſubſidio: & alios quidem adhuc in terris ad pietatem confirmare, alios parturire, alios in cœlum iam præmiſiſſe? Quis non malit inter hæc magnarum artium decora, quàm inter roſas emori?

Eloquentiã ſacram docere, eſt imitari Chriſtum.

Præceptorũ honos in bene erudienda iuuentute.

EFFECTVS SACRÆ ELOquentiæ planè admirabiles.

CAPVT XVII.

AT verò cùm eloquentiæ maieſtatem ex rebus geſtis ab oratoribus, fructúque copioſo in Rempubl. & in omne genus hominũ deriuato, tum etiam ex ſplendidiſſi-

Digitized by Google

nis in profligandâ improbitate virtutibus, metiri etiam oporteat; verendum est, credo, ne corona Ctesiphontis tam ambitiosa & supereffluenti oratione petita, aut vibrata, tam infelici semper exitu in Philippum Regem fulmina; aut Catilina, non tam Ciceronis eloquentia, quàm C. Antonij armis iugulatus; aut malè diuina Philippica efferatus Antonius: aut post damnationem superuacanea oratione defensus Milo; in contentionem cum illo glorioso cœlestis eloquentiæ fructu veniant?

Eloquentia sacra nō est comparāda cum eloquentia oratorum Romanorum.

Habemus certè quæ opponamus magnificentissima rerum spectacula, ab oratoribus Christianis, iisque non ferro & terrore succinctis, sed innocentia, amore, beneuolentia fretis, edita, expugnatos Reges, refræ natas potentium virorum libidines, vrbes victas, Prouincias miti eloquentiæ fulmine concussas, peragratas non tam passibus quàm victoriis nationes, nouos & antea illibatos mundos ad fidem Catholicam adductos.

Nondum Christi Apostolos loquor, de concionatoribus Catholicis dico, qui variis temporibus floruerunt, vicerunt opera gigantum, fluentem in se negotiorum molem exceperunt, exceptā fortissimè sustinuerunt, sustentatam cum laude & gloria gesserunt, immutarunt peruersissimos rerum status, obtruserunt frementibus inferis; flagitiis, castimoniam; rapinis, charitatem; impietati, religionem; perditæ ac profligatæ licentiæ, disciplinam: Dederant rebus nouis auctoritatem, pondus antiquis, obsoletis nitorem, obscuris lucem, fastiditis gratiam, dubiis fidem, omnibus verò ordinem atque naturam.

Concionatores Catholici quid faciāt.

Video quantus hîc mihi ad dicendum cāpus aperiatur, sed non excutram quantùm potero; tum quòd ista sint aliorum iam pressa vestigiis, tum quòd in tam spectabili luce sint posita, vt nullum recessum, nullam obliuionis vmbram admittant. Etenim per Deum immortalem, quis decem Oratores Atticos cum vno Athenienſium ciue, beatissimo (inquam) illo sene Areopagita comparare audeat? qui postquam repudiatis suæ gentis erroribus, Christi fidē complexus est, vidit quid interesset inter vmbram & solem, inter fumos & ignem, inter vanitatem eloquentiæ, & soliditatem sapientiæ: Denique inter Demosthenem & Paulum, inter Platonem & Christum: secluſam, quam tenebat, inter modicæ vrbis muros eloquentiæ, velut aquulam, miratus est ingenti quodam torrente rerum cœlestium absorberi, & in ignotos terrarum orbes fœcundissimo partu refundi.

D. Dionys. Areopagita quantum superet oratores Atticos.

Irrigauit Græciam, aspersit Italiam, penetrauit in Gallias, vrbes florentissimas cepit, non machinis sed doctrinæ suauitate; Martis simulachra, quæ in illo suæ vrbis sacrario coluerat, confregit, atque comminuit, agrestes hominum sensus mitigauit, aspera dedolauit ingenia, superstitiones nefarias, execrabiles ritus, Thyesteas epulas, & tot vagos concubitus implexos per incertum sortis, vi sapientiæ discussit, struxit Deo altaria, templa dedicauit, candidatam fidelium plebem, magnæ gentis primitias Christo aggregauit, ea demum, quæ gesserat suo cruore, quasi cera vsus & sigillo, glorioſus triumphator obsignauit; vir, & vitæ flore, & mortis gloria, & scriptorum maiestate cum paucis comparandus.

D. Dion. Areopag. gesta præclara ab eloquētia sacra.

Quid deinde sanctus Remigius, Galliarum quoque nostrarum sanctissimum & felicissimum sidus? Cùm esset à puero magnarum artium instructus disciplinis, annum agens vigesimum secundum, Rhemensis Ecclesiæ gubernacula suscepit, & is adolescens numerosissimam atque bellicosissimam gentem demulcere cœpit, sensimque ab illa

morum aſperitate, & haud tractabili quodam ingenij rigore, ad Chriſtianæ religionis manſuetudinem decúſque pellicere. Quantum fuiſſe putas ſanctiſſimi viri trophæum, cùm inter lætiſſimam primariæ tunc vrbis faciem, pictorum ſtragulorum nitore, nouaque cultus gratia renitentem, Clodouæum Regem, non iam Martij ſpiritus vigore terribilem, ſed ſuauiſſimo religionis ſenſu delibutum, ad ſaluberrimos baptiſmatis fontes duceret? quantæ ſcilicet maieſtatis illa verba fuerunt: *Mitis depone colla Sicamber; adora, quod incendiſti; incende, quod adoraſti*: cùm è veſtigio tantus Rex, & tam ferox, purpuratas ceruices Chriſti iugo ſubmiſit, cùm ſui exemplo traxit populos innumerabiles, & ad ſimile factum ſimilémque virtutem poſteros, per tot labentium ſæculorum curricula propagauit: qui Chriſtianiſſimi verè terrarum Reges, pro huius nominis gloria tam ſæpe arma tulerunt, & gentes barbaras non minùs luce virtutum quàm fulgore gladiorum terruêre.

3 Remigij admirabilis potentia ad vincendum Clodouceũ Regem.

Quòd ſi etiam in perexiguis ſeminibus, vbi in concipientem comprehendentémque naturam inciderint, tota vis eſt & ſpes magnarum arborum, quantam cenſes fuiſſe magni illius Oratoris gloriam, qui in Clodouæo, non vnius vrbis, aut prouinciæ, ſed ampliſſimæ gentis primitias conſecrauit? Multum profectò debet Francia Clodouæo, qui iſtius florentiſſimi regni tam parua cunabula, magna incrementorum acceſſione locupletauit: Plus debet Remigio, qui Clodouæum Chriſtianæ religionis retibus imbuit, ſine qua, quid ſunt imperia terrarum, niſi ſpecioſa latrocinia?

Plus ſancto Remigio debet Francia quàm Clodouæo.

Longum eſſet ire per ſingulos: ex vno cæteros facilè cognoſces: nunquam in minutulis controuerſiis ſacri luſerunt oratores: vnus is ſemper ludus fuit totas adiungere Chriſto nationes, & tot oras luſtrare terrarum, quot ſolis appulſu & radiis accenderentur.

Poſteriora iam loquor ſæcula. AVGVSTINVS à Gregorio Pontifice cũ quatuor duntaxat Monachorum comitatu, miſſus in Angliam, totam illam regionem quam tot expeditionibus bellorum populus Romanus fruſtra ſæpe tentauerat, intra paucos annos Chriſto vicit, & ipſum Edelbertum Regem, cum ſuis popularibus adiunxit Eccleſiæ.

D. Auguſtinus quid fecerit ſua eloquentia.

Eodem ſucceſſu LAMBERTVS Teſſandriam Germaniæ, VILFRIDVS Hollandiam, & Friſiam, SVITBERTVS Saxoniam occupauit, & iiſdem armis deuicit. AT BONIFACIVS cùm iam puer quinquennis Deo militare cœpiſſet, florentiſſima tandem gloria concionator euaſit, & à Gregorio ſecundo miſſus in Germaniam iam libatam, Friſiam, Thuringiam præterea, atque Haſſiam ſubegit, & in hoc glorioſiſſimo rerum curſu Moguntino Archiepiſcopatu ornatus, eloquentiæ lauteis, martyrij palmam adiecit. Haud ita multo poſt ANSGARIVS cum tribus ſociis ex monaſterio Corbienſi in Gallia Belgica, Datiam, Suetiam, Gottiam, Grolandiam, cum lætiſſimo fructuum prouentu peragrauit.

ADALBERTVS ex Pragenſi Archiepiſcopo, Caſſinenſis Monachus, vnà cum Gaudentio fratre profectus in Pannoniam, totam illam gentem, duram antea, & ferocem, mitioribus Euangelij præceptis imbuit, Geiſam Regem ad Chriſtum conuertit; mox digreſſus ad Sarmatas, Ruſſis, Lituanis, Moſchis, Pruſianis, Polonis denique, & eorum Regi Boleſlao fidem promulgauit: qua in meſſe animarum, vir ſanctiſſimus ad ſtipitem alligatus, ſeptémque haſtis confixus, martyrij toties auidum ſpiritum in martyrio profudit.

Adalberij geſta propter eloquentiam.

Quid dicam de HVMBERTO, qui

Humbertus quid ſua eloquentia fecerit erga Nicetam.

Conſtantinopolim à Pontifice legatus, vt Græcorum Schiſma confutaret, Nicetam erroris propugnatorem, coram ipſo Imperatore Conſtantino acerrimè vehementiſſiméque vexatum eò compulit, vt librũ, quem contra fas ſcripſerat, flammis ſubijceret.

Quid de HIERONYMO ÆSCVLO, qui eadem legatione functus, Imperatori & genti noſtræ religionis veritatem perſuaſit, ſecúmque quadraginta ex proceribus ad ſacros Pontificis pedes, ipſúmque adeo cõcilium, quod tunc Lugduni frequens habebatur, inſigni omnium admiratione perduxit?

Quid de Ioanne Capiſtrano, qui vna excurſione duodecim infidelium millia ex ipſis pene inferorum faucibus eripuit?

Quid de octo Franciſcanis, qui in Hungaria nõ pluribus diebus quàm quinquaginta, ducenta capitum millia in Eccleſiæ ſepta compulerunt? Poſſem tibi & iſtius minimæ ſocietatis, per tot dumeta ſurgentis, affixa ſempiterni numinis tholo commemorare ſpolia, tot in Europa atque Aſia cõgreſſus, tot pugnas, tot victorias, & pacatam Iaponiam, & Sinam inter horribiles libatam cuſtodias, & tot meſſes Orientis, tot vtriuſque mundi decora, niſi ipſa rerum claritas, & multitudo, quæ aliis pletũque velificari ſolet, huius vnius obeſſet laudibus, & omnem vim orationis abſorberet? Nam tot monumentis iſtius ſocietatis hominum claruit induſtria, quot plagæ Solis ortu atque occaſu luſtrantur, vt ignotum Soli eum locum eſſe oporteat, qui illorum laboribus fuerit ignotus.

Quid ſocietas Ieſu erga animarũ ſalutem fecerit.

Sed ecce tibi duo præ oculis viri, qui omnem admirationem ſuperarunt, Bernardus, & Vincentius. Horum alter in illa formidoloſi ſchiſmatis flammâ, qua Chriſtianus orbis deflagrare cœperat, luſtrauit prouincias, interceſſit hominum iniquitatibus, reſtitit audaciæ, oppreſſit furorem, infectum reddidit, quicquid factum non oportuit, & verbi diuini gladio ſuccinctus, fregit terrores armorum, vir tantæ auctoritatis, vt per vnius os Bernardi, purpurati Patres, Epiſcopi, Reges, Principeſque terrarum, quaſi per commune mundi oraculum loquerentur; Tãti præterea pannoſo illi & contempto Europam peragranti, concurſus & gratulationes fiebãt, vt ſidera, ſi in terras deſcenderent, non eſſent plus venerationis habitura.

S Bernardi eloquentia.

S. Vincentij vis ob eloquentiam ſacram.

Alteri, haud errabis, ſi vt olim Timotheo rete appinxeris, in quod vrbes, & Prouinciæ, terrarúmque regiones ſe induant; nam in Valentia, Aragonia, Nauarra, Burgundia, Normania, Aruernia, Vaſconia, Britannia, Belgio, Inſubria, Liguria, Anglia, Scotia, Hibernia, quas ille prouincias non tam paſſibus obiuit, quàm clariſſimis religionis trophæis illuſtrauit; tot animas ab erroribus, & flagitiorum cœno expediuit, vt Dei opus ſit, idipſum percenſere, *Qui enumerat multitudinem ſtellarum*.

Sanctorum Patrum nupera concertatio.

Quòd ſi pugnas & concertationes audire deſideras, ſpecta mihi, Athanaſij, Ambroſij, Baſilij, Chryſoſtomi, cum Imperatoribus & Auguſtis mulieribus congreſſiones, quibus, quid grauius eſt aut conſtantius? Tonant Regum imperia, fulgurant purpuræ, fremunt arma, intentantur mortes, indicuntur exilia: Deſcendunt in arenam fœminæ, quibus ad ſingularem præpoſteræ & impotentis naturæ malitiam ſummum imperium, quaſi intentus in bonorum ceruices arcus, acceſſerat. At illi non ſecus ac annoſæ arbores altiſſimis defixæ radicibus, cœli frementis iras, incuſſámque vim ventorum, atque grandinum fortiter excipiunt; Stant in cauſſa Dei præclariſſimi athletę, honeſtiſſimo puluere ſordidi,

Digitized by Google

sordidi, læti, alacres, erecti testimonio conscientiæ, patiuntur, vincunt, triumphant, & tandem omnes infra se procellas despiciunt.

QVOD SACRI AVCTORES *sint etiam maximè eloquentes.*

CAPVT XVIII.

SEd non habent sacri Oratores *arcana semotæ dictionis*, (hoc enim vnum obijcitur) veriùs dixeris, non habent ineptias; eloquentes esse falsò negaueris. Semper enim magnifeci D. Augustini, vt sincerum in omnibus, sic in ea re sagax & prudens iudicium: Vbi (inquit) eos intelligo, non solùm, nihil eis sapiẽtius, verùm etiam nihil eloquentius mihi videri potest. Et audeo dicere, omnes qui rectè loquuntur, simul intelligere, non eos aliter loqui debuisse: sicut enim est quædam eloquentia, quæ magis ætatem iuuenilem decet, est quæ senilem; nec iam dicenda est eloquentia, si personæ non congruat eloquentia: Ita est quædam, quæ viros summa auctoritate dignissimos, planéque diuinos decet. Hac illi locuti sunt, nec ipsos decet alia, nec alios ipsa: ipsis enim congruit: alios autem quanto videtur humilior, tanto altiùs non ventositate sed soliditate transcendit. (Addit:)

D. Aug. lib. 4. de doctrina Christiana, c. 6.

Possem quidem, si vacaret, omnes virtutes & ornamenta eloquentiæ, de quibus inflantur isti, qui linguam suam nostrorum auctorum linguæ, non magnitudine sed tumore præponunt, ostendere in istorum literis sacris, quos nobis erudiendis, & ab hoc sæculo prauo in beatum sæculum transferendis prouidentia diuina prouidit. Sed non ipsa me plus quàm dici potest in illa eloquentia delectant quæ sunt his viris cum Orationibus gentilium, Poëtísue communia. Illud magis admiror & stupeo, quòd ista nostra eloquentia ita vsi sunt, per alteram quandam eloquẽtiam suam, vt nec eis deesset, nec emineret in eis: quia eam, nec improbari ab illis, nec ostentari oportebat, quorum alterum fieret, si vitaretur, alterum putari posset, si facilè agnosceretur.

Auctores sacræ eloquentiæ longè alios superant.

Hæc ille vir sapientissimus: quæ postquam subiecit, latissimè probat exemplis; affert enim prolixos aliquot locos ex D. Pauli epistolis, & Amos prophetia, in quibus cola, cõmata, periodos, figuras, notat accuratiùs quàm vllus Rhetor in Demosthene, aut Cicerone. Ad summum cõcludit, sacrorum auctorum sapientiam, tanquam inseparabilem famulam, non vocatam, sequi eloquentiam.

QVOD PATRES ECCLESIÆ *nonnulla etiam picto & florenti stylo scripserint.*

CAPVT XIX.

ANimaduertere est etiam, plerunque in sanctorum Patrum scriptis, nonnulla tam dulcibus renidere flosculis elegantiarum, tanta styli suauitate delibuta, tam concinnè tamq; affabre facta, vt cum Rhetorum præstantissimis venire in palmæ contentionem possint. Lubet ex omni genere hîc aliquot exempla delibare, quibus hunc librum felicioribus auspiciis claudere atque obsignare possim. Incipiam à Nazianzeno, ecquis amabo, fuit artifex Epidictici generis peritior? Vide vt in oratione de sancto Paschate, vt ver describit ex adiunctis.

Patres Ecclesiæ cum Rhetoribus decertant.

Τὰ γὰρ ὥρια, &c.
Quæ Latinè hîc reddam, quia prolixiora sunt.

REgna (inquit) tempestatum pompas ducit Regi dierum, &

Ver, regina tempestatũ.

Digitized by Google

ἁρμοζεῖ.

pulchertimo, eodémque iucundiſſimo ſtipat veluti ſatellitio.

Nunc cœlum renidet purius, nunc ſol altior, & auro ſimilior, nunc orbis Lunæ pulchrior ſplendet atque illibati ſtellarum chori clariùs enitescunt.

Nunc littoribus conciliantur fluctus, Soli nubes, aëri venti, terra plantis, plantæ oculis. Nunc fontes manant liquidiùs, & hibernis cõpagibus expediti, largiùs amnes fluũt, prata collucent floribus, turgent gẽmis arbores, detonſi nitent herbarum toti, & per virentes agros agni laſciuiunt. Iam naues, vt plurimùm piis refertæ vectoribus, cum celeumate ſoluunt è littore, & alas velorum explicant: mox leni curſu fluentibus aſſultant delphini, & ſuauiſſimè quidẽ anhelantes tranquillo mari fidi comites nautas deducunt.

Δῆρίν τε παρεκπέμπει πλωτῆρας.

Ver vtile agricolis.

Lætus autem agricola ſerenum intuetur cœlum, & aratrum reficit, frugum largitorem Deum appellans, tũ ſtrenuè boues aratores cogit ſubiuga, & dulces imprimit ſulcos, totus iam ſpe delibutus. At Vpiliones cum bubulcis concinnant fiſtulas, & paſtorale carmen accinunt, nunc per gramen abiecti, nunc vmbroſis rupibus inſidentes vêris ſuauitate mulcentur.

πέζοθεν ἀκροκλίτους. θηρεύουσι ἰξευτὴς καλ. οἰκοδομεῖ.

Ex altera parte olitores plantas excolunt, aucupes calamos inſtruunt, deſignant ramos ad aucupium, & plumas auium, ad inſidias elegantiæ artificio contexunt. Piſcatores profundũ ſcrutantur, purgant retia, petríſque marinis inſident.

Apis.

Interim apis laborioſa explicatis pinnulis diſcedit ex aluearibus, ſapientiæ datura ſpecimen, & iam prata peruolat, iam flores pabulatur, & caſtra cerea concinnùs elaborat, contextis veluti diſparibus ac ſexangulis fiſtulis, rectos quoque vicos, & alternos angiportus mirabiliter impiicans, vt operi firmitatem & elegantiam conciliet. Deinde mel in apothecis recondit; arat quippe, & laborat ſuo hoſpiti gratum animalculum, eíque feriato fructum affert periucundum.

Quis non videt hanc arationem delicatiſſimis floribus aſperſam? nam & omnia fermè vêris adiuncta accuratè collegit, egregiè miſcuit, ſumma ſuauitate temperauit.

Imitatus eſt hanc deſcriptionem S. Cyrillus 9. λόγων ἑορτασικῶν p. 95. in fine.

ARGVTA BREVITAS D. Greg. Nazianzeni in deſcriptione Pauonis, Cicadæ, Aranearum.

Eundem quoque ſapiunt ſtylum, quę habet de Pauone, oratione 34.

CAPVT XX.

Πόθεν παὼς ὁ ἀλαζὼν ὄρνις καὶ Μηδικὸς, οὕτω φιλόκαλος καὶ φιλότιμος, τὸ ὠιχέναι διζῆσαι, καὶ τὸ πτερὸν κυκλοτερῶς ἀφεικέναι, τὸ χρυσαυγὲς, καὶ καταστέρην διαπεζῶσαι τὸ κάλλος τῶν ἐρασμίων μὴ πλάσσῃ βαδισμάτων;

Quî fit vt arrogans ille, & Medicus Pauo, elegantiam gloriámque adeo affectet, elata ceruice, alis autem ſtellatis, in orbem circumductis, corporis ſui pulchritudinem amaſiis, cum ſuperbo quodam inceſſu, velut in theatro ſpectandam proponit? & de cicada, τίς ὁ δοὺς τέττιγι ὑπὸ πτέρυξι μαχαίρας, καὶ τὸ ὑπὸ τῶν πλάδων ἄσματά τε καὶ τερπίσματα, ὅταν ἡλίῳ κινοῦνται τὰ μουσικὰ μουσουργοῦντες; Quis lyram cicadis in pectore dedit? & cantus illos, atq; garritus? quos cũ lyra meridiani Solis æſtu ad muſicam excitantur, in arborum ramis fundunt.

Pauonis fucus perbia. Cicadæ.

Sũt planè iſta calamiſtrata, maximè in Græco, πτερὸν χρυσαυγὲς, καὶ καταστέρην, & διαπεζῶσαι τὸ κάλλος.

Item de Araneis in eadem oratione: Αἱ δὲ διὰ λεπτῶν οὕτω καὶ ἀειρόντων χορδὴν τὸ ταμιεῖον, πολυειδῆς διαπεπαμμέναι, πολυτελίσκους τοὺς ἱστοὺς ἐξυφαίνουσι, & cætera.

S. BASILIVS IN NATVRA QVOQVE *Formicæ diſquirenda egregiè luſit.*

Nec minùs elegans, & ſubtilis Baſilius, in deſcriptione Formicæ.

CAPVT XXI.

Ὁ Ὑκουῶ ὁ περὶ τ ὄντων εἴδησιν κομπηλοίσας μεγαλαυχούμενος, τὸ σμικρότατον τ προβαινομένων ὅπως ἔχει φύσεως ἐρμηνευσάτω. καὶ τίς ἡ τ μύρμηκος φύσις, εἰπάτω. εἰ πνεύματι καὶ ἄσθματι συνέχεται αὐτῦ ἡ ζωή· εἰ ὀστέοις τὸ σῶμα διείληπται· εἰ νεύροις συνδέσμοις ταῖς ἁρμονίαις πεπόνωται· εἰ μυῶν περιβολῇ καὶ ἀδένων ἡ τ νεύρων περικρατεῖται φύσις. εἰ τοῖς νοτιαίοις καυδύλοις ἐκ τῦ βρέγματος ἐπὶ τὸ οὐραῖον ὁ μυελὸς συμπεφύτευται. εἰ τῇ περιοχῇ τῦ νευρώδους ὑμένος, τοῖς κινουμένοις μέλεσι τ ὀρμητικὴν ἐνδίδωσι δύναμιν· εἰ ἔστι ἐν αὐτῷ τὸ ἧπαρ, καὶ τὸ χολοδόχον ἀγγεῖον ἐπὶ τ ἥπατος, νεφροί τε καὶ καρδία καὶ ἀρτηρίαι, καὶ ὀλίβιος ὑδρίς, καὶ διαφράγματα· εἰ φιλόρρις ἐστὶν, εἰ πτερύγωτος. μονώνυχόν ἐστι, ἢ πολυσχιδεῖς ἔχει τοὺς βάσεις. πόσου δὲ βιῦ τὸν χρόνον. καὶ τίς αὐτοῖς ὁ τρόπος τ πρὸς ἀλλήλους γνησίως. ἐπὶ πόσον δὲ κυίσκει τὸ πικτόμβιον. καὶ πῶς οὔτε πεζοὶ πάντες οἱ μύρμηκες, οὔτε ἀεροπόροι πάντες, ἀλλ οἱ μὲν τ χαμαὶ ἐρχομένων εἰσὶν, οἱ δὲ πτερωτοὶ φέρονται.

AT qui ſe omnium rerum ſcientiam gloriatur comprehendiſſe, minimum etiam, quod propoſitum fuerit, quomodo ſit à natura formatum, factúmque, explicare, & quæ ſit formicæ natura, exponere debet. Num eius vita, ſpiritu quodam & anhelitu contineatur: Num corpus oſſibus interſtinctum ſit; an neruis, quaſi vinculis ſint harmoniæ coniugatæ; an muſculorum & glandularum circuitu neruorum natura ſuſtentetur; an ex ſincipite medulla per dorſi vertebras ad caudam defluat; an complexione neruoſæ membranulæ, membra, quæ mouentur, motiuam vim & facultatem habeant; an ſit in ea iecur, & in iecore vaſculum bilis receptaculum, & renes, & cor, & arteria, & venæ, membranulæ, & præcordia, caluumne ſit, an piloſum, vnumgulum, aut multifidos habeat greſſus; quanto tempore viuat, & quæ ipſis procreandæ ſobolis ratio; quandiu partum ferant, & quomodo, neque gradiantur, neque volent omnes formicæ: ſed aliæ humi decurrant, aliæ per aërem ferantur.

Item Baſilius Seleuciæ in deſcriptione diluuij quæ ſuperiùs notata eſt. Ἀνωθεν οὐρανὸς χειμάρρους ἦκεν· κρήνωσιν ἄπειρος ἀβύσσου ἀνέπεμπε, καὶ περὶ τ ὕδατος φύσιν ἡ κτίσις ἐστοιχειοῦτο, &c.

SANCTVS CHRYSOSTOMVS ISTIS ETIAM *orationis pigmentis delectatus.*

CAPVT XXII.

MAgnus in omni genere Chryſoſtomus his orationis deliciis non caruit: & miratus ſum quidem quo pacto cùm ad Olympiadem, lectiſſimam fœminam, ab exilio ſcriberet, tam oratoriè luſerit in deſcriptione tempeſtatis. Quid enim hæc ſibi volunt?

Θάλασσαν ὁρῶμεν ἀπ' ἄυπης κάτωθεν ἀναμοχλευομένην ἀβύσσου, πλατῆγας τοῖς ἄνω τεκροὺς ὑπερπλέοντας, ἑτέρους ὑποβρυχίους φερομένους, τὰς σανίδας τῶν πλοίων διαλυομένας, τὰ ἱστία διαῤῥηγνύμενα, τοὺς ἱστοὺς διακλωμένους, τὰς κώπας τῶν χειρῶν τῶν ναυτῶν ἀποπίπτοντας, τοὺς κυβερνήτας αὐτῶν τοῖς ἀέκουσιν ἐπὶ τῶν κατεφθαρμένων καθημένους, τὰς χεῖρας τοῖς γόνασι περιπλέκοντας, καὶ φόβῳ τῷ ἀμηχανίᾳ τῶν φερομένων κακύνοντας, ὀξέως βοῶντας, θρηνοῦντας, ὀλοφυρομένους μόνον. οὐ γὰρ οὐρανὸν, οὐ πέλαγος μόνον φαινόμενον, ἀλλὰ σκότος πάντα ἔνδον, καὶ ἀσελγὲς, καὶ ζοφῶδες· ὡς οὐδὲ τὸν πλησίον ὑπερίπτασθαι εἴασιν· καὶ πολλῷ πάντων τῶν κυμάτων, καὶ θηρία θαλάττια πάντοθεν τοῖς πλέουσιν ἐπιτιθέμενα.

Tempestas. Mare cernimus ab imis vsque gurgitibus vndique reuulsum, nautas mortuos summa vnda fluitantes, alios pessum euntes, nauium tabulas dissolutas, perrupta & lacerata vela, malos effractos, remos è nautarum manibus elapsos, naucleros gubernaculorum loco tabulatis insidentes, manibus ad genua implicitis, ac præ tempestatis atrocitate in eam consilij inopiam redactos, vt tantummodo lugeant, ac gemitus & eiulatus acerbissimos edant. Non cœlum, non mare in oculos incurrens, sed densas atque obscuras tenebras, caliginémque tantam, vt ne propinquos quidem perspicere sinat: Ingentem denique fluctuum sonitum, ac marinas belluas in eos qui nauigant, omni ex parte impetum facientes.

PATRVM LATINORVM stylus.

CAPVT XXIII.

Patres Latini, Epidicti. et generis opulentiam explicant.

PAtres quoque Latini, etsi minùs in dictione sint accurati, quàm Græci, istam tamen plerunque Epidictici generis opulentiam libenter explicant. Quid enim aliud spirat S. Ambrosius in Hexamero? D. Hieronymus in historia Pauli, & Malchi; sed maximè in muliere septies icta? Quid Saluianus in sua Aquitania, quam describit his verbis?

Nemini dubium est, Aquitanos Nouem populos, medullam ferè omnium Galliarum, & vber totius fœcunditatis habuisse: Nec solùm fœcunditatis, sed quæ proponi interdum fœcunditati solet, voluptatis, iocunditatis, pulchritudinis: Adeò illa omnis admodum regio, aut intertexta vineis, aut florulenta pratis, aut distincta culturis, aut consita pomis, aut amœnata lucis, aut irrigata fontibus, aut interfusa fluminibus, aut circumdata messibus fuit. Saluian. l. 7. de gubern. Dei. Regio fertilis.

At mellitissimus doctor Cyprianus, quas in epistola ad Donatum Veneres spargit? D. Cyprianus mellitissimus Doctor.

Petamus hanc sedem: dat secessum vicinia secreta, vbi dum erratici palmitum lapsus pendulis nexibus per arundines baiulas repunt, viteam porticum frondea tecta fecerunt.

De quibus sanctus Augustinus: Non dicuntur ista, nisi mirabiliter affluentissima fœcunditate facundiæ, sed profusione nimia grauitati displicent. Aug. l. 4. de doctr Christiana, c. 14.

Atque vt in omni genere eloquentes fuisse sanctos Patres ostendamus, extant Sancti Chrysostomi orationes in genere deliberatiuo & iudiciali, mirificæ suauitatis, quas hîc stylo paulo magis oratorio reddemus.

SERMOCINATIO MATRIS filium à monastico instituto reuocantis.

CAPVT XXIV.

ΕΓὼ, παιδίον, τεκοῦσά σε ἀρετῆς τῶν πατρὸς τῶν σου ἐκ ἀφείλω ἀπολαῦσαι ἐπὶ πλεῖον, ὅτι τἄλλα, ἅ σοι δυνατὸν οὕτω ἀποδοθῆναι· Chrysost. l. 1. de sacerd.

cætera, quæ Latinè sic reddi possunt:

Animaduerte hîc Prosopopeiæ, siue Sermocinationis, quæ figura ad colores historiæ, & sublimis eloquentiæ multum valet; graue & prudens exemplum.

Patris tui virtute ac præstantia, fili, me haud ita multum temporis frui numen permisit: vt pote, cuius mors, dolores eius partus quo in hanc lucem editus es, continuò exceperit, ac tibi orbitatem, mihi viduitatem attulerit intempestiuam: vt sileam viduitatis ipsius mala, ærumnas, incommoda, quæ quidem solæ animo illæ complecti rectè queant, quas contigerit, ea ipsa perpeti. Nullius enim oratio par esse possit enarrandis illis negotiorum fluctibus, quos subire oportet puellam, quæ ipsa etiam tum rudis, rerúmque humanarum expers, simulatque paternam domũ reliquerit, derepentè immensorum dolorum facibus æstuans, curam sollicitudinémque supra ætatem ac sexum sustinere cogatur: quam videlicet necesse est seruorum ignauias emendare, eorundem maleficia obseruare, cognatorum propulsãre insidias, publicanorũ molestias, & quam illi, dum eis tributa numerantur, immunitatem exercere solent, forti generosoque animo ferre. Proinde quum decedit pater relicta à se prole, si forte fœmina ea est, magnã vel sic matri curam exhibet; sed tamen hoc ipso tolerabilem, quòd illius educatio tum impensa caret, tum etiam formidine vacat.

At filius à patre relictus, matris animum in dies singulos immensa formidine, tum multis complet angoribus, vt nihil agam de sumptibus, quos fieri oportet, vt ille liberaliter educetur. Quarum rerum omnium nulla me tamen permouit, vt nuptiis iteratis, sponsum alterum in patris tui ædes admitterem: quin potiùs in æstu illo ac turbine rerum permansi, cœlestis gratiæ auxilio imprimis adiuta, graues illas viduitatis angustias, nulla ex parte refugi: cùm mihi inter eas ipsas ærumnas, atque incommoda solatio esset non modico, quòd vultum istum assiduè spectare, inque eo tanquam cælatam demortui maritii imaginem, veríque ac certissimis lineamentis expressam mihi liceret asseruare. Quo nomine puerulus quum adhuc esses, primis adhuc oculis balbutiens, qua potissimùm ætate maximam liberorum suorum voluptatem parentes sentiunt, magno certè solatio, magnæ iucunditati fuisti. Atqui ne id quidem mecum expostulare possis, quòd nos viduitatis quidem conditionem perpessæ fortiter simus, sed viduitatis eiusdem angustiis, cùm essent omnia in dies arctiora, paternas tibi imminuerimus facultates: (id quod infelicibus pupillis permultis vsu venisse scio:) Si quidem patrimonium tibi nulla non parte saluum integrúmque seruauui: quum nihil etiam prætermiserim sumptuum eorum qui tibi nominis istius existimationem aliquam parare possent; quos ego certè suffeci ex nostra dote, & ex iis pecuniis quas mecum domo paterna attuleram. Neq; verò existimare te velim, exprobrandi gratia, hæc nunc à me dici: Pro rebus porro his omnibus vnã abs te gratiam peto, ne me viduitate altera inuolues, neue luctus iam sopiti morsus acriores tuo discessu facias. Meo me fato occidentem tantisper expecta: hinc enim paulo post nobis, vt vides, emigrãdum est. Nam vt, qui iuuenes sunt, ad longæ senectutis annos accedant, sperare quidem liceat: qui autem iam consenuimus, quid tandem aliud quàm mortem singulis horis impẽdentem præstolemur? Itaque vbi hoc corpusculum cum patris tui ossibus coniunxeris, tum demum, fili, longas profectiones suscipe, & quodcunque mare collibitum fuerit, emetire: nemo tunc prohibiturus est. Cæterùm tantisper dum spiramus, contubernium conuictúmque hunc nostrum tolera; Noli offensionem numinis frustrà ac temerè incurrere; & committere vt matrem nihil commeritam, tam multis im-

Senes mortem quotidie expectant.

πολλὰς χιλίας χιλιάδας nominat, qui tropus Latinis auribus durior est.

plices angoribus: qui si fortè criminari potes, quòd te in huius vitæ delicias pertractum, rerum tuarum curam temet gerere cogam: te non iam naturæ leges moueant, non educationis consuetudinisque iura tangant, denique nulla te res alia impediat, quominus nos statim insidiatorum atque hostium loco habeas, nostrúmque conturbernium deuites. Sin verò nihil non agimus, vt tu facilè altóque in otio possis vitæ huius vsura frui: si minus aliud vinculum, certè hoc vnum te apud nos detineat: nam vt te à sexcentis amari dicas, nemo certè fuerit, qui tibi tanta in libertate viuere concedat: quum & neminem esse putem, cui nominis istius existimatio æquè ac mihi vni chara esse possit.

IN GENERE VERO IVdiciali, eiusdem auctoris præclarissima oratio pro Antiochenis, de statuis, ad Theodosium.

CAPVT XXV.

Ω βασιλεῦ, ἐὰν μὲν ἀγνοήσωμεν ἁμαρτάνοντες ἡμεῖς τοῦτο, &c.

Chrysost. homil. 20. ad P. Antioch.

HAbes quidem, ô Rex, confitentes reos; nec enim negare possumus amoris tui erga hanc nostram ciuitatem, prolixam significationem. Quamobrẽ grauiter lugemus, quòd vrbi tantopere dilectæ sic furiosi dæmones inuiderint, vt à quo nobis periucunda quæque, & maximè honorifica cecidissent, in eum pessima sceleris nota videremur ingrati. Tu siue diruas, siue incendas, siue occidas, siue quodcunque aliud facias, nondum dignas de nobis pœnas exegeris, nos innumeris mortibus suppliciorum anteuertimus lenitatem. Quid enim luctuosius esse possit, quàm cùm Regem, & tam beneficum Regem, nostris exulceratum iniuriis habeamus, coram eo tamen sisti cogamur, vt hoc gentes audiant, & Sol videat, & nos mundus vniuersus ingrati animi sceleríque condemnet.

Accusatio propriè.

Si barbari ciuitatem nostram incursantes, mœnia diruissent, incẽdissent domos, & abductis captiuis patriæ solam reliquissent vastitatem, minùs erat luctuosum. Quorsum? quoniã te viuo & spirante, cum tanta tui amoris in nos propẽsione, spes erat illa cuncta, licèt grauia, solutum iri, & nos iterum ad priorem dignitatis speciem redituros, illustiorémque recepturos libertatem: nunc autem restincta beneuolentia tua, & amoris vinculo tam fœdè violato, quod omni muro nobis erat tutius, ad quem iam cõfugiemus? quò poterimus aliò respicere, tam leni domino, tam facili Patre iustis de caussis irato? Itaq; videntur quidem grauia patrasse, sed passi sunt omnium grauissima, qui nullum mortalium audeant respicere, nec ipsum spectare solem liberis valent oculis, sed grauissimo pudore suffusi vitam nocti & latebris cõmisere. Itaque libertate sublatã, nunc sunt omnibus captiuis deteriores, & extremam sustinent ignominiam; Atque dum malorum magnitudinem cogitant, & in quantum contumeliæ deuenerint, nec respirare quidẽ possunt; siquidem omnes vbique terrarum populos sibi fecerunt accusatores. Sed si velis, ô Rex, est vulneri medicina, & tantis malis remedium. Sæpius & in priuatis hominibus hoc factum est, magnæ & graues offensiones, eximiæ charitatis materia fuerunt: sic & in natura nostra euenit.

Vastare.

Charitatis materia, fuerunt offensiones.

Dei misericordia.

Cùm enim hominem Deus condidit, & in paradisum induxit, præclarissimis honoribus cumulatum, tantam Diabolus prosperitatem non ferens, inuidit: & illum à sua expulit dignitate: Sed Deus non tantum ipsum non deseruit, verùm & pro istis voluptuariis hortis cœlum nobis

aperuit, vt hoc ipso propriam testaretur benignitatem, & dæmonis inuidiam nostra felicitate puniret. Tu Rex Deum imitare, omnia mouerunt dæmones, vt omnium tibi gratissimam ciuitatem à beneuolentia tua seiungerent: hoc verò cùm certò teneas, pœnam quamuis quidem exigas, priori autem amicitia ne nos extrudas. Sed etsi præter opinionem aliquid nũc dicere fas est, etiam nunc inter dilectarũ primas ipsam scribe, si modò dęmonũ odiũ insaturabile vis vlcisci. Si nempe destruas, & subruas, & deleas, quæ priùs illi voluerunt, hæc efficies: si verò iracundiam temperaris, & pristini amoris non obscusã significationem dederis: lethalem ipsis plagam intuleris, & vltimam ab ipsis vltionem exegeris: demonstrabis quippe, quòd non tantùm nihil amplius ipsis expeditum est per insidias; verùm & cuncta ipsis contraria, quàm volebant, acciderunt. Æquum autem fuerit, vt hæc facias, & ciuitatis miserearis, cui propter amicitiam tuam dæmones inuiderunt. Nisi enim ipsam tam vehementer amasses, nec illi tanta insectati fuissent inuidia. Itaque etsi mirandum est, quod dicitur, est tamen verum, quod propter te & amicitiam tuam hæc passa est. Quot incendiis, quanta subuersione sunt hæc verba acerbiora, quæ antea dixisti? Nunc te contumelia affectum quereris, & pertulisse, quæ nullus vnquam superiorum Regum. Sed, si velis, ô humanissime & sapientissime Imperator, diademate isto clariorem & maiorem tibi coronam hæc afferet contumelia. Hoc nempe diadema est, & tuæ virtutis insigne, & eius qui dedit, liberalitatis indicium: sed corona ex hac humanitate contexta, tuum solius erit & sapientiæ tuæ meritum: nec te tantùm omnes admirabuntur propter fulgorem gemmarum, quantum propter tui victoriam.

Affectus validi ad excitandam misericordiam.

Deiecerunt statuas tuas? sed illis illustriores restituere tibi licet. Si enim iniuriæ authoribus crimina remiseris, & nullam ipsis inflixeris pœnam, non æream in foro tibi statuam erigent, nec auream, nec lapillis coagmẽtatam: sed omni materia pretiosiori amictu vestitam, humanitate scilicet & misericordia: talem in mẽte quisque sua te erigent, & tot habebis statuas, quot sunt & erunt homines in orbe terrarum.

Non enim nos tantùm, verùm & post nos futuri, & post illos omnes hæc audient, & tanquam ipsi bene fuerint habiti, sic te admirabuntur, & diligent.

Quod verò hæc non assentationis gratia, sed veritatis, dico, antiquam tibi & commemorabilem referam historiam, vt discas, quòd non tantùm exercitus, & arma, & pecuniæ, & popularium multitudo, & alia huiusmodi, splendidos facere Reges consueuêre, quantum animi disciplina, & mansuetudo: Fertur beatus Constantinus effigie suâ quandoque lapidatâ, multis ipsum instigantibus, ad supplicium de authoribus contumeliæ sumendum, & dicentibus, quòd omnem ipsius faciem saxis conuulnerârint, manu faciem palpans, & leniter ridens, dixisse, Ego verò nusquam vulnus in fronte factum video; sed sanum quidem caput, sana verò & facies tota. Illi verò reueriti, & verecundia suffusi, ab hoc iniquo destitere consilio: Et hoc responsum hactenus canunt omnes: nec tantum temporis labefecit, aut huius sapientiæ memoriam extinxit. Deinde hoc non est trophæis splendidus? Multas vrbes ille condidit, & gentes immanitate barbaras domuit: sed meminimus illorũ nihil; hoc autẽ veri bũ vsq; in præsentẽ diem cànitur, & posteri nostri, & posteri illorum omnes idipsũ audiẽt. Nec hoc solũ est admirandũ, quod audiẽt, verũetiam quòd laudibus & faustis acclamationibus

Beati Constantini mãsuetudo.

Mansuetudo trophęis splendidior.

prosequentur, dicentésque laudabunt, & audientes grato animo suscipient: nec vllus est qui hæc intelligens, silere possit, quin pariter exclamet, & talia dicentem laudet, & innumera ipsi vel mortuo bona precetur.

Quòd si propter illud verbũ apud homines tãta poritus est gloria, quot apud clementem Deum coronas assequetur? Quid autem opus est, Cõstantinum, & aliena exempla commemorare, cùm te de propriis & verè meritis tuis opus sit exhortari? Recordare præteriti temporis, quando solemnitate hac superueniente, per totum orbem terrarum epistolas misisti: iubens carcere detentos dimitti, & ipsis ignosci. Addebas quoque glorioſissimam vocem: *Vtinam mihi liceret, & defunctos reuocare, et ad priorem vitam reducere.*

Horum nunc reminiscere verborum: Tempus tibi oblatum est, quo possis mortuos ad vitam excitare. Et hi namque iam mortui sunt, & priusquam feratur sententia, ad ipsas inferorum fores calamitosa ciuitas consedit. Tu igitur illam inde reuoca, sine pecuniis, sine impendio, sine tempore, sine vllo labore.

Tibi enim sufficit imperium, tibi verbum vnum, quo totam hãc mortis caliginem dissipare possis. Nunc ipsam iube ab humanitate tua posthac appellari. Nec enim tantam habebit gratiam illi qui ab initio se cõdidit, quantam sententiæ tuæ: nec immeritò; ille enim vrbe fundata receſſit: tu verò iam auctam & grandẽ, & post tam prosperos rerum successus euersam excitabis.

Non fuisset adeò mirandum, si ab hostibus captam, & barbaris gentibus vastatam liberasses, quàm est admirabile nunc peperciſſe. Illud enim sæpe multi fecere Reges, hoc autem tu solus facies, & primus præter omnem expectationem. Et illud quidẽ minimè nouum, nec præter expectationem, sed est quotidianum, opus, subditis prodesse: quòd autem his affectus iniuriis animum cohibeas, hoc omnem naturam excedit humanam.

Parcere.

Cogita quòd nunc non de ciuitate tantùm illa tibi consultandum est, verùm & de gloria tua, imò verò de toto orbe Christiano. Nunc & Iudæi, & Græci, & Barbari (etenim & illi hæc audierunt) nunc (inquam) intuentur, expectant, vt videant, qualem de hoc negotio sententiam feras: nempe si humanam protuleris, & mitem, omnes decretum laudabunt, & Deum efferent, & inter se dicent: Papæ quanta Christianiſmi potentia? hominem Deo proximum, penes quem vitæ & necis imperium, ita se ardentem iracundia refrænare, & docere philosophiam, quam nec homo priuatus exhiberet?

Verè Magnus Christianorũ Deus, ex hominibus Angelos facit, & hac necessitate naturali superiores constituit. Noli enim superfluum quendam admittere timorem, & tolerare eos qui dicunt reliquas ciuitates huius impunitate fore deteriores, & ad contemptum Imperij petulantiores. Si enim ad puniendum fuisses imbecillis viribus, & ipsi post hoc facinus te vi superassent, vel certè pari essent potentia, congruè suspicari hæc oportebat.

Si verò territi, præque timore iam mortui sunt, & ad tuos per me se pedes abijciunt, nec aliud quotidie expectant, quàm exitialem sententiam; & supplicationes faciunt communes, & in cœlum intuentur, & Deum inuocant, & simul nobiscum legationem attigere: & sicut in extremis constituti, de propinquis quisque suis obtestatus est; quomodo non superfluus hic timor? Si iugulari fuissent iussi, tanta passi nunquam fuissent, quanta nunc patiuntur, tot diebus in perpetua trepidatione

Venia dilata quid timidis afferat.

dationē transactis; nam & superueniente vespere, auroram se visuros non expectant; & die orto ad vesperum peruenturos non sperant. Permulti quoque in feras inciderunt, dum vastas sectantur solitudines; nec viri tantùm, verùm & pueruli parui, & mulieres liberæ, & decoræ, multas noctes & dies in speluncis & cōuallibus egerunt: & iam nouus captiuitatis modus ciuitatē occupauit, ædificiis quippe, muris stantibus, incensis ciuitatibus grauiora patiuntur, nullo incumbente barbaro, nec hoste quidem apparente, captis quibusque sunt miseriores, & solum fo-

Reos, foliū si moueatur, terret.

lium si moueatur, omnes ipsos per singulos terret dies: & hæc omnes sciunt: & si subuersam ipsam vidissent, nō sic essent affecti, vt nunc, qui has ipsius audiere miserias. Ne igitur hoc cogites, quòd peiores sint futuræ ciuitates reliquæ. Non enim vrbe diruta, sic in eos animaduertisses, vt nunc per incertam futurorum expectationem, omni supplicio vehementiùs excruciasti. Noli igitur ipsis vlteriùs calamitates producere, sed iam respirare permitte. Subditos nēpe castigare, & facinorū exigere pœnas, facile penitus & promptum: his verò qui cōtumelias intulerunt, parcere, & his qui venia patrauerunt indigna, veniam dare, vnius, & vix alterius est, & maximè cùm Rex sit contumeliam passus: & ciuitatem quidem metu subdere facile: omnes

Mansuetudinis commendatio.

autem amicos constituere, & persuadere, vt in regnum tuum se quambeneuolos habeant, & non tantū communes, verùm & priuatas pro tuo preces imperio faciant, difficile: licèt infinitas quis expendat pecunias, & innumeros exercitus moueat, & omnia moliatur, nō facilè tot hominū voluntates ad seipsum adiungere poterit, quot nunc tibi facile erit & leue. Nam & beneficiis affecti, & qui audierint, pariter cum iis qui beneficia acceperint, erga te beneuolētissimi sunt futuri. Quot pecuniis emisses, quot emisses laboribus, breui temporis momento totum orbem subiugare, & omnibus futuris persuadere, vt quanta filiis suis optant, tanta & capiti tuo optarent? Si autem ab hominibus hæc; cogita quantam à Deo capies mercedem, non tantùm eorum quæ nunc fiunt, verùm & quæ post hæc ab aliis expedientur. Si vnquam enim contingat fieri tale quid, quale nunc factum est (quod Deus auertat) & qui læsi fuerint, in cōtumelioſos velint, insurgere; benignitas & sapientia tua, pro omni ipsis erit disciplina: & erubescent, si cùm tale moderationis exemplum habeant, ipsi inferiores appareant. Itaque omnium posterorum eris præceptor, & palmam ipsis præripies, licèt ad ipsum philosophiæ apicem peruenerint. Non enim par est quempiam tantum auspicari benignitatem, & ad alios alium respicientem ab illis elaborata imitari. Quocirca quicunque post te humanitatem & mansuetudinem quantamcunque exhibuerint, tu cum illis mercedem accipies. Qui enim radicem præbuit, hic vtique & fructuum author est. Quare nunc quidem nemo tecū humanitatis mercedem partiri potest: tuū enim solius meritum est. Tu verò cum omnibus posteris, si qui tales vnquam fuerint, ex æquo meritum diuidere poteris, & tantam referre gloriam, quantā ex discipulis præceptores: & si nemo talis fuerit, rursum tibi commendationes & laudes per tot sæculorum cursus prouenient. Considera nāque quale sit posteros omnes audire, quòd tam magna ciuitate iam vastitati destinata, pauefactis omnibus, & territis quidē ipsis, & præfectis, & iudicibus, nec hiscere pro miseris illis audentibus, vnus accedens senex Dei sacerdotiū gerens, ex ipso aspectu solo, & nudo occursu ad reuerentiam Imperatorem mouit: & quod nemini suorum

Parcere magna gloria apud homines, & apud Deum magna merces.

Sacerdotes mouent Reges ad reuerentiā

permiſit, vni huic ſeni conceſſit, Dei leges vt decet reueritus.

Etenim hoc quoque ipſo non te parum, ô Rex, ciuitas honorauit, quòd me ad te legatum miſit: ſententiam enim de te optimam & pulcherrimam protulerunt, quòd omni principatu tibi ſubdito, Dei ſacerdotes anteponis, etſi viles eos eſſe contingat. Non ab illis verò tantùm nunc venio, verùm & ante illos à communi Angelorum domino miſſus ſum, vt hæc mitiſſimæ ac benigniſſimæ animæ proclamem, *quòd ſi hominibus ipſorum debita dimittatis, & pater cæleſtis lapſus veſtros vobis dimittet.*

Iudicium Dei excitat manſuetudinem: vel, manſuetudinis cauſæ, memoria iudicij.

Recordare igitur illius diei, quo omnes de actis rationem ſumus reddituri: cogita quòd etiam ſi quid tibi humanitus excidit, omnes ſine vllis laboribus abluere præuaricationes per iudicium & ſententiam iſtam potes. Alij nempe legati aurum & argentum, & alia huiuſmodi dona ferunt: ego verò cum ſacris ad imperium tuum legibus veni, & pro donis omnibus has prætẽdo, & te dominum tuum imitari ſupplico, qui quotidie à nobis contumeliis illatis, numquam ſuæ benignitatis fontes claudit.

Et ne ſpes noſtras atteras, promiſſionéſque confundas, hoc ego te cum aliis, hoc ſcire volo; quòd ſi reconciliari velis, & priſtinam ciuitati beneuolentiam communicare, cum multa reuertar fiducia: ſi verò ciuitatem aſperneris, non tantùm ipſam non aſcendam, nec ipſius ſolum videbo, verùm & perpetuum mihi indicam exilium, & in aliam me partem terrarum conijciam. Neque enim hoc contingat, vt in illam vnquam adſcribi patriam velim, in quam humaniſſimus tu, & omnium hominũ mitiſſimus Imperator, pacari reconciliarique nolueris.

Placuit hæc ex florentiori Patrum ſtylo præcerpere; nunc an in Eccleſiaſticis concionibus hæc ſtyli amœnitas conſectanda ſit, commodiùs ſequenti libro diſſeremus.

DE MIRIFICA SALVIANI acrimonia, & vi dicendi.

CAPVT XXVI.

Sed vt iſta, quæ plus habent floris, omittamus; lubet quædam ex Saluiano maximè lecta hîc ſubijcere; ex quibus hominis impetum cum Demoſthenico comparandum poſſis agnoſcere.

De impuritate & luxuria Theatri.

DE quotidianis tamen obſcœnitatibus loquamur, quas tales ac tam innumeras legiones dæmonum excogitauerunt, vt etiam honeſtæ ac probæ mentes, etſi nonnullas earum ſpernere ac calcare poſſunt, omnes tamen penitus ſuperare vix poſſint. Sicut enim exercitus pugnaturi, ea loca, per quæ venturas hoſtiũ turmas ſciunt, aut foueis intercidere, aut ſudibus præfigere, aut tribulis infeſtare dicuntur: ſcilicet vt etiam ſi non in omnia ea quiſpiam incidat, nullus tamen penitus euadat: Ita etiã dæmones tam multas in vita iſta humano generi illecebrarum inſidias prætenderunt, vt etſi plurimas earum aliquis effugiat, tamen quacunque capiatur. Equidem quia longum eſt nunc dicere de omnibus, amphitheatris ſcilicet, aleis luſoriis, pompis, athletis, petaminariis, pantomimis, cæteriſque portentis; quæ piget dicere, quia piget malum tale vel noſſe, de ſolis circorum ac theatrorum impuritatibus dico. Talia enim ſunt, quæ illic fiunt, vt ea non ſolùm dicere, ſed etiam recordari aliquis ſine pollutione non poſſit. Alia quippe

Saluianus lib. 6.

crimina ſingulas ſibi fermè in nobis vendicant portiones; vt cogitationes ſordidæ, animum; vt impudici aſpectus, oculos; vt auditor improbi, aures: ita vt cùm ex his vnum aliquid errauerit, reliqua poſſint carere peccatis: In theatris verò nihil eorum relatu vacat, quia & concupiſcentiis animus, & auditu aures, & aſpectu oculi polluuntur. Quæ quidem omnia tam flagitioſa ſunt, vt etiam explicare ea quiſquam atq; eloqui ſaluo pudore non valeat. Quis enim integro verecundiæ ſtatu dicere queat illas rerum turpium imitationes, illas vocum ac verborum obſcœnitates, illas motuum turpitudines, illas geſtuum fœditates? quæ quanti ſint criminis, vel hinc intelligi poteſt, quòd & relationem ſui interdicunt. Nonnulla quippe etiam maxima ſcelera incolumi honeſtate referentis & nominati & argui poſſunt, vt homicidium, latrocinium, adulterium, ſacrilegium, cæteráque in hũc modum: Solæ theatrorum impuritates ſunt, quæ honeſtè non poſſunt vel accuſari, ita noua in coarguenda harum turpitudinum probroſitate res euenit arguenti; vt cùm abſque dubio honeſtus ſit, qui accuſare ea velit, honeſtate tamen integra ea loqui & accuſare non poſſit. Alia quoque omnia mala tgentes polluunt, non videntes vel audientes. Siquidem etſi blaſphemum quempiam audias, ſacrilegio non polluetis, quia mente diſſentis. Et ſi interuenias latrocinio, non inquinaris actu, quia abhorres animo. Solæ ſpectaculorũ impuritates ſunt, quæ vnum admodum faciunt & agentium & aſpicientium crimen. Nam dum ſpectantes hæc comprobant ac libenter vident, omnes ea viſu atque aſſenſu agunt, vt verè in eos Apoſtolicum illud peculiariter cadat; *Quia digni ſunt morte non ſolùm qui faciunt ea, ſed etiam qui conſentiunt facientibus.* Itaque in illis imaginibus fornicationum, omnis omnino plebs animo fornicatur. Et qui fortè ad ſpectaculum puri venerant, de theatro adulteri reuertuntur. Non enim tunc tantummodo quando redeunt, ſed etiam quando veniunt, fornicantur. Nam hoc ipſo quòd aliquis rem obſcœnam cupit, dum ad immunda properat, immundus eſt. Quæ cùm ita ſint, ecce qualia aut omnes, aut pene omnes Romani agunt. Et cùm hæc ita ſint; qui talia agimus, negligi nos à diuinitate cauſamur, relinqui nos à Domino noſtro dicimus, cùm ipſi Dominum relinquamus. Fingamus enim, quòd reſpicere nos Dominus noſter velit, etiam non merentes, videamus ſi poteſt. Ecce innumera Chriſtianorum millia in ſpectaculis quotidie rerum turpium commemorantur. Poteſt ergo illos Deus reſpicere, qui tales ſunt? Poteſt ad eos reſpicere; qui bacchantur in circis, qui mœchantur in theatris? An fortè hoc volumus, & hoc dignum putamus, vt cùm in circis nos & in theatris Deus videat, ea quæ nos aſpicimus, aſpiciat quoque ipſe nobiſcum, & turpitudines quas nos cernimus, cernat etiam ipſe nobiſcum: alterutrum enim fieri neceſſe eſt: quia ſi nos videre dignatur, conſequens eſt, vt etiam illa vbi nos ſumus, videat: aut ſi ab illis, quod non dubium eſt, auertit oculos, etiam à nobis qui illic ſumus, pariter auertat. Et cùm hæc ita ſint, facimus hæc tamen, ac ſine ceſſatione, quæ dixi. An fortè in morem veterum paganorum', theatrorum & circorum nos Deum habere arbitramur? Faciebant enim hæc illi quondam, quia has idolorum ſuorum delicias eſſe credebant. Nos quomodo hæc facimus, qui odiſſe Deum noſtrum hæc certò ſcimus? Aut certè ſi placere has turpitudines Deo nouimus, non prohibeo quin ſine ceſſa-

tione faciamus. Si verò in conſcientia noſtra hoc eſt, quod Deus horret, quod execratur, quod ſicut in his ſit paſtus Diaboli, ita offenſio Dei; quomodo nos in Eccleſia Dei colere Deum dicimus, qui in obſcœnitate ludorum ſemper diabolo deſeruimus, & hæc gnari ac ſcientes, de conſilio & induſtria? Et quæ nobis quæſo ſpes erit apud Deum, qui non caſu aut imprudentia Deum lædimus, ſed exemplo illorum quondam gigantum, quos inſanis conatibus ſuperna tentaſſe, & quaſi in nubes gradum tuliſſe legimus? Sic nos per iniurias, quas in omni mundo ſemper inferimus, quaſi conſenſu publico cœlum oppugnamus. Chriſto ergo, ô amentia monſtruoſa! Chriſto Circenſes offerimus & mimos, tunc & hoc maximè cùm ab eo aliquid boni capimus, cùm proſperitatis aliquid ab eo attribuitur, aut victoria de hoſtibus à diuinitate præſtatur. Et quid aliud hac re facere videmur, quàm ſi quis homini beneficium largienti iniurioſus ſit, aut blandientem conuiciis cædat, aut oſculantis vultum mucrone transfigat? Interrogo enim omnes potentes ac diuites mundi huius, cuius piaculi reus ſit ſeruus ille, qui bono ac pio domino malum cogitet, qui bene merenti conuitium faciat, & pro libertate quam accipit, contumeliam reddat. Abſque dubio maximi criminis reus creditur, qui malum pro bono reddit; cui etiam malum pro malo reddere non liceret. Hoc ergo etiam nos, qui Chriſtiani dicimur, facimus: irritamus in nos miſericordem Deum impuritatibus noſtris, propitiantem ſordibus lædimus, blandientem iniuriis verberamus: Chriſto ergo, ô amentia monſtruoſa! Chriſto Circenſes offerimus & mimos, Chriſto pro beneficiis ſuis theatrorum obſcœna reddimus, Chriſto ludicrorum turpiſſimorum hoſtias immolamus. Videlicet hoc nos pro nobis in carne natus Saluator noſter edocuit? Hoc vel per ſe ipſum, vel per Apoſtolos prædicauit? Propter hoc humanæ natiuitatis verecundiam ſubiit, & contumelioſa terreni ortus principia ſuſcepit? Propter hoc in præſepio iacuit, cui ſeruierunt Angeli cùm iaceret? Propter hoc inuolui ſe pannorum crepundiis voluit, qui cœlum regebat in pannis? Propter hoc in patibulo pependit, quem pendentem mundus expauit?

De Carthagine luxuriante in Circo, inter armorum terrores.

QVis æſtimare hoc malum poſſit? circunſonabant armis muros Cirtæ Carthaginis populi barbarorum: & Eccleſia Carthaginenſis inſaniebat in Circis, luxuriabat in theatris: alij foris iugulabantur, alij intus fornicabantur: pars plebis erat foris captiua hoſtium, pars intus captiua vitiorum. Cuius ſors peior fuerit, incertum eſt. Illi quidem erant extrinſecus carne, ſed iſti intus mente captiui: & ex duobus letalibus malis, leuius, vt reor, captiuitatem corporis, Chriſtianum, quàm captiuitatem animæ ſuſtinere; ſecundùm illud quod docet Saluator ipſe in Euangelio, grauius multo animorum mortem eſſe quàm corporum. An credimus fortè quòd captiuus animo populus ille non fuerit, qui lętus tunc in ſuorum captiuitatibus fuit? captiuus corde & ſenſu non erat, qui inter ſuorum ſupplicia ridebat, qui iugulari ſe in ſuorum iugulis non intelligebat: qui mori- Saluianus lib. 6.

Digitized by Google

ſe in ſuorum mortibus non putabat? Fragor, vt ita dixerim extra muros & intra muros, prælionum & ludicrorum confundebatur: vox morientium, vóxque bacchantium; ac vix diſcerni forſitan poterat plebis eiulatio, quæ cadebat in bello, & ſonus populi qui clamabat in Circo. Et cùm hæc omnia fierent, quid aliud talis populus agebat, niſi vt cùm eum Deus perdere adhuc fortaſſe nollet, tamen ipſe exigeret vt periret?

Item, De Luxuria Treuirorum impendente bello.

Sal. lib. 6. VIdi ſiquidem ego ipſe Treuiros, domi nobiles, dignitate ſublimes, licèt iam ſpoliatos atque vaſtatos, minùs tamen euerſos rebus fuiſſe quàm moribus. Quamuis enim depopulatis iam atque nudatis aliquid ſupererat de ſubſtantia, nihil autem de diſciplina aderat: grauioréſque in ſemet hoſtes externis hoſtibus erant; vt licèt iam à barbaris euerſi eſſent, à ſe tamen magis euerterentur. Lugubre eſt referre quæ vidimus, ſenes honoratos, decrepitos Chriſtianos, imminente admodum iam excidio ciuitatis, gulę ac laſciuiæ ſeruientes. Quid primum accuſandum eſt? quòd honorati, an quòd ſenes, an quòd Chriſtiani, an quòd periclitantes? Quis enim hoc fieri poſſe credat, vel in ſecuritate à ſenibus, vel in diſcrimine à pueris, vel vnquã à Chriſtianis? Iacebant in conuiuiis obliti honoris, obliti ætatis, obliti profeſſionis, obliti nominis ſui. Principes ciuitatis cibo conferti, vinolentia diſſoluti, clamoribus rabidi, bacchatione furioſi; nihil minus quàm ſenſus ſui, imo quia propè iugiter tales, nihil magis quàm ſenſus ſui. Sed cùm hæc ita eſſent, plus multo eſt quod dicturus ſum, finem perditioni huic nec ciuitatum excidia fecerunt. Denique expugnata eſt quater vrbs Gallorum Treuer opulentiſſima. Promptum eſt de quo dicam: Sufficere vtique debuerat emendationi prima captiuitas, vt inſtauratio peccatorum non inſtauraſſet excidium. Sed quid plura? incredibile eſt quod loquor, aſſiduitas illic calamitatum, augmentum criminum fuit. Sicut enim anguinum illud monſtrum, vt fabulæ ferunt, quod multiplicabat occiſio, ita etiam in Gallorum excellentiſſima vrbe iis ipſis quibus coercebantur ſcelera, plagis creſcebant, vt putares pœnam ipſorum criminum, quaſi matrem eſſe vitiorum. Et quid plura? Ad hoc quotidie malorum pullulantium multiplicatione peruentum eſt, vt facilius eſſet vrbem illam ſine habitatore, quàm vllum pene habitatorem eſſe ſine crimine.

Et poſtea: Nam præter cætera, cùm duobus illic præcipuis & generalibus malis auaritia & ebrietate omnia concidiſſent, ad hoc poſtremo rabida vini auiditate peruentum eſt, vt principes vrbis ipſius, ne tunc quidem de conuiuiis ſurgerent, cùm iam hoſtis vrbem intraret: adeo etiam Deus ipſis euidenter, vt credo manifeſtare voluit cur perirent, cùm per quam rem ad perditionem vltimam venerant, eam ipſam agerent cùm perirent. Vidi ego illic res lacrymabiles, nihil ſcilicet inter pueros differre & ſenes. Vna erat ſcurrilitas, vna leuitas, ſimul omnia luxus, potationes, perditiones, cuncta omnes pariter agebant: ebriabantur, enecabantur, laſciuiebant in conuiuiis, vetuli & honorati, ad viuendum prope iam imbecilles, ad vinum præualidiſſimi: Infirmi ad ambulandum, robuſti ad bibendum, ad greſſum nutabundi, ad ſaltandum expediti. Et quid plura? In hoc per cuncta illa quæ diximus, de-

uoluti ſunt, vt compleretur in eis dictum illud ſermonis ſacri, *vinum & mulieres apoſtatare faciunt à Deo.* Nã dum bibunt, ludunt, mœchantur, inſaniunt, Chriſtum negare cœperunt. Et miramur, poſt omnia iſta, ſi ruinam rerum ſuarum paſſi ſunt, qui tanto antè mentibus corruerunt? Nemo itaque vrbem illam in excidio ſuo tantùm periiſſe credat: Vbi enim talia acta ſunt, priùs iam perierant quàm perirent.

De iis qui in ſumma calamitate petebant Circenſes.

Sal lib. 6. IAcebant paſſim vtriuſque ſexus cadauera nuda, lacerata, vrbis oculos inceſtantia, auibus canibúſque laniata; lues erat viuentium, fœtor funereus mortuorum, mors de morte exhalabatur, ac ſic etiam qui excidiis ſupradictæ vrbis nõ interfuerant, mala alieni excidij præferebant. Et quid poſt hæc, inquam, quid poſt hæc omnia? quis æſtimare hoc amentiæ genus poſſit? Pauci nobiles, qui excidio ſuperfuerant, quaſi pro ſummo deletæ vrbis remedio, Circenſes ab imperatoribus poſtulabant. Vellem mihi hoc loco ad exequẽdam rerum indignitatem parẽ negotio eloquentiam dari, ſcilicet vt tantum virtutis eſſet in querimonia, quantum doloris in cauſa. Quis enim exiſtimare poſſit, quid primum in his, de quibus diximus, accuſandum ſit, irreligioſitas, an ſtultitia, an luxuria, an amentia? totum quippe in illis eſt. Quid enim aut irreligioſius, quàm petere aliquid in iniuria Dei? aut quid ſtultius, quàm quid petas, non conſiderare? aut quid tam perditi luxus, quã in luctu res deſiderare luxuriæ? aut quid amentius, quàm in malis eſſe, & malorum intelligentiam non habere? Quanquam in iis omnibus nulla res minùs culpanda eſt, quàm amentia: quia voluntas crimen non habet, vbi furore peccatur. Quo magis hi de quibus loquimur, accuſandi ſunt, quia ſani inſaniebant: Circenſes ergo, Treuiri, deſideratis & hoc, vaſtati; hoc, expugnati; poſt cladem, poſt ſanguinem, poſt ſupplicia, poſt captiuitatem, poſt tot euerſæ vrbis excidia: quid lacrymabilius hic ſtultitia? quid luctuoſius hac amentia? Fateor, miſerrimos eſſe vos credidi, cùm excidia paſſi eſtis; ſed miſeriores vos video, cùm & ſpectacula poſtulatis. Putabam enim, vos in excidiis, rem tantùm atq; ſubſtantiam, neſciebam etiam ſenſum atque intelligentiam, perdidiſſe. Theatra igitur quæritis, circum à Principibus poſtulatis: quæſo cui ſtatui, cui populo, cui ciuitati? Vrbi exuſtæ ac perditæ, plebi captiuæ, & interemptæ, quæ aut periit, aut luget? De qua etiam ſi quid ſupereſt, totum calamitatis eſt; quæ cuncta aut mœſtitudine eſt anxia, aut lacrymis exhauſta, aut orbitate proſtrata, in qua neſcias penè cuius ſit ſors peior ac durior, interfectorum aut viuentium. Tantæ enim ſunt miſeriæ ſuperſtitũ, vt infelicitatem vicerint mortuorũ. Ludicra ergo publica, Treuiri, petitis; vbi quæſo exercenda? an ſuper buſta & cineres, ſuper oſſa & ſanguinem peremptorum? Quæ enim vrbis pars his malis omnibus vacat? vbi non cruor fuſus, vbi non ſtrata corpora, vbi non conciſorum membra lacerata? Vbique facies captæ vrbis, vbiq; terror captiuitatis, vbiq; imago mortis. Iacent reliquiæ infeliciſſimæ plebis ſuper tumulos defunctorum ſuorum, & tu Circenſes rogas? Nigra eſt incendio ciuitas, & tu vultum feſtiuitatis vſurpas? Lugent cuncta, tu lætus es? Inſuper etiam illecebris flagitioſiſſimis Deum prouocas, & ſuperſtitionibus peſſimis iram diuinitatis irritas? Non miror planè, non miror, tibi euenille mala quæ conſecuta ſunt: Nam quia tertia

Digitized by Google

excidia nõn correxerunt, quarto perire meruisti.

Infectatio magistratuum.

Saluianus lib. 7.

STatuunt non adulterandum, & primi adulterant: statuunt non furandum, & furantur: quamuis pene non possim dicere quòd furentur; nõ enim sunt quod agũt, furta, sed latrocinia. Punit enim iudex in alio peculatum, cùm sit ipse peculator: punit rapinam, cùm ipse sit raptor: punit sicarium, cùm ipse sit gladiator: punit effractores claustrorum, & ostiorum, cùm ipse sit euersor vrbium: punit exspoliatores domorum, cùm sit exspoliator prouinciarum. Atque hoc vtinam illi tantùm qui in potestate sunt positi, & quibus ius exercendorum latrociniorum honor ipse largitur: Illud grauius ac magis intolerabile, quòd hoc faciunt & priuati ijsdem antè honoribus functi. Tantũ eis adeptus semel honor dat beneficij, vt semper habeant ius latrocinandi. Adeo etiam cùm destiterint ad administrandum potestatem habere publicam, non desinunt tamen ad latrocinandum potestatem habere priuatã: ac sic leuior est potestas illa quam habuerunt Iudices, quàm hæc, quam priuati habent. In illa enim eis sæpe succeditur, in hac nunquam. Ecce quid valeant statuta legũ, ecce quid proficit diffinitio sanctionum, quas illi spernunt maximè qui ministrant. Sanè ad parendũ humiles abiectique coguntur; compelluntur iussis obtemperare pauperculi; & nisi obtemperauerint, puniuntur. Eandem enim rationem in hac re habent, quã in tributis. Soli iussis publicis seruiunt, sicut soli tributa soluunt: ac sic in ipsis legibus, & in ipsa iusta rerum præceptione maximum iniustitiæ scelus agitur, cùm ea minores quasi sacra obseruare coguntur, quæ maiores iugiter quasi nulla conculcant.

Finis libri decimi-quarti.

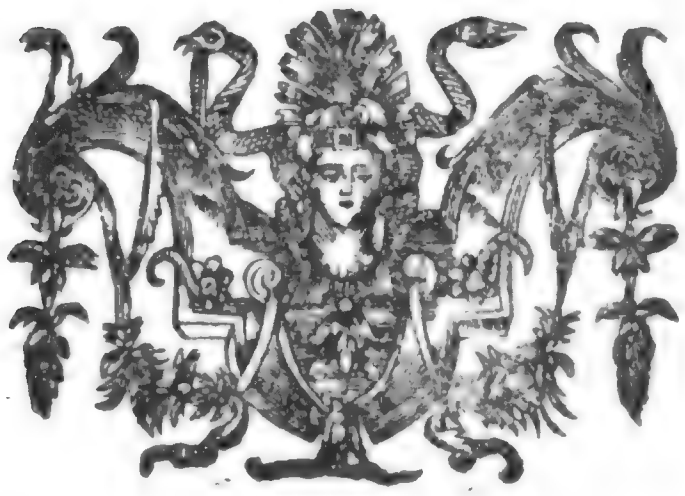

DE FORMA ET CHARACTERE SACRÆ ELOQVENTIÆ.

LIBER DECIMVS QVINTVS.

HÆRET intimis affixa sensibus nostri Theophrasti memoria: qui licèt naturam expleuerit viuendo, nobis tamen immaturus obiisse videtur; tantum sui desiderium bonis omnibus reliquit. Et eius quidem virtutes posterior ætas intuebitur, nec vnquã de tanti viri sapientia, fide, religione, constantia, & assiduis in propaganda Crucis gloria laboribus conticescet. Scis ipse N. qualis & quantus fuerit, nec apud imperitum loquor. Mihi quidem virum illum planè admirabilem, in hac ferrea hominum ætate, quasi aurei generis particulam ostendisse natura videbatur; cuius vita, perpetua fuit vitiorum censura, norma morum, clarissimarum virtutum imago; Vox autẽ, iuge quoddam sapientiæ cælestis oraculũ. Erat illi ingenium velox, pectus sapientiæ & virtutis ferax, mens acris, præcelsa, & volucribus (vt ita dicam) flammis semper accensa: Quæ neque asperitatibus rerum imminuta torpesceret, neque blanditiis oppressa connitueret. Corpus etiam ipsum laboris patiens, atque illius staturæ & maiestatis, quæ tantæ mentis pondus commodè sustentaret. Cúmque à puero magnarum artium fontes imbibisset, quibus prodesse aliquando mortalibus posset, non se vnius vrbis parietibus concluſit, sed magno animo in totius generis humani cõmercium emisit. Emicuit tum illa non ancillantis facundiæ misera quædam necessitas, sed vis dicendi quædam ineluctabilis, quam timerent improbi, venerarentur boni, ipsi terrarum principes formidarent simul, & diligerent. Et cùm per tot annos in his concionum fluctibus iactaretur, numquã inexhaustus ille fons arescebat, sed vt Oceanus, qui aquas cœlo & terris præbet, in suis semper cursibus totus est, atque integer; sic ille se rebus humanis ita impendebat, vt dare quidem posset, nihil posset deperdere. Nec mirum si tam diuturnus ingentis illius Oratoris vigor fuit; hærebat enim in altissimarum virtutum, pietatis, demissionis, patientiæ, charitatis, nixus radicibus. Nosti quale fuerit eius cum Deo contubernium; cùm non secus ac hominum custos Angelus, in exteriora quidem se diffunderet, hæreret tamen totus origini suæ, & in se vndique per reciprocos veluti diuini amoris circuitus remearet. Nihil opinionis causſa faciebat, omnia cõscientiæ, patriam suã cœlum perpetuò intuebatur, & Præsides Angelos supra se circũquaque stãtes,

Concionatoris egregij laus.

dictorum

dictorum factorúmque censores: vitam omnem existimabat aut supplicium, aut militiam: delicatum verò otiũ, viui hominis sepulturam. Quamobrem oppositus se, dum vixit, murum pro domo Dei, stetit in Ecclesiæ propugnaculis non coronatus, & mollis, sed puluerulentus, & coloratus. Contra impietatem, contra vitia, contra torrentem rerum humanarum impetum eluctatus est, eo semper animo, vt aut vinceret, aut glorioſi operis clauum tenentem tẽpestas obrueret. Pugnauit, vicit, spolia in cœlum præmisit, mox ipse inter celestium palmarum fructus spiritum exhausit, vir & vitæ flore, & mortis opportunitate, diuino consilio ortus atque extinctus. Sed hæc alij pleniùs. Mihi verò peropportunum visum est, præstantissimum hominis præsertim de sacra eloquentia æternum benè meriti iudicium hoc libro inserere, ex ea disputatione quæ illi fuit cum Logodædalo postrema, vt non immerito Cygnea diuini oratoris cantio possit appellari.

Otium viui hominis sepultura.

Cygnea cantio.

Occasio dialogi.

Redibamus fortè ex concione cuiusdam adolescentis, ex eorum numero qui cruda adhuc studia propellunt in publicum; Hic cum declamationem, non enim concionem dixero, leuiculis Rhetorum floribus aspersam recitasset de pulpito, magna vt erat linguæ volubilitate, gestusque non inconcinna gratia præditus, videbatur, imperitorũ, qui tum aderant, iudicio non mediocrem laudem consequutus. Alij quippe laudabant mellitos (vt ipsi aiebant) verborum globulos, quibus tota oratio perluebat: alij in cœlum efferebant laudibus descriptionem quandam Auroræ, delicatissimis expressam lineamentis, viuísque coloribus illustratam; quæ tamen argumento ita cohærebat, vt ceruix equina cum humano capite. quod bellè dixit Horatius. Alij reconditam vim sapientiæ mirabantur, quòd tam subtiliter Andromedam, cum natura humana; Perseum, cum Christo; Danaen, cum Beata Virgine, & nescio quem Pandoræ calceum, cum æterna beatitudine comparasset. Cæteri qui studiosiores opinor eloquentiæ videri volebant, quasdam eius in Pilatum & scribas, & Pharaonem, rabiosulas sanè sed inutiles inuectiuas prædicabant.

Qui minùs ingenio poterant, calorem contentionis, & vibrantes oculos, & digitorum argutias, & pedum suppIosiones, & pulpiti assiduas verberationes diligentissimè notauerãt.

Conclamantis errores.

Nec mora, iam penè ab omnibus quasi aureus Sundæ partus iactabatur. O felicem (aiebant) matrẽ! quæ tantum oratorem peperit, & quò excrescet illa indoles? qualis erit feruor meridianus, si tanta primæ lucis tiserunt crepuscula? Adfuit etiam è Poëtarum grege, qui diceret:

Cedite doctores Romani, cedite Graij,
Nescio quid maius nascitur Ambrosio.

Nos qui plenis faucibus propinatas adulationes ferre non poteramus, cum Theophrasto nostro secessimus in exedram. Nam & ab eo sciscitari remotis arbitris auebamus, quid de tota hac ratione concionandi sentiret. Itaque cùm opportuno loco ad imaginem D. Pauli consedissemus, rogaui, & per eius expressos in cera vultus, quem tantopere diligeret, ne, quod ab eo sæpè quæsitum esset, & aliquando promissum, de sacra eloquentia iudicium, bonæ fidei debitor, interponere vereretur. At ille remotis excusationibus, quibus sæpe vtũtur qui sunt cariùs inepti: Dicam equidem quod censeo, pro mediocri vsu & facultate, quam mihi triginta fermè anni in his concionum laboribus exacti attulerunt. Nihil autem in hominẽ dictum velim, quem miseratione potiùs quàm castigatione dignum puto; & fortasse serùs eget monitoribus, quibus

Digitized by Google

ad veram ſapientiam poſſit informari. Vos de re quicquid eſt, non de perſona accipite.

Profanæ doctrinæ vſus frequēs in ſacris exagitatur.

Sæpenumero mirari ſoleo depraua tam iſtius eloquētiæ licentiam, ſine fronte, & oculis; nihil enim aut veretur, aut videt. Heu quò rerum deuenimus? Eccleſias penè ipſas in ſcenas; & conciones in theatrales ludos nituntur conuertere. Ignoſcant mihi ſepulti piorum manes; ſed puto eorum cineribus, ſi quis modò ſenſus eſt, inuri dolorem, cùm hæc iactantur in templis, quæ meliùs inter ludibundas aures in circulis vel etiam theatris narrarentur. Nobis certè adoleſcentibus dicebatur à magiſtris eloquentiæ, Athenienſes, cùm ludos gladiatorios, malo vicinarum vrbium more, & exemplo, in ſuam vrbem admittere percuperent, Demonactem, qui tum ferebatur in ea Rep. clariſſimus, grauiter obſtitiſſe. Quò enim aiebat gladiatores cum miſericordia, quæ in vrbe veſtra (Athenienſes) delubris & aris colitur? vel cruentam illam hominum lanienam expellite, vel certè aram miſericordiæ, quæ præ veſtris ſtat oculis, euertite. Neque enim fas eſt iſta quæ moribus diſiunctiſſima ſunt, iiſdem ſedibus commiſceri.

Mihi verò idem in re haud multùm diſſimili contingit exclamare: quò mihi fabulæ cum veritate? quò mihi phaleræ verborum cum ſanctimonia? quò cum igne vigili, & tremenda Chriſti ara, Silenorum & Satyriſcorum luſus? Ite primùm, ſacras imagines è templis conuellite, ignes extinguite, aras ſubruite, tollite mihi iſtam ſpeciem plenam grauiſſimæ ſanctitatis, quæ vel impiorum ſenſus tacito quodam maieſtatis fulgore perſtringit. Vel certè ſi pudet tollere; tot religionis noſtræ pignora, quæ contra vanitates iſtas clamant, obmutite, tum fabulas narrate: quamquam terram ipſam pie ſanctéque conſecratam, niſi eradatis, ad has voces indignatum iri crediderim. Fuit quondam tempus illud, quo inſtar grauiſſimæ matronæ ſacra in publicum procedebat eloquentia. Nunc autem pudet dicere, ſed piget tacere, hæc, vt leuis meretricula ſe lenociniis & fucis inſinuat; haud enim negat, quòd ipſa talis ſit, nec ſi velit, poſſit: nec ſi poſſit, velit.

Quære an idololatriā cōmittat, qui de idolis catechizat. Tertull. de idolol.

Quin audiet ſtatim: *Radix tua, et generatio tua de terra Chanaan: Pater tuus Amorrhæus, & mater tua Cethæa; & quando natus es, in die ortus tui non eſt præciſus vmbilicus tuus: & aqua non es lota in ſalutem, nec ſale ſalita, nec inuoluta pannis.* Quæ enim radix Chanaan, niſi Gentilitas? Ecquid pater Amorrhæus, niſi quem ſibi fingunt auctorem, & Deum eloquentiæ, Mercurius aliquis aut Hercules Ogmius? Ecquæ Cethæa mater? niſi Ethnicorum Sophiſtarum ſchola? Quid vmbilicus minimè præciſus; & aquæ ſalutaris, ac ſalis, pannorumque inopia; niſi ſordes, & ſtultitiam, & nuditatem, iſtius denique imprudentis turpitudinem prædicāt? O mores! adeone generoſus ille ſanctorum patrum ſpiritus extabuit in nobis, vt pudeat eos agnoſcere, qui nos tamen (ſi modò Chriſtiani ſumus) in Chriſto genuerunt? ſcilicet pudor eſt cum Petro & Paulo, cùm Matthæo & Ioanne loqui; ſunt enim barbari, & lingua vocéque abſoni. Qui igitur diurnis nocturniſque terendi manibus, qui apud molles cathedrales appellandi? Philoſtrati, Ouidij, Plinij, Plutarchi; addite etiam Petronios, Apuleios; ita illi ipſi, quos æternis tenebris ſepelire oportuit, prodeunt non in ſcholarum vmbracula; (iam enim commune eſt;) ſed in ſuggeſtum cōcionatorum, & in hanc lucem Chriſtiani nominis, quam ipſi ſi reuiuiſcerent auctores, non auderent intueri. Tertullianus, libro de

Ezech. 16. 3.

idololatria, Ludimagistros, qui fabulas Poëtarum doceant, *Affines esse ait multimodæ idololatriæ. Primùm quibus necesse est Deos nationũ prædicare, numina, genealogias, fabulas, ornamenta honorifica quaque eorum enunciare, tum solemnia festáque eorumdem obseruare, vt quibus vectigalia sua supperant, ipsam primam noui discipuli stipem, Minervæ, & honori & nomini consecrare.* Quo igitur in numero fabulosos concionatores censuisset? Adeone sacrarum literarum fontes exaruerunt? Adeone cœlestis eloquentiæ flumina sunt exhausta, vt à Luciano, & Herodoto, & Pausania, & si quid est istius farinæ hominum, quærendum sit quid dicas, aut quomodo concionetis? Audiuntur illi sacris authoribus frequẽtiùs immixti, laudantur eorum sententiæ, & loquuntur mortui in Christianorum pulpitis, nonnulli quos viuos vix Epicurei admisissent. Commiscetur Christus cum Orpheo, vt in Alexandri Imperatoris Larario Plato: Atticus cum Paulo, cum Petro Thucydides, & Lucas cum Apollonio: Præclaram scilicet mixturam! & quid restat, nisi vt Deiparam quoque Virginem, cum Helena confundamus? Absit verbo inuidia, sed timendum est, ne qua hic cœlestis ira lateat, quam nostri sensus satis non agnoscant. Audio tonantes minas: *Venite, confundamus linguam eorum.* Ecquid aliud sunt quàm linguæ miscellaneæ & cõfusæ tot profanorũ autorũ idiomata? quos certè qui spretis Catholicis scriptoribus conantur ingerere, Babel astruunt, quam Deus spiritu oris sui exsufflabit. Deinde plaudunt sibi miseri, quasi pulchri sint, & beati, quòd ab imperitis fortè adolescentibus hæc eorum plausibus celebretur eloquentia. Heu quàm carè leues illi fumi gloriolæ constabunt! nisi fortè satis magnum præsidium arbitrantur in sua eloquentia positum, vt se aduersus tremendum summi iudicis Tribunal defendant, cùm ab ipsis Dæmonibus accusabuntur; quòd spreta litterarum sacrarum maiestate, plena sanctissimæ eruditionis, ad nugas & quisquilias deflexerint; quibus ne Adonidis quidem horti, quos ipsi memorant, magis steriles vnquam fuerunt. Sed alia est ratio eorum qui hæc parcè & sapienter vsurpant, alia eorum qui totas conciones his deliramentis inferciunt: qui debebant hoc fulmen Baruchis attendere: *Filij Agar qui exquirunt prudentiam, quæ de terra est, negotiatores terræ, & Theman, & fabulatores, & exquisitores prudentiæ, & intelligentiæ, viam autem sapientiæ nescierunt; neque commenti sunt semitas eius.* Hæc æstu quodam mentis Theophrastus noster effudit, ad cuius orationis grauitatem cohorruerunt, qui priùs ad molliorem dicendi rationem videbantur propensiores: neque enim ruentis in se fulminis pondus aut expectare poterant, aut auertere. Nonnulli etiam ex imperitorum numero minùs assequuti quid vellet hæc oratio; tam palam omni eloquentiæ decernebant exilium. Itaque diu presso ore subsitimus, donec tam austerum sermonem excepit Logodædalus, vir cæteroqui bonus, sed qui orationis cultui studere videbatur impensiùs, quanquam ab istis ineptiis longè aberat, quas tam acri castigatione Theophrastus verberârat. Ille igitur vt patrocinium susciperet eloquentiæ, quam habebat in deliciis:

Adonidis horti.

Baruch. 3. 23.

Verè tu quidem (ait) Theophraste, & istos quos arguis nugatores adolescentulos, qui totam cœlestis eloquentiæ rationem corruperunt, nemo excusat, nisi sit ipse dementissimus.

Externæ disciplinæ non sunt penitus repudiandæ.

Verùm subit illud interdum quærere, sit ne aliqua in rebus diuinis adhibenda eloquentia? Inuenias enim

Comparatio stulta.

Gen. 11.

Digitized by Google

permultos homines aloqui minimè malos, sed in ea parte nimis (vt arbitror) austeros, qui quòd iis à puero non sint artibus informati, quibus ingenia ad honestum excitantur decus, eloquentiam, quam se assequi posse diffidunt, in aliis reprehendunt: quod non tam charitate communi, quàm sui amore, & gliscentis cuiusdam inuidentiæ stimulis facere videntur. Nam cùm ipsi maximarum artium sint imperiti, alieni ingenij florem ægris oculis intuentur, & malunt, quod cuique facilius est, bonas disciplinas contemnere, quàm ad eas ingenium, cum multis qui in eo puluere à viris doctis exsorbentur laboribus, applicare. Fucum igitur, omnem eloquentiã esse dictitant, proprium gentilitatis bonum, Christianis hominibus indignum, flabellum vanitatis, nidum superbiæ, idolorum denique seruitutem: quibus sanè verbis nimis atrocibus, æternum videntur optimis artibus exilium indicere. Sed hæc tolerabiliora viderentur, si qui hanc prædicant immoderatiùs, aut Apostolorum sanctimonia florerent, aut, vt aliqui Thaumaturgi, præpotentem ad quælibet miraculorum genera expedirent manum: sed cùm ipsi homuli sint, consilij & mentis inopes, ægrè mihi persuadent, vt ablegatis humanis præsidiis, quibus vitam & res nostras diuina prouidentia dispensat, ad otium & desidiam cõfugiam. Quamobrem dum vacui sumus, & iam calere satis res visa est, cupio, & eorũ rationibus occurrere, & eloquentiæ decus atq; honestatem ab iniquissima calumnia vindicare.

Eloquentia defenditur.

Primùm sciscitari ab iis doctoribus velim, Malúmne putent ex se eloquentiam naturalem? malam certè nemo dixerit, qui modò sanæ mentis fuerit: nam quòd homo animal prouidum, sagax, acutum, plenum rationis & consilij, intimos animi sensus oratione quasi eximio quodam mentis simulachro depromat, hoc donum Dei est minimè contemnendum. Itaque & qui in ea re vberiores sunt & acutiores, hos quasi meliore cœli riuo irrigatos amamus, & suspicimus. Quid igitur, si à natura nihil mali est, ab arte ne quid lateat verendũ est? At quid ars, si modò recta sit, aliud conatur quàm vt insitã vim naturæ promoueat, incitet, excolat? An si quæ ex ingenij bonitate & vsu quodam lautioris consuetudinis existit eloquentia nihil habet reprehensionis, tum demũ censebitur vitiosa cùm laboribus & studiis honestissimè culta fuerit? At verò ars nimis mollẽ & ornatam facit eloquentiam? certè si iam ornatus & iucunditas accusatur, verendũ est ne nõ tam nobis cum oratoribus quàm cum Deo ipso præpotẽte illius pulcherrimi mundi artifice, certamen constitutũ sit, atq; susceptũ. Exsurgat quippe momus, & dicat, quorsum tot micantium syderum in cœlo formæ, num satis vno sole collustrari cœlum poterat? quorsum in mari tot margaritæ, tot flores in terris, tot marmoris, auri, argentique venę, quibus sine sui dispendio caruisset mundus? Quorsum hæc à summo rerũ cõditore inducta? num satius fuisset, cœlum laxius ampliorésque terras, vel etiã plures mũdos, ad multarum animantium vsum fabricare, quàm vnum tot ex tanta sedulitate conquisitis ornamentis expolire? quid artes ipsæ, quæ non patiuntur naturam suo frui ingenio? quorsum tam variæ & tam multiplices inuentæ, quanto melius erat vniuersum semel conditum, suæ, vt ita dicam, ingenuitati permittere, quàm tot exquisitis artificiorum generibus à naturali cursu detorquere? Hæc si quis diceret, meritò ridiculus, ne dicam impius, videretur: qui summam Dei in constituendis ornandisque rebus prouidẽtiam ad suam censuram reuocaret: Nec dissimili profectò genere videntur in humanã societa-

Ὁ γὰρ ἥδιστον μέγιστον ἐπίσχεσις τῇ ψυχῇ δι' ἧς ἀνίχνευσε τὴν σοφιστικὴν δρέπειν τῶν σωμάτων. τοιοῦτον οὖν τὸ ὡς λέγεις κάλλος. Synes. in Dione p. 45. & multa consequenter.

Quẽ ornatè dicere quiſpiam audit, etiam verè dicere exiſtimat. Auguſt. apud S. Proſp. Sent 265.

tem iniurij, qui hoc quamtumcũque eſt linguæ & orationis commerciũ, quo à brutis animantibns diſtinguimus, eſſe quàm ornatiſſimum vetãt; quaſi verò, & calceorũ ornatũ curare nos oporteat; linguæ verò, quæ vna pars eſt corporis (ſi benè caſtéque regatur) præſtãtiſſima, negligere, omnino atque abiicere debeamus. Sit (inquiunt) ornata & pexa oratio, nemo vetat, ſed id dũtaxat in ſcenis & theatris, vel etiam in foris & concionibus, in quibus albis velut quadrigis triumphare, & magno fremitu plauſúque celebrari ſolet. At verò in templo, in iis domiciliis quorum tecta ipſa ſancta ſunt & pudica, quid attinet hanc ſuadam in faſtu & gloria volitantem immoderatiùs oſtentare, quam nec Chriſtiani ingenij mitis ſimplicitas, nec aures ſalubrioribus innutritæ ſuccis admittunt? Parum abeſt quin illi obtrudant:

Dicite, Pontifices, in ſacro quid facit aurum?

Templi ſtructura.

Etenim ſi templa & res diuinę carere omni cultu & perpolitione debent, cur in Eccleſiarum ſtructuram tantus impenditur labor, vt in profuſam laxitatem excurrant, vt marmoribus incruſtatæ fulgeant, vt laquearium dignitati pauimentorum reſpondeat nitor, vt pictis ſpecularibus, periſtromatis, & imaginibus ad certamen vſque pulchritudinis, luxurient? Quorſum tam lauta vaſorum ſupellex explicatur? quorſum tot lychni penſiles? tot aromata, tot gemmæ, tot faces? tot & tam accuratæ munditiæ, quæ ſpectantium oculos & ſenſus intimo religionis horrore perfundunt? Quin nos renocatis ad fictilia, quin ſtultos Salomones, Conſtantinos, Iuſtinianos, Carolos dicitis, quibus nihil fuit antiquius, quàm æternæ mentis numini conſecratas domos ſingularibus in dies ornamentis diſtinguere? Addo mellitiſſimos etiam ſymphoniacorum cantus, dulcéſque omnis generis fidium modulos, veteris quondam ſcenæ & conuiuiorum delicias, à ſapientiſſimis auctoribus in Eccleſias inuectos eſſe, quæ nemo reprehendit, niſi qui religioni & ſanctimoniæ bellum indixerunt: Deo enim hæc fiunt, cuius tam venerandum eſt numen, quàm certa diuinitas. Quis igitur ſacro oratori meritò ſuccẽſeat, ſi in diuinas laudes quàm expolitiſſimam profundat orationem, cùm in eius gratiam nihil poſſit ſatis eſſe perfectum? Sed hæc, inquiunt, ab Ethnicis ingeniis & artibus profecta, Deo placere nullo modo poſſunt. Primùm quis eos docuit inuentum eſſe Ethnicorum, eloquentiam: Nam parum ſummis illis Hebræorum mentibus tribuunt, ſi exiſtimant benè dicendi præſidiis fuiſſe deſtitutas. Sed eſto à gentibus expreſſerimus: & vnde ipſę habuerunt, niſi à Deo bonorum omnium largitore? quo fit vt nihil illis ſuum eripiamus, ſed ab iniquis vſurpata poſſeſſoribus, in legitimum dominium aſſeramus; nam ſi profectò id ſumunt, quicquid à gentibus boni fuerit prælibatum, id ſi in noſtras manus vſúmque venerit, continuò eſſe repudiandum; nouum illis ſolem, nouos mundos condere oportet, ne commercium elementorum habeant ſaltem cum gentibus commune. Neſciunt ſimplicis ingenij homines, ipſa ethnicorum templa, teterrimis flagitiis polluta, cùm in Chriſtianorum poteſtatem deueniſſent, non ſemper exciſa fuiſſe, atque conuulſa, ſed ſuis expiata ſordibus in ſanctiſſimos vſus conceſſiſſe. Sic enim Pantheum illud accepimus, dæmoniorum omnium receptaculum, in ſanctorum omnium ædem eſſe conuerſum, vt in ipſis ſedibus in quibus conſederant caſtra impietatis, Chriſtiana religio & pietas fremente Diabolo triumpharet. Num & Dauid ſibi coronam ex auro Idoli Moloch comparauit? Num

Malum in bonum cõuertere.

Digitized by Google

Christus famosæ illius Magdalenæ comas, in suum obsequiũ dedicatas, abradi iussit? At certè eorũ sensu debuerat crines toties malè pexos, malè vnguentatos, non crines, sed dæmonum pilosorum (quos Aquila πτιχώτας appellat) nidos, iuuentutis illecebras, & miserarum victimarum libidinis tetia, celeriter amputare; cur iis tangi, exstergi, perfricari voluit? nisi vt ostẽderet nihil esse impurum, quod suo esset cultui obsequióque mancipatum? Ecquis iam audebit impudicam eloquentiam nominare, quæ se Deo deuouerit?

Ne autem videar ex sensu meo loqui, proferam clarissimorum authorum testimonia, qui a Christianis eloquentiam minimè negligendam, sed omni studio excolendam, vel etiam authorum profanorum lectione varia, quasi lectis epulis, à tenero nutriendã censuerũt. Omitto sacras literas, in quibus Aaron vel Dei testimonio eloquens appellatur, & sapiens tanquam imbres mittere dicitur eloquia sapientiæ. Diuus Basilius, vir non minùs eximiæ sanctitatis, quàm florentis eloquentiæ, in ea oratione quam habuit ad iuuenes, de vtilitate ex Græcorum scriptis percipienda, quàm apertè suadet adolescentibus, vt poëtas, historicos, oratores, & omnes omnino homines frequentent, à quibus aliqua vtilitas in animi culturam permanare potest? & ne quis fortè dubitet, eius verba subiiciam: Ἐπὶ τ τύτου παρασκευὴν, ἢ πειτας, ἢ λογοποιὸς, ἢ ῥήτορσι, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμιλητέον, ὅσον ἂν μᾶλλον πρὸς τ ψυχῆς ἐπιμέλειαν ωφέλειά τις ἔσται. Addit autem humanioribus litteris iniandos esse, qui ad sacras affectant viam; quod pereleganti similitudine declarat expressius: Sicut enim infectores, remissioribus quibusdam coloribus imbuere solent vellera, antequam viuum, & pertinacem Amethystini aut purpuræ florem inducant. Ita, inquit, & nos, vt solidæ honestatis iaciamus per solidum fundamenta, operæ pretium est à teneris, mansuetioribus studiis intingi, antequam ad sacras augustioresque literas accedamus: sic enim fiet vt refractos in pellucido fontis liquore radios videre consueti, ipsum demum solem acriori mentis obtutu contemplemur. Quæ profectò vir diuinus non diceret, si Græcorum eloquentia Christianis hominibus interdictum putaret. Nam cur ea nos comparare iuberet à puero, quorum ætate iam prouectis non tantùm vsus esset mullus, sed magnum etiam dispendium? Quid ipse qui Basilio consors, & particeps omnium studiorum, atque consiliorum fuit, diuus Gregorius Nazianzenus? In Basilij funebri laudatione generoso admodum animo succenset imperitis, qui liberalioris doctrinæ studia contemnunt: Illud, inquit, inter omnes sanæ mentis homines constare arbitror, eruditionem inter humana bona principem locum tenere: non de hac nostra solùm, ac nobiliore loquor, sed etiam externa quam plerique Christiani prauo quodam iudicio, vt insidiosam ac periculosam, & procul à Deo auertentem aspernantur: & cætera quæ Græcè melius: Οἶμαι δ πᾶσιν ἂν ὁμολογῆσαι τ τοῦ ἐχόντων, παίδευσιν τ παρὰ μικρῶν ἀγαθῶν εἶναι τὸ μέγιστον, οὐ τύτῳ μόνον τῷ συμπεσεῖσθαι, καὶ ὁμιλήσειν, ἢ πᾶσι τὸ ἐν λόγοις κομψὸν καὶ φιλότιμον ἀπομάζουσα, μόνης ἔχῃ τ σωτηρίας, καὶ τῶν κάλλους τ νομιζόντων, ἀλλὰ καὶ τῷ ἔχειν, ἵν' οἱ πολλοὶ Χριστιανοὶ διαπτύουσιν, ὡς ἐπιβουλον δ σφαλερὸν, δ θεοῦ πόρρω βάλλουσαν· κακῶς εἰδότες. ὥσπερ γὰρ εὐφυὲς, δ γῆν, καὶ ὕλην, καὶ ὅσα τύτων, ὡς ἐπιδεᾶ κακῶς τινες ἀφειλόμεθα, αὐτὸ θεοῦ τὰ τῶ θεοῦ σύνοντες, ἀλλὰ τῶν πεπλασμένων. ἀλλ' ὅσον χρήσιμον αὐτῶν καρπούμενοι, πρὸς τὸ ζῆν καὶ ἀπόλαυσιν, ὅσον ὑπόνοιαν ἀπαιτοῦμεν, οὐ τῇ κτίσει τὸν κτίσαντα ἐκπιστάντες, δ τὸν ἄφθονον.

Tandem concludit:

Eloquentia humana bene cum sacra miscetur.

τοῖς ἔξω δὲ τύτοις παιδεύοντες.

τὸ ἄνθος ἐπάγουσι.

πρὸς τὸν ἔξω μισοβαλοῦμεν τῇ σωτηρίας ὁδῷ.

Contemptus eloquentiæ humanæ, non admittendus.

Digitized by Google

Οὕτω γὰρ τοῦτον τὸ μὲ ἀξιαγάστον τι καὶ θαυμαστὸν ἐπεξάμεθα, ὅσον ἦ εἰς δαίμονας φέρῃ καὶ πλαίσιν καὶ ἀπωλείας ζυγὸν, διεπύσαμεν.

Eadem fermè Synesius in Dione: εἰ δ' ἀσκηθεῖς οὗτοι καὶ ἀβάσταλοι ῥητορικῆς, καὶ ποιήσεως, οὐ μοι δοκοῦσιν οὐδὲ ἐκόντες εἶναι τοιοῦτοι· πολὺ δ' φύσεως μᾶλλον τὰ τοιαῦτα ἰχανοὶ, &c.

In quibus ostendit, eloquentiæ contemptores tales esse non sua sponte, sed ingenij penuria, tum eos hoc opusculo satis mordaci sale perfricat. At qui in omni studiorum genere fuit emineñtissimus D. Augustinus, postquam eloquentiæ diuitias à profanis authoribus monuit esse repetendas: Aspicimus (inquit) quanto auro & argento, & veste suffarcinatus exierit ex Ægypto Cyprianus doctor suauissimus, & Martyr beatissimus: quanto Lactantius, quanto Victorinus, Optatus, Hilarius: vt de viuis taceam, quanto innumerabiles Græci? quod prior ipse fidelissimus Dei famulus Moses fecerat, de quo scriptum est, quòd eruditus fuerit omni sapientia Ægyptiorum. Addam Augustino Lactantium, qui sic in institutionibus scribit: Licèt possit sine eloquẽtia, Christiana religio defendi, (vt est à multis sæpe defensa,) tamen claritate ac nitore sermonis illustranda, & quodammodo differenda est, vt potentiùs in animos influat, & vi sua, & instructa religione, & luce orationis ornata. Quod autem grauissimis sententiis hîc effantur, non modò ipsi, sed & alij in suis scriptis constãtissimè sanxerunt. Domum te N. deducam tuam, vis ordiamur à Mose scriptorum omnium sanctissimo, eodémque vetustissimo, cuius scripta non modò cincinnulos habent interdum oratorios, sed & poëticas redolent amœnitates, tanta insuper orationis maiestate, vt suaui quodam terrore percellat animos simul & delectet? At Iobus ille vir non minùs patientis animi, quàm præstantis ingenij, qua orationis assurgit grauitate, quot floribus luxuriat, quot vegetis & illuminatis Rhetorum coloribus accenditur? videas quippe apud eum descriptiones omni expolitione distinctas, & ita viuidas, vt rem magis videre quàm audire te credas. Sume tibi ex tanto numero equum bellicosum, & vide quàm audaci genio à viro sancto expressus est:

Eloquentia humana Moses & Iobus vsi.

August. lib. 2. de doctrina Christ. c. 40.

Lactant. lib. 1. diuin. instit. c. 1.

Nunquid præbebis equo fortitudinem, aut circumdabis collo eius hinnitum? Nunquid suscitabis eum quasi locustas? gloria narium eius terror.

Terram vngula fodit, exultat audacter, in occursum pergit armatis:

Contemnit pauorem, nec cedit gladio, super ipsum sonabit pharetra, vibrabit hasta et clypeus. Feruens, & fremens sorbet terram, nec reputat tuba sonare clangorem.

Vbi audierit buccinam, dicit: Vah: procul odorãtur bellum, exhortationẽ ducum, & vlulatum exercitus: sume Hebraica in manus quorum valde peritus es, & expende, quid ad florẽ elocutionis, tantis & tam magnificis sensibus desit. Etiam nescio quomodo, vt sæpe fit, pleraque in proprio idiomate sunt augustiora: nam vbi nostra versio habet: Circundabis collo eius hinnitũ, est in Hebræo textu התלבישׁ עואדו רעמה: quę si Latinè ad verbum reddas, significãt, *Nunquid indues collum eius tonitru?* vide quæ species magnitudinis? equi cervicem tonitru, quasi veste amictam: & hęc virum loqui, qui fertur quintus fuisse ab Abrahamo? Quanquam scio nonnullos hoc scriptum Mosi tribuere, inter quos est Methodius Martyr, & Episcopus: sed non negant à Iobo primum Arabicis literis consignatum, & ex eo deinde volumine librum à Moyse compositum, quem nunc præ manibus habemus. Verùm quid ad nos attinet, cùm nouerimus hæc siue

Iob c. 39. ver. 19.

Digitized by Google

à Iobo dicta sint, siue Moyse, sancti Spiritus afflatu atque impulsu fuisse dictata, quæ nisi extaret authoritas, vos fortè phaleras verborum diceretis. Graderemur nunc à Iobo ad Dauidem, & Salomonem, Reges, quorum ille quam speciem eloquentiæ non est complexus in illis canticis, quorum luce non minùs Ecclesia, quàm sole Mundus illustratur? si narrat, & effatur, fundit oracula; si pugnat, torquet fulmina; si hortatur, faces accendit, si consolatur, miscet nepenthes, & vbi de industria emollit orationem, totus, vt ipse ait, *torrente deliciarum* immergitur. Alterius verò, vt vestis regi, sic auro tota riget oratio. Siue enim in parabolis sententias, magnæ illius mentis pondera, in aculeatas verborum stringit argutias, siue in cantico, delicatissimo flore orationis luxuriat, siue in Ecclesiaste luxus Regum, & fragiles mortalium spes opésque, nec non lubricas huius vitæ castigat voluptates; nihil est hac eloquentia diuinius. Quid in Prophetis, ecquem reperies indisertum? num omnes de rebus diuinis canunt quodammodo classicum? num grandem & lacertosam vibrant orationem, quam auro ferróque simul lucere & micare fulguribus dixeris? Atque inter eos Isaias vir nobilis, & vrbanæ eloquentiæ censetur ab Hieronymo. Daniel verò humana diuináque sapientia, à summis, vt ita dicam, vnguiculis ad verticem vsque perpolitus, ipsos Reges idololatras carpit, oblectat, fulminat. Sume Aggæum, sume Zachariam, sume Hieremiæ amanuensem Baruch, sume ipsum eductum ex gregibus atque armentis Amos Prophetam, & ex eo, quem illi fortasse hircosum dixerint, audies quæ mirari possint vnguentati. Quid quòd scriptor Machabæorum apertè & elegantiam sermonis desiderat, & si quid rudius exciderit per interualla, stylum excusat? *In his, inquit, faciam finem sermonis, et si quidem bene, et, vt historia competit, hoc & ipse velim: sin autem minùs dignè, concedendum est mihi. Sicut enim vinum semper bibere, aut semper aquam, contrarium est, alternis autem vti, delectabile: ita legentibus, si semper exactus sit sermo, non erit gratus.* Macchab. 2. c. 15.

Quàm eloquentia in Dauid.

Orator.

In eloquentia sacra excelluerunt Prophetæ.

Vides igitur, authorem, quasi ex Rhetorum præceptis temperare stylum, qui vt in pictura luminibus vmbras, sic in oratione lumina quo magis eniteant remissioribus interdum sententiis adiungi volunt. Hæc canonicus author diceret, si accurati sermonis elegantias, atque suauitates in sacris contemnendas esse duceret?

Iam te ad sacros Euangelij concionatores adducam; age quid Paulo sublimius? nihil hîc eloquentiam moror, verborum fucis illitam, & vanissimo periodicularum ambitu tinnientem, volo grandem, præcelsam, & heroïcis sensibus exaggeratam: quid in hac parte Paulo defuit? quem longè aliter quàm ille Pericles, tonare, fulminare, & permiscere concionibus orbem terrarum dixeris? videas illum hominem μειόμοχθον modò Iudæis, modò Græcis, modò Romanis mixtum diuini verbi semen vndique sparget; si docet, nihil illustrius; si disputat, nihil eius calore pugnacius, si consolatur, nihil blandius; si minatur, nihil imperiosius. Hic Genealogistas Iudæos confudit, hic ab Epicureis tuborem expressit, hic Stoicorum nationem plenam contentioso fastu ad Christianæ mansuetudinis disciplinam perduxit; hunc causam è catenis dicentem Præsides timuerunt, & ipsi ante reum palluerunt Iudices; Reges laceram pene eius penulam, & vincula complexi de regali maiestatis sede ad Christianam humilitatem sese abiecerunt. Hunc supra humanam sortem, quasi de turbine loquentem, Lycaones instar numinis coluerunt.

D. Paulus.

Digitized by Google

coluerunt. Fuit planè beatum os eius, fons ille egrediens, *de Paradiso Dei*, qui in quatuor erumpens flumina, totam Ecclesiam mirabili aquarum suauitate copiáque respersit. At dices, reprehensus est à D. Chrysostomo Christianus quispiam, qui Paulũ Platone disertiorem fuisse contendebat; quod nunquam feciſſet, si eam, quam in Paulo prædicas eloquentiam, vir acerrimi iudicij, & profusi in virum sanctum animi, cognouisset. Errat omnino quisquis ita iudicat: nam Pauli eloquentiam vbique miratur Chrysostomus, eámque ab illo, & ante miraculorum editionem, & in ipsis demum miraculis adhibitam fuisse permagnam asseuerat; verùm negat fuisse eloquentiam, quam eo tempore Græci excolebãt, cirris dumtaxat inanibus verborum lasciuientem, sed reconditam vim magnæ mentis, quæ in figuris sentẽtiarum longè aliter quàm in tessellatis dictiunculatum nugis sese expromebat. Deinde longè efficacius argumentum aduersus Ethnicos esse comprobat, si dicamus, Apostolos, rudes & indisertos, tantam sapientum multitudinem vicisse, quàm si eorum prædicemus eloquentiam, quæ & longè minor erat vberrimo sapientiæ fonte, quem suorum præconum mentibus præpotens Deus indiderat.

D. Paulus Platone disertior.

Patrum eloquentia.

Lubet post istos longam sæculorum atque oratorum seriem percensere? occurrẽt tibi in ipsius adhuc Ecclesiæ cunabulis, qui viri? *Clementes, Ignatij, Dionysij Areopagitæ*: quorum primus varias Epistolas & Recognitionum libros eo stylo conscripsit, qui instar puri amnis labitur, sine vllis sordibus; alter totus ardet, & instar ignei torrentis perlabitur in animos oratione non inculta; nisi fortè, vt vnum afferam pro multis, hæc idiotæ verba existimas, & non figurati oratoris: τῷ γὰρ θεῷ εὐάρεστον, ἐκεῖ ὃ πέφανται. προσδόκα Χριστὸν ἐν μὲν τῷ θεῷ, ἄχρονον ἐν χρόνῳ, ἀόρατον τῇ φύσει, ὁρατὸν ἐν σαρκί, ἀψηλάφητον, καὶ ἀπαθῆ ὡς ἀσώματον, δι' ἡμᾶς δὲ παθητὸν· καὶ ἀψηλάφητον ἐν σώματι· ἀπαθῆ ὡς θεὸν, δι' ἡμᾶς δὲ παθητὸν ὡς ἄνθρωπον· καὶ πάντα τρόπον δι' ἡμᾶς οἰκονομήσαντα.

Concionator.

Ignat. in epist. ad Polycarpũ.

Tertius verò quasi aquila, in puriſſimum ætheris locum volucribus pennis sublimis, nescio quid humana voce grandius loquitur, quod æternæ mentis, & Angelorum sapit commercium.

Athenagoras.

Volue secundùm & expende quantus Athenagoras: qui in eo mihi videtur maximè eloquens, quòd minimè profiteatur eloquentiam, licèt adamantinam quandam orationem habeat, non sine lepôre, & festiuitate quadam ingenuæ dulcedinis; vide num quis elegantiùs & disertiùs hunc locum attigerit, quo Deus solus adorandus, non autem mundus, perhibetur?

Athenagoras in legatione pro Christianis: p. 17. c. 18. edit. H. S.

Λλλ' οὐ τοῦτον, ἀλλὰ τὸν τεχνίτην αὐτοῦ προσκυνητέον. οὐδὲ γὰρ οἱ παρ' ὑμᾶς ἀτιμώμενοι ξύλινοι, παραλιπόντες, ὑμᾶς τοὺς ἄρχοντας καὶ δεσπότας προσκυνεῖν, παρ' ὧν ἂν δέοιντο, καὶ τύχειν, ἐπὶ τὸ σεμνὸν τῆς καταγωγῆς ὑμῶν καταπεύχοιτο, ἀλλὰ τῷ μὲ βασιλικῶν ἕδραν πεπλουτηκότες αὐτῇ θαυμάζουσι καλῶς οἰκουμένῃ, ὑμᾶς δὲ πάντα ἐν πᾶσιν ἄγουσι τῇ δόξῃ, & cætera, quæ grauiter admodum & ornatè disserit.

Adorandus Deus, non mundus.

Est sanè pulcherrimus hic mundus; nam & magnitudine cùm sit excellens, vt omnia, sic pulchra omnia continet; non ipse tamen mundus, sed artificiosus ille conditor eius adorandus est: vt neque vestro imperio subditi, quum aliqua re indigent vt assequantur, quum vos adierint, omissis vobis dominis, ac principibus, nullóq; affectis honore, ad palatij vestri magnificentiã se conuertunt, sed ædificij regij tam elegantem structuram obiter admirati, vos ipsos ante supraque omnia honorant. Verùm hoc interest, quòd vos reges in vestrũ vsum ædes regias adornatis, Mũdus autem à Deo non indigente factus

Digitized by Google

est: est enim Deus sibi omnia, lux inaccessa, mundus perfectus, spiritus, potentia, verbum. Siue igitur *mundus, velut organum quoddam concinnum est, & numerose mouetur, illum dunt axat qui fides pulsat, & concinnam modulationem accinit, nõ organum ipsum adoro.* Hæc & similia quæ fusiùs prosequitur, non nisi à magno pectore, parique eloquẽtia manare possunt. Qui in eodem genere versatus est *Iustinus* Martyr, licèt non habeat illas orationis sirenulas, quas inepti fortasse requirerent, qui hanc apologetici sermonis legem non vident: est tamen ob fœcundã multipliciũ rerũ doctrinam, castamque robustæ orationis sobrietatem sapientum iudiciis admitãdus; nec immeritò Photio dicitur πολυμαθείας τε ἐχειῶν & ῥητόρων πλούτῳ. Huius discipulus fuit *Tatianus* Assyrius, author florentissimi libri, qui & nunc extat contra Græcos nauiter conscriptus: qui licèt in eo se barbaræ Philosophiæ sectatorem (nam barbaros etiã Christianos, gentiles Philosophi, vt Iamblichus & Amelius, appellabant) profiteatur, apparet tamen ex ipso opere quàm accuratè linguam in Iustini schola limauerit.

Iustinus Martyr.

Tatianus.

Nec verò istis minor *Irenæus* Lugdunensis Ecclesię sempiternumdecus, idem Pontifex, & Martyr, qui sub Commodo Imperatore, & Eleuthero Pontifice vixit, & tẽpore Seueri Imperatoris Martyrium consummauit: cuius libri, qui nunc leguntur aduersus Valẽtinum, Latinè, opinor, redditi, (nam Græca desiderantur) illius & eruditionis & eloquentiæ non vulgaria exhibent vestigia.

Irenæus.

Perge ad sæculum tertium, in cuius stat limine, quem meritò Latinorum scriptorum, de Christianis loquor, antesignanum dixeris; *Tertullianus*, qui vir, & quantus? non specto leuiculos orationis flosculos, quos ipse aut non habuit, aut contempsit, sed miror in eo torrentis ingenij vim quamdam redundantem, & pondus acerrimæ mentis, quam maioris eloquentiæ sedem possis appellare: quamquam si quando ab heroica illa ingenij austeritate stylum frangit in rhetorum delicias, non est inconcinnus; vt in descriptione Chamæleontis, serpentis, scorpionis, & pauonis, possis agnoscere: nam vt de cæteris taceam, quid hac oratione dilutius aut figuratius? *quãquam & pauo pluma vestis, et quidem de cataclistis, imò omni conchylio depressior, qua colla florent, & omni pauagio auratior, qua terga fulgent, et omni syrmate solutior, qua caudæ iacent, multicolor, & discolor, & versicolor, nunquam ipsa, semper alia, & si semper ipsa, quando alia, toties denique mutanda, quoties mouenda.* Ex aduerso floret in Græcis Origenes, cuius viri quoties spectamus ingeniũ, toties facere oportet quod Persæ ad solem orientem, impresso statim ori digito silere, & mirari. Nam cuius fuit fœcunditatis sena librorum millia conscribere? cuius, & quàm fœlicis linguæ, omnium amanuensium stylos in parturiẽda tam sublimi doctrina præuertere? cuius torrentis, nũquam intersistere? cuius sideris, omnia dicendo alta, infima, media, collustrare, complecti, accendere? Hæc causa exciuit S. Gregorium Thaumaturgum, vt in Origenis laudem Panegyrim scriberet; quam eo præsente adhuc adolescens recitauit. Atque vtinam tantus scriptor suo ingenio liberiùs indulgens in varios errores non incidisset, qui iustam Ecclesiæ censuram prouocarunt. Quid eius præceptor *Clemens Alexandrinus*, quem prope Athenæum, vel Plutarchum Christiani nominis, possis nominare? quid fuit tandem in humana sapientia quod non euoluerit, peruiderit, protulerit, nobis thesaurus ipse factus, & quoddam promptuarium mansuetioris

Oratio ra.

Tertull. de pallio.

Origenes.

Sæculi tertij doctores.

Tertullianus.

literaturæ ? Iam martyrij purpura decorus orator *Cyprianus*, & quod de eodem dixit D. Augustinus, totus auro & margaritis Ægyptiorum, hoc est, exterarum disciplinarum, nitens, quas non habet eloquentiæ suauitates? Consequuntur *Arnobius*, *Lactantius*, & qui eos præcessit, *Fælix Minutius*, Christiani nominis acerrimi ijdemque disertissimi propugnatores. Quartum sæculum ostentat in diuitiis sacram illam oratorum triadem, *Basilium*, *Nazianzenum*, *Chrysostomum*, supra omnem ingenij aleam eloquentes viros, consummatæ in humanioribus literis peritiæ, grandes, copiosos, suaues, altos sensibus, stylo vberes, omnibus orationis diuitiis ad miraculum vsque refertos. Quorum Gregorius multus in neruis & sententiis aureæ mētis fœtum limatæ elocutionis structura constringit: Chrysostomus totus lucidus, & fluens instar lactei fluminis procurrit sine salebris: Basilius medium quendam orationis characterem sequutus, nec strictior est, nec solutior, vtrimque felix & temperatus. Quid commemorem *Athanasium*, *Cyrillum Hierosolymitanum*, *Gregorium Nyssenum*, *Cæsarium*, *Apollinarios*, *Ephrem Syrum*? quos huius sæculi partus fœlicibus ingeniis clarus in Christianæ gloriæ lucem mira fœcunditate profudit? Ecce tibi ex altera parte conspicui sunt, nectare & ambrosia fatur *Ambrosius*, blandum facundiæ nomen, & summus in omnibus artifex *Hieronymus*, *& magna Augustini mens*, quem scholastici fortasse Ciceronianis innutriti verborum deliciis, haud existimarint disertum, sed nesciunt vbi sit illud quod quærimus decus eloquentiæ. Ego verò miror hominem in differendo subtilem, in certando inuictum, in exhortando acrē, & sibi instantem, in persuadendo, quod est colophon oratoris, efficacissimum: qui mihi in eo videtur eloquentissimus, quòd eloquentiam, qua beatissimum eius pectus erat oppletum, minimè profiteri videatur. Descēde si vis ad sæculum quintum, & intuere *Maximum Taurinensem*, *Paulinum*, *Seuerū Sulpitium*, *Salvianum*, *Chrysologū Rauennatem*, *Sidonium*, & quos prope vltimos Græcorum dixeris, magno vt olim Philopœmenem elogio, *Synesium*, *Theodoretum*, *Isidorum Peluſiotam*, *Æneam Gazæum*: dic Synesio deesse accuratæ orationis veneres, & *opulētiam* prope infinitam, dic in Theodoreto tantæ sapientiæ viro desiderari θαυμάσιον illud ἐπαγωγὸν ἡδυσμάτων, quod Græci tanti faciunt: dic Isidoro non inesse argutissimam rotundæ orationis breuitatem, dic Æneam Gazæū in tanta differendi subtilitate florem & gratiam orationis neglexisse; refellet te statim illa dissertatio, quam in Theophrasto contra Procli ridiculum dogma habuit, qui rapicis & violenti animā non in miluum quidē, vt Pythagoras, efformat, sed animæ humanę milui animam adigat. Hic facetè excipiens noster Gazæus, *Sit ea est, inquit, formicā V. ipse sequetur, quòd rei familiaris gubernatores prudentes & industrij sint ambo: Vespæ Hector alligabitur, cum ornatam galeā habeant, & bellicosi sint ambo. Itemq; Rana & Cleon vnà vitā agent, quando eundem amborum clamorem edunt; sicque ille quasi lapidem ceruici alligatum trahet.* Hæc suauitas non est hominis indiserti. Perge infra, & circumspice *Procopium Gazæum Sophistam*; *Fulgentium*, *Ennodium*, *Boëtium*, *Cassiodorum*, *Gregorium Turonensem*, & Papam *Gregorium*, quos supra ætatem suam dixeris eloquentes. Nolo te in consequentiam sæculorum illuuiem trahere. multi certè fuerunt indiserti, qui non tam eloquentiæ, quàm ipsis eloquentia, temporum fato, defuisse videātur: Agunt

Cyprianus orator.

Doctores sæculi 5.

Æneas Gazæus.

Pythagoræ metempsychosis.

D. Greg. eloq.

Chrysost. eloq.

Basil. eloq.

Ambros.

D. Augustin.

tamen quidquid poſſunt, & lacertos mouẽt, ſi fortè ſe ex hac infœlicis ſæculi barbarie vindicent. Vide enim quo ſpiritu hæc S. Hildephonſus, qui ſeptimo ſæculo floruit:

Hildephõs. contra Heluidium.

Et de fonte naſcẽtis virginali egreſſione ſignato cœnum maritale decurreret. Opto, opto, vti ſepulchrũ oris illius, dolor cruciet, illius dentes ſerra concludat, foueam oris eius immobilitas linguæ compleat: concaua palati aër ſubductus euacuet, extrema labiorũ aëris craſſedo conglutinet, ne taliũ verborum fœtor erũpat, ne proſecutiones huius odor aſpiret, ne anhelitus loquelæ ſuſurret, ne vel exilis ſonus tumeat, ne verberatus aër ad infantilia verba conformet.

Audi ergo tu Heluidi, & ad me attende impudorate, me auſculta impudice, me intuere inhoneſte, me cõſpice inuerecunde. Quid impudicitia cõmoueris? Quid inuerecundus aſſiſtis? Quid inhoneſtus accedis? Quid ſine reuerentia occurris? Quid ſine pudore vexaris? Vide conatũ viri ſancti, qui eloquẽtiã non cõtẽpſit, ſed ſæculi vitio longè ab optimo dicendi genere receſſit. Diuus quoq; Hugo Eterianus, qui & in hac ſqualẽtis ſæculi macie vixit, in eo libro quẽ de regreſſu animarum ab inferis ad ſacrum vrbis Piſæ clerũ conſcripſit, nõ dubitetur ipſe queſiſſe *elimatas aſſertiones clauſularũ, & inſtinctiones apertas, et crebris lucubrationibus omnimodã inſcribendo diligẽtiam.* Quid igitur? candidiſſimæ illæ animæ cũ in media barbaria degerent, cirros & elegãtias quæſierunt: Nos qui in hac politiſſimorũ hominũ luce quotidie verſamur, eloquẽtiã contemnemus, & imentis frugibus ad miſeras glãdes turpes & ieiuni reuoluemur? quis neſcit aureum tete ad capiendas animas eſſe facundiã? Nam, vt ait D. Auguſt. *quod ornatè dicitur, verè dici putatur*, ſermo ſimulachrum eſt animi, & ſpecimen ingenij: is ſi cultus fuerit, & ſcintillantibus marguritis diſtinctus, illectat mentes hominum, ducit, rapit, & in quamcumque vult partẽ inflectit. Quod enim delectat, perſuadet, & credibile fit quicquid amatur. Contrà ſi ſpurcã illam & ſemibarbaram ſermonis illuuiem ſine exquiſitis doctrinæ notis induxeris in pulpitũ, cõtinuò ſolitudo fit, & vaſtitas in tẽplis, vel, quod miſerabilius eſt, dormitatio, cõtemptus, & deriſus. Non.n. à te ieiunam diuinæ legis expoſitionẽ expectant auditores, quam millies audiuerũt, ſed volunt doceri, delectari, moueri, quomodo? grauib. ſentẽtiis, exquiſita doctrina, ſculpto & elaborato genere orationis; quam ſi non habes, fac miracula; ſi non potes, Dei præſentibus bonis vtere, & noli immundũ exiſtimare, quod ipſe ſuis honoribus conſecrauit.

Videbatur hæc oratio, omnium, qui aderant, animos probabilitate non mediocri perculi cùm Theophraſtus leniter ſubridet ſolebat, Talem (inquit) virum ebat eloquentiæ patrocinari, quo diſertiorem hoc tempore ſcimus neminem.

Sed ne extra theſin vagetur oratio, aut quod vos dicitis, Andabatarum more, clauſis oculis pugnemus, nihil deſtinatum habentes quod feriamus; primùm eloquentiam non contemno, quã ex ſua natura bonam, & ad ſocietatis humanæ cõmercium, Dei præpotentis donum mortalium generi conceſſum arbitror: ſed eam nimis elaboratam & circumtonſam, & manu factam, in ſacris præſertim concionibus eſſe debere non puto: quòd ſi ratio & auctoritas ſapientum euicerit, dabis aliquando manus Logodædale, & iſtam tuam opulentiam foro & ſcenæ, non ſacris pulpitis reſeruabis.

Atque ego dum complector animo eas quas in medium attuliſti rationes, ad tria capita reduci poſſe exiſtimo: Nam & ornatam voluiſti orationem, quòd ornatus à Deo, & mundo ſit inditus, & à nobis in re-

Rationes Logodædali pro eloquentiæ cleuantia.

bus fermè omnibus, etiam in ſacris deſideretur: Deinde hanc eſſe SS. Patrum ſententiã humanæ eloquentiæ curam quàm diligentem haberi oportere: Ad ſummum, omnes qui ſuperioribus ſæculis floruerunt Eccleſiaſticos ſcriptores eſſe quàm eloquentiſſimos. Hæc ego ſi à te paulo liberiùs & argutiùs dicta, vt vos Rhetores ſoletis, oppoſita veritate refellero, exiſtimabo me tibi, & cæteris abundè ſatisfeciſſe. Primùm ſi hoc aſſumis, naturam arte excolendam eſſe, & quicquid exquiſitis artium inuentis addi poteſt ad naturam, hoc omnino decere, tota (quod aiunt) aberras via. Nam in rebus fere ſingulis mediocrem cultus rationem ſapientes probant, exquiſitas verò artium, quæ infinitæ creſcunt in dies, munditias, quis omnes laudare poſſit, aut admittere? Quòd non hirtis pellibus, aut foliis in hac ciuili vita induimur, ab arte humana eſt, quæ tingendorum vellerum rationem, & aliquam veſtis concinnitatem prudenter adinuenit, (quamquam meliùs nudi, & ſola innocentia tecti, vt primum ſub oculis Dei conſtitimus, fuiſſemus,) hæc criminis pœna fuit, vt veſtes quærerentur, mox abiit in ornatum, cœpitque luxui & lupanaribus proludere. Quod igitur veſtimentorum elegantem quandam & ſobriam honeſtatem ars commenta eſt, tu iubebis ſapientem in hoc genere quærere quicquid ars nouis quotidie inuentis laſciuiẽs aſtruere poterit? Iubebis piſcari veſtitum, emendicare vellera de mari, quæ muſcoſæ lanoſitatis lautiores conchæ comunt? Iubebis à Seribus Bombyces petere, ſuccis herbarum, & concharum alueis lanas incoquere, de Draconum frontibus, & piſcium cerebris, gemmas venari, vt ſericatus, armillatus, chlamydatus prodeas in publicum? hoc ſi facias, tantum demes honeſtati, quantum addes libidini.

Ornatus moderatio.

Veſtium vſus.

Veſtis, criminis pœna.

Iam natura comam dedit decoram in fœminis, blandam in pueris, in viris honeſtam, ars pectere docuit & attondere, ne ſordes & horrorem contraheret: hoc tibi non ſufficiet, ſed quidquid malarum artium commentis in ſtruendo capillo poterit reperiri, hoc erit tuo capiti ſuperædificandum? quærendæ erunt capillaturæ ſtructrices, eundum ad ferrũ & ignem, ne quid criſpando deſit? Ex vltima Arabia tranſuehendi odores, quibus capillus perpluat? aſpergendus puluere, & croco, & lixiuiorum non vno genere? Etiam exuuiæ capitis alieni fortè immundi & nocentis, adhibendæ, quibus fulgeas? Abſit vt artem exerceas hoc naturæ & honeſtatis diſpendio.

Quid in victu? ſi explendæ famis neceſſitatem parabilis etiam cultus ornauit, laxandæ erunt ventri habenæ, & ſectandum quicquid helluonum ingenioſa in ſuam perniciem cupiditas commenta fuerit, vt noua quotidie condimenta, languentis gulæ irritamenta guſtum titillent, vni palato coquorum & ſeruorum ſudet exercitus, vt in vnum ſpirantis mortui ſepulchrum, terræ, & maris, cœli etiam ſpolia, proh pudor! ingerantur?

Nemo hoc ſanus dixerit, nemo cenſuerit, arti, quicquid modò cogitat, permittendum, nec vllis rationis limitibus eſſe reſtringendam.

Nam quod de ornatu templorum dixiſti, vide quàm ſit auguſtus, vide quàm nulla in eo ſpecies, quæ laſciuiam & luxum oleat; quæ ſi eſſet, oculos proculdubio ſpectantium offenderet, nec ex ſanctiſſimæ diſciplinæ manaret inſtitutis: maieſtatem quippe in iis diligimus, nimis delicatam culturæ formam, quæ vanitatẽ, & põpas præ ſe ferat, non probamus. Itaque nec aulæa profanis argumentis intexta, nec formoſulas iſtas mulierecularum effigies, nec nuda toroſaque valentiſſimi lictoris terga

Ornatus templorum qualis.

Digitized by Google

diſcunt quidem à puero diſciplinas, quas vos manſuetiores dicitis, non vt apertè plebeiis, vel etiam doctis hominibus hæc obtrudant in pulpitis, quæ & moroſa ſunt, & oſtentationem habent vanitatis non mediocrem, ſed vt iis condimentis aſperſa leniter oratio, gratior emanet in publicum.

Itaque, & prudentiores hoc ita ſenſim & ſubtiliter faciunt, vt vix appareat, niſi fortè auribus admodũ eruditis: At vani, & leues, vel etiam imprudentes nonnihil, dum volunt abundantiùs infercire, totam orationis grauitatem ſuauitatémque deperdunt.

Simile à Mandragora.

Idem enim in ea re mihi contingere videtur ac mandragoræ vinique mixturæ: quippe vitibus (vt aiunt) aſſitus mandragoras, vim quandam & ſuauitatem vino ſubtiliter inſtillat; quo fit, vt qui bibunt, animaduertant ſe recenti quodam genere voluptatis delectari, ſed vnde ſit neſciunt.

At ſi quis hac vini & mandragoræ vicinia non contentus, ſuccos herbæ illius alioqui mortiferæ calyci indere, atque propinare velit, non iam voluptatem ſed detrimentum eſt allaturus. Sic, qui molliores ſcientias cum Theologia copulant, delicato quodam & minimè aperto prudentiæ condimento, pectus deliniunt: qui ſecus faciunt, obtundunt, & nauſeam pariunt. Et hæc ars mihi quidem videtur SS. Patrum, & aliorum: quos tu cumulatè commemoraſti Eccleſiaſticorum authorum. Moyſem, & Iacobum, & Iſaiam, & Dauidem, & Paulum, & cæteros eloquentes dicis, & rectè quidem dicis; ſunt enim, ſed non eo genere quo veſtræ ſcholæ ſolent eloquentes appellare; quamquam Demoſthenis ac Ciceronis omnia myrothecia ſuperarunt. Atque vtinam hanc eloquentiam magis quàm Philoſtrati alicuius, aut Calliſtrati, qui iuuenari in Theologicis volunt, imitarentur; minùs laboraremus. Vis autem ſtemus Patrum quã tantopere laudaſti, eloquentiæ? acta iam res eſt: talis quippe oratio Chriſtianos decet, non putida, & nitidè fluens, & colorata, ſed vis quædam ineluctabilis, victrix, triumphatrixque animorum, qua nihil eſt in rebus humanis imperioſius.

At vos qui hæc laudatis, veſtris moribus & ingenijs ſemper vtimini: ſi quando enim vobis res diuinæ tractandæ ſunt, tantum abeſt vt facultate quadam orationis mediocri ſitis contenti, penſiculate ſoletis cunctas voculas examinare numeratis apices ſyllabarum, cauetis ne quid hiulcum aut protritum excidat, contumaces ſyllabas aſſiduo pumice leuigatis, denique in eam eloquentiam cum veſtris phaleris prolapſi eſtis, vt pudeat vos Dominum Ieſum *Saluatorem* appellare. Sordent vobis Eccleſiaſtica vocabula, quæ iam per tot ſæcula à ſanctiſſimis viris ſunt vſurpata. Trinitatem, baptiſmum, & Miſſam quæritis apud Tullium; ſi non inueniuntur, quidlibet potiùs per longos verborum circuitus inuenietis, quàm ficum ficũ, & ſcaphã ſcapham, appelletis. Quanam malũ eſt iſta eloquentia tã inimica veritati? Quid dicam de tot dictionum figuris minutulis illis quidem, & ſæpe nullis, quibus ad nauſeam diſtinguitis orationẽ? quid de quadrigis albis, veſtris inquã, periodis? (ſic enim audio iam appellari:) fluunt vobis ad numerum rotundati verborum ambitus, ſcitiſſimis clauſulis comprehenſi; quidlibet perpetiendum potiùs, aut ferendum, quàm vna periodus de ſuo curriculo excidat. Alæ aliis ingeruntur totę ductiles, vel potiùs è torno recentes, quæ putidam & anxiam veſtram diligentiam vel tacentibus vobis arguunt.

Putida Logodædalorum eloquentia qualis.

Accedunt tot excurſiones, tot deſcriptiunculæ, tot hiſtoriæ, ab-

extrema ſæpè India petitæ tot ignotæ belluæ, tot flores inuiſi, tot gemmæ non magis indigenis quàm vobis notæ, quæ cum myſteriis noſtræ religionis conferuntur vbique: quãto frigore non dico: ſed nihil aiunt in Rhodopeis niuibus eſſe frigidius.

Quid eſt in Sanctis Patribus ſimile? quid adulterinum? quid fucatum? quid non ex optima diſciplina profectum? Obijcies, credo, Theodoretum, Græcorum Philoſophorum teſtimoniis, Clementem Alexandrinum, antiquariorum lectiſſimis obſeruationibus eſſe refertum?

Quomodo à SS. Patribus profana teſtimonia ſint vſurpata.

Enimuero præclara eſt obiectio, an ſi illi qui contra ſapientiam Ethnicorum peculiare certamen ſuſceperunt, omnia gentilitatis cubilia luſtrârunt, & belluam ſuis eductam latebris, ſectatoribus ad deriſum oſtẽderunt, vobis idem apud Chriſtianos licebit? Iam mortui Ioues, & Glauci, & Portumni, ſilent Pythagoræ, & Zoroaſtres, & Democriti, nemo de puluere eorum memoriam excitaturus eſt; quid habent cum Chriſtianorum pulpitis commune? an quia apud Athenienſes paganos homines, & his nutrimentis aſſuetos, Paulus ſemel dixit θεοῦ γένος ἐσμὲν,

Ideo cùm Chriſtianos alloquemur, licebit Poëtarum teſtimoniis totas infercire paginas? hoc quidem mali moris eſt, & exẽpli. Sume in manus homilias Auguſtini, ſume Leonis, ſume Ambroſij; vide qua ſanctitate, quàm miti candore, ſine fuco & calamiſtris tota incedat oratio, vt vetus matrona iam nihil puerile cogitans, cui grauis ipſa ſimplicitas pro cultu eſt. Reuocas me ad patres Græcos.

Cur picta nonnunquam hilariùs videatur PP. eloquentia.

Nazianzenum obtendis, Baſilium, & Chryſoſtomum: non ero vſquequaque pugnax, & contentioſus, fatendũ eſt enim ab iſtis multa plerũq; dici floridiùs; ſed quo prudentiæ & ſanctitatis condimento, nemo neſcit.

Florebant ijs temporibus, quibus Iulianus Imperator, (Apoſtatæ nomine notior,) mãſuetioribus litteris Chriſtianis interdixerat. Piaculum erat, fidelium ſobolem in publicas eloquentiæ ſcholas admittere: Vetabantur litteræ, quas Deus tamen voluerat omnibus eſſe communes; exagitabantur tota Græcia Chriſtiani, vt magnarum artium imperiti, & id quidem non iniquo animo ferebant; ſed tamen, vt oſtenderent hanc gentilium ſapientiam, à ſe potiùs contemni quàm ignorari, exorti ſunt viri, qui fratrum Chriſtianorum filios erudiendos ſuo exciperent ſinu, qui ſcriberent orationes paulo hilariore pictura, qui verſus etiam conderent, vt eo ſpectante & fremente qui ſe dæmonis ſatellitem præbebat, Chriſtianorum ingeniorum victrix triumpharet eloquentia. Deinde multum referre arbitror, quid & apud quos Sancti Patres dicant, an etiam eodem tenore & filo dixerint quo ſcripſerunt, valde dubito.

Quædam argumenta tractari volunt amœniùs, nonnunquam etiam vt ſe cumulatiore fructu faſtidioſis auribus inſinuent, honeſtum quoddam ſumunt aucupium iucunditatis. Quæ dicuntur, naturali fluunt impetu, quæ ſcribuntur, impenſiore cura ſæpius elaborantur: Patrum ſcripta legimus, viuam vocem non audimus. Quanquam & omnia quæ elucubrarunt monumenta, hanc habent dicendi temperiem, vt nuſquam non ſpirent grauitatem quandam caſtiſſimæ maieſtatis. Illi illi ſunt igitur vobis imitandi, non lacrymæ Niobes, aut Aiacis furor, Charicleæ ſuſpiria, vel, etiam ſi vultis, Plinij iumoris, & Iſocratis pigmenta.

Bonorum (inquit) D. Auguſt. ingeniorum clara eſt indoles, in verbis differentium verum, amare non verba.

verba. Quid enim prodeſt clauis aurea, ſi aperire quod volumus non poteſt? aut quid obeſt lignea, ſi hoc poteſt? quando nil quærimus niſi patere quod clauſum eſt?

Non ſunt Hebrææ, ſicut Ægyptiæ mulieres; hæ ſiquidē in lectulis eburneis inter ſtultas delicias pariebant; illæ in ſole, & puluere, pene inter ipſa onera partu ſe leuabant. Neſcit tarda moliminaSpiritus ſanctus, non ſunt, vt Dionis Pruſæi, & Maximi Tyrij, Chriſtianorum conciones. Illæ inter delicatorum vmbras putidè ſcribantur & anxiè, repant in auro & purpura, comantur, fulgeant, ſcintillent:

At nos quibus æſtus diei & pondus ferendum eſt, quibus crux, crux (inquam) prædicanda, quibus toti perfidiæ criminibus immerſi peccatores excitandi, pungendi, fulminandi, quid habemus cum iſtis deliciis commune? Nùm ſatis quotidiana compertum illud habemus experientia, ſi quando ad iſtos concionatores, vel declamatores potiùs, itamus, qui cultè, & putidè, & circumſpectè loquuntur ad numerum, quæ ex ſcripto didicerunt? redimus frigidi, quaſi à marmorea ſtatua.

Cōcionum ſtylus non debet eſſe mollis & putidus.

Quî poſſet enim pugnare cum vitiis, qui totus vinctus eſt, & adſtrictus legibus numeroſæ orationis? quos impetus & emiſſiones habebit, qui ludit in circulis? quàm altè vulnus imprimet, qui aureis & picturatis vtitur iaculis? non venit ad pugnam, ad pompam venit, expectatis vt dimicet? venit vt ſaltet.

Concionatores molles & putidi exagitantur.

Qui in grauiſſimis curis & cogitationibus exſudare debuerat animus, & alarum remigiis in cœlum contendere, incluſus fuit; vbinam? pudor eſt dicere, in parua Iſocratis pixide. quid tum? totus volutatus eſt in vnguentis: quorſum? vt pugnam aduerſus hominum flagitia capeſſeret: præclara ſcilicet armatura! Quid poſtea? deſcendit in campum; quo exitu? leuiſſimum vanitatis cymbalum, neſcio quid tinnuli m increpuit, & exceſſit. Vtinam minùs vera dicerem. ſed animarum damno experimur, quàm minimè fucata ſit hæc oratio.

Númne grauiora ſtudia his minutulis nugis obruuntur? num obſeſſus animus tenetur? num lingua conſtringitur? num auditores ipſi, qui multi ſæpe ſunt, hebetes ad iſtum tinnitum dormiunt? numne, qui boni ſunt, indignantur; numne, qui improbi & leues, modicè titillati ſine fructu animarum diſcedunt? Veniſti in aciem, quorſum? vt luderes, num poteras domi? licebat tibi apud rhetores deſidere, & linguam, ſi mauis, inaurare, nunc ferrum exerendum eſt, quid ſtupes? *amice ad quid vēniſti*? ecce victus penuria, ecce fames, paruuli petunt panem, non eſt qui diuidat, tu paleas obtrudis, paleas Ægyptiorum. Veniſti in valetudinarium, ille ambitionis, hic auaritiæ, alter luxuriæ ſceleribus & flagitiis totus coopertus, eroſus, purulentus, cœlo & terris fœtet, vrendus eſt, ſecandus eſt, ſanandus eſt, tu barbiton pulſas, quaſi verò his cantilenis poſſis hæc dæmonia eiicere: Diſcedunt illi miſeri in ſuis malis ſtupidi, & plaudunt tibi quaſi concinno admodum oratori, qui non clamoſus ſis, &, vt aiunt, rabioſus; tu interim dulcem veneni ſorbitiunculam ebibis, & te & alios in diſcrimen interitus adducis; en quò humanæ ſapientiæ nimis impenſa cura mentes obſeſſas rapit; deinde hæc non ſunt timenda, non ſunt increpanda? Audi quibus cenſuris totam hanc dicendi rationem Orthodoxi Patres condemnēt; quando & eorum teſtimoniis quæ tu pro tuo arbitrio interpretatus es, mecum egiſti, non ero in ea re nimis tenax, quominus tibi & cæteris ſatisfaciam.

Legiſti opinor apud Sozomenum, Triphyllium quendam Ledrenſium Sozom. lib. 1. c. 8.

Digitized by Google

Episcopum ex eo disertorum genere fuisse, qui singularem habent delectum verborum, nec temerè quidquã nisi ex castigatis authoribus dicunt; hic verebatur κράββατον dicere: quod verbum nusquam opinor apud Demosthenem legerat: σκίμποδα igitur appellabat. At generosus ille Spiridion, vir antiquæ simplicitatis, in amplissimo Episcoporũ cœtu delicatum oratorẽ grabbatum iussit pronunciare, addens, eum non esse illo meliorẽ, qui grabbatũ dixisset, quòd eius verbis uti erubescceret: οὐ σύγε, ἔφη, ἀμείνων, τῶ κράββατον εἰρηκότος, ὃν πᾶς ἀν τῶ λέξιν ἐπαισχύνη κεχρῆσθαι. Num verò Paulus prædicationẽ suam fuisse dicit, *Non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus, et virtutis?* quod & Hieronymus interpretans, agnoscit: concionesPauli absque Rhetorici nitore sermonis, & verborum compositione, & eloquij venustate; quanquam absque hoc choragio tonitrua & fulmina non verba spargere dicitur. Audi quid Athenagoras, quem tu laudasti, de Christianorum dicat eloquentia: οὐ γὰρ λόγοις διαπεπλασμένον, ἀλλὰ σφοδροῖς ἀγαθοῖς ἐπιδεικνύον. Neque enim orationes compositas recitant, aut annumerant verba, sed actiones & honestas, & virtutum exempla de se præbent. Audi quid suauissimus doctor Cyprianus: *In iudiciis, in concione, pro rostris opulenta facundia volubili ambitione iactetur. Cùm de Domino Deo, vox est vocis puræ sinceritas; nõ eloquentiæ viribus nititur ad fidei argumenta, sed rebus. Denique accipe non diserta, sed fortia, nec ad audientiæ popularis illicebram culto sermone fucata, sed ad diuinam indulgentiam prædicãdam rudi veritate simplicia.* Quid Theodoretus, quàm venustè Græcos irridẽs qui se eloquentissimos putant, cùm dixerint, μὰ τὸν θεὸν, μὰ τὸν ἥλιον, exclamat, Ἀλιευτικοὶ σύλλογοι καὶ τὸν Ἀττικὸν καταλελύκασι ξυλλογισμὸν, Piscatorum Solœcismi, Atticorum vicerunt Syllogismos: ad summum non esse Christianum ostendit, βιασθῆναι ἐπὶ τῆς λόγους κομμωτικῆς τέχνης ποικιλμάτους.

1.Cor 2.

Hier. in epist ad Eph. c. 4.

Cypr. ep. 2. ad Donat.

Theod. de nat. hominis.

Quid Arnobius, Rhetor alioqui satis phaleratus? ingenuè, quod est, fatetur: nunquam veritas sectata est fucum; neque quod exploratum est ac certum circumduci se patitur orationis per ambitum longiorem, collectiones, & enthymemata, definitiones, omniáque illa ornamenta, quibus fides quæritur assertioni, suspicantes adiuuant, non veritatis lineamenta demonstrant. Hunc eloquentiæ fucum disertè Claudianus Mamertus increpans vocat, *Spumam puerilium verborum, qua imperitæ aures conspuuntur.* Nazianzenus res Christianas floruisse dicit, cùm superflua hæc & verborum atque arte fucata dicendi ratio, ad diuinas caulas aditum non haberet; idcirco Petrus Damianus disertè monet Bonifacium, *Tu itaque dilectissime, in nostris literis noli prurientem mordacis eloquij sperare salsuginem, noli accuratæ urbanitatis quærere venustatem: omina tibi simplicitas placeat, quæ ad Deum prouocat: non serpentina callilitas, quæ lethale virus instillat.* At Diuus Hieronymus acerbè queritur, & succenset concionatoribus, qui fucatam eloquentiam inducunt in Ecclesias.

Arnob. adu. gent. l. 1.

Claudia. Mamert. lib. 3. de statu animæ.

Gregor. Nazianz. in laude Athan. Petrus Dam. ad Bonifacium cauſidicum.

Hiero. in procem. l. 3. epist. ad Galat. Vide etiam Prosp. l. 1. de vita contemp. c. 24. simil. 186.

Iam enim in Ecclesia ista quæruntur, omissáque Apostolicorum simplicitate ac puritate verborum, quasi ad Athenæum, & ad auditoria conuenitur, vt plausus circumstantium suscitentur, vt orario artis Rhetoricæ fucata mendacio, quasi quædam meretricula procedat in publicum, non tam eruditura populos, quàm fauorem populi quæritura: & in modum Psalterij, & tibiæ dulce canentis sensus demulceat audientium; vt verè illud Prophetæ Ezechielis nostris temporibus possit aptari, dicente domino ad eum, *Ecce facta es eis*

quasi vox citharæ ſuaue canentis, & bene compoſitæ, & audiunt verba tua, & non faciunt ea.]

Chryſoſt. hom. 20. in Act. Idem carpit Chryſoſt. & hæc te dicit ſubuerti Eccleſias, quòd auditores velint audire ſermonem non qui compungat, ſed qui oblectet, & tinnulo ſtrepitu & verborum compoſitione, tanquam citharœdis, & cantoribus operam darent, & prauo populi ſtudio concionatores obſequerentur. Demetrius Phalereus (vt Euſebius Pamphilus auctor eſt) ſe à Theopompo audiſſe affirmauit, nonnullos cœpiſſe quædam ex ſactis Hebræorum literis tranſlata, Græcis lenociniis expolire; eóſque repentina cõturbatione perculſos, Deum oraſſe, vt ſcirent, vnde hoc mali contigiſſet: tum reſponſum in ſomniis, quia res diuinas ſuco eloquentiæ inquinarent. Adde grauiſſimũ Origenis locum, Homil. in Ieſum Naue: Multus decor eſt in verbis, & multa in Philoſophorum, ſeu Rhetorum ſermonibus pulchritudo, qui omnes de ciuitate ſunt Hiericho, id eſt, mũdi huius homines. Vide ne te decipiat fulgor operis, ne te rapiat ſermonis aurei pulchritudo: memento quia Ieſus anathema iuſſit eſſe omne aurũ quod in Hiericho fuerit inuentum.

Euſebius lib. 8. de præpar. Euang. Pœna eorum, qui ſcripturam ſuco verborum expolire tentarunt.

Sed quid ego ſancta & diuina commemoro? ipſi qui politicas orationes ſcribunt, ita plerumque ſunt à ſuco phaleriſque verborum alieni, vt magis exiles quàm compti videri velint. Philoſophi certè antiqui hanc ſibi legem dicendi ſtatuerant, vt calamiſtratam, & ex mellitis verborum contextam globulis orationem, tanquam Philoſophiæ grauitati contrariam ſummopere declinarent: nam vt ait Seneca, *Oratio vultus animi eſt, ſi circumtonſa eſt, & fucata, & manufacta, oſtẽdit illum quoque non eſſe ſyncerum, & habere aliquid fracti; non eſt ornamentum virile concinnitas.* Maneat igitur quod placere ſapientibus video, non oportere omnino ieiuna eſſe, & atida, quæ de rebus ſacris dicuntur: (neque enim pietas ingenio renũciat,) multum tamen operæ impendi in verbis non oportet. Hæc ſit propoſiti noſtri ſumma, quod ſentimus, loquamur, quod loquimur, ſentiamus, concordet ſermo cum vita, ille promiſſum ſuum impleuit, qui & cùm videas illum, & cùm audias, idem eſt: vt diſertè dixit Seneca.

Senec. epiſt. 115.

Sunt iſta quidem, vt dicis, infert Lælius: ſed quando eò vſque deuenimus, non patiemur te à nobis diuelli, antequam pleniùs de charactere huius quam quærimus eloquentiæ, & ſacti oratoris virtutibus ediſſeras. At Theophraſtus, Nihil, inquit, blandæ iſti veſtræ importunitati denegandum eſt. Itaque ſi rem non poſſum, emetiar voluntatem, & id quidem cumulatiore menſura.

Erexerant ſe omnes ad audiendum, cùm Neanias gaudio ſubſilire viſus eſt, & nunc inquit, Mercurij virgulam, vel potiùs auri venas mihi videor inueniſſe, ſi ex te coram audire licet, quæ flagrantiſſimè ſemper concupiui. Tum Theophraſtus: Quorſum vero, Neania, tanta te huius rei inceſſit cupiditas? Ego verò (inquit) non cuperẽ rem planè glorioſam, quæ effectura eſt *vt mille oculi me loquentem ſpectent*, mille aures ex meo ore pendeant, quæ parat ſimul & tuetur amicitias; aſciſcit homines, totas vrbes & prouincias amplectitur? non cuperem ego rem, qua nihil ad vtilitatem commodius, vel ad dignitatem amplius in literis humanis video? Ad hæc Theophraſtus generoſa vt ſolebat indignatione exclamauit, *O curuæ in terras animæ!* Tu igitur concionatorem tibi fingis quaſi aliquem ex minutis cauſidicis, qui venetur rumuſculos, qui ventiletur in concionibus, qui leges vendat, lucroſam denique & ſanguinariam exerceat eloquentiam? Præclara ſcilicet ſpecies concionatoris, quem ament boni,

Digitized by Google

Concionatoris optimi labores.

timeant improbi, honestet Deus, ipsi reuereantur Angeli, dignus planè agonista, qui crucem ferat, qui frementis in se mundi pondus excipiat, qui intercedat iniquitatibus hominum, infectum reddat quidquid fieri non oportuit, velocissimi sideris more vtrumque orbem lustret, qui cum squallore, inedia, & ærumnis luctetur, ad summum suo cruore, cùm opus fuerit, fidem sanciat. Ego (adolescentes) optimum concionatorem duabus maximè rebus niti existimo, virtute & sapientia; quod cùm parum considerate nonulli perpendant, ab ipso impinguntlimine, & toti deinde grauissimis merguntur erroribus.

Concionatores leues exagitantur.

Videre enim licet istos leuiculos declamatores, quos pruritus ambitionis propellit in pulpita: quid putas eos sibi animo fingere, aut moliri? nati sunt ad concionatorum munus, vt boues ad clitellas, aut ad sambucam calones; quippe ætate adolescentuli, & grauissimarum curarum expertes, intra lusus deliciásque nutriti, si ab incude doctoris vmbratilis adhuc recentes duas aut tres descriptiunculas, & totidem conquestiones aut miserationes didicerint, statim inuolant in onus ipsis Angelorum humeris formidandum. Tum eunt in syluam allegoriarum, sine delectu folia colligunt, locos communes deuorant, & si quid ex Ouidij Metamorphosi, aut antiquorum Romanorum rebus gestis ad fidei nostræ sacramenta detortum est, hoc pro anemonis habetur: succedunt margaritæ Gallicæ, quæ molles & pellucidas orationis fimbrias scintillantibus radiis interstingunt, modò aliquot scripturæ locis leuiter sint asperię, pro optima Theologia venditantur. Biblia scilicet euoluere, sanctos Patres legere, Oecumenicorum conciliorum sancita & canones inuestigare, frigidorum est & otiosorum hominum: Num longè melius est iter, recentium aliquot concionatorum libros compilare, in quibus mirifici sensus, & ex augustiore Caballistarum sacrario petitæ commẽtationes; quæ cùm dicuntur, oracula non voces humanæ fundi videntur? Hinc hominum admiratio, doctrinæ opinio, & imperitorum stupor. At si in Bibliis aut Patribus terendis consenescas, quid aliud habebis, quàm cõmunis doctrinæ choragium, quod millies ante te alij dixerint? num vides nouitatis desiderio prurire omnium auriculas, & doctos homines esse permultos qui expectent arcana? Tu si vulgaria dixeris, solitudinem facies, & vastitatem.

His delinimentis in fraudem inducuntur miseri, & peregrina nescio quæ quàm auidissimè conquirunt, vt fastidiosas aures mulceant. Non vacat tunc cum Deo meditari quid dicant, non est commodum cogitare, quomodo se in exemplar probitatis & sanctimoniæ conforment, quomodo vitiis hominum medeantur, quomodo cõsulant pauperibus, quomodo ad virtutis amorem suos auditores pelliciant. Hæc enim antiqua sunt, & exoleta, student sapientiæ, exspoliant vellus aureum, mox quæ vanissimè didicerunt, turpiter obtrudunt: & alij quidem pecuniá; alij, quod leuius est, gloriolarum fumo, quasi in nundinis mancipant, non dicam, verbum Dei, (non enim prædicant,) sed animam suam, quam his artibus Dæmon licitatur.

Tum si steterit fabula, & secundo cursu fluxerint conciones, remissiùs viuunt ac molliùs, & curis quidem abdicatis inferunt se ludibundi hominum circulis, res ciuiles tractant, publicis epulis lubenter interfunt: hîc quidquid habent authoritatis naufraga iam virtute deperdunt in scutrilibus.

Agedum expecta vt illis messes aureæ veniant in sinum, vt Christo lucrentur animas, vt cœlo manipulos

inferant, vt ignem ſpargant Chriſtianorum mentibus, qui ſunt in diuinis Scythica hyeme frigidiores? Hæc dico, non vt inſultem, aut noſtri ſæculi penuriam accuſem, quod ſanè ex omnibus Eccleſiaſticorum ordinibus generoſiſſimos habet concionatores, ſed pono in cõſpectu quæ poſſunt euenire, & procul dubio multis euenerunt; quorum funeſtis exemplis ſapere debent adoleſcentes.

Boni concionatoris cypus.

Qualem igitur omiſſis aliorum vitiis concionatorem velim, quæritis? Is primùm mihi quaſi alter Samuël adoleſcat in ſacrario, vt à teneris vnguibus diſcat eſſe, *Vir orationis, priuſquam exerat proferentẽ linguam, ad Deum leuet animam ſitientem*, vt ait S. Auguſtinus, l. 4. De Doctrina Chriſtiana, c. 14. Aſſueſcat rationes ponere cum Deo, voluntatem Domini exquirere, ab eo rerum gerendarum conſilia capere, pro bene geſtis gratias agere, ad aram recurrere, illic omnes coronas ſuas appendere. *Tanti ſunt enim homines, quantus eos cœleſtis ſpiritus intrarit habitator.* Audimus in ſacris Samuëlem, vel iuuenem, tantæ fuiſſe authoritatis, *Vt non caderet ex omnibus verbis eius in terram.* Vnde tanta vis & gratia ſermonis? niſi quia dormiebat in templo Domini, vbi erat arca Dei, noctes dieſque totus in precibus, ex quo ſibi ſingularem quandam cum Deo vnionem comparauit, quæ dictis eius robur & maieſtatem conferebat? Sume verba, vt humana ſunt, quid aliud ſunt quàm aura & ventus? At Deus, qui, vt apud Iobum ſcriptum eſt, facit ventis pondus, vim quamdam & aculeos imprimit, vt pectus audientium ſalubriter feriant: Nec immeritò diuinus ille Iſaias de hoc magiſterio gloriatur: *Dominus dedit mihi linguam eruditam, vt ſciam ſuſtentare eum qui laſſus eſt, verbo: erigit mane, mane erigit mihi aurem, vt audiam quaſi magiſtrum.*

Reg. 1. c. 3.

Iſaias c. 50. v. 4.

Magnus Doctor, fœlix diſciplina, ex eo fonte proficiſcuntur clariſſimæ virtutes, & ſacro oratori quam neceſſariæ, humilitas, & contemptus rerum humanarum, ardentiſſima in Deum & proximos charitas, in dictis factiſque robur, & conſtantia. Neceſſaria eſt, inquam, concionatori profũda ſui demiſſio: quia cùm multa extollere ſoleant animos, tum nihil doctrinæ & eloquentiæ opinione ad ingenerandam vel roborandam ſuperbiã arbitror eſſe ſubtilius: Nam pulchritudinem, ſpes opéſq; humanas, ſæpe ſorti tribuimus; ingenij bona, noſtra eſſe faciliùs credimus: quæ quo magis publicam lucem ferunt, & aſſentatores, atque etiam admiratores habent permultos, eo promptiùs improuidis mentibus inſtillant venenum ambitionis. Dulce videtur & decorum in ampliſſimo hominum cœtu vnum aſſurgere, in vnum omnium oculos eſſe defixos, eum verba *hibernis niuibus ſimilia* profũdere, audientes intimis ſenſibus affici, pro eius arbitrio dolere, iraſci, indignari, gaudere, placari, ſperare, diffidere, in omnes partes verſari: ad ſummum glorioſum cenſetur, eſſe (quod ille dixit,)

Humilitas.

Torrentem, & magni moderantem frena theatri.

Quæ niſi omnia patri luminum accepta referantur, ſui impotentes animos vanitate diſtendunt. Itaque leues & improbi facilè numinis obliti, in profuſum ſui amorem, communem ingeniorum peſtem, prolabuntur. At egregiæ mentes, quæ à tenero præalta humilitatis iecerunt fundamenta, peruident ea quæ tanti ab hominibus æſtimantur, eſſe parua, deinde etiam non ſua; quo fit vt rerum creatori quàm largiſſimè refundant omnia. Solent autem has honoris vmbras, & quiſquilias humanas, vilium miniſterioum exercitatione volũtaria penſare, vt quoties aliquid quod hominibus videtur eſſe præce-

sum, congerit, toties se vltro abijciãt ad infima, quibus maiorẽ in dies gratiarum affluentiam experiuntur.

Quòd si quando nihil opus sit, ornamenta quæ ipsis Deus plena (quod aiunt) indidit manu, in lucem oculósque mortalium expromere, in sua se testa continent, dulci propriarum virtutũ succo victitant, & quod est apud Iobum, *Claudunt stellas sub signacula*; quid enim aliud sunt quàm stellæ tot eximiarum virtutum lumina, quibus animus collucet, sed eorum signaculum & sera & ianitrix est humilitas: quantum potest intus claudit, ne dulcissima humanarum laudum furta subrepant; At si Charitas regina virtutum ad proximorum salutem iubeat opes Dei veluti annulo consignatas explicari, tum humilitas quamquam ægrè & verecundè dat manus.

Iob. c 9.

Zelus animarum.

Feruet tunc zelus animarum: quæ præclarissima nota est Euãgelici concionatoris, animas, inquam, fratrum diligit, *Christi Domini peculium*, pro quibus fieri cupit anathema. Omnes in eo defigit curas & cogitationes, vt alias pelliciat, alias firmet, alias ex orci faucibus eripiat, quærit in compisis, quærit in carceribus, quærit in Xenodochiis, nunc in publica luce, & hominum frequentia concionatur, nunc pagos & solitudines lustrat, vt miseram aliquam ouiculam errantem suis ipse humeris reportet ad gregem. Quacunque proficiscitur, ignem spargit, & faces, omnes omnium mentes amore creatoris incendit, & illas quidem parturit, illas lactat, illas educando promouet in firmitatem, & robur adolescentiæ, alias educatas & roboratas exquisitis vestit ornamẽtis, omnes fouet, omnes amplectitur, omnes in Domini Iesu cupit visceribus. omnia omnibus factus, in eius imitationem qui factus est pro nobis, *In similitudinem carnis peccati.*

Atque cùm in dies beatis vlnis aureos manipulos in patris familias horreum congerat, nihil dum sibi fecisse videtur; vltimos barbarorum tractus & nouos mundos cogitat, quibus Euangelij lucem inferat, &, si quà inibi cum extremis ærumnis colluctandum, hoc suas rosas existimat. Deus noster ignis est comburens, & ministros cupit igneos; rectè selenites lapis ortus à luna impressam retinet lunæ effigiem, & ipsæ apes, quę ex tauri cadauere emergunt, taurini capitis imagunculam delicatissimis (vt aiunt) lineis inustam gerunt in visceribus: Sic ab illo igne producti concionatores ignem retinent in pectore, & per omnes terrarum plagas diffundũt. Hæc eximiæ charitatis exempla in beato Patre Ignatio ad viuum expressa licet intueri. Nomen eius erat ab igne; ignei & celeres virtutis motus fuerunt; ecce tibi à castris transit ad Dei militiam; quis ardor in ipsis instituti incunabulis? qui ignes Manrezæ, qui in Monte Serrato fuerunt? Incẽdit Hispaniam, penetrat in Galliam, horribilibus circumuallata custodiis Turcarum regna charitate complectitur, peragrat Syriam, inflammat Italiam, instruit Belgium, munit Germaniam, vltimas meditatur Orientis regiones: quod pedibus non potest conficere, capit affectu; Quid dicam de eiusdem socio Beato Xauerio? non insani montes, non turbulentissimæ tempestates, non maria, non monstra, non æternus infensarum plagarum rigor, non incultorum tractuum squallor, nulla cœli, aut soli, tam sæua & truculenta facies, nullus, aut ærumnarum, aut seruitutis, aut crudelissimæ mortis metus incitatum semel à Deo industriæ cursum retardare potuerunt. Hoc zelo si qui ducuntur concionatores, non est quòd diu & sollicitè quærant verba, quibus loquantur. Nam calculus ille ignitus de altari sumptus, quo vnus ex Seraphim Isaiæ labia purgauit,

Isai. c. 6.

Digitized by Google

eorundem linguam præparat, & accendit, vt loquãtur ignes & fulmina.

Fortitudo & Conſt.

Accedat autem oportet ad charitatem fortitudo, quæ à Diuo Ambroſio cum Tigri fluuio comparatur, qui paradiſum deliciarum Dei perennibus aquis irrigat: atque vt iſte fluuiorum omnium velociſſimus ſonitu magno curſuque fertur, ſic illa mirabili pernicitate in Dei voluntatem rapitur, & obſtantia quæque proruit, atque demolitur; ſerpit autem duobus veluti brachiis impetens, atque complectens omnia. Primùm enim vbi animum concionatoris inuaſit, partem illam inferiorem, quam ſenſum appellant, cæcam, impotentem, muliebrem, rationique conſilioque inimicam, comprimit, fingit, componit, ad ſuum arbitrium verſat, & flectit in quancumque partem Dei imperia propenderint.

Paulo aliter Philo in alleg. leg. p. 59. edit. Col.

Cauet maximè ne libido molliat, ne fulgor honorum perſtringat, ne ad reculas humanas deprimat auaritia, mox hominem ita confirmatum inſtigat, vt manum mittat ad fortia, vt in agro Domini quicunque obtigerit excolendo generosè & patienter defudet, ne frangatur laboribus, ne conniueat in flagitiis, ne blanditiis credat, ne terreatur minis, ne potentiorum libidini ſeruiliter ancillet, ſed pro fide & iuſtitia, pro domo Dei, pro Eccleſiæ libertate ſtet quaſi murus adamantinus; cui Deus dicat per Hieremiam: *Dedi te in ciuitatem munitam, & columnam ferreã, & in murum æneum ſuper omnem terram*; ſæuiant licèt grandines, voluantur fluctus, præcipitentur torrentes, in perpetuo ſereno erit, hoc aduerſus eum poterunt calamitates, quod aduerſus ſolem nębulæ. Hæc autem heroicarum virtutum ornamenta, non ſtatim perdúcuntur ad culmen, ſed diutinis excoluntur vitæ laboribus: quanquam ſemina quædam eorum animis, quos ad id muneris vocauit Deus, à teneris inſperſa licet agnoſcere.

Concion. ſapiens.

Soror virtutis quam in concionatore requirimus, eſt ſapientia, multiplex ſcilicet rerum tum diuinarum tum humanarum ſcientia: in hac enim parte Logodædalo lubens volénſque aſſentior. Neque ego is ſum qui humanas ſcientias ſuaui prudentiæ temperamento conditas repudiari velim, quas ſanctiſſimi Patres ſuo calculo probauerunt. Tradantur ſanè pueri Grammaticis, vt tenera dedoſcentur ingenia; imbuantur ab optimis Rhetoribus, à quibus dici non poteſt quantum gratiæ & floris emanet in ſtudia; quæ omnino muta eſſent & inanima, niſi vis eloquentiæ inſpiraret; Terantur etiam caſtiores Poëtæ, à quibus, vt ait Theophraſtus, ſublimitas in verbis, decor in perſonis, motus in affectibus, &, quod animorum conciliatricula res eſt, illecebroſa quædam iucunditas peti ſolet: Excurrantur demum ſtadia Philoſophiæ, ediſcantur, aculeati Dialecticorum luſus, & rerum naturalium multiplici cauſarum nexu connoluta ſeries, & quicquid ſupra naturam ad cauſarum fontem & principium propiùs accedit.

Clem. Alex Stro. 1. eos qui cùm nullã artem attigerint, ſe ingenioſos putãt, comparat cum illis, qui cùm nullam vtrem curant, velint bouros accipere.

Volitet ingenij vigore inclyta per illam antiquorum Encyclopædiam adoleſcentia, non abnuo, non veto, ſed ea lege, ne ſibi iſtos ſcientiæ terminos ad concionandum præfixos putet, ne pro Eſthere pediſſequas capiat, & quod mantiſſæ (vt ita dicam) loco nonnunquam adhibendum eſt, id pro ſolido ingerendum putet: Addo etiam, hiſtoriæ rerúmque ciuilium, negotiorum, contractuum, conſuetudinumque prouinciarum, non imperitum eſſe debere concionatorem, ne in corrigendis hominum moribus, quod ſæpe fit, harum rerũ ignoratio titubare faciat, ſed hæc notitia ad rerum cœleſtium fructum ſyncero pectore dirigenda eſt. Quod

Chryſoſt. lib 6 de ſacerdotio.

diſertè Chryſoſtomus docuit verbis iſtis, cùm dixit, Sacerdotem lõgè aliter, quàm monachum, ☩ ὁπωσηµοῦν ἅπαντων ἐν τοῖς ☩ ψυχῆς θησαυροῖς κειµήλιον ἔχειν: hoc eſt, omnẽ omnium rerum ſcientiam in theſauris ingenij repoſitam habere, eundémque prudentem & varium eſſe oportere, vt ſæcularia non minùs noſcat quàm norunt ij qui in media hominum turba verſantur; rurſus harum curarum expers viuat, vt monachi, qui in montibus & latebris ſibi domicilia conſtituerunt. Et hæc quidem ad integram muneris perfectionem velut ornamenta concurrunt.

Concionatoris propria doctrina.

Alia ſunt concionatoris magis propria; quænam illa? dices: primùm ſcholaſticæ Theologiæ cognitio: vos fortè Theologiam, quæ in diſſerendi ſubtilitate verſatur, dicetis, ſed malo rem propriis verbis deſignare. Non eſt nouum ſcholaſticorum nomen; quippe apud Senecam, Bedam, & Gennadium, ſcholaſticos appellari nouimus, ſcholaſticæ eloquentiæ, ſiue declamatoriæ, profeſſores; ad quos alludens Hieronymus, ſcholaſticos flores, & ſcholaſticam eloquentiam nominat eam quæ Rhetorum floret pigmentis. Vt igitur ſcholaſtici Rhetores dicti, qui in ſcholis & Atheneis, tum præceptis eloquentiæ, tum progymnaſmatis inſiſtentes, pictum quoddam, & florẽs dicendi genus ſequuti ſunt: ſic ſcholaſtici Theologi, qui certiore quadam methodo, & rationibus imprimis ex diuina ſcriptura, ac traditionibus, ſeu decretis Patrum in Conciliis definitis, veritatem quæſtionum ſubtiliùs diſcutiunt. Deus enim, (quod præclarè à D. Auguſtino dictum eſt,)

Scholaſticæ vtilitas. Senec. l. 10. contr. Beda de arte metrica. Gennad in vita Iuliani Capuani.

Auguſt. ad Volusian. ep. 3.

Pleraque ex diuinis literis in apertiſſima luce poſuit, vt inde paſceremur, & famem pelleremus; alia vtiliſſimis obſcuritatibus inuoluit, vt ijs ſine vlla ſatietate ingenij ſolertiam exerceremus.

Hæc agitant ſcholaſtici viri planè ſubtiles, & ad examinanda ſingularum rerum momenta perſpicaciſſimi, quorum præceptis, qui non fuerit expolitus, eum ſæpe titubare, & labi, & falli in Theologicis neceſſe eſt. Proſunt omnino concioni, vt nerui corpori; fac corpus ſine neruis, quid aliud erit, quàm moles ſtupea? Fac totum ex neruis ſine ſucco & carne, & colore, & ſanguine, quid erit aliud, quàm teter & exilis ſceletus? his qui ſine ope ſcholaſticę Theologio egregios concionatores ſe futuros putant, neruos ſuccidunt orationum. Qui verò calentibus adhuc ſtudiis implexas & ſpinoſas Theologiæ difficultates ſine coloribus oratoriis, & quaſi quadam veſte ſermonis, ingerunt, lineamenta duntaxat euanida, ſine vlla corporis ſpecie defornant.

Vſus ſcholaſticæ.

Quas ob res egregia quadam facultate prediti mihi ſemper viſi ſunt illi, qui ſcholaſticam cum oratoria ſine vtriuſque diſpendio norunt contemperare. Vt enim nihil eſt puerilius, quàm cùm dicendi campus alta quędam ex Theologorum petita fontibus deſiderat, redundanti verborum luxuria farcire concionem: ſic importuna quadam, & rudi, & indigeſta ſcholaſtica nihil arbitror, aut frigidius aut miſerabilius.

Habet cum ſacris concionibus magis quotidianum commercium Scriptura, qua nihil ad maieſtatem excelſius, aut ad vim efficacius, aut ad omnem copiam vberius reperiri poteſt: Mare profecto eſt illud magnum, quod nunquam exareſcit, ſed nouis ſubinde influentium vndique rerum incrementis, quaſi perpetuis riuis & fluminibus in immenſum fœcundatur; vnde Auguſtinus exclamat;

Scriptura.

Aug. l. 12. confeſſ. c. 14.

Mira eloquiorum tuorum profunditas eſt; quorũ ecce ante nos ſuperficies blandiens paruulis, ſed mira profunditas

profunditas, Deus meus, mira profunditas, horror est intendere in eam, horror honoris, & tremor amoris.

Et vbinam gentium maius ad omnem doctrinã præsidium cõcionator inuenturus est? Si Physica quæritur, num hîc rerum omnium caussæ sunt in Deo? si Ethica; num bonorum morum lex est & officina? si Logica; num veritas est & lumen mentis? si Iurisprudentia; num sapientiæ & æquitatis sacrarium? si ipsa facultas oratoria; num magnorum sensuum, & acutissimarum cõplexionum mater est? Quamobrem

Tertull. l. de spectaculis.

pręclarè Tertullianus spectaculorũ amatoribus obiicit *sacras literas grãde spectaculum*, & omnium rerum opulentia atque varietate refertum. Si scenicę, inquit, doctrinæ delectãt, satis est nobis literarum, satis sententiarum, satis etiam canticorum, satis vocũ, nec fabulæ, sed veritates, nec strophæ, sed simplicitates. Vis pugillatus & luctatus? pręsto sunt non paria, sed multa; aspice impudicitiam dejectam à castitate, perfidiã cæsam à fide, sæuitiã à misericordia contusam, petulantiam à modestia obumbratam, & tales sunt apud nos agones, in quibus ipsi coronamur: Accedit quòd eius fructus, nõ vnius duntaxat sint tempestatis, sed omnium temporum; neque tãtum ad esum sed ad medelam; quo fit vt rectè cum illa arbore Apocalypsis comparetur, de qua dixit spiritus veritatis:

Et ex vtraque parte fluminis lignum vitæ, afferens fructus duodecim per menses singulos, reddens fructum suum, & folia ligni ad sanitatem gentium.

Quisquis igitur seriò concionari valet, scripturam longè aliter quàm ille Macedo Homeri Iliadem non in pretiosissimo scrinio, sed in ipsis gerat medullis ac visceribus; & quotiès ab ea deflexerit, *toties se extra elemẽtum suum peregrinari existimet.* Quod certe studium insigni figura commendare voluit Deus, cùm Ezechielem ad prædicandum mittẽs, *Fili hominis* (ait) *comede volumen istud*: vbi Hieronymus, nisi antè comederimus apertum volumen, docere non possumus filios Israel. Porrò ad sacrarum literarum lectionem, cautè & reuerenter aggrediendum est: neque enim existimãdum, cùm Ciceronem & Virgilium sine interprete legere tyronibus religio sit, licere vnicuique, illotis, quod aiunt, manibus tanta tractare mysteria: & disertè quidem in ea re prælucent sanctorum Patrum interpretationes, quas instar micantium stellarum præpotens Deus in hoc Ecclesiæ firmamento defixit. Quæ ad historiam Hebræam & Græcam attinent, didicimus ex Hieronymo: Allegorias sensusque anagogicos recludunt Origenes, & Ambrosius. Aptas ad instituendos hominum mores sentẽtias deducunt Gregorius & Chrysostomus; locis obscuris, & perplexis difficultatibus impeditis, Augustinus præfert facem: Breuem & facilem interpretationem subiicit Lyranus, tyronibus non contemnẽdus. Omitto Tychonij Afri volumẽ Isagogicum, & Martinij Hypotyposes, quæ canones & regulas ad varios scripturarum sensus eliciendos tradunt, & tot veteres nouósque interpretes, quorum Catalogum apud Bellarminum & Possevinum licet videre. His ergo ducibus facilior sternetur via, ad sacrorum oraculorum intelligentiam, quorum immensa solet esse profunditas.

Hieronym. in Ezech.

Interpretes scripturæ qui legendi?

Regulæ Tychonij explicantur à D. August. l. 3. de doctrina Christ. c. 30. tom. 3.

Atque cùm multa ex Ecclesiastica historia pẽdeant ad sensus præsertim litteralis rationem dignoscendam, ea non impigrè legenda est: quam Baronius omni laude maior omnũ locupletissimè digessit. Annotandi præterea in aduersariis loci communes, ex iis quæ quotidianis

Historiæ Ecclesiast. cognitio.

Digitized by Google

teruntur lectionibus, siue ad docendum aliquod dogma, siue ad confutandos errores, siue ad morum & vitæ institutionem, siue ad virtutes inflammandas, siue ad peccata redarguenda, & cætera huiusmodi. Quāuis enim omnia nunc istis syluis & collectaneis affluere videantur, tamen quod quisque sibi priuato labore delegit, & meditatus est, hoc magis putat suum, hoc securiùs profert, & vtiliùs.

Hebraicæ linguæ studium.

Hîc non segniter videtur inculcandum Hebraicarum literarum studium: quarum vim pulchritudinémque demiratus Amelius scriptor Græcus, Plotini discipulus, fateri cogitur, in Hebræa lingua, quam barbaram Græcorum more appellat, permagnam esse emphasim, breuitatem, perspicuitatem, minus quidem varietatis, quàm in Græca, sed minus ambiguitatis; eius autem verba quia rara sunt, testimonia subijciam:

Amelij Philosophi Græci de lin ua Hebræa iudicium.

ἔχει ἡ βαρβάρα ἐνέργεια, πολλῷ μὲ ἐμφάσει, πολλῷ ἡ συντομίᾳ, ἀμφιβολίας τε ἐλάττονος μετέχουσα, καὶ ποικιλίας, καὶ τῆς πολλῆς τῶν λέξεων.

Quamobrem, vt nummi præstantiores censentur, qui mole exigui, maiorem pecuniæ summam complectuntur; sic omnium præclarissima vel eo titulo dicenda est lingua Hebræa, quæ tanta vocabulorum raritate, tot rerum pondera comprehendit. Antonius Possevinus noster, vir acerrimi iudicij, prudentissimiq; consilij, in libro secundo bibliothecæ, vbi de studio diuinæ scripturæ tractat diffusiùs, Hebræam linguam commendat his verbis: Ortam cum hominis creatione Hebraicam linguam fuisse, atque adeo Institutam, qua præcipuè mysteria diuinæ sapiētiæ exponerentur, certissimum est: *In ea verò esse tot sacramenta, quot sunt litteræ, tot mysteria, quot puncta, tot arcana, quot apices*, est quoque verissimum; vt non immeritò ipsa veritas dixerit, nō præteriturū à lege vnum iota, aut vnum apicem, donec omnia fierent: Itaque & iure vocata est sancta, quandoquidem mysteria omnia sanctissimæ Trinitatis, nomēque ipsum Dei ineffabile, cæteráque ad sanctificandas animas in ea continentur, tanquam in abyssо profunda secretorum, quæ nunquam possit exhauriri.

Ea quoque potissimæ ac nobilissimæ partes vniuersi, quæ conspici possunt, sua quæque primum nomina fortitæ sunt, qualia cœlum, terra, mare, lux, nox: quæ & hominibus ipsis imposita nomina complexa est: Quorum significatio totidem elementis, eodémque singularum partium pondere constans, in aliis linguis non est. Præterea nullum idioma, vel pronunciationis integritate gratius, vel simplicium verborum gratia vberius, vel significatione ipsa, aut significandi modis distinctius esse intelligunt ij qui hanc linguam didicerunt. Hæc ille. Addequòd Haymo in 1. ad Corinth. 13. Haymo in 1. Cor. 13. Hebræam linguam Angelicam nominari ab Apostolo dicat; quòd eius vsus propriè in cœlo futurus sit post resurrectionem: cui assentiunt Remigius Viualdus, Ioannes Cardinalis, Vignerius, & alij.

Quòd si obiicias, viros sanctos, & excellentes Theologos, puta D. Bernardum & D. Thomam, hoc studio caruisse, respondet, minùs forte fuisse necessarium iis temporibus, quibus erat *vnum fideilabium* in vniuersa Europa: Nunc autem in tanta Hæreticorum perfidia, & calliditate, quæ potest esse cunctatio? Itaque D. Augustinus, & cæteri Patres, quod ipsi fortasse rerum & occupationum pondere oppressi præstare non potuerunt, hoc alijs vt faciant, suadent, vel, si minùs possint, ad eos qui fuerint peritiores huius linguæ, & in fide Catholica sani, quàm diligentissimè recurrant. Nec minùs excolēda Græca est, vt noui testamen-

Linguæ Græcæ studium.

ti, vt Septuaginta interpretum, & Aquilæ, & Symmachi, & Theodotionis: maximè verò Græcorum Patrum, intelligẽtiam assequamur: non quòd velim concionem Hebraismis atque Hellenismis frequentibus intingi: est enim apud populares aures odiosum: verùm extra concionem sacro oratori sæpius cum doctis hominibus agendum est, disserendum, concertandum, quo linguarum præsidio, nisi tunc armatus fuerit, aut inscitiam suam fateatur, aut temeritatem prodat necesse est. Quamobrem linguarum studium iuuenibus summopere videtur excolendum, cauendúmque ne in Hebræis vana quadam difficultatis opinione quasi *Taraxippo* in ipsis primordiis hebescant. Non est ea linguæ, quæ putatur, austeritas, nihil conãti difficile, modico tantùm in ipso limine labore opus est, exsorbenda literarum & coniugationum elementa, maximè ex Bellarmini institutionibus; quæ cæteris methodo & claritate prælucent: mox eiusdem expositio in psalmum trigesimum tertium aggrediendus, authori cum præceptis Grammaticæ coniungendus. Ita quicquid operosæ videtur difficultatis plenũ, subitò defringetur, & legentibus mirabilis occurret suauitas: *Qui nucleum esse vult, quod est in vetere proverbio, frangit nucem.*

Neque aliam fermè ob caussam quàm ob quotidianas, partim in cõcionibus, partim extra conciones, cum omni genere hominum congressiones, oportet, Controuersiarum, & Conciliorum, & Canonum, & practicæ Theologiæ, (quam casus conscientiæ appellamus,) cõcionatorem esse peritissimum: hæc enim omnia ad scripturam referuntur, & communi quodam vinculo inter se complexa continentur.

Conformatio concionis.

Hac vbi Panoplia fuerit instructus concionator, iam ad concionem descendat. In qua constituenda duo spectò materiam & formam. Materiam appello argumenta, quæ in concionibus tractari solent; formam, ipsorum commodam tractationem. Rursus materia alia prima est, alia secũda: prima thema est ex sacra scriptura, quod ad dicendum proponitur; & licèt illud quidem videatur in promptu esse, tamen non minimæ est prudentiæ, ea seligere quæ rebus, locis, temporibus conueniant; quæstiones altas, subtiles, ambiguas, controuersas, vbi nihil opus est, amputare; contra, ea quæ ad mores instituendos potissimũ faciant, & præclaram habeãt moratæ speciem eruditionis, arripere. In quo certè prudentes viros magnum delectum & iudicium adhibere video. Porrò scripturæ themata, alia sunt exornatiua, vt quæ ad B. Virginis & Sanctorum laudem attinent; alia adhortatoria, in quibus magna pars concionum est collocata; vt quæ ad pœnitentiam, charitatem, patientiam, & similes virtutes adhortantur. Alia sunt in eodem genere reprehensoria: vt quæ in corrigendis hominum vitiis versantur: qualia sæpe sunt Prophetarum oracula, cùm improbis cœlestes minas intentant. Alia consolatoria, vt quæ ad pusillanimes & abiectos recreandos, permulcendas humanæ vitæ miserias, & spem in Deum excitandam potẽtissima sunt. Alia didascalica, vt quæ in quæstionibus explicandis desudant, quæ agunt de fide, purgatorio, visione Dei, & cæt. Alia ab hac sublimitate paulo demissiora, & magis familiaria vocantur institutiua, quæ in formanda vitæ disciplina, & tradendis præceptis sunt occupata, qualis est Clementis Alexandrini Pædagogus. Alia denique mixta, quæ variorum generum suauem quandam temperiem complexa sunt. & hæc qui tem longè probatiora: nam in vno genere tota concione versari plus habet aliquando tædij, minus vtilitatis.

Materiæ delectus.

Thematum varietas.

Materia secunda continet argumenta & probationes, quæ ad illustrandum thema propositum afferuntur. Petuntur autem ex locis, partim communibus, partim etiam propriis. Loci cōmunes illi sunt, de quibus libro 4. disseruimus, Definitio, partium enumeratio, genera, causſæ, effecta, adiuncta, & cætera, quæ non minùs ad sacram quàm profanam Rhetoricam attinent. Loci Theologorum magis proprij sunt, scriptura, traditiones, Ecclesiæ vniuersalis auctoritas, sacrorum Conciliorum decreta, sanctorum Patrum, & aliorum saniorum interpretum commentationes, ius Canonicum, historicorum Ecclesiasticorum recensita, & quæ ex iis fluunt argumentis reuelationes, promissiones, comminationes, vaticinia, figuræ, allegoriæ, parabolæ, sacramenta, ceremoniæ, quæque magis singularia sunt sumpta ex prædestinatione, prouidentia Dei, iustitia, bonitate, amore; cuiusmodi sunt illustratio nominis Dei, gloria Christi, voluntas, & præcepta diuina, Angelorum custodia, orationes Sanctorum, virtutis splendor, peccati turpitudo, magnitudo præmiorū ac pœnarum, consuetudo & experientia rerum, naturæ dictamen, conscientiæ testimonium, Ecclesiæ vtilitas, proximorū ædificatio, & offensio, miracula, consolationis spiritus, remedia sacramentorum, humanæ vitæ miseria, vanitas ac breuitas, mors certa, & incertum eius tempus, hostium nostrorum astutia, mundi peruersitas, & similia, quibus parcè nonnulla ex humaniorum litterarum officina poterunt interseri. Atque vt in summa complectamur omnia, totam penè rerum & argumentorum siluam scriptura, Patres, & ratio suppeditant. Cùm autem in sacris litteris duplex sit sensus, vnus litteralis, alter mysticus, qui in allegoricum, tropo logicū, & anagogicum subdiuiditur; Litteralis maximè placet doctis & historicis hominibus: Mysticus, siue spiritualis, diffusior est, & popularibus sæpe auribus iucundior: quanquam in eo tenēdus est modus, ne insana figurarum dulcedo nos à corporibus ad vmbras vsquequaque traducat. Quo in genere sæpe errarunt Philo Iudæus, & Origenes: qui ingenij sui acumina putarunt esse sacramenta; & quæ simplici sensu erāt interpretanda, in varias allegoriarum picturas detorserunt. Quapropter allegoricas expositiones, vt notat Euthymius, persæpe afferri docti negligunt, quòd hi sensus facilè destruantur, & multis sint ingrati: quid ille dixisset, si recentiorum quorumdam frigidas parabolas legisset, qui non verentur, *librum generationis*, Deiparam Virginem dicere: tres panes ab amico erogatos, Lucæ 11. Patrem, Filium, & Spiritum sanctum: nauiculam, quam ascendit Christus, Matth. 6. pœnitentiā: quinque panes, quinque libros Moysis; & duos pisces, humanitatem & diuinitatem Christi? Hæc dicerentur, si vena vlla generosi spiritus in nobis resideret? Quod verò ad sanctorum Patrum attinet testimonia, nec ista videntur temerè in concionibus coaceruanda: quod plerique faciunt, qui se pulchros & beatos putant, si vel ad doctrinæ ostentationem, vel ad memoriæ miraculum alia aliis ingerant, & in vernacula concione, nihil nisi peregrinam linguam sonent. Quanto prudentius est eorum consilium, qui si quæ sint è Patribus minùs speciosa, vulgari lingua pertexunt, additis tantùm vocabulis, in quibus maior vis ineſt, aut gratia? sic enim, & memoriæ subsidium, & temporis paratur lucrum. Iam verò non in rationibus, quæ ingenij solertia inueniuntur, multum valent definitiones, & causſæ, & effecta, & adiuncta, & partes; flos autem & pulchritudo ab eximiis similibus in totum corpus orationis emanat.

Loci communes.

Loci Theologici.

Duplex sēsus scripturarum.

Euthym. in psal. 150.

Allegoriæ vitiosæ.

Testimonia SS. Patrum cum industria proferēda.

Digitized by Google

Forma, & character concionũ.

Forma concionum non est vna, sed pro locorum, temporum, personarum, argumentorum denique ipsorum varietate, in varias tribuitur partes. Imperitus est concionator, qui eandem crepidam omnium pedibus conatur induere: videndum est quid cuiusque aures ferant, quid palatum expetat, sed maximè, quid ad salutem vniuersorum conducat. Rursus ex materia alia subinde formarum consurgit diuersitas; aliter enim tractatur exornatiuum genus, aliter didascalicum, aliter adhortatorium. Exornatiuum plus ex sua natura floris expetit, & facundiæ; licèt enim omnis quæ de rebus diuinis habetur oratio plus olere debeat grauitatis, & sanctimoniæ, quàm artis, & curæ; tamen fieri non potest quin in istis speciosis argumentis, qualia sunt, aut Christi natiuitas, aut B. Virginis encomia, aut Sanctorum laudes, multa liquidiùs & ornatiùs effluant. Quis enim in illa laudatione Agnetis, quæ est apud D. Ambrosium, & acumina & flores eloquentiæ singulares non agnoscit? *Nomen virginis, titulus est pudoris.* Appellabo martyrem, prædicaui satis; prolixa laudatio est, quæ non quæritur, sed tenetur. Faceſſant igitur ingenia, eloquentia conticescat, vox vna præconium est. Hanc senes, hanc iuuenes, hanc pueri canant.

Exornatiuæ floridiùs tractandæ.

Nemo est laudabilior, quàm qui ab omnibus laudari potest: quot homines, tot præcones, qui martyrem prædicant, dum loquuntur. Hæc duodecim annorum martyrium fecisse traditur. Quò detestabilior est crudelitas, quæ minuscułæ non pepercit ætati; Imò magna vis fidei, quæ etiam ab illa testimonium inuenit ætate. Fuitne in illo corpuscuło vulneri locus? Et quæ non habuit, quo ferrum reciperet, habuit, quo ferrum vinceret: At istius ætatis puellæ toruos etiam parentum vultus ferre non possunt, & acu districta solent puncta fieri, quasi vulnera. Hæc inter cruentas carnificum impauida manus, hæc stridentium grauibus immobilis tractibus catenarum, nunc furentis mucroni militis totum offerre corpus mori adhuc nescia, sed parata, vel si ad aras inuita raperetur, tendere Christo inter ignes manus, atque in ipsis sacrilegis focis trophæum Domini signare victoris.

Vides quàm acutæ & exsculptæ sententiæ, & quo errore teneantur, qui ista argumenta eodem stylo quo cætera tractanda existimant: Longè enim diuersa sunt ab aliis, & suopte ingenio toros atque expolitiones quanquam modestas desiderant. Idipsum in oratione Basilij de laudibus B. Virginis, & sermone Procopij Diaconi, & Chartophylacis in Marcum, ex Nazianzeni deniq; & Chrysostomi concionibus facilè possumus agnoscere. Quin etiã non alium seruant ordinem, quàm eum de quo in exornatiuo genere dictum est; Narrant, exaggerant, attollunt, inculcant, conferunt, exclamant, discursiones tamen ad instituendos mores, aliquando longiores admittunt.

Adhortatorium minùs requirit concinnitatis, sed plus caloris; sumit enim certa capita, quibus & hortetur ad bona, & dehortetur à malis; qualia sunt Dei gloria, Ecclesiæ decus, nostra ipsorum vtilitas, pœnæ & præmia; hæc constanti nexu exequitur, viget, instat, premit, reprehendit, consolatur; ad summum plus est in affectibus & figuris sententiæ, quàm in delectu & sculptura verborum. Quo in genere sæpe admirabilis est D. Augustinus; nam & monendo rationum robore conuincit, & consolando plenus est suauitatis, & reprehendendo grauem quandam sanctimoniam præfert, quæ non insultat, sed *visceribus misericordiæ* compatitur. Et hoc genus efficaciſ-

Adhortatorium quomodo tractandũ.

simum est: Exemplum sit istud: Ab incantatoribus & sortilegis deterret homines alioqui istis vitiis satis mancipatos; vide qua grauitate, & misericordia: *Fratres mei, non vos plangam? quotidie inuenio ista; & quid faciam? nondum persuadeo Christianis, in Christo spem esse ponendam? ecce si cui factum est remedium, moriatur. quàm multi enim cum remediis mortui sunt, & quàm multi sine remediis vixerunt. Qua fronte exiit anima ad Deum? perdidit signum Christi, accepit signum Diaboli. An fortè dicet, non perdidi signum Christi? ergo signum Christi cum signo Diaboli habuisti. Non vult Christus communionem, sed solus vult possidere: quod emit, tanti emit, vt solus possideat: tu facis ei consortem Diabolum, cui te per peccatum vendideras. Va duplici corde, qui in corde suo partem faciunt Deo, partem faciunt Diabolo:* (deinde,) *Cognoscamus ergo agnum, fratres, cognoscamus pretium nostrum.*

Generis didascalici tractatio.

Genus didascalicum duplici modo tractatur; vel enim demissiùs ad popularem captum familiarissimis similibus, & actuosis figuris; qua in parte, sancti quoque Augustini prudentia omnino admirabilis est; ita plerunque quæstiones altas, & subtiles ad rudiorum intelligentiam formar, & fingit, vt in sermone de S. Vincentio data occasione excurrit in disputationem de corpore spirituali; vide quo artificio, quàm miti simplicitate & candore styli?

Popularis character Augustini.

In sanitate (inquit) magnum est nihil sentire: multa habemus intus in visceribus nostris; quis ea nostrum sciret, nisi in corporibus nostris laniatis videret? viscera nostra interiora, nostra quæ dicuntur intestina, vnde nouimus? & nunc est bonum, quando illa non sentimus, tunc sani sumus. Dicis alicui, obserua stomachum, respondet tibi, quid est stomachus? Felix ignorantia: nescit vbi habeat, quod semper sanum habet; si sanum non esset, sentiret: si sentiret, non bono suo sciret.

Sed quamuis laudata corporis sanitate venimus ad celeritatem motus: & inuenimus nos plumbeos quodammodo: Quanta est celeritas cœlestium corporum? Vis nosse quanta sit? intueris solem, & tibi videtur, quasi non moueatur, & tamen mouetur. Fortè dicis mouetur, sed tardiùs: vis nosse quanta celeritate moueatur? vis ratione colligere, quod non sentis aspectu? si recta via ab oriente vsque in occidentem, in hac terra veredis quisque currens, per quot dies peruenire, qualibet equorum velocitate ferretur? quot mansiones ageret? & cæteta, quę fusè persequitur, quasi mansa in os ingerens.

Aliter didascalicum genus tractatur ad eruditarum aurium institutionem, doctis & accuratis argumentis, expositione diuersarum sententiarum, cum delectu melioris, testimoniis, exemplis, elaboratis similitudinibus, & tota illa supellectile magnificæ orationis, quæ interdum quanquam parciùs assumenda est.

Dispositio eiusdem.

Iam dispositio quoque pro variis argumentis varia esse solet.

Primus eodo fermè sine arte.

Vna est sine arte, naturali cursu fluens, qualis in paraphrasi, & homiliis veterum, in historiis & parabolis esse solet.

Paraphrasis siquidem textum sacrum exponit seruato eodem ordinis filo, singulis insistens, omnia discutiens, quanquam breuissimè: hic ordo interpretum potiùs est, quàm oratorum: est enim tædij plenus, apud eruditas præsertim aures, nisi lepore & venustate quadam aspergatur.

Homilia magis sapit oratorium & adipale, amplificationibus & excursionibus ad mores instituendos paulo longiusculis vtens, cæ-

Digitized by

teroqui totam Euangelij seriem familiari sermone percurrit, atque explicat.

Historica sæpe partitionem suopte ingenio suggerunt, vt Euangelium de diuite epulone, eiusdem Diuitis & Lazari conditionem in tertis, deinde vtriusque mortem: tertio statum in alia vita.

In parabolis primùm ostendimus scopum parabolæ; secundò signantis, & rei signatæ commercium declaramus: Tertio ad mores informandos deducimus. Et hæc, vt dixi, naturali fermè tenore manant liquidiùs.

Secundus dispositionis modus.

Secundus ordo pendet magis ex arbitrio, & arte oratoris: qui fit vel cùm ex toto Euangelio, duo aut tria quædam capita discutienda proponuntur minimè inter se cohærentia, qualia essent in Euangelio de socru Petri, piorum hominum perpessiones, & inuocatio Sanctorum, quæ sanè aliquando se insinuant lenocinio varietatis: quòd facile sit in multis argumentis afferre aliqua in medium spectabilioris notæ, minùs tamen habent ordinis, & nescio, an magis fructu & vtilitate respondeant.

Pulchriùs igitur res procedit, cùm ex toto Euangelio ea deliguntur capita, quæ ordinem & nexum habeãt, vt ex vno in aliud commoda succedat digressio. Sic in Euangelio de surdo & muto, primùm tyrannis Dæmonis ostendetur, deinde, quo pacto aduersus animas Dei charactere signatas eandem exerceat: tertiò qui inde & quàm tetri ac funesti consequantur effectus.

Solet autem istud accommodatiùs fieri, cùm in ipso themate, sententiáque ad dicendum proposita, quasi fruges in semine, sic tota vis & ratio concionis includitur, vt in illo *diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo*. Si dicatur de actu dilectionis, de obiecto dilecto, rationéque diligendi; Sed quod etiam videtur ingeniosius, in vna plerunque vocula tota concio fundabitur; vt in illud, *Calicem meum bibetis*. Si dicatur de duplici calice, Babylonis, & Christi.

Denique sæpe non tam spectantur verba, quàm ipsius Euãgelij scopus, in quem recta collineat & instituitur oratio, modò de ieiunio, modò de charitate, & de qualibet alia insigni materia. Methodus autem propriæ solertiæ permittitur, quæ sumit argumenta, nunc ab vniuersis capitibus, vt antiquitate, honestate, vtilitate, nũc à caussis, qui mos frequentissimus esse solet: nunc ab adiunctis rerum, nunc vtrimque allatis sententiis quæstio disceptatur, & dissoluitur, cæteriſque eiusmodi industriæ adminiculis roboratur.

Tertius modus disponendi symbolicus.

Tertius modus, qui solet habere aucupium quoddam nouæ & gratæ delectationis, est symbolicus: cùm thema per symbola & imagines tractatur: quod variis modis contingit.

Vel enim sumitur historia; vt si concionator de obedientia dicturus, Isaacum sub paterno cultro effigiet; & in hoc typo omnes obedientiæ proprietates atque ornamenta proponat.

Vel adhibetur tantùm similitudo, vt cùm sub ægroti imagine tota pœnitentiæ ratio explicatur.

Vel allegoria, vt cùm iudicium in libro septem sigillis obsignato proponitur, vel per continuam antitheſin Apostoli cum luce, & sale, allatis vtrimque proprietatibus conferuntur.

Vel certè illustris aliqua figura instar emblematis depingitur, in cuius explicatione, variarúmque partium accommodatione tota demum opera insumitur. Vt si de prouidentia dicturus, pro fundamento sumas

Digitized by Google

Ezechielis visionem, & mystica animalia, in quibus eamdem expressam fuisse Apollinaris, atque post illum Polychronius, censuit.

Vel si de patientia sermonem facturus, primùm subijciam illam vulis, tanquam honestam virginem iis coloribus expressam, quibus Tertullianus non ignobilis artifex depinxit. Vultus illi tranquillus, & placidus, frons pura, nulla mœroris aut iræ rugositate contracta: remissa æquè in lætum modũ supercilia, oculis humilitate non infelicitate deiectis, os taciturnitatis honore signatum. color qualis securis & innoxiis: Motus frequens capitis in Diabolum, & minax risus, cæterùm amictus circum pectora candidus, & corpori impressus: vt qui nec inflatur, nec inquietatur. Sedet enim in throno spiritus eius mitissimi, & mansuetissimi, qui in turbine glomeratur, non nubilo liuet, sed est teneræ simplicitatis apertus & simplex, quem tertiò vidit Helias. In eodem genere est currus auaritiæ apud Bernardum.

Tertull. de patientia.

Auaritia rotis vehitur quatuor vitiorum, quæ sunt pusillanimitas, inhumanitas, contemptus Dei, mortis obliuio. Porro iumenta trahentia, tenacitas, & rapacitas, & his vnus auriga ambobus præsidet habendi ardor.

Hæc amplam dicendi materiam suggerunt, sed vt libere fatear, hic modus nisi summa prudentia & dexteritate tractetur, ostendit quippiam iuuenile & leuiculum, quod momento temporis defloreſcit; Idcirco haud eorum probarim institutum, qui nunquam acquiescunt, nisi per symbola & imagines concionati fuerint.

Quartus modus est per παράδοξον, cùm quæstio quædam à communi & plebeio sensu abhorrens, quales sunt in Christiana disciplina permultæ, grauiter & copiosè tractatur, qualis

Quartus modus per paradox.

est illa D. Chrysostomi, *quòd nemo læditur, nisi à seipso.* Idcirco nouitatem actionis excusat in ipso limine, εἶδε μὴ ἐπὶ τῶν παλαιστῶν, ἢ περὶ τὰ πεζὰ τοῦτο γινόμενον, ἢ ἐν ἀγορᾷ περιπλεόμενον, ἢ εἰδυῖαν μὲ δουλεύειν ἡδοναῖς, τ' ὄντως ἐλευθέραν ἀπεργαζομένοις, τάχα τι καὶ παράδοξον ὁ λόγος οὗτος εἶναι δόξει. *Scio fore vt crassioribus, quique præsentibus rebus inhiant, ac terræ sunt affixi, & sensuum voluptatibus seruiunt, spiritualibus non admodum dediti, noua hæc admirabilisque videatur oratio.*

Video & quintam quandam formam, per dialogos & prosopopeias induci, & dramata, & senatusconsulta, & actiones iudiciarias fieri in concionibus, de qua viri prudentes viderint; sed nisi præstans quædam facultas & industria hanc agendi rationem ineat, periculum est ne incidat in vitium κακοζήλου. Hæc de variis characteribus concionum.

Quintus modus per dialogos, &c.

Nunc de partibus concionis videamus: nolo concionatorem indisertum, nolo nimis oratorem esse: quo vitio laborant nonnulli, qui veteres quasdam partitiones è schola religiosiùs obseruant, exordia & narrationes, confirmationes quoque & perorationes scrupulosè digerunt, & artificium suum, vel potiùs infantiam, produnt. Non enim Dei spiritus scholæ legibus vinctus tenetur; quanquam nec scholastici Rhetores, hunc partium numerum semper necessarium esse voluerunt, sed partitionem duntaxat & probationem. Primum igitur illi aditus prolixi, fluentes, calamistrati, toti à sacris concionibus relegentur: si longior fueris in exordio, statim auditores permulti prolixitatem sermonis formidantes, demittunt (quod ait ille) auriculas, *vt iniquamentis asellis*; si comptior, dabis suspicionem fuci: vbi minimè fucatum esse oportet. si extra rem vagetis, ad metam te tacita reuocabit omnium conscientia. Ratò contingit, vt orator, vel à se, vel

Partes concionis.

Digitized by Google

vel ab auditorum persona debeat exordiri: si tamen euentus aliquis suaserit, non veto; sed parcè & prudenter faciendum moneo.

Exordia concionũ.

Quæ igitur exordia, inquies, apta sunt concionibus? Primùm ante precationem video apud graues personas placere simplicem rei expositionem, & totius concionis diuisionem: neque enim istis assentior, qui putant senile & frigidum partiri orationem: quòd longè sit ingeniosius artem occultare, & auditorem toto tempore suspensum tenere.

Procul istæ artis & ingenij argutiæ; quâ me ducturus est orator, lubenter inspicio; viam tenenti gratius est iter; hospes & peregrinus in rebus languet citiùs. Nolo qui me suspendat, & cruciet, volo qui me doceat. Nec verendum est, ne quid nimiũ lucis habeat oratio, rarius istud peccatum est, veniã statim meretur.

Ne quid tamen dissimulem, simplicem istam rerum diuisionem nimis austerum & siccum exordium nonnulli putant: Dandum erit fortasse quiddam auribus plenius, si res videatur expetere. Post precationem, instar iusti & maximè proprij exordij, fieri solet, quæ à nonnullis λόγου εἰσαγωγὴ introductio sermonis appellatur; quæ fit cùm breuis quædam & grauis dissertatio instituitur, quæ rectà in materiam propositam influat, vt genus in speciem. Hæc ratio exordiendi pulchra est, & antiquis familiarissima: sic D. Chrysostomus in sermone de S. Andrea, *inuenit hic prior fratrem suũ*, aptè exordium ducit à communione mutui cuiusdam amoris, quem hominum pectoribus Deus indidit. Cùm à principio, inquit, Deus hominem fingeret, noluit solum esse, sed largitus est ei mulieris auxilium, &, vt vnà cohabtarent instituit. Sic in parabola de *seruo nequam*, & in socium crudeli, vbi exemplum statuitur de misericordia, & iustitia, aptũ erit exordium, si dicatur: Mundum quasi duabus columnis ijsdem virtutibus sustineri. In id quoque genus commode incidunt axiomata Theologica, & Philosophica, parabolæ, exempla, similitudines. A simili exorditur D. Augustinus, sermone 22. *Aurum de terra eligere, qui nouerũt, vbi diuitem senserũt venam, ibi quicquid artis est, quicquid laboris, impẽdunt.* Et Theodoretus nobilem orationem de prouidentia à similitudine piscatorum, τὸ δὲ θαλάττιον βίον ἀσπαζομένων εἰ μὴ τὰς φορτίδας ἐφίεσαν: Item orationem de natura hominis, à simili de magnete cum sacris literis, & sermonem 11. ab Aristippo μητροδιδάκτῳ. Cæterùm cauendum ne ista sermonis Isagoge primùm sit aliena, deinde ne nimis prolixa, sed concioni prudenti quadam mensura dispensetur.

Isagoge orationis.

D. Aug. de S. Vincentio.

Alia exordia rem statim aggrediũtur, & prima aggressione tangunt, vt *In passione, quæ nobis recitata est, euidenter ostenditur. Iudex ferox, tortor cruentus, martyr inuictus.* Alia fiunt ex abrupto, vt apud D. Basilium, *Leo rugiet, & quis non timebit?*

Propositio & confirmatio.

Narratio nulla est in concione, quæ proœmium necessariò consequatur: multæ tamen occurrunt παρεμβάσεις (vt Græci appellãt:) quæ si appositè fiant, & ex optimis afferantur authoribus, frugiferæ sunt, & plebeiis præsertim auribus periucundæ. Porrò narrationis locum tenet propositio illa generalis, in qua tanquam in cardine tota vertitur concio; huic succedit confirmatio, potissima pars orationis, variis constãs argumentis, vel, si quid refellendum occurrat, confutatio. Claudit totam concionem peroratio, quæ fieri solet, non scholastico stylo, ea scilicet repetendo ad ostentationem memoriæ, quæ per totam orationem longè latéque sparsa fuerint, sed per acrem quandam exhortationem, quæ vel nouas, eásque potioris notæ rationes contineat, vel certè iam deli-

Peroratio.

Digitized by Google

nebat: aliam quæ ſtupore priùs quàm ſoboles eius vulnere, corruerat. Hæc quidem grauia ſunt: & ita Martyrum perpeſſiones, inferorum cruciatus, æternæ vitæ delicias, peccatorum turpitudinem ſuauiſſimi Patres plerunque deſcribunt, ſed in extraneas deſcriptiones, quæ nihil habent pręter pompam, nunquam degenerant.

Addo, frequentiores eſſe debere figuras illas, quæ ad docendum faciunt, quales ſunt interrogationes, reſponſiones, dialogiſmi, quàm cæteras: & certè in iiſdem multus eſt D. Auguſtinus: quo fit vt illam vim torrentis ingenij, plebeiis etiam auribus quàm familiariter attemperet, vt, *quærit aliquando humana curioſitas, & dicit ſibi, putáſne per illud ſpirituale corpus videbimus Deum? Citò quidem reſponderi poteſt, in loco non videtur Deus, per partes non videtur Deus, ſpatiis diffuſis internalliſque ſeparatus non videtur Deus.*

Hæc & ſimilia ad perſpicuitatem orationis multum iuuant; in motibus, & affectibus, quos dicturus orator à Deo potiſſimùm mentium domino flagitare debet; multum dominantur vehementiores ſententiarum figuræ, vt exclamationes, auerſiones, conuerſiones, deprecationes, ſermocinationes, & cętera, de quibus alius differendi locus.

Accedat ipſa corporis eloquentia, pronũciatio, quæ eluceat in voce clara, æquabili, varia pro rerum, quæ dicuntur, natura, familiari præſertim, ac naturæ corporiſque conſtitutioni accommodata. Geſtus rerum ſententiarúmque naturam ſequatur, gaudeat concionator moderata grauitate, ac naturali decoro, ſit vultus ſerenus, & ita ſe componat, qualem decet eũ, cuius vt tota vita, ſic actio pictura quædam eſſe debet decoræ honeſtatis Hæc vobis ἐν πάτῳ: nunc, vt cum ſapientiſſimo doctore Gregorio claudam, ſcitote, concionis ſiue multitudinis corpus, cui verba facere oportet, inſtar eſſe variæ cuiuſdam ac multiplicis belluæ, ex multis animantibus magnis iuxtà paruiſque, nec non feris ac mitibus conflatæ quam qui verbis cicurare & ducere aggreditur, huic in natura adeo præpoſtera & prodigioſa gubernanda maximus procul dubio ſubeundus eſt labor, *vt tam ſimplex ſit conſcientia, quàm varius et multiplex ſcientia*, ad omnium animos aptè compoſitéque ſibi adiungendos, & vnicuique diſtribuendum τὸ τοῦ λόγου σπεμπτὸν, demenſum ſermonis: ita que prima pars, & fermè tota huius ſacrę eloquentiæ prudentia eſt, & perpetuum cum Deo commercium: tanti enim ſumus omnes, quantum ab eo cœleſti fonte reſpergimur, à quo omnis ab æterno manat & manabit opulentia.

Pronunciatio.

Gregor. orat. 1. Θεῖον πολυσὲς καὶ πολύμορφον.

Ἁπλοῦς τοῦ ἐρθότητα, παντοδαπὸς καὶ πολύλος τοῦ ἀσθ ἕκαστον οἰκεῖον.

Finis Libri decimi-quinti.

Digitized by Google

CHRYSOSTOMVS,
SIVE IDEA.
LIBER DECIMVS-SEXTVS.

PRÆFATIO.

SAtis multa, vt arbitror, de vtraque eloquẽtia diximus: & ipſe qui opere paſci videbatur animus, poſt variorum ſermonum curricula portum quærit, in quo ſuauiùs & glorioſiùs conquieſcat. Nullus autem mihi cõmodior viſus eſt, quàm ſi tuis auſpiciis inchoatũ hoc quicquid eſt operis (ô meritò inter Sanctos eloquentiſſime, & inter eloquentes ſanctiſſime, Ioannes Chryſoſtome) per tuas laudes abſoluerem. Quanquam quid dixi? nemo eſt qui tuarum laudum partem complecti poſſit, tam anguſtis humanæ mentis & eloquentiæ limitibus, niſi tu fluminis illius aurei riuulos, qui ex tuo beato pectore tam fœliciter emanârunt, præſens & propitius effuderis. Itaque te oſtendam tibi in hac arce cœleſtis eloquẽtiæ conſtitutum, non meis quidem lineamentis, ſed tuis coloribus, quos in hanc vſque poſteritatem transfuſos ſæculorum mirabitur æternitas. Habent hoc ab arte nonnunquam lutei parietes, vt inducti tectorio, variiſque picturis colluſtrati fulgeant, & quod à natura denegatum eſt nitoris, & gratiæ, hoc artis opera conſequantur. At verò nobiles marmoris cruſtę, quas ſuis ipſa coloribus, & ornamentis natura rerum parens decorauit, propriis eniteſcunt opibus, nec ingenitam pulchritudinem falſo quodam gloriæ ſimulachro mentiuntur. Ita profectò magnæ illius tuæ mentis virtus in tam illuſtri loco, in tam nobili præclariſſimorum ingeniorum monumento condita eſt, atque collocata, vt ipſa ſe ſuis diuitiis oſtentet, & oratorum potiùs obruat induſtriam, quàm ab oratione mutuetur aliquid nouæ commendationis.

Laus eximiarũ perſonarum difficilis.

Tu igitur cœlo recepta Mens, hunc poſtremum laborem, qui ad te vltro decurrit, quia tuus eſt, in tuam tutelam aſſere, & vniuerſo Operi fœlicem quam potes coronidem impone.

CHARACTER GRAVIS *Concionatoris.*

CAPVT I.

ANtequam ad virtutes Chryſoſtomi deueniam, quem inſtar omnium eſſe oſtendam, viſum eſt aliquot *ἰδέας*, ſiue formas ſacrorum oratorum, qui in vario genere floruerunt, commemoratis etiam quæ virtutibus aduerſari ſolẽt, vitiis,

Digitized by Google

exponere: quo plenior sit rei totius intelligentia. Grauis igitur plerumque talis est. Mentem habet excelsam, & magnarum rerum cogitationibus exaggeratam, nihil in eo humile, fractum, demissum: longè est ab aulicarum assentationum ingenio, calliditatem, & versatilis pectoris lubricos flexus auersatur, rarò petit, rariùs prehensat, rarissimè blanditur, numquam adulatur. In conuictu non est demissè comis, aut vultu sæpius renidens, sed plenus maiestatis, sermones infert de rebus magnis, vel si de paruis & exilibus dicat, conuertit ad magna. Vix otiosum quidpiam dixerit; non quærit quæ fuerit hoc anno hyems Italiæ: an cara futura sit annona: Quid dicant Selenodromiorum prognostica, futurósne morbos aut fœno nocitutos imbres pronuncient: Quid noui portet Gallicus Mercurius, & an se moueant Heluetij. Hæc, & similia narrationum genera, quæ apud graues personas putida sunt, nauseanti stomacho repudiat, & continuò de rebus diuinis, temperatè tamen, loquitur. Atque, vt est magnæ auctoritatis, sermones, & mentes hominum, quò vult, rapit, & in omni cœtu, non imperio sed vita atque ingenio dominatur.

Viri grauis & constantis laus.

In dictis est verax, constans in factis, aduersus facetos serius, in improbos asper, ad potentiorum obsequia rigidus, ad dissimulationem parum aptus, ad fomenta cupiditatibus hominum ministranda numquam flexibilis, ad vitia exagitanda ore & vultu compositus. Summum enim putat nefas officio vitam anteponere, & viuendi desiderio honestatem, propter quam vita expetenda est, amittere. Hæret præterea totus sibi, vel potiùs originis suæ Deo, animum impense colit, in corporis cura parcus est, quam valetudine non voluptate metitur, in orationibus creber, multus in vigiliis, magnis semper curis & cogitationibus distractus, ad summum in promouendo Dei cultu totus.

Hæc fermè in priuata vita. In concionibus spirat quam impressit moribus maiestatem. Argumentis delectatur, haud probabilibus, sed planè firmis, solidis, & quæ sint æternæ veritatis. Omnium inuentionum seminarium habet in sacris litteris collocatum, rarò peregrinam doctrinam accersit, aut si quid aspergit, cauet maximè ne ostentet; non multa Græcè dicit, aut Hebraicè, historias, imagines, γνώμας, parabolas, & cætera quæ in humaniorum litterarum sunt instrumento, vel valere iubet, vel si quid excidit, contemnendo potiùs vsurpat, quàm ostentando. Contrà insignes habet ex Prophetis, Apostolis, sed maximè ex Christi Domini sententiis locos, in quibus vim permagnam facit: hæc expendit, hæc inculcat, & quasi malleis cudit atq; imprimit pectoribus; his venatur animos, his impugnat, & tamquam machinis capit. De mysteriis, vita, factis, verbis, & morte Domini frequentissimè loquitur, & magnificentissima oratione hæc exaggerat.

Loci conionum graues.

In dispositione argumentorũ non vult videri Rhetor, de industria tractum & collocationem obscurat, vt impetu fluere, non curam olere videatur oratio; maior est enim, quàm qui minutis scholasticorum præceptis subiiciatur, artis suspicionem refugit, habet tamen artificium grande, quod pauci sciunt, sed qui hominis ingenium nouere, meliùs animaduertunt. Genus dicendi sequitur non verbis volucre & incitatum, sed pressum, acre, seuerum, sententiis adstrictum. Consulto fugit sensus sculptos, amabiles, & lasciuiosos, vernantes figuras, & delicatorum verborum violas, tum spissos & productos exitus, tum orationem numerosis legibus circum-

ſcriptam ferre non poteſt, ſaccum potiùs indueret, aut cymbalis perſonaret, quàm ſe vinciret neceſſitate ſermonis certo quodam tinnitu pueriliter exultantis. At ſi quę ſunt graues ſententiarum figuræ, quæ dicentis libertatem expromant, quæ iubeant, quæ caſtigent, quæ execrentur, has lubentiùs arripit.

Luctatur crebrò cum vitiis, crebriùs etiam cum fidei hoſtibus congreditur & in hoc dicendi argumento regnat: docet acutè, pugnat acriter, potentiſſimè connincit, inſectatur generosè, & iubet, & omnia quaſi ex tripode loquitur. In geſtu ſæpius eſt ſedatior, niſi res aliter poſtulet; multùm tamen ſe commouere, non putat eſſe grauitatis: quòd ſi his virtutibus ſtatura quoque corporis procera, & acres oculi, & maieſtas inceſſus, & ſparſi iam aliquot temporibus cani accedant, naturam dixeris ad cumulatam operis perfectionem fuiſſe veli ficatam.

AFFERVNTVR EXEMPLA iſtius grauitatis, & expendantur.

CAPVT II.

MVlta paſſim huiuſmodi ſtylo cõſcripta occurrunt in ſanctorum Patrum libris; non omnes tamen in eo dicendi genere pares fuere: ſed alij pleniùs, alij remiſſiùs videntur habuiſſe, prout varia ferebant hominum ingenia. Inter Græcos Athanaſius maximè grauis eſt: cuius vt vita fulgur, ſic oratio fulmen extitit: minus itaque floris habet, quàm cæteri, minus olet ſcholæ delicias, quàm Diuus Gregorius Nazianzenus, Baſilius, Chryſoſtomus: habet tamen orationem grandem, & ſuo animo parem.

Athanaſij grauitas.

Talia ſunt iſta in Apologia ad Conſtantium, vbi orationem orſus iſdem fermè verbis, quibus Diuus Paulus apud Agrippam Regem, in ipſo limine beatam illam Apoſtoli animam inuocat, quem interceſſorem pro ſe apud Imperatorem fieri cupit: quòd & ipſe veritatis ſit præco, & à Chriſtiano Principe, tantus Chriſtianorum Princeps auditi mereatur. Hæc autem non vaſtè, & tragicè extulit, ſed preſsè & grauiter; nam ſtatim poſt ſancti Pauli verba, percommodè ſubiicit, *Siquidem Beati Pauli verbis vtens, illum apud te meum interceſſorem facio.* In hoc autem argumento, & in aliis, vbicumque poteſt ſacras hiſtorias aſpergit, aut ſententias, vt totus videatur ſe ad hanc palæſtram conformare.

Athanaſius inuocat animam Pauli.

Deinde hoc, quod ſequitur, quàm generoſi ſpiritus! vbi calumniam de traducto apud Conſtantem fratrem Imperatore Conſtantio refellens: *Pudet* (inquit) *reuera vel diluendo de iſtare mentionem facere. Quapropter ne alys quidem percunctantibus reſpondere velim, ne iterum, dum excuſo me, ſuſpicionẽ animis relinquam.* Num putes videre te Leonem à turba canum circumuentum, quos ne dignatur quidem, ſuę generoſitatis memor, aſpicere? Mox ad ipſum conuerſus Principem: *Tuæ autem pietati magna & clara voce reſpondeo, manúque extenſa, quod didici ab Apoſtolo, Deum in meam ipſius animã teſtor.* Videant illi qui ὄρχον Demoſthenis mirantur, num & hic minus habeat grauitatis.

In Apologia ad Conſtantium.

Et cùm Ariani illi fugam & timiditatem obiicerent, quanta generoſitate oſtendit, oportuiſſe igitur ſe, ſi ex iſtorum ſententia magnanimus fieri voluiſſet, Arianam crudelitatem expleuiſſe ſuo ſanguine, & quod languorem animi aliis obiiciant, non ſtudioſi virtutis, ſed auidi cruoris. non ipſi quidem fortes, ſed in ferina læuitia leporibus timidiores.

In Apologia de fuga ſua.

Digitized by Google

Tum ibidem cùm inſectatur Arianorum vitia, non conuiciatur muliebriter, ſed affert flagitia magna & nimis teſtata. Poſtremò illud ſubiũgit, *Singuli igitur ſingulis vitiis excellunt, vna tamen omnibus in genere et communis macula eſt, quod pro hæreſi ſua, belloque in Chriſtũ, non Chriſtiani ampliùs; ſed Ariani appellãtur.*

De perſecut. ad Orthodoxos.

At verò cùm illam funeſtiſſimam tragœdiam deſcribit per ſceleratiſſimum Georgium in Eccleſiam inuectam, narratio plena eſt grauitatis, & horroris, nihil habet ambitioſæ & diffuſæ amplificationis. Ibi Virgines intaminatæ nudantur, Monachi pedibus obtriti animam efflãt, ſubijciuntur ſeruilibus flagris matronæ, ſacri baptiſmi fontibus injiciuntur flammæ, aues & nuces pineæ inter effuſam improborum lætitiam, Eccleſiarumque vaſtitatem, idolis immolantur, quæ ille ſine multa ἀυξήσει ſanctè & grauiter deplorans, longè magis credibilia facit.

Cypriani grauitas.

Inter Latinos magnam habet dicendi grauitatem ſanctus Cyprianus, qui profectò mihi videtur poſt illam ad Donatum epiſtolam mollioribus adhuc luxuriantem cincinnulis, omnes dicendi Veneres abieciſſe, totúmque ſe ad ſeuerius dicendi genus climaſſe. Nam iſta quæ dicta ſunt contra mulieres in balneis diuerſantes, cuius ſpiritus ſunt?

In adeuntes balneas, ex D. Cypr. ex diſcip. & hab. Virgin. p. 232. S. Cypr. amplificat: ſunt graues & generoſę Vellicant iſta verba, & multum habent μιζάντιος.

Quid verò quę promiſcuas balneas adeunt, quæ oculis ad libidinem curioſis, pudori ac pudicitiæ corpora dicata proſtituunt, quæ cùm viros, atque à viris nudæ vident turpiter, ac videntur, nónne ipſę illecebram vitiis præſtant? nónne ad corruptelam & iniuriam ſuam deſideria præſentium ſollicitant, & inuitant? Viderit, inquis. qua illuc mente quis veniat: mihi tantùm reficiẽdi corpuſculi cura eſt, & lauandi. Non te purgat iſta defenſio, nec laſciuię & petulantię crimen excuſat. Sordidat lauatio iſta, non abluit; nec emundat membra, ſed maculat.

Impudicè tu neminem conſpicis, ſed ipſa conſpicieris impudicè: oculos tuos turpi oblectatione non polluis, ſed dum oblectas alios, ipſa pollueris. Spectaculum de lauacro facis: theatro ſunt fœdiora quo conuenis: verecundia illic omnis exuitur, *Simul cum amictu veſtis, honor corporis ac pudor ponitur*; denotandi & contrectanda virginitas reuelatur. Iam nunc conſidera, an cùm veſtita es, verecunda ſis inter viros; talis, cui ad inuerecundiam proficit audacia nuditatis.

Sic ergo frequenter Eccleſia virgines ſuas plangit, ſic ad infames earum ac deteſtabiles fabulas ingemiſcit; ſic flos virginum extinguitur, honor continentiæ ac pudor creditur, gloria omnis ac dignitas profanatur. Sic ſe expugnator inimicus per artes ſuas inſerit: ſic inſidiis per occulta fallentibus diabolus obrepit: ſic dum ornari cultiùs, dum liberiùs euagari virgines volunt, eſſe virgines deſinunt, furtiuo dedecore corruptæ, viduæ antequam nuptæ, non mariti, ſed Chriſti, adulteræ, quàm fuerant præmiis ingentibus virgines deſtinatę, tam magna ſupplicia pro amiſſa virginitate ſenſuræ.

Mihi verò videtur, quot verba, tot ſpargi fulmina: ſenſus ſunt grandes, & heroici: Vt, *ſordidat lauatio iſta non abluit*: & *ſpectaculum, de lauacro facis*. Deinde, *ſic ergo frequenter Eccleſia Virgines ſuas plangit, ſic ad infames earum ac deteſtabiles fabulas ingemiſcit*: & cùm dixiſſet: *Illic honos exuitur cum amictu veſtis*, non addidit referri hoc ab Herodoto, hiſtoriæ libro primo, & dici in perſona Gygis, de vxore Candaulis Regis, & ſic in Græco haberi, ἅμα δὲ χιτῶνι ἐκδυομένῳ συνεκδύεται καὶ τὴν αἰδὼ γυνή. Tum Dionyſium

Notũ Herodoti dictum. ἅμα δὲ χιτῶνι ἐκδυομένῳ συνεκδύεται καὶ τὴν αἰδὼ γυνή.

by Google

Halicarnassensem, in libro περὶ ἐνθυμάτων, hæc Attico stylo reddidisse, cùm ab Herodoto Ionicè conscripta essent. Hæc enim omnia dicendi grauitatem attriuissent, & ex Episcopo fecissent Sophistam.

Generosæ præterea sunt insectationes: *Impudicè tu neminem conspicis, sed ipsa conspiceris impudicè.* Et si quæ sunt (qualis est ista) figuræ dictionis, fluunt sine vlla affectione, vt, *quæ cùm viros, atque à viris, nuda vident turpiter, ac videntur.* Tum verba grauiùs anhelata: vt pro, *Virginitatem produnt: Pudori, ac pudicitiæ dicata corpora prostituunt*, & reliqua prorsus similia.

Augustini grauitas. Affectus Augustini insignis.

Inueniuntur etiam pleraque apud Diuum Augustinum grauissimè dicta, vt de filio matrem pulsante, à Donatistis baptizato, *In maternum sanguinem fremens albis vestibus candidatur: cæditur mater carnalis, in membris quibus genuit, & pauit ingratum.* At verò Ambrosij dictum ad Calligonium, num videtur ex altâ quadam mente, & his generositatis præsidiis instructa fluere. Cùm enim hic aulicus impius fatelles audaciæ, dixisset: Tu me viuo contemnis Valentinianum; caput tibi auferam, & vitam; Retorsit vir sanctus dignam Ambrosio vocem: *Vtinam impleas, quod minaris: Ego lubens patiar, quod Episcopis tu facies quod spadones.* Sed tamen Ambrosius & Augustinus in hoc genere concionatorio, plus habent nonnumquam suauitatis & maiestatis, quàm pressæ acrimoniæ.

Ambrosij grauitas, & generositas.

Palladius in Lausiaca, sect. 25.

Magnus quoque ille Antonius licèt istius sanctæ expers esset eloquentiæ, augustæ cuiusdam grauitatis in suis sententiis reliquit vestigia, qualia sunt ista quæ Eulogio consulenti respondit: Is quippe mutilatum pauperem, & omni ope destitutum, domo exceptum per quindecim annos indulgentissimè aluerat, à quo homine scilicet ingrato contumeliis indignissimis vexabatur, quibus permotus quæsiuit ab illo Magno, an mutilatum abiiceret: Tum Antonius: *Abijcias tu eum Eulogi? at qui eum creauit, non abijcit; si tu abijcis, Deus suscitabit te meliorem, qui eum colligat*: Deinde ad mancum, maledicum, conuersus: *Mutilate, maculate, cœlo & terra indigne, non cessas cum Deo pugnare*, &c. quibus vocibus ambos quasi fulmine afflatos dimisit.

S. Antonij admirabilis grauitas.

DE ALIA SPECIE Grauitatis, quæ Maiestas dicitur.

CAPVT III.

Grauitas ὁ χάρις quæ?

EST & alia species grauium; qui in eo quidem cum prioribus cõueniunt, quòd leuia quæque & friuola declinent, spiritus habeant rerum altissimarum, ijsque lubenter innutriantur; Sed in eo differunt, quòd alijplus habeant sicci & calidi, illi plus succi & adipalis generis. Itaque amant argumenta splendida, grandia, sublimia, dicunt rationibus, non modò solidis, sed, quod magis delectat, speciosis; nec pressè quidẽ, & subtiliter & enucleatè; sed amant circuitum, & pompam, ab omni tamen redundantia & affectione seiunctam: Doctrinam nec ostentant pueriliter, nec premunt obscurè, magnas habẽt orationis diuitias, sed sine fuco habent, thesaurum sapientiæ, sensus dites, verba grandia, tractus lenissimos, figuras dignitate magis quàm venustate decoras.

Ad summum mihi videntur quasi examiæ magnitudinis balænæ ferri tranquillo mari, secúmque longos aquarum tractus & flexuosos reciprocãtium vndarum vortices agere.

Talis

Talis est nonnunquam Diui Chrysostomi stylus, vbi ab illo populari sermone lenitet assurgens vibrat se in altam mysteriorum caliginem, & arcana quædam Theologię grandiore stylo prosequitur. Talis Diuus Gregorius Nazianzenus, vbi de Deo, & sacræ doctrinæ maiestate verba facit, orationémque, non iam pressam, & adstrictam, sed paulo vberiùs explicatam fundit.

Sed maximè excellit Diuus Dionysius Areopagita: qui profectò totus in istis diuinæ naturæ nominibus perscrutandis defixus, & splendidissimarum rerum perfusus cogitationibus, incipit

Maiórque videri,
Nec mortale sonans.

Quo enim genio, hæc dicit?

Dionys. Areop. de diuin. nominib. c. 4.

Ἀλλ' ἵνα ἡμᾶς ἐν μέσῳ παραδεξαμένη διακόσμησις. Καὶ τῶν οὐρανίων ἀρχῶν, καὶ ἀποπερατώσεων αἰτία, τ' ἀγαθὸν, τῆς αὐξήσεως καὶ ἀμειώτου, καὶ ὅλως ἀναλλοιώτου ταύτης τῆς οὐσίας, καὶ τῶν ἀφθόρων, οἱ οὕτω χρὴ φάναι, τῆς παμμεγέθους οὐρανοπορείας κινήσεων, καὶ τῶν ἀστρώων τάξεων, καὶ ἐνηρτημένων, καὶ φώτων, καὶ ἱδρύσεων, καὶ τῆς ἑνίων ἀστέρων μεταβατικῆς πολυκινησίας, καὶ τῆς τῶν δύο φωσήρων, οὓς τὰ λόγια καλεῖ μεγάλους, ἀπὸ τῶν ἄκρων εἰς τὰ ἄκρα περιοδικῆς ἀποκαταστάσεως, καθ' ἃς αἱ παρ' ἡμῖν ἡμέραι καὶ νύκτες ὁρίζονται, καὶ μῆνες, καὶ ἐνιαυτοὶ μετρεῖσθαι, τάς τε χρόνου καὶ τὸν ἐν χρόνῳ κυκλικὰς κινήσεις ἀφορίζουσι καὶ ἀριθμοῦσι, καὶ πάντων, καὶ σωίχουσι.

Audis hîc bonum quod principia finésque rerum cœlestium complectitur, bonum sine incremento, sine diminutione, sine mutatione, bonũ à quo vniuersa cœlestium orbium conuersio, & astrorum leges, & pulchritudo, & lumen, & stabilitas, & multiplices cursus errantium stellarum, & solis ac lunæ reciproci circuitus, quibus dierum & noctium curricula definiuntur, & mẽses & anni, sua per vestigia redeuntes temporum vicissitudines describuntur, ordinantur, continentur.

Ego Græca intelligentibus loquor; neque enim illa vis verborum satis cõmodè Latinis auribus potest explicari, & puto multum Dionysio detrahi, quoties Latinè redditur ad verbum: Num videtur hic de Deo, & pulcherrimo eius opificio verba faciens, quasi Aquila ex hominum conspectu subductus, contentissimo volatu se in altas nubes induere, & illic inter fulminum iactus, inter niues & grandines ludere, mox inter stellas spatiari?

Dionysius Angelus loquens è turbine.

Verùm vbi Triadem illam speculatur, vbi de verbo diuino disserit, & mysteriorum diuinorum maiestatem depingit, non iam est aquila, sed Angelus quispiam loquens è turbine, aut, vt Elias, igneo curru deuectus, supra nubes, & pluuias, & ventos, & quicquid mortale est, audacissimo nisu consurgit: vt:

Idem de diuinis nominibus, c. 4.

Κατὰ δ' αὐτὸν ἡ ἀγήρατος λόγου ὑπέρκειται τ' οὐσιῶν ἡ ὑπέρουσιος ἀσεμνία, καὶ τ' νοῦν ἡ ὑπὲρ νοῦν ἐνότης· καὶ πάσης διανοίας ἀδιανόητον ὄν τὸ ὑπὲρ διάνοιαν ἦν, ἄρρητόν τε λόγῳ παντὶ τὸ ὑπὲρ λόγον ἀγαθὸν, ἑνὰς ἑνοποιὸς ἁπάσης ἑνάδος, καὶ ὑπέρουσιος οὐσία, καὶ νοῦς ἀνόητος, καὶ λόγος ἄρρητος ἀλογία, ἀνοησία, καὶ ἀσωμασία καὶ μηδὲν τ' ὄντων οὖσα.

Quæ est illa substantiarum super omnem substantiam immensitas, vnitas mentium supra omnem vnitatem, vnum illud nullo quantuscũque sit intellectu comprehensum, sed quod nec comprehendi potest, nec oratione explicari, vt pote supra omnem orationem constitutũ, vnitas vinculum omnis vnitatis, supersubstantialis substantia, intellectus inuestigabilis, verbum inenarrabile, quod totum hoc absorbet, & tebus omnibus silentium, stuporem, hæsitantiam iniicit. Nonne verba ipsa si consideres, diuinum quemdam furorem spirant eloquentiæ?

DE VITIIS CONTRARIIS *grauitati, ac primùm de leuitate Orationis.*

CAPVT IV.

HVic grauitati contraria est leuitas quædam styli puerilis, quâ qui laborant, tales plerumque deprehenduntur. Dicunt argumentis leuibus, & pictorio duntaxat inductis rationibus; quibus si guttam aspersèris, colliquescent; si quid minimùm probabilitate perculit animos, hoc statim arripiunt, nec ponderant vtrùm ceruix capiti, an pes hæreat; itaque sæpe suis telis se iugulant. Sectantur vbique iucunda; seria nec capere possunt nec amare: quærunt aurium lenocinia, carpunt vndiq; flosculos, conquisitas aliquot verborũ violas vbique aspergũt, & tristia vernanti etiam sermone sæpius explicãt. Intrudunt violentas historiis, perspergunt omnia similibus, continuãt totas orationes descriptionibus, immiscent nonnumquam leues sententias, & exclamant intempestiuè; & perperam vociferãtur, & in remissis canunt, & ostentatione futilis doctrinę pruriunt, & lasciuiunt tinnitu, & multum nugantur in omnibus.

Is igitur, qui horũ vestigiis insistit, talis est, vt nõ quęrat graues & serias ex sacro instrumento & Patribus rationes, sed putidas quãsdã nominum subtilitates, & allegorias, ex quibus leui fundamento inferat noua & incredibilia: vt, nomẽ sanctissimæ Mariæ prædictũ, & expressum ab Isaia, & id probet ex *Reuelatore arcanorũ*, qui Antonio Consuli vrbis Romæ de Matre Messiæ quærenti fertur ita respondisse, prout in spelunca duplici oranti Elias reuelauerat.

Mariæ nomen an expressum ab Isaia.

Quòd autẽ interrogasti, quo nomine Prophetissa vocetur, Maria est nomen eius. Itaque Isaias cecinit c. 9. לְמַרְבֵּה הַמִּרְשָׁה *Lemarbe hamisra*, quæ verba nihil aliud significant, quam *ad multiplicandum imperium*. Tamen frequẽter iterabit *lemarbe hamisra* nomen esse Dei Matris, ex Isaia, & si quis vrgeat, & dicat *Lemarbe hamisra* significare *amplitudinẽ imperij*, nõ, Mariã, faciet anagrãmata sine lege, & ex decem literis decerpens septem, dicet in *lemarbe hamisra* inueniri מרים שרה, id est, *Mariam Sara*, *Mariam Dominam*. Quod si quis obijciat duo *he*, parum cõgruè hîc mutari in literã *Iod*. & interponi ב *Beth*, in *Lemarbe*, quod non est in Mariæ nomine: Respondebit: Diuisa est *Iod* in duo *He*, vt nobis secreta admirabilia panderet. Quemadmodũ enim *He* ex *Daleth* & *Vau* componitur in hac figura ה Ita Rex Messias cõponitur ex diuinitate & humanitate: & sicuti hæc duo *Daleth*, ex quibus procedũt duo *Vau*, tanquã duo filij, qui ab ipsis oriũtur, hoc modo ה: Ita in substãtia Regis Messiæ inueniuntur duę filiationes: quarum vna est diuinitatis, qua Dei filius est: altera humanitatis, qua erit filius huius Prophetissæ. Et sicut harũ literarũ *Daleth*, & *Vau*, quæ conficiunt *He*, vnaquæque est abinuicẽ distincta, quamquã sit vna litera, sic enim scribitur ח: Ita in Messia substantia diuinitatis, & substantia humanitatis, quæ simul vnitæ sunt, sint vnus Messias.

Quod autẽ beth in *Lemarbe* positũ sit, ostẽdit huius Prophetissę mentẽ, & cogitationem omnẽ esse, vt suam Virginitatem conseruet. Erit enim virgo mente, & actu, quoniam per ב *beth* בתולה *bethula* id est, Virgo, significatur: Hæc si quis dicat, oracula fortasse apud imperitos dicere videbitur, sed quàm leuia sint apud graues viros quis non videt?

Prætereà vt is qui talis est stylo, etiã suis sensibus respõdeat, aucupabitur argumẽta, vbi delicatũ florẽ orationis possit ostentare, etsi minimè res postulet: Sed vt pictores imperiti fa-

Oratores imperiti cũ imperitis pictoribus comparantur.

cere ſolẽt; quę sũt in tabula præcipuæ dignitatis, vt os humanũ, aut leo rugiens, aut aper ſpumans, aut equus pernix; & ſi quid eſt ſimile; hæc parũ ſcitè exprimunt; multas autẽ roſas, & papauera, & frondes, & nugas tabulæ inſpergunt; ſic iſte, quæ in propoſita ad dicendũ materia, clara ſunt, & illuſtria, nonnũquam omittet, aut parciſſimè ſtringet, totum ſe autem ad tornandum milium conferet. Talis eſt, qui in hiſtoria purificationis nihil dicat de Chriſto oblato, de Virgine offerẽte, de Simeone, & eius Prophetia: ſed ſe in laudem columbarum, quas caſtiſſima Maria detulit, totum conijciat, & *garriat eas habuiſſe pulchrũ collum, cuius color gratus, & nitor ſplẽdidus illuceſceret, & cõtra ſolis aciẽ vegetus fulguraret, vel placidus enitesceret, & in cõtrariam gratiam variaret aſpectum, et nunc aurũ coruſcans in mellis lenẽ deprimeretur vmbrã, nunc corvina nigredine cærulum videretur.* Itẽ in hiſtoria paſſionis operosè deſcribat laternam alicuius Iudæi, & dicat fuiſſe lucum flammis collucẽtem, & ad arcendas ventorum iniurias vndiq; communitum alternis arundinibus, quas peritiſſimus artifex eleganter concimauit; fuiſſe volubilẽ quẽdam mundum, in cuius medio ſidus fulgeret, vnde vibrantes faculæ per multifore operculũ exilirẽt. Hoc quidẽ præſtitit Nonnus Panopolitanus, in metaphraſi D. Ioannis, his verbis:

Λύχνων ἐαδμύχων ἀπεμοσκιπὶς ἄλσος ἀείρων,
Ἄλσος ἔαρ δονέχιον ἀμειβομῖπ σιτάπλων,
Πυκνὰ μεσοιδήσιν χίρων κυκλώσιο τίκτων,
Ασιερίην μίμημα χαὶ ἴσιλον ὄξὺ κόσμῳ
Μιμορφωὶς ὅτι λύχνος ὁμοζυγίος ἀκὶ χάλπου
Οἶξὺ φάος πολυωπὸν ὑπὸ σκίπας ἴκποδι πέμπων,
Ἀκροφαὶς σιλάγξι πολυχρόνι, ἀλλὰ μόνον πῦρ.

Sed ingenioſo Poëtæ danda eſt venia, qui in ſuo ludit artificio.

DE SICCIS.

CAPVT V.

Oratores ſicci qui?

SVnt verò, qui dum iſtas ineptias religioſiùs fugiũt, in contrarium vitium Siccitatis deflectunt, & in quamdam ſtyli maciem incidunt, quæ generoſæ vbertatis ſibi totam corrumpit orationem.

Illi igitur toti ſunt oſſei, nihil adipalis generis, nihil medullarum habent; ſed ſenſus verecundos, mediocres, attritos; nihil vnquam ingenij calore fundunt audacius, & ſi quid exiliat, ſtatim opprimunt: Nullos lætiores attrectant locos, nihil ex manſuetiorum Muſarum condimentis delibant, nihil in eis ex antiquis hiſtoriis accerſitum, nihil ex ſimilium varia opulentia vſurpatum, nihil ex multiplici ſcientiarum inſtrumento affluit. Verſantur in ſanis quidem rationibus, ſed iis admodum tritis & communibus.

Præterea tota oratio eſt cõſiderata, exilis, meticuloſa, exanguis, ſine colore, ſine ſucco, ſine ornatu, vix inuenias ſtimulum, vix illecebram, vix vllam animæ fibulam, ex quo vagus & languens auditor ad huiuſmodi orationes nauſeat. Talia plerumque occurrunt in homiliis ſcriptorum aliquot Eccleſiaſticorum poſterioris notæ, vt ſi oratio tota his Druthmari verbis continuaretur:

Loquente Domino turbis ſalutem animarum, venit quidam Princeps Iudæorum, qui quia ſapiens erat in lege, Archiſynagogus, id eſt, Princeps Synagogæ, vocabatur, quia in eorum congregationibus propter ſuam peritiam magiſter erat: & quia nobilis erat, etiam nomen indicatur ab aliis Euangeliſtis, dicentibus; cui nomen erat Iairus: hæc (inquam)

oratio quæ in rerum minutarum explicatione pedetētim insistit, sine sē-suum splendore, sine nota recondita, sine delectu verborum, adhibita deinde modica aliqua paræneſi, aut vitiorum insectatione, & omnia fermè stylo narratiuo percurrit, sobria quidem est, (neque enim iuueniles habet errores audaciæ,) sed tota sicca est, & exanguis, quam attentio rarò consequitur.

Sicci vt differant à grauibus primi generis.

Verùm dices: Neque istas orationis quas cōmemorasti diuitias, inesse primi generis grauibus voluisti, quos tamen nemo non in magnis oratoribus numerat. Fateor equidem tales esse vt adscititia consultò fugiant ornamenta, sed habent vim quamdam mentis ineluctabilem, quæ ferit animos ex abdito, & violentum quasi tyrannidis lenocinium in alieno figit pectore.

Graues oratores in quo admirabiles.

Itaque miramur, nos si quando huiusmodi oratores audiuimus, vehementer affici, cùm tamen ea quæ ipsi dixerunt, memoria relegimus, non multas inuenimus Patrum sententias, non subtiles locorum interpretationes, non ex libris incredibilium historias, non tornum, & Myrothecia Rhetorum, sed tamen tenemur admiratione oppressi, & quid tantum miremur, nescimus; sed hoc magnæ admirationis instar est quod nescimus; & certè oportet virtutem esse quandam tanto maiorem, quanto occultior est.

Talem fuisse Demosthenis eloquentiam notaui in superioribus libris ex Longino: multis quidem partibus superabatur ab Hyperide, ornamentis quibusdam, & quasi condimentis eloquentiæ; sed grauitate & indomito robore orationis, & ipsum & omnes absorbebat. Inde plausus, inde hominum admiratio: neque enim cætera animalia quantumuis pulchra, & velocia, & callida tantum admiramur quantum vnius Leonis maiestatem: sic ista grauitas, etiam leuioribus ornamentis destituta, nuda, & simplex, nos vehementiùs afficit quàm cætera.

Hoc autem imperiosum, vt ita dicam, philtrum sicci non habent, sed vt veterum illorum & maximè rudium artificum statuæ, horrorem quemdam incultum, & quasi corpus osseum præferunt orationis; cui nisi neruos, & succum, & sanguinem, & colorem addiderint, nunquam ad vllam dicendi virtutem efflorescent.

DE VEHEMENTIBVS, qui in laudato charactere versantur.

CAPVT VI.

Concionatoris Vehemētis character.

VEhementia est vigor quidam acerrimus dicēdi. Vehemētes autem tales fermè sunt: Affines videntur grauium maximè primi generis: nam & mentem habent generoso quasi fœtam semine, & in nobilibus desudant argumentis, & sententiarum grauitate mirificè delectantur: Sed hoc habent præcipuum, quòd commotiores sunt, & verbis efferuescentibus magis volucres. Nec mirum: nam plurimum habent calidi atque incensi, sūntque natura leonibus persimiles. Non amant pompam, aut delicias, mollitiemque sermonis, non lubenter versantur in Panegyricorum floribus, sed toti nati sunt ad pugnas & congressus armorum. Campum autem sibi delegerunt præstantissimum; In eo se exercent sæpius, sudant alacriùs, versantur vtiliùs. Illic vt sempiterni Dei equites ignei lucent in coccinis, non purpura sed Dei amore flagrantibus: Tunc verbi diuini gladio accincti, pugnāt comminus eminus feriūt, amputant, concidunt, & mirificas in illo quasi Virtutis amphitheatro referunt victorias.

Primùm videas eos aliquando in

dicendi principiis exalbescere, dum se parant, & vires colligunt, & animos exstimulant, mox vbi efferbuere, tum vultus ardet, tum igneſcunt oculi, tum vibrant manus, tum rigent etiam pleriſque capilli, vt furentibus apris ſetæ; tum vox tonat, tum quot motus corporis, tot tela ſunt.

Fulmina vehemētiū oratorum.

Atque vt halitus velox & inflammatus, in frigida nube fertur, volitat, luctatur, mox eam, qua parte ſubtilior eſt, diffringit, & vaſto impetu labitur in terras: ſic in eorum oratione videntur aliquando verba, & ſententiæ trudi, collidere ſenſimque inardeſcere. Vident omnes arcum intentum; quid feriat, expectant; mox infeſto turbine erumpunt ſagittæ, vel potiùs fulmina, & in quodcumque vitium exagitandum ſe conieceriſt, huic ceruices elidunt. Inde trepidant, *queis frigida mens eſt criminibus*, & pallent, & conniuent, tanquam ad fulgura. Sæpe etiam aliquos ad hanc orationis vehementiam, cùm ampliùs ferre non poſſent, tanquam ſagittis confixos ingemuiſſe, alios dolore, quem ex flagitiis conceperant, eodem temporis veſtigio exanimatos priſcæ narrant hiſtoriæ.

Hanc vim tantam & tam acrem non Martis rutilus fulgor, ſed Dei mouentis ſpiritus accendit, famulatur autem natura acris, & velox, & vultus, qui plus habeat horroris, quàm ſuauitatis, & vox plena, & firma latera, & micantes oculi; & totum actionis pondus; congruunt etiam verba velociùs vibrata, ſententiæ fortes, generoſæ, vellicantes, figuræ non molles, & delicatæ, ſed aſperæ, & truces, vt ſunt exclamationes, ἐπαρὰς, execrationes, commminationes, & cætera id genus.

Ex multis exemplis deligam vnum & alterum ex D. Cypriano. Primum eſt quo crimen Apoſtatarum, qui idolis immolarant, inſectatur his verbis:

Ex D. Cypr. de lapſis.

Exciderunt quibuſdam, prò nefas, omnia, & de memoria receſſerunt. Non expectauerunt ſaltem, vt interrogati negarent, vt thus accenderent apprehenſi. Ante aciem multi victi, ſine congreſſione proſtrati, nec hoc ſibi reliquerunt, vt ſacrificare Idolis viderentur inuiti. Vltro ad forum currere, ad mortem ſponte properare; quaſi hoc olim cuperent, quaſi amplecterentur occaſionem datam, quam ſemper optaſſent. Quid illi, qui à magiſtratibus veſpera vrgente dilati ſunt? quòd ne eorum differretur interitus, etiam rogauerūt? quam vim poteſt talis obtendere, qua crimen ſuum purget, cùm vim magis ipſe fecerit vt periret? Nonne quando ad Capitolium ſponte ventum eſt, quando vltro ad obſequium diri facinoris acceſſum eſt, labauit greſſus, caligauit aſpectus, tremuerunt viſcera, brachia conciderunt? Nonne ſenſus obſtupuit, lingua hæſit, ſermo defecit? ſtare illic potuit Dei ſeruus, & loqui, & renunciare Chriſto, qui iam Diabolo renunciarat, & ſæculo? Nonne ara illa, quo morituru acceſſit, rogus illi fuit?

Grauis oratio.

Hęc ipſas, & vibrata.

Sententiæ plena maieſtatis.

Nonne Diabolo altare, quod fœtore tetro fumare ac redolere conſpexerat, velut funus & buſtum vitæ ſuæ horrere ac fugere debebat? Quid hoſtiam tecum miſer, quid victimam ſupplicaturus imponis? ipſe ad aras hoſtia, victima ipſe veniſti, immolaſti illic ſalutem tuam, ſpem tuam, fidem tuam, funeſtis illis ignibus concremaſti: Ac multis proprius interitus ſatis non fuit: hortamentis mutuis in exitum ſuum populus impulſus eſt: mors inuicem letali poculo propinata eſt. Ac ne quid deeſſet ad criminis cumulum, infantes quoque parentum manibus vel impoſiti, vel attracti, amiſerunt paruuli, quod in primo ſtatim natiuita-

Sēſus egregii, & vberes. S. Cypriani.

tis exordio fuerant consecuti.

Nonne illi cùm iudicij dies venerit, dicent: Nos nihil fecimus, nec derelicto cibo & poculo Domini ad profana contagia sponte properauimus: perdidit nos aliena perfidia, parentes sensimus parricidas. Illi nobis Ecclesiam matrem Deum negauerunt, vt dum parui, & improuidi, & tanti facinoris ignari, per alios ad consortium criminum iungimur, aliena fraude caperemur: Nec est pròh dolor iusta aliqua & grauis causa, quæ tantum facinus excusset: relinquenda erat patria, & patrimonij facienda iactura. Cui enim nascenti atque morienti non relinquenda quandoque patria, & patrimonij sui facienda iactura est? vt Christus non relinquatur, salutis ac sedis æternæ iactura timeatur.

Sermocinatio parvulorũ appositè facta à D. Cypriano.

Numne si bene consideretur hæc oratio, tota est adamantina: Numne *perrumpere amat saxa potentius Ictu fulmineo?*

Primùm quàm grauiter criminis turpitudinem exponit, & auget ab adiunctis, impij puta operis celeritate. *Exciderunt quibusdam, Proh nefas! omnia*, & illud, *Ante aciem victi, sine congressione prostrati*, præludit fulmini: mox erumpit, *numne labauit gressus, caligauit aspectus, tremuerunt viscera, brachia conciderũt*, &c. Deinde, *Ipse ad aras hostia, victima ipse venisti, immolasti illic salutem tuam*, &c. Postremo quàm aptè facta illa sermocinatio parvulorum apud Dei tribunal lamentantium, sibi parentes fuisse parricidas, & tenerorum iugulo nihil commeritorum, feralem sicam impressisse.

Ex D. Cypriano de disc pl & habitu virginum.

Alterum exemplum est in libro de disciplina, & habitu Virginum, vbi luxum vestium, & fucum mulierum carpit non molli brachio.

Quis non id execretur & fugiat, quod alij fuerit exitio? Quis id appetat, & assumat, quod ad necem alterius pro gladio fuerit, & telo? Si hausto poculo moreretur, qui biberat, venenum scires esse, quod ille potauit. Si accepto cibo, qui acceperat, interiret; scires esse letale quod acceptum potuit occidere, nec ederes inde, nec biberes, vnde interiisse alios antè conspiceres.

Nunc quanta ignorantia veri est, animi quanta demẽtia, id velle quod & nocuerit semper, & noceat: & putare quòd inde ipsa non pereas, vnde alios periisse cognoscas? Neque enim Deus coccineas aut purpureas oues fecit, aut herbarum succis & conchyliis tingere, & colorare lanas docuit: nec distinctis auro lapillis, & margaritis, contexta serie, & numerosa compage digestis, monilia instituit, quibus ceruicem, quam fecit, absconderes, vt operiatur illud quod Deus in homine formauit, & conspiciatur id desuper quod Diabolus adinuenit. An vulnera inferti auribus Deus voluit, quibus innocens adhuc infantia, & mali sæcularis ignara crucietur, vt postea de aurium cicatricibus, & cauernis pretiosa grana dependeant grauia, & si non suo pondere, mercium quantitate? quæ omnia peccatores & apostatæ Angeli suis artibus prodiderunt, quando ad terrena contagia deuoluti, à cœlesti vigore recesserunt.

Cypriani hæc oratio non est facta malleo, sed animata.

Inaurium luxus castigatur.

Illi & oculos circumducto nigrore fucare, & genas mendacio roboris inficere, & mutare adulterinis coloribus crimen, & expugnare omnem oris & capitis veritatem corruptelæ suæ impugnatione docuerunt. Et quidem isto in loco pro timore, quem nobis fides suggerit, pro dilectione quam fraternitas exigit, non virgines tantùm aut viduas, sed & nuptas puto & omnes omnino fœminas admonendas, quod opus Dei, & factura eius, & plastica adulterari nullo modo debeat, adhibito flauo colore, vel nigro puluere, vel rubo-

Fucus egregiè reprehenditur.

Digitized by Google

re, aut quolibet denique lineamenta natiua corrumpente medicamine. Dicit Deus, *faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram*: & audet quisquam mutare, & inuertere quod Deus fecit?

Grauis, & vehemens oratio.

Manus Deo inferunt, quando id quod ille formauit, reformare & transfigurare contendunt, nescientes quia opus Dei est omne, quod nascitur, Diaboli quodcumque mutatur. Si quis pingẽdi artifex vultum alicuius & speciem, & corporis qualitatem æmulo colore signasset, & signato iam consummatoque simulachro, manus alius inferret, vt iam formata, iam picta, quasi peritior reformaret, grauis prioris artificis iniuria & iusta indignatio videretur. Tu te existimas impune laturam tam improbæ temeritatis audaciam, Dei artificis offensam?

A simili.

Vt enim impudica circa homines, & incesta fucis lenocinantibus non sis, corruptis violatisque quæ Dei sunt, peior adultera detineris. Quòd ornari te putas, quòd putas comi, impugnatio est ista diuini operis, prævaricatio est veritatis. Monentis Apostoli vox est, *expurgate vetus fermentũ, vt sitis noua cõsperſio, sicut estis azymi: nã & pascha nostrum immolatus est Christus: itaq; festa celebremus, non infermento vetere, neque in fermento malitiæ, et nequitiæ, sed in azymis sinceritatis & veritatis.*

Num synceritas perseuerat, & veritas, quando quæ sincera sunt, polluuntur colorum adulterijs, & medicaminum fucis in mendacium vera mutantur? Dominus tuus dicit: *Non potes facere capillum vnum album, aut nigrum: & tu ad vincendam Domini tui vocem vis te esse potiorem?*

Animaduerte generosæ mentis acrimoniã.

Audaci conatu & sacrilego contemptu crines tuos inficis, malo præsagio futurorum, capillos iam tibi flammeos auspicaris, & peccas, prò nefas, capite, id est, corporis parte meliore: & cùm scriptum sit de Domino: Caput autem eius, & capilli erant albi velut lana, aut nix; tu execraris canitiem, detestaris alborem, qui sit ad Domini caput similis? Non metuis oro quæ talis es, ne cùm resurrectionis dies venerit, artifex tuus te non recognoscat, & ad sua præmia & promissa venientem remoueat, & excludat? Increpans vigore censoris & iudicis, dicat: opus hoc meum non est, nec imago hæc nostra est; cutem falso medicamine polluisti, crimẽ adultero colore mutasti, expugnata est mendacio facies, figura corrupta est, vultus alienus est, Deum videre non poteris, quando oculi tui non sunt quos Deus fecit, sed quos Diabolus infecit. Illum tu sectata es, rutilos atque depictos oculos serpentis imitata es, de inimico tuo compta, cum illo pariter & arsura.

Quàm grauis & pugnax initio est hæc oratio. Quis non id execretur, & fugiat quod alij fuerit exitio? & id quidem apertis similibus euincit. Deinde hoc præclarè infertur: *Neque enim Deus coccineas aut purpureas oues fecit*: quod manifestè expressum est ex Tertulliano. Magna autẽ ars in eo est, quòd in describẽdo hoc muliebri fuco non mollioribus vtitur orationis cincinnulis, ne vim & impressionem argumentorum delicatæ dictionis aucupiis infringat. Tandem fulminat hæc oratio: *Dicit Deus, faciamus hominem ad similitudinem, & imaginem nostram: & audet quisquam mutare & inuertere quod Deus fecit? Manus Deo inferunt, id quod ille formauit; reformare et transfigurare contendunt.* Ad summum illud quod in extremo posuit, ingeniosæ etiam vehementiæ: *Malo præsagio futurorum, capillos iam tibi flammeos auspicaris.*

Digitized by Google

DE LENTIS ET DEFORmibus quæ vehementiæ auerſantur.

CAPVT VII.

HVic virtuti duo aduerſantur vitia, vnum eſt in defectu, alterum in exceſſu, lentitudo deficit, excedit inſana deformitas. Eſt igitur lentitudo, lãguor orationis vbi incitata eſſe debeat; lentus autem talis eſt, qui ſiue ita cõſtitutus eſt à natura, ſiue ætatis ingraueſcentis vitio, refringi ſibi ſtimulos ingenij ardorémque reſtingui ſentit. Itaque tardè res concipit, parum explicatè diſtinguit, minus etiam feliciter inuenit: Tum ſubſiſtit, & in continuatione verborum adhæreſcit, & mutila ſæpe atque amputata loquitur, nec dicẽdo multò magis ſe commouet, quàm ſi marmorea eſſet ſtatua; nec vultus vllam habet varietatem, nec micantium oculorum loquentes illecebras, nec flexus corporis, nec manus concinnam moderationem: quo fit vt ad dicendum maximè infelix ſit & ineptus. Longè differt à lenta, ſedata illa & mitis oratio quæ perſonas graues, vt Principes, ſenes, doctores, ſuperiores ad ſummum decet, qui non ſolent eſſe commotiores in dicendo, niſi argumenti nouitas aliud poſtulet, ſed ex tranquilla quadam mente ponderoſam ac veluti *ἐκ πηλοῦ τινος παλαιστικοῦ* fundunt orationem.

Vide Senec. epiſt. 40.

Contrarij ſunt iſtis omnino illi, quos Diuus Auguſtinus in doctrina Chriſtiana vocat, *vaſtos & deformes*. Sunt autem fermè valentiſſimis viribus prædíti, lateribus firmis, voce grandi, & meſſoria, ſed parum ſuaui, vt quæ inſtar plauſtri male delibuti ſtrideat. In quamcumque partem ſe coniecerint, ſunt motus impotentiſſimi, nam ſpumant, & ſudant, & mugiunt, & tum frontem feriunt, tum pulpitum, & omnia corporis membra videntur velle diuellere, atque in aſtantes ſpargere; rapiuntur autem ab affectu tanquam ab impotenti equo, & planè indomito, nec iam ſunt ſui compotes. Et quia parum habent ſæpe doctrinæ, aut palæſtræ, dicunt oratione tumultuaria, diſcerptis ſententiis, dictione plebeia, rudi, inquinata, ſine vi, ſine ſale, ſine nitore, & nihil magnum habent præter anhelitum. Rari huiuſmodi inueniuntur, niſi qui nunquam mitiori ſcholâ fuerint dedolati, & ſe totos naturæ vaſtitati permiſere.

DE AVSTERIS QVORVM character non illaudatus.

CAPVT VIII.

ESt & character quiſpiam auſterus, horror ſcilicet dicendi, & nullis leuioribus decocta condimentis acerbitas. Auſterus autem talis eſt, qui primùm rigorem quemdam habet ingenij; quem ſi nulla mollior imbuit conſuetudo, aut diſciplina perpoliuit, euadit in quandam aſperitatem humanæ conſuetudini non ſatis tolerabilem. Eſt autem is fermè ſanctis moribus, amans ſolitudinis, ſibi ipſi atrox, & durus, ad voluptatis blandimenta ferreus, oppreſſis quadam *ἀπαθείᾳ* ſenſibus, vt, qui vix parabili victu & neceſſitate naturæ defungatur. Is igitur cùm ad hominum vitam conſuetudinémque profluxerit, quaſi in alium orbem venerit, ferre non poteſt ſi quid cuipiam humanitus exciderit, ſed ſtomachatur, & vehementer ſuccenſet, & omnia ſuo ingenio ſuáque diſciplina metitur. Tum ſi quempiam ridentem viderit, exclamat vt Abbas ille anónymus in vita Patrum: *Corã cælo & terra ratione totius vitæ noſtræ dicturi ſumus; et tu rides*; & ſi quis de

de mensa sermonem inferat, ait, *Virtutis cibum esse ieiunium*. Hæc priuatim.

In concionibus, & scriptis, præfert mœstitiam quandam orationis, & sæpissimè de morte, & iudicio, & inferis verba facit; tum in vitia seuerissimos aculeos distringit, & nunquam sine querela dicit: si quæ mulierecula comit se elegantiùs, si stridulos habet calceos, si fluentes lacinias, hoc illi argumentum est, hoc seuerè obiurgat, hoc auget, & exaggerat, tũ collapsam esse dicit veterem disciplinam, exisse de animis pudorem, de corporibus pudicitiam, & ima summis permixta.

Talis est plerumque Tertulliani stylus, nimis atrox & horridus, vt, qui frangere omnia non sanare velle videatur: qua autem austeritate exagitat ornatum mulierum, testis est liber de cultu fœminarum, vbi inter cætera in hæc erumpit:

Cap. 7. Quid crinibus vestris quiescere nõ licet, modò substrictis, modò relaxatis: modò suscitatis, modò elisis? Aliæ gestiunt in cincinnis coercere, aliæ vt vagæ & volucres elabantur, non bona simplicitate: Affigitis præterea nescio quas enormitates sutilium atque textilium capillamentorum, nunc in galeri modum, quasi vaginam capitis, & operculum verticis, nunc in ceruicem retro suggestum. Mirum quòd contra Domini præcepta contenditur. Ad mensuram neminem sibi adijcere posse pronunciatum est. Vos planè adijcitis ad pondus collyridas quasdam, scutorum vmbilicos ceruicibus adstruendo. Si non pudet enormitatis, pudeat inquinamenti: Ne exuuias alieni capitis forsitan immundi, forsan nocentis, & gehennæ destinati, Christiano capiti suppares. Deinde:

Atque vtinam miserrimus ego, in illo die Christianæ exultationis, vel inter calcanea vestra caput eleuem, videre, an cum cerussa & purpurissо, & croco, & in illo ambitu capitis resurgatis: an taliter expictam Angeli in nebula subleuent obuiam Christo. ☞ Nescio an manus spathalio circumdari solita, in duritia catenæ stupescere sustineat.

Nescio an crus de perisцelio in neruum se patiatur arctari. Timeo ceruicem, ne margaritarum & smaragdorum laqueis occupata, locum spathæ non det. Item: Tertull. de cultu fœmin. c. 13.

Ipsa concupiscentia non latendi, non est pudica; patitur aliquid quod Virginis non sit, studium placendi vtique & viris. Tum in oratione de Idololatria, cùm artifices ab eo quæstu, quem ex idolis colligebant, auocaret: *Non habeo*, dixit, *vnde viuam; fides famem non timet.* De vel. Virg. c. 12.

Saluianus eundem fermè habet characterem; vt lib. 5. vbi sic insectatur pseudomonachos: Atque hoc videlicet laici tantummodo, non quidam etiam clericorum; seculares tãtummodo, non multi etiam religiosi imò sub specie religionis vitiis secularibus mancipati: qui scilicet post veterum flagitiorum probra & crimina titulo sanctitatis sibimet inscripto, non conuersatione alij, sed professione, nomen tantùm demutauêre, non vitam; & summam diuini cultus, habitum magis quàm actum existimantes, vestem tantummodo exuêre, non mentem. Vnde illi se minore inuidia criminosos putant, qui cùm pœnitentiam quasi egisse dicantur, sicut mores pristinos ita etiam habitum non relinquũt? Nam taliter fermè omnia agunt, vt eos non tam putes antea pœnitentiam criminum egisse, quàm postea ipsius pœnitentiæ pœnitere: nec tam priùs pœnituisse quòd malè vixerint, quã postea quòd se promiserint bene esse victuros. Sciunt me verum loqui, & testimonium mihi etiam cõscientia sua dicunt, cùm multi alij tum præcipuè illi nouorum honorum re-

ligiosi ambitores, & post acceptum pœnitentiæ nomen, amplissimæ ac priùs non habitæ potestatis emptores: adeo non seculares tantùm, sed plus etiam quàm sæculares esse voluerunt, vt non sufficeret eis quod antè fuerant, nisi plus essent postea quàm fuissent. Quomodo igitur tales isti pœnitentiam se egisse non pœnitent? Sicut etiam illi de conuersione ac Deo aliquid cogitasse, qui à coniugibus propriis abstinentes, à rerum alienarum persuasione non abstinent; & cùm profiteantur continentiam corporum, in incontinentiam debacchantur animorum? Nouum prorsus conuersionis genus, licita non faciunt, & illicita committunt. Temperant à concubitu, & non temperant à rapina. Quid agis stulta persuasio? peccata interdixit Deus, non matrimonia; non conueniunt vestris studiis facta vestra: non debetis esse amici criminum, qui dicitis vos sectatores esse virtutum. Præposterum est quod agitis, non est hoc conuersio, sed aduersio: quia iampridem, vt fama est, opus etiam honesti matrimonij reliquistis: tandem à scelere cessate. Et quidem iustum est, vt ab omni scelere, sed tamen si non ab omni, quia hoc fortasse datum & impossibile esse creditis, certè vel à maximo & prodigioso.

Quàm autem hæc sunt grauia, quæ de tributis pauperum eodem libro disputat?

Illud indignius ac pœnalius, quòd omnium onus non omnes sustinent: imò quòd pauperculos homines tributa diuitum premunt, & infirmiores ferunt sarcinas fortiorum: nec alia causa hæc sit quòd sustinere non possint, nisi quia maior est miserorum sarcina quàm facultas. Res diuersissimas dissimilésque patiuntur, inuidiam, & egestatem. Inuidia est enim in solutione, egestas in facultate. Si respicias quod defendũt, abundare arbitreris: si respicias quod habent, egere reperies. Quis æstimare rem huius iniquitatis potest? Solutionem sustinent diuitum, & indigentiam medicorum. Plus multo est quod dicturus sum, adiectiones tributarias ipsi interdum diuites faciunt, pro quibus pauperes soluunt. Sed dicas, cùm ipsorum maximus census sit, & ipsorum maximæ pensiones, quomodo id fieri potest vt ipsis sibi augere debitum velint? neque ego id dico quòd sibi augeant. Nam & ideo augent, quia non sibi augent. Dicam quomodo. Veniunt plerumque noui nuncij, noui epistolarij à summis sublimitatibus missi, qui commendantur illustribus paucis ad exitia plurimorum. Decernũtur his noua munera, decernuntur nouæ indictiones, decernunt potentes, quod soluant pauperes: decernit gratia diuitum, quod pendat turba miserorum. Ipsi enim in nullo sentiunt quod decernunt. Sed non possunt, inquis, non honorari, & liberaliùs accipi, qui fuerint à maioribus missi. Estote ergo vos, diuites, primi in conferendo, qui estis primi in decernendo: Estote primi in largitate rerum, qui primi estis in liberalitate verborum. Qui das de meo, da & de tuo: tametsi rectissimè quisquis illes es, qui solus vis capere gratiam, solus patereris expensam. Sed adquiescimus pauperes vestræ diuites voluntati: quod pauci iubetis, soluamus omnes. Quid tam iustum, quid tam humanum? Grauant nos nouis debitis decreta vestra, facite saltem debitum ipsum, vobis nobiscum esse commune. Quid enim iniquius esse aut indignius potest, quàm vt soli sitis immunes à debito, qui cunctos facitis debitores? Et quidem miserrimi pauperes sic totum hoc, quod diximus, soluunt; quod quare vel qua ratione soluant penitus ignorant. Cui enim licet discutere cur soluatur, aut cui permitti-

tur explorare quid debeat? sed tunc id euidentissimè proditur, cùm inuicem sibi diuites irascuntur, cùm indignantur aliqui eorum, quòd sine consilio aut tractatu suo aliqua decreta sint: tunc à quibusdam eorum audias dici: ô facinus indignum, duo aut tres statuunt quod multos necet: à paucis decernitur, quod à multis miseris dependatur. Honori enim suo vnusquisque diuitum præstat, vt nolit aliquid se absente decerni; non iustitiæ, vt iniqua nolit se præsente constitui. Denique quod in aliis reprehenderunt, ipsi postea aut pro contemptus pręteriti vltione, aut pro potestatis præsumptione constituunt. Ac per hos infelicissimi pauperes sic sunt quasi inter concertantes procellas in medio mari positi; nunc istorum scilicet, nunc illorum fluctibus obruuntur.

Hæc ille vt plurimùm austerè. Itaque vbi alius qui suauiter diceret, blandè se insinuaret hominum mentibus, per cuniculos oppugnationem moliretur vitiorum, & sæpe habitâ ratione humanæ imbecillitatis nonnihil indulgeret, compateretur, amanter moneret, cautiones & præsidia aduersus errores summa facilitate præscriberet: Qui austerè dicit, sola vi nititur, vbique cauterium & chirurgiam adhibet, rarò fomentis vtitur.

Hæc ratio tractandi animi humani non adeo felix est; pauci enim inueniuntur apud quos ita agere conueniat, & quos ista remedia non magis vlcerent, quàm curent. Itaque præclarissimè monet D. Augustinus.

Non aspere, non duriter, non modo imperioso ista tolluntur, magis docendo quàm iubendo, magis monendo quàm minando; addit, *& nos ipsi in nostra potestate, sed Deus in nostro sermone timeatur.*

August. epist. 64.

DE EXCESSV AVSTERItatis, et agresti Charactere.

CAPVT IX.

VErùm austeritas suam prætexit aliquando excusationem, fortasse nõ iniustam; nam boni multum habet, vt quæ plurimum sæpe præ se ferat grauitatis. Sed aliud est dicendi genus in austeritatis excessu positum, quod agreste nominatur, & illud quidem deterrimum; continet enim obiurgationes sine ratione, & modo.

Agrestis igitur talis est, qui præterquam quòd vastus & deformis est, habet quãdam naturæ ferociam, & animi prope effrænati rabiosulas emissiones: vt qui non amore & studio virtutis, aut ex officij ratione reprehendit, sed prauo quidem stomachi morbo, & qui non Deum offensum doleat, sed priuatis iniuriis aut commodis omnia metiatur. Itaque irascitur, & excandescit, si auditores minùs auscultent aut reuereantur. Si quid in suis hortis direptum, si quid ex vtẽsilibus furto subductum, si quid pecuniæ quam sperabat, excidit, aut aliquo modo læsus est, inuectiuas habet subrusticas in latrones, & apertè cõuiciatur: canes, molossos, & lupos, & tigres, & lycanthropos, aut quid simile per cõtumeliam homines appellans. Hæc quidem loquentia tota canina est, & longè à sacrorum oratorum virtute disiuncta.

DE DELICATIS ET ASsentatoriis, & quàm periculosa sit hæc dicendi forma.

CAPVT X.

IN contrariis militant castris blandi & faceti, & periculosissimè

Digitized by Google

quidem militant in sinu voluptatis, & deliciarum. Quo in genere fuerunt Principes aliquot Arrianorum, & sunt etiam hodie molliores hæretici. Tales igitur sunt qui specie corporis pulchelli, cultu ipso magis decoro quàm viros deceat, instructi, rerum omnium copia affluentes, ad delicatiores assentatiunculas, & aurium lenocinia compositi, toti sunt mellei, toti byssinis verbis opulenti: austera igitur quælibet fugiũt, grandes illas & atroces Prophetarum sententias, quibus minæ & terrores intentãtur mortalibus, de suis chartis expungunt, rarò de morte & inferis sermones inferunt; vel si quid necessariò de iis dicendum sit, mortem credo (vt olim Ægyptij) facient argenteam, & eius spiculum aureũ, gemmisque distinctum; ne si tristius spectrum fuerit, ipsi, qui hæc audiũt, in morbum incidant. Tum inferos etiam vernanti oratione prosequentur, & Phlegethontis cirros igneos more Poëtarum ludentes depingent.

Mortis spiculum aureum faciũt delicati oratores.

Sed omissis his sermonibus, vt qui etiam nimis videantur austeri; si quid apud Ethnicos auctores molle, delicatum, vernans, pictum, effluens, calamistratum; hoc totum sibi deberi putabunt, & consectabuntur quidem fabulas, quæ multum admirationis habeant, & fabulis adtexent verba recèns cusa, inter cathedras molliores, & nonnihil etiam vnguentis delibuta: tum verbis adstruent numeros, quibus ne Malthuinus quidem molliores habuit.

Nil tum opus erit, vt vngues mordeant, aut frontem feriant, cùm vox leniſſimo tinnitu tota procurret tanquam ad sonum tibiarum, nisi fortè interdum aspergantur aliqui affectus ex Ouidij Metamorphosi, & Heroidum Epistolis perquam lamentabiles; vbi Ariadne de Thesei perfidia queratur, & Venus Adonidem lugeat: cùm erit opus delicatissimo quodam linteo, coq; apprimè vnguentato, vt sudorem excipiat, qui ex tam delicatis membris in hac orationis palæstra fluxerit.

Non erit hîc expectandum vt de pœnitentia dicant, & ieiunio; nam & illi Pœnitentiam odère tanquam furiam ex vetere tragœdia, & ieiunium perhorrescunt, vt olim pueri Manducum. Nec mirum: nam ex eorum sensu vna lacrymula, quæ fortè ex alicuius mulierculæ oculis inter præclaros illos affectus stillabit, restinguet omnia inferorum busta. Ieiunio autem quid opus est, quo canes exanimantur (inquiunt) & relegant in insulas Hypocritarum?

At cùm de vitiis agunt, parũ abest quin Deos faciant, sicut & multa fecit antiquitas, quæ nondum tamen erat ingenio tam sagaci & perpolito. Quòd si meticulosos aliquot adhuc reclamante conscientiâ terreant, *sint omnia protinus alba.* Et hæresis dicatur zelus, & stoliditas ingenium, & Epicurea vita, libertas: quid enim facilius est quàm personatos inducere in scenam errores? Et si adeo turpia sint, vt colorem non admittant, certè dicetur, esse peccatum, naturæ quoddam profluuium, quod totum Christi sanguine abstersum est, nec pietatis nostræ eget instrumento: sic igitur miseri perdunt, & perduntur. *Væ, qui consuunt pulvillos sub omni cubito manus, & faciunt cervicalia sub capite vniuersæ ætatis ad capiendas animas.*

Adulatoriũ concionandi genus reprehenditur. Ezech. 13.

DE FACETIS, ET AN FACETIA Christianos oratores deceant.

CAPVT XI.

PRoximum blandis facetorum genus, quod est à Catholici doctoris maiestate perquam alienum, hæreticis tamen admodum familiare. Nam cùm ad restinguendos omnes pietatis igniculos,

& rerum diuinarum sensum stirpitus de humanis euellendum pectoribus

Facetiæ, ars Comi. Comi artes sint potentissimæ, hoc primùm excogitauit Dæmon, vt per sacratum ceremoniarum irrisionem, turpesque facetias, ad hæresim spargendam sibi viam communiret, tum easdem iam disseminato errore constanter retineret. Itaque omnes fermè hæreticorum ministri sunt ineptè faceti, & proteruè dicaces, auéntque sæpe ludere, & rancidos aliquot iocos spargere, in claues Ecclesiæ, & Petri cathedram, & summi Pontificis crepidam, & indulgentias, & rosaria & habitum religiosorum, & ignem purgatorium, & si quid simile. Eò autem quisque facundior est, quò pluribus his condimentis orationem intingit, quibus si fuerit destitutus, instar est implumis auiculæ.

Hæretici faceti.

Alia autem (inquam) est ratio apud doctores Catholicos, qui cùm fermè toti sint in graui genere dicendi, & ad sanctioris disciplinæ normam compositi, nullum tam inertibus facetiis locum reliquere. Si qui tamen inueniantur, qui, vel quòd ita ficti sint à natura, vel quòd putent inesse in istis iocis ad inescandos animos plurimùm vrbanitatis, iis vtantur intemperantiùs, malè sibi, malè auditoribus consulunt. Nam ridiculis sæpius adhibitis, tum præsertim si ista è triuiis petita, ad humilem scurrarum vitam pauliſper accedant, omnes quotquot antea fuerint excitati protinus hebescent pietatis aculei, tum auctoritas & existimatio dicentis facilè deperdetur.

Nulline igitur (inquies) sunt apud doctores Ecclesiasticos sales, quibus interdum orationi viror quidam delectationis aspergatur? sunt verò, sed quinam? vsu parci, sententiis in ipso ludo graues, verbis modesti, & qui, non ex risus lasciuia, sed ex nobili quodam ingenio fluere videantur. Exemplum sit istud ex D. Augustino, libro de opere Monachorum, vbi grauiter infectatur quosdam monachos crinitos, qui vt desidiosæ vitæ speciosum titulum prætenderent, laborem manuum condemnabant, & cœli auibus iactabant se persimiles, quæ neque *serunt neque metunt*. Hic in eorum desidiam & promissos capillos ludens: *An ita* (inquit) *vacandum est, vt nec tonsores operentur? an quia Euãgelicas volucres imitari se dicunt, quasi depilari timerent, ne volare non possint?* Deinde eorum rationem exagitans: *Jam illud dici non potest quàm luctuosè ridiculum est, quòd rursus inuenerunt ad defensionem crinium suorum. Virum* (inquiunt) *Apostolus prohibuit habere comam; qui autem se ipsos iam castrauerunt propter regnum cælorum, iam non sunt viri.* Mox erumpit in exclamationem, *O Dementiam!* & cæt. in quibus iocos magna prorsus grauitate temperat. Est & illud venustum exemplum, quod affertur ab Ænea Syluio, de cõcionatore Alberti primi, qui Imperatorem, & Proceres conspicatus, oscitanter, vt sæpe fit, concionem audientes, contenta voce exclamauit: *Quæritur, saluarine Principes possint?* & re agitata in vtramque partem, excussoque audientium somno: *Quidni, ait, possint? si modò baptismo susceptο, in cunis vagientes moriantur?*

Monachi desidiosi exagitantur ab Augustino.

August. sales.

Æneas Syluius 3. comm. in Panorm.

DE SVAVIBVS ET cultis.

CAPVT XII.

VErum si delectationis etiam quæruntur aucupia, nõ est longè deflectendum ad vitia: præsto sunt oratores, & ij ex laudato genere qui saluberrimis præceptis aspergant iucundum quoddam lenocinium mellitæ orationis. Tales autem sunt qui appellantur Suaues:

Concionatoris suauis & honesti, cultus, character.

Primùm sunt leniſſimis moribus præditi, ingenio miti, & tractabili,

natura comes, & facundi, erga omnes quantùm possunt benefici, in communi hominum consuetudine faciles, & prudẽtes, diserti, vultu ipso semper ad serenitatem composito trãquilli, & qui verè philtrum habeãt tantò potentiùs quãto fuerit dulcius. Ij cùm natura propter summam ingenij tranquillitatem ad mansuetiores litteras sint optimè compositi, postquam ad tam felix & liberale solum culturæ decor accessit, euadunt eloquentes, non quidem ex eorum genere qui frangant pulpita, & multo sudore vestes impluant, sed qui leniſſimo tractu semper æquabiles fluant.

Dicunt igitur rationibus bonis, speciosis, & quæ secum illecebræ aculeos habent: non multa solent aggerere, non inconcinnè disparia coagmentare, non cohærentia ineptè diuidere: sed vt in delectu rerum sunt splendidi, ita in dispositione prudentes. Verbis porrò sunt admodum teretes, mites, candidi, & sine redundantia copiosi, dulcibus quoque figuris mirificè temperati, periodorũ anfractu non vasti, sed modica conclusione lenes, spiritu, voce, vultu, oculis, gestu denique moderati, & multùm amabiles: & si rem attentiùs cõsideres, videbis in eorum oratione castas quasdam veneres, & gratias non quidem violentè accersitas, sed quæ naturæ propensionem consequantur, crebriùs affloreſcere.

Itaque ad argumenta nobilia, panegyricásque orationes aptissimi sunt, ad insectationes vitiorum, controuersas quæstiones, congressus, & pugnas, vbi grauiùs anhelare oporteat, non ita instituti; irascuntur tamen nonnumquam; nam vt apes, & si multũ mellis habeant, suum tamen in melle & floribus retinẽt aculeum: sed cùm natura sint perquam benigni, si quid duriùs dicãt, aut stomachẽtur acriùs, non sunt, iis præsertim, qui homines norũt, ita terribiles, imò videntur ad tempus personã assumpsisse, quæ non potest esse diuturna. Longè sunt feliciores in affectibus suauitatis; nam si quid amãter dicendum, si quid mansuetè conquerendum, si quid mitiùs deplorandũ, in hoc regnant, & mentem suauissimè feriunt. Præterea nacti sunt vt plurimùm magnam rerum opulentiã, & quasi ex auro atque argento supellectilem oratoriã; quò fit vt orationem egregiis sentẽtiis attollant, venustent similibus, historiarum suauitate perfundant. Ad summum, vt eos tibi vno aspectu subiiciã, similes mihi videntur amœnissimo flumini, putà Peneo, qui inter Ossam & Olympum decurrens, collibus dextra lævaque molliter curuis, per apparatissimas agrorum delicias mollissimis flexibus oberrans labitur. Sic illi puriſſimo tractu orationis per opulentas eloquentiæ gẽmas effluunt, & auditores suos incredibili quadam Suada rapiunt.

Sunt enim in tractatione humani animi perquam fœlices: neque existimandum est concionatoribus Catholicis rem esse semper cũ fœneratoribus, & homicidis, & iis qui carceri nautico sunt mãcipati; sed occurrunt sæpe homines bene morati, magna vitæ innocentia præditi, & ad fatus sapientiæ excipiendos idonei, apud quos iracundi, vehementes, clamosi, austeri, non multùm possint; contrà suaues eos meliùs excolant, & cum fructu delectent.

DE AFFECTATIS.

CAPVT XIII.

SIMIA quædam est eius virtutis, affectatio; sed longè differunt à suauibus molles & affectati; contra quos à nobis superiori libro copiosiùs disputatum est. Illi magnas habent orationis diuitias, sed hone-

ſtas, & ſolidas: hi puerilis quoddam eruditionis choragiũ. Illi quicquid habent, hoc tanquam propriam hæreditatem poſſident; fluit enim à felici ingenio, eóque non intemperanter culto: At hos videas vt plurimũ in aliquot recentiorum libris volutatos adumbrata leuiùs eloquẽtia & adſcititiis ornamentis iuueniliùs luxuriare. Illi verecundas nacti ſunt gratias, & dicunt quidem ſuauiter, ſed cum dignitate copulant ſuauitatem; hi ſunt in ipſa affectatione ſine fræno verecundiæ impudentes. Illi diſpenſant elegantias, & colores, hi ſine vllo delectu paſſim offundunt: Illi dicunt argumentis prudentibus, & ſplendidis: hi puerilibus & friuolis. Illi tractum habent orationis cum vi iudicij diffuſum, hi per abrupta quocumque ingenij calor tulerit, rapiuntur. Illi ſeruant orationis decoram caſtimoniam: hi troporum vſu pruriunt inſolentiùs. Illi figuras temperant; hi oblinunt. Ad ſummum illorum oratio videtur honeſta matrona cum mundo ſibi debito: horum meretricias olet pyxides, & veſtem refert quæ parum deceat pudicam.

DE PIIS ET Simplicibus oratoribus.

CAPVT XV.

Concionatores Pij & Simplices.

SVnt & quidam pij, homines animæ vt plurimùm mitiſſimæ, & candidiſſimæ, qui cùm ſe totos religioni vitæque aſceticæ ſtudiis addixerint, ſimilem quoque animo afferunt orationem. Sunt autem fermè boni, creduli, & ad lacrymas faciles; non habent tam lautum & copioſum litterarum inſtrumentum: quas & multi neſcire maluerunt; vel ſi habent, non oſtentant. Quærunt enim non alta, docta, aut curioſa, ſed humilia, pia, ſimplicia. Non multum curant quid textus ferat Chaldaicus, aut Miſſale Mozarabicum, an Symmachi verſio cum Aquila cõſentiat, & an קיקיון *kikaion* apud Ionam cucurbitam, aut hederam ſignificet: Verùm toti verſantur in religioſis meditationibus de præſepi, infantia, vita, morte Chriſti, & de venerandis quidem eius cruciatibus tractãt ſæpiùs, tum de nouiſſimis, morte, iudicio, purgatorio, inferis, & beatitudine cœleſti verba lubenter faciunt. Mox hominum peccata & flagitia deplorant, ad pœnitentiam reuocant, & ſui ſimiles cunctos ferè deſiderant. Dicunt autẽ ea non quæ ex varia librorum lectione conquiſierunt, ſed quæ ſecũ ipſi ſunt meditati; &, ſi ſimpliciores quidẽ fuerint, loquuntur ſtylo humili, tenui, inornato, & plerumque diſſõluto, valde delectantur exemplis; & omnia miracula quæ legerint, & audierint, in vnum faſciculum nõ ſine fructu colligunt: aſpergunt etiam aliquando narrationes ex peregrino inſtrumento, quæ non adeo accuratè cũ Chronologia conſentiunt, vt, Auguſtum Cæſarem cum Sibylla, de Chriſto colloquutum; & templum Pacis ea nocte qua Chriſtus natus eſt, cecidiſſe, & Romulum de ſuo imperio conſulentem, reſponſum accepiſſe, *duraturum donec Virgo pareret.*

Hæc dico, non parui quidem faciẽs hominum pietatem, quam omni ſcientię opulentia longè conſtat eſſe maiorem; verùm cùm in tam ſagacem & faſtidioſam ætatem inciderimus, piis etiam concionatoribus magna proniſione opus eſt, vt videãt quid aut quomodo dicant; ne ſi quid perperam, licèt ſincero animo, attulerint, in contemptum miniſterij cedat.

Digitized by Google

DE PIIS GRAVIBVS.

CAPVT XIV.

Concionatores pij & graues.

ALiud est genus piorum concionatorum, qui prudenter & robustè sunt pij: nam illud quidem habent cum primis commune, quòd curiosa oderint, totique sint in piis argumentis: verùm quia multum habent cum pietate ingenij ac doctrinæ, etsi id minimè videri velint, dicunt ardore quidem magno religionis, sed sententiis viuidis, motu graui, caste, prudenter, circumspectè, & ij quidem ad graues secundi generis proximè accedunt. Est sanè hæc pietas optimum omnium instrumentum: nam cùm eruditio, eloquentia, industria, & cætera humana præsidia tanquam leues flosculi decidant, nisi de cœlo irrigentur; sola pietas perpetuum obtinet cum Deo commercium; vnde & diuturnior est, & longè quàm cætera fructuosior.

DE DOCTIS.

CAPVT XV.

Concionatoris Docti character.

NOn est ea mihi mens doctos illos concionatores carpere, qui suaue quoddam doctrinæ temperamentum, cum pietate, prudentia, grauitate, condiunt, viros omni honore præstantes: sed fingo mihi, quod animo liberum est, doctos aliquot sine iusta prudentia & pietate ad concionandi munus accedere, qui se ingenij & eruditionis profluuio permittant. Tales fermè erunt, qui à puero bonis litteris instructi, omniũ scientiarũ curricula sint emensi, & tantam vndique rerum opulentiam congesserint, vt vix se capiant: itaque quod didicerunt ex magna fœcundi pectoris abundantia plenius eructant.

Loquentur sæpius Latinè, Græcè, Hebraicè, nonnunquam Arabicè, & Syriacè, variisque idiomatibus concionem intingent: putes te Geryonem illum poëtarum audire, qui ore triplici diuersos eodem tẽpore fundat sonos. Habebunt frequenter in ore versiones Theodotionis, Aquilæ, Symmachi, Chaldaicam paraphrasin, & cæteras, quas aut castigabunt, aut conciliabunt. Addent etiã multa ex manuscriptis quæ dicent nondũ vulgata typis, aut certè Græcè minimè edita, & in hac vel illa Bibliotheca asseruari, puta Lexicon Cyrilli, Victorem Presbyterum in Diuum Marcum, Balsamonem ad Canones Apostolorum, Breuiarium Adespoton, aut Rabbi Mosen Ben Maimon, qui nuper fuerit ex Oriente asportatus. Sunt autem in examinandis auctoribus accurati, in refellendis acres, in conciliandis prudentes: notant porrò ex qua editione legerint quod afferunt, & quo libro, quo capite, quo versu inueniatur: tum addunt irrepsisse errorem quem sic ex Græcis codicibus emendari oporteat.

In historiis sunt apprimè versati, & Chronologiam quidem accuratissimè discutiunt, tum frequenter sermonem inferunt de annis Nabupalassaris, & Cyri, irridéntque eos qui dicunt, Platonẽ in Ægypto Hieremiam conuenisse; Cyclos, & Eclipses diligenter inquirunt, & expendunt an vera sint omnia quæ Andreas Hierosolymitanis de ratione inueniendi circuli solaris tradiderit: oderunt sensus allegoricos, & exiles ingenij argutias, & ea quæ multum habent floris; litteralem sensum sagacissimè perscrutantur, & ex variis versionibus eruunt; Concilia, & ritus Ecclesiasticos egregiè norunt, tum hæreticos in ratione controuersatum potenti sæpe plaga feriunt.

Afferent

Afferent autem nonnunquam similitudines ex omnium artium instrumento delibatas, vt, qui pene omnia nouerint; & ex mansuetioribus litteris multa quoque aspergent. Et vt se aliquando plebi accommodent, dicent nonnihil tenerum & moratum, sed tum videbuntur extra suum elementum peregrinati, nec tam felices habere emissiones. Nam dictione sunt pressi, considerati, enucleati, tono vocis quales solent esse boni anagnostæ, gestu etiam perparco. De iis querũtur rudiores, eos nimis Latinè loqui, etiã si tum Græcè fuerint loquuti. Ii autem qui nominati haberi inter doctos volunt, lubenter eorũ conciones frequentant, aiúntque ita esse concionandum; & si quæ sint ambitiosæ eruditionis fœminæ, prædicant se lubenter audire viros doctos, rectéque intelligere, licèt ne γῆ quidem, vt ait Comicus, intelligant. Qui tamen prudentiùs iudicant, rectè putant, huiusmodi viros multæ, & profundæ lectionis, accuratíque iudicij, esse in scholis & scriptis admirabiles, ad concionatorum genus orationis, quæ res tota est popularis, minùs aptos.

DE SEMI-DOCTIS.

CAPVT XVI.

Concionatores aliqui semidocti.

EST aliud præterea Doctorum genus si mulatũ, & quasi tectorio inductum. Tales sunt qui à teneris non iecerunt scientiarum fundamenta per solidum, neque linguarum se varia cognitione excoluerũt. Itaque consectantur fermè riuulos, in quibus secluſa teneatur aquila, fontes autem prorsus ignorant. Multi sunt in recentiorum libris, eósque nauiter compilant; maximè si qui locos communes scripserint; &, vt sunt sæpe ingenio non infelici, & venusta oris facundia, dum hæc efferunt, dicúntque volubiliùs, ab iis qui minimè intelligunt, putantur multa legisse; nam & antiquos auctores identidem appellant, & quos vix fama compererunt, ita referunt, ac si in eorum libros commentarios edidissent. Verùm periculum est aliquando, ne suam inscitiam apud doctos prodant, vt cùm primis apicibus delineata apud eos, qui collegerunt, inueniunt auctorum nomina, & *D. Augustum*, (ita enim sæpe appellatur Cæsar Augustus) vsurpant pro *sancto Augustino*; & si quis auctor tres tantùm libros scripserit, ipsi quartum aut quintũ proferunt; tũ si quid ab eo Græcè aut Hebraicè dictum, id corruptis verbis pronũciant, & in accentu grauiter titubant, deniq; cùm à Chronologia dicunt maximè dissentanea, & Cęsariũ veterem cum iuniori confundunt. Germanum sacrarum literarum sensum, non adeo curant, sed multa per accommodationem dicunt.

Amant autem fermè rationes friuolas, quæ multum speciei, parum soliditatis habeant, vt quæ ex Cabalistarum penitiore scrinio sunt petitæ; quæ cùm dicantur, oraculis videantur simillima. Ad summum vt intrudãt leuis alicuius doctrinæ choragium, mirabiles plerumq; faciunt excursiones, & dissentanea quæque copulant.

DE CVRIOSIS.

CAPVT XVII.

Curiositas ridicula.

IN vitioso quoq; genere sunt nimis curiosi, qui solẽt in quæstionibus parum fructuosis plurimum temporis terere. Quærent igitur an ligno interfectus fuerit Abel, & qua ligni specie; ex qua arbore fuerit excisa Mosis virga miraculorum effectrix: Tum dicent, hanc quęstionem antea agitatam ab Antonio

Quærit. hoc Cab. lib. 1.

Consule vrbis Romæ,& Haccadon huic petitioni ita satisfeciſſe.

Haccadon apud Galatin.c.17. l.16.

Quod me rogas de virga Moſis tibi noticiam dare, dicã tibi quod de hoc ſcriptũ reperi: à Rabbi Simeone filio Iohai in inueſtigatione ſecretorum dicitur: Virga illa qua Moſes & Aaron miracula faciebant in terra Ægypti,& poſtea in deſerto floruit, gemmáſque edidit,ab ea arbore excíſa eſt,quam Deus Moſi oſtendit in deſerto, vt aquę amarę dulces fierẽt. Et hæc arbor excíſa fuit ab arbore vitæ,quę in paradiſo ſita erat, Angelorum manibus. Quam quidẽ miſerũt Adæ,cùm ille miſiſſet Seth ad paradiſum, filium ſuum, miſericordiam Dei imploraturum de ſuo peccato: Dixeruntque Angeli, Seth,vt plãtaret hãc arborem. Quæ quamprimum fructum faceret,miſericordiæ Dei in eum deſcenderẽt, aperirentúrque portæ cœli, quæ obſeratæ ſunt. Hanc autem arborem ſeu potiùs ramum accepit Seth, plantauítque in deſerto,quam poſtea Moſes inuenit,& ex ea virgam ſuam excídit.

Hæc pretioſa fabula cùm narratur, aures implet admiratione, & obſtupeſcunt qui audiunt, quòd tantũ & tam mirabilis hiſtoriæ arcanum tãdiu latuerit. Iidem plerumque fortè

Idem l.8. c.5.

examinabunt genealogias Iudæorum,& quærent cur Panther ab Hebræis Dominus noſter fuerit nominatus,& veré ne Pãther atauus ſanctiſſimæ Dei Matris fuerit. Tum de perſona Chriſti, & Beatæ Virginis nimis multa expiſcabuntur, & ſcire auebunt quas illa veſtes & calceos habuerit, an ſecum in Bethlemitana peregrinatione bouem & aſinum duxerit, aurumne in maſſa,an nummos aureos à Magis acceperit: quæ quidem, vel certè nõ diſſimilia, plerumque ab iis qui hiſtoriam tractãt, ex deſtinata opera quæri obiter,aut, ſi ineptè fuerint dicta,refelli poſſint. Tamen in concionibus niſi res admodum poſtulet, hæc argumenta prolixè diſcutere, curioſitatis plurimum, parum certè fructus habet. Præterea ſi viderint auditores prurire rerũ curioſarum deſiderio, afferẽt ex hiſtoria naturali quicquid erit abditũ,& incredibile, agitabunt quæſtiones Theologiæ & Philoſophiæ, non tam ad doctrinam quàm ad pompam, vagabũtur per omnia terrarum imperia:& ſi qua minima data fuerit occaſio,huius vel illius imperij Principes à primo ad vltimũ percenſebunt. Tum vt arcana etiam dicãt omnibus ignota; *Quinquaginta prudentiæportas, & triginta duo itinera ſapientiæ, additis Hebraicè nominibus, cum magna oſtentatione memoriæ,numerabunt.* Cabal.l.4.

DE SCHOLASTICO genere oratorum.

CAPVT XVIII.

SVccedunt deinde Scholaſtici: quod verbum ne quis ſecùs accipiat quàm intelligam, nõnihil diſtinguendum eſt. Primùm igitur dicti Scholaſtici viri multę in omni genere literaturæ, & politioris etiam elegantiæ,quod ſuperiùs oſtendi:ſic me recordor:nũc autem nomen remanſit penes eos qui Theologiam docent in diſſerendi ſubtilitate poſitã,viros doctos,ingenioſos, acres, & omni honore dignos,quorum exquiſitiſſima doctrina in decus & vtilitatem Eccleſiæ longè latéque permanauit. Ex eorum ſchola prodeunt nonnunquam cõcionatores, qui vel ſub ipſa adhuc ſtudiorũ incude poſiti, vel certè calentibus etiamtum altioris doctrinæ vigore ingeniis,rebus optimis parum prudenter vtuntur.

Afferunt enim ad aures plebeias, recõditas ex Theologiæ inſtrumẽto quæſtiones,de ſcientia Dei, de præ-

destinatione, de libero decreto, & cæteras huiusmodi quæstiones, de quibus latè, quasi in ipsa schola disserunt. Nam & varietatem sententiarum tum veterum tum iuniorum explicant, confutant aliena, sua confirmant, exhibent etiam verba scholæ in alieno idiomate peregrina, & horrida, quæ omnia tam fastidij plena sunt quàm fructus vacua. Nam vt grauioris est concionatoris electas ex Theologia quæstiones interpretari, nonnumquam magno sapientiæ & eloquentiæ mansuetioris condimento: Ita profectò has consectari morosiùs, vbi neque res neque auditores postulant, multum habet vanitatis.

Longè etiam deteriùs faciunt adolescentes, qui ex Philosophiæ circulis recentes, si fortè aliquid quod ad Philosophicam palæstram attineat, inuenerint, in hoc excurrent, & cùm per antiperistasin dixerint Catholicorum ardorem inter hæreticas prauitates augeri, tum explicabunt quid sit antiperistasis, & quid de ea veteres Philosophi senserint: & cùm agetur in Euangelio de signis in sole, & luna, tum erunt siderum meteororum rationes fusiùs explicandæ: hæc enim leuiùs delibata, vbi & res ita postulare videtur, habent aliquid gratiæ, & doctrinę; contrà putidiùs inculcata, non modò non delectant aures auditorum, sed oratorum produnt infantiam.

Nec minùs ridiculi essent, qui ad ostentationem Rhetoricæ, notarent inter concionandum quot essent tropi, & figuræ Prophetarum, crebroq; dicerent, hoc esse metaphoram, illud antonomasiam, istud verò streptolyton. Omnino enim si quę occurrũt concionatori ex variis scientiis, aut artibus, obiter perstringenda, nunquam sunt more scholastici interpretis enucleanda curiosiùs.

DE POPVLARIBVS.

CAP. XIX.

Concionatores populares.

COronidem his idcis imponat popularitas, præclara certè virtus dicendi, & maior ad conciliandos animos, quàm quisquam putet: est sermonis quædam ad hominum sensus accommodata facilitas; quæ rebus, & verbis, si non instructa curiosiùs, fluit tamen omnino beatiùs.

Caue autem, popularitatem cum humilitate dictionis confundas: humiliter siquidem loqui rudes possunt, populariter dicere non nisi nati oratores possunt. Proficiscitur enim hæc virtus à fœlicis ingenij fœcunditate, & magna quadam industria, cui continuus exercitationis labor quasi cumulus accesserit.

Populares autem eiusmodi fermè sunt: Primùm ingenio illustri, facili, copioso, ad omnes motus flexibili, lautum habent scientiæ instrumentum; quod & si minimè (propter hoc genus dicendi populare) videatur imperitis; tamen si quis propiùs consideret, facilè deprehendet, eos magnarum artium seminibus orationem mentémque perspersam habere. Prudentes omnino sunt & morum, studiorum, affectuum, cõsuetudinúmque humanarum peritissimi, & acri vt plurimùm εὐστοχίᾳ, quæ rerum imagines tanto seruet tenaciùs, quanto exceperit fœliciùs. Verùm supra cæteros industria pollent mirabili, qua & intimos hominum sensus, quos viderint, statim delibant, & ipsi quasi Protei, non quidem ad callliditatis flexus & illecebras, sed ad hominum salutem procurandam in omnes vertunt formas, *Omnia pene omnibus facti*. Idcirco in regendis hominum animis, quibus nihil est ferè morosius, omnium mihi videntur felicissimi. Dicunt argumentis, non

tam ſpecioſis quàm fructuoſis, magnum habent rerum delectum, diſpoſitionem aptam, & concinnam, dictionem fœlici quodam profluuio æquabiliter fuſam, non grandem & cothurnatam, ſed neque humilem, aut ſtrigoſam, aut attritam. Præmiantur aptè, narrãt dilucidè, præliãtur acriter, mouent etiam potentiùs. In conformatione imaginum & deſcriptionum ſunt mirifici, quam quã nihil affectant puerilius; in ſimilibus ingenioſi, in ethopeiis & moratis orationibus regnant: Actione ſunt non molli & curata, & polita ex ſchola, ſed quæ multum libertatis, & ſui iuris habeat. Vocem autem in tam varios flexus & modulos concîdunt, vt non vna loqui perſona videatur, præcipuè ſi quid moratum narrant. Tunc enim videntur ſoli ſcenam exhibere variis colloquiis verborúmque velitationibus diſtinctam: quò fit vt ſine faſtidio, longè aliter quàm cantores, audiantur.

Idea concionat.

Et de Idea quidẽ ſatis. Nũc ſi quis à me quærat, quæ dicendi ratio perfectiſſima ſit, eã eſſe arbitror quæ à vitiis ſeiuncta, earũ quæ ſuprà commemoratæ ſunt virtutũ maiorem tẽperiem habeat. At verò quia operoſa res vnum præſtare in omnibus, idcirco rariſſimum eſt, abſolutum omni ex parte nanciſci concionatorem:

Nunc talem fuiſſe Chryſoſtomum contendemus; & cùm duabus maximè rebus vis concionatoris cõtineatur, virtute, & eloquentia; diuum noſtrum in vtroque magnum libet oſtendere.

CHRYSOSTOMI MAGNA mens, magnæ eloquentiæ ſeminarium.

CAPVT XX.

PRimum & maximum magnæ illius eloquentiæ ſeminarium eſt magnæ cuiuſdam mentis excitata perfectio, quam in S. Chryſoſtomo fuiſſe perinſignem, dictorum factorúmque conſtantia, ſplendor & veritas, clariſſimis monumentis teſtatum poſteris reliquêre. Certè quamdiu his corporum compagibus tenemur incluſi, mentem, cœleſtis auræ particulam videre non poſſumus; ex quo fit, vt qui ex hominum contubernio diſcedãt, antequam quidpiam effecerint, quo diuinos illos ſenſus quibus altiſſima quæque ingenia dicuntur eſſe reſperſa, poſteris aliqua ratione delibandos traderent, vitam nullis eruditionis aut virtutis coloribus impreſſam, tanquam Mathematicorum inanem lineam videantur confeciſſe.

Anumus in hac vita duob. coloribus pingitur.

At verò qui ſe clariſſimarum virtutum, nobiliſſimarumque artium ornamentis locupletârunt; ij profectò iure exiſtimantur, non in aëre prinxiſſe, ſed ætatem, quaſi illuſtrem tabulam, exquiſito colorum flore deſcripſiſſe, vt mentem ipſam, quam cernere aliter non poſſumus, in aſpectu ponerent. Duo ſunt autem præcipui colores, quibus ſe in hac vita cœleſtis pingit animus, Virtus, & Sapientia; quas in S. Chryſoſtomo ſingulares & propè diuinas admiramur.

CHRYSOSTOMI PIETAS, & conſociatio cum Deo.

CAPVT XXI.

ATque vt eas quas ſacris oratoribus neceſſarias imprimis virtutes prudentiſſimi viri iudicarunt, obiter attrectemus, certè ſuauis cũ Deo conſociatio apparatiſſimis cœleſtium rerũ delibuta voluptatibus, ſummi illius ætheris inſtar eſſe creditur, cuius motu cæterarum virtutum quaſi ſtellarum perpetuæ conuerſiones, per fixas honeſtatis leges, glorioſiſſimè decurrunt.

Fuit autem hæc virtus in Chrysostomo non obscura: cuius animus perpetua rerum diuinarum contemplatione quasi catenis aureis religatus, hærebat origini suæ Deo, & nullum habebat cum terris commercium, nisi quod aut huius mortalitatis necessitas extorqueret, aut regina virtutum factorúmque omnium charitas præcipiebat. Mentẽ quippe quasi purissimi nitoris speculum nullis rerum humanarum sordibus infuscatum, æterno numini prætendebat, vt eius radiis colluſtratus, quod è cœli duxisset contubernio, hoc cumulatâ quadam mensurâ spargeret in terras. Quamobrem eo ipso tempore, ea ætate, qua iuuenes calcato virtutis fœdere præfertoees per medias voluptates indomitis permotionibus veluti quadrigis inuehuntur, is vt vitam summarum artium præsidiis, contra vim impotentis adolescentiæ muniret, non se iis quibus frui poterat, deliciis addixit, sed intra monasterij septa concluſus, in hac fragili corporis argilla cœpit Angelorum vitam cœlestesque delicias meditari.

Act. Apost. homil. 44.

Totus nempe erat in vigiliis, totus in orationibus, totus in maximarum rerum commentatione; hinc illa lux, illa sapientia, ille ardor concionum, illæ lacrymæ, quas vbertim hominum flagitia deplorans effundebat. Præterea quod ad sancti viri pietatem indicandam non mediocriter facit, vt erat in Diuum Paulum ardentissima quadam charitate, eius effigiem in eo ipso loco habebat, vbi sãcti corpusculum cõtinuis laboribus atque vigiliis confectum (fuit enim somni inter cæteros parcissimus) quiescere solebat. In hanc ille imaginem, cùm Pauli epistolas perlegeret, oculis atque animo defixus, quasi ipsum viuum atque spirantem intueretur, consulebat, alloquebatur, orabat, exosculabatur. Quãti autem orationis studiũ fecerit, & quo animi ardore in cæteros propagari voluerit, testantur ea quæ posteris reliquit cõscripta de orando Deo monumenta.

D. Pauli imago.

Damasc. orat. 1. de imaginibus. Baron. an. 407. 14.

CHRYSOSTOMI TEMPERantia, & frugalitas.

CAPVT XXII.

ALebat hanc orationem insignis victus frugalitas, quam ille tota vita excoluit, vt quæ grauissimorum studiorum comes esset perpetua, magnúmque conferret ad cõtemplationem adiumẽtum: sic enim se res habet, vt scripsit S. Nilus, *Sobrij mens, vt stella sereno cœlo, fulget dulciùs.* Contrà qui culinæ nidore gulæque vaporibus obsessus tenetur animus, quid potest sua natura dignum, quid splendidum commentari? Faciebat hæc cibi parsimonia, vt non lubenter conuiuiis interesset, sed cùm leuissimo cibo naturæ satisfecisset necessitati, in suam se iucundissimam illam mentis solitudinem totus abdebat. Quamobrem illi qui eius innocentiam furiosissimis maledictis conciderunt, accusatores, inter cętera criminationum capita, illud non omisere: *Quòd hospitalitatem deserit, solus studens comedere.*

Cassiodorus hoc ipsum stomachi debilitati à pleriſque ascriptum cõmemorat: de quo etiam valetudinis incommodo queritur epistola 6. ad Olympiadem:

Vide Baron. 407.

Ab ipsis mortis ianuis reuocatus hæc ad te scribo: (Deinde: Hyems enim grauior quàm solebat; exorta, grauiorem quoque nobis stomachi hyemem inuexit: nihilóque meliùs ac commodiùs, quàm qui mortem obierunt, imò etiam grauiùs hos duos menses cõfeci: Hactenus enim lúcis huius vsura fruebar, vt malorum quibus vndique afficiebat, sensu afficerer.

Quo autem odio prosequeretur

intemperantiam, testantur eius homiliæ contra luxum, ebrietatem, & crapulam acerrimo stylo conscriptæ. Quin frequēter monebat, *Gulæ terminum præfigendum esse, naturæ parcimoniam.* Homil. 13. ad Philipp.

Palladius, qui eius vitam per dialogum conscripsit, hæc de eius victu inseruit: Ipse solus edebat, vt ex parte noui; ob istiusmodi causas: Primò quidem ob calorem capitis abstemius erat; nisi quòd in æstu, eo quod Diarrhodon appellatur, vtebatur. (Est autem διαῤῥόδον, vini species ex rosis cōpositi). Secundò, quoniam infirmitatis cuiusdam gratia, eius ordinem desiderabat; adeo vt sæpius quæ fuerant parata, ingrata viderentur, & quæ non aderant, inquiri oporteret. Deindè plerumque cibi oblitus ad vesperam vsque ieiunabat, partim occupatus Ecclesiasticis curis, partim spiritualibus intelligendis abstractus. Contendebat enim, vt eum nihil sacrarum literarum præteriret.

Tanta autem fuit vitæ puritate, vt ex quo baptismum accepit, nunquam omnino iurarit, aut aliquem iurare compulerit, aut mentitus sit, aut cuipiam maledixerit, aut scurrilia locutus fuerit, aut iocos admiserit. Ioann. Moschus in prat. Spirit. c. 191.

CHRYSOSTOMI PRVDENtia, & de Concionatoribus iudicia.

CAPVT XXIII.

VErùm licèt permultæ eæque splendidæ virtutes non parum in eo obtineant commendationis; vna tamen inter cæteras elucet prudentia; cuius præsidio illæ, quas instar micantium siderum collucere videmus, omnes honestatis diuitiæ reguntur, instruuntur, & summa quadam suauitate dispensantur.

Incluſus variis famulatur ſpiritus aſtris,
Inque ſuum certis motibus vrget opus.

Quantus autem huius virtutis vigor fuerit in sancto Chrysostomo, testantur & ea quæ de concionatorum virtutibus non minùs magnificè quàm fructuosè multis in locis inculcat. Homi. 9. in 2. ad Timoth. Homi. 3. in 1. ad Corinth. Hom. 38. ad popul. & hom 30. in Acta. Hom 33. in Cor. Hom. in Psal. 115. Hom. 9. ad popul. Antioc. Hom. 67. ad popul. Antioc. Hom. 30. ad popul. ad Gal 6. Hom. 6. ad Eph. 16. ad popul. Antioch. Hom. 7. ad popul. Antioc. De formula dicendi optima ho. in Psal. 115. Hom. 3 ad Tit. Hom. 6. 2 in Timoth. Hom. 8. in 2. ad Timoth. 27. in 1. Corinth.

Tria censebat esse sacri oratoris officia præcipua, arguere errantes, obsecrare iustos, increpare sceleratos.

Vitam rectam, optimum syllogismū.

Concionatores qui humiliter assentarentur, aut iucunda cuique loquerentur, dicebat esse citharœdos potiùs quā concionatores, eósque miseros, infœlices, & proditores appellare non verebatur.

Sentiebat morendos esse cum charitate errantes: quippe, vt aiebat, Magnus doctor est Charitas.

Laborioſum esse oportere concionatorem, & ſedulum, tanquam Chriſti Apiculam.

Eundem ſciſcitari oportere de moribus populi, non ex curioſitate, ſed ex ſalutis prouiſione.

Temerarium esse qui ſe periculis fruſtra ingereret, cùm nulla cauſſa aut neceſſitas poſtularet; ſi verò de Dei gloria, pietate, & vtilitate hominum ageretur, tanta facilitate corpus exuendum, quanta veſtimentum, cùm in lectum quis ſe confert.

Cauendam ſacro Oratori in carpendis vitiis iracundiam, ſed, quod olim Phinees fecit, iugulandum, & non iraſcendum. Hoc eſt, ſcelera Verbi diuini gladio ſine vlla vitioſa animi commotione perimenda, ne quis increpationis prætextu ſuam explere videatur cupiditatem.

Inter concionandum perſonas nominatim non eſſe perſtringendas; ſanare enim oportet errantes, non efferare.

Maiorem concionis partem moribus rectè impendi.

Tria ad ciuitatis perfectionem eſſe

Digitized by Google

neceſſaria, pietatem ciuiũ, miſericordiam in pauperes, nonitatum deteſtationem.

Eccleſiaſti balbutiendum ſapè cum populo quo ſit fructuoſior.

Eundem oportere ſumma patientia eſſe præditum, & trãquillo animo, nouę piſcatorũ, expectare, donec piſces ſe in rete induant.

Caueat omnino concionator à vanitate, & deliciis; duobus ſcopulis in illo concionum freto vehementer periculoſis. Studeat tamẽ valetudini, quo ſuo miniſterio defungi alacriùs poſſit.

Nec facilem, nec omnino duram aurem habeat adeaque deferuntur crimina.

CHRYSOSTOMI humilitas.

CAPVT XXIV.

NItebantur autem eximiæ virtutes inſignis modeſtiæ demiſſionisque radicibus, quã à puero vehementer adamauit: nam cùm parentes pro ſuæ nobilitatis ſplendore eum lauto quodam ſeruitio ſtipatum vellent ſcholas frequentare, totam illam humanarum rerum pompam modeſtiſſimus adoleſcens repudiauit, & vix eò adductus eſt, vt vno dũtaxat famulo vteretur. Cúmque magnum illud ingenium quod ſupra ætatem ſe efferebat, non poſſent homines non admirari, crebríſque gratulationibus proſequi, oblatos ſibi etiam tũ in hoc primo ætatis limine magnos à ſcholarum moderatoribus honores ferre non poterat; ſed grauatè adeo ſuſtinebat, ſi qui, modò comiter, abijci non poſſent, vt eum facilè intelligeres onera; nõ honores, gerere. Quamobrẽ eo tempore quo de ingenij claritate præſtantiſſimáque eloquentia ſpes omnium maximæ adblandiebantur, ſe in ſolitudines proripuit, vt humanam gloriam forti animo calcatam ſubigeret. Quanto verò hominum conatu ex ea vitæ quã elegerat trãquillitate ad ſacerdotia curáſq; eccleſiaſticas ſit prouectus, nemo neſcit. In ampliſſima porro dignitate collocatus ita ſe geſſit, vt, *Non ſue ſagenæ immolare*, quod vetatur in ſacris; ſed contentiſſimo quodam animi ardore in Dei gloriam niti videretur. Itaque plauſus & acclamationes oderat, humanas laudes reſpuebat; Nullum illi acroama durius quàm diſerti laudatoris oratio; nihil modeſtis auribus grauius quàm aſſentatio videbatur. Contrà acerbam exilij ignominiam, angores animi, corporis iam ætate & morbis cõfecti cruciatus ſuas exiſtimabat delicias: & hæc quidem magno cõſcientiæ theatro contentus patientiſſimè deuorabat, vt nec vellet in publicum, ſi poſſet, affluere cõſtantiæ famam. Nam & in epiſtola ad Olympiadem ait, ſe in ſuis ærumnis volitare & exultare, quaſi ingentes nactus eſſet diuitias, tum præcipit, vt hæc contineat, nec cuiquam enunciet, imò etiam eorum ora qui hæc narrabunt, comprimat.

Habacuc. 1.16.

Vide ep. 14. ad Olymp.

EIVSDEM CONSTANTIA, & Grauitas.

CAPVT XXV.

VErùm, vt cùm de rebus ipſius ageretur, nihil erat humilius; ſic vbi Dei cauſſa & religio ſuadebat, nihil erat altius, nihil cõſtantius. Equidem miror, hominẽ inter hæc auræ fulgura & coruſcationes, inter excuſſam vim procellarum, inter iactus fulminum, iam ictum, iam fumantem, iam nefariis illis tædis in ſanctiſſimum caput iniectis ardentem, omnes ſcelerum machinationes, & omnes imperiorum faſtus, veluti ruentis in ſe cœli pondus ine-

luctabili quodam Vigore ſpiritus excipere.

Vide Theod. l. 5. c. 32. Baro. an. 400. 41.

Quis enim non ſuſcipiat primùm magni illius Ioannis cum Gaina cõgreſſum? Venit homo Arianus Conſtantinopolin, Arcadij Imperatoris tumens amicitia, magnum aliquid anhelans, adumbrata bellicarum rerum gloria circumfluẽs, ingenti aulicorum ſatellitio, & Arianis clientibus quaſi canum gregibus vndiq; ſuccinctus. Et ne quid ad ſingularem malitiam deeſſet, quæſitam ſcelere potentiam larua quadam ſanctitatis & quietis publicæ velare nititur. Templum Arianis poſtulat, nutat Imperator, angitur, quò ſe vertat neſcit; paternæ quippe pietatis non preſſa, ad exigui temporis recordationem, ſed ad omnium ſæculorum memoriam inuſta recurrebant veſtigia: Contrà verò terrebant potentiſſimi hominis artes, qui ſi repulſam ambitioſo ſtomacho minùs cõcoqueret, verendum erat ne ſummam auctoritatem, quaſi arcum intentum, in Imperatorem verteret, & res imperij iam concuſſi, non mediocriter attereret: Accerſitur Chryſoſtomus ille antea contemptus, & pannoſus Anachoreta; prodit in medium, cõgreditur, pugnat, reprimit furorem, frangit audaciam, arrogantiſſimum hominem quaſi puerum virga compeſcit. Tum fremente inuidiâ, exultante noſtrâ religione, fauente cœlo, bonis omnibus plaudentibus, hæreticorum petitioni ſecurim injecit, & Ducem numeroſo militum ſatellitio terribilem, in ea ipſa vrbe, in qua iam ſibi pene ſedem moliebatur imperij, vagum, contemptum, eiectum, baſilicæ atque adeo ſacrarum religionum immunem, irriſum, extorrem facit. Tanta eſt & tam efficax inermis ſacerdotis pro Deo armata conſtantia.

Quid deinde, quomodo flagitioſos primatiorum hominum mores, & quomodo effuſam cleri licentiam, quomodo funeſtiſſimas ex veteri illa immanitate oppreſſorum *Harpyas*, à quibus tenuis plebeculæ ſanguis innocentiſſimus exſugebatur, fuerit infectatus, quàm acer, quàm velox, quàm animoſus illis obſtiterit, quis ignorat? Sed quia palmarium obtinet conſtantiæ, celebris illa cum Auguſta concertatio, lubenter cætera prætereo. Coniux Arcadij Eudoxia, mulier, & ſexu ipſo, & ſupra ſexum arrogans, ingenio ſæua, ira effrænata, auaritia inſatiabilis, Imperij præterea auctoritate quaſi funeſtiſſimo telo in omnes bonos armata.

Zoſan. l. 5. eam deſcribit.

Primùm Eunuchorum & mulierculariũ ſepta famulitio, deinde furioſorum ſatellitum, &, quod miſerius eſt, pudendorum Epiſcoporum ſeruilibus adiuta miniſteriis, Chryſoſtomum aggreditur, nec iam Callitropes vineam, & pauperum prædiola deuorat animo, ſed in ipſas aras, & æterni numinis honorem injurioſa, ſtatuam illam argenteam luctuoſiſſimæ tragœdiæ & acerbiſſimorum dolorum fontem, non longè à tremendis Dei altaribus dedicat.

Socrat. l. 6. c. 16. Zoſ. l. 5. c. 20. Baron. ad an. 404. 3.

Hîc hominũ concurſus, hîc plauſus & clamores, hîc ſaltatorum & hiſtrionum ſpectacula, hîc ſemimortuæ profanæ gentilitatis reliquiæ excitantur. Quid faciat Chryſoſtomus? aſſentetur? præmium eſt aſſentationi propoſitũ, ampliſſimum ſanè ſacerdotium: contrà ſi reluctetur, non eſt tam ignarus rerum atque inſolens, vt non videat impotentiſſimę mulieris furias omnes eſſe excipiendas, & aut vitam extorrem ſubeundam, aut mortem forti animo oppetendam. Sed tacere non poterat, quẽ humana maior de cœlo vis animabat, obſiſtit, arguit, increpat. Auguſtam Eccleſiæ aditu prohibet; non illum diadematis fulgor perſtrinxit, non ſatellitum minæ terruerunt,

non

non inflexerunt amicorum lacrymæ, non concurſantium aduerſus ſe Epiſcoporum fremitus infregerunt, non mouerunt iniquiſſima in inſontis caput coniurata toties concilia, non exilia, non ſolitudines, non arma, non cruciatus, Archiepiſcopum de illo altiſſimo conſtantiæ gradu deiecere, omnes ſuo corpore excepit in ſe coniectas volitantium quaſi furiarum faces, omnia vidit, omnia pertulit, omnium télis vnum caput oppoſuit, vt, ſi poſſet, concitatum in Eccleſiam incendium ſuo cruore reſtingueret.

EIVSDEM ZELVS.

CAPVT XXVI.

ERat porrò beatiſſimi viri pectori fax quædam diuini amoris infixa, quæ noctes diéſque nouis ignium ſuccreſcens alimentis, ſuas vndique terrarum flammas ventilabat. Amor ſcilicet ille eſt, quo tanquam ſpirabili natura viuunt Angeli, quo ſancti inardeſcunt, quo quicquid eſt puriorum in terris mentium, validiſſimè ſauciatur. Atque vt cœlum pro igne ſolem habet reliquorum moderatorem luminum, fontem lucis, fomitémque ardoris ſempiterni: Hic verò mundus inferior nactus eſt illud elementum aëre ſuperius, cuius inter cætera potentiſſimus eſt dominatus: Sic is qui à nobis videri non poteſt, intelligi tamen poteſt, mentium quidam à concretione corporis ſecretarum mundus, pro Sole & igne, pro flammis & radiis, vnum Amorem ſortitus eſt purum, velocem, æthereum, ſynceram quandam diuinitatis portionem, cuius beneficio mortales penè in ipſam Dei naturam transfunduntur. Charitas.

Hoc amore deflagrabat Chryſoſtomus; qui commodatus videbatur, non datus his terris, vt in animos hominum eas quas ipſe è cœlo hauſerat faces, perpetuo quodam motu ſpargeret. Quamobrem tamdiu hîc arſit, quamdiu vixit, & quoad licuit, inſtar puriſſimi ſideris creditum ſibi orbem luſtrauit, dedit obſcuris lucem, ægris medicinam, miſeris ſolatium, faſtiditis gratiam, omnibus ornamentum, atque naturam.

Et certè mirum eſt quo pacto vir ille curis animi, corporiſque laboribus confectus, hoc ſedis triennio tanta geſſerit, quanta vix crederet poſteritas, niſi incorrupta hiſtoriarum fides teſtaretur.

Fuerunt illi tam breui annorum curriculo, aduerſus hæreticos Catholicóſque Epiſcopos, tyrannos, barbaros, ipſam demum Eudoxiam, quæ omnes immanitate ſuperauit, crebra & formidoloſa certamina: Is tamen inter tot rerum aſperitates, quæ fortiſſimi cuiuſque animum frangere, atque induſtriam debilitare potuiſſent, non modò non elanguit, ſed alacriùs etiam ſuorum laborum curſus incitauit, & quæcumque ab optimo ac vigilantiſſimo Epiſcopo erant expectanda, hæc ſumma fide, incredibili conſtantia, fructu etiam copioſo ſuo gregi præſtitit. Quanto autem amore hunc diligeret, eiuſque ſaluti proſpectum cuperet, teſtantur etiam illæ voces ex homilia quadrageſima quarta in Acta Apoſtolorum.

Iam (inquit) Dei gratiâ nobis tertius in hoc munere exactus eſt annus. Per triduum, vt ſcitis, ſæpe etiam per ſeptem dierum ſpatium hortamur, monemus, reprehendimus, increpamus, lacrymas fundimus, quas malo tamen, ne quis in deteriorem partem capiat, meæ ſolitudini quàm pulpito otedere. Iam eò ſum adductus, vt propè mihi de mea ſalute deſperandum ſit. quorſum? quia dum me vobis impendo, dum res veſtras deploro, dum totus vobis ſeruio, fit, vt nec mea lugeam, nec

Digitized by Google

planè curem; si vos obtemperatis, pro lætitia dolores & cruciatus meos non sentio: sin minùs etiam is qui inde redundat dolor, mearum miseriarum sensum obtundit.

ὑμεῖς ἐμοὶ πατέρες, ὑμεῖς ἐμοὶ ζωή.

Et in sermone, antequam iret in exilium, ista sunt ardentissimi affectus: Vos mihi Patres, quo pacto possim omniũ vestrũ obliuisci? Vos mihi vita, vos mihi splendor nominis, vos gloriæ patrimonium. Et ego vestri caussa paratus sum vt millies macter, nec vllam existimo hinc me exhibere gratiam, quando sic demum debito munere perfungar.

Quantum autem rerum hoc amoris perpetuo deflagrantis ardore gesserit, eius acta declarant.

Marcus Diacon. in actis. Porphyr. Baro an. 400. Theod. l 5. c. 30.

Huius suasu Arcadius Imperator, cùm intellexisset complures suorum, vel in aula militantium, vel magistratibus fungentium, esse hæreticos, & speciem duntaxat prætulisse Catholicorum, eosdem magistratibus pulsos, pecuniáque multatos penitus repudiauit. Huius opera Scythæ Arianis erroribus irretiti, postquam eũ per interpretẽ verba facientem audiuere, reiectis erroribus in Ecclesiæ Catholicæ sinum confluxere. Huius industria Nomades mitioribus ingeniis imbuti, sanctissimas religiones à viris Apostolicis, quos in illam regionem Chrysostomus delegauit, susceperunt. Huius studio Marcionitarum hæresis nondum in fomite præfocata, sed pestiferas ventilans flammas, Imperatoris edicto compressa est. Huius studio monachi in Phœniciam, non sine diplomatibus Imperatoris ad demolienda idolorum fana, cum operis quibus mercedem Chrysostomus lectissimarum Matronarum sumptibus procurauit, missi sunt. Et ne quid vacaret eius charitas incredibilis, quæ nunquam solet feriari, ipse inter sui exilij acerbissimos sanè dolores, captiuos ex Isauris barbaris redimebat, suisque restituebat sedibus, tum egenti turbæ corrogatis quibus poterat pecuniis humanarum solatia miseriarum suppeditabat.

Theod. l. 5. c. 29.

EIVS INGENIVM, & facundia.

CAPVT XXVIII.

EIus ingenium statim atque perspectum est, placuit, & digna visa sunt opera, quæ in arce eloquentiæ ponerentur. Isidorus Peluſiota in epistola ad Orphelium, commendat in Chrysostomo linguæ facundiam, sententiarum pulchritudinem, argumentorum densitatem, quæ in ipso etiam adolescente doctissimos viros ait ad stuporem vsque demiratos.

Quanti verò Chrysostomi eloquentiam fecerit Libanius, ea tempestate sophistarum omnium maximus, testatur eiusdem epistola ad Ioannem, quæ apud Isidorum quoque legitur his fermè verbis:

Cùm pulchram illam tuam & elegantem orationem accepissem, viris quibusdam, qui & ipsi sunt orationum opifices, atque architecti, eam legi, quorum nullus omnino fuit, qui non gaudio subsiliret, & acclamaret, & ea omnia faceret quę homines admiratione perculsi & quasi attoniti facere solent. Ego igitur eo nomine vehementer lætor, quòd ad forensem operam in qua arte specimen edis ingenij, demonstratiuum quoque dicendi genus adiunxeris. Atque te beatum duco, qui ad hunc modum laudare queas: & item eos qui talem suarum laudum præconem nacti sunt: Patrem scilicet qui imperium dedit, & filios qui acceperunt. Baronius hanc orationem tantopere laudatam à Libanio, scriptam putat à Chrysostomo in laudem Valentiniani se-

nioris, & eius filiorum, Gratiani, atque Valentiniani: quo tempore Ioannes annum fermè ætatis vigesimum primum agebat.

Et primæ quidem illæ visæ sunt surgẽtis veluti ingenij faces; at postquam clarissima indoles cœlestis sapientiæ nobilitata est instrumento, ea dixit & scripsit quæ cum singulari admiratione memoria sæculorum intuebitur. Quis enim fœcunditatem illam ingenij vehementer non miretur, cùm Nicephorum Callistum audiat prædicantem, se mille Chrysostomi libros legisse; & Suidam, asserentem, eundem tot exaraſſe volumina, vt percenseri numerus facilè non possit?

Anianus ad Orontium Episcopũ. Vixit anno 400. vide Sigebertũ.

De eius stylo Anianus videtur præclarè iudicasse, cùm dixit: Chrysostomus illud quasi peculiare custodit ac proprium: quod cùm semper sollicitus sit, semper vigilans, & noxij stuporis inimicus, nusquam tamen eius oratio in pompam eleuatur dicentis, sed tota ad vtilitatem aptatur audientis. Est enim stylus ipse Ecclesiæ auribus accommodatus; priscum illud, sed eruditum, dicendi genus exprimens, medius, æqualis, maturus, pudicus, alienus ab omni iniuriæ culpa, pompáque luxurię, non squallidus quidem, nec tamen floridus, non impolitus, sed neque nimia subtilitate limatus, non asperitate horridus, nec tamen amœnitate lasciuus, maximam vbique copiam, admirabilémque indicans facultatem, nusquam tamen ambitionem. Eò fit vt eum magis simplex lector intelligat, & laudet disertus. Denique & S. Basilij admirabilem illam curam loquendi, & plausibilem Antiochi pompam, & sublimem illum Gregorij cothurnum facilè intelligas, hac Ioannis mediocritate superata.

Hæc ille appositè quidem & verè: hanc enim dicendi rationem præcipuè consectatus est Chrysostomus, quamquam si propiùs rem considerare velimus, nullum profecto inueniemus genus eloquentiæ, nullam elocutionis virtutem, in qua non sit eximiè versatus; quod lubet aliquot eius exemplis comprobare.

CHRYSOSTOMI *grauitas in dicendo.*

CAPVT XXVIII.

FLumen illud beatæ orationis Chrysostomo semper magis cordi fuit, quàm in conciso dicendi genere contorta sententiarum grauitas: Neque tamen omnino hac eloquentiæ forma caruit; sed cùm apud Principes viros agendum fuit, in ponderosam sententiarum densitatem orationem collegit. Talia sunt quæ contra Cainam fertur ingenti animo dixisse. Erras Caina, si amicitiam Imperatoris in tuæ impietatis satellitium conuertis. Non licet Imperatori facere quod petis; non licet ei qui pietatem colere instituat, contra sanctissimas religiones aliquid moliri. Templum tibi in vrbe dari postulas? En tibi apertum est, ingredere, preces fuude, nemo prohibet.

Expressa ex iis quæ Theod. habet, l. 5. c. 32.

Sed alterius es sectæ, (inquis,) & æde sacra tibi opus est, in qua cum tuo comitatu rebus diuinis operaris. Quo nomine hoc requiris? Maiora sunt ea scilicet quæ pro imperio militiæ gessisti, quàm quibus tantillum gratiæ denegetur. Tu igitur nihil te præmiorum putas dignum his rebus gestis accepisse? Vnde hæc Ducis dignitas? vnde nomen Consulatus? Nihil dico insultandi causſa, sed tamen modestiæ tuæ est cogitare quis nunc sis, quis olim fueris, quæ antea tibi egestas, quæ nunc rerum omnium abundantia, &, vt paucis dicam, quo nunc cultu incedas, & quibus antea vestimentis indutus Istrum traieceris.

Digitized by Google

Si tuorum officiorum meministi, tot verò beneficiorum es oblitus, ingratus es.

Hæc planè sapiunt mentem excelsam, grauissimisque cogitationibus exaggeratam; nec minus habent μεγέθους & grauitatis, quæ apud ipsum Imperatorem dixit contra Arianos:

Metaphr. in vita Chrys. Baron. an. 400 59.

Dic (amabo) *Imperator, si quis huic pulcherrimæ coronæ, quam geris in capite, quosdam abiectos ex obscuris lapidesinter clarissimam gemmarũ lucem inseruisset, vt leretur hoc tibi esse tolerandum?* Cúmque animos hac petitione suspensos tenuisset, ipsúmque haberet Augustum dictis annuentem: tum assumpsit:

Tu verò non existimas Deum irasci, si in hac ciuitate, in hoc Imperij & gloriæ domicilio, inter hunc syncerum bonorum cœtum, tamdiu pateris corruptã & depositam partem residere? quo sanè dicto tanta efficacitate in ipsius Imperatoris pectus penetrauit, vt Arianos imprimis nobiles vrbe expelleret.

MAIESTAS ELOQVENTIÆ in Chrysostomo.

CAPVT XXIX.

SOlet nonnunquam in argumentis speciosis versari, & in iis remissa tantisper contentione sermonis, quẽ λόγον ἀγωνιστικὸν vocat, pleniùs se diffundere. Tales sunt sermones de incomprehensibili Dei natura: in quibus se ait cœlestes choreas duxisse, quasi in florẽtissimi patri amœnitate, ὥσπερ ἐν λειμῶνι τινὶ τῷ γεγονότι. Nec immeritò: fertur enim, & volat, & longè supra populares sermones erigitur, dum agit de illa συγκαταβάσει, & de natura Angelorum, eorúmque cognitione: hæc maximè Dionysium sapiunt.

Typus de incomprehensib Dei nat. ad popul.

Oration. 2. aduers. Iudæos.

Serm. 3 de incõprehẽsib. Dei n.

Εἰδὼς κἀκεῖ τὴν ὑπερβολὴν συγκαταβάσεως· ἀλλ' ὅμως καὶ αὐτοὶ αἱ δυνάμεις καλύπτουσιν ἑαυτὰς τῷ πυρί, δι' οὐδὲν ἕτερον ἢ διὰ τοῦτο, καὶ τοῦ σαφοῦς, καὶ γνωστικώτατος, καὶ καθαρώτατος: quanquam de illa συγκαταβάσει, prudenter mens Chrysostomi intelligẽda est, ne quid subsit erroris. Sed non hic interpretãdi locus; hæc obiter perstringimus.

Elucet præterea eius maiestas in narratione & hypotyposi splendidarum historiarum ex bibliis, quales sunt de miraculis in Ægypto, supplicio trium puerorum, & similibus: sic enim ille oratione, Quòd nemo lædatur nisi à seipso: quæ quia Græcè longiora sunt, Latinè subiicio.

Διαστίχιζε τὸν φλόγα πεῖλα.

Disterminabat enim flammam nubes vndique impendens, & omnibus illis populis gestatoriæ domus instar erat. Neque verò noctu face indigebant, quæ tenebras discuteret, sed erat eis columna ignis, fons stupendæ lucis in duplicem vsum; tum vt luceret, tum vt iter dirigeret. Neq. enim lucida duntaxat erat, verùm etiam omni viæ duce certius infinitum illum populum per saxa & solitudines ducebat. Ibant non terra solùm, sed etiam mari quasi terrâ. Ausi sunt transcendere fines naturæ, cùm sæuum pelagus pedibus peragrarent, quasi per firmam petram iter facerẽt. Cúmque illis substratum esset elementum illud, solidam terram, camposque supinos, & agros imitabatur: cùm verò hostes excepisset, tum maris vices exequebatur: Illis quippe fuit vehiculum, hostibus ipsorum sepulchrum: illos summa cum facilitate transmisit, hos maxima cum vehementia submersit. Qui fuerat hactenus sine lege aquarum impetus, virorum ratione præditorum atque prudentissimorum ordinem & obsequiũ præ se ferebat: cùm iam custodis, iam carnificis vicem obtineret, vnoq; die contraria repente præstaret.

Quid commemorẽ petras quæ fluuios effuderunt aquarum? quid nubes volucrũ, quæ corporum multitudine terram texerunt? Quid miracula

Digitized by Google

pattata in Ægypto ? quid prodigia quæ contigerunt in ſolitudine? quid trophæa, & incruentas victorias? Tanquam enim choreas ducerent, non bellum gererent, ita aduerſos domuerũt, ac dominos quidem ſuos ſine armis ſuperarunt, qui verò extra Ægyptum cum ipſis pugnarunt, eos tubis canendo pſallendoque vicerunt: & totum illud ſpectaculum chorea potius erat quàm bellum; initiatio magis quàm pugna.

Et de fornace Babylonica.

Intract. Quòd nemo lædituꝛ, niſi à ſe ipſo.

Quid verò illorum trium puerorũ, dic mihi, virtuti ſuperfuſa tot mala offecerunt? an non adhuc adoleſcentes, & admodum quidem teneri, immatura ætate graue illud ſubiere ſupplicium, & diuturnam captiuitatem, à patria, domo, templo, altari, ſacrificiis, libationibus, ab ipſo quoque Pſalmorum cantu? Non enim illi domo duntaxat eam ob cauſam arcebantur, ſed multa quoque diuini cultus interdicebantur genera. An non barbarorũ manibus dediti ſunt, lupis potiùs quàm hominibus, & quod eſt grauiſſimum, in tam longè diſſitas ac barbaras abducti terrarum oras, in ſeruitutem grauiſſimam, non magiſtrum habebant, non Prophetam non Principem? *Non enim eſt*, inquit, *Princeps, neque Propheta, neque dux, neque locus ſacrificandi coram te, & inueniendi miſericordiam.* Quin etiam in domum regiam, tanquam in ſcopulum, ac præcipitium, & pelagus ſaxis petriſque ſub aqua latentibus refertum, introducti ſunt, ſine gubernatore, ſine proreta, ſine nautis, ſine velis ſæuum illud mare nauigare coacti, atque in aula regia, tanquã in carcere incluſi. Cùm enim philoſophari noſſent diuinitus, rebus humanis & omni vanitatis faſtu ſuperiores, acceſſionem malorum, etiam illam commorationem eſſe exiſtimabant: Si enim foris fuiſſent, & in domo priuata, maioris libertatis ipſes affuiſſet: at verò introducti in illum carcerem (carcere namque omnem illam ſplendoris & magnificentiæ ſpeciem, & præcipitiis ſcopuliſque nihil cenſebant eſſe meliorem) continuò grauem difficultatem ſuſtinuére: Rex enim eos ſuæ illius Sybariticæ impuræque, & profanæ menſæ iuſſit eſſe participes, id quod eis interdictum erat, & morte grauius videbatur: ac ſoli velut agni in medio tot luporum erant incluſi. Neceſſe erat aut fame tabeſcere (imò verò ad mortem rapi) aut prohibitos cibos deguſtare. Quid ergo faciunt iuuenes, orphani, captiui, peregrini, ſerui illorum qui hæc imperabant? Non exiſtimarunt neceſſitatem ſibi ad defenſionem ſufficere, neque tyrannidem eius, penes quem ſummum erat imperium: ſed omnia moliuntur, vt peccatum effugiant, omni licèt ex parte deſerti. Neque enim pecuniis perſuadere poterant, vt potè captiui: non amicitia & familiaritate, vt potè peregrini: non potentia ſuperare, vt potè ſerui: non multitudine vincere, vt potè tres tantùm:

Suſpendit animos.

Plena maieſtatis amplificatio.

Accedunt igitur ad Eunuchum, qui eam poteſtatem obtinebat, eiq; verbis quod cupiunt, perſuadent, hominem timidum, deque ſalute ſua ſollicitum, & meru mortis penè exanimatum: *Timeo enim ego*, inquit, *dominum meum Regem, ne quando videat vultus veſtros macilẽtiores præ cæteris adoleſcentulis coæuis veſtris, & condemnetis caput meum Regi*: Eo timore liberant, vt daret ipſis eam quã petebant gratiam. Ac poſtquam omne officium feciſſent, Deus quoq; deinceps fecit ſuum. Neque enim ſolius Dei erat præclarum illud facinus in his, quorum gratia mercedem illi erant accepturi, ſed exordia proficiſcebantur ab illorum animo: quẽ cùm præſtitiſſent generoſum ac fortem, Dei fauorem ſibi conciliarunt, & ad finem, quo à moliebantur, perduxerunt.

Per ſubiectionem.

Amplificatio à perſona. Ætate, exilij grauitas.

ὑφάλων γέμων, καὶ σπιλάδων.

Periculi magnitudo.

Τὴν ἐπιπόνων ἀνθρωπίνων ἐπιστροφὴν.

συναθροισμός. seu repetitio, per frequentationem.

Vides, qui se ipse non lædit, ei neminem alium detrimento esse? Ecce enim nec iuuentus, neque captiuitas, neque orbitas, neque exilium, nec solitudo, & destitutio eorum, qui ab ipsis starent, nec mandatum graue, nec magnus mortis timor, qui eunuchi oppressérat animum, nec paupertas, nec paucitas, non denique quòd in medio barbarorum essent, non quòd hostes haberent dominos, non quòd in ipsius Regis manus essent traditi, neque cognatorum omnium absentia, neque Sacerdotum, & Prophetarum & aliorum, qui curam ipsorum gerebant, alienatio, nec libationum & sacrificiorum cessatio, neque templi & Psalmorum ereptio, neque quidquam horum eis nocuit: sed tum maiori gloria fuerunt, quàm cũ iis rebus in patria sua fruerentur. Hoc primo certamine perfecto, insigni corona redimiti, lege in aliena quoque regione seruata, conculcato tyranni mandato, victo dæmonis terrore, neque vllo illa ex parte damno affecti, quasi domi sederent, & omnibus illis fruerentur, opere ita liberè perfecto, ad alios rursus agones sunt vocati:

Secundus agon supplicij.

Iterum erant iidem: & certamen priore difficilius ipsis proponebatur, caminus incendebatur, barbaricus aduersus eos exercitus cum Rege instruebatur, velut in acie, tota Persica potentia incitabatur, omnia ad vim, ad fraudem ac vim ipsis afferendam comparabantur: diuersa cautionum genera, variæ suppliciorum formæ, minæ aspectus omni ex parte terribilis, & verba aspectu terribiliora: sed tamen quoniam semetipsi non prodiderunt, sed omnem suam operam contulerunt, nihil vnquam dãni acceperunt: qui etiam coronis quàm priores fuerant, illustrioribus redimiti sunt. Vinxit enim eos Nabuchodonosor, & in caminum coniecit: non tamen damno, quin potiùs etiam commodo affecit, & illustriores reddidit. Cúmque nec templum (iterum enim eadem dicam) neque altare, non patriam, non sacerdotes, non Prophetas haberent, in aliena, & barbara regione, in medio camini, totiusque illius exercitus, Rege harum rerum authore spectante, splendidum statuerunt trophæum, & insignem reportarunt victoriam: quam omnium sæculorum memoria celebrabit.

Vides iterum per cõmorationẽ repetitum: quod in illa amplificatione facere licet.

VEHEMENTIA *Chrysostomi.*

CAPVT XXX.

Vehementia init. orat. 1. in Iud. Fist. & fund.

PRæclarè omnino Chrysostomus oratione 2. aduersus Iudæos, comparat concionatores cum pastoribus, fistula simul & funda instructis. Itaque quamdiu noxiæ belluæ nihil afferunt molestiarum, sub ilicem, aut populum strati, fistula canunt, sinúntque oues liberè & pro suo arbitratu pascere: Verùm simulatq; senserint alicunde luporum incursionem imminere, mox abiectâ fistulâ fundam arripiunt, & omisso calamo fustibus & saxis obarmant sese, próque septis consistentes, magno emisso iubilo ingentique vlulatu vociferantes, frequenter ipso clamore feram priusquam irrumpat, abigunt.

Hom. 24. in epist. ad Rom.

Hoc ipse sæpissimè præstat: modò enim ad piorum solatium & cœlestis lætitiæ fructum, suauissimis affluit orationis lenimentis, modò in hominum flagitia & errores, aculeos potentissimos exerit. Plenus est istis exemplis; nec diu nobis in profluente quærenda est aqua, vide quo spiritu in adulteros hæc dicat:

Luxuriæ insectatio. Item adulterij, &c.

A malis conuiuiis malæ vobis libidines, hinc lasciuiæ, hinc vxores contemptæ, hinc scorta in pretio, hinc domorum euersiones, hinc seorsum ac deorsum voluuntur omnia.

(Deinde:)

Digitized by Google

Fornicationis.

Puro ac illimi fonte relicto ad cloacarum cœnum curritis: Cœnũ quippe scorti corpus esse nemo negarit, vel te ipsum testem aduoco, qui in iis sordibus es volutatus, tuam conscientiam appello. Deinde non erubescis flagitium, non impurum te, non fœdissimo crimine contaminatũ vides? (Mox etiã pugnat acriùs.)

Quid seminas, quod metere non licet? imò si messueris, multum tibi dedecoris fructus afferet. Nam si peperit, tibi dedecus peperit, & puero magnam iniuriam, qui propter te notus & ignobilis nascitur. Cui etiam si innumeras pecunias reliqueris, adhærebit tamen macula dedecoris tui, & propter te infamis domi, in vrbe infamis, in foro infamis, siue ex scorto sit, siue ex ancilla futurus est. Tibi verò non vides perpetuam quoque inde iufamiam creari, quam neque viuus neque mortuus eluas; etenim cùm ex istius impuri corporis vinculis excesseris, manebunt tamen post te tuæ turpitudinis monumenta.

(Tandem crimen auget à consequentibus.)

Quid igitur & te, & omnia hoc dedecore afficis, quid seminas aruũ sterile, infrugiferũ, atq; vtinã nõ ipsum suos fructus perimeret. Sed proh dolor! Sæpe ante generationem cædes, scortum non permittis vt scortum tantũmodo maneat, sed ex meretrice facis homicidam. Sic ex ebrietate scortatio, ex scortatione adulterium, ex adulterio cædes, imò quidpiã cæde immanius; quod quo verbo dicã nescio, ad enorme facinus, portentoso quodã vocabulo opus est. Cædes quod natum est, occidit, hoc ne nascatur, prohibet. Tu (& quis & quãtus!) donum Dei, infamia atque dedecore corrumpis, tu naturæ repugnas legibus, tu generationis promptuarium homicidiorum officinam facis, & mulierem, quæ ad generationem sobolis data est, ad necis artificium instruis. Nam *miserа libidinum victima*, vt amatoribus perpetuo sit accommoda, & amabilis, & plus interim pecuniæ corrodat, intrepidè facinus aggreditur. Et tu in mulierculam culpam reijcies? tua fraus, tuũ scelus est, tu faces & flammas in :uum caput congessisti.

Quid dicam, ex adulteriis pullulare idololatriam? Multæ siquidem vt amentur, incantationes, & libamina, & philtra innumeráque alia machinantur. Mox etiam parantur venena non fornicario vtero, sed vxori miseræ atque innocenti, innumeræ struuntur insidiæ, & Dæmonum inuocationes, & mortuorum incantamenta, & bella quotidiana, & assuetæ contentiones, & odium inexpiabile.

Deinde rem indifferentem etiam mariti ipsi libidinem putant. Hæc oratio planè grauis, plena lacertis, & viribus.

Multa habet in idem argum. hom. 3. de pœnitentia, l. 3. t. 1 hom. de Dauid & Saule vehementer inuehitur in spectacula.

Homilia septima in epistolam ad Colossenses acerbè inuehitur in luxum mulierum, quæ sibi matulas argenteas faciunt: his verbis:

Quid verò mulieres? (pudet quidem, sed tamen necesse est dicere) matulas faciunt argenteas: oporteret vos pudere, quæ hæc facitis; Christo esuriente tu ita indulges deliciis, imò verò dementiæ? Quasnam hæ luent pœnas? Deinde rogas, cur latrones, cur parricidæ, cur mala, cùm Diabolus vos ita agitet atque discerpat?

Nam mensas quidem, & discos habere argenteos ne hoc quidem animo conuenit rectè philosophanti, sed totum est deliciarum. Immundæ autem vasa facere argentea, nunquid est luxus, nunquid insaniæ, vel si quid insania peius est? Scio deridebi ab istis delicatis hanc orationem meam; sed dum prosim, nihil curo.

Magnam revera amentiã, magnũ furorem procreant diuitiæ; vellem

(opinor) si fas esset, terram esse auream, & parietes aureos fortasse, & cœlum, & aërem ex auro. Quis furor, quæ amentia, quæ febris?

Luxus mulierum carpitur.

Alius perit frigore, qui factus est ad Dei imaginem, & tu maculas argenteas fabricaris? O fastum, & arrogantiam! quid amplius fecisset insanus? scilicet tanti facis excrementa, vt ea argento excipias? Scio vos audientes obtorpescere, sed obtorpescere debent, quæ hæc faciunt, & viri qui morbis huiusmodi deseruiunt. Est enim hoc intemperantia, & crudelitas, & inhumanitas, & feritas, & petulantia.

Quæ Scyllæ, quæ Chimæra, quis Draco, vel potius, quis Dæmon hoc fecit? Quid prodest Christus? quid prodest fides, cùm toleratur aliquis ex gentibus, imò verò non ex gentibus, sed ex Dæmonibus? si caput non est ornandum auro & margaritis: qui argento vtitur ad tam immundum ministerium, quam assequetur veniam? Non sufficiunt reliqua? quamuis nec illa sunt toleranda: Cathedræ, & scabella ex argento omnia. Atqui hæc quoque sunt amentiæ: sed vbique est fastus superuacaneus, vbique inanis gloria.

Ego vereor, ne ab hac insania longiùs progrediens sexus muliebris monstrorum formam suscipiat. Verisimile est eas cupere, pilos quoque habere aureos. Aut fateamini, vos eo quod dictum est, nihil esse affectos, & excitatos; aut incidisse in cõcupiscentiam, & nisi pudor retinuisset, non recusauissetis.

Nam si audetis ea, quæ sunt his absurdiora, multo magis existimo eas pilos aureos esse desideraturas, & labra, & supercilia, & auro liquefacto totas illini; si autem non creditis, & existimatis me ridentem dicere, ego narrabo quod audiui, imò verò nunc quoq; est: Rex Persarum barbam habet auream ex lamellis aureis instar pilorum diductis, sed

Persarum Regis barba aurea.

iacet tanquam monstrum. Magna tibi laus, Christe, qui nos & sanos fecisti, & istis monstris liberasti.

Animaduerte hîc epicherematum densitatem, pugnacis animi calorem, & quasi incussam vim grandinis; aspergit tamen etiam ironiis orationem, quæ sunt huic argumento percommodæ, inde, nec minùs acer est, & plus habet χαρίεντος.

At homilia de Dauide & Saule grauiter inuehitur in eos qui frequentant spectacula.

Non metuis, non expauescis, dum oculis, quibus illic lectum est, quis est in orchestra spectas, vbi detestandæ adulterij fabulæ aguntur, iisdem hanc sacram mensam intueris vbi tremenda peraguntur mysteria? Dum iisdem auribus audis, & scortum obscœnè loquens, & Prophetam Apostolúmque ad arcana sucrarum litterarum introducentem? Dum eodem corde, & lethalia sumis venena, & hanc hostiam sanctam ac tremendam?

AVSTERITAS.

CAPVT XXXI.

HAbet quoque sæpe multum in carpendis vitiis austeritatis, vbi nulla lenimenta adhibet, sed statim vrit, & secat, vt violentum morbum violento remedio opprimat. Tale est illud ex homilia 7. ad Colossenses.

Ecce suadeo, & iubeo, vt & faciei ornamentũ, & eiusmodi vasa conteras, & des pauperibus, & nunquã in posterum insanias. Qui vult, resiliat; qui vult, accuset, & reprehendat: nullum patior. Quando sum iudicandus stans ad tribunal Christi, procul vos statis, & quæ à vobis existit gratia, me reddente factorum rationem.

Procul

Procul hæc verba: Cane ne discedat, & in hæresin deficiat, est imbecillus, te demitte, & te ei aliquantisper accommoda. Quò vsque? semel, & bis, & ter, non perpetuò. Ecce rursus nuncio, & cum beato Paulo testor, & obtestor, quòd si rursus venero, non parcam.

Quæ est hæc mollicies, quæ deliciæ, quæ contumelia? Contumelia enim est non deliciæ. Quæ amentia? quæ insania? Tot pauperes circumsistunt Ecclesiam: & tam multos filios habet Ecclesia, & tam diuites; nulli pauperi potest opem ferre: Sed alius quidem esurit, alius verò est ebrius: alius quidē in argento egerit: alius autem ne panem quidē habet, quo vescatur. Quænam hæc tanta insania? quænā hæc tanta feritas? Cōtra Helluones verò agit, non miti quidē brachio, hom. 54. ad popul. Antioch. Nūquid mactādi sumus, quoniā nos ipsos saginamus? Quid lautā vermibus mēsām apponis? quid maiorē alis saniem? quid fœtidos sudorū fontes reponis? quid ad omnia temetipsum reddis inutilē? Vis oculū acrem ferri? fac corpus robustum. Nescis in lyræ fidibus crassam & immundā, ad suauitatem cantus ineptam esse, contrà rasam, intensam, esse vocalem, & canoram? Quid animam obruis? quid parietem crassissimis sordibus oblinis? quid fumos, nebulam, & caliginem exhalas?

Gulæ detestatio.

Et homilia, περὶ τοῦ μὴ πρὸς χάριν δημηγορεῖν, austerè dixit, eos qui indignè cōmunicant, iisdem teneri pœnis astrictos, quibus Christi carnifices.

Οἵτινες ἀνελόντες τὸ σῶμα δεσποτικὸν, εἶτα ἀκαθάρτῳ δεχόμενοι τῇ διανοίᾳ, ὁμοίως ἐμπεροῦσι τῷ ἐνδύματι τῷ βασιλικῷ. & cæt.

Qui Dominicum corpus necārunt, tum qui immunda recipiunt anima, parem iniuriam regio inferunt vestimento. Discinderunt quidem illud in cruce Iudæi: coinquinat autem is qui immunda suscipit anima: Itaque licèt diuersa peccata sint, tamen æqualis est iniuria.

SVAVITAS CHRYSOSTOMI.

CAPVT XXXII.

IAm verò cùm hominum cupiditatem liberiùs volitantem fregisset orationis lacertis atque viribus, vidisséque animos veluti quodam sidere perculsos; de industria mitigabat austeritatem, & abiectâ fundâ sumebat fistulam. Hoc ipse testatur in homilia, quam περὶ τοῦ μὴ πρὸς χάριν δημηγορεῖν, de non concionando ad gratiam, scripsit, vbi cùm in superiori concione dixisset, eos, qui indignè communicassent, easdem pœnas daturos, ac Christi carnifices: Quo sermone cùm multos acriùs perstrictos ac obstupefactos cerneret, postmodum ita exorditur:

Ἱκανῶς ὑμῶν, οἶμαι, κατηφείᾳθε σφόδρα, καὶ ἐλαττέρᾳ ἰάσεται πληγῇ. & cæt.

Satis, opinor, vos nuper increpauimus, ac profundiorem plagam infliximus: Itaque necesse est hodie medeamur, ac mitiora quædam medicamenta apponamus. Hic enim optimus est medicinæ modus, vt non modò secentur vlcera, verumetiam obligentur.

Quamobrem cum ablegato hoc ἀγωνιστικῷ genere dicendi, consultò lenit orationem, vt in floridis fieri solet argumentis; mirificas tunc habet rerum & verborum suauitates.

Præcipuè verò adhibet figuras sententiæ valde splendidas, & delectabiles, qualis est illa antithesis de Lazaro, & diuite Helluone.

Lazari, & diuitis comparatio.

Nam & Lazarus pauper erat, & admodum quidem pauper; paupertati accedebat aduersa valetudo, omni paupertate acerbior, quæ

In tract. Quòd nemo laedatur nisi à se ipso.

paupertatem quoque reddebat grauiorem: aduersæ valetudini solitudo, & penuria eorum qui astarent, atque ministrarent: quæ cùm paupertatem tum aduersam valetudinem faciebat acerbiorem. Horum namq; singula per se quoque molesta sunt; cùm verò neque qui ministrent, adsunt, maior fit calamitas, sæuior flamma, dolor acerbior, tempestas atrocior, fluctus vehementiores, caminus ardentior. Quòd si quis accuratè circumspiciat, aliud etiam his quartum accedebat, nempe diuitis in vicinia habitantis licentia, & luxus. Sin aliud etiam quintum vis inuenire, flammæ illius fomitem: id quoq; in eo perspicuè videbis. Non enim duntaxat genio indulgebat dives ille, verumetiam etsi iterum, tertiùm, imò verò sæpius in die eum videbat (iuxta vestibulum namque iacebat, spectaculum dirum miserabilis tragœdiæ, qui aspectu solo vel ferreum pectus poterat emollire) tamen neque hoc inhumanum illum ad eam paupertatem leuandam permouit: sed ille lautissimam apponebat mensam, crateras habebat diffuso mero coronatas, nitidos coquorum exercitus, parasitos, & adulatores prima luce, & choros canentium, vina infundentium, risus mouentium: omne genus popinarum excogitabat. Obruebatur vino, & crapula, in luxu vestium, mensæ, aliarúmque plurium rerum solidos dies agebat; Istum verò, quem graui fame, morbo acerbissimo, obsidione tot vlcerum, solitudine, & malis inde consequentibus in dies singulos premi videbat, ne in animũ quidem aliquando admisit. Parasiti & adulatores nimiis epulis penè disrumpebantur; at iste pauper, & adeò pauper, tot malis cinctus, nec micas ex illa mensa obtinuit, etiamsi vehementer optaret; neque horum quicquam eum læsit; non durius est obloquutus, non vocem edidit maledicam: sed vt aurum vehemẽtiori igne magis purgatum splendescit; sic etiã ille tot rerũ asperitatibus vexatus, omnibus fuit superior tã plagis, quàm quæ multis nascuntur inde perturbationibus. Si enim omnino pauperes cùm diuites vident, tabescũt inuidia, & æmulatione conficiuntur, ac vitã sibi non esse viuendam existimãt, idque cùm necessarius eis victus & ministri suppetũt: Iste pauper, & quidẽ pauper vt nullus alius, nec pauper modò, verumetiam æger, quippe nõ habebat qui astaret, vt vllo esset solatio, sed in media vrbe velut in extrema solitudine, fame tabescebat acerbissima: isti omnia tãquã ex fontibus affluere videbat, omni humano subsidio destitutus, canũ linguis, ceu perpetua quædã mensa propositus (ita enim omnia eius mẽbra luxata ac dissoluta erãt, vt nec illas arcere posset) quàm iniquo animo fuisset, nisi valdè generosus ac sapiẽs extitisset? Cernis qui se non lædat, etsi ab omnibus lædatur, nihil mali perpeti? repetã enim eandẽ orationẽ. Quid namq; aduersa valetudo? quid solitudo eorum qui astarent? quid accessus canum? quid mala diuitis vicinitas? quid magnus luxus, superbia & arrogãtia illius huic nocuerunt? num eum ad sustinenda pro virtute certamina reddiderunt molliorem? quid verò constantiam eius læsit? nihil vsquã; sed eum etiam magis corroborant, & infinitarum ei materia coronarum, accessio præmiorum, incrementum mercedis, seges maioris remunerationis extitit illa malorum multitudo, diuitisque crudelitas.

Diuitis mali luxus.

Comparãda descriptio siue antithesis quam habet de eodem argumento Chrysologus serm. 124.

In oratione de ordinat. floridiùs quoque renidet, vt in illa similitudine, cùm dicit in pretiosis vnguentis nihil opus esse semper lecythum inuergere; verùm etsi quis tantùm superficiem attingat summis digitis,

circumſtantes replet ſuauitate fragrantiæ; ita & in laudibus, &c. Κἂν ἄκρας ἡ ὑπηρεσίας ἅψηται τῆς δακτύλοις, πὶ ἡ ἀορὰ αἰίχεται, ἢ τὸν παρόντας ἡ ἐυωδίας ἀπίπλησεν ἅπαντας.

CHRYSOSTOMI PIETAS.

CAPVT XXXIII.

ERat quidem & naturæ facilitate, & optimarum artium ſtudiis ad has orationis delicias compoſitus: ſed tamen longè malebat in concionibus pia dicere & ſalutaria, quã docta & ſuauia. Itaque ſi quid illi ornatius excideret, quod plauſum hominum excitaret, vehementer animo angebatur: quod declarat hom. 31. in acta Apoſtolorum.

Plauſus concionum periculoſus.

Hoc ſubuertit Eccleſias, quòd & vos non quæritis audire ſermonem, qui compũgere poſſit, ſed qui oblectet, & tinnulo ſtrepitu, & verborum compoſitione, quaſi citharœdos & cantores, audientes: Et nos frigidè ac miſerè facimus noſtris affectibus obtemperantes, quos repudiare oportebat.

Atque idem contingit, ac ſi pater filium, quem ſupra modum tenerè amat, videat ægrotum: Tum illi quæcumque oblectãt, porrigat, quæ autem vtilia, minimè curet: Deinde quando obiurgatur à medicis, rationem reddat, dicens: Quid faciam? flentem puerum ferre nequeo. Miſer, & ærumnoſe, ac proditor, neque enim talem, Patrem dixerim: Et quanto ſatius fuerat modico temporis interuallo aliquid acerbi perpeſſum perfectæ ſanitati reſtitui, quàm temporariam illam gratiam perpetui doloris fomitem fieri?

Hoc etiam nobis accidit; floſculos verborum, & compoſitionem, & harmoniam curioſiùs ſectamur, vt canamus, non vt proſimus: vt ſimus in admiratione, non vt doceamus; vt oblectemus, non vt compungamus: vt cum plauſu & laudibus diſcedamus, non vt mores componamus.

Credite mihi; non dicerem alioquin; quoniam quando inter dicendum plauſum excito, per illud quidem tẽpus, humanum quiddam mihi accidit: Cur enim verum quis non dicat? & diſtrahor, & diffundor: vbi autem domum redeo, & intelligo plaudentes ſine fructu abiiſſe, &, ſi fructum accipere poterant, à plauſu & laudibus periiſſe; ploro, gemo, & lacrymor, & quaſi fruſtra omnia egerim, ſic afficior, mihiq; ipſi dico: Quæ ſudorum meorum vtilitas, ſi auditores è verbis meis nihil fructus perceperunt? Et ſæpiùs quidẽ cogitaui legẽ ponere, quæ huiuſmodi plauſus prohiberet, & ſuaderet, vt cum ſilentio audiretis. Sed ſuſtinete, oro, & credite mihi, &, ſi placet hãc nunc legem firmabimus, ne quis auditor plaudat, quandiu nos loquimur. At ſi voluerit admirari admiretur ſilens, nemo eſt qui prohibet. Omne autem ſtudium & alacritas in id collocetur, vt quæ dicuntur, accipiantur. Quare applauſiſtis? de hoc legem pono, vos autem nec audire poteſtis.

Hæc ille: ex quibus planè apparet, quanto conciones ad pompam & oſtentationem factas odio proſequeretur, tum etiam plauſus illos in Eccleſia excitari ſolitos auerſaretur. Nec immerito ſubuerſionem Eccleſiarum nominat.

Periculũ enim erat non mediocre, ne concionator, ſi plauderetur, intumeſceret, ſin contrà, deiecto animo frangeretur. Itaque, vt D. Auguſtini verbis vtar, ſicut autæ linguarum flauerant à pectoribus opinantium, ita ferebatur, vertebatur, torquebatur, obnubilabatur. Summum pro- Vanitatis
fectò eſt miſeria, vbi Præco Veri- materia.

tatis, degenerat in mancipium vanitatis.

Item homilia 19. in acta, eos reprehendit, qui volunt noua legi, & dici.

Nouitatis curiositas perstringitur.

Verùm quid dicunt plerique? semper (aiunt) eadem leguntur. Hoc vos maximè perdit. Itáque si quidem sciuissetis illa, neque sic oportebat ab illis recedere: quoniã & in theatris semper eadem fiunt; attamen nõ satiamini. Quænam eadem audes dicere? qui neque Prophetarum nomina scis? & non confunderis dicendo, ideo non audienda quoniam eadem leguntur? Etenim tu confessus es, quòd eadem dicuntur. Ego si hoc protulissem, te sic accusassem: Te igitur oportebat ad aliam defensionem confugere, non ad hanc tuam accusationem. Dic oro, tu non admones filium tuum: Si igitur ille dicat, quòd eadem semper inculcas: nonne contumeliam esse putas? Tũc non oportebat eadem dicere, quando & illa sciuissemus, & operibus declararemus: imò neque tum superflua lectio.

CHRYSOSTOMI doctrina.

CAP. XXXIV.

NEmini dubiũ esse potest, quin Chrysostomus, & ingenio acer, & labore, in studia semper intentus, & à puero iis excultus disciplinis, quibus ad magnarum artium decora iuuẽtus informari solet, magnis tum profanæ tum sacræ eruditionis opibus fuerit cumulatus. Rarò tamen peregrinam doctrinã promit in concionibus. Quòd si quas historias Ethnicorum afferat, magno temperamento cõdire solet; vt cùm de mala Socratis vxore loquitur, homilia 26. in 1. ad Corinthios, neque Socratem neque Xanthippen nominat, sed grauiter insinuat.

Socratis vxor. 1. 5. 151. homil. 42.

Dicitur quidem certè quidam ex Philosophis externis cùm malam haberet vxorem, & nugatricem, & conuitiatricem, rogantibus, cur eam habere sustineret, dixisse, *vt domi haberet gymnasium, et palæstram Philosophiæ*: Ero enim (inquit) cæteris mitior, si in ea quotidie erudiar. Cúmque à populo in hanc sententiã esset exclamatum, intulit: Magna voce exclamastis, sed ego valde defleo, cùm Græci sint nobis sapientiores: nobis qui iussi sumus Angelos imitari: Imò verò, qui iussi sumus Deum æmulari in ratione mansuetudinis. Et homilia tertia, aduersus Iudæos, cùm varias philosophorum sectas enumerando appellasset, Pythagoram, Zenonem, Platonem, Socratem, Diogoram, se excusat, quòd ad Iudæorum captum se demiserit, non autem ex sui animi sententia fecerit: Οὐ γὰρ ἐξ οἰκείας ταῦτα προῆλθον γνώμης· ἀλλὰ τῇ ἀσθενείᾳ τῶν Ἰουδαίων συγκαταβαίνοντες: & se purgat ab exemplo D. Pauli, qui Athenis dicturus, non ex Prophetis, aut Euangelio, sed ab ara gentili sumpsit exordium.

Et Homilia 1. in 1. ad Timoth. Silentium in templis gentium supernè inscriptum, continebat digito os, & labia comprimebat, prætereuntes omnes silẽntij sic admonens: Hæc de Harpocrate Ægyptiorum intelligenda: non tamen pleniùs indicauit: & Serm. in Cõcubinarios, Non moueris, scilicet, admirande vir, hæc ἀπάθεια est iis qui lapidibus cohabitant, non hominibus: Ego autem audiui, quòd etiam apud lapides quidam & statuas passi sunt. Cauet plura dicere, & quæ de fatuis amoribus adolescentum narrantur ab historicis, enarrare.

Silentij pictura.

Vtitur plerumque vocum Hebraicarum interpretatione, ex qua commodè sensus in suam rem elicit, vt in illo loco Geneseos, cùm Cainum, qui perpetuo tremore mulctatus est, in Naid habitasse sacra historia

Hom. 20 in Geneſin.

dicat, rectè καλὸν interpretatur, καλὸν: גוב enim eſt *mouere*. Et in homilia de mutatione nominum, vocem Edem dicit ſignificare γλῶ παρθένον. Quod ſumit opinor ab ארסה. Inde iubet reſponderi Iudæis, quoties petierint *quomodo Virgo peperit? Vos verò dicite, quomodo terra virgo, tot & tanta germina profuderit?* At verò in Pſalmorum enarratione frequenter textum Hebraicum conſulit, & explicat: ex quo conijcias illum Græcæ & Hebraicæ linguæ peritum fuiſſe.

In cap. 1. Geneſ. homil. 4.

Nec ignarus quidem fuit Philoſophiæ: quanquam eius de cœlo & ſideribus ſententiam multi vellicarunt; cùm dicat, hom. 4. in Geneſin, vnum tantùm cœlum eſſe: τίς αὖ οὖν λοιπὸν μὴ ἢ τοιούτῳ διδασκάλῳ ἀνάγκη τοῦ ἀπλοῦς ἐξ οἰκείας διανοίας φθέγγεσθαι βουλομένων, καὶ ἁπταιστίας τῇ θείᾳ γραφῇ πολλοὺς οὐρανοὺς λέγειν ἐπιχειρούντων. Scio hanc ſententiam excuſari à D. T. in 1. q. 68. art. 4. quaſi hæc à Chryſoſtomo contra hæreticos quoſdam, ac Philoſophos dicta ſint, qui extra hūc totum ſidereum globum, alios ſidereos cœlos, & mundos, eſſe tradiderunt. Verùm Chryſoſtomi ſententiam ſine vllo interpretationum flexu nudè acceptam de vno cœlo liquido, multi quoque doctiſſimi viri nunc defendunt.

Alij eius in Geneſeos interpretatione ſimplicem quandam dicendi rationem arguunt: quòd mirificas illas Origenis θεωρίας non habeat: ſed præclarè Chryſoſtomum ab iſtis cenſoribus vindicat Photius, cùm dicit, eum, cùm ad Moſaicæ narrationis ſimplicitatem reſpexiſſet, maluiſſe, ſalutaribus documentis conſulere, quàm intempeſtiuis theoriis præter inſtitutum luxuriare.

Quamobrem eadem de cauſſa grauioribus Theologicarum rerum quæſtionibus abſtinet; quanquam ſublimem quoque eum in huiuſmodi argumentis fuiſſe libri de incomprehenſibili Dei natura declarant. Quòd ſi quædam inibi dixerit, quæ videntur Theologorum ſententiis repugnare, vt cùm in tertio ait, Deum non videri, ſed συγκατάβασιν, συγκατάβασις minimè mirum eſt ſi in tanta rerum obſcuritate, cùm nondum tot ingeniorum & ſcholarum lumen acceſſiſſet, Patribus nonnunquam aliqua minùs accurata exciderint: Quanquam ſcio à grauiſſimis viris defendi Chryſoſtomum, quaſi non negarit, Dei eſſentiam ab Angelis videri: ſed ipſe ſatis clarè his verbis, quid ſentiret, aperuit: Καίτοιγε καὶ αὐτὸ ἄκρατον ἰδεῖν τὸ φῶς, οὐδὲ αὐτοῖς ἀκράτου ἢ οὐσίας, ἀλλὰ συγκατάβασις ἐστὶ τὰ ἐρεύσματα. Quanquam non ipſam meram videbant lucem: Sed quæ videbant, condeſcenſus erant (inquit de Angelis.) Mox quid ſit illa συγκατάβασις, ne quis dubitare poſſit, explicat: ὅταν μὴ ὡς ἔστιν ὁ θεὸς, φαίνῃ, ἀλλ' ὡς δυνάμενος αὐτὸν θεωρεῖν ἕως τοσοῦτος ἐστὶν οὗτος ἑαυτὸν δείκνυσι, σπουδῶν τῇ τοῦ ἐρεύσματος ἀσθενείᾳ καὶ ὄψεως ἐπιδεῖξαι. Quid nomen hoc condeſcenſus ſignificat? Cùm Deus, non vt eſt, ſe oſtendit, ſed quoad videre is poteſt, qui aſpectum eiuſmodi meruit, eatenus ad infirmitatem videntis ſuam repræſentationem metitur, ac temperat, condeſcendere illum tantiſper dicimus, & eiuſmodi rem condeſcenſum nominamus. Et ibidem, καὶ ἄνω δυνάμεων ἀθάνατός ἐστιν, ὁ θεὸς καὶ ταῦτα συγκαταβαίνων. A ſuperis quoq; virtutibus quanquam condeſcendens non conſpicitur. Idem aſſerit Theophylactus, in illud Ioannis, *Deum nemo vidit vnquam*; & Theodoretus in dialogo, quòd Deus ſit immutabilis: ſed omnium ſcholarum vox reclamat.

Apud Chryſoſtomum, quid?

POPVLARITAS.

CAPVT XXXV.

CHryſoſtomi præcipua virtus, eſt admirabilis quædam populariras ſermonis; quam virtutem diximus maximorum oratorum eſſe; eámque ſi modò perfecta fuerit, ex conſummata eloquentia, prudentia, dexteritate, & fœlicitate quadam ingenij profluere. Eius autem perfectionis hæc in Chryſoſtomo ſunt indicia: Primùm ſuæ orationis menſuram auditorum aures ratus, totum ſe hominum vtilitati quàm familiariſſimè accommodat. Itaque aoſtruſas & ſubtiles quæſtiones de Prædeſtinatione, Gratia, & libero Arbitrio, vel conſultò omittit, vel ſi quid huiuſmodi diſcutiendum, quàm commodiſſimè ad populi captum facit, in moralem ſenſum totum fermè ſe coniicit, & lubenter in iſtis quæſtionibus exſpatiatur: *Neminem læsi poſſe niſi à ſemetipſo, Nolle omnia ſcire, ſummam ſapientiam eſſe. Eleemoſynã, eſſe artem omnium quæſtuoſiſſimam. Melius eſſe iniuriam pati, quàm inferre. Ignominiam eſſe huius mundi gloriam. Maximum fieri ex miſeriis & calamitatibus lucrum. Mortẽ eſſe vitæ meliorem*: & ſi quæ ſunt ſimilia, hæc arripit argumenta, hæc inculcat, hæc variis condimentis aſpergit, vt vetera videantur nouitatis quadam gratia refloreſcere.

Diſpoſitio concionum Chryſoſtomi.

Diſpoſitio eius duas fermè partes continet; quarum vna eſt ἐξηγητικὴ, enarratiua, qua ſacrarum literarum ſenſus germanè & appoſitè explicat: Altera eſt διδακτικὴ, quæ moralem diſſertationem complectitur, &, ſi res exigat, adhibet tertiam παραινετικὴν, qui animæ audientium ad doctrinæ ſatus accipiendos præparantur.

Elocutio autem talis eſt qualem diximus, non ſqualida quidem & ſtrigoſa, ſed facilis, moderata, pudica, Eccleſiaſticis rebus perquam accommodata, non habet ſententiarum argutias, non Poëtarum ſales, non facetias & iocos diſertorum, ſed affectum paternæ charitatis, & vim quamdam ex abdito ferientem.

Multus eſt autem in figuris popularibus, quales ſunt dialogiſmi, & percontationes, & ſuſpenſiones. Idcirco creberò repetit: *Quidnam hoc rei eſt? Quorſum autem iſta? Libenter interrogarem eos qui hæc non credunt*; & multa his affinia. Interdum habet aliqua prouerbia non affectata quidem, ſed appoſita, eáque familiaria, vt in Matth. hom. 84.

Vt, *centum viros vnum pauperem ſpoliare non poſſe*: & homil. 24. in acta, ne γρὺ quidem: homil. 21. ad Epheſios, ſi enim *Ethnici triobolares quidã viri, & Canes triobolarem amplexi Philoſophiam*: & hom. 1. de Lazaro, affert illud quod ait communiter etiã iactari in theatris, Hippodromis, & officinis. *Vnum factum vnum, Duo facta nihil.*

Verùm cæteros omnes Eccleſiaſticos ſcriptores ſimilium crebritate, copia, facilitate, humani animi tractatione, longè ſuperauit; atque vt pauca ex multis libemus, homil. 42. ad populum Antiochenum, quomodo animæ curam oporteat habere, quum homines vult hortari ad temperantiam Canum exemplo, qua arte hoc facit?

Canum exempli vt amplificatur à D. Chryſoſtomo.

Si quis, inquit, conuiciando nobis dixerit, *Canes*, dolemus: nobis autem ipſis ipſi contumeliam inferentes non verbo, ſed opere: nec tãtam impendentes animæ curam, quantam canibus, nihil graue nos pati exiſtimamus. Videtis quantis ſint omnia tenebris plena? Quòd canum curam habent, ne plus quàm expedit, impleantur, vt veloces ſint, vt vena-

tici, dum fame premuntur, & esurie: se verò non curant ne mergantur in crapulam. Et bruta quidem temperanter agere docent, ipsi verò in brutorum feritatem degenerant.

Ænigmata loqueris (inquit:) & vbi bruta temperanter agunt? An quæso, num tibi videtur opus esse temperantiæ, cùm canis fami moderetur; qui postquam venando aliquid ceperit, à præsenti se continet esca, & appositam cernens mensam, licèt vrgente fame, dominum expectat?

Homil. 42. ad Pop. Antioch.

Reuertemini vosmetipsos, vestros docete ventres ita philosophari: non est vobis excusatio. Cùm brutæ animanti tãtam inserere Philosophiam possis, multò magis tibimetipsi non poteris? Quòd enim hoc humanę sit cutæ, non naturæ, patet; alioquin omnes hoc habere canes oportebat; sitis igitur canibus non inferiores. Vos me cogitis illinc exempla sumere; nam ex Cœlestibus quidem oportebat. Sed quoniam, si dixero, vos dicere soletis eos & magnos esse, & nihil ad vos attinere; propterea dico cœlestium nihil. Nam, et si Paulum commemorauero, statim dicitis cum fuisse Apostolum, propterea Paulum taceo: sin hominem dixero, dicitis hoc illum potuisse, idcirco nec hominem refero, sed bestiam, & bestiam quæ hoc à natura non habeat, ne respondeatis quòd istud natura non industria effecit. Et quod admiratione dignum, voluntate fit non canis propria, sed cura tua: Non quòd fatigatus sit, non quòd cursu distractus, non quòd propriis cepit laboribus, computat; sed his omnibus posthabitis, domini præceptum custodit, & ventre superior efficitur: nec id vlli dubium: expectat enim vt laudetur, expectat vt maiorem mensam assequatur. Dic itaque tibimetipsi: Canis, spe futuræ voluptatis, præsentem contemnit; tu verò non vis futurorum bonorum spe, præsentia contemnere?

Sed ille quidem nouit, quòd si intempestiuè, & præter quàm domino videtur, illum cibum gustauerit, & ipso priuabitur, & dimensum non accipiet, verbera pro cibo sumpturus: Tu verò nec hoc intelligere potes: & quod ex consuetudine didicit ille, hoc ex ratione tu non perficis?

Vides vt in istis ludit, miti, vt solet, popularitate, & cùm familiariter quidem dicat, non repit tamen humiliter; sed non caret oratio suis aculeis, sua vi, suis luminibus; ex quibus possis Chrysostomum agnoscere. Est præterea maximè popularis in depingenda suis coloribus ciuili vita; ex quo genere est illud quod habet de molestiis matrimonij.

Matrimonij remedia. De virginit. c. 62.

Huius figuræ exemplum, ex eo potissimum auctore libuit afferre, vt notaret lector, quã sagax in inuestigando, quàm densus in vrgẽdo, quã diffusus in explicando, quã tota oratione vegetus, acer, figuratus. Habet huius quoque loci insignẽ tractationẽ Hugo lib. de nuptiis carnal. c. 2.

Sed enim, si placet, his omissis quæ à natura matrimonio tributa sint, neque à quoquam volente, nolente, vitari possint, in præsentia perlustremus. Quænam ea sunt? dolores partus: Imò verò altiùs orationem repetamus; quæ matrimonium antecedant, quantum fas est, cognoscamus. Nam accuratè soli experti callent. Adest sponsaliorum tempus: itaque protinus cura anceps atque varia, quem virum habitura sit, an obscurum, an infamem, an peruicacem, an fallacem, & arrogantem, an audacem, an zelotypum, an putidum quempiam, an bardum, an improbum, an durum, an imbellem. Hæc enim omnia nuptas consequi non est necesse: Quippe cùm nondum certum sit quem sit sortitura, sed adhuc spes & vota pendeant, animus omnia pauet, ac formidat; neque horum quicquam est quod non cogitet. Sin dicat aliquis, eam expectationem contraria lætari etiam posse: sic habeto non tam nos bonorum spem solari, quàm malorum metum augere. Nam bona demum cùm certò sperantur, voluptatem pariunt; mala, vbi vel suspicio sit, exemplo men-

tem concitãt ac perturbant. Vt enim mancipia, de futuris heris incerta, animo quiescere non possunt: ita virginum mens, ex quo facta sponsio est, fluctuantis nauigij similis est, parentibus in dies, alios retinentibus, alios exigentibus. Nam heri victorem procum, hodie gratia vincit alius, & hunc rursum exturbat alius. Quin plerumque in ipso matrimonij tanquam limine, qui sponsus speretur, vacuis manibus discedit, puella à parẽtibus insperato cuidã tradita. Nec fœminæ solùm sed viri acerbas curas habent. In hos namque perquirere est; in illius quæ assiduè intus cõclusa teneatur, morem atque formã quo pacto animaduertat? Atque hæc quidem intra sponsalia. At vbi iam præsto est matrimonij tempus, crescit solitudo ac voluptate maior metus est, ne ex eo ipso vespere ingrata, multò expectatione deterior videatur. Etenim initio laudatam, pòst contemni ferendum est: Cæterùm carceribus, vt sic dicam, cum satietas teneat, ea quando vnquam suspici poterit? Neque hîc mihi illud commemora. Quid verò si fors lepida sit? nam nec sic quidem cura hac soluta & libera est: Multæ enim corporis venustate admodũ illustres, viros suos capere nequiuerunt, quin se præterirent, aliis longè se inferioribus addicti. Iam ea etiam cura expedita, alia rursum molestia succedit, in dotis pensione; socer quippe quasi det gratis, haud sanè comiter reddit; tum sponsus, vt qui totã pecuniam numerari cupiat, cum verecundia exigere cogitur; noua nupta hac patris tergiuersatione pudefacta, virum quouis improbo debitore magis pertimescit; quæ mitto in præsentia. At enim cura hac soluta, continuò aut sterilitatis metus ingruit, aut nimiæ fœcunditatis anxietas: neque horum adhuc quoquam explorato, vtramque in partem iam inde ab initio timetur. Quòd si breui vterum gestat, rursum cum lætitia terror; nihil est enim matrimonij bonorum, timore vacuum: terror, inquam, ne abortu incidente, & quod conceptũ est, intereat, & grauida in extremum discrimen veniat: Sin multùm temporis intersit, fœmina hiscere non audet, quasi sit arbitra ipsa pariendi. Porrò autem partus momento impendente, vterum tanto iam tempore afflictatum, dolores disrumpunt ac diuellunt: qui vel soli omnem matrimonij voluptatem extinguant. Quin & aliæ deinceps curæ eam sollicitant. Etenim misera & ærumnosa puella, etsi vehementissimè his cruciatibus distenta, nihil his minus formidat; ne pro perfecto & integro, vitiosus atque mutilus infans prodeat; ne pro mare, fœmina: Neque enim hæc eas sollicitudo leuiùs tum quàm dolores exercet: quæ nó modò in quibus noxam committant, sed etiam in quibus absint à culpa, in his non minùs quàm in illis viros metuant: in eáque tempestate salutis suæ studio omisso, ne quid viro accidat ingratum, verentur: iam edito in lucem infante, ac post primos statim vagitus, aliæ rursum curæ excipiunt, incolumitatis atque educationis. Si indole est liberali & ad virtutem comparata, iterum in metu parentes, ne quid sinistrum patiatur, ne immatura morte obeat, ne in vitium aliquod degeneret. Nam non solùm ex improbis probi, sed etiam ex probis improbi ac flagitiosi fiunt. Quorum si quid eueniat inuitum, intolerabilius malum est, quàm si hæc ab initio contigissent. Sin omnia in eo præclara fixáque permaneant, num mutationis timor assiduè præsto est, parentum animos versans, magnámque voluptatis partem eripiens? At non omnibus maritis fas est liberos habere; itaque mihi aliã rursum anxietatis causam narras. Quare si & susceptis liberis ac non susceptis, & probis ac

flagitiosis

flagitioſis, variis doloribus atque curis continentur; vnde iam porrò ſuauiſſimam coniugum vitam vocabimus? Iam ſi domeſtici concordes vitam exigant, formido erit ne irruens mors voluptatem diſſipet. Imò verò non formido erit, neque id malum duntaxat metuendum fuerit, ſed omnino neceſſitas erit aliquando euenire. Nemo enim non poterit vtrumque extinctum vno die oſtendere. Quod ſi non contingat, quod ſupereſt, neceſſitas erit vel morte acerbiorem vitam ſuſtinere, ſeu diu cum ea conſenuit, ſeu parum. Nam ille quo magis periculum fecit, eo maiorem habet dolorem; longa quippe conſuetudo intolerabile diſſidium facit: hic priuſquam amorem delibauerit, feruente adhuc deſiderio, ea ſpoliatus, idipſum vehementiùs luget, atque ex contrariis cauſſis eadem vterque miſeria tenetur.

Quid iam dicam quæ interim incidunt moleſtias, diuturnas peregrinationes, angores, & angoribus coniunctos morbos? Quid hoc ad matrimonium (inquit?) & quidem certè multæ ſæpe eius cauſa valetudinem contraxerunt. Iniuria enim affectæ, & irritatæ, partim mœrore, grauem febrim concitârunt. Ac quantumuis eo præſente nihil eiuſmodi patiantur, ſed facili perpetuò vtantur, peregrè profectionibus in ea mala rurſum coguntur. Sed hæc omnia miſſa faciamus, nec vllius matrimonium culpemus: at non æquè crimen effugere poſſit.

CHRYSOSTOMI QVOQVE *ſacrum os poſt mortem loquutum; & eius mortis gloria.*

CAPVT XXXV.

SEd beatum illud os (dices) inter diutini exilij moleſtias indigniſſima morte oppreſſum conticuit. O fortunata mors, quæ ipſi triumphorum fuit principium! Quod enim, amabo, ſpectaculum toto terrarum orbe ſol vmquam vidit illuſtrius, quàm cùm ſanctiſſimi viri corpus ſingulari Theodoſij Imperatoris religione Conſtantinopolim reportatum eſt? Ferebatur pretioſiſſimum mundi pignus totius vrbis vel humeris, vel ſtudiis, & tot ei erant ſepulchra, quot hominum pectora, quanquam non ſum vſus verbo, quo debui: neque enim ei vllum vnquam ſepulchrum fuit, cuius certa fuit ſemper immortalitas. Redibat ab exilio tamquam ex virtutis ſuæ theatro, pene adhuc viuus & ſpirans: nondum enim extinctus videbatur ardor oculorum, nondum attrita frontis grauitas, nondum lingua cœlo altior planè conticuerat. Totus erat etiam in mortuo Chryſoſtomus. Et quæ antea exulem loca ſine lacrymis videre non potuerant, eadem ingenti fœnore lætitiæ videbant triumphantem: quacumque ſacra inferebatur reliquiarum theca, hîc inundantium populorum multitudo: hîc incredibiles plauſus mortuo, hîc pompæ, hîc ſupplicia, hîc ſuauiſſimæ carminum modulationes, hîc renidentes florum elegantiæ, hîc exquiſitiſſimi odores. Interea flammis omnia collucere, quaſi cœlum ſuis diſtinctum ſideribus defluxiſſet in terras; Dies & noctes non tam ſuis ardere luminibus, quàm frequentia cereorum, oppleri vias, omnes vno agmine concurrere, mixtos diuitibus pauperes, iuuenibus ſenes, pueris matronas, non ſexum, non valetudinem retardare quemquam, ægrotos ipſos ad hoc ſpectaculum tamquam ad ſalutis portum deferri: ſatis ſe vixiſſe exiſtimabat, qui huiuſmodi mortuum viderat. At verò poſtquam ad regiæ vrbis muros ventum eſt, Tum procerum naues ornatu cultuque apparatiſſimas emicare, omnes obuiam ſe effundere, ſacrum depoſitum quaſi de cœlo miſſum accipe-

re: Imperatorem ipsum dignitas non tenuit, quem religio incitauit, Patrem suum, imò communem magnæ vrbis Genium, doctorem orbis terrarum, religiosis manibus excepit, & suo nauigio intulit. O felix nauigium! non egebat remis quod Dei fauor impellebat: appulit primùm ad viduæ Callitropes agrum; agrum inquam illum quem tanta vocis libertate cõtra inuidiosam Augustæ potentiam defenderat. Stetit illic quasi Patronus in domo clientulæ, vt & beati cineres hoc odore iustitiæ, singularique constantiæ, quam in eodem loco sacrauerat, fruerentur. Exinde in vrbem deportatus est curru triumphali, qui triumphum adeptus erat tanto pulchriorem quanto maius est superare patientia. Vidisses in ipso aditu muros vrbis exultantes, gestientes domos, confertos pompis viros, tecta ipsa laborantia, & ridentem ciuitatis faciem, quæ se præ lætitia minimè capiebat. Stetit Augustus, in conspectu omnium amplexus est pheretrum, collacrymauit, orauit, at populus rogabat mortuum, vt relictam sedem conscenderet. Mirum! soluta lingua est, responsum dedit, bene precata est salutem, & pacem quam nouerat, impertiuit: nec enim mortis tenebatur necessitate, ex qua omnes liquidiorem vitam hauserant. Hoc triumphantis eloquentiæ monumento nihil fuit in terris spectabilius.

FINIS.

INDEX RERVM ET VERBORVM COPIOSVS.

Primus Numerus ſignat Paginam, ſecundus Columnam.

A

Aron. 757. 2

Aaron Rex Perſarum quale Horologium ad Carolum Magnum Imp. miſit. 149. 1

Abraham, a Deo ad Deum vocatio. 432. 433. & 434

Abſoluti ſtatus modus unus ex. 798. 1

Abundantia Prudentiæ filia. 144. 1

Abyſſini ſuum Regem Bellingiam nominarunt. Iudæos imitati ſunt in nominum ſacrorum phylacterijs. 222. 1

Abyſſus quid 641. 1

Abyſſus fons. ibid. 2.

Accentus formas operatiuas exhibent ex Zoare. 220. 1

Achromos cauſſa quid. 793. 2

in Achate nouem Muſæ cum Apolline impreſſæ. 149. 1

Achilles Hectore ſuperior. 222. 1. *eiuſdem aduerſus eundem odium quale.* 505. 1. *eius ira.* 511. 1. 2. *ad eum miſſa legatio.* 518. 1. *item compellatio Vlyſſis* ibid.

Ἀκμὴ, quarta virtus Grauitatis. 139. 2

ἀκμὴ τὸ λέγειν quid? ibid.

Accipiter cur Ægyptiis ſacer. 619. 2

Acumina ex variis auctoribus. 106. 2

acuminum lex et vſus. 109. 2

Accuſatio propriè quid? 918. 1. 2.

de Accuſatione. 804. 1. 2. & ſ.

Accuſatio robuſta. ibid.

Accuſationum prudentia ibid.

Accuſator differt à calumniatore. 804. 1

Accuſatores comparantur cum anſeribus & canibus. 804. 2

Accuſatorum ſinceritas. ibid.

Accuſatoris officium. 805. 2

Accuſatori cauendum à ſanguinaria voluntate expromenda. 806. 1.

Acrimonia definitio & eius exempla. 143. 1. & 2

Actio corporis eloquentia. 555. 1. *fluens ab anima vt lumen à ſole.* ibid. *vſu potius diſcitur quàm præceptis.* ib. 2. *mollis et curata.* 556. 1. *ſchola nimis plerumque delicata.* ib. *nimis curata non ferens ſolem & puluerem legitimi certaminis.* ibid. *deliciis non eſt mollienda, idque illuſtratur comparatione militum & athletarum.* ib. 1. 2. *rudis et vaſta.* ibid. 2. *eius cultura.* ib. *palæſtræ ſimilis.* ib. *vehemens in Hæterio.* 558. 1. *frigida.* ibid. 2. *per eam mens emanat in exteriora.* 555. 1

Actionis mollis peruerſitas, per ſimilitudinem equorum Sybaritarum. 556. 1. *eius moderata cultura.* ib. 2. *delicatæ rigida cenſura.* 557. 1. *actioni malæ et præpoſteræ infenſus Antoninus.* 557. 1

Actio duplex & comparatiua. 797. 2

in Actione vocis varietatis commendatio in Gratiano 564. 1

Actuoſa & frigida actio 558. 2

Actuoſi quales ſint. 557. 1. 2

corum vitia. 558.2
Acyron siue acyrologia. 379.1
Adagium cum parabola confunditur. 188.1. *eius multa genera. ibid. adagia populariasunt, & ineò, ibid. ἰδιῶν definitio, ex Synesio.* 188. 2. *adagiorum scriptores. ibid. quid in his obseruandum. ibid. ea magis valent in orationibus ad eruditionem, quàm ad stylum. ibid. in epistolari stylo maximè vsurpanda.* ibidem.
Adalberij res gestæ per eloquentiam 911. 2
Adam apud Hebræos quid significet. 225. 1. 2
Adamus quomodo nomina rebus imposuit. 225. 1. *omnis sapientiæ gloria excellens.* 225. 2. *nomina quæ imposuit, accommodatè ad rei naturam fuêre indita. ibid. ex natura nomina rebus indita. ibid. nominis Adami prima elementa quatuor mundi partes complectuntur ibid.*
Abhortatorium quomodo tractandum 773. 2
Adiuncta quid sint. 242. 1. *eorum cum coloribus tabellarum comparatio. ibid. hic locus vocatur argumentorum seminarium. ibidem. adiuncta latissimè patent apud oratores. ib. fœcundissima sunt. ib. sunt septem genera adiunctorum. ibid.*
Adiuncta animi & corporis quæ 242. 2
Adiuncta sumpta à locis. 243. 2. *adiuncta sani corporis.* 243. 2. *adiunctorum ab antecedentibus & consequentibus discrimen.* 244. 1. 2
Adiuncta multum ad amplificationem faciunt. 272. 1. *non minimum valent ad implendam periodum.* 373. 2. *sunt naturalia & fortuita in homine.* 374. 1. 2. & 375. 1
Adiunctio qualis figura. 382. 2
Admiratio mater voluptatis. 466. 1
Adolescentia periculosa. 868. 2
Adolescentiæ depranati mores, et obscœna ingenia. 159. 3. & 160. 1
Adolescentum ingenia licèt perquam viuida, statim ad seuerius scribendi genus duci non debent. 160. 1
Adolescentes suo marte sententiosè loqui non decet. 193. 2. *ver plebis à Demade dicti,* 120. 1.
Adolescentia libidinum tempestatem habet. 761. 1
Adonidis horti. 931. 2. *item cum loquentia puerili comparati.* 3. 1
Adonidis idolum. 1171. 2
Aduersa ex secundis, ex secundis aduersa nascuntur. 185. 2. *et* 587. 1.
Adulatio castigata. 614. 1
Adulator insignis. 224. 2. *eius descriptio.* 853. 1. *et s. adulatores dicti musca* 230. 2. *eorum quales affectus.*
Adulatoria oratio. 818. 1. 2
Adulatorium concionandi genus reprehenditur. 980. 2. *Vide, Concionatores.*
Adulteria vetita lege apud Persas. 194. 2
Aduocatus qui propriè. 781. 2
Aduocatus iussu Claudij Imp. in Tiberim præcipitatus. 782. 2
Aduocati prohibentur pecuniam capere. 832. 2
Aduocati mali & rabulæ castigantur. 782. 1. 2
Aduocati perfectio. 783. 2
Aduocati indocti. ibid.
Aduocati dotes. ibid. 2. scientia. ibid. de aduocatis Ludouici XII. dictum 783. 1
Aduocatorum claritas apud Græcos, præcipuè Athenienses. 781. 1. & *s. laus.* ibid.
Ædificiorum luxus. 625. 2
Ægyptij in Labyrintho iura reddunt. 776. 1. *eorum leges.* 194. 2. *eorum forum.* 776. 1. *eorum mos in malorum deprecatione.* 116. 2. *anagrammatismi peritissimi.* 238. 2. *eorum hieroglyphica ab Hebræorum fonte emanârunt.* 7. 1. 2. *pro omni laude diuina ter σύστος ἄγιος inclamabant.* 278. 1.
Æmilius, qui Marcus. 831. & *s.*
Æmily Apamensis Philosophi Platonici de sacris Bibliis testimonium. 196. 1
Æneas Gazeus. 939. 2
Æschines plus habet carnis quàm Demosthenes, minus lacertorum. 24. *et* 25. *eius cum Esernino comparatio.* 24. 2

Ætatis diuersitas diuersos postulat effectus. 464.1.
Æternitas virgo. 891.2
de Æthere ex Aristotele contra Anaxagoram opinio. 226.1
Æthiopum mos. 154.1
Ætiologia. 379.1
Ætna tumultuantis æstus causa fabulosa. 205.1
Affectuum descriptiones. 877.2. affectus humani 374.1. in ijs eloquentiæ effectus. 459.1. 2. cur eorum vsus frequens & cognitio necessaria 459.2. et 460.1. vis & præstantia. ibid. item definitio, causa, diuisio, 460.1. cur à Deo dati hominibus. ibid. sunt cotes virtutum. ibid. hominibus necessarij vt auibus penna. ibid. temperies in his maximè seruanda & curanda. ibid. eorum nomen et definitio ex varijs auctoribus. ibid. eorum fons anima sentiens. ibid. eorum distinctio. ibid. alij sunt ἁπλοῖ alij συμπλοκοί. ibid. 2. eorum immoderatorum effectus. ibid. sunt in animos immissi, vt bestiæ in arca Noëmi. ibid. eorum impetus cum amnium exundatione. comparatus. ib. item diuisio. ibid. alia ex Aristotele. 461.1. eorum sedes, instrumenta seu vehicula. 461.1.2
Affectus Demoniaci. ibid.2
cur insideant cordi. ibid.1.2
quinam violentos habeant, ibid. 2. mali affectus cur demonibus mixti. ibid. quid spectandum in his qui mouent affectus. 462.1. cur tanta in his excitandis difficultas. ibid. Dei opus est affectus excitare. ibid. 1.2. affectus Domini in hominibus permouendis efficaces. ibid. 2. mouendi ratio prima diuina. ibid.
Affectuum & animorum prima similitudo. ib. secundo, sapientiæ maiestas. 463.1. tertia, virtus & sanctitas. ibid. 2 quarta, auctoritas. ibid.
quinta ætas. 464.1
sexta, eloquentiæ vis. ib. affectus mouere velle sine auctoritate periculosum est. 463.2. vltima ratio mouendi affectus est habitudo corporis, et constitutio. 464.2. quid spectandum in personis quæ sunt mouendæ? 464.2. variæ animorum descriptiones ad effectus idoneorum. 464.2. affectuum radices duæ, voluptas et dolor, & ratio mouendi. 466.1.2. ea in ijs proponenda quæ ad sensum magis accedunt. 467.1. species oculis oblatæ ad affectum efficaces. 467.1. species externa nimis apparata auditorum non mouent animos. ibid. 2. quæ res ad motum adhibenda. 469.1. eius mouendi ratio ab hypotyposi. ibid. 1.2. ad eum plurimum valent descriptiones. ibid. 2. affectuum lenium & violentorum qualitas. 470.2. et eorum vsus. ibid. lenium exemplum. ibid. affectus frigidi & tragici aliquando etiam pueriles. 474.1.2. affectuum in iracundia exempla. 476.1. in iracundia vehementiores excitantur. ibid. immoderati et nugatorij. ibid. 1.2. graues et magnifici magnam habent pompam, pueriles autem magnum fastidium. 476.2. & 477.1.2. languidi et ἀπέλαστοι. 478.1. affectuum mixtura. ibid. 2. affectus doloris aptè expressi. 479.1.2. affectus cum fluctibus et torrente comparatio. ibid. 2. item cum cometis. ibid. cum leone. 480.1
Affectus matris Hierosolymitanæ se ad filiorum necem accingentis. 480.2
alij ex Iosepho, Euripide, & Seneca expressi. 481.1.
quomodo in affectu doloris et iracundiæ læta, & non facetæ vsurpanda sint. 461.1.2.
modus & oratio mouendi affectus. 482.1. captandæ occasiones mouendorum affectuum. ibid.
tempora in his consideranda. ibid.
Affectus amoris. 484.2. et 485
Affectus fidit diffusa oratione motus. 483.1
Affectuum remissio. 484.1
Affectus amoris. 493.2
Affectus benevolentiæ. 494.2
Adulatorij vitandi. 495
lætitiæ et spei affectus. 495.496. & 499
Amoris exempla. 493.494
iracundiæ Heroicæ difficiles. 508.1.2

eorum exempla ex Homero, Euripide, Seneca, Virgilio. 508. 1. 2. *eorum varietas & vſus in iracundia.* 517. 1. *iracundiæ graues.* 518. 1. 2. *iracundiæ & conqueſtionis.* 523. 2. *affectus vaſti iracundiæ.* 526. 1. *lenes & moderati iræ.* 526 1. 2. *iracundiæ in obiurgationibus.* 526. 1. 2. & 527. *in miſerationibus & lacrymis.* 537 1. 2 *in affectibus miſerationis via.* 551. 1. *et ſ. affectuum ſuis quis eſſe debet.* 552. 1. 2.

Affectus miſerationis in morte filiorum. 356. 2. *doloris.* 904. 1. *deliberatiui generis.* 822. 1. 2. *ad affectum qualis aditus* 554. 2. *affectus matris in morte fily.* 357. 2. & 358. 1. 2.

Affectus validi ad excitandam miſericordiam. 965. 1. 2

Affectus ſuaues et magni. 854. 1. *affectus doloris.* 956. 1. *affectus, vulgus pigrum & loquax.* 868. 1.

Agamemnonis cum Iſocrate inepta comparatio. 260. 1.

Aganacteſis. 379. 2

Ἀγαθοὶ δ' ἀριδάκρυτοι ἄνδρες *prouerbium* 341. 1.

Agere diuina res eſt. 598. 2

Ageſilai prudentiſſimi Imp. dictum. 191. 1

Agnetis martyrium affectibus plenum. 471. 2. & 472. 1

Aggreſſio. 341. 2

Agrippæ apologus. 181. 2

Agrippina dua. 226. 1

Aiacis ad Achillem oratio. 537. 1

Aius. 841. 2

Albanorum de Sole, Luna & Cœlo iudicium. 149. 2

Albanus lacus. 889. 1

Alberti magni ſtatua. 149. 1

Alboini in Cunimundum odium. 505. 2

Alces. 766. 2

Aleatores infames. 741. 1

Aleonoræ querela dolore intemperans. 812. 1

Alexander Mammeæ officia Ciceronis aſſidùo legebat. 165. 2

Alexander ſua fama minor. 95. 1. *eo naſcente Dianæ Epheſiæ templum conflagrauit.* 85. 1. *eius inepta cum Iſocrate comparatio* 85. 2. *definitio procax.* 853. 2. *generoſitas.* 319. 1 *labores.* 855. 1. *expeditiones.* 857. 1. *res geſtæ.* 861. 1

Alexander omnium gentium latro. 837. 2 *commodatus mundo.* 862. 1. *tibiæ cantu incenditur.* 768. 1

Alexander magnus orator. 765. 2

Alexandri Seueri auctoritas. 770. 1

Alexandri Epiſcopi Hieroſolymitani inſignis Bibliotheca. 164. 2.

Alexandrini deriſores, Cur? 150. 1

Alexarchi nouatoris locutiones. 80. 1. *idem Caſſandri Regis filius inter Cacozelos.* 120. 2

Ἀλυδνὸς λόγος. 133. 2

Allegoriæ vitioſæ. 956. 2

Allegoriæ crebræ doctis diſplicent. 86. 1. *earum in ſacra ſcriptura nimis indagatores ſæpe incidunt in frigida. ib. à Patribus prudenter dicta non ſunt ab omnibus imitanda: earum dulcedo imponit auribus.* 94. 2. *earum vſus & iudicium Demetrij Phalerei.* 428. 1

Allegoricus ſtylus cur vitioſus. 94. 1

Allegorici, & periphraſtici Ennodij ſtyli exempla. 93. 2. & 94. 1

Allienſis dies. 844. 1

Allœoſis. 379. 1. *cum antitheſi à quibuſdam mixta.* ibid.

Alogos quid?

Alpheus. 331. 2

Alta metuenda. 837. 1. 838. 1

Amatores ſua fuga crucians Deus & illectans. 582. 1

Ambitio. 105. 2. & 208. 1. *Titi Labieni.* 511. 2

Ambitio. 837. 1. 2. *crudelis.* 875. 1. & ſ. 2. *deteſtanda. ibidem. Ambitio & auaritia Rulli exaggerata ex Cicerone.* 279. 280. *ambitioſi deſcriptio.* 417. 2

Ambitus quinta virtus grauitatis. 139. 2. *quomodo fiat.* 140. 1. *eius modi quatuor.* 1. & 2

Ambroſius. 173. 2. *eius eloquentia.* 939. 1. *in obiurgationibus Baſilio acrior.* 527. 2. *eius grauitas.* 968. 1

Amici pauperis generoſitas. 313. 1

Amicitiæ fidelis exemplum. 336. 1. *amicitia honeſta cur temperanda.* 49[illegible]. 2

Ammiani ſtylus poëticus. 92. 2. & 93. 1

d by Google

Ammianus miles, grauis. 172. 2
Ammonis fons. 733. 1
Amoris descriptio. 693. & 694. *eius definitio ex Plauti Trinummo.* 207. 2. *nomen.* 484. 2. *idem cum cœlo comparatus ib. eiusdē definitio.* 485. 1. 2. *amor est immortalitatis desiderium.* 486. 1. *idem animæ remigiū. ib. amoris nostri ratio. ib.* 2. *amorum quinque genera, diuinus, angelicus, intellectualis, animalis, naturalis.* 487. 1. 2. *amoris diuisio ab Hierotheo.* 4. *ib.* 1. *amor fingitur ab Hesiodo è Chao, et nocte exiliens, & cur. ib.* 2. *eiusdem diuisio ex D. Tho.* 488. 1
Amor amicitiæ & concupiscentiæ. 488. 1 *de eo cœleste iudicium. ib. alia diuisio ex D. Aug. ib.* 2. *turpis amoris vesania. ib.* 2. *impurus amor idolum amoris. ib. impuri amoris descriptio & effectus.* 488 2. & 489. 1. 2. *amoris natalis.* 490. 1. *illex eius καλοκἀγαθον. ib. quomodo circa pulchrum amor fallitur. ib.* 2. *secunda amoris illecebra ἐῶς νοητόν. ibid. tertia, est similitudo. ib. quarta, mutuus amor.* 491. 1. *eius causſæ quindecim ex Aristotele.* 491. 1. 2. *effectus & vsus.* 492. 1. 2. *amor oratori necessarius. ib.* 1. *quomodo comparādus ib. et* 2. *nihil vtilius amore ex D. Ambrosiō.* 492. 2. *amoris diuini excitandi ratio ex sacris literis petenda. ib. &* 493. 1. *eum res omnes creatæ commendāt. ib. amoris remissio. ib. amoris affectus exempla.* 493. 2. & 494. 1. *amor amore pellendus.* 494. 1. *amor prauus quomodo euellitur.* 494. 1. *et* 495. 1. *amor, lætitia & spes quomodo differunt.* 495. 2 & 496. 497. 498. 499. & 500.
Amphidiorthosis. 379. 2
Amphistidis stupiditas. 148. 2
Amplificatio puerilis ab eloquētia alienissima. 260. 1. *amplificationis bonæ & malæ discrimen.* 260. 1. & 261. 1. *dicta est anima oratoris.* 260. 2. *amplificatio bona instar eximiæ structuræ.* 261. 1. *mala instar parietum luto, paleis & calculis malè obductorum. ibid.*
Amplificationis definitio nimis vaga. 261. 2. *alia vera & germana. ibid. quod est discrimen inter sublimitatem & amplificationem. ib. amplificatio est plenitudo non redundans. ibid. in ea pluribus adiunctis idem est illustrandum.* 262. 1. 2. *item duo genera.* 262. 1. *amplificatio insignis ex Demosthene.* 2. & 263. 1. *alia à comparatione minorum ex Cic. ibid.*
Amplificationis fusa & ambitiosa exemplum. 263. 2. *eiusdem exempla ex Cicerone.* 264. 1. 2. *vtriusque collatio.* 265. *vsus. ibid. otiosa amplificandi ratio. ib. pulchra ratio amplificationis.* 266. *alia insignis amplificatio. ibidem. amplificationes variæ Ciceronis. ib.*
Amplificationis apta materia quærēda est 266. *eius cum cera cōparatio. ib. amplificationū sūt capaces res minutæ nisi forte in facetiis.* 267. 1. *amplificatio grauis materia graui requisita.* 2. *in rebus paruis plus expetit artis. ib. præcepta per* 10. *capita ex Aphtonio.* 267. 268. *et* 269. *de eadem alia præcepta ex Cicerone.* 269. 1. 2. & 270. 1. 2. *præcepta vtriusque non videntur accuratè satis tradita.* 270. & 271. *amplific. formæ variæ.* 271. 1. *totus amplificationis cardo in duobus volvitur. ibid.*
Amplificatio non ex omni argumēto, sicut nec ex omni ligno Mercurius nascitur. 266. 2.
Amplificationū duodecim modi. 272. 273. 274. 275. 276. & 277. *amplificationes variæ ex Cicerone.* 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287.
Amplificatio virtutum. 294. 1. 2
Amplificandi methodus & exemplum. 271. 2
Amplificatio à personâ. 997. 1. *à re. ibid.*
Amplificatio maiestatis plena. ib. 2.
Amplificare omnia puerorum est. 805. 1 1. 2.
Amuleta ex Lauro cui vsui apud veteres 222. 1. *fuerunt etiam ex lapillis. ibid.*
Amyntæ insidiæ. 927. 1.
Alia ex nominibus sacris et characteribus. 223. 1. 2.
Anaclasis. 379. 2. *reflexio siue commutatio dicta. ib.*
Anacænosis. 380. 1
Anadiplosis. 380. 1. *eius modi duo.* 421. 1
Anaresis. 380. 2.
Anagrāmatismi vsus antiquus. 224. 1. *orius*

à Iudæorum doctoribus. ibid. Hebræa lingua his fœcunda. ibid. eius exempla. 1.2
Ἀναισχυντος. 793.2.794.1
Analepsis. 380.2. eadem traductio & antistasis dicta. ibid.
Ananceon. 380.2
Anaphoræ definitio & vsus. 421.2. exempla. 454.1
Anarchia. 761.2
Anascene. 381.1
Anastrophe. 381.1
Anathemata victoriæ. 635.1
Anaxagoræ de æthere contra Aristotelem opinio. 227.1
Anaximeris calliditas. 1. primus author extitit temporaneæ orationis ex Pausania. 157.2
Andabatarum more pugnare quid? 181. 182
Andocides orator simplex ac sine apparatu. 21. eius consilium. 463.2
Andronicus Imperator D. Paulum supra cæteros Doctores amauit. 165.2. in nominis impositione superstitiosus. 222.2
Angeli ex pictoribus descriptio. 893.1. nihil habet præter animum. ib. Angelorum celeritas. ib. 2. eos pingunt poëtæ & pictores. ib. 1. eorum scientia. ib. gratia. ib. 2. angeli vasa myrrhea. 894.1 eorum gloria. ibid. 1. officium & custodia. ibid. circularis motus eorum qualis est. 486.2
Aniani de stylo D. Chrysostomi iudicium. 995.1.2. quo tempore vixit. ibid.
Animæ cum numismate comparatio. 236.2 animæ dæmoniacis affectibus mãcipatæ descriptio & effectus. 461.2. sulphuratæ quà vocantur à Plotino. 463.1. animæ triplex motus. 486. anima terrena comparata cum spongia. 496.1
Animalium laus. 615.2. descriptiones aliquot. ibidem.
Animus in exhortando ratione potiùs vincendus quàm mouendus. 768.1. animi in arce dominantis cum Chosrois machina comparatio. 147. & 148.1. eius dotes, ex Platone. ib. duæ illius facultates præstantissimæ. 148.1. animi sunt species pares virtute, & dignitate impares, & cur 149.2. & 150.1. animus in hac vita duob. coloribus pingitur. 988.2. animis omniũ aspersos igniculos fatebatur Plato, sed aliis languidiores, aliis acriores. 150.1. animus. 193.2. eius bona. 220.1 animorũ immortalitas. 772.2. quidam sulphurati. 768.1. dehortatio. 769.1. eius ars. ibid. & 2
Annibalis hortator Polemon. 321.2
Annulorum vsus. 691.1
Antecedentium & consequentium ab adiunctis discrimen. 244.1.2. hi loci sunt proprij dialecticorum. ib. eorum exempla ex Lactantio. 5
Anteros amori terreno contrarius. 489.1.2
Anthypophora. 381. eadem Prolepsis & subiectio dicta. ibid.
Antia quid? 650.2
Ἀντιαμφεία quid? 797.1
Anticiceronis. 112.113. &c.
Antigoni regis iudicium de eloquentia. 127.2
Antigono Euergetæ nomen fuit. 221.2
Antigoniavrbs. 736.1
Antimetabole. 381.1
Antiochena Synodus damnauit superstitionem Iudæorum in nominibus sacris. 221.1
Antipathia & sympathia naturales. 487.2
Antiphon propter eloquentiam Nestor dictus 21.1. alius fuit ab Antiphonte qui σοφιστεύσας dictus est. ib. medicandi doloris animi artem inuenit. ib. λογοπάγυρος, siue orationum coquus appellatus. 221.2. eius mors. 21.1. & 2.
Antiphrasis. 381.1.2
Antiquitates acuminibus mixtæ habent nescio quid floridæ dictionis. 98.1
Antiquarij non sunt oratores. 121.1.2. de antiquario stylo 98.1. quomodo ab eo cauendum, 2
Antiquorum laus. 788.2
Antisagoge. 381.1. affinis est antithesi. 420.2. eius vsus. 421.1
Antistasis. 381.2
Antistoechon. 381.2
Antistrepansa quid? 793.2
Antistrophe. 381.2

Antitheta cum comparatione. 282. 1. 2. *eorum vſus in amplificatione pulcher & ſuauis.* *ibid.*
Antithetica definitio quid. 797. 2
Antitheſis. 382. 2. *varij modi & vſus.* 419. 1
Antitheton. 381. 2. *eius exemplum.* 456. 2
Anti Zeugmenon. 382. 2
Antoninus Pius appellatus. 221. 2
Antonini Imperatoris dictum. 539 1
Antonij in funere Cæſaris oratio. 529. 1. *lepidum factum.* 614. 1
Antonius ex multorum virtutibus perfectiſſimam veluti vitæ tabulam exprimebat: eius admirabilis grauitas. 968. 1
Antonomaſia. 382. 2. *eius definitio.* 415. 1. *non eſt frequens oratoribus.* *ibid.* *eius vſus.* *ibid.*
Ἀπάλαιστοι *motus.* 478. 2
Aparethmeſis. 382. 2
Apes innocentiſſimæ. 616. *apis paruum hominis exemplar.* *ib.* 1. & 2. *animal laborioſum.* *ib.* 2. *nulla niſi artifex naſcitur.* *ibid.* *apum caſtimonia.* *ib.* *induſtria et ſedulitas.* *ib.* & 617. 1. *ſeueritas.* *ib.* *præſagia.* *ib.* *miſericordia.* *ib.* *operis earum deſcriptio.* 702. 1. 2. *transfugarum deploratio.* 429. 1. 2
Aphoriſmus. 382. 2
Apthonius Sophiſta. 168. 2
Apis Attica Xenophon. 221. 2
Apithanos quid? 793. 2
Apluda vetus verbum pro frumenti furfure. 80. 2
Apodicticum quid? 796. 1
Apodoxis, ſiue Apoplaneſis. 383. 1
Apollinaris ſtylus poëticus. 93. 1
Apollo. 834. 1. 2. *Apollo* ἀγυιεὺς *cultus pro foribus.* 635. 2
Apollonij Alabandenſis mos. 153
Apollonij Rhetoris dictum. 352. 2
Apollonij indicium de ſtylo. 128. 1
Apologi cum ſale, et grauitate adhibendi, non omnes decẽt. 188. 1. *quomodo vſurpandi.* *ibid.*
Apologi confunduntur Ariſtoteli cum exemplis. 253. 1. *apologiæ vſus apud Principes.* 806. 2. *methodus triplex.* *ibidem.* *item diſpoſitio triplex.* *ibid.*
Apophaſis, ſiue Ætiologia. 383. 1
Apophoniſma. 383. 1
Apopthegma Lyſippi præclarum. 586 1
Apopthegmata quid ſint, et quid differant à ſententia. 193. 2. *vernacula multum habent dignitatis.* *ibid.*
Ἀ*προσδόκητος quid in exordiis?* 309. 1
Aporia. 383. 2. *eadem ac diaporeſis.* *ibid.* *eius exempla.* *ib.* & 431. 2. 432. 433. & 434. & 454.
Aporos quid?
Apoſiopeſis ſiue Reticentia. 384. 1. *eius vſus triplex.* 427. 2
Apoſtaſis. 384. 2
Apoſtatarum inſectatio. 973. 1. 2
Apoſtoli quales. 902. 1 *eorũ vocatio.* 901. 1 *capita SS. Apoſtolorum Petri et Pauli pop. Rom. animos placauere.* 467. 2
Apoſtrophe. 384. 2. *eius vſus.* 431. 1. 2. *exempla.* *ibid.* *eius vſus in iracundia optimus.*
Apoſtrophe plena affectibus. 881. 2
Appion. 807. 1
Appius Claudius ingenij lumine præſtitit. 30
Aprepes quid? 793. 2
Apri deſcriptio. 710. 1. 2
Apſinus Rhetor gratus. 313. 2
Apuleius. 172. 2. *eius apologia pro ſe.* 112. 2. *Martichoræ ſimilis.* 120. 2. *eius puerilis deſcriptio* 87. 1. *habet audaces metaphoras.* 81. 2. *vaſtam atque horridam orationem in metamorphoſi hominis in Aſinum.* 84. 1. *prauus imitator omnia fere integra ex Luciano expreſſit.* *ibid.* *pediculos nominauit ſerpẽtes.* 415. 2. *irridet ſtylum M. Tullij.* 113. 1. *reddit rationem ſtyli ſui.* 114. 1
Aqua in coniecturis adhibita. 801. 1. *eius virtutes.* 641. 1. *commendatio.* 640. 1 *aqua Stygis omnia perforat.* 658. 2
Aqualiculus. 137. 2
Aquilæ deſcriptio. 698. 2 *eius ſenectus.* 193. 1.
Aquitani medulla ferè omniũ Galliarum. 916. 2.
Aranea deſcriptio. 703. 1. 2
Aranea Thebanorum. 319. 1
Arare intra pomœrium. 310. 2

Arbores cum ingeniis comparatæ. 160. 1. 2
Archimedis ingenium. 149. 1. *sphæra.* 204. *item ex Lactantio.* 254. 2
Archytæ columba. 149. 1
Areopagus. 778. 1. 2. *eius pictura. ibid.* 2
Arethusa. 331. 2
Argumenta quæ ad suasionem optima 765. 1. 2. *humana ad persuadendum quæ robustiora.* 766. 1. 2. *à religione petita valida sunt.* 849. 2. *per ignem & aquam.* 801. 1. *remota humana. ib.* 2. *remota diuina.* 800. 2
Argumẽtorũ grauiũ quatuor species. 134. 1
Aria. 385. 1
Arianus. 168. 1. *eiusdem supercilium. ib.*
Aristides. 168. 2
Aristocratia. 760. *eius vitia.* 866. 2
Aristophanes stylo alicuius poëtæ frigus & niues insperſas dicit. 84. 1
Aristoteles Demosthenem non decuit eloquentiam 11. *&* 12. *auream habet sapientiæ opulentiam* 20. 2. *doctus, acer, acutus, neruos & iudicium legentibus confert.* 167. 1. *eius categoriæ multum ad differendi rationem attinent.* 196. 2. *placita Platonis de ideis carpit.* 226. 1. 2. *eius de æthere contra Anaxagoram opinio* 226. 1. *dictum. ibid. artem tegendam dicit.* 554. 1. 2
Arma aurea non vulnerant. 827. 1
Arnobij descriptio generosis sensibus sed stylo rudiori. 584. 1. 2. *eius stylus grandis et horridus.* 671. *eiusdem exempla. ibid. de eo iudicium.* 171. 1. 2. *Ethnicos irridet qui diuinitatem corpoream faciebant.* 214. 215
Ars tegenda. 554. 2. *artes à brutis animantibus effictæ.* 8. 1. 2. *omnes ingenuo oratori necessariæ.* 178. 1. 2. *artes & scientiæ vulgo commendantur à materia.* 229. 2. *ars suadendi & persuadendi.* 765. 1. 2
Arsinoë. 773. 2. *Iunonis viola & olfactorium.* 224. 2
Ascensio Christi est typus gloriæ. 899. 1. 3 *eius triumphus. ibid.*
Asiatici molles, cur? 150. 1
Asiaticorum vitium de numeris. 367. 1. 2
Asinius Pollio intra 4. diem quam filium amiserat, declamauit: ex Seneca 358. 1. 2
Asoti. 411. 1. 2
Aspectus infantis seditionem mitigat. 467. 1
Asperitas orationis. 135. 1. *eius definitio. ib. considerata oratio esse debet. ibid.* 1. *non conuenit adolescentibus. ib. in ea Cicero prudens.* 2. *à Demosthene vsurpata.* 1. *eius figuræ et adiuncta* 2. *et* 136. 1. *in concionibus qualis. ibid.*
Assentatio. 133. 2
Assessores. 776. 2
Assumptiui status species quatuor. 798. 2
Assumptiua quid? ibid. 1
Assumptiua qualitas quotuplex. ibi.
Astabasdas. 564. 2
Ἄστοργον *pessimum ingenium.* 460. 1
Astrologiæ iudiciariæ tyrannis. 661. 2
Asteïsmus. 385. 1
Asyntacton. ibid.
Asyntheton. 385. 1. *ornat periodos. ibid.*
Asystata quomodo dignoscuntur. 841. 1
Ἀσυστάτων *plurq genera.* 793. 1
Asystatorum aliæ species. ibid. 2
Athanasius. 632. 1. 2. *eius pulchra Laudatio. ibid.* 2
Athanasius. 170. 1. 2. *eius ingressus celeberrimus* 498. 2. *eius grauitas.* 966. 1 *idem inuocat animam Pauli. ibid.* 2. *eius generositas in dictis. ibid.*
Ate Homerica. 532. 2
Athanatos. 150. 1
Athei morte mulctabantur apud Atheniẽses. 194. 1. 2
Athenagoras. 937. 2
Athenagoræ & Iustini in apologia prudentia. 806. 2
Atheniẽses atheos morte mulctabãt. 188. 1. *Nauclero robusto, & surdastro similes.* 260. 261. *oratores nutricibus similes. ib. Athen. leges.* 195. 1. *in aures.* 318. 1. *assentatio castigata.* 614. 1. *Atheniensiũ iudicandi varia ratio.* 778. 1. 2 *et* 827. 1
Atila Leoni Rom. et Lupo Tricassino manus dedit. 534. 1
Atlantes. 693. 1
Ἀτυχία. 815. 1
Atrebatium ornatus. 137. 2
Atticè dicere quid? 101. 1. *&* 2
Attributa Dei. 890. 2. *&* 3.
Attyes duo ab apro interfecti. 226. 1. 2

Auaritia.193.194. eius descriptio ab adiunctis ex Seneca. 244. 1. eius amplificatio per effecta & imagines. 292. & 293.

Auaritia ferreum imperium. 696. 2

Auaritia & ambitio Rulli amplificata ex Cicer.279.280. eius descriptio. 694. 1. & seq. mater crudelitatis.410.411.eius comparatio cum dipsade serpente. 415. 416.

Auarus 192. 2.*comparatus suibus & scarabeis.292.293. nescit vti diuitiis.413. 2.auari sermocinatio. 424.1. 2. descriptio.* 672.1. *& seq.*

Auctor aliquis precipuus ad familiarem consuetudinem eligendus. 165. 2

Auctores sacri habent suam eloquentiam. 913.1 *longè alios superant. ib. grauium & similium auctorum discrimen.88.89*

Auctores noui cur sint in fastidio.166. veteres nouis prælati.166.2. nouorum industria Parmenionis grunnitui comparata.ibid. veteres non tantùm opinione, sed re nouis antecellunt, & cur. ibid.2. quid singuli ferant virtutis.167.168. 169.& seq.

Audacia mulierum. 831. 2

Auditus vis & efficacitas. 468. 1

Auernus lacus. 690.2

D. Augustinus anno 12. logicos & rhetoricos Aristotelis libros perlegebat. 154.1 *de eo iudicium.* 173.2.2. *versus in concione vsurpauit.*193.1.2.*eius eloquentia.* 911.2 *eius sententia magnifica.* 193. 1. 2. *à styli puerilis calumnia vindicatur.* 80.1.2. *eius magna mens.* 939. 1

Augustinus Cacozelorum osor. 121.1. *eius censura circa stylum.* 127. 2

Auium descriptio. 698.1.2.*& seq.*

Auri cupiditas. 619. 1

*Aurium humanarum descriptio.*647.1.2. *sunt animi lances.* *ibid.*1

Ausonij vrbanè dictum. 360.1.2

Auspicia leuia non sunt ab oratore asserenda. 502.1.2

Austeritas quæ characterem orationis iuuat. 976.2 *et s.*1.2

Austeritatis excessus, & agrestis character. 979.2

Auxesis. 385. 2

*Αὔξησις eadem cum ea quam μείζωσιν appellat Hermogenes.*140.1.2.*primum genus amplificationis.* 261. 2. *eius exemplum artificiosum.* 275.1.2

B

Babylonicum forum. 318

Bacchari quid. 604.1.2

Bachidis laus. 545.1

Bacculus laureus gestatus contra insidias maleficiorum. 212. 225

Baia. 690. 2

Baia Zetes magnus venator. 592.1

Balenæ Tinemuthanæ descriptio. 717. 2 *cũ balenis graues & speciosi comparãtur.* 968.2 *balenarũ et orcarũ pugna.*718.1.2

Ballionis ira. 518.1.2

Balneæ exagitantur. 1013.1.2

Balneas adire promiscuas quàm fœdũ. ibi.

Baltazar cur punitus. 528.1

Baptismi excellentia. 964.1

Barba in pixide deposita. 675.1

*Barba aurea Persarum Regum,*1002.1.2

Barbarismos Datidis melos. 817.2

Bartochabas. 538.1.2

*Basilius.*173.1.*de eodem Libanij iudicium. ib.eiusdem vrbanè dictum in Demosthenem Valentis Legatum.*360.2.*obiurgatio.*530. *eloquentia.*875.*laus.* 633.1

Beelzebub princeps muscarum. 230.1.2

Bellerophonteus morbus. 543.1.2

Bellica virtus. 593.1

Bellicosus Trajanus. *ibid.*

Bellugiæ nominati Abyssini Reges. 222.1. *nominis significatio.* *ibid.*

Bellum seditiosis gratum. 826. *anceps* 850. 2 *belli crudelis amplificatio ex Cicer.* 286.1.2

Benefacere Dei natura. 104.1.*&* 838. 2

Benefacti bonorum natura. 845.2

Beneficium vt laudatur. 612. 1. *beneficij exaggeratio.* *ib.*2

Beneficij accepti amplificatio ex Cicer. 282.1

*Beneuolentia.*916.2.*vnde petitur in exordiis est oratori necessaria.*492.1.2.*beneuolentiæ affectus.* 494. 2

Beneuolentiæ captandæ adulatorium exẽplum. 495.1.2

Digitized by Google

Bernardus. 171. 1. 2. *doctore Christo professus Rhetor. ib. & 172. eiusdem contra falsum legatum Anacleti vehementia.* 138. 1. *eloquentia.* 912. 1
Bibliotheca Eumenis supra ducenta millia voluminum habuit. 164. 2. *insignis alia Ptolomæi Philadelphi. ibid. insignem Hierosolymis instituit Alexander Episcop. ib. Bibliothecæ aliquot nobiles.* 165. 1
Blesus causam dixit versibus. 791. 2
Blandi viri descriptio. 673. 1. & *f.*
Boëtius Severinus. 174. 1. *de eo Scaligeri iudicium. ibid.*
Boleslaus Rex. 545. 1. 2
Bombycis descriptio. 704. 2. & *f.*
S. Bonifacij res gestæ. 911. 2
Bonus nemo gratuito. 824. 2. *boni viri amplificatio ab effectis.* 284. 1
Bonum maximum non peccare, secundum iustificari. 102. 1. 2. *bona aliena & ficta.* 365. 366.
Bona vel sunt naturalia vel fortuita. 374. 1. 2. & 375. 1.
Bouinator pro terginersatore. 80. 2
Bouis vnicornis descriptio. 716. 1
Bracæ. 823. 1. 2
Brachia. 570. 1
Brachygepia. 385. 2
Branchus. 561. 1
Βραχὺς vox infirma. 567. 1. 2
Brasilia descriptio. 776. 1
Breuitas arguta D. Greg. Nazianzeni. 914. 2.
D. Basily. 915. 1. 2 *D. Chrysostomi. ibid.* 1. 2. & *f.*
Breuitatis præmittenda exempla in exordiis. 315. 1. *nimiæ character. ibid. &* 109. 2. *optima lex. ibid.*
Brigantes populi, 827. 1
Bunduicæ heroinæ omen. 501. 1. *eius descriptio et iracundia motus.* 526. 527. *eiusdem in Romanos dictum.* 527
Buteonis prosiccis apologia contra Ciceronem. 117. 1

C

Cacosystata. 793. 2 *cacosystatæ causa quæ dicta. ibid.* 1. 2. & *f.*
Cacozelum quid. 83. 2. *eius cum tumido stylo discrimen.* 84. 1. *exempla cacozeli ibid.*
Caroli docti antiquarij Apologia pro se contra Ciceronem. 115. 1. & 2. *cacozelorum ortus.* 120. *ineptæ locutiones. ibid.*
Cacozelia vitium apud Græcos celeberrimum. 161. 2. *eius ex Luciano definitio. ibid.*
Κακόζηλον *Latinè reddit malam affectationem Quintilianus.* 162. 1
Cadauer sanguinem emittens, quid significet? 801. 1
Cadmi pulchritudo per partium enumerationem. 220. 221
Q. Cæcilius Metellus velut quædam prudentiæ officina. 149. 1. *eius filius Q. Metellus Caprarius omnino stupidus. ibidem.*
Cædes. 546. 2
Cælius Antipater. 367. 1. 2.
Cærus. 656. 1. 2
Cæsar. 170. 1. *dicendi rationem minimè veteratoriam tenet.* 39. 2. *C. Cæsaris nomine insigniti cum Cay prænomine ferro omnes perierunt.* 226. 1
Cæsarius. 171. 1. 2.
Cæsium castigatus ex filij Ciceronis mandato. 117. 2. & 122. 2. *acriter inuehitur in stylum Ciceronis.* 117. 2.
Caius Gracchus grandis fuit verbis, et sapiens sententiis. 34. 1. 2. *seruum habuit Erycinum, qui pronunciationis modos fistula formabat. ibidem. tantus orator fuit, vt præ eo cæteri oratores pueri viderentur. ibid. tentauit aliquid primis eloquentiæ Romanæ primordiis in acutis sententiis.* 104. 1.
Caius Lælius fuit imprimis eloquens. 32. 1. 2.
Calamitas Quintij aggerata. 283. 1. 2
Calamitosi hominis narratio. 550
Calamitosi status amplificatio per antitheta ex D. Greg. Naz. 288. 289.
Calendæ sacris destinatæ. 799. 1. *martiæ.* 498. 2. *fœlices.*
Caligulæ velox & calidum ingenium. 151. 1.
Calix S. Remigij. 907. 1
Callidus as blanda. 839. 2

Calligonius. 968. 1
Callimachus κακοζήλωτος. 369. 2
Κάλλες in oratione. 141. 2
Calphurny affectus. 495. 2
Caluisij memoria hebes. 148. 2. *eiusdem vacillans memoria.* 154. 1. 2
Calumnia magnorũ odiorum fomes. 506. 1. *morbus muliebris.* 823. 2
Calumniæ descriptio. 661. 1. 2
Calumniatoris descriptio. 681. 2
Cambysis seueritas. 775. 2. *&* *ſ.*
Camelus quid. 709. 2
Campani ſuperbi. 150. 1
Campaſpe ſiue Pancaſte. 317. 2
Canathus Fluuius. 891. 2
Candaules. 141. 2
Candor ſignum fœlicitatis. 855. 2
Canum exemplum amplificatur à Chryſoſt. 1006. 2
Canis frequenter latrantis cum minis aſſiduis comparatio. 502. 2. *eius deſcriptio.* 712. 1. *canes ad fores picti.* 675. 1. *nõ mordent ſedentem.* 883. 2. *Canem inter, Leonem, & Elephantum, prælium.* 713. 1
Cantus quid. 559. 1. *appellatus Caricum vitium. ibid. cantus fœdum vitium pronunciationis.* 559. 2. *in oratione ſubobſcurior eſſe debet.* 561. 1. *eius educatio.* 560. 1
Cantionis radix et ortus. 560. 1.
Cantores in agendo effrænes. 559. 2. *non habent vocis varietatem. ibid. remedium aduerſus cantum.* 560. 1. 2.
Capillorum exhibitio mancipationis ſymbolum. 116. 1. *eorum cura.* *ibid.*
Capitolium. 844. 2
Cappadoces mendaces, et cur. 150. 1
Cappotius Senenſis totam de morte Chriſti hiſtoriam in ſuis vnguibus delineauit. 149. 1. 2
Caprona quid? 650. 2
Captiuitatis miſerrimæ inter piratas præclara amplificatio. 288. 1
Caput cepæ Pericli. 16. 1. 2
Capitis nutus. 568. 1. *demiſſio quid? ibid. caput altum. ibid. caput attollere. ibid. idem eſt in corpore quod cœlum in elementis.* 237. 1. 2. *tanquam arx inter cætera vrbis mœnia. ibid. eius dominatus in reliquas corporis partes. ibid. capitis humani deſcriptio.* 644. 1. 2. *dignitas. ibid. &* 645. 1.
Carceres quid in exordiis? 309. 2
Charitatis materia. Offenſiones. 918. 2 *laudes ex D. Auguſtino.*
Carmina vatum in comminatione carminum conſecrandorum mos. 635. 2
Carneades vt clamoſus arguitur. 557. 2.
Carnificum crudelitas. 897. 2
Carolus Regius. 962. 1
Caroli Quinti Imp. ſymbolum. 191. 193
Caroli Zeni oratio. 155. 1
Carthaginis luxuriantis in Circo deſcriptio. 924. 2
Caſſiodorus. 172. 2
Caſſius. 341. 1
Caſtitas tuta. 801. 1
Cataclyſtæ veſtes dẽ preſſorio ſplendentes. 700. 1
Catachreſis. 389. 1
Catara. 386. 1
Catilina. 1006. 2
Cato ſenior in dicendo grauis. 33. 2. *trux orator, homo mitis.* 833. 2. 835. 2. *illius authoritas.* 833. 2
Canillatio quid? 343. 2
Cauſa primaria mens æterna. 231. 2
Cauſæ rerũ quatuor. 205. 1. *quæ ſunt.* 231. 2. *earum dignitas.* *ibid.*
Cauſa quid ſit in genere. 232. 1. *prima cauſa efficiens Deus.* 231. 2. *eadem fœcundam ſuſtentat eloquentiam.* 233. 2. *eiuſdem genera multa. ib. naturalium cauſarum vſus apud oratores.* 235. 1. *exempla quæ tractari peſſunt ab oratoribus. ibid. earum vſus oratoribus familiariſſimus.* 238. 239. *cauſæ in quatuor diſtrictæ ſpecies tot effectorum creant genera,* 240. 1. *cuique cauſæ ſunt ex effectu. ibid. cauſæ variæ vario modo tractandæ* 791. 1 *earum genera et nomina.* 792. *&* *ſ.*
Cauſſæ fluctuantis perorationis. 355. 2
Cauſæ iracundiæ 17. *ex Ariſtotele.* 512. 1
Cauſſidici antiquary fatuitas. 791. *inepti cauſidici.* 792. 1. *eorum eloquentia. ibid.*
Cauſulas ſplendide tractare. 791. 1
χευσυπεῖν. 570. 2
Celeritatis in oratione cum ſuauitate mix-

Digitized by Google

tura. 144.2
Celes equus. 714.1
Cephisodotus thuri similis. 257.258
Cerberus. 520.2
Cerebri humani descriptio. 645.1.2. eiusdem dignitas. ibid.
Cereris sacrum. 854.2
Cerui descriptio. 710.1.2
Ceti descriptio. 717.1.2
Cethegus et suadæ medulla. 32.2.33
Chamæleontis descriptio. 710.1.2
Chaos. 205.1. quid per illud intellexerint Orpheus & Hesiodus. ibid.2
Character Vrbanus. 833.1 & seq. agrestis. 979.2. delicatus assentatorius quà periculosus. ibid & seq. popularis Augustini. 958.2 item grauis Concionatoris. 964. & s.
Characterismus. 385.2
Charientismus. 386.1
Charitas Christi patiens, & fortis. 898.2 eius materia offensiones fuère. 918.2
Charybdis. 521.2. symbolum voracitatis. 696.1
Charybdis patrimonij. 102.103
Chiasmus quid? 365.2. χιασὶν. 386
Chimæra. 520.1.2
Chleuasmus. 386.1
Choaspis fluuius ex quo bibit rex Persarũ. 641.2
Chreiarum & orationũ moralium dispositio, 306.2
Christiani quid pro Imp. precari soliti. 808.2 libros in vsum doctorum post Apostolorum tempora concesserunt. 222.1. ab ipsis Ecclesiæ incunabulis Martyrum appellationes filiis imposuerunt, ex Theodoreto. 221.2. desides insectatur D. Cyprianus. 465.2. non vtebantur corona ex floribus. 684.1.2
Christus. 896. et s. καρδιακὸν λόγιον. 892.2. Christus imitatus parentes filiorum matre orbatorum. 895.1 in Christi infantiæ labores exclamatio. 896. Christus viator & exul nascitur. ibid.2. Christi persona plenissimum maiestatis theatrum. ibid. Christus victor & victima. 897.2
Christi contumelia à satellitibus facta. ibid. Christo compassio cum affectibus piis. 898.1. Christi charitas patiens & fortis. ibid. 2. resurgentis triumphi. 899.1. Christo admirabilis pulchritudo restituta. ibid. Christo ascendenti quid faciant cœlestia corpora. ibid. 2 Christus omnium argumentorum seminarium. 894.1. imitatus aucupes industrios. 895.1. sapientia Dei panis Angelorum. ibidem. gestatur paruulus, adoratur vt Deus. 896.1 eius pulchritudo. ibidem. oculi, nitidi soles. ibidem. potentia in miraculis. 897.1 demissio. 895.1 incarnatio pulchra similitudine declaratur, ibidem. charitas (Vide charitas.) eo incarnato Angeli obstupescunt. 895.1
D. Chrysostomi perspicuitas. 133.1. eiusdem homilias vrbi Parisiensi & ipsis imperiis D. Thomas præferebat. 165.1. de eo perhonorificum iudicium. 173.2. eiusdem amplificationes plus habent fluuij verborum & laxitatis. 291.1.2. teneri affectus. 495.1 motus aculeati & plane igneii iracundiæ. ibid. 1.2. in motibus industria. 529.2. & 530.1. eius magna mẽs, eloquẽtiæ seminarium. 988.1. pietas et consociatio cum Deo. ibid. 2. temperantia & frugalitas. 969.2. prudentia, et de concionatoribus iudicia. 990.2. humilitas. 991.1. constantia & grauitas. ibid.2. Zelus. 993.2. charitas. ibid. ingenium & facundia. 994.1. & seq. grauitas in dicendo. 995.2 maiestas. 996.2. et seq. vehementia. 998.2. austeritas. 1000. & seq. suauitas. 1001.2. pietas. 1003.1. doctrina. 1004.1. popularitas. 1006.1.2 sacrum os post mortem loquutum. 1009.1. & s. eius mortis gloria. ibid.2. pompa funebris. 1010.1.2
Cicadæ descriptio ex Greg. Naz. 914.2
Cicadæ lyra. ibid.
Cicada Eunomij. 317.1.2
Cicero culmen eloquentiæ, 40. confertur cum prato propter varias eloquẽtiæ virtutes. 41.1. comparatur cum Demosth. 41.42.43.44.45.46.47.48.49. et seq.

cum Thucydide. 66. cum Isocrate. 71. & 72. cum Salustio. 74. cum Platone. 67. 68. 69. 70. cum Lysia. 70. 71. & 72. cum Seneca. 75. & 76. multis nominibus Demosthenem superat. 41. 42. 43. & seq. eius oratio comparatur cum Achate. 40. 2. virtutes. 41. 42. & seq. quam verecundus in acuminibus. 104. 2. verbositatis insimulatur ab Apuleio. 113. 2. eius filius Cæstium castigari curat. 117. 2. pro eius stylo apologia contra Apuleium. 119. 1. 2. & 123. 1. 2. doctus stylus, ib. de eius ingenio iudicium. 124. 1. 2. styli defensio. 123. 1. 2. in propriis laudibus nimius, Demostheni post positus. 139. 1. habebat Platonem in deliciis. 169. 2. & 170. ex Platone, Isocrate, & Demosthene multas diuitias congessit. 174. 2. Demosthenem imitatus est fœlicissimè. 175. 176. volumen habuit exordiorum. 313. 2. eius in morte Trebonij motus 469. 2. eius motus in iracundia. 522. 2. eiusdem comparatio cum Accipitre. 263. 264. versus in Pisoniana. 370. 371. eius lectio pueris vilissima & cur? 164. 165. à precatione exordium habet cum Demosthene. 175. 176. eius imitatio præfertur Demosthenis. ib. imitatus est Xenophontem. 180. 181. epidictticas orationes palam et apertè omni varietate expoliri ostendit. 186. 1. puer poëtarum lectioni erat addictus. ib. commemorat in 1. Philippica se in Senatu gratum verbum usurpasse, ὄιχεται. ib. præceptiones amplificationis magis ex Græcorum commentariis quàm ex suo ingenio scripsit. 267. 268. dissentit ab Aristotele in numerorum præceptionibus. 370. 371. confertur cum Proteo propter varias eloquentiæ virtutes. 42. 2

Ciconiarum et cornicum exercitus. 252. 1. 2

Cilices mendaces, & cur. 150. 1

Cinami tonsoris descriptio. 531. 2

Cincia lex. 832. 2

Citharœdi piscis cum vano doctrinæ simulatore comparatio. 416. 2

Citharœdus Erici Daniæ regis. 468. 2. citharœdi vestis. 650. 2 descriptio. 659. 1. & s.

Ciuilis eloquentiæ antiquitas & necessitas. 757. 1. 2 eiusdem pars. 775. 2. & s.

Ciuitas florens. 548. 1. 2. diruta deploratio. ibid.

Cladis bellicæ exaggeratio. 445

Clamosi. 558

Claudius. 591

Claudij Imperatoris laus ridicula. 586. 1

Claudij Cæsaris ingenij stupor. 150. 1. 2. de eo iudicium. 171. 1. 2

Clauis periodus quid? 365. 1

Clauis aurea in lingua silentium. 570. 2

Cleopatræ nauigium. 690. 2

Cleticon. 386. 1. 2

Clemens Alexandrinus studuit in Pantæni schola. 153. 1. 2. eiusdem comparatio de ignorantibus, ingeniosos se simulantibus.

Clementis Alexandrini dictum de ebrietate. 879. 1. 2

Clementia Dei natura. 600. 1. 2. eius laus. 294. 1

κλίμαξ. 285. 1

Clitor fluuius pisces vocales faciens. 639. 1

Clitumni fontis descriptio. 730. & s.

Clotildis factum ad iram excitãdam. 505 506.

Cnidus fluuius. 629. 2

Codex. 781. 1

Cœlibes quasi cœlites ex Granio. 227. 1. 2

Cœlum. 964. 2. appellatur mundi elementum optimum ab Orpheo. 415. 2

Cœrotes. 387. 1

Collocatio verborum in periodis obseruanda. 270. 271. sex sunt vitia contra collocationem. 271. 2. eius bene ordinandæ præcepta ibid. de ea morosum nimis iudicium. ibid. de eadem obseruationes in Ciceronem. 272. 1. 2

Color quid. 803. 2

Columba. Vide passeres. eius colli descriptio. 701. 1. 2

Columnis inscribere nomina. 696. 1

Coma nigra laudatur. 649. 1. 2. humanæ descriptio. ibid.

Comma quid sit in periodo. 366. 1. 2

Commilitonis nomen. 869. & s.

Communicationis definitio & vsus. 426. 2

Digitized by Google

Comparatio ſtulta. 931.1
Comparatio cum Antithetis. 291.1.2
Comparationes ineptæ.
Comparationes perſonarum valent ad motum. 515.1.2
Comparatiua ratio legalis. 795.2
Compoſitio III. verborum in periodo obſeruanda. 271.2
Compoſitio ſiue collocatio. ibid. ſex ſunt vitia contra compoſitionem, ex Cicer. 271.2. & 273.1
Compoſitio 2. pars elocutionis. 361.2. 362. 1.2. eius definitio. 361.2. officium. ibid. vis. ib. compoſitionis artifices cum Phrygibus comparati. ibid. eâ contemptâ omnis verborum perit elegantia, ib. eius gratia. 361.1.2. compoſitionis tota ratio continetur in periodis. ibid. 2
Conceptio B. Mariæ. 900.2
Conceſſio quid? 426. 2. eius definitio. ib. variæ formæ. 427.1. exempla. ibid. & 454.2.
Conchæ deſcriptio. 118. 2. eiuſdem cum ſtylo puerili comparatio. ib. et 119. 1. item eiuſdem deſcriptio. 720. 2 alia deſcriptio conchæ nauigeræ. 721.1
Conciliatio. 769.2 methodus conciliationis. 770.1
Concionator. 937.1.2. concionatoris grauis character. 964. & ſ. oncionatores Catholici quid faciant? 910.1. concionatores varij. 911. & ſ. concionatoris egregij laus. 928.1.2. concionantis errores. 929.2 cõcionatoris vehementis character. 972.2 concionandi genus adulatorium reprehenditur. 980. 2. concionatoris ſuauis, honeſti & culti character. 981. 2 affectati. 982. 2. & ſ. pij & ſimplicis. 983. 1. et ſ. pij & grauis. 984. 2 item putidius docti. ibid. concionatores ſemidocti 985. 1. 2. curioſi. ibid. 2. populares. 987. & ſeq.
Concionatores molles & putidi. 945. 1. concionatoris ſapientia. 959. 2 propria doctrina. 960. 1 labores. 956. 1. typus. 957.1.2 concionatores leues exagitantur. 948.1 ſcholaſtici. 969. 2. & ſ. vani quantum ia iudicio Dei ſint reprehendendi 930. 2. in profanos imprecatic. ibid. 1.2. nimis ſcholaſtici non ſunt vtiles. 966.2. & ſ.
Conciones Græcorum. 758.2
Concionum ſtylus non debet eſſe mollis & putidus. 945. 1. concionis conformatio. 955. 1. 2. concionum forma et character 957.1. diſpoſitio. 958. 2. & ſ. partes. 960. 2. exordia 961. 1 elocutio. 962.2. figuræ quales. ibid. deſcriptiones quales. ibidem 2. loci graues. 965.2 concionum: plauſus periculoſus. 1003.1. diſpoſitio ex Chryſoſt. 1006. 2. concionum & chreiarum narrationes quæ? 325.2. in concionibus fictæ perſonæ non ſubiiciendæ oculis. 169. 170. 1. 2. concionum diſpoſitio quintuplex. 958. 2. & ſeq. concionis partes. 960.2
Concitationis inſigne exemplum. 770.1. ars malitioſa. ibid. 2
Concordiæ ſymbolum. 188. 2
Confirmatio. 341.2. in concionibus qualis. 961.2
Confutandi genera multa. 339. 1. 340. et 341.
Confutantium fictæ ſimilitudo. 339.1.2. et 340
Confutatio Sophiſtarum. 140. 1. malitioſa. 340. 2. ſyncera. ibid.
Confutationis quinque modi. 339. 1.2
Confutatio qua vſus Scipio admirabilis. 340.1. in ea non ſunt falſa aduerſariis imponenda. ibid. eius ordo. 341. 1. exemplum nobile ex Gorgia Leontino. 344.2. modus per conglobatas rationes. 345.2. & 346. alij confutationis modi. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. & 354. confutationis exemplum. 354. 355. confutatio in qua lex explicatur. 355.2.
Congeries cita et mobilis. 424. 1
Coniectur alis ſtatus quotuplex. 796.2. & ſ. eius tractatio. 799. 1. 2. ſex modi. 797.2
Coniugata quomodo definiantur à Cicer. 226. 2. 227. 1 eorum exempla. ibid. nonnumquam ſola ſignificatione conueniunt. 227.2. alia voce ſolùm conueniunt.

Digitized by Google

vinxit, alia appellatione simul & re. ib. istud argumenti genus plerumque est exile, et frigidum. ibid. tractatur venustè per hyperbolem, per paronomasiam, asteismum et traductionem. ibid.

Coniuncta rationalis controuersia & legalis quæ? 795. 1

Coniunctio qualis figura. 425. 2

Coniunctiones in periodis, tanquam aureis catenis vinciunt orationem. 378. 1

Conquestionis motus. 546. 2. 547. 1

Conscientia. 880. 2

Consequentium et antecedentium ab adiunctis discrimen. 244. 1. 2

Consiliarius quis? 823. 2

Consilium ad Deum referre. 613. 2

Consilij boni lucrum. 821. 2. consilium temerarium etiam fœlix malum est. 822. 2

Consolationis varietas. 773. 1. ars mirifica. ibid. necessitas. 772. 1

Constantinus beatus. 919. 2. eius clementia. ibid.

Constantinus edixit cõtra obscœnos poëtas 152. 2. eius nominis primus imperium fundauit, vltimus amisit. 226. 1. eius nobilitas. 591. 592.

Constantij impietas exagitatur. 137. 1

Consuetudo est affabricata natura. 467. 2. ea sine veritate vetustas erroris est. ibidem.

Consuetudinis vis. 789. 1

Contrariorum dignitas ostenditur illustri exemplo. 245. 1. eorum magna vis est & amoenitas. 245. 2. quatuor sunt genera. 246. 1. contraria aduersa quid sunt. ibid. eorum vsus. ibid. contraria à negatione ad affirmationem non valent. 246. 2. contraria priuantia discrepant ab aduersis. ibidem. contraria comparata quid sunt. 247. 1. eorum vsus. ibidem. contraria contradicentia quid. ibid. contraria repugnantia quid? 247. 2

Controuersiarum septem genera. 794. 2 & seq. controuersia simplex rationalis quæ? 795. 1 controuersia mixta ex variis. ibid. 2

Controuersiarum genera publica, & quot. 796. 1

Contumeliam pati generosum. 919. 1 & s.

Conuitia oratoria 825. 1

Conuiuiorum luxus descriptio. 753. 2. & s.

Coquus. 846. 2

Cor affectuum sedes. 460. 1. 2. eius descriptio. 647. 2. & 648. 1

Coriolanus. 833. 2

Cornelius Tacitus. 172. 1. eiusdem grandia & byssina dicta. 105. 2. eius censura. 130. 1

Cornelius senator comitiis appetitus. 338. 2

Cornicum et ciconiarum agmen. 252. 1. 2

Cornua. 344. 1

Corocotta ars insignis in deliriendo Augusto. 535. 2

Corona Ctesiphontis. 902. 2. corona rosea. 684. 1 corona ex floribus Christiani non vtebantur. ibid. corona Hypothymias. ib. 2. corona radiata. 589. ?

Corpus pulchrum dignum magnæ mentis domicilium. 592. 1. corporis bona & mala. 376. 1. 2. corporis formæ effictio. 421. 2. deformis descriptio. 541. 542. humani item in genere. 644. 1. 2. in specie. 650. 1. etc. eius forma ad probationes facit. 800. 1

Correctionis variæ species. 428. 1. eius præclara exempla. ib.

Corsicus adolescens triginta sex millia nominum fideliter memoriâ referebat. 148. 2

Corui Rhetoris insulsa oratio. 110. 2

Corycius specus. 737. 1

Cothurnus Tragicus. 685. 2. 686. 1

Cotta nihil habuit in oratione nisi sincerum, et sanum. 36. 1. 2

Cretenses mendaces, & cur. 150. 1

Criminis inusitati amplificatio ex Cicer. 286. 287

Critica vocabulis propriis orationem concinnabat. 19. 1

Critici. 932. 2 eorum manus stylo miscellaneo & antiquario plerumque laborant. 95. 2. critici cuiusdam fastus & stylus. ibid.

Crocodilus quid? 344. 1

Crux ara gloriæ. 898. 2. maiestas. ibid. crux purius lucet quàm Luna. ib. crucis definitio ex D. Chrysostomo. 209. 1

Crucis amplificatio per synonymiam. 209. 1. & 2. Dominicæ crucis acerbitas

per partium enumerationem. 217. 1
Crudelitas. 534. 2. eius imago. 542. 2. mulierum castigata. 548. 2. noua. 888. 2. in seipsum. 883. 1 eius mater auaritia, pater furor. 415. 416
Crudelitatis est exigere pœnas à cadaueribus. 357. 1
Ctesiphon. 687. 1
Cubitus. 570. 1
Culicis descriptio. 701. 1. 2. eiusdem cum pulice. 704. 1
Cultus Dei, vide Deus.
Cupido Praxitelis. 651. 1. 2. & s. idem appellatus ἐγερτος βίος. 652. 2 cum vespa comparatus. 102. 2. idem optimè depictus ab Alexi. 489. 1. 2
Cupidinis descriptio ex Moscho. 208. 1. 209. 1
Curia Francia quàm honorifica. 775. 1
Curiæ descriptio. ib. 2. & s.
Curio orator illustris. 39. 40. memoria lapsus est, et cur? 155. 156. labili admodum memoria. ib.
Curiosi. 985. 2. & s.
Curiosi dicti musæ. 228. 1. 2
Curiositas ridicula. 985. 2. curiositas ingenij humani amat volitare per omnia. 156. 2.
Cursores. 578. 2
Q. Curtius. 17. acuta breuitatis summus magister. 106. 1. eius acumina varia. ib.
Cybeles sacrorum ritus. 236. 1. 2
Cygnea cantio. 929. 1
S. Cyprianus mellitissimus doctor. 916. 2 in uno Tertulliano conquiescebat. 165. 2. de eo iudicium. 173. 1. 2. eius grauitas. 967. 1. & s. oratio in adeuntes balneas. ib. graues habet amplificationes. ibid. eius verba vellicant, & multum habent γνῶμης. ibid. oratio non est facta malleo, sed animata. 974. 2. item grauis & vehemens oratio. 975. 1
Cyro solis nomen fuit. 221. 2. Cyri nobilis suasio. 767. 2

D

Dædali simulachra. 655. & s.
Dæmones cur malis affectibus immixti. 460. 2. & 461.
de Daphnitico tẽplo incenso nania. 477. 1. 2
Datis. 816. 2. eius melos. 360. & 817. 2
Dauidis eloquentia. 936. 1
Dauidis & Goliath monomachia. 749. & s.
Dearũ iudicij de pulchritudine descriptio ex Apuleio. 652. et s.
Decalogus legum omnium typus. 783. 2
Declamatio. 577. 2. declamationum iudicium. ib. defensio. 578. 2. earum agendi ratio, vanitas & miseria. ib. 1. vsus. 579.
Decorum. 145. 1. eius vsus. 2. & 146. 1. 2
Deesis. 387. 1
Defendere vinctum, est iudicem arguere. 589. 2
Defensionis methodus. 800. 2. & s.
Definitio per Synonymiam quid? 198. 2 per descriptionem. ibid. eius dignitas et variæ appellationes. 201. 2. imago & characterismus appellatur. ib. cum Pausia pictores comparatur. ib. dicta à græcis ὅρος. 202. 1. soli comparata. ib. quid sit definitio. ibidem. 2. eius partes duæ. ibid. definitiones oratoriæ quales sint. ibid. definitionis vitia tria. 203. 1. virtutes ibid. definitiones Platonis audaces. ibid. debent esse breues. ibidem. quæ sunt perfectæ. ibid. earum vsus in argumentando triplex. 203. 2. definitio per partes duplex. 204. 1. per causas. 204. 2. per materiam et causam efficientem frequentissima apud oratores. 205. 1. per effecta definiunt optimi oratores. ibid. 2. per similitudinem vtilissima. 206. 1. 207. 2. earum vsus. ibid. & 203. definitio per accidentia. 206. 2. definitio per negationem 208. 1. 2. amplificetur per Synonymiam. 209. 1. 2. eius mixta amplificatio. 210. 2. definitionis genus fusum & oratorium ex Cicer. ibid. inualida facillime refellitur. 211. 1. 2. quomodo ea vtendum. ibid. valet ad amplificandam periodum. 378. 379. definitio simplex quid? 797. & s.
Definitio B. Virginis per Synonymiam. 209. 2. eo definiendi genere vsi sunt SS. Patres. 209. 1
Deformis corporis descriptio. 541. 542.
Dehortatio. 813. 2. eius ars. ibid.

Digitized by Google

Deianira. 331.1
Διάνοια secunda ratio amplificationis. 261. 262. eius exemplum ex Demosth. ibid. aliud ex Cicerone. ibidem. est crebra in amplificationibus D. Gregorij Nazianzeni. 277. 2. eius exemplum plenum maiestatis. 973.2
Διαβὸλος quid? 145.1.2
Deiotarus. 799.2
Delectatio comes eloquentiæ. 579.1. duplex est. 493.1.2. quomodo paratur à Philologis. ibid.
Delectus prima pars dispositionis. 224. 225.
Delectus locorum & figurarum ad amplific. seruientium. 278.1. delectus verborum. ibid. 2. rerum. 223
Deliberatiui generis laus. 758.2. eius sex capita. ib. & 759.1.2. quinque argumenta. ib. 2. argumenta in genere. 764.2 et s.
Delicati descriptio. 683. & s.
Delicta leuia non sunt multum exaggeranda. 805.1.2
Delphinis & pueri descriptio. 718.2. et s. item alia ex Æliano. 719.2. & s.
Delphinorum & mugilum pugna. 720. 1.2
Demades nauticos sales in forum trãstulit. 29.30. eius subtile factum. 795.1
Demetrius Phalereus Rhetor illustris. 12. 13. statuas 360. habuit Athenis. 13. 14. suauis videri maluit quàm gravis. 33. 34. comptus auctor frigidos sensus κακοζήλους nominat. 156.157. eius de allegoria iudicium. 385.1.2. honesta & sublimis oratio. 877.2. querimonia grauis. 878.1
Demetrius charus Romanis. 875.1. & s.
Democratia. 864.2. improbatur. 865.1
Democritus promisit se Darij regis vxorem ad vitam excitaturum. 773.1
Demonstrare quid. 580
Demonstratio 3. pars descriptionis quomodo definitur. 418.1
Demosthenes Valentis legatus castigatus à D. Basilio, & cur. 360.2
Δημοδόκους σολοικίζει. 360.2
Demosthenes ab Aristotele non didicit eloquentiæ præcepta. 11. & 12. cunctos Aticos eloquentia superauit. 25. 26. eiusdem cum Cicerone comparatio. 41.2. 42.43.44.45.46.47.48.49.50.51. 52.53. & seq. fulmini comparatur. 42. eius vitia. 43.2. eiusdem ὀπτάριος λόγος frigidior. 44.2. μῦθος suaue. 48.2. laudator sui. 49.2. mordax. 50.2. fastidiosa eius oratio. 52.1. increpationes. 57. 1. & 2. 58.1. elocutio austera & Thucydidea. 62.2. verba plerumque audacia. 63.1. accentuum nouatio. 63.2. actio prius infausta. 64.2. & 65. idem à stylo scholastico alienus. 90. parcus laudum suarum æstimator. 138.2. de eo iudicium. 167.1. eiusdem laudatio funebris. 318.1.2. satellites, coruscationes, & tonitrua. 459.2. eius iracundia acris & generosa fulmini cum nube colluctanti comparatur. 522.1.2
Demosthenis comparatio cum tibiis. 261.2 insignis eius amplificatio. 262.1. eius virtutes. 26. de eodem iudicium Clementis Alexandrini. ibid. eius oratio mollis 106. 107.
Demosthenica figurarum tractatio. 442
Demus Zeuxidis. 318.2
Dentes. 569.2
Deploratio apum transfugarum elegans. 429.1.2. mortis Eteonei. 630. & 631.1. 2. mortis Pulcheriæ. 731. et 632
Deprecatio quid. 804.1. vbi inutilis. 813.2 eius ars. ib. loci communes. 805.1. affectus. ib. 2. graue exemplũ. 429.2. aliud cũ affectu. 430.1.2. aliud ex Demosth. 453.
Deprecatiua venia quæ? 799.1
Derisus. 769.2
Descriptio quæ optima. 204.2. ea in quatuor partes diuiditur. 417.1.2. mollis. 137.2
Descriptiones variæ. 417.2. et 418.1. 464. 2. valent ad excitandos affectus. 455.2. et 456.1. crebris vtentes eui similes. 715. 2. in concionibus quales. 962.2. Smyrnæ vrbis descriptio. 469.2. vrbis euersæ. ibid. eius dispositio. 620.1.2. vide librum xj. ex variis descriptionibus concinnatum.
Despicientia prima iracundiæ causa. 511.2
Deus circulus, ex Trismegisto & aliis. 116. 2. Dei prouidentia. 134.1. eiusdem definitio per negationem ex maximo Ty-

Digitized by Google

rio.208.2.Nihil appellatur. ibid. eius laus maxime silentio celebratur. ibid. stoicorũ de eodem definitio.210.1. illius nomen semel in anno tantùm à summo Pontifice apud Hebræos pronuntiabatur.223. 2.prima causa efficiens Deus. 231.2.in amorem transformatus fingitur à Pherecyde. ibid. causa causarum cuius primus est vsus.233.2.eius amplificatio per effectorum enumerationem ex D. Greg.Nazianz. ib. dictus Deus ab ipsis Ethnicis fatum, prouidentia, natura. 234. 1. Dei cognitio ex effectis. 240. et 241. eius bonitas 241. 1. Dei opus est excitare affectus. 462.1. vt Deus in venis, ita orator ambulat in affectibus.459.1. Dei laudatio. 580 2. in eo laudando duo spectanda. ib. Deus laudatur à definitionibus conglobatis. ib. de eo Synesius, Greg. Nazianz. & Maximus Tyrius philosophati. 580. Deus laudatur à cumulo virtutũ, quas κατ' ἐξοχὴν cõtinet. ib. Deus omnia. ibid. laudatur ab adiunctis & effectis.581.1. laudatur ab imaginibus. ib.2. Deus non est corpus,582.1. fons est pulchritudinis. ib.2. est expers compositionis.585. supra fatum existens. 581.1. rector vniuersi. ibid. mater dictus. ibid. tantum surripitur, quantum percipitur. 582.1. apex est & finis omnis felicitatis. 585.1. prima causa et laus rerum. 582. 583. vt intelligatur, tacendum est . 584. 1.2

Deum abyssus operit.583.& 584. Deo nomen omne conuenit. 584.2

Dei varia nomina. 581.1. Dei laudationis modus. ibid. 2. Dei encomium et descriptio.582.1. manus munificentia ibid. timor & maiestas. ibid.2. definitio ex D. Bernardo.584.1. ex Arnobio. ib. ex Seneca. ib.2. maiestas.821.2. Deus superbos frangit. ibid.

Deus mundo vt lyra intentus. 891.1. Dei nomen quãtum. ibid. Deus actus purus ibid. Dei attributa. ib. aeternitas ibid.2. prouidentia.892.1. misericordia. ibid. scientia. ibid. Deus mundos sexcentos potest condere ibidem. Dei in re lemprosyne supra diuinitatis. 595. 2. Deus adorãdus non mundus.937.2. solus immutabilis.854.2 natura est praestantissima & vtilissima, ex Stoicis apud Lactantium. 247. 2. rudibus primùm hominibus figuras veritatis futurae indices praemisit. 248. 2. Deus, Angeli, &c. corporis expertia quomodo laudari debeant. 256. 2. ipse sibi locus & mundus.891.1 eius maiestas gradiẽtis, apud Prophetas. ib. oceanus. ibid. 2. immensitas. ibid.

Dextra. 572.1

Deesis. 387. 2.

Diabole. ibid.

Diacope. ibid.

Diaeresis. ibid.

Diallege. ibid.

Diallelon. 388.1

Dialogismus. ibid.

Dialysis. ibid.

Diamiltosis quid? 116. 2.

Dianae descriptio. 655.1.2

Dianœa. 388.1.

Diaphora. 388.2.

Diaporesis. ib.

Diascene. ib.2

Diasyrmus. ibid.

Diatyposis. 389.1

Diceologia. 389.1

Dicto quae apta ad affectus excitandos. 483.2.

Dictum festinum in Dianae Ephesinae incendium. 85.2

Dictum bracteatum. 623.2.

Dictum praeclarum de oratoribus ex Iuliano in encomio Euscbii. 127.2. dictum acutum Scopeliani. 318.2.

Dictũ Ludouici XII. de Aduocatis.783.1

Didascalici generis tractatio.. 958.1

Didymus Grãmaticus tria millia librorũ & quingentos scripsit. 148. 2. & 149.1

Dies 15. Minervae consecratus.608.2. dies nonus mensis soli sacer. ib. dierum obseruatio. ibid.

Diezeugmenon. 389. 2

Digitus.571 2. digiti linguosi.564. 2. humanorum descriptio. 648. 1. 2. digitis concrepare. 674

Dignitas & venustas.587.2. & 588. tertia et nobilissima pars elocutionis. 582.

2. tota consurgit ex figuris. ibid.
Diis proximus quis? 839.2
Dilemma quid? 343.1. Aristotelis. ibid. 2. Protagoræ. ibid.
Dilemmatou. 389.2
Diluuij descriptio. 743.1.2. & s.
Diminutio pars prudentissima eloquentiæ. 294.1.2. eius artificium non negligendum. ibid. eius usus. 295. & 296
Dinarchus characterem habet perspicuũ. 39. 40.
Dio Chrysostomus cornu quoddã est Amaltheæ, & cur. 167.2. Platonem & Demosthenem secutus. ibid.
Dio Prusæus Amaltheæ cornu. 167.2. Homericis versibus usus est. 201.202. eiusdem laudatio funebris. 318.2
Diogenis tragœdia. 129.1. lepidè factum. 802.1.2
Dionysius Sophista Herodoti narrationem Atticam fecit. 141. & 142.1.2
Dionysij statuæ descriptio. 655. 1. 2. & seq.
Dionysij Pannonum ducis aduersus Gabrain & Braunam odium. 505.2
Dionysij tyranni in nouãdis rebus ineptiæ. 80.1. et 120.1
Dionysius quomodo soluerit citharœdo. 129.2
Dionysius Halicarnassæus. 167.2
Dionysij Areopagitæ grauitas. 969.1. Angelus est loquens è turbine. ibidem. 2. eius laus. 910.2. eloquentia. ibidem.
Diorismus. Vide Ephorismus. 382.2
Dipsadis piscis cum auaritia comparatio. 417.1
Disciplinæ externæ non sunt penitus repudiandæ. 931.2
Disciplinarum humaniorum tempus & modus quis esse debeat. 942.2
Discordia ciuium auget hostes. 827.1
Discordia symbolum. 195.1.2.
Disiunctio. 389.2.
Dispositio. 303. eius excellentia. 303.1 prima pars, delectus. 304.1. dispositio triplex & eius exempla. ibid. 2. artificialis triplex. 305.1. dispositio in consultatione & iudiciis quæ: ibid. 2. in laudatione. 306.1. dispositio argumentorum ib. dispositionis partes. ibid. chreiarum et orationum moralium dispositio. ibid. 2. dispositio cõcionum quintuplex. 958. & s. eius primus ordo ferme sine arte. ib. modus qualis. ibid. dispositio & ordo in demonstratiuo genere quanti sit momenti. 413.2. apta, quàm excellens. 324. 325.1.2
Dissertatio de optimo genere dicendi. 110. 111.
Distributio. 389.2. 418.1. illius præclara exempla. 418.1. 2. illius varius usus. 418.2. distributio prudens factorum & affectuum. 454. 2. quomodo fit. ibidem.
Dines. 623. 628. eius descriptio. 683.1. diuitum luxus cum pauperum miseratione comparatus. 224. 225
Diuitis mali & Lazari comparatio. 1001. 2. & s. eiusdem luxus. 1002.1
Diuisionis definitio. 423.1. eius vis, usus & exempla. ib. triplex est. ibid.
Diuitiæ esurire cogunt. 837. 2. alienæ. earum imperium. 831. 2. diuitiæ in cupiditate instructa paupertas. 838. 2
Docendi munus fuit dignissimum. 18.19. docere. Vide præcepta.
Docilitatis partes. 312.2
Doctor eius grauis character. 964.2. & s.
Doctores in Ecclesia cunabulis. 937.1.
Doctores secundi, tertij, quarti et quinti sæculi. ibid. 2. & s. eorum oratio magnam habet speciem. 788.1
Doctrina 230.1. de ea oraculum. 318.1.
Doctrina orationi an adhibenda. 778.1 eius copia eloquentiæ inimica. 789.1. in ipsis orationibus epidictícis quomodo ea vtendũ. 184.2 eius vanus simulator cum Citharœdo pisce comparatus 416.
Doctrinæ peregrinæ usus. 942.2
Dolor quibus moueatur rebus, & sintne præter orationem externæ eius species adhibendæ. 346.2. et 347.1. eius motus apte expressi. 479.1. dolor muliebris.
Domna Augusta. 103.1
Domitius Afer. 423.2
Domus descriptio. 745.1.2
Domuncula Christi nascentis. 896.1.

Domus regia descriptio. 546. 1. *eiusdem ruina.* ibid.
Dorionis egregium dictum. 478. 1. 2
Draco Babylonius inter superstitionis initia. 116
Draconis cor deuorãtes belluarum linguas intelligunt. 114. 1
Draconis Indici descriptio. 762
Ductus quid. 794. 1 *ductuum quinque modi & eorum exempla.* ibid. *ductus post statum inquirendus.* ib.
Ducis cuiusdam dictum. 503. 1
Duodecim tabularum liber ediscendus iuris peritis. 784. 1

E

EBrietas Dæmon voluntarius. 293. 2. *eius descriptio ex D. Ambrosio.* 203 1. 2. *eius stultitia & feritas.* ibidem. *amplificatio per congeriem.* 293. 2. *alia eiusdem descriptio per Characterismũ.* 388. 2
Ecbasis. 390. 1. 2
Ecclesia opus Christi. 901. 2 *triumphus.* ib. *eiusdem incrementum.* 902. 1. *vexatio.* ib. *eiusdem patres vehementes.* 137. 1
Echini descriptio. 722. 2
Edictum Constantini contra obscœnos poëtas. 152. 2
Edmundus Angerius. 356. 1
Edmundi humilitas in verbis. 100. 1. D. *Edmundus ferreum latus est appellatus.* 221. 2
Educatio. 413. 414. *liberalis excelsæ mentis generositatem induoit.* 153. 1. 2. *bona debet statim à tenero pueros excipere.* 456. 2. *qualis fuerit apud Rom. primis temporibus.* ib. 2. *qualis postremis.* ib. *mollis apud Romanos.* ibid.
Educatio, & vitæ consuetudo multum valet ad suscipiendos vel repudiandos affectus. 473. 2
Effecta maximum habent cum causis commercium. 240. 1. *eorum usus.* 1. 2. *in omni genere orationis utilissimus.* 2. *plurimum valent ad narrationes et descriptiones.* 241. 1. *ad amplificationes aptissima.* 241. 2. *recte tractantur per congeriem vibratam & intexcisam.* ibid. *huius argumenti vis.* ibidem. *his maximè vtuntur oratores in definitionibus.* 203. 1. *quomodo sunt vsurpanda.* 203. 204. *eorum triplex vsus vtilissimus.* 240. 2. & 241.
Efficiẽs maximam habet ansam refutationis. 239. 1. *eius cognitio erudita & fœcunda.* ib.
Effictio. 2. *pars descriptionis quomodo definitur.* 417. 2. *eius exemplum insigne.* ib. et 418.
E'ιδυλλοποιὸς Euripides acris & vina. 154. 2
El apud Hebræos quid significet? 224. 2
Eleazari supplicium, ex Iosepho. 470. 2. *eius constantia.* ib. *morientis verba.* 471. 1. 2
Electra. 338. 339
Elegantia quid est? 349. 2. *eius duæ partes latinitas & explanatio.* ibid.
Elegantis viri descriptio 673. 1. & *sequentibus.*
Ελειτόλεις virtus et sapientia animorum. 307. 2
Elephantus pro nutricio pugnat. 333. 1
Elephanti descriptio. 707. 2. & *s. cum formica comparatio.* 619. 2.
E'λιχοειδὴς, in se conuolutus quid sit. 486. 2
Ellipsis. 390. 1
Ellipsa quid? 793. 1
Elocutio. 359. 1. 2. *eius diuisio, & prima pars Elegãtia.* 360. 1. 2. *eiusdem secũda pars compositio.* 361. 1. 2. & 362. *in minutis elocutionis enodandis immorari puerilis est ingenij.* 359. 1. 2. *eiusdem dignitas.* 378. 2
Eloquentiæ omnes artes ingenuæ sunt necessariæ. 181. 2. & 182
Eloquentia non solâ naturâ constat. 1. 1. *disciplinarum omnium est regina.* ibid. *ei scriptorum imperitorũ multitudo obest.* 1. 2. *eloquentia triplex, diuina, heroica, humana.* 2. 1. *sensibus magis cõstat quàm verbulis.* 3, 1. *eandem habet cum mente humana, quam cum Deo mens affinitatem.* 3. 2. *eius dignitas, pulchritudo, vtilitas.* 3. & 4. *Deorum inuentum antiqui crediderunt.* 4. 1. *Pan tarbæ comparatur.* ib. *ciuilis Imperatori perquam necessaria,* 4. 2. et 5. 1. *eius laus ex Cor. Tacito.* ibid. *eius vis ad persuadendum.*

ibid.et 632.1. Ἡσίοδος à Philone cognominatur.5.2.ortus et progressus.6.et 7. eiusdem Apologus lepidus.7. 1.eloquentia animæ prudentia. 124. 2. Ethopœia eloquentiæ. CXI. 2. eloquentia optima quæ placeat auditoribus. ibid. adolescentia. ibidem. 2. virilis ætas. ibid. occasus. 104. vera & germana eloquentia.150.2.quæ expetenda, & de ea Cicer. et Plutarchi iudicium. ibid. optima quæ.131. 1.eius tria genera.131. 2.eius virtutes ac formæ. 132.133. eius vitium, obscuritas. 132. 2. eloquentia nummis similis. ib. eius optima figura. 145.1. eloquentia iuuenum.2. virorum. ib. Principum. ib. politicorum.146. 1. Concionatorum. ib. Philosophorum. ib. Sophistarum. ib. desiderat ingenij fœlicitatẽ.151. 1.2.eius corruptæ causa.158. 1.& 159. 1. 2. eiusdem pessimùm virus delicia et vitia.ib. eius doctrina tribus rebus potissimùm continetur, præceptis, stylo, & varia eruditione. 159. 2. eloquẽtia maximè indiget imitatione.160. 2.cœlestis vis, & dignitas. 173. 1.eloquentia & eruditio facultates inter se distinctæ.333.2.334.distribuitur in subiecta & enuntiata. 209. 210. ex verbis & sensibus conflatur. 203. 2. eloquentiæ effectus in affectibus.470.1.ea cum authoritate coniuncta multum valet.473. 1.item ad excitandos motus apta quæ. ibid.

Eloquentia apud Dicen contra corruptores suos agit. 210, 211. eloquentia Platonis & Isocratis.435.2.436. ciuilis in duas sectas concisa. 787. 2. eius necessitas & antiquitas. 757. 1. eloquentia Agamemnonis.758.2.Nestoris.i.Menelai.ib. Vlyssis.ib.eius duo brachia.ib. vigor in republica.ib. quando restringi cœpta. ibid. eius regnum seruire scenæ. 789. cur cedere videatur eruditioni. 790 2. eloquẽtia sacra carpitur à Cæcilio.889. 2.magna tãquam flamma alitur.890. 1.sacra excellentia.ib. 2. adiumenta.ib. materia. ib.eius cultores varij 911. et s. in ea maiestas inuenitur à Christianis oratoribus ib.eloquentiam sacrã docere, imitari est Christũ. 909.2. eius effectus ibid.& s.non est comparanda cum eloquentia oratorum Rom.910.1.humana defenditur. 932. 1. humana bene cum sacra miscetur. 934. 1. carpitur. 932.1. de eius contemptoribus quid dixerit. D. August. 935. humana Moses & Jobus vsi. ibidem. quanta abundauerit Dauid. 936. 1. inea excelluerunt Prophetæ. ibidem. eloquentia Cic. cur picta nonnumquam visa grauis et concionatoria.

Eloquentes ἔμφρως nominati, qui & cur? 2.2

Elysij campi describuntur. 734. 1. 2. & seq.

Emblemata ad orationes illuminãdas plurimum habent suauitatis.190. 1. quintus fons inuentionis. ib. quomodo differant ab hieroglyphis.ib.eorum ortus.ib. in his maxima luserunt ingenia.ib. prima fuerunt clypeorum vexillorúmque. ibid. maximè fuerunt in sigillis primis temporibus.ib. omnes peculiare symbolum sibi affectarunt.190.2. varia symbola gentium, & Imperatorum. ibidem.

Emblema Laconis.190. 1. de pisce orcyno emblema. 252.2

Empedoclis cantionum vis. 468.1

Emphasis.390.1.eius exemplum. 456.2.

Enagonion. 390.1

Encomium formicæ.617.2.618.& 619. encomium putei. 639.2.

Ἐνδόξους quid in exordiis? 390.2.

Energia. 390.1

Ennodius aurum Demosthenis, & ferrum Ciceronis appellat. 95. 1.

Ennody stylus poëticus.94.2. et 95. eiusdem dulces allegoriæ nonnullæ. 95. 1. et 2.

Enthymema.390.2. Enthymemata. 342. 2

Enumerationis dexteritas. 356.1

Epagoge. 390.2

Epanadiplosis. 390. 2

Epanalepsis.390.2. eius à Palinlogia discrimen.391.1.definitio & vsus. ibid. et 421.2.

Epanaphora. 391.1

Epanodus. 392.1. figura declamatoris est

eius exemplum. 453
Epanorthosis. 392.1
Epembole. 392.1
Epenthymesis. 392.
Epereſis quid in exordiis. 1308. 2
Epexegesis. 392.2
Epexergasia. *ib.*
Ephodos quid? 311.2
Ephorus ſpondæum & trochæum vitat in oratione. 404.405
Ephrem Syrus. 173.2
Epibole. 392.2. *duplex eſt.* *ib.*
Epicedium M. Antonij in laudatione Ceſaris. 467.1
Epicherema quid? 343. 1. *eius nomen.* *ibid.*
Epicherematα. 343.1
Epichriſis. 393. 1
Ἐπιδεικτικὸν quid? 580. 1
Epidictica quando integro flore perfectionis eminere cœpit. 576.1. *eius ortus.* *ibid.* *magnus vigor ſub Imperatoribus.* 577. 1. 2. *de epidictico genere iudicium.* 577.1
Epidiorthosis. 393.1
Ἐπιείκεια. 144. 2
Ἐπιείκεια idem quod κάλλος Latinis pulchritudo, & ſuauitas ſtyli. 142.2
Epimone. 393.1
Epiphonema. 393.1
Epiphonema in Dei incarnatione. 895.2
Epiphora. 393. 1. *duplex eſt.* *ibid.* *quod diſcrimen habeat ab epibole.* *ibid.*
Epiplexis. 393.2. *eius definitio.* 427.2. *eius exemplum.* 445.446. *aliud exemplum breue & mordax.* 449. *et* 454.2
Epiploce. 393. 2
Ἐπίρρωσις τῶν λεγομένων ἢ κατασκευῶν, tertia ratio amplificationis. 140. 1
Epiſcopi dicti modratores inuentutis. 630. 1. *præceptores nominati.* *ibid.*
Epiſtrophe. 393.2. *eius definitio.* *ibid.* *uſus idem cum anaphora. Epiſtrophes ſpecies artificioſa.* 394. 1. *eius exemplum.* 456.1
Epithalamij partes. 605.1.2. 609. 2. & 610.1.2
Epitaphia. 612. 1
Epitheton. 394. 1. *eius definitio.* 415. 1.2. *uſus.* *ib.* 2. *tria vitia.* *ibid.*
Epitrochaſmus. 394. 1
Epitimeſis. 394.1
Epitrechon. 394.1
Epitrope. 394.1. *et* 2
Epizeuxis. 394. 2
Equitare. 600. 601
Equitatus prima præcepta ſcripſit Sarmenes. 592. 2
Equus Celes. 713.2. *equus deſcribitur à Iobo.* 935. 2. *equi boni & generoſi virtutes.* 271.272.2. *eius deſcriptio.* 713. 2. *item alia duo.* 714.1. 2 *equi Niſſæi.* 713. 2 *equorum ornatus.* 880.2. *equi gemmis onuſti.* 836.2
Ericus Daniæ rex muſicâ in furorem actus. 468.2
Eros & anteros. 488.2. & 489. 1, 2
Erotema. 394.2
Erroris inductio. 394.2
Eruditio varia nutrix eloquentiæ. 182. 2. *eius laus vel ſcientiæ.* 182.2. *cum Perſæa arbore comparatio.* 183. 1. *eruditio et pietas cum malis germanitatis comparata.* 153. 1. & *cum palmæ Syagrorum & Phœnicis commercio.* *ib.* *ſi parce adhibeatur, ſtylum exhilarat, ſi inferciatur obruit.* 159.2. *primus eſt fons inuentionis.* 184.2. *eruditio & eloquentia facultates inter ſe diſtinctæ.* 183.1.2. *huic tantùm ſtudere in oratione vitioſum.* 183. *illius temperies eſſe debet.* 183. 2. *oſtentatio vbi vitanda.* *ibid.* *eruditio non debet cogi atque intrudi in orationem.* 184. 1. *quomodo in ciuili oratione adhibenda.* *ibid.* *prudenter à Cicerone adhibita.* *ibid.* *eius vſus in Epidictico genere.* *ibid.*
Erycinus fiſtula pronunciandi modos Caio Gracchoformabat. 42.2
Eſaias diuinâ eloquentiâ vigebat. 2.2
Ethicum genus quid? 822. 2
Ethnici primos omnium inter Deos Solem & Lunam venerati ſunt. 224. 2. & 225.
Ethologia. 394.2. *eius præclara exempla.* *ib.* & 395.1
Ethopœia. 2. 111. 2. 395. 1
Etymologia maximè oratori neceſſaria. 225. 1. *eius exempla.* 1. 2. *inuenienda ad perſuadendum*

perſuadendum. 226. 1. *Vrbanitate quadam venuſtat orationem.* *ibid.*
Euchariſtia. 904. 2. *eius excellentia.* *ibidem.* & *ſeq. materia.* *ibidem.* 2. *longè ſuperat* 7. *mundi miracula.* 905. 2. *Euchariſtia trophæum amoris.* 906. 1. *cum Iuſtiniani menſa comparatur.* *ibid. eius fructus & efficacia.* *ibid.* 2. *in ea corporis Chriſti modus.* *ibid.*
Euchariſtia omne bonum. *ibid.* 2
Euche. 395. 1
Euclides Megarenſis locum ſimilitudinis ab aliis excludebat. 249. 250. 2. *eius ratio, quâ id nititur probare.* 362. 363. *confutatio.* *ibid.* 2
Eumenides σεμναὶ & earum ædes. 826.
Eumenis bibliotheca ſupra ducenta millia voluminum habuit. 164. 2
Eunapius. 168. 2
Eunomy cicada. 317. 2
Euripidis acris & vehemens ἰδιωτροπία. 154. 2. *eius motus in Medea.* 606. 2. *iracundiæ motus.* 606. 607.
Euſtathij mira vis in dicendo. 6. 1. *Saporis triumphator.* 28. 29
Euſtathij anagrammatiſmi. 225. 2
Exaggeratio 2. *ratio amplificationis.* 112. 113. *eius exemplum.* 523. 524
Exallage. 395. 2
Examen ſtyli. 305. 306
Exarteſis. 395. 2
Excitatio. 395. 2
Exclamatio in Chriſti infantia labores. 896. 1
Exclamationis varij modi. 428. 2. *exclamationes appoſitè magnis narrationibus ſubiunctæ ſunt valde efficaces.* 472. 2. *aptæ in motu iracundiæ.* 476. 1. *exclamatio laudata Dionyſij Mileſij.* 428. 2
Exemplum ad perſuadendum efficax. 253. 2. *eius vis.* *ibid. exemplum ex D. Hieronymo.* *ibid. eius vſus.* *ibid. definitio ex Cic. ib. exemplorum duo genera ex Ariſtotele.* *ibid. eorum vis.* 342. 2
Exercitationis ſtudioſiſſimi veteres. 156. 2
Exercitus ſine duce. 862. 1
Exhortatio blanda. 860. 1. *ad bellum.* 825. 1. *lenis.* 768. 2. *non debet eſſe nimis argumentoſa.* *ibid. eius anima, calor.* 769. 1 *exhortatio potentiſſima & exemplum.* *ibid.* 1. *differt à ſuaſione.* 767. 1. *exhortationum ars.* 769. 1
in Exhortando animus priùs ratione vincendus quàm movendus. 768. 1
Exilij gravitas. 989. 1
Exodiarium ſpectaculum. 691. 2
Exordium in re moleſta. 848. 2. *à ſpe & fiducia.* 827. 2. *in eo prolixitas fugiẽda.* 307. 2. *error in exordiis.* *ibid. inutilia vitanda.* *ibidem. his prolixis & inutilibus abutentes quales ſint?* 308. 1. *exordia Gorgia Leontini, & D. Greg. Nazian. conciſa.* *ibid. eorum varia genera.* 308. 2. *exordium neceſſitatis & pompæ.* *ibid. eius diviſio ſecundum Lieymnium.* 308. 309. *alia diviſio exordiorum.* 310. 311. 312.
Exordium ab opinione. 310. 1. 2. *à purgatione ſuſpicionis exemplum.* *ibid. ab occaſione.* *ib. ex abundantia.* 311. 1. *eius exemplum.* *ibid.* ἀπὸ ἀντιπάλου *ibid.* ἀπὸ ἀντιθέτου. *ibid.* ἀπὸ ἀκολούθου. *ibid.* ἐκ παρόντος. *ibid.* 2. *ex ſubdiviſione.* *ibid. eius exemplum.* *ib. ſex exordiorum fontes.* 312. 1. *exordium ab adiunctis.* *ib. ab expoſitione finis.* *ib. ex viſceribus rei.* *ib. ab exemplis.* *ib. ab invocatione.* *ib. ex abrupto.* *ibid.* 1. 2. *eius modus.* 2. *quale eſſe debeat.* *ibid. quo charactere ſit ſcribendum.* 313. 1. *cæteris partibus rectè inſuendum.* *ibid. exordiorum locos communes habebant antiqui oratores.* 313. 1. 2. *eorumdem habuit volumen Cicero.* 2. *exordia adſcititia.* *ib. exordia & aditus honeſti.* *ib. eorum communia præcepta.* *ib. quid conſiderandum in eis.* *ibid. exordium unde dictum.* *ib. eius nominis definitio.* 313. 314. *eius partes.* 314. 1. *vitia.* *ib. virtutes.* 314. 2. *finis.* *ibid. in exordiis quomodo attentio ſit cõcilianda, & eius exempla.* 315. 1
Exornatione floridius tractande. 957.
Expeditio. 395. 2 *ſecunda pars eſt diviſionis.* 423. 1. 2
Experientia. 845. 2
Explanatio 2. *pars elegantiæ oratori neceſſaria.* 361. 1. *comparatur vſitatis verbis & propriis.* *ibid. eſt elocutionis fundamentum.* *ibid. eorum error qui neglecta explanatione ad metaphoras ſe conver-*

tunt. ibid.
Explicatio locorum 1. ratio amplificandi perutilis. 120.121
Expostulatio quid 859.1.eius artificiũ.ib.
Expostulatio Didonis apud Virgilium γεφυιν. 812.1. 2
Exordia propria quomodo fiant in causis grauibus,et à pompa fucoque alienis,vt in concionibus.315.1.2. in demonstratiuo genere qualia esse debeant. 316.1. exordium à fabula nocturna.ib. aliud à saltante Hectorẽ.317.1.successoris aliud in laudem antecessoris.ibid. à cicada Eunomij. 317.2. aliud in re ampla ab Æmilij dicto.ibid. aliud à Marathonia pugna.ib.aliud in laude virtutis à Tampaspe,siue Pancaste.ib. aliud ab inauribus Atheniensium.318.1. aliud à tibicinis iudicio.ib. aliud à Babylonico foro.ib.aliud à Scopeliani dicto acuto. 318.2.aliud in laude funebri, et in inuectiua.ibid.aliud à Thebanorum araneis.319.1. exordia in deliberatiuo genere.319.1.eorum varij modi & exempla.1.2.in deliberatiuo solent esse vel ab exemplo.1.ib.vel ab attentione & promissione magnorum commodorum.2.vel à precatione.ib.vel à reprehensione eorum qui fictè deliberant.ib. aliud à Timotheo tibicine.ib. 1. exordia in genere suasorio.320.1. ab exhortatione in virtutem contra curiosos.ibid. 2.ab exhortatione ad ridiculos & voluptuarios. 321.1. à virtute deliberantium.ibid. à persona suadentis.ibid.2. exordia grauia & Philosophica è Graco expressa. 320.2.exordia in genere iudiciali. 322. 1.2.alia ab adiunctis accusatorum.322. 323.iudicium.323.2. à precatione.ibid. exordiũ ex abrupto et conciso.323.324. per ἐξύφεσιν.324.1.exordium concisum & admirabile.ib.2. aliud à similitudine.ib.aliud in laudem pulcherrimæ vrbis aptissimũ.636.2.in re difficili.638.1 exordsis vti in Areopago non licebat. 778.1
Exutheniſmus. 395.2

F

Fabij religio.841.1.pietas. 843.2
Fabula Demosthenis.187.2.Plutar.ib.
Fabulæ quomodo vsurpandæ.187.2.ex variis sensibus accommodatæ multum afferunt orationi suauitatis.148.2.graniores personas apud populum orantes docent præsertim Æsopicæ.187.2.& 188. iis vsi Philosophi & oratores. ibid.
Facetiæ vtiles oratori.467. 1.2. an Christianos oratores deceant.780.1.facetiæ ars Comi. 981.1
Faceti hæretici. ibid.
Facies. 569.2
Factum lepidum Antonij. 611.612
Facundia Romanorum circa Cic.efloruit. 156.2.vide Eloquentia.
Fama. 853.2
Fatum sumptum pro natura, sideribus, & naturali morte. 234.1.pro necessitate ineuitabili apud Ethnicos.ib. eius definitio ex Boëtio & D. Thoma.234.2. maligna lex et perpetua 159.1. multiplex acceptio.234.1 fatũ non ponũt, nisi fatui.234.2.fata natalitia quid? 568.1
Fato mori. 856.1
Faustinæ duæ impudicissimæ. 226.1.2
Fel crescit per consuetudinem iracundiæ. 501.502
Felicitas vera est, felicitate dignum videri. 105.1
Felicitas natalium. 870.1
Fides. 839.1
Fiducia nimia nocet. 850.2
Figmenta in ipsis tragœdiis non placent eruditis, sed magis rudiori populo. 468.2
Figura duplex, vna in nominibus,altera in sententiis.378.2. eius definitio. ib. & 379.1
Figuræ demõstratiuæ.581.2.earum varietas quàm rara.ibid.mixtura qualis esse debeat.260.1.diuersitas pro varietate argumẽtorũ vsurpanda.ib. earũ nomine tropi vulgo continentur. 378. 2. earumdem discrimen cum figuris.ib. definitio ex Cecilio Calandite et Melone. ibid.&379.1.nomenclatura figurarum ordine alphabetico. 379.1. 2.380. 381. 382. 383. & seq. vsque. 413. earum vsus & varij ordines. 413.2. ordo triplex.413.2.& 414. figuræ primi ordinis quibus in rebus versantur.414.1.2.

Digitized by Google

earum prima series, quae potissimùm comprehendit. 415.1.2 secunda series in illustri & suauigenere dicendi quibus Icones efformantur. 416. 2. 417. 418. 419. 420. series est in repetitione. 421.1 quarta series in suaui genere dicendi et structura periculorum. 422.1.2. ordinis figurae ad grauitatem faciunt. 422. 423. ad docendum et mouendum vtiles. 425.1.2. et 424.1.2. aliae in velitatione & certamine. 425.1.2. earum tertius ordo in affectibus. 428. 429. 430. & s. figure dicendi tres. 124. 125. figurae imperatoriae. 135. & 136.1.2. earum exarteſis. 458. 459. item declamatoriae. ib. aptae ad motum figurae, si modo sint sublimes. 470. 1. loci communes precipuarum figurarum. 435. & seq. vsque. 442.

Figurarum vsus & varij ordines 395. 396. 397.

Figuratus ductus quid? 794.1

Fines bonorum, et malorum ducentas octoginta octo sectas habuêre. 238.2

Finis non negligendus. 860.1. cognitio vtilissima. 237. 2. quomodo appellatur à Galeno. ib. finis primus & vltimus hominis caeterorum norma esse debet, qui antiquis cognitu fuit difficillimus. 238.1 eius vitia et virtutes. ibid. definitio ex Aristotele & D. August. 238.1.2. vsus in deliberationibus precipuis. ib.2

Finitimus status quis et quotuplex. 797.1.2

Fistula Gracchi concionatoria. 568.1.2

Flamen Dialis. 841.2

Flocces pro vinifœce. 80.2

Florus. 172.1

Fluminis Alduabis descriptio. 729.2

Fluuij exundantis descriptio. ibid.1

Fœmina comparatur cum appetitu. 466.2

Fœminarum in affectibus inconstantia. 54. 55.

Fontis descriptio. 730.1.2. item aestuosi. 732. 1.2. fontium commendatio. 641.1

Forma quid, et eius epitheta ex Aristotele. 236. 1. duplex est, vna intima, altera species quaedam externa oratoribus frequens. 236.2. & 237. interior est Philosophorum propria, exterior ad hypotyposeon vsum non mediocriter facit. 239. 1. forma Alexandri. 583

Formica. 617.1. 2. 618.1. eius ingenium. ibid.1. 618. & 619. formicae Indorum. 619.1. earum religio. ib. cum elephanto comparatio. ibid.2

Formicae descriptio ex D. Basilio. 915.1.2

Formosi Descriptio stylo antiquario ex Ennodio. 112. 113. alia eiusdem ex Sidonio. 668.1.2.

Fortis viri insignia. 846. 1. fortes, qui 847.2

Fortitudo bellica. 853. 1

Fortitudo & constantia concionatori requisita. 951.1

Fortuna magno in cultu apud gentes. 234. 1. 2. quomodo fortunae nomine oratores vtantur. ibid.

Fortuna ipsi homines. ibid. eius bona. 376. 401. 402. varietas. 107. fortuna illustris cladibus obnoxia. 838.1. mutabilis. 853.2

Forum Babylonicum. 318.1

Forum in Varronis bibliothecam non commutandum. 789. 2. delicatam orationem an admittat. 791.1. forum Persarum. 775.2. forum cur acutis lapidibus strauerit Cato. 780.1.

Fora antiquissima. 778. et s.

Fraces quid? 80.2

Fragilitas humana. 853.2

Franciscus Alumnus Symbolum Apostolorum et Euangelium Ioannis in denarioli orbiculo descripsit. 149.1

Franciscus Dandalus quomodo suam patriam liberauit. 468.2

Francia caeterarum gentium regina. 200.2 ab Honorio III. Pontif. Christi pharetra lectissimis sagittis abundans appellata. ib. de ea Gregorij Magni iudicium. ib.

Francorum Reges multis agnominibus vulgo appellati. 223.1.2

Frãci Christianissimi et fortissimi. 254.1.2

Fratrum diuersitas in moribus. 379

Frequentatio, atque corroboratio verum, & constitutionum, tertia ratio amplificationis. 210. 211

Frigidũ styli genus cum Cacozelo cõfunditur à Demetrio Phalereo. 84.2. frigidũ, quid proprie. ib. quare dictũ τὸ ψυχρόν, et vnde, quare ψυχρεῖον, & vnde. 85.1.2

exemplum ex Plutarcho. ibid. aliud ex Longino. 85. 2. frigidos sensus κακοζήλους nominat Demetrius Phalereus. 311. 1
Frons. 568
Fronto asserit Senecam aurea secula reformare. 171. 2
Fucus orationis apud graues personas periculosus. 774. 1. 2. *egregiè reprehenditur.* 974. 2. *exaggeratur à simili.* 975. 1
Fulmen ominosum. 310. 2. *ferit pregrandia.* 821. 2. *vehementium oratorum.* 973. 1
Fundamenta quomodo per solidum iacienda in studiis suis. 781. 1. *prius subdenda, vt iuuenes ad magnum decus eloquentiæ efflorescant.* 158. 2
Furentis & irati comparatio. 251. 1
Furor non tantùm poëtarum, sed etiam oratorum est proprius. 140. & 141

G.

GAlba causam meditans ita incendebatur animo, vt vis caloris in corpus redundaret. 140. & 141
Galgalus quomodo suos ad bellum excitat. 496. 2
Galli docti. 789. 1
Garruli descriptio. 679. & *s.*
Gauy Cossani supplicium efficacissimè ad motum descriptum ex Cic. 470. 1
Generis cognitio oratori perneceſſaria. 228 229. *eius definitio ex Logicis.* 229. 1. *definitio & vis ex oratoribus. ibid. alia ex Cicer. ib. generi tanquam pars subiacet species.* 1. 2. *ab eo species omnino dependet.* 229. 2. *ad speciem probandam innalidum, ad refellendam potentissimum. ibid. eius malus vsus. ibid. vsus in probationibus.* 230. 2. *generis demonstratiui forma.* 587. 1 *delitiæ et moditi* 1. 579 2. 2. *excellentia.* 579. 2. *illius cum Nilo comparatio. ib.* 2. *argumenta.* 586. 587. *ortus.* 576. 1. *dispositio quintuplex, & collocatio generis vsus in initiis dicendi.* 231. 1. & 588. 2. *demonstratiuæ figuræ.* 508. 1. *ordo & dispositio quanti sit momenti. ibid. generi demonstratiui præcepta.* 580
Genus à Lactatio subtiliter pertractatum. 230. 2. *genus scholasticum dicendi siue epidicticum & demonstratiuum.* 576. 1. 2. *demõstratiuũ quale esse debeat.* 577 1. *demonstratiuum magis debet esse fluidum quàm argumẽtosum.* 586. 2. *et* 587
Generis didascalici tractatio. 958. 1
Geneseos verbum. 225. 1. 2
Genethliacli artificium. 608. 1. *partes et capita genethliacæ orationis. ibid.*
Georgy Corcyræorum Episcopi adulatio fœda. 495. 1
Germanicus seditionem pacat. 771. 1. 2
Gersonis apologus festiuus. 187. 2
Gersonis improbi descriptio. 506. 507
Gesticulationes nimiæ indecoræ. 572. 1. 2
Gestus nimis creber arguitur. 564. 2. *loquax silentium. ib. eius perfectiones. ib. loquendi & numerãdi per gestus antiquorum ratio.* 565. 566. & 567. *gestuum variæ significationes.* 568.
Gilda sapiens in correptione. 516. 2
Gladiatorum tyrones discunt quotidie scelus. 335. 1. 2. *eorum pompa. ib.* 2. *apparatus. ib. exercitationes durę.* 578. 2
Glaucus pugil. 321. 2
Gloceſtrensis nomen ominosum. 226. 2
Gloria. 586. 2. *gloriæ vanæ definitio per ſynonymiam.* 231. 232. *gloriæ crux magna despicientia.* 511. 2.
Γνῶμαι *fons inuentionis quid sint?* 192. 1. *earum magna fuit apud antiquos auctoritas. ib. ijs à tenero fingi pueros volebãt, & cur?* 192. 2. *antiquissimæ sunt, & quare sic dictæ. ib. sunt quædam graues et magnificæ quales Platonis et Philonis de Deo. ib. aliæ sunt acutæ & breues. ib. festiuæ, & prouerbiales.* 193. 1. *earum exempla. ib. magnam venustatem habẽt in oratione.* 193. 2. *earum vsus. ib. sublimes apte ad motum. ibid.*
Gorgias Leontinus Rhetor illustrissimus. 17. 2. *eius verba translata audaciùs,* 81. 1. *eius exordium contisum.* 308. 1
Gorgon animal. 143. 1
Grgonei capitis vis. 883. 1
Γοργεόφθαλμοι. 143. 1
Γοργόνες. 143. 1. *eius exempla. ibid.*
Gracculi iuuentus. 193. 1. 2.
Gradatio. 398. 1. *bis tantùm vsurpata à Demosthene. ibid. eius definitio.* 423. 1. 2.

Digitized by Google

gradatio rei calamitosæ, ex Cic. ib. 2. tota est ad amplificationes facta. ib. frequens fastidium parit. ibid. eius vsus. ib. exemplum. 456. 1
Græci oratores Homeri imitatores. 186. 2. *anagrammatismi peritissimi.* 225. 1. 2. *graci fortes* 820. 2. *græca litera.* 848. 1. *graci φιλοξένως.* 807. 1. *eorum bellandi ratio.* 818. 2
Græca et lingua Latinæ necessitas. 785. 2
Grammaticæ laus. 594. 1
Granius cœlibes dici existimat, quasi cœlites, & cur? 226. 1. 2
Gratia & venustas instar Iridis. 636. 637
Gratiarum actionis capita. 612. 1. 2
Gratiani eloquentia. 592. 1. 2. 595. 1. & 597. 2
Graues speciosi cum Balanis comparantur 968. 2
Grauitas orationis. 133. 2. & 134. 1. *eius omnes amatores. ib. ea petitur ex mundo & rebus naturalibus* 134. 2. *quibus rebus constat.* 135. 1. *eius methodus.* 140. 2. *maximum habet pondus in oratore.* 465. 1. 2. *grauitatis species quæ maiestas dicitur, eius methodus.* 135. 2. *grauitas Dionysij.* 969. 1. *vitia ei contraria, ac primum lenitas orationis.* 970. 1. *et s.*
Grauitas Athanasij in dicendo. 966. 1. *Cypriani.* 967. 1. *Augustini.* 968. 1. *Ambrosij. ibid. Antonij.* ibid.
Grauitas ἐν χρῶτι qua? 968. 2
Grauium argumentorum 4. species. 134. 1
Gregorius Nazianzenus. 173. 1. *idem cum Synesio in acuti stylibrevitate præstantissimus.* 104. 1. *eiusdem apologus festiuus.* 186. 1. *amplificatio de Deo ab effectorum enumeratione.* 232. 233. *mirus verborum delectus et grauitas.* 271. 272. *amplificationes magis ad δύναμιν, quàm ad χάριν verborum compositæ. ib. exordium concisum.* 308. 1. *idem cum Synesio in acuti styli brevitate præstantissimus.* 103. 104
Gregorius Nyssenus. 173. 2
Gregorius Thaumaturgus. ibid.
Gregorius Magnus. ib.
Gregorij IX. inuentum ad placandos populi Rom animos. 467. 1. 2
Gruum descriptio. 751. & 752
Gulæ amplificatio per congeriē, ex D. Chrysostomo. 293. 1. 2. *item detestatio.* 1045. 1. 2
Gyges. 141. 2. *eius annulus.* 521. 2
Gymnasium Theodosianum sex Rhetoribus & viginti Grammaticis Imperatoriis sumptibus honestatum. 153. 2

H

Habilitas. 560. 561
Haccados. 986. 1
Hadriani Imp. versus molles. 87. 1
Hæretici facetæ. 981. 1
Hammonis salutatio. 882. 1
Hannibalis hortator Polemon. 321. 2
Harmenopuli liber pernilis. 885. 1
Harpocrates. 563
Haterij actio vehemens. 558. 1. *Haterium sufflaminandum censebat Augustus. ib. Haterius senator admisso populo solus Romanorum extemporaneam orationem habuit.* 156. 2
Hebraica lingua studium quàm necessarium. 954. 1
Hebrais parabolarum vsus familiaris. 846. 2. *quicquid in eloquentia lectissimum erat, parabolam nominabant. ibi eodem verbo exprimunt dominari, ac parabolicè loqui.* ibid. 2
Hector. 143. 1. 2. *eius mortui deploratio.* 547. 2. *Patroclo superior, & Achille inferior literis numeralibus.* 224. 2
Hegesias frigidus. 85. 1
Hegesippus. 231. 1. 2. *eius monodia lamentabilis.* 546. 1
Helena. 140. & 141
Helena fax Martis & Veneris. 900. 1. *dicitur Lycophroni Manas quinquenira.* 415. 1 2
Heliæa. 779. 1
Heliodorus ἐρωτικῶν scriptor. 169. 2. *de eo iudicium.* 472. 2
Helluonis descriptio. 743. 1. 2
Henrici Magni felicitas admirabilis in dictis extemporaneis. 355. 1. 2
Hercules Oetæus Senecæ ampullata Tragœdia. 81. 2
Hercules Rusticellus mulum tollebat humeris. 150. 1

Digitized by Google

Hermenigildi apologia. 884. & *ſ.*
Hermogenes naturæ miraculũ præcox. 42. 43. *eiuſdem velox & calidum ingenium in pueritia, quod tandem ætate virili hebetatum eſt.* 151. 1. *dictus inter pueros ſenex, inter ſenes, puer.* ibid.
Herodes ſophiſta bis conſulatum geſſit. 18. 19. *illius particulæ videbantur omnes eſſe ſophiſtæ.* 42. 2. *eius filius literas addiſcere non poteſt.* 148. 2
Herodis Attici deſperatio 504. 505. *in Herodem invectiua.* 525. 2. *eius ferale conuiuium.* ibid.
Herodianus. 169. 1. 2
Herodius carpitur. 561. 562.
Herodoti venuſtiſſima eloquentia. 15. *et* 16. *dulcis fuſus, et quaſi amnis ſine ſalebris iucunditatem aſpergit* 167. 1
Herodoti notum dictum.
Heroica eloquentia quænam eſt? 2. 2
Heſiodus vtiliſſimus poëta habitus eſt ob crebras ſententias. 354. 2
Heterogenes. 398. 1
Hexaphoron quid. 684. 1
Hiereclis et Meneclis vitium. 371. 2
Hieroglyphica quid, & quare vſurpata apud veteres. 189. 1. *iis maximè celebres narrantur Ægyptij. ib. Septentrionalibus populis in vſu fuerunt. ib. eorum magnifica commendatio. ib. parcè ſunt adhibenda.* 189. 2
D. Hieronymi aduerſus Iouinianum vehementia. 137. 2. *in Sabinianum.* ib.
Hieronymus ſophiſta notauit triginta verſus in orationibus Iſocratis, 370. 1
Hilaritas. 298. 299
Hilarius 173. 1 *eius contra Conſtantinum Auguſtum vehementia.* 137. 1
Hilarius Ciſtercienſis. 360. & 361. 1
Hildebertus Cenomanenſis. 229. 230
Himerij affectus cum Quintiliani affectibus comparati. 473. 2. & 474. 1
Hipparchia. 344. 1
Hipponax veſpæ ſimilis. 258. 2. *eius irriſi iracundia* 550. 551. 2. *eiuſdem carminum vis.* ibid.
Hircius & Panſa grandes Cic. prætextati. 157. 1
Hirundinis deſcriptio, eiuſque nidi à materia et forma, ex Ambroſio. 234. 235. & 885. 1
Hiſtoria primus fons inuentionis. 134. 2. *eloquentiæ horreum.* ibidem. *eius encomium.* ibid. *è fontibus repetenda eſt.* 185. 1. *hiſtoriarum vſus in oratione.* 185. 2. *priuato ſtudio potiùs legenda, quàm ex aliorum collectaneis decerpenda. ib. vitia in his recenſendis quatuor.* ibid. *hiſtoria non intendi, ſed inſluere debet in orationem. ibid. eſt deſumenda ex probato auctore, & bona fide recitanda.* 185. 2. *notæ hiſtoriæ ſunt paucis explanandæ, & multæ per congeriem copulandæ.* 186. 1. *quomodo ornandæ ſint. ib. hiſtoriæ narrandæ optima ratio in re graui.* 186. 2.
In hiſtoria oratori tractus in tædio ſunt. 109. 110
Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ cognitio. 953. 2
Hiſtorici pleniùs ſcrutari debent cauſas naturales, quàm oratores. 234. 2
Homerus omnis doctrinæ pater. 124. *ſummus orator.* 186. 2. *in exprimendis iris generoſius.* 303. 1. 2. *eius Litæ ad inſigne definitionis exemplum compoſitæ.* 538. 2 *eius patria incerta.* 808. 1
Homo Dei vmbra. 104. 1. *tria habet in ſe ſpectabilia, corpus, animam, intellectum.* 229. 1. 2. *eius commendatio à figura, & ſpecie corporis.* 235. *homo à communi vita alienus.* 262. 1. *hominis vani deſcriptio.* 417. 2. *ex Platone quomodo definitur.* 366. 367. *homo eſt imago.* 844. *in eo maioris mundi ducta ſunt lineamenta.* 843. 2. *eius natura varia & multiplex à Deo eſt fabricata.* 465. 1. *quorſum dicitur hydra. ibid. vnde eius varietas profluat. ibid.* 1. 2. *eius deſcriptio.* 539. 1. 2. *huic cur data lacryma.* 539. 2. & 540. *menſura omnium eſt.* 642.
Hominis calamitoſi oratio. 549. 1
Homo animal immortale in mortali carcere. 642
Homines diuinitatis auidi. 462. 2. *eorum tria genera.* 895. 2. *homines terræ. ibid. cæli. ib. Dei. ib. hominis deſcriptiones.* 643. 644. *& ſeq. eius prima deſcriptio ex Seneca.* 643. 1. 2. *homo miraculum miraculorum.* 643. *hominum varia de-

Digitized by Google

criptiones. 702. 783. vſq; ad finẽ lib. xj.
Homœon. 398.1
Homœoptoton. ibid.
Homœoſis. 398.2
Homœoteleuton. ibid. Apuleio nimis notum quemadmodum & antiquis omnibus. 411.412
Honeſtum. 763.1. boneſti ratio quomodo tractanda. ibid. 2
Honoris amor, dedecoris metus. 107.1. honor verus. ibid.
Honores Rhetoribus exhibiti quinam. 10. et 11.
Horatij in Menam indignatio. 531.1
Horiſmus. ibid.
Horologium Aaronis Perſarum Regis ad Karolum magnum Imp. 149.1. aliud cum campanula, & indice in Caroli 5. annulo impreſſum. ibid. 2
Hortatio ad fortitudinem. 849.2. militaris, ex Xenophonte. 851.1.2. alia ex Thucydide. 850.1.2. ex Tacito. 852.1.2. hortatio ad rem arduam. 855.1.2
Hortenſius memoria ſingulari, ſummoque iudicio fuit. 37.1.2
Horti deſcriptiones. 727. & ſ.
Hoſpitalitia iura non violanda. 152.2
Humana eloquentia quæ. 3. 1. humaniores litere quomodo vſurpentur à Chryſoſtomo. 1004.1
Humbertus quid ſuâ eloquentiâ fecerit. 912.1
Humilitas D. Franciſci in verbis, in eius teſtamento 100.1. ab vno Ethnicorum Antiſthene habita eſt pro ſummo bono. 601.1.2. eius partes. ibid. eius in verbis exemplum ex Cic. 59.2. humilitas tuta. 837.1
Humilitas concionatori requiſita. 949.2
Hunnorum deſcriptio. 692. & ſ.
Hyacinthus. 331.1
Hydra. 520.2. eius capita quinquaginta. 694.2. & 696.1
Hyemis deſcriptio. 741.1.2
Hieronymus. 173.1. 2
Hyperbaton. 398.1. 2.
Hyperbole. ibid.
Hyperides acumen ac venuſtatem habet. 35.36.
Hypexareſis. 393.2
Hyperbole. 399.1
Hypocriſis. ibid.
Hypomone. ibid.
Hypoſtaſis. ibid.
Hypotypoſis rei calamitoſæ, ex Cicerone. 283.1.2. eius exempla. 455.1.2
Hypozeuxis. 399.2
ὑστερολογία. ibid.

J

Iacobus Patriarcha rudimenti nobilitauit Melchiſedecis ſacrarium 153.1. eius in ficta morte Joſephi oratio. 550. 551
Jacobus Petri Arragonum Regis VII. filius quomodo ſic appellatus. 223.1. Fortunatus poſtea nuncupatus. ibid.
Jaddus Pontifex Alexandrum deliniuit. 534.1.
Jani Romæ templa tria. 691.2
Jaſpides dicuntur Dioſcoridi φυλακτήρια ἅγια. 222.1
Ibere mulieres ferrea gerunt monilia. 118.1
Jberica herba. 360. 361
Jcon. 399.2
Jconiſmatum pulchritudo. 411.2
Idea quid? 715.1
Idea Concionatoris. 967.2. & ſ.
Idea mater. 830. 2. eius ſimulachrum. 832.1
Idea virgines ad thronum Dei. 228.1. earum officium. ib. ſuperiores ſunt formis. 228.2. ſunt verbo ad ſtructuram rerum diuina inſtrumenta. ib. rerum natura et ſpecies. ibid.
Idololatriam committit qui de idolis catechizat. 929.1
Idolorum prima ſuperſtitio. 116.1
Ignaui milites quibus nominibus appellãtur. 853.1
Ignauia perſtringitur. 824. 2
Ignis et Nili certamen. 464. 465. eiuſdem ignis comparatio cum affectibus. ibid. in coniecturis adhibitus. 801.1
Ignorantia mali oratoris pretioſa ſupellex. 123.1.2
Imago prima pars deſcriptionis quomodo definitur. 411. 412. ad eam referuntur parabolæ. ibid. eius exempla duo præclara. 411. 2. imaginibus mundus plenus eſt. 248.1
Imagines nobilium. 846.1

Digitized by Google

Imitari vitiosa, vitium est commune adolescentibus. 161. 2
Imitanda tria sunt in authoribus, inuentio, dispositio, & elocutio. 174. 1
Quomodo imitandum. 174. et 175
Imitatio puerorum qualis. 99. 100. 1. 2. *authorum cum Luscinia Orphei comparata.* 163. 2. *Simia importuna.* 161. 2. *cum modico igniculo paulatim succrescente comparata. ibid. in omnibus artibus elucet, sed præsertim in eloquentia. ibid. cum oraculis Sibyllæ comparata.* 160. 2. & 161. 1. *difficilis est.* 161. *prauæ dictæ κακοζηλία. ibidem. Græcis usitatissima reddit nos similes ijs quos imitamur. Imitationis vitia septem.* 162. 163. *et* 164. *necessitas.* 160 2. *encomium, & vis. ib.* & 161. 1. *pravæ exemplum.* 161. 2. *optima ratio.* 174. 2. *imitationis bonæ vel malæ, cum viro integræ vel afflictæ valetudinis ex debilitate stomachi, comparatio.* 174. 2. *imitatio patrum maximè latinorum magis in sensibus quàm in stylo ponenda est.* 172. 2
Imitator cum peregrino comparatur. 164. *imitatores optimi quibus similes, praui simiis similes.* 161. 2. *imitator solers Homeri Virgilius. ibid. imitatores comparati cum Philoxeno Helluone famosissimo.* 162. 2. *imitatores violenti dicti Procustæ. ibid. idem comparati pictoribus prauis.* 163. 1. *pessimi cum Neantho & Patroclo.* 164. 1. *infœlices cum coruis.* 553. 554. 2. *de his Pindari dictum. ibid.*
Imperatoris virtus. 294. 1. *imperatori qualis eloquentia sit necessaria.* 4. 2. *eius cum oratore comparatio.* 257. 1
Imperatores barbari quid olim Ecclesiæ intentabant. 902. 2
Imperij lex optima. 828. 2. *sinceritas.* 570. 1
Impostoris descriptio. 678. 1. 2. & *s.*
Imprecationis exemplum & vsus. 420. 421.
Impressio quid in exordiis. 309. 310
Improbi improbitatis nomen auersantur. 463. *improbi descriptio.* 513. 2. *item improbi & potentis.* 685. 1. 2. & *s. improbicius character.* 824. 2
Inanima vt laudanda. 620. 1
Inanimorum descriptiones. 422. 1. 2
Inaurium luxus castigatus. 974. 2. *inaures Athenienſium.* 318. 1
Incarnatio Christi. 894. 1
Incisa propria asperitatis. 136. 1
Increpationis grauis exemplum. 871. 2. & *seq.*
Indiæ descriptio. 725. & *s.*
Indicia ingeniorum natorum ad eloquentiam. 154. & 155
Indignatio. 531. 1. 2. *grauis & generosa.* 532. 1. *in quibus & quos exoriatur.* 532. 2
Inductio Aristoteli quomodo dicta. 255. 1 *quod habeat discrimen cum parabolis, & exemplis. ibid. pulcherrima per ὕψιστον ex Tertulliano.* 255. 2. *festiua & quæ habeat multum τῆς ἀστειότητος ex D. Augustino. ibid. multum valet ad persuasionem. ibid. eius insigne exemplum.* 341. 1
Indulgentia parentum in liberos castiganda. 156. 1. 2. *neruos omnes & corporis & mentis frangit.* 157. 1
Inepti descriptio. 680. 1. 2
Infantis aspectus seditionem mitigat. 467. 1
Inferni pœna. 908. 1
Inflati styli Caroli, et frigidi discrimina. 84. 1. 2
Ingenium cum agro comparatum. 149. 1. 2
Ingenium diuino furore accensum. 154. 1. *eius affectus. ibid. et* 2. *nati ad eloquentiam quinquplex indicium.* 154. & 155. *his nihil est tam mortiferum quàm luxuria.* 158. 159. *ingeniorum ante tempus altiora consectantium cum semine celerius emergente comparatio.* 159. 2. *eorum impetus intempestiui sunt perstringendi. ibid. cum arboribus comparantur.* 160. 1. *puerilia quomodo informantur. ibid. infirma varia lectione confunduntur ingenio qui valeant.* 909. 1. *ingenium pessimum ἄστοργον.* 460 1. *oratoris cognoscendum.* 465. 2
Ingenij fœlicitas eloquentiam plurimum iuuat. 1. 2. *grande ingenium eloquentiæ grandioris sedes.* 13. 2. *ingenij & animi dispar esse non potest color.* 78. 1. 2. *dictum*

dictum θεοῦ ἄνμα. ibid. eius encomium. ibid. definitio. 148.1. *vis in quibusdam.* 148.2. & 149.1. *pendet ex syderibus, loco, corporis educamento, & bona educatione.* 148. 149. 150. *et* 151. *ingeniorum solertia ex horologiis.* 149.2. *sub crasso aëre nata obtusiora sunt, sub puro & delicato ingeniosiora.* 150.1. *eorum dissimilitudo manauit ex diuersa variarum gentium educatione. ibid. eadem comparata cum corporum dissimilitudine. ibid. eorum tria genera ex Aristotele. ibid.* 2. *institutio qualis esse debeat.* 151.1. *ingenium quod maxime esse debeat. ibid. ingenij Claudij Cæsaris stupiditas.* 150.2. *ingenia leuia, pigra, callida.* 151.1. *eorum fælicitatem eloquentia desiderat.* 151.1.2

Ingratis apud Persas litem intendere fas erat. 191.2

Inimicus non contemnendus. 838.1

Initio malis obsistendum. 858.1

Innocentia misera. 541.2. *telum potentissimum.* 806.2

Innocentium puerorum martyrij egregia descriptio. 962.2

Insaniæ genus est amabilissimum suo ingenio indulgere. 111.1

Insectatio Magistratuum. 927.1

Institutio puerorum. 318.1. *ingeniorum qualis esse debeat.* 322.1.2

Institutiones Iustiniani. 784.1

Insularum Fortunatarum descriptio. 722.1.2. & *f.*

Intentio quid? 792.2

Interpretes scripturæ qui legendi? 953.2

Interrogatio. 456.1. *eius exemplum.* 1.2

Interrogationis vsus. 443

Inuectiua duplex. 808.2. *grauis.* 809.1. *vt differt ab accusatione.* 808.2. *eius ordo.* 809.2. *vsus.* 138.2. *inuectiuæ patrum in vitia.* 525.1. *eiusdem ab obiurgatione diserimen.* 809.2

Inuentio primus est fons ex quo fœcundari oportet ingenia. 174.1. & 2. *eiusdē primus fons est eruditio.* 182. *eius decem fontes.* 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. & 197.

Inuidia & insolentia duo malorum fontes. 863.1.2 *Inuidiæ descriptio.* 697.1.2

Iobus 898.1. *eius eloquentia. ibid. vide* patientiæ laus.

Ios et Smyrna altera natales, altera mortem Homeri *sibi vendicat.* 225.2. 226.1

Iosephus antiquitatum Iudaicarum scriptor. 167.1

Iouinianus Proteus Christum Zenone commutat. 137.2

Iouis supercilium cæruleum. 655.1

Ira. 203.1.2. *eius soboles, suspiria.* 237. 238. *in ea vehementiores excitātur affectus.* 471.2. *ira recondita, eius natura.* 509.2. *definitio ex D. Aug. ib. de ea medicorum opinio. ib. per consuetudinem crescit. ib. eius definitio ex Aristotele.* 509.2. & 510.1. *diuisio. ibid. cum Energumenorum affectibus comparatur.* 510.2. *eius causæ et qui ad iracundiam proclines. ib. iræ sex causæ ex Aristotele. ibid. aliæ septemdecim causæ.* 512.1. *iram inflammant obiecta corporis vitia.* 511.1.2. *odij concitandi & iracundiæ ratio.* 512.1.2. *et* 513.1. *quomodo à rebus, personis & signis, concitetur iracundia.* 513. 514. 515. 516. & 517. *de varietate motuum iracundiæ & eorum vsu, ac de vitiosis motibus in genere.* 517.2. *eius motus ignaui. ib. eius motibus ioci non miscendi.* 518.1. *iracundiæ motus generosi. ib. graues, ex D. Greg. Nazianzeno.* 519. 520. *affectus.* 526.1. *eiusdem vasti, leues, & moderati motus. ib. eorum mixtura.* 528.2. *motus iracundiæ quomodo tēperantur.* 16. *miscentur cum risu mordaci. ib. cum affectu miserationis.* 529.1.2. *iræ remissio seu delinitio.* 532.2. *iræ remissionis officium. ibid. ira est velut Ate homerica. ib. eius effectus quidam. ib. nō omnis ira sanari potest.* 533.1. *quæ ira capaces medele. ib. ad deliniēdam iram aptæ personæ quæ?* 533.2. & 534.1. *eius deliniendæ modus & artificium.* 534.1.2. *remedium iræ, tempus. ib.* 2. *despicientiæ opinio iram commouet.* 535.1. *placat demissio, verecundia, dona, miseria, risus, verbulum opportunè dictum, grauitas rerum, personarum & temporū.* 535.2. *ira in risum conuertenda. ib. iræ descriptio.* 694.1. *eam sequitur misericordia.* 883.2. *insignia delinitionis exem-*

pla. 536. 537. 538. & 539
Irati mens. 211. 212. 2. irati et furentis comparatio. 251. 1. irati descriptio. 509. 510.
Irenæus. 938. 2
Ironia. 399. 2. eius sex species. 400. 2. item alia variæ species. 427. 1. eius ample & festiuæ exemplum. 427. 1. et 2. ironia Catonis atrox. 833. & s.
Iseus gratia quadã sparsa efflorescit. 24. 1.
Isagoge orationis. 961. 1
Isazusa quid? 795. 1
Isocolum. 400. 2. venustat orationem. 422. frequens apud Isocratem. ibid.
Isocrates orator eloquentissimus. 8. 1. indole fuit præstantior Lysiâ. 22. 2. eiusdem virtutes & vitia. 23. 2. de eo iudicium. ib. versus habet in orationibus triginta. 370. 1. maximam habet in periodis venustatem. 422. 2. stylo scholastico laborat. 90. 2. eius oratio mollis. 124. 1. comparatur cum Cicerone. 72. eius stylus vitis aurea. ibi l. oratio ἀξυρος. 73. eius vitia. 73. 2. de eo iudicium. 167. 1
Iudei legem Dei in membranis descriptam instar amuleti deferebant. 222. 1. quomodo eas usurpabant. ibid. 2. eorum religio. 882. 2. quietis & pacis amatores. ibid.
Iudicatio, κρίσις. 841. 1
Iudicis nummarij pœna. 775. 1. iudicis iniqui supplicium. ibid. iudices diy appellantur. 775. 1. regij apud Persium. 775. 2. iudicis virtutes. 780. 1. 2. iudices pecunia corrupti. ibid. 2. iudices antequam ferrent sententiam, solem testabantur. 781. 1. iisdem commendantur puræ manus. ibid. eorum iusiurandum. 780. 2
Iudicialis generis præstantia. 774. 2. & s. illius exordia. 322. 1
Iudicij cauenda festinatio. 781. 1. iudicij principes, apud Ægyptios. 961. 1. 2. iudiciorum ratio apud eosdem. ibid.
Iudicium non ex opinione hominum, sed ex rei præstantia ferendum. 78. 1. iudicia hominum dissimillima. ibid. iudicium de optimo stylo. 124. 2. iudicium de epidictico genere. 576. 1. 2. iudicium præstat memoriæ. 156. 2. qui eo destitutus est, velut Cyclops Homericus. ibid. 2. est amussis & ornamentis, & quasi Censor. 157. 1. quod sit optimum, & quod deterrimum. ibid. sine studio & doctrina est gladius in vagina reconditus, cuius acies quotidie hebescit. ibid. eius encomium. 156. 2
Iudicium de Homero. 12. 13. solẽne. 13. 14. Pisistrato. 15. Themistocle, Herodoto. 15. Pericle. 16. Thucydide. 16. 17. Gorgia. 17. Palamede. 18. Critia, Theopompo, Philisto. 18. 19. Platone, Aristotele. 19. 20. Antiphonte, Andocide. 21. Lysia. 22. Isocrate. 23. Iseo, Æschine. 24. Lycurgo, Demosthene, Hyperide. 26. 1. 2. Dinarcho, Demade, Xenophonte. 27. 2. Thophrasto, Demetrio Phalereo. 28. Iunio Bruto, Menenio Agrippa, Appio Claudio. ibid. Cethego, Catone seniore. 29. Quinto Fabio pictore, Caio Lælio, & P. Africano. 30. 31. Sernio, Galba, Curione. 33. Tiberio Graccho, & Caio Carbone, Caio Graccho. 34. Q. Catulo, M. Antonio. 35. M. Crasso, Ser. Sulpitio. 36. Cotta, Sulpitio & Hortensio. 37. M. Crasso iuniore, Pompeio, M. Calidio. 38. Pisone, Licinio Calvo, Caio Iulio Cæsare. 39. 40. Crispo Sallustio, Cicerone. 40. Cicerone comparato cum Demosthene. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. & 65.
Iudicium Dei extremum. 907. 2. in eo quid bona fortunæ proderunt. ibid. & s. quales improbi. 908. 2. qualis gloria bonorum. ibid. quinam cum Deo iudicabunt. ib. iudicium Dei mansuetudinem excitat. 922. 1
Julianus Cæsar. 169. 1. eius epistola tota ex exclamationibus. 428. 1. 2. eloquentiæ multum habet scholastica palæstra. 91. 1. 2. scholastica. ibid. eius mors qualis. 151. 1. factum ridiculum. 472. 1. 2. descriptio. 514. 2. & 515. 1. 2. in eum invectiuæ duæ. 523. 526. eius villæ descriptio. 735. 1. immanis frugalitas. 336. 1
Iuliæ duæ adulteri damnatæ. 226. 2.
Julij Cæsaris ambitio. 799. 2. magnitudo & bonitas. 530. 1
Iunius Otho librum scripsit de argutiis.

110.1
L. Iunius Oratorum Latinorum principium tenet. 28.1.2
Iani Noderati de Seneca iudicium. 165.1.2
Iuno Regina. 841.1.& 844.1.*ingr.* 606.1
Iupiter Tigillus dictus. 520.1.2
Iupiter Persarum, Xerxes. 122.1.2
Iupiter Elæus. 317.2.*pater.* 606.1
Iurare per Manes. 473.2
Iuris ciuilis 3. partes. 784.2. *iuris fundamenta quomodo per solidũ faciẽda.* 785.1
Iurisconsulti hæretici cauendi. 784.1
Iurisperiti qui umbris similes. 688.2
Iurisprudentia sapiẽtiæ seminarium est, vt omnis prudentiæ officina. 194.1. *eius ediscendæ ordo.* 783. *et f. scopus ibid.*
Iustinianus Imperator. 194.1. *eius libri quando editi per Tribonianum.* 788.2 *eiusdem mensa.* 231.232
Iustinus. 173.1.2
Iustitiæ cultus apud Persas. 195.2. *ara.* 598.1.2. *facies aurea. ibid. encomium. ibid.* 2. *partes & laudationis tapina.* 599.1
Iuuentas. 843.1
Iuuenum memoria promptior, & fidelior. 155.1.2

L

Labeo & eius honorifica commendatio. 786.1
Labia. 569.1
Labor, virorum: munditiæ, mulierum, 846.2
Labyrinthus, Ægyptiorum forum. 776.1
Lacedæmonij colebant Deos armati. 195.1. *eorum commune votum. ibid. eorum leges. ib. cœna.* 128.2. *mos.* 463.2. *magnificiebant probitatem. ib. Lacedæmonij reges bini.* 872.1
Laches. 690.1. 690.2
Laconis emblema. 190.1
Lacones, ex Plutarcho, neminem bonum fieri publicis literis sanxerunt. 152.1
Lacrymæ fluuiales. 494.1. *in affectibus.* 539.1. *variæ earum genera. ibid. lacrymæ auditorum sunt laudes oratoris. ibid. cur datæ homini. ibid.* 2. *duo genera, cælestes & humanæ. ibid. cælestium nomina. ibid. definitio. ibid. quare aliquis lacrymas fundere non possint. ibid. et* 540. *earum causæ.* 540.1. *lacrymæ fictæ. ib. earum vis. ibid. qui proclines ad lacrymas.* 541.1. *lacrymæ Luctui cõcessæ à Ioue.* 773.2
Lactantius. 173.1.2
Lætitiæ, amor, et spes quomodo differunt. 495.2. 496.1. *lætitiæ vis.* 496.1. *lætitia et voluptas quomodo comparantur.* 466.1. *in eius motibus ridicula temperanda. ibid.* 1. *& 2. vsus in re oratoria.* 497. *affectus ad pompas. ibid.* 2. *eius excitandæ ratio pulcherrima.* 498.1.2 *cælestis affectus.* 499.1
Lamentatio in morte filij ex Quintiliano. 473.2. *& 474.1. item alia insignis.* 475.1.2. *Aristidis & Libanij lamentationes.* 476.2. *& 477.1*
Λαμπρότης tertia virtus granitatis. 138.2. *quomodo fit. ibid.*
Laodicea ornatus. 137.2
Lapides terminales. 201. 202. *lapides argentei in Areopago.* 778.2
Lares argentei. 675.1
Latinitas sermonis, prima pars elegantiæ plurimum obseruanda. 360.1.2. *ea neglecta multis in errores impegerunt. ibid.*
Latro Portius incœpit à Solœcismo. 426.2
Laudanda sunt ea duntaxat quæ solidam habent gloriam. 138.2. *quomodo laudandum.* 589.2
Laudatio mixta initiis accommodata. 590.1.2. *funebris.* 611.1. *Dei* 580.2. *sancti Athanasij insignis.* 632. 633. *laudationis Dei modus.* 581.2. *laudationes prudenter instituendæ.* 585.2. *in laudationibus ementitæ superiectiones fugiendæ. ibid. &* 586.1. *putei laudationis artificium.* 638.1. *Traiani laudationis artificium.* 587.2
Laudatorum genus puerile. 585.2. *&* 586.1
Laus ridicula Claudij Imperatoris. 586.1. *personæ quinque capitibus decurrens.* 589.2. *&* 588.1
generis siue nobilitatis. 591.1.2. *pulchritudinis. ibidem.* 2. *agilitatis.* 592.1. *agilitatis in venando. ibidem.* 2. *agilitatis siue strenuitatis in re militari*

& campestri exercitatione. 593. 1. 2. & 594. 1. *à variis artibus, et scientiis.* 594. 1. *Rhetoris.ib.* 2. & 595. 1. *Poëtæ. ibid. Philosophi ib.* 2. *Medici.* 596. 1. *Mathematici. ib. Musici. ibid.* 2. *Theologi.* 597. 1. *pietatis. ib. prudentiæ. ib.* 2. & 598. 1. 2. *actionum & laboris in tuenda rep. ib.* 2. *iustitiæ. ib. fortitudinis.* 599. 1. 2. *temperantiæ.* 600. 1. 2. *Clementiæ. ib.* 2. *liberalitatis.* 601. 1. *humilitatis. ib.* 1. 2. *Vrbis.* 663. 1. 2. *regis.* 604. 1. *Olivæ.* 603 2. *matrimonij laus et fructus.* 905. 1. 2. *et* 606. 2. *nuptiarum. ib.* 1. *Gratiani.* 612. 2. *puerorum.* 614. 2. 615. 1. *Valentiniani pueri.* 615. 1. *animalium.* 915. 2. *muscæ. ib.* 2. *apum.* 416 *et* 417. *formicarum.* 617. 618. *et* 619. *rerum.* 620. 1. *Vrbis quibus decurrat capitibus.* 621. 2. *Romæ. ibid.* 2. & 622. 1. *scientiarum & virtutũ.* 626. 2. *sapientiæ.* 627. 1. 2. *eruditionis mixta laus.* 633. 1. *Basilij.* 633. 1. *eruditionis & scientiæ. ibid. eximiarum personarum laus difficilis.* 964. 1. *formæ & dignitatis Imperatoriæ.* 294. 1. *hominis.* 138. 2. *laus propria quomodo ab oratore vsurpanda.* 138. 2. *in laudibus turpe illud credere, quæ nec ille de quo narrantur agnoscat.* 586. 2. *in laude pulchritudinis quid cauendum.* 592. 1. *vt laudandus sinus* 622. 1. *laus acroama iucundum militibus* 852. 2. *laus mundi.* 620. 2. & 621. 2. *laus Dei silentium.* 209. 2

Laus eloquentiæ ex Corn. Tacito. 5. 1. 2. *imperij, regionis, vrbis* 621. *munitionum.* 622. 2. *hominum multitudinis. ib. alimentorum ibid.* & 623. 1. *ædificiorum. ibid. templorum. ibid.* 2. *theatrorum.* 624. 1. *fororum. ib.* 2. *aquæductuum. ib. pontium.* 625. 1. *priuatorum ædificiorum. ib.* & 2. *villarum.* 626. 1. *fontium. ib. fluminum. ib. montium. ibid. Agrorum. ib.* 2. *laus à corpore* 618. 2. *ab ingenio. ibid.* 1. *et* 2

Lazari & diuitis comparatio. 1001. & *s.*

Lectio bonorum authorum optimum contra inflationis remedium. 83. 2

variorum, à Seneca condemnatur. 164. 2. *comparata cum cibo & crebra remediorum mutatione. ibid. per eam varia ingenia infirma confunduntur. ibid. lectionis variæ pueri non capaces. ibid.* 2.

Legatio ad Achillem. 536. 1

Legationes & Magistratus Rhetoribus mandati. 11. 1

Legatus contra sanctum Thomam Cantuariensem ad Alexandrum tertium Pontificem missus σολοικίζει. 360. 2. *eius oratio apud Pontif. Maximum. ibid.*

Lemniæ mulieres. 829. 2. & 831. 2.

Lenitas. 138. 1

Lentitudo quid? 100. 2

Leonis facetum dictum. 466. 2.

Leonis descriptio. 707. 1

Leontinus Gorgias dicendi magister. 17. 2

Leonum & vrsæ congressus. 332. 1. 2

Leporis descriptio. 717. 1. 2

Leptologia. 400. 2

Lex nulla satis commoda omnibus. 830. 2. *lex nulla vbi nulla cupiditas.* 831. 1. 832. 2. *lex Cincia.* 832. 2. *leges pro tempore mutabiles.* 834. 1. *oppia.* 834. 2. *Licinia.* 832. 2. *leges de purpura.* 836. 1. *leges in ciuitate cum mente in corporibus hominum comparatæ.* 194. 1. *authores variarum legum. ibid. legum dignitas. ibid.* & 195. 2. *omnium legum est inanis censura, nisi diuinæ legis imaginem gerat.* 194. *quædam apud Ethicos salutares.* 195. 1. 2. *quomodo vsurpandæ. ib. lex inuentum & donum numinis.* 134. 2

Lexiphanis apud Lucianum verborum sordes. 80. 1

Libanius docendi munus præfecturæ prætulit. 9. 2. ἐπαρχίαν ἀνλῆς *præ docendi munere recusauit.* 11. 2. *inter eui sui sophistas florentissimus.* 169. 1. *eius de D. Basilio iudicium.* 173. 1. *parentem Chrysostomo perstrictus.* 89. 2. *errores in affectibus.* 476. 1. *item mania de incendio Daphnitici templi. ib.*

Liber magnus magnum malũ, ex Callimacho. 182. 2

Liberi. 826. 2

Libertas definitur per negationem. 208. 1. 2

Libido Sassiæ amplificata ex Cicerone. 274. 275

Libri permulti ad multiplicem eruditionẽ necessarij. 165.1. *eorumdem cum syderibus comparatio.ib. cum sertis ex variis floribus collatis vndique. ibid. cum pictorum tabulis. ibid. eorum multitudo animum distrahit.* 164.2. *inter doctos cura est studium. ibid eorum congeriem accumularunt Christiani, post tempora Apostolorum in vsum doctorum. ibid. ab auctoribus commendantur.* 253.1.2. *libri Digestorum.* 784.2

Licentia. 426.1.2. *eius definitio & exempla.* ibid.

Licinius Caluus exquisitè dicebat. 93.2

Licinij nepotis frigidum dictum. 110.1

Lictores manus legum. 104.1

Lilij descriptio. 739.2. & *f. eiusdem Persici descriptio.* 740.1

Lilium dictum λείριον, χαλλείριον, Suse. 199.1. *eius encomium ab omnibus locis.* 199.2.200. *definitio.* 199. *descriptio.ib. lilium Francorum insigne.* 200.1. *de eius ortu fabula.ib. eius oleum ad morborum remedia salutare.* ibid.

Liliata oratio quomodo appellatur à Dionysio Halicarnassæo. 199.2

Lingua. 569.2. *linguæ affectuum amplificatio.* 92.1. *linguæ puerorum quomodo efformandæ.* 162.1.2

Linguæ Hebraicæ studium apprimè necessarium. 954.1. *de ea iudicium.ib. græca studium.* 955.1

Lipsius. 400.2.401.1

Lita Iouis filia. 533.1. *litæ Homeri ad insigne definitionis exemplum compositæ.* 536.1.2. & 537.1

Lãis calamitas. 784.1

Literæ corporeas rerum creatarum partes designant, & cur. 219.2. *numerandum superstitio.* 222.1. *suputatio.* 223. *manifesta earum contradictio.* 222.2. & 223.1.2

Literarum studium. 629.2

Liuiana historia ab hexametro versu habet initium. 266.267

Locus præclarus D. Augustin. in commendationem similium. 249.1

Loci cõmunes non sunt semper terẽdi. 230.1. *loci idem sunt Rhetoribus, quod Grammaticis literæ.* 198.1. *ex iis rationes & argumenta coalescunt.ib. cui sunt vsui, ib. sunt adolescentibus inculcandi. ibid. eorum qui locos negligunt error.ibidem. quomodo ijs vtendum.ibid. locus est argumentorum sedes.* 198.2. *qui sunt interni, qui externi.ib. quomodo loci ex omnibus locis decerpendi sint argumenta.ib. loci cum segetibus comparati.* 198.199.201. *loci quomodo prodeundi in amplificatione.n.* 278.1. *locorum mixtura qualis esse debeat.* 279.1. *locorum cognatio.ib.* 2. *loci concionum graues.* 965. & *f. locorum extrauagãtium exemplũ.* 230.1. *loci in quo dicitur dignitas.* 317.1. *eiusdem vtilitas, & molestia. ib. locorum communium varia suppellex.* 297.298. 299 300.301. & 302

Loci Theologici. 956.1. *communes.* ib.

Longini de sacris codicibus & Moyse testimonium. 196.1.2. *eius censura.* 128.1

Longobardi. 511.1

Logodædali rationes pro eloquentia. 940. & *f.*

Logodædalorum eloquentia qualis. 943.2. *ornatus moderatio.* 941.1. *templorum qualis?.* 941.2

Loquentia puerilis est eloquentia simia. 3.1

Loqui aurum. 682.683

Lotus Homerica. 639.2

Lucere et ardere, perfectum. 307.1

Lucianus. 168.1. *eius Sosipolis.* 95.2

Lucianus in Lexiphane quid de stylo, sensibus & verbis inflato sentiat. 85.1.2. *ab eodem inflatis remedium procuratum. ibid.* 2. *eius metamorphosis concinna hominis in Asinum.* 86.2

Lucilius stans pede in vno trecentos versus componebat. 270.2

L. Crassi urbanitas. 466.2

Luctæ descriptio. 755.1.2

Luctus in morte Christi. 898.1

Lucullus Xerxes, Togatus appellatus est. 221

Lucullus primùm cerasa ex Ponto Italiæ promulgauit. ibid.

Luctus sit depositæ purpura. 835.1. *Luctui datus à Deo dolor et lacryma.* 773.2

Ludi inertes & noxij tollendi. 158.2

Ludonici XIII. amor & studium erga

Digitized by Google

literas. 155.1
Ludouici XII. de Aduocatis dictum. 783.1
S. Ludouici insignes victoriæ. 152.2
Ludus de optimo genere dicendi. 111. 112. 113. *etc.*
Lunæ deliquium Niciæ ominosum. 503. 2
Luna ab Asino epota. *ibid.*
Luscinia. 318.2. *eius descriptio.* 700. 1. 2. *encomium per* 10. *quæstiones peritas ex subiectis.* 197.2
Luscinia appellata à Lycophrone Sirenes. *ibid.*
Lustratio. 873. 2
Luxuriæ insectatio, & adulterij. 998.2. *& s. detestatio.* 967. *& s.*
Luxus amplificatio per adiuncta ex Cicer. 284. 2. *luxus diuitum cum miseria pauperum comparatus ex D. Gregorio Nazianzeno.* 288. 289. 290. *diuitum circa ædes.* 289. 2. *luxus diuitum cum nuditate pauperum comparatus.* *ibid.* *circa apparatum conuiuiorum.* 290. 1. *luxus mulierum egregiè carpitur.* 967. *& s.*
Luxuries opum. 105.2
Lycij in funeribus vestem muliebrem gerunt. 773.1
Lycurgus orator erat non ex Rhetorum officina, sed ex Platonis schola. 23. 24
Lysius, fons potius est vel fonticulus quàm flumen. 22.2. *idè siccus est ieiunus.* 102.2. *comparatur cum Cicerone* 71. 1. *& 2. Archytæ columbæ similis.* 72. 1. 2
Lyton. 401.1

M

Machabæorum mors ex D. Ambrosio. 471.2. *eorum matris constantia.* *ib.* *eorum triplex ignis.* 544. *eorum matris certamen internum.* *ibid.* *eorum mater filiorum martyrio constanter adstans describitur.* 1. *ib.* *item. eius ad eos adhortatio.* 545. 1
Magistratus mali grauiter nocent. 824.1
Magistratuum insectatio. 927.1.2
Magistri dicendi quinam primi fuerint. 17.
Magna quæque damnis obnoxia. 838.2
Maiestas. 580.1.2. *maiestas Latinis sermonis.* 785.2
Maiorum gloria calcar virtutis. 816.2
Mala germanitatis quæ? 153.2. *cum eruditione & pietate comparata.* *ibid.*
Mali punici descriptio. 245 1
Malum in bonum conuertere. 933.2
Mallones dicuntur capilli. 116.1
Manes. 357.2
Manlius Sura. 558.1
Mansuetudo tropheis splendida. 919.2. *mansuetudo Constantini.* *ibid.* *eiusdem commendatio.* 921.1
Mansuetudinis causa, memoria iudicij. 922.1
Manus pro armis à natura datæ. 882.2.
Manus. 579. 1. *loquaces.* 564. 2. *lauare manus.* 571.1. *manum imponere.* 571. 1. *manuum in actione dignitas.* 571.2. *manuum humanarum descriptio.* 574. 575. *& 648.1.2*
Marathonia pugna. 317.2
Marcus Aurelius Antoninus. 601. 2
M. Antonius stylum habuit excelsè figuratum. 36.1.2. *eius miserabile epicedium in laudatione I. Cæsaris.* 466.2
M. Crassus grauitatem habebat cum vrbanitate coniunctam. *ibid.*
M. Crassus iunior melius artem parandæ pecuniæ nouerat quàm eloquentia. 28.2
M. Callidius inter multos oratores propè singularis. *ibid.*
M. Arethusij supplicium.
M. Scauri breuis & grauis oratio. 464.2
Mariæ Petri Aragonum Regis VII. vxor priùs sterilis quomodo peperit. 223.1
Maria vbi dicta nostra Domina. 819. 1. *Princeps sacrorum.* 900.2. *eius aduentus desideratus.* *ibid.* 1. *educatio.* *ib.* 2. *natiuitas.* *ibid.* *decor.* *ibid.* 2. *os* 901. 1. *virtutes.* *ibid.* *excellentia.* *ibid.* 1. *modestia.* *ibid.* *laus corporis.* *ibidem.* *in eandem Panegyris.* *ibidem.* *eius definitio per Synonymiam.* 209. 2. *eius nomen an expressum ab Isaia.* 970. 1. *quantum ceteras matronas dotibus superarit.* 901.1
Mariorum vxoriorum seruitus 831.2
Mars communis. 851.1

Digitized by Google

Marſyæ deſcriptio. 660.1.2
Martelli de Abderamo glorioſa victoria. 152.1.2
Martialis muſca. 227.228
Martichoræ ſimilis Apuleius. 120. 1.
Martichoræ deſcriptio. 710.1.2
Martyres. 902. *& ſ. eorum tormenta.* 903.1. *vita. ibidem. ad Martyres gratulatio.* ib.
Martyrum conſtantia. ib.
Martyrum tormenta deſcribuntur. 543.2 *et* 903.1
Materia et forma. 232.1.2. *ea eſt materia, ex qua res fiunt. ib.* 1. *quomodo appellata ab Ariſtotele. ibid. materia quotuplex ex Phyſicis. ib.* 2. *prima materia quid eſt, & quomodo dicta à Syneſio. ib.* 1. *materia remota quid ſit, ibid. materia permanens. ibid. tranſiens materia. ibid. huius argumenti vſus. ib.* 2. *materiæ vſus in manufactis.* 233.1. *mirabilis materia menſæ. ibid. materiæ negatio facit ad laudem. ibidem. à materia artes & ſcientiæ vulgo commendatæ. ibidem. materia ad quid valet.* 236.2
Materiæ delectus. 955.2
Matris Hieroſolymitanæ affectus ſe ad mortem filioli accingentis. 480.1.2
Matrimonium. 605. *matrimonij honeſti laus & fructus.* 606.2. 607.1.2
Matrimonij ærumnæ, fusè et doctè à Chryſoſt. deſcriptæ. 1007. *& ſ.*
Mauricius Dux Saxoniæ elector. 224. 1. *à Phoca ſuperatur.* 229.230
Medea Euripidis & Senecæ miranda in motuum varietate. 481.1.2
Medici. 839.1. *ſanæ eſſe corpora coniiciunt ab adiunctis.* 233
Meioſis. 401.1. *eius exemplum.* 444
Megyxiidis condemnatio. 128.2
Melancholiæ deſcriptio. 662.2. *& ſ.*
Melchiſedecis ſacrarium magna in veneratione apud Judæos. 153.2. *idē Iacobus Patriarcha rudimentis nobilitauit. ib.* 1
Melanthij dictum acutum. 129.1
Melitus tantum ad quinque poteſt numerare. 152.1.2
Meleager. 660. *& ſ.*
Melet. 635.2
Membrum prima pars periodi. 366.1. *eius definitio. ibid. quando appellatur σχημοτιτὶς.* ib.
Memnonis deſcriptio. 660.1.2
Menecles frigidus cauſidicus. 791.2
Menecles & Hierocles. 370. 1
Menenij oratoris calliditas. 32.2
Menſa Juſtiniani Imperat. 233.2
Memoria horreum mentis. 155.2. *theſaurus exquiſitiſſima rerum opulentiâ refertus. ibid. memoriæ vis, et fœcunditas ad eloquentiam neceſſaria. ib. quietes & tranquillos animos comitatur.* 156.1. *eadem dicta ſtulturum κτῆμα. ib. memoriâ inſignes.* 156. *in quibuſdam inſignis memoria, in alijs tardior.* 156.2. *ea ſine iudicio eſt apotheca ſine vino, horreum ſine frumento. ibid. in iuuenibus quare promptior et fidelior.* 156. 2. *quare in ſenibus obtuſior. ibidem. eſt oculus in occipitio. ibidem.* 2. *eius encomium.* 155.2
Mens ſenilis in corpore iuuenili. 629. 2. *mens Origenis à teneris diſcendi ſtudio tenebatur.* 157.1.2. *eterna omnem ſpeciē habet pulchritudinis, & rebus creatis affuſa ex ipſo Porphyrio.* 232.1
Mentis generoſæ acrimonia. 975.1. 2
Mercury Triſmegiſti commentum de variis ingeniis. 157.1.2
Meretrix. 424.2
Meriſmus. 401.1. *eius præclara exempla. ib. eius definitio. ib. vſus.* ibid.
Metabaſis. 401.1. *duplex.* ibid.
Metam circumflectere. 691. 2
Metanœa. 403.2
Metaphora. 401.2. *metaphoram neceſſitas genuit, delectatio, iucun.. uaſſe celebrauit.* 415.1. *illius definitio. ibid. eius vſus moderatè adhibendus. ibid. non debet ſemper conuerti. ibid. ea tutior quæ fit per ſimilitudinem.* 415.1. 2. *ea optima quæ tribuit ſenſum rebus inanimis. ibid. debet rem augere. ibid. tenuis & magnifica exempla.* 416. *eius magiſtra conſuetudo ſermonis. ib. poëticæ fugienda. ib. metaphorarum lex & cenſura.* 119. 120.
Metaſtaſis. 401. 2. *&* 402.1
Metatheſis. 402.2

Metellus Caprarius omnino stupidus. 149. 1. *Scipionis in eum conuicium.* ibid.
Meticulosi qui? 501. 2
Metonymia. 402.1
Metus. 501. 2. *dirus satelles.* ib. *eius vsus.* ib. *apud quæ ingenia excitetur.* ibid. *eius triplex genus.* 502. 1. *excitandi metus industria.* ib. *quid differat metus à veneratione.* 503.1.2. *ad metum plurimum valent portenta.* 503.2. 504.1
Mesozeugma. 402. 1
Militum arumnosorum status. 861.1. 2. *obsequia.* ibid. 2
Milium tornare qui dicantur. 99.2
Milui Jouis sacra non sanguinem. 655. 1
Mimesis. 402.2
Minantis frequentius, cum cane assiduè latrante comparatio. 502.1.2
Minari nimium non oportet. ibid.
Minerua Phidia cum homine comparatio. 237.2
Minutius Felix. 173.1.2
Miserationes et lacryme in affectibus. 539.1. *miserationum industria.* 540. 1. *qui ad miserationes inepti.* ib. 2. *quæ miserationes concitare solent.* 541.1. *miserationis concitatio per Characterismum* 542.1.2. *miserationis concitatio duplici via initur.* 542. 1.2. *miseratio per contentionem fortunarum efficax.* 545. 2. *per imaginis repræsentationem, & in ea Sophoclis dexteritas.* 547.2. *et* 548.1.2. *item per sermocinationem.* 548. 2. 549. 1.2. *et* 550. *miserationis fere motus.* 551. 552. 553. *et* 554.
Misericordia quanti facienda. 879. 1.2. *nulla est vbi flagitiorũ deformitas præualet.* ibid. *illius fundamentum.* 541.2. *vide* miseratio.
Miseriæ pauperum cum luxu diuitum comparatio. 288. 289. *miseriarum amplificatio per Antitheta.* 287. 288. *miseriarum vitæ breuis descriptio per synathroismum ex D. Chrysostomo.* 292. 1. *miseriæ imago.* 356. 357. 1. *miseriæ vitæ.* 773.1
Mites personæ obiurgationi minimè aptæ. 810.1
Mithridates duarum & viginti gentium quas habet in ditione, linguas percallet. 156.2.
Mitio. 691.2
Mixtus ductus quid? 794. 1. 2. *mixti exemplum.* 794. 2. *mixtum genus causarum quid?* 706.1
Moderatio in illustri fortuna amabilis. 829.1
Modestia Traiani. 587.1.2
Modus Philologorum varius & suauis. 588.2
Modus in argutiis tenendus. 109.2
Modi amplificationum varij. 272. 273. 274. 275. 276. & 277.
Mœcenatis mollis oratio, ex Seneca. 88.2. *eius μωσοφιστικῆς.* 128.1
Mollis & delicati descriptio. 683. 2. *& seqq. mollium habitus.* 684.1.2
Mollities virorum. 672. *et s.*
Momus. 932.2
Monachi desidiosi infectantur ab Augustino. 981.1.2. *item monachi prolixo capillo.* ibid. 2
Monachi impiis nominibus appellati ab Ethnico quodam. 505.1
Monarchia. 760. 1. *politiarum optima.* 867.2. *monarchiæ et regni differentia.* 760.1
Monocerotis descriptio. 712.1.2
Monomeres quid? 793.1
Montis descriptio. 729.1
Monumenta fluxa & caduca. 587.1.2
Morbus Bellerophonteus. 504. 2
Morbus muliebris, calumnia. 823.2
Mores iuuenum, virorum, & senum. 944. *& s. nobilium.* 946.2. *plebis.* ib.
Moriuntur omnia. 956.1
Mors viri magnanimi præclarissimè expressa. 430.2. *aliud præclarum exemplum.* 431. 1.2. 432.1.2. *&* 433.1.2. *mors beata.* 929.1. *mortis contemptus.* 655. 1.2
Mortis spiculum aureum faciunt delicati oratores. 980.1
Mortuorum deplorandorum modus. 547.1
Moses eloquens, & de eo Longini iudicium. 2.1. *et* 2
Motus generosos quid eneruet. 518.1.2
Motus ex Josepho, Euripide, et Seneca, expressi.

expreſſi. 481.1.2. motus non debent videri accerſiti. 482. 1.2. feſtiua narratio de motibus comparatis. ib. an et quomodo comparandi motus. 483. 1. motus vt corrumpitur. ib. quæ argumenta requirantur in motibus. ib. in motibus crebræ ſententiæ. ibid. affectus ſedit diffuſa oratione. ib. quæ ad motus apta dictio. 483. 2. motus temperandi. ib. in ijs præcedere debent rationes. ib. magni motus ſæpe ſilentio tegendi. ib. motus etiam in alijs partibus orationis vſurpãdi. 484. 1. motuum remiſſio. ib. eorum cum igne Chaldæorum comparatio. ib. quomodo aduerſariorum motus frangendi. ibid. 2 motus ſuis contrariis expelluntur. ib. & 485. 1. 2. motus animæ triplex. 486. 1. motus circularis Angelorũ quid eſt. ib. 2. quid ſit rectus. ib. ratio noſtri motus. ib. motus amoris. 493. & 494. motus iracundiæ & doloris. 507. 2. 508. 509. in motibus puerile vitium. 477. 2. motus iraſcibilis. 519. 520. motus apud ruſticos. 483. 1. motus an oratori ſint apparandi. 553. 1. in motibus poëtica & ſophiſtica ratio ab oratione diuerſa. 554. 2

Moyſes cur legationem formidet. 757

Moyſes helio politanus. 807. 2

Mucius diſtillantem in faculo nudis oſſibus dextram ſpectauit. 156. 2

Mulbergi nomina ominoſa exiſtimant. 226. 1

Muliebris mundi deſcriptio. 909. 1

Muliebris venuſtas. 665. & ſ. ornatus. 667. 1. 2. & ſ.

Mulier expers auctoritatis. 832. 1. argumentum ingens. 836. 2. indomitum animal. 830. 1. mulieres ad iram deliniendam apta? 530. 1. eas domi licentiùs dominari non licet. 829. 2. earum cœtus. 850. 1. mulierum antiquarum frugalitas. 831. 1. ambitio. ibid. luxus. 832. 2. defenſio. 833. 2. earum cœtus vtiles. ib. facta illuſtria, liberalitas in Remp. ib. mulieres parua mouent. 835. 1. earum affectus. 836. 2

Mundus. 207. 2. idem ex duabus viginti literis conflatus ex Zoare. 229. 230. corruptibilis, ex Lactãtio. 232. 2. eſt ſcena plena imaginibus. 238. 1. 2. eſt mundi eauticũ ex D. Auguſtino. 382. 363. mũdus ab ornatu dictus. 122. 1. eius fabrica. 938. 1. ſexcentos poteſt cõdere Deus. 892. 1. mundus et res naturales afferunt grauitatem orationi. 134. 2. eius deſcriptio. 620. 2. & 621. 1. & 773. 1. 2

Muſæ cum Iunonis lacte nutriri non poſſent, nutricem habuerunt Mnemoſynem cuius opera ſunt educatæ? 155. 2

Muſæ Rhetoru audax oratio. 110. 2

Muſca in clypeo inciſa. 191. 1. 2. muſca Martyalis. 229. 1. 2

Muſcarij quid ſunt? ib.

Muſica Eccleſiarum qualis? 942. 1

Muſicæ laus. 363. 1. & 468. 2. muſica apud multos adhibetur in bello. ibid. eius vis, & efficacitas. ib. muſica ſuauis quædam tyrannis. ib. 1. item non fruſtra quorundam precibus admixta. ibid. 2. & in effectus mirabilis. ib.

Muſſare eſt cunctari. 824. 2

Myſteriſimus. 402. 403

Myrmerides quadrigam eburneam muſca alis, nauim auicula pennis intexuit. 149. 1

Myſteria quid. 199. 100

N

NÆuius ſenſibus & verbis anſtitus. 82. 2

Narciſſi deſcriptio. 661. 1. 2

Nares clementiæ ſymbolum. 569. 1. earum variæ affectiones. ibid.

Nares blæſæ. 561. 1. 2

Narrationis diuiſio, diſtinctio, & verſus. 315. 1. narratio cauſæ et quæ pertinet ad causã. ib. eius octo ſpecies. 1. 2. narrationes concionum & Chreiarũ quæ? ibid. 2. narrationis vſus in Chriſs, Concion. Genere iudic. &c. ibid. 2. narrationis vitia octo. 326. 1. eius prolixitas inerti fluuio ſimilis. ib. eius virtutes. ib. 2. eius probabilitas ex rebus quindecim petita. 326. 327. 328. 329. eius quarta virtus ſuauitas in decẽ partes diuiſa. 329. 330. eiuſdẽ typus 331. 1. hiſtoricæ, poëticæ, et Philologicæ typus ſuauis. 331. 1. 2. de leonibus & vrſa narratio. 332. 1. 2. alia de Elephanto pro nutricio pugnante. 333. 1. 2. typus poëticæ ſtyli ſublimis et magnifici. 334. 1.

2. narratio de pauperis filio pro diuite pugnante. 335. 1. 2. narrationes rerum magnarum etiam nudæ mouent. 470. 1. narratio de Caio Cannio. 337. 1. & de morte Socratis. ib. 2. narratio D. Amb. de S. Agnete motus efficax. 471. 2. & 472. 1. narratio festiua de motibus comparatis. 482. 2.

Narsès à Sophia Imperatrice probris concisus. 563. 1. 2.

Narses vt Longobardos in bellum impulit. 817. 1.

Natiuitas B. Mariæ. 902. 2.

Natura quid fanat ad sui conditoris famulatum. 588. 2. naturæ humanæ calamitas ante Incarnationem. 586. 587.

Natura, quæ lenibus orsa principijs effudit paulatim ad amœnissimum florem elegantiæ perducit. 159. 1. 2. stat per ordinem. 303. 1. naturæ viribus eloquentia innatur. ibid. naturæ diutius oblectant quàm artefacta. 94. 1. natura in pueris tanquam in speculis cernitur. 154. naturæ diuino furore accensæ dictæ φύσεις θεόζυσαι. 154. 1. 2.

Nauis descriptio. 746. & s. nauis elegans. 874. 2. naues in pompa delatæ. 635. 1. 2.

Naumachiæ descriptio. 749. 1. 2. naumachiam in piscina aliud, aliud in Hellesponto committere. 102. 2.

Neãthus cum imitatoribus pessimus comparatus. 159. 160.

De Necessario, facili & iucundo. 836. 1. 2.

Necessitas. 403. 404. necessitas fortes facit. 827. 2. inuicta. ibid.

Negotialis status quid? 838. 2.

Neptuni campus. 637. 2.

Nerei charites. 736. 1.

Neroni Norienis nomen fuit. 221. 2.

Nicetas. 545. 1. 2.

Niceta Choniatis monodia lamentabilis. 546. 2. & 547. 1.

Nihil tam vile quàm diligi. 492. 2.

Nilus χευσορρόας 582. 2. Nili & ignis certamen. 483. 2. Nili descriptio. 657. 1. 2.

Nysæi equi. 713. 1. 2. 714. 2.

Nobiles honore digni. 591. 2. eorum moderatio. 828. 2. nobilium genus irritabile. 278. 1. 2. imagines. 846. 1.

Nobilitas quid? 591.

Nobilitas vera. 845. 2. nobilitas, virtus. 847. 2.

Noctua prudentia. 321. 2.

Noema. 412. 1. 2.

Nomina vtrum, sint naturæ cœlestis. 219. 1. sunt à natura ex Platone. 2. sunt à sideribus ex Zoare. ib. nominum religio et ambitio. 228. 1. 2. nomina Martyrum Christianis imposita. 222. 1. ex nominibus sacris fiebãt amuleta. ib. ijs quomodo vsi sunt Iudæi. ib. superstitiones multæ in nominibus 222. & 223. nominũ pueris indendorum ritus. 222. 2. superstitiosa fides in nominibus muneralibus. 223. 1. 2. nomina quæ numeris eminerent, præstantiora existimabant. 2. nominum fabulis consensus. 226. 1. 2. de nominũ ominibus indicium. ibid. nomina ἀπίθανα in totâ Persidè non sunt inuenta. 773. 1.

Nonnius insani tumoris arguitur. 82. 1.

Nonni interpres πατὴρ pro πάτον, pro pauimento potum dixit. ib.

Notatio magis est Grammaticorum quam Rhetorum. 226. 1. eius vsus & exempla. 227. 1. 2.

Nouitas fastidiis obnoxia. 788. 2. eius curiositas perstringitur. 1004. 1.

Numæ leges. 195. 1.

Numerianus Cari Imperatoris filius eloquentiæ nomine dedicatam habuit statuam nobili titulo insignitam. 1016.

Numerorũ ortus. 365. 2. primùm à Thrasymacho inuenti & Gorgia, ibid. eorum progressus. ibid. ij in exornatiua oratione vtilissimi. 362. 1. numeri quomodo discendi. 370. 1. vitia quæ ijs obrepunt. ibid. 2. quid in his in genere obseruandum. ibid. numeri pro varietate orationis mutandi. ibid. & 371. 1. numeri & numerosi discrimen. 371. 1.

Numidæ effrenes. 497. 1. 2.

Numismatis cum anima comparatio. 233. 234.

Nuptialis orationis partes. 605. 1. 2.

Nuptiarum effectus species quædam immortalis. 605. 1. 2. fructus. ibidem. 2. erumnæ. 1007. 2. laus. 606. 1.

O

Obiurgationis exemplum. 447. 448. aliud graue & ſerium. 448. 2. item recentium. 449. eius vſus apud generoſos animos. 526. 2

Obiurgationis et inuectiuæ diſcrimẽ. 809. 2. obiurgationi apti qui? 810. 1. eius methodus. ibid. eius aptum initium. ibid. & 2. in obiurgationibus perſonarum varietas notanda. ib. obiurgationis exemplum. ib. ars. ibid. 2

Obliquus ductus quid? 794. 1

Obliqui ductus exemplum. ib. 1. 2

Oblinio. 193. 1. 2

Obſcuritas multum nocet orationi. 132. 2. eadem vitium ſummæ eloquentiæ. ibid.

Obſeruationes in Ciceronem de collocatione, & ordine verborum. 376. 377. 378. obſeruationes in manibus curioſæ. 573. 1

Occaſio dialogi. 929. 1

Occaſionis deſcriptio. 656. 1. & ſ.

Ochlocratia. 760. 1

Occupatio in paralepſi. 402. 2

Ocelli deſcriptio. 739. 2

Oculi. 568. 2

Oculi hoc ſunt in homine quod Sol & Luna in cælo. 237. 1. eorum deſcriptio. 645. 2. duo in carne ſydera. 645. 2

Oculi augent dolorem. 357. 1. ſunt accurata animæ ſimulachra. 568. 1. eorum variæ affectiones. ibid.

Odium oratori nocet. 484. 2. & 485. 1. eius definitio & diſcrimen ab ira. 504. 1. eius quatuor genera. 504. 2. odij melancholici origo. ib. odium Timonis. ib. odium ferinum. 505. 1. eius iudicia. ib. item quibus ineſt. ib. & 2. odium humanũ. 505. 2. naturale. ib. odij cauſæ & fomenta, ira, detractio, incõmodum. ib. & 506. 1. fomes calumniæ. 506. 1. odia meticuloſis, adherent. ib. quid ad odium proni. ib. odiũ calore acuitur. ib. 2. odij concitatio & remiſſio. 506. 1. 2. & 507. 1. odium quomodo excitetur. ib. eius remiſſio. ib. ad audij remiſſionem remedium optimum. ib. 1. 2. quæ ad odium commune excitent, et pudorem afferant. 521. 1. 2. odium quomodo concitandum in vitia. 530. 1. 2. ex D. Chryſoſtomo exemplum. 530. 1. 2

Oneus. 331. 2

Olibanus comes. 764. 1

Oligarchia. 760. 1

Oliua laus. 604. 1. 2

Olympij nomen Perioli cenſetur detrahendum. 310. 1. 2

Omen Bundinea heroinæ. 498. 499

Omaticon. 402. 2

Omnia ſperant ſimilitudinem. 248. 2

Onagri famina nauia ad maram fœtum eius autem ex Oppiano. 87. 1. & 2

Onomatopœia. 402. 2

ἐνοχλιὰ, prouerbium. 187. 1

Opus. 609. 610. opera ab opificibus commendantur. 236. 1. 2

Oraculum de doctrina. 318. 1

Oratio ſedata grauis perſonæ quaſi ex Sacrario prodire videtur. 558. 2. orationis funebris ortus. 611. 1. ritus antiquus. ib. ars. 611. 2. oratio funebris Thucydidis. 628. 1. 2. orationis funebris ex Ariſtide exemplum. 619. 1. 2

Oratio Xerxis de bello Græcis inferendo. 815. & ſ. oratio Mardonij ſuaſoria. 818. oratio adulatoria. ibid. oratio Artabani diſſuaſoria. 820. 1. & ſ. oratio Sandanidis. 823. 1. 2. oratio Philippi in Senatu. ib. oratio Galgaci. 826. oratio Marci Valerij. 828. Marci Catonis. 829. 1. & ſ. Narbarzanis. 839. 1. 2. Marci Furij. 840. 1. & ſ. oratio volucris. 901. 1. grauis. 973. 1. inſtans & vibrata. ibid. oratio Cypriani de diſcipl. Virginum, non facta malleo, ſed animata. 974. 2. grauis & vehemens oratio. 975. 1. oratio Scythæ Legati. 837. 1. & ſ. oratio Marij ad Quirites. 845. 1. & ſ. P. Valerij Publicolæ. 848. 2. & ſ. Xerxis. 849. 1. 2. Archidami. ib. & ſ. Xenophontis ſuper re militari. 851. 1. 2. & ſ. Agricolæ. 852. 1. 2. Darij. 853. 1. & ſ. Alexandri ad 300. milites. 855. 1. 2. et ſ. Germanici. 858. 1. 2. Alexandri. 857 & ſ. quas vide toto libro 13. & 14. in principio.

Orationis indiciũ à quibus petendũ. 77. 2. talis oratio qualis vita. 78. 1. eius magnitudine exilia attollenda. 89. 2. qualis debeat eſſe orationis breuitas. 108. 1. oratio aptima poëſi ſimillima debet eſſe ex Dion. Halicarnaſſenſi. 92. orationes

magnè non ferunt præruptam breuitatem 108. 2. orationis ornatus. 122. 2. et 130. 1. orationis perſpicuitas cum luce comparatur. 132. 1. 2. eius grauitas. 133. 2. eius aſperitas. 135. 1. eius vehementia. 136. 1. eius cum forma comparatio. 143. 1. oratio morata ἦθος. 144. 1. Gratia iuuenilis. 145. 2. oratio primùm quæſtionis cognitionẽ deſiderat. 181. 1. 2. omnia Rhetorum præcepta continet. ib. ea ſine eruditione quid ſit. 182. 1. 2. oratio extemporanea habuit Anaxamenem inuentorem. 156. 1. 2. ea vſi ſunt Haterius Senator Romanus, & Themiſtius Euphrades, cuius exordium gratiis affluit. ib. idem de Proereſio. ibid. vtrum docta eſſe debeat oratio. 184. 1. 2. orationes prolixæ fugiendæ. 104. 1. orationis partes non ſemper iuxta ſcholam. 306. 1. 2. oratio pedes numeroſos ſcrupuloſius obſeruatos non requirit. 359. 1. 2. orationis numeroſæ præſtantia elegãti ſimilitudine illuſtrata. 363. 1. 2. & 364. 1. oratio duplex vincta & ſoluta. 365. 1. oratio ſedata grauis perſonæ quaſi ex ſacrario prodire videtur. 558. 2

Oratores nõ ſunt Philoſophis inferiores. 12. 2. eorum nomen honeſſimum 10. ſymbola. 11. 1. & 2. Orator vnus idem omnibus eſſe poteſt. 77. 2. ſæpe felicior, quã ſapientior. 78. 1. oratores poëtis ſimiles. 92. 1. oratores decem acutis & breuibus ſententiis inſignes 103. 2. oratoris tractus in hiſtoria tædio ſint. 108 2. oratoris prima pars prudentia. 124. 1. orator malus expreſſus ex Luciano. 126. 1. eius tituli. ib. eius pretioſa ſuppellex ignorãtia. ib. eius veſtitus & vox. 2. eius tumultuaria diſpoſitio. ib. 2. eius in hiſtoriis ineptiæ. 126 127. oratores debent imitari apes nõ Σκυμβάλους. 129. 2. orator debet eſſe ſicut locuples pater fam. 130. 1. oratores magnis ſibillocis hiſtoriarum communes texuerunt. 183. 2. iiſdem poëtæ perutiles. 186. 2. fabulis vtuntur. ib. oratoris cum eoquo cõparatio. 193. 2. in definitionibus ſolent oratores multas cauſas ad amplificationẽ cõmemorare non poſſunt ſimul multa et opportunas dicere. 232. 1. iis familiare eſt in Deum omnium quæ gerun-

tur in vita cauſas refundere. 234. 1. allegant ſæpe inter cauſas fatũ et fortunam. 234. 1. oratores Chriſtiani non debent fati, & fortunæ mentionem facere. ib. 2. quomodo oratores fortunæ nomine vtãtur. ib. quomodo cauſſis naturalibus vti debeãt. 235. 1. in ciuilibus cauſis quomodo debeant cauſſas aſſignare. ib. 2. oratores magni quando floruerunt. 758. 2. eorum factio multũ nocuit reip. ib. oratores Chriſtiani inueniunt in eloquentia ſacrâ materiam exordiorum locos communes habebant antiquitus. 313. 1

Orator ambulat in affectibus vt Deus inventis. 459. 1. oratores veteres non erant numeroſi. 370. 1. 2. et 371. 1. qui vult monere, debet induere eoſdem motus. 462. 2. oratores debent eſſe graues. 463. 2. ydẽ plus vno verbo quàm obſcuri longiſſimis orationibus efficiunt. ib. orator prudens debet obſeruare varios auditorum animos, quos vult mouere. 464. 465. quomodo ſint ab oratore animi auditorum dignoſcẽdi. 465. 1. orator quomodo ſe gerere debeat apud doctos & politicos viros. ib. 2. quomodo item apud ruſticos. 465. 466. oratorum ſine auctoritate cũ fulminibus vibratis è pelui cõparatio. 469. 1. orator natura ſua languidus debet abſtinere ab excitatione motuũ 478. 1. 2. orator vehemens debet in affectibus ſe continere. ib. 2. modeſti oratoris officium. ib. non ſunt ab oratoribus lenia auſpicia afferenda. 498. 499. orator debet pericula ſubiycere. 499. 500.

Oratoris prudentia in motibus. 508. 509. oratori quid conſiderandum in miſerationibus. 553. 1. 2. huic nænia & lacrymæ fugiendæ. ib. oratores leues affectant paterga. 970. 1. & ſ. oratores imperiti cum imperitis pictoribus comparantur. ibid. oratores ſicci qui. ib. 2. vt ſicci differãt à grauibus primi generis. 972. 1. graues in quo admirabiles. ib. grauium oratorum philtrum in perioſum. ib. oratores delicati & affectorij aureum faciunt mortis ſpiculum. 980. 1. oratoris officium. 558. 1. oratorum factio multum nocuit reip. 759. 1

Orbis terrarum quid erat ante Incarna-

Nonew. 894.1.2
Orcarum & balenarum pugna? 718.1.2
Orcigalea. 521.2
Orcini piſcis ars. 764.2
Ordo. 307.1.2
Ordo in demonſtratiuo genere quanti ſit momenti. 588.1. *niſi gratiis aſpergatur plerumque ſcholaris & nimis languidus.* ibid.2
Oreſtis deploratio. 548. 1
Orientales parabolæ rationem ab Hebræis ita acceptam ita conſectati ſunt, vt omnia efferant per parabolas. 259.260.1.2
Origo. 510.511
Origo nominum mine orationibus obſeruanda. 225.1
Ornatus muliebris deſcriptio. 667.1.2.*etſ.*
Orpheus. 658.2
Os. 569.1.*eius affectiones & ſignificata.ib.*
Os S.Chryſoſtomi poſt mortem loquutum. 1009.1.1010.2
Oſorius. 215.1
Otioſi dicti muſcæ. 230.2
Otium viui hominis ſepultura. 929.1
Oxymoron. 402.2.*eſt Antitheſi contrarium.* 420.1.*quomodo differat ab Antitheſi.ib.*1.*illius vſus.ib.dicta à Ciceronecontentio.ib. eius exempla.* ibid.1.2

P

Pædariodis pro puerilibus contra Cicer.apologia 119.110
Palamedes crimen proditionis diluit. 349. 350
Palamedis Apologia. 18. 1
Palindromia. 402.2. & 403.1
Palinlogia. ibid.
Palma oratoribus deſtinata. 10.1.2
Palmæ Indicæ deſcriptio. 738.2.& *ſ.*
Palmæ virtutes ab Ægyptiis. 547. 548. *munerantur.* ibid.
Pancarpiæ venationis deſcriptio. 755.1
Pancaſte ſiue Campaſpe. 317. 2
Pandectæ. 784.2.*eorum interpretes, & à quibus verborum & rerum intelligentia compendiaria via ediſcitur.* 786.1
Panegeris faſtigium. 604. 1. *panegyris quid? ibid.illius inuentores.* 603.1. *panegyrica orationis methodus.* 602.1
Panoplia Virgilij licet ex Homero expreſſa, tamen Homerica præſtat. 173. 1. *vtriuſque collatio.* ibid. & 174
Pantæni ſchola Alexandriæ? 153.1.2.154
Pantarbæ deſcriptio. 4.1
Panthere deſcriptio. 758.2
Papilionis deſcriptio. 118. 2. *eiuſdem cum ſtylo comparatio.* ibid.
Parabola quid eſt. 251.1.2.*ſit à forma ad formam.* 2 *eum adagiis confunditur.* 188.1.*quare multa in ſacris literis traduntur in parabolis.* 188.1.2.*per totius mundi vniuerſitatem latiſſimè diffuſa.* 251. 2. *placuit antiquis, & præſertim Hebræis.* ibid. *lectiſſimum quodque in Eloquentia Hebræi parabolam dicebant.ibid. Salomon ſuum librum prouerbiorum ſic inſcripſit, tanquam à nobiliſſima parte.* ibid. *eius diuiſio in* 4. *partes.* 252. 1. *parabola ducta longiùs, & collecta acutiùs in imaginem ſeu emblema efformatum.* 252. 2. *parabola maximè illuſtratur apologiâ.ibid. alia de vulpe et Erinaceo.* 253. 1. *parabolæ oratori vtiliſſimæ, vt quæ perſuadeant ſimul & delectent.* 253. 1.2
Paradiaſtole. 403.1. & 2
Paradigma. 403.2
Paradiſi terreſtris deſcriptio. 724.1.2.*et ſ.*
Paradoxon. 403.2
Paradiſi terreſtris deſcriptio.
Paralepſis. 404.1.*eius exemplum.* 456.2
Paraphora. 404.1
Paraſiopeſis. ibid.
Paraſiti dicti muſcæ. 230.2
Parcere. 966. 1. *magna eſt merces apud Deum.* 967.2
Paregmenon. 404.2
Parembole. ibid.
Parentes barbarè appellantur cognati & affines. 524.525. *parentum indulgentia in liberos caſtiganda.* 158. 2. *cura.* 336.2
Parentheſis. 404.2
Parenthyrſum quid ex Theodoro Rhethore apud Longinum. 88. 2. *quomodo differat à ſtylo puerili.ibid. parenthyrſum Libanij. D. Chryſoſt. perſtrictum.* 88.2.& 89.1.*Ariſtidis.* 89.1
Parenthyrſi charakter & exemplum.ibid.

Paris Rhetor. 7.2
Pariſon. 405.
Paramenionis grunnitus cum neuorum induſtria comparatus. 166.1.2
Parodia. 405.1
Paromœon. ibid.
Paromologia. ibid.2
Paronomaſia. ibid. 2
Paronymia. 406. 1
de Parrhaſio pictore hiſtoria ex Plinio. 84. *in cauſa Parrhaſij breues & acute ſent.* 107.1
Parrheſia. 406. 1. *eiuſdem exemplum.* 452
Partium enumeratio ſermonis economia. 212.213. *maximo eſt oratori adiumento.* ibid. *eius definitio.* 212. *earum diuerſitas.* 213.1. *eſſentialis partium enumeratio valida eſt & optima.* ibid. *alia eſt intrinſeca rebus.* 213.2. *alia quæ accidentia complectitur.* ibid. *diuiſio partium enumerationis.* 214. 1. *illius modus primus.* ibid. *modus ſecundus.* 214. 2. *modus tertius.* 215.1. *vitia huius loci.* 215.2. *partium enumerationis vſus longe latéque diffuſus.* 216.1. *eo argumento tanquam fundamento plerumque nituntur orationes.* ibid. *eſt telum contra aduerſarios promptiſſimum.* ibid. *ad referendum clypeus fortiſſimus.* ibid. *illius robur.* 216.2
Partium enumeratio figuris illuſtratur. 217.2. *tractatur per anaphoras.* 218. 1. *per diſtributionem.* ib. *per ſubiectionem.* 2. *per congeriem.* ibid. *ea valet ad periodum amplificandam.* 219. 1. *requirit memoriam.* ibid. *requiris memoriam.* 224. *quæ in hoc argumentationis genere maxime animaduertenda.* 216. 2. *partes duobus modis intelligibiles apud Cic.* ibid. *earum diuerſitas.* 213.1
Parua non contemnenda. 868.1
Parui. 609.1.2
Paruuli in aqua ſuffocati deſcriptio. 744. 1.2. & *ſ.*
Paſſeres in tutela Veneris. 838.2
Paſſio Chriſti. 897. 2
Patagium quid. 649.2
Patheticum genus quid. 796.1
Pathopœia. 406. 2
Pati quid? 599. 2
Patientia. 238
Patientiæ laus. 898.1
Patris moribundi ad filios graues oratio. 549.2
Patres Eccleſiæ cum Rhetoribus decertant 913.2. *Patres latini epidictici generis opulentiam explicant.* 916.1.2. *ſancti Patres annoſe arbores.* 912. 2. *eorum eloquentia.* 944. 1. *patrum ſanctorum cum Imperatoribus lingua decertat.* 912.2. *patrum magis ſenſus, maximè latinorum quàm verba imitanda.* 172.1
Patres viuunt in filiis. 817.1
Patriæ religio. 840.1. *amor.* 842 1
Patrimony Charybdis. 203.204
Patroclus cum peſſimis imitatoribus comparatus. 160. 161. *fuit Hectore inferior ex literis muneribus.* 220.2
Patronorum ſcientia. 783.2. *granium ſylas.* 792.1
Paulus Æmylius. 296.1
D. Paulus. 936.2. *à Niceta* βιοφιλῶς *nuncupatur.* 192.1. *idem arati teſtimonium in concione de Deo Athenis vſurpauit.* 192.1. *ſui laudator quomodo.* 202.203. *eius imago.* 989. 1. *Platone diſertior.* 937.1
Pauonis deſcriptio arguta ex Greg. Naz. 914.2
Pauo gloriam affectat. ibid.
Pauo theatrum ſibi ſpectabile, & cœlum in cauda conſtituit. 316. 2. *eius deſcriptio.* 699.1.2. & *ſeq. item ex Tertulliano.* ibid.
Pauperis filius pro diuite pugnat. 335.1
Pauperum miſeria cum diuitum luxu cõparata ex D. Gregor. Nazianz. 288. 289. *pauperes iuuandi à iudicibus.* 781.1
Paupertas ſancta poſſeſſio. 838. 2. *velox.* 837.2
Pauſania ducis prudens factum. 130. 2
Pedes. 572.1
Pedes periodi. 366.2. & 367. 1. *pedum numerus & mixtura in periodo ex Cicer. pedes qui probantur in principiis, medio, & fine.* 368. *et* 369. *pedum numeris moroſius ſtudentes ſunt ſæpe* γραώδεις. 369.2. & 370.

Penia Dea. 490.1
περὶ ὕψους quinta virtus grauitatis. 141. 1. 2. eadem cum ea quam ἕξιν Longinus nominat. ibid. quomodo fit. ib. 2
Pericles χειροκίραλος, fulmen dicitur verre in lingua. ib. 2. primus in foro adhibuit doctrinam. ib. dictus Olympius à fulmine eloquentiæ. 221. 1. id. nomen censetur ei detrahendum. 310. 1
Periculi magnitudo. 1043. 1
Perigraphe quid? 375. 376
Periodi ad exornatiuam orationem vtiles. 364. 1. earum exẽpla. ib. vnde ductæ. ib. 2. definitio ex Phalereo, Aristotele, Cornificio. ib. quomodo Cic. ductæ. ib. in his quid cauendum. ib. earum diuisio. 365. 1. periodus clauis quid? ib. 2. et de ea exẽplum. ib. alia periodorum genera. 365. 2. & 366. 1
Periodi partes duæ. 366. 1. periodus multiplex est. ib. 1. 2. eius pedes qui? ib. 2. et 367. 1. vsus periodi. 371. 1. 2. & 372. 2. eius mensura. 372. 1. frequentes periodi nauseam pariunt auditoribus. ib. periodi mensura optima est quatuor membrorum. ibid. 2. periodi minoris et maximæ censura. ibid. periodi nomina. 365. 2. & 366. 1. periodus sententiæ accedit vt vestis corpori. 372. 2. periodi leges. 373. 1. longiores in graui genere sunt virandæ. ib. periodi implendæ artificium. 373. 2. id artificium multum confert ad eloquentiam. ibid. periodus quinque modis amplificatur, & de his exempla. ibid. & 374. 1. periodus Cicer. illustris. 374. 2. & 375. 1. eius venustandæ modus duplex. 375. 2. periodus venusta et fit ex delectu & compositione verborum. ib. & 376. 377. periodis vtilissimæ coniunctiones. 378. 1
Periphrasis. 406. 2
Perissologia. 406. 2
Periuri capite nudi ducebantur apud Ægyptios. 194. 1. 2
Permissio in epitrope. 406. 2. eius definitio 426. 2. exemplum. ibid.
Peroratione impetu quodam mentis fluebant Ciceroni. 203. 204. venustari solent per synathroïsmum. 192. 1. per orationis momentum. 355. 1. eiusdem fluctuantis causam. ibid. 2. eius locus. ib. partes. 356. 1. præcepta. ibid. 2. peroratio miserabilis pro filio. 356. 357. et 358. peroratio flebilis per apostrophum. 357. 2. & 358
Pironij illustrissimi Cardinalis stylus & eloquentia. 95. 1
Persæ orientem solem salutant. 938. 2. ferè omnes otiosi, et cur. 150. 1. eorum leges. 194. 2. eorum cœnæ. 130. 2. eorum reges quomodo venentur. 690. 2
Persea arbor. 183. 1
Persecutionis horribilis facies. 967. 1
Persis. 816. 2
Personarum acceptio fugienda. 781. 1. personarum exemplum. 795. 1
Perspicuitas. 569. 2. perspicuitas orationis cum luce comparatur. 132. 1. 2. perspicuitas D. Chrysostomi. 133. 1. ad persuadendum authoritas, & amor, efficacissima. 767. 1. 2
Petri Aragonum Regis VII. in imponendo filio nomine superstitio. 222. 1. 2
Phaëtontis casus in gemma. 149. 1. eiusdem descriptio. 356. 1. 2
Phalera. 846. 1
Phanorini iudicium ex bellis & remedium contra inflatos. 69. 70
Phidias in vna Minervæ crepida multum studij impendit. 157. 1
Philagri oratoris audacia ridicula. 127. 1
Phila delphi insignis bibliotheca supra septingenta volumina habuit. 564. 1
Phile. 224. 1. 2
Philiscus sophista perstringitur. 557. 1
Philistio. 688. 1. 689. 1
Philistus doctus homo et diligens. 19. 2
Philocratis industria. 534. 2. 531. 1
Philoctetes ob morbum despectus. 511. 1. 2
Polonis præclarum figmentum. 617. 2. eius historia de variis hominum iudiciis. 878. 879
Philolaum Plato habebat in deliciis. 165. 2
Philo Platonis æmulus in sensibus verbis amplitudinem atque admirabilitatem legentibus largitur. 166. 2. eius sententiæ magnificæ. 191. 192. eius allegoria nimis frequentes. 89. 90.
Philosophi non sunt orationibus præstantiores. 222. 1. 2. fabulis vsi. 186. 2

Digitized by Google

Philosophia lans. 294.1
Philostratus. 168.2
Physiognomici sana esse corpora coniiciunt ab adiunctis. 536.2. 537.1
Phœnicis ad Achillem verba. 868. 869
Phœnicis auis descriptio. 698.1.2
Photius apud D. Paulum notat insipientem non esse oratorem suarum laudum præconem. 202.203
Phreneseos descriptio. 696.1.2
Phya. 311.1
Phylacteria cui vsui apud veteres. 221.1.2. *fiebant ex characteribus et nominibus sacris.* 222.1.2
Pictor quidam notat tãtum cupressos pingere. 149.1. *pictorum tabulæ cum librorum varietate comparatæ.* 164.1.2. *pictores antiqui.* 210.211
Picturæ ad mouendos affectus adhibitæ. 468.1.2
Pierius, & de eo iudicium. 191.2
Pietas Traiani. 588.1
Pietas & eruditio cum malis germanitatis comparata. 152.1. *& cum palmæ Syagrorum, & Phœnicis commercio.* ibid. *pietatis partes, et munera.* 597.2
Pipinus bis Alpes penetrauit. 152.2. *Arnulphum Regem Langobardorum, et Gaiffram pacauit.* ibid.
Pisces cicures. 637.2
Pisces dicti Nerei Charites. 736.1. *piscium descriptiones.* 716.1. *& s.*
Pisistratus Solonis æmulus sed vario eloquentiæ genere. 15. 1. *eius limata breuitas.* 103.2. *eius dicendi vis potius videtur conficta, quàm primo eloquentiæ ortui iam natæ.* ibid.
Piso fortè plus æquo à Cic. laudatus. 43
Pitheus rex et Rhetor. 7. 2. *eiusdem egregium monumentum.* ibid.
Plagæ frigidæ descriptio. 726.2. *& s. item torridæ.* 727.2
Plato diuinus dicendi, sentiendique magister. 19. *& 20. eiusdem cum Cicerone comparatio.* 67.2. *quinque in eo virtutes eloquentiæ.* ibid. *vitia quædam illius.* 69.1. *idem non linguæ solum, sed etiam virtutis animiq; magister dictis legentium affert maiestatem.* 167.1. *fabulis vsus est.* 188.2. *eius sententiæ magnificæ.* 191.192. *quomodo definit hominem.* 211. 212. *eius placita carpuntur ab Aristotele.* 225. 226
Plato per ideas, naturas rerum, & species intelligit. ibid. *eiusdem de ideis verus sensus.* 226.2. *eius dictum.* ibid. *eius metaphoræ quales.* 415. 416. *eius grauet antonomasiæ.* 415.1. *eius mollis oratio.* 123.1.2
Platonis in ore Suada, ac Periclis labris sessitauit. 17.2
Plausus concionum periculosus. 1003.1
Plebis vir adolescentes ex Demade. 23.1.2
Plecton. 406.2
Pleonasmus. ib.
Plethyticon. ibid.
Plinius maior. 170.2
Plinius iunior. 172.1
Pliniana descriptio bona quidem, sed à Pedario compilata. 118.2
Ploce. 407.1
Plutarchus. 167.2. *eiusdem fabula.* 187.2. *eiusdem festinè dictum.* 85.2. *eius censura.* 128.2
Pneuma periodus quid? 365.1
Poësis quid? 595.1.2
Poësis oratori necessaria. 91.2. *cur.* 91.2. *& 92.1. poësis quid?* 595.1
Poëtæ prius legendi quàm oratores. 186.2. *idem oratoribus vtiles.* ibid. *poëtæ magnos spiritus suggerunt.* 187.2
Polemon. 317.1. *hortator Annibalis.* 32.2
Polio Asinius intra quartum diem quam filiam amiserat declamauit ex sen. 157.2
πολιτικὸς λόγος. 145.2
Poloni cuiusdam ira, & desperatio. 511.1.2
Polycritilacus. 939. 940
Polyphemi erga Vlyssem beneficium. 534.2
Polyptoton. 407.1. *variæ eius species.* ibid.
Polypi descriptio. 721.1.2
Polysyntheton. 408.1. *grauitatem affert orationi.* ib.
Pomerium sacrum. 310.2
Pompa gladiatoria. 335.1
Pompa Alexandrinorũ in ingressu Athanasij. 501.502
Pompeius ad omnia summa natus. 42.1. *eius bonorum hastæ subiectorum amplificatio.* 285
Pompeianus in stylo ineptissimus. 120.2

Pompili natantis descriptio. 722.1
Pontis in Rheno descriptio. 729.2. & *f.*
Popularis character Augustini. 96.1
Populus θηρίον πολυκέφαλον. 762.2
Populi mores.ib. & 865.2.*stultitia lunam ab asino petam existimantes.* 503.2
Portia vitam carbone extinxit. 149.1.2
Portij latronis breuitas in amplis orationibus vitiosa. 108.2
Porta Hebræorum. 757.2
Portēta plurimū valent ad terrores. 503.2
Porus meridis fluuius. 144.2. *idem Consilij filius.* 490.491
Potentia nimia inuidiosa. 680
Potestas moderanda. 835.2
Præceptores. 629.2. *Episcopi nominati.* 630.1.2.*eorum bonos in erudienda iuuentute.* 909.2.*quærendi sunt, non fautores vitiorum, fabularumque narratores.* 158.2
Prælium inter Canem, leonem et Elephantum. 713.1.2
Prely descriptio. 748.1. & *f.*
Præsepis descriptio & domunculæ. 896.1
Præstat ficum dicere quàm fingere. 585.2
Prætextati grandes Cic. Hircius & Pansa 157.2
Praxitelis cupido. 651.1.2. & *f.eius industria.* 652.1
Prehensatio et pugna pro mūsło muliebri. 830.1
Principis vita, censura est. 105.1
Principes viri maledictis non irritandi. 809.1
Priscorum verborum exempla. 80.2
περίοδοι Basilij, Constantini & Leonis 785.1.
Præsius Constanti Imperatori gratissimus fuit. 11.1.*viua fuit Mercurij imago.* 29.2. *extempore de propositâ quæstione dixisse fertur.* 157.2. *eiusdem insignis memoria.* *ibid.*
Præsio populus Rom. imaginem cum nobilissima inscriptione dedicauit. 11.1
Procatalepsis. 408.1
Procataſceue. 408.1.2
Prodiasaphesis. 408.2
Prodiorthosis. *ibid.*
Proœmium quid? 313.1.2. *eius definitio & species variæ.* 424. 425.1.2. *eius exemplum.* 444
Prolepsis. 408.2. *eius definitio.* 409.1. *eius varia genera.* 425.1. & *exēpla.* 444
Prolixitas in oratione vitanda. 182.1. *est adolescentibus et doctis, sed illis confusis plerumque & morosis familiaris.ib. eiusdem fastigium.* *ibid.* *etiam in commentariis fugienda.* 230.1. *in narratione inerti fluuio similis.* 325.326
Pronunciatio mollis. 129.2. *ea in concionibus qualis.* 963.1. *commoda.* 595.1. *pronunciationis exilis fugiēda siccitas.* 560.2. *eius vitia.* 561.1.2. *virtus & puritas.* 563.1. *eius varietas virtus mirificè grata.* 563.2
Prophana cum sacris non miscenda. 930. & *f.*
Prophetæ eloquentes. 936.1
Propositio orationis et confirmatio. 961.2. *generalis implet vicem narrationis.* 328. *qualis in concione.* 326.2
Prosapodosis. 409.1. *fit duobus modis.ib.*
Prosopon. 410.1
Prosopopœia. 409.2. *eius definitio et exēplum præclarum.* 410.1. & 431.1. *eius vsus in iracundia optimus.* 457.1.2. *prosopopœia per incisa in affectibus.* 458.1.2
Prostaxis. 410.2
Protagoras & Euathus. 343.2
Protagoras de Deo, an sit, necne, non putat inquirendum. 145.146
Prosynapantheſis. 490.2
Proteus Ægyptius miraculum Homeriorum typus perfecta eloquentiæ. 41.1
Proteus Homericus. 566. 567.
Protimesis. 410.2
Protome. *ibid.*
Protozeugma. *ibid.*
Protrope. *ibid.*
Prouerbialium sentētiarum exēpla. 195.2
Prudentia prima pars oratoris. 124.1. *abundantiæ mater.* 144.2. *in formicis.* 617.2. *in illius comitatu octo diligenter notanda.* 598.1. *eius partes.* *ibid.*
Prudentia in confutationibus seruanda. 339.2. *in prouidendo epilogo.* 335.2
Prudentia et integritas in multis legibus antiquorum. 194.2
Prupergasia. 410.2

Pſeudorhetores à Romanis damnati. 9.2
Pſittaci deſcriptio. 699.1.2
Pſaphonis aues. 126.2
Ptolomei inſignis bibliotheca. 164. 1. 2. *eiuſdem anagrammatiſmus.* 223.1. 2
Publius Africanus Lælio fuit in dicendo ſecundus. 52.53
Pudor. 587. 588
Pueri laus. 473.1
Pueri quibus capitibus laudantur. 614.2. *puer animal quauis feræ intractabilius ex Platone.* 760.2. *pueri à tenero bene fingendi.* 158.1. *lectionis varia non ſunt capaces.* 164. 2. *pueris vtiliſſima vnius Ciceronis lectio.* 164.2. *pueri muſcarũ abactores in conuiuio.* 226.2. *pueri laus.* 469. 470. *pueri ad deliniendam iram apti.* 533. 1. 2. *de tribus pueris amplificatio.* 997. 1. *puerorum inſtitutio ad eloquentiam.* 318.1
Puerilium inuentionum nuga. 102.103
Puericiæ recordatio ſuauis. 607.1
Pulcheria teneræ columbæ. 537. 538.
Pulchritudo quid ſit in oratione. 141. 1. *dicta ab Hermogene κάλλος et ἐυμιλια. ib. duplex eſt. ib. fuit ſophiſtarum propria.* 2. *eius dignitas & artificium. ibid. huic finitima eſt hiſtoria. ib. eius exempla.* ibid.
Pulchritudinis laus. 591. 2. *in laude pulchritudinis quid cauendum?* 592.1. *pulchritudo ſine gratia, hamus ſine eſca.* 636.1
Pulchrum & bonum. 492.1. *triplex pulchrum. ibid. quomodo circa pulchrum amor fallitur. ibid.* 2. *pulchræ citò occidunt.* 862.2
Pulicis deſcriptio. 794.1
Paluinar. 843.2
Punitæ literis affixæ quid ſignificent ex Zoare. 220.1.2. *eæ apud Hebræos vocalium inſtar obtinent.* ib.
Purgatio quid. 987. 2
Puritas. 562.563. *ſacerdotum in celebrando.* 905.1. *puritas animi quantum confert ad ſtudia orationum capeſſenda.* 158.1
Purpura triplex. 715. 1. *regum purpura.* 870.2. *purpura cubicularis Imperatoris.* 834.2. *vſus.* 836.1. *& illuſtris fortunæ nota.* 836.1. *leges de eâ.* ibid.
Purpurati quid. 834.2 *& ſ.*
Putei encomium. 640. 641
Pyrrhi pax. 812. 2
Pyſina. 410.2
Pythagoræ metempſychoſis. 939.2
Pytheus Rhetoricam primus docuit. 22. 23

Q

Quæſtio. 856.2
Quæſtio in oratione primum cognoſcenda. 181. 1. 2. *quæſtio duplex.* 797. 2. *quæſtiones.* 801. 1. *quæſtionis ignari tribus vitiis obnoxy.* 181.1.2
Quercus Ioui ſacra. 604. 1
Querela Ciceronis plena grauitatis. 811.2
Querela Aleonoræ dolore intemperans. 812.1
Querimonia grauis. 856.1. *mitis.* 861. 1. *querimoniæ non debent eſſe muliebres.* 811. *& ſ.*
Quintilianus. 172. 1. *eiuſdem vis in concipiendis rerum imaginibus.* 154.2. *conductus publica mercede, primùm ex Hiſpania Romæ Rhetoricam docuit.* 153. 2. *eiuſdem de Cacozelo iudicium. illius de Seneca parum æquum iudicium.* 170. 2. *eius affectus cum Himerij affectibus comparati.* 473. 2.
Quintilianus à Cicerone diſſentit in numeris. 370. 1. *eius in concitatione miſerationis ineptia.* 542.1.2
Quintus Catulus incorrupti ſermonis laude commendatus. 35.1
Quiritatus. 847.2

R

Rabiei deſcriptio. 697.1.2
Rabinorum ſenſus frigidi. 86.2
Rabulæ furacis ex Sidonio deſcriptio. 113. 1. 2. *item ex Ammiano.* 686 1. *& ſ.*
Rami ſiue ramoſum exordium quid? 309.1
Rami applicatio ad nares quid ſignificet. 568.1.2
Rapacitatis amplificatio per ſubiectionem ex Cic. 285. 1
Ratio animæ ſimulachrum. 248.249
Rationes Logodædali pro eloquentia. 940. *& ſ.*
Ratiocinatio in Apophaſi. 393. 1. *eiuſde-*

Digitized by Google

finitio & insigne exemplum. 424. 2. *in conciliationibus aptissima. ibid.* 2. *ratiocinatio figura in pe spicuitate percommoda.* 133. 2

Ratiocinatio et inductio. 341. 2

Rationalis quid? 794. 2. *& f. rationales status quot.* ib. & 795

Rationis infirmatio quid? 792. 2

Recessus qualis. 550. 1. 2

Recordari. 928. 1. 2

Reflexio siue commutatio qualis figura. 379. 2

Reges patres & pastores. 602. 2. *Regis laus* 604. 1. 2. *regibus iudicium rerum datum.* 882. 1. *reges Persarum δεσπόται.* 819. 1. *eorum clementia.* 684. 2. *reges primi iudices.* 775. 1

Regum Franciæ in iure dicendo vis. ibid.

Reges Romani iudices. 780. 1

Regiæ domus descriptio. 546. 1. *eiusdem ruina.* ibid.

Regionum descriptiones. 725. 1. & f.

Regio fertilis. 916. 2

Regina cœli. 844. 1

Regulæ Tychonij à D. August. explicatæ. 953. 2

Rei absoluti sacra faciebant Plutoni. 780. 2

Reorum comitatus. 781. 2

Relatio quid. 803. 1

Relatiui status tractatio. ib.

à Religione filium reuocantis matris sermocinatio. 916. 2. & f.

Religionis vis. 842. 1

Religiosi. 911. 2

Remedium aduersus cantum. 560. 1

S. Remigij gesta circa Clodoueum Regem. 911. 1. *quantum ipse Francie profuerit.* ibid.

Remotio quid? 798. 2

Remotiuus status duplex. ibid.

Ῥημᾶτ quid? 844. 1

Reos folium si moneatur, terret. 921. 1

Repugnantia. 248. 2. *ad refellendos conuincendósque aduersarios potẽtissima. ib.*

Res non verbis: sed verba rebus subijcienda 163. 1. 2. *res citare ab auo vsque ad mala.* 181-182. *res fermè omnes ex quatuor causis constatæ sunt.* 231. 2. *ab omni materia concretione secreta quomodo amplificantur laudando.* 272. *quomodo corporales laudantur.* 273. 1. 2

Rerum humanarum mutabilitas. 228. 1. 2. *rerum singularium certa non potest esse cognitio.* ibid. 2

Respublicæ duæ. 760. 1. *respublica magna quæ ibid. eiusdem Prosopopeia ex Carisio.*

Resurrectio Christi. 898. 2. & f.

Resurgentis Christi triumphus. 45. 2. *in resurrectione Christi anima corpus resumit. ib. in resurrectione reddita corpori Christi pristina pulchritudo.* 899. 1

Reuerentia quomodo imminuatur. 503. 1. 2

Reuenus flauius ἐκτυχήματος. 801. 1

Rhetor verbosus comparatur cum circulatoribus. 294. 2. *aliquis vsurpauit actiua voce reminisco.* 360. 2. *Rhetores morosius numero studentes sunt sæpe κακοζήλους.* 369. 2. & 370

Rhetores quinam dicti 8. 1. *et* 2. *eorum nomen clarissimum. ibid.* 2. *Principes Consiliarij, & Duces populi erant ibid. Causidici.* 9. 1. *falsi damnati.* 9. 2. *ad sacræ Scripturæ interpretes. ibid. eorum symbola & honores.* 10. 11. *palma.* 10. 2. *eorum omnia præcepta adorationem spectant.* 181. 1

Rhetorica per antiqua. 7. 1. *eius etymologia.* 8. 1. *Rhetorices schola annexum tribunal iudicis.* 7. 2. *a Ioue mittitur in terras.* 7. 1. *eius picturam Lucianus effingit.* 10. 1

Rhetorica quid. 564. 2

Rhetorices schola annexum tribunal iudicis. 10. 11

Ridicula in motibus latitiæ temperanda. 466. 1. 2

Ritus nominum indendorum. 222. 2

Annæus Robertus in exordiis propriis sumendis excellens. 315. 1. 2

Romani cines mundi. 844. 2. *eorum duodecim tabulæ.* 195. 1. *iudices.* 779. 2. & f. *Romanorum sæuus dominatus.* 816. 2. *doctoris Græci penuria sub Claudio Imperatore Massiliam liberos miserans.* 155. 2. *eorum facundia circa Ciceronem effloruit.* 158. 1 2. *eorũdem in nominibus ambitio & superstitio horum maximum per congeriem expressa. eorum duodecim tabulæ.* 194

Romanus luxus perstringitur. 831. 1
Rosa quomodo à Sappho appellata. 198. 2
Rosæ descriptio. 740. 2
Rosea corona. 683. 2. & *f.*
Rubrica purpurea quid? 117. 1
Rucellinus refutatur cum ceteris Nominalibus. 220. & 221. *verum cognitionem nominum cognitione contineri asserebat. ibid.*
in Refugiũ B. Hieronymi inuectiua. 544. 2
Rulli auaritia & ambitio amplificata ex Cicerone. 279. 280
Rumorum confectoris descriptio. 676. 1. *et f.*
Rupis descriptio. 737. 1. 2
Rusticellus Hercules multum suum tollebat humeris. 153. 1. 2
Rusticus filium suum pugilem animat. 321. 2. *item rustici descriptio.* 675. 2. & *f.*

S.

Sabbatosis. 807. 2
Sacæ & eorum festum. 819. 2
Sacerdotij potestas admirabilis. 904. 1
Sacerdotes mali carpuntur. 527. 1. 2
Sacerdotum excellentia. 904. 2. *eorum vis miraculosa.* 905. 1
Sacerdotum puritas. vide, puritas. *quid faciant proferendo verba sacra.* 904. 2
Sacerdotes mouent Regeo ad reuerentiam. 921. 2
Sacramentorum maiestas. 904. 1
Saculi tertij Doctores. 938. 1
Saculi quinti. 939. 2
Saginagladiatoria. 335. 1
Salacia Dea. 653. 2. 654. 1
Salomon aureum Prouerbiorum librum cur sic inscripsit. 251. 2
Salpictæ pro tubis. 81. 1
Saltatorum descriptio. 753. 2
Salus leniori damno empta. 253. 254
Salus animarum Deo dignum palmarium. 909. 2
Salustius. 170. 1. *mirandus magis quàm indicandus.* 40. *eius virtutes & vitia.* 74. *comparatur cum Cicerone. ibid. eius nernosa breuitas.* 105. 2
Salusianus. 922. 2. *eius mirifica dicendi vis & acrimonia. ibid. & f.*
Salutatio Vlyssis ad Achillem. 536. 1. 2
Salutatio. 614. 1. *salutationis partes. ib.* 2
Samij similes infantibus dicuntur. 258. 1
Sanitatis indicia 245. 1. 2
Sanctitas lucrum est. 885. 2
Sanctorum stylus plerumque ferreus, mens aurea. 100. 1
Sanctorum Patrum nupera concertatio. 912. 2
Sapientiæ humanæ inuenta quomodo differunt à diuinis. 463. 1. *eius laus.* 611. 1. 2
Saporis Eustathij eloquentia delinitur. 6. 2
Sarabara quid? 117. 1
Sarcasmus. 411. 1
Sarmenes eques primus præcepta scripsit de equitatu. 592. 2
Sartago pro varietate styli à Persio vsurpata. 77. 78.
Sassiæ libido amplificata. 281. 1. 2
Scenici ludi. 801. 1. 2. *eorum descriptio. ib.*
Schesis. 411. 1
Scholasticum genus oratorium. 986. 2 & *f.*
Scholastici veri. 909. 1
Scholastico vitio laborat Isocrates. 90. 2
Scientia & peritia ad persuadendum multum confert. 765. 1. *et f.*
Scipionis Africani auctoritas admirabilis. 340. 1
Scipionis in L. Caprarium conuicium. 149. 1
Sclopi descriptio. 747. 2
Scopelianus. 317. 1. *eiusdem dictum acutum.* 318. 2
Scopas in Iurisprudentia. 714. 1
Scorpij descriptio. 702. 2. & *f.*
Σκοπασμὸς *quid?* 202. 1
Σχοπωνὶς *quid?* 366. 1
Σκότος ἀχώριστον *Ægyptiis tertio decantatum, cur & adquid.* 278. 1
Scriptores cum plerumque tumorem magis, quam humilitatem sectentur. 98. 99
Scripturæ sacræ dignitas. 195. 2. *eiusdem miracula ex D. Cypriano.* 195. 2. *eius vsus quibus proprius.* 196. 2
Scriptura duplex sensus. 956. 1
Scurrilitas fugienda. 130. 1
Scylla. 520. 2
Scynifes quid? 86. 2. *cum Dialecticis comparantur. ibid.*
Scyphi descriptio. 747. 1
Scytha Nomades. 820. 2. *scytharum in si-*

Digitized by Google

gnia. 837. 1 *symbola.* 838. 2
Scythæ parabolis vsi. 251. 2
Sedecia quarimonia. 543. 1. *idem filios postremum alloquens fingitur.* 549. 2
Seditio mitigata aspectu infantis. 467. 1. *seditionis pacatiores difficillima.* 819. 1. 2
Seditiosi quales. 824. 2
Segetis descriptio. 738. 1
Selenite lapide muliores instar phylacterij vsas notat Dioscorides. 222. 223
Σεμνότης. 134. 1
Senatus Sacer. 806. 2. *eius amplificatio per definitionem.* 373. 374
Senatus & populi Rom. flagitiosi mores descripti. 689. 1. & *s.*
Senis centenarij descriptio per partium enumerationem. 218. 219. *senis reuersi è captiuitate filium insepultum, & cœcam vxorem deplorantis amplificatio per adiuncta.* 287. 2. *senes ad delinien-dam iram apti.* 534. 1
Seneca cum Cicerone comparatur. 75. *omnium in genere acutissimo dicendi præstantissimus.* 106. 2. *duo nominum millia semet audita refert fideliter.* 148. 2. *librorum helluo.* 165. 2. *parem ingenio non habuit.* 170. 2. *eius defensio contra Quimilianum ibid. affectus.* 475. 476. *item iracundiæ motus.* 511. 1. 2. *eius morituri suprema oratio.* 551. 2
Senectus. 628. 1. 2
Sexes mortem quotidie expectant. 917. 2
Sensus egregij et vberes. 973. 2
Sententiæ vide Γνῶμαι.
Sententiarum delectus, 820. 1. 2. *et s.*
Sententiæ breues quando vigere cœperunt. 102. 103. *sententiæ breues & acutæ in causa pictoris Parrhasij.* 107. 1. *in motibus crebræ.* 483. 1
Sepulchrum illustrium virorũ totus mundus. 629. 1
Sepultura. 357. 1. *eius apud Athenienses commendatio.*
Sermocinatio matris filium à monastico instituto reuocantis. 916. 2. & *s. exemplum. ibid.*
Sermocinatio orationem effigit. 430. 1. *exemplum superbi & auari. ibid. aliud exemplum.* 431. 1. 2. *Sermocinationis grauis exemplum.* 432. 1. 2. *et* 433. 1. 2. 435. *ad motum aptæ sermocinationes.* 469. 1. 2. *item cum hypotyposi coniunctæ multum valent.* 470. 2. *sermocinatio parnulorum appositè facta D. Cypriani.* 974. 1
Sertorum ex variis floribus consertorum cum librorum varietate comparatio. 164. 1. 2
Seruitutis maxima calamitas. 826. 2
Seruius Galba ingenium habuit in dicendo ἀθεσπιστόν. 33. 1
Seruius Sulpitius maluit iurisperitorum esse primus quam oratorum secundus. 37. 2
Seueritas. 615. 1. 2
Sibilis explodere. 691. 2
Cicci oratores qui? 971. 2. *et s. vide* Orator.
Sidonius Apollinaris. 172. 2. *stylus eius poëticus.* 93. 1. *eiusdem stylus cum Ciceroniano comparatus.* 94. 1. 2. *idem Cic. loquacitatis insimulat. ibid.*
Silentium grauis viri oratione sæpe efficacius. 766. 1. & *s. silentij pictura.* 1004. 2.
Silius fluuius. 635. 636
Siluani lauacrum. 690. 2
Simiæ elegans parabola. 252. 2
Simile. 942. 2. *simile à Mandragora.* 943. 1
Similitudo eloquentiæ cum moneta. 78. 1. *dialecticæ cum cynise.* 86. 1. 2. *picturæ cum metaphoris.* 94. 1. *muscæ cum Critico* 96. 97. *Minervæ Phidiæ cum homine.* 248. 2. *allegoriæ cum pelui aut speculo radium excipiente.* 249. 1. *eiusdem cum vitro in quo succina pellucent iucundius. ib. fidei cum oculo.* 250. 1. *furentis & irati.* 250. 1. 2. *similitudo latè vagatur per omnes mundi partes.* 249. 2. *similitudinis definitio. ibid. similitudinis vtilitas maxima contra Euclidem.* 248. 1. 2. *eius commendatio ex D. Augustino.* 249. 1. *ea apud dialecticos imbecillior, quàm apud oratores. ibid. ea est similis affectio rerum.* 249. 2. *non est æqualitas. ib. in similitudine sufficit adiunctarum saltem rerum comparatio.* 249. *et* 250. *non modo similia in qualitate consistunt, sed etiam in cæteris ca-*

Digitized by Google

tegoriis. 249. 2. *similitudinis diuisio.* 250. 1. *duplex & composita. ib. elegans & opulenta similitudinis species. ib. similitudo per σύγκρισιν ornatissima.* 250. 2. *eius exemplum tauri apud Arnobium. ib. in ea adiuncta articulatim aut permixtim dicere perinde est. ib. eius diuisio in tres partes.* 251. 1. *similitudo ex rebus pene paribus. ib. similitudines in rebus diuinis ductæ à fabulis sunt dæmonis inuentæ ex Iustino Martyre.* 257. & 258. *similitudinis variæ tractatio.* 258 1. *similitudines prouerbiales quædam et acutæ.* 258.1.2.& 259

Similium luxuries vitanda. 256.1

Similia auditoribus accommodanda. 256. 2. *hyperbolica vitiosa. ib.* 2. *non sunt admittenda minuta ad ampla quædam significanda.* 256. & 257.1. *cauendum à scurrilibus & sordidis.* 257.2. *in diuinis prophanarum historiarum, & maximè fabularum similia declinanda. ib.*

Simonidis puella quomodo inditum nomen. 224.1.2. *anno octauo nubere coacta sterilis facta est. ibid.*

Simplex controuersia rationalis, quid? 794.2.& *f.*

Simplex legalis quid? ibid.

Simulatoris descriptio. 677.1. & *f.*

Simulatores & versuti semel detecti nihil persuadent. 766.2

Sirenes Rhetoribus attributæ. 10.2

Sisamnis iniqui iudicis supplicium. 775.2. & *f.*

Systrophe. 413.1

Σειρῆνες ἡ χάεν *M. Antonio tribuit Plutarchus.* 36.37

Smyrna & Ios. 226.2. *eiusdem descriptio.* 469.2. *eius euersæ lamentatio ex Aristide.* 476.2. *laus.* 634. 635. & 636.

Societas Iesu quid fecerit in Christo congregandis hominibus. 912.1

Socratis vxor. 1004.2

Sol. 891.1

Sol umbra Dei. 582. 2. *auctor bonorum.* 603.1. *à iudicibus inuocatus.* 849.1

Sol et luna primi habiti inter Deos. 225.1.2

Solyma pulchritudo. 232.1.2

Solitudinis torridæ descriptio. 736. 2

Solonis in dicendo grauitas. 13. 2. *insigne factum & bellum excitandum.* 13.2. & 14.1. 2. *sententiæ illustres. ib. oratio ad Coresum. ibid eiusdem cum Pisistrato comparatio.* 15. 1

Solutum. 411.1.2

Sophistæ quinam dicti. 8.2. & 9.1. *sophistæ nobilis maiores periodos quatuor hexametris circumscribit.* 372. 373

Sophoclis dexteritas in miseratione per representationem imaginis. 547.2.548.1

Sorites. 343.2. *Hipparchia.* 344.1

Spartanus labori assuetus. 466.1.2

Spartani canes. 686.2.688.1

Species genere subiacet. 229.1. 2. *pendet omnino à suo genere. ibid. species oculis oblata ad motum efficaces.* 467.1. *species externæ nimis apparatæ ad auditorum non mouent animos. ibid.* 2

Spectaculi luctuosi amplificatio. 285.2

Specula ἐπόχημα *quæ? eorum luxus.* 654. 1

Speluncæ descriptio. 736.2. & *f.*

Spes, lætitia, & amor quomodo differunt. 495.2. 496. 1. & 500.1. *eius affectus. ibid.* 1. *iucundissima est spei persuasio. ib. quid inducat ad sperandum.* 500. 2. *eius exempla. ibid.* & 501.1

Sphæra Archimedis. 204.1. 2

Sphinges eloquentiæ symbolum fuere. 10.2

Spiridion. 197. 198. *Spiridionis cacozelia insignis.* 84. 1

Spiritus sanctus centrum Patris & Filij. 899.2. *eius orationis vis.* 492.2

Σοφὸς ἐγώ. 199. 200

Splendor tertia virtus grauitatis. 138.2

Statua Pelichi admirabilis. ib.

Statuæ. 587.1.2

Statuariæ artis inuentio à Thuscis profecta. 203.1. 2

Status quid? 792.2. & 796. 2

Status qualitatis tractatio. 802.2. & *f. status quomodo inuestigandus.* 793.1.2

Statuum genera & species. 796. 2. *status coniecturalis. ibid. eius variæ species, & eorum exempla. ib. et* 797.1. *status finitiuus & eius quinque species.* 797.1.2 *status qualitatis & eius duplex species absoluta & assumptiua.* 798.1. & *f. absoluta fit duobus modis ib.* 1. *status assumptiui quatuor partes siue species. ib.*

2. et ſ. ſtatuum tractatio in ſpecie, & ſingulorum exempla. 799. 1. & ſ. ſtatus coniecturalis duæ partes. 799. 2. partes. 799. 2. ſtatus finitimus & eius tractatio. 802. 1. 2

Stellarum multitudo cum varietate librorum comparata. 162. 1. 2

Stentoris valentiſſima vox. 124

Στοχαστικὸν quid? 696. 1

Stoicorum de Diis opinio. 211. 2

Straſtagema eloquentiæ. 6. 1. & 2

Stratonices capilli cum hyacinthinis floribus ineptè comparati. 257. 1. 2

Stratonices vetulæ, & calvæ capilli vocantur hyacintili. 586. 2

Streptolyton. 411. 2

Stultitia gratuita periculoſa. 578. 1

Stultorum acris phantaſia parit memoriam. 153. 2

Stupidi deſcriptio. 681. 1

Stylus puerilis qualis, et quomodo appellat à Longino. 85. 2. eius exempla. ibid. eius origo, & iudicium. 87. 1. ſtyli ſcholaſtici typus. 90. ſtylus poëticus. 91. 2. oratori perneceſſarius, cur? ib. & 92. 1. ſtylus allegoricus & peripraſticus. 93. 2. ſtyli miſcellanei et antiquarij character. 95. 2. inquinatiſſimi exemplum. 96. 1. & 2. ſtyli puerilis & miſeri calumnia vindicatur. ib. ſtylus epiſtolaris ad compellandos viros ampliſſimos deterrimus. 97. 1. ſtylus proverbialis. 97. 2. antiquarij ſtyli formula deſcriptio. 98. 1. quid de eo ſentiendum, & quomodo cavendum. 98. 1. et 2

Stylus humilis & rudis. 98. 2. eo pauci laborant. ib. quomodo fit. ib. humilis ſtyli exemplum. 99. ſtylus fluctuans & diſſolutus. 100. 1. eius definitio. ibid. exemplum. 2. character. ibid. eius corrigendi ratio. 101. 1

Stylus ſiccus & exanguis. 101. quid ſit. ib. in eos qui cum ſicci ſint, Atticos ſe dicunt. ib. eius exemplum. 2. ſtyli acuta breuitas ſententiaque abrupta & ſuſpicioſa. 102. 2. eius ortus & progreſſus. ib. ſtyli acuti et præruptidiſcrimen. 105. 1. acuti & breuis ex Plinio laudata exempla. ibid. ſtyli abrupti & frigidè acuti errores. 108. 1. eius exempla. 110. 1. ſtylus puerilis comparatus cum Papilione. 118. 2. & cum Concha. ib. de optimo ſtylo iudicium. 124. 2. ſtyli tria genera. ib. ſtylus quis optimus. 125. 1. ſtylus quomodo cuique argumento accomodandus. ib. de ſtylo iudicia. 127. 2. ſtyli tumidi condemnatio. ib. ſtyli Lycij condemnatio. 128. 1. 2. ſtylus obſcurus vitioſus. 129. 130. ſtylus χαρὰς qualis. 143. ſtylus volans &ludibundus. 303. 2. ſtyli examen. 304. 1.

Stylus inflatus quid? 79. 2. eius triplex genus. ib. eiuſdem in verbis nouis exempla. 79. et 80. in priſcis exempla. 80. 1. in tranſlatis verbis. 81. 1. eiuſdem induriter tranſlatis ſectatores. ib. ſtylus inflatus in ſenſibus. 81. 2. eius exempla. 82. 2. Luciani de eo ſtylo iudicium, & remedia. 83. 1. et 2. Phanormi de eodem ſtylo iudicium. 83. 2.

Stylus cacozelus. 83. 2. eiuſdem cum inflato et frigido diſcrimen. 84. 1. & 2. exempla cacozeli. 84. 1. ſtylus inflatus in rebus gravibus ad Luciani Soſipolin remittendus, vt ejiciatur vomitorio 97. 1. ſtylum antiquarium cur ſequantur nonnulli. ibid. ſtylus doctus & antiquarius quorſum oblectat. 91. 2.

Stylus frigidus. 84. 2. eius definitio. ib. eius appellatio. 85. 1. cur χαῦνος, cur ψυχρὸς dicatur. ibid. eiuſdem cum inflato, et cacozelo diſcrimen, et exempla. ibid.

Styli bonitas non opinione duntaxat hominum mentienda. 77. 1. eius varietas, et origo varietatis. 78. 1. ſtyli Romani proceſſus. 78. 2. eiuſdem vitia tria ex Longino, frigidum, puerile, inſanum. 78. 2. ex Seneca inflatum, infractum, audax, præruptum, allegoricum. 79. 1. ſtyli tumidi cum ranis comparatio. ib. in quod deſinit. ib. ſtyli tumor vnde dictus. 79. 2. eius definitio & exempla. ib.

Stygis aqua omnia perforat. 638. 1

Suada Platonis in ore, ac Periclis labris ſeſſitavit. 29. 2

Suadendi et perſuadendi ars. 765. 1. & ſ.

Suaſio Cyri nobilis. 767. 2. eius forma & modus. 767. 1. artificioſa exẽplum. 765. 2

Suaſor optimus qui? 823. 2

Suavitatis in oratione cum celeritate

mixtura. 143.2. *eius methodus. ib. quibus rebus constet.* 101.1. *eius exempla.* 2
Subiecta quid sint? 197.1. *de iis decem formari possunt quæstiones. ib.*
Subiectio in Prolepsi & Procatalapsi. 411.2. *subiectionis argutissima species.* 425.2. *eius exemplum.* 445. *aliud exemplum.* 453
Sublimitas quomodo differt ab amplificatione. 275.2. *eius exemplum aliud.* 458.2
Subtilis controuersia. 792.2
Substillum pro dubio aëre. 81.1
Subtilitas non ibi est, vbi nihil est præter subtilitatem ex Seneca. 109.2
Succina per vitrum pellucent iucundius. 248.1.2
Sudor hæreditas fortium. 847.1
Suetonius Senecam dicit omnibus placuisse, soli Caligulæ displicuisse. 369.1.2
Sulpitius grandis et tragicus orator. 37.2
Superbi sermocinatio. 429.1.2. *descriptio.* 671.1.2
Supercilia penitus abrasa malitiæ & crudelitatis indicia. 242.243. *supercilium Iouis cæruleum.* 655.1
Superiectiones ementitæ in laudationibus vitandæ. 585.2. *sunt propriæ puerorum. ib.2. et* 586.1
Superstitio antiquorum. 608.2
Supplicij atrocis amplificatio per hypotyposin. 290.1
Suspiria. 561.1.2
Suspiria iræ soboles. 240. 241
Sustentatio in paradoxo. 412.1. *eius definitio. ibid. eius præclara exempla. ibid. ea iuuat transitiones.* 450. *eius exemplum. ibid.*
Syllepsis. 412.1
Symbolum mancipationis capillorum exhibitio. 116.1
Symbola Rhetorum varia. 10
Symbola prima fuerunt vexillorum, clypeorumque. 190.1. *symbola imperatoria. ibid.*
Sympathiæ, et antipathiæ naturales. 487.2. 488.1.
Symploce. 412.1
Synathroismus. 412.2. *eius definitio & vsus.* 424.1. 443. *in per orationibus frequens.* 443
Συγκατάθεσις *quid?* 1005.2
Synchoresis. 412.2
Syncrisis. ibid.
Synchysis. 413.1
Synecdoche. 413.1
Synesius. 173.2. *idem et Gregor. Naxian. in acutâ styli breuitate præstantissimi.* 104.1. *appellat primam materiam mundi facem.*
Synœcioses. 413.1
Synonymia. 413.1. & 416.1. *quæ vitanda.* 416.1. *quomodo vsurpanda.*
Syri cupidi, & auari, & cur. 150.1
Syscenasis. 411.2

T

Tabulæ 12. *Romanorum.* 191.192
Tapanta. 875.1
Tapinosis. 413.1
Taprobanæ descriptio. 726.2
Tarpeia rupes. 631.632
Tacianus. 938.1
Tauri descriptio. 713.2
Tauri querimonia apud Ionem contra crudelitatem ex Arnobio. 250.1.2
Tautologia. 413.1
Θεατίζειν. 579.2
Telamones. 693.1
Temenus. 690.2
Temeritas. 854.2
Tempes descriptio. 733.1. & *s.*
Tempestas. 891.1. *eius descriptio apud virgilium.* 163.2. *alia apud Lucan. ibid.*
Templum Capitolinum. 623.2. *Dianæ Ephesiæ. ibid. templa Romæ. ibid. templi structura.* 933.1
Templi descriptio. 745.1. *et s.*
Templorum ornatus qualis? 941.2
Tempus opportunum expectandum. 857.2
Terminalis lapis. 202.1
Terminus. 843.1
Terminorum religio notabilis. 201.2
Terminus Deus. ibid.
Terræmotus descriptio. 742.2. & *s.*
Tertullianus. 930.1.2. *eius stylus quis?* 81.1. *eiusdem verba horrida. ibid. translata audacius.* 82.1.2. *eiusdem stylus poëticus* 89.90. *eiusdem stylus prouerbialis.* 91.2. & 92. *de eo iudicium.*

Digitized by Google

Tesserar. qui. 691. 1
Tesse. 801. 2
Testimonia veterum sextus fons inuentionis. 190. 2. plurimum habent in oratione dignitatis. ibid. est in rerum confirmationibus telum frequens, & plerumque ornamentum. ib. sunt sumenda à probatis authoribus. ib. veterum testimonia magnæ sunt apud nos auctoritatis. 190. 2. & 191. sunt in locos communes digerenda. 191. 1. quomodo sunt vsurpanda 191. 2. vtrum ea suo idiomate, & metris orationi adtexenda sint. 91. 2. quãdo atteri possunt. ib. in concionibus verborum farragines fugiendæ. ib. testimonia latinitatis fugiẽda, qui Gallicè dicũt, & præsertim Græcorum Latinè reddita. 192. 1. metrica pauca adhibenda. ib.
Testimonia SS. Patrum cum industria proferenda. 956. 2
Thamur. 116. 2
Theagenis & Chariclea amor subitus. 462. eiusdem Chariclea velut mortuam deflentis affectus. 475. 2
Θέλω λέγειν quid sit? 157. 2
Theatrum vitæ humanæ quis liber, & de eo iudicium. 187. 1. 2
Thebanorum aranea. 310. 1
Thematum varietas. 1001. 2
Themist. y Euphradis oratio extemporanea, cuius exordium gratiis affluit. 157. 2
Themistius. 169. 1
Themistoclis ingenium ad oratoris decora natum. 15. 1. & 2. eius graues sententiæ. ib.
Theodoretus. 173. 1
Theodoricus. 714
Theodosius mortuum [illegible]ysostomum reuocaretur. 1009. 1
Theodosianum gymnasium. 6. Rhetoribus & 20. Grammaticis Imperatoriis sumptibus honestatum. 153. 2
Theodulphus vi Musicæ è vinculis liberatus. 468. 2
Theognis aream appellat lyram sine fidibus. 414. 2
Theologi grauis character. 964. cf.
Theophrastus dictione facundissima fuit. 32. eius dictum. 380. 1. eius descriptio hominis. 416
Theopompus Isocratis discipulus. 19. 1
aduersus Longini censurã defenditur. ib.
Theophylactus, stylo acuto & breuibus sententiis delectatus. 103. 1. eius exempla. ibidem.
Thermæ Mammeæ. 691. 1
D. Thomas Græcè redditus. 789. 2. eum in doctum virum euasurum asserit, qui vno libro tantùm vtatur. 164. 1. 2. quanti fecerit libros. ibid.
D. Thomæ et Senecæ de librorum numero sententiæ quomodo intelligendæ sunt. 164. 2. homilia D. Chrysostomi, vrbi Parisiensi et ipsis imperiis antepositæ. 165. 1
Thracum de sole, Luna, cœlo, etc. iudicium. 149. 1
Threni Niceæ Choniatis. 546. 2. & 147. 1
Thucydides vt genere ita et dictione sublimis. 16. & 17. varia à variis eius elogia. ib. idem adhuc puer Herodoti historiis illacrymauit. 154. 2. idem densus & breuis, semper instans sibi, orationis luxuriem resecat. 167. 1. maximam laudem meritus est apud veteres, ex sententiis. 191. 2. eius præcipuæ virtutes. 60. 1. vitia. ibid.
Thucydidis & Herodoti historia pulchra poëtis visa à Dionysio Halicarnassensi, & quomodo. 91. 2
Thusci statuariæ artis inuentores. 202. 2
Thyrsus quid? 88. 2
Tiberius in verbis religiosus. 121. 2
Tiberius in senatu noluit ἰμβλημα vsurpare. 191. 2
Tiberius Gracchus acutus in dicendo. 31. 32
Tibicinis iudicium. 318. 1
Tibullus Iupiter. 520. 1. 2
Tigridis fluuij restagnãtis descriptio. 373. 1
Tigridis animalis descriptio. 708. 1
Timæi audax imitatio. 81. 1
Timanthis tabula. 326. 2
Timonis odium. 504. 2. voluptas. ibid.
Timotheus tibicen. 319. 1
Timotheï Imperatoris imago. 234. 2
in Timotheum f. cetum dictum. 478. 1. 2
Titi Lucani ambitio. 511. 2
Titulorum speciosorum auiditas. 219. 220
Titus Liuius, lacteum orationis flumen fundit. 170. 1
Tolerantia lux amabilis. 827. 2

Toli caput. 844.2
Tonitrua cum tubarum clangoribus non aptè comparata. 257.1
Tonsus elegantia. 673.1.2
Tompeia prima amplificandi ratio maximè ad rationem amplificationis facit. 203.204
Tormentorum varia genera. 903.1
Traductio & antistasis qualis figura. 280.2.
Traductio. 413.1
Tragicis vocabulis vtendum in tragicis calamitatibus. 882.1
Traiani ingressus ad imperium. 587.1. *eius Laudes à bonis corporis & animi. ibid.* & 588.1
Traianus optimus est appellatus, 221.2. *eius modestia.* 105.1. *pudor.* 587.1. *pietas.* 588.1. *Traianus bellicosus.* 593.1.2.
Transitio et Ratiocinatio figura ad perspicuitatem commode. 133.2
Trebonij mors affectibus plena ex Ciceronе. 479.480
Treuirorum luxuria impendente bello. 925.1.2
Triboniani & caterorum in iurisprudentia illustranda opera. 784.2
Trimalcio lautissimus homo. 674.2
Trinitas personarum in Deo. 892.1.2
Tritones. 663.2
Tristes & queruli odiosi. 811.1
Triumphi descriptio. 756.1
Troiam à gracis non fuisse euersam. 219.2
Troporum cum figuris discrimen ex Alexandro Rhetore. 376.377
Tumor in corpore quid? 79
Tumor orationis definitur à longino. ibid.
Tumidi poëtæ ignoti character. ibid.
Tumidum orationis genus triplex. 70.1
Tunica patagiata auro clauata. 700.1
Turcæ adolescentis mira in membrorum conuersione agilitas. 158.1.2
Turpitudinis imago. 515.1.2
Tychonij regulæ à D. Aug. explicata. 953.2
Typus incomprehensib. Dei nat. ex Chrysost. 996.1
Tyrannus. 760.1
Tyrannis Astrologia iudiciaria. 691.2

V

Valetudo bona quæ. 130.2
Valerius Maximus. 171.2
Vanitatis miseria. 1003.2
Vana cum sacris non miscenda. 930 & *s.*
Varietas delectationis mater in omnibus prudenter obseruanda. 478.1.2. *commendatur à Dion. Longino. ibid.*
Vary Sucronensis verbosa et inanis oratio. 463.1.2
Varro dictus inepto nomine Porcus literarum. 212.2. *idem librorum helluo, vir incomparabilis eruditionis.* 222.2. *suæ linguæ studio omnes etymologias conatur ad Latinos fontes reuocare. ibidem.* & 226.1
Vastare. 918.2
Vatum carmina in comminatione. 824.1
Vehementes. 972.2. *eorum fulmina.* 973.1
Vehementia orationis & eius definitio. 136.1.2. *eius exempla ex Cic. Demosthene & aliis.* 2. *ea vsi insignes Ecclesiæ patres.* 137.1.2. & 138.1. *eius vsus.* 138.1. *ea non affectat periodos.* 2
Vehiculi Imperatorij conscensus Rhetoribus permissus. 11.2
Velleius apud Cic. 211.2
Venatio. 592.1. *delicata.* 690.2. *eius descriptio, ex Philostrato* 748.1.2. *commendatio.* 593.1
Venatores. 592.1
Veneratio quid differt à metu. 503.1.2
Veneris pompa. 653.2. & *sequ.*
Venia dilata quid tim[illegible] afferat? 920.2
Venter βαρὺ σοφιστὴν [illegible]. 290.1
Venti boni sunt. 241.2
Venustatis muliebris descriptio. 665. & *sequ. ornatus.* 667. *sequ.*
Ver plebis, adolescentes, ex Demade. 120.1
Ver regina tempestatũ. 914.1. *vtile agricolis. ibid.*
Vêris descriptio. 740.1.2. & 741.1
Verborum delectus ad suauitatem. 144.2. *delectus compositio.* 130.1. *verba sunt naturæ imagines.* 413.2
Verbum diuinum forma formatum est. 236.1. *verba in amplificatione po-*

Digitized by Google

nenda quæ? 133. 2. ex Cic. verba nummis similia. ibid. in oratione qualia verba. ibid. verbum opportunè dictum magnam vim habet. 49.50

Verborum iuris interpretes qui? 786. 1

intelligentia. 785. 2

Verbuli opportunè dicti magna vis. 535. 2

Verecundia. 630. 1

Veritas per imagines & symbola collucens magis delectat. 190. 191. *veritatis lata lex apud Persas.* 193. 194. *veritas laudationum.* 585. 1. 2. *veritas gestata à summo Iudæorum sacerdote.* 781. 1. *veritatis imago à iudice collo appensa fertur.* 771. 1

Vermis Indici descriptio. 704. 1. 2

Verrij sincerum de eloquentia iudicium. 790. 1

Versus ad caussas male adhibiti. 791. 2

Vertigo et circulus in sacris. 116. 2

Vestalis de saxo præcipitata non læditur. 801. 1

Vesticeps. 659. 1. 2

Vestis. 575. 1. 2. *vestis citharœdorum.* 650. 2

Vestis muliebris per ignominiam data. 772 1. *vestium pressoria.* 700. 1

Vestium vsus. 941. 1. *vestis criminis pœna. ibid.*

Veterum de similitudine animorũ opinio. 461. 1

Victoria implumis. 838. 2. *eius anathemata.* 634. 635. *illius omen captabant ex literis numeralibus.* 222

Vigor quarta virtus grauitatis. 139. 2. *eius definitio ex Hermogene, & eius exempla. ibid.*

Villa antiquario stylo descripta à Sidonio. 82. 1

S. Vincentij eloquentia quid fecerit. 912. 2

Vinolentos non admittunt magna consilia. 977. 1

Vinum latex Nectaris. 910. 1. *eius temperantia serium opus aggressuris.* 877. 1

Viola Martia descriptio. 923. 1. 2

Vipera in succino sepulta. 295. 2

Virgilius solers imitator Homeri. 162. 2. *eius motus iracundiæ.* 510. 511

Virgiliani versus ab Eusebio Græcè facti. 789. 2

Virginis descriptio. 527. 1. 2. *item lapsa. ib. B. Virginis elegantia.* 896. 1

Vir excellens. 928. 1. *viri laus ob animi dotes & corporis. ibid. viri potentes cum nube & fulgure comparantur.* 20. *viri grauis & constantis laus.* 965. 1. *viri boni amplificatio ab affectis.* 284. 1. *magnanimi mors præclarissimè expressa.* 429. 430. 431. & seq.

Virtus. 845. 1

Virtutis. 848. 1. *virtus bellica.* 593. 2. *et s. eius ornatus.* 563. 2, *eius definitio per inductionem.* 291. 1. 2. *virtus et sapientia animorum ἐλατόλεις.* 307. 2. *virtus sola hominem facit,* 342. 1

Virtutis descriptio ex Philostrato. 853. 1. 2

Vis eloquentiæ admirabilis. 8. 9

Vitæ odium non est viri fortis. 839. 1

Vita omnis supplicium. 772. 1. *eius miseria. ib.* 2. *breuitas.* 631. 2. *vita præstantissimorum ciuium collecta Reip.* 628. 1. 2 1. 2. *vitæ humanæ tota penè scena plena est imitatione.* 166. 2. *vita miseria.* 246. 247

Vitia corporis obiecta iram inflammant. 511. 1

Vitio carere non est satis. 92

Vitia contraria grauitati. 970. 1

Vitia imitationis quot, & quænam. 161. 163. & 164

Vitis descriptio. 737. 2

Viuendum moribus antiquis, loquendum verbis præsentibus. 82. 83

Vltio quomodo excitetur. 507. 1. 2

Vlyssis ad Achillem salutatio. 536. 1. 2

Vnguentum in lenticula. 791. 1

Vnio hypostatica vectis est. 895. 1

Volumnæ ad Coriolanum oratio ex Plut. 537. 1. 2. *item ex Liuio, et Dionysio Halicarnasseo.* 538. 1. 2. *in eadem materia comparantur tres magni artifices.* 539. 1

Voluptas. 848. 1. *nimia fastidium parit.* 413. 2

Voluptas & lætitia quomodo comparetur. 466. 2. *item est filia admirationis. ibid.*

Voluptates sensuum quales. 496. 1. 2

Voluptates phantasiæ diuturniores quam sensuum. ibid. 2. *voluptates mentis omnium maximæ. ibid.*

Voluptas eadem ratione in omnibus excitatur. 496. 1. 2

Digitized by Google

Voluptatis recordatio in miseris grauis. 335. *eius descriptio.* 669.1.2. *voluptatibus lux mentis extinguitur.* 909. 1
Vorieni de declamationibus iudicium. 577.2
Vox nigra quæ? 561. 2. *eius vitia ibid. et* 562.1.2. *virtutes.* 562.2. *&* 563. 1. *varietas in actione commendatur in Gratiano.* 564.1.2
Vrbes à fundatoribus commendantur. 237. 2. *vrbis direptionis descriptio per partium enumerationem ex Seneca.* 217. 218
Vrbis laudationis exemplum. 634.2.636. 2. *elegantissima typus.* 636.2. *pulcherrimarum aurea veste comparatio. ibid.* 2. *vrbis egregiæ ornamenta.* 636. 2
Vrbium & prouinciarum cura Rhetoribus demandata. 11.1
Vri. 716. 2
Vrna iudiciorum. 779.1.2
Vrsæ et leonum congressus. 331.333
Vsus annulorum. 691.1.
Utilitas. 194.195. *&* 764.1. *eius duæ partes. ibid.*
Vulcani instrumenta sponte mouentur. 640.2
Vulgus pigrum & loquax. 868.1
Vulpis piscantis descriptio. 716.1
Vulpis & Erinacei elegans parabola. 253.1
Vultures animata sepulchra, ex Gorgia Leontino. 119.120
Vultus. 569.2. *et* 570.1

X

Xenophanis scitum dictum. 485.2
Xenophon dictus Apis Attica. 221. *dixit magnifica metaphora vndare exercitum.* 414.1.2
Xenophon à Cassio Longino vt putidus arguitur. 81. 2. *Xenophontis inaffectata iucunditas lepore & gratiis legentium animos perfundit.* 167. 1. *eius exempla exponit Cassius.* 81. 1. *eiusdem poëtica metaphora.* 414. 2. *eius metaphoræ quales. ibid.*

Z

Zabidus. 807.2
Zacharias Pontifex vertit D. Gregorii Dialogos. 789.2
Zeugma. 413.2
Zeuxis pictor. 165. 1. *eiusdem domus.* 318.2
Zoïlis opinio de nominibus. 219.1. *eiusdem ineptia.* 220. *eiusdem opinio confutatur. ibid.*

Circa numeros Indici inseruientes, litera Xxx, vbi 518 restitues, 536. lit. B Bbb, vbi 546, restitues 568. lit. H Hhh, vbi 916, restitues 616. lit. N N nn, vbi 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. restitues 649 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. lit. T Ttt, vbi 788. restitues 688. Pagina 129. lin. 1. lege οὐ μόνον. 580. μεγαλοπρεπεῖς. 601, col. 2. mortalibus ægris. 761, col. 2. Mobilibúsque decor naturis. 792. col. 1. ad medias res, non secus ad notas. lege syllaturire. vbi eius loco scaturire. lege, pontem indignatus Araxes, loco, punctim ind. lege, antra narium, loco, intra: & si quæ fortè talia, ingenijs æquioribus remittuntor.

FINIS.
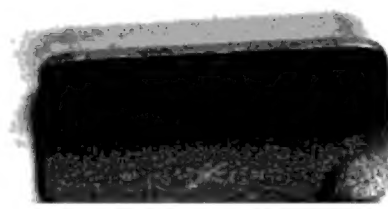
Digitized by Google